Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
27 Q
1

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
55
6 C
19 M

12
25
C
10

COMMENTARIORVM COLLEGII CONIMBRICENSIS, SOCIETATIS IESV,

In octo libros Phyſicorum Ariſtotelis Stagiritæ,

Prima Pars.

QVI NVNC PRIMVM GRÆCO ARISTOTElis contextu, Latino è regione reſpondenti, aucti, ob ſtudioſorum Philoſophiæ vſum in Germania ſunt editi.

ACCESSIT ETIAM QVAESTIONVM Index, quæ in hac prima operis parte acutiſſimè diſputantur.

Cum Gratia & Priuileg. Cæſar. Maieſt.

COLONIÆ,

IMPENSIS LAZARI ZETZNERI.

cIↄ Iↄ Iↄc.

INDEX QVAESTIONVM ET ARTICVLORVM, QVÆ IN HOC PRIMO VOLVMINE *continentur*.

PROOEMIVM.

De nomine & definitione Philoſophiæ, pag. 1.
De duplici Philoſophiæ diſtributione. 3.

Quæſt. I. NVm contemplatrix Philoſophia in Metaphyſicam, Phyſiol. & Mathe. rectè diuidat 5
Articul. 1. Non videri rectè diuidi ibid.
2 Referuntur diuerſæ auctorum ſententiæ, & quænam earum vera ſit ſtatuitur 7
3 Rectè diſtingui in ſpectricis Philoſophiæ partes pro varietate abſtractionum à materia, & motu 8
4 Quòd in Mathematicis diſciplinis vna tantum ſit abſtractio à materia 10
5 Aliquot dubitationum enodatio, quæ ſuperius dictis maiorem lucem affert 11
6 Diluuntur argumenta initio quæſtionis propoſita 13
Quæſt. II. Sitne Philoſophia naturalis verè, ac propriè ſcientia, an-non 16
Articul. 1. Quid veterum nonnulli in propoſita quæſtione ſenſerint, & argumenta pro eorum opinione ibid.
2 Phyſicam eſſe verè ac propriè ſcientiam 19
3 Confutantur Academici, quibus tam in Phyſica, quàm in cæteris reb. dubia & incerta erant omnia 21
4 Diſſol[illegible]tur primi articuli argumenta 23
Quæſt. III. Sitne Philoſophia naturalis contemplatrix ſcientia an practica 26
Articul. 1. Quæ argumenta probare videantur eſſe practicam ibid.
2 Statu[illegible] argumenta aduerſariæ partis 27
3 Diluitur vltimũ primi articuli argumẽtum, & an ars medendi contemplatiua ſit, exquiritur 29
Quæſt. IV. Sitne Phyſiologiæ ſubiectum, ens mobile, an-non? 31
Articul. 1. Quæſtionis diſſolutio ibid.
2 Argumentum aduerſus ea, quæ ſuperiori articulo concluſa ſunt 34
3 Occurritur proximi articuli argumentis 35
Quæſt. V. Quem ordinem locúmve naturalis Philoſophia inter cæteras diſciplinas obtineat 38
Articul. 1. De doctrinæ ordine ibid.
2 Qui[illegible] tiones oppugnentur 40
3 Superiorum argumentorum explicatio 41
4 De ordine dignitatis inter Phyſicam, & reliquas partes Philoſophiæ 43. de diſtributione Phyſiologiæ apud Ariſtotele 46. cur libri Phyſicorum περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως, id eſt, de naturali auſcultatione inſcribantur 49. de ordine, materiaq; librorum Phyſicæ auſcultationis.

LIBER PRIMVS.

In Caput primum.

Quæſt. I. An perfecta cuiuſq; rei cognitio omniũ cauſarum intelligentiam depoſcat 61
Articul. 1. Quæſt[illegible] ibid.
2 Argumenta, quibus, ea, quæ proximè aſſerta ſunt oppugnari poſſunt 6[illegible]
3 Superiora argumenta nihil conferre aduerſus ea quæ articuli primi aſſertionibus co-tin[illegible]
Quæſt. II. Quænam ſint nobis notiora cognitione diſtincta 68
Articul. 1. Quid, & quotuplex ſit nobis cognitio diſtincta, & confuſa, & quo pacto vtraque ad alter[illegible] ibid.
2 Poſſe cognitionem diſtinctam vnõ ſimplici conceptu haberi 71
3 Etiam naturas ſimplices ſub cognitionẽ confuſam actualem cadere poſſe 72
4 Explicatio quæſtionis initio ꝓpoſitæ, & quorundam obiectorum dilutio 73
5 Quo ſenſu verũ ſit, non eadem eſſe nobis nota, & ſimpliciter nota 75
Quæſt. III. Sintne maximè vniuerſalia notiora nobis cognitione confuſa actuali, an non? 77
Articul. 1. Prima opinio, eiuſq; argumenta ibid.
2 Secunda opinio, eiuſq; confirmatio 79
3 Explicatio Quæſtionis 81
4 Dilutio quorundam obiectorum 82
5 Diſſoluuntur argumenta initio quæſtionis propoſita 84
Quæſt. IV. Sitne ſingulare primò cognitum à noſtro intellectu, an-non? 87
Articul. 1. Quæ argumenta ſuadere videantur priùs vniuerſale, quam ſingulare, à nobis intelligi ibid.
2 Concluditur ſingularia prius faciliusq; à nobis intelligi, quàm vniuerſalia 89
3 Dilu[illegible]
Quæſt. V. Vtrum ſingulare ſubſtantiæ an accidentis à nobis primo intelligatur 93

2

Articul. 1. Quibus argumentis videatur primò intelligi ſingulare ſubſtantiæ ibid.
2 Quæſtionis explicatio 94
3 Occurritur primi articuli argumentis 95

In Caput 2.

Quæſt. I. Diſtinguatur ne totum ſeipſo à ſuis partibus ſimul ſumptis, an non 105
Articul. 1. Quæ argumenta affirmatiuā quæſtionis partem oſtendere videantur ibid.
2 Argumenta pro negatiua parte quæſt. 107
3 Vtramq; partem controuerſiæ videri probabilem, veriorem tamen affirmatiuam 109
4 Dilutio argumentorum probantium diſtingui totum à ſuis partibus 111
5 Explicatio argumentorum, quibus oſtendebatur totum à ſuis partibus re ipſa nō diſ[ferre] 112
Quæſt. II. Sit ne materia prima ex ſe diuiſa & extenſa, an non 114
Articul. 1. Quibus argumentis pars affirmatiua attendi videatur ibid.
2 Materiam primam non niſi beneficio quantitatis extenſam ac diuiſam eſſe 115
3 Diluuntur aduerſariæ partis argumenta 116

In Caput 3. & 4.

Quæſt. vnic. Vtrum res naturales ad maximum & minimū diffiniæ ſint necne 131
Articul. 1. Iaciuntur inſtitutæ diſputationis fundamenta ibid.
2 Statuuntur nonnullæ aſſertiones; primùm de rer[illegible] deinde de terminis viuentium 133
3 Dilutio obiectorum contra ea, quæ proximè dicta ſunt 136
4 De rerum inanimatarum terminis quoad magnitudinem 138
5 Argumenta contra ſuperiores aſſertiones 139
6 Explicatio argumentorum ſuperioris articuli 140
7 Aſſertiones de terminis paruitatis corporum vitæ expertium 142
8 Argumēta, quibus proximi articuli aſſertiones oppugnantur 142
9 Diluuntur ſuperiora argumenta 144

In Caput 5.

Quæſt. I. Vtrum principia rectè ab Ariſtotele definita ſint, an non? 151
Articul. 1. Prænotantur quædam ad explicandam principiorum definitionem ibid.
2 Particulatim enodatur principiorum definitio 154
3 Obiecta aduerſus proximè dicta 155
4 Dilutio obiectorum ibid.
Quæſt. II. Vtrum prima contraria ſint rerum naturaliū principia, an non 158
Articul. 1. Argumenta pro parte negatiua ibid.
2 Enodatio propoſitæ difficultatis, & argumētorum dilutio 158

In Caput 6 & 7.

Quæ. vnic. Sint ne tria principia rerum naturalium an non? 173

Articul. 1. Eorum ſententia, qui omnia vnum eſſe crediderunt. ibid.
2 Opinio eorum, qui vnum duntaxat rerum naturalium principium inuexere 175
3 Eorum placita, qui multa principia, partim infinita, partim finita ſtatuerunt 176
4 Ariſtotelis ſententia de principijs rerum naturalium, eiusq; confirmatio 179
5 Argumenta aduerſus ea quæ proximè cōcluſa ſunt 181
6 Argumentorum diſſolutio 182

In Caput 8. & 9.

Quæſt. I. Inſit ne rebus Phyſicis materia 191
Articul. 1. Quibus potiſſimùm argumentis Philoſophi in reb. Phyſicis materiā aſtruxerint ibid.
2 Materiam à Deo fuiſſe creatam, & generationis atq; interitus expertem eſſe 192
Quæſt. II. Vtrum materia appoſite definiatur, cognoſcatur, appelletur 193
Articul. 1. Explicatur materiæ definitio ibid.
2 Quo pacto materia ſub intelligentiam cadat 195
3 Quibus nominib. materia à Philoſophis nuncupetur 197
Quæſt. III. Quonam pacto ſeſe habeat materia ad potentiam 198
Articul. 1. Quæſtionis explicatio ibid.
2 Argumenta quibus ꝓbari videtur, materiam non eſſe puram potentiam 200
3 Superiorum argumentorum dilutio ibid.
Quæſt. IV. Vtrum materia formam appetat? 203
Articul. 1. Concluditur pars affirmatiua ibid.
2 Refellitur opinio Auicennæ, negantis conuenire materiæ appetitum formæ 204
Quæſt. V. Vtrum materia ad compoſiti naturalis eſſentiam pertineat, an non? 205
Articul. 1. Quæ argumenta probare videantur non pertinere ibid.
Articul. 2. Explicatio totius controuerſiæ 206
3 Soluuntur argumenta primi articuli 209
Quæſt. VI. Verúmne materia diuina virtute abſq. omni forma ſubſtātiali cohærere poſſit, an nō 215
Articul. 1. Quæſtionis in vtramq; partē diſputatio ibid.
2 Accuratiùs explicatur vtriuſq; opinionis fundamentum, diſſeritur de cauſa exiſtentiæ. Statuitur, materiam nō capere exiſtentiam à forma 213
3 Concluditur pars affirmatiua quæſtionis 215
4 Reſponſio ad argumenta, quibus oſtendi videbatur, non poſſe materiam diuina virtute abſq; forma conſiſtere 217
Quæ. VII. Sit ne priuatio ens, an non 219
Articul. 1. Quæſtionis diſſolutio ibid.
2 Solutio argumentorum, quæ probare videbantur Priuationem eſſe ens 220
Quæ. IIX. Vtrum Priuatio verè principium rerū naturalium ſit, an non? 222
Articul. 1. Quæ argumenta oſtendere videantur non eſſe ibid.
2 Priuationē eſſe verè principium, nec ſuperiora argumenta oppoſitu concludere ibid.

Quæſt.

Quæſt.IX. Num in qualibet re naturali præter materiā danda ſit forma ſubſtantialis, néćne 224
Articul.1. Formam ſubſtantialem antiquioribus Philoſophis magna ex parte ignotam, poſterioribus notam fuiſſe ibid.
2 Affirmatiuam quęſtionis partem omnino veram eſſe 225
Quæſt. X. Vtrum apta idoneaq; ſit formæ ſubſtantialis definitio 226
Articul 1. Solutio propoſitæ dubitationis ibid.
2 Quibus nominib ſubſtantialis formæ via, & præſtantia à Philoſophis deſcribatur 227
Quæſt.XI. Vtrum ex forma ſubſtantiali & materia vnum fiat? 228
Articul.1. Argumenta in negatiuam partem cōtrouerſiæ ibid.
2 Cōcluditur pars affirmatiua quæſtionis 229
3 Dubij cuiuſdam enodatio 231
4 Reſponſio ad argumenta primi articuli 232
Quæ.XII. Vtrum omnes ac ſolæ formæ ordinis naturalis, è materiæ ſubiectiue potentia educantur 235
Articul.1. Videri partem negatiuam veram quoad formas naturalis ordinis ibid.
2 Quibus argumentis videatur oppoſitum oſtendi, de formis non naturalis ordinis & de anima rationali 237
3 Refutantur falſæ quorundam ſentētiæ ibid.
4 Approbatur Ariſtotelis opinio, traduntúrq; variæ potentiarum notiones, quæ ad rem præſentem faciunt 239
5 Quid ſit formam educi de potentia materiæ, & quibus id formis competat 240
6 Diluuntur argumenta primi articuli 242
7 Reſpondetur ſecundi articuli argumētis 243

LIBER SECVNDVS.

In Caput primum.

Quæſt. I. Quam naturam hoc loco Ariſtoteles definierit 257
Articul.1. De multiplici naturæ ſignificatu ibid.
2 Reſponſio ad propoſitam dubitationem 258
Quæſt. II. Vtrum natura rectè ab Ariſtotele definita ſit, néćne? 259
Articul.1. Approbatur, enodaturq; naturæ definitio ab Ariſtotele tradita ibid.
2 Argumenta aduerſus naturæ definitionē 261
3 Reſponſio ad ſuperiora argumenta 262
Quæſt.III. Vtrum definitio naturæ principio duntaxat paſſiuo conueniat, an-non? 264
Articul. 1. Diuerſæ Philoſophorum ſententię, & earum confutatio ibid.
2 Explicatio veræ opinionis, & argumētorum aduerſarum partium dilutio 266
Quæſt.IV. Vtrum anima in naturæ definitione contineatur 268
Articul. 1. Opinio exiſtimantium non contineri, eiuſq; refutatio ibid.
2 Solutio argumentorum primi articuli 269
Quæſt. V. Vtrum ars & natura ſimilitudinis inter ſe rationem habeant? 270
Articul.1. Quibus inter ſe rebus conueniant ibid.
2 Quibus rebus inter ſe diſſideant 273
Quæſt.VI. Poſſit ne ars opera naturæ moliri, an-non? 274
Articul 1. Quibus argumentis videatur poſſe ibid.
2 Propoſitæ controuerſiæ explicatio 275
3 Primi articuli argumētis nihil contra proximè dicta concludi 276
Quæ VII. Num Chymicæ artis induſtria verum aurum efficiat 277
Articul.1. Qui negatiuam partem ſequantur & quibus argumentis ibid.
2 Solutio propoſitæ quæſtionis 278

In Caput ſecundum.

Qu. vnica. Vtrum Mathematicæ, quæ mediæ appellantur, magis naturales, quàm Mathematicæ ſint, an-non? 285
Articul. 1. Videri magis naturales eſſe ibid.
2 Magis eſſe Mathematicas quàm naturales 287

In Caput 3.4.5 & 6.

Quæſt I. Sitne fortuna & fatum in rebus, an-non? 305
Articul.1. Veræ de fortuna ſententiæ explicatio ibid.
2 Quo ſenſu admitti aut negari fatum debeat 307

In Caput ſeptimum.

Quæſt. I. Vtrum cauſa rectè à Philoſophis definiatur an-non 311
Articul.1. Traduntur variæ cauſæ definitiones, è quibus vna maximè probatur ibid.
2 Obiecta contra definitionem cauſæ 313
3 Dilutio obiectorum 314
Quæſt. II. Vtrúmne cauſarum genera quatuor ſint, an-non? 315
Articul.1. Conſtituitur cauſarum numerus ibid.
2 Obiecta quadam 316
3 Dilutio obiectorum 317
Quęſt. III. Quidnam ſit exemplar. ibid.
Articul.1. Enodatur exemplaris, ſeu ideæ definitio. ibid.
2 Exemplar non eſſe rationem formalem, ſed obiectiuam 318
Quæſt.IV. Vtrum exemplar verè ac propriè cauſa ſit, ad genus formalis pertinens 322
Articul.1. Concluditur pars affirmatiua ibid.
2 Exemplar non reductiuè, ſed directò ad formalis cauſæ genus pertinere 323
Quæſt. V. Sitne omnis cauſa effectu ſuo nobilior? ibid.
Articul. 1. Quo ſenſu omnis cauſa dici poſſit ſuo effectu nobilior, itemq; de nobilitate materię, formæ, & exemplaris 324
2 De finalis & efficientis cauſæ præſtantia 326
Quæſt.VI. In quónam cauſalitas ſeu cauſandi ratio conſiſtat 328
Articul. 1. Cauſalitatem neq; eſſe relationem cauſæ, neque rem quæ denominatur cauſa, abſolutè ſumptam ibid.
Articul.2. Cauſalitatem in cæteris cauſis, excepta efficiente, eſſe modum quendam rei, quæ denominatur cauſa 329
Quæ.VII. Quæ ſit ratio cauſandi effic[illegible] cauſæ 33[illegible]

Articul.1. Videri modum rei, quæ cauſa dicitur, non verò actionem ibid.
2 Efficientis cauſalitatẽ reuera in actione conſiſtere 331
3 Occurritur aduerſariæ partis argumẽtis 332
Quæ.IIX. Vtrum ſingulæ cauſæ peculiares ſibi cauſſalitates vendicent, an-non? 333
Articul.1. Vendicare, & quænam eæ ſint? ibid.
2 Aliquot dubia, eorumq; explicatio 336
Quæſt.IX. Vtrum cauſſæ ſibi mutuo cauſſæ ſint, an-non? ibid.
Articul.1. Negatiuæ partis argumenta ibid.
2 Quæſtionis diſſolutio 337
3 Dilutio argumentorum primi articuli 339
Quæſt. X. Vtrum Deus res omnes in ſuo eſſe conſeruet, an-non? 340
Articul.1. Argumenta in partem negatiuam ibid.
2 Aſtruitur affirmatiua pars quæſtionis 341
3 Argumentis quæ pro negatiua parte adducta ſunt, nihil confici 344
Quæſt.XI. Vtrum cauſæ ſecundæ reuera aliquid agant, an-non? 346
Articul.1. Qui ad negatiuam partẽ deflexerint, & quibus argumentis ibid.
2 Errare eos, qui cauſis ſecundis actiones adimunt 347
3 Solutio argumentorũ, quæ in aduerſam partem adducta ſunt 348
Quæ. XII. Vtrum Deus cum cauſis ſecundis ad quamlibet earum actionẽ eliciendam actu concurrat? 350
Articul.1. Negatiuæ partis aſſertores, eorumque argumenta ibid.
2 Veræ ſententiæ explicatio 351
3 Occurritur primi articuli argumentis 353
Quæ.XIII. Vtrúmne Deus aliqua præuia motione cauſſas ſecundas ad agendum excitet 355
Articul.1. Quæ argumẽta affirmatiuam partem aſtruere videantur ibid.
2 Confutatio ſuperioris ſententiæ, & argumentorum, quibus nitebatur, diſſolutio 356
Quæ.XIV. Vtrum Deus immediatione virtutis, & ſuppoſiti, cum omni agente creato operetur 358
Articul.1. Quid ſit agere immediatione virtutis, & ſuppoſiti ibid.
2. Deum vtroque modo immediatè operari 359
Quæ. XV. Vtrum cauſſa prima actionem ſecundę, an ſecunda actionem primæ determinet? 360
Articul.1. Quibus argumentis videatur neutram ab altera determinari ibid.
2 Quæſtionis enodatio 361
3 Solutio rationum, quæ initio propoſitæ fuerant 364
Quæ.XVI. Vtrúmne rectè cõcedatur, aliquid eſſe, quod diuina potentia fieri non poſſit 365
Articul.1. Multa effugere potentiam Dei ordinariam, nihil abſolutam, niſi quod contradictionis repugnantiam inuoluit ibid.
2 Alia quædam ad eandem ſententiam ſpectantia 367
Qu. XVII. Vnde proueniat, vt aliquid diuina virtute poſſit, aut non poſſit fieri 368
Articul.1. Enodatio propoſitæ difficultatis ibid.
2 Dubitationes circa ſuperius dicta 370
3 Superiorum dubitationum explicatio ibid.
Qu.XIIX. Vtrum accidẽs attingat productionem ſubſtantialis formæ, an-non? 372
Articul.1. Diuerſæ Philoſophorum ſententiæ ibid.
2 Stabiliuntur duæ aſſertiones, quibus proximi articuli ſententiæ refutantur 373
3 Aliæ aſſertiones, quibus tota quæſtio profligatur 375
4 Reſponſio ad argumenta quib. prima opinio initio quæſtionis propoſita, nitebatur 377
5 Enodatio dubij circa actionem caloris extra ſubiectum 378
6 Explicatio argumentorum pro ſecunda opinione 379
Quæ.XIX. Vtrum ex omnibus accidentibus ſolæ qualitates agendi vim habeant 380
Articul.1. Quæ argumenta oſtẽdere videãtur, alijs quoque accidentibus eam vim ineſſe ibid.
2 Explicatio quæſtionis 381
3 Reſpondetur ad primi articuli argumenta 382
Quæſt.XX. Vtrum finis verè ac propriè cauſa ſit, an-non? 384
Articul.1. Videri non eſſe ibid.
2 Eſſe verè ac propriè cauſſam, omniumq; primam 375
Quæ.XXI. Vtrum cauſſalitas finis in Metaphorica motione conſiſtat, an-non? 387
Articul.1. Videri non in ea conſiſtere ibid.
2 Quæſtionis enodatio 388
3 Dilutio argumentorum primi articuli 390
Qu. XXII. Vtrum omnis operatio cauſſæ agentis ſit effectus finis, an-non? 391
Articul.1. Solutio quæſtionis 392
2 Obiecta contra ſuperius dicta 394
Qu.XXIII. Cauſsétne finis ſecundum eſſe intelligibile, an ſecundum exiſtentiam, quam in rebus habet 395
Articul.1. Quibus argumentis videatur cauſare ſecundum eſſe intelligibile ibid.
2 Solutio quæſtionis 396
3 Refelluntur primi articuli argumenta 398
In Caput octauum & 9.
Quæſt. I. Vtrum natura, alicuius gratia quod facit efficiat 409
Articul.1. Affirmatiuæ partis aſſertio, & illuſtratio. ibid.
2 Rationes quibus oſtendi videtur naturã nullius gratia operari 413
3 Reſponſio ad argumenta proximi artic. 414
Quæſt. II. Vtrum natura ad vnum tantum finem, & vno duntaxat modo feratur, an-non? 415
Articul.1. Varij fines, in quos natura contendit 416
2 Diuerſi modi quibus res in ſuos fines feruntur 417
Conſtu-

3 Confutatur quorundam ſententia ijs, quæ maxime concluſa ſunt, aduerſaria 418

Quæſt. III. An brutæ animantes ſolo naturæ inſtinctu in ſuos fines ferantur 420

Articul. 1. Eorum dogma, qui brutis vim rationis tribuerunt, & quibus argumentis ibid.

2 Longè abeſſe à ratione eam ſententiam quæ brutis rationem dat, cùm illa ſolo naturæ inſtinctu operentur 423

3 Reſponſio ad argumẽta primi articuli ibid.

Quæſt. IV. Quidnam ſit brutorum animantium inſtinctus 425

Articul. 1. Diuerſæ Philoſophorum ſententiæ ibid.

2 Quid in propoſita controuerſia ſentiendum ſit 426

3 Refutantur aduerſariorum opiniones, eorumq; argumenta 428

Quæſt. V. Quid ſit Monſtrum, & quibus modis accidat 429

Articul. 1. Explicatur Monſtri definitio ibid.

2 Diuerſi modi & rationes, quibus mõſtra accidunt 430

3 Aliquot dubiorum enodatio 433

Quæſt VI. Vtrum natura intendat monſtrum 435

Articul. 1. Controuerſiæ explicatio ibid.

2 Monſtra non euenire præter intentionem primæ cauſſæ 437

LIBER TERTIVS.

In Caput primum & ſecundum.

Quæſt. I. Rectène Ariſtoteles motum definierit 451

Articul. 1. Explicatur definitio motus ibid.

2 Obiectorum quorundam dilutio 453

Quæſt. II. Vtrum ſucceſſio, & continuitas ad eſſentiam motus pertineant 455

Articul. 1. Omnem motum continuum, & ſucceſſiuum eſſe ibid.

2 Succeſſionem pertinere ad eſſentiam motus 456

3 Continuitatem non pertinere ad eſſentiam motus 457

Quæſt. III. An motus à termino in quem tendit, & à mobili re ipſa diſtinguatur, nécne? 460

Articul. 1. Videri diſtingui à termino, non videri diſtingui à mobili ibid.

2 Totius controuerſiæ enodatio 461

3 Explicatio argumentorũ primi articuli 463

In Caput tertium.

Quæſt. I. An actio tranſiens in agente an in patiente ſit 469

Articul. 1. Opinio exiſtimantium in agente ineſſe ibid.

2 Concluditur actionem ineſſe in patiente; ſimulq; inter actionem, & paſſionẽ, & motum, diſcrimen conſtituitur 470

3 Soluuntur argumẽta, contendentium actionem in agente recipi 472

Quæſt. II. Vtrum latio in mobili, an in corpore circũiacente inhæreat 473

Articul. 1. Opinio exiſtimantium, non inhærere in mobili ibid.

2 Lationem ineſſe in mobili, nec aduerſariorum argumenta concludere 475

In Caput quartum, 5. 6. 7. & 8.

Quæſt. I. Poſſit ne viribus naturæ dari in rebus infinitum, an non? 509

Articul. 1. Infiniti nomen multipliciter accipi ibid.

2 Quibus argumentis probari videatur, poſſe naturæ viribus dari infinitum 510

3 Quæſtionis diſſolutio 511

4 Diluuntur aliquot obiectiones circa ea quæ proximo articulo continentur 513

5 Explicatio argumentorum quæ aſtruere nitebantur, dari vi naturæ infinitum actu. 515

Quæſt. II. Poſſit-ne infinitum actu diuina virtute produci, an non? 517

Articul. 1. Partis affirmatiuæ argumenta ibid.

2 Argumenta partis negatiuæ 519

3 Pars negatiua præfertur, & diſſoluuntur argumenta affirmatiuæ, licet ea quoq; probabilis iudicetur 522

4 Reſpondetur argumentis pro negatiua parte 524

Quæſt. III. Vtrum quacunque ſpecie poſſit alia perfectior à Deo in infinitum creari 527

Articul. 1. Quæ argumenta probare videantur, nõ poſſe ibid.

2 Qualibet ſpecie, & omnino quauis re creata poſſe à Deo aliam nobiliorem procreari, nec aduerſariorum argumenta concludere 529

Quæſt. IV. Num quodlibet infinitum à Deo cognoſcatur 531

Articul. 1. Omne infinitum cognoſci à Deo, nullum tamen ſucceſſiuè poſſe cognoſci ibid.

2 Obiecta contra ſuperius dicta, eorumq́ confutatio 533

Quæſt. V. Poſſit-ne Intellectus creatus proprijs viribus Infinita cognoſcere 534

Articul. 1. Concluditur non poſſe ibid.

2 Reſpondetur argumentis quorundam exiſtimantium, poſſe Angelum vi naturæ infinita cognoſcere 535

Quæſt. VI. An intellectus creatus ad infinita ſimul cognoſcenda diuinitus excitari queat 538

Articul. 1. Statuitur poſſe ibid.

2 Satis fit argumentis quorundam proximi articuli aſſertiones oppugnantium 540

PROOEMIVM

IN OCTO LIBROS PHYSICORVM ARISTOTELIS.

DE NOMINE DEFINITIONEq́; Philoſophiæ.

Rerum principes enumerat Plato in Protagora.

QVI olim magnarum rerum intelligẽtia, & doctrina, cæteris præſtare videbãtur, eos Græci σοφὺς, id eſt, ſapiẽtes nuncupabãt. Verùm hoc nomen, quòd ſpeciẽ arrogantię præ ſe ferebat, ac multis erat inuidioſum, auctore Pythagora mutatũ eſt, qui & ſe philoſophũ dici voluit, & philoſophiã primus appellauit. Cùm enim apud Leontiũ regem Phliaſiorum doctè, & copiosè diſſeruiſſet; rogatus ab eo quidnam artis profiteretur, aut qua potiſſimũ in re ſapiens eſſet; reſpondiſſe fertur, ſe neq; artem ſcire vllam, neq; eſſe σοφὸν, id eſt, ſapientem; ſed φιλόσοφον, id eſt, amicũ ſapientiæ. Placuit nouitas eius vocabuli, q̃ & veterem ſapientũ minueret inuidiam, & ſingularem teſtaretur ſapientiæ dignitatẽ. Atq; hinc Philoſophi, Philoſophięq; nomen latè increbuit; nec ſolùm a Pythagoreis, ſed etiam à Platonicis, & eorum æqualibus, poſteriſq́; omnibus cõmuni fuit approbatione vſitatum. Cuius rei meminit D. Auguſtinus 14. de Trinit. cap. 1. Clemens Alexandrinus 1. Stromatum, Iamblichus 1. de ſecta Pythagorica, alijq́; non pauci.

Philoſophi, & Philoſophiæ nomen à Pythag. inuentum.

Lactant. lib. 4. c. 2. Plut. 1. de plac. ca. 3. Cic. 1. & 5. Tuſc. quæſt.

Porrò Philoſophiam non vno omnes modo definiêre.† Quidam ita, Philoſophia eſt amor ſapiẽtiæ. Hæc tamẽ explicatio, vt aduertit Hugo Victorius 2. Didaſcalon cap. 1. nominis etymologiã, non rei ſubiectæ naturã aperit: ſiquidem ſapientia non in voluntate inſidet, cuius eſt amare; ſed in intellectu, cuius eſt intelligere, & ſapere. Quanquam & illud dici poteſt, idcirco Philoſophiam amorem definiri ſapientiæ, quòd excellens rerum cognitio haudquaquam ſine amore conſtet. Quò pertinet illud ex libro de ſecretiore ſapientia ſecundum Aegyptios, Amor intelligentem comitatur, quia ſine hoc intellectus quaſi in ſolitudine atque ſilentio poſitus, nihil comprehendit.

† 1. Philoſophiæ definitio.

† 2. definitio.

* Alij Philoſophiam eſſe dixerunt, humanarũ diuinarumq́; rerum cognitionẽ, & ſciẽtiam. Qui nomine rerũ humanarum, corporũ concretioni obnoxias, ac nobis familiares; diuinarũ verò, nullo materię nexu cohęrẽtes, & in receſſu naturæ abſconditas intellexêre. Vel, vt eſt aliorũ ſententia, per res humanas, eas, quæ ad tuenda vitæ officia, & ciuilem ſocietatem pertinẽt, ſignificarunt: per diuinas aũt, cæteras, quarũ contemplatio Philoſophum à communi cœtu auocat, & reliquis mortalib. diuiniorẽ reddit. Et hæc quidem definitio, ſiue in Zenonis porticu, ſiue in Platonis Academia, orta fuerit, Philoſophantium ſcholas maximè peruagata eſt; eamq; refert Plato in Theæteto, & Phædone, Cic. lib. 4. Tuſculanarũ quæſt. Philo Iudæus in libro de congreſſu quærendę eruditionis gratia. Verùm illa non ſingulis Philoſophiæ partibus; ſed omnibus ſimul ſumptis cõuenit. Non enĩ quælibet pars Philoſophiæ humana ſimul & diuina conſiderat.

D. Damaſ. in phy. Senec. epiſ. 15. Cic. 2. Offic.

A B C

Ruſus Plato in dialogo de ſapientia.† hanc aliã inculcat deſcriptionẽ, quam ex Pythagoræ diſciplina manaſſe teſtatur D. Hieronymus in Apologia aduerſus Rufinũ: Philoſophia eſt mortis contemplatio. Ea verò vt intelligatur, ſciẽdum eſt † duplicẽ eſſe mortẽ; vnã, quæ in abſceſſu animi à corpore cõſiſtit: alteram, qua mens in corpore adhuc manens, à malis cupiditatibus abducitur, vt vitiorũ ſoluta vinculis, cœleſtia & diuina meditetur. Enimvero, vt eſt à Socrate in Phædone diſputatũ, nihil tam eſt homini veritatis lucẽ cernere cupienti inimicũ, quàm corporis cõtagio, & voluptatis illecebra, quæ mentẽ cõcreta caligine offuſam, falſis decipit imaginibus, nec à ſenſuũ turba & colluuione ad mundi ſpectaculum, & ad rerũ naturã perluſtrandam egredi ſinit. Vnde Mercurius ille, cui multiplex rerũ ſciẽtia Triſmegiſti nomẽ dedit, eũ, qui ad Philoſophiã aſpirat; in Aſclepio hortatur, vt corpus, quo ad fieri poſſit, quaſi veſtẽ deponat, exuatq; hoc inſcitiæ indumentũ; interitus vinculũ, viuã mortẽ, ſentiẽs cadauer, ductile ſepulchrũ, dome-

† 3. definitio. De hac definit. Clemens Alex. 4. Stromatum. Philo Iud. in li. de mundi opif. Cic. 1. Tuſc.

† duplex mors.

Mercurij Triſmegiſti ſentẽtia, quo pacto philoſophãdum ſit.

D E

ſticum furem; qui dum blanditur, odit; dum odit, mentē ad terrenam fæcem deprimit, exnoq; illigat, ne intelligentiam cælitus hauriat. Quoniam igitur hanc à corpore ſecretionem, quaſi mortem, appetere docet, eaque maximè gloriatur Philoſophia; ab hoc tam præclaro munere, nonne mortis contēplatio; nunc ſolutio animi a corpore; aliàs mortis affectus, ſeu conſuetudo moriendi dicitur. Plura in hanc ſententiam Xenophon lib. 4. de dictis Socratis, Proclus in libro de anima & dæmone, Alcinous in lib. de doctrina Platonis, Apuleius in lib. de Philoſophia.

Philoſophia cur mortis contēplatio.

Alias præterea definitiones tradunt Philoſophiæ, Lactantius lib. 4. cap. 2. Iuſtinus Philoſophus & martyr in dialogo cum Tryphone, & alij. Sed ea nobis maximè probatur, quam D. Damaſcenus lib. 4. ſuæ Dialecticæ, & Ammonius initio prædicabilium ex veteribus, potiſſimumq; ex Ariſtotele 10. Metaph. cap. 3. referunt, videlicet, * Philoſophia eſt cognitio rerum, vt ſunt. Verba illa, vt ſunt, idem valent, atq; per ſuas cauſſas, ſi eas habuerint. Sicut enim res, quarum cauſſæ inueſtigantur, per cauſſas eſſe obtinent; ita percipi tunc dicuntur, vt ſunt, cùm per eaſdem cognoſcũtur. Debere aũt Philoſophiam cauſſas tenere inde conſtat; quia quemadmodum ex admiratione, id eſt, ex notitia effectuum, & ignoratione cauſſarum, cæperunt homines philoſophari, hoc eſt, cauſſas inquirere, vt Plato in Theæteto, & 1. Metaph. ca. 2. Ariſtoteles docet; ita par eſt eum perfectè Philoſophum, ſeu ſapientem iudicare, qui cauſſarum cognitionem ſit aſſecutus. Accipitur tamen interdum Philoſophia pro adumbrata, & imperfecta rerum intelligentia, vt apud Platonem in Conuiuio, aliàs pro ſola prima philoſophia, vt apud Ariſtotelem 4 Metaph. cap. 2. tex. 5. A' nobis verò in progreſſu ſub ea notione, qua poſtremò definita eſt, quaq; dicitur cognitio rerũ, vt ſunt, potiſſimùm conſiderabitur.

** 4. definitio ex Ariſtotele potiſſimùm deſumpta.*

DE DVPLICI PHILOSOPHIÆ *diſtributione.*

Referunt hanc diuiſionē D. Aug. l. 8. de ciu. Dei, c. 4. Lactant. lib. 3. c. 13. Alcinous in lib. de doctrina Plat. Iſidorus in lib. de dial.

** 1. Philoſophiæ partitio.*

** A' quibus celebrata.*

VAriæ traditæ ſunt apud antiquos Philoſophiæ diuiſiones, ex quibus duas, quæ celebriores habentur, quæque ad præſens inſtitutum magis faciunt, pertractabimus. * Prima eſt, qua Philoſophia diſtribuitur in Naturalem, Moralem, & Dialecticam. Comprehendit autem hoc loco Naturalis (fuſe videlicet naturæ ſignificatu, vnde nomen habet) non ſolùm Phyſiologiam, ſed etiam Metaphyſicã, & Mathematicas diſciplinas. * Porrò huiuſmodi ſectio, de cuius auctore inter ſcriptores non ſatis conuenit, commendata fuit a Platone vt teſtatur Alcinous in lib. de eius doctrina cap. 3. & Euſebius Cæſarienſis initio lib. 1. de præparatione Euãgelica, ſan-

A demque ſecutus eſt Ariſtoteles, 1. Top. cap. 12. Chryſippus, Eudromus, Xenocrates, & alij quorũ meminit Laërtius in vita Zenonis, poſt Plutarchum 1. de placitis cap. 1.

** Quæ ratio ne comprobetur.*

Lege Plat. in Gorgia, & Theæteto.

Quòd verò hæc partiendæ Philoſophiæ ratio apta ſit, & perfecta hunc in modum oſtendi poteſt. * Philoſophia ad humanam felicitatem dirigitur. (Vt enim D. Auguſtinus libro 19. de Ciuit. Dei cap. 1. ex Platone aſſerit, Philoſophãdi cauſſa nulla eſt homini, niſi vt bea-
B tus ſit) humana autem felicitas, teſte Ariſtotele cap. 7. & 8. primi lib. Eth. ad Nicomachũ, partim in actione virtuti conſentanea; partim in contemplatione veritatis ſita eſt. Oportet ergo aliquam dari ſcientiam, quæ honeſti rationem contineat, & ad virtutem, morumque probitatem erudiat; hæc verò Moralis eſt Philoſophia: item aliam, quæ abdita naturæ myſteria ſcrutetur, & in ſolius veritatis cognoſcendæ ſtudium incumbat; atque hæc
C Phyſica dicitur. Deinde huiuſmodi ſcientiarum adeptio, & vſus diſſerendo conſtant, qua in re ſæpe mens errore decepta hallucinatur. Statuenda eſt igitur tertia quædam ars, quæ lucem præferat, ſolerterq; prouideat ne veritatis locum falſitas obtineat; hęc autem Dialectica nuncupatur. Tot igitur numero ſunt Philoſophiæ partes.

** Confirmatur.*

** Triplex ordo rerum.*

* Idem confirmat D. Tho. initio Eth. ad Nicom. hac fermè ratione. Præcipua enim ſapien-
D tis circa ordinem verſatur; ſiquidem, vt ex ca. 2. libri primi Metaph. conſtat, ad ſapientem maximè pertinet ordinare; * ordo autem rerum, quæ in Philoſophiæ conſiderationem veniunt, triplex eſt. Primus, quem ratio non efficit, ſed inſpicit tantùm, atque expendit, cuiuſmodi eſt rerum Phyſicarum ordo. Secundus, quem ratio ſibimet ipſa exhibet, cùm notiones ſuas, & effata inter ſe ordinatim diſponit. Tertius, quem ratio voluntati præſeri-
E bit, vt illa probè inſtituta rectum, atque honeſtum proſequatur. Primus Naturalem, ſecundus Rationalem, tertius Moralem ſcientiam requirit. Non igitur aut pluribus eget, aut paucioribus partibus contenta eſſe poteſt Philoſophia.

** Illuſtratur ſimilitudine.*

* Eiuſdem tripartitę varietatis rationem ſimilitudine quadam D. Auguſtinus explicat, partim lib. 8. de Ciuit. Dei, cap. 4. partim li. 11. ca. 25. ad hunc ferè modum. Quemadmodum
F tria ſunt, quæ in quolibet artifice, vt aliquid efficiat, ſpectãtur; Natura, doctrina, vſus: quorum primum ingenio, ſecundum ſciẽtia, tertium fructu diiudicatur: ſic triplex a Philoſophis inueniri debuit diſciplina. Naturalis, ꝑpter naturam, Rationalis, propter doctrinam, Moralis, propter vſum. Et quoniam homo ita procreatus a Deo eſt, vt per id, quod in ipſo præcellit, attingat ad id, quod cunctis excellit: per huiuſmodi tripartitam ſcientiam attingit ad vnum, verum, optimum Deum, ſine quo nulla natura ſubſiſtit, nulla doctrina inſtruit.

ſtruit, nullus vſus expedit. Sunt itaque, ex D.
Auguſtini ſententia, hæ tres partes Philoſo-
phiæ, tres veluti gradus, quibus perfectè ſa-
piens, aſpirante cæleſti aura, ſumma petit, &
ad Dei ſimilitudinem propiùs euadit. Eaſdem
quoq; appoſitè quis dixerit tria dona ſingu-
laria; quibus humanæ mentes ad exemplum
cæleſtis Hierarchiæ illuminantur, purgantur,
perficiuntur. Enimuerò Dialectica dum ar-
tificio diſſerēdi vera à falſis diſtinguit, animū
affuſa luce veritatis illuſtrat: Moralis Philoſo-
phia, dum mores componit, & vitiorū fibras
euellit, purgat: Naturalis dum altiori abdita-
rum rerum intelligentia, mentē exornat, per-
ficit. Alias ad hanc rem adumbrandam ſimili-
tudines, ac rationes habes apud Philonē Iu-
dæum in libro de Agricultura, & Laërtium in
Zenone Cittico. Vide etiam Plotinum libro
3. Enneadis 1. de triplici aſcenſu ad mundum
intelligibilem.

Ex doctrina D. Dionyſij 3. c. cæleſtis Hierar. quā explicat D. Tho. 1. p. q. 106. art. 1.

** 2. partitio.*

* Poſterior Philoſophiæ diſtributio eſt, qua
Philoſophia, non vniuerſa, ſed ea tātùm, quæ
in contemplatione poſita eſt diuiditur; vide-
licet in Metaphyſicam, Phyſiologiam, & Ma-
thematicas diſciplinas. Quia verò hæc parti-
tio multas continet difficultates, quarum erit
vtilis & iucunda explicatio, de illa articula-
tim, & vberiori filo diſſeramus.

QVAESTIO I.

NVM CONTEMPLATRIX PHI-*loſophia, in Metaphyſicam, Phyſiologiam, & Mathematicam rectè diuidatur.*

ARTICVLVS I.

Non videri rectè diuidi.

QVòd tripartita illa contemplantis Phi-
loſophiæ diſtributio haud probè tradita
ſit, hunc in modum videtur oſtendi poſſe.

** 1. arg. ex Ariſt. & Platone.*

* Primùm, Ariſtoteles c. 2. lib. 4. Metaphyſ.
affirmat tot eſſe partes Philoſophiæ, quot
ſubſtantiarum genera: cùm igitur Mathema-
tica non ſubſtantiam, ſed quantitatem conſi-
deret, conſtat non numerari eam ab Ariſto-
tele in partibus Philoſophiæ. Deinde Plato in
Amatoribus, vbi veri legitimique philoſophi
adumbrat imaginem, eum tantùm Philoſo-
phi nomine dignum cenſet, qui in quæſtio-
nibus de communis vitæ, & morum diſcipli-
na, pertractandis excellat; ſolam ergo Mo-
ralem doctrinam, veram eſſe Philoſophiam
arbitratur.

2 Secundò. Quemadmodum in quantitate,
eiuſque affectionibus cognoſcendis Mathe-
matica verſatur; ita aliquam dari ſcientiam
oportet, quæ relationem, qualitatem, cætera-
que accidentia ſcrutetur: cùm hæc non mi-

A nùs ſint intellectu difficilia, nec minùs ob na-
turarum diſſimilitudinem, peculiarem expli-
cationem depoſcant. Sunt igitur multo plu-
res philoſophiæ partes.

Tertiò. Eſſentia entis mobilis ſicuti motū, 3
cæteraſque proprietates, quæ ipſam conſe-
quuntur, origine antecedit; ita abſque ijs co-
gnoſci poteſt: atqui eo modo ſpectata non
pertinet ad Mathematicum, qui in ſola quan-
titate occupatur; neque ad primum Philoſo-
B phum, qui abſtrahit conſiderationem à mate-
ria: ſed neque ad Phyſicum; cùm is non ſpe-
culetur naturam ſine motu. Quærenda eſt er-
go alia ſcientia, quæ eſſentiam entis mobilis
ita ſumptam conſideret.

Quartò. Econtrariò. Sufficit vna ſcientia ad 4
ens in commune, omneſque eius partes con-
templandas. Igitur ſuperuacanea eſt ſcientia-
rum multitudo. Antecedens ſuadetur bifa-
riam. Primùm, quia ſicut omnia, quæ diuinæ
C reuelationis lumine cognoſcimus, ad vnam
Tranſnaturalem ſcientiam, nempè Theolo-
giam, ſpectant; ita vniuerſa, quæ natiui lumi-
nis inſtinctu à nobis ſciuntur, ad vnam, ean-
demq; naturalem ſcientiam reduci poſſunt;
cùm vtrobique ſit par ratio. Secundò, quia
cum omnia, analoga vnitate, in ente vnū ſint;
nihil impediet quominus vnius ſcientiæ mo-
dum cuncta ſortiantur. Quòd ſi quiſpiam oc-
currat; ad fundandam arguendámue vnius
D ſcientiæ rationem, non ſat eſſe analogam vni-
tatem, propterea quòd ſcientiarum vnitas ab
vnitate abſtractionum petēda ſit, quæ abſtra-
ctiones, minimùm, tres numerantur; contra
id argumentis infrà poſitis iam ſic obijcitur.

† Quintò. Tres illæ principes Philoſophiæ 5.
partes, Mathematica, Phyſica, & prima Philo-
ſophia, vel duæ earum, interdum conſiderant
vnam, eandemque rem. Non ergo reſpiciunt
diuerſas illas abſtractiones à materia, penes
E quas diſtinguantur tanquam ſcientiæ diuer-
ſæ, cùm res eadem triplicem illam varietatem
abſtractionum nequaquam ſortiri poſſe vi-
deatur. Antecedens oſtenditur. Namque Ma-
thematicus conſiderat quantitatem, vt notū
eſt; eandem verò contemplari debet Meta-
phyſicus; † cùm ſumma genera, quæ prima-
ria ſectione ens diuidunt, contempletur: ean-
dem & Phyſicus, ſiquidem eſt vna è præci-
puis entis mobilis affectionibus. Præterea
F Phyſicus diſſerit de motu, deque omni ſub-
ſtantia, quæ ortum, & occaſum ſubit; de eiſ-
dem verò agit primus philoſophus, vt videre
eſt apud Ariſtotelem lib. 7. 8. & 12. Metaphyſ.
Denique primus philoſophus conſiderat
mentes à materiæ ſocietate abiunctas, de
quibus etiam Naturalis diſceptat, vt patet in
8. huius operis libro. Perſpicuum ergo manet
res eaſdem in diuerſis contemplantis Philo
ſophiæ partibus conſiderari, atque adeò ſub
eadem abſtractione.

† Tres philoſophicæ abſtractiones.

† Metaphyſicus cōſiderat ſumma genera.

7. Metaph. c. 2. 6. 7. 8 12. 17. & 8. metaph. c. 1. & 12. Metaph. cap. 2.

Sextò, Plurib. modis contingit abſtractio à 6

materia, quàm tribus: ergo ſi per eiuſmodi abſtractionem ſcientiæ diſtinguuntur; plura erunt Philoſophiæ membra, quàm tria. Probatur antecedens. Enimverò communia rerũ omniũ attributa, quæ vocant tranſcendentia, itemq; ſumma genera, partim re ipſa in materia ſunt, partim extra illam; quæ abſtractio à tribus vulgatis differt, vt conſideranti patet. Deinde intelligentiæ, etſi materia Phyſica prorſus vacent; cùm tamen poſſint in ſe noua accidentia recipere, haud dubiè participant adhuc poteſtate, ſeu, vt vocãt, potentialitate, quæ genus quoddam eſt materiæ impropriè ſumptæ; vnde libro de cauſis propoſitione 9. dicuntur intelligentiæ habere ſuam ὕλην: At Deus, Optimus, Max. vt qui ſit actus omnino purus, ab omni prorſus materiæ ratione ſeiunctus eſt: Aliam igitur vendicat abſtractionem ab ea, quæ intelligentijs conuenit, omnino diuerſam. † Quare alia de tranſcendentibus, ſummisq; generibus, alia de Deo, alia de cæteris mentibus ſtatuenda erit ſcientia. neq; hæc omnia in vnam includi Metaphyſicam poterunt; niſi ea, ſub vno nomine, multiplici trium ſcientiarum varietate diſtinguatur.

† *Materia proportione quadã, etiã reb. immaterialib. ineſt.*

ARTICVLVS II.

REFERVNTVR DIVERSAE AVctorum ſententiæ, & quænam earum vera ſit, ſtatuitur.

De his eſt Mirandulanus li. 13. de ſingul. cert. ſecti. 6. & 7. & initio lib. 14.

IN hac quæſtione nulla ferè apud veteres Peripateticos diſſenſio fuit. Sed enim quorundam recentium Philoſophorum opinionibus agitata res eſt, & in contrarias partes diſtracta. * Sunt enim qui cõtendant vnam duntaxat eſſe ſcientiam, quæ totam entis regionẽ peruagetur, omneſque eius partes ſpeciatim, ac diſtinctè conſideret, à Philoſophis tamen in tria illa vulgata membra diſpertitam fuiſſe propter addiſcentium commoditatem; quia tam multa, tamque varia rerum genera in vnum complicata, ſimul addiſci non poterant. Et his quidem ſuffragatur quartum ſuperioris articuli argumentum. † Verùm hæc ſententia, & quia noua, & quia perexiguam probabilitatis ſpeciem præ ſe fert, non placet. Eſt verò noua; quia nulli vnquàm Philoſophorum in mentem venit, ſcientias omnes ad vnam reuocare. Qui vbicunq; de ſcientiarum varietate diſſerunt; de illis, vt de rebus natura, ſpecieque diſtinctis loquuntur. Id quod tum apud cæteros videre eſt, tũ maximè apud Platonẽ in dialogo de regno, in Philebo, in Sophiſta, & 10. de Repub. Itemq; apud Ariſtotelem 1. Poſterioris Analyticæ ca. 19. & 23. lib. 8. Top. cap. 2. Primo de anima cap. 1. & lib. 3. cap. 8. ac ſæpe alibi. † Eſt etiam huiuſmodi placitum per ſe minùs probabile, vtpote quod Philoſophiæ ſplendorem non mediocriter obſcurat, dum eam in vnius confuſi corporis concretionem, quaſi in ὁμοιομερείας Anaxagoræ cõijcit, atq; illigat. † Deinde qui fieri poteſt vt tam ampla rerum ſylua, & tanta diſſidentium naturarum varietas in vnius ſcientiæ comprehenſionem veniat? Sanè quidem pari ratione dixerit quiſpiã, virtutum omniũ materiam, ſiue obiecta, ad vnam tantũ virtutẽ pertinere. Quo quid in Morali doctrina abſurdius? Præterea quòd ſcientiarum diſtinctio non à ſola commoditate, ſed ab ipſa natura orta ſit, ex eo oſtendi poteſt, quia vt Ariſtoteles 1. Poſt. cap. 23. & Plato in dialogo de furore Poëtico, cæteriq; Philoſophi paſſim docent, ſcientiæ per res ſibi ſubiectas & attributas, quæ attributionis ſubiecta vocãt, inter ſe diſtinguũtur; ad eum modum, quo potentiæ per obiecta. Cùm igitur, vt eſt etiam communis Philoſophantiũ vox, potentiæ, v.g. alendi, ſentiendi, intelligendi, eſſentiali inter ſe diſſerant diſcrimine, haud dubiè eodẽ inter ſe mutuò ſcientiæ diſſidebunt. Deniq; intrinſecam eſſe & naturalem hãc ſcientiarũ diſtinctionẽ palàm teſtantur, & principiorũ, quibus ſingulæ vtuntur, diſſimilitudo; & modi contẽplandi, attingendiq; obiecta prorſus diuerſi.

** 1. opinio.*

† *Eius confutatio.*

† *Obſcurat Philoſophiæ ſplendorem.*

† *Tollit diſcretã & conſpicuã notitiã rerum ſub ſcientias cadentium.*

† Altera eſt opinio quorundam, aientium præter illas tres Philoſophiæ partes dandas eſſe plures alias, ita vt Metaphyſica tres, minimùm, ſciẽtias genere diuerſas ſuo nomine, & amplexu coërceat; vnã, quæ Deum contẽpletur; alteram, quæ de intelligẽtijs agat, tertiã, quæ de tranſcẽdentibus & generibus ſummis diſſerat. His fauet ſextũ proximi articuli argumentũ. Sed neq; verè, neq; Ariſtotelicè loquũtur, vt in diſputationis progreſſu planum fiet.

† *2. opinio, quæ etiam reijcitur.*

† Tertia igitur ſentẽtia a nobis amplectenda, eſt eorum, qui cenſent nec vnam duntaxat eſſe ſcientiam; nec plures Metaphyſicas: ſed vnam Metaphyſicam, Phyſiologiam vnã, Mathematicas plures; atq; has omnes ſic eſſe inter ſe, & natura diſſimiles, & amplitudine diffuſas, vt ex earũ diſtinctione vniuerſa Philoſophia, quę in contemplatione verſatur, effloreſcat. † Hanc aſſertionem confirmat in primis authoritas Platonis apud Alcinoum in libro de doctr. Plat. cap. 6. tum complura Ariſtotelis teſtimonia, vt 6. Metaphy. cap. 1. tex. 2. & li. 11. cap. 6. quem ſequitur D. Damaſcenus 1. ca. ſuæ Phyſiol. Boëtius in lib. de Trinit. cap. 2. Auicenna 1. Metaph. c. 1. Algazellus initio ſuæ Phil. Ptolemæus in Almageſto li. 1. c. 1. & communis ſchola Peripateticorum.

† *3. opinio veritati conſona.*

† *Philoſophorũ aſſenſu comprobata. Themiſtius & Philoponus hoc loc. Euſtathius initio Eth. D. Thomas 11. Metaph. lec. 7. D. Albert. 1. Metaph. c. 1. Scotus 6. Metaph. q. 1.*

ARTICVLVS III.

RECTE DISTINGVI INSPEctricis Philoſophiæ partes, pro varietate abſtractionum à materia, & à motu.

Quæ ſit ratio abſtractionum in ſcientijs.

VT autem veritas liquidò appareat, obſeruandum eſt ex D. Thoma opuſcu. 70. quæſt.

In quæſt. de veri q. 2. art. 6. ad 1. in Prolog. Metaph. & li. 6. lect. 1. & initio huius operis.

quæſt.; art. 1. alijſq; in locis, rei, quę ſub ſcientiæ ſpeculationem venit, duo quaſi attributa conuenire; vnum merito intellectricis potentiæ, quam excolit, ac perficit; alterum ratione habitus ſcientiæ, quo attingitur. Ob priorem cauſam competit ei immateriale quidpiam eſſe; quia intelligendi vis expers eſt materiæ. Ob poſteriorem, non poteſt non certitudinem, & immobilitatem obtinere, quia ſcientia eſt de rebus neceſſarijs; omne autem neceſſarium, firmum atque immobile eſſe oportet; ſiquidem id, quod motum ſubit, quà tale, & eſſe & nõ eſſe poteſt, vt li. 9. Metaph. cap. 9. tex. 17 Ariſtoteles ait. Ita verò neceſſe eſt, vt omne id quod ſub ſcientię contemplationem cadit, aliquam ſibi à materia, & à motu abſtractionem vendicet.

Artium contemplantiũ numerus quo pacto aſtruatur.

His animaduerſis iam hoc modo inſtitutum probabitur. Tot ſunt ſcientiæ contemplatiuæ, quot abſtractiones à materia & à motu: hæ verò tres omnino ſunt; ergo totidem erunt contemplatiuæ ſcientiæ. Maior propoſitio ſuadetur, quia haſce abſtractiones neceſſario comitantur diuerſi modi (ſcibilitates vocant) ſub quibus ſcientiæ res ſubiectas per ſe attingunt, quiq; ſcientijs ipſis diſtinctionem pariunt. Vnde Ariſtoteles libro 6. Metaphyſicæ, cap. 1. tex. 2. & lib. 12. cap. 6 & primo de anima cap. 1. tex. 17. alijſq; in locis pro abſtractionum varietate, ſcientiarũ numerum conſtituit; quod etiam feciſſe Platonem conſtat ex ijs, quæ tradit Alcinous in libro de eius doctrina cap. 7. Minor verò propoſitio ex eo oſtenditur, quia datur vna abſtractio à materia ſenſibili ſingulari tantùm; altera à materia ſenſibili etiam communi, nõ re, ſed ratione: tertia ab omni materia & re, & ratione ſimul. Quarum prima ad Philoſophum Naturalem pertinet, ſecunda ad Mathematicum, poſtrema ad Metaphyſicum.

Quæ abſtractiones, quibus ſcientiis accommodentur.

Enimuero Philoſophus Naturalis conſiderat, v.g. hominem, vt ex animo conſtat, & corpore affecto qualitatibus, ſub ſenſum cadentibus, quod materia ſenſibilis dicitur, nec tamẽ materiam ſingularem ſcrutatur, eũm ſingularia non per ſe ſpectent ad ſcientiam. Mathematicus affectiones triangulorum, aliaq; id genus contemplatur, quæ licet re ipſa in materia ſenſibili hæreant; non ea tamen, quatenus in eiuſmodi materia ſunt, expendit. Metaphyſicus in cognitione primæ cauſæ, & intelligentiarum, atque aliarum rerum, quæ neque in materia conſiſtunt, neque illam in ſuo conceptu includunt, verſatur. Porrò quod de abſtractione à materia diximus, ſimiliter de ſeparatione à motu intelligi debet. Liquet igitur tres eſſe abſtractiones, atque adeò totidem inſpectricis Philoſophiæ partes; neque alias præterea inuehere opus eſſe; cùm omnia, quæ in ſcientiæ contemplationem veniunt, ſub aliqua è tribus prædictis notionibus ab intellectu percipiantur. Atque hæc ratio à D. Thoma loco citato breuiter perſtringitur.

Porrò autem in prædictis abſtractionibus, licet interdum quod re ipſa mobile eſt, aut materiæ coniunctum, non vt mobile, neque vt materiale expendatur; non proinde tamen falſitas interuenit: ſiquidem neque rei, quod non habet, aſcribitur, neque quod habet denegatur; ſed eam cogitatio duntaxat auocat, atque abſtrahit ab eo, cui re ipſa coniungitur: in abſtrahendo autem, vt 2. huius operis lib. cap. 2. text. 18. & 7. Metaph. cap. 11. text. 3. Ariſtoteles docet, nec mendacium ineſt, nec error; quantumlibet vis abſtrahens, vnita diuiſim, materialia ſine materia, mobile ſine motu conſideret.

Leg. D. Tho. 1. p. qu. 85. a. 1. ad 1.

ARTICVLVS IV.

QVOD IN MATHEMATICIS diſciplinis, non vna tantùm ſit abſtractio à materia.

SEd nos cùm triplicem à materia abſtractionem inculcamus, triplicem intelligimus, partim ſpecie, partim genere. Namque tametſi Phyſiologia, abſtractionem ſpecie vnã; vnam item ſpecie Metaph. habeat: Mathematicæ tamen vnam genere, ſpecie duplicem vendicant. Quod vt planum fiat, haud ignorandũ eſt bipartitã eſſe materiam; ſenſibilẽ nimirũ, & intelligibilẽ. Materia ſenſibilis eſt materia prima induta accidẽtib. quę ſenſum mouent. Intelligibilis verò quænã dicat, controuerſum eſt. D. Tho. 1. p. q. 85. art. 1. credit eſſe eandem materiam primam, ſpectatam prout ſoli quãtitati ſubeſt. Cum D. Tho. ſentit Ferr. lib. 2. huius ope. q. 2. Sonc. in. 6. Meta. q. 11. Alijs hæc opinio non probatur. Nam cum Geometra communi Philoſophorum voce dicatur, non abſtrahere cognitionem à materia intelligibili; ſi materia intelligibilis eſſet materia prima, iam conſideratio Mathematica ſubſtantiam attingeret, quod negat Ariſtot. 12. Metaphyſ. cap. 8. tex. 44. omneſq; Græci interpretes partim 2. huius operis tex. 18. partim 1. de anima tex. 17. poteſtq; id ex eo oſtendi, quia Mathematici ſiue definiant, ſiue demonſtrent, nullam materiæ, aut alterius ſubſtantiæ mentionem faciunt. Et quidem meritò, cùm Mathematicæ affectiones, eiuſmodi mentione haudquaquam indigeant, vtpote, quæ quantitati per ſe ſumptæ, abſque vllo ordine ad ſubſtantiã, conueniũt, vt eſſe æquale, vel inæquale, eſſe diuiſibile, habere proportionem, aliaq; eiuſmodi. Aſſerunt igitur hi auctores, intelligibilem materiam eſſe magnitudinem, hoc eſt lineam, ſuperficiem, corpus; dicique materiam, propter ſimilitudinẽ, ſiue analogiam, quam cum materia prima habet: vt enim hæc, ſubſtantiales formas; ſic illa, accidentarias ſuo modo recipit; intelligibilem verò appellari, quia prout ad Mathe-

Materia laxiori ſignificatu quo pacto diuidatur.

Lege Vicomercatũ c. 2.l.2. huius operis. Theophilum Zimaram 1. de anima ad t. 17. Antoniũ Zimaram propoſ. 8. in theorematis.

maticum ſpectat: non ſenſu, ſed intellectu percipi poteſt. Hæc poſterior ſententia veriſimilior videt, quam ſecutus eſt Alex. Aphro. 7. Metaph. c. 10. ad tex. 55. imò & D. Tho. 1. Poſt. c. 23. aliiq; nonnulli.

** Mathematica abſtractio duplex.*

** Cur Mathematicæ plures, vna verò Phyſica, & vna item Met.*

Quibus ita explicatis ſtatuimus * Mathematicam abſtractionem non ſpecie vnam, ſed duplicem eſſe. Namque res Mathematicæ vel cogitatione abiunguntur à materia ſenſibili tantùm; vel ſimul etiã ab intelligibili. Si priori modo, ad Geometram pertinent; ſi poſteriori, ad Arithmeticum. Geometra enim, teſte Ariſtotele 2. lib. huius oper. cap. 2. tex. 20. & 1. Rhet. ad Theodectem cap. 2. contemplatur affectiones magnitudinis; Arithmeticus autem circa numeri proprietates occupatur. * Ex quo planũ euadit cur Mathematicæ plures ſint, Phyſiologia verò vna, itemq; vna Metaphyſica; videlicet quia harum quælibet vnã duntaxat; illę duplicem vendicant abſtractionem. Ac nos hactenus de iis tantùm Mathematicis egimus, quæ ſynceræ, puræq; Mathematicæ dicuntur. Sunt verò præter has aliæ, quæ mixtæ nuncupantur, propterea quòd inter Phyſiologiam, & purè Mathematicas mediæ ſint, eorumq; obiecta partim ad Naturalem Philoſophum, partim ad Arithmeticum, vel Geometram ſpectent; vt Muſica & Perſpectiua. Numerus enim ſonorus, circa quem Muſica verſatur, ex parte quidem numeri, Arithmeticum quidpiam eſt; ex parte ſonori, Phyſicum. Qua de re Ariſtoteles lib. 2. huius operis ca 2. ibidemq; eius interpretes, ad tex. 18. & 19. & lib. 3. ad tex. 71. De tota etiam diſtributione Mathematicarum artiũ agit Proclus in 1. Euclidis, Alcinous in libro de doctrina Plat. c. 6. Hugo Victorius 2. Didaſc. c. 7.

Lege etiam Scaligerum in exercitationibus exot. exer. 321. & 322.

ARTICVLVS V.

ALIQVOT DVBITATIONVM enodatio, quæ ſuperiùs dictis maiorem lucem affert.

VT ea, quæ de abſtractionum varietate, & diſtinctione diſſeruimus, apertiora fiant, dubia quædam explicanda à nobis ſunt, quæ multis, recentiũ præſertim Philoſophorum, in noſtra ſententia inexplicabilia videntur. In primis enim intelligere ſe negant, quo pacto Metaphyſicus & re & ratione conſiderationẽ auocet à materia, cùm non ſolùm ea tractet, quæ omninò extra materiam conſiſtunt, ſed etiam tranſcendentia, ſummaq; genera, quorum nonnulla partim inſunt, partim non inſunt in materia, vt ſubſtantia, & qualitas; alia penitus in materiam ſunt immerſa, vt ſitus & habitus: imò cum ipſam quoq; materiam primam contempletur, vt ex l. 7. Met. c. 3. conſtat.

Hanc difficultatem vt expediamus, cõpertũ eſſe debet, inter ea prædicata, quę ad primę Philoſophię ſubiectũ directò, ac ꝑ ſe ſpectãt,

Prædicata Metaphyſica quædam, partim ſunt à materia abſoluta, partim materiæ coniugata.

A quædã eſſe purè Metaph. id eſt, quorum nulla pars ſubiecta ab alio artifice per ſe tractatur, vt intelligentias: alia non purè Metap. qualia ſunt, quæ in aliquibus inferiorib. materia implicantur, in quibuſdam non; vt ſubſtantia, bonum, vnum, aliaq; id genus. Porrò autem vniuerſa hæc in Primæ Philoſophiæ tribunali re ipſa abiuncta à materia cenſentur, non eodem tamen modo; ſed priora, quia nullã prorſus habent cum materia coniunctionem, po- B ſteriora quia & illam in ſuo conceptu nõ includunt, & ſecundum ſe ſpectata, indifferentiam habent, vt re ipſa extra eam reperiantur. Quam abſtractionẽ. D. Th. 6. Met. ca. 1. aliiq; nonnulli, ex Auicenna 1. ſuæ Metaph. c. 2. vocant abſtractionem ſecundum indifferentiã.

Lege Sonc. in 12. Meta. q. 1.

Quæſitum.

Quærunt tamẽ aduerſæ opinionis aſſertores, quid tandem cauſæ ſit, cur ea, quæ partim inſunt, partim non inſunt in materia, ab illa potiùs abſtracta, quàm cũ ea coniuncta cenſean- C tur; cùm nulla videatur idonea ratio afferri poſſe, cur illud potiùs, quã hoc dicatur. Quibus reſponſum volumus, id non ſine optima ratione à nobis dici. Namq; idem valet, prædicto modo eſſe aliquid abſtractum à materia, atq; eſſe ad illam indifferens, ſeu non eam ſibi ex ſe vendicare, vt loco citato D. Tho. explicat. Quare vti verè affirmamus, animal ſecundùm ſe indifferens eſſe ad gradum rationalis; etſi re ipſa partim cum eo iunctum ſit, D quatenus in homine continetur; partim ab illo ſeparatum, prout in bellua includitur: ita probè aſſerimus, ſubſtantiam abſtractam, ſeparatámue eſſe à materia, hoc eſt indeterminatam, atq; indifferentem ad illam; licet quadam ex parte materia vacet, prout videlicet in intelligentiis continetur; ex altera in eam ſit immerſa, quatenus in ſubſtantiis corpore præditis inuenitur.

Reſponſio.

Quod verò ad alia ſumma genera attinet, E quæ neq; ſimpliciter, neq; ſecundùm indifferentiã à materia ſeparata ſunt; ea nõ abſolutè, ſed quoad diuiſiuam cognitionem duntaxat, ad Metaphyſicum ſpectant, quatenus ad eum pertinet ens in ſuas partes generatim diſtribuere. Quo fit, vt, quia in ea partitione eiuſmodi quoq; genera occurrunt, de illis itidem cognoſcat, quatenus ea ad entis amplitudinẽ percipiendã requirit, quæ cognitio imperfecta eſt, & quaſi perfunctoria. Eodẽ pacto con- F ſiderat etiam Primus Philoſophus materiam, quia in eam incidit, dum ens in actum & potentiam, cuius præcipuum ſignificatũ materia eſt, diſpertitur. Itaq; ea, quæ nulla ex parte extra materiã cohærẽt, non niſi obiter & quaſi ex accidẽte tractat Metaphyſicus, niſi fortè prout ei, vt communi omniũ artificum præſidi, ex officio incumbit ſcientiarũ Rempub. conſtituere, ac tueri, & vnicuique diſciplinæ propriam, ac peculiarem materiã, in qua inſiſtat, deſignare. Hac enim ratione pro ſuo iure, & dignitate extra metas proprii obiecti

Materia quo pacto à Metaphyſico cõſideretur.

Quo pacto Met. materiam conſideres, diſquiſiuit Auerroes in digreſſ. ad tex. 2.

formalis

9. lib. 7. Metaph. Aegidium in proœmium huius ope. Sonc. 4. Meta. q. 15. Iandunus 12. Met q. 1.

formalis liberè excurrit, vt alibi explicatiùs dicetur. Ex dictis perſpicua relinquitur propoſitæ difficultatis ſolutio, quæ ſi præ oculis habeatur; ad complura dubia, quæ hac in re paſſim occurrunt, diluenda vſui erit.

** Dubitatio circa abſtractiones Mathematicas.*

* Alia quoq; dubitatio circa Mathematicas abſtractiones exiſtit, quæ non eſt à nobis ſilentio inuoluenda; videlicet qui fieri poſſit vt Arithmeticus, & Geometra non adhibeant in contemplationem materiam primam; cùm quantitas, teſte Ariſtotele 6. lib. Metaphyſ. cap. 1. t. 1. alijsq; in locis, pendeat quo ad ſuum eſſe a ſubſtantia corporea, atque adeò ſine materia intelligi non poſſit.

Explicatio dub.

Sed occurrendum, non poſſe quidem quantitatem ſecundum ſuam eſſentiam, cognitione omnibus numeris perfecta abſque explicito conceptu naturæ corporeæ intelligi: Verùm ad Arithmeticam, & Geometricam diſciplinam non pertinere eiuſmodi quantitatis cognitionem. Non enim illi numerorum & magnitudinum affectiones eo vſq; perſequuntur, vt eorum naturam enucleate explorent, atque adeò vt eſſentialem ipſorum habitudinem ad materiam ſcrutentur. Id quod præter alios aduertunt Philoponus, Themiſtius, Simplicius, & Auerroes, tum in 1. de anima ad t. 35. tum alijs in locis; itemq; Aleſis in proœmio Metaphyſicæ, ſi eius eſt illud opus.

Lege de hac re differentē M. Albertū 5. Met. tra. 3 c. 2. Antonium Andr. 6. Met. q. 3. Theophilum Zimaram 1. de anima ad t. 17. Antonium Zim. Theor. 7.

ARTICVLVS VI.

DILVVNTVR ARGVMENTA initio quæſtionis propoſita.

NVnc tandem argumenta, quæ initio quæſtioni adduximus, diſſoluenda ſunt. Ad primum dicendum: Ariſtotelem paulò preſſiùs eo loco Philoſophiæ nomen vſurpaſſe, nimirum pro ea tantùm ſcientia, quæ de rebus per ſe ſubſiſtentibus diſputat. Platonem verò in Amatoribus vel augēdæ rei gratia per hyperbolem locutum; vel non ex ſuo ſenſu, ſed Socratis, quem in eo dialogo loquentem facit. Conſtat autem Socratem vniuerſam Philoſophiam ad benè viuendi inſtiturum, moresq; formādos inflexiſſe. Quod certè non illius tantùm, ſed aliorum quoq; fuit de Morali Philoſophia iudicium. Stoici namq; eam duntaxat Philoſophiæ titulo ornabant. Vnde & ſapientiam, bonorum ac malorum ſcientiam, vitæq; degendæ artem definiebāt. Qua de re lege, ſi placet, Epictetum in Enchirid. c. 67. & Plutarchum in opuſculo, an ſeni gerenda ſit Reſpub.

Socrates vniuerſam philoſophiā ad mores inflexit.

Ad 2. Reſpondemus: qualitatem, relationem, cæteraq; accidentia, non niſi ſub aliqua e tribus illis abſtractionibus à Philoſopho conſiderari, ideoq; ad aliquem trium ſcientiarum neceſſariò pertinere. Exempli gratia A colores, quia non niſi cum ordine ad ſenſibilem materiam ſpectantur, ad Phyſicum pertinent, trianguli, quia à materia ſenſibili, non verò intelligibili abſtrahuntur, ad Geometram; ſcientiæ, quia ſunt liberæ à materia, ad Metaphyſicum. Quod pari etiam modo de relationibus dicendum eſt. Nam verbi cauſa, inæqualitas inter duas angulorum ſpecies, negotij eſt Metaphyſici; proportio inter duos numeros, Arithmetici; relatio calefacientis, B ad rem quæ calefit, Phyſici. Atque ita inſpectis ijs, quæ ſuperiùs diſſeruimus, non erit, difficile ea, quæ in ſingulis categorijs continentur, vnicuique ſcientię adiudicare.

Contemplatio relationū quorum ſit artificum.

Si quis tamen argumento nondum ſatisfactum putet, contendatque præter quantitatem alia quoque eſſe materialia accidentia, quorum, non ſecus ac quantitatis, cognitionem Philoſophus à materia ſenſibili auocare queat, atque adeò poſſe debereque circa illa nouam C ſcientiam a Phyſiologia, & Mathematicis diſtinctam verſari: is intelligat: eſto, eiuſmodi accidentia eo pacto conſiderari poſſe admittamus; eam tamen conſiderationem nō tanti eſſe, vt vna aliqua ſcientia cum dignitate occupari in ea debeat. Secus verò in quantitate res habet, quæ ob reconditam fœcunditatem multiplicium affectionum, quas ſibi, prout à materia ſenſibili abſtrahitur, vendicauit, non vnam tantùm, ſed plures peperit D diſciplinas.

Vberior eiuſdem arg. explicatio.

Ad 3. negandū eſt, eſſentiam entis mobilis in ſe ſpectatam, & vt ſuas omnes proprietates origine antecedit, non pertinere ad Phyſicum. Nec enim is propterea dicitur non ſpeculari naturam ſine motu, quòd ipſam entis mobilis eſſentiam, in ſe ſumptam non etiam contempletur; ſed quia motum, quà motus eſt, à ſua conſideratione non excludit, vti reliquæ ſcientiæ; quin potiùs in eo inue- E ſtigando, & explicando magnā ſtudij ſui partem collocat.

Ens mobile in ſe ſpectatũ Phyſicæ conſiderationis eſt.

Ad 4. Negari debet antecedens propoſitio, & ad priorem eius confirmationem dicendum, ideo cognita diuinæ reuelationis, fideiq; lumine, ad vnicam tranſnaturalem ſcientiam pertinere; cognita verò lumine naturali humanæ rationis, ad vnicam ſcientiam naturalem ſpectare, non poſſe; quia naturale lumen intellectus nihil aliud eſt, quàm ipſa F facultas, viſq; intelligendi, quę ad actus ſcientiæ efficienter tantū influit, nec magis ad hoc quàm ad illud intelligibile, ad vnā quā ad aliā intellectionem ex ſe determinatur. Quo fit, vt ab eo ſcientiarum vnitatem ritè arguere nequeamus: at diuinæ reuelationis lumen haud ita ſe habet. Inprimis enim non eſt ipſa potentia, ſed cœleſti dono potentiæ infunditur, eamq; ad certos actus inclinat. Deinde non efficienter ſolùm, ſed obiectiuè etiam, atque adeò formaliter, ad aſſentiendum concurrit, quatenus formalis ratio obiecti Theologiæ,

Cur à natur. lumine intellectus nō petatur ſcientiarū diſtinctio.

quod

quod dicitur reuelabile, ab eo lumine deſumitur, vt ab illo quod eſt ratio attingendi ea, quibus aſſentimur. Quia verò ſcientiarum vnitas, & diſtinctio à ratione formali obiecti peti debet; ea verò ratio formalis in ijs omnibus, quæ hoc vitæ ſtatu diuinæ reuelationis luce ſciuntur, vna eſt, ſicuti & vnum lumen à quo ducitur; fit vt vnam tantum ſupernaturalem ſcientiam habeamus; Naturales verò plures. Ita liquet priori ratione, qua antecedens propoſitio confirmabatur, nihil concludi. Poſteriori verò rectè occurſum eſt.

Eſſule Cap. in prologo ſenten. qu. 3. ad finē. Caiet. 1. p. qu. 1. art. 3.

Ad 5. Negandum eſt prius pronunciatum, & ad eius confirmatiunem dicendum, Mathematicam, Phyſiologiam, & Metaphyſicam conſiderare quantitatem, vnamquamq; pro rata parte ſui iuris, hoc eſt ſub propria abſtractione. Videlicet Mathematicam quoad nonnullas affectiones, quæ quantitati abſolutè & vt quantitas eſt, conueniunt; cuiuſmodi ſunt æquale & inæquale, exuperantia & defectus, commenſuratio & proportio, atq; aliæ, quæ lib. 4. Metaphyſicæ cap. 2. tex. 5. ab Ariſtotele numerantur. Phyſiologiam, prout eſt entis mobilis proprietas, & omnium ſenſibilium accidentium fundamentum. Metaphyſicam, quia primus Philoſophus, ſaltē dum ens per decem genera partitur, in quantitatem incurrat neceſſe eſt. Ad reliquam partem eiuſdem argumenti pari ratione admitti debet, Metaphyſicum agere de ſubſtantia, quæ ortui, & interitui ſubiacet, itemq; de motu, non quaſi harum rerum naturas, vt propriam ac peculiarem ſibi materiam contempletur, ſed vel prout ad diuiſiuam cognitionem ſubſtantiæ, actúſve in communc pertinēt; vel (quod etiā de quantitate dici poterit) ſecundum conceptus quoſdam generales: vel denique, quia ita fert communis cura, qua Prima Philoſophia cæteris artib. præſidet, vti ſuperius monuimus. Admittendum quoq; eſt, Phyſicum nonnihil de ſubſtantijs materialibus attingere; non quaſi earum naturam in ſe ſpectatam ſcrutetur, ſed vt earum circa cœleſtium corporum motus efficientiam declaret, probetque non dari progreſſum infinitum in ijs, quæ ita mouent, vt etiam moueantur. Itaque licet ea, quæ in argumento adducuntur, non in vnam tantùm Philoſophiæ partem cadant; haud propterea exiſtimandum eſt, id ſub eadem abſtractione contingere, aut confundi, permiſceriue in ſcientijs abſtractiones à materia; vt ea, quæ diximus, attendenti manifeſtum erit.

Qui artifices, qua varietate, quātitatem expendant. Iandunus 6. Meta. q. 3.

D. Thom. 12. q. 66. a. 5. ad 1. & lib. 3. Meta. lect. 4.

Subſtantias à materiæ ſocietate abiunctas quatenus Phyſiologia conſideret. Hac de re Auic. 1. Me. c. 1. Aegid. 1. de gen. q. 14. Iauel. 12. Metaph. Sonc. 12. Met. quæ. 1. Zimara Theoremate 53. Scaliger exercit 6. nu. 3. Auerroes 12. Meta. ad tex.

Ad 6. quid reſpondendū ſit, quod ad ſumma genera, & tranſcendētia ſpectat, ſatis iam conſtat. Quod tamen de Deo, & intelligentijs obijcitur, difficiliorem habet explicatum. Sed hunc in modum enodari poteſt. Cùm abſtractio à materia diſtinctionem ſcientijs præſtare dicitur, materiæ nomen non tam amplè ſumi debet, vt ad omnia, quæ quoquo modo materiam ſapiunt, ſeſe fundat; ſed ita vt materiam duntaxat ſenſibilem, & intelligibilem comprehendat. Cuius rei cauſa eſt; quia, vti ſuperiùs diſſeruimus, ideò ſcientiæ per abſtractiones à materia diſtinguuntur, quia non feruntur per ſe in ſua obiecta, niſi prout illa à materia, aliqua ex parte, abiuncta ſunt: ea verò propterea abiuncta eſſe debent à materia, vt cum intellectu, quem perficiunt, ſuo modo conueniant. At clarè patet, ad iſtiuſmodi conuenientiam conciliandam non oportere obiectum ſcientiæ à potentialitate, quæ aliquo modo materia dicitur, vindicari; cùm intellectus ab ea neutiquam alienus ſit, vtpote, qui ex ſua primæua ratione totus eſt in potentia, non ſecus ac tabula, in quam nullum adhuc artificis manus colorem induxit, nullam imaginem impreſſit. Sic verò perſpicuum euadit, etſi Deus ita à materia liber ſit, vt etiam potentialitatem, quam Metaphyſicam materiam vocant, à ſe reſpuat; huiuſce tamen maioris abſtractionis gradum non ſat eſſe, vt alia de Deo, alia de intelligentijs inſtituatur Philoſophia, cùm eiuſmodi abſtractio non per ſe faciat ad ſcientiam.

Animus noſter à prima origine tabella non ſcripta.

Ex dictis nemo colligat, ſcientiam, quæ de Deo habetur, prout ad eius contemplationem Theologus aſcendit, id eſt, ſacrā Theologiam non eſſe à prima Philoſophia diſtinctam. Re enim vera diſtincta eſt, ſicuti & ratio formalis, quam illius obiectum induit, & lumen, quo attingitur; quod lumen ſicuti cœleſtis numinis afflatu noſtris mentibus infunditur, ita abſtractionē à rebus, circa quas verſatur, minimè curat. Sed enim hæc diuina Philoſophia quemadmodum antiquis Philoſophis nondum affulſerat, ita ab eis in ſcientiarum partitione omiſſa fuit.

Hac de re D. Thom. 1. p. q. 1. ar. 1. & in 3. l. 33. q. 1. ar. 2. Henric. Gan. 1. par. ſum. 2. 3. q. 3. & 4. Alenſis. 1. par. q. 1. mēb. 2. reliqui Dd. in prol.

QVAESTIO II.

SIT-NE PHILOSOPHIA NAturalis verè, ac propriè ſcientia, an non.

ARTICVLVS I.

QVID VETERVM NONNVLLI in propoſita quæſtione ſenſerint, & argumenta pro eorum opinione.

VEtus opinio fuit Heracliti Epheſij, & Cratyli eius diſcipuli (vt Plato in Theæteto, & 4. lib. Metaphyſ. cap. 4. teſtatur Ariſtoteles) Philoſophiam Naturalem non eſſe ſcientiam; Idemq; cenſuit Pythagoras, qui omnem ſubtilitatis Phyſicæ comprehenſionem opinionibus contineri aſſeuerabat. Socrates etiam cùm priùs ad arcana naturę inueſtiganda animum appuliſſet, rerum naturalium, vt

De Pythago. Laertius in eius vita. Tertullianus in ll. anima.

ille

De Socra. Theodoret. in lib. de ma uria, & mu. de Xenoph. lib. 1. de fa. Sa & dict. Socr. ille aiebat, mutabilitate, & inconſtantia deter A ritus, ac quod in ijs nihil certò ſciri poſſe apud ſe ſtatuiſſet, ad Moralem Philoſophiam ſe conuertit. * Iam verò nouæ Academiæ profeſſores non modò rerum Phyſicarum ſcientiam negabant; ſed aiebant etiam res omnes incertas eſſe, & dubias, veritatemque ipſam, ſiue propter naturæ tenebras quaſdam, ſiue propter ſimilitudinem rerum, vel obiutam, vel confuſam latitare, adeò vt nihil verum cognoſci poſſet, ſed id tantùm, quod eſt veriſimile. ** Nou Academici Cic. in Acad. quæſt. D. Aug. lib. 3. de ciuit. Dei cap. 4. & in lib. contra Acad.* Atque huiuſmodi placitum, vt D. Auguſtinus lib. 3. contra Academicos ait, è Platonis fontibus Academici hauſerunt, ipſe verò Plato partim ab alijs antiquioribus accepit, partim à Socrate præceptore ſuo; qui primùm in naturæ obſcuritate, vti diximus, deinde in ijs etiam quæſtionibus, quæ ad communem vitam, & mores pertinent, eos, qui ſe ſcire aliquid dicerent, acuta vrbanitate irridebat. *De hyce mū di Plotinus lib. 4. Enn. 6. Ficinus ibidem & in conuiuium.* * Docebat igitur Plato duos eſſe mundos, vnum intelligibilem, in quo ipſa veritas [illegible] aret, [illegible] terum ſenſibilem, quem nos viſu, tactuque percipimus, & in cuius contemplatione Phyſici verſantur: illum verum, hunc veriſimilem: de illo veritatem, de hoc opinionem generari. Quibus ſanè verbis videtur Plato [illegible] opinionem Naturali Philoſopho conceſſiſſe. ** Mundi Platonici. Plat. Eugubinus 3. de perenni phil. c. 8. Clemēs Alex. lib. 1. Strom. Euſ. Ca[illegible] prap. Euāg. cap. 11.*

Denique fuit hæc apud veteres peruagata de veritate querimonia, quòd ita humanæ D mentis commercium effugiſſe videretur, vt eam mortales nullo modo inuenirent, & in ea quærenda operam perderent. * Hinc Democritus, vt cap. 3. lib. 3. ſcribit Lactantius, ipſam in puteo, cui fundus non eſſet, demerſam [illegible] Anaxagoras circumfuſam caligine pro[illegible] Empedocles anguſtas atebat eſſe ſenſuum vias, quibus cognitio animum intrat. Sic demum nonnulli antiquitatis Philoſophi ſuos non tàm ſcire, quàm neſcire docebant auditores, eiſque ſuadere nitebantur nihil certi aut perſpecti haberi poſſe, præſertim in inueſtigatione Phyſicæ veritatis. Nec verò deſunt argumenta, quibus hæc ſententia probari videatur. ** Puteus Democriticus. [illegible] Hir. De his Metrod. l. 2. de Euan.*

[illegible] Primum ſit. Scientia eſt habitus omnino certus, atque adeò de rebus certis & perpetuis, vt docet Plato in Charmide, fateturque Ariſtot. 1. Poſt. cap. 2. & 6. Ethic cap. 3. alijſque in locis: ſed Philoſophia Naturalis non ita ſe F habet. Non eſt igitur ſcientia. Probatur aſſumptio, quia Naturalis Philoſophia conſiderat elementa, & ex ijs concreta corpora, quæ paſſim gignuntur & intereunt; contemplatur etiam cœleſtium ſphærarum motus, ſyderum tactus, ſolis & lunæ eclypſim, atque alia generis eiuſdem, quæ neque perpetua ſunt, neque dum exiſtunt, eundem ſemper ſtatum retinent. Corroboratur etiam vis argumenti ex eo, quia noſter intellectus in comparanda rerum ſcientia, dicitur conſiderationem abſtrahere à materiæ conditionibus, & à tempore; at ea, quæ oriuntur, & occidunt, ſunt in materiam immerſa, & ſub temporis menſuram cadunt, ab eoque dependent, vt in 4. huius operis Ariſtot. docebit.

Secundum. Omnis vera perfectaque ſcientia rei ſibi ſubiectæ naturam exploratam habet, alioqui neque proprietates, quæ ab illa dimanant, pernoſcet, vt Ariſtoteles 6. Metap. cap. 1. tex. 1. aſſerit: ſed rerum natura conſtantium, de quibus Naturalis Philoſophus agit, B ſolus Metaphyſicus eſſentiam penetrat, vt idem ait tum loco cit. tum 4. eiuſdem operis lib. cap. 2. t. 5. Non eſt igitur Naturalis Philoſophia vera perfectaque ſcientia. Dixerit fortaſſe quiſpiam, loqui ijs in locis Ariſtotelem, vel de eſſentia in commune, qua eſſentia eſt, quæ conſideratio ad Metaphyſicum pertinet: vel de eſſentia rerum materialium, non tota, ſed quoad prædicata quædam, tam rebus ma C terialibus, quàm materiæ expertibus communia; qualia ſunt ens, & ſubſtantia abſolutè ſpectata. Horum namque prædicatorum cognitio Metaphyſici eſt propria. Verùm hoc qui dixerit, non adhuc argumēti vim effugiet. Nam ſi ſubſtantiæ conceptum ſibi Metaphyſi. vindicauit, cùm nemo rei alicuius ad categoriam ſubſtantiæ pertinentis eſſentiam ſine conceptu ſubſtantiæ perfectè cognoſcat, fit vt nullius entis naturalis eſſentiam Phyſicus perfectè aſſequi valeat, dum ſe intra ſuos limites continuerit. *2. Argum. Ita D. Thom. opuſcul. 70. Sco. in prol. ſent. qu. 1. Sonci. 4. Met. qu. 11. item Met. q. 9. Iandunus 6. Metaph q. 3.*

Tertium. Philoſophus Naturalis contemplatur materiam ſenſibilem (vt Ariſtot. aſſerit lib. 2. de Ortu & Interitu, cap. 1. tex. 6. & ex toto diſciplinæ Phyſicæ progreſſu conſtat) at qui materia ſenſibilis eſt ens per accidens; cùm non ſit aliud, quàm materia prima affecta accidentibus, quæ ſenſum mouent; de ente verò per accidens non eſt ſcientia, vt ex ca. 2. lib. 6. E Metaph. text. 4. & ex cap. 7. lib. 11 patet. Igitur Philoſophia Naturalis, ſaltem quoad hàc partem, non poteſt eſſe ſcientia. *3. Argum.*

Quartum. Magia eſt pars Phyſicæ, & tamen non eſt ſcientia; ergo neque Phyſica ſimpliciter ſcientia appellanda eſt. Maior propoſitio probatur ex ipſa Magiæ definitione, quæ ita ſe habet; Magia eſt pars Phyſiologiæ, quæ ex mutua, & opportuna naturalium virium copulatione, docet opera edere extra omnem admirationis captum. Minor ſuadetur, F quia vt Ariſtot. 1 Magnorum Moralium cap. 1. & 1. Ethic. cap. 1. & 4. edocet, omnis doctrina eſt gratia boni alicuius; at Magia ad hominum perniciem inuenta eſt. *4. Argum. Pro hac Magiæ definitio ne conſule Victor. in relect. de arte Ma. q. 3. Cælium lib. 6. lect. anti. c. 12. Iul. Scalig. in Exercit. Exo e. Exerci. 327.*

Quintum. Phyſiologia, vt Philoſophorum libros euoluenti planum eſt, multis erroribus ſcatet, multaque fidei Catholicæ repugnantia paſſim docet: vnde eſt illud * Tertulliani in lib. de hæreticorum præſcriptionibus; hæreſes à Philoſophia ſubornantur: & illud D. Hieronymi in libro aduerſus Pelagianos; o- *5. Argum. Tert. li. lib. contra Hermogenem.*

mnia hæreticorum venena de philoſophorum fontibus emanarunt: ac pulchrè quidam noſtrorum ait, Philoſophi patriarchæ hæreticorum. Cùm igitur ſcientiam à falſitate, & errore maximè alienam eſſe oporteat, non videtur quo pacto Phyſiologia ſcientia dici poſſit.

6. argum. Sextum pro Academicis hoc eſto. Omnis noſtra cognitio initium capit à ſenſibus; ſenſus autem, vt experientia docet, inani rerum ſpecie deluſi frequenter errant. Igitur nulla certa cognitio ad intellectum peruenire poteſt; atq; adeò nulla eſt omninò ſcientia. Negant Peripatetici conſecutionem; ſed probant Academici. Nam ſi ſenſus, qui nuntij ſunt, & interpretes veritatis, falſa denuntiant, quo pacto intellectus verum à falſo diſcernet? aut quem veritatis iudicem adhibebit? Nunquid ſe? at ipſe omnis ſcientiæ à primæua ſua origine inops eſt, nec vllam habet à natura inditam veritatis notionem. Num alium? at aliorum omnium par conditio eſt. Multò igitur ſatius erit à rebus omnibus aſſenſionem cohibere, quàm cum erroris periculo quicquam aſſeueranter dicere; multoque erit ſapientius nihil exiſtimare, quàm falſæ opinionis naufragio animum committere ſapientis, præſertim in doctrina Phyſica, cuius cognitio non ſolùm à rebus, quæ in ſenſus cadunt, proficiſcitur; ſed ad eaſdem reciproca viciſſitudine redit, & terminatur.

ARTICVLVS II.

PHYSICAM ESSE VERÈ ac propriè ſcientiam.

ETſi Phyſicæ dignitas, & ad obtinendam ſcientiæ rationem perfectio, non ſatis olim in confeſſo fuerit, ſiue rudiori ſeculo, infante adhuc & balbutiente Philoſophia, ſiue etiam poſtea, adeò inter ſe diſſidentibus & pugnantibus Philoſophantium ſectis, vt nihil ferè inter eos vlla de re conueniret; tamen poſteaquam emortua illorum temporum peruicacia, Philoſophia quaſi è fluctibus emerſa portum tenuit; plana omnino res habita fuit, & omnium confeſſione conſenſuque firmata, Phyſicam in cœtu ſcientiarum eſſe collocandam.

De hoc philoſophantium diſſidio Plato in Sophiſta. Euſeb. Cæſ. lib. 14. de præpa. Euang. D. Auguſt. 18. de Ciu. Dei, ca. 41. Tertull. in lib. de anima.

Sit igitur concluſio, Phyſicam eſſe verè, ac propriè ſcientiam. Quæ probatur primùm ex vulgata illa diuiſione, cuius ſuprà mentionem fecimus, qua Philoſophia, ſeu Sophia in Phyſicam, Dialecticam, & Moralem ſcientiam diſtribuitur. Confirmatur etiam teſtimonio Ariſt. 3. lib. huius operis c. 4. tex. 24. & 1 de partibus animalium c. 1. & 2. Metap. cap. 3. t. 3. vbi Philoſophiam Naturalem ſcientiam appellat; & 4. item Met. cap. 5. t. 23 quo in loco Heraclitum. & Cratylum contrariæ partis defenſores inſcitiæ coarguit, ac planè confutat.

Neq; aliud fortaſſis opinati ſunt magni illi
A Philoſophi, quorum ſuprà mentionem fecimus, præſertim Pythagoras, Socrates, & Plato. Veriſimile eſt enim cùm priores duo nihil, in Phyſica ſaltē diſciplina, ſciri poſſe dictitabant, ſignificare eos voluiſſe, tàm eſſe arduam ſapientiæ adeptionem, vt id, quod ſcimus, præ ijs, quæ ignoramus, nihil penè ſit. Vel etiam non tàm ignorantiam fateri, quàm ſcientiam modeſtè diſſimulare cupiebant, * vt eorum inſolentiam coercerent, qui cum à vera & expreſ-
B ſa ſapientia longe abeſſent, ſibi ſapientis nomen inaniter arrogabant. Quo in genere & Socratica modeſtia inprimis cōmendata fuit, & illud Pythagoræ laudatum, quòd eius auctoritate, vt ſuperiùs retulimus, Sophi nomen in Philoſophi commutatum fuerit.

** Teſtatur id ex Heraclide Pontico Cicer. 5. Tuſc. qu.*

De Platone verò, * vt eius ſcripta teſtantur, haud dubium eſt, quin ſenſerit dari multarum rerum ſcientiam, & Naturalem Philoſophiam in ſcientijs eſſe numerandam. Quanquam in
C hac aſſertione tùm alia errata interuit, tum illud, quòd noſtris animis, priuſquam concreti huius & terreni corporis domicilium ſubirēt, innatas eſſe dixit omnium rerum intelligibiles formas, & quaſi conſignatas notiones, eaſque corporis ſocietate, tanquam hauſto obliuionis poculo, ſopiri, deinde accedente ſtudio, atque ope phantaſmatum excitari. Itaq; nullam denuò nobis acquiri ſcientiam, nec quicquam aliud eſſe diſcere, niſi recordari; vt
D conſtat ex Menone, & Phædro, alijſque eius libris. Nam quod in Philebo, & 7. de Rep. ſolam Dialecticam (cuius nomine, vt Alcinous, alijque Platonici aduertunt, primam intelligit Philoſophiam) quodam inquam ſolam Dialecticam appellatione ſcientiæ dignatur, non idcircò Phyſiologiam inter ſcientias connumerandam negat. Loquitur enim eo loco de ſcientia admodum preſsè, vt in eam tantum conuenit facultatem, quæ cæteris patrocina-
E tur, & tāquam è ſuperiori loco præſidet, quod primæ Philoſophiæ proprium eſt. Illa verò eius de duplici mundo ſententia, alia quædam ſecretioris diſciplinæ arcana continebat, quæ alibi opportuniùs referenda ſunt. Sed quicquid illi exiſtimarint, aſſertionis noſtræ veritas hiſce argum. aſtruitur.

** Præſertim in Epinomide.*

Hunc errorē confutat Ariſtot. 1. Met. c. 7. & alibi D. Iræneus lib. 2. cont. hær. à cap. 60. D. Aug. 12 de Trin. ca. 15. D. Th. 1. p. q. 84. art. 3. & li. 2. contra gent. c. 83. Magn. Alber. 1. Metap. tract. 1. c. 8.

Lege Alcinoum in l. de doctrina Pl. c. 6. Ficinum in 7. de Rep. Theophrium ad t. c. 1. de anima.

Primò. Quicunque neceſſarium effectum per neceſſariā cauſam cognoſcit, is ſcire dicitur; ſed Naturalis Philoſophus cognoſcit plu-
F rimos effectus per neceſſarias cauſſas; dicetur igitur ſcire. Maior propoſitio in confeſſo eſt, conſtatque ex definitione ſcientiæ tradita ab Ariſtot. 1 Poſt. cap. 2. Minor probatur. Naturalis enim Philoſophus cognoſcit, verbi gratia omne corpus eſſe diuiduum, quia eſt continuum: materiam non poſſe vi naturæ abſque omni forma cohærere, quia eſt pura potentia: hominem eſſe aptum ad capeſſendas diſciplinas, quia præditus eſt animo rationis compote, aliaque eius generis complura. Nam quòd hæc cognitio ſit effectuum, ſiue affectionum

per cauſſas,nemo inficias ierit. Quòd verò in iis neceſſitas reperiatur; etſi negant aduerſarij, ex eo planè conuincitur, quia vbi res aliter ſe habere nequit, ibi immutabilitas, ac neceſſitas ineſt. Non poſſe autem hæc aliter ſe habere, facilè deprehẽdet, qui quid continuum, quid pura potentia ſit,animaduerterit.

Secundò, nõ minùs certum neceſſariúmve eſt, hominem eſſe aptum ad capeſſendas diſciplinas,quàm triangulum habere tres angulos duobus rectis æquales: ſed hoc in Mathematicis diſciplinis demonſtratur,& vera, perfectaque ſcientia comprehenditur; ergo & illud in Phyſica; cùm in vtroq; par conditio ſit; nec idonea ratio afferri queat,cur à natura potiùs trianguli, quàm hominis, certa aliqua paſſio neceſſariò dimanet.

Eucl. l.1.Ele. prop.32.

Tertiò, ſi quid obſtaret quominus de rebus Naturalibus ſcientia haberi poſſet; eſſet eorum mutabilitas,& incõſtantia; at hæc non obſtat,ergo nihil. Probatur aſſumptio.Primũ, quia non omnes res naturales fluxæ ſunt, & mutabiles; ſiquidem ſphæras cæleſtes ipſarum natura ab interitu defendit.Deinde,quia eſto corpora ſublunaria diſſoluantur, nunquam tamen de naturæ ſuæ, & eſſentiæ gradu deijciuntur,nec eas proprietates amittunt, quas ſibi perpetuo, & inuariabili nexu vendicant. Quare poterunt eiuſmodi proprietates de illis per ipſarum eſſentiã, definitionémve, tanquam per cauſſam,demonſtratione oſtendi; ea vero demonſtratio veram perfectamq; ſcientiam pariet. Negari igitur non poteſt, Philoſophiam Naturalem verè,ac propriè ſcientiam eſſe.

Poſtremò. Etſi res Phyſicæ tàm eſſent mutabiles, quàm putabat Heraclitus, adhuc de illis ſcientia haberetur: poſſet namq; vel hoc vnum de illis demonſtrari, eas nempe mutabiles eſſe, ſtabilemque ſeruare in ſua mutabilitate conſtantiam. Immeritò igitur omnem ſcientię rationem Naturali Philoſopho denegabant. Lege D Thom.1.part.q 84 vbi ex Ariſtot. doctrina in 4. Metaph.c.5. text.22. Heracliti erroris fontem aperit.

ARTICVLVS III.

CONFVTANTVR ACADEMICI, *quibus tam in Phyſicis quàm in cæteris rebus, dubia & incerta erant omnia.*

QVod vero ad Academicos attinet, qui omnem approbationem, quam Græci *συγκατάθεσιν* vocant, è medio tollebant, nihilque ſciri a nobis poſſe affeuerabant; Quod item aſſeruerunt Pyrrhonij philoſophi (quos Græci *σκεπτικοὺς*,quaſi conſideratores appellabant) breuiter eorum dogma hunc in modum refellitur. Natura,vt in te quiſq; experitur,cunctis hominibus veri inueniendi, & cognoſcendi

De his Cic. 2. de fin & 2. Acad qu. Laert. lib. 9. Sextus Pom peius Pyrrhonic. 1.

A appetitum indidit. Poteſt igitur aliquod verũ ab iis cognoſci. Nam alioqui eiuſmodi appetitus fruſtrà eſſet; cùm tamen, vt eſt commune Philoſophię placitum,neque Deus, neque natura quicquam fruſtrà moliantur.

Deinde: vnumquodq; attingere valet eam perfectionem, ad quam dirigitur à natura; atqui ſcire eſt perfectio,ad quam natura, vel potiùs naturæ auctor Deus, hominem direxit; cùm humana felicitas, vt ſapienter docet B Ariſtot.lib.10.Ethic.c.7.& 8.in cognitione, & contemplatione poſita ſit. Aliqua ergo ſcientia ab homine obtineri poteſt.

Rurſus, ex eo potiſſimùm tempore, quo homines à vaga, & agreſti vita in ciuilem cultum, & ſocietatem coierunt, ſingulis penè ſeculis, nonnulli excellenti ingenio viri, omne vitæ ſtudium in tractandis ingenuis artibus collocarunt, & ad exquirẽdam, afferendamq́ veritatem incubuerunt: at veriſimile non eſt, C irritos & inanes fuiſſe tot hominum conatus. Aliqua igitur veræ, & expreſſæ diſciplinæ ratio ab iis exercita,ac poſteris tradita eſt.

Præterea,vt in lib. de vera religione D.Auguſtinus argumentatur: Qui dubitat an aliquid ſciri contingat, ſe dubitare non dubitat; ſed certus eſt: Non eſt autem certus, niſi de eo,quod ſcit; ergo ipſum,qui ſe ſcire dubitat, neceſſe eſt concedere ſe aliquid ſcire. Non igitur nihil ſcit.

D Item, vt idem lib.2.contra Academicos animaduertit: Cùm Academici nihil nos verum, ſed id tãtùm quod veriſimile eſt,cognoſcere autumant; quid dicant non attendunt. Si enim verum ipſum quid ſit neſcimus; conſequens fit, vt id, quod veriſimile eſt, ignoremus,quemadmodum fieri nequit,vt Chryſippum Socrati ſimilem eſſe quis ſciat, ſi Socratem ipſe nullo modo agnoſcat.

E Ampliùs, ait nouæ Academiæ præcipuus auctor,& ignorantię magiſter Arceſilas,ſapientem nihil approbare,ne ſe falſæ aſſertionis periculo committat: oportet ergo dormientem ſemper, atq; officiorum omnium deſertorem eſſe ſapientem. Si enim quid amplectendum, fugiendũmve ſit, humana ratio ſine temeritatis nota ſtatuere non valet; certè neque volun tas,quæ rationem ſequitur, quicquam amare, aut odiſſe ſine eadem temeritate poterit. Ne igitur ſapiens quicquam temerè agat, ab omF nibus vitæ cõmunis actionibus ceſſabit. Quo quid inſipientius, aut conſilio magis inimicum fingi poteſt?

Denique, hunc errorem, cùm omnem certitudinem, & veritatis conſtantiam, ac honeſtæ vitæ ſtatum labefactet, Eccleſia Dei,cæleſtis diſciplinæ præceptis erudita,tanquam dementiam deteſtatur, vt D.Auguſt.19. de ciuit. Dei,cap.18.monet. Qui etiam hac de re vberiùs diſputat lib.3. contra Academ. itemq; D. Damaſcenus in ſua Dialectica c.3. D.Epiphanius l.1.to 3.& l.3.to.2. Tertull.in l.de anima.

Item Scot.in 3.d.3.q.4.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ARTICVLVS IV.

DISSOLVVNTVR PRIMI *articuli argumenta.*

Reliquum eſt, vt argumentis initio propoſitis occurramus. Ac primi quidem difficultate victus Plato, vt nihilominus Phyſicæ dignitatem aſtrueret, eamque ſcientiam eſſe tueretur; * in Timæo, in Phædro, alijſque in locis ideas inuexit, id eſt, formas quaſdam à materiæ ſocietate, & naſcentium atque intereuntium rerum multitudine abſtractas, de quibus haberi ſcientia poſſet. Hæc tamen ſententia procul à vero abeſt. Non enim eiuſmodi ideæ dantur, vt non ſemel demonſtratum eſt ab Ariſtotele: niſi fortè Plato, (quod alibi expendemus) de ideis illis loquatur, quas Theologi in mente diuina, vt æterna rerum faciendarum exemplaria eſſe docent. Sed neque ad has confugere Philoſophum neceſſe eſt, cùm demonſtrationes conficit, vt patet ex l. 7. Met. c. 6. t. 20. & ex doctrina librorum de poſteriori reſolut. ac dilucidè oſtendit D. Thom. 1. part. quæſt. 84. artic. 1.

Platonis ideæ.

Solut. 1. argum.

* Ad 1. argumentũ igitur conceſſa Mai. propoſitione, quod ad Minorem attinet: negandum eſt, Phyſicam de rebus certis, & perpetuis non agere. Primùm, quia connexiones inter ſubiecta Phyſica, & prędicata eſſentialia, atque eas affectiones, quæ eum ſubiectorum natura indiſſolubili nexu cohærent, certę ſunt & perpetuæ. Deinde, quia tametſi elementa, & omninò ea, quæ ex ſubcœleſti materia coaluere, corrumpantur: eam tamen corruptionem ſola ſingularia per ſe ſubeunt; naturæ verò communes, de quibus propriè ſcientia eſt, non, niſi per accidens, ratione ſingularium, in quibus inſunt. Quo fit vt eiuſmodi naturæ vi ſua, in ſeque ſpectata, ſtabiles ſint & firmæ, ea videlicet firmitate, quam Philoſophi negatiuam vocant, quia, vt lib. 1. Poſt. cap. 7. explicari ſolet, ex ſeſe non intereunt, aut mutantur. Quod præter alios ediſſerit D. Thom. 1. parte qu. 86. art. 3. & in quæſt. de veritate qu. 1. art. 5. Alexander lib. 1. Naturalium quæſt. cap. 3. Sed aduertendum prætere a, quaſdam eſſe naturalium rerum affectiones, quæ neque ex contingenti, neq; protſus neceſſario; ſed medio quodam modo competunt; nimirum neceſſitate, quam Phyſicam appellant; quia ita eum rerum naturis cohærent, vt earum exiſtentiam requirant: quo pacto ſe habet motus comparatione cœleſtium ſphærarum, & eclypſis reſpectu Lunæ, aliaq; id genus, quæ rebus non niſi in certo ſtatu, vel maiori ex parte, ſublatiſve impedimentis inſunt. Ea igitur fatemur in demonſtrationem omnibus numeris perfectam non cadere. * Verùm non in omnibus eadem ſubtilitas, & abſolutio depoſcenda eſt; ſed quatenus fert ſubiectæ rei natura: vt Lyn-

** Pro conditione rei propoſitæ exigenda certitudo.*

A conienſis, Iandunus alijque hoc loco animaduertunt ex Ariſtot. lib. 1. Ethic. c. 3. & 7. & lib. 2. Metaph. cap. 3. tex. 16.

Ad reliquam eiuſdem argumenti partem dicendum cum D. T. 3. cõtra gen. c. 84. iccirco intellectum dici à tempore, atq; etiam à loco conſiderationem abſtrahere, quia conſiderat naturas communes, quæ neq; ad certum tempus, neq; ad certũ locum definiũtur, vt ait Plato in Parmenide, & Ariſt. 1. Pol. c. 24. t. 43. Dici B item abſtrahere à materia, propterea ꝙ ſcientia non verſatur circa materiam ſingularem.

De Senſu illius effati, intellectus abſtrahit à materia, latè diſputat Zimara in thema propo. 99.

Sol. 2. arg.

Ad 2. Conceſſa Maiori propoſitione negetur aſſumptio, cuius probatio rectè diluebatur. Ad improbationem verò dilutionis reſponderi debet, poſſe Philoſophum Naturalem res Phyſicas perfectè cognoſcere in ſuo genere, id eſt, in genere Phyſico: ſiquidem intelligit materiam & formam, atq; omnia prędicata, quæ in ſuo conceptu materiam includunt. C Cæterùm non poſſe eas omnibus numeris abſoluta cognitione aſſequi, ſi ignoret quid ens, quid ſubſtantia ſit, vt rectè probat argumentum, quorum tamen prædicatorum cognitio reuera ad Metaphyſicum pertinet. Quocirca, qui naturalium rerum definitiones vſque ad vltima prædicata perſequi voluerit, eorum intelligentiam à Metaphyſico mutuabitur; vel potius hac in re Metaphyſici perſonam aſſumet. Nec putãdum eſt, Naturalem D Philoſophiam vllum facere dignitatis ſuæ diſpendium, quòd hac re à prima Philoſophia opem efflagitet, eique, vtpote omnium ſcientiarum reginæ, faſces ſubmittat.

Sol. 3.

Ad 3. dicito Philoſophum Naturalẽ non ſolùm contẽplari materiã, vt eſt affecta accidentibus; ſed etiã vt eſt altera pars cõpoſiti Phyſici, quomodo eſt ens ꝑ ſe, ſicuti & ipſum compoſitũ, quod ex ea coaleſcit. Adde, nõ omnia entia per accidẽs remoueri omninò à ſcientijs E (vt patet in numero harmonico, & linea viſuali, quæ Muſicæ, & Perſpectiuæ ſubiecta ſunt) ſed ea dũtaxat, quæ nec in determinatas cauſas reſolui queunt, nec paſſiones, quæ in ſcientijs conſiderantur, ex ſe pariunt; vt muſicus albus, theſaurus caſu inuentus, aliaq; eiuſmodi.

Solut. 4.

De hiſce Magijs D. Th. q. 16. de malo. & 3. contra gent. c. 104. Alenſis 3. p. q. 16. m. 3. Victoria. in relect. de arte Mag.

Ad 4. vt quid reſpõdendum ſit pateat, aduertendũ eſt duplicẽ eſſe Magiã, alterã maleficã, quam Græci γοητείαν vocãt, quæ ſcilicet præſtigijs, & veneficijs ad ementiendã veritatem, hominesq; è ſtatu mentis deijciendos, atque alia F eiuſmodi ſcelera patrãda, magna ex parte conſtat, ac dęmonum cõmercijs inauſpicata eſt: alteram peculiari nomine à Græcis μαγείαν appellatam, cuius pars illa, quã Phyſicam vocat, eo differt à Phyſiologia, quòd ex ea, quam hæc tradit, naturaliu rerũ notitia, mutuos naturæ conſenſus, & recõditas vires aptè copulando, doceat opera efficere, quæ admirationem excitent. Cuius rei nõnulla exẽpla ſcripſit D. Bonauẽtura in 2. d. 9. q. 3. & Guill. Pariſiẽſis in ſuo opere de vniuerſo corporeo & ſpirit. c. 21. ac

multa

multa ex eo genere edidiſſe Apollonium aſſerit D. Iuſtinus in quæſtionibus, quas gentes proponebant qu. 24. Priorem igitur Magiam concedendum eſt, neque partem eſſe Phyſicę diſciplinæ, neque artem; ſed artis abuſum, vt argumento concluditur, docetque D. Thom. quodlib. 4. q. 9. art. 1. & M. Albert. 1. Eth. tract. 3. cap. 2. Vnde in hanc iuriſprudentia tum lege duodecim tabularum, tum ſæpe aliâs pœnam ſanxit. Poſteriorem verò aſſerendum & artem eſſe, & ſcientiam ab antiquis Philoſophis in magno pretio habitam, vt conſtat ex ijs, quæ docet Plato in Alcibiade primo. Cic. lib. 1. de Diuinatione. Plinius initio 30. libri. Tertullianus in lib. de Idolat. Philo in lib. de Specialibus legibus. Eſt autem hæc practica ſcientia: quia praxim reſpicit, tanquam finem, vt ex dictis conſtat: vnde non eſt propriè, & intrinſecè pars Phyſiologiæ, quā ſpeculatricem ſcientiam eſſe quæſtione ſequenti oſtendemus: ſed quidam quaſi riuulus ex illius fontibus deriuatus. Quare in illa definitione, quæ in argumento ex nonnullis afferebatur, ſi vſurpetur, aut nomen partis, aut ipſa Phyſiologia, nimis amplè accipienda eſt.

In more ciuili, C. de malef. L. Nemo. L. Nullus. L. Culpa liem iure Cod. 26. q. 6. lege etiam decretum Tiberij in Magos apud Dionem lib. 57. de hiſtor. Rom.

Solut. 5. Ad 5. dicendum, errores, quibus Philoſophorum libri aſperſi ſunt, non Philoſophiæ, ſed malè philoſophantium vitio, aut ignoratione fuiſſe inuectos. Vnde præclarè monet D. Gregorius Nyſſenus in vita Moſeos, philoſophiæ naturalis fœtus haud abſimiles eſſe filijs à Moſe ex alienigena vxore ſuſceptis, quos Deus vrgente ac premente Angelo circumcidi priùs curauit, quàm Moſes diuinum legatum in Aegypto ageret. Non multò ſecus, inquit ille, reſecanda ſunt ab inſtitutis philoſophiæ naturalis ea, quæ nō ex ipſius artis principijs, quæ vera eſt; ſed ex hominum fidei lumine carentium opinionibus, falſa, ac fidei repugnantia, quaſi quædam infidelitatis præputia orta fuere.

Solut. 6. Ad 6. fatendum eſt, noſtram cognitionem à ſenſibus proficiſci, noſque ab ijs nonnunquam in errorem induci: verùm id non obſtare, quominus certam multarum rerum comprehenſionem, ac ſcientiam habere poſſimus. Nam primùm, vt conſtat ex doctrina Ariſtotelis 2. de Anima, cap. 6. text. 63. multa ſunt, in quibus ſenſus nunquam decipiuntur. Neque enim falli poſſunt circa proprium ſenſibile, ſecundùm communem rationem ſpectatum. Deinde eſto, nonnunquam errent, ſæpè ab intellectu corriguntur; qui licet nullam habeat à natura ingenitam ſpeciem, vel ſcientiam, habet tamen inditum lumen, quo communiſſimis principijs ſine vllo erroris, aut temeritatis periculo aſſentiatur, & quo alia ex alijs interdum perſpicuè, ac certò; interdum probabiliter ratiocinando deducat; interdum etiam ſine diſcurſu quædam percipiat, atq; intueatur. Qua de re D. Thomas 1. part. q. 84. art. 6. & Scotus in 1. Senten. diſt. 3. q. 4. Lege etiam Tertullianum in libro de Anima, vbi Academicorum cæcitatem coarguit, quòd ſenſibus fidem omnem denegando, naturæ ordinem turbarint, ipſiuſque Dei prouidentiam reprehenderint, quaſi rebus intelligendis, & diſpenſandis fallaces ac mendaces internuncios præfecerit.

Academici diuinæ prouidentiæ calumniatores.

QVÆSTIO III.

SIT'NE PHILOSOPHIA NAturalis contemplatrix ſcientia, an practica.

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA PRObare videantur, eſſe practicam.

NAturalem Philoſophiam non contemplatricem; ſed practicam ſcientiam eſſe, conabitur quiſpiam hiſce rationibus perſuadere. Primùm, ſcientia contemplatrix ſolâ rerum inſpectione contenta eſt; ſed Naturalis Philoſophia non ita ſe habet: non eſt igitur contemplatrix. Maior propoſitio eſt apud Ariſtotelem 1. Metaphyſic. capite 1. & 3. de Anima, capite 10. text. 49. Minor probatur. Naturalis namque Philoſophia inclinat ad amorem Dei: ſiquidem, vt Alcinous in libro de doctrina Platonis, capite 30. & D. Thomas 1. contra Gentiles, capite 2. ediſſerunt, omnis abditarum rerum intelligētia humanam mentem ad naturæ Diuinæ ſimilitudinem propiùs euehit: ſimilitudo autem, teſte Ariſtotele tertio Magnorum Moralium, capite 11. aliiſq; in locis, magna eſt amoris conciliatrix. Quamobrem Salomon Sapient. 7. multos in Dei amicitiam ſcientiæ beneficio receptos fuiſſe teſtatur. Igitur Philoſophia Naturalis inclinat ad Dei amorem: at amor actio quædam eſt, ſiue opus noſtri animi: inclinat ergo ad opus. Huc pertinet, quòd Philoſophia tacita vi ad rerum humanarum deſpectionem allicit, vt & experientia docet, & præclara multorum Philoſophorum exempla, quos ex ſapientiæ ſtudio, tantū humanarum rerum tædium cepit, vt omnibus diuitijs, vitæque voluptatibus nuntium remiſerint; velut de Socrate, Diogene, Empedocle, Anaxarcho, & Heraclito Epheſio, alijſque non paucis, multi ſcriptores memoriæ prodiderunt. Quare non videtur Naturalis Philoſophia in ſola inſpectione veritatis conquieſcere.

1. argum.

Similitudo magna amoris conciliatrix.

Plutarchus in libello de Exilio. Laertius in Socrate. Cal. li. 19. lect. antiqu. Phil. Iud. in libro de Vita contemplatiua. Theodoretus Serm. 6. de prouidentia.

† Deinde, Naturalis Philoſophia non eſt libera; ergo neque contemplatrix. Concluſio videtur aptè colligi; liberum enim in genere diſciplinarum id dicitur, quod ſui ipſius gratia quæritur; quo pacto ſe habet omnis contemplatiua ſcientia, vt conſtat ex cap. 2. libri 1. Metaphyſic. Aſſumptum probatur. Nam ſi

† 2. argum.

Philoſophia Naturalis eſſet ars libera, eſſet v-tique liberalis: Non eſſe autem liberalem ex eo oſtenditur; quia non eſt aliqua ex illis ſeptem, quæ in vulgata liberalium artium diuiſione recenſentur.

3. argum. Præterea, ſcientia, quam Deus de rebus Phyſicis habet, eſt tum practica, tum ſpeculatiua, vt D. Thomas in 1. par. q. 14. art. 16. oſtendit; ergo & ea, quam nos de iiſdem rebus habemus, nō ſpeculatiua tantum erit, ſed etiam practica.

4. argum. In libris de Anima, cū agitur de potentijs et earū functionibus. Adde, quòd ea ſaltem Phyſiologiæ pars, quæ humanæ voluntatis actiones conſiderat, non minus videtur in practicis numeranda, quàm pars illa Ethicę doctrinæ, quę in eiſdem pertractandis verſatur; cùm vtraq; circa operationem, quæ ratione dirigitur, atque adeò circa praxim occupetur.

5. argum. Tandem, Ars medēdi, eſt pars ſcientiæ Phyſicę, quandoquidem agit de corpore humano, prout eſt ſanitati morbiſq; obnoxium, quod pars quædam eſt ſubiecta enti mobili: atqui ars medendi eſt practica, vtpote quæ dandis curandorum corporum præceptionibus incumbet, totamq; vim ſuam ad conſeruandam recuperandamve ſanitatem conferat. ergo & Phyſica practica erit: Nec enī ad vnum genus pars ſubiecta, ad aliud, totum pertinere poteſt.

6. argum. Accedit quòd Ariſtoteles Philoſophiam & Medicinam ſorores appellabat, alteramq; per alteram definiendam cenſebat, aiens Medicinam eſſe corporis Philoſophiam: Philoſophiam verò animi medicinam. Quod & ante Ariſtotelem cenſuiſſe Democritū, refert Clemens Alexandrinus in Pædagogo, cap. 2 & D. Iſidorus Peluſiota epiſtolarum lib. 1. epiſtola 437. Quare videntur Philoſophi haſce duas diſciplinas naturæ ſocietate, & communione iunxiſſe: Quò fit, vt ſi Medicina in practicis artibus numeretur, inter eaſdem Phyſiologia reponi debeat.

ARTICVLVS II.

STATVITVR VERA SENTENTIA, diſſoluunturq; tria argumenta aduerſariæ partis.

Phyſiologia contemplatiua ſcientia. ASſerendum tamen eſt, Philoſophiam Naturalem contemplatricem eſſe, vt ſentit Ariſtoteles 6. Metaphyſ. cap. 1. text. 1. & 11. item Metaphyſ. cap. 6. Plato apud Alcinoum in libro de doctrina Platonis, cap. 7. D. Auguſtinus 8. de Ciuitate Dei, cap. [illegible] etius in opere de Trinit. Hugo Victorius 2 Didaſcalon, capite 2. ceteriq; Philoſophi vno conſenſu. Accedit ad auctoritatem ratio. Nam contemplatrices diſciplinæ eo à practicis differunt, quòd practicæ, vt ipſum praxeos nomen indicat, opus aliquod ſuapte natura reſpiciant, proindeque ad eiuſmodi opus obeundum poten-

A tiam dirigant, tradantque regulas & præcepta operandi: at verò contemplatrices ſolam veritatem, hoc eſt, ipſam duntaxat rerum, de quibus diſputant, inſpectionem ſibi tanquam finem proponant. Hinc verò facilè quiuis intelliget, Naturalem Philoſophiam contemplatricem eſſe; quandoquidem in ſola rerum Phyſicarum natura explicanda verſatur, nec vllas operis faciundi regulas exhibet, vt ipſius inſtitutum ac progreſſum intuentibus conſpicuum eſt. Nec refert, quòd eam nonnulli,

B ſicuti & alias ſpeculatrices ſcientias, honoris aut pecuniæ gratia quærāt. Non enim artium, ſcientiarúmve diſtinctio ex fine, quem ſibi quiſque arbitratu ſuo conſtituit; ſed ex eo, ad quem ipſæ per ſe referuntur, ſumenda eſt.

Solut. 1. argumenti pro aduerſaria parte. Ad primum igitur argumentum eorum, quibus noſtra aſſertio impugnabatur, concessa maiori propoſitione, neganda eſt minor; & ad eius probationem dicendum, Phi-

C loſophiam inclinare ad amorem Dei, & voluptatum honorumque deſpicientiam, non tamen practicè, quaſi ad id præceptiones det, ſed tùm ob eam cauſam, quæ in argumento adducitur; tùm quia diuina bonitas in rebus creatis elucens à Philoſopho cognoſcitur, cognita amatur, & inanium rerum fucata vanitas ab eodem deprehenditur, deprehenſa contemnitur.

Solutio 2. Ad 2. Neganda eſt antecedens propoſitio; cuius confirmatio refellitur, dicendo Phyſi-

D cam eſſe quidem libera'em, ſiue ingenuam; cùm animum excolat; liberam & ingenuam hominis partem: non contineri tamen in trita illa artium liberalium partitione; quia, vt aduertit Hugo Victorius lib. 3. Didaſcalon, nō omnes liberales diſciplinæ in ea recenſentur: ſed illæ duntaxat, quas Encyclopædias, ſiue in circulo poſitas, ac populares vocabant, quibus adoleſcentes priuſquam ad Phyſicam accede-

E rent, erudiri mos erat, quæque ſæpius artes quàm ſcientiæ dici conſueuerunt, vt teſtatur D. Thomas in 1. par. quæſt. 57. art. 3.

Solutio 3. Ad 3. dicito cū eodem D. Thoma in 1. par. q. 15. art. 3. & in Quæſtionibus de veritate, q. 3. artic. 3. Deum tùm ſpeculatiuè, tùm practicè res Phyſicas intelligere. Speculatiuè, prout earum naturas, & affectiones abſolutè conſiderat. Practicè, qua ratione eaſdem expendit, vt ſub ipſius regulam, ac praxim, ſiue actum cadunt, vel poteſtate reeidunt. Quapropter † diuinam co-

Scientiam diuinam de rebus Phyſ. eſſe tū practicā, tū ſpeculat. F gnitiō, licet in ſe vna, & ſimpliciſſima ſit; tamē prout in res Phyſicas tendit, tū ob ſuam ipſius eminentiam, & excellentem dignitatem; tum verò ob diuerſum illum modum, atq; ordinē, quem eiuſmodi res, illius comparatione ſortiuntur; ſimul & practicæ, & contemplatiuæ ſcientię rationem obtinet At † noſtra Phyſiologia multo aliter ſe habet. Nam cùm res naturales haudquaquam ab ipſius regula, praxique dependeant fit vt vno duntaxat modo, id eſt, contemplando, in eas feratur, proindeq;

† Noſtram non item.

ſpecu-

Lege Capre. q.1. Prologi in Solu. arg. Gregor. con tra. 1. concl. speculatiua tantùm ſit. Neque verò id, quod de voluntatis actionibus obijcitur, momenti habet. † Non enim quælibet actiones à voluntate profectæ rationem praxis habere putandæ ſunt; ſed illæ, quæ practici intellectus iudicio gubernantur. Harum verò conſideratio nō per ſe ad Phyſiologiam ſpectat, ſed ad eas artes, quarum id iudicium, ſiue dictamen proprium eſt, vt ad Moralem doctrinam, quæ rectè viuendi normam tradit; ſimiliterq; ad cæteras artes, quæ quo pacto ipſarum materia tractanda ſit, præſcribunt.

† Solut. 4. Quæ actiones rationē praxeos obti neant.

ARTICVLVS III.

DILVITVR VLTIMVM PRIMI articuli argumentum, & an ars medendi contemplatiua ſit, exquiritur.

VT vltimo argumento planè ſatisfiat, expendendum hoc loco erit, ſitne Medicina in practicis, an in contemplatiuis ſciētijs ponenda. Qua in re duæ ſe offerunt ſententiæ. † Altera exiſtimantium, neq; practicam, neq; contemplatiuam ſimpliciter dicēdam; ſed partim hoc [illegible] illud. † Primùm quia celebre eſt apud Medicos diſtribui Medicinā in practicam & theoricam, cuius diuiſionis mentionem facit Auicenna initio ſuæ Metaphyſicæ, & Galenus in [illegible] lib. medicis. Deinde, quia medendi ars nō ſolùm docet quibus morbis, quæ medicamenta adhibenda ſint, in quo genere verſatur doctrina Aphoriſmorum Hippocratis, quæ tota ad praxim ſpectat; ſed etiam humani corporis ſtructuram, temperamentum, [illegible] ſpeculando conſiderat. Quare videtur ars medendi tùm practica, tùm ſpeculatiua eſſe.

† 1. opinio. Vt Lemoſi [illegible] ſuorum com men. in Gal. de morb. me dic. 1 em A ponenſ. [illegible] 4. [illegible] cat totā Medicinā poſſe dici ſpecula tiuam.

† Eius confir matio.

† A[illegible] opinione quæ nobis magis probatur, amplexus eſt Hug. Vict. 2. lib. Didaſcalon, cap. 21 [illegible] Thom. in Boet. de Trinit. q. 5. art. 1. Scotus q. 4 in Prolog. ſenten. Iſidorus 1. Ethic. Auerroes Collect. lib. 6. cap. 1. & 1. de Anima, Com[illegible]m. 7. alijq; complures, videlicet Medicinam ſimpliciter cenſendam practicā. † Quod hunc in modum oſtendi poteſt. Scientia non à particularibus obiectis ſingulorum habituū, quibus conſtat, ſed ab eo, quod ſubiectum attributionis nominât, & à fine totius artis, contemplatiua, ſeu practica exiſtimari debet: * at ſubiectum attributionis Medicinæ eſt humanum corpus, quatenus proſperæ & aduerſæ ſubeſt valetudini; finis verò eſt ſanitatem reſtituere, ſi amiſſa ſit; conſeruare, ſi amiſſa non ſit; quę omnia, vt notū eſt, ad praxim ſpectant. Igitur ars Medica ſimpliciter practica cenſenda eſt. Minor propoſitio eſt Medicorum, & Ariſtotelis 1. Eth. cap. 7 & 1. Rhet. ad Theod. cap. 2. Maior probatur, Primū quia par eſt quamlibet artem, & ſcientiam ab eo nomē & ratio-

† 2. opinio. Vt Thur ſanus in Micr. Galen. lib. 1. Fernel. [illegible] [illegible] Phy ſon Ammo[illegible] [illegible] ad 5 reces Por [illegible] Gale [illegible] Epid. 6. † Eius confir matio.

** Materia [illegible] arti[illegible] ca, & [illegible] finis.*

Lege Gale. 1. Aphor. aph. [illegible]

A nem capere, quò veluti ad ſcopum ſua omnia cogitata ac totum progreſſum dirigit. Deinde, quia alioqui multæ artes ſimpliciter practicæ, haud ſimpliciter tales dicendæ forent. Verbi gratia, Moralis doctrina, niſi ad principem eius finem, quod opus quoddam eſt, videlicet recta vitæ inſtitutio, ac morum conformatio, attendendum ſit; nemo eam abſolutè practicam dixerit, cùm non pauci in ea ſint habitus contemplatiui, id eſt, qui in ſe ſpectari

B nullam tradunt operandi regulam: vt ij, qui circa effata illa verſantur, Iuſtitia eſt præſtantior Fortitudine; virtutes ſunt inter ſe connexæ, alijq́, complures. Idem quoque in Dialectica planū eſt, in qua conſimiles habitus paſſim occurrunt; vt quibus hiſce pronunciatis aſſentimur, enuntiatio eſt oratio verum vel falſum ſignificans; demonſtratio eſt ſyllogiſmus conſtans ex veris, primis, &c. † Cùm igitur hoc nihil obſtet, quò minus & doctrina Mo

C ralis, vt 2. Eth. cap. 2. Ariſtoteles edocet, & Dialectica, vt idem 6. Metaph. cap. 1. text. 2. innuit: Cum, inquam, hoc nihil obſtet, quò minùs hæ artes abſolutè in practicis numerentur, conſentaneum eſt, vt Medicina inter eaſdem ſimpliciter haberi debeat.

genio ſanit. cap. 2. Auer roem 1. coll. cap. 1. Halia. 1. Theorica.

Lege Cap in 1. d. 35. qu. 2. art. 2.

† Moralis ſci entia et Dia lectica ſim pliciter practica.

Quæ verò in contrariam partem adducta ſunt, facilem habent explicatum. † Nam quod ad partitionem illam Medicinæ, in practicam & theoricam, attinet, reſpondendum eſt cum

D D. Thoma & Auicenna loco citato, aliter practicum & ſimulatiuum ſumi, cùm ſcientias à ſe mutuo diſtinguunt; aliter cùm ars medica in practicam & theoricam diuiditur. Priori enim conſideratione ab vltimo ſcientiæ fine diſtinctio petitur; ita vt ea practica cenſeatur, quæ in opus, vt in vltimum, ac principem finem tendit. Poſteriori, non vltimus, ac primarius finis totius artis ſpectatur; ſed perinde res habet, ac ſi dicamus vnam Medicinæ

E partem ab opere, atque à praxi remotiorem eſſe, quæ nimirum theoremata quædem è fontibus hauſta Naturalis Philoſophiæ pertractat, ac interim medendi regulas proximè non curat, & hanc poſſe vtcunque theoricam appellari: alteram opus vrgere, & è propinquo in ipſam praxim incumbere, quę videlicet in dandis præceptis diſertè atque explicarè occupatur, & hanc practicam eſſe. At quòd Medicina hoc modo in theoricam & practicam diuidatur, nihil impedit, quominus abſolutè pra

F ctica dicenda ſit, vt ex ijs, quæ paulò ante diſſeruimus, liquet.

† Dilutio ar gumenti pro contraria o pinione.

† Quibus ita explicatis in promptu iam erit, quid reſpondendum ſit ad vltimū primi articuli argumentū, cuius diluēdi gratia hæc præfati ſumus. Negandum quippe eſt, medendi artem Phyſiologiæ partem eſſe; & ad probationem dicendum, licet corpus humanum, circa quod Medicus occupatur, pars ſit ſubiecta enti mobili, ſi vtrumque materialiter, ſeu vt res quædam eſt, ſumatur; non tamen

† Explicatio 5. arg. ſupe riorū artic. Lege Zimar. in theorem. propoſit. 22. vbi Cōciliatorem refel lit.

A eſſe partem illi ſubiectam, ſi formalem vtriuſque rationem ac modum, quo in ſui artificis conſiderationem veniunt expendamus. Medicus enim ad humanũ corpus attendit, quatenus artis beneficio & induſtria aduerſam valetudinem propulſare, ſecundam tueri poteſt; Phyſiologus entis mobilis eſſentiam, & affectiones, atque etiam (teſte Ariſtotele initio libri de Senſu & ſenſili) ſanitatis & ægritudinis cauſſas, vt à natura profectas, ſolo veritatis inquirendæ ſtudio, contemplatur. Quę rationes B inter ſe diuerſæ ſunt.

Ex dictis etiam perſpicuum relinquitur, nec eam partem artis medicæ, quæ nonnulla conſiderat theoremata è Naturali Philoſophia petita, vt ea in rem ſuam accommodet, partem eſſe Naturalis Philoſophiæ; cùm hæc ipſa conſideratio inſtituto atque intentione totius artis ad praxim referatur, niſi quiſpiam malit dicere, effata illa Naturalis Philoſophiæ, nõ tractari à Medico, quâ Medicus eſt; ſed aſſumpta C perſona Phyſiologi; atque ita nec per ſe in arte Medica includi, nec ex illius præſcripto, atque ordine ad praxim ſpectare. Nobis tamen prior ſententia, quæ eſt D. Thomæ, & Auicennæ, magis arridet.

† Solutio 6.

Quo ſenſu Philoſophia & Medicina ſorores dicantur.

Lege Cic. ad fin. 1. Tuſc. Plutarch. in lib. de Tuenda bona valetudine.

Ad id, quod ex Democriti & Ariſtotelis dicto obijciebatur, reſpondendum: † eos Medicinam & Philoſophiam, id eſt, Sapientiam ſorores vocaſſe, non ꝙ praxeos, aut contemplationis cognatione inter ſe conueniant; ſed ꝙ D vtraque medeatur; hæc animo, illa corpori. Adde ꝙ priuatim inter Phyſiologiam & artem Medicam nõ parua eſt affinitas, quatenus illa naturam contemplatur; hæc è naturæ legibus medendi præceptiones eruit: illa circa magnum, hæc circa paruum mundum verſatur: ac denique vbi illa deſinit, hæc incipit, vt initio libri de Senſu & ſenſili Ariſtoteles ait.

QVÆSTIO IIII.

SITNE PHYSIOLOGIAE SVBiectum ens mobile, an non?

ARTICVLVS I.

QVAESTIONIS DISSOLVTIO.

Opiniões de ſubiecto Phyſi.

Has opiniones recenſet partim Caie. in opuſc. de ſubiecto Phi. partim Iandunus hoc loco q. 2.

† 1. opinio.

† 2. opinio.

† 3. opinio.

Nouem circiter de materia, ſubiectóve huius doctrinæ in ſcholis Philoſophorum ſententiæ verſantur; è quibus tres celebriores ſunt. † Prima eſt Auicennæ primo ſufficientiæ, Algazellis in libro de Scientiarum diuiſione, Magni Alberti initio huius operis, Lyncolnienſis, Aegidij, & complurium arbitrantium eſſe corpus mobile, ſeu corpus naturale. † Secunda eſt Franciſci Toleti, & Maioris hoc loco, aliorumque aſſentientium eſſe ens naturale. † Tertia Auerrois, Simplicij & D. Thomę, quem ſecuti ſunt Ferrarienſis quæſt. 2 huius libri, Soncinas 4. Metaph. quæſt. 10. & Caietanus in opuſculo, quo hac de re ſatis luculentè diſſeruit. Hi ſtatuunt eſſe ens mobile. Sanè verò licet harum partium auctores ſeſe mutuò oppugnent, neutiquam tamẽ expugnant.

Philoſophi in hac quæſtione rebus conueniunt, verbis diſſident.

Nam ſi æquis animis attendere voluerimus, facilè apparebit hoc nõ tam eſſe rerum, quam verborum diſſidium, cùm re ipſa idem ſint ens mobile, corpus mobile ſeu naturale, & ens naturale. Quocirca Auerroes non tam ad verba, quam ad ſententiæ veritatem attendens, B rem ſubiectam phyſicæ, nunc ens mobile vocat, vt loco citato, & in 4 Metaph. comment. 1. nunc corpus mobile, vt 12. eiuſdẽ operis, commento 5. aliâs etiam corpus naturale, vt libro 7. commen. 5.

† Mobile, nomen varij vſus.

Vt autem veritas magis eluceat, annotandum eſt ex M. Alberto quæſt. 2 huius libri vocabulum, † mobile, bifariam vſurpari à Philoſophis; vno modo, vt deſignat aptitudinem ad motum, quæ proprietas quædem eſt entis C naturalis: altero, vt ſignificat principium à quo eiuſmodi aptitudo oritur, hoc eſt, materiam & formam ſubſtantialem, quæ principia ſunt motus, latè accepto eius nomine, vt ſex illas ſpecies, quas Ariſtoteles in libro Categoriarum, capite de Speciebus motus, recenſuit, notione ſua comprehendit.

Quid interſit inter ens naturale & ens ſecundũ naturam.

Illud præterea ignorandum non eſt, quod traditum ſuit ab Ariſtotele 2. huius operis, capite 1. tex. 4 ens naturale dici, quod ex materia D & forma conſtat: ens verò ſecundũm naturam latiùs fundi, complectíque non modò ens naturale, ſed quamcunque illius affectionem, vt moueri, quantum eſſe, contineri loco, aliaq; eiuſmodi.

Lege Cai. ad art. 3. qu. 7. 1. p.

† Corpus trifariam dicitur.

Denique ſciendum ex D. Thoma in 1. Sent. d. 25. quæſt. vnica, artic. 1. & Henrico Gandauenſi quodlib 4. quæſt. 14. † corpus triplex eſſe, Mathematicum, Metaphyſicum, Phyſicum. Mathematicum, eſt vna ex ſpeciebus quanti E tatis continuæ tergeminam habens dimenſionem, longitudinem, latitudinem, & profunditatem. Metaphyſicum, eſt, quod quà tale, compoſitione metaphyſica ex genere & differentia, nempe ex ſubſtantia & corporeo conſtat: cæteroquin Phyſica compoſitione ex materia & forma coaleſcit, ponituŕque in Categoria ſubſtantiæ. Denique Phyſicum, eſt materia prima, altera pars compoſiti naturalis: tametſi obtinuit iam vſus, vt non quæuis materia prima corpus dicatur; ſed ea duntaxat, F quæ inſtrumentis ad functiones vitæ obeundas diſtincta eſt, ſeu quæ eſt altera pars viuentis.

Quo ſenſu ens mobile dicatur Phyſiologiæ ſubiectum.

His ita conſtitutis, cùm ens mobile, corpus mobile, ſiue naturale, & ens naturale, idem valere dicimus: mobile in poſteriori ſignificato vſurpamus: corpus verò mobile, prout corpus ſecundo modo ſumptum circumſcribit. Ex quo patet, neque materiam primam, licet generationis ſubiectum ſit; neq; mentes corporeæ molis expertes; etſi loco moueantur,

tur, entis mobilis appellatione comprehendi, cùm ex materia & forma non conſtent. Liquet etiam, non rectè quoſdam Scoti ſectatores opinionem D. Thomæ inſectari, quaſi Phyſiologiæ ſubiectum ſtatuerit compoſitum per accidens. Nec enim ens mobile, compoſitum per accidens eſt, aut complexum re; ſed vocabulo tantum; cum idem valeat atq; corporeitate ſubſtantiæ.

Concluſio. Sit igitur concluſio, Ens mobile eſſe ſubiectum Philoſophiæ naturalis. Quæ ita probatur. 1 ratio. Ens mobile, cùm humanæ rationis lumine cognoſcatur, ac nonnullæ de illo proprietates demonſtrentur, vtiq; ad aliquam ſcientiam neceſſario pertinebit: nõ ad aliam, vt inductione perſpicuum eſt. Ad naturalem ergo Philoſophiam.

2 ratio. Secundò, Id eſt ſubiectum cuiuſque ſcientiæ, cuius natura & affectiones per ſe in ea explicantur, vt conſtat ex ijs, quæ in 1. lib. de poſteriori reſol. cap. 8. & 9. Ariſtoteles tradit: atqui ita ſe habet ens mobile ad hãc ſcientiam, vt eius inſtitutum, & doctrinæ progreſſum intuenti patet. Eſt igitur illius ſubiectum.

3. ratio. Tertiò, Omnes conditiones, quæ ex philoſophantium conſenſu in artium ſubiectis requiruntur, conueniunt in ens mobile comparatione Phyſiologiæ. Igitur neceſſariò illi vti proprium ſubiectum attribuetur. Probatur aſſumptum. In primis namque eam à cæteris ſcientijs diſtinguit, vt ex ijs, quæ † ſuperius diſputauimus, facilè quiuis intelliget. (*† Quæſt. 1. huius proœmij.*) Deinde eſt vnius naturæ, cùm per ſe ad categoriam ſubſtantiæ pertineat. Deniq; omnia, quæ in Phyſicam diſputationem veniunt, ad illud referuntur.

4. ratio. Confirmatur deinde eadem aſſertio, quia id ſubiectum cuiuſque ſcientiæ ritè habetur, quod in definitione propriæ ac præcipuæ affectionis, quæ in ea conſideratur, poni ſolet: at in definitione motus, qui præcipua eſt earum proprietatum, quæ à Phyſico conſiderantur, ponitur ens mobile. Sic enim definitur motus tertio huius operis, c. 2 tex. 16. Motus eſt actus entis mobilis, vt mobile eſt.

5. ratio. Poſtremo hanc ſententiam nõ obſcurè approbaſſe videtur Ariſtoteles 6. Metaph. cap. 1. tex. 1. his verbis (Naturalis profectò facultas contemplatiua quædam ſcientia eſt eius, quod motu cieri poteſt.) † At ne quis vim in verbo faciens, colligere ex hoc loco velit aliorum ſententiam, quàm initio quæſtionis ab hac noſtra, re ipſa neutiquam diſcrepare aſſeruimus, Ariſtotelicæ doctrinæ aduerſari: ibidem Ariſtoteles Phyſicam ait incumbere in appellationem ſubſtantiæ, quæ in ſe principium motus & quietis habet, id eſt, ſubſtantiæ naturalis: vt facilè appareat, quod antea monuimus in Peripatetica diſciplina, ens mobile, ſubſtantiam mobilem, ac ſimilia idem omninò valere. (*† Occurritur obiectioni.*) Vnde indiſcriminatim vſurpantur lib. 10. Metaph. ſumm. 2. cap. 2. & lib. 11. ſumm. 7. cap. 1. & 1. lib. de cœlo, cap. 1. tex 1. & lib. 3. capite & tex. 1. Quare non eſt quòd exploratâ, & conſtitutâ re, longiorem hoc loco de vocabulis, vt nonnulli perperã faciunt, quæſtionem texamus. Rectè enim dictum eſt illud à Platone; ſi verba, vbi opus eſt, contemneremus, rebus ditiores eſſemus: & illud à Galeno: Tunc cœpere homines res ipſas cõtemnere; cùm nimis curioſè ad nomina cõtrouerſias traduxerunt. (*Philoſophi cũ ingeniũ rerum eſſe oportet, non verborum.*)

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA ADVERSVS ea, quæ ſuperiori articulo concluſa ſunt.

NOnnulla tamen ſeſe offerunt, quæ hactenus à nobis explicatam de ſubiecto Phyſicæ opinionem labefactare videantur. In primis enim ſic licebit argumentari. (*1. argum.*) Eodem pacto ſe habet in Phyſica ens ſecundum naturã ad ens naturale, quo in prima Philoſophia ens in commune ad ſubſtantiam: atqui primæ Philoſophiæ ſubiectum non eſt ſubſtantia, ſed ens in commune, vt ſtatuit Ariſtoteles initio lib. 4. Metaphyſicorum: ergo neque ſubiectum Phyſicæ erit ens naturale; ſed ens ſecundum naturam.

Secundò, ſi nullæ eſſent ſubſtantiæ expertes materiæ, vt veteres Phyſici arbitrabantur, Phyſiologia eſſet prima Philoſophia, teſte Ariſtotele lib. 6. Metaphyſ. cap. 1. tex. 3. & lib. 11. cap. 6. ergo prima Philoſophia ſola immaterialium ſubſtantiarum conſideratione à Phyſiologia diſtinguitur; proindeq́, Metaphyſicus neq; accidens, neq; ſubſtantiam in commune ſumptam contemplatur. (*2. argum.*) Quare cùm hæc incognita relinqui non debeant, nec verò præter Phyſicum alius ſit artifex, cui eorum cognitio iure demandanda ſit; planè ſequitur in ijs etiam Phyſicũ verſari, atq; adeò Phyſiologiæ ſubiectum haudquaquam naturalium rerum terminis circumſcribi.

Tertiò, Nulla ſcientia probat ſubiectum ſuum eſſe, ſed id tanquam notum ſumit, vt conſtat ex 1. Poſter. cap. 1. vbi Ariſtoteles ſupponendam eſſe ait de ſubiecto prænotionem quòd ſit. (*3. argum.*) At in 6. lib. huius operis, ca. 3. tex. 32. probatur corpus mobile eſſe. Nullo igitur pacto corpus mobile ſubiectum Phyſicæ dici poteſt. † Quòd ſi quiſpiam occurrat, non probari loco citato corpus mobile eſſe, ſed omne mobile eſſe corpus, inſtat, atque vrget Caietanus in ſua illa diſceptatione de ſubiecto naturalis Philoſophiæ in hunc modum. (*† Præoccupatio.*) † Nulla omninò ars, cuius ſubiectum complexum eſt, complexéve ſignificatum probat coniunctionem partium, è quibus ſubiectum ipſum coaleſcit; alioqui iam ipſa ſibi ſubiectum conderet, ac definiret, quod nulli particulari ſcientiæ conceditur; (omnes (*† Metaphyſi ce eſt cæteris ac ciplinis ſubiecta diſtribuere.*)

enim id traditum ſibi à communi ſcientia, artiumq́; omniũ regina accipiunt) ſed Phyſicus, vt aduerſarij fatentur, probat coniunctionem mobilis cum corpore. Igitur non poteſt ſibi corpus mobile tanquam ſubiectũ vendicare.

4. argum. Quartò, Si ens mobile eſſet ſubiectũ Phyſicæ, ſequeretur Philoſophum Naturalem nõ abſtrahere conſiderationem à materia: atqui abſtrahit; cùm in libris de anima contempletur naturã animæ rationalis, quæ non dependet à materia. Aliud igitur phyſicæ quærendum eſt ſubiectũ, quod videlicet partim à materiæ concretione liberum ſit, partim eidem neceſſariò cohæreat.

5. argum. Quintò, Aſtrologus diſſerit de ente mobili, vt mobile eſt; ergo ens mobile non determinat phyſicam ab alijs diſciplinis. Probatur aſſumptum; quia vt conſtat tum ex ijs, quæ in Aſtrologia docentur, tum ex Ariſtotele 1. Metaph. c. 7. tex. 19. & 10. Metaph. cap. 2. tex. 4. & ex Proclo in primum librum Euclidis; Aſtrologus non ſolùm contemplatur cœleſtiũ corporum figuram, à terraq́; diſtantiam, ſed etiã motum. Quare etiam Aſtrologus ens mobile, quà mobile, licet non totum, ſaltem ex parte conſiderat.

6. argum. Sextò, Motus non eſt propria entis mobilis affectio; falſum eſt igitur, quod in confirmanda cõcluſione ſuperiùs diximus. Probatur antecedens, quia quantitas extra materiam diuinitus cohærens mouetur, vt patet in diuina Euchariſtia; & Angeli etiam locũ mutãt; cùm tamen hæc nõ contineantur ſub ente mobili, vtpote, quę ex materia & forma nõ conſtent.

7. argum. Septimò, Quantitas, & quies videntur eſſe potiores entis mobilis proprietates: ſiquidem illa eſt fundamentum reliquorum materialium accidentium; hæc verò eſt finis motus, ſaltem localis: omnis autem finis præſtantior eſt eo, quod ad finem dirigitur, vt liquet ex ijs, quæ docet Ariſtoteles 2. huius operis cap. 3. tex. 31. adde quòd Pythagoræi in bonorum genere ſtatum ſeu quietem, in malis verò motum poſuerunt. Non rectè igitur aſſeruimus, motum præcipuam eſſe entis mobilis affectionem.

ARTICVLVS III.

OCCVRRITVR PROXIMI *articuli argumentis.*

Sol. 1. HAec tamen argumenta haudquaquam nos debent à ſuſcepta de Phyſiologiæ ſubiecto opinione reuocare. Quare ad primum reſpondemus: tametſi ens in cõmune reſpectu ſubſtantiæ, & ens ſecundum naturam collatum ad ens mobile, aliquam inter ſe habeãt ſimilitudinis rationem, prout vtrumlibet ſuperius quidpiã eſt eo, cui comparatur: tamen quod ad propoſitum argumenti attinet, plurimùm inter ſe differre. Enimuerò præcipuæ

A affectiones Metaphyſicæ, vt vn[…]um, cæteræq́; eiuſmodi, non ſubſtantiæ, ſed enti in commune primò competunt: at Phyſicæ proprietates, vt eſſe motui obnoxium, eſſe affectum quantitate, circumſcribi loco, cæteræq́; id genus, enti naturali, non verò enti ſecundũ naturam, primo conueniunt. Quapropter cũ id ſcientiæ cuiuſq; ſubiectum exiſtimari debeat, in quod primò cadunt præcipuæ, quæ in ea tractantur, affectiones; conſequens eſt, vt
B ſubiectum primæ Philoſophię rectè conſtitutum ſit ens in commune; Phyſiologię verò ens naturale, non ens ſecundum naturam.

Sol. 2. Ad 2. Fatendũ eſt cũ Ariſt. loco cit. ſi nullæ omninò forent immateriales ſubſtantiæ, nũllam futuram primam Philoſophiã; verum nõ ex eo, quia Metaphyſicus ſolas ſubſtantias à materia liberas contempletur; aut quòd earũ duntaxat conſideratione à Naturali Philoſopho diſtinguatur; ſed quia eiuſmodi ſubſtan-
C tijs è natura rerũ omnino ſublatis, ens mobile reciprocaretur cum ſubſtantia in commune, omniaq́; accidentia, ac totã entis amplitudinem in ſe vno cohiberet. Quo dato nihil iam primæ Philoſophiæ conſiderationi reliquum eſſet, vnde apud veteres Phyſicos, qui nihil niſi materia concretũ agnouerant, Philoſophia Naturalis dicebatur prima Philoſophia. Patet ergo ex dictis, nequaquam cenſuiſſe Ariſtotelem generalem ſubſtantiæ, entiſve conce-
D ptum ad Naturalem Philoſophum pertinere.

Veteres naturæ interpretes Phyſiologiam à Metaphy. nõ diſtinxerũt.

Sol. 3. Ad 3. Conceſſa maiori propoſitione (cuius vberior explicatio eſt apud Scotum 1. Metaph. qu. 1. & Ferrarienſem ad ca. 12. lib. 1. contra gent.) Negandum eſt probari ab Ariſt. lib. 6. vel dari in rerum natura corpus mobile, vel omne, quod mouetur, eſſe corpus; ſed duntaxat omne mobile partibus conſtare, ac diuiduum eſſe; quod fuerat ab antiquis negatum. Leucippus enim, & Democritus corpuſ-
E cula quædam inſectilia ſimul, & mobilia, è quibus res omnes coagmentatæ eſſent, inuexerunt. Eſſe autem loco cit. hunc quem dicimus, non quem aduerſarij contendunt, Ariſtotelicæ probationis ſcopum facilè uidebit, qui illius diſputationis filum perpenderit, vbi Ariſt. longam argumentorũ ſeriem hiſce verbis concludit: φανερὸν οὖν ὅτι πᾶν τὸ μεταβάλλον ἔσαι διαιρετόν. id eſt, Patet igitur omne quod mutatur, ſectile eſſe.

Itẽ apud Antonium Andream 1. Metaphy. Zimarã in theor. propo. 53. Auerroem hoc lib. com. vlt.

F *Obiectio.* Si quis verò hîc opponat (quod contra omnes ferè de ſubiecto Phyſiologiæ ſententias afferri poteſt) Ariſtotelem primo huius operis oſtendere, in quolibet compoſito Phyſico dari duo principia componentia, videlicet, materiam & formam; atque adeò probare partes entis mobilis, ſiue entis naturalis, & quod inde conſequens eſt, non ſupponere eſſe ens mobile ſiue ens naturale. Quod tamẽ cæteri artifices in ſuarum artium ſubiectis faciunt: occurrendum erit, probare quidem Ariſt. loco citato dari materiam & formam, è

Solutio.

quibus

quibus c[illegible]e conſtituitur; eosq́; oppugnare, qui naturæ principia demoliuntur, verum aſſumpta Metaphyſici perſona, vt ipſe admonet tex 8 cap.2. & Auicenna 1. ſuffici. cap.2 Quo pacto neq; Ariſt.negat fieri debere, neq; eſt a Philoſophorũ conſuetudine alienum, demonſtrare, eius ſcientiæ, in qua verſantur, ſubiectum eſſe; vt præter alios aduertit Caiet. in commentarijs 1.par. ad art.3. q.2.

Solu 4. Ad 4 Vt reſpondeamus, obſeruandum eſt, in ſpeculatione animæ rationalis tria occurrere, ſcilicet ipſam animæ eſſentiam abſolutè ſpectatam; eius ſtatum in corpore; ſtatum eiuſdem extra corpus. Reiecta verò longiori huius rei diſceptatione in primum librum de anima, paucis interim reſpondemus, cognitioné animæ rationalis tertio modo ſumptæ propriam eſſe primi Philoſophi, cuius eſt cótemplari intelligẽtias, in quarum illa ſtatum, ſ[illegible], tunc cum abſcedit à corpore. Primam vero, & ſecundam conſiderationé propriè atque ex officio ad Naturalem Philoſophum pertinere. Primam quidem, tum quia anima, etiam rationalis, habet ſecundum ſuã quidditatem, reſpectum ad materiam; tũ quia ad Phyſicum ſpectat, ſcrutari hominis eſſentiam, quæ niſi cognita animæ natura, intelligi nó poteſt. Secundam vero quia anima in hoc viuendi ſtatu eſt actu pars hominis, egetq́; materia tum ad officium informandi, tùm ad actiones ſuas obeundas. Ad arg. igitur cóceſſa maiori propoſitione, neganda eſt minor; & ad eius probationem dicendum, eſto anima rationalis poſſit per ſe ac ſeorſim cóſiſtere; pendere tamen à materia eo modo, quo diximus, itemq́; ſecundum ſuam naturam habere ordinem, ac reſpectum ad corpus, cuius eſt forma. Quod ſatis eſt, vt Philoſophus Naturalis non dicatur abſtrahere à materia, dum in animi contemplatione incumbit; cùm reuera cóſideret materiam, ad quam ille animæ reſpectus terminatur.

Lege Auerroë 3.de anima com.17. M. Alb.1.de ani tract.1 [illegible]dum ibi [illegible] q.2.

Multiplex animæ rationalis conſideratio.

Solu.5 Ad 5. Negandum eſt, quod aſſumit. Nam licet Aſtrologus cœleſtem modum ſpeculetur, non proinde ens mobile quà mobile eſt conſiderat, primum, quia cœleſtium corporum eſſentiã, & cauſas minimè curat: deinde, quia neq; motum expẽdit, vt eſt actus entis in potentia; ſed ſecundum mathematicas rationes, vt ſecundum numeros, æqualitatem, menſuram, propinquitatem, inæqualitatem, aliaq; huiuſmodi attributa. Qua de re lege Simpliciũ [illegible] oper.ad tex.16. Alcinoum in libro de doctr. Plat cap.6. Auerroé 2.de cœlo comm. 57. & 1.Metaphy. comm.9. Gregorium in 1.d. 24 quæſt.2.articul 2.

Cœleſtium motuum theoria cuius ſit ar[illegible].

Aſtrologus non contemplatur motum, vt eſt actus entis in potentia.

Solu.6. Ad 6. Dicendum quantitatem extra corpus diuina virtute cohærentem, moueri per ſe, & vt quod: id tamen non ex natura ſua habere; ſed vi antecedentis miraculi, quo obtinuit vt per ſe eſſet. Nos verò cùm motum enti mobili duntaxat conuenire dicimus, de

A naturali ſolùm loquimur cóuenientia. Quod autem ad Angelorũ ſpectat lationem, dicendum, eam non eſſe motum phyſicum, de quo hîc agitur; cùm angeli expertes ſint molis corporeæ, ſine qua nihil Phyſice moueri poſſe docet Ariſtot.6.huius operis.

Solu.7. Ad 7. Reſpondendũ eſt, etſi quantitas permanens in ſe ſumpta motu præſtantior ſit; nihilominus motui inter affectiones entis naturalis principem locum tributũ à Philoſo-

B phis, propterea quòd (vt videre eſt in 8. huius operis cap.3. tex.22.) ſit paſſio magis Phyſica, vtpote per quam rerum naturalium eſſentia, gradus, & ſpecies diſquiri atq; explicari conſueuerunt; adeò vt motus, omnis penè Philoſophicæ cognitionis magiſter habeatur. Ad id verò, quod de quiete obijcitur, dicendum, quietis nomen, vt annotarunt Scotus in 4 ſent.d.48. qu.2. & Durandus ibidem quæſt. 3. bifariam vſurpari, vno modo, pro ſola mo-

C tus priuatione: altero, pro exiſtentia mobilis in patria ac naturali ſede; & quadam veluti fruitione & tranquillitate, quam in ea obtiret, dum illic ſeſe meliùs tuetur, & in ſuo eſſe æquabilitatem habet, atque ordinem, pulchritudinemq́; vniuerſi, quoad eius fieri poteſt, conſeruat. Si igitur quies in hunc poſteriorem ſenſum (ſic de illa Pythagoræi loquebantur) capiatur, admittendum eſt, eam finem eſſe motus, eoq; perfectioré: ſed enim

D id nequiquam obſtare, quominus adhuc motus, affectio ſit magis Phyſica, ob eam cauſam, quã paulo antè retulimus. Atq, hinc eſt, quòd Phyſiologiæ ſubiecto nó quantitas, nó quies, non locus, non tempus, non alia eiuſmodi affectio; ſed motus dũtaxat, appellationé dedit.

QVAESTIO V.

QVEM ORDINEM LOCVMVE

E *Naturalis Philoſophia inter cæteras diſciplinas obtineat.*

ARTICVLVS I.

DE DOCTRINAE ORDINE.

QVoniam Naturalis Philoſophia tùm doctrinæ, tùm dignitatis ordine cũ reliquis ſcientijs conferri poteſt; cuius comparationis

F intelligentia ad ritè Philoſophandum nó parum conducit, minimè erit ab inſtituto alienum, hac etiam de re in præſentia diſputare. Omiſſis autem cæteris artibus, Philoſophiam Naturalem cum Mathematica, Morali, & Metaphyſica ſolummodò conferemus.

† Prima Concluſio ſit. Mathematica doctrinę ordine eſt prior Philoſophia Naturali. Hęc eſt Hugonis Victorij in prologo cæleſtis Hierarchiæ, & lib.2. Didaſcalon cap.18. D Tho. in opuſc.70. qu.5. art.1. & 8 cap. lib.6. E. hic. eſt etiã Henrici Gandauẽſis in ſumma, art.7. q.7.

De ordine tradendi diſciplinas ſcripſit Boetius in lib. de doctr. ſcholarium. Plutarch. in lib. de contrarietatib. Stoic. Philo Iudæus in libr de agricul. D. Augu li[illegible] li de ordin:.

† 1. concl.

Simplicij hoc loco, & aliorum complurium; videturq; Ariſtotelis 6. Eth. cap. 8. vbi ait puerum fieri Mathematicũ, Sapientem vel Phyſicum non poſſe. Idem confirmat veterum in tradendis diſciplinis conſuetudo. Plato enim (vt de cæteris taceamus) eos, qui Mathematicis imbuti nõ eſſent, ac præſertim qui ſe prius in Geometrico puluere non exercuiſſent, à gymnaſio arcebat, inſcriptis Academiæ foribus hiſce verbis: μηδὰς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω, id eſt, nemo huc ingrediatur ignarus Geometriæ. Atque inde etiam eſt, quòd idem Plato 7. lib. de Repub. Mathematicas vocat προπαιδείας quaſi priores inſtitutiones, quibus adoleſcentium animi ad reliquos doctrinæ ſatus præexercentur, & excolunt. Stabilitur poſtremò cõcluſio ex eo, quia in comparandis Mathematicis minus negotij eſt; vnde & propter addiſcendi facilitatem, commune diſciplinarum nomen apud Græcos fecere ſuũ. At Phyſica cùm reconditam naturæ vim ſcrutetur, & à vaga, atq; errabunda ſenſuũ notitia, magna ex parte pendeat, longi temporis obſeruationem, ac experientiã requirit, proindeq; multò eſt difficilior, & operoſior.

Mathematicæ ignaros arcebat Plato à Muſæo. Mathematica iuuãt ad perceptionẽ aliarum artium.

2. concl. Secunda Concl. ſit: Phyſica doctrinæ ordine eſt prior, quam Moralis Philoſophia. Hanc amplexi ſunt Chryſippus, Archedemus, Boethus, Sidonius, & Eudemus, referẽte Laertio in vita Zenonis, & Ammonio in Proœmio ad Categorias. Item D. Tho. ad cap. 8. lib. 6. Eth. lect. 7. Suadetur verò primùm ea ratione: quia in ijs, quæ ad vitæ diſciplinam, & regendas, ac moderandas hominum voluntates pertinent, fallacior eſt, & incertior, ac magis ardua experientia, quam in Phyſicis: multoque maturiori iudicio opus eſt ad eorum intelligentiam: quibus componendi ſunt mores, regenda familia, inſtituenda Reſpublica. Quò ſpectat illud Ariſtotelis 1. Ethic. cap. 3. iuuenem haudquaquam idoneum eſſe Moralis diſciplinæ auditorem: quia nimirum in perturbationum regno non poteſt eſſe firmum de rebus agendis iudicium; dumque reciprocante cupiditatum æſtu animus fluctuat, quo pacto vitijs imperandum ſit, non capit; ſed poſt adeptam quietem prudẽs fit, ac ſciens, vt in 7. huius operis lib. c. 3. tex. 20. docuit Ariſtoteles imitatus Platonem in Cratylo. Confirmatur etiam concluſio ex eo, quia, vt Alexander, Simplicius, & Auerroes initio huius operis, imò & Ariſtoteles cap. vltimo libri primi Eth. admonent, multa ex naturæ fontibus, & Phyſicæ veritatis contemplatione ad Moralem diſciplinam neceſſariò petenda ſunt, vt quid ſit anima. Nec enim, vt Plato ait in Alcibiade primo, ſcire poſſumus quomodo aliquid curandum ſit, niſi eius naturam cognitam atque exploratam priùs habemus, ac Moralis Philoſophia animæ medicatrix eſt. Præterea oportet Moralem Philoſophum a Naturali ſumere, quæ ſint animæ facultates, vt quæ

Maturiori iudicio opus eſt ad Moralem doctrinam, quàm ad Phyſicã.

Moralis philoſophia animi medicina eſt.

A quibus ſubditæ eſſe debeant, & in quarum actione beatitudo poſita ſit, edoceat. Quocirca Ariſtoteles in formanda morum ſcientia, Phyſiologiam tanquam illius parentem ſæpe adhibet, & Plato loco proximè citato, ſtatuit à Philoſophia ad iuris prudentiam incedendum eſſe.

3 concl. Tertia Concl. Metaphyſica doctrinæ ordine omnium ſcientiarum poſtrema eſt. Hæc concluſio de ijs tantùm ſcientijs, quæ humani ingenij facultate comparãtur, intelligi debet. Eam verò tradidit Auicenna primo ſuæ Metaph. cap. 3. D. Thom. 1. contra gent. cap. 4. Aegidius in proœmio huius operis, M. Albertus 1. Metaph. tract. 2. cap. 10. ac cæteri ferè Peripatetici communi aſſenſu; facileque ex eo comprobatur, quia doctrinæ ordo poſtulat, vt quæ ſcientia res maximè abſtruſas, & à ſenſuum conſuetudine remotas conſiderat; ea poſtremo loco addiſcatur: ita verò ſeſe habere Metaphyſicam, nemo ignorat; cùm circa tranſnaturalium rerum contemplationem occupetur, vt vel ipſum eius nomen indicat, teſtaturq; Ariſtoteles 1. Metaph. ca. 2. & 1. de partibus animaliũ cap. 5. Adde quòd eorum, quæ in alijs ſcientijs pertractantur, notitia ad diuinam Philoſophiam animum præparat, & acuit, vt D. Auguſtinus 2. lib. de ordine diſſerit, aiens humanam rationem, cùm ad ea, quæ ſupra naturam ſunt agnoſcenda aſpiraret, ne aſcenſum fruſtrà moliretur, néve de alto caderet, inferiores diſciplinas ſibi tanquam gradus paraſſe.

Philoſophus p alias ſcientias gradatim ad Metaphyſicam aſcendit.

ARTICVLVS II.

QVIBVS ARGVMENTIS PROximi articuli concluſiones oppugnentur.

VNaquæque earum concluſionum, quas proximè ſtatuimus, ſuos habet oppugnatores. Prima Albertum Magnum hoc loco, Ammonium initio prædicabilium, & his antiquiores Plotinum, & Boethum, contendentes Mathematicam doctrinæ ordine Naturali Philoſophia poſteriorem eſſe. Quorum placitum hiſce argumentis ſuadetur. Ab vno extremo ad aliud non poteſt eſſe tranſitus niſi per medium: ſed Mathematica eſt media inter Phyſiologiam, & Metaphyſicam: ergo inter vtramque perdiſcenda eſt. Probatur aſſumptio; quia Mathematica vendicat ſibi mediam abſtractionem; ſiquidem Phyſiologus conſiderat ea, quæ nec re, nec ratione; Metaphyſicus, quæ ratione & re; Mathematicus, quæ non re, ſed ratione abſtrahuntur à materia: atque ita Mathematicæ abſtractio partim duabus alijs diſſidet, partim cum iiſdẽ, vti medium cum extremis, conuenit. Huc pertinet quòd Pythagorici, & eorum doctrinæ æmulus.

1. obiectio cõtra 1. cõcluſ.

æmula, Plato, Mathematicas diſciplinas media duxerunt, & Naturalium interſtitio collocarunt.

Deinde ita diſputant. Cùm omnis noſtra cognitio a ſenſibus oriatur, ea ſcientia prius acquiretur, quæ de rebus ſenſui viciniotibus agit: ſed Phyſica eſt eiuſmodi; quãdoquidem tractat ea, quæ primò ſub ſenſum cadunt. Igitur ante ſcientias Mathematicas comparanda erit.

Secundam etiam concluſionem improbarunt [illegible] ſtus initio huius operis. Euſtratius [illegible] mmentariorum in Ethica Ariſtot. & ante [illegible] Zeno, & Diogenes Babylonicus, rati minime conuenire, vt qui Philoſophiæ ſtudia ſequuntur, priùs ad naturæ, quàm ad morum ſcientiam animum accommodent. Petitur vero pro hac ſentẽtia huiuſmodi confici argumentum. Nemo rectè philoſophatur niſi morum honeſtate præditus ſit; ſed ad hanc erudit, atque informat Moralis diſciplina. [illegible] ur prius quærenda eſt. Maior propoſitio ſo lenditur, quia, vt experientia docet, & [illegible] ophi communi aſſenſu dicunt, vitia menti cæcitatem ac tenebras offundunt; & ne [illegible] itis lucem cernat, impedimento ſunt. Vnde Plato in Phædone affirmat philoſophari neminem poſſe, niſi ſe quàm maximè fieri poſſit, ab affectibus ſciungat. Et Seneca eum, qui dum literis nauat operam, cupiditatibus, ac vitijs ſeruit, ait non Philoſophum euadere, ſed philologum, id eſt, ſophiſtam, & popularis auræ vile mancipium.

Poſtremo, tertiam concluſionem reijciunt è Neotericis Philoſophis nonnulli, aſſerentes Metaphyſicam doctrinæ ordine abſolutè, ac ſimpliciter priorem eſſe reliquis diſciplinis. Primum, quia cõſiderat ſupremas rerum cauſas, ne[illegible]pe Deum, & intelligentias, item que genera ſumma, & tranſcendentia, quorum omnium cognitio ad ſubiecta aliarum ſcientiarum diſtinctè percipienda neceſſaria eſt; cum nemo perfectam alicuius rei intelligentiam habere dicatur, niſi cauſas, à quibus pendet, & communia eius prædicata, intelligar. Deinde, quia reliquæ ſcientiæ ſubalternantur Metaphyſicæ, vt ſentit Plato 7. de Repub. Proclus lib. 1. comment. in Euclidem, & tùm alij graues Peripatetici, tùm D. Thomas in tractatu de natura generis, ſi tamen eius eſt illud opus. Quare cùm ſcientia ſubalternans ordine acquiſitionis ſimpliciter prior ſit, quam ſubalternata; ſiquidem huius principia, ab illius principijs dependent; conſpicuum videtur, Metaphyſicam doctrinæ ordine omnium ſcientiarum primam eſſe.

Deductio. | Contra. | Contra 3. obiectio 1. Vt Mirandulanus li. 20. de ſing. certam. ſeſſ. 2. | 2. Obiect.

ARTICVLVS III.

SVPERIORVM ARGVMENTORVM explicatio.

A Tametſi propoſita argumẽta in ſpeciẽ probabilia ſint, reuera tamen non cõcludunt. Quare ad primum dicendum: Mathematicæ abſtractionem medianı eſſe, quatenus cũ abſtractione Phyſicæ, & Metaphyſicæ, tanquam medium cum extremis conuenit, vt probat argumentum: non proinde tamẽ effici, vt diſciplina Mathematica ordine acquiſitionis inter Phyſicam & primam Philoſophiam cõſtituenda ſit; quemadmodum ex eo, quòd puniceus color inter candidum & atrum interiaceat, haud continuò ſequitur, antequã corpus puniceo colore perfundatur, debere priùs albeſcere. Itaque poſſunt Mathematicæ artes, quoad abſtractionem dici mediæ; quo pacto eas Plato, & Pythagorei medias vocarunt; non tamen ſecundum doctrinæ ordinem, de quo agitur.

Solu. 1. contra 1. cõclu.

Ad 2. dicendum: ſi ea, quæ priùs ſenſui occurrũt, explicatu difficiliora ſint, ac plus experientiæ requirant, quo pacto ſe habent res Phyſicæ comparatæ cum Mathematicis, tunc eiuſmodi rerum doctrinam non priùs, imò poſteriùs acquirendam eſſe, quàm earum, quæ à ſenſu longiùs abſunt. Adde non omnia entia Phyſica ſenſui viciniora eſſe, quàm Mathematica: ſiquidem eſſentia entis mobilis, vt quãtitatem origine antecedit, res Phyſica eſt: & tamen à ſenſuum notione magis diſtat, magiſque in receſſu naturæ latet, quàm Mathematica quantitas.

Solu. 2.

Ad argumentum verò, quod ſecundam concluſionem oppugnabat; reſpondendum eſt: licet negari non debeat, vitæ probitatem ad capeſſendas diſciplinas multum conferre, dum ſedandis animi affectibus mentem purgat ad contemplandum; non ex eo tamẽ neceſſariò colligi, Moralem doctrinam Phyſiologiæ præire: tùm quia non pauci vitijs infecti ſcientias comparant; tùm quia morum probitas non ſolùm Philoſophantium præceptis; ſed etiam, ac multò magis, priuato ſtudio, domeſtica diſciplina & aliorum exemplo, alijſq; ad id appoſitis medijs, accedente diuina ope, adipiſcitur.

Solu. obiect. contra 2. conclu.

Quæ verò contra tertiam concluſionem obiecta ſunt, ita diluẽtur. Ad primum reſpondendum eſt: perfectam ſcientiæ adeptionem duplicem eſſe; vnam in ſuo duntaxat genere perfectam; alteram omnibus numeris vndique abſolutam, & exquiſitam. Si igitur de hoc poſteriori ſciendi genere loquamur, concedimus Metaphyſicam doctrinæ ordine, tàm Phyſicam, quam cæteris Philoſophiæ partibus anteire, vt probat argumentum, fateturque D. Thomas ad initium huius operis: ſi de priori, quod noſtra concluſio intelligebat, negamus. Ad cuius rei maiorem explicationem lege, quæ in prima quæſtione huiuſce procemij diſſeruimus. * At enim cùm Metaphyſica, poſteriori illa conſideratione, omnium diſciplinarum prima ſit, meritò quiſ-

Solu. 1. argu. aduerſus 3. cõclu. | Lege Scot. in 1. d. 3. q. 2. §. 2. probo. | *Occurritur dubitationi.

piam roget, cur non eam primam, ſed vltimam eſſe noſtra concluſio abſolutè pronunciarit? Cui dubitationi occurrendum eſt, eius rei cauſſam fuiſſe, quia philoſophi de priori doctrinæ genere, quod communius ac frequentius eſt, ferè loquuntur. Deinde, quia ea ſcientia doctrinæ ordine abſolutè prior cenſetur, quæ tractat res nobis ſimpliciter promptiores; magisque ad intelligendum faciles, quarum cognitio ad ſequentium cognitionem præparet, & quaſi viam muniat; ita verò ſe habere Mathematicam & Phyſicam, comparatione primæ Philoſophiæ, conſtat ex dictis.

Solu. 2. argumenti aduerſus 3. concluſ.

Ad 2. Contra eandem conclu. Si de germana, & perfecta ſubalternatione, qualis 10. cap. lib. 1. poſteriorum deſcribi ſolet, ſermo ſit; dicendum eſt, Metaphyſicam non ſubalternare ſibi alias ſcientias. Vt enim rectè diſputat Aegidius hoc loco, Heruæus in prolog. ſent. quæſt. 6. & Soncinas 4. Metaphyſ. qu. 9. Omnis ſcientia propriè ac perfectè ſubalternata, capit à ſubalternante ſuarum concluſionum principia, teſte Ariſtotele 1. Poſt. loco citato. at nemo neſcit, reliquas diſciplinas multa habere ſibi propria, ac peculiaria principia, quæque a prima Philoſophia non deſumant.

Hanc etiam rationem affert Trombeta 11. Met. q. 1. Niphus in prolog. huius operis. Iauellus 1. Metaphyſ. q. 2.

Secundo idem ex eo concluditur, quia principia, quibus ſubalternatæ ſcientiæ vtuntur, demonſtrari ſolent oſtenſiua demonſtratione, & per cauſam in ſubalternantibus; at in cæteris diſciplinis non pauca ſunt principia immediata; quæ proinde eiuſmodi demonſtrationem haudquaquam ſubeunt.

** Reliquas ſciētias imperfectè ſubalternari Metaph.*

* Non inficiamur tamen, reliquas ſcientias Metaphyſicæ imperfectè ſubalternari; tùm merito finis, quatenus primus Philoſophus diſſerit de ſupremo fine, ad quem omnes inferiores ſcientiæ tandem reſpiciunt: tùm etiam, vtcunque, ratione principiorum, prout eidem incumbit eos, qui Sophiſticæ contentionis ſtudio diſciplinarum principia negant, coarguere, & ipſa principia demonſtratione ducente ad incommodum, ſi opus ſit, demonſtrare. Ac de huiuſmodi ſubalternatione locuti ſunt auctores in argumento citato. Quæ tamen non ſic reliquas ſcientias primæ Philoſophiæ ſubijcit, vt earum principia ab illius principijs abſolute dependere exiſtimanda ſint. Quo fit, vt ex prædicta ſubalternatione concludi nequeat, Metaphyſicam ordine doctrinæ reliquas diſciplinas ſimpliciter anteire.

ARTICVLVS IV,

DE ORDINE DIGNITATIS inter Phyſicam, & reliquas partes Philoſophiæ.

QVónam modo Phyſica, ſi doctrinæ ordinem, ac methodum ſpectemus, cæteras A Philoſophiæ partes antecedat, ſequatúrve, ſuperiori diſceptatione planum fecimus; proximum eſt, vt quem dignitatis locum inter eaſdem obtineat, explicemus. Portò contemplatricis dignitas ſcientiæ, ex comparatione tam ad eas, quæ in opus feruntur, quàm quæ in contemplatione conſiſtunt, dignoſcitur. Et ipſæ contemplatrices inter ſeſe, tùm propter ſubiectæ materiæ præſtantiam; tùm ob demonſtrandi certitudinem & B euidentiam, aliæ alijs excellunt, vt 8. Topic. cap. 2. & initio librorum de Anima Ariſtoteles docet.

1. Concluſ.

Sit igitur 1. concluſ. Si Phyſica cum practicis diſciplinis comparetur, ſimpliciter eis dignitate præferenda eſt. Probatur, primùm, quia contemplatiuæ ſcientiæ, è quarum numero Phyſica eſt; cum in ſola rerum inſpectione verſentur, propter ſe expetuntur, vt conſtat ex 1. Metaphyſ. cap. 2. id autem, quod C ſui gratia expetitur, vt etiam liquet ex 1. Eth. cap. 7. præſtantius honorabiliuſque eſt; vtpote quod non habet aliunde pendentem dignitatis ſuæ rationem. Deinde, quia ſcientiæ inſpectrices proximè attingunt ſpeculatiuam hominis felicitatem, quam optimo iure practicæ anteponit Ariſtot. 10. Eth. cap 6. 7. & 8. Et verò 12. Metaphyſic. cap. 7. text. 39. alijſque in locis poſt Platonem in Philebo, & 5. de Repub. contemplationem actioni præ- D ferendam admonet; & diſertis verbis 6. Metaphyſic. cap. 1. & 2. cùm diuiſionem ſcientiarum in contemplantes, agentes, & effectrices, tradidiſſet, contemplantibus principem locum dedit.

Obiectio.

Quòd ſi quis obijciat, Moralem ſcientiam incumbere ad vitæ diſciplinam corrigendam, quod munus tanto eſt contemplatione vtilius ac magis neceſſarium; quanto noſtra E magis intereſt probè viuere, quàm rectè contemplari. Præterea, Politicam teſte Ariſtot. 1. Eth. cap. 2. ordinare reliquas artes; ordinare autem ſuperioris eſſe facultatis.

Diluitio.

Occurrendum erit: Munus doctrinæ Moralis, vt probat argumentum, fateturque Ariſtot. 6. Eth. cap. 7. hominum ſocietati vtilius eſſe, magisque vitæ neceſſarium; non proinde tamen honorabilius, vel ad ſcientiæ rationem abſolutè præſtantius. Honor enim, dignitaſque ſcien- F tiæ, quà ſcientia eſt, non ex fructu, aut neceſſitate, ſed ex modo, quo rem ſibi obiectam, finemque attingit, æſtimari debet; quem modum eminentiorem eſſe in contemplatiuis, quàm in practicis ſcientijs, ex dictis conſtat. Quod verò ad Politicam attinet, dicendum; non ſic eam reliquas ſcientias ordinare, quaſi eis vel materiam, in qua verſentur, vel ſpeculandi methodum præfiniat (id enim ſupremæ Philoſophiæ proprium eſt) ſed quatenus ad ciuilem vſum & vtilitatem eas accommodat, ſtatuens quæ artes, quo tempore, à quibus perdiſcēdæ, aut exercendæ ſint, vt ibidem expli-

explicat Ariſt. Hæc autem ordinandi prærogatiua, non tanti eſt, vt ob eam Politica cæteris [illegible] omnis nobilior cenſeri debeat: cùm ei ratio attingendi finem & obiectum, præponderet. Atque hæc de comparatione Phyſicæ cum practicis artib. in præſenti ſatis ſint. Nũc eandem cum ſpeculatricibus conferamus.

2. Concluſ. De excellentia Metaphyſicæ inter alias ſcientias [illegible] de Rep. Ari. [illegible] Proclus l. 4. comm. in Eucl. [illegible] 8. & 7. [illegible] comm. 1.

Sit 2. Concl. Si rei ſubiectæ præſtãtiam ſpectemus, dignitate prima eſt Metaphyſica: ſecunda Philoſophia naturalis: extrema Mathematica. Huic aſſertioni, quatenus comparat Phyſicam cum Metaphyſica, fidem facit Ariſtoteles cum illud de lib. 6. Metaph. cap. 1. tex. 3. ſi [illegible] ſeparatæ non eſſent, Phyſica eſſet prima Philoſophia: itemque illud è ſeptimo eiuſdem operis lib. cap. 11. tex. 39. Phyſica eſt ſecunda Philoſophia. Deinde vniuerſim probari [illegible] hac ratione. Nam cum ſub[illegible] primas teneat, præſtantiores habentur [illegible] ſcientiæ, quæ circa ſubſtantiam, quàm [illegible] circa accidentia verſantur: & inter [illegible] generis, illæ magis eminent, quæ ſubſtantias a materia liberas, vtpote in altiſſimo rerum gradu collocatas, quàm quæ materiæ permixtas conſiderant: at Mathematica quantitatem, Phyſica materiales ſubſtantias, prima Philoſophia ſubſtantias materiæ expertes contemplatur.

3 Concluſ.

Sit 3. concl. Si demonſtrandi certitudinem, & euidentiam expendamus, primus dignitatis locus Mathematicæ, ſecundus naturali Philoſoph. tertius Metaph. debetur. Hæc aſſertio eſt D. Tho opuſ. 70. in Boetium de Trinit. q. vlt. arti. 1 & complurium aliorum. Intelligenda verò eſt de certitudine [illegible] ratione noſtri intellectus. Ac priorem quidem eius partem ſatis confirmat communis Philoſophorum vox, aſſerentium Mathematicas demonſtrationes omnium eſſe firmiſſimas, quod teſtatur Ariſt. 1 Eth. cap. 3. & 2 Metaph. cap. 3. Auerroes eodem loco, & Ptolemæus in proœmio magnæ compoſitionis. Corroboratur item ex eo tota concluſio, quia conſideratio Mathematica præter eam quod difficultatem non habet, ac nullius propemodum eget experientiæ, eſt à materia ſenſibili, motuque abſoluta, atque ita minùs incerta. Naturalis verò totum ſtudium ponit in rebus materia cõſtantibus mutationique obnoxijs, quarum affectiones magis reconditæ ſunt, nec ita citra opinionum ambiguitatem à nobis percipi ſolent. Quod verò Metaphyſica, prout in nobis eſt, (ſic enim de illa in præſentia loquimur,) minorem, quam priores duæ, certitudinem habeat, ex eo concluditur, quia res, quæ ſub illius contemplationem veniunt, licet in ſe ſpectatæ altiorem certitudinis gradum obtineant, videlicet materiæ atq; omnis mutationis expertes, tamen in hoc vitæ ſtatu vix longo ſtudio percipiuntur, earumq; nonnullæ adeo excellentis naturæ ſunt, vt in ijs mentis noſtræ acies, perinde ac noctuæ oculus in ſolis ſplendore

Eſt etiã Ph[illegible] in qu[illegible] de certitudine [illegible] & partium [illegible] in pro[illegible] [illegible] 24. Meta. partium [illegible] cap. 4. Met. qu. 14. [illegible] in 23.

A hebeſcat. Quod 2. Met. c. 1. t. 1. & primo de partibus animalium c. 5. Ariſt. ait, luculenterq; oſtendit Plato in Phædone & Thæteto.

Solutio dubitationis.

Hic ſi quis roget, è duabus Mathematicis, Arithmetica, & Geometria quænam excellat? Reſpõdemus, Arithmeticam. Nam ſi demonſtrandi certitudinem ſpectemus, certior eſt, vt probat Ariſt. 1. Meta. cap. 2. quia diſputat de ijs, quæ priora, ac ſimpliciora ſunt, hoc eſt de numeris, qui abſq; partium ſitu percipiuntur: B Geometria verò de magnitudine, quæ ſine eiuſmodi ſitu non cognoſcitur. Si verò ad rei ſubiectæ nobilitatem attendamus, inde maior Arithmeticæ excellentia perſpicitur, quia verſatur circa numerum, qui vt eſt abſtractior à materia; ita nobilitate magnitudinem vincit, tum quia numerorum ſubtilitates, proportiones, ac myſteria noſſe præclarum eſt humani ingenij opus, adeò vt Plato in Epinomide, & in 7. de Rep. dixerit, prudentiam atq; C humanitatem omnem è medio eos tollere, qui Arithmeticam è medio tollunt. Lege quæ in hanc ſententiam ſcripſit Ariſtotel. in Problem. ſect. 30. Problem. 5.

Lege Beſſar. lib. 1. contra Calun. Plat. c. 8. vbi Geometriam omnibus Mathematicis certitudine anteponit, non rectè: vt probat etiã Scal. Exer. 321. in Card.

Explicatio alterius dubitationis.

Illud poſtremò in hac diſputatione explicandum ſupereſt, cùm ſcientiæ contemplatrices diuerſo nobilitatis ordine ſeſe mutuò præcedant, & aliæ præ alijs ſuam quandam habeant gratiam & pulchritudinẽ, quæ quibus abſolutè præferendæ ſint? Dicendum verò; Metaphyſicam ſplendore dignitatis ſupra omnes abſolutè eminere, hinc ſubſequi Phyſiologiã, infra ſubſiſtere Mathematicam, propterea quòd ſubiectæ rei præſtantia ſolidior eſt, & illuſtrior, ac certitudini ſuapte natura præponderat, vt conſtat ex ijs, quæ docet Ari. lib. 6. Met. cap. 1. t. 2. & li. 11. cap. 6. alioqui, ſi ex demonſtrandi certitudine nobilitas ſcientiæ abſolutè colligenda foret, certa notitia rei deſpicatiſſimæ, in maiori pretio & admiratione E habenda eſſet, quàm exignior minus certa rei nobiliſſimæ, quod abſurdum dictu eſt, & alienum à ſententia Ariſt. qui primo de partibus Anim. c. 1. aſſerit, ſcientiam de rebus caducis, magis certam eſſe, ſed minus dignam, quàm eam, quæ de rebus æternis eſt.

DE DISTRIBVTIONE PHILOſophiæ apud Ariſtotelem.

F OMnes penè Philoſophi, qui ante Ariſtotelis tempora & ingenij & ſcientiæ laude floruerunt, ad vnam duntaxat, aut alteram Philoſophiæ partem, in qua excellerent, animum intenderunt. Thaletem enim, Anaximenem, atque Anaxagoram, ſolius contemplatio naturæ detinuit. Pittacus, Periander, Solon, Lycurgus, cæteriq; his ſimiles, de Repub. gubernanda ſcripsêre. Zeno, omniſque Eleatica diſciplina, in Dialecticæ præcepta incubuit. At Ariſt. nullam ferè omiſit partem Philoſophiæ, quam non ſummo ſtudio quæ-

De præſtantia doctrinæ, & ingenij Ariſtotelis, Laertius in eius vita. Ci. 2. de orat. Auerroes in proœmio Phyſ. Plin. li. 8. c. 16. & lib. 18 c. 34. Apollodo. in Chro. Lucretius li. 3. Cælius li. 17. c. 17. lectionũ antiquarũ, & l. 29. c. 8. Fonſeca in proœmio Metaph. à c. 3.

fierit, comprehenderit, ſcriptis ſuis illuſtrarit, A Itaque antiquiores longo interuallo poſt ſe reliquit, & Socratem etiam, ac Platonem præceptores ſuos, quos & ſua ſecula, & omnis deinde poſteritas admirata eſt, ſuperauit. Socrates enim (magnus alioqui Philoſophus, & in quem omnes fere Philoſophantium ſectæ initium ſuæ diſciplinæ retulerint, Platonici, Academici, Cynici, Peripatetici, Megarenſes, Stoici) nullo diſciplinarum ordine, vt Plutarchus in Ariſtotele refert, modò huc, modò il- B luc diſcurrebat; nec tàm quid ipſe ſentiret, dicere; quàm aliorum ſententias refellere viſus eſt. Plato etiam, vir alioqui ſingulari, ac diuino ingenio, & multa, reconditaque doctrina; cùm alios plerumque faciat differentes, Socraticam diſſimulandæ ſcientiæ conſuetudinem ſeruat, & ambiguitate lectorum animos diſtrahit. Quo fit, vt quid ipſe ſenſerit (quemadmodum D. Auguſtinus 8. de ciuitate Dei, capite 4. ait) non facilè à quoquam C dijudicari poſſit. Ita prorſus neque Socrates, neque Plato, certum aliquod diſciplinæ genus, vel omnibus numeris vndiq; perfectum & abſolutum; vel certa, & conſtanti aliqua ratione explicatũ reliquit. Ariſt. verò ſeu Logicã, ſeu Phyſicã, ſeu Ethicam, aut aliam quamuis facultatem aggrediatur, ab ipſis rerũ primordijs ad finem vſq; perducta doctrinæ ſerie, mira ordinis elegantia, in ſuo quemq; genere auditorem perfectè inſtituit, vt iure o- D ptimo bonarum artium parens, & lapis Lydius Philoſophorum dicatur.

Opera Ariſt. De libris Ariſtot. Plut. in eius vita, de eiuſdem bibliotheca Strabo. 15. li. ſuæ Geograph.

Libros verò Ariſtot. recenſet Laertius in eius vita, eorumque ſummam ad quadringentos producit, de quibus nulla fit dubitatio; ſed horum maior pars iniuria temporum interciderit; adeò vt non plus centum viginti nũc extent. Quæ autem in ijs tractantur, ad quinque genera, ſeu capita reduci poſſunt. Pars vna, epiſtolarum Poëticæ, & Rhetoricæ ſcri- E ptionem continet. Altera, diſſerendi præcepta. Tertia, Ciuilem, Moralemque doctrinam. Quarta, rerum Naturalium. Quinta, Tranſnaturalium ſcientiam. Cæteris autem hoc loco prætermiſſis; ea, quæ Phyſiologiæ propria ſunt, breuiter comprehenſa ſub vnum aſpectum ponemus. Quam partem tanta diligentia, tam incredibili inuentionis copia, perſecutus eſt Ariſtoteles; vt nihil ab eo terra, mari, cœlo omiſſum fuiſſe videatur. Vnde, etſi F diuinarum rerum intelligentia à multis Platone inferior iudicetur; in naturæ tamen ratione omniũ calculis primas obtinuit. Quod in cauſſa fuit, vt eum tam Platonici, quàm Peripatetici dæmoniũ vocarint; videlicet quòd res naturales orbi lunæ ſubiectas, in quibus Dæmonum genus verſari aiebant, optimè & accuratiſſimè tractarit.

Lege Beſſarionem li. 1. contra Calumn. Plat. c. 3. & 7. Carpentarium in Alcinoũ. Cœliũ Rhod. li. 2. c. 11.

Eius ergo Phyſiologia in decem circiter partes diſtribuitur. Prima, quæ octo Phyſicorum libris continetur, generatim diſſerit

Diſtributio phyſiologiæ Ariſtot.

A de principijs, cauſſiſque rerum Naturalium, & communibus earum affectionibus. Secunda, libris de Cœlo comprehenſa, ad partes enti mobili ſubiectas deſcendit; agitque de totius vniuerſitatis ſtructura, & compoſitione; & de quinque corporibus ſimplicibus, cœlo nimirum, & quatuor vulgatis elementis, prout loci mutationem ſubeunt, definitamque in mundo ſedem vendicant. Tertia, quæ in libris de Generatione traditur, ex- B plicat ea, quæ diſſolubilibus, & caducis rebus vniuersè conueniunt; cuiuſmodi ſunt generatio, corruptio, alteratio, accretio, mixtio. Quarta, quam libri Meteororum complectuntur, doctrinam exhibet de mixtis imperfectis, quæ Meteora vocantur, vt de niue, glacie, grandine, cometa, & ijs, quæ repercuſſu lucis apparent, vt iris. Huic annectenda erat tractatio de metallis, lapidibus, ac cæteris, quæ terræ ſinu progignuntur, ſed ea non ex- C tat, licet partim in libris Meteororum, partim alibi, huius argumenti nonnulla ſparſim legantur. Scripſit verò de metallis Theophraſtus libros duos, de lapidibus vnum: Item de metallis Plinius lib. 33. & 34. Naturalis hiſtoriæ, & de lapidibus lib. 36. & 37. eademque pertractat M. Albertus in ſuo opere de Mineralibus. Quinta, in libris de Anima inquirit cauſas & rationes, tùm animæ in communi, tùm eius, quæ ratione & intelligentia prædi- D ta eſt. Sexta, quæ eſt quædam veluti acceſſio ad libros de anima, diſputat de generalibus partim omnium, partim quorundam viuentium affectionibus, vt de ſenſu, & ſenſili, de ſomno & vigilia, de vita, & morte, deque alijs id genus. Septima, quæ dicitur Animalis hiſtoria, de animantium varietate, & ingenio multa commemorat. Quod opus quia non ſubtilium demonſtrationũ aculeis; ſed ſimplici narrationis filo contextum eſt; ad hiſto- E riæ magis, quàm ad ſcientiæ rationem ſpectat. Sequuntur poſtremò tres aliæ partes, quarum vna diſſerit, inſcribiturque de partibus animalium: altera de animalium generatione: tertia de animalium inceſſu; & de animalium motu eodem fere ſtylo. Vniuerſam verò doctrinam de animalibus, libros octoginta talentorum Græci nominant; quòd tantum Alexander impenderit ad obſeruationẽ eorum quæ in ijs pertractantur. Promiſerat F autem Ariſtoteles initio Meteororum, acturum ſe de plantis, quod & ſe præſtitiſſe 5. lib. de hiſt. anim. cap. 1. ait; ſed hi libri, temporum iniuria, ad nos non peruenêre; imò neque ad Alexandrum Aphrodiſiei ſem, vt ipſe cap. 4. libri de ſenſu & ſenſili teſtatur. Nam qui vulgò ſub Ariſtotelis nomine circumferuntur, Ariſtotelici fontis aquas non ſapiunt, ipſaque ratio doctrinæ, tituli prodit falſitatem. Perſecutus verò eſt hanc partẽ. Theophraſtus nouem, qui nunc integri habentur, libris, de hiſtoria plantarum; & ſex alijs, de plantarum cauſſis:

De hac re Pl. li. 8. nat. hiſt. c. 16. & Budæus li. 2. de aſſe.

cauſis [illegible] remq; Plinius à libro duodecimo vſ A
q[illegible] g[illegible]um.

Quod verò attinet ad librum de Mundo ad Alexandrum, [illegible] monuerimus, non conſtat, Ariſtotelis'ne ſit an non. Multi eum pro Ariſtotelico citant, vt Iuſtinus Philoſophus in ſua Parænesi, Beſſario libro 3 contra calumniatorem Platonis, capite 10. Fernelius libro [illegible] de Abditis rerum cauſſis, Eugubinus libro 4 de Perenni Philoſophia, Ioannes Picus Mirandula libro 4. de Examinatione vanitatis, capite 1. A. B [illegible] et [illegible] Peripateticum fateatur, Ariſtotelicum ta[illegible] e[illegible]ant, tum ob alias cauſſas, tum quod eius dictio compt[illegible] ior ſit, & floridior; adeo v[illegible] [illegible]um ad puerilicas delicias progrediatur, quod à Ariſtotelis grauitate & breuitate [illegible] a[illegible] eſt alienum. Ex his quidem P. Victorius [illegible] autorem putat eſſe Nicolaum Damaſcenum, ſed aperte errat. Nicolaus enim Auguſti temporibus vixit: at liber ille multo [illegible] c[illegible] Alexandrum Macedonem ſcri C ptus eſt. Alii à [illegible], [illegible] putant. Nos [illegible] eſt in re omnino dubia potius ſe[illegible] ſuperſedere, quam aliquid aſſeuerare.

Hac de re Theop. [illegible] [illegible] ad [illegible] de Anima.

Dein [illegible] ud etiam aduertimus, non par[illegible] Ariſtotelis interpretes de nexu ordineq; librorum, quos enumerauimus, diſſe[illegible], de qua tamen nihil in præſentia di[illegible] maluimus.

D

CVR LIBRI PHYSICORVM,

[illegible] φυσικῆς ἀκροάσεως, id eſt, de Naturali auſcultatione inſcribantur.

Varia inſcriptio [illegible] librorum.

ADraſtus in ſuis libris de ordine Ariſtotelicorum commentariorum tradit, hoc opus [illegible] de principiis nuncupatum, ab aliis de Phyſico auditu, aliquos primi quinque volumina de Principiis inſcripſiſſe, [illegible] tria de Motu. Q[illegible] app[illegible] varietate, & distinctione nonnunquam à Ariſtotelem vſum fuiſſe liquet. Totius tamen huiuſce operis communior ac vulgatior titulus eſt de Phyſico auditu, ſeu de Naturali auſcultatione.

[illegible] de Cæ[illegible], c. [illegible] 8. e[illegible] 6. c. [illegible] 4. et in 2. eiuſdem oper. c. [illegible]

Porrò autem cur tractatio hæc Phyſica dicatur, planum eſt, videlicet quia doctrinam, & explicationem eorum, quæ ad vniuerſam naturam communiter attinent, complexa eſt. F Vnde verò Auſcultationis nomen acceperit, non conuenit inter expoſitores, vt videre licet apud Auerroem, Philoponum, & Aegidium in hoc Proœmio, & Albertum tract. 1. capite 4. Omiſſis tamen controuerſiis, obſeruatum eſt [illegible] ab aliis, tum a Simplicio hoc loco, a Plutarcho in vita Alexandri, à Cicerone 5. de Finibus, à Clem. Alexandrino 5. Strom.

De [illegible] libris

Ariſtotelem duo edidiſſe librorū genera (quā A etiam ſcribēdi rationem ſecutum fuiſſe Theophraſtum, refert Cicero loco proximè citato, & Galenus in fragmento Naturalium facultatum) vnum eorum, quos ἐξωτερικοὺς, id eſt, exotericos, ſeu populares nominauit, quorum ipſe mentionem fecit primo de Moribus ad Eudemum, capite 5. & primo de Anima, capite 4. text. 54. Alterum eorum, quos vocauit ἀκροαματικοὺς, id eſt, Auſcultatorios, quorum item meminit in epiſtula ad Alexandrū, quam B refert Gellius libro 20. capite 4. addens morem fuiſſe Ariſtoteli, Acroamaticæ diſciplinæ exercendæ matutinum tempus in Lyceo dare, Exotericæ autem, veſpertinum. Et verò priores libri faciliorem, ac minùs elaboratam ſcribendi rationem continent, quales ſunt ij, in quibus Poëſeos, & Rhetoricæ præcepta, aut animalium hiſtoria traditur. Ideoque Exoterici, ſeu extranei nuncupantur, quòd ad vulgi ſenſum, captumque accommodati ſint, & in- C terpretis voces minùs requirant. Poſteriores autē ſubtilioris Philoſophiæ doctrinam a vulgari genere philoſophandi & popularibus ſententijs abhorrentem complectuntur: atque ita Auſcultatorij vocantur, propterea quòd & à diſcipulis maiori ſtudio, attentioneque audiendi, & a Magiſtris accuratiùs enarrādi ſint. Ex hoc autem numero habentur libri omnes Metaphyſici, & de Anima, alijque nonnulli, & hi, quorum nunc explicationem aggredi- D mur. Ex quo iam prædictæ inſcriptionis ratio plana relinquitur. Cur autem hi potiſſimùm inter cæteros Acroamaticos, hoc titulo prænotentur, cauſſa eſſe videtur, quòd ad totam Phyſicam introducant, eiuſque prima fundamenta, & multas ac difficiles quæſtiones in ſe contineant, proindeque, vt hoc loco aduertit Pſellus, peculiariter de magiſtro audiendi ſint.

Ammonius in Præfatione ad categ. Euſtratius 1. Eth. c. vlt. ex recentioribus Vicomerc. huc loco & initio Meteor. Carpentarius in diſput. de ordine partium Phil. & ad c. 5. lib. 1. de Sapien. Aegyptiorum. Ludo. Viues in cenſura de Ariſtotel. oper.

Cur Phyſicorum libri potiſſimū Acroamatici nuncupentur.

Putat autem Simplicius hos eſſe libros, de quorum editione Alexander Macedo cum A- E riſtotele per literas expoſtulauit, cum non imperio tantùm, & rei bellicæ gloria, ſed ſcientia quoque cæteris mortalibus antei re cuperet, quam laudem ademptam ſibi exiſtimabat euulgata abditiſſimarum rerum, quæ in hoc opere continentur, explicatione. Plutarchus tamen in vita Alexandri non de his, ſed de Metaphyſicis, Regis querimoniam interpretatur.

Lege Themiſtium hoc loco. Gellium loco citato. Leſſæi. in Præfatione ad Metap.

F

DE ORDINE MATERIA-

que librorum Phyſicæ auſcultationis.

NOn defuère è recentioribus Philoſophis, qui contenderent, Phyſicam à libris de Cœlo inchoari, octo verò libros Phyſicorum, Primæ Philoſophiæ attribuendos eſſe, fuiſſeque in Philoſophiæ veſtibulo poſitos; non vt partem per ſe Phyſicę cohærentem, ſed vt Na-

Opinio exiſtimantium 8. lib. Phyſic. Metap. eſſe.

a. pol.

Eorum rationes.

turali diſciplinæ in primis vtiles, ac neceſſarios. A Eorum præcipua argumēta ſunt, quia in hoc opere agitur de ſubſtantia, & de natura, de quibus prima differit Philoſophia. Deinde, quia Metaphyſici negotij eſt demonſtrare, nō dari Platonicas formas, quæ per ſe extra ſingularia cohæreant, ſed alias à materia quidem abiunctas, veruntamen ſingulares: hoc autem demóſtrat Ariſtoteles in 8. huius operis, dum oſtendit, perueniendum eſſe ad ſubſtantiam vnam, mutationis & corporeæ molis expertē, B à qua motus omnis deriuetur. Poſtremò, quia initium librorum de Cœlo illuſtre continet exordium, toti Phyſiologiæ planè commune.

Improbatio ſuperioris ſententiæ.

Aduerſaria tamen ſententia omnino vera eſt, quam omnes tam Græci, quàm Latini interpretes, & communis ſchola Peripateticorum amplectuntur, poteſtque abundè confirmari teſtimonio Ariſtotelis, qui in primo aditu huius operis diſſerendum ſibi ait de Phyſiologię principijs, quod in progreſſu lib. 1. diſertè facit. C Item quia textu 8. & 12. docet non eſſe huius diſciplinæ, dogmata Parmenidis & Meliſſi coarguere, ſed alterius ſuperioris, id eſt, primæ & diuinę Philoſophiæ. Accedit plana ratio, quia in toto hoc opere de principijs, & affectionibus entis mobilis potiſſimùm diſſeritur.

Rationum diſſolutio.

Quæ verò pro contraria parte afferuntur, momentum non habent. Ac primæ quidem, & ſecundæ rationis explicatio ſatis liquet ex ijs, quæ ſuperiùs quæſt. 1. artic. 5. & 6. D docuimus. Summa eſt, interdum Phyſicum & Metaphyſicum in eandem rem tractandam concurrere, vnumquemque tamen ſub propria abſtractione.

Ad tertiam vero dicendum: iccircò Ariſtotelem præclarum illud exordium libris de Cœlo appoſuiſſe, quia explicato ente mobili in commune, nouam ingrediebatur tractationē, quam ex abrupto inchoare non debuit.

Itaque ſtatuendum, huſce octo libros Phyſicæ auſcultationis eſſe, eæterisque Phyſiologicis doctrinę ordine præire. Continent enim communia principia, quibus tota Naturalis Philoſophia innititur, explicationemque entis mobilis abſolutè ſumpti. Is autem in tradendis diſciplinis ordo eſſe debet, B (ſicuti in Procœmio huius operis, & initio libri de Partibus animalium Ariſtoteles docet) vt ea primùm, quæ maximè communia ſunt, pertractentur, deinde ſingula particulatim ſuis locis exponantur.

Res ſubiecta octo Phyſicorū librũ.

Vnde facile iam erit intelligere, materiam huic operi ſubiectam, eſſe ens mobile in commune, in ſuppoſitione ſimplici, id eſt, à ſuis partibus præciſum, atque in ſe duntaxat ſpectatum. Qua ratione diſtinguitur à C ſubiecto totius Phyſicæ, quod eſt ens mobile in ſuppoſitione abſoluta: hoc eſt, tam ſecundùm ſe, quàm ſecundùm ſuas partes conſideratum, vt D. Thomas, alijque Interpretes animaduertunt.

Partitio huius operis.

Quæ autem vnicuique libro ſubiecta res ſit, paucis habeto. In primo, agitur de tribus rerum Phyſicarum principijs, materia, forma, & priuatione. In ſecundo, de natura & naturalium rerum cauſſis. In tertio, de motu, & in- D finito. In quarto, de loco, vacuo, & tempore. In quinto, de ſpeciebus, vnitate & contrarietate motuum. In ſexto, de diuiſione motus in partes ex quibus conſtat. In ſeptimo denique & octauo, inueſtigatur primus motor eiusq; attributa.

IN PRI-

IN PRIMVM LIBRVM PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

QVEMADMODVM in naturæ vniuerſitate nihil ordine vel diuinius, vel ad ſpeciem pulchrius inuenitur: ita nihil eſt, quod cuique doctrinæ maiorem afferat ſplendorem, & dignitatem, quàm rerum, quæ in ea traduntur, ordo, & diſpoſitio. Cuius deceſſione omnia quaſi artus ſine neruis, nexuque iacent, & in futilem, ac turbatam confuſionem diſſoluuntur. Hinc illa in Ariſtotelis Phyſiologia continuata ſeries, atque omnium partium ſeſe mutuò, & decenter excipientium, quaſi in vnius corporis ſtructuram, conſpiratio. Quo certè Philoſophus, alioqui, in Acroamaticis præſertim libris, minimè perſpicuitatis affectator, illud eſt aſſecutus, vt rerum difficultatem artificioſa tractandi commoditate mirificè condierit, & quaſi affuſo lumine colluſtrarit. Hanc igitur doctrinæ ſuæ methodum & ſeriem proponit Ariſtoteles in prima huius libri parte, quę præfationem continet, & vno capite abſoluitur. Secundam verò, quæ reliquis octo capitibus comprehenditur, totam ad rerum Phyſicarum principia inueſtiganda confert: ita vt veterum ea de re placitis in medium adductis, principiorum numerum primò exquirat, deinde quæ tandem illa ſint, explicet. Porrò Alexander Aphrodiſienſis, initio libri ſecundi Metaphyſicorum, opinatus eſt, eum librum eſſe toti contemplatrici Philoſophiæ commune prooemium: atque adeò ad hunc locum attinere. Nobis tamen contraria ſententia, quam omnes Græci Latinique Interpretes amplexi ſunt, omninò probatur, maximè cùm ea, de quibus Ariſtoteles eo libro diſſerit, non ad Phyſicam, ſed primam Philoſophiam ſpectent, vt erit legenti perſpicuum.

Lege D. Auguſt. in libro de Natura boni, cap. 3. & in libris de Ordine.

Methodus doctrinæ.

ARISTOTELIS STAGIRITAE PHYSICÆ AVSCVLTATIONIS

LIBER PRIMVS.

Κεφάλαιον α.

ΕΠΕΙΔΗ τὸ εἰδέναι καὶ τὸ ἐπίστασθαι συμβαίνει περὶ πάσας τὰς μεθόδους ὧν εἰσὶν ἀρχαὶ, ἢ αἴτια, ἢ στοιχεῖα, ἐκ τοῦ ταῦτα γνωρίζειν· τότε γὰρ οἰόμεθα γινώσκειν ἕκαστον, ὅταν τὰ αἴτια γνωρίσωμεν τὰ πρῶτα, καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς πρώτας, καὶ μέχρι τῶν στοιχείων· δῆλον ὅτι καὶ τῆς περὶ φύσεως ἐπιστήμης πειρατέον πρότερον διορίζεσθαι τὰ περὶ τὰς ἀρχάς.

πέφυκε

CAPVT I.

CVM a in omnibus doctrinis, quarum ſunt b principia, aut cauſſæ, aut elementa, c cognitio & ſcientia ex horum cognitione oriatur, d (ſi quidem vnumquodque tum noſſe, arbitramur, cùm cauſſas primas nouerimus, & principia prima & vſque ad elementa) patet Naturalis quoque ſcientiæ ex primùm definire contendendum eſſe, quæ ad principia attinent. Textus 1.

e *Inſita.*

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

CVM *in omnibus doctrinis* a] Adhibet hoc capite quoddam futuri ordinis præludium, & quam doctrinæ methodum in conſcribenda Naturali Philoſophia ſequi debeat, duobus pronunciatis declarat, quorum accuratè vtrumque confirmat. Primum pronunciatum
1. Pronunciatum. eſt: In hac ſcientia à principijs ad ea, quæ principijs conſtant, progredi oportet. Secundum, quod
tradit textu quarto, ita habet: A' communioribus ad minus communia incedendum eſt. Prioris
2. Pronunciatum. pronunciati confirmationem ita ferè concludit. In omni doctrina, in qua ſunt principia, cauſſæ, vel elementa rerum, de quibus agitur, ex horum perceptione cognitio proficiſcitur, ac ſcientia: ſed Phyſiologia eſt doctrina, in qua ſunt principia, cauſſæ, aut elemẽta naturalium rerum, de quibus in ipſa diſſeritur. In ea igitur ex horum perceptione cognitio ac ſcientia comparari debet, proindeque ab his initium capere neceſſe eſt.

b *Principia, aut cauſſæ*] Eſt hoc loco non parua inter Latinos, Græcos, Arabeſque diſſenſio, quid ſibi velint, quóve diſſideant tria illa, principium, cauſſa, & elementa. Alexander Eudemum ſecutus, & D. Tomas, per principium, cauſſam agentem ſignificari putant: per cauſſam, formam & finem: per elementa, materiam. Aueroes & Albertus per principia, cauſſam efficientem: per cauſſas, finem: per elementa, formam & materiam intelligunt. Alij tria hæc eam dicunt inter ſe rationem habere, vt primum latiùs pateat ſecundo, ſecundum tertio. In quo ſenſu interdum ſumi apud Ariſtotelem paret ex capite 1.2.& 3. libro 5. Metaphyſicæ. Sub hac verò notione acceptum principium definitur, tum aliter in libro Poëticæ, cap. 7 & lib. 5.
Definitio principij. de Generatione animalium, cap. 7. tum hoc modo, lib. 5. Metaphyſ. cap. 1. Principium eſt id, vnde aliquid eſt; fit, aut cognoſcitur. ſicq; non modo omnes cauſſæ, ſed alia etiam multa, quę cauſſæ non ſunt, principia nuncupantur, veluti terminus, à quo generatio progreditur, qui princi-
Cauſſa quid. pium eſt generationis, non cauſſa: item principium vitæ, aliaque id genus complura. Cauſſa verò eſt, quæ confert eſſe rei, vel fouendo, & ſuſcipiendo, vt materia. vel informando, atq; actuan-
Elementum quid. do vt forma: vel efficiendo, vt agens: vel finalizando (liceat enim ita loqui) vt finis. Elementum autem eſt ipſa materia. Denique recentiorum Interpretum nonnulli aſſerunt, etſi horum vocabulorum vnum ad vnũ genus cauſſæ, aliud ad aliud interdum accommodetur; hoc tamen loco minimè id fieri, neque vt fiat, vllam eſſe rationem. Itaque idem ſingula, & vniuerſa ſignificare, nec niſi ornatus, vel maioris explicationis gratia, tria pariter adhibita fuiſſe, ac ſi diceret Ariſtoteles, quomodocunque cauſſæ nominentur ſeu cauſſæ ſeu principia, ſeu elementa: ab ipſarum cognitione reliquorum intelligentiam pendere. Nam quòd illa pro eodem interdum vſurpentur, conſtat ex Timæo Platonis, & ex lib. 6. Metaph. cap. ... vbi Ariſtoteles docet, in Mathematicis, &

vniuerſim.

vniuerſim in qualibet ſcientia contemplatrice principia eſſe, cauſſas & elementa, id eſt, initia quædam doctrinæ; qualia ſunt prima, & notiſſima effata, quæ dignitates appellantur, quibus cætera tanquam fundamentis innituntur. Non deſignari autem eo loci omnia cauſſarum genera triplici illo vocabulo, inde perſpicuum eſt, quòd non omnes ſcientiæ cauſſas omnes pertractant, aut ex omnibus demonſtrant, vt annotauit hoc loco D. Thomas. Mathematicæ enim ſolam formam in demonſtratione aſſumunt; Metaphyſica, finem, formam & agens; Phyſiologia, omnia genera cauſſarum. Harum explicationum poſtremæ duæ magis placent, etſi reliquas minimè contemnendas opinemur.

Cognitio & ſcientia quo differant. e *Cognitio & ſcientia*] Nonnulli hoc loco per cognitionem, definitiuam notitiam, per ſcientiam verò, demonſtratiuam ſignificari putant; quod vtraq; harum ex cauſſis habeatur. Hæc tamen interpretatio, ſi Græci contextus verba expendātur, parum idonea, ac liberè excogitata deprehenditur. Verba enim εἰδέναι καὶ ἐπίστασθαι, quæ etiam 1. Metaph. cap. 2. repetuntur, vel ambo ſignificant ſcientiam, quæ habetur per cauſſas, nec niſi ad maiorem explicationem ſimul ponuntur, vt Simplicius & Philoponus aiunt. Vel, vt putant Auerroes, & Themiſtius, (quod tamen nobis minus probatur) primum, hoc ſaltem loco, ad plura ſe fundit; quam ſecundum: quia nimirum illud omnem prorſus cognitionem, ſiue per cauſam, ſiue alio quouis modo partam comprehendit: hoc verò eam duntaxat, quæ propriè ſcientia vocatur; ac ſi diceret Ariſt. ex horum perceptione cognitionem fieri, ac ſcientiam, id eſt, gigni cognitionem, non quamlibet, ſed perfectam, & quæ ſcientia ritè appelletur.

Communis hominum exiſtimatio, quaſi naturæ vox. d *Singulum vnumquodque*] Maiorem propoſitionem ſyllogiſmi, quo primum effatum probare cœperat, confirmat ex communi hominum ſenſu, & opinione, quæ veluti quædam tacitè loquentis naturæ vox eſt. Tunc enim inquit, nos aliquid ſcire exiſtimamus, cùm cauſſas primas primaque principia vſq; ad elementa cognoſcimus. Aſſumptionem non probat, cuius rei cauſſam alij aliam reddunt. Simplicius putat idcirco eam Ariſtotelem hoc loco non probaſſe, quòd in huius libri decurſu multum operæ in ea ſtabilienda collocaturus eſſet. Theophraſtus tamen Ariſtotelicæ ſcholæ auditor & ſucceſſor eam, in hunc modum confirmaſſe dicitur: Omne corpus eſt compoſitum, quod autem compoſitum eſt, neceſſariò habet principia, & partes, ex quibus oritur, aut coaleſcit: atqui entia naturalia, quæ Phyſiologia ſcrutatur, ſunt corpora, vt manifeſtū eſt: ſunt igitur compoſita, conſtantque principijs, & cauſſis. Ex quo tandem ſequitur, Phyſiologiam doctrinam eſſe, in qua ſunt principia, cauſſæ, &c.

πέφυκε δὲ ἐκ τῶν γνωριμωτέρων ἡμῖν ἡ ὁδὸς καὶ σαφεστέρων ἐπὶ τὰ σαφέστερα τῇ φύσει καὶ γνωριμώτερα· οὐ γὰρ ταὐτὰ ἡμῖν τε γνώριμα, καὶ ἁπλῶς. διόπερ ἀνάγκη τὸν τρόπον τοῦτον προάγειν. ἐκ τῶν ἀσαφεστέρων μὲν τῇ φύσει, ἡμῖν δὲ σαφεστέρων, ἐπὶ τὰ σαφέστερα τῇ φύσει καὶ γνωριμώτερα. ἔστι δ᾽ ἡμῖν τὸ πρῶτον δῆλα καὶ σαφῆ τὰ συγκεχυμένα μᾶλλον· ὕστερον δ᾽ ἐκ τούτων γίνεται γνώριμα τὰ στοιχεῖα, καὶ αἱ ἀρχαί, διαιροῦσι ταῦτα. Διὸ

e *Inſita verò naturaliter via eſt ex his, quæ nobis magis ſunt nota & manifeſta, ad ea, quæ natura ſunt notiora, ac manifeſtiora. Non enim nobis, atq; ſimpliciter eadem nota. Quapropter neceſſe eſt, vt hoc modo progrediamur, nempe ex his, quæ natura minùs ſunt manifeſta, nobis autem manifeſtiora, ad ea quæ naturaliter magis ſunt manifeſta, & notiora.* Text. 2.
f *Quæ autem ſunt magis confuſa, primum nobis nota ſunt & manifeſta: poſt verò hæc diuidentibus elementa, & principia ex ipſis innoteſcunt.* Text. 3.

e *Inſita verò*] Hic etiam locus controuerſus eſt, & in quo plerique interpretum dubiæ hærent ſententia. Dicendum tamen; probari nunc ab Ariſtot. poſterius pronunciatum, nempe a communioribus ad minus communia procedendum eſſe. Quæ eſt D. Thomæ, & Philoponi expoſitio, licet aliter ſentiant Auerroes, Themiſtius, & Theophraſtus. Vt autem probationis vis elucescat, aduertendum eſt inſtitutum Ariſtot. eſſe explicare a quibuſnam principijs exordiri velit. Quia namque paulo ante a principijs progrediendum ſibi eſſe dixerat, poſſet alicui in dubium venire, eſſet ne à principijs rerum communiorum an minus communium initia ducturus. Ait igitur conſilium ſibi eſſe, à rerum magis communium initijs auſpicari. Oportere autem ita fieri, ex eo probat cap. 2. & 4. lib. 1. de partibus animalium: quia magnum in docendo vitium eſt ſæpius idem dicere; hoc verò effugere nemo poteſt, niſi a maximè communibus ad ima per intermedia proficiſcatur. Idem verò in præſentia oſtendit conglobata quadam argumentatione, quæ tribus continetur ſyllogiſmis, in quorum vltimo propoſitum colligitur. Primus in hunc fere modum ſeſe habet. A quibus inſitum eſt à natura, vt progrediamur; ab iiſdem progrediendum eſt; hæc autem ratio, & via a natura nobis eſt inſita, vt à notioribus nobis ad notiora natura progrediamur; ab ijs igitur progrediendum. Suppreſſa maiori propoſitione, minorem & concluſionem exprimit, eam vtriuſque cauſſam reddens, quia non ſunt, inquit, eadem nobis, & ſimpliciter nota. Hoc vero effatum, in quo ſenſu verum ſit, excutiemus poſtea. *A communioribus cur incipiendum.*

f *Quæ autem ſunt magis*] Aſſumptionem efficit ſecundi ſyllogiſmi, qui in hanc formulā aptari poteſt. A notioribus nobis ad ea, quæ natura ſunt notiora, incedendum eſt, ſed nobis prius ſic ea, quæ confuſa ſunt notiora exiſtunt; à confuſis ergo incedere oportet. Maior propoſitio eſt prioris ſyllogiſmi concluſio. Minor ſuadetur, quoniam elementa, & principia, id eſt partes, quas co-

tum in ſe confuſè cohibet, ex diuiſione totius innoteſcũt. Quod planè indicat, rem totam prius ſeſe exhibere cognoſcendam, nobiſque magis eſſe manifeſtam; quam partes, ex quibus conſtat. Nemo enim totum, quod ignorat diuidit.

Text. 4. Διὸ ἐκ τῶν καθόλου ἐπὶ τὰ καθ' ἕκαστα δεῖ προϊέναι. τὸ γὰρ ὅλον κατὰ τὴν αἴσθησιν, γνωριμώτερον. τὸ δὲ καθόλου, ὅλον τί ἐστι. πολλὰ γὰρ περιλαμβάνει ὡς μέρη, τὸ καθόλου. πέπονθε δὲ ταυτὸ τοῦτο τρόπον τινὰ καὶ τὰ *Text. 5.* ὀνόματα πρὸς τὸν λόγον. ὅλον γάρ τι καὶ ἀδιορίστως σημαίνει, οἷον ὁ κύκλος. ὁ δὲ ὁρισμὸς αὐτοῦ διαιρεῖ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα. καὶ τὰ παιδία τὸ μὲν πρῶτον προσαγορεύει πάντας τοὺς ἄνδρας πατέρας, καὶ μητέρας τὰς γυναῖκας· ὕστερον δὲ διορίζει τούτων ἑκάτερον.

g Quocirca ex vniuerſis ad ſingula progredi oportet. h etenim totum ſenſu eſt notius. Vniuerſum autem totum eſt quoddam: ſiquidem multa, vt partes, comprehendit.

i Sic autem & nomina, quodammodo affecta ſunt ad definitionem. Totum enim quoddam, & non diſtinctè ſignificant, vt circulus: at eius definitio diuidit in ſingula. k Pueri quoq; principio viros omnes nuncupant patres, & mulieres matres, ſed horum vtrumq; poſtea diſcernunt.

Καθά

g *Quocirca ex vniuerſis*] Concluſionem proponit tertij ſyllogiſmi, qui hoc modo concludi debet. A confuſis proficiſcendum eſt, communiora ſunt confuſa; ſi videlicet cum ſingularibus, ſeu partibus, quas ſuo complexu continent, conferantur: à communioribus igitur ad ſingularia, ſeu minus communia eſt proficiſcendum. Maior eſt concluſio poſterioris ſyllogiſmi. Minorem non expreſſit, quia ſatis perſpicuum erat vniuerſaliora tota quædam eſſe, quæ ſub ſe partes comprehendunt, alioqui vniuerſalia non eſſent.

Tria indicia. h *Etenim totum*] Sequuntur tria indicia, ſeu ſimilitudines, quas Ariſtot. quorſum afferat, inter expoſitores non ſatis conuenit. Dicendum tamen eò ſpectare, vt probet magis vniuerſalia notiora nobis eſſe. Primum indicium capitur à toto, quod ſub ſenſus notionem cadit, hoc modo. Vt ſe habet ſenſus ad totum ſenſibile; ſic proportione quadam intellectus ad totum intelligibile; totum autem ſenſibile notius ſenſui eſt, quàm ſingulæ partes; ergo & totum intelligibile intellectui: Atqui vniuerſale reſpectu ſingularium eſt totum quoddam intelligibile, eſt igitur notius, quàm ſingularia, ſeu quàm minus vniuerſalia.

i *Sic autem & nomina*] Secundum indicium petitur à toto, cuius natura definitione explicatur; ita fere. Quo pacto afficitur intellectus ad rem definitam, dum eam ſimplici modo ſignificatam, & inuolutam adhuc percipit, & ad partes, quæ naturam definiendo exprimunt, eodem afficitur ad totum vniuerſale, & ad partes ei ſubiectas, ſiquidem vnumquodque eorum totum quoddam eſt: ſed id, quod definitur, notius eſt intellectui, quam partes definientes: ergo & totum vniuerſale, quam partes ſubiectæ. Minor propoſitio liquet ex eo, quod nihil in definitione promptius priuſve menti occurrit, quam res ipſa, quæ definitur.

k *Pueri quoque*] Tertium affert indicium, à progreſſu puerorum in cognoſcendo; quaſi ita
Lege hac de argumentetur. Ea ſunt nobis notiora, quæ pueri ductu, inſtinctuque naturæ priùs apprehen-
re Ariſt. in dunt, ſed pueri prius apprehendunt magis, quam minus communia: ergo & nobis magis com-
Probl. ſect. munia notiora erunt. Aſſumptionem probat, quia pueri prius ſub vaga, & confuſa mentis notitia
30. *Prob. 4.* viros omnes patres appellant, & mulieres matres; deinde verò; cum iam ætatis acceſſu ſeſe exe-
Galenum in rit, atque elucet vis rationis, ad diſtinctam procedunt cognitionem, reſque ſigillatim dignoſcũt,
lib. de form. & parentes appellant ſuos.
fætus.

Dubitatio. Hic fortaſſe quærat aliquis cur Ariſtoteles à principijs, & à cauſſis, non autem ab effectis progrediendum ſibi eſſe dixerit, maximè cum in rebus phyſicis notiora nobis ſint effecta quã cauſſæ? Vnde & qui primi Phyſiologiam inuenêre, ab effectis ad cauſas progreſſi ſunt, cum enim effecta contemplarentur, eorumq; latentes cauſſas ignorarent, in admirationem adducti ad cauſſarum indagationem animum intenderunt. *Reſponſio.* Sed occurrendũ in naturalium rerum ſcientia comparanda alteram è duabus vijs iniri poſſe, nimirum inuentionis, vel auſcultationis. Priorem tenuêre Phyſicæ inuentores: poſteriorem conſectari ſolent, qui partam iam, traditámve ab alijs ſcientiam ediſcunt. Si igitur Phyſiologia primo modo acquirenda ſit, haud dubiè ab effectis initium capere oportebit, ſiquidem qui Phyſicam veritatem inuentione propria inueſtigant, primo aggreſſu in effecta incurrunt, vtpote quæ ſe vltro ſenſibus ingerunt, ac fere ſemper notiora ſunt, quàm ipſorum cauſſæ, quæ plerunque abditis naturæ receſſibus occultantur. Quod ſi eadem diſciplina poſteriori modo perfectè atque abſolutè comparari debeat, à cauſſis ducenda erunt exordia; propterea, quòd qui alios rerum cognitione perfectè inſtituunt ea prius explicant à quibus cætera pendent; hæc autem ſunt principia & cauſſæ. Patet ergo cur Ariſtot. in hoc Auſcultatorio opere in quo exquiſitæ doctrinæ ordinem ſequitur, à cauſſis, non ab effectis auſpicandum ſibi eſſe profiteatur.

QVÆSTIO

QVÆSTIO I.

AN PERFECTA CVIVSQVE rei cognitio omnium cauſſarum intelligentiam depoſcat?

ARTICVLVS I.

Quæſtionis diſſolutio.

HVius excitandæ controuerſiæ occaſionem dedit Ariſtot. initio ſuperioris capitis, cum docuit tum denique nos aliquid ſcire, cùm cauſſas primas, primaque principia, etiam vſque ad elementa, cognita habemus. Vt autem quid ſentiendum ſit dilucide aperiamus, prius à nobis varia cognitionum genera, quæ ad propoſiti explicationem attinent, in medium afferenda ſunt.

Quæ ſit cognitio definitiua. *Quæ demonſtratiua.* Cognitionum igitur alia definitiua eſt, alia demonſtratiua. Definitiua dicitur, quæ definitione comparatur; demonſtratiua, quæ demonſtratione acquiritur. Non ſumitur autem a nobis hoc loco definitio, & demonſtratio, fuſo nominis ſignificatu; ſed ita vt eam duntaxat definitionem, quæ ſubiectæ rei naturam declarat; & eam ſolùm demõſtrationem quæ ex cauſis procedit complectamur. Enimverò demonſtrationes ab effectis, imperfectæ ſunt, & quaſi inchoatæ; item verò definitiones, quæ rei eſſentiam non attingunt, quædam potius ſunt adumbrationes rerum; quàm definitiones. Deinde harum cognitionum vnaquæq; bipartitò diſtribuitur, nimirum in ſimpliciter perfectam, & in eam, quæ in certo genere ſiue cauſſæ, ſiue ſciẽtiæ, perfecta nuncupatur. Rurſus cognitio vniuerſim accepta, aut eſt cõprehenſiua rei, aut non comprehenſiua. *Quæ comprehenſiua.* Comprehenſiua, vt explicat D. Th. 1. par. q. 12. art. 7. & 3. contra gentes cap. 55. dicitur, qua res cognoſcitur, quantum ex ſe cognoſcibilis eſt. *Quæ non cõprehenſiua.* Non comprehenſiua verò, quæ non ita ſe habet.

Modus alios cauſſarũ per ſe & per accidens habet apud Ariſt. [illegible] tradit etiã D. Tho. li. de cauſis ca. 1. Cauſæ aliæ per ſe. Illud præterea obſeruandum eſt ex Ariſt. 2. lib. huius operis cap. 5. text. 50. & 5. Metap. ca. 2. text. 3 cauſſarum alias eſſe per ſe, alias per accidens. Cauſſæ per ſe vocantur, à quib per ſe effecta pendent, quo pacto homo progeniti ab ſe hominis cauſſa eſt, & pictor eius imaginis, quam depinxit. Cauſſę per accidens dicuntur, è quibus non per ſe pendent effecta; quo modo grammaticum Sophroniſci, eſt cauſa Socratis, & muſicum Apellis cauſa picturæ.

Aliæ per accidens. *Prima aſſertio.* His poſitis ſit prima aſſertio. Nec demonſtratiua, nec definitiua rei cognitio, cauſſarum per accidens intelligentiam requirit. Hæc aſſertio eſt philoſophorum communis. Probatur verò ex eo, quia teſte Ariſtot. 2. Metaph. cap. 1. text. 4 vt ſe habet eſſe cuiuſque rei; ita & eius cognitio; nullius autem rei eſſe pendet ſimpliciter à cauſis per accidẽs. Accedit, quòd eiuſmodi cauſſæ, cùm pro circunſtantiarum occurſu varientur, & earum complures in v-

A tramque partem eueniant; nequeunt ſub certam mẽtis notionem cadere; proindeque nec ad definiendum, nec ad demonſtrandum aſſumi debent.

2. Aſſertio. Secunda aſſertio. Ad definitiuam cognitionem abſolutè perfectam exigitur, ſufficitque omnium cauſſarum internarum perceptio: ad demonſtratiuam verò abſolutè perfectam, omnium tam internarum, quàm externarum cauſſarum notitia neceſſaria eſt. Huius
B aſſertionis prior pars, etſi à quibuſdam negetur; omnibus tamen melioris notæ philoſophis probatur. Suadetur verò ex eo quia cognitio definitiua eſt, qua rei natura cognoſcitur: rei autem natura omnibus, ac ſolis internis cauſis continetur. Poſterior, quæ inter philoſophos communior eſt, traditurque ab Auerroe in Prooemio huius lib. text. 1 & à Iand. hoc loco quæſt. 3. ea ratione oſtenditur; quia cognitio demonſtratiua eſt, qua cognoſcimus
C cauſſam, ob quam res eſt; vnumquodque autem non ob ſolas internas cauſſas eſt, ſed ob externas etiam. *Idem aſtruit Auerroes & Aegidius Rom.* Vnde Ariſtot. 2. huius operis lib. cap. 7. text. 70. & 8. Metaph. cap. 4. text. 12. docuit phyſicum per omnia cauſſarum genera demonſtrare: & 2 poſterioris Analyticæ cap. 11. text. 11. nullum cauſſæ genus à demonſtratione excludit.

3. Aſſertio. Tertia aſſertio. Cognitio definitiua in certo ſcientiæ genere perfecta, ſola cauſſarum in-
D ternarum, quæ ad eiuſmodi ſcientiam attineant, perceptione contenta eſt: demonſtratiua verò, etiam externas; quæ tamen alterius facultatis non ſint, expoſcit. Hæc aſſertio perſpicua videtur; ſiquidem à qualibet ſcientia eæ duntaxat cauſſæ, quæ ad eam ſpectant, poſtulandæ ſunt; alioquin cogerentur artifices extra res ſibi ſubiectas vagari, & in alienos terminos irrumpere. Ex quo intelliges poſſe Phyſicum perfectam rerum naturalium obtinere
E ſcientiam, perfectam, inquam, in ſuo genere; eſto cõmunia quædam earum attributa quorum conceptus materiam non includunt; atque adeò phyſicæ conſiderationis metam excedunt, non pernoſcat: vt quid ſubſtantia ſit, quid ens aliaque id genus, quæ tametſi ad rerum natu aliud eſſentiam pertineant; ſunt tamen Metaphyſici negotij, vt fuit à nobis alibi explicatum. *In proœ. huius operis q. 2 art. 4. & 1. Metaph. q. 1. art. 1.* Id, quod diximus de cognitione in certo ſcientiæ genere perfecta, ſimiliter de
F cognitione perfecta, in certo cauſſæ genere accipiendum erit. Nec enim vt quis, verbi gratia, obtineat hominis cognitionem perfectam in genere cauſſæ materialis, oportet formalem cauſſam aſciſcere, vt ſatis patet.

4. Aſſertio. *Pro hac concl. lege Dur. in 1 d. 35. q. 1 Albacenem item in 1. q. 3. art. 1. Ca-* Quarta aſſertio. Cognitio comprehenſiua rei non ſolùm perceptionem omnium eius cauſſarum; ſed etiam effectuum, quos poſſit edere, & proprietatum ac virium quæ eſſentiam conſequuntur, & denique omnium perfectionum, quæ in naturali eius potentia continentur, efflagitat. Hæc aſſertio aſtruitur à D.

tium in ſe confusè cohibet, ex diuiſione totius innoteſcũt. Quod planè indicat, rem totam prius ſeſe exhibere cognoſcendam, nobiſque magis eſſe manifeſtam; quam partes, ex quibus conſtat. Nemo enim totum, quod ignorat, diuidit.

Text. 4. Διὸ ἐκ τῶν καθόλου ἐπὶ τὰ καθ' ἕκαστα δεῖ προϊέναι. τὸ γὰρ ὅλον κατὰ τὴν αἴσθησιν, γνωριμώτερον. τὸ δὲ καθόλου, ὅλον τί ἐστι. πολλὰ γὰρ περιλαμβάνει ὡς μέρη, τὸ καθόλου. πέπονθε δὲ ταὐτὸ τοῦτο τρόπον τινὰ καὶ τὰ
Text. 5. ὀνόματα πρὸς τὸν λόγον. ὅλον γάρ τι καὶ ἀδιορίστως σημαίνει, οἷον ὁ κύκλος. ὁ δὲ ὁρισμὸς αὐτοῦ διαιρεῖ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα. καὶ τὰ παιδία τὸ μὲν πρῶτον προσαγορεύει πάντας τοὺς ἄνδρας πατέρας, καὶ μητέρας τὰς γυναῖκας· ὕστερον δὲ διορίζει τούτων ἑκάτερον.

Κεφά

g Quocirca ex vniuerſis ad ſingula progredi oportet. h etenim totum ſenſu eſt notius. Vniuerſum autem totum eſt quoddam: ſiquidem multa, vt partes, comprehendit.

i Sic autem & nomina, quodammodo affecta ſunt ad definitionem. Totum enim quoddam, & non diſtinctè ſignificant, vt circulus: at eius definitio diuidit in ſingula. k Pueri quoq; principio viros omnes nuncupant patres, & mulieres matres, ſed horum vtrumq; poſtea diſcernunt.

g *Quocirca ex vniuerſis*] Concluſionem proponit tertij ſyllogiſmi, qui hoc modo concludi debet. A confuſis proficiſcendum eſt, communiora ſunt confuſa; ſi videlicet cum ſingularibus, ſeu partibus, quas ſuo complexu continent, conferantur: à communioribus igitur ad ſingularia, ſeu minus communia eſt proficiſcendum. Maior eſt concluſio poſterioris ſyllogiſmi. Minorem non expreſſit, quia ſatis perſpicuum erat vniuerſaliora tota quædam eſſe, quæ ſub ſe partes comprehendunt, alioqui vniuerſalia non eſſent.

Tria indicia. h *Etenim totum*] Sequuntur tria indicia, ſeu ſimilitudines, quas Ariſtot. quorſum afferat, inter expoſitores non ſatis conuenit. Dicendum tamen eò ſpectare, vt probet magis vniuerſalia notiora nobis eſſe. Primum indicium capitur a toto, quod ſub ſenſus notionem cadit, hoc modo. Vt ſe habet ſenſus ad totum ſenſibile; ſic proportione quadam intellectus ad totum intelligibile; totum autem ſenſibile notius ſenſui eſt, quàm ſingulæ partes; ergo & totum intelligibile intellectui. Atqui vniuerſale reſpectu ſingularium eſt totum quoddam intelligibile, eſt igitur notius, quam ſingularia, ſeu quam minus vniuerſalia.

i *Sic autem & nomina*] Secundum indicium petitur à toto, cuius natura definitione explicatur; ita ſcie. Quo pacto afficitur intellectus ad rem definitam, dum eam ſimplici modo ſignificatam, & inuolutam adhuc percipit, & ad partes, quæ naturam definiendo exprimunt, eodem afficitur ad totum vniuerſale, & ad partes ei ſubiectas, ſiquidem vnumquodque eorum totum quoddam eſt: ſed id, quod definitur, notius eſt intellectui, quam partes definientes: ergo & totum vniuerſale, quam partes ſubiectæ. Minor propoſitio liquet ex eo, quod nihil in definitione promptius priúſve menti occurrit, quam res ipſa, quæ definitur.

k *Pueri quoque*] Tertium affert indicium, à progreſſu puerorum in cognoſcendo; quaſi ita argumentetur. Ea ſunt nobis notiora, quæ pueri ductu, inſtinctuque naturæ priùs apprehendunt, ſed pueri prius apprehendunt magis, quàm minus communia: ergo & nobis magis communia notiora erunt. Aſſumptionem probat, quia pueri prius ſub vaga, & confuſa mentis notitia viros omnes patres appellant, & mulieres matres; deinde verò; cum iam ætatis acceſſu ſeſe exerit, atque elucet vis rationis, ad diſtinctam procedunt cognitionem, reſque ſigillatim dignoſcũt, & parentes appellant ſuos.

Lege hac de re Ariſt. in Probl. ſect. 30. Prob. 4. Galenum in lib. de form. fœtus.

Dubitatio. Hic fortaſſe quærat aliquis cur Ariſtoteles à principijs, & à cauſſis, non autem ab effectis progrediendum ſibi eſſe dixerit, maximè cum in rebus phyſicis notiora nobis ſint effecta quã cauſſæ? Vnde & qui primi Phyſiologiam inuenêre, ab effectis ad cauſas progreſſi ſunt, cum enim effecta contemplarentur, eorumq; latentes cauſſas ignorarent, in admirationem adducti ad cauſſarum indagationem animum intenderunt.

Reſponſio. Sed occurrendũ in naturalium rerum ſcientia comparanda alteram è duabus vijs iniri poſſe, nimirum inuentionis, vel auſcultationis. Priorem renuêre Phyſicæ inuentores. poſteriorem conſectari ſolent, qui partam iam, traditámve ab alijs ſcientiam ediſcunt. Si igitur Phyſiologia primo modo acquirenda ſit, haud dubiè ab effectis initium capere oportebit, ſiquidem qui Phyſicam veritatem inuentione propria inueſtigant, primo aggreſſu in effecta incurrunt, vtpote quæ ſe vltro ſenſibus ingerunt, ac fere ſemper notiora ſunt, quàm ipſorum cauſſæ, quæ plerunque abditis naturæ receſſibus occultantur. Quod ſi eadem diſciplina poſteriori modo perfectè atque abſolutè comparari debeat, à cauſſis ducenda erunt exordia; propterea, quòd qui alios rerum cognitione perfectè inſtituunt ea prius explicant à quibus cætera pendent; hæc autem ſunt principia & cauſſæ. Patet ergo cur Ariſtot. in hoc Auſcultorio opere in quo exquiſitæ doctrinæ ordinem ſequitur, à cauſſis, non ab effectis auſpicandum ſibi eſſe profiteatur.

QVÆSTIO

QVÆSTIO I.

AN PERFECTA CVIVSQVE rei cognitio omnium cauſſarum intelligentiam depoſcat?

ARTICVLVS I.

Quæſtionis diſſolutio.

HVius excitandæ controuerſiæ occaſionem
dedit Ariſtot. initio ſuperioris capitis, cum
docuit tùm denique nos aliquid ſcire, cùm
cauſſas primas, primaque principia, etiam vſ-
que ad elementa cognita habemus. Vt autem
quid ſentiendum ſit dilucide aperiamus, prius
à nobis varia cognitionum genera, quæ ad
propoſiti explicationem attinent, in medium
afferenda ſunt.

Quæ ſit cognitio definitiua.
Quæ demonſtratiua.

Cognitionum igitur alia definitiua eſt, alia
demonſtratiua. Definitiua dicitur, quæ defi-
nitione comparatur; demonſtratiua, quæ de-
monſtratione acquiritur. Non ſumitur autem
à nobis hoc loco definitio, & demonſtratio, fu
ſo nominis ſignificatu; ſed ita vt eam dunta-
xat definitionem, quæ ſubiectæ rei naturam
declarat, & eam ſolùm demõſtrationem quæ
ex cauſis procedit complectamur. Enimverò
demonſtrationes ab effectis, imperfectæ ſunt,
& quaſi inchoatæ; item vero definitiones, quæ
rei eſſentiam non attingunt, quædam potius
ſunt adumbrationes rerum; quàm definitio-
nes. Deinde harum cognitionum vnaquæq;
bipartitò diſtribuitur, nimirum in ſimpliciter
perfectam; & in eam, quæ in certo genere ſiue
cauſſæ, ſiue ſcientiæ, perfecta nuncupatur. Rur-
ſus cognitio vniuerſim accepta, aut eſt cõpre-

Quæ comprehenſiua.

henſiua rei, aut non comprehenſiua. Compre
henſiua, vt explicat D. Th. 1. par. q. 12. art. 7. & 3.
contra gentes cap. 55. dicitur, qua res cognoſci-

Quæ non cõprehenſiua.

tur, quantum ex ſe cognoſcibilis eſt. Non com
prehenſiua verò, quæ non ita ſe habet.

Modos alios cauſſarũ per ſe & per accidens habes apud Ariſt. locis hic cit. lege etiã D. Th. in li. de cauſſis ca. 1.
Cauſſæ aliæ per ſe.
Aliæ per accidens.

Illud præterea obſeruandum eſt ex Ariſt. 2.
lib. huius operis cap. 5. text. 30. & 5. Metap. ca. 2.
text. 3 cauſſarum alias eſſe per ſe, alias per acci-
dens. Cauſſæ per ſe vocantur, à quib per ſe ef-
fecta pendent, quo pacto homo progeniti ab
ſe hominis cauſſa eſt, & pictor eius imaginis,
quam depinxit. Cauſſę per accidens dicuntur,
è quibus non per ſe pendent effecta; quo mo-
do grammaticum Sophroniſci, eſt cauſa So-
cratis; & muſicum Apellis cauſa picturæ.

Prima aſſertio.

His poſitis ſit prima aſſertio. Nec demon-
ſtratiua, nec definitiua rei cognitio, cauſſarum
per accidens intelligentiam requirit. Hæc aſ-
ſertio eſt philoſophorum communis. Proba-
tur vero ex eo, quia teſte Ariſtot. 2. Metaph.
cap 1 text. 4 vt ſe habet eſſe cuiuſque rei; ita &
eius cognitio; nullius autem rei eſſe pendet
ſimpliciter à cauſis per accidẽs. Accedit, quòd
eiuſmodi cauſſæ, cùm pro circunſtantiarum
occurſu varientur, & earum complures in v-
A tramque partem eueniant; nequeunt ſub cer-
tam mẽtis notionem cadere; proindeque nec
ad definiendum, nec ad demonſtrandum aſſu-
mi debent.

2. Aſſertio.

Secunda aſſertio. Ad definitiuam cogni-
tionem abſolutè perfectam exigitur, ſufficit-
que omnium cauſſarum internarum perce-
ptio: ad demonſtratiuam verò abſolutè perfe-
ctam, omnium tam internarum, quàm exter-
narum cauſſarum notitia neceſſaria eſt. Huius
B aſſertionis prior pars, etſi à quibuſdam nege-
tur; omnibus tamen melioris notæ philoſo-
phis probatur. Suadetur verò ex eo quia co-
gnitio definitiua eſt, qua rei natura cognoſci-
tur: rei autem natura omnibus, ac ſolis inter-
nis cauſis continetur. Poſterior, quæ inter phi-
loſophos communior eſt, traditurque ab A-
uerroe in Proœmio huius lib. text. 1 & à Iand.
hoc loco quæſt 3. ea ratione oſtenditur; quia
cognitio demonſtratiua eſt, qua cognoſcimus
C cauſſam, ob quam res eſt; vnumquodque au-
tem non ob ſolas internas cauſſas eſt, ſed ob

Idem aſſeruit Auerroes & Aegidius Rom.

externas etiam. Vnde Ariſtot. 2. huius operis
lib. cap. 7. text. 70. & 8. Metaph. cap. 4. text. 12.
docuit phyſicum per omnia cauſſarum gene-
ra demonſtrare: & 2. poſterioris Analyticæ
cap. 11. text. 11. nullum cauſſæ genus à demon-
ſtratione excludit.

3. Aſſertio.

Tertia aſſertio. Cognitio definitiua in cer-
to ſcientiæ genere perfecta, ſola cauſſarum in-
D ternarum, quæ ad eiuſmodi ſcientiam attine-
ant, perceptione contenta eſt: demonſtratiua
verò, etiam externas; quæ tamen alterius fa-
cultatis non ſint, expoſcit. Hæc aſſertio per-
ſpicua videtur; ſiquidem à quaibet ſcientia
eæ duntaxat cauſſæ, quæ ad eam ſpectant, po-
ſtulandæ ſunt; alioquin cogerentur artifices
extra res ſibi ſubiectas vagari, & in alienos ter-
minos irrumpere. Ex quo intelliges poſſe Phy-
ſicum perfectam rerum naturalium obtinere
E ſcientiam, perfectam, inquam, in ſuo genere;
etſi cõmunia quædam earum attributa, quo-
rum conceptus materiam non includunt; at-
que adeo phyſicæ conſiderationis metam ex-
cedunt, non pernoſcat; vt quid ſubſtantia ſit,
quid ens aliaque id genus, quæ tametſi ad re-
rum naturalium eſſentiam pertineant ſunt ta-
men Metaphyſici negotij, vt fuit à nobis alibi

In proœ. huius operis q. 2 art. 4. & 1. Metaph. q. 1. art. 1.

explicatum. Id, quod diximus de cognitione
in certo ſcientiæ genere perfecta, ſimiliter de
F cognitione perfecta, in certo cauſſæ genere
accipiendum erit. Nec enim vt quis, verbi gra
tia, obtineat hominis cognitionem perfectam
in genere cauſſæ materialis, oportet forma-
lem cauſſam aſciſcere, vt ſatis patet.

4. Aſſertio.
Pro hac conc. lege Dur. in 1 d. 35. q. 1 Albertum in 1. q. 3. art. 1. Ca

Quarta aſſertio. Cognitio comprehenſiua
rei non ſolùm perceptionem omnium eius
cauſſarum; ſed etiam effectuum, quos poſſit
edere, & proprietatum ac virium quæ eſſen
tiam conſequuntur, & denique omnium per-
fectionum, quæ in naturali eius potentia con-
tinentur, efflagitat. Hæc aſſertio aſtruitur à D.

libri. qu. 7 & in 3. d. 14. q. 1 art. 3. dub. 2. Ochamus in 4 qu 13. Cap. in prol. qu. 1.

Thom 1. part. quæſt. 12. art. 7. & 2. lib. contra gentes cap. 1. alijſque in locis; poteſtque ex eo probari. quia cognitio comprehenſiua, vti diximus eſt ea qua res cognoſcitur, quantum ex ſe cognoſcibilis eſt; vnumquodque autem ex ijs omnibus cognoſci poteſt, ac debet. ſiquidem dum aliquid horum nos latet non circumſpicimus fines rei; quos tamen circumſpicere debere eum, qui rem comprehendit, affirmat D. Auguſt. in lib. de videndo Deum ad Paulinum cap. 9 Intellige autem (quod aduertit Durandus in 1. diſt. 35. quæſt. 1.) debere à comprehendente, fines circumſpici, vel poſitiuè, modum terminumve ſtatuendo, vti accidit in comprehenſione rei creatæ, vel negatiue, remouendo exceſſum; quo pacto res habet in comprehenſione, qua ſe ipſum Deus comprehendit, qui eſſentiæ ſuæ metam non attingit; cùm illa nullis perfectionum limitibus definita ſit; & actus perfectioque diuinæ eſſentiæ cognitionis actum non excedit; ſed vtraque alteri ex æquo reſpondet.

D. Auguſt.

* Diximus porrò ad comprehenſionem exigi notitiam perfectionum; non omnium; ſed quæ in naturali rei potentia cōtinentur; quia quæ ad potentiam, quæ obedientiæ dicitur ſpectant, vt vnio Verbi diuini reſpectu humanitatis, lumen gloriæ comparatione intellectus creati, aliaque eiuſmodi, quemadmodum ſupra naturam eminent; ſic ad compreh. nſiuam eius notionem, non requiruntur. Imò neque ad illam depoſcēda eſt cognitio omnium effectorum naturalium ſingulatim, ſed eorum duntaxat, quæ ſunt ſpecie diſtincta quia indiuidua ſub qualibet ſpecie, poſſunt eſſe non tot, quin plura; ideoque ſub ſcientiam non cadunt: atque omnia eiuſdem ſpeciei ſunt perfectione eſſentiali æqualia; proindeq; in cauſſa nō requiritur ad vnum virtus diuerſa ab ea, quæ ad alia: at ſpecies ſub eodem genere nec in infinitum multiplicari poſſunt; ſaltem hoc mundi ſtatu, ſemperque alia eſſentiali perfectione, aliam excedit, iuxta illud Ariſtot. 8. Metaph. cap. 3. tex. 10. ſpecies ſunt veluti numeri. Quare quo plures fuerint, eo maiorem diuerſamque in ſua cauſſa arguent perfectionem; atque adeo earum cognitio ad illius vim comprehendendam exigetur. In ſingularibus verò non ita res habet.

Comprehēſiua cognitio non requiris notitiam omnium effectorū ſingulatim.

Lege D. Th. 1. p. qu. 12. art. 8.

Lege Fonſecam 5. Met. c. 28. qu. 16. ſect. 2.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA, QVIBVS EA, quæ proximè aſſerta ſunt, oppugnari poſſunt.

SEd aduerſus ea, quæ articulo proximo ſtatuimus, nonnulla ſeſe offerunt argumenta. Primum eſt: Accidens, teſte Ariſtot. 7. lib. Metaph. cap. 1. nequit ſine ſubſtantia perfectè definiri, ſicuti nec ſine illa perfectè intelligi: & tamen ſubſtantia non eſt interna; ſed externa cauſſa accidentis. Non igitur definitiua cognitio ſola cauſſarum internarum perceptione contenta eſt.

1. Argum.

Secundum, Quemadmodum multò perfectiùs ex demōſtratione cognoſcimus affectionem ſubiecto conuenire, cum non ſolùm internas, ſed externas etiam cauſſas penetramus; ita multò abſolutiùs quid res ſit per definitionem intelligimus, cum eius non modò internas cauſſas, ſed externas ſimul comprehendimus; alioqui ſuperuacaneum eſſet, externas cauſſas internis in definitione adiūgere; quod tamen philoſophi non rarò faciunt. Vnde Ariſtot. ipſe 1. poſter. c. 2. demonſtrationem, per finem; & in l. 2 de Anima c. 8. text. 90 vocem, per cauſſam efficientem definit. Non minus igitur ad definitiuam, quam ad demonſtratiuam cognitionē, externæ cauſſæ requiruntur.

2. Argum.

Tertium, Nulla cauſſa externa vendicat ſibi nexum indiſſolubilem ac neceſſarium cum affectione, quæ demonſtratur: igitur nulla earum adhibenda erit in propoſitione æternæ veritatis. Quare cùm demonſtratio ex neceſſariis conſtet, docente Ariſt 1. poſt cap. 6. planè ſequitur nullam cauſſam externam in demonſtratione aſſumi poſſe. Primum pronunciatum ſuadetur ex eo, quia omnis cauſſa externa, aut eſt finis, aut efficiens, aut exemplaris quorum omnium cauſſalitas exiſtentiam rei ſpectat, nec ab illa abſolui poteſt. ſiquidem efficiens eſt à quo oritur actio, qua res producitur; finis eſt, cuius gratia fit aliquid; denique exemplar definitur id, quod effectus imitatur.

3. Argum.

Quartum, Tam definitio, quam demonſtratio, ingenerant menti notitiam neceſſariæ connexionis inter prædicatum & ſubiectum. Hæc autem connexio non videtur eſſe aliud quàm relatio quædam rationis, quæ proinde in natura rerum propriè cauſſam non habet. Nulla igitur prædictarum cognitionum ex cauſſis comparari poteſt.

4. Argum.

Quintum, Vt eſt commune philoſophantiū proloquiū, eſſentiæ nō habēt cauſſas; ergo cognitio, qua rei eſſentia cognoſcitur, cuiuſmodi eſt definitiua; nō poteſt per cauſas obtineri.

5. Argum.

Albertus, 1. de cauſſis, vbi citat Auicēnam, Algazelē & Alpharabium.

† Sextum, Nihil comprehenditur, niſi quod quantum ex ſe cognoſcibile eſt, cognoſcitur. Nulla igitur omnino res eſt, quæ ſub intellectus creati comprehenſionem recidat. Probatur conſecutio, quia nihil, vel à noſtra, vel ab angelica mēte tam perfectè intelligitur; quin à Deo infinitè perfectius intelligatur.

D. Thom 1. contra gent. c. 52. Capreolus in 1. d. 8. q. 1. art. 1. Socinatis 5. Meta q 10.

† 6. Arg.

† Septimum, Si ad perfectam rei cōprehenſionem oporteret omnes eius cauſſas percipere, ſequeretur materiā primam à nullo intellectu creato comprehendi. quod tamen falſum eſſe ex eo conſtat, quia alioqui proprium Dei non eſſet, comprehenſionem effugere. Conſecutio oſtēditur, quia nullus intellectus creatus naturæ virib. intelligit infinita: at materia prima habet eſſentialem ordinem ad infinitas formas ſpecie differentes, à quibus per ſe pen-

† 7. Arg.

ſe pendet. Nec enim eas tantùm reſpicit, quas vſitato naturæ curriculo ſuſcipit; ſed illas etiã quæ in eam diuina virtute induci queunt; ſiquidem cum qualibet earũ, vt cum ſuo proprio actu, non ſecus ac cum iis, quas nunc recipit, in vnius compoſiti naturã coire poteſt.

8. argum. Octauũ, In diſciplina Ariſtotelis, qui mundum finxit ab æterno, Bucephalus Alexandri habuit infinitos progenitores; atqui non ſolùm ab eo, à quo proximè fuit genitus; ſed ab illis omnibus pendet, vt a cauſſis per ſe; quandoquidem id, quod eſt per ſe cauſſa cauſſæ, eſt etiam per ſe cauſſa effectus: ergo ſi ad comprehendendum Bucephalum requiritur notitia omnium cauſſarum per ſe; cùm illæ infinitæ ſint, a nullo creato intellectum comprehendi non potuit, vt proximè argumentabamur.

9. argum. Nonum, Ex eo D. Thomas aliiq; Theologi probant, animam Chriſti omnia effecta (non excipiendo ſingularia) quę in poteſtate cuiuſlibet rei creatæ ſunt, cognoſcere, quia alioqui non omnes res creatas comprehenderet. Igitur ad comprehenſionem, neceſſaria eſt perceptio omnium effectorum, non ſolùm in ſpecie, ſed in ſingulari etiã, quod negabamus. *Lege D. Thomam 3 p. q. 10. art. 2. & 3.*

ARTICVLVS III.

SVPERIORA ARGVMENTA NIhil conſiſtere aduerſus ea, quæ articuli primi aſſertionibus continentur.

Solutio 1. HIſce argumentis hoc modo occurrendum erit. Primo quidem admittendo cauſſas externas nõnunquam ad definitiuam cognitionem depoſci; non quidem per ſe; ſed qua ex parte rei definitæ eſſentiam terminãt; quo pacto ſe habet ſubſtantia comparatione accidentis. Vnde huiuſmodi cauſſæ a nonnullis, externæ quidem rei; ſed internæ definitionibus, dici cõſueuerunt. Quod verò de ſubſtantia reſpectu accidentis dicimus; pari ratione intelligi debet de actibus, & obiectis reſpectu potentiarum; itemque de relatis, quorum vnom reciproca viciſſitudine altero ad ſui definitionem & notitiam indiget. *Cauſſæ quædam externę rei, internæ definitionib.*

Solutio 2. Ad ſecundum, ſunt qui propoſitum admittunt, fateanturque definitiuam cognitionem externas etiã cauſſas requirere. Sed non rectè iudicant. Etenim cùm eſſentia cuiuſq; rei ſolis internis cauſſis contineatur; non eſt cur ad ſui notitiam externarũ cauſſarum opem aſciſcat. Nec verò quod hæ ad illas cognoſcendas adiumento eſſe ſoleant; ideoque pariter nonnunquam in definitione aſſumantur; iccirco earum perceptio ad definitiuã cognitionem abſolutè neceſſaria cẽſeri debet. Alioqui proprietatum quoq; & effectorum obſeruatio, ac notitia (quod iidem tamen auctores negant) ad eandem poſceretur: cùm hæc, teſte Ariſtotele 1. de anima c. 3. tex. 11. ad rerũ eſſentias inueſtigandas, & peruidendas multum conferant. Videlicet cùm hoc loco de cognitione definitiua diſputamus, non ea, quę nos ad inueniendam, vel adumbrandam rei eſſentiam ſubſidiaria ope iuuẽt, aut quoquo modo manu ducant, inquirimus; hęc enim latiſſimè patent; ſed quæ nam illa ſint, in quorum perceptione cognitio definitiua, ſiue eſſentiæ notio per ſe conſiſtat; quæ profectò ſunt cauſſæ internæ dũtaxat. Nã qui has perſpectas habet, nihil eſſentiæ inexploratum reliquit. Itaque negandum eſt perfectiùs, hoc eſt, plus eſſentiæ comprehẽdere, qui etiam extraneas complectitur; ſiquidem extraneæ, extra eſſentiam ſunt. At in demõſtratiua cognitione ſecus accidit; cùm enim demonſtrationis munus ſit explicare propter quid prædicatum ſubiectæ rei conueniat; cumque illud tum ob internas, tum ob externas cauſſas conuenire poſſit; debuit ſanè demonſtratio, & quam ipſa gignit, demõſtratiua cognitio, nullum cauſſæ genus, a quo prædicatum per ſe procedat, aſpernari. *Munus demonſtrationis.*

Solutio 3. Ad tertium, dicendum in primis dubium non eſſe, quin per cauſſam etiam efficientem, finem, & exemplar demonſtrari poſſint enunciationes, in quibus Phyſica tantum neceſſitas inſit, cuiuſmodi ſunt in Naturali philoſophia, & Medicina non paucæ, vt æſtiuo tempore magnum eſſe calorem, morbos Autumni difficilè curari. Deinde addendum, pronuntiata etiam abſolutæ neceſſitatis haud dubiè demonſtrari poſſe per cauſſam formalem externam, quæ menſurat eſſentiam rei, vt antecedit omnem exiſtentiam, cuiuſmodi ſunt obiecta reſpectu potentiarũ, & habituum, ideaq; diuinæ, quas ſpeculatrices vocant, prę intelliguntur que ipſi diuinæ arti reſpectu creaturarum. Denique per efficientem, & finem demonſtrari poſſe de quauis re, quæ creari poteſt ipſam creabilem eſſe, factibilémve a Deo propter ipſum. Præterea, vt in totũ argumento ſatisfaciamus, dicimus ſi cauſſæ externæ ſpectentur non prout actu exercent cauſſalitates ſuas ſub actu exiſtentię, quo pacto ab Ariſtotele definiuntur; ſed ſecundum ſe, poſſe tunc effecta etiam abſolutè neceſſaria obtinere ad illas (ſi ſitè ſimpliciter neceſſariæ ſint) ordinẽ neceſſariæ dependentię, perpetuamq; connexionem cum eiſdem; atq; adeò per eas demonſtratione perfecta oſtendi. *An cauſſæ externæ requirãtur ad cognitionem demonſtratiuam.*

Solutio 4. Ad quartum, omiſſa maiori propoſitione, dicendum eſt cum Soncinate 6. Metaphyſic. quæſt. 19. illam neceſſarii prædicati cum ſubiecto cõnexionem (quando neceſſitas eſt abſoluta) formaliter quidem eſſe relationem rationis quæ in rebus propriè cauſſam non habet; materialiter verò eſſe ipſa extrema, vt cauſſas habere poſſunt; ita & per eas demonſtrari. Cùm igitur connexionum cauſſas ex demonſtratione tenere dicimur; connexio nõ formaliter, ſed materialiter accipiẽda eſt.

Solutio 5.

Ad quintum dicito, effatum illud philoſophorum negantium eſſentias habere cauſſas, non eſſe intelligendum de cauſſis internis; ſed de externis; imò neque de ijs in vniuerſum, vt ex tertij argumenti ſolutione conſtat, & † ſuo loco explicatius dicetur.

† Lib. 2. huius operis.

Solut 6.

De varijs modis quib. res dicũtur comprehendi.

Gab. in 1. d. 3. q. 7. & in 3. d. 14. q. 1. art. 3.

** Bifariã aliquid comprehenditur.*

† Vel ſumma cognitione, quæ eſſe poteſt.

† Vel ſumma quam res poſcit.

Sextum, cui ſuccubuit Ochamus in 4. diſtinctione 13. aiens creaturam à ſolo Deo comprehendi, facilè à nobis diluetur, ſi prius aduerterimus, rem quamlibet ab vno intellectu cognitam, * dupliciter magis cognoſcibilem dici. † Nimirum, vel quòd adhuc ab alio perfectiori intelligi poſſit, quod vocant magis cognoſcibile ab extrinſeco; quo pacto leo cognoſcibilior eſt ab angelo, quam ab homine, & à Deo quàm ab angelo; † vel quia perfectio ipſa, modúsve rei cognitæ, non abſolute attingitur, & penetratur a facultate intellectiui, ſiue quod eius captum exuperet, ſiue alia de cauſſa. quod cognoſcibilius ab intrinſeco appellari conſueuit; ſicque diuina natura, ob infinitam ſuæ dignitatis amplitudinem, amplius ex ſe intellectilis eſt, quàm à re vlla creata percipi queat. Vnde eſt illud D. Gregorij libro 1. in Ezechielem hom. 8. quantumcunq; mens in contemplatione Dei profecerit, non ad illud, quod ipſe eſt; ſed ad illud, quod ſub ipſo eſt, attinget. Hoc poſito reſpondetur argumento, ſat eſſe ad comprehenſionem, ſi res, quantum ab intrinſeco cognoſcibilis eſt, percipiatur; ſic enim comprehenſionis definitio intelligi debet, atque hoc modo poſſe creaturam vnam quantum cognoſcibilis eſt, ab alia cognoſci.

Solu 7.

An natura plures, quàm quæ fecit, facere ſpecies queat, perira ſtat Aegidius quodlibet. 6. q. 8. Scotus in 1. d. 2. q. 2. Bargius d. 1. q. 2.

Ad ſeptimum, omiſſa longiori diſputatione, dicendum, vt quis naturali comprehenſione, de qua hîc agitur, materiam cõprehendat, ſat eſſe percipere formas omnes, quæ hoc mundi ſtatu viribus agentium naturalium in eam induci poſſunt, quas definito numero contineri communis eſt philoſophorum ſententia tradita ab Ariſtotele 2. lib. Metaph. capite 2. & à Platone in Philebo. Neque officit, quod materia, vt argumentum concluſit, naturali propenſione eas etiam formas phyſicas reſpiciat, quas ab alijs agentibus naturalibus, quæ à Deo crearentur, recipere poſſit. Vt enim illæ ad ordinem, curſumq; vniuerſi, prout nunc ſe habet, non pertinent: ita neq; earum cognitio ad materiam, pro hoc ſtatu, cõprehendendam exigenda eſt. Quod ſi quis preſſius vrgeat, ſaltem ſi materia abſolutè ſpectetur, abſtrahendo eius conſiderationem ab hoc, aut illo rerum ſtatu (quo pacto. vt omnes naturales formas ſine exceptione æquè reſpicit; ita omnes ad perfectam ſui notitiam requirit) ſi quis inquam vrgeat, materiam ita ſumptam non poſſe vi naturæ [illegible] intellectu creato omnibus numeris [illegible] comprehenſione intelligi. O[illegible] tit; verum id quidem eſſe, neque [illegible] abſurdum videri, quòd aliqua creatura eo modo non comprehendatur: Non enim proprium Dei eſt naturali vi intellectus creati nõ poſſe compr[illegible]hendi; ſed neque naturali, neque ſupernaturali vi ab vllo, præterquam à ſe com[illegible] poſſe. Atque huic etiam argumento [illegible] corollarium damus, non poſſe magnitudinem perfectiſſima illa notione ab intellectu creato comprehendi, cum per ſe pendeat [illegible] infinitis partibus, ex quibus coaleſcit. Quanquam vt humano more comprehendatur ſatis ſit cognoſcere eas partes, in quas vi naturæ ſecari poteſt, ita vt peracta diuiſione maneant, quæ haud dubiè certo numero continentur.

Ad octauum dicendum, equos contentos in illa ſerie progenitorum Bucephali ante eius parentem, licet ſint cauſſæ per ſe; non tamen eſſe per ſe, ſiue eſſentialiter ſubordinatas, ſed per accidens; quãdoquidem independenter omninò ab actuali eorum concurſu, qui tunc minime extabat, Bucephalus à ſuo parente genitus eſt, perinde ac ſi ipſi nunquã præceſſiſſent. Ad perfectam verò rei cognitionem non requiri notitiam cauſſarum per accidens ſubordinatarum; licet alioqui ſint cauſſæ per ſe. *Solutio 8.*

Ad nonum reſpõdendum eſt, D. Thomam, cæteroſque Theologos, dum probatione illa [illegible], non loqui de communi, & quaſi vulgari comprehẽſione, quam diximus omnium ſingularium notitiam non requirere; ſed de alia multo nobiliori; quæ eminentem animæ Chriſti dignitatem, & excellentiam decet. *Solutio 9.*

QVÆSTIO II.

QVAENAM SINT NOBIS notiora cognitione diſtincta.

ARTICVLVS I.

QVID, ET QVOTVPLEX SIT cognitio diſtincta & confuſa, & quo pacto vtraq; ad alteram ſe habeat.

QVemadmodum poëtæ fabulis, Pythagoræi Philoſophi ſymbolis, Platonici mathematicis, ſic Ariſtoteles orationis breuitate arcana Philoſophiæ obtexit, & obſcurauit; id verò tum ſæpe alías, tum, vt interpretes aduertunt, in hoc proœmio, cùm de ordine ſingularia & vniuerſalia cognoſcendi, diſſeruit. Quocirca de ijs erit a nobis in præſentia paulo fuſius agendum. Vt autem tota hęc diſceptatio explicatior ſit, priùs de cognitione diſtincta & confuſa vniuersè, ac generatim diſputabimus. Totum igitur, vt de eo quidem nunc agimus, duplex eſt, vniuerſale, & eſſentiale. Totũ vniuerſale eſt, quod ad partes ſubiectas refertur, vt animal ad hominem & beluam,

Teſtatur Iamblichus in lib. de myſterijs. Cic. 1. de nat. deor. Laertius in Pythagora. Beſſario li. 3. contra Calum. Platonis c. 2.

Totum duplex.

Vniuerſale.

luam: dicitur verò à Proclo propoſitione 77. totum in partibus; ab alijs totũ potentiale, co quòd partes in ſua poteſtate cohibeat. Totũ eſſentiale eſt, quod refertur ad partes eſſentiæ, vt homo ad materiam & formã; vocaturq; à Proclo, loco citato, totum ex partibus; ab alijs totum actuale; quod partes in ſe actu comprehendat. Nomine partium intellige hoc loco non eas tantùm, quæ propriè partes dicuntur, ſed etiam, quę vtcunque modum partium habent, quo pacto genera ſumma partes eſſentiæ habere dicuntur. Qua de re poſtea.

Eſſentiale.

Quia verò totum in cognoſcentis potentię notionem dupliciter cadit; diſtinctè videlicet & confuſe; hinc vt notitia [illegible] bipartita ſit, diſtincta vna, confuſa [illegible] Diſtincta eſt, qua totum [illegible] omnibus, quæ [illegible] continentur, enucleatè inſpectis, cognoſcimus; veluti cùm hominem ſic intelligimus, vt explicita perceptione cuncta eius eſſentialia prędicata teneamus. Confuſa eſt, qua totu ipſ, quæ in eo continentur, promiſcuè tantùm ac permixtum cognitione apprehendimus. Deinde cognitio diſtincta, aut eſt qua totum actuale; aut qua totum vniuerſale dearticulatè & diſtinctè cognoſcitur. Illam diſtinctam actualem, hanc diſtinctam potentialem, philoſophorum vſus vocat. totidemque modis confuſa cognitio diſpertiri debet. Ita fit, vt quatuor hoc loco ſtatuenda ſint cognitionum genera. Confuſa actualis, & confuſa potentialis; diſtincta actualis, & diſtincta potentialis.

Duplex cognitio. *Lege Platonem 4 de Repub.* *Diſtincta.* *Confuſa.*

Eſt autem inter huiuſmodi cognitiones non parum diſcriminis. Nam confuſa diſtinctam præit, vt aſſeruit Ariſtoteles cap. 1 huius libri text. 2. D. Auguſtinus ſexto Muſicæ. Dexippus lib. 2. quæſtionum in categorias cap. 6. cæteriq; philoſophi communi aſſenſu. Id verò inde confirmat Scotus in 2. diſtinctione 3. quæſt. 2 quia progreſſus naturæ eſt ab imperfecto ad perfectum per medium; confuſa autem cognitio quaſi medium eſt inter ignorationem & inter notitiam diſtinctam. Denique idem teſtatur experientia, ſiquidè prius in quodlibet totum incurrimus, quàm ea, quæ in ipſo continentur, particulatim diſtinguamus; ſicq; naturæ exploratores prius compoſita naturalia ſub adumbrata & imperfecta notione intellexere; deinde ex eorundem ſectione ad partes & elementa progreſſi ſunt.

Diſcrimen inter cognitionem confuſam & diſtinctam.

Differunt prętereà, quia cognitio diſtincta actualis poteſt cum confuſa potentiali coexiſtere, itemque diſtincta potentialis cum confuſa actuali; ſi quis enim animalis definitionem calleat, & interim ſpecies, quæ ſub illo ſunt, ignoret, is & cognitionem diſtinctam actualem, & confuſam potentialem animalis pariter obtinebit. Contrà verò ſi omnes animalis ſpecies cognitas habeat, & eius definitionem neſciat, habebit vtique cognitionem diſtinctam potentialem, & confuſam actualem eiuſdem. At neque confuſa actualis cum

Aliud diſcrimen.

A diſtincta actuali; neque confuſa potentialis cum diſtincta potentiali ſimul cohærere poſſunt; vt præter alios aduertit Scotus in 1 diſtin. 2. quæſt. 7. Quod tamen de vno eodemq; mentis actu intelligi debet; in diuerſis enim ſimul reperiri nihil vetat. Nam, qui huiuſmodi enunciationem. Homo eſt animal rationale, animo effingit; hominis conceptum & confuſum & diſtinctum vna elicit. Confuſum, prout hominem ex parte ſubiecti per ſe B apprehendit; diſtinctum, quatenus eius partes, nempe animal, rationale, ex parte prædicati expreſsè concipit.

Sunt tamen, qui in his, alijsq; id genus pronunciatis rem nullo modo confusè, ſed diſtinctè percipi arbitrentur, propterea quod illis ita res percipiatur, vt eius partes animo luſtrentur: cognitionem autem confuſam talem eſſe volunt, vt partium notitiam non ab eodem ſolum, ſed à quocunque alio concepC tu, qui tunc menti inſideat, prorſus excludat.

Quorũdam ſententia de cognitione diſtincta & confuſa.

Id quod etiam ex eo videtur cõfirmari poſſe, quia ſi cognitio diſtincta in eodem intellectu confuſam admitteret, æqua ratione actus ſcientiæ, opinionis actum ſecum etiam pateretur; cùm vtrobique par diſſidium occurrat. Sicut enim ex eo quod Socrates idem ſimul opinaretur & ſciret, ſequeretur eum eidem rei vt poteſt & vt non poteſt aliter ſe habere, aſſenſum dare; ita ſi idem pariter diſtinctè & D confuſè percipiat, fiet vt idem luſtrando ac non luſtrando partes ſimul apprehẽdat; quæ non minus ſibi aduerſantur.

Ratio.

Verùm etſi non multum omninò referat vtrum in hac controuerſia dicatur; cùm vtrumlibet æqua ferè probabilitate dici poſſit; hæc tamen ratio propoſitum non euincit, vtpote, quæ neque verum aſſumit, neque aſſumptum probat. Non enim eodem modo ſe habet cognitio diſtincta ad confuſam, quo E ſcientia ad opinionem; vt iam hinc perſpicuum erit. Nam ex eo quod Socrates partes, verbi gratia, hominis vno conceptu penetret, alio non; conſequens ideo non eſt, vt exiſtimet hominem habere, & non habere partes; ſiquidem ea exiſtimatio in eiuſmodi cognitione confuſa & diſtincta, nec expreſsè nec implicitè continetur.

Reſponſio.

At ſi vno actu pariter ſciret, altero opinaretur hominem eſſe riſibilem; ſimul, ſaltem virtute & implicitè, putaret hominem non poſF ſe non eſſe; & poſſe nõ eſſe riſibilem. Ea eſt enim opinionis & ſcientiæ vis, ac natura; vt cõſtat ex ijs, quæ primo lib. poſteriorũ Analyticæ cap. 26. docuit Ariſtoteles. Vnde iam videre licet ex actu opinionis & ſcientiæ, nõ autem ex cognitione diſtincta & confuſa in eodẽ intellectu cohærentibus, ſequi pugnantia.

Actus ſcientiæ & opinionis cur ſimul non cohæreant.

Eſt & alia diſſimilitudinis ratio in prędictis. Nam cùm quis actũ elicit ſcientiæ, medio ſi demonſtratiuo, quo vtitur, iure nobilitatis trahit ad ſe rationem probabilem, ſi qua tunc menti

occurrit, eamq; tanquam aduentitiam opem ſibi adiungit, vt ambo ad vnum actum ſcientiæ conſpirent. Atque ita fit vt ratio probabilis à medio demonſtratiuo cohibita, in proprium effectum non erumpat; ac denique vt, vel ob hanc cauſſam, actus ſcientiæ & opinionis vna cõſtare in eadem mente non poſſint. In cognitione autem confuſa & diſtincta ſecus accidit; quia cùm animal verbi gratia, per ſe intelligimus, & eius itidem partes ſigillatim contuemur; ad huiuſmodi perceptiones non aſſumimus (ſicuti cum ex neceſſariis, & probabilibus argumentamur) aliqua media præcurrentia, quorum vnum aſciſcere ſibi alterum poſſit, & ad ſuum duntaxat effectum producendum transferre.

ARTICVLVS II.

POSSE COGNITIONEM *diſtinctam vno ſimplici conceptu haberi.*

Dubitatio. ILlud præterea in hac diſceptatione à nonnullis in dubium vocatur; Num diſtincta rei cognitio vnico ſimplici conceptu haberi poſſit, an plures neceſſariò requirat? Ac ſanè quidem ſi de angelorum cognitione agamus, citra ambiguitatem eſt non exigere plures; cùm angeli perſpicaci ſimplicitate cuncta intelligant, eodemque intuitu hominem, verbi gratia, & eſſentialia eius prædicata comprehendãt; vt ex D. Dionyſio 7. capite de diuinis nominibus, præter alios, ediſſerit D. Thomas 1. par. q. 58. art. 4. *D. Dionyſius.* Quod item dicendum eſſe de illa cognitione, qua beatæ mentes omnia diuinæ naturæ attributa intuentur, communis eſt Theologorum ſententia.

Cæterum num idem homini in hoc vitæ ſtatu interdum accidat, haud ſatis liquet. *Reſponſio.* Nobis tamẽ pars affirmatiua magis placet, quam amplectitur Heruæus quodlib. 7. q. 12. Et Caietanus ad cap. 3. libri de ente & eſſentia. Nam cùm ſenſus videndi (vt ait Henricus Gandauenſis quodlibeto 8. q. 33. & quodlibeto 15. q. 6.) vnico obtutu multa diſtinctè percipiat, veluti cùm duos lapides propè intuemur; *Senſus videndi vno ſimplici aggreſſu multa diſtinctè percipit.* quid cauſæ erit, cur non idem intellectrici potentiæ concedatur? Præterea, cur animal rationis particeps prout eſt hominis definitio, non vno mentis actu diſtinctè concipiemus? an quia, quæ diſtinctè cognoſcimus neceſſariò vt plura concipimus, cùm illa particulatim exploremus? quę verò vno actu complectimur, non vt plura, ſed vt vnum apprehendimus; quia plura, neq; ſimul intelligi, neque ſimplicem actum terminare queunt? At ſi huiuſmodi ratio concluderet, neque in angelicam mentem diſtincta cognitio ſub vno actu caderet. Occurrendum igitur eſt, [illegible] quæ conceptum ſimplicẽ diſtinctum terminant, & vt plura & vt vnum ſumi; vt plura, in ſe ipſis, vt

A vnum, quatenus vnius obiecti rationem habent. Ita verò præſtari ei [illegible] conceptui, tum ſimplicitatem, tum diſtinctionem; illam ab vnitate obiecti; hãc à multitudine rerum, quas enucleatè cognoſcimus. Eſt autem vnitas obiecti, prout a nobis hoc loco ſumitur, vnitas quædam ordinis, quam habere neceſſe eſt, quęcunque menti per vnum actum ſimul obijciuntur.

Ex dictis patet cognitionem diſtinctã nunc B vno duntaxat conceptu; nunc pluribus ſimul contineri. Quod ſi diſtinctæ cognitionis varietatem colligamus; inueniemus tribus ferè modis accidere, vt totum aliquod actuale diſtinctè cognoſca[illegible]mò ſiquis hominem, verbi gratia, vno [illegible]u, & duobus animal rationale ſimul [illegible]hendat. Secundò, ſi duobus animal rationale tantum. Tertiò, ſi vno animal rationale tantùm. Atq; hæ omnes cognitiones, quæque ſuo modo, conceptus C quidditatiui, ſeu definitiui dicuntur.

ARTICVLVS III.

ETIAM NATVRAS SIMPLICES *ſub cognitionem confuſam actualem cadere poſſe.*

QVæri etiam hoc loco ſolet, num genera ſumma, aliæque ſimplices naturæ cogni- D tione confuſa actuali percipi queant? Scotus in 1. diſt. 3. q. 2. Ochamus & Gabriel eadem diſt. 1. q. 5. alijq; non pauci negãt: quia ea duntaxat prædictam cognitionem ſubire opinantur, quorum eſſentia ſimplex non ſit: ſed eiuſmodi, vt conſtet partibus, quæ dum totũ concipitur, latere cõcipientem poſſint. *Quo pacto ens & ſumma genera poſſint concipi cognitione confuſa actuali.* Idem etiã Scotus, eiusq; ſectatores aſſerendum putant de ente, quod ſimplex quiddam & vniuocũ, non analogum eſſe magna contentione de- E fendunt. Verior tamen eſt contraria ſententia aientium, poſſe hæc omnia cognitione cõfuſa actuali percipi. Sat eſt. n. ad huiuſmodi notitiam qualiſcunq; ratio totius, & partiumq; ratio in prædictis naturis inuenitur. Nam ſubſtantia, verbi cauſa, vt patet ex ipſius definitione, quæ eſt ens per ſe ſubſiſtens, ſuo modo, etſi impropriè, conſtat partibus; quatenus ens concipitur ad modum generis, per ſe ſubſiſtens, ad modum differentiæ. Qui igitur ſub- F ſtãtiam hac adhibita diſtinctione perceperit, dicetur eã diſtinctè cognoſcere; qui verò aliter, cõfusè. Item genera ſumma, omnesq; differentiæ ſpecierum, tam quæ iam extãt, quàm quæ diuina virtute produci queunt; & deniq; omnia proxima entis ſignificata, ſunt quodammodo partes eſſentiales entis, cùm ſint ipſa ratio, ſeu potius rationes entis, diſtinctè ſumptæ, vt alibi fuſius dicetur. Hęc ergo ſi quis particulatim complecti poſſet, (quod tamen ſoli D[illegible] competit) is diſtinctã haberet entis notionem, alioqui confuſam tantùm; qualis eſt *Rationes entis diſtinctè ſumpti ſoli Deo cognitæ.*

ea

ea, quam formant, qui audito entis nomine abſolutè concipiunt id quod eſt, quæ à quibuſdam vocabuli notio appellatur, propterea quòd nullum immediatum entis ſignificatum particulatim attingat.

ARTICVLVS IV.

EXPLICATIO QVAESTIONIS initio propoſitæ, & quorundam obiectorum dilutio.

1. aſſertio. HIs ita conſtitutis, propoſitæ controuerſiæ duabus aſſertionibus fiet ſatis. Prima ſit: Cognitione diſtincta actuali, magis vniuerſalia notiora nobis ſunt, quàm minùs vniuerſalia. Hæc aſſertio eſt omnium Philoſophorum firmata conſenſu, aſtruiturq́; ab Ariſtotele 6. Topic. c.3. & eam tradit Auerr. comm.1. huius libri: D. Thomas.1. p.q.85. ar.3. & Scotus in 1. ſent.diſt. 3.qu. 2.

2. aſſertio. Secunda aſſertio: Cognitione diſtincta potentiali minùs vniuerſalia notiora nobis ſunt, quàm magis vniuerſalia. Hæc etiam Philoſophorum omnium communis eſt. Poteſt autem vtraq; aſſertio ex eo oſtendi, quia ea nobis notiora dicũtur, quorum cognitio ad aliorum intelligentiam requiritur; non è conuerſo: at ita ſe habent, quoad diſtinctam cognitionem actualem, magis vniuerſalia comparatione minùs vniuerſalium, quorum ſunt partes eſſentiales; itemq́; quoad diſtinctam potentialem minùs vniuerſalia reſpectu magis vniuerſalium, quorũ partes ſubiectæ ſunt. Siquidem id quod partes habet, abſq; omniũ partium notione dilucidè, & enodatè cognoſci non poteſt, vt conſtat ex ijs, quæ ſuperiori articulo docuimus.

Obiectio 1. Obijciet tamen aliquis. Inter hominem, & ſubſtantiam interfuſa ſunt infinita genera: ergo ſi diſtincta hominis cognitio ſuperiorum intelligentiam depoſcit, vel aliquis intellectus creatus propria vi infinita comprehendet, vel nullus diſtinctè hominem cognoſcet, quorum vtrumq; abſurdum eſt. Probatur antecedens, quia ſicuti Deus inter hominem, & leonem cõcipit infinitas ſpecies, quas producere ſubinde poſſet, ſi vellet; ita ſupra hominem & infra ſubſtantiam cognoſcit infinita genera intermedia, cùm vtrobique infinitatis concipiendæ æqua ratio videat. Quòd ſi et huiuſmodi genera cognoſcit, haud dubiè omnia ad eſſentiam hominis pertinent, proindeque ad diſtinctam eius notitiam requirentur.

Obiectio 2. Secundò, ſi ad cognoſcenda diſtinctè inferiora, oporteret ſuperiora omnia cognoſcere, nihil abſque diſtincta entis notitia à nobis diſtinctè intelligi poſſet: quod tamen falſum eſſe ex eo deprehenditur, quia diſtin-

A cta entis notio in ſolum Deum cadere poteſt, vt ſuperiùs diximus. Deinde, Ariſtoteles 2. Poſterioris Analyticæ cap.14. & 5. tradens viam, ac methodum inueſtigandi definitiones, docet à minus vniuerſalibus ad magis vniuerſalia gradatim aſcendere, ſtatuitq́; promptiùs & faciliùs eſſe rerum minùs vniuerſalium, quàm magis vniuerſalium, naturam definiendo explicare: putat igitur cognitione diſtincta actuali priùs, faciliusq́; minus vniuerſalia, quàm vniB uerſaliora à nobis intelligi. Obiectio 3.

Præterea, non eadem ſunt nobis & ſimpliciter, ſeu naturâ nota, vt conſtat ex proœmio huius operis, ſed magis vniuerſalia collata cũ partibus ſibi ſubiectis ſunt naturâ nota; cùm eas origine, & natura antecedant. Non igitur ſunt nota nobis, & ex conſequenti nec magis ſunt nobis manifeſta cognitione diſtincta actuali. Obiectio 4.

Hæc ita diluenda ſunt. Ad primũ neganda C eſt antecedens propoſitio, & ad eius confirmationem dicendũ, nec re ipſa intereſſe, nec à diuino intellectu concipi infinita prædicata inter hominem & ſubſtãtiam, alioqui cùm eorum quodlibet deorſum verſus nouũ perfectionis gradum ſuperiori adiungat, & ij omnes in hominis naturam coëant, ſequeretur competere homini infinitos gradus perfectionis. At neque hoc neq; aliud eiuſmodi abſurdum exiſtit, etſi fateamur (vt fatendum reD uera eſt) cõcipi à Deo inter hominem & leonem infinitas ſpecies, quæ ab ipſo ſucceſſione produci queunt. Non ex eo, quòd homo infinitis ſpeciebus natura, & dignitate præluceat, non ſequitur (quod aliquis fortaſſe putaret) ineſſe homini infinitã perfectionem. Primùm, quia ſpecies non habent inter ſe eſſentialem ordinem, quo aliæ alijs ſubordinentur, ſicut ea, quæ in eadem categoria ordinatim diſponuntur. Deinde, quia ſpecies dum ſe E excedunt, nõ ſeruant inter ſeſe proportionem Arithmeticã, ſed (vt quidam loquuntur) Geometricam, id eſt, non ſunt quoad hoc, veluti numeri, quorum maiores per determinata incrementa, minores ſubinde exuperant, neque poteſt infinitos excedere, niſi, qui ex infinitis vnitatibus coaluerit: ſed ſunt veluti figuræ, inter quas rotunda ita ſe habet, vt infinitæ figuræ deſcribi poſſint, quarum nulla ad eam pertingat, quamuis ipſa per actualem partiũ F infinitudinem eas non vincat. Sic nimirũ non excedit homo elephantẽ duplo, leonem triplò, equum quadruplò, atq; ita infinitas ſpecies, vnamquãq; certi gradus adiectione, iam enim in ſeſe infinitos perfectionis gradus cohiberet, ſed ſola naturæ nobilioris, & innatæ præſtantiæ diuerſitate, ad quam præſtantiam infinitæ ſpecies inferioris notę pertingunt. Ita patet, quomodo primum argumentum diſſoluendum ſit. Dilutio 1. obiect.

Species non habẽt inter ſe ordinem eſſentialem.

Hac de re Nouerraſtre ſis in 1.d.44. q.1. Greg in 2 d.11.q.vnica. Sonc.12. Metaph.q.5.

Secundo verò occurrendum eſt: ad cognitionem diſtinctam inferiorum non requiri Dilutio 2.

notitiam diſtinctam analogorum, ſub quibus continentur, ſed vniuocorum duntaxat. Cuius rei cauſa eſt, quia analoga ſecundum omnia ſua diſtincta ſignificata ſimul ſumpta, ad nullius inferioris determinatè accepti eſſentiã pertinent. Nec enim v.g. decem genera ſumma, quæ ſunt diſtincta entis ſignificata, in hominis aut belluæ eſſentia continentur: at quicquid naturæ ſuperiores vniuocæ, vti animal, aut viuens, diſtinctè ſignificant: id totum in quidditate inferiorum neceſſariò includitur, vt perſpicuum eſt.

Dilutio 3.

Duplex ratio definiendi.

Ad 3. vt quid reſpondendũ ſit conſtet, ſciendum ex Platone in Phædro duplicẽ eſſe, quod ad rem præſentem attinet, intelligandæ definitionis viam: vnam, qua à ſummis ad ima: alterã, qua ab imis ad ſumma itur. Priorem tenent, qui ſuperiora genera per differentias diſpertiunt, donec pertingãt ad illud, in quo ſolum eſt id, quod definit̃, ſicuti ij, qui ſigna formant, maiorem deligũt lapidem: deinde paulatim minuendo, & abſcindendo ſuperflua, ad formandos vultus, & membra perueniũt. Alterã viam ſequunt̃, qui partes generi ſubiectas inſpiciunt, atq; inter ſe comparant, & differentias, in quibus eas conuenire deprehenderint, in cõmunem generis definitionẽ accommodant. Verùm neutri cognitionem diſtinctã alicuius inferioris perfectè aſſequũtur, quin ſuperiora priùs intelligant. Nã eos, qui ſubſtantiam, deinde corpus, tum viuens, ac tandẽ animal per differentias diuidunt, vt hominis definitionem colligãt: ſatis liquet priùs ſuperiora genera, quam hominis naturam cognoſcere. Sed neq; etiam de poſterioribus dubiũ eſſe poteſt. Qui enim ad animalis definitionem conſtituendam, ab homine & bellua ſenſitiuũ excipit, nõ cognoſcit hominem omnino diſtinctè, niſi priùs animal etiam diſtinctè percipiat. His poſitis dicendum eſt ad argumentũ, cùm Ariſtot. loco citato ait faciliùs eſſe ſpecierum, quàm generũ definitionem inuenire, loqui de definitione, iuxta hunc ſecundum modum procedendi. Deinde nõ agere de definitione, quæ cognitionẽ diſtinctã omnibus numeris abſolutam parit; hæc enim omnium ſuperiorum generum, & differentiarum expreſſionẽ requirit; ſed de alia minùs perfecta, quæ reciproca differentia & proximo genere contenta eſt. Nos verò cùm omnia ſuperiora cognitione diſtincta actuali notiora eſſe, & ad inferiorũ notitiam requiri pronunciauimus, de perfectiſſima cognitione locuti fuimus.

Quo pacto dixerit Ariſtoteles, faciliorem eſſe ſpecierum quàm generum definitionem.

ARTICVLVS V.

QVO SENSV VERVM SIT non eadem eſſe nobis nota, & ſimpliciter nota.

PRo explicatione quarti argumenti aduertendum eſt; bifariam dici aliquid natura notius, ſicuti & natura prius; videlicet ordine perfectionis; vel generationis. Reiecta verò Stoicorum ſententia, qui cùm naturæ prouidentiam, ac rationem per omnia commeantem darent, idcirco aliquid natura notum dici putarunt, quòd illud natura ipſa cognoſceret; ea nos ordine perfectionis priora ac notiora dicimus, quæ naturam magis intellectibilem habent, ſeu quæ impenſiùs à natura illuſtrantur, ac perficiuntur, quo pacto ſubſtantiæ à materia ſeiunctæ, priores ac notiores ſunt, quam materia concretæ, & ſpecies, quam ſua genera. & totum, quã partes, ex quibus coaleſcit. Ordine verò generationis priora ac notiora vocamus, à quibus alia dependent, & omnino, quæ ab alijs ſupponuntur, quo modo cauſæ omnes priores & notiores ſunt effectis, & naturæ communes ijs, quas ſub ſe cohibent. His animaduerſis, cùm aſſerit Ariſt. non eadem nobis eſſe & natura, ſiue ſimpliciter nota; imprimis natura nota vocat ea, quæ perfectiora ſunt. Nec verò perfectiora vniuerſim, ac ſimpliciter accipit, ſed ea duntaxat, quæ in eadem ſerie talia ſunt, id eſt. minùs vniuerſalia comparatione magis vniuerſalium, ſub quibus continentur, hæc enim eo in loco inter ſe comparabat. Deinde nota nobis appellat ea, quæ cognitione diſtincta actuali, atque adeò accuratæ doctrinæ & auſcultationis ordine, quem ſequi propoſuerat, illuſtriora exiſtunt. Ita demum propoſiti loci, quem multi opinionis ſuæ tuendæ ſtudio aliò detorquẽt, ſententia eſt ea, quę inter magis & minus vniuerſalia, notiora natura & priora, id eſt. perfectiora ſunt, non poſſe eſſe nota nobis cognitione diſtincta actuali. Quod certè veriſſimum eſt, quandoquidem minùs vniuerſalia perfectiora ſunt, quàm magis vniuerſalia, & ab illis quoad cognitionem diſtinctam actualem pendent, non contra. Ex quo iam perſpicua relinquitur ſolutio quarti argumẽti: maior enim propoſitio vera eſt, ſi per notiora, ſiue priora natura intelligantur, quæ ſunt perfectiora in eadem ſerie, & per notiora nobis ea, quæ cognitione diſtincta actuali magis illuſtria ſunt, & conſpicua: ſed tunc minor propoſitio falſum aſſumit.

Lege Ariſt. 1. Eth. c. 4. 7. Met. c. 4. 10. et 9. Met. c. 9. t. 15. & 1. poſt. c. 2. t. 5. 6. Top. c. 2.

Quenã appellet Ariſt. nota natura.

Quæ nota nobis.

Dilutio obiect. 4. ſuperioris ar.

Duo tamen hìc explicanda ſuperſunt. Alterum, qui fieri poſſit vt Ariſtoteles in eo pronunciato vniuerſaliora accipiat, prout cognitione diſtincta notiora nobis ſunt; cùm ea ibidem appellet confuſa, & à confuſis progrediendum ſibi eſſe dicat? Alterum, an illa propoſitio: Non ſunt eadem nobis, & ſimpliciter nota; in quouis rerum genere abſolutè, ac ſine diſcrimine vera ſit? Priori dubitationi occurrendum eſt, quæſiti cauſſam eſſe, quia in tradenda Phyſiologia eam Ariſtoteles inijt rationem, vt à cognitione diſtincta actuali, & confuſa potentiali ad notitiam vtroque modo diſtinctam paulatim incederet. Id quod eius doctrinæ ſeriem intuenti perſpicuũ erit.

Dub.

Dub.

Reſponſio pri. dub.

Enim-

E[illegible] priùs naturam entis mobilis generatim ſumpti, & communium principiorũ rationem enodauit, relictis intereà ſub confuſa noti[illegible]a potentiali partibus ſubiectis: tunc ad partes ipſas ſingulatim illuſtrandas acceſſit, quarum explicatione perfunctus vtramq; no[illegible] diſtinctam ſcilicet actualem & potentialem abſolutam nobis reliquit.

Re[illegible] ad [illegible] dub.

A[illegible], quod ſecundo loco quærebatur, dicen[illegible]um eſt, ſi per notiora natura accipiamus ea, quæ in eadem ſerie perfectiora ſunt, & per notiora nobis, ea duntaxat, quæ in eadem ſerie quoa[illegible] co[illegible]ni[illegible]ionem diſtinctam actualem ma[illegible] ſ[illegible]nt manifeſta, ſicuti Ariſtotelem intellexiſſe [illegible]e aſſerui[illegible]mus; tunc eiuſmodi enuncia[illegible] materia ſubiecta vniuerſim, atq; ab[illegible] eſſe, v[illegible] conſideranti patebit. Q[illegible]od ſi per n[illegible]tiora no[illegible]is intelligantur quæcun[illegible] doct[illegible] ordine notiora ſunt, & p[illegible], ſeu priora natura, quæcunque ma[illegible] pe[illegible]icuntur, ita vt nõ ſiat tantummodo comparatio inter magis & minùs v[illegible]ia eiuſ[illegible]em categoriæ; tunc p[illegible]ædictũ enun[illegible]atum n[illegible]n vniuerſim, ſed indefinitè verum eſſe. Mu[illegible]æ enim cauſæ ſuis effectis nobiliores cum ſint, iiſdem nihilominus accuratæ [illegible] ordi[illegible]e notiores exiſtunt, vt iàm in P[illegible]cis, quàm in Mathematicis videre licet. A[illegible] idem ſimul & nobis, & ſimpliciter no[illegible]m eſt, quo[illegible] præter alios aduertit Comm[illegible]at[illegible]r in 1. de anima comm. 11. cuius obſeruati[illegible]n[illegible]m, [illegible]uod & Mathemat. diſcip[illegible]inas att[illegible]net, [illegible]fellere conatus eſt Ambroſius N[illegible]lanus, ſed non obt[illegible]nuit.

Cõ[illegible] Themiſt[illegible] in 1. de anima com. 11. Theophilum 1. de anima t. 12.

QVAESTIO III.

SIN[illegible]-NE MAXIME VNIVERſalia notiora nobis cognitione confuſa actuali, an non?

ARTICVLVS I.

PRIMA OPINIO, EIVSque argumenta.

HAnc quæſtionẽ Peripatetici omnes, præcipue Latini diſſidentium opinionem varie[illegible] dubiam reddiderunt. Nam D. Thomas in proœmio huius operis, & in 1. parte qu. 85. art. 2. al[illegible]jsq; in locis putat, primum cognitum ab intellectu noſtro cognitione confuſa actuali, eſſe ens. Quod etiam videtur ſenſiſſe Auicenna 2. lib. ſuæ Metaph. cap. 1. Eandemque ſententiam amplexi ſunt alij ex Arabum diſciplina, vt Auen Pace, & Algazellus. Præterea A[illegible]enſis in 1. & 5. Met. ſi eius eſt illud opus, Iandunus q 5. huius l. Aureolus apud Viguer[illegible]um in 1. d. 2. q. 2. & vt videtur Richardus in 2. d 24 q 4 circa 3 princ. Caietanus ad 1. c. lib. de eſſe & eſſentia, cæteriq; Thomiſticæ ſcholæ

[illegible] D. Th. [illegible] 7. [illegible]

A alumni, quæ quam h[illegible] D. Thomæ ſententiam nec eodem modo intelligunt, nec eadem ratione tuentur. Quidam enim eſſentialem ordinem in communibus naturis concipiendis ponunt. Ita vt neceſſariò intellectus primò concipiat ens, deinde ſubſtantiam, tertiò corpus, ac cætera deinde prædicata ordinatim vſq; ad hominem, idq; p[illegible]tiſſimùm aiunt prouenire ex ipſa intelligibili ſpecie, quæ eiuſmodi naturas non æquè primò, ſed ordine B quodam repræſentet. Alij inter entis duntaxat perceptionem, & quancunq; aliam notitiam, eſſentialem ordinem ſtatuunt, ita videlicet vt ens neceſſariò priùs concipiatur, quid verò poſt illud concipi debeat, non poſſit ſtata lege definiri.

hoc loco q. 5. Vicomercatus ad t. proœm. Theophilus Zimara 2. de anima ad tex. 2.

Quòd igitur ens primò à nobis intelligatur, his argumentis probari videtur. Natura in ijs, quæ promouet de potentia ad actum, incedit ab imperfectis ad perfectiora, vnde il- C lud in 8. huius operis lib. cap. 7. t. 58 dignitate prius, eſt origine poſterius, quod certè in hominis procreatione videre eſt. Fœtus namq; vt conſtat ex 2. de generatione animalium c. 3. in vtero matris primùm accipit animam vegetatricem, tum ſentientem, poſtremò rationis compotem. Imò & idem liquet in ijs, quæ artis induſtria elaborantur, ſemper enim ars naturæ æmula ſuſceptum opus principijs leuioribus prætexit, & adumbrat, tum ſenſim D expolit & perficit. Atqui noſter intellectus, cùm à principio ſit veluti tabula, in qua nihil re ipſa depictum eſt, vt docet Ariſtoteles 3. de anima cap. 4. tex. 14. procedit de pura potentia ad actum intelligendi, ergo progreditur ab imperfectis ad perfectiora, atque adeò prius exprimit cóceptum entis, qui omnium imperfectiſſimus eſt.

1. Argum. In generatione ab imperfecto ad perfectum promotio eſt.

Ars naturæ æmula.

Secundò, ens in qualibet inferiori natura concretum, eſt cauſa cur eiuſmodi natura ſub E intellectum cadat, ſiquidem vnumquodque intelligitur quà ens: ergo ipſum ens priùs cognoſcetur, ſi verum eſt illud Ariſtotelis 1. poſteriorum cap. 2. ſemper, quod cuiq; ret vt ſit, cauſa eſt, id potius eſt. Corroboraturq; argumentum ex eo, quia eſſe intelligibile eſt vna è primarijs affectionibus, ſeu proprietatibus, quæ naturam entis cóſequuntur. Quare cum proprietates ſuperiorũ priùs in ſuperiora ipſa eſpectant, quàm in partes ſubiectas decidant, F priùs enti conueniet intelligibile eſſe, quam ſpeciebus infimis. Ex quo fiet, vt illius cognitio harum conceptus neceſſariò antecedat.

2. Argum.

Tertiò, ea notitia, quam vnaquæq; potentia cognoſcens primùm elicit, eſt ſui adæquati obiecti, vt id, in quod primùm aſpectus fertur, eſt color: ſed obiectum adæquatum intellectus, vt colligitur ex ijs, quæ Ariſto. docet 9. Met. c. 1. t. 20. eſt ens in commune: ergo id primùm à nobis cognoſcetur.

3. Argum.

Quartò, primùm cognitũ complexum eſt illud principium, impoſſibile eſt idem ſimul

4. Argum.

eſſe, & non eſſe, ergo & primum cognitum incomplexum eſt ens. Probatur antecedens, quia illud principium eſt certiſſimum & veluti norma cæterorum, vt conſtat ex Ariſtotele 4. Metaph. cap. 3. tex. 9. atque ita neceſſe eſt, vt eius nobis intelligentiam primo loco natura inſerat, idq; veluti oſtium ad aliarum rerum notiones aperiat. Conſecutio oſtenditur, quia ens & non ens ſunt termini, ex quibus principium illud conſtat, principio autem non niſi apprehenſis terminis aſſentiri poſſumus.

5. Argum. Quintò, eo ordine progreditur intellectus, dum vniuerſalia intelligit, quo ſenſus dum apprehendit ſingularia; atqui ſenſus priùs apprehendit ſingularia magis vniuerſalium, ergo & intellectus magis vniuerſalia priùs intelliget. Maior propoſitio confirmatur, quia ſicuti noſter intellectus in hoc vitæ ſtatu cognitionis ſuæ primordia à ſenſu capit, ita ſenſum præeuntem ſequi debet, & id primùm intelligere, quod ille priùs obtulerit, ac renũciarit. Minor probatur, quoniam ſi videã procul venientem Socratem, primùm quidem aliquod animal eſſe conijcio, hinc aliquem hominem, tandem Socratem, videlicet, quia priùs offeruntur cognitioni noſtræ communium proprietates, hinc minùs communium, quoad ventum ſit ad proprietates indiuiduorum.

6. Argum. Sextò, naturæ communiores ſunt quædam tota comparatione minùs communium; ſed totum priùs innoteſcit, quam eius partes, vt conſtat ex ijs, quæ Ariſtoteles in proœmio huius operis docuit: ergo priùs naturæ communiores, quàm minùs communes à nobis intelligentur.

7. Argum. Septimò, ea priùs cognoſcimus, quæ ad ſui cognitionem pauciora requirunt, ſed magis vniuerſalia, ſicuti pauciora prædicata ſibi vendicant, ita pauciora requirunt ad ſui cognitionem: ergo ea priùs cognoſcimus.

8. Argum. Octauò, cuilibet promptũ eſt communiſſima prædicata de inferioribus naturis enunciare, cùm tamẽ de illorum infimis ſpeciebus frequẽter etiam inter ſapientes magnæ quæſtiones verſentur, vt de lapidibus & herbis, quæ ſub quo genere collocentur, ſcimus, ad quam verò ſpeciem pertineant, ſæpe ignoramus. Igitur notiora nobis ſunt communiora, quàm minùs communia prædicata, atq; adeò ſpecies non ſunt primò cognitæ.

ARTICVLVS II.

SECVNDA OPINIO, *eiuſq; confirmatio.*

F. Maironius, Licheтus, & Bar- Scotus in 1. d. 3. quæſt. 2. & in 1. Metaph. qu. 10. arbitratur id, quod ſub noſtram intelligentiam primò cadit, eſſe ſpeciem infimam,

A & quò naturæ communiores ſunt, eò à nobis difficiliùs apprehendi cognitione confuſa actuali, de qua inſtituta hæc quæſtio eſt. Cum Scoto ſentiunt non ij tantùm, qui eius doctrinam profitentur, ſed alij etiam complures. Solet verò hæc opinio hiſce ferè rationibus ſtabiliri. Ea priùs cognoſcimus, quæ ſenſibus viciniora ſunt, & à ſingularibus faciliùs abſtrahuntur: atqui ita ſe habent ſpecies infimæ, cæteræq; naturæ minùs communes, *gius in 1. d. 3. q. 2. Antonius Andr. 1. Met. q. 10. Achillinus 1. ſua Phyſ. Fracaſtorius 1. de intellectione, ſub finem.*

B igitur eas primò cognoſcimus. Maior propoſitio conſpicua videtur, ſiquidem noſter intellectus rerum notitiam non niſi per ſenſus aucupatur, nec vniuerſalia niſi abſtrahendo percipit. Minor oſtenditur; nam quod naturæ minùs communes ſenſui propinquiores ſint, nemo inficias ierit, cum illæ magis cohæreant cum ſingularibus, quæ non ex accidenti, vt vniuerſales naturæ, ſed per ſe, ac primaria ratione ſenſus afficiunt, vt eſt apud Ariſtotelem

C 1. Poſterioris Analyticæ cap. 24. Quod item naturæ minus vniuerſales faciliùs abſtrahantur, ex eo conuinci poteſt, quia illæ maiorem cum ſingularibus cognationem & ſimilitudinem gerunt, proindeq; à paucioribus liberantur differentijs, veluti qui hominem & animal à Socrate euocat, hominem ſingulari duntaxat, animal verò & ſingulari & ſpecifica exuit differentia.

Secunda ratio. Deinde, Metaphyſica, etſi inter omnes di-

D ſciplinas naturali lumine inuentas, dignitate prima ſit, ordine tamen acquiſitionis vltimũ locum habet, nec niſi poſt alias ſcientias reperta eſt, igitur termini Metaphyſicæ, qui omnium communiſſimi ſunt, veluti ens, bonum, ſubſtantia, cæterique eiuſmodi vltimò in noſtram cognitionem deuenêre. Ex quo ſequitur, maximè vniuerſalia non primò à nobis apprehendi.

3. Ratio. Poſtremò, idem confirmatur hac ratione,

E qua potiſſimùm Scoti ſententia nititur & illuſtratur. Cauſæ naturales non impeditæ edunt primò nobiliſſimum, quem poſſunt, effectum: ſed ea, quæ ad primum actum intelligendi concurrunt, ſunt cauſæ naturales: igitur ſi nihil impedimenti adſit, producent effectum nobiliſſimum, id eſt, conceptum ſpeciei infimæ, qui inter omnes communiũ naturarũ conceptus, excellit. Propoſitio liquet. Nam cùm cauſæ naturales, vt eſt apud Ariſto-

F telem 8. cap. ſecundi libri huius operis, naturæ neceſſitate agant, vtique totam vim ſuam agendo expromunt, quod Philoſophi vocant agere ſecundum vltimum potentiæ. Aſſumptio probatur, quia intellectionis cauſæ præcurrentes quidem ſunt phantaſmata, & intellectus agens; proximè verò effectrices ſunt intellectus patiens & ſpecies intelligibilis, quorum omnium concurſus actum voluntatis antecedit. Eſſe verò conceptum ſpeciei infimæ, ſuperiorum naturarum conceptibus nobiliorem, ex eo patet, quia præſtantiorem naturam *Cauſſæ naturales totã ſuam vim agẽdo expromunt.*

naturam ſuperexcellat. Nemq; licet naturæ ſuperiores plura ſub ſe, & in ſua poteſtate cohibeant, ſpecies tamen infimæ plura in ſe actu continent, cùm omnes gradus ſuperiorum in ſua eſſentia includant: at rei cuiuſque præſtantia non ex ijs, quæ poteſtate ſub ſe habet, ſed quæ in ſe actu poſſidet, æſtimanda eſt.

Præſtantia rei communis unde æſtimanda. Zimara 2. de anima ad t.12.

Nec huius argumenti vim effugiunt, qui dicunt, intellectum in primo actu impediri à cognitione ſpeciei infimæ, propterea quod cùm mortali hoc, craſſoq; corpore, quaſi cœno, vt Plato ait, obrutus ſit, non eſt ita expeditus, vt ſyncerum illum intelligendi actum, qui circa ſpeciem infimam eſt, elicere poſſit. Non, inquam, effugiunt, quia conceptus ſpeciei non eſt adeò nobilis, vt ab eo propter coniunctionem corporis retardari intellectus debeat: quin verò, vt in progreſſu dicemus, experientia teſtatur, priùs intelligi à nobis rem ſingularem, cuius tamen conceptus nobilior eſt, quàm ſpeciei.

ARTICVLVS III.

EXPLICATIO QVAEſtionis.

ANtequam propoſitæ quæſtioni ſatisfaciamus, breuiter præmittimus, bifariam nos de cognitione magis & minùs vniuerſalium loqui poſſe. Vno modo, poſitis impedimentis ex parte diſtantiæ, medij, potentiæ, & ſi quæ prætereà eſſe poſſunt, de quibus Themiſtius 2. de anima cap. 21. ad text. 63. (Nam viſus exempli gratia ad manifeſtam diſcretionem quatuor opus habet, iuſto ſpatio, aere puro, illæſo oculo, motu moderato) Altero, remotis omnino impedimentis, quo pacto Philoſophi cùm de re quapiam abſolutè quærunt, loqui ſolent. Hoc conſtituto duabus aſſertionibus res tota explicabitur.

Prima aſſertio.

Prima: Si nihil ſit, quod impedimentum inferat, id quod ex communibus naturis à noſtro intellectu primùm concipitur, eſt ſpecies infima. Hanc aſſertionem planè confirmant eæ rationes, quas articulo proximo pro opinione Scoti adduximus, eique non pauca Ariſtotelis teſtimonia ſuffragantur. Namque 1. Metaph. cap. 2. & 1. poſteriorum cap. 2. text. 5. palàm docet, ea, quæ ſenſui propinquiora ſunt, notiora nobis eſſe; naturâ verò notiora illa, quæ longiùs abſunt à ſenſu, & vt quicquam generale & vniuerſum eſt maximè, ita eſſe à ſenſu remotiſſimum. Item l. 2. poſter. cap. vlt. text. 27. aſſerit intellectum abſtrahendo progredi à inferioribus, donec ad ea perueniat, quæ in partes diuidi non poſſunt, id eſt, donec euadat ad genera ſumma, quæ extra generis & differentiæ compoſitionem conſiſtat. Putat igitur Ariſtoteles non communiores naturas, vt genera, & ens, ſed minùs communes, atque adeò ſpecies infimas à noſtro intellectu priùs concipi, & ita eum interpretantur, defenduntque Auerroes 3. de anima com. 36. & 12. Metaphyſicæ com. 4. Philoponus, & Themiſtius tùm hoc loco, tùm ad finem 2. lib. poſter. & Ammonius in præfatione ſuper Iſagogem Porphyrij. Denique eadem ſententia placuit D. Auguſt. l. 8. de Trinit. c. 5. & lib. 9. cap. 6.

Auctorum teſtimonijs comprobatur.

Sciendum tamen eſt, cùm aſſerimus primum intellectus noſtri conceptum eſſe ſpeciei infimæ, id non ita accipiendum, quaſi velimus intellectum, cùm primò recipit imaginem intelligibilem, neceſſariò conceptum naturæ ſpecificæ confeſtim elicere. Haud enim ita res habet, quia, vt paulò pòſt liquebit, cum aliqua ſingularis ſenſui occurrit, id quod primò apprehendimus, eſt ipſamet res ſingularis. Non eſt autem neceſſe, vt tunc duplicem pariter conceptum eliciamus, vnum indiuidui, alterum ſpeciei. Imò experientia ipſa teſtis eſt, plerunque ſolam tunc rei ſingularis notitiam à nobis exprimi. Tantùm igitur volumus; ſiquem naturæ communis conceptum in puncto illo temporis, atque in primo illo occurſu, intellectus gignit, eum neceſſariò fore ſpeciei infimæ, non autem naturæ communioris. Addimus tamen neque repugnare, neque difficile omninò eſſe, vtrunque conceptum vnà interdum elici ab hominibus præſertim celeri & acuto prædítis ingenio, maximè cùm negari non debeat, poſſe à nobis multa ſimul apprehendi, vt probat Scotus in 1. diſt. 3. qu. 6. Ochamus in 2. diſt. 21. Gregorius in 1. diſt. 1. ar. 3. & nos alibi ex profeſſo oſtendemus.

Explicatio aſſertionis.

Primus conceptus naturæ communis eſt infimæ ſpeciei.

Item Richardus in 1. d. 3. q. 1. Bargius d. 1. qu. 4. Ma d. 3. q. n. Gabr. d. 1. q. 1. corol. 6.

* Secunda aſſertio: Si non amoueantur impedimenta, magis vniuerſalia priùs à nobis concipientur, quàm minùs vniuerſalia. In hac aſſertione impedimentorum nomine ea duntaxat intelligenda ſunt, quæ obſtant ne ex imagine ſenſu percepta eſformari poſſit notitia indiuidui ſpeciei, ſicuti accidit, cum verbi gratia obiectum extra debitam diſtantiam occurrit: tunc enim prius illud ſub notitia indiuidui generis quàm ſpeciei ſenſu digno ſcimus, & quod inde conſequens eſt, prius genus, ſub quo ipſum continetur, quàm ſpeciem infimam intellectu apprehendimus, vt quintum primi articuli argumentum concludebat.

** 2. Aſſertio.*

ARTICVLVS IV.

DILVTIO QVORVNDAM obiectionum.

SEd contra primam aſſertionem ſuperioris articuli ſic aliquis opponet. Si conceptus rei communis, quem intellectus poſt acceptam rei imaginem primò elicit, neceſſariò eſſet ſpeciei infimæ, ſequeretur reliquos item

conceptus, quos poſtea naturaliter gignit, infimarum ſpecierum eſſe; cùm in vtriſque æqua ratio eſſe videatur: atqui oppoſitum docet experientia; ſæpe enim non modò liberis, ſed neceſſarijs quoque intellectionibus communiores naturas priùs intelligimus. Non igitur inter naturas communes ſpecies infima à noſtro intellectu primùm cognoſcitur.

Deinde contra ſecundam concluſionem, ita obijcitur ex Scoto in 1. ſentent. loco cit. Id quod è loco remotiori ſenſum ferit, cùm non poſſit non eſſe ſingulare alicuius ſpeciei infimæ, cumque agat quantum poteſt, neceſſariò mittet imaginem, quæ ipſummet ſingulare definitè exprimat. Deinde ea imago, quia vna & homogenea eſt, vtique in qualibet parte ſpatij habebit vim repræſentandi idem; licet quò longiùs funditur, eò hebeſcat magis, & obſcuriùs repræſentet: igitur ſenſus ea affectus adhuc eliciet expreſſam ſimilitudinem eiuſdem ſingularis determinati, eamque tranſmittet ad phantaſiam, & ex conſequenti, etiam poſitis impedimentis, priùs ſpecifica natura, quàm generica concipietur.

Sol. 1. obiect. Hiſce obiectionib. ita occurres. Priori quidem negando, eandem eſſe rationem primariæ notitiæ, quam nimirum format intellectus, cùm primùm rei imaginem recipit, & aliarum, quas genitis antea imaginibus educit. Nam cùm primò imaginem recipit, excitatur determinaturque tum ab imagine ipſa recens producta, tum à ſingulari ſenſibili interuentu phantaſmatis, quod intelligentem ſpeculari neceſſe eſt. Quo fit, vt ſi quem in eo temporis momento conceptum rei communis eliciuerit, is neceſſariò eſſe debeat naturæ ſpecificæ, cuius illud ſingulare eſt. Poſtquam verò intellectus ſpeciebus intelligibilibus conſignatus fuit, ea promptiùs appreh ndit, ad quæ ipſum acriùs excitari contingit, excitatur verò acriùs ad ea, quorum memoriam identidem repetiuit, quorum ſunt expreſſiora in ſenſu phantaſmata, ac denique ad quæ is, qui intelligit, quoquo modo magis afficitur, aut ab aliqua latenti cauſa ducitur. quæ, vt docet experientia, interdum ſunt ſingularia, interdum minùs aut magis vniuerſalia. Lege, ſi placet, quæ in hanc ſententiam ſcripſit Fracaſtorius in 1. lib. de intellectione. Et Carpentarius in dig. eſſ. de methodo Anal. ſuper Alcin. *Lege Scot. in quodlib. q. 13.*

Sol. 2. obie. Poſteriori, omiſſis controuerſijs, hunc in modum ſatisfiet. Concedimus ſpeciem, quæ è remotiori loco ſenſui imprimitur, referre adhuc determinatè totum ſingulare, à quo effluxit, verbi gratia, hoc album. Negamus tamen potentiam videndi Socratis poſſe cum illa huius albi viſionem elicere, quamuis huius colorati poſſit. Nam ſicuti perceptio indiuidui ſpeciei, quia perfectioris eſt obiecti, nobilior eſt, quam indiuidui generis, ita expreſſiorem requirit imaginem. Ac quemadmodum hoc coloratum minùs perfectum eſt, quam hoc al- *Perceptio indiuidui ſpeciei expreſſiorem imaginem requirit.*

A bum (quia videlicet hoc coloratum importat genus cum differentia ſingulari; hoc verò album ſpeciem, quæ genere perfectior eſt, cum eadem differẽtia) ita hoc coloratum ad ſui expreſſionem non iam perfectam imaginem depoſcit, atque adeò per illam etiam euaneſcentem, abundè potentiæ repræſentatur.

Dubitauit tamen quiſpiam hoc loco: quî fieri poſſit, vt viſio huius albi oriatur ab imagine, quæ eiuſdem ſpeciei ſit cum ea, à qua huius colorati viſio proficiſcitur, ſi huius albi, & huius colorati viſio, vt eſt communis Philoſophantium vox, inter ſe ſpecie differũt. Huic dubitationi occurrendum; nihil mirum eſſe, quod ex vnius ſpeciei imagine ſpecierum diuerſarum apprehenſiones educantur. Non enim quælibet ſpecie diſtinctæ apprehenſiones ſpecificam diſtinctionem imaginũ, à quibus oriuntur, arguunt, ſed adæquatè duntaxat, ſpecie diuerſæ, ita videlicet, vt ea imago, ſiue ſenſilis, ſiue intelligibilis cenſeatur, ab alia diſtingui ſpecie, quæ ſic ſe habet, vt notitia, quæ ab ipſa adæquatè proficiſcitur, ab alia adæquatè oriri nequeat. Eam verò notitiam ab imagine adæquatè oriri dicimus, qua quicquid imago expreſsè ac primariò repræſentat, concipimus. Sicque intelligibilis imago propria hominis, ſpecie differt ab ea, quæ propria eſt animalis, quia conceptus ab illa adæquatè elicitus ab hac adæquatè elici non poteſt; cùm illa hominem, hæc animal expreſſa, ac primaria repræſentatione menti obijciat. *Dubitatio.* *Reſponſio.*

B

C

D

ARTICVLVS V.

DISSOLVVNTVR ARGVmenta initio quæſtionis propoſita.

E Reliquum eſt, vt primi articuli argumenta explicemus. Ac maior quidem propoſitio eius, quod initio adductum eſt, explicatione indiget. Si enim ſignificet omnia minùs perfecta neceſſariò anteire perfectioribus, apertè falſa eſt. Nam cor in animalium procreatione prius effingitur & cohæret; quam partes aliæ minùs nobiles, & intellectus ipſe in comparanda ſcientia progreditur ab aſſenſu principiorum, qui aſſenſui concluſionum excellit. Quòd ſi maior propoſitio intelligatur de imperfectioribus, quæ ad alia tanquam præcurrentes diſpoſitiones requiruntur, tunc vera quidem eſt, ſed probandum fuit, conceptum entis neceſſariam eſſe diſpoſitionem ad conceptum ſpeciei infimæ, quod negamus. Addimus etiam, in eliciendis cõceptibus procedit intellectum ab imperfectioribus, quatenus procedit à conceptu confuſo ſpeciei ad diſtinctum eiuſdem. *Quo pacto in generatione priora poſterioribus imperfectiora ſint.*

F

Solutio ſecundi. Ens cõcretum in qualibet natura inferiori, id eſt, natura entis analoga, quæ per omnia particularia entia funditur, cauſſa

cauſſa eſt, cur vnumquodque ſub intellectum cadat, quatenus eſſe intelligibile, enti, vt propria ipſius paſſio, primù conuenit, ab illoque in naturas inferiores quaſi dilabitur. Verùm hinc non colligitur ens priùs actu cognoſci, quam ſpecies infimas: ſicuti ex eo, quod potentia ad riſum priùs homini, quàm Sociati conueniat, non ſequitur riſum prius homini, quàm Sociati ineſſe. Illud verò Ariſtot. effatum ex primo poſteriorum, ſic deberet ritè aptari, vt eo loco docuimus: ens in cauſa eſt cur ſpecies infimas concipiamus, ſiue ex conceptu entis venimus in cognitionem ſpecierum infimarum: igitur ens manifeſtius nobis eſt, quam ſpecies infimæ. At enim antecedens propoſitio tunc falſa erit. Concluditur tamen hoc argumento, ens ſuapte natura priùs cognoſcibile eſſe, quàm inferiores naturas, licet non priùs cognoſcatur à nobis, quorum cognitio, vtpote à ſenſu orta, ab inferioribus ad ſuperiora paulatim euadit.

Exponitur effatum Ariſtotelicum.

Solutio tertij: Si nomine adæquati obiecti ſignificetur obiectum commune ab inferioribus abſtractum, continens ſub ſe omnia, quæ à potentia attinguntur, maior propoſitio perſpicuè falſa eſt: ſiquidem potentiæ ſenſitiuæ, neque primario, neque ſecundario actu rem communem attingunt, ſed ſingularem duntaxat. Si verò ſignificetur ratio, ſub qua res in potentiam cadit, ita vt ſententia ſit, primam notitiam cuiuſq; potentiæ eſſe eius, quod participat rationem obiecti adæquati, tunc maior propoſitio admittenda eſt, ſed in eo ſenſu dicendum ad minorem, non ſolùm ens in commune, ſed quodlibet particulare ens eſſe obiectum adæquatum intellectus, ſiquidem omnia entia rationē cognoſcibilitatis ſibi vendicant. Ariſtot. autem, cùm docet ens in commune eſſe obiectum intellectus, nō ſumit ens in commune etiam priori modo, ſed prout inferiora comprehendit.

Potentiæ ſenſitiuæ nō attingunt rem communem.

Solutio quarti: Principium illud impoſſibile eſt idem ſimul eſſe, & non eſſe, non eſt primùm cognitum complexum, quaſi ex omnibus principijs complexis primo occurrat. Nam ſicut termini minùs communes cognitu priores ſunt, ita principia quæ ex illis conſtant, intellectui ſe priùs ingerunt. Dicitur tamen principium illud, primum, ob nobilitatem perſpicuæ certitudinis, quæ tanta eſt, vt nemo illud, modo compos rationis ſit, mente inficiari poſſit. Appellatur quoque cæterorum principiorum norma, quod cætera eius veritate innitantur, & à priori per illud confirmari poſſint, vt alibi diximus. Atq; hæ cauſæ ſunt, ob quas natura illius principij intelligētiam nobis primum enodaſſe perhibetur, non autem quòd eius vel apprehēſio, vel aſſenſus, ordine inuentionis in noſtro intellectu priùs gignatur.

Quæ principia intellectui prius occurrant.

Solutio quinti: Hoc argumentum confirmat ſecundam tertij articuli concluſionem, nimirum ſi obiectum ſit extra debitam diſtan-

A tiam, priùs à nobis magis vniuerſalia apprehēdi. Aduertimus tamen cum Scoto in 1. ſenten. loco cit. eſto ſingularia magis vniuerſalium è longiori diſtantia priùs dignoſcātur; non proinde tamen exiſtimandum: actiùs ab ijs ſenſum moueri, quàm à ſingularibus minùs vniuerſalium. Id enim actiùs mouet, quod actuoſius eſt, ſeu, quod magis actum participat, hoc autem eſſe ſingulare minùs vniuerſalium nemo negarit. Quo fit, vt cauſa, ob quam prædi-

B cta ſingularia magis vniuerſalium faciliùs dignoſcantur, non ad maiorem ipſorum in agendo efficacitatem, ſed imperfectionem potiùs referenda ſit, quia videlicet ad ſui notitiam, minùs expreſſam imaginem depoſcunt, vti ſuperiùs diſſeruimus.

Solutio ſexti: Cùm naturæ communiores ſumuntur, vt tota quædam ſunt, reſpectu minùs communium, non vt tota actualia, ſed vt tota potentialia ſpectantur, ſicque non iam

C in cognitionem confuſam actualem, ſed in potentialem cadunt. Quo liquet, ſextum argumentum à propoſitæ diſceptationis, in qua de cognitione confuſa actuali agitur, ſcopo aberrare. Erit tamen operæpretium decernere hoc loco, quinam ordo ſit cognitionis confuſæ potentialis. Sunt, quia aſſerant magis vniuerſalia ſecundum eiuſmodi cognitionem interdum nobis notiora eſſe, videlicet cùm cognitio confuſa potentialis, & diſtincta a-

Quid à nobis primò intelligatur notitia confuſa potentiali.

D ctualis in eandem incidunt, veluti cùm animalis eſſentiam ignoratis ſpeciebus, quæ ſub eo continentur, penetramus. Sed non rectè ſentiunt. Nam cognitio diſtincta actualis magis vniuerſalium, ſublatis impedimentis, ſemper eſt poſterior confuſa actuali minùs vniuerſalium, vt ex dictis conſtat. Quare ſemper confuſa potentialis minùs vniuerſalium, erit prior confuſa potentiali magis vniuerſalium, proindeque abſolutè ſtatuendum eſt, cogni-

E tionem confuſam potentialem minùs vniuerſalium, ſemper antecedere cognitionem eiuſdem generis circa magis vniuerſalia. Hoc poſito reſpondetur ad argumentum, non omne totum via inuentionis priùs à nobis concipi, quàm partes, ſed id tantùm, quod ſenſui magis appropinquat; hoc autem è communibus naturis eſt ſpecies infima. Neque oppoſitum docet Ariſtot. in proœmio, vbi de progreſſu cognoſcendi auſcultatorio, accuratæque doctrinæ, diſputat.

F Solutio ſeptimi: Ex eo, quòd naturæ magis vniuerſales pauciora in ſe prædicata cohibēt, rectè colligitur, eas ad notitiam diſtinctam actualem paucioribus egere, atq; ita eo cognitionis genere priùs à nobis concipi. Verùm eædem ad notionem confuſam actualem plura requirunt, quatenus à pluribus abſtrahendæ ſunt, quàm naturæ minùs communes.

Naturæ magis vniuerſales plura exigunt ad cōfuſam ſui notitiam.

Solutio octaui: Receptis iam intellectu ſpeciebus, plerumq; magis vnicuiq; in promptu eſt communiora prædicata apprehendere, &

de inferioribus enuntiare, propterea quòd il- A la, vt in pluribus inſunt, ita frequentiùs occurrunt, atque adeò magis innoteſcunt. Sed enim hoc non impedit, quominùs cùm rei imago in intellectu primùm gignitur, priùs ſpecies infima, quàm vlla natura ſuperior, ſublatis impedimentis concipiatur: quæ fuit noſtra prima concluſio in tertio huiuſce diſputationis articulo: quam etiam ſolam argumenta Scoti, & ex mente ipſius, & re ipſa colligunt, vnde non eſt, quòd à nobis ſol- B uantur.

QVÆSTIO IV.

SIT-NE SINGVLARE PRImò cognitum à noſtro intellectu, annon?

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA SVAdere videantur, priùs vniuerſale, quàm ſingulare à nobis intelligi.

SVperiori quæſtione comparauimus naturas vniuerſales inter ſeſe, nunc eaſdem cum ſingularibus conferemus. Quòd igitur vniuerſales cognitione confuſa prius ab intellectu noſtro percipiantur, defendunt Thomiſtæ propè omnes, & ex Scoti ſectatoribus non pauci, idque hiſce ferè argumentis ſtabilire nituntur.

Hos retuli-mus ſuperiùs art.1. quæſt.3.

1. Argum. Ex D.Th.1. contra gent. cap.48.

Primùm, cùm omnis noſtra cognitio per ſpecies fiat, ea priùs cognoſcere intellectus E debet, quæ ipſi directo prius & clarius ab ſpecie intelligibili repræſentantur: ſed ita ſe habent naturæ communes. Nam eæ primaria, & formali expreſſione in ſpecie continentur, ſingularia verò non niſi implicitè & virtute: igitur prius naturæ communes, quàm ſingulares à nobis percipiuntur.

2. Argum.

Deinde, materia eſt in cauſa, cur res materiales minùs facilè à nobis intelligantur: ergo ea, quæ maximè ſunt in materiam demerſa, vti ſingularia difficiliùs ac poſteriùs ab in- F tellectu noſtro percipientur. Probatur aſſumptum, primùm, quia vnumquodque intelligitur ex ſuo actu, vt Ariſtoteles docet 9. Metaphyſicæ capite 11. textu 20. at materia non actus eſt, ſed potentia. Secundo, quia vt aduertit Plotinus Ennead. 5. libro 5. cap 1. cognitum debet eſſe cognoſcenti cognatum: vnde omnis cognitio, vt eſt communis Philoſophorum ſententia, tradita in opere de ſecretiore ſapientia ſecundum Aegyptios, A cap.3. lib 2. fit per aſſimilationem inter vim cognoſcentem, & rem cognitam: at intellectus cùm immaterialis ſit, admodum eſt materiæ diſſimilis.

Plotinus.

Omnis cognitio ſimilitudine fit cognoſcentis cū cognito.

3. Argum.

Item, pueri, quorum vox naturæ ipſius vox eſſe videtur, principiò quemlibet virum vocant patrem, quamlibet fœminam matrem. Igitur naturæ ductu priùs communem rationem patris, quàm huius patris apprehendunt, atque adeò non priùs ſingulare, quàm vni- B uerſale intelligunt. Quare & Ariſtoteles in proœmio huius operis ab hoc puerorum exemplo argumentum duxit ad comprobandum, vniuerſalia tum magis, tum priùs nobis eſſe manifeſta.

4. Argum.

Ad hæc, vniuerſale eſt obiectum intellectus, ſingulare obiectum ſenſus, vt teſtatur Ariſtoteles hoc in libro cap.5. textu 49. ergo intellectus priùs vniuerſale cognoſcit, quàm ſingulare, alioqui priùs tenderet in non ſuum, C quàm in ſuum obiectum. Huc pertinet, quod etiam Ariſtot. eodem loco ait, repetitque in 5. libro Metaphyſicæ cap.11. textu 16. nimirum ſingulare eſſe primò notum ſenſui, vniuerſale verò intellectui.

5. Argum.

Poſtremò, ſingulare intelligitur à nobis reflexè, vt aſſeruiſſe videtur Ariſtoteles 3. de anima capite 4. textu 10. ergo eius cognitio poſterior eſt, quàm rei vniuerſalis. Conſecutio patet, quia omne reflexum eſt poſte- D rius directo. Liquet etiam priuatim ex ipſo progreſſu cognitionis reflexæ, quam D. Thomas in diſputatis quæſt. de anima, articulo 20. & alibi, ac nonnulli eius ſectatores in hunc ferè modum explicant. Cùm rei alicuius notitia mentem ſubit, ducitur primùm à phantaſmate & intellectu agente, quaſi intelligibilis quædam linea, quæ deinde procurrit ad intellectum patientem, inde ad rem vniuerſalem ſpecie repræſentatam, tum à re E vniuerſali inflectitur ad phantaſma, & ad rem ſingularem, quæ illius quaſi inuolucro obtegitur: hoc eſt, vt planiùs dicamus, imprimitur à phantaſmate, & intellectu agente in patientem ſpecies intelligibilis: tunc intellectus patiens ea informatus gignit conceptum rei vniuerſalis, mox attendens ad ſuum actum, aduertit illum genitum fuiſſe ab ſpecie, ſpeciem à phantaſmate, phantaſma à re ſingulari: atque ita tandem in hoc flexu depre- F hendit rem ſingularem, & exiſtit in mente quidam veluti circulus intellectualis, quem Ariſtoteles ſignificauit ſimilitudine lineæ inflexæ, quæ in ſe ipſam veluti recurrit, cùm ex recta inflectitur in orbem.

D. Th. opuſc. 19. & 41. & 2. de anima lect. 13. & 1 part. q. 81 art 3. & q 86. art. 1. Ferrarienſis 3. de anima q.13. Hiſpalenſis in 1. d. 39. q. 2. ar. 3. Capre. in 1. d. 35. qu. 2.

Intellectualis circulus.

Alij verò cognitionem reflexam ſingularis hoc modo fieri arbitrantur. Percipit intellectus naturam communem verbi gratia hominis, tunc quia aduertit illam non ſeparatim ac per ſe cohærere, ſed neceſſario in aliquo ſingulari exiſtere, colligit dari aliquod ſingulare, in quo ſit, atque ita dicitur ſingulare ipſum arguendo

Vt Caietanus 1. par. q. 86. art. 1.

arguendo ac reflectendo cognoſcere. Patet A igitur notitiam reflexam ſingularis, ſiue hoc, ſiue illo modo contingat, poſteriorem eſſe, quam conceptum naturæ communis; quandoquidem ſemper intellectus extremo loco naturam ſingularem apprehendit.

ARTICVLVS II.

CONCLVDITVR SINGVLARIA prius faciliusq́; a nobis intelligi, quam vniuerſalia. B

Concluſio.

ASſerendum tamen eſt, priùs à nobis ſingularia, quam vniuerſalia intelligi. Quod præter alios ſentit Durãdus in 2.d.3.q.7. Ochamus in 2. d.3.q.5. Gregorius ibidem q.3. Apollinaris 3 de Anima, q.13. Buridæus & Marſilius hoc loco. Hanc ſententiam, qui ſpecies pro- C prias rerum ſingularium in intellectu dari arbitrantur, ex eo maximè comprobare poſſunt, quòd intellectus prius conſignetur ſpecie rei ſingularis, quàm vniuerſalis, faciliuſque ac promptiùs excitetur ad eliciendum conceptum adæquatum talis ſpeciei, exprimentem ſcilicet totum id, quod ſpecies repræſentat, hoc eſt, ipſam rem ſingularem, quàm ad formandum conceptum naturę communioris, ad quam ea ſpecies nec primario, nec adæquatè inclinet. D Verum quia illuſtrior, magiſque Peripatetica eſt contraria opinio, prorſus negãs intellectui eiuſmodi ſpecies intelligibiles, quæ adæquatè repræſentent ſingularia (qua de re 3 de Anima) nos illi modo inſiſtentes ea probatione non vtemur. Nec verò deſunt aliæ ſatis firmæ ad propoſitum concludendum.

Eius aſſertores. Eandem ſequuntur Io. Maior in 1. d.3.q.4. Bacconus ibid. q.1. Niphus 1 Metaph. di ſput. . Tro ... 2.7. Me. taph. qu. 7. Ant. Andr. qu. 4. Ian. Cam.1 ... en ... tus ... ad ... 1 ... ta ... cap. ...

Quod igitur conceptus rei ſingularis priùs, faciliùſque a nobis eliciatur, quàm rei vniuerſalis, oſtendi poteſt; primò, quia ſingu- E lare eſt propinquum ſenſui, à quo intellectus hoc ſtatu cognitionem mutuatur, & in actu ſuo pendet. Quare priùs fertur intellectus ad ſingulare ipſum, quam ad vniuerſale concipiendum.

O... ma. ... ſtratur ... a non da- ... re. rum ſingu- larium.

Secundo, Conceptus rei ſingularis, cùm ſit nobilioris præſtantioris naturæ, perfectior eſt, quam conceptus rei communis in eadem ſerie; ergo prius, ſaltem origine, ab intellectu noſtro gignetur. Probatur conſecutio; F quia, vt Scotus rectè argumentabatur, cauſſæ naturales, cùm nihil impedimenti ſubeſt, mox producũt nobiliſſimum effectum, quem poſſunt; at verò cùm primùm ex phantaſmate rei ſingularis tranſmittitur ſpecies rei communis in intellectum, dantur cauſſæ, quæ ſufficiunt ad productionem conceptus rei ſingularis, nimirum eiuſmodi ſpecies, & phantaſma, nec quicquam eſt quod impediat. Quare is conceptus priùs omnino elicietur.

A Tertiò, Experientia ipſa dux philoſophiæ ac magiſtra veritatis palàm teſtatur, cùm res aliqua ſingularis ſenſum ferit, nihil priùs à nobis concipi, quàm rem ipſam ſingularem: aduerſatur ergo experientiæ, qui negat ſingularia priùs à nobis intelligi.

Experientia dux philoſophiæ.

Poſtremò, Si intellectus non intelligeret ſingularia niſi reflexè, & eo præſertim modo, quem aduerſariæ partis auctores tradunt, ſequeretur in primis nullum ſingulare à nobis B determinatè concipi, ſub notitia vaga duntaxat. Nam ſi nullum hominis, verbi gratia, indiuiduum apprehendimus, niſi ſcrutando ſingulare, à quo ſpecies hominis in commune genita eſt (qui erat prior modus explicandi cognitionem reflexam) cùm eiuſmodi ſpecies à Socrate, vel à Platone, & alio quouis homine ſine diſcrimine emitti potuerit, certè ea ratione ad nullum hominis indiuiduum definitè perueniemus. Idemq́ue accidet, ſi ſingulare C non percipiamus, niſi dum arguendo aduertimus, communem hominis, verbi gratia, naturam neceſſariò re ipſa in aliquo ſingulari exiſtere, quo pacto alij cognitionem reflexam explicabant. Etenim cùm hominis natura in omnibus ſuis inferioribus contineatur, non magis ad hoc ſingulare, quàm ad illud eo pacto ducemur. Rurſus ſi prior ille modus cognitionis reflexæ verus eſſet, ſequeretur conceptum rei ſingularis efformari non poſſe, niſi D interpoſita longiori mora, dum ſcilicet intellectus eiuſmodi recurſus obit; imò nec elici niſi ab homine exercitato, quiq; priùs ab alio edoctus fuerit, quo modo quaſi filo, vt in Dædali labyrintho, viam regens per circuitus illos, & ambages, ad phantaſma redeat. Quare minùs fuiſſet a natura homini conſultum, cui tam perplexa & difficilis via data eſſet ad intelligenda ſingularia, a quibus tractandis omnis eius vita verſatur.

Impugnatur prior modus cognitionis reflexæ ſuprà explicatus.

Refellitur poſterior.

E ---

ARTICVLVS III.

DILVVNTVR ADVERSARIAE partis argumenta.

NVnc eorum argumentis occurramus, qui oſtendere nituntur priùs vniuerſalia, quàm ſingularia in noſtrum intellectum cadere. Ad F primum dicendum: non oportere priùs intelligi id, quod ſpecies primario repræſentat, ſed id, ad quod magis excitatur intellectus; magis autem excitatur ac ducitur ad intelligendum ſingulare, licet inadæquatè, & implicitè in ſpecie intelligibili repræſentatum; quia phantaſma, quod in ſenſu interno intellectui aſſiſtit, eſt ipſius ſingularis, præualetq́ue ad determinandam ad illud intellectionem ob dependentiam intellectus noſtri à ſenſu, hoc rerum ſtatu; quantumuis

ſpecies intelligibilis ex ſe magis ferat ad rem A vniuerſalem.

Ex Henrico Gand. 1. par. Summ. art. 36 q. 1. lege etiam pro eadem re Auerroem auſp. 3. contra Algazellem. D. Thom. 1. ſen. d. 35. q. vnic. artic. 1. & 2. contra gent. c. 44. Zimarã in theor. propoſ. 1.

Secundi argumenti explicatio vt illuſtrior ſit, aduertendum eſt † duobus modis dici poſſe cognitionem impediri à materia; vno ex parte ſubiecti; altero ex parte obiecti. Ex parte ſubiecti; quia quò illud magis materiale eſt, eo minùs idoneum ad vim cognoſcendi; cùm ſemper hæc nonnihil abſtractionis à materia deſideret. Vnde Ariſtoteles 2. de Anima, cap. 12. text. 124. † cauſam cur plantæ cognitione B prorſus careant (etſi eis Plato quaſi dormientem ſenſum dederit) ad ipſarũ concretionem, &, vt vocant, materialitatem refert. contrà verò quò res magis à materia emergunt, eò perfectiorem obtinent cognoſcendi gradum, vt videre eſt in bellua homine, & angelo: hominis enim cognitio perfectior eſt q̃ belluæ; quia forma hominis poteſt extra materiam cohærere, non autem belluæ & angeli item cognitio nobilior, q̃ hominis, quia angelus prorſus C materia vacat, non homo, qui ex corpore & animo conſtat. Iam verò ex parte obiecti dicitur materia impedire, ſeu retardare cognitionem ob eas potiſſimùm cauſas, quæ in propoſito argumẽto continentur. Verùm ſi quis animum aduertat, facilè videbit ex nulla earum colligi poſſe, intellectionem plus à materia rei ſingularis, q̃ vniuerſalis impediri. Non enim materia rei ſingularis, aut magis potentia eſt, aut intellectui diſſimilior, q̃ materia rei vni- D uerſalis. Nam quod obijciunt, naturam ſingularem magis eſſe materia demerſam, id eſt, conſtitui ex materia magis contracta, id nihil momenti habet. Non enim contractio illa difficiliorem reddit apprehenſionem rei ſingularis; quin verò naturæ communes non niſi beneficio ſingularium, quæ primò in ſenſus, deinde in intellectum ſpecies imprimunt, intelligi à nobis poſſunt. Quo fit, vt materia indiuidua non modò non impediat, aut retardet E cognitionem, ſed pro ſua etiam parte iuuet ac promoueat quatenus eſt in re ſingulari, a quo omnis noſtra cognitio ortum habet.

† Quo pacto materia impediat cognitionem.

† Plantæ ob nimiũ terreſtrem corporis compagẽ, ſenſu carẽt.

Intellectio non magis à materia rei ſingularis q̃ vniuerſalis impeditur.

Lege D. Th. 1. par. q. 101. art. 2. & in 2. Sent. d 23. q 2. artic. 2. Gal lib. 3. de Loc. affect. Cerebri humiditas intelligendi actũ interturbat.

Ad tertium, dicendum cum Gregorio in 1. d 3. quæſt 4 art. 3 & Ochamo diſt. 3. quæſt 6. pueros non idcirco primum omnes viros patres appellare, quod communem patris, aut viri rationem primo concipiant, ſed quia humore & ea, quam humor exhalat, nebula cerebrum occupante, adeò in illis interior ſenſus obductus eſt, adeoque imperfectè & quaſi per F vmbram operatur, vt ſingularia illa non niſi ſub imperfecta & vaga notione percipiat, nec parentes ab alijs dignoſcant, donec vt diſcernendi polleant, quæ ætate procedente ſenſim emergit. Quòd ſi aduerſariorum ratio concluderet, eodem modo, vt autores citati animaduertunt, probari poſſet, belluas primùm naturam communem apprehendere, quam ne apprehendunt quidem. Videmus ſiquidẽ agnos recens natos quamlibet ouem, quaſi matrem ſequi; nimirum quia dum vegetiori carent ſenſu, omnes oues tanquam matres apprehendunt. At enim quia vaga illa & confuſa ſingularium notitia, quatenus circa nullum ſingulare definitè verſatur, conceptui confuſo rei vniuerſalis admodum cognata eſt, ideo Ariſtoteles ab eo ſumpſit argumentum, quo vniuerſalia priùs à nobis intelligi comprobauit.

Notitia vaga ſingularium.

Ad quartum reſpondendum eſt, adæquatum obiectum intellectus, vt ex 9. Metaph. capite 11. text. 20. colligitur, non eſſe vniuerſale; ſed ens in tota ſuæ ſignificationis amplitudine, quo pacto tam vniuerſalia, quàm ſingularia complectitur: dici tamẽ interdum vniuerſale, obiectum intellectus; quia cognitio vniuerſalis propria illi eſt, vtpote, quæ ſoli intellectui competit, eſi non ſola; ſeu (quod eodem redit) quia intellectus per vniuerſalium cognitionem præſtat ſenſui, qui licet ſingularia percipiat, vltra ea tamen non aſcendit. Reliqua verò Ariſtotelis teſtimonia intelligenda ſunt de cognitione ſcientiæ, qua intellectus, vt ex 1. lib. poſteriorum Analyticæ cõſtat, vniuerſalia per ſe ac primo contemplatur; ſingularia verò nõ niſi ex accidente & ſecundaria ratione.

Obiectũ adæquatũ intellectus.

Quinti argumenti ſolutio plus habet difficultatis; illo namque Ariſtotelis teſtimonio ex cap 4. lib. 3. de Anima, tanquam gladio Delphico variè vtuntur Peripatetici. Nonnulli, è quibus eſt Henricus Gand. quodlib. 5. quæſt. 15. D. Thomas, eiuſque ſectatores, & pleríque alij, quorum explicationem in argumento retulimus, elicere ex eo conantur, ſingulare poſteriùs à nobis intelligi alij intelligi priùs. Atque ex hiſce poſterioribus eſt Gregorius Ariminenſis in 1. d ſt 3 quæſt 3. artic. 2 & Burlæus initio huius libri. Reiecta tamen huiuſce rei pleniori diſceptatione ad eum locum tertij de Anima, breuiter hic dicendum, Ariſtotelem vel nihil ibi de diſcrimine inter directam & reflexam cognitionem tradere voluiſſe; ſed docere duntaxat, animam percipere vniuerſale alia facultate diſtincta à ſenſu, quo ſingulare percipit: diſtincta quidem vel reipſa, vel ſola ratione; ſicuti linea flexa ſola ratione differt à ſe ipſa protenſa, quod admodum probabile eſt. Vel, ſi etiam directæ & reflexæ cognitionis diſcrimẽ indicare voluit, haud obſcurè cognitionem reflexam, quam ſingulari attribuit, priorem fecit eſſe directa, quam aſſignat vniuerſali. Hæc eſt enim eius loci ſententia; Anima percipit vniuerſale, ſicuti cum extenſa fuerit linea flexa, quaſi videlicet mens in cognoſcẽdo ſingulari priùs ſe inflectat ad ſenſum, poſtea verò recto intuitu ſeſe ad percipiendum vniuerſale conuertat. Atque iuxta hanc expoſitionem dici debet ſingulare cognoſci reflexè, ſed inflexè potiùs, vt ex contextu Græco planum eſt. Vnde patet Ariſtotelem eo loco aut neutri parti præſentis controuerſiæ, aut noſtri potiùs fauiſſe. Lege etiã Fonſecam lib. 1. Metaph. cap. 2. q 2 ſ ct 5.

Explicatur locus Ariſt. in 3. de An.

Singulare non tam reflexè, quàm inflexè à nobis intelligi.

QVAEST.

QVÆSTIO V.

VTRVM SINGVLARE SVBſtantiæ, an accidentis à nobis primò intelligatur.

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS Videatur primò intelligi ſingulare ſubſtantiæ.

SVperiori diſputatione ſtatuimus; priùs à nobis ſingulare, quàm vniuerſale intelligi: ſequitur vt quodnam illud ſingulare ſit, accidentis'ne an ſubſtantiæ, videamus. Quòd igitur ſingulare ſubſtantiæ in noſtrum intellectum primò cadat, ſuaderi poteſt in primis teſtimonio Ariſtotelis 7. Metaphyſicæ, capite 1. textu 4. vbi ait, ſubſtantiam eſſe cognitione priorem accidentibus. Deinde hac ratione: Id intellectus primò concipit, quòd primò cogitatiua apprehendit; nam & cum hac primò coniungitur intellectus agens: ſed cogitatiua primò apprehendit ſubſtantiam ſingularem, ergo & intellectus. Maior propoſitio ſuadetur, quia ex doctrina D. Dionyſij, capite 4. de Diuinis nominibus, infimum ſummi coniungitur ſummo infimi; ſummum autem inter potentias cognoſcentes eſt intellectus; infimum verò facultas ſenſitiua: itemq; omnium intellectuum, humanus infimus eſt, & inter omnes ſenſitrices facultates cogitatiua ſumma habetur. Minor probatur, quia cùm ſubſtantiæ cognitio, accidentium perceptione nobilior ſit, illam priùs quàm hanc cogitatiua eliceret, ſi cauſa naturalis non impedita edit primò nobiliſſimum effectum, quem poteſt.

Ariſtoteles.

D. Dionyſ.

Infimum ſummi coniungitur ſummo infimi.

Item, Anima nihil priùs, quàm ſe ipſam intelligit. Non ergo priùs accidens quàm ſubſtantiam percipit. Probatur antecedens: namque id anima priùs intelligit, quod ipſi maximè præſens eſt; nihil autem illi magis quàm ipſa ſibi cohæret, ac præſtò adeſt.

Denique, Quod ſaltem Deus in hominis intellectum primò cadat, hunc in modum oſtenditur. Id, in quo cætera cognoſcimus, & quo de alijs iudicamus, primò nobis perſpectum eſſe oportet; vnde priùs lucem, quàm colores ſentimus, & principijs, quàm concluſioni, prius aſſenſum damus; ſed quicquid cognoſcimus, non niſi in luce primæ veritatis cognoſcimus, & per eam de cæteris iudicamus, vt ſcripſit Plato in Timæo, & D. Auguſtinus 12 libro de Trinitate, cap. 2. Igitur primò cognitum à nobis eſt veritas prima, id eſt, Deus.

Plato.

D. Auguſt.

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS EXPLICATIO.

IN hac quæſtione diuerſi diuerſa, atque aduerſa ſentiunt. Etenim ſunt qui putēt, ſubſtantiam non modo non intelligi à nobis primò, ſed ne intelligi quidem, noſtramque omnem perſcrutationem circa ſubſtantiarum inuolucra, id eſt, accidentia, immorari, nec ad ipſam rei eſſentiam, aut ſubſtantiam peruenire. Qua de re lege, ſi placet, Nicolaum Cuſam in libris de Docta ignorantia, & in 3. Idiotæ dialogo copioſè diſſerentē. Alij cenſent priùs concipi à nobis ſubſtantiam, quàm accidens: & ex his quidam priùs vniuerſale, alij ſingulare; rurſumque ex his poſtremis quidam ſingulare vagum, alij determinatum.

Variæ ſententiæ de ſingulari primo cognito.

Lege Henrici quodl. 3 q. 12.

Sit tamen concluſio. Singulare, quod à nobis primò concipitur, eſt ſingulare ſenſibile, determinatum, non ſubſtantię. (ſi eius formale ſpectetur) ſed accidentis concretè ſumpti. Hæc concluſio intelligi debet ſublatis impedimentis. Probaturque ſigillatim. Nam cum noſtra cognitio ortum habeat a ſenſu, eoque vtatur velut præuio ſatellite, id primò mentem ſubit, quod primò ſui ſpeciem in ſenſus imprimit: hoc autem, vt ex ſuperioribus conſtat, ſi nihil obſit, eſt ſingulare ſenſibile determinatum. Eſſe verò huiuſmodi ſingulare non ſubſtantiæ, ſed accidentis, inde ſuadetur: quia ſubſtantia non mittit ſui ſimilitudinem ad ſenſum, alioqui eſſet ſenſibilis per ſe, quod negat Ariſtoteles 2. de Anima, capite 6. text. 65. Denique debere id eſſe ſingulare accidentis concretè, non abſtractè ſumpti, ex eo oſtenditur, quia vnaquæque res ita ſenſu percipitur, vt ea cum agit. Quare cùm ſingulare ſenſibile non niſi concrete ſumptum agat, (Neque enim id, quod calefacit, eſt hic calor, ſed hoc calidum, docente Ariſtotele in libro de Senſu & ſenſili, capite 6. quia actiones ſunt ſingularium per ſe exiſtentium) fit vt ſingulare ſenſibile concretum primò ſub ſenſum cadat, & ex conſequenti primùm ab intellectu percipiatur. Adiecimus verba illa, ſi eius formale ſpectetur, quia cùm concreta accidentium, quæ ſui ſpeciem in ſenſus mittunt, ſubſtantias connotent, neceſſe eſt, vt tam ipſa, quàm ſubſtantiæ, eodem actu apprehendantur; ſed hæ vt connotatæ & accidentibus inuolutæ, ac proinde ſecundaria ratione, & implicitè; illa vt formaliter ſignificata, atque adeò primò & per ſe.

Concluſio.

Actiones ſunt ſingularium per ſe exiſtentium.

Ex his, quæ hactenus docuimus, licebit colligere; id, quod inter naturas communes à nobis primo loco intelligitur, eſſe naturam ſpecificam eius accidentis, quod amotis impedimentis priùs ſub ſenſum cadit: quod aſſerit Scotus 7. Metaph. q. 3. & Iandunus ibidem, aliique non pauci.

ARTICVLVS III.

OCCVRRITVR PRIMI *articuli argumentis.*

Solut.1.arg.

AD primum argumentum initio quæſtionis propoſitum dic, Ariſtotelem eo loco ſeptimi Metaph. loqui de accidente ſecundùm accuratam & diſtinctam cognitionem, quæ per auſcultationem habetur, quo pacto ſubſtantia cognitione prior eſt; cùm ſine illa ac- B
cidens nec abſolutè intelligi, nec perfectè definiri poſſit. Nos verò in præſentia agere de accidente ſecundùm notitiam confuſam via inuentionis.

Quo pacto ſubſtantia ſit cognitione prior accidente.

Solut.2.arg.

Ad ſecundum, Suppoſita nunc illa ſententia, quæ præter ſenſum communem, plures ſenſus internos facit; quòd an ita ſit in libris de Anima diſquiretur; reſpondemus in primis negando maiorem propoſitionem. Non enim intellectus agens cum ſola cogitatrice po- C
tentia iungitur; ſed cum phantaſia quoque, imò & cum ſenſu communi, vt quidam putant. Quare cùm hæ facultates ſola accidentia percipiant, ſolam accidentis ſimilitudinem vna cum intellectu agēte in patientem primò inferent. Quòd verò ad illud D. Dionyſij effatum ſpectat, dicendum erit, omnes internos ſenſus reputari ſummum inter potentias cognoſcitiuas organicas. Aliter etiam eidem argumento occurri poteſt, videlicet admitten- D
do maiorem propoſitionem cum Ianduno I. de Anima, quæſt. 10. & Caiet. 1. par. quæſt. 85. artic. 1. ſed negando minorem. Licet enim cogitatiua ex accidentis ſimilitudine imaginem ſubſtantiæ effingat, tamen ſaltem priùs natura apprehendit accidens, cuius ſpeciem à phantaſia recipit, eſto illius, quàm huius, apprehenſio nobilior ſit. Eſt enim rata naturæ lex, vt quælibet potentia id, ſaltem priùs origine, concipiat, cuius ſimilitudine primò excita- E
tur. Adde etiam cogitatricem vim non niſi arguendo, & quodam veluti diſcurſu, vt plerique arbitrantur, ad apprehenſionem ſubſtantiæ deuenire, proindeque non poſſe non imaginem accidentis, cum qua intellectus agens mox concurrat, ſibi priùs efformare. Denique Richardus in 2. diſt. 24. quæſt. 3. circa 3. prin-

Altera ſolutio eiuſdem argumenti.

Cogitatiua prius ſaltem natura, apprehēdit accidēs, quàm ſubſtātiam.

3. ſol. aliorū.

A cipale, Heruæus quodlib. 3 quæſt. 12. negant ſubſtantiam ab vllo ſenſu percipi. Quę ſententia in vtramque partem probabilis eſt: placuit autem affirmatiua D. Thomæ in 4. d. 49. q. 2. art. 2. & in opuſc. 26. Auerroi 2. lib. de Anima, comm. 63 Caiet. 3. p. q. 76. art. 7. alijſque compluribus. Qua de re luculenter ſcripſit Mirandula lib. 5. de Examine veritatis cap 10.

Sol.3.arg.

Ad tertium, dicito ex doctrina D. Auguſtini libro 14. de Trinitate, capite 6. dupliciter
B intelligi poſſe mentem noſtram ſibi præſentem eſſe; videlicet præſentia eſſentiali; quia nimirum à ſe ipſa nō abeſt: vel obiectiua, quia ſibimet conceptu aliquo obijcitur. Priori modo non poſſe quicquam priùs, aut magis præſens illi eſſe, quàm ipſa ſibi eſt: poſteriori priùs ſeſe illi exhibere rem ſingularem ſenſibilem, cuius ſpeciem recipit, maximè cùm ſe non niſi actu reflexo intelligat, poſtquam videlicet ad alia protenſa in ſe ipſam recurrit. Quod A-
C riſtoteles ſignificauit 3. de Anima, cap. 4. text. 8. aiens cùm intellectus ſingula intelligibilia effectus fuerit, tunc demùm ſui ipſius capere notionem.

Quo pacto anima in ſe reciprocet, lege D. Tho. 1. par. quæſt. 87. art. 1.

Sol. 4. arg.

Ad quartum, omiſſa longiori diſputatione, quam perſequitur Henricus Gandau. 1. par. Summæ. art. 24. quæſt. 7 & D. Thomas opuſc. 70. quæſt. 1. art. 3. & 1 par. quæſt. 88. art. 3. & Scotus in 1. Sent. diſt. 3. quæſt. 4. reſpondēdum eſt, ea quæ intelligimus, non dici apud Platonem
D & D. Auguſtinum percipi à nobis in luce primæ veritatis tanquam in re cognita; ſed tanquam in ratione cognoſcendi, id eſt, non quaſi dum quidpiam intelligimus ipſam primam veritatem priùs cognoſcamus: ſed quia nihil in noſtrum intellectum cadit, niſi quatenus in eo prima veritas elucet, & participatur, & ſacrum illud ac diuinum lumē vt rebus ipſis veritatem, ita nobis vim eius percipiendæ, tuendæque largitur, vt ex eodem Platone D. Gre-
E gorius Nazianzenus inquit. Enimuerò quòd ipſa prima veritas in ſe ſumpta à nobis haud primo cognoſcatur ex eo planum eſt, quia in hoc vitę ſtatu ad naturalem Dei cognitionem nō niſi ex antecedente ſenſibilium rerum notitia prouehimur. Atque hæc de ordine vniuerſalia & ſingularia à nobis intelligendi ſatis ſint.

Nihil intelligimus niſi lumine è diuino lucis fonte ad nos defluente. Hac de re D. Greg. Naz. in ſanctum lauacrum orat. 3.

CAPVT

Κεφάλαιον β.

ΑΝάγκη δ' ἤτοι μίαν εἶναι τὴν ἀρχὴν, ἢ πλείους, καὶ εἰ μίαν, ἤτοι ἀκίνητον, ὥσπερ φησὶ Παρμενίδης καὶ Μέλισσος· ἢ κινουμένην, ὥσπερ οἱ φυσικοί· οἱ μὲν, ἀέρα φάσκοντες εἶναι· οἱ δ' ὕδωρ, τὴν πρώτην ἀρχήν. εἰ δὲ πλείους, ἢ πεπερασμένας, ἢ ἀπείρους. καὶ εἰ πεπερασμένας, πλείους δὲ μιᾶς, ἢ δύο, ἢ τρεῖς, ἢ τέτταρας, ἢ ἄλλον τινὰ ἀριθμόν. καὶ εἰ ἀπείρους, ἢ οὕτως, ὥσπερ Δημόκριτος, τὸ γένος ἕν, σχήματι δὲ ἢ εἴδει διαφερούσας, ἢ καὶ ἐναντίας. ὁμοίως δὲ ζητοῦσι καὶ οἱ τὰ ὄντα ζητοῦντες, πόσα· ἐξ ὧν γὰρ τὰ ὄντα ἐστί, ζητοῦσι πρῶτον ταῦτα πότερον ἕν, ἢ πολλά. καὶ εἰ πολλά, ἢ πεπερασμένα, ἢ ἄπειρα. ὥστε τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ στοιχεῖον ζητοῦσι, πότερον ἕν, ἢ πολλά. τὸ μὲν οὖν εἰ ἓν καὶ ἀκίνητον τὸ ὂν σκοπεῖν, οὐ περὶ φύσεώς ἐστι σκοπεῖν. ὥσπερ γὰρ καὶ τῷ γεωμέτρῃ οὐκ ἔστι λόγος πρὸς τὸν ἀναιροῦντα τὰς ἀρχάς, ἀλλ' ἤτοι ἑτέρας ἐπιστήμης, ἢ πασῶν κοινῆς. οὕτως οὐδὲ τῷ περὶ ἀρχῶν.

οὐ γὰρ

CAPVT II.

NEceſſe a eſt itaq; aut vnum eſſe principium, aut plura: atq; ſi vnum, aut immobile, vt Parmenides, & Meliſſus inquiunt; aut quod moueatur, vt naturales philoſophi; quorum alij primum principium ignem ſtatuunt, alij aquam: at ſi plura, aut finita, aut infinita: & ſi finita, vno autem pluræ; aut duo, aut tria, aut quatuor, aut numero quopiã alio: ſi infinita, aut generis eiuſdem, ſpecie differentia, vt Democritus; aut etiam cõtraria. b Non aliter inquirunt, qui ea quæ ſunt quot ſint ſcrutantur. Nam de his primùm quærũt è quibus ſunt entia, vtrũ vnũ an plura: & ſi plura, an finita, an infinita. Quare inquirũt an principium, & elementũ vnũ ſit, an multa. c Conſideratio igitur de eo quod eſt, an vnũ ſit, & immobile, Naturalis nõ eſt. Nam vt Geometræ nulla contra eum remanet ratio, qui principia tollit; ſed aut alterius eſt ſcientiæ, aut omnium cõmunis; ſic neq; ei, qui de principijs diſſerit. Textus 6. Textus 7. Textus 8.

d Quan-

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Methodus Ariſtotelica doctrinæ. ABſoluto huiuſce diſciplinæ procœmio, ſequitur tractatio ipſa, in qua Ariſtoteles imitatus naturam, quæ a principijs opus inchoat, diſputationem rerum naturalium ab earum principijs orditur. Seruat autem in horum perueſtigatione eum ordinem, ac methodum, quam ipſe antè perſcripſerat. Nam priuſquam de ſingulis principijs particulatim diſſerat, communes, ac generales eorum quæſtiones pertractat, & ante omnia veterum ſententias commemorat, vt ex earũ dijudicatione firmior, atq; illuſtrior ſit veritatis explicatio.

Modi, quib. principia videntur poſſe ſtatui. a *Neceſſe eſt itaque*] Tradit modos, quibus principia ſtatui poſſe videantur, vt ex ijs omnibus eos quos probarit, excerpat, & principiorum numerum ſtatuat; non omnes tamen recenſet, vt annotarunt D. Thomas, Auerroes, & Simplicius; ſed qui magis ad rem præſentem faciunt. Poſſunt verò ij ad hanc ſummam, partitionemq; redigi. Oportet aut vnum eſſe principium, aut plura: ſi vnum, aut motus expers, aut mobile; ſi motus expers, aut finitum, aut infinitum. Similiter ſi mobile. Rurſum, ſi plura, aut finita, aut infinita; ſi finita, aut duo, aut tria, aut alio certo numero comprehenſa. Si infinita, aut generis eiuſdem, ſed ſpecie, & figura, ſituque diuerſa; aut genere etiam differentia, & inter ſe pugnãtia. Igitur Parmenides, & Meliſſus vnum duntaxat principium, idq; motus expers inuexere, infinitum Meliſſus, Parmenides finitum. Diogenes Apolloniates, Anaximenes, Anaximander, & Thales vnum etiam, ſed infinitum, & mobile. Hippaſus, & Heraclitus vnum quoq;, veruntamen finitum & mobile. Plura verò certo numero comprehenſa conſtituerunt Plato, Empedocles, & Pythagoræi; Plato tria, Empedocles quatuor, Pythagoræi decem. Infinita generis eiuſdem, ſpecie & figura diſcrepantia Leuſippus, & Democritus: generis diuerſi, & inter ſe contraria, Anaxagoras. Quo autem modo ſinguli ſua dogmata intellexerint, ac defenderint; patebit in progreſſu, noſq; id in quæſtione de numero principiorũ locupletius exponemus.

Qui vnum principium fecere. *Qui plura finita.* *Qui infinita.*

b *Non aliter inquirunt*] Variè hunc locum explicant Alexander, Simplicius & Auerroes. Videtur tamen ſignificaſſe Ariſtoteles hanc, quam ſequitur, philoſophandi rationem, ſcrutando nimirùm Phyſicarum rerum principia, nequaquam nouam eſſe, cùm eam alij ante ipſum vſurparint: qui cùm eorum, quibus vniuerſitas conſtat, numerum, ſeu multitudinem inueſtigarent, ſe ipſa nihil aliud, quàm quot eſſent rerum initia diſquirebant.

c *Conſideratio igitur*] Antequam eorum placitum confutet, qui vnum immobile fecere principium, oſtendit non eſſe Phyſici negotij contra eos, qui ita ſenſerint, diſputationem inire; ſed ad aliam id facultatem, altioremve ſcientiam attinere; eò quod Phyſiologiæ tollant principia, quibus ſublatis omnis phyſica diſputatio collabitur, & euaneſcit.

οὐ γὰρ ἔτι ἀρχὴ ἔστιν, εἰ ἓν μόνον, καὶ οὕτως ἕν ἐστιν. ἡ γὰρ ἀρχή, τινὸς ἢ τινῶν. ὅμοιον δὴ τὸ σκοπεῖν εἰ οὕτως ἕν, καὶ πρὸς ἄλλην θέσιν ὁποιανοῦν διαλέγεσθαι, τῶν λόγου ἕνεκα λεγομένων, οἷον τὴν Ἡρακλείτειον· ἢ εἴ τις φαίη ἄνθρωπον ἓν τὸ ὂν εἶναι· ἢ λύειν λόγον ἐριστικόν, ὅπερ ἀμφότεροι μὲν ἔχουσιν οἱ λόγοι, καὶ ὁ Μελίσσου καὶ ὁ Παρμενίδου· καὶ γὰρ ψευδῆ λαμβάνουσι, καὶ ἀσυλλόγιστοί εἰ-

d *Quando principiũ nõ eſt, ſi vnũ tantũ eſt, hocq; modo vnũ. Alicuius.n. eſt, aut aliquorũ id, quod eſt principium. Conſiderare itaq; an hoc modo vnũ ſit, perinde eſt atq; contra aliã quamuis poſitionẽ, quæ ſermonis gratia affirmetur, qualis eſt Heracliti, aut ſi quis id quod eſt, hominẽ vnũ eſſe dixerit differere; aut cõtentioſam rationẽ diluere, quales quidẽ Par-* Textus 9.

αι· μᾶλλον δ' ὁ Μελίσσου φορτικὸς, καὶ οὐκ ἔχων ἀπορίαν, ἀλλ' ἑνὸς ἀτόπου δοθέντος, τἆλλα συμβαίνει. τοῦτο δ' οὐδὲν χαλεπόν. ἡμῖν δ' ὑποκείσθω, τὰ φύσει ἢ πάντα, ἢ ἔνια κινούμενα εἶναι· δῆλον δ' ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. ἅμα δ' οὐδὲ λύειν ἅπαντα προσήκει, ἀλλ' ἢ ὅσα ἐκ τῶν ἀρχῶν τις ἐπιδεικνὺς ψεύδεται· ὅσα δὲ μή, οὔ. οἷον τὸν τετραγωνισμὸν τὸν μὲν διὰ τῶν τμημάτων, γεωμετρικοῦ διαλῦσαι, τὸν δ' Ἀντιφῶντος οὐ γεωμετρικοῦ. οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ φύσεως μὲν οὔ, φυσικὰς δ' ἀπορίας συμβαίνει λέγειν αὐτοῖς, ἴσως ἔχει καλῶς ἐπὶ μικρὸν διαλεχθῆναι περὶ αὐτῶν. ἔχει γὰρ φιλοσοφίαν ἡ σκέψις.

ἀρχὴ

menidis, & Meliſſi ambæ ſunt rationes; quippe quæ, & falſa aſſumant & non rectè concludant. Magis tamen Meliſſi ratio importuna eſt, & dubitationē non habet, ſed abſurdo vno dato cætera accidunt. In hoc vero nulla ineſt difficultas. Textus 10. *e Nos autem ponamus quæ natura conſtant, aut omnia, aut quædam moueri; quod quidem inductione eſt manifeſtum. At neq; omnia diluere conuenit; ſed ea tantùm, quæ ex principijs demonſtrando falſa concludunt: quæ autē ſic non concluduntur, minimè. f Vt quadraturā, quæ per ſegmenta fit, Geometræ eſt diluere; at eā quæ Antiphontis haudquaquā.* Textus 11. *g Sed quanquā naturæ* Textus 12. *conſideratio hæc non ſit; quia tamen, quod dicunt, naturales dubitationes habere accidit, bene res fortaſſe ſe habuerit, ſi de eis aliquantiſper diſſeruerimus. Nam philoſophiam habet conſideratio.*

Principium

d *Quando principium non eſt*] Oſtendit eos, qui vnum duntaxat principium, idq; motus expers faciunt Philoſophiæ Naturalis principia tollere. Primùm, quia ita vnum faciunt principium, vt afferant vnum tantum eſſe in natura ens; cùm tamen ratio principij multitudinem arguat. Siquidem omne principiū refertur ad id, quod ab eo dependet, aut aliquo modo originem capit. Deinde, quia negant motum, atq; adeo totam euertunt naturam, quæ principium motus, & quietis dicitur. Quare perinde eſſe cum his Philoſophis diſputare, atq; cum Heraclito, aut alio, qui omne, quod eſt vnum hominem eſſe diceret. Porrò Heraclitus cognomento tenebricoſus, vnus fuit ex antiquioribus Philoſophis, de quo illud narrant memorabile, quòd quoties domo egrediebatur, flebat, ſicuti & Democritus ridebat: quod alteri omnia, quę agimus, miſerię: alteri ineptię videbantur. Aiebat quoq; Heraclitus rem nullam, ob perennem agitationem, qua voluūtur omnia, magis hoc quam ſuum oppoſitum eſſe; negabatq́., vt quidam tradidere (etſi non tam animi aſſenſu, quàm concertandi ſtudio) communiſſimū, ac notiſſimum illud axioma, Impoſſibile eſt idem eſſe & non eſſe. Lege Ariſtotelem 4. Metaph. cap. 3.

Qui motum negant, naturā tollūt.

Heraclitus σκοτεινός.

Plato. e *Nos autem ponamus*] Oſtenſurus Plato lib. 10. de legibus eſſe Deos, ſumit priùs, vti rem omnium oculis perujam, dari in naturæ vniuerſitate motum. Hunc locum imitatus Ariſtoteles eadem hypotheſi vtitur. Statuendum, inquit, eſt hoc Phyſiologiæ principium ſatis manifeſtum, videlicet, res Phyſicas motu cieri, ſiue omnes in vniuerſum, ſiue earum ſaltem aliquas; alterutrum namque ad rem propoſitam ſufficit; & tamen hoc principium inficiantur Parmenides, & Meliſſus, cum omne quod eſt vnum tantum, idq́; à motu liberum faciāt. Quare cùm tam longo itinere à Phyſiologia deflexerint, non erit Philoſophi Naturalis cum ijs diſceptare, & eorum rationes coarguere, ſed eas, quæ ſeruatis naturæ principijs, non rectè colligunt.

Quadratura circuli. f *Vt quadrationem quæ*] Quemadmodum, inquit, Geometræ eſt diſſoluere rationes, quæ per ſegmenta circulum quadrare nitebantur, non autem rationes quibus ad id Antiphon vtebatur, ita nec Phyſico incumbit, Parmenidi & Meliſſo reſpondere. Hunc locum vt intelligas aduerte quadrare circulum eſſe reperire aream quadrati æqualem areæ circuli. In huius autem rei peruestigatione diu elaborarunt ante Ariſtotelis tempora multi excellenti ingenio Mathematici, atque inter alios Antiphon, & Hippocrates Chius, quorum meminit Ariſtoteles 1. libro poſterioris Analyticæ cap. 7. tex. 23. & 1. Meteororum cap. 6. & 1. Elenchorum cap. 10. ſed neuter corū circulum quadrauit tametſi peius Antiphon res proceſſerit, qui inter argumentandum nonnulla Geometricis principijs repugnantia ſumpſit. Quam ob cauſſam non attinet ad Geometram eius diluere rationes.

Antiphon.

Hippocrates.

Hac de re luculenter ſcripſit hoc loco Simplicius ad text. 11. & ex recētioribus Petrus Nonius, & Joannes Buteon in libellis, quibus accuratè demonſtrant fruſtra Orontium conatum fuiſſe prædictam quadraturam oſtendere. Vtrum verò ab alijs inuenta iam fuerit quæſtio eſt. Nam Boetius in categoria relationum affirmat inuentam, quod etiam Iamblicho viſum fuit, vt teſtatur Simplicius hoc loco. Alij tamen id pernegant. Sanè hiſce proximis annis poſt diuturnam eius rei commētationem, eam tradidiſſe putatur Clauius in ſuis commentarijs ſuper Euclidem ad calcem libri ſexti. Et verò ſiue ita res habeat, ſiue non, parum omnino ad huius loci explicationem refert. *Iamblichus.*

g *Sed quanquam*] Tametſi ad Phyſicum non ſpectat aduerſus Parmenidem, & Meliſſum diſſerere, init tamē cum eis Ariſtoteles diſputationem, propterea quod hæc perſcrutatio aliquot naturales dubitationes attingat, & alia quædam, etſi à Phyſico, non tamen à Philoſopho aliena. Ita hunc locum interpretati ſunt Themiſtius & Simplicius, etſi Alexander, Porphyrius, & Auerroes aliter contextus verba diſtinguentes putarint ſignificari ab Ariſtotele Parmenidem & Meliſſum de natura dicere, ſed quæ afferunt, non continere naturales dubitationes. Prior tamen interpretatio & veritati conſona, & germanior habetur.

h *Cum.*

ἀρχὴ δὲ οἰκειοτάτη πασῶν, ἐπειδὴ πολλαχῶς λέγεται τὸ ὄν, πῶς λέγουσιν οἱ λέγοντες εἶναι ἓν τὰ πάντα· πότερον οὐσίαν τὰ πάντα, ἢ ποσὰ (ἢ ποιὰ,) ἢ πάλιν πότερον οὐσίαν μίαν τὰ πάντα, οἷον ἄνθρωπον ἕνα, ἢ ἵππον ἕνα, ἢ ψυχὴν μίαν· ἢ ποιὸν ἓν, καὶ τοῦτο, οἷον λευκὸν, ἢ θερμὸν, ἢ τῶν ἄλλων τι τῶν τοιούτων. ταῦτα γὰρ πάντα διαφέρει τε πολὺ, καὶ ἀδύνατα λέγειν. εἰ μὲν γὰρ ἔσται καὶ οὐσία, καὶ ποσὸν, καὶ ποιὸν, καὶ ταῦτα εἴτε ἀπολελυμένα ἀπ' ἀλλήλων, εἴτε μὴ, πολλὰ τὰ ὄντα. εἰ δὲ πάντα ποιὸν, ἢ ποσὸν, εἴτ' οὔσης οὐσίας, εἴτε μὴ οὔσης, ἄτοπον· εἰ δεῖ ἄτοπον λέγειν τὸ ἀδύνατον· οὐδὲν γὰρ τῶν ἄλλων χωριστόν ἐστι παρὰ τὴν οὐσίαν. πάντα γὰρ καθ' ὑποκειμένου λέγεται, τῆς οὐσίας. Μέλισσος δὲ φησι τὸ ὂν ἄπειρον εἶναι. ποσὸν ἄρα τι τὸ ὄν. τὸ γὰρ ἄπειρον ἐν τῷ ποσῷ· οὐσίαν δὲ ἄπειρον εἶναι, ἢ ποιότητα, ἢ πάθος, οὐκ ἐνδέχεται εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, εἰ ἅμα καὶ ποσὰ ἄττα εἴη. ὁ γὰρ τοῦ ἀπείρου λόγος τῷ ποσῷ προσχρῆται, ἀλλ' οὐκ οὐσίᾳ, οὐδὲ τῷ ποιῷ. εἰ μὲν τοίνυν καὶ οὐσία ἐστὶ, καὶ ποσὸν, δύο, καὶ οὐχ ἓν, τὸ ὄν. εἰ δ'

Principiũ autem omniũ accommodatiſſimũ eſt, quonam modo qui omnia vnũ eſſe inquiunt, h (cũ ens multis modis dicatur) id inquiant. Vtrũ omnia ſubſtantiam, an quantitatẽ, an qualitatem. Rurſus vtrum omnia ſubſtantiã vnam, ceu hominem vnũ, aut equum vnum, aut animã vnam, an qualitatẽ. Textus 13.

hanc verò vnam, vt alborem, aut calorem, aut eius generis aliquid. Hæc namque omnia inter ſe pluri- Textus 14.

mum differunt, & dici non poſſunt. Nam ſi ſubſtantia, & quantitas & qualitas ſunt, & hæc quidem ſeu ſeparata ab inuicem, ſeu non ſeparata, entia ſunt multa: ſin verò omnia ſint qualitas, aut quantitas (ſeu ſubſtantia ſit, ſeu non ſit) abſurdum eſt, ſi tamen quod eſſe nõ poteſt, abſurdum dicendum eſt aliorum etenim nullum præter ſubſtantiam eſt ſeparatum, quando omnia de ſubiecta ſubſtantia dicuntur. Sed Meliſſus id, quod eſt, infinitum eſſe ait. Textus 15.

Quapropter id, quod eſt, quantum eſt quoddã, cùm in quantitate ſit infinitũ. Subſtantia verò aut qualitas, aut affectio infinita eſſe non poteſt, niſi ex accidenti, ſi quanta quædam ſint ſimul. Nam infiniti ratio quantitate vtitur, non ſubſtantia, aut qualitate. Si igitur & ſubſtantia, & quantitas ſint, duo ſunt entia, non vnum. Si ſola

h Cum ens] Aſſumpta, vt Alexander ait, Metaphyſici perſona duobus argumentis procedit Ariſtoteles contra Parmenidem & Meliſſum. Primum, quod ab amplitudine entis & multiplici eius ſignificatu ducitur, ita ſe habet. Cùm ens multifariam, ac de multis dicatur nempe de ſubſtantia, de quantitate, deq; alijs primis rerum generibus, quærimus quonam pacto entis nomen vſurpent, cum omnia vnum eſſe dicunt? aut enim vnum duntaxat entis ſignificatum ſumunt, nempe ſubſtantiam, aut quantitatem, ita vt ex eorum placito omnia ſint vel ſubſtãtia, vel quantitas, aut omnia ſimul, ita vt non inficientur dari ſubſtantiam, & quantitatem, cæteraq; entia; ſed tamen aſſerant ea non eſſe plura. Si priori modo accipiant, vel eiuſmodi ens erit aliquid commune, vel ſingulare. Si commune, neceſſariò multa ſub ſe comprehendit, atque ita plura iam admittere cogentur. Si ſingulare, aut illud eſt ſubſtantia ſine accidentibus, aut accidens ſine ſubſtantia. Si primum non poterit eſſe quid finitum, vel infinitum, vt ipſi appellant, cùm finitum & infinitum ſint affectiones quantitatis: ſi verò ſecundum, ſequitur dari accidens extra ſubiectum, quod fieri nequit. Iam verò ſi poſteriori modo capiant, ſecum ipſi pugnãt, dum enim ſubſtantiam, dum quantitatẽ, dum qualitatem, dari in rerum natura inquiunt, plura concedunt entia, quæ tamen alioqui negant, dum omnia vnum eſſe aſſerunt. Nullo igitur modo Parmenides & Meliſſus ſuam tueri ſententiam poſſunt.

I. Ariſtotelic argu. contra Parmen. & Mel.

ἀλλ' οὐσία μόνον, οὐκ ἄπειρον, οὐδὲ μέγεθος ἕξει οὐδέν. ποσὸν γάρ τι ἔσται. ἔτι ἐπεὶ καὶ αὐτὸ τὸ ἓν πολλαχῶς λέγεται, ὥσπερ τὸ ὄν, σκεπτέον τίνα τρόπον λέγουσιν εἶναι ἓν τὸ πᾶν. λέγεται δ' ἓν, ἢ τὸ συνεχὲς, ἢ τὸ ἀδιαίρετον, ἢ ὧν ὁ λόγος ὁ αὐτὸς καὶ εἷς ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι, ὥσπερ μέθυ καὶ οἶνος. εἰ μὲν τοίνυν συνεχὲς, πολλὰ τὸ ἕν· εἰς ἄπειρον γὰρ διαιρετὸν τὸ συνεχές. ἔχει δ' ἀπορίαν περὶ τοῦ μέρους καὶ τοῦ ὅλου, ἴσως δὲ οὐ πρὸς τὸν λόγον, ἀλλ' αὐτὴν καθ' αὑτὴν, πότερον ἓν ἢ πλείω τὸ μέρος καὶ τὸ ὅλον. καὶ πῶς ἓν ἢ πλείω, καὶ εἰ πλείω, πῶς πλείω· καὶ περὶ τῶν μερῶν τῶν μὴ συνεχῶν· καὶ εἰ τῷ ὅλῳ ἓν ἑκάτερον ὡς ἀδιαίρετον, ὅτι καὶ αὐτὰ αὑτοῖς. ἀλλὰ μὴν εἰ ὡς ἀδιαίρετον, οὐδὲν ἔσται ποσὸν, οὐδὲ ποιὸν, οὐδὲ δὴ ἄπειρον τὸ ὄν, ὥσπερ Μέλισσός φησιν, οὐδὲ πεπερασμένον, ὥσπερ Παρμενίδης. τὸ γὰρ πέρας ἀδιαίρετον, οὐ τὸ πεπερασμένον. ἀλλὰ μὴν εἰ τῷ λόγῳ ἓν τὰ ὄντα πάντα, ὡς λώπιον καὶ ἱμάτιον, τὸν Ἡρακλείτου λόγον συμβαίνει λέγειν αὐτοῖς· ταὐτὸν γὰρ ἔσται ἀγαθῷ καὶ κακῷ, καὶ μὴ ἀγαθῷ εἶναι καὶ ἀγαθῷ. ὥστε

Si ſola ſubſtantia infinitum non erit, nec vllam habebit magnitudinẽ, quandoquidem eſſet quantũ quoddam. i Præterea cùm ipſum quoq; vnum perinde atq; ens multis modis dicatur, quonam modo ipſum vniuerſum inquiant vnum eſſe, cõſiderandũ eſt. Dicitur autem vnum, aut continuum, aut indiuiduum, aut quorũ eſſentiæ ratio vna eſt & eadẽ. Si igitur id quod eſt, continuum eſt, multa profectò eſt, cùm infinitè diuidi continuum poſſit. k Eſt autem de parte, & toto dubitatio fortaſſis ad rationẽ non pertinens, ſed ipſa per ſe, vtrum pars & totum vnum ſint, an plura. & quo pacto vnum aut plura, & ſi plura, quomodo plura, quæ eadẽ ratio de partibus non continuis. Et ſi vtraq; pars cum toto vnũ ſint, vt indiuiduum, quod ipſæ quoq; inter ſe vnũ erunt. At verò ſi vt indiuiduum, nihil quantũ erit, aut quale, neq; igitur infinitum id quod eſt, vt ait Meliſſus, neq; finitũ, vt Parmenides, cùm finis indiuiduus ſit, non id quod eſt infinitum. l Sed ſi entia omnia ratione ſunt vnum, vt veſtimentum, & tunica, ſit vt eundem, atque Heraclitus, ſermonem pronuntient. Boni enim, & mali, atq; etiam non boni, & boni eadem erit eſſentia.

Textus 16. Textus 17. Textus 18. Textus 19.

2.argum. i *Præterea cùm ipſum quoq; vnum*] Eoſdem inſectatur, & premit ratione deſumpta ex varia ſignificatione vnius, hunc in modum. Cùm Parmenides & Meliſſus omnia vnum eſſe autumant, vel intelligunt vnum continuum, vt magnitudinem; vel vnum quid diuiſionis expers, vt punctum; vel ratione omnino vnum, qualia ſunt gladius & enſis (quod enim intelligere nequeant *Omne conti- nuum infini tè ſecari po- teſt.* vnum analogia, vel genere, aut ſpecie. paulò antè demonſtratum fuit) ſi vnum continuum, iam concedunt plura actu, vel poteſtate; cùm omne continuum infinitè ſecari poſſit. Si vnum diuiſionis expers; tollunt igitur quantitatem, & qualitates eidem inhærentes, atque adeò finitum, & infinitum; quod ipſorum poſitionem planè euertit. Oſtendit verò Ariſtoteles finitum non eſſe indiuiſibile: quia finitum eſt, quod finem obtinet, hoc verò indiuiſibili non competit, cùm ſit ipſe finis.

Quæſtio de toto, & parti- bus. k *Eſt autem de parte*] Quia continuũ, quod dixit poteſtate plura eſſe, totum quoddam eſt, dubitationem inſerit de toto & partibus, vtrum ſint vnum, an plura, & quonam modo? Ac quod non ſint vnum probari poſſe inquit ex eo, quia ſi totum eſt idem, quod pars, iam partes idem inter ſe erunt, videlicet quia quæ ſunt idem in vno aliquo tertio, inter ſe quoq; idem ſunt.

l *Sed ſi entia*] Accedit ad aliud propoſitæ diuiſionis membrum. Si velint, inquit, omnia ratione vnum eſſe, iam Heracliticì dogmatis rei tenentur; coguntur enim fateri, eandem prorſus eſſe contrariorum rationem, vt atri, & candidi; imò & contradicentium, vt candidi, & non candidi, proindeq; idem eſſe ens, & non eſſe ens. Ex quo tandem ſequitur omnia eſſe nihil. Sic enim licebit argumentari. Eadem eſt ratio atri, & candidi; ſed atrum eſt non candidum, & non candidum non ens; nõ ens autem nihil, candidum igitur nihil eſt. Quod etiam de cæteris pari ratione concludi poterit. Hic aduerte huiuſmodi conſecutiones non ſimpliciter; ſed ex hypotheſi vim habere, ſi videlicet demus omnia vnum quid omnino eſſe, vt Parmenides & Meliſſus ponere videbantur. Quorum tamen dogma an ita ſe habuerit ſuo loco expendemus.

ἔσται τὸ αὐτὸ εἶναι ἀγαθὸν καὶ οὐκ ἀγαθόν, καὶ ἄνθρωπος, καὶ ἵππος· καὶ οὐ περὶ τοῦ ἓν εἶναι τὰ ὄντα, ὁ λόγος ἔσται· ἀλλὰ περὶ τοῦ μηδέν· καὶ τὸ τοιῳδὶ εἶναι, καὶ τὸ τοσῳδὶ ταὐτόν. ἐθορυβοῦντο δὲ καὶ οἱ ὕστεροι, καθάπερ οἱ ἀρχαῖοι, μή ποτε συμβαίνῃ αὐτοῖς ἅμα τὸ αὐτὸ ἓν εἶναι καὶ πολλά. διὸ οἱ μὲν τὸ ἐστὶν ἀφεῖλον, ὥσπερ Λυκόφρων· οἱ δὲ τὴν λέξιν μετερρύθμιζον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐ λευκός ἐστιν, ἀλλὰ λελεύκωται· οὐδὲ βαδίζων ἐστὶν, ἀλλὰ βαδίζει· ἵνα μή ποτε τὸ ἐστὶ προσάπτοντες, πολλὰ εἶναι ποιῶσι τὸ ἕν, ὡς μοναχῶς λεγομένου τοῦ ἑνὸς, ἢ τοῦ ὄντος· πολλὰ δὲ τὰ ὄντα, ἢ λόγῳ· οἷον ἄλλο τὸ λευκῷ εἶναι καὶ μουσικῷ, τὸ δ' αὐτὸ ἀμφότερα· πολλὰ ἄρα τὸ ἕν· ἢ διαιρέσει, ὥσπερ τὸ ὅλον, καὶ τὰ μέρη. ἐνταῦθα δὲ ἤδη ἠπόρουν, καὶ ὡμολόγουν τὸ ἓν πολλὰ εἶναι· ὥσπερ οὐκ ἐνδεχόμενον τὸ αὐτὸ ἓν καὶ πολλὰ εἶναι, μὴ τἀντικείμενα δέ· ἔστι γὰρ τὸ ἓν καὶ δυνάμει, καὶ ἐντελεχείᾳ· τόν τε δὴ τρόπον τοῦτον ἐπιοῦσιν ἀδύνατον φαίνεται τὰ ὄντα ἓν εἶναι.

Κεφά-

Quapropter bonum, & non bonum idem erunt, et homo itide. & equus: ac ſermo de eo nõ erit, quòd vnũ ſint entia, ſed de eo, quòd nihil ſint. Quin etiam id erit, tale eſſe ac tantũ. m *Sed poſteri quoq; perinde, ac veteres, turbati ſunt, timentes ne ipſis eueniret, vt res eadẽ vnũ eſſet, & multa. Quapropter alij ipſum, eſt, auferebãt, vt Lycophron, alij dictionẽ immutabant, vt hominẽ albere dicerẽt, nõ aũt albũ eſſe, ne ipſum, eſt, adijcientes, multa id facerent quod vnũ eſt,* n *quaſi ipſum vnũ aut ipſum ens vno modo diceretur. Multa verò ſunt entia, aut ratione, vt exẽpli gratia, et alia eſt albi eſſẽtia, alia muſici. atq; res eadẽ vtrũq; eſt: aut diuiſione, vt totũ & partes; quo ſanè in loco hæſitabãt, et vnũ multa eſſe fatebãtur, pinde quaſi res eadẽ vnũ, multa (quanquã nõ oppoſita) eſſe nõ poſſet. Eſt verò ipſum vnũ, & poteſtate, & actu. His igitur, qui hoc modo aggrediuntur, videtur fieri non poſſe, vt ea quæ ſunt, vnum ſint.* Textus 20. Textus 21. Textus 22.

CAPVT

m *Sed poſteri quoq;*] Reprehenſionis aculeos cõuertit in quoſdam Philoſophos, qui ne eandẽ rem & vnum, & multa eſſe dicerent, atq; ita Parmenidi, & Meliſſo conſentire viderentur, non audebant pronuntiare Socratem eſſe album, aut Philoſophum; ſed alij quidem, vt Lycophron; verbum, eſt, è medio tollebant, appellantes Socratem album, Socratem Philoſophum. Alij amoto verbo, eſt, alia verba vſurpabant, aientes Socratem albere, Socratem philoſophari. *Ens & vnũ multifariã dici.*

n *Quaſi ipſum*] Ait Lycophronem, & alios ideò in eam incidiſſe turbationem, quòd ignorarẽt ens, & vnum dici multifariam; docetq; perperam eos verbum, eſt, è ſermone tollere. Enimuerò licet Socratem album & muſicum eſſe pronuntiemus; non proinde concedimus idem eodem modo ſumptum vnum & plura eſſe; ſed album, & muſicũ, quatenus in Socrate inſunt, eſſe vnum quid ſubiecto; ratione verò, & eſſentia plura. Ex quo etiam fit, vt Socrates ipſe, de quo ea enuntiantur, non eodem modo vnum & plura dici debeat. Sicuti magnitudinem aſſerimus vnum eſſe & plura; ſed vnum actu; poteſtate verò plura. Porrò non conuenit hoc loco inter expoſitores quinam ij fuerint, qui ad tollendam multitudinem, quam putabant inuehi verbo, eſt, ipſum in aliud commutabant. Aphrodiſienſis credit fuiſſe Platonem, cuius ſententia non probatur Simplicio, & quidem meritò. Conſtat enim ex Philebo, Sophiſta, & Parmenide, Platonẽ neq; vſum verbi, eſt, ab eiuſmodi enuntiatis ſuſtuliſſe, neq; ignoraſſe eandem rem vnum quid & plura alio & alio modo dici poſſe.

Habes hoc cap. ad text. 8. tritum illud Philoſophorum axioma: Contra eos, qui principia negant non eſſe diſputandum. Quod etiam ante Ariſt. vſurpauit Hippocrates in lib. de hominis *Philoſophi cũ axioma.*

natura

natura. Eſt autem huius axiomatis ea ratio, quia pronunciata cuiuſq; ſcientiæ innituntur principijs, quæ ſi negentur, probari in eadem ſcientia non poſſunt. Vel enim per alia principia oſtenderentur, vel per effecta. Non per alia principia, cùm ponamus ea etiam negari. Non per effecta, quia qui ita eſt alicui ſcientiæ inſenſus, vt manifeſta eius principia inficietur, etiam rationes ab effectis ductas inficiabitur. Nullo igitur pacto principia ſcientiæ probari in eadem ſcientia poſſunt. Quid igitur? Num ſi principia negentur, diſputatio omnis continuò ſilebit, & aduerſariorum peruicacia impunè abibit? Minimè. Sed ſi ea ſcientia, cuius principia aduerſarij inficiantur, ſubalternata ſit, à ſubalternante opem requiret. Si non ſit, ad primam Philoſophiam prouocabit, vt eum illa ſuppetijs communium principiorum à calumnia vendicet. Poſcet quoq; opem à Dialectica, vt ſibi ad rem propoſitam vtcunque confirmandam probabilia ſuggerat argumenta. Sunt enim hæc prima Philoſophiæ, vt diſciplinarum omnium Reginæ, itemque Dialecticæ, vt communi earundem adminiſtræ, commiſſa munera. Quod ex iis, quæ primo libro prioris Analyticæ cap. 8. textu 27. & primo Topicorum capite 2. apud Ariſtotelem leguntur, manifeſtum eſt.

QVÆSTIO I.

DISTINGVATVR-NE TOTVM reipſa à ſuis partibus ſimul ſumptis, an non?

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA AFFIRmatiuam quæſtionis partem oſtendere videantur.

PRoximo cap. text. 17. inſeruit Ariſtoteles quæſtionem de diſtinctione totius, & partium, quæ ſi de partibus ſingulatim ſpectatis intelligatur, facilem habet explicatum, ſicuti difficilem ea, quæ eſt de diſtinctione totius à partibus ſimul ſumptis. Nam quòd totum à qualibet parte re ipſa differat, ex eo perſpicuè patet, quia alioqui, vt Ariſtoteles loco citato diſputat, vna pars eſſet idem re cum altera, ſiquidem, quæ vni & eidem ſunt eadem, inter ſe quoque eadem ſunt.

...tam eſſe ...m diſtin ...re ipſa a ...bus par

Num verò totum re ipſa à partibus ſimul ſumptis diſſideat, anceps omnino quæſtio eſt, eaque à nobis in præſentia diſcutietur. Non quærimus autem de toto per accidens aut ex aggregatione, cuiuſmodi ſunt homo albus, lapidum aceruus: nec de toto Metaphyſico, veluti de animali, prout ex genere & differentia conſtat: nec etiam de toto vniuerſali, vt de eodem animali, quatenus habet ſub ſe ſpecies. Namque Philoſophorum prope omnium conſentiens opinio eſt, hæc à ſuis partibus non diſtingui. Tantùm igitur in controuerſiam vocamus, an totũ Phyſicum, verbi gratia, homo quatenus ex corpore & animo coaleſcit; aut totum integrum, ſeu, vti vocant, integrale, vt magnitudo, à ſuis partibus ſimul ſumptis re ipſa differat.

...que toto quæſt...

Partem affirmatiuam tuentur Auicenna li. 3. Metaphyſ. cap. 4. Scotus 8. Metaphyſ. quæſt. 4. & in 3. ſententiarum diſtinct. 2. quæſt. 2. eiuſque ſectatores eodem loco, Heruæus quodlibeto 2. qu. 14. Caietanus in comment. 3. partis, ad articulum quintum quæſtionis ſextæ, Capreolus in 3. diſtin. 2. quæſt. vnica, artic. 1. Burlæus hoc loco, Ferrarienſis tum qu. 5. huius libri, tum 4. contra gentes, ad cap. 81. Zimara in theorematis propoſitione 75. & alij: quanquam duo hi poſteriores de quolibet toto integrali, ſicuti & Ioannes à Neapoli quodlib. 2. quæſt. de toto homogeneo contrariè opinantur. Porrò cùm multis modis vnum ab alio re ipſa differre poſſit, non aſſerunt huiuſce opinionis auctores, diſtingui totum à collectione partium ſe toto, id eſt, per quamlibet ſui partem, nec per aliquid ſui, id eſt, per aliquam ſui partem, ſed de toto, id eſt, naturæ ſuæ integritate, vel (quod eodem recidit) quia totum ſit tertia quædam res, atq; vnum quid per ſe, partes verò non niſi plura, etſi incompleta, vtpote, ex quibus totum ipſum concreſcit & coagmentatur. Probatur verò hæc ſententia his argumentis.

Aff. partis aſſertores.

Maironius in 3. d. 1. qu. 10. Licheius d. 2. q. 2. Baſſolius in 2. d. 12. q. 2. Argẽtinas, d. 15. q. vnic. ar. 4. Antonius And. 7. Met q 18. Iaueli. qu. vlt.

1. Argum. Primũ. Generatio eſt mutatio vna, habet ergo vnum ſimplicem terminum: ſed is non eſt relatio vnionis, ſiue nexus materiæ & formæ, tũ quia alioqui nulla eſſet generatio ſubſtantialis, ſiquidem non ſubſtantia, ſed accidens gigneretur, tum quia, vt Ariſtoteles docet 5. lib. huius operis cap. 2. tex. 10. ad relationem non fit per ſe vlla mutatio: nec etiam eſt forma, vt conſtat ex 7. Metaph. cap. 8. text. 26. & 27. & multò minus materia, cùm generationi ſupponatur, & ab ortu interituque libera ſit, nec denique poteſt eſſe materia & forma vnitæ, quandoquidem quocunque modo accipiantur, non ſunt vnum, ſed plura. Erit igitur aliquid aliud ab his re ipſa diſtinctum, id eſt totum. Corroboratur verò eiuſdem argumenti vis, primùm quia aliquando nulla parte intereunte totum corrumpitur, vt patet in interitu hominis: deinde quia in morte Chriſti ſeruatoris noſtri retenta vnione partium humanitatis cum Verbo, diſſoluta eſt vnio Verbi cum humanitate, quod fieri non potuiſſet, niſi alia eſſet vnio inter Verbum & humanitatem, alia inter Verbum & partes ſimul ſumptas. Ex quo ſequitur humanitatem, & partes, non eſſe idem.

2. Argum. Secundò: Nihil poteſt ſe ipſum realiter cõponere, alioqui idem ſibi ipſi cauſa eſſet, quod

fieri poſſe negant, omnium Philoſophorum
aſſenſu, Plato in Hippia Maiori, & D. Auguſt.
1. de Trinit. cap. 1. ſed partes realiter compo-
nunt totum, non ſunt igitur per ipſum totum.
Nec ſatisfaciet, qui dicet partes nō collectim,
ſed ſigillatim acceptas totum conficere. E-
nimuerò totum non ex partibus diuulſis, ſed
in vnum collectis, fit.

3. Argum.

Tertiò: Si totum per ſe non diſtingueretur
re ipſa à ſuis partibus, ſequeretur contra com-
mune Philoſophorum placitō, nihil eſſe diſ-
criminis inter totum per ſe, & totum ex ag-
gregatione. Probatur ſequi. Nam ſi totum
per ſe eſt ſuæ partes: cùm partes ſint plura en-
tia, & omne totum, quod eſt plura, ſit totum
ex aggregatione, planè fit, vt totum per ſe, ſit
totum ex aggregatione.

4. Argum. ex Ariſt. teſtimonijs.

Quarto: Accedunt ad hanc ſententiam con-
firmandam Ariſtotelis teſtimonia. Nam ini-
tio 2. de anima text. 2. & lib. 7. Metaphyſ. cap. 3.
text. 7. & lib. 12. cap. 3. text. 14. Archytam Ta-
rentinum imitatus, diuidit ſubſtantiam in ma-
teriam, formam, & compoſitum, aſſeritque
hæc eſſe tres ſubſtantias. Item 5. libro Meta-
phyſ. cap. 14. text. 19. ait ſex non eſſe bis tria,
ſed ſemel ſex. & lib. 7. cap 17. text. vltimo, ſylla-
bam Ba, non eſſe B, & A. & eodem libro & ca-
pite carnem non ſolùm ignem ac terram, aut
calidum frigidumque, ſed etiam aliud quid-
piam eſſe. & apertiùs lib. 8. cap. 6. text. 15. o-
mnium, quæ partibus conſtant, totum non
eſſe aceruo ſimile, ſed aliquid præter partes.
Videtur igitur Ariſtotelicæ doctrinæ prorſus
conſentaneum, totum reipſa à partibus ſuis
diſtingui.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA PRO NEGA-tiua parte quæſtionis.

Item Paludanus in 3. d. 1. q. 1. Niph. 4. Metaph. q. 19. Achillin. l. 1. de elementis, q. 24. Scotus et Toletus hoc loco: vtrunq; verò partem ſuetur Socin. 7. Met. q. 12.

COntrariam opinionem amplexi ſunt de
Græcis Themiſtius, Philoponus, Simpli-
cius, Alexander, & Eudemus. Ex Latinis Dur.
in 3. ſent. diſtinct. 2. quæſtione ſecunda. Ae-
gid Rom hoc loco, Gregorius Arim. in 1. diſt.
24. quæſtione prima, articulō 1. cæterique
è ſchola Nominalium. Idem etiam videtur
ſentire Boëtius in libro de Trinit. capite 3. &
Plato in dialogo de vno omnium principio.
Suadetur autem hæc ſententia hunc in mo-
dum. Primùm, quæcunque ex eiſdem con-
ſtant partibus, reipſa idem ſunt: ſed totum, &
formæ ac materiæ collectio, conſtant ex ijſ-
dem partibus: ergo re ipſa idem ſunt. Maior
propoſitio conſpicua eſt, & ab aduerſarijs in
hac ipſa diſputatione inculcata. Aſſumptio
oſtenditur. Nam quòd illa collectio per ſe
ſumpta, ſemota tertia entitate, conſtet ex par-
tibus, non videtur quo pacto negari poſſit.
Cur enim homo albus, cæteraque id genus

A compoſita, conſtare partibus dicentur, non
verò collectio illa formæ & materiæ? At quòd
conſtet ex iiſdem, quibus totum, luce clarius
eſt. Quòd ſi quiſpiam ex eo velit huiuſce ar-
gumenti robur infringere; quia pari ratione
oſtendi etiam poſſet, totum non diſtingui à
partibus ſeparatis, ſiquidem tam disiuncta-
rum, quàm coëuntium inter ſe partium col-
lectio ex ijſdem fit paribus: is facilè reuince-
tur, propterea quòd ſatis pateat, non eandem
B eſſe vtrobiq; rationem, quandoquidem par-
tibus disiunctis deeſt vnio, ſine qua totum
per ſe non cohæret; quæ non deeſt partibus
coniunctis, à quibus duntaxat hæc opinio to-
tum non diſtinguit.

Refellitur reſponſio.

Deinde, ſi totum Phyſicum re ipſa differret
à ſuis partibus, quia ab illis componitur, ſe-
queretur totum ex aggregatione, vt aceruum
lapidum, re ipſa quoque à ſuis diſtingui, quod
aduerſarij negant. Probatur ſequi. Etenim ſic-
C ut homo, verbi gratia, ex materia & forma, ita
aceruus lapidum ex lapidibus coaleſcit: alio-
quin totum non eſſet. Quòd ſi quis occurrat,
aceruum lapidum componi ex partibus non
collectim, ſic enim ab illis non differt, ſed ſin-
gulatim ſumptis, idem de toto per ſe dicetur.

Rurſus, quæcunque in rebus creatis reali-
ter differunt, eſſentia quoque diſtinguuntur:
atqui totum & partes non diſtinguuntur eſ-
ſentia: ergo nec realiter. Maior probatur:
D quia cùm realitas deferat ſecum eſſentiam,
vbicunque alia fuerit realitas, aliam dari eſ-
ſentiam oportebit, excepto myſterio Trini-
tatis, cui id proprium ac peculiare eſt, vt vni-
tas identitaſque eiuſdem numero eſſentiæ
non impediat realem perſonarum diſtinctio-
nem. Minor autem ex eo ſuadetur, quia eſ-
ſentia totius nihil eſt aliud quam ſuæ partes,
vt eſſentia hominis Phyſicè conſiderati, ma-
teria & forma. Vnde & homo definitione
E Phyſica eſſentiali per nihil aliud, quam per
ſuam materiam & formam, à Philoſophis de-
finiri conſueuit.

Ex D. Th. 4. contra gent. cap. 81.

Præterea, quidquid aduenit enti conſtitu-
to iam in actu, eſt accidens, vt conſtat ex ijs,
quæ tradit Ariſtoteles hoc in libro capite 8.
à textu 75. atqui tertia illa entitas totius, ſi da-
tur, aduenit materiæ copulatæ cum forma,
quæ eſt actus: igitur tertia illa entitas eſt ac-
cidens, non ſubſtantia: ſed accidens eſſe non
F poteſt, vt nemo non videt: quis enim dicat
humanitatem eſſe accidens? ponenda igitur
non eſt.

Item, ſi totum non eſſet res eadem cum
ſuis partibus, poſſent diuina virtute conſer-
uari partes ſimul ſumptæ, atque vnitæ ſine
toto; quod nequaquam videtur admitten-
dum. Probatur aſſumptum. Nam etſi totum
nullo modo ſine partibus cohærere poſſit,
propterea quòd illius eſſentia ex partibus
conſtat: tamen cùm partes non conſtituan-
tur ex toto, quid obſtabit, (ſi illud origine an-

tecedunt,

ceedunt, neque ab illo diſtinguuntur) quo minùs ſine ipſo conſeruentur? At quòd hoc admittendum non ſit, ex eo ſuadetur, quia ſi anima Socratis informet materiam quantitate, cæteriſque accidentibus inſtructam, ſanè coniunctum illud ex materia & forma, ſecluſa tertia entitate, intelliget, loquetur, loco mouebitur, denique omnes vitæ actiones adminiſtrabit, & ex conſequenti erit quoddam hominis indiuiduum, atque adeò totum, ſimulque totum non erit, quia ita volunt aduerſarij.

Ad hæc, ea potiſſimùm ratione ducuntur, qui totum a partibus diſtinguunt, quod pro certo habeant, partes non eſſe vnum, totum verò per ſe, vnum eſſe: at partes ſimul ſumptæ reuera vnum ſunt. Non eſt igitur cur ab iis totum diſtinguant. Probatur aſſumptio. Namque ideo homo, verbi gratia, vnum quid eſt, quia conſtat ex pura potentia & forma ſubſtantiali, vt aſſerit Ariſtoteles ſecundo libro de Anima cap. 1. textu 7. & 8. Metaphyſicæ cap. vlt. textu 15. ſed illa materiæ & formæ collectio, dempta quacunque alia tertia entitate, coaleſcit ex pura potentia & forma ſubſtantiali: eſt igitur vnum quid per ſe. Corroboraturque iterum argumentum, quia ſi vnio imperfecta, ac ſecundum quid huiuſmodi eſt, quæ reperitur inter partes alicuius compoſiti per artem, veluti domus, aut nauigij, reddit partes vnum ſecundum quid: certè vnio ſimpliciter perfecta, qualis inter materiam & formam cernitur, reddet eas vnum ſimpliciter. Accedit commune illud, & tritum argumentum, quod res non ſunt multiplicandæ abſque neceſſitate: nulla verò neceſſitas cogit, ponere tertiam illam entitatem à partibus diſtinctam.

Tandem, huic parti fauet id, quod ait Ariſtoteles in ſecundo libro de anima cap. 1. text. 9. quemadmodum pupilla & aſpectus eſt oculus, ita anima & corpus animal, & illud D. Auguſt. 7. de Trinit. cap. 4. Homo nihil aliud eſt, quam anima & corpus. Item illud ex ſymbolo D. Athanaſij: Sicut anima & caro vnus eſt homo: ita Deus & homo vnus eſt Chriſtus.

ARTICVLVS III.

VTRANQVE PARTEM CONtrouerſiæ videri probabilem, veriorem tamen affirmatiuam.

IN hac diſceptatione difficile eſt, quid ſententias decernere; cùm vtraque opinio pro ſe magni nominis Philoſophos, & rationes penè pares habeat. Quare in re prorſus ambigua, vtriuſque partis argumenta diluemus, vt quam quiſque magis probarit, amplectatur.

A Et vero nos in decurſu harum in Ariſtotelem commentationum, partem ſequemur affirmatiuam, quæ aliquanto verior, & ad alios Philoſophiæ locos explicandos, tuendoſque expeditior videtur.

Plenioris autem doctrinæ gratia quædam obſeruanda erunt. Quorum primum eſt. nonnullos adductos ſuperioribus argumentis ex aduerſo pugnantibus, mediam viam tenuiſſe, aſſerentes totum & partes nec re ipſa differre, nec idem omnino eſſe; ſed ratione diſtingui. Quorum placitum, etſi quibuſdam arrideat; nobis tamen non probatur. Videtur enim in hac controuerſia, ſi rem accuratè expendamus, aut innitendum prioris ſententiæ fundamentis, ſicque ponendam tertiam illam entitatem: aut poſterioris, ac non ſolùm eiuſmodi entitatem, vti ſuperfluam, à toto ablegandam; ſed & modum illum realem, qui exigitur ad diſtinctionem rationis, ſi ſermo ſit de diſtinctione non in ſola mentis notione exiſtente, ſed in rebus ipſis reperta. Namque is etiam modus in tanta partium ſimul ſumptarum, & totius identitate minimè neceſſarius exiſtimari debet.

Media quædam opinio aliorum.

Partes non diſtingui à toto ſola ratione concepta.

Si quis verò obijciat Socratem, qui habet in ſe modum quendam entitatiuum, in quo ſita eſt ratio ſuppoſiti, cuius merito dicitur per ſe ſubſiſtere, qui modus neque illius humanitati per ſe ſumptæ, neque materiæ & formæ in ſe ſpectatis conuenit: atque adeò Socratem differre à partibus ſimul ſumptis ratione concepta. Occurrendum eſt; non conferri hoc loco partes Phyſicas cum ſuppoſito, ſed cum natura. Quòd ſi cum ſuppoſito comparentur, negandum non eſſe differre illas, vti argumentum comprobat. Sed de diſtinctione naturæ a ſuppoſito alibi.

Obiectio.

Dilutio.

Secundum eſt, ſi quis roget, quonam modo in ea ſententia, quæ totum non diſtinguit à partibus; collectio partium vnitarum ab earundem non vnitarum collectione diſſideat, per aliquid ſui, an ſe tota? Reſpondendum, nec per quamlibet, nec per aliquam ſui partem diſtingui, cùm vtraque collectio eiſdem conſtet partibus: ſed diſtingui ipſa vnione, vt vnum quid per ſe à pluribus, quæ non ſunt illud vnum: ſed tamen erunt, ſi mutuò iungantur.

Collectio partium vnitarum, quo pacto differat à collectione earũdem non vnitarum.

Tertium eſt, quoſdam ex ijs, qui totum Phyſicum à partibus diſtinguunt, cenſuiſſe non differre totum continuum, vt lineam, & ſuperficiem à ſuis. Quòd ob id non ſine probabilitate dictum exiſtimari poſſet, quia ratio, ob quam prædicta diſtinctio inducitur, ea potiſſimùm videtur eſſe, quòd totum Phyſicum, vnum ſimpliciter ſit, eius verò partes abſolutè plura entia, videlicet materia & forma: quod quia in partibus totius continui non cernitur, quandoquidem non ſunt actu plura entia, ſed vnum quid actu, poteſtate verò plura, ſuperfluum erit inter continuum

Quoſdam excipere totum continuum.

& eius partes, realem ſtatuere diſtinctionem. A

Sed parum conuenienter ſua ſententia.

Verùm hæc ſententia non videtur aptè cohærere cum ea, quæ totum Phyſicum à partibus re ipſa diſtinguit. Nec enim illa eo tantùm argumento, quod à totius vnitate deſumitur, ſtabilienda eſt: ſed alia quoque ratione, quæ non minorem habet efficacitatem, & in toto etiam continuo vim obtinet, nimirum quòd nihil ex ſe ipſo conſtare, aut cauſari queat, totum verò continuum ex ſuis partibus cauſetur, & conſtet, vt in primo articulo diſpu- B tabamus.

ARTICVLVS IV.

DILVTIO ARGVMENTORVM probantium, diſtingui totum à ſuis partibus.

C

Sol. 1. rationis 1. art.

DIſſoluamus nunc rationes primi articuli in eorum gratiam, quibus totum à partibus non diſtingui magis placuerit. Ad primam reſpondendum eſt ex doctrina Ariſtotelis, ſecundo huius operis cap. 1. text. 14 & 7. Metaphyſ. cap. 8. text. 26 & 27. in generatione cuiuſque rei duplicem terminum reperiri, vtrunque ſuo modo ſimplicem. vnum minùs præcipuum, id eſt, formam, quæ in materiam inducitur: alterum præcipuum, nempe ipſum D compoſitum, quod etſi a partibus collectiuè ſumptis non diſtinguitur, nihilominùs vnum quippiam eſt, quia eiuſmodi partes, cùm ſint pura potentia & actus ſubſtantialis, eo ſunt ingenio, vt in vnam naturam coëant, vti ſuperiùs dictum fuit.

Confirmatio eiuſdem.

Neque obſtat, quod vtraque parte incolumi totum corrumpatur: nõ enim partes diſſitæ, ſed in vnum collectæ rationem totius obtinent. Quo fit, vt licet vtraque maneat, ijs tamen disiunctis totum nihilominus E intereat, videlicet pereunte, non ſolum vnione, ſed etiam integritate totius, quod citra vnionem minimè cohæret. Atque hinc etiam perſpicua eſt ſolutio alterius partis eiuſdem argumenti.

In morte Chriſti non fuit diſſoluta vnio Verbi cum anima & corpore disiunctis.

Dicimus enim, in morte Chriſti diſſolutam fuiſſe vnionem Verbi cum humanitate, non autem cum anima & corpore inuicem disiunctis: propterea quòd ſeparata anima à corpore deſijt eſſe humanitas, quæ non niſi vnitis partibus exiſtit: atque ita non F potuit Verbum vnitum eſſe humanitati, vtpote non iam exiſtenti, potuit tamen vnitum eſſe partibus, quæ licet toto intereunte diuulſæ fuerint, in ſe tamen integræ, ac ſuperſtites manſêre.

Sol. 2.

Secundæ verò rationi faciebat ſatis adhibita ibidem reſponſio. Nec quod deinde obijcitur quicquam efficit. Enimuerò partes vnitæ, ſed tamen diuiſiuè ſumptæ, conflant totum, verbi gratia, materia Socratis, cùm eſt copulata formæ, & eiuſdem forma, cùm eſt A adiuncta materiæ, componunt Socratem: non autem collectiuè ſumptæ, quaſi collectio ipſa materiæ & formæ Socratem conſtituat. Atqui totum idem re cum partibus vnitis eſſe inquiunt, partes in vnum aſſociatas: non tamen collectiuè, ſed diuiſiuè accipiunt. Atque hæc reſponſio valet ad infringenda alia complura iacula, quæ aduerſarij eundem ad ſcopum torquent: quale eſt illud, partes eſſe in toto, vt inquit Ariſt. 4. huius operis cap. 3. B textu 23. nihil autem in ſe ipſo eſſe poſſe.

Explicatio aliarum rationũ eodem ſpectãtium.

Item illud, partes antecedere origine ipſum totum, ordinari ad totum, & ab illo perfici: cum tamen nihil ſe ipſum antecedat, nihil ad ſe ordinetur, aut à ſe perficiatur. Hæc enim omnia vera ſunt, ſi de partibus vnitis diuiſiuè, non autem collectiuè ſumptis, intelligantur.

Sol. 3.

Tertia ratio conſecutionem haud rectè infert. Licet enim totum per ſe, & totum ex ag- C gregatione in eo conueniant, quòd vtrunque ſit ſuæ partis ſimul acceptæ: differunt nihilominus, quia partes totius per ſe conſtituunt abſolutè vnum ob cauſam ante explicatam,

Diſcrimen inter totum per ſe, & totum per aggregationem.

partes verò totius ex aggregatione conſtituunt abſolutè plura, vnum verò ſecundum quid duntaxat, cùm ſimpliciter, actuque plura ſint, & ita ſe habeant, vt nec inter ſe continuentur, nec ſit in eis vna pars, quæ alteram tanquam actus ſuam potentiam ſubiectiuam D eiuſdem generis, hoc eſt, ſubſtantialem, informet.

Sol. 4.

Ariſtotelis verò teſtimonia facilem habent explicatum. Namque in illa ſubſtantiæ partitione non accipit materiam & formam collectiuè, ſed diuiſiuè. Cæteris verò ibidem citatis locis tantùm ſignificat, partes nec abiunctas, nec diuiſiuè acceptas, totum eſſe. Quanquam verba illa ex c. vltimo lib. 7. Met. aliam attingunt difficultatem, circa rei mixtæ E è quatuor elementis concretionem, de qua in lib. de ortu & interitu.

ARTICVLVS V.

EXPLICATIO ARGVMENTOrum, quibus oſtendebatur, totum F à ſuis partibus re ipſa non differre.

Sol. primi Arg. 2. art.

AD primum alterius partis argumentum dicendum eſt, quæ ex eiſdem conſtant partibus, idem eſſe, dummodò ex ijs eodem pacto conſtent, quod in re propoſita non accidit. Nam totum conficitur ex partibus, vt vnum quid per ſe, collectio verò partium non item, quia partes ſiue vnionem inter ſe habeant, ſiue non, & vtcunque accipiantur, non poſſunt non eſſe plura, & ex conſequenti nequit

quit earum complexio, vt vnum quid per ſe, A ex ipſis conſtare.

Ad ſecundum ſimiliter dicendum: non eodem modo totum ex aggeratione & totum per ſe è partibus confici. Hoc enim conficitur è ſuis, vt vnum quid ſimpliciter; illud, vt ſimpliciter plura. Atque adeò quàm aptè è poſteriori compoſitione, tam ineptè è priori realis diſtinctio habetur.

Ad tertium dicendum: quemadmodum in toto, vt in homine, ſunt duæ realitates par- B tiales, nempe realitas formæ & realitas materiæ, & vna totalis; videlicet integritas totius: ita dari vnam eſſentiam totalem & integram, diſtinctam ab eſſentia partium, vt argumentum concludit: quia tamen definitiones traduntur ad enodandam aperiendamq; rei naturam, quæ non niſi per partes, quibus conſtat, explicitè & diſtinctè traditas innoteſcit, inde eſt quòd illa totalis eſſentia per materiam & formam definiatur. Præter illas tamen ſem- C per loco generis ponitur aliud in definitione, quod ſit idem cum ipſo toto, vt cùm dicimus; homo eſt ſubſtantia conſtans corpore & animo rationali.

Ad quartum: dicito omnem formam informantem, quæ aduenit enti in actu, eſſe accidens. integritatem verò totius non eſſe formam informantem, etſi habeat modum formæ comparatione ſuppoſiti. Qua de re lege, ſi placet, Heruæum in tract. de Vnitate formarum, D quæſt. 18 in ſolutione argumenti 4.

Ad quintum, neganda eſt antecedens propoſitio. Ad eius verò confirmationem ſunt, qui reſpondeant, ideò partes vnitas non poſſe abſq; toto conſeruari, quia non niſi in ipſo toto vniuntur. Verùm nō ſatisfaciunt, quia perperam ſtatuunt, non vniri partes niſi in toto, cùm reuera, ſiue detur tertia entitas diſtincta ab entitate partium, ſiue non detur, negari minime poſſit partes inter ſe quoq; aſſociari, & E mutui amoris nexu coniungi. Quo fit, vt nulla tam ab eis idonea ratio afferatur, cur materia & forma cum hac vnione abſq; toto conſeruari nequeant: præſertim cùm hæc origine antecedat eam, quam in toto habēt, quatenus in ipſo concurrunt. Quanquam & illud multò eſt veriſimilius, materiam & formam præter relationem mutuæ vnionis, quam inter ſe obtinent, nō habere aliam erga totum, quæ propriè relatio vnionis dicatur, ſed geminum duntaxat reſpectum, quo, prout partes ſunt, ad to- F tum quà totum eſt, referuntur.

Eſt igitur aliorum reſponſio, producta forma confeſtim reſultare totum, idque non per aliam actionem diſtinctam ab ea, qua forma producitur: atque ita fieri non poſſe, vt productione formæ non ſimul etiam totum gignatur. Sed neque hi nodum expediunt; ſiue enim reſultantia illa totius, ſit dicenda diſtincta actio, ſiue non, rationem nō reddunt, quare à Deo non poſſit impediri.

A Dicendum ergo potiùs, non omnia, quæ realiter differunt, poſſe diuina virtute ſeparatim exiſtere, cùm nimirum vel vnum ex altero componitur, vt totum ex materia & forma; vel alterum cōtinet totam alterius eſſentiam, vt materia & forma eſſentiam compoſiti Phyſici: quia vtrunque ſatis videtur impoſſibile, ſiue dari rem ſine partibus continentibus eius eſſentiam, ſiue partes ſine re, cuius eſſentiam continent. *Legitima ſolutio.*

B Ad ſextum, admiſſa maiori propoſitione neganda eſt minor, & ad eius probationem dicendum; hominem non iccircò duntaxat eſſe vnum quid per ſe, quia ex pura potentia, ſuoque actu ſubſtantiali conſtat; ſed quia fit, vt tertium quidpiam ex iis per ſe conſurgēs, quo pacto non ſe habet collectio formæ & materiæ, quæ nō eſt aliquid tertium, ſed forma ipſa & materia. Adde noluiſſe Ariſtotelem loco citato puram potentiam & formam ſubſtantia- *Solut. 6.*
C lem eſſe vnum ſimpliciter, ſed ex iis vnum condi. Ad argumenti verò confirmationem reſpondendum erit, licet vnio, quæ eſt inter materiam & formam, maior ſit, quàm quæ inter partes domus, aut cuiuſlibet alterius rei arte factæ, conſpicitur: non proinde tamen vnionem illam efficere poſſe, vt materia & forma ſimpliciter vnum euadant: ſed eò maiorem eſſe, quòd ita partes iungat, vt ex ipſis vnum quid per ſe coaleſcat. *Refutatio cōfirmationis.*

D Ad ſeptimum dicito: verum quidem eſſe philoſophicum illud pronunciatum, neq; ab eo deflexiſſe eius ſententiæ auctores. Nec enim tertiam illam entitatem induxēre, niſi cogente neceſſitate, quam propoſitis argumentis explicarunt. *Solut. 7.*

Ad vltimum reſpondendum eſt: effatum illud, Anima & corpus eſt animal, cæteraque id genus, vera eſſe in ſenſu non identitatem, ſed cauſam indicante: ac ſi diceremus, animal E conſtitui ex anima & corpore, & ex ſua forma & materia. *Solut. vlt.*

Ita patet, haud magno negotio vtriuſque partis argumēta dilui. A' qua verò D. Thomas ſteterit, controuerſum eſt, nec inter eius ſectatores conuenit. Nam & ipſi, alij in priorem, alij in poſteriorem iuēre ſententiam, & vtriq; eam, quam ſequuntur, illius eſſe volunt.

QVÆSTIO II.

F *SITNE MATERIA PRIMA ex ſe diuidua & extenſa, an non?*

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS PARS affirmatiua oſtendi videatur.

QVoniam Ariſtoteles aduerſus Parmenidem & Meliſſum aſſeuerauit ſubſtantiam ex ſe omni prorſus magnitudine & extenſione

carere, id an verè dictum ſit, præſertim de materia, vbi maior occurrit difficultas, breuiter hoc loco expendemus. Non defuere, è recentioribus præſertim Philoſophis, qui partem quæſtionis affirmantem ſequerentur, quibus hæc potiſſimùm argumenta ſuppetunt.

1. Argum. Primùm, materia ita ſub quantitate obliteſcit, vt diuerſæ eius partes diuerſis partibus quantitatis reſpondeant: ergo ipſa materia in ſe partes atque extenſionem poſſidet. Etenim quòd eiuſmodi partes materiæ à partibus B quantitatis diuerſæ ſint, ea ratio probat, quia ſi à materia omnem prorſus quantitatem cogitatione ſeparemus, adhuc occurrent animo partes illæ ſubſtantiales materiæ, & à quantitate & inter ſe re ipſa diſtinctæ.

2. Argum. Item, ſubſtantia corporea, ſpectata prout naturæ ordine antecedit quantitatem, eſt actu quoddam totum integrum, conſtans partibus ſubſtantialibus ſibi intrinſecis: hæ autem partes, quoad ipſam ſubſtantiam, non C adueniunt toti quantitatis beneficio: alioqui quantitas conferret eſſe ſubſtantiale, quod nemo dixerit: igitur ſubſtantia corporea ante omnem quantitatem vendicat actu partes, è quibus integratur, & coaleſcit: atqui huiuſmodi partes nec eſſe, nec intelligi poſſunt abſque extenſione, cuius miniſterio pluralitatem, ſeu multitudinem ſortiantur: habent ergo ſecundùm ſe propriam ac peculiarem ſibi extenſionem. D

3. Argum. Deinde, quidquid eſt cauſa antecedentis, eſt etiam cauſa conſequentis: ſed materia, ex communi Philoſophorum conſenſu, eſt cauſa quantitatis, & hanc ſequitur diuiſibilitas: Igitur materia eſt cauſa diuiſibilitatis: atq; adeò non à quantitate materia, ſed à materia quantitas diuiſibilitatem obtinet.

4. Argum. Præterea, ſi materia non eſt ſuopte ingenio, viq; propria, extenſa, vel ita ſe habet, quia ſua natura indiuiſibilitatem poſtulat: vel quia E ex ſe eſt indifferens, vt diuidua aut indiuidua ſit. Si detur primum, ſequitur materiam nullo pacto diuiduam reddi poſſe, alioqui à natura propria decideret: ſi poſterius, nihil obſtabit, quominùs materia aliquas partes inextenſas, & inſectiles habeat, quod Philoſophi negant. Quare non videtur inficiandum, materiam primam ſecluſa quantitate extenſionem ac diuiſibilitatem ſortiri.

F

ARTICVLVS II.

MATERIAM PRIMAM NON niſi beneficio quantitatis extenſam ac diuiduam eſſe.

Concluſio quæſtionis. Contraria tamen ſententia vera eſt, & Ariſtotelicæ doctrinæ conſentanea, eamque tuetur maior ac melior Philoſophorum pars. Plotinus capite 17. libro ſexto, Ennead. 3. Auerroes in libro de Subſtantia orbis, M. Albertus hoc loco tractatu 2. capite 4. D. Thomas prima part. quæſt. 50. artic. 2. Durandus in 1. Sent. diſtinct. 34 quæſt. 1. Herueus quodlib. 1. quæſt. 15. Capreolus in 2. diſtinct. 18. quæſt. 1. artic. 3. & diſt. 9. quæſt. vnica, artic. 3. aliique complures. Suadetur vero hiſce rationibus. Si materia citra quantitatem per ſe extenſa & diuidua foret, ſequeretur in quolibet compoſito Phyſico, plures ſimul extenſiones reperiri, vnam quantitatis, alteram materiæ; imo plures dimenſiones corporis quanti, trifariam dimenſas; cum illa materiæ extenſio, ſi detur, nihil aliud reuera ſit, quam trina dimenſio è genere quantitatis. At enim hoc nequaquam admitti debere ex eo patet, quia alioqui nihil impediret, quominùs facultate naturæ plures ſubſtantiæ corporea mole præditæ, in eodem loco ſimul exiſterent, ſeque inuicem penetrarent: ſiquidem cauſa, ob quam repugnat eas ſimul eſſe, non eſt earum ſubſtantia, cùm duo Angeli in eodem loco pariter conſiſtant, ſed quantitas, quæ proprium locum ſibimet vendicat, vt teſtatur Ariſtoteles 4. huius operis, capite 5. text. 45. Quare ſi in vno compoſito multæ trinæ dimenſiones in eodem ſitu per naturam cohærerent, quæ iam ratio ſupereſſet, cur duas ſubſtantias corporeas eiuſdem naturæ ſimul eſſe, ac ſe mutuo penetrare poſſe, inficiemur?

Vt Bernard. Genuens. apud Capr. in 3. d. 19. q. vnica, art. 3. Baſſolius in 4. d. 12. qu. 1. Iandunus q. 9. huius libri. Zimara in theor. prop. 98. Ferrar. 5. huius op. quæſt. 4.

Secundo: Natura ſicuti neceſſaria non denegat; ita neque ſuperfluum quicquam facit, nec efficere pluribus conſueuit, quod præſtare æquè bene paucioribus poteſt: atqui per ſolam quantitatis extenſionem potuit extendere, & diuiduam reddere materiam, omniaque accidentia, quæ in ipſa magnitudine expanſa ſunt. Non igitur aliam extenſionẽ præter eam, quæ à quantitate inducitur, corporeis ſubſtantijs natura attribuit.

Natura nec negat, neque prodiga.

Accedit auctoritas Ariſtotelis, qui cap. 2. huius libri, text. 15. docuit ſubſtantiam ſolius quantitatis merito extendi: & 5 Metaph. cap. 13. text. 18. inter affectiones quantitati proprias recenſuit, diuiſibile eſſe.

ARTICVLVS III.

DILVVNTVR ADVERSARIAE partis argumenta.

Argumenta verò primi articuli ita ſolues. Ad primum dicito cum Scoto in 2. d. 3. q. 4. eiuſque diſcipulo Baſſolio in 4. d. 12. q. 1. art. 1. Ioanne Maiore eadem quæſtione, & alijs, materiam ex ſe, ac ſecluſa etiam quantitate, habere partes ſubſtantiales, ex quibus intrinſecè componitur, non eas tamen habere extenſas & ordinarim diſpoſitas, atque vnam extra aliam, niſi miniſterio quãtitatis, cuius officium eſt,

Lege ibidem Liches. q. 3.

Reſponſio ad 1. Arg. 1. art.

eſt, eiuſmodi partes, alioqui implicitas & confuſas, explicare & euoluere. Itaque ad argumentum concedendum eſt quod aſſumit, fatendumque partibus quantitatis reſpondere partes entitatiuas materiæ, tam inter ſe, quam a materia re ipſa diſtinctas, ſed negandum, eas extendi ſine quantitatis beneficio. Atque hinc patet ſolutio ſecundi argumenti, cui quatenus aſſumit, partes materiæ nõ niſi ope quantitatis multitudinem ſortiri, occurrendum, verum id quidem eſſe, ſi ſermo ſit de multi- B tudine extenſiua, non tamen de multitudine entitatiua ſubſtantiali, quod vocant habere partes & partes. Quocirca ſi à materia omnem quantitatis effectum cognitione ſeparemus, non iam eam cum partibus extenſis concipere fas erit, niſi Deus eiuſmodi effectum aliquo modo, id eſt, quoad extenſionẽ, quam vocant negatiuam, ſuppleat, quod vtrum fieri poſſit, non eſt huius loci perſequi.

Ad tertium, diuiſibilitatem præſtari ma- C teriæ à quantitate, & quantitati aliquo modo a materia, diuerſo cauſæ genere. Materia nam- A que ſicut in genere cauſæ ſubiectiuæ tribuit eſſe quantitati, ita ei omnes affectiones eidem proprias, atque adeò diuiſibilitatem conferit. Rurſus verò quantitas in genere cauſæ formalis quaſi vicem repẽdit, ſemetipſam materiæ donans, eamque formaliter afficiens, & extenſam ac diuiduam reddens. Verùm licet ita res habeat, ſimpliciter tamen aſſerendum eſt, diuiſibilitatem à quantitate dari; ſiquidem cauſa formalis potior eſt: vnde huiuſmodi ap- B pellationes ipſis formis abſolutè debentur, attribuunturque. *Quo pacto quantitas dicatur ſequi materiã, explicatum eſt hoc in lib. 9. 1. cap. 4.*

Ad quartum, materiam haud ideircò dici non eſſe à ſe extenſam, quòd natura ſua poſcat indiuiſibilitatem, extenſionemque à ſe remoueat, vt rectè probat argumentum: nec item propterea quòd differens ſit, vt diuidua, vel indiuidua exiſtat. Re enim vera nunquam ſine extenſione & diuiſibilitate cohæret, aut vllis naturæ viribus cohærere valet: ſed quia C licet ex ſe apta ſit, vt extendatur, eam tamen extenſionem non a ſe, ſed quantitatis acceſſu obtinet. *Ad 4. arg.*

Κεφάλαιον γ.

Καὶ ἐξ ὧν ἐπιδεικνύουσι, λύειν οὐ χαλεπόν· ἀμφότεροι γὰρ ἐριστικῶς συλλογίζονται, καὶ Μέλισσος καὶ Παρμενίδης. καὶ γὰρ ψευδῆ λαμβάνουσι, καὶ ἀσυλλόγιστοί εἰσι· μᾶλλον δὲ ὁ Μελίσσου φορτικὸς λόγος, καὶ οὐκ ἔχων ἀπορίαν· ἀλλ' ἑνὸς ἀτόπου δοθέντος, τἆλλα συμβαίνει. τοῦτο δ' οὐδὲν χαλεπόν. ὅτι μὲν οὖν παραλογίζεται Μέλισσος, δῆλον· οἴεται γὰρ εἰληφέναι, εἰ τὸ γενόμενον ἀρχὴν ἔχει ἅπαν, ὅτι καὶ τὸ μὴ γενόμενον οὐκ ἔχει.

ἔπειτα

CAPVT III.

EA etiam a ſoluere, quibus id non monſtrant, non eſt difficile. Vterque enim & Meliſſus & Parmenides contentioſè ratiocinantur. Nam falſa aſſumunt, nec rectè concludunt. Quanquam Meliſſi ratio magis eſt importuna, ac dubitationem non habet. Sed abſurdo vno dato, cætera ſequuntur, quod quidem difficultatem non habet. Captioſè itaque Meliſſum ratiocinari manifeſtum eſt: ſumpſiſſe enim arbitratur, ſi quicquid ortum eſt principium habeat, id non habere, quod ortum non eſt. Textus 23.

b Deinde

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

EA a etiam ſoluere] Ingreditur ad diſſoluendas Parmenidis & Meliſſi rationes, etſi nullum habeant momentum, adeoque ſint captioſæ, & ſophiſticæ, vt non modò falſum aſſumunt, ſed & formulam ipſam argumentandi nequaquam ſeruent. Prius tamen Meliſſi diluit rationem, quòd futilior ſit, ac magis inepta, nullamque habeat difficultatem. Erat autem illa in hunc penè modum concluſa, vt Simplicius aliique Interpretes colligunt: Quidquid genitum eſt, habet principium; ergo quidquid genitum non eſt, non habet principium: ſed id quod eſt, genitum non eſt; ergo principium non habet: quod autem non habet principium, neque habet finem; ergo id, quod eſt, finem non habet, atque adeò infinitum eſt: ſed id, quod eſt infinitum, neceſſario eſt vnum, quia multa ſimul infinita eſſe non poſſunt; iam enim terminis definirentur: eſt igitur vnum: quare & immobile. Etenim cùm ſibi ſemper ſimile ſit, omnemque occupet locum, alio ferri nequaquam poterit. Iam verò id quod eſt, non eſſe genitum ex eo probatur, quia vel ex ente, vel è nihilo eſſet genitum; quorum neutrum rectè dicitur, cùm ex nihilo fieri aliquid non poſſit: ex ente autem ſi quid fiat, antequam gignatur neceſſe ſit eſſe, quod contradictionem inuoluit.

Hæc eſt Meliſſi ratiocinatio, quam Ariſtoteles magis importunam vocat; quia veritatem apertiùs oppugnat. Eam igitur refellit, negando primam conſequutionem, quòd ex oppoſito antecedentis oppoſitum conſequentis inferat, quæ concludendi ratio, vt patet ex capite 4 libri primi Elenchorum, niſi conſtet terminis reciprocantibus omnino vitioſa eſt. Neque enim valet: Quidquid homo eſt, animal eſt: igitur quidquid homo non eſt, animal non eſt. Quòd verò termini, ex quibus Meliſſi argumentatio componitur, non reciprocentur, ſatis patet. Namque

ſi principium pro principio magnitudinis ſumatur, genitum verò pro eo, quod generatione Phyſica productum fuit, aliquid habet principium, quod genitum non fuit; nempe corpus cœleſte.

ἔτι καὶ τοῦτο ἄτοπον, τὸ παντὸς οἴεσθαι ἀρχὴν τοῦ πράγματος, καὶ μὴ τοῦ χρόνου, καὶ γενέσεως μὴ τῆς ἁπλῆς, ἀλλὰ καὶ ἀλλοιώσεως, ὥσπερ οὐκ ἀθρόας γινομένης μεταβολῆς. ἔπειτα καὶ διὰ τί ἀκίνητον, εἰ ἕν; ὥσπερ γὰρ καὶ τὸ μέρος ἓν ὄν, τοδὶ τὸ ὕδωρ, κινεῖται ἐν αὑτῷ, διὰ τί οὐ καὶ τὸ πᾶν; ἔπειτα ἀλλοίωσις διὰ τί οὐκ ἂν εἴη. ἀλλὰ μὴν, οὐδὲ τῷ εἴδει: οἷόν τε ἓν εἶναι, πλὴν τῷ ἐξ οὗ. οὕτως δὲ ἓν καὶ τῶν φυσικῶν τινες λέγουσιν, ἐκείνως δ' οὔ· ἄνθρωπος γὰρ ἵππου ἕτερον τῷ εἴδει, καὶ τἀναντία ἀλλήλων. καὶ πρὸς Παρμενίδην δὲ, ὁ αὐτὸς τρόπος τῶν λόγων, καὶ εἴ τινες ἄλλοι ἴδιοί εἰσι. Є ἡ λύσις, τῇ μὲν ὅτι ψευδής, τῇ δὲ ὅτι οὐ συμπεραίνεται. ψευδὴς μὲν ᾗ ἁπλῶς λαμβάνει τὸ ὂν λέγεσθαι, λεγομένου πολλαχῶς. ἀσυμπέραστος δὲ, ὅτι εἰ μόνα τὰ λευκὰ ληφθείη σημαίνοντος ἓν τοῦ λευκοῦ, οὐθὲν ἧττον πολλὰ τὰ λευκά. καὶ οὐχ ἕν· οὔτε γὰρ τῇ συνεχείᾳ ἓν ἔσται τὸ λευκόν, οὔτε τῷ λόγῳ. ἄλλο γὰρ ἔσται τὸ εἶναι λευκῷ, καὶ τῷ δεδεγμένῳ. Є οὐκ ἔσται παρὰ τὸ λευκὸν οὐθὲν χωριστόν· οὐ γὰρ ᾗ χωριστόν, ἀλλὰ τῷ εἶναι ἕτερον τοῦ λευκοῦ, καὶ ᾧ ὑπάρχει. ἀλλὰ τοῦτο Παρμενίδης οὔπω συνεώρα, ἀνάγκη δὴ λαβεῖν τοῖς λέγουσιν ἓν τὸ ὂν εἶναι, μὴ μόνον ἓν σημαίνειν, τὸ ὂν καθ' οὗ ἂν κατηγορηθῇ, ἀλλὰ καὶ ὅπερ ὄν, καὶ ὅπερ ἕν. τὸ γὰρ συμβεβηκὸς καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται, ὥστε ᾧ συμβέβηκε τὸ ὄν, οὐκ ἔσται· ἕτερον γὰρ τοῦ ὄντος.

ἔσται

b *Deinde hoc quoque abſurdum eſt, cuiuſlibet rei, & generationis, non ſolùm ſimplicis, ſed etiam alterationis principium, non quidem temporis, ſed rei eſſe. exiſtimare, perinde quaſi mutatio nulla ſimul fieret.* c *Quam item ob cauſſam ſi vnum eſt, immobile eſt? Cur etenim, vt pars, quæ vna cùm ſit, vt hæc aqua, in loco eodem mouetur, non & ipſum vniuerſum? Alteratio deinde qua de cauſſa non erit?* d *Sed neque vnum ſpecie eſſe poteſt, niſi eo, ex quo. Quo quidem modo Naturales quoque nonnulli vnum aiunt eſſe, illo autem non aiunt. Nam & homo ab equo, & contraria inter ſe ſpecie differunt.* e *Idem contra Parmenidem rationum eſt modus, & ſi qui alij ſunt proprij, ſolutioq́; eſt, partim quòd falſa ſumit, partim quòd non concludit. Falſa quidem ſumit, quatenus id, quod eſt, vno modo ſumit dici, cùm multis dicatur,* f *non autem concludit. Nam ſi ſola alba ſumantur, ipſumq́; album vnum ſignificet, plura alba, & non vnum, nihil minùs erunt.* g *Neque enim quod album eſt continuatione erit vnum, neque ratione, cùm alia albi ſit ratio, alia eius, quod excipit. Nec ſeparatus vllus albor erit: non enim vt ſeparatus, ſed alia alboris eſſentia eſt, alia eius, in quo eſt. Ad quam rem Parmenides animũ nondum aduerterat.* h *Eos igitur, qui ens vnum eſſe inquiunt, neceſſe eſt ſumere non ſolùm ipſum ens, vnum, de quo dicatur, ſignificare, ſed quod propriè ens, & quod propriè eſt vnum. Accidens namque de ſubiecto aliquo dicitur, quare id non erit, cui id, quod eſt, accidit quandoquidem ab eo, quod eſt, diuerſum eſt.* Textus 24. Textus 25 Textus 26.

Aliquid

b *Deinde hoc quoque*] Meliſſum inſectatur, quòd collegerit, id quod eſt, conſtare infinita mole, eò quòd careat principio; videlicet temporis, cùm tamen multa eiuſmodi principium non habeant, quæ infinita non ſunt: nimium ponebat non dari principium temporis, aut generationis, ſiue ſubſtantialis, ſiue accidentariæ; ſed rei, id eſt, magnitudinis duntaxat, quod apertè veritati repugnat

c *Quam item*] Negat Meliſſo hanc conſecutionem. Id, quod eſt, habet infinitam molem: ergo eſt expers motus. Nam eſto aliò demigrare nequiret, cur eodem loco cieri non poſſet, vti cœlum, quod irrequieta vertigine circunuoluitur, tametſi nunquam ſecundùm ſe totum ſedem mutet? Deinde licet motu ad locum agitari impoſſibile foret, cur alterationem non ſubiret, ſaltem ratione ſuarum partium? Hoc poſterius membrum iccircò videtur Ariſtoteles adiecisse; quia, vt ipſe primo de Cœlo, capite quinto & ſexto demonſtrat, corpus infinitum moueri loco non poteſt.

Infinitũ corpus moueri loco non poſſe.

d *Sed neque vnum*] Poſtremò Meliſſum impugnat, quia intulerit id, quod eſt, eſſe vnum: cùm fieri nequeat, vt omnia ſint vnum ſpecie ſiquidem palàm eſt, hominem ab equo ſpecie diſtingui. Ac licet, inquit, non omnino abſurdum videatur, aſſerere omnia eo, quod eſt, id eſt, ſubiecto, ſeu materia vnum eſſe, vt veteres Phyſici, Thales, Anaximenes, Heraclitus, alijque nonnulli arbitrati ſunt, aſſerentes nihilominus res naturales differre accidentibus, habereque rationes diuerſas: affirmare tamen omnia eiuſdem eſſe rationis, extremæ dementiæ eſt. Aduerte non admitti hìc ab Ariſtotele, omnia entia ex materiæ permixtione conſtare, cùm multis in locis, vt 8. lib huius operis, & 12. Metaphyſices aliquas à materiæ fæce abſolutas in vniuerſo dari concedat. Loquitur ergo de ijs tantùm, quæ à veteribus peruestigatæ & inuentæ fuerant: hoc eſt, de rebus Phyſicis. Neque verò harum omnium eandem ſpecie materiam eſſe opinatur, vt in primo libro de Cœlo oſtendemus; ſed earum duntaxat, quæ ſub Lunæ orbe continentur, in quarum inſpectione omnis penè antiquorum cura & ſtudium conſumebatur.

Concedit Ariſtoteles res materiæ expertes.

e *Idem contra Parmenidem*] Confutat rationem Parmenidis, quam aſſerit & captioſe colligere, & à falſo petitam eſſe Etenim ſic ille argumentabatur: Quidquid eſt præter ens, eſt nõ ens: ſed non ens nihil eſt: ergo quidquid eſt præter ens, nihil eſt. id autem quod eſt, vnum eſt: ergo quidquid

quid eſt præter vnum, eſt nihil; ac proinde omnia vnum ſunt. Hanc rationem ait Ariſtoteles falſum aſſumere; quia cùm ens multis modis dici ſoleat, de ſubſtantia videlicet, & accidentibus; à Parmenide tamen ſumebatur, perinde ac ſi vno duntaxat modo, ſeu vniuocè diceretur. Vnde maior propoſitio prioris ſyllogiſmi vera eſt, accepto ente pro ſubſtantia & accidentibus, ſed tunc minor poſterioris, ſcilicet ens eſt vnum, à veritate aberrat, quia ſubſtantia & accidens, non vnum omnino ſunt, vt illi volebant, ſed plura ſimpliciter, atque vnum aliquo modo, vtpote analogica vnitate.

f *Non autem concludit*] Oſtendit rationem illam vitioſè concludere, quia ſeruata eadem argumentandi formula, neque alia ſumpta, antecedens verum erit, & conſequens falſum. Si enim ponamus omnia eſſe alba, & album ſignificare vnum, id eſt, vniuocam obtinere rationem, vt re vera obtinet, ſic licebit argumentari. Quicquid eſt præter album, eſt non album; at non album nihil eſt, vt ex hypotheſi conſtat; ergo quidquid eſt præter album nihil eſt; ſed album eſt vnum, cùm ſit vniuocum: ergo alba vnum tantùm erunt, non verò plura; in qua argumentatione id, quod antecedit, verum eſt; quod poſtremò colligitur, falſum.

g *Neque enim*] Oſtendit futura adhuc nihilominùs plura alba, quia alba non erunt continuatione vnum; ſiquidem albor niuis & lactis diſcreta erunt. Nec verò eandem habebunt rationem, quia natura alboris diſtincta erit à natura ſubiecti recipientis. Erit, inquit, diſtincta, non quaſi dandus ſit albor aliquis è ſubiecto abiunctus, ſed quia non eandem vendicabit eſſentiam, quam ſubiectum, in quo inhæret.

h *Eos igitur*] Iterum Parmenidem incuſat, alia ex alijs texens prolixa quadam diſputatione, quæ ad hunc ſyllogiſmũ redigi poteſt. Neceſſe eſt Parmenidem (ſi ſibi conſtet) nomen entis pro ſola ſubſtantia accipere: ex alia verò parte fieri nequit, vt ita ſumat, vana eſt igitur, & inepta eius argumentatio. maiorem, & minorem propoſitionem multis modis illuſtrat, tandemq; concludit nullum Parmenidi effugium relinqui, niſi vt fateatur accipi à ſe ens pro ſubſtantia, quæ nulla ex parte diuidi poſſit, aſſeratque vniuerſum ex indiuiduis partibus conſtare, quod Zeno Eleates eius diſcipulus concedere minimè recuſabat.

ἔσται παρὰ τὸ ὄν. οὐ γὰρ δὴ ἔσται ἄλλῳ ὑπάρχον τὸ ὅπερ ὄν. οὐ γὰρ ἔστιν ἕτερόν τι αὐτῷ εἶναι, εἰ μὴ πολλὰ τὸ ὂν σημαίνει οὕτως, ὥστε εἶναί τι ἕκαστον. ἀλλ' ὑπόκειται τὸ ὂν σημαίνειν ἕν. εἰ οὖν τὸ ὅπερ ὂν μηδενὶ συμβέβηκεν, ἀλλ' ἐκείνῳ, τί μᾶλλον τὸ ὅπερ ὂν σημαίνει τὸ ὂν, ἢ μὴ ὄν. εἰ γὰρ ἔσται τὸ ὅπερ ὂν τὸ αὐτὸ καὶ λευκόν, τὸ λευκῷ δ' εἶναι μὴ ἔστιν ὅπερ ὄν. οὐδὲν γὰρ οὐδὲ συμβεβηκέναι αὐτῷ οἷόν τε τὸ ὄν. οὐδὲν γὰρ ὂν ὃ οὐχ ὅπερ ὄν. οὐκ ἄρα ὂν τὸ λευκόν. οὐχ οὕτω δὲ ὥσπερ τι μὴ ὄν, ἀλλ' ὅλως μὴ ὄν. τὸ ἄρα ὅπερ ὄν, οὐκ ὄν. ἀληθὲς γὰρ εἰπεῖν, τὸ ὅτι λευκόν, τοῦτο δὲ οὐκ ὂν ἐσήμαινεν. ὥστε εἰ καὶ τὸ λευκὸν ἐσήμαινεν ὅπερ ὄν, πλείω ἄρα σημαίνει τὸ ὄν. οὐ τοίνυν οὐδὲ μέγεθος ἕξει τὸ ὄν, εἴπερ ὅπερ ὂν τὸ ὄν. ἑκατέρῳ γὰρ ἕτερον τὸ εἶναι τῶν μορίων. ὅτι δὲ διαιρεῖται τὸ ὅπερ ὂν εἰς ὅπερ ὄν τι ἄλλο, καὶ τῷ λόγῳ φανερόν. οἷον ὁ ἄνθρωπος εἰ ἐστὶν ὅπερ ὄν τι. ἀνάγκη καὶ τὸ ζῷον, ὅπερ ὄν τι εἶναι, καὶ τὸ δίπουν. εἰ γὰρ μὴ ὅπερ ὄν τι, συμβεβηκότα ἔσται. ἢ οὖν τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ ἄλλῳ τινὶ ὑποκειμένῳ. ἀλλ' ἀδύνατον. συμβεβηκός τε γὰρ ἔσται. καὶ λέγεται τοῦτο, ἢ ὃ ἐνδέχεται ὑπάρχειν, καὶ μὴ ὑπάρχειν. ἢ οὗ ὑπάρχει ἐν τῷ λόγῳ τοῦτο ᾧ συμβέβηκεν, οἷον, τὸ μὲν καθῆσθαι, ὡς χωριζόμενον. ἐν δὲ τῷ σιμῷ ὑπάρχει ὁ λόγος ὁ τῆς ῥινός, ᾗ φαμὲν συμβεβηκέναι τὸ σιμόν. ἔτι, ὅσα ἐν τῷ ὁριστικῷ λόγῳ ἔνεστιν. ἢ ἐξ ὧν ἐστιν ἐν τῷ λόγῳ τῷ τούτων, οὐκ ἐνυπάρχει ὁ λόγος ὁ τοῦ ὅλου, οἷον ἐν τῷ δίποδι ὁ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἐν τῷ λευκῷ, ὁ τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου. εἰ τοίνυν ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. καὶ τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκε τὸ δίπουν, ἀνάγκη χωριστὸν εἶναι αὐτό ὥστε ἐνδέχοιτο ἂν μὴ δίπουν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ἢ ἐν τῷ λόγῳ τῷ τοῦ δίποδος ἐνέσται ὁ τοῦ ἀνθρώπου λόγος. ἀλλὰ ἀδύνατον. ἐκεῖνο γὰρ ἐν τῷ ἐκείνου λόγῳ ἔνεστιν. εἰ δ' ἄλλῳ συμβέβηκε τὸ δίπουν καὶ τὸ ζῷον, καὶ μὴ ἔστιν ἑκάτερον ὅπερ ὄν τι, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἂν εἴη τῶν συμβεβηκότων ἑτέρῳ. ἀλλὰ τὸ ὅπερ ὂν ἔστω μηδενὶ συμβεβηκός. καὶ καθ' οὗ ἄμφω, καὶ ἑκάτερον, καὶ τὸ ἐκ τούτων λέγεσθαι· ἐξ ἀδιαιρέτων ἄρα τὸ πᾶν. ἔνιοι

Aliquid igitur, quod non eſt, erit. Quamobrem alij non inerit id, quod propriè eſt; non enim entis eſſentiam habebit, niſi ens multa ſignificet, ita vt vnumquodque, quidpiam ſit: ſed id, quod eſt, ſignificare vnũ, eſt poſitum. Si ergo quod propriè eſt nulli accidit ſed illi aliquid aliud, cur id quod eſt, id potiùs, quod propriè eſt, quàm quod non eſt, ſignificat? Nam ſi id, quod propriè eſt, idem etiam ſit album. albi autem eſſentia non eſt, vt propriè ſit (ſiquidem id quod eſt, accidere ei non poteſt, cum nihil ſit, quod propriè non eſt) ipſum album profectò non erit, non ſic autem veluti aliquod non ens, ſed omnino non erit Itaq; id, quod propriè eſt, non erit, cùm id, quod propriè eſt, album eſſe verè affirmetur, quod quidem album; id quod non eſt, ſignificabat: quare ſi album quoque id. quod propriè eſt ſignificat, id quod eſt, plura ſignificabit. Text.27. *Neque igitur magnitudinem id, quod eſt, habebit, ſiquidem ipſum propriè eſt. Nam vtriuſque partis ratio alia eſt. Id autem quod propriè eſt, in aliud quidpiam, quod propriè eſt, diuidi, ratione etiam manifeſtum eſt, veluti ſi homo ex his ſit, quæ propriè ſunt, neceſſe eſt & animal aliquid, quod propriè ſit, eſſe & itidem bipes. Nam ſi ea non propriè fuerint, erunt accidentia. Aut igitur homini, aut cuipiã alteri ſubiecto. At eſſe non poſſunt. Accidens enim aut id dicitur, quod ineſſe poteſt ac nõ ineſſe, aut id, in cuius ratione id ineſt cui accidit: vt ſeſſio quidem eſt vt id quod ſeparatur, in ſimo autem, naris, cui ſimum accidiſſe dicimus, ineſt ratio.* Text.28. *Totius præterea ratio in eorum definitione non ineſt, quæ aut in eius ratione aſſumuntur, aut ipſum componunt, vt in bipede hominis ratio, aut in albo ea, quæ eſt hominis albi Itaq; ſi hæc hunc in modũ ſe habent, bipedemq; eſſe homini accidit, aut ſeparare ipſum neceſſe eſt, vt homo non bipes eſſe poſſit, aut in* Text.29.

δ' ἐνέδοσαν τοῖς λόγοις ἀμφοτέροις· τῷ μὲν, ὅτι πάντα ἕν, εἰ τὸ ὂν ἓν σημαίνει, ὅτι ἐστὶ καὶ τὸ μὴ ὄν· τῷ δὲ ἐκ τῆς διχοτομίας, ἄτομα ποιήσαντες μεγέθη. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἀληθὲς, ὡς εἰ σημαίνει τι ὄν, καὶ μὴ οἷόν τε ἅμα τὴν ἀντίφασιν εἶναι, οὐκ ἔσται οὐδὲν μὴ ὄν· οὐδὲν γὰρ κωλύει μὴ ἁπλῶς εἶναι, ἀλλὰ μὴ ὄν τι εἶναι τὸ μὴ ὄν. τὸ δὲ δὴ φάναι παρ' αὐτὸ τὸ ὂν, εἰ μή τι ἔσται ἄλλο, ἓν πάντα ἔσεσθαι, ἄτοπον. τίς γὰρ μανθάνει αὐτὸ τὸ ὂν, εἰ μὴ τὸ ὅπερ ὄν τι εἶναι; εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲν ὅμως κωλύει πολλὰ τὰ ὄντα εἶναι, ὥσπερ εἴρηται. ὅτι μὲν οὖν οὕτως ἓν εἶναι τὸ ὂν ἀδύνατον, δῆλον.

Κεφά

bipedis ratione hominis ineſſe rationem: quod eſſe non poteſt, quandoquidem illud in hominis ineſt ratione. Verùm ſi alij cuipiam bipes & animal accidant, neutrumque eorum propriè eſt, homo quoque ex his erit, quæ alij accidunt. Sed quod propriè aliquid eſt, nullius ſit accidens, & de quo ambo, & vtrumque, id etiam, quod ex his eſt dicatur. Ex indiuiduis itaque vniuerſum. i Vtrique autem rationi nonnulli aſſenſere, ei quidem, qua concluditur vnum eſſe omnia, ſi ens vnum ſignificat; quoniam id ſit, quod non eſt: alteri verò, quæ ex diuiſione eſt in partes duas æquales, indiuiduas magnitudines faciendo. Conſtat autem etiam verum non eſſe, ſi ens vnum ſignificet, & contradictio ſimul eſſe non poſſit, id quod non eſt, nihil eſſe. Nam nihil prohibet id quod non eſt, eſſe, non omnino quidem, ſed aliquid, quod non eſt. At verò affirmare, niſi aliud quid ſit præter id, quod eſt, omnia vnum eſſe, abſurdum eſt. Quis enim id, quod eſt, aliud eſſe intelligit, quàm id quod propriè eſt? Quod ſi hoc ſit, nihil ſic prohibet, id quod eſt, multa eſſe, quemadmodum dictum eſt. Id igitur, quod eſt, non poſſe hoc modo vnum eſſe, eſt manifeſtum. Text.30. Text.31.

CAPVT

Plato & Xenocrates ſegniter Parmenidi & Zenoni reſtiterunt.

i *Vtrique autem rationi*] Plato eiuſque auditor Xenocrates, vt conſtat partim ex Sophiſta Platonis, partim ex libro de lineis indiuiduis (ſiue Ariſtoteles, ſiue Theophraſtus ſiue alius quiſpiã eius libri auctor fuerit) aduerſus Parmenidem & Zenonem diſputationem inierunt. Verùm ea pronuntiarunt, quæ reprehenſione haud minùs indigeant, atque ita ſegniter reſtiterunt, vt manus dare viderentur: Plato quidem Parmenidi Xenocrates autem Zenoni. Nam cùm Parmenides colligeret: ſi ens vnum ſignificet, omnia eſſe vnum: negabat Plato concluſionem, inquiens poſſe ens ſignificare vnum; nec ſequi proinde, ea quæ ſunt, vnum eſſe; cùm etiam id quod non eſt, ſit; quod ab ente diuerſum eſt. Itaque aiebat Plato non ens, id eſt, materiam primam (vt Porphyrius, & Philoponus exponunt) non eſſe ens, ſed reuera non ens; negabat autem Parmenidi non ens nihil eſſe, quia materia prima aliquid eſt. Xenocrates verò Zenoni concedebat, poſſe magnitudinem in partes indiuiduas ſecari, ne ſectiones aut in infinitum progrederentur, aut in nihilum deſinerent. Hos igitur ob hanc cauſſam coarguit hoc loco Ariſtoteles, plura in hanc ſententiam ſcripturus, præſertim aduerſus Xenocratem, 6. huius operis libro.

Κεφάλαιον δ.

Ὡς δ' οἱ φυσικοὶ λέγουσι, δύο τρόποι εἰσίν· οἱ μὲν γὰρ ἓν ποιήσαντες τὸ ὂν σῶμα τὸ ὑποκείμενον, ἢ τῶν τριῶν τι, ἢ ἄλλο ὅ ἐστι πυρὸς μὲν πυκνότερον, ἀέρος δὲ λεπτότερον, τἆλλα γεννῶσι, πυκνότητι καὶ μανότητι πολλὰ ποιοῦντες. ταῦτα δ' ἐστὶν ἐναντία. καθόλου δ' ὑπεροχὴ καὶ ἔλλειψις, ὥσπερ τὸ μέγα φησὶ Πλάτων καὶ τὸ μικρόν· πλὴν ὅτι, ὁ μὲν, ταῦτα ποιεῖ ὕλην. τὸ δὲ ἓν, τὸ εἶδος. οἱ δὲ, τὸ μὲν ἓν τὸ ὑποκείμενον, ὕλην· τὰ δ' ἐναντία, διαφορὰς καὶ εἴδη. οἱ δὲ ἐκ τοῦ ἑνὸς ἐνούσας τὰς ἐναντιότητας ἐκκρίνουσιν, ὥσπερ Ἀναξίμανδρός φησι· καὶ ὅσοι δ' ἓν καὶ πολλά φασιν εἶναι, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξαγόρας· ἐκ τοῦ μίγματος γὰρ καὶ οὗτοι ἐκκρίνουσι τἆλλα. διαφέρουσι δ' ἀλλήλων, τῷ τὸν μὲν περίοδον ποιεῖν τούτων, τὸν δ', ἅπαξ· καὶ τὸν μὲν, ἄπειρα, τά τε ὁμοιομερῆ καὶ τἀναντία· τὸν δὲ, τὰ καλούμενα στοιχεῖα μόνον. ἔοικε δὲ Ἀναξαγόρας οὕτως ἄπειρα οἰηθῆναι τὰ στοιχεῖα, διὰ τὸ ὑπολαμβάνειν τὴν κοινὴν δόξαν τῶν φυσικῶν εἶναι ἀληθῆ, ὡς οὐ γινομένου οὐδενὸς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος· διὰ τοῦτο γὰρ οὕτω λέγουσιν, ἦν ὁμοῦ τὰ πάντα, καὶ τὸ γίνεσθαι τοιόνδε καθέστηκεν ἀλλοιοῦσθαι. οἱ δὲ, σύγκρισιν καὶ διάκρισιν· ὅτι δ', ἐκ τοῦ γίνεσθαι ἐξ ἀλλήλων τἀναντία· ἐνυπῆρχεν ἄρα. εἰ γὰρ πᾶν μὲν τὸ γινόμενον ἀνάγκη γίνεσθαι ἢ ἐξ ὄντων, ἢ ἐκ μὴ ὄντων· τούτων δὲ τὸ μὲν ἐκ μὴ ὄντων γίνεσθαι, ἀδύνατον· περὶ γὰρ ταύτης ὁμογνωμονοῦσι τῆς δόξης ἅπαντες

CAPVT IV.

VT a autem dicunt Phyſici, duo ſunt modi. Quidã enim cùm id quod eſt corpus vnum, quod ſubiectum ſit, fecerint, aut trium aliquid, aut aliud, quod igne denſius ſit, aere verò rarius, denſitate & raritate reliqua generant, multa faciendo. Hæc autem ſunt contraria. Vniuerſim verò exuperantia & defectio, vt magnum & paruum tradit Plato. Sed hic quidem materiam hæc facit, & ipſum vnum formam: ille verò ipſum vnum, quod ſubiectum eſt, materiam: contraria autem differentias, & formas. Alij ex vno, quæ inſunt contrarietates, excernunt, vt Anaximander ait, & quotquot vnum, & multa, ea quæ ſunt, eſſe inquiunt, vt Empedocles, & Anaxagoras: hi etenim ex permiſtione reliqua fecerunt, ſed differunt inter ſe, quod ille horum circuitum ſtatuat, hic ſemel: & hic quidem infinita, partiumque ſimilium, & contraria, ille ea duntaxat, quæ nuncupantur elementa. b Sic autem eſſe infinita, videtur Anaxagoras ſenſiſſe, quòd Phyſicorum communem opinionem, ex eo quod non eſt nihil fieri, veram eſſe exiſtimaret. Hanc enim ob cauſſam ſic dicunt, erant omnia ſimul, ac fieri tale eſt alterari. Alij verò confuſionem, & ſecretionem. Præterea ex eo quòd cõtraria viciſſim gignantur, quapropter inerant. c Nam ſi quidquid fit, aut ex his, quæ ſunt, aut ex his, quæ non ſunt, neceſſe eſt fieri; ex his autem, quæ nulla ſunt, Text.32. Text.33. Text.34.

fieri

οἱ περὶ φύσεως· τὸ λοιπὸν ἤδη συμβαίνειν ἐξ ἀνάγκης ἐνόμισαν, ἐξ ὄντων μὲν καὶ ἐνυπαρχόντων γίνεσθαι, διὰ δὲ μικρότητα τῶν ὄγκων, ἐξ ἀναισθήτων ἡμῖν. διὸ

fieri non poteſt (conſentientem enim hanc naturæ omnes ſcrutatores habent opinionem) reliquum ex neceſſitate accidere cenſuerunt, ex his quidem, quæ ſunt, & quæ inſunt; ſed quæ ob molis paruitatem ſenſu a nobis non perciperentur, generari. Qua-

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

VT a *autem dicunt Phyſici*] Poſtquam aduerſus eos depugnauit, qui vnum immobile fecêre principium, & eorum opinionem, vt à Phyſicæ principijs deflectentem euertit. Nunc diſputationem aggreditur cum ijs, qui vel vnum, vel plura principia mobilia ſtatuerunt, quos Phyſicos appellat, propterea quòd naturam ſicuti priores Philoſophi non ſuſtulerint, ſed magis ad eam accommodate locuti ſint. Commemorat autem initio huius capitis duo philoſophantium genera, quorum alij vnum poſuêre materiale principium rerum Phyſicarum, vt vnum è tribus ſuperioribus elementis, aut tale quid medium; duo verò contraria vice formæ, vt raritatem & denſitatem, & vt vno verbo complectamur, exuperantiam & defectionem (hiſce enim vocabulis omnia contrariorum genera notat Ariſtoteles) atque ita cum Platone quadam ex parte conſenſerunt, nempe quoad principiorum numerum. Alij verò permiſtione aut coitione in quodam ſphæro, ſiue Chao, & item ſecretione res fieri opinati ſunt. In quibus fuerunt Anaximander, Empedocles, & Anaxagoras, quorum tamen placitum, vt ipſe exponit, conſentiens non fuit. Empedocles enim ſecretionem illam, & permiſtionem perpetuam eſſe: Anaxagoras ſemel tantùm ſecretionem fieri aiebat. Præterea Anaxagoras in illa congerie, infinita ſimilium partium, atque inter ſe contraria collocabat: Empedocles quatuor tantùm vulgata elementa: Anaximander verò admixtionem quandam infinitam faciebat, ab eaque res ad aliorum generationem ſecerni pronuntiabat. Ex quo patet cur ijdem, & vnum & plura inuexiſſe dicantur. Nempe vnum, quia vnum Chaos, ſeu confuſionem ponebant; plura, quia plures partes in eodem Chao ineſſe, vel ab eo ſecerni affirmabant.

b *Sic autem eſſe infinita*] Quoniam Anaxagoras ſententiam ſuam veriſimili ratione confirmabat, eam refellere inſtituit Ariſtoteles, proponitque inprimis duo quædam illius fundamenta. Quorum primum erat, id quod omnium philoſophorum conſenſu ratum habebatur, nempe, ex nihilo nihil fieri. Vnde concludebat nihil denuo gigni; ſed generationes eſſe commutationes accidentarias, ſiue alterationes. Alterum fundamentum erat, contraria, vt vel ſenſibus ipſis notum eſt, ex contrarijs fieri, vti calida ex frigidis, humida è ſiccis. Ex quo arguebat omnia omnibus ineſſe.

c *Nam ſi quidquid fit*] Ex infinita & indigeſta rerum omniũ congerie, quam vocant Homœomeriam, in qua res antea confuſæ iacuiſſent, progigni omnia oſtendebat Anaxagoras hunc in modum. Id quod fit, aut ex ente fit, aut è non ente, id eſt è nihilo: ex nihilo autem, vt ex prima ſuppoſitione manifeſtum eſt, nihil fit: quidquid ergo fit, ex ente fit: fit autem ex contrario, vt item ex 2 hypotheſi liquet: aut ergo ex contrario manente in ipſa re, quæ gignitur, aut ex aliquo, quod inerat in contrario, ex quo gignitur. Non ex contrario manente, vt experientia docet; ergo ex eo, quod inerat in contrario: hoc autem non videtur eſſe quidquam aliud, quam multitudo infinitarum partium ſimilium rei, quæ producitur, quæ quidem partes deliteſcebãt in re, ex qua ipſum genitum emergit. Principia igitur rerum Phyſicarum ſunt infinita illa corpuſcula.

Ita verò quia rem vnam ex alia gigni videmus, intulit Anaxagoras innexa eſſe ſingulis omnia, ita vt in qualibet re infinitæ eſſent rerum omnium, quæ ex ea fieri poſſunt, particulæ. Aiebat tamen rem ab eo tantùm, quod in ipſa abundaret, & emineret, nomen accipere, v. g. dici aquam ſi plures in ea eſſent aquulæ. Porro hanc rationem ideo non diluit hoc loco Ariſtoteles, quia ex ijs quæ in progreſſu dicenda ſunt, paruo negotio confutari poteſt. Breuiter autem diſſoluetur ab eo, qui dixerit; quidquid fit, ex ente actu, vel ente potentia fieri; hoc eſt, vel ex ente forma aliqua prædito vt ignem è ligno, vel ex materia prima, vt eundem ignem ex materia, quæ in ligno inerat. Sic demum quidquid oritur fieri ex ente actu, tanquam è contrario, quod in genito non manet, ex ente verò potentiâ, vt è ſubiecto, quod ſtabile & conſtans eſt. Itaque generari vnumquodque, vt Anaxagoras aiebat, ex eo quod in contrario præfuit, id tamen non eſſe infinitam illam corporum ſtruem, ſed materiam primam. Ex quo perſpicuum relinquitur, non oportere omnibus cuncta ineſſe; oportere tamen formas naturales contineri virtute in materia, è cuius potentia euocantur, vt ſuo loco patebit.

διό φασι πᾶν ἐν παντὶ μεμῖχθαι, διότι πᾶν ἐκ παντὸς ἑώρων γιγνόμενον. φαίνεσθαι δὲ διαφέροντα, καὶ προσαγορεύεσθαι ἕτερα ἀλλήλων, ἐκ τοῦ μάλιστα ὑπερέχοντ-

Quare cùm quodcunq; ex quocũq; fieri viderint, quodcunq; cuiq; inquiunt eſſe admiſtum; ex eo autem, quòd in infinitorũ admiſtione ob multitudinẽ

τος, διὰ τὸ πλῆθος ἐν τῇ μίξει τῶν ἀπείρων· εἰλικρινῶς μὲν γὰρ ὅλον λευκὸν ἢ μέλαν ἢ γλυκὺ ἢ σάρκα ἢ ὀστοῦν, οὐκ εἶναι. ὅτου δὲ πλεῖστον ἕκαστον ἔχει, τοῦτο δοκεῖν εἶναι τὴν φύσιν τοῦ πράγματος. εἰ δὴ τὸ μὲν ἄπειρον, ᾗ ἄπειρον, ἄγνωστον, τὸ μὲν κατὰ πλῆθος ἢ μέγεθος ἄπειρον, ἄγνωστον ποσόν τι· τὸ δὲ κατ' εἶδος ἄπειρον, ἄγνωστον ποιόν τι. τῶν δ' ἀρχῶν ἀπείρων οὐσῶν καὶ κατὰ πλῆθος καὶ κατ' εἶδος, ἀδύνατον εἰδέναι τὰ ἐκ τούτων. οὕτω γὰρ εἰδέναι τὸ σύνθετον ὑπολαμβάνομεν, ὅταν εἰδῶμεν ἐκ τίνων καὶ πόσων ἐστίν. ἔτι δ', εἰ ἀνάγκη, οὗ τὸ μόριον ἐνδέχεται ὁπηλικονοῦν εἶναι κατὰ μέγεθος καὶ σμικρότητα, καὶ αὐτὸ ἐνδέχεσθαι· λέγω δὲ τῶν τοιούτων τι μορίων, εἰς ὃ ἐνυπάρχον διαιρεῖται τὸ ὅλον. εἰ δὲ ἀδύνατον ζῷον ἢ φυτὸν ὁπηλικονοῦν εἶναι κατὰ μέγεθος καὶ σμικρότητα, φανερὸν ὅτι οὐδὲ τῶν μορίων ὁτιοῦν· ἔσται γὰρ καὶ τὸ ὅλον ὁμοίως. σὰρξ δὲ καὶ ὀστοῦν, καὶ τὰ τοιαῦτα μόρια ζῴου· καὶ οἱ καρποί, τῶν φυτῶν. δῆλον τοίνυν ὅτι ἀδύνατον σάρκα, ἢ ὀστοῦν, ἢ ἄλλο τι ὁπηλικονοῦν εἶναι τὸ μέγεθος, ἢ ἐπὶ τὸ μεῖζον, ἢ ἐπὶ τὸ ἔλαττον. ἔτι εἰ ἅπαντα μὲν ἐνυπάρχει τὰ τοιαῦτα ἐν ἀλλήλοις, καὶ μὴ γίνεται, ἀλλ' ἐκκρίνεται ἐνόντα, λέγεται δὲ ἀπὸ τοῦ πλείονος, γίνεται δ' ἐξ ὁτουοῦν ὁτιοῦν (οἷον ἐκ σαρκὸς ὕδωρ ἐκκρινόμενον, καὶ σὰρξ ἐξ ὕδατος) ἅπαν δὲ σῶμα πεπερασμένον ἀναιρεῖται ὑπὸ σώματος πεπερασμένου· φανερὸν ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἐν ἑκάστῳ ἕκαστον ὑπάρχειν.

ἀφαι-

maximè exuperat, videri ab inuicem differentia, atque diuerſa nominari. Nam totum ſyncerè album, aut nigrum, aut dulce, aut carnem, aut os non eſſe, ſed cuius plurimum vnumquodq; obtinet, id rei naturam videri eſſe. d *Porrò ſi infinitum, vt infinitum, incognitum eſt, id certè, quod multitudine, aut magnitudine eſt infinitum, quantum quoddam incognitum eſt, quod verò ſpecie eſt infinitum, quale quiddam incognitum. Cùm autem principia aut multitudine, aut ſpecie ſint infinita, ea, quæ ex eis conſtant, ſciri non poſſunt. Siquidem quod compoſitum eſt, tum ſcire exiſtimamus, cùm ex quibus, & quot eſt cognoſcimus.* c *Præterea ſi neceſſe eſt, cuius pars magnitudine & paruitate quantauis eſſe poteſt, id etiam poſſe (earum autem partiũ aliquam dico, in quam cùm inſit totum diuiditur) eſſe autẽ animal, aut plãta magnitudine & paruitate quantauis non poteſt partium quoque nullam eſſe poſſe manifeſtum eſt. Simili namq; modo & totum erit. At os, & caro, & quæ ſunt eiuſmodi, animalis, & fructus plantarum ſunt partes. Carnem itaque aut os, aut aliud quippiam magnitudine quantumuis, aut ad maius, aut ad minus eſſe non poſſe perſpicuũ eſt.* f *Quinetiam ſi eius generis omnia in ſeſe inſunt viciſſim, & non fiunt, ſed cùm inſunt ſecernuntur, & ab eo, cuius amplior ineſt copia, dicuntur; gignuntur autem ex quolibet, vt ex carne, aqua per ſecretionem, & ex aqua, caro; quodcunque item finitum corpus à finito corpore conſumitur, vnumquodq; in vnoquoq; ineſſe non poſſe manifeſtum eſt.* Text.35. Text.36. Text.37

Ete-

d *Porrò ſi infinitum*] Incuſat inprimis Anaxagoram, quòd rerum Phyſicarum principia non ſolùm numero, ſed etiam ſpecie, nec tantùm mole, ſed etiam qualitatibus infinita poſuerit. Si enim nos tunc ſcire cuiuſque rei naturam putamus, cum illius principia cognita habemus, infinitum verò noſtri intellectus aciem effugit, nimirum qui infinita dicit eſſe principia, rei quam tractat, intelligentiam adimit.

c *Præterea ſi neceſſe eſt*] Quia Anaxagoras in qualibet re naturali non ſolum partes infinitas poſuit, ſed eas nullo termino, ſiue ad maius, ſiue ad minus definitas eſſe ſtatuit; hanc eius poſitionem confutat Ariſtoteles, ratione ducta è definita animalium & ſtirpium magnitudine. Nam ſi horum partes quantæcunque magnitudinis eſſe poſſent, ipſa quoque termino carerent quod tamen vel ipſo Anaxagora teſte falſum eſſe conſtat.

f *Quinetiam ſi eius*] Oſtendit non in qualibet re ineſſe omnia, argumentaturque in hunc modum. Sumatur certa quantitas aquæ, & ex ea carnis portio decidatur: aut igitur perpetuo ex aqua illa certæ magnitudinis caro adhuc extrahi poterit, aut excretio abſumpta carne, deficiet. Primum dici non poteſt, tum quia omne finitum corpus, ſi ab eo definitas partes ſecueris, neceſſe eſt deſinat, tum quia in re finita eſſent actu infinitæ partes æquales, quod eſt impoſſibile. Si autem detur ſecundum, ſequitur non iam quodcunque in quolibet ineſſe. At enim quia occurreret fortaſſe Anaxagoras, poſſe quidem ſecretionem illam in infinitum abire ſi minores, non verò ſi æquales ſubinde partes auferrentur, id etiam confutat Ariſtoteles, quia licet aliquando minores eximi poſſent, neceſſariò tamen dandus eſt exitus, deueniendumque ad carunculam ita exiguam, vt minor gigni vlla non poſſit.

Quærunt hoc loco Aphrodiſæus, Simplicius, aliique interpretes; rectène Ariſtoteles Anaxagoræ obiecerit fore infinitas partes æquales in magnitudine finita; quandoquidem partes, quæ in infinitum è magnitudine auferuntur, æquales non ſunt, ſed ſubinde minores. Occurrendum tamen eſt: rectè obiciſſe. Cùm enim Anaxagoras è qualibet magnitudine omnia educi poſſe aſſereret, conſequens erat, vt fateretur excepta minima carne, quæ generari poteſt, manere nihilominus in eadem magnitudine infinitas carunculas minimæ illi æquales: cuius rei cauſſa in progreſſu fiet conſpicua.

ἀφαιρεθείσης γὰρ ἐκ τοῦ ὕδατος σαρκός, καὶ πάλιν ἄλλης γενομένης ἐκ τοῦ λοιποῦ ἀποκρίσει, εἰ καὶ ἀεὶ ἐλάττων ἔσται ἡ ἐκκρινομένη, ἀλλ' ὅμως οὐχ ὑπερβαλεῖ μέγεθός τι τῇ σμικρότητι. ὥστ', εἰ μὲν στήσεται ἡ ἔκκρισις,

Etenim ablata ex aqua carne, & rurſus alia ex ea quæ reſtat, per ſecretionem facta, tametſi minor ea quæ ſecernitur, ſemper ſit: non tamen paruitate magnitudinem aliquam exuperabit. Si itaque ſtabit ſe-

... ἅπαν ἐν παντὶ ἐνέσται· ἐν γὰρ τῷ λοιπῷ ὕδατι οὐκ ἐνυπάρξει σάρξ. εἰ δὲ μὴ στήσεται, ἀλλ' ἀεὶ ἕξει ἀφαίρεσιν, ἐν πεπερασμένῳ μεγέθει ἴσα πεπερασμένα ἐνέσται, ἄπειρα τὸ πλῆθος· τοῦτο δ' ἀδύνατον. πρὸς δὲ τούτοις, εἰ ἅπαν μὲν σῶμα ἀφαιρεθέντος τινὸς ἔλαττον ἀνάγκη γενέσθαι, τῆς δὲ σαρκὸς ὥρισται τὸ ποσὸν καὶ μεγέθει καὶ μικρότητι· φανερὸν ὅτι ἐκ τῆς ἐλαχίστης σαρκὸς οὐδὲν ἐκκριθήσεται σῶμα. ἔσται γὰρ ἔλαττον τῆς ἐλαχίστης. ἔτι δ', ἐν τοῖς ἀπείροις σώμασιν ἐνυπάρχοι ἂν ἤδη σὰρξ ἄπειρος, καὶ αἷμα καὶ ἐγκέφαλος κεχωρισμένα μέντοι ἀπ' ἀλλήλων, οὐδὲν δ' ἧττον ὄντα, καὶ ἄπειρον ἕκαστον· τοῦτο δ' ἄλογον. τὸ δὲ μηδέποτε διακριθήσεσθαι, οὐκ εἰδότως μὲν λέγεται, ὀρθῶς δὲ λέγεται· τὰ γὰρ πάθη ἀχώριστα. εἰ οὖν μέμικται τὰ χρώματα καὶ αἱ ἕξεις, ἐὰν διακριθῶσιν, ἔσται τι λευκὸν ἢ ὑγιεινὸν, οὐχ ἕτερόν τι ὄν, οὐδὲ καθ' ὑποκειμένου. ὥστε ἄτοπος τὰ ἀδύνατα ζητῶν ὁ νοῦς, εἴπερ βούλεται μὲν διακρῖναι· τοῦτο δὲ ποιῆσαι ἀδύνατον, καὶ κατὰ τὸ ποσὸν καὶ κατὰ τὸ ποιόν. κατὰ μὲν τὸ ποσὸν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐλάχιστον μέγεθος· κατὰ δὲ τὸ ποιὸν, ὅτι ἀχώριστα τὰ πάθη. οὐκ ὀρθῶς δὲ οὐδὲ τὴν γένεσιν λαμβάνει τῶν ὁμοειδῶν. ἔστι μὲν γὰρ ὡς ὁ πηλὸς εἰς πηλοὺς διαιρεῖται, ἔστι δ' ὡς οὔ. καὶ οὐχ ὁ αὐτὸς τρόπος, ὡς πλίνθοι ἐξ οἰκίας καὶ οἰκία ἐκ πλίνθων, οὕτω δὲ καὶ ὕδωρ καὶ ἀὴρ ἐξ ἀλλήλων καὶ εἰσὶ καὶ γίνονται. βέλτιόν τε ἐλάττω καὶ πεπερασμένα λαβεῖν, ὅπερ ποιεῖ Ἐμπεδοκλῆς.

Κεφ.

bit ſecretio, quodcunq; in quocumque non inerit; nam in reliqua aqua nihil carnis manebit: at ſi nõ ſtabit, ſed ablatio ſemper fiet, in magnitudine finita æquales partes inerunt finitæ, multitudine infinitæ, quod eſſe non poteſt. g *Ad hæc, ſi omne cor-* Textus 38.
pus aliquo ablato neceſſe eſt minus fieri, & carnis quantitas cùm magnitudine, tum paruitate eſt definita, cõſtat è minima carne nullum corpus ſecretum iri: nã minima minor ſecerneretur. Præterea in infinitis corporibus caro infinita, & ſanguis, & cerebrum poſſent profectò ineſſe, ſeparata quidem ab inuicem, ſed quæ nihil minus eſſent: & vnumquodque infinitum: quod à ratione eſt alienum.
h *At verò ſecretionem finem nũquam habituram,* Textus 39.
non ſcitè quidem dicitur, ſed tamen rectè, cùm affectiones ſeparari non poſſint. Porrò habitibus atque coloribus admiſtis, ſi ſeparentur, album quippiam erit, aut ſanum, quod non aliud quiddam erit, nec in ſubiecto. i *Abſurda itaque erit* Textus 40.
mens quæ ea molitur, quæ fieri nequeunt; ſiquidem ſegregare inſtituit, quod facere non poteſt, tum quantitatis ratione habita, tum qualitatis: quantitatis quidem, cùm minima non ſit magnitudo: qualitatis verò, quòd ſeiungi affectiones non poſſint. k *At neque eorum, quæ eiuſdem ſunt for-* Textus 41.
mæ generationem rectè ſumit. Lutum enim partim in lutum diuiditur, partim non diuiditur: nec quemadmodum lateres ex domo, & domus ex lateribus, ſic & aqua & aer ex ſe viciſſim & ſunt & fiunt. Præſtat autem pauciora ſumere, ac finita, quod quidem facit Empedocles.

CAP.

g *Ad hæc, ſi.*] Iterum bipartita ratione demonſtrat, non in quouis corpore ita ineſſe cuncta, vt ex eo omnia per ſecretionem gigni poſſint. Primùm, quia cùm quantitas carnis, tum quoad magnitudinem, tum quoad paruitatem definita ſit, neceſſariò dabitur minima caro, ex qua non vna alia ſecerni queat; alioqui daretur minor minima. Deinde, quia ſi omnia fieri ex omnibus poſſent, non ſolùm infinita, ſed infinities infinita corpora in eadem re ineſſent, vt in qualibet parte cerebri infinitus ſanguis, in qualibet parte ſanguinis infinita caro. Ex quo fieret, vt quælibet res [illegible] cohiberet.

h *At verò ſecretionem.*] Aſſerebat Anaxagoras, Secretionem rerum nullum vnquam finem habituram. Hoc ait Ariſtoteles verè dictum, ſed non ſcitè. Verè, quia accidentia nequeunt à ſubiecto ſeparari. Si enim habitus, & affectiones à ſubiecto poſſent abiungi, iam daretur aliquod album [illegible], quod non eſſet hoc aliquid, vt lapis, aut homo, quodque non diceretur de ſubiecto, nec ei ineſſet, quod fieri non poteſt. Non ſcitè verò hoc pronuntiauit Anaxagoras; quia non de accidentibus loquutus fuit, ſed de alijs omnibus, quæ in infinita congerie iacebant.

i *Abſurda itaq;*] Pergit eundem exagitare, quòd mentem imprudentiæ tacitè inſimularit, cùm [illegible] e chao cuncta ſegregare voluiſſe, atque adeò operam perdere in ea re, quæ confieri [illegible] tum non poteſt: ſiquidem ſecretionem illam abſolui (vt ipſe aiebat) impoſſibile eſt; tum quia [illegible] minima caro, è qua alia vlterius excerni non poteſt, tum quia accidentia nequeunt à ſubiecto ſeparari.

k *At neq;.*] Leui admodum argumento in eam opinionem incidit Anaxagoras, vt aſſereret nihil aliud eſſe generationem, quàm compoſitionem ex ſimilium partium coalitu, nimirum quia [illegible] lutum ex luto, aliaq; id genus ex ſimilibus coagmentari. Namque licet multa eo modo fiant, plurima tamen ſunt, quæ aliter compoſita coaleſcunt; vt idem lutum ex terra, & humore. [illegible] explicat modos alios, quibus res effici conſueuerunt. Aliter enim lateres fiunt ex domo, & domus ex lateribus; aliter ex ſe inuicem gignuntur elementa. Tandem confutata his duobus capitibus eorum ſententia, qui vel vnum tantùm, vel infinita fecère rerum naturalium principia, mediam amplectitur opinionem, quæ nimirum plura, ſed numero finita principia conſtituit.

i

QVÆSTIO I.

VTRVM RES NATVRALES AD maximum & ad minimum deſinitæ ſint, nec ne?

ARTICVLVS I.

IACIVNTVR INSTITVTAE Diſputationis fundamenta.

B

ESt huius controuerſiæ diſceptatio tum per ſe grauis, & Philoſopho digna; tum huic loco propria, & ad ea, quæ ab Ariſtotele ſuperiori capite dicta ſunt, planius intelligenda, inprimis accommodata. Vt autem res tota dilucidè & explicatè à nobis tractetur, nonnulla præmittenda ſunt. Primum illud eſto. Quatuor terminos, vt interim in cõmune loquamur, conſtituere oportet, quibus definiri res C naturales queant; duos magnitudinis, duos item paruitatis; vtrobique vnum internum, externum alterum. Terminus internus magnitudinis, quem iampridē Philoſophorum vſus maximum quod ſic vocat, eſt ille terminus quantitatis, ſub quo res eſſe poteſt, & ſub maiori non poteſt; veluti ſi homo ſub quinque cubitorum magnitudine eſſe queat, ſub maiori verò nequeat, magnitudo quinque cubitorum erit terminus internus magnitu- D dinis humanæ. Terminus externus magnitudinis, quem minimum quod non appellant, eſt ille, ſub quo res eſſe non poteſt, ſub minori verò poteſt; vt ſi homo conſtare nequeat ſub quantitate ſex cubitorum; ſed ſub quauis minori quantitas ſex cubitorum erit terminus externus magnitudinis humanæ. Terminus internus paruitatis, qui minimum quod ſic dicitur, eſt ille, ſub quo res eſſe poteſt, & ſub minori non poteſt; vt ſi homo queat ſub E vnius palmi quantitate conſiſtere, non autem ſub minore, quantitas vnius palmi terminus erit humanæ paruitatis internus. Terminus externus paruitatis, qui nũcupatur maximum quod non, eſt ille, ſub quo res eſſe non valet, valet tamen ſub quouis maiori. Verbi gratia, ſi homo ſub magnitudine dimidiati palmi cohærere nequeat, & ſub quauis maiori queat, tunc quantitas dimidiati palmi erit terminus externus paruitatis humanæ.

Duo termini magnitudinis, duo item paruitatis.

Terminus internus magnitudinis.

Terminus externus magnitudinis.

Terminus internus paruitatis.

Terminus externus paruitatis.

F Secundum ſit, vt aduertit D. Thomas in 4. ſententiarum d. 12. q. 1. & 3. p. q. 77. ar. 2. & Scotus in 4. d. 12. q. 2. Duo ſunt accidentia, quæ ſubſtantiam ſubiectam ſenſibus primò conſequuntur, eiuſque duobus intimis principijs, materiæ & formæ, reſpondent; quantitas nimirum, & qualitas. Quantitas reſpondet materiæ, primùm, quia nunquam abſcedit, neque accidit noua materia ſine abſceſſu & acceſſu nouæ quantitatis. Secundò, quia ſicuti materia eſt ſubiectum accidentium, quæ in ſenſus cadunt, ita & quantitas ſuo A modo. Tertiò, quia quantitas eſt prima diſpoſitio materiæ ad excipiendas formas. Vnde effectum eſt, vt Plato, magno & paruo, quę ſunt quantitatis affectiones, materiam ſignificarit. Qualitas autem reſpondet formæ, quia omnem formæ varietatem neceſſariò mutatio alicuius qualitatis conſequitur. Item quia qualitati conuenit eſſe principium agendi, ſicut & formæ; & nobiliores formas nobiliores qualitates ſequũtur. Deinde quia qua- B litas, vt docet etiam D. Thomas in 12. q. 49. artic. 2. eſt modus quidam ſubſtantiæ. Quare cùm modus, teſte D. Auguſtino cap. 3. libri 4. ſuper Geneſim ad literam, deuehat ſecum menſuram, ac determinationem; determinate autem, & finire proprium formæ ſit, (vnde vetus Philoſophia formam finitum nuncupabat; materiam, infinitũ) conſequēs eſt, vt qualitas peculiari ratione ſequi formam dicatur.

Cur quantitas materiã ſequi, eique reſpondere dicatur.

Cur formæ reſpondeat qualitas.

Tertium ſit: Rerum quædam incipiunt per C primum ſui eſſe; aliæ per vltimum ſui nõ eſſe. Priori modo incipit id, quod verè enunciamus nunc eſſe, & immediatè ante non fuiſſe; quo pacto incipiunt ſubſtantiæ, quæ de integro gignuntur, & alia, quæ momento fiunt. Namque vt primùm forma Socratis materiæ iungitur, licebit dicere, nunc eſt Socrates, & immediatè ante non fuit. Id verò incipit per vltimum ſui non eſſe, quod verè affirmamus in hoc temporis momento non eſſe; ſed im- D mediatè poſt futurum; quo pacto incipit motus, & ea, quæ per motum efficiuntur, vt calor, qui per calefactionem, & albor, qui per albefactionem acquiritur. Deinde rerum quædam per primum ſui non eſſe, aliæ per vltimum ſui eſſe deſinunt. Id per primum ſui non eſſe deſinit, quod verè dicimus in hoc momẽto non eſſe; ſed immediatè ante fuiſſe, qua ratione deſinunt ſubſtantiæ, & motus. Nam Socrates, verbi gratia, deſinit per primum ſui non eſſe, E quia vt primùm eius anima deſijt corpus informare, verè dicimus, nunc non eſt Socrates, qui immediatè antea fuit. Denique id per vltimum ſui eſſe deſinit, quod verè affirmamus nunc eſſe, & immediatè poſt non futurum; quem deſinendi modum ſibi vendicant indiuiſibilia rerum ſucceſſiuarum, vt momentum, & mutatum eſſe. Nam de quolibet horum verè dicimus, nunc eſt, & immediatè poſt non erit. Atque hæc tota doctrina de rerum in- F ceptione, & deſitione, quam hic ſupponimus, octauo libro huius operis à nobis accuratè tradetur.

Varij modi, quibus res incipiunt & deſinunt.

Quartum ſit. Rerum Phyſicarum termini multis modis in quæſtionem cadunt. Aut enim de ijs quærimus ſumptis rebus in ſingulari; aut in ſpecie; aut ſpectatis quoad generationem; aut quoad conſeruationem. Poteſt enim diſceptatio eſſe, vtrum hic, & ille ignis, & vtrum ignis abſolutè conſideratus, ſtato limite circunſcribatur; itemque num res naturales in tanta quantitate progigni poſſint, vel etiam.

Quàm variè rerum nat. termini in quæſtionẽ veniant.

etiam poſtquam genitæ ſunt, conſeruari; quæ ſanè quæſtiones non parum inter ſe habent diſcriminis. Conſtat enim, ordinariè, plura ad cuiuſq; rei ortum, quam ad eius conſeruationem depoſci, (ſicuti ad figuram excipiendam requiritur in cera mollitudo, non tamen ad eam retinendam,) præſertim cùm res quælibet, vbi iam in lucem prodijt, ipſa ſe tueri, & contrarijs reſiſtere propria vi nitatur.

Poſtremum ſit. In hac controuerſia non inquirimus detúrne in tota rerum vniuerſitate corpus aliquod omnium maximum, itémque aliud minimum. Liquet enim vltimum corporum cæleſtium cætera corpora magnitudine ſuperare; cùm omnia ſuo amplexu coerceat. Patet etiam in qualibet rerum ſpecie dari actu corpus aliquod maximum, quod nimirum vel cætera eiuſdem ſpeciei amplitudine vincat, vel ſaltem à nullo eiuſdem ſpeciei vincatur; quod item de minimo eadem ratione dicendum eſt.

ARTICVLVS II.

STATVVNTVR NONNVLLAE aſſertiones, Primùm de terminis rerum naturalium in commune, deinde de terminis viuentium.

His ita explicatis ſit prima aſſertio. Res naturales ſpectato ordine vniuerſi, quocunque modo ſumantur, non poſſunt eſſe quantæcunq; magnitudinis. Ratio huius in promptu eſt; ſiquidem extra cœleſtem mundum nullum corpus refundi poteſt; in ſublunari vero nullum valet eſſe maius eo, quod ex tota inferiorum rerum materia concreſceret.

Secunda aſſertio. Res viuentes, tum quoad generationem, tum quoad conſeruationem, aliquem habent ſuæ paruitatis, & magnitudinis terminum. Hæc aſſertio perſpicua erit ei, qui ſingulas rerum viuentium ſpecies decurret. Nam neque homo, verbi cauſa, magnitudinem vnquam môtis attingit, nec ad formicæ corpuſculum contrahitur; neque mus ad equi magnitudinem excreſcit, aut equus ad muris exiguitatem minuitur. Confirmatur quoque id teſtimonio Ariſtotelis, qui cap. 4. huius lib. text. 36. docuit, neque ſtirpes, neque animalia, aut horum partes quantæcunque magnitudinis, aut paruitatis eſſe poſſe; quod item de animantibus affirmat lib. 4. de generatione animalium cap. 4. & vniuerſim de viuentibus, 2. de anima cap. 4. text. 41. & 7. Politicorum, cap. 4.

Tertia aſſertio. Cuilibet ſpeciei viuentium, quoad generationem, intrinſecum paruitatis & magnitudinis terminum natura præfinijt. Hanc aſſertionem communi conſenſu approbant Philoſophi, D. Thomas in 4. d. 44. q. 1. ar. 3. & 2. de anima ad text. 45. & in 2. d. 14. q. 2. ar. 1.

A & d. 36. q. 2. & 1. par. q. 7. art. 3. Caietanus eodê loco, Capreolus in 2. d. 19. q. 2. art. 3. Gregorius in 1. d. 11. q. 2. art. 3. Durandus in 2. d. 18. q. 1. Eam verò ſic intelligêdam eſſe volumus, vt in qualibet ſpecie alter ſit magnitudinis, alter paruitatis terminus ita præſcriptus, vt nullum ſingulare illius ſpeciei gigni poſſit ſub quantitate, quæ aut exuperet eum terminum magnitudinis, aut maneat infra eum terminū paruitatis: v. g. ſi maxima quantitas, in qua homo *Quot extremos res habeat.*

B generari poſſit, ſit trium palmorum; minima verò vnius digiti, nullus ſupra illam aut infra hanc gigni poterit; ſed vel in alterutra harum, vel in intermedia, vt in magnitudine duum palmorum, vel duum & dimidij, & trium digitorū, vel deniq; in alia huiuſmodi. Nam ſicuti indiuidua cuiuſq; ſpeciei non omnia ad eandem magnitudinem euadunt; ita neq; omnia in eadem quâtitate procreantur. Qua de re D. Thomas in 4. ſentent. loco citato, & Ferrarienſis 4. contra gentes cap. 11. Probatur igitur tertia hæc aſſertio hunc in modum: Res viuentes non poſſunt gigni ſub qualibet quantitate, vt ex ſecunda aſſertione patet; ſumatur igitur quantitas, in qua propter eius magnitudinem viuens generari non poſſit, minuaturq; continuè, quouſq; ad viuentis generationê apta ſit: in ea imminutione dabitur punctum aliquod temporis, in quo liceat verè dicere, nûc eſt viuens, & immediatè ante non fuit; vt articulo *Termini indiuiduorum cuiuſq; ſpeciei.*

C (margin letter beside "ſis 4. contra gentes")

D proximo ſuppoſuimus; ergo quantitas illa, in qua genitum eſt eiuſmodi viuês, eſt terminus internus magnitudinis ipſius; ſub ea namque generari potuit, nô ſub maiori; quia ſi ſub maiori potuiſſet, vtiq; in ea priùs fuiſſet genitū. Eodem modo oſtendere licebit; viuêtia, quoad generationem, intrinſecum habere paruitatis terminum; ſumpta nimirum quantitate, in qua propter eius exiguitatem generari viuens non poſſit, quæ deinde augeſcat, &c.

E Quarta aſſertio. Res viuentes quoad conſeruationem in ſua côſtitutione naturali vendicant terminum magnitudinis & paruitatis internum: ſimpliciter tamen, hoc eſt, non ſpectata conſtitutione naturæ ipſorum côgruente, vtrunque terminum externum habent. Vt hæc aſſertio intelligatur, ſciendum eſt, eam quantitatem & extenſionem dici competere rei viuenti ſecundum naturalem diſpoſitionem, quam facultatis altricis rectè ſe habentis *4. aſſertio.*

F opera obtinere poteſt; ita vt ſi collecto v. c. intra cutem humore noxio, intumeſcat, magiſque extendatur, eiuſmodi maior extenſio non ei ſecundum naturalem conſtitutionem aduenire cenſeatur. Probatur autem prior aſſertionis pars, quia ſicuti anima intrinſecus definitam eſſentiam & perfectionem habet, ita & vis nutriendi, quæ ab illa dimanat, certo ac præfixo limite circumſcripta eſt. Quare deſignari poterit certa quantitas, ad quam viuens miniſterio potentiæ nutrientis rectè ad operandum diſpoſitæ prouehi queat; non *Prior pars aſſertionis côfirmatur.*

verò ad maiorem. Quòd item viuentia verſus A minimum prędicto modo terminentur, ex eo oſtenditur, quia cùm anima, vt eſt apud Ariſtotelem 1. libro de anima cap. 4. text. 37. ſit actus corporis organici, atq; adeo ad vitæ functiones obeundas certa organa requirat, conſequens ſit, vt ad eum modum, quo ipſa determinata eſt, ita quantitatem etiam verſus minimum definitam exigat.

Cur anima requirat quãtitatem definitam verſus minimum.

Deinde confirmatur ſecunda pars concluſionis in hunc modum; fundatur viuens ad B. eam vſque molem, in qua (vt in ſecunda aſſertione diximus) conſeruari nequeat; in eo euentu dandum erit punctum aliquod temporis, in quo verè dici poſſit, nunc non eſt viuens, & immediatè ante fuit, ſiquidem vt ex articulo ſuperiori conſtat, viuentia deſinunt per primum non eſſe; ergo in eo momento dabitur quantitas, quæ ſit terminus externus magnitudinis eiuſmodi viuentis; nam ſub ea eſſe non poteſt, & ſub qualibet minore po- C teſt, vt perſpicuum eſt.

Poſterior pars aſſertionis oſtenditur.

Idem de minimo oſtendere licebit; nempe, contrahatur viuens ad eam vſq; paruitatem, in qua ſeruari nequeat, in hac imminutione dabitur momentum, in quo, &c. Præterea ſi viuentia quoad cóſeruationem abſolutè ſpectatam, non extrinſecum, ſed intrinſecum haberent terminum; ſequeretur poſſe ea deſinere per vltimum ſui eſſe, quod falſum eſt. Probatur cõſecutio, tunc enim daretur quan- D titas, ſeu extenſio, in qua conſeruari poſſent, non verò in maiori. Qua data, ita ſatis erit argumentari. Augeſcat illa extenſio per continuam tumefactionem, cum huiuſmodi incrementum per vltimum non eſſe incipiat, quia per motum fit, dabitur inſtans, in quo verum ſit dicere, nunc non eſt maior extenſio, ſed tempore proximè ſequẽti erit maior, ac proinde dabitur momentum, in quo verè affirmari poſſit, nunc eſt hoc viuens, & immedia- E tè poſt non erit; quod eſt deſinere per vltimum ſui eſſe. Similis probatio adduci poterit ad oſtendendum, viuentia quoad conſeruationem abſolutè ſpectatam non definiri interno limite verſus minimũ: minuatur enim illa quantitas immediatè poſt, vel ergo tempore proximè ſequenti manebit adhuc viuẽs; vel non. Si manebit, non ergo ille, qui ante aſſignabatur, erat terminus internus conſerua- F tionis ſimpliciter: ſi non manebit; deſinet per vltimum ſui eſſe, quod fieri non poteſt.

Ex ijs, quæ diximus, facilè erit intelligere idem de partibus diſſimilibus rerũ viuentium, quod de ipſis viuentibus, tum quoad generationem, tum quoad conſeruationem, dicendum fore; ſiquidem viuentium quantitas ex partium quantitate coaleſcit; quod & ratio ipſa conuincit, & Ariſt. monuit in diſputatione capitis quarti aduerſus Anaxagoram.

Termini partium diſſimilarium rerum viuentium.

ARTICVLVS III.

DILVTIO OBIECTORVM contra ea, quæ proximè dicta ſunt.

VErùm contra ea, quæ articulo ſuperiori ſtatuimus, ita quiſpiam obiecerit. Potentia nutriendi non terminatur intrinſecè verſus maximum; ergo neque ipſa viuentia, quoad conſeruationem in ſua naturali conſtitutione, intrinſeco magnitudinis termino definientur. Probatur aſſumptum, quia potentia nutriendi aliquando rem extra ſtatum naturæ congruentem educit, veluti cùm aliquis ad giganteis excreſcit magnitudinẽ. Nam cùm illa extraordinaria moles deerrantis naturæ vitium ſit, imò & monſtrum, negari non poterit, rem eo pacto extra ſtatum ſuæ ſpeciei debitum, atque adeò extra naturalem diſpoſitionem collocari. *1. obiectio.*

Item conſtituatur Socrates in quanta maxima quantitate, ſecundum ſtatum naturæ ſuæ conuenientem eſſe poſſit, tum alimẽtum capiat, cuius ipſe repugnantiam natiuo calore facilè exuperet; cùm igitur à maiori vi poſſit actio procedere, adhuc eiuſmodi alimentum decoquet, & in ſe conuertet; ac proinde ad ampliorem euadet quantitatem: non ergo quantitas Socratis prædicto modo terminabatur. *2. obiectio.*

Præterea, ferunt Crocodilum quandiu viuit nullum facere creſcendi finem; ergo non vendicat ſibi certam incrementi magnitudinem. *3. obiectio.*

Ad hæc, Ariſtoteles cap. 4. huius libri textu 38. aduerſus Anaxagoram diſputans aſſeruit è minima carne nullo modo aliam extrahi poſſe; cenſet igitur viuentia abſolutè ſpectata intrinſeco termino quoad conſeruationem circunſcribi. *4. obiectio.*

Poſtremò, aut terminus ille externus, in quo propter immodicã eius magnitudinem viuens interit, excedit quantitatem, ſub qua idem viuens ſuperſtes fuit, vel non: ſi non excedit, ergo in eo nihilominus conſeruabitur: ſi excedit, cùm ille exceſſus neceſſariò diuiduus ſit, auferatur ab eo pars aliqua; ea dempta adhuc dabitur quantitas minor termino illo extrinſeco, in quo viuens conſeruari nequeat. Non ergo terminus primo loco deſignatus, erat ille, in quo primò viuens conſtare non poterat. *5. obiectio.*

Hæc argumenta non difficilem habent explicatum. Ad primum reſpõderi à quibuſdam ſolet; cùm viuens natura & intrinſeca vi excreſcit, quantumlibet ad prodigioſam corporis molem euadat, nunquam ob id extra ſtatum naturæ conuenientem collocari, propterea quòd ſi altricis facultatis, quã ei natura elargita eſt, ratio habetur, tota illa quantitas ei iure debetur, ſicuti & cuicunq; alteri ſua maximè: *Dilutio 1. obiect.*

cùm

cum viuens, quantumuis magna, aut parua conſtet quantitate, ſuæ ſpeciei terminos nunquam exeat, vt ſuprà diximus. Quo fit, vt horum ſententia gigantes nec naturæ vitio prouenıant, nec ſimpliciter mōſtra habenda ſint. Hæc tamen ſolutio non placet, ſed potius gigantes debere ſimpliciter monſtra iudicari, vt ſuo loco patebit, atq; adeò eſſe illos extra naturalem conſtitutionem humanæ ſpeciei, ſiue extra quantitatem competentem humanæ naturæ ordinatè ſe habenti, eſto ea quantitas non excedat molem, in qua homo abſolutè conſeruari queat. Reſpondemus igitur: vim nutriendi, ſi ad functiones ſuas obeūdas probe affecta ſit, quo pacto à nobis ſumitur, cùm eam interno limite definiri dicimus, neutiquam extra ſtatum naturæ congruentem ſubiectum conſtituere; ſecus verò rem habere, cum aliqua exuperanti, & maligna qualitate [illegible], tunc enim debitum, conſuetumq; naturæ ordinem præterit, atq; ita interdum corpora aut ipſorum partes, extra prædictos fines in immodicam & monſtroſam quantitatem [illegible].

Ad ſecundum dicendum: in eo euentu alimentum [illegible] non conuerſuiã, niſi quantum [illegible] ex parte vi caloris humidum contineter ab unientis effluxerit. Neque interim dum ſumma illa quantitas manet, vincere ſim[illegible] reſiſtentiam alimenti, alioqui vincere [illegible] et, quod perinde eſſet, ac ſi [illegible] poſitam non combureret, ſed [illegible] endo re ipſa, neque agendo, donec [illegible] aliqua fiat. Conſtat enim eius aſſimilitatem in alimētum pendere ex eo, quod res, quę augeſcit, maximam ſuam quantitatem obtineat, vel non obtineat, & deniq; ex vario ſtatu ſubiecti. Quare neutiquam eueniet, vt corpus in molem maiorem maxima porrigatur.

Ad tertium reſpondetur, licet Crocodilus perpetuò creſceret, habiturum nihilominus crementi finem, eundem ſcilicet, quem vitæ: negandum tamen eum perpetuò creſcere. Nam cùm vita conſiſtat in calido & humido, a quibus viuentia augeſcunt, neceſſe eſt horum defectu & imminutione Crocodilum mori, quare nō creſcet iam Crocodilus antequam moriatur, in deterius vergente coctrice facultate: nec valente plus reſarcire, quàm defluat, alioqui nunquam morte naturali Crocodilus ſolueretur.

Ad quartum, omiſſis aliorum ſolutionibus, dic locutū fuiſſe Ariſtotelem eo loco de carne minima quoad generationem: diſputabat enim contra Anaxagoram, qui res per ſecretionem gigni opinabatur, eumq; incuſabat, quòd ex ipſius poſitione ſequeretur, poſſe carnem minorem minima generari.

Ad quintum reſpondeto, extrinſecum terminum, in quo viuens interit, excedere quantitatem, in qua idem ſupereſſe poteſt, non collectam, ſed diuiſim ſumptam, id eſt, quamlibet quantitatem deſignatam, nō tamen totam partium collectionē. Sumpta enim quacunq; parte, in qua viuens conſeruatur, dantur infinitæ maiores, in quibus conſeruari adhuc poterit, ſi tamen tota partium collectio ſumatur, vltra illam iam conſiſtere nequibit. Imò nec in tota illa: ſiquidem tota illa collectio nec ſumi, nec deſignari poteſt, niſi in ipſo inſtanti, quo ad terminum extrinſecū, in quo viuens interit, peruenitur, nec illo minor, aut maior eſt.

ARTICVLVS IV.

DE RERVM INANIMATArum terminis, quoad magnitudinem.

QVid verò de rerum non viuentium terminis ſentiendum ſit, ſuis quoque aſſertionibus explicemus. Prima eſto: Non viuentia, quæ ex viuentibus gignuntur, obtinent, quoad generationem, terminum magnitudinis internum; ita vt minimum quod non viuentis, ſit maximum quod ſic non viuentis: quoad conſeruationem verò, externo limite continentur. Hæc aſſertio intelligenda eſt de hiſce non viuentibus, ſpectatis prout à corruptione viuentium dependent. Probatur autem facili negotio vtraque pars concluſionis. Prima hunc in modum. Datur quantitas aliqua, in qua, exempli gratia, hominis cadauer progigni poſſit, & in maiori non poſſit: ergo hominis cadauer vendicat ſibi, quoad generationem, intrinſecum magnitudinis terminum. Confirmatur aſſumtum: Nam in ea quantitate, quæ ob exceſſum homini interitum affert, neceſſe eſt cadauer hominis generari, nec verò ſub ampliori poterit, cùm primum nō eſſe hominis, neceſſariò ſit primum eſſe cadaueris. Quare illa erit maximū quod ſic cadaueris. Secūda pars ſuadetur: quia eiuſmodi non viuentia non habent vim conuertendi in ſe alia corpora, quin potiùs ipſa per ſe extabeſcunt, & in alia [illegible]ntur: atque adeò fateri neceſſe eſt, non poſſe illa, vel per tumorem, vel alio quouis modo infinitè porrigi; ſed potius circumſcriptione aliqua definiri, non interna tamen, ne per vltimum ſui eſſe definant.

1. Aſſertio. De terminis cadauerum.

Suadetur prior pars aſſertionis.

Suadetur poſterior pars.

Secunda aſſertio: Reliqua non viuentia, tam quoad generationem, quàm quoad conſeruationem, nullum vendicant magnitudinis terminum. Huic aſſertioni illud ſidem facit: primùm, quòd ignis, cæteraque eiuſmodi, quò molem obtinent ampliorem, eò magis vigent, contrariorum vim acriùs depellunt, ſeque meliùs tuentur: ac demum, cùm ad actiones ſuas obeundas certa organa non requirant, nihil obſtat ex vi formæ, quominùs

2. Aſſertio de cæteris nō viuentiū terminis.

in quantumuis ampla materia & generentur & conſiſtant. Deinde, quia ſi igni aliquam incrementi metam natura poſuiſſet, ſequeretur, maximum ignem non fore admotam ſtupam inflammaturum, quaſi iam faſtidio non poſſit alimenta capeſſere: quod ridiculum eſt, refelliturq́; verbis illis Prouerbiorum 30. Ignis nunquam dicit, ſufficit. Item; quia ſi aquæ quantumlibet magnæ noua pars aquæ accedat, certè excreſcet aquæ moles; neque veriſimile eſt repugnatum iri à natura, ne noua illa aquæ pars priori copuletur: cùm id neq; ratio, neq; experientia perſuadeat. Accedit teſtimonium Ariſt. 2. de anima, cap. 4. text. 41. vbi ex eo probat, ignem non eſſe cauſam accretionis viuentium, quòd nullis incrementi finibus, vltra quos excurrere non poſſit, coërceatur; cùm tamen viuentibus ſtata ac certa magnitudo cõſtitura ſit. Porrò noſtram hanc aſſertionem tuetur D. Thom. 2. de anima, ad t. proximè citatum; Aegidius, & alij C ibidem; Scotus in 2. d. 2 qu. 9. Albertus Magnus 2. de anima, tractatu 2. c. 4. Ochamus, & Gabriel in 3 qu. 7.

ARTICVLVS V.

ARGVMENTA CONTRA ſuperiores Aſſertiones.

Vilandunus hoc in lib. 9. 16. Ferra. qu 7. Achilinus t. ſuæ Phyſicæ.

SVnt tamen, qui cõtrà ſentiant, affirmentq́;, non viuentia aliquem habere magnitudinis terminum à natura definitũ: quorum ſententia his argumentis videtur comprobari. Etſi quantitas abſolutè ſpectata materiam ſequatur, nihilominùs quoad terminationem, formam ſequitur, eiq́; proportione reſpondet, cùm ſit eius actus: ſed ignis, & cuiuſq; nõ viuentis forma, certam habet circunſcriptamque naturam: ergo eius quantitas certa & circumſcripta erit. Huc pertinet, quòd nulla cauſa reddi poſſit, cur non idem de quantitate dicatur, quod de calore & frigore, alijsq́; huiuſmodi qualitatibus; quas tamen palàm eſt, etiam in non viuentibus certo termino definiri: nec enim ignis verbi gratia, calorem, aut aqua frigus vltra certam menſuram, quam deſignare ſolemus per octo decémve gradus, obtinere poſſunt.

2. Sicut intenſio perfectio eſt qualitatis; ita & extenſio quantitatis: ſed qualitates, ſaltem quæ naturalis ordinis ſunt, vendicant certam graduum intenſionem, quam naturæ viribus prætergredi non poſſunt: ergo & quantitas certam habebit extenſionem, vltra quam progredi nequeat.

3. Quemadmodum forma ignis per totam materiam ſparſa eſt, & diuidua in partes, augeſcitque appulſu nouæ materiæ; ita & forma cuiuſque viuentis imperfecti, veluti lacertæ, niſi quòd viuentia alimento intus at-A tracto, ac propria nutritione increſcunt, cætera verò nõ item: atqui etiam viuentia imperfecta certis limitibus cõtinentur (vt fuit à nobis ſuperiùs dictũ) ergo & ignis, atq; alia huiuſmodi corpora vitæ expertia.

4. Huius ſentẽtiæ videtur Ariſtoteles. Namque in libro primo de generatione animaliũ, capite primo, ait naturam effugere infinitum, quia vbiq; finẽ quærit: & 8. huius operis, cap. 2. text 15. aſſerit, nihil eorum, quæ natura fiũt, B eſſe indeterminatum: cenſet igitur Ariſtoteles, non viuentia terminata eſſe.

ARTICVLVS VI.

EXPLICATIO ARGVMENTOrum ſuperioris articuli.

Solutio primi argum.

VErùm hiſce argumentis hunc in modum fiet ſatis. Et, quod primo loco obiectum eſt, dicendo; quantitatem non modò ſequi materiam, vt initio huius quæſtionis præfati ſumus; ſed etiam formam; alio tamen atque alio modo. Materiam namque ſequitur abſolutè, formam verò tanquam id, à quo modum & terminum accipit, vt Simplicius aduertit hoc in libro, text. 69. Itaque præfinitur quantitas à forma, etiam in non viuentibus, hoc pacto: quod forma huius ignis ſin-D gularis, dum perſeuerat ſimpliciter eadem, id eſt, dum ei non detrahitur neque adiungitur noua pars formæ (quæ adiunctio detractióve neceſſariò efficit, vt non omninò & abſolutè, ſed ex parte, eadem forma maneat) hanc certam & deſignatam quantitatem obtinet. Quòd ſi eadem forma, conuertendo in ſeſe aliquod combuſtile, extendatur; tunc pro ratione ſui incrementi, aliam iam quantitatem vendicabit. Ad hunc igitur ſenſum, de-E terminatio quantitatis ſequitur modum formæ. Verùm ſicuti formæ non viventium, de quibus hîc agimus, ſine vlla meta extendi poſſunt acceſſu nouarum partium, vt ſuperiùs oſtendimus; ita ſi abſolutè ſpectentur, non vendicant ſibi certam quantitatem verſus maximum.

Quantitas alio modo materiam, alio formam ſequitur

Sed iam vrget altera argumenti pars, quærendo videlicet, cur non viuentia abſolutè ſpectata, quoad gradus ſuarum qualitatum, F definiantur, non verò quoad quantitatis extenſionem. Occurrendum tamen eſt; aliam eſſe rationem in calore ac frigore, cæterisq́; qualitatibus, aliam in quantitate. Nam calor, verbi gratia, conſequitur formam, quoad eius perfectionem intenſiuam, quæ cùm certa ſit, certa etiam poſtulat accidentia quoad intenſionem: itẽ calor eſt vis inſtrumentaria ignis, & principium agendi ipſius. Quare cùm natura comparatum ſit, vt id, quod definitam habet eſſentiam, definitè operetur, planè ſequitur, calorem ignis, etiam abſolutè ſumpti,

Aliter q[uan]titatem, a[li]ter qualit[a]tes finiri.

e[illegible] graduū termino contineri, vt ipſa quoque [illegible] definita ſit. At quantitas ſequitur formam, quoad eius quaſi extenſiuā perfectionem: deinde non eſt principium agendi, ſed recipiendi duntaxat. Vnde ex maiore illius amplitudine ſimpliciter maior formæ perfectio non arguitur. A

Quod ad ſecundum attinet argumentum, iam ex proximè dictis conſtat, cur naturales qualitates magis ac magis ſine ſimile intendi nequeant. Solum igitur explicandum ſupereſt, cur non idem de quantitatis extenſione dicatur. Eſt igitur ratio diſſimilitudinis, quia amplitudo illa non ſimpliciter per ſe, ſed ex accidente quantitati aduenit, nempe ratione nouæ materiæ aduenientis. Cùm enim appoſito combuſtibili augeſcit ignis, quælibet materiæ p[illegible] nouam ſecum inuehit quantitatem, cuius acceſſu prior quantitas excreſcit. Neq; abſurdum eſt admittere, hanc qualemcunq; quantitatis perfectionē limitatam non eſſe. At maior qualitatis intenſio, cùm ſupra eandem materiæ partem replicetur, ſimulq; qualitatem ſi actiua ſit, ad agendum fortiorem reddat, maiorem ſimpliciter in ea perfectionem arguit. B C

Ad tertium; negandum eſt, eodem modo [illegible]em habere in viuentibus, & in non viuentibus. Namque viuentia certam habent à natura ſibi deſtinatam ſedem (quæ in animantibus eſt ventriculus, in arboribus medium [illegible]d inter caudicem & radicem) in qua alimentum decoquant, & vnde cæteris membris materiam ad accretionem tranſmittant. [illegible] qua parte [illegible] in foco, ad concoctionem [illegible] tandem [illegible] vis natiui caloris in[illegible]. At enim huiuſmodi calor, & quia certæ [illegible] eſt, & quia cum alimento depu[illegible], in eoq; congreſſu aliquid diſpendij ne[illegible] & progrediente tempore ſen[illegible]; fit, vt nequeat quantumlibet magnam alimenti portionem parare, ſed certam & [illegible] in extremas corporis partes, ſi longo tractu diſtent, peruenire non poſſit. Quare [illegible] viuens ſine alimento non conſiſtat; pla[illegible]e ſequitur, viuentium incremēta aliquo termino definiri. In rebus vero inanimis multò [illegible]cus accidit. Nec enim habent certam aliquā [illegible]rtem, quę aduentitiam materiam diſponat, [illegible] quid detrimenti ab aduerſario accipiunt, pa[illegible]ta victoria confeſtim reſarciunt; vt videre eſt in igne. D E F

Ad quartum dicendum eſt: Ariſtotelem [illegible]iori loco tantummodò docere, non poſſe [illegible]uram, alia animantia ex alijs generando, [illegible]nitas ſpecies moliri: poſteriori verò negare [illegible] infinitum. quod in rerum procreatione [Em]pedocles, & Anaxagoras poſuēre: ille enim [illegible]nitas vices mouendi & quieſcendi elemē[tis] attribuit, hic aſſeruit mentem innumerabilibus ſeculis obtorpuiſſe, deinde manum [ad]moniſſe operi.

Ex dictis colligi poteſt, non rectè quoſdam noſtræ ætatis Philoſophos aſſeruiſſe, viuentia, quæ formam extenſam habent, non habere definitam incrementi legem, poſſeq;, niſi externo impedimento cohibeantur, in immenſum luxuriare, & grandeſcere: quibus & experientia ipſa refragatur, & ea Ariſtotelis teſtimonia, quæ articulo ſecundo huius quæſtionis ad aſſertionem ſecundam retulimus. Neq; obſtat, quòd vitis in terram defoſſa, & iterum ac ſæpius emerſa, ſine termino propagari poſſit. Nam ea, quæ diuerſis in locis alias atq; alias radices agit, non vnius, ſed plurium vitium rationem obtinet; ſicuti etiam hedera, quæ erratico lapſu paſſim fibras emittit. Quāquam neque de his conſpicuè oſtendi poteſt, non habere illa præſcriptam extenſionis ſuæ menſuram. *Improbatur quorundam recentiorum opinio.*

ARTICVLVS VII.

ASSERTIONES DE TERMINO paruitatis corporum vitæ expertium.

QVod ad terminum paruitatis corporum non viuentium ſpectat, non libet omnes omniū ſententias in medium afferre, ſed duas duntaxat celebriores. Prima eſt Scoti, in 2. ſententiarum, d.2. qu.9. & 5. Metaphyſ. item 9. Ochami, in 2. d.8. & aliorū: quam etiam probabilem cenſet Ioannes Maior, in 1. d.17. qu. 16. Hi putant, inanima homogenea nunquā terminari verſus minimum. *1. Opinio.*

Secunda eſt Auerrois, 6 huius operis lib. com.32. & 99. Diui Thomæ, 1. part. quæſt.7. art.3. & in 2. d. 30. quæſt.2. art.2. Durandi, in eodem 2. d.18 quæſt.1. Capreoli, & Hiſpalenſis d 19 quæſt.1. Soncinatis 8 Metaphyſ. quæſt. 3. Ferrarienſis hoc in libro, quæſt.7. Richardi, quodlibeto 3. quæſt.5. Gregorij in 2 d.17. quæſt.2. art.3. aliorumque, aſſerentium terminari: quam opinionem aſſerit Themiſtius amplexum fuiſſe Theophraſtum, Ariſtotelicæ doctrinæ alumnum, & ſcholæ ſucceſſorem. *2. Opinio.*

Nos hanc controuerſiam duplici concluſione dirimemus. Prima ſit: Homogenea inanima, quoad partes quæ toti inhæreſcunt, nullo paruitatis termino continentur. Hæc deſumpta eſt ex Ariſtotele, in libro de ſenſu & ſenſili, cap.3. eiuſque veritas inde patet: quia in quantitate ignis, vbi ca[u]ſa, nulla eſt tam exigua pars, qua non ſit alia minor; quælibet autem pars quantitatis hæret in materia, quam neceſſe eſt forma ignis indutam eſſe: inſuper verò quælibet pars ignis, eſt ignis, quod in compoſitis heterogeneis non accidit. Itaque in quolibet igni nulla eſt tam exigua ignis portio, qua non exiſtat alia minor in eodem igne. *1. Concluſio.*

2. Concluſio. Secunda ſit: Quælibet non viuentia, quoad generationem, intrinſecis terminantur veluti minimum; quoad conſeruationem autem, ſimpliciter externo paruitatis limite clauduntur. Hæc aſſertio ita ſuaderi poteſt: Inprimis, quod non viuentia aliquem habeant paruitatis terminum, docet experientia, mater Philoſophiæ. Videmus enim, ſi ignis in minutas partes abeat, illico extingui. Deinde quia, cùm vnumquodque ſit propter ſuam operationem, vt teſtatur Ariſtoteles ſecundo de Cœlo, cap. 3. text. 17. & primo Ethic. cap. 7. non conſueuit natura aut generare, aut conſeruare corpora, niſi ſub ea quantitate, in qua functiones ſuas obire queant: poteſt verò eſſe tam exigua quantitas, in qua id præſtare non valeant. Iam verò, quòd huiuſmodi paruitatis terminus, etiam in non viuentibus debeat eſſe intrinſecè definitus quoad generationem, ita probatur: Non viuentia nequeunt in quãtumuis parua quantitate generari, vt proxima ratio oſtendit: augeſcat igitur ea quantitas, in qua, verbi gratia, terra progigni non poſſit, neceſſariò deueniendum erit ad punctum aliquod temporis, in quo forma terræ eam materiam, quæ continuè increuit, ſubire poſſit: ſed materia ſub ea quantitate eſt minimum quod ſic terræ, quoad generationem: igitur terra (quod de cæteris inanimis pari ratione dici debet) intrinſeco termino definitur, quoad generationem. Secunda verò D pars aſſertionis ex eo confirmatur: quia ſi non viuentia, quoad conſeruationem, ſimpliciter terminata eſſent intrinſecè, ſequeretur, ignem, verbi gratia, poſſe per vltimum ſui eſſe deſinere; videlicet ſi minimus ignis immediatè poſt aliquod momentum in denſitatem coeat.

Hinc collige, poſſe ignem conſeruari infra minimum quod ſic generationis, cùm admittamus poſſe minimum ignem aliquantu- E

Terminus cõſeruationis minor termino generationis. lum addenſari. Neque id mirandum eſt, cùm plura ad cuiuſque rei generationem, quàm ad conſeruationem, natura ipſa requirat; vt articulo primo huiuſce quæſtionis aſtruximus.

ARTICVLVS IIX.

ARGVMENTA, QVIBVS proximi articuli aſſertiones oppugnantur.

NVnc ad ea argumenta veniamus, quibus probari videtur, non viuentia, ſaltem homogenea, vt elementa, omni paruitatis termino carere. Primum ita habet: Nulla eſt in re combuſtibili tam exigua pars materiæ, qua non ſit alia minor, quæ prius excipiat calorem ſummum, cæteraſq; diſpoſitiones ad for-

A mam ignis; ſiquidem ignis agit vniformiter, non difformiter, ac prius in viciniores, quam in remotiores partes vim ſuam explicat: ergo nulla eſt tam minuta materiæ pars, in quam nõ ipſa quoq; forma ignis induci queat. Probatur conſecutio: quia ſi diſpoſita ea parte materiæ, non confeſtim in eam induceretur forma ignis, ſequeretur, formam rei intereuntæ conſiſtere aliquamdiu in materia affecta diſpoſitionibus ſibi repugnantibus, & alterius for-

B mæ propriis; quod eſt abſurdum.

Secundum: Quemadmodum alimentum continuè in rem alitã conuertitur, ita cõtinuè corrumpitur: igitur in ea corruptione nunquã ſupererit conuertenda tam exigua pars, quin minor adhuc ſuperſit. Ex quo planè colligitur, alimentum non vendicare certum terminum, quoad conſeruationem.

Tertium: Eſſe diuiduum in partes, eſt affectio rei quantæ, vt conſtat ex doctrina Ariſto- *Diuiſibilitas a quanti[tate]*

C telis, quinto Metaphyſ. cap. 13. text. 18. ergo, cùm quilibet ignis quãtitate præditus ſit, quilibet in minutiores ignes, cui ſeparatim cohæreant, diſpertiri poterit; atq; adeò ignis veluti minimum caret termino.

Quartum: Sumatur ignis, cuius dimidia pars ſit infra eam, in qua dicunt poſſe eius formam conſeruari: tum conſtituatur diuinitus in vacuo, ibique ab Angelo in duas æquales partes diſpertiatur. Vel huiuſmodi

D ignis in nihilum interibit, vel diuidetur in partes alterius naturæ, vel in ignes. Primum admitti non debet, quia ſicuti creare, ita in nihilum redigere, ſolius diuinæ virtutis eſt. Secundum etiam dici non poteſt, quia vnumquodque ſecatur in ea, ex quibus cõponitur. Dandum eſt igitur tertium; ex quo ſequitur, ignẽ nunquam eſſe in tam exigua quantitate, quin adhuc in minori ſine vllo termino poſſit conſiſtere.

E

ARTICVLVS IX.

DILVVNTVR SVPERIORA argumenta.

NOn imus inficias, hæc argumenta admodum probabilẽ reddere opinionem Sco-

F ti, eiuſque ſectatorum. Verùm poſſunt illa a nobis non ita magno negotio dilui. Quod ad primum attinet, nonnulli, (è quorum numero eſt Soncinas 8. Metaphyſ. qu. 23. Capreolus in primo, diſtinct. 17. quæſt. 2. art. 2. & in 2. diſtinct. 19. quæſt. vnica, art. 3. Aegidius 1. de generatione, quæſt. 25. Auerroës lib. 8. huius operis, commento 23. eiuſque aſſecla Iandunus, lib. 6. quæſt. 15.) arbitrantur, qualitates habere minimum quoad extenſionem, ita vt diſpoſitiones, quas quæque forma ad ſui introductionem poſtulat, non poſſint

poſſint ſuſcipi in quantumlibet parua quantitate, ſed in præfinita ac certa, quæque non ſit minor illa, quam forma ſubſtantialis rei generandæ expoſcit. Quare ſi ignis infra acari magnitudinem progigni nequeat, aiunt complexionem illam qualitatum, quam ignis poſtular, non poſſe infra acari magnitudinem coaleſcere. Itaque negant primum argumenti pronunciatum.

Nos tamen contrà opinamur; nimirum qualitates, ſicuti nullo quoad intenſionem, ita nullo quoad extenſionem, paruitatis termino finiri, quod probat argumentum. Dandum eſt igitur prius pronuntiatum, ſed negandum poſterius; & ad eius confirmationem reſpondendum: nihil incommodi ſequi ex eo, quod forma perſiſtat in materia, cuius aliqua pars imbuta ſit qualitatibus alterius formæ, interim dum eæ qualitates ſeſe extendunt, per quantitatem aduenienti formæ congruentem, quam vbi primùm occupabunt, hoc eſt, in ipſo momento, quo diſpoſitiones fuerint in ea quantitate, quæ ſit minimum quod ſic, comparatione formæ aduenientis, confeſtim priori forma intereunte noua ſuccedet. Hæc tamen intelligenda ſunt, cùm totum aliquod compoſitum, exempli gratia, totus aliquis ignis, ſeorſim producitur, vt is, qui ſolarium radiorum coitu excitatur. Nam cùm ab altero vicinam materiam corripiente gignitur, non oportet expectare, dum igneæ qualitates ad certam extenſionem ſe proferant, quia noua pars ignis ſimul inhæreſcit, & continuatur toti. atque ita non ſequitur, dari ignem per ſe conſiſtentem minorem minimo. Id quod etiam in viuentium nutritione accidit, in qua nulla eſt tam exigua alimenti pars, cuius materia non accipiat formam viuentis, non tamen per ſe, ſed ita vt toti continuè agglutinetur.

Solutio ſecundi hæc inprimis eſſe poteſt: Ne cibus continuam conuerſionem ſubeundo ita decreſcat, vt cogatur manere infra minorem quantitatem, quàm ſit ea, ſub qua eius forma cohærere valeat, antequam id contingat, natura, vt eſt in eiuſmodi rebus prouida, quò imminens incommodum aduertat, cum ad eas anguſtias ventum fuerit, totum apparatum diſpoſitionum, quæ ad formam viuentis requiruntur, ſimul cum ipſa forma, & ad conſequentiam illius, ſubitò inferet ex vi præuiæ diſpoſitionis, quamuis imperfectæ in ea parte materiæ.

Iure tamen petierit aliquis, quando id præſtandum ſit à natura? Nam ſi id præſtare debeat in eo inſtanti, in quo cibus attigerit certam illam quantitatem, infra quam nullo modo conſeruari iam poſſit; ſequitur, cibum claudi ſimpliciter intrinſeco termino paruitatis quoad conſeruationem, quod ſuprà negauimus, aſſerentes, non viuentia quoad conſeruationem, abſolutè loquendo non niſi exter-

A nis limitibus finiri. Dicendum eſt igitur, prædictas diſpoſitiones introducendas ſimul cum forma in eo inſtanti, in quo peruentum fuerit ad maximum quod non cibi, hoc eſt, ad eam quantitatem, in qua iam præ exiguitate nequeat manere forma cibi, in qualibet autem maiori queat. *Reſponſio.*

Atque hanc ſolutionem vberioris doctrinæ gratia propoſuimus; magis tamen placet ſententia, quæ decernit, in ea continua con- *Alia reſponſio: quæ magis placet.*
B uerſione, cùm ventum fuerit ad maximum quod non cibi, inducendam ſubitò in illud eſſe formam rei viuentis abſque perfectis diſpoſitionibus. Maius enim incommodum eſt, perfectas diſpoſitiones momento inferri in materiam, occupatam adhuc contrario repugnante, & ſucceſſiuè vincendo; quàm formam, quæ ſerpebat, induci in materiam, in qua nondum diſpoſitiones ad gradum perfectum euaſerint, ad quem ipſa forma paulò
C pòſt ſeſe prouehet. Quemadmodum è contrario ponimus, formam ligni, verbi cauſa, manere ſub perfectis diſpoſitionibus ad formam ignis, quouſque illæ per quantitatem ſufficientem ad introductionem formæ ignis ſeſe extendant.

Maior tamen exiſtit dubitatio, quid dicendum, ſi accipiatur corpus, quod non per conuerſionem in ſubſtantiam alterius, ſed per condenſationem, paulatim ad minorem ex- *Dubitatio.*
D tenſionem contrahatur, vt aqua in loco perfrigido; nec enim tunc apparet, in quo termino debeat conſiſtere, ſi in infinitum diminui non poteſt. Sunt qui dicant, debere eiuſmodi corpus ſeſe continere in termino intrinſeco conſeruationis ſecundum naturalem diſpoſitionem, obnitente videlicet forma communi conatu, & repugnantia totius naturæ, non ſecus, ac depugnare ſolet, ne vacuum detur. *Quorūdam reſponſio.* Alij dicunt, tale corpus aliquan- *Reſponſio aliorum.*
E tulum infra eiuſmodi terminum deſcenſurum. Nec enim natura, vt experientia paſſim docet, ſimilibus diſpendijs naturalium diſpoſitionum vſqueadeo obſiſtit: ſub quo verò termino manere debeat, quia non eſt maior ratio, cur ſub hoc, quàm ſub illo ſtet, præfiniet ipſius naturæ auctor & parens DEVS, cuius eſt, naturæ impotentiam & inopiam in ijs, alijsq́; eiuſmodi euentis, ordinaria ſtataq́; lege ſupplere.

F Nullum tamen ex ijs perfugijs neceſſarium videtur, cùm facilè dici poſſit conuenienter ijs, quæ proximè aſſerta ſunt, & mox dicentur; tantulam illam aquam in loco perfrigido addenſandam eſſe, quouſque perueniat ad maximum quod non, & in eo puncto conuertendam in circumiectum corpus: ſicuti etiam mox in ſolutione quarti argumenti, de ſectione minimi ignis in pleno, ex D. Thoma dicetur. Si autem corpus aliquod ponatur in vacuo, quod occupare ac replere nō poſſit, quantumuis rareſiat, quæraturque, *Legitima explicatio dubit.*

in quónam termino ſubſiſtere debeat ſectio; tunc alter ex illis modis, quos attulimus, ſequendus erit.

Sol. 3. Solutio tertij: Non eſt affectio rei quantæ, ſecari poſſe in partes, quarum quælibet ſeparatim conſiſtat; ſed habere aptitudinem, vt in eas ex vi quantitatis ſecari poſſit, licet interdum eam diuiſionem fieri aliunde repugnet, vt in re propoſita accidit. Nam quòd hæc quantitatis ſiue rei quantæ affectio, hoc modo intelligenda ſit, ex eo patet: quia alioqui (vt Gregor. in 1. diſt. 17. quæſt. art. 3. & Caietanus 1. part. ad articulum tertium quæſtionis ſeptimæ, aduertunt) dicendum foret, ſubſtantiam cœli, quia quantitate prædita eſt, diuidi poſſe, cùm tamen Cœlum, vt ab interitu, ita à ſectione prorſus immune ſit.

Sol. 4. Solutio quarti: Putat Caietanus, fore in eo euentu, vt materia in nihilum cedat: quod etiam probabile exiſtimant Gregorius, Ferrarienſis, & Soncinas. Alij verò opinantur, manſuram ſine omni forma ſubſtantiali materiam. Quòd ſi quis obijciat, iſthæc miracula, cùm totius naturæ facultatem excedant, non poſſe ab Angelo præſtari: occurrent, ea non ad vim ſecantis Angeli, ſed Dei, qui inanitatem illam ſpatij priùs induxit, referenda eſſe. Aliter quoque ad argumentum reſpondet Ferrarienſis: nimirum, ſicuti eiuſmodi ſectio non niſi poſito miraculo, ac præter naturæ ordinem fit, ita ad naturæ auctorem pertinere, partes ignis in id, quod volet, conuertere.

Quæ reſponſio magis ſatisfacit admiſſa ipſa diuiſione. Potiùs tamen dicendum; in eo euentu, ſi res naturæ ſuæ relinquantur, non ſectum iri illum ignem ab Angelo, tota ſententiæ ac repugnāte natura, vt paulò ante de corpore ſeſe addenſante, iuxta priorem modū ſoluendi propoſitam difficultatem, dicebamus.

Quid verò ſi ignis in ſpatio pleno diuidatur? Multi hypotheſim non admittunt, aientes, non minùs etiam tunc à natura depugnatum iri, ne quid ignem illum diſpertiat, quàm ne aliquod inane ſpatium in mundo ſit. Sed meliùs D. Thomas, Iandunus, Capreolus, & plerique alij cenſent, eas partes in vicina corpora conuertendas, ita videlicet, vt eo temporis momento, in quo diuiſio abſoluta fuerit, abiecta forma ignis, induant formam circunfuſi corporis, illique inhæreſcant. *Dubium* *Explicatio.*

Κεφάλαιον ε.

Πάντες δὴ τἀναντία ἀρχὰς ποιοῦσιν, οἵ τε λέγοντες ἓν εἶναι τὸ πᾶν, καὶ μὴ κινούμενον· καὶ γὰρ Παρμενίδης θερμὸν καὶ ψυχρὸν ἀρχὰς ποιεῖ, ταῦτα δὲ προσαγορεύει πῦρ καὶ γῆν· καὶ οἱ μανὸν καὶ πυκνόν· καὶ Δημόκριτος τὸ στερεὸν καὶ κενόν· ὧν τὸ μὲν ὡς ὄν, τὸ δὲ ὡς οὐκ ὂν εἶναί φησιν. ἔτι θέσει, σχήματι, τάξει. ταῦτα δὲ γένη ἐναντίων. θέσεως, ἄνω, κάτω, πρόσθεν, ὄπισθεν· σχήματος, γεγωνιωμένον, ἀγώνιον, εὐθύ, περιφερές. ὅτι μὲν οὖν τἀναντία πως πάντες ποιοῦσι τὰς ἀρχάς, δῆλον. καὶ τοῦτο εὐλόγως· δεῖ γὰρ τὰς ἀρχὰς μήτε ἐξ ἀλλήλων εἶναι, μήτε ἐξ ἄλλων· καὶ ἐκ τούτων πάντα· τοῖς δὲ ἐναντίοις τοῖς πρώτοις ὑπάρχει ταῦτα, διὰ μὲν τὸ πρῶτα εἶναι, μὴ ἐξ ἄλλων· διὰ δὲ τὸ ἐναντία, μὴ ἐξ ἀλλήλων. ἀλλὰ δεῖ τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου σκέψασθαι, πῶς συμβαίνει. ληπτέον δὴ πρῶτον, ὅτι ἁπάντων τῶν ὄντων οὐδὲν οὔτε ποιεῖν πέφυκεν, οὔτε πάσχειν τὸ τυχὸν ὑπὸ τοῦ τυχόντος, οὐδὲ γίγνεται ὁτιοῦν ἐξ ὁτουοῦν, ἐὰν μή τις λαμβάνῃ κατὰ συμβεβηκός· πῶς γὰρ ἂν γένοιτο τὸ λευκὸν ἐκ μουσικοῦ, πλὴν εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς εἴη τῷ λευκῷ, ἢ τῷ μέλανι τὸ μουσικόν· ἀλλὰ λευκὸν μὲν γίγνεται ἐξ οὐ λευκοῦ· καὶ τούτου οὐκ ἐκ παντός, ἀλλ' ἐκ μέλανος, ἢ τῶν μεταξύ· καὶ μουσικὸν ἐξ οὐ μουσικοῦ, πλὴν οὐκ ἐκ παντός, ἀλλ' ἐξ ἀμούσου, ἢ εἴ τι αὐτῶν ἐστι μεταξύ. οὐδὲ δὴ φθείρεται εἰς τὸ τυχὸν πρῶτον, οἷον τὸ λευκόν, οὐκ εἰς μουσικόν, πλὴν εἰ μή ποτε κατὰ συμβεβηκός, ἀλλ' εἰς τὸ μὴ λευκόν· καὶ τὸ μὴ λευκόν, οὐκ εἰς τὸ τυχόν, ἀλλ' εἰς τὸ μέλαν, ἢ τὸ μεταξύ· ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ μουσικὸν εἰς τὸ μὴ μουσικόν, καὶ τοῦτο οὐκ εἰς τὸ τυχόν, ἀλλ' εἰς τὸ ἄμουσον, ἢ εἴ τι αὐτῶν ἐστι μεταξύ. ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἐπεὶ καὶ τὰ μὴ ἁπλᾶ τῶν ὄντων, ἀλλὰ σύνθετα κατὰ τὸν αὐτὸν ἔχει λόγον. ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ τὰς ἀντικειμένας διαθέσεις ὠνομάσθαι, λανθάνει τοῦτο συμβαῖνον.

ἀνάγ

CAPVT V.

Porrò a omnes contraria principia faciunt, tum hi, b qui vniuerſum vnum & immobile dicūt eſſe, (quandoquidem Parmenides frigidum & calidum principia facit, ignemq́; & terram hæc nominat) tum qui rarum & denſum. Democritus quoq; ſolidum & inane: quorum alterū vt id quod eſt, eſſe ait; alterum vt id, quod non eſt. Quinetiam ſitum, figuram, & ordinem, quæ cōtrariorum ſunt genera: ſitum, vt ſurſum & deorſum, antè & retrò; figuram, vt angulos habens, & non habens, rectum & circulare. Quòd igitur cōtraria ſunt principia, omnes ſtatuere manifeſtum eſt. Text. 42. *c Idq́; optima ratione. Namq; principia nec ex ſeſe vicisſim eſſe, nec ex alijs, & ex his omnia oportet. Cont. arijs autem primis hæc inſunt. Quòd enim ſint prima, ex alijs non ſunt: quòd verò contraria, non vicisſim ex ſeſe. Atqui & ratione, quonam modo hoc accidat, conſiderandum eſt.* Text. 43. *d Sumendum itaq; primum eſt; omnium quæ ſunt, nihil in quoduis agere, in quouis pati, neq; ex quouis quoduis fieri, niſi ex accidenti quis ſumpſerit. Quo namq; pacto album ex muſico poſſit fieri, niſi albo aut nigro muſicum eſſe acciderit? Sed album quidem fit è non albo, atq; eo non quouis, verùm ex nigro, aut intermedijs; & muſicum è non muſico, ſed non è quolibet, verùm ex eo, in quo muſicæ eſt priuatio, aut è medio, ſi aliquod ſit inter ipſa. Neq; igitur in quoduis primum interit; vt album non in muſicum, niſi interdum ex accidenti, ſed in non album; non tamen in non albū quoduis; ſed in nigrum, aut intermedium: ſimiliter & muſicum non in quoduis, ſed in id, quod muſicæ priuatum eſt, aut ſi aliquid inter hæc locatū eſt.* Text. 44. *e Nec ſecus res habet in cæteris. Nam & eorum, quæ ſimplicia non ſunt, ſed compoſita, eadem eſt ratio: ſed quòd diſpoſitiones oppoſitæ nomen non habeant, accidere id latet.* Text. 45.

Neceſſe

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

a *Porrò omnes*] Reiectis eorum opinionibus, qui vnum duntaxat, vel infinita poſuere rerum naturalium principia, mediam approbaturus Ariſtoteles, ſtatuit hoc Capite, aliqua ſaltem principia contraria eſſe: idque probat ex communi omnium Philoſophorum aſſenſu. Omnes enim contraria fecere principia: quanquam non optima aliqua ratione ducti, ſed veritate ipſa cogente. Namque, vt ſcripſit Menander, venit in lucem veritas vel non quæſita: & vt D. Thomas hoc loco ait, quemadmodum lapis nulla antecedente cognitione ſuopte impetu in centrum vergit; ita humana mens interdum ſine vlla exquiſita ratione, tacita quadam vi, & impulſu veritatis ipſius, in veritatem, quaſi in ſuum centrum, pergit.

b *Tum hi qui*] Tria recenſet opinionum genera, vt oſtendat, omnes antiquitatis Philoſophos ad inducendam principiorum contrarietatem conſpiraſſe. Prima eſt Parmenidis, qui tametſi vnum immobile finxiſſet, coactus tamen ea concedere, quæ ſenſui patent, calidum frigidumque adiecit; quorum alterum ignem & ens, alterum terram & non ens eſſe aiebat. Secunda eſt Meliſſi, qui etiam non ſolùm vnum mobile, ſed raritatem quoque & denſitatem, vti principia, inuexit. Tertia eſt eorum, qui plura, quàm vnum conſtituerunt, inter quos Democritus duplici de cauſſa contrarietatem admiſit. Primùm, quia arbitrabatur omnia ex inani & atomis, quæ inter ſe pugnant, coaluiſſe: deinde, quia aſſeruit, ſua illa indiuidua corpuſcula, ordine, figura, ſituque differre.

Opinio Parmenidis. *Opinio Meliſſi.* *Aliorum ſententia.*

c *Idque optima ratione*] Principia eſſe inter ſe contraria, hunc in modum confirmat: Principia dicuntur, quæ nec ex ſeſe mutuò, neque ex alijs ſunt, ſed ex ipſis ſunt omnia: prima contraria ita ſe habent: ergo prima contraria ſunt principia; atque adeò quædam principia ſunt contraria. Probat aſſumptionem, ac prima contraria non fieri ex alijs ſuadet: quia ſi fierent, non eſſent prima. Nam cùm omne quod fit, è contrario fiat, tanquam termino, à quo actio proficiſcitur, vt inductione patet; neceſſe eſt, ea, quæ ex alijs fiunt, prima non eſſe, cùm ſint alia priora, ex quibus ipſa emergant. Deinde oſtendit, neque ex ſeſe mutuo fieri; quia ſunt contraria, quorum ea eſt natura, vt ſe mutuo interimant.

Principia eſſe inter ſe contraria.

d *Sumendum itaque*] Vt pateat è contrarijs omnia effici, aliquot pronunciata ſumit, eaque varijs exemplis confirmat. Videlicet: Nihil in quoduis agere aptum eſſe: Nihil è quouis pati poſſe: Item, Quoduis non è quouis effici, neque in quoduis interire, ſeu diſſolui; ſed vnumquodque in contrarium agere: à contrario perpeti: ex contrario fieri: & in contrarium diſſolui. Intellige, per ſe, nam per accidens quiduis in quoduis agit: à quouis patitur: ex quouis fit: in quoduis interit.

Omnia è contrarijs fieri.

e *Nec ſecus res habet*] Effatum illud; Non quodlibet fit è quolibet; veritatem habere innuit, in omnibus tam ſimplicibus, quam non ſimplicibus, & in ijs, quæ harmonia, ordine, aut compoſitione conſtant: fiunt enim hæc ex priuatiuè oppoſitis, vt muſicum è non muſico, habente tamen priuationem muſicæ; ſimiliterque exercitus è non exercitu, & ex inordinato, apto tamen vt redigatur in ordinem; domus è non domo, & ex incompoſito, quod tamen ad compoſitionem ſubeundam idoneum ſit.

Non quoduis fieri è quolibet.

ἀνάγκη γὰρ πᾶν τὸ ἡρμοσμένον ἐξ ἀναρμόστου γίνεσθαι, καὶ τὸ ἀνάρμοστον ἐξ ἡρμοσμένου καὶ φθείρεσθαι τὸ ἡρμοσμένον εἰς ἀναρμοστίαν, καὶ ταύτην οὐ τὴν τυχοῦσαν, ἀλλὰ τὴν ἀντικειμένην. διαφέρει δ' οὐδὲν ἐπὶ ἁρμονίας εἰπεῖν, ἢ τάξεως, ἢ συνθέσεως· φανερὸν γὰρ ὅτι ὁ αὐτὸς λόγος ἐστίν. ἀλλὰ μὴν καὶ οἰκία, καὶ ἀνδριὰς, καὶ ὁτιοῦν ἄλλο γίνεται ὁμοίως· ἥ τε γὰρ οἰκία γίνεται ἐκ τοῦ μὴ συγκεῖσθαι, ἀλλὰ διῃρῆσθαι ταδὶ ὡδί· καὶ ὁ ἀνδριὰς, καὶ τῶν ἐσχηματισμένων τι ἐξ ἀσχημοσύνης. καὶ ἕκαστον τούτων, τὰ μὲν τάξις, τὰ δὲ σύνθεσίς τις ἐστίν. εἰ τοίνυν τοῦτ' ἔστιν ἀληθὲς, ἅπαν ἂν γίγνοιτο τὸ γιγνόμενον, καὶ φθείροιτο τὸ φθειρόμενον, ἢ ἐξ ἐναντίων, ἢ εἰς ἐναντία, καὶ τὰ τούτων μεταξύ. τὰ δὲ μεταξὺ, ἐκ τῶν ἐναντίων ἐστὶν, οἷον χρώματα ἐκ λευκοῦ καὶ μέλανος· ὥστε πάντ' ἂν εἴη τὰ φύσει γιγνόμενα ἢ ἐναντία, ἢ ἐξ ἐναντίων. μέχρι μὲν οὖν τούτου, σχεδὸν συνηκολουθήκασι καὶ τῶν ἄλλων οἱ πλεῖστοι, καθάπερ εἴπομεν πρότερον· πάντες γὰρ τὰ στοιχεῖα, καὶ τὰς ὑπ' αὐτῶν καλου-

Neceſſe enim eſt, quidquid conſtat harmonia, ex eo fieri, quod harmoniam non habet; & quod caret harmonia, ex eo fieri, quod illam obtinet; atque hoc ipſum, quod harmonia eſt præditum, in harmoniæ vacuitatem interire, non in quamlibet, ſed in oppoſitam. Nihil autem intereſt de harmonia hoc dicere, an de ordine ſeu compoſitione, cùm eandem eſſe rationem ſit manifeſtum. Text. 46. *Atqui & domus, & ſtatua, & aliud quiduis eodem fiunt modo. Nam & domus ex eo fit, quòd hoc modo compoſita hæc non eſſent, ſed diuiſa; & ſtatua, & quæ forma ſunt figurata, ex figuræ priuatione. Ac vnumquodque horum partim ordo eſt, partim compoſitio. Quod ſi ita res habet, quidquid* Text. 47. *gignitur, è contrarijs profectò gignitur, & quidquid interit, in contraria interit, atque in ea, quæ inter hæc locata ſunt. E contrarijs autem ea fiunt, quæ in illorum medio locata ſunt, vt colores ex albo & nigro. Quæcunque igitur fiunt natura, aut contraria ſunt, aut ex contrarijs.*

μένας ἀρχάς, καίπερ ἄνευ λόγου τιθέντες, ὅμως τἀναντία λέγουσιν, ὥσπερ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀναγκασθέντες. διαφέρουσι δ' ἀλλήλων, τῷ τοὺς μὲν πρότερα, τοὺς δ' ὕστερα λαμβάνειν· καὶ τοὺς μὲν γνωριμώτερα κατὰ τὸν λόγον· τοὺς δὲ κατὰ τὴν αἴσθησιν. οἱ μὲν γὰρ θερμὸν καὶ ψυχρόν, οἱ δὲ ὑγρὸν καὶ ξηρόν, ἕτεροι δὲ περιττὸν καὶ ἄρτιον, οἱ δὲ νεῖκος καὶ φιλίαν, αἰτίας τιθέασι τῆς γενέσεως. ταῦτα δ' ἀλλήλων διαφέρει κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον. ὥστε ταὐτὰ λέγειν πως, καὶ ἕτερα ἀλλήλων· ἕτερα μέν, ὥσπερ καὶ δοκεῖ τοῖς πλείστοις· ταὐτὰ δέ, ᾗ ἀνάλογον· λαμβάνουσι γὰρ ἐκ τῆς αὐτῆς συστοιχίας. τὰ μὲν γὰρ περιέχει, τὰ δὲ περιέχεται τῶν ἐναντίων. ταύτῃ δὴ ὡσαύτως λέγουσι καὶ ἑτέρως, καὶ χεῖρον, καὶ βέλτιον. καὶ οἱ μέν, γνωριμώτερα κατὰ τὸν λόγον, ὥσπερ εἴρηται πρότερον· οἱ δὲ κατὰ τὴν αἴσθησιν. τὸ μὲν γὰρ καθόλου, κατὰ τὸν λόγον γνώριμον· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον, κατὰ τὴν αἴσθησιν. ὁ μὲν γὰρ λόγος, τοῦ καθόλου· ἡ δ' αἴσθησις, τοῦ κατὰ μέρος· οἷον τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν κατὰ τὸν λόγον, τὸ δὲ μανὸν καὶ τὸ πυκνὸν κατὰ τὴν αἴσθησιν. ὅτι μὲν οὖν ἐναντίας δεῖ τὰς ἀρχὰς εἶναι, φανερόν.

Κεφά

Et aliorum quidem plurimi, hucuſq; ferè (vt antè diximus) vnà profecti ſunt. Omnes enim elementa, & quæ ab ipſis Principia nuncupantur, quãquam ſine ratione, ponunt, contraria tamen, quaſi ab ipſa coacti veritate, ſtatuunt: f ſed differunt inter ſe, quòd alij priora alij poſteriora, & nonnulli ratione, alij ſenſu notiora accipiunt. Quidam enim calidum & frigidum; alij humidum & ſiccum; alij par & impar; nonnulli concordiam atq; diſcordiã, generationis cauſſas ponunt, quæ quidem inter ſeſe eo modo, qui dictus eſt, differunt. g Vt eadem quodammodo & diuerſa dicant: diuerſa quidem, quemadmodum & plurimis videtur; eadem verò proportione, cùm ex eadem ſerie accipiant. Namq; contrariorum alia continent, alia continentur. Sic igitur eodem, & diuerſo modo, meliuſque & deterius enunciant. Et alij quidem ratione, (vt antea dictum eſt) alij ſenſu notiora. Vniuerſum enim ratione eſt notum, ſingula autem ſenſu: nam rei vniuerſæ ratio; eius verò quæ in parte, eſt ſenſus. Vt magnum, & paruum ratione, rarum & denſum ſenſu. Principia igitur contraria eſſe oportere, manifeſtum eſt. Text. 48. Text. 49. Text. 50.

CAP-

f *Differunt inter ſe*] Oſtendit veterum Philoſophorum, in aſſignandis contrarijs principijs, diſcrepantiam. Nam quidam pro principijs accipiebant priora contraria, alij poſteriora: quidam notiora ſenſui, alij notiora intellectui: & ex prioribus alij calidum & frigidum, alij humidum & ſiccum: ex poſterioribus alij numeros, parem & imparem, videlicet Pythagorici, alij litem & amicitiam, nimirum Empedocles, eiuſq; ſectores.

g *Vt eadem & quodammodo diuerſa*] Fuit inter priſcæ Philoſophiæ auctores, circa principiorum contrarietatem, diſſidium & conuenientia. Diſſidium, quia alij alia contraria poſuêre: Conuenientia, quia omnia contraria ab eis tradita, proportionem habent inter ſe; idque multas ob cauſſas, videlicet quia è contrariorum ſerie vniuerſa deſumũtur: quia ea, quæ communiora ſunt, vt exuperantia & defectio, continent ſub ſe alia, v. g. calidum & frigidum. (Enimverò omnia contraria ad priuationem & habitum, exuperãtiam & defectionem, quodammodo pertinent, prout vnum perfectione & dignitate aliud exuperat, vt docet Ariſtot. 10. Metaph. cap. 7. text 16.) Poſtremò, quia omnia priora ſunt, alia ſecundum ſenſum, alia ſecundum intellectum.

QVÆSTIO I.

VTRVM PRINCIPIA RECTE ab Ariſt. definita ſint, an non?

ARTICVLVS I.

PRAENOTANTVR QVAEDAM ad explicandam principiorum definitionem.

Definitio principiorũ. PRoximo capite hunc in modum Ariſtot. principia definit: Principia ſunt, quæ nec ex ſeſe, nec ex alijs, ſed omnia ex ipſis ſunt. Vt autem huiuſce definitionis intelligentia illuſtrior euadat, animaduertendum in primis erit, Principium varias habere apud Theologos & Philoſophos notiones, quas tradit D. Damaſcenus in l. aduerſus Manichæos, Ariſt. l. 5. de generatione animalium c. 7. l. Poëticæ, c. 6. l. 5. Metaph. c. 1. t. 1 & c. 5. huius l. t. 42. Cæteris verò in præſentia omiſſis, de vltima, quæ huius inſtituti propria eſt, diſſeremus. Sciendum verò, principium, ſi propriè ſumatur, la- *Multiplex acceptio principij.* *Principium latiùs pate-*

A tiùs patere, quàm cauſſam: quia ad rationem principij ſat eſt, ſi ex eo, tanquam ex primo, aliquid ſit, fiat aut cognoſcatur; vt verò cauſſa dicatur, opus eſt, vt ab illo accipiat eſſe, ab eoque dependeat. Vnde locus, e quo quiſq; proficiſcitur, principium eſt viæ, non tamen cauſſa viæ; & priuatio eſt principium generationis, non tamen generationis cauſſa. *re quàm cauſſam.*

Rurſus autem, quia nihil niſi à diuerſo pendere propriè dicitur, fit vt omne, quod reſpectu alicuius rationem cauſſæ obtinet, neceſſariò ab illo, & eſſentia & virtute differat: ita videlicet, B vt aut omnino extra eſſentiam eius ſit; quo pacto ſe habent finis & efficiens comparatione ſui effectus, aut ſaltem non ſit tota eius eſſentia; ſicuti materia & forma reſpectu compoſiti, etiam ſimul ſumptæ & vnitæ, ſi totum ab illis etiam, ita conſtitutis diſtinguatur, quod magis probamus. Atq; hæc ratio eſt, vt annotauit D. Th. 1. par. qu. 33. ar. 1. cur Pater in diuinis principium Filij dicatur, & Pater ac Filius principium Spiritus ſancti, non tamen cauſſa, quia nimirum [illegible] Filius à Patre, & Spiritus S. ab vtroque procedit, vt nihilominus *Diſcrimen inter cauſſam & principium.* *Lege D. Tho. opuſ. 1. c. 1.*

caueremus

eandem numero eſſentiam communem ha- A
beant.

Nec obſtat, quòd Græci Doctores, vt D. Chryſoſtomus, & Theodoretus in Commentarijs Epiſtolæ ad Hebræos, & D. Damaſcenus libro 1. Fidei orthodoxæ, cap. 11. & in libro aduerſus Manichæos, & D. Athanaſius in Actis Nicenæ ſynodi, Patrem cauſſam Filij; & D. Baſilius Patrem Spiritus Sancti cauſſam appellant. Namque nomen Græcum *αἰτία*, quod cauſſam ſignificat, non eandem apud Græcos, B
quam apud Latinos, energiam habet: ſignificato enim vocis, Cauſſa, vt etiam aduertit D. Thomas, q. 10. de Pot. artic. 1. reſpondet ex aduerſo apud Latinos Effectus, qui, vt diximus, diuerſam à ſua cauſſa eſſentiam obtinet. Apud Græcos verò ſignificato nominis *αἰτία*, reſpondet ab alio procedens, quod latiùs patet quàm effectus; vt perſpicuum eſt. Itaque Doctores citati nomen cauſſæ non ad aliquam dependentiam, ſed ad ſolam originem ſignificādam C
vſurparunt. Quòd ſi quis objiciat, etiam Latinos cauſſæ nomine in diuinis vti; ſiquidem D. Auguſtinus 7. de Trinitate, capite 1. & in libro 83. quæſt. 16. ſcribit, Deum ſuæ ſapientiæ cauſſam eſſe: & D. Hieronymus ad caput 3. Epiſtolæ ad Epheſios, aſſerit Patrem ſui originem eſſe, ſuæque cauſſam ſubſtantiæ. Occurrendum erit, horum Patrum dicta interpretanda eſſe in ſenſu negāte; quaſi dixerint, Dei ſcientiam ſubſtantiamque non aliunde pen- D
dere, ſicuti rerum creatarum ſubſtantia ſcientiaque dependet.

Secundo aduertēdum eſt, principium duobus modis ſumi poſſe; vno denominatiuè, id eſt, pro re, cui relatio principij aduenit; verbi gratia, pro materia: altero formaliter, hoc eſt, pro ipſa relatione principij ad principiatum, quæ relatio in commune ſumpta, vniuoca eſſe nō poteſt; cùm comprehendat ſub ſe quaſdam relationes reales, cuiuſmodi eſt relatio E
principij, quæ dicitur de Patre reſpectu Filij: aliàs rationis, qualis eſt ea, quæ conuenit priuationi reſpectu generationis; hæc enim realis eſſe non poteſt, cùm non ſit inter extrema vtrunque realia. Quinetiam nec principium denominatiuè ſumptum vniuocam habet rationem, ſiquidem ens & nō ens, in vnam eandemque communem naturam conuenire nequeunt: at materia & forma ſunt vera & poſitiua eſſentia; priuatio verò non item. Quaproprer rectè annotauit Mag. Albertus ex Auer- F
roe & Auicenna, rationem principij competere his tribus, ſecundùm prius & poſterius: primùm quidem dici de forma, vtpote quæ ſit præcipua pars quidditatis rei genitæ: ſecundo de materia, quæ cùm ſit pura potentia, naturæ dignitate & in ratione principiandi minùs præſtans eſt, quàm forma; præſtantior tamen, quàm priuatio, quæ neque in re genita manet, neque vllum entis gradum obtinet. Quo fit, vt priuatio inter principia tertium ac

A poſtremum dignitatis locum ſortiatur.

Tertiò, neque illud ignorandum eſt; Ariſtotelem in definitione principiorum non omnia, ſed ſola rerum naturalium principia, de quibus diſſerebat, complexum fuiſſe: quo pacto nomen principij quadam ex parte minùs latè manat, quam cauſſæ; cùm nō omnes cauſſas, ſed ſolam materiam & formam comprehendat: ex altera verò latiùs funditur; ſiquidem complectitur etiam priuationē, quæ

Quàm latè pateat definitio principiorum.

B non eſt cauſſa. Nec obſtat, quòd Ariſtoteles 12. Metaphyſ. cap. 2. text. 12. priuationem cauſſam vocat: vſurpat enim eo loco nomen cauſſæ nō philoſophicè & propriè; ſed ad ſenſum & conſuetudinem vulgi, appellantis cauſſam, quidquid ad aliud quoquo modo requiritur, ſiue id ab eo dependeat, vt ab imperficiente aliquod eſſe, ſiue non.

C
ARTICVLVS II.

PARTICVLATIM ENODATVR principiorum definitio.

HIS ita explicatis, vt ad ipſam principiorum definitionem veniamus, tres in ea conditiones exprimuntur. Prima; Vt principia non ſint ex ſeſe mutuò: ſecunda; ne ſint ex alijs: tertia; vt ex ipſis ſint, hoc eſt, conſtent

Conditiones principiorū.

D aut fiant omnia. Prima ex eo ſuadetur, quia principia ſunt prima contraria: hæc autem ita ſe habent, vt vnum ex altero eſſe non poſſit; quod in progreſſu planum fiet. Secunda inde probatur, quia ſi principia eſſent ex alijs, eſſent ex prioribus, atque ita nō eſſent prima, nec principij, ſed principiati haberent rationem, vt ſcripſit Plato in Timæo. Tertia oſtenditur, quia cùm principiata ex ſemetipſis eſſe nequeāt, vtique neceſſariò erunt ex alijs: non

E ex principiatis: ergo ex principijs. Atque adeo rectè principia dicuntur, ex quibus omnia ſunt, omnia inquam entia naturalia, quæ primò ac ſimpliciter fiunt.

Sinè verò particula, Ex, diſcrimen ponit inter principia rerum naturalium, & inter cauſſas externas, quæ ſunt finis, efficiens, & exemplar. Nec enim ex his, ſi propriè ac philoſophicè loquamur, vlla res conſtat, aut fit: ſed efficiens eſt, à quo; finis, propter quem; exemplar, ad cuius imitationem res efficitur.

F At principium eſt id, ex quo res conſtat, vel oritur.

Vt principia rerum naturalium differans ab externis cauſſis.

Porrò autem, per primam definitionis particulam excluduntur quatuor vulgaria elementa, & alia compoſita, quæ ex ſe viciſſim fieri ſolent: per ſecundam ea quæ licet nō ex ſe mutuò fiant, aut conſtent; conficiuntur tamen ipſa ex alijs, vt corpora cœleſtia ex materia & forma: per tertiam ſubſtantiæ ſeparatæ, figmenta, accidentiaq; omnia, & vniuerſim ea, ex quibus nullum compoſitum naturale ori-

tur, aut coaleſcit. Sed hæc diſputatione proximè ſequentis articuli clariora euadent.

ARTICVLVS III.

OBIECTA ADVERSVS proximè dicta.

1. Obiectio. VErùm contra ea, quæ nunc aſſeruimus, hūc in modum licebit obijcere. Cùm ex principijs eſſe omnia dicuntur, vel particula, Ex, ſignificat habitudinem termini à quo, vel habitudinem partis componentis. Si primum, falsò igitur principia dicuntur non ex ſe eſſe; cùm aliqua principia ſint prima contraria, quæ proinde ex ſe inuicem, vt ex termino fieri debent. Si ſecundum, ſequitur priuationem non eſſe principium; cum priuatio non ſit pars compoſiti. Quare non rectè ea particula videtur addita.

2. Obiectio. Secundò. Forma equi fit ex materia; ſiquidem de illius potentia excitatur; fit item ex ſui priuatione, cùm generatio ſit progreſſio à priuatione formæ ad formam. Ergo principia fiunt ex ſe.

3. Obiectio. Deinde: Materia & forma, cùm ſint ſpecies quædam, habent ſuum genus & differentiam, ex quibus compoſitione metaphyſica conſtituuntur. Ergo aliqua principia fiunt ex alijs.

4. Obiectio. Præterea: Corpora cœleſtia non oriuntur ex tribus illis principijs: non igitur omnia ex ipſis fiunt. Probatur aſſumptum; quia in corpora cœleſtia non cadit priuatio, neque cœleſtis forma contrarium habet, vt docet Ariſtoteles 1. de Cœlo, cap. 3. tex. 25.

5. Obiectio. Poſtremò; In definitione principiorū, non definiuntur ſola principia ſingularia; ſed neque principia in commune ſumpta. igitur nulla principia in ea definiuntur. Probatur antecedens quoad priorem partem; quia ſingularia non cadunt ſub ſcientiam. Suadetur item quoad poſteriorem; quia definitio rei communioris, ſecundaria ſaltem ratione, conuenire debet ſingularibus: at hæc ſingularibus principijs non conuenit; ſiquidem ex principijs Socratis vel Platonis, non fiunt omnia, vt luce clarius eſt.

ARTICVLVS IIII.

DILVTIO OBIECTORVM.

Reſponſ. ad primum. NON erit tamen difficile hæc diſſoluere. Ac quod ad primum attinet, diſſidium eſt inter expoſitores, quo pacto in definitione principiorum particula, Ex, ab Ariſtotele accipiatur. Nam Simplicius, Philoponus, & Burlæus hoc loco, itemque Capreolus in 2. diſt. 12. artic. 3 putant, primo & ſecundo loco, cùm ſcilicet principia dicuntur nec ex ſe, nec ex alijs eſſe, importari habitudinem duntaxat partis componentis: cùm verò additur, ſed ex ipſis ſunt omnia, exprimi habitudinem tam partis componentis, quam termini à quo. Alij vtrobique rationem partis componentis deſignari inquiunt. Verùm neutra harum interpretationum nobis placet. Non prima, quia admittit, Ariſtotelem in ea definitione vnum vocabulum in alia & alia ſignificatione vſurpaſſe, quod niſi cogente neceſſitate (quæ hic tamen nulla eſt) abſque vitio nō fit. Non ſecunda, quia priuationem à numero principiorum excludit; cùm res genita non componatur ex priuatione.

Et Tolet. q. 11. Stet. art. 1. quæſt. 5.

Particula Ex, quo pacto ſumatur in definitione principiorum. Dicendum eſt igitur cum Aegidio, alijsque nonnullis, particulam, Ex, ſemper eodem modo accipiendam eſſe; ita videlicet, vt ſignificet habitudinem vel partis componentis, vel termini à quo: vtrumque enim complectitur verbum illud, Sunt; cùm principia dicuntur, ex quibus ſunt omnia, id eſt, conſtant, [illegible] fiunt: nulla autem principia, ſiue contraria ſint, ſiue non, modo abſtracte ſumantur, quomodo hic ab Ariſtotele accipiuntur, vt D. Thomas annotauit, ex alijs fieri dicenda ſunt, cùm ne fiant quidem; ſed ſola ſingularia per ſe exiſtentia, atque adeo ſola concreta, docente Ariſtotele, capite 7. huius libri, tex. 64. & lib. 7. Metaphyſ. cap. 8. tex 26. & 27. Quare nec forma ignis, nec candor, nec frigus: aliáve eiuſmodi abſtracta, fieri dicenda ſunt; ſed ignis, candidum, frigidum: atque ita res habet in cæteris.

Obiectio. Quòd ſi quis obijciat, animum rationis compotem, cùm peculiari, ſibique propria actione a Deo creetur, propriè fieri:

Dilutio. occurrendum erit, non fieri actione phyſica, de qua hîc agitur, quanquam in eius productione ſeruetur effatum illud Philoſophorū, aientium, actiones terminari ad ſuppoſita; ſiquidem anima humana eſt quid ſingulare, per ſe exiſtens, quo pacto nomen ſuppoſiti in eo pronunciato accipiatur.

Ad 2. Ad ſecundum dicendum: formam equi nec ex priuatione, nec ex materia fieri, cùm non fiat, vti proximè ſtatuimus. Si verò quis opponat, rem genitam effici ex contrario, id eſt, ex priuatione fit; ſolam verò formam dici ex priuatione effici, cùm eius duntaxat priuatio in materia inſit: quare non compoſitum, ſed formam effici.

Quomodo compoſitum Phyſicè fiat ex priuatione. Reſpondendum erit, id, quod generatione propriè fit, quod eſt ſolum compoſitum, effici ex priuatione, nō ratione ſui adæquate, ſiue ſecundùm ſe totum; ſed ratione partis, hoc eſt, merito formæ, ex qua componitur. Adde etiam: id, quod gignitur, v.c. equum, fieri ex non equo, hoc eſt, ex re quæ nō eſt equus, vt ex re priuata, & tanquam ex termino à quo, integro ſiue totali; qui terminus contrarius eſt termino ad quem totali, videlicet equo: ſicuti priuatio aduerſaria eſt equinę formæ, quæ denuò acquiritur.

Ad 3. Ad tertium: materiam & formam, præterquam

quam quod non propriè fiunt, non fieri ex A genere & differentia, vt ex termino, aut vt ex partibus re ipsa componentibus, quomodo principiorum definitio intelligenda est, sed vt ex ijs, à quibus sola ratione componuntur: vel (quod eódem recidit) materiam & formã habere quidem alia principia, non physica, sed metaphysica, vt vocant.

Ad quartum: Aristotelem non intellexisse, res omnes physicas ex illis tribus principijs ortas, sed eas tantùm, quæ generationem & B interitum subeunt. Quare tria illa principia simul sumpta non conuenire corporibus cœlestibus, sed eorum duntaxat duo; materiam videlicet & formam. Quo fit, vt si de principijs intrinsecis & constituentibus loquamur, omnium rerum physicarum principia complexus fuerit Aristoteles. Quidquid alij velint, contendentes sola principia rerum, quæ gignuntur & intereunt, tradita ab eo fuisse hoc in libro. Quos sanè refellit tum ipsa prin- C cipiorum definitio, quæ principijs tam generationis, quàm constitutionis, quarumlibet rerum naturalium, etiam cœlestium, accommodatur; tum Aristotelicæ doctrinæ series ac methodus: promiserat siquidem in prooemio Aristoteles, se ab vniuersalioribus ad minùs communia progressurũ. Nec quenquam turbet, quod cap 7. tex. 68. concluserit, se rerum, quæ generantur & intereunt, principia explicuisse. Non enim ijs verbis signifi- D care voluit, dissolubilium tantùm rerum principia ab se tradita esse; sed tria illa simul accepta inueniri in rebus generalibus; atque adeò eam, quam assignauit, principiorum definitionem [illegible] um rerum physicarum principia comprehendere.

Ad quintum. in definitione prin[illegible] definiri primò communia principi[illegible] daria verò ratione principia singul[illegible] verba illa, ex ipsis sunt omnia, partitiuè ac- E cipienda esse, vt intelligamus; vnumquodque ens naturale fieri ex suis, siue ex singulis tribus. Itaque, vt definitio principijs Socratis accommodetur, sat est, ex ipsis constare gignive Socratem. Si autem petas, an hæc definitio non modo singulis tribus principijs, conueniat, sed vnicuique eorum, vt materiæ vel formæ separatim acceptis. Respondemus, conuenire. si tamen mutentur ea, quæ collectionem significant, dicamusque principium esse id, quod non ex alio, sed ex ipso est aliquid, hoc est, per se constat, aut gignitur. Quæ F lex seruari consueuit, cùm definitiones tradun tur in numero plurali, nec distributiuè tantùm, sed distributiuè simul & collectiuè sumuntur, vt in re propo-sita accidit.

QVÆSTIO II.

VTRVM PRIMA CONTRARIA sint rerum naturalium principia, an non?

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA PRO PARTE negatiua.

Eodem capite, text. 42. asseruit, probauítque Aristoteles, prima contraria esse rerum naturalium principia. Verùm quod longè aliter res habeat, conabitur quis hûc in modum suadere. Quatuor primariæ qualitates, quæ sub sensum cadunt; videlicet calor, frigus, humor, siccitas, sunt prima contraria; cùm non oriantur ex aliarum qualitatum permistione; & tamen non sunt principia rerum naturalium; vt ex ijs, quę superiùs disputata fuot, liquido constat. Ergo prima contraria nõ sunt principia.

Secundò. In quolibet genere, tam substantiæ, quàm accidentium, vt asserit Aristoteles hoc in lib. text. 50. & 56. datur vna prima contrarietas, atq; adeò aliqua prima contraria: & tamen accidentia non possunt esse rerum naturalium principia. Ergo prima cõtraria neutiquam inter principia numerari possunt.

Tertiò. Principia nec ex se, nec ex alijs sunt, id est, constant, aut fiunt: prima cõtraria fiunt ex sese. ergo prima contraria non sunt principia. Maior patet ex ipsa principiorum nominae. Minor ostenditur, quia quicquid fit, ex suo contrario fit, vt hoc in libro, loco citato comprobauit Aristoteles.

Quartò. Si qua prima contraria forent principia, maximè essent forma substantialis & eius priuatio: sed hæc non sunt prima contraria: ergo nulla. Probatur assumptio. Nam si hæc essent prima, non darentur alia ipsis priora: quod tamen falsum esse inde patet, quia forma in commune, vt comprehendit tam formam substantialem, quàm accidentariam; & priuatio formæ etiam in commune acceptæ; sunt priora, quàm forma substantialis, & eius priuatio. cùm omnia superiora inferioribus, quæ sub se continent, priora sint, vt patet ex ijs. quæ tradit Aristoteles in Categorijs, cap. de Modis prioris.

ARTICVLVS II.

ENODATIO PROPOSITAE difficultatis, & argumentorum dilutio.

Vt hunc nodum, in quo multi frustrà la- *Prima con-* borant, dissoluamus, aduertendum e- *traria quot* rit, prima contraria bifariam dici: vno modo, *modis dica-* accipiendo nomen contrariorum præcisè ac *tur.*

propriè; quo pacto primæ quatuor qualitates, calor, frigus, ſiccitas, & humor, contraria prima nuncupantur; quia præterquam quòd ſub eodem genere maximè differunt, &c. non habent alia priora, è quorum permiſtione oriantur, ſicuti habent candor & nigredo, quæ ex quatuor prædictis qualitatibus inter ſe variè attemperatis obueniunt. Alio modo dicuntur prima contraria, ſed impropriè, fuſaq; contrariorum ſignificatione, ea quæ priuatiuè opponũtur. Vocãtur autem cõtraria, quia more contrariorum ſeſe interimunt: prima, quia omnium generum cõtrarietas ad priuatiuam oppoſitionem reuocatur. Quod vt planè intelligas, aduerte, in quolibet genere, teſte Ariſtotele capite 6. huius libri, tex. 50. & 56. dari vnam primam contrarietatẽ, quatenus vnumquodque genus per contrarias differentias diuiditur; vt conſtat ex eodem Ariſtotele lib. 10. Metaph. cap 10. text. 23. Deinde, cùm harum differentiarum vna alteri dignitate excellat, quia ſpecies ſunt veluti numeri; cumque omne id, quod deterius eſt, priuationem, vel quaſi priuationem nobilioris in ſe habeat, fit inde, vt omnium generum contrarietas ad priuatiuam oppoſitionem, tanquam ad aliquid communius & prius, reducatur: quod Ariſtoteles 10. Metaph. cap. 7. tex. 16. diſertis verbis docet. Ex quo iam liquet, cur oppoſita priuatiuè, prima contraria nuncupentur.

Duo genera primorũ contrariorum. Rurſus verò, vt rerum quædam ſunt entia ſimpliciter, nempe ſubſtantiæ; aliæ non ſimpliciter, nimirum accidentia: ita ex primis contrarijs priuatiuè, quædam ſunt prima ſimpliciter, alia non item. Prima ſimpliciter ſunt, quæ in genere ſubſtantiæ verſantur, id eſt, forma ſubſtantialis, & eius priuatio. Prima non ſimpliciter ſunt, quæ ad alias Categorias pertinent, reducunturue; cuiuſmodi eſt qualibet forma accidentaria, eique reſpondens priuatio, vt viſus & cæcitas. Poſtremò hæc ipſa prima contraria ſimpliciter, aut ſunt contraria ſe totis, ſeu per ſe primò, & non ratione alicuius partis, vt forma equi & eius priuatio: aut ſunt contraria ratione partis alicuius, vt equus & non equus; non enim hæc inter ſe priuatiuè opponuntur, niſi ratione formæ, ex qua equus conſtat, & cuius negatio in non equo includitur. *Rurſus alia duo.*

His animaduerſis, cùm Ariſtoteles ait, prima contraria eſſe principia, loquitur de primis contrarijs priuatiuè, & in genere ſubſtantiæ, & quæ ſe totis contraria ſunt. Quo pacto, vt ex ſuperioribus liquet, dubium non eſt, quin eiuſmodi pronuntiatum veriſſimum ſit: quandoquidem prima contraria ita ſumpta, reciprocantur cum forma ſubſtantiali, eiusq; priuatione; quæ ſunt duo generationis principia. Nec propoſita in aduerſam partem argumenta vllam iam habent difficultatem. Nam quatuor qualitates primæ, & ea cõtraria, quæ in quolibet genere, tam ſubſtantiæ, quàm accidentium reperiuntur, eſto ſint prima contraria in quodam ſenſu: non tamen ſunt prima contraria ſimpliciter, de quibus hoc loco ſermo eſt. Nec etiam prima cõtraria ſimpliciter, ſi ſint contraria ſe totis, qualia ſunt ſola abſtracta, fiunt ex alijs, cum abſtracta non fiant. Nec denique ex eo, quod forma & eius priuatio in commune, quoad prædicationem & reciprocandi conſequentiam, priora ſint, quàm forma ſubſtantialis, & priuatio ei reſpondens; nõ, inquam, ob id forma ſubſtantialis & priuatio deſinũt eſſe prima ſimpliciter, in ratione principiandi; de qua ſola prioritate in hac quæſtione agitur: cùm id non obſtet, quominùs talia ſint, vt nec ex ſeſe, nec ex alijs, ſed ex ipſis conſtent aut fiant. *Reſpõſio ad quæſt. propoſitam.* *Solutio 1. & 2. argum.* *Solut. 3.* *Solut 4.*

Κεφάλαιον ϛ.

Ἑπόμενον δ' ἂν εἴη λέγειν, πότερον δύο, ἢ τρεῖς, ἢ πλείους εἰσί. μίαν μὲν γὰρ οὐχ οἷόν τε, ὅτι οὐχ ἓν τὰ ἐναντία. ἀπείρους δὲ οὐ. ὅτι οὐκ ἐπιστητὸν τὸ ὂν ἔσται. μία τε ἐναντίωσις ἐν παντὶ γένει ἑνί. ἡ δ' οὐσία ἕν τι γένος· καὶ ὅτι ἐνδέχεται ἐκ πεπερασμένων. βέλτιον δὲ ἐκ πεπερασμένων, ὥσπερ δὴ Ἐμπεδοκλῆς, ἢ ἐξ ἀπείρων. πάντα γὰρ ἀποδιδόναι οἴεται, ὥσπερ Ἀναξαγόρας ἐκ τῶν ἀπείρων. ἔτι δὲ, ἔστιν ἄλλα ἄλλων πρότερα ἐναντία, καὶ γίνεται ἕτερα ἐξ ἀλλήλων, οἷον τὸ γλυκὺ καὶ πικρὸν, καὶ λευκὸν καὶ μέλαν, τὰς δὲ ἀρχὰς ἀεὶ δεῖ μένειν. ὅτι μὲν οὖν οὔτε μία οὔτε ἄπειροι, δῆλον ἐκ τούτων. ἐπεὶ δὲ πεπερασμέναι, τὸ μὴ ποιεῖν δύο μόνον, ἔχει τινὰ λόγον. ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις, πῶς ἢ πυκνότης τὴν μανότητα ποιεῖν τι πέφυκεν, ἢ αὕτη τὴν πυκνότητα. ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλη ὁποιαοῦν ἐναντιότης. οὐ γὰρ ἡ φιλία τὸ νεῖκος συνάγει, καὶ ποιεῖ τι ἐξ αὐτοῦ, οὐδὲ τὸ νεῖκος ἐξ ἐκείνης, ἀλλ' ἄμφω ἕτερόν τι τρίτον. ἔνιοι δὲ καὶ πλείω λαμβάνουσιν, ἐξ ὧν κατασκευάζουσι τὴν τῶν ὄντων φύσιν. πρὸς δὲ τούτοις ἔτι κἂν τόδε

CAPVT VI.

PRoximum a verò eſt, vt dicamus, vtrum ſint duo, an tria. Vnum enim non poteſt eſſe, quòd contraria vnum non ſint: b Sed neque infinita, quoniam id, quod eſt, ſub ſcientiam non caderet, & quòd in omni genere vna ſit contrarietas, ſubſtantia autem vnum genus eſt quoddam. c Quoniam etiam ex infinitis eſſe poſſunt: præſtat verò ex finitis, vt ponit Empedocles, quàm ex infinitis, tùm omnium cauſſam ex finitis reddere cenſeat, perinde ac Anaxagoras ex infinitis. Sunt præterea alia alijs prima contraria, aliaque ex alijs fiunt, vt dulce & amarum, album & nigrum: principia verò manere ſemper debent. Nec igitur vnum, nec infinita eſſe, ex his conſtat. d Cùm autem finita ſint, ratio quædam ſuadet, duo ſola non facere. Dubitauerit enim profectò aliquis, quónam modo denſitas raritatem, aut hæc ipſa denſitatem facere apta eſt. Similis verò & cuiuſuis alius contrarietatis ratio eſt: neque enim concordia diſcordiam copulat, Tex. 50. Textus 51.

τιθεὶς διαπορήσειεν. ἡ μή τις ἑτέραν ὑποθήσεται τοῖς ἐναντίοις φύσιν. οὐθενὸς γὰρ ὁρῶμεν τῶν ὄντων οὐσίαν τἀναντία· τὴν δ᾽ ἀρχὴν, οὐ καθ᾽ ὑποκειμένου δεῖ λέγεσθαί τινος. ἔσται

pulat, aut ex ea aliquid facit, nec diſcordia ex illa, ſed vtraq; aliud quidpiam tertiũ. Sunt verò & qui plura aſſumant, è quibus eorum, quæ ſunt, naturã fabricantur. e Quinetiã contrarijs aliam naturã Textus 52. *niſi quiſpiam ſubijciat reuocare in dubium aliquis hoc poſſit: contraria enim nullius rei eſſentiam videmus eſſe: principiũ aũt de ſubiecto aliquo dici nõ debet.*

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

P*Rouinuma verò eſt*] Poſtquam principiorum contrarietatem, tum aliorum Philoſophorum teſtimonijs, tum ratione confirmauit: accedit iam ad eorum multitudinem conſtituendam, oſtenditq;, nec poſſe eſſe tantummodo vnum, nec infinita, nec duo ſolùm, nec plura tribus. Atq; inprimis nõ poſſe vnum eſſe, ex eo demonſtrat, quia principia ſunt contraria, vt ex ſuperiori diſputatione patet: contraria autem multa eſſe oportet, alioqui idem ſibi aduerſaretur.

b *Sed neq; infinita*] Quadrifariam oſtendit, non poſſe eſſe infinita principia. Primùm; quia ſi eſſent infinita, cùm infinitum humanæ mentis facultatẽ ſuperet, nõ poſſent res naturales in noſtram ſcientiam cadere: Siquidem hæc abſq; principiorum notione obtineri nequit. Secundò; quia in quolibet genere, ſiue categoria, vt in qualitate, quantitate, cæteriſq; huiuſmodi, vna eſt contrarietas: ergo & in ſubſtantia vna erit: vnius autem contrarietatis duo ſunt extrema, quę vno ſubiecto, in quo viciſſim inſunt, continentur: nequeũt igitur principia ſubſtantiæ eſſe infinita.

Hic aduerte, nomine contrarietatis intelligi ab Ariſtotele oppoſitionem priuatiuam, qualis eſt inter ſubſtantiam & non ſubſtantiam, album & non album: qua de re ſeparatim in quæſtionibus plura dicemus.

c *Quinetiam*] Tertiò ide[illegible]nfirmat; quia fruſtra fit pluribus, quod poteſt effici paucioribus: at omnia quæ gignuntur, co[illegible]e poſſunt in natura poſitis finitis principijs, vt ponebat Empedocles. Quare non eſt cur infinita ſtatuantur. Quartò; quia ſi principia eſſent infinita, cùm ea ſint contraria, & ſemper maneant, omnia contraria eſſent principia, ac ſemper manerent, quod à vero abeſt. Aduerte autem, hanc rationem momentũ habere aduerſus eos, qui principiorum infinitudinem, omnia contrariorum genera continentem, inducerent, alioqui nihil conficere, vt conſideranti patet. Quo autem ſenſu verum ſit, principia ſemper manere, alibi expoſuimus.

d *Cùm autem finita ſint*] Docet, non eſſe duo tantùm principia, ſed addendum tertium, quod Quæ. 8 c 9. vtriuſq; pugnam ſuſcipiat; argumentaturq; hũc in modum. Vnum contrariũ (intellige in abſtra- *bsius l. ar.* cto) nõ poteſt aliud contrariũ ſimile ſibi efficere: neq; enim calor frigiditatem ipſam in calorem 2. vertit, aut contra: dandum eſt ergo tertiũ quoddam ſubiectum, è quo contraria ſeſe mutuò pellant, & in quo ignis, verbi gratia, eiecta forma aquæ ſuam inducat, ignemq; generet.

e *Quinetiam*] Dandum eſſe tertium illud principium, duabus adhuc rationibus pergit oſtendere. Quarum prior hæc eſt: Principia ſunt ſubſtantia, eſſentiáve rerum naturalium: atqui contraria nullius rei eſſentia eſſe poſſunt, cum ſe mutuò interimant: igitur ſaltem non omnia principia ſunt contraria. Huius rationis maiorem propoſitionem ſuppreſſit, eius tamen confirmationem adhibuit quæ ita ſe habet: Principium non dicitur tanquam accidens de ſubiecto; quia alioqui principij eſſet principium, ſiquidem ſubiectum principium eſt: at fieri nequit, vt principij principium ſit, vt patet ex principiorum definitione, qua principia dicuntur, quæ nec ex ſe, nec ex alijs, ſed ex ipſis ſunt omnia; ergo, &c. *Subſtan-*

ἔσται γὰρ ἀρχὴ τῆς ἀρχῆς· τὸ γὰρ ὑποκείμενον ἀρχή· καὶ πρότερον δοκεῖ τοῦ κατηγορουμένου εἶναι. ἔτι οὐκ εἶναί φαμεν οὐσίαν ἐναντίαν οὐσίᾳ. πῶς οὖν ἐκ μὴ οὐσιῶν οὐσία ἂν εἴη; ἢ πῶς ἂν πρότερον μὴ οὐσία οὐσίας εἴη; διόπερ εἴ τις τόν τε πρότερον ἀληθῆ νομίσειεν εἶναι λόγον, καὶ τοῦτον, ἀναγκαῖον, εἰ μέλλει διασώσειν ἀμφοτέρους αὐτούς, ὑποτιθέναι τι τρίτον, ὥσπερ φασὶν οἱ μίαν τινὰ φύσιν εἶναι λέγοντες τὸ πᾶν, οἷον ὕδωρ ἢ πῦρ ἢ τὸ μεταξὺ τούτων. δοκεῖ δὲ τὸ μεταξὺ μᾶλλον· πῦρ γὰρ ἤδη, καὶ γῆ, καὶ ἀὴρ, καὶ ὕδωρ μετὰ ἐναντιοτήτων συμπεπλεγμένα ἐστί. διὸ καὶ οὐκ ἀλόγως ποιοῦσιν οἱ τὸ ὑποκείμενον ἕτερον τούτων ποιοῦντες, τῶν δ᾽ ἄλλων οἱ ἀέρα. καὶ γὰρ ὁ ἀὴρ ἥκιστα ἔχει τῶν ἄλλων διαφορὰς αἰσθητάς· ἐχόμενον δὲ τὸ ὕδωρ.

ἀλλὰ

Principij enim principium erit; quandoquidẽ ſubiectum principium eſt, & eo, quod de ſubſtantia dicitur, prius videtur. f Subſtantiã præterea ſubſtantiæ contrariã eſſe non dicimus. Qui igitur fieri poterit, vt è non ſubſtantijs ſubſtantia conſtet? aut non ſubſtantia ſubſtantiam quomodo præcedet? Textus 53. *Quocirca ſi quis & priorem, & hanc orationem veram eſſe exiſtimauerit, eum neceſſe eſt ſi vtramq; tueri voluerit, tertium aliquod ſubijcere: g velut ij dicũt, qui vniuerſum vnam quandam naturam, aut aquam, aut ignem, aut aliquid quod in horum* Textus 54. *ſit medio, eſſe inquiunt. Porrò id magis videtur eſſe, quod in horum eſt medio. Nam ignis, & terra, & aer, & aqua contrarietatibus magis tenẽtur. Quare non abſurdè ij agunt, qui ſubiectum faciunt aliud ab his. Aliorum autem, qui aerem; ſiquidem aer minus, quàm cætera, differentias ſenſiles obtinet: aqua deinde ſequitur.*

f *Subſtantiã præterea*] Altera ratio eſt: Fieri non poteſt, vt ſubſtantia ex non ſubſtantijs, aut non ſubſtãtia ſit prior quàm ſubſtantia: hoc autem accideret, ſi omnia principia eſſent contraria, cùm contraria ſaltem aliqua, ſint non ſubſtantiæ, & omne principium ſit prius eo, cuius eſt principium: fatendum eſt igitur, nõ omnia principia eſſe contraria. Ex quo ſequitur, ponendam eſſe tertiam quandam naturam, ex qua ſimul cum forma compoſitum coaleſcat.

g *Velut hi dicunt*] Suam ſententiam confirmat auctoritate veterum Philoſophorũ, qui vnum commune principium ſtatuerunt, tametſi eorum nullus veritatem explorate perceperit; atq; rectiùs philoſophari, qui medium aliquod inter elementa, quàm qui vnum ex elementis ſubiectum fecère. Priores enim, medium ſtatuunt magis alienum à contrarietate, quale eſſe oportet, quod generationi ſubſternitur. Quapropter veriſimilior eſt eorum ſententia, qui aërem, deinde qui aquam; quàm eorum, qui ignem materiam ponunt: quia aëris contrarietates ſiue affectiones minùs, quàm aquæ, ſenſu percipiuntur, & aquæ, quàm ignis; propterea quòd aër natura humidus eſt, & tamẽ aquæ humiditas magis ſenſum afficit. Item aër calidus eſt, ſed calor ignis magis ſentitur. Deniq; ignis aquæ comparatus vendicat contrarietatem, quæ ſenſum vehementiùs ferit, habetq; maiorem vim ad repellendum ex ſe id, quod nouam formam inducere conatur, & quidquid arripuerit, abſumit. Quæ omnia à conditione ſubiecti, cuius eſt pati, quàm maximè abhorrent.

ἀλλὰ πάντες γε τὸ ἓν τοῦτο τοῖς ἐναντίοις σχηματίζουσιν. οἷον πυκνότητι καὶ μανότητι, καὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. ταῦτα δ' ἐστὶν ὅλως, ὑπεροχὴ δηλονότι, καὶ ἔλλειψις, ὥσπερ εἴρηται πρότερον. καὶ ἔοικε παλαιὰ εἶναι καὶ αὕτη ἡ δόξα, ὅτι τὸ ἕν, καὶ ὑπεροχὴ καὶ ἔλλειψις ἀρχαὶ τῶν ὄντων εἰσί. πλὴν οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον· ἀλλ' οἱ μὲν ἀρχαῖοι, τὰ δύο μὲν ποιεῖν, τὸ δὲ ἓν πάσχειν. τῶν δὲ ὑστέρων τινὲς τοὐναντίον, τὸ μὲν ἓν ποιεῖν, τὰ δὲ δύο πάσχειν φασὶ μᾶλλον. τὸ μὲν οὖν τρία φάσκειν τὰ στοιχεῖα εἶναι, ἐκ τε τούτων καὶ ἐκ τοιούτων ἄλλων ἐπισκοποῦσι δόξειεν ἂν ἔχειν τινὰ λόγον, ὥσπερ εἴπομεν· τὸ δὲ πλείω τριῶν, οὐκ ἔτι.

πρὸς

h *Verùm hoc vnum contrarijs omnes figurant, vt denſitate & raritate: intenſioneq; & remiſſione: quæ exuperantiam & defectionem omnino eſſe (vt priùs dictum eſt) conſtat. Et quidem videtur opinio hæc vetus eſſe, vnum, exuperantiam & defectionem eorum [illegible] eſſe principia; quanquam nõ eodem modo, [illegible] duo agere, vnum pati veteres dicerent: poſter[illegible] autem nonnulli contrariũ potiùs inquiũt, vnum agere, & duo pati.* i *Iis igitur, qui partim hæc, partim einſmodi alia conſiderant, tria eſſe elementa affirmare, cum ratione quadam coniunctum (vt antè diximus) videtur; ſed tribus plura, minimè.* Textus 55. Textus 56.

Tum

h *Verùm hoc vnum*] Suum illud commune ſubiectum, contrariorũ varietate ſuperiores Philoſophi adornarunt, vt raro & denſo, & horum maiori minoriue intenſione, quæ ad exuperantiam & defectionem pertinent. Fuit tamen inter eos diſſenſio. Nam cùm tria ponerent, antiquiores vnum tantùm pati, nempe materiam, duo alia, nempe contraria, inter ſe depugnare affirmabant: poſteriores verò contrà duo pati, vnum agere contendebant: vt Plato, qui magnum & paruum pro materia poſuit, & vnam formam.

i *Iis igitur qui*] Oſtendit, principia non eſſe plura, quàm tria. Præſumit autem, ſat eſſe vnum commune ſubiectum ad patiendum: deinde ita argumentatur. Non ſunt neceſſaria plura principia ad agendum, quàm duo: Tria igitur ſunt principia. Antecedentem propoſitionem probat: Nam ſi plura ſint contraria, quam duo; verbi gratia quatuor, duæ erunt contrarietates; atq; adeò duæ mediæ naturæ, in quam vtrumq; par contrariorum ſeorſim agat: quod ſuperuacaneũ eſt, cùm ad vtriuſq; pugnam ſuſtinendam ſufficiat vnum commune ſubiectum. Quòd ſi prædicta contraria ponantur eſſe eiuſmodi, vt in ſe mutuò agere queant, atq; adeò vnum tantùm ſubiectum depoſcant, iam alterum eorum par ſatis erit; proindeq; duo tantùm erunt contraria. Hæc ratio intelligenda eſt de contrarijs ſimpliciter primis, quæ omnia ad vnum commune genus reuocantur, nec eorum plura genera dari poſſunt, vt ex iis, quæ in quæſtione de principiorum contrarietate diſſeruimus, planum eſt.

πρὸς μὲν γὰρ τὸ πάσχειν ἱκανὸν τὸ ἕν· εἰ δὲ τεττάρων ὄντων δύο ἔσονται αἱ ἐναντιώσεις, δεήσει χωρὶς ἑκατέρας, ὑπάρχειν ἑτέραν τινὰ μεταξὺ φύσιν· εἰ δ' ἐξ ἀλλήλων δύνανται γονᾶν, περίεργος ἂν ἡ ἑτέρα τῶν ἐναντιώσεων. ἅμα δὲ καὶ ἀδύνατον πλείους εἶναι ἐναντιώσεις τὰς πρώτας· ἡ γὰρ οὐσία ἕν τι γένος ἐστὶ τοῦ ὄντος· ὥστε τῷ πρότερον καὶ τῷ ὕστερον διοίσουσιν ἀλλήλων αἱ ἀρχαὶ μόνον, ἀλλ' οὐ τῷ γένει· ἀεὶ γὰρ ἐν ἑνὶ γένει μία ἐναντίωσίς ἐστιν· ἅπασαί τε αἱ ἐναντιώσεις ἀνάγεσθαι δοκοῦσιν εἰς μίαν. ὅτι μὲν οὖν οὔτε ἓν τὸ στοιχεῖον, οὔτε πλείω δυοῖν ἢ τριῶν, φανερόν· τούτων δὲ πότερον, καθάπερ εἴπομεν, ἀπορίαν ἔχει πολλήν.

Tum enim ad patiendum, vnum eſt ſatis: tum ſi quatuor poſitis, duæ erunt contrarietates vtriuſq; ſeparatim, contrarietatis naturam quandam mediã eſſe oportebit. Si verò ex ſeſe poſſunt viciſſim generare, altera profectò ſuperuacanea erit cõtrarietas. k *Sed nec plures poſſunt eſſe contrarietates primæ quandoquidem ſubſtantia vnũ quoddam genus eſt eius quod eſt. Principia igitur eo ſolùm, quòd aliud alio prius & poſterius eſt, non genere, inter ſe differũt. In vno enim genere, vna ſemper eſt cõtrarietas, omnesq; in vnam videntur contrarietates reduci.* Textus 57. *Vnum itaq; elementũ non eſſe, nec duobus, aut tribus plura, manifeſtum eſt. Horum autem vtrum ſit, magnam, vt diximus, dubitationem habet.*

Nec

k *Sed nec plures eſſe poſſunt*] Altera ratione idem propoſitum conficit. In vno, inquit, genere ſeu categoria, vna tantùm eſt prima contrarietas, ad quam videlicet reliquæ in eodem genere contentæ reducantur: Ergo in genere ſubſtantiæ erit vna duntaxat prima contrarietas; licet ſub ea plures contineantur, aliæ priores, aliæ poſteriores. Vnde ſequitur, in generatione ſubſtantiæ duo tantùm inueniri contraria, quæ vna cum communi ſubiecto ternarium numerum compleant.

Κεφάλαιον ζ.

Ὧδ' οὖν ἡμεῖς γε λέγωμεν πρῶτον περὶ πάσης γενέσεως ἐπελθόντες· ἔστι γὰρ κατὰ φύσιν τὰ κοινὰ πρῶτον εἰπόντας, οὕτω τὰ περὶ ἕκαστον ἴδια θεωρεῖν· φαμὲν γὰρ γίνεσθαι ἐξ ἄλλου ἄλλο, καὶ ἐξ ἑτέρου ἕτερον, ἢ τὰ ἁπλᾶ λέγοντες, ἢ τὰ συγκείμενα. λέγω δὲ τοῦτο ὡδί. ἔστι γὰρ τὸν γίνεσθαι ἄνθρωπον μουσικόν, ἔστι δὲ τὸ μὴ μουσικὸν τι γίνεσθαι μουσικόν, ἢ τὸν μὴ μουσικὸν ἄνθρωπον, ἄνθρωπον μουσικόν· ἁπλοῦν μὲν οὖν λέγω τὸ γινόμενον τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸ μὴ μουσικόν· καὶ ὃ γίνεται ἁπλοῦν, τὸ μουσικόν. συγκείμενον δὲ καὶ ὃ γίγνεται, καὶ τὸ γιγνόμενον, ὅταν τὸν μὴ μουσικὸν ἄνθρωπον φῶμεν γίγνεσθαι, ἢ μουσικὸν, ἢ μουσικὸν ἄνθρωπον.

τούτων

CAPVT VII.

Nos ſanè hūc in modum dicimus, omnē primùm generationē pertractantes, quandoquidem naturæ conſentiens eſt, communia primùm exponere; tum ea, quæ cuiuſq; propria ſunt, contēplari. a Dicimus nimirum, ex alio, aliud, & ex altero alterum generari, aut cùm ſimplicia dicimus, aut cùm compoſita. Quid verò dico, eiuſmodi eſt. Fieri poteſt. vt homo fiat muſicus, & vt non muſicum muſicū, aut nō muſicus homo, homo muſicus. At ſimplex quidē, quod fit, hominem & nō muſicū dico: ſimplex verò, cuius eſt generatio, muſicū: at cōpoſitū tam id, quod fit, quàm id, cuius eſt generatio; tùm hominē nō muſicū, aut muſicū, aut hominē muſicū fieri dicimus. Textus 58.

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Qvæ proximis duobus capitibus de rerum naturalium principijs diſſeruerat Ariſtoteles, eadem nunc accuratiùs pertractare aggreditur; præſertim verò id, quod ad principiorum numerum conſtituendum ſpectat. Ait autem, traditurum ſe principia generationis in cōmune, vt deinde ad particularia deſcendat, quam viam rationemq; doctrinæ, vt quàm maximè naturæ conſentaneam, ſecuturum ſe in proœmio huius operis dixerat, & ſæpe alibi commendat.

a *Dicimus nimirum*] Vt ad ea, quæ in progreſſu dicturus eſt, viam aperiat, docet, primùm in omni generatione poſſe nos vti terminis tum ſimplicibus, tum compoſitis; tum ex parte termini à quo, tum ex parte termini ad quem generatio tendit. Simplicibus quidem, ſi ex parte termini à quo ſumatur aut ſola priuatio, aut ſolum ſubiectum: ex parte verò termini ad quem ſola forma in concreto; vt ſi quis dicat hominem fieri muſicum, non muſicum fieri muſicum. Compoſitis verò, ſi ex parte termini à quo ſumatur aggregatum ex priuatione & ſubiecto; & ex parte termini ad quem, aggregatum ex ſubiecto & forma; vt ſi quis dicat hominem non muſicum fieri hominem muſicum.

τούτων δὲ, τὸ μὲν οὐ μόνον λέγεται τόδε τι γίγνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦδε, οἷον ἐκ μὴ μουσικοῦ μουσικός· τὸ δὲ, οὐ λέγεται ἐπὶ πάντων· οὐ γὰρ ἐξ ἀνθρώπου ἐγένετο μουσικός, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ἐγένετο μουσικός. τῶν δὲ γινομένων, ὡς τὰ ἁπλᾶ λέγομεν γίγνεσθαι, τὸ μὲν ὑπομένον γίγνεται, τὸ δ' οὐχ ὑπομένον. ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος ὑπομένει μουσικὸς γινόμενος ἄνθρωπος, καὶ ἔστι· τὸ δὲ μὴ μουσικὸν, καὶ τὸ ἄμουσον, οὔτε ἁπλῶς, οὔτε συντεθέμενον ὑπομένει. διωρισμένων δὲ τούτων, ἐξ ἁπάντων τῶν γιγνομένων τοῦτο ἐστι λαβεῖν, ἐάν τις ἐπιβλέψῃ, ὥσπερ λέγομεν. ὅτι δεῖ ἀεί τι ὑποκεῖσθαι τὸ γιγνόμενον καὶ τοῦτο εἰ καὶ ἀριθμῷ ἐστιν ἕν, ἀλλ' εἴδει γε οὐχ ἕν. τὸ γὰρ εἴδει λέγω καὶ λόγῳ ταὐτόν. οὐ γὰρ ταὐτὸν ἀνθρώπῳ καὶ τῷ ἀμούσῳ εἶναι· καὶ τὸ μὲν ὑπομένει, τὸ δ' οὐχ ὑπομένει. τὸ μὲν μὴ ἀντικείμενον ὑπομένει· ὁ γὰρ ἄνθρωπος ὑπομένει· τὸ δὲ μουσικὸν καὶ τὸ ἄμουσον οὐχ ὑπομένει, οὐδὲ τὸ ἐξ ἀμφοῖν συγκείμενον· οἷον ὁ ἄμουσος ἄνθρωπος· τὸ δ' ἔκ τινος γίνεσθαί τι, καὶ μὴ τόδε γίνεσθαί τι, μᾶλλον μὲν λέγεται ἐπὶ τῶν μὴ ὑπομενόντων, οἷον ἐξ ἀμούσου μουσικὸν γίνεσθαι, ἐξ ἀνθρώπου δὲ

b *De horum autem altero nō ſolùm dicitur hoc aliquid fieri; ſed etiam ex hoc, vt è non muſico muſicus: de altero verò in omnibus non dicitur; quandoquidem ex homine muſicus non fit, ſed homo fit, muſicus.* c *Porrò eorum, quæ vt ſimplicia fieri dicimus, alterum cùm fit remanet, alterum non remanet. Nam cùm homo fit muſicus, homo remanet; ſed non muſicum & muſica priuatum, neque ſimplex, neq; compoſitum remanent.* Textus 59.

d *His conſtitutis, ex omnibus quæ fiūt, ſiquis animaduertat, hoc licet accipere, aliquid ſemp. quod fiat, ſubijciendum eſſe. quod etſi numero vnum eſt, ſpecie tamen non eſt vnum; nam ſpecie & ratione idem dico. Hominis enim & muſicæ ignari eſſentia diuerſa eſt, & alterū quidem remanet, alterū non remanet; ſiquidē id remanet, quod non opponitur, nempe homo; muſicum autem, & muſicæ ignarum idq́ue quod ex vtriſque conſtat, vt homo muſicæ ignarus, non permanent. Aliquid autem ex aliquo fieri, & nō hoc fieri, in his quæ non remanent, magis dicitur; vt ex muſicæ ignaro muſicum fieri, ex* Textus 60. Textus 61.

οὐ πάνυ μέν, καὶ ἐπὶ τῶν ὑπομενόντων ἐνίοτε λέγεται ὡσαύτως· ἐκ γὰρ χαλκοῦ ἀνδριάντα γίγνεσθαι φαμέν, οὐ τὸν χαλκὸν ἀνδριάντα. τὸ μέντοι ἐκ τοῦ ἀντικειμένου, καὶ μὴ ὑπομένοντος, ἀμφοτέρως λέγεται, καὶ ἐκ τοῦδε τόδε, καὶ τόδε τόδε· καὶ γὰρ ἐξ ἀμούσου γίνεται μουσικός, καὶ ὁ ἄμουσος γίνεται μουσικός· διὸ καὶ ἐπὶ τοῦ συγκειμένου ὡσαύτως.

καὶ

homine minimè. Quanquam interdum in his, quæ remanent, ſimiliter aiunt: quandoquidē ex ære fieri ſtatuam dicimus, non æs ſtatuam fieri. In eo autem, quod opponitur, & non permanet, modo vtroq; dicitur, nempe ex hoc illud, & hoc illud fieri. Etenim ex muſicæ ignaro, & muſicæ ignarum, muſicum fieri dicitur. Quare & in compoſito ſimiliter.

Siqui-

1. *Diſcrimen inter priuationē, & ſubiectum.* b *De horum autem altero*] Duo ſtatuit diſcrimina inter priuationem & ſubiectum, ex parte termini à quo ſumuntur. Alterū eſt, quòd cùm ſola priuatio ponitur ex parte termini à quo, vtramlibet loquendi formulam vſurpare poſſimus, ita vt dicamus non muſicum fieri muſicum, vel ex non muſico fieri muſicū: at verò cùm ſolum ſubiectum ponitur, non ſemper idem liceat. Namq; tametſi rectè quis dixerit, ex ligno fieri cathedram, vel ex ære ſtatuam, non tamen rectè pronuntiarit ex homine muſicum fieri, ſed hominem fieri muſicum.

2. *Diſcrimē.* c *Porrò eorum*] Alterum diſcrimen eſt; quòd ſubiectū poſt generationem maneat, nō autem priuatio: manet enim Socrates, qui factus eſt muſicus, non muſicum verò minimè. Quo ex diſcrimine intelliges, licet ſubiectum ad terminum, à quo generatio oritur, reuera pertineat, non tamen eſſe ipſum terminum; quandoquidem termino à quo euaneſcente, illud perſeuerat, in req; manet. cùm ſecus fieri oporteret, ſi ſubiectum verè ac ſimpliciter eſſet terminus à quo.

d *His conſtitutis*] Ex dictis colligit, præter duo contraria ſubijciendum eſſe omni generationi aliam quandam naturam, quæ tertium principium dicatur. Namq; licet eiuſmodi natura & priuatio, idem numero, hoc eſt, idē ſubiecto ſint, diſſident tamen ratione & eſſentia, quod ad principiorum diſtinctionem ſat eſt. Diſtingui autem prædicto modo, probat diuerſa vtriuſq; definitio, vt patet in homine & non muſico. Deinde, quia ſubiectum manet in re genita, priuatione abeunte. Deniq;, quia cùm priuationem ſumimus, rectè dicimus ex non muſico fieri muſicum, vel non muſicum fieri muſicum: cùm autem ſubiectum accipimus, non ita; vt paulò ante monuerat: quandoquidem non dicimus ex homine muſicum effici, eſto in quibuſdam ita loqui fas ſit, vt cùm ex ære ſtatuam fieri pronuntiamus.

καὶ γὰρ ἐξ ἀμούσου ἀνθρώπου, καὶ ἄμουσος ἄνθρωπος γίγνεσθαι λέγεται μουσικός. πολλαχῶς δὴ λεγομένου τοῦ γίγνεσθαι, καὶ τῶν μὲν οὐ γίγνεσθαι ἁπλῶς, ἀλλὰ τόδε τι γίγνεσθαι· ἁπλῶς δὲ γίγνεσθαι τῶν οὐσιῶν μόνον· κατὰ μὲν τἆλλα, φανερὸν ὅτι ἀνάγκη ὑποκεῖσθαί τι τὸ γιγνόμενον. καὶ γὰρ ποσόν, καὶ ποιόν, καὶ πρὸς ἕτερον, καὶ ποτέ, καὶ ποῦ γίνεται ὑποκειμένου τινός, διὰ τὸ μόνην τὴν οὐσίαν κατὰ μηδενὸς ἄλλου λέγεσθαι ὑποκειμένου, τὰ δ' ἄλλα πάντα κατὰ τῆς οὐσίας. ὅτι δὲ καὶ αἱ οὐσίαι, καὶ ὅσα ἄλλα ἁπλῶς ὄντα ἐξ ὑποκειμένου τινὸς γίνεται, ἐπισκοποῦντι γένοιτ' ἂν φανερόν. ἀεὶ γὰρ ἐστί τι ὃ ὑπόκειται, ἐξ οὗ γίνεται τὸ γιγνόμενον, οἷον τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα ἐκ σπέρματος. γίγνεται δὲ τὰ γιγνόμενα ἁπλῶς, τὰ μὲν μετασχηματίσει, οἷον ἀνδριὰς ἐκ χαλκοῦ· τὰ δὲ προσθέσει, οἷον τὰ αὐξανόμενα· τὰ δ' ἀφαιρέσει, οἷον ἐκ τοῦ λίθου ὁ Ἑρμῆς· τὰ δὲ συνθέσει, οἷον οἰκία. τὰ δ' ἀλλοιώσει, οἷον τὰ τρεπόμενα κατὰ τὴν ὕλην. πάντα δὲ τὰ οὕτω γινόμενα φανερὸν ὅτι ἐξ ὑποκειμένων γίνεται. ὥστε δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τὸ γινόμενον ἅπαν ἀεὶ συνθετόν ἐστι. καὶ ἔστι μέν τι τὸ γινόμενον, ἔστι δέ τι ὃ τοῦτο γίνεται. καὶ τοῦτο διττόν· ἢ γὰρ τὸ ὑποκείμενον, ἢ τὸ ἀντικείμενον· λέγω δὲ ἀντικεῖσθαι μὲν τὸ ἄμουσον, ὑποκεῖσθαι δὲ τὸν ἄνθρωπον· καὶ τὴν μὲν ἀσχημοσύνην καὶ τὴν ἀμορφίαν, ἢ τὴν ἀταξίαν, τὸ ἀντικείμενον· τὸν δὲ χαλκόν, ἢ τὸν λίθον, ἢ τὸν χρυσόν, τὸ ὑποκείμενον.

φανερὸν

Siquidem ex homine muſicæ ignaro, & homo muſicæ ignarus, muſicus homo dicitur fieri. e Cùm Textus 62. autem ipſum fieri multis modis dicatur, & aliqua non fieri, ſed fieri aliquid: ſolæ autem ſubſtantiæ omnino fieri, in alijs quidē cōſtat neceſſariò aliquid ſubijci, nempe id, quod fit. f Nam & quantum, & quale, & quod ad aliud refertur, & quando, & vbi, re aliqua fiunt ſubiecta; quòd de alio ſubiecto ſola ſubſtantia non dicitur, de ea aūt cætera omnia: ſed ſubſtantiam quoq; & alia omnia, quæ omnino ſunt; è ſubiecto aliquo fieri, animū aduertenti manifeſtū fiet. Aliquid enim quod ſubijcitur, ſemper eſt, ex quo id fit quod oritur: vt plantæ, et animalia ex ſemine. g Quæ autem omnino fiunt, alia fiunt Textus 63. figuratione, vt ſtatua ex ære; alia acceſſione, vt quæ augeſcunt; alia detractione, vt è lapide Mercurius; alia compoſitione, vt domus; alia alteratione, vt quorū materia immutatur. Omnia autem, quæ ſic fiunt, ex ſubiectis fieri manifeſtū eſt. Ex his igitur, Textus 64. quæ dicta ſunt, manifeſtū eſt, quicquid fit, compoſitum ſemper eſſe. Atq; eſt quidem aliquid, quod fit, aliquid verò, quod illud ipſum fit: quod ſanè eſt duplex; aut enim ſubiectum, aut oppoſitum. Opponi verò ignarū muſicæ, homo ſubijci dicitur: & figuræ quidem, aut formæ, aut ordinis priuatio, oppoſitum; æs autem, aut lapis, aut aurum ſubiectum.

h Siquidem

e *Cùm autem fieri*] Perſequitur idem inſtitutum, ratiocinaturque hoc modo. In qualibet mutatione, tam ſubſtantiæ, quàm accidentis, tam rei naturalis, quàm arte factæ, datur tertium quid, duorum contrariorum viciſſitudinem ſuſtinens. Cùm igitur plura inueniri mutationum genera non poſſint, ſequitur, in omnibus tria illa principia concurrere. Docet aūt generatione ſubſtan-

ſubſtantiali fieri aliquid, omnino ac ſimpliciter, vt cùm homo igni, ve producitur: generatione verò accidentaria non fieri ſimpliciter, ſed fieri tale, vt album aut quantum.

f *Nam & quantum, & quale.*] Probat, oſtenditq; varijs exemplis, in omni generatione mutationeque dari aliquod ſubiectum; quod etiam facit libro quinto huius operis, & primo de ortu & interitu.

g *Quæ autem omnino fiunt*] Diſſentiunt hoc loco expoſitores. Alexander putat, tedigi ab Ariſtotele in ſummam omnes modos generationis, tam ſubſtantiæ, quàm accidentium: ſicque interpretatur particulam, Omnino, ſiue ſimpliciter, vt ſit idem, quod vniuerſim. Alij volunt, adhiberi eam particulam ad ſignificanda, quæ ſimpliciter gigni perhibentur, ita vt etiam arte facta, quæ hîc ab Ariſtotele recenſentur, dicantur ſimpliciter effici; quia licet eorum forma non ſit ſubſtantia, tamen cùm fiunt, non dicuntur fieri hoc aut illud, vt cùm ſphæra aut Mercurius ex ære efformantur; ſed abſolutè fieri. Cuius rei eam rationem affert D. Thomas, quia arte facta quodammodo cenſentur in genere ſubſtantiæ, propter materiam. Non enim, vt ſe habet candidum ad ſubiectum, ita & ſtatua: quia candidum ſignificat candorem, & connotat ſubiectum; ſtatua verò & formam & materiam ſignificat. Quæ ſententia videtur Ariſtotelis, tertio huius operis, capite ſeptimo, text. 66. vbi docet, ſubiectum, ex quo arte facta conſtant, eſſe eorum partem, non ſecus ac materia cuiuſque rei naturalis, eſt pars totius. Quod nequaquam aſſeruiſſet, ſi res arte factæ ſubiecta connotarent. Nemo enim cygnum partem albi rectè dixerit. Accedit communis conceptio, qua cùm arte facti alicuius, vt domus, nomen audimus, non magis formam, quam materiam apprehendimus. Vtraque prædictarum interpretationum nobis placet, etſi priorem improbauit Simplicius. Deinde exemplis confirmat Ariſtoteles, omnia quæ fiunt è ſubiecto fieri. Vnde concludit; quidquid ſit eſſe compoſitum, cùm ex materia ſubiectóve, & forma denuò accedente coaleſcat. Deinde ſubijcit, cùm in qualibet effectione ſit id, ad quod effectio terminatur, & id, cui ipſa effectio attribuitur, quod duplex eſt, nempe ſubiectum & oppoſitum; liquidò colligi, in qualibet effectione tria inueniri, nimirum ſubiectum, terminum, & eius oppoſitum: vt cùm Socrates fit muſicus, oppoſitum eſt non muſicum, ſubiectum Socrates, muſicum verò terminus. Quod ſimiliter patet in eo, quod per artem aliquam figuram aut effigiem recipit.

φανερὸν οὖν, ὡς εἴπερ εἰσὶν αἰτίαι καὶ ἀρχαὶ τῶν φύσει ὄντων, ἐξ ὧν πρώτων εἰσὶ, καὶ γεγόνασι μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, ἀλλ' ἕκαστον ὃ λέγεται κατὰ τὴν οὐσίαν, ὅτι γίγνεται ἅπαν ἔκ τε τοῦ ὑποκειμένου καὶ τῆς μορφῆς· σύγκειται γὰρ ὁ μουσικὸς ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου καὶ μουσικοῦ, τρόπον τινά· διαλύσεις γὰρ τοὺς λόγους εἰς τοὺς λόγους τοὺς ἐκείνων. δῆλον οὖν ὡς γίγνοιτ' ἂν τὰ γιγνόμενα ἐκ τούτων. ἔστι δὲ τὸ ὑποκείμενον, ἀριθμῷ μὲν ἕν, εἴδει δὲ δύο· ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος, καὶ ὁ χρυσὸς, καὶ ὅλως ἡ ὕλη ἀριθμητή· τόδε γάρ τι μᾶλλον, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκὸς ἐξ αὐτοῦ γίγνεται τὸ γιγνόμενον· ἡ δὲ στέρησις καὶ ἡ ἐναντίωσις, συμβεβηκός. ἓν δὲ τὸ εἶδος, οἷον ἡ τάξις, ἢ ἡ μουσικὴ, ἢ τῶν ἄλλων τι τῶν οὕτω κατηγορουμένων. διὸ ἔστι μὲν ὡς δύο λεκτέον εἶναι τὰς ἀρχὰς, ἔστι δ' ὡς τρεῖς· καὶ ἔστι μὲν ὡς τἀναντία, οἷον εἴ τις λέγοι τὸ μουσικὸν καὶ τὸ ἄμουσον, ἢ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν, ἢ τὸ ἡρμοσμένον καὶ τὸ ἀνάρμοστον. ἔστι δ' ὡς οὔ. ὑπ' ἀλλήλων γὰρ πάσχειν τἀναντία ἀδύνατον. λύεται δὲ καὶ τοῦτο, διὰ τὸ ἄλλο εἶναι τὸ ὑποκείμενον· τοῦτο γὰρ οὐκ ἐναντίον. ὥστε οὔτε πλείους τῶν ἐναντίων αἱ ἀρχαὶ τρόπον τινὰ, ἀλλὰ δύο ὡς εἰπεῖν, τῷ ἀριθμῷ· οὔτ' αὖ παντελῶς δύο, διὰ τὸ ἕτερον ὑπάρχειν τὸ εἶναι αὐτοῖς, ἀλλὰ τρεῖς· ἕτερον γὰρ τὸ ἀνθρώπῳ καὶ τὸ ἀμούσῳ τὸ εἶναι, καὶ τὸ ἀσχηματίστῳ καὶ χαλκῷ.

πόσαι

h *Siquidem igitur rerum natura conſtantium, cauſſæ atque principia ea ſunt, ex quibus primis conſtant & ortæ ſunt, non ex accidente, ſed quodquaque ſua eſſentia dicitur; perſpicuum eſt, rem omnem ex ſubiecto fieri & forma. Muſicus enim homo, ex homine & muſico quodammodo componitur. Namque rationes in eorum rationes diſſolues. Ex his itaque fieri ea, quæ fiunt; conſtat.* Textus 65. i *Eſt autem ſubiectum numero quidem vnum; ſed ſpecie duo. Homo enim, & aurum, & omnino materia, numero poteſt comprehendi; quandoquidem hoc quiddam eſt magis, & quod gignitur ex ea, non ex accidente gignitur. At priuatio, & contrarietas accidens. Vnum verò eſt forma; vt ordo, aut muſica, aut aliorum quidpiam, quæ ſic dicuntur.* Textus 66. k *Quapropter principia tum duo, tum tria dici poſſunt. Et quidem contraria dicere partim licet (vt ſi quis muſicum, & muſicæ ignarum dixerit; item calidum & frigidum; aut harmonia præditum, & eadem priuatum) partim verò non licet, ſiquidem contraria viciſſim pati non poſſunt. Sed hoc quoq; diſſoluitur, quod aliud ſit ſubiectum, quod contrarium non eſt. Quare nec contrarijs quodammodo plura ſunt principia. ſed duo (vt ſic dicam) numero: nec rurſus duo omnino, quòd ipſorum eſſentia diuerſa ſit, ſed tria. Hominis enim, & muſicæ ignari, item æris & figura priuati, diuerſa eſt eſſentia.* Textus 67.

h *Siquidem igitur*] Cùm principia, inquit, rerum naturalium ſint ea, ex quibus ipſæ per ſe conſtant & fiunt, tanquam ex eo, quod earum eſſentia dicitur; patet, quamlibet rem naturalem ex materia & forma, vt ex proprijs principijs confici. Quod item ex eo concluditur, quia vnumquodque ex ijs fit, in quæ diſſoluitur: res autem naturales in materiam & formam duntaxat diſſoluuntur: ſicuti & ea quæ ex accidente & ſubiecto coaleſcunt, vt homo muſicus, in ſubiectum & formam accidentariam.

Diſcrimen inter materiam, & priuationem.

i *Eſt autem ſubiectum.*] Diſcrimen ſtatuit inter ſubiectum materiámve, & priuationem: quia materia poteſt numerari, cùm ſit magis aliquid; priuatio verò ſit accidens. Item, quia genitum ſit ex materia per ſe, tanquam ex principio componente; ex priuatione verò non niſi accidentariò, quatenus videlicet conſtituitur ex materia, cui priuatio accidit.

k *Quapropter principia.*] Oſtendit, principia poſſe quodam ſenſu dici duo, alia tria. Nam ſi materia & priuatio ſumantur, quatenus ſubiecto vnum ſunt, efficient cum forma duo tantùm principia; ſi quatenus ſunt ſpecie duo, efficient tria cum eadem.

πόσαι μὲν οὖν ἀρχαὶ τῶν περὶ γένεσιν φυσικῶν, καὶ πῶς ποσαί, εἴρηται, καὶ δῆλόν ἐστιν, ὅτι δεῖ ὑποκεῖσθαί τι τοῖς ἐναντίοις, καὶ τὰ ἐναντία δύο εἶναι· τρόπον δέ τινα ἄλλον οὐκ ἀναγκαῖον. ἱκανὸν γὰρ ἔσται τὸ ἕτερον τῶν ἐναντίων ποιεῖν τῇ ἀπουσίᾳ καὶ παρουσίᾳ τὴν μεταβολήν. ἡ δ' ὑποκειμένη φύσις, ἐπιστητὴ κατ' ἀναλογίαν. ὡς γὰρ πρὸς ἀνδριάντα χαλκός, ἢ πρὸς κλίνην ξύλον. ἢ πρὸς τὸ ἄλλο τι τῶν ἐχόντων μορφὴν οὕτως αὕτη πρὸς οὐσίαν ἔχει, καὶ τὸ τόδε τι, καὶ τὸ ὄν. μία μὲν οὖν ἀρχὴ αὕτη, οὐχ οὕτω μία οὖσα, οὐδὲ οὕτως ὄν, ὡς τὸ τόδε τι· μία δέ, ὁ λόγος. ἔτι δὲ τὸ ἐναντίον τούτῳ ἡ στέρησις. Ταῦτα δὲ πῶς δύο, καὶ πῶς πλείω, εἴρηται ἐν τοῖς ἄνω. πρῶτον μὲν οὖν ἐλέχθη, ὅτι ἀρχαὶ τἀναντία μόνον· ὕστερον δ', ὅτι ἀνάγκη καὶ ἄλλο τι ὑποκεῖσθαι, καὶ εἶναι τρία. ἐκ δὲ τῶν νῦν φανερὸν τίς ἡ διαφορὰ τῶν ἐναντίων, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἀρχαὶ πρὸς ἀλλήλας, καὶ τί τὸ ὑποκείμενον. πότερον δὲ οὐσία τὸ εἶδος, ἢ τὸ ὑποκείμενον, οὔπω δῆλον. ἀλλ' ὅτι αἱ ἀρχαὶ τρεῖς, καὶ πῶς τρεῖς, καὶ τίς ὁ τρόπος αὐτῶν, δῆλον. πόσαι μὲν οὖν καὶ τίνες εἰσὶν αἱ ἀρχαί, ἐκ τούτων θεωρείσθωσαν.

Κεφά-

Quot igitur rerum natura, quæ generationi ſubijciuntur, ſint principia, & quomodo tot ſint, dictũ eſt: palamq́; eſt, contrarijs ſubijci aliquid oportere: & contraria duo eſſe: alio autem quodam modo neceſſarium non eſt. Ad faciendam enim mutationem, contrariorum altero cùm præſente, tum abſente ſatis erit. Textus 68 l *Quæ autem ſubijcitur natura,* Textus 69 *proportione ſciri poteſt. Quam enim rationem ad ſtatuam æs habet, aut lectica ad lignum, vel ad aliquid aliud eorum, quæ formam obtinent, materia, & quod informe eſt, antequam formam accipiat; eandem ipſa ad eſſentiam, & quod eſt hoc quiddam, atque ens, habet.* m *Vnum igitur principiũ* Textus 70 *ipſa eſt; nec ita vnum eſt aut ens, vt hoc quiddam. Vnum verò eſt ratio, & præter hæc priuatio et contraria. Hæc autem quomodo ſint duo, & quomodo plura, ſuperiùs dictum eſt. Primum quidem illud diximus, contraria ſola eſſe principia, deinde illud, neceſſarium eſſe aliud quiddam ſubijci. & eſſe tria. Ex his verò, quæ nunc tradidimus, manifeſtum eſt, quæ contrariorũ ſit differentia, & quemadmodum principia inter ſe affecta ſint, & quid eſt ſubiectum. Sed vtrum forma eſſentia ſit, an ſubiectum, nondum conſtat. Id verò perſpicuum eſt, principia tria eſſe, & quemadmodum tria quiſve eorum ſit modus. Quot ergo, & quæ ſint principia, ex his diſpiciatur.*

l *Quæ autem ſubijcitur*] Materiæ naturam & conditionem explicat, ducta ſimilitudine à rebus arte factis: nec abs re. Nam cùm ars naturæ æmula ſit, facilè erit ex ijs, quæ arte fiunt, in Phyſicarum rerum cognitionem venire. Aſſerit ergo, materiam eſſe puram potentiam; quia vt ſe habet arte factorum materia ad formas, quæ per artem inducuntur; ſic proportione quadam materia rerum Phyſicarum, ad eſſentiam & hoc quiddam atque ens, hoc eſt, ad formas naturales, in quibus eſſentia, & quidditas rerum potiſſimùm conſiſtit. Quare ſicut arte factorum materia, vt lignum & æs, nullam artificialem formam: ita materia rerum Phyſicarum nullam formam naturalem in ſua eſſentia cohibet. Ex quo ſequitur, hanc eſſe puram potentiam. Eſt autem hic locus deſumptus ex Platonis Timæo, vbi Plato de materia diſſerens; Tertium, inquit, genus locus eſt, qui interit quidem nunquam, ſed omnibus quæ gignuntur, ſedem exhibet, qui abſque vllo ſenſu tangitur, & adulterina quadam ratione comprehendi vix poteſt.

m *Vnum igitur*] In ſummam colligit ea, quæ hactenus de numero, & contrarietate principiorum diſputauit, additque, nondum planè ex dictis conſtare, ſitne materia magis ſubſtantia, quàm forma; an contra. Quam tamen controuerſiam in præſenti non dirimit; vel quia illius explicatio, vt ait Themiſtius, non ad Phyſicum, ſed ad primum Philoſophum ſpectat; vel potius, quia, vt ſentiunt D. Thomas, & Auerroës, eam in ſequentem librum reijcit, vbi formam materiæ præferendam ſtatuet, docebitque formam non ſolùm eſſe naturam, ſed multò magis, quàm materiam; quod hunc in modum oſtendit. Id eſt: magis natura, per quod ens naturale actu eſt: atqui ens naturale actu eſt per formam, non autem per materiam; quia forma eſt actus & perfectio, materia verò eſt pura potentia; ergo, &c. Item quia, vt nihil artificioſum eſt, niſi quod artis formam actu habet: ita nihil naturale erit, niſi formam naturalem actu poſſideat.

Quo patet, quidditatem rei naturalis potiſſimùm in forma conſiſtere.

QVÆ-

QVÆSTIO VNICA.

SINT-NE TRIA PRINCIPIA rerum naturalium, an non?

ARTICVLVS I.

EORVM SENTENTIA, QVI omnia vnum eſſe crediderunt.

QVanta fuerit de rerum Phyſic. principijs apud veteres Philoſophos diſſenſio, refert Ariſtot. c.2. huius lib. & in primo Metaphyſicorum à cap.3. alijſq; in locis: Item Hippocrates in libro de natura humana: Plato in Theæteto & Sophiſta: Theóphraſtus 3 c. ſuæ Metaphyſicæ (ſi eius eſt illud opus) Plotinus lib.9. Enneadis ſecundæ: & ex ſacris doctoribus Iuſtinus martyr, in ſua parænesi ad gentes, D.Epiphanius lib.3. aduerſus hæreſes, tomo 2. D.Irenæus lib.2. aduerſus hæreſes c.19. D.Clemens lib.2. recognitionum, alijq; nonnulli. Erit autem operæ pretium, eiuſmodi placita breuiter comprehenſa ſub vno aſpectu ponere. Atq; vt ab illis auſpicemur, qui, ſi verbo teneantur, in tradendis principijs à veritate longiùs diffluere, nec tam ea ponere, quàm tollere viſi ſunt.

Xenophanes Colophonius, Archelai, vt quidam aiunt, ſeu Botonis Athenienſis auditor. & Parmenides Eleates, qui Xenophani operam dedit, teſte Ariſtotele 1. Metap cap.5. & Clemente Alexandrino lib.1. Stromatum: itemque diſcipulus Parmenidis, Meliſſus Samius, omnia vnum eſſe aſſeruerunt; licet nonnihil inter eos fuerit diſcriminis. Nam Xenophanes, vt ſcripſit Ariſtoteles in libello de Xenophane, Zenone, & Gorgia, vnum illud ens infinitum eſſe aiebat, ſimiliterque Meliſſus; Parmenides verò finitum; cæteri alij aliud de eis prodiderunt.

Quoniam autem huiuſmodi placita, ſi ex eo, quem præ ſe ferunt, ſenſu æſtimentur, non tam diſſidentium Philoſophorum dogmata, quàm dormientium ſomnia eſſe videntur: ideirco Ariſtoteles ipſe, eſto ea hoc libro acerbè inſectatus fuerit; in libello tamen proximè citato, alijsque in locis, eadem minùs interpretatur, quod & alij poſtea fecêre. Nec verò id difficile, aut alienum fuit. Enimuerò cùm hi Philoſophi ſcripta ſua ænigmatum inuolucris, verborumq; inſolentia obtexerint & obſcurarint; promptum cuique erat, ea in varios ſenſus ducere. Igitur Plotinus Enneade 5. lib. 1. cap.8. Philoponus, & Simplicius ad cap.2. huius lib. alijque nonnulli aſſerunt, eos vnius entis nomine, ens à materiæ concretione abiunctum ſignificaſſe: quaſi dixerint vnum eſſe genus entium materiæ expers; cætera verò, ne entis quidem appellationem mereri, quòd inſtabilia ſint, mutationique obnoxia.

Alij, vt ex ſcriptis Eudemi Simplicius loco
A citato memorat, putant, illos omnia vnum dixiſſe, id eſt, vnam eſſe mundi vniue ſitatem, quæ res omnes, quaſi vnum quid, ſuo complexu cōtinet, nec alterius rei creatæ ope indiget; quam intelligentiam innuit etiam Ariſtoteles primo de generatione, cap.8. eamq; affert Craſſus ille Ciceronianus, in 3. de Oratore ad Quintum fratrem. Denique ſunt, qui autument, eos per vnum ens intellexiſſe ens primum, intelligibile, ac ſempiternum, omnisque mutationis expers, in quo vniuerſa in
B ſimplicem coëunt vnitatem, id eſt, Deum, quem Parmenides finitum dixerit, quòd finitam, id eſt, non inchoatam, ſed perfectam & abſolutam, nec aliunde pendentem obtineat rationem: Meliſſus verò non re, ſed oratione à Magiſtro diſſidens, infinitum nuncuparit, quod nulla potentiæ, ſpatij, aut temporis circumſcriptione definitus ſit.

Porrò hanc fuiſſe horum Philoſophorum
C mentem, nonnulli haud leuibus coniecturis ſuſpicantur. Primùm, quia celebre fuit apud antiquos Phyſiologiæ proceres, vnitatis & vnius entis nomine primam rerum omnium cauſſam deſcribere, quò pertinet illud Mercurij Triſmegiſti, ἡ μονὰς ῥίζα τῶν ἁπάντων, id eſt, vnitas radix omnium rerum. Deinde, quia conſtat ex Ariſtotele, 1. Metaphyſicorum, cap. 5. & Tullio li.2. Academicarum quæſtionum; Xenophanem vnum illud ens, Deum appel-
D laſſe: veriſimile eſt autem à Xenophane Parmenidem, atque ab hoc Meliſſum id accepiſſe: quod etiam (ſicut & alia multa) credunt nonnulli ad Philoſophos manaſſe è diuinis literis, præſertim ex 3. cap. Exodi, vbi Deus cum Moyſe loquens, nomen Entis ſibi tanquam proprium aſſumit; Ego, inquit, ſum, qui ſum: & paulò pòſt, Qui eſt miſit me ad vos.

Vt autem intelligas, quo ſenſu dici queat,
E omnia vnum quid in Deo eſſe, aduerte, bifariam vnumquenque effectum ſpectari poſſe; nimirum vel ſecundum id, quod in ſe actu poſſidet; vel vt in ſua cauſſa poteſtate continetur, quod virtuale eſſe effectus vocant. At priori quidem modo, quilibet effectus diuerſum quid eſt à cauſſa; poſteriori nihil aliud, quam ipſa virtus & poteſtas cauſſæ. Quo fit, vt ſi illa ſit vnum, effectus quoque, prout in ea continentur, vnum quippiam ſint.
F Ad hunc igitur ſenſum, res omnes dicuntur vnum in Deo eſſe, quatenus in eius poteſtate continentur. Vnde eſt illud D. Anſelmi in Monologio; omnia effecta in Deo ſunt, non quòd in ſe ipſis ſunt, ſed quòd idem ipſe eſt: & illud Platonis in Sophiſta; in mundo intelligibili, ſiue primo Archetypo, id eſt, Deo, omnia vnum ſunt, licet in ſenſili, caducoq; mundo turbata multitudine diuidantur. Et item illud D. Dionyſij, quinto c. de diuinis nominibus: In diuina bonitate ſunt omnia immēſuratè & vnicè, ſicut in monade omnis nu-

Quomodo omnia in Deo vnum ſunt.

Anſelmus.

Plato.

Dionyſius.

merus vniformiter eſt, & in centro omnes lineæ ad ſe ipſę, & ad vnum initium, a quo proceſſere, coniunctæ & copulatæ continentur. Quare ſi prædicti Philoſophi ſuum illud dogma, ad huius tam reconditæ veritatis intelligentiam retulere, non modò reprehendendi non ſunt, ſed magnopere etiam commendandi. Certè Parmenidem defendit, atq; interpretatur Simplicius, hoc in libro ad textũ 6. Beſſario, 2. libro contra Calumniatorem Platonis, capite 3. & Nicolaus Cuſa, in lib. de filiatione Dei. Lege etiam pro eadem re Eugubinum, l. b 3. de perenni Philoſophia, cap. 6. & 7. & F. Mirandulam lib. 6. de examine vanitatis, cap. 1.

Dubitatio. Quid igitur cauſſæ fuit, dicet aliquis, cur ſeſe Ariſtot. in eos Philoſophos tam ſeuerum iudicem exhibuerit, eorumque dicta, etſi in ſpeciem falſa, re ipſa tamen veritati conſona, tot argumentis confutarit? Nimirum vetus Philoſophantium conſuetudo fuerat, ab Ægyptijs & Chaldæis, atq; à Pherecide Pythagoræ Magiſtro ducta, vt Philoſophiæ myſteria aut non ſcriberent omnino, aut ſcriberent diſſimulanter, id eſt, implicita recedentium ſenſuum obſcuritate, & Mathematicis imaginibus atque ænigmatibus reconderent. Nefas enim putabant, ad arcana ſapientiæ profanum vulgus admittere, & quæ natura in abdito collocaſſet, & à ſe magno ſtudio quæſita, ac vix tandem reperta eſſent, ea deſidi & ignauę multitudini communicare. Ariſtoteles verò, etſi iudicaret Philoſophiam paſſim euulgandam non eſſe; eam tamen doctrinæ rationem, quod cuncta in ambiguo relinqueret, & interdum inani falſitatis ſpecie veritatem obumbraret, minimè probandam cenſuit. Itaq; ob hanc cauſſam, tum hoc loco Parmenidem & Meliſſum, tum alibi antiquos Philoſophos, frequenter impugnat, in iis etiam rebus, quibus rectè eos ſenſiſſe intelligit, non tam quid illi ſignificare vellent, quàm quod primo verborum aſpectu indicare viderentur, expendens. Ne ſcilicet imperitioribus, qui vocabulis hærent, hallucinandi, & in errores incidendi occaſio relinqueretur. Quod animaduertit præter alios D. Thomas 3. Metaphyſic. ad text. 15. Euſtratius 1. Ethic. cap. 6. Beſſario lib. 1. contra Calumniatorem Platonis cap. 3. & lib. 2. c. 7. Sed iam ad eos pergamus, qui vnum aliquod corpus, rerum naturalium principium fecere.

ARTICVLVS II.

OPINIO EORVM, QVI VNVM duntaxat rerum naturalium principium inuexere.

HEſiodus non ſolùm Poeta, ſed Philoſophus inprimis nobilis, terram è chao pri-
A mùm natam extitiſſe, atque omnium rerum materiale principium eſſe, in ſua Theogonia pronunciauit; non Philoſophicè, ſed Poëticè atque ex opinione vulgi, terram cœli coniugem, atq; omnium communem matrem vocantis. Idem cenſuiſſe Pherecidem, ſcripſit Theodoretus in libro de materia & mundo; itemque Sextus Philoſophus in 9. libro *πρὸς φυσικούς*. Credibile tamen eſt, Pherecidem non ſolam terram principium exiſtimaſſe;
B cùm Ariſtoteles primo Metaph. cap. 7. text. 14. affirmet, nullum ex veteribus Philoſophis, qui vnum tantùm principium inuexere, terram rerum initium feciſſe; videlicet, quòd nimium denſa, concretaque ſit, & aduentitias formas ægrè excipiat.

Thales Mileſius, Ionicæ familiæ parens, vnus è ſeptem Græciæ ſapientibus, & eorum antiquiſſimus, vt ait Tatianus apud Euſebium libro 10. de præparatione Euangelica, cap. 3.
C decreuit, elementum rerum omnium eſſe aquam, ex qua (vt Origenes in libr *φιλοσοφουμένων* refert) modo addenſata modò in raritatem abeunte, vniuerſa conſtarent. Nam cùm veterum mentes opinio imbuiſſet, mundum animal quoddã eſſe, nihil Thales ad omnium rerum originem & procreationem magis appoſitum cenſuit, quàm humidum, quo videlicet animalia viuunt, quo paſcuntur, quo deficiente occidunt. Non deſunt autem, qui *Antiqui mundum animal fecere.*
D eum ad hanc ſententiam excitatum fuiſſe putent Homerico illo carmine, *ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα τηθύν*: Oceanum diuûm geneſim, Tethymque parentem. Cum Thalete ſenſiſſe Anaximandrum, refert Ariſt. in lib. de Xenophane, etſi alij aliam ei ſententiam attribuant.

Anaximenes, Ioniæ familię alumnus, eiúſque auditor: Diogenes Apolloniates, Idæus Imereus, & Archelaus Athenienſis cognomento Phyſicus, Magiſter Socratis, aërem rerum
E principium eſſe dixerunt, ea fortaſſe adducti ratione, quòd aër vltro cedat, contrarijs minùs obſiſtat, in minutiſſimas partes euadat, & ad quamuis formam ſeſe accõmodet.

Hippaſus Metapontinus, & Heraclitus Epheſius, qui, quòd obſcurè admodum ſcripſerit *σκοτεινὸς* dictus eſt, rerum primordia igni dederunt, nimirum quòd inter omnia elementa loco & dignitate emineat, quòd per
F omnia commeet, quòd cætera illi in pabulum cedant.

Præter ſuperiores Philoſophos, alij quoque vnum fecère rerum principium, ſed à quatuor elementis diuerſum: quorum opinionem Ariſtoteles hoc in lib. cap. 6. text. 54. veriſimiliorem cenſuit, propterea quòd elementa contrarietate diſſidentium qualitatum maximè teneantur, qua vacare materiale principium oportet. Ex horum numero Rheginus Hippus, mixtum poſuit ex aqua & igni. Anaximander Mileſius, mutata forſi-

tan

tam priori ſententia, medium inter aërem & aquam; vel vt alij tradunt, medium inter ignẽ & aërem, illo denſius, hoc rarius.

ARTICVLVS III.

EORVM PLACITA, QVI *multa principia, partim infinita, partim finita ſtatuerunt.*

Leucippus. LEucippus Eleates, & Democritus Abderites, ſiue Mileſius, ſecuti Mochum Phœnicium, quem ante Troiæ excidium floruiſſe memorant, infinita fecêre rerum primordia, id eſt, infinitas atomos inſectiles, penitus ſolidas, omniumque patibilium qualitatum expertes, ex quarum concretione & inani, mundum coaluiſſe afferebant, ad eum modum, quo ex viginti quatuor literis variè coëuntibus, omnis dictionum varietas exiſtit; vocabat autem Democritus eiuſmodi inſectibilia πανσπερμίαν, quaſi rerum ſemen. In eâdem ferè ſententia fuit Epicurus, in quem, vt Lactantius in libro de Ira Dei, capite 10. inquit; Vanitas omnis de Leucippi fonte profluxit. Eamque ſequitur Poëta Lucretius in 1 & 2. lib. ſui poëmatis, alijque nonnulli. Anaxagoras etiam Clazomenius, ſimilium partium infinitatem induxit, & rudis inordinatæque naturæ confuſam congeriem, quam ὁμοιομέρειαν dixit, in eaque aiebat res infinito tempore ſine diſtinctione iacuiſſe; ſed euocatis poſtea ex eadem ſingulis rebus, in ordinemque digeſtis, diuinam mentem vniuerſum inſtruxiſſe pariter, & ornaſſe.

Plura, non tamen infinita rerum initia, alij poſuere; ex quibus Zareta Chaldæus, lucem & tenebras ſub patris & matris nomine; Hippus Rheginus aquam & ignem; Oenopides Chius ignem & aërem; Onomacritus ignem, aquam, & aërem; Empedocles autem Agrigentinus præter illa tria terram, & chaos, ſiue ſphæram, quod vniuerſa corpora in vnam ſpeciem informem concluderet. Ab hoc verò, lite vniuerſitatis imperium tenente, ſegregari fingebat elementa ad rerum procreationem; ac rurſus dominatu conciliatuque amicitiæ, & antiquæ neceſſitudinis innouato fœdere, infera ſuperis permiſceri, atque vniuerſa inter ſeſe confundi.

Pythagorei. Pythagorei, vt erant Arithmeticæ ſtudioſi, totum naturæ ordinem, initia, vires & affecta, in numeros retulerunt, præſertim in denariũ, cui (vt ad librum 14. Met. Ari. Syrianus refert) ex Pythagoræ diſciplina myſteria quædam, & occultam vim ineſſe exiſtimabant, tum etiam ob numeri huius excellentiam, in quo cæteri clauduntur. Nam qui ad denarium perueniunt, inde, quaſi abſoluta numeri perfectione, ad vnitatem redeunt, eamque iterant. Itaque totam naturæ vniuerſitatem decada appellarunt, ac decem principiorum coniugationes effinxerunt, ex quibus omnia fierent, & quaſi ad numerum aptè caderent, ita ſcilicet, vt duas ſeries, quas συστοιχίας dixerunt, hinc inde conſtituerent; vnam boni atque habitus, alteram mali & priuationis; vtrique decem principia ſic aſſignantes, vt altera alteri aduerſaria eſſent, videlicet:

Finitum.	*Infinitum.*	*Quieſcens.*	*Quod mouetur.*
Impar.	*Par.*	*Rectum.*	*Obliquum.*
Vnum.	*Multitudo.*	*Lumen.*	*Tenebræ.*
Dextrum.	*Siniſtrum.*	*Bonum.*	*Malum.*
Mas.	*Fœmina.*	*Quadratũ.*	*Altera parte longius.*

Has decem principiorum complicationes, aſſerit Ariſtoteles primo Metaphyſicæ, capite ſecundo, Alcmeonem à Pythagoricis, vel hos ab illo accepiſſe. Aiebant quoque ijdem Pythagorici, numeros eſſe totam eſſentiam rerum, ex potentia & actu conſtitutam, & totam rerum quidditatem conſtare ex pari & impari. Quibus verbis quid indicare voluerint, non planè conſtat. Veriſimile eſt, quod Auerroes ad caput quintum libri primi Metaphyſicorum cenſet, eos nomine paris & imparis, materiam & formam adumbraſſe, ob ſimilitudinis rationem: Numerus enim par, cùm in duo æqua diuiduus ſit, aptus eſt diuiſioni; at materia cauſſa eſt interitus, atq; adeò diuiſionis. Item impar, quia ſectioni minùs eſt idoneus, formæ aſſimulatur, quæ nexus & ſtabilitatis cauſſa eſt. Siquidem forma non aliam deſiderat materiam; cùm interim materia alias appetat formas, quo ex appetitu diuortium oritur & diſſolutio: eoque ſpectat illud Philonis Iudæi in libro Allegoriarum; Binarius eſt imago materiæ, quæ diuiditur, ſecaturque tanquam mortalis.

Plato. Denique, vt cæteros omittamus, Plato rerum principia eſſe dixit, vnum, tanquam formam, itemque magnum & paruum, tanquam materiam, vt ei Ariſtoteles ſæpe attribuit: vt Plutarchus mentem, ideam, & materiam. Iuſtinus verò Philoſophus & martyr, in ſua parænesi ſcribit, Platonem in ſententia de principijs, ſicuti alijs pleriſque in rebus, varium fuiſſe; quod aliquando tria principia poſuerit, Deum, Materiam, Speciem; aliàs quatuor, quippe qui mundi animam tribus illis adiecerit. Lege Alcinoum in libro de Doctrina Platonis, capite nono. Beſſarionem libro ſecundo contra calumniatores Platonis, capite quinto. Simplicium hoc in loco ad textum ſextum. Themiſtium ad textum trigeſimum ſecundum.

ARTICVLVS IV.

ARISTOTELIS SENTENTIA de principijs rerum naturalium, eiúſque confirmatio.

CONatu prorſus inani atque irrito contendit Simplicius hoc in libro ad textum ſextum Philoſophorum placita hactenus a nobis B enumerata, ad verum aliquem ſenſum reducere. Nos Ariſtotelis duntaxat opinionē tueri atque illuſtrare nitemur, qui in hac controuerſia, non ſine magna ingenij laude, veritatem planè aſſecutus eſt, & quæ ab alijs falsò dicta erant, reiecit, quæ verè, ſed obſcurè, in perſpicuam lucem tranſtulit. Minimè vero mirandum eſt, veteres illos naturæ interpretes, balbutiente adhuc Philoſophia, hac in re, vt in multis alijs, non omnino veritatem inueniſſe. C Vt enim Seneca libro 6. Naturalium quæſt. capite 5. ait: Sat magni animi fuit, naturæ latebras cæpiſſe dimouere. Nec res vlla conſummata eſt, dum incipit, in omniq; negotio longè ſemper à perfecto fuere exordia.

Prima conclusio, qua propoſitæ quæſtioni reſpondetur. Sit igitur prima concluſio. Tria tantùm ſunt principia generationis rerum naturalium; materia ſcilicet, forma, & priuatio: id quod hoc exemplo illuſtrari poteſt. Principia, quæ ad Socratis generationem concurrunt, D ſunt in primis materia, & anima rationalis, quæ eſt forma hominis; è quibus illa hanc excipit, hæc illam perficit, illa huius pulchritudinem amat, hæc in illius gremio conquieſcit; ambæ verò Socratem ipſum componunt. Sed præter illas datur etiam tertium principium; nimirum eiuſdem animæ rationalis priuatio, quæ in materia præfuit, & acceſſu formæ abolita eſt. Hæc aſſertio, cùm ſit ex earum numero, quas Dialectici Excluſiuas appellant, duas habet exponentes, quarum prior E eſt, principia tria eſſe: poſterior; non eſſe plura, quam tria. Vtramque Ariſtoteles cap. 6. & 7. huius libri luculenta oratione confirmauit, cuius potiora argumenta ad hoc vnum reuocari poſſunt.

1. Ratio. Principia generationis rerum naturalium ſunt contraria, itemque non contraria; quæ vt minimum, tria eſſe oportet: hæc autem ſufficiunt: tria igitur ſunt, non plura, nec pauciora. Antecedens propoſitio quadripartita eſt. Prima pars ex eo ſuadetur; quia termini cuiuſque mutationis, à quorum vno in F alterum progreſſio fit, non poſſunt ſibi non aduerſari: id quod non ſolum Ariſtoteles loco citato, & tertio libro huius operis patefacit, ſed Philoſophi etiam omnes confitentur. Secunda verò probatur; quia principia, quæ rem componunt, contraria eſſe nequeunt. alioqui non rem conficerent, ſed deſtruerent, cùm contraria ſe ipſa vltro citroque interimant. Tertia ex eo fidem habet; quia opus eſt ſaltem tertia A quadam natura, quæ nulli duorum contrariorum aduerſaria ſit, quæque in rei genitæ compoſitionem cedat. Quarta denique pars confirmatur: quia tertia illa natura ſubiecta ſatis eſt, tum vt per ſe contrariorum pugnam excipiat, tum vt cum altero eorum, id eſt, cum forma rem genitam componat.

2. Ratio. Secundò, probari poteſt eadem aſſertio hunc in modum. Quicquid generatur, progreditur à non eſſe ad eſſe (id enim ipſum B generationis nomen præ ſe fert) aut ergo progreditur à non eſſe, id eſt, à nihilo ſimpliciter, aut à non eſſe, id eſt, ab aliquo, quod idcirco non eſſe dicitur, quia caret perfectione, ſeu forma, quam ſuſcipere aptum ſit. Primum dari non poteſt, quia ea progreſſio, creatio eſt, non generatio. Dabitur ergo ſecundum, id eſt, proficiſcetur à nō eſſe, hoc eſt, à materia, in qua inſit earum priuatio formæ rei, quæ gignitur; atque adeò in qualibet generatione C dabitur materia, forma & priuatio. Cùmque tria hæc ſufficiant, non plura erunt conſtituenda principia.

3. Ratio. Poſtremò: Tria hæc requiruntur, ac ſatis ſunt, vt per ea ſubſtantialis generatio a cæteris mutationibus diſtinguatur. Non eſt igitur cur plura pauciorave ſtatuamus. Antecedens probatur, quia generatio ſubſtantialis per priuationem ſecernitur à motu, qui oritur à termino poſitiuo; per materiam à creatione, quæ D nullum ſubiectum ſupponit. Denique per formam vnaquæque generatio ab alia diſtinguitur, vt quinto huiuſce operis libro patebit.

Ex dictis conſtat, omnia hæc principia diſtinctam rationem principiandi ſibi vendicare. Materia enim eſt principium mutationis, quia tranſit ab vno termino ad alium, abijciendo terminum à quo, recipiendo terminum ad quem. Forma, quia ad eam tranſit materia, ipſam in ſe recipiendo. Priuatio, quia eſt id, à E quo materia migrat ad formam, & quod in tranſmutatione per ſe abijcit.

Sunt autem tria hæc principia eſſentialia generationi, hoc eſt, quæ ſola atque omnia ad nudam generationis eſſentiam percipiendam, ſiue ad definitiuum illius conceptum ſimpliciter exiguntur, ac ſufficiunt: cùm tota ratio intrinſeca generationis in eo conſiſtat, abſoluaturque, vt ſit progreſſio à priuatione formæ in materia, ad nouam formam quæ acquiritur.

2. Concluſio. F Secunda concluſio: Duo tantū ſunt principia res naturales conſtituentia, videlicet materia & forma. Hanc aſſertionem probauit Ariſtoteles capite 7. huius libri vſque ad textum 65. poteſtque ex eo confirmari, quia priuatio, cùm aduerſetur formæ, eaque accedente abſcedat, cùm præterea non ſit ſubſtantia; haudquaquam ad rem genitam componendam coire valet, proindeque ad id ſola forma & materia relinquitur. Quod verò hæc eſſentiam conſtituant, ſuo loco patebit.

ARTI-

ARTICVLVS V.

ARGVMENTA ADVERSVS ea, quæ proximè concluſa ſunt.

CONtra ea, quæ ſuperiori articulo ſtatuimus, nonnulla ſeſe offerunt argumenta. Primum: Cauſa efficiens generationis debet etiam in naturalium rerum principijs numerari: plura igitur ſunt principia, quàm tria. Antecedens ſuadetur: quia omnis actio pendet per ſe à cauſa efficiente, alioqui efficiens non eſſet cauſa per ſe; imò & à cauſa finali & exemplari, quæ non minùs etiam, quæque in ſuo genere, in effectum per ſe influunt. Adde, quòd cùm abſoluta cuiuſque rei cognitio omnium cauſarum intelligentiam depoſcat, vt alibi oſtendimus, non videtur quo pacto generationis notitia abſq; eiuſmodi cauſarum perceptione haberi queat. Vnde fit, vt eas generatio in ſuo conceptu tanquam principia ſibi eſſentialia, debeat includere.

Secundum: Non minùs per ſe progreditur generatio à forma abeunte, quàm à priuatione formæ ſuccedentis: ergo ſi hæc priuatio eſt per ſe generationis principium, illa itidem forma erit. Probatur aſſumptum: quia tam fieri nequit, vt ſine vlla forma, quam vt ſine hac priuatione generatio detur; cùm ſemper generatio vnius ſit corruptio alterius.

Tertium: Tam videtur per ſe requiri ad generationem habilitas, ſiue aptitudo materiæ ad excipiendam formam, quàm materia ipſa: ergo eiuſmodi habilitas erit aliud principium à cæteris diſtinctum. Antecedens probatur: quia nihil gignitur, niſi ex idonea aptaq; materia: adeò vt cœleſti materia, & forma ſublunaris, nec diuinitus in vnum compoſitum per ſe coire poſſint; quia nimirum materiæ cœleſti ad rerum intereuntium formas excipiendas habilitas deficit.

Quartum. Generatio nõ tendit per ſe ad formam, ſed ad compoſitũ, vt Ariſtoteles docuit hoc in libro, cap. 7. text. 64. Igitur forma non eſt principium per ſe. Probatur conſecutio; quia ſi generatio nõ tendit per ſe ad formam, certè nec illam in ſuo conceptu includet: ex quo fiet, vt forma non per ſe, ſed ex accidente ad generationem pertineat.

Quintum: Quod generationem à creatione per ſubiectum, & à motu per priuationẽ haud probè diſtinxerimus, videtur oſtẽdi: Primũ; quia actiones non à ſubiecto, neq; à termino à quo, ſed à termino ad quẽ feruntur, diſtinctionem accipiunt. Deinde, quia cũ gratia in anima à Deo creatur, eiuſmodi creationi ſubijcitur anima: atq; adeò etiam creationi ſupponitur ſubiectum. Item, quia cùm vnũ corpus ab altero illuminante, & continuo motu ad ipſum accedente, maiora lucis incrementa accipit, ea mutatio quia cõtinua, eſt verè motus; & tamen nõ poteſt generatio ab ea diſtingui,

A cùm illa etiam à priuatione incedat.

Sextum: Ad actionẽ, qua Deus primos humani generis parentes initio mundi procreauit, concurrerũt materia, priuatio & forma: & tamen non videtur admittendum, eam fuiſſe veram generationem; cũ fuerit actio quædam per extraordinariam Dei potẽtiam miraculo exhibita. Non ergo tria illa principia, ſolius rerũ naturalium generationis principia ſunt.

B

ARTICVLVS VI.

ARGVMENTORVM DISſolutio.

Solutio 1. argumenti.

SVperiora argumenta ſic dilue. Ad primum, nega propoſitionem antecedentem, & ad eius probationem dicito, rectè concludi generationem pendere per ſe à cauſſa efficiente, finali, & exemplari. C Cæterùm id non ſat eſſe, vt hæc eſſentialia principia generationis conſtituenda ſint; requiritur enim prætereà, vt in conceptu generationis per ſe includantur; quod non ita eſſe, conſtat ex dictis: ſiquidem generatio definitur eſſentialiter, progreſſio à priuatione formæ in materia ad nouam: in qua definitione nulla externarum cauſſarum mentio fit. Vrgebit tamẽ quiſpiam hoc modo: Generatio eſt actio quædam: ſed actio includit D in ſuo conceptu cauſſam agentem; cùm definiatur actus agentis, quatenus agens eſt: igitur agens pertinet per ſe ad conceptum generationis. Occurrendum tamen generationem trifariam ſpectari poſſe: primùm, vt procedit ab agente; deinde, vt recipitur in patiente; tertiò, abſolutè, vt mutatio eſt: primo modo includere in ſuo conceptu definitiuo agens; ſecundo patiens; tertio neutrum.

Generatio quo pacto eſſentialiter definiatur.

Triplex conſideratio generationis.

Ad reliquam partem eiuſdem primi argu- E menti dices, perfectam cognitionem definitiuam non requirere perceptionem cauſſarum externarum, vt in alio huius libri loco docuimus; proindeq; ſimiles cauſſas nõ ſpectare eſſentialiter ad generationẽ, ſed ea tantũ principia, quæ ad definitiuã eius notitiam exigũtur.

Solut. 2.

Ad ſecundũ: formã abeuntẽ non includi per ſe in conceptu definitiuo generationis, ſicuti priuatio formæ geniti: nec formã illam per ſe ad generationem requiri: ſi enim nulla forma excedente noua ſuccederet, (quod diuina vir- F tute fieri poteſt, etſi per naturã ſemper interitus vnius antecedat generationẽ alterius) adhuc nihilominus tota generatio conſtaret.

Solut. 3.

Ad tertium dicendum; vel per materię habilitatem intelligi potentiã materiæ, vel non repugnantiam ad accipiẽdas formas, quæ quodammodo a materia fluit. Si primũ, liquet nõ concludi, dandũ eſſe quartũ aliud principium, ſiquidem potentia materiæ eſt ipſa materia, nec ab ea vllo modo diſtinguitur: ſi ſecundũ, occurrendum, eiuſmodi non repugnantiam bene.

Aptitudo materiæ, & modo ſe habeant.

ſiue aptitudinem, includi in priuatione, vt A quidpiam quod ab illa concernitur; quandoquidem priuatio definitur negatio formæ in ſubiecto apto. Quo fit, vt ea aptitudo ſit quædam veluti appendix principij non autem principium per ſe. Cur autem priuatio potiùs, quàm eiuſmodi aptitudo principium conſtituatur, cauſa eſt; quia ratio generationis non ab aptitudine materiæ, ſed à priuatione per ſe dependet, vt ex definitione generationis patet. Vnde colliges, nō rectè Aigen- B tinatem in 2. Sent. diſt. 18. quæſt. 1. artic. 2. aſſeruiſſe principia rerum naturalium rectiùs poni materiam, formam, & rationes ſeminarias, id eſt, habilitates ſingulis rebus naturalibus à Deo inditas; quàm materiam, formam & priuationem.

Improbatur opinio Argentinatis.

Solut. 4. Ad quartum, reiecta alium in locum longiori diſputatione, de termino generationis, reſpondendum eſt: generationem, vt ſuprà attigimus, tendere per ſe & ad formam, & ad C compoſitum: ad formam, vt ad terminum minùs præcipuum, qui dicitur produci vt quo (excepta anima rationali, quæ à Deo creatur) ad compoſitum verò, vt ad terminum principalem, qui dicitur fieri vt quod. Atque ita interpretandum eſſe locum Ariſtotelis, in argumento adductum; neque ex illo haberi, generationem non proficiſci etiam ſuo modo per ſe ad formam: eamque in ſuo conceptu includere. Verùm licet tam forma, quàm com D poſitum per ſe terminet generationem: quia tamē ſola forma, vt diſtinctiuum per ſe illius, eam terminat (compoſita enim ratione duntaxat formarum eiuſmodi diſtinctionem conferunt) fit inde, vt non compoſitum, ſed forma principium generationis habeatur; maximè cùm compoſitum non ſe habeat ad generationem, vt principians, quod ad principij rationem neceſſarium erat; ſed vt principiatum, genitúmve principiorum concurſu.

Solut. 5. Ad quintum reſpondendum: actiones mutationesq; eatenus dici per terminos, ad quos diſtingui, quatenus omnes, verbi gratia, generationes inter ſe, & creationes item inter ſe omnes, ac ſimiliter motus à terminis ad quos proficiſcuntur, mutuam diſtinctionem capiunt. Quod tamen non efficit, quominùs generationes ſecundum modum à nobis explicatum, ab alterius generis mutationibus actionibúsve, per aliud quidpiam differant. Ad id verò, quod de gratiæ creatione obijcitur, dicendum, nos eo in loco de propria duntaxat creatione fuiſſe locutos, non de impropria; qualis ea eſt, qua gratia in præiacente ſubiecto à Deo producitur, vt in octauo huius operis libro docebimus.

Ad diluendum verò id, quod de diſcrimine inter motum generationemque opponebatur, intelligendum eſt, dupliciter poſſe motum à termino poſitiuo tendere: nimirum, vel quia ab eo iam in ſubiecto exiſtente incipit, & continuatur: vel quia ab eo continuatur, non tamen incipit. Secundum priorem modum incedit motus, quo Socrates è pallido fit candidus: ſecundum poſteriorem is, quo aer è tenebroſo fit lucidus, per continuum acceſſum corporis illuminantis; ſemper enim poſt inchoatum motum, vna pars lucis aliam iam acquiſitā ſupponit tanquam terminum, è quo ad vlteriorem partem acquirendam motus progreditur. Hoc poſito dicendum; motus omnes, de quibus, cùm motum generationemque diſtinximus, locuti fuimus, incedere à termino poſitiuo, alterutro è duobus ijs modis, quos diximus: proindeque ratum adhuc manere propoſitum diſcrimen.

Quo pacto omnis motus incedat à termino poſitiuo.

Solut. 6. Ad ſextum dicito; procreationem illam primorum parentum veram fuiſſe generationem: nec obſtare, quod ſuprà vſitatum naturæ curſum acciderit; cùm omnia, quibus generatio eſſentialiter conſtat, ad eam concurrerint. Non enim quòd aliquid miraculo, aut naturæ vi fiat, ſat eſt ad eſſentiæ diſcrimen arguendum, ſi intrinſeca omnia conueniant. E

Procreatio primorū parentum fuit vera generatio.

Κεφάλαιον ϑ.

Ὅτι δὲ μοναχῶς οὕτω λύεται καὶ ἡ τῶν ἀρχαίων ἀπορία, λέγωμεν μετὰ ταῦτα. ζητοῦντες γὰρ οἱ κατὰ φιλοσοφίαν πρῶτοι τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν φύσιν τὴν τῶν ὄντων, ἐξετράπησαν, οἷον ὁδόν τινα ἄλλην ἀπωσθέντες ὑπὸ ἀπειρίας· καί φασιν οὔτε γίνεσθαι τῶν ὄντων οὐδὲν, οὔτε φθείρεσθαι. διὰ τὸ ἀναγκαῖον μὲν εἶναι γίγνεσθαι τὸ γιγνόμενον ἢ ἐξ ὄντος, ἢ ἐκ μὴ ὄντος· ἐκ δὲ τούτων ἀμφοτέρων ἀδύνατον εἶναι. οὔτε γὰρ τὸ ὂν γίνεσθαι· εἶναι γὰρ ἤδη. ἔκ τε μὴ ὄντος οὐδὲν ἂν γενέσθαι· ὑποκεῖσθαι γάρ τι δεῖν. καὶ οὕτω δὴ τὸ ἐφεξῆς συμβαῖνον αὔξοντες, οὐδ᾽ εἶναι πολλά φασιν, ἀλλὰ μόνον αὐτὸ τὸ ὄν. ἐκεῖνοι μὲν οὖν ταύτην ἔλαβον τὴν δόξαν διὰ τὰ εἰρημένα. ἡμεῖς δὲ λέγομεν, ὅτι τὸ ἐξ ὄντος

CAPVT IIX.

Verum a autem dubitationem hoc vno duntaxat diſſolui modo, poſt hæc dicemus. Primi enim Philoſophi, cùm veritatem naturamq; rerum inueſtigarent, quaſi ad aliam quandam viam imperitia deducti à vero aberrarunt, atque inquiunt, rem nullam aut generari: aut interire, propterea quòd neceſſe ſit, id quod gignitur, aut ex eo quod ſit, gigni, aut è nihilo; è quorum neutro gigni poſſit. Nam id, quod ſit, non gigni, quandoquidem iam ſit; è nihilo verò nihil fieri, quod ſubijci aliquid oporteat. Atq; hoc ſanè modo id, quod deinceps accidit, adijciendo multa eſſe negant, id ſolum, quod eſt, concedentes. Illi igitur ob ea quæ dicta ſunt, in hāc opinionem

Textus 71.

Textus 72.

ὄντος ἢ μὴ ὄντος γίνεσθαι, ἢ τὸ μὴ ὂν, ἢ τὸ ὂν ποιεῖν τι ἢ πάσχειν, ἢ ὁτιοῦν τοδὲ γίνεσθαι, ἕνα μὲν τρόπον οὐδὲν διαφέρειν, ἢ τὸ τὸν ἰατρὸν ποιεῖν τι ἢ πάσχειν, ἢ τὸ ἐξ ἰατροῦ εἶναί τι ἢ γίγνεσθαι. ὥστ' ἐπειδὴ τοῦτο διχῶς λέγεται, δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἐξ ὄντος, καὶ τὸ ὂν, ἢ ποιεῖν, ἢ πάσχειν. οἰκοδομεῖ μὲν οὖν ὁ ἰατρὸς, οὐχ ᾗ ἰατρὸς, ἀλλ' ᾗ οἰκοδόμος· καὶ λευκὸς γίνεται, οὐχ ᾗ ἰατρὸς, ἀλλ' ᾗ μέλας· ἰατρεύει δὲ καὶ ἀνίατρος γίνεται, ᾗ ἰατρός. ἐπεὶ δὲ μάλιστα λέγομεν κυρίως τὸν ἰατρὸν ποιεῖν τι, ἢ πάσχειν, ἢ γίγνεσθαι ἐξ ἰατροῦ, ἐὰν ᾗ ἰατρὸς ταῦτα πάσχῃ, ἢ ποιῇ, δῆλον ὅτι καὶ τὸ μὴ ἐξ ὄντος γίγνεσθαι, καὶ τοῦτο σημαίνει τὸ ᾗ μὴ ὄν. ὅπερ ἐκεῖνοι μὲν οὐ διελόντες, ἀπέστησαν· καὶ διὰ ταύτην τὴν ἄγνοιαν τοσοῦτον προσηγνόησαν, ὥστε μηδὲν οἴεσθαι γίγνεσθαι, μηδὲ εἶναι τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἀνελεῖν πᾶσαν τὴν γένεσιν.

ἡμεῖς

opinionem adducti ſunt. b Nos autem dicimus, ex Text.73.
eo, quod ſit, aut eo, quod non ſit, fieri aut id, quod nō
eſt, aut id, quod eſt: facere aliquid, aut pati, aut
quiduis hoc fieri, vno modo ab eo nihil differre, me-
dicum aliquid facere, aut è medico aliquid eſſe, aut
fieri. Quare cùm hoc bifariam dicatur, illud quo- Text.74.
que, ex eo, quod ſit, & id quod eſt, aut facere ali-
quid, aut pati, duobus modis dici manifeſtum eſt.
Aedificat itaque medicus, non vt medicus, ſed vt
ædificator, idemq́; albus fit, non vt medicus, ſed vt
niger; medetur autem, medicusq́; eſſe definit, qua-
tenus eſt medicus. Cùm verò maximè propriè me-
dicum quidpiam facere, aut pati, aut è medico fie-
ri, ſi hæc quatenus medicus aut patiatur, aut fa-
ciat, dicamus; illud quoq; planum eſt, ex eo, quod
non eſt fieri, id ſignificare, quatenus non eſt. Quod
cum illi non diſtinxiſſent, à veritate abducti ſunt: & ob hanc ignorationem eò ignorantiæ deuenerunt, vt
aliarum rerum nullam, generari aut eſſe exiſtimarent, imò verò vniuerſam tollerent generationem.

Nos

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

VEterum autem] Refert abſurdas quorundam Philoſophorum opiniones, qui ex inſcitia principiorum eò adducti ſunt, vt omnem ſubſtantiæ generationem, interitumque negarint. Erat autem eorum ratio hæc: Quidquid oritur, aut ex eo quod eſt, oritur, aut è nihilo. Non ex eo, quod eſt, quia iam res eſſet antequam oriretur: non ex nihilo; quia è nihilo fieri aliquid non poteſt, ſiquidem ſemper aliquid ſubijci oportet, è quo res gignatur. Nulla eſt igitur generatio, proindeque nullus interitus. Vnde etiam colligebant, vnum tantum dari ens, quod neque gigni, neque oriri poſſit. Quo patet, huius ſententiæ & rationis auctores fuiſſe Parmenidem & Meliſſum, de quibus ſupra.

b Nos autem] Vt propoſitam rationem diluat, monet priùs, dupliciter accidere poſſe, vt ex eo quod eſt, aut ex eo quod non eſt, aliquid fiat; nimirum per ſe, aut ex accidente: quod exemplo medici aperit, quem facere aliquid aut pati, aut è quo fieri quidpiam totidem modis dicimus; nimirum per ſe, & quà medicus eſt, mederi, & ex medico non medicum fieri; ex accidente verò ædificare & albeſcere. Hanc autem diſtinctionem ait Ariſtoteles antiquos ignoraſſe, ideoque generationes è medio ſuſtuliſſe.

ἡμεῖς δὲ καὶ αὐτοί φαμεν, γίγνεσθαι μὲν οὐδὲν ἁπλῶς ἐκ μὴ ὄντος, ὅμως μέντοι γίγνεσθαι ἐκ μὴ ὄντος, οἷον κατὰ συμβεβηκός. ἐκ γὰρ τῆς στερήσεως, ὅ ἐστι καθ' αὑτὸ μὴ ὂν, οὐκ ἐνυπάρχοντος γίγνεταί τι. θαυμάζεται δὲ τοῦτο, καὶ ἀδύνατον οὕτω δοκεῖ, γίγνεσθαί τι ἐκ μὴ ὄντος, ὡσαύτως δὲ οὐδὲ ἐξ ὄντος, οὐδὲ τὸ ὂν γίγνεσθαι, πλὴν κατὰ συμβεβηκός. οὕτω δὲ καὶ τοῦτο γίγνεσθαι τὸν αὐτὸν τρόπον, οἷον εἰ ἐκ ζώου ζῶον οὐ γίγνοιτο, καὶ ἐκ τινὸς ζώου τι ζῶον, οἷον εἰ κύων ἐξ ἵππου γίγνοιτο. γίγνοιτο μὲν γὰρ ἂν, οὐ μόνον ἔκ τινος ζώου ὁ κύων, ἀλλὰ καὶ ἐκ ζώου, ἀλλ' οὐχ ᾗ ζῶον. ὑπάρχει γὰρ ἤδη τοῦτο, εἰ δὲ μέλλει γίγνεσθαι ζῶον μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, οὐκ ἐκ ζώου ἔσται· καὶ εἴ τι ὂν, οὐκ ἐξ ὄντος, οὐδ' ἐκ μὴ ὄντος. τὸ γὰρ ἐκ μὴ ὄντος εἴρηται ἡμῖν τί σημαίνει, ὅτι ᾗ μὴ ὄν. ἔτι δὲ καὶ τὸ εἶναι ἅπαν, ἢ τὸ μὴ εἶναι, οὐκ ἀναιροῦμεν. εἷς μὲν δὴ τρόπος οὗτος. ἄλλος δ', ὅτι ἐνδέχεται ταὐτὰ λέγειν κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν. τοῦτο δ' ἐν ἄλλοις διώρισται δι' ἀκριβείας μᾶλλον. ὥσθ' (ὅπερ ἐλέγομεν) αἱ ἀπορίαι λύονται, δι' ἃς ἀναγκαζόμενοι ἀναιροῦσί τι τῶν εἰρημένων ἔνια· διὰ γάρ τοι τοῦτο τοσοῦτον οἱ πρότερον ἐξετράπησαν τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὴν γένεσιν καὶ φθορὰν, καὶ ὅλως μεταβολήν. αὕτη γὰρ ἂν ὀφθεῖσα ἡ φύσις, ἅπασαν ἔλυσεν αὐτῶν ταύτην τὴν ἄγνοιαν.

Κεφά-

c Nos autem & ipſi dicimus, nihil quidem om- Text.75.
nino ex eo, quod non eſt, fieri, tamen ex eo, quod
non eſt, ex accidenti fieri; ex priuatione enim fit,
quæ eſt per ſe non ens, & non ineſt. Sed admi-
rationi hoc eſt, ac videtur fieri non poſſe, vt hoc
modo ex eo, quod non eſt, aliquid fiat. d Similiter Text.76.
verò neque ex eo quod eſt, neque id quod eſt fieri,
niſi ex accidenti: & perinde hoc fieri, ac ſi ex ani-
mali animal fieret, & ex aliquo animali aliquod a-
nimal, vt ſi ex equo fieret canis. Non ſolùm enim ex
aliquo animali fieret canis, ſed ex animali, non ta-
men vt animal; quandoquidem hoc iam eſt. Quòd
ſi aliquod animal non ex accidenti fieri debeat, non
ex animali erit. Atque etiam ſi quidpiam, quod eſt, Text.77.
non ex eo quod eſt, neq; ex eo quod non eſt. Nam ex
eo, quod non eſt, fieri; quid nobis ſignificet, dictum
eſt; nempe, quatenus non eſt. Sed neque id tollimus,
rem omnem eſſe, aut non eſſe. Vnus igitur hic eſt mo-
dus. e Alter eſt, quoniã actu & poteſtate hæc dici Text.78.
poſſunt, quod quidem alibi magis exquiſitè eſt defi-
nitum. Quare, vt diximus, dubitationes diluũtur,
quibus adducti, aliqua eorum quæ dicta ſunt ſum-
mouent. Ob hæc enim veteres ab ea via, quæ ad ge-
nerationem eſt, & ad interitum, atq; omnino muta-
tionem, tantopere aberrarunt. Hæc namq; ſi perſpecta fuiſſet natura, ab omni eos ignoratione liberaſſet.

Bifariam fieri quidpiam ex eo, quod nō eſt.

c *Noc autem & ipſi*] Propoſitam rationem diluit, explicando inprimis poſteriorem partem aſſumptionis. Nam ſi intelligant, non poſſe aliquid fieri è nihilo, ſiue ex non ente, vt non ens eſt, tanquam ex principio componente, concedenda eſt eis aſſumptio; ſed in eo ſenſu neganda maior propoſitio: ſignificat enim, quidquid fit, fieri ex aliquo in actu, aut ex nihilo in actu: hunc enim duntaxat entis modum veteres agnoſcebant. Si verò contendant, ex non ente per accidens nihil fieri, vt ex principio componente, id eſt, nihil fieri ex materia, cui accidit non ens, id eſt, cui accidentariò conuenit priuatam eſſe forma rei, quæ gignitur; tunc neganda eſt minor propoſitio.

d *Similiter verò*] Reſpondet ad priorem partem aſſumptionis, aitque ens non fieri ex ente per ſe, ſed per accidens. Vt enim, ſi animal fieret ex animali, & quoddam animal ex quodam animali, ceu canis ex equo, animal in commune, quod includitur in cane, non fieret per ſe ex animali incluſo in equo, ſed canis fieret per ſe ex equo, ſeu non cane, quia natura non fertur per ſe in productionem eius, quod iam erat in materia, ſed eius quod nondum erat: ita ſi ens, vt ens, fieret, oporteret nullum præcedere ens, atque ita ex nihilo fieret; quod eſt impoſſibile. At cùm non fiat ens, vt ens, ſed hoc vel illud ens, ſat eſt præcedere aliquod non ens, nimirum id, quod effici debet, licet hoc non ens reuera aliud ens ſit. Eſt itaque Ariſtotelis inſtitutum hoc loco, docere; vt fiat hoc ens, non debere ex nihilo fieri, ſed ex aliquo ente; dummodo id, ex quo fit, non ſit illud ipſum, quod efficitur.

Ens; vt ens, non fit, ſed hoc vel illud ens.

Ens aliud actu, aliud poteſtate.

e *Alter eſt*] Oſtendit, aliter quoque dilui poſſe antiquorum rationem, adhibita nimirum diſtinctione entis, quod partim dicitur actu, vt homo, & ignis; partim poteſtate; vt libro 9. Metaphyſ cap. 12. explicatiùs dicitur. Itemque poſita diuiſione non entis, in non ens actu, & non ens poteſtate, id eſt, purum nihil. Tum ad priorem partem aſſumptionis reſpondet, res naturales fieri ex ente poteſtate, id eſt, ex materia prima, non verò ex ente actu. Ad poſteriorem, eaſdem ex non ente actu, non tamen ex non ente poteſtate fieri. Colligit deinde, manifeſtum iam eſſe, quo pacto dubitatio veterum Philoſophorum generationem negantium, diſſolui poſſit, nempe ſi acutè perſpiciatur natura materiæ priuationem habentis: ſic enim facile apparebit, quo pacto ex eo quod eſt, & ex eo quod non eſt, res gignantur.

Κεφάλαιον θ.

Ἡμμένοι μὲν οὖν καὶ ἕτεροί τινες εἰσὶν αὐτῆς, ἀλλ' οὐχ ἱκανῶς. πρῶτον μὲν γὰρ ὁμολογοῦσιν ἁπλῶς γίνεσθαί τι ἐκ μὴ ὄντος, ᾗ Παρμενίδην ὀρθῶς λέγειν. εἶτα φαίνεται αὐτοῖς, εἴπερ ἐστὶν ἀριθμῷ μία, καὶ δυνάμει μόνον μία εἶναι. τοῦτο δὲ διαφέρει πλεῖστον. ἡμεῖς μὲν γὰρ ὕλην καὶ στέρησιν ἕτερόν φαμεν εἶναι, καὶ τούτων τὸ μὲν οὐκ ὂν εἶναι κατὰ συμβεβηκός, τὴν ὕλην, τὴν δὲ στέρησιν καθ' αὑτήν, καὶ τὴν μὲν ἐγγὺς καὶ οὐσίαν πως, τὴν ὕλην, τὴν δὲ στέρησιν οὐδαμῶς. οἱ δὲ τὸ μὴ ὂν τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν ὁμοίως, ἢ τὸ συναμφότερον, ἢ τὸ χωρὶς ἑκάτερον. ὥστε παντελῶς ἕτερος ὁ τρόπος οὗτος τῆς τριάδος κἀκεῖνος. μέχρι μὲν γὰρ δεῦρο προῆλθον, ὅτι δεῖ τινὰ ὑποκεῖσθαι φύσιν. ταύτην μέντοι μίαν ποιοῦσι. καὶ γὰρ εἴ τις δυάδα ποιεῖ, λέγων μέγα καὶ μικρὸν αὐτήν, οὐθὲν ἧττον ταὐτὸ ποιεῖ. τὴν γὰρ ἑτέραν παρεῖδε. ἡ μὲν γὰρ ὑπομένουσα συναιτία τῇ μορφῇ τῶν γιγνομένων ἐστίν, ὥσπερ μήτηρ. ἡ δ' ἑτέρα μοῖρα τῆς ἐναντιώσεως, πολλάκις ἂν φαντασθείη τῷ πρὸς τὸ κακοποιὸν αὐτῆς ἀτενίζοντι τὴν διάνοιαν, οὐδ' εἶναι τὸ παράπαν. ὄντος γάρ τινος θείου καὶ ἀγαθοῦ καὶ ἐφετοῦ, τὸ μὲν ἐναντίον αὐτῷ φαμὲν εἶναι, τὸ δὲ ὃ πέφυκεν ἐφίεσθαι καὶ ὀρέγεσθαι αὐτοῦ, κατὰ τὴν αὑτοῦ φύσιν. τοῖς δὲ συμβαίνει, τὸ ἐναντίον ὀρέγεσθαι τῆς ἑαυτοῦ φθορᾶς. καίτοι οὔτε αὐτὸ αὑτοῦ οἷόν τε ἐφίεσθαι τὸ εἶδος, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐνδεές, οὔτε τὸ ἐναντίον. φθαρτικὰ γὰρ ἀλλήλων τὰ ἐναντία. ἀλλὰ τοῦτ' ἔστιν ἡ ὕλη, ὥσπερ ἂν εἰ θῆλυ ἄρρενος, καὶ αἰσχρὸν καλοῦ. πλὴν οὐ καθ' αὑτὸ αἰσχρόν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. οὐδὲ θῆλυ, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. φθείρεται δὲ καὶ γίνεται, ἔστι μὲν ὥς, ἔστι δ' ὡς οὔ. ὡς μὲν γὰρ τὸ ἐν ᾧ, καθ' αὑτὸ φθείρεται. τὸ φθειρόμενον γὰρ ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ στέρησις. ὡς δὲ κατὰ δύναμιν, οὐ καθ' αὑτό, ἀλλ' ἄφθαρτον

Caput IX.

Attigerunt a quidam igitur eam, & nonnulli Text.79.
alij, ſed non ſatis. Primùm enim, quia Parme-
nidem rectè dicere conſentiunt; ex eo, quod non eſt,
aliquid omnino fieri fatêtur. Deinde, ſi numero eſt
vna, poteſtate quoq; vna eſſe illis videtur, quod ſa-
nè plurimū differt. b *Nos enim materiam & pri-*
uationem eſſe diuerſa dicimus, ipſorumq; alterum
materiam non eſſe ex accidente, priuationem verò
per ſe; rurſus materiā ad ſubſtantiæ rationem pro-
piùs quodammodo accedere, priuationē nequaquā.
c *Illi verò magnum & paruum, aut vtrunq; ſimul,* Text.80.
aut alterum ſeorſum: non ens ſimiliter. Quare ter-
narij alius hic, alius ille eſt modus. Hucuſque enim
peruenere, naturam aliquam eſſe ſubijciendam: ſed
hanc vnam faciunt. Nam dualitatem etſi aliquis
ipſam facit, nempe magnum & paruum, nihilomi-
nùs tamen idem facit quando alteram deſpexit, vi-
delicet, priuationem. d *Illa enim permanēs eorum,* Text.81.
quæ fiunt, vna cum forma, cauſa eſt, perinde atque
mater. At cōtrarietatis altera pars non eſſe omnino
perſæpe ei videtur, qui ad eius maleficium animum
attenderit. Cùm enim diuinum quiddam ſit, & bo-
num, & expetendum, aliud quidem contrarium eò
eſſe dicimus, aliud quod natura ſua ipſum expetat
atq; deſideret. e *Illis autem accidit, vt ſuum ipſius*
interitum contrarium expetat. At neq; ſeipſa ex-
petere poteſt forma, quandoquidem non egeat: neq;
contrarium, cùm viciſſim ſeſe contraria interimāt.
Sed hoc, eſt materia, perinde appetens illud ac ſi ma-
rem fæmina, & quod turpe eſt appetat pulchrum.
At nec turpe, nec fæmina per ſe, ſed ex accidenti. f
Partim verò & interit & oritur, partim nō. Nam Text.82.
quatenus

καὶ ἀγένητον ἀνάγκη αὐτὴν εἶναι. εἴτε γὰρ ἐγίγνετο, ὑποκεῖσθαί τι δεῖ πρῶτον, τὸ ἐξ οὗ ἐνυπάρχοντος. τοῦτο δ' ἐστὶν αὐτὴ ἡ φύσις· ὥστ' ἔσται πρὶν γενέσθαι· λέγω γὰρ ὕλην, τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ἑκάστῳ, ἐξ οὗ γίγνεταί τι ἐνυπάρχοντος μὴ κατὰ συμβεβηκός· εἴ τε φθείρεται, εἰς τοῦτο ἀφίξεται ἔσχατον· ὥστε ἐφθαρμένη ἔσται, πρὶν φθαρῆναι.

quatenus eſt id, in quo, ea ex parte interit; quandoquidē in eo eſt id, quod interit, nempe priuatio. Quo autē poteſtate eſt, eo non interit; ſed neceſſe eſt eam neq; oriri, neq; interire. Nam ſi oriatur aliquid, primùm ſubijci oportet, ex quo inſito oriatur, quæ quidem eſt ipſius natura. Quamobrem erit, antequam fiat. Dico enim materiam, quod rei cuiuſq; ſubiectum eſt primum, è quo inſito non ex accidenti aliquid oritur, & in quod, ſi quidpiam interit, vltimum abeat. Quare erit interempta, antequam intereat. Prin-

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

A Tigerunt a quidam] Coarguit Platonicos, qui tametſi materiæ cognitionem attingerent, eam tamen à priuatione neutiquam diſtinguebant; proindeq; ſicuti priuatio ſimpliciter eſt non ens, ita materiam etiam abſolutè non ens pronuntiabant. Fuerunt autem in hunc errorem adducti ratione illa Parmenidis, quidquid eſt præter ens, eſt non ens: tū illud ſumebant, materia eſt præter ens, cùm non ſit ens actu: vnde concludebant, materiam ſimpliciter eſſe non ens. Deinde quia arbitrabantur, quæcunque ſunt vnum ſubiecto, eadem vnum eſſe poteſtate ac ratione. Quare cum animaduerterent, materiam & priuationem vnum quidpiam ſubiecto eſſe; colligebant eſſe quoq; idem ratione & eſſentia, atq; adeò materiam ſimpliciter eſſe non ens.

b Nos enim] Docet, ſe Platonicorum hac in re ſententia abhorrere, quòd cenſeat, materiam & priuationem ratione inter ſe differre, materiamque eſſe non ens per accidens, ratione videlicet priuationis, quæ ipſi accidit, priuationem eſſe non ens per ſe. Rurſus materiam eſſe aliquo modo ſubſtantiam, priuationem verò nullo pacto in ſubſtantijs numerari poſſe. *Materiam eſſe non ens per accidēs.*

c Illi vero magnum] Cùm Platonici magnum & paruum pro materia ſtatuerint, & vtrumque non eſſe, aut vtrunque ſimul, aut alterum ſeorſim affirmarint, fit, vt ternarius principiorum ab eis & ab Ariſtot. poſitus, neceſſariò ſit diuerſus. Licet enim Platonici ſubiectum dari fateantur, ab eo tamen poteſtate & ratione tertium, nimirum priuationem, non diſtinguunt, vtique eam contemnentes propter maleficium, quod molitur, dum in cauſſa eſt, vt materia alteram formam expetat, & eam, cui actu coniuncta eſt, repudiet.

d Illa enim permanens] Dum Platonicos inſectatur, duabus rationibus, materiam & priuationem formaliter inter ſe differre, oſtendit. Prior ita habet: Materia permanet cum forma, eamque ſuo gremio excipit, tanquam mater ſemen ad gignendam prolem: ſed priuatio cùm formæ aduerſetur, neque cum ea manet neque illam excipit: Non igitur priuatio & materia formaliter idem ſunt. Hanc verò rationem illuſtrat, edocens formam quidpiam diuinum eſſe, & bonum atque expetibile, quod materia ingenita ſibi propenſione exoptat & affectat. *Materiam & priuationem inter ſe formaliter diſtingui.*

e Illius autem accidit] Poſterior ratio hæc eſt: Si materia & priuatio formaliter idem eſſent, ſequeretur aliquid ſui ipſius interitum appetere, quod à naturæ legibus quàm maximè eſt alienum. Probatur conſequutio: Nam forma, cùm pulchrum & diuinum quidpiam ſit, admodum appetibilis eſt: non appetit verò ipſa ſe, quia nihil eius, quod poſſidet, deſiderio tenetur, ſed eius duntaxat, quo caret; forma autem ſeipſa carere non poteſt. Reliquum eſt igitur, vt materia affecta priuatione, formam tanquam proprium actum perfectionemque deſideret. Quare ſi quis autumet, materiam non differre formaliter à priuatione, conſequens erit, vt dicat, priuationem appetere formam, cuius aduentu perit, ac proinde idem ſibi ipſi exitium optare.

f Partim verò] Abſoluit materiæ tractationem, docēs materiam per ſe & ſuapte natura, ſeu ratione ſubſtantiæ, neque generationem neque interitum ſubire, ſed ex accidente duntaxat, id eſt, ratione priuationis, quæ in ea ſuo modo gignitur atq; interit, cùm incipit eſſe, rurſúſque aboletur. Non gigni autem, nec interire per ſe materiam, ex eo oſtendit, quia gigneretur ante ſuum ortum, & ante ſuum interitum interiret, quod fieri nequit. Hoc autem ſequi ea ratione demonſtrat, quia quidquid fit, ex aliquo, quod primum ſubijcitur, neceſſe eſt fiat; & quod interit, in aliquod vltimum ſubiectum intereat oportet: quod ſanè nihil aliud eſt, quàm materia ipſa, quæ definitur, primum cuiuſque ſubiectum, ex quo inſito vnumquodq; non ex accidente generatur, & in quod, ſi quidpiam interit, poſtremò reſoluitur. *Materiam per ſe neque generationē neq; interitum ſubire.* *Materia definitio.*

περὶ δὲ τῆς κατὰ τὸ εἶδος ἀρχῆς, πότερον μία ἢ πολλαί, καὶ τίς ἢ τίνες εἰσί, δι' ἀκριβείας τῆς πρώτης φιλοσοφίας ἔργον ἐστὶ διορίσαι· ὥστ' εἰς ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἀποκείσθω. περὶ δὲ τῶν φυσικῶν καὶ τῶν φθαρτῶν εἰδῶν ἐν τοῖς ὕστερον δεικνυμένοις ἐροῦμεν. ὅτι μὲν οὖν εἰσὶν ἀρχαί, καὶ τίνες, καὶ πόσαι τὸν ἀριθμόν, διωρίσθω ἡμῖν οὕτω. πάλιν δ' ἄλλην ἀρχὴν ἀρξάμενοι λέγωμεν.

ΑΡΙΣΤΟ-

g Principium autem, quod in genere formæ eſt, vtrùm vnum ſit, an multa, & quot, aut quæ ſint: primæ Philoſophiæ munus eſt exquiſitè definire. Quare in id tēpus reijciatur. De naturalibus verò, & quæ intereunt, formis, in his, quæ poſt demonſtrabuntur, dicemus. Principia igitur eſſe, quæq; , & quot ſint numero, hūc in modum à nobis ſit definitum. Rurſus verò aliunde exorſi dicamus.

g *Principium autem*] Cùm forma è tribus principiis vnum ſit, tantumque in re conſtituenda habeat momenti, vt ipſa totam penè eſſentiam contineat, doctrinæ ratio poſtulare videbatur, vt poſt diligentem materiæ & priuationis diſputationem, de forma non minùs accuratè ageretur. Occurrit Ariſtot. generalem formæ tractationem ad primam ſpectare Philoſophiam: explicationem verò formarum naturalium & intereuntium, in ijs, quæ ſequuntur, tradendam eſſe. Quod præſtat partim 2. huius operis, partim in libris de Ortu & Interitu, & de animalibus, aliiſque Phyſiologiæ libris.

QVÆSTIO I.

INSIT-NE REBVS PHYſicis materia.

ARTICVLVS I.

QVIBVS POTISSIMVM ARGVmentis Philoſophi in rebus Phyſicis materiam aſtruxerint.

CONſtituto ſexti & ſeptimi capitis controuerſijs principiorum numero, ſequitur vt eas quæſtiones, quæ principia ſingulatim attingunt, diſputemus. Atque vt à materia ordiamur, in cuius agnitionem omnes ferè, qui de natura ſcripſerunt, veritate duce ferebantur, licet eius nomen minùs apertè celebrarint. Inprimis aſſerendæ materiæ complures fuêre rationes ac viæ, quas tradidit Ariſtoteles partim cap. 6. huius libri, partim 8. Metaph. cap. 1. text. 4. & libro 12. cap. 2. text. 7. Plato in Timæo, Plotinus lib. 4. Enneadis 2. cap. 6. Auerroes 4. huius operis, comm. 38 & 8. Metaphyſ. comm. 12. ac plerique alij. Nos paucis id probare hunc in modum poſſumus. † Cùm ignis ex aqua ignem generat, aqua non ex toto interit, neq; in nihilum abit; ſiquidem poſſe in nihilum redigere, ſolius diuinæ virtutis eſt: manet ergo aliquid, quo ſuperſtite ac ſeruato, fiat aquæ in ignem conuerſio. Id autem non eſt forma aquæ; ſiquidem hæc nequit cum forma ignis in eodem compoſito cohærere: eſt igitur materia.

D. Damaſcenus in ſuis Phyſicis c. 3. Scot. 7. Met. quæ. 5. Alb. M. hoc loco tract. 3. c. 11. Gregor. Arim. in 2. d. 12 q. 1. art. 1.

† 1. Argum.

2. Argum. Item: Vt communi ſapientum decreto ratum eſt, ex nihilo quicquam gigni non poteſt: gignitur ergo ex aliquo, quod priùs extiterat: id autem non eſt forma, ea namque denuò inducitur: eſt igitur quippiam, quod aduenientem formam excipiat, & vnum idemque permaneat, id eſt, materia. Atq; hæ duæ rationes collectæ ſunt ex ea diſputatione, qua Ariſtoteles proximis capitibus materiam inueſtigauit, aſſeruitque.

3. Argum. Tertio comprobatur idem inſtitutum: quia ſicuti in ſummo rerum gradu eſt actus purus, nullius indigus, formarum omnium effector, & omnis mutationis expers, in quem ſeries efficientium cauſſarum vltimò deſinit: ita in infimo eſſe aliquid debet, quod ſit pura potentia, omnium egena, formarum omnium receptrix; & ipſa per ſe informis, nullam effectricem vim habens, atque ad omnes corporeas mutationes ſubeundas idonea, in quam cauſſarum patientium ordo terminetur. hoc autem nihil aliud, quàm materia eſt. Lege pro hac ratione, ſi placet, Alcinoum in lib. de doctr. Plat. cap. 11. Ficinum lib. 5. de Immortalit. animorum cap. 4. Scotum in 2. d. 12. q. 1.

4. Argum. Denique idem confirmatur hunc in modum: Omne ens naturale ex forma & ex aliquo ſubiecto coaleſcit, alioqui non eſſet compoſitum Phyſicum: vel ergo illud ſubiectum ex alio, atque ita in infinitum; vel deueniendum erit ad vnum, quod ex alio concretum non ſit. Atqui non eſt admittenda infinita illa progreſſio, ſiquidem non datur infinitum in natura. Fatendum ergo erit, dari aliquod ſubiectum, quod ex alio priori non ſit, atque adeò materiam.

ARTICVLVS II.

MATERIAM A DEO FVISSE creatam, & generationis atq; interitus expertem eſſe.

POrrò autem in confeſſo eſt (quicquid de hac re Ariſtoteles, & priſci Philoſophi ſenſerint, quod 8. libro huius operis expendemus) materiam à nullo agēte creato, ſed a ſolo Deo productam fuiſſe; quod ita concluditur. Materia non niſi per creationem efficitur: ſed creare ad ſolam diuinam potentiam ſpectat. ergo materia à ſolo Deo effici potuit. Maior probatur; quia ſi materia non crearetur, cùm non habeat eſſe à ſe; id enim ſolius Dei proprium eſt; ſanè fieret præſuppoſito aliquo ſubiecto: quod tamen repugnat; cùm materia ſit ipſum primum ſubiectum, vt docuit Ariſtot. cap. 9. huius libri text. 82. Minorem verò propoſitionem oſtendit communis illa ratio, qua Theologi probant, ſolius diuinæ virtutis eſſe, res creare. Nam quantò id, quod producitur, remotius eſt ab actu, tantò maiorem requirit virtutem in producente: id autem, quod è nihilo fit, tam remotum eſt ab actu, vt remotius eſſe nequeat; ac proinde requiret virtutem, qua maior eſſe non poſſit, id eſt, infinitam, quæ ſoli Deo conuenit.

D. Th. 1. p. q. 45. art. 5 & 1. contra gent. ca. 4. Capr. in 1. d. 4. q. 1. art. Henricus quodlib. 4 q. vlt.

Ita verò planè conſtat, non generari materiam,

teriam, quam etiam non interire certum eſt: A vtrunq; autem nonnulli hoc argumento confirmant. Si materia generationi & interitui eſſent obnoxia, ſequeretur dari aliquid prius primo, & aliquid poſterius vltimo; quod eſt manifeſta implicatio. Probatur ſequi: Nam materia eſt primum in generatione, poſtremum in interitu, hoc eſt, vltimum, in quod res abit ſeu reſoluitur: omne autem, quod generatur, ex aliquo priori generatur, & quod corrũpitur, in aliquod poſterius deſinit. Adde, B quòd ſi materia interiret, vel alia ſingulis momentis à Deo crearetur, quæ formas reciperet; vel iam diu omnis rerum ortus & propagatio, deficiente materia, quæ totius corporeæ naturæ fundamẽtum habetur, conciderit: quorum primum abſurdum inauditumque eſt, poſterius experientiæ palam repugnat. Quare rectè dictum eſt à Plotino, capite ſeptimo libri quarti Enneadis 2. reclamare c[illegible]a Empedoclem (cuius dogmate ele- C menta materia rerum Phyſicarum erant) ipſam elementorum corruptionem, quòd materiam ab ortus & interitus viciſſitudine liberam eſſe oporteret.

Cæterùm, licet materia ſuapte natura ortum & occaſum neſciat; docuit tamen Ariſt[illegible] capite vltimo huius libri, poſſe eam q[illegible]o dici interire & gigni ratione p[illegible]is. Nam cùm ſubeunte forma, eius [illegible]o aboletur, interit vtcunque materia, D [illegible] deſinit tali ſubeſſe priuationi: cùm ru[illegible]s poſt formam abolitam priuatio reuiuiſcit, eadem materia quodammodo exoritur, quatenus priuationem, qua ſpoliata erat, recipit. Quærat tamen aliquis, cur Ariſtoteles potius a priuatione, quàm a forma, ortum & interitum materiæ communicari cenſuerit; cùm id potiùs accidere videatur materiæ ratione formæ, quæ, vt eſt verum ens, ita ortum & corruptionem veriùs ſubit? Reſpondet E Simplicius, cauſſam eſſe, quia cùm forma aduenit, quodammodo materia abſconditur; cum recedit, manet nudata. Quo fit, vt formæ ortu interire potiùs, & interitu oriri dicenda ſit materia; cùm tamen interitu priuationis intereat & ortu oriatur. Sed occurrendum potiùs, etſi id materiæ tàm priuationis, quàm formæ merito contingat; ab Ariſtotele tamen ideò ſoli priuationi attributum fuiſſe, quia cum materia & priuatio, vt antè do- F cuerat, ſubiecto ac numero ſint idem, oportet vt alterum alteri, id quod ſuum eſt, quaſi propinquiori iure, communicet.

QVÆSTIO II.

VTRVM MATERIA APPOSITE definiatur, cognoſcatur, appelletur.

ARTICVLVS I.

EXPLICATVR MATERIAE definitio.

QVemadmodum, teſte Dionyſio 1. cap. de diu. nom. & in libro de myſtica Theologia cap. 2. & 3. Deus Opt. Max. ob infinitam ſuæ naturæ perfectionem, biſariam à nobis cognoſcitur; vno modo, remouendo ab eo quæcunque non ſunt perfectiones ſimpliciter, veluti cùm dicimus, Deum non diſcurre- C re, non eſſe corporea mole præditum: (haud ſecus, inquit loco citato Dionyſius, ac faciunt ij, qui effigiem è quauis materia educentes, omnia tollunt, quæ impedire poſſint liquidum latentis decoris intuitum, ipſamq; ie in ſe ipſa pulchritudinem occultam ſola ablatione pandunt) altero, affirmando ea, quæ important perfectionem ſimpliciter, vt cùm Deum ſummè bonum, ſummeque ſapientem eſſe pronuntiamus. Ita materia, quod præter D alios animaduertit D. Bonau. in 2. d. 3. art. 1. q. 2. n. 12. ob eius rei tenuitatem ac defectum, dupliciter à nobis explicatur: vel inficiatione, cùm ei omnem actum perfectionemque denegamus: vel affirmatione, cùm eidem id, quod defectum & paruitatem deſignat, attribuimus. Priori modo deſcripta fuit à Platone in Timæo, & ab Ariſtotele 7. Metaph. cap. 3. text 8. hiſce verbis: Materia non eſt quid, nec quantum, nec aliquid eorum, quibus ens determi- E natur. Quam etiam materiæ deſcribendæ rationem ſecutus eſt D. Auguſtinus, lib. 12. Confeſſ. cap. 3. & 6. Vbi materia, inquit, non calor eſt, non figura, non corpus eſt, non ſpiritus; non tamen omnino nihil.

Cognoſcitur à nobis Deus partim inficiatione, partim affirmatione.

Eiſdem modis, ſed ob diſſimilem rationem. percipitur à nobis materia.

Poſteriori, definita eſt ab Ariſtotele, tum alijs in locis, tum cap. 6. huius libri tex. 82. hoc pacto. Materia eſt primum cuiuſq; ſubiectum, è quo quippiam eo fit pacto, vt non per accidens inſit. Quæ definitio, vt extranea ordina- F tim ac faciliùs ab ea reijciantur, hunc in modum componenda erit. Materia eſt id, ex quo quidpiam fit, non per accidens; ſed per ſe, tanquam è ſubiecto primo. Dicitur, ex quo quidpiam fit, ad remouendas cauſſas externas, efficientem, finalem, & exemplarem. Non enim ex iis propriè res fieri dicuntur; ſed ab efficiente, propter finem, ad exemplar. Dicitur, non per accidens, ad excludendam priuationem: quia licet priuatio ſit principiũ per ſe generationis, non tamen ex illa per ſe conſtat res genita: quo pacto verbum, fit, hoc loco accipi-

Definitio materiæ.

Eius enucleatio.

n

tur: non conſtat, inquam, ex illa per ſe, ſed per accidens; quatenus priuatio accidit materiæ, quæ per ſe rem conſtituit. Debet quoque verbum, fit, ita ſumi, vt importet non ſolum compoſitionem entis per ſe, ſed realem, non verò rationis; ad remouenda ſubiecta omnia, ſiue corporea ſiue corporis expertia, comparatione eorum, quæ ex ipſis & ex accidentibus coaleſcunt, quæ dicuntur compoſita per accidens; vt homo albus, angelus ſapiens: itemque ad remouenda genera & differentias, quæ rem genitam non reali, ſed metaphyſica compoſitione conſtituunt. Dicitur, tanquam è ſubiecto, vt excludantur formæ ſubſtantiales Phyſicæ, è quibus res naturales non conſtant, vt e ſubiecto, id eſt, vt ex aliquo earum generationi præiacente. Denique additur, primo, (vt quibuſdam placet) ob rerum arte factarum materias, ex quibus arte facta non fiunt, vt ex primo ſubiecto, cùm eæ neceſſariò ſint compoſita Phyſica, quæ ex alio priori ſubiecto conſurgunt. Quanquam ſi arte facta, quod veriſimilius iudicamus, iam ſubiectum, quàm formam arte inductam, ſignificent: cùm proinde nullo iam pacto maneant entia per ſe, aſſerendum ſit, ea reiecta fuiſſe per particulam, fit; particulam verò, primò, ad vberiorem duntaxat explicationem adhiberi.

Alias præterea deſcriptiones materiæ, ex Ariſtotelis fontibus hauſtas, lege, ſi placet, apud M. Albertum, in opere de quatuor coæuir quæſt. 2. art. 2.

ARTICVLVS II.

QVO PACTO MATERIA *ſub intelligentiam cadat.*

QVod ad materiæ notionem ſpectat, quæſtio eſt, poſsitne illa ſine forma intelligi, an non? Themiſtius hoc in libro, ad text. 61. & Scotus q. 1. Prologi ſententiarum, & in 2. d. 12. q. 1. affirmant. Negat D. Thomas in 1. p. q. 87. art. 1. Auerroes 4. libro huius operis, com. 17. Aegid. quodl. 2. q. 13. & plerique alij. Hæc dubitatio ita explicanda eſt, vt dicamus, eſſentiam materiæ ſine forma intelligi non poſſe. Primùm, quia, vt eſt apud Ariſtotelem in 2. libr. cap. 2. text. 26. materia eſt relatum (videlicet è numero eorum, quæ tranſcendentia vocãtur) relatum inquam ad formam, atque adeò, quoad ſuam eſſentiam, pendet à forma, & quod inde conſequens eſt, ſine illa intelligi nequit. Deinde, quia tota ratio materiæ in potentia conſiſtit, potentia verò abſque ſuo actu non intelligitur: at actus materiæ eſt forma.

Nequit materia ſecundum eſſentiam abſque forma cognoſci.

A Sed non eſt hoc loco prætereundum, quod D. Auguſtinus libro 12. confeſſ. cap. 5. docet, materiam ignorando cognoſci, cognoſcendo ignorari; nimirum quia, vt Aegidius in ſuo 5. libro Hexameron cap. 3. declarat, materia habet ſeſe vt tenebræ, cùm in ſe ſpectata omni formæ ſplendore careat. Ac quemadmodum tenebræ non videndo percipiuntur, percipiendo non videntur (dicimur enim tenebras intueri, cùm nullum colorem aut lucem

D. Auguſtini ſententia de cognitione materiæ.

B cernimus; dicimur eaſdem non cernere, cùm colorem aut lucem aſpicimus) ita materia tunc percipitur, cùm in ea nullus omnino actus cognoſcitur; tunc ignoratur, cùm actus apprehenditur. Neque hoc pugnat cum ijs, quæ proximè docuimus, materiam videlicet per formam, atque actum cognoſci. Aliud eſt enim, intelligi materiam per ordinem relationémve ad actum, quod illic aſſeruimus; aliud intelligi, dum ipſa tanquam actus apprehen-

Remotio obiectionis.

C ditur, quod hîc negamus.

Quæri etiam ſolet, num intellectus noſter proprium materiæ conceptum poſſit effingere? Ratio dubitandi in eo eſt, quòd Timæus Pythagoricus, quem ſecutus eſt Plato in eo libro, quem ab illo Timæum appellauit, docuit, materiam percipi à nobis adulterina cognitione, atque adeò non ei propria & germana. Aſſerendum tamen; nihil impedire, quominùs prædictum conceptum efforma-

Quæſtiuncula.

Reſponſio.

D re valeamus, cùm materia ſit quoddam ens, vendicans attributa, quæ & ipſi propria ſunt, & noſtræ mentis aciem non effugiunt; vt eſſe puram potentiam, eſſe primum ſubiectum. Item quia perfecta & diſtincta cognitio entis naturalis, quam Phyſiologia tradit, non niſi ex propria & peculiari notitia materiæ primæ haberi poteſt. Neque his repugnat Timæi pronuntiatum; qui nihil aliud voluit, quàm ſolere nos, cùm materiam primò quærimus,

Idē explicat D. Damaſcenus in ſua phyſ. cap. 3.

E incurrere in formas, quarum inficiatione eam cognoſcimus: quod cùm ſit, non materiæ in ſe, ſed in ſuis formis intelligentiam capimus. Verùm licet ita res habeat, non idcirco tamen negari debet, alijs quoque modis poſſe materiam cognoſci; quemadmodum nec per ſolam formarum negationem; ſed aliter etiam eam Philoſophi definire conſueuerunt, vt ex articulo ſuperiori conſtat.

F

ARTICV-

ARTICVLVS III.

QVIBVS NOMINIBVS materia à Philoſophis nuncupetur.

QVoniam verò materia ob naturalem nuditatem in abdito delitefcit, eam Philoſophi, vt, quoad fieri poſſet, in conſpectum educerent, varijs nominibus quaſi veſtibus adornarunt: de quibus Alcinous lib. de doctrina Platonis c.8. Plotinus cap.6. lib.6. Enneadis 3. Simplicius hoc in lib. com.8. Albertus tract.3. c.12. Auic. c.2. ſuffic. Igitur Aegyptij materiam fæcem primæ vitæ dixerunt, quòd omnium ſubſtantiarum, quæ à fonte diuini eſſe profluxere, deſpicatiſſima ſit. Subſtantiarum diximus, non accidentium; quia ſi cum accidentibus materia comparetur, non neceſſe eſt, vt illis, præſertim omnibus, dignitate cedat. Qua de re Scotus in 2. d.12. q.2. Iidem materiam deſcripta Lunæ effigie adumbrabant; quod ſicuti Luna alieno fulgore conſpicua eſt, & modò hanc, modò illam ſpeciem exhibet; ita materia non niſi aduentitio ornatu ſplendeat, & ad aliam atq; aliam ſubinde formam ſeſe effingi patiatur.

Iam Plato, qui inter cæteros Philoſophos, Ariſtotele antiquiores, reconditam materiæ naturam propius attigit, eam appellauit Non ens. Sic enim ait in Timæo: Quid eſt, quod ſemper eſt, generationem autem non habet? & quid eſt, quod gignitur quidem, nunquam autem eſt? Quo loco per id, quod ſemper eſt, (vt interpretatus fuit Porphyrius, teſte Simplicio ad tex.30. huius li.) ſignificauit ideam; per id, quod non eſt, materiam primam. Dicta eſt etiam materia à Platone, τὸ μέγα καὶ μικρὸν, id eſt, magnum & paruum: quod nonnulli inter Platonis dogmata ἄγραφα, id eſt, non ſcripta, ſed diſcipulis familiariter inculcata, recenſent. Alij verò, licet in eius libris, qui nunc extant, non inueniatur, aiunt tamen mandatum eſſe literis à Platone; quod Porphyrius ex 11. lib. Dercillidis de Philoſophia Platonis, refert. Cur autem hiſce vocabulis materiam ſignificarit, non planè conſtat. Quidam inquiunt, vocari Magnum, quòd cuncta poſſit recipere; paruum, quòd ex ſe nihil actu poſſideat. Porphyrius verò in libro de occaſionibus cap.11. ita ſcripſit: Materia eſt tũ paruum, tum magnum, quòd fiat ſemper, maneat verò nunquam, neq; tamẽ aufugere poſſit; quippe cum totius entis ſit defectus. Quamobrem quidquid promittit, mentitur; ac ſi magnum quid appareat, iterum euadit paruum; quaſi ludus quidam eſt, in non ens aufugiens. Hæc ille. Quibus ſimilia inuenies apud Plotinum c.7. li.6. Enneadis 3. Idem Plato in Theæteto, materiam vocat diſſimilitudinis regionem, id eſt, diuinitati vndiq; diſſimillimã, quòd lon-

A giſſimè a Deo abſit, vtpote propè nihil. In Timæo appellat πανδεχές, id eſt, omnia habens; ſinum, gremium, conceptaculum, quòd formas excipiat foueatque. In Philebo autẽ eam nuncupat multitudinem, quòd, vt ſuperiùs explicauimus, diuiſionis cauſa ſit. Ob quam etiam cauſam tum ab eodem, tum à Iamblicho, in lib. de ſecta Pythagorica, dicta eſt dualitas, quæ eſt prima multitudo, ac reliquarum omnium multitudinum radix & origo. Alij B quoq; ex Platonicis, eandem eſſentiæ primæ quaſi inanem vmbram nominarunt; ac cùm materiales formas idearum imagines eſſe diceret, eam inſtar ſpeculi, quod eiuſmodi imagines reciperet, eſſe voluerunt.

Lege Ficinũ c. 4. comm. in librũ Plotini de reditu animę ad diuinũ præludium.

Denique Ariſtoteles materiam vocat elementum, ſubiectum, & imitatione Platonis matrem. Elementum, quatenus ex ea res naturales primò conſtant, & in eandem vltimò deſinunt. Subiectum, prout accidentarijs for- C mis ſubeſt; ea namq; in ſubiecto propriè eſſe dicuntur: licet interdum, etiam reſpectu formæ ſubſtantialis, ſubiectum dicatur. Matrem, qua ratione formas ſuo quaſi gremio excipit & fouet, ijsq; grauidata, cuncta gignit & fundit ex ſeſe, &, vt D. Dionyſius, 4. cap. de diuinis nomin. ait, naturam ipſam nutrit. Quod tamen non ad aliquã materiæ potentiã effectricem, ſed patientem duntaxat referendum eſt. vt luculentè ediſſerit Plotinus cap.19. lib. D 6. Ennead.3. Quibus autem vocabulis etiam in ſacra hiſtoria 1. cap. Geneſeos, informis materiæ conditio & natura deſignata ſit, docet D. Auguſtin. lib. 1. de Geneſi contra Manich. cap.7.

Lege Themiſtium in digreſ. cap.1. Simplicium & Alexan. ad tex.16.

QVÆSTIO III.

QVONAM PACTO SESE HA- B beat materia ad potentiam.

ARTICVLVS I.

QVAESTIONIS EXPLICATIO.

PRoximum eſt, vt, quid de potentia materię ſentiendum ſit, ſtatuamus. Sit prima concluſio: Materia ſecundùm ſe eſt pura potentia, id eſt, neque actus, nec aliquid ex potentia & actu compoſitum. Hæc aſſertio eſt tam F Peripateticæ, quam Platonicæ ſcholæ communis; colligiturq; ex Ariſtotele, tum alijs in locis, tum hoc in libro cap.7. text.69. vbi materiam primã appellat quidpiam informe: & 1. de gen. c.3. tex.11. vbi ſtatuit, materiæ primæ rationem in potentia conſiſtere. Idem ſentit Plato in Timæo, cùm materiam primam gremium appellat, ſiue conceptaculum omnis formæ, ſpeciei & qualitatis expers. Idem D. Aug. 12. lib. Confeſſ. c.3. & 6. & in li. de natura boni, cap.18. & D. Damaſcenus in ſua Philoſophia, cap.3. Item Plotinus cap 6. lib.4. En-

1. concl.

Lib 2. Phyſ. cap.1 tex.11. & 2. de an. c 1. tex. 7. & li.8. Metap. c 3. text.8. & libr.12. cap.2.

neadis 2. Porphyrius lib. de occaſionibus, cap. 11. Alcinous lib. de doctrina Platonis, cap. 8. Deinde probatur ratione, hunc in modum: Si materia prima non eſſet pura potentia, vel eſſet tantùm actus, vel quid ex actu & potentia concretum: ſed neutrum dici poteſt: eſt igitur pura potentia. Maior propoſitio conſpicua eſt. Minor ſuadetur quoad priorem partem: Namque omnis actus vel eſt informans, vt candor; vel per ſe ſubſiſtens, atq; à materiæ ſocietate omnino ſeiunctus, vti Deus Opt. Max. & intelligentiæ: ſed materia prima neuter horum eſt: igitur actus non eſt. Probatur aſſumptio, ac primùm, quòd non ſit actus informans: quia alioqui dandū eſſet aliud ſubiectum prius ipſa, ab eaq; informatum, quod fieri nequit; cùm materia ſit primum ſubiectum, vt ex ſuperiorib. liquet. Deinde, quod neque ſit actus per ſe ſubſiſtens, ex eo facile euincitur; quia iam eſſet ens completum, & forma ipſa perfectius: nam actus non informans, quemadmodum eſt à materia liberior, quam informans; ita & informantem naturæ dignitate antecellit. Iam verò ſecunda pars aſſertionis initiò propoſitæ, ex eo ſuadetur: quia ſi materia prima ex actu & potentia conſtaret, eſſet vtique compoſitum naturale, atq; adeò nec eſſet primum ſubiectum, nec ex ea ſimul cum forma vnum fieret.

Vide etiam Proclum in expoſitione Timæi, & Chalcidium.

Sed ecce duo Ariſtotelicæ familiæ nobiles Philoſophi, Henricus Gandauenſis, & Scotus: ille quodlib. 1. q. 10. hic in 2. d. 12. q. 1. materiam actum entitatiuum dicendam eſſe contendūt. Appellant verò actum entitatiuum, rem actu exiſtentem; quemadmodum & rem non exiſtentem, quæ exiſtere tamen poſſit, potentiam vocant obiectiuam. Hæc tamen ſententia modū ve loquendi non placet. Primùm, quia Ariſtoteles nullum actum entitatiuum agnoſcit, qui vel informans, vel per ſe omnino extra materiam cōſiſtens non ſit, quorum neutrum in materiam competit. Deinde, quia materia, licet actum exiſtentiæ, & quidem ſibi proprium, obtineat; non tamen eſt formaliter idem omnino cum eo; ſiquidem exiſtentia cuiuſque creaturæ ex natura rei ab eſſentia diſtinguitur, vt ſuo loco explicabimus. Quare nec ſecundum hanc conſiderationem, materia actus entitatiuus ſimpliciter dici debet.

Hæc opinionem plurib. refellit Soncin. 7. Met. q. 17. & 9. Met. q. 2. Capreolus in 1. d. 3. q. 3. art. 2. & in 2. d. 13. q. 1. art. 3. Iauellus 9. Metaph. quæ. 2. Eam tamē defendit Ant. Andr. 7. Metaph. q. 6. Bargius in 1. d. 5. q. 1. ad fin.

2. Concluſio.

Secunda concluſio: Potentia eſt eſſentialis materiæ. Probatur, primùm, quia eſſe potentiam (intellige paſſiuam, de qua hîc agitur) eſt eſſe ſubiectum capax formæ: at materia ex ſua eſſentia tale quiddam eſt. Secundò; materia & forma inter ſe ſibi reſpondent, quoad attributa vnicuique propria. ergo tam intrinſecè conuenit materiæ eſſe potentiam, quam formæ eſſe actum: atqui forma eſſentialiter eſt actus: ergo materia eſſentialiter eſt potentia. Tertiò, ſi potentia eſſet accidens materiæ, non poſſet ex materia & forma vnum per ſe fieri: ergo potentia non eſt accidens materiæ. Probatur aſſumptum, quia ideò ex materia & forma fit vnum per ſe, vt teſtatur Ariſtoteles 8. Metaph. c. 6. text. 15. quia ex potentia & actu ſui generis, id eſt, qui in genere etiam ſubſtantiæ ſit, ſuopte ingenio exiſtit vnum: ergo ſi potentia materiæ eſſet eius accidens, nullo modo materia & forma in vnius compoſiti naturam coaleſcerent. Atque hæc noſtra aſſertio eſt tum aliorum complurium, tum D. Thomæ, 1. contra gent. cap. 43. & in 1. ſent. d. 3. q. 4. art. 1. Henrici Gandauenſis, in ſua ſumma, art. 35. q. 8. Heruæi in tractatu de vnitate formarum q. 16. & Aegidij hoc loco: à quibus nō diſſentit Auerroes, cùm initio lib. de ſubſtantia orbis, dicat materiam ſubſtantiari per ſe poſſe, & potentiam eſſe differentiam eſſentialem materiæ.

Vt Ferrarienſis hoc in lib. q. 11. Soncina in 8. Met. q. 6. Capreolus in 1. d. 43. q. 1. ad argum. Aureoli contra 4. concl.

3. concl.

Tertia concluſio: Materia non eſt potentia actiua, ſeu principium actionis. Hæc ex ſuperioribus colligitur, traditurque ab Ariſtotele lib. 1. de gener. cap. 7. tex. 55. & lib. 2. cap. 9. tex. 53. à Plotino c. 18. lib. 7. Ennead. 3. ab Alcinoo, lib. de doctr. Platonis cap. 11. à D. Aug. in lib. de natura boni cap. 18. vbi docet materiā primam ſyluam dici, quod operantibus apta ſit, non vt aliqua ipſa faciat; ſed vnde aliquid fiat. Poteſt autem huiuſce aſſertionis veritas oſtendi primùm, quia actio cùm ſit actus agentis, & quidem ſecundus, non niſi ab actu primo oritur: materia autem non actus eſt, ſed potentia. Secundò, quia ſi materia eſſet agēdi principium, ſequeretur, quæcunque eadem ſpecie materia conſtant, eandem agendi vim habere, ſicque res quæuis ſublunaris quamlibet rem ſublunarem gigneret; & vt in primo ſui poematis libro Lucretius canit, ex omnibus rebus omne genus naſci poſſet, nil ſemine egeret, è mare primùm homines, è terra poſſet oriri ſcanigerum genus, &c. Quod ſi quis dicat, actionum varietatem eſſe à formis, ſed ita vt ſimul cum illis materia operetur: is neutiquam ſatisfaciet; nam cùm materia non ſit actus, vti diximus, neque actum includat, proindeque nullam habeat actiuitatem; conſequens eſt, vt neq; integrum, nec partiale agendi principium ſit. Adde, cùm vniuerſæ actiones agentium naturalium ab eorum formis, vt à principio actiuo, elici queāt, minimè fuiſſe conueniens, vt auctor naturæ eam agendi vim materiæ communicaret.

An materia ſit actiua, vt putat Aegidius quodlib. lib. 2. quæſt. 12.

1. ratio.

Secunda.

Præoccupatio.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA, QVIBVS PRObari videtur, materiam non eſſe puram potentiam.

Manichæi, teſte D. Auguſtino in lib. de natura boni cap. 8. vt erant innumeris erroribus implicati, aſſeruerunt, materiam eſſe corpo-

Inſana dogmata quorundam de materia.

corporum omnium formatricem. Alij (quorum meminit D. Thomas 1. part. q. 3. art. 8. & M. Albertus hoc loco, tract. 3. cap. 13. & lib. 6. Ethic. tract. 2. ca. 14) ſuſcepto cum Manichæis inſaniæ certamine, eò prolapſi ſunt, vt dixerint, materiam non ſolùm non eſſe puram potentiam; ſed eſſe ipſum purum actum, hoc eſt, Deum. Vtrique ſanè indigni, quorum nomen in Philoſophorũ ſcholis audiatur, quos tam ſtulta & impia perſuaſio procul à veritate pietateq; diſiunxit. His ergo reiectis, erit fortaſſe, qui ſuadere contendat, materiam nõ eſſe puram potentiam, inprimis hoc modo. Materia non eſt potentia: ergo nec pura potentia. Probatur aſſumptum: Materia in ſe eſt actu ens: ergo bonum quid ac perfectũ: omnis autẽ perfectio actus eſt: ergo materia non eſt potentia, ſed actus. Deinde; potẽtia, quam res habet ad aliquid obtinendum, eo adepto confeſtim eſſe deſinit, alioqui ſimul res exiſteret in potentia & actu: ergo ſi materia eſt ipſamet potentia ad formam, vtique acceſſu formæ in nihilum abibit; quod eſt apertè falſum. Item, quantitas dicitur à Philoſophis ſequi materiam: hoc autem non ob aliam cauſſam dictum videtur, niſi quia quantitas fluit à materia: at huiuſmodi fluxus actiuitatem ſupponit, & actiuitas non niſi ab actu eſt: igitur materia non eſt dicenda pura potentia, ſed potiùs actus. Præterea, materia eſt aliquid re & eſſentia à forma diſtinctum: quidquid autem ab alio diſtinguitur, actum includit; ſiquidem actus eſt, qui ſeparat, vt eſt apud Ariſtot. 7. Metaph. cap. 13. text. 49. ergo materia includit aliquem actum, & ex conſequenti non eſt nuda potentia. Huc etiam pertinet, quòd materia cœleſtis & ſublunaris cõtinentur ſub materia in commune ſumpta, vt ſpecies ſub genere: omnis vero ſpecies per aliquam differentiam cõſtituitur; & omnis differentia eſt forma & actus, vt docuit Porphyrius cap. de differentia. Quare non videtur negandum, in eſſentia materiæ aliquem includi actum, proindeq; eam non eſſe puram potentiam.

ARTICVLVS III.

SVPERIORVM ARGVmentorum dilutio.

HAec tamen argumenta noſtram aſſertionem minimè euertũt, poſſuntq; facili negotio explicari. Ac quod ad primum ſpectat, Manichæi, (qui, vt D. Aug. 2. lib. retract. ait, multa bona poſuerũt in naturali mali, & multa mala in natura boni) materiam nõ bonum, ſed malum quid eſſe exiſtimarunt: quos plane confutat illud ſacræ paginæ teſtimonium, cap. 1. Geneſeos, Vidit Deus cuncta quæ fece-

A rat, & erant valde bona. Eundemq; errorẽ pluribus verbis inſectatur & conuincit D. Damaſcenus, in dialogo aduerſus Manichæos, & D. Auguſtinus lib. de natura boni, ſuperiùs citato. Aſſerendum igitur, materiam bonum quid eſſe, quatenus recipiendis formis conueniens eſt, ac ſuo etiam modo pulchrum, prout rerũ ſpecies componendo, vniuerſitatis ornatum auget, vt D. Dionyſius 4. cap. de diuinis nom. docet. Item; perfectum, non abſolutè, ſed in *De hac re*
B ſuo genere; ſiquidem ei ad rationem perfectæ *fuſiùs D.* potentiæ paſſiuæ nihil deeſt; & vnumquodq; *Tho. 3. con-* perfectum dicitur, cùm eſt in debito ſtatu ſui *tragen. cap.* eſſe, vt rectè ait M. Albertus in lib. de quatuor *7.* coæuis, quæſt. 2. ar. 1.

Sol. 2. Secundum argumentum falſum aſſumit: non enim, qui potentiam ad curſum habet, cùm init curſum, potentia deficitur, ſicuti neque tantum cùm actus eſt, potentia eſt, vt aiebant nonnulli, quos Ariſtoteles 9. Metaph. c. *Nihil eſt ſi-*
C 3. tex. 5. impugnat. Illud tamen inficiandũ non *mul in actu* eſt, receptricem potentiam, qualis eſt poten- *& potentia,* tia materiæ, præſente actu, priuationem eius *habens e pri-* actus abijcere: cùm fieri nequeat, vt potentia *uationem* actum ſimul, eiuſque priuationem in ſe ha- *actus.* beat; tametſi nihil vetet, ineſſe ſimul eidem potentiam, hoc eſt, inclinationem ad actum ipſum.

Sol. 3. Tertium ſolues, negando, iccirco quantitatem dici à Philoſophis ſequi materiam, quòd
D ab ea fluat: re enim vera non fluit, niſi à compoſito, interuentu formæ: ſequi verò materiã dicitur, ob eas cauſſas, quas nobis in diſputatione de maximo & minimo explicatæ ſunt.

Sol. 4. Quarti argumenti maiorem propoſitionẽ negat Aureolus, apud Gregorium in 2. d. 12. *Eos impu-* quæſt. 1. art. 2. & alij, quos Scotus refert ibidẽ, *gnant ibidẽ* quæſt. 1. aſſerentes, materiam non diſtingui à *Scot. & Gre* forma: ſed non rectè negant. Nam ſi materia *gor. item* & forma eſſent vna eademq; res; ſequeretur, *Gabr. et Baſ*
E nullam eſſe ſubſtantiam phyſicam vere ac rea- *ſolinus, præ-* liter compoſitam; cùm partes, quæ aliquod *terea Sonc.* totum reipſa conſtituunt, inter ſe re ipſa di- *7. Metaph.* ſtingui oporteat. Itẽ ſequeretur, tolli funditus *qu 19. Dio-* rerũ generationẽ; cùm in omni generatione *nyſ. Carth.* præiacere debeat materia, cui forma recẽs ad- *in 2. d. 12.* veniat. Admiſſa igitur maiori propoſitione, *qu. 6. Aleſ-* explicanda eſt minor, dicendumq;, actum eſ- *ſis 8. Metap.* ſe, qui ſeparat, id eſt, qui facit res inter ſe dif- *ad tex. 4.*
F ferre: at materiam primam & formam nõ differre inter ſe, ſiquidem in nulla vniuoca natura conueniunt; quod in ijs, quæ propriè differunt, exigitur; ſed eſſe primò diuerſa, quomodo ſeſe habẽt ſuprema genera. Vel dicendum, actum eſſe, qui ſeparat, aut intrinſecus, quo modo homo & equus diſtinguuntur per formas, quas in ſua eſſentia includunt: aut extrinſecus, quo pacto diſtinguitur materia à forma, quàm vti ſuum actum relatione tranſcendenti reſpicit.

Sol. 5. Ad quintum reſpondendum eſt, materiam ſublunarem & cœleſtem conſtitui differen-

nijs, quæ formæ quidem ſunt, & actus metaphyſici: ſed iſtiuſmodi actus non adimere rationem potentiæ, cùm ipſi conſiſtant in potentialitate & ordine ad formam; atque adeò potentiæ quædam ſint.

QVAESTIO V.

VTRVM MATERIA FORmam appetat?

ARTICVLVS I.

CONCLVDITVR PARS affirmatiua.

De amore inter formā & materiā Plato in Sympoſio: Themiſtius hoc loco, ad tex. 81.

INter omnes Philoſophos, qui materiæ intelligentiam aſſecuti fuêre, conſtat, ingenitum eſſe materiæ appetitum formæ: quod Ariſtoteles tum alijs in locis docuit, tum hoc in libro, cap. 9. tex. 81. aiens formam expeti à materia, vt pulchrum a turpi. Id verò vt planius intelligas, aduerte (ex diſciplina Platonis, in Hippia Maiori, & in Phædro) Pulchritudinem, quod ad rem præſentem attinet, nihil eſſe aliud, quam ſplendorē quendam rei, qui viſu perceptus animum allicit. Quoniam verò materia, vt eſt nuda potentia, ita nullum efficienter progignit accidens, quo ſe ſpectandam præbeat; neceſſariò fit, vt ex ſe pulchritudine illa careat, ac turpis ſit. Vnde eam nonnulli in diuinis literis, c. 1. Gen. per terram inanem, id eſt, omni ſpecie carentē, adumbratam putant. Deinde cùm forma colores, cæteraq; ad decorem pertinentia, ſecum inuehat, ortū quoq; inde eſt, vt materia ornatū ab illa mutuetur, eamq; propterea expetat, vt natiuā nuditatem & informitatē quodammodo occultet, eiuſq; pulchritudinē, quaſi ſuam, prę ſe ferat: vt enim Plato loco proximè citato ait, ſola pulchritudo eam ſortem accepit, vt maximè omnium amabilis ſit. Sed ob id etiam, & multò magis, materia formā appetit, vt beneficio illius, quæ, vt idem Plato in Timæo ſcripſit, participata quædā eſt diuinæ naturæ ſimilitudo, ad actum primum ſubſtantialem, id eſt, Deum, à quo longiſſimè abeſt, aliquantulum accedat: quod materia tunc obtinet, cùm à forma perficitur, eiuſq; merito ad certā aliquam entis naturalis ſpeciem vocatur.

Cur materia expetat formam.

Appetitus materiæ qd nam ſit.

Eſt autē hic materiæ appetitus, vt D. Thomas, quæſt 4. de pot. art. 1. & hoc in libro, ad text. 81. ait, nihil aliud, quam eiuſdem materię ad recipiendam formam inclinatio, quæ ipſi materiæ penitus inſita eſt, ſicuti & cæteris rebus ad proprium finem perfectionemq; ſectandam, pro cuiuſq; natura, ſuæ propenſiones inſunt. Licet verò hic appetitus vnus idēque ſit, nec à materia diſtinguatur, vt ſentit D. Thom. 1. p. q. 59 ar. 2. & Scotus in 2. d. 3. q. 3. tamen reſpectu formæ, quam nondū poſſidet, dicitur appetitus deſiderij reſpectu eius, qua fruitur, appetitus complacentiæ nuncupatur.

ARTICVLVS II.

REFELLITVR OPINIO AVIcennæ, negantis, conuenire materiæ appetitum formæ.

Inter Auerroē & Auicennam diſſidia vnde.

Ratio Auicennæ.

AVicenna tamen, qui multis in rebus Ariſtotelis Philoſophiam interpellauit, vnde ei magna fuêre cum Auerroe diſſidia, hūc appetitum neutiquam in materiam competere exiſtimat, primo ſufficientiæ cap. 2. Nam vel materia, inquit, formas appeteret, quia illis omnino caret; quod falſum eſt, cùm materia ſine forma non ſit: vel quia plures ſimul habere optat, quod etiam à vero abeſt; cum materia non appetat id, quod obtinere non poteſt: vel quia earum, quas actu habet, ſatietate afficitur; quod non minùs eſt abſurdum, & à materiæ ſimplicitate alienum. Nullo igitur pacto materia formam expetit. Huius tamen argumēti facilis eſt dilutio. Dicendum namq; eſt, materiam appetere abſolutè omnes formas, quas habere poteſt, ſiue illas actu poſſideat, ſiue non: ſiquidem hic appetitus nihil eſt aliud, quàm ordo & inclinatio ad formam; materia autem ad omnes formas æqua ratione inclinatur ac refertur. Itaq; Auicennæ ratio falſum aſſumit: aliunde enim materiæ appetitum timari debuit, vtpote ex ipſius inclinatione, quam ad omnes formas indiſcriminatim habet.

Solutio.

Cur materia formarū deſiderio tenea tur.

Sed cur materia, dum vnam actu formam cohibet, præſertim ſi ea forma humana ſit, qua nullam ſuſcipere nobiliorē poteſt, aliam nihilominùs deſideret? Videlicet, quia nulla eius appetitum extenſiuè ſatiat, vt probè ait Scotus in 1. d. 1. q. 1. Itē quia quantumuis perfecta ſit ea forma, quam actu poſſidet, niſi alias etiam ſine diſcrimine appeteret, ad eaſq; recipiēdas apta eſſet, nequaquam vnius corruptio in alterius generationem euaderet; atq; ita (ſuppoſito contrariarum qualitatum incurſu, qui omnibus formis ſublunaribus abſceſſum molitur) rerum intereuntium ſpecies penitus occiderent. Ob hanc igitur cauſam Ariſtoteles 2. de gen. c. 9. text. 51. & 1. Oecon. cap. 3. cenſet, materiam cauſam eſſe conſeruationis rerum; quatenus videlicet inductione recentium formarum, quàs appetendo recipit, & recipiendo expetit, ſublunarium rerum vniuerſitas continuata perenniq; ſerie ſubſiſtit, atq; ita res naturales immortalitatem æmulantur, & ad imaginem opificis ſui ſe componunt, quoad poſſunt. Sed eadem quoq; materia, teſte Ariſtotele 9. Metaph. cap. 9. text. 17. rerum interitus cauſa habetur; vnde & 7. eiuſdem operis libro cap. 7. text. 22. principium non eſſendi dicitur: quia dum qualitates priorum formarum expultrices admittit, compoſito interitum machinatur.

Cur materia dicatur cauſa conſeruationis rerū.

Cur interitus cauſſa.

Cur materiæ potius, quā formæ ratio corruptibilitatis aſſcribatur, lege apud Sonc. li. 9. Metap. quæſt. 29.

Quærat

Quæret tamen aliquis, an vt materia formam, ita forma materiam appetat? Cui dubitationi reſpondendū eſt, cùm appetitus, prout hoc loco a nobis ſumitur, non ſit aliud, quam inclinatio & forma ad materiam, vt ad ſuam potentiam, cum qua compoſitum condit, naturaliter inclinetur; haud dubiè etiam formā habere appetitum materiæ: dici tamen peculiari ratione materiam appetere formā, propterea quòd hæc illam actuat & perficit, atq; illius finis eſt.

QVAESTIO V.

VTRVM MATERIA AD COMpoſiti naturalis eſſentiam pertineat, an non?

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA PROBAre videantur, non pertinere.

Quæſtio hæc nō parum inter Philoſophos dubia extitit. Vt enim antiquiores Phyſicos omittamus, qui ſolam materiam totam rei quidditatem eſſe iudicabant, inter Peripateticos etiam controuerſa eſt. Auerroes 7. Metaph. com. 21. & 34. licet fateatur, materiam D ſubſtantiæ compoſiti naturalis partem eſſe, ſi ſubſtantiæ nomen conſtitutum ex materia & forma ſignificet: negat tamen materiam partem eſſe quidditatis, ſeu eſſentiæ. Cui ſi obijcias, materiam poni à Philoſophis in eſſentiali rerum phyſicarum definitione: reſpōdet, eam non merito ſui, ſed tanquam vehiculum quidditatis, in definitionem venire. Eandem ſententiam amplexus eſt Iandunus 7. Metaph. 11. q. 12. & alij, quibus fauet Alexan- E der Aphrodiſienſis 2. Metaph. text. 12. & Themiſtius 3. de anim. tex. 9. & 38. Sunt autem pro illa hæc potiſſimùm argumenta. Homo, vt eſt tritum Peripateticæ doctrinæ axioma, eſſentia diſtinguitur ab equo: perſpicuum eſt autem, non diſtingui per materiam, quæ in omnibus rebus ſublunaribus vna ſpecie eſt: ergo per ſolam formam; proindeque nomine eſſentiæ forma duntaxat intelligitur. Huc pertinet, quòd Ariſtoteles 2. libro huius operis F cap. 3. text. 28. alijſq; in locis, formam appellat ipſum quid eſt, ſeu rationem quidditatis: quibus verbis quidditatem in ſola forma ponere videtur.

Secundò: ſicut ſe habet materia ſecundaria ad arte facta, ita materia prima ad res naturales: ſed materia ſecundaria, vt lignum aut æs, non conſtituit eſſentiam arte factorum; neq; enim ſubſtantia in accidentium quidditate contineri poteſt: arte facta autem, qua talia, id eſt, ex ſua forma, ſunt accidentia; Ergo ne-A que materia prima naturalium rerum eſſentiam conſtituet.

Tertiò Vermis, qui ex ſpeciebus ſacræ Euchariſtiæ nonnunquam gignitur, haud dubiè ens naturale eſt; & tamen non conſtat ex materia: cùm materia panis poſt conſecrationem euaneſcat, atq; ita generationi vermis nulla ſubſit materia: non igitur omne ens naturale ex materia conſtat. Ex quo ſequitur, materiam non pertinere ad eſſentiam entis naturalis. *3. arg.*

B Quartò: Si materia in eſſentia Socratis, v. g. contineretur, hæc ſingularis materia eſſet de illius eſſentia: quod falſum eſſe probatur. Primò, quia materia Socratis actione caloris, humidum depaſcentis, perpetuò dilabitur: at rei eſſentiam fixam eſſe ſtabilemq; oportet. Deinde, quia cùm intereunte Socrate, forma cadaueris in eius materiam ſuccedat, ſequeretur, eandem materiam ſingularem ad diuerſorum eſſentiam, videlicet Socratis & cadaue- C ris, pertinere: quod videtur abſurdum. Item, quia ſi hæc ſingularis materia eſſet de huius hominis eſſentia, non poſſet idem homo in corporum reſurrectione ad vitam reuocari, niſi idem corpus aſſumeret: quod tamē videtur falſum, cùm eadem materia, ſaltem partiatim, ad multos attinere poſſit, vt patet in ijs, qui humanis carnibus veſcuntur, quarum materiam ſibi copulant. *4. arg.*

ARTICVLVS II.

EXPLICATIO TOTIVS controuerſiæ.

Propoſita quæſtio tribus concluſionibus enodanda eſt. Prima ſit: Negari non debet, materiam eſſe partem eſſentiæ compoſiti naturalis. Hæc concluſio eſt Boetij, in libro de E duabus naturis & vna perſona Chriſti: & Auicennæ 5. Metaph. c. 4. Alexandri Alenſis 3. par. q. 6. D. Thomæ 1. p. q. 75. ar. 4. & 1. contra gentes cap. 21. Scoti in 3. d. 22. q. vnica, Durandi in 4. d. 44. q. 1. & aliorū. Probatur primo: Homo, verbi gratia; ex ſua eſſentia eſt ens naturale; ſi quidem continetur in categoria ſubſtantiæ ſub corpore; quod idem eſſe atq; ens naturale, alibi docuimus: atqui ens naturale eſt totū phyſicum, cuius eſſentia ex partibus conſtat, F non alijs, quàm ex materia & forma: igitur nō forma duntaxat, ſed materia etiam, in hominis, ac proinde in cæterorum entium naturalium, quidditate includitur. *1. concl.* *1. ratio.* *In proœm. huius operis q. 4. artic. 1.*

Secundò: Si tota eſſentia, hominis v. g. in ſola forma conſiſteret, vtique homo eſſet ſola anima rationalis: quod falſum eſt. Primùm, quia ſequeretur, animā eſſe ens per ſe vnum & completum; cùm negari non poſſit, hominis naturam eſſe vnū quid perfectum: atque ita ex corpore & anima non fieret vnum per ſe. Secundò, quia cùm anima rationalis inte- *2. ratio.*

ritu vacet, abſolutè cenſendum foret, hominē eſſe immortalem, quod nemo dixerit. Accedit auctoritas D. Auguſtini lib.16. de ciuitate Dei, cap.3. vbi Varronem commendat, quòd hominem nec animam ſolùm, nec ſolum corpus, ſed vtrumq; eſſe ſtatuerit: & 3. eiuſdē operis libro, cap. vlt. vbi docet, animam nō totum eſſe hominē, ſed meliorem eius partem, quod item aſſerit D. Damaſcenus li.3. fid. orth. cap. 3. aduerſus Platonem. Idemq; confirmat illud in ſymbolo Athanaſij, anima rationalis & caro vnus eſt homo.

Auctoritate Auguſt. *Damaſc.* *Symbol. Athanaſ.*

2. concl. Secunda cōcluſio ſit: Materia ſingularis includitur in eſſentia cuiuſque compoſiti phyſici ſingularis. Hæc eſt Philoſophorum communis, quam aſſerit D. Thomas 1. part. q.11. art.1. & 1. contra gentes c.81. & in 4. d.44. q.1. art.1 & ibidem. Capreolus, Caietanus ad 2. caput libri de ente & eſſentia, Heruæus in tract. de vnitate formarum. Probatur autem hunc in modum: Quemadmodū ſe habet homo in commune ad communem materiam; ita Socrates ad materiā ſingularem: ſed communis materia includitur in eſſentia hominis in commune ſumpti: ergo & materia ſingularis in eſſentia Socratis. Secundò idem ex eo confirmatur, quia ſi quidditas Socratis in ſola anima rationali conſiſteret; ſanè cùm hominis, in cōmune ſpectati, eſſentia ex anima rationali & materia conſtet, non poſſet homo de Socrate ſecundum eſſentiam verè affirmari; neque eſſet idem re cum illo. Enimuerò differentia ſingularis Socratis, n. hil tunc communi hominis naturæ adderet, præter differentiam ſingularem huius animæ rationalis. Quare differentia ſingularis Socratis, eſſet idem re cum anima, & diſtingueretur re ab homine, ſicut anima ipſa ac, quod inde fit, homo per contractionem & coniunctionē cum Socreitate, nequiret in naturam vnam coire cum Socrate, nec de eo ſecundum eſſentiam verè affirmari.

Prob.1. *Prob.2.*

A B C D E

3. concl. Tertia concluſio ſit: Materia ſingularis, quæ in cuiuſque indiuidui eſſentia continetur, non eſt indeterminata & vaga, ſed certa, & vna atque eadem, ſaltem continuatione. Huiuſce concluſionis priorem partem: quæ aſſerit, materiam rei ſingularis debere certam eſſe & definitam: approbat etiam communis Philoſophorum cōſenſus, eandemq; ea ratio perſuadet; quia definitæ & determinatæ rei, qualis eſt v. g. Socrates, certam ac definitam quidditatem eſſe oportet. rei autem ſingularis quidditas non in ſola forma, ſed in materia etiam conſiſtit, vt ex ſuperioribus patet. Poteſt quoque idem ex eo ſtabiliri, quia ad aſtruendam, quam fides docet, reſurrectionis veritatem, fatendum eſt, noſtros animos ad eadem corpora redituros eſſe, nimirum quia non diceretur idem homo ad vitam excitari, niſi ex eodem corpore reuiuiſceret. Quare negari non poteſt, ad vnitatem eſſentiæ cuiuſque hominis, certæ ac definitæ materiæ vnitatem requiri.

Probatur prior pars.

Durandus tamen in 4. d.44. q.1. contendit, ad eſſentiam Socratis non magis hanc, quam illam materiam pertinere. Putat enim, materiam, eo quòd pura potentia ſit, nullam ex ſe vnitatem aut diuerſitatē obtinere, ſed eam à forma accipere: atq; adeò ſi Socratis animus relicta materia, quam priùs informabat, Platonis materiam ſubeat, hanc & illam materiam vnam ſimpliciter, atque eandem cenſendam eſſe, eundemque omnino Socratem, ac ſi priori ſua materia conſtaret. Sed non rectè philoſophatur. Etenim vnicuiq; materiæ ſingulari duplex vnitas conuenit: vna propria atque intrinſeca, altera aduentitia & externa. Propria eſt, quam materia ſibi ex ſeſe vendicat, in eo etiam naturæ momento, quo formam antecedit. Namq; vt materia eſt quid, re ipſa differens à forma; ita ſuam habet, ſibique propriam vnitatem: ſiquidem ens & vnum inter ſe reciprocantur. Nec propterea, quòd materia ſit pura potentia, hac vnitate carere debet, quæ tam puræ potentiæ, quam actui communis eſt. Vnitas aduentitia materiæ eadicitur, quæ ipſi ex formis, quas induit, aduenire conſueuit. Sicut enim cū ab illis informatur & perficitur, aliquod ab eis eſſe mutuatur; ita aliquam vnitatem. Eſt autem inter huiuſmodi vnitates magnum diſcrimen. Nam prior, quemadmodum materiæ intrinſeca eſt, ita eam reddit ſimpliciter vnam: poſterior verò, vt eſt aduentitia, ita eam non niſi ex parte, ſiue aliquo modo vnam efficit. Item prior ſicuti eſſentiam materiæ comitatur, ita ſtabilis eſt, ac ſemper eadem: at ſecunda, quia extrinſecus aduenit, nempe à formis, ex earum diuerſitate, varia & lubrica eſt. Durandus igitur, qui priorem illam materiæ vnitatem non vidit, putauit ſolam formam vnitatē identitatemq; materiæ præſtare: atque ita vbi datur eadem forma, eandem neceſſariò dari materiam; quod eſt omnino à veritate alienum: cū enim quælibet materia ſingularis, vt eſt vna intrinſece, ita ſit diſcreta & diuiſa ab alia ſecundum ſubſtantiam, & eſſentiam ſingularem: alioqui non poſſent materia Socratis & Platonis ab ſe diuiſæ, diuina virtute cōſeruari ſeparatæ à formis. Quod falſum eſſe oſtendemus in ea, quæ proximè ſequitur, quæſtione.

Opinio Durandi. *Refellitur.* *Materia duplex vnitas.* *Diſcrimen inter prædictas vnitates.*

Quod ad aliam concluſionis partem attinet, qua aſſeruimus, non oportere, vt materia ad rei ſingularis eſſentiam pertinens, ſimpliciter, atque omnimodè ſemper eadem maneat, ſed vt ſaltem continuatione vna ſit: id propterea adiecimus, quia plurima ſunt rerum phyſicarum indiuidua, quorum materia, quoad omnes partes, fixa & ſtabilis non eſt; ſed cum aliæ continenter dilabantur, aliæ ſuccedant, vt in homine, cæteriſque rebus animatis patet. Sed, nobis hac in re aduerſatur Ma-

Declaratur altera pars concluſionis.

tui Magiſter ſententiarum, qui in 2.diſt.30 ad eam ſententiam deflexit, vt crederet, illam duntaxat materiam, quam quiſque humido primigenio affuſam à parentibus accepit, ad ſingulorum hominum eſſentiam pertinere, eamque toto vitæ decurſu integram perſeuerare, nec ipſi partem vllam aduenientis materiæ inhæreſcere. Quam opinionem refellendi in lib. de Ortu & Interitu, vbi de nutritione diſputari conſueuit, commodior eſt locus. Nunc illud ſtatuimus, materiam Socratis, verbi gratia, tam illam quam à progenitoribus accepit, quàm quæ ipſi per nutritionem agglutinata eſt ad eius eſſentiam, vt ipſius partem phyſicam, ſpectare: neque toto vitæ curſu omnino vnam eandemque permanere, ſed vnam duntaxat continuatione; quia nimirum Socrates continuo ſucceſſu partes alias acquirit, alias abijcit, neque vnam nouam materiam [illegible] egregio aſſumit: ſi enim aſſumeret, cum [illegible] non poſſet non eſſe ſimpliciter di[illegible], [illegible] ceſſaret, qui erat, eſſe Socrates. Lege quæ de hac re ſcripſit D.Thomas 1.par. q[illegible] art.1. Caiet. ibidem, & Ochamus in 4.quæſt.[illegible]

ARTICVLVS III.

SOLVVNTVR ARGVMENTA primi articuli.

Argumenta verò, initio quæſtionis propoſita, non concludunt. Quare ad primum dicendum erit, hominem dici eſſentia diſtingui à leone; quia differt ab illo ſpecifica differentia, quæ licet à materia ſuo modo ſumatur, principaliter tamen ducitur à forma. Quod etiam in cauſſa eſt, vt forma dicatur ab Ariſtotele ratio quidditatis: Et (vt quidam interpretantur) cur anima à Platone homo appelletur, nimirum, quia melior pars eſſentiæ in ea conſiſtit.

Ad 2. bifariam reſponderi ſolet. D. Thomas primo de interpretatione, alijque nonnulli cenſent, arte facta, vt ſtatuam, primò ac per ſe formam duntaxat importare; materiam verò, non niſi ſecundaria ratione, & tanquam vehiculum ſiue ſubiectum formæ: quod videtur etiam placuiſſe M. Alberto 2 huius operis tract. 1. c. 2. Hi ad argumentum negabunt maiorem propoſitionem, dicentque, entia naturalia, propterea quod materiam & formam ex æquo includant, includere materiam in ſua eſſentia; non verò arte facta, eò quod non eodem modo ſe habeant. Alij putant, arte facta tam formam, arte inductam, quam materiam ſecundariam, veluti aurum aut æs, ex quo ſtatua, verbi gratia, fit, ex æquo ſignificare; atque adeò omnia arte facta eſſe compoſita per accidens. Hi conceſſa maiori propoſitione, minorem negabunt. Enimverò, licet ſubſtantia in eſſentia accidentis contineri nequeat; nihil tamen obſtat, quominùs contineri poſſit in eſſentia eius, quod ex accidente & ſubſtantia, accidentaria compoſitione coaleſcit, cuiuſmodi ſunt arte facta. Hæc poſterior ſententia veriſimilior eſt, videturq; Ariſtot. 3. huius operis c. 7. tex 66. vbi docet, ſubiectum, ex quo arte facta conſtant, eſſe eorum partem, non ſecus, ac materia cuiuſque rei naturalis, eſt pars totius. Quod nequaquam aſſeruiſſet, ſi res arte factæ ſubiecta connotarent: nemo enim Cygnum partem albi rectè dixerit. Accedit communis conceptio, qua cùm arte facti alicuius, vt domus, nomen audimus, non magis formam, quàm materiam apprehendimus.

Lege Fonſecam 5. Met. cap. 7. qu. 5. ſect. 4.

Affirmatiua pars probabilior.

Tertium argumentum attingit difficultatem, de conſtitutione vermis, enati ex ſpeciebus ſacræ Euchariſtiæ, quam controuerſiam pertractat D.Thom. 3. par. q. 77. art. 5. Aegydius theoremate 44. & 45 Durandus in 4 diſt. 12. q. 2. art. 2. Scotus q. vlt. & alij. Dicendum tamen breuiter eſt in eo euentu, receptis primùm in quantitate diſpoſitionibus ad formam vermis, ipſo generationis momento ſubijci à Deo materiam, vel denuò creatam, vel aliunde aſcitam, vel potiùs eandem in ea, quæ euanuerat, reproductam; ex qua ſimul cum forma, vermis componatur.

Innocentius lib. 4. de officio Miſſæ c. 11 Capreolus in 4. d. 12. q. 1. art. 3. Rich. art. 2. q. 2. Gabr. lect. 45. in Canonem.

Ad 4. Conceſſo priori pronuntiato, ad primam eius impugnationem dicēdum erit; tametſi materia Socratis perpetuò dilabatur, eſſe tamen vnam continuatione, ſicuti conſueuimus dicere eandem flammam, quæ lignis ſubinde appoſitis, atque abſumptis continenter alitur. Ad ſecundam verò; non eſſe abſurdum, eandem ſingularem materiam, cùm ſuapte natura ſit commune formarum ſubiectū, in eſſentia diuerſorum includi, quatenus nūc hoc, nunc illud, pro formarum ſibi ſuccedentium varietate, componit.

Quo pacto materia Socratis perſeueret vna.

Ad 3. Fatēdum eſt, haud poſſe verè eundem hominem ad vitam reuocari, niſi reddito ſibi, quo vixit, corpore. Quòd ſi eadem pars materiæ ad multos pertinuerit, futurum, quod D. Auguſtinus 22. de Ciuit. c. 20. docet, vt illi reddatur, in quo eſſe primò cœpit. Nam ab illo, inquit, tanquam mutuò accepta deputari debet, quæ ſicut æs alienum reddenda eſt, vnde ſumpta fuit. Deus verò id ſupplebit in alio, vel aliunde, vel ex partibus, quæ per nutritionem defluxere. Adde etiam, vt idem homo reuiuiſcere cenſeatur, non oportere, vt quidquid in eo materiæ fuit, atque idem omnino corpus quoad omnes partes, reſurgat: quemadmodum neque, vt idem Socrates viuere dicatur, neceſſum eſt, vt ex iiſdem partibus nulla mutatione variatis conſtet: alioqui non idem homo eſſet, Socrates puer & ætate adultus.

Reſurrectionis beneficio ad vitam mortuis redeuntibus, vt eadē materia reddenda ſit.

Quod attinet ad eos, qui infantes obiere, cùm in iuuenili ætate, congrua corporis magnitudine, vitæ reddendi ſint: aliunde eis compenſandum erit, quod ad idoneam quan-

De infantũ corporibus in reſurrectione. ritatem deſiderabitur, vt D. Auguſtinus in En. A chir. c. 85. & 22. de Ciuit. c. 14. ait: Si quis verò *Obiectio.* obijciat, hiſce infantibus denuò cõferendam, ſeptuplo ver. gr. ampliorem materiam, quàm ipſi habuerint: & cum tam inſigni diuerſitate materiæ ſeruandam identitatem rei ſingularis, proindeque non videri, materiam ad ſingularum rerum eſſentiam ſpectare. *Reſponſio.* Occurrit Scotus in 4. diſt. 44. art. 2. eiuſmodi materiam præſtandam à Deo, quodammodo ſupplente, eo naturæ defectu, vim nutrientis facultatis, B cuius miniſterio, quantalibet materia eis accreuiſſet, ſingularis naturæ identitatem ſeruaſſent. Reliqua ad huius dubij explicationem ſpectantia, perſequitur D. Thomas 4. lib. contra gentes cap. 81 & in 4. ſent. d. 44. q. 1. art. 2. in reſponſione ad quæſtiunculam quartam, D. Bonauentura eadem d. art. 2. qu. 1. Scotus item d. 1. Capreolus quæſt. 1. art. 3.

C

QVÆSTIO VI.

VTRVM-NE MATERIA DIVINA virtute abſque omni forma ſubſtantiali cohærere poſſit, an non?

ARTICVLVS I.

QVAESTIONIS IN VTRANque partem diſputatio.

EXtra totius creatæ naturę facultatem eſſe, vt materia ſine omni forma relinquatur, indicat tum ipſa ratio materiæ, quæ eſt pura potentia, & ab actu formæ, vt eius adminiculo exiſtat, phyſica ſaltem neceſſitate depẽdet: tum decretum naturæ quæ nihil otioſum patitur; eſſet verò otioſa materia abſque forma, cùm per ſe nullam operationem ſuſtinere queat: tum poſtremò id quoque ſuadet inſtitutum agentium naturalium, quę per ſe in generatione rerum, nullius interitum (vtpote naturæ malum) ſed nouæ formæ inductionem, ſpectant. Cæterùm illud eſt inter Peripateticos valde controuerſum, poſſit-ne materia diuinitus abſque omni forma conſiſtere.

In hac igitur quæſtione negantem partem defendit, Hugo Victorius lib. 1. de Sacramentis p. 1. cap. 4. Magiſter ſent. in 2. d. 12. cap. 5. D. Thomas in quæſtionibus de pot. q. 4. art. 1. in 1. p. q. 66 art. 1. & quodlib 3. art. 1. D. Bonauentura in 2. d. 12 q. 1. Durandus ibid. q. 2. Capreolus d. 13. q vnica. Caiet. ad 5. cap. libri de ente & eſſentia, q 8. Aegidius lib. 1. Hexam. cap. 1. Heruæus quodlib. 6. q. 1. alijq́; permulti. Præcipuæ verò rationes pro hac ſententia hę fermè ſunt.

1. Ratio. Materia ſecundum ſe eſt pura potentia: actus *Arg. in 2. d. 12 q 1. Ferrar. ad ca. 4. lib. 2. contra gent. Iandunus q. 6. hu-* autem illius eſt forma ſubſtantialis: ergo ſi materia eſſet actu ſine omni forma ſubſtantiali, eſſet actu ſine actu, quod contradictionem inuoluit. Illuſtraturq́; magis eadem ratio hunc in modum: Eſſe accidentarium abſque acci- A dentaria forma cohærere non poteſt; vt candidum ſine candore: ergo nec ſubſtantiale eſſe abſque forma ſubſtantiali, cùm eadem ſit vtriuſque ratio: at qui eſſe materiæ eſt eſſe ſubſtantiale: non igitur ſine ſubſtantiali forma manere poterit. *ius li. Zimara theor. 15 Achillinus 1 de elementis q. 7. Alfonſus Tol. 1. de an q. 2. art. 1.*

2. Ratio. Secunda: Materia omnem actum exiſtentiæ mutuatur à forma: ergo non poteſt ſine exiſtentia formæ cohærere. Probatur aſſumptum: quia vt ſe habet actus purus ad poten- B tialitatem; ita pura potentia ad actum: ergo ſicuti actus purus nullam habet potentialitatem; ita pura potentia nullum habet actum; proindeq; omni actu exiſtentiæ caret.

3. Ratio. Tertia: Omne indiuiduum, directò vel reductitiè ſub aliquo certo genere contentum, directò etiam vel reductitiè alicui infimæ ſpeciei illius generis ſubiacet; alioqui immediatè ſubeſſet generi, quod fieri nequit: atqui materia ſingularis, ſi abſque forma ſubſtan- C tiali cohæreret, reductitie contineretur ſub corpore in categoria ſubſtantiæ; quia ſpectaret ad illud tanquam eius pars, & tamen nulli infimæ ſpeciei illius generis ſubeſſet; nec enim ad hominem, vel equum, aliamve ſpeciem pertineret: nulla igitur ratione materia ſine forma eſſe poteſt.

4. Ratio. Quarta: Natura hominis in commune, non poteſt eſſe extra omnia ſingularia, nec natura ſingularis abſque ſuppoſito, vel ſuo, vel alie- D no, ſupplente vicem proprij: ergo nec materia poteſt conſeruari ſine omni forma. Priorem partem antecedentis concedunt omnes Peripatetici; poſteriorem melior Theologorum pars. Conſecutio ea ratione oſtenditur: quia difficiliùs atque operoſiùs habetur, puram potentiam ſine actu, quàm id, quod eſt ens in actu, abſque alio actu conſeruare: at hominis natura, tam in commune, quàm in ſingulari ſpectata, eſt ens in actu, vtpote ex mate- E ria & forma conſurgens. *Lege D. Thomam 1. p. q. 84. artic. 7 Capr. in 2. d. 43. quæſt. 1. art. 12.*

5. Ratio. Vltima: Vnũ relatum ex ijs quæ ſecundum eſſe dicuntur, non poteſt altero, ad quod refertur, extincto diuina poteſtate conſeruari: ergo nec materia ſine forma. Conſecutio probatur: quia propterea relata ſecundum eſſe eo pacto ſe habent, quia ſecundum eſſentiam referuntur ad ſuos terminos; quod non minùs in materia reſpectu formæ conſpicitur.

Aduerſam partẽ ſecutus eſt Henricus Gan- F dauenſis quodlib. 1. q 10. Scotus in 2. d. 12. q. 2. Richardus q. 4. Gabriel qu. 1. art. 3. Gregorius ibid. q. 2. alijque non pauci, hiſce argumentis.

1. Arg. pro affirm. parte. Omne abſolutum ab altero item abſoluto re ipſa diſtinctum, ac prius natura eo, poteſt diuinitus ſine illo conſeruari; nam quæ ita ſe habent non tam arctè ſibi cohærent, quin citra contradictionem mutuò disiungi valeant: ſed materia eſt quid abſolutum (eſſe enim relatum tranſcendens, non adimit entis abſoluti rationem) & à forma re ipſa diſtinctum, vt eſt communis Philoſophorum ſententia, itemq́; *Mauronius in 2. d. 12. q. 2. Baſſolius ibid. qu. 1. art. 3. Ant. And. in tractat. de tribus principijs*

prius origine, quàm illa, vt docet Ariſtot. hoc in lib. c 6. text. 52. Poteſt igitur diuina potentia abſque forma conſeruari.

† Deinde; quidquid in rebus creatis fit interuentu cauſæ ſecundariæ, ad eſſentiam rei nullo modo attinentis, poteſt Deus vi ſua ſine eiuſmodi cauſa præſtare: ſed forma eſt cauſa ſecundaria conſeruans materiam, & in eius eſſentiam non incluſa: ergo nihil obſtabit quominùs materia ſine forma diuinitus conſeruetur.

Denique; plus dependet à priori poſterius, quàm à poſteriori prius: ſed accidens eſt poſterius ſubſtantia; materia eſt prior forma: plus ergo dependet accidens à ſubſtantia, quàm materia à forma: atqui diuina virtute poteſt accidens ſine ſubſtantia cohærere, vt patet in ſacra Euchariſtia: ergo & materia abſque omni forma.

ARTICVLVS II.

ACCVRATIVS EXPLICATVR vtriuſque opinionis fundamentum. Diſſeritur de cauſa exiſtentiæ. Statuitur, materiam non capere exiſtentiam à forma.

VT propoſitæ quæſtionis difficultatem enodemus, vtriuſque ſententiæ fundamenta paulò explicatiùs proponenda ſunt. Negatiuæ partes aſſertores, opinionis ſuæ præſidium in hoc maximè collocant. Statuunt, totam exiſtentiæ originem è forma eſſe, ita nimirum, vt ſicuti vis intelligendi à forma humana; ita exiſtentia à qualibet forma, quadam naturæ conſecutione, oriatur, indéque in materiam & in totum ſubiectum deriuetur. Hoc autem ita ſe habere, hiſce rationibus videtur concludi. † Exiſtere ſubſtantialiter, eſt E nobiliſſimus effectus: cùm igitur omnis effectus ſuæ cauſæ proportione reſpondeat; fatendum erit, exiſtentiam à nobiliſſima cauſa prouenire: hæc autem eſt forma: omnis ergo exiſtentia à forma oritur. Nam quòd exiſtere præſtantiſſimus ſit effectus, ex eo oſtenditur, quia exiſtere eſt quid maximè actuale, & præcipua quædam diuini eſſe participatio, vt teſtatur D. Dionyſius 5. c. de diu. nomi. Quare & ipſam eſſentiam videtur nobilitate vincere. F Quod verò forma inter cæteras cauſas emineat, inde liquet, quia potiorem quidditatis partem confert, & ſpecificat, perficitque compoſitum: vnde & à Platone in Timæo diuina proles nuncupatur.

Secundò idem ſuadetur: quia ſi exiſtere ſubſtantialiter non prouenirer à ſola forma, ſed materia a ſe ipſa exiſtentiam haberet; multa abſurda in Philoſophia admittenda eſſent: In primis, materiam non rectè dici propè nihil. Quis enim iure dixerit propè nihil id, quod ex A ſe actum habet, & quidem præſtantiſſimum, cuiuſmodi eſt exiſtentia? Deinde ſequeretur, formam non eſſe cauſſam materiæ; iccirco enim forma cauſa materiæ dicitur, quia tribuit illi eſſe. Quòd ſi non præſtat materiæ eſſe exiſtentiæ, cum ei eſſe eſſentiæ non conferat, vt perſpicuum eſt; vtique nullum iam eſſe relinquetur, quod ipſi exhibere poſſit; atque adeò cauſa illius non erit.

Huic etiam placito adſtipulatur illud Boetij, 1. de Trin. c. 3. & in opuſc. de vnitate & vno; B Omne eſſe eſt à forma: & illud apud Peripateticos inprimis celebre; Exiſtentia eſt vltima actualitas omnis formæ. Non videtur igitur negandum, omnem exiſtentiam à forma proficiſci. Quod cùm ita ſit, vtiq; fateri iam oportebit, non poſſe dari exiſtentiam ſine forma, alioqui daretur effectus formalis ſine cauſa formali. Patet etiam, nequire materiam exiſtere ſine forma, cùm ſine exiſtentia exiſtere nihil C poſſit. Atque hoc modo ſeſe habet Thomiſticæ opinionis fundamentum.

Cæterùm, qui arbitrantur, poſſe materiam diuina virtute ſine omni forma conſiſtere, alia via incedunt. perſuaſum habent, exiſtentiam non à ſola forma prouenire; ſed tam materiam, quàm cætera entia, vt vnumquodque ab alio diſtinguitur, ita aliquam ſibi propriam exiſtentiam vendicare. Id quod breuiter hunc in modum probari poteſt. Exiſtentia cuiuſq; D non diſtinguitur ab eſſentia, niſi vt modus rei a re: ergo vt vnumquodque eſſentiam ab alio diſtinctam habet; ita & diſtinctam ſibiq; propriam exiſtentiam. Aſſumptum alibi longiori diſputatione ſtabiliendum erit: interim ex eo fidem habeat, quòd ſi quis animum attendat, planè inueniet, inter eſſentiam & exiſtentiam rei, nec maiorem requiri, nec verò minorem ſufficere diſtinctionem.

Aduerſæ opinionis fundamentum.

Exiſtentia quo pacto diſtinguatur ab eſſentia.

Priuatim verò, quòd materia propriam habeat exiſtentiam, nec eam à forma mutuetur, E hiſce rationibus continetur. Vnaquæque res tunc exiſtentiam capit, cùm in rerum natura producitur: ſed materia producta eſt à Deo per creationem; formæ verò, rationali excepta, producuntur per generationem: non igitur materia eandem obtinet exiſtētiam, quam formæ. Secundò; materia, cùm ſit formarum receptaculum, prius natura exiſtit, quàm ſingulæ formæ: non igitur à formis exiſtentiam F capit. Tertiò; ſi exiſtentia materiæ eſſet à forma, ſequeretur, toties materiam interire, quoties priorem formam abijcit, toties produci, quoties nouam recipit; quod nemo dixerit. Conſecutio probatur, quia tunc res interit, cùm exiſtentiam amittit: tunc producitur, cùm eam recipit. Quòd ſi quis occurrat, non interire materiã amiſſa priori exiſtentia, propterea quòd eodem temporis momento aliam recuperet; is nequaquam argumenti vim effugiet. Nam cùm noua forma non eandem numero exiſtentiam inferat, iam non

Materia habet propriã exiſtentiam.

Præoccupatio.

A eadem materia numero perſeuerabit; atq; ita materia illa ſingularis interitum ſubibit; quod fieri non poſſe ſuperiùs demonſtrauimus.

Ad eas verò rationes, quibus probari videbatur, omnem prorſus exiſtentiam a forma oriri, ita reſpondendum erit. Ad primam quidem; exiſtentiam eſſe nobiliſſimum omnium attributorum, quæ eſſentiam conſequuntur: verùm ipſum eſſe eſſentiæ ſimpliciter dignitate præſtare, (etſi nonnulli contra opinentur, B qui alibi à nobis impugnandi ſunt) cuius quidem eſſe potiorem partem, forma intimè confert ipſi compoſito; quod ſatis eſt, vt illa inter cauſas, ſaltem internas, principatum obtineat, vt probat argumentum.

Reſpondetur ad argumenta, pro tantum omnem exiſtentiam capi à forma.

Ad ſecundum, negandum eſt ſequi incommoda illa, quæ in argumento colligũtur. Non enim ſequitur primum: quia, quamuis materia propriam habet exiſtẽtiam, adhuc nihilominus pura potentia eſt, & in genere ſubſtantiæ propè nihil. Nec etiam ſecundum: C quia, licet forma non tribuat materiæ totam exiſtentiam, adhuc tamen cauſa illius dicitur, quatenus eam informando actuat ac perficit, atq; ita ſuummet eſſe ſubſtantiale extrinſecus illi confert, ſicut & materia ſuum formis attribuit, eas excipiendo ac fouendo: vnde materia & forma ſibi mutuo cauſæ eſſe dicũtur. Illud verò Boetij, Omne eſſe capitur à forma, intelligendum eſt de eſſe ſpecifico ac perfecto, vt Scotus & Gregorius loco citato inter- D pretantur. Illud item Peripateticum axioma; Exiſtentia eſt vltima actualitas omnis formæ, perinde accipiendum eſt, ac ſi diceretur, vltimam actualitatem formæ (ſicuti & aliarum rerum) eſſe ipſius exiſtentiam; quod veriſſimum eſt, neque iis, quæ à nobis dicta ſunt, aduerſatur.

Quo pacto exiſtentia dicatur vltima actualitas formæ.

ARTICVLVS III.

CONCLVDITVR PARS *affirmatiua quæſtionis.*

E His ita diſputatis, quoniam ſecunda opinio earum, quas art. 1. retulimus, firmiores pro ſe rationes habet, ſolidiorique innititur fundamento, amplectenda à nobis eſt; aſſerendumque, poſſe materiam diuina virtute ſine omni forma ſubſtantiali conſiſtere: id F quod fiet, adhibente Deo maiorem concurſum, quo, quidquid forma materiam actuando præſtat, ipſe in genere efficientis cauſæ ſuppleat. Nec id mirum videri debet, cum etiam Deus in ſacra Euchariſtia concurſum cauſæ materialis ſufficiat, conſeruando extra ſubiectum quantitatem, cæteraque accidentia, quæ priùs in materia inhærebant, conſeruando inquam actiuè, vt eſt communis Theologorum ſententia.

Obiectio.

Sed opponet aliquis. Id, quod Deus creat,

A immediatè conſeruat: ſicut enim nihil cum Deo, etiam vt inſtrumentum, concurrit ad creandum; ita neque ad conſeruandum. Cùm igitur Deus materiam creet, eandem per ſe immediatè conſeruabit, ac ſine vllo formæ concurſu, quem erga materiam omni forma ſpoliatam compenſari oporteat. Reſpondendum tamen, etſi cum Deo creante nihil efficienter concurrat, quia conferre eſſe ex nihilo, infinitam virtutem arguit: nihil tamen ob- B ſtare, quominùs ad eſſe rerum, quæ creantur, concurrat creatura in alio cauſæ genere; quomodo in prima rerum molitione, cùm Deus corpora cœleſtia & elementa creauit, tam materia ad eorum formas excipiendas, ſuſtentandaſque, quàm formæ ad materiam actuandam & fouendam, concurrerunt.

Dilutio.

Non eſt autem hoc loco prætereundum, quoſdam fuiſſe, qui in tuenda ſententia de conſeruatione materiæ abſq; forma, longiùs C progreſſi, affirmarunt, non ſolùm poſſe diuina virtute fieri, ſed effectum iam aliquando, vt materia abſque omni forma conſiſteret. Nonnulli enim, quos Argentinas in 2. d. 12. quæſt. vnica, art. 2. refert, opinati ſunt, in ipſa naſcentis mundi origine, fuiſſe a Deo procreatam materiam abſque vlla forma, idque ſignificari cap. 1. Geneſeos illis verbis; Terra autem erat inanis & vacua: vbi, vt D. Auguſtinus cap 4. libri imperfecti de Geneſi ad lite- D ram ait, per terram, quæ omnibus elementis ſubſidet, materiæ per inanitatem, eius informitas deſignatur, quod etiam inculcat 12. Confeſſ. cap. 7. Atque huic ſententiæ ſuffragari etiam videntur D. Ambroſius lib. 1. Hexam. capite 8. D. Baſilius homilia 2. Hexam. D. Chryſoſtomus homil. 2. in Geneſin, Eucherius in 1. cap. Gen. & rurſum D. Auguſtinus 12. Confeſſ. cap. 6 & 8. qui materiæ informitatem inductione formarum priorem E fuiſſe affirmant. Marſilius etiam in 3. quæſt. 13. art. 1. & Gabriel in 3. diſt. 21 quæſtione vnic. artic. 3. credunt in morte Chriſti, abſcedente anima, manſiſſe diuinum illud corpus ſine vlla forma. Verùm hæ ſententiæ non placent. Nulla enim ratio perſuadet, fuiſſe aliquando materiam ſine forma, tametſi diuinitus eſſe potuerit. Nam quod ad locum illum Geneſeos attinet (præterquam quòd inanis terræ nomine, non niſi ipſum terræ elementum, F quod inane, id eſt, ſine ornatu & pulchritudine iacebat, propriè ſignificarur, materia verò per tropum duntaxat) etſi D. Auguſtinus per informitatem, omnis formæ vacuitatem intellexerit, eam tamen non niſi origine formas antegreſſam fuiſſe credidit, vt ipſemet 1. ſuper Geneſin ad litt. cap. 15. & lib. 5. capite 8. explicat. Reliqui verò patres citati, per materiæ informitatem non omnium formarum, ſed decoris & diſtinctionis priuationem ſignificarunt. Neque etiam in morte Chriſti fuit materia ſine forma, quia abeunti ani-

Opinio exiſtimantium, fuiſſe aliquando re ipſa materiã ſine forma.

Improbatio.

Ita Ambroſius, Theodoretus, Chryſoſtomus, Beda, aliiq; interpretes.

Lege D. Th. 1. p. qu. 66. art. 1. Vdalricum in ſua ſumma li. 4.

ti animæ forma cadaueris ſucceſſit. Qua de re in libro de Generatione plura.

ARTICVLVS IIII.

RESPONSIO AD ARGVMENta, quibus oſtendi videbatur, non poſſe materiam diuina virtute abſque forma conſiſtere.

SVpereſt, vt ad contrariæ partis argumenta reſpondeamus. Ad primum dicendum, formam ſubſtantialem eſſe actum ſubſtantialem materiæ, id eſt, actum ſubſtãtialiter informantem materiam: quocirca ſi materia eſſet actu ſine forma ſubſtantiali eſſet actu ſine actu, hoc eſt, haberet actum accidentarium; nimirum exiſtentiam abſque actu ſubſtantiali. ſed id nullam contradictionem inuoluit, quæ tamen inuolueretur, ſi materia ſine exiſtentia exiſteret. Reliqua verò eiuſdem argumenti pars hãc habet explicationem. Quemadmodum effectus formæ accidentariæ, ſine accidentaria forma eſſe non poteſt; ita neque effectus formæ ſubſtantialis ſine ſubſtantiali forma, veluti animatum ſine anima: ſed enim eſſe, ſiue exiſtere materiæ, non eſt effectus formalis formæ ſubſtantialis, ſed exiſtentiæ, quam materia propriam obtinet, vti diximus. Item ſicut exiſtere accidentis ſine exiſtentia accidentis eſſe non poteſt; ita neque exiſtere ſubſtantiæ abſque ſubſtantiæ exiſtentia. Poteſt tamen aliqua ſubſtantia, videlicet materia, cohærere ſine exiſtentia formæ ſubſtantialis, vt fuit à nobis comprobatum.

Ad ſecundum negandum eſt antecedens, & ad eius probationem dicendum; non eodem prorſus modo ſeſe habere puram potentiam ad actum, quo actus purus ad potentialitatem: quamuis in eo conueniunt, quod vt actus purus nullam continet potentialitatem, ita pura potentia nullum in ſua natura actum phyſicum includit.

Ad tertium dicendum: materiam Socratis exutam omni forma conſtitui per ſe, ac determinare ſub materia rerum diſſolubilium, tanquam ſub ſpecie infima incompleta; reduci vero tanquam partem ad totum ad corpus diſſolubile, quod ponitur in categoria ſubſtantiæ. neque oportere, vt ad aliquam eius ſpeciem determinatè pertineat; cùm ad omnes, quarum formæ in eam induci poſſunt, indiſcriminatim duci queat. Sicut enim materia abſque omni forma nullius compoſiti ſpecifici pars actu eſſet, ita ad nullum actu reduceretur. Neque hoc abſurdum videri debet, tum quia huiuſmodi reuocatio materiæ ad certam ſpeciem, quam componit, non eſt de eſſentia materiæ; tum quia re ipſa materia abſque forma collocaretur, vti monuimus, ſub certa ſpecie, id eſt, ſub materia ſublunari.

Ad quartum conceſſo antecedente, neganda eſt conſecutio, & ad eius probationem dicendum; haud ſemper eſſe operoſius, puram potentiam ſine actu, quàm vnum actum ſine alio conſeruare: hoc enim poſterius nonnunquam implicationem inuoluit, vt in propoſitis exemplis. Nam ſi natura communis per ſe extra ſingularia exiſteret, eſſet, ac nõ eſſet ſingularis: non eſſet, quia ita ſupponitur: eſſet, quia exiſtere in rerum natura, ſiue operari & produci, non conuenit ſuperioribus niſi per inferiora: quandoquidem, vt exiſtere eſt vltima cuiuſque rei actualitas; ita non niſi vltimò perfectis & terminatis in ſua ſerie, qualia ſunt ſola ſingularia, primò conuenire debet, cæteris verò ipſorum merito ac beneficio. Quod verò ad ſuppoſiti rationem attinet, repugnat etiam, dari naturam abſque ſuppoſito, cui innitatur; quia ſubſiſteret per ſe tanquam à nullo dependens, quod in rebus creatis nulli, præterquam ſuppoſito, conuenit: ſimulque non ſubſiſteret, vtpote ſuppoſiti adminiculo carẽs; quando ita volunt aduerſarij.

Cur natura cõmunis extra ſingularia exiſtere non poſſit.

Contrà ſententiam Caiet. 3 part. q. 4. art. 2. Medina ibid.

Ad quintum concedendum eſt, cum D. Thoma, quæſt. 7. de Potent. art. 9. cum Scoto in 2. diſt. 1. quæſt. 4. & 5. & diſt. 12 quæſt. 2. cum Capr. in 1. diſt. 30. quæſt. 1. artic. 1. & in 4. diſt. 12. quæſt. 1. art. 3. cum Durando in 3. diſt. 1. quæſt. 1. & alijs; vnum relatum ſecundum eſſe mutuum, non poſſe, etiam diuina virtute, abſque ſuo correlatiuo in rerum natura dari; ſequeretur enim, eſſe ac nõ eſſe, relatum. Nam quemadmodum tota ratio eiuſmodi relatorum, conſiſtit in referendis mutuò inter ſe ſubiectis, & quaſi in tranſitu ad alia; ita eorum eſſentiam conſequitur, vt ſi vnum exiſtere ponatur, illud reciproca alterius exiſtentia comitetur: idque indiſſolubili prorſus neceſſitate. Nec eodem modo ſe res habet in materia, cæteriſque relatis tranſcendentibus, comparatione ſuorum terminorum. Nam reſpectus relatorum ſecundùm eſſe ſuperueniunt ſubiectis, vt ſimilitudo lapidi, paternitas Sophroniſco. Nec huiuſmodi ſubiecta appellant, niſi dependenter ab exiſtentia terminorum. Non enim latè dicitur ſimilis, niſi qui aliud in rerum natura ſibi ſimile habet: nec pater vocatur, (ſi philoſophico & non populari modo loquendum ſit) niſi actu habens filium. Quod relatis tranſcendentibus minimè conuenit, cùm non aduenitant ſubiectis, quæ denominent, & quæ per ipſa ad aliud referantur; ſed ſint ipſamet ſubiecta, aut aliud quid ſimile.

Idem aſſerit Matroni⁹ in 1. d. 29. q. 6. Gabr. ſuper Can. lect. 44. Bargius in 1. diſt. 18.

Non inficiamur tamen, videri etiam probabilem ſententiam Gregorij, in 1. diſtin. 28. quæſt. 2. artic. 1. exiſtimantis, poſſe diuina virtute exiſtere vnum relatum mutuum, abſque ſuo termino. Qua de re alibi ex profeſſo diſſeruimus.

Oppoſitio tue tur Gregorius.

QVÆSTIO VII.

SITNE PRIVATIO ens, an non?

ARTICVLVS I.

QVÆSTIONIS DISſolutio.

Argumenta in partem affirmatiuam.

SEquitur, vt de Priuatione, altero rerum B phyſicarum principio, diſſeramus; ac primum, ſit'ne verum ens, nec'ne? Qua in dubitatione non deſunt argumenta, quibus affirmatiua pars oſtendi videatur. Primùm, quia tam in diuinis literis, quàm apud Philoſophos, quædam de Priuatione enuntiãtur, quæ non niſi in verum ens cadere poſſunt, quale eſt illud 1. cap. Geneſ. Et tenebræ erant ſuper faciem abyſſi: vbi tenebræ, quæ priuatio quædam lucis ſunt, dicuntur eſſe; eſſe autem nõ eſt C eius, quod eſſentiam non habet. Item, quia in Hymno trium puerorum inuitantur tenebræ ad diuinam laudem, illis verbis; Benedicite lux & tenebræ Domino: quod tamen non videtur conuenire niſi ei, quod aliquam entis rationem obtinet, quam Deo, quoad poteſt, acceptam referat, atque ita diuinam bonitatem totius eſſe fontem commendet: id enim ſignificat diuina laus in ſacris literis, cùm ea, quæ intellectu carent, laudare Deum dicuntur. D

A teſtimonijs ſacræ paginæ.

Ab Ariſtotele.

Deinde, apud Ariſtotelem cap. vlt. huius libri, text. 80. priuatio appellatur malefica: id autem, quod maleficum eſt, aliquam nocendi vim, & ex conſequenti aliquam entitatem habet. Item 2. de Anima, cap. 2. tex. 138. priuationes dicuntur percipi ſenſu, vt tenebrę aſpectu: nihil verò ſenſu percipitur, niſi quod ſenſum aliquo modo mouet: ergo, &c.

A definitione priuationum.

Præterea, priuationes formaliter ſumptæ, habent eſſentiales definitiones; cæcitas enim E ſecundùm eſſentiam definitur priuatio aſpectus: Habent igitur eſſentiam, atq; adeò ſunt verè res. Ad hæc, cæcitas, & quæcunque alia priuatio, intelligitur, exprimiturq; à nobis per aliquem conceptum: at conceptus, vt Ariſtoteles docet 1. de Interpr. cap. 1. eſt imago & ſimilitudo rei. Negari igitur non poteſt, priuationem eſſe rem.

Ab earũ conceptibus.

1. Aſſertio.

Hæc controuerſia duplici aſſertione dirimenda eſt. Prima ſit: Priuatio formaliter ſumpta, nec eſt ens reale, nec rationis. Probatur F facile: Namque ex doctrina Ariſtotelis 5. libro Metaphyſ. capite 22. tex. 27. & libro 10. capite 7. text. 15. Priuatio eſt negatio formæ, in ſubiecto natura apto: negatio autem cùm nihil aliud ſit, quàm remotio, nullum eſſe in rerum natura, nec vero in intellectu ponit. Quod non obſcurè teſtatus eſt Ariſtoteles, capite 8. huius libri, tex. 75. cùm docuit, priuationem per ſe, id eſt, ex ſua propria ratione ac vi, eſſe non ens.

A Illud autem eſt aduertendum, quod D. Thomas 4. Metaph. cap. 2 admonet; videlicet priuationes & negationes quodammodo entia rationis fieri, non per ſe, ſed ex accidente, quatenus eis aliquid rationis obuenit, vt cùm ab intellectu, tanquam ſubiecta aut prædicata in propoſitionibus, aſſumuntur. Quo ſpectaſſe videtur Ariſtoteles 4. lib. Metaph. cap. 2. tex. 2. vbi cùm priuationes entia quodammodo eſſe pronuntiaſſet, adiecit; Dicimus enim non B ens eſſe non ens: quaſi diceret, efficimus enim negationes ipſas & priuationes, ſubiecta & prædicata enuntiationum: atque ita id, quod ipſæ in rebus, & ex natura ſua non habent, intellectus noſtri beneficio aſſequuntur.

Quo pacto priuationes quodammodo fiant entia rationis.

2. Aſſertio.

Secunda aſſertio: Priuatio formaliter ſumpta, eſt in rebus ſecluſa operatione intellectus. Hæc eſt contra nonnullos, pręſertim è recentioribus Philoſophis, exiſtimantes, priuationes in ſola mentis notione eſſe: eam tamẽ C amplectitur Caietanus, 1 part. quæſt. 48. art. 2. & in libello de Ente & eſſentia, capite primo. Ferrarienſis 3. contra Gentes, capite 19. Eandemque innuit D. Thomas in quæſtionibus de Malo, quæſt. 1. artic. 2. Suadetur verò in hunc modum: Forma, eiusque priuatio, vt Ariſtoteles docet in cap de Oppoſitis, verſantur circa idem ſubiectum: ergo quoties in tempore à natura conſtituto ſubiectum forma caruerit, inerit ei formæ priuatio. Hoc D autem contingit, ſecluſa quælibet mentis actione: igitur priuatio ineſt in rebus formaliter ſine intellectu. Aduerte autem, priuationem eſſe in rebus, non per aliquam exiſtentiam, quæ ipſi formaliter competat. Nam cùm exiſtentia poſitiuum quidpiam ſit, fieri nequit, vt negationem re ipſa propriéve informet. Dicitur ergo priuatio exiſtere fundamentaliter, ſeu merito ſui fundamenti, quatenus videlicet exiſtit ſubiectum, cui ſuo mo- E do re ipſa conuenit.

Quomodo priuatio ſit in rebus.

ARTICVLVS II.

SOLVTIO ARGVMENTORVM, quæ probare videbantur, priuationem eſſe ens.

Solut. 1.

NVnc argumenta ſuperiùs adducta diluamus. Ad id, quod primo loco propoſi- F tum fuit, reſpondendum eſt cum D. Auguſtino, in libro de Vita beata, capite 4. tenebras (quod de cæteris priuationibus ſimiliter accipiatur) ita dici eſſe in aliquo, ac ſi diceretur, non eſſe ibi lux. Quod Caietanus ad artic. 2. quæſt. 48. 1. part. planiùs edicens, inquit, priuationem dici ineſſe rebus, per remotionem formæ in actu exercito; quia nimirum priuatio inſidet ſubiecto, non vt inhærens; id enim entis poſitum eſt. ſed vt exercens actum remouendi formam.

Idem aſſerit D. Anſelmus in lib de Caſu Diaboli, capite 41. de cõceptu Virginis, cap 5.

A d reliquam eiuſdem argumenti partem A dic: omnia, quæ quoquo modo in naturæ vniuerſitate eſſe dicuntur, etiam ea, quæ nullum entis gradum obtinent, diuinam bonitatem prædicare, hoc eſt, ad bonitatis diuinæ laudē contemplationem mentes allicere. Quod D. Auguſtinus tum alijs in locis, tum in libro de Natura boni aduerſus Manichæos, hiſce verbis explicat: Priuationes rerum ſic à Deo ordinantur, vt non indecenter vires ſuas habeant: quemadmodum in cantu interpoſitiones ſilentiorum certis moderatisq́ue interuallis, licet vocum priuationes ſint, ſuauitati cantilenæ aliquid conferunt; quemadmodum item vmbræ in picturis eminentiora quæque diſtinguunt ac non ſpecie, ſed ordine placent. Vnde & in Hymno puerorū etiam lux & tenebræ laudant Deum, id eſt, eius laudem in bene conſiderantium cordibus pariunt. Ex quo patet, non eo duntaxat modo, qui in argumento affertur; ſed hoc etiam, quem D. Auguſtinus tradit, ſumi verbum, Laudare, in diuinis literis quo pacto in ea etiam, quæ intellectu carent, imo & quæ vere entia nō ſunt, cadere poteſt.

na. quo inē ſo. B

le D. um in e Sum- ino. C

Ad 2. Ad ſecundum argumētum, quoad priorem partem, dicendum hac maxime de cauſſa interdum priuationi maleficium attribui, quia materia ex eo, quòd abſentium formarum priuationem in ſe cohibet, vt actum formæ, quo caret, admittat: actum formæ, cui veluti D matrimonio coniuncta erat, repudiat, atque ita adulterina quadam ratione maleficium committit. Ex quo non colligitur, aliquam ei effectricem vim ineſſe, vt erit conſideranti perſpicuum. Ad poſteriorem partem eiuſdem argumenti dicendum eſt; Ariſtotelis ſententiam eo loco eſſe, tenebras percipi viſu, non quod actio videndi actio feratur in tenebras, ſed quia aſpectus non percipit lucem, quod eſt percipi tenebras negatiuè. E

tenebræ quo modo perci- viſu dica- tur,

Solut. 3. Ad tertium: priuationes vt propriè eſſentiam non habent, ita nec propriè definitiones eſſentiales vendicare; ſed explicationes quaſdam remotionum, in quibus ipſæ conſiſtunt.

Solut. 4. Ad quartum: Ex eo, quòd priuationum conceptus habeamus, non ſequi, priuationes eſſe reuera entia, ſeu poſitiuum quidpiam. Cum enim conceptus rerum imagines dicuntur, nomine rerum tam res ipſæ, quàm earum priuationes & negationes ſignificantur, ac ſi F diceremus, conceptus eſſe earum, quæ à nobis intelliguntur, ſimilitudines, ſiue illa entia ſint ſiue non. Nam autem priuationes non ſolum conceptibus formarum; quas negant, ſed alijs, qui ipſis proprij ac peculiares ſint, percipiantur, cuius controuerſiæ affirmatiuam partem veriorem credimus; tractat Aegidius in 1. diſt. 36. quæſt. 2. Capreol. in 2. diſt. 39. quæſt. 3. art. 3. & Ferrarienſis 1. contra Gentes, capite 71.

QVAESTIO VIII.

VTRVM PRIVATIO VERE principium eorum naturalium ſit, an non?

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA OSTENdere videantur, non eſſe.

NEgantem propoſitæ quæſtionis partem, conabitur quis hunc in modum ſuadere. Principia, vt Ariſtoteles docuit capite 6 huius libri, text. 50. manere ſemper oportet: ſed priuatio acceſſu formæ aboletur: non eſt igitur principium. *1. Argum.*

Secundò: Priuatio, teſte eodem Ariſtotele, cap. 6. huius libri, tex. 66. eſt principium ex accidente: igitur non eſt verè propriéq; phyſicarum rerum principium. Conſecutio probatur: quia ſi omnia, quæ ad generationem ex accidente concurrunt, principia cenſenda eſſent, plura forēt principia, q̃ tria. Nam ijs etiam annumerari deberet; verbi gratia, forma rei intereuntis, ſine qua non datur generatio. *2. Argum.*

Deinde: Si qua priuatio eſſet rerum naturalium principium, maximè eſſet priuatio formæ rei, quæ gignitur: ſed ea non eſt: nulla igitur eſt. Probatur aſſumptio: quia huiuſmodi priuatio nunquam dari videtur. Nec enim datur in eo temporis momento, quo forma inducitur; ſiquidem præſente forma euaneſcit eius priuatio. Nec etiam tempore antecedente; quod ita oſtenditur: Priuatio eſt negatio formæ in ſubiecto natura apto: ſed ante punctum generationis materia non eſt apta ad formam, cùm nondum habeat diſpoſitionem omnium apparatum ad eam excipiendam: igitur tempore antecedente non eſt in materia priuatio formæ. *3. Argum.*

Item: Eſſe principium eſt eſſe ens; (principium enim relationem ſignificat ad ea, quæ à principio dependent, aut quoquo modo procedunt) atqui ſuperiori quæſtione oſtenſum fuit, priuationem non eſſe ens: non poteſt igitur priuatio eſſe principium. *4. Argum.*

ARTICVLVS II.

PRIVATIONEM ESSE VERE principium, nec ſuperiora argumenta oppoſitum concludere.

IN hac cōtrouerſia Plato, & ex antiquis Philoſophis nonnulli, Priuationem è numero principiorum excluſere; vel quod eam tanquam nō ens deſpicatam habuerint: vel quia nihil in ipſa præter maleficiū agnouerint. Rectiùs Ariſtoteles, qui eam principijs annumerauit; nō quidem ijs, quæ in compoſitionem veniunt, *Plato & alij priuationem non numerarūt inter principia.*

ſed quæ per ſe ad generationem requiruntur. A Cuius ſententiæ veritas paucis hûc in modum confirmari poteſt. Id, vnde per ſe generatio proficiſcitur, verè ac propriè principium illius eſt: ſed generatio per ſe oritur à priuatione, tanquam à termino à quo: ergo priuatio eſt principium per ſe generationis. Maior propoſitio nota eſt: minor probatur: quia generatio (vt ſæpe diximus) eſt progreſſio à non eſſe, vt à termino à quo; hic autem cùm nõ ſit materia (ſiquidem terminus, à quo res oritur, vt- B pote formę geniti contrarius, non manet; materia autem ſemper manet) conſequens fit, vt ſit ipſa formæ priuatio.

Lege Aphrodiſæum lib. 2. Nat q. capite 11.

Solui 1. arg. Argumenta verò ſuperiùs adducta hunc in modum explicanda ſunt. Ad primum, omiſſa Græcorum & Latinorum Interpretum in eo loco enarrando diſſenſione, reſpondendum eſt, neceſſariò manere principia, non omnia, ſed quæ in rei genitæ compoſitionem coeunt: vel omnia ſimpliciter manere, id eſt, omnia ad C quamlibet generationem, ſeu ſingula tria ad ſingulas generationes concurrere, vt Ammonius & alij interpretantur.

Horum explicationes collegit Zimara in ſuis dilucidationibus.

Solut. 2. Ad ſecundum, Priuationem dici Principium per accidens, nõ generationis (ſic enim principium per ſe eſt) ſed compoſitionis, quatenus materiæ, ex qua compoſitum coaleſcit, accidit, habere in ſe priuationem formæ. Aduertit etiam D. Thomas in explicatione eius loci, dici priuationem principium per accidẽs, D ſi accipiatur pro priuatione formę alterius rei, non eius, quæ gignitur.

Solut. 3. Ad tertium, admittenda eſt maior propoſitio, neganda minor; & ad eius probationem dicendum; materiam, quamdiu formam non habet, eſſe illa abſolutè priuatam, aptamq; ex ſeſe ad eam recipiendam; quamuis proximam & completam aptitudinem tunc ſolùm obtineat, cùm peruentum fuit ad terminum, complementumque omnium accidentium, qui- E bus ab agente diſponitur, qui terminus in ipſo tantùm generationis momento datur: extrinſecè tamen, cùm in eo omnia prædicta accidentia ex toto pereãt, abſceſſu formæ ac prioris, factaque vſque ad materiam primam reſolutione, vt in libris de Ortu & interitu dicemus. Vt verò in ipſo puncto generationis prius natura, quàm materia formam recipiat, ineſt ei ſumma aptitudo ad ipſam recipiendam, ex vi accidentium, quæ toto tempore præcedenti in ea fuerunt, & in ea prægreſſione naturæ, ſiue in eo priori, vt loquuntur, inſidet in materia exactiſſima formæ priuatio. F Nec repugnat, in eodem inſtanti temporis ſecundum aliam & aliam conſiderationem, dari in materia & priuationem formæ, & ipſam formam; licet talis priuatio in eodem inſtanti re ipſa ac ſimpliciter aboleatur.

Solut. 4. Ad quartum dicito, ſi illud pronunciatum, eſſe principium eſt eſſe ens; ſignificet, quidquid principij rationem habet, neceſſario eſſe ens, falſum id eſſe: ſi autem ſenſus illius ſit, id, cui relatio principij conuenit, poſſe aliquam rationis entitatem intellectus beneficio obtinere, eo modo, quo ſuperiùs diximus: tunc verum quidem eſſe, quod in prædicto effato aſſumitur; ſed non rectè ex eo concludi, priuationem in ſe ſpectatam eſſe ens, ſeu poſitiuum aliquid.

Solut. 5. Ad quintum, negari debet, id, quod eſt ens, non poſſe à nõ ente dependere, dummodo ab eo non dependeat, vt ab influente, aut impertiente aliquod eſſe, ſed tanquam à termino, atque vt ab eo, quod eſſentialiter ad ſuum conceptum requirit. Ita verò ſeſe habet generatio reſpectu priuationis.

Quomodo ens poſſit pendere à non ente.

QVÆSTIO IX.

NVM IN QVALIBET RE NAturali, præter materiam danda ſit forma ſubſtantialis, necne?

ARTICVLVS I.

FORMAM SVBSTANTIALEM antiquioribus Philoſophis magna ex parte ignotam, poſterioribus notam fuiſſe.

INſtitutæ diſputationis ſeries poſtulat, vt de tertio rerum naturalium principio, hoc eſt, de forma diſſeramus. Porrò ineſſe rebus naturalibus non materiam ſolùm, ſed etiam formam, quæ ſit pars quidditatis, licet veteres Phyſiologiæ auctores, vt conſtat ex 1. libro Metaphyſ. cap. 2. & ex ijs, quæ tradit Laertius lib. 7. de Vitis Philoſophorum; magna ex parte latuerit: agnouit tamẽ in primis Italicæ ſectæ inſtitutor Pythagoras; tum eiuſdem familiæ alumnus Timæus Locrenſis, qui materiam ex ſe nullas habere formas, & tamen eas ſubinde poſſe recipere, varijs ſimilitudinibus expreſſit, in hunc ferè modum: Qui vnguenta ſuauiter redolentia confecturi ſunt, humidam materiam, quam certo condire odore volunt, ita præparant, vt odorem nullum proprium habeat. & qui materijs mollibus, & ceſſioniq; cedentibus, figuras imprimere aliquas volunt, nullam omnino priorem in eis figuram apparere patiuntur, ſed exactiſſimè quadam leuigatione eos poliunt. Ita illud, quod in omnib⁹ paſſim cæterorũ omnium ſimulacris rectè figurandum eſt, his omnibus formis natura ſua carere neceſſe eſt. Hæc Timæus apud Platonem. Ipſe autem Plato ex propria quoque ſententia, (vt liquet ex ijs, quæ ab eo varijs in locis, & ab Alcinoo in libro de eius doctrina, capite 8. tradita ſunt) ſubſtantiales formas poſuit. Quarũ duo genera ſtatuit, vnum expers

Pythagoras & Timæus formarũ aſſertores.

expers materiæ; quod ideam dixit: alterũ cum materia coniunctum, quod formæ nuncupatione minus dignũ credidit, ideoq; receptam imaginem appellandum cenſuit.

Ariſtoteles.

Iam vero Ariſtoteles, ſubſtantialium formarum poſitionem multò apertiùs & luculentiùs aſtruxit, plurimis in locis, vt hoc in lib. cap. 7 text. 65. & lib. 2. cap. 1. text. 12. Item 2. de ortu & interitu cap. 9. text. 51. lib. 2. de anima cap. 1 & in toto eo opere. lib. 7. Metaph. cap. 4. & lib 12. cap. 2. Cuius ſententiam omnes ferè conſequentes Philoſophi magno cõſenſu approbarunt; & ſi ex Platonicis nonnulli, magiſtri ſui veſtigia perſequentes, circa modum, quo forma cum materia ſocietatem coit, à Peripateticis diſſenſerint; qua de re ſeparatim ſuo loco.

ARTICVLVS II.

AFFIRMATIVAM QVAESTIOnis partem omnino veram eſſe.

SOlet autem ſubſtantialium formarum aſſertio multis ex capitibus longo rationum ductu, à Philoſophis comprobari. Nos potiora tantùm argumenta in medium afferemus quorum primum ita habet.

1 ratio.

Res naturales ſunt compoſitæ, non ex materia duntaxat; quia cum hominis, lapidis, & leonis eadem ſit communis materia, eadem foret omnium D eſſentia, & definitio: habent igitur præter materiã proprias formas quibus inter ſe differant.

Reſponſio.

Quod ſi quis occurrat, compoſita phyſica conſtare ex materia, quæ ſit ſubſtantia, atque etiam ex forma, non tamen quæ ſubſtantia ſit, ſed accidens; is facilè confutabitur.

Confutatio datæ reſponſionis.

Imprimis hoc modo: Materia eſt nuda potentia, vti ſuperiùs demonſtrauimus, & tamen eſt ſubſtantia, vt aduerſarius fatetur: ergo & forma multo maiori iure ſubſtantia E erit. Secundo; ſi forma eſſet accidens, nulla eſſet generatio ſubſtantialis ſiquidem materia gigni non poteſt; inductio verò accidentium, non ſubſtantialis, ſed accidentaria generatio eſt. Tertio; vel ipſa compoſita naturalia ſunt accidentia, vel ſubſtantiæ: ſi accidentia, non igitur conſtituuntur ex materia, quæ ſit ſubſtantia: ſi ſubſtantiæ, non ergo conſtant ex forma, quę ſit accidens; alioqui aut nõ ſubſtantia ex ſubſtantijs, aut non accidens ex ac- F cidentibus coaleſceret, quorum neutrum fieri poteſt.

2 ratio.

Rurſus idem hunc in modum ſuadetur. Singulis rebus naturalibus aliquæ propriæ & peculiares functiones conueniunt, vt homini ratiocinari, equo hinnire, igni calefacere, atque ita cæteris: ſed eiuſmodi functiones oriri nequeunt à materia, quæ, vt ſuprà oſtendimus, nullam effectricem vim habet: oriuntur ergo à ſubſtantiali forma. Nec ſatiſfaciet, qui dixerit proficiſci à materia inſtructa ac-

A cidentibus. Quæro enim, cur iſthæc potiùs accidentia in hac materia, quàm illa conſpiciantur; cur igni potiùs calor, quàm frigus cõperat? cur aerem leuitas, non grauitas ſequatur?

Materia nullum ex ſe accidens profundit.

Cùm igitur huius rei cauſa ad materiam referri non poſſit, tum quia ob inſitam inertiam, nudæq; potentię ſterilitatem, nullum ex ſe accidens profundit; tum quia cùm vna atq; eadem ſit in rebus ſublunaribus, eadẽ ijs omnibus accidentia promiſcuè ineſſent; planè B ſequitur talium accidentium originem ad formam ſubſtantialem, vti ad ipſorum fontem referendam eſſe.

Subſtantialis formæ encomia.

Proinde negari non poteſt, vnicuiq; rei naturali ſuam ineſſe formam ſubſtantialem, ex qua conſtet, à qua gradus præſtantiæ & perfectionis in compoſitis phyſicis deſumantur; à qua omnis rerum propagatio dependeat; à qua ſua cuiq; rei nota & character inſideat; quæ, quidquid operis in natura fit pro ſua fa- C cultate moliatur; quæ omnes eliciat, tum virę, tum reliquorum munium, actiones; cui accidentia tanquam inſtrumenta ſubſidio veniãt; quæ demiq; ſpectabilis huiuſce mundi theatrum, ſua varietate ac pulchritudine mirificè diſtinguat atq; exornet.

QVAESTIO X.

VTRVM APTA IDONEAQVE ſit formæ ſubſtantialis definitio.

ARTICVLVS I.

SOLVTIO PROPOSITAE dubitationis.

CVm varia ſint formarum genera; quandoquidem aliæ ſunt accidentariæ, vt calor; aliæ ſubſtantiales, vt anima: rurſusq; ſubſtantialium aliæ aſſiſtentes, vt intelligentia mouens cœlum; aliæ informantes, vt formæ elementorum, ſtirpium, & animalium: non quęrimus hoc loco de definitione formæ in commune; ſed ſubſtantialis informantis duntaxat.

Cuius formę definitio inquiratur.

Huius ergo deſcriptionem paucis complexus eſt Ariſtoteles 2. lib. cap. 3. tex. 28. aiens, formam eſſe rationẽ quidditatis, id eſt, id in quo cuiuſque compoſiti naturalis eſſentia præcipuè continetur; ſeu, quod eſſentiam rei cuiuſque definitionem abſoluit, & ab alijs diſtinguit. Apertiùs hunc in modũ definiri poteſt:

Formæ definitio.

Forma eſt actus ſimplex, ſubſtantialis, vnum per ſe cum materia conſtituens.

Eius enucleatio.

Dicitur actus, ad excludendam materiam: ſimplex, ad reijciendum quodlibet ex multis actibus inter ſe diuerſis concretũ, vt album, dulce. Subſtantialis, ad remouendas formas ſimplices accidentarias: Deniq; dicitur, conſtituens vnum per ſe cũ materia; propter intelligentias, quæ nequeunt cum materia in vnius cõpoſiti naturam venire. Aduerte autem verbum illud,

conſtituens, non ita accipiendum, qnaſi forma exiſtimari non debeat, niſi quę actu vnum per ſe cum materia componit: ſic enim animus rationis particeps, dum extra materiam per ſe cohæret, non eſſet forma; cùm tamen ex ſua eſſentia, à qua deſtitui nequit, ſit actus & forma corporis. Ea igitur particula ſic intelligenda eſt, vt forma conſtituat, id eſt, ſuapte natura cõſtituere poſſit, vnum per ſe cum materia.

ARTICVLVS II.

QVIBVS NOMINIBVS SVBſtantialis formæ vis & præſtantia à Philoſophis deſcribatur.

SAnè verò vt multiplex eſt formæ dignitas: ita eam Philoſophi varijs nominibus appellarunt, & quaſi definierunt. *Pythagoras.* Pythagoras eã vocauit Vnum; quòd incertam ac vagam materiæ rationem, in vnam certámve ſpeciem contrahat: vel quòd vnitatem affectet; ſicuti matēria multitudinem ſeu diuiſionē, tum quòd anima, quæ inter formas principatum habet, vnionem elementorum, partiumq́; corporis efficiat. Nam cùm corpus ex elementis coalitum in perpetuo fluxu ſit, continentis cuiuſpiam opera egebat, ne fatiſceret. Hinc eſt illud Pythagoræorum dogma: Rerum tria ſunt initia, infinitum, Vnum, Duo; hoc eſt, Deus, Forma, Materia.

Timæus. Timæus Locrus apud Platonem, eam dixit Mentem, aiens mundum hunc, qui ſub aſpectum cadit, neceſſitate, id eſt materia; & mente, id eſt, forma conſtare: quo loco formam mentem appellauit, quòd ſit adumbrata quędam primi ac puri actus, diuinæq́; mentis ſimilitudo. *Platonici.* Ob quam etiam rationem à Platonicis Diuina ſoboles dicta eſt. *Plato.* Nuncupat item Plato formas phyſicas, Similitudines & Effigies, quòd ſint imitationes quędam idearum: & Vmbras, quòd eam videantur habere rationem ad ideas, quàm vmbræ ad corpora. Ideoque 7. de rep. ait, nos in hoc mortalium orbe, non aliter atq; in ſpecu, eſſe collocatos, ac ſolas inſpicere rerum vmbras, quas ob aſſuetudinem exiſtimamus verè eſſe.

Ariſtoteles. Apud Ariſtotelem nuncupatur forma Diuinum, Pulchrum, Optimum, Finis. Diuinũ, quòd ſit participatio quædam diuini eſſe, vti proximè dicebamus: pulchrum, quòd materiam decoret, totamq́ue mundi quaſi ſcenam, ſpectanda varietate exornet: optimum, quòd ſit quidpiam maximè perfectum & appetibile: finis generationis, quòd genitor in re, quam efficit, eam ſibi vti propriæ formæ effigiem exprimendam proponat, vt declarat D. Thomas 1. p. qu. 44. art. 4. *Alij.* A' quibuſdam appellatur Terminus, quoniam vt antea dicebamus, materiam diffluentē ac vagam, certis finibus coerceat, veluti norma quædam

A menſuraq; rerum. Vnde Ariſtoteles 3. huius operis ca. 7. tex. 67. dixit formam cauſam eſſe terminationis & continentiæ. Ab alijs dicitur Character, quòd cuiq; rei quaſi notam inprimat, qua cognoſci & diſtingui poſſit à cæteris: vnumquodq; enim ex ſua forma ſpectatur ac ſecernitur. Deniq; vulgari nomine dicitur forma, quòd ſicuti forma per artem inducta materiam ſecundariã, vt æs & lignum; ita ipſa materiam primam concinnet atq; efformet. B Plura in hanc ſententiam ſcripſit Albertus M. hoc in lib. tract. 3 cap. 17.

QVAESTIO XI.

VTRVM EX FORMA SVBſtantiali & materia vnum fiat?

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA IN NEGATIuam partem controuerſiæ. C

SVperiori quæſtione, cùm formam definiremus, aſſeruimus, ex illa & materia vnum quidpiam effici: nunc ad illuſtriorem rei notitiam, an id ita ſe habeat, diſquiremus. Ac primùm nonnulla ſeſe offerunt argumenta, quibus negatiua pars oſtendi videatur.

1. arg. Primum eſt, Vel ex materia & forma ſubſtantiali ſit vnum, interuentu alicuius medij, D quod eas conciliet, & mutuò connectat; vel proximè abſque vllo medio, aut vinculo: ſed neutrum horum videtur dandum: non igitur ex materia & forma ſubſtãtiali vnum fit. Probatur Minor, quoad priorē partem; quia tale medium ſi daretur, oporteret eſſe aliquod accidens, quod prius in materiam reciperetur: id verò eſſe non poſſe ex eo oſtenditur; quia cùm inter actum primum & ſecundum ſit ordo eſſentialis, nequit materia ſecundum ante E primũ admittere. Item, quia ſi eſſet accidens, iam materia & forma accidentario nexu iungerentur; nec ex illis vnum quid ſubſtantiale, ſed accidentarium coaleſceret. Quoad poſteriorem verò partem ſuadetur eadem Minor; quia vt Proclus ait comm. 3. in Timæum, multitudo omnis, niſi incompoſita futura ſit, eget conciliatrice harmonia, hoc eſt, requirit proportionem accõmodationemq́; ipſarum rerum inter ſe, quę accommodatio non niſi ter- F tio aliquo, velut ſequeſtri, perficit. Item, quia ſi forma poſſet per ſe atq; immediatè copulari cum materia; poſſet ei ſaltem diuina virtute ſine media quantitate vniri; ſicq́; ex anima rationali & materia reſultaret compoſitũ vnum per ſe, quod nõ aliud foret quàm homo. Quare exiſteret homo ſine capite & corde, cæteriſq; partibus integrantibus; quod non videtur concedendum.

2. arg. Secundum, Si ex materia & forma ſubſtantiali fieret vnum per ſe, fieret quoq; ex materia & forma accidentaria per ſe vnum: ſed ex

his nõ ſit, vt palam eſt: ergo nec ex illis. Maior probatur; quia vtrobiq; videtur par ratio inueniri, cùm non ſolùm forma ſubſtantialis, ſed etiam accidentaria ſeſe habeat ad materiã, vt actus ad potentiam, quam perficit.

3. arg. Tertium. Quæ magis diſtant, minùs inter ſe vniuntur; ſed forma ſubſtantialis & materia magis diſtant, quàm accidens & ſubiectũ, cùm forma ſubſtantialis ſit ens in actu, materia ens in potentia: contra verò tam accidens, quàm eius ſubiectum ſint entia in actu: Igitur minùs poterũt inter ſe vniri forma & materia, quàm accidens & ſubiectum: quare cùm hæc non conueniant in vnam tertiam naturam, quæ ſit ens per ſe, neq; illa conuenient.

4. arg. Quartum. Ea, quæ non affectant mutuam vnionem, nõ poſſunt inter ſe naturaliter coniũgi: ſed materia cùm ſit, vt alibi diximus, cauſa diuerſitatis & multitudinis; (vnde à Philoſophis dualitas & infinitum vocabatur) minimè affectat vnionem: non poteſt ergo naturaliter cum forma coniungi; proindeq; nec ex mutuo eorum complexu vnum quid exiſtet.

5. arg. Quintum. Saltem inter materiã & formam humanam non poteſt naturalis nexus intercedere: ergo ſaltem hæ non poſſunt in vnius compoſiti per ſe naturam connecti. Antecedens probatur: quia ſi talis vnio eſſet naturalis, ſequeretur animam ſeparatam habere natiuam propenſionem ad materiam, ſicq; ſtatũ extra corpus eſſe ei violentum; & quod inde videtur conſequi, reſurrectionem corporum futuram naturalem, non verò diuinæ poteſtatis miraculo exhibendam; quod falſum eſt.

6. arg. Sextum. Si ex hac forma & hac materia fieret vnum per ſe, pari ratione ex hac forma & quacunq; alia materia poſſet effici per ſe vnũ: ſed non poteſt; ergo, &c. Maior probatur: quia quęlibet materia prima eſt pura potentia; quę videtur eſſe tota ratio, cur ex illa & forma ſubſtantiali dicatur vnum fieri. Minor inde ſuadetur: quia ſi ex hac forma & qualibet materia poſſet fieri vnum, vtiq; habet hæc forma ſine diſcrimine ordinem ad quamlibet materiam: quod tamẽ falſum eſſe ea ratio oſtendit, quia non magis pendet forma à certo efficiente, quam à certa materia, à qua educitur, cuíve vnitur. Quare ſicuti forma huius equi, v.g. nequiuit ab alio, quàm à proprio ſuo progenitore effici, ita nec è cuiuſuis materiæ, ſed certæ & definitæ poteſtate educi potuit. Et quod inde conſequens eſt, non cuilibet materię, ſed certæ ſibiq; à natura deſtinatæ, ad vnius compoſiti ſocietatem coniungi poterit.

ARTICVLVS II.

CONCLVDITVR PARS AFfirmatiua quæſtionis.

Quinq; vnitatum modi. VT propoſitæ quæſtioni ſatisfiat, prænotandum eſt, quinq; eſſe, quod ad præſens inſti-
A tutum attinet, vnitatum diſcrimina, à quibus totidem modis vnum dicitur. Prima vnitas eſt aggregationis, vt in aceruo lapidum. Secunda ordinis, vt in exercitu, quæ maior eſt, quàm prima; magis enim vniuntur, quæ ordinem habent, quam quæ turbata confuſione diſſoluta ſunt.

Tertia eſt vnitas per accidens, vt in accidente, & ſubiecto cui inhæret; quæ maior eſt quàm ſecunda; etenim in ſecunda nullum eo-
B rum, quæ ordinem habent, in altero inſidet. Quarta eſt vnitas per ſe in rebus compoſitis, quæ videlicet reſultant ex compoſitione partium, in aliquã tertiam naturam coeuntium; qualis cernitur in quantitate bipalmari, compoſita videlicet ex duob. palmis inter ſe, vno eodemq; communi termino coniunctis. Et hæc vnitas maior eſt, quàm tertia, cùm vnitas per ſe reddat abſolutè vnum; vnitas verò per accidens nõ niſi cum adiectione & ſecundum
C quid. Quinta eſt vnitas per ſe in rebus ſimplicibus, & in ſubſtantijs à materię commiſtione liberis: & hæc cæteris longe præſtat, cùm emineat extra omnem compoſitionem partium realiter diſſidentium. Cùm ergo ab his quinque vnitatum differentijs vnum dicatur, dum in quæſtionem adducimus, vtrum ex materia & forma vnum fiat, accipiendum eſt vnũ, vnitate quarto modo ſumpta.

Concluſio ſit: Ex materia & forma ſubſtan- *Concluſio.*
D tiali fit vnũ per ſe. Hæc traditur ab Ariſtotele li. 2 de anima cap. 1. text 7. & 8. Metaph. ca. 6. tex 15 a D. Thoma prima part. q. 76. art. 7. Scoto. 8. Metaph. c. vltimo q. 4. Durando in 2. d. 12. qu. 2. Aleuſi 3. part. quæſt. 7. memb. 1. art. 1. Eſtq; eius veritas inde conſpicua, quia ex formæ & materiæ nexu reſultant compoſita naturalia; vt homo, ignis, cœlum aliaq; eiuſmodi, quorum vnumquodq; eſt totum quid per ſe vnum. *à Sonc 8. Metaph. qu. 28. Iauello q. 7.*

E Si quis verò ſciſcitetur, quænã huiuſce mutuæ cohæſionis & nexus cauſſa ſit? dicendum inprimis, non poſſe materiam & formam in vnum coniungi, niſi illa ad hanc recipiendam idoneis accidentibus ab agente præparetur; atq; ita dari cauſſam extrinſecam prædicti nexus, nempe ipſum generans: tum præterea diſpoſitiones ab eo inductas; quæ partim ad cauſſam ipſam efficientẽ, partim ad materialem ſpectant. Ad efficientem, quatenus ſunt *Diſpoſitiones ab agente inducta ad q. genus cauſſæ pertineant.*
F inſtrumenta, per quæ generans operatur: ad materialem, quatenus vagam materiæ potentiam coërcent, habilemque reddunt ad hanc certam & definitam formã recipiendam. Cæterùm nulla datur interna cauſſa media, cur ex materia diſpoſita, & ex forma ſubſtantiali vnũ per ſe fiat (eo modo, quo, verbi gratia, in linea datur punctum, copulans in vnum duas lineæ medietates) nec huius rei alia ratio eſt, niſi quòd pura potentia, eiuſque actus ſubſtantialis, ad ſe primò viciſſim ordinantur, & ingenita propenſione abſque alio medio in *Cur ex materia & forma ſubſtantiali fiat vnum per ſe.*

vnum conſpirant, ac deniq; naturali quadam ſocietate ad totum perficiendum vniuntur, vt locis antè citatis docet Ariſtoteles, ediſſeritq; Scotus in 2.d.12.qu.1.& Auerroes 2. de anima, commento 7. D. Thomas 2. cōtra gent. cap. 70.

De hoc Academicorum dogmate Galenus lib. de dogm. Plat. & Hip. Beſſario libro 3. contra Calumn. ca. 22 Fernelius li. 4. Phyſ. c. 2.

Quare minimè audiendi ſunt Academici, qui, quòd viderent hominis formam & materiam, naturas eſſe quàm maximè diſpares, commenti ſunt, animum noſtrum à ſummo rerum opifice conditum, priuſquam denſum hoc & tenebricoſum noſtri corporis ergaſtulum ſubeat; inprimis corpuſculo quodam illuſtri, tanquam ſimplici veſte indui; tum alio ſubtili quidem, ſed minùs ſplendido, & ex tenuium præſertim elementorum permiſtione concreto exterius contegi; vt iis ſtipatus, in tertium hoc mortale corpus ingrediatur, & huiuſce medij interiectu cum eo ſocietatem coëat. Hæc inquam Academicorum, non tam dogmata, quam inſomnia, auſcultāda nequaquam ſunt. Vt enim in præſentia omittamus cum errorē, quo humanos animos ante propria corpora conditos faciunt; etſi materia & forma, ſiue humana, ſiue alia quæcunq;, vſq; adeò inter ſe naturis diſtent, vt ſint primò diuerſæ; poſſunt tamen ſine eiuſmodi vinculo in vnius compoſiti rationē arctiſſimè aſſociari: quia ad id non naturæ ſimilitudo ſpectari debet, ſed coaptatio & proportio, quæ magna eſt rerum conciliatrix. Vnde & Plato ipſe, tam mundi, quam hominis partium vincula, proportiones eſſe, quibus ſingula inter ſe colligantur, in Timæo prodidit.

Proportio magna rerū conciliatrix.

ARTICVLVS III.

DVBII CVIVSDAM enodatio.

SAnè cùm formæ tanta ad ſocietatem cum materia ineundā inſit propenſio, iure quæſierit aliquis; num anima ſeparata non impedita, poſſet vt propria ſemetipſam vnire corpori, ſi et omnibus ſuis organis, totoq; accidentium apparatu inſtructū, abſq; alia forma ſubſtantiali diuinitus offeratur. In hac dubitatione affirmatiuā partem ſequutus eſt, præter alios, Henricus Gandauenſis, quodlib. 11. q. 14. negatiuam Scotus, in 4. diſt. 43. qu. 3. art. 3. & Capreolus, eadem diſt. q. 2. art. 3. Richardus verò ibidem, in 3. principali q. 2. vtranque probabilem iudicat.

Cum Henrico videtur ſentire Aureolus, & Bernardus apud Capreolum ead. qu.

Placet opinio Henrici. Non eſt enim cur negemus, poſſe animam ſeſe intimè præſentem exhibere tali corpori, quemadmodum & ſpatio, in quo conſiſtit, & aeri a quo ſpatium occupatur, intimo atq; indiſcreto ſitu adeſt. Deinde, cùm animam in corpore diſpoſito, vt in proprio perfectibili exiſtentem, naturæ neceſſitate ſequatur informatio animatioq; eiuſdem corporis, non ſecus ac albedinem A corpori inhærentē dealbatio; vtiq; non eſt etiam, cur inficiemur, copulatum iri tunc animam Socratis cum ſuo corpore, ita vt ex vtriuſque nexu Socrates reuiuiſcat. Non enim propterea id, quod interierat, dicetur idem numero redire per naturam; ſed vi miraculi, quo ponimus conſtitui diuinitus materiā eo modo, quo diximus. Neq; etiam tunc deſiderabitur actio, qua attingatur vnio animæ cum corpore: tum quia in hominis generatione eiuſmodi B actio ex parte generantis, non eſt diſtincta ab illa, qua materia congruis diſpoſitionibus præparatur, quæ præparatio in hoc euentu diuina virtute præſtanda eſt. tū quia, vt anima Socratis eadem actione creatur, & vnitur materiæ; ita nunc eadem actione, qua ſeſe in materiā intulerit, eidem copulabitur. Et verò id amplius habet ortus aliarum formarum, quæ è materiæ ſinu educuntur, quòd præter illam, vel illas potiùs actiones, quibus C materia ad earum receptionē diſponitur (tot enim interueniunt actiones, quot accidentia realiter diſtincta à generante in materiam inducuntur) alia quoque detur actio ab eodem generante elicita, quæ ad formam intrinſecè terminetur, eam ſimul producendo & copulando cum materia. Quod in animam hominis minimè cadit: hæc enim, vt eſt per ſe ſubſiſtens atq; immaterialis, ita corporea generātis actione immediatè, ſiue intrinſece attingi D nequit: etſi dici poſſit extrinſecus attingi actionibus, materiā ad ipſius introductionem concinnantibus.

Occupatio.

Lege Capr. in 2. d. 19. q. 3. art. 3. Scot. d. 17. qu. 1.

Lege Ferrar. 2. cōtra gent. c. 26. Sonc. 7. Metaph. q. 25.

Vt verò ea, quæ diximus, planiùs intelligas, aduerte, circa prædictam vnionem materiæ cum forma, vnionē trifariam ſumi. Primùm, pro actione, qua forma materiæ vnitur. Secundò, pro illapſu, quo forma ſeſe in materiæ ſubſtantiam penitus inſinuat, pariterq; ſubſtātia materię in ſe, ac quo quaſi premio formam E recipit, qui nexus eſt vnio ſubſtantialis. Tertiò, pro relatione vnionis, quæ conſurgit inter materiam & formam. Hæc ergo tria in eodem temporis puncto conſtant, eo tamen ordine, vt actio, qua forma materiæ iungitur, ſit prior natura, quàm vnio ſubſtantialis; (ſiquidem hæc illam ſupponit) & vnio ſubſtantialis prior ſit, quàm relatio vnionis; quia illa proximum eſt huius fundamentum, ſiue, vt vocant, ratio fundandi. Verùm præter hæc datur vnitas to- F tius compoſiti, quod eſt tertia quædam natura, à materia & forma realiter differēs, vt † alibi ſtatuimus.

Vnio tripliciter accipitur.

Lege Caiet. 1. p. q. 76. ar. 1.

† Cap. 2. huius lib. qu. 2. art. 3.

ARTICVLVS IIII.

RESPONSIO AD ARGVmenta primi articuli.

NVnc primi articuli argumenta ſoluamus. Ad primum dicendum eſt: inductis à generante ſiue à cauſa effectrici accidentibus,

Sol. 1. arg.

quibus.

quibus materia ad recipiendam formam idonea redditur, non requiri aliquod medium, quo materia & forma inter ſe concilientur, ſed ſuopte ingenio ac per ſe immediatè copulari. Itaque danda eſt prior pars maioris, in hunc ſenſum intellecta, & ad primam eius impugnationem dicendum, vt plura in vnum coëant, egere mutua accōmodatione & proportione inter ſeſe; verùm hanc inter materiam & formam dari, vti diximus. Quod verò ad ſecundam impugnationem attinet, Henricus Gandauenſis quodl. 7. q. 17. Aegidius in 1. d. 23. q. 2. Sonc. 5. Metaph. q. 22. Maironius in 4. d. 12. q. 8. negant, poſſe diuinitus effici, vt forma materiam omni quantitate exutam informet. Idemque de mente ſancti Thomæ eſſe, ac ſibi videri probabile, ſcripſit Capreolus in 1. d. 42. q. 1. art. vltimo. Nobis tamen oppoſitum videtur cum Argentinate, in 3. d. 5. q. 1. art. 1. Scoto in 4. d. 10. q. 2. Baſſolio d. 12. q. 2. & alijs. Nec enim ex eo vlla ſequetur implicatio. Itaque poteſt diuina virtute anima Socratis nudæ materiæ vniri: quo in euentu reſultabit ex ijs compoſitum quoddam naturale, nempe Socrates, cōſtans partibus phyſicis, ad eius eſſentiam pertinentibus; licet organorum apparatu & integrantium partium diſtinctione careat. Hæc enim, vt Socrates cohæreat, non abſoluta, ſed phyſica tantùm neceſſitate exiguntur, cùm ſint accidentia materiæ, totiq; compoſito aduentitia.

Sol. 2. Ad ſecundum, neganda eſt maior, dicendumq;, non eandem eſſe rationem in forma accidentaria, atq; in ſubſtantiali, vt ex vtrauis ſimul cum materia vnum fiat. Materia enim per ſe primò ordinatur ad formam ſubſtantialem, vt potentia ad actum ſui generis inſita proportione idoneum, aptumq; vt ambo in vnam tertiam naturam coëant: quæ habitudo inter materiam & accidentariam formā nequaquam cernitur. *Obiectio.* Quòd ſi quis opponat, Ariſtotelem libro 2. de anima cap. 1. text. 7. aſſerere, ex corpore & anima fieri vnum, quemadmodum ex cera & figura. Quare ſi ex his non efficitur vnum per ſe, nec ex anima & corpore, & vniuerſim nec ex materia & forma vnū per ſe conſtare. *Dilutio.* In promptu eſt quod reſpondeamus; nimirum, ſimilitudinem formæ & ceræ non in eo poſitam eſſe, quòd eadem ſit vnitas eius, quod ex anima & corpore, & eius, quod ex cera & figura reſultat: ſed quòd neq; anima, neq; figura egeant medio, quo connectantur ad conſtituendum compoſitum: etſi quoad vnitatem diſpar ſit vtriuſq; compoſiti cōditio, cùm alterum ſit vnum per ſe, aliud verò per accidens.

Sol. 3. Ad tertium Dicendum, quæ magis diſtant quoad proportionē, minùs inter ſe vniri, non tamen quæ magis diſtant ſecundum naturas: nunc verò materiam & formā, ſi mutua vtriuſque proportio & habitudo ſpectetur, maiorem inter ſe habere conuenientiam: ad con-

A dendum vnum, quàm ſubiectum & accidentia, vt ex dictis patet. At non deeſt, qui probare contendant, ex ſubiecto & accidente effici vnum per ſe, propterea quod generatio accidentaria, qua Socrates albeſcit, eſt mutatio per ſe vna, quæ proinde in vnum terminū per ſe ferri debet, non in alium, quàm in compoſitum ex Socrate & albedine. *Obiectio.* Reſiſtendum tamen his erit, fatendo, eam mutationem eſſe per ſe vnam; ſed negando, terminari ad com- *Reſponſio.*
B poſitum ex Socrate & albedine: re enim vera non terminatur niſi ad album, quod eſt quid per ſe vnum, vtpote importans primariò albedinem; ſecundariò, & vt connotatum, Socratem, cui albedo inſidet.

Sol. 4. Ad quartum, negandum eſt, materiam non affectare vnionem cum forma, ſiquidem naturali propenſione in eam fertur, ipſamq; expetit, vt alibi ex Ariſtotele & Platone docuimus. Neq; obſtat, quòd à quibuſdam Philoſo-
C phis materia diuiſionis & multitudinis cauſa perhibeatur; (ob id videlicet potiſſimùm, quòd in ſublunari orbe, dum alias atque alias formas ſucceſſione admittit, & ipſa vna eademq; ſecundum ſpeciem manens in varias partes ſecatur, ſingularium ſenſibilium multitudinem & diuerſitatem mundo exhibet) Non enim hoc mutui inter ipſam & formam amoris conſenſum conſpirationemq; adimit, cùm via amoris ex parte materiæ in eo conſi-
D ſtat, quòd ad formas inclinetur, eaſq; in ſe recipere exoptet, & receptas ſuo gremio complectatur ac foueat, nec niſi cōtrariarum qualitatum impulſu dimittat.

Cur materia diuiſionis ea multitudinis cauſſa dicatur.

Sol. 5. Ad quintum, negandum eſt antecedens, & ad eius probationem dicendum; animam habere ad corpus naturalem inclinationem, etiam dum eſt ab eo ſeparata: & hunc ſtatum nec eſſe illi violentum, cùm ei anima ipſa non renitatur, quod ad rationem violenti exigi-
E tur: nec tamen naturalem (quidquid putarit Auicenna, cuius opinionem alibi confutauimus) cùm naturale ſit animæ, eſſe in corpore, cuius forma eſt: ſed eſſe ei præter naturam, vt ſentit D. Thomas 1. p. q. 89. art. 1. & Caiet. in commentarijs eiuſdem loci, qui ſtatus inter violentum & naturalem medius eſt. Verùm licet anima ingenitam propenſionem habeat ad corpus, non icirco reſurrectio cenſenda erit naturalis; ſed ſimpliciter ſupra naturam,
F ex parte modi & principij actiui, quod erit virtus diuina, ſupra conſuetum naturæ ordinem & facultatem agens: eſto prædicta reſurrectio ſecundū quid naturalis dici poſſit, videlicet quoad finem, quatenus naturale eſt animæ vniri corpori, vt explicat S. Thomas 4. contra gentes cap. 81. Scotus in 4. d. 43. q. 4.

Ita D. Auguſtinus 12. ſuper Geneſ. c. 35. D. Tho. 1. p. qu. 76. art. 1. ad 6.

Lege d. Tho. in 4. d. 43. q. 1. art. 3. Caiet. 1. p. q. 76. ar. 5. Ferra. loco hic cit. contra gent.

Pro explicatione vltimi argumenti aduerte inprimis, ſi materia cœleſtis & ſublunaria inter ſe ſpecie diſtinguātur, quod in libris de cœlo expendimus; nec materiam cœleſtem habere ordinem ad formas ſublunares, nec-

materiã ſublunarem ad formas cœleſtes; pro- A
indeq; nulla vi,etiam diuina, poſſe ex ijs pro-
miſcuè fieri vnum : quia non ex qualibet pura
potentia & actu ſubſtantiali,ſed ex ijs,quę in-
ter ſe ordinem & proportionem habent , vnũ
conficitur. Si verò formam aliquam ſingularẽ
ex inferioribus , cũ materia inferiori cõpare-
mus,nõ poterit ea cuilibet materiæ(eſto quę-
libet ſit pura potentia ; nec enim ex hoc tan-
tùm ratio vnionis petẽda eſt)per naturã vniri,
ſed ſibi propriæ & peculiari:quia ſi forma ma- B
terialis ſit , pendet naturaliter eius cõſeruatio
& productio ab ea materia, de cuius poteſta-
te elicitur; vt probat ratio adducta in argumẽ-
to,ad cõfirmationem minoris propoſitionis.
Licet non oporteat eam materiam decurſu
temporis eandem prorſus eſſe, quoad omnes
ſui partes,ſed ſaltem eandem continuatione.
Quòd ſi forma immaterialis ſit , hoc eſt, ani-
ma humana pendet etiam à propria materia;
non quoad eſſe, cùm extra illam cohærere va- C
leat; ſed quoad officium informandi.

At enim verò,vt Fonſeca lib.5.Metaphyſ.c.
2.q.14.ſectione 2.& 3. annotauit, quælibet for
ma ſublunaris, poterit cuiuis portioni inferio
ris materię diuina virtute coniungi:non quod ea-
rum inclinatio à Deo mutari poſſit; cùm ſit i-
pſa materię & formæ natura: ſed quia ſi ambę
ſecundum ſe abſolutè ſpectẽtur, ad ſe mutuò
inclinãtur, habentq; congruã proportionem,
vt vniri queant : nullaq; forma ſublunaris ab D
vlla materia inferiori depẽdet neceſſitate ab-
ſoluta,ſed phyſica duntaxat; quatenus hęc nu
mero forma ab agentibus naturalibus , quæ
limitatæ virtutis ſunt, non niſi interuentu &
inſtrumentaria vi horum ſingularũ acciden-
tium, poteſt in hac materia produci,eidemq;
vniri,ſi materialis ſit,vel vniri tantùm,ſi imma
terialis exiſtat. Item etiam (quod ex eo ſequi-
tur) quatenus in nulla materia, præterquam
in hac, datur completa habilitas naturalis , ad E
hanc ſingularẽ formã recipiendã. Quæ cõple-
ta habilitas duo requirit,videlicet proportio-
nem ipſius materiæ ad formam , & aptitudinẽ
ad illam recipiendam,ſibiq; copulandam, vel
vel ad copulandam ſolum,in ordine ad agens
phyſicum. Vnde intelliges, ad vnionem huius
materiæ cum hac forma, diuina virtute pera-
gendam, pauciora requiri , quam ſi eadẽ vnio
agentiũ naturaliũ facultate præſtari debeat.

Materia & forma ſublunaris abſolutè ſpectatæ, ad ſe viciſſim inclinantur.

F

QVÆSTIO XII.

VTRVM OMNES AC SOLAE formæ ordinis naturalis è materiæ ſubiectiuę potentia educantur.

ARTICVLVS I.

VIDERI PARTEM NEGATIVAM verã,quo ad formas naturalis ord.nis.

A Quia formæ,de quibus in hac diſceptatio-
ne agimus,aliæ ſunt naturalis ordinis , vt
forma equi,albedo,quantitas: aliæ non natu-
ralis,vt gratia,lumẽ gloriæ, & formæ artificia-
les(accipimus enim naturale ita preſsè, vt ab
arte facto diſtinguatur) propoſitam diſcepta-
tionem ab ijs,quæ priori genere continentur,
auſpicabimur. Ac primum quòd dicendum
non ſit, eiuſmodi formas de materiæ poten-
tia educi,hunc in modum videtur oſtendi.

Formarum maxima genera.

B Formæ ſecundum rationes, quas Theologi
ſeminales vocant,latent in materia : ergo etſi
ante cuiuſq; rei compoſitæ ortum nondum
ſe probant, actu tamen in materia iam inſi-
dẽt; atq; adeò non ab illa denuò excitantur.
Aſſumptum probatur teſtimonio D. Augu-
ſtini cap. 7. & 8.lib.3. de Trinitate,vbi docet,
omnium , quæ ad oculos noſtros prodeunt,
occulta quædam ſemina in elementis mundi
latêre,per quæ illa,quæ in occulto erant,in a-
C pertum progrediuntur. Accedit, quòd ſi for-
mæ non actu prætacent in materia , ſed à ge-
nitore efficiuntur , nulla generatio reſpectu
materiæ naturalis erit,ſed violenta,cũ ab Ari-
ſtotele lib.3.Ethicorum cap.1. violentum de-
finiatur id , cuius principium extrà eſt , ita vt
nullam id quod patitur,vim conferat.

1.arg.

Secundò. Quod creatur , non egreditur de
poteſtate materiæ , vt Philoſophi vna voce
confitentur , at formæ omnes , ſi nihil earum
D præfuit , è nihilo fiunt ; quod nihil eſt aliud,
quàm creari : Igitur nulla è materiæ poteſta-
te egreditur.

2.arg.

Tertiò. Idem probare licet in formis no-
tionalibus,ſiue intentionalibus, per quas ni-
mirum potentiæ in obiecta intendunt,quales
ſunt imagines colorum,cæteræq; cognoſcibi-
lium rerum ſimilitudines. Nam cùm eductio
realem tranſmutationẽ deſignet,eiuſmodi au
tem formæ ſine rei tranſmutatione aduenjãt,
E quo pacto de ſubiecti potentia educentur.

3.arg.

Formæ intẽtionales.

Quartò. Aſcenſus lapidis , motus circularis
ignis,aſpectus homini cæco diuina virtute col
latus , relatio ſimilitudinis inter duos can-
dores,cæteræque relationes,quæ rebus phyſi-
cis aduenjunt,ſunt naturales formæ:& tamen
has de materiæ potentia non educi , ea ratio
probare videtur ; quia in lapide non eſt poten
tia naturalis ad aſcenſum,ſed violenta;in igne
nõ niſi neutra ad conuerſionem ; in cæco non
F niſi obedientialis ad aſpectum. Deniq; rela-
tiones,ſicuti produci non dicuntur,ita neque
educi dicendæ ſunt.

4.arg.

ARTICVLVS II.

QVIBVS ARGVMENTIS VIdeatur oppoſitum oſtendi, de formis non naturalis ordinis , & de anima rationali.

Contrà

1. arg. De formis artificialibus.

CONtrà verò, quod formæ non naturales à ſubiecti potentia educantur, videtur poſſe cócludi, ac pro artificialibus ita opponimus. Formæ artificiales (vt forma ſtatuæ) habent in ſubiectis potentiam naturalem, quod eis forſitan quis deeſſe crederet: educuntur igitur de illorum poteſtate. Probatur antecedés; primùm, quia ars non quamlibet materiam, ſed natura aptam & idoneam ad opus aſſumit. Vt enim eſt in prouerbio Pythagorico: *Pythagoricum prouerbium.* Non ex quouis ligno fit Mercurius. Deinde, quia alioqui dicendum eſſet, eas formas creari ad eum modum, quo gratia creari dicitur, propterea quòd anima non habeat reſpectu illius naturalem potentiam.

2. arg. De gratia.

Sed quod ipſa etiam gratia excitetur de potentia animæ, probatur. Namq; vel anima in genere cauſæ ſubiectiuæ; per ſe & vi ſua continet, conſeruatq; gratiam diuinitus infuſam; vel ad eam continendam ſupernaturali Dei auxilio eget. Hoc poſterius nó videtur dandú, ſi detur primum, ſequitur animá habere naturalem inclinationem & potentiá ad recipiendam gratiá. Nam quidquid poteſt aliquá formam naturaliter ſuſtinere, poteſt eandé naturaliter recipere. Nihil ergo obſtat, quo minus gratia de animæ potentia eliciatur, proindeq; alia ſimilia dona ſupernaturalia.

3. arg. De forma humana.

Poſtremò, Forma humana prodit è potentia materiæ: non eſt igitur cur inter cæteras rerum naturalium formas ab hac communi lege excipiatur. Antecedens oſtenditur. Primùm, quia non minorem vim habet homo, ad formam ſuæ ſpeciei è materia promendá, quam cæteræ animantes; alioquin præſtantiſſimum animal deterioris eſſet conditionis. Secundo, in materia eſt potétia naturalis paſſiua, ad excipiendam formam humaná: Ergo in ordine agétium naturalium dabitur etiam aliqua facultas actiua, a qua in eandem materiam inducatur. Deinde, quia vis actiua inſtrumenti, poteſt virtute principalis agentis excitari vltra ſuam ſpeciem; vt patet in phãtaſmate, cuius inſtrumétaria opera ac miniſterio, intellectus agens ſpecies intelligibiles in patientem imprimit: Poteſt igitur facultas gignendi, etſi materiæ inhæreat, prout animæ rationalis inſtrumentum eſt, alterius animæ productionem attingere. Quare non videtur negandum, animum hominis elici è potentia materiæ.

ARTICVLVS III.

REFVTANTVR FALSAE QVOrundam ſententiæ.

IN propoſita quæſtione, magna diſſidentium Philoſophorum contentione certatum fuit. Qui enim Anaxagoræ diſciplinam ſecuti ſunt, aſſeruere, formas omnes ſingulis *Opinio Anaxagoræ.*

A in rebus occultas eſſe, viq; gignentis cauſæ ex fortuita ac turbata congerie in ordinem traduci, & quaſi ſopitas excitari, atque in certam ſpeciem componi. Hanc opinionem cap. 4. huius libri confutauit Ariſtoteles. Altera fuit *Platonis.* Platonis ſentétia in Phædone, qui docuit certú intereuntium formas non ſemper in materia extitiſſe; ſed in ipſam ex idearum fontibus, id eſt, (ſi probè eum Ariſtoteles interpretatur) à ſubſtantijs quibuſdam, per ſe extra ſingulas

B ria cohærentibus, in materiæ conceptaculum influere. Hoc etiam placitum multis in locis coarguit Ariſtoteles, oſtendens, eas ſubſtantias nullo pacto in natura dari poſſe, fruſtraque illas ad rerum generationem aſciſci. *Vt 1. Metap. c. 7. text. 25. & li. 7. c. 8 text. 28. & lib. 12. cap. text. 18. & li. 13. à cap. 7. & 2. de gener. cap. 9.* Auicenna autem in ſua Metaphyſica tract. 9. cap. 4. & 1. ſufficientiæ cap. 10. intelligentiam quandam finxit inter cæteras poſtremam, eandemque ſublunaris mundi gubernatricem, à qua in materiam, ab agente phyſico priùs diſ- *Auicenna.*

C poſitam, rerum naturalium formæ inducerentur; quam proinde cholcodem, hoc eſt, formarum datricem vocauit.

Contra illum Platonis, & hunc Auicennæ errorem, reclamat tum natura ipſa, indignè ferens adimi ſibi nobiliſſimam, ſuam operationem, id eſt, generationem ſubſtantialem, tum ſchola Peripatetica communi conſenſu. *Sentétia Peripatetica, de eductione formarum.* Argumentatur verò contra eum D. Thomas 3. contra gentes cap. 69. & 103. alijsque in locis, *Vt 1. par. qu. 65. art. 4. & q. 105 art. 1. de potent. q. 6. art. 3. & li. 9 art. 10. vide etiam Herueum q. 4. de vnit. form.*

D ratione deſumpta è ſeptimo Metaph. Ariſtotelis c. 7. & 8. hunc in modum. Omne agens producit ſibi ſimile: id autem, quod in natura generatur, non eſt forma tantum, ſed compoſitum ipſum (quia eius eſt fieri, cuius eſt eſſe; compoſitú autem proprie eſt, quia per ſe in ſuo eſſe cohæret & ſubſiſtit) oportet ergo, vt ipſum generans non ſit forma tantùm, ſed compoſitum ex materia & forma. Quare nec Platonicæ ideæ, nec intelligentia Auicen-

E næ; ſed id quod ex forma & materia conſtat, formas in materiam inducit, & compoſita naturalia progignit.

Quod ſi quis hanc rationem cauilletur, quòd ex ea ſequi videatur, nullum compoſitum phyſicum poſſe à Deo effici, cùm inter illud, quà tale eſt, & Deum ſimilitudo non ſit: *Impugnatur hæc ratio à Dur. in 2. d. 7. qu. 4. propugnatur à Ferrar. 3. contra gent. ca. 103.* occurrit D. Thomas, compoſitum ex materia & forma aſſimilari Deo, non quidem ſecundum ſpeciem, ſed ſecundum continen-

F tiam virtualem: quatenus formæ omnes & materia ipſa, quæq; ex his conſtituuntur, virtute in Deo inſunt; quod tamen nulli formæ creatæ, quantumlibet naturæ dignitate excellat, conuenire poteſt. Sola enim forma, quæ eſt actus purus, atq; omnis limitationis expers, ad nullum certum effectum coarctatur; ſed circumſcriptè totam eſſendi & operandi vim in ſe cohibet, vt D. Dionyſius 5. capit. de diuinis nom. ſapienter docet.

Ita verò communis eſt Theologorum ſententia, non poſſe vllam ſubſtantiam à mate-

D. Auguſtinus 12. de ciui. cap. 24. & ſequent. & lib. 3. de Trinit. ca. 8. Alenſis 2. par. qu. 43. mẽb. 2. diſt. Thomæ 3. cont. gent. c. 103. D Bonau in 2. d. 7. qu. 2. & aliorum eadem d.

riam abſolutã, excepto Deo formam aliquam, ſiue ſubſtantialem, ſiue accidentariã, in materiam per ſe inducere, ſed duntaxat applicando naturalia actiua paſſiuis; hoc eſt, non poſſe angelos, ignem v. c. producere, niſi cauſas phyſicas, quibus excitari ignis queat, aptè copulando. Id quod etiam hac ratione oſtenditur. Nam ſi poſſent eiuſmodi formas per ſe inuehere in materiam, vel id efficerent tanquam agentia naturalia, vel tanquam artificialia, id eſt, more eorum, quæ arte operantur. Non priori modo; quia cauſæ naturales determinatæ ſunt à natura ad certas actiones, peculiariaque effecta edenda; vt ignis ad producendum ignem, non aquam; calor ad calorem, non frigus: at Angeli nõ ad vnam magis, quàm ad aliam formam exhibendam præfiniuntur. Non poſteriori modo; quia ars ſupponit naturam, atq; ita Angeli ſupponerent formam phyſicam, quam inducere in materiã conarentur. Nullo igitur pacto per ſe formam aliquam gignere queunt. Quia tamen elementorum proprietates, & aſtrorum contuitum, influxumq; ſyderum, ac denique omnium rerũ occultas vires penitus norunt; & corpora quæ ipſis quoad motum localem obediunt, paruo negotio aliunde comportare queunt: non eſt eis difficile, formas, quę per eiuſmodi cauſas in materiam introduci poſſunt, ad eum modum excitare. Atq; hoc pacto Magi, opе dæmonum, quibus ſe nefaria ſocietate aſtringunt, nonnunquam opera edunt admirãda; neq; tantùm ſpectricis & fictitijs rebus oculorum aciem eludunt, ſed veras etiam res, vti veros ſerpentes ſubitò progenitos, aſpectui offerunt, vt præter alios docet D. Auguſtinus 20. libro de ciuitate Dei cap. 19. & 3. lib. de Trinit. cap. 7. & 8.

Magi interdum ope dæmonum res veras aſpectui exhibent.

ARTICVLVS IIII.

APPROBATVR ARISTOTELIS opinio, traduntur'q; variæ potentiarum notiones, quæ ad rem præſentem faciunt.

Sententia Ariſtotelis.

INter ea Philoſophorum dogmata, quæ articulo proximo confutauimus, medium locum tenet Ariſtotelica, & vera ſententia, quæ ſtatuit, formas ante cuiuſque rei ortum, neque actu exiſtere; ſic enim nihil denuò gigneretur: neq; prorſus non exiſtere; alioqui iam aliquid natura ex nihilo efficeret: ſed eſſe poteſtate in materia, & naturalium cauſarum efficacitate, de illius potentia & quaſi gremio exciri, & ad actum perfectionemq; adduci. Quod Ariſtotelis decretũ aſtruit D. Thomas 1. part. quæſt. 45. art. 8. Henricus Gand. quodl. 4. quæſt. 14. Scotus in 2. diſt. 18. quæſt. vnica. Dur. quæſt. 2. Capreolus d ſt. 17. qu. ſt. vnica. Heruæus in tractatu de voit. t: forma-

A rum quæſt. 3. alijque Peripatetici ferè omnes, varijs in locis.

Soncinas 7. metaphy. q. 27. & 28.

Potentia naturalis.

Vt tamen huic doctrinæ lucem afferamus, explicandum erit, quid ſit naturalis potentia; quid ea, quam obedientialem vocant; quid etiam neutra, & violenta. Potentia naturalis eſt ordo, propẽſio inclinatióve, cuiq; rei inſita, ad id quod ſibi conſentaneum eſt, vt potentia materiæ ad formã ſibi proportionatã, vis oculi ad videndum, intellectus ad intelligen-

B dum, denique cuiuſque ſubiecta facultas ſeu capacitas ad actum ſibi naturalem. Potentia obedientialis, eſt aptitudo, ſeu nõ repugnantia, quam res habent ad aliquid obtinendum, ab eo, cui vel præter, vel ſupra naturã modum obedire aptæ ſunt. Quomodo ineſt ligno potentia ad formã ſtatuæ quæ eſt præter naturã, prout natura ab arte diſtinguitur, & humanitati cõuenit potentia ad vnionem cum Verbo diuino, vt D. Thomas ait 3. p. quæſt. 4.

C art. 1. quæ vnio eſt ſupra vim & facultatem totius naturæ creatæ.

De Potentia obedientiali D. Thom. in 2. d. 18. q. 2. art. 2. Capr. in 1. d 42. q. vnica art. 3. Heruæ. trac. de materia cæli qu. 1.

Num verò præter hanc bipartitam potentiæ notionem, danda ſit etiam in rebus phyſicis potentia neutra, & violenta, comparatione aliquorum actuum, diſceptatio non parua eſt. Vocatur autem potentia neutra ea, qua res neque repugnat, neque inclinatur: violenta, qua repugnat. Scotus quæſtione 1. prologi, &

D & in 2. diſtinct. 2. quæſtione 6. alijſque in locis, vtramque dari putat. Caietanus in 3. tom. tract. 3. quæſt. 1. violentam admittit, neutram negat. Nos quid veriſſimilius videatur, t ta breuiter ſtatuimus. Si materia ſumatur, non per ſe tantùm, ſed vnà cum forma, cui ſubeſt; nonnulli actus ſeſe offerent, ad quos non naturalem habeat potentiam, ſed violentam, vel neutram. Huiuſce pronunciati veritas hùc in modum oſtenditur. Forma terræ affecta grauitate, ſicuti deorſum nititur, ita & aſcenſui

Potentia neutra.

Violenta.

Opinionem Scoti tuetur Fichetus & Barg. eiſdem in locis.

E repugnat: igitur materia, prout terrenæ formæ in eum modum ſpectaræ ſubiacet, recipiet aſcenſum cum renitentia & repugnantia: ac proinde reſpectu aſſenſus, dicetur habere potentiam violentam. Rurſus forma ignis neque repugnat motui circulari, neque ad illum inclinat, cùm ſit ei præter naturam. Ergo materia, prout ſubſternitur formæ igneæ, recipit motum circularem, ſine inclinatione aut re-

Forma ignis vt ſe habeat ad motũ circularem.

F pugnantia; atque adeo reſpectu illius potentiam neutram vendicabit, quæ etiam obedientialis dici poterit, prout vtranque explicauimus. Sanè hunc in modum accepta potentiæ neutrius & violentæ aſſertio, minimè videtur à Philoſophis repudianda.

ARTICVLVS V.

QVID SIT, FORMAM DVCI DE potentia materiæ, & quibus id formis competat.

Quibus

QVibus ita poſitis, omiſſa Philoſopho A rum hac de re controuerſia, dicimus, vt aliqua forma de ſubiecti potentia educi perhibeatur, duplicem conditionem requiri, ac ſufficere: vnam, vt ad id naturalis potentia ſubiecto inſit; alioqui ipſa eductio non eſſet naturalis: alteram, vt quod educitur, ſine talis ſubiecti adminiculo nec effici, nec permanere poſſit; quod vocant pendere in fieri & conſeruari à materia. Etenim quod nō ita dependet, haudquaquam è ſubiecto educi, ſed ex- B trinſecùs aduenire cenſetur, vt Ariſtoteles loco, quem mox citabimus, de animo rationis participe enuntiat. Ita patet, vtramq; conditionem requiri. Nec verò eſt, cur vlla amplius addatur.

1. Conditio.

2. Conditio.

Porro ob defectum primæ conditionis, neque gratia, neque lumen gloriæ, cæteraque id genus; imo nec artificiales formæ, vt in progreſſu magis patebit, de potentia ſubiectorum excitari dicentur. Ob defectum ſecundæ C conſtat, humanum animum non elici è poteſtate materiæ: quia etſi hæc ad eum recipiendum innatam habeat propenſionem, ipſe tamen extra illam cohærere per ſe valet, & eodem concurſu, quo creatur, & in materiæ gremium a Deo infunditur, extra materiam creari potuiſſet.

Anima humana nō elicitur de poteſtate materiæ.

Liquet igitur, quæ nam eſſe debeat propoſitæ diſceptationis concluſio; nimirum omnes ac ſolas formas, quæ naturalis ordinis cen- D ſentur, educi è potentia materiæ ſubiectæ, dempta forma humana. Etenim in his omnibus, vt ex argumentorum ſolutione conſpicuum fiet, quæ explicatæ conditiones reperiuntur, præterquam in forma rationis participe, in qua ſecunda conditio locum non habet. Vnde Ariſtoteles lib. 3. cap. 2. de Generatione animalium, affirmat ſolam formam humanam extrinſecùs accedere; id eſt, neutiquam è materiæ ſinu, vt reliquas formas, edu- E ci. Atque hanc materiæ vim & potentiam, vel balbutiebat, vel ſomniabat vetus Philoſophia, cùm omnia in omnibus, id eſt, omnes rerum naturalium formas in materia, è qua res phyſicæ conſtant, eſſe prædicabat.

Concluſio totius quæſtionis.

Propoſita concluſio intelligenda eſt de ijs formis, quæ nunc in materiam inferūtur. Nam eæ, quarum compoſita in prima rerum molitione à Deo procreata ſunt, videlicet formæ corporum cœleſtium, & elementorum, non fuere eductæ de poteſtate materiæ. Non enim F rectè, ac propriè de materiæ poteſtate educi cenſetur, niſi ea forma, cuius priuatio cum diſpoſitionibus in materia præfuit: ſic enim priorem conditionem, quam ſuprà poſuimus, intelligendam volumus. At nequaquam dicendum eſt, præfuiſſe tunc in materia priuationem eiuſmodi formarum; cùm tam ipſæ, quàm earum materia & compoſita, eodem inſtanti à Deo prædicta fuerint. Nunc verò non ſolùm formæ elementorum, de ſublunaris materiæ poteſtate euocantur: ſed ipſæ etiam formæ cœleſtes, de poteſtate ſuæ materiæ euocari poſſent, ſi eam Deus cum ſuis diſpoſitionibus abſque formis creaſſet; vel nunc ab eis formas remoueret, deinde eaſdem aliáſve induceret.

Formæ corporum cœleſtium nō fuerunt eductæ de potentia materiæ.

ARTICVLVS VI.

DILVVNTVR ARGVMENTA *primi articuli.*

NVnc ad dilutionem argumentorum, quæ initiò propoſuimus, veniamus. Quod ad primum attinet, quænam ſint rationes ſeminariæ, de quibus loco citato D. Auguſtinus agit, pertractat D. Thomas, 1. part. quæſt. 115. artic. 2. Durandus in 2. Sentent. diſt. 18. quæſt. 2. Heruæus ibidem, quæſt vnica, artic. 3. & in C tractatu de Materia cœli, quæſt. 2. Aegidius in 2. diſt. 8. Capreolus in 1. diſt. 42. quæſt. vnica, artic. 3. Vdalricus in ſua Summa, lib. 4. Henricus Gandauenſis quodlib. 4. quæſt. 14. Sed omiſſis controuerſijs dicendum, rationes ſeminarias nihil eſſe aliud, quàm naturalium cauſſarum, ſeu agentium, ſeu patientium, potentias & facultates, in quibus, veluti quibuſdam ſeminibus, naturalia effecta continentur. Dicuntur autem in ijs latêre formæ, non quaſi D in ipſis actu ſint, ſed poteſtate, vt ſuprà diximus. Ad reliquam argumenti partem reſpondendum, formarum e materia eductionē non eſſe violentam; quia tametſi externa vi fiat, ipſa tamen materia neutiquam ijs recipiendis obluctatur. quod in definitione violenti intelligendum eſſe, monet D. Thomas, 1.2. q. 6. artic. 4.

Item D. Thomas in 2. d. 18. quæſt. 1. art. 2.

Rationes ſeminariæ q̄ ſint.

Ad ſecundum; reiecta Theologorum quorundam ſententia, quos refert Magnus Al- E bertus in 2 diſt. 1. art. 12. aientium, omnes formas à Deo creari, & aliorum, qui putarunt formas eſſe materiæ coæuas, & in ea præexiſtere, non omnino expreſſo & abſoluto actu, ſed inchoatione quadam (cuius opinionis fuiſſe Magnum Albertum hoc loco, tract. 3. capite 3. & 15. putant nonnulli, quibus aduerſatur Socinas 7. Metaph. quæſt. 8. aiens eum aliter cenſuiſſe) reſpondemus, admiſſa maiori propoſitione; dicendoq; in primis nullam formam, excepta humana, propriè fieri; quia F effectio non niſi in rem per ſe ſubſiſtentem cadit, vt ſuperiùs diximus: atque ita nullam formam effici è nihilo. Ita D. Thomas 1. par. quæſt. 90. artic. 2. Reſponderi etiam poteſt, id creari, quod fit è nihilo, id eſt, nullo præiacente ſubiecto, è quo eſſe eius, quod fit, dependeat. Liquet autem, omnes formas naturales excepta humana, à materiæ ſocietate omnino pendere, cùm extra illam cohærere non poſſint. Quòd ſi quis obijciat, gratiam creari, & tamen effici præiacente ſubiecto, nem-

Solut. 2.

Nulla forma, excepta humana, propriè fit.

pe angelo, vel anima rationali. Occurrendum A erit, gratiam ſuo modo creari, vt octauo libro patebit: at licet fiat præiacente ſubiecto, id tamen non habet potentiam, naturaliter receptiuam illius, quo pacto definitio creationis intelligenda eſt.

Ad tertium: Aegidius in 2. Sentent. diſt. 13. quæſt. 2. Argentinas ibidem, quæſt. vnica, art. 3. Soncinas 7. Metaphyſ. quæſt. 8. aliiſque nonnulli opinantur, notionales formas haudquaquaquam educi è materia: idemque de luce B aſſerendum inquiunt Alenſis 8. Metaphyſ. ad text. 13. & Dionyſ. in 2. diſt. 13. quæſt. 1. Sed oppoſitum potiùs dicendum cum Richardo, in 2. diſt. 13. quæſt. 1. aliiſque compluribus. Itaque inficiamur, id tantùm debere dici è materia elici, quod cum tranſmutatione reali fit, ſi eam tranſmutationem intelligant, qua aliquid per motum propriè ſumptũ producitur, aut qua non imago rei, ſed res ipſa efficitur. Credimus enim, vt forma aliqua dicatur, educi de po- C tentia cuiuſlibet ſubiecti, ſat eſſe, gigni illam in ſubiecto, interueniente duplici illa conditione, quam articulo ſuperiori poſuimus, ſiue per motum, ſiue abſque motu fiat, ſiue eſſe reale, ſiue notionale habeat.

Vt Heruæo quodlib. 7. qu. 20. & in 2. d. 18. qu. 1. art. 2.

Solut. 4.

Ad quartum dicendum: licet terra aliquo modo potentiam habeat violentam ad aſcenſum, & ignis neutram ad motum circularem, vti diximus; tamen materiam primam per ſe ſpectatam, quo pacto de illa hoc loco agi- D mus, potentiam habere naturalem ad vtrumlibet horum motuum, vt ad actum naturæ ſuæ congruentem.

Quare hos etiam motus educi de potentia materiæ; quanquam nulli locali id propriiſſimè conueniat; quia aut is motus conſideratur, vt idem cum ſuperficie continentis, atque ita non inhæret mobili, vt de eius potentia educi propriè dicatur: aut ſumitur, vt idem cum vbi, ſiue cum exiſtentia mobilis in E loco ſpatióve. Quæ exiſtentia forma non eſt, ſed modus quidam, vt tertio huius operis libro dicemus. Quòd verò attinet ad aſpectum cæco diuinitùs collatum, aſſerendum eſt, educi eum nihilominus de potentia oculi; quia ſemper oculus natura ſua inclinatur ad obtinendum aſpectum, vt ad formam ſibi commenſuratam. Nec obſtat, quòd amiſſum naturaliter recuperare nequeat. Id enim ex accidente eſt, nec impedit, quin per ſe ac ſimpliciter ea forma ſit de numero illarum, quæ F ſuopte ingenio ab agente naturali in materiam manduci poſſe dicitur. Relationes autem, cùm ſpectata generis ſui natura reſultare poſſint, ac ſæpe reſultent, abſque vlla actione propria earum ſubiecta attingente, vtiq; pronuntiandum eſt, non propriè illas de ſubiectorum materiæ ve poteſtate educi.

Aſpectus cæco diuina virtute tributus, educitur de potentia oculi.

Relationes non propriè de ſubiecti poteſtate educuntur.

ARTICVLVS VII.

RESPONDETVR SECVNDI *articuli argumentis.*

ARgumenta verò, quæ articulo ſecundo propoſuimus, ita diluenda ſunt. Ad primum reſpondemus (etſi alij contrà opinentur, formas artefactorum, quæ ſimpliciter artificiales ſunt (de his enim hoc loco agimus) B non elici de potentia materiæ, quia reſpectu illarum non inſidet materiæ naturalis potentia, ſed obedientialis tantùm; vt præter alios annotauit D. Thomas, & Aegidius libro 2 huius operis, ad textum ſecundum, Scotus in 2. diſt. 18. quæſt. vnica, & Capreolus in 2. diſt. 6. quæſt. vnica, artic. 3. Nam cùm neceſſe ſit, potentiam actui proportione reſpondere, nequit materia naturalem habere potentiam, niſi ad formas ſibi naturales, etiam prout naturale ab C artefacto diſtinguitur. Ad argumentum igitur negandum eſt antecedens, & ad priorem eius confirmationem dicendum, artificem aſſumere quidem materiam aptam, id eſt, quæ ad opus flecti & efformari poſſit; non tamen quę ad formam artificioſam naturalem propenſionem habeat.

Solut. 1. arg. 2. art.

Formas ſimpliciter artificiales non elici de potentia materiæ.

Adde ad formas artificiales, de quibus ſermo eſt, nullam terminari productionem, atq; adeò neque eductionem, ſed ſolùm eſſe mo- D dos quoſdam quantitatis, ex varia illius inciſione aut compoſitione reſultantes. Quare minùs etiam, quàm relationes, dici poſſe educi de poteſtate materiæ.

Formæ artificiales ſunt modi quantitatis.

Ad refellendam verò poſteriorem eiuſdem argumenti partem, aduertendum erit; neque gratiam, neque artificiales formas, inuenire in ſubiecto naturalem potentiam, ſi propriè ſumatur, & vt à nobis in quarto huiuſce diſceptationis articulo explicata fuit: hoc tamen E eſſe diſcrimen, quòd ſi potentia naturalis receptiua, fuſo vocabuli ſignificatu accipiatur, pro ea, quæ ab agente creato ad actum perduci poteſt: ſic artificiales formæ habent in materia ſiue ſubiecto potentiam naturalem, non autem gratia, quæ à ſolo agente ſupernaturali efficitur. Hæc igitur cauſſa eſt, cur gratia creari, ſeu concreari dicatur; non tamen formæ artificiales; nimirum, quia illa fit ex nihilo, id eſt, non præſuppoſito ſubiecto, quòd habeat potentiam aliquo modo naturalem, ad eam F recipiendam; cùm tamen ſecus accidat formis artificialibus, vt ex dictis conſtat.

Diſcrimē inter gratiam & artificiales formas, quoad potentiam, quam in ſubiecto inueniunt.

Solut. 2.

Ad ſecundum, omiſſis aliorum reſponſionibus, dicimus; animam in genere cauſſæ ſubiectiuæ, naturaliter ſuſtinere & conſeruare gratiam diuinitùs infuſam ſibique inhærentem, nec ad eiuſmodi cauſſalitatem præſtandam maiori, quàm communi & generali Dei concurſu indigere: non habere tamen ad gratiam recipiendam naturalem potentiam, † cùm illam non ab agente naturali, ſed ſupernaturali

† Non ineſt animæ naturalis inclinatio ad gratiam.

tantùm

tantùm recipere poſſit, & naturalis potentia receptiua neceſſariò reſpiciat naturale agens. Quo fit, vt ſimpliciter negari debeat, ineſſe ei naturalem inclinationem aut potentiam ad gratiam, aliosque habitus ſuper naturales.

Non habemus potentiam ſimpliciter naturalem ad actus Theologicos fidei, aliorúmq; eiuſmodi.

De actibus verò eius ordinis, vt de intuitiua diuinæ naturæ contemplatione, de actibus Theologicis fidei, ſpei & charitatis, ac ſimilibus, maior dubitandi ratio eſt; quia ad eos eliciendos, vi etiam noſtra efficienter concurrimus. Sed nec dicendum eſt, habere nos potentiam ſimpliciter naturalem, ſiue actiuã, ſiue paſſiuam, ad eiuſmodi actus: ſiquidem non, niſi diuini ordinis auxilio ſubleuati, eos exercere poſſumus. Quod latiùs perſequi non eſt Phyſici instituti.

Solut. 3.

Ad vltimum, negandum eſt quod aſſumit, & ad primã eius confirmationem fatendum, inter cæteras animãtes ſolum hominem propriam formam è poteſtate materiæ non educere: verum id non ex naturæ imperfectione, ſed ex animæ rationalis dignitate proficiſci, quæ vt mortis fatum neſcit, & extra materiam per ſe cohærere poteſt, ita de materiæ ſinu nõ exit, ſed à ſolo Deo creatur: quod tamen non impedit, quo minùs progignere hominem homo dicatur; quia, vt aduertit Caietanus prima parte, quæſt. 118. art. 2. vt vnum aliud generet, non neceſſe eſt vt producat partes, ex quibus res genita coaleſcit, ſed vt eas mutuo coniungat, atque vniat.

Vt vnum aliud generet, quid requiratur.

Idque homo in generatione præſtat; attingit enim introductionem animæ rationalis, & eius cum materia copulationẽ: atque hanc potentiam actiuam naturalem, ad vniendam animam rationalem cum materia, fatẽ eſt, reſpondere in rebus Phyſicis potentiæ paſſiuæ, quam habet materia ad eandem animam recipiendam. Plura in hanc ſententiam A D. Thomas 2. contra Gentes, capite 89. alijsq; in locis, & Henricus Gandauenſis quodlib. 3. quæſt 16.

Illud verò, quod de vi inſtrumentaria obijcitur, futile eſt, ac nullius momẽti: fieri enim haudquaquam poteſt, vt agens creatum, opera inſtrumenti purè materialis, aliquid immateriale producat: facultas autem gignendi purè materialis eſt. Secus tamen accidit in effectione ſpecierum intelligibiliũ, ad quas pro- B ducendas vtitur anima vi intellectus agentis, vt principalis inſtrumenti excitantis, atq; eleuantis phantaſma. Qua de re ſuo loco planiùs ac pleniùs.

Hæc de re D. Thomas 4. contra Gentes, cap. 55. Ficinus lib. 3 de Immor. anim. cap. 2. Beſſario lib. 2. cap 7. contra Calumn. Picus in Heptapl. cap. 7.

Ex dictis manifeſtum eſt, hominis animum quadam ex parte in materiæ fæcem immergi, ſiquidem ſocietatem init cum corpore; ex altera ab ea liberum eſſe, cùm extra illam per ſe cohærere valeat. Vnde magni quidam Philoſophi, vt Triſmegiſtus in Aſclepio, auctor C libri de cauſſis propoſitione prima, alijque nonnulli, in horizonte æternitatis ac temporis, eum poſitum eſſe dixerunt: quia ſcilicet, quatenus in ſe materiæ expers & immortalis eſt, ad diuina, quæ extra omne tempus conſiſtunt, tranſcendit; quatenus verò materiæ coniungitur, ad mutationes, quas tempus metitur & abſumit, depreſſus eſt. Nempe hac ratione princeps auctorq; naturæ Deus, ho- D minem commonitum eſſe voluit, ne qui terrena mole eſſet concretus, ſeſe vana iactatione inſolenter efferret: néue etiam, qui mentem haberet, cœleſtem ac diuino ſatu ortam, abiecta & terrena cupidè expeteret; ſed à corporis ſocietate ſe, quoad fieri poſſet, auocans, & diuinitatis amore ſuccenſus, ad cœleſtia & æterna ardenti ſtudio anhelaret.

FINIS PRIMI LIBRI.

IN SECVNDVM LIBRVM PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

Franc. Beatus 2. Metap. ſecutus Sadoletum Cardinalem.

RECENTIVM Philoſophorum nonnulli eum librum Metaphyſicæ, quem Latini ſecundum, Græci Α τὸ ἔλαττον, id eſt, primum minorem vocant, ad hunc de naturali auſcultatione pertinere, eiusq; eſſe proœmium; ſed veterum errore, ab hoc loco, quaſi caput à reliquo corpore, auulſum fuiſſe opinati ſunt. Hanc tamen ſententiam meritò reijcit communis Græcorum & Latinorum Interpretum conſenſus, qui neque ſecundum librum Metaphyſicæ loco mouent, neque hunc ab illo auſpicantur. *Inſtitutum Ariſtotelis.* Eſt autem Ariſtotelis inſtitutum, agere hic non de materia & forma tantùm, vt cenſet Philoponus; neque etiam de fine & efficiente duntaxat, vt putat Simplicius: ſed tum de materia & forma, quatenus naturæ ſunt; tum vniuerſim de omnibus quatuor cauſſarum generibus. In his enim tota huius libri explicatio conſumitur. Neque verò hoc librum, vbi, vt Auerroes inquit, totius Naturalis Philoſophiæ fundamenta iaciuntur, quadripartitam hanc varietatem prætermittere debuit Ariſtoteles; cùm citra eius obſeruationem & notitiam, neque rerum naturalium vis & eſſentia, neque Phyſica mutatio; in cuius peruestigationem tanto ſtudio Phyſiologus incumbit, intelligi poſſint. *Iaciuntur in hoc lib. Phyſiologię fundamenta.* Quòd ſi quiſpiam ſciſciterur, quo iure Philoſophus Naturalis de cauſſis diſſerat, quarum contemplatio Metaphyſici propria eſſe videtur? Occurrendum; proprium eſſe Metaphyſici, de cauſſis in commune, vt cauſſæ ſunt, agere, & eas priuatim ſciutari, quæ à materia abiunctæ ſunt, tametſi ipſam quoque materiam ſuo modo conſideret, vt † alibi diximus. Verùm alios quoque artifices, vnumquemque pro ratione ſuæ artis, cauſſas tractare. Namque Dialecticus de ijs agit, quatenus ad demonſtrandum aptæ idoneæq; ſunt: Phyſicus, prout res naturales attingunt, habentque ordinem ad motum: cæteri denique, qua ex parte ad earum rerum, quæ ſuæ facultatis propriæ ſunt, intelligentiam pertinent.

Lege M. Alberti 3. Met. tract. 3. cap. 1. Auerroem 2. Metaphyſ. con. 6.

† In Proœmio huius operis, qu. 3.

ARISTO-

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚῆς ἀκροάσεως, τὸ Β.

Κεφάλαιον α.

Τῶν ὄντων τὰ μέν ἐστι φύσει, τὰ δὲ δι' ἄλλας αἰτίας. φύσει μὲν, τά τε ζῷα καὶ τὰ μέρη αὐτῶν, καὶ τὰ φυτὰ, καὶ τὰ ἁπλᾶ τῶν σωμάτων, οἷον γῆ, καὶ πῦρ, καὶ ἀὴρ, καὶ ὕδωρ. ταῦτα γὰρ εἶναι καὶ τὰ τοιαῦτα φύσει φαμέν. πάντα δὲ τὰ ῥηθέντα φαίνεται διαφέροντα πρὸς τὰ μὴ φύσει συνεστῶτα. τὰ μὲν γὰρ φύσει ὄντα, πάντα φαίνεται ἔχοντα ἐν ἑαυτοῖς ἀρχὴν κινήσεως καὶ στάσεως, τὰ μὲν κατὰ τόπον, τὰ δὲ κατ' αὔξησιν καὶ φθίσιν, τὰ δὲ κατ' ἀλλοίωσιν. κλίνη δὲ καὶ ἱμάτιον, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἄλλο γένος ἐστὶν, ᾗ μὲν τετύχηκε τῆς κατηγορίας ἑκάστης, καὶ καθ' ὅσον ἐστὶν ἀπὸ τέχνης, οὐδεμίαν ὁρμὴν ἔχει μεταβολῆς ἔμφυτον· ᾗ δὲ συμβέβηκεν αὐτοῖς λιθίνοις ἢ γηΐνοις εἶναι, ἢ μικτοῖς ἐκ τούτων, ἔχει κατὰ τοσοῦτον· ὡς οὔσης τῆς φύσεως ἀρχῆς τινος καὶ αἰτίας τοῦ κινεῖσθαι καὶ ἠρεμεῖν ἐν ᾧ ὑπάρχει πρώτως καθ' αὑτὸ, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός. λέγω δὲ τὸ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, ὅτι γένοιτ' ἂν αὐτὸς αὑτῷ τις αἴτιος ὑγιείας ὢν ἰατρός· ἀλλ' ὅμως οὐ καθ' ὃ ὑγιάζεται, τὴν ἰατρικὴν ἔχει, ἀλλὰ συμβέβηκε τὸν αὐτὸν ἰατρὸν εἶναι καὶ ὑγιαζόμενον· διὸ καὶ χωρίζεταί ποτ' ἀπ' ἀλλήλων. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν ποιουμένων· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐν ἑαυτῷ τῆς ποιήσεως, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐν ἄλλοις καὶ ἔξωθεν, οἷον οἰκία, καὶ τῶν ἄλλων τῶν χειροκμήτων ἕκαστον· τὰ δ' ἐν αὑτοῖς μὲν, ἀλλ' οὐ καθ' αὑτὰ, ὅσα κατὰ συμβεβηκὸς αἴτια γένοιτ' ἂν αὑτοῖς. φύσις μὲν οὖν ἐστι τὸ ῥηθέν. φύσιν δὲ ἔχει, ὅσα τὴν τοιαύτην ἔχει ἀρχήν. καὶ ἔστι ταῦτα πάντα, οὐσία· ὑποκείμενον γάρ τι, καὶ ἐν ὑποκειμένῳ ἐστὶν ἡ φύσις ἀεί. κατὰ φύσιν δὲ, ταῦτά τε καὶ ὅσα τούτοις ὑπάρχει καθ' αὑτὰ, οἷον τῷ πυρὶ τὸ φέρεσθαι ἄνω· τοῦτο γὰρ, φύσις μὲν οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἔχει φύσιν· φύσει δὲ καὶ κατὰ φύσιν ἐστί. τί μὲν οὖν ἡ φύσις ἐστὶν, εἴρηται, καὶ τί τὸ φύσει, καὶ κατὰ φύσιν. ὡς δ' ἔστιν ἡ φύσις, πειρᾶσθαι δεικνύναι γελοῖον· φανερὸν γὰρ ὅτι τοιαῦτα τῶν ὄντων ἐστὶ πολλά. τὸ δὲ δεικνύναι τὰ φανερὰ διὰ τῶν ἀφανῶν, οὐ δυναμένου κρίνειν ἐστὶ τὸ δι' αὑτὸ, καὶ μὴ δι' αὑτὸ γνώριμον. ὅτι δὲ ἐνδέχεται τοῦτο πάσχειν, οὐκ ἄδηλον· συλλογίσαιτο γὰρ ἄν τις ἐκ γενετῆς ὢν τυφλὸς περὶ χρωμάτων· ὥστε ἀνάγκη τοῖς τοιούτοις περὶ τῶν ὀνομάτων εἶναι τὸν λόγον, μηδὲν δὲ νοεῖν. δοκεῖ δ' ἡ φύσις καὶ ἡ οὐσία τῶν φύσει ὄντων ἐνίοις εἶναι τὸ πρῶτον ἐνυπάρχον ἑκάστῳ, ἀρρύθμιστον καθ' ἑαυτὸ, οἷον κλίνης φύσις τὸ ξύλον, ἀνδριάντος δ' ὁ χαλκός.

σημεῖον

ARISTOTELIS PHYSIcorum, Lib. II.

Capvt I.

Eorvm, a *quæ ſunt, quædam natura conſtant, quædam per alias cauſſas.* Text.1.
Natura quidem animalia, & partes ipſorum, & plantæ, atq; ſimplicia corpora, vt terra & ignis, aer & aqua.
Hæc enim, & huiuſmodi alia, natura dicimus conſtare. Quæ omnia ab ijs videntur differre, quæ natura non conſtant. b *Nam quæ conſtant natura, ea* Text.2.
omnia motionis & quietis in ſe habere principium videntur; alia quidē in loco, alia accretionis & imminutionis, alia alterationis. At lectica & veſtis, & ſi quod aliud tale eſt genus, quatenus quidem horum nominum ſingulis appellantur, atq; vt ab arte proficiſcūtur, nullum mutationis impetum inſitum habēt: quatenus verò accidit, vt lapidea, aut terrea, aut ex his admiſta ſint, obtinent. c *Tanquā natura* Text.3.
motionis & quietis, eius rei, in qua eſt, primum, & per ſe, & non ex accidēti, principium quoddam ſit, & cauſſa. d *Dico autem, non ex accidēti, quòd ſibi ipſe ſanitatis cauſſa medicus aliquis eſſe poteſt, qui non vt ſanatur, artem medicam poßidet; ſed ipſum eſſe medicum & ſanari, accidit. Vnde & nonnunquam inter ſe abiunguntur. Atq; id quidem, quod dictū eſt.* e *Naturam autem habent, quæ tale obti-* Text.4.
nent principiū; ſuntq; hæc omnia ſubſtantia, ſiquidem ſubiectum quiddā ſunt, & in ſubiecto ſemper eſt natura. f *Secundū verò naturam tum hæc ſunt,* Text.5.
tum quæ in his per ſe inſunt, vt igni ſurſum ferri. Hoc enim natura non eſt, neq; habet naturā: ſed naturaliter ineſt, & ſecūdum naturam. Quid igitur natura ſit, & quid natura eſſe, quidve ſecundū naturam, dictum eſt. g *Ridiculum autem eſt, naturā* Text.6.
eſſe enti, demonſtrare, cùm huius generis rerū complures eſſe, perſpectum ſit. Quæ autem ſunt manifeſta, per obſcuriora oſtēdere, eius eſt, quidquid per ſe notum, & quid non per ſe, diiudicare non poteſt: quo quidem modo affici eum poſſe obſcurum nō eſt: ab ortu enim vſq; aliquis cæcus, de coloribus ratiocinaretur. De nominibus itaq; homines eiuſmodi diſſerere, nihiló; omnino cōcipere neceſſe eſt. h *Eo-* Text.7.
rum autem, quæ natura conſtant natura atq; eſſentia, primum quidem informe ſubiectum eſſe, nonnullis videtur: vt lectica natura lignum, ſtatuæ æs.

Cuius

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

IN priori huius libri parte, quæ duobus primis capitibus continetur, agit Ariſtoteles de Natura, & de naturalis Philoſophiæ conſideratione, eiuſdemq; à Mathematicis diſcrimine, propterea quòd hæc multum conferant ad pernoſcendam cauſſarum vim, quarum explicatio, vt antea præfati ſuimus, huiuſce libri ſcopus eſt. Porrò vt naturæ definitionem inueniat tradatq;, proponit initiò generalem quandam & illuſtrem rerum diuiſionem, tum vt more ſuo à communioribus ad minus communia, & à notioribus ad minús nota incedat; tum quia, vt 14. cap lib. 2. poſter. & 4. cap. 7. libro 7. Metaph. docet, ad inueſtigandam cuiuſque rei eſſentiam, nulla commodior aut magis compendiaria via eſſe poteſt, quam ſi primò communiora in partes diſtia-

ſtamus. Sic enim facile eſt paulatim eò vſq; rem perſequi; dum definitio ex duabus tantùm rebus. genere inquam, & reciproca differentia coaleſcat. Atq; hanc methodum poſt Platonem in Phædro, & in Legibus, ſecutus etiam fuit Ariſtot. 2. lib. de anima cap. 2. & 3. huius operis c. 1. illic animæ, hîc motus definitionem inquirens.

Quæ nam conſtent natura.

a *Eorum quæ ſunt*] Partitio ita ſe habet. Eorum, quæ ſunt, quædam natura conſtant, quædam per alias cauſſas. Natura conſtant animalia, & eorum partes integrantes, vt caput, cor, pedes. Item omnia ſtirpium & herbarum genera, & quatuor vulgata elementa. Non enim hæc ideò ſimplicia corpora dicuntur, quòd materia & forma careant, ſed quòd non ſint ex elementis concreta, vti corpora miſta. Circa hanc diſtributionem, omiſſis interpretum controuerſijs, aduerte; nomine eorum quæ ſunt, comprehendi res omnes materiales, ſiue accidentia ſint, ſiue ſubſtantiæ: Per ea verò, quæ conſtant natura, ſignificari quæcunque ex materia & forma componuntur, id eſt, entia naturalia: denique appellatione eorum, quæ ſunt ob alias cauſſas, deſignari cætera materialia, quorum cauſſæ internæ non ſunt naturæ, vt ſtatuam, cuius intimum principium eſt forma per artem inducta; item candidum, verbi gratia, cuius intrinſeca ratio eſt candor, aliaque id genus concreta.

Dubitatio. *Reſponſio.*

Quærat aliquis, cur Ariſtot. inter res naturales, non ſolùm animantia, ſed eorum partes nominatim recenſuerit? Alexander, Themiſtius, & Philoponus, cauſſam fuiſſe inquiunt, ne quis putaret, ſicuti artificialium rerum partes aliquæ non arte conſtant, ſed natura, vt ligna & lapides, quibus domus coagmentatur; ita rebus natura conſtantibus aliquas partes ineſſe, quæ non à natura, ſed ab arte proficiſcantur. Alij eam rationem afferunt, videlicet quia cùm partes diſſimilares viuentium non eodem, quo totum, vocabulo nuncupentur, (Non enim pes aut caput, animal dicitur) ne quis fortè ambigeret, num ipſæ quoque res naturales eſſent, voluiſſe Ariſtot. eam dubitationem remouere.

Diſcrimen inter illa, quæ natura conſtant, & quæ per alias cauſſas ſunt.

b *Nam quæ natura*] Statuit diſcrimen inter illa quæ natura conſtant, & quæ per alias cauſſas ſunt, præſertim arte facta: quòd ea, quæ conſtant natura, omnia inſitum motus & quietis principium contineant, alia quidem motus ad locum, vt corpora cœleſtia; alia alterationis, vt reliqua corpora: aut item accretionis & decretionis, vt viuentia: at verò, quæ per alias cauſſas ſunt, vt lectica, veſtis, cæteraque artis ingenio elaborata, quà eiuſmodi, non habeant in ſe motus aut quietis cauſſam, niſi fortè ex accidente, quia nimirum accidit lecticæ, argenteam aut ligneam eſſe, aliáve ſimili materia conflatam.

c *Tanquam natura*] Ita vertendum fuit, non vt in Argytopili contextu legitur: Quæ cùm ita ſint, patet naturam, &c. Sic enim habet Græcus contextus. Quanuis ſententia in idem recidat.

Definitio naturæ.

Colligit ergo Ariſtot. naturæ definitionem, ex naturalium & arte factarum rerum diſcrimine ad hunc modum. Id, quo naturalia ab ijs, quæ per alias cauſſas ſunt, id eſt, ab arte factis, differunt, eſt principium & cauſſa, vt id moueatur & quieſcat, in quo primum, per ſe, & non ex accidenti ineſt: ſed natura ita ſe habet: Natura igitur eſt principium, & cauſſa, &c.

d *Dico autem*] Explicat, cur verba illa, non ex accidenti, adhibuerit: Nimirum, quia fieri poteſt, vt ægrotus, ſi medicinam calleat, ſe ipſum ſanet: Verùm id non ſat erit, vt ars medendi cenſeatur natura, cùm non niſi per accidens ægroto inſit. Similiterque accidere docet in ijs, quæ manu efficiuntur, vt in naui, ædificio: Nullum enim per ſe motionis principium vendicant.

Quæ dicuntur à natura.

e *Naturam autem*] Expoſuit, quídnam eſſet natura; declarat nunc, quæ ſunt ea, quæ à natura dicuntur: monetque dici inprimis, quæ naturam habent, id eſt, entia naturalia. Hæc verò probat neceſſariò eſſe ſubſtantias, quia natura aut eſt ſubiectum, id eſt, materia, aut in ſubiecto inſidet, id eſt forma. Nihil verò ex materia & forma conſtituitur, quod ſubſtantia non ſit. Alias afferunt huius loci interpretationes Simplicius, Themiſtius, Philoponus, & Auerroes, quas breuitati conſulentes omittimus.

f *Secundum verò*] Docet etiam à natura dici, quæ ſecundum naturam appellantur, quorum notio latiùs funditur: comprehendit enim non ſolùm compoſita phyſica, ſed omnes affectiones, quæ ijs per ſe ac naturaliter competunt; vt igni in ſuperum locum tendere, terræ in medio mundi eſſe.

Obiectio.

g *Ridiculum autem*] Non deeſſet fortaſſe, qui obijceret, debuiſſe Ariſtotelem, antequam naturæ definitionem traderet, an natura ſit exquirere, & reuera eſſe, argumentis concludere. Occurrit, præſtandum id eſſe ab ijs, qui de re abdita, & de qua dubitari poſſit an ſit, diſſerunt. At naturam eſſe neminem latére, cùm palàm videamus res moueri. Quare ſuperuacaneam fore eam demonſtrationem, quam ſi quis velit conficere, rei, quæ citra ambiguitatem eſt, per obſcuriora fidem facere conabitur; quod hominis eſt, nota ab ignotis diſtinguere neſcientis, & omnes demonſtrandi leges temerè violantis: Sicuti accideret ei, qui ab ortu cæcus de coloribus diſputare contenderet; oporteret enim illum de rebus ſenſui manifeſtis & conſpicuis, per ignotas ſibique inexpertas ratiocinari, totaque ea diſceptatio magis eſſet verborum, quam rerum, quarum ille perfectam notionem minimè poſſet aſſequi. Nam cùm omnis noſtra cognitio proficiſcatur à ſenſibus, conſequens eſt, vt qui aliquo ſit orbatus, obiectorum ad illum ſpectantium ſolidam & expreſſam intelligentiam obtinere non valeat.

Quod

Quod monuit etiam Ariſtot. 14. cap. lib. 1. poſterioris Analyticæ. Hic aduerte, licet non habeatur tanquam per ſe omnibus notum, quid natura ſit, vt patet ex diſcrepantibus ea de re philoſophorum dogmatibus, eſſe tamen omninò manifeſtum, dari naturam, id eſt, principium aliquod, vnde motus oriatur, cùm apertè conſpiciamus motum eſſe. Auicenna tamen hoc loco, vt aliàs conſueuit, Ariſtot. increpat, autumans non eſſe per ſe notum in Phyſiologia, dari naturam, cùm ipſemet Ariſtot. 7. & 8. huius operis oſtendere nitatur, omne quod mouetur, habere aliquod principium ſui motus. Reſiſtendum tamen Arabi eſt, negando probari id ab Ariſtot. loco citato, cùm ſolùm demonſtret, nihil poſſe ab ſe ſimpliciter moueri, ſemperque inter rem mouentem & motam aliquod eſſe diſcrimen.

Auicenna Ariſtotelem coarguit.

h *Eorum*] In explicanda tradendaque natura, diuerſæ extiterunt antiquorum ſententiæ, quæ hoc loco breuiter proponuntur. Aiebant plerique eorum, totam rei naturam & eſſentiam in ſolo ſubiecto, hoc eſt, materia conſiſtere, ſed in hac tradenda varij erant. Ideo verò materiam naturam faciebant, quia in confeſſo erat apud illos, naturam & eſſentiam cuiuſque rei perpetuam eſſe debere. Id quod materiæ conuenire, oſtendebat Antiphon exemplo arte factorum. Si enim quiſpiam (aiebat ille) lecticam terræ immiſerit, & ea computuerit, ac germinârit, vtique abolita figura lignum aliud orietur: at ſi forma perpetua eſſet, lectica alia pullularet. Itaque ſtatuebant antiqui philoſophi, quæcunque per artem adueniunt, & vniuerſim diſpoſitiones lege conſtantes, id eſt, mutabiles (quæ enim lege ſanciuntur, pro temporum varietate mutantur) neutiquam poſſe ad naturam eſſentiamve pertinere, ſiue rerum naturalium, ſiue arte factarum.

Antiphon.

σημεῖον δὲ φησιν Ἀντιφῶν, ὅτι εἴτις κατορύξειε κλίνην, καὶ λάβοι δύναμιν ἡ σηπεδὼν, ὥστε ἀνεῖναι βλαστὸν, οὐκ ἂν γενέσθαι κλίνην, ἀλλὰ ξύλον· ὡς τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκὸς ὑπάρχον, τὴν κατὰ νόμον διάθεσιν, καὶ τὴν τέχνην, τὴν δ᾽ οὐσίαν οὖσαν ἐκείνην. ἣ καὶ διαμένει ταῦτα πάσχουσα συνεχῶς. εἰ δὲ καὶ τούτων ἕκαστον πρὸς ἕτερόν τι ταὐτὸ τοῦτο πέπονθεν (οἷον ὁ μὲν χαλκὸς καὶ ὁ χρυσὸς πρὸς ὕδωρ, τὰ δ᾽ ὀστᾶ καὶ ξύλα πρὸς γῆν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ὁτιοῦν) ἐκεῖνα τὴν φύσιν εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῶν. διόπερ οἱ μὲν γῆν. οἱ δὲ πῦρ, οὐδ᾽ ἀέρα φασίν, οἱ δ᾽ ὕδωρ. οἱ δ᾽ ἔνια τούτων, οἱ δὲ πάντα ταῦτα τὴν φύσιν εἶναι τὴν τῶν ὄντων. ὃ γάρ τις αὐτῶν ὑπέλαβε τοιοῦτον εἴτε ἕν, εἴτε πλείω, τοῦτο καὶ τοσαῦτά φασιν εἶναι τὴν ἅπασαν οὐσίαν· τὰ δὲ ἄλλα πάντα πάθη τούτων, καὶ ἕξεις, καὶ διαθέσεις. καὶ τούτων μὲν ὁτιοῦν εἶναι ἀΐδιον· οὐ γὰρ εἶναι μεταβολὴν αὐτοῖς ἐξ αὑτῶν. τὰ δ᾽ ἄλλα γίγνεσθαι καὶ φθείρεσθαι ἀπειράκις. ἕνα μὲν οὖν τρόπον ἡ φύσις οὕτω λέγεται, ἡ πρώτη ἑκάστῳ ὑποκειμένη ὕλη τῶν ἐχόντων ἐν ἑαυτοῖς κινήσεως ἀρχὴν καὶ μεταβολῆς. ἄλλον δὲ τρόπον, ἡ μορφὴ καὶ τὸ εἶδος τὸ κατὰ τὸν λόγον. ὥσπερ γὰρ τέχνη λέγεται, τὸ κατὰ τέχνην, καὶ τὸ τεχνικόν· οὕτω καὶ φύσις τὸ κατὰ φύσιν λέγεται, καὶ τὸ φυσικόν. οὔτε δ᾽ ἐκεῖνό πως φαῖμεν ἂν ἔχειν κατὰ τέχνην οὐδὲν, εἰ δυνάμει μόνον ἐστὶ κλίνη, μήπω δ᾽ ἔχει τὸ εἶδος τῆς κλίνης, οὐδ᾽ εἶναι τέχνην· οὔτε ἐν τοῖς φύσει συνισταμένοις.

τὸ

Cuius rei ſignum eſſe Antiphon dicebat, quòd ſi lectica in terram defoſſa manſerit, vireſq; ſumpſerit putredo, ita vt germinet, non lecticam, ſed lignum exoriturum, tanquam diſpoſitio, quæ lege conſtat, & ars, ex accidente inſit; ea verò eſſentia ſit quæ etiam permanet ab his perpetuò continenterque affecta i *Quòd ſi horum vnumquodque ad aliud quidpiam, hoc eodem modo affectum eſt; vt æs quidem & aurum ad aquam, oſſa autem & ligna ad terram, itemque aliud quiduis, ipſorum naturam atque eſſentiam illa eſſe.* Text. 8. *Quapropter alij terram, alij ignem, alij aerem, alij aquam, alij horum aliqua, alij omnia hæc naturam eſſe inquiunt.* Text. 9. *Quid enim quiſque tale eſſe exiſtimauit, ſeu vnum, ſeu plura id, totque vniuerſam ſubſtantiam eſſe ſtatuunt, reliqua verò omnia, horum affectiones, & habitus, & diſpoſitiones. Et horum quidem vnumquodq; ſempiternum eſſe; ſiquidem eorum alia in alia non mutantur, reliqua verò infinitè generari atque interire.* Text. 10. k *Vno igitur modo natura ſic dicitur, prima, quæ cuique ſubiecta eſt materia rerum earum, quæ motionis mutationiſq; principium in ſe habent. Alio autem modo forma & ſpecies ea, quæ vt ratio dicitur. Quo enim modo id, quod ex arte eſt, atq; artificioſum, ars dicitur, eodem planè, quod eſt ſecundum naturam, & naturale, nuncupatur natura. At neq; id ex arte quidquam habere, neq; artem eſſe dixerimus, ſi poteſtate ſolùm erit lectica, ſpeciemq; lecticæ nondum poſſederit, neque in his, quæ conſtant natura.* Text. 11.

Nam

i *Quòd ſi*] Similiter cætera, quæ ad aliud comparata, ita ſeſe ad illud habent, vt lignum ad lecticam decernebant illius eſſe materiam. Vnde alij terram, alij aquam, vel aliud elementum, aut vnum, aut plura, aut hæc omnia, naturam totamque eſſentiam eſſe prædicabant, quia cæteris intereuntibus, elementa ſemper in mundo permanent. Videbitur autem fortaſſe alicui, repugnare ſibi Ariſtotelem, cùm hoc loco affirmet, quoſdam terram exiſtimaſſe naturam eſſe, id ipſum verò neget libro 1. Metaphyſ. capite 7. ſed non repugnat. Hic enim nôn ſolos Philoſophos, vt in Metaphyſica, ſed poetas etiam comprehendit, è quorum numero Heſiodus, etſi alioqui nobilis Philoſophus, poetam agens, & opinionem vulgi ſecutus, ſcripſit in ſua Theogonia, terram eſſe primum omnium materiale principium. Quæ ſententia ideò multitudini arriſit, quòd videret terram, quaſi communem parentem,

Conciliantur loca Ariſtotelis.

affatim omnia ſuppeditare, vt annotauit Arnobius libro 3. contra gentes.

k *Vno igitur*] Concedit antiquis, materiam naturam eſſe, ſi accipiatur pro materia prima, & informi ſubiecto. Aſſerit tamen, non ſolum materiam eſſe naturam, ſed etiam formam; imò hanc multo potiori iure naturam appellari. Formam verò, de qua loquitur, deſcribit illis verbis, forma & ſpecies ea, quæ vt ratio dicitur: vt pateat, eam à ſe formam naturam dici, quæ adhibetur in definitione explicante rei eſſentiam. Hanc igitur probat naturam eſſe, apta quadam ſimilitudine à rebus arte factis petita. Nam quemadmodum id, quod ex arte eſt, & artificioſum dicitur, dicitur ars, hoc eſt, quidquid habet, qua [illegible] id ab arte ſiue à forma artis habet: ita id, quod ſecundum naturam, & naturale eſt, vocatur natura, id eſt, à forma naturali obtinet, vt naturale ſit & dicatur. Atque vt nihil artificioſum eſt, niſi quod artis formam actu habet, ita nihil ens naturale erit, niſi formam naturalem actu poſſideat. Quo patet, quidditatem rei naturalis potiſſimùm in forma conſiſtere, atque adeò formam non ſolùm naturam eſſe, ſed multò magis quàm materiam. Idem inuenies aſſertum 2. de generat. animalium cap. 1. Monet autem Ariſtoteles, agere ſe in præſenti non de aliqua forma, quæ re ipſa extra materiam cohæreat, vel à rebus ſenſibilibus abiuncta ſit, ſed quæ ab his ſola cogitatione ſeparetur.

Forma magis natura quàm materia.

τὸ γὰρ δυνάμει σὰρξ ἢ ὀστοῦν, οὔτ᾽ ἔχει πω τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, πρὶν ἂν λάβῃ τὸ εἶδος τὸ κατὰ τὸν λόγον, ᾧ ὁριζόμενοι λέγομεν τί ἐστι σὰρξ, ἢ ὀστοῦν· οὔτε φύσει ἐστίν. ὥστε ἄλλον τρόπον ἡ φύσις ἂν εἴη τῶν ἐχόντων ἐν ἑαυτοῖς κινήσεως ἀρχὴν, ἡ μορφὴ καὶ τὸ εἶδος, οὐ χωριστὸν ὄν, ἀλλ᾽ ἢ κατὰ τὸν λόγον. τὸ δ᾽ ἐκ τούτων, φύσις μὲν οὐκ ἐστι, φύσει δὲ, οἷον ὁ ἄνθρωπος. καὶ μᾶλλον φύσις αὕτη τῆς ὕλης· ἕκαστον γὰρ τότε λέγεται, ὅταν ἐντελεχείᾳ ᾖ, μᾶλλον, ἢ ὅταν δυνάμει. ἔτι, γίνεται ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, ἀλλ᾽ οὐ κλίνη ἐκ κλίνης. διὸ καὶ φασιν οὐ τὸ σχῆμα εἶναι τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὸ ξύλον· ὅτι γένοιτ᾽ ἂν, εἰ βλαστάνοι, οὐ κλίνη, ἀλλὰ ξύλον. εἰ δ᾽ ἄρα τοῦτο τέχνη, καὶ ἡ μορφὴ φύσις· γίνεται γοῦν ἐξ ἀνθρώπου ἄνθρωπος. ἔτι δ᾽ ἡ φύσις ἡ λεγομένη ὡς γένεσις, ὁδός ἐστιν εἰς φύσιν. οὐ γὰρ ὥσπερ ἡ ἰάτρευσις λέγεται, οὐκ εἰς ἰατρικὴν ὁδὸς, ἀλλ᾽ εἰς ὑγίειαν· ἀνάγκη μὲν γὰρ ἀπὸ ἰατρικῆς, οὐκ εἰς ἰατρικὴν εἶναι τὴν ἰάτρευσιν. οὐχ οὕτω δ᾽ ἡ φύσις ἔχει πρὸς τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὸ φυόμενον, ἐκ τινὸς εἰς τὶ ἔρχεται. ᾗ φύεται· τί οὖν φύεται, οὐχὶ ἐξ οὗ, ἀλλ᾽ εἰς τὸ ὅ. ἡ ἄρα μορφὴ, φύσις. ἡ δὲ γε μορφὴ καὶ ἡ φύσις, διχῶς λέγεται· καὶ γὰρ ἡ στέρησις εἶδός πώς ἐστιν· εἰ δ᾽ ἐστὶν ἡ στέρησις καὶ ἐναντίον τι περὶ τὴν ἁπλῆν γένεσιν, ἢ μὴ ἐστιν, ὕστερον ἐπισκεπτέον.

Κεφά

Nam quod poteſtate caro eſt, aut os, ſuam ipſius naturam non antè habet, neq; natura cōſtat, quàm formam, quæ vt ratio eſt, acceperit: quam definientes, quid eſt caro, aut os, dicimus. Alio itaq; modo Text. 12.
natura, forma & ſpecies, quæ niſi ratione ſeparari non poteſt, eorum erit, quæ motionis principium intra ſe continent. Quod autem ex his eſt, natura quidem non eſt, ſed conſtat natura. l *Atq; natu* Text. 13.
ra magis ipſa eſt, quàm materia, quandoquidem magis vnumquodque eſſe tum, cùm actu eſt, dicitur, quam cùm poteſtate. Ex homine enim homo naſcitur, non lectica ex lectica. Quæ cauſſa eſt, vt figuram naturam eſſe non concedant; ſed lignum; propterea quòd ſi germen proferat, non le[c]tica, ſed lignum exoriatur. Quod ſi hoc ita habet, forma quoque eſt natura. ſiquidem homo ex homine gignitur. m *Quinetiam natura, quæ vt generatio dici-* Text. 14.
tur, ad naturam via eſt. Non enim vt mederi ad ſanitatem, non ad artem medicam eſt via (ſiquidem mederi à medica arte, non ad medicinam artem eſſe eſt neceſſe) ſic ad naturam ſe habet natura: ſed id, quod naſcitur, ex aliquo ad aliquid venit, aut naſcitur. Ad quod igitur veniendo naſcitur? non ad id ſanè, ex quo, ſed ad id, ad quod.

Quamobrem forma eſt natura. n *Forma autem & natura bifariam dicuntur: quum & priuatio quodam-* Text. 15.
modo ſit forma. An verò priuatio contrariumq; aliquod in ea, quæ omnino eſt, generatione habeatur, necne, poſterius conſiderandum eſt.

Cap.

l *Atque natura*] Pergit oſtendere, formam magis eſſe naturam, quàm materiam, hunc in modum. Id eſt magis natura, per quod ens naturale actu eſt: atqui ens naturale eſt in actu per formam, non autem per materiam; quia forma eſt actus & perfectio, materia verò eſt pura potentia: ergo, &c. Ruſus idem confirmat aſſumpto argumento Antiphontis. Nam ſi propterea, quòd ex lectica putreſcente non lectica, ſed lignum oritur, lignum naturam eſſe colligebat; certè cùm ex homine homo naſcatur, idque non materiæ, ſed formæ beneficio, conſequens ſit, vt forma maximè ſit natura.

m *Quinetiam*] Concludit formam eſſe naturam, hac ratione. Ideo natura vno modo accipitur, pro generatione ſeu natiuitate viuentium, quia iam generatio, quà in id quod gignitur, tendit ad naturam: tendit verò ad formam: igitur forma eſt natura. Aduertit autem Ariſtoteles, non eodem modo ſe habere naturam, ſumptam pro generatione, quo ſe habet medicatio. Nam ἰάτρευσις, hoc eſt, medicatio non dicitur ἀπὸ τῆς ὑγιείας, id eſt, à ſa[ni]tate, quæ eſt terminus ad quem, ſed ἀπὸ τῆς ἰατρικῆς, id eſt, ab arte medica, à qua vt à principio oritur. Natura verò cum pro natiuitate ſumitur, ſortitur appellationem à termino ad quem. Qua de re in quinto huius operis diſputandum erit.

n *Forma autem*] Formam, atque adeò naturam, bifariam ſumi inquit, vno modo pro ea, quæ verè & propriè forma eſt: Altero, pro formæ priuatione, quæ prout ſubiectum afficit, &

ſuo

ſuo modo informat, vtcunque etiam formæ nomen ſortitur. Subdit poſtremò, expendendum a .. ... verum priuatio in generatione ſubſtantiali detur, nec ne? Si enim talis priuatio admittatur, & ea ſit forma, cum repugnantia inter formas ſit contrarietas, iam ſubſtantiæ erit aliquid contrarium: Quòd ſi admittenda non ſit, ruent ea, quæ de principijs rerum Naturalium ſuperiori libro tradita ſunt. Hanc dubitationem reijcit in alium locum, videlicet in libros de ortu & interitu.

QVÆSTIO I.

QVAM NATVRAM HOC LOCO *Ariſtoteles definierit.*

ARTICVLVS I.

DE MVLTIPLICI NATVRAE ſignificatu.

NE conſonantium vocabulorum ſylua, ad naturæ definitionem inueniendam percipiendamq;, alicui fortaſſis viam obſtruat, operæpretium erit, varias naturę acceptiones ... obuios præcidere. Inprimis ergo, vt ait Hugo Victorius primo Didaſcalon cap. 11 accipitur natura pro mente diuina, rerum omnium opifice & parente. Hanc autem Philoſophi quidam boni, ſed non boni Latinitatis auctores, naturam naturantem appellarunt. Atque ita naturæ nomen vſurpat Stoicorum acutiſſimus Seneca, quarto de officijs ... to, cùm aſſerit, nihil aliud eſſe naturam, q̃ Deum. & D. Auguſtinus 15. de Trinitate c. 1. cum inquit, ſupra hanc noſtram naturam eſſe naturam non creatam, ſed creatricem, id eſt, Deum. Hinc ortum habuit diuiſio naturæ, in vniuerſalem & particularem: vbi per vniuerſalem naturam Deus potiſſimùm deſignatur, qui naturas omnes ipſe cohibet & continet; per particularem res cæteræ, quas etiam nonnulli naturam naturatam vocant.

Prima naturæ acceptio. De naturæ ſignificatione Ar... 4. Boetius ... de duabus nat. Th... & Simplicius ... ad 17. & 16 Auer... Suſ. c. 6 Auer in e... proœme Met.

Secundo, accipitur natura pro cuiuſque rei quidditate ſeu ſententia. Quo ſignificato docet fides, a in tribus perſonis diuinis vnam eſſe naturam: & b Verbi incarnati vnionem ... natura, ſed in perſona effectam fuiſſe. Quo item modo dicere conſueuimus, definitionem eſſe orationem, quæ rei ſubiectæ naturam declarat. Quanquam ſi propriè loquamur, hic eſt diſcrimen inter eſſentiam, quidditatem, & naturam: quòd eſſentia importat ordinem ad eſſe rei, cuius eſt; quidditas ad definitionem, qua quid res ſit explicatur; natura ad operationem.

a Athan... b ... c ... p. ... 5 ... 7 & q... d Ariſt. Po... 2. & 2. de gener. a... 4. e ... 2. de ... 1.34. & ... & ſe... c. 2. f ... b 2. de gener anim c. 4.

Tertiò, pro tota vniuerſitate rerum creatarum. Quo ſenſu ſcripſit Ariſtoteles 12. Metaphyſ. cap 7. text. 38. naturam pendere à primo principio: ſicque miraculum dicimus, e quod totius naturæ vim excedit.

Quartò, pro cauſſis naturalibus, quatenus f ſecundum inſitam propenſionem agunt. Quo pacto accepta natura, multa obtinuit apud Philoſophos encomia; exempli cauſſa; g Naturam nihil fruſtra moliri; d facere optimũ quod poteſt; e odiſſe ſuperfluum; f non denegare neceſſaria; g non pati aliquid torpere aut feriari; h abhorrere a vacuo; i iuſtam eſſe & vnicuiq; ſuum diſtribuere, nõ quidẽ iuxta proportionem Arithmeticã æqualiter, ſed iuxta Geometricam, æquabiliter; k itemque opus naturæ eſſe opus intelligentiæ. l

g Lib. 3. de anim. c. 9. text. 45. h Lib. 1. Eth. c. 7. & 2. de cæl c. 3 t 17. i Lib. 4. Ph. ... t. 6. k Galenus l. 5. de vſu part. c. 9. l Them. 1. de cæ. c. 2 & Auer. l. 12. Met. cõ 18.

Quintò pro natiuo calore, ac cuiuſq; animantis temperamento, quod ex quatuor primarum qualitatum mixtione concretum eſt. Vnde illud apud Galenũ in lib artis Medicæ capit 77. Natura opifex, medicus verò miniſter; & illud, Conſuetudo eſt altera natura.

Denique, vt reliquas eiuſdẽ vocabuli notiones, quæ multo plures ſunt, omittamus, accipitur natura pro viuentium generatione, quæ natiuitas vocatur: atque hæc eſt prima & germana, tam apud Latinos, quàm apud Græcos, huius vocis ſignificatio. Dicitur enim Latinis natura, quaſi à naſcendo: Græcis verò φύσις ἀπὸ τοῦ φύειν, quod eſt naſci. At enim, quia generatio ab interno principio oritur, deriuatum eſt naturæ nomen, ad ſignificandum internum cuiuſq; rei principium, vnde primò vnaquæq; res habet vt moueatur, ſiue illud rebus viuentibus, ſiue expertibus vitæ inſit.

Prima ac propria naturæ ſignificatio.

ARTICVLVS II.

RESPONSIO AD PROPOSItam dubitationem.

HAec eſt autem natura, quam Ariſtoteles hoc loco, & lib. 5 Metaphy. cap. 4. definijt, quæ, vt in progreſſu patebit, materiam & formam comprehendit. Nec audiendi ſunt Triſmegiſtus, Pythagoras, Plato, & alij, qui, vt partim ex 10. Platonis de Republ. & ſecundo de natura Deorum Ciceronis partim ex Auicenna primo ſufficientiæ, cap. 7. & Alberto hoc in loco, tractatu primo, cap. 5. liquet, arbitrati ſunt; id vnde res habet vt naturaliter moueatur, atque adeo naturam, eſſe vim quandam, ſeu formam abſolutam, per vniuerſas mundi partes commeantem, cuius ſolertiam nulla ars, nulla manus, nemo opifex conſequi poſſit imitando.

Veterum quorundam opinio de natura.

Eſt autem diligenter animaduertendum, materiam & formam, quod ad rem præſentem attinet, dupliciter conſiderari poſſe. Vno modo ſecundum ſe abſolutè: altero ſe-

cundũ proprias cauſalitates, quas quidẽ exercent tũ in ſe mutuo, dum materia formã recipit & ſuſtentat, ruſuſq; forma materiã actuat, & perficit; tum erga compoſitum, cum ambæ mutuo cõplexu ipſum cõdunt; tum etiã in operationẽ ſeu motũ, quo naturalia ab arte factis diſtinguuntur. Hoc igitur loco definita eſt ab Ariſtotele natura, ſeu forma & materia, ſecundum hanc tertiam notionem mouúmve, vt ex ipſa definitione.

Natura analogum. B Secundò animaduertendum eſt, naturam analogum quoddam eſſe, vt præter alios aſſerit Auerroës hoc in lib. tex. 2. Syrianus apud Simpliciũ commẽto 3. & Eudemus apud eundem comm. 12. itemq; Magnus Albertus tract. 1. cap. 3. Quibus ſuffragatur Ariſtoteles; tũ hoc lib. cap. 1. tex. 12. tum 5. Metaph. cap 4. text. 5. & 1. de partibus animaliũ cap. 1. dum ait, formã magis eſſe naturã, quam materiã. Sanè q natura, vt materiã & formã cõprehendit non ſit, quid vniuocum, patet eo, quia alioqui vnus idemq; gradus vniuocus, bis in eodem cõpoſito re ipſa cõtineretur. Nam corpus in cõmune haberet in ſe gradum illum naturæ, ſemel ratione materiæ, iterum ratione formæ: qui non poteſt non eſſere ipſa diſtinctus; cum materia & forma, in quibus contrahitur, inter ſe realiter differant. Eſt verò natura analogum ſecundum proportionem quia vt ſe habet materia ad motum cuius principium & cauſa eſt, ita proportione quadam forma. Obtinent etiam ambæ diſparem nobilitatis gradum: cùm forma ſit entelechia, actus & perfectio; materia verò pura potentia, ac propè nihil. Vnde fit, vt cauſſalitas formæ, ſi generatim loquamur, cauſſalitate materiæ præſtantior habeatur.

Vnde cõſtet, naturam nõ eſſe vniuocum.

QVÆSTIO II.

VTRVM NATVRA RECTE AB Ariſtotele definita ſit, nec ne?

ARTICVLVS I.

APPROBATVR, ENODATVRque naturæ definitio ab Ariſtotele tradita.

Naturæ definitio. NAturam ita definiijt Ariſt. hoc loco. Natura eſt principium & cauſſa, vt id moueatur & quieſcat, in quo primò, per ſe, & non ex accidente ineſt. Quam definitionem optimo iure approbant tuenturque Peripatetici omnes, vt qua nulla verior, aut magis ad rem appoſita à Philoſophis tradatur. Quo autem pacto ea ſit intelligenda, ſic habeto. Prima illius pars eſt, Principium & cauſſa, quæ vtrem generis obtinet. Debet autem cauſſa ita ſumi, vt pateat in omnia ac ſola quatuor cauſſarum

Particularum explicatio.

A genera, quomodo latiùs funditur principiũ, quam cauſſa, vt [1] antea diximus. Additur autẽ cauſſa principio, ad remouenda principia, quæ non ſunt cauſſæ, vt priuatio; quæ licet principium ſit generationis, non tamen illius cauſa eſt. Vnde non rectè Magnus Albertus hoc in lib. tract. 1. c. 7. priuationem ad totam naturæ definitionẽ admiſit, repugnante Ariſt. ac nullã aliam, excepta materia & forma, naturam agnoſcente, vt ex lib. huius progreſſu, B & ex 5. Metaph. c. 4. conſtat.

[1] Lib. 5. 1. ad tex. 1.

Secunda eſt, Moueatur & quieſcat. Nomen motus, ac proinde etiam quietis, amplè ſumendum eſt hoc loco, ita vt omnes mutationes Phyſicas ſiue momento, ſiue tẽpore editas comprehendat. Amouet autem hæc particula a notione naturæ ea, quæ tametſi alioqui cauſſæ ſint, nõ ſunt tamẽ cauſſæ motus & quietis: vt formæ Mathematicæ; item ea, quæ licet cauſſæ motus exiſtant, non tamen ſunt C cauſſæ motus Phyſici, vt ſubſtantiæ ſeparatæ, prout à ſe mouentur.

Tertia eſt. In quo ineſt. Per hanc excluduntur cauſſæ externæ, à quibus res Phyſicæ quoquo modo cientur, vt forma ignis reſpectu aquæ, quam calefacit, cœlum reſpectu ignis, quem mouet.

Quarta eſt, per ſe, & nõ ex accidente. Quæ, vt Commentator aduertit, intelligẽda eſt ante particulã, primò, adhibetur; ad reijcienD das cauſſas, quæ ex accidente in ipſa re, quæ mouetur, inſident: cuiuſmodi eſt ars medẽdi, qua, verbi cauſſa, Hippocrates ſibi ipſi ſanitatẽ pręſtat; quæ idcirco natura, nõ dicitur, quia etſi cauſſa ſit, vt Hippocrates ad ſanitatẽ redeat, nõ tamẽ ei per ſe, ſed accidentariò ineſt.

Poſtrema eſt. Primò, hoc eſt, non per aliud, ſiue ita, vt nihil priùs inſit. Hac excluduntur nonnullæ qualitates, quæ cùm cauſſæ ſint, cur compoſita Phyſica, quibus per ſe ac neE ceſſariò competunt, moueantur: non tamen eis primò inſunt, quia ſcilicet dantur in ipſa re compoſita, aliæ principales ac priores cauſſæ motuũ. Quo ex genere ſunt natiuus calor comparatione viuentium, grauitas reſpectu lapidis, aliaq; id genus, à quibus licet motus, vt ab inſtrumentaria cauſſa perficiantur, nihilominùs aliæ ſunt in re, quæ mouent, eorum motuum antecedentes, magiſq; principales cauſſæ, videlicet materia & forma.

F Sunt qui verba illa, primò & per ſe, cũ verbo, moueatur, coniungenda eſſe admonẽt: ſed non ita eſt; cùm ea Græcus contextus verbo, ineſt, apertè copulet: ſic. n. habet, ἐν ᾧ ὑπάρχει πρώτως, καθ' αὑτὸ, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός, id eſt, in quo ineſt primò, per ſe, & nõ ex accidente. Nec obſtat quod Ariſt. 5. Metaph. c. 4 t. 5. naturam definiens, particulam, primò, verbo Moueatur, adiunxerit, aiens, naturam eſſe, vnde primus motus in vnoquoq; eſt eorum, quæ natura conſtãt: quaſi dixerit, naturã eſſe cauſſam, cur ens naturale, in quo ineſt, moueatur

primò,

Aliud quo-que primum, primus, exponit ibi-dem Alexan-der.

p[illegible]m. Non inquam obſtat; quia vt Alexan [illegible] vocabulum primus, non idem co [illegible] valet, atq; [illegible] eu[illegible] hic appo-[illegible] enim Philoſophus nomine prim[illegible] mo[illegible] [illegible]nem inte[illegible]xit, qua[illegible] 8. Phyſicorum c[illegible] 7 [illegible] 55 omnium motuum principem nuncupauit, ſicq; naturam definijt per eum duntaxat motum, qui ad locum pertinet, vt per omnium primum, ac maxime notum, cunctisq; [illegible] Phyſicis communem.

B

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA ADVERSVS NAturæ definitionem.

1. argum. ERit tamen, qui ſuperioribus hunc in modum obijciat. Corpora cœleſtia, excepto [illegible] Empyreo, nunquam quieſcunt; totus terræ [illegible] nunquam loco mouetur: ergo ne[illegible] natura cœleſtium corporum eſt prin- C cipium [illegible] nec natura terræ principium [illegible] non recte natura dicitur principium [illegible] & quietis. Nec ſatisfaciet qui d[illegible] o[illegible]tere naturam in qualibet re p[illegible] motus ad locum, dùmodo ſit aliena mutationis principium, vt alteratiōnis, quæ [illegible] cōuenit terræ elementum [illegible] etiā modo corporibus cœleſtibus, [illegible] ee colluſtrantur. Non [illegible] quam ſatisfaciet [illegible] cum Ariſtoteles 5. lib Me- D [illegible] proxime [illegible] loco, definiens naturam [illegible] lationis eorum, quæ natura con[illegible] indicans, omnem naturam [illegible] motus ſecundum locum.

2. argum. [illegible] Quicquid naturaliter mouetur, n[illegible] a mouetur: ſed corpora gra[illegible] in propria loca tendūt, mo[illegible]tore ſuo, vt 8. lib huius ope[illegible] 4 [illegible] 29 alijsq; in locis Ariſtoteles E [illegible]ue[illegible] q; ab i[illegible] naturaliter; cum t[illegible] mot[illegible] dubiè naturalis: ſit ergo [illegible] eorum natura, & tamen non in [illegible] Non [illegible] natura eſt principium motu[illegible] eſt.

3. Argum. [illegible] quod gignitur, nondum exiſtit, [illegible] neratio [illegible] progreſſio a non eſſe a[illegible] eſ[illegible] cauſa mutationis rei, [illegible] neq[illegible]quam forma rei genitæ pote[illegible] tura [illegible] generationis; quod [illegible] m[illegible] Philoſophorum ſententia alie F [illegible].

4. argum. [illegible] naturæ definitio competit [illegible] Socrati, vtpote quæ principium eſt [illegible] Socrates moueatur, &c. Tota [illegible]tur conuenire Deo, reſpectu rerum [illegible], in qu[illegible]us nec eſſanò exiſtit. & ta[illegible] humanitas, neque Deus, ſunt natura [illegible] eo definita; cum non ſint forma, nec materia. Igitur definitio naturæ non reci[illegible] eum te definita.

5. argum. Quinto Non minùs igni naturale eſt, producere ſibi ſimile, quàm ferri ſurſum: ergo forma ignis, quæ eſt natura, non [illegible] dicetur principium mouendi id, in quo eſt, quàm mouendi aliud.

Sextò: Vel in definitione naturæ, quietis nomine intelligitur, tam quies in termino ad quem, quam in termino à quo, vel altera tantummodò ex his. Non tantummodò altera; cum vtriuſq; eadem ſit ratio, ſaltem comparatione materiæ, quæ ad quemlibet motū & quietē, ſuopte ingenio indifferens eſt: non vtraq;, cū natura nō poſſit inclinare ſimul ad oppoſita, cuiuſmodi ſunt, qes in termino à quo, & in terminum ad quem. Non igitur natura recte dicitur principiū & cauſſa, vt res qeſcat.

ARTICVLVS III.

RESPONSIO AD SVPERIORA argumenta.

AD primum horum, reiecta opinione Plutarchi primo de placitis cap. 1. & Magni Alberti hoc loco tract. 1. cap. 3. Aliorumque putantium, non definitam hìc ab Ariſtotele naturam corporum cœleſtium, ſed interearum duntaxat: occurrit Simplicius, corpus cœleſte, etſi irrequieto motu agitetur, quieſcere tamen per centrum, polos, & axes, quę nunquam locum mutant: quam interpretationem affert etiam Philoponus. Sed ea nobis minimè placet; propterea quòd nimis impropria, atque adeò definitioni parum conueniens ſit ea quietis acceptio, vtpote qua Cœlum pariter moueri & quieſcere dicatur. Porphyrius, Themiſtius, Alexander Auicenna, D. Thomas, & alij, affirmant verba illa, moueatur & quieſcat, diſiunctim intelligenda eſſe; vt ſenſus ſit, naturam eſſe principium motus, vel quietis, vel vtriuſque Nobis videtur, ea ſecundum mentem Ariſtotelis partim diſiunctim, partim copulatim accipienda eſſe, ita vt natura ſit principium & cauſa, aut motus tantum, vt in corporibus cœleſtibus, aut motus ſimul & quietis, vt in cæteris corporibus. Eſt enim perpetua Ariſtotelis ſententia (vt conſtat ex ijs, quæ docet 3. huius operis text. 1. & 1. de Cœlo, text. 5.) omnibus rebus Phyſicis, ſiue caducæ, ſiue immortales ſint, ineſſe propenſionem ad motum, itemque ſphæras cœleſtes non habere in ſe quietis principium. Vnde illud, quod 9. Metaph. cap. 9. text. 17. ſcripſit, videlicet non eſſe pertimeſcendum ne Cœlum quieſcat; quia non eſt, inquit, in eo potentia contradictionis, id eſt, potentia vt moueatur & non moueatur, ſicuti D. Thomas ibidem exponit Quod placitum videtur etiam, de communi veterum Philoſophorū ſenſu, vt annotauit Scotus in 4. diſt 48. q. 2.

Simplicij reſponſio ad 1. argum.

Reſponſio aliorum.

Germana ſolutio.

Secundum Ariſtotelem omnib. corporibus in propēſio remotum Nec omnib. ad quietem.

Si tamen, non quid Ariſtoteles ſenſerit, ſed quid ſentiendum ſit, quæratur; placet

Cœlum non ſolùm ad motum, ſed ad quietem etiam inclinatur.

ſententia exiſtimantium, cœlum non ad motum duntaxat, ſed etiam ad quietem ſuopte ingenio inclinari; licet poſito eo, qui nunc eſt, rerum ordine, non niſi miraculo quieturum ſit. Itaque cœleſtem naturam ex ſe principium eſſe, non ſolùm motus, ſed etiam quietis. Qua de re planiùs ac pleniùs in libris de cœlo. Ad alteram verò partem argumenti, de motu terræ, dicendum; terræ globum, ſaltem ratione partium, moueri: deinde habere etiam naturalem potentiam, vt totus deorſum feratur, ſi à propria ſede extraheretur; cui potentiæ haud neceſſe eſt reſpondere aliquam vim actiuam naturalem, quæ totam terram ſurſum leuet: ſufficit enim cauſa effectrix deſcenſus; quę quidem eſt tum genitor ipſius terrę, tum eius forma ſubſtantialis, atq; etiam grauitas, cuius beneficio ſuis conglobata nutibus deſcenderet.

Tota terræ moles habet potentiam actiuam, qua deorſum.

Ad ſecundum reſpondendum eſt; non omne id, à quo res vtcunque naturaliter cieri dicitur naturam eſſe eius, quod motum ſubit; ſed id tantùm, à quo, vt à principio intrinſeco, mouetur.

Ad tertium; ea, quæ momento fiunt, dum fiunt, iam eſſe: id autem, quod gignitur, momento fieri, atque ita dum gignitur, tam ipſum, quàm eius formam, eodem puncto temporis actu exiſtere. Neque officit, quòd priùs origine ſit forma, quam res genita: vt enim forma dicatur natura reſpectu generationis, ſat eſt, dari vtrunque in eodem inſtanti temporis.

Ad quartum dicendum; humanitatem Socratis non eſſe primò cauſſam motus & quietis; ſed partes ipſius, materiam ſcilicet & formam, quæ ſunt ea priores, atq; ita ſe habent, vt per eas hoc ipſum de illa à priori demonſtrari queat. Deum verò non dici rebus ineſſe, vt hoc verbum in naturæ definitione intelligitur, & à nobis in tertia illius particula explicatum eſt, art. 1. huiuſce quæſt.

Ad quintum dicimus; etſi forma, quæ eſt natura, non ſolùm ſit principium motus, eius, in quo ineſt; ſed poſſit etiam eſſe principium mouendi alia: vt hoc loco, commento. 12. aduertit Simplicius. tamen non fuiſſe ab Ariſtotele definitam naturâ, per principium mouendi alia, ne excluderetur materia, quæ haud dubiè natura eſt, nec aliud mouet, ſed duntaxat motum in ſe recipit. Deinde, quia maximè fuit rationi conſentaneum, vt Ariſtoteles naturam definiret per id, quo naturalia à non naturalibus diſſident: hoc autem ſolùm eſt principium motus, eius in quo ineſt. Nam rerum quædam ſupra naturam eminent: vt Deus & intelligentiæ, quæ ob eximiam ſuam dignitatē immobiles ſunt; Deus quidem abſolutè, intelligentiæ verò quatenus non habent in ſe principium, quo Phyſicè moueantur. Quædam infra naturam conſiſtunt, videlicet res arte factæ, quæ adeo

A ignobiles ſunt, vt nec quo ipſæ moueātur, neq; quo alia moueant, principium in ſe habeant. Aliæ mediū locum obtinent, nempe res Phyſicæ, quæ neq; ita ſunt abiectæ, vt principium nullius motus vendicent, neq; ita perfectæ, vt neutiquā moueri poſſint; ſed mediam conditionem ſortitæ, & aliud mouere queunt, v. c. gignendo ſibi ſimile; & ſe ipſas mouere, vt locum acquirant, augeſcant, aliamve eiuſmodi perfectionem ſibi congruentem poſſideant.

B Quo fit, vt entia naturalia, licet ab arte factis, per principiū mouendi ſe & mouēdi alia, differant (vtroq; enim carent arte facta) tamen ab iis, quæ ſupra naturam ſunt, nō niſi per principium mouēdi ſe diſtinguantur. Atq; adeo patet, commune diſcrimen, quo naturalia à non naturalibus differunt, eſſe, quod naturalia habeant in ſe principium, quo ipſa moueantur, per quod proinde natura definiri debuit, vt ex eo rerū naturalium proprietas & eſſentia magis innoteſceret.

C Ad vltimum reſpondēt aliqui graues Philoſophi, quietis nomine non ſignificari ab Ariſtotele quietem in termino a quo, ſed duntaxat in termino ad quem, propterea q naturā nō inclinet ad priorem quietē; verbi cauſa, ad eam, qua lapis in aëre detinetur; ſed ad poſteriorem, quam obtinet, dum in natiua ſede conſiſtit. Cùm tamen materia, vt ipſimet fatentur, reſpectu motus violēti, ſit natura hoc loco definita; vnde & nullus datur motus, qui non ſit

Quietis nomine quanā quies intelligatur in definitione naturæ.

D naturalis reſpectu materiæ, vt in progreſſu dicemus: cōſequens eſt, vt eadem materia, comparatione cuiuslibet quietis, etiam violentię, natura ſit, atque adeò, vt in naturæ definitione omnis quies promiſcuè intelligi debeat. Nam eſto, compoſita Phyſica non inclinentur ad omnem quietem ex parte formę, inclinantur tamen ex parte materiæ, quæ natura quędā eſt hic definita. Nec eſt abſurdum, eandem materiā inclinari ſimul ad quietes oppoſitas, dum-

E modò non inclinetur ad eas ſimul obtinendas: quemadmodum nemo negauit, ineſſe eidem materiæ ſimul propenſionem ad qualitates contrarias, veluti ad candorem & nigredinem, eſto iis ſimul affici non poſſit.

QVAESTIO III.

F *VTRVM DEFINITIO NATVRAE principio duntaxat paſſiuo conueniat, an non?*

ARTICVLVS I.

DIVERSAE PHILOSOPHORVM ſententiæ: & earum confutatio.

Scotus in 2. diſtinctione 18. quæſt. vnica, & eius ſectatores; itemq; Burlæus hoc loco

&, vt.

Opinio Scoti & euerſio. &, [illegible] videtur, Simplicius commento 12. text. [illegible].& 17 ſic naturæ definitionem interpretantur, vt nomine principij & cauſæ ſolum principium paſſiuum deſignari putent, ſtatuantque, nulli actiuo principio, quà tale eſt, ſed paſſiuo tantùm, naturæ notionem conuenire. Quamuis enim ipſam quoque formam naturam eſſe fateantur, aiunt tamē eam haudquaquam naturam dici, niſi quatenus principij paſſiui rationem obtinet, id eſt, prout materiam aptam habilemq; reddit ad motum excipiendum.

Prima ratio Scoti. Probat verò opinionem ſuam Scotus hoc modo. Propterea mutatio naturalis dicitur, quia [illegible] natura; omnis autem naturalis mutatio eſt à principio paſſiuo tantùm: igitur natura non eſt principium actiuum, ſed paſſiuum. Maior & conſequutio perſpicuæ videntur. Minor ſuadetur, quia ea mutatio dicitur naturalis, qua vnumquodque aptum eſt mutari, à quocunque agente mutetur. Hoc autem nullæ rei Phyſicæ conuenit ob [illegible] principium, ſed paſſiuum tantùm: ſi[illegible] non mouetur, niſi quia patitur; [illegible] naturaliter, niſi quia motum recipit.

[illegible] Secundò ita [illegible]ſputat. Natura, quà natura, eſt principium internum eius, quod mouetur; [illegible] ſed principium motus non eſt internum rei [illegible] quæ mouetur, vt actiuum eſt, ſed vt paſſiuum [illegible] quidem accidit, verbi cauſa, ægroto D qui ſanatur, habere in ſe artem, qua ad ſanitatem [illegible] [illegible]tur natura, qua natura, paſſiuum tantum, non actiuum principium cenſenda [illegible]et.

[illegible] At ſuperioribus ex aduerſo oppoſiti arbi[illegible] naturæ nomine ſolum principiū acti[illegible] [illegible] quia ſi principium paſſiuum [illegible] natura, quilibet motus, etiam violentus [illegible] rei Phyſicæ naturalis; quandoquidem [illegible] motus habet principium paſſiuū E [illegible] mouetur. Præterea idem confirma[illegible] quia Ariſtoteles cap. 2. huius libri, text. 2. [illegible] diſcrimen conſtituit inter naturalia & ar[illegible] quòd illa habeant in ſe principia ſuo[illegible], hæc verò minimè: loquebatur autem de actiuis principijs; nam paſſiua vtri[illegible] [illegible] mmunia ſunt, vt patet in ſtatua, quæ nō [illegible] ia eſt ad recipiendū in ſe ſuum mo[illegible] [illegible] ignum. Quare in ſolo prin[illegible] actiuo videtur Ariſtoteles naturæ ratio F [illegible] ponere.

[illegible] [illegible] tamen harum opinionum, aut vera, [illegible] Ariſtotelica eſt. Non prior, quia rebus [illegible] conſtantibus, non minus naturale eſt [illegible] quàm pati, & mouere ſe, quàm moueri [illegible], vt planum eſt in viuentibus, quæ operationes ſuas ab interno principio acti[illegible] naturaliter edunt. Quare non minùs pro[illegible] dicetur natura principium actiuū, quàm paſſiuum. [illegible] quia formæ ignis comparatæ [illegible] motum, quo in ſuperiora tendit, prout eſt A illius cauſa efficiens, conuenit tota naturæ definitio. Cùm igitur forma ita ſumpta ſit principium actiuum, negari non poteſt, aliquod actiuum principium, quà tale, eſſe naturam. Tertiò, quia ſi Ariſtoteles nomine principij & cauſſæ paſſiuum duntaxat principium ſignificare voluiſſet, vtiq; per eas particulas artem medendi à naturæ definitione excluſiſſet.

Impugnatio poſterior. Poſterior quoque ſententia, & Ariſtoteli, B & veritati repugnat. Ariſtoteli, quia cap. 1. tex. 10. & cap. 2. text. 21. & cap. 8. text. 81. huius libri; diſertis verbis docuit, nō ſolùm formam, ſed etiam materiam eſſe naturam: quod repetit libro quinto Metaph. cap. 4. text. 5. Rationi, quia cùm eſſentia compoſiti naturalis, non ex ſola forma, ſed ex materia etiam conſtet; non forma tantùm, ſed materia quoque natura erit: quandoquidem eſſentia cuiuſlibet compoſiti Phyſici, quà tale eſt, ex naturis C coaleſcit.

ARTICVLVS II.

EXPLICATIO VERAE OPINIONIS, & argumentorum aduerſarum partium dilutio.

Tam formā, quàm materiam eſſe naturam. Peripatetica igitur, & veritati conſona doctrina eſt, naturæ definitione comprehendi D tum materiam, tum formam: & illam quidem principium eſſe paſſiuum motus eius in quo eſt; hanc verò actiuum; tametſi hæc non ſemper actiuum principium ſit, ſed interdum formale; quo pacto ſe habet anima ad vitales functiones, quarum non ſolùm efficiens, ſed etiam formalis cauſſa eſt, teſte Ariſtotele 2. lib. de anima cap. 4. text. 36. & 37. eodemq; modo *Forma cæli eſt cauſſa formalis ſui motus.* affecta eſt cœleſtis forma erga motum circu E larem, ad quem cœlum, non ex parte materiæ duntaxat, ſed etiam ex parte formæ, ſuopte ingenio inclinatur. Nec verò putandum eſt, huiuſmodi propenſionem a forma ipſa diſtingui, aut illi vt quidpiam adiectitium ineſſe. Eſt enim idem prorſus cum ea, ſicuti inclinatio materiæ ad formam idem omnino eſt cum materia.

Reſponſio ad 1. arg. Scoti. Nunc ad primi articuli argumenta reſpondeamus. Ad primum Scoti pro priori ſen F tentia, dicendum; multa eſſe, quæ non ſolùm ob principium paſſiuū, ſed etiam ob actiuum, quod in ſe habent, naturaliter apta ſunt moueri: vt viuentia. Quare conceſſa maiore propoſitione, negetur minor, & quod ad eius probationem aſſumitur. Quanquam enim res non mouetur, niſi quia patitur; poteſt tamen ob id etiam naturaliter moueri, quia ſe ipſam mouet; atque ita erit ei motus naturalis, ratione principij paſſiui & actiui ſimul.

Ad 2. Ad ſecundum admittenda eſt maior pro-

poſitio: aſſumptioni verò occurrendum, etſi principium motus ex eo quod actiuum, non neceſſario internum eſſe debeat; cùm multa principia actiua motus externa ſint; aliquando tamen principium efficiens motus neceſſariò internum eſt, vt in viuentibus: quo pacto non ſe habet ægrotus, cùm artis ſuę beneficio ſanatur, qui iſtius motus principium in ſe ipſo ex accidente habet. A

Sol.1. pro 2. opi.

Omnes motus comparatione materiæ naturales ſunt.

Ad primam verò earum rationum, quibus ſecunda opinio nitebatur, reſpondendum eſt; omnes motus comparatione materiæ naturales dici poſſe, non omnes tamen reſpectu compoſiti Phyſici naturales eſſe: quia ſicuti potior natura eſt forma, quam materia; ita vt motus alicui compoſito naturalis ſit, formæ magis, quàm materiæ habenda ratio eſt: proindeq; eſto quemlibet motum materia inclinetur, niſi ad eum forma ipſa propenſionem habeat, non erit rei compoſitæ ſimpliciter naturalis exiſtimandus, ſed aut violentus, ſi ei forma obnitatur, aut præter naturam, ſi neque ad eum procliuitatem, neque repugnantiam vendicet. Quòd ſi quis vrgeat, naturam eſſe cauſſam, vt id, in quo ineſt, id eſt, ipſum compoſitum Phyſicum, naturaliter moueatur. Occurrendum, ſat eſſe ad rationem naturæ, ſi cauſa ſit vt ipſum compoſitum moueatur naturaliter: vel abſolutè, cùm motus à forma oritur, vel ſecundum quid, cùm non prouenit à forma, ſed in materiam tantummodo recipitur. Nec repugnat, eundem motum alicui ſimpliciter violentum eſſe, quia forma in contrarium nititur; & aliquo modo naturalem, quatenus materia habet inſitam vim receptiuam omnium motuum, ſiue eis forma repugnet, ſiue obſequatur. B C D

Occupatio.

Solut.2.

Diſcrimē inter naturalia & arte facta.

Ad ſecundam reſpondemus; diſcrimen traditum ab Ariſtotele, inter naturalia & arte facta, ſic eſſe intelligendum, vt nullum arte factum, qua tale, habeat in ſe principium determinatum ac certum, ſiue actiuum ſiue paſſiuum ſui motus; quod veriſſimum eſt. Nam cùm, verbi gratia, ſtatua indifferenter ex ære, auro aut ligno, conflari poſſit, ex ſe non magis hoc, quam illud principium, etiam paſſiuum, ſui motus vendicat; quod in rebus naturalibus multò ſecus accidit. E F

QVAESTIO IV.

VTRVM ANIMA IN NATVRAE *definitione contineatur.*

ARTICVLVS I.

OPINIO EXISTIMANTIVM non contineri, eiuſq; refutatio.

TAmetſi proxima diſputatione monſtratum fuerit, non rectè principium actiuum à naturæ definitione remoueri: adhuc tamen peculiaris exiſtit dubitatio, circa animam, quæ fons eſt vitalium functionum, earumq; principium actiuum. Nam Simplicius, ad textum primū & ſecundum huius libri, atq; (vt idem refert) Eudemus, itemq; Magnus Albertus hoc loco tract.1.c.2. & li. de origine animæ c.4. & Auicenna primo ſufficientiæ c.5. arbitrantur, animam non eſſe naturam. Primum; quia natura, (vt teſtatur Ariſtoteles 9. Metap. cap 2 tex 3.) præfinita & determinata eſt ad vnum. at anima non ad vnum, ſed ad omnes loci differentias motum efficit. Secūdo, quia Peripatetici tria faciunt principia, naturam, animam, & intellectricem mentem vbi animam à natura diſtinguunt. Tertio, quia ſaltem anima humana nullo modo videtur eſſe natura; cùm Ariſtot. 1. de partibus animalium cap. 1. perſpicue oſtendat, non eſſe Phyſici negotij, animum rationis participem cōſiderare, propterea quòd natura non ſit.

Aſſertores partis negatiuæ.

Lege 4. c. li. 3 de diuina ſapient. ſecū du Aegypt.

Contraria tamen opinio tuenda eſt, quam ſequuntur Alexander apud Simplicium hoc loco com. 3. Auerroës, & Themiſtius ad text. 3. & maior ac melior Philoſophorum pars. Primùm, quia tota naturę definitio, vt omnes eius partes conſideranti planum erit, conuenit animæ. Deinde, quia nutritio, accretio, cæteræque vitales functiones, connumerantur ab Ariſtotele hoc libro cap. 1. tex. 1. inter motus naturales, haud dubiè quia oriuntur à natura; oriūtur verò ab anima. Præterea, quia Ariſtoteles cap. 8. text. 80. ſtirpium & animātium exemplo ſuadet, naturam alicuius finis gratia operari: & 1. de partibus animalium c. 1. docet, ad Phyſicum attinere, de anima ſentiente & vegetante abſolutè diſceptare, quia ſunt naturę. Negari igitur non poteſt in Peripatetica diſciplina, animam verè ac proprie naturam eſſe.

Animā eſſe naturam.

Quòd autem concedendum ſit, non cæteras tantum animas, ſed intellectiuam quoq; eſſe naturam; probatur ex eo, quia omnis forma ſubſtantialis corporis Phyſici eſt natura; ſiquidem, vt ex ſuperiori capite liquet, naturæ notio, tam materiam, quam formam comprehendit: at anima intellectiua eſt verè & eſſentialiter forma humani corporis, vt eſt decretū in Concilio Lateranenſi ſub Leone 10. ſeſſ. 8. & in Viennenſi ſub Clemente 5. & refer-

Etiam intellectricem animam naturam eſſe

Concil. Lateranenſ.

& [illegible] in Cl[illegible], de ſumma Trinitate, & fide Catholica. Atq; illud etiam monemus, animum rationis compotem non ſecundum alios tantùm gradus, vt ſentiendi & ve[illegible]tandi; ſed etiam ſecundum gradum inte[illegible]endi, naturam eſſe. Namque ſub eo etiam gradu eſt verè forma compoſiti Phyſici, nempe hominis, vltimam ei differentiam cōferens, at[illegible]; eius eſſe abſoluens, quod propriū fo[illegible]mæ eſt.

Quare minimè probamus eam ſententiam, cuius auctor fuit Plato, aſſertores Themiſtius, S[illegible], Philoponus, & de Latinis non[illegible] qui [illegible]unt, animam humanam, prout [illegible] eſt, gubernatoris duntaxat, non verè [illegible] locum in corpore obtinere, [illegible]ue adeo ſecundum eum gradum non eſſe verè [illegible]mam corporis. Licet enim intellectus [illegible]aquam hæreat; id tamen nō im[illegible] minus intellectiua anima, cui inſi[illegible] gradum intellectiuum, qui ab [illegible] ſe ipſa non diſtinguitur, verè ac pro[illegible]pus informet. Qua de re plura [illegible].

ARTICVLVS II.

S[illegible]LVTIO ARGVMENtorum primi articuli.

NV[illegible]rorum [illegible]umentis, qui animam è [illegible] de[illegible]ne excludebant, occur[illegible] reſpondendum eſt; cùm [illegible] ad vnum dicitur, non ac[illegible] toto ſignificationis ſuæ [illegible] preſſiùs, vt iis tantum con[illegible] operantur (quo ſenſu [illegible] q. 2. explicat) iccir[illegible] ad vnum determinata perhibetur, [illegible] expers ſit, neq; e multis [illegible] arbitratu ſuo eligere, ſed ad [illegible]tendit.

A[illegible] in [illegible] etiam partitione an[illegible] vſurpari naturæ nomen, prout [illegible] & formam rei duntaxat [illegible] atæ comprehendit.

Ad [illegible] Ariſtotelem humani animi [illegible] omnino Naturali Phi[illegible] adhærere; ſed tantùm velle, eam non [illegible] ex [illegible] Phyſicam eſſe, vt † alibi expli[illegible] ſolute negare, animam intel[illegible] naturam; ſed quoad eas affe[illegible] à corpore abiunctæ, & ex[illegible]cem conueniunt, vt eſſe in lo[illegible]ue, capere intelligibiles rerum no[illegible] influxu, & quædam [illegible] merito, vt ad ſtatum ſubſtantia[illegible]tarum quodammodo aſcendit, ita [illegible]undum eam precisè rationem ſpectetur,

A natura non eſt. Itaque Ariſt per id humanam mentem ab aliis rerum viuentium formis eo loco ſecernit, quòd illa cum immortalis ſit, ac multò præſtantioris notæ, à corpore abſcedens, tranſnaturalem conditionem ac ſortem adire queat, hæ verò minimè..

QVAESTIO V.

B *VTRVM ARS ET NATVRA ſimilitudinis rationem inter ſe habeant?*

ARTICVLVS I.

QVIBVS INTER SE REBVS conueniant.

C QVoniam ex naturæ & artis collatione illuſtrior euadet naturæ cognitio, eas hoc loco inter ſe conferemus. Mirificè igitur inter ſe conueniunt, pariterq; differunt, ars & natura. Conueniunt primò; quia naturę opera procedunt, ſicuti opera artis, id eſt, certa præſcriptione, ratis legibus, compoſitè, & ordinatè. Quod Philoſophos (non eos hic D intelligas, qui præter pallium nihil Philoſophi habuere) ad eam mentem excitauit, vt intelligerent faterenturque, res Phyſicas diuinæ artis prouidentia & ſolertia gubernari: videlicet, quia intuebantur, diſſimilium rerum, ex quibus vniuerſum conſtat, varietatem in vnum ordinem conuenire & compoſitione, quod artis proprium eſt,) contineri. Vnde naturam artem DEI, & Deum Α'ρχιτέκτονα, id eſt, opimum artificem dixerunt. Et Plato duplicem artem [illegible] fecit, vnam diuinam, humanam alteram: atque humanæ omnia, quę artificum opera elaborantur; diuinæ vniuerſa, quæ natura fiunt, attribuit. *De hac re Philo Iud. in lib. de Monarchia.*

E

Secundò: Conueniunt; quia ſicuti agens naturale effectum producit ſibi cognatum, ac ſimilem ratione formæ, ex qua ipſum conſtatuta artifex opus effingit, intelligibili formæ ſiue exemplari, a ſe concepto, proporF tione reſpondens. Sic vero, vt formæ naturales habent primo eſſe in agente, in quo potestate continentur, quod virtuale nuncupatur; deinde in materia, quam idem met agens apparat: ita arte factorum formæ obtinent primo eſſe in mente artificis, quod ideale dicitur, poſtea verò in materia, quam idem artifex perpolit. *Lege D. Aug. li. 83. quæ. Sco. in 4. d. 1. q. 1. Aegyps. quodl. 5. q. 6.*

Tertiò; Quia ſicuti ars naturam, ita natura DEVM ſupponit. Id eſt, quemadmodum ars nihil efficit, niſi ſuppeditato ſibi compoſito Phyſico, in quo artificioſam formam con-

Per quos gradus res prodeāt in lucem.

cinnet: ita natura nihil gignit, niſi præiacente materia à Deo creari, in qua naturalem formam inducat. Sicque per hos gradus res in lucem exeunt: Deus profert è nihilo; natura ex ente potentia; ars ex ente perfecto. Deus creando; natura generando; ars componendo concinnandóue.

Quartò; Quia tam ars, quàm natura, ſenſim proficit, & ab imperfectioribus ad perfectiora incedit. Ars enim, verbi gratia, pictoris, primò ſuſceptum opus leuiter adumbrat; B tum in omnem colorum varietatem paulatim conformat, ac tandem perficit: & canendi ars muſicos, priuſquam ad rem veniant, præludere nonnihil iubet. Natura item, exempli cauſſa, in effingendo fœtu (quod in cæteris etiam ſuo modo ſeruare conſueuit) initiò rude quid ſine membrorum diſtinctione exhibet, tum ſenſim expolit, donec animal perfectis lineamentis in decentem ſpeciem ſtato tempore abſoluat. Sic intellige, C quod ſcripſit Ariſtoteles in problematis ſect. 10. probl 44. naturam facere prauè omnia, & plura praua, quàm recta; videlicet quia in procreatione animantium (de ijs enim illic ſermo erat) à principio prauè agit, id eſt, imperfectè, & quaſi rudi penicillo; & plura facit praua, quam recta, id eſt, plura imperfecta & ignobilia. Nam ſiue terreſtria, ſiue aquatilia, verbi gratia, contemplemur, haud dubiè multò ampliorem multitudinem eorum, quæ in D feriori gradu ſtant, inueniemus. Nimirum, quia vt vnumquodq; excellit magis, ita plura exigit, proindeq; difficiliùs & rariùs in vitam prodit.

Lege Ariſt. 2. de anima cap. 4.

Quo pacto ars ſit natu-ræ æmula, Hugo lib. 1. Didaſtalon.

Quintò; Quia ſicuti natura eſt menſura artis, ita ars eſt menſura arte factorum. Et vt natura diuinam artem; ita humana ars naturam, quoad eius fieri poteſt, æmulatur. Quo-cum ars diuina exemplar naturæ, & natura diuini archetypi exemplum, ſimulque exem- E plar humanæ artis dicitur; & à quibuſdam etiam ars humana, nunc altera natura, nunc naturæ ſimia appellari conſueuit, vtpote quæ ex natura multa effinxerit, vt ex vmbra picturam, ex antris ædes, ex auium volatu vela, ex piſcium pinnis remos, ex cauda gubernaculum. Sanè verò vt natura, quo diuinæ artis præſtantiam magis exprimit, eo altiorem gradum obtinet: ita ars tanto commendatur amplius, quanto ad naturam propius accedit, F reſq; veris viciniores imitando exhibet, ita vt quæ viuentes referunt, ſpirare ipſæ videantur. Quale illud:

Martialis lib. 3.

> *Artis Phidiacæ toreuma clarum,*
> *Piſces aſpicis: adde aquam, natabunt.*

Lib. 5. Et aliud de lacerta:

> *Inſerta phialæ Mentoris manu ducta,*
> *Lacerta viuit, & timetur argentum.*

Zeuxis & Apellis mira opera.

Hac arte excellentia Zeuxis vuas pinxit, adeò veritate repræſentata, eò vt aues aduolarint. Hac Apelles Alexandrum magnum fulmen A tenentem expreſſit, ita vt digiti eminere, & fulmen extra tabulam eſſe videretur; tanto operis & famæ ſucceſſu, vt vulgò dicerēt, duos eſſe Alexandros, vnum Philippi filium, nullis viribus ſuperabilem; alterum opus Apellis, nulla arte imitabilem.

Quæque res aliam ſe perfectiorē imitari nititur.

Sed illud hic quoque obiter aduerte, res creatas non ſolùm diuinam artem æmulari; ſed vnamquamque earum aliam ſe perfectiorem, pro ſuo captu exprimere. Nam terra B v.g. animalis ſpeciem præ ſe fert, quòd habeat ſubter fluentes aquas, tanquam venas, ſaxeos montes pro oſſibus; plantas & herbas velut capillos, vt præter alios tradit auctor operis de diuina ſapientia ſecundum Aegyptios, lib. 8. cap. 2. Et vniuerſim inferiora corpora ad cœleſtium rationem ſeſe, vt poſſunt, accommodant; teſte Ariſtotele 9 Metaph. cap. 9 text. 18. videlicet, quia vt cœleſtia iugi motu circumeunt, ita ſublunaria quaſi in C orbem perpetuò oriuntur & occidunt; & vt ſtellæ errantes nunc magis nunc minùs ad nos accedunt; iam in ſubcœleſti mundo alia atque alia rerum facies & viciſſitudo, ſecundum quadripartitam anni varietatem, conſpicitur. Quin & ipſi etiam cœleſtes globi alias diuiniores cauſas iuuantur, nimirum intellectuales ſubſtantias, quatenus vt hæ intelligendo ad alia procedunt deinde reflexa cognitione in ſe recurrunt; ſic illi ab eo- D dem ad idem punctum perenni agitatione commeant.

Lege etiam Plutarch. in libello de fortuna.

Sextò; Quia vt in rebus naturalibus, ita in ijs etiam, quæ artificioſo ſtudio elaborantur, caſus locū inuenit. Et in naturalibus quidem multa paſſim occurrūt exempla. In arte factis duo quam ſimillima a ſcriptoribus celebrantur, quæ Plinius lib. 35. Naturalis hiſtoriæ, cap. 10. commemorat.

Quæ artes deliberent, quæ non.

Septimò; Quia, (vt Ariſtoteles docet hoc E in libro capit. 8. text. 86.) neque natura (ſumit autem naturam, prout ab anima intellectrici diſtinguitur) neque ars deliberat quod tamen non de quauis arte intelligi debet, ſiquidem medicina, nauigatoria, & mille id genus, deliberant; ſed vt Ariſtoteles ipſe 3. Ethicorum cap. 3. explicat, de ijs, quæ per certa & ſtatuta media finem attingunt, cuiuſmodi eſt ars ſaltandi, & effingendi literas. Quod hiſce verbis Themiſtius quoque ediſ- F ſerit, non conſultat faber lignarius, vtrum prius ſecandum ſit, aut dolandum: nec grammaticus, quemadmodum literarum elementa ſcribenda ſint, hoc eſt A, aut B. Nec verò cum Cleonem ſcribit, cogitat, quam primam, quam ſecundam literam collocet. ædificator etiam non conſultat, vtrum iacienda primò fundamenta ſint, an parietes conſtruendi, an tectum opponendum: Eodem modo textor, & lapicida, dum ſuo officio funguntur, non conſultant: ſed habet ſibi ſuum quiſque certum finitumq; opus, nec ordinem ad finem

finem propoſitum pertinentem ignorat.

ARTICVLVS II.

QVIBVS REBVS INTER ſe diſſideant.

DIfferunt quoque ars & natura multifariam. Primò, quia ars non efformat veras res, aut veram arborem; ſed veri imitatrices, & ut quidam rectè ait, verè falſas, dum veris ſuis corporibus, ad veri ſpeciem referendam ex arte collocatis. Atque hinc eſt, quòd picturas vigilantium inſomnia nonnulli appellauerint: [illegible] in illis non res ipſæ, quoad eſſe proprium, ſed rerum dumtaxat imagines ſe oſtendunt.

Secundò differunt; quia quoties ars & natura ad [illegible] aliquod faciendum conſpirant, ars p[illegible] naturam, vt docet Ariſtot. cap. 8. huius [illegible] text. 79. Præterea ars obtinet locum [illegible] & regulæ, natura verò [illegible] quæ formulam [illegible], vt patet in eo qui arte canit. Nam [illegible] propterea ſimpliciter [illegible] endum eſt artem præſtare naturæ, vt aduertit Plotinus [illegible] 4. [illegible] 1. & Galen lib. 6. de Morbis vulgaribus commento 9. licet enim effecta naturæ, vt vox & pedum agitatio, ab artis præſcriptione modificentur, ſimpliciter tamen ſuum [illegible] natura capiunt.

Tertiò, Quia [illegible] D. Thomas 2. contra gentes cap. [illegible] ait, formæ per artem inductæ, artis actionem non [illegible] conſequuntur, ſicuti formæ a natura editæ. Non enim domus aliam domū, quemadmodum equus equum alium progignit. Huius autem diſcriminis ratio eſt, quia naturales formæ, vt eundem in progeniem & in [illegible] aſſendi modum obtinent [illegible] agendi vim [illegible] in mente ideaque artificis, aliter in [illegible] ipſis arte factis inſunt, vt planum eſt.

Quartò, Quia cùm forma rei, quæ interit, in [illegible] generationis abſcedat, vel extinguitur, ſimulque omnia illius accidentia abſcedantur, fit inde, vt forma naturæ [illegible] ad [illegible] potentia [illegible] eſt nudæ materiæ [illegible] tamen formæ arte [illegible] ſuperueniant [illegible] ſimpliciter [illegible] & [illegible] id eſt, [illegible] Vnde ars dicitur ibi incipere, vbi natura deſinit.

Quintò, Quia [illegible] obſeruat Plotinus, cap. 1. libro [illegible] Ennead. 3. & Auicennas in ſua paraphraſi [illegible] de Ortu & Interitu ars in [illegible] [illegible] quia vi[illegible] [illegible] tamen. & [illegible] potiſſimum [illegible] Natura verò [illegible] bus elaborandis [illegible] occupatur, vt quæ rebus magis neceſſaria, ac [illegible] momenti ſint, proindeque ab optima parente curari magis debeant.

Cur artificiales formæ non conſequuntur actionem artis.

Ars incipit vbi natura deſinit.

Lege Euſtra[illegible] [illegible] 4 [illegible] Auerroë[illegible] [illegible] Aeg. [illegible] quodlib. 2. q. 12. Alex[illegible] in opuſc. de miſſione.

Sextò; Quia formæ naturales ſunt actuoſæ, & quaſi viuæ: formæ verò arte factorum tanquam ſtolidæ & emortuæ, nullam efficacem vim habentes; vtpote, quæ nihil aliud ſint, quam compoſitio, ordo, & figura, ſeu modus quidam ac determinatio quantitatis: vt conſtat ex ijs, quæ docuit Ariſtoteles primo huius operis cap. 5. text. 46. Ideoque, vt quantitas ſuopte ingenio eſt ignaua & iners, dataque à natura, quaſi altera materia ad ſuſtinenda accidentia: ita formæ per artem inductæ, nullam ex ſe ad agendum efficacitatem obtinent. Atque hinc eſt, quòd res naturales poſſunt habere in ſe motionis & quietis principium; arte factæ verò, quà tales, non item: docente Ariſtotele non ſolùm hoc libro capite 1. text. 2. ſed etiam in 6. Ethicorum capite quarto, & 12. Metaphyſic. cap. 3. text. 14.

QVÆSTIO VI.

POSSIT-NE ARS OPERA naturæ moliri, an non?

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS videatur poſſe.

VT ea, quæ de artis naturæque conuenientia & diſcrimine tradidimus, apertiora fiant, expendendum hoc loco erit, poſſitne ars naturæ opera efficere? Quòd enim poſſit, videtur oſtendi inprimis; quia (vt alia huiuſce generis com[illegible] omittamus) Dædali ſtatuæ, vt ſcribit Ariſtoteles 1. Politicorum cap. 3. & 1. de anima cap. 3. text. 44. & Plato in Menone aiunt huc illuc ſponte diſcurrebant. Item, quia legimus apud Philoſtratum in Apollonij Tyanei vita, tripodes quoſdam aureos in Iarchæ gymnoſophiſtæ conuiuio ſeipſos motaſſe, & aureos pincernas conuiuis operam ſuam præſtitiſſe. Item quia, (teſte Fauorino apud Gellium libro 10. Noctium Atticarum cap. 12.) Archytas columbam ligneam confecit, ponderibus atque aura intus incluſa ita libratam, vt media acie ſuſpenſa volitaret. Deinde, quod [illegible] eſt, Archimedem ſphæram vitream feciſſe, vbi aſtrorum ortus & obitus, defectus ſolis & lunæ, & denique omnium cœleſtium ſphærarum ſyderumq; conuerſiones, rata ordinis conſtantia & æquabilitate diſtinctæ viſebantur: quod humani ingenij miraculum, imitatus poſtea eſt Poſſidonius, vt teſtatur Cicero libro 2. de natura Deorum. *1. Argum.*

Secundo: Quædam artes edunt effectus, ad quos natura non pertingit; ergo & à fortiori eos, quos natura edere poteſt. Probatur aſſumptum, exemplo annulorum & imagi- *2. Argum.*

rum Aſtronomicarum, id eſt, quæ certo aſtrorum ſitu & influxu compinguntur, quarum vi multa ſupra vſitatum curſum naturæ effici, tradunt auctores, vt Porphyrius referente D. Auguſtino 10. libro de Ciuitate, capite 11. Plato in 2. dialogo de iuſto, Plotinus cap. 40. lib. 4. Ennead. 4.

3. Argum. Præterea, idem conuinci poteſt artificio Alchymiæ, cuius profeſſores verum aurum abs ſe fieri prædicant: veriſimile autem non eſt, ſemper eorum operam & ſumptus in fumum abire. Quare non videtur negandum, multa naturæ opera artis ingenio effici; imò & in nonnullis artem non naturam æmulari, ſed vincere.

ARTICVLVS II.

PROPOSITAE CONTROuerſiæ explicatio.

TAmetſi propoſita quæſtio amplam diſputandi ſegetem offerebat, ne tamen æquo longiores ſimus, rem quàm fieri poſſit breuiter expediemus. *Concluſio.* Concluſio ſit: Neq; ars, neque artificialis forma, aliquod naturæ opus vi ſua efficere valet. *Probatio.* Probatur: Nam inprimis ars non aliter cum artifice concurrit, quàm tradendo ei regulas & præcepta operis faciundi: at huiuſmodi regulæ non habent vim, inducendi naturalem aliquam formam in materiam. Idem quoque de forma artificiali ex eo patet, quia (vt ſuperiori quæſtione oſtendimus) formæ per artem inductæ nullam ad agendum vim obtinent.

Sed enim aduertendum eſt, licet neque ars, neque forma artis, queant per ſe motum efficere; poſſe tamen ei modum quendam adhibere, vt videlicet hoc aut illo pacto fiat: ſicque ſaltatio, quæ facultate motrici in membris hærenti exercetur, ab arte habet, vt eleganter, concinnè, & numeroſè exerceatur. Sic etiam, cùm aliquid per artem e plano fit acutum, artis beneficio celeriùs mouetur; non quòd figura ipſa plana aut acuta, ad motum efficienter concurrant; ſed quia plano corpori plus medij ſeſe opponit quàm acuto, atque ita faciliùs hoc, quàm illud, interiecti corporis repugnantiam vincit. Qua de re Ariſtot. ad calcem lib. 4. de Cœlo.

Adiecimus in concluſione, Vi ſua: quia aliena vi, id eſt, applicando naturalia actiua paſſiuis, non dubium, quin ars multa naturæ opera efficiat: vt patet in Medicina, quæ natiua herbarum virtute ægris corporibus ſanitatem reddit; & in multis artibus, quæ adhibito igni, aliiſve eiuſmodi cauſis naturalibus, variè materiam immutant. Qua etiam ratione dæmones, vt * ſuperiori lib. diximus, diuerſas formas, etiam animantium, imperfectorum tamen, in materiam inferunt, ſi enim dæmonum ope Magi Pharaonis, * ſerpentes

** Cap. 9. q. 10.*

** Exod. 7.*

A exhibuere, non adumbratos, ſed veros, vt ſentit D. Auguſt. 3 lib. de Trinitate, cap. 7. & in lib. octoginta trium quæſtionum, qu. 76. Origenes homilia 13. in Marcum; D. Thomas de potentia qu. 6. art. 5.

Ex dictis duo inferuntur conſectaria. *1. Conſectarium.* Primum eſt: Cùm malefici incantant ſerpentes, feras detinent, homines à ſtatu mentis deijciunt, & turpi amore irretiunt, aliaq; eiuſmodi complura efficiunt: non poſſe ea à characteribus B & figuris, quibus ad id vtuntur, proficiſci; ſed præſtari dæmonum induſtria, qui ad ea ſigna tacito vel expreſſo fœdere accurrunt, vt hominum mentes ludificent, & ſuperſtitione imbutas, à veri Numinis cultu auocent. *Error Porphyrij.* Hinc D. Auguſtinus 10. libro de Ciuitate Dei, cap. 11. Porphyrij confutat errorem, qui inter vitium ſacrilegæ curioſitatis & Philoſophiæ profeſſionem, ſententijs alternantibus fluctuans, aiebat, per figuras & imagines A- C ſtronomicas, quarum antè meminimus, admirabiles in terra effectus edi. Qua in re dupliciter errabat: primùm, quia formis corporum artificialium vim agentem tribuebat: deinde, quia dæmones à culpa vindicare nitebatur, eorum præſtigias & maleficia in cœleſtium corporum afflatus conferendo.

2. Conſectarium. Alterum conſectarium eſt. Artificio naturalis Magiæ, occultas naturalium cauſarum vires inter ſe copulantis, multa abſque inter- D uentu dæmonum fieri. quæ licet admirationem excitent, quod ſupra naturæ facultatem effici videantur; reuera tamen Phyſicam habent rationem. Quale eſt, videri extendi per triclinium vitem; apparere ſubito conuiuas omnes truncos, aut aſininis capitibus, & alia: de quibus ſcripſit Guillielmus Pariſienſis, in ſuo opere de vniuerſo corporali & ſpiritnali. Quibus etiam ſimilia non pauca circumforanei ludificatores aſpectui exhibent arte exer- E citatiſſima, quæ celeri motu atque agitatione defixum in res obtutum fruſtratur.

ARTICVLVS III.

PRIMI ARTICVLI ARGVmentis nihil contra proxime dicta concludi.

F ARgumenta verò initiò propoſita, ſic erunt explicanda. Ad 1. dicendum: Statuas, aliaſque id genus arte facta, non moueri à ſuis formis, neque ab arte; ſed à natura, compoſitis intus latenti artificio machinulis, & argento viuo, aliiſve eiuſmodi quæ motum illum efficiant, ſicuti videmus in horologijs, quæ libratis certa ratione ponderibus cientur. Itaque baſce motiones ars non efficit, ſed modificat & attemperat.

Ad 2. Neq; annulos, neque imagines Aſtronomicas, vllam ex ſe ad tales effectus vim ha-

bere,

bere, aut illam è Cœlo excipere: vt oſtendit D. Th. 2.2. q.96. art.2. Quare quæ de eiuſmodi re- bus [illegible] circumferuntur, vel ad fabulam pertinẽt, vel ad [illegible] dæmonum præſtigias.

Ad 3. Quid reſpondẽdum ſit, proxima quæ- ſtione ſtatuemus.

QVÆSTIO VII.

NVM CHYMICAE ARTIS IN- duſtria verum aurum efficiat.

ARTICVLVS I.

QVI NEGATIVAM PAR- tem ſequantur, & quibus ar- gumentis.

AVri ſacra fames vt aurum inueniret, Chymi- cam [illegible]gitauit, artem naturæ vel æmu- lam, [illegible] uidam, quæ aurum progignere ſtu- de[illegible] a [illegible] progenitum gremio cohi- be[illegible] ſignat, non tam aurum fundat, quàm [illegible] luxuriæ & auaritiæ. Hæc igitur ars, nu[illegible] arq; omni ex parte probatum au- rum [illegible] in controuerſia eſt. Efficiat, in- qu[illegible] ſic enim nõ poſſe ex iis, quæ [illegible] ſunt, conflari ſed applicãdo nat[illegible] p[illegible], hoc eſt, adhibendo [illegible] [illegible]nem & temperiem ſulphuris & [illegible] q[illegible] perhibent communem e[illegible] [illegible]nto & auro [illegible], me- [illegible] [illegible]antur Magn. [illegible] [illegible], cap. 9. & Lemnius lib. 2. d[illegible] [illegible] cu[illegible]s. cap. 32.

Aſſerunt partem negat. In hac controuerſia D. Thom. 2. ſentent. d. 7. q. [illegible] & de potentia, q. 6. art. 1. Aegidius in [illegible] qu. 8. poſt Auerroem in paraphraſi a[illegible] de generatione animaliũ, & A[illegible] ſuis commentariis Meteoro- [illegible] [illegible]lem nobilem Philoſophum, quem re[illegible] A[illegible]us loco citato [illegible] au- rum chymicum non eſſe verum, [illegible].

1. Ratio. [illegible] D. Thom. ex eo, quia forma a[illegible] non videtur induci, niſi vi caloris ætherei, & a [illegible] diſapſi. Vnde aurum con- fectum calore igneo, [illegible] chymici artifices v- [illegible] ad interitum ert, vtpote ab [illegible]

2. Ratio. [illegible]mo parente editum. Accedit, quod ve- riſimile [illegible]o eſt, naturam ad auri genera- tionem [illegible]ram delegiſſe terræ ſinu incluſam, quo vndique, vt veteres aiebant, Deorum [illegible], id eſt, cœleſtium corporum vires confluunt.

3. Ratio. Eandem ſententiam ea ratione confirmat Aegidius, quia quæ in quolibet genere perfe- cta ſunt, non v[illegible] & de- finitam [illegible]. Quare cùm aurum inter omnia metalla [illegible] præluceat, vno duntaxat modo fit, ortum [illegible] eo, quem natu- ra adhibet, humanæ arti ignotum.

4. Ratio. Denique idem alij ſtabiliunt hunc in mo- dum. Negari non poteſt, in iis, quæ ad natu- ram, vel ad mores, vel ad artium diſciplinam pertinent, magnam vim habere argumentum ab experientia ductum: at longa experientia compertum eſt, huiuſce artis profeſſores, cùm magnis impenſis & pertinaci ſtudio pro vero auro conficiendo deſudarint, non niſi fuca- tum extuliſſe. Igitur eiuſmodi auri confectio impoſſibilis eſt.

ARTICVLVS II.

SOLVTIO PROPOSITAE quæſtionis.

Concluſ. NIhilominus ſententia noſtra eſt: Etſi per- difficile ſit, chymicæ rationis artificio ve- rum aurum producere; non videri tamen id omnino impoſſibile iudicandum. Huius aſ- ſertionis priorem partem ſuadet experientia: Poſteriorem approbat D. Thomas ſecunda ſe- cundæ, qu. 77. art. 2. Magnus Albertus lib. 3. de Mineralibus capite 9. Henricus Gandauenſis quodl. b. 5. qu. 3. Zimara in tractatu de differen tiis naturę & artis. Mirãdulanus lib. 9. de euer- ſione ſingularis certaminis, ſect. 7. aliiq́ue è iu- nioribus Philoſophis non pauci. Quorum po-

1. Argum. tiſſimùm ducuntur argumento, quòd, cùm ars æmula imitatrixq́ue naturæ ſit, non apparet, cur naturam in efformando vero auro imitari non poſſit, quam ſæpe aliis in rebus, quæ ope- roſiores videbantur, ad viuum expreſſit. Con- ſtat enim, quædam animalia artis induſtria progigni: vt apes ventribus boum recentibus cum fimo obrutis, vel iuuencorum corpore exanimato; bufones elixatura anatis ſub dio poſitæ; & id genus complura. *Plin. Nat. hiſt. lib. 11. cap. 20.*

2. Argum. Præterea: Angeli naturali cognitione per- ſpectum habẽt, quam materiam, quam etiam qual[illegible]tatum temperationem veri auri genera- tio requirat. Igitur ſi omnia inuicem ritè com ponant, & tempeſtiuè applicent, obſeruato e- tiam ad id aſtrorum influxu; legitimum au- rum proferent ſicuti & veros ſerpentes. Qua- re poteſt legitimum aurum arte cõfici. Quod ſi quis reſpondeat, poſſe quidem, ſed non ho- minum arte, de qua noſtra diſceptatio eſt: con tra id [illegible] cimus, quia nihil omnino conuin- cit, eius artis peritiam adeo ſupra humani in- genii captum eſſe, vt neutiquam ad homines peruenire poſſe iudicanda ſit.

Nec ſanè refert, quòd ea nunc fortaſſe la- teat, neque hactenus ex fornace chymico ve- rum aurum prodierit: cùm multa indies ho- minum ſolertia & induſtria inueniantur, ſu- perioribus ſeculis ignota; vt vſus tormentarii pulueris, & pyxidis nauticæ, ars typographica, artificium ſeparandi aurum ab argento, ſac- chari ex arundinibus excoquendi, miſcendi ſpecula plana vitrea. Etſi ex his quædam non tam recens inuenta, quam poſtliminiò in v- ſum reuocata eſſe nonnulli putent. *Quædam rerum arti- ficia recens inuenta.*

Quare non videtur exiſtimandum, confectionem veri auri per Alchymiam omnino impoſſibilem eſſe, licet perquam difficilis ſit. A

Reſponſio ad argum. contraria partis. Argumenta autem, quæ à D. Thoma in contrariam partem adducta ſunt, ita ſoluuntur.

Ad 1. Primùm quidem aiendo, multa fieri cœleſtis caloris vi, quæ etiam vi caloris ignei perficiuntur, maximè cum hi calores iuxta veriorem ſententiam inter ſe ſpecie non differant.

Ad 2. Secundum verò argumentum, à loco mineræ metallariæ, parum habet roboris. B Licet enim aurum in terræ gremio, vt in patrio ſolo, natura gignat, non proinde tamen eius effectionem ei loco ita videtur addixiſſe, vt nullo modo extra effici queat.

Ad 3. Ad rationem Aegidij inficiandum eſt, non poſſe interdum id, quod in ſuo genere excellit, multis modis gigni, cum videamus ignem, elementorum omnium principem, & actione alterius ignis, & radiorum coitu, & duorum corporum attritu generari.

Illud tandem in hac diſceptatione monendum cenſuimus; Chymicam, prout nunc ſe habet, ac interim, dum certioribus veri auri à ſe confecti experimentis artificium non probat, noxiam perniciosamque iudicandam, ac proinde nequaquam exercendam: tum ne fucatum, minúsve perfectum aurum pro legitimo & naturali diuendat; tum ne fornaculæ promittendo lucra decipiat. Quo nomine eius profeſſores haud ſatis bene in Republica audiunt. Eóq; ſpectat illud Ioan. 22. in Extrauagante, Spondet: Alchymiſtæ ſpondent, quas non habent, diuitias. Et denique ea cauſa fuit, vt Diocletianus huiuſce artis libros diligenter conquiſitos flammis dederit, vt lib. 7. lect. antiq. cap. 2. Cœlius teſtatur.

Ex dictis perſpicua iam eſt ſolutio vltimi argumenti ſuperioris controuerſiæ, cuius occaſione hæc diſſeruimus. Non enim Alchymia ſi aurum efficit, id propria vi efficit, ſed applicando naturalia actiua paſſiuis.

Κεφάλαιον β.

Ἐπεὶ δὲ διώρισται ποσαχῶς ἡ φύσις λέγεται, μετὰ τοῦτο θεωρητέον τίνι διαφέρει ὁ μαθηματικὸς τοῦ φυσικοῦ· καὶ γὰρ ἐπίπεδα καὶ στερεὰ ἔχει τὰ φυσικὰ σώματα καὶ μήκη καὶ στιγμάς, περὶ ὧν σκοπεῖ ὁ μαθηματικός. ἔτι δ' ἡ ἀστρολογία ἑτέρα ἢ μέρος τῆς φυσικῆς· εἰ γὰρ τοῦ φυσικοῦ τὸ τί ἐστιν ἥλιος ἢ σελήνη εἰδέναι, τῶν δὲ συμβεβηκότων καθ' αὑτὰ μηδέν, ἄτοπον, ἄλλως τε καὶ ὅτι φαίνονται λέγοντες οἱ περὶ φύσεως καὶ περὶ σχήματος σελήνης καὶ ἡλίου, καὶ δὴ καὶ πότερον σφαιροειδὴς ἡ γῆ καὶ ὁ κόσμος ἢ οὔ. περὶ τούτων μὲν οὖν πραγματεύεται καὶ ὁ μαθηματικός, ἀλλ' οὐχ ᾗ φυσικοῦ σώματος πέρας ἕκαστον· οὐδὲ τὰ συμβεβηκότα θεωρεῖ ᾗ τοιούτοις οὖσι συμβέβηκε· διὸ καὶ χωρίζει· χωριστὰ γὰρ τῇ νοήσει κινήσεώς ἐστι, καὶ οὐδὲν διαφέρει, οὐδὲ γίγνεται [illegible] ψεῦδος χωριζόντων.

CAPVT II.

Cum a verò definitum ſit, quot modis dicitur natura; poſthac contemplandum eſt, quo Mathematicus a Phyſico differat. Nam plana, & ſolida, & longitudines & puncta, quæ Mathematicus conſiderat, naturalia corpora habent. Inſuper, an Aſtrologia à Naturali ſcientia ſit diuerſa, an pars. Text.16.

Abſurdum namq; eſt, ſi quia ſol eſt aut luna, Phyſici eſt ſcire, nullum eorum, quæ per ſe inſunt, accidentium ſcire; præſertim cum naturæ ſcrutatores de ſolis atque lunæ figura, & vtrum terra & mundus rotunda ſint, necne, diſſerere videantur. Text.17.

b *Atque hæc quidem Mathematicus quoque pertractat, ſed non vt corporis naturalis vnumquodque terminus eſt. nec item accidentia contemplatur, quæ ex parte eius generis accidunt rebus. Quapropter abiungit, ſiquidem a motu cogitatione poſſunt diſiungi, nihilque intereſt, nec cùm diſiunguntur vllum falſum exiſtit.* Text.18.

Hoc

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

POſtquam a] Ariſtot. poſtquam diſſeruit de Natura & in ea diſputatione quædam veluti fundamenta iecit Naturalis Philoſophiæ, explicat in hoc capite [illegible] Phyſicum & Mathematicum, Naturalem Philoſophum & Aſtrologum, [illegible] eiuſque contemplatio ſit quibuſve terminis contineatur, palam conſtet. Poterat [illegible] quis, nullam in iis eſſe differentiam, quod Mathematicus conſideret plana, ſolida, longitudines, & puncta, quæ inueniuntur in corporibus ad Naturalem Philoſophum pertinentibus [illegible] quod Aſtrologus contempletur cœleſtium ſphærarum [illegible] motum [illegible] figuram [illegible] eiuſmodi, quæ Phyſici negotij ſunt; præſertim cum [illegible] & abſurdum ſit, eum, qui in ſubſtantiæ inſpectione [illegible] autem Ariſtoteles, appellatione Mathematici, vel ſolum [illegible] & [illegible] nel conſiderat; vel iam Geometram, [illegible] Arithmeticum [illegible]

Diſcrimen inter Mathematicum & Phyſicum. b Atque hæc quidem [illegible] & Naturalem Philoſophum, [illegible] verſentur. [illegible] conſiderandi [illegible] Naturalis Philoſophus [illegible] pendit, quatenus naturalium corporum termini & affectiones ſunt, & [illegible] implicantur.

cantur, eadem Mathematicus conſiderat, abſtrahẽdo illa à corporibus Phyſicis, & à materia. Quã [illegible] nullum committit errorem, cùm illa ſyncero, atque omnino ſimplici mentis conceptu abiungat, nec re ipſa corporibus ineſſe inficietur, vt cùm quis hominem concipit, non concipiendo Socratem, in quo eſt. Differt quoque Aſtrologus à Philoſopho Naturali, quia hic contemplatur cœli naturam & eſſentiam, itemq; eius motum, vt eſt illius actus, ab eiusque principijs oritur, aliaq; ſimilia. Aſtrologus verò, nihil curans cœli naturam, motuum proportiones, æqualitates, diſtantias & his affinia perpendit.

[illegible] τοῦτο ποιοῦντες καὶ οἱ τὰς ἰδέας λέγοντες. τὰ γὰρ φυσικὰ χωρίζουσιν ἧττον ὄντα χωριστὰ τῶν μαθηματικῶν. [illegible] ἂν τοῦτο δῆλον, ἄν τις ἑκατέρων πειρᾶται [illegible] καὶ αὐτῶν, καὶ τῶν συμβεβηκότων [illegible] καὶ τὸ περιττὸν, καὶ τὸ ἄρτιον, καὶ τὸ εὐθὺ καὶ τὸ καμπύλον [illegible] καὶ γραμμὴ, καὶ σχῆμα ἄνευ κινήσεως [illegible] σὰρξ, καὶ ὀστοῦν, καὶ ἄνθρωπος [illegible] ἀλλ' οὐχ ὥσπερ τὸ καμπύλον λέγεται [illegible] τὰ [illegible] τῶν μαθημάτων οἷον ὀπτικὴ καὶ ἁρμονικὴ καὶ ἀστρολογία [illegible] μετρία [illegible] γεωμετρία περὶ γραμμῆς [illegible] φυσικῆς [illegible] ἀλλ' οὐχ ᾗ φυσικὴ [illegible] μαθηματικὴν, ἀλλ' ᾗ φυσική [illegible] φύσις διχῶς, τό, τε εἶδος καὶ ἡ ὕλη [illegible] τί ἐστι σιμότης [illegible] οὔτ' ἄνευ ὕλης, οὔτε κατὰ τὴν ὕλην [illegible] διχῶς [illegible] φυσικοῦ [illegible] ἐξ ἀμφοῖν [illegible] περὶ τοῦ [illegible] τῆς ὕλης [illegible] Ἐμπεδοκλῆς καὶ Δημόκριτος [illegible] ἥψαντο.

εἰ δὲ

c *Hoc verò idearum queq; auctores cùm faciunt* Text.19. *falluntur. Nam naturalia abiungunt, quæ minùs quàm Mathematica poſſunt abiungi.* d *Quod ita declarabitur, ſi vtrorumque, & ipſorum, & accidentium definitiones afferre aliquis nitatur. Nam par quidem & impar, rectum & curuum, quin etiam numerus & linea, ſine motu definientur: caro autem & os, & homo minimè. Sed hæc vt naſus ſimus, non vt curuum dicuntur.* e *Declarant verò & quæ in Mathematicis ſunt magis Naturales, vt* Text.20. *Perſpectiua, Muſica, & Aſtrologia: nam contrà quodammodo, ac Geometria, ſeſe habent: ſiquidem Geometria naturalem lineam contemplatur; ſed nõ quatenus eſt naturalis. Perſpectiua verò Mathematicam quidem lineã, nõ tamen quatenus Mathematica, ſed quà ex parte eſt naturalis.* f *Cùm autem natura bifariam dicatur, tum forma, tum materia; ſic contemplari hæc debemus, perinde ac quid* Text.21. *eſt ſimum diſpiceremus. Quare nec ſine materia, nec ex materia.* g *Nam & de hoc dupliciter dubitare aliquis ſane poſſit, cùm duæ ſint naturæ, vtram Phyſicus contempletur, an id, quod ex ambabus cõſtat. [illegible] ſi id, quod ex ambabus, etiam vtramque. Vtrum igitur ad eandem, an ad aliam atque aliam* Text.22. *[illegible] cognoſcere? Ad veteres quidem reſpicienti, materiam conſiderare videbitur: formam namque & eſſentiam Empedocles ac Democritus parum admodum attigerunt.* *At ſi*

c [illegible] Arrepta ex dictis occaſione, idearum aſſertores coarguit, qui cum eam abſtrahendi [illegible] mente [illegible], non perciperent, ideas inuexerunt, id eſt, formas quaſdam æternas & [illegible] rerum naſcentium & intereuntium, per ſe extra ſingularia cohærentes: cum tamen [illegible] formæ à ſingularibus abiunctæ ſint, vtpote quæ etiam mente minus è materia [illegible] quam Mathematicæ, quæ non re, ſed cogitatione, à materia diſiunguntur.

d [illegible]] Bifariam oſtendit, Naturales formas minùs à materia & motu, quàm [illegible], abiungi poſſe quàm Mathematicas. Primum, quia in definitionibus formarum Mathematicarum, vt paris, imparis, recti, curui, numeri, ac figuræ, nec motus locum habet, [illegible] cum tamen in Naturalium formarum definitionibus vt carnis, oſſis [illegible] [illegible] Videlicet habent ſe Naturales formæ ad Mathematicas, vt ſimum ad curuum. vt [illegible] ſimum ſine naſo intelligi non poteſt, quia eſt propria illius affectio, ipſumq; [illegible] [illegible] Phyſicæ abſq; materia percipi nequeunt, Mathematicæ queunt. Lege hoc loco Simplicium, & P[illegible] in primum Euclidis.

Quo pacto formæ Mathematicæ abſtrahantur à materia.

e [illegible] A[illegible] ratione comprobat, Phyſicam conſiderationem minùs eſſe à materia [illegible] quàm Mathematicam: quod videlicet Muſica, Perſpectiua & Aſtrologia, quæ ex Mathematicis ad Naturalem ſcientiam propius accedunt, ea quæ conſiderant, non prorſus à materia au[illegible]

f [illegible] *autem* [illegible]] Cum, inquit, naturæ nomine tam formam, quàm materiam comprehendat, ſi [illegible] conſtitutæ conſiderentur, vt [illegible] fu[illegible] proinde, non percipiantur [illegible] materia, [illegible] haudquaquam [illegible] & principaliter innotescunt [illegible] ab actu & forma oriatur [illegible] D. Thomas [illegible] Albertus Magnus [illegible] nec ex mat[illegible] Phyſi[illegible] quæ materiã, tamen præcipuam [illegible] & [illegible] uni [illegible]

g *N*[illegible]] Cum [illegible] & materia [illegible] poſſe [illegible] contemplatio a[illegible] Natu[illegible] interrogando [illegible] Naturalis, [illegible] Phyſicus [illegible] & quod ex partibus coaleſcit,

contemplari: etſi veteres in ſolius materię cognitionem incubuerint; etiam Empedocles & Democritus: qui tamen inter alios nonnullam formæ notitiam obtinere videbantur.

εἰ δὲ ἡ τέχνη μιμεῖται τὴν φύσιν, τῆς δὲ αὐτῆς ἐπιστήμης εἰδέναι τὸ εἶδος, καὶ τὴν ὕλην μέχρι του (οἷον ἰατροῦ ὑγίειαν, καὶ χολὴν, καὶ φλέγμα, ἐν οἷς ἡ ὑγίεια· ὁμοίως δὲ καὶ οἰκοδόμου, τό, τε εἶδος τῆς οἰκίας, καὶ τὴν ὕλην, ὅτι πλίνθοι, καὶ ξύλα· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων) καὶ τῆς φυσικῆς ἂν εἴη τὸ γνωρίζειν ἀμφοτέρας τὰς φύσεις. ἔτι τὸ οὗ ἕνεκα, ἡ δὲ φύσις τὸ τέλος, καὶ οὗ ἕνεκα. ὧν γὰρ συνεχοῦς τῆς κινήσεως οὔσης, ἔστι τέλος τι τῆς κινήσεως, τοῦτο ἔσχατον καὶ τὸ οὗ ἕνεκα· διὸ καὶ ὁ ποιητὴς γελοίως προήχθη εἰπεῖν,

Ἔχει τελευτὴν ἧσπερ οὕνεκ' ἐγένετο.

βούλεται γὰρ οὐ πᾶν εἶναι τὸ ἔσχατον, τέλος, ἀλλὰ τὸ βέλτιστον. ἐπεὶ δὲ ποιοῦσιν αἱ τέχναι τὴν ὕλην, αἱ μὲν ἁπλῶς, αἱ δὲ εὐεργόν· καὶ χρώμεθα ὡς ἡμῶν ἕνεκα πάντων ὑπαρχόντων· ἐσμὲν γάρ πως καὶ ἡμεῖς τέλος· διχῶς γὰρ τὸ οὗ ἕνεκα· εἴρηται δ' ἐν τοῖς περὶ φιλοσοφίας. δύο δὴ αἱ ἄρχουσαι τῆς ὕλης καὶ γνωρίζουσαι τέχναι, ἥ τε χρωμένη, καὶ τῆς ποιητικῆς ἡ ἀρχιτεκτονική. διὸ καὶ ἡ χρωμένη, ἀρχιτεκτονική πως. διαφέρει δὲ, ᾗ ἡ μὲν τοῦ εἴδους γνωριστική, ἡ ἀρχιτεκτονική· ἡ δὲ, ὡς ποιητικὴ τῆς ὕλης. ὁ μὲν γὰρ κυβερνήτης ποιόν τι τὸ εἶδος τοῦ πηδαλίου γνωρίζει καὶ ἐπιτάττει· ὁ δ', ἐκ ποίου ξύλου καὶ ποίων κινήσεων ἔσται. ἐν μὲν οὖν τοῖς κατὰ τέχνην, ἡμεῖς ποιοῦμεν τὴν ὕλην τοῦ ἔργου ἕνεκα· ἐν δὲ τοῖς φυσικοῖς ὑπάρχει οὖσα.

ἔτι

h *At ſi ars imitatur naturam, formamq́; & materiam ad quendam vſq; terminũ cognoſcere eiuſdem eſt artis (vt ſanitatem, & bilem atq; pituitam, in quibus eſt ſanitas, medici; domus ſimiliter formam materiamq́;, vt lateres & ligna ædificatoris: eodemq́; modo & in alijs:) ambarum quoq; naturarum habere cognitionem, Naturalis profectò erit ſcientiæ.* i *Id præterea, cuius cauſſa & finis, &* Text.23 *quæ eius ſunt cauſſa, eiuſdem ſunt. Natura autem finis eſt, & cuius cauſſa. Nam quorũ motionis continuæ aliquis eſt finis, id vltimum eſt, & id cuius gratia.* k *Quapropter & Poeta ridiculè eo adductus eſt, vt diceret: Finem habet, cuius gratia erat genitus: non enim omne, quod vltimũ eſt, finis eſt; ſed id quod optimũ.* l *Quin etiam artes materiam* Text.24 *faciũt, aliæ quidem omnino, aliæ ad opus idoneam, eaq; vtimur,* m *ꝙ noſtri gratia ſint omnia; ſiquidem finis quoquo modo & nos ſumus. Id enim cuius gratia bifariam dicitur, vt* n *in libro de Philoſophia eſt traditũ. Duæ vero materiei præſunt artes,* Text.25 *eamq́; cognoſcunt, ea quæ in vſu eſt poſita, & quæ effectrici præeſt, architectura: quare & quæ vtitur, quodammodo eſt architectura: ſed differunt, ꝙ altera formam; altera, vt effectrix, materiam cognoſcat. Qualis namq; claui ſit forma, gubernator cognoſcit & iubet: alter vero, quali e ligno erit, quibúſve ex motibus. Porro in his, quæ arte fiunt, operis gratia materiam nos facimus: in rebus aut naturę ſuppetit.*

o *Præterea*

h *At ſi ars*] Probat, vtriuſque naturæ inſpectionem Phyſici negotij eſſe, in hunc ferè modum. Cùm ars naturæ ſolertiam, quã poteſt, imitetur, vt ſe habet ars ab arte facta, ita ſe habebit Naturalis ſcientia ad res Phyſicas. atqui ars non formam duntaxat, ſed materiam etiam conſiderat: Igitur Naturalis ſcientia nõ ſolam rerum Phyſicarum formam, ſed earundem quoque materiam expendet. Aſſumptionem probat; quia Medicus non ſanitatem tantum cognoſcit, ſed humores etiam, in quibus ea, vt in materia, conſiſtit; itemque architectus non ſolam ædium formam, ſed ligna, & lapides, ac reliquam materiam attendit. Monet vero Ariſtoteles, artes conſiderare materiam, vſque ad quendam terminum; quia artes omnes & facultates, ac ſcientiæ certos habent limites, vltra quos non procedunt.

i *Id præterea cuius*] Alia ratione idem ita concludit. Eiuſdem ſcientiæ eſt, finẽ, & ea quæ finis gratia ſunt, perpendere: ſed materia eſt gratia formæ, & forma eſt finis: ergo naturalis Philoſophiæ erit, & materiam & formã contemplari. Quod vero forma ſit finis, probat ex eo, quia id ad quod aliqua continuata motio tendit, & cuius gratia fit, eſt vltimũ & finis: at continuata motio, qua diſponitur ornaturq; materia, tendit ad formam, in eamq́; terminatur. Duo hic aduertenda ſunt. Alterum eſt, appellatione naturæ ſignificari ab Ariſtotele formam, propterea ꝙ ſit potentiſſima naturæ pars. Alterum eſt, ꝓpterea dixiſſe Ariſtotelem finem id eſſe, ad quod continuata motio tendit; quia ſi motio interrumpatur, & mobile ſubſiſtit ante id, quo pergebat, eiuſmodi terminus non dicetur habere rationem finis; ſed is, ad quem vltimo progreſſionem deſtinarat.

k *Quapropter*] Reprehendit Poetam, qui, quòd videret finem eſſe extremum, & eſſe id cuius gratia, putauit omne extremum rectè dici finem. Vnde & de mortuo pronuntiauit, finem habet, gratia cuius eſt genitus. Non eſt enim quodlibet extremum finis, ſed id, quod optimi habet rationem, & cuius gratia fit aliquid. Hunc Poetam ait Philoponus eſſe Euripidem, inſignem Tragœdiarum ſcriptorem: ſenarius tamen, qui ab Ariſtotele citatur, videtur fuiſſe in aliquo eius opere, quod iniuria temporis interciderit, cùm in iis, quæ nunc extant, non reperiatur. *Euripides.*

l *Quin etiam artes*] Explicat Ariſtoteles hoc loco diuerſa munia artium, quę in opere ſunt poſitæ; quorſum vero, non ſatis inter expoſitores liquet. Videtur tamen eò ſpectare, vt variarum artium exemplo concludat, Naturalem Philoſophiam materiam nequaquã negligere, aut ignorare. Aduertendum eſt igitur, quadripartitam eſſe varietatem artium, quæ in externum opus incumbunt. Quarum duo genera materiam faciunt, alia duo imperant. Porrò ex iis artibus, quę materiam faciunt, quædam omnino faciunt, aliæ duntaxat ad opus præparant, & idoneam reddunt. Materiam omnino faciunt, vt figulina lutum: præparant, vt ſtatuaria marmor. Rurſus, earũ quæ imperant (quas principes vocant) quædam faciendis operibus, quibus vtuntur, pręſunt, vt guber-

materia

[illegible] arti nauium effectrici; illa enim huic magnitudinem formamq́; nauis præſcribit: quædam præſunt operibus, quæ alijs utenda tradunt, ut nauium conſtruendarum ars ei, quę ligna particulatim dedolat & expolit; & hæc illi, quę in cædendis lignis occupatur, quarum opus gubernatoriæ obſequitur. Ex his rationum eſſe vult Ariſtoteles, Philoſophiam Naturalem materiam cognoſcere, cum eam non ignorent operariæ artes, tam quæ in materia peculiariter inſiſtunt, ut planum eſt; quam quæ formam adhibent, præcipiuntve, cùm hanc in materiam idoneam inferendam curent.

m *Noſtri gratia finis*] Arte factarum rerum molitionem ait noſtri gratia eſſe; noſq́; eius finem aliquo modo habere. Quod ne quis miretur, cùm finis operis videatur eſſe id, in quod continuata motio deſinit, ut paulo antè dixerat, monet finem duplicem eſſe; nimirum finem cuius, id eſt, cuius acquirendi gratia actio exercetur, qualis eſt ſanitas; & finem cui, hoc eſt, cui res comparatur, cuiuſmodi eſt Socrates, cui valetudo acquiritur: atque hoc poſteriori modo nos finem eſſe arte factorum, cùm illa in noſtros uſus cedant. *Finis cuius, & finis cui.*

n *Et in libro de Philoſophia*] Quem appellat hoc loco Philoſophiæ librum, non conſtat. Simplicius, Themiſt. & Philoponus, intelligunt libros de Moribus. Verùm in his diuiſio illa finis non inuenitur. D. Thomas putat ſignificari libros primæ Philoſophiæ: ſed neque in his, ſi horum [illegible] libros Metaphyſ. ſaltem perſpicuè legitur, etſi ex quibuſdam verbis 7. cap. lib. 12. [illegible] poſſit. Veriſimile fortaſſe eſt, indicari ab Ariſtotele libros alios de Philoſophia, quorum meminit Laertius, & Cicero 3. de Natura Deorum. Inuenitur tamen prædicta finis diſtinctio in lib. 2. de Anima, cap. 4. tex. 37.

ἐπὶ [illegible] πάντα ἄλλο γὰρ εἴδει ἄλλη ὕλη. μέχρι δὴ πόσου τὸν φυσικὸν εἰδέναι τὸ εἶδος καὶ τὸ τί ἐστιν, ἢ [illegible], ἢ χαλκέα χαλκὸν μέχρι τοῦ; [illegible], καὶ περὶ ταῦτα ἅ ἐστι χωριστὰ [illegible]. ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ [illegible] χωριστὸν, καὶ τί ἐστι, φιλοσοφίας [illegible] διορίσαι ἔργον.

Κεφάλαιον

o *Præterea ex his, quæ ad aliquid ſunt, materia eſt, cùm alij formæ alia materia ſubijciatur. Ad quem igitur uſque terminum, formam, & quid eſt, cognoſcere Phyſicus debet? An ut Medicus neruum, aut faber æs aliquo uſque? Unaquæque enim alicuius rei eſt gratia, & in eis formis verſatur, quæ ſeparari non poſſunt, in materia autem ſunt; ſiquidem homo & ſol hominem generat.* Text. 26.

Quo autem modo ea quæ ſeparata eſt, ſe habeat, & quid ſit, Philoſophiæ primæ eſt definire. CAPVT

o *Præterea ex his quæ*] Tandem, quod tam materia, quam forma ad contemplationem Phyſicam pertineat, [illegible] probat: quia relata, ſeu quæ mutuò referuntur, ſub eandem ſcientiam cadunt: materia vero & forma mutuo referuntur. Cuius rei argumēto eſt, quòd cuiuſque compoſiti naturalis forma non quamuis materiam ſine diſcrimine, ſed certam & determinatam expoſcit, parique modo materia non cuiuſuis formæ, ſed certæ, & proportione ſibi reſpondentis, capax eſt.

QVÆSTIO VNICA.

VTRVM MATHEMATICAE, quæ mediæ appellantur, magis Naturales quàm Mathematicæ ſint, annon.

ARTICVLVS I.

VIDERI MAGIS ESSE NATVRALES.

CONſtat ex doctrina Ariſtotel. tum ſuperiori cap. [illegible] 6. Met. cap. 1. tex. 2. ſcientiarū Mathematicarum duas tantū eſſe, quę propriè & exquiſitæ Mathematicæ dicatur; nempe Arithmeticam & Geometriam: alias inter has & Phyſiologiam medium obtinere, quod earum ſubiectum partim Mathematicū, partim Naturale ſit: videlicet Perſpectiua, Muſicam, Aſtronomiam. [illegible] Geometer lineas & magnitudines a materia abſoluit, easq́; ſolo animo cō- C prehendit [illegible] lineas exiſtentes ponit, & eas conſiderat ut cadunt ſub aſpectum, qui radiis rectis in linearum modum ab oculo ad rem, quæ videtur, porrectis fit. Item Arithmeticus numeros ab omni materia ſeiunctos expendit; Muſicus eoſdem verè ipſa exi-

A ſtentes in materia ſenſibili, in voce nimirum, aut ſono, contemplatur. Similiter ſphæram & magnitudinem Geometer à materia abſtrahit: eadem vero Aſtrologus, prout corporibus cœleſtibus coniuncta ſunt, conſiderat.

Cū igitur tres prædictę diſciplinę partim ad Mathematicā, partim ad Phyſiologiā accedāt; quæri ſolet hoc loco, an magis Naturales, vel magis potius Mathematicæ ſint? Ac quod magis ſint Naturales, ex eo primū ſuaderi poteſt, quia B (ut in proœmio huius operis oſtendimus) ſcientiæ contemplatrices capiunt vnitatē & diſtinctionem ſecundum abſtractionē, à motu & à materia. hæ vero ſcientiæ in gradu abſtractionis cum Naturali Philoſophia conueniunt; ſiquidem viſum, ſonū, quantitatemq́; in ſubiecto certo conſiderant, quæ omnia ſenſibilia ſunt, nec ratione diſtrahuntur a materia. 1. Argum. Quæſt. 2. art. 3.

Secundò, idem hunc in modum probatur. Mathematica non ſubſtantiam conſiderat, ſed C quantitatem: atqui ſaltem Aſtronomia & Perſpectiua conſiderāt ſubſtantiam: Non ergo ad Mathematicam ſpectant. Minor oſtenditur, in primis quia id de Aſtronomia conceptis verbis docet Ariſtoteles lib. 12. Met. cap. 8. tex. 44. Sed de Perſpectiua quoq; idē ſuadetur. Nam Perſpectiuus demonſtrat, exempli gratia, [illegible]- 2. Argum.

guram multorum laterum æqualium, directè A viſui oppoſitam, videri circularem, propterea quòd eiuſanguli viſum effugiunt: demóſtrat, inquam, id ex imbecillitate potentiæ ſenſitricis, & ex natura ſubſtantiæ, huic accidenti ſubiectæ. Itaque de ipſa quoq; ſubſtantia cognoſcit, ac iudicat.

3. Argum. Tertiò: idem ex eo confirmatur: quia harũ artium ſubiecta, à ſubiectis earum, quibus ſubalternantur, nó differunt, niſi ratione accidentis adiuncti; verbi gratia, numerus ſonorus, B quę eſt res Muſicæ ſubiecta, additione tantùm ſonori, a numero diſſidet. Quare cùm ſonorũ ad Phyſicam ſpectet, ſimpliciter dicendum erit, Muſicam magis Naturalem eſſe, pariq; modo Perſpectiuam, & Aſtronomiam.

4. Argum. Deniq; id videtur cenſuiſſe Ariſtoteles proximo cap. text. 20. illis verbis, Declarant verò & quæ in Mathematicis ſunt magis Naturales, vt Perſpectiua, Muſica, & Aſtrologia.

ARTICVLVS II.

MAGIS ESSE MATHEMATICAS, quam Naturales.

Amplectenda tamen eſt opinio D. Thomæ hoc loco ad tex. 20. & opuſ. 70. Ferrarienſis, q. 2. huius libri, Soncinatis 6. Metaph. q. 11 aliorumq; aſſerentium, Perſpectiuam, Muſicam, & Aſtronomiam magis eſſe Mathematicas, D quam Naturales. Primùm, quia in vulgata Mathematicarum artium partitione connumerantur. Deinde quia ab iis, qui ſe Mathematicos profitentur, tractari conſueuerunt. Item quia affectiones, quæ de earum ſubiectis demonſtrantur, per media Geometriæ & Arithmeticæ oſtendi ſolent: demonſtrationes verò & ſcientiæ eò pertinẽt, vnde media accipiunt: cùm medium veluti formale quippiam ſit in ſcientijs.

Aduerſariorum autem rationes hunc in modum explicandæ erunt. Prima, dicendo licet harum diſciplinarum ſubiecta quadam ex parte ſub ſenſum cadant; ſecundum id tamen, quod à ſubalternantibus deſumunt, quodque in ijs, quod ad rem propoſitam attinet, potiores momenti habetur, nec ſenſum, nec ſenſilem materiam attingere. Solut. 1. rat. pro contraria parte.

Ad ſecundam dicendum: Mathematicas omnes circa quantitatem verſari, ſed enim ſinceras hoc differre à medijs, quòd illæ quantitatem ab omni ſubiecto auocent, hæ verò eandem in ſubiecto certo ac definito meditentur, vt Aſtronomia in ſubſtantia cœleſti. Eaque cauſſa eſt, cur Mathematicæ mediæ aliquo modo ſubſtantiam ſpectent; videlicet non quod eius ſubſtantiam ſcrutentur; ſed quia eam ſub conſideratione quantitatis ad certum ſubiectum determinatæ vtcunque inuoluunt. Quæ conſideratio ſubſtantiæ quaſi ex accidente ſe habet, non per ſe omnino, vt in Phyſica. Solut. 2.

C

Ad tertiam: Etſi Mathematicæ mediæ differant a ſuis ſubalternantibus ob accidentariam conditionem, qua earum ſubiecta contrahunt, id tamen non obſtare, quominus ad earum naturam magis appropinquent, propter eas rationes, quas ante aſſignauimus. Solut. 3.

Ad vltimam: non ſignificaſſe ibi Ariſtotelem haſce diſciplinas ſimpliciter magis eſſe Naturales, ſed eas e Mathematicis magis Naturales eſſe, quam quæ puræ Mathematicæ nuncupantur. Solut. 4.

CAPI-

Κεφάλαιον γ.

Διωρισμένων δὲ τούτων, ἐπισκεπτέον περὶ τῶν αἰτίων, ποῖά τε καὶ πόσα τὸν ἀριθμόν ἐστιν. ἐπεὶ γὰρ τοῦ εἰδέναι χάριν ἡ πραγματεία, εἰδέναι δὲ οὐ πρότερον οἰόμεθα ἕκαστον, πρὶν ἂν λάβωμεν τὸ διὰ τί περὶ ἕκαστον. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ λαβεῖν τὴν πρώτην αἰτίαν. δῆλον ὅτι καὶ ἡμῖν τοῦτο ποιητέον καὶ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς, καὶ πάσης τῆς φυσικῆς μεταβολῆς, ὅπως εἰδότες αὐτῶν τὰς ἀρχάς, ἀνάγειν εἰς αὐτὰς πειρώμεθα τῶν ζητουμένων ἕκαστον. ἕνα μὲν οὖν τρόπον αἴτιον λέγεται, τὸ ἐξ οὗ γίνεταί τι ἐνυπάρχοντος, οἷον ὁ χαλκὸς τοῦ ἀνδριάντος, καὶ ὁ ἄργυρος τῆς φιάλης, καὶ τὰ τούτων γένη. ἄλλον δὲ, τὸ εἶδος καὶ τὸ παράδειγμα. τοῦτο δ' ἐστὶν ὁ λόγος ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι, καὶ τὰ τούτου γένη, οἷον τοῦ διὰ πασῶν τὰ δύο πρὸς ἕν, καὶ ὅλως ὁ ἀριθμὸς καὶ τὰ μέρη τὰ ἐν τῷ λόγῳ. ἔτι, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἡ πρώτη, ἢ τῆς ἠρεμήσεως, οἷον ὁ βουλεύσας αἴτιος, καὶ ὁ πατὴρ τοῦ τέκνου, καὶ ὅλως τὸ ποιοῦν τοῦ ποιουμένου, καὶ τὸ μεταβάλλον τοῦ μεταβαλλομένου. ἔτι, ὡς τὸ τέλος. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ οὗ ἕνεκα, οἷον τοῦ περιπατεῖν ἡ ὑγίεια. Διὰ

CAPVT III.

His autem definitis, quæ & quot numero cauſſæ ſint, conſiderandum eſt. Nam cum hæc tractatio ſciendi ſit gratia; ſcire autem aliquid non prius putemus, quam propter quid vnumquodque ſit, ſumamus, quod quidem accipere non eſt, quàm cauſſam primam ſumere: nobis quoque in generatione & interitu, & omni naturali mutatione agendum hoc eſſe manifeſtum eſt, vt earum principijs cognitis, quæ quæruntur, ad ea reducere enitamur. a Cauſſa itaque vno modo dicitur, è quo, cum inſit, aliquid fit; vt æs ſtatuæ, argentum phialæ, horumque genera. b Alio, forma, & exemplar, quæ eſſentiæ quidditatis ratio, atque eius genera, vt harmoniæ diapaſon duo ad vnum, & omnino numerus, & partes quæ ſunt in ratione. c Præterea id vnde mutationis aut quietis primum eſt principium, vt is qui conſuluit, & pater filij, & vno nomine quod efficit, eius quod fit, & quod mutat, eius quod immutatur. Inſuper vt finis, hic autem eſt, id, cuius cauſſa: vt deambulandi ſanitas. Text. 27. Text. 28. Text. 29.

Cur

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

ACcedit ad diſputandum de Cauſſis: cuius tractationis eam rationem affert, quia huiuſce diſcipuli [illegible] propoſitũ eſt ſcire, id eſt, cognoſcere propter quid res ſit, omnesq́; affectiones entium naturalium ad [illegible] fontes & principia reducere. Quod nemo perfectè aſſequi poterit, niſi teneat cauſſas rei vſq; ad primam, id eſt, proximam.

a [illegible]] Totũ hoc caput ex hoc loco tranſtulit Ariſt. in lib. 5. Met. eſtq́; 2. eius li. c. in quo omnes cauſſarum modos recenſet. Exorditur autem à Materia, propterea quòd antiquis Philoſophis [illegible] innotuerit. Quam definiens, ait eſſe id, è quo, cùm inſit, aliquid fit. Eſt aũt definitio hæc [illegible] intelligenda eo modo, quo à nobis ſuperiori lib. explicata fuit, ita vt ſoli materię primæ cõueniat, [illegible] lecta videlicet particula, primò, in verbo, inſit. Nec obſtant exempla rerum arte factarum, quæ Ariſtoteles ad rem illuſtrandam adhibuit, non ob proprietatem, ſed propter analogiam ſeu proportionem vtriuſq; materiæ.

Cur Ariſt. formam & exemplar coniunxerit. [illegible] Alia e [forma]] Alterum cauſſæ genus eſt Forma, quæ ratio eſſentiæ vocatur, quòd in ea rei eſſentia præcipue ſit poſita. Cur autem Ariſt. formã & exemplar coniunxerit, diſſident interpretes. [illegible] us [illegible] m arbitratur, voluiſſe comprehendere eorũ dogma, qui eſſentias à materia abiunctas exemplaria rerum eſſe voluerũt. Alex. putat, formã dictam eſſe ab Ariſt. exemplar, quòd natura [illegible] formam potiſſimum reſpiciat, eaq́; adepta conquieſcat. Themiſtius & Philoponus aiunt, [illegible] appellari exemplar, quòd agens naturale in generando perficiendaq́; re ita ſe habeat, vt [illegible] artefactis aliquid bñe moliendis exemplar, quod imitentur, ſibi proponunt. Alij quorum [illegible] aiunt, voluiſſe Ariſtot. cauſſam exemplarem in hoc ſecundo cauſſarum genere numerare: quæ eſt interpretatio Fonſecæ lib. 5. Metaph. loco citato.

[illegible] [illegible] vnde] Tertiũ genus cauſſę eſt Efficiẽs, quod definit id, vnde mutationis aut quietis [illegible] principium, id eſt, vnde primò ſecundũ exequutionẽ mutatio aut quies prouenit. [illegible] is, qui dicit id, cuius gratia cætera fiunt. Cætera intellige, quæ ad ipſum referuntur [illegible] gratia, Socrates ad obtinendã ſanitatẽ deambulat, à cibo abſtinet, potionẽ [illegible] cauſſa dicitur bona valetudo, quia hæc omnia eius obtinendæ gratia fiunt.

[illegible]

Cur enim deãbulat? vt valeat, dicimus: quòd cùm dicimus, cauſſa reddidiſſe arbitramur, atq; omnia ſanè, quæ alio mouente inter ipſum ſiũt & finem, vt inter ſanitatem extenuatio, aut purgatio; aut medicamenta, aut inſtrumenta. Vniuerſa enim hæc finis ſunt gratia; ſed differunt inter ſe, quòd alia ſint opera, alia inſtrumẽta. Cauſſæ igitur tot ferè modis dicũtur. d Cùm autem cauſſæ multis modis dicantur, fit interdum, vt multæ eiuſdem rei non ex accidente ſint cauſſæ; vt ſtatuæ ſtatuaria & æs non per aliud quidpiam, ſed quatenus ſtatua eſt. quanquã non eodem modo, ſed alterũ quidem vt materia, alterum vt id vnde eſt motus. e Quædam vero vicißim ſibi ſunt cauſſæ, vt exercitatio boni habitus. & hic exercitationis; ſed non eodem modo, at ille vt finis, hæc vt principium motionis. f Quinetiam contrariorum idem eſt cauſſa. Quod enim [illegible] adeſt, alicuius rei eſt cauſſa, id cùm abeſt, contrarij interdum [illegible] eſſe [illegible]. vt gubernator [illegible] abſentia [illegible] cuius [illegible] eius præſentia e[illegible]. g Quæ aũt nũc [illegible] ſunt cauſſæ, omnes in quatuor modos manifeſtiſſimos cadunt. h Syllabarum namq; elementa, eorum quæ ex ipſis conſtant, materia: ignis, & quæ ſunt eiuſmodi corporum, totius partes & concluſionis hypotheſes, vt id ex quo ſunt cauſſæ. Horum Textus 30. Textus 31.

d *Cùm autem cauſſa*] Proponit tria quędam pronunciata, ad perfectiorem cauſſarũ intelligentiam [illegible]. Primum eſt Eiuſdem effectus plures cauſſas eſſe poſſe, non ſolum per accidens (vt [illegible]) etiam per ſe. Quod verum eſt, tam de cauſſis eiuſdem generis, quarum vna eſt [illegible] c ſtatuariũ, ſtatuarius, artifex: quã de pluribus diuerſi generis cuiuſmodi [illegible] efficiens, vt æs & ſtatuarius reſpectu ſtatuæ. Plures tamen cauſſæ totales & eiuſdem [illegible] effectus habere poteſt.

1. Pronunc.

2. Pronunc. e *Quædam vero*] Secundum pronunciatum eſt: Cauſſas diuerſorum generum poſſe ſibi mutuò eſſe cauſſas: vt patet in deambulatione & bona valetudine; quarum hæc finis eſt illius, illa cauſſa efficiens huius.

Pronunc. f *Quinetiam*] Tertium pronuntiatum: Idem alio & alio modo contrariorū effectuum cauſſam eſſe poſſe. Nam idem gubernator, ſi adſit naui, cauſſa eſt ſalutis, ſi abſit, naufragij.

g *Quæ autem nunc*] Quia vnumquodq; genus cauſſæ late funditur, ne quis propterea exiſtimaret, plures eſſe generales cauſſandi modos, docet quatuor omnino eſſe, ad quos videlicet reliqui aut pertineant, aut reuocentur.

Quæ pertineant ad genus cauſſæ materialis. h *Syllabarum namq;*] Docet, in genere materialis cauſſæ conſtitui literas reſpectu ſyllabarum, compoſita Phyſica reſpectu eorū quæ arte elaborantur, elementa reſpectu miſtorū, partes integrantes reſpectu ſui totius, & hypotheſes ſiue ſumptiones reſpectu concluſionis. Nam hæc omnia habent ſe tanquam id ex quo, ſiquidem ex literis conſtant ſyllabæ, ex naturalibus arte facta, &c. Aduertit autem Alenſis lib. 5. Met. in comment. huius cap. hypotheſes ſiue ſumptiones bifariam conſiderari poſſe, nimirum vel quoad terminos, vel quoad vim concludendi: priori modo ſpectare ad cauſſam materialem, qua cōcluſio conſtat ex maiori & minori extremo, quæ in præmiſſis continentur: poſteriori pertinere ad cauſſam efficientem.

τούτων δὲ, τὰ μὲν ὡς τὸ ὑποκείμενον, οἷον τὰ μέρη. τὰ δὲ ὡς τὸ τί ἦν εἶναι, τό τε ὅλον, καὶ ἡ σύνθεσις, καὶ τὸ εἶδος. τὸ δὲ σπέρμα, καὶ ὁ ἰατρὸς καὶ ὁ βουλεύσας καὶ ὅλως τὸ ποιοῦν πάντα ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς, ἢ στάσεως, ἢ κινήσεως. τὰ δὲ ὡς τὸ τέλος, καὶ τἀγαθὸν τῶν ἄλλων· τὸ γὰρ οὗ ἕνεκα, βέλτιστον καὶ τέλος τῶν ἄλλων ἐθέλει εἶναι. διαφερέτω δὲ μηδὲν αὐτὸ εἰπεῖν ἀγαθὸν, ἢ φαινόμενον ἀγαθόν. τὰ μὲν οὖν αἴτια ταῦτα καὶ τοσαῦτά ἐστι τῷ εἴδει. τρόποι δὲ τῶν αἰτίων ἀριθμῷ μὲν εἰσὶ πολλοί, συγκεφαλαιούμενοι δὲ καὶ οὗτοι ἐλάττους· λέγεται γὰρ αἴτια πολλαχῶς, καὶ αὐτῶν τῶν ὁμοειδῶν, προτέρως καὶ ὑστέρως ἄλλο ἄλλου, οἷον ὑγιείας ὁ ἰατρὸς καὶ ὁ τεχνίτης, καὶ τοῦ διὰ πασῶν, τὸ διπλάσιον, καὶ ἀριθμὸς, καὶ ἀεὶ τὰ περιέχοντα ὁτιοῦν τῶν καθ' ἕκαστον, ὡς τὸ συμβεβηκὸς, καὶ τὰ τούτων γένη· οἷον ἀνδριάντος ἄλλως Πολύκλειτος, καὶ ἄλλως ἀνδριαντοποιὸς, ὅτι συμβέβηκε τῷ ἀνδριαντοποιῷ τὸ Πολυκλείτῳ εἶναι. καὶ τὰ περιέχοντα δὲ τὸ συμβεβηκὸς, οἷον εἰ ὁ ἄνθρωπος αἴτιος ἀνδριάντος, ἢ ὅλως ζῶον. ἔστι δὲ καὶ τῶν συμβεβηκότων ἄλλα ἄλλων πορρώτερον καὶ ἐγγύτερον, οἷον εἰ ὁ λευκὸς, καὶ ὁ μουσικὸς αἴτιος λέγοιτο τοῦ ἀνδριάντος. πάντα δὲ καὶ τὰ οἰκείως λεγόμενα, καὶ τὰ κατὰ συμβεβηκὸς, τὰ μὲν ὡς δυνάμενα, τὰ δὲ ὡς ἐνεργοῦντα· οἷον τοῦ οἰκοδομεῖσθαι οἰκίαν, οἰκοδόμος, ἢ οἰκοδομῶν οἰκοδόμος. ὁμοίως δὲ λεχθήσεται καὶ ἐφ' ὧν αἴτια τὰ αἴτια τοῖς εἰρημένοις, οἷον τουδὶ τοῦ ἀνδριάντος, ἢ ἀνδριάντος, ἢ ὅλως εἰκόνος, καὶ χαλκοῦ τοῦδε, ἢ χαλκοῦ, ἢ ὅλως ὕλης. καὶ ἐπὶ τῶν συμβεβηκότων ὡσαύτως. ἔτι δὲ συμπλεκόμενα καὶ ταῦτα, κἀκεῖνα λεχθήσεται, οἷον οὐ Πολύκλειτος, οὐδὲ ἀνδριαντοποιὸς, ἀλλὰ Πολύκλειτος ἀνδριαντοποιός. ἀλλ'

Horum vero quædam ſunt vt ſubiectū, veluti partes. i Quædā vt eſſentia, vt totū, cōpoſitio, et forma. k Semen autē, & medicus, & qui conſuluit, & omnino efficiens, cauſſæ ſunt omnes, vnde mutationis, vel ſtatus, vel motionis eſt principiū. Alia vt finis, bonumq; cæterorum. Id enim cuius gratia, optimū finisq; aliorum eſſe debet. Nihil autem refert, bonum ipſum dicatur an quod appareat bonum. Et tales quidem, & tot ſpecie ſunt cauſſæ. l Cauſſarum autē Textus 32. *modi numero quidem multi ſunt, ſed ſummatim colligantur, hi quoq; erunt pauciores. Multis enim modis cauſſæ dicuntur: & earū, quæ eiuſdem ſunt generis alia prior eſt, alia poſterior: vt ſanitatis medicus & artifex: & harmoniæ diapaſon duplum & numerus, & ſemper ea, quæ continent ad ſingula. m Præterea vt accidens, & horum genera, vt ſta-* Textus 33. *tuæ, alio modo Polycletus, alio ſtatuarius: nam ſtatuario vt Polycletus accidit. Quinetiā quæ accidens continent, vt ſi homo, aut omnino animal ſtatuæ ſit cauſſa. n Sunt vero & accidentium alia aliis* Textus 34. *remotiora, alia propinquiora: vt ſi albus & muſicus ſtatuæ cauſſa dicātur. o Præter autem omnes, quæ propriè, & quæ ex accidēti dicūtur. aliæ ſunt, quæ quod poſſint, aliæ quod agant, dicuntur; vt ædificandæ domus ædificator, aut is qui ædificat, ædificator. p Idem vero & in his, quorum cauſſæ ſunt* Textus 35. *cauſſæ, dicetur, quod in his quæ expoſita ſunt. vt in hac ſtatua, aut ſtatua, aut omnino figura; et ære hoc, aut ære, aut omnino materia. atq; ita in accidentibus* Textus 36. *eodem modo. q Sed & coniunctæ tum hæ, tum illæ dicentur, vt non Polycletus, nec ſtatuarius, ſed Polycletus ſtatuarius. Porrò*

Quæ pertineant ad genus cauſſæ formalis. i *Quædam vt eſſentia*] Tria refert ad genus cauſſæ formalis, nimirum totum, compoſitionem, & formam. Vocat autem Totum, vt Alenſis explicat, id quod coaleſcit ex partibus, ordine quodam duntaxat inter ſe iunctis: vt exercitus. Compoſitionem verò id, quod componitur ex partibus, non ſolùm ordinem habentibus, ſed in vnam aliquam formam coeuntibus. vt domus. Denique Formam peculiari nomine appellat eam, quæ propriè forma dicitur, cuiuſmodi eſt forma hominis, aut lapidis.

k *Semen autem*] Commemorat ſpectantia ad cauſſam efficientem, deinde ad cauſſam finalem: monetq;, finem oportere bonum quid eſſe, alioqui nequaquam cætera eius gratia fierent, cùm noſtra actio nō niſi bonum quid ſpectet: nihil tamen referre, vtrum id reuera bonum ſit, an ſpeciem tantùm boni obtineat.

l *Cauſſarum autem*] Diſtinxit cauſſarū genera ex quatuor modis cauſſandi per ſe & eſſentialib. nunc eoſdē modos varijs diuiſionibus partitur, ... habitudines cauſſarū ad effe-

1. *Diuiſio cauſſarum.* cta, vt annotarunt D. Tho. & Alenſis. Prima diuiſio ... habet: Cauſſarū, quæ eiuſdem generis ſunt, id eſt, quæ vel omnes, exempli gratia, materiales ſunt, vel omnes efficientes, alia eſt prior, id eſt cōmunior; alia poſterior, id eſt, minus cōmunis. Vt in genere cauſſæ materialis, marmor eſt cauſſa minus communis ſtatuæ; lapis verò, communior. In genere item efficientis cauſſæ, ſtatuarius cauſſa.

cauſſa eſt minùs vniuerſalis ſtatuæ, artifex vniuerſalior: ſimiliterq; res habet in cæteris.

[illegible] m *Præterea vt accidens*] Secunda diuiſio duas ſubdiuiſiones continens hæc eſt: Cauſſatū quædam ſunt per ſe, quædam ex accidente. Et iterum, cauſſarum ex accidente aliæ magis, aliæ minùs vniuerſales: aliæ propinquæ, aliæ remotæ. Cauſſa per ſe ea dicitur, à quo per ſe, & vt talis eſt, effectus pendet, vt ſtatuarius comparatione ſtatuæ. Cauſſa ex accidente eſt, a qua non per ſe pendet effectus, eſt tamen coniuncta cum cauſſa per ſe. Quo modo ait Ariſtoteles, Polycletum eſſe cauſſam per accidens ſtatuæ, quia accidit ſtatuario eſſe Polycletum. Cauſſa ex accidente minùs vniuerſalis, eſt idem Polycletus reſpectu ſtatuæ; vniuerſalior verò, homo, animal. Hic aduerte, dupliciter rem aliquam poſſe dici cauſſam ex accidente: vno modo, quia accidit cauſſæ per ſe; ſicut Polycletus & albū accidunt ſtatuario, qui eſt cauſſa per ſe ſtatuæ. Altero, quia licet ſit cauſſa per ſe, comparatur tamen cum eo, quod accidit effectui per ſe; vt ſi ſtatuæ accidat candor, ſtatuarius, qui eſt cauſſa per ſe ſtatuæ, cauſſa eſt ex accidente, comparatione candidi. Porrò Ariſt. hoc loco ſolam cauſſam ex accidenti priori modo explicauit.

[illegible] n *[illegible] verò accidentium*] Hic tradit ſubdiuiſionem cauſſæ ex accidente, in propinquiorem & remotiorem. Cauſſa propinquior eſt accidēs, quod à cauſſa per ſe minùs diſtat. Remotior verò [illegible] accidens, quod à cauſſa per ſe longius abeſt. Veluti candidum & muſicū, quia ſtatuarij ſunt accidentia, ſunt cauſſa per accidens ſtatuæ: verùm quia Muſica minùs ab arte ſtatuaria diſtat, quàm candor (ſiquidem Muſica ars eſt, ſicut & ſtatuaria, candor verò non eſt ars) idcirco Muſica propinquior ſtatuæ cauſſa eſt, quàm candidum.

3. [illegible] *[illegible] autem omnes quæ*] Tertia diuiſio eſt, qua cauſſa vniuerſim diuiditur, in eam quæ poteſtate, & in eam quæ actu cauſſalitatem exercet. Poteſtate, vt ſtatuarius cùm nihil operis molitur. Actu, [illegible] cùm operi manum admouet.

[illegible] *[illegible] verò*] Docet, eas, quas tradidit, cauſſarum partitiones poſſe etiam effectis ſuo modo accommodari. [illegible] ectorum enim quædam communia ſunt, quædam minùs communia: alia per ſe, alia ex accidente: alia actu, alia poteſtate.

4. [illegible] *[illegible] coniuncta*] Quarta diuiſio eſt Cauſſarū aliæ coniunctæ ſunt, aliæ ſimplices. Coniunctæ, de quibus hoc loco agit Ariſt. (nam alijs etiam modis innecti poſſunt) ſunt complexiones earum per ſe & per accidens; veluti Polycletus ſtatuarius comparatione ſtatuæ, Apelles pictor reſpectu imaginis. Simplices verò, vt Polycletus per ſe, vel ſtatuarius per ſe.

ἀλλ' ὅμως ἅπαντά γε ταῦτά ἐστι, τὸ μὲν πλῆθος ἕξ, λεγόμενα δὲ διχῶς· ἢ γὰρ ὡς τὸ καθ' ἕκαστον, ἢ ὡς τὸ γένος, ἢ ὡς τὸ συμβεβηκὸς, ἢ ὡς τὸ γένος τοῦ συμβεβηκότος, ἢ ὡς συμπλεκόμενα ταῦτα, ἢ ὡς ἁπλῶς λεγόμενα. πάντα δὲ ἢ ὡς ἐνεργοῦντα, ἢ κατὰ δύναμιν. διαφέρει δὲ τοσοῦτον, ὅτι τὰ μὲν ἐνεργοῦντα καὶ τὰ καθ' ἕκαστον, ἅμα ἐστὶ καὶ οὐκ ἔστι, καὶ ὧν αἴτια· οἷον ὅδε ὁ ἰατρεύων τῷδε τῷ ὑγιαζομένῳ, καὶ ὅδε ὁ οἰκοδομῶν τῷδε τῷ οἰκοδομουμένῳ. τὰ δὲ κατὰ δύναμιν οὐκ ἀεί. φθείρεται γὰρ οὐχ ἅμα ἡ οἰκία καὶ ὁ οἰκοδόμος. δεῖ δ' ἀεὶ τὸ αἴτιον ἑκάστου τὸ ἀκρότατον ζητεῖν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· οἷον ἄνθρωπος οἰκοδομεῖ, ὅτι οἰκοδόμος· ὁ δ' οἰκοδόμος, κατὰ τὴν οἰκοδομικήν. τοῦτο τοίνυν πρότερον τὸ αἴτιον, καὶ οὕτως ἐπὶ πάντων. ἔτι τὰ μὲν γένη τῶν γενῶν, τὰ δὲ καθ' ἕκαστα τῶν καθ' ἕκαστα, οἷον ἀνδριαντοποιὸς μὲν ἀνδριάντος, ὁδὶ δὲ τοῦδε. καὶ τὰς μὲν δυνάμεις τῶν δυνατῶν, τὰ δ' ἐνεργοῦντα πρὸς τὰ ἐνεργούμενα. ὅσα μὲν οὖν τὰ αἴτια, καὶ ὃν τρόπον αἴτια, ἔστω ἡμῖν διωρισμένα ἱκανῶς.

r *Porrò hæc omnia numero ſunt ſex, quæ bifariam dicuntur: aut enim vt ſingula, aut vt genus, aut vt id quod eſt ex accidenti, aut vt genus accidentis, aut hæc vt coniuncta, aut vt ſimpliciter dicta: omnia verò aut agentia aut quæ poſſint agere.* Textus 37. *s Hoc autem differunt, quòd quæ efficiunt, & ſingula atque ea quorū ſunt cauſſæ, ſimul ſunt, & non ſunt: vt hic qui medetur, & hic qui ſanatur; & hic qui ædificat, & hoc quod ædificatur. At quæ ſunt poteſtate, nō ſemper, cùm domus & ædificator non ſimul intereant.* Textus 38. *t Rerū autem cuiuſq. cauſſa ſumma quærenda eſt, veluti & in alijs: vt homo ædificat, quoniam architectus eſt; architectus autem eſt ex architectura. Hæc itaq; prior eſt cauſſa, eodemq; modo in omnibus. Præterea generū genera, & ſingulorū ſingulæ: vt ſtatuarius ſtatuæ, & hic huius, quæ poſſunt efficere earū quæ poſſunt eſſe, quæ autem efficiunt eorū quæ efficiuntur. Ac cauſſæ quidē quæ ſint, & quemadmodum ſint cauſſæ, ſatis a nobis ſit definitum.* Textus 39.

12. Modi cauſſarum. r *Porrò hæc omnia*] Omnes cauſſarū modos, de quibus hactenus diſſeruit, ad duodecim reducit. Nam ſi ſumantur tres coniugationes, nempe cauſſa vniuerſalis & particularis, per ſe & per accidens, connexa & ſimplex: & quilibet horum modorum cum potentia & actu complicetur, duodecim modi euadent. Nempe vniuerſalis actu, vniuerſalis potentia; particularis actu, particularis potentia; per ſe actu, per ſe potentia; per accidens actu, per accidens potentia; ſimplex actu, ſimplex potentia; connexa actu, connexa potentia.

s *Hoc autem differunt*] Conſtituit diſcrimen inter cauſſas ſingulares actu & ſingulares potentia (idem [illegible] de vniuerſalibus) quod nempe cauſſas actu & effecta actu ſimul eſſe vel non eſſe oporteat, ita vt exiſtat id quod actu cauſſat, neceſſariò exiſtat id quod actu cauſſatur, & contrà. Cauſſę verò poteſtate nō ita ſe habent, ſiquidem ſtante domo poteſt artifex interire, itemq;
2. Theoremata. poteſt exiſtere artifex, etſi non actu domum ædificet.

t *Rerū autem*] Subijcit duo theoremata, tractandis cauſſis accommoda. Alterum eſt: In com-

paranda ſcientia tamdiu eſſe progrediendum, quouſq; deprehendatur & aſſignetur cauſſa ſumma eius rei, cuius ſcientiam inueſtigamus. Vocat autem cauſſam ſummam eam, quæ proximè effectum attingit, ſiue immediatam; qualis eſt Architectura reſpectu opificij Alterum. Reddendas eſſe effectibus idoneas & congruentes cauſſas: nempe effectui ſingulari ſingularem cauſſam, vniuerſali communem, effectui actu cauſſam actu, atq; ita cæteris.

Κεφάλαιον δ.

Λέγεται δὲ καὶ ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον τῶν αἰτίων, καὶ πολλὰ καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι διὰ τύχην, καὶ διὰ τὸ αὐτόματον. τίνα οὖν τρόπον ἐν τούτοις ἐστὶ τοῖς αἰτίοις ἡ τύχη, καὶ τὸ αὐτόματον· καὶ πότερον τὸ αὐτὸ ἡ τύχη, καὶ τὸ αὐτόματον, ἢ ἕτερον, καὶ ὅλως τί ἐστιν ἡ τύχη, καὶ τὸ αὐτόματον, ἐπισκεπτέον. ἔνιοι

CAPVT IIII.

Dicuntur verò & fortuna & caſus in cauſſarum numero eſſe, multaq; fortuito & caſu & eſſe & fieri. Quónã igitur modo fortuna & caſus in his ſint cauſſis, & vtrum ſint idem fortuna & caſus, an diuerſa, & quid omnino fortuna ſit, quid ve caſus, conſiderandum eſt. Cùm

---

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

TRaditis cauſſarum generibus, ad perfectam earum notionem deſiderari cenſuit Ariſt. tractationem de Caſu & Fortuna; quibus nonnulli rerum naturalium, vt Democritus & Empedocles; alij humanarum, vt multi, præſertim de vulgo, efficientiam attribuebant. Proponit igitur explicandum, vtrum Caſus & Fortuna ſint, an non? Si ſint, quidnam ſint, quam rationem cauſſæ obtineant, & quo pacto inter ſe diſtinguantur?

ἔνιοι γὰρ καὶ εἰ ἔστιν ἢ μὴ ἀπορουσιν· οὐδὲν γὰρ γίνεσθαι ἀπὸ τύχης φασίν, ἀλλὰ πάντων εἶναί τι αἴτιον ὡρισμένον, ὅσα λέγομεν ἀπὸ ταὐτομάτου γίνεσθαι ἢ τύχης, οἷον τοῦ ἐλθεῖν ἀπὸ τύχης εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ καταλαβεῖν ὃν ἐβούλετο μὲν, οὐκ ᾤετο δὲ, αἴτιον τὸ βούλεσθαι ἀγοράζειν ἐλθόντα. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀπὸ τύχης λεγομένων, ἀεί τι εἶναι λαβεῖν τὸ αἴτιον, ἀλλ' οὐ τύχην. ἐπεὶ εἴ γε ἦν τι ἡ τύχη, ἄτοπον ἂν φανείη ὡς ἀληθῶς, καὶ ἀπορήσειεν ἄν τις, διὰ τί ποτε οὐθεὶς τῶν ἀρχαίων σοφῶν τὰ αἴτια λέγων περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς, περὶ τύχης οὐθὲν διώρισεν· ἀλλ' ὡς ἔοικεν, οὐδ' ἐκεῖνοι ᾤοντο εἶναι οὐδὲν ἀπὸ τύχης. ἀλλὰ καὶ τοῦτο θαυμαστόν· πολλὰ γὰρ καὶ γίνεται καὶ ἔστιν ἀπὸ τύχης καὶ ἀπὸ ταὐτομάτου· ἃ οὐκ ἀγνοοῦντες, ὅτι ἔστιν ἐπανενεγκεῖν ἕκαστον ἐπί τι αἴτιον τῶν γινομένων, καθάπερ ὁ παλαιὸς λόγος ἔφη ὁ ἀναιρῶν τὴν τύχην, ὅμως πάντες τὰ μὲν εἶναί φασι τούτων ἀπὸ τύχης, τὰ δ' οὐκ ἀπὸ τύχης. διὸ καὶ ἁμῶς γέ πως ἦν αὐτοῖς ποιητέον μνείαν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν ἐκείνων γέ τι ᾤοντο εἶναι τὴν τύχην, οἷον φιλίαν, ἢ νεῖκος, ἢ πῦρ, ἢ νοῦν, ἢ ἄλλο γέ τι τῶν τοιούτων. ἄτοπον οὖν εἴτε μὴ ὑπελάμβανον εἶναι, εἴτ' οἰόμενοι παρέλειπον, καὶ ταῦτ' ἐνίοτε χρώμενοι, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς οὐκ ἀεὶ τὸν ἀέρα ἀποκρίνεσθαι ἄνω φησίν, ἀλλ' ὅπως ἂν τύχῃ. λέγει γοῦν ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ,

Ὡς οὕτω συνέκυρσε θέων τοτέ, πολλάκις δ' ἄλλως.

καὶ τὰ μόρια τῶν ζῴων ἀπὸ τύχης γενέσθαι τὰ πλεῖστά φησιν. εἰσὶ δέ τινες, οἳ καὶ οὐρανοῦ τοῦδε, καὶ τῶν κόσμων πάντων αἰτιῶνται τὸ αὐτόματον. ἀπὸ ταὐτομάτου γὰρ γίνεσθαι φασὶ τὴν δίνην, καὶ τὴν κίνησιν, τὴν διακρίνασαν καὶ καταστήσασαν εἰς ταύτην τὴν τάξιν τὸ πᾶν. καὶ μάλα τοῦτό γε αὐτὸ θαυμάσειεν ἄξιον· λέγοντες, τὰ μὲν ζῷα, καὶ τὰ φυτὰ ἀπὸ τύχης μήτε εἶναι, μήτε γίνεσθαι, ἀλλ' ἢ φύσιν, ἢ νοῦν, ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον εἶναι τὸ αἴτιον, οὐ γὰρ ὅ τι ἔτυχεν ἐκ τοῦ σπέρματος ἑκάστου γίνεται, ἀλλ' ἐκ μὲν τοῦ τοιουδὶ ἐλαία, ἐκ δὲ τοῦ τοιουδὶ ἄνθρωπος. τὸν δ' οὐρανὸν, καὶ τὰ θειότατα τῶν φανερῶν, ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου γίνεσθαι· τοιαύτην δ' αἰτίαν μηδεμίαν εἶναι, οἵαν τῶν ζῴων καὶ τῶν φυτῶν.

a Cùm etiam nonnulli, vtrum ſint néc ne dubitent: Textus 40.
nihil enim à fortuna fieri inquiũt; ſed omnium, quæ
caſu aut fortuitò fieri dicimus, definitam aliquam
cauſſam eſſe. vt fortuitò ad forum proficiſcendi, &
eius quem volebat quidem, non putabat autem, in-
ueniendi, rei alicuius emendæ ad forum veniſſet emen-
dæ voluntatẽ cauſſam eſſe. Similiter & cæterorũ,
quæ à fortuna accidunt eſſe, aliquam ſemper cauſ-
ſam ſumi poſſe, non autem fortunam. b Quinetiam Textus 41.
ſi aliquid eſſet fortuna, abſurdum ſanè videri, &
meritò dubitare aliquem poſſe, cur veterũ ſapientũ
nemo, qui generationis & interitus cauſſas tradi-
derit, quicquam de fortuna definierit. Sed (vt vide-
tur) ne illi quidem à fortuna quidpiã proficiſci arbi
trabantur. c Quanquam hoc quoq; eſt admirandũ, Textus 42.
cum à fortuna & caſu multa fiant & ſint, quorũ ſin-
gula in aliquã eorũ, quæ ſunt, cauſſam (vt ſermo an-
tiquus fortunã tollens ait) referri poſſe nõ ignorã-
tes, eorũ tamen nonnulla à fortuna eſſe omnes in-
quiunt, alia minimè. Quapropter aliquã mentionẽ
facere debuerant. At nec illorum quicquã, nempe Textus 43.
amicitiam, aut litem, aut ignem, aut mentem, aut
aliud aliquid eiuſcemodi fortunam eſſe cenſuerũt.
Abſurdum igitur eſt, eos ſeu eſſe eam non putauiſ-
ſe, ſeu, cùm putauerint, prætermiſiſſe; præſertim
cùm interdum vtantur. vt Empedocles nõ ſemper
aerem in ſummum locum ait ſecerni, ſed vt contige-
rit. Inquit enim in Coſmopœia; Sic currere tũ con-
tigit, ſæpe autem aliter. Animaliũ etiam partes Textus 44.
à fortuna inquit factas eſſe. e Sunt etiã, qui mũdi
huius, atq; rerumq; omnium cauſſam in caſum referũt:
conuerſionẽ enim & motum eum qui vniuerſum di-
ſtinxit, & in hunc ordinẽ redegit, caſu eſſe. f Et hoc Textus 45.
ſanè admiratione maxima dignum eſt, quòd animalia
quidem & plantas, neq; eſſe, neq; fieri à fortuna,
ſed aut naturã, aut mentem, aut aliquid aliud tale
cauſſam eſſe affirment: propterea quòd ex cuiuſq; ſe-
mine non quoduis fiat, ſed ex tali olea, ex tali autẽ
homo: Cœlũ verò, & ea, quæ inter ſenſilia diuinio-
ra ſunt, caſu effici cenſeant, talemq; eorum nullam, qualis plantarum & animalium eſt, cauſſam eſſe.

Atqui

a *Cùm etiam*] Aliquot opiniones veterum recenſet, in primis eorum, qui caſum & fortunam nihil omnino eſſe contendebant; quod duplici ratione probare conabantur. Primùm ita: Nullus eſt effectus, cui certa & definita cauſſa non reſpondeat: ergo nihil caſu aut fortuitò euenit. Conſequutio videbatur perſpicua: ſiquidem ea duntaxat in caſum & fortunam homines conſciunt, quorum incertam ac indefinitam cauſſam eſſe putant. Aſſumptum verò inductione oſtendebant: Cùm enim quiſpiam, verbi gratia forum petens, in eum quem non quærebat, incidit, huius rei cauſſa fuit itio illa, ſeu voluntas in forum eundi, ibiq; res venales emendi. Atq; ita facile erit, cæteris euentis cauſſas dare.

2 Ratio. b *Quinetiam*] Secunda ratio, quæ eſt ab auctoritate, in hunc modum concluſa erat: Veteris Phyſiologiæ inuentores, in explicando rerum naturalium ortu & interitu, earumque cauſis diſquirendis, nullo numero habuere fortunam, nullamq; eius mentionem fecère: Igitur fortuna nihil omnino eſt.

c *Quanquam hoc quoq;*] Omiſſa priori ratione poſteriorem diluit, afferens potiùs veteres reprehendendos eſſe, quod de caſu & fortuna nihil diſſeruerint, quàm ex ipſorum hac in re ſilentio colligendum, caſum & fortunam non dari, præſertim cùm interdum fortunæ nomé vſurpauerint, immo & nonnulla fortuitò euenire conceſſerint. Prior autem ratio ex iis, quæ inferiùs dicenda ſunt, facilè diſſoluetur. Nempe effectus, qui caſu & fortuitò contingunt, raiò eum effectis per ſe intentis iungi, vt inuentionem theſauri cum foſſione agri: proindeq; huiuſmodi effectus certæ ac p æfinitæ cauſæ rationem, ad quam referantur, non habere.

Ad 1.

Empedocles d *Præſertim cùm interdum*] Quòd Empedocles fortunam poſuerit, probat ex iis, quæ in eius Coſmopœia hoc eſt, in lib. de mundi fabrica, leguntur, videlicet aërem caſu in ſuperum locum euolaſſe, cum ſæpius alio modo fuiſſet agitatus: itemq; partes animantium fortuito concurſu inter ſe coaluiſſe.

Democritus e *Sunt etiam qui*] Democritus, cùm animantium, ſtirpium, aliarumq; minorū mundi partium generationem, in mentem, aut naturā aliásve cauſſas retuliſſet: tamen ipſam molitionē, compoſitionemq; vniuerſitatis attribuit fortuito concurſui atomorum, in infinito ſpatio temerè diſcurrentium; vt teſtatur Ariſt. 2. de Cœlo. & 1. de partibus animalium. cap. 1.

Coarguitur. f *Et hoc ſanè admiratione*] Superioris ſententiæ falſitaté ex eo cōuincit, q perabſurdū ſit, corpus cœleſte & ea quę inter aſpectabilia excellūt, & ſtabiliora ac diuiniora ſunt, caſu effecta fuiſſe; cęteraverò in quib. fortuiti euentus ſæpe viſuntur, cauſis certo ordine cōſtitutas vindicaſſe. Hac ipſa ratione vtitur etiam Ariſt. 1. de partibus anim. c. 1. Quamobrem, inquit, veriſimiliùs dixerim, Cœlum & factum eſſe ab eiuſmodi cauſa, ſi factum eſt, & magis eſſe ob eam cauſam, q̄ animalia caduca atq; mortalia: ordo enim, & ratus certusq; ſtatus, longe magis in reb. patet cœleſtibus, quam in nobis: incerta autem, inconſtans, & fortuita conditio in genere mortali potiùs eſt.

καίτοι γε εἰ οὕτως ἔχει, τοῦτό γε αὐτὸ ἄξιον ἐπιστῆσαι, καὶ καλῶς ἔχει λεχθῆναί τι περὶ αὐτοῦ. τοῦτο γὰρ ἔξω τοῦ καὶ ἄλλως ἄτοπον εἶναι τὸ λεγόμενον, ἔτι ἀτοπώτερον τὸ λέγειν ταῦτα, ὁρῶντας ἐν μὲν τῷ οὐρανῷ οὐδὲν ἀπὸ ταὐτομάτου γιγνόμενον, ἐν δὲ τοῖς οὐκ ἀπὸ τύχης, πολλὰ συμβαίνοντα ἀπὸ τύχης· καίτοι γε εἰκὸς ἦν τοὐναντίον συμβαίνειν. εἰσὶ δέ τινες, οἷς δοκεῖ εἶναι μὲν αἰτία ἡ τύχη, ἄδηλος δὲ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ, ὡς θεῖόν τι οὖσα καὶ δαιμονιώτερον. ὥστε σκεπτέον καὶ τί ἑκάτερον, καὶ εἰ ταὐτὸν ἢ ἕτερον τό τε αὐτόματον καὶ ἡ τύχη, καὶ πῶς εἰς τὰς διωρισμένας αἰτίας ἐμπίπτουσιν.

Atqui ſi ita eſt, hoc ipſum conſideratione dignum eſt, præclarumq; erit de eo aliquid dicere. Nam prӕterquā quod alioqui abſurdū eſt id quod dicitur, abſurdius ad hoc eſt hæc dicere, cùm nihil in Cælo caſu videant fieri, in his aūt, quæ non fortuna, fortuitò multa accidere, cuius tamen contrariū fieri conueniebat. Textus 46. *g Sunt autem nonnulli, quibus fortuna cauſa quidem eſſe videtur, ſed mentis humanæ incognita: perinde ac diuinum quiddam, admirandumq́, numen ſit. Quid itaq; vtrūq; ſit & fortuna & caſus, & vtrū idem ſint an diuerſa, & quomodo in eas cauſas, quæ definitæ ſunt, cadant, conſiderandum eſt.* Textus 47.

g *Sunt autem*] Tertia opinio erat Stoicæ familiæ, & aliorum Philoſophorum ante Ariſt. tempora, ex [illegible] m fortunam cauſſam eſſe multorum effectuum, ſed reconditam, atq; humanæ menti ignotam, & diuinum quid habentem. Hanc non impugnat hoc loco, quòd ridicula ſit, poſitiq; ex iis, quæ inferiùs dicenda ſunt, facili negotio confutari.

Κεφάλαιον ε.

Πρῶτον μὲν οὖν, ἐπειδὴ ὁρῶμεν τὰ μὲν ἀεὶ ὡσαύτως γινόμενα, τὰ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, φανερὸν ὅτι οὐδετέρου τούτων αἰτία ἡ τύχη λέγεται, οὐδὲ τὸ ἀπὸ τύχης, οὔτε τοῦ ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀεὶ, οὔτε τοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. ἀλλ' ἐπειδὴ ἐστίν ἃ γίγνεται καὶ παρὰ ταῦτα, καὶ ταῦτα πάντες φασὶν εἶναι ἀπὸ τύχης, φανερὸν ὅτι ἐστί τι ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον. τά τε γὰρ τοιαῦτα ἀπὸ τύχης, καὶ τὰ ἀπὸ τύχης τοιαῦτα ὄντα ἴσμεν. τῶν δὲ γινομένων τὰ μὲν

CAPVT V.

Primùm a itaq;, cùm alia ſemper eodem modo fieri videamus, alia plerunq;: perſpicuū eſt, fortunam neutrius horum generis cauſſam dici, neq; quod fortuitò euenit, nec eius eſſe generis, quod neceſſario & ſemper eſt, nec eius quod plerunq;. Sed cùm quædā præter hæc etiā fiant, eaq; vēs à fortuna inquiūt pficiſci, fortunā & caſum aliquid eſſe manifeſtū eſt. Nam & quæ ſunt eiuſmodi, ea fortuitò Textus 48.

ἕνεκά του γίγνεται, τὰ δ' οὔ. τούτων δὲ τὰ μὲν κατὰ προαίρεσιν, τὰ δ' οὐ κατὰ προαίρεσιν. ἄμφω δ' ἐν τοῖς ἕνεκά του. ὥστε δῆλον, ὅτι καὶ ἐν τοῖς παρὰ τὸ ἀναγκαῖον, καὶ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἔστιν ἔνια περὶ ἃ ἐνδέχεται ὑπάρχειν τὸ ἕνεκά του. ἔστι δὲ ἕνεκά του, ὅσα τε ἀπὸ διανοίας ἂν πραχθείη, καὶ ὅσα ἀπὸ φύσεως. τὰ δὴ τοιαῦτα ὅταν κατὰ συμβεβηκὸς γένηται, ἀπὸ τύχης φαμὲν εἶναι. ὥσπερ γὰρ καὶ ὄν ἐστι τὸ μὲν καθ' αὑτό, τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκός, οὕτω καὶ αἴτιον ἐνδέχεται εἶναι, οἷον οἰκίας καθ' αὑτὸ μὲν αἴτιον τὸ οἰκοδομικόν, κατὰ συμβεβηκὸς δὲ τὸ λευκὸν ἢ τὸ μουσικόν.

fieri, & quæ fortuitò fiunt, ea eſſe eiuſmodi nominus. b Eorum aut quæ fiunt, quædam alicuius gratia ſunt, quædam non ſiunt. Et horum alia delectu ſiunt, alia non delectu. In his verò, quæ alicuius ſunt gratia; ambo inueniuntur. Quare perſpicuum Textus 49. eſt, etiam in iis, quæ nec neceſſario ſunt, nec plerũque, nonnulla eſſe, in quibus eſſe id poteſt, quod ad finem referri. Ad finem autem referuntur & ea, quæ mente agi poſſunt, & quæ natura. c Quæ igi- Textus 50. tur eiuſmodi ſunt, cum fieri ea accidit, fortuitò dicimus fieri. Vt enim res alia eſt per ſe, alia quæ accidit, ſic & cauſſa eſſe poteſt: vt domus cauſſa quidem per ſe id eſt, quod vi ædificandi eſt præditum; album autem aut muſicum accidens.

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

1. Partitio effectuum. PRimùm a itaq;] Vt ſuam de caſu & Fortuna ſententiam explicet, duplicem præmittit diuiſionem. Prima eſt Effectuum quidam ſemper eodem modo proueniunt, nullamq; habent varietatem; vt ortus & occaſus ſyderum. quidam plerunque, non tamen ſemper; vt pluuiæ per hyemem, canities in ſenectute: alij nec ſemper, nec plerunq;; vt naſci hominem bicipitem, vel Sole in Cancro exiſtente frigere apud nos. Illud ergo pro certo habendum eſſe ait, ea quæ in prioribus duobus membris continentur, non pertinere ad fortunam: quæ verò in alijs, poſſe fortuitò contingere, vt communis hominum conſenſus teſtatur.

2. Partitio. b Eorum autem] Altera diuiſio eſt: Eorum, quæ fiunt, quædam ſunt gratia alicuius, id eſt, ob aliquem finem, quædam minimè. Rurſus, quæ gratia alicuius fiunt, bipartitò diſtribuũtur. Alia namq; animi deliberatione & conſilio peraguntur, vt rei familiaris adminiſtratio; alia natura, vt germinatio arboris. Additq;, in iis, quæ alicuius gratia fiũt (intellige vel actu, vel poteſtate) ambo inueniri, id eſt, caſum & formam.

In quib. rebus fortuna & caſus eueniat. c Quæ igitur] Particulatim declarata quænam ea ſint, in quib. fortuna aut caſus interueniãt: docetq;, vt Simplicius & Themiſtius interpretãtur, eſſe illa, q̃ gratia alicuius, ſeu mẽte, ſeu natura fiũt, ſi ſint cauſſę per accidẽs, hoc eſt, cùm ex his ſequitur aliquid diuerſum ab eo, cuius gratia fiebat: tũc enĩ id, quod ſequitur, fortuitũ dicitur. Quod vt planũ ſit, præ oculis habendum eſt, tã cauſarum, q̃ effectorũ, quædam eſſe per ſe, quædam per accidens. Ac quẽadmodum quæ per ſe dicuntur, certã definitamq; rationẽ habent; ita quæ per accidens, ancipitem & indeterminatam obtinere. Verbi cauſa, foſſor, quia per ſe eſt cauſa foſſionis, præfinitũ habet ordinẽ, modumq; ad eiuſmodi effectũ. at ex accidente multa tam ipſi, q̃ eius effectui iungi queunt: ſiquidem poteſt foſſor eſſe muſicus, albus, ſenex, aut iuuenis. Item poteſt foſſioni adiungi inuentio viperæ, theſauri, aut carbonum. Ea igitur eueniunt caſu, & fortuitò, quæ prædicto modo effectui, iu quem cauſſa per ſe intendit, ex accidente iunguntur, vt theſauri inuentio foſſioni terræ.

τὸ μὲν οὖν καθ' αὑτὸ αἴτιον ὡρισμένον. τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκός, ἀόριστον. ἄπειρα γὰρ ἂν τῷ ἑνὶ συμβαίη. καθάπερ οὖν ἐλέχθη, ὅταν ἐν τοῖς ἕνεκά του γιγνομένοις τοῦτο γίνηται, τότε λέγεται ἀπὸ ταὐτομάτου καὶ ἀπὸ τύχης. αὐτῶν δὲ πρὸς ἄλληλα τὴν διαφορὰν ὕστερον διοριστέον. νῦν δὲ τοῦτο ἔστω φανερόν, ὅτι ἄμφω ἐν τοῖς ἕνεκά του ἐστίν. οἷον ἕνεκα τοῦ ἀπολαβεῖν τὸ ἀργύριον, ἦλθεν ἂν κομιζομένου τὸν ἔρανον, εἰ ᾔδει. ἦλθε δὲ οὐ τούτου ἕνεκα, ἀλλὰ συνέβη αὐτῷ ἐλθεῖν, καὶ ποιῆσαι τοῦτο, τοῦ κομίσασθαι ἕνεκα. τοῦτο δὲ οὔθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ φοιτῶν εἰς τὸ χωρίον, οὔτ' ἐξ ἀνάγκης. ἔστι δὲ τὸ τέλος ἡ κομιδή, οὐ τῶν ἐν αὐτῷ αἰτίων, ἀλλὰ τῶν προαιρετῶν καὶ ἀπὸ διανοίας. καὶ λέγεταί γε τότε ἀπὸ τύχης ἐλθεῖν. εἰ δὲ προελόμενος καὶ τούτου ἕνεκα, ἢ ἀεὶ φοιτῶν, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κομιζόμενος, οὐκ ἀπὸ τύχης. δῆλον ἄρα, ὅτι ἡ τύχη αἰτία κατὰ συμβεβηκὸς ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν τῶν ἕνεκά του. διὸ περὶ τὸ αὐτὸ διάνοια καὶ τύχη. ἡ γὰρ προαίρεσις οὐκ ἄνευ διανοίας. ἀόριστα μὲν οὖν τὰ αἴτια ἀνάγκη εἶναι, ἀφ' ὧν ἂν γένοιτο τὸ ἀπὸ τύχης. ὅθεν καὶ ἡ τύχη τοῦ ἀορίστου εἶναι δοκεῖ, καὶ ἄδηλος ἀνθρώπῳ, καὶ ἔστιν ὡς οὐδὲν ἀπὸ τύχης δόξειεν ἂν γίγνεσθαι. πάντα γὰρ ταῦτα ὀρθῶς λέγεται, εὐλόγως. ἔστι μὲν γὰρ ὡς γίνεται ἀπὸ τύχης, κατὰ συμβεβηκὸς

Et cauſſa quidẽ per ſe definita eſt, quæ vero accidit indefinita; quãdoquidẽ vni accidere poſſunt infinita. Vt igitur dictũ eſt, cũ in his, q̃ alicuius finis gratia, id fit, tũc caſu eſſe et fortuitò dicitur. Harum autem inter ſe differentia Textus 51. poſt definietur. hoc vero nunc perſpicuum ſit, in his q̃ alicuius ſunt gratia, ambo eſſe: vt pecuniam accipiendæ gratia veniſſet [illegible] ſi [illegible]. Venit aut non de ea cauſſa, ſed accidit vt veniret [illegible] fecerit accipiendæ [illegible] neque plerumq; nec neceſſario. [illegible] quæ eſt acceptio, in his cauſſis non eſt [illegible]; ſed in his, q̃ ſub delectu & mentẽ non cadunt, tumq; fortuitò veniſſe dicitur. Quod ſi delectu, eiuſq; rei gratia aut ſemper veniſſet, aut plerũq; accipiẽs, non fortuitò. In his igitur, quæ, cùm alicuius ſint gratia, delectu fiunt, Textus 52. cauſſam, quæ accidat, fortunam eſſe, manifeſtũ eſt. Quare cùm delectus abſq; mente non ſit, mens & fortuna in eodẽ verſantur. d Cauſſæ igitur, a quibus fieri id poteſt, quod fortuitò euenit, definitæ nõ Textus 53 ſint neceſſe eſt; quo fit, vt fortuna res non definita eſſe, atq; hominibus occulta videatur. Atq; etiam [illegible], vt fortuitò nihil euenire poſſit videri. Omnia namq; hæc

[illegible] γὰρ χάριν [illegible] ἂν συμβῇ [illegible] [illegible] ἀρχιτέκτων, ἐκ συμβεβηκότος [illegible] ἕνεκά του, [illegible] βουλόμενος, καὶ διώκων, καὶ [illegible] καὶ φεύγων.

hæc, quod rationem habeant, coniunctã, rectè enun ciãtur. Nam aliquo quidem modo a fortuna aliquid fit, ex accidẽti enim fit. Atq; vt accidẽs, fortuna eſt cauſſa; propriè autem nullius: vt domus architectus cauſſa eſt, ex accidenti aũt tibicen: infinitaq́, ſunt multitudine, quibus, cùm veniſſet, pecuniã accepo- Textus 5[illegible]

[illegible] *eius rei gratia profectus. Nam & videre aliquem volens, & inſectans, & ſpectaturus, & fugiens.*

[illegible] *Cauſæ igitur*] Quoniam ea, quæ caſu eueniunt, multifariã accidere poſſunt, colligit, fortuitum euentum nõ habere cauſſas definitas, ſed varias & incertas. Vnde etiam intelligi poſſe ait, non [illegible] ab his differre, quæ alij de fortuna docuerunt, videlicet fortunam eſſe cauſſam & non eſſe cauſſam: eſſe cauſſam ex accidenti, vt eſt architectus tibicen reſpectu domus, & non eſſe cauſſam per ſe ac definitam, vt eſt profectio in forum, collata cum inuentione eius qui pecuniam debuit, quæ profectio ob multas & varias cauſſas eſſe potuit.

[illegible] παράλογον τὴν τύχην, ὀρθῶς. ὁ [illegible] ἐπὶ τὸ πολύ, ἡ δὲ τύχη ἐν [illegible] τούτων [illegible] ὥστ' ἐπεὶ ἀόριστα [illegible] καὶ ἡ τύχη ἀόριστον. ὅμως

e Illud etiam rectè dicitur, fortunam eſſe quiddam a ratione alienum: quandoquidem ratio in his verſetur, quæ aut ſunt ſemper, aut plerunque; fortuna aũt in his, quæ præter hæc fiunt. Quare cùm ea, Textus 57.

[illegible] *ſunt cauſſæ, definita non ſint, fortuna etiam quiddam eſt non definitum.*

[illegible] c [illegible] *etiam*] Illud quoque non ab alijs non inſcite prolatum, inquit, fortunam eſſe quid præter rationem: cùm ratio in ijs, quæ raro eueniunt, nulla appareat. Idem repetit lib. 1. Rhet. ad Theodect. ca 5. his ce verbis: Verum eorũ quoq; bonorum, quæ præter rationem accidunt, fortuna cauſſa eſt: vt ſi cùm cæteri fratres deformes ſint, ſolus pulcher ſit; vel ſi cùm cæteri theſaurum [illegible] rint, ſolus aſpexerit vel ſi, cùm proximus ſagitta interierit, is ne tactus quidem ſit, &c. [illegible] hæc omnia fortunatorum eſſe videntur.

[illegible] ἂν ἀπορήσειέ τις [illegible] τύχης, οἷον ὑγιείας, ἢ πνεῦμα, ἢ εἵλη [illegible] [illegible] ἀγαθὴ μὲν λέγεται [illegible] ἀγαθόν τι ἀποβῇ, φαύλη δὲ, ὅταν φαῦλόν τι. [illegible] ὅταν μεγέθος ἔχῃ ταῦτα. [illegible] κακὸν ἢ ἀγαθὸν [illegible] μέγα [illegible] [illegible] [illegible] ἐβεβαίως. ἡ γὰρ τύχη ἀβέβαιον [illegible] ἀεὶ [illegible] ἐπὶ τὸ πολύ [illegible] [illegible] τύχη [illegible] [illegible] ἐπὶ τὸ [illegible] τύχη.

f Sed tamẽ de quibuſdã aliquis dubitauerit, num fortunæ quæuis cauſſæ eſſe poſſint, vt ſanitatis, aut ſpiritus, aut æſtus, ſed non detonſio; ſiquidẽ cauſſarũ ex accidenti aliæ alijs ſunt propinquiores. g Secunda autem dicitur fortuna, cùm bonum aliquod euenerit: aduerſa, cùm malũ: ſed cum magna hæc fuerint, fortunæ grandis proſperitas, magnũq; infortunium. Quare & cùm parum abeſt, quin excellens aliquod aut malum aut bonum incidamus, infortunio magno, aut grãdi fortunæ proſperitate vtimur: quandoquidem mens perinde ſtatuit, ac ſi id iã adeſſet. Nam quod parũ abeſt, nihil abeſſe propemodũ videtur. Fortunæ etiã grandis proſperitas, ratione optima incerta eſt: fortuna etenim incerta eſt quãdo nihil, nec ſemper, nec plerunq; fortuitum eſſe po Textus 58.

[illegible] *igitur, caſus & fortunæ cauſſæ ex accidenti in his ſunt, quæ nec omnino, nec plerunque fieri [illegible] rum, quæ in h[illegible] ſunt quæ a [illegible] cuius ſunt gratia.* Textus 57.

[illegible] *Sed tamẽ de quib.*] Cùm idem effectus fortuitus multas cauſas ex accidente habere poſſit, alias [illegible] alias propinquiores, in controuerſiam adducit, quænam ex ijs cauſſis fortuna ex [illegible]. Vt ſi quis capillũ totonderit, deinde æſtus, aut vẽti pe[illegible] flatus acceſſerit, & ſanitatẽ præter [illegible] recuperet; in quod horum, vt in fortuitam cauſſam cõferenda valetudo ſit? [illegible] vt interpretatur Philoponus, vici[illegible] cauſſam magis dicendam fortunam.

g *Secunda autem*] Solet fortuna varijs affici epithetis ratione effectuũ, quos inducit. Horum nonnulli perſtringit hoc loco Ariſtoteles.

Κεφάλαιον ϛ.

Διαφέρει [illegible] ὅτι τὸ αὐτόματον [illegible] πλεῖόν ἐστι. τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ τύχης, [illegible] τοῦτο δ' οὐ πᾶν ἀπὸ τύχης. ἡ μὲν γὰρ τύχη [illegible] ἀπὸ τύχης [illegible] καὶ [illegible] πράξεως [illegible] καὶ ὅλως πρᾶξις [illegible] ἀνάγκη [illegible] τὰ πρακτὰ εἶναι τὴν τύχην [illegible] [illegible] εὐδαιμονία [illegible] ἡ δ' εὐδαιμονία πρᾶξίς τις (εὐπραξία γάρ) [illegible] πρᾶξαι, [illegible] ἀπὸ τύχης [illegible] τοῦτο, οὔτε ἄψυχον οὐδὲν, οὔτε θηρίον, οὔτε παιδίον, [illegible] ἀπὸ τύχης, [illegible] ἔχει

CAPVT VI.

Differunt a aũt, quoniã caſus latius patet: Nam quidquid fit a fortuna, caſu eſt; quod vero caſu, non omne a fortuna. In ea enim, omnia fortuna, & quod ab ea proficiſcitur, cadit, quib. fortuna grãdi proſperitate vti, & omnino agere datũ eſt. Vnde & neceſſe eſt, in rebus agendis fortunam verſari. b Idq́; ex eo ſcire licet, quòd fortunæ grãdis proſperitas, aut cũ felicitate idem eſſe, aut illi affinis videatur. Quare cùm felicitas actio ſit quædam, ſiquidẽ bona eſt actio, ea profectò, in qua actio nõ cadit, Textus 58.

προαιρεῖσθαι· οὐδ' εὐτυχία, οὐδ' ἀτυχία ὑπάρχει τούτοις, εἰ μὴ κατ' ὁμοιότητα· ὥσπερ ἔφη Πρώταρχος, εὐτυχεῖς εἶναι τοὺς λίθους ἐξ ὧν οἱ βωμοί, ὅτι τιμῶνται, οἱ δ' ὁμόζυγες αὐτῶν καταπατοῦνται. τὸ δὲ πάσχειν ἀπὸ τύχης, ὑπάρξει πῶς καὶ τούτοις, ὅταν ὁ πράττων τι περὶ αὐτά, πράξῃ ἀπὸ τύχης· ἄλλως δὲ οὐκ ἔστι. τὸ δ' αὐτόματον καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις καὶ πολλοῖς τῶν ἀψύχων οἷον ὁ ἵππος αὐτόματος, φαμὲν, ἦλθεν, ὅτι ἐσώθη μὲν ἐλθών, οὐ τοῦ σωθῆναι δ' ἕνεκεν ἦλθε. καὶ ὁ τρίπους αὐτόματος κατέπεσεν· ἔστη μὲν γὰρ τοῦ καθῆσθαι ἕνεκεν· ἀλλ' οὐ τοῦ καθῆσθαι ἕνεκεν κατέπεσεν. ὥστε φανερὸν ὅτι ἐν τοῖς ἁπλῶς ἕνεκά του γιγνομένοις, ὅταν μὴ τοῦ συμβάντος ἕνεκα γένηται, ὧν ἔξω τὸ αἴτιον, τότε ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου λέγομεν· ἀπὸ τύχης δέ, τούτων ὅσα ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου γίνεται τῶν προαιρετῶν τοῖς ἔχουσι προαίρεσιν. σημεῖον δὲ τὸ μάτην, ὅτι λέγεται, ὅταν μὴ γένηται τὸ ἕνεκα ἄλλου, ἐκείνου ἕνεκα· οἷον τὸ βαδίσαι, εἰ λαπάξεως ἕνεκά ἐστιν· εἰ δὲ μὴ ἐγένετο βαδίσαντι, μάτην ἔφαμεν βαδίσαι, καὶ ὁ βάδισις ματαία, ὡς τοῦτο ὂν τὸ μάτην, τὸ πεφυκὸς ἄλλου ἕνεκα, ὅταν μὴ περαίνῃ ἐκεῖνο οὗ ἕνεκα ἦν, καὶ ἐπεφύκει. ἐπεὶ εἴ τις λούσασθαι φαίη μάτην, ὅτι οὐκ ἐξέλιπεν ὁ ἥλιος, γελοῖος ἂν εἴη· οὐ γὰρ ἦν τοῦτο ἐκείνου ἕνεκα. οὕτω δὴ τὸ αὐτόματον κατὰ τοὔνομα, ὅταν αὐτὸ μάτην γένηται· πέπτωκε γὰρ οὐ τοῦ πατάξαι ἕνεκα ὁ λίθος· ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου ἄρα κατέπεσεν ὁ λίθος, ὅτι πέσοι ἂν ἀπό τινος, καὶ τοῦ πατάξαι ἕνεκα. μάλιστα

nec fortuitũ quidẽ rem vllam poſſunt efficere. c *Ob eãdẽq; cauſſam, neq; inanimatũ vllum, neq; bellua, neq; infans, quòd delectũ non habeat, quidpiã agũt eorũ, quæ fortuna eueniũt: nec iis fortuna grãdi proſperitate, aut excellẽti infortunio, niſi quadã ſimilitudine vtũtur. vt Protarchus fortunatos dixit lapides, è quibus aræ extructæ eſſent, quòd honore afficerẽtur, cũ alij eiuſdẽ generis pedib. cõculcarẽtur. Sed etiã hæc ipſa quodãmodo à fortuna perpetiuntur, cũ fortunatè egerit cuius actio in eis verſatur: alio modo nõ patiũtur.* Textus 59. *Caſus autẽ alijs quoq; animalib. & multis inanimatis cõgruit; vt equum dicimus caſu veniſſe, quòd, cùm veniſſet, ſeruatus eſt, cũ tamẽ vt ſeruaretur nõ veniſſet. tripes quoq; caſu cecidit, quòd ſedendi quidem ſit cauſſa, ſed vt ſub eſſet, non ceciderit.* Textus 60. *Perſpicuũ itaque eſt in his, quæ alicuius gratia omnino fiunt cùm non eius, quod euenit, gratia, cuius cauſa extra eſt, fiunt, tum nos* ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, *id eſt caſu id fieri dicere.* Textus 61. *Horum autẽ ea fortunæ tribui, quæ cùm in delectum cadant, in his, quæ delectu ſunt prædita, caſu efficiuntur.* d *Signum autẽ eſt quæ vox* μάτην, *quæ valet fruſtra, tum vſurpatur, cùm id, cuius gratia aliquid fit, factum non fuerit ſed illud quod eius gratia. Vt ſi deambulat quis deijciendi alui gratia, eaq; deambulanti non aſſequatur, fruſtra dicimus ambulaſſe, & ſuo eius fruſtraneam ambulationem perinde ac* μάτην, Textus 62. *hoc eſt, fruſtra id fit, quod cùm alterius gratia aptum ſit, eſt tamen non aſſequitur, cuius gratia eſt comparatum. Nam ſi quis ſe fruſtra lauiſſe aſſerit, quòd ſol non defecerit, ridiculus profectò fuerit, ſiquidem lotio eius gratia inſtituta non erat. Sic igitur* τὸ αὐτόματον, *hoc eſt caſus nominis ratione dicitur, cùm* αὐτὸ μάτην, Textus 63. *hoc eſt, fruſtra ipſum fuerit effectum. Decidit namque lapis non feriendi gratia: caſu igitur decidit, propterea quòd etiam cadere poſſit, feriendi gratia ab aliquo deiectus.* Ab

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Quid ſit fortuna. *Quid caſus.*

a *Differit a aũt*] Caſus & fortunæ diſcrimẽ in eo eſſe docet, quòd fortuna minùs latè patet, & in ijs duntaxat poſita ſit, quæ ex propoſito & cõſultò geruntur. caſus verò nõ ita ſe habeat. Sed cũ aduertẽdum eſt, caſum bifariã ſumi. Vno modo præcisè; quo pacto neq; caſus eſt fortuna, nec cõtra vlla fortuna caſus. Definitur enim ita accepta fortuna, cauſſa per accidens in ijs, quæ alicuius gratia delectu fiunt. Caſus verò definitur, cauſa per accidẽs in ijs, quæ alicuius gratia fiunt, ſine delectu tamẽ. Altero modo accipitur caſus, vt eſt quid cõmune caſui & fortunæ: ſicq; licet omnis fortuna caſus ſit, nõ tamen retrò cõmeant. Ac ſecundũ hanc rationẽ ſumitur caſus hoc loco ab Ariſtotele, definiturq; ita: Caſus eſt cauſſa per accidens in ijs, quæ alicuius gratia fiunt.

Fortuna quorum ſit.

b *Idq; ex eo ſcire*] Eſſe fortunam eorum tãtùm, quæ cõſultò geruntur, probat Ariſtoteles, quia fortuna ijs competit, quibus contingit eſſe bene fortunatos, & quorum proprium eſt in rebus agendis verſari. Quod ex eo intelligi poteſt, quià fortunæ excellens proſperitas, aut eſt idem quod felicitas, quæ actio quædam eſt, aut eſt illi cognata. Quare ſi ijs tantum conuenit fortuna, quorum eſt agere; & agere eſt eorum, quæ vtuntur deliberatione (cætera enim magis aguntur, quàm agunt) conſequens fit, vt fortuna tantùm reperiatur in ijs, quæ conſultò fiunt. Circa hanc rationem aduerte ex 1. Eth. cap. 7. felicitatem conſiſtere in actione rationi conſentanea, quæ hominis eſt propria, eique in vita perfecta contingit. Quæ felicitas non idem eſt, quod proſperitas, ſed ei aliquantulum affinis, quatenus ipſam ornat, & cumulatiorem reddit, licet non defuerint, qui in ea felicitatem abſolutè collocarint: ad quorum dogma, etſi falſum, alludit Ariſtoteles, cum dixit, propemodum fortunam aut felicitatem eſſe, &c.

c *Ob eamq; cauſſam*] Licet ijs, quæ delectu carent, fortunæ ratio non conueniat, ſi propriè loquendum ſit, conuenit tamen ſimilitudine quadam. Quo ſenſu Protarchus fortunatos dixit lapides, è quibus Deorum altaria conſtarent, quòd eis homines honorem cultumq; exhiberent; & infortunatos eos, qui humi ſtrati conculcarentur pedibus. Addit etiam Ariſt. ea in quæ deliberatio non cadit, licet circa fortuitos euentus aliquid nõ agant, poſſe tamen eos pati, ſi aliquid inſeuueniat factum ab ijs, qui fortuitò egerint. Exemplum eſſe poteſt infans, qui alicuius opera obiectus feris ab ijs ſuſtentatus eſt, deinde ad regni faſtigium peruenit.

d Signum

d *Signum autem*] Argumento à Græci vocabuli notatione oſtendit, cauſam reperiri in iis, quę [illegible] gratia fiunt, ſine conſilio, ſine naturæ impulſu, ſiue ab animatis, ſiue ab animæ expertibus efficiantur. Nam caſus & fruſtra ſunt ſibi admodum vicina; ſiquidem αὐτόματον, quod Latinè [illegible] caſus, deducitur ἀπὸ τοῦ μάτην, quod eſt fruſtra: at fruſtra dicimus, quicquid alicuius gratia comparatum fuit, neque tamen illud obtinuit.

μάλιστα δ' ἐστὶ χωριζόμενον τὸ ἀπὸ τύχης ἐν τοῖς φύσει γιγνομένοις· ὅταν γὰρ γένηταί τι παρὰ φύσιν, τότε οὐκ ἀπὸ τύχης ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ ταὐτομάτου γεγονέναι φαμέν. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο ἕτερον, τοῦ μὲν γὰρ ἔξω τὸ αἴτιον, τοῦ δ' ἐντός. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ αὐτόματον, καὶ τί ἡ τύχη, εἴρηται, καὶ τί διαφέρουσιν ἀλλήλων, τῶν δὲ τρόπων τῆς αἰτίας ἐν τοῖς ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, ἑκάτερον αὐτῶν· ἢ γὰρ τῶν φύσει τι ἢ τῶν ἀπὸ διανοίας αἴτιον ἀεί ἐστι, τούτων δὲ τὸ πλῆθος ἀόριστον. ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὸ αὐτόματον καὶ ἡ τύχη αἴτια, ὧν ἂν ἢ νοῦς γένοιτο αἴτιος ἢ φύσις, ὅταν κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιόν τι γένηται τούτων αὐτῶν, οὐδὲν δὲ κατὰ συμβεβηκός ἐστι πρότερον τῶν καθ' αὑτό, δῆλον ὅτι οὐδὲ τὸ κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιον πρότερον τοῦ καθ' αὑτό. ὕστερον ἄρα τὸ αὐτόματον καὶ ἡ τύχη καὶ νοῦ καὶ φύσεως· ὥστ' εἰ ὅτι μάλιστα τοῦ οὐρανοῦ αἴτιον τὸ αὐτόματον, ἀνάγκη πρότερον νοῦν αἴτιον καὶ φύσιν εἶναι καὶ ἄλλων πολλῶν καὶ τοῦδε τοῦ παντός.

Κεφάλαιον

Ab his autem quæ fiunt naturâ, id quod fortunâ euenit, maximè abiunctum eſt. Nam cùm præter naturam effectum quidpiam eſt, non à fortuna, ſed caſu potiùs factum fuiſſe enuntiamus. Quanquã & hoc quoque diuerſum eſt; quandoquidem vnius cauſſa externa eſt alterius inſita. Quid igitur caſus, & quid fortuna, & quid inter ſe differunt, dictum eſt. Text. 64. *e Vtrumque autem eorum ad eum cauſſæ modum pertinet, vnde motus oritur principium. Aut enim eorum quæ naturâ, aut eorum quæ mente fiunt, cauſſæ ſunt ſemper; ſed earum multitudo definita nõ eſt.* Text. 65. *f Cùm verò eorum, quorum cauſſa, aut mens, aut natura eſſe poteſt, caſus & fortuna ſint cauſſæ, idque tum demum, cùm eorum aliquid fit ex accidenti, nihilque quod ex accidenti fit, ea antecedat quæ ſunt per ſe, proinde quæ ex accidenti cauſa eſt, ea fit poſterior, quæ per ſe eſt; caſus nimirum & fortuna mente, & naturâ erunt poſteriora. Quare ſi quam maximè cœli cauſſa ſit caſus, mentem & naturam, cùm aliorum multorum, tum huius vniuerſi priorem eſſe cauſſam, neceſſe eſt.* Text. 66. Text. 67.

CAPVT

e *Vtrumque autem*] Statuit caſum & fortunam ad genus cauſſæ efficientis pertinere; quia nimirum [illegible] cauſſæ ex delectu, aut naturæ impulſu efficientes id, cui ex accidente adiungitur, quod caſu euenit. veluti cum foſſioni terræ, quam per ſe & conſilio foſſor moliebatur, theſauri inuentio aſſequitur; aut lapſus lapidis ſuopte pondere deuoluti, vulneratio prætereuntis Socratis.

f *Cùm verò autem*] Ex iis, quæ hactenus diſputauit, progreditur contra Democritum, qui cœleſtem mundi ortum caſui & fortunæ aſcribebat. Nam cùm caſus & fortuna ſint cauſſæ per accidens, eorum quæ à mente vel natura fiunt, nihil ab iis proficiſci poteſt, quin aliquid quidpiam à mente, vel natura prius oriatur, ex quo deinde fortuitus caſus ſequi poſſit. Quare ſi cœlum caſu procreatum foret, oportet aliquem effectum per ſe eius molitionem antegreſſum fuiſſe; quod abſurdum dictu eſt.

QVÆSTIO I.

SIT NE FORTVNA ET FATVM *in rebus, an non?*

ARTICVLVS I.

VERÆ DE FORTVNA SENtentiæ explicatio

ETHNICI [illegible] ant [illegible] ſuperſtitionibus implicati Fortunæ numen dediſſe, nec ſolum Poetæ, qui [illegible] mentiuntur, ſed etiam [illegible] Philoſophi. Tametſi horũ quidam, dum in re ſtulta volunt eſſe ſapientes, fortunæ [illegible], non Deam, vt Poetæ, ſed Deum appellantes. [illegible] Fortunæ nu[men] [illegible] tribue[runt]. Fecerunt autem in hunc errorem [illegible], quod viderent latentes quoſdam & inopinatos euentus, quorum cauſſam cum ignorarent, nec tamen nullam eſſe ſibi perſuaderent, occultum aliquod eſſe numen à quo ii prouenirent, id eſt, fortunam ſtatuerũt. Vnde illud Ciceronis, Ignoratio rerum atque cauſſarum, fortunæ nomen induxit.

A Porrò Cebes Philoſophus, aliiq; veteres, fortunam cœcam effinxere, furenti ſimilem, volubili ſaxo pendentem. Quo picturę artificio ſignificare volebant, eam nihil ratione aut iudicio, omnia temerè & cęco impetu adminiſtrare; rerum humanarum aleam ſusque deque vertere, iniquam vexatricem eſſe, malis propitiam, bonis aduerſam, vagam ac verſatilem, & in ſola leuitate conſtãtem. Quò pertinet illud [illegible] de Conſol prof. 2. Hunc continuũ ludum ludimus; rotã volubili orbe verſamus; B infima ſummis, ſumma infimis immutare gaudemus. Sed aliis etiam modis Ethnici fortunam pingebant ad eius potentiam ſignificandam. Nam Bupalus, vt Pauſanias lib. 4. ait, primus apud Smyrnæos ſtatuam Fortunæ fecit, capite polum, altera manu cornucopiæ quaſi dominam gerentem. [illegible] tam abſurdam & ridiculam de fortunæ imperio & diuinitate ſententiam, coarguit præter alios D. Auguſtinus 4. lib. de Ciuit. Dei, cap. 18 & Lactan. lib. 3. cap. 28. & 29. Ea igitur exploſa, duas concluſiones ſtatuemus. Prima ſit: Negari nõ de-

Fortunæ pictura, eiusq; ſignificatio.

Alia fortunæ effigies.

bet, dari in rebus fortunã; ſi fortuna ſumatur, vt eſt cauſſa ꝑ accidens in iis, quæ ob aliquem finem ex electione operantur. Hæc concluſio comprobata fuit ab Ariſtotele cap.5. huius lib. nec opus eſt pluribus eam argumentis ſtabilire: tametſi nõ defuerunt ex poſterioribus Philoſophis quidã ætate Magni Alberti, vt idem hoc in loco, tract. 2. cap. 10. commemorat, qui contrà ſenſerint, affirmarintque non dari vllo modo caſum aut fortunam.

1. Concluſ.

Secunda cõcluſio: Reſpectu Dei Opt. Max. nihil caſu aut fortuitò euenire poteſt. Hæc traditur à D. Auguſt. lib 3. de Trinit. cap. 4. hiſce verbis: Nihil in iſta totius creaturæ ampliſſima quadam immenſaq; Republ. eſt, quod non de interiori atq; intelligibili aula ſummi Imperatoris, aut iubeatur, aut permittatur. Aſtruitur vero ab eodem in lib 83. Quæſt. q. 34. hunc in modum: Quicquid caſu fit, temerè fit: quidquid temere fit, ſine prouidentia fit: ſed nihil extra diuinæ prouidentiæ regulam accidit: ergo reſpectu illius nihil temerè aut vice fortuita poteſt accidere. Secundò idem ſuadetur; quia ſi quid comparatione Dei poſſet fortuitò contingere, poſſet Deus eſſe cauſſa per accidens alicuius: quod repugnat; primum quia omnis cauſſa per accidens habet aliam nobiliorem, ad quam reuocetur: deinde, quia id quod eſt cauſſa per accidens, inſcienter incurrit per effectum; quod Deo neutiquam conuenit, de quo rectè ſcripſit Boëtius 5. lib. proximè citati operis, metro 2.

2. Concluſ.

Repugnat, Deum eſſe cauſſam per accidens alicuius rei.

Huic ex alto cuncta tuenti
Nulla terræ mole reſiſtunt:
Non nox atris nubibus obſtat.
Quæ ſunt, quæ fuerunt, veniuntque,
Vno mentis cernit in ictu:
Quem, quia reſpicit omnia ſolus,
Verum poſſis dicere Solem.

ARTICVLVS II.

QVO SENSV ADMITTI AVT negari fatum debeat.

DIcamus etiam nonnihil de Fato, quod caſui & fortunæ cognatum eſt. Quidam fatum, inane nomen ſine re eſſe putarunt. Alii ita fati legibus addixère omnia, vt voluntatis arbitrium tollerẽt, aientes fatum eſſe indeclinabilem rerum ſeriem & catenam per æternæ conſequentiæ ordines ſemetipſam implicantem; ſiue naturalem & neceſſariam rerũ conſequentiam. Alii præterea fati ordinẽ ac prouidentiam ad ſpecies, non verò ad ſingularia, ſaltem intereuntia, extenderunt.

His tamen rejectis, qui longè deuium à veritate iter tenuerunt, admittendum eſt dari in rebus fatum: ſed quale, mox dicemus: neque propterea aut rerũ contingentiam, aut voluntatis delectum & libertatem adimi, cum minimè conueniat, vt fatum impediat, vel è medio tollat, modum agendi particularium cauſſarum, quarum aliæ ex libertate, aliæ ſolo naturæ impetu, aliæ contingenter, aliæ neceſſariò ex ſe ac ſuopte ingenio operantur. Præſertim cùm hæc in agendo varietas, ad pulchritudinem & ornatum vniuerſi magnopere conducat: quam qui mundo adimunt, ſimiles ii ſunt, qui è pictura colorum differentiam, è muſica vocum varietatem, e tragœdia perſonarũ multitudinem tollunt.

Dari fatum in rebus.

Eſt igitur fatum, apud eos qui rectè ſentiũt, nihil aliud, quam inhærens rebus mobilibus immobilis diſpoſitio, per quam diuina prouidentia ſuis quæque nectit ordinibus: vt definit Boëtius lib. 5. de Conſolat. proſ. 6. Siue, eſt ordo cauſſarum ſecundarum, diuinam prouidentiam exequentium. Quam priorem definitionem hinc intelliges. Cum Deus per cauſſas medias plerumque effecta exhibeat, poteſt eiuſmodi cauſſarum ordinatio bifariam conſiderari: vno modo, prout in ipſo Deo eſt; ſicque vocatur prouidentia; & definitur ratio ordinis rerum in diuina mente exiſtens. Altero, prout eſt in cauſſis ordinatis, directiſq; à Deo ad effecta producenda, atque ita prædicta ordinatio fati rationem obtinet, dicitúrque diſpoſitio, ſeu ordo rebus mobilibus inhærens mobilibus, inquam, quia cauſſæ ſecundariæ, in quibus fatum reperitur, in ſe ſpectatæ, mutationi ſunt obnoxiæ, & in hanc vel illam partem cadere poſſunt. Appellatur nihilominus idem ordo immobilis, quia ſtabilis eſt ac firmus, non in ſe vel abſolutè, ſed relatus ad diuinam prouidentiam, è cuius fonte deſcendit. Dicitur poſtremò prouidẽtia diuina, per eiuſmodi ordinem cuncta nectere; quia quæ Deus facienda apud ſe ſtatuit, illius interuentu re ipſa promit ac perficit.

Quid ſit fatum.

Quid prouidentia.

Verum objiciet aliquis. Fatum eſt cauſſa rerum, quæ fato perficiuntur, pertinetque ad efficientis cauſæ genus, cùm ea, quæ ei ſubiecta ſunt, efficiat. Igitur fatum non eſt ordo. Probatur conſequutio, quia ordo eſt relatio; relatio autem nullam efficiendi vim poſſidet. Secundo, D. Auguſtinus in Ioan. tract. 37. & lib. 5 de Ciuit. Dei, cap. 9. & in lib. de Doctrina Chriſtiana, aliiſque in locis, fatuos cenſet eos, qui fatum aliquid eſſe putant. Itemque D. Gregorius in Homil. 10 Epiphaniæ monet, ne quid fatum eſſe exiſtimemus. Igitur fatum nihil eſt.

Obiect. 1.

Obiect. 2.

Ad primum horum dicendum: ſi fatum ex ſua formali ratione ſpectetur, eſſe relationem illam ordinis, nec eo modo ad cauſſam efficientem pertinere, ſed duntaxat cũ pro cauſſis ipſis ordinatis accipitur. Ad ſecundum: cùm Patrum auctoritas fatum damnat, fatum ſumere pro ineuitabili illa neceſſitate rerum contingẽtium, & arbitrii libertatem adimente, quam, vti diximus, nonnulli falsò inducebant.

Dilut. 1.

Dilut. 2.

Κεφάλαιον ζ.

ΟΤι δ' ἐστὶν αἴτια, καὶ ὅτι ἐστὶ τοσαῦτα τὸν ἀριθμὸν, ὅσα φαμὲν, δῆλον. τοσαῦτα γὰρ τὸν ἀριθμὸν, τὸ διὰ τί περιείληφεν. ἢ γὰρ εἰς τὸ τί ἐστιν ἀνάγεται τὸ διὰ τί, ἔχατον ἐν τοῖς ἀκινήτοις, οἷον ἐν τοῖς μαθήμασιν. εἰς ὁρισμὸν γὰρ τοῦ εὐθέος, ἢ συμμέτρου, ἢ ἄλλου τινὸς ἀνάγεται ἐσχάτου. ἢ εἰς τὸ κινῆσαν πρῶτον, οἷον διὰ τί ἐπολέμησαν; ὅτι ἐσύλησαν. ἢ τίνος ἕνεκα; ἵν' ἄρξωσιν. ἢ ἐν τοῖς γινομένοις, ἡ ὕλη. ὅτι μὲν οὖν τὰ αἴτια ταῦτα καὶ τοσαῦτα, φανερόν. ἐπεὶ δ' αἰτίαι τέσσαρες, περὶ πασῶν τοῦ φυσικοῦ εἰδέναι. καὶ εἰς πάσας ἀνάγων τὸ διὰ τί, ἀποδώσει φυσικῶς, τὴν ὕλην, τὸ εἶδος, τὸ κινῆσαν, τὸ οὗ ἕνεκα. ἔρχεται δὲ τὰ τρία εἰς ἓν πολλάκις. τὸ μὲν γὰρ τί ἐστι, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, ἕν ἐστι. τὸ δ' ὅθεν ἡ κίνησις πρῶτον, τῷ εἴδει ταὐτὸ τούτοις. ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ. καὶ ὅλως ὅσα κινούμενα κινεῖ, ὅσα δὲ μὴ, οὐκέτι φυσικῆς. οὐ γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντα κίνησιν, οὐδ' ἀρχὴν κινήσεως κινεῖ, ἀλλ' ἀκίνητα ὄντα. διὸ τρεῖς αἱ πραγματεῖαι, ἡ μὲν περὶ ἀκινήτου, ἡ δὲ περὶ κινουμένου μὲν, ἀφθάρτου δέ. ἡ δὲ περὶ τὰ φθαρτά. ὥστε τὸ διὰ τί καὶ εἰς τὴν ὕλην ἀνάγοντι ἀποδίδοται, καὶ εἰς τὸ τί ἐστι, καὶ εἰς τὸ πρῶτον κινῆσαν. περὶ γενέσεως γὰρ μάλιστα τοῦτον τὸν τρόπον τὰς αἰτίας σκοποῦσι, τί μετὰ τί γίνεται, καὶ τί πρῶτον ἐποίησεν, ἢ ἔπαθε, καὶ οὕτως ἀεὶ τὸ ἐφεξῆς. διτταὶ δ' αἱ ἀρχαὶ αἱ κινοῦσαι φυσικῶς, ὧν ἡ ἑτέρα οὐ φυσική. οὐ γὰρ ἔχει κινήσεως ἀρχὴν ἐν αὑτῇ. τοιοῦτον δ' ἐστὶν, εἴ τι κινεῖ μὴ κινούμενον, ὥσπερ τό τε παντελῶς ἀκίνητον, καὶ τὸ πάντων πρῶτον, καὶ τὸ τί ἐστι, καὶ ἡ μορφή. τέλος γὰρ καὶ οὗ ἕνεκα. ὥστ' ἐπεὶ ἡ φύσις ἕνεκά του, καὶ ταύτην εἰδέναι δεῖ. καὶ τὸ διὰ τί ἀποδοτέον πάντως. οἷον ὅτι ἐκ τοῦδε ἀνάγκη τόδε. τὸ δὲ ἐκ τοῦδε ἢ ἁπλῶς, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. καὶ εἰ μέλλει τοδὶ ἔσεσθαι, ὥσπερ ἐκ τῶν προτάσεων τὸ συμπέρασμα. καὶ ὅτι τοῦτ' ἦν τὸ τί ἦν εἶναι. καὶ διότι βέλτιον οὕτως, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ τὸ πρὸς τὴν ἑκάστου οὐσίαν.

CAPVT VII.

AT a verò cauſſas eſſe, & tot, quot diximus, numero, manifeſtum eſt. Totidem enim quæſtio ea comprehendit, qua propter quid quæritur. Nam quæſtio propter quid, aut ad formam b *in immobilibus, vt in Mathemat. vltimò reducitur; ſiquidem ad recti, aut commenſurati, aut alterius cuiuſpiam definitionem ad extremum reuocatur.* c *Aut ad id quod primū mouit; vt cur bellum intulerūt? quia prædati ſunt: aut cuius gratia? vt imperium obtineant: aut materia in his quæ generantur. Has igitur, totq; eſſe cauſſas perſpicuū eſt.* d *Cùm autem cauſſæ ſint quatuor, oēs noſſe Phyſici eſt, & quæſtionem, qua quæritur, propter quid, in omnes reducens naturaliter reddet materiam, formā, id quod mouet, & id cuius gratia. Sed plerunq; tres in vnū coeūt, quandoquidē forma, & id cuius gratia, ſunt vnum: id aūt, vnde motus origo eſt, eius eſt ſpeciei, cuius hæc ſunt: hominē namq; homo generat: atq; omnino ea, quæ cū moueant, mouentur: quæ aūt non ita ſe habent, non iam ad Phyſicum ſpectant. Neq; enim motū, aut motus principiū in ſe habentia, ſed ab omni motu libera motionē efficiūt.* e *Quo fit, vt tres ſint tractationes; vna de immobili; altera de mobili quidē, ſed eo quod nō interit; tertia de iis, quæ intereunt.* f *Cauſſa itaq; propter quā ab eo redditur, qui & ad materiā, & ad formā, & ad id quod primùm mouit, reducit. Generationis enim hoc modo maximè cauſſas cōſiderāt, quid poſt aliquid fiat, & quid primū effecerit, aut quid perpeſſū fuerit, eodemq; modo ſemper id, quod deinceps ſequitur.* g *Duplex aūt principiū eſt, quod naturaliter mouet. quorū alterū, quia motionis principiū in ſe nō habet, non eſt naturale: quo in genere eſt, ſi quid mouet nec mouetur; veluti id, quod immobile penitùs eſt, & omnium primum.* h *Itemq; eſſentia & forma, finis enim eſt & cuius gratia. Quare cùm natura alicuius gratia efficiat, hanc quoque neceſſe eſt ſcire.* i *Et cauſſa propter quam omni ex parte reddi debet;* k *veluti ex hoc illud neceſſario fieri, ex eo autem illud, aut omnino, aut plerunque, etſi hoc futurum eſt, vt ex propoſitionibus concluſio, & quia hæc eſſentia eſt, & quia ſic præſtat, non omnino, ſed pro cuiuſque eſſentia.*

Text. 68.

Text. 69.

Text. 70.

Text. 71.

Text. 72.

Text. 73.

Text. 74.

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Comprobatur quaternarius numerus cauſſarum.

A*T a vere cauſſas*] Quoniam iam varios cauſſarum modos recenſuit, ne quis in ſe foſſaſſe occaſionem capiat exiſtimandi, plura eſſe cauſſarum genera, quàm quatuor, hunc confirmat numerum, oſtendens, nec plura, nec pauciora eſſe, argumentaturque in hunc modum. Tot ſunt genera cauſſarum, quot ea, quæ quæruntur; hæc autem quatuor ſunt: igitur cauſſarum genera ſunt quatuor. Maiorem propoſitionem ſubticuit, minorem inductione comprobat. Vſurpauit autem vocabulum, propter quid, τὸ διὰ τί, fuſa ſignificatione, quomodo cauſſis omnibus accommodari, alioqui finali duntaxat.

b *Ad formam in immobilibus*] Exempla cauſſæ formalis dicit reperiri in immobilibus, id eſt, in iis quæ abſq; materia motuq; conſiderantur, quales ſunt tres Metaphyſicæ & Mathematicæ, idq; in Mathematicis potiſſimum oſtendit, vbi quærentibus, propter quid aliquid ita ſe habeat, definitione, quæ ſolam formam comprehendit reddimus, in eamq; vltimo explicationem controuerſiæ reducimus. Vt ſi quis Mathematico petat, cur linea aliqua recta ſit? reſpondebit, quia ex æquo ſua intercacet puncta, ſeu quia linearū a puncto ad punctū tendentium minima eſt quæ eſt lineæ rectæ definitio. Si petatur, cur aliquis angulus rectus ſit? dicet, quia linea recta ſuper rectam ad perpendiculum inſiſtens angulos rectos facit. Si rogetur, cur aliquæ lineæ ſint menſuratæ? reſpondebit, quia habent communem aliquam menſuram: quæ eſt commenſuratarum linearum definitio.

Variarum cauſſarum exempla.

c *Ad id quod primum*] Exempla aliarum cauſſarum, quæ item redduntur, cùm dicimus, quamobrem aliquid fiat, vt quia nobiem Phocenſibus Thebani bellum intulerint? redditur cauſſa mouens, ſeu efficiens; quia Phocenſes eorum Templum ſpoliarunt. Quamobrem Rex Perſarum Græciæ bellum intulit? redditur finis, quia Græciæ volebat imperare. Quamobrem putruit lectus? redditur materia; quia conſtabat ex ligno.

d *Cùm autē cauſſæ*] Statuit pertinere ad Phyſicū, noſſe omnia cauſſarū genera, eaq; poſſe reddere naturaliter, id eſt, ex proprijs principijs diſſerendo. Ad huius verò rei vberiorem explicationem duo ſubijcit. Alterum eſt: Cauſſarum, ad ſubſtantiæ generationē concurrētium, plerumque tres in vnum coire: ſcilicet formas rei generantis & genitæ, atq; etiam finē; tametſi non eodem prorſus modo. Finis namq; & forma rei genitæ ſunt idem numero inter ſe, nō tamē idem numero, ſed ſpecie tantū, cū forma generantis. Quod videre eſt in procreatione hominis, & aliorū ſimilium, quæ cū mouent, mouentur: talia enim ſunt, quę Phyſicam motionē efficiunt. Ait aūt ita plerunq; fieri, quia nō ſemper ita res habet. Nam in generationibus, quas æquiuocas nominant, vt cū Sol ex putreſcēte materia murē generat, forma generantis ſpecie differt à forma rei genitę.

Tria genera mouentium.

e *Quo fit*] Notat ſecundò, cùm tria ſint mouentium genera; ſcilicet immobilia, hoc eſt, Deus & intelligentiæ: mobilia interitus expertia, id eſt, cæleſtia corpora: mobilia interitui obnoxia, nempe cæteræ res naturales: vnumquodque ex his ſuam tractationem expoſcere, licet duo poſteriora ad eundem artificem pertineant. Nam primum negotij eſt Metaphyſici, ſecundum & tertium Phyſici. Ac de primo diſſeruit Ariſtoteles in libro primæ Philoſophiæ, de ſecundo in libro de Cœlo; de tertio in cæteris operibus ſuæ Philoſophiæ.

f *Cauſſa itaque*] Probat iam, omnes quatuor cauſſas pertinere ad Phyſicam conſiderationem. Nam eiuſdem diſciplinæ eſt, generationē & cauſſas generationis ſcire. Quare cùm ad Phyſicam pertineat, ortum rerum naturalium conſiderare, pertinebit & eius cauſſas cognoſcere. Porrò autem inueniri in qualibet generatione cauſſas omnes, inde conſtat; quia inuenitur in primis id, gratia cuius efficiens operatur, id eſt, finis; & forma ipſa, quæ inducitur, & item quod patitur, formamque recipit, id eſt, materia; ac denique efficiens, quod rem gignit.

g *Duplex autem*] Dixerat, cauſſas, quæ ita mouēt vt ipſæ, immobiles ſint, conſiderationis Phyſicæ nō eſſe. Nunc quia poſſet id quiſpiam in dubium vocare, propterea quod omnia eiuſmodi mouentia, naturaliter, hoc eſt, vi ac facultate propriæ naturę moueant, & quæcunq; mouent naturaliter, videntur cadere ſub contemplationē Phyſicam. occurrit, nō quæ quouis modo naturaliter mouent, pertinere ad Phyſicum, ſed quæ habent in ſe principium motionis, quo ipſa creantur: quòd longè abeſt a primo mouente, hoc eſt, Deo, in quo nulla prorſus mutatio inueniri poteſt.

Quę mouentia pertinenti ad Phyſicum.

h *Itemq; eſſentia*] Forma, quatenus rationē finis obtinet, vnū eſt ex immobilibus; quia finis mouet, nullum in ſe motū ſubeundo: pertinet tamen eius conſideratio ad Phyſicū: quia cum natura gratia finis operetur, nemò exactè naturā cognoſcet, qui formam etiam, qua finis eſt, ignorauerit.

Phyſicus per omnes cauſſas demonſtrat.

i *Cauſſa propter quam*] Docet, Phyſicum per omnia cauſſarum genera demonſtrare. Nam per cauſſam efficientē demonſtrat, rem quampiam effici, aut neceſſario, vt fieri dies longiores, quia Sol propiùs ad nos accedit. aut plerumque, vt ex eo quod genitor bipes ſit, prolem futuram bipedem. Per cauſſam materialem; vt mixta diſſolui, quia conſtant ex quatuor elementis. Per formam; vt hominem eſſe aptum ad capeſſendas diſciplinas, quia eſt particeps rationis. Per finem; vt dentes aduerſos acutos eſſe, quia dantur a natura ad diuidendum cibum.

• k *Velut ex hoc*] Cauſſam efficientem indicat illis verbis, Ex hoc illud. materialem illis, Vt ex propoſitionibus concluſio; eſt enim talis concluſio, quia conſtat, tanquam ex materia, talibus terminis, in maiori & minori propoſitione diſpoſitis. Formalem illis, Quia hæc eſſentia eſt; nam forma eſt præcipua ratio quidditatis. Denique finalem illis, Quia ſic præſtat, nam ex fine, tanquam ex menſura, ſumitur ratio conuenientiæ, vti oculus debere eſſe in capite, quia ita ſpeculatoribus conuenit. Addit autem, Pro cuiuſque eſſentia. quia finis vnicuiq; proprius eſt id optimum quid, ſpectata eius materia, quæ vt in alijs alia eſt, ita & alius finis.

QVAESTIO I.

VTRVM CAVSSA RECTE A Philoſophis definiatur, an non?

ARTICVLVS I.

TRADVNTVR VARIAE CAVSſæ definitiones, è quibus vna maxime probatur.

SEquitur vt de cauſſis diſſeramus, quarū tractatio præcipui momēti in Phyſiologia eſt: non ſolùm quia cauſſæ ſunt quaſi fontes aliqui perennes ac redundantes, vnde exiſtunt omnia, quæcunq; natura rerū capit & continet: ſed etiam, quia ex cauſſarū ignoratione & effectorū notitia, admiratio exiſtit, a quo ſicuti (teſte Ariſt. 1. Met. c. 2. poſt Plat. in Theæt.) initium duxit

A Philoſophia; ita tunc abſoluta cenſetur, cùm admiratione ipſa depoſita per eorum cauſſarum notitiam amplexa eſt: vnde [illegible] in [illegible]oro, qui inſcribitur Opera & dies, eum felicem vocat, qui potuit rerum cognoſcere cauſſas.

Vt igitur, quid cauſſa ſit, primum ſcrutemur, ſciendum eſt, cauſſæ nomen multifariā vſurpari. nonnunquam admodum amplè, aliquando nimis preſſè, interdū medio quodā modo. Admodum ample, & more populari, dum ita ſumitur, vt cū

Cauſſæ nomen variè ſumitur.

B principio reciprocet; quo pacto cauſſæ nomē accepit Ariſt. 12. lib. Met. c. 2. t. [illegible] cùm priuationē cauſſam vocauit. Nimis preſſè, cū cauſſa ſpectatur, prout habet ordinē ad effectū, & effectus quatenus ab efficiendo dicitur, ſic enim ſolam agentē cauſſam complectitur. Atq; in hoc ſenſu ait D. Aug. lib 83. Quæſt. q 28 omne cauſſam efficientem eſſe: & Plato in Hippia Maiore,

tiore, efficiens & cauſſam nihil omnino differre. Medio quodã modo, cùm omnia ac ſola quatuor vulgata cauſſarum genera comprehẽdit. Quæ propria eſt, & à Phil. paſſim vſurpata eau ſæ notio: atq; in eo ſenſu erit à nobis de cauſſa hoc in loco diſputandum. Porrò cauſſæ defini tionẽ nuſquam expresſè tradit Ariſt. ſed ex ijs, quæ proximè ſuperiori c. t. 68. docuit, hãc interpre [illegible] Cauſſa eſt id, quod reddimus, cũ propter quid res quæq; ita ſe habeat, inquirit ur. Quo [illegible] verbũ, propter quid, (quod ſi propriè ſumatur ad cauſſam finale dũtaxat pertinet) fuſa [illegible] vſurpauit, ita vt in oẽs cauſſas [illegible]. Plut. verò l. 1. de placitis Philoſ. c. 11. ex [illegible] cauſſam definit. Cauſa eſt, [illegible] contingit. Auicenna in ſua Met. [illegible] Cauſſam cẽſet eſſe id, quod tribuit [illegible] in Topicis, D. Th. alijq; Peripa [illegible] finitione crebro vſurpant, quam [illegible] elicitam volũt: Cauſſa eſt id, ad [illegible]. Intelligunt autem, ſequi [illegible] ab [illegible] eſſe accipiat. Nãq; ex facultate [illegible] ſequitur humanitas, cùm riſi bile [illegible] reciprocentur; & tamen [illegible] nõ eſt humanitatis cauſſa, [illegible] ſuum eſſe ab illa non accipit.

[illegible] omnib. definitionib. illa nobis [illegible] Cauſſa eſt id, à quo aliquid per [illegible] explicatur in iis, quæ ſuperiori [illegible] principiorũ diſſeruimus, [illegible] Quare non eſt, cur [illegible] adijcimus, particulã [illegible] cauſſas per accidẽs, [illegible] & eas, quas appel [illegible] huiuſmodi ſunt rerum [illegible], & tẽpus, aliaq; id genus [illegible] non procedit, eum tamẽ [illegible] & directò ab [illegible] pendeant.

ARTICVLVS II.

OBIECTA CONTRA DEFInitionem cauſſæ.

Sed [illegible] obiciet. Nonnulla dantur, quæ [illegible] quib tamẽ aliqua p ſe de [illegible] ſunt cauſſæ, à quibus non [illegible] definitio cauſſæ nec [illegible] conuenit. Prior anteceden [illegible] vnum relatum pendet [illegible] totũ proprietas iit, ſeſe [illegible] natura ponere & tollere. Item, [illegible] priuatione ſiquidem [illegible] principiũ [illegible]. Item, homo [illegible] rationis parti [illegible], quandoq; [illegible] hæc eſt. Præterea, humanitas [illegible] pendet à Verbo diuino, vt [illegible] terminante [illegible] dependentiam. Et tamen neq; vnũ relatũ [illegible] alterius cauſſa eſt, cùm ambo ſint ſimul natura, vt in relationis categoria docet Ariſt. neque priuatio eſt cauſſa generationis, vt ex ſuperiori lib. patet, neque animal particeps rationis eſt cauſſa ho-

A minis, ſi verum eſt, quod alibi diximus, omnẽ cauſſam diſtingui eſſentia à ſuo effectu: neq; item Verbũ diuinum, quatenus terminat humanitatis dependentiam, poteſt eſſe cauſſa, quia cùm radix cauſſalitatis diuinæ erga creaturas ſit potentia diuina, quæ eſt eadẽ in tribus perſonis, tam oẽs tres pſonæ terminarẽt depen dentiam humanitatis, atq; adeò oẽs illi eſſent vnitæ, quod decretis fidei repugnat. Ergo, &c.

Deinde poſterior pars antecedentis ita ſua- *Suadetur*
B detur. Cõmune Philoſophorũ effatum eſt, id *poſterior*
quod eſt primum in vnoquoque genere, eſſe *pars.*
cauſſam reliquorũ; & tamen aliqua dantur in generibus prima, à quibus non pendent reliqua: ergo aliquid eſt cauſſa, à quo aliud nõ pet ſe pendet. Probatur aſſumptio: quia candor eſt primus in genere colorum, & lux prima inter omnes qualitates, quæ ſub ſenſum cadunt; & tamen neque à candore alij colores, neq; à luce omnes qualitates ſenſibiles pendent.

C

ARTICVLVS III.

DILVTIO OBIECTORVM.

Svperiora obiecta, quæ ad confirmandam priorẽ antecedentis partẽ illata fuêre, paruo negotio confutabit, qui dixerit, nihil per ſe ab aliquo pendere (ſaltem prout pẽdere hoc loco à nobis ſumitur) niſi ab eo accipiat eſſe: quo pacto nõ ſunt affecta, aut vnum relatum com-
D paratione alterius; aut generatio reſpectu priuationis. Item, dependentiam propriè ſumptã non verſari inter ea, quæ eſſentia non diffe runt: ſicq; hominem, ſi propriè & philoſophicè quendum ſit, non pendere ab animali rationali. Quod verò attinet ad dependentiam humanitatis à diuino Verbo, quod alterius negotij eſt, reſpõdemus humanitatem pendere ab illo, vt à puro termino, non vt à conſerente per ſe primò aliquod eſſe naturæ: proinde neque
E Verbũ diuinum nõ propriè [illegible] cauſſam eſſe, habere tamen [illegible] formalis cauſſæ reſpectu [illegible] quatenus eam ſupra omnem naturæ mod [illegible] perficit, ſuam ei ſubſiſtentiam & perſonalitatem attribuendo.

Circa id, quod poſtremo obiectum fuit, aduerte inprimis effatum illud: Primum in vnoquoque genere eſt cauſſa reliquorum, non inueniri in 2. Met. c. 1. t. 4. vnde à nonnullis citatur. Eo enim loco tantum docet Ariſtot. ſem-
F per illud eſſe magis tale, propter quod vnumquodq; tale eſt. Deinde, quod ad eius intelligentiam ſpectat, non parum inter ſe auctores diſſident, vt videre eſt apud Capreolum in 2. diſt. 14. qu. vnica art. 1. Ferrarienſem ad cap. 13. l. t. contra gentes. Omnia longiori diſputatione, placet interpretatio Durandi in 2. diſt. 5 qu. vlt. (etſi Thomiſtis non probetur) videlicet id, quod eſt primum in vnoquoq; genere, eſſe cauſſam reliquorum, ſi ſit primum in aliquo genere cauſſalitatis, quomodo primum efficiens eſt cauſſa omnium efficientium, & vlti-

Quo pacto primum in vnoquoque genere dici poſſit cauſa reliquorū

nius finis, qui eſt vltimus & principalis in genere finium, eſt cauſſa finalis aliorū. Primum verò, ſiue præſtãtius in genere prædicamentali, hoc eſt, inter ſpecies alicuius categoriæ (cuiuſmodi eſt candor inter colores, lux inter ſenſiles qualitates) non oportere eſſe aliorū cauſſam, ſi cauſſa propriè ſumatur. Addimus tamē id, quod ita primum eſt, poſſe vtcunq; vocari cauſſam exemplarem aliorum, quatenus eſt veluti mēſura, cuius maiori minoriue propinquitate eorum perfectio æſtimatur: ſecundum B quam cōſiderationem alio quoquo modo ab illa pendere dicenda ſunt. Vnde patet, nihil ſuperioribus argumētis fuiſſe concluſum contra cauſſæ definitionem; cuius multò vberior & illuſtrior explicatio tradita eſt à Fonſeca, lib. 1. Metaph c 7. q 1. ſect. 3.

QVÆSTIO II.

VTRVM-NE CAVSSARVM GEnera quatuor ſint, an non?

C

ARTICVLVS I.

CONSTITVITVR CAVSSArum numerus.

Variæ opiniones de numero cauſarū quære apud Laert. in vita Zenonis Critici, Mirandulam 1. de exam. vanit. cap. 10.

DE numero cauſſarum, neque inter priſcæ doctrinæ viros, neq; inter poſteriores Philoſophos ſatis conſtitit. Nonnulli enim, quibus cauſarū turba diſplicuit, ſolam materiam cauſæ nomine dignā habuere, ſimiles iis, qui D opus aliquod Phidiæ aut Praxitelis intuentes, ſolum in eo marmor aut æs admirantur. Alij ad materiæ iacentis inertiam, efficientis cauſæ vim tantummodo adiunxere. Alij numero gaudentes impari, tres fecere cauſas, Deum, materiam, & formam. Denique, vt cæteros omittamus, fuere è recentioribus Philoſophis, qui octo cauſarum genera, non minus inter ſe diuerſa, quàm ſunt, quæ Ariſtot. poſuit, numeranda iudicarunt. E

Vera tamē eſt Ariſt. ſentētia, aſſerentis quatuor eſſe duntaxat cauſſarum genera; ſcil. cauſam efficientem, finem, formam & materiam.

Quaternarius cauſarum numerus comprobatur.

Quem ille numerum ex varietate quæſtionū, quæ iis propter quid aliquid ſit, quæruntur, c. 7. huius lib. comprobauit. Nam cum cauſſa ſit ratio, quæ affertur ad queſtionem explicandam; quot ſunt genera quæſtionum, tot erunt cauſarum: quæſtionum autem quatuor ſunt genera. Aut enim quærimus, cuius gratia aliquid F ſit, & eſt finis: aut à quo ſit, & eſt efficiens: aut ex quo, & eſt materia: aut ꝑ quid, & eſt forma.

Id ipſum quoq, alijs rationibus confirmarunt. Albertus Magn. hoc loco tract. 2. c. 7 & 5. Metaph c 3. D. Th. in opuſc 3. Auicēna in ſua Metaph. tract 6. c 1. Simplicius hoc in lib. ad t. 68. Sufficiet tamen hæc vna ratio. Compoſita naturalia non fiunt ex nihilo; quia per naturam ex nihilo nihil fit, fient igitur ex aliquo præexiſtente, quod cùm non ſit totum compoſitum, alioqui iam res ante ortum ſuum exi-

Alia ratio.

A ſteret) oportebit fieri ſimul ex alio denuò accedente, quod rem compleat abſoluatque: at quod præexiſtit, eſt pura potentia, ſeu materia: quod abſolutionem affert, eſt actus, ſeu forma: igitur omnia compoſita naturalia conſtāt ex duplici cauſſa interna, videlicet materia & forma. Rurſus, præter has, quia nihil à ſe ipſo effici poteſt, requirunt cauſſam efficientem, à qua producantur: efficiens autem ſi non temerè & inordinatè agat, neceſſe eſt, vt ob aliquē B finem operetur. erunt igitur cuiuſlibet rei naturalis quatuor cauſæ: duæ internæ, materia ſcilicet & forma; & externæ duæ, vtpote efficiens & finis. Quod ſi res naturales, quæ omnium maximè compoſitæ ſunt, atque adeò à pluribus dependent, plures cauſas non exigunt, planè ſequitur, cauſarum numerum ampliorem eſſe neutiquam poſſe, ſi de generalibus cauſſandi modis loquamur.

C

ARTICVLVS II.

OBIECTA QVAEDAM.

SEd contra hæc ſic licet obijcere. Inſtrumenta agentium, vt calor ignis, ſerra artificis, aliaque huiuſmodi, ſunt veræ cauſſæ, cum in effecta per ſe influant & tamen ad nullum ex quatuor generibus pertinēt: plura igitur ſunt cauſarum genera. Probatur aſſumptio. Nam quod ad cauſam efficientem, ad quam pertinere videbantur, revera non pertineant, ex eo D conſtare videtur, quia cauſa efficiens, vt Ariſt. docuit hoc in lib. c. 3 t. 29. eſt, à qua effectus primo oritur. at effectus non primo oritur ab inſtrumento; cum inſtrumentum non niſi virtute prioris agentis operetur. *1. Obiectio.*

Deinde: Actus pendet per ſe ac ſecundū eſſentiā ab obiectis, in q̄ feruntur: ergo obiecta ſunt cauſæ actuū: & tamen ad nullū e quatuor vulgatis generibus vidētur pertinere. ſunt igitur plura genera. E Quòd ſi quis reſpōdeat, obiecta pertinere ad cauſam finalē, quia actus referuntur ad obiecta, tāquam ad finem, in promptu eſt refutatio. Nullius.n rei eſſentia ſecundū ſe ſumpta pendet à fine, ſicuti nec ab efficiente; cum hæ duæ cauſæ non reſpiciant effecta, niſi vel quatenus actu producuntur, vel vt producta ſunt, quæ eſt quædam effectio rerum eſſentiam conſequens, non vero ipſa eſſentia. *2. Obiectio.*

Tertio: Cauſſa efficiens intellectu ꝑdita, dū F ex arte agit, intuetur exēplar, quod imitatur, & a quo per ſe pendet res, quam efficit: igitur exemplar eſt cauſa per ſe rerum arte factarum. *3 Obiectio.*

Nec ſatisfaciet, qui dixerit, Ariſt. ſolas rerum naturalium cauſas tradere inſtituiſſe. Nam quãuis, licet res naturales non per ſe pēdeant ab exemplari creato, pendēt tamen ab ideis, ſiue exemplaribus diuinis, reſpectu quorum arte facta quędam ſunt. Quare etiā res naturales habent exēplaria, a quibus per ſe depēdent. Quæ cùm Ariſt. hoc loco non tradiderit, ſanè parum accurate videtur cauſſarum genera numeraſſe. *Occupatio.*

ARTI-

ARTICVLVS III.

DILVTIO OBIECTORVM.

Dilutio 1. Ob[illegible]. AD primum horum reſpondet Philoponus hoc in l.t.27. Inſtrumenta reduci ad cauſam materialem: ſed non rectè ſentit. Primum, quia ſola cauſa efficiens propriè inſtrumenta habet. Deinde, quia inſtrumenta influunt actiuè in effectum, dum agentis actionem exequuntur, quod materiali cauſæ non conuenit. Quare dicendum potiùs, inſtrumenta pertinere ad cauſam efficientem, [illegible] tradita cauſæ efficientis definitio non competat, quia nimirum non omnes cauſæ ef[illegible] ea definiuntur, ſed præcipuæ tantùm, [illegible] habentur, quibus eff[illegible] ſimpli[illegible] p[illegible]ſint.

A[d] ſecundum dic[endum] obiecta, comparatione [illegible] ſpeciem tribuunt, non pertinere [illegible] finalem, vt probat argumentum [illegible] formalem: non quidem internam, ſed externam dun[illegible], vt docet D. Thom. in prima [illegible] qu. 1. art. 3. E[st] enim proprium cauſæ formalis, certæ ſpeciei notam rebus in[illegible] quod a[illegible] præſtant obiecta; non qui[dem] co[illegible] intrinſec[e] componendo, ſed exte[illegible]. Nec officit, quod illius notio [illegible] formalis, quam Ariſtot. hoc in lib. ca. 3. [illegible] 8 [illegible] ſimpliciter non accommode[illegible] enim eo loci cauſa formalis in tota ſuæ [illegible] amplitudine definita eſt.

[illegible] a ob[iectio] peculiarem attingit difficultatem de cauſa exemplari, quæ ſeparatim à nobis excutienda eſt.

QVÆSTIO III.

QV[I]D-NAM SIT EXEMPLAR.

ARTICVLVS I.

ENODATVR EXEMPLARIS, *ſeu Ideæ definitio.*

IDe[arum] cognitionem non ſolùm ad ſapi[entiæ] [illegible] neceſſariam, ſed ad morum [illegible] perutilem eſſe, conſtat ex ijs, quæ [illegible] D. Auguſt. [lib.] 83 quæſtionum, quæſt. 46 & Clemens Alexandrinus lib. 4. Stromat. [illegible] negat, a[illegible]ue [illegible] eis quenquam ſa[illegible] poſſe [illegible] affirmat, eum, qui di[illegible] ideas [illegible] fuerit, victurum qua[illegible] homines, quòd nimirum altiſ[illegible] æſtimaret, [illegible] ſublunares volent ve[illegible] I[ta]que nos hoc loco de exemplari, ſiue [idea] diſſeremus, [q]uòd hoc virum ſit è genere [illegible] cauſarum, vt mox patebit: de quo tamen Ariſtot. aut nihil, aut prope nihil diſputauit. Inprimis ergo, quod ad naturam definitionemq[ue] ideæ ſpectat, variæ de illa fuêre ſententiæ; vt legere eſt apud Euſebium Cæſarienſem lib. contra Philoſophos ca. 44. Alcinoum in lib. de doctrina Platonis cap. 9. & Plutarchum lib. de Placitis, cap. 3.

[illegible] natura [illegible] diuerſa [illegible].

Sed ijs omiſſis placet ea definitio, quæ colligitur ex D. Auguſt. lib. 12. de Ciuit. Dei, cap. 25. traditurq; à D. Thoma de veritate, quæſt. 3. art. 1. videlicet; Idea eſt forma, quam aliquid imitatur, ex intentione agentis, determinantis ſibi finem. Quæ vt intelligatur, aduertendum eſt; formam, quod ad rem præſentem attinet, tripartitò diuidi; ſcilicet in formam à qua, ex qua, & ad quam. Forma à qua, eſt ea, à qua effectus, vt ab agēdi principio, egreditur. Forma ex qua, eſt illa, è qua res conſtat. Vtriuſque exemplum eſt animus hominis, à quo intelligendi actio manat, & ex quo ſimul cum materia homo componitur. Forma verò ad quam, eſt, ad cuius ſimilitudinem aliquid fit.

Idea definitio ex D. Auguſt.

Tripartita formarum varietas.

Igitur in propoſita definitione locum generis ſubit Forma, prout hanc triplicem formarum varietatem comprehendit. Verba illa, Quam aliquid imitatur, excludunt à ratione exemplaris formas, quas aliæ non imitantur, vt formam humanam comparatione formæ ignis. Deinde illa, Ex intentione agentis, remouent formas, quas effecta caſu exprimūt; quo pacto ſi Apelles, nihil ad Platonem reſpiciens, ſuis eum lineamentis fortuitò effingeret, non diceretur Plato illius imaginis exemplar. Additur, Determinantis ſibi finem, vt reijciantur formæ agentium naturalium; veluti forma ignis alium ignem generantis. Neque enim ille ignis geniti exemplar propriè dicitur, quia cum ignis per intellectum & voluntatem nequaquam operetur, finem ſibi præſtituere nequit, quod tamen in ijs, quæ propriè ad exemplar agunt, neceſſariò requiritur. Vnde D. Thomas art. 3. quæſtionis proxime citatæ, admonet, nec ipſam diuinam eſſentiam, quà eſſentia eſt, ſed quà intellecta, ideæ habere rationem. Quare probanda non eſt eorum ſententia, qui aſſerunt, effecta naturalia habere ideam ſiue exemplar ſui, in cauſa proxima, niſi forte exemplaris nomen laxiori ſignificato vſurpent.

Enucleatur idea definitio.

Formæ agentium naturalium non ſunt ideæ.

ARTICVLVS II.

EXEMPLAR NON ESSE RAtionem formalem, ſed obiectiuam.

POrrò, cùm multa in quolibet artifice reperiantur; vt ars, ſpecies intelligibilis, & conceptus, tum formalis, id eſt, imago expreſſa rei arte factæ; tum obiectiuus, hoc eſt, res ipſa arte facta, quam mente concipit: quæret aliquis, ecquod horum exemplaris habeat rationem? Communis Philoſophorum, Theologorumq; ſententia eſt, exemplar ſiue ideam, ſi propriè ſumatur, eſſe conceptum. Nam quòd exemplar neque ars, neq; ſpecies intelligibilis exemplar eſſe, ſit, ex eo manifeſtum eſt; quia hæ ſunt agendi

Communis ſententia, exemplar eſſe conceptum.

principia, non verò id, quod artifex imitatur. A Controuerſia tamen non parua eſt, vter conceptus exemplar ſit: alij namque formalem, alij obiectiuum eſſe arbitrantur.

Quod ſit conceptus formalis. 1. Ratio. Priores ſuam ſententiam inde comprobant: quia oportet exemplar expreſſiuum eſſe rei, quæ exteriùs efformatur: at exprimere non rationi obiectiuæ, ſed formali conuenit. *2. Ratio.* Deinde, quia ideæ ſunt principia cognoſcendi: ratio autem obiectiua non principium eſt, ſed terminus, in quem fertur cognitio. *3. Ratio.* Tertiò, B quia ſi ideæ eſſent rationes obiectiuæ, hoc eſt, arte facta mente concepta, vel eſſent eadem ſingularia, quæ exterius efformāda ſunt, vel alia. Non eadem; tum quia idem ſibi ipſi cauſa eſſet, tum quia ſingularis differentia futuri arte facti pendet à concurſu circumſtantiarum, quæ nondum exiſtunt, atque adeo nequit artifex certam illius habere prænotionem. Sed neq; poteſt eſſe aliud ſingulare; cum artifex aliud ſibi imitādum, ſaltem per ſe, non C proponat: igitur arte factum menti obiectum non continet rationem ideæ. *4. Ratio.* Poſtremò, idem ex eo confirmatur, quia ideæ in Deo non videntur eſſe rationes obiectiuæ, ſed formales. Primùm, quia ex communi Theologorū ſententia, diſtinctio idearum eſt prima omnium, quæ in Deo reſpectu creaturarum inuenitur. prior verò eſt diſtinctio rationum formalium, quàm obiectiuarum. Secundo, quia ſi creaturæ à Deo conceptæ; vt homo, leo, aquila; eſ- D ſent ideæ, ſumeret Deus à creaturis rationem operandi, nec per ſe ſibi ad agendum ſufficeret, quod nullo pacto admittendum eſt.

Exēplar eſſe conceptum obiectiuum, aliorum opinio. 1. Argum. Alij cenſent, exemplar eſſe conceptum obiectiuum, quod ita probant. Eſto artifex nullum conceptum formaret, ſola cognitio ſat eſſet, vt rem intellectam exterius effingeret. Dari igitur poteſt exemplar ſine conceptu formali. Antecedens oſtenditur in beatis, qui diuinam naturam intuentes non formāt verbum, E vt eſt complurium Theologorum opinio: & *Beati multorū ſententia non formant verbū.* tamen poſſunt nonnulla eorum quę in ea apprehendunt, externo opere efficere, non aliquam internam imaginem imitando; ſed res obiectas exprimendo. *2. Argum.* Secundo ita argumentantur: Exemplar eſt id, ad quod artifex intuendo, operari dicitur: atqui artifex dum operatur, non intuetur ſuum conceptum formalem, nec neceſſe eſt ea reflexione vti: igitur conceptus formalis non eſt exemplar artificis. F *3. Argum.* Tertio. Cauſſalitas exemplaris cōſiſtit in quadam imitatione paſſiua: ſed artifices non imitantur conceptum, cum illum opere non exprimant, ſed rem conceptu repræſentatam: ergo ea potius exemplar eſt. *4. Argum. Platonici ex antiquis Philoſ. maximè ideas celebrarūt.* Quartò: Platonici, qui ex omnibus antiquitatis Philoſophis maximè ideas celebrarunt, appellabant eas res ipſas à materiæ cōmercio, & ſingularium concretione abiunctas. Item Boetius l.3. de conſolatione Philoſophiæ, metro 9 loquens de mundo archetypo, mundi nomen ei indit. Tu,

A inquit cuncta ſuperno ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipſe mundum mente gerens. Denique Ariſtot. 7. Metaph. c. 7. t. 23. ait, corporis ſanitatem fieri à ſanitate, quæ eſt in mente, quo loco per ſanitatem quę eſt in mente, haud dubiè intellexit exemplar ſanitatis, quod in medici animo inſidet: hoc autem nō ſanitatis imaginem vocauit; ſed ſanitatem ipſam menti obiectam. Quare videntur hi auctores rationem exemplaris in conceptu ob- B iectiuo collocaſſe.

Approbatur 2. opin. Item Baſſolius in 1. d. 36. q. 2. arg. 2. Baconus quodlib. 2. qu. 2. Hæc poſterior opinio veriſimilior videtur, quam amplexus eſt D. Th. de veritate qu. 93. art. 2. Durandus in 1. d. 36 q. 3. art. 3. Scotus d. 35. qu. vnica, Ochamus, & Gabriel ibid. q. 5. Alia. cenſis in 1. q. 6. art. 3. aliique ætatis noſtræ Philoſophi non pauci. Neque erit difficile aduerſariæ ſententiæ argumenta diluere. *Dilutio 1. argum. pro priori ſententia.* Ad primum enim reſpondetur: non pertinere ad rationem exemplaris in commune, eſſe expreſ- C ſiuum, ſeu declaratiuum rei; ſed eſſe id, quod artifex intueatur, & imitando exprimat. Quanquam & illud dici poteſt, etiam conceptum obiectiuum exprimere rem, vel quatenus eſt quid exemplariter imitabile; vel ratione conceptus, in quo repræſentatur. *Quo pacto ideæ diuinæ res ipſas exprimant.* Peculiariter tamen diuinis ideis attribuitur exprimere res ipſas, quia eſſentia diuina, quæ obtinet rationem ideæ, quatenus cognoſcitur à Deo vt imitabilis à creaturis, eminenter continet homi- D nem, verbi gratia, cuius eſt idea, prout ab illo eſt imitabilis, ſimiliterq; res cęteras, & eas perfectiſſime repræſentat.

Dilutio 2. Ex hac ſolutione habetur ſecundi argumenti explicatio. Eodem enim modo, quo concedimus vel negamus, exemplar eſſe expreſſiuū rei, concedi etiam vel negari debet, eſſe rationem cognoſcendi. *Dilutio 3.* Ad 3. reſpondemus, ideam, ſiue exemplar artificis creati non eſſe illudmet ſingulare arte factum, quod re ipſa mo- E litur; nec aliud extra mentem conſiſtens, ad quod oculos referat, quaſi id per ſe, aut neceſſario requiratur; ſed eſſe arte factum aliud confuſum, & quaſi vagum, quod mente apprehendit, & ad cuius imitationem externum opus effingit.

Dilutio 4. Diſcrimen & conuenientia inter ideam diuinam & creatam. Ad 4. quod ad priorem eius partem attinet, reſpondemus, rationes obiectiuas, id eſt, creaturas, prout diuino conceptui obijciuntur, poſteriores eſſe rationibus formalibus; non ta- F men eſſentiam diuinam, vt eidem conceptui repræſentatur, ſecundum rationes imitabilitatis. Ad poſteriorem partem eiuſdem arg. dicimus, in noſtra ſententia diuinas ideas non eſſe creaturas ipſas à Deo cognitas; & tamen eſſe rationes obiectiuas, id eſt, ipſam diuinam eſſentiam conceptam à Deo, prout à creaturis creatis eſt imitabilis. Itaque exiſtimamus, diuinam & creatam ideam partim inter ſe conuenire, partim differre. Conuenire, quod vtraq; ſit ratio obiectiua: differre, quod architecti ſummi idea non ſit res, quam producere inſtituit,

ſicuti

ſicuti idea creati artificis. Cuius diſcriminis ea ratio eſt, quia in eſſentia diuina, quæ eſt primarium diuinæ intellectionis obiectum, continentur, ac relucent omnia, quę effici poſſunt; proindeq; neceſſe eſt, vt Deus in quouis opere faciundo ad eã principaliter reſpiciat, eandemq; primaria ratione imitetur. In artifice verò creato non ita res habet.

QVAESTIO IIII.

VTRVM EXEMPLAR VERE AC propriè cauſa ſit, ad genus cauſæ formalis pertinens?

ARTICVLVS I.

CONCLVDITVR PARS AFFIRmatiua.

Secundò.

Tertiò.

His ita explicatis, vt ad quæſtionem antè ex[illegible]iatam veniamus; inprimis quòd exemplar verè ac propriè cauſa ſit, facile conuinci poteſt [illegible] quia omne arte factum per ſe pendet a ſuo exemplari; verbi gratia, cuncta quæ [illegible] natura fiunt, ab ideis diuinis; & domus [illegible] cæteræq; res arte laboratæ ab idea creati artificis & a natura, cuius per ſe æmulæ ſunt [illegible] dix[illegible]mus. Secundò, quia ſi de Socratis imagine [illegible] ma ſit, quiſpiã interroget, non abſoluetur perfectè quæſtio, niſi exemplari, vt eius [illegible] Tertiò, quia nõ ſolum ex Platonico dogmate in Timæo & Phædone, aliisq; in [illegible] ex cõmuni Theologorum ſenſu, ideæ [illegible] principes & primariæ rerum cauſæ.

Controuerſia tamen eſt ad quodnam cau[ſæ genus] exemplar pertineat. Scotus in ſuis th[eo]rem[atis] & in 1. d. 2. quæſt. 2 & d. 36. quæſt. vnica ar. 1 [illegible] eadem [illegible] quæſt. 1. D. Bonauentura in 3. d. 11. q. 3 Alenſis prima parte [illegible] to 4 art. 1. aliique nonnulli putant [illegible] educi ad cauſam efficientem; quæ opinio [illegible] probari poteſt. Eodem modo ſe habe[illegible] intelligibilis ad arte factum, quo [illegible] ad naturalem effectum, quem [illegible], vtraque enim eſt forma agentis [illegible] determinans; ſed forma Phyſica [illegible] influit in effectum, & ad cauſam efficientem pertinet. Ergo & forma intelligibilis, ſiue exemplar. Secundò, exemplar [illegible] arte facti eſt vti ſigillum cõparatione [illegible], quam exprimit, vt rectè ait Philo Iudæus in [illegible] qui inſcribitur, quid [illegible] po[illegible] ſit [illegible] ſ[illegible]eat. Atqui ſigillum [illegible] exprimit figuram, proindeq; ad cauſam [illegible] reduci debet: ergo & exemplar. Adde quod ideæ diuinæ [illegible] a D. Dionyſio 4. & 5. capit. de diuinis nominibus, & a D. Auguſtino 12. de ci. Dei c. 25. tũ ab alijs Theologis nuncupantur eff[illegible]ces rerum exiſtentium cauſſæ. Quare non videtur negandum

D. Dionyſ.
D. Auguſt.

eas, proindeq; cætera exemplaria ad genus cauſæ efficientis pertinere.

Exemplar pertinere ad genus cauſæ formalis.

Veriſimilior tamen eſt oppoſita ſententia, aientium exemplar ſecundum eam cauſalitatem, quam ſibi, quatenus exemplar eſt, vendicat, hoc eſt, quatenus eſt forma obiectiua, vnde ſumitur imitatio, non ad cauſam efficientem, ſed formalem ſpectare. Quam tuetur Magnus Albertus in 1. d. 20. ar. 1. Aegidius in theorematis propoſitione 37. Henricus Gandauenſis quo. lib. 9. q. 1. Durandus in 1. d. 45. q. 2. Argentinas quæſt. vnica ar. 2. Caietanus ad ar. 4. quæſt. 16. primæ partis, & ad ar. 3. quæſt. 44. aliique nõnulli, probaturq; in hunc modum. Exemplar, vt ex dictis patet, nihil eſt aliud, quàm id, ad quod reſpiciens artifex operatur, quodq; imitando exprimit; atque ita exemplar eatenus cauſare dicitur, quatenus paſſiua imitatione certam formam indit rei arte factæ: ſed in hoc cauſandi modo nulla apparet vis, aut influxus cauſæ efficientis, ſed formalis extrinſecæ duntaxat. Igitur exemplar non ad efficientem; ſed ad formalem cauſam pertinet. Secundò idem confirmatur ex D. Dionyſio 5. cap. de diuinis nominibus, D. Auguſtino lib. 83. q. Boetio lib. 1 de Trinitate, Proclo, aliisq; Platonicis, qui ideas diuinas nunc formas ſine materia, nunc formas archetypas, & primæuas vocant. Pro quo etiam facit ipſa nominis etymologia. Nam quod Græcè *ἰδέα*, Latinè forma dicitur.

Abulẽſis ad c. 5. Matth. q. 12.

A` cauſalitate propria exemplaris.

Teſtimonÿs Dionyſÿ. Auguſtini. Boetÿ. Procli à nominis etymologia.

Itaque ſtatuimus exemplar propriè cauſam eſſe, comprehendiq; generali formalis cauſæ nomine & ratione. Nam communis formæ notio in eo conſiſtit, vt rei quidditatem & ſpeciem tribuat. Ac ea quidem forma, quæ materiam per ſe informando id præſtat, interna eſt; quæ per ſolam imita[bi]litatem, externa, atque exemplar.

Reſponſio ad argumenta aduerſariorum.

Ad ea igitur argumenta, quæ oſtendere videbantur, exemplar efficientis cauſæ obtinere rationem, in hunc modum reſpondendum erit. Ad primum quidem dicendum, formam phyſicam agentis itemq; formam [illegible] partim inter ſe conuenire, partim differre. conuenire, quòd vtraque ſit forma determinans: differre, quòd hæc per paſſiuam imitat[ionem], illa per actiuam influxũ determinet formetque effectum. Ex quo patet non eandem eſſe vtriuſque rationem [illegible]. Ad ſecundum admiſſa maiori, e[illegible] confirmatione quatenus concludit [illegible] ſimilitudinis inueniri inter figuram & exemplar, negãda eſt aſſumptio. Nam [illegible] figura ſigilli aliquam affectricem vim habet reſpectu formæ, quam in cera exprimit (ſicuti nec eam habet quantitas, cuius modus eſt figura, vt alibi diximus) nec ſi eam obtineret, idẽ propterea de exemplari dicendum foret, cum non in multis ſimilitudo deſinat. Ad vltim. reſpondendum eſt, ideas diuinas eſſe effectrices rerum cauſas, nõ qua ideæ ſunt, ſed ratione diuinæ artis,

Figura non ẽ n[illegible] effectiua.

Hoc in lib. c 1. quæſt. 5. art. 2.

ad quam pertinent, ſeu quatenus re ipſa idem ſunt cum eſſentia diuina.

ARTICVLVS II.

EXEMPLAR NON REDVCTIVÈ, ſed directò ad formulas cauſæ genus pertinere.

Platonici exemplaria cæteris cauſis antepoſuere.

IVre tamen quæſierit aliquis, num exemplar ad cauſam formalem internam, quaſi illius concauſa & appendix, reuocari debeat? Reſpondemus non debere reuocari, ſed per ſe diſtinctum formalis cauſæ genus conſtituere. Quod cenſuit Plato in Timæo, & Phædone, alijq; eiuſdem ſectæ alumni, vtpote qui in cauſarum partitione exemplaria cæteris cauſis prætulerint, eaq; ab illis tum nobilitate, tũ cauſandi modo ac notione diſtinxerint. Idem tuentur præter alios Henricus Gandauenſis quodl. 9. q. 2. & Fonſeca lib. 1. Metaphy. c. 7. q. 1. ſect. 5. vbi totam hanc controuerſiam accuratè pertractat.

Cauſalitas formæ intelligibilis antecedit cauſalitatẽ formæ informantis.

Suadetur verò hæc ſententia. Primùm, quia etſi forma informans & exemplar in generali formalis cauſæ notione conueniant; differunt tamen, vt ex dictis conſtat, ſecũdum ſpeciales cauſandi modos. Secundò, quia cauſalitas formæ intelligibilis ſuapte natura præit cauſalitatem formæ informãtis; neq; illa ab hac cauſandi vim mutuatur; cùm prius ſit artificem opus ipſum interiùs efformare, & intelligibilem formam imitatione paſſiua ab externa forma exprimi, quàm formam externam informare materiam, compoſitumq; ipſum condere. Tertiò, quia exemplar eſt prototypa ratio eſſentiæ rei, cuius exemplar eſt, forma verò inducta ab agente eſt principiata quædam illius ſimilitudo, quæ materiam informando, eſſentiam complet.

Exẽplar eſt ratio prototypa.

Quo patet, non minùs præcipuam cauſalitatem in ſuo genere præſtare exemplar, quàm formam internam, atq. adeò non debere cauſam exemplarem, quaſi appendicem & concauſam ad formalem reduci, ſed vtramq; propriè, ac per ſe, vti duo membra ſpecie diſtincta, ſub vno communi genere cauſæ formalis collocari. Nec quenquam turbet, quòd Ariſtoteles quatuor tantùm cauſſarum genera recenſuit; ſpectauit enim cauſas in commune duntaxat, quas ſi ſpeciatim perſequi voluiſſet, non quatuor tantùm, aut etiam quinq; addito exemplari, ſed multo plures numeraſſet, vt ex ſingularum cauſarum diuiſionibus, quas 3. huius lib. 2. cap. cum Ariſtotele explicauimus, planum eſt.

Occurritur obiectioni.

QVÆSTIO V.

SITNE OMNIS CAVSA EFFECTU ſuo nobilior?

ARTICVLVS I.

QVO SENSV OMNIS CAVSA dici poßit effectu ſuo nobilior, itemq; de nobilitate materiæ, formæ, & exemplaris.

Duplex conſideratio rei, quæ cauſa dicitur.

REs, quæ cauſa nuncupatur, bifariam, quod ad præſentem diſputationem attinet, ſpectari poteſt: vno modo præcisè, prout cauſat; altero, ſecundum ſuam abſolutam entitatem: quæ conſideratio in effectum ſimiliter cadit. Poteſt enim effectus expendi, vel prout cauſatur, vel ſimpliciter ſecundum ſuam naturam. Hoc poſito, ſi de cauſa & effectu priori modo ſumptis loquamur, concluſio ſit: Omnem cauſam eſſe nobiliorem ſuo effectu. Probatur, quia præſtantius ac diuinius eſt tribuere eſſe, quàm accipere; & non pendere ab alio, quàm pendere: at cauſare non eſt aliud, quàm tribuere eſſe, & omne, quod alicui eſſe confert, qua eiuſmodi, non pendet ab eo, cui eſſe impertitur.

Prima concl. *Eius probatio.* *Lege D. Th. in 4. d. 1. q. 1. art. 4. quæſtiuncula 1. ad 3.*

Si autem cauſſa & effectus ſecundum poſteriorem notionem accipiantur, quid de vtriuſque nobilitate ſentiendum ſit, ſubiectis infra concluſionibus aperiemus. Sit igitur ſecunda concluſio: Materiam eſſe ignobiliorem forma & compoſito, quorum cauſa eſt. Probatur, quia vt 9. Metaphyſ. c. 10. tex. 19. Ariſtoteles docet, actus nobilior eſt, quam potentia: at materia eſt pura potentia, forma verò actus. Item quia, vt conſtat ex cap. 9. lib. 1. huius operis tex. 81. forma eſt quid pulchrum & diuinũ; materia verò turpe & quaſi fæx quædam naturalibus rebus ſubſidens, ac prope nihil. Poſtremò, quia forma potiorem eſſentiæ partem continet: vnde hoc in lib. c. 3. text. 28. dicitur ratio quidditatis. Negari igitur non poteſt, materiam minùs nobilem eſſe, quàm formam. Ex quo etiam liquet, eandem deteriorem eſſe compoſito, cùm in hoc forma ipſa includatur.

Secunda concluſio. *Eius confirmatio.* *Idem aſtruit Plotinus li. 3. Enn. 6. c. 7. lege etiam quæ diximus 1. lib. cap. 9.*

Si autem forma cum materia comparetur, quid ſentiendum ſit, ex proximè dictis conſtat: ſi verò cum ipſo compoſito, cuius etiam cauſa eſt, conferatur, nõ conuenit inter Philoſophos, vtrum eorum alteri dignitate præſtet. Platonici formam nobiliorem eſſe contendunt, quod etiam ex Peripateticis aſſerunt Auerroes commento 4 huius libri, Iandunus 5. Metaphyſ. q. 16 Zimara in theorematis propoſitione 10. & propoſitione 69. alijq; nonnulli. Horum ratio eſt, quia compoſitum totam perfectionem capit à forma. Quare cùm propter quod vnumquodq; tale id magis ſit tale; ſequitur formam perfectiorem eſſe compoſito. Deinde, quia compoſitum præter formam continet in ſe materiam, quæ ſicuti omnium eſt imperfectionum quaſi mater, ita

1. ratio. *2. ratio.*

compo-

compoſito defectum potiùs, quàm nobilitatem conciliat.

3. concl. Ioánnes Neapol. quod. 2. q. 7. Antonius Andr. 7. Metap. Ia. netus ib. di. q. 4. Trōbeta 2. Metap. q. 5.

Sit tamen tertia concluſio: Formam eſſe ignobiliorem compoſito. Hæc inter Philoſophos, & Theologos communior eſt, eamque ſequitur D. Thomas 3. parte q. 6. art. 5. Richardus in 2. d. 15. q. 2. circa 3. princip. Durand. in 3. diſt. 2. q. 2. Capreolus eadem diſt. quæſt. vnica art. 3. Soncinas 7. Metaph. quæſt. 18. Simplicius hoc in lib. text. 4. & alij. Suaderi autem hæc opinio hoc modo poteſt. † Id, quod totā alterius perfectionem & amplius aliquid in ſe continet, certe præſtantius illo eſt: ſed ita ſe habet compoſitum reſpectu formæ; ſiquidem cohibet in ſe totum id quod forma, & præterea materiam. Igitur compoſitum præſtantius eſt, quam forma. Atq; hæc ratio ſumpta eſt ex Ariſtotele 7. Metaph. c. 3. text. 7. vbi ſic ait: Quare ſi prior forma ſit, & magis ens, quàm materia, & id quoque, quod ex vtriſq; conſtat, prius per rationem eandem erit. Ita legit Aphrodiſæus, non vt alij, qui hunc locum in contrarium ſenſum rapiunt.

1. ratio.

2. ratio. Compoſito nobilior eſſendi modus conuenit.

Item. Compoſito nobilior competit modus eſſendi & operandi, quàm formæ: igitur forma eſt eo ignobilior. Probatur aſſumptū, quia compoſitum, completum quid eſt, & per ſe ſubſiſtit, ac per ſe operatur, eique proprietates & idiomata attribuũtur. Non enim formam ignis, ſed ignem calefacere & alium ignem generare dicimus. Accedit, quòd præcipua naturæ intentio in totum fertur; quòd totum propriè gignitur; quòd partes comparatione totius ſint veluti materia, vt Ariſtoteles docuit hoc in libro cap. 3. tex. 31. Quæ omnia argumento ſunt, totum abſolutius quid & perfectius eſſe, quàm partes.

Sol. 1. rationis pro contraria ſunt.

Ad primam vero rationem aduerſariorum reſpondendum erit; totum non omnem perfectionem capere à forma. Nam etiam materia perfectum quid eſt, non ſimpliciter, ſed in ſuo genere, & in ratione ſubiectiuæ potentiæ, vt alibi diximus. Quo fit, vt ipſa quoq; toti perfectionem adiungat, præſertim cùm eius quidditatem integret, & componat.

Cap. 9. huius 1. li. q. 3. ar. 3.

Sol. 2.

Ad ſecundam dicendum; etſi materia quaſi mater, ac ſeminarium quoddam ſit imperfectionum, quæ rebus materia conſtantibus accidunt, quatenus eas varie mutabiles & interitui obnoxias reddit: ex alia tamen parte eaſdem ſuo modo perficere; tum ob rationem proxime adductam; tum præterea quia eſt commune receptaculum, & quaſi gremium accidentiũ, quibus res corporeæ in ſuo gradu perficiuntur, quantũlibet ea imperfecta ſint, facta ad res immateriales comparatione.

Etiam materia pro ſuo modo ſubiectũ perficit.

4. concl.

Quod ad exemplaré cauſam attinet, quarta concluſio ſit: Cauſam exemplarem interdum eſſe effectu ſuo nobiliorem, interdum æquè, aut minùs nobilem. Hæc intelligenda eſt de exemplari creato, quia diuinum infinitè perfectius eſſe palàm eſt; cùm ſit ipſa diuina eſſentia cognita vt imitabilis. Probatur verò concluſio, quia exemplar creatum interdũ eſt res aliqua naturalis, vt Alexander, quẽ Apelles ſuis coloribus & lineamentis exprimit: conſtat verò, Alexandri imaginem inferioris eſſe naturæ, quam ipſum Alexandrũ: nonnunquam eſt aliquod arte factũ, vt domus, ad cuius ſimilitudiné artifex manum dirigit; nemo autẽ ignorat arte factum, quod exterius effingitur, aliàs perfectius, aliàs æquè, aut minùs perfectum euadere, quàm id, quod artifici ad imitandum propoſitum fuit.

Probatio.

ARTICVLVS II.

DE FINALIS, ET EFFECTRIcis cauſæ præſtantia.

SEquitur vt de finalis cauſæ excellentia dicamus. Poteſt cauſa finalis comparari, vel cũ agente, quod ipſa allicit, & translatitia motione excitat; vel cum eius operatione, aut medijs, quæ ad obtinendum finé applicãtur. Nũc breuitatis cauſa, eam tantum modò cũ operatione agentis, quæ, vt progreſſu patebit, ipſius finis effectus eſt, conferemus.

Multiplex comparatio cauſæ finalis.

Sit quinta concluſio: Cauſam finalem interdum eſſe effectu nobilioré, interdum non. Hæc quoad priorem partẽ liquet, tum alijs in rebus, tum in intuitiua diuinæ naturæ contẽplatione, quæ eſt noſtrarũ actionũ finis, & ijs longè præſtãtior, ac diuinior. Quoad poſteriorẽ etiam patet quotidianis exemplis, vt verbi cauſa, cum quis gratia pecuniæ philoſophatur; cum tamen Philoſophiæ ſtudium poſſeſſioni pecuniæ longè præſtet.

5. concl.

Vnde cõſtet.

De cauſa efficiente, tam vniuoca, quàm æquiuoca ſit ſexta concluſio: Nullam cauſam efficientem principalem eſſe ignobilioré ſuo effectu. Probatur: Nam vel effectus id, quo propriam cauſam dignitate vinceret, à ſe ipſo haberet; vel à cauſa. Non a ſe, vt patet, cùm nihil, præter Deum, habeat a ſe eſſe. Non à cauſa; quia nihil tribuit id, quod non habet; & quicquid effectui à cauſa confertur, præexiſtit in cauſa, vel excellentiori modo, vel æquè perfecto. Quare fieri nõ poteſt, vt cauſa † principalis ſuo effectu deterior ſit. Ideo verò cõcluſionem ad principalem cauſam reſtrinximus; quia planum eſt, minùs præcipuas cauſas ſæpenumero effectis naturæ gradu inferiores eſſe, vt ſemen comparatione prolis, calorem reſpectu ignis.

6. concl.

Oſtenditur.

† 7. concl. Pro hac concluſ. lege D. Th. q. 4. 1. p. ar. 2. & 3. Scotũ in 4. d. 12. q. 3. & in quodl. q. 5. Alen. 2. p. q. 83. mẽb. 2. art. 1. Henr. quodl. 2. q. 1. Capr. in 1. d. 35. q. 1. ar. 1. & in 4. d. 12. q. 1. art. 3.

† Sit ſeptima concluſio. Cauſam æquiuocã principalem, ſemper eſſe effectu nobiliorem. Hæc, quam aſſerit D. Dionyſius cap. 2. de diuinis nominibus, D. Auguſtinus lib. 83. quæſt. 9. 2. & lib. 12. ſuper Geneſ. cap. 19. Auicenna 6. Metaph. cap. 3. ex eo oſtendi poteſt, quia effectus communi Philoſophantium voce differt ſpecie à ſua cauſa æquiuoca; vnde ab eo naturæ diſcrimine deſumpta eſt cauſæ æqui-

uocæ appellatio. Cùm igitur talis cauſa non A præhabeat in ſe formaliter eſſe ſpecificum effectus oportet contineat illud eminenter, & meliori modo, atq; adeò, vt nobilioris naturæ ſit, quàm eius effectus.

8. concl. Sit octaua concluſio: Cauſam efficientem vniuocam, eiuſque effectum, tam ſecundum naturam ſpecificã, quàm indiuiduam, æqualem inter ſe obtinere perfectionem. Huiuſce *Suadetur.* concluſionis veritas, quod ad perfectionem naturæ ſpecificæ attinet, in confeſſo eſt, pateique ex ipſa vniuocæ cauſæ notione. dicitur enim cauſa vniuoca, quæ ſpecie conuenit *Cur ſpecies dicatur qua ſi numeri.* cum effectu: proindeq; cùm naturæ ſpecificæ perfectio neque incremẽta, neq; diminutionem ferat, ſicuti nec numeri; non enim ternarius pluribus, aut paucioribus quam tribus vnitatibus conſtare poteſt; fit vt effectus, & cauſa vniuoca parem ſpecificæ perfectionis gradum ſortiantur.

Singularia ſub eadem ſpecie nõ ſe excedunt vllo gradu eſſentiæ. At enim circa perfectionem naturæ ſingularium controuerſia non parua eſt. Verùm quod ita ſentiendũ ſit, vt ſtatuimus, & quòd ſingularia contenta ſub eadem ſpecie infima, non ſint alia alijs perfectiora ſecundum gradum particularis eſſentiæ affirmat Durandus in 2. d. 32. q. 3. Argentinas ibidem q. 1. Soncinas 8. Metaphyſ. q. 16 & alij. Quo etiam inclinat Henricus Gandauenſis quodl. 3. q. 5. etſi neutram partem aſſerat veritus, vt doctor Sorbonicus auctoritatem Pariſienſis articuli, in D *Articulus Pariſienſis.* quo vt ipſe refert, erroris nomine æqualitas animarum damnatur. Sed quoniam hæc quæſtio non eſt huius loci, ſubſiſtimus in ipſa ſimplici aſſertione, quam etiam ſtatuit & defendit Fonſeca lib. 5. Meta. h. cap. 25 q. 16.

Dubitatio. Quærat tamen aliquis, ſi omnia eiuſdem ſpeciei indiuidua parem habẽt eſſentiæ perfectionem, ex quo ſequitur eorundem etiam naturales potentias in ſe æquales eſſe, vnde proueniat, vt alia perfectiùs, alia minùs per- E *Reſponſio.* fectè operentur? Reſpondemus, prouenire id à qualitate materiæ, & meliori organorum apparatu, ac diſpoſitione: hæc verò non a particularibus progenitoribus ſolùm tribui, ſed ab aliarum cauſarum concurſu, vt à proprietate patrij ſoli, & à natalitijs ſyderibus atque apo- *D. Thom.* teleſmatis. In quo ſenſu ait D. Thomas 3. con- *Ptolem.* tra gent. cap. 84. verum eſſe poſſe illud Ptolemæi in Centiloquio, cùm fuerit Mercurius in F natiuitate alicuius domorum Saturni, & ipſe fortis in eſſe ſuo, dat bonitatem intelligentiæ *Hippocr.* medullitus in rebus. Hinc etiam Hippocrates aſſeruit, prudentiores eſſe, qui ad meridiem ſpectant, quàm qui ad Aquilonem, nec tam iræ efferentes. Quò alluſit, egregius Poeta in eo carmine:

Non obtuſa adeò geſtamus pectora Pœni,
Nec tã auerſus equos Tyria Sol iungit ab vrbe.

Plato. Plato quoque in Timæo ſcripſit Atticam regionem ob cœli temperiem præclaris ingenijs eſſe fœcundam, Mineruamque belli, ac Philoſophiæ amantem, locum ſibi delegiſſe, *Attica præclaris ingenijs facunda.* qui ſimiliter os ſibi homines procrearet. Lege in hanc ſententiam, ſi placet, Galenum li. 3. Aphoriſ. comm. 14. & lib. 2. de temperamentis: Auerroem 2. Meteororum ca. 2. Plutarchum lib. 5. de placitis cap. 30.

QVÆSTIO VI.

B IN QVONAM CAVSALITAS ſeu cauſandi ratio conſiſtat.

ARTICVLVS I.

CAVSALITATEM NEQVE eſſe relationem cauſæ, neq; rem quæ denominatur cauſa, abſolutè C ſumptam.

Haec controuerſia aliquot pronuntiatis explicanda eſt. Primum ſit. Cauſalitas non *Primũ pronuntiatum.* eſt relatio cauſæ. Probatur; nam conferre eſſe effectui, eſt quid effectu ipſo prius. Cùm igitur relatio effectus ſit poſterior effectu, eademque ſimul natura ſit cum relatione cauſæ plane ſequitur relationem cauſæ eſſe quid D poſterius, quam conferre eſſe, ſeu, quod eodem recidit, quàm cauſſalitatem rei, quæ denominatur cauſa. Item cauſalitas actiua, hoc *Cauſalitas actiua proximũ fundamentum relationis cauſæ.* eſt, per quam res cauſat, eſt proximum fundamentum relationis cauſæ; ſicut cauſalitas paſſiua, id eſt, per quam res cauſatur, proximum eſt fundamentum relationis effectus: at relatio, eiusque fundamentum proximum non idem ſunt.

Secundum pronuntiatum: Cauſalitas non *2. pronuntiatum.* E eſt res ipſa, quæ cauſa dicitur, ſecundum ſuam naturam præciſe ſpectata; ſed eſt quidpiam ei competens, cùm ad effectum actu concurrit. Huiuſce pronuntiati prima pars inde oſtẽditur, quia cauſalitas eſt poſterior, quàm id, quod denominatur cauſa, ſumptum ſecundum ſe; poſterior, inquam, vel tempore, vt patet in cauſalitate, qua Socrates genitus eſt a Sophroniſco; vel ſaltem origine, vt in cauſalitate, qua ſol eodem momento, quo F eſt a Deo procreatus, lucem fudit. Secunda pars ex eo ſuadetur; quia vbi primùm cauſæ ad ſua effecta præſtanda actu concurrunt, confeſtim dicuntur ipſæ poni in actu; nec ob aliud cauſſare dicuntur, niſi quia eiuſmodi concurſum exhibent. Quare nihil aliud erit cauſalitas, quàm hic concurſus, de nouo adueniens rei, quæ denominatur. cauſa.

ART. I.

A

ARTICVLVS II.

CAVSSALITATEM IN CAETERIS cauſſis, excepta efficiente, eſſe modum quendam rei, qua denominatur cauſſa.

3. pronunciatum.

TErtium pronuntiatum, quod ſuperioris explicationem continet, hoc eſto: Cauſſalitas in omnibus cauſſis, præterquam in efficiente, nō eſt aliqua entitas media inter cauſſam & effectum, ab vtroque diſtincta, ſed eſt modus quidā eius, quod denominatur cauſſa, idem re cum ipſo. Veritas huiuſce pronuntiati, quod attinet ad materiam & formam, inde patet, quia, vt ſuperiori libro oſtendimus, materia & forma ſe ipſis immediatè vniuntur, & totum condunt; atque adeò nec ad C mutuam cauſſalitatem, nec ad eam quam erga compoſitum habent, exercendā, vlla media entitate abſoluta indigent; ſicuti nec eam requirunt genus & differentia, ad conſtituendam ſpeciem.

Materia & forma immediatè iunguntur, & conſtituunt rem naturalem.

Deinde in omnibus cauſſis, efficiente excepta, vniuerſim id ipſum oſtenditur ea ratione, quod ſuperuacaneum ſit eiuſmodi entitatem re diſtinctam inuehere, cùm ſine illa ſingularum cauſſarum vis & defendi, & explicari D facilè poſſit, vt iis, quæ inferius dicemus, planum erit: vbi etiam cur efficientem exceperimus, conſtabit.

Verum quod non ſit negandum cauſſalitatem differre ab eo, quod cauſſa nūcupatur, ſaltem, vt modū rei à re; hinc patet. Nam cùm aliqua ita comparata ſunt, vt vnum ſine altero non ſolum intelligi, ſed exiſtere etiam poſſit; neceſſario aliquid illa diſcriminis intercedit: at perſpicuum eſt poſſe rem, quæ cauſſa E appellatur, ſine cauſſalitate apprehendi, vt ſi quis naturam formæ, verbi gratia, ſecundum ſe concipiat. Conſtat etiam poſſe eandem ſine cauſſalitate ſua conſiſtere; quandoquidem cauſſalitas non ineſt rei niſi cùm actu ad effectum concurrit; imò is modus ſe habendi nihil eſt aliud, quam ipſa res, quæ cauſſa denominatur, vt actu concurrit ad effectum: forma autem poteſt exiſtere, quin actu materiam informet, & conſeruet; vt patet in anima ratio- F nis participe, quæ per ſe extra materiam cohæret. Item materia poteſt diuina virtute cōſeruari, etſi nullam in ſe habeat formam, reſpectu cuius propriam cauſſalitatem adminiſtret. Quod ſimiliter in aliis videre eſt.

Quō differat cauſſalitas à re quæ denominatur cauſſa.

QVAESTIO VII.

QVAE SIT RATIO CAVSSANDI efficientis cauſſæ.

ARTICVLVS I.

VIDERI MODVM REI, QVAE cauſſa dicitur, non verò actionem.

B

PEculiaris exiſtit difficultas circa cauſſalitatem effectricis cauſſæ; ſit ne etiam modus quidam idem re cum ipſa cauſſa, quem modum nonnulli influxum appellant; an potiùs actio, qua effectus producitur, quæq; re ipſa à cauſſa diſtinguitur. Heruæus quodlib. 2. q. 2. Soncinas. & Iauellus 5. Metaphyſ. q. 4. aliiq; ætatis noſtræ magni nominis Philoſophi in priorem iuere ſententiam, quę hiſce argumentis videtur comprobari. Primum, quia cùm in cæteris cauſſis inueniatur ille modus, qui ſit propriè cauſſalitas, non eſt cur etiam in cauſſa efficiente non detur, cùm in omnibus æqua ratio eſſe videatur.

Opinio Heruæi, & aliorum.

1. ratio.

Secundò, quia actio non eſt aliud, quàm effectus prout fit, ſiue, vt vulgò loquuntur, in fieri. Vnde D. Gregorius Nazianzenus in ſermone de Spiritu ſancto docet actionem magis agi, quàm agere. Quod item approbat D. Damaſcenus lib. 3. fidei orth. Quare vt effectus, ita & actio aliquam cauſſalitatem priorem ſe requirit: hæc verò cauſſalitas non poteſt eſſe alia actio, ne in infinitum fiat additio; erit igitur modus cauſſæ efficientis idem re cum ipſa.

2. ratio.

Gregor. Nazianz.

Damaſc.

Tertio, quia cauſſalitas debet antecedere omne id, quod a cauſſa oritur, cùm id omne cauſſari dicatur; at manifeſtum eſt non effectum duntaxat, qui ex actione relinquitur, ſed ipſam quoque actionem a cauſſa proficiſci. Neque obeſt quòd actio non propriè produci, ſed comproduci dicitur. Enimuerò non id tantùm, in quod productionis, ſed id etiam in quod comproductionis nomen cadit, ab efficiente, vt à cauſſa pendet; atque adeò efficiens, etiam reſpectu illius, cauſſalitatem obtinet.

3. ratio.

Quartò, idem confirmatur hunc in modum: Deus non creat ſine vera ac propria cauſſalitate, cùm verè ac propriè cauſſa ſit rei creatæ; & tamen non creat per aliquam actionem: ergo ſaltem reſpectu Dei fatendum eſt actionem non eſſe cauſſalitatem. Probatur minor, quia nullum datur ſubiectū, in quo talis actio recipiatur. Nam ſi quis dicat recipi in ipſam rem creatā, facilè refellitur; quia cùm res producta ſit poſterior actione, qua producitur, & omne ſubiectum ſit prius actione, quam recipit, idem eſſet ſe ipſo prius & poſterius, quod fieri non poteſt.

4. ratio.

ARTICVLVS II.

EFFICIENTIS CAVSSALITATEM reuera in actione conſiſtere.

NObis tamen amplectenda videtur contraria opinio, quæ hiſce duobus pronunciatis continetur. *Primũ pronunciatũ.* Primum eſt: In efficiente dum actu cauſſat, non datur aliquis influxus, qui idem re ſit cum ipſo. Quod ita probatur. Neq; entitates, neq; earum modi fruſtra multiplicandi ſunt: ſed fruſtra, ac citra vllam neceſſitatem ponitur in cauſſa agente eiuſmodi influxus: nõ eſt igitur ponendus. Minor ſuadetur, *Cõfirmatio.* quia vt efficiens agat, ſatis eſt actio, qua effectum per ſe attingat. Nec obeſt, quòd modus cauſſandi aliarum cauſſarum in ipſiſmet cauſſis inſidet, nec ab eis realiter differt. C Cæteris enim cauſſis non ſuppeditauit natura aliam rationẽ, qua ſe ſuis effectis poſſent communicare, præter eum modum. Cur autem non ſuppeditarit, mox dicemus.

2. Confirmatio eiuſdem. Secundò ſtabilitur idem pronuntiatum, quia Deus eſt propriè cauſſa efficiens, dum creat, aut aliquid aliud efficit, & tamen haud ei tunc talis modus, ſiue influxus conuenit, alioqui admittendum eſſet, cadere in Deum aliquem mutationis modum, cùm nempe ha- D bere inciperet modum illum realem abſolutum, quem antea non habebat. *Præoccupatio.* Nec ſatisfaciet qui reſponderit, nõ dicendum ob id mutari Deum: propterea quòd nõ cenſetur mutari niſi id, quod realem entitatem de nouo accipit, cuiuſmodi nõ eſt influxus ille diuinæ volũtatis; cum tantùm ſit modus quidam habendi ſe ad effectum. Non inquam ſatisfaciet, quia eſto concederemus, non dari mutationem propriè dictam, niſi cùm res nouam E entitatem realem accipit, minimè tamen inficiandum eſt (quod libro quinto fuſius docebimus) id, quod nouum modum realem in ſe ipſo admittit, ſubire reuera aliquam mutationem, ſaltem minùs preſſè accepto mutationis vocabulo, videlicet pro quacunq; varietate, qua ſubiectum aliter habeat, quam priùs; qualem mutationem ea quoq; ſubeunt, quibus noua relatio realis aduenit; cùm tamen à diuina natura omnis mutatio, etiam minima, F omniſq; viciſſitudinis obũbratio longè abſit. Vnde & Theologi cõmuni conſenſu negant, potuiſſe Deo conuenire nouam relationem realem ad creaturas; quia ſequeretur mutari Deum. *3. Confirm.* Item: Si prædictus influxus in cæteris cauſſis agentibus inueniretur, competeret etiam voluntati dum agit; at quòd non competat ſuadetur. Nam cùm eo poſito neceſſe ſit ſtatim ſequi actionem, admittendum eſſet, actiones voluntatis eatenus tantùm elici à nobis liberè, quatenus in noſtra poteſtate eſt, A talem influxum vel edere, vel continere: atq; ita ratio bonitatis & malitiæ moralis non eſſet primò formaliter in noſtris actionibus; ſed in eo influxu. Quod à communi Theologorũ doctrina abhorret.

Fatendum tamen, ſi prædictus modus ſe habendi, ſiue influxus efficientis, non ponatur eſſe aliud, quàm effectum actu pendere ab ipſo efficiente, quod eſt quidpiam efficienti extrinſecum; negari id nõ poſſe, nec vllum B incommodum inde ſequi, ſiue in Deo, ſiue in noſtra volũtate; vt qui animum attenderit, facilè perſpiciet. Verùm neq; talis modus rectè appellatur influxus, neq; ratio cauſſandi, ſiue cauſſalitas efficientis cenſeri poteſt: quandoquidem effectum pendere actu ab efficiente ſupponit influxum ipſum, ſiue actionem efficientis in effectum, qua illi eſſe conferat, tanquam propria ratione agendi, vti iam expreſſiùs dicemus.

C Secundum pronuntiatum ſit: Cauſſalitas efficientis eſt eius actio. *2. pronuntiatum.* Veritas huiuſce pronunciati, quòd eſt de mente Magni Alberti hoc in libro tractatu ſecundo, cap. 6. D. Thomæ quinto Metaphyſ. capite ſecundo, textu ſecundo, & complurium ætatis noſtræ Philoſophorum; inde oſtenditur, quia cauſſalitas eſt ratio, qua quæq; res aliquid per ſe cauſſat: at ratio, qua efficiens aliquid per ſe cauſſat, eſt actio; cùm per eam proximè, & intrinſecè D attingat effectum. Præterea cauſſalitas efficientis vel eſt influxus, de quo paulo antè, vel actio; nec enim aliud occurrit, in quo eius cauſſandi modus ſtatui poſſe videatur: at ille influxus eſſe non poteſt; vt oſtendimus: eſt igitur actio.

Si quis autem petat, cur ſoli cauſſæ agenti cauſſalitas realiter diſtincta attributa ſit? *Dubitatio.* Reſpondemus *Reſponſio.* propterea ſic fuiſſe comparatum à natura, quia vt peculiare eſt efficienti, poſſe E producere effectum interuentu formæ realiter ab eo diuerſæ, vt igni alium ignẽ miniſterio caloris: itemq; vt proprium eiuſdem efficientis eſt, formam à ſe realiter diſtinctam, nõ quolibet modo attingere, ſed verè, ac ſimpliciter producere, & agere etiã in remota, diffundendo effectum per intermedia: ita conſentaneum fuit, vt ipſi dũtaxat ratio cauſſandi realiter diuerſa conueniret.

ARTICVLVS III.

OCCVRRITVR ADVERSARIÆ partis argumentis.

NVnc contrariæ ſententiæ argumentis ſatisfacere conabimur. Ad primum quid reſpondendum ſit, patet ex dictis. Ad ſecundum dicendum, actionem ſecundum ſuam realitatem eſſe ipſum effectum, dum fit; & ſub hac conſideratione habere ſe ex parte effectus, quatenus eius effectione comproducitur:

ducitur:

ducitur: ſed eandem ſpectatam, prout agens illius interuentu effectum attingit, habere ſe ex parte cauſſæ; ac tametſi ab illa dependeat, non proinde inter eas dandam eſſe aliam intermediam cauſſalitatem, quia id, quod ita à cauſſa dependet, vt ſit ipſa cauſſalitas, nequaquam alia cauſſalitate indiget; ſicuti nec exiſtentia aliam exiſtentiā, qua exiſtat, nec actio aliam poſcit actionē, qua fiat. Sanè quòd hæc ſolutio probanda ſit etiam iis, qui nobiſcū arbitrantur, cauſſalitates aliarum cauſſarū eſſe modos ſe habendi rerū; & tamē circa efficientis cauſſalitatem à nobis diſſentiūt; ex eo poteſt ſuaderi, quia tales modi, licet nō ſint realiter diſtincti, ſunt tamē aduentitij rebus, quæ cauſſæ dicuntur, & in iis ſuſtentantur; atq; adeò non poſsunt non vtcunq; ab iis ipſis rebus pendere: & tamen non idcirco alias exigunt cauſſalitates; quarum vi in actum prodeant, alioqui oporteret in infinitum abire.

Cauſſalitas vi antecedat id quod à cauſſa pendet.

Ad tertium dicito: cauſſalitatem debere antetire id, quod à cauſſa oritur, vel quoquo modo pendet, dummodo id non ſit ipſa cauſſalitas; nec tamen eſſe, vt proximè oſtendimus, actionem pendere ab efficiente, vt propterea inter ipſa alia media cauſſalitas interponenda ſit.

Actio creandi in quo ſubiecto recipiatur.

Ad quartum, conceſſa maiori propoſitione neganda eſt minor, & ad eius confirmationem reſpondendum; actionem creandi recipi in id, quod creatur; neq; eſſe abſurdum, vnam eandemq; rem diuerſa conſideratione priorem & poſteriorem eſſe. Itaque res creata in genere cauſſæ ſubiectiuæ antecedit creationem, eamque in ſe recipit; in genere cauſſæ efficientis eandem ſubſequitur, ac per eam fit.

QVAESTIO VIII.

VTRVM SINGVLAE CAVSSAE peculiares ſibi cauſſalitates vendicent, an non?

ARTICVLVS I.

VENDICARE, ET QVAEnam ea ſint?

Dua diſcrepantes ſententia.

CVm omnes cauſſæ per modos rationesve cauſſandi, tanquam per proprios actus, inter ſe differant, nemini dubium eſſe poteſt, quin vt quæq; cauſſa ab alia diſtinguitur, ita diuerſam cauſſalitatem ſortiatur. Id quod etiam ſingula cauſſarū genera percurrenti manifeſtum erit. Vt igitur à materia ordiamur, Auicenna 6. ſuæ Metaphyſicæ tractatu 2. c. 4. Magnus Albertus hoc in lib. tract. 2. c. 1. Ioannes Maior 2. ſentent. diſt. 12. arbitrantur, materiam reſpectu ſolius compoſiti cauſſalitatem obtinere. Alij comparatione formæ duntaxat. Nam quòd materia ſimul erga formam A & compoſitum, cauſſalitatē habere nequeat, ſuadet ea ratio; quia ſortiretur duplicē cauſſandi modum; nec iam vna, ſed multiplex cauſſa eſſet. Priuatim verò pro priori ſententia facit, quòd data cauſſalitate materiæ circa formam, admittendum eſſet, animam quoq; rationalem pendere à corpore, vt à cauſſa ſui eſſe; quod tamen eius immortalitati repugnat, cùm naturaliter fieri non poſſit, vt id, quod à materia habet eſſe, extra ipſam B cohæreat. Poſteriori id aſtipulatur, quia ſicuti materia eſt pura potentia; ita omnis eius cauſſalitas ſpectanda videtur circa actum, id eſt, circa formam, quam gremio ſuo excipit, fouetque.

Superiorum ſententiarū refutatio.

Neutra tamen harum opinionum vera eſt: ſed ea, quæ materiæ duplicem attribuit cauſſalitatem; vnam erga formam, alteram erga compoſitum. Nam cùm forma per ſe pendeat à materia, vel abſolutè, vt à cauſa ſui eſſe; C quod cæteris formis cōmune eſt: vel quoad informationem; quia ſcilicet informandi officium extra materiam obire nequit; quod vni animæ rationali conuenit: planum fit, materiam cauſſalitatem habere reſpectu formæ.

Materia ſortitur duplicem cauſſalitatem.

Rurſus, cùm eſſentia compoſiti naturalis ex materia & forma conſtet, perſpicuè patet, cōpoſitum naturale pendere per ſe à materia, atq; adeò materiæ cauſſalitatem circa ipſum quoq; verſari. Iam quòd hæc ratio cauſſandi D materiæ, diuerſa ſit ab illa, quam eadem materia ad formā habet, perſpicuum videtur: aliter enim pendet forma, aliter compoſitum, à materia; cum illa pendeat vt à recipiente, hoc vt à componente.

Similiter forma.

Porro, quod diximus de materia, æquiori iure de forma aſſerendum eſt, videlicet eam duplici præditam eſſe cauſſalitate: altera in materiam, quam informando actuat; altera in compoſitum, quod vna cum materia partialiter E condit. Eſt verò inter has cauſſalitates diſcrimen: nam illa, quam materia & forma inter ſe mutuò exercēt, antecedit origine eam, quam erga compoſitum habent; quandoquidem noſtro intelligendi modo prius eſt, vniri inter ſe mutuis officijs materiam & formam, quàm totum conſtituere. Sed enim, vt compoſitum naturæ dignitate partibus ſuis excellit, ita præſtantior eſt materiæ & formæ cauſſalitas erga ipſum, quam mutua earūdem F inter ſeſe.

Reſponſio ad argu. aduerſariorum.

Igitur argumenta, qui materiæ duplicem cauſſalitatem nullo pacto conuenire poſſe ſuadebant, nō perſuadent. Nec enim illa propterea vtriuſ cauſſæ rationem habere definet; cùm eius cauſſalitas comparatione formæ ſit quaſi via ad eam, quam exequitur, reſpectu compoſiti, cumq; vtraq; materiæ cauſſalitas poſſit aliquo modo dici vna, nimirū ordine, quatenus prior ad poſteriorem ordinatur. Similiter dicito de cauſſalitatib. formæ. Quod verò de anima humana obijciebatur, ſolu-

tum iam eſt. Sicut enim illa extra aliarum formarum ſortē eminet, poteſtq; ſeparatim ſubſiſtere; ita nō pendet à materia, vt a cauſſa ſui eſſe; ſed quatenus ſine eius conſortio nec informandi munus adminiſtrat, nec etiam ad complendam abſoluendamq; ſpeciem pertingit, vt annotauit D. Thomas in quæſtionibus diſputatis quæſt. vnica de anima art. 1. in ſolutione duodecimi argumenti, lege quoq; Henricum Gandauenſem quodl. 6. q. 14. Ad aliud de potentia materiæ dicendum, licet materia ſit pura potentia, non debere iccirco reſpectu etiam illius, quod ex potentia & actu coaleſcit, id eſt, compoſiti.

Anima rationalis quo pacto dici poßit pendere a materia.

His in hunc modum conſtitutis, cauſſalitates omnes ſummatim ſingulatimq; ſub vnum veluti aſpectum demus. Materia & forma, vti proximè dictum fuit, geminam obeunt cauſſalitatem; vnam mutuam, alteram erga compoſitum. Cauſſalitas materię ad formam conſiſtit in recipienda, fouenda, & ſubiectiuè conſeruanda forma, modo ſuperiùs explicato. Cauſſalitas formæ erga materiam ſita eſt in actuanda, & formaliuè excolenda tuendaque materia. Vtriuſque vero cauſſalitas reſpectu totius, in eo componendo verſatur; materiæ quidem in componendo more potentiæ, inchoatum & imperfectum eſſe conferentis: formæ in componendo more actus rem perficientis, hoc eſt, in certo gradu ac ſpecie collocantis. Exemplaris autem cauſſalitas cernitur in arte facto ſecundum paſſiuam imitationem efformando. Efficientis in actione, qua effectum producit. Finis dēnique in eo, quòd eius gratia aliquid fiat. Sed hæc duo cauſſalitatum genera ijs, quæ in progreſſu diſputanda ſunt, illuſtriora fient. Ex dictis patet ſolutio quæſtionis initio propoſitæ, ſiquidem oſtendimus nullum eſſe cauſſæ genus, quod propriam ac peculiarem cauſſalitatem non vendicet.

Cauſſalitas materiæ.

ARTICVLVS II.

ALIQVOT DVBIA EORVMQ; EXPLICATIO.

1. dub.

Ex ijs, quæ hactenus diſſeruimus, dubia quædam emergant. Primum eſt, è quibuſnam latebris, quove naturæ receſſu prodeant in lucem modi illi, in quibus ſitas eſſe diximus cauſſalitates omnium cauſſarum, excepta efficiente. Nam quòd ij in ſuis cauſſis non ſimul actu inſint, hoc eſt, in materia omnes eius cauſſalitates, ſimiliterq; in cæteris; perſpicuum videtur. Alioqui exiſterent actu in quauis materia nō tot, quin plures modi entitatiui reales; cùm non tot, quin plures formæ decurſu temporis ex ea educi poſſint. Quæ tamen infinitudo, eſto non ſit entitatum realiter differentium, admittenda nō eſt.

2. dub.

Secundum. Vtrum ſicuti cauſſis prædictæ cauſſalitates actiuæ, aut quaſi actiuæ conueniunt; ita & in effectus reſpondeant conſimiles cauſſalitates, quæ nihil aliud ſint, quam modi ſeſe habendi, effectorum, prout ea dependent actu à ſuis cauſſis. Si enim ita ſit, vtique oportebit, cùm exempli cauſſa forma equi producitur, dari in ea actu, quod minimum, tres modos reales & abſolutos, videlicet vnum in ordine ad materiam; alterum ad finem; tertium ad efficiens, a quibus neceſſariam habet dependentiam.

3. dub.

Tertium. An quemadmodum efficiens diſtinguitur realiter à ſua cauſſalitate actiua, ita eiuſdem effectus à ſua paſſiua realiter differat, cùm vtrinque videatur ſeruanda proportio.

Reſpōſio ad 1. dub.

Ad primum horum dicendum eos modos virtute ſeu poteſtate contineri in rebus, quæ denominantur cauſſæ, ab ijſdemq; ſingulatim in actum exilire data occaſione: quemadmodum & oblato idoneo ſubiecto ad calorem recipiendum, adhibitiſq; alijs circūſtantijs confeſtim ignis promit calefactionem. Itaq; cùm forma ab agente inducitur in materiam, illicò materia ſinu ſuo formam recipit ac fouet, ſicq; erga illam ſuæ cauſſalitatis munere defungitur. Deinde eadē materia, cùm poſtea aliam formam induit, abiecto modo, quo priorem fouebat, alium aſſumit; deinde alios, pro numero ſuccedentium formarum; quia totidem oportet eſſe cauſſalitates, quot ſunt integra cauſſata.

Cùm materia nouā formam recipit, alium modū induit.

Reſponſio ad 2.

Ad ſecundum reſpondemus: dandas eſſe in effectis cauſſalitates illas paſſiuas, ſiue dependentias; nec debere mirum videri quòd in vnum effectum tot modi congerantur, cùm à totidem modis ſimul dependeat.

Ad 3.

Ad tertium: modum ſe habendi, qui effectis reſpectu ſui efficientis conuenit, non diſtingui re ab illis; quia nulla neceſſitas cogit attribuere eis nouam entitatem, ſicuti cogit eam attribuere ipſi cauſſæ reſpectu effectorum. Neq; oportet hac in re vtrinq; proportionem ſeruari.

QVAESTIO IX.

VTRVM CAVSSAE SIBI mutuò cauſſæ ſint, an non?

ARTICVLVS I.

NEGATIVAE PARTIS argumenta.

Videbitur alicui, nequaquam fieri poſſe vt cauſſæ ſint ſibi mutuò cauſſæ. Nam cum id, quod eſt cauſa cauſæ, ſit etiam cauſa eius, quod ab eo cauſatū dicitur, vt conſtat ex lib.

1. Argum. ex lib. de cauſis, propoſitione prima: ſi exempli gratia, materia eſſet cauſſa formæ, & forma materiæ; vtique materia eſſet cauſſa ſui ipſius. quod longè à vero abeſt. *2. Argum.* Deinde, quia cùm omnis cauſſa ſit prior cauſſato, idem reſpectu eiuſdem eſſet prius & poſterius: prius, vt cauſſat aliud; poſterius, vt ab eodem cauſſatur. *3. Argum.* Item, quia ſi efficiens eſſet cauſſa finis, non eſſet finis ſimpliciter omnium cauſſatum prima: eſſet enim quodam in ſenſu prior, nimirum vt ab eo pendet efficiens; in alio poſterior, quatenus ipſe pendet ab efficiente. *4. Argum.* Præterea, cùm cauſſæ dicuntur ſibi mutuò cauſſæ, vel appellatione cauſſæ intelligitur ipſa relatio cauſſæ ad effectum, vel res, quæ denominatur cauſſa, vel cauſſalitas, modúſve cauſſandi vtriuſque. Non primum; quia relatio cauſſæ & effectus ſunt ſimul natura, ſicque vna non eſt cauſſa alterius. Non ſecundum; quia ſanitas, quæ eſt finis Medici, non cauſſat Medicum. Nec tertium; quia forma non habet à materia perficere & actuare, in quo formæ cauſſalitas conſiſtit; nec finis habet à cauſſa efficiente, vt eius gratia aliquid ſit, vel fiat, qui eſt modus proprius cauſſandi finis. Nullo igitur pacto dicendum videtur, cauſſas ſibi mutuò cauſſas eſſe.

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS DISſolutio.

Cauſſas ſibi mutuo cauſſas eſſe.

NIhilominùs cauſſas eſſe ſibi mutuò cauſſas, docuit Ariſtoteles hoc in libro cap. 3. text. 30. idemque repetit 5. Metaphyſ. cap. 2. text. 2. Quod ſi probe intelligatur, veriſſimum eſt. Monet autem D. Thomas ibidem, & Magnus Albertus hoc in libro tractatu 2. cap. 6. huiuſmodi effatum non vniuerſim accipi debere, quaſi quælibet cauſa reſpectu vniuerſarum, vniuerſæ reſpectu cuiuſlibet, cauſſæ ſint: ſed indefinitè, certiſque eius veritatem comparato fine per ſe cum efficiente, & materia per ſe cum forma; ſic vt inter finem & efficientem reciprocatio cauſſæ ſit, itemque ſeorſim inter formam & materiam. Præterea ipſemet Ariſtoteles locis citatis palàm docuit, non comparare ſe in eo pronuntiato cauſſas eiuſdem generis, ſed diuerſorum. Quædam, inquit, viciſſim ſibi ſunt cauſſæ, vt exercitatio boni habitus, & hic exercitationis; non tamen eodem modo, ſed ille vt finis, hæc vt principium motionis.

Deinde aduertendum eſt ex Alenſi, in commentarijs ad idem caput libri quinti Metaph. cauſſam vnam dici poſſe cauſſam alterius, vel quoad cauſſalitatem, vel quoad eſſe. Quibus ita conſtitutis ſit prima aſſertio: *1. Aſſertio.* Finis eſt cauſſa efficientis, quoad eius cauſſalitatem, non tamen quoad eſſe. Huius prior pars traditur à Magno Alberto, & D. Thoma, locis citatis. **A** Probaturque ex eo, quia cauſſalitas efficientis (vt ſuprà à nobis decretum fuit) eſt eius operatio, & hæc inter finis effecta cenſetur; cùm efficiens non niſi finis alicuius gratia operetur, vt in progreſſu planum fiet. Poſterior verò pars liquet: Nam verbi gratia: Medicus non accipit eſſe à ſanitate.

Secunda aſſertio: *2. Aſſertio.* Efficiens eſt cauſſa finis, quoad eſſe, non tamen quoad eius cauſſalitatem. Hanc ſtatuit ibid. Alenſis, eiuſque prior **B** pars inde ſuadetur, quia cùm Medicus gratia acquirendæ ſanitatis ægroto medicamenta adhibet, eumque ſanat, haud dubiè ſanitatem ipſam in rerum natura conſtituit. Quod intellige de ijs finibus, qui ante agentis operationem nondum ſunt. Qui enim iam præexiſtunt; vt aurum, quod auarus ſibi finem proponit; ij non quoad eſſe ab efficiente cauſſantur, vt nemo non videt, ſed quoad ipſam poſſeſſionem, adeptionémve. Poſterior autem pars **C** ex eo cõſpicua eſt, quia cauſſalitatis finis præuenit omnino cauſſalitatem efficientis; vt ex prima aſſertione conſtat.

Tertia aſſertio: *3. Aſſertio.* Nec forma eſt cauſſa materiæ, nec materia formæ, quoad cauſſalitatem: vtraque tamen alterius cauſſa eſt quoad eſſe, vel ſimpliciter, vel aliquo modo. Hãc aſſignat loco notato Sanctus Thomas. Eius verò prior pars ea ratione concluditur, quia forma non tribuit materiæ ſuſtentandi officium, nec **D** materia formæ munus informandi. Poſterior patet ex dictis; quandoquidem tam materia, quàm forma materialis, ſimpliciter à ſe mutuò pendent: cùm nec illa naturaliter poſſit exiſtere, niſi a forma actuetur; neque hæc, niſi a materia foueatur. Quòd ſi forma immaterialis ſit, hoc eſt, animus hominis, pendet quoque à materia, non ſimpliciter, ſed aliquo modo, videlicet quoad actum informandi, vt ſæpe diximus. Non quòd forma huiuſmodi **E** actum a materia accipiat, ſed quia ipſum non niſi in materia exercet.

Cauſſarum inuicem nexus. Haud ignorabis etiam, prædictum Ariſtot. axioma in alio quoque ſenſu verum eſſe: nimirum ſi cauſſæ ſibi cauſſæ eſſe dicantur, quatenus nexu quodam aliæ ab alijs modum, ac veluti menſuram accipiunt: vt D. Thomas 1. Poſter. cap. 7. & Aegidius Romanus eod. lib. cap. 4. explicant. *De hac re Alenſis 1. p. quæſt. 17. memb. 3.* Materia namque ſumitur a forma, cum materia ſic affecta eſſe debeat, vt ex**F**cipiendæ formæ idonea ſit: forma ex efficiente, cùm efficiens producat formam ſimilem ſuæ, vel ſecundum ſpeciem, ſi efficiens vniuocum ſit; vel ſecundum analogiam, ſi æquiuocum: efficiens ex fine, cùm illud ab hoc ad operandum excitetur.

Qualis ſit cauſſarũ nexus inter ſe. At enim iſtiuſmodi cauſſarum connexio non ita perpetua eſt, vt vbicunque reperitur finis & efficiens, reperiatur etiam materia & forma: ſiquidem hæc duo poſteriora non dantur in ſubſtantijs, corporea concretione liberis; etſi duo priora dentur. Illud tamen ratum

ſirmumque eſt, vbicunque cernitur finis, certum efficiens, & è conuerſo. Nam quidquid eſt propter finem, pendet à fine; alioqui finis non vere cauſa diceretur: quidquid verò pendet ab alio, ex ſe non habet eſſe, ac ſibi relictum in nihilum abit: omne autem, quod tale eſt, requirit cauſam, à qua in eſſe educatur & conſeruetur; hæc autem cauſa, eſt efficiens: ergo omne quod habet finem, habet etiam cauſam efficientem. Rurſus, quòd nulli rei cauſa efficiens conueniat, cui non etiam finis competat, probatur. Nam quidquid ab efficiente cauſa fit, per aliquam actionem fit; & omnis actio ſpectat bonum, & finem: ergo quidquid à cauſa efficiente fit, propter finem aliquem fit; &, quod inde conſequens eſt, neceſſariò ſibi finem vendicat. Item; quod non habet cauſam efficientem, non habet eſſe in alio, ſed a ſe: quod habet eſſe à ſe, eſt propter ſe, & non propter aliud: non igitur finem, cuius gratia ſit, habet.

Illud quoque certum eſt: quæcunque ex materia & forma conſtant, eiſdem cauſam finalem & efficientem competere; cùm talia non poſſint habere eſſe ab ſe, atque adeò neceſſe ſit, ea ab alio, & alicuius gratia fieri. Ob eamq; rem Phyſiologus per omnia cauſarum genera demonſtrare dicitur; quia videlicet ad quodlibet naturale compoſitum quadripartita cauſſarum varietas concurrit.

ARTICVLVS III.

DILVTIO ARGVMENTORVM primi articuli.

Sol.1.arg. NVnc argumenta initio quæſtionis propoſita ſoluamus. Ad primum reſpondendum eſt cum Scoto, in 4 diſt. 49. quæſt. 2 & in theorematis concluſione 22. & alijs: tunc id, quod eſt cauſa alicuius, cauſam eſſe eius, quod ab eo cauſatur, cùm eiuſdem generis cauſæ attexuntur, ita vt omnes, verbi gratia, formales ſint: cuiuſmodi cenſentur omnia prædicata ſuperiora, collatione partium ſubiectarum in eadem categoria, vel omnes efficientes: vt ſe habet ſol ad lucem, lux ad calorem; itemque parentes ad filios, & ad natos natorum, & qui naſcentur ab illis. At cùm materia, vt in argumento ſumitur, formæ cauſa dicitur, vel è contrario, variatur cauſæ genus, vt planum eſt. *Sol.2.* Ad ſecundum: Non debere abſurdum iudicari, ſi quid reſpectu eiuſdem, non eodem tamen modo ſumptum, & prius & poſterius dicatur: quo pacto ſe habent ea, inter quæ cauſæ & effectus reciprocatio intercedit; vt ex ijs, quæ paulò antè diximus, intelligi poteſt, annotauitq; D. Thomas hoc in lib. cap. 3. text 30. *Sol.3.* Ad tertium: Cauſam finalem non dici ſimpliciter primam omnium cauſarum, quòd omnibus modis prior ſit; quaſi ipſam nulla cauſa ſecundum aliquam conſiderationem

Quo ſenſu verum ſit; Id, quod eſt cauſſa cauſſa, eſſe cauſſam cauſati.

A antecedat: ſed quia finis intentio etiam ipſius efficientis executionem præit, dum illud tranſlatitia motione ad agendum excitat, ſicque omnium cauſalitatum primordia ſibi vendicat. Quod non impedit, quominùs idem finis exequutione poſterior ſit; vt ſuo loco planiùs dicetur. Ad quartum quid reſpondendum ſit, conſtat ex dictis: non enim cauſæ ſibi viciſſim cauſæ eſſe dicuntur, ſecundum relationes cauſæ & effectus, vt argumentum concludit: B ſed in quibuſdam cauſis res ipſæ, quæ cauſæ denominantur, ſibi mutuò cauſæ ſunt quoad eſſe, vt materia & forma; ſeruato tamen diſcrimine illo, quod inter animam rationalem, cæteraſque formas ſtatuimus: in alijs, cauſa vna eſt cauſa alterius quoad eſſe; nimirum efficiens reſpectu finis: altera cauſa eſt alterius quoad cauſalitatem, nempe finis comparatione efficientis.

Sol.4. Cauſſæ non ſunt ſibi mutuò cauſſæ quoad relationes.

C

QVÆSTIO X.

VTRVM DEVS RES OMNES IN ſuo eſſe conſeruet, an non?

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA IN PARTEM negatiuam.

D CONſeruare rem in ſuo eſſe, vt hoc loco à nobis accipitur, eſt continuare actionem, qua eſſe rei tribuitur; ſiue eſſe præhabitum etiam nunc conferre: quod in 8. huius operis libro accuratiùs explicabitur. Quærimus igitur, an res creatæ ita a Deo pendeant, vt ſecluſa eius conſeruatrice actione nullatenus poſſint conſiſtere. Nonnulli, quos refert confutatque D. Auguſtinus, lib. 5. de Geneſi ad literam c. 10. E arbitrati ſunt, Deum tantummodò fabricaſſe mundum, nihilque iam circa ipſum moliri; ſed effici à mundo omnia, ſicut ille ordinauit & iuſſit. Nec deſunt in eam ſententiam argumenta. *1. Argum.* Primùm; quia ſi opera creati artificis, vt domus aut pictura, poſt abſolutionem ſine artifice cohærent, nec illius opem depoſcunt; multò magis poterit Deus, cuius eſt infinita virtus, efficere, vt creaturæ, quæ ſunt opera quædam diuinæ artis, ceſſante F ipſius conſeruatione, permaneant.

Conſeruatio quo pacto ſumatur hoc loco.

2. Argum. Deinde: Quædam res ſunt, quæ non poſſunt non eſſe. atqui ſaltem hæ non egent conſeruatione: non igitur creaturæ omnes à Deo conſeruantur. Maior probatur: quia quod per ſe ineſt alicui, ſemper ei conuenit, nec oppoſitum conuenire poteſt; vt ſi binario competat per ſe eſſe parem, impoſſibile eſt eſſe imparem: at quibuſdam formis per ſe competit eſſe; nimirum ijs, quæ dicuntur per ſe ſubſiſtentes, vt angeli: ergo hæ ſaltem ita neceſſariò ſunt, vt non poſſint non eſſe.

Rurſus.

3. Argum. Rurſus: Ideò fortaſſe creaturæ videntur tali beneficio egere, quia ex ſe tendunt in non eſſe: ſed non tendunt: ergo. &c. Probatur aſſumptio: Tendere in non eſſe eſt contra rei naturam; cùm vnicuique inſitum ſit perpetuitatis deſiderium: igitur nulla creatura ex ſe tendit in non eſſe; proindeque non interibit, niſi aliunde in interitum compellatur: atqui multa ſunt ita firma & ſtabilia, vt nequeant aliunde in interitum compelli; veluti materia prima, anima rationalis aliæque res corruptionis expertes: ergo quæ huiuſmodi ſunt, conſeruationis beneficium non requirunt.

4. Argum. Præterea: Vel Deus conſeruat calorem in aqua, eademmet actione, qua ipſum vnà cum igni produxit, vel diuerſa. Non eadem; cùm prior actio re ipſa vna eademque fuerit cùm actione ignis, quæ iam euanuit: non diuerſa; ſiquidem vtraque in eundem terminum fertur, videlicet in calorem. Non ergo eiuſmodi actio datur, atque adeò nec conſeruatio, cùm Deus per ſe non niſi agendo conſeruare res poſſit.

5. Argum. Poſtremò: Deus continet in ſuo eſſe materiam, & omnes formas, excepta rationali, interuentu mutuæ earum cauſſalitatis. & compoſitum per partes, è quibus coaleſcit; & omnia corpora corruptibilia ope ſuorum accidentium & proprietatum: ergo ſaltem non omnia immediatè conſeruat.

ARTICVLVS II.

ASTRVITVR AFFIRMAtiua pars quæſtionis.

Concluſio. SIt tamen concluſio omnino certa: Deum creaturas omnes in ſuo eſſe continere, ita vt citra ipſius opem nec momento poſſint conſiſtere. Hæc concluſio eſt Patrum omnium firmata conſenſu, eliciturq; è Sacris literis, vt inferiùs patebit: eandemque tuentur Scholaſticæ Theologiæ profeſſores, partim in 1 ſentent. d. 37. partim in 2 d. 1. & 37. & D. Thomas 1 par. q 8. art. 1. & qu. 104 art. 1. & 3. contra gentes 3 c 65. Alenſis 1. par. ſummæ qu 10. membro 2 & 3 Henricus Gand. quodlib. 7. quæſt. 3. Vdalricus lib. 2. ſuæ ſummæ.

1. Ratio. *De hac re Magiſter in 1. d. 32 & 2. ly Doctor. ibid.* Probatur verò in hunc modum: Deus dicitur eſſe vbiq. per potentiam, præſentiam, & eſſentiam; ob id potiſſimum, quia ſibi omnia ſubdit, quia vniuerſa intuetur, quia per omnia commeat, & ſingulorum eſſentijs intimè beneficéque illabitur: ſed hic illapſus potiſſimùm cõſiſtit in conſeruando eſſe, quod rebus omnibus profundiùs ineſt, & fundamentum aliarum affectionum, quæ rebus creatis adueniunt: ſemper igitur Deus ſuſtentat res in ſuo eſſe.

2. Ratio. Secundo: Sicut opus artis humanæ ſupponit naturam; ita opus naturæ diuinam artem: materia namq; arte factorum eſt à natura; naturalium verò à Deo per creationem: ſed arte facta ſuffulciuntur in ſuo beneficio naturalium; domus enim ſoliditate lapidum, firmitate lignorum, coagmentatione calcis, diuturnitatem obtinet: ergo & naturalia virtute Dei in ſuo conſeruabuntur.

3. Ratio. *Lege Greg. in 2. d 35. q. 1. art. 3.* Tertiò. Si res creatæ abſq; influxu Dei conſiſterent, ſequeretur poſſe aliquid repugnante Dei voluntate manere: hoc autem concedere nefas eſt, cùm de diuina potentia & dignitate palàm detrahat: ergo, &c. Maior propoſitio ex eo oſtenditur; quia nulla apparet ratio, qua Deus, ſi velit, poſſit angelum in nihilum redigere, quàm ſubtrahendo influxum, quo ei eſſe tribuit, ac ſine quo nec punctum temporis manere queat: quare ſi angelus abſque eiuſmodi influxu exiſtat, etiam Deo nolente permanebit.

4. Ratio. Quartò: Magis dependent creaturæ à Deo, quàm lumen a corpore luminoſo; cùm prima cauſſa (vt eſt in lib. de cauſſis, propoſitione prima) plus inſeparabiliuſque influat in effecta, quam cauſſæ ſecundæ: ſed lux, niſi conſeruetur à luminoſo, illico interit: ergo & creaturæ ceſſante Dei concurſu in nihilum recident. Quare rectè D. Bonauentura in 1. d. 37. in primo principali, quæſt. 1. comparauit eſſe creaturarum in ordine ad primam cauſam, cum figura impreſſa in aquam à ſigillo; & cum pondere, quod in aëre manu tenetur: vt enim ſublato ſigillo confeſtim figura in aqua euaneſcit, & amota manu pondus ruit; ita ſi vel momento conſeruantis Dei concurſus abeſſet à rebus creatis, confeſtim omnes ad nihilum abirent.

Sacræ Paginæ teſtimonia. Iam diuina Sacræ Paginæ auctoritas eandem concluſionem multis locis planè confirmat. In epiſtola ad Roman. cap. 11. Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Ad Hebr. cap. 1. Portans omnia verbo virtutis ſuæ. Act. 17. Non longè eſt ab vnoquoque noſtrum: in ipſo enim viuimus, mouemur, & ſumus. Sapientiæ 7. Omnibus mobilibus mobilior eſt Sapientia: attingit autem vbiq; propter ſuam munditiam. Et cap. 11 Quomodo autem poſſet aliquid permanere, niſi tu voluiſſes, aut quomodo quod a te vocatum non eſſet, conſeruaretur?

Patrum dicta. His concinunt Patrum dicta. Ac primùm D. Dionyſij 10. de diuinis nominibus; vbi ait, Deum eſſe omnipotentem ſedem, omnia tenentem, id eſt, conſeruantem, ne in nihilum ruant. Item D. Auguſtini, qui tùm alijs locis, tùm 4 ſuper Geneſ. ad literam capite 12. hac de re luculentè diſſerit: Creatoris, inquit, potentia, & omnipotentis, atque omnia tenentis virtus, cauſa ſubſiſtendi eſt omni creaturæ, quæ virtus ab eis, quæ creata ſunt, regendis, ſi aliquando ceſſaret, ſimul & illorum ceſſaret ſpecies, omniſque natura concideret. Neque enim ſicut cùm ſtructuram ædium fabricauerit quis, abſcedit, atque

illo ceſſante atque abſcedente ſtat opus eius; ita mundus vel ictu oculi ſtare poterit, ſi ei Deus regimen ſui ſubtraxerit. Eodem pertinet illud D. Gregorij, homilia 17. in Ezechielem: Sic eſt intus, vt extrà ſit; ſic circundat, vt penetret; ſic præſidet, vt portet; ſic portat, vt præſideat. Et illud D. Anſelmi in Monolog. cap.12. Neceſſe eſt, vt ſicut nihil factum eſt niſi per creatricem præſentem eſſentiam, ita nihil vigeat niſi per eiuſdem ſeruatricem potentiam. Idem aſſerit D. Damaſcenus, in dialogo aduerſus Manichæos. D. Gregorius Nazianzenus, oratione 2. de Theologia. Philo Iudæus in lib. de confuſione linguarum, & in lib. de congreſſu quærendæ eruditionis gratia.

Ethnici.

Neque huius aſſertionis veritas Ethnicos Philoſophos latuit, vt auctor libri de mundo ad Alexandrum diſertè docet. Vetus, inquit, ſermo eſt, à maioribuſq; proditus inter omnes homines, vniuerſa tùm ex Deo, tùm per Deum conſtituta fuiſſe atque coagmentata, nullamque naturam ſatis inſtructam ad ſalutem eſſe poſſe, quæ citra Dei præſidium ſuæ ipſa demum tutelæ permiſſa ſit. Idem docuit Triſmegiſtus, tum alibi, tum in Aſclepio, aiens, mentem, id eſt, Deum, ſe ipſa ſtare conſeruatricem rerum omnium, in eaque vniuerſa viuere & ſubſiſtere. Item, Scriptor operis de ſecretiori ſapientia ſecundum Aegyptios, lib.12. cap.19. hiſce verbis: Sicut centrum circuli in ſe ipſo eſt, lineæ autem ab eo ductæ ad ambitum, ipſeque ambitus cum punctis, in eodem centro exiſtunt: ſic quoque naturæ omnes in agente primo conſiſtunt, & ab eo conſeruantur, ab eoq; pendent, id appetunt, ad idq; reuocantur. Deniq; idem ſentit Plato in Timæo, eiuſq; ſectatores, Plotinus, Iamblichus, Proclus, item Seneca in libro de conſolatione fratris; vbi definit Deum rationem incorpoream, cauſſarum cauſſam, cuſtodientem & regentem omnia. & alij, quorum meminit Iuſtinus Philoſophus & martyr, in ſua parænesi ad gentes: & Eugubinus lib.1. de perenni Philoſophia à cap 28.

2. Concluſio.

Secunda concluſio: Licet Deus res omnes conſeruet immediatè, id eſt, ſuamet actione eas attingendo; quaſdam tamen per ſe duntaxat, alias concurrentibus etiam cauſſis ſecundis, in ſuo eſſe tuetur. Pro explicatione huiuſce concluſionis ſciendum eſt, dupliciter cauſſas dici conſeruare effecta, nimirum vel immediatè & per propriam actionem; quo pacto luminoſum cõſeruat lumen quod producit: vel mediatè, quia tantummodò per virtutem à ſe impreſſam, & in effectis relictam ea ſuſtentat; ſicque conſeruatur ignis ab ſuo progenitore, à quo calorem, ſiccitatem, aliaſque eiuſmodi affectiones, quibus conſiſtit, in ortu accepit.

Explicatio.

Probatur prima pars concl.

Hoc poſito aſſeruimus in prima concluſionis parte, Deum creaturas omnes immediatè

A conſeruare; quia licet rebus à ſui ortus primordio ea contulerit, quæ ipſarum incolumitas requirebat, eaſdem nihilominùs per ſe intimoq; illapſu conſeruat in ſuo eſſe. Quod ex eo ſane concluditur, quia, verbi gratia, ſuperſtite calore, cæteriſque eiuſmodi ignem conſeruantibus, & eorum concurſu non impedito, poteſt Deus ignem ipſum in nihilum deducere; quod non alia ratione præſtabit, quàm ſubtrahendo propriam ſuam actionem,
B qua ei eſſe tribuit. Similiterque poteſt conſeruato igni calorem in nihilum redigere, continuando ſuæ actionis influxum erga ignem, denegando aduerſus calorem. Quare præter concurſum, quo Deus cum cauſis ſecundis ad earum conſeruationem influit, alio etiam ſibi peculiari, quamlibet rem in ſuo eſſe detinet & ſuſtentat, ſi res, ceſſante actione ſuæ cauſſæ ſecundæ, adhuc maneat.

Probatur 2. pars concl.

Secunda pars concluſionis inde patet: quia
C multa ſunt, quæ nullam in natura creata cauſſam habent, cuius ope fulciantur in ſuo eſſe, ſed à Deo tantùm pendent, vt Angeli: alia verò habent, vt conſtat ex vltimo ſuperioris articuli argumento. Quæ igitur in priori ceoſentur genere, ea tantummodo à Deo immediatè conſeruantur: quę in poſteriori, tum à Deo, tum ab alijs etiam cauſis.

D

ARTICVLVS III.

ARGVMENTIS, QVAE PRO negatiua parte adducta ſunt, nihil confici.

Sol. 1. arg.

ARgumenta initio quæſtionis propoſita, nihil contra ea, quæ aſſeruimus, concludunt. Ad primum reſpondendum eſt: Creaturas, vt ex dictis patet, multo magis à Deo
E pendere, quàm arte facta à creato artifice. Quare nihil mirum, ſi hæc, vbi ſemel abſoluta fuerunt, ſine artifice conſiſtant; creaturæ autem nec per Dei potentiam ſine diuina ope vel momento eſſe valeant. Neque hoc diuinæ potentiæ & dignitati derogat, quin eam potiùs commeodat, à qua, vt à perenni fonte ipſius eſſe, tanta neceſſitate vniuerſa pendeant; ſimulque ipſarum creaturarum imbecillitatem & inopiam teſtatur, quæ niſi
F à prima cauſſa perenniter eſſe hauriant, in nihilum decident.

Creaturæ nec per Dei potentiam abſque ope diuina eſſe valent.

Sol. 2.

Ad ſecundum: res quaſdam, vbi ſemel productæ fuere, non poſſe non eſſe, ſi creatæ naturæ vires ſpectentur; quia ſcilicet à nulla creatura deſtrui queunt: nullam tamen dari, quæ ad diuinam potentiam collata, non poſſit deſinere eſſe: ſiue enim formæ per ſe ſubſiſtentes ſint, ſiue non ſint, nullum eſſe obtinent, niſi diuini influxus beneficio, quo ſubtracto mox euaneſcent.

Sol. 3.

Ad tertium: tendere in non eſſe, id eſt, habere

beie ingenitam propenſionem vt non ſint, A eſſe contra naturam creaturarum; cùm omnes ad oppoſitum inclinentur, habeantque (vt in argumento rectè aſſumitur) inſitum deſiderium, ſeſe, quoad fieri poſſit, perpetuandi: tendere verò in non eſſe, id eſt, non ſibi ſufficere; ſed egere auxilio Dei ſuſtentantis, vt ſint: id non eſſe contra earũ naturam, ſed eam potiùs conſequi, & comitari; licet hoc peculiare habeant res corruptioni obnoxiæ, quòd ab alijs etiam in interitum vocentur. B

Quo ſenſu dicãtur creaturæ tendere in nõ eſſe.

Solut. 4. Ad quartum reſpondemus; eodem inſtanti, quo ignis deſinit aquam calefacere, ceſſare totam illam actionem, quæ à Deo & ab igni oriebatur. Nam cùm tota ab ijs cauſſis coniunctim dependeat, ceſſante alterius influxu, oportet eam euaneſcere. Itaque actio, qua Deus calorem in aqua conſeruat, eſt alia noua actio, non ſucceſſiua, vt antea; ſed fixa, vtpote in qua nec generatio noui caloris, nec intercurrentium partium fluxus inueniatur. Vnde etiam conſtat, hanc actionẽ non poſſe candem eſſe cum priori. Non enim ſtabilis & ſucceſſiua actio in vnum conuenire queunt. Imò nec per diutnam potentiam ambę inter ſe continuari poterunt; quia actio permanens, totaque ſimul exiſtens, & actio ſucceſſiua, ſunt diſtinctæ ſpecie, ac proinde in vnum continuum copulari non poſſunt.

Poterit tamẽ Deus ſe ſolo concurſum ignis calefacientis, maiorem concurſum adhibendo, ſupplere; atque ita eandem calefactionem longiùs protendere & continuare: quia dependentia huius ſingularis calefactionis ab hoc ſingulari igni, non eſſentialis eſt, ſed phyſica duntaxat. Verùm hoc nihil ad propoſitã difficultatem, quæ tota erat de actione conſeruatrici caloris iam producti.

De hac motuum & actionum cũ ſuis terminis identitate lib. 3. huius operis.

Igitur ad argumentum danda eſt poſterior pars antecedentis, & ad eius impugnationem dicendum, actionem, qua Deus calorem in aqua conſeruat, diuerſam eſſe ab ea, qua pariter cum igni eundem calorem produxit: poſſe tamen aliquo modo vocari eandem, ratione termini, in quo conueniũt; ſicut enim in eundem numero calorem feruntur, ita eandem realitatem, non tamen eandem formalem rationem obtinent.

Porrò autem, cur quædam qualitates ita ſe habeant, vt ceſſante actione agentis naturalis, eodem momento pereant, ſicuti lux; aliæ etiam in alieno ſubiecto aliquandiu perſeuerent: tradit S. Thomas 1. part quæſt. 104. articulo primo, ediſſeritque Caietanus ad eundem locum.

Solut. 5. Ad quintum, patet ex dictis quid reſpondendum ſit: licet enim Deus quædam entia concurrentibus etiam cauſſis ſecundis conſeruet, nihilominus vniuerſa per ſuam actionem attingendo ſuſtentat.

QVÆSTIO XI.

VTRVM CAVSSAE SECVNDAE reuera aliquid agant, an non?

ARTICVLVS I.

QVI AD NEGATIVAM PARtem deflexerint, & quibus argumentis.

VErè illud à quopiam dictum fuit, nihil tam ridiculum & abſurdum eſſe, quin aliquem Philoſophorum auctorem & defenſorem aliquando habuerit. Ecce enim in propoſita quæſtione non defuerunt, qui aſſeuerarint, res alias infra Deum nihil prorſus moliri, nullámve actionem adminiſtrare; ſed ad earum præſentiam effecta omnia, quæ ab eis oriri videntur, à Deo effici. Quod commemorat præter C alios Albertus Mag. hoc in lib. tract. 2. cap. 3. D. Thomas 1. part. quæſt 105. artic 5. & 3. contra Gentes, cap. 69. Auerroes lib. 9. Metaphyſ. com. 7. & lib. 12. com. 18. Quin verò hanc ſententiam iampridem è ſcholis eiectam & ſepultam, ab inferis reuocare ac tueri velle, aut certè ad eam inclinare videntur, Aliacenſis in 4. Sent. diſt 1. quæſt. 1. & Gabriel diſt. 2. q. 1. & 3.

A Tullio 2. lib. de Diuinatione.

Opinio exiſtimãtium res creatas nihil agere.

Ac quòd iſtiuſmodi aſſertio à veritate non abhorreat, hunc in modum videtur oſtendi. D Deo conuenit perfectiſſimus agendi modus: ſed perfectius eſt edere effectum ſe ſolo, quàm adminiculo alterius; illud enim teſtatur independentem virtutem cauſſæ agentis, hoc verò inopiam & imbecillitatem: igitur Deus nihil aliarum cauſarũ interuẽtu efficit, proindeque cauſæ ſecundæ nihil reuera agunt. Secundò idem ſtabilitur Sacræ paginæ teſtimonijs, in primis illo ex cap. 12. epiſt 1. ad Corint. Qui operatur omnia in omnibus: tum illo ex E 2. ad Corinth. 3. Non quod ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis.

Argumenta quibus videtur comprobari.

Alteram huic cognatam opinionem ſecutus eſt Auicebron Maurorum Princeps, in tractatu de Materia & forma, quem librum Fontis vitæ appellauit, quòd in eo, quaſi in aliquo fonte, ſcientiæ vitam contineri exiſtimaret. Hic, alijque ex Arabum diſciplina Philoſophi, arbitrati ſunt, nullam penitus a corporibus oriri actionem; ſed à ſubſtantia quadam materię expertę, per omnia corpora com F meante. Suſpicatur autem D. Thomas 1. part. quæſt 115. artic. 1. hoc placitum ex Academia fluxiſſe; quia Platonis decretum fuit, materialium rerum formas à ſubſtantijs ſeparatis, quas ideas vocabat, deriuari, & in materiæ ſinum transfundi.

2. Opinio.

Quòd verò corpora nõ agendi, ſed patiendi tantùm vim habeant, non aliunde, quam ex ipſa corporeæ molis, quam circumferunt, imperfectione, inertia, & craſſitudine oſtendere nitebãtur. Conſtat enim in primis, quan-

Eius fundamentum.

A titatem rem eſſe infinitæ natæ, nec magis a ctuoſam quam materiam: præterea eius cauſa ſubſtantias corporeas ſitu ac loco diſtingui, nec ſeſe pernicaie poſſe, vt intimo illapſu, qui ad agendum neceſſarius videtur, inter ſe iungantur. Quapropter ſtatuebant, neceſſariò quærendam eſſe altam cauſam, à materia & quantitate abſolutam, quæ naturalium rerum actiones virtutis ſuæ præſtantia exequatur.

ARTICVLVS II.

ERRARE EOS, QVI CAVSIS ſecundis actiones adimunt.

Reſutatio ſuperiorum dogmatum.

Refellitur etiam hæc opinio à Durando in 2. diſt. 1. quæſt. 5.

† Vt in Top. lib. 1. cap. 9.

VTriuſque tamen ſententiæ dogma perabſurdum eſt, & Philoſopho indignum, ac meritò ſtultitiæ nomine coarguitur à S. Thoma in 2. diſt. 1. quæſt. 1 artic. 4. & ab Auerroe 9. Metaphy. comm. 7. eius auctores debile cerebrum habuiſſe dicũtur: at † Ariſtoteles, more C ſuo, eos ſenſu, vel pœna indigere pronunciaſſet: aut enim ea, quæ ſenſibus obuia & conſpicua ſunt, non perceperunt, atque ita egebant ſenſu; aut cum perciperent, negabant, ideóque ad confitendam veritatem ſupplicio compellendi erant.

Negant ſenſibus conſpicua.

Negat planè hæc poſitio, ea quæ ſenſui patent, cùm negent Solem illuminare, ignem calefacere, cæteraque id genus. Nec ſatisfacient, ſi reſpondeant, non ſe huiuſmodi actio D nes diffiteri; ſed aliam earum cauſſam aſſignare. Nam cùm ſenſuum iudicio & æſtimatione Sol ipſe lucem mittat, & ignis vrat; profectò ſenſum negare conuincuntur, qui abſque veriſimili argumento inficiantur, eas functiones ipſarum met rerum eſſe, in quibus deprehenduntur.

Negant communia pronunciata.

Præterea, quia ſi Sol non verè illuminat, & aqua refrigerat, ſequitur contra communem E vſum loquendi hominum q. iudicium, nõ eſſe vera ea pronunciata, quibus id efferimus. Nec enim, vt illa vera ſint, ſat eſt Deum Sole præſente lucem fundere, vel ad aquæ præſentiam producere frigiditatem. Nam cùm Deus præſente aqua poſſit etiam calorem gignere, non minùs aqua, quam ignis, diceretur ſuopte ingenio calefacere. Imò & verè quis diceret, procreatum Angelum à lapide, ſi Deus ad illius præſentiam procreaſſet Angelum.

Adimunt rebus finẽ, cuius gratia exiſtunt.

Item, vt D. Thomas 3. contra Gentes, cap. F 69 diſputat, cùm vnumquodque (teſte Ariſtotele 1. Ethic. cap. 7 & 2. de Cœlo, cap 3. tex. 17.) ſuæ operationis gratia ſit; vtique ſi res aliæ infra Deum, aut infra illam immaterialem ſubſtantiam Auicebronis, nihil agerent, fruſtra eſſent in mundi vniuerſitate, perperamque eis naturæ auctor tantam potentiarum varietatem, tot organorum apparatum & diſtinctionem attribuiſſet; cùm tamen ad rationem ſapientiæ pertineat, vt nihil fruſtra ſit in operibus Sapientis.

Tolluñt è medio naturalem ſcientiã.

A Præterea, cùm rerum naturalium facultates & eſſentiæ, non niſi effectis & actionibus innoteſcant, omnis earum facultas & quidditas occulto naturæ receſſu nobis abſconderetur, nec eſſet ipſarum vlla ſcientia.

Derogant diuinæ bonitati.

Adde, quòd exuberantem naturæ diuinæ bonitatem decebat, vt rebus creatis ſui ſimilitudinem, non quoad eſſe tantùm, ſed quoad operationem etiam impertiret: eratque id ipſarum rerum dignitati maximè congruens; B tum vt, quę interitui obnoxiæ ſunt, ad ſe tuendas & conſeruandas pro ſe agerent, & quæ occaſum neſciunt, cæteris proficerent: tum vt omnes partim agendo, partim patiendo, quodam quaſi vinculo colligatæ eſſent; atque ita vnitatis ordinem ſeruarent, in quo, teſte Ariſtotele lib. 12 Metaph. cap. 10. text. 52. vniuerſi bonum & perfectio magna ex parte conſiſtit.

Errãt in morali Philoſophia & fidei diſciplina.

Ad hæc, iſtiuſmodi poſitio non ſolùm in C Naturali, ſed in Morali Philoſophia, atque etiam in Diſciplina Fidei, pernicioſi erroris labem continet. Nam cùm id, quod tantùm recipit, non verò elicit actiones, haudquaquam liberè agat; fit proinde, vt omnis arbitrij noſtri libertas, atque adeò omnis ratio virtutis & vitij, meriti & demeriti, funditùs tollatur; imò vt Deus auctor peccati ſit, ſi ab eo ſolùm tum rectæ, tum vitioſæ quoque actiones proficiſcantur. Quo nihil abſurdius, & à pietate veri D tateque alienius.

Refelluntur Sacræ paginæ teſtimonijs.

Poſtremò, eundem errorem diuinarum Literarum teſtimonia conuincunt. In primis illud ex cap. 1 Geneſ. Germinet terra herbam virentem, & facientem ſemen, & lignum pomiferum, facientem fructum: & illud apud Lucam 21 Videte ficulneam, & omnes arbores, cùm producunt ex ſe fructum: & apud Marcum cap. 4. Vltrò terra fructificat, primũ herbam, deinde ſpicam. Quæ verba ipſis re E bus creatis perſpicuè actiones tribuunt. Id

Et Patrum.

quod etiam Patres multis in locis teſtantur & docent. Lege D. Auguſtinum 7. de Ciuitate Dei, cap. 30. D. Damaſcenum 3. Fidei orthodoxæ, capite 15. D. Anſelmum libro de Concordia præſcientiæ, & liberi arbitrij. D. Baſilium homil. 9. Hexameron, vbi naturam comparat ſphæræ, ſeu globo, manu dimiſſo in decliuem locum: quod, vt hic per ſe fluit, donec in planiciem euadat, ſic natura diuino excitata imperio, generationum & corruptio F num circuitus proprio motu ad finem vſque mundi adminiſtrat.

ARTICVLVS III.

SOLVTIO ARGVMENTORVM, quæ in aduerſam partem adducta ſunt.

ARgumenta verò primi articuli facilè ſoluuntur. Ad primum reſpondetur: Con-

traire

uenire Deo perfectiſſimum agendi modum; A
ſed hucnon in eo conſiſtere, vt Deus non admittat conſortium aliarum cauſarum efficientium: cùm eas non admittat, quòd ab illis dependeat, vel quòd abſq; earum ope ſe ſolo eadem effecta producete non poſſit; ſed vt ipſis eam dignitatem impertiat: quæ agendi ratio nullum arguit potentiæ defectum, aut imbecillitatem. Itaque conceſſa maiori propoſitione, explicari debet minor: Si enim contendat, abſolutè ac ſimpliciter maioris eſſe perfectionis, edere effectum ſe ſolo; negāda eſt, ob cauſam proximè adductam: ſi autem velit, maiorem perfectionem argui, quòd agens operetur ſe ſolo, quàm ſimul cum alio, cuius ope & adminiculo egeat; concedenda eſt: ſed hic agendi modus in Deum non cadit. B

Quod ad Sacræ paginæ loca ſpectat, nō inficiatur D. Paulus, cauſas ſecundas ſuam habere efficientiam; ſed docet, eas abſque diuino concurſu & auxilio nihil valere. Præterea loquitur inibi de ſolis Gratiæ operibus, quæ peculiari ratione ad Deum, vt ad principem cauſam referri debent. C

Ratio autem pro Auicenbronis ſententia nullam habet difficultatem. Vera ſunt ea, quæ de quantitate obijcit, imperfectam eſſe, inertem, nullius actiuitatis. At non à quantitate, ſed aliunde habent corpora agendi vim; nimirum à ſuis formis, tam ſubſtantialibus, quàm accidentarijs. Nec earum efficientiam D inhibet quantitas, quin potius eam pro ſua portione adiuuat; ſiquidem ignis, quò maior, poſita æquali caloris intenſione, longiùs calefacit; & gleba terræ, quò vaſtior, pari ſingularum partium grauitatis intenſione, celeriùs deſcendit. Eſt etiam quantitas non mediocri adiumento, dum materiam ad formarum ſubſtantialium introductionem præparat, dum materialia accidentia ſuſtinet, dum eius interuentu fit mutuus agentis & patientis contactus; quæ vna eſt è conditionibus ad corpoream actionem requiſitis. Nam ille agentis illapſus, quo patientis ſubſtantia penetretur, fictitius eſt, minimeque phyſicis cauſſis ad agendum neceſſarius. ſat enim eſt, corpus eſſe attiguum ei, in quod proximè & immediatè agit. Nec audiendi ſunt Democritici, inanium & inſectilium partium inuentores, qui opinati ſunt, non poſſe inter duo corpora actionem eſſe, niſi ab agente exiliant atomi, id eſt, minutiſſima corpuſcula ſectionis expertia, ſeq; in rei patientis vacuitatem inſinuent. Quod placitum confutat Ariſtoteles, primo de Ortu & interitu, capite octauo, textu 57. quia ita ſe res haberet, non poſſet corpus ſe toto pati: ſiquidem (eſto vacuum daretur, quod tamen nō datur) totum corpus, etiam eorum confeſſione, haudquaquam inane eſt. Deinde, quia oportet vim & quantitatem corporis agentis, ſemper langueſcere, & diminui atomorum effluxu; quod experientiæ aduerſa- E F

Hac de re D. Thom. 3. cō tra Gentes, cap. 69.

tur. Lege contra hanc ſententiam diſſerentem D. Thomam 1. part. quæſt. 115. art. 1.

QVÆSTIO XII.

VTRVM DEVS CVM CAVSSIS ſecundis ad quamlibet earum actionem eliciendam actu concurrat?

ARTICVLVS I.

NEGATIVAE PARTIS ASSERtores, eorumq; argumenta.

DVrandus in 2. diſt. 1. quæſt. 5. & diſt. 37. q. 1. aliiq; nonnulli (quos referunt Henr. Gandauenſis quodlib. 14. quæſt. 1. M. Albertus in 1. diſt. 37. art. 1. Vdalricus in ſua Summa, lib. 2.) in eam venère ſententiam, vt dixerint, ſolùm cauſſas ſecundas per ſe effecta ſua producere, neq; aliter cum ipſis Deum ad ea concurrere, quam illud eſſe, & agendi vim, quam eis initio præſtiterat, conſeruando: videturque id hiſce argumentis comprobari.

Cauſſa prima (vt eſt commune Philoſophantium proloquium) operatur medijs cauſſis ſecundis: ergo non quamlibet earum actionem vnà cum ipſis immediatè efficit. Probatur conſecutio; quia agere immediatè, eſt agere ſine medio. quare repugnat Deum agere medijs cauſſis ſecundis, & earum actiones immediatè attingere. *1. Argum.*

Secundo: Potuit Deus rebus à ſe creatis tribuere, vt ſine ipſius concurſu agerent, cùm id nullam inuoluat contradictionem; imò cùm ſupra naturæ facultatem nō ſit, vt vnaquæque res ſuum effectum ſe ſola edat; ſol aurum, leonem leo, cæteraque ſimiliter: igitur credibile eſt, Deum hanc eis facultatem atque honorem impertijſſe. Neque obſtat, quòd Deus in diuinis Literis, vt Eſaiæ 26. dicitur omnia opera noſtra in nobis operari: ſolet enim interdum vni rei alterius actio attribui; vt cauſſæ, quæ effectum produxit, operatio ipſius effectus, propterea quòd illa huic formam rationemque agendi contulerit. *2. Argum.*

Tertiò: Si Deus ad quamlibet rei creatæ operationem ſimul etiam agendo concurreret, vel eſſet vna eademque Dei & creaturæ actio, vel diuerſa: horum neutrum dici poteſt: ergo neque illud. Probatur aſſumptio. Ac primum, quòd non ſit eadem actio: Nam ordo agentium reſpondet ordini finium: quapropter vt eiuſdem actionis non poſſunt eſſe duo fines proximi & perfecti; ita nec duæ efficientes cauſæ, niſi cùm ambæ partiatim concurrunt, & vtraq; alterius ſupplet defectum, veluti cùm duo homines idem pondus ferunt: vel cùm agentibus eadem numero virtus competit, vt tribus perſonis diuinis eadem ſingulatis *3. Argum.*

facultas ad creandum, à quibus proinde vna A eademque creandi actio exoriatur: quod tamē in re propoſita locum nō habet, cùm in Deum neque indigentia, aut defectus vllus poſſit cadere, nec illi & rebus creatis eadem numero virtus conueniat.

Vnam eandemque eſſe Dei & creaturæ actionem.

At quòd operatio Dei & creaturæ non ſint actiones diuerſæ, probatur: tū quia actio capit diſtinctionem à termino, proindeq; vbi vnus & idem fuerit terminus, vna tantùm erit actio; tum quia vel actio diuina priùs attingit B effectum, quàm actio cauſæ ſecundæ, vel ſimul. Si priùs, aut ergo producit totum effectum priuſquam cauſſa ſecunda, aut partem: ſi totum, ergo cauſſa ſecunda nihil agit: ſi partē, igitur partem aliam producit cauſſa ſecunda, non concurrente Deo; quod eſſe non poteſt, ſi nihil ſit à cauſſa ſecunda, quod non etiam immediatè à Deo efficiatur. Si verò actio Dei cum actione cauſſæ ſecundæ ſimul attingit effectum, vtique altera eiuſmodi actionum C ſuperuacanea erit, cùm vna tantùm ſatis ſit. Quare dum cauſſa ſecunda operatur, præter ſimplicem eius operationem; nulla Dei actio admittenda eſt.

4. Argum.

Quartò: Si cauſſæ ſecundæ non agerent, niſi actu concurrente prima, ſequeretur, primam cauſſam operari per ſecundas, vt per inferiores ſibiq; ſubiectas, atque ita cauſſas ſecundas eſſe inſtrumenta primæ cauſſæ. At id vera non eſſe, bifariam oſtenditur; quia inſtrumenta nō D ſolent eſſe ſecundùm ſpeciem ſimilia effectis, vt aſciæ ſtatua, aut characteres calamo: ſecundarum verò rerum effecta frequenter cauſſas ſuas ſpecifica ſimilitudine referunt, vt hominem homo, ignis ignem. Deinde, quia inſtrumenta ſeparata, vt actiones ſuas edant, priùs à cauſſa principali accipiunt præuium quendam influxum, ab ipſarum operatione diſtinctum: verbi gratia, arcus antequam ſagittam vibret, impulſum à iaculatore recipit, qui ab E actu ipſo vibrandi ſagittam realiter differat: at cauſſæ ſecundæ, præſertim naturales, vt phyſicas actiones adminiſtrent, nullum eiuſmodi influxum accipere tunc videntur; nec enim aut quidnam ille ſit, aut quorſum detur, aſſignari poteſt.

ARTICVLVS II.

VERAE SENTENTIAE explicatio. F

Concluſio.

ASſerendum tamen eſt; Deum cum cauſſis ſecundis ad quamlibet earum actionem eliciendam actu concurrere. Quæ aſſertio non ſolùm Philoſophiæ principijs, ſed diuinarum etiam Literarum doctrinæ ita conſentanea eſt, vt oppoſitū, aut minimè tutum, aut erroneum ſit. Eam igitur communi aſſenſu tradunt ſcholaſticæ theologiæ profeſſores: D. Thom. 1. par.

Eius aſſertores.

quæſt 105. artic. 5 D Bonauentura in 1. diſt. 45. quæſt. 2. & in 2. diſt. 37. q 1. Gregorius Arim. in 2. diſt. 35. quæſt. 1. artic. 1. Albertus Magnus in diſt. 35. art. 7. Alenſis 1. part. quæſt. 9. memb. 2. Heruęus in tractatu de Aeternitate mundi, q. 1. Capreolus in 4. diſt. 12 quæſt. 1. art. 3. vbi etiam ait, noſtram hanc poſitionem non niſi ab homine Manichæo negari poſſe.

Nec minori cōſenſu nobis adſtipulatur auctoritas Patrum: vt Anſelmi in lib. de Concordia prædeſtinationis & præſcientiæ: Gregorij Mag. lib 6 Moral cap 8. Nyſſeni lib. 8. ſuæ Philoſophiæ: Nazianzeni oratione 2. de Theologia. Auguſtini lib. 3. de Trinit. cap. 3. & lib. 5. de Gen. ad lit. cap 20. vbi ita ſcripſit: Mouet Deus occulta potentia vniuerſam creaturam ſuam, eoq; motu illa verſata dum Angeli iuſſa perficiunt, dum circumeunt ſidera, dum alternant venti, dum abyſſus aquarū lapſibus agitatur, dum vireta pullulant, ſuaq; ſemina euoluunt, dum animantia gignuntur, dum iniqui cuſtos exercere permittuntur, explicat ſecula, quæ illi, cùm primum condita ſunt, tanquam implicita indiderat, quæ tamen in ſuos curſus non explicarentur, ſi ea ille, qui condidit, prouido motu adminiſtrare ceſſaret. Hæc D. Auguſtinus, quo progreſſu, vti vides, à cœleſti globo ad terreſtrē deſcendens, omnes omnium mundi partium actiones concurſu diuino ſubdidit; vt eorum impietatem reijceret, qui tantùm ei ſubijciebant, quæ ſupra huius craſſi concretiq; aeris regionem fiunt; non autem quæ in inferiori mundo, cuius facies perpetuò variatur: aduerſus quos eodem loco, ac proximis capitibus late diſputat.

Idem aſſerit Philo in lib. de Incorruptibilitate mundi: & Triſmeg. ſt. in Cratere.

Impietas quorūdam, quos D. Auguſtinus coarguit.

Porrò autem noſtra concluſio eiſdem fermè rationibus comprobatur, quibus ſuprà oſtendimus, neceſſarium eſſe perennem Dei influxum ad res in ſuo eſſe tuendas: ſed confirmari etiam ampliùs poteſt in hunc modum. In agentibus per ſe & eſſentialiter ſubordinatis (vt 2. Metaph. cap. 2 tex. 5. alijsq; in locis affirmat Ariſtoteles) inferius nō cauſſat, niſi dependenter à ſuperiori, ita vt ſuperius ſimul cō currat ad ipſum cauſſandi actum; imò (ſicuti idem in 8. huius operis, cap. 5. tex. 41. & auctor libri de Cauſſis, propoſ. 1. docent) cauſſa prior plus & efficaciùs mouet, quam poſterior: ſed Deus eſt ſuprema & prima cauſſa, cui eſſentialiter ac per ſe ſubordinari oportet omnia agentia creata. Igitur nullum agēs infra Deum aliquam edere poteſt actionem, quin Deus in eam proximè influat.

Contextus cauſſarū eſſentialiter ſubordinatarum.

Secundò, idem ſuadetur; quia niſi Deus hoc modo concurreret cum cauſſis ſecundis, nequiret earum naturales actiones impedire, niſi obijciendo contraria: quod tamen & diuinæ potentiæ derogat, & aliter factum eſſe innuitur Sapientiæ 11. vbi diuinæ literæ narrant, Babylonicæ fornacis ignem ſuaui Dei diſpoſitione propriæ virtutis oblitum fuiſſe, ne combureret.

Tertiò

A Tertiò: Quia non minùs requiritur ad vnamquamque rem producendam, quàm ad eam tuendam & conſeruandam. Quare ſi effecta cauſarum ſecundarum (vt fuit a nobis ſuperius demonſtratum) ſine influxu Dei ea proximè tuentis, nec momēto conſiſtere queunt certè nec produci ſine eodem influxu potecunt. Ad extremū, idem nos Sacra pagina docet, vt in libro Iob, cap. 10. Manus tuæ fecerunt me, & Plaſmauerunt me totum in circuitu. & in pſalm. 146. Qui producit in montibus fœnum. & Ioan. 1. Omnia per ipſum facta ſunt & Act. 17. In ipſo viuimus, mouemur, & ſumus. Deniq; paſſim diuinæ literæ actiones cauſſarum ſecundarum Deo aſcribunt, vt nimirum intelligamus, eas non ſolùm a Deo vnà cum cauſis ſecundis proficiſci, ſed ad ipſum vt in principem cauſſam eas attingentem eſſe referendas.

Corroboratur cōcluſio teſtim. ſacræ pag.

ARTICVLVS III.

OCCVRRITVR PRIMI articuli argumentis.

Diluamus nunc argumenta, quibus oppoſitum eius cōcluſionis, quam articulo proximo ſtatuimus, probari videbatur.

Sol. 1. Ad primum, conceſſo antecedente neganda eſt conſecutio, & ad eius confirmationem reſpondendum, eatenus dici Deum agere medijs cauſis ſecundis, quatenus vnà cum illis operatur. Quod tamen non impedit, quominùs ipſe & omnibus agentibus intime præſens ſit, & eorum actiones atq; effecta immediatè attingat. Itaq; inficiandū eſt, agere immediatè eſſe idem, abſq; medio iſtiuſmodi, hoc eſt, non adhibendo ad operationis conſortium aliud agens.

Quo ſenſu dicatur Deus agere medijs cauſis ſecundis.

Sol. 2. Ad ſecundum reſpondendū eſt, nulli creaturæ communicari potuiſſe, vt ſine concurſu primæ cauſſæ ageret: quemadmodum nec concedi potuit, vt abſque illa permaneret. Eſſet enim, ac nō eſſe creatura: eſſet, quia ita ponitur: non eſſet, quia res creatæ ex natura ſua, etiam quoad operationem, habēt ordinem eſſentialem dependentiæ à prima cauſſa totius eſſe, cuius participata ſimilitudo ſunt. Atque vt D. Thomas in qu. de potent. quæſt. 3. art. 7. ait, quemadmodum inſtrumento artis, verbi gratia ſecuri nequit, vt abſq; fabri motione perfectè, atque ex ſua met forma artis opera moliatur, ita neq; agenti creato, quod velut inſtrumentū diuinæ artis eſt, donari potuit, vt abſque ſummi artificis influxu actionem ederet. Quòd verò objiciū, effecta cauſſarum ſecundarum non excedere earum vim, fatendum id quidem eſt, modò ponatur concurſus primi agentis. Quod item aiunt, interdum rei, quæ cauſam produxit, effectum cauſæ attribui, ita ſanè res habet: ſed enim Deo non ſolùm ob id aſcribenda ſunt effecta cauſſarum ſecundarum, ſed quia ipſe eorum productionem neceſſariò attingit, ob rationem antè explicatas.

Cur creaturæ abſq; Dei cōcurſu agere non poſſint.

Sol. 3. Ad tertium dicendum; vnam eādemq; eſſe actionem Dei & cauſæ ſecundæ, & ad huius impugnationem reſpondendum: quamuis vna actio nequeat habere plures fines internos perfectos, quia huiuſmodi finis eſt idem cum forma, quæ acquiritur; poſſe tamen habere plures externos totales, etiam non ſubordinatos. Idem namque opus in gratiam duorum amicorum effici poteſt, ita vt non minùs ob alterum tantum, quam propter vtrunq; ſimul fiat (in quo ſimilitudo inter finem & efficiens locum non habet) multò autem notius eſt, poſſe eandem actionem plures habere fines ſubordinatos, quorū ſcilicet vnus ad alterū referatur, vt cùm quis ob pecuniā, vt huius interuentu honores obtineat, literis nauat operam. Atq; ita ex analogia finium neutiquam concluditur. nō poſſe vnam actionem elici a duplici cauſſa principali, & perfecta immediate operāte, ſi vna alteri ſubordinata ſit; quo pacto ſe habent cauſſa prima & ſecunda. Licet enim vtraque in ſuo genere perfectionem habeat; prima quidem ſecundum rationem vniuerſalis concurſus, ſecunda ſimiliter in ſuo gradu & ordine ſecundum rationem concurſus particularis: nihilominus ſecunda primæ ſubijcitur ac ſubordinatur. Quæ ſubiectio efficit, vt ambæ quaſi vnius agentis vim obtineant. Namq;, vt Caietanus 1. p. q. 52. art. 2. rectè ait, eæ dūtaxat cauſſæ partiales cenſentur, quæ in eodem cauſſæ genere, eodemq; ordine ad vnam illius generis cauſſam integrandā confluunt, ita vt neutra pendeat ab altera in agendo; vt cum duo homines lapidem vehunt: hoc autem modo non concurrunt Deus & cauſſæ ſecundæ, vt ex dictis patet.

Dei et cauſſæ ſecundæ eadem actio.

Cauſſa prima & ſecunda in ſuo ordine perfectæ.

Cauſſæ partiales quæ.

Poſſunt tamen Deus & ignis, verbi cauſſa, cùm ad producendum calorem concurrunt, dici ſimul in eodem ſenſu, & integræ & partiales cauſſæ. Integræ, tum ob rationem antè explicatā; tum quia quælibet totum calorem generat. Non enim inter ſe caloris gradus partiuntur, vt illa hos, hæc illos producat: ſed vnaquæq; totum efficit calorem. Partiales, quatenus nec ſecunda ſine prima, nec prima ſine ſecunda, eo præciſè influxu, quē tunc adhibet, eiuſmodi calorem produceret. Licet enim Deus eundem nec calorem, quem ſimul cum igni profert, ſe ſolo poſſit efficere: nō tamen eum efficere valet eo tantum concurſu, quē dum cum igni operatur, exhibere ſolet, ſed alio efficaciori, qui ignis influxū ſuppleat & compenſet: quicquid in cōtrariam partem ſcripſerint quidam e ſchola Nominalium; & Antonius Cordubenſis lib. 1. quæſt. Theologicarum quæſt. 55. dub. 4.

Quo ſenſu Deus & cauſſæ ſecundæ poſſint ſimul dici cauſſæ integræ, & partiales. Cōtra Gregor. in 2. d. 35. q. 1. art. 3.

Pro explicatione quarti argumenti ſciendum eſt; Platonicum dogma fuiſſe, cauſſas

ſecundus propriè ac ſimpliciter cauſſas non eſſe, ſed inſtrumenta primæ cauſſæ duntaxat; vt legere eſt apud D. Damaſcenum in ſua Philoſophia cap. 9. vbi hac in re veteri Academiæ ſuffragatur: item apud Simplicium hoc in lib. ad text. 29. Ficinum, lib. 2. de Immortalitate animorum cap. 11. & Beſſarionem lib. 6. contra Calumniatorem Platonis cap. 2. At Peripatetici cauſſas ſecundas, vt par eſt, abſolutè & propriè cauſas vocant: quia licet à cauſſa B prima dependeant (quod Platonicis, vt eis cauſſarum nomen non abſolutè concederent, perſuaſit) in ſuo tamen genere perfectã cauſſalitatem obtinent.

Dubit. Si quis autem roget, num ſimul & cauſſæ ſimpliciter, & inſtrumenta Dei, non coniunctã, cuiuſmodi eſt calor reſpectu ignis, ſed ſeparata, dici queant? *Reſp.* Reſpondemus, quod iam alibi diximus; poſſe quidem eas appellari aliquo modo inſtrumẽta, quatenus earum C interuentu Deus agit: cæterùm ſi inſtrumentum propriè ſumatur, inſtrumenta non eſſe, vt rationes in argumento adductæ concludunt. *Sol. 4. arg.* Itaq; negandum eſt, vt cauſſæ ſecundæ inſtrumenta primæ dicantur, ſat eſſe, hanc per illas, vt per inferiores, ſibiq; ſubiectas agere. Si cui tamen placuerit, cauſſas ſecundas inſtrumenta primæ abſolutè vocare; is argumẽto cõcedat quod aſſumit, & ad eius impugnationem dicat, eas cõditiones, quæ inibi exprimuntur, nõ in omnibus, ſed in vulgaribus D artium inſtrumentis, & in ijs, quæ particularibus cauſſis obſeruiunt, reperiri. Verùm quia ſecunda huiuſce argumẽti pars difficultatem quandam attingit, de motu cauſſarum ſecundarũ à primo agente; ea de re ſeparatim à nobis quæſtio inſtituetur.

QVAESTIO XIII.

VTRVM-NE DEVS ALIQVA E prænia motione cauſſas ſecundas ad agendum excitet?

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA AFFIRmatiuam partem aſtruere videantur.

F Circa modum, quo Deus cum cauſſis ſecundis ad earum operationes & effecta concurrit, diſcutienda ſe offert celebris opinio D. Thomæ 1. p. q. 105. & in prima ſecundæ q. 109. art. 1. & quæſt. 3. de potentia art. 7. eiuſq; ſectatorum, Capreoli in 2. d. 1. q. 2. Ferrarienſis 3. contr. gent. cap. 70. & aliorum, exiſtimantium omnes cauſſas ſecundas, antequam operentur, accipere à Deo influxum quendam & motum, qui ſit quaſi eſſe intentionale virtutis diuinæ, quo ad promendas actiones excitentur; eo modo, quo artium inſtrumẽta, *Sententia D. Tho. & aliorum.*

A vt dolabra & ſecuris, priuſquam motionem à fabro accipiunt, cum ad opus conficiendum applicantur. Namq; etſi dolabra præacuta ſit, & ad expoliendum lignum idonea, haudquaquam tamen id expoliet, niſi artificis impulſu motuq; cieatur.

Habet autem inprimis hæc ſententia pro ſe commune illud Peripateticæ ſcholæ effatum; quod etiam inculcat D. Auguſtinus 8. de Geneſ. ad lit. capit. 20. & 5. de Ciuit. Dei B capit. 9. ſcilicet, proprium eſſe primi ſupremique motoris, mouere non motum; ſicuti & primi alterantis, id eſt, cœli, alterare, cùm ipſum non alteretur. *Philoſophicũ axioma.* Si enim ita ſit, conſequens erit; vt cæteræ cauſſæ non moueant, niſi moueantur; quod etiam diſertis verbis affirmat Ariſtoteles 7. huius operis lib. cap. 1. & lib. 8. cap. 5. At ſi cauſſæ ſecundæ non mouent, niſi motæ; ſanè oportet eas, antequam aliquid moliantur, prævio illo influxu concitari.

C Item: Cauſſa prima non ſolùm eſt prima in eſſendo, ſed etiam in operando; ita vt prius natura agat, quam cauſſæ ſecundæ. hæc autem naturæ anteceſſio nõ cernitur in concurſu diuino circa ipſam actionem cauſſarum ſecundarum, cùm eiuſmodi actio tota ſit à Deo, & à cauſſis ſecũdis, nec vlla eius pars prius à Deo, quam à cauſſis ſecundis emanet. Oportet igitur aliam dari actionem à Deo, vt ab integra cauſſa, prius natura elicitam; nempe eam, D qua agentia ſecundaria ab ipſo excitentur & moueantur.

Præterea: Cauſſa ſecunda, cùm operatur, cõmuni Philoſophorũ aſſenſu dicitur maiorẽ acquirere perfectionẽ, quàm cum in otio eſt. *Cauſſa ſecũda, dum operatur, magis perficitur.* hæc autẽ perfectio non conſiſtit in ipſa actione, quam edit: quia calefactio ignis, verbi gratia, cæteræq; actiones tranſeuntes, non ſunt in agente, ſed in re quæ patitur, vt ſuo loco planum fiet. Aliquid ergo in ſe recipit cauſſa E ſecũda dum agit, quod eam perficiat: hoc autem non videtur eſſe aliud, quam influxus ille, quo in actu primo cõſtituitur, expediturq; ad eliciendam actionem. Quare non videtur negandum, dari prædictum influxum.

ARTICVLVS II.

CONFVTATIO SVPERIORIS ſententiæ, & argumentorum, quibus nitebatur, diſſolutio.

Hæc tamen ſententia non videtur probanda inprimis quia abſque neceſſitate *1. ratio.* res multiplicat. Vt enim, vbi cauſſa, ignis calorem producat, ſuppoſita naturali eius vi, & idoneo ſubiecto ad recipiendum calorem, alijſque vulgaris circumſtantijs; fictitium eſt ac ſuperfluum, quicquid ampliùs de nouo ex parte Dei deſideratur, præter cõcurſum in actionem & calorem, qui producitur. Nec

vlla

vlla probabilis ratio affertur, cur iſtiuſmodi influxus, vna cum influxu ignis non ſatis ſit ad producendum calorem: præſertim cum illud, quod vocant eſſe intentionale diuinæ virtutis, & prævio illo motu induci inquiunt, neceſſario ſit quidpiam creatum, nec videatur poſſe eſſe aliud, quam qualitas, quæ non minùs, quam ignis, indigebit alio concurſu ad operandum; ſicque dabitur progreſſus in infinitum.

2. ratio. Secundò: quia ſi res creatæ nihil omnino abſq; prævia illa excitatione moliri queunt, ſequitur excitari motrasq; à Deo voluntaté, etiam ad actus vitioſos, quod nemo dicat. Plura ad hanc opinionem refellendam argumẽta habes apud Ludouicũ Molinam, in ſua Concordia quæſt. 14. art. 13. diſputat. 26.

Occurritur aduerſariorum rationibus. Iis, quæ in aduerſam partem adducta ſunt, non eſt difficile reſpondere. Nam quod afferunt de artium inſtrumentis, vt de ſecuri, quæ ſine prævio impulſu haudquaquam artificioſam ſectioné edit, ita eſt: ſed non eodem modo ſe habent alia agentia quę vel ſibi propriã innatamq; virtuté ad operandum obtinent, vt ignis, vel ſunt ipſa agendi virtus, vt calor. Hæc enim aduentitio illo motu, quo ad exequendam actioné applicentur, non indigent; vti ſuperius declaratum fuit.

Quo ſenſu dicatur pro... primi ... Illud autem Peripateticæ diſciplinæ proloquium, quo Thomiſtæ maximè innituntur, ſic interpretandum eſt, vt propium ſit ſupremi motoris, mouere nõ motum, hoc eſt agere independenter ab altera cauſa. Quod item ſenſu cauſæ ſecundæ non moueant niſi motæ, hoc eſt, niſi dependenter a primo agete, quod vnà cum ipſis operatur.

Quod de prioritate diuini concurſus obijciunt, parum habet momenti. Nullo pacto concedendum eſt, Deum prius natura agere, ratione alicuius prioris concurſus, quem directo immittat in cauſſam agenté, vt eam corroboret, & ad operandum excitet, cum is non detur. Nec etiam ratione illius, quo actionem & effectum cauſſæ ſecundæ immediate attingit quaſi aut totum, aut aliquam eius partem per ſe prius producat abſque conſortio cauſſæ ſecundæ. Fatendum tamen eſt, Deum ſecundum iſtiuſmodi influxum prius agere, duplici conſideratione. Vna eſt, qua prima natura diuinitus quæ perfectior a ſit, quo pacto ſe habet diuinus concurſus, qui cauſſarum ſecundarum concurſu multò eſt excellentior. Altera eſt, qua priora vocamus ea, a quibus non retro commeat conſecutio. Nec enim, ſi detur concurſus diuinus ab ſolutè, ſequitur dari concurſum ignis; etſi contra ex eo, quod detur concurſus ignis, rectè colligatur dari diuinum concurſum. Ad harum vero prioritatum rationem non opus eſt, totum cauſſarum ſecundarum effectum, aut aliquam eius partem, priùs a Deo, quam a cauſis ſecundis produci, vt planum eſt.

Traditur ... 1. ... 3. q. 36 à ... ...1. p. q. 8 art. 1. De hac excellentia D. Tho. in 1. d. ... q. 1. art. 4. ... ... ſuper 1. & 4. propoſ. ... de cauſis.

Quod vltimo loco obiectum fuit, ita dilues. Non dicuntur agentia naturalia, dum agunt, nouam acquirere perfectionem, qua tunc conſtituantur in actu primo; in hoc enim ſunt per formas iam antè ſibi inditas, quarum interuentu agunt. Dici tamen poſſunt denuò perfici merito actionum, quas edunt; idq; dupliciter. vel perfectione intrinſeca, id eſt, ipſis inhærente, cùm agunt per immanentem actionem; vel extrinſeca, cùm per tranſeũtem. Nam quòd etiam actio tranſiens ſit perfectio agentis creati, ex eo patet, quia maximum eſt creaturarum ornamentũ, primam cauſſam imitari, quod præſtant, dum agendo ſeſe alijs communicãt: adeò vt D. Dionyſius 3. cæleſtis hierarchię dicat, omnium diuiniſſimum eſſe, Dei cooperatorem fieri. In quam ſententiam lege, quæ tradit S. Thomas lib. 3. contra gent. cap. 19. & Auerroes 12. Metaph. comm. 36.

An actio tranſiens ſit perfectio agentis, diſputat Capr. in 4. diſt. 49. qu. 1. art. 3. Card. 1. p. q. 44. artic. 4. Ferr. 2. cõtra gent. cap 9.

QVAESTIO XIV.

VTRVM DEVS IMMEDIATIONE virtutis & ſuppoſiti, cum omni agente creato operetur.

ARTICVLVS I.

QVID SIT AGERE IMMEDIAtione virtutis, & ſuppoſiti.

VT propoſitam dubitationem expediamus, ſciendum eſt, quemadmodum in quolibet agente duo cernuntur, nimirum virtus, per quam operatur, vt in igni calor & res ipſa, quę principaliter denominatur agere, vt ignis: ita, quod ad præſentem attinet diſputationem, bifariam dici agens immediate agere: vno modo, immediatione virtutis; altero immediatione ſuppoſiti, id enim eſt quod principaliter & vt quod, operari dicitur. Illud agit immediate immediatione virtutis, quod agit per virtutem non aliunde ſibi communicatã, ſiue patiens immediatum ſit agéti, ſiue ab eo diſtet. Exemplum prioris immediationis ſecundum virtutem cernere eſt in igni, cùm per ingenitum ſibiq; proprium calorem aquam ambientem excalfacit: poſterioris in ſole, cum, lumine per intermedia corpora traiecto, terram illuminet.

In quolibet agente duo inſunt.

Actio immediata immediatione virtutis.

Agere mediatè mediatione virtutis, eſt per virtutem ſibi commodatam operari, ſiue item patiens diſtet ab agente, vt cum orbis lunę lumen ſibi a ſole immiſſum in aerem iaculatur; ſiue non diſtet, vt cùm idem orbis prædictum iubar in ſphæram ignis demittit.

Virtutis mediatio.

Quod ad rationem ſuppoſiti attinet, id agit immediatè immediatione ſuppoſiti, inter quod & ipſum effectum, ſiue item patientem, nullum aliud ſuppoſitum, hoc eſt, ſingulare

Actio immediata immediatione ſuppoſiti.

per ſe ſubſiſtens, Interiectum eſt; quo pacto A aqua manum, quam abluit, refrigerat.

Mediata me diatione ſup poſiti. Id agit mediatè mediatione ſuppoſiti, inter quod & effectum, ſiue rem quæ patiur, aliud cadit ſuppoſitum; vt inter fabrum & ſtatuam, ſecuris.

ARTICVLVS II.

DEVM VTROQVE MODO immediate operari.

B

Concluſio. Lege D.Tho 1 ſent. d.37. q 1 art.1. & Q. 3 côtra gent. ca.68. His animaduerſis, reſpondemus; Deum cum quouis agente creato operari immediate immediatione virtutis & ſuppoſiti. Quæ aſſertio quoad priorem partem ex eo conſtat, quia virtus diuina non eſt aliunde communicata, quin potiùs omnis rei creatæ virtus à Deo effluxit, atq; eo pacto eſt virtus C creaturæ, vt Dei quoq; virtus ſit. Vnde intelliges, nullam rem creatam, ſi cum Deo comparetur, agere poſſe immediatione virtutis; quamuis, ſi vna cum altera conferatur, poſſit. Poſterior pars concluſionis liquet ex eo, quia inter Deum & effectum rei creatæ, ſiue rem quæ patitur, non eſt intermedium aliquod ſuppoſitum, cùm tam Deus, quam ignis verbi cauſſà, dum calorem producunt, ſecundum ſuam ſubſtantiam immediata ſint manui, quę D calefit, cumq; ipſam caloris productionē immediatè attingant, vt ex ijs, quæ à nobis ſuperiù diſputata ſunt, planum eſt.

Quorundã opinio. Nonnulli tamen, è quorum numero eſt Ferrarienſis ad cap.70 lib.3.contra gent contendunt, vt aliquid ce[illegible] ageret immediatione ſuppoſiti, requiri præterea, vt per aliud ſuppoſitum non agat; nec ſufficere, immediatè ſecundùm ſubſtantiam attingere effectum, & rem quæ patitur. Neg[illegible] Deū E dum vnà cum ſubſtantijs creatis [illegible], agere immediatè immeditatione ſuppoſiti.

Improbatio. Verum, etſi non multum referat, quo quiſq; modo loquatur, ſi de[illegible] conſtet, nos tamen priorem explicandi rationem, quæ vſurpatior eſt, amplectimur. N[illegible]c quod o[illegible]unt, momenti habet, videlicet ſi dicamus, Deum omnia effecta cauſſarum ſecundarum operari immediatione ſuppoſiti, ſequi tolli ordinem cauſſandi inter Deum & ſuppoſita creata; eo F q non videatur ſeruari ordo cauſſandi inter ea, quæ immediatè a[illegible]unt. N[illegible] et[illegible],

Ordo agendi inter Deum & ſupp. oſitia creata, in quo côſiſtat. mòn enim: quia eiuſmodi ordo non conſiſtit in eo quòd ſuppoſita creata attingant per ſe ſuos effectus, & cauſſa prima non niſi, pec ſecundas; ſed in eo, quòd omnia agentia creata, & ſuppoſita omnia, dependeant à prima cauſſa, vt à fonte totius eſſe, ita vt [illegible] opem & influxum, nec conſiſtere valeant, nec vllam operationem exequi; vt iam ſupra declaratum fuit.

QVAESTIO XV.

VTRVM CAVSSA PRIMA actionem ſecundæ, an ſecunda actionem primæ determinet?

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS videatur, neutram ab altera determinari.

Duplex actionum determinatio. Duplex eſt, quod ad propoſitam difficultatem ſpectat, actionum determinatio: vna ſecundum ſpeciem, altera ſecundum gradum naturæ ſingularis. Tunc autem vna actionem alterius ſecundum ſpeciem determinat, cùm generalem illius actionem, & indifferentiam ad certam ſpeciem, vocat & contrahit, id eſt, cùm ea cauſſa, quæ ex ſeſe tam vnius, quam alterius ſpeciei actionem indiſcriminatim edere potuiſſet, ab alia limitatur, vt huius certæ ſpeciei, non alterius producat actionem. Similiter tunc cauſſa vna actionem alterius ſecundum gradum naturæ ſingularis determinat, cum ea, quæ ſub eadem ſpecie ad hanc vel illam actionem indeterminata erat, ad hanc certam ſingularem trahitur & definitur.

Hoc poſito, inueſtigandum in præſentia eſt, quonam pacto cauſſa prima & ſecunda, in actionibus hunc in modum determinandis, ſeſe habeant? Non quærimus autem, quid eiuſmodi actiones formaliter ſpecificet. id enim intrinſecè quidem præſtat eſſentia iſ cuiuſque differentia, ex[illegible] vero obiecta, à quibus actus in genere cauſæ formalis ex trinſecæ ſpeciem ſortiuntur. [illegible] in quæſtionem v[illegible] *Senſus propoſitæ quæſtionis.* ſarum alterius a[illegible] determinet? Porrò [illegible] velare [illegible], quod commu[illegible] ſcho-la a[illegible] termi-nare [illegible] ſpeciem, hunc in m[illegible]. Id determinat ſe-cundum ſpe[illegible] gradus ſpecificus *De determinatione ſecundum ſpeciem.* principal[illegible] ſeu hic tribuitur prin-[illegible] cauſa, cuius influxus eſt [illegible] quæ fons eſt totius eſſe, tam ſpeci[illegible], quam ſingularis. Non igitur [illegible] ſecunda, actionem primæ eo pacto determinat.

Secundò. Vnus idemque influxus diuinus ſecundum [illegible], vt eſt omnibus actionibus cauſſarum ſecundarum perficiendis [illegible] [illegible] illuminatio [illegible] [illegible] ndam lucem & calorem, & multarum ſpecierum animantes, quæ ex putrima.

rit materia obueniunt. Non eſt igitur cur dicamus, diuinum concurſum trahi ad diuerſas ſpecies.

De determinatiõe quoad ſingularitatem. Iam quòd cauſa prima non determinet, vt multis viſum eſt, actionem ſecundæ, quoad gradum naturæ ſingularis, hiſce argumentis videtur concludi. Vel eiuſmodi gradus eſt à Deo,& à cauſa ſecunda; vel a Deo tantùm. Si à Deo,& à cauſa ſecunda; non eſt igitur, cur ſoli Deo tribuatur. Quòd autem non tantùm à Deo ſit, apertè conuincitur. Primùm; quia B cùm gradus naturæ ſingularis idem re ſit cum gradu ſpecifico, impoſſibile eſt produci hũc a cauſa ſecunda, illum vero à Deo tantum abſque ſecundæ cauſæ conſortio: quæ enim re non diuiduntur, neque productione diſtingui poſſunt. Item, quia ſequeretur cauſas ſecundas non tendere per ſe in ſuppoſita, id eſt, in ſingularia per ſe exiſtentia. Quo enim pacto in ea per ſe ferri poſſunt, ſi non eliciunt actiones, quibus illa per ſe efficiuntur? Ter- C tio, quia nulla ratio afferri poterit, cur non idem ſingularis effectus ab eadem cauſa diuerſo tempore, vel à diſtinctis eodem, producatur, ſi ſingularitatem ipſam ordinaria lege Deus contribuit. Accedit teſtimonium Ariſtotelis hoc in lib. cap. 3. text. 38. & lib. 5. Metaphyſ. cap. 2. text. 3. vbi docet, particulares effectus ad particulares cauſas eſſe reducendos. Quare non eſt; cur ſingularitas ad primam cauſam, quæ maximè vniuerſalis eſt, D referatur.

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS ENODATIO.

[illegible] P[illegible] E mæ dete[illegible], [illegible] cauſæ ſecundæ. [illegible] Philoſophi [illegible] omnium cõmunis. pat[illegible] ex eo: quia [illegible] & aqu[illegible] c[illegible]odi ſine diſtrimine [illegible] homo non aquila, [illegible], ſed a[illegible], non aliam[illegible] eſt, niſi quia [illegible] vel aquilæ a[illegible], [illegible] alterius ſpeciei a F [illegible] ducendum, d[illegible] n[illegible] Ac[illegible] eiuſmodi determi[illegible] [illegible] us 4. de diuinis [illegible] Deum vniformi[illegible] [illegible] m eſſe [illegible] ca[illegible] undi[illegible] quemadmo[illegible] d[illegible] m [illegible] [illegible] H[illegible] [illegible] gcuda e[illegible] actionibus & [illegible] illis, quæ à cauſa prima concurrentibus ſe-

A cundis adminiſtrantur: quæ enim à prima duntaxat oriuntur, planum eſt non aliunde determinari.

Secunda concluſio: Actio cauſæ ſecundæ determinatur per ſe primò à Deo, quoad ſingularitatem. Hanc tuentur pleriq; de ſchola Nominalium, & è iunioribus Philoſophis Theologiſque nonnulli. Suadeturq; in hunc modum: Hic ignis, verbi cauſa, ex ſe non eſt determinatus ad certam numero calefactionem, tum quia poteſt multas elicere, vt patet; tum quia natura non intendit definitè hoc ſingulare, vt alibi ex Auicenna docuimus. Igitur vt hanc calefactionem determinatè edat, oportet aliunde determinari. Sed in cauſis ſecundis nihil eſt, a quo determinari poſſit: recurrendum eſt ergo ad cauſam primam, quæ ipſum virtutis ſuæ efficacitate determinet, cuius certè eſt, ordinaria ac ſtata lege hunc quaſi defectum naturæ ſupplere. *2. conclu. Greg. in 1. d. 17. q. 4. art. 7. ad 7. & d. 35. q. 1. art. 1.*

Probatur minor: quia tam cœleſtis influxus, quàm cæteræ cauſæ effectrices, quæ quoquo modo cum igne concurrere poſſunt, indifferenter ſe habent ad hanc vel illam calefactionem edendam. Item materia, in quam ignis agit, ex ſe ad quamlibet recipiendam apta idoneaque eſt. Similiter locus nihilo magis ad vnam calefactionem, quàm ad alteram facit. Nec putandum, hãc determinationem, ſi non à ſingulis circumſtantijs, ſaltem ab earum omnium complexu, id eſt, ab hoc agente, hoc cœleſti influxu, hac materia, hoc loco, cæteriſque huiuſmodi in vnum collectis, tribui poſſe. Hæc enim omnia, vt non ſingulatim ſolum, ſed vniuerſim quoque ſumpta, multis communia ſunt; ita non poſſunt reddere a[illegible] ita vni proprium, vt multis non conueniat. Nec denique ſat eſt, confugere ad d[illegible] o[illegible], ſiue veram, ſiue imaginariã; quaſi propterea ignis hanc potius calefactionem E edat, [illegible] aliam, quia agit dependenter ab hac [illegible] ura[illegible] imum; quia e[illegible] mare, tantam ince[illegible] d[illegible] at or[illegible], et quo a[illegible] arum circum[illegible] ſtant a[illegible] um c[illegible] ec[illegible] præſ[illegible] re non potui[illegible] ipſa perficiat, ſi[illegible] ſt & r[illegible] cœlum. Deinde, quia d[illegible] atio, cu[illegible] era, ſiue imaginaria, vera rei cauſa non eſt; [illegible] menſura potius & affectio, quæ rem iam conſtitutam & determinatam ſequitur.

Porro, ad clariorem notitiam eorum quæ F diximus, nonnulla animaduertenda erunt. Primum eſt [illegible] ad eandem cauſam pertinere determinationem actionis, quoad gradum naturæ ſingularis; & determinationem effectus, quoad eundem gradum. Namque eadem [illegible] ſi[illegible] c[illegible] cernitur in hoc numero agente, in hoc ſubiecto, in hoc loco, in hoc te[illegible] ei momento, & in tota collectione [illegible] circumſtantiarum, ad productionem [illegible] ris, verbi gratia, quæ cernitur ad ca[illegible] em eliciendam, vt conſideranti planum eſt. *Determinatio actionis & effectus, ad eandem cauſam pertinent.*

A Secundò obſeruandum: cum dicimus, hunc ignem indifferentem eſſe ad hãc vel illã calefactionẽ, hunc vel illum calorẽ producendũ; id nõ ita debere accipi, quaſi hic ignis ad omnem prorſus calefactionem, caloremque producendum, indifferens ſit. Non enim ita res habet, cum hic ignis, eſto indifferens ſit ad educendos ex hac materia infinitos calores; nõ tamen ſit indifferens ad educendos eos, qui ab alio igni educi poſſunt: ſiquidẽ omnis for-

Quælibet forma ſingularis pendet à deſignato agente.

B ma ſingularis naturalem habet dependentiã à definito agente particulari, quod 5. Met. phyſicorum lib. oſtendemus. Sed nimirum ſic id accipiendum eſt, vt cum quilibet ignis poſſit multas calefactiones, multosq; calores edere, ex ſe tamen ad quemlibet horum, qui ad ſe pertinent, indifferens ſit.

Tertiò ſciendum: actionum & effectorum ſingularitatem non ita à Deo præfiniri, quaſi tantùm ab eo indiuidualis differentia effecti-C uè tribuatur. Nam cùm tota actio, & totus effectus cauſarum ſecundarum, ſimul à Deo & a cauſis ſecundis procedat; impoſſibile eſt, differentiam indiuidualem, quæ eſt idem re cum eo quod conſtituit, non produci ſimul a cauſis ſecundis. Dicitur ergo à Deo ſingularitas præfiniri, quia Deus, videns cauſam ſecundam eſſe veluti in procinctu, vt exeat in actum certæ alicuius ſpeciei, ſimulque eſſe prorſus indifferentem ad plures ſingulaD res actus ſub tali ſpecie, nec habere, vnde ſeſe ad vnum potiùs, quàm ad alium determinet: huic perplexitati occurrit efficacitate ſuæ voluntatis, præfiniendo quinam actus ſingularis, hoc loco, & tempore momentóve exercendus ſit, ſub illa ſpecie, ad quam cauſa ſecunda ſe determinat. Rationem autem, modumq; eius præfinitionis, ſic licet mente concipere. Videns Deus, poſitis illis circumſtantijs, concurrendum ſibi eſſe ad eam ſpeciem actus ex lege ordinaria, qua decreuit non deE ſtituere ſuo auxilio agens creatum, præfinit concurſum indiuiduum, quo ſibi placet influere. Quia vero non diuerſo, ſed eodem numero concurſu & actione, Deus & cauſæ ſecundæ influunt in ipſius cauſæ ſecundæ effectum, vt ſuprà explicauimus, fit vt concurſus etiam agentis creati determinetur in gradu indiuiduo, vt videlicet potiùs ſit hic, quã ille alius eiuſdem ſpeciei, qui in illis circumſtantijs indiſcriminatim exhiberi poſſet. AtF que ita, quod actus & effectus hic potius ſit, quam alius numero ſolo diuerſus, in ipſum Deum reſoluitur.

Quo pacto ſingularitas à Deo præfiniatur.

Obiectio.

Quòd ſi quis objiciat, videri ex dictis ſequi, eſſentias habere cauſam efficientem; cum dicamus, differentiam indiuiduam, quæ eſt pars eſſentiæ rerum ſingularium, produci per ſe primò à Deo determinante, & à cauſa ſecunda determinata. Occurrendum erit, prologuium Philoſophorum, affirmantium eſſentias non habere cauſam efficientem, in-

Dilutio.

A telligi de connexionibus eſſentialis, qualis eſt inter hominem & animal particeps rationis; quæ cum non ſint aliud formaliter, quam relationes identitatum, fundamentaliter vero negatióne diuerſitatis, (vt doctè explicat Fonſeca lib. 5. Metaphyſic. cap. 5. quæſt. 1. ſect. 4.) nequeunt ab vlla cauſa effici. Verum id non impedit, quo minùs ipſi termini eſſentiales, cuiuſmodi eſt differentia indiuidua cuiuſque actionis & effectus, cùm in rerum natura ſub B actu exiſtentiæ ponuntur, effectrices cauſas ſortiantur.

ARTICVLVS III.

SOLVTIO RATIONVM, QVAE initio propoſitæ fuerant.

C NVnc quo pacto primi articuli argumentis occurrendum ſit, videamus. Ad primum neganda eſt maior propoſitio. Non enim eius eſt, determinatæ ſecundum ſpeciem, ad quod pertinet, gradum ſpecificum principaliter tribuere; ſed eius quod diffinit, trahitq; cauſam vniuerſalem, vt huius potius, quàm alterius ſpeciei creationem effectum producat; quo pacto ſit cauſa ſecunda ad primam; cum tamen cauſa prima ipſum eſſe ſpecificum, vt præſtantior & principalior cauD ſa, rei genitæ conferat.

Ad ſecundum dicendum eſt, cum diuinus concurſus non ſit aliud, quam externa Dei actio, & hæc in eundem feratur terminũ, in quem actio cauſæ ſecundæ, vt in calorem dum concurrit cum igne calefaciente; & in leonem, dum concurrit cum leone generante, fieri non poſſe, vt vnus concurſus diuinus ſecundum ſpeciem ſatis ſit, omnibus ſecundarum cauſarum actionibus perficiendis, eſto eaE dem ſpecie illuminatio ſufficiat ad producendam lucem, deinde lucis miniſterio calorem, tum caloris miniſterio variarum ſpecierum animantes ex putreſcente materia. Ratio diſcriminis palam eſt, quia non repugnat, vnam eandemque rem ſingularem eſſe principium, ſiue inſtrumentarium, ſiue principale, actionum effectuumque ſpecie differentium; cum tamen repugnet, eandem ſpecie actionem ſerri in terminos ſpecie F diuerſos.

Cur diuinus cõcurſus nõ ſit vbiq; vnius ſpeciei.

Rationes vero, quæ probare nitebantur, determinationem ad gradum naturæ ſingularis, non eſſe a cauſa prima, facilè ſoluet, qui dixerit, ad primã quidem; eiuſmodi gradum etiam à cauſis ſecundis tribui, vti expoſuimus; ſed ita, vt illæ ad eum conferendum a prima determinentur. Ad ſecundam, agentia a cauſa prima præfinita, concurſu primæ cauſæ determinantis, tendere in ſingularia per ſe exiſtentia; quia ſic actiones edunt, quibus eiuſmodi ſingularia per ſe efficiuntur. Ad tertiam

Gradus ſingularitatis a cauſis ſecundis tribuitur.

tiam; nō poſſe eundum effectum ſingularem ab eadē cauſa ſecunda diue ſo tempore, vel a diſtinctis eodem tempore produci quia effectus ſingularis pendet ab hac numero actione, qua gignitur, & hæc actio ab hac numero duratione, in qua [illegible] verſi duratio non conferat illi tanq iam vera cauſa ſingularitaté, vt ſuprà oſtendimus; ſed tantummodò ſit occaſio, conditio, & indicium ſingularitatis, vt 2. de gener. plan. ius & ceteleatius dicetur. Præterea, hic ſingularis effectus habet neceſſariā connexionem cum ſua cauſa, licet ab ea in actum deduci non poſſit, niſi accedente diuini concurſus [illegible] tione Neque his repugnat, quod Ariſtoteles ait, de reuocatione particularium [illegible] ad particulares, non ad vniuerſales cauſas, [illegible] quitur enim de cauſis vniuerſalibus in prædicando, vt de arte fice comparatione ſtatuarij: Deus autem non eſt cauſa vniuerſalis in prædicando, ſed in operādo, vt ibidem expoſuimus.

Effectus ſingularis [illegible] *ab hac ſingulari actione.*

QVÆSTIO XVI.

VTRVMNE RECTE CONCEDATUR, aliquid eſſe quod diuina potentia fieri non poſſit.

ARTICVLVS I.

MVLTA EFFVGERE POTENTIAM Dei ordinariam, nihil abſolutam, niſi quod contradictionem repugnant aut inuoluit.

EGimus hactenus de [illegible] Dei ſecun[illegible] [illegible]; nunc de eodem [illegible] abſolutam [illegible] pauca [illegible]. Inprimis [illegible] explicationem huius [illegible] ſit quæ cæteris quæſtionibus ad diuinam potentiam ſpectantibus tanquam fundamentū ſupponenda eſt, ſcire oporteret, etſi potentia [illegible] in ſe vna ac ſimpliciſſima ſit, prout [illegible] ordinariam & abſolutam [illegible] vt videre eſt apud D. Thomam [illegible] q 2. ar. [illegible] Scotum in 1. d. 44. [illegible] Alenſem 1. part. [illegible] ordinaria eſt, quæ reſpicit communem & [illegible] curſum, ordinem [illegible] rebus [illegible] Abſoluta eſt eadē diuina potentia ſimpliciter ac ſine villa limitatione ſpectata.

Quæ [illegible]

Hoc poſito ſit prima aſſertio: Multa nequeunt fieri à Deo ſecundū potentiam ordinariam, quæ ſecundum abſolutam poſſunt. Hęc aſſertio probatur quoad priorem partem; quia exempli cauſa, ſi ignis idoneæ materiæ apte congruenterque applicetur, non poteſt Deus cum eo non concurrere ad comburendum: quandoquidem id poſcit communis ordinariaque lex, qua rebus creatis eiuſmodi cōcurſum exhibet. Quoad poſteriorem partem ſuadetur; quia poteſt Deus præter conſuetum ordinem id commune beneficium denegare; vt olim, cum Hebræos pueros in Chaldæorum fornace ſeruauit incolumes. Namque, vt Diuus Auguſtinus libr. 26 contra Fauſtum capite 3. monet: differitque ſanctus Thomas prima parte quæſt. 105. art. 7. Virtus diuina nequaquam ſecundarum cauſſarum ordini ſubiecta eſt; ſed ei potiùs talis ordo ſubditur, vt qui à Deo procedat, non neceſſitate naturæ, ſed arbitrio voluntatis. Potuiſſet enim Deus alium præſcribere rerum ordinem: vnde & præter hunc ab ipſo conſtitutum agere poteſt, cùm voluerit, producendo videlicet ſe ſolo tam effecta ſecundorum agentium, quam alia, ad quæ res creatæ pertingere non poſſunt.

Secunda aſſertio: Abſoluta Dei potentia fieri poteſt, quidquid contradictionē nō implicat. Hæc aſſertio communi Theologorum Philoſophorumque aſſenſu in ſcholis recepta eſt, & ab omnibus tanquam irrefragabile axioma inter diſputandum conceditur. Probatur autem a Richardo in 1. d. 42. quæſt. 7. quia, vbicunque extrema non includunt repugnantiam contradictionis, apta ſunt, quaurum ex parte ipſorum eſt, per aliquam potentiam coniungi, niſi ex parte potentiæ ſit defectus, qui in diuina attributa minimè cadit. Idem quoque oſtenditur à D. Thoma 1 p. q. 25. art. 3. quia eſſe diuinum, in quo diuinæ potentiæ ratio fundatur, eſt infinitum, minimeque [illegible] ad aliquod genus entis, ſed in ſe continens perfectionem totius eſſe. Vnde quidquid poteſt habere rationem entis, comprehenditur [illegible], reſpectu diuinæ potentiæ abſolutæ. Nihil autem rationi entis opponitur niſi non ens, ſiue quod inuoluit eſſe & non eſſe ſimul: ex quo ſequitur, ea omnia ac ſola, in quibus inclusa [illegible] contradictio, abſolutam Dei potentiam effugere. Itaque, fieri à Deo nō poteſt, vt lex non ſit [illegible] tria, quia [illegible] eſſent, & non eſſent [illegible], nec item, vt homo non ſit animal rationis particeps [illegible], quia eſſet ſimul ac non eſſet homo: nec vt creatura conſeruetur ſine Deo, quia eſſet independens ex hypotheſi, ſimiliter neque mentiri Deus poteſt, quia cum ſit ipſa veritas, eſſet Deus ac non eſſet. Atque hanc rationem D. Dionyſius 8 capit. de diuinis nominibus reddit Elymæ Mago, quærenti, quo pacto a noſtro Theologo (intelligebat autem D. Paulum) dictum eſſet, aliquid non poſſe Deum ſi eſt omnipotens? dixerat enim 2. ad Timoth. 2. Deum ſeipſum negare non poſſe. Nempe, inquit, negare ſe non poteſt Deus, quia ſe

2. aſſertio.

Probatio.

Quæ Dei abſolutæ potentiæ ſubijciantur.

ipſum negare, eſt à veritate cadere: eſt autem veritas Deus, atq; ita à veritate cadere, a Deo eſt cadere. Lege plura in hanc ſententiam apud D.Thom.2.contra gentes cap. 25. Altiſſio. o renſem lib 1.ſuæ ſummæ, Magnum Albertum in 1.ſent.d.42.ar.4.& 6. Durandum in 1. d. 42. q.1.& 2. Heruæum quodl.4.q.9.

ARTICVLVS II.

ALIA QVAEDAM AD EANDEM ſententiam ſpectantia.

Diuina potentia nõ eſt coarctãda ad anguſtias noſtri intellectus.

B Eſt autem non ſegniter obſeruãdum, cùm, an aliquid diuina virtute fieri poſſit, inquirimus, negatiuam partem non temerè, aut ex intellectus noſtri menſura, definiendam eſſe. Namque (vt rectè ait Diuus Anſelmus 2. lib. Cur Deus homo) Multa poteſt Deus facere, quæ hominis ratio nequit comprehen C dere, multaque ſunt fidei myſteria; vt incarnatio diuini Verbi, ſuſtentatio accidentium extra ſubiectum, aliaque eiuſmodi; quę intellectus humanus, niſi cœleſti diſciplina ſit inſtitutus, negabit poſſe eſſe, licet illa reuera nõ contra, ſed ſupra lumen rationis ſint. Vnde D. Auguſtinus in illa verba 1. ad Corinth 1. Stultam fecit Deus ſapientiam huius mundi: Sapientiam, inquit, huius mũdi fecit Deus ſtultam, faciendo ac declarando id eſſe poſſi- D bile, quod ipſa iudicat impoſſibile.

Secundo aduertendum eſt, cùm decernimus, non poſſe aliquid à Deo fieri, id non diuinæ virtutis imbecillitati, ſed ipſius rei defectui, & quaſi impotẽtiæ aſcribi debere. Namque, vt Hugo Victorius 1. lib. de Sacramentis, parte 2. cap. 22. ſapienter & acutè diſputat, non minus potens eſt Deus, quòd impoſſibilia non poſſit; ſiquidem poſſe impoſſibilia, non eſt poſſe, ſed non poſſe. Itaque omnia E poteſt Deus, quæ poſſe potentia eſt. His ſimilia tradidit D.Ambroſius in c. [illegible] ad Chromatium, D. Auguſtinus lib.26.contra Fauſtum cap. 5. D. Anſelmus in Proſologio cap.7.& hos ſecutus D Thomas 1 p.q 25 art.3. vbi admonet, ea, quæ contradictionem inuoluunt, congruentiùs dici, ipſa ex ſe talia eſſe, vt non poſſint fieri, quam non poſſe illa Deum facere. [illegible] imbecillum aſpectum vocat, qui ſonos non videt; nec infir- F mum auditum, qui colores non audit; cum hæc non pertineant ad eiuſmodi facultatum obiecta: ita nec diuina potentia debilis cenſenda eſt, quod ſimpliciter impoſſibilia præſtare nequeat; cùm hæc ſint extra terminos, atque obiecta executricis potentiæ.

Itẽ D. Aug. 15.de Trini. cap 15.& li. 1. de Symb c.1 D. Anſelmus li.1 cur Deus homo cap.17.

Tertio, nec illud omittendum eſt, quod iam ex dictis facile quiuis intelliget, nimirum, licet potentia diuina infinita ſit, non propterea admitti debere, poſſe Deum ex ſe id, quod ſimpliciter impoſſibile eſt, produ- A cere. Etenim cùm productiuum & producibile (liceat enim ita loqui) ſeſe mutuò reſpiciant, nec aliquid dicatur productiuum, niſi eius quod producibile eſt; ſi Deus ex ſe eſſet productiuus alicuius impoſſibilis, iam impoſſibile poſſibile foret.

QVÆSTIO XVII.

VNDE PROVENIAT, VT ALIquid diuina virtute poſſit aut non poſſit fieri.

ARTICVLVS I.

ENODATIO PROPOSITAE difficultatis.

Libet adhuc plenioris doctrinæ gratia ſcrutari diligentius, quo ex fonte oriatur, vt aliquid a Deo factibile ſit, aut non ſit. Quam dubitationem pertractat Henricus Gandauenſis quodl 8. quæſt. 3. Scotus in 1.d.43.q.1. Baſſolius d.42.quæſt.2. Omiſſis controuerſijs dicimus, producibilitatem eſſe affectionem, conſequentem naturam entis veri, eo modo quo riſibilitas conſequitur hominis naturam. Quare vt eſſentia hominis cauſa eſt, ratióve interna, cur homo ſit riſibilis; ita & natura cuiuſque rei eſt cauſſa, ſeu ratio interna, cur produci queat. Quia vero producibile importat ordinem ad productiuum (nihil enim dicitur producibile, niſi quia ab aliquo productricem vim habente effici poteſt) inde eſt, quòd nihil cenſetur producibile, niſi primò quidem per ordinem ad Deum, qui eſt prima cauſa efficiens rerum omnium; deinde per habitudinem ad agens creatum, à quo, Deo pariter concurrente, produci poteſt. In idem recidet, ſi quis dicat, cauſam ſeu rationem, cur aliquid produci queat, eſſe negationem repugnantiæ terminorum, qualis negatio cernitur, verbi gratia, inter lapidem & candorem, non tamen inter lapidem & percipiens intellectum. Nam ratio, cur inter hos terminos, non tamen inter illos, prædicta repugnantia verſetur, [illegible] horum, non illorum, natura eiuſmodi eſt, vt eam ſequatur producibilitas, ſiue aptitudo, vt mutuem coniuncti produci valeant.

Dubitatio.

Si quis autem quærat, num ipſa natura terminorum ſecundum ſe ſumpta, ſublata omni exiſtentiæ conſideratione, aliquam habeat vlteriorem cauſam, ad quam referatur? Reſpondemus habere, nempe Deum ſiue eſſentiam diuinam, quæ vt eſt fons & menſura totius eſſe, ita vnumquodque ens ab ea dependet, tanquam adumbrata quædam illius ſimilitudo. Ideoque creaturæ dicuntur a Philoſophis relata tranſcendentia comparatione Dei:

Responſio.

Creaturæ ſunt relata tranſcendentia ad Deum.

ne Dei: quod fieri non poſſet, niſi ſecundùm A ſuam eſſentiam a Deo penderent. Ea eſt enim relatorum tranſcendentium conditio, vt pendeant eſſentialiter ab eo, ad quod referuntur. Porro pendent creaturæ ſecundum ſe a Deo, vt à cauſa exemplari, ſeu quoad diuinas ideas: non quidem practicas, (etenim vt hæ ad artem diuinam, & ad actionem ſpectant, ita creaturæ præciſè, ſecundùm ſuas eſſentias, abſque vllo reſpectu ad exiſtentiam, conſideratæ ab ipſis non pendent) ſed ſecun- B dùm ideas ſpeculatiuas, quæ autem potentiamque diuinam executiuam noſtro intelligendi modo antecedunt. Nec mirum; cùm diuina eſſentia in [illegible] priori perfectiſſimam rationem [illegible] eſſe [illegible], téſque omnes vt abſolutiſſimum ſpeculum repræſentet, & ſecundùm ſuos gradus partim formaliter, partim eminenter, contineat: atque ideo ita [illegible] non inchoat [illegible], vt quidam volunt, ſed abſolute perfecte [illegible]. C [illegible] a creaturis [illegible] tabilitate, [illegible] diuino intellectui, idearum [illegible] conſiſt[illegible].

De ideis ſpeculatiuis cōſule Henricum quodli. 8 quæſt. 1.

Hic adde, non modo ſimplices terminos, ſed etiam [illegible] etiam ſem[illegible]ternas connexiones, habere neceſſariam dependentiam ab eſſentia diuina, vt ab ipſarum cauſa ſuo modo: quia quidquid terminorum cauſa eſt, cenſetur etiam [illegible] earum affectionum, quæ terminis neceſſario conueniunt: quo pacto ſe D habent prædictæ connexiones, ſiue accipiantur fundamentaliter, & vt ſunt negationes diuerſitatis prædicatorum a ſubiectis (licet ita ſumptæ, vt non habent entitatem, ita nec cauſam, niſi admodum impropriè; videlicet quatenus eorum conditio fuit) ſiue formaliter, quo pacto ſunt reſpectus quidam idem [illegible] vnius cum altero vt [illegible] quis [illegible] ſpectus, etiam qua ad eam entitatem [illegible] quam ſortiuntur [illegible] modo adumbr[illegible] E quædam ſunt, quanquam obſcuriſſimæ, primi ac diuini eſſe.

[illegible] ad [illegible] eternæ connexiones [illegible] a [illegible] diuina.

Ex dictis habes, cauſam rationemve internam cur vnumquodque ſit producibile, eſſe ipſam naturam terminorum: cauſam externam actiuam, a qua poteſt effici, & in ordine ad quam producibile nuncupatur, eſſe poteſtatem diuinam [illegible] omnium effectiuam; itemque virtutem cauſæ creatæ (niſi ſit res, quæ [illegible] agentium facultatem omnino [illegible]) vltimâ vero cauſam, externam etiam, in quam, vt in fontem & menſuram totius entitatis, fit reſolutio, eſſe diuinam eſſentiam eo, quo diximus, modo ſpectatam. Hinc non difficile erit [illegible] intelligere, cur aliquid a Deo effici non poſſit: eſt enim interna cauſa [illegible] natura terminorum, quam ſequitur repugnantia, ne inuicem coniungi poſſint; quæ repugnantia ex eo oritur, quod tales termini à veri & primi eſſe participatio- ne omnino abſint.

R[illegible] ad [illegible]m.

QVAESTIO II.

DVBITATIONES CIRCA ſuperius dicta.

Circa ea, quæ ſuperiùs ſtatuimus, nonnullæ occurrunt dubitationes. Prima eſt, quòd ſecundùm Peripateticam doctrinam aſſerendum videatur, omnia, quantumlibet con tradictionis repugnantiam inuoluant, poſſe à Deo fieri, vno tantùm excepto: quandoquidem Ariſtoteles 6. Ethic. cap. 2. laudat ſententiam Agathonis, aientis vno tantùm carere Deum; videlicet, quòd non poſſit facere, vt id, quod præteriit, non præterierit. *1. Dub.*

Secunda: Quónam pacto creaturæ ſint relata tranſcendentia, comparatione eſſentiæ diuinæ, ſecundum rationes ideales ſpectatæ: cùm omnia relata tranſcendentia definiantur per habitudinem ad ea, quæ reſpiciunt, vt materia per habitudinem ad formam, potentiæ ad ſua obiecta: & tamen creaturæ non ſoleant à Philoſophis definiri per reſpectum ad eſſentiam diuinam, vt ex vulgatis earum definitionibus palam eſt. *2. Dub.*

Tertia: Num creaturæ, ſecundùm ſuam eſſentiam præciſè ſumptæ, ſolummodò pendeant a Deo, vt ab archetypo ſpeculatiuo, & menſura totius eſſe: an etiam vt à cauſa efficiente, finali, & exemplari practica. ſicuti quidam noſtræ ætatis excellenti ingenio & doctrina Philoſophi arbitrantur. Nam quòd etiam hoc poſteriori modo pendeant, hiſce argumentis videtur concludi. Non magis pendet accidens à ſubſtantia, in genere cauſæ ſubiectiuæ & materialis; quàm creaturæ à Deo, in genere cauſæ efficientis: (idem intel[illegible] de [illegible] duabus cauſis) ſed dependentia illa eſt eſſentialis: ergo & hæc. Maior probatur: quia inde colligimus, accidens pendere eſſentia[illegible] à ſubſtantia, quod ſine illa eſſe nequeat: at multo minùs creatura ſine Deo c[illegible] poteſt. Secundo idem confirmatur: quia cùm ſecundum ſuam eſſentiam definitur id, quod ex ſe rerum natura poteſt. Quare cùm nihil dicatur poſſe exiſtere, niſi comparatione ad ſuum efficiens, ſequitur, omne ens habere eſſentialem ordinem ad Deum, vt ad cauſam efficientem. *3. Dub.* *1. Argum.* *2. Argum.*

ARTICVLVS III.

SVPERIORVM DVBITAtionum explicatio.

Propoſitæ dubitationes ita diluendæ ſunt. Ad primam dicendum in primis Ariſtotelem non cognouiſſe extraordinariam, ſiue abſolutam Dei potentiam, imò nec ordinariam rectè ſenſiſſe: cùm putarit, Deum agere neceſſitate naturæ, vt † alibi oſtendemus. Dein- *Reſponſio ad 1. dub.* *† Lib. 8. huius operis, ca pite 2. qu. 5. art. 2.*

A

de, Agathonis dictum non in tota eius amplitudine approbaſſe, vt ſeuera approbandũ non eſt; ſed qua ex parte præteritum nullo modo infectum reddi poſſe aſſerebat. A

Ad 2. dub. Ad ſecundam: creaturas, ſi quatenus entia ſunt ſpectentur, non niſi per habitudinem ad Deum, vt eſt cauſa prototypa totius eſſe, omnino diſtinctè ac perfectè intelligi & definiri poſſe: nec mirum, quòd in vulgatis definitionibus nulla Dei expreſſa mentio habeatur.

Generalis cõceptus entis pertinet ad primũ Philoſophum. B Nam primùm generalis conceptus entis in commune, ad ſolum Metaphyſicum pertinet; vt in procemio huius operis docuimus. Deinde, ipſe Metaphyſicus, licet eſſentias perſequatur, vſque ad dependentiam à prima cauſa; rato tamen definitiones omnibus numeris abſoluit ac perficit: vnde nec in ijs primam cauſam ſolet exprimere.

Ad 3. dub. Tertia plus habet difficultatis; neque inficiamur, admodum probabilem eſſe Philoſophorum opinionem, quam inibi retulimus. C Verùm, quia oppoſita & nobis & pleriſque alijs veriſimilior videtur; dicimus, creaturas, vt quidem producibiles ſunt, importare neceſſariam habitudinem ad productiuum, hoc eſt, ad Deum, & alias cauſas effectrices, in quibus virtute continentur; vt fuit à nobis ſuperius declaratum. Verùm, quia producibilitas non eſt ipſa creaturarum eſſentia; ſed affectio eam conſequens: ſiquidem ante conſiderationem potentiæ diuinæ exequutiuæ iam res D habent, quòd ſint entia, quia iam ſunt imitationes primi ac diuini eſſe: conſequens fit, vt res, ſecundùm ſuas naturas præciſè ſpectatæ, non habeant eſſentialem ordinem ad Deum, vt ad cauſam efficiẽtem, vel finalem, aut etiam exemplarem practicam.

Mutui officiorum nexus inter cauſſas. Namque harum omnium cauſalitates ſe mutuis officijs comitantur; quandoquidem finis allicit, efficiens agit propter finem; item efficiẽs, ſi intellectu præditum ſit, proponit ſibi exemplar, quod imitetur, ipſumq́; exemplar eius actionẽ dirigit. E

Solut. 1. arg. verſa 3. dub. His poſitis, ad primum argumentum pro contraria opinione, neganda eſt maior propoſitio, & ad eius confirmationem dicẽdum; non ex eo colligi, accidens pendere eſſentialiter à ſubſtantia, quòd ſine illa eſſe nequeat: multa enim pendent eſſentialiter ab ijs, ſine quibus eſſe poſſunt; multa nequeunt eſſe ſine ijs, à quibus non eſſentialiter pendent. Pro prioribus exemplum ſit conceptus roſæ, qui cùm à roſa ſpeciem capit, ab ea ſecundum F ſuam eſſentiam dependet, vt à cauſa formali extrinſeca; & tamen non exiſtente roſa exiſtit. Pro poſterioribus ſit lux, quæ niſi actu à luminoſo conſeruetur, euaneſcit; & tamen non pendet ab illo quoad eſſentiam, vt eſt communis Philoſophorum opinio. Cauſa igitur, cur accidens pendeat eſſentialiter à ſubſtantia in genere cauſæ ſubiectiuæ, eſt, quia accidens ſecundùm ſuam naturam eſt habitudo, ſiue reſpectus tranſcendens ad ſubſtantiam,

A quod nõ conuenit rebus creatis comparatione Dei, vt triplicem illam cauſalitatem ſubit.

Sol. 2. arg. Ad ſecundum reſpondendum: cum ens definitur id, quod poteſt exiſtere, non definiri per eſſentiam, ſed per affectionem, quæ eſſentiam conſequitur: quemadmodum illa ſubſtantiæ definitio, ſubſtantia eſt ens per ſe exiſtens, nõ traditur per quidditatem ſubſtantiæ, ſed per proprietatem quandam eius comitem, ac ſi diceretur; ſubſtantia eſt res, habẽs quidditatem, B cui debetur, vt in alio non inſit: quod annotauit D. Thomas 4. Sent. d. 12. q. 1. artic. 1. ex Auicenna in ſua Metaphyſica.

QVÆSTIO XVIII.

VTRVM ACCIDENS ATTINgat productionem ſubſtantialis formæ, an non?

ARTICVLVS I.

DIVERSAE PHILOSOPHOrum ſententiæ.

1. Opinio. IN hac controuerſia duæ ſunt extremæ ſententiæ. Prior eſt quorundam recẽtium Philoſophorum, & aliorũ, quos in 7. lib. Metaph. q. 7. Soncinas refert, aſſerentium; formam ſub- D ſtantialem rei generantis, nullum actiuum influxum generationi, alijs ve actionibus obeundis, impendere: ſolaq́; accidentia propria virtute, & vt principes cauſas, generare ſubſtantiam.

Eius confirmatio. Id quod hac potiſſimùm ratione confirmant: Calor, verbi gratia, ſepoſito omni concurſu formæ ſubſtãtialis, habet ex ſe vim calefaciendi, generandiq́; ignem: ergo forma ſubſtantialis nullo pacto ad id actiuè concurrit; alioqui efficeret natura pluribus, quod efficere E paucioribus valet. Probatur aſſumptum: quia aqua calida manum calefacit, & ferrum ignitum calefaciendo generat ignem: quæ actiones cùm à forma aquæ & ferri alienæ ſint ac peregrinæ, neceſſum eſt, vt ſolius caloris vi administrentur. Huc pertinet quòd ſi calor intenſus extra materiam in quantitate diuinitùs ſeruetur, non modo ſtupam calefaciet, ſed etiam ignem generet; nulla interim ad id forma, cum nulla ibi eſſe ponatur, influxum adhibente.

2. Opinio. Item Baſſolij in 4. d. 12. q. 2. Bargij in 1. d. 37. qu. 1. Baconij in 2. d. 37. quæſt. 1. art. 1. Poſterior ſententia huic aduerſaria eſt, Scoti in 1. diſt. 7. q. 1. & in 4. diſt. 12. q. 3. Durand. F ibidem q. 2. & in 2. d. 1. q. 4. Ochami in 2. q. 23. & aliorum; quam etiam pulcram & ſubtilem vocat Iandunus 1. de Anima, q. 8. Hi cenſent, accidens neque vi propria, neque vt ſuſtantiæ inſtrumentum, effectionem ſubſtantiæ attingere; ſed materiam duntaxat aptã idoneamq́; reddere, vt in eam ſubſtantia rei generantis formam ſubſtantialem immediatè producat.

1. arg. pro 2. opinione. Videtur autẽ poſſe id triſce argumentis oſtendi. Nihil vltra ſuum gradum aut ſpeciem agit; ſed

A ſed ſubſtantia altiorem naturæ gradum obtinet, quàm accidens: non poteſt igitur ſubſtantia ab accidente effici. Quod ſi quis occurrat, accidens nõ ſua, ſed ſubſtantiæ vi ſubſtantiam gignere; cuius oppoſitum ratio non probat: contra obijcitur. Namque aut vis illa, influxusve ſubſtantiæ, accidens eſt, aut ſubſtantia. Non ſubſtantia, vt patet: ſi accidens, eadem exiſtit difficultas, & in infinitum quæſtio abibit. Ergo nec eo pacto dicendum eſt, ab accidente ſubſtantiam effici.

Præoccupatio.

B *2. Argum.* Secundò: In generatione vniuoca, qualis eſt, exempli cauſâ, ignis ab igni productio, oportet formam rei genitę conſimilem eſſe formæ generantis: atqui forma ignis non eſt accidenti conſimilis, ſed ſubſtantiæ: non ergo ab accidente, ſed à ſubſtantia generatur.

3. Argum. Tertiò: Subſtantia poteſt eſſe immediatum ſuæ actionis principium. ergo nihil impedit, quominùs ſubſtantia ſubſtantiam immediatè C producat, atque adeo inſtrumentariam accidentium vim ad id neutiquam aſciſcet. Probatur antecedens: quia vel ita agere eſt infra, vel ſupra dignitatẽ ſubſtantiæ. Non infrà cùm conueniat Deo: non ſuprà; cum competat accidentibus, vt calori qui immediatè calefacit. Non eſt igitur, cur negari debeat, ſubſtantiam immediatè operari.

4. Argum. Quarto: Vel actio, qua forma ignis producitur, immediatè egreditur à calore tantùm: D vel à calore & ſiccitate, cæteriſque accidentibus, quibus materia diſpoſita fuit: vel proximè à ſola forma ſubſtantiali ignis generantis. Non à calore tantùm; cùm præparatio ad formam nõ in eo duntaxat conſiſtat. Non ab omnibus accidentibus, quæ materiam ad ſusceptionem formæ exornarunt; cùm vna ſimplex actio à multis principijs immediatè elici non poſſit. Igitur à ſola forma ſubſtantiali generantis. atq; adeo nullum accidens productionem E ſubſtantiæ efficienter attingit.

ARTICVLVS II.

STABILIVNTVR DVAE ASSERtiones, quibus proximi articuli ſententia confutantur.

NEutra earum opinionum, quas retulimus, nobis probitur, ſed alia inter vtramque media, quæ aliquot aſſertionibus explicanda F eſt. Prima ſit: Non rectè ſentiunt, qui negant formam ſubſtãtialem ad actiones ſuas obeundas actiuè influere. Quæ ita probatur: Agere, vna eſt è pręcipuis rerum naturalium affectionibus: adeo vt communi Philoſophorum aſſenſu dixerit Ariſtoteles 2 de Cælo. cap 3 tex. 17. vnumquodq; rerum ſuæ operationis cauſam eſſe. Par eſt igitur, ac naturæ ordini conſentaneum, vt actio in ipſa rerum ſubſtãtia cauſam habeat, à qua dimanet: hæc autem ſubſtantia non poteſt eſſe materia, quæ nullam effectricem vim poſſidet: eſt igitur forma.

1. Aſſertio.

Conſule D. Thomam 3. contra Gentes, cap. 69.

Secundò. Actio ſequitur eſſe: ergo idem erit primarium eſſendi & agendi principium: ſed forma ſubſtantialis eſt primarium ac principale principium eſſendi. Vnde ab Ariſtotele hoc in libro. cap. 3. text. 28. dicitur ratio ipſa quidditatis. Erit igitur prima origo, & quaſi fons, è quo rei naturalis actio proficiſcatur.

Idem eſt primarium eſſendi & agendi principium.

Tertiò: Nulla cauſa poteſt effectum nobilioris notæ vi ſua edere. atqui ſubſtantia eſt nobilior accidente: ergo nullum accidẽs vi propria ſubſtantiam gignet, ſed vt inſtrumentum præſtantioris agentis, id eſt, formæ.

Poſtremò, confirmatur eadem ſententia teſtimonijs Ariſtotelis, qui formæ ſubſtantiali diſertis verbis efficientiam attribuit. Namque 7. huius libri cap. text. 71. docet, cauſam formalem, finalem, & efficientem, nonnunquam in eandem rem incidere, vt in generatione equi. Et 2. de Ortu & interitu, capite 9. tex. 52. aſſerit, materię eſſe pati, formę verò agere. Et ibid. tex. 53. eos reprehendit, qui omnem actionem è ſolis qualitatibus educebant. Et 2. de Anima, capite quarto, tex. 36. & 37. ſtatuit animam eſſe effectricem cauſam, vnde motionis principium emergit.

Eadem forma ad tria cauſarũ genera pertinere poteſt.

Secunda aſſertio: Nulla ſubſtantia creata, ſine inſtrumentaria accidentium ope ſubſtantialem formam inducit. Hæc eſt D. Thomæ 1. par. q. 77 art. 1 Auerrois 12. Metaph. comm. 18. Henrici Gandau. quodlib. 14. q. 1. Aegidij Romani quodlib. 3. q. 1. Capreoli in 1. d. 3. q. 3. art. 2. aliorumque complurium. Suadetur autem, primùm; quia (quantumlibet aduerſariæ partis auctores contrà dicant) nulla ſubſtantia creata eſt immediatum agendi principium: videlicet, quia ſicut agere ſine dependentia ab alio priore, proprium eſt primæ cauſæ, ita eidem tantùm conuenit, agere more principalis agentis, ſine dependentia ab alio poſteriori, hoc eſt, abſque interuentu alterius, per quod in effectum influat. Item, quia forma agentis ita ordinatur immediatè ad eſſe, vt indiſcriminatim ſe habeat ad hanc & illam operationem, niſi ab accidentibus, quorum miniſterio vti debet, determinetur. Vnde eſt quòd natura tantam agentium qualitatum varietatem & apparatum ſubſtantijs attribuit. Deinde, quia (vt Auerroes lib. 7. Met. com. 22. & 31. & lib. 12. com. 18. rectè ait) eiuſdem eſt, materiam præparare, & formam inducere. Quare cùm non ſola rei generantis ſubſtantia, ſed accidentia quoque, materiam præparent, etiam accidentia ſuo modo formam inducẽt. Præterea, quia cùm ſubſtantia effectrici accidentium ope, ad alias actiones perficiendas vtatur, conſentaneum videtur vt eandem opem ad ſubſtantiæ generationẽ adhibeat. Huc pertinet illud Ariſtotelis 4 cap. lib. de Senſu & ſenſili. Nihil, quatenus ignis, aut aqua, aut quidpiam aliud agere, aut pati natum eſt; ſed quatenus con-

2. Aſſertio.

Pro iſtiuſmodi pronũciato lege differentem Capr. in 1. d. 3. q. 3. art. 1. & in 4 diſt. 12. q. 1. ar. 3.

Cur natura ſubſtantijs qualitates attribuit.

trarietatem ſubeunt, eatenus agunt, patiun- A tuŕque. Hoc eſt, nulla res naturalis propriam elicit actionem immediatè ex ſua forma ſubſtantiali, vt principio agendi; ſed ex contrarijs qualitatibus, vt ignis & aqua ex calore & frigore. Vnde colligit Alexander, ignem nõ quà calidus eſt actionem edere, Stoicam eſſe, non Peripateticam ſententiam.

ARTICVLVS III. B

ALIAE ASSERTIONES, QVIbus tota quæſtio profligatur.

3. Aſſertio. TErtia aſſertio ſit: Accidentia facultate propria, ſiue vt principes cauſæ, non attingunt ſubſtantialis formæ productionem; attingunt tamen virtute ſubſtantiæ. Hæc ex ſuperioribus colligitur, aſſeriturque a D. Thoma 3 contra Gentes, cap. 69. & 3 par quæ. 77. art 3. Magno Alberto in 2. diſt. 12. artic 12. Aegidio in Theorematis, propoſ. 43. & lib. 2. Hexam. cap. 11. Paludano in 4 diſt 12 quæſt. 4 Maiore q 1. Richardo in 3 principali, quæſt 2 A gen ina te quæſt. 1. Hiſpalenſi quæſt 1 art 3 Ferrarienſi 4 contra Gent cap. 66. ijſque compluribus. C Probatur autem quoad priorem partem; quia ſi accidens vt propria, ſeu vt princeps cauſa, ſubſtantialis formæ productionem attingeret, vel id præſtaret vt agens vniuocum, vel vt æquiuocum. Non vt vniuocum; quia non eſt D eiuſdem rationis ac ſpeciei cum effectu. Non vt æquiuocum; quia alioqui eſſet excellentioris naturæ, quàm ſubſtantia. Non poteſt igitur accidens facultate propria ſubſtantialem formam gignere. Secundo: quia ſi accidens ea vi præditū eſſet, vel eandem haberet forma ſubſtantialis, quod ſuperuacaneum foret; vel ea careret, quod ſuprà refutauimus.

Eius auctores.

Capr. in 4. d. 12. q. 1. Caie. 1 p. q. 54 ar Zimara in Theor prop. 122. art. 2. de Anima, q 3 art. 1.

Poſterior pars hunc in modum oſtenditur. E Corpora cœleſtia procreā. in ſublunari mundo, ex putreſcente materia, imperfecta animalia, vt ranas & mures, aliaſque id generis beſtiolas: non poſſunt autem eas producere, niſi per inſtrumentariam operam qualitatum, quas ab ſe demittunt; alioqui agerent primò in remotum, quod fieri poſſe negat Ariſtoteles 7. huius operis libro, cap 2. text. 10. Igitur cœleſtes illæ qualitates productionem ſubſtantiæ efficienter attingunt. Idem comprobat a F liorum animantium generatio, in qua ſemen quaſi parentis vice fungens, per vim formatricem ſibi inhærentem, paulatim membra effingit, ac ſtato tempore animam vegetatricem, deinde ſentientem profert, quam certè non proferret, niſi eiuſmodi vis inſtrumentum eſſet generantis. Denique pro eodem facit quòd radij Solis, in ſpeculo concauo reflexi, ignem edunt, non aliter, quam virtute Solis, in quo omnes elementorum formæ eminenter inſunt.

Corpora cœleſtia vt imperfecta animantia p. creant.

Quarta aſſertio: Accidentia virtute ſubſtantiæ productionem ſubſtantialis formæ attingere, non eſt aliud, quam accidentia eſſe virtutem inſtrumentariam ſubſtantiæ principaliter operantis. Pro explicatione huiuſce aſſertionis haud ignorandum eſt, multos è ſchola D. Thomæ in ea opinione eſſe, vt putent, deriuari à ſubſtantijs ad accidentia, per quæ operantur, virtutem quandam, non ſtabilem, ſed traiectitiam, adumbratum ac velut intentionale eſſe ſubſtantiæ in ſe continentem, quę virtus re quidem ipſa accidens, potentia verò & efficacitate ſubſtantia ſit. Atque huiuſmodi virtute perfuſa quodammodo & corroborata accidentia, vltra vires ſuas ad ſubſtantiam generandam excitari inquiunt. Hæc ſententia, etſi patronum habere videatur D. Thom. 3. p. q 13 art. 2. & in 4. d. 1 q. 1 art. 4 & q. 3 de Poten. art. 7. acriter impugnatur à Scoto in 4. d. 1. q. 5. & Durando ibidem q 4 Ac non etiam parum veriſimilis videtur, ſicuti iam antea explicuimus, cùm de concurſu cauſæ primæ cum agente creato diſputaremus. Agit enim res ſine neceſſitate, cùm ſubſtantiæ per ſola nuda accidentia, & per ſua naturalia inſtrumenta abſque illa aduentitia virtute quam fingunt, generationē ſubſtantiæ exequi valeat. Præterea, cùm ea virtus à hac ratione accidentium cancellos maneat, nihilo ſatis fit magis ijs, qui contendunt, non poſſe accidens ad generandam ſubſtantiam promoueri.

4. Aſſertio.

Opinio Thomiſtarum.

Parum probabilis.

Itaq; rectius philoſophari eos arbitramur, qui volunt, cùm accidentia virtute ſubſtantiæ formam ſubſtantialem gignere perhibentur, accipiendum id eſſe intranſitiuè, hoc eſt, idem valere, ac ſi dicerentur eſſe ipſa virtus ſubſtantiæ generantis: quandoquidem accidentia, vt ſunt entia alterius, & non à ſe, ſed à ſubſtantijs ſuum eſſe habent; ita eorum vis non tam ipſorum, quàm ſubſtantiæ vis eſt. Cur igitur (rogabit aliquis) calor ignis ignem, non carnem; animalis calor carnem, non ignem generat, ſi neque hic ab animalis forma, neque ille à forma ignis virutem aliquam aduentitiam ſibique ſuperadditam, ad hoc potius quam illud progignendum, mutuatur? Nimirum, quia productio caloris ab igne coniuncta eſt cum productione ſiccitatis, & aliarum qualitatum, quæ materiam ad ignis formam præparant, ac determinant; ſimiliterque calefactionem ab animalis calore, in materiam alimenti inductam, comitantur alterationes aliæ, quibus materia ad formam carnis diſponitur, definiturq;. Quòd ſi fieri poſſet, vt exempli gratia, alimentum calore duntaxat (etſi hic inter alias quatuor primas qualitates præcipuus nutritionis opifex ſit) ab animali afficeretur, haud dubiè non gigneretur ex eo caro; cùm plenum ſit integram perfectamque præparationem ad eam generandam, multorum accidentium coitu & temperatione contineri.

Quid ſit, accidentia virtute ſubſtantiæ producere formam ſubſtantialem.

Dub.

Reſpon.

Calor præcipuus opifex nutritionis.

Quod

Quod ſimiliter de aliarum generabilium ſubſtantiarum ortu, pro modo cuiuſque pronuntiandum erit.

5. Aſſertio. Quinta aſſertio: Accidens non poteſt virtute propria aliud accidens producere, ſed tantùm virtute ſubſtantiæ. Ab hac propoſitione *Contra Scotum, & alios.* diſſentit Scotus in 4. diſt. 12. qu. 3. Aegidius in theorematis propoſitione 43. & plerique alij, ea potiſſimùm innixi ratione; quia ex eo, quòd, verbi gratia, calor alium calorē vt ſua gignat, non idcirco aget vltra propriam ſpeciē. Quare non eſt, cur hoc ei denegandum videatur. Cæterùm nulla ſententia veriſimilior eſt, magiſque Philoſophica, quam ſtatuit D. Thom. *Statuitur à D. Thoma.* in 1. d. 3. q. 4. art. 3. Nam cum vnumquodq; vt ſe habet ad eſſe, ita ad operandum; ſicut accidens non per ſe, nec virtute ſua eſt, ſed ſubſtantiæ; ita nec ſua, ſed ſubſtantiæ virtute operatur: non quia calorem efficiendo aliquid ſe nobilius produceret, ſed quia vt propria agendo naturæ ſuæ modum excederet.

ARTICVLVS IV.

RESPONSIO AD ARGVMENta, quibus prima opinio, initio quæſtionis propoſitæ, nitebatur.

QVoniam ex iis, quæ hactenus diſſeruimus, conſtat, primi articuli ſententias a veritate aberraſſe; earum argumenta diluenda à nobis hoc loco ſunt. Atque inprimis illud, quod omnem concurſum actiuum ſubſtantiali formæ adimebat, ſic explicabitur. Cùm aqua calida manum calefacit, eiuſmodi actio, (vt probat argumentum) non oritur a forma ſubſtantiali aquæ. *Actio aquæ calidæ calefacientis vnde oriatur.* tribuenda tamen eſt tum ipſi aquæ calidæ, tum calori, tum ſubſtantiali formæ ignis, tum denique iſtis alio & alio modo. Aquæ calidæ vt ſuppoſito immediato, quod ſecundum formam caloris, quam ſuſtentat, calefacit. Calori, tanquam proximo principio, & ratione formali calefactionis, quod tamen non propria, ſed ignis virtute agit. Formæ ſubſtantiali ignis vt principio principali actiuo, à quo in aquam calor defluxit, quodque in eodem calore vt in ſua virtute operatur. Denique igni, tanquam præcipuo agenti, quod mediate mediatione ſuppoſiti, ſed immediatione virtutis eam calefactionem exhibet.

Actio ferri igniti. Id quod de actione aquæ calidæ manum calefacientis diximus, pari ratione aſſerendum eſt de actione, qua ferrum ignitum ſtupam igne, (niſi velimus, quod quibuſdam placet) non ferrum ipſum calore affectum, ſed ignis ſcintillulas emicantes, ex particulis ferri in ignem conuerſis, ſtupam incendio corripere. At enim ſi ignis productio à ferro ipſo, vt cohibiti in eo caloris exerceatur, aſſeribenda etiam ea productio ferro, vt ſuppoſito immediatè agenti per calorem, quem ſuſtinet: calori, tanquam rationi formali calefactionis; cæteraq; ſimiliter, vt de aqua calida dicebamus. Niſi quòd diſcrimen illud, præter alia, cernitur inter generationem ignis ab igni, & eam quæ à ferro candenti eſt: quod hæc non ſit à forma ferri, niſi quatenus vnà cum materia calorem ſuſtinet, atq; adeo denominatiuè duntaxat; illa verò ſit a forma ignis eliciuè, non quidem per aliam actionem diſtinctam ab ea, qua calor operatur, ſed per vnam eandémque; alioqui haberet etiam ſuppoſitum ignis aliam actionē diuerſam ab actione formæ, ſiquidē vt forma per calorem, ita ſuppoſitum per formam agit.

ARTICVLVS V.

ENODATIO DVBII, CIRca actionem caloris extra ſubiectum.

QVod attinet ad calorem, ſi extra ſubiectū diuina virtute ponatur, queat aliquis, nū is agere queat, ignémq; producere. Nam quòd nequeat, hoc argumēto videtur oſtendi. Non plus repugnat agere ignem in materiam quantitate affectam, ſed formæ ſubſtantialis adminiculo deſtitutam, eiq; formæ actum inuehere; quàm calorem per ſe cohærentem ex aere ignem generare: ſed illud ita repugnat, vt nunquam poſſit fieri: ergo & hoc. *Suppoſiti & formæ eadē actio.* Probatur aſſumptio; quia cùm calor calefactióque ſint actus ſecundus, & hic naturę ordine actum primum ſupponat; vtique non videntur poſſe recipi in materiam exutam ſubſtantiali forma, quæ eſt actus primus eorundem.

Actio caloris ſummi extra ſubiectū. Aſſerendum tamen eſt, calorem intenſum extra ſubſtantiam, ſed tamen in quantitate exiſtentem (ſine quantitate enim non dabitur mutuus contactus, quem ad eiuſmodi actiones natura requirit) poſſe ignem generare; cùm non ſit negandum, in diuina Euchariſtia ſpecies vini conſecrati, quæ extra ſubſtantiam conſiſtunt, iniectam aquam in vinum poſſe conuertere. *De hac re D. Thom. 3. par. qu. 77. art. 3. & in 4. diſt. 12. aliiq; Doct. ibid.* Nec ratio in contrarium adducta quicquam negotij exhibet. Etenim ſicut in prædicto myſterio, ſpecies conſecratæ aduentitia accidentia per ſe recipiunt, quamuis nulla ibi ſubſtantialis forma præſit: ita materia prima interuentu ſolius quantitatis ſummum calorem recipiet. Nimirum illa actus ſecundi a primo dependentia nequaquam eſſentialis eſt; ſed phyſica dūtaxat quam diuinitus compenſari poſſe, Euchariſtiæ miraculo docemur. *Actus ſecūdi à primo qualis dependentia.*

Propoſita dubitatione hunc in modum explicata, ad argumentum, quod illius occaſio fuit, reſpondemus; ſummum calorem extra ſubiectum cohærentem, non propria facultate ignem generaturum, ſed ſubſtantiæ, nempe ignis, cuius ille inſtrumentaria vis eſt.

Altera dubitatio. At cuiúſnam ignis? nempe eius, in quo prius extiterat, ſi iam antea in ſubiecto erat. Quòd ſi in nullo fuerit, ſed denuò producatur; erit fortaſſe qui dicat, referendam tunc eam generationem ad aliquem ignem, indeterminatè ac vagè ſumptum. *Reſp.* Verùm id facilè coarguetur; cùm determinatus effectus certas ac præfinitas cauſſas habere debeat. Spectabit igitur ea generatio, tanquam ad principem cauſſam ſecundam, ad eum ignem, cui eiuſmodi calor naturæ diſtributione debetur. B Namq; vt omnes ignes, quos creare Deus poteſt, certum ſibi calorem ſingularem, quo conſeruentur, & actiones ſuas adminiſtrent, phyſica neceſſitate depoſcunt, (cùm iſtiuſmodi ſingulares affectiones ſingularium naturarum appendices, & quaſi corollaria quædam ſint) ita quiuis calor ſummo gradu intenſus, aliquem certum ignem à Deo creabilem neceſſariò reſpicit; ſicuti & quilibet alius effectus naturalis, certam habet cauſſam effectiuam C ſingularem, à qua dependeat, vt libro 5 Metaphyſ. patebit.

virtute, ad operandum eget. Ex quo patet, cur nulla ſubſtantia creata, ſine interuentu accidentium, formam ſubſtantialem in materiam induceat.

Sol. 4. Ad quartam, quæ non mediocriter fauet opinioni exiſtimantium, generationem non veram eſſe actionem, ſed terminum duntaxat alterationis præeuntis, dicendum eſt, ignis generationem non à calore tâtùm elici, ſed communiter à cæteris accidentibus, quæ ignis formam inducunt: nec eſſe abſurdum, vnam eandemque actionem à multis inſtrumentarijs principijs, quatenus omnia materiam ad vnam formam præparant atque ordinant, proficiſci. Intellige autem oriri ab iis accidentibus generationem, non quaſi ea tunc exiſtant (omnia namque, vt in primo de generatione ſtatuimus, pariter cum re corrupta ipſo generationis momento intereunt) ſed quia, cùm non niſi per accidens, vtpote alterius occaſu occidant, perinde ſeſe ad generationem eliciendam habent, ac ſi etiam tunc in rerum natura permanerent. Qua de re ſuo loco plenius ac planius.

ARTICVLVS VI.

EXPLICATIO ARGVMENTORUM pro ſecunda opinione.

Eæ verò rationes, quæ ſuadere nitebantur, D accidentia nullo pacto ſubſtantiam producere, ita diluentur. *Sol. 1.* Ad primam dicendum eſt cum D. Thoma 2. contra gentes cap. 21. & de veritate quæſt. 27. art. 4. nihil vitra ſuum gradum aut ſpeciem quicquam moliri poſſe propria virtute: poſſe tamen virtute nobilioris agentis, quomodo accidentia, non ſua, ſed ſubſtantiæ virtute, ſubſtantiam gignunt. *Sol. 2.* Ad ſecundam, formam ſubſtantialem eius, quod vniuoca generatione producitur, non oportere E ſimilem eſſe formæ proximæ, quâ generans vt inſtrumento vtitur, ſed primæ ac ſubſtantiali formæ ipſius generantis. *Sol. 3. Tripartita varietas principiorũ aſſiuorum. Vt à Rich. 1. ſent. 2. part. diſt. 3. in 2. prin. q. 7. à Guillielmo Pariſienſi in lib. de Trin.* Ad tertiam negandum eſt, quod aſſumit; tametſi a nonnullis concedatur, & ad eius probationem dicendum cum Caietano, ad art. 3. quæſt. 54. primæ partis, triplicitèr poſſe rem aliquam eſſe principium productiuum actionis; videlicet proximum & non principale, principale & non F proximum, proximum & principale ſimul. Porrò eſſe principium primo modo, infimæ notæ eſt; ideoque accidentium naturæ congruit. Eſſe principium ſecundo modo, medium quid cenſetur; atque ita creatæ ſubſtantiæ accommodatur, quæ inter primam formam ſiue actum purum, id eſt, Deum, & inter accidentia, medium locum obtinet. Denique, eſſe principium tertio modo, ſupremam infinitamque agẽdi perfectionem, (vti ſuperius diximus,) & idcirco primæ duntaxat cauſæ conuenit, quæ neque medio, neque aliena

QVÆSTIO XIX.

VTRVM EX OMNIBVS ACCIDENTIBUS ſolæ qualitates agendi vim habeant.

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA OSTENDERE videantur, alijs quoq; accidentibus eam vim ineſſe.

Quoniam proxima quæſtione ſtatuimus, accidentia, tanquam ſubſtãtiarum inſtrumenta, productionem formarum ſubſtantialium attingere, proindeque agendi vim habere: proximum eſt vt ſcrutemur, num ea vis ſolis qualitatibus (vt eſt cõmunis philoſophantium vox) an alijs quoq; accidentibus competat. Nam quòd alijs etiam conuenire aſſerendum ſit, hiſce argumentis videtur confici.

Quicquid ab intellectu noſtro percipitur, concurrit actiue per ſuam ſpeciem ad intellectionem & verbum; tanquam parens per ſeminariam virturem ad gignendam ſobolem: ſed accidentia aliarum categoriarum percipiuntur à noſtro intellectu, vt planum eſt. igitur ea omnia aliquam agendi vim poſſident; cum inſtrumenti actio principali agenti aſſcribatur, ab eoque deriuetur. *1. Argum. Lege D. Aug. lib. 15. de Trin. c. 16.*

Deinde, teſte Ariſtot. lib 2. de Cœlo, cap 3. text. 17. & 1. Ethic. cap. 7. Vnumquodq; eſt propter ſuam operationem, alioqui fruſtra eſſet: Igitur nihil eſt in natura rerum, quod omnis actionis expers ſit. Corroboraturq; argumentum: quia ſicuti optimum & induſtrium patrem- *2. Argum.*

tiemfamiliás decet curare; quid ne domi ſuæ otioſum ſit; ita congruere videtur, vt naturæ auctor in mundi vniuerſitate, & in hac ſua quaſi domo, nihil obtorpeſcere, nihil ſine opere & actione eſſe patiatur.

3. Argum. Tertiò, idem priuatim oſtenditur in relationibus. Nulla enim idonea ratio afferri poteſt, cur relationes nihil agant: & non deſunt, quæ oppoſitum ſuadeant. Primùm, quia ſunt actus: & omnem actum ſua actiuitas & actio comitantur. Item, quia relationes induunt rationem cauſarum finalium; vt patet, cùm quis rei literariæ nauat operam gratia honoris, qui relatio quædam eſt. Quòd ſi relationes hanc cauſſalitatem, quæ inter omnes præcipua eſt, interdum obeunt; cur non etiam modum cauſandi efficientis cauſæ aliquãdo adminiſtrent?

4. Argum. Quarto: Motus ad locum eſt quantitas, & tamen multis in rebus agendi facultatem obtinet: ergo aliqua quãtitas habet vim actiuam. Probatur aſſumptio; primum, quia ſphæræ cœleſtes miniſterio motus, quo circumuehuntur, agunt in orbem ſublunarem. Deinde, quia attritus duorum corporum non calorem ſolum, ſed interdum quoque ignem excitat.

5. Argum. Poſtremo: Multæ actiones ſunt principia effectiua aliarum: ergo ſaltem actionibus conuenit eſſe principium agendi. Probatur antecedens. Nam ex compluriũ Philoſophorum iudicio, contemplatio cauſſat efficienter delectationem; notitia intellectus, actum deſiderij; finis appetitio, volitionem eorum quæ ad finem ſunt; & aſſenſus principiorũ, aſſenſum concluſionis. Non cauſſant verò hæc vt productiones; (quidem contemplatio, verbi cauſa, non eſt ipſa delectationis productio; nec appetitio finis, volitio mediorum, &c.) ſed vt principia actiua, quibus anima ad conſequentes iſtas actiones eliciendas vtitur.

ARTICVLVS II.

EXPLICATIO QVAEſtionis.

IN hac diſceptatione communi Philoſophorum voce celebratur, ex omnibus accidentibus ſolas qualitates agendi vim obtinere. Verùm cùm vltimum argumentum ſuperioris articuli eorundem Philoſophorum conſenſu probet, multas internas actiones eſſe principia actiua aliarum, videtur equidem communis illa aſſertio ita accipienda, vt non ſimpliciter ex omnibus accidentibus, ſed tantummodo è fixis, (cuiuſmodi non ſunt prædictæ actiones, quæ vt plurimùm confeſtim euaneſcunt) ſolæ qualitates agendi vim habeant. Eſtque adeo ſolum veriſimile, ideo pronũciatum illud ab auctoribus ad ſolas qualitates reſtrictum fuiſſe, quia plerique internas operationes qualitatibus annumerant: ſed quia verior eſt ſententia, quæ illas ad actio- A nis categoriam pertinere ſtatuit; iccirco non videtur nobis abſolutè pronunciandum, ex omnib. accidentibus ſolas qualitates eſſe principia actiua, ſed adhibendam eam, quam diximus, moderationem.

Explicatur commune pronunciatum Philoſophorum.

Quoniam autem magis ordinaria principia actiua formarum ſubſtãtialium ſunt qualitates, aduerte, eius rei conuenientiam & rationem inde eſſe: quòd cùm omne compoſitum naturale conſtet materia & forma, quarum illa patiendi munus obit, hæc agendi; his B duobus principijs duo alia eorundem officiorum quaſi adminiſtra, contributa fuêre: materiæ quantitas, formæ verò qualitas. Etenim materia interuentu quantitatis accidentia recipit (intellige, vt ſubiectum quo) forma verò miniſterio qualitatum operatur. Nam cùm materia de ſuo extenſa non ſit, oportuit conferri illi a natura quantitatem, cuius interuentu extenderetur, corporaliaque acciden- C tia reciperet. Rurſum, cùm forma ſubſtantialis immediatum agendi principium eſſe nequeat, procurandum ei fuit à natura aliquod agendi inſtrumentum, quo vteretur. Hoc verò eſſe qualitatem, ex eo conſtat, quia agentia naturalia per potentias, per calorem, frigus, humorem, ſiccitatem, aliaque eiuſmodi ad qualitatum genus pertinentia, operari ſolent. Item quia, vti paſſim videmus, qualitates, alias ſibi conſimiles generant, calorem ca- D lor, humorem humor: quod tamen cæteris ferè accidentibus denegatum eſt. Nec enim quantitas aliam quantitatem efficit, nec relatio relationem, ſimiliterque ſe habet in alijs, præterquam in nonnullis actionibus, vt antea monuimus.

Cur qualitates ſint principia actiua formarum.

Materiæ primatim ſubſeruit quantitas: formæ qualitas.

Illud tamen ignorandum non eſt, agendi vim non ad omnes qualitates eodem pacto ſe habere. Quædam enim ſunt actiuæ realiter ſimul & intentionaliter: vt lux, & calor. Lux E enim non aliam tantùm lucem producit, ſed vna cum ea ſui imaginem mittit, quæ perlata ad oculum, ſimul cum videndi facultate viſionem efficit. Item calor non alium duntaxat calorem gignit, ſed ſui idolum ex ſe profert, quod ſenſiterio tactus inuſtum, ſimiliter ad ſenſionem caloris pariter concurrit. Aliæ verò ſunt qualitates, quæ realiter tantum agunt: vt potentiæ vegetatrices. Aliæ, quæ intentionaliter tantum: vt colores. Aliæ, quæ neu- F tro modo: vt character, & incorruptibilitas beatorum corporum.

Qualitatum varietas quoad vim agendi.

Ex hoc etiam numero eſt figura, vt alibi diximus. Quanquam non deſunt, qui eam faciant principium actiuum motus ad locum, vt Durandus in 1. d. 45. q. 2. & Magnus Albertus ad finem 4. libri de Cœlo: vbi ait, figuram acutam eſſe partem potentiæ actiuæ medium ſecantis, eamq; potẽtiam ex tribus coaleſcere & integrari, videlicet ex acuto, graui, & duro. Vnde eſt, quòd acutiora grauiora, & duriora, faciliùs penetrant & percutiunt medium.

Thienenſis 4. de Cælo, cap. vlt. Pro noſtra tamen opinione ſunt Scotus, in A 4. diſt.1. qu.5. D. Thomas ſecunda ſecundæ q. 96. art.2.& 3. contra gent. cap. 105. Ferrarien. ſis eodem loco, & alij. Idque optima ratione. Nam cùm figura nihil aliud ſit, quàm modus quantitatis, & quantitas, vt ſæpe diximus, omnis actiuitatis expers ſit, vtpote quæ ſe habeat ex parte materiæ: conſequens eſt, vt agendi vi careat. Nec obſtat, quod acuta corpora, cæteris paribus, per aquam velociùs deſcendunt. *Corpora acuta cur velociùs deſcendant.* Non enim id ex eo prouenit, quòd acumen actiuè influat ad motum: ſolùm namque diſpoſitiue ad illam maiorem celeritatem præſtandam ſeſe habet, quatenus videlicet figuræ acutæ minor moles ſe opponit, atque adeo minor reſiſtentia ex parte corporis, quod perrum pitur: ſicuti & figura plana, quia maiorem corporis portionem tangit, ſegniorem reddit motum, vt docet Ariſtot. 4. lib. de Cœlo, cap. vlt. text. 44. & Comment. ibid. Lege etiam, quæ in eandem ſententiam ſcripſit Ariſtot. in Mechanicis, ad eam quæſtionem, cuius initium C eſt; Cur ex figurarum genere, quæcunque rotundæ ſunt & circinatæ, &c.

ARTICVLVS III.

RESPONDETVR AD PRIMI articuli argumenta.

Sol. 1. arg. NVnc argumenta initio propoſita ſoluamus. Ad 1. reſpondendum eſt. Etſi ſpecies concurrant actiue ad intellectionem & verbum; non tamen omnia, quæ [illegible] ſpecies ſunt, ritè dici per eas actiue concurrere, nec talia ſint, vt ad eiuſmodi ſpecierum generationem, proximè vel remotè, aliquam vim actiuam conferant: ſic enim ceſſabuntur ſpe- *Lege Gregorium in 2. d. 25. qu. 1.* cies eorum inſtrumenta, vtpote ab eis a quo modo deriuatæ. Quare [illegible] non omnia accidentia earum actiua [illegible] generationem ſpecierum intelligibilium, etiam remotè, præbeant, vt 3. lib. de Anima oſtendimus; fit, vt non omnia, reſpectu intellectionum, actiua principia cenſeri debeant. Adde, quod noſtra quæſtio erat de principijs proximè efficientibus actionem, de quibus propoſitum argumentum nullam ingerit dubitationem.

Solutio 2. Ad 2. conceſſatum illud Ariſtotelis, de ſubſtantijs potiſſimùm intelligi, nec de omnibus vniuerſim: enim materia nihil agat, etſi ad actiones formæ, pro rata ſua portione, concurrat, non quidem eas efficiendo, ſed recipiendo; item etiam componendo totum, cuius eſt agere. Illud verò de cura patris [illegible] explicabitur. Optimum patrem familias, licet non patiatur domi ſuæ quicquam prorſus inutile & ſupervacaneum eſſe, non ab omnibus *Nihil à Deo fruſtra conditum.* tamen opus exigere. Quod & diuina ac vicis ſapientia mirificè præſtat in hoc mundi opifi-

cio, in quo etſi non omnibus agendi vim tribuerit, nihil tamen fruſtrà condidit, nihil fruſtra eſſe ſinit; cùm tam ea, quæ agunt, quàm quæ non agunt, alijs pro naturæ ſuæ modo vtilia ſint, vt erit conſideranti perſpicuum.

Ad 3. Relationes eſſe actus: ſed non omni *Sol. 3.* actui actiuitatem ineſſe, nec ab omni actionem proficiſci; ſed ab ijs, qui perfectiorem naturæ gradum obtinent: cuiuſmodi ſunt potiſſimùm qualitates, quæ peculiari modo formam ſequuntur, vt alibi etiam diximus. Nec B *Lib. 1. huius Operis ca. 4. qu. 1. art. 1.* refert, quòd relationes interdum finis ca[illegible] litatem ſortiuntur. Licet enim finis, conſideratione quadam, vt progreſſu patebit, principalis cauſſa habeatur: modus tamen, quo efficiens mouet, maiorem perfectionem requirit, cum moueat per influxum actiuum, verum atque, & germanam actionem. Quæ ratio cauſſandi non potuit conuenire relationibus, quæ tan- *Relationes cur principium actionũ non.* tummodo ſunt habitudines ad aliud, minimumque de natura entis poſſident: vt Auerroes 12. Metaphyſ. comment. 19. docet. Vnde liquet, non [illegible] relationibus denegari. Quod ex eo etiam ſtabilitur, [illegible] cauſas [illegible] ob tenuitatem ſuam [illegible] motum vel actionem terminare, [illegible] patebit. certè [illegible] motum vel actionem [illegible] poterit. [illegible] ſiue pro[illegible] exigi-

D tur. [illegible] ratio Theologica. Nam ſi quarelatio eſſet operatiua, maximè eſſent diuinæ [illegible], quæ cæteris infinitè eminentiores ſunt: at quod hæ operatiuæ non ſint, conſtat ex eo, quia cùm verbi gratia, relatio Patris alijs *Relationes diuinæ non ſunt operatiuæ.* perſonis non conueniat, ſequeretur, poſſe Patrem aliquid per eam operari ſine aliarũ perſonarum conſortio, ſicq; Trinitatis opera non eſſent indiuiſa: cuius oppoſitum non [illegible] affirmant Patres communi conſenſu, [illegible] E uit etiam ſexta Synodus generalis [illegible] in epiſtola Sophronij, & Concilium Toletanum 6. can. 1. in ſymbolo fidei.

Ad quartum reſpondemus, ſi hoc reſpondere eſt, ac non [illegible] in ſuum *Sol. 4.* locum reſtituere [illegible] ijs duobus [illegible] quæ [illegible], [illegible] ac per ſe cauſſa [illegible] a motu locali, prout continuum ac [illegible] quod argumentum oſtendere tentabatur [illegible] verò ab eodem ſub F [illegible] conſideratur, in lib. 11 de Cœlo [illegible]. Ad [illegible] argumentum quid reſpondendum [illegible] ex dictis.

QVÆSTIO XX.

VTRVM FINIS VERE AC PROPRIE cauſſa ſit, an non?

ARTICVLVS I.

VIDERI NON ESSE.

Non-

NOn eſt à nobis ſine diſputatione prætereunda finis cauſa, cuius ignoratio veteres Philoſophos multis erroribus implicuit, vt conſtat ex iis, quæ ab Ariſt. c.8. h. lib. & de partibus animal. c.1. & 1. Metaphyſ. c.3. in diſputatione de cauſis tradita ſunt. Quod ergo ad præſentem quæſtionem ſpectat, erit qui probet, non debere finem inter cauſas numerari, inprimis hoc modo. Celebre eſt pronunciatū in Philoſophia; Cauſam & effectum ſimul eſſe: quod, vt interpretes explicāt, ſic accipiendum eſt: vt ſi cauſa & effectus ſumantur quoad rationes, quibus ſe mutuò reſpiciūt, dicātur ſimul natura eſſe; ſi verò quoad ipſam cauſalitatem, rationémve cauſandi, perhibeantur eſſe ſimul duratione, ſiue tēporaria, ſiue momentanea; cum fieri nō poſſit, vt vlla res cauſet actu, quin id, quod ab ea cauſatur, pariter exiſtat. Hoc cōſtituto videtur facilè probari, finē non eſſe cauſam, ſiquidē exiſtente eius effectu, nondum ipſe exiſtit, vt patet, cum quis petit honorē magiſtratus gratia, iteris nauat operam, cui ſtudiis magiſtratus finis eſt; pœnæ vero ſtudium, eiuſdem finis eſt. ...

Pronunciatum in Philoſophicum.

Secundo: Omnis cauſa eſt principium, vt alibi diximus. nullum principium eſt finis: igitur nullus finis eſt cauſa. Minor probatur ex Ariſt. ... 3. Metaphyſ. c.2. tex 3. finis & principium pronuntiantur inter ſeſe, cum finis ſit illud quod definitur; principium vero, id à quo incipitur.

Tertio, quod finis ſaltem propriè cauſa nō ſit, ita oſtenditur. ... quod m... propriè cauſat, non poteſt propriè cauſa eſſe: atqui finis cauſa ... propriè, quandoque ... eius cauſalitas ... in tranſlata & impropria motione, vt mox patebit: ... igitur finis propriè cauſa eſt.

ARTICVLVS II.

ESSE VERE AC PROPRIE cauſam omniumq́; primam.

IN hac dubitatione prænotandæ ſunt variæ diuiſiones finium. Quarum prima aſſumatur ex iis, quæ docuit Ariſtoteles 2. de anima c.4. tex. 37. & hoc in libro ca.2. text 13. & cap. 3. text. 31. vt etiam D. Thomas, Simplicius & Philoponus ibidem annotarunt: ... finem alium ... finem ..., aut ... eſſe ..., cuius ... gratia aliquid fit: vt ... aliud ... cuius gratia ... fit: ... ſanitas, ... medicamento ... ſanitatem ...

2. diuiſio.

... genera... alij ... quæ ... generatione ... dicitur ... Auerroes 4. lib. de C... ex

A Ariſtotele 1. de Ortu & interitu cap. 7. tex. 55. & hoc in lib. cap. 7. text 70. itemq; 2. de Cœlo cap. 3. text. 17.

Tertia. Quidā fines operationi præexiſtūt, nec agētia in eorū effectionē ſedunt, ſed ideò operantur, vt eis coniungi, aut aſſimilari poſſint. Sic Deus eſt finis, non ſolùm creaturæ intellectualis, quæ ipſo frui poteſt; ſed etiā totius naturæ, quæ ſimilitudinē diuini eſſe, pro ſuo modo, affectat. Alij ſunt fines, qui agētis actioni B non præexiſtunt; ſed ab eo efficiuntur: vt forma, quæ per generationē acquiritur. Hos docuit Ariſtoteles, hoc in libro c. 2. tex. 23. eſſe terminos motuū: quia formæ ſubſtantiales, præeuntibus diſpoſitionibus, quæ motu inducuntur, materiam ſubeunt.

3 diuiſio.

Lege Ariſt. 2 lib de cœl. c 12. tex 64. & li. 12. Metaph cap 11. tex. 36.

De his finib. D. Thom. 3. contra gent. cap. 18.

His animaduerſis, concluſio ſit: Finem non ſolùm eſſe verè ac propriè cauſam, ſed omnium primam. Huiuſce concluſionis veritas, etſi quoſdam ex antiquis Philoſophis (vt initio præfati ſumus) latuerit; communi tamen C aſſenſu recepta eſt. Priorem eius partem aſſeruit probauitq; Ariſtoteles ca. 3. huius libri tex 29. Patet autem ex eo; quia finis eſt, cuius gratia ſit aliquid: vnumquodque autem pendet per ſe ab illo, cuius gratia fit, & omne illud, à quo aliquid per ſe pendet, verè ac propriè cauſa illius eſt. Poſterior pars eiuſdem concluſionis traditur ab Ariſtotele, hoc in lib. c.3. tex 31. & 11 Metaph. c.1. tex. 36. Suadetur q; D ea ratione, quia cum efficiens non niſi alicuius gratia operetur, neceſſe eſt antequam agat, & materiæ formam inducat, moueri à fine. Itaq; finis motio cauſalitates omnium aliarum cauſarum, ſaltem origine, antecedit. Itaq; primum locum obtinet finis, ſecundum agens, tertium materia, quartum forma. Poteſt etiam ea ex parte cauſalitas finis non origine tantùm, ſed dignitate prior vocari: vt docet, quia vt agere quàm agi præſtantius E eſt, ita in ... ordine mouentium ... excellit, quod ... pacto ſe habet finis ... cæteras cauſas, nec ab alia mouetur, vt ... Ariſtoteles loco proxime cit. & ... cap 10. text 54. Lege Magnum Albertum hoc loco tractatu 2. ca 5. vbi aliam ... inter cauſas tradit. De ... quadam conſideratione finis ... ceteris ... priores ... Nam ſi ... ſpectetur ... F eſt materia ... motio ... ratio ... eliciens ... modus excitandi ac perficiendi, finis.

Lege D. Th. 1. p q. 6. ar. 4.

Concl.

Cauſalitas finis non origine tan... ſed dignitate prior.

Argumenta autem, quæ oſtendere videbantur, finem non verè ac propriè cauſam eſſe; hunc in modum refutanda erunt. Ad ... concedimus; quæ in eo aſſumuntur, dicendum; etſi finis, cùm actu cauſat, non exiſtat ſecundum eſſe, quod habet in rebus; exiſtere tamen ſecundum eſſe intentionale, quod in mente obtinet, dum apprehenditur: quæ apprehenſio (vt paulo pòſt dicemus) eſt conditio,

Sol 1. arg.

Ita Soncin. & Vetia q.3.

ſine qua finis ſuam cauſalitatem exercere non poteſt.

Sol. 2. Secundum refellitur inficiatione minoris. Licet enim finis, ſi pro extremo ſumatur, principio repugnet; non tamen ſi accipiatur, prout deſignat cauſam finalem, quæ principium eſt, quatenus ab eo ſua principiata depẽdent. Ariſtoteles tamen loco cit. cùm finem principio opponi dixit, principium ſumpſit pro eo vnde motus oritur, id eſt, prõ efficiẽte, cui finis relatiuè opponitur, cùm non ad media tantùm, ſed ad efficiens quoq; referatur.

Sol. 3. Tertio ſatisfit concedendo, motionem finis impropriam eſſe in genere motus; negando tamen, eſſe impropriam in ratione cauſandi. Nam eſto finis metaphoricè moueat, vt ſequenti quæſtione patebit; propriè tamen cauſat, quia propriè ab eo pendet id, quod ab ipſo cauſatur.

QVÆSTIO XXI.

VTRVM CAVSALITAS FINIS in metaphorica motione conſiſtat, an non?

ARTICVLVS I.

VIDERI NON IN EA conſiſtere.

VT quæ nam finis cauſalitas ſit ſcrutemur, animaduertendum eſt ex Diuo Thoma in 1.2.q.9.art.1.& Scoto in 1.d.1.q.4. duplicem eſſe motionem: vnam propriam, quæ fit per veram & germanam actionem; vt cùm ignis aquam calefacit: aliam impropriam & translatitiam; cuiuſmodi eſt ea, quæ mouere dicitur id, quod ſui amorem inijciendo allicit, trahitq; ad ſeſe: ob quem tractum dicitur anima magis eſſe vbi amat, quàm vbi animat, quia videlicet ad rem amatam quodammodo extra ſe affectu rapitur; vt prȩclarè docet D. Dionyſius 4. cap. de diu. nom.

Duplex motio, propria & translatitia.

Ex D. Bern.

Hoc poſito, in quæſtionem vocamus, num cauſalitas finis conſiſtat in metaphorica illa motione, qua res, quæ finis nuncupatur, ex ſui deſiderio cauſam agentem ad operandum allicit. Pars negatiua hiſce argumentis videtur concludi. Aliquid allicit, & non eſt finis; aliquid eſt finis, & non allicit: ergo cauſalitas finis non conſiſtit in alliciendo. Prior antecedentis pars ſuadetur: quia voluntas diuina allicitur a ſua bonitate ad operandum. (Quò ſpectat illud Boëtij, lib. 3. de conſolatione Philoſophiæ metro 3.

1. argument.

Quem non externæ pepulerunt fingere cauſæ
Materiæ fluitantis opus: verum inſita ſummi
Forma boni liuore carens.)

& tamen diuinæ voluntatis in ſe ſumptæ, nec finis, nec alia vlla cauſa eſſe poteſt; cum Dei voluntas ab ipſo Deo nõ diſtinguatur, quem aliunde cauſari non poſſe, luce clarius eſt. Secunda pars eiuſdem antecedentis probatur: quia finis & boni vna eademq; ratio eſt: at cõſtat, aurum, verbi gratia, in ſe actu bonũ quidpiam eſſe, & tamen ſemper allicere, cùm a multis contemnatur.

Secundo; Motionem illam, qua finis cauſam agentem allicit, præcedit actio intellectus, obijcientis appetitui ipſum finem: ergo finis cauſalitas nõ debet in ea motione cõſiſtere. Aſſumptũ liquet: cùm appetitus (teſte D. Auguſtino 8. de Trinit. ca. 53) nõ poſſit ferri in ignotũ. Conſequutio oſtẽditur: quia cauſa finalis, vt paulo antè diſſeruimus, eſt omnium cauſarum prima, cæteraſq; cauſalitates præit: quod eſſe non poteſt, ſi eius motionem anteuertit prædicta intellectus operatio.

2. argumẽt.

Appetitus non fertur in ignotum.

Tertio: Cùm finis allicit, eo pacto mouet, quo is qui cõſulit; ſiquidem vterq; inuitat, rem appetitui proponendo: at motio conſulentis ad efficientem cauſam ſpectat, vt Ariſtoteles hoc in libro cap. 3. tex. 29. hiſce verbis diſſerit: Præterea id, vnde mutationis aut quietis primum eſt principium, qualis cauſa eſt is qui conſulit, & pater filij, & vno nomine id quod efficit, eius quod fit. Ergo & illa finis motio tota erit efficientis cauſæ.

3. argumẽt.

Quarto: Etiam ea, quæ cognitione carent, gratia finis operantur, vt in progreſſu huius libri patebit: & tamen non alliciuntur à fine; ſiquidem iſtiuſmodi allectio non niſi præeunte notitia fit. Igitur allectio appetitus non requiritur ad cauſalitatem finis.

4. argumẽt.

Poſtremò: Finis confert medijs appetibilitatem (ſæpe enim media, quæ alioqui moleſta & ingrata ſunt, propterea quòd ad finem aſſequendum conducunt, redduntur amabilia, actuq; amantur; vt patet in ſectione venæ, potione, abſtinentia à cibo, alijſq; id genus.) Non igitur finis tantummodò reſpectu cauſæ agentis, quam allicit; ſed etiam reſpectu mediorum, cauſalitatem exercet.

5. argumẽt.

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS ENODATIO.

IN hac diſceptatione communis Philoſophorum opinio eſt, Cauſalitatem finis cõſiſtere in metaphorica illa motione, quam diximus. Ita ſentit D. Thomas 1. contra gent. ca. 75. Ferrarienſis ibidem, Scotus in 1. d. 1. qu. 4. Gandauenſis 1. p. ſumma art. 49. qu. 6. Ochamus in 2. q. 3. art. 2. Alenſis 1. p. q. 17. membro 3. Soncinas 5. Metaph. q. 2. M. Albertus eodem lib. tract. 1. cap. 3. Auicenna lib. 6. ſuæ Metaph. tractatu 5. capit. 5. & alij; quibus ſuffragatur Ariſtoteles 1. lib. de generatione cap. tex. 55. Vbi docet, cauſam, vnde principium motus exiſtit, id eſt, cauſam efficientem, actiuam.

Communis ſententia.

Alias tamẽ de hac re ſententias refert Herueus q. 1 quodl. 2. Soncinas loco hic citato.

uam eſſe; non ita eam, cuius gratia cætera fiunt, id eſt, finalem, quæ non eſt actiua, niſi per tranſlationem.

Quia tamen hac in re non parua eſt diffi culcas, aliquot aſſertiones ad eam illuſtrandam ſubijciemus. Prima ſit: Metaphorica motio, qua res cognita appetitum allicit, eſt ratio cauſandi finalis cauſæ; non tamen reſpectu cuiuslibet agentis, ſed creati tãtùm. Hanc aſſertionem vt intelligas, paucis accipe ea, quæ in fine, qood ad præſentem locum ſpectat, conſideranda occurrunt. Primùm igitur in ſanitate, exempli gratia, cernitur peculiaris quædam entitas, naturæ animalis conſentanea & accõmodata; quæ nihil aliud eſt, quam primarum quatuor qualitatum permiſtio & temperies. Hanc conſequitur relatio conuenientiæ, ſeu bonitatis formalis. Poſt hanc ſubortur relatio appetibilis. ideo enim vnumquodque appetitur, quia bonum ſeu conueniens eſt. Tandem accedit relatio finis, qua ſanitas ad media, & ad ea quæ ipſius gratia fiunt, refertur.† Quod ſi quis obijciat, Ariſtotelem hoc libro cap. 3. tex. 31. & 1. Eth. cap. 1. ſupponere bonum & finem idem eſſe: quare non rectè à nobis relationem finis à bonitatis relatione diſtingui. Occurrendum erit ex ſententia Philoſophi, bonum & finem idem eſſe, non quoad relationes, ſed quoad fundamentum, cui innituntur, quod vnum idemque eſt vt in ſanitate videre licet, quæ per eandemmet entitatem, qua vitam animalis ſeruat, appetitur vt bona, mouetque vt finis: & verò non appetit Socrates relationem bonitatis ſeu conuenientiæ, quam reſpectu illius ſanitas habet; ſed ſanitatem ipſam, quæ tamen non, niſi prout relationi conuenientis ſubiacet, appetitionem terminat. Niſi enim res voluntati proponatur, vt conueniens, nequaquam in ea ſui amorem aut deſiderium excitabit. Ratio autem, cur finem omnem, bonum quidpiam, ſeu verum, ſeu adumbratum, eſſe oporteat, ea eſt. quia (teſte D. Dionyſio 4. cap. de diuinis nominibus) nemo ad malum ſpectans operatur; &, vt Seneca 4. de officijs, capit. 17. ait, nemo eſt à naturæ lege adeò alienus, vt malum, niſi ſub aliqua ſpecie boni, poſſit appetere.

His ita explicatis, quòd motio, qua res ſub ratione conuenientis appetitui obiecta ipſum allicit, ratio cauſandi finalis cauſæ ſit, ex eo concluditur; quia talis motio non pertinet ad cauſam efficientem, cuius eſt, proprio & non tranſlatitio motu mouere; nec ad exteras cauſas. vt earum cauſandi modos intuenti planum erit. Supereſt ergo, vt ad finalem cauſam ſpectet.

Quod autem finis non eam habeat cauſalitatem, reſpectu cuiuslibet agentis, ſed creati duntaxat, (vt annotauit Heruæus quodlib. 2. q. 1.) ea ratio probat quia, licet Deus externis ſuis actionibus operetur propter finem, teſtante Sacra pagina Prouerbiorum 16. illis verbis: Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus: tamen nullus finis, diuinam voluntatem alliciendo, cauſalitatem erga illam exercet; cùm internæ Dei actiones nullam cauſam habere poſſint, vtpote quæ ſint ipſe Deus. Itaque cùm ij auctores, quos antè retulimus, cauſalitatem finis in metaphorica motione conſtituunt, non loquuntur (ſi modò rectè ſentiant) de eiuſmodi cauſalitate, niſi in ordine ad agentia creata. Etſi ex eorum numero Soncinas parum conſideratè, non qualemcunque, ſed veram cauſalitatem finis, attribuerit bonitati diuinæ, reſpectu ſuę volitionis.

Secunda aſſertio: Cauſalitas finalis cauſæ, ſi vniuerſe loquamur, conſiſtit in eo, quòd res, quæ cauſa denominatur, ſit id, cuius gratia fit aliquid. Debet autem verbum, Fieri, (quod obſeruat loco citato Heruæus) laxiore ſignificato ſumi, ita vt idem valeat, atque accipere eſſe actiuè ab alio. Qua vſurpatione non ſolum res naturales, & arte factæ, aliæque eiuſmodi; ſed ipſæ quoque actiones fieri dicuntur. Probatur autem huiuſce aſſertionis veritas. ex ipſa finis notione. Nam cùm finis ſit id, cuius gratia cætera fiunt; vt docuit Ariſtoteles hoc in libro cap. 3. tex. 31. & 2. de anima cap. 4. tex. 37. & 2. Metaph. cap. 2. tex. 8 & 1. Ethic. cap 7. cõſequens eſt, vt vniuerſalis modus cauſandi finalis cauſæ in eo cernatur, vt ab ipſa aliquid dependeat, quatenus eius gratia fit, quidquid illud ſit: quod ſequenti quæſtione declarandum erit.

ARTICVLVS III.

DILVTIO ARGVMENTORVM primi articuli.

Reſpondeamus nunc ad argumenta, quibus oſtendi videbatur, metaphoricam motionem, qua finis appetitum allicit, nullo modo ad cauſalitatem finis, etiam reſpectu agentis creati, pertinere poſſe. Ad priorem partem eius quod in obiectum fuit, dicendum eſt: quidquid ita ſit, vt alliciat voluntatem, ita vt in ea tractum ſuum ferè cauſet verè finalem cauſam eſſe. Voluntatem autem diuinam non ſic trahi ſua bonitate; ſed per ſimplicem quandã allectionem, ab omni dependentia & cauſalitate prorſus liberã; atque adeò longè diuerſam ab ea, qua voluntas creata in bonum rapitur. Nam præterquam, quod in diuinam naturam cauſalitas paſſiua nullo modo cadere poteſt, amor etiam, quo Deus in ſuam bonitatem fertur, & bonitas ipſa, omnino idem ſunt; ac proinde ſortiri inuicẽ non poſſunt rationem cauſæ & cauſati.

Ad poſteriorẽ argumenti partẽ reſponden-

B 2

Tertia aſſertio.

Explicatio.

Triplex relatio in fine. Lege Capr. ... 14. q. 1. ... 5. ar. ... 1. ... cap. 17.

† ... Reſponſio. Bonum & finis non ... differant.

... 4. ... Dam... 2. ... 22.

Explicatio cõmunis ſententiæ, de cauſalitate finis.

2. aſſertio.

Explicatio.

Sol. 1. argu.

Diuina bonitas non allicit finaliter voluntatem diuinam.

dum: etſi, quidquid eſt actu finis, bonũ quidpiam, ſeu verum ſeu adumbratum, ſit; non tñ retrò commeare, vt quidquid eſt bonum, ſit actu finis. Non enim boni & finis, quoad reciprocationem, eadem ratio exiſtit; licet cùm ſimul reperiuntur, eadem dici poſſint merito fundamenti, in quo conueniunt. ſicuti & quælibet duo accidentia vnum dicuntur ratione ſubiecti, in quo inhærent. Non obſtat autem his, quod, quicquid appetitur vt bonum, ſit finis, ſaltem aliquo modo, reſpectu appetitionis creatæ; & e conuerſo, quicquid vt finis appetitur, bonum ſit.

Sol. 2. Ad 2. Concedendum eſt prius pronuntiatum, negandum poſterius, & ad eius confirmationẽ dicendum; actioni intellectus, obijcientis voluntati finem, præire aliã quandam finis cauſalitatem. Quòd ex eo patet, quia fieri nequit, vt intellectus quicquam percipiat, quin eiuſmodi perceptione contendat in obiectum ſibi proprium & conueniens. ac proinde in aliquem finem ad quem impellatur vel a voluntate, cum ab ea mouetur; vel aliunde, vti accidit in ſubitis & repentinis motibus, qui voluntatis concurſum anteuertunt. In iis enim, etſi intellectui nullus præſtituatur finis à voluntate creata: præſtituitur tamẽ ex directione cauſæ primæ, hoc eſt, à Deo naturarum propenſionumque omnium auctore. Quod ſimiliter de finibus aliorum agentium, quæ naturæ neceſſitate operantur, in progreſſu dicemus. Itaq; adhuc ratum manet, motionem finis ſimpliciter priorem eſſe motione efficientis cauſæ: quia licet vnam motionem efficientis poſſit antecedere aliqua motione finis, omnis tamen efficientis motio in aliquam motionem finis, in qua tandem ſtatus ſit, reſoluitur.

Quænam finis cauſalitas ſit prima.

Subitis motibus intellectus à quo præſtituatur finis.

Sol. 3. Tertium argumentum falſum aſſumit. Qui enim conſulit, e diſſerendo proponit ea, quibus rei, de qua agitur, proſequutionẽ velut grata ſuadeat; proindeque actiuè mouet: non ita verò finis, qui ſuæ bonitatis præſentiam obiectiue tantum exhibet appetitui.

Sol 4. Ad 4. Fatendum eſt, agentia naturalia, quę cognoſcendi & appetendi vi carent, non ita alici per ſe a fine, ſicuti nec in ipſum per ſe contendunt, ſed quatenus diriguntur a prima cauſa; in qua eorum finis, cognitio, & amor præexiſtit. Vnde intelliges, motionem illam metaphoricam, qua finis appetitum excitat, eiusq; actionem cauſat, ita conuenire ſoli agenti creato, vt non conueniat omni. Vltimi argumenti ſolutio ex iis, quæ in ſequenti articulo afferenda ſunt, petenda erit.

Agentia cognitionis experti a non alliciuntur per ſe a fine.

QVAESTIO XII.

VTRVM OMNIS OPERATIO cauſæ agentis ſit effectus finis, an non?

ARTICVLVS I.

SOLVTIO QVAEſtionis.

VT propoſitæ quæſtioni ſatisfiat, aduertendum eſt, in eo, qui ex delectu ſeu libere operatur, & finem aliquem obtinere ſtudet, varias operationes, ordinem quendam inter ſe habentes ſpectari: quarum præcipuę hæ ſunt. Prima; ſimplex amor finis. Secunda; aſſequendi finis deſiderium. Tertia; intentio, qua voluntas finem adipiſci optat, non tam ſimplici appetitione, vt antea; ſed per media idonea, nondum tamen particulatim explicita, ſed confuse. Quarta; mediorum ad comparandum finem inueſtigatio. Quinta; iudicium de medijs. Sexta; mediorum electio. Septima; eorundem mediorum executio, applicatióve. Octaua; adeptio finis. Eſt ergo inter Philoſophos diſceptatio, num hæ omnes actiones inter effecta cauſæ finalis numerãdæ ſint? Quidam eas tantum numerandas putant; quę circa media verſantur. Quod inde videtur concludi: quia eæ tantum actiones effecta finis cenſeri debent, quæ finis gratia ſunt, cum finis definiatur id, cuius gratia fit aliquid: at illæ tantum videntur eſſe gratia finis quæ ad ipſum conſequendum ordinantur; cuiuſmodi ſunt, quæ duntaxat circa media inſiſtunt: pręſertim cum finis, qua finis, importet habitudinem ad media.

Variæ operationes ordinatim ſeſe excipientes in iis quæ gratia finis operantur.

Controuerſia de diſtinctione horum actuum tractatur in prima ſecundæ q. 12.

Prima opin.

Alij etiam. Intentionem reponunt inter effecta finis, non tamẽ eius amorem: propterea quod fieri gratia alicuius, nihil aliud eſſe videatur, quam fieri propter aliquid amatum, quod conuenit intentioni, quæ amore finis elicitur, non autem ipſi amori, quem in eodẽ agente alius amor non antecedit.

Secunda opin.

Gregorius in 2. diſt. 38 quæſt. vnica ar. 1. ibidemque Gabriel notabili 2. Finem trifariam vſurpari volunt: communiter, propriè, & magis propriè. Communiter, cùm pro quolibet appetitus obiecto ſumitur. Propriè, cum accipitur pro illo, cuius gratia aliquid aliud eſt volitum. Magis propriè, cum dicitur de eo, ad quod ita quidpiam dirigitur, vt ipſum ad aliud non referatur: ſicque prima duntaxat rerum omniũ cauſa, hoc eſt, Deus, finis appellatur, quia ſicuti ab illo, vt a cauſa vniuerſali, ac fonte totius eſſe, manarunt omnia; ita ad eundem, vt ad vltimum finem, peracto circulo recurrunt. Cùm ergo de ſententia horum auctorum tot modis finis dicatur, totidem etiam dicentur finis effecta, videlicet communia, propria, magis propria. Communia erunt actiones tendentes in quoduis obiectũ. Propria, quæ in finem, ſiue gratia, &c. Magis propria quæ in Deum feruntur.

Tertia opin. Trip. ex acceptio finis.

Hæc tamen controuerſia ita nobis explicanda videtur, vt dicamus: Duplicia eſſe effecta.

Reſponſio ad quæſt.

ſta finis; alia, quæ verè & propriè; alia quæ non ſolum verè & propriè, ſed perfectiſſimo modo effecta illius ſunt: & in poſteriori quidem genere eas tantùm actiones numerari, quæ in media explicitè feruntur; in priori cæteras contineri. Porrò hæc aſſertio hunc in modum probari poteſt. Finis verè ac propriè ſuam cauſſalitatē exercet, reſpectu illius primi actus, videlicet amoris erga ipſum: igitur eiuſmodi actus eſt verè ac propriè effectus finis: quod ſimiliter de reliquis actibus primi generis, per quos media nō attinguntur, probatum manebit. Antecedens (quod præter alios aſſerit Henricus Gandauēſis 2. p. ſum. art. 46. q. 6) oſtenditur. Nam res, quæ finis denominatur, mouet obiectiuè, metaphorico motu alliciendo voluntatem ad prædictum amorem; ſiquidem ineſt ei bonitas, & conuenientia, quæ voluntatis affectū eo modo ad ſe trahat, vt planum eſt; hæc autem motio verè ac propriè ſpectat ad aliquod cauſſę genus, cum ſecundum illam amandi actus ſimpliciter à re ita mouente dependeat: item verò nullū datur cauſſa, ad quam ea motio pertineat, præter finalē cui (vt ex ſuperioribus liquet) propriū [illegible] peculiare eſt, per tranſlatitiam motionem allicere. Ergo talis amor verè ac propriè eſt effectus ſuis, vt finis. Iam quòd illæ tantùm actiones, quæ præhabita intentione finis circa media inſiſtunt, finis effecta perfectiſſimo modo exiſtimari debeāt, ſuadet tum influxus habitudo huius ad media; tum quòd eæ ſolùm actiones exercentur obtinendi finis gratia. in qua re præcipua vis & ratio cauſandi finalis cauſæ ſita videtur.

Probatio aſſertionis.

Itaque generalis ratio effectorum cauſæ finalis in eo conſiſtit, quòd illius gratia, id eſt, propter eius bonitatem quomodocunque fiant. Quod & Ariſtoteles non obſcure indicauit, cum [illegible] verbis vſus eſt, Cuius gratia aliquid. Nec ſanè inuſitatum eſt, [illegible] rationem finis tribuere obiecto ſimplicis amoris, aliorumque actuū [illegible], in quibus nulla mediorum ratio interuenit: cum D. Thomas in prima ſecundæ, q. 1. art. 1. docuerit, omne obiectum voluntatis eſſe finem ac bonum.

Communis ratio effectorum cauſæ finalis.

Circa ipſam tamen poſſeſſionem finis aduertere, eam [illegible] dum eſſe operationem; vt patet in vltimo fine creaturæ intellectualis, qui per [illegible] illam [illegible] naturæ contemplationem poſſidetur: nonnunquam eſſe quietem, ceſſationemve ab opere, vt videre eſt in corporibus grauibus & leuibus, quæ ad naturalem [illegible] intendunt, & eo, per quietem [illegible] motu inhibito potiuntur. Prior [illegible] effectus [illegible] poſterior [illegible] non propriè dicitur illius effectus [illegible], vt complementum omnium [illegible] operationum, [illegible] vocari debeat, [illegible] verbum [illegible] vſurpare velit, vt eius vim ad ipſam quoque operis ceſſationē extendat: ſic enim eiuſmodi ceſſatio non reductiuè, ſed propriè ad finis effectiua pertinebit.

Iure hìc etiam quæſierit aliquis; num appetibilitas, quam finis (vt vltimo ſuperioris controuerſiæ argumento oſtenſum videtur) medijs confert, inter finis effecta recenſenda ſit? Quidam affirmantem partem ſequuntur. Sed explicatione indiget. Si enim velint, finem conferre medijs appetibilitatem, nihil aliud eſſe, quàm media appeti, quia conducunt ad finem; rectè ſentiunt, nec huiuſmodi effectus diſtinguitur ab ijs quos hactenus fini attribuimus. Si autem ſignificent, media mutuari à fine aliquam bonitatem, ratione cuius amabilia reddantur: aduertendum erit, cùm bonitas conuenientia quędam ſit, & exemplī gratia, medicamentum ideo ægroto conueniat, quia ad ſanitatem acquirendā idoneum eſt; negari non poſſe, talem conuenientiam, & quæ hanc conſequatur, amabilitatem, aliquo modo à ſanitate deriuari. Verùm, quia ſanitas nō habet actu rationem finis, niſi cùm agentem cauſſam actu mouet; & nihil cenſetur actu medium, niſi cùm fit, vel adhibetur, aliove modo ſimili reipſa tractatur propter aliud: vtique non dicetur ea bonitas, à ſanitate, vt à re cauſſalitatē finis exercente, in medicamentum, tanquam in medium, deduci, niſi cùm medicamentū ab agente, vel ibi cauſa, quæritur, conficitur, aut apponitur, ad recuperandam eius interuentu ſanitatem. At enim, quemadmodum ante operationes cauſſæ agentis, ſanitas eſt finis poteſtate; ita prędicta bonitas & appetibilitas, ante eiuſmodi operationes inter effecta finis, non actu, ſed poteſtate, vtcumq; numerari poterit. Itaq; fatemur, media à fine prædicto modo aliquam accipere bonitatem, quæ ad illius effecta ſi nō propriè, ſaltem reductiuè pertineat. Aſſerimus item, omnes operationes agentis creati, tam externas, quàm internas, itemq; omnes externas agentis increati, eſſe effecta finium, quia verſantur [illegible] tuntur in aliquod bonum, quod finis rationem habet.

Quaſt.

Explicatio quaſt.

ARTICVLVS II.

OBIECTA CONTRA SVperius dicta.

ADuerſus ea, quę priore [illegible] articulo concluſa ſunt, opponet aliquis: Deus agit propter ſe [illegible] ſuum oſtendere [illegible] nec [illegible] ſimpliciter propter finem tantùm, atq; adeò non reductè [illegible] actiones internas agentis increati. *1. obiect.* Secūdo Ad perfectionē [illegible], vt docet Ariſtoteles 1. de genera. c. tex. 5 ergo nulla eſt [illegible] cauſa [illegible] finem [illegible] poſſeſſum; cuius oppoſitum antè docuimus. *2. obiect.*

Dilutio 1. ob.

Horum tamen facilis explicatio eſt. Ad primum dicendum, ſicuti motio metaphorica non eſt ratio cauſſandi, niſi reſpectu agentis creati: ita nec omnes actiones internas eſſe effecta finis; ſed eas tantummodò, quæ ab illo pendere & cauſſari poſſunt, quales ſunt omnes, quæ ab agente creato exercentur, & ſolæ externæ increati agentis. Hoc tamen non impedit, quominùs Deus propter finẽ agere dicatur: non quidem propter finem operantis, quaſi ipſe fine perficiatur: aut ad aliquem finem ordinetur, vt res creatæ; nec quaſi deſiderio finis agat, cum ei nihil deſit, proindeq́; deſiderare nihil poſſit; ſed quia externas ſuas actiones & opera ad finẽ deſtinat, amore ſuæ bonitatis communicandæ. Vnde eſt illud D. Dionyſij 4. c. de diuinis nominibus: Diuinus amor non dimiſit Deum eſſe ſine germine. Conſule D. Thomã in 2. diſt. 1. q. 2. art. 1. & 2. Alenſem 1. p. q. 36. mẽbro 3. Henricum quod lib. 4. q. 19.

Quomodo cõperat Deo, agere propter finem.

Lege Ferr. 1. cont. gent. c. 32. Dur. in c. d. 1. q. 6. Driedonem 1 p. concor. c. 4. ad. 4.

Dilut. 2. obi.

Ad 2. dicito: pronuntiatum illud Ariſtotelis intelligendum eſſe de actionibus, quibus finis quęritur, aut quoquo modo procuratur, eæ namq; poſt adeptionem finis ſuperuacaneæ forent. Addit etiam D. Thomas in 4. diſt. 48. q. 2. art. 2. & ex eo Ferrarienſis lib. 2. contra gent. c. 20. duo motuum actionúmve genera reperiri: alios eſſe motus, quos ſequitur finis; è quorum numero eſt deambulatio, quã bona valetudo ſequitur; alios, quos finis ipſe comitatur; quo pacto cœleſtium corporum motus comitatur imitatio diuinę naturæ in cauſſando, tanquam eorum finis. Ait ergo D. Thomas, motus prioris generis ceſſare præſente fine; poſterioris nequaquam.

QVAESTIO XXIII.

CAVSSET-NE FINIS SECVNDUM *eſſe intelligibile, an ſecundum exiſtentiam, quam in rebus habet?*

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS VIdeatur, cauſſare ſecundum eſſe intelligibile.

Duplex eſſe, vnum reale, alterum intentionale.

Res, quæ finis denominatur, vti ſanitas, duplex eſſe ſeu exiſtentiam obtinet: alteram intelligibilem & obiectiuam, in mente ægroti aut medici: alterã realem in rebus ipſis, ſeu quomodolibet extra cauſſas. Solet igitur à Philoſophis in controuerſiam vocari, ſecundum quam exiſtentiam finis cauſſet. Soncinas 5. Metaphyſ. q. 3. aliiq; nonnulli putant, cauſſare ſecundum exiſtentiã intelligibilem, quibus videtur ſuffragari Auicenna 6. libro Metaphyſ. cap. 5. & vt quidam è recentioribus

A Theologis volunt, D. Thomas in prima ſecũdæ q. 21. art. 1.

Sunt verò pro hac parte huiuſmodi argumenta. *1. argum.* Finis dicitur omnium cauſſarũ prima, vt ſuprà ex Ariſtotele docuimus: atqui non poteſt dici prima executione, ſic enim poſtrema eſt; quin & res, quę denominatur finis, eo modo ſpectata, non obtinet rationẽ cauſſæ, ſed effectus, qui executione agentis cauſſæ in actu ponitur: eſt igitur prima ſecundum B apprehenſionem; ſed eo modo, quo prima cauſſa eſt, eo cauſſalitatem exercet. Igitur finis exercet cauſſalitatem ſecundum apprehenſionem, ſeu, quod eòdem recidit, mouet ſecundum eſſe intelligibile. Secundò: Finis *2. argum.* mouet metaphoricè. ſed hæc motio nõ procedit ab eſſe reali, ſed ab eſſe obiectiuo finis, quod appetitum allicit, ſuam ei præſentiam exhibendo: ergo finis non cauſſat, niſi ſecundum eſſe obiectiuum. Tertiò: Finis requirit *3. argum.* C ſui notitiam vt moueat: ſed non eam requirit tantummodo vt conditionẽ: igitur vt rationem formalem mouendi. Probatur minor: quia id, quod variat ſpeciem, non ſe habet vt cõditio, ſed vt ratio formalis: at apprehenſio obiecti variat ſpeciem appetituum, vt docet S. Thomas 1. p. q. 80. art. 2. Nam appetitus naturalis, ſenſitiuus, & intellectiuus, eo inter ſe ſpecie differunt, quod primus tendit in rem ignotam ipſi agenti, cognitam tamen ab in-D tellectu ſeparato, à quo dirigitur. ſecundus fertur in rem ſenſu cognitam. tertius in rem cognitam intellectu ipſius agentis. Præterea: Nihil cauſſat ſecundum eſſe reale, niſi habeat *4. argum.* realem exiſtentiam: ſed plerique fines non habent exiſtentiam realem: ergo, &c. Probatur minor: quia fines, dum intenduntur, maiori ex parte nondum exiſtunt: multi neque poſtea exiſtent, vt cum quis nititur obtinere magiſtratum, quem non obtinebit: quidam E natura ſua non habent in rebus exiſtentiam, vt cùm quis appetit ab alijs magni æſtimari: nonnulli priuationes aut negationes ſunt: vt cùm quis vita priuari, aut alijs non ſubijci deſiderat. Quare multi ſunt fines, quibus exiſtentia realis non conuenit. Poſtremò: Relatio *5. argum.* cauſſæ ad effectum eſt realis; cùm omnis cauſſa, ſicuti realiter eſſe confert, ita realiter effectum reſpiciat. ſed relatio inter finem & eius effectum, ſiue prout finis habet eſſe in F rebus, ſiue vt intellectui obijcitur, non eſt realis: igitur finis neutro modo ſumptus eſt verè cauſſa. Minor ſuadetur: quia relatio realis poſcit extrema actu realiter exiſtentia: at nondum fine in eſſe reali conſtituto, exiſtit operatio agentis, quæ eſt effectus cauſſæ finalis.

ARTICVLVS II.

SOLVTIO QVAESTIONIS.

In quali-

Quæ in qualibet cauſſa ſpectanda.

IN qualibet cauſſa, quod ad rem præſentem attinet, ita ſpectari poſſunt, nempe id quod per ſe ac ſimpliciter cauſat, ratio formalis cauſſandi, & conditio ſine qua cauſſare non poteſt: vt in igneis generatione, id quod per ſe ac ſimpliciter ignem producit vt quod eſt ipſe ignis, ratio formalis ca[l]efaciendi, eſt calor; conditio, ſine qua non calefaceret, eſt mutuus agentis & patientis contactus.

1. Concluſio.

Hoc poſito ſit prima concluſio: In cauſſa finali, id quod cauſſat ſimpliciter, & vt quod, eſt res quæ denominatur finis. De hac concluſione nulla videtur eſſe diſceptatio aut diſſenſio inter Philoſophos: cùm planũ ſit, id quod principaliter mouet appetitũ, eſſe verbi gratia, ſanitatem, quæ appellationem finis vendicat, ſeu potiùs ſanum.

2. Concl.

Secunda concluſio: Ratio formalis, ſecundum quã res, quæ denominatur finis, mouet cauſſatq́; eſſe reale ipſius; non autem eſſe obiectiuum, ſiue apprehenſum ab intendente C finem, vt tale eſt. Hæc eſt D. Thomæ 1. contra gent. cap. 75. Auerrois 12. Metaph. comm. 36. Ochami in 2. q. 3. art. 2. Gabrielis in 2. q. 1 art. 3. diſtinctionis 1. & aliorum complurium.

Eſſe reale dupliciter accipitur. Bann. in 1. d. 1. [illegible] Iauel. Metaphyſ. q. 6.

Sed aduertendum, Eſſe reale biſariam accipi: vno modo pro eo, quod eſt verum ac poſitiuum ens, & non dependens ab intellectus notione. Altero, ita fusè, vt complectatur omne eſſe, quod quoquo modo eſt poſſibile obtineri, vel ſaltem tanquam poſſibile aut nõ D impoſſibile offertur appetitui: ſiue poſitiuum aliquid ſit, ſiue habeat eſſe in rebus, ſiue in ſola mente, prout tamen prædictam poſſibilitatem, vel non impoſſibilitatẽ, in ordine ad poſſeſſionem induit. Igitur in noſtra concluſione accipiendum eſt. Eſſe reale, ſecundum poſteriorem hunc ſenſum: nam quodlibet horum poteſt metaphorico motu appetitum mouere. Addimus verba illa, aut nõ impoſſibile: quia interdum ambigitur, an res adipiſci queat, (vt valetudo in letali morbo) & nihilominus intenditur, medijs, adhibitis procuratur. Sciendum quoque, rem, etiam apprehenſam vt impoſſibilem, ſimplici nõnunquam amore, imperfecto tamen & inefficaci appeti, vt ſentit Ariſtoteles 3. Ethic. ca. 2. non tamen intendi, aut per media procurari; vt hic intelligimus.

Dubitatio.

At dubitari hoc loco ſolet, vtrum Non eſſe reuera appetatur? Quam controuerſiam perſtringit D. Thomas 1. p. q. 5. art. 2. ac latè perſequitur Ferrarienſis ad c. 19. lib. 3. contra gent. Durandus in 4 d. 50. q. 2. Heruæus quodl. 8. q. 8. Soncinas 9. Metaph. q. 16. Paucis reſpondemus, ipſum Non eſſe haud appeti innato appetitu: hic enim in rei conſeruationem neceſſariò fertur; ſed actu elicito: non ita quidem, vt non eſſe per ſe ac ſolitariè expetatur, ſed ſub ratione boni alicuius, veri aut fucati: neq; damnati vellent nõ eſſe, vt ſuppliciorum æternitatem effugerent: & qui de peccatis, vt

Reſponſio.

A pare eſt, dolent, vellent potiùs nõ fuiſſe, quam diuinum numen violaſſe. Itaque vt D. Thomas loco cit. explicat, Non eſſe ex accidente dũtaxat eſt appetibile; quatenus optatur remotio alicuius mali, quod aufertur per non eſſe: remotio verò mali non deſideratur, niſi quia per malum quoddã eſſe adimitur. Quo tandem fit, vt ſolummodò ipſum eſſe per ſe appetatur.

Dubium. Reſponſio Heruæi.

B Quæritur etiam, num relationes interdum rationem finis habeant? Heruæus quodl. 2 qu. 1. ridiculũ putat id affirmare; propterea quod relationes minimum entitatis inter accidentia ſortiantur. Nobis contrarium videtur. Putamus enim, relationes nõ reales tantùm, ſed rationis etiam, nonnunquam fines eſſe humanarum actionum: vt cùm quis relationem alicuius dignitatis ab hominũ conceptu pendentis, & ab alijs magni æſtimari optat. Non enim ad finis cauſſalitatem obeundam plus entitatis requiritur. Pro qua re lege Fonſecã lib. 4. Metaph. cap. 2. qu. 7. ſect. 8. & lib. 5. cap. 2 q. 11. ſect. 14.

Legitima reſponſio.

Cõprobatio ſecundæ concluſ.

His ita explicatis, ſuadetur iam ſecunda concluſio ex eo, quia res, quæ finis dicitur, ſecundum id, tanquam ſecundum rationem formalem cauſſandi, mouet, quod cùm obtinetur, deſiderium ſatiat; cùm non obtinetur, fruſtrari agens dicitur. Hoc autem nõ ei conuenit ſecundum eſſe, quod habet in mente: D ſic enim appetitum nõ explet, ſed acuit. Conuenit ergo ſecundum aliud eſſe, nempe reale, quo adepto quieſcit agens, nõ adepto fruſtra laboraſſe perhibetur. Secundò: Eſſe obiectiuum finis non expetitur, nec procuratur ab agente. Nec enim ægrotus deſiderat eſſe intentionale valetudinis, quod iam pridem eius animo obuerſat, nec illius gratia deambulat, & a cibo abſtinet, ſed propter eſſe reale aliud nis, quam, humoribus ad temperiem E redactis, reipſa aſſequi optat. Igitur finis non ſecundum eſſe obiectiuum, ſed ſecundum eſſe reale per ſe ac ſimpliciter, cauſſans agentem mouet.

3. concl.

Tertia concluſio: Eſſe obiectiuum eſt conditio, ſine qua finis nõ mouet. Hæc ex eo perſpicue patet, quia finis mouet alliciẽdo cauſſam agentẽ, quæ allectio ſine ipſius finis præcognitione, ad modum ſuperius explicatum, dari non poteſt.

F

ARTICVLVS III.

REFELLVNTVR PRIMI ARTIculi argumenta.

Solu.

RAtiones, quibus oſtendi videbatur, id, quo finis per ſe ac ſimpliciter cauſat, eſſe exiſtentiam obiectiuam: ſic diluito. Ad 1. dic; cauſſam finalem dici primam, quia primò mouet efficientem, & primò intenditur. Ad quam intentionem, licet apprehenſio re-

Cauſſa finalis qua ratione dicatur prima. quæratur; non proinde ſequitur, cauſſam finalem mouere primam ſecundum apprehenſionẽ, tanquam ſecundum rationem formalem mouendi, ſed tantummodo vt ſecundum conditionem ad mouendum neceſſariam. Neq; his repugnat D. Thomas in prima ſecundæ q.1. art.1. vbi ait, finem eſſe primum & cauſſans, vt eſt in intentione agentis, non vt eſt executione poſtremus: tantùm enim ſignificat, finem eſſe cauſſam, quatenus primo intenditur, (etſi non intendatur, niſi propter eſſe reale) B itemque ſi ſpectetur, prout efficientis executione producitur, ea præciſe conſideratione non cauſſam, ſed effectum eſſe. Quod annotauit etiam Heruæus quodlib. 2. qu.1. *Sol. 2.* Ad 2. conceſſa maiore propoſ. neganda eſt minor: procedit enim motio à fine ſecundum eſſe reale, cognitum tamen. Nam ipſa entitas valetudinis, verbi gratia, ab intellectu cognita obijcitur appetitui, eumq; ſecundum ſuum eſſe reale futurum aut poſſibile, modo ſupe- C riùs explicato, allicit. *Sol. 3.* Tertia ratio diluitur inficiatione minoris propoſitionis. Nam res, quæ appetitur, prout exercet cauſſalitatem finis reſpectu appetitus, requirit notitiam,

A tanquam conditionem duntaxat, eſto, prout ſubit rationem cauſſæ formalis externæ, appetitum in varias ſpecies diſtinguentis, non ſe habeat ad motionem, niſi ad conditionem ſine qua non; ſed vt ad quidpiam, ingrediens per ſe rationem formalem obiecti appetitus. Quod enucleatiùs perſequi non eſt huius loci. *Sol. 4.* Ad 4. Explicanda eſt maior propoſitio. Si enim intelligatur de eſſe reali iuxta priorem vſurpationem, de qua proximo art. neganda eſt: ſi iuxta poſteriorem, concedenda, ſed neganda minor; cuius probatio momentum nõ habet: quia ſolùm concludit, non omnes fines habere exiſtentiam realem priori modo. *Sol. 5.* Ad 5. dicendum, ex eo, quòd cauſſæ realiter cauſſent, non colligi, omnes relationes realiter effecta ſua reſpicere: depoſcit enim relatio realis (vt nunc alias conditiones omittamus) extrema vtrinq; realiter exiſtentia. Itaque realiter cauſſare, non eſt habere relationem realem; ſed præſtare verum concurſum, quem tamen non ſemper relatio realis comitatur, ob defectum conditionum, quæ ad eam requiruntur.

Κεφάλαιον ζ.

Λεκτέον δὴ, πρῶτον μὲν, διότι ἡ φύσις τῶν ἕνεκά του αἰτίων· ἔπειτα περὶ τοῦ ἀναγκαίου, πῶς ἔχει ἐν τοῖς φυσικοῖς· εἰς γὰρ ταύτην τὴν αἰτίαν ἀνάγουσι πάντες, ὅτι ἐπειδὴ τὸ θερμὸν τοιονδὶ πέφυκε, καὶ τὸ ψυχρὸν, καὶ ἕκαστον δὴ τῶν τοιούτων, ταδὶ ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ καὶ γίνεται, καὶ πέφυκε· καὶ γὰρ κἂν ἄλλην αἰτίαν εἴπωσιν, ὅσον ἁψάμενοι χαίρειν ἐῶσιν, ὁ μὲν τὴν φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος, ὁ δὲ τὸν νοῦν. ἔχει δ' ἀπορίαν, τί κωλύει τὴν φύσιν μὴ ἕνεκά του ποιεῖν, μηδ' ὅτι βέλτιον, ἀλλ' ὥσπερ ὕει ὁ Ζεύς, οὐχ ὅπως τὸν σῖτον αὐξήσῃ, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης. τὸ γὰρ ἀναχθὲν ψυχθῆναι δεῖ, καὶ τὸ ψυχθὲν ὕδωρ γενόμενον κατελθεῖν· τὸ δ' αὐξάνεσθαι τούτου γενομένου συμβαίνει τὸν σῖτον. ὁμοίως δὲ καὶ εἴ τῳ ἀπόλλυται ὁ σῖτος ἐν τῇ ἅλῳ, οὐ τούτου ἕνεκα ὕει, ὅπως ἀπόληται, ἀλλὰ τοῦτο συμβέβηκεν. ὥστε τί κωλύει καὶ τὰ μέρη ἔχειν ἐν τῇ φύσει; οἷον τοὺς ὀδόντας ἐξ ἀνάγκης ἀνατεῖλαι τοὺς μὲν ἐμπροσθίους ὀξεῖς, ἐπιτηδείους πρὸς τὸ διαιρεῖν, τοὺς δὲ γομφίους πλατεῖς, καὶ χρησίμους πρὸς τὸ λεαίνειν τὴν τροφήν. ἐπεὶ οὐ τούτου ἕνεκα γενέσθαι, ἀλλὰ συμπεσεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων μερῶν, ἐν ὅσοις δοκεῖ ὑπάρχειν τὸ ἕνεκά του. ὅπου μὲν οὖν ἅπαντα συνέβη, ὥσπερ κἂν εἰ ἕνεκά του ἐγίνετο, ταῦτα μὲν ἐσώθη ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου συστάντα ἐπιτηδείως· ὅσα δὲ μὴ οὕτως, ἀπώλετο καὶ ἀπόλλυται, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς λέγει τὰ βουγενῆ καὶ ἀνδρόπρῳρα. ὁ μὲν οὖν λόγος, ᾧ ἄν τις ἀπορήσειεν, οὗτος, καὶ εἴ τις ἄλλος τοιοῦτός ἐστιν. ἀδύνατον δὲ τοῦτον ἔχειν τὸν τρόπον. ταῦτα μὲν γὰρ καὶ πάντα τὰ φύσει, ἢ αἰεὶ οὕτω γίνεται, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, τῶν δ' ἀπὸ τύχης καὶ τοῦ αὐτομάτου οὐδέν. οὐ γὰρ ἀπὸ τύχης, οὐδ' ἀπὸ συμπτώματος δοκεῖ ὕειν πολλάκις τοῦ χειμῶνος, ἀλλ' ἐὰν ὑπὸ

CAPVT VII.

Dicendum autem eſt primùm, quamobrem ex his cauſſis natura ſit, quæ alicuius agunt gratia: tum quæ in rebus naturæ neceſſitatis ſit ratio, quandoquidem omnes ad hanc cauſſam confugiũt: quòd enim calidum tale eſt, atque etiam frigidum, & quæ ſunt eiuſmodi, hæc et neceſſario eſſe, & fieri, aiunt eſſe. Nam vt aliquam aliam afferãt cauſſam, vt hic quidem diſcordiam & concordiam, ille mentem, cùm vix tamen attigerint, valere ſinat. Textus 75.

b *Dubitatio autẽ eſt, quid prohibeat naturam, nec alicuius gratia, nec quia ſic præſtet agere, ſed perinde ac Iupiter, qui non ideo pluit, vt frumentum augeat, ſed neceſſario; quando quidem quod ſublatum eſt refrigerari, & refrigeratum in aquam mutatum, deſcendat neceſſe eſt, quod quidem cum factum eſt, frumentum augeſcere contingit. Similiter, ſi cuiquam frumentum in area pereat, non vt periret pluit, ſed ita accidit.* Textus 76. c *Quid ergo impedit in natura quoque partes ſic ſe habere? vt dentes neceſſario oriri, anteriores quidem ad diuidendum, molares autem latos, & ad molendum alimentum vtiles, non quod eius gratia genitos eſſe, ſed ita accidiſſe. Similis eſt ratio aliarum partium, quæ ita videntur comparatæ vt alicuius ſint gratia.* d *In quibus igitur omnia euenere, perinde atque alicuius gratia eſſent facta, hæc caſu aptè conſtituta, ſeruata ſunt. Quæ autem non ita ſe habuerunt, ea perierunt & pereunt, vt quæ Empedocles ait bouigena & anteprora. [illegible] ratio quidem, qua aliquis ductus dubitare poſſit, hæc eſt, & ſi qua eſt ſimilis.* e *At fieri non poteſt, vt hoc modo hæc ſe habeant. Hæc namque, & quæcunque conſtant natura, aut ſemper ſic fiunt, aut plerunque.* Textus 77.

κωυ... [illegible] ... φ... οἱ ... [illegible] ... εἰδὲ ... [illegible] ... ὑκᾶν

plerunque, quæ autem fortuna & caſu, non item: neque enim hyeme crebrò pluere fortuitò caſuque videtur, ſed ſi ſub cane: neque æſtus ſub cane, ſed ſi hyeme. Si igitur aut caſu, aut alicuius gratia videntur eſſe, caſuq; aut ex accidenti eſſe non poſſunt, alicuius gratia profectò erunt. At natura conſtant, quæ eiuſmodi ſunt omnia, vt etiam ij, qui hæc dicunt, affirmarent. Alicuius itaq; eſſe gratia, in his ineſt, quæ & fiunt, & conſtant natura. f Præterea quorumcunque aliquis eſt finis, eius cauſſa id quod prius eſt, & quod deinceps ſequitur, aguntur. Text.78.

Itaq;

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

D*Icendum a autem*] Duplicem controuerſiam diſcutiendam proponit, vtramque cum ijs, quæ ſuperius [illegible] erat, cohærentem. Vna eſt, vtrum natura in ijs rebus, quas molitur, propter finem agat, an non? Altera quænam in Phyſicis rebus neceſſitatis ſit ratio? Veteres namque (vt conſtat ex ijs, quæ ab Ariſtot. lib.2. de Ortu & Interitu, & 1. de partibus animalium [illegible] ue à Platone in Phædone ſcripta ſunt) tantam [illegible] in neceſſitate poſuere, vt in eam cauſas omnes contulerint. Ac [illegible] et [illegible] cauſſas [illegible] nempe Anaxagoras mentem; Empedocles [illegible] & amicitiam [illegible] dimiſerunt, at [illegible] res neceſſario ſic [illegible] vtas, quod calidum & frigidum, & q[illegible] eius generis, à quibus cætera oriuntur, [illegible] a fine. *Neceſſitati quantum veteres tribuerint.*

b *Habet ratio autem*] Antequam naturam propter finem agere oſtendat, ſubijcit rationem, qua [illegible] Philoſophi in contrariam ſententiam adducti ſunt: quæ ratio in hunc ferè modum concluſa erat. Nihil prohibet aſſerere naturam, nec quod ita melius ſit, nec alicuius gratia operari; cum ex ſola neceſſitate materiæ reddi poſſit cauſſa, cur naturæ effecta ita ſe habeant: non eſt ergo [illegible] naturam agere gratia alicuius. Aſſumptum probabant. quia ſi quiſpiam pluuiæ cauſam [illegible] aptè reſponderi poteſt, non ideò pluere, vt fœcundentur agri, & ſata augeſcant, ſed ex materiæ neceſſitate, quia ſcilicet tenuem vaporem, è terra excitatum, & ad mediam aeris regionem [illegible] neceſſe eſt in nubes cogi, & diſſolui in pluuiam; quæ cùm grauis ſit, ſuopte pondere deorſum fertur, atq; ita accidit, vt frumenti vbertas conſequatur, ſi imber opportunus [illegible] oriuntus. *Ratio negantium, naturam agere propter finem.*

c *Quid ergo*] Id quod de pluuia dictum eſt, iudicabant partibus rerum naturalium, vt animantium, accommodari poſſe: verbi gratia dentes non eſſe ad aliquem vſum comparatos à natura, nec priores ideo acutos gigni, vt diuidant, nec alios ideò molares effici, vt cibum molant; ſed accidere id temere [illegible] & ad eum modum fortuito cadem [illegible] partibus.

d *In quibus igitur*] Aiebant iidem auctores, etiam in cæteris rebus caſum dominari, licet quæ alicuius gratia fieri videntur, cum tamen non fiant, aptè cadunt, diuturna fiunt, alia verò nullam habentia commoditatem, paulò poſt [illegible] ſicuti accidit bougenis & andioproris, id eſt, monſtroſis animantibus, quæ ſuperioribus & [illegible] partibus hominem referebant, cæteris bouem, vti finxit Empedocles.

e *At fieri*] Veterum [illegible] arguit, [illegible] que rationibus naturam finis gratia operari oſtendit. Primum ita. Quæcunque fiunt aut caſu fiunt, aut alicuius gratia: ſed quæ fiunt à natura, non fiunt caſu: ergo gratia alicuius. Aſſumptionem probat quia quæ fiunt à natura, aut ſemper, aut plerunque ita fiunt. quæ verò caſu, nec ſemper, nec plerunque. Quis enim dicat fortuito [illegible] hyberno tempore crebro [illegible] & æſtate æſtus vigeat. *Prima ratio quod natura agat propter finem.*

f *Præterea quorumcunque*] Hunc locum alter Philoponus, alter Simplicius & Themiſtius, [illegible] interpretes [illegible] ſed [illegible] ſecundo ab Ariſtotele [illegible] in [illegible] hoc modo: In Phyſicis rebus vt vnumquodque agitur, ſic agi aptum eſt; & è contrario, [illegible] aptum agi, ſic agitur, niſi aliquid obſit: ſed quod à natura fit, [illegible] ſe habet, vt huic [illegible] rei deſeruiat [illegible] ad illam naturâ ipſa comparatum eſſet: eſt igitur aptum eius gratia fieri atque adeò [illegible] fit. Minorem propoſitionem inde oſtendit, quia ſi domus ex [illegible] eſſet rebus, quæ natura [illegible] ex eiſdem ſane partibus coaleſceret, ex quibus nunc per artem conſtat. Itemque ſi ea, quæ natura facit, ars efficeret, eum in modum faceret. *2. Ratio.*

ὑκᾶν ... [illegible] ... φύσει ...

Itaque vt quidque agitur, ſic natura aptum eſt: & vt natura aptum eſt, niſi quid impedierit, agitur. Alicuius autem agitur gratia: quare & gratia illius natura eſt comparatum. Si ſi domus ex ijs eſſet, quæ fiunt natura: ſic profectò, vt nunc ab arte,

καὶ τέχνῃ γίγνοιτο. ὡσαύτως ἂν γίνοιτο ᾗ πέφυκεν. ἕνεκα ἄρα θατέρου θάτερον. ὅλως τε ἡ τέχνη τὰ μὲν ἐπιτελεῖ, ἃ ἡ φύσις ἀδυνατεῖ ἀπεργάσασθαι, τὰ δὲ μιμεῖται. εἰ οὖν τὰ κατὰ τέχνην ἕνεκά του, δῆλον ὅτι καὶ τὰ κατὰ φύσιν· ὁμοίως γὰρ ἔχει πρὸς ἄλληλα ἐν τοῖς κατὰ τέχνην, καὶ ἐν τοῖς κατὰ φύσιν, τὰ ὕστερα πρὸς τὰ πρότερα. μάλιστα δὲ φανερὸν ἐπὶ τῶν ζῴων τῶν ἄλλων, ἃ οὔτε τέχνῃ, οὔτε ζητήσαντα, οὔτε βουλευσάμενα ποιεῖ· ὅθεν διαποροῦσί τινες, πότερον νῷ ἤ τινι ἄλλῳ ἐργάζονται οἵ τε ἀράχναι, καὶ οἱ μύρμηκες, καὶ τὰ τοιαῦτα. κατὰ μικρὸν δ' οὕτω προϊόντι καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς φαίνεται τὰ συμφέροντα γιγνόμενα πρὸς τὸ τέλος, οἷον τὰ φύλλα ἕνεκα τῆς τοῦ καρποῦ σκέπης. ὥστ'

fieret. Et quæ fiunt natura, ſi non tantum natura, ſed arte etiam fierent, non ſecus conficerentur, atq; natura ſint apta. Alterum igitur alterius gratia. Text. 79.
g Atque ars omnino alia perficit, quæ natura perficere non poteſt; alia imitatur. Si igitur quæ arte fiunt alicuius ſunt gratia, ea etiam quæ natura, manifeſtum eſt. Nam priora & poſteriora, & in artificioſis & in naturalibus rebus, eãdem rationem inter ſe habent. h Sed in aliis animalibus quæ nec Text. 80.
arte, nec inquiſitione, nec deliberatione agunt, maximè euidens eſt: quo fit, vt quidam dubitet, vtrum aranei, & formicæ, cæteraq; eiuſmodi, mente, an alio quodam, opera ſua efficiant? qui verò paulatim progreditur, ei in plantis quoque, ea quæ conferunt ad finem, fieri videntur, vt folia ad fructus tegendos.

g *Atque ars omnino*] Non eſt noua ratio, ſed explicatio præcedentis. Artium, inquit, aliæ efficiunt id, quod præſtare natura non poteſt; vt nauem: aliæ naturam æmulantes idem faciunt, quod illa; vt ars medendi, quæ morbis contraria inducendo, ſicuti & natura, ſanitatem reddit. Atqui ea, quæ fiunt ab arte, ſunt propter finem. Ergo & illa, quæ a natura fiunt; maxime cum in naturalibus, ſicut & in arte factis, antecedentia quædam cernantur, quæ ex ſe ad conſequentia referuntur.

3. Ratio. h *Sed in aliis*] Tertia ratio ita habet: Videmus araneos, formicas, cæteraſque eiuſmodi animantes, conſilii & rationis expertes, ſine delectu, ſolius naturæ ductu, ſua opera moliri, eo artificio atque ordine; vt multi dubitarint, menténe an alio quodam principio agerent: agunt igitur haud dubiè propter finem. Quin etiam id videre & admirari licet in plantis, quæ omni ſenſu carent, & tamen folia efferunt apposite ad tegendos fructus; radiceſque agunt non ſurſum verſus, ſed deorſum, vt alimentum & ſuccum e terra poſſint attrahere, atque adeò gratia alicuius finis.

ὥστ' εἰ φύσει τε ποιεῖ, καὶ ἕνεκά του ἡ χελιδὼν τὴν νεοττιάν, καὶ ὁ ἀράχνης τὸ ἀράχνιον, καὶ τὰ φυτὰ τὰ φύλλα ἕνεκα τῶν καρπῶν, καὶ τὰς ῥίζας οὐκ ἄνω, ἀλλὰ κάτω, ἕνεκα τῆς τροφῆς· φανερὸν ὅτι ἔστιν ἡ αἰτία ἡ τοιαύτη ἐν τοῖς φύσει γιγνομένοις καὶ οὖσι. καὶ ἐπεὶ ἡ φύσις διττή, ἡ μὲν ὡς ὕλη, ἡ δ' ὡς μορφή· τέλος δ' αὕτη, τοῦ τέλους δὲ ἕνεκα τἆλλα· αὕτη ἂν εἴη ἡ αἰτία, ἡ οὗ ἕνεκα. ἁμαρτία δὲ γίγνεται καὶ ἐν τοῖς κατὰ τέχνην· ἔγραψε γὰρ οὐκ ὀρθῶς ὁ γραμματικός, καὶ ἐπότισεν οὐκ ὀρθῶς ὁ ἰατρὸς τὸ φάρμακον· ὥστε δῆλον ὅτι ἐνδέχεται καὶ ἐν τοῖς κατὰ φύσιν. εἰ δὴ ἔστιν ἔνια κατὰ τέχνην, ἐν οἷς τὸ ὀρθῶς ἕνεκά του, ἐν δὲ τοῖς ἁμαρτανομένοις, ἕνεκα μέν τινος ἐπιχειρεῖται, ἀποτυγχάνεται δέ, ὁμοίως ἂν ἔχοι καὶ ἐν τοῖς φυσικοῖς, καὶ τὰ τέρατα ἁμαρτήματα ἐκείνου τοῦ ἕνεκά του. καὶ ἐν ταῖς ἐξ ἀρχῆς ἄρα συστάσεσι τὰ βουγενῆ, εἰ μὴ πρός τινα ὅρον καὶ τέλος δυνατὰ ἦν ἐλθεῖν, διαφθειρομένης ἄν τινος ἀρχῆς ἐγίγνετο, ὥσπερ νῦν τοῦ σπέρματος. ἔτι ἀνάγκη σπέρμα γενέσθαι πρῶτον, ἀλλὰ μὴ εὐθὺς τὰ ζῷα· καὶ τὸ οὐλοφυὲς μὲν πρῶτον σπέρμα ἦν. ἔτι καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς ἔνεστι τὸ ἕνεκά του, ἧττον δὲ διήρθρωται. πότερον οὖν καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς ἐγίνετο, ὥσπερ τὰ βουγενῆ ἀνδρόπρωρα, οὕτω καὶ ἀμπελογενῆ (καὶ) ἐλαιόπρωρα; ἢ οὔ; ἄτοπον γάρ· ἀλλὰ μὴν ἔδει γε, εἴπερ καὶ ἐν τοῖς ζῴοις. ἔτι ἔδει καὶ ἐν τοῖς σπέρμασι γίγνεσθαι ὅπως ἔτυχεν. ὅλως δ' ἀναιρεῖ ὁ οὕτως λέγων τὰ φύσει τε καὶ φύσιν. φύσει γάρ, ὅσα ἀπό τινος ἐν αὑτοῖς ἀρχῆς συνεχῶς κινούμενα ἀφικνεῖται εἴς τι τέλος· ἀφ' ἑκάστης δὲ οὐ τὸ αὐτὸ ἑκάστοις, οὐδὲ τὸ τυχόν, ἀεὶ μέντοι ἐπὶ τὸ αὐτό, ἂν μή τι ἐμποδίσῃ. τὸ δὲ οὗ ἕνεκα, καὶ ὃ τούτου ἕνεκα, γένοιτο ἂν καὶ ἀπὸ τύχης. οἷον λέγομεν ὅτι ἀπὸ τύχης ἦλθεν ὁ ξένος, καὶ λυσάμενος ἀπῆλθεν, ὅταν ὥσπερ ἕνεκα τούτου ἐλθὼν

Quare ſi & natura, & gratia alicuius hirundo nidum facit, & araneus araneam, plantæ item folia fructuum gratia, & radices alimenti cauſſa non ſurſum, ſed deorſum mittunt: patet, talem cauſſam in hiſce eſſe, quæ natura fiunt & conſtant. i Cumque natura ſit duplex, altera quidem Text. 81.
vt materia, altera vero vt forma, quæ eadem finis eſt, ob finem autem cætera: hæc profectò tamen erit cuius gratia. Peccatum vero fit & in rebus ar- Text. 82.
tificioſis: ſcripſit enim non rectè grammaticus, & potionem non rectè medicus dedit: quapropter patet, in his quoq; poſſe eſſe, quæ fiunt natura. Si igitur quædam, quæ rectè ab arte fiunt, alicuius ſunt gratia; in quibus autem peccatur, aliquid quidem gratia illa aggrediuntur, sed non aſſequuntur: non ſecus ſeſe res in naturalibus habebit, atque monſtra errores eius erunt, quod a[illegible] gratia. Proinde & inprimis e[illegible] niſi ad aliquem terminum a[illegible] venire, corrupto principio aliquo [illegible] atque nunc ſemine gignebantur. k Præterea neceſſe eſt, ſemen pri- Text. 83.
mùm, non continuo animalia generari, indigeſtuſque ex[illegible] principio ſemen fuit. Quin etiam in plantis [illegible] neſt, alicuius gratia eſſe, ſed minus diſtinctum eſt. Vtrum igitur fiebant, vt bo[illegible]ona, androprora, ſic viti[illegible], oleoprora, nécne? quandoquidem abſurdum hoc [illegible]: atqui neceſſe erat, ſiquidem & in animalibus. Rurſus ex ſeminibus prout caſus ferret, generationem fieri oportebat. l Omnino autem qui ſic ait, & ea tollit quæ [illegible] natura, & naturam. Natura enim ea conſtant, quæ ab interno aliquo principio continenter mota, ad finem aliquem perueniunt; a ſingulis autem non ad eundem neque aliquem Text. 84.

περαίνηται ἕνεκα τούτου δ' ἔλθῃ· καὶ τοῦτο κατὰ συμβέβηκε· ἡ γὰρ τύχη τῶν κατὰ συμβεβηκὸς αἰτίων, καθάπερ καὶ πρότερον εἴπομεν· ἀλλ' ὅταν τοῦτο ἀεὶ ἢ ἐπὶ τὸ πολὺ γίγνηται, οὐ κατὰ συμβεβηκὸς οὐδ' ἀπὸ τύχης. ἐν δὲ τοῖς φυσικοῖς ἀεὶ οὕτως, ἂν μή τι ἐμποδίσῃ. ἄτοπον δὲ τὸ μὴ οἴεσθαι ἕνεκά του γίγνεσθαι, ἐὰν μὴ ἴδωσι τὸ κινοῦν βουλευσάμενον. καίτοι καὶ ἡ τέχνη οὐ βουλεύεται· καὶ γὰρ εἰ ἐνῆν ἐν τῷ ξύλῳ ἡ ναυπηγική, ὁμοίως ἂν τῇ φύσει ἐποίει· ὥστ' εἰ ἐν τῇ τέχνῃ ἔνεστι τὸ ἕνεκά του, καὶ ἐν τῇ φύσει. μάλιστα δὲ δῆλον, ὅταν τις ἰατρεύῃ αὐτὸς ἑαυτόν· τούτῳ γὰρ ἔοικεν ἡ φύσις. ὅτι μὲν οὖν αἰτία ἡ φύσις, καὶ οὕτως ὡς ἕνεκά του, φανερόν.

Κεφα-

ad quemuis, ſed tamen ſemper ad eundem, niſi quid impediat. Id verò, cuius gratia, & id quod eius gratia, fortuitò quoque poſſunt fieri, vt hoſpitem fortuitò veniſſe, & cùm lauiſſet, abiſſe dicimus, cùm perinde egerit, quaſi eius gratia veniſſet, qui tamen rei eius gratia non venerit; atque id ex accidenti, cùm in cauſſis ex accidenti fortuna ſit, vt antea docuimus. At cùm ſemper aut plerunque hoc fit, non eſt ex accidenti, neque fortuitum. In rebus autem naturæ ſemper hoc modo, niſi quidpiam obſtiterit. Text. 85.

m Abſurdum autem etiam illud eſt, niſi mouentem cauſſam deliberare viderint, alicuius gratia fieri non putare. Atqui ars minimè deliberat: nam ſi in ligno extruendarum nauium ars ineſſet, eodem planè modo, quo natura, ageret. Si igitur alicuius gratia fieri in arte ineſt, in natura quoque proſectò inerit. Perſpicuum autem maximè hoc fit, cùm ſibi quiſpiam medetur: huic namque natura ſimilis eſt. Naturam itaq; cauſſam eſſe, & eam quidem eo modo, vt alicuius agat gratia, manifeſtum eſt. Text. 86.

CAP.

i *Cumq; natura*] Docet, quinam finis ſit, propter quem natura in generatione rerum operatur. atque eſſe formam rei genitæ: intellige finem proximum & ſpecificantem formaliter actionem. Nam præter hunc alij quoque naturæ fines exiſtunt, vt progreſſu patebit. Quia verò obijcere quis poſſet, naturam ſine inſtituto ac fine agere, quod interdum in Phyſicis rebus prodigioſi partus monſtraque exſtant, quæ à natura non intenduntur: Occurrit obiectioni; ſimulque nouam aliam rationem inſtruit ad propoſitum confirmandum, hoc modo. In rebus, quæ arte elaborantur, peccata contingunt, & tamen id non impedit, quin minus artifex gratia finis agere dicatur, quin potius inde eum propter finem operari intelligimus, quia ab ſcopo peccando aberrauit. Igitur licet interdum in rebus naturalibus eiuſmodi offenſiones & peccata incidant, non ideò putandum erit, naturam nullum finem ſpectare: ſed ad ipſum aliquo defectu non potuiſſe pertingere. Quo pacto dicendum foret, generatos fuiſſe prodigioſos illos ſemiboues Empedoclis, ſi quando eſſent geniti.

Finis naturæ in generatione.

k *Præterea neceſſe eſt*] Oſtendit, monſtra Empedoclis, de quibus proximè dictum fuit, non potuiſſe, vt ille tradidit, procreari. Primum, quia non niſi ex ſemine paulatim gigni & conformari poterant. Secundo, quia etiam in ſtirpibus, vbi naturam finis gratia operari minùs, quam in animantibus, conſpicuum eſt, idem accidiſſet, atque ita gignerentur, exempli gratia, oliuæ ſemiuites, aut vites ſemioliuæ. Tum præterea, quia nunc quoq; ſimilia animalia, membris fortuitò in vnum corpus confluentibus prouenirent. Ita vero Empedoclis figmento confutato, concludit Ariſt. generationem aliquem habere finem. Etenim quæ ordine quodam progrediuntur, in finem aliquem tendunt: at rerum Phyſicarum generatio ordine quodam progreditur. Nec enim natura mox animalia in lucem effert: ſed deciſo priùs ſemine, eoque paulatim ſeſe ad ſenſitiuam formam componente.

l *Omne autem*] Oſtendit eos, qui naturam finis gratia operari negant, & res naturales, & naturam funditus tollere. Natura enim conſtant, quæ principium inſitum in ſe habent, quo non promiſcue ac ſine diſcrimine ad quemlibet finem, neq; omnia ad eundem; ſed vnumquodq; ad ſuum, niſi aliquo impedimento teneantur, peruenire ſolent. Quare ſublato fine, neque vllum ens naturale, neque natura vlla erit.

m *Abſurdum autem*] Diceret fortaſſe quiſpiam, naturam non agere propter finem, quia conſilio & deliberatione non vtatur, quod tamen in ijs, quæ alicuius gratia operantur, requiri videtur. Huic occurrit: cum ars, quę haud dubiè finis gratia opus molitur, neque conſultet, neque deliberet (vt videre eſt in eo, qui ſtrenuè citharam pulſat) non tamen eo ſentire, qui, quod natura neque deliberat, eam neq; conſilium adhibeat, temere illam ac nullius finis gratia operari autumant. Nam ſi ars, inquit, ipſis lignis, ex quibus nauis coagmentatur, ineſſet, non aliter tunc nauis fieret, ac modo ab externo fit principio: quemadmodum rei medicæ peritus cum aliter ægrotum alium ſanat, ac ſe, per artem ſibi inhærentem. Quare, vt natura non deliberat, ita neque ars: & vt nihilominus ars alicuius gratia operatur, ita & natura. Porro quo pacto accipiendum ſit, quod Ariſtot. ait, artes non vti conſilio & deliberatione, † ſupra expoſuimus.

† [illegible]

Κεφάλαιον θ.

Τὸ δ' ἐξ ἀνάγκης πότερον ἐξ ὑποθέσεως ὑπάρχει ἢ καὶ ἁπλῶς; νῦν γὰρ οἴονται τὸ ἐξ ἀνάγκης εἶναι ἐν τῇ γενέσει, ὥσπερ ἂν εἴ τις τὸν τοῖχον γενέσθαι ἐξ ἀνάγκης νομίζοι, ὅτι τὰ μὲν βαρέα κάτω

CAPVT IX.

Vtrum autem neceſſitas ex hypotheſi inſit, an etiam omnino & abſolute? Nunc enim neceſſitatem in generatione de- ineſſe arbitrantur, vt ſi quis domum neceſſario ex- Text. 87.

πέφυκε φέρεσθαι· τὰ δὲ κοῦφα, ἐπιπολῆς· διὸ οἱ λίθοι μὲν κάτω, καὶ τὰ θεμέλια· ἡ δὲ γῆ ἄνω, διὰ τὴν κουφότητα. ἐπιπολῆς δὲ μάλιστα τὰ ξύλα· κουφότατα γάρ. ἀλλ' ὅμως, οὐκ ἄνευ μὲν τούτων γέγονεν. οὐ μέντοι διὰ ταῦτα, πλὴν ὡς δι' ὕλην, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ κρύπτειν ἄττα καὶ σώζειν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἐν ὅσοις τὸ ἕνεκά του ἐστίν, οὐκ ἄνευ μὲν τῶν ἀναγκαίαν ἐχόντων τὴν φύσιν, οὐ μέντοι γε διὰ ταῦτα, ἀλλ' ἢ ὡς ὕλην, ἀλλ' ἕνεκά του. οἷον διὰ τί ὁ πρίων τοιοσδί, ὅπως τοδί, καὶ ἕνεκα τουδί. τοῦτο μέντοι τὸ οὗ ἕνεκα, ἀδύνατον γενέσθαι ἂν μὴ σιδηροῦς ᾖ. ἀνάγκη ἄρα σιδηροῦν εἶναι, εἰ πρίων ἔσται, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ. ἐξ ὑποθέσεως οὖν τὸ ἀναγκαῖον, ἀλλ' οὐχ ὡς τέλος· ἐν γὰρ τῇ ὕλῃ τὸ ἀναγκαῖον· τὸ δ' οὗ ἕνεκα ἐν τῷ λόγῳ. ἔστι δὲ τὸ ἀναγκαῖον, ἔν τε τοῖς μαθήμασι, καὶ ἐν τοῖς κατὰ φύσιν γινομένοις, τρόπον τινὰ παραπλησίως. ἐπεὶ γὰρ τὸ εὐθὺ τοδί ἐστιν, ἀνάγκη τὸ τρίγωνον δύο ὀρθαῖς ἴσας ἔχειν· ἀλλ' οὐκ εἰ τοῦτο, ἐκεῖνο· ἀλλ' εἴ γε τοῦτο μὴ ἔστιν, οὐδὲ τὸ εὐθύ ἐστιν.

ἐν δὲ τοῖς γινομένοις ἕνεκά του, ἀνάπαλιν, εἰ τὸ τέλος ἔσται, ἢ ἔστι, καὶ τὸ ἔμπροσθεν ἔσται ἢ ἔστιν· εἰ δὲ μή, ὥσπερ ἐκεῖ μὴ ὄντος τοῦ συμπεράσματος, ἡ ἀρχὴ οὐκ ἔσται· καὶ ἐνταῦθα, τὸ τέλος καὶ τὸ οὗ ἕνεκα· ἀρχὴ γὰρ καὶ αὕτη, οὐ τῆς πράξεως, ἀλλὰ τοῦ λογισμοῦ. ἐκεῖ δὲ, τοῦ λογισμοῦ· πράξεις γὰρ οὐκ εἰσίν.

ὥστε

ſtructam exiſtimet, quòd grauia deorſum, leuia ad partem ſummam ferri ſint apta. Itaque lapides & fundamentum ſubſidere, terram vero ob leuitatem supernè incumbere, in ſummo autem inprimis loco ligna eminere, vt quæ ſint leuiſſima. Sed quanquam non ſine his extructa eſt: non tamen eorum cauſſa, niſi vt ob materiam, at celandi quædam conſeruandiq́; gratia. Nec ſecus in cæteris omnibus, in quib. illud eſt, alicuius eſſe gratia. Nam ſine his quidem non ſunt, quæ neceſſariam habent naturam, non tamen ſunt propter illa, niſi vt ob materiam, ſed alicuius ſunt gratia: vt quamobrē ſerra talis? vt hoc ſit, huiuſq; gratia. Hoc quidem cuius gratia eſt, niſi eſſet ferrea, effici non poſſet. Quapropter ſi ſerra erit, opuſq; ipſius, adeſſe ferrum neceſſe eſt. Ex hypotheſi igitur neceſſitas eſt, non vt finis; ſiquidem in materia eſt neceſſitas, id autem cuius gratia in ratione. Text. 88

b *Neceſſitas autem, quæ eſt in diſciplinis, & in his, quæ ſunt natura, aliquo modo eſt ſimilis. Nam cùm rectum hoc ſit, neceſſe eſt triangulum tres angulos, qui duobus rectis æquales ſint, habere: ſed non ſi hoc ſit, idcirco illud eſſe eſt neceſſe; verum ſi hoc non eſt, neque rectum hoc eſt.* Text. 89

In his autem, quæ alicuius ſiunt gratia, contrario modo ſi finis erit, aut eſt; id quoq; quod antecedit, aut eſt, aut erit: quod ſi non erit, neq; eſt, vt illic niſi ſit concluſio, principium non erit; ita hic finis, & id cuius gratia, quando hoc quoq; principium ſit, non actionis, ſed cogitationis: ibi autem eſt cogitationis, quippe cum actiones nullæ ſint.

Quare

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

Duplex neceſſitas.

VTrum a autem] Accedit ad alteram quæſtionem pertractandam: quæ videlicet in Phyſicis rebus neceſſitatis ratio ſit. Pro cuius explicatione ſciēdum eſt, duplicem, quod ad propoſitum ſpectat, neceſſitatem inueniri: vnam abſolutam, ex hypotheſi alteram. Abſoluta eſt, quæ proficiſcitur a materia: quomodò neceſſarium eſt ſerram eſſe duram, quia conſtat ex ferro. Ex hypotheſi vocatur ea, qua neceſſarium quippiam dicimus, quia v.g. ſine illo obtineri aliquis finis non poteſt: quo pacto cibus neceſſarius eſt animali ad ſeruandam vitam. Veteres igitur Phyſiologi, ad neceſſitatem priori modo ſumptam omnia referebant, ita vt poſteriorem ablegarent, ac ſi quis aſſereret, ideo ædificandam domum, quia fundamenta propter lapidum grauitatem infimum locum tenent, parietes vero & tectum ob lignorum leuitatē ſuperiora occupant, non ad arcendas cœli iniurias. Hoc erratum corrigit Ariſtoteles, ſtatuens vtramque neceſſitatem rebus Phyſicis ineſſe: quo pacto ſerra duplicem ob cauſſam dura eſt, nimirum ratione materiæ, quia ferrea, & ratione finis quia ad ſecandum eſt comparata. Addit tamen, neceſſitatem materiæ ſumi a ratione, id eſt à forma, quæ finis eſt generationis.

b Neceſſitas autem] Vt neceſſitatem rerum Phyſicarum, quæ ex fine prouenit, magis declaret, ſimilitudine quadam vtitur deſumpta a diſciplinis: eſt enim vtrobique non abſimilis neceſſitas: quatenus vt ſe habent in diſciplinis principia, ſic in operationibus finis. quod repetit 7. Ethic. c. 8. Quia tamen hæc non omnino ſimilia ſunt, ſed ex parte, ſimul eorum diſcrimen explicat in hunc fere modum. Si præmiſſæ ſunt veræ, concluſio vera eſt, quia ex vero nihil niſi verum colligitur: non tamen è contrario, ſi concluſio eſt vera, præmiſſæ ſemper veræ ſunt; quia poteſt ex falſo verum colligi. ſi tamen concluſio falſa ſit, præmiſſæ falſæ erunt, quia falſum non ſequitur ex vero. Sic res habet in diſciplina ſyllogiſtica. At in actionibus, cæteriſque id genus, quæ gratia finis ſunt, aliter euenit. Nam ſi ponitur finis, neceſſario ponuntur media, vt poſita forma, quæ eſt finis generationis, neceſſario ponitur materia, quia eſt propter formam: ſi autem eſt materia, non neceſſario eſt hæc forma; ſi vero materia non ſit, nec forma eſſe poteſt. Itaq; quod in diſciplinis principio competit, id in naturalibus accommodatur fini. Vnde patet horum inter ſe diſcrimen. Conueniunt tamen, quod finis in naturalibus locum principij rationē, & eius principij, quod ſimile eſt principio diſciplinarum, nimirum quod cogitationis, non actionis principium dicitur. Aduerte, non parum eſſe difficultatis & diſcuſſionis, in explicando exemplo Mathematico, quod hic Ariſtot. adhibuit. Sed ad eius expoſitionem [illegible] ſi accipiſſe rectum, pro præmiſſis vnius demonſtrationis. habere autem tres angulos æquales duobus rectis, pro concluſione.

Philoſ. Phyſica [illegible]

Et

ὥστ' εἰ ἔσται οἰκία, ταῦτα ἀνάγκη γενέσθαι, ἢ ὑπάρχειν, ἢ εἶναι· ἢ ὅλως τὴν ὕλην αὐτὴν ἕνεκά τινος, οἷον λίθους καὶ πλίνθους εἰ οἰκία· οὐ μέντοι διὰ ταῦτά ἐστι τὸ τέλος, ἀλλ' ἢ ὡς ὕλην. (οὐδ' ἔσται διὰ ταῦτα) ὅλως μέντοι μὴ ὄντων οὐκ ἔσται οὐδὲ ἡ οἰκία, οὐδὲ ὁ πρίων. ἡ μὲν εἰ μὴ οἱ λίθοι· ὁ δὲ εἰ μὴ ὁ σίδηρος· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ αἱ ἀρχαί, εἰ μὴ τὸ τρίγωνον δύο ὀρθαῖς. φανερὸν δὴ ὅτι τὸ ἀναγκαῖον ἐν τοῖς φυσικοῖς, τὸ ὡς ὕλη λεγόμενον, καὶ αἱ κινήσεις αἱ ταύτης. καὶ ἄμφω μὲν τῷ φυσικῷ λεκτέαι αἱ αἰτίαι, μᾶλλον δὲ ἡ τίνος ἕνεκα. αἴτιον γὰρ τοῦτο τῆς ὕλης, ἀλλ' οὐχ αὕτη τοῦ τέλους. καὶ τὸ τέλος, τὸ οὗ ἕνεκα, καὶ ἡ ἀρχὴ ἀπὸ τοῦ ὁρισμοῦ καὶ τοῦ λόγου, ὥσπερ ἐν τοῖς κατὰ τέχνην. ἐπεὶ ἡ οἰκία τοιόνδε, τάδε δεῖ γίγνεσθαι καὶ ὑπάρχειν ἐξ ἀνάγκης. καὶ ἐπεὶ ἡ ὑγίεια τοδί, ταδὶ ἀνάγκη γενέσθαι, καὶ ὑπάρχειν. οὕτω καὶ εἰ ἄνθρωπος τοδί, καὶ ταδί· εἰ δὲ ταδί, καὶ ταδί. ἴσως καὶ ἐν τῷ λόγῳ ἐστὶ τὸ ἀναγκαῖον. ὁρισαμένῳ γὰρ τὸ ἔργον τοῦ πρίειν ὅτι διαίρεσις τοιαδί. αὕτη δ' οὐκ ἔσται, εἰ μὴ ἕξει ὀδόντας τοιουσδί. οὗτοι δ' οὔ, εἰ μὴ σιδηροῦς. ἔστι γὰρ καὶ ἐν τῷ λόγῳ ἔνια μόρια, ὡς ὕλη τοῦ λόγου.

ΑΡΙΣΤΟ-

Quare ſi domus futura eſt, hæc neceſſe eſt facta eſſe, aut eſſe, aut omnino materiam, quæ alicuius eſt gratia; vt lateres, & lapides, ſi domus. Et quanquam finis non propter hæc eſt, neque erit, niſi vt ob materiam; omnino tamen niſi ſint, nec domus erit, nec ſerra: illa quidem niſi lapides ſuppetant; hæc verò, niſi ferrũ. Nam nec illic principia ſunt, niſi duobus rectis triangulum. Itaque neceſſitatem, quæ vt materia dicitur, atque eius motiones, in rebus phyſicis eſſe manifeſtum eſt. c *Et ambæ quidem cauſæ à Phyſico tradendæ ſunt, ſed magis ea, cuius gratia: quandoquidem materiæ hæc cauſa eſt, non illa finis. Atque id, cuius gratia, & principium à definitione & ratione eſt finis. Vt in rebus arte factis, quoniam domus eſt talis, hæc facta eſſe & ſuppetere neceſſariò oportet: cumque ſanitas hoc ſit, hæc eſſe facta, & eſſe neceſſe eſt. Non ſecus ſi homo hoc eſt, hæc; & ſi hæc, illa.* d *Fortaſſe autẽ & in ratione id ineſt, quod neceſſarium eſt. Nam ſecandi opus cùm definierimus, talem eſſe diuiſionem; hæc non erit, niſi tales dentes habeat, qui non erunt, niſi ſint ferrei. Nonnullæ enim in definitione ſunt partes, vt definitionis materia.* Text. 90.

ARISTO-

c *Et ambæ*] Admonet, Phyſici eſſe cauſas neceſſitatis in naturæ rebus diſquirere: idque tam ex parte materiæ, in qua ſola veteres Phyſiologi occupabātur, quam ex parte finis. Docet etiam, Phyſicum magis circa finis & formæ, quam circa materiæ conſiderationem verſari, quia illa eſt cauſa huius, non contrà. Deinde, quia in ratione & definitione potiùs vtimur forma, tanquam principio, quàm materia, idque tam in naturalibus, quam in arte factis.

d *Fortaſſe autem*] Ne quis putaret ſolum finem in definitione adhibendum eſſe; oſtendit non ita rem habere, ſed etiam quod neceſſarium eſt, hoc eſt, materiam, in definitionem venire. Si quis enim ſectionem, quæ miniſterio ſerræ peragitur, definire voluerit, dicet eſſe diuiſionem, quæ, niſi ſerra ferreis dentibus conſtet, effici non poteſt: qua in definitione ponitur ferrum, quæ ſerræ materia eſt.

QVÆSTIO I.

VTRVM NATVRA ALICVIVS gratia, quod facit, efficiat

ARTICVLVS I.

AFFIRMATIVAE PARTIS Aſſertio & illuſtratio.

NAturam nullo propoſito fine agere, aibant [illegible], qui ſ[illegible] materiæ neceſſitati [illegible] e omnia, vt Anaxagoras & Empedocles; & qui [illegible] generationem ex partium [illegible] ntium [illegible] permixtione con[illegible] e d[illegible] uta uni, Democritus & Epicurus. [illegible] hanc tam a[illegible] dam & à communi [illegible] hilo[illegible] ſo[illegible] [illegible] d [illegible] abhorrentem opinionem, [illegible] uſat Plato in Timæo, Phæ one, Philebo, & Politico, Ariſtoteles [illegible] huius libri [illegible] & [illegible] de Ortu & Interitu, & 1. de [illegible] cap. 1. Eandem quoque, [illegible], cor[illegible] ſeſe omnium oculis [illegible] ens naturæ pulchritudo, decorique [illegible] q[illegible] em [illegible] diſſimilium inter ſe [illegible] varietas ſic concinnat, [illegible] eundem abſque [illegible] ſuis præſcripto A conciliare non poſſet. Neque enim varietas, ſine conuenientia & contenſione aliqua, venuſtatem pariet; neque in tanta naturarum diuerſitate ſtabilis eſſe[illegible], aut diuturna conſenſio, ni res phyſicæ in aliquod commune bonum, quod finis rationem obtinere oportet, vniuerſæ conſpirarent. Eſt autem [illegible] bonum, naturæ conſeruatio ord[illegible]que. Cuius appetitio & ſtudium inſolentiam prietiorum partium in mundo cohibet, infirmiorum imbecillitatem B acuit, contrariorum impetum [illegible], ac denique ſic vniuerſa ad te[illegible] petiem & [illegible] rationem vocat, vt non [illegible] dio diſſidere, quam in commune fœdus & amicitiam coiſſe videantur. *Totius naturæ finis, rerum ordo et conſeruatio.*

Præterea idem ex eo conuinci poteſt, quia aut res naturales caſu in [illegible] aut [illegible] certa naturæ intentione. Non caſu: [illegible], quia iam quodlibet ſine d[illegible] quodlibet opus incurreret, [illegible] C nia ex omnibus fieret [illegible] ne ind gerent [illegible] Lucretij [illegible] poe matis, quod iam a [illegible] *1 Ratio probans naturam grati[illegible] [illegible]is operari.*

— E mari [illegible] *Lib. 1. huius [illegible]*

Squamigerũ g[illegible] *q. [illegible] ar. 1.*

Deinde, quia [illegible] acc[illegible] vno duntaxat, ſed va[illegible] effi[illegible] co[illegible]

uit: at videmus, propria quadam effecta à A peculiaribus cauſis, certo ſemper rato ordine, eadem vel ſemper vel plurimum ratione euenire. Feruntur igitur res naturales certo quodam naturæ impulſu, & intentione in ſuum opus, quo abſoluto conquieſcunt. Hoc autem quid eſt aliud, quàm propter finem agere?

2. *Ratio.* Rurſus hoc ipſum palàm indicant in animalibus tot membra, tam ordinatè, tam

Lege D. Auguſt. lib. 22. prouidenter effecta; tot partium deſcriptio, B non ad ſpeciem ſolum & elegantiam, ſed etiam ad vſum apta; tot organorum apparatus; tot vires & potentiæ; tot multiformi contextu inſtrumenta. Quæ omnia ad agendum, atque adeò alicuius finis gratia tributa eſſe, qui negat, amens eſt. Quid enim magis a ratione alienum eſſe poteſt, quàm exiſtimare, ea quæ humana arte fiunt, ad aliquem finem effici; vt nauem ad nauigandum, domum ad arcendas cœli iniurias: quæ verò tam ad- C mirabili ſolertia, tam excellenti diuinaque ratione perfecta ſunt, vt ea nulla humana ars aſſequi imitando poſſit, vago & incerto fluitantis naturæ motu in eam formam ac ſpeciem coaluiſſe, neque ad ſcopum vllum fuiſſe deſtinata?

3. *Ratio.* Idem teſtatur brutorum animantium in fœtibus educandis ingenij plenus amor; in operibus conficiendis artificium; in quærendo cibo induſtria; in ſe ſuaque ſpecie tuenda & D conſeruanda ſolicitudo; arma, aſtus, ſtratagemata, quibus hoſtem aut aggrediuntur, aut declinant. Quæ omnia cùm tanto naturæ impetu & alacritate ab eis fiant, liquidum eſt, effici alicuius commodi & boni gratia, ac proinde ob aliquem finem.

4. *Ratio.* Idem commonſtrat quatuor elemẽtorum, totidem regionibus globosè incubantium, diſcors amicitia, & alterni, per occaſum atque obitum partium, recurſus. Nam ex ter- E ra aqua, ex aqua oritur aer, ex aere ignis; deinde retrorſum viciſſim ex igni aër, ex aëre aqua, ex aqua terra generatur: atque ita ſeſe ad moderationẽ, ac velut æquilibrium, quoad fieri poteſt, exæquant leuibus grauia, calidis frigida, ſuperis infima: videlicet eo fine, vt permaneant; docente nos interim natura in maioribus, æquabilitatem altricem concordiæ, concordiam rerum omnium conſeruatricem eſſe.

5. *Ratio.* Quid terræ moles? nónne ſua magnitu- F dine, conſtantia, pulchritudine, vtilitate, propoſitum ſatis confirmat? Hæret in mundi medio ſtabiliter ſuſpenſa, ac veluti paribus examinata ponderibus; eadem rotunda, & formâ diſpar, vallibus humilis, collibus ſupina, montibus ardua, fluuiorum decurſu, fontium ſcatebris irrigua; ſemper eadem, ſemper alia; nunc brumæ ſenectute effœta, & emortua, nunc nouo vernantis anni flore reuireſcens, & herbarum, ceu picturæ artificio, nunc his, nunc illis tincta coloribus; nulla ſui parte inutilis, nulla propemodum infructuoſa, interiùs gemmarum, auri, argenti, & aliorum metallorum opulentia diues: exteriùs veſtita floribus, herbis, arboribus, frugibus, quorum incredibilis multitudo inſatiabili varietate diſtinguitur. At enim, vt in hoc tanto naturæ apparatu diuina prouidentia mirificè elucet, ita finis alicuius intenti ratio facilè apparet.

B Idem rurſus probat Oceani immẽſitas, tam pulchra ad aſpectum, tam fœcunda ad procreandam ſobolem; tot piſcium, & innatantium belluarum copijs abundans; & in eo non minùs admiranda, quòd, dum eius fluctus, ſiue quotidianis reciprocationibus, ſiue tempeſtatum vi, ad arenam feruntur, intra præfixos limites ſeſe continent, quaſi ſcriptam ſibi legem in littore pertimeſcant, atque inſtar indomiti equi, qui a ſeſſore habenis retractus, *6. Ratio* C collum flectit, refugiunt. Certè qui hoc aſcribit temeritati, quid temeritas ſit, neſcit; cùm id, quod temere fit, certa lege & tenore minimè conſtet; ſed modo in hanc, modò in illam partem cadat.

7. Ratio. Poſtremò, idem multò euidentius confirmat cœleſtis mundi machina, inferiorem mundum ſuo amplexu non ſolùm continens, ſed fouens; illi ſtellarum ſuida nocte collucentes oculi; illa tot ſphærarum inenarrabili D celeritate conuerſio; ille planetarum ad eadem loca redeuntium curſus; illud Solis iubar, ſuo acceſſu & receſſu annuas varietates inducens, idemq; quotidiano ortu & occaſu diem & noctem conficiens. Quare ſi ij, qui ſphæram ab Archimede extructam videbant, non dubitabant opus illud excellenti ingenio eſſe perfectum: quis ita mente cæcutiat, vt neget, tam mirabile opificium, diuina ratione & arte, atque adeò alicuius finis gratia fuiſſe com- E poſitum? Denique, vt paucis concludamus, quod ſi libeat perſequi, infinita materia eſt; hæc mundi vniuerſitas non modò ſeſe a Deo conditam, ſed ad aliquem finem deſtinatam eſſe clamat: etenim indignum foret tanti artificis ſapientia tam præclarum opus, etſi affabrè & concinnè, fruſtra tamen elaboraſſe: elaboraſſet autem fruſtra, ſi nullum ei ſcopum, nullum finem conſtituiſſet; fruſtra enim & incaſſum cenſetur id effectum, quod nullius gratia effectum eſt.

Lact. in l... de Ira Dei, cap. 1. Triſmegiſtus in lib. de Poteſtate & ſap. cap. 2. de natura deorum. Plutar. 1. de Plac. cap. 6. Senec. lib. de Prouidẽtia.

F In hanc ſententiam multa ſatis luculenter ſcripſere Patres, D. Gregorius Nazianzenus ſecunda Oratione de Theologia, D. Auguſtinus primo de Ordine, D. Chryſoſtomus in opuſculo de Prouidentia, D. Athanaſius in Oratione aduerſus Idola, D. Baſilius, & D. Ambroſius in libro Hexameron, Theodoretus ſermone primo de Prouidentia, Lactantius in libro de Opificio Dei, & alij.

ARTI-

ARTICVLVS II.

RATIONES, QVIBVS OSTENDI videtur, naturam nullius gratia operari.

SVbijciamus nunc argumenta, quibus temerarias aſſertiones probare nitentur, Naturam non ob aliquem finem agere, ſed temere ac fortuito moliri omnia. Primum eſt. Si natura propter finem ageret, magis beneficam ſeſe in hominem exhibuiſſet, quàm in belluas: ſed non exhibuit, quin potius in has quaſi matrem, in illum ſe quaſi nouercam præbuit: non ergo agit propter finem. Maior ſuadetur: quia ratio agentis propter finem, præſertim ſi à prima cauſſa dirigatur, poſtulat, vt ea quæ excellunt, beneficentius tractet, ac poſteriori loco habeat. Minor oſtenditur: quia natura belluis veſtitum attribuit; hominem nudum, quaſi è naufragio in littus eiecit. Item belluis, quæ fortes & pugnaces ſunt, arma dedit; timidis aſtu, pernicitate, & fuga conſuluit: at hominem ad pugnam in arena inermem ſtatuit, pernicibus tardiorem, armatis imbecilliorem. Denique, vt cætera omittamus, hominem toto vitæ decurſu longè grauioribus miſerijs & calamitatibus expoſuit. E quibus Ariſtoteles, hanc hominis definitionem collegiſſe fertur: Homo eſt imbecillitatis exemplum, temporis ſpolium, fortunæ luſus, inconſtantiæ imago, inuidiæ & calamitatis trutina: reliquum verò pituita & bilis. Quibus concinit illud Apuleij, in libro de Deo Socratis: Homines moribundis membris, leuibus & anxijs mentibus, brutis & obnoxijs corporibus, diſſimillimis moribus, & ſimilibus erroribus, peruicaci audacia, pertinaci ſpe, caſſo labore, fortuna caduca, ſingillatim mortales, ſufficienda prole mutabiles, volucri tempore, tarda ſapientia, cita morte, querula vita terras incolunt.

1. Argum. — *[illegible]* — *Lege S[illegible] ... 9 ... [illegible]* — *[illegible] de- ... ab Ariſtote- le.* — *[illegible] ex Apu- leio.*

2. Argum. Secundum eſt. Ea, quæ fiunt propter finem, ordinatè fiunt: ſed in natura multa ſunt præpoſtera & incompoſita: ergo &c. Probatur minor: quia nonnunquam vices temporum mutantur, calente hyeme, frigente æſtate; interdum elementa, aliæque partes vniuerſi, ab officiis exorbitant, vt cernantur eluuiones Oceani, eruptiones ignium, immodici ventorum flatus, terræmotus, cæteraque huius generis. Quin & in cœleſti orbe, Solis & Lunæ deliquia, deflexiones quædam eſſe videntur ab ordine, cum minimè deceat clariſſima illa mundi lumina mortalibus obſcurari.

3. Argum. Tertium. Ea quæ gratia finis ſunt, habent aliquem finem & vtilitatem: ſed multa exiſtunt in natura prorſus inutilia, vt minuta quædam animalia, muſcæ, quæ nullo modo nullam commoditatem exhibent, ſed incommodum perniciemque afferunt, vt herbæ noxiæ, & venenatæ beſtiæ: non igitur natura omnia, quæ facit, alicuius boni ac finis gratia efficit.

ARTICVLVS III.

RESPONSIO AD ARGVMENta proximi articuli.

NOn eſt tamen, quod ſuperiora argumenta quenquam turbent; cùm nequaquam difficilis ſit eorũ explicatio. Ad primum, conceſſa maiori propoſitione, negãda eſt minor. Nam multò melius cum homine, quàm cum cæteris animantibus actũ eſt: cum illum Deus multis & præclaris donis ac muneribus, tam naturæ, quàm gratiæ exornarit; cumque illi vberrimam copiam rerũ omnium, tanquam in communi conuiuio propoſuerit, totamque naturam creatam ei quaſi tributariam fecerit: vt diſertè oſtendit D. Damaſcenus lib. 2. Fidei orthodoxæ, cap. 10. & Theodoretus ſermone 2. de Prouidentia.

Reſponſio ad 1. argum.

Hominis excellentia.

Ad id, quod de veſtitu & armis obiectum fuit, reſpondet Lactantius in lib. de Opificio Dei, cap. 2. ideo hominem nudum & inermem à natura fuiſſe conſtitutum, quia ingenio poterat armari, & ratione veſtiri; atque eadem ferè eſt aliorum auctorum communis reſponſio; nimirum, pro indumento & armis hauſiſſe hominẽ mentis excellentiam, & ingenium ſagax ac varium, quo illa excogitare & parare ſibi poſſet: accepiſſe item manu, tanquam commune organum, & inſtrumentorum omnium inſtrumentum, quo ad ea conficienda vteretur. Cuius ad id munus obeundum commoditatem, latè explicat Ariſtoteles libro 4. de Partib. animal. cap. 10. & Galenus in ſuo lib. 1. de Vſu partium. Accedit, quod homo ſeruata ſui corporis dignitate, & pulchritudine, ab ipſa natura per ſe indutus & armatus eſſe non poterat, vt oſtendit D. Gregorius Nyſſenus in libro de Hominis opificio, cap. 7.

Vt Galeni 1. de Vſu part.

Quod verò opponitur de humanæ vitæ ærumnis, facilè refellitur ab eo, qui dixerit, in primis in eas ſua culpa decidiſſe hominẽ à felici ſtatu, in quo à Deo collocatus fuerat. Deinde eas ſuppeditari occaſionem ad exercendam perficiendamque virtutem. Præterea, etiam ita deiectum brutis longè præſtare, vt ex dictis planum eſt.

Reſponſio ad 2. argum.

Ad ſecundum, conceſſa maiori propoſitione, neganda eſt minor, dicendumque, eiuſmodi naturæ excurſiones, vt non abſque Dei voluntate & adminiſtratione fiunt, ita nec ſine ordine contingere, etſi is interdum non appareat: vt docet D. Auguſt. lib. 3. de Trinit. cap. 2. & lib. 5. de Geneſi ad litterã, cap. 21. Nimirum ipſe ordo poſtulat, vt illa interdum accidant, ſiue ex ſufficienti concurſu naturalium cauſarũ, quas ſic diuina ſapientia diſpoſuit, & actus ſuos exequi ſiuit, ſiue Deo aliter quàm tunc per naturam euenturum eſſet, fieri imperante.

Quòd verò ad planetarum eclipſes attinet, A nullus in ea re ordinis defectus notari poteſt; cum ex illorum in cœleſtibus globis ſitu, & rata motuum æquabilitate, (quæ tam ad mundi ornatum, quàm ad commoditates ſublunarium rerum optimè conſtituta ſunt) ita euenire oporteat, definitis temporum interuallis. Addit quoque D. Damaſcenus lib. 2. Fidei orthodoxæ, cap. 7. iccirco id diuini artificis prouidentiam ſanxiſſe, vt eorum confutaretur amentia, qui Soli & Lunæ diuinos honores exhibent: cùm palam ſit, non ineſſe numen iis, B quæ mutationi obnoxia ſunt, & interdum lucis penuria laborant, aut pulchritudinem ſuam conſpicuam reddere non valent.

Reſponſio ad tertium argumentum. Ad tertium reſpondendum eſt: nihil à Deo ſuperuacaneum, aut alicuius finis expers, effectum fuiſſe, licet ignorantibus primo aſpectu ſecus videatur: vt ſi quis in fabri alicuius officina, inſtrumẽta præter neceſſitatem multiplicata exiſtimet, quia ipſorum vſus ignorat. C

Minutæ beſtiolæ nequaquam ſuperfluæ. Priuatim verò, quòd minutæ beſtiolæ nõ debeant ſuperfluæ exiſtimari, inde patet; quia cùm eæ quoque in ſuo genere pulchræ ſint, aliquid decoris vniuerſitati rerum, tanquam in communem Rempubl. pro ſua portione conferunt: vt, præter alios animaduertit Ariſtoteles 1. de Partib. animal. cap. 5. Quippe naturus artifex ita magnus eſt in magnis rebus, vt minor non ſit in paruis: recteq; à Plinio libro 11. Natur. hiſt cap. 2. ſcriptum eſt, rerum naturam nuſquam magis, quàm in minimis totam eſſe. Quò ſpectat illud D. Auguſtini libro 22. de Ciuit. Dei, cap. 24. Ea plus habent admirationis, quæ minus ſunt minimum: plus enim formicularum & apicularum opera ſtudemus, quàm immenſa corpora balænarum.

Natura nuſquam magis, quàm in minimis, tota. D

Venenata animalia non ſunt in mundo ſuperuacanea. Nec animalia venenata ſuperflua ſunt, aut fine carentia: tum ob id, quod paulo ante diximus, tum quia, vt D. Auguſtinus 1. de Geneſi contra Manich. cap. 16. ait, ſaltem eo nomine commendari debent, quòd nos commonefaciunt, vt vitam aliam meliorem, in qua ſecuritas ſumma eſt, diligamus. Item, quia ea, quæ alioqui nocent, ſi eis congruenter ac ſcienter vtamur, plurimum aſſerre ſolent commoditatis; vt luculenter oſtendit D. Ambroſius libro 3. Hexam. cap. 9. & libro 6. cap. 6. D. Hieronymus lib. 2. contra Iouinianum. D. Damaſcenus lib. 2. Fidei orthod. cap. 10. & alij. Deinde quia, vt ſcribit Lactantius lib. 6. cap. 4. vtile fuit, offerre ſeſe homini alia ſalutaria, alia noxia, vt in his declinandis, & illis appetẽdis, rationis ſuæ vim exerceret. E

QVÆSTIO II.

VTRVM NATVRA AD VNVM tantum finem, & vno duntaxat modo feratur, an non?

ARTICVLVS I.

VARII FINES, IN QVOS natura contendit.

PRopoſitę quæſtioni reſpondendum eſt; nõ vnum tantummodò, ſed varios fines eſſe, ad quos natura, tanquam ad ſcopum colliмat. Etenim vnumquodque pro naturæ ſuę modo captuque hunc aut illum finem proximè reſpicit: particularia agentia priuatum; vniuerſalia, ſi quæ vberiori vi prædita ſunt, commune m. Exempli gratia; leo, cùm leonem gignit, ad formam leonis geniti, vt ad propinquum finem tendit: docente Ariſtotele cap 8 huius libri, text. 81. at ſimul etiam ad propriæ ſpeciei conſeruationem, vt ad alterum huic innexum & cohærentem finem aſpirat. Prouidit nimirum, ſalutis ſuæ appetens, atque immortalitatis æmula natura, vt ſingularia diffluxibilia, quia per ſe ab interitu vindicari non poterant, generationum beneficio, & aſſiduâ fœcunditate ſeruarentur, atque ita quodammodo ſempiterna eſſent, non numero, ſed ſpecie: id quod 1. de Gener. animal cap 1 & 2. de Anima cap. 4. text 34. Ariſtoteles docet. Corpora verò cœleſtia, quia vniuerſales cauſæ ſunt, non vnius tantum, ſed omnium ſublunarium ſpecierum perennitatem & commune bonum, peculiariter pro ſine habent. Iccirco enim totum ſublunarẽ mundum complexu ſuo coercent, ac perpetuo motu circumeunt, & influxu quaſi irrorãt, vt ſpecies omnes, quoad poſſint, tueantur.

Vnumquodque pro gradu ſuæ naturæ propoſitum finem habet.

Eſt etiam totius corporeæ naturę vniuerſalis finis, Homo; vt poſt Platonem aſſeruit Ariſtoteles 1. Politic. capite 5. docentque Patres communi conſenſu: tum quia Deus ſpectabilem hûc mundum hominis gratia procreauit, eique ſingulari beneficio ſubiecit omnia; tum quia homo iure inſitæ nobilitatis, & eminentioris formæ prærogatiua, totam corpoream naturam ad ſe conuocat, ſibique arrogat. Eſt enim naturæ lege comparatum, vt quæ inferioris notæ ſunt, ad præſtantiora, ſi eis præſertim aliquo modo vſui eſſe poſſint, referantur. Quo pacto forma elementi, quæ omnium deſpicatiſſima eſt, ad formam corporis mixti ordinatur; forma corporis mixti ad vegetatricem; vegetatrix ad ſenſus compotem; hæc tandem ad animam rationalem, quæ omnium formarum numeros & perfectionem in ſe ambit.

Homo naturæ corporeæ finis.

Inferiora ad præſtantiora ordinantur.

Eſt præterea finis alius homine vlterior: videlicet totius naturæ ordo & pulchritudo: vt tradit Ariſtoteles 12. Metaphyſ. cap. 10. text. 52. Denique vltra hunc eſt alius communiſſimus omniumque poſtremus, ob quem tota natura agit; nempe ipſius naturæ auctor & parens, Deus. Quod D. Dionyſius cap 4. de Diuinis nominibus, Triſmegiſtus in Pimandro, Plato in Timæo, & 4. Legum, & in Epiſt. ad Dionyſium

Ordo naturæ finis.

Deus vltimus finis rerum omnium.

ſium, auctor libri de Mundo ad Alexandrum, Ariſtoteles loco Metaphyſ. proximè citato, aliíq; complures diſſerunt; idemq; teſtantur ſacræ paginæ oracula, cùm Deum abſolutè principium & finem vocant. Apocalyp. vltimo: Ego ſum α & ω, principium & finis. Porrò dicitur & natura, dum agit, in Deum, vt in finem, contendere. quia diuinam perfectionem imitãdo adumbrat, quatenus agendo fit alterius rei cauſſa, ſicuti & Deus omniũ cauſa eſt. Deinde, quia operando reſpicit in aliquod bonum, quod neceſſariò participatio quædã ſummi boni eſt. Item quia appetitus ſemper quærit aliquid extremum, in quo quieſcat, quod non eſt aliud, quàm finis vltimus, id eſt, Deus. Poſtremò, quia ordo in finibus ſequitur ordinem agentium. Quare ſicuti agentia ſecundaria nihil abſq; influxu primæ cauſæ efficiunt, ita ad eum nituntur finem, quem primum agens ſibi propoſitum ha[illegible]et [illegible]; vt a[illegible] primum ſeine[illegible]pſum, tanquam vltimũ [illegible]orum operum finem, intendit, quia virtuer [illegible] ſe operatur; ita eundem finem ſecundaria agentia ſpectant.

Hac de re D. Auguſt. in Ench. et lib. 1. de doctr. Chriſt. cap. 23. D. Th. 3. contra gent. c. 17 & 1. part. q. [illegible] art. [illegible]

ARTICVLVS II.

DIVERSI MODI, QVIBVS res in fines ſuos feruntur.

VT autem intelligas, quo pacto natura ad finem conſequendum progrediatur, aduerte, triplicem eſſe gradum tendentium in finem. Primus ac ſupremus eſt eorum, quæ [illegible] ſo[illegible]n app[illegible]che[illegible]t finem ſub ratione boni conuenientis; [illegible] cognoſcunt etiam habitudinem [illegible] mediorum, ad illum [illegible]. Atque hæc [illegible] dicuntur ſeſe in finem agere; quia videlicet hæc duntaxat ex delectu & propria intentione operantur, ſeque in finem ordinant. Et in hoc gradu continentur ſolæ ſubſtantiæ intellectus participes. Secundus eſt eorum, quæ ad [illegible]num, percipiunt finem materialiter, id eſt, ſub ratione boni & conuenientis. vt cum equus ex ſiti ad aquam mouetur, qui nec ſui [illegible] ad obtinendam aquam, nec aquæ ad ſedandam ſitim, habitudinem [illegible] dignoſcit. Huiuſmodi ſunt brutæ animantes, quæ inſtinctu motuque phantaſiæ potius aguntur in finem, quam ſe ipſæ agunt. Tertius atque infimus eſt eorum, quæ nullo modo cognoſcunt finem. Quo pacto ſe habent ea, quæ & intellectu & ſenſu carent. Ideo vero ſol[illegible] ap[illegible]bus primi generis perfecta c[illegible]io finis, vt finis, attributa eſt: quia ea [illegible] ad plura, de quorum delectu conſultare queant, indeterminata ſunt; cum cætera in actiones definitas naturæ impetu ferantur, nec deliberatione egeant.

[illegible] 2. [illegible] D. [illegible] p. q. [illegible] ar. [illegible] contra gent. [illegible] 6. & [illegible]

A Quemadmodum (vt Auicennæ vtamur exemplo) nec citharœdum de quolibet ictu fidium deliberare oportet; quia apud ipſum omnes fidium percuſſiones ex artis regula determinatæ ſunt.

Non debet autem mirum videri, quòd etiam illa, quæ omnis finis notitia prorſus carent, propter finem agere dicantur: diriguntur enim in finem ab alia ſuperiori & excellentiori cauſſa, hoc eſt, ab ipſo naturæ opi-
B fice, qui rerum omnium fines cognitione comprehendit, ad eos obtinendos propenſionem ac vires dedit. Quomodo, (vt M. Albertus hoc loco, & D. Thomas 1. p. quæſt. 103. artic. 1. explicant) ſagitta, licet motus ſui ignara ſit, impetu & directione iaculantis in ſcopum tendit. Eoque ſpectat illud Philoſophorum ſermone tritum, quod ſcripſit Themiſtius 1. de anim. comm. 23. & 1. huius operis text. [illegible] & Auerroes 12. Metaphyſ. comm.
C 18 opus naturæ eſt opus intelligentiæ: id eſt, cum natura in opus incumbit, à prima intelligentia, hoc eſt, a Deo, quaſi diuinæ artis inſtrumentum, mouetur, & artificiratione dirigitur. Hinc eſt, quòd Hippocrates naturam modò indoctam vocat vt in libro de alimento; modo doctam & eruditam, vt in libro de arte. Quod imitatus eſt Galenus lib. 1. de vſu partium, & lib. 6. de locis affectis: videlicet indoctam vocant; quia in ſe
D conſilij & deliberationis expers eſt: doctam, quatenus eius operibus intelligentia inſtat, ipſamq; regit.

Itẽ idem D. Tho. 3. cõtra gent. ca. 24.

Opus naturæ opus intelligentiæ.

ARTICVLVS III.

CONFVTATVR QVORVNDAM ſententia, ijs, quæ proximè concluſa
E ſunt, aduerſaria.

PLetho ſiue Gemiſtus, auctor Græcus, in opere, quod inſcripſit, De ijs quibus Ariſtoteles à Platone diſſentit, in Ariſtotelem inuehitur, quod doceant, naturam nullo propoſito fine agere, dum ei deliberationẽ ſubtrahit. Sed prorſus ſine cauſa, cùm nõ omnia, quæ propter finem operantur, cõſilio aut delectu egeant.

F Omiſſa tamen Plethone, ſunt è recentiori bus Philoſophis, quibus nec Ariſtotelice, nec Philoſophice dictum videtur, naturam ideò agere propter finem, quia etſi finem, non per ſe ipſa cognoſcat; vt in lapide & pleriſque alijs liquet: regitur tamen ab ipſo rerum omnium auctore, qui & fines intelligit, & agentibus naturalibus ad eos conſectandos propenſionem virtutemque indidit. Venêre autem in hanc ſententiam hiſce potiſſimum argumentis. Primùm; quia ſuperuacanea videtur illa motio & directio. Nam ſi fin-

Opinio quorundam recent.

1. argument.

D

gamus, ſine intelligentijs mundum eſſe, adhuc grauia in infimum, leuia in ſuperum locum, vt in fines ſuos peruenirēt. Deinde; quia ridiculum fuerit, ſi interrogatus quiſpiam, cur lapis deſcendit, reſpondeat, quia mouetur ab intelligentia; cum reuera moueatur a grauitate, cuius impetu deorſum vergit. Tertiò; quia intelligentiæ apud Ariſtotelem aut prorſus ignorant ſublunaris mundi ſpecies, aut eas non niſi generali & confuſa notitia dignoſcunt. Ex quo ſequitur, in Peripatetica doctrina cœleſtem naturam non dirigi ab intelligentijs; cùm nihil, niſi à cognoſcente, dirigatur.

2. argum. — 3. argum. — Lege Auerroē in Apologia aduerſus Agazelē, & in Epitome 12. lib. Metam. Mirandulanū lib. 27 de vniuerſ. ſingul. cert. ſectione 1. Iandunū 12 Metaph. q. 22. Lege D. Tho. in 2. d. 41. quæſt 1. ar. 1.

† Impugnatio ſuperioris ſententiæ.

† Hæc tamen opinio, nec vera, nec Ariſtotelica eſt. Nam id, quod gratia finis operatur, aliquò rectà contendit, ac velut in ſcopum collimat: id verò, quod ita ſe habet, non temere, ſed ordinatè progreditur: item quod progreditur ordinatè, neceſſe eſt vt actiones ſuas per ſe ordinet, vel ab alio circa eas ordinetur. Cum igitur ordinare, intellectus rationiſve opus eſſe conſtet, & res naturaliter, excepto homine, intellectus rationiſq; expertes ſint, ac nihilominùs vniuerſæ propter finem agant (vt ſuperiùs demonſtratum fuit) planè ſequitur, recurrendum eſſe in ijs ad aliud principium, ſupra ipſam naturam, a quo moueantur ordinenturq; in ſuos fines: at hoc non aliud eſſe poteſt quàm ipſe totius naturæ auctor, qui certis numeris & menſuris, certaq; ſerie ſingulis rebus ſuos fines præſcribit, & ad eos quærendos propenſionē, & idonea media concedit. Soles autem hoc illuſtrari, non ſolùm exēplo ſagittæ, quod ſuprà retulimus: ſed etiam imperatoris, qui ita belli ſummam adminiſtrat, vt ipſe eius finem nouerit, quem gregarij milites neſciant; ſed cùm imperatoris ductu regantur, ſat illis eſt, mandata ab eo accepta exequi.

Quòd verò hæc ratio explicandi modum, quo natura in finem tendit, Ariſtotelicæ doctrinæ conſentanea ſit, teſtantur nobiles interpretes, Simplicius hoc in libro ad text. 78. Themiſtius lib. ſuperiori ad tex. 81. & 1. de anima ad text 23 Auerroes 12. Metaphy. com. 18. D. Thomas 1 p. q. 103. art 1. Magnus Albertus cap. 2. huius libri. Idemq; ſignificauit multis in locis Ariſtoteles, vt lib. 4. de generat. animalium cap. 2 Vbi ſcripſit, naturam non abſq; ratione eſſe; quia videlicet ratione dirigitur. Et 1. de cœlo, cap. 4. text. 32. vbi Deum cum natura iungit, aiens Deum & naturam nihil fruſtra moliri; quaſi natura ideò nihil incaſſum agat; quia diuinæ ſapientiæ ductu impellitur. Et 12. Metaphyſ. cap. 10 text. 52. vbi duplicem ſtatuit ordinem, vnum in natura, alterum in Deo: nimirum quia ordo naturæ à diuino ordine, hoc eſt, à Deo ordinante, deriuatur ac pendet.

Lege etiam Ariſt. 1. Poſt. cap. 2. & 2. de part. animalium, cap. 13.

Argumenta in aduerſam partem adducta facilè diluentur. Sed enim ſupponendum illud eſt, quod ſuperiùs non ſemel à nobis explicatum fuit: Cùm natura a ſuperiori & diuiniori principio regi dicitur; huiuſce principij nomine Deum intelligi, qui vt naturæ ipſius inclinationum & facultatū auctor eſt, finiumque præcognitor; ita prædictam directionem ſibi, vt propriam, vendicat. Quo fit, vt non rectè quidam ad cæteras etiam intelligentias eam referendam putēt. Ad primum igitur negari debet, ſuperuacaneam eſſe hāc directionem, cùm nihil poſſit in finem tendere, quin ad eum ordinetur; & omnis ordinatio ab intellectu ſit. Quòd vero additur, ſublatis intelligentijs non tolli motionem rerum in finem; dicendum, ſublata prima intelligentia, hoc eſt, prima ac ſuprema ſubſtantia intellectrici, tolli omnia. Ad ſecundum dicito, roganti, cur lapis in centrum, vt in finem proprium, feratur; non ridiculè, ſed appoſitè & philoſophicè reſponderi, quia eò deſtinatur ab auctore naturæ, tum per ſuam formam, tum per grauitatem, vti per vim executricem motus. Ad tertium: quicquid de cæteris intelligentijs putarit Ariſtoteles, veriſimilius eſſe, Deum, ſecundum eius placita, ſublunaris mundi ſpecies, eorumque ſingularia pernoſcere, vt alibi oſtendemus.

Sol. 1. argu. impugnatæ opinionis. — Sol. 2. — Sol. 3.

QVAESTIO III.

AN BRVTAE ANIMANTES ſolo naturæ inſtinctu in fines ſuos ferantur.

ARTICVLVS I.

EORVM DOGMA, QVI BRVtis vim rationis tribuerunt, & quibus argumentis.

SVperiori quæſtione explicatum à nobis fuit, quo pacto bruta in ſuos fines tendant; breuiùs tamen, quàm res poſtulabat: nunc id accuratiùs edifferemus. Quærimus ergo, num bruta diſcurſu aliquo rationis, an ſolo naturæ inſtinctu, opera ſua moliantur, & finem quærant? Porphyrius lib. 3. de abſtinentia ſtatuit, naturam omnibus animantibus, quibus ſenſum & memoriam dedit, rationem quoque, immò & orationem, tam internam quam externam, tribuiſſe: additque, Apollonium Tyanæum, Melampum, Tireſiam, & Thaletem, brutorum ſermones dijudicaſſe atque intellexiſſe: quos nihil mirum ſi non intelligimus ipſi, qui plurimarum etiam nationum linguam minimè callemus. Aſſerit itaque, bruta rationem participare: neque per eam ab illis hominem ſimpliciter diſtin-

diſtingui; ſed quòd homini perfectum ratio- A nis acumen inſit, illis imperfectum.

Bias argum. Confirmat iſtiuſmodi dogma in primis ex mutua ſignificatione, qua inter ſe bruta vtuntur, quod in auibus potiſſimùm apparet, quæ ſibi occinunt, viciſſimq; reſpondent. Deinde, ex admirabili ſolertia, curaque in futurum proſpiciendi, vtilia conſectandi, declinandi aduerſa. Prætetea, teſtimonio Empedoclis & Platonis, atque etiam Ariſtotelis, quos idem cenſuiſſe, ex eorum dictis ſcriptisq́ue ha- B bemus ait.

Anaxagoræ & Pythagoræ dogma. Plutarchus etiam lib. 5. de placitis cap. 20. ſcribit, dogma fuiſſe Anaxagoræ, omnia bruta ratione pollere: itemque Pythagoræ, qui eorum animantium, quæ rationis expertia dicuntur, rationales eſſe animas pronuntiabat; licet in eis propter humorum aſymmetriam & intemperiem, rationis lumen obſcurum ac ſopitum eſſet. Deniq;, huic ſententiæ ſuffragari videtur Plutarchus ipſe in dialogo, C qui inſcribitur, Quod & brutis ratio inſit: vbi Gryllum Sophiſtam à Circe deformatum in belluam, cum Vlyſſe differentem facit, & luculenta oratione eos coarguentem, qui omnes animantes præter hominem rationis inopes eſſe aiunt.

Sed vt Philoſophorum teſtimonia omittamus, non deſunt etiam argumenta, quibus probari videatur, brutas animantes ratione valere.

1. argum. Primum; quia in eis multa elucent virtutum inſignia: vt in leonibus magnanimitatis, in canibus amoris, in elephantis prudentiæ, in ciconijs pietatis; in turturibus coniugalis fidei; in columbis ſimplicitatis; in apibus, formicis, & gruibus, alijsq́; huiuſmodi, ciuilis ſocietatis.

2. argum. Plin. lib. 8. nat. hiſt. cap. 26. & 27. Plutar. lib. in de induſtria anim. D. Greg. Nazian. orat. 2. de Theol. Deinde; quia earum nonnullæ tanto ingenio & artificio opera ſua moliuntur, vt non niſi ex artis regula atq; adeò ratione efficere illa videantur. Quin & hominibus varias artes indicarunt: vt araneus artem texendi; hirundo & veſpæ ædificandi; grues inſtruendi exercitum, miluus gubernandi nauem. Multa etiam ad tuendam vitam & ſanitatem remedia, quibus nunc medicinæ ſcientia diues ſplendet, oſtenderunt. Atq;, vt cætera omittamus, inuentę phlebotomię beneficium debemus Hippopotamo, fluminis Nili equo incolæ: gulosus enim natura, cùm ſe ſanguinis copia opprimi ſentit, ad acutiores quæ arundines afflicto femore ſibi venam pertundit, qua ſuperflui ſanguinis onus à ſe exigit, ſiſtitque cum par eſt, volutato per craſſum & obſtruentem limum, corpore.

3. argum. Plin. li. 8. c. 26. D. Ambro. l. 5. Hex. cap. 9. D. Baſil. ho. 7. Hex. Item; quia ſæpenumero bruta res futuras præſagiunt. Compertum eſt enim, ea mutationem aeris indicare, & pluuias ac tempeſtates dubio prædicere cælo: atq; alia huiuſmodi, quæ multò, quam Phyſiologi & Aſtrologi, certiùs denuntiant.

4. argum. Rurſus; quia conſtat, multas eſſe belluas, quæ diſciplinam capiant. Nam vt ſturnos, galeritas, cornices, pſittacos, & coruos, prætereamus, qui edocti humanam vocem reddũt: Elephanti panegyrica ſpectacula exhibere, varias in geſtu figuras effingere, genu flectere, coronas aſtantibus offerre, atque alia ſimilia ludicra ediſcunt. Ac, ne quid in hoc genere admirationi deeſſet, legimus Elephantum literas præſcribere doctrina aſſueuiſſe. *Plin. lib. 8. cap. 1. Aelianus l. 6. c. 10.* Nec verò bruta tunc ſolùm, cùm ab hominibus inſtituuntur, diſciplinę ſpecimen dant; ſed ipſa ſeſe mutuò inſtituere conſueuerunt, quod maius eſt rationis argumentum: ſiquidem in vniuerſum, docere, quàm diſcere, rationi vicinius ac præſtantius habetur. Omiſſis ergo alijs, quę de hac re à Plutarcho in libro de animalium induſtria, ſcripta ſunt: Luſciniæ (teſte Ariſtotele lib. 4. de hiſt. animal. cap. 9. & Plinio lib. 10. hiſt. Nat. cap. 29.) pullos ſuos vocem ad numeros modulari, & ad omnem concentus varietatem, atq; artifices argutias flectere prædocẽt. Meditantur (inquit Plinius) iuniores, verſusq́;, quos imitentur, accipiunt: audit diſcipula intentione magna, & reddit, vicibusq; reticent: intelligitur emendatæ correctio, & in docente quędam reprehenſio. Vnde qui pulli adhuc rudes capti ſunt, & in caueis nutriti, minùs ſuauiter canunt, videlicet ante legitimum tempus à doctore & à ſchola muſicæ ſubtracti.

5. argum. Prætetea, quod ad aſtruendam belluis rationem magnum videtur argumentum: egregius Dialecticæ auctor & inſtitutor Chryſippus, canem Dialectica quodammodo præditum eſſe oſtendebat, eo potiſſimùm argumento, quod canis feram perſequens, cùm ad triuium peruenit, vbi duas veſtigauit olfactu vias, & per eas tranſijſſe feram non deprehendit; tertiam nihil tam olfaciens, mox arripit, quaſi ita ſecum diſputet: Aut fera, quã perſequor, in hanc partẽ deflexit, aut in illam, aut certe in hunc ſe anfractum intulit: ſed nec in iſtam, nec in illam partem diuertit: hac igitur abierit neceſſe eſt. Quæ colligendi ſagacitas, vtpote quaſi diuturno vtens ſyllogiſmo, quàm ſapiat artem Dialecticæ, nemo Dialecticus ignorat. Quid plus (inquit D. Baſilius Homil. 9. Hexam.) quid plus faciunt, qui linearum deſcriptionibus deſignandis tanta cum grauitate ſedent, lineiſq; puluere inſculptis; è tribus, vbi duas propoſitiones ſuſtulerint vt falſas, in ea demum, quæ trium reliqua eſt, verum comperiunt? Hæc D. Baſilius. Quæ etiam leges apud D. Ambroſium lib. 6. Hexam. cap. 4. Non igitur inficiandum videtur, habere bruta vim rationis. Ex quo ſequitur, ea non ſolo natu ræ inſtinctu in finem agi: quod propoſitæ controuerſiæ caput erat.

ARTICVLVS III.

LONGE ABESSE A' RATIONE eam ſententiam, quæ brutis rationem dat; cùm illa ſolo naturæ instinctu operentur.

EA ſententia, quæ brutis vim rationis attribuit, adeò abſurda eſt, vt abſurdum videatur, in ea coarguenda immorari; quam non modo Philoſophorum gymnaſia, ſed communis hominum ſenſus explodit & irridet. Quia tamen nõ defuêre è recentioribus, qui eius patrocinium ſuſceperint; eam paucis refellemus.

1.ratio. *Lege Val. am in libello de Dial. Ethica, cap 9.* Euertit ergo inprimis, quòd receptam hominis definitionem demolitur, neque hominem à bellua eſſentiæ nota diſtinguit: cum virum q; faciat animal ratione præditum. Nõ enim refert, quod homini perfectum rationis vſum concedat, bellux imperfectum quandoquidem maior eiuſdem rei perfectio, non inducit naturæ diſcrimen.

2.ratio. Deinde; quia ſi belluæ eſſent participes rationis, liberè & ex delectu agerent: quod non ita eſſe, tum per ſe liquet, alioqui caperent in eas meritum & culpa, tum verò probatur à D. Nemeſio in libro de Natura hominis c.2.à D. Thoma 2. contra gentes c.82 à M. Alberto hoc in libro tract. 3. c.2. alijsq; Philoſophis: quia videmus, ſingulis belluarum ſpeciebus peculiarem ineſſe inclinationem, quam ſequuntur. *De hac re D. Baſil. hom. 9. Hex. D. Gregor. Nazian. orat. 2. de Theolog.* Omnes enim vulpes ſubdolæ ſunt; omnes araneæ ingenioſæ & inſidiatrices; omnes grues circumſpectæ; omnes lepores lupi prædatores; omnes apes induſtriæ; omnes formicæ prouidæ. Itemq; ſingulæ ſpecies ex innata propenſione certum habent modum operandi, a quo non deflectunt; ad certa opera, & non alia, ſeſe applicant. At in homine multò ſecus euenit: nimirum quia ex liberi arbitrij facultate, ſuo quiſq; ſtudio ducitur. hi ad hanc rem, illi ad aliam aſſueſcunt; hi hanc, alij artem aliam ampleƈtuntur. Vnde rectè quidam:

a Hor. 2. ſer. Sat. 1. a *Millia quot capitum viuunt, totidem ſtudiorũ.*
b Perſ. Sat. 5. b *Mille hom nũ ſpecies, & rerũ diſcolor vſus:*
Velle ſuum cuiq; eſt, nec voto viuitur vno.

3.ratio. Poteſt quoque idem demonſtrari ex præſtantia rationis, cuius actio tam circa particularia, quàm vniuerſalia verſatur; proindeq; formam a materia independentem & immortalem requirit.

ARTICVLVS III.

RESPONSIO AD ARGVmenta primi articuli.

A ADuerſariæ partis rationes nullum habent momentum. Prima tantùm concludit, in eſſe belluis vmbram quandam virtutis. Nam virtus ijs ſolùm conuenit, quæ delectu & arbitratu ſuo agunt. *Sol.1.argu.* Similiter ſecunda tantum probat, competere eis imitationem rationis & artis; vt docet Ariſtoteles lib.8. de hiſtor. anim. cap.1. *Sol.2.*

Sanè verò, ſi ex eo, quòd bruta concinnè & eleganter opera ſua elaborant, rectè colligeretur, ineſſe illis artem vſumq; rationis. B idem arguere liceret in arboribus, in quibus functiones altricis potentiæ non minus admiratione ſunt, quæ ita radices terræ infigunt, ita ſurgunt, ita ramos explicant, quarum floſculi ſic erumpunt, ſic viuunt, ſic adoleſcunt, vt nihil ad gratiam pulchrius, nihil ad pulchritudinem gratius aſpectui occurrat. Itaq; vt arbores, naturalium facultatum vi, abſq; ſenſu; ita brutæ animátes ſenſuum ope, ſolo inſtinctu, C qui eſt velut quædam imago artis, opera ſua exequuntur & peragunt.

Sol.3. Ad tertiam dicendum: quod belluæ tempeſtatum dent præſagia, & quaſdam interdum futura prænuncient; id non ad mentis præſenſionem eſſe referendum, ali qui acutior illis, quàm nobis, quia animu præſentimus ratione inſtat. ſed nimirum, (vt præter alios ſaluc. D. Thomas 1. par q.86. a 1.4 & Valeſius lib. 4. ſuæ tuminæ) quia multis ex- D ortes cum ſint, neque ſenſum intellectus miniſterio cupe t. le tempo um conditionibus omnino vacent; facilius cæli & elementorum influxum, atque aduentitias qualitates perſentiscunt: ac cùm libertate careant, eis neceſſariò obtemperant, lætantruiq; ut contrahuntur, pro humorum, nunc ſe diffundentium, nunc colligentium, varietate; & affectus effectusq; alios, ſecundum diuerſam phantaſiæ apprehenſionem: hos, verbi gra- E tia, ante ſerenitatem; illos ante pluuiam exhibent. *Lege D. Tho. 22. q. 12. ar. ad 1. & in diſp. 9. de prop. a art. 3. a 9 et in 3 a. 26. quaſt art. tom. 4.* Quos quia in eis perſæpe homines obſeruarunt, inde ipſi futuras temporum præſagiunt mutationes, quas tamen bruta ipſa non præuident. Nec enim, verbi gratia, cum delphini tranquillo mari vltra ſolitum laſciuiunt, impendentem ex qua veniunt parte flatum præſentiũt, (cùm nulla futurorum cognitio brutis competat) ſed eorum phantaſia naturalium cauſarum impreſſione mota, ta- F lem eis luſum aut fugam dictat: ſimiliterq; res habet in cæteris. *Delphini vt flatum denuntient.*

Sol.4. Ad quartam dicendum: quaſdam eſſe animantes, quæ licet ratione careant, nobiliorem tamẽ inter alias phantaſiam ſortitæ ſunt, & humanam rationem, atque interdum prudentiam, imitantur, & ſuo modo docentur, ac docent, non aliquo diſcurſu, ſed internorũ duntaxat ſenſuum opera ductuq;.

Sol.5. Quod verò ad Chryſippi canem attinet, D Ambroſ. 6. lib Hexam. loco citato att. a. nem in eo euentu ingenita ſagacitate vim ſibi

rationis

rationis aſciſcere, id eſt, humanæ mentis ratiocinationem imitari, vt ſuperiùs retulimus: quod D.Tho.ſecunda ſecundæ, q.13. art.2.planiùs ediſſerens, hæc aliaq; id genus referenda cenſet ad inclinationem, à diuina arte deriuatam, hoc eſt, ad naturalem induſtriam & inſtinctum.

Reſponſio ad argum. Porphyry. Quod autem aſſerebat Porphyrius, ex Ariſtotelis doctrina colligi, exiſtimaſſe illum bruta ratione pollere; falſum eſt: niſi rationē ſumat pro rationis imitatione, quā ſolam brutis quibuſdam Ariſtoteles attribuit, tum loco citato de hiſtoria animaliū, tum 1.Metaph.ca.1. Quod item addebat Porphyrius, bruta inter ſe colloqui, & à quibuſdam intelligi; non ita eſt, etſi ita eſſe crediderint quidam ex Hebræis doctoribus, teſte Abulenſi ad c.3.li.3. Regum, q.11.aſſerens, eorū voces percaluiſſe Salomonem non inquam ita res habet, ſi loquamur de ſignis ex inſtituto, quæ ad rationem ſpectant. Et ſi non eamus inficias, bruta ſignis vti naturalibus, ad quæ tamen percipienda intelligentiæ vis non requiritur, ſed naturæ inſtinctu. Vnde Ariſtoteles 1. Politicorum c.2. ſermonem, inquit, homo habet ſolus omniū animalium: bruta ſūt vocem Hucuſq, enim natura eorum proceſſit, vt ſenſum habeant iucūdi & moleſti, & ſe mutuò ſignificent: nobis eſt, vt damnū, vtilitatē, iuſtum & iniuſtum, oſtendamus.

Bruta ſignis naturalibus vtuntur.

Epilogus quæſtionis. Ex ſuperiori diſputatione conſtat, bruta nō ratione aut diſcurſu prædita eſſe. &, quod inde conſequens eſt, ſolo inſtinctu in fines ſuos agi; qui erat huiuſce controuerſiæ ſcopus.

QVÆSTIO IIII.

QVID-NAM SIT BRVTORVM animantium inſtinctus.

ARTICVLVS I.

DIVERSAE PHILOSOPHORVM ſententiæ.

QVoniam diximus, bruta naturæ inſtinctu in fines ſuos contendere, ſequitur, vt quidnam eiuſmodi inſtinctus ſit, videamus. Occurrunt in primis ij, qui putant, inſtinctum brutorum eſſe naturalem quandam impreſſionem, à Deo inſectam, non tanquam habitum, ſed per modum actionis, & auxilij cuiuſdam naturalis, quo Deus cum brutis, ad neceſſarias eorum functiones adminiſtrandas, peculiari modo concurrit; non multò ſecus, ac cum hominibus cœleſti afflatu ſupernaturali, ... ad actiones quæ naturæ vim excedunt. Huic ſimilem in diſſimili re ſententiam ſecuti ſunt ... Philoſophi, qui corporis animantium fabricam, membrorum apparatum, & delineamenta admirati,

1. Opinio. ... ... lib. ... cap. 6.

A fœtus conformationem non naturæ, ſed altioris ac diuinioris principij manum eſſe voluerunt. Fauet autem prædictæ opinioni effatum illud Peripateticum: Opus naturæ eſt opus intelligentiæ. Deinde ipſum nomen, Inſtinctus, quod ex eo dicitur quia aliquid aliūde inſtigetur: tum verò maximè brutorum opera quæ ita ordinatè procedunt, vt artis, non naturæ opera videantur.

Eius confirmatio.

2. opinio. B Alij cenſent, huiuſmodi inſtinctū eſſe qualitatem quandam, ab auctore naturæ phātaſiæ ſuperadditam, quæ ſit veluti ars naturalis brutorum; imò & typos quoſdam ſiue imagines eis infundi, quæ ſint quaſi ideæ efficiendorū operū. His fauere creditur D.Thomas in q.de verit q.13.art.7.ad 7.vbi inquit, bruta accipere à principio naturalem æſtimationē, ad noxia ſalutariaq; dignoſcēda, quoniā id propria veſtigatione aſſequi nō poterāt. Cancellarius etiam Pariſienſis Gerſonius, p. 4. in tractatu de C definitionibus terminorū ad Theologiā pertinentium, arbitratur, inſtinctum eſſe inclinationem quandam adiectam naturæ à primæua ſua origine, ad finem obtinendum.

Opinio Gerſony.

Probatio eius. Quòd verò qualitas illa & inclinatio brutis inſideat, videtur probare eorum in operibus moliendis artificium, alacritas, promptitudo. Eſſe autem conſignatas eorum phantaſiæ ab ortu rerum ſpecies, ex eo oſtēditur; quia multa ab eis fiunt, quæ abſque innatis ſpeciebus D haudquaquam fieri poſſe videntur. Quærimus enim, qua notitia, verbi gratia picus, cùm prima clauam cuneúmve cauernulæ, in qua nidum habet, adactum videt, herbā mox quærit, qua allata admotaq;, ſtatim exilit ferrum cum crepitu arboris? Qua item cognitione ducitur muſtela, tùm aduerſus ſerpentem primò depugnatura, rutam conquirit & deuorat? Certe niſi picus ignotæ illius herbæ, & muſtela rutæ imaginem habeat, nullo modo eam E veſtigarit, aut inuentam prehenderit.

De pico Aelianus lib. 1. ca. 45 Pun. lib. 10. c. 18. de muſtela Ariſt. lib. 8. de hiſtor. anim. cap. 6.

ARTICVLVS II.

QVID IN PROPOSITA CONtrouerſia ſentiendum ſit.

1. aſſertio. PRopoſita quæſtio aliquot aſſertionibus explicanda eſt. Prima ſit: Brutis animanF tibus nequaquam ab ipſo ortu ſpecies conſignatæ ſunt. Hæc probatur ex eo, quia minimè decet, belluas hoc tam præclaro naturæ dono antecellere homini, cuius anima à principio nullius rei imaginem impreſſam habet, ſed eſt veluti tabula omnis picturæ adhuc expers; vt docet Ariſtoteles lib.3. de anima c.4. text 14. Item quia, vt D. Thomas in 2.d.2.q. 2.ar.2.aduertit, etiam infantibus naturalis inſtinctus conuenit; vnde mamillas, inquit, capiunt, aliaque ipſis conuenientia ſolo naturæ ductu operantur. Cùm igitur eorum phanta-

Probatur.

Infantium inſtinctus.

ſia nullis rerum imaginibus ab auctore naturæ conſignata ſit, ſicuti nec intellectus. planè ſequitur, nullam eſſe neceſſitatem, attribuendi congenitas ſpecies phantaſijs brutorum animantium.

2. aſſertio

Secunda aſſertio: Inſtinctus brutorum nihil eſt aliud, quàm operatio phantaſiæ, determinata ad iudicium conuenientis aut incommodi, determinanſque appetitum ad fugam vel proſecutionem. Hæc aſſertio eſt Philoſophorum communis. Ac primum, quia ex parte decernit, inſtinctum pertinere ad phantaſiam, traditur ab Ariſtotele 3. de anima cap. 3. tex 162. vbi docet; id, cuius ductu bruta operantur, eſſe imaginationem ſeu phantaſiam. Accipimus enim hoc loco phantaſiam pro quolibet ſenſu interno: ſicuti & iudicium, ſuſo vocabulo, pro imitatione quadam iudicij, quod bruta rudi ſimplicique actu, citra omnem compoſitionem & diuiſionem exercét.

Brutorũ inſtinctus vnde dicatur.

Deinde probatur tota concluſio, quia inſtinctus brutorum dicitur, quòd eo inſtigentur dirigantur que ad aliquid operandum: hoc autem præſtat phantaſia, obijciendo appetitui, quid conueniens aut contrarium ſit. Habere aũt ſeſe in proponendo eo pacto, quo diximus, quoad determinationem, planum eſt; cùm brutorum natura libertatis expers ſit, & abſq; vllo delectu in actionem ruat.

Phantaſia inſtinctus quaſi habitualis.

Porrò oritur prædicta operatio, in qua inſtinctus actualis cõſiſtit, ab ipſa potentia phantaſiæ, quæ eſt inſtinctus quaſi habitualis; & cũ ea concurrit prima cauſa, nõ peculiari aliquo attractu, ſed communi generaliq; influxu, vt ſequenti articulo oſtendemus.

Dubium.

Quæret tamen aliquis, ſi omnium brutorũ phantaſia in vnam ſpeciem conuenit, vt videtur eſſe communior Philoſophorum ſententia; vndénam exiſtat in brutis tãta operũ varietas, vt apis fauos, araneus telam, bombix lanam, formica myrmecias, auis nidum, aliáſve eiuſmodi ædificatiunculas conſtituat? Reſpondemus: quemadmodum hominis cogitatiua, propter coniunctionem cum gradu diſcurſiuo, eam prærogatiuam obtinet, vt diſcurrat circa ſingularia, ſicuti multi magni nominis auctores opinantur: ita phantaſias brutorum ſpecie differentium, quia oriuntur a formis diuerſarum ſpecierum, ſortiri vim tradendi tam varias & tam diſcrepantes regulas operum faciendorum. Ad quod etiam non parum confert temperamẽtorum diuerſitas, quæ magna ex parte in hominibus ingeniorum propenſionumq; diſſimilitudinem parit.

Solutio. Cogitatiua hominis diſcurrit circa ſingularia.

Ceterùm illud eſt animaduertendum: ſicuti homines nullum intelligendi actum eliciunt, quin prius ſpecies è ſenſu hauriant; ita neque bruta quicquam apprehendere, aut inſtinctu iudicare, quin prius ſpecies a rebus mutuentur: ſiquidem omnis cognitio à ſpecie oritur. Ita verò hirundo, exempli gratia, hunc in modum ad opus conficiendum pro-

A cedit: Intuetur lutũ; deinde ex intuitu, imaginem illius admittit in phantaſiã; tum æſtimat cõueniens id prehendere, & deferre verſus hunc aut illum locum; ſubinde, præhabito etiam qualicunque iudicio lutũ certo modo componit; rurſumq; aliud ſimiliter ad eũdem locum confert, ſicq; paulatim nidum ſingit. Atq; ex hoc progreſſu intelligi poteſt, hirundinem nec innatã ſpeciem requirere, nec ſine ſpecie in opere verſari. Adde etiã, nec illi B neceſſarium eſſe aliquod futuri operis exemplar, ab initio impreſſum. Nec enim oportet, vt priuſquã nidum cõficiat, quo pacto totus nidus efformãdus ſit, apud ſe ſtatuat; ſed vt dum ſingulas luti particulas applicat, phãtaſia ei ſigillatim dictet, vt vnam alteri ſic annectat.

Bruta nec innatas ſpecies requirunt, nec ſine ſpeciebus operantur.

ARTICVLVS III.

C *REFVTANTVR ADVERSARIOrum opiniones, eorumq; argumenta.*

EX dictis etiam non erit difficile eos coarguere, qui (vt initio quæſtionis retulimus) putauère, brutorũ inſtinctum eſſe ſpecialem motionem, qua cum ijs Deus ad opera conficienda concurrit. Sufficit enim illis generalis concurſus, quem omnibus rebus ad obeundas D actiones naturæ ſuæ congruentes prima cauſa exhibet: qui etiam ſat eſt, vt virtus formatrix ſeminis indita, animalium membra delineet & componat; quidquid Arabes Philoſophi opinentur. Neq; hinc officitur, quòd opus naturæ intelligentiæ o[illegible] dicitur. Id enim nihil aliud ſignifica[illegible]es naturales ex prænotione & directio[illegible] cauſæ, per virtutem & inclinationem ab [illegible] ditam, in actiones & fines ſuos tendere, vt [illegible] expo E ſuimus. Nec item bruta inſtinctu moueri dicuntur, quod ſpeciali actione inſti[illegible]r ab auctore naturæ; ſed quia, cùm citra libertatem & delectum agant, non tam ſe ipſa agere quã agi cenſentur, vt ait D. Damaſcenus lib. 2. Fid. orth. c. 27. Quòd verò tam gnauiter & promptè opera ſua moliuntur; non probat, ſuperadditam eorum phãtaſiæ operatricem aliquã facultatẽ: id enim præſtare per ſe queunt phãtaſia & appetitus, cum naturali primarũ qua- F litatum temperamento, cæteriſq; eiuſmodi accidentibus, quibus ſingulæ rerum ſpecies à natura exornantur.

Quomodo opus naturæ intelligentiæ opus dicatur.

Cùm autem quæritur, qua notitia picus, verbi gratia, quærat primò herbam ad ferrum excutiendum: occurrendum eſt, non moueri illum ab imagine herbæ, quam antea nullo ſenſu perceperat, ſed à iudicio phãtaſiæ, volatum præcipientis; licet ipſe nec volatus ſui habitudinem ad recipiendam herbam, aut herbã ipſam, locúmve in quo ſit, præcognoſcat: tunc verò vbi herbã oſtendit natura ipſa, detec-

De pico aue

determinari ad iudicandũ,eſſe eam ſibi conuenientem,ſicq; ipſam decerpere & in nidum comportare,præcurrente ſemper ad eiuſmodi actionem naturali phantaſiæ dictamine.

Lege D. Th. 1.p. q. 78.ar. 4. & et in 4. d.43 q 2. Dubitarit poſtremo quiſpiam, ſi brutæ animantes tam admirabilia opera naturæ inſtinctu perficiunt,cur non eodem quoq; proportionem mediorum ad finem cognoſcant? Cui reſpondemus, ad cognoſcendam proportionem vnius ad alterum, requiri vim collatiuam, quæ vnum cum altero conferat: quod cùm altioris negotij ſit,quàm vt à brutis præſtari queat (illa enim,vt neq; componunt neque diuidunt,ita neq; vnum alteri comparãt) conſequens eſt,vt bruta habitudinem mediorum ad finem non percipiant. *Bruta non cognoſcunt proportionẽ mediorum, ad finem.*

QVÆSTIO V.

QVID SIT MONSTRVM, ET quibus modis accidat.

ARTICVLVS I.

EXPLICATVR MONSTRI definitio.

Definitio monſtri. Eius expoſitio. ANtequã diſquiramus,verum natura monſtrum in e[...]at,explicãdum occurret, quidnam ſit monſtrum, & quo pacto generetur. Quid igitur monſtrum ſit, varie ſolet a Philoſophis explicari. Nobis placet vulgata illa definitio. Monſtrum eſt naturalis effectus,à recta & ſolita ſecundum ſpeciem diſpoſitione degenerans. Dicitur Naturalis effectus; quia licet (teſte Ariſtotele hoc in libro cap. 8. tex. 82.) etiã in rebus arte factis, cùm ab artis regula deſciſcunt,monſtra interdum verſantur;ea tamen non propriè,ſed ſecundum analogiam ad [...]es [...]y ſeas, monſtra appellari conſueuerunt. Dicitur,A recta diſpoſitione degenerãs; quia nemo [...]rtè monſtrum nuncupauit,niſi id, in quo error intercidit id eſt, deflexio aliqua ab ordine ac lege,quã naturæ operibus præſcri[...], [...]pter quẽ natura ipſa operat. Ad[...] Solita; quia (vt quibuſdã videtur) quod [...] vſu frequẽti verſatur,monſtrum nõ eſt, [...] natura cum inueterata iam inolitaq; [...]tudine cõſpirare. Qua de cauſa Pygmæi, *Pygmæi.* q[...]ium tota cohors penè non eſt alior vno, non ſimpliciter monſtra dicendi erunt, quia ſpectata eorũ hominum, (ſi tamen homines ſunt) formatrice virtute & illius ſoli cœliq; ingenio,non iam ex accidente eiuſmodi partus eueniunt.Quod item cenſendum erit de quibuſdam Gigantum familijs, quarum faciunt mentionem Diuinæ literæ.Item de ijs hominibus, qui referente D. Auguſt. 16. de ciuit.Dei,cap.8.ſingula crura in pedibus habent, nec poplitem flectunt: quos ſciopodas,id eſt,vmbripedes vocant, quod per æ- *Gigantes.* *Sciopodes*

A ſtum in terra iacentes, reſupini vmbrã pedum ſe protegant. Itemq; de alijs, qui tã inſigniter auriti ſunt,vt eis ad pedes aures defluant, atq; in alterutrã decubent: vt refert Boëmus lib.2. de moribus gentium,cap.8. Magis tamen Philoſophicum videtur, etiam quæ huiuſmodi ſunt,in monſtris numerare. Quare particulam illam,Solita,ſic interpretandam credimus, vt monſtrum dicatur,effectus degenerans à diſpoſitione ſolita,id eſt, ordinaria ſecũdum ſpeciem, ſiue reſpectu huius cauſæ proximæ per accidens ita eueniat, ſiue non. Adijcitur poſtremò,Secundũ ſpeciem; quia quælibet ſpecies certam vendicat diſpoſitionẽ. vt quælibet ſpecies animalium certam membrorum ſtructuram,& partium lineamẽta. Ab hac ergo diſpoſitione cùm fœtus degenerat,id eſt, inſigni aliquo vitio aut errore deflectit, monſtrũ eſt.Siue decrret ex parte vt puer,qui capite arietino,aut bubulo; vitulus,qui capite humano; ouis, quæ bubulo nati dicuntur: referente Ariſtotele lib.4. de gener. animal. cap.3. vt etiam Arimaſpi, qui vnum oculum in fronte gerunt; & qui ſine ceruicibus oculos habent in humeris; & qui caninis capitibus pro voce latratum edunt: de quibus Plin.li. 7. Naturalis hiſt.c.4. Siue decrret ex toto,cùm videlicet fœtus in alterius animantis effigiem & formã prorſus declinat: vt ſi bos agnũ pariat; quod paulò ante Hieroſolymæ euerſionem prodigij loco accidiſſe,ſcribit Nicephorus hiſt. Eccleſ.lib.3.cap.4.& Ioſephus lib.7. de bello Iudaico cap.12. *De ſciopodibus etiã Plinius lib.7. cap.2.* B C *Arimaſpi.* D

ARTICVLVS II.

DIVERSI MODI ET RATIOnes, quibus monſtra accidunt.

E POrrò aũt quot modis contingant monſtra,& quæ eorũ cauſæ ſint, explicat præter * alios Ariſtot.li.4.de gener.animaliũ c.4. & 8.Plutarch li.5. de placitis Philoſophorum cap.8. Galenus de hiſtoria Philoſophica cap. 113. Magnus Albertus hoc in libro tract. 3.ca.3. Sciẽdum eſt igitur, cùm animal vnum ab alio gignitur,quinq; potiſſimùm, quod ad rẽ præſentem attinet,in generatione cócurrere. Primum,eſt Virtus formatrix ſemini inhęrẽs,quę more opificis totũ corpus mẽbratim delineat & effingit. ſecundum,eſt Materia ipſa, ex qua fœtus coaleſcit: tertiũ, Fœtus receptaculum: quartum, primarum qualitatũ,quę ſenſu percipiuntur,caloris inquã,frigoris,ſiccitatis, humoris,complexio; è quarum temperatura animantiũ ſalus integritasq; dependet: quintũ, Id quod extrinſecus rem attingit; vt regionis ſalubritas vel inclementia, ſyderum influxus, aliaq; eiuſmodi. F ** Pic. Mir. l. de Exam. c.6. Boemus li.2. de mor. gent. Ambroſius Pareus de monſtris & prodigijs li.4.*

His ita poſitis, ſolet inprimis monſtrum accidere, ob formatricis ſeu ſeminariæ vir- *Prima monſtri cauſa.*

tutis ruditatem & hebetudinem, quæ dum A fingendo inſiſtit fœtui, totum opificium exactè elaborare, & articulatim ac diſtinctè exprimere nequit. Quo fit, vt interdum partes corporis conclusæ & indiſcretæ, atque ad munia obeunda inutiles prodeant; nonnunquam etiam deterioris ſpeciei formã induãt: eoq; pacto homines arietini capitis effigie aliquando enati dicuntur, referentur, vt ſuprà citauim⁹, Ariſtotele li. 4. de generat. anim. cap. 3. Natura enim, cùm perfectã expolitionem aſſequi non poteſt, inferiori gradu contenta ſubſiſtit. Nonnunquam etiam ob defectum formatricis, membra non ſuo loco ponuntur. Quomodo iecur latere ſiniſtro, lien dextro contineri viſus eſt. Aliquando Hermaphroditi, ſeu Androgini naſcuntur, ſi nimirum formatrix facultas, paribus ad vtrumque ſexum effingendum viribus, in materiam incumbat: de quibus Ariſtoteles 4. cap. libri proximi citati. Quod portentũ non C ſolùm hominibus, ſed & quadrupedum generi accidit, vt narrat Plinius lib. 11. cap. 49. etſi id Neronis principatu primum eueniſſe arbitretur. Obſeruat autem Magnus Albertus, monſtriferas figuras rariùs apparere in partib. cordi & iecori vicinis, eò quòd virtus membrorũ delineatrix vegetior ibi ſit, circa remotiora verò ſegniùs operetur.

Secũda monſtri cauſa, quæ tripartita eſt. Deinde, vitio materiæ trifariam obueniunt monſtra. Primùm, ob multiplicem & promiſcuam ſeminum diuerſæ ſpeciei confuſionẽ. D vbi etiam variæ virtutes formatrices ſe inuicem obturbant. Eo quemodo, externis lineamentis ſemihomines & ſemibestiæ aliquando nati ſunt. Vnde in mari pleraque monſtrifera reperiuntur, vt ait Plinius liu. 9 hiſtor. naturalis cap. 2. videlicet perplexis, & in ſemet aliter atq; aliter, nunc flatu, nunc fluctu, conuolutis ſeminibus atque principijs. ſicq; noui aliquid ſemper parienre natura. Idemq; E in Africa euenit, aggregantibus ſe feris ad paucos amnes inopia aquarum. Secundò, propter materiæ penuriam producuntur homines membris defecti: vt monoculi, vnipedes, quaternis tantum digitis, & interdũ nani, coactæq; breuitatis homunculi; qualem affirmat Nicephorus 12. Eccleſiaſt. hiſtoriæ c. 37. fuiſſe in Aegypto quendam, qui ad perdicis duntaxat magnitudinem creuit. Item ob exuperantiam materiæ, euadunt interdum homines ad gigantæam vaſtitatem. Talis ille erat, F cuius ſe molarem dentem vidiſſe narrat Diuus Auguſtinus cap. 9. libri 15. de ciuitate Dei: qui, inquit, dens, ſi in noſtrorum dentium modulos minutatim concideretur, centum nobis videretur facere potuiſſe.

Tertia cauſa. Tertiò, ex parte receptaculi quo fœtus continetur, datur, monſtroſo partui occaſio: cùm, verbi gratia, vna materia, quæ ab altera loco diuerſi: a re abiungi, & ad geminũ fœtum conformari cœperat, poſtea ob anguſtias, aliúdve loci incommodum, maiori ſiue minori ex parte confunditur. Atq; hoc modo ſortiuntur interdum fœtus plura membra, quam naturæ curſus poſtulet. Sic teſtatur D. Auguſtinus cap. 8. lib. 16. proximè citati operis, natum ſua memoria fuiſſe quendam, ſuperioribus membris duplicem, inferioribus ſimplicem: id eſt, cui erant duo capita, duo pectora, quatuor manus; venter vnus, & pedes duo, ſicut vni homini.

B *Quarta cauſa.* Quartò, primarum qualitatũ aſymmetria interdum naturę obliquitates inducit, quatenus in cauſa eſt, vt facultates munia ſua incongruè adminiſtrent. ſicq; cordis calor, intempeſtiuè atque vltra modum æſtuans, & terreſtrium partium quaſi fumum excrementitium eleuans, infantibus in vtero barbam effundit; quod ætate noſtra in Luſitania accidiſſe conſtat. Alij quoque deficiente calore, & abundante humido, in pueritia caneſcunt. Quorum meminit Plinius, lib. 7. cap. 2.

Quinta cauſa. Quintò, inuehit monſtroſas & deformes ſpecies, regionis circumfuſique aeris affectio & conſtitutio: vnicuiq; enim patria quaſi parens eſt, non minimam ſibi in educendo & efformando fœtu partem vendicans, cùm ei ſuas etiam qualitates impertiat, nunc quidem propitias, nunc aduerſarias, & deformitatis effectrices. *In Aegypto cur frequenter monſtroſi partus.* Vnde in Aegypto, ob regionis naturam, frequentiùs quam apud nos, monſtroſi homines oriuntur. Idem aſſerendum eſt de cœleſtium corporum influxu, ſyderumq; afflatu, qui ſicut animalium generationi plurimum obeſt, ita & partus multiformiter afficit ac vitiat. Quò ſpectat illud Ptolemæi in centiloquio: Terreſtres vultus vultibus cœleſtibus ſubijciuntur. Quia verò interdum ea dominantur ſydera quæ hominum generationi maximè fauét, contingit aliquando (ſi credimus magno Albe. 10 in fi. Mineralibus. & Iamduno hoc in lib. q. 24.) vt brutæ animantes per id tempus genitæ, imò & lapides qui tunc concreſcunt, hominis effigiẽ ex parte imitentur, videlicet cœli aſpectu humanæ figuræ expreſſionẽ, quantum poteſt, affectante.

Parentum imaginatio. Superioribus monſtri cauſis addenda eſt etiam vis imaginandi parentũ, quæ nonnunquam facultatem formatricem a ſcopo ſuo aberrare facit, & abſurdas ac peregrinas formas, quas concipit, fœtui imprimit. Sic narrat Auicenna 5. de animalibus libro; gallinam, quæ, dum ouis incubaret, milui aſpectu perterrita fuit, pullos excluſiſſe miluino capite. Eſtque celebre exemplum in diuinis literis Geneſeos 30. qua ratione Iacob prouenerunt fœtus gregum maculoſi. Lege Galenum libro de Theriaca ad Piſonem cap. 14. Fernelium 7. Phyſiologiæ cap. 12. Lemnium lib. 4. de occultis naturæ miraculis cap. 7. & cap. 19. lib. 1. Eſt autem quæſtio peroſſcura, quonam pacto imaginatio hos aliosq; huiuſmodi effectus edat, quam perſequi non eſt huius loci.

Nec

Multò plures sunt monſtrorum cauſæ. Nec verò quis putet, omnes nos monſtrorum cauſas recenſuiſſe: non enim omnes, ſed præcipuas & frequentiores collegimus. Eſſe autem multò plures, ex eo coniectari licet, quòd monſtra peccata ſunt, ſeu vitia à naturæ lege deflectentia: infinitis autem modis a recto aberrare contingit. Vbi illud etiam aduertendum eſt, nonnunquam ad vnum idémque monſtrum multas cauſas ex iis, quas retulimus, pariter conuenire. Poteſt enim, verbi gratia, homo duplicatis membris generari, & propter abundantiam materiæ, & ob peruerſitatem matricis, quæ, natura gemellos parante, tunicas fœtum obuoluētes, diſtraxit, & diſrupit.

ARTICVLVS III.

ALIQVOT DVBIORVM enodatio.

1. Dub. PLenioris doctrinæ gratia dubia quædam [illegible]nda ſint. Primum eſt. Vtrum fieri poſſit, vt ex humana & belluina ſpecie homi[illegible]can[illegible]. Reſpondendum primo videtur [illegible] poſſe: quia iſtiuſmodi effecta ſequuntur [illegible] partem ſuæ cauſæ. Hanc tamen doctrinam experientia nō omnino comprobat, ſi verum eſt, quod iam contigiſſe [illegible] obſeruatum, nonnulli referunt, nimirum ex congreſſu hominis & beſtiæ, veros [illegible]nes aliquando natos. Quod ſi [illegible] ad rationem adductam dicendum eſt [illegible] poſſe, vt cauſa partialis nobilior, ita [illegible] ſua præualeat ſuprà minus nobilem, [illegible] ad ſuam ſpeciem: nec in e[illegible]euentu oportere effectum ſequi deteriorem partem cauſæ, [illegible] quando par eſt vtriuſque [illegible] & concu[illegible] aut deterior etiam vincit. Ordinarie tamen & vt plurimum exiſtimandum non eſt, ea monſtra, quæ ſemihomines & ſemibeſtiæ dicuntur aut homines eſſe, cum non conſtet prodiiſſe ex permiſtione humani ſeminis, nec videatur, ſaltem vt plurimum, ea permiſtio ad id ſufficere. aut partim beluas eſſe, partim homines (cùm impoſſibile ſit, duas naturas completas in vnam ſpeciem coaleſcere) ſed re vera eſſe bruta alicuius certæ ſpeciei [illegible] effigie vtramque naturam [illegible]tentur. *Fauni & Satyri.* V[illegible]de intel[illegible]es, Faunos & Satyros a[illegible] pro[illegible] bitos, qui humanam edebant vocem, & [illegible] capitique corporis lineamenta præ ſe ferebant, dæmona fuiſſe [illegible] corporibus indutos [illegible] cum effigies [illegible] non eſſe homines [illegible], non e[illegible]. Quanquam de illo, qui D. Antonio in e[illegible] nihil ſiniſtre decernat D. Hiero[illegible] Antonij vita, nec ſententiam [illegible].

2. Dub. *De hac re [illegible]* Secundum eſt. Vtrum animal, quod ſimplicia m[illegible] gemina habet, (vt duo capita) vnum animal ſit, an plura? Reſpondet Ariſtoteles 4. cap. lib. 4. de Generat. animal. iudicandum id eſſe ac diſcernendum ex vitæ principio, id eſt, ex corde, e quo animalia vitę principium auſpicantur, ita nimirum, vt quod vnum cor habuerit, vnum animal cenſendum ſit, quod duo, id pro duobus haberi debeat. *Capreolus in 2. diſt. 13. qu. 1. art. 3.* Neceſſe eſt enim, poſito ab initio generationis duplici vitæ fonte, duplicem quoque animam dari. Qua de re lege etiam Henricum Gandauenſem, quodlib. 6. quæſt. 14.

3. Dub. Tertium eſt. Vtrum Gigantes abſolutè monſtra habendi ſint? Oritur verò ratio dubitandi ex eo, quia nequaquam putandum eſt, Adamum fuiſſe monſtrum, vt qui a Deo ornatus fuerit omnibus naturæ donis, quorum vnum eſt, decens, & neque contracta, neque nimium profuſa magnitudo corporis: & tamen cum Gigantem fuiſſe teſtari videtur Sacræ paginæ auctoritas, Ioſuæ 14. illis verbis: Adam maximus ibi inter Eneacim (id eſt, Gigantes) ſitus eſt. Reſpondemus, Adamum nō fuiſſe Gigantem, vt probat, cæteris omiſſis, ratio [illegible] propoſita: quanquam ſecus ſenſit [illegible] Ioannes Lucidus lib. 1 de Emendatione temporum, capite 4 & Moſes Barcephas in libro de Paradiſo. *Adamū non fuiſſe Gigantem.* Loco autem citato ex libro Ioſuæ, vocabulum illud Adam, vt plerique Interpretes annotarunt, non deſignat primum humani generis parentem; ſed eſt commune nomen, idem valens atque apud Latinos vox Homo, [illegible] ſit ſenſus, collocatum illic fuiſſe quendam nomine Arbam, hominem inter Eneacinos maximum. Alij etiam cum locum de primo parente intelligentes, ſuperlatiuum Maximus, non ad molem corpoream referunt, ſed ad maximam ſingularemque dignitatem, qua primus parens inter omnes homines excelluit, tanquam caput & origo totius generis humani.

4. Dub. Quartum eſt. Vtrum re vera monſtra [illegible] nunquam ex corporum cœleſtium influxu proueniāt? Nam quod minime ita res habeat, & quod oriantur duntaxat [illegible] inordinatis inferioris materiæ [illegible] cœ[illegible] diſciplinæ legibus non obſequitur, contendit ſingularis ingenij Philoſophus Picus Mirandula libro 3. contra Aſtrologos, capite 21. *Reſponſio Mirandulæ.* Cùm enim, inquit ille, cœli opus ex omnium luminum conſpiratione diſſultet, ita tota illa ſuperior ſemper temperata harmonia, vt [illegible] in ipſa omnia conſonant, ita per eam [illegible] ſonet vnquam inferiori [illegible]: in quo q[illegible] es inconcinnum, aſperum, di[illegible] co[illegible] audit[illegible], a[illegible] factum cœli ne referatur, ſed ad quatuor iſtas chordas citharæ ſublunaris, quæ d[illegible] ta materia impuraque co[illegible] plectro, ad numerum [illegible] ſen pe[illegible] que mouendo, c[illegible] n uma es int[illegible] dum [illegible] ueniuntur. Hæc ille concinn[illegible] gis quam efficaciter. *Vera explicatio.* Enim[illegible] cœleſtium corporum motus o[illegible] nat[illegible] fiat, id [illegible] non

impedit, quominùs aſtra ſecundùm diuerſos intuitus, interdum ad hęc aut illa monſtra generanda ſublunares cauſſas promoueant: quemadmodum & quorundam ſyderum congreſſus exortúsve, tempeſtates maximas, & interdum inundationes excitare experientia demonſtrat.

QVÆSTIO VI.

VTRVM NATVRA INtendat monſtrum.

ARTICVLVS I.

CONTROVERSIAE EX*plicatio.*

VT propoſitam quæſtionem expediamus, duo prænotanda ſunt. Primum eſt. Cum monſtrum ſit vitium naturæ, ob aliquod impedimentum à fine ſuo deficientis: quoties monſtroſum aliquid prodit (vt equus biceps) ad hunc effectum confluit tum cauſa impedita, tum impediens. Impedita; vt Bucephalus, qui alium equum ſibi ſimilem, atq; adeo vno capite præditum generare nititur. Impediens; vt exuperantia materiæ, quæ in cauſa eſt, vt equus genitus præter naturæ ordinem duplex caput ſortiatur. Secundum ſit. In bicipiti equo (quod de cæteris monſtris pari modo intellige) tria ſpectari poſſunt: videlicet ipſa natura equina; caput alterum redundans, quod proximum deformitatis fundamentum eſt; itemque obliquitas ipſa, ſeu deformitas, quæ monſtri nomine formaliter ſignificatur.

Ad monſtrũ cõcurrit cauſa impedita & impediens.

1. Concluſ. His poſitis, ſit prima concluſio: Cauſa impedita per ſe ſumpta non tendit in monſtrum, neque quoad deformitatem, neque quoad proximum deformitatis fundamentum. Hæc probatur: quia cauſa impedita, ſi per ſe ſpectetur, nititur producere effectum ſibi ſimilem ſine errore ac vitio: ſicuti & artifex ex ſe quidem conatur effingere arte factum, quale ipſe interiùs efformat & proponit, quódque à regula ſuæ artis non deficiat: at monſtrum diſſimile quiddam eſt, & obliquum ac læſum; vt docet Ariſtoteles 4 de Generatione animalium, cap. 3. Præterea, quia cùm monſtrum generatur, dicitur cauſa impedita à ſuo fine deflectere, ipſúmque monſtrum reſpectu eiuſdé cauſæ fortuitò euenire cenſetur: quod non ita eſſet, ſi cauſa impedita monſtrum intenderet.

Probatio.

2. Concluſ. Secunda concluſio. Si cauſa impedita vnà cum impediente accipiatur, dici poteſt in monſtrum, quoad deformitatis fundamentum, & ex conſequenti quoad deformitatem ipſam, tendere. Hæc ſuadetur; quia licet parentes equi, verbi cauſa, monſtroſi, ex ſe

A tendant, ita vt tam duntaxat materiam futuro fœtui impendere, quantam congrua illius generatio depoſcat, proindeque non niſi perfectum equum gignere inſtituant: ex hypotheſi tamen, quòd vberiorem materiam ita ſuppeditarint, vt ex illa equum gemino capite oriri oporteat, inficiandum non eſt, hoc in euentu intendi ab iis cauſis, in vnum coëuntibus, bicipitem equum. Id quod etiam hunc in modum confirmare licet. Naturam intendere aliquem effectum, non eſt aliud, quàm

B in illius effectionem inclinare, & propendere, ſed natura impedita, prout videlicet vtramque cauſam, tam impeditam, quam impedientem, comprehendit, inclinatur & propendet ad effectionem monſtri: ergo intendit illud. Probatur aſſumptio: quia vnaquæque cauſa ad illum effectum inclinatur, cuius per ſe vim effectricem habet: at natura impedita, ſeu cauſa impediens ſimul cum ea quæ impeditur, &

C omnibus circumſtantiis concurrentibus habent per ſe vim effectricem monſtri, cùm illud ex ipſarum coniunctione neceſſario ſequatur ergo, &c. Rurſus idem ex eo corroboratur: quia Deus (vti mox dicemus) intendit monſtra: non intendit autem illa per ſe immediate, ſed per cauſas ſecundas, quæ ad id concurrunt: hæ autem ſunt, cauſa impediens & impedita.

D Idcirco autem non diximus monſtrum à ſola impediente cauſa intendi, ſed ab vtraque ſimul; quia plerumque cauſa impediens monſtrum non edit, niſi cauſa etiam impedita ad ipſum proximum deformitatis fundamentum efficienter concurrente. Atque ita non rite ac ſimpliciter ſola cauſa impediens dicetur in monſtrum ferri, cùm illud producere per ſe ſola non poſſit: quod in exemplo adducto videre eſt. Namque materiæ redun-

Cur monſtrum dicatur intendi ſimul à cauſa impediente & impedita.

E dantia ita geminum caput equo affingit, vt eam parentes ipſi efficienter ſuppeditent; ijdemque proinde ad generationem ſuperflui capitis effectiuè concurrant. Hoc autem Philoſophorũ complures ſignificant, dum aiunt, cauſam impeditam non quidem primaria, ſed ſecundaria intentione in monſtrum ferri; quia videlicet cauſa impedita ex ſe a monſtro abhorret, ac refugit: prout tamen cum impediente iungitur, primario inſtituto cedens ad generationem monſtri, ſuccumbit. Vnde Ari-

F ſtoteles 4 libro de Generat animal. capite 4. monſtra appellat παρεκβάσεις, id eſt, naturę excurſus, & quaſi digreſſiones; propterea quòd natura prædicto modo ad gignenda monſtra digrediatur, ſicque in ea tendat. Neque hæc eleuant peruulgatum illud naturæ encomium, quo Natura dicitur nihil temerè aut inordinatè agere. Id enim verum eſt, cùm nullo impedimento à primario ſuo inſtituto auertitur, nec aliunde eius actio interpellatur.

ARTI.

ARTICVLVS II.

MONSTRA NON EVENIRE præter intentionem primæ cauſæ.

Lege D. Augu[illegible] lib 83. q 24. [illegible] lib. 3. cont. gent. c. 9. & [illegible] p. q 103. art. 7. D. Bonau. in 1. [illegible] qu. 2. nu[illegible] a. Rich[illegible], q 2. c. rea 4. principale.

CAeterùm quidquid de particularibus cauſis dicatur, conſtat, neque monſtrum, neque aliud quidpiam, fortuitò aut caſu euenire, reſpectu Dei, qui rerum omnium euentus, & prouidentia ſua præuenit, & ſapientia diſpo[illegible]. Intendit igitur Deus monſtrum, ſi ſpectetur, prout cum cauſa impedita & impediente ſimul concurrit, atque ita voluntate abſoluta & efficaci intendit vero non monſtrum, ſed animal perfectum, qua ex parte ad cauſam impeditam præciſè ſumptam concurſum dirigit: proindeque voluntate conditionata, vt vocant. Vnde putandum non eſt, ſuo fine fruſtrari Deum cùm non omnium particularium cauſarum fides abſolute ve[illegible]; ſed ad earum ſeſe naturas & captum modumque accommodans alias ad finem, vti decreuit, promoueat; alias pro ipſarum imbecillitate a fine aberrare ſinat † A fine, inquam, particulari, nó a communi, nec ab vniuerſalis prouidentiæ ordine,

† [illegible] de re D. [illegible] p. q [illegible] art 4 [illegible] de verit. q. 5 art [illegible].

A quo omnia comprehenduntur, eo pacto, quo lineæ à centro ductæ, circumferentiæ ambitu continentur. Quo fit, vt (quod Boetius lib. 4. de Conſolatione, proſa 6. admonet) ſi quidpiam à præſcripto ſibi ordine diſceſſerit, in alium relabatur: ſicuti linea, ſi in hoc peripheriæ punctum non incidit, in aliud neceſſariò incurrit.

Cur Deus in mundo monſtra eſſe velit.

Vult autem Deus monſtra in mundo eſſe, tum ob alias cauſas, de quibus † D. Bonauen- B tura in 1. diſt 45. & Dionyſius Carthuſ. in libro de Venuſtate mundi, cap. 9. tum vt D. Auguſtinus libro 16. de Ciuitate Dei, cap 8. inquit, propter vniuerſi pulchritudinem: vt nimirum hoc ſpectabilis mundi theatrum, non elegantium duntaxat, ſed deformium quoque, velut imaginum varietate exornetur. Etenim ea etiam, quæ fœda ſunt, ad vniuerſitatis decorem & elegantiam faciunt, eo modo, quo gratiam lucis commendat obſcuritas noctis; & vm- C bræ atque colores picturæ augent venuſtatem, dum eminentiora quæque diſtinguunt, & differentiâ colorum alterna vice ſeſe excitante, oppoſita iuxta ſe poſita clariùs eluceſcunt.

† In expoſitione literæ Magiſtri.

LIBRI SECVNDI FINIS.

IN TERTIVM LIBRVM PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

Motus conſideratio quãti ſit momenti in Philoſophia.

POSTQVAM Ariſtoteles duobus libris ſuperioribus, de Principijs cauſiſq; rerum naturalium vniuerſè diſſeruit, accedit nunc ad earum affectiones perſcrutandas. Atque in primis de Motu agere inſtituit, cuius conſideratio præcipui momenti in Philoſophia eſt. Primùm, quia partes contemplatricis Philoſophiæ per diuerſam abſtractionem à motu inter ſe diſtinguuntur; vt in Proœmio huiuſce operis diſſeruimus. Secundò, quia rebus omnibus naturalibus, vt vita quædam, motus ineſt. Sicut enim (docente Platone 10. de Legibus) ea viuunt, quæ motionis principium intra ſe continent, ſeque ipſa mouere dicuntur: ita quæ vt motum vtcunque ſubeunt, vitam quodammodo participant. Tertiò, quia forma & materia, de quibus Ariſtoteles partim in 1. partim in 2. libro egit, motu inueſtigatæ ac deprehenſæ ſunt; adeoque motus notitia cum naturæ cognitione copulata eſt, vt hæc citra illius opem obtineri nequeat. Quartò, quia contemplatio motus, ad latentes abditasque naturalium effectorum cauſas, & ipſarum cauſarum vim, ſpeciem, gradum, & perfectionem videndam, magna ex parte viam demonſtrat. Quintò, quia ex motu progreſſa eſt Philoſophia ad inueſtigationem, tum earum mentium, quæ cœleſtes ſphæras circumuoluunt; tum etiam ſupremæ cauſæ, id eſt, Dei, in quem, vt in omnium rerum fontem ac principium motum omnem deſinere neceſſe eſt. Ob has igitur rationes, præcipuo ſtudio incumbit Ariſtoteles in tractationem Motus. Cæterùm quia is continuum quiddam eſt, quod in partes diuiduas infinitè ſecari poteſt, nec ſine infiniti notione perfectè intelligitur; iccircò poſt explicationem motus acturum ſe de Infinito pollicetur. Quod & accuratè præſtat, & cum aliarũ artium emolumento: ſiquidem Geometria, Aſtronomia, Coſmographia, Geographia, & quæcunque circa Mundi machinam occupantur, à Phyſiologia poſtulant, vt infinitam molem reijciat; quia pingunt deſcribuntque Vniuerſum permenſum & finitum. Eſt itaque bipartita huius libri diſtributio. In priori parte quid ſit Motus, & in quo inſideat, explicatur. in poſteriori de Infinito diſſeritur.

Libri diſtributio.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚῆς ἀκροάσεως, βιβλίον Γ.

Κεφάλαιον α.

Ἐπεὶ δ' ἡ φύσις μέν ἐστιν ἀρχὴ κινήσεως καὶ μεταβολῆς, ἡ δὲ μέθοδος ἡμῖν περὶ φύσεώς ἐστι, δεῖ μὴ λανθάνειν τί ἐστι κίνησις, ἀναγκαῖον γὰρ ἀγνοουμένης αὐτῆς, ἀγνοεῖσθαι καὶ τὴν φύσιν. διορισαμένοις δὲ περὶ κινήσεως, πειρατέον τὸν αὐτὸν ἐπελθεῖν τρόπον περὶ τῶν ἐφεξῆς. δοκεῖ δ' ἡ κίνησις εἶναι τῶν συνεχῶν· τὸ δ' ἄπειρον ἐμφαίνεται πρῶτον ἐν τῷ συνεχεῖ· διὸ καὶ τοῖς ὁριζομένοις τὸ συνεχὲς, συμβαίνει προσχρήσασθαι πολλάκις τῷ λόγῳ τῷ τοῦ ἀπείρου, ὡς τὸ εἰς ἄπειρον διαιρετὸν συνεχὲς ὄν. πρὸς δὲ τούτοις, ἄνευ τόπου, καὶ κενοῦ, καὶ χρόνου, ἀδύνατον κίνησιν εἶναι. δῆλον οὖν, ὡς διά τε ταῦτα, καὶ διὰ τὸ πάντων εἶναι κοινὰ καὶ καθόλου ταῦτα πᾶσι, σκεπτέον προχειρισαμένοις περὶ ἑκάστου τούτων. ὑστέρα γὰρ ἡ περὶ τῶν ἰδίων θεωρία, τῆς περὶ τῶν κοινῶν ἐστι. πρῶτον δὲ, καθάπερ εἴπομεν, περὶ κινήσεως. ἔστι δὴ τι, τὸ μὲν ἐντελεχείᾳ μόνον, τὸ δὲ δυνάμει· καὶ τὸ ἐντελεχείᾳ, τὸ μὲν τόδε τι, τὸ δὲ τοσόνδε, τὸ δὲ τοιόνδε, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν τοῦ ὄντος κατηγοριῶν ὁμοίως.

τῶν δὲ

ARISTOTELIS PHYSIcorum, Lib. III.

Caput I.

Vm a autem Natura motionis mutationisq; principium sit, & doctrinam de natura tradere instituerimus, ignorandum haudquaquam est, quidnam sit motus: eo enim ignorato, naturam quoque necesse est ignorari. Cùm verò de motu definiuerimus, enitendum erit, vt ea, quæ deinceps sequuntur, eodem modo pertractemus. De numero autem continuorum motus videtur esse. atq; in continuo infinitum primùm spectatur. Quo fit, vt continuum definientibus infiniti ratione vti sæpenumero accidat; siquidem continuum, id est, quod infinitè potest diuidi. Ad hæc, sine loco, inani, & tempore, motum esse non potest. Tum igitur ob hæc ipsa, b tum quia omnium sunt communia, omnibusque vniuersim conueniunt, manifestũ est, vnumquodq; horum ante oculos positum considerandũ esse. Nam contemplatio, quæ est de proprijs, eam consequitur, quæ ad communia attinet: primùm verò, vt diximus, motum. c Est igitur aliquid, quod actu solùm est, aliud quod potestate: d & actu, aliud quidem hoc aliquid, aliud tantum, aliud tale: & in cæteris similiter, eius quod est, categorijs. Text. 1. Text. 2. Text. 3.

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Methodus & ordo rerum tractandarum.

C*Vm a autem*] Summatim proponit, de quibus in progressu acturus sit, eorumq; methodum & ordinem. Statuit autem differere inprimis de Motu, quòd absque illius notione definitio Naturæ intelligi nequeat: postea verò de Infinito, quia motus est de numero continuorum, quæ in infinitum diuidi possunt. Atq; in hisce duobus explicandis, vt paulò antè præfati sumus, huius libri tractatio versatur. Deinde pollicetur, disputaturum se de Loco, Vacuo, & Tempore: quia sine loco & tempore motus Physicus non datur; nec sine vacuo, vt opinabantur veteres Philosophi. Ac de his tribus differit in 4. huius operis.

b *Tum quia omnium*] Aliam subijcit rationem, ob quam de ijs, quæ proposuit, disceptare instituat, videlicet quòd eæ sint communes rerum naturalium affectiones, quarum tractatio minùs communium explicationi antere debet; cum doctrinæ ordo efflagitet, vt ab vniuersis ad singula progrediamur. Quod alibi quoque admonuit, vt initio huius operis, & in 1. de animalium partibus, cap. 4.

c *Est igitur*] Ad inuestigandam tradendamque motus definitionem, diuisiones quasdam & hypotheses sumit. Prima diuisio hæc est: Rerum quædam sunt actu tantùm, quædam potestate & actu. Est autem in hac diuisione declaranda magna interpretum dissensio. Psellus, Alexander, Themistius, Simplicius, & Philoponus, per ea quæ sunt actu tantùm, substantias à materia abiunctas intelligunt: per ea quæ actu & potestate, decem genera: siquidem omnia per actum & potestatem diuidi queunt, vt constat ex ijs, quæ docet Arist. lib. 5 Metaph. cap. 7. Alij ad absoluendam diuisionem, tertium adijciunt membrum, faciuntq; sectionem tripartitam, ita vt quædam sint actu tantùm, quædam potestate tantùm, alia & actu & potestate simul. Et hi quidem, per ea quæ sunt actu tantùm, formas omnes, tam à materiæ concretione liberas, quam quæ materiam informant, siue substantiales, siue accidentariæ sint, designari putant. Denique in tertio membro ea intelligunt, quæ cum actu innexam potentiam gerunt, qualia sunt composita physica, quæ ex materia & forma constant. Porphyrius vult, appellatione actus notari quamlibet formam ad categorias pertinentem; nomine verò potestatis, materiam primam, quę potentiam aptitudinemque habet ad excipiendas formas. Tandem, alij hunc locum ita interpretantur, vt sensus sit, rerum quasdam esse actu tantùm secundum aliquam formam, hoc est habere formam summè perfectam; vt summè frigidum quod omnem frigoris gradum possidet: hæ namque in potestate nõ sunt, ad vlteriorem eiusdem formæ gradum. Quasdam esse solùm potestate secundum aliquam

Prima diuisio ad inueniendam motus definitionem.

formam, quæ videlicet ad illam acquirendam aptæ ſunt, nondum tamen aliquam eius partem obtinuere: quomodo aqua, quæ nihil adhuc caloris admiſit, affecta eſt ad calorem. Alias denique pariter in actu & poteſtate eſſe reſpectu alicuius formæ: vt aquam partim calidam, partim frigidam. Harum interpretationum nulla nobis videtur aſpernanda.

2. Diuiſio. d *Aliud quidem*] Quidam putant, diuidi hoc loco id quod actu & poteſtate eſt, in decem genera; iuxta primam explicationem ſuperioris diuiſionis. Alij, diuidi in ea ens abſolutè ſumptum. Vtrumlibet dicatur, parum omninò refert.

Τοῦ δὲ πρός τι τὸ μὲν καθ' ὑπεροχὴν καὶ ἔλλειψιν λέγεται, τὸ δὲ κατὰ τὸ ποιητικὸν καὶ παθητικόν, καὶ ὅλως κινητικόν τε καὶ κινητόν· τὸ γὰρ κινητικόν, κινητικὸν τοῦ κινητοῦ. καὶ τὸ κινητόν, κινητὸν ὑπὸ τοῦ κινητικοῦ. οὐκ ἔστι δὲ κίνησις παρὰ τὰ πράγματα· μεταβάλλει γὰρ ἀεὶ τὸ μεταβάλλον, ἢ κατ' οὐσίαν, ἢ κατὰ ποσόν, ἢ κατὰ ποιόν, ἢ κατὰ τόπον. κοινὸν δ' ἐπὶ τούτων οὐδὲν ἔστι λαβεῖν ὡς φαμέν, ὃ οὔτε τόδε, οὔτε ποσόν, οὔτε ποιόν, οὔτε τῶν ἄλλων κατηγορημάτων οὐθέν. ὥστ' οὐδὲ κίνησις, οὔτε μεταβολὴ οὐθενὸς ἔσται παρὰ τὰ εἰρημένα, μηθενός γε ὄντος, παρὰ τὰ εἰρημένα. ἕκαστον δὲ διχῶς ὑπάρχει πᾶσιν, οἷον τόδε. τὸ μὲν γὰρ μορφὴ αὐτοῦ, τὸ δὲ στέρησις. καὶ κατὰ τὸ ποιόν, τὸ μὲν γὰρ λευκόν, τὸ δὲ μέλαν. καὶ κατὰ τὸ ποσόν, τὸ μὲν τέλειον, τὸ δ' ἀτελές. ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν φοράν, τὸ μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω· ἢ τὸ μὲν κοῦφον, τὸ δὲ βαρύ. ὥστε κινήσεως καὶ μεταβολῆς ἔστιν εἴδη τοσαῦτα, ὅσα τοῦ ὄντος.

e *Eorum verò, quæ ad aliquid referuntur, alia quidem per exuperantiam defectionemve dicuntur, alia quia efficiendi & perpetiẽdi, & omnino vt moueant & moueantur, poteſtatem haben. Nam quod mouendi facultatem obtinet, rem mobilem poteſt mouere: & quod mobile eſt, ab eo eſt mobile, quod poteſt mouere.* f *Motus autem abſq; rebus non eſt, ſiquidem quod mutatur, aut ſubſtãtiæ, aut quantitatis, aut loci mutationem patitur. Quibus quidem rebus commune nihil, vt dicimus, quod neque ſubſtantia, neq; quantitas neq; aliarum Categoriarum vlla ſit, accipere cùm liceat, fit, vt neque motus neq; mutatio vllius eſſe, niſi eorum, quæ dicta ſunt, cùm præterea nihil ſit, queat.* g *Vnum quodque autem bifariam cunctis ineſt, vt ſubſtantia, cuius aliud eſt forma aliud priuatio: & in qualitate aliud eſt album, aliud nigrum: & in quantitate aliud perfectum, aliud imperfectum: ſimiliter & in latione aliud quidem ſuprà, aliud infra; aut aliud quidem leue, aliud graue. Quare quot entis ſunt ſpecies, totidem ſunt motus atque mutationis.* Text.4. Text.5.

Κεφά-

Caput

3. Diuiſio. e *Eorum verò*] Tertia diuiſio ita habet: Eorum, quæ ad aliud referuntur, duo ſunt genera: quædam dicuntur per exuperantiam & defectionem; vt duplum & dimidium: alia, quia actiua ſunt & paſſiua, hoc eſt, vendicant relationes, quæ actione paſſioneve ſeu fundamentis innituntur; vt relatio patris ad filium, filij ad patrem. Porrò ex hiſce diuiſionibus prima vtilis eſt ad dignoſcendum, ſitne motus poteſtas an actus: ſecunda, ad deſignandam illi propriam categoriam: tertia ad refellẽdos eos, qui motum à relatione neutiquam diſſidere opinantur; cùm tamen motus non relatio, ſed relationis fundamentum ſit. Aduerte autem, Ariſtot. hoc loco ea tantùm relatorum genera, quæ ad præſens inſtitutum pertinebãt, fuiſſe complexum: ſunt enim præter hæc alia, quæ ab eodem in 5. lib. Metaph. c. 15. tradita ſunt.

f *Motus autem*] Themiſtius, Simplicius, & Philoponus, aiunt, docere hoc loco Ariſtot. motum aut in rebus mobilibus eſſe, aut in mouentibus. A qua interpretatione non videtur Pſellus diſſentire, inquiens refelli ab Ariſtot. Platonis de motu opinionem, qui in Sophiſta, Parmenide, & Timæo, conſtituit ideam quandam motus à rebus auulſam, cuius vi vnà cum alijs generibus res procrearentur. Veriſimilius eſt, oſtendi hiſce verbis, motum verſari in rebus ſpectantibus ad categorias, quarum diuiſio paulo antè fuerat tradita: nec dari aliquid vnum commune & vnius rationis, cui proprie ac primò motus conueniat. Quod planum eſt, cùm ſubſtantia, & quantitas, cæteraque in quibus motus verſatur, eſſentiam vnam communem & vniuocam nequaquam vendicent.

g *Vnumquodq; autem*] Docet, eodem pacto motum diuidi, quo res in quibus verſatur. Quare cùm genera ſingularum categoriarum, vt 10. lib. Metaph. ca. 10. fuſiùs explicandum erit, contrarijs differentijs, altera perfectiori, altera minùs perfecta, quaſi forma & priuatione diſpertiantur, vt animal in rationis particeps & rationis & inops, fit, vt motuum etiam ſpecies notionéſve, ſecundum rationem perfecti atq; imperfecti, diſtribuendæ ſint.

Κεφάλαιον β.

Διῃρημένου δὲ καθ' ἕκαστον γένος, τοῦ μὲν ἐντελεχείᾳ, τοῦ δὲ δυνάμει, ἡ τοῦ δυνάμει ὄντος ἐντελέχεια, ᾗ τοιοῦτον, κίνησίς ἐστιν. οἷον, τοῦ μὲν ἀλλοιωτοῦ, ᾗ ἀλλοιωτόν, ἀλλοίωσις. τοῦ δὲ αὐξητοῦ καὶ τοῦ ἀντικειμένου, φθιτοῦ (οὐθὲν γὰρ ὄνομα κοινὸν ἐπ' ἀμφοῖν) αὔξησις καὶ φθίσις· τοῦ δὲ γενητοῦ καὶ φθαρτοῦ, γένεσις καὶ φθορά· τοῦ δὲ φορητοῦ, φορά. ὅτι δὲ τοῦτο ἔστιν ἡ κίνησις, ἐντεῦθεν δῆλον. ὅταν γὰρ τὸ

CAPVT II.

Cvm a *autem in vnoquoq; genere, aliud quidẽ actu, aliud poteſtate eſſe, diuiſerimus, eius quod poteſtate eſt, quatenus tale eſt, actus motus eſt, vt res quæ alterari poteſt, qua ex parte alterari poteſt, alteratio: eius, quæ augeri poteſt, & oppoſitæ, eſt, eius quæ poteſt imminui (nullum enim vtrinſq nomen cõmune eſt) accretio & imminutio: eius, quæ gene-* Text.6.

οἰκοδομητοῦ ᾗ τοιοῦτον αὐτὸ λέγομεν εἶναι ἐντελεχείᾳ ᾖ, οἰκοδομεῖται, καὶ ἔστι τοῦτο οἰκοδόμησις· ὁμοίως δὲ καὶ μάθησις, καὶ ἰάτρευσις, καὶ κύλισις, καὶ ἅλσις, καὶ ἅδρυνσις, καὶ γήρανσις. ἐπεὶ δ' ἔνια τὰ αὐτὰ καὶ δυνάμει καὶ ἐντελεχείᾳ ἐστίν, οὐχ ἅμα δὲ ἢ οὐ κατὰ τὸ αὐτό, ἀλλ' οἷον θερμὸν μὲν δυνάμει, ψυχρὸν δὲ ἐντελεχείᾳ, πολλὰ ἤδη ποιήσει καὶ πείσεται ὑπ' ἀλλήλων· ἅπαν γὰρ ἔσται ἅμα ποιητικὸν καὶ παθητικόν· ὥστε καὶ τὸ κινοῦν φυσικῶς κινητόν· πᾶν γὰρ τὸ τοιοῦτο κινεῖ κινούμενον καὶ αὐτό. δοκεῖ μὲν οὖν τισιν ἅπαν κινεῖσθαι τὸ κινοῦν. οὐ μὴν ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου ἐξ ἄλλων ἔσται δῆλον ὅπως ἔχει· ἔστι γάρ τι κινοῦν καὶ ἀκίνητον. ἡ δὲ τοῦ δυνάμει ὄντος ἐντελέχεια, ὅταν ἐντελεχείᾳ ὂν ἐνεργῇ, ἢ αὐτὸ, ἢ ἄλλο, ᾗ κινητὸν, κίνησίς ἐστι. λέγω δὲ τὸ ᾗ, ὧδε. ἔστι γὰρ ὁ χαλκὸς δυνάμει ἀνδριάς, ἀλλ' ὅμως οὐχ ἡ τοῦ χαλκοῦ ἐντελέχεια ᾗ χαλκὸς, κίνησίς ἐστιν· οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ τὸ χαλκῷ εἶναι, καὶ δυνάμει τινὶ κινητῷ· ἐπεὶ εἰ ταὐτὸν ἦν ἁπλῶς καὶ κατὰ τὸν λόγον, ἦν ἂν ἡ τοῦ χαλκοῦ, ᾗ χαλκὸς, ἐντελέχεια, κίνησις· οὐκ ἔστι δὲ ταὐτό, ὡς εἴρηται.

δῆλον

generari & interire poteſt, generatio & interitus: eius, quæ ferri, latio. Et motu quidem hoc eſſe perſpici hinc poteſt. Nã cùm id, quod ædificari poteſt, quatenus ipſum tale eſſe dicimus, actu fuerit, ædificatur; idq; eſt ædificatio: ſimiliter & diſciplina, & ſanatio, & volutatio, & ſaltatio, & incrementum, & ad ſenectutem progreſſio. Text.7. *b Quoniam autẽ quædam & poteſtate & actu ſunt, non tamen ſimul, aut nõ eiuſdem habita ratione, ſed vt calidum quidem poteſtate, frigidum autem actu: complura viciſſim iam agent & patientur. Nam res quæcunq; agendi & patiẽdi ſimul habebit facultatem. Quare & id, quod naturaliter mouet, mobile erit, quòd quidquid eius generis eſt, motum cieat, cùm interim idem motu cieatur. Nõnullis autem, quicquid mouet videtur moueri; quod quemadmodũ ſeſe habeat, ex aliis perſpicuum euadet: aliquid enim eſt, quod mouet, idque immobile.* Text.8. *Actus autem eius, quod poteſtate eſt, cùm actu eſt, & non quatenus actu, ſed quatenus mobile eſt, agit, motus eſt. Atq; illud, quatenus hoc pacto, dico. Aes enim poteſtate ſtatua eſt, æris tamen, quatenus æs eſt actus, motus non eſt: neq; enim idem eſt, æs eſſe, & poteſtate aliqua re ad tum eſſe vt moueatur. Quod ſi omnino, & ratione idem eſſent, æris profectò, quatenus æs eſt, actus, eſſet motus: ſed idem non ſunt, vt diximus.* Text.9.

c *Quod*

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Definitio motus.

C*Vm a. autem in*] Ad explicandam motus naturam, vtitur prima earum partitionum, quas proximo capite tradiderat. Tum ita motum definit. Motus eſt actus, eius quod poteſtate eſt: ſiue, actus entis in potentia, vt tale eſt. Quam definitionem membratim declarat. Atque inprimis motum ἐντελέχειαν ſiue actum eſſe, hac ratione oſtendit: Id, quo quidpiam in poteſtate exiſtens ad actum ducitur, actus eſt: atqui res ſubiecta, vt aqua, quæ poteſtate calida erat, motu ad actum caloris ducitur: igitur motus eſt actus. Huius rationis aſſumptionem tantummodo exprimit, exemploq; confirmat.

b *Quoniam autem*] Vt remoueat id, quod quiſpiã fortaſſe exiſtimaret, videlicet motum eſſe eorum duntaxat, quæ in poteſtate, non quæ in actu ſunt: admonet, quædam eſſe in poteſtate & actu, non tamen reſpectu eiuſdem, aut certe non ſimul. Nam actu frigidum, poteſtate calidum eſt, idemq; alio tempore eſt actu calidum, cùm agendi & patiendi facultas eidem rei ſæpe inſit, idemque & moueat & moueatur, in rebus naturalibus. Quod ſanè quidem nonnulli ad omnia mouentia extenderunt, rati nullam dari incorpoream ſubſtantiam, quæ videlicet ita motum efficiat, vt motum non ſubeat. Cuius dogmatis falſitas 8 lib. patebit. Ex dictis ratum eſſe vult Ariſtoteles, nihil obſtare, quominus motus rectè dicatur actus eius, quod eſt in poteſtate.

c *Quod*

δῆλον δ' ἐπὶ τῶν ἐναντίων· τὸ μὲν γὰρ δύνασθαι ὑγιαίνειν, καὶ δύνασθαι κάμνειν, ἕτερον· καὶ γὰρ ἂν τὸ κάμνειν καὶ τὸ ὑγιαίνειν ταὐτὸν ἦν, τὸ δὲ ὑποκείμενον, καὶ τὸ ὑγιαῖνον, καὶ τὸ νοσοῦν, εἴθ' ὑγρότης, εἴθ' αἷμα, ταὐτὸν καὶ ἕν. ἐπεὶ δ' οὐ ταὐτὸν, ὥσπερ οὐδὲ χρῶμα ταὐτὸν καὶ ὁρατόν, ἡ τοῦ δυνατοῦ, ᾗ δυνατὸν, ἐντελέχεια φανερὸν ὅτι κίνησίς ἐστιν. ὅτι μὲν οὖν ἐστιν αὕτη, καὶ ὅτι συμβαίνει τότε κινεῖσθαι, ὅταν ἡ ἐντελέχεια ᾖ αὐτὴ, καὶ οὔτε πρότερον, οὔθ' ὕστερον, δῆλον· ἐνδέχεται γὰρ ἕκαστον ὁτὲ μὲν ἐνεργεῖν, ὁτὲ δὲ μή, οἷον τὸ οἰκοδομητὸν, ᾗ οἰκοδομητόν, καὶ ἡ τοῦ οἰκοδομητοῦ ἐνέργεια, ᾗ οἰκοδομητὸν, οἰκοδόμησίς ἐστιν· ἢ γὰρ οἰκοδόμησις ἡ ἐνέργεια τοῦ οἰκοδομητοῦ, ἢ ἡ οἰκία· ἀλλ' ὅταν οἰκία ᾖ, οὐκέτ' οἰκοδομητὸν ἔστιν· οἰκοδομεῖται δὲ τὸ οἰκοδομητόν· ἀνάγκη ἄρα τὴν οἰκοδόμησιν τὴν ἐνέργειαν εἶναι. ἡ δὲ οἰκοδόμησις κίνησίς τις ἐστιν. ἀλλὰ μὴν ὁ αὐτὸς ἐφαρμόσει λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κινήσεων. Ὅτι δὲ καλῶς εἴρηται, δῆλον

c *Quod quidem in contrariis perſpicuum eſt: valere enim poſſe, & ægrotare poſſe, diuerſa ſunt; ægrotare namque idem quod valere eſſet: at ſubiectum, idque quod valet & ægrotat, ſeu ſit humor, ſeu ſanguis, vnum eſt & idem. Cùm igitur eadem non ſint, quemadmodum nec color & ſpectabile eadem ſunt; manifeſtum eſt motum actum eius quod poteſtate eſt, quatenus poteſtate eſt, eſſe.* Text.10. *Illud igitur perſpicuum eſt, & actum hunc eſſe, & tum, cùm actus hic eſt, nec priùs nec poſteriùs fieri, vt quid moueatur. Fit enim, vt vnumquodque interdum quidem agat, interdum non agat: vt quod ædificari poteſt, quatenus poteſt ædificari, actus, ædificatio eſt. Aut enim ædificatio hoc eſt, nempe actus eius, quod poteſt ædificari, aut domus: ſed cùm domus fuerit, non vltra id erit, quod poſſit ædificari; ædificatur autem id, quod poteſt ædificari.* Text.11.

c ἐξ ὧν οἱ ἄλλοι περὶ αὐτῆς λέγουσι, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ῥᾴδιον εἶναι διορίσαι ἄλλως αὐτήν. οὔτε γὰρ τὴν κίνησιν καὶ τὴν μεταβολὴν ἐν ἄλλῳ γένει θεῖναι δύναιτ' ἄν τις, καὶ σκοποῦσι πῶς [illegible] περὶ αὐτῆς, [illegible] δῆλον δὲ σκοποῦσιν ὡς τιθέασιν ἔνιοι αὐτήν, ἑτερότητα καὶ ἀνισότητα, καὶ τὸ μὴ ὂν φάσκοντες εἶναι τὴν κίνησιν· ὧν οὐδὲν ἀναγκαῖον κινεῖσθαι. οὔτ' ἂν ἕτερα ᾖ, οὔτ' ἂν ἄνισα, οὔτ' ἂν οὐκ ὄντα. ἀλλ' οὐδ' ἡ μεταβολή, οὔτ' εἰς ταῦτα, οὔτ' ἐκ τούτων μᾶλλόν ἐστιν, ἢ ἐκ τῶν ἀντικειμένων. αἴτιον δὲ τοῦ εἰς ταῦτα τιθέναι αὐτούς, ὅτι ἀόριστόν τι δοκεῖ εἶναι ἡ κίνησις· τῆς δὲ ἑτέρας συστοιχίας αἱ ἀρχαὶ διὰ τὸ στερητικαὶ εἶναι ἀόριστοι. οὔτε γὰρ τόδε οὔτε τοιόνδε, οὐδὲ μία αὐτῶν ἐστιν, ὅτι οὐδὲ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν.

f τοῦ δὲ

Quare neceſſe eſt ædificationem actum eſſe. ædificatio verò motus eſt quidam. Atque eadem definitio, alijs quoq; motibus conueniet. d *Rectè autem dictum eſſe perſpicuum eſt, tum ex his, quæ alij de ipſo tradunt; tum quod facile non ſit aliter eum definire. Neq; enim motum mutationemq; in alio genere collocare aliquid poteſt, nec qui aliter de eo dixerunt, rectè dixere. Quod quidem ijs conſtat, qui, quemadmodum eum nonnulli poſuerint, conſiderabunt, cùm dixerint diuerſitatem, inæqualitatem, & non ens, motum eſſe: quorum quidem nihil neceſſe eſt moueri, nec quæ diuerſa ſunt, nec quæ inæqualia, nec quæ non entia. At neque ad hæc, aut ex his magis progreditur mutatio, quam ex oppoſitis.* Text.12.

e *Cauſa autem, cur in his motum poſuerint, eſt, quòd videtur quiddam eſſe non definitum: alterius vero ſeriei principia, cùm ſint priuantia, definita non ſunt: neque enim vllum eorum hoc aliquid eſt, aut tale, aut in vlla aliarum categoriarum.* Text.13.

f *Cauſſa*

c *Quod quidem in contrarijs*] Argumento à contrarijs probat, non eſſe idem ſecundum rationem, ſubiectum eſſe talis naturæ, & poteſtate eſſe hoc aut illud: nam alioqui contraria idem ratione eſſent; quod ita concludit. Sumatur aliquod ſubiectum, ſiue ſit phlegma, ſiue ſanguis, ſiue aliquid aliud, quod poteſtate ægrum ſit: ſi ratione idem ſunt, hoc ſubiectum, & poteſtate ægrum eſſe, ſimiliter idem ratione erit, tale ſubiectum, & poteſtate ſanum eſſe. Quare, cùm ea, quæ ſunt idem ad aliquod tertium, inter ſe quoque eadem ſint; idem ratione erit, eſſe poteſtate ſanum, & poteſtate ægrum: atque adeo ſanum & ægrum idem erunt ſecundum rationem, cum actus ratione & eſſentia ijdem ſint, quorum eædem omnino ſunt poteſtates. At quòd ſanum & ægrum eadem eſſe eo pacto non poſſint, liquidò conſtat. Sicuti nec color, inquit, & ſpectabile idem ſunt: color enim eſt perſpicui, quatenus perſpicuum eſt, terminus; ſpectabile autem formaliter ſignificat aptitudinem, vt res videatur: quæ aptitudo non eandem eſſentiam, & formalem rationem ſortitur, quam color.

Quomodo quæcunque ſunt eadem in vno tertio, inter ſe quoque eadem ſint.

Habetur ex hoc loco effatum illud Philoſophicum: Quæcunque ſunt eadem in vno tertio, inter ſe quoque eadem ſunt. Cuius veritas examinatur à Theologis, diſputantibus de myſterio Trinitatis: videtur enim id falſum eſſe, cùm tres diuinæ perſonæ ſint idem in eſſentia, & tamen inter ſe re ipſa differant. Facile tamen reſpondent, videlicet huiuſmodi pronunciatum intelligendum eſſe, cùm illud tertium adæquatè diſtribuitur, hoc eſt, cum accipitur pro omni re, pro qua accipi poteſt: quod non ſeruatur, cùm ita argumentamur: Eſſentia diuina eſt Pater; eſſentia diuina eſt Filius; ergo Pater eſt Filius. Non enim eſſentia diuina ſumitur pro omni re, quæ eſt eſſentia diuina. Atque hæc explicatio, quam afferunt Durandus in 1. diſt. 33 q. 1. Argentinas d. 2. qu. 2. art. 1. & alij, congruit cum regulis ſyllogiſticæ artis, de quibus Fonſeca lib. 6 inſtit. cap. 24. Ochamus 3. par. Logicæ cap 26. Secunda explicatio eſt: Quæcunque ſunt eadem in vno tertio ſingulari prorſus incommunicabili, eſſe eadem inter ſe: at eſſentiam diuinam communicari tribus perſonis diuinis. Tertia eſt D. Thomæ 1 par. qu. 28 art. 3. qui putat, prædictum axioma intelligendum, cum accipiuntur illa, quæ in vno tertio ſunt eadem & re & ratione; vt tunica & indumentum: quomodo tres diuinæ perſonæ non ſunt idem in eſſentia. Atq; in hoc ſenſu locutum fuiſſe ait hoc loco Ariſtotelem.

Impugnantur qui motum diuerſitatē vel inæqualitatem vel non ens definiebant.

d *Rectè autem dictum*] Ex aliarum improbatione traditam à ſe motus definitionem commendat. Si quis enim ad ea, quæ ab alijs in explicanda natura motus dicta ſunt, animum aduertat, à ſcopo eos aberraſſe inueniet. Nam quidam motum eſſe aiebant diuerſitatem, quia id, quod mouetur, ſemper aliter atque aliter ſe habet. Alij inæqualitatem, quia dum res mouetur, non poteſt formam, quam acquirit in eodem gradu obtinere. Alij eſſe non ens, quia ſemper in motu ſupereſt aliquid formæ acquirendum, quod nondum eſt. Porrò huiuſcemodi definitiones ex eo refellit: quia ſi motus eo pacto rectè definiretur, quidquid diuerſitatem vel inæqualitatem haberet, eſſetve non ens, id omne moueri diceretur; quod tamen longe à vero abeſt: ſiquidem aqua quieſcens diuerſa eſt ab igne, & Socrates dum ſedet inæqualis eſt formicæ. & homo nondum genitus eſt non ens, hoc eſt, non exiſtens, quæ tamen moueri non dicūtur. Deinde, quia motus non magis ad hæc, quam ad oppoſita tendit: per motum namq; interdum res euadit alteri ſimilis, interdum etiam æqualis, ſemperq; fit aliquod ens. Quocirca non eſt, cur potiùs motus per diuerſitatem, inæqualitatem, & non ens, quàm per ſimilitudinem, æqualitatem, & ens, definiri debeat.

f τοῦ δὲ δοκεῖν ἀόριστον εἶναι τὴν κίνησιν αἴτιον, ὅτι οὔτε εἰς δύναμιν τῶν ὄντων οὔτε εἰς ἐνέργειαν ἔστι θεῖναι αὐτὴν ἁπλῶς. οὔτε γὰρ τὸ δυνατὸν εἶναι ποσὸν κινεῖται ἐξ ἀνάγ-

(κης

e *Cauſſa vero, cur motus quiddam non definitum eſſe videatur, eſt, quòd neq; in rerum poteſtate, neq; omnino in actu poteſt collocari: nam neq; id, quod* Text.14.

quantum

ὅτι τὸ ἐνεργείᾳ ποσόν· ἥ τε κίνησις, ἐνέργεια μέν τις εἶναι δοκεῖ, ἀτελὴς δέ· αἴτιον δ' ὅτι ἀτελὲς τὸ δυνατόν, οὗ ἐστιν ἐνέργεια κίνησις. καὶ διὰ τοῦτο δὴ χαλεπὸν αὐτὴν λαβεῖν τί ἐστιν· ἢ γὰρ εἰς στέρησιν ἀναγκαῖον θεῖναι, ἢ εἰς δύναμιν, ἢ εἰς ἐνέργειαν ἁπλῆν· τούτων δ' οὐδὲν φαίνεται ἐνδεχόμενον. λείπεται τοίνυν ὁ εἰρημένος τρόπος, ἐνέργειαν μέν τινα εἶναι, τοιαύτην δ' ἐνέργειαν οἵαν εἴπομεν, χαλεπὴν μὲν ἰδεῖν, ἐνδεχομένην δ' εἶναι. κινεῖται δὲ καὶ τὸ κινοῦν, ὥσπερ λέλεκται πᾶν, τὸ δυνάμει ὂν κινητόν, καὶ οὗ ἡ ἀκινησία ἠρεμία ἐστί. ᾧ γὰρ ἡ κίνησις ὑπάρχει, τούτου ἡ ἀκινησία ἠρεμία. τὸ γὰρ πρὸς τοῦτο ἐνεργεῖν, ᾗ τοιοῦτον, αὐτὸ τὸ κινεῖν ἐστι. τοῦτο δὲ ποιεῖ θίξει, ὥστε ἅμα καὶ πάσχει. διὸ ἡ κίνησις ἐντελέχεια τοῦ κινητοῦ, ᾗ κινητόν. συμβαίνει δὲ τοῦτο θίξει τοῦ κινητικοῦ, ὥσθ' ἅμα καὶ πάσχει. εἶδος δ' ἀεὶ οἴσεταί τι τὸ κινοῦν, ἤτοι τόδε, ἢ τοιόνδε, ἢ τοσόνδε, ὃ ἔσται ἀρχὴ καὶ αἴτιον τῆς κινήσεως, ὅταν κινῇ. οἷον ὁ ἐντελεχείᾳ ἄνθρωπος ποιεῖ ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος ἀνθρώπου ἄνθρωπον.

Κεφά-

quam imeſſe poteſt, neque id quod actu quantum eſt, neceſſario mouetur. f *Atque motus actus quidem aliquis videtur eſſe, ſed imperfectus eſt. Cauſa autem eſt, quoniam id, quod poteſt eſſe, cuius actus motus eſt, imperfectum eſt: atque hanc ob cauſam quid ſit, difficile eſt ſumere: neceſſe eſt enim, aut in priuatione ipſum reponere, aut in poteſtate, aut in eo quod omnino & planè eſt actus: quorum nullum videtur poſſe eſſe. Is igitur, qui dictus eſt, modus reſtat, nempe actum quidem aliquem eſſe; ſed talem actum, qualem diximus, qui difficile ſanè perſpiciatur, ſed tamen qui eſſe poſſit.* g *Mouetur verò, vt dictum eſt, mouens omne quod poteſt moueri, & cuius vacuitas à motu eſt quies. Cui enim motus ineſt, huius vacuitas à motu quies eſt. Nam in id agere, quatenus eſt tale, id demum mouere eſt: hoc verò tactu facit: quare ſimul & patitur. Quamobrem motus actus eſt rei, quæ vim habet vt moueatur, quatenus eam vim habet. Hoc autem rei, quæ mouendi vim habet, tactu efficitur, ex quo fit, vt ſimul etiam patiatur. Porrò id, quod mouet, formam aliquam ſemper afferet, aut ſubſtantiæ, aut qualitatis, aut quantitatis, quæ tum, cum mouet, principium & cauſa eſt motus: vt homo, qui actu eſt, ex eo, quod poteſtate eſt homo, hominem facit.*

Textus 15. Textus 16. Textus 17.

Caput

Quid Pythagoræi de motu ſenſerint.

e *Cauſa verò*] Almeo Crotoniates, vel Pythagoræi, è quorum dogmatis prædictæ motus definitiones manarunt, duos conſtituebant rerum ordines, vt in primo libro diximus, in quorum ſingulis decem principia reponebant. In ſecundo autem ordine ea collocabant, quæ ipſi indefinita dicebant, quòd priuantia ſiue imperfecta eſſent. Explicat igitur hoc in loco Ariſt. quid cauſæ fuerit, cur Pythagoræi motum inter ſecundi generis principia numerarint? nempe quòd perſuaſum haberent, eum indefinitum quiddam eſſe, nec in poteſtate aut in actu abſolutè collocari poſſe. Non quidem in poteſtate; quia quod quãtum, aut quale poteſtate eſt, nondum mouetur: quod actu, iam non mouetur.

Cur natura motus ſit cognitu difficilis.

f *Atque motus*] Statuit nihilominus, debere motum appellari actum, quamuis imperfectum, quia eſt rei imperfectæ, tendentisq́; ad vlteriorem gradum: ſiquidem dum motus rei, quæ mouetur, ineſt, ſemper aliquid deeſt comparandum. Vnde eſt, quòd motus difficilè cognoſci poteſt, quia omnis noſtra cognitio ab actu oritur. Concludit proinde, cùm motus nec priuatio ſit, nec pura potentia, nec vero actus abſolutè perfectus; aptè definiri actum eius, quod eſt in poteſtate, quatenus in poteſtate eſt.

g *Mouetur verò*] Oſtendit, cuinam motus conueniat, mouentíne an mobili? Etſi, inquit, mouentia, quæ per contactum agunt, & quæ, cum non mouentur, quieſcere dicuntur, (cuiuſmodi ſunt mouentia naturalia) ſimul moueant & moueantur: motus tamen non eſt actus mobilis, vt moués eſt, ſed vt mobile eſt; tum quia ex accidente fit, vt id quod mouet ſimul moueatur; tum quia ſemper id, quod motionem efficit, formam aliquam, ſubſtantialem accidentariamue, per quam mouet, actu poſſidet: id autem, quod mouetur, in continua formæ acquiſitione verſatur. Quare cùm motus nihil aliud ſit, quàm huiuſmodi formæ acquiſitio, haud dubie motus erit actus mobilis, vt mobile eſt, non mouentis, vt mouens.

* *
*

F

QVÆSTIO I.

RECTE-NE ARISTOTELES MOTUM DEFINIERIT.

ARTICVLVS I.

EXPLICATVR DEFINITIO MOTUS.

Præteremiſſis varijs motus definitionibus, quas Plutarch. l. 1. de placitis Philoſophorum c. 23. Simplicius com. ſuo 8. t. 7. huius lib. & Albertus hoc loco tractatu 1. cap. 6 adducũt: Peripateticas duntaxat expendemus. Tres vero ab Ariſtotele aſſignatæ ſunt. Prima cap. 2. huius lib. tex. 6. nempe: Motus eſt actus eius, quod in poteſtate eſt, quatenus tale eſt. Seu; Motus eſt actus entis in potentia, vt in potentia eſt. Secunda eodem cap. tex. 16. Motus eſt actus eius rei, quæ vim habet, vt moueatur, quatenus eam vim habet. Seu; Motus eſt actus mobilis, prout mobile eſt. Tertia ca 3. tex. 23. Motus eſt actus eius, quod agere & pati poteſt, quatenus tale eſt. Licet vero quælibet harum ſuo modo ad rem appoſita ſit; prima tamen, quæ cæteris præſtat, & vt Simplicius ait, admiranda quadam ratione motus naturam explicat, enodanda à nobis eſt.

Tres definitiones motus.

Sciendum igitur primum, ex Auerroe lib. 5. huius operis com. 9. in calefactione v.g. quæ motus eſt ad calorem, duo, quod ad rem præſentem attinet, ſpectari poſſe: nimirum calorem, qui actu acquiritur; & ipſam caloris acquiſitionem, fluxúmue. Eſt aũt valde controuerſum, in quonam horũ formalis ratio mot⁹ cõſiſtat. Auerroës arbitratur, motum formaliter nihil eſſe aliud, quam formam ipſam, prout ſucceſſiuè acquiritur: opinionem verò aſſerentem, rationem motus cõſiſtere in ipſa via, ait celebrem eſſe, ſed minùs veritati conſentaneam. Cum Auerroe ſentiunt M. Albertus, Simplicius, & alij. Videtur autẽ poteſt D. Thomas eius opinionis, hoc in libro lect 2 cùm dicat, motum eſſe ipſam formam fluentem. Quia tamen fluxus ſeu viæ ad formã diſtinctè non meminit; haud ſatis liquet vtrum eiuſmodi fluxum intellexerit nomine formæ fluentis, an illũ à ratione formali motus ſecreuerit.

1. Opinio de formali ratione motus.

Nihilominus verior communiórque eſt contraria opinio, quam Auerroes improbauit; motum ſcilicet formaliter ac propriè eſſe ipſam acquiſitionem continuam, fluxúmve formæ. Ita Alexander Alenſis lib. 5. Metaphyſ. à tex. 18. Auicenna, & de recentioribus Philoſophis cõplures. Sit igitur noſtra aſſertio. Motus ſecundum ſuam propriam rationem, non eſt forma per ſe, nec forma pariter cum fluxu, ſeu acquiſitione; ſed eſt acquiſitio ipſa tendentia ad formam. Probatur; quia forma per ſe non eſt mutatio, atque adeò nec

2. Opinio. *Aſſertio.*

A motus. Item, forma pariter cum fluxu (ita vt ſumatur vtrumque, tanquam ex æquo ſignificatum) eſt quid compoſitum per accidens ex fluxu & forma. Huiuſmodi autem compoſita per accidens, non cadunt in definitiones philoſophicas & proprias; qualis habetur hæc, de qua agimus. Cùm igitur aliud non ſuperſit, in quo conſiſtat ratio motus; vtique conſiſtet in fluxu ſiue tendentia. Quod ex eo etiam confirmatur, quia moueri quidpiam nihil B aliud eſt, quam ſucceſſiuè tendere & accedere ad formam, ſeu quaſi formam; qui acceſſus ſeu via ad formam eſt prior natura, quàm forma, ſicuti aliàs via præintelligitur termino, ad quem tendit.

Motus non eſt formaliter ipſa forma. *Ratio motus conſiſtit in fluxu.*

Ita vero cùm nihil aliud ſit motus, quàm ſucceſſiua & continua alicuius formæ acquiſitio, neceſſariò, dum eiuſmodi acquiſitio durat, id, quod mouetur, potentiam habet aſſequendi vlteriorem aliquam partem formæ, C quam cõparat, alioqui iam acquiſitio ceſſaſſet. Dicitur ergo motus actus, id eſt, perfectio entis in potentia, hoc eſt, eius rei, quæ adhuc eſt in potentia ad aliquam partem formæ, quę acquiritur; vt eſt in potentia, id eſt, vt procedit vlteriùs, & continuè ad eiuſmodi formam tendit. Exempli gratia, acquiſitio caloris eſt motus; quia eſt actus ſeu perfectio aquæ, quæ calefit, quæque eſt in potentia ad nouam aliquam partem caloris, quatenus continue ad D eam pergit. Vnde non omnino à vero receſſit dogma Pythagoreorum, aientium motum eſſe non ens, videlicet quòd res, quæ motu acquiritur, nondum eam entitatem ſeu perfectionem obtineat, ad quam progreditur. Ob quam etiam cauſam Plato, in dialogo de Ente, motum potius ad genera nõ entium, quam entium, reuocauit.

Motus cur Pythagoreis non ens.

Porrò in hac definitione locum generis obtinet Actus, quæ particula excludit, quidquid E nullo modo actus eſt; vt materia prima: reliqua vicem gerunt differentiæ. Ac verba illa, Entis in potentia, remouent omnes mutationes momentaneas quibus tota formæ perfectio ſimul obtinetur; cuiuſmodi eſt generatio hominis, qua tota forma humana, ſine vlla ſucceſſione, vno temporis puncto, in materiã inducitur. Remouent etiam omnes actus perfectos; vt ſummum frigus, ſummum calorem; quæ nullã rei ſubiectæ poteſtatẽ relinquũt ad F aliquã ſui partẽ prætereà aſſequẽdam. Denique; particula, Vt in potẽtia eſt, excludit actus imperfectos, qui licet ſint ex parte acquiſiti, proindeq; actus entis in potẽtia; non tamen ſunt entis in potẽtia, vt in potentia, hoc eſt, ei tendentis in formam perfectiorẽ. Talis eſt calor remiſſus in aqua, quæ iam calefieri deſiit. Eâdem etiam reijciuntur momentaneæ mutationes, quibus forma nondum perfecta acquiritur: hæ namq; actus quidẽ ſunt rei, potentiã habentis ad perfectiorem formam, non tamẽ ad eam paulatim progredientis.

Generatio non comprehenditur in definitione motus.

ART.

ARTICVLVS II.

OBIECTORVM QVORVNDAM dilutio.

1. Argum. VErùm contra ſuperiùs dicta ſic aliquis obijciet: Propoſitum Ariſtoteli fuit, motum Phyſicum duntaxat in præſentiarum definire, vtpote qui propterea ſit entis naturalis: ſed definitio ab eo tradita conuenit etiam ſpiritalibus motionibus intellectus & voluntatis, quæ nequaquam Phyſici motus ſunt: igitur definitio non reciprocatur cum definito. Minor ſuadetur: Nam quòd in voluntate & intellectu dentur motus, oſtendit Gregorius in 1. d. 7. q. 5. art. 2 quia habitus iuſtitiæ (quod etiam de cæteris habitibus, tam voluntatis, quã intellectus, eadem ratione concluditur) poteſt immediatè poſt aliquod momentum tẽporis augeſcere intendiq́; , adhibente ſucceſſiuè voluntate maiorem ac maiorem conatũ, eumq; aliquandiu ſine intermiſſione continuante: quo pacto incrementum habitus iuſtitiæ per continuum fluxum, atq; adeo per motum comparabitur. Quod autem hiſce motibus conueniat Ariſtotelica definitio, videtur perſpicuum; cùm ſint actus entis in potentia, vt in potentia.

Lege pro eodem Aliacẽſem in 1. d. 14. q. 9.

2. Argum. Secundò: Mutationes, quibus continua abiectione quædam formæ deperduntur, (vt imminutio quantitatis, remiſſio qualitatum) ſunt veri motus; vnde & decretio numeratur hic ab Ariſtotele inter motus: & tamen non ſunt acquiſitiones, ſed abiectiones formarũ: igitur definitio motus nõ cõuenit toti definito.

3. Argum. Tertiò: Generatio & corruptio, quæ ſunt momentaneæ quædam mutationes, referuntur hoc loco ab Ariſtot. inter motus exempla: nõ igitur à definitione motus haſce mutationes excludere debuimus.

4. Argum. Quartò. Ariſtoteles appellauit motum ἐντελέχειαν, ficto à ſe vocabulo, vt Porphyrius initio ſuarum quæſtionum in prædicamenta, aliiq́; interpretes, præſertim Græci, annotarunt (etſi nõ deſint, qui hoc nomen vetuſtius eſſe dicant, ſed à populari conſuetudine ad Philoſophicum vſum ab Ariſtotele primùm fuiſſe accommodatum) atqui ἐντελέχεια perfectionem ſignificat, ijsq́; accõmodatur, quæ omni ex parte abſoluta ſunt; vt animæ, quæ 2. lib. de anima c. 1. definitur ἐντελέχεια ſiue actus corporis organici. Non igitur motus rectè dicitur actus entis in potentia, vt in potentia; quod inchoationem quandam imperfectionemq́; deſignat.

Solutio primi argumẽti. Ad primum itaq; dicendum eſt; dari eiuſmodi translatitios & ſpiritales motus, ſed eos hoc loco non definiri; quòd non ſint motus Phyſici, nec eis competere definitionem: non enim ſunt actus entis, vt ea particula intelligitur, id eſt, entis naturalis.

A Ad ſecundum bifariam reſpondetur. In primis mutationes illas abiectiuas comprehendi etiam in ea definitione: quia licet non ſint reales & poſitiuæ acquiſitiones; ſunt tamen acquiſitiones negatiuæ, & ſuo modo perfectiones, quo pacto vocamus perfectionẽ imminutionem aut remiſſionem, qua plus quantitatis aut qualitatis abijcitur. Vel dicẽdum, tales mutationes, ſicuti non ſunt veri & poſitiui actus, ſed corruptiui duntaxat; ita non definiri B hoc loco, reijciq́; per illam particulam, Actus, nec inter veros motus cenſeri ab Ariſtot. eſto gratia exemplorum, in quibus veritas non requiritur, afferantur. *Solut. 2.* *De mutationibus abiectiuis.*

Ad tertium variè interpretes reſpondent. D. Thomas hoc loco, & Simplicius 8. libro in digreſſ. ad t. 9. aiunt, motum hîc explicatum generationem etiam comprehẽdere. Verùm hæc reſponſio non ſatisfacit: quia generatio non eſt actus entis in potentia, vt in potentia, C ad modum ſuperiùs declaratum. Alij cum maiori probabilitate inquiũt, generationem & corruptionem, vt Auerroës 6. huius operis animaduertit, duobus modis accipi. Vno, pro ſola formæ ſubſtantialis inductione aut expulſione, quæ momento peragitur. Altero, vt etiam comprehendit alterationem antecedentem, quæ quoniam via & progreſſio quædam eſt ad generationem & corruptionem, non immeritò illarum nomen vindicauit. Sed D obijciet aliquis: Generatio ita ſumpta non differt à præeunte alteratione: ergo cùm Ariſtoteles paulò antè inter ſpecies motus alterationem poſuiſſet, ſuperuacaneè eandem iterum ſub nomine generationis, inter eaſdem ſpecies connumeraſſet. Occurrendum tamen, eam alterationem bifariam ſpectari poſſe, & vt immediatè terminatur ad diſponendam materiam, & vt etiam vlteriùs ad ipſam formæ ſubſtantialis inductionem expul E ſionémve procedit. Quæ ſunt rationes inter ſe diuerſæ. Quare licet Ariſtoteles iam motũ ſecundum priorem notionẽ ipſo alterationis nomine expreſſiſſet; non propterea fuiſſe ſuperfluum, imò ad perfectionem doctrinæ cõducentem, eundem rurſus nomine generationis & corruptionis indicare. *Solut. 3.* *Generatio et corruptio bifariam ſumuntur.* *Obiectio.* *Refutatio.*

Lege de hac re Damaſc. in Phyſ. c. 5. Lucianum in dialogo pro Σ contra T. Politianũ l. 12. epiſt. ep. 1. Scalig. exerc. 37. cõtra Car. Budæũ de aſſe l. 1. Cælium l. 2. lect. antiq. c. 22.

* Ad 4. vt quid reſpondendum ſit cognoſci, haud ignorandum eſt, controuerſiam eſſe non paruam de interpretatione nominis F ἐντελέχεια, quod tum hoc loco, tum alibi apud Ariſtotelem ſæpe legimus. Cicero in Tuſculan. quæſt. Lat[illegible] in Continuatam motionem vel quia legit ἐνδελέχεια, cum litera δ, non autem ἐντελέχεια [illegible] τ. vel potiùs, quia exiſtimauit, Ariſtotelem in Atticorum more δ in τ mutaſſe, atque ita opinatus eſt dici ἐντελέχεια [illegible] ἐνδελεχὴς, quod perenne ſeu continuatum ſignificat. Verùm hæc Ciceronis interpretatio multis viris doctis diſplicuit. Nam præterquam quòd nullus Græcorum interpretum [illegible] nominis ἐντελέχεια *Solut. 4.* *Non placet interpretatio Tullij.*

etymologiam dedit; ſi entelechia eſſet continuata motio, perperam Ariſtoteles definiſſet motum per entelechiam. Quæ enim definiendi ratio eſſet, qua motus definiretur per motionem, idem per idem? Potius ergo dicendum, ἐντελέχειαν perfectionem ſignificare. Nam Græcis ἐντελὲς idem valet, quod Latinis perfectum, quaſi ἐν τῷ τέλει, hoc eſt, in fine, qui cuiuſuis perfectio eſt, exiſtens. Cæterùm etſi hæc ſit huius nominis proprietas & vis; ſumitur tamen aliquando, vt annotarunt interpretes, prout comprehendit tam perfectionem abſolutam, quo pacto anima dicitur entelechia; quàm inchoatam, qua ratione competit motui, qui inchoata quædam perfectio eſt, vtpote via & progreſſio ad ipſam perfectionem abſolutam.

QVÆSTIO II.

VTRVM SVCCESSIO ET CONtinuitas ad eſſentiam motus pertineant.

ARTICVLVS I.

OMNEM MOTVM SVCCESSIuum & continuum eſſe.

IN hac quæſtione pro certo haberi debet, ſecundum doctrinam Peripateticam, veritatemque ipſam, omnem motum & ſucceſſiuum & continuum eſſe. Nam quod ſucceſſiuus ſit, conſtat ex ipſa motus definitione: ſiquidem ſucceſſio in eo conſiſtit, quòd forma non integra ſimul acquiratur, ſed per partes; id eſt, vna pars poſt aliam. Hoc autem indicant verba illa, Actus entis in potentia, vt in potentia. Accedit ad id comprobandum, quòd ſi motus eſſet quid permanens, motus non eſſet: nihil enim quod manet, quà tale, mouetur; nihil, quod mouetur, manet. Non minùs quoque apud Ariſtotelem conſtat, omnem motum continuum eſſe. Id enim conceptis verbis aſſeruit 5. Metaphyſ. cap. 13. text. 18. aiens, motum & tempus quanta & continua quædam eſſe: & 1 cap. huius libri, text. 1. vbi docuit, motum videri de numero continuorum: & lib. 4. cap. 11. text. 99. cùm oſtendit, magnitudinem, motum, & tempus, continua eſſe. Idem quoque ex eo probatur: quia motus eſt tendentia; vt conſtat ex illius definitione: tendentia verò continuitatem importat. Item, quia ſi motus non fieret continuato progreſſu, fieret per inſtantiam certi & definiti temporis: quo modo arbitrantur nonnulli viuentia accreſcere, ita nimirum, vt ſingulis momentis partes minimæ quantitatis acquirantur. At quòd non ita res habeat, breuiter nunc ex eo oſtenditur; quia oporte-

Succeſſio motus vnde probetur.

Continuitas motus vnde concludatur.

A ret inter duo illa inſtantia mobile quieſcere, cùm tamen nulla idonea ratio afferatur, cur poſt inchoatum motum eiuſmodi quies neceſſariò detur. Deinde, quia nullus motus eſſet vna mutatio, ſed quid conflatum ex multis mutationibus inſtantaneis. Quod falſum eſſe patebit ex doctrina Ariſtotelis, lib. 5. huius operis, cùm de motus vnitate agit.

Quare non rectè Ariſtotelici quidam ſolis Lationibus cōtinuitatem dant; rati, nec quantitatem, nec
B ſubſtantiā, cùm aggeneratur, continuè acquiri, ſed interruptè & diſcretè: aduerſus quos alibi erit ex profeſſo diſputandi locus. Fatemur tamen, continuitatem non ex æquo in omnibus motibus elucere; vt annotauit hoc loco Auerroës comm. 6. Etenim in motu accretionis latet, in alteratione patet, in motu locali multo euidentiùs cernitur.

Continuitas non ex æquo in omnibus motibus conſpicua eſt.

C

ARTICVLVS II.

SVCCESSIONEM PERTINERE ad eſſentiam motus.

Licet conſtet, omnem motum ſucceſſiuum eſſe; dubium tamen eſt, vtrum ſucceſſio ſit eſſentialis motui, an ſolummodo paſſio ab eo manans. Nam quòd hæc poſte-
D rior pars vera ſit, ex eo ſuadetur: quia ſucceſſio motus nihil aliud eſſe videtur, quàm negatio exiſtentiæ ſimultaneæ partium ipſius. Nulla verò negatio pertinet ad eſſentiam entis poſitiui, cuiuſmodi eſt motus. Item, quia ſi ſucceſſio foret de eſſentia motus, cùm ſucceſſio ſit alicuius rei ſucceſſio, nec alterius quàm motus, certe motus eſſet ſucceſſio ſui ipſius.

Argumenta partis negat.

Contraria tamen pars, quæ aſſerit, ſucceſ-
E ſionem pertinere ad quidditatem motus, veriſimilior eſt: præſertim in ſententia quam ſequimur, aientium, motum non eſſe formam, partim acquiſitam, partim acquirendam; ſed viam tendentiamque ad eiuſmodi formam. Non enim poſſumus tendentiam abſque ſucceſſione concipere: nec eſt aliud, mobile paulatim accedere ad perfectionem formæ, quàm fluido quodam progreſſu vnam eius partem poſt aliam acquirere; quæ eſt propria forma-
F lis ratio ſucceſſionis. Eſt & illud argumentū: Nam quo vnumquodque ab alio intrinſece diſtinguitur, eodem intrinſece conſtituitur: Motus autem ab inſtantanea mutatione, eundem terminum habente, eo differt, quòd hæc ſimul efficiatur, ille per ſucceſſionem.

Confirmatio partis affir.

Quæ autem pro aduerſaria parte adducta ſunt, ita diluenda erunt. Ad primum negabitur aſſumptum. Licet enim ſucceſſio per negationem illam explicari ſoleat; re tamē vera eius ratio non conſiſtit in negatione, ſed in entitate poſitiua, quòd videlicet vna pars poſt aliam

Solu. arg. pro parte neg.

Solut. 2. aliam fluxu quodam ſequatur. Ad ſecundum A dicendum, ſicuti motus eſt fluxus formæ, ita eſſe ſucceſſionem eiuſdem formæ, cuius vna pars poſt aliam acquiritur: ſed hanc ipſam ſucceſſionem, quæ accidentariò cóuenit formæ, eſſentialiter includi in motu, eſſeq; ſucceſſionem motus, quatenus vna eius pars alteram ſubſequitur. Ex quo tamen non rectè infertur, motum eſſe ſucceſſionem ſui ipſius, ſed duntaxat continere ſucceſſionem in ſua quidditate. Itaq; falſum eſt illud quod in argumé- B to aſſumitur; nimirum ſucceſſio non eſt ſucceſſio alterius rei, quàm motus.

ARTICVLVS III.

CONTINVITATEM NON PERtinere ad eſſentiam motus.

1. Argum. Opinionis exiſtimantiũ, continuitatẽ includi in eſſentia motus.

QVod ad continuitatem ſpectat, ſunt qui C illam de eſſentia motus eſſe arbitrentur. Quod ita eſſe ex eo inprimis oſtendi poteſt; quia motus iuxta eam ſententiá, quam vt probabiliorem ſtatuimus, eſt fluxus formæ, quæ paulatim acquiritur: hic autem fluxus nihil eſt aliud, quàm cótinuata quædam ſucceſſio.

2. Argum. Deinde, quia ſi continuitas non pertineret ad eſſentiam motus, ſecluſa per intellectum cótinuitate, adhuc integra relinqueretur motus eſſentia: quod nó videtur poſſe fieri. Nam vel D tunc motus conſtaret mutatis eſſe, quæ ſunt indiuiſibilia, partes illius copulantia; vel non. Si non conſtaret, iam igitur motus ſecundum ſuam eſſentiam nó eſſet mutatio vna, ſed plures, quia eius partes nullo inter ſe vinculo eſſent coniunctæ, imò diuiſæ & diſiectæ. Si conſtaret; ergo motus eſſentia neutiquam cohæreret in intellectu ſine mutatis eſſe, ac proinde nec ſine cótinuitate. Ex quo ſequitur, motum in ſua natura, & ratione formali, cótinui- E tatem includere.

3. Argum. Huc pertinet locus ille ſuperiùs à nobis citatus, ex 1. cap. huius lib. text. 1. vbi Ariſtoteles ait, videri motum de numero continuorum.

Aſſeritur pars negatiua.

Nihilominùs probabilior eſt aliorum ſententia, qui putant; continuitatem, eſto indiſſolubili nexu motum comitetur, non pertinere tamen ad illius eſſentiam, ſed eſſe proprietatem ab ea oriundam. Ita M. Albertus tractatione de quantitate capite 4. & 8. Auer- F roës 4. lib. huius operis com. 119. vbi ait, tempus menſurare quantitatem accidentem motui. Fonſeca 5. Metaphyſ. ad cap. 13. quæſt. 8. ſect. 3. Pererius lib. 14 ſuæ Philoſophiæ capite 8. Iandunus hoc loco quæſt. 2. aliíq; non pauci.

1. Ratio. Quod hiſce argumentis probatur. Motus, quà motus, eſt acquiſitio formæ: ſed acquiſitio non eſt formaliter continuitas: ergo motus, quà motus, non eſt formaliter ſiue eſſentialiter continuitas.

2. Ratio. Secundò: Motus ex ſua ratione eſt ens incompletum; cùm ſit progreſſio ſeu via formæ imperfectæ ad perfe- A ctionem: at continuitas ipſius eſt quid completum; ſiquidem natura continuitatis, quæ in motu inuenitur, ſolùm conſiſtit in extendendo continuè ſucceſſiuam acquiſitionem formæ, quæ ratio non deſignat incompletum quid, ſicuti nec continuitas temporis, aliarúmve ſpecierum quantitatis continuæ: igitur motus in ſua eſſentia non includit continuitatem; alioqui idem eſſet ens incomple- B tum & completum, aut ſaltem incompletum ex completo conſtaret; quod fieri nequit.

Continuitas motus, eſt qd completum.

3. Ratio. Tertiò; Motus eſt analogum, vt aiunt Græci interpretes, & M. Albertus hoc loco ad text. 4. Itemque D. Thomas, Aegidius Romanus, Auerroës, cæteriq́ue Philoſophi communi aſſenſu; patetque ex eo, quia ſequitur varietatem formæ, cuius eſt acquiſitio, atque ita funditur per diuerſas categorias, vt lib. 5. explicabitur; at continuitatis ratio ſimplex & C vniuoca eſt, vtpote, quæ ſecundum vnum eundemq; communem modum, ſucceſſiuam acquiſitionem formæ extendit, ſiue forma ſit quantitas, ſiue qualitas, ſiue res alterius prædicamenti. Fatendum eſt ergo, continuitatem eſſe extra eſſentiam motus.

Communis ſententia, motum eſſe analogum.

Et verò cùm motus omnis, vt ſuprà oſtendimus, continuus ſit; reliquum eſt, vt continuitas perpetua eius affectio cenſeatur.

Continuitas eſt perpetua motus affectio.

Ad ea autem, quæ contrariam opinionem aſtruere nitebantur, hunc D in modum reſpódetur.

Reſp. ad 1. argum.

Ad primum quidem, nihil eſſe aliud motum, quàm fluxum: & eiuſmodi fluxum non includere in ſua eſſentia continuitatem, ſed ſucceſſionem duntaxat; licet ea motus ſucceſſio ſine continuitate non ſit.

Ad 2.

Ad ſecundum; ſi continuitas à motu cogitatione abiungatur, remanſuram integram motus eſſentiam: neque eius partes concipiendas tunc fore, vt copulatas per mutata eſſe; neque vt diuulſas, aut diſcretas, E ſed vt fluentes ſine interruptione, continuitate quadam negatiua, ita vt eiuſmodi partes nec dicantur diuiſæ, nec continuatæ. Nó quidem diuiſæ, quia perenniter fluunt, nulla interpoſita quiete: nec tamen continuatæ; quia non cohærent ſibi per mutata eſſe, quæ ſunt nexus ac termini poſitiui motus. Quo etiam pacto manſura eſſet ſubſtantia lapidis, ſi ab eo diuina virtute quantitas re ipſa ſepararetur, & in eodem ſitu relinqueretur, conſer- F uareturq; ut; nempe continua negatiuè, quia videlicet eius partes non eſſent diuulſæ: nec tamen continuatæ per ſuperficies, ſed compactæ, in eodem ſitu, vel quaſi ſitu, in quo antea erant.

Ad 3.

Ad locum ex 1. huiuſce libri capite, dicto; non eſſe mentem Ariſtotelis, motum ſecundum ſuam eſſentiam eſſe de numero continuorũ; ſed duntaxat vendicare ſibi continuitatem, vt quidpiam ab ipſius eſſentia fluens: in quem etiam ſenſum accipi debent verba Ariſt. ſicubi motui continuitatem per ſe attribuit.

Obiectio. Sed obijciat quiſpiam, Ariſtotelem interdum appellare motum continuum per accidens; vt in categoria quantitatis, vbi ait motum eſſe quantum ratione temporis: & in 4. huius operis c. 11. t. 99. vbi docet, motum eſſe continuum, propter id quod mouetur: quare non videri, continuitatem comitari per ſe motum, vt paſſionem ab eius natura manantem.

Dilutio. *Trifariam motus continuitatem obtinet.* Occurrendum; motum triplicem ſortiri continuitatem: Vnam ratione durationis, quam conſumit; ſiquidem omnis motus tempore fit. Alteram merito ſubiecti, in quo inſidet. Nam quemadmodum candor, cæteraq; accidentia materialia, diffunduntur in ſubiecto, extenduntur'q; illius extenſione; ita & motus, vt in 6. huius operis cap. 4. t. 33. demonſtrabit Ariſtoteles. Tertiam ſibi peculiarem & intrinſecam, quæ conſequitur ipſam formæ acquiſitionem, vt neceſſaria eius affectio. Igitur de prima continuitate intelligendus eſt Ariſtoteles in categoria quãtitatis: de ſecunda quarto huius operis, loco citato: de tertia locuti ſumus in hac diſceptatione, de qua etiam agit Ariſtoteles 5. Metaph. c. 13. t. 18. vbi affirmat, motum non eſſe continuum ratione ſubiecti, ſicuti candidum, aliaq; id genus accidentia; ſed ratione formæ, ad quam tendit, ſed quatenus eſt formæ acquiſitio.

Dubitatio. Quæri etiam ſolet, num omnes motuum cõtinuitates eiuſdem infimæ ſpeciei ſint, an non? *Reſponſio.* Cui dubitationi reſpondemus, ſi continuitas ſumatur, vt comprehendit continuitates, tam materiales, quę Phyſicis motibus cõueniũt, quàm immateriales, quę motibus ſpiritualibus competunt, non eſſe vnam ſpecie. Quod ſuadet ipſa intercapedo & diſtantia naturarum, quæ cernitur inter res ordinis adeò diuerſi, id eſt, ſpiritalis & materialis. Si autem continuitas ſpectetur, prout tantùm motibus Phyſicis accommodatur, dicendum, omnium motuum continuitatem cenſendam vnius infimæ ſpeciei; quia nulla in ea inuenitur ratio; quæ maiorem probet diſtinctionem; præſertim cùm nihil obſtet, quò minùs rebus ſpecie differentibus aliqua eiuſdem infimæ ſpeciei proprietas inſit. Vt videre eſt tum in alijs, tum in corpore quantitatiuo, quod vnum ſpecie in cœleſtibus & ſublunaribus corporibus viſitur.

Sextuplex cõſideratio motus. Ex dictis facilè quiuis intelliget, ſex modis poſſe ſpectari motum. Primo, vt progreditur ab agente: ſecundò, vt recipitur in patiente: tertio, vt eſt forma imperfecta, quæ tendit ad perfectionem: quarto, vt eſt acquiſitio huius formæ: quintò, vt eſt ſucceſſiuus: ſextò, vt eſt continuus. Si autem petas, quónã pacto motus hiſce modis conſideratus ſeſe habeat, quo ad vendicandum, aut non vendicandum, in prædicamentis locum; ſic habeto. Motus primo modo pertinet ad prædicamẽtum actionis: ſecundo, ad prædicamentũ paſſionis: tertio, cùm ſit ens incompletum, vt patet, non ponitur ſimpliciter in aliquo prædicamento; ſed reuocatur ad illud, in quo eadem forma, ſub modo completo, per ſe conſtituitur: quarto, ſimiliter in nullo prædicamento abſolutè collocatur, quia eſt etiam ens incompletum, videlicet acquiſitio formæ imperfectæ, tendentis ad perfectionem; reducitur tamen ad prædicamentũ ſui termini: quintò, eandem rationem ſortitur, quam tertio & quarto modo ſumptus, quia ſub hac quoq; notione eſt ens incompletum, vtpote rei incompletæ eſſentiam componens; nullũ enim completũ, vt ſuperiùs monuimus, rem incompletam cõſtituit: ſexto, ponitur in prędicamento quantitatis, inter ſpecies quantitatis continuæ ſucceſſiuæ; quemadmodum & tempus, à quo diſtinctam ſpecie continuitatem ſortitur; cùm huius partes inſtantibus, illius verò mutatis eſſe copulentur. Etſi contrà exiſtimarit Aureolus apud Capreolum in 2. d. 2. quæſt. 2. art. 2. aſſerens, tempus formaliter nihil aliud eſſe, quàm ſucceſſionem motus. Qua de re alibi fuſius.

Sub qua cõſideratione ad quod prædicamẽtum motus pertineat.

Continuitas motus diſtinguitur ſpecie à continuitate temporis.

QVAESTIO III.

AN MOTVS A TERMINO, IN quem tendit, & à mobili, re ipſa diſtinguatur, nécne.

ARTICVLVS I.

VIDERI DISTINGVI A TERmino, videri à mobili non diſtingui.

IN hac diſceptatione, de duplici diſtinctione agẽdum nobis eſt. Primò de diſtinctione motus à termino, in quem fertur: ſecundò de diſtinctione eiuſdem a ſubiecto, cui inhæret. *Pro priori parte cõtrouerſiæ.* Quod ad priorem attinet, Aureolus apud Capr. in 2. d. 1. q. 2. art. 2. Argentinas in 2. d. 19. q. 1. Venetus ad cap. 3. huius libri, multiq; alij opinati ſunt, motum diſtingui re à termino, qui per ipſum acquiritur. *Baconus in 2. d. 1. q. 2. art. 2.* videturq; hæc ſententia hiſce rationibus oſtendi. *1. Argum.* Si calefactio non diſtingueretur re ipſa à calore; cùm calefactio caloris, per ipſam producti, cauſa ſit: ſequeretur aliquid ſui ipſius cauſam eſſe; quod tamen fieri poſſe negat D. Auguſt. 1. de Trin. ca. 1. conſtatq; ex eo, quia cauſa eſt id, à quo aliquid pendet: nihil verò pendet a ſeipſo.

2. Argum. Secũdò: Motus eſt via & progreſſio ad terminum; eſt velox, aut tardus; eſt quid ſucceſſiuum, & compoſitũ ex partibus, quæ permutata eſſe copulantur: hæc autem non competunt in terminum motus; nec enim calorem, verbi cauſa, velocem aut tardum dicimus, &c. Igitur motus diſtinguitur re à ſuo termino.

3. Argum. Tertiò: Quæcunq; ita ſunt affecta, vt alterũ ſine

ſine altero cohærere poſſit, diſtinguuntur re ipſa inter ſe; alioqui eadem res ſimul eſſet ac non eſſet: atqui terminus motus, verbi gratia calor, in quem calefactio fertur, ceſſante calefactione manet: ergo &c.

4. Argum. Quartò: Motus eſt idem re cum termino: ergo corruptum poteſt naturæ viribus redire; quod Philoſophi conſtanter negant. Probatur conſecutio: quia fieri poteſt, vt aliquod corpus, idem nunc conficiat ſpatium, quod heri; atq; ita vt idem vbi, quod heſterna die acquiſierat, hodierna acquirat. Quare ſi motus eſt idem re cum ſuo termino, cùm poſito hoc euentu idem ſit terminus vtriuſque motus, ſequitur hodiernum motum eſſe idem re cum heſterno: & ex conſequenti, præteritum motum rediiſſe.

5. Argum. Quintò: Motus eius, qui Romam contendit, non eſt idem, cum exiſtentia, quam illic habebit; cũ motus ſine termino eſſe nequeat, & tamen fieri poſſit, vt is Romam nõ perue-
C niat: nõ eſt igitur aſſerendum, lationem idem eſſe cum ſuo termino.

Quod ſpectat ad collationem motus cum ſubiecto, in quo inſidet; non diſtingui re ipſa ab eo motũ probatur: quia motus localis Angeli non videtur eſſe aliud, quàm ipſa Angeli ſubſtantia, prout alijs atq; alijs partibus ſpatij ſucceſſiue reſpondet, & tamẽ hic motus recipitur in eadem ſubſtantia Angeli, vt in ſubie-
D cto: idemq́, videtur dicendum de lationibus Phyſicis, reſpectu ſuorum mobiliũ. Non igitur inter motum & ſubiectũ realis diſtinctio intercedit.

Pro altera parte quæſtionis argumentum.

ARTICVLVS II.

TOTIVS CONTROVERſiæ enodatio.

1. Concluſ. SIt tamen concluſio: Motum à termino, quẽ
E petit, non re, ſed formaliter tantùm diſtingui. Hæc concluſio eſt D. Thomæ 5. huius operis ad t. 9. Alexandri, Auerrois, & Themiſtij. Item Ochami in 2. q. 9. ac cæterorum Nominalium. Pro eius verò explicatione aduertendum eſt, non eundem eſſe terminum totius motus, & partis. Etenim ſi per totã calefactionem octo gradus caloris acquirantur, totius calefactionis terminus erunt ijdem octo gra-
F dus; ſingulis autem calefactionis partibus reſpondebunt ſingulæ partes caloris, quæ nimirum per ſingulas partes motus acquiſitæ fuerunt. Pari modo ſi per totam accretionem quantitas vnius palmi cõparata ſit, terminus, toti accretioni reſpondens, erit quantitas vnius palmi; at ſingulis partibus accretionis reſpondebunt ſingulæ portiones quantitatis per eam acquiſitę. Idem de latione ſuo modo dicendũ eſt. Nam ſi quis vnius leucæ ſpatium decurrat, toti lationi reſpõdebit exiſtentia in integra leuca, ſingulis autẽ lationis partibus,

Ioã Sonci. 5. Metaph. qu. 36.

A exiſtentiæ in ſingulis partibus ipſius leucæ.

Hoc poſito, ſuadetur quoad priorem partẽ concluſio. Primũ, quia ſi motus re ipſa differret à termino, poſſet ſine illo diuinitus conſeruari: at quod non poſſit, inde conſtat; quia cùm motus nõ ſit aliud, quàm termini acquiſitio, repugnantiam inuoluit, dari motum ſine termino.

Confirmatio prioris partis concluſionis.

Secundò: Motus non habet diuerſam exiſtentiam a termino ergo nec diuerſam reali-
B tatem. Conſecutio probatur: quia exiſtentia nihil eſt aliud, quàm res ipſa ſub certo modo, ſecundum quem vnumquodq; extra ſuas cauſas poni dicitur. Antecedens oſtenditur: quia ſi motus haberet exiſtentiã diuerſam ab exiſtentia termini, cùm vti res ſe habere quoad exiſtentiã, ita & quoad productionẽ: ſequeretur, motũ produci alia actione, diſtincta ab ea, qua eius terminus; deinde rurſus illam actionem effici per aliã; ſicq; in infinitũ: quod ne-
C mo dicet. Deniq; confirmatur eadem concluſio, vulgata illa Philoſophorum ratione, quòd rés non niſi cogente neceſſitate multiplicandæ ſint: nulla aũt neceſſitas cogit, inter motũ & terminum realem diſtinctionem inducere.

Poſterior pars concluſionis, quæ aſſerebat, motum formaliter diſtingui à ſuo termino, oſtenditur ijs rationibus, quas initio ſuperioris articuli ad diſtinctionem inter motum & terminũ comprobandam adduximus.
D Apertè enim conuincunt, dari inter hæc diſtinctionem aliquam; verùm non maiorem, quam formalem. Porrò autem cùm formalis diſtinctio duplex ſit: (loquimur autem de diſtinctione formali ex natura rei) vna, qua quidpiam ſub eadem realitate diuerſas habet eſſentias; alia, qua ſub eadem eſſentia diuerſos modos: quæret aliquis, vtra harum diſtinctionum inter motum & terminum ſtatuenda ſit. Reſpondemus, in eorum ſententia, qui motũ
E nihil aliud eſſe, quàm ipſam formam fluentem opinantur, non diſtingui motum à termino, niſi penes diuerſum modum eiuſdem eſſentiæ: eſt enim motus eadem met forma, quæ acquiritur, eademq́, eſſentia, nihilo à ſe ipſa plus differens, quam quòd aliter ac aliter ſe habeat, put ab eſſe imperfecto ad perfectũ progredi, ſeu, vt Philoſophi loquuntur, prout eadem forma nunc ſumitur vt in produci, nũc vt in producto eſſe. At iuxta aliorum opinio-
F nem, quã ſtatuimus, arbitrantiũ motum propriè ac formaliter eſſe ipſum fluxum, ſeu progreſſionem ad formã, dicendum erit, motum diſtingui eſſentia à termino. Enimuerò motus ſecundum ſuam naturam eſt quidpiam ſucceſſiuum, vt ſuperiùs oſtendimus. forma autem, quæ acquiritur, vt calor verbi gratia, non ita ſe habet, etiam interim dum acquiſitionem ſubit; quia ſi tunc ſecundum ſuam eſſentiã foret ſucceſſiuus, vtiq; etiã poſt acquiſitionẽ, finito motu, eius natura in ſucceſſione conſiſteret; quod longè aberrat à veritate.

Confir. poſt. pars. cõcluſ.

Duplex diſtinctio formalis.

Motus diſtinguitur eſſentia à termino.

Altera pars quaeſt. Veniamus nunc ad alteram controuerſiæ A partem, de diſtinctione inter motum, eiuſque ſubiectum ſeu mobile. Prænotandum eſt bifariam, quod ad rem præſentem attinet, quoduis mobile ſumi poſſe, nimirum vel prout eſt affectum quantitate, vel abſolutè ſecundum ſuam eſſentiam ſubſtantiámve. Hoc poſito, ſit ſecunda concluſio: Omnes motus diſtingui re à mobili ſecundum ſubſtantiam ſpectato. *2. Concluſ.* Hæc ita probatur: Motus, vt oſtenſum fuit, ſunt idem re cum formis, quæ per B ipſos acquiruntur: eæ verò formæ differunt re à ſubſtantia mobilis: ergo & motus. *Quantitas diſtinguitur re à ſubſtantia.* Probatur aſſumptio; nam quantitas, vt eſt communior Philoſophorum ſententia, itemque vbi & qualitas (quæ ſunt termini accretionis, lationis, & alterationis) diſtinguuntur re à ſubſtantia, quæ ſubiectum eſt horum motuũ. Quod ita de ea ſubſtantia, quæ nutritione acquiritur, dicendum eſt. *Occupatio.* Quòd ſi quis obijciat, non videri ita rem habere in nutritio- C ne, in qua eadem rei viuentis ſubſtantia eſt ſubiectum, & eſt terminus ad quem nutritio proficiſcitur, qui eſt idem re cum nutritione: occurrendum, licet hodierna nutritio idem re ſit cum ſubſtantia partiali, quæ per eam acquiritur; non tamen eſſe idem cum tota ſubſtantia rei nutritæ, de qua noſtra concluſio intelligi debet.

3. Concluſio. Sit tertia concluſio: Motus omnes, excepta latione, diſtingui reipſa à mobili, ſecundum D quantitatem conſideratum. *Cõfirmatio.* Hæc eadem ferè ratione nititur, qua ſuperior. Nã motus ſunt idem re cum terminis, ad quos tendunt: hi verò à quantitate mobilis reipſa differunt, vt conſideranti perſpicuum erit. Excipimus tamen lationis terminum, quia hic nihil aliud eſt, quam vbi; quod, vt in progreſſu patebit, à quantitate mobilis, prout modò huic, modò illi parti ſpatij reſpondet, nõ diſtinguitur. Id, E quod diximus de termino nutritionis, comparato cum ſubſtantia rei quæ nutritur, intelligi etiam debet de termino accretionis, collato cum quantitate rei quæ augeſcit: differt enim eiuſmodi terminus à quantitate mobilis, non quidem ab ea, quæ tunc acquiritur; ſed à quantitate integra ſubiecti, quæ ex quãtitate denuò accedente, & ex ea, quæ in ſubiecto præerat, coaleſcit.

ARTICVLVS III.

EXPLICATIO ARGVMENTOrum primi articuli.

Nvnc primi articuli argumenta, quæ ex ſuperioribus concluſionibus aduerſari videntur, diluamus. Ad primum, quod variè diluitur à Capr. in 2. diſtinct. 1. quæſt. 2. art. 3. negandum eſt, calefactionem cauſam eſſe caloris. *Sol. 1. arg.* Neq; enim rei productio cauſa rei dici debet; ſiquidem cauſa eſt id quod eſſe cõfert; actio verò non propriè confert, eſſe, ſed eſt id quo confertur.

Ad ſecundum neganda eſt conſecutio: ſola enim formalis diſtinctio motus à termino abundè ſufficit, vt aliqua de motu enuntientur, quæ de termino negari debeant; ſi terminus ſpectetur quoad formalem ſuam rationẽ, qua à motu diſſidet. *Sol. 2.*

Ad tertium reſpondendum: etſi ea, quæ inter ſe neutiquam diſtinguuntur, mutuò abiungi non poſſint; ea tamen, quæ, cùm ſint idem re, inter ſe formaliter differunt, interdum ita eſſe affecta, vt ſaltem vnum abſque altero, id eſt, abſque ratione formali alterius cohærere poſſit; vt videre eſt in fundamento reſpectu relationis, cum qua re idem eſt, & tamen poteſt abſque illa conſiſtere, vti candor abſque ſimilitudine. *Sol. 3.* Idem verò accidit in motu & termino: illo namque intereunte hic permanet; licet neque relatio ſine fundamento, neque motus ſine termino eſſe queant.

Ad quartum reſpondetur, in eo euentu non ſimpliciter, id eſt, quoad ſuam realitatem & formalitatem, heſternum motum, qui iam euanuit, redire; ſed quoad ſuam realitatem ſolùm, quatenus exercetur motus, qui eſt idẽ re cum illo, ratione termini, in quo ambo cõueniunt. *Sol. 4.*

Ad quintum quid reſpondendum ſit, ex iis, quæ ſuperiùs diximus, patet. *Sol. 5.* Neque enim totus motus eſt idem re cum vbi, ſeu cũ exiſtentia mobilis, vt alicui parti ſpatij, ſed vt toti ſpatio adæquatur: pars autẽ motus idem eſt cum eadem exiſtentia, vt alicui portioni eiuſdem ſpatij reſpondet.

Ad id verò, quod identitatem motus cum re mota aſtruere videbatur, dicendum eſt, motum localem Angeli non diſtingui re ab eius ſubſtantia, ad hanc vel illam partem ſpatij applicata. *Solutio argumẽti pro identitate motus cum mobili.* Nec id repugnat noſtræ concluſioni, quæ de Phyſicis duntaxat lationibus, cuiuſmodi non eſt motus Angeli, intelligitur. Sed de hac re in F progreſſu plura.

CAPVT

Κεφάλαιον γ.

Καὶ τὸ ἀπορούμενον δὲ φανερόν, ὅτι ἐστὶν ἡ κίνησις ἐν τῷ κινητῷ· ἐντελέχεια γάρ ἐστι τούτου, καὶ ὑπὸ τοῦ κινητικοῦ. καὶ ἡ τοῦ κινητικοῦ δὲ ἐνέργεια, οὐκ ἄλλη ἐστί· δεῖ μὲν γὰρ εἶναι ἐντελέχειαν ἀμφοῖν· κινητικὸν μὲν γάρ ἐστι τῷ δύνασθαι, κινοῦν δὲ τῷ ἐνεργεῖν. ἀλλ' ἔστιν ἐνεργητικὸν τοῦ κινητοῦ· ὥστε ὁμοίως μία ἡ ἀμφοῖν ἐνέργεια. ὥσπερ τὸ αὐτὸ διάστημα ἓν πρὸς δύο, καὶ δύο πρὸς ἕν. καὶ τὸ ἄναντες, καὶ τὸ κάταντες· ταῦτα γὰρ ἓν μέν ἐστιν, ὁ μέντοι λόγος οὐχ εἷς. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κινοῦντος καὶ κινουμένου. ἔχει δ' ἀπορίαν λογικήν· ἀναγκαῖον γὰρ ἴσως εἶναί τινα ἐνέργειαν ἄλλην τοῦ ποιητικοῦ καὶ τοῦ παθητικοῦ· τὸ μὲν γὰρ ποίησις, τὸ δὲ πάθησις. ἔργον δὲ καὶ τέλος τοῦ μὲν ποίημα, τοῦ δὲ πάθος. ἐπεὶ οὖν ἄμφω κινήσεις, εἰ μὲν ἕτεραι, ἐν τίνι· ἢ γὰρ ἄμφω ἐν τῷ πάσχοντι καὶ κινουμένῳ, ἢ ἡ μὲν ποίησις ἐν τῷ ποιοῦντι, ἡ δὲ πάθησις ἐν τῷ πάσχοντι· εἰ δὲ δεῖ καὶ ταύτην ποίησιν καλεῖν, ὁμώνυμος ἂν εἴη. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, ἡ κίνησις ἐν τῷ κινοῦντι ἔσται· ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος ἐπὶ κινοῦντος καὶ κινουμένου. ὥστε ἢ πᾶν τὸ κινοῦν κινήσεται, ἢ ἔχον κίνησιν οὐ κινήσεται. εἰ δ' ἄμφω ἐν τῷ κινουμένῳ καὶ πάσχοντι, καὶ ἡ ποίησις καὶ ἡ πάθησις, καὶ ἡ δίδαξις καὶ ἡ μάθησις, δύο οὖσαι, ἐν τῷ μανθάνοντι· πρῶτον μὲν ἡ ἐνέργεια ἡ ἑκάστου, οὐκ ἐν ἑκάστῳ ὑπάρξει· εἶτα, ἄτοπον τὸ δύο κινήσεις ἅμα κινεῖσθαι. τίνες γὰρ ἔσονται ἀλλοιώσεις δύο τοῦ ἑνός, καὶ εἰς ἓν εἶδος, ἀλλ' ἀδύνατον. ἀλλὰ μία ἔσται ἐνέργεια. ἀλλ' ἄλογον, δύο ἑτέρων τῷ εἴδει τὴν αὐτὴν καὶ μίαν εἶναι ἐνέργειαν· καὶ ἔσται, εἴπερ ἡ μάθησις καὶ ἡ δίδαξις ταὐτό, καὶ ἡ ποίησις, καὶ ἡ πάθησις, καὶ τὸ διδάσκειν τῷ μανθάνειν ταὐτό, καὶ τὸ ποιεῖν τῷ πάσχειν, ὥστε τὸν διδάσκοντα ἀνάγκη ἔσται πάντα μανθάνειν, καὶ τὸν ποιοῦντα πάσχειν.

ἢ οὐδ

CAPVT III.

Perſpicuum a verò etiam illud eſt, de quo dubitatur, motum in eo eſſe, quod mouetur: eſt enim actus eius, & ab eo, quod vim mouendi habet. Et eius quidem, quod mouendi vim habet, actus diuerſus non eſt, quippe cùm vtriuſq; actus eſſe debeat: b *mouendi quidem enim vim habet, quia poſſit; mouet autem eò quòd agat: ſed in id, quod cieri motu poteſt, actiuum eſt.* c *Vnus igitur amborum æquè eſt actus. Vt enim, inter vnum & duo, & duo & vnum, idem eſt interuallum, vtique vnum idemque ſunt accliue & decliue (hæc enim vnum quidem ſunt, ratio tamen vna non eſt) ita & in mouente, & eo quod mouetur, res habet.* d *Exiſtit autem dubitatio logica: neceſſe enim eſt fortaſſe, alium quendam eius, quod efficit, alium eius, quod patitur, actum eſſe. Illius namq; effectio eſt huius paſſio: opus verò & finis illius quidem effectus, huius autem affectio.* e *Cùm igitur ambo ſint motus, ſi diuerſi ſint, in quónam erunt? aut enim vterque in eo quod patitur & mouetur, aut effectio in efficiente, & paſſio in patiente: quod ſi & hæc nominari motio, id eſt, effectio debeat, æquiuocè id fiet. Atqui ſi ita eſt, in eo quod mouet motus inerit. Eadem enim ratio eſt, de eo quod mouet & de eo quod mouetur: quare aut omne quod mouet mouebitur; aut id, in quo motus ineſt, non mouebitur.* f *Quòd ſi vtraque, & effectio, & paſſio, in eo quod mouetur & patitur, & docendi diſcendiq; actus; cùm duo ſint in eo qui diſcit; primùm quidem ſuus cuiuſque actus in eo non inerit, deinde illud abſurdum eſt, duobus motibus ſimul moueri. Aliquæ enim duæ vnius rei, atque ad vnam formam, alterationes erunt, quod fieri non poteſt. Sed vnus erit actus.* g *At a ratione alienum eſt, duarum ſpecies diuerſæ vnum & eundem actum eſſe. Atque ſi docendi & diſcendi actus ſit idem, effectio item & paſſio; docere quoque idem erit quod addiſcere, & efficere idem quod pati: quare neceſſe erit eum omnem qui docet diſcere, & qui agit pati.*

Text. 18.

Text. 19.

h *An*

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Perſpicuum a] Ex iis, quæ proximè diſſeruit, perſpicuum eſſe ait, quod multi in controuerſiam adducunt, in quo videlicet motus inſit. Conſtat enim, ineſſe in re quæ mouetur, non in mouente; propterea quod motus actus quidem eſt à mouente profectus, à quo actu, qui re ipſa vnus eſt, tam mouens quam mobile nominantur. Neque enim putandum eſt, duos eſſe actus re diuerſos, quorum alter ad motorem, alter ad rem quæ mouetur, pertineat. *De ſubiecto motus.*

b *Mouendi quidem*] Priuſquam demonſtret, eundem mouentis & rei quæ mouetur actum eſſe; oſtendit, aliquem eſſe actum mouentis, in hunc ferè modum: Quemadmodum mobile priùs eſt in poteſtate ad motum, deinde actu mouetur; ita agens priùs eſt poteſtate mouens, deinde actu mouet: ergo ſicuti datur actus, per quem id, quod priùs poteſtate mobile erat, fit actu tale; ita oportet actum aliquem eſſe, per quem id quod antea erat poteſtate mouens, efficiatur mouens actu. *Dari aliquẽ actum mouentis.*

c *Vnus igitur*] Re ipſa vnum eundemq́, eſſe actum mouentis & rei motæ, ex eo ſuadet; quia actus mouẽtis eſt actus rei quatenus agit, rei verò motæ quatenus patitur: idem autem eſt, quod mouens agẽdo efficit, & quod res quæ mouetur patiendo recipit; vt idem eſt interuallum, quod inter vnum & duo iacet, ſiue ab vno exorſi ad duo progrediamur, ſiue contra à duobus ad vnum: eademque via accliuis & decliuis eſt, licet hinc iter capeſſentibus aſcenſus ſit, illinc deſcenſus; quanquam item accliuitatis & decliuitatis diuerſa ſit ratio. *Mouentis & mobilis eundem eſſe actum.*

d *Exiſtit autem*] Pertractat controuerſiam, de actionis & paſſionis conuenientia, quam lo-

De conuenientia actionis & paſsionis.

gicam dubitationem appellat, quòd logicis ſeu probabilibus argumentis, more dialecticorum, in vtramq; partem agitari queat. Ac primùm, quod actio & paſſio diuerſi actus ſint, ex eo probat: quia actio eſt actus agentis, paſſio actus patientis. Quare cùm agens & patiens diuerſæ res ſint, actio & paſſio actus erunt inter ſe diuerſi, maximè cum id, quod actione producitur, patientis affectio ſit, agentis verò effectus & finis atq; opus.

e *Cùm igitur*] Argumentatur pro altera parte quæſtionis, probans actionem & paſſionem non eſſe diſtinctos actus. Si enim, inquit, inter ſe diſtinguerentur, aut vterque eſſet in patiente; aut actio in agente, & paſſio in patiente: quorum neutrum dici poteſt. Aduertit autem hoc loco Simplicius, tacuiſſe Ariſtotelem duo partitionis membra: nempe, aut actio eſſet in patiente, & paſſio in agente, aut vtrumque in agente. quia primum nimis abſurdum, & à ratione alienum videatur; ſecundum eiſdem, aut multo etiam maioribus, confutetur incommodis, quibus alterum, quo in patiente vtrumque eſſe dicitur.

Actionem non eſſe in re qua agit.

Quòd ergo actio non ſit in re quæ agit, & paſſio in re quæ patitur, ſuadet: quia ſi actio eſſet in agente, aut omne agens moueretur, ſiquidem motus eſt actus rei motæ; aut aliquid non moueretur, in quo motus ineſſet; quorum neutrum dici poteſt.

f *Quòd ſi vtraque*] Iterum in priorem controuerſiæ partem diſputat, oſtendens actionem & paſſionem vnum eundemque actum non eſſe. Primùm, quia ſequeretur actum non conſiſtere in eo, cuius actus eſt; ſiquidem actio, quæ eſt actus agentis, eſſet in patiente. Secundò, quia idem duobus motibus ad vnam formam tendentibus cieretur, videlicet motu actionis & motu paſſionis.

g *At à ratione*] Pergit oſtendere, actionem & paſſionem non poſſe eundem actum eſſe. Primum, quia rebus ſpecie, imò & genere diſcrepantibus, agenti inquam & patienti, idem actus competeret. Item, quia docere & diſcere, agere & pati, idem forent. Vnde vlteriùs ſequeretur, eum qui docet neceſſariò addiſcere, & qui agit neceſſariò pati, quæ omnia à vero maximè abhorrent.

ἢ οὐδὲ τὸ τὴν ἄλλου ἐνέργειαν ἐν ἑτέρῳ εἶναι ἄτοπον; ἔστι γὰρ ἡ δίδαξις ἐνέργεια τοῦ διδασκαλικοῦ· ἔν τινι μέντοι, καὶ οὐκ ἀποτετμημένη, ἀλλὰ τοῦδε ἐν τῷδε. οὔτε γὰρ μίαν δυοῖν κωλύει οὐθὲν τὴν αὐτὴν εἶναι, μὴ ὡς τὸ εἶναι τὸ αὐτό, ἀλλ' ὡς τὸ δυνάμει ὂν ὑπάρχει πρὸς τὸ ἐνεργοῦν. οὔτ' ἀνάγκη τὸν διδάσκοντα μανθάνειν, οὐδ' εἰ τὸ πάσχειν καὶ τὸ ποιεῖν τὸ αὐτό ἐστι· μὴ μέντοι ὡς τὸν λόγον εἶναι ἕνα, τὸν τὸ τί ἦν εἶναι λέγοντα, οἷον τοῦ λωπίου καὶ τοῦ ἱματίου· ἀλλ' ὡς ἡ ὁδὸς ἡ Θήβηθεν Ἀθήναζε, καὶ ἡ Ἀθήνηθεν εἰς Θήβας, ὥσπερ εἴρηται καὶ πρότερον. οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ πάντα ὑπάρχει τοῖς ὁπωσοῦν τοῖς αὐτοῖς, ἀλλὰ μόνοις οἷς τὸ εἶναι τὸ αὐτό. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδ' εἰ ἡ δίδαξις τῇ μαθήσει τὸ αὐτό, καὶ τὸ μανθάνειν τῷ διδάσκειν τὸ αὐτό. ὥσπερ οὐδ' εἰ ἡ διάστασις μία τῶν διεστηκότων, καὶ τὸ διίστασθαι ἐνθένδε ἐκεῖσε, καὶ ἐκεῖθεν δεῦρο, ἓν καὶ τὸ αὐτό. ὅλως δ' εἰπεῖν, οὐδ' ἡ δίδαξις τῇ μαθήσει, οὐδ' ἡ ποίησις τῇ παθήσει τὸ αὐτὸ κυρίως, ἀλλ' ᾧ ὑπάρχει ταῦτα, ἡ κίνησις. τὸ γὰρ τοῦδε ἐν τῷδε, καὶ τὸ τοῦδε ὑπὸ τοῦδε ἐνέργειαν εἶναι ἕτερον τῷ λόγῳ. τί μὲν οὖν ἐστιν ἡ κίνησις, καὶ καθόλου καὶ κατὰ μέρος, εἴρηται· οὐ γὰρ ἄδηλον, ὡς ὁρισθήσεται τῶν εἰδῶν ἕκαστον αὐτῆς. ἀλλοίωσις μὲν γάρ, ἡ τοῦ ἀλλοιωτοῦ ᾗ ἀλλοιωτόν, ἐντελέχεια. ἔτι δὲ γνωριμώτερον, ἡ τοῦ δυνάμει ποιητικοῦ καὶ παθητικοῦ, ᾗ τοιοῦτον, ἁπλῶς τε, καὶ πάλιν καθ' ἕκαστον, ἢ οἰκοδόμησις, ἢ ἰάτρευσις. τὸν αὐτὸν δὲ λεχθήσεται τρόπον καὶ περὶ τῶν ἄλλων κινήσεων ἑκάστης.

Κεφά

h *An neque alterius actum in alio eſſe abſurdum eſt? Docendi enim actus eius qui docet actus eſt, in aliquo tamen, & non abſciſſus, ſed huius in hoc.* i *Nec quicquam prohibet, vnum & eundem non eſſentia, vt veſtimentum & tunica; ſed vt quod poteſtate eſt, ad id ſe habet quod agit, duorum eſſe. Neque neceſſe eſt, eum qui doceat diſcere, etiamſi facere & pati ſint idem: non ita tamen vt ratio eſſentia vna ſit, qualis eſt veſtimenti & tunicæ; ſed vt via, quæ Thebis Athenas ducit, & Athenis Thebas, quemadmodum etiam antea diximus. Non enim eadem omnia his congruunt, quæ quouis modo eadem ſunt. ſed hiſce tantùm, quorum eſſentia eſt eadẽ. At neque, ſi docendi diſcendiq; actus idem ſit, docere & diſcere idem erit, quemadmodum neque, ſi inter ea quæ diſiuncta ſunt vnum idemq; interuallum, propterea etiam hoc ab illo, & illud ab hoc diſtare, idem ſunt. Vt autem omnino dicam, ne docendi quidem & diſcendi actus, aut actio & paſſio idem ſunt propriè; ſed motus, cui hæc inſunt. Nam huius in hoc, & huius ab hoc actum eſſe, ratione diuerſa ſunt.* k *Quid igitur motus eſt, & vniuerſè, & per partes dictum eſt. nõ enim obſcurum eſt, quónam pacto vnaquæque eius ſpecies definietur. Etenim alteratio rei, quæ poteſt alterari, quatenus poteſt alterari, actus eſt. Præterea modo notiori eius, quod agere & pati poteſt, quatenus tale eſt, actus; tum vniuerſè, tum in vnoquoque: vt ædificatio, aut ſanatio. Eodem autem modo de alijs ſingulis motibus dicetur.*

Text.21. Text.22. Text.23.

C A P.

Actio & paſsio vnus idemq; motus.

h *An neque*] Propoſitam quæſtionem hac aſſertione diluit: Actio & paſsio ſunt re ipſa & ſubiecto vnus idemq; motus, in patiente exiſtens. Monet verò, nullum eſſe incommodum, eundem actum alia atque alia ratione pertinere ad duo, videlicet ad rem agentem & patientem: ad illam, tanquam ad id à quo fluit; ad hanc, tanquam ad id in quo recipitur.

i *Nec quicquam*] Oſtendit, non ſequi ea incommoda, quæ ſequi videbantur, ſi actio & paſſio vnus actus dicerentur. Ac primùm ad illud, quod colligebatur, nimirum fore, vt qui docet

diſceret,

diſceret, & qui agit pateretur, reſpondet, non poſſe id rectè colligi, niſi actio & paſſio idem omnino ſint: quod tamen falſum eſt, cùm ratione inter ſe diſtinguantur eo modo, quo via, qua Athenis Thebas itur, & qua Thebis Athenæ pertitur, reipſa eadem eſt, ratione autem diuerſa. Ex quo etiam intelligi poterit, quomodo alia his ſimilia incommoda refellenda ſint.

k *Quid igitur*] Colligit, expoſitum a ſe fuiſſe, quidnam ſit motus, tum vniuersè, tum particulatim, illud nimirum apertè, hoc implicitè; cùm ſit facilè, communem motus definitionem ad ſingulas accommodare ſpecies. Nam ſi quis alterationem definiendo explicare velit, dicet. Alterationem eſſe actum eius quod alteratur, quà tale eſt: quod item in cæteris facere licebit. Poſtremò, tradit aliam Motus definitionem, ſcilicet, motus eſt actus eius, quod agere & pati poteſt, quàtenus tale eſt. Quæ definitio naturam motus, vt actionis & paſsionis rationem habet, declarat. Actio enim eſt actus eius, quod agit, vt tale eſt: ſimiliter Paſsio actus eius, quod patitur, vt tale eſt.

QVÆSTIO I.

VTRVM ACTIO TRANSIens in agente, aut in patiente inſit.

ARTICVLVS I.

OPINIO EXISTIMANTIVM in agente ineſſe.

A
B

Conſtat ex communi Philoſophorum doctrina, præſertim Ariſtotelis, in 9. lib. Metaphyſ. cap. 9. tex. 16. duo eſſe actionum genera: alterum immanentium; alterum tranſeuntium. Quòd immanentes in agente recipiantur, ipſa ratio nomenque immanentium planè indicat; etſi has plerique auctores, è quorum numero eſt D. Thomas, opuſcul 48. Ferrarienſis 2. lib. de anima quæſt. 22. & 2. contra gentes, cap. 82. Aegidius de menſura Angelorum quæſt 10. Scotus in quodlib. qu. 13. Heruæus quodlib. 9. quæſt. 8. affirment, non eſſe actiones veras de categoria actionũ, ſed qualitates potius ad prędicamentum qualitatis pertinentes. Quorum ſententia alibi confutanda erit.

C

Quod ad tranſeuntes attinet, vtrum in agente inſint, an non controuerſia eſt? Scotus in 4. diſtinct. 13. quæſt. 1. Caietanus in commentarijs 1. part. ad quæſt. 25. art. 1. Raymundus Lullius 2. libro ſuorum prouerbiorum, alijque nonnulli arbitrantur, actionem tranſeuntem formaliter ſpectatam, hoc eſt, ipſam emanationem formæ ab agente, vt caloris ab igni; non in patiente, ſed in agente recipi. Id verò multis ſtabilire nituntur argumentis, in hunc ferè modum. Ratio formalis, qua actio à paſsione differt, nõ videtur eſſe aliud, quàm relatio agentis ad patiens: hæc autem relatio eſt in agente: ergo & ipſa actio. Minor probatur, quia in quo ſubiecto eſt relationis fundamentum, in eodem eſt relatio; ſiquidem relatio & fundamentum re idem ſunt. fundamentum autem relationis eſt potẽtia agentis, quæ nullibi præterquam in re agente inſidet. Huc pertinet, quòd teſte Ariſtot. cap. 1. lib. de Somno & Vigilia: eiuſdem eſt actus, cuius eſt potentia. Quare cùm potentia ad agendum in agente ſit, in eodem quoq; erit actio.

1. Argum. pro ſententia ponentiũ actionem tranſeũtem in agente.

D
E

Secundò: Ariſtoteles 8. huius operis, cap. 1. text 9. ex eo probare contendit, Deum ab æterno mundum procreaſſe; quia alioqui ſequeretur, Deum aliquam ſubijſſe mutationem: hæc autem ratio non videtur aliunde apud Ariſtot. vim habere, niſi quia exiſtimabat, actionem creandi in Deo ineſſe, quæ proinde ſi nouiter Deo acceſsiſſet, oporteret Deum mutari: cenſuit ergo Ariſtoteles, actionem in re, quæ agit, ineſſe. *2. Argum.*

Tertiò: Formalis effectus nullibi abſq; ſua forma eſſe poteſt: ergo agere, quod eſt effectus formalis actionis, nulli conueniet, niſi ei, quod in ſe ipſo actionem habuerit: atqui agere conuenit igni, v. c. ſiquidem ignis dicitur calefacere: ergo ignis eſt qui actionem recipit. Adde, quòd ſi actio eſſet in re quæ patitur, eam vtique appellaret, atque adeò patiens agere diceretur, quod longè à vero abeſt. *3. Argum.*

Quartò: Cùm vnus idemque ignis duo ligna calefacit, vel eſt vna actio, vel duæ. Non duæ, tum quia ignis eodem actu ad vtrumque lignum calefaciendum incumbit: tum quia non diceretur eiuſmodi ignis vnum agens ſecundum vnum principium agendi, ſed duo. Eſt igitur vna actio. Quare cùm vnum accidens nequeat pariter in duobus ſubiectis ineſſe, erit in vno duntaxat, hoc eſt, in igne. *4. Argum.*

ARTICVLVS II.

CONCLVDITVR, ACTIONEM ineſſe in patiente; ſimulq; inter actionem, paſsionem, & motum, diſcrimen conſtituitur.

Contraria tamen ſententia, exiſtimantium non ſolum formam, quæ motu gignitur, ſed ipſam quoque formæ productionem ſiue emanationem, inhærere in patienti, Peripatetica & vera eſt, eamque amplectuntur præter alios Themiſtius, Alexander, Philo- *Concluſio quæſtionis.*

ponus, Simplicius, Auerroes, Magnus Albertus, vt conſtat ex ijs, quæ annotant ad text. 20. & 27 huius libri, & ad text. 139. libri tertij de anima. Item Ferrarienſis hoc loco quæſt 4. & cap. 1. lib. 2. contra gent. Soncinas 5 Metaph. qu. 37 Iauellus lib 9 Metaphyſ quæſt 15 Heruæus quodlib. 4. quæſt 4 Capr. in 2. diſtinct. 1. quæſt. 2. art. 3. Secuti communem Magiſtrum D. Thomam, huiuſce opinionis, quicquid alij velint, auctorem, tum alijs in locis, tum lib 2. contra gentes, cap. 1. Ac quòd ita ſenſerit Ariſtoteles, liquet ex cap 3 huius libri, vbi docet actionem & paſſionem eſſe vnum eundemque motum, hunc verò in re, quæ mouetur, eſſe; & actionem eſſe actum huius in hoc, id eſt, in patiente; paſſionem verò, huius ab hoc. Quod non minùs luculente confirmat lib 9. Metaphyſ cap. 9. text. 16. cùm ait, actionem eſſe in eo quod efficitur; vt ædificationem in eo quod ædificatur, & omnino motum in

Confirmatio. re quæ mouetur. Vbi plane vides, Ariſtotelem non ſolum formam quæ fit, ſed eius etiam effectionem in patiente cõſtituere. Præterea: actio, vt ſuperius oſtenſum fuit, eſt idem cum termino producto; veluti calefactio cum calore: ſed cùm ignis aquam excalfacit, calor recipitur in aquam: ergo in eandem calefactio ipſa recipietur; alioqui idem accidens duobus ſubiectis ſimul inhæreret. Item, ſi actio tranſiens inhæreret in agente, non eſſet tranſiens ſed immanens, vt ex ipſa ratione immanentis actionis patet, ergo, &c. Nec ſatisfaciet, qui dixerit, actionem tranſeuntem differre ab immanẽte; quia per tranſeuntem ſemper efficitur aliquid operis, quod illa peracta adhuc maneat. Non, inquam, ſatisfaciet; cùm manifeſtum ſit, actionem qua cithara pulſatur, eſſe tranſeuntem; qua tamen peracta nihil per eam confectum ſupereſt.

Vt tamen apertiora reddantur, & vt primi argumenti, quod pro contraria parte adduximus, explicatio luculentior ſit, declarandum hoc loco erit, quonam pacto actio & paſſio inter ſe & à motu diſſideant. Scotus in quodlib. quæſt. 11. & 4 ſent. diſtinct. 13 quæſt. 1. ſentit, totam rationem actionis conſiſtere in relatione ad agens; paſſionis verò in relatione ad patiens. Capr. in 2 diſtinct. 1. quæſt 2. art. 1. concluſione 2. putat, formalem rationem actionis & paſſionis nõ eſſe aliud, quàm ipſum motum; differreq; inter ſe, quòd actio importet in obliquo relationem cauſæ ad effectum, id eſt, habitudinem originis ipſius motus, quæ eſt in mouente; paſſio autem reſpectum, ſiue ordinem effectus ad cauſam, videlicet ad rem agentem, à qua motus emanat. Heruæus quodlibeto 7 quæſt. 14 arbitratur, actionem eſſe motum, prout includit agens, extrinſecè tamen; paſſionem eſſe eundem motum, quatenus rem patientem, etiam extrinſecè complectitur.

Sed omiſſa longiori diſputatione, duplici

A pronuntiato hæc dubitatio enodanda eſt. Primum ſit: Actio & paſſio, neque relationem, neque motum per ſe, neque motum vna cum agente & patiente extrinſecus adiunctis, formaliter ſignificant. Prima pars huius pronuntiati oſtenditur: quia ſi actio & paſſio relationem ſignificarent, pertinerent ad categoriam relationis. Secunda ſuadetur: quia cùm motus ſit quidpiam tum analogum, tum incompletum, ſi actio & paſſio formaliter eſſent motus, neutrum eorum ſpectaret per ſe ad vllum prædicamentum. Tertia probatur ex eodem abſurdo; quia hæc tria, motus, agens, & patiẽs, ſi vniuerſa, tanquam ex æquo ſignificata ſumantur, præterquam quòd ex parte motus analogiam habẽt, ſunt quidpiam complexum, quod locum per ſe in prædicamentis non habet. Quare actio & paſſio non conſtituerent per ſe duplicem categoriam, quod à communi Philoſophorum ſenſu abhorret. *1 Pronuntiatum.*

C Secundum pronuntiatum ſit: Actio, paſſio, & motus, ſunt vna eademque res; differunt tamen inter ſe formaliter, penes diuerſos modos abſolutos, quos vendicant. Huiuſce pronuntiati veritas declaratur, aſtruiturque ſimul ex eo; quia vna & eadem calefactio, quæ motus eſt, re ipſa eſt actio & paſſio: vt enim manat ab agente, rationem actionis ſortitur; vt excipitur in patiente, rationem paſſionis. Quod Ariſtoteles 3 huius libri capite, hiſce verbis explicauit: Omnino autem actio & paſſio, non idem ſunt propriè, (id eſt, formaliter) ſed motus, cui hæc inſunt. Nam huius in hoc, & huius ab hoc actum eſſe, ratione diuerſa ſunt. At non dari inter hos terminos maiorem diſtinctionem, ex eo concluditur, quia quæuis alia maior diſtinctio ſuperuacanea eſt. Eſſe verò prædictos modos, non reſpectiuos, ſed abſolutos, conſtat ex confirmatione ſecundæ partis primi pronuntiati. Porro in hac differentia ſubeunda habet ſe motus, quaſi materiale quid, in quo tenuiſſimæ illæ entitates, quas modos dicimus, reſultant. Quo fit, vt non eadem prorſus ratione & motus ab actione & paſſione, & actio paſſioque inter ſe differant. *2. Pronuntiatum.*

ARTICVLVS III.

SOLVVNTVR ARGVMENTA contendentium actionem in agente recipi.

His ita conſtitutis, ad primum ſuperioris articuli argumentum negandum eſt, actionem & paſſionem differre tantùm reſpectibus, ſi de intrinſeca differentia loquamur, vt ex dictis patet: quamuis non eamus inficias, relationem agentis comitari ſemper actionem; relationem verò patientis, paſſionem. *Sol. 1. arg. Actio & paſſio non differunt ſolis reſpectibus.*

nem. Sed enim hi reſp. ctus non faciunt inter A hæc eſſentiale diſcrimen. Ad reliquam argumenti partem dices, eiuſdem eſſe actum, cuius eſt potentia, id eſt, ab eo, cui conuenit potentia, proficiſci actum. Cæterùm nō ſemper in eodem, in quo inhæret potentia, ineſſe actum, tanquam in ſubiecto.

Capreol. in 2. diſt. 12.

Solut. 2. arg. Ad ſecundum dicendum, non idcircò exiſtimaſſe Ariſtotelem, ſi initio temporis procreatus fuiſſet mundus, mutatum iri Deum, quod putarit actionem creandi debuiſſe in Deo, vt B in ſubiecto recipi: ſed quia cœleſtis diſciplinæ luce deſtitutus, non intellexit qua ratione poſſet Deus, ſine voluntatis mutatione nouam rerum creationem moliri. Quem errorem confutat D. Auguſt. 12. lib. de Ciuit. Dei, cap. 17. de eodemque 9. huius operis lib. pluribus agemus.

Error Ariſt.

Solut. 3. Ad tertium negatur, debere ſemper cauſam formalem in eo eſſe, quod ab illa appellationem ſumit, & cui effectus formalis conuenit. C Namque tametſi fatendum ſit, effectum formalem ſine forma dari non poſſe; poteſt nihilominùs forma ipſa rem, in qua non ineſt, extrinſecùs denominare, vt in re propoſita accidit. Ad argumenti confirmationem dicito, rem ipſam, quæ eſt actio, denominare id in quo recipitur, idque a quo egreditur; alio tamen & alio modo. nempe illud paſſiue, hoc actiuè; hoc tanquam edens, illud tanquam recipiens actionem. Quod videre eſt etiam in D loco, qui & aërem circumfuſum, in quo inhæret, & Socratem denominat; ſed aerem vt locantem, Socratem vt locatum.

Res, quæ eſt actio, denominat id, à quo eſt, & id, in quo eſt.

Solut. 4. Ad quartū, propoſito exemplo reuera duas actiones dari, duosq; actus ab eodem igni prodeuntes, ſicuti & duo calores. Non dici tamen duo agentia, quia vt concreta multiplicentur, non ſat eſt formarum multitudo; ſed requiritur præterea ſuppoſitorū diuerſitas. Vnde ſi Verbum diuinum duas humanitates ad E ſuæ hypoſtaſis vnitatem copulaſſet, non duo, ſed vnus duntaxat homo diceretur, vt recte aſſeruit D. Thom. 3. par. quæſt. 3. art. 7. Aduerte tamen, poſſe duas illas calefactiones aliquo modo vnam dici, ratione vnius principij, a quo manant: quemadmodum & duæ lineæ, eſto in ſe, & vt ad aliam atque aliam circumferentiæ partem terminantur, plures ſint; vt tamen in centro coeunt, vnum quidpiam cenſentur.

Si Verbū diuinum duas humanitas aſſumpſiſſet, diceretur vnus homo.

F

QVAESTIO II.

VTRVM LATIO IN MOBILI, an in corpore ſubiacente inhæreat.

ARTICVLVS II.

OPINIO EXISTIMANTIVM non inhærere in mobili.

PRopoſita quæſtio non parum controuerſa eſt. Sunt enim qui exiſtiment, lationem non in mobili, ſed in eo potiꝰ circumfuſo, vt in ſubiecto ineſſe, ac rem ipſam, quæ mouetur, extrinſecus tantùm denominare. Quam ſententiam tueri debent, quicunque per motum localem non alium terminum, quàm ambientis corporis ſuperficiem, acquiri putant. Nam cùm terminus cuiuſque motus idem re ſit cum motu, fieri non poteſt, vt motus in alio ſubiecto hæreat, quàm in eo, in quo eſt eius terminus. Huius ergo opinionis fuit D. Thomas in 4. diſt. 44. quæſt. 2. artic. 2. & 3 cōtra Gentes, cap. 82. Gregorius in 2. diſt. 1 quæſt. 4 art. 1. Soncinas 5. Metaph. quæſt. 40. Heruæus quodlib. 1. quæſt. 9.

Atq primùm, quod per motum localem ſola externa ſuperficies acquiratur, vnde tota fere controuerſiæ explicatio pendet, ita ſuadetur. Ariſtoteles 8. huius operis, cap. 7. text. 59. probat, motum localem cæteris motibus perfectiorem eſſe, quod mobile ſecundùm eum non ſit in poteſtate ad aliquid intrinſecum, ſicuti eſt id, quod alteratur & augeſcit, aliamve ſubit mutationem: putat igitur, mobile per lationem nihil intrinſecum acquirere, atque adeò ſolam externam ſuperficiem. Secundò idem confirmatur: quia Ariſtoteles tam in hoc opere, quàm alias, quoties de locali motu philoſophatur, nullius rei, quæ per eum rei motæ obueniat, mentionem facit, præterquam loci, hoc eſt, ſuperficiei ambientis corporis. Tertiò: quia ſi per motum localem aliquid mobili inhærens acquireretur, vel id eſſet abſolutum, vel relatum: non abſolutum, quia non videtur, quidnam id eſſe queat; non relatum, quia ad relationem non eſt per ſe motus: ergo, &c. Quartò: Idem hûc in modum comprobatur: Loci acquiſitio eſt verè ac propriè motus: ergo per motum localem nulla forma inhærens mobili, ſed locus duntaxat per ſe acquiritur. Antecedens oſtenditur. Primùm, quia acquiſitio loci eſt actus entis in potentia, vt in potentia, ſiquidem dum res mouetur, aliqua pars loci acquiritur, alia acquirenda ſupereſt. [illegible] quia locus habet omnes conditiones, quas Philoſophi in eo, quod propriè ac per ſe motum terminat, depoſcunt, vt conſideranti perſpicuum erit. Conſecutio autem probatur: quia ſi forma illa, quam aduerſæ partis auctores in ipſo mobili conſtituunt, motui comparatæ, cùm locus (vt proximè oſtenſum eſt) per ſe etiam latione acquiratur, vel nullus motus localis eſſet vnus per ſe, vtpote qui duplicem terminum natura differentem obtineret, vel danda eſſent prima genera lationum, a vulgatis diſtincta, vnum ad formam illam rei motæ inhærentem, aliud ad locum: quod alienum tamen eſt à communi doctrina Philoſophorum, apud quos ea motuum diſtinctio non legitur.

1. Ratio.

2. Ratio.

3. Ratio.

4. Ratio.

QVÆSTIO II.

LATIONEM INESSE IN MObili, nec aduerſariorum argumenta concludere.

Concluditur pars affirmatiua.

Contraria ſententia, exiſtimantium lationem inhærere in ipſo mobili, veriſimilior, ac Philoſophorum communior eſt. Eam defendit Scotus hoc in libro, quæſt.2. Toletus quæſt.3. Iandunus 4.Metaph.quæſt.4. Durandus in 2.diſt 15. quæſt.3. Ioannes Maior diſt.2. quæſt.2. Ochamus in q.9.ac omnis ferè ſchola Nominalium: in eademque videtur fuiſſe auctor ſex principiorum, in explicatione categoriæ Vbi, cùm doceat, Vbi eſſe in re ipſa quæ mouetur: quod item aſſerit Scotus in 4.diſt. 49 quæſt.16. Probatur verò hæc opinio hunc in modum; Ariſtoteles definijt ſuperiùs motum, actum mobilis; atque ex profeſſo docuit, motum eſſe in mobili vt in ſubiecto: quod etiam repetit 9.Metaph. cap.9.text.16. Igitur motus nõ in corpore circumiacente, ſed in re quæ mouetur, ineſt. Secundò Latio Angeli eſt quid ſpiritale, quod proinde recipi non poteſt in corpore; neceſſe eſt ergo, vt recipiatur in ipſo Angelo. Quare non omnis latio in corpore ambiente inhæret. Tertiò; dato per diuinam potentiam inani ſpatio, à terra vſque ad cauum Lunæ, aſcendat ignis in ſuam regionem. Eiuſmodi aſcenſus eſt verè motus, & nõ inhæret in corpore circumſtante, cùm ibi nullum corpus ſit: inhæret igitur in ipſo igni.

Occupatio.

Reſpondēt aduerſarij, hoc euentu debere ignem moueri, non vero & poſitiuo motu, ſed negatiuo. At nihil reſpondent. Nec enim inficiari queunt, dari in eo aſcenſu agitationem quandam veram & realem, ortam à leuitate & impulſu, cuius vi ignis in ſublime feratur; alioqui non vlteriùs pergeret: quæ agitatio non aliud eſſe poteſt, quam latio, cùm rem ab vna parte ſpatij ad aliam transferat. Quòd verò hæc agitatio ſit vera motio poſitiua, ex eo ſuadetur, quia alioqui poſſet ignis (quod admittendum non eſt) ad cauum Lunæ peruenire, Deo ad eiuſmodi itionem nullum cõcurſum præſtante. Nec enim pura negatio diuino concurſu eget. Adde, quòd motus primi mobilis eſt verus ac realis, cùm is omnium lationum norma ſit; docente Ariſtotele lib.8.huius operis, cap. 7.text.62 Et tamen primum mobile ex parte ſuperiori (ſecundùm Ariſtotelem) nullo obtegitur corpore, in quo eiuſmodi motus inſit. Fatendum igitur erit, in ipſo primo mobili, nõ extra, eum motum recipi.

Diſcrepãtia inter aſſertores huius ſententiæ.

Eſt tamen inter eos, qui noſtram hanc ſententiam tuentur, non parum diſſidij, in explicando lationis termino, quem mobili inhærere dicimus. Sunt qui putent, eſſe relationem diſtantiæ ad polos, vel centrum ad ſuperficiem continentem. Sed non rectè ſentiunt. Nulla enim relatio motu per ſe acquiritur, vt

A Ariſtoteles cap 2. lib. 5. huius operis docebit. Alij dicunt, eſſe quid reſultans in mobili ex circumiacentis corporis ſuperficie. Sed hoc refellit ſuperius argumentum, quo oſtendimus, dari poſſe verum ac poſitiuum motũ in vacuo, vbi nulla erit ſuperficies, à qua in rem motam quicquam deriuetur. Statuendum igitur eſt, terminum motus eſſe ipſum vbi, ſiue exiſtentiam in ſpatio: hanc autẽ non eſſe aliud, quàm mobilis quantitatem, prout in hac vel illa parte

Quis ſit terminus motus.

B ſpatij exiſtit, ſeu modum quendam, quem ſortitur quantitas, prout nunc huic, nunc illi parti ſpatij, ſiue veri, ſiue fictitij, reſpondet. Suadetur autem hæc ſententia, tum ex impugnatione aliarum; tum quia ſuperuacaneum eſt, aliud quid conſtituere, quod per motum localem acquiratur; tum vero, quia hic terminus, quem ponimus, omni lationi, ſiue in vacuo, ſiue in pleno fiat, perpetuò obſeruit, ac ꝑ ſe acquiritur. Non diximus autem prædictum

C terminum eſſe ipſam ſubſtantiam rei mobilis, ſed eius quantitatẽ. quia ſicuti ſubſtantia corporea, de cuius motu agimus, per quantitatẽ certo vbi circumſcribitur; ita eius vbi à quantitate peti debet, prout tamen partibus ſpatij commenſuratur. Secus res habet in Angelis, qui cùm ſint corporeæ molis expertes, & non ſecundùm quantitatẽ, ſed ſecundum ſubſtantiam in ſuo vbi conſtituantur: conſentaneum eſt, vt vbi, quod motu acquirunt, ſit idem re

Quódnam ſit vbi Angelorum.

D cum ipſorum ſubſtantia, prout alijs atque alijs partibus ſpatij reſpondet.

Argumenta vero contrariæ partis ita diluenda ſunt. Ad primum dicendum, Ariſtotelem tantùm negare, per lationem acquiri aut amitti formam aliquam diſtinctam re à mobili, ſicuti in cæteris motibus accidit.

Reſponſio ad 1.arg. aduerſariorum.

Ad 2.

Ad ſecundum, propterea cùm de latione diſſerit, non expreſſam fecere mentionẽ vbi, ſed loci. quia locus notior eſt, quàm vbi; & quia per loci differentias indicare vult differentias vbi, quæ

E per ordinem ad ſpatium, quod ordinariè ac ſecundùm naturæ curſum loco circumſuoditur, ſumi debent. Ad tertium ex ijs, quæ dicta ſunt, patet reſponſio. Nempe motum localem terminari ad aliquid abſolutum, nec tamen ad locum, ſed ad vbi, vt explicatum eſt.

Ad 3.

Ad 4.

Ad quartum dicendum, etſi corpus, dum fertur, ambientem ſuperficiem ſimul acquirat, eam tamen acquiſitionem ex accidenti ſeſe habere ad lationem, quæ per ſe, vt diximus, ad vbi

F duntaxat terminatur. Itaque acquiſitio ſuperficiei, collata ad rem motam, non eſt actus entis in potentia, vt in definitione motus intelligitur, id eſt, entis, quod per ſe eiuſmodi formam acquirat. Nec item prædicta ſuperficies habet conditiones neceſſarias, vt aliquid motum terminet; ſiquidem non per ſe, ſed per accidens tantùm obuenit. Cuius rei indicium eſt, ꝙ in vacuo dabitur verus motus, per quem tamen nulla externa ſuperficies comparetur.

CAP.

Κεφάλαιον δ.

Ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἡ περὶ φύσεως ἐπιστήμη περὶ μεγέθη, καὶ κίνησιν, καὶ χρόνον, ὧν ἕκαστον ἀναγκαῖον ἢ ἄπειρον ἢ πεπερασμένον εἶναι. εἰ καὶ μὴ πᾶν ἐστιν ἢ ἄπειρον ἢ πεπερασμένον, οἷον πάθος ἢ στιγμή. τῶν γὰρ τοιούτων ἴσως οὐθὲν ἀναγκαῖον ἐν θατέρῳ τούτων εἶναι. προσῆκον ἂν εἴη, τὸν περὶ φύσεως πραγματευόμενον θεωρῆσαι περὶ ἀπείρου εἰ ἔστιν, ἢ μή. καὶ εἰ ἔστι, τί ἐστι. σημεῖον δέ, ὅτι ταύτης τῆς ἐπιστήμης οἰκεία ἡ θεωρία ἡ περὶ αὐτοῦ. πάντες γὰρ ὅσοι δοκοῦσιν ἀξιολόγως ἧφθαι τῆς τοιαύτης φιλοσοφίας, πεποίηνται λόγον περὶ τοῦ ἀπείρου, καὶ πάντες ὡς ἀρχήν τινα τιθέασι τῶν ὄντων. οἱ μὲν, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι καὶ Πλάτων, καθ' αὑτό, οὐχ ὡς συμβεβηκός τινι ἑτέρῳ, ἀλλ' ὡς οὐσίαν, αὐτὸ ὂν τὸ ἄπειρον. πλὴν οἱ μὲν Πυθαγόρειοι ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, οὐ γὰρ χωριστὸν ποιοῦσι τὸν ἀριθμόν. καὶ εἶναι δὲ τὸ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ ἄπειρον. Πλάτων δὲ, ἔξω μὲν οὐδὲν εἶναι σῶμα, οὐδὲ τὰς ἰδέας, διὰ τὸ μηδέ που εἶναι αὐτάς. τὸ μέντοι ἄπειρον καὶ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, καὶ ἐν ἐκείναις εἶναι. καὶ οἱ μὲν τὸ ἄπειρον εἶναι τὸ ἄρτιον. τοῦτο γὰρ ἐναπολαμβανόμενον, καὶ ὑπὸ τοῦ περιττοῦ περαινόμενον παρέχει τοῖς οὖσι τὴν ἀπειρίαν. σημεῖον δ' εἶναι τούτου τὸ συμβαῖνον ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν. περιτιθεμένων γὰρ τῶν γνωμόνων περὶ τὸ ἕν, καὶ χωρὶς, ὁτὲ μὲν ἄλλο ἀεὶ γίγνεσθαι τὸ εἶδος, ὁτὲ δὲ ἕν. Πλάτων δὲ δύο τὰ ἄπειρα, τὸ μέγα, καὶ τὸ μικρόν. οἱ δὲ περὶ φύσεως, ἅπαντες ἀεὶ ὑποτιθέασιν ἑτέραν τινὰ φύσιν τῷ ἀπείρῳ τῶν λεγομένων στοιχείων, οἷον ὕδωρ, ἢ ἀέρα, ἢ τὸ μεταξὺ τούτων.

τῶν

CAPVT IV.

Quoniam a autem ſcientia, quæ de natura eſt, in magnitudinibus, motu & tempore verſatur, quorum vnumquodque aut infinitum, aut finitum eſſe neceſſe eſt; quanquam non omnia infinita ſint, aut finita, veluti affectio, aut punctum (huius enim generis nullum in horum altero collocare fortaſſis neceſſe eſt) eum ſanè, qui naturam pertractat, decet contemplari, infinitum ſit nécne; & ſi ſit, quid ſit. Text. 24. *b Contemplationem autem de eo huius ſcientiæ eſſe propriam, eo indicatur, quòd quicunque hanc Philoſophiam cum dignitate attigerũt, de infinito diſſeruerunt, idque vt quoddam rerum principium omnes ponunt: alij quidem, c vt Phythagorici & Plato, per ſe, non vt aliquid quod alij accidat, ſed vt ſubſtantiam. Verùm Pythagorici in rebus, quæ ſub ſenſum cadunt, cùm ſeparatum numerum non ſtatuant, idque etiam quod extra cœlum eſt, eſſe infinitum: Plato verò extra quidem nullum corpus eſſe, neque ideas; propterea quòd eas nullibi eſſe: infinitum tamen & in his, quæ cadunt ſub ſenſum, & in illis eſſe.* Text. 25. *d Et illi quidem numerum parem infinitum eſſe: cùm enim comprehenſum terminatumque ab impare, his quæ ſunt infinitatem præbere, eiuſque rei argumentum id eſſe, quod in numeris euenit. e Cùm enim normæ circa vnum & ſeorſim ponuntur, aliam interdum ſemper ſpeciem, interdum vnam exoriri.* Text. 26. *f Plato autem duo infinita, magnum & paruum.* Text. 27. *g Phyſici autem omnes aliam quandam naturam eorum, quæ elementa nominantur; vt aquam, aut aerem, aut medium inter hæc, infinito ſubijciunt.*

Eorum

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

Quoniam a autem] Poſtquam Ariſtoteles in priori huius libri parte de Motu vniuerſè diſſeruit, nunc de Infinito diſputare aggreditur. Ac primum oſtendit, diſputationem hanc ad inſtitutum Phyſici pertinere. Nam cum Phyſicus circa magnitudines, motum & tempus, qua ratione quædam entium naturalium affectiones ſunt, vertetur, & horum vnumquodque finitum aut infinitum ſit, conſentaneum profectò eſt, vt eidem incumbat, deturve infinitum, & quidnam id ſit, rimari. *Phyſici eſſe de Infinito diſputare.* Admonet tamen, non omnia, etiam quæ in Phyſicam contemplationem cadunt, finita aut infinita eſſe. vt punctum, quod nec infinitatem vendicat, vt patet; nec finitatem, cum non habeat terminum, ſed ipſe terminus ſit. Item vt affectiones, quæ neutrum horum per ſe e ſuopte ingenio ſortiuntur. Porrò nomine affectionum vel intelligit vniuerſa accidentia, præter quantitatem, vt ait Pſellus; vel omnes ac ſolas qualitates, vt placet Themiſtio & Philopono; vel qualitates ſolas, non tamen omnes, ſed ſenſibiles duntaxat, vt D. Thomas & Simplicius interpretantur.

b *Contemplationem autem*] Naturalis eſſe Philoſophi, de Infinito diſceptare, eo rurſus probat, quod præſtantiſſimi quique Philoſophi, qui hanc de rebus Phyſicis doctrinam pro dignitate tradiderunt, de Infinito diſputarunt. Nec verò, vt de re ad naturam parum attinente, ſed vt de ea, quam ſtatuebant rerum principium; etſi alij alio modo.

c *Vt Pythagorici*] Diſſidium fuit inter Platonem & Pythagoricos, circa infiniti poſitionem. Nam Pythagorici ita infinitudinem numerorum, rerum principia eſſe arbitrabantur, vt numeros a rebus ſingularibus, etſi cogitatione, non tamen re, ſeiungerent; ſed eos partim in rebus ſenſibilibus, partim in ijs, quæ ſenſus effugiunt, extra mundum collocarent. *Diſſenſio inter Platonē & Pythagoricos.* Plato verò extra complexum vniuerſi, nec vllum corpus, neque ideas conſtituit: poſuit tamen infinitum, tum in rebus ſenſui obuoijs; videlicet magnum & paruum, quibus infinitatem ineſſe pronunciabat, tum etiam in ideis.

Pythagorici

d *Et illi quidem*] Pythagorici numerum parem infinitum eſſe aiebant, imparem finitum; atque illum ab hoc comprehendi, & ad finitatem vocari: quia videlicet impar pari additus, ſectionem in partes æquales prohibet: vel quia vnitas, quæ impari numero peculiariter attribuitur, quòd eius additione parem ſuperet, numerorum diuiſionem terminat, ſiquidem vbi primùm ad vnitatem ventum eſt, ceſſat diuiſio.

Cur infinitas pari, finitas impari numero conueniat.

e *Cùm enim*] Quod infinitas pari numero conueniat, finitas impari, ex eo Pythagorici oſtendebant; quia normis, quas Græci γνώμονας vocant, poſitis circa vnum, id eſt, additis vnitati, alia interdum & alia numeri ſpecies ſemper naſcatur, interdum eadem ſemper. Alia quidem & alia, ſi normæ, quæ pares ſint numeri; eadem, ſi normæ, quæ impares ſint, circumponantur. Quod, vt intelligas, aduerte Pythagoricos eos numeros gnomones appellaſſe, quia quadratis numeris (ad imitationem geometricarum magnitudinum & figurarum) circumpoſiti, numerum instar gnomonis augerent, ſed ſpeciem eius non mutarent. Huiuſmodi ſunt omnes numeri impares, ordine ſibi ſuccedentes. Vbi diligenter aduertendum eſt, in numeris, quemadmodum & in geometricis figuris, quoſdam eſſe triangulares, alios quadratos, alios ab alijs figuris nomen habentes: vt Boetius diſerte expoſuit. Sunt ergo quadrati, verbi gratia, numeri, quorum latera ſunt æqualia, ſiquidem ex numero ſemel in ſe ducto efficiuntur. Talis eſt quaternarius, qui ex binario ſemel repetito naſcitur. Si ergo omnes numeri impares ordine collocentur; & eorum primus, nempe ternarius, circa vnitatem, quæ poteſtate primus eſt quadratus, conſtituatur, gignetur quaternarius, qui eſt primus quadratus actu. At ſi quaternario ſecundum numerum imparem, nimirum quinarium, adijciamus, efficietur ſecundus quadratus; videlicet nouenarius: huic ruſſus ſi tertium imparem, qui eſt ſeptenarius, addamus, ſexdenarius emerget, qui eſt alius quadratus: idemque perpetuo eueniet, nulla ſpeciei numeri facta mutatione. Quòd ſi pares numeri addantur, alia atq; alia ſpecies numeri ſecundum rationem figuræ orietur. Namque in primis vnitati adiectus binarius ternarium efficit, qui eſt numerus triangularis; huic ſi adijciatur alter numerus par; videlicet quaternarius, ſeptenarius emergit alterius ſpeciei: itaque adiectione paris ſemper noua quadrati ſpecies excitatur. Ideoque impari finitudinem, pari infinitudinem Pythagorici aſcribebant.

Plato duo poſuit infinita.

f *Plato autem*] Plato duo conſtituit infinita videlicet magnum & paruum, vtrumque ex diuiſione magnitudinis. Nam magnitudo in infinitum ſecari minuique poteſt, & cumulus, qui ex ea ſectione conſurgit, in infinitum etiam creſcet.

g *Phyſici autem*] Docet Phyſicos, hoc eſt, eos, qui motum & generationem interitúmque rerum naturalium admiſere, principio infinitatem non per ſe, ſed quaſi quidpiam aduentitium attribuiſſe. Ponebant enim aliam quandam naturam, vt aquam, vel aerem, cui infinitudo conueniret, non tamen vti ratio ſubſtantiæ, ſicuti Pythagorici & Plato exiſtimarunt. Horum autem dogmata particulatim recenſet, de quibus iam libro primo huius operis luculente egimus.

τῶν δὲ πεπερασμένα ποιούντων στοιχεῖα, οὐδεὶς ἄπειρα ποιεῖ· ὅσοι δ' ἄπειρα ποιοῦσι στοιχεῖα, καθάπερ Ἀναξαγόρας καὶ Δημόκριτος, ὁ μὲν ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν, ὁ δ' ἐκ τῆς πανσπερμίας τῶν σχημάτων, τῇ ἁφῇ συνεχὲς τὸ ἄπειρον εἶναί φασι. καὶ ὁ μὲν, ὁτιοῦν μόριον εἶναι ὁμοίως μῖγμα τῷ παντὶ, διὰ τὸ ὁρᾶν ὁτιοῦν ἐξ ὁτουοῦν γιγνόμενον· ἐντεῦθεν γὰρ ἔοικε καὶ τὸ ὁμοῦ ποτὲ πάντα χρήματα φάναι εἶναι, οἷον ἥδε ἡ σὰρξ καὶ τόδε τὸ ὀστοῦν, καὶ οὕτως ὁτιοῦν· καὶ πάντα ἄρα, καὶ ἅμα τοίνυν· ἀρχὴ γὰρ οὐ μόνον ἐν ἑκάστῳ ἐστὶ τῆς διακρίσεως, ἀλλὰ καὶ πάντων. ἐπεὶ γὰρ τὸ γιγνόμενον ἐκ τοιούτου γίνεται σώματος, πάντων δ' ἐστὶ γένεσις, πλὴν οὐχ ἅμα, καί τινα ἀρχὴν εἶναι δεῖ τῆς γενέσεως. αὕτη δ' ἐστὶ μία, ὃν ἐκεῖνος νοῦν καλεῖ. ὁ δὲ νοῦς ἀπ' ἀρχῆς τινος ἐργάζεται νοήσας· ὥστε ἀνάγκη ὁμοῦ (πάντα) ποτ' εἶναι, καὶ ἄρξασθαί ποτε κινούμενα. Δημόκριτος δὲ, οὐδὲν ὁτιοῦν ἐξ ἑτέρου γίγνεσθαι τῶν πρώτων φησίν· ἀλλ' ὅμως αὐτό γε τὸ κοινὸν σῶμα πάντων ἐστὶν ἀρχὴ, μεγέθει κατὰ μόρια καὶ σχήματι διαφέρον. ὅτι μὲν οὖν προσήκει τοῖς φυσικοῖς ἡ θεωρία, δῆλον ἐκ τούτων· εὐλόγως δὲ καὶ ἀρχὴν αὐτὸ τιθέασι πάντες· οὔτε γὰρ μάτην οἷόν τε αὐτὸ εἶναι, οὔτε ἄλλην αὐτῷ ὑπάρχειν δύναμιν, πλὴν ὡς ἀρχήν. ἅπαντα γὰρ ἢ ἀρχὴ, ἢ ἐξ ἀρχῆς. τοῦ δὲ ἀπείρου οὐκ ἔστιν ἀρχή. εἴη γὰρ ἂν αὐτοῦ πέρας. ἔτι δὲ καὶ ἀγένητον καὶ ἄφθαρτον, ὡς ἀρχή τις οὖσα. τό, τε

Eorum autem, qui finita faciunt elementa, nullus facit infinita: ſed qui elementa infinita ſtatuunt, vt Anaxagoras & Democritus, hi omnes infinitum tactu continuum eſſe aiunt; ille quidem e partibus ſimilibus, hic verò ex omnium figurarum ſeminario. Atq; etiam ille, quamuis partem, non ſecus ac vniuerſum, admiſtionem eſſe, propterea quòd quamuis è quauis fieri conſpiceret. Text.28. *Nam & hinc videtur dixiſſe, res omnes aliquando ſimul fuiſſe; vt hanc carnẽ, & hoc os, & itidem quamuis: quamobrem & omnia: & ſimul igitur. Principium enim ſecretionis non ſolum eſt in vnoquoque, ſed etiam omnium. Cùm enim id quod gignitur, ex huiuſmodi gignatur corpore, omnium autem gignantur, quanquam nõ ſimul: aliquod etiam generationis principium eſſe neceſſe eſt. Atq; hoc vnum eſt, quod ille mentem nominat: mens autem à principio aliquo intelligendo agit. Quamobrem neceſſe eſt, aliquando ſimul fuiſſe, moueriq; autem cœpiſſe.* Text.29. *Democritus autem nullum primorum corporum aliud ex alio fieri ait; ſed cõmune tamen corpus, partium magnitudine & figura differens, omnium principium eſt. Hanc igitur contemplationem Phyſicos decere, ex his eſt perſpicuum.* Text.30. h *Porrò principium ipſum eſſe, probabiliter omnes ponunt: nec enim fruſtra eſſe, nec vlla*

γὰρ γενόμενον, ἀνάγκη λαβεῖν τέλος· καὶ τελευτὴ πάσης ἐστὶ φθορᾶς. διὸ, καθάπερ λέγομεν, οὐ ταύτης ἀρχὴ, ἀλλ' αὕτη τῶν ἄλλων εἶναι δοκεῖ, καὶ περιέχειν ἅπαντα καὶ πάντα κυβερνᾶν, ὥς φασιν ὅσοι μὴ ποιοῦσι παρὰ τὸ ἄπειρον ἄλλας αἰτίας, οἷον νοῦν, ἢ φιλίαν. καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ θεῖον. ἀθάνατον γὰρ καὶ ἀνώλεθρον, ὥς φησιν ὁ Ἀναξίμανδρος, καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν φυσιολόγων.

τῷ

vlla alia vis, præterquã principij, in eo inesse potest. Etenim omnia aut sunt principiũ aut ex principio. Infiniti autem principium non est, quòd finis quoq; eius esset. i Præterea ingenitũ & interitus expers, veluti principium sit quoddam. Quod enim genitũ est, finem [illegible] habeat necesse est: omnis autem interitus est finis. Quare vt diximus, huius principium non est, sed aliorum esse ipsum videtur, atque etiam omnia cõtinere, regereq; omnia; vt ij inquiũt quicunq; alias caussas, vt mentem, aut amicitiam, præter infinitum non faciunt: hocq; diuinum esse; immortale enim, & quod perire nequeat: vt Anaximander ait, plurimiq; eorum qui de natura disserunt.

k Quinq;

h *Porro principium*] Laudat veteres Philoſophos, non quòd infinitum inuexerint, ſed quia cùm illud poſuiſſent, veriſimili ratione principium eſſe dixerunt. Enimuerò infinitum ſi eſt, fruſtra eſſe non poteſt: eſſet autem fruſtra, ſi principij vim nõ haberet. Nam quidquid in rerum natura exiſtit, aut principium eſt, aut ex principio: infinitum autem ex principio eſſe non poteſt, quia omne id, quod habet principium, etiam finem habet; ratio autem finis infiniti eſſentiam demolitur. Hæc tamen ratio, cùm non ſ[illegible] ruet idem principij ſignificatum, ſed à principio tempo[illegible] ad principiũ magnitudinis tranſ[illegible] at eodem vitio laborat quæ fuit ratio Meliſſi, quam Ariſtoteles 1. huius operis c. 2. vt captioſam & ineptam improbauit. Itaq; eam Ariſt. non vt pro[illegible] aut ex ſuo ſenſu, ſed ex veterum, qui infinitum ponebant, diſputatione adduxit, vt præ[illegible] notauit hoc loco D. Thomas; etſi Græci interpretes eiuſmodi probationem, tanquã A[illegible] adducantur.

i *Præterea ingenitum*] Aiebant præterea infinitatis auctores, infinitum eſſe ingenitum & in[illegible] quod in Platonis Phædone legitur. Id autem ex eo ſuadebant: quia quidquid gigni[illegible] [illegible] habet, omniſq; interitus finis quidã eſt. Deniq; aiebant, infinitum eſſe diuinũ quid, & omnia continere ac regere. Et huius quidem dogmatis aſſertores fuêre, qui alias cauſſas præter infinitum non aſſignabant; vt Anaximander.

τοῦ δ' εἶναί τι ἄπειρον, ἡ πίστις ἐκ πέντε μάλιστ' ἂν συμβαίνοι σκοποῦσιν, ἔκ τε τοῦ χρόνου. οὗτος γὰρ ἄπειρος. [illegible] καὶ ἐκ τῆς ἐν τοῖς μεγέθεσι διαιρέσεως. χρῶνται γὰρ καὶ οἱ μαθηματικοὶ τῷ ἀπείρῳ. ἔτι, τῷ οὕτως ἂν μόνως μὴ ὑπολείπειν γένεσιν καὶ φθοράν, εἰ ἄπειρον εἴη, ὅθεν ἀφαιρεῖται τὸ γιγνόμενον. [illegible] τι πεπερασμένον [illegible] ἀεὶ περαίνειν πρός τι, ὥστε ἀνάγκη [illegible] εἶναι πέρας, εἰ ἀεὶ [illegible] πρὸς ἕτερον. μάλιστα δὲ [illegible] κοινὴν [illegible] ποιεῖ τὴν ἀπορίαν πᾶσι. διὰ γὰρ τὸ ἐν τῇ νοήσει μὴ ὑπολείπειν, καὶ ὁ ἀριθμὸς δοκεῖ ἄπειρος εἶναι, καὶ τὰ μαθηματικὰ μεγέθη, καὶ τὸ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ. ἀπείρου δ' ὄντος τοῦ ἔξω, καὶ σῶμα ἄπειρον εἶναι δοκεῖ, καὶ κόσμοι. τί γὰρ μᾶλλον τοῦ κενοῦ ἐνταῦθα, ἢ ἐνταῦθα; ὥστ' εἴπερ μοναχοῦ, καὶ πανταχοῦ εἶναι τὸν ὄγκον, ἅμα δ' εἰ καὶ ἔστι κενόν, καὶ τόπος ἄπειρος, καὶ σῶμα ἄπειρον ἀναγκαῖον εἶναι. τὸ γὰρ ἐνδέχεσθαι τοῦ εἶναι οὐδὲν διαφέρει ἐν τοῖς ἀϊδίοις. ἔχει δ' ἀπορίαν ἡ [illegible] τὰ περὶ τοῦ ἀπείρου. καὶ γὰρ μὴ εἶναι πολλὰ [illegible] ἀδύνατα συμβαίνει, καὶ εἶναι. [illegible] πότερον [illegible] ὡς [illegible] καθ' αὑτὸ φύσιν τινὰ [illegible]. ἀλλ' [illegible] ἄπειρον ἢ ἄπειρα τῷ πλήθει.

μάλιστα

k *Quinq; autem ſunt, ouæ infinitum quiddã eſſe, hi, qui animaduertunt [illegible] em [illegible] iant: tempus hoc enim eſt infinitum: diuiſio, quæ eſt in magnitudine, quando quidem & Mathematici infinito vtuntur. Præterea quod hoc tantummodo generatio & interitus nunquam deficiant, [illegible] infinitum ſit, [illegible] quo id quod [illegible] auf[illegible] E[illegible] etiam quod finitum ad aliquid ſemper terminetur, vt neceſſ[illegible] nullum eſſe terminum, ſed al[illegible] ad al[illegible] terminari [illegible] neceſſe [illegible] n in[illegible] vero & maxime [illegible] lud eſt, q[illegible] d [illegible] m[illegible] in gerit. Quid enim c[illegible] nullus ſi[illegible] & numerus infinitus eſſe videtur, & mathematica magnitudines & [illegible] quod eſt extra [illegible] quod [illegible] infinitum [illegible] corpus [illegible] tum videtur [illegible] etiam mundi. [illegible] potius in h[illegible] parte quam [illegible] illa? quare [illegible] vno [illegible] neceſſe eſt molem [illegible]. Iam & [illegible] [illegible] corpus infinitum neceſſe e[illegible] Nam [illegible] in ſempiternis poſſe & [illegible] v[illegible] Hæc autem dubitationem [illegible] tio [illegible] de infinito. Multa enim [illegible] po[illegible] his qui [illegible] ponunt [illegible] & [illegible] no[illegible] eueniunt [illegible] ſtãtia, an vt accidens per ſe alicui naturæ, an neutro modo: ſed nihilominus ſit infinitum, aut infinita [illegible] ro.* Textus 31. Textus 32. Textus 33.

[illegible]

Rationes antiquorum ad ponendum infinitum. k *Quinq; autem*] Multas hoc loco rationes congerit, quibus antiqui Philoſophi ad ponendum infinitum adduci poterant. Prima [illegible] eſt; quia tempus, cum principio & fine careat, neceſſariò infinitate [illegible] Secunda; quia [illegible] quælibet magnitudo p[illegible] [illegible] ve conſtat ex placitis Mathematicorum, qui data qualibet linea partem aliquam ab ea auferri tu[illegible]

bent, deinde aliam atq; aliam infinitè minorem ſine termino: item quia præcipiunt, quamlibet datam lineam in duas æquales partes ſecare, & quolibet aſſignato triangulo alium minorem deſcribere. Tertia; quia rerum diſſolubilium ortus & interitus perennis eſt, nec vllum vnquam habebit finem: quod eſſe nequit, niſi rebus gignendis infinita materia ſubminiſtretur: ſic enim finita eſſet, iamdiu fuiſſet exhauſta, cùm neceſſe ſit omne finitum ablatione finiri tandem abſolui.

l *Eò etiam quod*] Quarta ratio eſt; quia omne finitum corpus ab alio ſuperiori coerceatur & terminetur oportet. Quare aut in magnitudinibus dandus erit infinitus progreſſus; aut deuenietur ad aliquod corpus, quod non iam ab alio cõtineatur. Ex quorum primo ſequitur, dari infinitam multitudinem: ex poſteriori, dari magnitudinem infinitam.

m *Inprimis verò*] Quinta ratio eſt a noſtræ mentis cogitatione, quæ nullis tenetur limitibus Nam quouis numero & magnitudine data, maiorem concipit; & quemcunque terminus extra Cœlum figit, vlteriùs ſubinde progreditur. Quod eſſe non poteſt, niſi hæc infinita re ipſa dentur; ſiquidem vt quæq; res ad eſſe, ita ad ſui cognitionem ſeſe habet. Adde, quod aut extra Cœli ambitum corpus aliquod eſt, aut infinitum ſpatium inane. Si detur primum, cùm nulla maior ſit ratio, cur corpus in hac, quam in illa parte ſpatij conſiſtat; vtiq; erit infinitum corpus à quo totum id ſpatium occupetur. Si autem poſterius admittatur, cùm vacuum nihil aliud ſit, quam locus, poteſtatem aptitudinémve habens ad cohibendum in ſe corpora; cumq; in perpetuis eſſe & poſſe non differant. confitendum erit, extare actu infinitum corpus, eo loci contentum. Hac fere ratione vſus fuit Epicurus, ad mundorũ infinitatem inducendam; quam Lucretius 2. Poëmatis ſui libro decantauit. Obſerua hic Peripateticũ illud axioma: In æternis eſſe & poſſe idem valent: cuius veritatem 8. huius operis expendemus.

Axioma.

n *Habet autem dubitationem*] Quæſtionem de infinito ancipitem eſſe ait; quod ſiue id ponatur ſiue negetur, in vtramq; partem incommoda occurrant & dubia, quæ non facilem habeant explicatum: atq; inter alia, vtrum infinitum ſubſtantia, an accidens ſit, aut neutrum horum. Maximè verò ad Phyſicum pertinere ait, diſquirere, vtrum aliqua magnitudo ſubiecta ſenſibus infinita ſit: Infinitudo enim rerum ſenſus effugientium ad alias ſpectat diſciplinas.

μάλιστα δὲ φυσικοῦ ἐστι σκέψασθαι, εἰ ἔστι μέγεθος αἰσθητὸν ἄπειρον. πρῶτον οὖν διοριστέον, ποσαχῶς λέγεται τὸ ἄπειρον. ἕνα μὲν δὴ τρόπον, τὸ ἀδύνατον διελθεῖν, τῷ μὴ πεφυκέναι διιέναι, ὥσπερ ἡ φωνὴ ἀόρατος. ἄλλως δὲ τὸ διέξοδον ἔχον ἀτελεύτητον. ἢ ὃ μόλις, ἢ ὃ πεφυκὸς ἔχειν μὴ ἔχει διέξοδον, ἢ πέρας. ἔτι ἄπειρον ἅπαν, ἢ κατὰ πρόσθεσιν, ἢ κατὰ διαίρεσιν, ἢ ἀμφοτέρως.

Κεφα-

Maximè autem Phyſici eſt conſiderare, ſit ne magnitudo infinita quæ ſenſu comprehendatur. Textus 4.
o Primùm itaq; definiendu eſt, quot modis infinitum dicatur. Primo quidem modo id, cuius tranſitus eſſe non poteſt, propterea quòd habile non ſit vt tranſeatur; quemadmodum vox inuiſibilis dicitur: alio id, quod tranſitum habet, ſed ad eius finem nunquam venitur, aut quod vix. p Aut quod aptum quidem eſt habere, non tamen habet tranſitum aut finem. Præterea infinitum omne, aut additione, aut diuiſione, aut vtroque modo.

Diuerſa infiniti ſignificata.

o *Primùm itaque*] Exponit varias infiniti ſignificationes, vt ambiguitate depoſita, controuerſia aptiùs dijudicetur. Inprimis ergo infinitum id dicitur, per quod tranſitus eſſe non poteſt. vt punctum & anima; quo etiam modo vox inuiſibilis appellatur, quòd apta nata ſit, vt ſub audiendi ſenſum recidat. Secundo dicitur Infinitum, quod habet quidem tranſitum, ſed abſq; fine, id eſt, quod aptum eſt, vt per illud tranſiri queat, nunquam tamen ad eius metam peruenitur: vt linea in infinitum porrecta, ſi daretur. Tertiò id, quod etſi terminum venire licet, vix tamen aut cum magno labore perfici poteſt. vt labyrinthus, qui vias in ſe identidem recurrentes, & inexplicabilem exitum habebat.

p *Aut quod aptum quidem eſt*] Quartò dicitur id, quod aptum eſt habere tranſitum aut terminum, non tamen habet: quo pacto, vt Philoponus & Alexander explicant, circulus infinitus vocatur, quia cùm poſſit in eo deſignari punctum, quod initium tranſitus ſit; nullum tamen ex ſe actu deſignatum continet. Quintò id, quod infinitam adiectionem capit, vt numerus; aut infinitam diſſectionem, vt magnitudo; aut vtrumque, vt eadem magnitudo. Enimuerò quocunque numero dato, poteſt dari alius maior, addita vnitate, ita vt in infinitum nouo ſemper incremento augeſcat: & quæuis magnitudo poteſt in duas partes diduci, atque vna earum rurſus in duas alias diuidi, quarum vna priori addatur, ita vt illi fiat perpetua in cumulum adiectio, alteri perpetua detractio

CAPVT

Κεφάλαιον ε.

[illegible]

CAPVT V.

SEparatum a igitur a rebus ſenſilibus infinitum eſſe, quod ipſum per ſe ſit infinitum, non poteſt. Ipſum enim infinitum, ſi nec magnitudo ſit, nec multitudo, ſed ſubſtantia, & non accidens, diuidi non poterit: nam quod diuiduum eſt, aut magnitudo eſt, aut multitudo. Si vero diuidi non poteſt, infinitum nō eſt, niſi vt vox inuiſibilis. Sed hoc modo infinitum neq; illi ponunt, qui aiunt ipſum eſſe, neq; nos ſcrutamur; ſed vt id, quod nō poteſt tranſiri. Textus 35.

b Quod ſi ex accidente ſit infinitū, eorum quæ ſunt, elementum non erit, quatenus infinitum, vt nec linguæ inuiſibile, quanquā inuiſibilis ſit vox. Textus 36.

c Quonam item pacto aliquid per ſe infinitum eſſe poteſt, ſi neq; numerus eſt, neq; magnitudo, quorum per ſe eſt a[illegible]ctio quædam infinitum? minùs enim eſſe neceſſe eſt, quàm magnitudinem aut numerum.

d Perſpicuū vero etiam eſt, infinitum ita eſſe non p[illegible]e, vt id quod actu eſt & vt ſubſtantiā, & principium. Si enim conſtet partibus, quidquid eius accipias, erit infinitum. Nam infiniti eſſentia & infinitum ſunt idem, ſi infinitum ſubſtantia eſt, & de ſubiecto non dicitur. Aut igitur diuidi non poteſt, aut infinitè diuiduū eſt. Vt autem res eadem multa ſit infinita, fieri non poteſt. At quemadmodum aeris pars aer eſt, ita & infiniti infinitum; ſiquidem ſubſtantia eſt, & principiū. partibus igitur vacat & diuidi non poteſt. Sed actu infinitum e[illegible]e non poteſt; quantum enim quiddam neceſſe eſſet. Textus 37.

e Ex accidenti igitur eſt infinitum. Sed ſi ita ſit, dictum eſt, principium ſtatui ipſum nō poſſe; ſed illud cui a[illegible]it, aerem, aut parem. Quare abſurdum enunciant, qui ita aiunt, vt Pythagorici. Infini- Textus 38.

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

[illegible]

SEparatum a igitur] Eorum d[illegible]ma, qui i[illegible]fin[illegible]itam ſu[illegible]ſtantiam a re[illegible]us ſenſi[illegible]bus abiunctam ponebant, coar[illegible], in hunc modum. Nullum inſe[illegible]le eſt i[illegible]finitū ſed omnis ſubſtantia in ſe præcisè conſiderata [illegible] ergo nulla eſt infinita; niſi fortè eo modo, quo vox [illegible]ſi[illegible]lis appellatur. De qua t[illegible]en [illegible]nitudine non loquuntur aduerſarij, neq; nos; qui tan[illegible]m diſquirimus, vtrumne aliqua ma[illegible]do [illegible] finitum protenſa exiſtat. Aſſumptio probatur: quia omne diuiduum, aut eſt mul[illegible]o, aut magnitudo.

[illegible]

b *Quod [illegible] ex accidente*] Reſponderet fortaſſe q[illegible]piam, i[illegible]am ſubſtantiam non per ſe, ſed ex ac[illegible]ente diuiduam eſſe, videlicet ratione quant[illegible]; ſi[illegible]q; per accidens infinitam eſſe p[illegible]. H[illegible] refel[illegible]t, quia iam talis ſubſtantia, qu[illegible] i[illegible]finit[illegible]n[illegible]n foret rerum elementum, vti Plato eius i[illegible]finiti aſſ[illegible]tor vel[illegible]bat; ſicuti nec inuiſ[illegible]le e[illegible] elementum linguæ ſermo[illegible] licet v[illegible]x, [illegible]æ ſermonis materia elementumque dicitur, inuiſ[illegible]t, propterea quod inuiſibile a[illegible]cidentar[illegible]ò e[illegible] competat; cum tamen elementum, rei, cuius [illegible]mentum eſt, per ſe atq; intrinſecè conueniat.

c *Quonam item*] Alia ratione confirmat non dari [illegible]fi[illegible]itam ſubſta[illegible]tiam. Minus, inquit, poteſt [illegible]uantitate infinitum, quam ab infinito quantitas ſeparari, quandoquidem plus à ſu[illegible]iecto affectio, qu[illegible]m ab aff[illegible]ctione ſubiectum pendet: atqui non poteſt dari quantitas, [illegible]uæ [illegible]nita, v[illegible]l i[illegible]a non ſit [illegible]go nec dabitu[illegible] finitudo, vel infinitudo extra quantitatē, & ex conſequenti, nu[illegible]a ſ[illegible]ſtan[illegible] pe[illegible] ac vi[illegible]a infi[illegible]a eſſe pote[illegible].

[illegible] dari ſubſtantiam in[illegible]finitam contra Pythagoreos.

d *Per[illegible] ve[illegible]*] Non dari ſubſtantiam actu i[illegible]finitam, & quæ rerum principium ſit, vti Pythagorici a[illegible], ex eo ſuadet: quia oporteret eā eſſe [illegible] quid ſimplex quale eſt omne principium, & ei[illegible] partibus conſtare. Vnde ſequeretur, quamlibet eius portionem

in[illegible]iam eſſe. Quòd ſi velint, eam ſubſtantiam carere partibus, in quas poſſit diuidi: id ex eo confutatur, quia infinitum omne quantum eſſe oportet, atq; adeò ſectile in partes.

e *Ex accidenti igitur*] Colligit ex dictis, ſi quod infinitum detur, id non per ſe, ſed ex accidente infinitum eſſe poſſe. Quo fit, vt infinitum, quà tale, principium eſſe nequeat, ſed id tantùm, cui infinitudo conuenit. v[illegible]er, quod Anaximenes; vel numerus par, quod Pythagorici ſtatuebant. Quare & [illegible] incuſandi ſunt, qui Pythagorico more ſubſtantiam ponunt infinitam, & [illegible] in partes ſectilem eſſe voluit.

ἅμα γὰρ οὐσίαν ποιοῦσι τὸ ἄπειρον, καὶ μερίζουσι. ἀλλ' [illegible]

[illegible]

Infinitum enim ſubſtantiam faciunt, ſimul [illegible] in partes diſtribuunt. f *Sed hæc fortaſſe per[illegible]o* Textus [illegible] *communior eſt; vtrum infinitum eſſe poſſit, & in Mathematicis, & in his quæ intelligentia apprehenduntur, & iis quæ magnitudinem non habent. Nos autem conſideramus, vtrum in his quæ cadunt ſub ſenſum, & de quibus do[illegible] c[illegible], ſit, nécne ſit corpus [illegible]. Ac logicè quidem conſiderantibus, ex talibus videri poſſit n[illegible] eſſe.* g *Si enim corporis ratio [illegible] termina[illegible]: infinitum certè corpus, ne[illegible] quod mente, ne[illegible] quod ſenſu apprehendatur, vllo modo [illegible] erit. At neque numerus ita, vt ſeparatus & infinitus ſit, erit numerus, aut id quod [illegible] habet, numerari poteſt. Si igitur [illegible] numerabile numeretur, infinitum [illegible] tranſi[illegible].* h *Ma[illegible]* Textus [illegible] *autem naturaliter [illegible] ex [illegible]* Textus 42. *enim [illegible]. x.* i *Concretum quidem corpus non erit [illegible], ſi elementa numero [illegible] ſunt: neceſſe eſt [illegible] plura eſſe, [illegible] eſſe æquabilia [illegible] eorum infinitum non eſſe. Si ſi enim [illegible] quantumcunq; vincitur (vt ſi [illegible] aer infinitus æquabilis q; ignis, [illegible], quantumuis multipla, excedat, [illegible] quendam habeat) tamen conſtat [illegible], vt [illegible] vincat, idq; ad interitum perducat, quod [illegible] eſt. Vnumquodq; au-* Textus 43. *tem infinitum [illegible]. Corpus enim eſt, quod omnem in partem extenditur: quod autem [illegible] nitum, a[illegible] quo vllo termino extentum [illegible] corpus infinitum, omni ex parte in immenſum [illegible] extenſum.* k *At neque vnum & ſimplex infinitum* Textus 44. *corpus eſſe poteſt; nec (vt nonnulli aiunt) id quod eſt præter elementa, e quo [illegible] generant, nec omnino: ſunt enim nonnulli, qui [illegible] infinitum, ne aërem, aut aquam, ne ab eo, quod inter [illegible] infinitum eſt, cætera interimantur. [illegible]andoquidem inter ſe contraria ſunt, vt aër frigidus eſt, aqua humida, ignis autem calidus: quorum vnum ſi infinitum eſſet, reliqua iam periſſent.*

Nunc

f *Sed hæc fortaſſe*] Superior diſputatio de Infinito, aliquantulū extra limites Naturalis Philoſophiæ diuagata eſt, quia vniuerſalior erat & communior. Nunc igitur in ſolis rebus ſubiectis ſenſui, quæ Phyſicæ conſiderationis propriæ ſunt, de infinito inquiſitionem facere ſtatuit. Primumq́, veriſimilibus rationibus, quas logicas appellat; deinde firmis neceſſariiſq; argumentis oſtendit, non poſſe in natura infinitum dari.

g *Si enim corporis ratio*] Inprimis ergo ita diſſerit: Nihil, quod ſuperficie clauditur, infinitum eſſe poteſt: omne corpus ſuperficie clauditur: nullum igitur corpus poteſt eſſe infinitum. Secundo ita: Nihil, quod numerando comprehendi & abſolui poteſt, infinitudinem habet; cum infinitum ſit id, quod abſolui nequit: ſed omnis numerus, & id omne quod numerū habet poteſt numerando abſolui: nihil igitur tale infinitum eſt.

h *Magis autem*] Ratione alia magis Phyſica, hoc eſt, a principiis naturæ, & ab ingenio naturalium corporum deſumpta, concludit, non poſſe dari corpus infinitum. Quod item 1. de Cœlo non abſimili argumento comprobauit. Neceſſe eſt, inquit, omne corpus, aut ex elementis,

concre-

co[illegible] [illegible] eſſe aut ſimplex: ſed neutrum horum infinitum eſſe poteſt: ergo, &c. Minor quoad priorem partem ſuadetur quia cum elementa quatuor tantùm ſint, conſtaret vtique eiuſmodi corpus certis numero elementis. Quare vel omnia terminatam haberent magnitudinem, ſicq; finitam molem efficerent; quia quod ex certis partibus terminatæ magnitudinis coaleſcit, finitum eſt. Vel vnum aliquod ex iis, aut plura, aut omnia, infinitam molem vendicarent: quod fieri non poteſt, quia oporteret vnum aliud infinitum elementum, vt ignem v. g. reliqua omnia extinguere, & in ſe conuertere: quandoquidem ſupra omnem menſuram proportionis, quoduis finitum agendi acrimonia & efficacitate vinceret. Eademque ratione patet, non poſſe plura ex iis elementis infinita præpollere magnitudine: nec item omnia, quia vnumquodque eorum mole ſua totam infiniti ſpacij capacitatem obſideret.

i *At neque vnum*] Supereſt confirmanda altera aſſumptionis pars, videlicet non dari corpus ſimplex infinitum. Agit autem in præſentia Ariſtoteles tantùm de corpore ſimplici, rectam lationem ſubeunte; acturus nimium de eo quod in orbem voluitur, in libris de Cœlo, vbi nullum eiuſmodi infinitatem habere demonſtrat. Non dari ergo prædictum corpus infinita mole præditum, ex iis quæ paulo antè dicta ſunt, facile conuincitur. Nam & alia corpora interimeret, & nulli alteri locum daret. At enim quia, vt primo huius operis explicatum eſt; quidam rerum principium, non aliquod elementum ſed medium quid inter ea, contrarietatis expers, fecere, quod quiſpiam diceret, abſque aliorum vaſtitate & incommodo infinitatem habere poſſe, vtpote contraria vi, qui perniciem moliatur, deſtitutum: id quoq; refutat Ariſtot. probans, non dari eiuſmodi corpus, etiam infinitatis incommodis ſublatis, cùm nec ſub ſenſum cadat, vt cætera; nec in miſtorum veniat compoſitionem, ſicuti nec in id miſta diſſoluuntur.

[illegible]

Nunc vero aliud eſſe aiunt, è quo hæc ſint. Huiuſmodi aūt eſſe non poteſt, nō quia infinitum (de hoc enim commune quid dicendum eſt, quod ad omne corpus, aerem quoq;, & aquā, & aliud quoduis, æque attineat) ſed quia tale corpus, quod ſub ſenſum cadat, nō eſt præter ea, quæ nuncupantur elementa. Cum enim res omnis in id, è quo conſtat, diſſoluatur; aliud quidpiam præter ignem & terram, & aquam hic eſſet: nullum aūt conſpicitur. Textus 45.

k *Neque igitur ignis, neque aliud vllum elementum, infinitum eſſe poteſt. Omnino enim, & præterquam quod infinitum eſſe aliquod ipſorum aſtruatur, non poteſt vniuerſum (etſi finitum ſit) aut eſſe, aut fieri vnum quid ipſorum: quemadmodum ait Heraclitus, omnia quondam ſempore deflagratura.* Textus 46.

Eadem verò ratio de vno eſt, quod præter elementa Phyſici faciunt. Omnia enim è contrario in contrarium mutantur, vt è calido in frigidum. Eſt vero etiam ex his de corpore omni ſenſibili conſiderandum, vtrum infinitum eſſe poſſit an non. Textus 47.

l *Omnino aūt ſenſibile corpus infinitum eſſe nō poſſe, ex his conſtat. omne enim corpus ſenſibile alicubi eſſe aptum eſt, & vniuſcuiuſque locus eſt aliquis, atque etiam partis & totius eſt idem; vt totius terræ et glebæ vnius, ignis & ſcintillæ: quare ſi vnius ſit formæ, aut immobile erit, aut ſemper feretur; quod fieri non poteſt. Cur enim deorſum magis, quàm ſurſum, aut ad quemuis locum? Dico autem, ſi ſit gleba, quonam ipſa mouebitur? aut vbinam quieſcet? Corpus enim, quod ei cognatū eſt, infinitus eſt locus. Vtrum igitur totum locum occupauit? & quomodo? quæ igitur, & vbi eius ipſius ſtatus & motus? An vbique? non ergo mouebitur. At vero ad omnem locum mouebitur? non igitur [illegible] abit.* Textus 48.

m *Quod ſi totum ex diſſimilibus [illegible] eſſet partibus, diſſimiles [illegible] loca [illegible] & primum [illegible] quidem vniuerſi corpus vnum non erit, niſi ta[illegible] deinde hæ aut finitæ [illegible] ſpecie, aut infinitæ.* Textus 49.

k *Neque igitur ign[illegible]*] Probat mundum non poſſe aliquod ex elementis eſſe [illegible] [illegible] tate vt ignem [illegible] omnia Hera[illegible] [illegible] bat, aut [illegible] Nam quicquid mutatur, [illegible] in c[illegible]

diſputata ſunt: at vnum elementum ſibi ipſi aduerſari non poteſt, aut propriam perniciem intendere: quare ſi vnum tantùm eiuſmodi corpus in natura exiſteret, omnis rerum generatio & interitus omnino tolleretur: quod experientiæ palam repugnat.

l *Omnino aũt*] Alia ratione ſenſiliũ corporum infinitatẽ impugnaturus, duo quędam præmittit. Alterum eſt: Omne corpus ſub ſenſum cadens, certũ habere in mũdo locum. Loquitur verò de corpore ſenſili duntaxat; quia Mathematicũ non propriè locũ vendicat. Alterũ eſt: Totius & partis eundem eſſe locũ naturalem. His poſitis ita diſſerit: Si detur corpus aliquod ſimplex vniuſq; naturæ, infinita mole præditũ, id aut immobile erit, aut perpetuò ciebitur; imò nec moue bitur, nec quieſcet: hæc aũt abſurda ſunt ergo, &c. Probatur Maior. Si enim terræ gleba ſumatur, ea nec mouebitur, nec quieſcet; ad quem enim feretur locũ, aut in quo quieſcet? Nam cum idem, vt antea ſumpſimus, & totius & partis locus ſit, & totũ infinitorum locorum, verſus omnẽ differentiã, obtineat capacitatẽ; vtiq; nõ erit maior ratio, cur in vnã potius, quàm in aliã partem cõmeet, nec cur in vna magis, quam in alia quieſcat. Proindeq; cũ in oẽs partes ſimul ferri nequeat; neceſſariò quieſcet: cũ item in omnib. partib. eiuſdẽ ſpatij ſimul quieſcere nõ poſſit, neceſſariò mouebitur. Quare ſemper quieſcet, & ſemper mouebit; & nunq̃ mouebit aut quieſcet.

Totius & partium idẽ locus.

m *Quòd ſi non*] Probat, nõ poſſe dari corpus infinitũ diſſimiliũ naturarũ, hoc eſt, ex partibus ſpecie differẽtibus concretum: haberẽt enim eiuſmodi partes loca ſimiliter ſpecie diſtincta, cum loca corporibus reſpondeãt. Et quidẽ eæ partes non vnum aliquid cõtinuum, ſed contiguũ duntaxat efficerẽt; ſiquidẽ ea, quæ ſpecie diſtinguũtur, nõ poſſunt in vnum quid cõtinuatione, ſed ordine tantùm, aut alia eiuſmodi compoſitione, coaleſcere. Vel igitur eiuſmodi partes eſſent finitæ, vel infinitæ. Si finitæ, cùm efficiant infinitum, neceſſariò vna ex ijs, aut plures infinitã molem obtinerent, quæ proinde cæteras ad interitum & perniciem raperet. Vnde & veteres quidam Phyſiologi infinitatis aſſertores, vt hoc abſurdum effugerent, id quod a contrarijs magis liberum magisq; innoxium videbatur, infinitum poſuẽre.

Quæ ſpecie differũt, nõ poſſunt inter ſe continuari.

ἐ περιέχεσθαι μὲν μὴ οὐχ οἷόν τε· ἔσται γὰρ τὰ μὲν ἄπειρα, τὰ δ' οὔ, εἰ τὸ πᾶν ἄπειρον οἷον τὸ πῦρ, ἢ τὸ ὕδωρ. φθορὰ δὲ τὸ τοιοῦτον τοῖς ἐναντίοις, καθάπερ εἴρηται πρότερον. ἐ διὰ τοῦτο, οὐθεὶς τὸ ἓν ἐ ἄπειρον πῦρ ἐποίησεν, οὐδὲ γῆν, τῶν φυσιολόγων, ἀλλ' ἢ ὕδωρ, ἢ ἀέρα, ἢ τὸ μέσον αὐτῶν. ὅτι ὁ τόπος ἑκατέρου, δῆλος ἦν διωρισμένος. ταῦτα δ' ἐπαμφοτερίζει τῷ ἄνω ἐ κάτω. εἰ δ' ἄπειρα, ἐ ἁπλᾶ, ἐ οἱ τόποι ἄπειροι, ἐ ἔσται ἄπειρα τὰ στοιχεῖα. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, ἐ οἱ τόποι πεπερασμένοι, ἐ τὸ ὅλον πεπεράνθαι ἀναγκαῖον. ἀδύνατον γὰρ μὴ ἀπαρτίζειν τὸν τόπον, ἐ τὸ σῶμα. οὔτε γὰρ ὁ πᾶς τόπος μείζων, ἢ ὅσον ἐνδέχεται τὸ σῶμα εἶναι. ἅμα δ' οὐδὲ τὸ σῶμα ἄπειρον ἔσται. οὔτε τὸ σῶμα μεῖζον ἢ ὁ τόπος. ἢ γὰρ κενόν ἔσται τι, ἢ σῶμα οὐδαμοῦ πεφυκὸς εἶναι. Ἀναξαγόρας δ' ἀτόπως λέγει περὶ τῆς τοῦ ἀπείρου μονῆς. στηρίζειν γὰρ αὐτὸ αὑτό φησι τὸ ἄπειρον. τοῦτο δ' ὅτι ἐν αὑτῷ. ἄλλο γὰρ οὐδὲν περιέχει, ὡς ὅπου ἄν τι ᾖ, πέφυκεν ἐνταῦθα εἶναι. τοῦτο δ' οὐκ ἀληθές. εἴη γὰρ ἄν που βίᾳ, ἐ οὐχ οὗ πέφυκεν. εἰ οὖν ὅτι μάλιστα μὴ κινεῖται τὸ ὅλον (τὸ γὰρ ἐν αὑτῷ στηριζόμενον, ἐ ἐν αὑτῷ ὂν, ἀκίνητον εἶναι ἀνάγκη) ἀλλὰ διὰ τί οὐ πέφυκε κινεῖσθαι, λεκτέον. οὐ γὰρ ἱκανὸν τὸ οὕτως εἰπόντα ἀπηλλάχθαι. ἐ γὰρ ἂν ἄλλο ὁτιοῦν οὐ κινούμενον, ἀλλὰ πεφυκέναι οὐδὲν κωλύει. ἐπεὶ ἐ ἡ γῆ οὐ φέρεται, οὐδ' εἰ ἄπειρος ἦν, εἰργομένη μέντοι ὑπὸ τοῦ μέσου. ἀλλ' οὐχ ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλο οὗ οἰσθήσεται, μένοι ἂν ἐπὶ τοῦ μέσου, ἀλλ' ὅτι πέφυκεν οὕτως. καίτοι ἐξείη ἂν λέγειν, ὅτι στηρίζει ἑαυτήν. εἰ οὖν μηδ' ἐπὶ τῆς γῆς τοῦτο αἴτιον ἀπείρου οὔσης, ἀλλ' ὅτι βάρος ἔχει, τὸ δὲ βαρὺ μένει ἐπὶ τοῦ μέσου, ἡ δὲ γῆ ἐπὶ τοῦ μέσου. ὁμοίως ἐ τὸ ἄπειρον μένοι ἂν ἐν αὑτῷ, διὰ ἄλλην τινὰ αἰτίαν, ἐ οὐχ ὅτι ἄπειρον, ἐ στηρίζει αὐτὸ αὑτό. ἅμα δὲ δῆλον, ὅτι κἂν ὁτιοῦν μέρος μένειν δέοι. ὡς γὰρ τὸ ἄπειρον ἐν ἑαυτῷ μένει στηρίζον, οὕτω ἐ ὁτιοῦν αὐτοῦ μέρος ληφθὲν ἐν ἑαυτῷ μενεῖ. ἐ γὰρ τοῦ ὅλου ἐ τοῦ μέρους ὁμοειδεῖς οἱ τόποι, οἷον τῆς ὅλης γῆς ἐ βώλου κάτω, ἐ τοῦ παντὸς πυρὸς ἐ σπινθῆρος ἄνω. ὥστ' εἰ τοῦ ἀπείρου τόπος τὸ ἐν αὑτῷ, ἐ τοῦ μέρους ὁ αὐτός. μενεῖ ἄρα ἐν αὑτῷ. ὅλως δὲ

At finita quidem eſſe nõ poſſunt: erũt enim aliæ infinitæ, aliæ nõ erunt, ſi vniuerſum ſit infinitũ; vt ignis, aut aqua. Tale aũt contrarijs, vt antea dictũ eſt, exitio eſt. Ob quã etiã cauſam Phyſicorũ nemo, ipſum vnũ & infinitũ ignẽ ſtatuit aut terrã; ſed aut aquã, aut aere, aut mediũ inter ea, q. vtriuſq; loca aperte eſſet definita: hæc aũt ancipitẽ habeant locũ, ſuperũ nẽpe et inferũ. n *At ſi infinita et ſimplices, loca quoq; et elemẽta erũt infinita: q. ſi hoc eſſe nequeat, et loca ſint finita, totũ quoq; finitũ eſſe neceſſe eſt. Fieri.n. non põt, quin corp⁹ et loc⁹ ſint paria: nam neq; locus totus maior eſt, q̃ corpus eſſe ſimul queat; ſimul verò etiã infinitũ corp⁹ non erit, neq; corpus maius q̃ locus: aut.n. inane aliquod erit, aut corpus quodpiã, quod in nullo ſit loco.* o *Anaxagoras aũt de infiniti ſtatu abſurdè loquitur. Ipſum enim infinitũ ſe ait firmare, idq; ex eo, q. ſit in ſe. ſiquidem re alia nulla continetur: quaſi vbi aliquid fuerit, ibi natura comparatum ſit eſſe [illegible] de d vero abeſt, cũ aliquid alicubi eſſe po[illegible], v[illegible] ſuapte natura nõ eſt.* p *Si igitur q̃ maxime vniuerſum nõ mouetur, propterea quod i[illegible], quod ſe ſuſtinet, & in ſe eſt, a motu vacare nece[illegible] cauſa tamẽ, cur moueri apta non ſit, d[illegible]enda [illegible]rat, non enim ſatis eſt eum, qui ita dixerit au[illegible]ugi[illegible]e; na & aliud quidnis à motu vacare poteſt, quod tamẽ, vt moueatur, aptũ eſſe nihil vetat.* q *Namq; & terra nõ fertur, nec ſi infinita eſſe[illegible] ea[illegible] a medio cohibita: non propterea in medio conquieſceret, q. nullus eſſet locus ad quẽ ferretur, ſed q. et natura aliter id ſitum non eſſet: atqui dicere liceret, eã ſe nixu ſuo ſuſtentare. Si igitur ne in terra quidem, quanquã eſſet infinita, h[illegible] eſſet cauſa, ſed quoniam pondus habet; pondus autẽ in medio manet, in quo medio eſt terra: ſimiliter et infinitum ob aliam quandam cauſam in [illegible]e manet, non quia infinitum, & ipſum ſe ſuſtentat.* r *Simul vero perſpicuũ eſt neceſſarium eſſe, vt quæuis pars con-*

Textus 50.

Textus 51.

Textus 52.

Φανερὸν ὅτι οὐχ οἷόν τε ἅμα ἄπειρον λέγειν σῶμα, καὶ τόπον τινὰ εἶναι τοῖς σώμασιν, εἰ πᾶν σῶμα αἰσθητὸν ἢ βάρος ἔχει ἢ κουφότητα. καὶ εἰ μὲν βαρύ, ἐπὶ τὸ μέσον ἔχει τὴν φορὰν φύσει, εἰ δὲ κοῦφον, ἄνω· ἀνάγκη γὰρ καὶ τὸ ἄπειρον· ἀδύνατον δὲ ἢ ἅπαν ὁποτερονοῦν ἢ τὸ ἥμισυ ἑκάτερον πεπονθέναι· πῶς γὰρ διελεῖς; ἢ πῶς ἔσται τοῦ ἀπείρου τὸ μὲν ἄνω τὸ δὲ κάτω, ἢ ἔσχατον καὶ μέσον; ἔτι, πᾶν σῶμα αἰσθητὸν ἐν τόπῳ. τόπου δὲ εἴδη καὶ διαφοραί, τὸ ἄνω καὶ κάτω, καὶ ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν, καὶ δεξιὸν καὶ ἀριστερόν· ταῦτα δὲ οὐ μόνον πρὸς ἡμᾶς καὶ θέσει, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ὅλῳ διώρισται· ἀδύνατον δ' ἐν τῷ ἀπείρῳ εἶναι ταῦτα. ἁπλῶς δ' εἰ ἀδύνατον τόπον εἶναι ἄπειρον, ἐν τόπῳ δὲ πᾶν σῶμα, ἀδύνατον ἄπειρόν τι εἶναι σῶμα. ἀλλὰ μὴν τό γε πού, ἐν τόπῳ, καὶ τὸ ἐν τόπῳ, πού. εἰ οὖν μηδὲ ποσὸν οἷόν τ' εἶναι τὸ ἄπειρον· ποσὸν γάρ τι ἔσται, οἷον δίπηχυ ἢ τρίπηχυ· ταῦτα γὰρ σημαίνει τὸ ποσόν. οὕτω καὶ τὸ ἐν τόπῳ, ὅτι πού· τοῦτο δὲ ἢ ἄνω ἢ κάτω, ἢ ἐν ἄλλῃ τινὶ διαστάσει τῶν ἕξ· τούτων δ' ἕκαστον πέρας τί ἐστιν. Κεφα-

conquieſcat: vt enim infinitũ in ſe manet, ſe ipſum ſuſtentãs; ſic & quæcunque ſumpta pars fuerit, in ſe manebit. Nam totius & partis eiuſdem ſpeciei ſint loca: vt totius terræ & glebæ, inferne; totius ignis & ſcintillæ, ſuperne. Quare ſi infiniti locus eſt in ſe, partis quoq; idem erit: in ſe igitur manebit. s Omnino autẽ conſtat, dici nõ poſſe infinitũ corpus eſſe, ſimulq́; aliquẽ corporũ locũ; ſiquidẽ ſenſile omne corpus aut pondus habet, aut leuitatem; & quod graue eſt, ad mediũ fertur natura; quod leue, in ſuperum locũ: neceſſe enim eſt & infinitũ corpus: non poteſt autẽ aut totũ alterutro modo, aut dimidium vtroq; affectũ eſſe. Quo enim pacto diuides? quóve modo infiniti alia pars in ſupero eſt loco, alia in infero, aut in extremo, aut in medio? t Præterea omne corpus, quod ſub ſenſum cadit, in loco eſt: loci autẽ ſpecies & differentiæ; ſuperũ & inferum, ante & ponè, à dextra et ſiniſtra. Atq; hæc nõ ſolùm ratione noſtri & ſitu, ſed in ipſo etiam vniuerſo diſtincta ſunt: in infinito autẽ eſſe hæc non poſſunt. u Atq; omnino ſi locus infinitus eſſe non poſſit; in loco autẽ quoduis ſit corpus; fieri nõ poteſt, vt corpus aliquod ſit infinitũ. Atqui & quod alicubi eſt, in loco eſt. & quod in loco, alicubi: vt igitur infinitũ quãtum eſſe non poteſt; quantũ enim quoddam fuerit: vt bicubitum, aut tricubitum, cum hæc quantũ ſignificent: ſic quod eſt in loco, alicubi eſt. & id quidem aut in loco ſupero, aut in infero, aut in alia quapiam ſex dimenſionum, quarum vnaquæq; terminus eſt quidam. Textus 52 Textus 53.

CAP.

n *At ſi infinitæ*] Partes infiniti diſſimiliũ naturarũ, non poſſe infinitas eſſe, ex eo demõſtrat, quia oporteret loca & elementa eſſe infinita: quod abſurdum eſt: cum & locorum differentiæ certo numero comprehendantur, & elementa finita ſint. Quod autem loca & elementa ſibi mutuò reſpondeant, ea ratione confirmat; quia neq; locus maior eſt corpore, neq; corpus loco: alioqui ſi corpore maior locus ſit, & corpus infinitam molem obtineat, dabitur aliquid infinito maius, itemq́; locus non repletus corpore. Quod ſi locum corpus excedat, exiſtet corpus ſine loco: quæ omnia à naturæ legibus abhorrent. Textus 54.

o *Anaxagoræ autem*] Quia paulò antè docuit; ſi corpus infinitum, è diſſimilium naturarum partibus conflatum, finitũ locum habeat, futurum vt detur corpus ſine loco: cui ſententiæ contraria eſt poſitio Anaxagoræ, aſſerentis; ſuum illud infinitum & miſcellaneum Chaos immobile eſſe; non quia in loco aliquo conſiſtat, ſed quia ſe ipſum per ſe fulcit & ſuſtentat. Refutat huiuſmodi poſitionem, quòd perinde loquatur Anaxagoras, ac ſi verum ſit; vbicunq; corpus aliquod eſt, illic ſuapte ingenio, & naturæ ſuæ congruenter exiſtere: cùm tamen ſæpè accidat, vt corpora extra naturalem ſedem per vim detineantur. *Poſitio Anaxagoræ.*

p *Sic igitur*] Anaxagoram reprehendit, quòd cum aſſeruerit infinitũ motu vacare, quia in ſe ipſo eſt, non tamen cauſam reddiderit, cur ad ſubeundum motum aptitudinem non habeat: cùm multa ſint, quæ ſe ipſa non mouentur, & tamen moueri apta ſunt; vt lapis manu detentus.

q *Namq; &c.*] Si infinitũ, inqt, vt Anaxagoras volebat, propterea eſſet immobile, q̃a in ſe ipſo eſt, certe eadẽ reddẽda foret cauſa, cur terra in mũdi medio q̃eſcat, nec tãtopere laborarẽt Philoſophi in eius rei inueſtigatione. Nũc vero aliter res habet: ideo. n. quieſcit, q̃a corpora grauia ſuapte pondere deorſum vergunt, & vbi natiuum patriumq; locum obtinuere, conſiſtunt. & ob hanc etiã cauſam terra, ſi infinita mole prædita eſſet, in mundi meditullio hæreret immobilis.

r *Omnis vero pars eiuſdem*] Cùm idem partis & totius locus ſit, ſi daretur infinitũ, & ideo quieſceret, quia in ſe ipſo firmaretur; idem quoq; de parte dicendum foret, videlicet in ſe ipſa ſuſtentari, proindeq; in ſe naturaliter quieſcere. Quod tamen Anaxagoræ dictis repugnare, cõſtat ex eo, quia propterea infinitum ſe ipſo firmari aiebat, quia locum, quo detineri poſſet, habere nequibat. Quælibet autem pars locum habet, quo comprehendatur. Itaq; alia cauſa tradenda fuit, cur infinitum corpus quieſcat.

s *Omnino autem*] Confutato Anaxagora, aliam affert rationẽ ad tollendũ infinitũ. Omne, inqt, corpus ſenſile, quod videlicet non conuertitur in orbem, aut graue, aut leue eſt: graue autem ſuo impetu medium petit; leue in ſuperiora euadit, vt experimento conſtat. ſed corpus infinitum hanc legem ſubire non poteſt: ergo nullum corpus ſenſile infinitum eſt. Probat aſſumptionem, quia ſi totum huiuſmodi corpus graue aut leue ſit, vel in ima ſede conſtituetur, vel ſuperum locum occupabit; quod infinito repugnat, cuius ea natura eſt, vt omnes ſpatij differentias occupet. Si vero altera eius pars grauitate, altera leuitate polleat, id etiam cum ratione infiniti minimè conſentit. ſiquidem in infinito nec pars ſuperior, & inferior, nec media, & extrema, deſignari poſſunt. *In infinito non datur pars ſuperior aut inferior.*

t *Præterea omne*] Idem confirmat à locorum differentijs. Omne corpus ſenſile continetur loco: loci verò differentiæ ſex numerantur: Suprà, infrà; antè, retrò; dextrum, ſiniſtrum: hæ aũt nequeunt competere infinito, quod nulla locorum circumſcriptione terminatur: nullum igitur corpus ſenſile infinitum eſt.

Sex loci differentiæ.

v *Atque omnino*] Poſtremò ita concludit: Nullus locus infinitus eſt: igitur cùm omne corpus loco circumſcribatur, nullum erit infinitum. Antecedens probat: quia omne quantum certam habet & definitam magnitudinem, vt duorum triúmve cubitorum: locus autem quantum eſt, cùm ſit ambientis corporis ſuperficies.

Locus quid.

Κεφάλαιον ϛ.

Ὅτι μὲν οὖν ἐνεργείᾳ οὐκ ἔστι σῶμα ἄπειρον, φανερὸν ἐκ τούτων. ὅτι δ' εἰ μὴ ἔστιν ἄπειρον ἁπλῶς, πολλὰ ἀδύνατα συμβαίνει, δῆλον. τοῦ τε γὰρ χρόνου ἔσται τις ἀρχὴ καὶ τελευτὴ, καὶ τὰ μεγέθη οὐ διαιρετὰ εἰς μεγέθη, καὶ ἀριθμὸς οὐκ ἔσται ἄπειρος. ὅταν δὲ διωρισμένων οὕτως μηδετέρως φαίνηται ἐνδέχεσθαι, διαιτητοῦ δεῖ, καὶ δῆλον ὅτι πὼς μὲν ἔστι, πὼς δ' οὔ. λέγεται δὲ τὸ εἶναι, τὸ μὲν δυνάμει, τὸ δὲ ἐντελεχείᾳ, καὶ τὸ ἄπειρον ἔστι μὲν προσθέσει, ἔστι δὲ καὶ ἀφαιρέσει. τὸ δὲ μέγεθος, ὅτι μὲν κατ' ἐνέργειαν οὐκ ἔστιν ἄπειρον, εἴρηται· διαιρέσει δ' ἐστί· καὶ γὰρ χαλεπὸν ἀνελεῖν τὰς ἀτόμους γραμμάς. λείπεται οὖν δυνάμει εἶναι τὸ ἄπειρον. οὐ δεῖ δὲ τὸ δυνάμει ὂν λαμβάνειν, ὥσπερ εἰ δυνατὸν τοῦτ' ἀνδριάντα εἶναι, ὡς καὶ ἔσται τοῦτ' ἀνδριὰς, οὕτω καὶ ἄπειρον, ὃ ἔσται ἐνεργείᾳ· ἀλλ' ἐπεὶ πολλαχῶς τὸ εἶναι, ὥσπερ ἡ ἡμέρα ἐστὶ, καὶ ὁ ἀγὼν, τῷ ἀεὶ ἄλλο καὶ ἄλλο γίνεσθαι. οὕτω καὶ τὸ ἄπειρον. καὶ γὰρ ἐπὶ τούτων ἐστὶ καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ· ὀλύμπια γάρ ἐστι καὶ τῷ δύνασθαι τὸν ἀγῶνα γίνεσθαι, καὶ τῷ γίνεσθαι.

ἄλλως

ιαιτητοῦ δεῖ -

CAPVT VI.

INfinitū itaq; actu nō eſſe, ex his cōſtat. Sed illud quoq; manifeſtū eſt; ſi infinitū omnino non ſit, multa accidere, quæ eſſe nō poſſunt. Nam et tēporis principiū aliquod finisq; erit; & magnitudines in magnitudines diuidua nō erunt; numerus nō infinitus nō erit. Cum aut hæc hoc pacto definita conſtet, neutro modo eſſe poſſe. a arbitro eſt opus, perſpicuumq; eſt partim eſſe, partim nō eſſe. b Dicitur verò eſſe aliud quidē poteſtate, aliud actu. Atq; infinitum aliud eſt additione, aliud detractione. Magnitudinē verò actu infinitam non eſſe, dictum eſt; diuiſione autem eſt: non enim difficile eſt indiuiduas lineas tollere. Reſtat igitur, [illegible] poteſtate autem eſſe, non ita ſumendum eſt, vt ſi hoc ſtatuam poſſit eſſe, q. hoc ſtatua erit, ita & infinitum aliquid, quod actu futurum ſit. Sed cum aliquid eſſe multis modis dicatur, quemadmodum dies eſt, & certamen q. ſemper aliud & aliud fiat, ſic & infinitū. In hoc enim eſt, & poteſtate eſſe, & actu. Olympia enim ſunt, & q. certamen poſſit fieri, & quod fiat. d Aliter Textus 56 Textus 57

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

ARbitro a opus] Hactenus controuerſiam de Infinito, rationibus vltrò citroq; adductis pertractauit; nunc ad eam dirimendam arbitro opus eſſe inquit. Eſt autem inter iudicem & arbitrum diſcrimen; quòd ille ex lege ſententiam ferat, hic ex æquo & bono litem componat, ita vt vtriq; parti faueat, maxime cum iura vtriuſq; paria momenta habere videntur. Quoniam ergo in quæſtione de infinito, tam in partem negatiuam, quam affirmatiuam, argumenta non parum firma occurrunt, inter vtramq; arbitrum ſe & quaſi ſequeſtrem gerit Ariſt. ac primùm firmiores rationes pro parte quæ affirmat, ſummatim repetit, vt omnium pateat, quanta æquitate infinitum nec omnino ponat, nec tollat.

Diſtinctio Ariſtotelica. b *Dicitur verò*] Propoſuit diuiſionem illam, qua in grauiſſimis Philoſophiæ quæſtionibus diſſoluendis vti conſueuit, nimirum quædam dici actu quædam poteſtate. Tum docet, infinitum multifariam diuid. Eſt enim infinitum additione; vt numerus, qui infinitè augeri poteſt, diuiſa in infinitum per æquales portiones quantitate. Item infinitum diuiſione & detractione; vt magnitudo, cuius diſſectio poteſt in infinitum abire (nec enim vnquam, vt quidam opinati ſunt, ad inſectiles lineas deueniendum erit) Item, infinitum poteſtate & infinitum actu. Vult ergo Ariſtoteles infinitum poteſtate dari, actu non dari.

Infinitū quo modo poteſtate. c *Poteſtate autem*] Declarat, quidnam ſit, dari infinitum poteſtate, atq; id non ita accipiendum, quaſi infinitum, quod nunc non exiſtit, paulo poſt a[illegible] perfecto exiſtere queat; quomodo lignum, quod antea poteſtate ſtatua erat, accedente artificis manu, in ſtatuam actu efformatur: ſed quia poteſt infinitum ad actum poteſtati admixtum produci, ita vt numerus noua ſemper vnitate augeſcat, nunquam tamen vnitatum completam infinitudinem obtineat; & magnitudo perpetuam diuiſionem ſubeat, nec tamen ab[illegible] ſuarum, aut ſuarum partium adiectione infinitum cumulum efficiat. Quo pacto dies & certamen Olympicum, v.g. dicuntur actu eſſe. Nam neq; dies ſimul totus præterit, nec omnes [illegible] exhibentur, ſed vtrumq; ſucceſſione partiū labitur. Quanquam hoc, præter alia, diſcrimen intercedit, quòd & hodiernus dies finiatur, & ludi

Infinitū poteſtate caret termino.

ludi decurſo præfixi temporis ſpatio abſoluantur: infinitum verò poteſtate nullum omnino habeat terminum; cùm neque diſſectioni defutura vnquam ſit materia.

ἄλλως δὲ ἔν τε τῷ χρόνῳ δῆλον τὸ ἄπειρον, καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐπὶ τῆς διαιρέσεως τῶν μεγεθῶν. ὅλως μὲν γὰρ οὕτως ἐστὶ τὸ ἄπειρον, τῷ ἀεὶ ἄλλο καὶ ἄλλο λαμβάνεσθαι· καὶ τὸ λαμβανόμενον μὲν μὲν πεπερασμένον εἶναι, ἀλλ' ἀεί γε ἕτερον καὶ ἕτερον (ἔτι τὸ εἶναι πλεοναχῶς λέγεται· ὥστε τὸ ἄπειρον οὐ δεῖ λαμβάνειν ὡς τόδε τι, οἷον ἄνθρωπον ἢ οἰκίαν, ἀλλ' ὡς ἡμέρα λέγεται καὶ ὁ ἀγών, οἷς τὸ εἶναι οὐχ ὡς οὐσία τις γέγονεν, ἀλλ' ἀεὶ ἐν γενέσει ἢ φθορᾷ, εἰ καὶ πεπερασμένον, ἀλλ' ἀεί γε ἕτερον καὶ ἕτερον.) ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς μεγέθεσιν, ὑπομένοντος τοῦ ληφθέντος τοῦτο συμβαίνει· ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ χρόνου φθειρομένων, οὕτως ὥστε μὴ ἀπολείπειν. τὸ δὲ κατὰ πρόσθεσιν, τὸ αὐτό πώς ἐστι, καὶ τὸ κατὰ διαίρεσιν. ἐν γὰρ τῷ πεπερασμένῳ κατὰ πρόσθεσιν γίνεται ἀντεστραμμένως· ᾗ γὰρ διαιρούμενον ὁρᾶται εἰς ἄπειρον, ταύτῃ προστιθέμενον φανεῖται πρὸς τὸ ὡρισμένον. ἐν γὰρ τῷ πεπερασμένῳ μεγέθει, ἂν λαβών τις ὡρισμένον προσλαμβάνῃ τῷ αὐτῷ λόγῳ, μὴ τὸ αὐτό τι τοῦ ὅλου μέγεθος περιλαμβάνων, οὐ διέξεισι τὸ πεπερασμένον. ἐὰν δ' οὕτως αὔξῃ τὸν λόγον, ὥστε ἀεί τι τὸ αὐτὸ περιλαμβάνειν μέγεθος, διέξεισι· διὰ τὸ πᾶν τὸ πεπερασμένον ἀναιρεῖσθαι ὁτῳοῦν ὡρισμένῳ. ἄλλως μὲν οὖν οὐκ ἔστιν, οὕτως δ' ἐστὶ τὸ ἄπειρον, δυνάμει τε καὶ ἐπὶ καθαιρέσει. καὶ ἐντελεχείᾳ δ' ἐστὶν, ὡς τὴν ἡμέραν εἶναι λέγομεν καὶ τὸν ἀγῶνα. καὶ δυνάμει οὕτως, ὡς ἡ ὕλη, καὶ οὐ καθ' αὑτό, ὡς τὸ πεπερασμένον. καὶ κατὰ πρόσθεσιν δὴ οὕτως ἄπειρον δυνάμει ἐστίν, ὃ ταὐτὸ λέγομεν τρόπον τινὰ εἶναι τῷ κατὰ διαίρεσιν.

Quæ incluſa ſunt parentheſi, inter conſulendum [illegible]; quæ in melioribus codicibus non reperiuntur.

d *Aliter autem in tempore, & in hominibus, & magnitudinem diuiſione, infinitum conſpicitur. Omnino quidem enim infinitum ex eo eſt quòd aliud ſemper & aliud ſumatur; & quod ſumitur, ſemper illud quidem finitum ſit, ſed tamen aliud atque aliud ſemper. At in magnitudinibus eo, quod ſumptum eſt manente, hoc accidit: in hominibus verò & tempore pereuntibus, ita vt non deficiant.* Text. 58.

e *Id verò quod adiectione eſt, & id quod diuiſione, quodammodo ſunt idem. In eo enim quod eſt finitum adiectione, fit modo conuerſo. Nam quatenus diuidi infinitè cernitur, eatenus adijci finito conſtat. Infinita enim magnitudine, ſi finita parte accepta, eadem proportione rurſus quis accipiat, non eandem totius partem ea proportione auferens, infinitam non tranſibit: ſed ſi proportionem ſic auxerit, vt eandem ſemper accipiat magnitudinem, tranſibit; propterea quòd finitum omne quouis finito conſumatur. Aliter igitur non eſt: hoc autem modo eſt infinitum, poteſtate enim & detractione. Actu verò etiam eſt, vt diem eſſe dicimus & ludum. & poteſtate ita eſt,* f *vt materia: & non per ſe, vt id quod finitum eſt.* g *Et additione quidem infinitum hoc pacto eſt poteſtate, quod idem quodammodo eſſe dicimus, quod id quod eſt diuiſione.* Text. 59. Text. 60.

ἀεὶ Nam

d *Aliter autem*] Confert infinitatem temporum & generationum, quas ſemper fuiſſe, nullumque finem habituras exiſtimauit; cum infinitate, quæ cernitur in magnitudine, dum in partes diuiditur: docetque, huiuſmodi infinita eo inter ſe conuenire, quia in eorum quolibet vna pars poſt aliam ſumi poteſt, ita vt quod ſumptum eſt, finitum ſit, ſemperq; aliquid accipiendum ſupereſſit: differre autem, quia in magnitudine partes, quæ ſumptæ fuerunt, manent; in tempore verò & generationibus penitus euaneſcunt. *Infinitas temporum & generationis. Infinitū magnitudine.*

e *Id verò*] Comparat infinitum diuiſione, cum infinito adiectione. Licet enim inter ſe differant, quatenus vni detrahitur, alteri additur: ſunt tamen eadem quodammodo, id eſt, ſecundùm proportionem; quatenus vt magnitudo diuiſione infinita dicitur, quòd per partes ſibi proportione reſpondentes infinitè ſecari poſſit, ita numerus, & item magnitudo, [illegible] rationem obtinent, prout hæc ex alterius magnitudinis partitione creſcere; ille verò nouo ſemper accedentium vnitatum incremento amplior fieri poteſt. *Infinitum diuiſione & adiectione.*

f *Vt materia*] Ita ſe habet infinitum ad actum extendi, vt materia ad formam. Etenim vt materia non ita vni formæ ſubeſt, quin ad alias recipiendas poteſtatem obtineat; ſic infinitum nunquam ita prodit in actum, quin adhuc maneat in potentia, vt ſucceſſiuè aliam atq; aliam ſui partem [illegible]. *Infinitū vt materia.*

g *Et additione*] Diſcrimen ſtatuit inter infinitum diuiſione & adiectione. Nam cùm magnitudo per partes eiuſdem proportionis infinitè diuiditur, nequit ad tam paruam deduci quantitatem, quin ad minorem queat: at cùm magnitudo ex alterius diuiſione in infinitum augeſcit, deſignatur moles, quam ille excedere non poſſit, imo ad quam pertingere non valeat. Si enim ab vnius palmi magnitudine partes detrahantur, nequaquam illa, quæ earum adiectione efficietur, ad magnitudinem duorum palmorum euadet, quin potius intra palmum neceſſariò conſiſtet, quia nunquam diuiſio abſoluetur.

ἀεὶ μὲν γάρ τι αὐτοῦ ἔξω ἔσται λαμβάνειν, οὐ μέντοι ὑπερβαλεῖ παντὸς ὡρισμένου μεγέθους, ὥσπερ ἐπὶ τὴν διαίρεσιν ὑπερβάλλει παντὸς ὡρισμένου, καὶ ἀεὶ ἔσται ἔλαττον. ὥστε δὲ παντὸς ὑπερβάλλειν κατὰ τὴν πρόσθεσιν, οὐδὲ δυνάμει οἷόν τε εἶναι, εἴπερ μή ἐστι κατὰ συμβε-

Nam cùm ſemper aliquid ipſius præterea accipiendum maneat, non omnem tamen definitam magnitudinem exuperat, quemadmodum finitam omnem ſuperat, minorque fit in diuiſione: quare ne poteſtate quidem omnem excedere additione poteſt,

l

κὸς ἐντελεχείᾳ ἄπειρον· ὥσπερ φασὶν οἱ φυσιολόγοι τὸ ἔξω σῶμα τοῦ κόσμου, οὗ ἡ οὐσία ἀὴρ, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ἄπειρον. ἀλλ' εἰ μὴ οἷόν τε εἶναι ἄπειρον ἐντελεχείᾳ σῶμα αἰσθητὸν, οὕτω φανερὸν, ὅτι οὐδὲ δυνάμει ἂν εἴη κατὰ πρόσθεσιν, ἀλλ' ἢ ὥσπερ εἴρηται ἀντεστραμμένως τῇ διαιρέσει. ἐπεὶ καὶ Πλάτων διὰ τοῦτο ἄπειρα δύο ἐποίησεν, ὅτι καὶ ἐπὶ τὴν αὔξησιν δοκεῖ ὑπερβάλλειν, καὶ εἰς ἄπειρον ἰέναι, καὶ ἐπὶ τὴν καθαίρεσιν. ποιήσας μέντοι δύο, οὐ χρῆται. οὔτε γὰρ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς τὸ ἐπὶ τὴν καθαίρεσιν ἄπειρον ὑπάρχει, ἡ γὰρ μονὰς ἐλάχιστον· οὔτε ἐπὶ τὴν αὔξησιν, μέχρι γὰρ δεκάδος ποιεῖ τὸν ἀριθμόν.

Κεφάλαιον

h niſi ex accidenti infinitum actu ſit, quale corpus Phyſici extra mundum eſſe aiunt, cuius ſubſtantia ſit aer, aut aliud quid eiuſmodi infinitum: ſed ſi infinitũ corpus ſenſile actu ſit eſſe non poteſt, conſtat ne poteſtate quidem adijciendo eſſe poſſe, niſi vt dictum eſt, contrario modo, ac diuiſione. i Nam & Plato propter hoc duo fecit infinita, quòd & augeſcendo videatur exuperare, in infinitumq́; abire, & auferendo. Cùm tamen duo feciſſet, non vtitur. Neq; enim in numeris infinitum detractione ineſt, cùm vnitas ſit minimum: neque item accretione, quandoquidem ad denarium vſq; numerum facit. Text. 61.

CAP.

h *Niſi ex accidenti*] Si, inquit, infinitum ex accidente daretur, hoc eſt, vt Simplicius & Themiſtius, aliique Græci interpretantur, ſi extaret aliqua ſubſtantia, cui infinitudo accideret

Pythagorici (quale infinitum quidam Phyſici, vt Pythagorei, extra mundi complexum dari putabant) tunc nihil impediret, quominùs infinitum adiectione, quamlibet magnitudinem ſua mole vinceret. Verùm eiuſmodi infinitum fictitium eſſe conſtat, cum omnia corpora cœli ambitu, qui finitus eſt, comprehendantur.

Plato. i *Nam & Plato*] Docet, ſuam ſententiam de infinito poteſtate, quod in diſſectione & adiectione inexhauſta conſiſtit, non diſſerre a Platonis dogmate, qui quaſi per ænigma duo infinita inuexit; nempe magnum infinitæ adiectioni, paruum infinitæ diuiſioni reſpondens. Eundem tamen reprehendit, quòd, cùm Pythagorico more rerum principia numeros feceſit, neutro horum infinitorum in numeris vſus fuerit: videlicet nec infinito ſecundùm accretionem, cùm dixerit numeros vſque ad denarium augeri, indeque in orbem alternando reciprocare: nec etiam infinito diuiſione, cùm numerorum diuiſio, vbi ad vnitatem ventum eſt, conſiſtat, neque vlterius procedat.

Κεφάλαιον ζ.

Συμβαίνει δὲ τοὐναντίον εἶναι ἄπειρον, ἢ ὡς λέγουσιν. οὐ γὰρ οὗ μηδὲν ἔξω, ἀλλ' οὗ ἀεί τι ἔξω ἐστὶ, τοῦτ' ἄπειρόν ἐστι. σημεῖον δὲ, καὶ γὰρ τοὺς δακτυλίους ἀπείρους φασὶ, τοὺς μὴ ἔχοντας σφενδόνην, ὅτι αἰεί τι ἔξω ἔστι λαμβάνειν, καθ' ὁμοιότητα μέν τινα λέγοντες, οὐ μέντοι κυρίως. δεῖ γὰρ τοῦτό τε ὑπάρχειν, καὶ μηδέποτε τὸ αὐτὸ λαμβάνεσθαι· ἐν δὲ τῷ κύκλῳ οὐ γίνεται οὕτως, ἀλλ' αἰεὶ τὸ ἐφεξῆς μόνον ἕτερον. ἄπειρον μὲν οὖν τοῦτ' ἐστὶν, οὗ κατὰ τὸ ποσὸν λαμβάνουσιν, αἰεί τι λαβεῖν ἔξω ἐστίν.

οὗ δὲ

CAP. VII.

COntrà a verò ac dicunt, infinitum eſſe accidit: non enim cuius nihil extrà eſt, id infinitum eſt, ſed cuius aliquid ſemper extrà. Cuius ſignum eſt, quòd annulos, qui palàm non habent, infinitos eſſe dicant, quòd ſemper extrà ſumere aliquid liceat: quod ſimilitudine quadam vſi dicũt, ſed no propriè. Oportet enim & hoc adeſſe, & idem nunquam ſumi: in circulo autem ita non fit, ſed quod deinceps ſequitur, duntaxat aliud eſt. Infinitum igitur id eſt, cuius qui ratione magnitudinis aliquid ſumunt, ijs aliquid ſemper licet extra accipere. Text. 62.

b Cuius

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

COntra a verò] Probauit, non eſſe in rebus infinitum actu; nunc, priuſquam aduerſariæ partis argumenta diſſoluat, quid infinitum ſit, declarat. Ac primùm veteres reprehendit, quod

Infinitum quid ſit. Infiniti naturam non rectè explicârint. Aiebant enim Infinitum id eſſe, cuius nihil eſt extrà, id eſt, cui nihil deficit: cùm dicere potiùs debuiſſent, Infinitum eſſe id, cuius aliquid extra ſemper eſt. Siquidem infinito additione ſemper reſtat aliqua pars adijcienda, & infinito diuiſione aliqua adimenda. Probat verò, hanc ab ſe traditam deſcriptionem bonam eſſe, quòd conſuetum ſit, eos annulos, qui pala carent, infinitos vocare, quod, cùm rotundi ſint, quauis eorum parte accepta aliam ſumere liceat: quanquam admodum impropriè annulum infinitum dicimus, cùm infiniti ratio duo exigat; ſcilicet vt ſemper aliquid extra ſumi poſſit, & vt nunquam idem repetatur, ſed aliud atque aliud, quod in circulo ſiue annulo nequaquam euenit.

b Cuius

οὗ δὲ μηθὲν ἔξω, τοῦτ' ἐστὶ τέλειον καὶ ὅλον· οὕτω γὰρ ὁριζόμεθα τὸ ὅλον, οὗ μηθὲν ἄπεστιν, οἷον ἄνθρωπον ὅλον, ἢ κιβώτιον. ὥσπερ δὲ τὸ καθ' ἕκαστον, οὕτω καὶ τὸ κυρίως, οἷον τὸ ὅλον, οὗ μηδέν ἐστιν ἔξω. οὗ δ' ἐστὶν ἀπουσία ἔξω, οὐ πᾶν, ὅ τι ἂν ἀπῇ. τὸ ὅλον δὲ καὶ τέλειον, ἢ τὸ αὐτὸ πάμπαν, ἢ σύνεγγυς τὴν φύσιν ἐστί. τέλειον δ' οὐδὲν μὴ ἔχον τέλος· τὸ δὲ τέλος, πέρας. διὸ βέλτιον οἰητέον Παρμενίδην Μελίσσου εἰρηκέναι. ὁ μὲν γὰρ τὸ ἄπειρον ὅλον φησίν. ὁ δὲ, τὸ ὅλον πεπεράνθαι,

Μεσσόθεν ἰσοπαλές.

οὐ γὰρ λίνον λίνῳ συνάπτειν ἐστὶ, τῷ παντὶ καὶ ὅλῳ τὸ ἄπειρον. ἐπεὶ ἐντεῦθέν γε λαμβάνουσι τὴν σεμνότητα κατὰ τοῦ ἀπείρου, τὸ πάντα περιέχειν, καὶ τὸ πᾶν ἐν ἑαυτῷ ἔχειν, διὰ τὸ ἔχειν τινὰ ὁμοιότητα τῷ ὅλῳ. ἔστι γὰρ τὸ ἄπειρον, τῆς τοῦ μεγέθους τελειότητος ὕλη, καὶ τὸ δυνάμει ὅλον, ἐντελεχείᾳ δ' οὔ. διαιρετὸν δ' ἐπί τε τὴν καθαίρεσιν, καὶ τὴν ἀντεστραμμένην πρόσθεσιν. ὅλον δὲ καὶ πεπερασμένον, οὐ καθ' αὑτὸ, ἀλλὰ κατ' ἄλλο· καὶ οὐ περιέχει, ἀλλὰ περιέχεται, ᾗ ἄπειρον. διὸ καὶ ἄγνωστον ᾗ ἄπειρον. εἶδος γὰρ οὐκ ἔχει ἡ ὕλη. ὥστε φανερὸν, ὅτι μᾶλλον ἐν μορίου λόγῳ τὸ ἄπειρον, ἢ ἐν ὅλου. μόριον γὰρ ἡ ὕλη τοῦ ὅλου, ὥσπερ ὁ χαλκὸς τοῦ χαλκοῦ ἀνδριάντος.

ἐπεὶ

b *Cuius autem nihil extrà eſt, hoc perfectum eſt, & totum. Sic enim totum definimus, à quo nihil abeſt, quod ad partes attineat. vt hominem totum, aut ciſtam. Vt autem vnumquodque definimus, ita & id quod propriè eſt. Vt totum eſt, cuius nihil extrà eſt: à quo autem aliquid abeſt, id, quidquid abfuerit, vniuerſum non eſt. Totum autem &* Text. 64.
perfectum, aut idem ſunt omnino, aut naturam habent affinem: perfectum vero nihil eſt, quod finem non habet; finis autem terminus eſt. c *Quocirca exiſtimandum eſt, Parmenidem meliùs, quàm Meliſſum dixiſſe. Hic enim totum infinitum ait: ille vero totum à medio æquè diſtans termino concludit: non enim infinitum cum toto & vniuerſo, vt linum cum lino nectere eſt.* d *Nam & hinc grande* Text. 65.
id & excelſum; nempe omnia continere, & vniuerſum in ſe habere, de infinito ſumunt, propterea quod cum toto quandam ſimilitudinem habeat. Infinitum enim perfectionis magnitudinis materia eſt, & poteſtate totum, non actu: diuiduum autem detractione, & ei contraria additione. Totum vero & finitum non per ſe, ſed per aliud, & quatenus infinitum eſt, non continet, ſed continetur. e *Qua-* T.
re & ignotum eſt quatenus infinitum eſt: ſpeciem enim materia non habet. Quapropter patet, partis potiùs, quàm totius rationem infinitum habere. Materia enim totius eſt pars, vt æs ſtatuæ æneæ.

f Nam

b *Cuius autem*] Oſtendit, Infiniti deſcriptionem a veteribus traditam vitioſam eſſe; quòd potiùs finito, quàm infinito competat. Etenim id, cuius nihil eſt extrà, totum perfectumque cenſetur: ſiquidem totum definire conſueuimus id, cui nulla pars deficit: totum verò & perfectum aut idem ſunt, aut valde inter ſe cognata: quandoquidem perfectum eſt, quod finem terminumque obtinet. Vnde concluditur, id, cuius nihil eſt extra, finitum eſſe, atque adeò deſcriptionem infiniti, ab antiquis aſſignatam, finito competere. Annotauit hoc loco Simplicius, totum & perfectum non eadem eſſe, ſed affinia: quia ſubiecto eadem ſunt, ratione differunt: quatenus perfectum dicitur id, quod principium, medium, & finem obtinet; totum verò addit partium compoſitionem. Quo fit, vt hoc latiùs pateat, quàm illud. Simplicius verò, Philoponus & Albertus volunt, perfectum dici ratione finis, quem res ſortita eſt; totum reſpectu partium, quibus conſtat. *Totũ quid.*

c *Quocirca exiſtimandum*] Magis, inquit, veritati conſentanea videtur Parmenidis, quàm Meliſſi ſententia. Ille enim vniuerſum, quod perfectum eſt, finitum putabat: hinc infinitum eſſe aiebat: atque ita pugnantia dicere videbitur, ſiquidem totum & perfectum cum infinito iungi nequeunt. Non enim (ſicut linum veteri prouerbio) lino nectitur, ſic infinitum cum toto & vniuerſo cohærere poteſt: etſi ea nonnulli copularint, decepti ſimilitudine, quam inter ſe habent.

d *Nam & hinc*] Infinitum alia in ſe cohibere veteres pronunciarunt, ſumpta occaſione ex ea ſimilitudine, quæ inter ipſum, & inter totum ac perfectum eſſe videtur. Conſiſtit autem hæc ſimilitudo in eo, quod infinitum ſecundum diuiſionem & detractionem, eſt quaſi materia perfectionis magnitudinis naturaliſque, & quaſi totum eſſe poteſt: eo pacto, quo lignum poteſtate ſtatua nuncupatur. Eſt verò quaſi materia, quia diuiſione atque detractione interminatæ, non niſi ratione materiæ fiunt: quæ ſuapte ingenio pura potentia, & vaga atque incerta eſt; ita multitudinem varietatemque amat, ac ſeipſam diſſecandam præbet. Vnde & infinitum non non per ſe, & qua tale, ſed merito formæ, totum quid ac perfectum haberi poteſt: nec etiam continere, ſed contineri potius dicendum eſt.

e *Quare & ignotum*] Colligit ex dictis; Infinitum quà infinitum, ignotum eſſe, cùm ſit veluti materia, quæ vt eſt in formis ex [illegible] omni [illegible] actu ſubſtantiali caret; ita noſtram, quæ ab actu [illegible], intelligentiam effugit.

ἔχει ἄρα περιέχειν καὶ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, καὶ ἐν τοῖς νοητοῖς τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν οὐδὲ περιέχειν τὰ νοητά. ἄτοπον δὲ καὶ ἀδύνατον, τὸ ἄγνωστον καὶ τὸ ἀόριστον περιέχειν καὶ ὁρίζειν. κατὰ λόγον δὲ συμβαίνει, καὶ τὸ κατὰ πρόσθεσιν μὴ εἶναι δοκεῖν ἄπειρον οὕτως, ὥστε παντὸς ὑπερβάλλειν μεγέθους. ἐπὶ τὴν διαίρεσιν δ᾽ εἶναι. περιέχεται γὰρ ὥσπερ ἡ ὕλη ἐντὸς, καὶ τὸ ἄπειρον· περιέχει δὲ τὸ εἶδος. εὐλόγως δὲ καὶ τὸ, ἐν μὲν τῷ ἀριθμῷ εἶναι ἐπὶ τὸ ἐλάχιστον πέρας, ἐπὶ δὲ τὸ πλεῖον ἀεὶ παντὸς ὑπερβάλλειν πλήθους· ἐπὶ δὲ τῶν μεγεθῶν τοὐναντίον. ἐπὶ μὲν γὰρ τὸ ἔλαττον παντὸς ὑπερβάλλειν μεγέθους, ἐπὶ δὲ τὸ μεῖζον μὴ εἶναι μέγεθος ἄπειρον. αἴτιον δ᾽, ὅτι τὸ ἓν ἐστὶν ἀδιαίρετον, ὅπερ ἂν ἓν ᾖ. οἷον ἄνθρωπος εἷς ἄνθρωπος, καὶ οὐ πολλοί, ὁ δ᾽ ἀριθμός ἐστιν ἕνα πλείω καὶ ποσὰ ἄττα. ὥστ᾽ ἀνάγκη στῆναι ἐπὶ τὸ ἀδιαίρετον· τὰ γὰρ δύο καὶ τρία παρώνυμα ὀνόματά ἐστιν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀριθμῶν ἕκαστος. ἐπὶ δὲ τὸ πλεῖον ἀεὶ ἔστι νοῆσαι. ἄπειροι γὰρ αἱ διχοτομίαι τοῦ μεγέθους. ὥστε δυνάμει μὲν ἐστὶν, ἐνεργείᾳ δ᾽ οὔ. ἀλλ᾽ ἀεὶ ὑπερβάλλει τὸ λαμβανόμενον παντὸς ὡρισμένου πλήθους· ἀλλ᾽ οὐ χωριστὸς ὁ ἀριθμὸς οὗτος τῆς διχοτομίας, οὐδὲ μένει ἡ ἀπειρία, ἀλλὰ γίνεται, ὥσπερ καὶ ὁ χρόνος, καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦ χρόνου. ἐπὶ δὲ τῶν μεγεθῶν τοὐναντίον ἐστί· καὶ διαιρεῖται μὲν γὰρ εἰς ἄπειρα τὸ συνεχὲς, ἐπὶ δὲ τὸ μεῖζον οὐκ ἔστιν ἄπειρον. ὅσον γὰρ ἐνδέχεται δυνάμει εἶναι, καὶ ἐνεργείᾳ ἐνδέχεται τοσοῦτον εἶναι. ὥστ᾽ ἐπεὶ ἄπειρον οὐδέν ἐστι μέγεθος αἰσθητὸν, οὐκ ἐνδέχεται παντὸς ὑπερβολὴν εἶναι ὡρισμένου μεγέθους· εἴη γὰρ ἄν τι τοῦ οὐρανοῦ μεῖζον. τὸ δ᾽

f *Nam ſi & in rebus ſenſilibus continet; in his etiam, quæ mente apprehenduntur, magnum & paruum res eas, quæ mente apprehenduntur, continere oportebat. Abſurdum autem eſt, & ex his, quæ eſſe non poſſunt, id, quod ignotum eſt & indefinitum, continere atque terminare.* g *Atque rationi conſentaneè euenit, vt quod adiectione infinitum eſt, non ita eſſe videatur, vt omnem exuperet magnitudinem; diuiſione autem eſſe.* h *Vt enim materia, ita & infinitum intus continetur; ſpecies autem continet.* i *Meritò etiam fit, vt in numero ad minimum terminus ſit, ad plura verò progrediendo omnis ſemper multitudo exuperetur: contrario autem modo in magnitudine. Fit enim, vt minus progrediendo magnitudinem omnē exuperet, ad maius autem magnitudinem infinitam non exiſtere. Cuius rei cauſa eſt, quod vnum, quidquid id fuerit, indiuiduum eſt: vt homo vnus eſt homo, & non multi; numeri verò plures ſunt, aliquótve vnitates. Quare in indiuiduo ſtatum eſſe neceſſe eſt. Duo enim & tria, nomina ſunt* k *paronyma, eodemque modo cæterorum numerorum vnuſquiſque. Verùm autem plures concipere animo ſemper licet, quòd magnitudinis infinitæ ſunt diuiſiones. Quare poteſtate quidem eſt, actu autem non eſt: ſed omnem definitam multitudinem, id, quod ſumitur, ſemper excedit, ſeparatúsque non eſt à diuiſione hic numerus, nec manet infinitio, ſed fit quemadmodum & tempus & numerus temporis. In magnitudinibus autem eſt contrarium. Nam continuum quidem in infinita diuiditur; ad maius verò infinitū non eſt: quantum enim poteſtate, tantundem poteſt actu eſſe. Quare cùm ſenſilis nulla infinita ſit magnitudo finita omnis magnitudo excedi non poteſt: Cælo enim aliquid maius eſſet.* l *Nec* Text. 67. Text. 68. Text. 69.

f *Nam ſi & in rebus ſenſilibus*] Si in rebus, inquit, ſenſui obnoxijs infinitum alia cōtinet; idem enunciandum erit de ijs, quæ non cadunt ſub ſenſum. Quare infinita Platonis, videlicet magnum & paruum, etiam ideas à ſenſu & rerum ſingularium concretione abiunctas, in ſe cohibebunt: quod perabſurdum eſt.

g *Atque rationi*] Aſſeuerat, infinitum additione non omnem finitam magnitudinem ſuperare: infinitum tamen diuiſione omnem finitam vincere. Hoc cum deſcriptione infiniti ab ſe propoſita, (videlicet, Infinitum eſt cuius ſemper aliquid extra licet accipere) mirificè congruere ait. Si enim alia ſit infiniti natura: conſequens erit, vt in infinito adiectione ſemper aliquid maius ſumere liceat; non ita tamen, vt id quamcunque excedat magnitudinem: & in infinito detractione ſemper aliquid minus accipere valeamus.

Cur magnitudo non poſſit in infinitum creſcere.

h *Vt enim materia*] Ratio, cur magnitudo non poſſit in infinito augeri, eſt, quia accretio tendit ad formam, quæ eſt ratio finitatis, ſiquidem potentiam materiæ continet, & quaſi refrænat: diuiſio verò tendit ad materiam, cui infinitas non repugnat. Ratio autem, ob quam diuiſio dicitur tendere ad materiam, accretio ad formam, eſt, (vt ſentit Auerroes hoc loco, comm. 60.) quia per diuiſionem res progreditur ad imperfectionem, & ad non eſſe, quorum radix eſt materia: per accretionem accedit ad maiorem perfectionem, & ad eſſe quorum origo & cauſa eſt forma. Vel, vt explicat D. Thomas ad tex 67 & 1. par. quæſt 7. art 3. quia per diuiſionem tenditur ad partes; per accretionem ad totum: partes verò habent ſe vt materia, totum vt forma. Adde etiam, ideo infinitum magis habere rationem partis quam totius; quia quæcunque quantitas, ſiue detrahendo, ſiue addendo, accipiatur eſt pars eius infiniti, quod ex ipſa conſtat.

Diſcrimē inter infinitū in numeris & in magnitudinibus.

i *Merito etiam*] Monet aliter ſe habere infinitudinem in numeris, aliter in magnitudinibus. In numeris enim diuidendo non abitur in infinitum; cùm tandem perueniendum ſit ad vnitatem, quæ infectilis eſt, nec iam numerus dicitur: quia numerus plures eſt vnitates, vel ex pluribus vnitatibus coaleſcit. Datur tamen in ijs infinitum adiectione, quandoquidem magnitudo in infinitum ſecari poteſt, è cuius partibus maiorem numerum conficere, & alium atque alium grandiorem perpetuo extrahere licet. At in magnitudine ſecus addit. Namque verſus minimum nullo termino clauditur; verſus maximum aliqua eſt, vltra quam crementum non proue-

prouehitur: tum ob rationem ſuperiùs aſsignatam, tum quia maiora quærenti vel ipſa extrema mundi facies occurrit, vt in numeris.

k *Paronyma*] Duo, inquit, & tria, nomina ſunt paronyma, id eſt, denominatiua; quia ternarius hominum, v. c. denominatur à tribus vnitatibus. Adſtruit deinde, cùm numerus fiat ex diuiſione, ſicuti diuiſio eſt infinita, non actu, ſed poteſtate, ita & numerum. Quod ſimiliter de temporis & motus infinitate pronuntiandum erit.

τὸ δ' ἄπειρον οὐ ταὐτὸν ἐν κινήσει, καὶ μεγέθει, καὶ χρόνῳ, ὡς καὶ μία τις φύσις, ἀλλὰ τὸ ὕστερον λέγεται κατὰ τὸ πρότερον. οἷον κίνησις μὲν ὅτι πρότερον τὸ μέγεθος. ἐφ' οὗ κινεῖται, ἢ ἀλλοιοῦται, ἢ αὐξάνεται· ὁ χρόνος δὲ διὰ τὴν κίνησιν. νῦν μὲν οὖν χρώμεθα τούτοις, ὕστερον δὲ πειρασόμεθα λέγειν, καὶ τί ἐστιν ἕκαστον, καὶ διότι πᾶν μέγεθος εἰς μεγέθη διαιρετόν.

Κεφά-

Text.70. l *Nec verò in motu, & magnitudine, & tempore, infinitum idem eſt, vt vna quædam natura; ſed prioris ratione poſterius dicitur, vt motus quidem, quòd priùs magnitudo, in qua fit motus, aut qua alteratur, aut augeſcit: tempus autem ob motum. Atque nunc quidem hiſce vtimur, pòſt autem, & quid vnumquodq; horum ſit, & cur omnis magnitudo in magnitudines diuidi poſſit, dicere enitemur.*

Cap.

l *Nec verò*] Licet magnitudo, motus, & tempus, infinita ſint, quia in partes infinitè diuiduas ſecari poſſunt; non eodem tamen modo infinitudinem ſubeunt. Primò enim conuenit infinitas magnitudini: tum per illam motui, quo res ad locum, vel crementum, vel qualitatem ciebur: per motum verò tempori. Nam motus ſuper magnitudine fit; tempus motum ſupponit, eumq; dimetitur. Qua de re lib. 6. planiùs ac pleniùs.

1. Pronunc. Nota hoc capite tria effata Peripatetica, ad infinitum pertinentia. Primum ad text. 69. ſcilicet: Infinitum eſt, cuius ſemper aliquid eſt extrà, hoc eſt, in quo ſumpta qualibet parte ratione quantitatis, ſemper alia reſtat accipienda. Quæ eſt deſcriptio infiniti ſecundùm extenſionem (de hoc enim Ariſtot. in præſentia diſſerit) proindeq; nihil mirum, ſi diuinæ infinitati non competat. Eſt autem infinitum ſecundum extenſionem triplex: magnitudine, vt corpus; ſucceſsione, vt tempus; multitudine, vt numerus.

Infinitum extenſione triplex.

2. Pronunc. Secundum ad text. 65. Infinitum, quà infinitum, ignotum eſt. Quo vſus etiam fuit Ariſtoteles 1. huius operis lib. cap. 4. text. 35. & lib. 2. Metaphyſ. cap. 2. text. 2. 11. & text. 33. & 1. Poſter. cap. 3. De quo autem infinito, & quo pacto id intelligendum ſit, in quæſtionibus de cognitione infiniti diſſeremus.

3. Pronunc. Tertium ad text. 68. Ex diſſectione continui accreſcere numeros abſque termino. Porrò autem cum quantitas (vt aduertit Magnus Albertus, cap. 1. huius libri) bifariam ſpectari poſsit, vel prout eſt terminus corporis naturalis, vel ſecundum ſe præcisè: priori modo non poteſt quantitas infinitè diuidi, ſed deficere oportet ſectionem, vt planum eſt; cùm omnia corpora naturalia verſus minimum aliquo termino claudantur, vt in 1. huius operis oſtendimus: poſteriori non repugnat, per partes eiuſdem proportionis abire ſectionem in infinitum.

Quantitatis duplex conſideratio.

Κεφάλαιον η.

Οὐκ ἀφαιρεῖται δ' ὁ λόγος οὐδὲ τοὺς μαθηματικοὺς τὴν θεωρίαν, ἀναιρῶν οὕτως εἶναι τὸ ἄπειρον, ὥστε ἐνεργείᾳ εἶναι ἐπὶ τὴν αὔξησιν ὡς ἀδιεξίτητον· οὐδὲ γὰρ νῦν δέονται τοῦ ἀπείρου, οὐδὲ χρῶνται· ἀλλὰ μόνον εἶναι, ὅσην ἂν βούλωνται, πεπερασμένην· τῷ δὲ μεγίστῳ μεγέθει τὸν αὐτὸν ἔστι τετμῆσθαι λόγον, ὁπηλικονοῦν μέγεθος ἕτερον. ὥστε πρὸς μὲν τὸ δεῖξαι ἐκείνοις, οὐδὲν διοίσει· τὸ δ' εἶναι, ἐν τοῖς οὖσιν ἔσται μεγέθεσιν. ἐπεὶ δὲ τὰ αἴτια διῄρηται τετραχῶς, φανερὸν ὅτι ὡς ὕλη τὸ ἄπειρον αἴτιόν ἐστι, καὶ ὅτι τὸ μὲν εἶναι αὐτῷ στέρησίς ἐστι· τὸ δὲ καθ' αὑτὸ ὑποκείμενον, τὸ συνεχὲς καὶ αἰσθητόν.

Φαίνεται

Capvt VIII.

Text. 71. *Mathematicorum a autem contemplationem ſermo hic non aufert, qui ita infinitum eſſe negat, vt accretione actu fiat, tranſitum non habens: neque enim infinito opus nunc habent, neque vtuntur; ſed ſolum vt finitam, quantam velint, ſuppetat. Atque etiam inſtar magnitudinis maximæ, minima quæque poteſt diuidi. Quare ad demonſtrandum illo modo, nihil refert: ipſum autem eſſe in magnitudinibus, quæ ſunt, erit.*

Text. 72. *b Cum autem cauſæ quadrifariam ſint diuiſæ, patet, infinitatem vt materiam cauſam eſſe, & ipſius quidem eſſentiam priuationem eſſe; quod autem per ſe ſubeſt, continuum & ſenſile.*

Viden-

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

Mathematicorum a] Putaret quiſpiam, Ariſtot. ſublato infinito euertiſſe theoremata Mathematicorum, qui in demonſtrationibus lineas infinitas produci iubent. Occurrit, Mathematicos nec infinitum actu, quod ipſe ſuſtulit, requirere; nec illud in natura rerum ponere: ſed ſola cogitatione lineam immenſum protendere, ne eis finita, ad id, quod oſtendere

[illegible]tuntur, deſit. Quin verò non ſolùm ipſis, inquit, non opus eſt infinita linea, ſed neque maxima: cùm etiam quantumlibet paruam, imaginaria ſectione poſſint diuidere; eſto figuræ non niſi in magnitudinibus actu exiſtentibus reuera inſint.

b *Cùm autem*] Veteres infinitatis auctores infinitum rerum principium eſſe voluêre. Id ne omnino abs re dictum videri poſſit, docet, infinitum poteſtate, quod ipſe concedit, ad genus cauſæ materialis reduci poſſe, ob eam cognationem, quam cum materia habet; quatenus materia ſuopte ingenio infinita atque interminata eſt, & a forma terminum mutuatur. Item, quia infiniti ratio in priuatione conſiſtit, cùm formaliter importet negationem actus perfecti abſolutique (tale quippe eſt infinitum poteſtate) cumque priuatio à materia ſubiecto non differat vt in 1. lib. declaratum fuit. Accedit veterum Philoſophorum auctoritas, qui infinito, tanquam materia vſi ſunt. Nam Thales, Anaximander, & alii, qui infinitum corpus [illegible] inuexere, illud rerum, quæ gignuntur & occidunt, materiam prædicabant. Ex quo etiam intelligi poterit, infinitum non rite dici continere, cùm materia contineatur magis, quam contineat.

φαίνονται δὲ πάντες καὶ οἱ ἄλλοι, ὡς ὕλῃ χρώμενοι τῷ ἀπείρῳ. διὸ καὶ ἄτοπον τὸ περιέχειν ποιεῖν αὐτὸ, ἀλλὰ μὴ τὸ περιέχεσθαι. λοιπὸν δ' ἐπελθεῖν, καθ' οὓς λόγους τὸ ἄπειρον εἶναι δοκεῖ, οὐ μόνον δυνάμει, ἀλλ' ὡς ἀφωρισμένον. τὰ μὲν γάρ ἐστιν αὐτῶν οὐκ ἀναγκαῖα, τὰ δ' ἔχει τινὰς ἀληθεῖς ἑτέρας ἀπαντήσεις. οὔτε γὰρ, ἵνα ἡ γένεσις μὴ ἐπιλείπῃ, ἀναγκαῖον ἐνεργείᾳ ἄπειρον εἶναι σῶμα αἰσθητόν. ἐνδέχεται γὰρ τὴν θατέρου φθορὰν, γένεσιν θατέρου εἶναι, πεπερασμένου ὄντος τοῦ παντός. ἔτι τὸ ἅπτεσθαι καὶ τὸ πεπεράνθαι, ἕτερον. τὸ μὲν γὰρ πρός τι καὶ τινός· ἅπτεται γὰρ πᾶν τινός, καὶ τῶν πεπερασμένων τινὶ συμβέβηκε· τὸ δὲ πεπερασμένον, οὐ πρός τι, οὐδ' ἅψασθαι τῷ τυχόντι τοῦ τυχόντος ἐστί. τὸ δὲ τῇ νοήσει πιστεύειν, ἄτοπον· οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ πράγματος ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἡ ἔλλειψις, ἀλλ' ἐπὶ τῆς νοήσεως. ἕκαστον γὰρ ἂν ἡμῶν νοήσειέ τις πολλαπλάσιον ἑαυτοῦ αὔξων εἰς ἄπειρον· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἔξω τοῦ ἄστεός τις ἐστὶν, ἢ τοῦ τηλικοῦδε μεγέθους, ὃ ἔχομεν, ὅτι νοεῖ τις, ἀλλ' ὅτι ἐστί. τοῦτο δὲ συμβέβηκεν. ὁ δὲ χρόνος καὶ ἡ κίνησις ἄπειρα, καὶ ἡ νόησις, οὐχ ὑπομένοντος τοῦ λαμβανομένου. μέγεθος δὲ οὔτε τῇ καθαιρέσει, οὔτε τῇ νοήσει αὐξήσει ἐστὶν ἄπειρον. ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ ἀπείρου, πῶς ἔστι, καὶ πῶς οὐκ ἔστι, καὶ τί ἐστιν, εἴρηται.

ARI-

Videntur verò & alij omnes infinito vti, vt materia. Quare & abſurdum eſt, id quod continet, ipſum facere, & non id potius quod continetur. c *Iam reſtat vt rationes aggrediamur, quibus infinitum eſſe non poteſtate ſolum, ſed vt definitum videtur. Aliæ enim earum neceſſariæ non ſunt, nonnullis vero aliæ quædam veræ reſ[illegible]ſtunt: neq; enim, vt generatio non deficiat, infinitum corpus ſenſile actu eſſe neceſſe. Poteſt enim, cum finitum ſit vniuerſum, vnius interitus, alterius eſſe generatio.* Text. 73.
d *Aliud præterea eſt tangere, aliud eſſe terminatum. Illud enim ad aliquid eſt, & alicuius; ſiquidem quod tangit aliquid tangit, finitorumque alicui accidit. Quod vero terminatum eſt, non eſt ad aliquid: neque item res quæuis rem quamuis tangit.* Text. 74.
e *Illud vero abſurdum eſt, cogitationi fidem adhibere. non enim in re exuperantia defectioque eſt, ſed in cogitatione. Vnumquemque enim noſtrum multiplo maiorem cogitare aliquis infinitè augens poteſt, nec propterea extra vrbem quiſpiam eſt, aut ea, quam habet, magnitudine eſt præditus, quò d ita quiſpiam cogitat: ſed quoniam ita eſt: hoc autem accidit.* f *Tempus autem, & motus, & intelligentia, infinita ſunt, eo, quod ſumitur, non permanente. Magnitudo verò neque detractione, neque accretione, quæ in cogitatione poſita ſit, eſt infinita. Sed de infinito, quemadmodum ſit, & non ſit, & quid eſt, dictum ſit.* Text. 75.

ARIST.

Solutio rationum, pro infinito ſtatuendo. c *Iam reſtat*] Accedit ad refellendas rationes, quarto capite adductas, quæ infinitum non poteſtate modo, ſed actu dari ſuadebant. In quibus explicandis non eundem, quem in proponendis, ordinem ſeruat. * Ad tertiam, quæ obijciebat; niſi eſſet infinitum actu fore vt rerum generatio exhauſtis principijs ſubſiſteret, proindeque dandam materiam infinite extenſam, e qua per detractionem partium rei genitæ ſucceſſione perpetua componerentur: reſpondet, nihil eiuſmodi infinito corpus eſſe; quia, cùm vnius interitus ſit alterius generatio, quæ vnius fuerat materia, illo intereunte, alterius, quod denuò gignitur, materia fit.

* Solut. 3.

Solut. 4. d *Aliud præterea*] Ad quartam reſpondet, non omne finitum corpus, aliud, quo definiatur, contingere, vt videre eſt in extrema ſphæra cœleſtis mundi, quæ nullo ſuperiori corpore continetur, ſed propria ſuperficie conuexa clauditur. Itaque non idem valent, tangere & terminatum eſſe: nam tangere, refertur ad aliud, nempe ad id quod tangit, cùm omnis contactus ſit inter plura. terminari vero non reſpicit aliud, ſed duntaxat internum rei terminum, finemque importat, ſiue alio corpore ambiatur, ſiue non.

Solut. 5. e *Illud verò*] Quintam diluit, aiens quàm maximè à ratione alienum eſſe, rerum veritatem imaginatione metiri, & quod quiſque animo apprehenderit, id rebus ineſſe exiſtimare; cum ſæpe mente effingamus, quæ nullo modo ita habent. Alioqui ſi quis magnitudini alicui ſua cogitatione incrementa addat, & hominem multiplo grandiorem inſtar montis, vel formicæ corpuſculo præditum concipiat; ita erit.

Solut. 1. & 2. f *Tempus autem*] Primæ & ſecundæ ita occurrit, vt fateatur, tempus & motum, atq; etiam mentem, dum alia atque alia ſubinde concipit, infinita eſſe; non actu, ſed poteſtate: ſimiliterque,

quæ magnitudinem: etſi hoc ſit diſcrimen, quòd illorum partes cùm fluxę ſint, non permaneant, ſed raptim euaneſcant; huius verò partes conſiſtant, & incolumitatem ſeruent. Item quòd tempus & motus (ſic putauit Ariſtoteles, qui mundi æternitatem finxit) initio & fine careant; magnitudo verò ſimpliciter dimenſionem finitam vendicet.

Axioma. Obſerua in hoc capite ad text. 73. Philoſophicum illud axioma: Generatio vnius eſt corruptio alterius. hoc eſt, rata ſtabilique naturæ lege, vnius rei interitum alterius generatio excipit. Quod vſurpauit etiam in eandem ſententiam Ariſtot. c. 3. lib. 1. de Ortu & Interitu; vbi eius veritas ex profeſſo declaratur, examinaturque.

QVÆSTIO I.

POSSIT-NE VIRIBVS NATVRÆ DARI IN REBUS INFINITUM, AN NON.

ARTICVLVS I.

INFINITI NOMEN MVLTIPLICITER ACCIPI.

P[illegible]ſitam quæſtionem ab infiniti acce[illegible] commodè auſpicabimur. P[illegible] notionem [illegible] qua id infinitū [illegible], quod omnigenam in ſe perfectionem [illegible] et, quæ [illegible] in ſolum Deum Opt. Max. [illegible], aliæ quoque traduntur à Philoſophis, [illegible] Ariſtot. cap. 4. huius lib. & D. [illegible] Damaſcenus in ſuis Phyſicis cap. 11. D. Thomas 1. parte, qu. 7. art. 4. Henricus Gandauenſis, parte ſ[illegible] ſummæ art. 44. quæſt. 2. a[illegible] non [illegible] neceſſe [illegible]. Cæterum tamen om[illegible] infinitum, quod ad præſentem locum attinet [illegible], videlicet infinitum actu, & poteſtate. Rurſus infinitum actu duplex eſt. nam quod propriè infinitum cenſetur, appellatur [illegible] ab Ariſtotele [illegible], à recentioribus Philoſophis infinitum categorematicè aliud, [illegible] infinitum [illegible] dicitur. Infinitum [illegible] modo eſt, quod actu continet [illegible] æquales vni certæ, non com[illegible] ſimulque exiſtētes. Diximus, A[illegible] quia in qualibet finita magnitudine [illegible] partes proportionales, quæ tamen æquales non ſunt. Addidimus, [illegible] Vni certæ: quia in quauis magnitudine [illegible] continentur infinitæ [illegible] tamen vni certæ: con[illegible] duæ medietates æquales inter [illegible] æquales, & quatuor [illegible] infinitum verum hæ non ſunt [illegible] æquales, vt planum eſt. A[illegible] communicantes; quia cubitus h[illegible] partes æquales vni certæ, [illegible] tamen inter ſeſe. Nam ſi quis duos p[illegible] de[illegible] medietatem poſteriorem [illegible] mo, & priorem ex ſecundo accip[illegible] vnum palmum cum vtroque comm[illegible] ſurſus verò, ſi [illegible] mam quartam ex p[illegible] palmo ſumat: & tres priores quartas ex ſecundo, identidem alterum palmum conficiet, cum vtroque tamen communicātem: ſicq; in infinitum. Additum eſt, Simul exiſtentes, ad excludendum tempus & motum, quæ etiſi ab æternitate fuiſſent, vt Ariſtoteles falsò putauit; quia tamen haud conſtarent partibus ſimul cohærentibus, infinita actu non eſſent. Infinitum actu impropriè dictum eſt id, quod continet actu infinitas partes, quæ tamen ordinem inter ſe non habent; vt primæ, ſecundæ, tertiæ, & ſic deinceps: atque ad conſtitutionem vnius rei finitæ pertinent; vt infinita multitudo punctorum in linea.

Infinitum actu & potestate.

Infinitum actu duplex.

1. Propriè infinitum.

2. Impropriè infinitum.

Infinitum poteſtate illud eſt, quod ex infinitis partibus coaleſcit, non tamen eo modo, quo infinitum actu. Hoc vero triplex eſt, nempe infinitum ſucceſſione, diuiſione, adiectione. Infinitum ſucceſſione eſt id, quod licet infinitas partes vni certæ æquales vendicet, non eas tamen ſimul habere poteſt, vt motus & tempus, ſi initio caruiſſent. Infinitum diuiſione eſt quælibet magnitudo, quæ per partes proportionales diſſecari poteſt, ita vt diuiſio nullum ſit exitum habitura. Infinitum adiectione eſt, quod poteſt infinitè augeſcere, vt numerus acceſſu vnitatum, & magnitudo additione partium ex alterius magnitudinis diſſectione. Porro dicuntur hæc poteſtate infinita, quod perfectum actum & abſolutionem ſortiri nequeant; vt ex dictis patet.

Infinitum poteſtate triplex.

ARTICVLVS II.

QVIBVS ARGVMENTIS PROBARI VIDEATUR, POSSE NATURÆ VIRIBUS DARI INFINITUM.

DVo potiſſimum diſputari hoc loco à Philoſophis ſolent. Vnum, ſitne aliquid actu infinitum vel eſſe queat per naturam. Alterum, num id diuina ſaltem virtute effici poſſit. Vt igitur a primo ordiamur, quod multa infinita in rebus naturæ dentur, his argumentis conantur quipiam ſuadere. Primo: Eſſe finitum vel infinitum, eſt affectio quantitatis; vt Ariſtot. cap. 4. huius lib. tex. 24. docuit: ergo ne altera huius diſiuncti pars vacet, vtraque quantitati conueniet; atq; ita dabitur quantitas aliqua infinita.

1. Argum.

2. *Argum.* Secundò: In magnitudine vnius palmi inſunt duæ lineæ extremæ A, B, vnius palmi, & inter eas cadunt aliæ pari longitudine, quæ neceſſariò erunt infinitæ, cùm copulent infinitas partes proportionales intermedias: igitur dantur in magnitudine infinitæ partes, non communicantes, æquales vni certæ; atque adeo infinitum actu. Adde quòd omnes eiuſmodi lineæ, ſunt æquales lineis alterius magnitudinis pedalis, idque per relationem realem æqualitatis. Quo fit, vt non ſolum detur actu infinitus numerus linearum, ſed etiam relationum.

3. *Argum.* Tertiò. Sit corpus lucidum A, quod momento aliquid luminis traijciat in corpus B, ſibi oppoſitum: deinde tempore proximè inſequenti, progrediatur idem A verſus B, paulatim in eo lucem intendens (ſiquidem, vt conſtat ex 21. & 26. primi Perſpectiuæ, luminoſum, quò propinquius eſt opaco, eò vberiore luce, tum intenſiuè, tum extenſiuè, ipſum illuſtrat) in fine horæ erit in corpore B infinita lux: ergo viribus naturæ dabitur infinitum. Proxima aſſumptio inde ſuadetur: quia A, cùm in quolibet puncto temporis vicinius ſit ipſi B, in quolibet lucem augebit: atque ita cùm per infinita inſtantia nouam ſemper lucem intulerit; ſequitur B, peracto motu, habere in ſe infinitas partes luminis, quæ qualitatem actu infinitam reddant.

4. *Argum.* Quartò. Deus poteſt efficere non tot, quin plures, ſpecies belluarum, magis ac magis perfectas, quarum tamen nulla ad humanæ ſpeciei dignitatem & perfectionem attingat: igitur ſpecies humana, cohibet actu infinitã perfectionem. Aſſumptum in progreſſu huiuſce tractationis de infinito, accuratius a nobis cõfirmandum eſt. Interim breuiter ex eo ſuadetur: quia id nullam cõtradictionem inuoluit. Conſecutio verò probatur; quia quicquid innata perfectione ſuperat, non tot, quin plura, quorum vnumquodque aliquo perfectionis gradu aliud excedit, videtur in ſe infinitos gradus perfectionis actu includere.

5. *Argum.* Quintò: Generationes hominum ſecũdum Ariſtot. fuerunt ab æterno; ergo cùm noſter animus immortalis ſit, erunt nunc ex Ariſtot. ſententia infinitæ animæ actu.

ARTICVLVS III.

QVAESTIONIS DISſolutio.

QVid tamen hac in re ſentiendum ſit, nonnullis aſſertionibus aperiemus. Prima ſit:

1. *Aſſertio.* Non poteſt viribus naturæ dari in rebus infinitum actu priori modo. Hæc aſſertio, quam Ariſt. contra Anaxagoram, Anaximandrũ, Xenophanem Colophoniũ, Seleucum, atq; alios infiniti aſſertores, tum hoc loco à text. 40 vſq; ad 56. tum 1. de Cœlo ca. 5. à tex. 33. vſq; ad 76. oſtendere conatus eſt, hunc in modum confirmari poteſt. Ac primùm, quòd nullum detur corpus infinitum: Nam omne corpus Phyſicũ naturaliter cieri poteſt, vel motu recto, vt corpora grauia & leuia, vel in orbẽ, vt ſphæræ cœleſtes: ſed corpus infinitum neutro modo valet motum ſubire: ergo nullum eiuſmodi infinitum in natura datur, dariue poteſt. *Non dari corpus infinitum.* Aſſumptio quoad priorem partem ſuadetur: quia ſi corpus infinita mole in omnes partes diffunderetur, omnem locũ occuparet; ac proinde nequibit motu recto cieri, cùm nihil ſpatij, quò vergat, ei ſuppetat. Si verò omni ex parte infinitum non ſit, ſed v. g. ad Orientem duntaxat, neq; etiam tunc recto motu ferri poterit: quia neq; verſus Orientem, cùm ea ex parte omne ſpatium occupet: neque verſus Occidentem, quia deſereret aliquid eius ſpatij, quod Orientem verſus tenet: atq; ita ſequitur, verſus eam partem occupare & non occupare infinitum ſpatium. Nõ poteſt igitur recto motu agi. Secunda pars eiuſdem aſſumptionis, quòd nimirũ neq; in orbem agitari poſſet, ſuadetur. Prius tamen ſumẽdum eſt ex Geometrica diſciplina, vt videre eſt apud Eucl. 1. 3 propoſit. 26 omnes lineas rectas ductas a cẽtro circuli ad circumferentiam, quo ab eo longiori tractu diſſident, eo à ſe ipſis longiùs diſtare, ac proinde ſi infinitè diſtent a centro, inter ſe quoque infinito interuallo ſine peripheria illa abiunctas eſſe. *Conſule D. Th. 1. par. q. 7. art. [illegible]* Hoc poſito, iam hunc in modum inſtitutũ probatur. Si infinitum corpus in orbe volueretur, ductis ab eius centro duabus lineis A, B, & in diuerſas partes infinitè porrectis, motu progrediente, tandem vna ad alterius locum perueniret: ſed inter illas eſt infinita ſpatij intercapedo, vt ex hypotheſi liquet: poſſet igitur infinita diſtantia finito tempore percurri; quod abſurdum eſt.

Alia [illegible] probatio. Rurſus, quòd neq; vna aliqua moles infinita nec infinita corporum multitudo poſſit effici à natura, oſtenditur. Vel enim natura eiuſmodi infinitũ extra cœlum conderet; vel ſub cœli ambitu. Non extra cœlum, quia ibi nihil eſt; natura verò ex nihilo nihil efficit. Non ſub cœli ambitu, quia finito ſpatio nequeunt corpora infinita concludi. Non poteſt igitur natura vllam corporum infinitudinem moliri.

Nullam dari ſubſtantiam creatam infinitam eſſentia. Præterea, quod nulla ſubſtãtia creata infinitam habeat eſſentiam, hac ratione cõcluditur: Omnis ſubſtãtia creata vel eſt materia; vel forma, ſeu in aliquo recepta, ſeu per ſe omnino cohærens; vel eſt compoſitũ ex materia & forma. Si eſt materia, ſatis patet finitũ quid eſſe; cum materia ſit pura potentia, ac propè nihil: ſi forma in aliquo recepta, finitur per ſubiectũ quod informat: ſi non recepta circumſcribitur, ac terminatur ipſo intrinſeco limite ſui eſſe, quod neceſſariò eſt finitũ; cum ſit aliũde participatum & acceptũ, nimirum a prima cauſa vt a fonte totius eſſe. Si cõpoſitum ex materia & forma non poteſt nõ eſſe finitæ eſſentiæ; ſiquidem nullum infinitum ex ſolis finitis conſtat.

Igitur

Igitur nulla ſubſtantia creata habet eſſentiam infinitam.

Nullam eſſe actionem rei creatæ infinite perfectam. Poſtremò, quod nec vlla qualitas, nec alia huiuſmodi rei creatæ aff[illegible]ctio, infinite perfecta ſit, ex eo conuincitur, quia affectiones reſpondent eſſentiæ, quæ in quolibet creatura finita eſt & circumſcripta, vti nunc oſtendimus. His accedit teſtimonium Sacræ Paginæ, quæ Sapientiæ 11. nos docet; Omnia Deum in numero, pondere & menſura, feciſſe.

2. Aſſertio. Secunda aſſertio, Infinitum actu poſteriori B modo datur in rerum natura. Hæc aſſertio ex ipſa ratione infiniti hoc modo accepti colligitur, atque duntaxat probabilis; quia, vt 6. huius operis libro oſtendemus, probabile eſt, dari actu in linea infinitam multitudinẽ punctorum, quibus infinitæ partes proportionales lineæ copulentur.

3. Aſſertio. Tertia aſſertio: Infinitum poteſtate primo modo non datur in rerum natura; daretur tamen, ſi motus & tempus ab æternitate exti- C tiſſent: verum vero exiſtere potuerint, in 8. libro diſquiremus.

4. Aſſertio. Quarta aſſertio: Infinitum poteſtate ſecundo & tertio modo, poteſt vtcunque in rebus naturaliter dari. Hæc probatur: quia magnitudo [illegible] in 6. lib. demonſtrat Ariſtoteles, cui aſſentitur D. Auguſtinus 11. de Trinit. ca. [illegible]. & in epiſtola ad Nebridium) eſt diuidua in partes [illegible]itas, quæ dum magnitudinẽ ſecant, numerum augẽt, quælibet earum nouã vnitate ad- D ucherete, atq; ita poteſt ſimul, & magnitudo ſine [illegible] diuidi, & numerus ſine termino augeſcere [illegible], iſtiuſmodi infinitum vtcunq; dari poſſe [illegible] eatenus tantum [illegible] exiſtimandũ

Primo modo [illegible] infinitum in [illegible] de [illegible] minimum. eſt, magnitudinẽ [illegible] ſectilem eſſe, quatenus [illegible] duntaxat, & Mathematico more ſpectatæ, non repugnat infinitè diſpertiri: ſimpliciter namque haud poſſe infinitè [illegible], ex eo [illegible] eſt, quia quantitas neceſſario inhæret rei naturali; res autem E naturales certum vendicant terminum quantitatis verſus minimum. Quo fit, vt nec ipſæ, nec earum quantitas, in immo[illegible] partes ſine termino ſectionem ferant; vt aduertit D. Thomas in q[illegible] de potentia quæſt. 4. art. 1. in ſolutione 5 argum. Adde, præter hæc, alia quædam [illegible] infinita dari poſſe, vt cognitiones [illegible] & animarũ rationis participum; [illegible] æternitatis duratione non tut, [illegible] futuræ ſunt. F

ARTICVLVS IV.

DILVVNTVR ALIQVOT OBIEctiones circa ea quæ proximo articulo continentur.

VT ea, quæ proximo articulo tradita fuêre, cumulatiùs percipiantur, obiecta quædã diluemus. Ac primùm aduerſus rationem, quæ probabat, non poſſe infinitum corpus circumagi (quæ petita eſt ex Ariſtotele 1. de cælo cap. 5. tex. 35.) oppoſuit Xenarchus inepte, iuſſum fuiſſe ab Ariſtotele duci a centro ſeu medio infiniti lineas rectas; quando quidem centrum deſinitur id, à quo lineæ ad peripheriam ductæ ſunt æquales, quod in corpore infinito dari non poteſt, cùm principij & finis expers ſit. *1. Obiectio contra rationem Ariſtotelis.* Secundò, contra eandem rationem hunc in modum objicitur: Linea recta, (vt docet Euclides 1. lib. definitione 4.) eſt, quæ duobus punctis terminatur: igitur perperam in eo argumento iubentur rectam lineam in infinitum porrigere. *2. Obiectio.* Tertio. Infinitum nullis limitibus circumſcribitur: igitur ſpatium interceptum inter duas lineas a centro ductas, infinitum eſſe non poteſt. *3. Obiectio.*

Deinde, quartam aſſertionem ſic aliquis oppugnabit. Non poteſt quælibet magnitudo diuidi in infinitum, per partes inæquales eiuſdem proportionis: igitur non datur infinitum poteſtate, ſecundo & tertio modo. *1. Obiectio contra 4. concluſ.* Probatur aſſumptum: quia ſi vtrobiq; eſſent infinitæ, non plures partes eſſent in magnitudine bipedali, quam pedali; quod non videtur admittendum. Item; Ariſtoteles hoc in lib. cap 6. tex. 6[illegible] docuit, etſi per diuiſionem continui, quacunque eius parte data poſſit dari D minor; non tamen per additionem, quacunque magnitudine poſita maiorem dari poſſe. *2. Obiectio.* Hinc ſic licebit argumentari. Vel Ariſtoteles eo loco agit de magnitudine Phyſica, vel de Mathematica: non de Phyſica, hæc enim in infinitum ſecari nequit: ergo de Mathematica; atq; adeo ſecundum Peripateticam doctrinam quantitas Mathematica non poteſt infinitè augeri, cuius oppoſitum in noſtra aſſertione continetur.

Reſp. ad 1. obiect. contra rationem. Ad primam ſuperiorum obiectionum, con- E tra rationem Ariſtotelicam, dicendum eſt, in corpore infinito quodcunque punctum vicem medij atque [illegible] obtinere. Non quidem poſitiue, quaſi æqualiter diſtet ab extremis cum in infinito extrema non dentur; ſed negatiue, quia, docente Ariſtotele 2 lib. Metaphyſ. cap. 2. tex. 6 in infinito nullum punctum deſignari, [illegible] quod [illegible] vergat ad vnum extremum [illegible] F rationem, quia [illegible]. Huiuſmodi vero [illegible] cum compro[illegible] ba[illegible] quocunque puncto lineæ ſine termino per extentur, infinitum inter ſe ſpatium relinquent, quod tempore finito conficiatur. *Ad 2.* Ad ſecundam · illam lineæ definitionem, non in omnem lineam, ſed in eam duntaxat, quæ finita eſt, conuenire. *Ad 3.* Ad tertiam; lineas in infinitum porrectas à centro, diſtare & non diſtare ab ſe infinite: diſtare, quia ſine termino extenduntur: non diſtare, quia ſunt terminu vtrinq;

includentes ſuperficiem, quæ inter illas cadit, & quia ipſæ non includuntur ex vtroq; latere alijs lineis, quæ incluſio eſt prorſus contra rationem diſtantiæ infinitæ. Verùm hanc implicationem ſequi ex hypotheſi dati infiniti.

Refutatio primæ contra 4 aſſert. Ad primam verò earum obiectionum, quæ quartam aſſertionem oppugnabant, negandum eſt quod aſſumit, & ad eius confirmationem dicendum: totidem partes in maiori & in minori magnitudine reperiri: nec debere id mirum videri, cùm ea ſit continui natura, vt diuidendo abſolui non poſſit; alioqui conſtaret ex indiuiduis partibus, ſicque continuum non eſſet. Verùm hoc eſt inter maiorem & minorem magnitudinem diſcrimen, quòd illa in ampliores, hæc in minores partes diuiditur. *Ad 2.* Ad 2. aduertendum inprimis eſt, cùm Ariſtoteles ait, vnam magnitudinem ex diuiſione alterius non poſſe infinite accreſcere, non negare, poſſe prædictam magnitudinem magis magiſque cumulari, ita vt ſine termino ſeipſa maior euadat: ſicut enim infinitè vna diuiditur, ſic & altera augetur; cum vnius diminutio in alterius cedat incrementum: ſed tantùm docere, ex partibus à magnitudine v.g. pedali deſectis, non poſſe aſſurgere molem infinitam, aut quacunque data maiorem; quandoquidem amplior, quam pedalis, effici ex ea non poteſt, alioqui partes toto maiores eſſent. Hoc poſito, cum magnitudo dicitur ab Ariſtotele in infinitum poſſe diuidi, non tamen poſſe in infinitum augeri, id de magnitudine Mathematica, certa tamen & definita, & de incremento ſecundùm poſteriorem ſenſum intelligi debet: quaſi dicat, poſſe magnitudinem pedalem diuidi in infinitum, non tamen infinitam molem poſſe ex ea fieri.

Quæ magnitudo poſſit in infinitum ſecari, non tamen in infinitum creſcere.

ARTICVLVS V.

EXPLICATIO ARGVMENTORVM, quæ aſtruere nitebantur, dari vt naturæ infinitum actu.

Solu. 1. arg. 2. art. NVnc ad argumenta, quæ ſecundo articulo ad probādam infinitudinem adduximus, reſpondeamus. Ad primum dicimus, finitum vel infinitum non ideo ſtatim paſſionem quantitatis appellari, quod aliqua detur quantitas infinita; ſed quia, ſi infinitum in rebus Phyſicis daretur, id in quantitate ineſſet: quo fit, vt neutra pars illius disiunctæ ſimpliciter redundet. Alij verò, è quibus eſt Scotus 2. Metaphy. q.6. reſpondent, affectionem quantitatis eſſe, finitum vel infinitum actu ſeu poteſtate: licet autem infinitum actu non ſit, poteſtate tamen eſſe ad eum modum, quē ſuperius declarauimus.

Solui. 2. Ad ſecundū: in qualibet magnitudine non dari actu infinitas lineas diſcretas; ſed vnam duntaxat, punctorum nexu vndiq; ſibi cohærentem: quæ licet in magnitudine vnius palmi habeat infinitas partes palmares, vt in argumento aſſumitur; eæ tamen non ſunt ſimpliciter plura entia: ſiquidem illa duntaxat abſolutè plura dicuntur, quorum vnūquodq; eſt indiuiſum in ſe, & diuiſum a quouis alio; quod tamen neq; lineis, neque alijs partibus magnitudinis conuenit, cùm ſint in toto indiſcretè & indiſtinctè, & inſuper vnum quid tertium finitum, videlicet vnam certā & circumſcriptam magnitudinem componant. *Quæ ſimpliciter plura dicantur.* *D. Thom. quodl. 2. q. 2. ar. 2. Capr. in 1 d. 45. q. 1 art. 2* * Sed obijet aliquis: Si Deus produceret candorem, cōſtantem actu infinitis partibus, vni certæ æqualibus, ac non communicantibus, eum candorem haud dubiè futurum actu infinitum, eſto illius partes non eſſent abſolutè plura entia, ſed eo pacto quo infinitæ lineæ in magnitudine pedali. Quare ex eo, quod lineæ non ſint actu plura entia, non adimi rationem infinitudinis. ** Obiectio.* Occurrendum tamen, diuerſam omnino eſſe rationem in lineis pedalis magnitudinis, atq; in gradibus infiniti candoris. *Solutio.* Lineæ namq; ita ſunt in magnitudine per modum vnius, vt componāt aliud quid finitum, nimirum pedalem magnitudinem: at infiniti gradus candoris non ita ſe habent, quia non conſtituerent aliud tertium finitum, vt planū eſt. Ad appēdicem eius [illegible] eſt cum Capr. in 1 d. 3 [illegible] relationes illas æqualitatis inter infinitas lineas, nō eſſe reales, ſed rationis; quia non ſint inter extrema, quæ ſint entia actu plura, id eſt, indiuiſa in ſe, & diuiſa a quocunq alio.

Solut. 3. Ad 3. dicendum, poſtquam luminoſum A, primo temporis puncto ad corpus B. lumen explicuit, augere in eo (in facto eſſe tamen) lumen cæteris punctis horæ inſequentis qua ad illud magis ac magis appropinquat, eo modo, quo ipſum illuminationis tempus ſingulis inſtantibus maius iam eſt, quàm in quolibet inſtanti præcedenti fuerat. *Lege Gregorium in [illegible] 17 q. 4. ar. [illegible]* Verum vt totum illud tempus, non excedit menſuram finitam, v.g. vnius horæ; ita lumen in fine horæ productum, non niſi definitorum graduum eſſe poteſt: nimirum infinita momenta horæ non tranſeunt immediatè, ſecundum poſt primum deinde tertium, ſicq; deinceps: ſed poſt quodlibet ſequuntur immediatè infinita pertinentia ad tempus ipſum, quod immediatè poſt productum inſtans ſequitur, atq; ita tranſeunt per modum vnius finiti temporis, cuius ſunt partes, proindeq́, eorum progreſſionem [illegible] finitum incrementū in [illegible], quæ [illegible] omnia eo modo, quo diximus, [illegible].

Solui 4. Ad quartum, conceſſo antecedente, neganda eſt conſecutio, & ad eius probationem dicendum: licet humana natura omnes belluarum ſpecies, quæ produci à Deo poſſunt, dignitate vincat: non eas tamen ita ſuperare,

perare, quaſi vnam vno gradu, aliam alio atq; ita infinitas infinitis excedat; ſed ita, vt ſupra omnes diuerſitate excellentioris naturę emineat, vt * alibi iam in hoc opere planius docuimus.

* Cap. 1. l. 1. qu. 2. art. 4.

Solut. 5.

Quinto argumento Algazellus & Auicenna manus dedere, nec abſurdum putarunt, concedere infinitū in rebus, quæ inter ſe ordinem non habent: id enim eſt infinitum per accidens. Alij cenſuerunt, animum hominis Ariſtoteli mortalem eſſe, vt Plutarch. ca. .li. 5. de placitis Philoſophorũ, Alexander Aphrodiſienſis in ſuis Commentarijs de anima. Iuſtinus Philoſophus & Martyr in Paræneſi, D. Gregorius Nazianzenus, & Nyſſenus, hic in lib. de anima, ille in diſputatione contra Eunomium, alijque nonnulli. Sed neutra harum ſolutionum placet. Non prima; quia in nullo rerum genere infinita multitudo actu eſt, eſſéve poteſt, ſaltem viribus naturæ, vt in progreſſu planius fiet. Non ſecunda; quia vt in [illegible] de anima oſtenditur, veriſimilius eſt, non ita ſuiſſe Ariſtotelem animi noſtri immortalitatem. Sunt, qui ad Palingeneſiam & Pythagoricas fabulas confugiant, conſtituentes certum animorum noſtrorum numerum, qui nunc ex cœleſtem vitam, nunc militant huic corpori immerſam viuant, & in alia atq; alia corpora tranſmigrent. In qua ſententia, ex infinitis hominum generationibus, animorum infinitas non ſequitur. Sed ab hoc etiam errore alienam fuiſſe Ariſtotelis doctrinam, eodem loco patebit.

Lege Themist. ... Iuſtin. in Paræneſi ... Gregor. Nyſſ. in Orationibus de ... D. Greg. Nyſſ. l. de hominis ... cap. 1. T in d. 53 cap. 1. Greg. Nazian. in oratione Epiſt. 150.

Quid igitur in præſentia dicendum? Nempe, vt [illegible] infinitum in rebus immaterialibus conceſſiſſe, non recte. Ad quam interpretationem inclinare videtur D. Tho. 2. contra gentes cap. 81 [illegible] aſſerat, non ſatis conſtare, quid huic argumento Ariſtoteles reſponderet. Vel ſane Ariſtotelem purgantia dixeris, cum generationem [illegible] æternitatem induxit, & animarum infinitatem negauit. Ex quo fortaſſe effectum eſt, vt ſuam ille de immortalitate animæ ſententiam diſputationum ambage implicuerit, & quaſi alter Zeuxis Agamemnonem pallio obuoluerit, ſeu potius, vt quidam inquiunt, quaſi ſepia atramento ſe aſperſerit, ne caperetur.

QVAESTIO II.

POSSITNE INFINITVM *actu diuina virtute produci, an non.*

ARTICVLVS I.

PARTIS AFFIRMATIVAE argumenta.

HVius controuerſiæ affirmantem partem defendunt Greg. [illegible] d. 43. quæſt. 4. Alia [illegible] d. 42. quæſt. 13. art. 3. Ochamus quodl. 2. q. 5. & in 2. q. 8. Argentinas d. 1. q. 2. art. 4. Maior & Almainus in 3. d. 13. q. vnica, aliiq; permulti. Quæ ſententia hiſce potiſſimùm argumentis probatur. Primò: Infinitæ potentiæ reſpondet infinitus effectus; ſiquidem quò potentia maior eſt, eo plura poteſt, & infinitudo potentiæ ex actu æſtimatur: ſed Deus habet infinitam potentiam: igitur poteſt infinitum aliquid efficere. Huc pertinet, quòd non minoris dignitatis eſt diuinus intellectus, quàm voluntas diuina. Quare cùm intellectus diuinus infinita cognoſcat, poterit etiam voluntas infinita velle, & ex conſequenti infinita producere.

Baconus in 2. d. 1. q. 6. Mairon. in 1. d. 43. Baſſolius eadē d. q. vnica.

1. Argum.

Secundò: Magnitudo, cuius Deus ideam habet, quæq; diuino intellectui vt producibilis obijcitur, nullis terminis eſt coërcita; alioqui deſignari poſſet magnitudo, qua Deus maiorem procreare non poſſet, quod a vero abeſt: igitur magnitudo à Deo producibilis, eſt actu infinita. *2. Argum.*

Tertiò: Maior eſt diuina poteſtas, quàm vis infinitorum ignium, ſi eſſent: at ſi eſſent infiniti ignes, poſſent infinitas combuſtiones edere; ergo eaſdem poterit Deus ſe ſolo efficere. *3. Argum.*

Quartò: Si Deus neceſſitate naturæ ageret, produceret infinitum: ergo idem nunc, ſi vellet, produceret; cùm eius potentia re ipſa minor non ſit, quàm in eo ſtatu foret. Probatur aſſumptum: quia tunc exprimeret quantum maximum ſuæ potentiæ conatum, actuq; conſtitueret in natura rerum non tot, quin plura, atq; adeo infinita ſimul. *4. Argum.*

Quintò: In continuo ſunt infinitæ partes proportionales: ſed Deus poteſt eas omnes ſeparatim conſeruare: ergo & infinitum actu efficere. Maior propoſitio patet. Minor probatur: Nam quicquid Deus conſeruat interueniente cauſa ſecundaria, quæ nō eſt de eſſentia rei, poteſt ipſe per ſe immediatè conſeruare: atqui Deus conſeruat in cōtinuo partes proportionales interueniente vnionis earundē inter ſe, quæ vnio non eſt de ipſarum eſſentia: poteſt igitur eaſdem ſine vnione conſeruare. *5. Argum.*

Sextò: In quolibet momento huius horæ, poteſt Deus creare vnum Angelum, & vnum lapidem: igitur cùm in fine horæ tranſacta fuerint infinita momenta, erunt à Deo infiniti Angeli, & infiniti lapides. Idem argumentum confici poteſt, poſito per diuinam potentiam motu cœleſti ab æterno: tunc enim poſſet Deus in quolibet die vnum Angelum, & vnum lapidem aut hominem creare; quo conceſſo, ſicuti iam nunc effluxiſſent infiniti dies, ita eſſent actu infiniti Angeli, & infiniti lapides vel homines. *6. Argum.*

Septimò: Efficiat Deus hoc punctò tempo ris, quam multa in eo poteſt efficere, tunc rogo, vel eiuſmodi res a Deo effectę finitæ ſunt, vel infinitæ. finitæ eſſe nequeunt, quia ſequeretur, non poſſe Deum vltra finitam multitudinem aliquid efficere. erunt igitur infinitę. Quare diuina poteſtate poterunt ſimul infinita in rerum natura conſtitui.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA PARTIS negatiuæ.

Capreolus et Hiſpalēſis in 1 d 43 q 5. Caietanus 1. p q 7 art 3. Ferrarienſis 1. cotra gē c 81 Bargi in 1 d. 8 q 2 Marſil. in 1 q. 42. art. 3. Sotus q vlt. huius lib.

QVod verò nullum infinitum à Deo effici poſſit, arbitratur Diuus Thomas 1. p. quæſt 7. quodli. 9. art. 1 & quodl 12. artic. 2. D. Bonauent. in 1. diſtinct 43. quæſt. 3. Richardus quæ 1. 5. & 6. Dur. quæſt. 2. Scotus. in 2. d. 1. quæſt 3 & plerique alij. Ad quam ſententiam confirmandam, hæc potiſſimum afferri ſolent argumenta. * Si non repugnat produci infinitum, producat Deus in aliquo rerum genere (vt aduerſarij argumentabantur) totum quod poteſt (nec enim illud erit plus quam infinitum) verbi gratia, tantam molem corporis, aut tot Angelos, aut tot gradus gratiæ, quot poteſt. Tunc, vel ijs productis poteſt adhuc Deus plura efficere, vel non. Si detur primum, ſequitur contra hypotheſin, Deum non produxiſſe omnia, quæ poterat. Si ſecundum; admittendum erit, illis productis exhauſtam fuiſſe diuinam potentiam ita vt iam ne vnum quidem Angelum, aut gradum vnum gratiæ queat producere, quod abſurdum eſt. Non poteſt igitur infinitum a Deo effici.

** 1. Ratio.*

2. Ratio. Item: Contradictionem implicat, totum ex æquali parte; cùm omne totum ſua parte maius eſſe, vnum ſit e primis principijs: atqui id abſurdum ſequeretur ex infinita multitudine: nullo igitur pacto ea dari poteſt. Probatur aſſumptio: Nam binarius eſt pars quaternarij: in multitudine autem infinita tot eſſent quaternarij, quot binarij, cum vtrique ſint infiniti, & infinitè numerati.

3 Ratio. Præterea, Quidquid Deus efficit, neceſſariò ſub certa ratione, & ad aliquem finem efficit; alioqui temerè & fruſtra ageret: ſed quicquid eo modo à Deo producitur, aut produci poteſt, finitum eſt. enim infinitum nec ad certam in ea mente referri queat, nec vllum rebus finem aut bonum afferre valeat, non poteſt ergo infinitum à Deo procreari.

Et hæ eadem ratione infinitum vniuerſè tollunt. Nunc aliæ, quæ infinitorum genera particulatim demoliantur afferendæ ſunt.

4. Ratio. [illegible] quod nulla quantitas infinita eſſe poſſit, ita concluditur. Non magis repugnat,

A exiſtere naturam aliquam genericam, quæ non ſit per differentias ſpecificas determinata; quam exiſtere quantitatem, quæ non ſit definita & contracta per aliquam ſpeciem & menſurā quantitatis: ſed ita ſe haberet quantitas infinita, nec enim eſſet bicubita, aut tricubita, alteriúſve ſpeciei: ergo eam eſſe omnino repugnat.

Deinde, quòd nullum corpus Phyſicum infinita mole præditum dari queat, ea ratio-

B ne oſtenditur. Quia eiuſmodi corpus poſſet, ac non poſſet, moueri: poſſet, quia eſſet ens naturale: non poſſet, quia ſequerentur incommoda, explicata ad initium articuli tertij ſuperioris diſputationis; quæ, ſi rectè inſpiciantur, non ſolùm valent ad probandum, non dari re ipſa infinitum; ſed nec vlla vi dari poſſe eum ad repugnantiam & contradictionem reducant. *5. Ratio.*

Ruſus idem hunc in modum ſuadetur:

C Efficiat Deus magnitudinem aliquam infinite extenſam hinc verſus Orientem, [illegible] deinde coniungat inter ſe, & coaceruet omnes illius partes in figuram rotundam. Hoc dato, huiuſmodi partes efficient, ac non efficient, infinitam molem verſus omnes loci differentias; quod contradictionem inuoluit. Non poteſt ergo prædicta magnitudo dari. Probatur aſſumptio. nam quòd efficere debeat infinitam illam magnitudinem, patet; quia quod vndi- *6 Ratio.*

D quaque continet infinitas partes, æquales vnicertæ, & non communicantes, id verſus omnē locum eſt infinitum. Quod eam efficere nequeant, ex eo perſpicuum eſt, quia partes illæ non occupant nunc maiorem locum, quam antea; ſiquidem noua illa copulatio nullum eis attulit incrementum.

Ex dictis conſtat, non poſſe dari virtute diuina multitudinem rerum materialium actu infinitam. Etenim cùm ex infinita corporum

E multitudine; infinita magnitudo cōflari queat; eadem ex illa, quæ ex hac contradictio colligetur. Sed idem amplius hoc pacto oſtendi ſolet. Creet Deus infinitos homines, quorum ſinguli habeant ſingulos aureos duntaxat. His creatis ſequitur, vnumquemque, nullo excepto, poſſe ex illo aureorum numero decem ſibi aureos vendicare, ita vt ſinguli aureos denos habeant, qui antea non niſi ſingulos habebant. quod omnino repugnat.

F Probatur conſecutio. Namque auferat Deus ſimul ab illis hominibus omnes aureos, & in vnum cumulum congerat: deinde ex eo cumulo tribuat ſingulis denos. Tunc vel illi aurei ſufficient; et ſingulis obtineat decem, vel non. Si ſufficiunt, habetur propoſitum: ſi non ſufficiunt, [illegible] quo tandem ſint, ſequitur [illegible] aureos non eſſe infinitos; quod [illegible] hypotheſi. Igitur vel dicendum fuit productionem infinitorum hominum cum ſingulis aureis, inuoluere contradictionem; vel ſingulos poſſe habere denos aureos

aureos, nullo denuo producto; quod non mi- A nus repugnat.

Quod autem contradictionem implicet, dari multitudinem ſubſtātiarum materia carentium, ita probatur. Creet Deus infinitos Angelos in ſpatio decem cubitorum, qui ſe applicent ad mouendum lapidem per idem ſpatium; ſequitur eos poſſe mouere, & non poſſe mouere lapidem: non igitur creari poterant. Cōſecutio oſtenditur, imprimis quòd poſſent mouere; quia haberent ad id motricē B virtutē. Deinde, quòd non poſſent: quia applicarent impulſum infinitum, atque ita momento traijcerent lapidem per totum illud ſpatium, proindeque non mouerent, cùm motus neceſſario tempus conſumat, vt 6. lib. patebit. Erit tamen qui objiciat, parum firmam videri hanc rationem; quia licet illa infinitorum Angelorum collectio infinitam vim motricem obtineret, nō proinde infinitum e[illegible] impulſum, ſed finitum: qualem C etiam nunc Deus impendet, ſi velit lapidem mouere, etſi alioqui infinitam vim ad mouendum habeat. Occurrendum tamen, diuerſam eſſe rationem in Deo, atque in Angelis. Namque potentia motiua Angelorum, cùm ſuapte natura ad actum mouendi ordinetur, ſicuti & cæteræ vires creaturarum ad proprios actus, ſi virtus illa infinita poſſibilis eſt, poſſibilis quoque erit actus, ad quem ordinatur; & è conuerſo, ſi is impoſſibilis ſit, & D illa etiam impoſſibilis erit. At vis diuina non ita ſe habet; nec enim ad motum ordinatur, cum nullum attributum diuinum propter creaturam, [illegible]nquam propter finem, ſit, vt luce clarius eſt.

Tandem, quod nulla qualitas, nullúmve aliud accidens infinitè intenſum, à Deo produci queat, oſtendi poteſt ratione illa, qua paulò ſupra vſi fuimus; ad euertendam infinitudinem hominum habentium ſingulos aureos. Efficiat enim Deus candorem infinitum E hoc modo productis infinitis lapidibus, quorum ſinguli ſingulos habeant gradus candoris eos omnes gradus in vno lapide conſtituat; [illegible] ruſus ex [illegible] in vnum conductis, vnicuique lapidi denos gradus impertiat: vel ij gradus [illegible]nt, vt ſingulis lapidibus deni attribu[illegible] &c.

[illegible] quòd qualitas actiua infinitè intenſa creari nequeat, ex eo oſtenditur: F quia [illegible] grauitate in [illegible] ac non poſſet lapis mo[illegible] Ariſtoteles 1. de cœlo cap. 6. [illegible] corpus mobile non poſſet, [illegible] inſtanti. Etenim [illegible] ac breuius [illegible] natura motus repugnat. [illegible] motu lapidis ab infinitis Angelis [illegible] tabamur.

ARTICVLVS III.

PARS NEGATIVA PRAEFERtur, & diſſoluuntur argumenta affirmatiuæ, licet ea quoque probabilis iudicetur.

IN hac graui & difficili controuerſia negatiua pars præferenda eſt, tum quia firmioribus nititur argumentis, tum quia eam melioris notæ Philoſophi amplexi ſunt; vt ex collatione eorum, quos vtrinque citauimus, conſtat. Quin verò Commentator, in opere, quod inſcribitur Deſtructio deſtructionum, diſputat. 1. ad dubium 7. Impoſſibile, inquit, eſt apud omnes Philoſophos, dari infinitum actu, ſiue corporeum ſiue incorporeum: ac nemo ſapientum intelligere hoc potuit, niſi Auicenna (excepit autem Auicennam, quia admiſit dari actu infinitas animas rationales, innixus errore exiſtimantium generationes fuiſſe ab æterno, ſimulque certiſſima veritate confitentium animam noſtram immortalem eſſe) in huiuſmodi autem cauſa vel maximè ſpectanda eſt, præter momenta rationum, auctoritas. Nam ſi grauiſſima quæque ingenia non potuêre concipere, infinitum actu in rebus creabilibus habere rationem entis veri & factibilis, certe magnum eſt argumentum, ita eſſe, licet id perſpicuis rationibus nō conuincatur. Nihilominus, quia affirmatiua etiam pars ſuam habet probabilitatem, & aſſertores non ignobiles; ac præſertim, quia nullo argumento palàm reuincitur, vtriuſque partis rationes diluemus; vt quam quiſque voluerit tueri poſſit.

Vtrāq; partem probabilem cenſet Gabriel in 2. d. 1. q. 3.

Ad primum eorum, quæ pro parte affirmatiua adduximus, reſpondendum eſt cum D. Thoma 1. p. quæſt. 25. artic. 2. & Henrico Gandauenſi in ſumma art. 35 quæſt. 6. non oportere infinitæ potentiæ reſpondere effectum infinitum; quia cauſa æquiuoca, cuiuſmodi eſt diuina potentia comparata ad creaturas, non adæquatè in effectu ſuo oſtenditur. Vel dicito cum eodem D. Thom. 1. p. q. 45. artic. 5. infinitæ Dei potentiæ reſpondere aliquem effectum infinitum, non quoad ſubſtantiam rei productæ; ſed quoad modum, quo producitur.

Sol. 1. arg. 1. art.

Nam in creatione, etſi res creatæ in[illegible] finitæ [illegible] & perfectionis ſint; modus tamen eas producendi, arguit virtutem infinitam. Etenim tanto maior vis in cauſa agente requiritur, quanto potentia, è qua res educi debet, remotior eſt ab actu. Quare ſi res è nulla præiacente potentia, ſiue e nihilo educenda ſit, ſicuti ea quæ creatur, haud dubie infinitam depoſcet virtutem; [illegible] nulla eſt proportio nullius potentiæ ad aliquam potentiam, quam ſupponit vis agentis naturalis.

Ex actione creandi arguitur virtus infinita.

talium. Tertiò reſponderi poteſt; ad aſtruendam infinitatē diuinæ potentiæ ſat eſſe, poſſe Deum in quouis rerum genere non tot, nec tam perfecta, quin plura perfectioraq; efficere. Ad reliquam eiuſdem argumenti partem dicendum; non minoris eſſe dignitatis diuinam voluntatem, quam diuinum intellectū: ſed non inde ſequi, vt quæcunq; Deus quolibet modo concipit, eadem etiam velit; cùm palàm ſit, Deum intelligere contradicentia, & Chimæram, aliaq; eiuſmodi omnium iudicio impoſſibilia, quæ velle nō poteſt. Nempe voluntatis & intellectus diuini præſtantia, nō ex multitudine eorum, in quæ ſecundaria ratione tendunt; ſed ex primario obiecto, quod ipſe Deus eſt, æſtimari debet.

Sanctus Scotus in 1. d. 2. & in 2. d. ... q. 1. Capr. in d. 43. q. 1. a. 2.

Solut. 2. Ad ſecundum dicendum; quamcumq; magnitudinem, cuius Deus ideam habet eſſe finitam; itemq; omnem certam, ſeu deſignabilem magnitudinem, quæ diuino intellectui obiicitur, certis limitibus teneri. Verum vt nulla tanta eſt, qua Deus maiorem non percipiat; ita nec vllam notari poſſe, qua maior ab illo effici nequeat.

Lege Capr. in 1. d 35. q. 2. a. 1. ad 3. Aureo. ... tra 2. ... Hiſpalenſem q. 1. art. 4.

Solut. 3. Ad tertiū, conceſſa maiore & minore propoſitione, neganda eſt conſecutio; quia datis ex hypotheſi infinitis ignibus, non eſſet impoſſibile, dari infinitas combuſtiones; cū nihilo repugnet magis, quam illud; ſimpliciter tamē vtrumq; impoſſibile eſt, ideoq; neutrū à Deo effici poteſt; non ob diuinæ virtutis defectū, ſed propter rei ipſius repugnantiam.

I ... Cant. 1. p. q. 7. a. 4.

Solut. 4. Ad quartum dicendum eſt, ſi Deus neceſſitate naturæ operaretur, futurū fuiſſe, vt non haberet virtutem infinitam. Namq; eo modo operari, imperfectionis eſt, quæ cum infinita virtute cohærere nō poteſt. Quod ſi ex hypotheſi infinitam virtutē poſſideret, eamq; totam applicaret atque effunderet, produceret quidem infinitū, ſed per hypotheſin impoſſibilem, vt paulò ſuprà dicebamus.

Solut. 5. Ad quintum, admittenda eſt maior propoſitio, neganda minor, & ad eius probationem dicendum: maiorem veram eſſe, modo nulla inde ſequatur contradictio; quæ tamē ſequeretur, ex ſeparatione omnium partium continui. Nam præter communem infiniti repugnantiam, illa quoq; priuatim exiſteret, ex diuiſione continui in omnem ſui partem; quòd partes, quæ peracta diuiſione manerēt ſimul, & non diuiduæ, & diuiduæ eſſent. Non diuiduæ, quia omnis earum partitio eſſet exhauſta: diuiduæ, quia continuū ſecatur in ea quibus conſtat; non conſtat autem indiuiduis, vt 6. lib. demonſtrabitur.

Solut. 6. Ad ſextum dicendum; in quolibet inſtanti horæ ſigillatim ſumpto poſſe Deum creare vnum hominem, aut Angelum; non tamen in omnibus momentis collectiuè acceptis. Etenim productiones illæ non poſſent non ordinatè procedere, ſecunda poſt primam, tertia poſt ſecundam, atq; ita deinceps: momenta

A verò in tempore non ita ſe habent; ſed poſt quodlibet ſequuntur immediatè infinita. Quapropter negandum eſt, in infinitis momentis finiti tēporis collectiuè poſſe Deum creare, quamuis nullum deſignari queat, in quo non poſſit: quæ tamen ratio non habet locum in altera argumenti parte; ſiquidem dies in ſucceſſione temporis habent ordinem immediatum inter ſe. Vnde poſita mundi æternitate, concedendum eſt, potuiſſe Deum B ſingulis diebus, non ſolum diuiſiuè, ſed etiam collectiuè ſumtis, creare angelos. qua hypotheſi admiſſa, iam nunc extiterent infiniti actu. Verùm qui prorſus negat, iſtiuſmodi infinitum dari poſſe; negare etiam debet, potuiſſe mundum, quoad res ſucceſſiuas, ab æterno condi. Qua de re libro 8. Quamuis dicer... ciant, ſed minus probabiliter, poſſe, ſi ita angeli crearentur, debuiſſe eos ſucceſſiue in nihilum redigi, ne vnquam infiniti actu euaC derent.

Durandus in 2. d. 1. q. 3.

Baſſol. in 2 d. 1. q. 5.

Solut. 7. Ad ſeptimum vt pateat quid reſpondendū ſit, aduertendum eſt, infinitū potentia, quod ſyncategorematicum vocant, hoc eſt, nō tantum quin maius, ſeu non tot quin plura, haud eſſe quidpiam certum, quod deſignari poſſit: ſi enim poſſet deſignari, non rectè diceretur, non tantum quin maius, quo fit, vt iſtiuſmodi infinitum ſecundum ſe totum nequeat ad actum perduci, iam enim deſineret eſſe incerD tum & indeterminatum. Hoc poſito, ad argumentum explicari debet prius pronun... Aut enim petit, vt quem ... merum certum ac definitū, ex ... in hoc temporis puncto cr... quo pacto concedendum eſt, nam ... inferretur ... actu, cùm eiuſmodi ... tudo neceſſariò finita ſit: aut poſtulat, vt abſolute, quemcunq; Angelorum numerum ... momento efficere Deus poſſit, eum eodem E momento efficiat; quod negandum eſt, ... repugnet, infinitum potentia ad cumpletum actum peruenire.

ARTICVLVS IIII.

RESPONDETVR ARGVMENTIS pro negatiua parte adductis.

F SEd quia affirmantem etiam partem probabilem iudicauimus, ad argumenta contrariæ reſpondemus. Ad primum: poſſe Deum in quolibet rerum genere producere infinitum, non producendo totum, quod poteſt in eo genere, ita vt ſuam potentiam exhauriat. Nam ſi, verbi gratia, efficiat corpus verſus omnem dimenſionem infinitè extenſum (vbi ſe maior obiicit difficultas) adhuc poterit illud in nihilum reducere, ſuaq; omnipotentia idem ſubrogare, & aliud deinceps in infinitum eodem in ſpatio ſimul conſtituere, ... ſeſe

Ad 1. argu. 2. art.

ſeſe inuicem penetrent. Quamuis etiam multitudine infinita producta, poterit ſemper in eodem genere abſque termino aliam producere, aut priorem augere. Nec tamen ſequetur, priorem illam nõ fuiſſe infinitam: poteſt namque multitudini infinitæ additio & detractio fieri, abſque am[illegible] ſſione infinitudinis. Quòd ſi eſſet multitudo corporum infinita verſus omnem loci differentiam, non poſſet ei quicquam addi, niſi aliorum corporum penetratione, ſubtogatione, vè, vt de magnitudine dictum fuit.

Ad 2. Pro explicatione ſecundi argumenti, ſciendum eſt ex Platone in Philebo, maius & minus, æquale & inæquale, nõ competere quantitati infinitæ. Nam vt Scotus in 2. d. 1. q. 3 aiþ, que nonnulli animaduerterunt, quantitas primò diuiditur per finitam & infinitam; deinde finita in maiorem & minoré, æqualem & inæqualem, relicta omnino extra huiuſmodi affectiones quantitate infinita: videlicet, quia ad rationem maioris pertinet exceſſus, ad rationem minoris defectus, ad rationem æqualis & inæqualis commenſuratio & proportio, quæ omnia finitatem includunt. Hoc poſito, reſpondendum eſt ad argumentum: in numero infinito binarios compararatos quaternarijs nec plures eſſe, nec pauciores, nec æquales inæquales ve; quia huiuſmodi attributa finitis duntaxat numeris conueniunt. Vnde & effatum illud, Omne totum eſt maius ſua parte; non in numero infinito, ſed finitis tantùm locum habet.

Ad 3. Ad tertium ſi aduerſarij velint, quidquid Deo effici poteſt, neceſſario cadere ſub certa intentione, ex parte Dei producẽtis; quia nimirum Deus certa ac definita ſua notione id producet: rectè quidem aſſumunt, ſed non rectè colligunt. poteſt enim Deus notitia definita, id eſt non vaga, ſed ſingulare aliquod certæ ſpeciei directa, infinitum producere. Si autem contendant, nihil Deum poſſe efficere, niſi ſub certa intẽtione ex parte effectus, quia nimirum res ab eo producta debet certum numeri, gradus, aut extenſionis, tùc [illegible] aſſumunt, nec aſſumptum confirmant. Nam quod aiunt, infinitum nullum habere [illegible] commoditaté, falſum eſt; quia [illegible] Deo producereiur, conduceret ſaltem [illegible] am diuinæ virtutis [illegible] eius in infiniti productione magis [illegible].

Ad 4. Ad quartum. Cùm quantitas diuiditur in [illegible] eiuſmodi menſurarum ſpecies, non diuidi quantitatem ab[illegible] ſed finitam. Quare etſi im[illegible] naturam generícam, quæ non ſit [illegible] per differentias ſpecificas, non implicare tamen, dari quantitaté quę in nulla harum ſpecierum contineatur, ſiquidem eiuſmodi ſpecies non totam quantitatis vim & naturam exhauriũt, ſed finita tan-

A tummodò. Diuiditur enim quãtitas in quantitatem finitam & infinitam; illa in cubitum, bicubitum, &c. nec in aliam & aliam quantitatem incertæ magnitudinis.

Ad 5. Ad quintum, omiſſis aliis ſolutionibus, reſpondemus, non eſſe abſurdum concedere, corpus infinitum poſſe & non poſſe moueri: non quidem eodem modo ſpectatum, ſic enim implicatio foret; ſed diuerſa ratione: nimirum, ſi conſideretur præciſe ſecundum

B ſua principia intrinſeca, videlicet materiam & formam, moueri poſſe; ſi expendatur prout eſt præditum mole infinita, quæ motus exercitium impedit, non poſſe. Quod & ſimilibus aliarum rerum exemplis illuſtratur. Nam corpus cœleſte, ſi ad eius ſubſtantiam attendamus, diuidi nequit, cùm ſit omnis noxæ & corruptionis expers. ſi ad eius quantitatem, non repugnat ei diuidi, cum omne quantum ſit diuiſibile. Præterea, ſecundum probabi-

C lem ſententiam, Deus potuit ab æterno lapidem procreare, eumq́ in aere ſuſpenſum tenere: eiuſmodi verò lapis poſſet & non poſſet ab æterno deſcendere. poſſet, quia eſſet ens in aere, ac natura ſua inclinatum ad deſcenſum: non poſſet, quia motus, quo deorſum tenderet, eſſet finitæ durationis, quem ex æternitate eſſe omnino repugnat. Itaq; perſpicuum videtur, nullam ſequi contradictionem ex eo, quod infinitũ corpus nullum mo-

D tum localẽ exercere queat. Quòd ſi quis obijciat, hac ſolutione collabaſcere argumentum, quo Ariſtoteles demonſtrat, Cœlum non eſſe infinitum: id enim ex eo probat, quia ſequeretur, poſſe moueri per infinitum ſpatium finito tempore. Occurrendum eſt. argumentum Ariſtotelis manifeſta niti experientia, qua cõſtat, Cœlum ab Oriente ad Occidenté volui: hinc enim ad abſurdum illud deducit, quòd poſſit moueri, quam reuera iam moueatur; &

E non poſſet, quia finito tempore infinitu ſpatium conficeret. *Obiectio.* *Dilutio.*

Ad 6. Ad ſextum dicendum; infinitas illas partes in vnum coacervatas, eſſe duras molem infinitam verſus omnem loci differentiam, cum reuera ſint infinitæ actu. Nec mirum, quod nũc maius occupent ſpatiũ, quàm antea: id enim prouenit ex eo, quod ſo[illegible], quem nunc inter ſe inuicem, at in ſpatio ſortiuntur.

Ad 7. Ad ſeptimum dicendum; cum in infinito

F numero aureorum ſint denarij infiniti, & vnũ infinitum non ſit maius alio; conſequens eſſe, vt ex ea infinitudine ſinguli homines denos aureos ſibi poſſint aſſumere. Ea eſt enim infiniti lex & natura, vt non poſſint ſinguli homines cum ſinguli aureis creari, quin pariter ſingulis hominibus deni aurei reſpondeant. Quod etſi mirum videatur, nõ videtur tamẽ à veritate alienũ ei, qui mentẽ retulerit ad infinitatem numerorũ, quos Deus concipit (licet nullum certum numerũ infinitum cognoſcat, vt aſſerit D. Auguſtinus 12. de ciuit.

Margin notes (left): Scotus, Mayro, nius in 1. d. 49. q. to. Greg. q. 4. art. 2. Lu[illegible] in q[illegible] tio in 4 d. 1. q. 1.

Dei cap. 18. cùm tamen collectio omnium ſit infinita.) In ea enim non dubium, quin Deus totidem denarios, quot binarios, apprehendat: dum enim ſuæ ſcientiæ perſpicacitate numeros numeris comparat, vel ſingulis binarijs nullo excepto ſingulos denarios confert; vel in aliquo tandem binario denarij deficiũt: ſi detur ſecundum, ſequitur denarios nõ eſſe infinitos, quod eſt aperte falſum, ſi detur primum, habetur propoſitum.

Ad 8. Ad octauum reſpondendum eſt; quemlibet Angelum ex infinito illo numero poſſe lapidi impulſum imprimere, non tamen totam Angelorum collectionem; idq́; propter abſurdũ, quod ex momentaneo motu ſequeretur. Quod vero obijcitur, potentiam motricem Angelorum ordinari ad efficiendum motum, facilè ſoluitur: ſat enim eſt ordinari ad mouendum ſingulatim.

Ad 9. et 10. Aliam quoque ſolut habes apud Albertum in 1. q. 15. art. 3. Ad nonum, ex 7. argumenti ſolutione, quid reſpondendum ſit, conſtat. Ad vltimum dicito, poſita infinita grauitate, lapidem ea præditum nõ deſcenſurum in inſtanti, quia nõ concurret cum ea Deus, vt impetu infinito, ſed finito duntaxat feratur.

QVAESTIO III.

VTRVM QVACVNQVE SPECIE poſsit alia perfectior a Deo in infinitum creari.

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA probare videantur, non poſſe.

Quorũdam error. NOnnulli (quorum meminit Hugo Victorinus lib. 1. de ſacramentis, parte 2. cap. 22.) in eo errore fuerunt, vt putarent, Deum præter ea, quæ facit, nec aliud quicquam facere poſſe, nec melius aut perfectius. Omiſſa vero hac impietate, quam coarguit Sacræ Paginæ auctoritas, dum infinitam virtutem Deo attribuit; controuerſia eſt inter Catholicos Philoſophos, num Deus quacunque ſpecie poſſit aliam nobiliorē condere. Quod enim nõ poſſit, & quod aliqua ſit, vltra quam virtus diuina nequeat, [illegible] Henricus Gandauenſis quodlib. 5. quæſt. 3. & quodlib. 8. quæſt. 8. Scotus in 3. diſt. 13. quæſt. 1. Durandus in 1. d. 44. quæſt. 2. [illegible] apud Capreolum in d. 43. quæſt. [illegible] art. 2. Solet autem hæc ſententia [illegible] argumentis probari.

Item Aeſculanus hoc in l. lect. 7. q. 3.

1. Argum. [illegible] aliqua [illegible] materia prima, qua deterior nulla eſſe poteſt. ergo in mente diuina aliqua alia eſt, qua nulla præſtantior eſſe [illegible] cùm nulla videatur maior ratio, cur per gradus creaturarum

A deſcendendo perueniendum ſit ad infimũ, & aſcendendo non ſit in aliquo ſummo conſiſtendum. Antecedens probatur, primùm ex illis D. Auguſtini verbis 12. confeſſ. cap. 7. Duo feciſti, Domine, alterum prope te, id eſt, naturam Angelicam; alterum prope nihil, id eſt, materiam primam: vnum, quo ſuperior tu eſſes; alterum, quo inferius nihil eſſet. Deinde, quia ſi Deus poſſet creare aliquid materia prima deſpicatius, vel id eſſet forma, ſiue

B accidentaria, ſiue ſubſtantialis; vel compoſitum ex materia & forma. Si forma; cum omnis forma, ſiue informans, ſiue omnino per ſe ſubſiſtens, ſit actus; & materia ſit pura potentia; omniſque actus nobilior ſit quam potentia, non poſſet ea forma non eſſe præſtantior, quam materia prima. Si vero eſſet compoſitum, cum omne compoſitum includat formam, neceſſario dignitate ſua materiam vinceret.

C *2. Argum.* Deinde: Vniuerſitas ſpecierum, quas Deus creare poteſt, diſtat a Deo, ſicut finitum ab infinito; alioqui ea eſſet [illegible] ſpecies aliqua infinitè perfecta: igitur per eam aſcendendo impoſſibile eſt in infinitum progredi, ſed neceſſario dandus erit ſtatus, in aliqua ſpecie certa & determinata.

3. Argum. Item: Species procedunt a Deo, vti numerus ab vnitate, teſte D. Dionyſio 5. cap. de diuinis nominibus: ſed aliquis eſt numerus, inter quem & vnitatem alius cadere nõ poteſt, nempe binarius: ergo & aliqua creatura eſt ita Deo propinqua, vt inter ipſam & Deũ alia effici nequeat.

4. Argum. Præterea: Deus non poteſt eſſentiam humanæ ſpeciei perfectiorem reddere, nec duas ſpecies, quæ æqualem perfectionem [illegible] ſe habeant, producere: ſicuti nec quaternarium augere ſeruata ſpecie quaternarij, aut duos numeros æquales efficere; ergo nec poterit

E qualibet ſpecie aliã nobilioris eſſentiæ creare; cùm vtrobiq; æqua ratio videatur.

5. Argum. Denique: Vniuerſum non poteſt eſſe pulchrius aut perfectius, quam nunc eſt, vt aſſerit Auguſtinus in Enchir. cap. 10. Gregorius Nazianzenus in Homilia Natiuitatis, Theodoretus lib. 6. Græcanicarum affectionum. Cum igitur vniuerſi pulchritudo & perfectio ex ſpecierum, quibus conſtat, varietate eſfloreſcat; ſequitur, non poſſe id alijs meliorib. noſtris ſpeciebus a Deo ornari. prouindeque non qualibet ſpecie creata aliam præſtantiorem creari poſſe.

ART. I.

ARTICVLVS II.

QVALIBET SPECIE, ET OMnino quauis re creata, poſſe à Deo aliam nobiliorem procreari: nec aduerſariorum argumenta concludere.

Contraria tamen ſententia amplectẽda eſt, dicendumque, nullam eſſe ſpeciem, qua Deus non poſſit aliam nobiliorem efficere; & vniuerſum nihil ineſſe in rebus creatis, ita quantitate amplum, vel gradu intenſum, vel ſpecifica dignitate excellens, quo non poſſit Deus infinitè progrediendo aliud maius perfectiuſque producere. Huius opinionis eſt D. Thom. 1. par. q. 25. art. 6. & 2. contra gent. cap. 26. D. Bonauent. in 1. d. 44. q. 1. Capr. in 1. d. 43. q. vlt. art. 2. & diſt. 35 quæſt. 2. Argentinas in 2. C d. 1. q. 2 art. 4. Richardus quodlib. 2. q 4. Henricus quodlib. 7. q 2. Aegidius quodlib. 3. q. 5. Soncin. 12. Metaphyſ. q. 5. & alij. Quòd verò ita ſentire oporteat, ſuadetur.

1. Ratio. Primùm: quia hæc progreſſio infiniti ſyncategorematici nullam inuoluit repugnantiam, nec ex parte diuinæ potentiæ, quæ eſt infinita; nec ex parte effectus: eſto negetur, poſſe à Deo infinitum creari. Non enim per eiuſmodi incrementa veniendum erit ad aliquam creaturam actu infinitam, ſed quæcunque deſignabitur, circumſcripta ac limitata erit.

2. Ratio. Secundò quia ſi quauis re producta non poſſet à Deo produci maior ac perfectior, ſequeretur, exhauriri diuinam potentiam, certiſque rerum limitibus coerceri: quod quid aliud quæſo eſt, quam diuinæ potentiæ infinitatem negare?

3. Ratio. Tertiò: Eſſentia diuina, vt eſt infinitè perfecta, ita infinitis modis eſt imitabilis: igitur E nulla ſpecies eam ita perfectè imitabitur, quin eandem alia perfectiùs imitari queat, atque adeò nulla creari poterit adeo nobilis, quin nobilior poſſit.

Solut. arg. ſuperior. artic. Vide Scotum in 2. d. 12. q 2 §. ad argumen. Ad ea verò, quæ pro contraria ſententia adducta ſunt, non erit difficile reſpondere. Ad primum concedimus, materiam eſſe infimam omnium ſubſtãtiarum, quæ a Deo creari poſſunt: licet non putemus, eam accidentibus, ſaltem omnibus, deteriorem eſſe, quandoqui- F dem materia eſt ens per ſe exiſtens, nobilius autem eſt exiſtere per ſe, quàm inhærere alteri: niſi id, quod alteri inhæret, tantam aliunde nobilitatem vendicet, vt ea exiſtentiæ per ſe præponderet, vt videre eſt in nonnullis accidentibus, præſertim ijs, quæ diuini ordinis ſunt, vt gratia, lumen gloriæ, intuitiua contemplatio diuinæ naturæ. Itaque admittendum eſt, licet Deus quolibet ſpecie completa, & qualibet item forma, aliam non ſolùm perfectiorem, ſed etiam imperfectiorem poſſit A efficere: nullam tamen ſubſtantiam materia prima ignobiliorem creare poſſe; quæ eſt ſententia Richardi quodlib. 2. quæſt. 5. & in 2. ſent. d. 12. q. 2. Durandi eadem d. q. 1. Argentinatis in 1. d. 44. qu. 1. art. 2. Aegidij quodlib. 3. q. 5. aliorumque Philoſophorum communis. *Itẽ Abulenſis ad caput 22. Matth. q. 222.* Nec propterea, quòd aliqua minima ſubſtantia in rebus detur, iccirco maximam quoque dari oportet: perfectio enim ſubſtantiæ creſcit per acceſſum ad diuinam perfectionem, B vbi impoſſibile eſt ad ſummum peruenire: quia cùm diuina perfectio ſit infinita, nulla creatura eam ita exactè imitari poteſt, quin alia exactiùs poſſit. At imperfectio ſubſtantiæ eſt per receſſum à Deo, quem non repugnat in aliqua ſubſtantia dari maximum.

Solut. 2. Ad ſecũdum: vniuerſitatem ſpecierum, quæ creari poſſunt, diſtare à Deo, vt quid ſimpliciter finitum; vt infinitum tamen ſecundum quid, ſeu ſyncategorematicè, hoc eſt, in infinitum progrediens: quia ita continet omnem C perfectionem ſpeciebus communicabilem, vt in ea nulla certa ſpecies deſignari poſſit, quæ actu infinitè perfecta ſit, & qua non poſſit dari alia perfectior. *Lege Baſſolium in 1. d. 36. q. 3. Hiſpalenſem d. 35. q. 1. ar. 4.* Non valet autem (vt aduertit Capr. in 1. ſent. loco cit.) hæc conſecutio: Deus videt infinitum progreſſum ſpecierum ſeſe proportione excedentium: ergo videt aliquam infinitam ſpeciem. Sicuti nec conſecutio hæc momentum habet: In conti- D nuo ſunt infinitæ partes, quarum ſecunda eſt minor quam prima, & tertia quàm ſecunda, atque ita in infinitum: ergo in continuo eſt aliqua infinitè parua.

Solut. 3. Ad tertium: ſpecies procedere à Deo ſicuti numeros ab vnitate. Primùm, quia quemadmodum numeri inſunt in vnitate, tanquam in radice, & in ea vnum quid ſunt, atque ab illa profecti multiplicantur: ita rerum ſpecies in Deo, vt in fonte totius eſſe, continentur, & in E eo quidem vnam habent rationem, ſed extra illum in multitudinem abeunt. *Cur ſpecies dicantur eſſe quaſi numeri.* Præterea; quia ſicut numeri ab vnitate progreſſi in infinitum augeſcunt, ita qualibet ſpecie à Deo creata, poteſt alia atque alia perfectior produci, ita vt in nulla conſiſtere neceſſe ſit. Non eſſe verò ſimilitudinem in eo, quod argumentum probare nititur: nec enim quæ ſimilia dicuntur, in omnibus paria eſſe debent.

Solut. 4. Ad quartum, non poſſe alicui ſpeciei nouum addi gradũ eſſentialis perfectionis: quia F iam non eadem maneret eſſentia; vt nec quaternarius, ſi ei noua vnitas accederet. Nec item dari poſſe ſub eodem genere duas ſpecies pari inter ſe dignitate, ſicuti nec dari poſſunt duo numeri (quibus etiam quoad hoc ſpecies ſimiles ſunt) quorum vnus non alterum excedat. At in productione aliarum atque aliarum ſpecierum non ita res habet, cum ex ea nulla ſequatur repugnantia.

Solut. 5. Ad vltimum: Vniuerſum bifariam ſpectari nimirum vel quoad partes quibus conſtat, vel *Lege D. Th.*

1.p q.25. ar. 6. & in 2.d. 44. qu. vn. art. 2. M. Albert. art. 2. Rich. ibid. q. 1. Dur. q. 3. Aegid. q. 2. Arg. & Capr. q. vn.

quoad ordinem & diſpoſitionẽ illarum. Priori modo creari poſſe aliud pulcrius & perfectius; nec id negare Patres, qui in argumento citantur: poſteriori non poſſe. Neque enim hoc vniuerſum, quod nunc eſt, valet fieri elegantius, quoad partium, è quibus conſtat, ſitum & diſpoſitionem; vt patebit ex ijs, quæ dicemus quarto libro huius operis, cùm de locis elementorum diſputabimus.

QVÆSTIO IV.

NVM QVODLIBET INFINItum à Deo cognoſcatur.

ARTICVLVS I.

OMNE INFINITVM COGNO*ſci à Deo, nullum tamen ſucceßiuè poſſe cognoſci.*

Ex D. Th. 1. p. q. 7. art. 2. Durando in 1. d. 39. q. 2. Scoto in quodlib. quæſt. 14.

Duplex conſideratio infiniti.

† Cognitio infiniti varia.

VT aperiamus, quid in propoſita quæſtione ſtatuendum ſit, nonnulla præmittenda ſunt. Primò; infinitum duobus modis ſumi: altero formaliter, vt nimirum ſignificat negationem finitionis; altero materialiter, hoc eſt, pro re quæ infinita dicitur; vt pro numero infinito, vel infinita magnitudine. † Deinde, duplicem eſſe infiniti materialiter ſumpti notitiam: vnam, qua confusè apprehẽditur; quo modo dicitur cognoſcere infinitum is, qui cognoſcit vniuerſale, cohibens ſub ſe poteſtate infinita; &, qui percipit magnitudinem vnius palmi, in qua inſunt infinitæ partes proportionales, quas tamen ſigillatim non concipit. Aliam, qua infinitum dilucidè ac diſtinctè cognoſcitur; vt ſi quis eaſdem partes enucleatè percipiat. Præterea, cognitionem diſtinctam infiniti, aut eſſe ſucceſſiuam, qua vnũ poſt aliud cognoſcitur: aut non ſucceſſiuam, qua cuncta ſimul intelliguntur. Denique, diſtinctam cognitionẽ infiniti, vel ita ſumi poſſe, vt dicantur infinita percipi in alia re cognita, in qua elucent, vt in eſſentia diuina; vel in ſe ipſis, ſeu in proprio genere, quo pacto angeli per congenitas ſibi rerum imagines, tum aliarum, rum ordinem vniuerſi, & rerum ſpecies a Deo creatas, cognoſcunt.

Cognitio infiniti diſtincta duplex.

Status quæſtionis.

His poſitis, non excitatur à nobis quæſtio, de infinito formaliter ſumpto. Eo namq; modo perſpicuum eſt, infinitum à quouis intelligi. Neque etiam quærimus, an infinitum materialiter ſpectatum, confuſa cognitione apprehendi poſſit: quia item poſſe, nullam habet dubitationem. Sed, vtrum diſtinctè intelligi queat in ſe aut in alio, ſimul aut ſucceſſiuè?

Quorũdam Philoſophorum error.

Igitur quidam ex antiquis Philoſophis, quos D. Auguſt. 12 lib. de ciuit. Dei, cap. 18. refert, adeo hallucinati ſunt, vt dixerint, Infinitum ne in Dei quidem cognitionem cadere poſſe. Qui cùm etiam mundi nouitatem negarent, aſſerebant, recurrere per interualla rerum ortus & occaſus, & eoſdem temporum circuitus; ne, ſi non eadem repeterentur, non poſſet Deus infinita diuerſitate variata, vel præſcire cuncta vt faceret, vel ſcire cum feciſſet. In hos certè conuenit illud † Sacri Vatis: In circuitu impij ambulãt. Opinionum namque inanitate circumacti, mentem diuinam, infinita omnia ſcientiâ complectentem, ex B humani intellectus imbecillitate & anguſtijs metientes, impiè lapſi ſunt.

† Pſal. 11.

1. Concluſio. Pro hac concl. lege D. Th. 1. cont. gent. ca. 69 & 70. & in opuſc. 1. c. 133. Capr. in 1. d. 43. ar.

Sit igitur prima noſtra concluſio. Deum quodlibet infinitum comprehendere, etſi nullum ſucceſſiuè poſſit cognoſcere. Hæc concluſio probatur quoad priorem partem, hunc in modum: Diuinus intellectus habet infinitam vim ad cognoſcendum; & id, in quo res concipit, nempe ipſius eſſentia, eſt infinitum quid in repræſentando: cognoſcit igitur infinita. Item: C Deus perfectiſſimè comprehendit effectricem ſuam virtutem: ſed per eam poteſt non tot, quin plura, efficere; vt ſuperius demonſtrauimus: cognoſcit igitur non tot, quin plura, atq; adeò infinita. Poſterior concluſionis pars ex eo conſtat: quia is, qui ſucceſſiuè cognoſcit, partim eſt in actu, partim in potentia. In actu, comparatione eorum, quæ iam percipit: in potentia, reſpectu eorum, quæ ſubinde percipit. At diuinus intellectus, cùm ſit actus D purus, nequit eſſe in potentia ad aliquid nouè cognoſcendum. Accedit, quod omnia ſucceſſiua intellectio mutationem infert, quæ nullo modo in Deum cadit.

2. Concl.

Sit ſecunda concluſio: Deus non ſolùm intelligit infinita cognitione ſimplicis intelligentiæ, qua concipit res ſecundum ſe; ſed etiam notitia intuitiua, qua eas ſub eſſe exiſtentiæ comprehendit. Hæc probatur: quia Deus intuetur cogitationes Angelorum, & anima- E rum rationalium, quæ in infinitum multiplicandæ ſunt: cùm diuina eſſentia, per quam intelligit, perfectiſſime repræſentet, tam ea quæ iam exiſtunt, quàm quæ aliquando erunt, aut eſſe poſſunt. Item: quia vel Deus e futuris cogitationibus nouit finitas, vel infinitas. Si infinitas, habetur propoſitum: ſi finitas, oportebit ergo id, quod Deus cognoſcit, per progreſſum rerum tranſiri; quod eſt manifeſtè abſurdum. Hanc concluſionem fuſiùs explanat D. F Thomas 1. part. quæſt. 14. artic. 12. & 13. Nec ſibi repugnat ſanctus Doctor, dum alijs in locis, vt 1. contra gentes, cap. 69. aſſerit, Deum intuitiua cognitione non intelligere infinita. Loquitur enim tunc de rebus per ſe exiſtentibus, vt interpretatur Capreolus in 3. diſt. 14 quæſt. 2. artic. 1. Caiet. 3. par. quæſt. 10. artic. 3. & Ferrat. 1. contra gentes, cap. 69. Hæ enim in infinitum multiplicari non debent, cum ſubſtantiarum ortus & interitus die iudicij terminandi ſint.

ARTI-

ARTICVLVS II.

OBIECTA CONTRA SVperius dicta, eorumq́; confutatio.

1. *Obiectio.*

VErùm contra primam concluſionem obijciat aliquis, cum Durando in 1. diſt. 39. 2. Si Deus cognoſceret quodlibet infinitum, vtique comprehenderet omnes partes, in quas continuum diuidi poteſt, omneſque earum diſſectiones. At quod eas non cognoſcat probatur: quia vel partes, quas in continuo percipit, diuiduæ ſunt, vel indiuiduæ. Non indiuiduæ, quia iam continuum cōſtaret ex indiuiſibilibus: nec diuiduæ, quia diuina notitia non omnes continui partes comprehenderet, cùm oporteret ſemper alias cognitione diuidendas ſupereſſe. Non igitur omnes continui partes Deus intelligit. Confirmaturque idem rurſus ex eo: quia non minùs repugnat, continuum diuidi actu in omnes ſuas partes, quam ſecundum omnes cognoſci. Non minùs enim Deus eas concipiendo abſolueret, & ad minima atque inſe[illegible] exigeret, quam ſi eaſdem a ſe mutuò re[illegible] abiungendo ſecuiſſet.

2. *Obiectio.*

Secundo. Ex eo, quòd Deus poſſit efficere non tot, quin plura, non ſequitur, cum producere actu infinita: ergo pari ratione ex eo, quod non tot, quin plura intelligat, non rectè infertur, cum infinita actu comprehendere. Quare probatio primæ concluſionis [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] mo- [illegible] [illegible] in [illegible] 1. [illegible] 35. q[illegible] 4

Hiſce obiectionibus ita occurres. Primæ quidem cum Capreol. in 1. diſt. 35. qu. 2. art. 1. & Ferrar. 1. contra gent. ca. 69 dicendo, Deum cognoſcere partes omnes continui, quæ haud dubiè diuiduæ ſunt, ita tamen eas cognoſcere, vt earum partes omnes, atq; omnium partium partes, enucleatè comprehendat. Sic enim eas concipit, vt in continuo inſunt. Quare cum in continuo nulla ſit, quæ ſecari in alias non poſſit, nullam Deus apprehendit, cuius etiam partes, alias non concipiat. Obſeruandum tamen eſt diſcrimē, inter realem continui diuiſionem, & cognitionem diuinam eiuſdem ſecundum omnes partes. Nam cum in duas medietates continuum diuiditur, deſtruitur prius continuum, manentq; duæ medietates in quas diſſectum fuit. Deinde, cum rurſus duæ medietates in quatuor quartas diuiduntur, deſtructis duabus medietatibus manent quatuor quartæ, atq; ita in infinitum. At cognitione, qua Deus duas continui medietates, & earum [illegible] partes concipit, non [illegible] continuum, ſed ſartum tectum [illegible]. Quo [illegible] vt ſi continuum re ipſa in omnes [illegible] [illegible] [illegible] abſoluta diuiſione, [illegible] [illegible] ſola indiuiſibilia, quia ex diuiſione minores partes, neceſſariò maiores euerterent. At poſita cognitione, qua Deus omnes partes proportionales penetrat, adhuc nihilominùs ſumere fas eſt partes ſectiles, non ad quas vltimò diuina cognitio terminata ſit, quaſi in illis non contineantur infinitæ aliæ eadem cognitione comprehenſæ; ſed quæ adhuc ſint partes cōtinui, proindeque diuiſibiles.

Diuiſio 2. obiect.

Secundæ occurrendum eſt, diuerſam eſſe rationem in productione infiniti, & in eius cognitione. Nam productio infiniti eſt actio externa Dei, ſecundum quam poteſt infinitum ad actum potentiæ permixtum deduci, imo ob ipſius infiniti repugnantiam, impoſſibile eſt eiuſmodi productionem ad completum omnino actum terminari, oportetq; ſemper aliquid relinqui ſub poteſtate producentis, quod in actum non prodeat. At cognitio infiniti, cum ſit actio interna Dei, omnibus modis completa eſſe debet, & in omnia, in quæ poteſt, actu tendere. Præſertim quia, ſi Deus quædam actu, alia poteſtate cognoſceret, poſſet ei noua notitia accedere, quod ſine intellectus diuini mutatione non fieret. Vnde patet, ex eo, quod Deus non tot quin plura cognoſcat, ſequi, comprehendi ab eo actu infinita; licet ex eo, quod efficere poſſit non tot quin plura, hàud rectè inferatur, poſſe ab eo produci actu infinitum.

Cur Deus cognoſcat actu perfectè infinitum, & tamen non poſſit infinitũ actu perfecto producere.

QVÆSTIO V.

POSSIT-NE INTELLECTVS creatus proprijs viribus infinita cognoſcere.

ARTICVLVS I.

CONCLVDITVR NON poſſe.

Impugnatur hic error à D. Th. 1. par. q. 12. art. 4. & 3. con. gent. c. [illegible] & Scoto in 4. d. 49. q. 11. & K[illegible] do [illegible] char. [illegible] q. 6. art. 2. & Caſt. lib. 3. aduerſus hæreſ. verb. beatitudo hæreſ. 4. & 5.

NOn defuêre, qui arbitrarētur, Infinitum perfectione, hoc eſt, Deum Opt. Max. poſſe à nobis in hac vita, ſolius naturæ facultate, clarè ac perſpicuè videri, niſi mentes noſtræ concreta vitiorum caligine offuſæ, tanti luminis ſplendore perſtringeretur. proinde, ſi quis animum excoluiſſet, atq; omnino rep[illegible], nullo præterea auxilio ad tam excellentem cognitionem, in qua noſtra beatitudo conſiſtit, indigere. Hunc errorem Sacræ Paginæ teſtimonijs iam antea confutatum, damnauit Concilium Viennenſe ſub Clemente 5. quod decretum habetur in Clemētina, Ad noſtrum de hæreticis. Quare de huiuſmodi infiniti cognitione nulla quæſtio relinquitur.

Concluſ.

De alio tamen, hoc eſt, de Infinito extenſione & multitudine, ad quæ cætera infinita ſe[illegible] [illegible]tur, diſceptatio eſt, cui nos hac concluſione faciemus ſatis. Non poteſt intellectus creatus naturali ſua virtute percipere infinita, ſiue ſimul, id eſt, non intelligendo vnum poſt aliud, ſiue ſucceſſiue [illegible] pore finito.

Lege D.Th. de verit.q. 2.art.9. & 1.par.q.14. art.12. Capr. in 1.diſt. 35. quæſt 2.

Quæ probatur inprimis teſtimonio Ariſtot. 1. huius oper. cap.4. text. 35. & cap.7. tex. 65 & 2 Metaph. c. 2. tex. 11. & 3. Rhetoricorum ad Theodect. cap 8. vbi docet: Infinitum, quà infinitum, ignotum eſſe. Præterea, quia infinitum exedit proportionem potentiæ finitæ: omnis autem res creata, ſicuti eſſentiam, ita & potentiam finitam habet. Huc pertinet id, quod traditum eſt ab Ariſtot. 1. de Cœlo, cap. 11. text.116. potentias actiuas definiri maximo quod poſſunt, id eſt, certum ac definitum habere terminum à natura præfixum, vltra quem progredi nequeunt, eoque termino earum perfectionem æſtimari. Accedit quoque experientia; conſtat enim, quò mens pluribus rebus percipiendis intenta eſt, eò ſingulas minus perfectè cognoſcere. Addidimus, tempore finito, quia ſi motus fuiſſet ex æternitate, iam nunc quælibet intelligentia infinitas ſui orbis conuerſiones cognoſcendo decurriſſet.

Aſſertores propoſitæ concluſionis.

Porrò hæc noſtra concluſio partim eſt D. Auguſtini 4. in Geneſ. cap.35 & 15. de Trinitate cap.24. partim D.Thomæ 1.par.q.quæſt.86. artic.2. & 1.lib. contra gentes, cap.70 & opuſcul.9.quæſt.81. Scoti in 4.diſt.1.quæſt.1. Durandi in 2.diſt.3 q.7. Aegidij in 1.diſt.39.q.3. & aliorum complurium.

ARTICVLVS II.

RESPONDETVR ARGVMENTIS quorundam, exiſtimantium poſſe angelum vi naturæ infinita cognoſcere.

SVperioris articuli concluſioni diſſentiunt Capreolus, in 2.diſt.3.quæſt.2.art.3. Soncinas 12. Metaphyſ.q. 62. aliique nonnulli. Opinantur enim, poſſe Angelum, ſi, quàm maximum poteſt, conatum faciat, aliqua infinita ſimul diſtinctè cognoſcere. Quod hiſce ferè argumentis confirmant. † Primum: Intelligentia, quæ Solis ſphæram circumuoluit, comprehendit effectricem vim Solis; alioqui (ait Soncinas) non haberet motor proportionem cum proprio orbe, quam tamen prædicat Ariſtot 12. Metaphyſ. cap.8. text.44. atqui Sol poteſt infinitas ſpecies progignere, & abſque dubio producturus eſſet infinita indiuidua, ſi mundus in æternum duraret: ergo intelligentia cognoſcit actu eiuſmodi infinita. Conſecutio probatur: quia nemo cauſam comprehendit, quin omnia eius effecta exploratā habeat.

1. Argum.

2 Argum. Deinde argumentatur Soncinas: Quilibet angelus cognoſcit ſimul omnia, quæ vna ſpecie intelligibili repræſentantur. ſed omnes numeri, eorumque proportiones, repræſentantur vna ſpecie (alioqui ſi ſingulos numeros ſingulæ ſpecies referrent, cùm nullus ſit, quem percipere angelus non poſſit; ſequeretur, conſignatas illi eſſe infinitas ſpecies intelligibiles) ergo angelus vno actu infinitas numerorum ſpecies apprehendit.

3. Argum. Tertiò: Ideo intellectus noſter non poteſt quamlibet multa concipere; quia eſt immerſus hoc mortali corpore, quod mentem degrauat, nec quicquam intelligit, niſi operante ſimul phantaſia, quæ rerum obiectarum multitudine obruitur, ac defatigatur; vt Plato in Phædro ſcripſit, ipſaque experientia docet. Cùm igitur mentes angelicæ hiſce impedimentis liberæ ſint; nihil obſtabit, quominùs infinita intelligant. Adde, quòd non vt ſenſus excellenti ſenſibili; ita intellectus, præſertim qui à ſenſu non pendet, excellenti intelligibili læditur, & ab aliorum perceptione retardatur, quin potius quantò nobiliora capit obiecta, tantò ad alia cognoſcenda habilior fit, teſte Ariſtotele 3. lib. de Anima, cap 4. text. 7.

Aliorum opinio. Circa eandem noſtram concluſionem alij ad extremam quandam ſententiam deflexere, arbitrati, licet cœleſtium corporum motus fuiſſent ab æterno, non potuiſſe intelligentiam omnes cœli conuerſiones ſucceſſiuè cognoſcere. *1 Argum.* Aſſerunt autem pro ſe illud Ariſtotelis: Infinitum, quà infinitum, ignotum eſt. Quibus verbis innuit Philoſophus, infinitum ſic intellectus aciem effugere, vt nec infinito tempore percipi queat. *2. Argum.* Item: quia ſi intelligentia omnes globi cœleſtis conuerſiones nouiſſet, potuiſſet earum omnium uno actu recordari, atque ita naturali vi infinita ſimul comprehendere. *3. Argum.* Denique id etiam addunt; quod nulla ratio cogat aſſerere, intelligentiam prędictas conuerſiones, tanquam plura cognita, ſigillatim percepturam fuiſſe; cùm motus cœli vnum quid ſibi cohærens & continuum ſit.

Reſponſio ad 1 argum. prioris ſententiæ. Hæc tamen argumenta leuiora ſunt, nec ob ea à communi Philoſophorum placito abſcedendum fuit. Ad primum igitur Soncinatis dicendum: intelligentiam comprehendere virtutem Solis, nec tamen idcirco intelligere actu infinita. Nam quod ad ſingularia attinet, quanquam ſi rerum generationes nullum eſſent finem habituræ, infinita ſecundum potentiam, ſeu non tot quin plura, à Sole gignenda eſſent: ad eius tamen comprehenſionem, ſingularium cognitio non requiritur. Sicut enim naturale agens, in nullius ſingularis definitè ſumpti productionem per ſe fertur; ita ad ſui comprehenſionem nullius notitiam per ſe depoſcit. Sed quid de ſpeciebus dicendum? Nempe non oportere angelum, ad Solis vim comprehendendam, infinitas cognoſcere: quia neq; actu infinitæ ſunt, vt perſpicuum eſt; neque earum multiplicatio in infinitum procedit; vt alibi ex Ariſtotelis doctrina & communi Philoſophorum ſententia ſtatuimus.

Ad 2. arg. Ad ſecundum, Caiet.1.part. quæſt.54 art.2. & Fer.2.contra Gentes,cap 101. negant maiorem propoſitionem, & recte quidem: fieri enim poteſt,vt vna ſpecies plura actu repræſentet, quàm vt ad omnia illa angelus diſtinctè poſſit aduertere. Quin etiam ad minorem reſpondemus; angelo neque inditas eſſe infinitas ſpecies intelligibiles numerorum, neque vnam, quæ omnes numerorum ſpecies diſtinctè referat: ſed per ſpecies rerum ſub numeros cadentium percipere numerum, aut vnitatem, vt communem earum affectionem. Itemque, numero quouis apprehenſo promptum ei eſſe, maiores ac minores numeros ſubinde concipere,addendo detrahendove vnitates: ſimiliterque figurarum & proportionum differentias cognoſcere. Quod in nobis etiam locum habet.

Ad 3. arg. Ad tertium dicendum: intellectum noſtrum non ob id ſolum haud poſſe infinita percipere quia corporis commercio & inter C currentium phantaſmatum turba degrauatur, ac præpeditur ſed quia cùm ſit virtus finita, non habet proportionem cum infinito diſtincte cognito. Quæ ratio etiam in intellectu Angelico, cuius item perfectio finita eſt, concludit. Quod autem opponitur, intellectum non lædi excellentia rei intelligibilis ita ſanè eſt, nec enim à re cognita noxam ſubire poteſt, cum non hæreat in corpore, vt ſenſus, qui diſſoluti à vehementi ſenſibilium primarum D qualitatum in organo inſidentium tempeſte offenditur,ac labefactatur. Verum eſto, intelligibile intellectricem potentiam non lædat; eſto etiam, nunquam vnius rei perceptio intellectum expediat ad plura cognoſcenda, vt [illegible] ad percipienda effecta ſæpe [illegible] intelligibile ſua nobilitate aut multitudine intellectus [illegible] ita vt ab eo percipi [illegible] queat [illegible] infinita multitudo diſtincte cognita [illegible] terminos E tranſcendit.

[illegible] *[illegible]* *[illegible]* *[illegible]* *[illegible]* *69* *[illegible]* *35. ar 3.* *[illegible] in 3. d.* *14 quæſt. 2.* Ad primum vero eorum, quibus poſteriores Philoſophi nitebantur, dicito; Ariſtotelem eo modo negare,infinitũ poſſe cognoſci, quo etiam negat,poſſe pertranſiri. Quare ſicuti in[illegible] decurri poſſe infinitum finito tempore [illegible] tamen, in tempore infinito poſſe, cum poſuerit infinitas orbium cœleſtium reuolutiones præteriiſſe; ita negat infinitum finito tempore poſſe cognoſci; admittit tamen, in tempore infinito poſſe.

[illegible] 2. *[illegible] Ægid.* *[illegible]* *[illegible]* *[illegible] q.9.* F Ad ſecundum nego eandem eſſe rationem, in notitia ſucceſſiua infinitarũ circumuectionum, & in vna actu, quo intelligentia earum ſimul [illegible]: hic enim ſi infinita ſimul tenderet, quod fieri non poſſe monſtrauimus: ſucceſſiua autem cognitio non ita ſe habere, luce clarius eſt.

[illegible] 3. Ad tertium negari non poſſe, Angelum cunctas ſui orbis reuolutiones perceptum fuiſſe, licet enim vnum continuum motum, A omnes conſtituant;tamen ſicuti nos in eodem cœleſti motu dies plures deſignamus, cur non idem efficeret Angelus? aut qui poſſet nõ aduertere & notare noctium & dierum viciſſitudines, atque adeò ſingulas ab eodem ad idem puenctum Solis conuerſiones.

QVÆSTIO VI.

B AN INTELLECTVS CREATVS *ad infinita ſimul cognoſcenda diuinitus excitari queat.*

ARTICVLVS I.

STATVITVR POSSE.

NON adducimus in controuerſiam, an intellectus creatus ad intuitiuam diuinæ naturæ cognitionem eleuetur: id enim fide conſtat. Sed vtrum vel in ipſa diuina eſſentia, vel extra illam, infinita ſimul intelligere poſſit. *Conſule Caſter de ſumma Trinit. pag. Firmi.* Sit igitur prima aſſertio: Intellectus creatus diuina ope adiutus, poteſt in Verbo cognoſcere ſimul infinita. Hanc aſſertionem etſi improbent nonnulli, quos refert Capr.in 3. diſt 14. quæſt.2.art.1. eam tamen multi graues auctores approbant. Ex quibus Magiſter Sent. in 3. *1. Aſſertio.* D diſt.14.cap.1 Albertus Mag.ibid art.1.eiusque diſcipulus Vlaricus,arbitrantur;animã Chriſti cognoſcere in diuina eſſentia omnium rerum poſſibilium naturas. Quod etiam Durandus in 4. diſt.49.quæſt.6.art.2. & Godofredus quodl.[illegible] quæſt.3. de quouis beato aſſerendum putant. Atque horum ſententiæ omnino adſtipulatur D. Fulgentius, in reſponſione ad 3.q.[illegible] Ferrandi Diaconi. D.autem Thom. 3 part.quæſt.10. art 2. & 3.contra Gentes, cap. E [illegible] & [illegible] & de Veritat quæſt.8. [illegible] 12 eiuſque ſectatores, quorum ſententia veriſimilior eſt, aſſerunt nullum beatum omnia poſſibilia in telligere. quia iam diuina eſſentia ab intellectu creato comprehenderetur, ſiquidem quo plura effecta in cauſa videntur, eò magis cauſa penetratur atque adeò cognitis omnibus, quæ ab ea effici poſſunt,omnino comprehenditur, ſed quem [illegible] videre actu aliqua infinita:nimirum,animam Chriſti cognoſcere omnia, quæ fuerunt, ſunt, erunt ve aliquando, & quæcunque continentur in poteſtate creatu- F rarum, quæ a Deo conditæ ſunt quia hoc ad ipſius dignitatem pertinet, cui ſubiecta ſunt omnia. Alios vero beatos videre ordinem vniuerſi, & omnium re[illegible] ad illius perfectionem attinentium naturas, atq; etiam infinitas ſpecies figurarum, numerorum, & proportionũ: quia horum cognitio ſpectat ad naturæ intellectricis perfectionem, quæ felici illi ſtatui omnium bonorum complexionem continenti, deeſſe non debet. *Nullum beatum cognoſcere omnia poſſibilia.*

INDEX RERVM PRAECIPVARVM, QVAE IN HOC VOLVMINE PRIMO CONTINENTVR.

ABSTRACTIO.

Abſtractio quotuplex. pag. 9 d
Tres partes contemplantis Philoſophiæ triplici abſtractione diſtinguuntur. ibid.
Reſellitur qui contrà ſentiunt. 8 c
Abſtractio Mathematica duplex. 10 c
Admittenda eſt abſtractio ſecundum rem & rationem, quæ per inabſtractionem dicitur, & Metaphyſicæ conuenit. 11 f
In Abſtractione non interuenit mendacium. 10 a
cùm Abſtractiò à materia diſtinctionem ſcientijs præſtare dicitur, quo pacto materiæ non accipiatur. 15 f
Abſtractio ſpeciei prior, & facilior, quàm generis. 81 d

ACADEMIA, ET ACADEMICI.

Academiæ nouæ præcipuè auctor, & ignorantiæ magiſter Arceſilas 22 d
Academici & Peripatetici ad Socratem ſua dogmata referebant. 47 a
duos Academici numeros poſuêre, alterum ſenſibilem, alterum intelligibilem. 17 b
Academici ab omnibus rebus aſſenſionem cohibendam eſſe aiebant. 21 f
Confutatur hic error. 21 f & 22 b c
Academici ſenſibus fidem denegarunt. 22 f
Academici diuinæ prouidentiæ calumniatores. ibid.
Academici affinxêre animæ tenue corpuſculum, cuius interuentu vniretur huic noſtro craſſo & concreto corpori 231 b

ACCIDENS.

Accidens non producit ſubſtantiam vi propria. 375 b
Contrariæ partis argumenta ſoluuntur. 377 d
Accidens virtute ſubſtantiæ attingit ſubſtantiæ productionem. 375 b
Quidnam ſit accidens virtute ſubſtantiæ producere ſubſtantiam. ibid. c
an Accidens vi propria aliud accidens producat. 376 c
duo Accidentia ſubſtantiam ſenſibilem primò conſequuntur, videlicet quantitas & qualitas. 373 c
Accidens extra ſubiectum an poſſit agere. 378 b
Vtrum ex omnibus accidentibus ſolæ qualitates agere [illegible] ant. 380 d
Num accidentia ſint nobiliora, quàm materia prima. 197 b

ACCRETIO.

Accretionis viuentis incerti termini. 133 c
Accretioni ſtata tempora. 134 a

ACTIO.

Actio alia immanens, alia tranſiens. 459 b
Quo pacto actio & paſſio à motu differant. 471 d
Actio & paſſio ſunt vnus & idem actus. 472 c
Actio tranſiens non eſt in agente. 470 f
Omnis actio eſt à forma. 226 a
Nulla actio eſt à materia. 200 a. 226 a
Nulla actio eſt à quantitate. 382 d
Actio eſt cauſalitas cauſæ efficientis. 332 c
Multitudo, & varietas actionum vnde ſit. 226 a
Ex actione rerum naturalium arguitur formam ſubſtantialem. 225 d
An eadem actio ſit, qua Deus cum agente creato rem producit, & qua poſtea ſe ſolo eam conſeruat. 345 b
Cauſæ ſecundæ, & Dei ſimul cum ea operantis eadem actio. 354 a
Actiones extraneæ Dei ſunt toti Trinitati cõmunes. 384 d
Vtrum omnis actio ſit perfectio agentis. 358 a
Actio cauſæ primæ quo pacto determinetur ab actione ſecundæ, & contrà. 361 d
Actio aquæ calefacientis: item actio ferri igniti, quibus ſit aqua ferbens. 377 d
Ceſſante conſeruatrice Actione Dei, confeſtim res dilaberentur in nihilum. 342 c
Sententia exiſtimantium corporibus nullam conuenire actionem. 346 c
Sententia Democriti, & aliorum, actionem corporum fieri per immiſſionem atomorum. 349 c
Actio ſ[illegible]ciata pront agens [illegible]ius interuentu eſ[illegible]

M

includentes ſuperficiem, quæ inter illas cadit, A & quia ipſæ nec inc udunt vtrinq; latere aliis lineis, quæ incluſio eſt prorſus contra rationem diſtantiæ infinitæ. Verùm hanc implicationem ſequi ex hypotheſi dari infiniti.

Refutatio primæ con. tra 4 aſſert. Ad primam verò earum obiectionum, quæ quartam aſſertionem oppugnabant, negandum eſt quod aſſumit, & ad eius confirmationem dicendum totidem partes in maiori & in minori magnitudine reperiri: nec debere id mirum videri, cùm ea ſit continui natu- B ra, vt diuidendo abſolui non poſſit; alioqui conſtaret ex indiuiduis partibus, ſicque continuum non eſſet. Verum hoc eſt inter maiorem & minorem magnitudinem diſcrimen, quòd illa in ampliores, hæc in minores partes diuidatur. *Ad 2.* Ad 2. aduertendum inprimis eſt, cùm Ariſtoteles ait, vnam magnitudinem ex diuiſione alterius non poſſe infinitè accreſcere non negare, poſſe prædictam magnitudinem magis magisque cumulari, ita vt ſine C termino ſeipſa maior euadat: ſicut enim infinitè vna diuiditur, ſic & altera augetur: cum vnius diminutio in alterius cedat incrementum. ſed tantùm docere, ex partibus à magnitudine v.g. pedali deſectis, non poſſe aſſurgere molem infinitam, aut quacunque data maiorem; quandoquidem amplior, quam pedalis, effici ex ea non poteſt, alioquì partes toto maiores eſſent. Hoc poſito, cùm magnitudo dicitur ab Ariſtotele in infinitum poſſe D diuidi, non tamen poſſe in infinitum augeri, id de magnitudine Mathematica, certa tamen & definita, & de incremento ſecundum poſteriorem ſenſum intelligi debet: quaſi dicat, poſſe magnitudinem pedalem diuidi in infinitum, non tamen infinitam molem poſſe ex ea fieri. *Quæ magnitudo poſſit in infinitum diuidi, non tamen in infinitum creſcere.*

ARTICVLVS V.

EXPLICATIO ARGVMENTOrum, quæ aſtruere nitebantur, dari vi naturæ infinitum actu.

Solu. 1. arg. 2. art. NVnc ad argumenta, quæ ſecundo articulo ad probãdam infinitudinem adduximus, reſpondeamus. Ad primum dicimus; finitum vel infinitum non ideo paſſionem quantitatis appellari, quòd aliqua detur quantitas infinita; ſed quia, ſi infinitum in rebus Phyſicis daretur, id in quantitate ineſſet: quo fit, vt neutra pars illius disiunctæ ſimpliciter redundet. Alij, e quibus eſt Scotus 2. Metaphy. q. 6. reſpondent, aff ctionem quantitatis eſſe, finitum vel infinitum actu ſeu poteſtate licet autem infinitum actu non ſit; poteſtate tamen eſſe ad eum modum, quẽ ſuperius declarauimus.

Solut. 2. Ad ſecundũ: in qualibet magnitudine non dari actu infinitas lineas diſcretas; ſed vnam duntaxat, punctorum nexu vndiq; ſibi cohærentem quæ licet in magnitudine vnius palmi habeat infinitas partes palmares, vt in argumento aſſumitur; eæ tamen non ſunt ſimpliciter plura entia: ſiquidem illa duntaxat abſolutè plura dicuntur, quorum vnũquodq; eſt indiuiſum in ſe, & diuiſum à quouis alio; quod tamen neq; lineis, neque aliis partibus magnitudinis conuenit, cùm ſint in toto in- B diſcretè & indiſtinctè, & inſuper vnum quid tertium finitum, videlicet vnam certã & circumſcriptam magnitudinem componant. * Sed obijciat aliquis: Si Deus produceret candorem, cõſtantem actu infinitis partibus, vnitæ æqualibus, ac non communicantibus, eum candorem haud dubiè futurum actu infinitum, eſto illius partes non eſſent abſolutè plura entia, ſed eo pacto quo infinitæ lineæ in magnitudine pedali. Quare ex eo, quod lineæ C non ſint actu plura entia, non adimi rationem infinitudinis. Occurrendum tamen, diuerſam omnino eſſe rationem in lineis pedalis magnitudinis, atq; in gradibus infiniti candoris. Lineæ namq; ita ſunt in magnitudine per modum vnius, vt componant aliud quid finitum, nimirum pedalem magnitudinem; at infiniti gradus candoris non ita ſe haberent, quia non conſtituerent aliud tertium finitum; vt planũ eſt. Ad appẽdicem eiuſdem a g ct in ũ D eſt cum Capr. in 1 d. 30. art. 1. relatio eſt a æqualitatis inter infinitas lineas, nõ eſſe reales, ſed rationis; quia non ſunt inter extrema, quæ ſint entia actu plura, id eſt, indiuiſa in ſe, & diuiſa a quocunq; alio. *Quæ ſimpliciter plura dicantur.* *D. Thom. quodl 2. q. 2 ar. 2 Capr. in 1 d. 45. q. 1 art. 2.* ** Obiectio* *Solutio*

Solut. 3. Ad 3. dicendum, poſtquam luminoſum A, primo temporis puncto ad corpus B lumen explicuit, augere in eo (in facto eſſe tamen) lumen cæteris punctis horæ inſequentibus, quia ad illud magis ac magis appropinquat, eo E modo, quo ipſam illuminationis tempus ſingulis inſtantibus maius iam eſt, quam in quolibet inſtanti præcedenti fuerat. Verùm vt totum illud tempus non excedit menſuram finitam, v.g. vnius horæ, ita lumen in fine horæ productum, non niſi definitorum graduum eſſe poteſt. Enimuero infinita momenta horæ non tranſeunt immediatè, ſecundum poſt primum, deinde tertium, ſicq; deinceps: ſed poſt quodlibet ſequuntur immediatè in- F finita pertinentia ad tempus ipſum, quod immediate poſt quoduis inſtans ſequitur, atq; ita tranſuolant per modum vnius finiti temporis, cuius ſunt partes, proindeq́, eorum prętereuntio non poteſt aſſignere infinitum incrementũ in forma, quæ per illa omnia eo modo, quo diximus, augebatur. *Lege Gregorium in 1. d. 17 q. 4. ar.*

Solut 4. Ad quartum, concesso antecedente, neganda eſt conſequentia, & ad eius probationem dicendum licet humana natura omnes belluarum ſpecies, quæ produci à Deo poſſunt, dignitate vincat: non eas tamen ita exuperare,

perare, quaſi vnam vno gradu, aliam alio, atq; A ita infinitas infinitis excedat; ſed ita, vt ſupra omnes diuerſitate excellentioris naturæ emineat, vt * alibi iam in hoc opere planius docuimus.

* Cap. 1. l. 1. qu. 2. art. 4.

Solut.) Quinto argumento Algazellus & Auicenna manus dedere, nec abſurdum putarunt, concedere infinitũ in rebus, quæ inter ſe ordinem non habent: id enim eſt infinitum per accidens. Alij cenſuerunt, animum hominis Ariſtoteli mortalem eſſe: vt Plutarch. ca[p]. .lib. 5. B de placitis Philoſophorũ, Alexander Aphrodiſienſis in ſuis Commentarijs de anima, Iuſtinus Philoſophus & Martyr in Paræneſi, D. Gregorius Nazianzenus, & Nyſſenus, hic in lib. de anima, ille in diſputatione contra Eunomium, aliique nonnulli. Sed neutra harum ſolutionum placet. Non prima; quia in nullo rerum genere infinita multitudo actu eſt, eſſéve poteſt, ſaltem viribus naturæ; vt in progreſſu planius fiet. Non ſecunda; quia vt in C libris de anima oſtenditur, verſimilius eſt, non latuiſſe Ariſtotelem animi noſtri immortalitatem. Sunt, qui ad Palingeneſiam & Pythagoricas fabulas confugiant, conſtituentes certum animorum noſtrorum numerum, qui nunc cœleſtem vitam, nunc mortali huic corpori immerſam viuant, & in alia atq; alia corpora tranſmigrent. In qua ſententia, ex infinitis hominum generationibus, animorum infinitas non arguitur. Sed ab hoc etiam errore D alienam fuiſſe Ariſtotelis doctrinam, eodem loco patebit.

Rege Plut. ... l. 4 ... Platonem in ... Pythag... de anima, Platar. h... m... Orationibus ... D. Greg. Nyſſ. l. 2. de homine ... & ... de homine. cap. 2. Plin. l. 53 cap. 1. Greg. Naz. in oratione Epiſc. 150.

Quid igitur in præſentia dicendum? Nempe, vel Ariſtotelem ... in rebus immaterialibus conceſſiſſe, non rectè. Ad quam interpretationem inclinare videtur D. Tho. 2. contra gentes cap. ... aſſerat, non ſatis conſtare, quid hoc argumento Ariſtoteles reſponderit. Vel ... Ariſtotelem pugnantia dixiſſe; cum generationum æternitatem E induxit, & animarum infinitudinem negauit. Ex quo fortaſſe effectum eſt, vt ſuam ille de immortalitate animæ ſententiam diſputationum ambage implicuerit, & quaſi alter Zeuxis Agamemnonem pallio obuoluerit, ſeu potius, vt quidam inquiunt, quaſi ſepia atramentum aſperſerit, ne caperetur.

F

QVAESTIO II.

POSSIT-NE INFINITVM *actu diuina virtute produci, an-non.*

ARTICVLVS I.

PARTIS AFFIRMATIVAE argumenta.

HVius controuerſiæ affirmantem partem A defendunt Greg. in 1. d. 43. quæſt. 4. Aliacenſis [in 1.] 42. quæſt. 13. art. 3. Ochamus quodl. 2. q. 5. & in 2. q. 8. Argẽtinas d. 1. q. 2. art. 4. Maior & Almainus in 3. d. 13. q. vnica, aliiq; permulti. Quæ ſententia hiſce potiſſimùm argumentis probatur. Primò: Infinitæ potentiæ reſpondet infinitus effectus; ſiquidem quò potentia maior eſt, eò plura poteſt: & infinitudo potentiæ ex actu æſtimatur: ſed Deus habet B infinitam potentiam: igitur poteſt infinitum aliquid efficere. Huc pertinet, quòd non minoris dignitatis eſt diuinus intellectus, quàm voluntas diuina. Quare cùm intellectus diuinus infinita cognoſcat, poterit etiam voluntas infinita velle, & ex conſequenti infinita producere.

Baconus in 2. d. 1. q. 6. Mairon. in 1. d. 43. Baſſolius eadẽ d. q. vnica. 1. Argum.

Secundò: Magnitudo, cuius Deus ideam habet, quæq́ue diuino intellectui vt producibilis obijcitur, nullis limitibus eſt coërcita; C alioqui deſignari poſſet magnitudo, qua Deus maiorem procreare non poſſet, quod à vero abeſt: igitur magnitudo à Deo producibilis, eſt actu infinita. *2. Argum.*

Tertio. Maior eſt diuina poteſtas quam vis infinitorum ignium, ſi eſſent: at ſi eſſent infiniti ignes, poſſent infinitas combuſtiones edere; ergo eaſdem poterit Deus ſe ſolo efficere. *3. Argum.*

Quartò: Si Deus neceſſitate naturæ age- D ret, produceret infinitum: ergo idem nunc, ſi velit, producet; cum eius potentia re ipſa minor non ſit, quam in eo ſtatu foret. Probatur aſſumptum: quia tunc exprommeret quantum maximum ſuæ potentiæ conatum, actuq́; conſtitueret in natura rerum non tot, quin plura, atq; adeo infinita ſimul. *4. Argum.*

Quintò: In continuo ſunt infinitæ partes proportionales: ſed Deus poteſt eas omnes ſeparatim conſeruare: ergo & infinitum actu E efficere. Maior propoſitio patet. Minor probatur: Nam quicquid Deus conſeruat interuentu cauſæ ſecundariæ, quæ nõ eſt de eſſentia rei, poteſt ipſe per ſe immediatè conſeruare: atqui Deus conſeruat in cõtinuo partes proportionales interuentu vnionis ea[rum] inter ſe, quæ vnio non eſt de ipſarum eſſentia: poteſt igitur eaſdem ſine vnione conſeruare. *5. Argum.*

Sexto: In quolibet momento huius ho- F ræ, poteſt Deus creare vnum Angelum, & vnum lapidem: igitur cum in fine horæ tranſacta fuerint infinita momenta, creati erunt à Deo infiniti Angeli, & infiniti lapides. Idem argumentum confici poteſt, poſito per diuinam potentiam motu cœli ab æterno: tunc enim potuiſſet Deus in quolibet die vnum Angelum, & vnum lapidem aut hominem creare; quo conceſſo, ſicuti iam nunce effluxiſſent infiniti dies, ita eſſent actu infiniti Angeli, & infiniti lapides vel homines. *6. Argum.*

Septimò. Efficiat Deus hoc punćto tempo ris, quam multa in eo poteſt efficere, tunc ro- go, vel eiuſmodi res a Deo effectę finitæ ſunt, vel infinitæ: finitæ eſſe nequeunt, quia ſeque- retur, non poſſe Deum vltra finitam multitu- dinem aliquid efficere: erunt igitur infinitę. Quare diuina poteſtate poterunt ſimul infi- nita in rerum natura conſtitui.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA PARTIS *negatiuæ.*

Capreolus et Hiſpalēſis in 1 d. 43 q. 1. Caietanus 1. p. q. 7. art. 3. Ferrarienſis contra gēt. c. 81. Bargius in 1 d. 8 q. 2 Marſil. in 1 q. 43. art. 3. Sotus q. vlt. huius lib.

QVod verò nullum infinitum a Deo effici poſſit, arbitratur Diuus Thomas 1. p. quæſt 7. quodl. 9. art. 1. & quodl. b. 12. artic. 2. D. Bonauent. in 1. diſtinct 43. quæſt. 3. Richar- dus quæſt. 5. & 6. Dur. quæſt. 2. Scotus. in 2. d. 1. quæſt 3 & plerique alij. Ad quam ſenten- tiam confirmandam, hæc potiſſimum afferri ſolent argumenta. * Si non repugnat produ- ci infinitum, producat Deus in aliquo rerum genere (vt aduerſarij argumentabantur) to- tum quod poteſt (nec enim illud erit plus quàm infinitum) verbi gratia, tantam molem corporis, aut tot Angelos, aut tot gradus gra- tiæ, quot poteſt. Tunc, vel ijs productis po- teſt adhuc Deus plura efficere, vel non. Si de- tur primum, ſequitur contra hypotheſin, Deum non produxiſſe omnia, quæ poterat. Si ſecundum; admittendum erit, iis productis exhauſtam fuiſſe diuinam potentiam ita vt iam ne vnum quidem Angelum, aut gra- dum vnum gratiæ queat producere, quod ab- ſurdum eſt. Non poteſt igitur infinitum à Deo effici.

** 1. Ratio.*

2. Ratio. Item: Contradictionem implicat, totum exæquari parti; cum omne totum ſua parte maius eſſe, vnum ſit e primis principijs: atqui id abſurdum ſequeretur ex infinita multitu di- ne: nullo igitur pacto ea dari poteſt. Proba- tur aſſumptio. Nam binarius eſt pars quater- narij: in multitudine autem infinita tot eſ- ſent quaternarij, quot binarij; cum vtraq, ſint infinita, & infinitum non ſit maius.

3 Ratio. Præterea. Quicquid Deus efficit, neceſſa- riò ſub certa intentione, & ad aliquem finem efficit; aliōqui temerè & fruſtra age- ret: ſed quicquid eo modo a Deo produci- tur, aut produci poteſt, finitum eſt. cum infi- nitum nec ad certam intentionem referri que- at, nec vllum rebus finem aut bonum afferre valeat: non poteſt ergo infinitum a Deo procreari.

Et hæ quidem rationes infinitum vniuersè tollunt. Nunc aliæ, quæ infinitum in genere particulari demoliantur, afferendæ ſunt.

4. Ratio. [illegible] poſſe, ita concluduntur. Non magis repugnat,

A exiſtere naturam aliquam genericam, quæ non ſit per differentias ſpecificas determina- ta; quam exiſtere quantitatem, quæ non ſit definita & contracta per aliquam ſpeciem & menſurā quantitatis: ſed ita ſe haberet quan- titas infinita; nec enim eſſet bicubita, aut tri- cubita, alteriúsve ſpeciei: ergo eam eſſe om- nino repugnat.

Deinde, quòd nullum corpus Phyſicum infinita mole præditum dari queat, ea ratio-

B ne oſtenditur. Quia eiuſmodi corpus poſſet, ac non poſſet, moueri: poſſet, quia eſſet ens naturale: non poſſet, quia ſequerentur in commoda, explicata ad initium articuli tertij ſuperioris diſputationis; quæ, ſi rectè inſpi- ciantur, non ſolum valent ad probandum, non dari re ipſa infinitum; ſed nec vllo modo dari poſſe cum ad repugnantiam & contradictio- nem deducant. *5. Ratio.*

Rurſus idem hunc in modum ſuaderunt.

C Efficiat Deus magnitudinem à quauis parte ſui in- tè extenſam hinc verſus Orientem, deinde coniungat inter ſe, & coarctet omnes illius partes in figuram rotundam. Hoc dato, huiuſ- modi partes efficient, ac non efficient, infi- nitam molem verſus omnem loci differentiam: quod contradictionem inuoluit. Non poteſt ergo prædicta magnitudo dari. Probatur aſ- ſumptio: nam quòd efficere debeat infinitam illam magnitudinem, patet; quia quod vndi- *6 Ratio.*

D quaque continet infinitas partes, æquales vni certæ, & non communicantes, id verſus omnē locum eſt infinitum. Quod eam efficere ne- queant, ex eo perſpicuum eſt, quia partes illæ non occupant nunc maiorem locum, quam antea; ſiquidem nova illa copulatio nullum eis attulit incrementum.

Ex dictis conſtat, non poſſe dari virtute di- vina multitudinem rerum materialium actu infinitam. Etenim cùm ex infinita corporum

E multitudine, infinita magnitudo cōfieri que- at; eadem ex illa, quæ ex hac, contradictio col ligetur. Sed idem amplius hoc pacto oſtendi ſolet. Creet Deus infinitos homines, quorum ſinguli habeant ſingulos aureos duntaxat. His creatis ſequitur, vnumquemque, nullo excepto, poſſe ex illo aureorum numero de- cem ſibi aureos vendicare, ita vt ſinguli au- reos denos habeant, cùm antea non niſi ſin- gulos haberent: quod omnino repugnat.

F Probatur conſecutio: Namque auferat Deus ſimul ab illis hominibus omnes aureos, & in vnum cumulum congerat: deinde ex eo cu- mulo reddat ſingulis denos. Tunc vel illi au- rei ſufficient; vt quilibet obtineat decem, vel non. Si ſufficient, habetur propoſitum: ſi non ſufficient, ſed in aliquo tandem finientur, ſe- quitur prædictos aureos non eſſe infinitos; quod eſt contra hypotheſim. Igitur vel dicen- dum fuit productionem infinitorum homi- num cum ſingulis aureis, inuoluere contra- dictionem, vel ſingulos poſſe habere denos aureos

aureos, nullo denuo producto; quod non minus repugnat. A

Quod autem contradictionem implicet, dari multitudinem ſubſtātiarum materia carentium, ita probatur. Creet Deus infinitos Angelos in ſpatio decem cubitorum, qui ſe applicent ad mouendum lapidem per idem ſpatium; ſequitur eos poſſe mouere, & non poſſe mouere lapidem: non igitur creari poterant. Cōſecutio oſtenditur. Imprimis quod poſſent mouere; quia haberent ad id motricē virtutē. Deinde, quòd non poſſent: quia applicarent impulſum infinitum, atque ita momento traijcerent lapidem per totum illud ſpatium, proindeque non mouerent, cùm motus neceſſariò tempus conſumat, vt 6. lib. patebit. Erit tamen qui obijciat, parum firmam videri hanc rationem; quia licet illa infinitorum Angelorum collectio infinitam vim motricem obtineret, nō proinde infinitum e [illegible] impulſum, ſed finitum qualem C etiam nunc Deus impendet, ſi velit lapidem mouere, etſi alioqui infinitam vim ad mouendum habeat. Occurrendum tamen, diuerſam eſſe rationem in Deo atque in Angelis. Namque potentia motrix Angelorum, cum ſua ſpte natura ad actum mouendi ordinetur, ſicuti & cæteræ vires creaturarum ad proprios actus, ſi virtus illa infinita poſſibilis eſt, poſſibilis quoque erit actus, ad quem ordinatur; & è conuerſo, ſi is impoſſibilis ſit, & D illa etiam impoſſibilis erit. At vis diuina non ita ſe habet, nec enim ad motum ordinatur, cum nullum attributum diuinum propter creaturas, tanquam propter finem, ſit, vt luce clarius eſt.

Tandem, quod nulla qualitas, nullúmve aliud accidens infinitè intenſum, a Deo produci queat, oſtendi poteſt ratione illa, qua paulo ſupra vſi fuimus, ad euertendam infinitudinem hominū habentium ſingulos aureos. E Efficiat enim Deus candorem infinitum hoc modo: productis infinitis lapidibus, quorum ſinguli ſingulos habeant gradus candoris, [illegible] eos omnes gradus in vno lapide conſtituat, [illegible] tum rurſus ex ijs in vnum coniūctis, vnicuique lapidi denos gradus impertiat: vel ij gradus [illegible] efficient, vt ſinguli lapidibus deni attribuantur, [illegible] non, &c.

[illegible] qualitas actiua infinite [illegible] creari nequeat, ex eo oſtenditur: F quia [illegible] grauitate in [illegible] ſimul ac non poſſet lapis moueri [illegible] Ariſtoteles [illegible] de cœlo cap. 6. [illegible] mobile non poſſet, [illegible] Etenim [illegible] eò velociùs ac breuiùs [illegible] ſinge gra [illegible] ſerri [illegible] atq; adeo [illegible] ; ad naturæ motus tep [illegible] motu lapidis ab infinitis Angelis efficiendo, argumentabamur.

ARTICVLVS III.

PARS NEGATIVA PRAEFERtur, & diſſoluuntur argumenta affirmatiuæ, licet ea quoque probabilis iudicetur.

IN hac graui & difficili controuerſia negatiua pars præferenda eſt, tum quia firmioribus nititur argumentis, tum quia eam melioris notæ Philoſophi amplexi ſunt; vt ex collatione eorum, quos vtrinque citauimus, conſtat. Quin vero Commentator, in opere, quod inſcribitur Deſtructio deſtructionum, diſputat. 1. ad dubium 7. Impoſſibile, inquit, eſt apud omnes Philoſophos, dari infinitum actu, ſiue corporeum ſiue incorporeum: ac nemo ſapientum intelligere hoc potuit, niſi Auicenna (excepit autem Auicennam, quia admiſit dari actu infinitas animas rationales, innixus errore exiſtimantium generationes fuiſſe ab æterno, ſimulque certiſſima veritate contendentium animam noſtram immortalem eſſe) in huiuſmodi autem cauſa vel maximè ſpectanda eſt, præter momenta rationum, auctoritas. Nam ſi grauiſſima queque ingenia non potuē concipere, infinitum actu in rebus creabilibus habere rationem entis veri & factibilis; certe magnum eſt argumentum, ita eſſe, licet id perſpicuis rationibus nō conuincatur. Nihilominus, quia affirmatiua etiam pars ſuam habet probabilitatem, & aſſertores non ignobiles; ac præſertim, quia nullo argumento palam reuincitur, vtriuſque partis rationes diluemus; vt quam quiſque voluerit tueri poſſit. *Vtraq; partem probabilem cenſet Gabriel in 2. d. 1. q. 3.*

Ad primum eorum, quæ pro parte affirmatiua adduximus, reſpondendum eſt cum D. Thoma 1. p. quæſt. 25. artic. 2. & Henrico Gandauenſi in ſumma art. 35. quæſt. 6. non oportere infinitæ potentiæ reſpondere effectum infinitum; quia cauſa æquiuoca, cuiuſmodi eſt diuina potentia comparata ad creaturas, non adæquate in effectu ſuo oſtenditur. Vel dicito cum eodem D. Thom. 1. p. qu. 45. artic. 5. infinitæ Dei potentiæ reſpondere aliquem effectum infinitum, non quoad ſubſtantiam rei productæ, ſed quoad modum, quo producitur. *Sol. 1. arg. 1. art.*

Nam in creatione, etſi res creatæ in ſe finitæ eſſentiæ & perfectionis ſint, modus tamen eas producendi, arguit virtutem infinitam. Etenim tanto maior vis in cauſa agente requiritur, quanto potentia, è qua res educi debet, remotior eſt ab actu. Quare ſi res è nulla præiacente potentia, ſiue e nihilo educenda ſit, ſicuti ea quæ creatur, haud dubie infinitam depoſcet virtutem; ſiquidem nulla eſt proportio nullius potentiæ ad aliquam potentiam, quam ſupponit vis agentium natura- *Ex actione creandi arguitur virtus infinita.*

ralium. Tertiò reſponderi poteſt; ad aſtruendam infinitatẽ diuinæ potentiæ ſat eſſe, poſſe Deum in quouis rerum genere non tot, nec tam perfecta, quin plura perfectioraq; efficere. Ad reliquam eiuſdem argumenti partem dicendum; non minoris eſſe dignitatis diuinam voluntatem, quam diuinum intellectũ: ſed non inde ſequi, vt quæcunq; Deus quolibet modo concipit, eadem etiam velit; cùm palàm ſit, Deum intelligere contradicentia, & Chimæram, aliaq; eiuſmodi omnium iudicio impoſſibilia, quæ velle nõ poteſt. Nempe voluntatis & intellectus diuini præſtantia, nõ ex multitudine eorum, in quæ ſecundaria ratione tendunt; ſed ex primario obiecto, quod ipſe Deus eſt, æſtimari debet.

Conſule Scotum in 1. d. 2. & in 2. d. 2. q. 1. Capr. in d. 43. q. 1. a. 2.

Solut. 2. Ad ſecundum dicendum, quamcumq; magnitudinem, cuius Deus ideam habet eſſe finitam; itemq; omnem certam, ſeu deſignabilem magnitudinem, quæ diuino intellectui obijcitur, certis limitibus teneri. Verùm vt nulla tanta eſt, qua Deus maiorem non percipiat; ita nec vllam notari poſſe, qua maior ab illo effici nequeat.

Lege Capr. in 1. d. 35. q. 2. a. 1. ad 3. Aureo. i cõtra 2. cõcluſ. Hiſpalenſem q. 1. art. 4.

Solut. 3. Ad tertiũ, conceſſa maiore & minore propoſitione, neganda eſt conſecutio; quia datis ex hypotheſi infinitis ignibus, non eſſet impoſſibile, dari infinitas cõbuſtiones; cum hoc nihilo repugnet magis quam illud; ſimpliciter tamẽ vtrumq; impoſſibile eſt, ideoq; neutrũ a Deo effici poteſt; non ob diuinæ virtutis defectũ, ſed propter rei ipſius repugnantiam.

Lege Caie. 1. p. q. 7. a. 4.

Solut. 4. Ad quartum dicendum eſt, ſi Deus neceſſitate naturæ operaretur, futurũ fuiſſe, vt non haberet virtutem infinitam. Nam eo modo operari, imperfectionis eſt, quæ cum infinita virtute cohærere nõ poteſt. Quod ſi ex hypotheſi infinitam virtutẽ poſſideret, eamq; totam applicaret atque effunderet, produceret quidem infinitũ, ſed per hypotheſin impoſſibilem, vt paulò ſuprà dicebamus.

Solut. 5. Ad quintum, admittenda eſt maior propoſitio, neganda minor, & ad eius probationem dicendum: maiorem veram eſſe, modò nulla inde ſequatur contradictio; quæ tamẽ ſequeretur, ex ſeparatione omnium partium continui. Nam præter communem infiniti repugnantiam, illa quoq; priuatim exiſteret, ex diuiſione continui in omnem ſui partem; quòd partes, quæ peracta diuiſione manerẽt ſimul, & non diuiduæ, & diuiduæ eſſent. Non diuiduæ, quia omnis earum partitio eſſet exhauſta: diuiduæ, quia continuũ ſecatur in ea quibus conſtat; non conſtat autem indiuiduis, vt 6. lib. demonſtrabitur.

Solut. 6. Ad ſextum dicendum; in quolibet inſtanti horæ ſigillatim ſumpto poſſe Deum creare vnum hominem, aut Angelum; non tamen in omnibus momentis collectiue acceptis. Etenim productiones illæ non poſſent non ordinatè procedere, ſecunda poſt primam, tertia poſt ſecundam, atq; ita deinceps: momenta

A verò in tempore non ita ſe habent; ſed poſt quodlibet ſequuntur immediate infinita. Quapropter negandum eſt, in infinitis momentis finiti tẽporis collectiue poſſe Deum creare, quamuis nullum deſignari queat, in quo non poſſit: quæ tamen ratio non habet locum in altera argumenti parte; ſiquidem dies in ſucceſſione temporis habent ordinem immediatum inter ſe. Vnde poſita mundi æternitate, concedendum eſt, potuiſſe Deum

Durandus in 2. d. 2. q. 3.

B ſingulis diebus, non ſolum diuiſiuè, ſed etiam collectiuè ſumtis, creare angelos: qua hypotheſi admiſſa, iam nunc exiſterent infiniti actu. Verùm qui prorſus negat, iſtiuſmodi infinitum dari poſſe; negare etiam debet, potuiſſe mundum, quoad res ſucceſſiuas, ab æterno condi. Qua de re libro 8. Quamuis dicere etiam, ſed minùs probabiliter, poſſet; ſi ita angeli crearentur, debuiſſe eos ſucceſſiue in nihilum redigi, ne vnquam infiniti actu euaderent.

Baſſolis in 2. d. 1. q. 5.

C

Solut. 7. Ad ſeptimum vt pateat quid reſpondendũ ſit, aduertendum eſt, infinitũ potentia, quod ſyncategorematicum vocant, hoc eſt, nõ tantum quin maius, ſeu non tot quin plura, haud eſſe quidpiam certum, quod deſignari poſſit: ſi enim poſſet deſignari, non rectè diceretur, non tantum quin maius quo fit, vt iſtiuſmodi infinitum ſecundum ſe totum nequeat ad actum perduci, iam enim deſineret eſſe incertum & indeterminatum. Hoc poſito, ad argu-

D mentum explicari debet prius pronun[illegible] Aut enim petit, vt quemlibet a[illegible] merum certum ac definitũ, ex [illegible] in hoc temporis puncto crea[illegible] quo pacto concedendum eſt, nam [illegible] inferetur infinitum actu, cùm eiuſmodi multitudo neceſſario finita ſit: aut poſtulat, vt abſolutè, quemcunq; Angelorum numerum hoc momento efficere Deus poteſt, eum eodem

E momento efficiat; quod negandum eſt, cum repugnet, infinitum potentia ad completum actum peruenire.

ARTICVLVS IIII.

RESPONDETVR ARGVMENTIS *pro negatiua parte adductis.*

F SEd quia affirmantem etiam partem probabilem iudicauimus, ad argumenta contrariæ reſpondebimus. Ad primum: poſſe Deum in quolibet rerum genere producere infinitum, non producendo totum, quod poteſt in eo genere, ita vt ſuam potentiam exhauriat. Nam ſi, verbi gratia, efficiat corpus verſus omnem dimenſionem infinitè extenſum (vbi ſe maior obijcit difficultas) adhuc poterit illud in nihilum reducere, ſuaq; omnipotentia idem abrogare, & aliud deinceps in infinitum eodem in ſpatio ſimul conſtituere, ita vt ſeſe

Ad 1. argu. 2. art.

ſeſe inuicem penetrent. Quamuis etiam multitudine infinita producta, poterit ſemper in eodem genere abſque termino aliam producere, aut priorem augere. Nec tamen ſequetur, priorem illam nõ fuiſſe infinitam: poteſt namq; multitudini infinitæ additio & detractio fieri, abſq; amiſſione infinitudinis. Quòd ſi eſſet multitudo corporum infinita verſus omnem loci differentiam, non poſſet ei quicquam addi, niſi aliorum corporum penetratione, ſubrogatione've, vt de magnitudine dictum fuit.

Ad 2. Pro explicatione ſecundi argumenti, ſciendum eſt ex Platone in Philebo, maius & minus, æquale & inæquale, nõ competere quantitati infinitæ. Nam vt Scotus in 2. d. 1. q. 3. aliique nonnulli animaduerterunt, quantitas primo diuiditur per finitam & infinitam; deinde finita in maiorem & minorẽ, æqualem & inæqualem, relicta omnino extra huiuſmodi affectiones quantitate infinita: videlicet, quia ad rationem maioris pertinet exceſſus, ad rationem minoris defectus, ad rationem æqualitatis & inæqualitatis commenſuratio & proportio, quæ omnia finitatem includunt. Hoc poſito, reſpondendum eſt ad argumentum in numero infinito binarios cumparatos quaternarijs nec plures eſſe, nec pauciores, nec æquales vel inæquales eſſe; quia huiuſmodi attributa finitis duntaxat numeris conueniunt. Vnde & effatum illud; Omne totum eſt maius ſua parte; non in numero infinito, ſed finitis tantùm locum habet.

Item Marronius in 1. d. ... 16. ... 44. ... Lichetus in ... in 2. d. 1. q. 5.

Ad 3. Ad tertium. Si aduerſarij velint, quidquid Deo efficere poteſt, neceſſario cadere ſub certa intentione ex parte Dei producẽtis; quia nimirum Deus certa ac definita ſua notione id producet, rectè quidem aſſumunt, ſed non rectè colligunt: poteſt enim Deus notitia definita, id eſt non vaga, ſed in ſingulare aliquid certæ ſpeciei directa, infinitum producere. Si autem contendant, nihil Deum poſſe efficere, niſi ſub certa intẽtione ex parte effectus, quia nimirum res ab eo producta debet eſſe ... gradus, aut extenſionis, tũc ... aſſumunt, nec aſſumptum confirmant. Nam quod aiunt, infinitum nullum habiturum ... aut commoditatẽ, falſum eſt: quia ... Dei ... conduceret ſaltem ad oſtendendam eminentiam diuinæ virtutis, quæ eiuſmodi infiniti productione magis ... ceret.

Ad 4. Ad quartum. Cùm quantitas diuiditur in bicubitam & tricubitam, aliaſq; eiuſmodi menſurarum ſpecies, non diuidi quantitatem abſolutè ... ſed finitam. Quare etſi implicaret ... naturam genericam, quæ non ſit diuiſa ... per differentias ſpecificas, non implicare tamen, dari quantitatẽ quæ in nulla ... ſpecierum contineatur; ſiquidem eiuſmodi ſpecies non totam quantitatis vim & naturam exhauriũt, ſed finitam tantummodò. Diuiditur enim quãtitas in quantitatem finitam & infinitam; illa in cubitum, bicubitum, &c. nec in aliam & aliam quantitatem incertæ magnitudinis.

Ad 5. Ad quintum, omiſſis alijs ſolutionibus, reſpondemus, non eſſe abſurdum concedere, corpus infinitum poſſe & non poſſe moueri: non quidem eodem modo ſpectatum, ſic enim implicatio foret; ſed diuerſa ratione: nimirum, ſi conſideretur præciſe ſecundum ſua principia intrinſeca, videlicet materiam & formam, moueri poſſe; ſi expendatur prout eſt præditum mole infinita, quæ motus exercitium impedit, non poſſe. Quod & ſimilibus aliarum rerum exemplis illuſtratur. Nam corpus cœleſte, ſi ad eius ſubſtantiam attendamus, diuidi nequit, cùm ſit omnis noxæ & corruptionis expers: ſi ad eius quantitatem, non repugnat ei diuidi, cum omne quantum ſit diuiſibile. Præterea, ſecundum probabilem ſententiam, Deus potuit ab æterno lapidem procreare, eumq́ in aere ſuſpenſum tenere: eiuſmodi verò lapis poſſet & non poſſet ab æterno deſcendere: poſſet, quia eſſet ens mobile, ac natura ſua inclinatum ad deſcenſum: non poſſet, quia motus, quo deorſum tenderet, eſſet finitæ durationis, quem ex æternitate eſſe omnino repugnat. Itaq; perſpicuum videtur, nullam ſequi contradictionem ex eo, quod infinitũ corpus nullum motum localẽ exercere queat. *Obiectio.* Quòd ſi quis obijciat, hac ſolutione collabaſcere argumentum, quo Ariſtoteles demonſtrat, Cœlum non eſſe infinitum: id enim ex eo probat, quia ſequeretur, poſſe moueri per infinitum ſpatium finito tempore. *Dilutio.* Occurrendum eſt, argumentum Ariſtotelis manifeſta niti experientia, qua cõſtat, Cœlum ab Oriente ad Occidentẽ volui: hic enim ad abſurdum illud deducit, quòd poſſit moueri, cum reuera iam moueatur; & non poſſet, quia finito tempore infinitũ ſpatium conficeret.

Ad 6. Ad ſextum dicendum; infinitas illas partes in vnum coaceruatas, effecturas molem infinitam verſus omnem loci differentiam, cùm reuera ſint infinitæ actu. Nec mirum, quòd nũc maius occupent ſpatiũ, quàm antea: id enim prouenit ex eo ſitu, quem nunc inter ſe inuicem, atq; in ſpatio ſortiuntur.

Ad 7. Ad ſeptimum dicendum; cum in infinito numero aureorum ſint denarij infiniti, & vnũ infinitum non ſit maius alio; conſequens eſſe, vt ex ea infinitudine ſinguli homines denos aureos ſibi poſſint aſſumere. Ea eſt enim infiniti ſeu natura, vt non poſſint ſinguli homines cum ſingulis aureis creari, quin pariter ſingulis hominibus deni aurei reſpondeant. Quod etſi mirum videatur; nõ videbitur tamẽ a veritate alienũ ei, qui mentẽ retulerit ad infinitatem numerorũ, quã Deus concipit (licet nullum certum numerũ infinitum cognoſcat, vt aſſerit D. Auguſtinus 12. de ciuit.

Dei cap. 18. cùm tamen collectio omnium ſit infinita.) In ea enim non dubium, quin Deus totidem denarios, quot binarios, apprehendat: dum enim ſuæ ſcientiæ perſpicacitate numeros numeris comparat, vel ſingulis binarijs nullo excepto ſingulos denarios confert; vel in aliquo tandem binario denarij deficiũt: ſi detur ſecundum, ſequitur denarios nõ eſſe infinitos, quod eſt aperte falſum, ſi detur primum, habetur propoſitum.

Ad 8. Ad octauum reſpondendum eſt; quemlibet Angelum ex infinito illo numero poſſe lapidi impulſum imprimere, non tamen totam Angelorum collectionem; idq́, propter abſurdũ, quod ex momentaneo motu ſequeretur. Quòd vero obijcitur, potentiam motricem Angelorum ordinari ad efficiendum motum, facilè ſoluitur. ſat enim eſt ordinari ad mouendum ſingulariter.

Ad 9. et 10. Aliam quoque ſolut. habes apud Auicennam in 1. q. 15. art. 3. Ad nonum, ex 7. argumenti ſolutione, quid reſpondendum ſit, conſtat. Ad vltimum dicito, poſita infinita grauitate, lapidem ea præditum nõ deſcenſurum in inſtanti, quia nõ concurret cum ea Deus, vt impetu infinito, ſed finito dumtaxat feratur.

QVAESTIO III.

VTRVM QVACVNQVE SPECIE poſſit alia perfectior a Deo in infinitum creari.

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA probare videantur, non poſſe.

Quorũdam error. NOnnulli (quorum meminit Hugo Victorinus lib. 1. de ſacramentis, parte 2. cap. 22.) in eo errore fuerunt, vt putarent, Deum præter ea, quæ facit, nec aliud quicquam facere poſſe, nec melius aut perfectius. Omiſſa vero hac impietate, quam coarguit Sacræ Paginæ auctoritas, dum infinitam virtutem Deo attribuit; controuerſia eſt inter Catholicos Philoſophos, num Deus quacunque ſpecie perfectiorem [illegible] condere. Quod enim [illegible] & quod aliqua ſit, vltra quam virtus diuina nequeat, arbitratur Henricus

Item Aeſſulanus hoc in l. lect. 7. q. 3. Gandauenſis quodlib. 5. quæſt. [illegible] & quodlib. 8. quæſt. 8. Scotus in 3. diſt. 13. quæſt. 1. Durandus in 1. d. 44 quæſt. 2 [illegible] apud Capreolum in [illegible] 42. quæſt. [illegible] art. 2. Sed [illegible] tamen hæc ſententia [illegible] argumentis probari.

1. Argum. [illegible] res aliqua in natura, videlicet materia prima, qua deterior nulla eſſe poteſt. ergo in mente diuina aliqua alia eſt, qua nulla præſtantior effici queat; cum nulla videatur maior ratio, cur per gradus creaturarum

A deſcendendo perueniendum ſit ad infimũ, & aſcendendo non ſit in aliquo ſummo conſiſtendum. Antecedens probatur, primùm ex illis D. Auguſtini verbis 12. confeſſ. cap. 7. Duo feciſti, Domine, alterum prope te, id eſt, naturam Angelicam; alterum prope nihil, id eſt, materiam primam: vnum, quo ſuperior tu eſſes; alterum, quo inferius nihil eſſet. Deinde, quia ſi Deus poſſet creare aliquid materia prima deſpicatius, vel id eſſet forma, ſiue

B accidentaria, ſiue ſubſtantialis, vel compoſitum ex materia & forma. Si forma; cum omnis forma, ſiue informans, ſiue omnino per ſe ſubſiſtens, ſit actus; & materia ſit pura potentia; omniſque actus nobilior ſit quam potentia, non poſſet ea forma non eſſe præſtantior, quàm materia prima. Si vero eſſet compoſitum, cum omne compoſitum includat formam, neceſſariò dignitate ſua materiam vinceret.

C *2. Argum.* Deinde: Vniuerſitas ſpecierum, quas Deus creare poteſt, diſtat a Deo, ſicut finitum ab infinito; alioquin ea erit in illa ſpecie aliqua infinitè perfecta: igitur per eam aſcendendo impoſſibile eſt infinite progredi, ſed neceſſario dandus erit ſtatus, in aliqua ſpecie certa & determinata.

3. Argum. Item: Species procedunt à Deo, vti numerus ab vnitate, teſte D. Dionyſio 5. cap. de diuinis nominibus: ſed aliquis eſt numerus, in-

D ter quem & vnitatem alius cadere nõ poteſt, nempe binarius: ergo & aliqua creatura eſt ita Deo propinqua, vt inter ipſam & Deũ alia effici nequeat.

4. Argum. Præterea: Deus non poteſt eſſentiam humanæ ſpeciei perfectiorem reddere, nec duas ſpecies, quæ æqualem perfectionem [illegible] ſe habeant, producere: ſicuti nec quaternarium augere ſeruata ſpecie quaternarij, aut duos numeros æquales efficere; ergo nec poterit

E qualibet ſpecie aliã nobilioris eſſentiæ creare, cùm vtrobiq; æqua ratio videatur.

5. Argum. Denique: Vniuerſum non poteſt eſſe pulchrius aut perfectius, quam nunc eſt, vt aſſerit Auguſtinus in Enchir. cap. 10. Gregorius Nazianzenus in Homilia Natiuitatis, Theodoretus lib. 6. Græcanicarum affectionum. Cum igitur vniuerſi pulchritudo & perfectio ex ſpecierum, quibus conſtat, varietate efflореſcat; ſequitur, non poſſe id alijs meliorıs notæ ſpeciebus a Deo ornari, ac proin-

F deque non qualibet ſpecie creata aliam præſtantiorem creari poſſe.

ARTI.

ARTICVLVS II.

QVALIBET SPECIE, ET OMnino quauis re creata, poſſe à Deo aliam nobiliorem procreari: nec aduerſariorum argumenta concludere.

COntraria tamen ſententia amplectēda eſt. B dicendumque, nullam eſſe ſpeciem, qua Deus non poſſit aliam nobiliorem efficere; & vniuerſum nihil ineſſe in rebus creatis, ita quantitate amplum, vel gradu intenſum, vel ſpecifica dignitate excellens, quo non poſſit Deus infinitè progrediendo aliud maius perfectiuſque producere. Huius opinionis eſt D. Thom. 1. par. q. 25. art. 6 & 2. contra gent. cap. 26. D. Bonauent. in 1. d. 44. q. 1. Capr. in 1. d. 43. q vlt. art 2 & diſt. 35 quæſt. 2. Argentinas in 2. C d 1. q. 2. art. 4. Richardus quodl .2. q 4. Heruæus quodlib. 7. q 2. Aegidius quodlib. 3. q. 5. Sonc. 12. Metaphyſ. q. 5. & alii. Quòd verò ita

1. Ratio. ſentire oporteat, ſuadetur. Primùm: quia hæc progreſſio infiniti ſyncategorematici nullam inuoluit repugnantiam, nec ex parte diuinæ potentiæ, quæ eſt infinita; nec ex parte effectus: eſto negetur, poſſe à Deo infinitum creari. Non enim per eiuſmodi incrementa veniendum erit ad aliquam creaturam actu infini- D tam, ſed quæcunque deſignabitur, circumſcripta ac limitata erit.

2. Ratio. Secundò: quia ſi quauis re producta non poſſet à Deo produci maior ac perfectior; ſequeretur exhauriri diuinam potentiam, certiſque rerum limitibus coerceri: quod quid aliud quæſo eſt, quam diuinæ potentiæ infinitatem negare?

3. Ratio. Tertiò: Eſſentia diuina, vt eſt infinitè perfecta, ita infinitis modis eſt imitabilis: igitur E nulla ſpecies eam ita perfectè imitabitur, quin eandem alia perfectiùs imitari queat, atque adeò nulla creari poterit adeò nobilis, quin nobilior poſſit.

Solut. arg. ſuperiorum. Ad 1. [illegible] Scot. in 2. d. 12 q. [illegible] §. ad argument. Ad ea verò, quæ pro contraria ſententia adducta ſunt, non erit difficile reſpondere. Ad primum concedimus materiam eſſe infimam omnium ſubſtantiarum, quæ à Deo creari poſſunt: licet non putemus, eam accidentibus, ſaltem omnibus, deteriorem eſſe; quandoqui- F dem materia eſt ens per ſe exiſtens, nobilius autem eſt exiſtere per ſe, quàm inhærere alteri: niſi id, quod alteri inhæret, tantam aliunde nobilitatem vendicet, vt ea exiſtentiæ per ſe præponderet; vti videre eſt in nonnullis accidentibus, præſertim iis, quæ diuini ordinis ſunt; vt gratia, lumen gloriæ, intuitiua contemplatio diuinæ naturæ. Itaque admittendum eſt, licet Deus qualibet ſpecie completa, & qualibet item [illegible], a[illegible] non ſolùm perfectiorem, ſed etiam imperfectiorem poſſit

A efficere: nullam tamen ſubſtantiam materia prima ignobiliorem creare poſſe; quæ eſt ſententia Richardi quodlib. 2. quæſt. 5. & in 2. ſen tent. d. 12. q. 2. Durandi eadem d. q. 2. Argentinatis in 1. d. 44. qu. 1. art. 2. Aegidij quodlib. 3. q. 5. aliorumque Philoſophorum communis. *Itē Abulenſis ad caput 22. Matth. q. 212.* Nec propterea, quòd aliqua minima ſubſtantia in rebus detur, idcirco maximam quoque dari oportet: perfectio enim ſubſtantiæ creſcit per acceſſum ad diuinam perfectionem, vbi B impoſſibile eſt ad ſummum peruenire: quia cùm diuina perfectio ſit infinita, nulla creatura eam ita exactè imitari poteſt, quin alia exactiùs poſſit. At imperfectio ſubſtantiæ eſt per receſſum à Deo, quem non repugnat in aliqua ſubſtantia dari maximum.

Solut. 2. Ad ſecūdum: vniuerſitatem ſpecierum, quæ creari poſſunt, diſtare à Deo, vt quid ſimpliciter finitum; vt infinitum tamen ſecundum quid, ſeu ſyncategorematicè, hoc eſt, in infi- C nitum progrediens: quia ita continet omnem perfectionem ſpeciebus communicabilem, vt in ea nulla certa ſpecies deſignari poſſit, quæ actu infinitè perfecta ſit, & qua non poſſit dari alia perfectior. *Lege Baſſolium in 1. d. 36. q. 3. Hiſpalenſem d. 35. q. 1. ar. 4.* Non valet autem (vt aduertit Capr. in 1. ſent. loco cit.) hæc conſecutio: Deus videt infinitum progreſſum ſpecierum ſeſe proportione excedentium: ergo videt aliquam infinitam ſpeciem. Sicuti nec conſecutio hæc momentum habet: In conti- D nuo ſunt infinitæ partes, quarum ſecunda eſt minor quàm prima, & tertia quàm ſecunda, atque ita in infinitum: ergo in continuo eſt aliqua infinitè parua.

Solut. 3. Ad tertium: ſpecies procedere à Deo ſicuti numeros ab vnitate. Primùm, quia quemadmodum numeri inſunt in vnitate, tanquam in radice, & in ea vnum quid ſunt, atque ab illa profecti multiplicantur: ita rerum ſpecies in Deo, vt in fonte totius eſſe, continentur, & in E eo quidem vnam habent rationem, ſed extra illum in multitudinem abeunt. *Cur ſpecies dicantur eſſe quaſi numeri.* Præterea; quia ſicut numeri ab vnitate progreſſi in infinitum augeſcunt: ita qualibet ſpecie à Deo creata, poteſt alia atque alia perfectior produci, ita vt in nulla conſiſtere neceſſe ſit. Non eſſe verò ſimilitudinem in eo, quod argumentum probare nititur: nec enim quæ ſimilia dicuntur, in omnibus paria eſſe debent.

Solut. 4 Ad quartum: non poſſe alicui ſpeciei no- F uum addi gradū eſſentialis perfectionis, quia iam non eadem maneret eſſentia; vt nec quaternarius, ſi ei noua vnitas accederet. Nec item dari poſſe ſub eodem genere duas ſpecies pares inter ſe dignitate, ſicuti nec dari poſſunt duo numeri (quibus etiam quoad hoc ſpecies ſimiles ſunt) quorum vnus non alterum excedat. At in productione aliarum atque aliarum ſpecierum non ita res habet, cùm ex ea nulla ſequatur repugnantia.

Solut 5. Ad vltimum: Vniuerſum b[illegible] ſatiam [illegible]ectari, nimium vel quoad partes quibus conſtat, vel *Lege D. Th.*

1.p q.25. ar. 6. & in 2.d. 44. qu. vn. art. 2. M. Albert. art. 2. Rich. ibid. q. 1 Dur. q. 3. Aegid. q. 2. Arg. & Capr. q. vn.

quoad ordinem & diſpoſitionẽ illarum. Priori modo creari poſſe aliud pulcrius & perfectius; nec id negare Patres, qui in argumento citantur: poſteriori non poſſe. Neque enim hoc vniuerſum, quod nunc eſt, valet fieri elegantius, quoad partium, è quibus conſtat, ſitum & diſpoſitionem; vt patebit ex ijs, quæ dicemus quarto libro huius operis, cum de locis elementorum diſputabimus.

QVÆSTIO IV.

NVM QVODLIBET INFINItum à Deo cognoſcatur.

ARTICVLVS I.

OMNE INFINITVM COGNOſci à Deo, nullum tamen succeßiuè poſſe cognoſci.

Ex D. Th. 1. p q. 7 art. 2. Durando in 1. d. 39. q. 2. Scoto in quodlib. quæſt. 14.

VT aperiamus, quid in propoſita quæſtione ſtatuendum ſit, nonnulla præmittenda ſunt. Primò; infinitum duobus modis ſumi: altero formaliter, vt nimirum ſignificat negationem finitionis; altero materialiter, hoc eſt, pro re quæ infinita dicitur, vt pro numero infinito, vel infinita magnitudine.

Duplex conſideratio infiniti.

† Cognitio infiniti varia.

† Deinde, duplicem eſſe infiniti materialiter ſumpti notitiam: vnam, qua confuſè apprehẽditur; quo modo dicitur cognoſcere infinitum is, qui cognoſcit vniuerſale, cohibens ſub ſe poteſtate infinita; &, qui percipit magnitudinem vnius palmi, in qua inſunt infinitæ partes proportionales, quas tamen ſigillatim non concipit. Aliam, qua infinitum dilucidè ac diſtinctè cognoſcitur; vt ſi quis eaſdem partes enucleatè percipiat.

Cognitio infiniti diſtincta duplex.

Præterea, cognitionem diſtinctam infiniti, aut eſſe ſucceſſiuam, qua vnũ poſt aliud cognoſcitur: aut non ſucceſſiuam, qua cuncta ſimul intelliguntur. Denique, diſtinctam cognitionẽ infiniti, vel ita ſumi poſſe, vt dicantur infinita percipi in alia re cognita, in qua elucent, vt in eſſentia diuina: vel in ſe ipſis, ſeu in proprio genere, quo pacto angeli per congenitas ſibi rerum imagines, tum alia, tum ordinem vniuerſi, & rerum ſpecies à Deo creatas, cognoſcunt.

Status quæſtionis.

His poſitis, non excitatur à nobis quæſtio, de infinito formaliter ſumpto. Eo namq; modo perſpicuum eſt, infinitum à quouis intelligi. Neque etiam quærimus, an infinitum materialiter ſpectatum, confuſa cognitione apprehendi poſſit? quia id tam poſſe, nullam habet dubitationem. Sed, vtrum diſtinctè intelligi queat in ſe aut in alio, ſimul aut ſucceſſiue?

Quorũdam Philoſophorum error.

Igitur quidam ex antiquis Philoſophis, quos D. Auguſt. 12 lib. de ciuit. Dei, cap. 18. refert, adeo hallucinati ſunt, vt dixerint, Infinitum ne in Dei quidem cognitionem cadere poſſe. Qui cùm etiam mundi nouitatem negarent, aſſerebant, recurrere per interualla rerum ortus & occaſus, & eoſdem temporum circuitus; ne, ſi non eadem repeterentur, non poſſet Deus infinita diuerſitate variata, vel præſcire cuncta vt faceret, vel ſcire cum feciſſet. In hos certè conuenit illud † Sacri Vatis: In circuitu impij ambulãt. Opinionum namque inanitate circumacti, mentem diuinam, infinita omnia ſcientiâ complectentem, ex humani intellectus imbecillitate & anguſtijs metientes, impiè lapſi ſunt.

† Pſal. 11.

1 Concluſio. Pro hac concluſ. lege D. Th. 1. cont. gent. ca. 69 & 70. & in opuſ. 3. 133. Capr. in 1. d. 43. ar. 1.

Sit igitur prima noſtra concluſio: Deum quodlibet infinitum comprehendere, etſi nullum ſucceſſiuè poſſit cognoſcere. Hæc concluſio probatur quoad priorem partem, hunc in modum: Diuinus intellectus habet infinitam vim ad cognoſcendum; & id, in quo res concipit, nempe ipſius eſſentia, eſt infinitum quid in repræſentando: cognoſcit igitur infinita. Item: Deus perfectiſſimè comprehendit effectricem ſuam virtutem, ſed per eam poteſt non tot, quin plura, efficere; vt ſuperius demonſtrauimus: cognoſcit igitur non tot, quin plura, atq; adeò infinita. Poſterior concluſionis pars ex eo conſtat: quia is, qui ſucceſſiue cognoſcit, partim eſt in actu, partim in potentia. In actu, comparatione eorum, quæ iam percipit: in potentia, reſpectu eorum, quæ ſubinde percipit. At diuinus intellectus, cùm ſit actus purus, nequit eſſe in potentia ad aliquid nouè cognoſcendum. Accedit, quod omnis ſucceſſiua intellectio mutationem infert, quæ nullo modo in Deum cadit.

2. Concluſio.

Sit ſecunda concluſio: Deus non ſolùm intelligit infinita cognitione ſimplicis intelligentiæ, qua concipit res ſecundum ſe; ſed etiam notitia intuitiua, qua eas ſub eſſe exiſtentiæ comprehendit. Hæc probatur: quia Deus intuetur cogitationes Angelorum, & animarum rationalium, quæ in infinitum multiplicandæ ſunt: cùm diuina eſſentia, per quam intelligit, perfectiſſime repræſentet, tam ea quæ iam exiſtunt, quàm quæ aliquando erunt, aut eſſe poſſunt. Item: quia vel Deus e futuris cogitationibus nouit finitas, vel infinitas. Si infinitas, habetur propoſitum: ſi finitas, oportebit ergo id, quod Deus cognoſcit, per progreſſum rerum tranſiri; quod eſt manifeſtè abſurdum. Hanc concluſionem fuſius explanat D. Thomas 1. part. quæſt. 14. artic. 12. & 13. Nec ſibi repugnat ſanctus Doctor, dum alijs in locis, vt 1. contra gentes, cap. 69. aſſerit, Deum intuitiua cognitione non intelligere infinita. Loquitur enim tunc de rebus per ſe exiſtentibus, vt interpretatur Capreolus in 3. diſt. 14. quæſt. 2. artic. 1. Caiet. 3. par. quæſt. 10. artic. 3. & Ferrar. 1. contra gentes, cap. 69. Hæ enim in infinitum multiplicari non debent: cum ſubſtantiarum ortus & interitus die iudicij terminandi ſint.

ARTI-

ARTICVLVS II.

OBIECTA CONTRA SVperius dicta, eorumq; confutatio.

VErùm contra primam conclusionem obijciat aliquis, cum Durando in 1. diſt. 39. 2. Si Deus cognoſceret quodlibet infinitum, vtique comprehenderet omnes partes, in quas continuum diuidi poteſt, omneſque earum diſſectiones. At quod eas non cognoſcat probatur: quia vel partes, quas in continuo percipit, diuiduæ ſunt, vel indiuiduæ. Non indiuiduæ, quia iam continuum cõſtaret ex indiuiſibilibus: nec diuiduæ, quia diuina notitia non omnes continui partes comprehenderet; cùm oporteret ſemper aliquas cognitione diuidendas ſupereſſe. Non igitur omnes continui partes Deus intelligit. Confirmaturque idem ruiſus ex eo, quia non minus repugnat, continuum diuidi actu in omnes ſuas partes, quam ſecundum omnes cognoſci. Non minus enim Deus eas concipiendo abſolueret, & ad minima atque inſecabilia redigeret, quam ſi eaſdem a ſe mutuo re[illegible] abiungendo ſecuiſſet.

Secundo. Ex eo, quòd Deus poſſit efficere non tot, quin plura, non ſequitur, eum producere actu infinita; ergo pari ratione ex eo, quòd non tot, quin plura intelligat, non recte infertur, eum infinita actu comprehendere. Quare probatio primæ conclusionis [illegible].

Hiſce obiectionibus ita occurres. Primæ quidem cum Capreol. in 1 diſt 35. qu. 2 art. 1. & Ferrar. 1 contra gent ca 69 dicendo, Deum cognoſcere partes omnes continui, quæ haud dubiè diuiduæ ſunt; ita tamen eas cognoſcere, vt earum partes omnes, atq; omnium partium partes, enucleatè comprehendat: ſic enim eas concipit, vt in continuo inſunt. Quare cum in continuo nulla ſit, quæ ſecari in alias non poſſit, nullam Deus apprehendit, cuius etiam partes, alias non concipiat. Obſeruandum tamen eſt diſcrimẽ, inter realem continui diuiſionem, & cognitionem diuinam eiuſdem ſecundum omnes partes. Nam cùm in duas medietates continuum diuiditur, deſtructo [illegible] vnũ, manent duæ medietates, in quas diſſectum fuit. Deinde, cùm [illegible] duæ medietates in quatuor quartas diuiduntur; deſtructis duabus medietatibus, manent quatuor quartæ atq; ita in infinitum. At cognitione, qua Deus duas continui medietates, & [illegible] tas partes concipit, non d[illegible] um [illegible] ctum [illegible] ctumque [illegible] ſi continuum te ipſa in omnes [illegible] s p[illegible] ſolueretur a[illegible] ſoluta diuiſione, tota [illegible] e deberent ſola indiuiſibilia, quia ex [illegible] e minores partes, neceſſariò maiores euertunt. At poſita cognitio-ne, qua Deus omnes partes proportionales penetrat, adhuc nihilominùs ſumere fas eſt partes ſectiles, non ad quas vltimò diuina cognitio terminata ſit, quaſi in illis non contineantur infinitæ aliæ eadem cognitione comprehenſæ; ſed quæ adhuc ſint partes cõtinui, proindeque diuiſibiles.

Secundæ occurrendum eſt; diuerſam eſſe rationem in productione infiniti, & in eius cognitione. Nam productio infiniti eſt actio externa Dei, ſecundum quam poteſt infinitum ad actum potentiæ permixtum deduci, imò ob ipſius infiniti repugnantiam, impoſſibile eſt eiuſmodi productionem ad complerum omnino actum terminari, oporteatq; ſemper aliquid relinqui ſub poteſtate producentis, quod in actum non prodeat. At cognitio infiniti, cùm ſit actio interna Dei, omnibmodis completa eſſe debet, & in omnia, in quæ poteſt, actu tendere. Præſertim quia, ſi Deus quædam actu, alia poteſtate cognoſceret, poſſet ei noua notitia accedere, quod ſine intellectus diuini mutatione non fieret. Vnde patet, ex eo, quod Deus non tot quin plura cognoſcat, ſequi, comprehendi ab eo actu infinita; licet ex eo, quod efficere poſſit non tot quin plura, hàud rectè inferatur, poſſe ab eo produci actu infinitum.

QVÆSTIO V.

POSSIT-NE INTELLECTVS creatus proprijs viribus infinita cognoſcere.

ARTICVLVS I.

CONCLVDITVR NON poſſe.

NOn defuère, qui arbitrarẽtur, Infinitum perfectione, hoc eſt, Deum Opt. Max. poſſe à nobis in hac vita, ſolius naturæ facultate, clarè ac perſpicuè videri, niſi mentes noſtræ concreta vitiorum caligine offuſæ, tanti luminis ſplendore perſtringerentur: proinde, ſi quis animum excoleret, atq; omnino repurgaret, nullo præterea auxilio ad tam excellentem cognitionem, in qua noſtra beatitudo conſiſtit, indigere. Hunc errorem Sacræ Paginæ teſtimonijs iam antea confutatum, damnauit Concilium Viennenſe ſub Clemente 5. quod decretum habetur in Clemẽtina, Ad noſtrum de hæreticis. Quare de huiuſmodi infiniti cognitione nulla quæſtio relinquitur.

De alijs tamen, hoc eſt, de Infinito extenſione & multitudine, ad quæ cætera infinita reducuntur, diſceptatio eſt: cui nos hac concluſione faciemus ſatis. Non poteſt intellectus creatus naturali ſua virtute percipere infinita; ſiue ſimul, id eſt, non intelligendo vnum poſt aliud, ſiue ſucceſſiuè repuit finito.

Lege D. Th. de veris. q. 2. art. 9. & 1. par. q. 14. art. 12. Capr. in 1. dist. 35. quæst. 2.

Quæ probatur inprimis teſtimonio Ariſtot. 1. huius oper. cap. 4. text. 35. & cap. 7. tex 65 & 2 Metaph. c. 2. tex. 11. & 3. Rhetoricorum ad Theodect. cap 8. vbi docet: Infinitum, quâ infinitum, ignotum eſſe. Præterea, quia infinitum excedit proportionem potentiæ finitæ: omnis autem res creata, ſicuti eſſentiam, ita & potentiam finitam habet. Huc pertinet id, quod traditum eſt ab Ariſtot. 1. de Cœlo, cap. 11. text. 116. potentias actiuas definit maximo quod poſſunt, id eſt, certum ac definitum habere terminum a natura præfixum, vltra quem progredi nequeunt; eoque termino earum perfectionem æſtimari. Accedit quoque experientia; conſtat enim, quò mens pluribus rebus percipiendis intenta eſt, eò ſingulas minus perfectè cognoſcere. Addidimus, tempore finito, quia ſi motus fuiſſet ex æternitate, iam nunc, quælibet intelligentia infinitas ſui orbis conuerſiones cognoſcendo decurriſſet.

Auctores propoſitæ concluſionis.

Porro hæc noſtra concluſio partim eſt D. Auguſtini 4. in Geneſ. cap. 35 & 15. de Trinitate cap. 24. partim D. Thomæ 1. par. quæſt. 86. artic. 2. & 1. lib. contra gentes, cap. 70. & opuſcul. 9. quæſt. 81. Scoti in 4 diſt. 1. quæſt. 1. Durandi in 2. diſt. 3 q. 7. Aegidij in 1. diſt. 39. q. 3. & aliorum complurium.

ARTICVLVS II.

RESPONDETVR ARGVMENTIS quorundam, exiſtimantium poſſe angelum vi naturæ infinita cognoſcere.

Item Arſeni lanus lib. 1. huius operis lect. 7. q. 2. & Gratia deus lect. 7. quæ. 7. 2.

A Superioris articuli concluſione diſſentiunt Capreolus, in 2. diſt. 3. quæſt. 2. art. 3. Soncinas 12. Metaphyſ. q. 62. aliique nonnulli. Opinantur enim, poſſe Angelum, ſi, quàm maximum poteſt, conatum faciat, aliqua infinita ſimul diſtinctè cognoſcere. Quod hiſce ferè argumentis confirmant. † Primum Intelligentia, quæ Solis ſphæram circumuoluit, comprehendit effectricem vim Solis; alioqui (ait Soncinas) non haberet motor proportionem cum proprio orbe, quam tamen prædicat Ariſtot. 12. Metaphyſ. cap. 8. text. 44. atqui Sol poteſt infinitas ſpecies progignere, & abſque dubio producturus eſſet infinita indiuidua, ſi mundus in æternum duraret: ergo intelligentia cognoſcit actu eiuſmodi infinita. Conſecutio probatur: quia nemo cauſam comprehendit, quin omnia eius effecta explorata habeat.

† 1. Argum.

2. Argum.

Deinde argumentatur Soncinas. Quilibet angelus cognoſcit ſimul omnia, quæ vna ſpecie intelligibili repræſentantur: ſed omnes numeri, eorumque proportiones, repræſentantur vna ſpecie (alioqui ſi ſingulos numeros ſingulæ ſpecies referrent, cum nullus ſit, quem A percipere angelus non poſſit; ſequeretur, conſignatas illi eſſe infinitas ſpecies intelligibiles) ergo angelus vno actu infinitas numerorum ſpecies apprehendit.

3. Argum.

Tertiò: Ideo intellectus noſter non poteſt quamlibet multa concipere; quia eſt immerſus hoc mortali corpore, quod mentem degrauat, nec quicquam intelligit, niſi operante ſimul phantaſia, quæ rerum obiectarum multitudine obruitur, ac defatigatur; vt Plato B in Phædro ſcripſit, ipſaque experientia docet. Cum igitur mentes angelicæ hiſce impedimentis liberæ ſint; nihil obſtabit, quominùs infinita intelligant. Adde, quòd non vt ſenſus excellenti ſenſibili; ita intellectus, præſertim qui à ſenſu non pendet, excellenti intelligibili læditur, & ab aliorum perceptione retardatur: quin potius quantò nobiliora capit obiecta, tanto ad alia cognoſcenda habilior fit, teſte Ariſtotele 3. lib. de Anima, cap. C 4. text. 7.

Aliorum opinio.

Circa eandem noſtram concluſionem alij ad extremam quandam ſententiam deflexere, arbitrati, licet cœleſtium corporum motus fuiſſent ab æterno, non potuiſſe intelligentiam omnes cœli conuerſiones ſucceſſiuè cognoſcere. Afferunt autem pro ſe illud Ariſtotelis Infinitum, quà infinitum, ignotum eſt. Quibus verbis innuit Philoſophus, infinitum ſic intellectus aciem effugere, vt D nec infinito tempore percipi queat. Item, quia ſi intelligentia omnes globi cœleſtis conuerſiones nouiſſet, potuiſſet earum omnium vno actu recordari, atque ita naturali vi infinita ſimul comprehendere. Denique id etiam addunt; quod nulla ratio cogat aſſerere, intelligentiam prędictas conuerſiones, tanquam plura cognita, ſigillatim percepturam fuiſſe; cùm motus cœli vnum quid ſibi cohærens & continuum ſit.

1. Argum.

2. Argum.

3. Argum.

Responsio ad 1. argum. priorum ſententiæ.

E Hæc tamen argumenta leuiora ſunt, nec ob ea à communi Philoſophorum placito abſcedendum fuit. Ad primum igitur Soncinatis dicendum; intelligentiam comprehendere virtutem Solis, nec tamen idcirco intelligere actu infinita. Nam quod ad ſingularia attinet quanquam ſi rerum generationes nullum eſſent finem habiturę, infinita ſecundum potentiam, ſeu non tot quin plura, à Sole gignenda eſſent: ad eius tamen comprehenſio- F nem, ſingularium cognitio non requiritur. Sicut enim naturale agens, in nullius ſingularis definitè ſumpti productionem per ſe fertur; ita ad ſui comprehenſionem nullius notitiam per ſe depoſcit. Sed quid de ſpeciebus dicendum? Nempe non oportere angelum, ad Solis vim comprehendendam, infinitas cognoſcere: quia neq; actu infinitæ ſunt, vt perſpicuum eſt; neque earum multiplicatio in infinitum procedit; vt alibi ex Ariſtotelis doctrina & communi Philoſophorum ſententia ſtatuimus.

Ad

Ad 2. arg. Ad ſecundum, Caiet. 1. part. quæſt. [illegible] art. 2. A & Fer. 2. contra Gentes, cap. 101. negant maiorem propoſitionem, & rectè quidem. fieri enim poteſt, vt vna ſpecies plura actu repræſentet, quàm vt ad omnia illa angelus diſtinctè poſſit aduertere. Quin etiam ad minorem reſpondemus; angelo neque inditas eſſe infinitas ſpecies intelligibiles numerorum, neque vnam, quæ omnes numerorum ſpecies diſtinctè referat: ſed per ſpecies rerum ſub numeros cadentium percipere numerum, aut vnitatem, vt communem earum affectionem. B Itemque, numero quouis apprehenſo promptum ei eſſe, maiores ac minores numeros ſubinde concipere, addendo detrahendove vnitates: ſimiliterque figurarum & proportionum differentias cognoſcere. Quod in nobis etiam locum habet.

Ad 3. arg. Ad tertium dicendum: intellectum noſtrum non ob id ſolùm haud poſſe infinita percipere, quia corporis commercio & intercurrentium phantaſmatum turba degrauatur, C ac præpeditur: ſed quia cum ſit virtus finita, non habet proportionem cum infinito diſtinctè cognito. Quæ ratio etiam in intellectu Angelico, cuius item perfectio finita eſt, concludit. Quod autem opponitur, intellectum non lædi excellentia rei intelligibilis: ita ſanè eſt, neque enim à re cognita noxam ſubire poteſt, cum non hæreat in corpore, vt ſenſus, qua diſſoluti à vehementi ſenſibili primarum D qualitatum in organo inſidentium temperie offenditur, ac labefactatur. Verùm eſto, intelligibile intellectricem potentiam non lædat; eſto etiam, nonnunquam vnius rei perceptio intellectum expediat ad plura cognoſcenda, vt [illegible] ad percipienda effecta ſæpe tamen intelligibile ſua nobilitate aut multitudine intellectum vincit, ita vt ab eo percipi non queat, & [illegible] omnia infinita multitudo diſtinctè cognita [illegible] terminos E tranſcendit.

[illegible] Ad primum vero eorum, quibus poſteriores Philoſophi nitebantur, dicito; Ariſtotelem nullo modo negare, infinitũ poſſe cognoſci, quo etiam negat, poſſe pertranſiri. Quare ſicuti [illegible] [illegible] decurri poſſe infinitum finito tempore [illegible] ed tamen, in tempore infinito poſ[illegible] poſuerit [illegible] orbium cœleſtium conuerſiones præterijſſe: ita negat infinitum finito tempore poſſe cognoſci; admittit tamen, in tempore infinito poſſe. F

[illegible] Ad ſecundum, non eandem eſſe rationem, in notitia ſucceſſiua infinitarũ circumuectionum, & [illegible], quo intelligentia earum ſimul [illegible]: hic enim in infinitum [illegible] quod fieri non poſſe non[illegible] ſucceſſiua autem cognitio non ita ſe habeat, [illegible] eſt.

Se ut 3. Ad tertium, negari non poſſe, Angelum cunctas ſui orbis [illegible] perceptuꝛum fuiſſe; licet enim [illegible] continuum motum omnes conſtituant; tamen ſicut nos in eodem cœli ſui motu dies plures deſignamus, cur non idem efficeret Angelus? aut qui poſſet nõ aduertere & notare noctium & dierum viciſſitudines. atque adeò ſingulas ab eodem ad idem puncto Solis conuerſiones.

QVÆSTIO VI.

AN INTELLECTVS CREATVS ad infinita ſimul cognoſcenda diuinitùs excitari queat.

ARTICVLVS I.

STATVITVR POSSE.

NON adducimus in controuerſiam, an intellectus creatus ad intuitiuam diuinæ naturæ cognitionem eleuetur: id enim fide conſtat. Sed vtrum vel in ipſa diuina eſſentia, vel extra illam, infinita ſimul intelligere poſſit. Sit igitur prima aſſertio: Intellectus creatus diuina ope adiutus, poteſt in Verbo cognoſcere ſimul infinita. Hanc aſſertionem etſi improbent nonnulli, quos refert Capr. in 3. diſt. 14. quæſt. 2. art. 1. eam tamen multi graues auctores approbant. Ex quibus Magiſter Sent. in 3. diſt. 14. cap. 1. Albertus Mag. ibid art. 1. eiuſque diſcipulus Vlalricus, aſſerunt animã Chriſti cognoſcere in diuina eſſentia omnium rerum poſſibilium naturas. Quod etiam Durandus in 4. diſt. 49. quæſt. 6. art. 2 & Godofredus quodl. [illegible] quæſt. 3. de quouis beato aſſerendum putant. Atque horum ſententiæ omnino adſtipulatur D. Fulgentius, in reſponſione ad 3. quæſt. Ferrandi Diaconi. D. autem Thom. 1. par. quæſt. [illegible] art. 2. & 3. contra Gentes, cap. [illegible] & de Veritat. quæſt. 8. art. 12 eiuſque [illegible] quorum ſententia vel ſimilior eſt) aſſerunt, nullum beatum omnia poſſibilia intelligere: quia iam diuina eſſentia ab intellectu creato comprehenderetur: ſiquidem quò plura effecta in cauſa videntur, eò magis cauſa penetratur: atque adeò cognitis omnibus, quæ ab ea effici poſſunt, omnino comprehenditur: ſed quemlibet videre actu aliqua infinita: nimirum, animam Chriſti cognoſcere omnia, quæ fuerunt, ſunt, erúntve aliquando, & quæcunque continentur in poteſtate creaturarum, quæ a Deo conditæ ſunt: quia hoc ad ipſius dignitatem pertinet, cui ſubiecta ſunt omnia. Alios vero beatos videre ordinem vniuerſi, & omnium rerum ad illius perfectionem attinentium naturas, atq; etiam infinitas ſpecies figurarum, numerorum, & proportionũ: quia horum cognitio ſpectat ad naturæ intellectricis perfectionem, quæ ſœlici illi ſtatui omnium bonorum complexionem continenti, deeſſe non debet.

Conſule Caiet. pus. Firmiſer de ſumma Trinit.

1. Aſſertio.

Nullum beatum cognoſcere omnia poſſibilia.

Quòd autem nihil repugnet quominùs infinita hoc modo percipiantur, breuiter ex eo concludi poteſt quia (vt D. Thomas 3. contra Gentes, capite 69. argumentatur) intellectus, qui maximum omnium intelligibilium, hoc eſt, diuinam eſſentiam clarè intuetur, vtique valebit id quod minus eſt, atque adeò aliquod genus infiniti in eadem eſſentia diuina relucens, diſtinctè cognoſcere. Deinde quia (vt idem S. Doctor 1. part. quæſt. 12. art. 5. animaduertit) inter potentiam cognoſcentem & rem B cognitam non requiritur proportio mathematica: ita vt ſi perfectio aut numerus rei cognitæ infinitè augeatur, creſcere etiam infinitè debeat potentiæ cognoſcentis perfectio: ſufficit enim † proportio, quam vocant accommodationis, id eſt, vt potentia intelligendi vltra modum ſuæ naturæ à Deo eleuetur, ac diuino lumine perfundatur, vt ad infinita percipienda habilis fiat; præſertim cum id, quod in ea infinitorum perceptione ſpeciei intelligibilis rationem ſubit, nimirum eſſentia diuina, ſit quidpiam infinitè perfectum, & ipſa infinita in vnico obiecto primario, in quo virtutes continentur ac relucent, vno actu videantur. C

Poſſe infinita cognoſci in diuina eſſentia.

Lege de eadē re D. Thom. 3. cont. Gen. cap. 54. et de Verit. q. 20. art. 4. Scot. in 2. d. 3. q. 1.

† Proportio accommodationis.

Sit ſecunda aſſertio: Probabile eſt, poſſe etiam intellectum creatum diuina ope excitari, ad cognoſcendam ſimul & diſtinctè aliqua infinita in ſe ipſis, extra diuinam eſſentiam; verbi gratia, infinita puncta quæ ſunt in linea, vel infinitos gradus candoris, ſi a Deo D producerentur. Hæc ex eo ſuadetur quia in huiuſmodi cognitione nulla eſt contradictionis implicatio, nec ex parte infiniti cum non ponamus, id numerando tranſeundum eſſe: nec ex parte imbecillitatis potentiæ, quia poteſt illa ſupra naturæ ſuæ modum, ex diuino concurſu proportionem aſſequi, ad cognoſcendam multitudinem infinitam rerum infinitarum; ſicuti quod plus eſt aſſequitur, ad clarè & quidditatiuè intuendam infinitam Dei E eſſentiam, vt paulò ſuprà diximus. Porrò duo hic animaduertes. Vnum eſt: ad cognoſcenda diſtinctè & ſimul huiuſmodi infinita, producendam eſſe à Deo ſpeciem aliquam intelligibilem, quæ illa diſtinctè & enodatè repræſentet: nec proinde tamen eam ſpeciem infinitè perfectam eſſe debere (eſto beati, dum infinita vident, infinitam ſpeciem habeant, vtpote quibus pro ſpecie eſt ipſa Dei eſſentia, vt diximus.) Non enim oportet ſpeciei perfectionem augeri, per æqualia incrementa ſe- F cundùm menſuram rerum, quæ per eam repræſentantur, ſicuti nec perfectionem cognitionis ad menſuram rei cognitæ alioqui cognitio intuitiua diuinæ naturæ infinitè perfecta eſſet. Alterum eſt: vt hæc infinita intellectus percipiat, non ſat eſſe, illorum ſpecie diuinitus conſignari; ſed egere etiam peculiari Dei auxilio, quo ſupra naturæ ſuæ captum & facultatem ea vtatur, & in obiectum infinitum tendat. Sit tertia aſſertio: Nullus intelle- A ctus, etiam diuina ope adiutus, valet infinita finito tempore ſucceſſiuè cognoſcere. Probatur; quia alioqui ſequeretur, infinitum incipiendo pertranſiri: quod fieri poſſe negat Ariſtoteles, tum hoc libro, capite 7. text. 63. tum Metaph. cap. 2. text. 13. Atque in hunc modum interpretatur Scotus in 1. diſt. 3. quæſt. 2. illud Ariſtotelis ex 1. huius operis cap. 4. tex. 35. Infinitum, qua infinitum, eſt ignotum: nimirū, quia infinitum, ſumendo in eo vnum poſt a- B liud, impoſſibile eſt percurri; ſemper enim vna parte accepta, alia accipienda ſupererit.

2. Aſſertio.

3. Aſſertio.

Lege D. Th. 1. p. q. 14. ar. 12. & q. 86. art. 2. Scot. in 1. d. 3. q. 1. Aegid. in 1 d. 39. q. 3.

ARTICVLVS II.

SATIS FIT ARGVMENTIS quorundam, proximi articuli aſſertiones oppugnantium.

C

EXpendamus nunc ea, quæ nonnulli contra ſuperius dicta obijciūt. In primis quòd ab intellectu creato nec in diuina eſſentia cognoſci poſſint infinita, hoc ferè modo ſuadet Scotùs in 3. diſt. 14. quæſt. 2. Infinitas extenſiua ſupponit infinitatem intenſiuam ſed nullius beati cognitio habet infinitatem intenſiuam ergo neque extenſiuam, hoc eſt, exten- D ſam ad infinita obiecta. Maior propoſitio aſſeritur a Commentatore, in libro de Subſtantia orbis: probaturque ex eo; quia vbi exceſſus in vno arguit exceſſum in alio, infinitas arguit infinitatem: at exceſſus in numero rerum cognitarum arguit exceſſum in intenſione, ſeu perfectione cognitionis: quis enim inficietur, præſtantiorem eſſe eam notitiam, qua homo & leo, quàm illa, qua homo duntaxat intelligitur.

Arg. Scoti.

E Deinde, ita opponit Adamus in 3. quæſt. 10. Id, quod infinitis intellectionibus æquiparatur, infinitum eſſe oportet; ſed cognitio, qua percipiūtur infinita numero, æquiparatur infinitis intellectionibus, quibus ea ſingulatim conciperentur: ergo eſt actu infinita, atque adeo ſicuti dari actu infinitum non poteſt, ita neque infinitorum cognitio.

Arg. Adami

Præterea, circa tertiam concluſionem ſunt qui putent, non eſſe contra rationem infiniti, de... cognitione tempore finito. Itaque po- F tuiſſe illud eo pacto a diuino intellectu concipi, niſi Deo ſucceſſiua cognitio repugnaret. Eſt autem pro hac ſententia in primis illud, quod in qualibet hora tranſeunt infinita inſtantia. Deinde, quia cum flamma lignum abſumit, corrupta prima ligni ſuperficie verſus ignem, reſultat alia; tum hac intereunte alia exoritur, atque ita in infinitum ſicut peracta ligni deflagratione tranſactæ ſunt infinitæ ſuperficierum generationes, totidemque interitus. Tertiò, quia cùm corpus ſphæricum moueatur

Argumenta, quod non repugnet, infinita finito tempore ſuccedere cognoſci.

mouetur ſuper planum, finito tempore peragit infinitos contactus diſcretos, cùm tangat omnia puncta eo modo, quo ſunt in cōtinuo, hoc eſt, diſcretè. Quare cùm alia infinito tempore finito tranſeant, nihil impedit ex parte infinitudinis, quominus infinitum finito tempore cognoſcendo tranſigatur.

Hæc tamen nihil contra ea, quæ ſtatuimus, concludunt. Atque in primis argumentum Scoti quo pacto diluendum ſit, iam patet: nimirum, licet cognitio extenſiua intenſiuam ſupponat, & huius exceſſus illius exceſſum arguat: non tamen oportere intenſionem & extenſionem per æqualia incrementa ſibi perpetuò reſpondere, præſertim cùm potentia ex peculiari concurſu agentis infiniti ſupra vim ſuam eleuatur. Tunc enim efficacitate ſupernaturalis auxilij, quodammodo ei infinitas intenſiua ſuppletur, & compenſatur. Similiter reſpondendum eſt Adamo; licet cognitio infinitarum rerum æquetur infinitis intellectionibus, quoad extenſionem obiecti; non tamen eis æquari quoad intenſionem.

Reſponſio ad arg. Scoti.

Ad arg. A- [illegible]

Ea verò, quæ contra tertiam aſſertionem obiecta ſunt, parum momenti habent. Nam inſtantia eſto ſint infinita; tamen quia ſunt partes finiti temporis, non niſi per modum vnius finiti labuntur. Idemque dicendum de A ſuperficiebus, & tactibus diſcretis globi: ſuperficies enim ligni nō intereunt, aut gignuntur ſeorſim, ſed ad combuſtionem ligni, quæ vna & continua eſt: & tactus globi ita ſunt diſcreti, vt nihilominus ad vnum eundemq; motum globi pertineant. Quo fit, vt hæc omnia non tanquam infinita ſimpliciter, ſed quaſi vnum quid finitum tranſuolent.

Reſponſio ad alia argum.

Ad 1. arg.

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

Præterea (quod planè rem explicat, occurritque inſtantiæ de contactibus, quos ſ[illegible]cerèt punctus, ſi à corpore ſeparatus duceretur B ab angelo ſuper lineam; qui proinde contactus ad nullius motum corporis pertinerent) illa momenta, ſuperficies, & contactus, ita ſe habent, vt poſt quodcunque illorum ſequantur immediatè infinita. At plures intellectiones ſucceſſione elicitæ, non ſuccedunt per modum vnius, quod componant, vt patet; itémque neceſſariò procedunt ordinatè, ſecunda poſt primam, & ſic deinceps: nec verò ita, vt C poſt vnamquamque deſignatam eliciantur immediatè infinitæ. Vnde fieri non poteſt, vt in omnibus momentis horæ collectiuè acceptis eliciantur. Qua etiam ratione ſuprà quæſtione 1. huius loci, artic. 3. ad ſextum, negauimus, poſſe a Deo per ſingula horæ inſtantia collectiuè ſumpta, Angelos creari.

Vberior explicatio 3. argumenti.

LIBRI TERTII FINIS.

INDEX RERVM PRAECIPVARVM, QVAE IN HOC VOLVMINE PRIMO CONTINENTVR.

ABSTRACTIO.

Abſtractio quotuplex. pag. 9 d
Tres partes contemplantis Philoſophiæ triplici abſtractione diſtinguunt. r. ibid.
Refelluntur qui contrà ſentiunt. 8 c
Abſtractio Mathematica duplex. [illegible]
Admittenda eſt abſtractio ſecundùm rem & rationem, quæ per indifferentiam dicitur, & Metaphyſicæ conuenit. 11 f
In Abſtractione non interuenit mendaciũ. 10 a
cùm Abſtractio à materia diſtinctionem ſcientijs praſtare dicitur, quo pacto materiæ non accipiatur. 15 f
Abſtractio ſpeciei prior, & facilior, quàm generis. 81 d

ACADEMIA, ET ACADEMICI.

Academiæ nouæ præcipue auctor, & ignorantiæ magiſter Arceſilas 22 d
Academici & Peripatetici ad Socratem ſua dogmata referebant. 47 a
duos Academici numeros poſuêre, alterum ſenſibilem, alterum intelligibilem. 17 b
Academici ab omnibus rebus aſſenſionem cohibendam eſſe aiebant. 21 f
Confutatur hic error. 21 f & 22 b c
Academici ſenſibus fidem denegarunt. 22 f
Academici diuinæ prouidentiæ calumniatores. ibid.
Academici affinxêre animæ tenue corpuſculum, cuius interuentu vniretur huic noſtro craſſo & concreto corpori 231 b

ACCIDENS.

Accidens non producit ſubſtantiam vi propria. 3[illegible]5 b
Contrariæ partis argumenta ſoluuntur. 377 d
Accidens virtute ſubſtantiæ attingit ſubſtantiæ productionem. 375 b
Quidnam ſit accidens virtute ſubſtantiæ producere ſubſtantiam. ibid. c
an Accidens vi propria aliud accidens producat. 376 c
duo Accidentia ſubſtantiam ſenſibilem primò conſequuntur, videlicet quantitas & qualitas. 373 c
Accidens extra ſubiectum an poſsit agere. 378 b
Vtrum ex omnibus accidentibus ſolæ qualitates agere [illegible] ant. 380 d
Num accidentia ſint nobiliora, quàm materia prima. 197 b

ACCRETIO.

Accretionis viuentium certi termini. 133 c
Accretioni ſtata tempora. 134 e

ACTIO.

Actio alia immanens, alia tranſiens. 469 b
Quo pacto actio & paſsio à motu differant. 471 d
Actio & paſsio ſunt vnus & idem actus. 472 c
Actio tranſiens non eſt in agente. 470 f
Omnis actio eſt à forma. 226 a
Nulla actio eſt à materia. 200 a. 226 a
Nulla actio eſt à quantitate. 382 d
Actio eſt cauſalitas cauſæ efficientis. 332 e
Multitudo & varietas actionũ vnde ſit. 226 a
Ex actione rerum naturalium argui formam ſubſtantialem. 225 d
An eadem actio ſit, qua Deus cum agente creato rem producit, & qua poſtea ſe ſolo eam conſeruat. 345 b
Cauſæ ſecundæ, & Dei ſimul cum ea operantis eadem actio. 354 a
Actiones extraneæ Dei ſunt toti Trinitati cõmunes. 384 d
Vtrum omnis actio ſit perfectio agentis. 358 a
Actio cauſæ primæ quo pacto determinetur ab actione ſecundæ, & contrà. 361 d
Actio aquæ cal[illegible] item actio ferri igniti, quibus ſit aſ[illegible]. 377 d
Ceſſante conſeruatrice Actione Dei, confeſtim res dilaberentur in nihilum. 342 c
Sententia exiſtimantium corporibus nullam conuenire actionem. 346 c
Sententia Democriti, & aliorum, actionem corporum fieri per miſ[illegible]nem at motum. 349 c
Actio [illegible] prout agens illius interuentu [illegible]

fectũ attingit, habet ſeſe ex parte cauſæ. 378 b
Actio caloris extra ſubiectum, cui ſit attribuenda. 378 b

ACTVS.

Actus informans, & actus per ſe exiſtens. 199 b
Actus entitatiuus an ſit ponendus. ibid. d
Materia neque eſt actus phyſicus, neq; actum phyſicum in ſua eſſentia includit. 198 b
Actus pendent ab obiectis, vt à cauſis formalibus externis. 317 c
Actus & endelechia interdum accipiuntur pro actu imperfecto, cuiuſmodi eſt motus. 455 b
Bonitas & malitia moralis in eſt primò formaliter in ipſis actibus. 332 a

AGERE.

Omne agens creatum ſupponit ſubiectum in quo agat. 270 f
Quid ſit agere immediatè immediatione virtutis. 358 e
Quid ſit agere immediatè immediatione ſuppoſiti. 359 a
Deus agit immediatè vtroq; modo. ibid. b
Vt aliquid propter finem agat, non neceſſe eſt finem præcognoſcere. 418 a
Deo quo pacto conueniat agere propter finem. 395 a
Agentia naturalia determinata eſſe ad vnum, quis ſenſus. 269 d
Nullum agens poteſt aliquid operari ſine concurſu Dei. 351 d
Cur ſoli agenti conueniat cauſalitas realiter ab eo diſtincta. 332 d

ALCHYMIA.

Alchymiam inuexit fames auri. 277 b
Alchymia num verum aurum efficere poſſit, latè diſquiritur. ibid. e
Alchymiæ libri, Diocletiani iuſſu, flammis dediti. 280 b
Alchymiæ profeſſores non ſatis bene audiunt. ibid.

ANAXAGORAS.

Anaxagoras quæ fecerit rerum naturalium principia. 177 c
Anaxagoras aſſeruit in qualibet re contineri minimas particulas rerũ, quæ ex ea gigni poſſunt. 126
Refellitur ab Ariſtotele. 19 f

ANIMA.

Anima à principio eſt veluti tabula, in qua nihil ſit depictum. 78 d
Animæ humanæ conſideratio ad quam ſcientiam ſpectet. 37 b & 263 f
Anima humana cur dicatur eſſe in horizonte æternitatis & temporis. 246 e
Anima in genere cauſæ ſubiectiuæ naturaliter ſuſtinet gratiam, non habet tamen naturalem potentiam ad eam recipiendam. 244 e
Anima rationalis non educitur de potentia materiæ. 241 c & 245 b
Anima rationalis etſi non pendet à materia, quoad ſuum eſſe, pendet tamẽ quoad officium informandi. 335 a & 338 e
Anima ſeparata an vi propria ſeſe vnire valeat corpori diſpoſito. 350 d
Ex anima & corpore fit vnum abſque medio vinculo. 231 b
Status animæ extra corpus inter naturalem & violentum medius. 234 d
Etiam anima intellectiua eſt natura. 268 e
Anima rationalis eſt verè & eſſentialiter forma humani corporis. 268 e
Animæ rationalis vnio cum corpore in reſurrectione, an ſit dicenda naturalis. 234 e

ANIMAL.

Animalia, quæ artis induſtria gignuntur. 278 d
Minuta & noxia animalia non ſunt in mundo ſuperflua. 415 c
Animalia agunt propter finem. 417 e
Animalia bruta non præcognoſcunt res futuras. 424 c
Brutorum animantium inſtinctus. 425 e

APPETITVS.

Singulis rebus ineſt appetitus ad proprium finem, & perfectionem. 203 f
Appetitus materiæ. ibid. a
Appetitus veri inueniendi omnibus hominibus à natura ingenitus. 21 f

APTITVDO.

Quænam aptitudo ſit potentia obedientialis. 235 e
Vtrum in qualibet materia detur aptitudo ſiue habitudo ad quamuis formam recipiendam. 234 f

AQVA.

Aquam qui omniũ rerum principiũ fecêre. 177 b
Aquæ calidæ manum calefacientis actio cui attribuenda. 377 e
Archimedis ſphæra. 274 f
Archytæ columba lignea. ibid.

ARISTOTELES.

Ariſtotelis laus. 46 f
Ariſtotelem cur dæmonium appellarint, ſicuti & Platonem.

& Platonem diuinum. 47 f
Ariſtoteles in Acroamaticis libris obſcurior. 53
Ariſtoteles diligentiſſimus ordinis obſeruator. ibid.
Ariſtoteles cur interdum veteres Philoſophos incuſet, non tam eorum mentem quàm dicta perpendens. 175 b
Ariſtotelis ſententia de immortalitate animæ. 517 d
Ponere generationes hominum ab æterno, & negare infinitum, nodus inextricabilis in doctrina Ariſtotelis. ibid.
Ariſtoteles non percepit, quo pacto cum noua actione Dei creantis cohæreret immutabilis diuinæ naturæ. 473 b
Ariſtoteles in rerum naturalium ſcientia omnium calculu primas obtenuit. 47 f
Ariſtoteli diuinarum rerum intelligentia à pleriſque Plato anteponitur. ibid.

ARS.

Artium varia genera. 283
Artis & naturæ multiplex conuenientia, & diſcrimen. 270 c & 274 a
Vtrum ars opera naturæ per ſe moliri queat. 274 c
Artis quæ ſumma laus. 271 e
Quæ fiunt arte, ſunt ob aliquem finem. 403
Ars naturam imitatur. 271 e 278 c & 403
Ars ex natura multa effinxit. 271 e
Sicuti natura eſt menſura artis, ita ars menſura arte factorum. ibid. d
Quo ſenſu dixit Ariſtoteles, artem non deliberare. 272 e
Artium quarundam inuenta à brutis homines accepêre. 421 e
Ars non efficit motum, ſed modificat. 276 f
Artis induſtria quædã animalia progigni. 278 d
Artium quarundam inuenta ſuperioribus ſeculis ignota. ibid. f
Ars chymica an verum aurum efficiat. 277 b
Ars Apellis. 271 f

ARTE FACTVM.

An materia pertineat ad eſſentiam arte factorum. 209 e
An arte facta ex æquo ſignificent formam, & ſubiectum. ibid.
Arte factorum formæ nullam agendi vim habent. 274 a
Conuenientia & diſcrimen inter arte facta, & naturalia. 271 d & 272 e (271 d
Arte factorum menſura ars, ſicuti artis natura.
Arte factorum formæ non educantur de poteſtate materiæ. 244 a
Arte facta quo pacto moueantur. 276 f

ASTROLOGIA ET Aſtrologus.

Aſtrologia non eſt ſincerè Mathematica. 287 b
Magis tamen eſt Mathematica, quàm Phyſica. ibid.
Aſtrologus quatenus cæleſtem motum ſpeculetur. 37 e
Aſtronomicæ imagines non habent vim edendi effecta, quæ ipſis quidam attribuunt. 276 f

AVERROES.

Sententia Auerrois de auro alchymico. 277 e

AVICENNA.

Auicenna reprehendit Ariſtotelem, quòd dixerit materiam appetere formam. 204 b
Quòd docuerit eſſe per ſe notum, dari naturam. 253
Finxit intelligentiam datricem formarũ. 238 c
Poſuit infinitudinem animarum rationis participum. 517 b

AVSCVLTATIO.

Cur octo libri Phyſicorum dicantur auſcultationis phyſicæ. 49 d
De ordine & communi materia librorum phyſicæ auſcultationis. 50 f
Cur in opere phyſicæ auſcultationis à cauſis, non ab effectis progrediendum ſibi eſſe Ariſtoteles decreuit. 59. 60
Auſcultationis phyſicæ diſciplina nõ inchoatur, ut quidam opinati ſunt, à libris de Cælo. 50 d
Auſcultationis phyſicæ libri continent communia principia, quibus tota naturalis philoſophia innititur. ibid. b
Quæ ſit materia, ſiue argumentum ſingulorum librorum Auſcultationis phyſicæ. 52 d

BONVM.

Nihil appetitur niſi ſub aliqua ſpecie boni. 390 e
Relatio boni appetibilis, & finis quem ordinem ſeruent inter ſeſe. 389 b
Bonum & finis vt conueniant, & differant. ibid. d & 390 e

BRVTA.

Brutis quibuſdam ineſt imitatio prudentiæ, & aliquarum virtutum vmbra. 424 a
Brutis pugnacibus natura arma dedit, aliis pernicitate, & fuga, aut aſtu conſuluit. 413 b
Brutorum ſolertia & ingenium diuinam prouidentiam arguit. 421 c
Brutis nonnulli rationem dederunt. 420 e

Bruta an ſolùm inſtincta in fines ſuos tendant. 424 a
Brutorum inſtinctus quinam ſit. 426 c
Brutis non ſunt conſignatæ ab ortu ſpecies, vt quidam putarunt. 426 f
Bruta cœleſtium corporum impreßiones magna ex parte ſequuntur. 424 c
Bruta quarundam futurarum rerum dant hominibus præſagia. ibid.
Bruta varias artes hominibus indicarunt. 421 e
Num brutorum omnium phantaſia in vnam ſpeciem conueniat. 427 d
Bruta non inſtigantur ſpeciali actione ab auctore naturæ ad opera ſua molienda, vt quidam putarunt. 425 f
Bruta cur proportionem mediorum ad finem non cognoſcant. 429 b

CASVS.

Quid ſit caſus, & vt differat à fortuna. 303. 304
Caſus & fortuna in quibus rebus interueniãt. 299. & 303
Caſus ad genus cauſæ efficientis reducitur. 305
Caſum cur nonnulli ex antiquis philoſophis negarint. 297

CAVSA, ET CAVSALITAS.

Ex notitia effectorum, & ignoratione cauſarum, orta eſt Philoſophia. 311 b
Cauſa & principium quo differant. 305
Cauſam nullibi Ariſtoteles expreſſè definiyt. 311 b
Cauſæ variæ definitiones, quarum vna cæteris anteponitur, & explicatur. ibid.
Cauſarum conſideratio ad quos artifices ſpectet. 247. 248 (293. 294
Cauſarũ variæ diuiſiones ab Ariſtotele traditæ.
Cauſa vniuoca & æquiuoca. 326 f
Cauſarum genera quot ſint. 315 c
Cauſa exemplaris verè ac propriè cauſa eſt, ac præcipuæ auctoritatis. 321 b
Cauſa exemplaris directò, ac per ſe pertinet ad genus cauſæ formalis. 323 a
Quid ſit cauſalitas, ſeu modus cauſandi. 328 e
Cauſalitates ſingularũ cauſarum quæ ſint. 335 b
Cauſalitas efficientis eſt actio. 331 a
Cauſæ eſſentialiter ſubordinatæ qua lege agant. 352 c
Vtrum omnis cauſa ſit effectu ſuo nobilior. 327 a
Semper cauſa æquiuoca principalis, eſt excellentior effectu. 326 f
Quicquid habet cauſam efficientem, habet finalem; & contra. 338 f
Mutui officiorum nexus inter cauſas. 338 e
Cauſæ ſecundæ Platonicis non tam ſunt cauſæ, quàm primæ cauſæ inſtrumenta. 354 d
Cauſa prima plus influit in effectum quàm ſecunda. 352 e
Cauſa prima vtrum actionem ſecundæ determinet, an contrà. 361 d
Cauſa prima quo ſenſu dicatur prius attingere effectum, quàm ſecunda. 357 b
Cauſas ſecundas agere negarunt quidam. 356 b
Cauſæ ſecundæ, & Dei ſimul cum ea operantis eadem eſt actio. 354 a
Cauſa prima & ſecunda an ſint dicendæ integræ vel partiales, comparatione effectuum. 354 c
Vtrum Deus præuia motione cauſas ſecundas ad agendum excitet. ibid. d
Cauſæ naturales totam ſuam vim agendo expromunt. 80 f
Cauſa finalis an ſit abſolutè prima inter omnes cauſas. 386 d
Primus Philoſophus, Phyſicus, & Mathematicus, per quas cauſas demonſtrent. 57. 58
Cauſæ ordine accuratæ doctrinæ notiores effectis. 77 c

COELVM.

Motus cœli naturalis. 262 d
Quies poſt diem iudicij erit naturalis cœlo. ibid.
Quis ſit finis motus, quo cœlum mouetur. 395. c & 416 c
Cœlum quo pacto intellectuales ſubſtantias motu ſuo imitari conetur. 272 b
Cœlum influxu ſuo fouet corpora ſublunaria. 412 b
Ex materia cœli, ſi diſtinguitur à ſublunari, & ex forma ſublunari, non poteſt virtute diuina fieri vnum. 234 f

COGNITIO ET COGNITVM.

Cognitio an impediatur a materia. 90 c
Cognitio alia definitiua, alia demonſtratiua. 61 c
Quid ad vtramque obtinendam requiratur. 62 c
Cognitio alia comprehenſiua, alia non comprehenſiua. 61 c
Quid exigat comprehenſiua cognitio. 63 a
Cognitio alia diſtincta, alia confuſa. 69 d
Perfecta rei cognitio an omnium cauſarum intelligentiam depoſcat. ibid.
Diſcrimen inter cognitionem confuſam & diſtinctam. ibid.
Vtrum cognitio confuſa & diſtincta in eodem intellectu ſimul inueniantur. ibid. f
Vtrum cognitio diſtincta & confuſa neceſſariò exigant

exigant plures conceptus. ibid.

Cognitione diſtincta actuali quæ ſint notiora. 72 b

Quæ diſtincta potentiali. 73 c

Quæ confuſa actuali. 86 d

Quæ confuſa potentiali. ibid.

Perfectiſſima entis naturalis cognitio non poteſt à Phyſico abſque primi Philoſophi ope obtineri. 24 b

Materiæ primæ cognitio adulterina. 171

Vtrum ſubſtantia, an accidens ſit primò cognitum. 93 a

CONCVRSVS.

Nulli creaturæ communicari potuit, vt ſine Dei concurſu ageret. 353 d

Concurſus Dei an ſit prior concurſu cauſæ ſecundæ. 357 d

An Deus concurſu præuio excitet cauſas ad agendum. 355 f

Concurſus Dei, & cauſæ ſecundæ ad eundem effectum, non ſunt duo concurſus re ipſa diſtincti. 354 a

Connexiones ſempiternæ inter extrema ſimpliciter neceſſaria. 66 f

Eiuſmodi connexiones quidnam ſint. ibid.

An habeant cauſam. 369 c

CONSERVARE ET CONſeruatio.

Conſeruari à Deo omnia teſtantur Patrum dicta, idemq́; Ethnici Philoſophi cognouerunt. 342 d

Quædam Deus ſe ſolo, alia interuentu cauſarum ſecundarum conſeruat. 344 c

Ceſſante actione Dei conſeruantis abirent in nihilum creaturæ. 341 d

Pauciora requiruntur ad Dei conſeruationem, quàm ad eius productionem. 133 a

De actione, qua Deus calorem in aqua conſeruat 345 b

CONTINVVM.

Continuum non pertinet ad eſſentiam motus, ſed eſt eius proprietas. 457 c & 458 c

Continui partes quomodo cadant omnes in diuinam cognitionem. 533 d

Continuitates omnes an ſint eiuſdẽ ſpeciei. 459 b

CONTRARIA.

Prima contraria an ſint rerum naturalium principia. 158 a

Contraria ex ſe inuicem quomodo fiant. 159 c

E tribus principijs quænam inter ſe contraria ſint. 179 e & 180 a

In qualibet categoria dari vnam primam contrarietatem. 159 b

Omnem contrarietatem ad priuatiuam oppoſitionem reuocari. ibid. c

Quicquid fit, ex contrario fit. 158 d

CORPVS.

Qui putarint corpus nullam actionẽ edere. 346 e

Quo pacto eadem corpora reſurgentibus redhibenda. 210 d

Corporum reſurrectio aliquo modo naturalis erit, quanquam ſimpliciter ſupernaturalis ſit. 234 f

CREATVRA.

Creaturarum omnium dependentia à Deo in eſſendo. 341 d

In agendo. 342 b

Creaturæ ſunt relata tranſcendentia ad Deum. 371 a

Creaturæ vtrum ſecundum ſuas eſſentias pendeant à Deo, vt ab efficiente, exemplari, & fine. ibid. e

Qui creaturis omnem actionẽ denegarint. 346 c

Creaturæ, & Dei ſimul cum ea operantis eadem actio. 354 a

Creaturæ omnes dicuntur ex ſe tendere in non eſſe, quia ſibi nequaquam ſufficiunt, ſed egent auxilio Dei ſuſtentantis. 344 e

Creaturæ omnes vt in primo agente conſiſtant & ab eo conſeruentur. 342 c

DEFINITIO.

Definitionis inueſtigandæ methodus. 75 b

Definitiones deſcriptiuæ magis adumbrationes rerum ſunt, quam definitiones. 61 c

Cauſæ quædam externæ etſi non ſint intimæ rei definitæ, ſunt tamen intimæ definitioni. 65 e

DEMOCRITVS.

Democritus veritatem in puteo demerſam querebatur. 17 d

Democritus quæ ſtatuerit rerũ principia. 139 f

Democriti corpuſcula. 177 c

DEVS.

Deus finis omnium. 416 f

Deus externis actionibus operatur propter finem. 390 a

Deus eſt vbique. 341 e

Noua relatio realis non poteſt in Deum cadere. 331 c

Deus res omnes in ſuo eſſe conſeruat immediatè eas attingendo. 341 d

Deus concurrit actu cum cauſis ſecundis ad quamlibet earum operationem. 352 b

Dei & cauſæ ſecundæ pariter operantis eadem numero actio. 354 a
Deus immediatione virtutis & immediatione ſuppoſiti cum quouis agente operatur. 359 b
Deus quo pacto nihil in mũdo otiari ſinat. 384 a
Deus, natura, & ars, quo pacto operẽtur. 270 f
Ad Dei cognitionem triplici via progredimur. 311 b
Scientia, quam Deus habet de creaturis, qualis ſit. 28 e
Vtrum aliquid Dei potentiam effugiat. 365 d
Quicquid poſſe potentia eſt, poteſt Deus efficere. 367 e
Vnde proueniat vt aliquid Dei virtute poßit, aut non poßit fieri. 368 b

DIALECTICA.

Dialecticam interdum apud Platonem pro prima Philoſophia accipi. 20 c
Dialectica pars Philoſophiæ. 354 a
Dialectica neceſſaria ad verum inueniendũ. 3 b

EDVCI DE POTENTIA.

Quæ conditiones neceſſariæ ſint vt aliqua forma dicatur educi de potentia materiæ ſubiectiue. 241 a
Quæ formæ educantur de potentia ſubiecti, quæ non, latè diſſeritur. 235 f
An formæ artificiales educantur de potentia ſubiecti. 244 a
An motus localis. 243 d
An dona ſupernaturalia. 241 c 244 d
An formæ corporum cœleſtium. 241 e
An relationes. 244 d
An aſpectus cæco diuina virtute collatus. 145 f
An formæ notionales. ibid.
An lux. ibid.
Subſtantiæ ſeparatæ nequeunt vi ſua educere aliquam formam, de potentia materiæ. 239 a

EFFECTVS.

Idem effectus eſt totus à prima cauſa, & totus à ſecunda. 354 c
Effectus plus dependet à cauſa prima, quàm à ſecundis. 342 c
Effectis conuenire cauſſalitates paßiuas. 336 a

EFFICIENS.

Efficientis cauſæ definitio. 289
Varietas cauſarum efficientium. 293. 294
Cauſalitas efficientis non eſt modus ipſi cauſæ internus, ſed actio. 331 a
Ad efficientem cauſam, non materialem, pertinent inſtrumenta. 317 b
Efficiens, exemplar, & finis, mutuò ſe comitantur ad cauſalitates ſuas obeundas. 371 d
Potuit dari ſecundum Ariſtotelem progreſſus infinitus in cauſis accidentaliter ſubordinatis. 68 c

ELEMENTVM.

Elementum, cauſa, & principium, quo pacto inter ſe diſtinguantur. 55
Elementorum diſcors concordia probat Dei prouidentiam. 411 d

ENS.

Ens in commune ſubiectum Metaphyſicæ. 36 a
Ens per accidens an cadat ſub ſcientiam. 24 d
Omnia entia pendent à prima cauſa, quatenus ſunt adumbratæ participationes diuini eſſe. 371 b
Omnia entia dependent à prima cauſa, tum vt ſint. 351 c *tum vt operentur.* ibid. d
Entis nomen quo pacto ſit Deo proprium. 174 c
Ens mobile in ſe ſpectatum phyſicæ conſiderationis. 14 d
Ens naturale & ens ſecundum naturam quo differant. 353 f

ESSENTIA.

Eſſentia, quidditas, & natura quo differãt. 257 e
Eſſentiæ an habeant cauſas efficientes. 364 a & 371 b
Eſſentia creaturarum non conſiſtit in producibilitate. 368 c
Res ſecundum ſuas naturas præcisè ſpectatæ non habet eſſentialem ordinem ad Deum, vt ad cauſſam efficientem. 371 c
Num in rebus creatis quæcunq; differunt re, differant quoq; eſſentia. 113 b

EXEMPLAR.

Quid ſit exemplar ſiue idea. 318 a
Exemplar non eſt ratio formalis, ſed obiectiua. 317 c
Exemplar inter primæ auctoritatis cauſas numeratur. 321 b
Exemplar verè ac propriè pertinet ad genus cauſæ formalis. 323 a
Exemplaris cauſalitas in quo conſiſtat. 322 a
Exemplar, finis & efficiens mutuò ſeſe comitantur. 370 e

EXISTENTIA.

Exiſtentia non differt ab eſſentia, niſi vt modus rei. 214 d
Non omnis exiſtentia eſt à forma. 215 a
Exiſtentiam propriam habet materia. 214 d
Quidam fatum inane nomen, & ſine re eſſe putarunt. 308 b

Quidam

Quidam legibus fati addixere omnia. ibid.
Quid ſit fatum apud eos, qui rectè ſentiũt. 308 b
Fatum ex ſua formali ratione eſt reſpectus ordinis. 308 f
Fatum pro cauſis ordinatis pertinet ad cauſam efficientem. ibid.

FIGVRA.

Figura an ſit principium actiuum motus localis. 383 a
Figuræ & imagines Aſtronomicæ an aliquam vim habeant ad effectus mirabiles. 276 b. f

FINIS.

Finis trifariam ſumitur, communiter, propriè, & maximè propriè. 392
Finis quid ſit. 386 c
Finis variæ diuiſiones. 385 c
Finis eſt verè & propriè cauſa. ibid.
Finis eſt omnium cauſarum prima. 386 b
Finis cauſalitas an conſiſtat in metaphorica motione. 387 c
Motio finis ſimpliciter eſt prior motione cauſæ efficientis. 386 d
An omnis operatio cauſæ agentis ſit effectus finis. 391 f
Finis poſſeſſio quo pacto ſit effectus cauſæ finalis. 393 c
Qua ratione conueniat Deo, agere propter finem. 395 a (393 b
Amor finis, eſt verè & propriè effectus finis.
Duplex eſſe finis, reale, & notionale. 395 f
An finis cauſet ſecundam eſſe reale. ibid.
Varij fines, in quos natura contendit. 416 a
Naturam agere propter finem multis argumentis conuincitur. 407

FORMA.

Formæ ſubſtantialis definitio. 226 f
Probatur ineſſe rebus Phyſicis formam ſubſtantialem. 224 c
Forma ſubſtantialis vnum è principijs rerum naturalium. 228 c
Quibus nominibus forma appellatur. 227 b
Vtrum ex forma ſubſtantiali & materia fiat vnum per ſe. 228 b
Vtrum ex qualibet materia & forma ſublunaribus poſſit effici per ſe vnum. 234 f 235 a
Vtrum omnes formæ educantur de poteſtate materiæ, latè diſputatur. 235 f
Subſtantiæ ſeparatæ nequeunt educere formas de potentia materiæ, niſi applicando naturalia actiua paſſiuis. 239 a
Formæ vt lateãt in rationibus ſeminarijs. 242 d
Cur forma dicatur ratio quidditatis. 209 d
Conſenſus mutui amoris inter formam & materiam. 230 d
Forma eſt ignobilior compoſito. 325 a
Forma per artem inducta nullam agendi vim obtinet. 274 a (ibid.
Formæ naturales ſunt actuoſæ, & quaſi viuæ.

FORTVITVM, ET FORTVNA.

Reſpectu Dei nihil fortuitum. 307 e
In quibus rebus fortuna locum habeat. 305
Fortuna quid ſit. 303
Diſcrimen inter caſum & fortunam. 305
Fortunæ Ethnici numen dederunt. ibid.
Fortunæ effigies. ibid.
Cur fortuna cæca, & volubili ſaxo inſtans fingebatur. ibid.

GALENVS.

Galenus naturam indoctam vocat. 418 d

GENERATIO.

Generatio à quo accidente eliciatur. 380 a
Generatio & corruptio quo pacto motus nomine comprehendantur. 454 c
Progreſſum infinitum in generationibus quo pacto Ariſtoteles concedat, aut neget. 68 b

GEOMETRIA.

Geometria nõ eandem vendicat abſtractionem à materia, quam Arithmetica. 116
Geometria eſt è ſinceris Mathematicis. 285 c
Geometria minorem habet ſimplicitatem quàm Arithmetica. 46 a

GIGANTES.

Vide Monſtrum.

HERACLITVS, HESIODVS, Hippocrates.

Heraclitus [illegible] 99
Negauit ſcientiam rerum naturalium. 16 f
Omnia igni deflagratura prædicabat. 491
Heſiodus ſcripſit in Theogonia, terram eſſe omnium principium. 254
Heſiodus poſuit Chaos ante omnia. 176 a
Hippocrates naturam aliâs doctam, aliâs indoctam appellat. 418 c
Hippocratis quadratura. 109

HOMO.

Hominis deſcriptio. 413 c
Hominis excellentia. 414 b
Homo finis naturæ corporeæ. 508 c
Pro veſtitu & armis data homini ratio. 414 c
An homines ex congreſſu hominis & belluæ naſci poſſint. 433 c
Immerito dici à quibuſdam, naturam exhibuiſſe.

ſe in hominem quaſi uteretur. 396 d
Primus hominum parens, an fuerit Gigas. 434 c

IDEA.

Idearum cognitio quanti ſit momenti. 317 e
Ideæ definitio. ibid. f
Idea non eſt ratio formalis, ſed obiectiua. 319 a
Formæ agentium naturaliũ non ſunt ideæ. 318 d
Ideæ Platonicæ. 23 b

IGNIS.

Ignis tribus ſaltem modis generatur. 279 b
Ridiculum, non correptum iri ſtupam à maximo igni. 139 a

IMPOSSIBILE.

Impoſſibile, cognitum ut impoſſibile, non poteſt obtinere rationem finis. 397 e
Quæ ex fonte proueniat, ut aliquid ſit impoſſibile. 368 b
Nihil, quod poſſe potentia eſt, impoſſibile eſt Deo. 367 e
Quod effugiat potentiam Dei extraordinariam.

INFINITVM.

Phyſici negotij eſſe de infinito diſputare. 439 & 478
Infiniti deſcriptio. 502
Infinitum quot modis dicatur. 496. & 509 b
Infinitum adiectione, & infinitum detractione. 498
Finitum vel infinitum quomodo ſit paſſio quantitatis. 515 f
Non datur infinitum actu propriè ſumptum in rebus creatis. 511 f & 519 b
Cur nulla qualitas infinitè intenſa poſſit à Deo effici. 521 b
An infinitum actu poſſit à Deo effici, in utramque partem diſquiritur. 418 a
Etſi Deus produceret infinitum, non proinde ſuam potentiam exhauriret. 524 f
In corpore infinito quodcunque punctum vicem centri obtinet. 410 f
In quodlibet rerum genere poteſt Deus producere infinitum ſyncategorematice. 524 c
Infinitum, quà infinitũ, eſt ignotũ. 502 & 534 f
Infinitum ſimilitudinem habet cum materia. 498

INSTRVMENTVM.

Inſtrumentum ſola cauſa efficiens propriè habet. 317 b
Cauſæ ſecundæ utrum dicendæ ſint inſtrumenta primæ tantum, an ſimpliciter cauſæ. 355 b
Inſtrumentorum omnium inſtrumentum manus. 414 d

INTELLECTVS.

Intellectus noſter ex ſua primæua origine tabula non ſcripta. 6 b
Intellectus non læditur excellentia rerum intelligibilium. 536 b
Intellectus noſter plura ſimul cognoſcit. 82 d
Quod ſit primò cognitum, comparatione noſtri intellectus. 68 e

INTELLIGENTIAE.

Intelligentiæ nequeunt propria virtute inducere formas in materiam. 239 a
Opus naturæ, opus intelligentiæ, quis ſenſus. 418 c

LATIO.

Latio inhæret in mobili, non in corpore circumfuſo. 475 a
Lationis terminus per ſe, non eſt locus, ſed ubi, ſiue exiſtentia in loco. 476 b
Latio Angeli. 384 & 475 c
Sitne latio quiete præſtantior, an contrà. 38 b

LIBER.

Libri, operaque omnia Ariſtotelis in tres claſſes diſtribuuntur. 47 d
Plurimi è libris Ariſtotelis iniuria temporum interciderunt. ibid.
Liber de mundo ad Alexandrum, non omnino conſtat an ſit Ariſtotelis. 49 e
Librorum Phyſicæ Auſcultationis varia inſcriptio. ibid.
Octo libros Phyſicorum non eſſe Metaphyſices, ut quidam putarunt. 50 f
Cur libri Ariſtotelis alij Exoterici, alij Acroamatici dicantur. 49 d
Cur octo libri Phyſicorum inter Acroamaticos numerentur. 50 b
Cur libri Phyſicorum inſcribantur de Phyſico auditu. ibid. d
Libri Phyſicorum an ſint doctrinæ ordine primi in phyſiologia. 51 a
Libri de plantis ab Ariſtotele ſcripti non extant. 48 f
Librum ſecundum Metaphyſicæ non eſſe proœmium libri ſecundi Phyſicorum, ut quidam putarunt. 247

LINEA.

In qualibet magnitudine una tantùm datur linea actu.
In qualibet linea ſunt actu infinita puncta. 513 b
Spatium interiectum inter duas lineas infinitè porrectas non eſſet infinitum. 514 f
Lineæ viſuales quæ dicantur. 285 f

In qualibet magnitudine ſunt actu infinitæ lineæ partiales, æquales vni certæ. 516 a

LVMEN.

An luminoſum ſingulis inſtantibus nouum lumen producat in corpore, ad quod paulatim accedit. 416 d
Lumen educitur de poteſtate ſubiecti. 243 a
Lumen gloriæ non educitur de potentia intellectus. 241 a

MAGIA, ET MAGI.

Magia duplex. Altera dæmonum commercij inauſpicata, quæ eſt artis abuſus: altera verè ras. 25 a
Magiæ naturalis artificio multa opera miranda effici poſſunt, abſque interuentu dæmonum 24 f & 276 c
Magi Pharaonis veros ſerpētes exhibuêre. 275 f
Magi quomodo feras & homines excantent. 276 a

MAGNITVDO.

Qualibet magnitudo Mathematicè ſpectata eſt diuiſibilis in partes infinitas. 103
In quauis magnitudine ſunt actu infinita puncta. 513 b
De terminis magnitudinis & paruitatis. 131 b

MATERIA.

Materiæ definitio enodatur. 194 f
Variæ appellationes materiæ. 197 a
Quibus argumētis probetur, dari in rebus Phyſicis materiam. 163
Materia eſt pura potentia. 198 e
Materia habet exiſtentiam propriam. 214 d
Materia eſt expers generationis, & interitus 192 c
Materia non poteſt abſque ordine ad formam cognoſci. 195 f
Materiæ cognitio adulterina. ibid.
Materiæ notio duplex. 194 b
Materiæ vis vtrum poſſit ab intellectu creato comprehendi. 67 f
Poteſt forma vniri diuinitus materiæ ſine quantitate, ita vt ex ijs reſultet compoſitum. 233 b
Materiam quo pacto etiam Philoſophus cognoſcat. 11 e
Materia num ex ſe diuidua, & extenſa ſit. 115 a
Materia cur generationis & interitus cauſa perhibeatur. 204 f
Errores quorundam de natura materiæ. 201 a
Materia appetit formam. 203 a
An vt materia formam, ita forma materiam appetat. 107a
Opininio Durandi, nullam materiam ſingularem, certam & definitam, pertinere ad eſſentiam Socratis. 167 e
Vtrum materia pertineat ad quidditatem compoſiti naturalis. 205 d
Materiæ duplex vnitas. 208 b
Materia quo pacto eadem in eodem homine tota vita perſeueret. 210 e
Materia poteſt diuinitus abſque omni forma ſubſtantiali conſeruari. 216 a
Non creauit Deus à principio mundi materiam abſque omni forma ſubſtantiali, vt quidam putarunt. ibid. b
Materia eſt ſubſtantia poſtremæ notæ. 529 f
Non poteſt à Deo produci aliqua ſubſtantia deſpicatior, quam materia prima. 530 a

MATHEMATICA.

Mathematica, vna è partibus cōtemplatricis Philoſophiæ. 9 a
Mathematicas diſciplinas conſtituit Plato in naturalium & diuinarum interſtitio. 41 a
Mathematica abſtracta. 39 f
Mathematicæ quod genus cauſæ conſiderent. 55
Mathematicæ inter alias ſcientias quem locum ſortiantur. 38 d & 43 f
Quæ ſint purè Mathematicæ, quæ mediæ. 268 a
Cur vna tantùm ſit Phyſica, & vna prima Philoſophia: Mathematicæ plures. 11 e

MAXIMVM ET MINIMVM.

Diſceptatio de Maximo & minimo, in qua agitur de terminis tam magnitudinis, quàm paruitatis, rerum tam viuentium, quàm vitæ expertium. 231 a

MEDICINA.

Medicina vtrum ſit contemplatiua, an practica. 29 c
Vtrum ſit pars Phyſiologiæ. 31 b
Medicina & Philoſophia medentur: illa corpori, hæc animo. ibid. c
Vbi deſinit Phyſiologia, inde Medicina incipit. 31 c
Subiectum Medicinæ. ibid. e
Conuenientia inter Medicinam & Phyſiologiam. ibid. d
Cur quædam medicinæ pars dicatur theoretica, alia practica. 30 c
Meliſſus quo ſenſu dixerit omnia vnum eſſe. 173 d

METAPHISICA.

Metaphyſicæ præſtantia. 45 b

N

Metaphyſica ordine doctrinæ vltima, dignitates prima. 40 b
Vna tantùm eſt Metaphyſica, non plures, vt quidam putarunt. 8 e
Metaphyſica non conſiderat particulatim omnium rerum eſſentias. 15 b
Metaphyſica quo iure interdum ea, quæ in materiam diuerſa ſunt, contempletur. ibid. d

MONSTRVM.

Quid ſit monſtrum. 429 d
Monſtrum quot modis accidat. 430 e
Monſtra in mari cur frequentiora. 431 d
An monſtroſum animal, quod ſimplicia membra geminata habet, vnum animal ſit, an plura. 433 f
Homo magnitudine perdicis. 431 e
Vtrum gigantes abſolutè monſtra cenſeri debeant. 434 b
Opinio, nullo pacto obuenire monſtra è cæleſtium corporum influxu. ibid. e
Monſtrum an natura intendat. 435 b
Monſtra quas ob cauſas intendat Deus. 438 b
Num ex humana & belluina ſpecie homines naſcantur. 434 c

MORALIS SCIENTIA.

Moralis ſcientia, vna è tribus partibus philoſophiæ vniuerſim acceptæ. 3 e
Moralis ſcientiæ neceſſitas. 4 f
Moralis ſcientia doctrinæ ordine poſterior naturali. 39 e
Ad moralem ſcientiam tranſtulit Socrates omnem philoſophiam. 43 e
Cur iuuenes non ſint idonei auditores moralis ſcientiæ. ibid.
Multa ex naturæ fontibus ad moralem ſcientiam neceſſariò petenda ſunt. 39 d
A philoſophia ad iuris peritiam eſſe progrediendum docuit Plato. 41 e

MOTVS.

Motus cognitio quanti ſit momenti in Phyſiologia. 439
Motus variæ definitiones. 451 b
Præcipua motus definitio accuratè explicatur. ibid. d
Motus analogum. 458 b
Multiplex cōſideratio motus. 459 e
Motus, quà motus, ens incompletum. 457 f
Motus quaſi vita quædam dicitur. 440
Motus cur Pythagoricis non ens. 452 d
Motus cur ἐντελέχεια appelletur ab Ariſtotele. 454 f
Motus quà conſideratione ad quam categoriam pertineat. 460 a
Motus non eſt forma, ſed eius fluxus. 452 b
Motus non eſt eſſentialiter continuus, eſt tamen eſſentialiter ſucceſſiuus. 457 c & 456 f
Motus inter aſſertiones entis mobilis principem locum obtinet. 38 b
Secundum Ariſtotelem omnibus corporibus ineſt propenſio ad motum, non tamen omnibus ad quietem. 262 c
Motus omnes comparatione materiæ naturales ſunt. 264 b
Motus localis inhæret in re mota. 475 a
Mouentium quædam mouent motu proprie, alia metaphorico. 387 d

MVNDVS.

Antiqui mundum animal fecêre. 176 e
Mundus vt diuinum archetypum imitetur. 27 f
Academici duplicem mundum poſuêre, alterum Archetypum & intelligibilem, alterum ſub ſenſus cadentem. 17 b
An Deus mundum alium perfectiorem condere potuerit. 531 a

NATVRA, ET NATVRALE.

Eſſe per ſe notum, dari naturam. 253. 254
Opiniones veterum Philoſophorum de natura. 258 e
Multiplex naturæ ſignificatum. 255
In naturæ definitione comprehenditur natura corporum cæleſtium, contra Plutarchum, Mag. Albertum, & alios. 262 e
Naturæ definitio particulatim enodatur. 260 e
Natura analogum. 259 d
Naturæ definitio an principio tantùm paſſiuo conueniat. 265 a
An natura ſit etiam principium generationis. ibid. f
Natura ars Dei. 270 d
Naturæ ſimia ars. 271 e
Natura vniuerſalis, & particularis. 257 e
Cur humanitati non conueniat definitio naturæ. 261 d
Forma magis natura, quàm materia. 255
Opus naturæ, opus intelligentiæ. 418 c
Diuerſi fines, quos natura ſpectat. 416 a
Natura in minimis tota. 415 d
Refelluntur qui naturam nullo fine agere putarunt. 407
Repugnat, dari naturam abſq; ſuppoſito. 218 b
Quo ſenſu dicatur natura eſſe ad vnum determinata. 269 d

Naturæ

Naturæ opera vtrùm ars moliri queat. 274 c
Cur natura communis extra ſingularia exiſtere non poſſit. 218 a (264 b
Naturalia quomodo ab arte facta differant.
Naturale & violentum in quibus motibus reperiantur. 231 a
Naturale, & ſecundum naturam, quo differant 251. 252

NVMERVS.

Cur formæ dicantur eſſe ſicuti numeri. 530 d
Quantum Pythagorici numeris tribuerint. 178 b
De numero denario. ibid.
Infinitos numeros cognoſcit Deus, etſi nullum certum infinitum. 526 b
Numerus fit ex diuiſione continui. 506

OBIECTVM.

Obiecta comparatione actuum ad quod cauſæ genus pertineant. 317 c
Scientiæ diſtinguuntur per obiecta. 8 c
Obiectum, ſubiectúmve Phyſiologiæ. 31 e

OPINIO.

Actus ſcientiæ & opinionis cur non poſſint in eodem intellectu ſimul cohærere. 70 e
Opiniones Philoſophorum de principijs. 173 d
Opinionibus, non ſcientia, contineri omnia aiebat Pythagoras. 17 f

ORDO.

Ordo diuinum quiddam natura. 53
Ordo doctrinæ & dignitatis inter diſciplinas. 38 e & 43 f
De ordine doctrinæ & inuentionis propriæ. 59. 60
Quantum decoris afferat rebus ordo. 53
Rerum ordo & conſeruatio, finis naturæ. 413 e
Ordo rerum naturalium teſtatur eas agere gratia finis alicuius. 404. & 409 c
Ordo rerum, quæ in contemplationem veniunt, triplex. 4 d

PARMENIDES.

Diſputatio Ariſtotelis aduerſus Parmenidem & Meliſſum. 118
Parmenides an ita ſenſerit de vno, vt eius verba præ ſe ferebant. 173 d

PARTES.

Totum à partibus an diſtinguatur. 105 d
Partes entitatiuas habet ſubſtantia ſine quantitate. 117 a

PHANTASIA.

Phantaſia num percipiat ſubſtantiam. 95 e
Phantaſia an ſit eiuſdem ſpeciei in omnibus brutis. 427 d
Phantaſiæ brutorum nullæ congenitæ ſpecies. 426 d
Phantaſia brutorum vt cauſarum naturalium impreſſione moueatur. 424 c

PHILOSOPHIA, ET Philoſophus.

Philoſophiæ & Philoſophi nomen à quo inuentum. 1 c
Philoſophiæ multiplex notio. 2 b
Philoſophiæ diſtributio, qua diuiditur vniuerſa. 3 e
Qua diuiditur ea, quæ in contemplatione verſatur. 5 e
Philoſophiæ obſcurandæ rationes diuerſæ apud antiquos. 68 f
Philoſophia ex admiratione orta eſt. 3 a
Philoſophia mortis contemplatio. ibid. b
Philoſophia cui comparetur. 25 c
Philoſophiæ Ariſtotelicæ diſtributio. 47 d
Prima Philoſophia cæteris artibus præſidet. 15 e
Cur ſit prima Philoſophia. 36 b
Philoſophos veteres cur interdum coarguat Ariſtoteles, ob verba tantùm. 175 b
Philoſophi multa è doctis literis hauſêre. 174 d
Philoſophicum ingenium rerum eſſe oportet, non verborum. 35 a

PHYSICA, PHYSIOLOGIA, Phyſicus.

Phyſicæ nomen interdum comprehendit omnes ſcientias contemplatiuas. 3 d
Subiectum Phyſiologiæ. 31 e
Partitio Phyſiologiæ apud Ariſtotelem. 47 f
Phyſiologiæ comparandæ duplex via. 59
Phyſiologiam non inchoari à libris de Cœlo. 50 e
Phyſiologia quem doctrinæ ordinem ſortiatur. 38 d
Quem dignitatis. 43 f
Phyſiologia eſt propriè ſcientia. 19 d
Phyſiologia eſt ſcientia contemplatrix. 27 f
Phyſiologia cur vna, Mathematicæ verò plures. 11 b
An ad Phyſicum pertineat, diſputare de cauſis. 247
Diſcrimen inter Phyſicum & Mathematicum. 279
Conſideratio animæ rationalis, quomodo ad Phyſicum pertineat. 37 b
Phyſicus omnia cauſarum genera conſiderat. 55

An per omnia demonſtret. 62 d
Phyſicus quatenus agat de ſubſtantijs materiæ expertibus. 15 e

PLATO ET PLATONICI.

Platonis multa recondita'q; doctrina. 47 b
Plato diuinarum reum cognitione Ariſtoteli anteponitur. ibid. f
Credidit Plato, conſignatas eſſe noſtris animis à principio intelligibiles rerum formas. 20 b
Platonis conſuetudo in diſputando. 47 a
Plato in ſententia de principijs varius. 178 e
Plato poſuit duo infinita. 403
Platonis ideæ. 23 b

PORPHYRIVS.

Error Porphyrij de imaginibus Aſtronomicis. 24 f
Opinio eiuſdem circa definitionē naturæ. 262 d
De ratione & oratione brutorum. 420 f

POTENTIA.

Potentia Dei duplex, ordinaria, & extraordinaria. 365 d
An rectè concedatur aliquid eſſe, quod diuina potentia fieri non poſſit, latè diſſeritur. ibid.
Vnde proueniat, vt aliquid diuina potentia effici queat, nequeat've. 368 b
Potētia materiæ pertinet ad eius eſſentiā. 198 d
Quæ conditiones requirantur, vt forma dicatur educi de potentia materiæ. 242 b
De potentia naturali, obedientiali, neutra, & violenta. 240 a

PRACTICVM.

Quæ ſit ſcientia practica. 27 f & 29 e
Dialectica, ars practica. 30 b
Moralis ſcientia, practica. ibid. c
Medicina, ars practica. ibid.
Quædam Magiæ eſt ars practica, etſi aliquo modo dicatur pars Phyſiologiæ. 25 a

PRINCIPIVM.

Principium, cauſa, & elementū, an differant. 55
Num principium & cauſa reciprocentur. 152 a
Aliter Græci, aliter Latini, cauſæ notionē vſurpant. 153 a
Principiorum definitio explicatur. 154 c
Vtrum Ariſtoteles omnium rerum naturalium principia definierit. 157 a
Principium nec formaliter, nec denominatiue ſumptum, eſt quid vniuocum. 155 d
Vtrum prima contraria ſint rerum naturalium principia. 158 a
Principia quomodo contraria ſint. 160 b
Principia non poſſe eſſe infinita. 163. 164
An rerum naturalium principia ſint tria, latè diſquiritur. 173 a
Principia rerum naturalium tria. 179 e
Qui vnum fecēre. 176 a
Qui multa, partim finita, partim infinita. 177 a
Quo ordine dicatur principium de tribus principijs rerum naturalium. 180 d
Principiorum coniugationes ex Pythagoræorum diſciplina. 177 f
Contra eos, qui principia negant, non eſſe diſputandum. 105
An illud principium, impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe, ſit primū cognitum. 85 f

PRIVATIO.

Priuatio an ſit ens. 219 a
An ſit principium rerum naturalium. 222 a
Priuationes quo pacto dicātur in reb. eſſe. 221 b
Priuatio quo ſenſu dicatur principium per accidens. 223 e
Priuatio formaliter ſumpta, eſt in rebus ſecluſa notione intellectus. 220 b
Priuatio cur malefica dicatur. 221 c
Priuationes quo pacto ordinentur à Deo. 221 b
Veriſimilius eſſe, dari proprios conceptus priuationum. ibid. f

PROPORTIO.

Proportio magna rerum conciliatrix. 231 d

PVLCHRITVDO.

Pulchritudo vniuerſæ naturæ. 407
Pulchritudo formæ, quā materia appetit. 203 d

PVNCTVM.

An ſint actu puncta infinita in linea. 513 b

PYTHAGORAS, ET Pythagorei.

Pythagora auctore Sophiæ in Philoſophiæ nomen mutatum. 1 a
Pythagorica palingeneſia. 517 c
Pythagorei quam obſcurandæ philoſophiæ rationem inierint. 68 e
Pythagorei quantum numeris tribuerint. 177 f
Sententia Pythagoreorum de præſtantia numeri denarij. 178 b
Pythagorei decem principiorum coniugationes effinxerunt. ibid.

QVALITAS.

Cur qualitas dicatur ſequi formam. 132 a
Qualitates naturales cur non poſſint in infinitum intendi. 141 e
An ſolæ qualitates ex omnibus accidentibus agendi vim habeant. 380 e
Qualitatum varietas quoad vim agendi. 382 d

Cur

Cur quædam qualitates pendeant in fieri & conſeruari ab agentibus, aliæ non. 227 d

QVANTITAS.

Quantitas conſideratur à Mathematico, à Phyſico, & à primo etiam Philoſopho. 15 b
Quantitas cur dicatur ſequi materiam. 131 f & 140 c
Quantitas ex ſe nullis terminis coercetur. 140 f
Materia ſine quantitate habet partes ſubſtantiales, ſiue entitatiuas, non tamen extenſas, & ordinatim diſpoſitas. 117 a

QVIES.

Quies bifariam accipitur, & quo pacto motu præſtantior ſit. 38 a
Quietis nomine in definitione naturæ ſignificatam ab Ariſtotele tam quietem in termino à quo, quàm in termino ad quem. 264 c
Quies cœli poſt diem iudicij an ſit futura cœlo naturalis. 263 a

RATIO.

Pro armis & veſtitu data hominib. ratio. 413 c
Rationis vſum in pueris quid demoretur. 91 d
Rationes ſeminariæ quæ ſint. 242 c
Rationem quidam brutis dedêre. 420 d
Ratio cauſandi quid ſit. 328 c
Rationes cauſandi ſingularum cauſarum. 333 e

RELATIO.

Relatio caret omni actiuitate. 384 a
Poteſt relatio vendicare cauſſalitatem finis. ibid. c & 387 d
Relationes an educantur de potentia ſubiectorum. 243 f
Relatio noua realis nulla poteſt in Deum cadere. 331 f
Cur de relatione non ſit peculiaris ſcientia. 13 f
Relatio vnionis inter materiam & formã. 232 d

RES.

Res omnes conſeruantur à Deo in ſuo eſſe, alioqui mox in nihilum recciderent. 341 d
Quælibet res aliam ſe perfectiorem imitari nititur. 272 b
Per quos gradus, quibúſve modis res prodeant in lucem. 271 a
Quanis re creata poteſt effici à Deo alia nobilior. 529 a

SCIENTIA.

An ſint tres ſcientiæ contemplatiuæ. 5 d
Scientiarum contemplatricium diſtinctio an ex triplici abſtractione à materia & à motu rectè colligatur. 8 f
Scientiarum varietas ab ipſa natura orta eſt, non à commoditate diſcentium. ibid. e
Scientia quam Deus habet de rebus, vtrum ſpeculatiua ſit, an practica. 28 f
Cur ad vnam ſcientiam non pertineat omnia, quæ cognoſcuntur, naturali intellectus lumine. 26 e
Scientiarum dignitas & præſtantia non ex neceſſitate æſtimanda. 44 f
Actus ſcientiæ & opinionis cur ſimul in eodem intellectu non cohæreant. 70 e
Scientiarum regina Metaphyſica. 45 b
Quem ordinem tam doctrinæ, quàm dignitatis, inter ſe habeant ſcientiæ. 38 d 44 f

SINGVLARE.

Singulare an ſit primò cognitum. 87 b
Singulare accidentis, an ſubſtantiæ prius cognoſcatur. 93 a
Singularia contenta ſub eadem ſpecie infima, non ſunt alia alijs nobiliora ſecundum gradum ſuæ particularis eſſentiæ. 327 d
Vnde oriatur maior perfectio operandi in ſingularibus eiuſdem infimæ ſpeciei. ibid.
Progreſſum in infinitum in ſingularibus cauſis per ſe, non tamen eſſentialiter ſubordinatis, poſuit Ariſtoteles. 68 e
Quo pacto actiones & effecta ſingularia à Deo, quoad ſingularitatem, præfiniantur. 361 a

SOCRATES.

Socratis modeſtia commendata. 20 b
Socrates vniuerſam philoſophiam ad mores inflexit. 13 e
Ad Socratem complures philoſophantium ſectæ dogmata ſua referebant. 47 b

SPECIES.

Vtrum natura ſpecies in infinitum moliri queat. 67 d & 510 f
Qualibet ſpecie poteſt Deus aliam in infinitum perfectiorem producere. 529 a
Species ſunt ſicut numeri. 530 d
Non poteſt vlli ſpeciei nouus addi gradus eſſentialis perfectionis. ibid. e
Opinio negans ineſſe intellectui ſpecies intelligibiles rerum ſingularium, magis Peripatetica. 89 f
Singularia inflexa potiùs quàm reflexa, cognitione à nobis intelliguntur. 92 f
Species non habẽt inter ſe ordinem eſſentialem. 74 d

SPECVLATIVVM.

Scientiæ ſpeculatiuæ tripartita diuiſio. 5 d
Speculatiuæ ſcientiæ contemplatricibus exa

cellunt. 44 c

Phyſiologia eſt ſcientia ſpeculatiua. 27 f

Speculatiuas ſcientias diſtingui per diuerſas abſtractiones à materia, & à motu. 8 f

Medicina non eſt ſpeculatiua. 29 c

Neque moralis ſcientia. 30 c

Neque Dialectica. ibid.

SVBIECTVM.

Nulla ſcientia probat ſuum ſubiectum. 36 f

Subiectum Metaphyſicæ. 34 f

Subiectum Phyſiologiæ quodnam ſit. 31 e

Commune ſubiectum octo librorum Phyſicæ Auſcultationis. 52 c

Subiectum ſingulorum librorum Phyſicæ Auſcultationis. 52 c

Scientiæ diſtinguuntur per ſubiecta. 8 b

SVBSTANTIA.

Subſtantiæ productionem an accidentia attingant. 372 b

Subſtantia an cadat ſub notionem internorum ſenſuum. 95 d

Subſtantia cognitione poſterior accidentib. 94 b

Nulla ſubſtantia eſt immediatum principium ſuæ operationis. 374 d & 379 d

TERRA.

Terræ encomium. 411 f

Terræ benignitas & beneficentia. 314 a

Terra in mundi medio ſita. ibid. c

Terra animantis ſpeciem præ ſe fert. 272 a

TOTVM.

Totum aliud vniuerſale, aliud actuale. 68 e

Horum cognitio quo pacto ſe habeat. ibid.

Totum an re ipſa diſtinguatur à ſuis partibus, latè differitur. 105 a & 106 b

Diſcrimen inter totum per ſe, & totum per aggregationem. 112 c

Num materia & forma vnitæ poſſint abſque toto conſeruari. 113 d

Num quæcunque in rebus creatis differunt re, differant quoque eſſentia: & num hoc de toto & partibus pronuntiandum ſit. ibid. b

TRISMEGISTVS.

Triſmegiſti ſententia de via ad capeſſendam philoſophiam. 2 e

Triſmegiſtus docuit, omnia in Deo viuere & ſubſiſtere. 343 c

VBI.

Vbi, eſt terminus motus localis. 476 b

Vbi, quidnam ſit. ibid.

VERITAS.

Veritas quaſi centrum intellectus, in quod naturæ impulſu fertur. 149

Democritus veritatem in puteo demerſam querebatur. 17 c

Anaxagoras aiebat veritatem caligine circumfuſam. ibid. d

VIOLENTVM.

Violentum quid ſit. 240 c

Violenta potentia an dimitti debeat. 240 e

VIVENS.

Res viuentes quibus terminis definiantur. 247

Quibus terminis definiatur res nō viuētes. 138 a

VNIO.

Vnio trifariam accipitur. 232 d

In morte Chriſti retenta vnione partium humanitatis cum Verbo, diſſoluta eſt vnio Verbi cum humanitate. 111 e

Vnio inter materiam & formā quanta ſit. 230

Vt materia & forma inter ſe vnionem habeant, non opus eſſe medio vinculo interno. ibid. f

VNITAS.

Vnitas quinque modis ſumitur. 230 a

Vnitas cur dicta ſit radix omnium rerum. 174 c

VNIVERSALE.

Quo ſenſu vniuerſale dicatur obiectum intellectus noſtri, cùm tam vniuerſalia, quàm ſingularia intelligamus. 92 a

Magis vniuerſalia cognitione diſtincta actuali ſunt nob. notiora, quā minus vniuerſalia. 71 c

Minùs vniuerſalia cognitione confuſa tam potentiali, quàm actuali, ſunt nobis notiora quàm minus vniuerſalia. 81 f & 86 c

Cognitione diſtincta potentiali minùs vniuerſalia ſunt notiora magis vniuerſalibus. 72 c

XENOPHANES.

Xenophanes Colophonius omnia vnum eſſe aſſeruit. 173 c

Quid nomine vnius reuera ſignificare voluerit. ibid. e

Xenophanē audiuit Parmenides Eleates. ibid. d

ZENO.

Zenoni conceſſit Xenocrates, poſſe magnitudinem in partes indiuiduas ſecari. 123. 124.

INDICIS VOLVMINIS PRIMI

FINIS.

COMMENTARIORVM COLLEGII CONIMBRICENSIS SOCIETATIS IESV,

In octo libros Phyſicorum Ariſtotelis Stagiritæ,

Secunda Pars.

Acceſsit tum Quæſtionum, quæ in hac ſecunda Operis parte diſputantur: tum rerum, quæ in ea continentur INDEX.

Cum gratia & Priuileg. Cæſar. Maieſt.

COLONIÆ,

SVMPTIBVS LAZARI ZETZNERI.

cIɔ Iɔc.

INDEX CAPITVM, QVAESTIONVM, ET ARTICVLORVM, QVAE IN HOC SECVNDO VOLVMINE CONTINENTVR.

LIBER QVARTVS.

In Caput primum, ſecundum, tertium, quartum & quintum.

Quæſt. I. REcténe Ariſtoteles loci naturam explicârit. pag. 29
Articul. 1. Obijcitur contra loci definitionem ab Ariſtotele traditam. ibid.
2. Quæſtionis explicatio. 30
3. Dilutio eorum, quæ in primo articulo obiecta fuêre. 32
Quæſt. II. Vtrum ſupremum cœlum in loco ſit. 34
Articul. 1. Diuerſæ Philoſophorum ſententiæ. ibid.
2. Quid Ariſtoteles in propoſita quæſtione ſenſiſſe videatur. 36
Quęſt. III. Vtrum ſingula elementa in mundi vniuerſitate proprium ſibi locum vendicent, néc-ne. 38
Articul. 1. Propoſitæ quæſtionis illuſtratio. ibid.
2. Obiecta aduerſus ea, quæ ſuperiori articulo continentur. 41
3. Refutatio obiectorum. 43
Quęſt. IV. Poſſúntne duo corpora ſimul eſſe, an non. 45
Articul. 1. Refellitur opinio exiſtimantium naturaliter poſſe. ibid.
2. Certum eſſe poſſe duo corpora diuina virtute eodem loco ſimul exiſtere. 47
Quæſt. V. Vtrum idem corpus ſimul in duobus locis diuina virtute eſſe queat. 50
Articul. 1. Qui auctores partem negatiuam defendant, & quibus argumentis. ibid.
2. Solutio quæſtionis. 51
3. Occurritur argumentis initio propoſitis. 53

In Caput ſextum, ſeptimum, octauum & nonum.

Quæſt. I. Vtrúmne vacuum in natura detur an non. 77
Articul. 1. Quibus argumentis videatur dari. ibid.
2. Nullibi dari natura vacuum. 78
3. Quamobrem natura tantopere vacuum exhorreſcat. 79
4. Qua vi, quibúſve medijs vtatur natura ad declinandum vacuum. 81
5. Argumenta initio propoſita nihil conficere. 82.
Quæſt. II. Poſſítne virtute diuina dari vacuum. 85
Articul. 1. Poſſe etſi id quidam negarint. ibid.
2. Explicatio rationis, qua negatiua pars contro verſiæ oſtendi videbatur. 86
Quęſt. III. Vtrum virtus Angelica poſſit vacuum in naturam inducere. ibid.
Articul. 1. Statuitur non poſſe, proponitur ſententia aliter iudicantium. ibid.
2. Superioris ſententiæ confutatio. 89
Quęſt. IV. Vtrum corpus in vacuo moueri poſſit, an non. 90
Articul. 1. Concluditur pars affirmatiua. ibid.
2. Diluuntur ſuperioris articuli argumenta. 91
Quæſt. V. Vtrum poſito vacuo, corpus in inſtanti an tempore cieretur. 92
Articul. 1. Non niſi tempore cieri poſſe. ibid.
2. Explicatio argumentorum, quibus Ariſtoteles probare viſus eſt, motum in vacuo momentaneum fore. 93

In Caput decimum, vndecimum, duodecimum decimumtertium, & decimumquartum.

Quæſt. I. Recténe tempus ab Ariſtotele definitũ fuerit, an non. 127
Articul. 1. Non videri rectè definitum. ibid.
2. Approbatur enodaturque temporis definitio ab Ariſtotele tradita. 128.
3. Solutio argumentorum, quæ initio propoſita ſunt. 132
4. Vberior explicatio ſuperioris argumenti, & quòd tempus non exiſtat per ſola inſtantia. 134
Quæſt. II. Verúmne tempus à motu diſtinguatur. 135
Articul. 1. Non eſſe motum & tempus res diuerſas, etſi ex natura rei non differant. ibid.
2. Quonam modo tempus ab exiſtentia continuitatis motus differat. 136
Quęſt. III. Num præter tempus aliæ aliarum rerum durationes conſtituendæ ſint. 139
Articul. 1. De Aeternitate, Aeuo & alijs quibuſdam durationibus. ibid.
2. De tempore ſpirituali continuo, de tempore diſcreto, de inſtantibus naturæ. 141

LIBER QVINTVS.

In Caput primum & ſecundum.

Quæſt. I. Vtrúmne motus in tribus tantùm categorijs per ſe verſetur, an non. 157
Articul. 1. Videri in nulla è tribus categorijs per ſe verſari. ibid.
2. Videri motum in pluribus categorijs verſari

quàm tribus. 159
3. Totius quæſtionis explicatio. 160
4. Occurritur primi articuli argumentis. 162
5. Reſpondetur ad argumenta ſecundi articuli. 164.

In Caput tertium & quartum.

Quæſt. I. Vtrum motus diſtinguatur ſpecie per terminos in quos feruntur, an non. 179
Articul. 1. Argumenta in partem negatiuam. ibid.
2. Prima aſſertio, qua propoſitæ quæſtioni reſpondetur. ibid.
3. Secunda aſſertio & argumentorum, quæ initio adducta ſunt explicatio. 180
Quæſt. II. Quo pacto motus, qui in quantitate verſantur, à terminis, in quos tendunt, ſpeciem accipiant. 183
Articul. 1. Opinio exiſtimãtis accretionem & decretionem eſſe duos motus poſitiuos diſtinctos ſpecie. ibid.
2. Verioris ſententiæ explicatio. 184
Quæſt. III. Qui ratione motus ad qualitatem pertinentes, a terminis in quos pergunt ſpeciem ſortiantur. 186
Articul. 1. Quorundam ſententia de diſtinctione horum motuũ ex parte qualitatis mediæ. ibid.
2. Aduerſaria ſententia, quæ veriſimilior habetur. 187
Quæſt. IV. Quonam modo lationes à terminis in quos feruntur, ſpeciem capiant. 188
Articul. 1. Celebris quorundam ſententia in propoſita quæſtione. ibid.
2. Præfertur altera opinio, & argumẽta quæ pro contraria adducta ſunt, diluuntur. 189
Quæſt. V. Vtrum ad vnitatem numeralem motus exigatur, ſufficiatque vnitas numeralis rei motæ, temporis & formæ, quæ motu acquiritur. 191
Articul. 1. Argumenta pro parte negatiua. ibid.
2. Explicatio controuerſiæ & dilutio argumentorum ſuperioris articuli. 192

LIBER SEXTVS.

In Caput primum & ſecundum.

Quæſt. I. Vtrum indiuiſibilia ſint entia realia in continuo an non. 221
Articul. 1. Opinio eorum, qui eiuſmodi indiuiſibilia vniuerſim negant. ibid.
2. Quæſtionis enodatio. 223
3. Solutio argumentorum primi articuli. 227
4. Proponitur alia ſententia, quæ indiuiſibilia poſitiua & realia partim admittit, & partim negat. 229
Quæſt. II. Vtrum continuum ex ſolis indiuiſibilibus coaleſcat an non. 232
Articul. 1. Rationes pro parte affirmatiua. ibid.
2. Concluditur pars negatiua. 233
3. Reſpondetur argumentis in contrariam partem adductis. 235

In Caput tertium, quartum & quintum.

Quæſt. I. Detúrne primum mutatum eſſe, & prima pars motus an non. 249
Articul. 1. Argumenta in eam partem, quæ affirmat. ibid.
2. Quæſtionis diſſolutio. 250

In Caput ſextum.

Quæſt. I. Vtrúmne aliquid in inſtanti moueri poſſit, an non. 255
Articul. 1. Videri poſſe. ibid.
2. Conſtituitur pars negatiua quæſtionis, & argumentis in contrariam partem adductis ſatisfit. 257

In Caput ſeptimum, octauum, nonum & decimum.

Quæſt. I. Vtrum indiuiſibile per ſe moueri poſſit, an non. 281
Articul. 1. Opinio Scoti & aliorum exiſtimantium poſſe. ibid.
2. Veræ opinionis explicatio. 284
3. Dilutio argumentorum primi articuli. 285

LIBER SEPTIMVS.

In Caput primum.

Quæſt. vn. Num omne quod mouetur ab alio moueatur. 293
Articul. 1. Videri multa à ſe ipſis moueri. ibid.
2. Explicatio quæſtionis & primi, ſecundi ac tertij argumenti enodatio. 294
3. Diſſoluitur quartum argumentum, agiturq́; de cauſa reducente aquam ad natiuum frigus. 298
4. Quinti argumenti explicatio, Digreſſio de motu cordis. 300

In Caput ſecundum.

Quæſt. I. Num omne quod primo mouet ſimul eſſe oporteat cũ eo quod mouetur néc ne. 309
Articul. 1. Quibus argumentis negatiua pars quæſtionis probari videatur. ibid.
2. Diuerſæ auctorum ſententiæ & affirmatiuæ partis comprobatio. 310
3. Diluitur prima pars primi argumenti, agiturque de occulta vi magnetis. 311
4. Explicatur altera pars primi argumenti, diſſeritur q́; de faſcinatione. 315
5. Diſſoluitur altera pars eiuſdem argumenti, & qua vi Echeneis nauigia detineat, inquiritur. 316
6. Reſpondetur ſecundo argumento, ſimulque cauſa redditur cur lebetis id ignem fundus non vrat. 318
7. Enodatur quartũ argumentũ: diſcutitur modus, quo phantaſia mouet appetitum. 320
8. Refutatur quintum argumentũ, traditur cauſa motus proiectorum. 322
Quæſt. II. Poſsítne aliquid aſſumi à Deo vt inſtrumentũ ad agendum in rem diſtinctam. 325
Articul. 1. Concluditur pars affirmatiua. ibid.
2. Dilutio eorum, quæ in contrariam partẽ afferuntur. 326

In Caput tertium.

Quæſt. vn. Sitne ad ſolas tertiæ ſpeciei qualitates per ſe alteratio, an non. 335
Articul. 1. Conſtituitur pars affirmatiua. 336
2. Obie-

2. Obiectiones eorumq; refutatio. 336

LIBER OCTAVVS.

In Caput primum & ſecundum.

Quæſt. VII. Quid creatio ſit, & quo pacto à conſeruatione diſtinguatur. 365
Articul. 1. Creationem eſſe alicuius è nihilo productionem. ibid.
2. Dilutio obiectorum aduerſus definitionem creationis. 367
3. Creationem eſſe actionem externã & tranſeuntem Dei creantis. 369
4. Statuitur diſcrimen inter creationem & conſeruationem. 370
Quæſt. VII. Vtrum creatio naturæ lumine cognoſci potuerit, & an eam Ariſtoteles cognouerit. 372
Articul. 1. Potuiſſe naturæ lumine cognoſci, ac reipſa cognitam fuiſſe. ibid.
2. Quòd veriſimilius ſit Ariſtotelem creationẽ agnouiſſe. 373
Quæſt. III. Fuerítne mundus ex æternitate procreatus, an non. 375
Articul. 1. Quid veteres Philoſophi in hac re ſenſerint. ibid.
2. Quòd mundus initio temporis à Deo productus ſit, vt fides docet, & quo anni tempore fuiſſe productus videatur. 377
3. Nouam mundi creationem non poſſe phyſicis rationibus demonſtrari, licet ad eam ſuadendam probabilia argumenta ſuppetant. 380
Quæſt. IV. Quo pacto diluendæ ſint Philoſophorum rationes pro mundi æternitate. 382
Articul. 1. Rationes Ariſtotelis. ibid.
2. Aliorum argumenta. 383
3. Diſſoluuntur rationes Ariſtotelis 385
4. Diſſoluuntur aliorum argumenta. 386
Quæſt. V. Vtrum Deus naturæ neceſſitate mundũ procreauit. 388
Articul. 1. Negantem partem quæſtionis omnino veram eſſe. ibid.
2. Quid Ariſtoteles in re propoſita iudicauerit. 392
Quæſt. VI. Num aliquid adeò ex æternitate procreari potuerit. 363
Articul. 1. Quibus argumentis pars negatiua probari videatur. ibid.
2. Conſtituitur pars affirmatiua controuerſiæ. 395
3. Solutio argumentorum, quæ initio propoſita fuerant. 396
Quæ. VII. Num res omnes ſine diſcrimine ab æterno eſſe potuerint, néc ne. 398
Articul. 1. Quid de rebus permanentibus aſſerendum ſit. ibid.
2. Nullum motum finitum, ac nullum omnino motum rectũ ab æterno eſſe potuiſſe. ibid.
3. Diuerſæ opiniones de motu circulari ab æterno. 399
4. Vtraque pars controuerſiæ de motu circulari ab æterno probabilis iudicatur, probabilior, negatiua vtriuſq; argumenta diluuntur. 401
5. Non potuiſſe generationes ab æterno eſſe, vt eas poſuit Ariſtoteles: num verò aliter eſſe quiuerint, in vtramque partem diſputatur. 403
6. Diſſoluuntur argumenta, quæ circa generationes ab æterno in vtramque partem adducta ſunt. 405

In Caput tertium & quartum.

Quæſt. I. A quónam moueantur corpora grauia & leuia, cùm in propria loca tendunt. 419
Articul. 1. Opinio exiſtimãtium moueri ab ſe, eorumq; argumenta. ibid.
2. Grauia & leuia non à ſeipſis, ſed à generantibus, vt à principe cauſa moueri. 421
3. Grauia & leuia moueri à ſua forma, & à grauitate, & leuitate, vt à cauſa minùs præcipua, & tanquam ab inſtrumento generantium. 425
4. Diluuntur argumenta initio quæſtionis propoſita. 428

In Caput quintum.

Quæſt. I. Num Ariſtoteles rectè oſtenderit, eſſe in vniuerſitate mundi vnum authorem primum. 439
Articul. 1. Rectè id ab Ariſtotele demonſtratum. ibid.
2. Refutatio obiectionis contra demonſtrationem Ariſtotelis. 445

In Caput ſextum.

Quæſt. I. Vtrum primus motor ſecũdùm Ariſtotelem, omni mutatione & magnitudine vacet. 453
Articul. 1. Quæ argumenta negatiuam partem aſtruere videantur. ibid.
2. Primum motorem Deum omnis mutationis & magnitudinis experrem eſſe. 454
3. Reſpondetur propoſitæ quæſtioni ex mente Ariſtotelis, & expenditur ratio, qua ab eo primi motoris immobilitas probatur. 456
4. Obuiam itur primi articuli argumentis. 457

In Caput ſeptimum & octauum.

Quæſt. I. Vtrum mobile, quod reflectitur, neceſſario quieſcat in puncto reflectionis. 479
Articul. 1. Propoſitæ quæſtionis enodatio. ibid.
2. Obiecta aduerſus ea, quæ proximè dicta ſunt. 481
3. Dilutio obiectorum. 482
Quæſt. II. De inceptione & deſitione rerum. 484
Articul. 1. Præludia ad futuram diſputationem. ibid.
2. De inceptione & deſitione rerum ſucceſſiuarum, inſtantium, aliorumque id genus. 485
3. De inceptione certæ incertæque formæ in ſubiecto. 487
4. De deſitione formæ, tam certæ, quàm incertæ in ſubiecto. 490
5. De inceptione & deſitione ſubſtantiarum, quæ gignuntur & intereunt, & earũ rerum, quæ creantur, quæq; in nihilum recidunt. 491
6. Dubij cuiuſdam enodatio. 493

In Caput nonum & decimum.

Quæſt. I. Num Ariſtoteles cognouerit Deũ vbiq; eſſe. 511

Articul. 1. Conſtare Deum eſſe vbiq;, etſi ea de re gentium Philoſophi diſſenſerint. ibid.

2. Probabile videri non ignoraſſe Ariſtotelem vbiq; Deum eſſe. 512

Quæſt. II. Sitne Deus extra cœlum, an non. 514

Articul. 1. Diſputatio controuerſiæ in partem negatiuã. ibid.

2. Cõſtituitur pars affirmatiua teſtimonijs Philoſophorum. 515

3. Confirmatur eadem pars argumentis, & Patrum, ac Sacræ paginæ teſtimonijs. 517

4. Quidnam ſit imaginarium ſpacium: quo pacto Deus in eo exiſtat. Solutio argumentorum primi articuli. 518

Quæſt. III. Vtrum primus motor ſecundùm Ariſtotelis doctrinam infinita virtute polleat. 520

Articul. 1. Quibus argumentis pars negatiua quæſtionis oſtendi videatur. ibid.

2. Quæſtionis explicatio. 521

IVDICIVM DOCTORVM, QVIBVS HOC OPVS *perlegendi cura demandata eſt à sereniſſimo Principe Cardinale Alberto, ſupremo in Luſitania Inquiſitore.*

PERLEGIMVS hanc partẽm Curſus Conimbricenſis, id eſt, Commentarios in octo libros Phyſicorum ARISTOTELIS, nihilq; in eis inuenimus, quod fidei, aut bonis moribus repugnet. Quin verò cenſuimus eſſe opus & doctrinæ ſubtilitate, & ſtyli nitore, & rerum, quæ in eo tractantur, copia & varietate inſigne, nec Philoſophis tantùm, ſed Theologis quoq; perquàm vtile futurum. Quod proinde non modò typis excudi, ſed immortalitati commendari debeat.

D. Gabriel à Coſta. *D. F. Ægydius à Præſentatione.*

FACVLTAS GENERALIS PRAEPOSITI SOCIETATIS IESV.

QVOD iam pridem optabant multi, vt communes Philoſophiæ Commentarij manu ſcripti, qui in Conimbricenſi liberalium artiũ Academia Societati noſtræ commiſſa, quotidiano excipientium labore dictabantur, recognoſcerentur, auctiq; & locupletati mandarentur typis: id vt fieret, aliquot antè annos a Reuerẽdo admodum patre noſtro Generali Claudio Aquauiua cõſtitutum erat. Sed cùm res longiùs protraheretur, eius cura nobis demandata, cùm prouinciam eius nomine luſtraremus, nõ iudicauimus tantũ ſcholaſticorum leuamen diutius eſſe differendũ. Itaq; maiori diligentia adhibita, cùm pars ea, quâ libri de Naturali auſcultatione exponũtur, opera & induſtria, examine etiã & correctione præſtanti ingenio Magiſtrorũ parata eſſet ad prælum, et reliqui deinceps Commentarij diligentiùs perficerentur, non fuit cur expectarentur ij, qui ad Dialecticam pertinent, vt ab eis typographica editio totius Philoſophiæ curriculi initiũ ſumeret: dum enim illi excuduntur, hi recognoſcentur, complementumq; accipient. Cùm igitur in hac Commentariorũ parte nihil reperiatur, quod ſanæ doctrinæ aduerſetur, Opusq; ipſum perutile ſit, & ad rem accommodatum, eiuſdem Patris noſtri Generalis ſpeciali facultate nobis communicata concedimus, vt Typographorum opera in lucem emittatur. Olyſipone 10. Cal. Nouemb. Anno Domini 1591.

PETRVS FONSECA.

INDEX RERVM PRAECIPVARVM, QVAE IN HOC VOLVMINE SECVNDO continentur.

ACADEMICI.

EX Academicis nonnulli arbitrati ſunt locum eſſe ſpacium, ſiue capedinem corporum 30.d

ACCIDENS.

Poſito diuinitùs eodem corpore in duobus locis, quæ accidentia vtrobiq; ei conuenire debeãt, quæ non 52.d

ACCRETIO.

Accretio motus ad quantitatem vnus ſpecie. 184.b

Accretio vt eſt motus ad maiorem quantitatẽ, non diſtinguitur ſpecie à decretione, vt eſt motus ad minorem quantitatem, ſed ſunt compoſita accidentaria 185.a

Vtrum detur accretio violenta & naturalis. 201.202

Accretionẽ corporum accelerat ciborum & deliciarum affluentia. ibid.

Achilles Zenonis motum tollentis 271.272

ACTIO.

Semper actio eſt à vincente 52.e

Creatio an ſit externa actio Dei 338

Actio vniformiter deformis 225.e.& 231.e

ACTVS.

Actus primus, & actus ſecundus 417.418

Actus ſpeciem capiunt ab obiectis 179.e

ACVS.

Acus pixidis nauigatoriæ qua vi ſeſe ad polum obuertat 314.c

Cur in quibuſdam locis non rectà polum intueatur. ibid.

ÆTERNITAS, ET æternum.

Quid ſit æternitas 139.d

Aeternitas poteſt vtcunq; demonſtrari à priori de Deo per eius immutabilitatem 137.d

Quæ res potuerint ex æternitate eſſe 368.f

Non fuiſſe mundum ex æternitate, communis veterum ſapientum conſenſus 347.348

Quid ſit æternitas participata, & quibus rebus conueniat 147.b

In æternis non differunt eſſe, & poſſe: quis ſenſus 419.420

Repugnat fuiſſe aliquid ab æterno, & duraſſe per tempus finitum 399.a

Aeternum cur Deus mundum nõ fecerit 387.c

Quo ſenſu Patres negarint potuiſſe aliquid præter Deum eſſe ab æterno 397.f

ÆVVM.

Quid ſit æuum 139.f

Quo pacto æuum differat ab æternitate participata 140.b

Quæ res æuo menſurentur. ibid.

In æuo nec ſucceſſio eſt, nec partium diſtinctio. ibid.

Quid ſit modus æui, & quibus rebus accommodetur 140.d

AGERE.

Nullũ agẽs poteſt primò agere in remotũ 311.a

Poteſt aſſumi aliquid à Deo vt inſtrumentum ad agendum id, quod ab inſtrumento diſtat 326.a

Phantaſia quo pacto agat immediatè in appetitum, à quo diſtat 394.350

Res vnitæ & collectæ multò fortiùs agunt. 311.b

ALTERATIO.

Alterationis nomen variè accipiunt 335.b

An alteratio verſetur in ſolis tertiæ ſpeciei qualitatibus 336.a

Rerum ſimulacra ſenſitorijs inuſta, alterationẽ efficiunt, ſed impropriam 195.196

Ad ſcientias, ad virtutes, ad figuras cur non ſit alteratio 192.a

Tot ſunt alterationes ſpecie diſtinctæ, quot ſpecies qualitatum, quæ per ſe motu acquiruntur 186.e

An varietas qualitatis mediæ ſpecie diſtinctæ arguat ſpecificam diſtinctionem alterationis. ibid.f

Alteratio alia naturalis alia violenta 201.202

Alteratio non eſt ad relationem 331.332

ANAXAGORAS.

Anaxagoras mundo initium dedit 375.c

ANIMA.

Anima non mouetur per accidens ad motum ſolius manus 459.c

Anima Platonicis mobilis multitudo. 455.d

ANIMAL.

In animali tres partes, quæ imaginem quandam politiæ exhibent, cor, caput, iecur. 301.a

Animalia genita ex putri materia. 310.d

Animal quaſi ciuitas externo principe non eget, ſed à ſeipſo mouetur & regitur. 424.e

APPETITVS.

Appetitus corporum ad impediendum vacuum. 79.e

Appetitus mutuæ colligationis innatus corporibus. ibid.f

AQVA.

Aquæ ad natiuum frigus reuocatio cui agenti aſcribi debeat. 298.e

Aquæ ad ignẽ cur ima pars minùs caleat 319.a

Aqua calida in vacuo reduceret ſe ad priſtinum frigus. 298.f

Cur aqua ab igni remota non ſummè frigeſcat 301.a

Aquæ guttulæ cur ſe in rotundam figuram conglobare ſoleant 79.e

Argentum viuum à quo moueatur 429.a

ARISTOTELES.

Ariſtotelis in aſſerenda mundi æternitate conſtantia 349.350

Ariſtoteles accuſatus ob aſſertionem de æternitate mundi, & de vnitate primi principij. ibid.

Probabile eſt cognitam Ariſtoteli creationem 374.a

Probabile eſt cognouiſſe Ariſtotelem Deum vbiq; eſſe 377.d

Et eſſe extra cœlum 376.b

Ariſtoteles an cognouerit Deum habere potentiam in infinitam intenſiuè 361.362

Ariſtoteles quid ſenſerit de numero intelligentiarum 516.e

Ariſtoteles quibus in rebus aſſeruit Deum naturæ neceſſitate operari 370.b

Ariſtoteles non percepit quo pacto cum noua actione Dei creantis cohæreret immutabilitas diuinæ naturæ 373.e

Ariſtoteles ſenſum communem ſtatuit in corde 320.e

Quo pacto negarit Ariſtoteles poſſe à Deo condi plures mundos 522.e

ARS.

Ex artium inuentoribus mundi nouitas probatur 381.e

Ars naturam imitatur 40.b

AVERROES.

De libertate Dei in agendo 370.d

De vacuo in eo ſpacio, in quo mundus nunc continetur 82.b

AVICENNA.

Auicenna reprehendit Ariſtotelem, quòd cap. 1. lib. 7. huius Operis falſa hypotheſi vſus fuerit 293.e

Exiſtimauit mundum fuiſſe ex æternitate. 384.f

Credidit imaginatricem vim animæ agere primò in remota 336.e

BONVM.

Bonum quantò communius, tantò ad ipſum natura vehementiori conatu aſpirat 84.d

CAVSA.

In cauſis eſſentialiter ſubordinatis non datur progreſſus infinitus 439.d

COELVM.

Etiam extra cœlum patet infinitum ſpacium. 85.d

Extra cœlum eſt Deus 519.d

Extra cœlum poſſet iaculum intorqueri 84.f

Cœlum ſupremum an ſit in loco 34.b

Cœlum Empyreum an ſuapte natura moueri queat 82.e

An ex motu cœli Empyrei ſequeretur dari vacuum. ibid.e

Cœlum aliter in vnam partem ſublunaris mundi, aliter in aliam influit 41.a

An intelligentiæ dicendæ ſint moueri per accidens motu cœli 459.a

COGNITIO.

Ad Dei cognitionẽ triplici via aſcendimus eminentiæ cauſalitatis negationis 367.e

Diſcrimen inter cognitionem & volitionẽ Dei quoad neceſſitatem. ibid d

Cognitio ſimplicis intelligentiæ, cognitio intuitiua. ibid.f

CONCVRSVS.

Dei concurſus cur non ſit vbiq; vnus ſpecie 83.d

CONSERVARE ET conſeruatio.

Conſeruatio quo differat à creatione 370.f

Ab æterno produci, & conſeruari ab æterno, reciprocantur 371.e

Quo pacto cœlum terræ conſeruationem exhibeat 341.342

CONTACTVS.

Inter agens & patiens requiri contactum 303

Contactus globi & plani 225.d.231.e
Contemplat. Vide Speculat.

CONTINVVM.

Quid ſit continuum 224.b
Continuum non componi ex ſolis indiuiſibilibus 233.b
Quæ ſpecie diſtinguuntur an continua eſſe queant 175
Tempus eſt continuum continuitate ſpecie diſtincta ab ea, qua motus 136.a

CONTRARIA.

Contraria tribus modis dicuntur 161.c
Quo pacto omnis motus inter contraria verſetur ibid.f
Duo contraria in gradu remiſſo poſſunt in eodem ſubiecto coaleſcere 157
Extrema motus contraria 167

COR.

Cor quaſi ſeparatum animal 302.f
Cor vitæ fons ibid.
Senſum communem ſtatuit Ariſtoteles in corde 320.e
In corde reſidet appetitus iræ, vt theſaurum vitæ ſeruet 301.c
Motus cordis eſt ſimilis ſphærarum cœleſtium conuerſioni ibid.e
Cordis motus quæ ſit finalis cauſa ibid.
Quæ efficiens 302.a
Motus cordis an ſit à generante 429.c
Quem gradum animæ ſequatur motus cordis 303
Cor focus iræ. 301.b
Cor cur nulla præeunte notitia moueatur 302.c

CORPVS.

Corpora grauia & leuia à quo moueantur, cùm in naturalia loca tendant 422.b
Corporum omnium appetitus ad mutuum nexum 79.e
Omnium corporum diſpoſitio, & collocatio 39.a
Corpora glorioſa qua vi alia corpora penetrabunt 49.f
Duo corpora poſſunt diuina virtute eſſe ſimul in eodem loco. 47.e
Et vnum in duobus 51.e.f
Idem corpus in duobus locis, vtrùm Deus vna an duabus actionib. conſeruare debeat 54.c
Poſito eodem corpore in duobus locis, quæ accidentia vtrobique ei debeant conuenire 52.d
Corpus Chriſti in diuina Euchariſtia an moueatur per accidens 458.e
Cuilibet Corpori naturali ſuus eſt locus 37.d
Sententia exiſtimantium poſſe duo corpora viribus naturæ ſeſe permeare, refellitur 45.f
Cur duo corpora non poſſint vi naturæ ſimul eſſe 47.d
Corpora glorioſa non ſe loco mouebunt in instanti 259.c
In partium humani corporis diſtributione imago quædam politiæ, & ciuitatis 301.a
Cur corruptionis per ſe, generationis per accidens cauſa dicitur 113.114

CREATIO ET CREARE.

Creatio quid ſit 365.b
Creatio eſt actio externa Dei 369.a
In quonam ſubiecto hæc actio recipiatur 370.d
Creatio bifariam ſumitur 371.b
Diſcrimen inter creationem & conſeruationem 370.a
Creationem multi Philoſophi Ethnici agnouêre 373.f
An Ariſtoteles cognouerit creationem ibid.
Potuit aliquid creari ab æterno 376.d

DECRETIO.

Decretionem vt eſt abiectio quantitatis nullo pacto eſſe motum multò veriſimilius 184.b
Nonus modus, quem quantitas poſt abiectionem manens comparat, reſultat in quantitate abſque vllo motu 185.c
Decretionem quo pacto numerarit Ariſtoteles inter motus vtrinque clauſos terminis poſitiuis ibid.f

DEMOCRITVS.

Democriti corpuſcula 305

DEVS.

Deus omnis expers mutationis 455.a
Deus immobilis vnitas ibid.
Deus comparatur ſphæræ intelligibili, cuius centrum vbique ſit, circumferentia nuſquam 515.b
Deus eſt vbique 501.b
Deus opinione Ariſtotelis per ſe immediatè mouet primum mobile 514.a
Deus non ſolùm eſt in mundo, ſed extra mundum in infinito ſpacio imaginario 515.c
Quo pacto Deus ſit in ſeipſo, in rebus creatis, & extra vniuerſum 519.c
Deus non operatur neceſſitate naturæ 366.c
Ad Dei cognitionem triplici via progredimur 310.c

):( ):(

Deus nullam rem annihilat 433.f
Si Deus non vbique eſſet, non poſſet vbique operari 326.e

DVRATIO.

Duratio an differat ab exiſtentia 137.d
Durationum varia genera 139.b
Videlicet tempus ibid.
Inſtans ibid.
Aeternitas ibid.f
Aeuum 139.f
Tempus continuum ibid.
Tempus diſcretum 141.f
Inſtans temporis 139.e
Inſtans naturæ 142.b
Inſtans temporis diſcreti 141.f
Aeternitas participata 140.b
Modus æui 140.d
Modus æternitatis participatæ ibid.e
Quænam res hiſce durationibus menſurentur, Quære eiſdem loc.
Quo pacto hæ durationes inter ſe diſtinguantur ibid.
Subſtantiæ corruptibiles qua duratione menſurentur 140.e

EFFECTVS.

Effectus actu requirit cauſam in actu 427.f

EFFICIENS.

In cauſis efficientibus eſſentialiter ſubordinatis non poteſt dari progreſſus infinitus. 439.e
Quæ ratio demonſtret perueniendum ad vnum primum efficiens ibid.

ELEMENTVM.

Quæſtio de locis naturalibus elementorum latè pertractatur 38.e
Quæ primarum qualitatum coniugationes ſingulis el mentis conueniant ibid.
Elementa vt vires ſuas viciſſim frangant 44.e
Elementorum diſcors concordia 39.b
Elementorum inter ſe mutui nexus ibid.
Non potuiſſe elementa niſi eo modo, quo nunc ſe habent, congruenter diſponi 41.a
Refelluntur qui ſupra tria elementa negant dari ignem ad lunæ concaua 43.b
Natura per alternos elementorum recurſus perpetuitatem ſublunaris mundi tuetur 44.a

EMANATIO.

Emanatio non eſt propriè actio 296.f
Emanatio frigoris in aqua remoto calefaciente attribuenda generanti vt agenti principali 300.e
Subſtantia poteſt eſſe immediatum principium emanationis ibid.

EXISTENTIA.

Exiſtentia quo pacto differat à duratione 137.
Exiſtentia vltima cuiuſque rei actualitas ibid.
Exiſtentia eſt fundamentum omnium actuum ſecundorum 326.f
Quomodo tempus differat ab exiſtentia continuitatis motus 136.e

FASCINATIO.

Faſcinatio bifariam ſumitur 302.f
Faſcinatio datur 309.d
Quo pacto fiat 311.e
Cur vis faſcinandi potiſſimùm fœminis inſit, & inter eas iis, quæ duplices habent pupillas 315.f
Cur faſcinatio oculis maximè exerceatur 316.a
Cur tenelli infantes faſcinatione ſæpius læ dantur, quàm alij ibid.
Faſcinatio quædam ex fœdere inito cum dæmone 315.e
Toti fam liæ vis faſcinandi aliquando inſita 316.b

FIGVRA.

Figura index formæ ſubſtantialis 303
Figura rotunda vnionis conciliatrix 79.d
Cur quædam corpora figuram rotundam affectent ibid.

GALENVS.

Galenus reprehendit dicta quædam Ariſtotelis 293

GENERATIO.

Generatio ſumpta pro momentanea introductione formæ eſt vera actio 1.4.c
Generationes perfectorum animantium nō potuerunt ab æterno eſſe, vt eas poſuit Ariſtoteles 345.346
Generationes an ſimpliciter ab æterno eſſe potuerint, in vtramque partem diſputatur ibid.
Generationes quo ſenſu veloces, aut tardæ vocari poſſint 348.349

GRAVIA ET LEVIA.

Grauia & leuia mouentur à generante ad loca naturalia 421.e
Cur viuentia non dicantur moueri à generante vt grauia & leuia 424.c
Germana ratio cur grauia & leuia dicantur moueri

nem .. generante ibid.a

Forma ſubſtantialis grauium & leuium, ipſorumq. grauitas & leuitas ſunt principia actiua motus 425.c

Motus grauium & leuium reuocatur ad pulſionem 430.d

HABITVS.

Ad habitus cur non ſit propriè alteratio 329. 330

Ad categoriam habitus cur non ſit per ſe motus 162.c

HERACLITVS.

Heraclitus aſſeruit omnia perenni motu fluere 31.c

Laudatur ab Ariſtotele, quod dixerit, nec ab exigua domuncula abeſſe Deum 512.6

HOMO.

Hominum corpora indies minora 371.a

Homo gerit in ſe totius mundi velut imaginem; vnde paruus mundus dicitur ibid.

IGNIS.

Locus ignis ad lunæ concaua 39.b

Ignis quo pacto e longinquo naphtam incendat 320.a

Ignis in ſua ſphæra cur non videatur 43.e

Ignis omnium elementorum perfectiſſimus 39.b

Ignis in pyramidis figuram acuminatus aſcendit 4 .e

INCEPTIONES RERVM.

Varij modi inceptionis & deſitionis rerum 425.c

Quo pacto incipiant res permanentes 427.d

Quo pacto incipiant res ſucceſſiuæ 425.b

Quomodo incipiant quæ cum motu incipiunt ibid.e

Cur forma rei generabilis incipiat eſſe in materia in inſtanti 433.d

Potuiſt à Deo creari homo, & angelus per vltimum non eſſe 434.a

INDIVISIBILE.

Variæ opiniones de natura indiuiſibilium in continuo 221.b.223.d

Qui meras negationes eſſe volunt, refelluntur 224.d

Indiuiſibilia diſtinguuntur realiter ab ijs, quorum nexus termini ve ſunt 227.a

Indiuiſibilia ad quem vſum ſint neceſſaria 224.c.227.a

Indiuiſibilia pertinent ad eſſentialem definitionem continui 235.b

Num indiuiſibile per ſe moueri poſſit 281.a

Num indiuiſibile diuinitus poſſit moueri continuo motu 283.f

Tempus diſcretum conſtat ex indiuiſibilibus 236.c

Vtrum continuum ex ſolis indiuiſibilibus coaleſcat 232.b

INFINITVM.

An repugnet infinitum claudi aliquo modo terminis 228.a

Qui defendunt generationes ab æterno eſſe potuiſſe, defendant potius dari poſſe actu infinitum 383.d

INSTANS.

Inſtantia temporu & naturæ 139.b

Inſtantia temporis diſcreti 141.f

In inſtanti non eſt motus 257.f

In inſtanti non eſt quies 241.242

An dum rem moueri intuemur, ea viſio in inſtanti fiat 238.b

In reſurrectione corporum an cinerum attenuatio & addenſatio exhibenda ſit in inſtanti 26 .a

Corpora glorioſa non ſeſe mouebunt loco in inſtanti 259.a

In motu vt non datur primum mutatum eſſe, ita nec primum inſtans 252.a

Tempus non exiſtit per ſola inſtantia 134.c

In toto tempore an ſit idem inſtans, ſiue nunc 105.106

Quo pacto intelligendum ſit, nihil nos habere de tempore præter inſtans 135.a

INSTRVMENTVM.

Poteſt Deus per inſtrumentum agere in rem ab inſtrumento diſiunctam 326.b

Humanitas Chriſti inſtrumentum diuinitatis 326.c

INTELLIGENTIÆ.

An Ariſtoteles agnouerit plures intelligentias, quàm motrices orbium cœleſtium 516.f

An intelligentiæ dicendæ ſint moueri per accidens motu ſphærarum ibid.

LIBER.

Libro ſeptimo Phyſicorum non videtur ab Ariſtotele extrema manus adhibita 343. 344

Librum ſeptimum Phyſicorum nonnulli vt ſubdititium abdixêre 389.390.

LINEA.

Linea non eſt negatio vlterioris tendentiæ ſuperficiei 224.b
Cur à recta linea ſumi debeat maxima diſtantia 167.168
Maneret linea infinita negatiuè ſi ab ea extremum punctum auferretur 227.f
Linea gyratiua ibid.c

LOCVS.

Loci natura cognitu, & inuentu difficilis 3.4
Locus quid nam ſit 30.d
De natura loci variæ opiniones ibid.
Loci duplex acceptio 32.b
Loci affectiones 17.18
Locus non eſt interuallum 31.a
Motus localis non eſt per ſe ad locum, ſed ad vbi 36.f
Loca elementorum quàm aptè diſtributa ſint 38.c
Locus ſupremi cœli quiſnam 36.f
Non eſt abſurdum rem immotam mutare locum, dummodo non mutet ſitum, & vbi 32.f
Poteſt diuinitus idem corpus in duobus locis collocari 47.c
Et duo in vno 51.f & 52.a
Locus quo pacto dicatur immobilis 31.c
Locus an habeat vim conſeruatricem rei locatæ 32.d & 44.a

LVMEN.

Luminis traiectio momentanea 259.c

MAGNES.

Vis magnetis in attrahendo, ſuſpendendo, & concatenando ferro. 311.f
Quo pacto magnes ferrum alliciat, variæ opiniones. 312.c
Cur acus magneti affricta ſeſe ad polum obuertat 313.d
Cur cuſpis acus nauigatoriæ non vbique polum rectà oſtendat 314.b
Vis attractoria magnetis quibus rebus impediatur 312.d

MAGNITVDO.

In quauis magnitudine vna tantum eſt integra linea 228.c

MOTVS.

Motus localis omnium motuum primus 461.462
Species motus finitas eſſe 433.434.
Motus corporum ad impediendum vacuum eſt à generante 428.a
De motu cordis multa 431.432
Motus in vacuo non eſſet in inſtanti 91.e
De motu proiectorum 323.a
De motu grauium, & leuium 340.d
De motu corporum ad impediendum vacuum 81.b
An in vacuo motus daretur 90.e
Num motus accipiant ſpeciem à termino 179.a
De vnitate ſpecifica motus ad quantitatem 153.a
De vnitate ſpecifica alterationum 186.d
De vnitate [illegible] 18[illegible].c
Quæ requirantur ad vnitatem numeralem motus 191.d
Motus rectus, flexuoſus, & circularis quo pacto Deo per metaphoram attribuantur 456.a
Omne mutatum eſſe antecedit motus 25[illegible].b
Ad continuitatem motus quæ requirantur 175.176
Varia theoremata ad motum ſpectantia 289
Motus quomodo incipiant, & deſinant 424.f
Quo ſenſu non detur prima pars motus 250.a
Regulæ ad comparationem motuum 341.342
Regulæ ad proportionem motuum cognoſcendam ibid.
An detur motus in inſtanti 255.a

MOVERE.

Quo ſenſu verum ſit, nullum mouens corporeum mouere, niſi moueatur 428.c
An primum mouens ſecundum Ariſtotelem omni mutatione & magnitudine vacet 453.a
Num omne quod mouetur, moueatur ab alio 293.a
Vtrum ſecundū immateriales emanationes ſit idem prorſus mouens & motum 296.d
Num omne, quod primò mouet, debeat eſſe ſimul cum eo, quod mouetur 307.308
A quo moueatur cor, variæ opiniones 300.f
Non dari infinitum progreſſum in mouentibus 291
Quæ ſint mouentia eſſentialiter ſubordinata 440.a
Sublato primo mouente tolli omnium motum 439 440
Primum mouens primò & efficacius mouet 431.432

MVNDVS.

Mundi pulchritudo ordine maximè cōtinetur. 38.d
Omnia, quæ mundus cōplectitur, numero, pondere, & menſura continentur ibid.
Zareta Chaldæus mundus ex natura & harmonia

menia componebat 39.f
Mundum cœpiſſe communis antiquorum vox 375.a
Mundum cœpiſſe ſecluſa fide demonſtrari non poteſt 380.f
Probabilia argumenta ad probandam nouam mundi creationem 381.b
Quo anni tempore mundus creatus fuiſſe videatur 378.e
Quo menſe 379.f
Quo die 380.a
Rationes Ariſtotelis ad probandam mundi æternitatem 381.e
Diſſoluuntur ibid.
Argumenta Auicennæ, & aliorum pro æternitate mundi 384.a
Refelluntur ibid.
Quæ ratio afferri poßit cur Deus mundum non crearit ab æterno 387.c
Cur ſi Deus mundũ ab æterno non creauit, ſaltem prius non crearit, futilis quæſtio 388.c
Mundus ipſe factũ ſe eſſe à Deo proclamat ibid.

MVTATIO.

Quid ſit mutatio 181.b
Mutatio quot modis ſumatur 181.a
Quid ſit diſcriminis inter motum, & mutationem ibid.b
An in quolibet motu ſit duplex mutatio 182.e
Mutata eſſe quo modo ſe habeant ad motum 250.a

NATVRA.

Natura diuinæ immortalitatis æmula 79.d
Naturæ confœderatrix diligentia 41.a

NVMERVS.

Numeri Pythagoricis eſſentiæ 347.348

ORPHEVS.

Orpheus nouam mundi creationem cecinit 375.e

PHANTASIA.

Phantaſia quo pacto agat immediatè in appetitum a quo diſtat 320.c

PHILOSOPHVS.

Philoſophorum communem aſſenſum quanti faciat Ariſtoteles 386.b

PHYSICVS.

Phyſicus quatenus agat de ſubſtantijs materiæ expertibus 287

PLATO, ET PLATOnici.

Platonis error de ſempiternitate fluctuantis materiæ. 375.f
Plato mundum initio temporis conditum agnouit ibid.
Tempus cum mundo genuit 357.358
Platonici putant etiam extra mundũ eſſe Deum ibid.
Platonici caput, animæ rationalis ſedem vocarunt 301.d
Platonici aerea quædã animalia finxerũt ibid.
Platonica reminiſcentia 333.334

POTENTIA.

Potentiam extraordinariam Dei an Ariſtoteles cognouerit 523.a

PRINCIPIVM.

Principium dimidium totius 4.d
Principium pluſquam dimidium videri ibid.

PROIECTA.

Vera cauſa motus proiectorum 239.240
Cur proiecta paulò poſt initium motus, incitatius ferantur 324.e
An impulſus in ſolo aere, vel in corpore proiecto inſideat 323.a

PROPORTIO.

De motuum proportionibus 349.350

PVLCHRITVDO.

Pulchritudo vna e tribus corporis virtutibus 329.330.
Pulchritudo vniuerſæ naturæ ibid.
Vniuerſi pulchritudo ordine maximè continetur ibid.

PVNCTVM.

Punctum an ſit quid poſitiuum 224.c
An diſtinguatur re ipſa à linea 226.c
An poßit à fine lineæ diuinitus ſeparari ibid.
An ſint actu puncta infinita in linea 227.f
An ſit totidem puncta in maiori, & in minori circulo ibid.
Poteſt punctum diuina virtute reſpondere magnitudini 312.d
Punctum globi vtrum moueatur continuo, an diſcreto motu 311.a
Punctum quomodo ab Angelo delatum poßit moueri continuo 313.c
In puncto reflectionis an detur quies 477.478

PYTHAGORAS, ET PYthagorei.

Pythagorica palingeneſia 339.b
Pythagorei quantum numeris tribuerint 347.348
Pythagoreorum error de ſempiternitate materiæ. 377.e

QVALITAS.

Remiſſio qualitatis motus negatiuus 184.d
Gradus qualitatum vnde dicti ibid.
Qualitates occultas non eſſe ignorantiæ aſylum, vti quidam aiunt 182.b
Non omnia effecta, operationésve naturalium rerum poſſe reduci ad vim quatuor primarum qualitatum ibid.

QVANTITAS.

Quantitatem qui materiæ coæuam fecerint 187.c
Eſſentia quantitatis in quo conſiſtat 48.b
Quamobrem vna quantitas aliam permeare non poteſt 49.c
Affectiones conſequentes naturam quantitatis 48.b
Ad quantitatem an ſit per ſe motus ibid.
Abiectio quãtitatis eſt motus negatiuus 184.d
Vnus tantum eſt ſpecie realis motus ad quantitatem ibid.
Quantitas non eſt coæua materiæ 162.f

QVIES.

Quies non eſt in inſtanti 425.c
An neceſſario detur quies in puncto reflexionis ibid. d
De contrarietate quietum 199.200

RATIO.

Rationis vſum in pueris quid demoretur 333

RELATIO.

Cur ad relationem non ſit per ſe motus 162.c 164.f
Relatio diſtantiæ quomodo acquiratur 258.e 259.a

REMORA.

Compertum eſt experientia detineri naues à piſce remora, ſiue echeneide 314.c
Qua vi remora id efficiat opinio Fracaſtorij, quæ refellitur ibid.d
Veriſimilior ſententia 315.d

RES.

Res permanentes & ſucceſſiuæ quomodo incipiant & deſinant 424.e
A rebus creatis prouehimur ad Dei cognitionem triplici via 378.e
Res omnes an potuerint ex æternitate produci ibid.
Reſiſtentia totius naturæ ad impediendum vacuũ non poteſt ab vlla vi finita ſuperari 49.b

SANITAS.

Sanitas non eſt qualitas ſimplex, vt putauit Auicenna 33[illegible].a
Sanitas requirit quaſi harmoniam primarum quatuor qualitatum ibid.b
Ad ſanitatem an ſit alteratio ibid.c
Sanitas numeratur inter corporis virtutes 329.330.
Ad ſanitatem quantum momenti habeat ſoli, cœliq́; natura ibid.

SCIENTIA.

Scientia Dei, quæ dicitur ſimplicis intelligentiæ, & quæ viſionis 367.b

SPACIVM.

Spacium imaginarium 130.e
Spacium non eſt locus 19.20
Spacium ad capienda corpora non eſt quid reale nec rationis 519.a ibid.
Suo tamen modo realiter, id eſt abſque beneficio intellectus datur ibid.
Spacium ad capienda corpora fuit ex æternitate ibid.
Spacium eſt immobile, & ob eius immobilitatem dicitur locus immobilis 31.c
Extra cœlum patet infinitum ſpacium ibid.
Deus eſt actu in infinito ſpacio extra cœlũ 51[illegible].c

SPECIES.

Specie differentia an inter ſe continuari valeãt 175.176.

SVBSTANTIA.

Ad ſubſtantiam non eſt motus 162.c
Subſtantia non eſt alteri ſubſtantiæ propriè contraria ibid.
Emanationes ſunt immediatè à ſubſtãtijs. 300.c
Subſtantiæ corruptibiles qua duratione menſurentur 140.c

TEMPVS.

Temporis cognitio quàm ſit difficilis 128.e
Opiniones de natura temporis 129.a
Temporis definitio explicatur 129.d
Tempus an ſit ens reale, vel rationis 132.a
Singulis motibus ſua peculiaria tempora reſpondent 132.c
Tempus non ſimpliciter per inſtantia, ſed per ſuas partes ſucceſſiuas exiſtit 1[illegible]4.d
De tempore ſpirituali 141.c
De tempore diſcreto 141.f
Tempus bifariam ſumitur 1[illegible].a
Cur tempus potius dicatur cauſa interitus, quã ortus, obliuionis, quàm ſcientiæ 119.120
Quæ res tempore menſurentur 1[illegible]9.c
Quodnam tempus ſit communiſſima menſura ibid.
Qua ratione tẽpus à motu diſtinguatur 13[illegible].a

Tempus

Tempus quōmodo differat ab exiſtentia ibid.f
An ſit vnum & idem nunc in toto tēpore ibid.
Anima non exiſtente an poßit dari tempus 131.e
Tempus & motus ſe viciſſim metiuntur 123.124
Qua ratione vnum tantum ſit tempus 130.b
Tempus imaginarium ibid.f

TERRA.

Terra in mundi medio ſita 39.a 45.d
Terræ motus quo pacto accidat 40.e

TRISMEGISTVS.

Triſmegiſtus cognouit nouam mundi creationem 301.b *item Deum eſſe non ſolùm in rebus creatis, ſed etiam extra mundum* 500.c
Triſmegiſtus Deum comparat ſphæræ intelligibili 515.b

VACVVM.

Antiquorum opiniones de vacuo 55.56. & 57.58 & 78 d
Eorum argumenta ad vacuum aſtruendum 55.56
Eiuſmodi argumentorum dilutio 61.62
Definitio vacui tradita ab antiquis 59.60
Rationes Ariſtotelis ad tollendum vacuum 63 64
Non dari vacuum in natura 63.64
Cur natura tantopere vacuū exhorreſcat 79.a
Reſiſtentia naturæ contra vacuū à nulla præterquam ab infinita virtute ſuperari poteſt 89.b
Quibus medijs vtatur natura ad impediendum vacuum 81.b
Angelica virtute an vacuum induci queat latè diſquiritur 86.e
Concluditur non poſſe 89.a
Vacuum diuina virtute dari poſſe non eſt negandum 85.a
An ſi cœlum Empyreum moueretur, eſſet vacuum 82.c
In vacuo an motus daretur 90.e
In vacuo an fieret inſtanti motus 92.b
Valetudo 329.330
Situs comparatur acquiſitione vbi 263.b

VIOLENTVM.

Violentum quid ſit 201.202
Qui motus dicatur violentus ibid.
An detur accretio violenta ibid.
An detur motus violentus ad qualitatem ibid.

VIRTVS.

Tres corporis virtutes, ſanitas, pulchritudo, robur 329.330
Virtus Dei infinita etiam ſecundùm Ariſtotelem 522.b
Virtus motiua Dei licet infinita ſit, non efficit motum in inſtanti 260.b
Vide potentia

VIVENS.

Moueri à ſe, eſt nota propria rei viuentis 422.e
Viuentes aquæ vnde dictæ ibid.f
Cur motus viuentiū non attribuatur generanti, ſicuti motus grauium & leuium 423.d

VNIO.

Vnionis mutuæ amor ſingulis corporibus à natura inditus 79.d

VNITAS.

Vnitas ſpecifica motus ad qualitatem 186.d
Ad quantitatem 183 a
Ad vbi 188.e
Vnitas numeralis motuum 191.d
Diſcrimen inter vnitatem & punctum 169 170

ZENO.

Zeno motum à natura tollere conatus eſt 271
Eius rationes diluit Ariſtoteles ibid.
Ratio Zenonis, quæ Achilles dicta eſt ibid.
Zenonis motum negantis argumenta corā ambulando Diogenes refutauit 219.220

LAVS DEO

IN QVARTVM LIB. PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

TRADITA libro ſuperiori motus infiniti doctrina, perſequitur Ariſtot. cæteras rerum Phyſicarum proprietates. Continet autem liber hic tripartitam explicationem loci, vacui, & temporis; de quibus cognoſcere, & diſſerere naturalis philoſophi eſt. De loco, tum quia oportet ea, quæ materia conſtant, loco aliquo cohiberi, & circunſcribi: tum quia latio ſine loco non eſt. De vacuo, quia pleriq; veterum id à loco minimè diſtinxerunt, idemque omnino locum, & vacuum, neque locum abſque inani dari poſſe arbitrati ſunt. De tempore, quia omnis motus tempore fit, ac quidquid gignitur, & interit, tempori ſubiacet, eiuſq; menſura continetur. Agit autem Ariſtot. primùm de loco, vt annotauit Simplicius, quia tempore, imo & motu prior eſt locus. Non prius tamen de loco, quàm de motu diſſeruit, quia quemadmodum cum rerum naturalium cauſas pertractaret, priùs egit de ijs, quæ intrinſecæ ſunt, quæque rei eſſentiam conſtituunt, hoc eſt, de materia & forma, tum de externis, videlicet de fine, & efficiente, ita conſentaneum iudicauit affectiones, quæ rebus Phyſicis inhærent, cuiuſmodi eſt motus, initio perquirere, poſtea de ijs, quæ extra habentur, è quarum numero locus eſt, diſceptare.

Tripartita huius libri doctrina.

Cur Ariſtoteles nõ prius de loco, quàm de motu egit.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙ-κῆς ἀκροάσεως βιβλίον Δ.

Κεφάλαιον α.

ΟΜΟΙΩΣ δ' ἀνάγκη καὶ περὶ τόπου τὸν φυσικὸν ὥσπερ καὶ περὶ ἀπείρου γνωρίζειν, εἰ ἔστιν ἢ μή, καὶ πῶς ἐστι, καὶ τί ἐστι. τά τε γὰρ ὄντα πάντες ὑπολαμβάνουσιν εἶναί που. τὸ γὰρ μὴ ὂν, οὐδαμοῦ εἶναι. ποῦ γάρ ἐστι τραγέλαφος, ἢ σφίγξ. καὶ τῆς κινήσεως ἡ κοινὴ μάλιστα καὶ κυριωτάτη, κατὰ τόπον ἐστὶν, ἣν καλοῦμεν φοράν. ἔχει δὲ πολλὰς ἀπορίας, τί ποτέ ἐστιν ὁ τόπος. οὐ γὰρ ταὐτὸν φαίνεται θεωροῦσιν ἐξ ἁπάντων τῶν ὑπαρχόντων. ἔτι δ' οὐδ' ἔχομεν οὐδὲν παρὰ τῶν ἄλλων, οὔτε προηπορημένον, οὔτε προηυπορημένον περὶ αὐτοῦ. ὅτι μὲν οὖν ἐστὶν ὁ τόπος, δοκεῖ δῆλον εἶναι ἐκ τῆς ἀντιμεταστάσεως. ὅπου γάρ ἐστι νῦν ὕδωρ, ἐνταῦθα ἐξελθόντος ὥσπερ ἐξ ἀγγείου, πάλιν ἀὴρ ἔνεστιν. ὁτὲ δὲ τὸν αὐτὸν τόπον τοῦτον ἄλλο τι τῶν σωμάτων κατέχει. τοῦτο δὴ τῶν ἐγγιγνομένων, καὶ μεταβαλλόντων ἕτερον πάντων εἶναι δοκεῖ. ἐν ᾧ γὰρ ἀὴρ ἔστι νῦν, ὕδωρ ἐν τούτῳ πρότερον ἦν. ὥστε δῆλον, ὡς ἦν ὁ τόπος τι καὶ ἡ χώρα, ἕτερον ἀμφοῖν, εἰς ἣν, καὶ ἐξ ἧς μετέβαλλον.

ARISTOTELIS PHYSIcorum liber quartus.

CAPVT I.

Vt autem infinitum, ſic locus vtrum ſit, nécne, & quomodo ſit, & quid ſit, Phyſicum cognoſcere neceſſe eſt. Nam & ea, quæ ſunt alicubi eſſe omnes exiſtimant: quod namq; non eſt, nuſquã eſſe. Vbi enim Tragelaphus, & Sphinx ſunt? & motuum communiſſimus, maximeq; proprius in loco eſt, quem φορὰν, hoc eſt, lationem appellamus. b Illud verò multas habet dubitationes, quid nã tandem ſit locus. Nam nec idem ex omnibus, quæ inſunt, videtur eſſe, nec dubitatum quicquam de eo, aut inuentũ ab alijs habemus. c Ac locum quidem eſſe, tranſlationis viciſſitudine videtur cõſtare. Illic enim vbi aqua nunc eſt, cùm inde effluxa erit, vt ex vaſe, aer viciſſim inerit: interdum verò ĩ hunc eũdem locũ aliud quoddam corpus occupat. Hoc igitur ab his omnibus, quæ ſubintrant, & mutantur, diuerſum videtur: in quo enim air nunc eſt, in eo priùs aqua erat. Quare conſtat locum & receptaculum, in quod, & ex quo tranſlata ſunt, aliquid eſſe ab vtroque diuerſum. Textus 1. Textus 2. Textus 3.

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Spectare ad Physiologi contemplationem loci. Vt a *autem infinitum.*] Diſceptatioṇem de loco ſicuti & de infinito, ad naturalem Philoſophum pertinere aſtruit, ac potiſſimùm quæſtiones illas; Vtrū ne locus ſit, necne. Quomodo ſit, Quidnam ſit. Id quod duplici oſtendit argumēto. Primùm, ex communi conſenſione mortalium, quorum mentes opinio imbuit, quæcunq; ſunt loco contineri, ita vt vindicare eſſe, & in loco exiſtere, inter ſe reciprocari putent. Secundò, quia cùm ad Phyſicum ſpectet communiſſimum & rebus naturalibus maximè proprium motum, id eſt, lationem pertractare, neceſſariò et natura loci, in quo latio verſatur cognoſcenda erit.

Interpretū diſſenſio. Porro quid ſibi velit ſecundum illud problema, Quomodo locus ſit, non ſat conuenit inter Græcos interpretes. Themiſtius referendum id putat ad modum, quo locus eſſe habeat, videlicet, num per ſe cohæreat, vt ſubſtantia, an in alio inſit more accidentium. Magis appoſitè Simplicius, Quomodo ſit, idem valere inquit, ac Quæ ſint loci affectiones. Licet enim ea quæſtio ex doctrina ſecundi poſterioris Analyticæ tertium locum vendicet, hic tamen ſecundum obtinuit; quia ſæpe ex ijs, quæ rebus inſunt, ad earum ſubſtantiam, & naturam cognoſcendam prouehimur.

Loci conſideratio obſcura. Dubitatio primus ad ſcientiam gradus. b *Illud verò dubitationes.*] Loci contemplationem multis difficultatibus inuolutam eſſe oſtendit, tum quia loci naturam ſcrutanti, nunc materia, nunc forma, nunc corpus, nunc aliud quidpiam eſſe videtur, ita vt vix citra erroris periculum controuerſiam dijudicare liceat. Tum quia cùm veteres de loci natura nullam (qui primus ad ſcientiam acquirendam gradus eſt) dubitationem attigerint, vtique nullum in hac perueſtigatione reliquere veſtigium, cui inſiſtere valeamus. Vnde etiam cōſpicua erit vtilitas huiuſce doctrinæ. Nam vt extremo cap. Elenchor. Ariſtot. ſcripſit, eorum, quæ in diſciplinis traduntur, quædam ab ijs ipſis auctoribus inuenta fuêre: alia ſunt, quorum fundamenta ab alijs cum iacta fuerint, non ita difficiles in ijs abſoluendis progreſſiones poſteri repererunt. At enim multò, inquit, plus vtilitatis habent illa initia quàm reliqua omnis, quæ ex his proficiſcitur acceſſio.

Principij quanta vis. Namq; vt dici ſolet, principium maxima totius pars eſt, ideoq; difficillimum, quia quantò vi & facultate maiore eſt, tantò minore eſt magnitudine. Vnde & difficile cernitur; eo autem inuento, arduum non eſt conferre, cæteraq; adijcere. Huc pertinet illud Triſmegiſti in Cratere, principium complectamur: hoc enim cognito, vniuerſa facillimè percurremus. Et Heſiodum illud, principiū dimidium totius. Quod refert Plato 6. de legibus. & Ariſtot. 5. lib. Politicor. In primo verò Ethic. cap. 7. ait principium pluſquam dimidium videri.

Locum diſtingui à re locata. c *Ac locum quidem.*] Non ſolùm dari locum, ſed eſſe quid diſtinctum ab ijs, quæ loco continentur, multis confirmat rationibus. Prima ſumitur ex ſucceſſu, & alterna viciſſitudine corporum, quæ hinc inde commigrant. Hoc modo receptaculum illud, quod nunc ab aqua, verbi gratia,

1. Ratio. nunc defluente aqua, ab aere occupatur, non ſolùm in rerum natura exiſtit, ſed eſt etiam aliquid à corporibus, quæ recipit, diuerſum: atqui receptaculum huiuſmodi, locus eſt: non ſolùm igitur locus datur, ſed eſt quid à corporibus diſtinctum, ac ſeiunctum.

d Præterea

ἔτι δὲ καὶ αἱ φοραὶ τῶν φυσικῶν σωμάτων καὶ ἁπλῶν, οἷον πυρὸς, καὶ γῆς, καὶ τῶν τοιούτων, οὐ μόνον δηλοῦσιν ὅτι ἐστί τι ὁ τόπος, ἀλλ' ὅτι καὶ ἔχει τινὰ δύναμιν· φέρεται γὰρ ἕκαστον εἰς τὸν αὑτοῦ τόπον μὴ κωλυόμενον, τὸ μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω. ταῦτα δ' ἐστὶ τόπου μέρη καὶ εἴδη, τό, τε ἄνω καὶ τὸ κάτω, καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν ἓξ διαστάσεων. ἔστι δὲ τὰ τοιαῦτα οὐ μόνον πρὸς ἡμᾶς, τὸ δεξιὸν καὶ τὸ ἀριστερὸν, καὶ τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω· (ἡμῖν γὰρ οὐκ ἀεὶ τὸ αὐτὸ, ἀλλὰ κατὰ τὴν θέσιν, ὅπως ἂν στραφῶμεν, γίνεται. διὸ ταὐτὸ πολλάκις δεξιὸν καὶ ἀριστερὸν ἐστὶ, καὶ ἄνω καὶ κάτω, καὶ πρόσθεν καὶ ὄπισθεν.) ἐν δὲ τῇ φύσει διώρισται χωρὶς ἕκαστον. οὐ γὰρ ὅ, τι ἔτυχε τὸ ἄνω ἐστὶν, ἀλλ' ὅπου φέρεται τὸ πῦρ, καὶ τὸ κοῦφον. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ κάτω, οὐχ ὅ, τι ἔτυχεν, ἀλλ' ὅπου τὰ ἔχοντα βάρος, καὶ τὰ γεηρὰ, ὡς οὐ τῇ θέσει διαφέροντα μόνον, ἀλλὰ καὶ δυνάμει. δηλοῖ δὲ καὶ τὰ μαθηματικά. οὐκ ὄντα γὰρ ἐν τόπῳ, ὅμως κατὰ τὴν θέσιν τὴν πρὸς ἡμᾶς, ἔχει δεξιὰ καὶ ἀριστερά. ὡς μόνον νοεῖσθαι αὐτῶν τὴν θέσιν, οὐκ ἔχοντα φύσει τούτων ἕκαστον. ἔτι, οἱ τὸ κενὸν φάσκοντες εἶναι, τόπον λέγουσι· τὸ γὰρ κενὸν, τόπος ἂν εἴη ἐστερημένος σώματος. ὅτι μὲν οὖν ἐστί τι

d *Præterea & lationes naturaliū, ſimpliciūq; corporum, vt ignis & terra & aliorū huius generis nō ſolum declarant locum aliquid eſſe, ſed etiam vim quandam habere: vnumquodq; enim niſi prohibeatur, in ſuum ipſius fertur locū, aliud quidem in ſuperum, aliud in inferum. Hæ autem loci ſunt partes & ſpecies, ſuperum & inferum, & ſex dimenſionū reliquæ. Nec ſolùm quoad nos hæc ſunt, ſuperum, & inferum, dextrum, & ſiniſtrum. Etenim nobis non eadem ſemper ſunt, ſed ex ſitu, prout nos conuerterimus, exiſtunt. Quo fit vt idem dextrum ſit ſæpe & ſiniſtrum, inferum, & ſuperum, ante, & retro. In natura verò vnumquodq; per ſe diſtinctum eſt: non enim ſuperum quiduis eſt, ſed quò ignis & leue fertur. Similiter & inferum non quiduis, ſed quò grauia, & terrea, tanquā non ſitu ſolo, ſed facultate etiā differant.* e *Declarant verò & Mathematica, quæ cùm in loco non ſint ſitu tamen noſtro dextrum habent, & ſiniſtrū, ita vt eorum ſitus animo tantùm cōcipiatur, cùm nihil horum habeant natura.* f *Præterea qui inane aiunt eſſe, ij locum eſſe pronunciant, quandoquidem inane locus ſit, qui corpore eſt deſtitutus. Ex his igitur exiſti-* Textus 4. Textus 5. Textus 6.

ἐπεὶ ὁ τόπος παρὰ τὰ σώματα, καὶ πᾶν σῶμα αἰσθητὸν ἐν τόπῳ. τοῖς τούτοις ἄν τις ὑπολάβοι. δόξειε δ' ἂν καὶ Ἡσίοδος ὀρθῶς λέγειν, ποιήσας πρῶτον τὸ χάος. λέγει γοῦν,

Πάντων μὲν πρώτιστα χάος γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα

Γαῖ' εὐρύστερνος.

ὡς δέον πρῶτον ὑπάρξαι χώραν τοῖς οὖσι, διὰ τὸ νομίζειν, ὥσπερ οἱ πολλοί, πάντα εἶναί που, καὶ ἐν τόπῳ. εἰ δ' ἐστὶ τοιοῦτον, θαυμαστή τις ἂν εἴη ἡ τοῦ τόπου δύναμις, καὶ προτέρα πάντων. οὗ γὰρ ἄνευ τῶν ἄλλων οὐδέν ἐστιν, ἐκεῖνο δ' ἄνευ τῶν ἄλλων, ἀνάγκη πρῶτον εἶναι. οὐ γὰρ ἀπόλλυται ὁ τόπος, τῶν ἐν αὐτῷ φθειρομένων. οὐ μὴν ἀλλ' ἔχει γ' ἀπορίαν, εἰ ἔστι, τί ἐστι. πότερον ὄγκος τις σώματος, ἤ τις ἑτέρα φύσις. ζητητέον γὰρ τὸ γένος αὐτοῦ πρῶτον.

διαστήματα

tur existimare aliquis posſit, locum quidpiam eſſe a corporibus diuerſum, corpusq́; omne ſenſile in loco eſſe. Videri autem poteſt & Heſiodus rectè dicere, cùm Chaos primum fecerit. Inquit enim:

Principio Chaos eſt generatum ante omnia, poſt quod

Pectus habens latum tellus.

Quaſi primùm oporteret receptaculū rebus præparari, propterea quod, vt pleriq́;, omnia alicubi, & in loco eſſe exiſtimaret. Quod ſi eiuſmodi eſt, admiranda quadam, & omnibus antiquior loci vis erit. Id enim, ſine quo aliarum rerum nulla eſt, ipſum autem eſt ſine alijs, neceſſe eſt primum eſſe. Etenim locus non perit, ijs quæ in eo ſunt intereuntibus. Textus 7.

g Sed dubium exiſtit, ſi eſt, quid ſit, vtrum corporis quædam moles, an quæpiam alia natura: ipſius enim genus primò quærendum eſt. Textus 8.

Dimen-

2.Ratio. d Præterea &c.] Secunda ratio, quæ ducitur à latione, ita habet. Id, quò ſimplicia corpora naturaliter rapiuntur, non modò eſt in rebus; ſed etiam vim quandā habet eas conſeruandi, tuendiq́;, at corpora ſimplicia inſita naturæ propenſione alia ſurſum, alia deorſum, quæ naturales loci differentiæ ſunt, naturæ impetu commeant, locus igitur non modò eſt in rebus, ſed prædictam etiam virtutem ſibi vendicat.

3.Ratio. e Declarat verò & Mathematica.] Placet Græcis interpretibus aliam hîc rationem ſubijci ad probandum locum eſſe. Dari, inquit, locum res Mathematicæ oſtendunt. quæ etſi per ſe, ac vt ſua in loco non ſint, ſicuti nec per ſe mouentur, tamen noſtræ mentis beneficio, loci differentia ſortiuntur. Nam quemadmodum lineas cogitatione à motu materiaq́; abſoluimus, ita eis læuam, & dextram, quam natura non habeat, imaginando tribuimus. Lege Ariſtotelem lib. 2. de Cœlo, cap. 2.

4.Ratio. f Præterea qui.] Hæc eſt alia ratio ad idem inſtitutum, ab auctoritate quorundam Philoſophorum, qui vacuum poſuere. Nam cùm vacuum ſit locus carens corpore, iam locum dari fatebantur.

Heſiodus. Profert autem in eandem ſententiam Heſiodi teſtimonium, qui in ſua Theogonia ſcripſit, ante omnia effectum Chaos, non ſolùm vt rudem & indigeſtam molem, ſed vt commune corporum latentium gremium, hiantem ſinum, deinde terram ad excipiendas diſſimilium corporum formas, quæ per generationem inducendæ erant. Putabat enim locum præcedere oportere ea, quæ loco recipiuntur. Quod ſi ita eſt, inquit Ariſtoteles, admiratione, & ſpectatu digniſſima, cæteriſq́; vetuſtior loci vis eſt, cùm ſine alijs extitiſſe perhibeatur, alia verò ſine ipſo cohærere non poſſint.

g Sed dubium.] Probauit hactenus locum eſſe, nunc in contrariam partem differit, pariterq́; loci naturam, & definitionem ſerutatur. Proponit ergo ſex argumenta, quibus oſtendi videtur

Videri locū nihil eſſe. non dari locum. Primum ita habet. Si locus quidpiam eſſet, maximè videretur eſſe corpus, ſiquidem conſtat tergemina dimenſione, longitudine, latitudine, & profunditate, quibus corporis natura definitur. atqui corpus eſſe non poteſt, quia cùm locus, & id, quod loco cohibetur, ſimul ſint, ſequeretur duo corpora ſimul exiſtere, ſeq́; permeare. locus igitur nihil eſt.

h Præterea

διαστήματα μὲν οὖν ἔχει τρία, μῆκος καὶ πλάτος, καὶ βάθος, οἷς ὁρίζεται σῶμα πᾶν. ἀδύνατον δὲ σῶμα τὸν τόπον εἶναι. ἐν αὐτῷ γὰρ ἂν εἴη δύο σώματα. ἔτι εἴπερ ἐστὶ σώματος τόπος καὶ χώρα, δῆλον καὶ ἐπιφανείας, καὶ τῶν λοιπῶν περάτων. ὁ γὰρ αὐτὸς ἁρμόσει λόγος. ὅπου γὰρ ἦν πρότερον τὰ τοῦ ὕδατος ἐπίπεδα, ἔσται πάλιν τὰ τοῦ ἀέρος. ἀλλὰ μὴν διαφορὰν οὐδεμίαν ἔχομεν στιγμῆς, καὶ τόπου στιγμῆς, ὥστ' εἰ μηδὲ ταύτης ἕτερόν ἐστιν ὁ τόπος ἕτερος, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδενός, οὐδ' ἔστι παρ' ἕκαστον τούτων ὁ τόπος. τί γὰρ ἄν ποτε καὶ θείημεν εἶναι τὸν τόπον; οὔτε γὰρ στοιχεῖον, οὔτ' ἐκ στοιχείων οἷόν τ' εἶναι τοιαύτην ἔχοντα φύσιν, οὔτε τῶν σωματικῶν, οὔτε τῶν ἀσωμάτων. μέγεθος μὲν γὰρ ἔχει, σῶμα δ' οὐδέν. ἔστι δὲ τὰ μὲν τῶν αἰσθητῶν σωμάτων στοιχεῖα σώματα. ἐκ δὲ

Dimenſiones quidem tres habet, quibus corpus omne definitur, longitudinem, & latitudinem, & multitudinem: fieri autem non poteſt, vt locus ſit corpus propterea quòd in eodem duo eſſent corpora. h Præterea, ſi corporis locus eſt, & receptaculum, conſtat & ſuperficiei eſſe, & cæterorum extremorum. Eadem enim accommodabitur ratio, quandoquidem illic vbi aquæ ſuperficies priùs erat, aeris ſuperficies viciſſim erit: ſed puncti, & loci puncti differentiam nullam habemus: quare ſi locus ab hoc diuerſus non eſt, nec ab vllo quoque cæterorum diuerſus erit, nec aliud quid eſt locus præter horum vnumquodque. i Quid enim locum eſſe tandem ponemus? neque enim elementum, neque ex elementis vel in rebus corporeis, vel in corpore vacantibus id eſſe poteſt, quod huiuſmodi obtinet naturam: magnitudinem namque habet, corpus autem non eſt: ac ſenſibium quidem corporum elementa ſunt corpora, ex elemen- Textus 9. Textus 10.

τῶν νοητῶν στοιχείων οὐδὲν γίνεται μέγεθος. ἔτι δὲ, καὶ τίνος ἄν τις θείη τοῖς οὖσιν αἴτιον εἶναι τὸν τόπον; οὐδεμία γὰρ αἰτία ὑπάρχει αὐτῷ τῶν τεττάρων· οὔτε γὰρ ὡς ὕλη τῶν ὄντων. οὐδὲν γὰρ ἐξ αὐτοῦ συνέστηκεν· οὔτε ὡς εἶδος καὶ λόγος τῶν πραγμάτων, οὔθ' ὡς τέλος, οὔτε κινεῖ τὰ ὄντα. ἔτι δὲ, καὶ αὐτὸς εἰ ἔστι τι τῶν ὄντων, ποῦ ἔσται; ἡ γὰρ Ζήνωνος ἀπορία ζητεῖ τινα λόγον· εἰ γὰρ πᾶν τὸ ὂν, ἐν τόπῳ, δῆλον ὅτι καὶ τοῦ τόπου τόπος ἔσται· καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον πρόεισιν. ἔτι, εἰ ὥσπερ ἅπαν σῶμα ἐν τόπῳ, οὕτω καὶ ἐν τόπῳ ἅπαν τι σῶμα, πῶς οὖν ἐροῦμεν περὶ τῶν αὐξανομένων; ἀνάγκη γὰρ ἐκ τούτων συναυξάνεσθαι τὸν τόπον αὐτοῖς, εἰ μήτε ἐλάσσων, μήτε μείζων ὁ τόπος ἑκάστου. διὰ μὲν οὖν τούτων, οὐ μόνον τί ἐστιν, ἀλλὰ καὶ εἰ ἔστιν, ἀπορεῖν ἀναγκαῖον.

Κεφά-

tis autem, quæ mente apprehenduntur, magnitudo nulla exoritur. k *Cuius præterea rei cauſam locum eſſe aliquis poſuer. cùm nulla enim cauſarum quatuor ei congruit. Neq; etenim vt materia rerum eſt cauſa, cum ex eo nihil conſtet: neq; vt ſpecies, & ratio, neq; vt finis, nec vt mouens cauſa.* l *Iam verò ſi ſit, ipſe quoq; erit alicubi: nam Zenonis dubitatio rationem aliquã quærit. Si enim quidquid eſt, in loco eſt, manifeſtũ eſt fieri, vt loci quoq; ſit locus: hocq; in infinitum proficiſcetur.* m *Præterea, ſi vt corpus omne in loco eſt, ſic in omni loco eſt corpus, quonam pacto de his, quæ augeſcunt, dicemus? ſi enim cuiuſq; locus nec minor eſt, nec maior, neceſſe eſt ex his eorum locum ſimul augeri. His itaq; non ſolùm quid eſt, verùm etiam an ſit, dubitare neceſſe eſt.* Textus 11. Textus 12. Textus 13.

CAP.

h *Præterea ſi corporis*] Secundum argum. ita concluditur: Si locus ex alterna corporum viciſſitudine & tranſlatione rite argueretur, dandus etiam foret locus ſuperficiei, & lineæ, imo & puncti: ſiquidem hæc etiam aliò transferuntur, ſibique mutuò ſuccedunt: at horum nullum locum dari liquet ex eo, quia ſi puncti locus eſſet, cùm locus, & id quod loco continetur, æqualia ſint & coniuncta, iam locus eſſet quid inſectile, ſicuti punctus. atque adeò duo indiuiſibilia quantitatis ſimul eſſent, quod fieri non poteſt. Idem ſimiliter de linea, & ſuperficie demonſtrabitur. 2. *Argum.*

i *Quid enim locum*] Tertium argum. Si detur locus, magnitudinem habeat neceſſe eſt, cùm ſit corpori æqualis, & tamen eam habere non poteſt. Non igitur locus datur. Probatur minor. Nam ſi eam haberet, vel tunc locus eſſet corporeum elementum, ex elementiſve corporeis conſtans, atq; ita duo corpora ſimul exiſterent, ſeq; penetrarent: vel eſſet elementum vacans corpore, aut ex elementis corpore vacantibus conſtitutum, quod etiam fieri nequit, quia eiuſmodi elementa non dantur in natura. 3. *Argum.*

k *Cuius præterea rei.*] Quartum argum. Si, inquit, locus ſit vtique erit cauſa rerum, quæ ipſo continentur, cùm vim quandam obtinere perhibeatur. Sed hoc dici non poteſt, quia nullum eſt cauſæ genus, ad quod referri queat, vt cauſarum genera ſingillatim intuentibus perſpicuè patebit. Ergo, &c. 4. *Argum.*

l *Iam verò ſi ſit.*] Quintum argum. Eſt Zenonis, qui ex aliorum Philoſophorum confeſſione ſumebat, omnia quæ in rerum vniuerſitate ſunt loco cõtineri. Tunc ita argumentabatur. Quicquid eſt, cohibetur loco; ergo ſi locus eſt, ipſe etiam loco cohibetur. Sed hoc fieri nequit, quia dabitur progreſſus infinitus in locis. Impoſſibile eſt igitur dari locum. 5 *Argum.* *Zen.*

m *Præterea, ſi vt.*] Sextum argum. Si locus ita eſt à natura comparatus, vt omne corpus in loco, & in omni loco corpus ſit, ſequitur, cùm res viuentes incrementa accipiunt, ipſum quoque locum cum iis dilatari & creſcere; ſiquidem vberior quantitas maiorem locum depoſcit: at non apparet qua ratione locus dilatari poſſit, cùm immobilis ſit, & incrementi expers. Futile eſt igitur exiſtimare dari in natura locum, quo res contineantur. 6. *Argum.*

CAP.

Κεφάλαιον β.

Ἐπεὶ δὲ, τὸ μὲν καθ' αὑτὸ, τὸ δὲ κατ' ἄλλο λέγεται· καὶ τόπος ὁ μὲν κοινὸς, ἐν ᾧ ἅπαντα τὰ σώματά ἐστιν· ὁ δ' ἴδιος, ἐν ᾧ πρώτως· λέγω δὲ, οἷον σὺ νῦν ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι ἐν τῷ ἀέρι, οὗτος δ' ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῷ ἀέρι, ὅτι ἐν τῇ γῇ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν ταύτῃ, ὅτι ἐν τῷδε τῷ τόπῳ, ὃς περιέχει οὐδὲν πλέον, ἢ σέ. εἰ δή ἐστιν ὁ τόπος τὸ πρῶτον περιέχον ἕκαστον τῶν σωμάτων, πέρας ἄν τι εἴη. ὥστε δόξειεν ἂν τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφὴ ἑκάστου, ὁ τόπος εἶναι, ᾧ ὁρίζεται τὸ μέγεθος, καὶ ἡ ὕλη ἡ τοῦ μεγέθους· τοῦτο γὰρ ἑκάστου πέρας. οὕτω μὲν οὖν σκοποῦσιν ὁ τόπος τὸ ἑκάστου εἶδός ἐστι.

εἰ δὲ

CAP. II.

CVm a *autẽ aliquid per ſe, aliquid per aliud dicatur, locus quoq; alius communis eſt, in quo omnia inſunt corpora, alius proprius, in quo primo vt in cœlo nunc es, quia in aëre, qui eſt in cœlo, in aëre autem, quia in terra, & in hac ſimiliter, quia in hoc in loco, qui nihil præter te continet. Si igitur locus eſt id quod vnumquodq; corpus primò continet, certè erit extremum: quare cuiuſq; rei ſpecies, & forma, qua magnitudo, & magnitudinis materia terminatur, locus eſſe videbitur. hæc enim vniuſcuiuſq; eſt terminus. Qui ergo ita conſiderant, vt cuiuſq; rei forma eſt locus.* Textus 14.

Cum a

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Locus duplex. Communis & propri°. Locus videri formam.

Cum a autem] Loci naturam explicaturus docet duplicem eſſe locum, communem, & proprium. Locus proprius dicitur, qui primò, ac immediatè rem continet, qualis eſt ſuperficies concaua aeris Socratem ambientis. Communis eſt, qui rem non primò & immediatè complectitur, veluti cœlum reſpectu Socratis quem aliorum corporū interiectu ambit. Hoc poſito, probat locum videri formam eſſe, hoc modo. Forma eſt terminus ſiquidem terminat magnitudinem, id eſt extenſionem materiæ, & materiam magnitudinis, id eſt ipſam ſubſtantiam materiæ tali affectam extenſione: ſed locus eſt etiam terminus, cùm definiat, ac circumſcribat rem locatam: videtur igitur concedendum locum formam eſſe. Hæc ratio, vt aduertunt Simplicius, Commentator, & D.Thomas, nullam habet ſpeciem veræ probationis, cum conſtet ex vtraq; propoſitione affirmāte in ſecunda figura; proindeque tantummodò gratia diſputandi ab Ariſtotele affertur.

ᾗ δὲ δοκεῖ ὁ τόπος εἶναι τὸ διάστημα τοῦ μεγέθους, ἡ ὕλη· τοῦτο γὰρ ἕτερον τοῦ μεγέθους· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ περιεχόμενον ὑπὸ τοῦ εἴδους καὶ ὡρισμένον, οἷον ὑπὸ ἐπιπέδου καὶ πέρατος. ἔστι δὲ τοιοῦτον ἡ ὕλη καὶ τὸ ἀόριστον· ὅταν γὰρ ἀφαιρεθῇ τὸ πέρας, καὶ τὰ πάθη τῆς σφαίρας, λείπεται οὐδὲν παρὰ τὴν ὕλην. διὸ καὶ ὁ Πλάτων τὴν ὕλην καὶ τὴν χώραν τὸ αὐτό φησιν εἶναι ἐν τῷ Τιμαίῳ· τὸ γὰρ μεταληπτικὸν καὶ τὴν χώραν ἓν καὶ ταὐτόν· ἄλλον δὲ τρόπον ἐκεῖ τε λέγων τὸ μεταληπτικὸν καὶ ἐν τοῖς λεγομένοις ἀγράφοις δόγμασιν, ὅμως τὸν τόπον καὶ τὴν χώραν τὸ αὐτὸ ἀπεφήνατο. λέγουσι μὲν γὰρ ἅπαντες εἶναί τι τὸν τόπον, τί δ' ἐστὶν, οὗτος μόνος ἐπεχείρησεν εἰπεῖν, εἰκότως δ' ἐκ τούτων σκοπουμένοις δόξειεν ἂν χαλεπὸν εἶναι γνωρίζειν τί ἐστιν ὁ τόπος, εἴπερ τούτων ὁποτερονοῦν ἐστιν, εἴτε ἡ ὕλη, εἴτε τὸ εἶδος. ἄλλως τε γὰρ τὴν ἀκροτάτην ἔχει σκέψιν, καὶ χωρὶς ἀλλήλων οὐ ῥᾴδιον αὐτὰ γνωρίζειν. ἀλλὰ μὴν ὅτι γε ἀδύνατον ὁποτερονοῦν τούτων εἶναι τὸν τόπον, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν. τὸ μὲν γὰρ εἶδος καὶ ἡ ὕλη, οὐ χωρίζεται τοῦ πράγματος· τὸν δὲ τόπον, ἐνδέχεται· ἐν ᾧ γὰρ ἀὴρ ἦν, ἐν τούτῳ πάλιν ὕδωρ, ὡς φαμὲν, γίνεται, ἀντιμεθισταμένων ἀλλήλοις τοῦ τε ἀέρος καὶ τοῦ ὕδατος, καὶ τῶν ἄλλων σωμάτων ὁμοίως, ὥστε οὐ μόριον οὐδ' ἕξις, ἀλλὰ χωριστὸς ὁ τόπος ἑκάστου ἐστί. καὶ γὰρ δοκεῖ τοιοῦτόν τι εἶναι ὁ τόπος, οἷον τὸ ἀγγεῖον· ἔστι γὰρ τὸ ἀγγεῖον, τόπος μεταφορητός· τὸ δ' ἀγγεῖον, οὐδὲν τοῦ πράγματός ἐστιν. ᾗ μὲν οὖν χωριστὸς τοῦ πράγματος, ταύτῃ μὲν οὐκ ἔστι τὸ εἶδος· ᾗ δὲ περιέχει, ταύτῃ δ' ἕτερος τῆς ὕλης. δοκεῖ δὲ ἀεὶ τὸ ὄν που αὐτό τε εἶναί τι, καὶ ἕτερόν τι ἐκτὸς αὐτοῦ. Πλάτωνι μέντοι λεκτέον, εἰ δεῖ παρεκβάντας εἰπεῖν, διὰ τί οὐκ ἐν τόπῳ τὰ εἴδη καὶ οἱ ἀριθμοί, εἴπερ τὸ μεθεκτικὸν ὁ τόπος, εἴτε τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ ὄντος τοῦ μεθεκτικοῦ, εἴτε τῆς ὕλης, ὥσπερ ἐν τῷ Τιμαίῳ γέγραφεν. ἔτι, πῶς ἂν φέροιτο εἰς τὸν αὑτοῦ τόπον, εἰ ὁ τόπος ἡ ὕλη, ἢ τὸ εἶδος; ἀδύνατον γὰρ οὗ μὴ κίνησις, μηδὲ τὸ ἄνω ἢ κάτω ἐστί, τόπον εἶναι. ὥστε ζητητέος ἐν τοιούτοις ὁ τόπος.

b *Quatenus autē magnitudinis videtur interuallum materia: hoc enim à magnitudine diuerſum eſt, idq; eſt, quod à forma, veluti à ſuperficie, vt termino cōtinetur, & terminatur: huiuſmodi eſt materia. & id quod eſt interminatū. Terminus nāq; & affectiones cū à ſphæra fuerint detracta, nihil præter materiā remanet.* c *Quocirca & Plato materiā & receptaculum ait in Timæo idē eſſe. Quod enim accipere aptum eſt & receptaculum, vnum idemque eſſe. Cùm verò aliter ibi, aliter in his, quæ dogmata ἄγραφα, id eſt, non ſcripta nominant, id quod accipere aptū eſt ſumat, locū tamē & receptaculum idē eſſe enūtiauit. Inquiūt quidē enim oēs locū aliqd eſſe: quid verò ſit, hic ſolus dicere aggreſſus eſt. Quid itaq; ex his cōſideras, iis nō iniuria videbitur difficile eſſe quid locus ſit, cognoſcere, ſiquidē horū alterutrum ſeu materia ſeu ſpecies eſt, alioqui enim etiam altiſſimam hæc habent contemplationem, & ſeparata inter ſe non eſt facile ea intelligere.* d *Illud verò intelligere non eſt difficile, vtrūuis horum locum eſſe non poſſe.* Textus 15. Textus 16.

Forma enim & materia à re non ſeiūguntur, locus autem poteſt ſeiungi, quandoquidem eò vbi aer erat, aqua viciſſim ingreditur, aere & aqua ſibi mutuò locum cedentibus, & aliis corporibus ſimiliter. Quare nec pars, nec habitus eſt locus, ſed ab vnaquaque re poteſt ſeiungi: locus enim vaſis ſimilitudinem videtur habere. Vas namque locus eſt, qui poteſt transferri, nullaque rei pars eſt. Quatenus igitur à re eſt ſeparabilis, forma non eſt, quā autem continet, à materia diuerſus eſt. Videtur autem ſemper id, quod alicubi eſt, & ipſum aliquid eſſe, & extra ipſum aliquid aliud. Platoni quidem (ſi digrediendo liceat dicere) cauſa reddenda erat, cur forma, & numeri in loco non ſunt, ſi locus eſt id quod participat, ſiue magnum id ſit & paruum, ſiue materies, vt in Timæo ſcripſit. Præterea, quonā pacto in ſuum ipſius locum quodq; ferretur, ſi locus materia eſſet, aut forma? Non enim poteſt id locus eſſe, quo nihil mouetur, neque ſuperum eſt, cui inferum. Quare in his quærendus eſt locus. Textus 17. Textus 18. Textus 19.

c *Quod*

b *Quatenus autem*] Proponit rationem, quæ ſuadet locum eſſe materiam; nempe quia locus nihil aliud eſſe videtur, quàm interuallum: quandoquidem hoc æquale eſt magnitudini, ſicuti & locus: at materia interuallum eſt, ſeu receptaculum, in quo formæ recipiuntur, quod quidem à formis ipſis, quaſi terminis, & limitibus cohibetur, cùm ſuopte ingenio indefinitum, & vagum quidpiam ſit. Et verò, quòd materia à formis, & dimenſionibus diuerſam habeat naturam, (nam id etiam ad rationem loci comparatione rei contentæ exigitur) ex eo oſtenditur, quia termino, & dimenſionibus, abſque id genus cogitatione à materia ab- *Videri materiam.*

functis, adhuc materia integram, incolumemque eſſentiam retinet.

c *Quocirca*] Propter ſimilitudinem, quæ inter locum & materiam cernitur, vt proximè dictũ fuit, ſcripſit Plato in Timæo materiam & receptaculum, ſiue locum idem eſſe: quanquam aliter pronunciarit in dogmatibus, quæ ab eo diſcipulis tradita, non tamen literis commendata ſunt, vbi materiam, magnum & paruum nuncupauit. Vnde cùm omnes communi aſſenſu locum ponerent ſolus Plato quid nam eſſet, explicare aggreſſus fuit, etſi verbis aliquantulum remotis; ſiquidem non tam quid locus, quàm quid materia eſſet, declarauit, aiens materiam conceptaculum, ſiue locum formarum eſſe. *Platoni materia & locus idem. Solus Plato Loci naturã explicare aggreſſus eſt.*

d *Illud verò intelligere*] Oſtendit locum nec formam eſſe, nec materiam, proindeque nihil ſuperioribus argumentis fuiſſe conclusum, argumentatur verò in hunc modum. Id, quod ſeparatur à re, non poteſt eſſe eius forma, aut materia cùm hæc rei naturalis eſſentiam conſtituant; ſed locus ſeparatur à re, vt ex corporum translatione conſtat. Igitur locus nec forma eſt, nec materia, nec item alia rei compoſitæ pars, aut accidens illi inhærens. Deinde quod materia non ſit locus ſeparatim probat, quia loci eſt continere, materia verò non continet, ſed continetur potiùs. Hic Platonem reprehendit, quod cùm materia, vt in Timæo ſcripſit locus formarum ſit, vel magnum & paruum, vt aliàs docuerat, non tamen cauſam reddidit cur ideas & numeros extra omnem locum eſſe affirmaret. *Locum non eſſe formã, nec materiã. Reprehenditur Plato.*

e *Quod*

ἀεὶ δ' ἐν αὐτῷ ὁ τόπος, δεῖ γὰρ εἴπερ ἢ μορφὴ ἢ ὕλη, ἔσται ὁ τόπος ἐν τόπῳ. μεταβάλλει γὰρ ἅμα τῷ πράγματι, καὶ κινεῖται καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὸ ἀόριστον, οὐκ ἀεὶ ἐν τῷ αὐτῷ, ἀλλ' ὅπου καὶ τὸ πρᾶγμα· ὥστε τοῦ τόπου ἔσται τόπος. ἔτι, ὅταν ἐξ ἀέρος ὕδωρ γένηται, ἀπόλωλεν ὁ τόπος. οὐ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ τὸ γενόμενον σῶμα. τίς οὖν ἡ φθορά; ἐξ ὧν μὲν τοίνυν ἀναγκαῖον εἶναί τι τὸν τόπον, καὶ πάλιν ἐξ ὧν ἀπορήσειεν ἄν τις αὐτοῦ περὶ τῆς οὐσίας, εἴρηται.

Κεφά-

e *Quod ſi in re ipſa locus ineſt, ineſſe aũt neceſſe eſt, ſi materia eſt, aut forma locus in loco erit. Vnà enim cum re mutatur, mouetur que & forma, & quod eſt indefinitum. nõ ſemper ſunt in eodem, ſed vbi eſt res. Quare loci erit locus.* f *Quin etiam aqua ex aere genita locus periit, quod in eodem loco corpus, quod genitum eſt, non fit. Quis igitur eſt interitus? Ea igitur, quibus aliquid eſſe neceſſariò concluditur, & rurſus ea, quæ de eius eſſentia dubitationem ingerunt, dicta ſunt.* Textus 20. Textus 21. Textus 22.

C A P.

e *Quod ſi in re ipſa*] Idem inſtitutum confirmat hoc modo. Res, quæ mouentur, in loca propria feruntur; in materiam & formam nulla res fertur, quia vnumquodq; ſuam intra ſe materiã & formam continet. Non igitur locus materia aut forma eſt. Item, ſi forma & materia locus foret, iam locus vnà cum re mota cieretur, & locum ſibi etiam vindicaret, atq; ita loci locus eſſet, quod abſurdum eſt.

f *Quin etiam*] Non parua eſt interpretum diſſenſio in explicatione huius loci. Nonnulli è quorum numero eſt Aſpaſius, referente Simplicio, arbitrantur rationem hanc cum iis quæ proximè antecedunt, & ſequuntur, minimè cohærere, ſed continuandam cum textu 15. vbi Ariſtoteles probauit non poſſe dari locum quia oporteret illum augeſcere; hîc verò idem ab eo oſtendi, quia ſequeretur corrumpi locum intereunte aere, ex quo aqua gignitur: cùm tamen nulla eiuſmodi interitus cauſa poſſit inueniri.

Aliorũ explanatio. Pſellus, Alexander, & Philoponus volunt probari hîc ab Ariſtotele, locum non eſſe formam quia cùm res corrumpitur, forma interit, nec tamen interit locus; qui contrarium non habeat. Simplicius, Diuus Thomas, & Magnus Albertus aiunt, concludi locum nec formam eſſe, nec materiam; quia cum ex aere aqua gignitur, neceſſarium foret locum vtramq; mutationem ſubire, videlicet tam formæ quæ corrumpitur, quàm materiæ, quæ in maiorem coit denſitatem, quod eſt abſurdum. Neutra harum explicationum congruit verbis contextus, quæ non negant, ſed aſſerunt potiùs re intereunte locum corrumpi. Germana interpretatio eſt, demonſtrari ab Ariſtotele locum non eſſe materiam; propterea quod cùm ex aere aqua oritur, locus, qui aerem cõtinebat, aboletur, quia non poteſt aqua eundem occupare locum, ſed alium minorem. Qui ergo, inquit, fieri poteſt, vt locus materia ſit; cùm locus pereat ſuperſtite materia, aut quis materiæ interitus eſſe poteſt, cùm aliis, atq; aliis formis ſibi ſuccedentibus eadem perſeueret neque vnquam occidat? *Legitima expoſitio.*

C A P I-

Κεφάλαιον γ.

Μετὰ δὲ ταῦτα ληπτέον ποσαχῶς ἄλλο ἐν ἄλλῳ γίνεται. ἕνα μὲν δὴ τρόπον, ὡς ὁ δάκτυλος ἐν τῇ χειρί, καὶ ὅλως τὸ μέρος ἐν τῷ ὅλῳ. ἄλλον δέ, ὡς τὸ ὅλον ἐν τοῖς μέρεσιν· οὐ γάρ ἐστι παρὰ τὰ μέρη τὸ ὅλον. ἄλλον δὲ τρόπον, ὡς ὁ ἄνθρωπος ἐν ζῴῳ, καὶ ὅλως ὡς εἶδος ἐν γένει. ἄλλον δέ, ὡς τὸ γένος ἐν τῷ εἴδει, καὶ ὅλως τὸ μέρος τοῦ εἴδους ἐν τῷ τοῦ εἴδους λόγῳ.

C A P. III.

Poſt a hæc verò ſumendum eſt quot modis in alio aliud eſt. Vno quidem modo vt digitus in manu, & omnino pars in toto: alio vt totum in partibus, nõ enĩ à partib. diuerſum eſt totũ: alio vt homo in animali, & omnino vt ſpecies in genere, alio vt genus in ſpecie, & omnino vt pars ſpeciei in Textus 23.

λόγῳ. ἔτι δ' ὡς ὑγίεια ἐν θερμοῖς καὶ ψυχροῖς, καὶ ὅλως τὸ εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ. ἔτι, ὡς ἐν βασιλεῖ τὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅλως τὸ ἐν τῷ πρώτῳ κινητικῷ. ἔτι, ὡς ἐν τῷ ἀγαθῷ, καὶ ὅλως ἐν τῷ τέλει· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ οὗ ἕνεκα. πάντων δὲ κυριώτατον τὸ ὡς ἐν ἀγγείῳ, καὶ ὅλως τὸ ἐν τόπῳ. ἀπορήσειε δ' ἄν τις, εἰ ἆρα καὶ αὐτό τι ἐν ἑαυτῷ ἐνδέχεται εἶναι, ἢ οὐδέν, ἀλλὰ πάντα ἢ οὐδαμοῦ, ἢ ἐν ἄλλῳ. διχῶς δὲ τοῦτ' ἐστίν, ἤτοι καθ' αὑτό, ἢ καθ' ἕτερον.

ὅταν

in ſpeciei ratione. Præterea vt ſanitas in calidis, & frigidis, & omnino forma in materia. Quin etiã vt ea Græcorum in rege & omnino in eo, quod primum mouet. Ad hæc vt in bono, & omnino vt in fine. Hoc autẽ eſt id, cuius gratia. Omniũ verò maximè propriũ eſt, vt in vaſe, & omnino in loco. b Quæret autẽ aliquis vtrũ aliqd in ſe eſſe poſſit, an nihil, imò omnia, aut nuſquã ſint aut in alio. Hoc verò eſt bifariam, aut per ſe, aut per aliud. Textus 24

Cùm

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Poſt a *hæc*] Vt propoſita quæſtio explicatiùs enodari queat, & argumẽtis in contrariã partẽ adductis cõmodè ſatisfieri, enumerat modos, quibus aliqd in alio eſſe dicitur, ad quos, ſi qui præterea ſunt, reuocari poterũt. Primus eſt, quo pars, ſiue integrãs, ſiue phyſica eſt in toto. Secundus; quo totũ eſt in partibus. Tertius, quo ſpecies eſt in genere, & vniuerſim pars ſubiecta in ſuo toto vniuerſali. Quartus, quo genus eſt in ſua ſpecie, cæteræq; partes Metaphyſicæ in re definita. Quintus, quo forma ſiue ſubſtantialis, ſiue accidẽtaria eſt in materia, vel ſubiecto. Sextus, quo res ſunt in efficiẽte, aut in imperãte, aut mouente. Septimus, quo effecta ſunt in fine. Octauus, maximeq; proprius eſt, quo aliquid in alio eſt, vt in vaſe, & omnino in loco. *Octo modis aliquid in alio eſſe poteſt. Octauus omnium maximè proprius.*

b *Quæret aliquis*] Explicatis modis, qbus aliud in alio eſt, in cõtrouerſiã vocat, vtrũ ne aliquid in ipſo eſſe poſſit, vel potiùs omnia, aut nullibi ſint, aut in alio. Priuſquã reſpondeat, ſumit bifariã intelligi poſſe aliquid in ſe ipſo eſſe; nimirum aut per ſe, hoc eſt, primò, ſiue ſecũdum ſe totũ; non aũt ratione partis; aut aliud, id eſt, ratione partis, ſeu ratione alterius, quo pacto Socrates dicitur candidus, quod eius ſuperficies cãdida ſit, & ſcientia præditus, quia in eius animo ſcientia inſidet. Duplici ergo aſſertione quæſito reſpõdet. Prior eſt, aliquid poſſe in ſe ipſo eſſe per aliud. Hanc ex eo cõcludit, quia fieri poteſt, vt aliquid ratione ſuarũ partium in ſe inſit; cum nimirum id, in quo aliquid eſt, & id, quod in ipſo eſt, ſunt partes alicuius totius, v. g. propterea quod amphora in qua vinum continetur, & ipſum vinum, ſunt partes huiuſce complexi, vini amphoræ, idcirco vini amphora in ſe ipſa eſſe perhibetur, nõ quidẽ primò, ſed ratione partiũ. Nam quia amphora continet, ideo vini amphora dicitur continere, & quia vinum continetur, ideo vini amphora contineri dicitur: atq; ita vini amphora ratione ſuarum partium in ſe ipſa eſt. *Quæſtio. Nũ aliquid in ſe ipſo eſſe poſſit. 1. Aſſertio. Aliquid poſſe eſſe in ſe ipſo per aliud. Suadetur.*

c *Primum*

ὅταν μὲν γὰρ ᾖ μόρια τοῦ ὅλου, τό τ' ἐν ᾧ καὶ τὸ ἐν τούτῳ, λεχθήσεται τὸ ὅλον ἐν αὑτῷ. λέγεται γὰρ καὶ κατὰ τὰ μέρη, οἷον λευκός, ὅτι ἡ ἐπιφάνεια λευκή· καὶ ἐπιστήμων, ὅτι τὸ λογιστικόν. ὁ μὲν οὖν ἀμφορεὺς οὐκ ἔσται ἐν αὑτῷ, οὐδ' ὁ οἶνος· ὁ δὲ τοῦ οἴνου ἀμφορεὺς ἔσται. ὅ, τε γὰρ καὶ ἐν ᾧ, ἀμφότερα τοῦ αὐτοῦ μόρια. οὕτω μὲν οὖν ἐνδέχεται αὐτό τι ἐν αὑτῷ εἶναι. πρώτως οὐκ ἐνδέχεται, οἷον τὸ λευκὸν ἐν σώματι. ἡ ἐπιφάνεια γὰρ ἐν σώματι. ἡ δ' ἐπιστήμη ἐν ψυχῇ. κατὰ ταῦτα δ' αἱ προσηγορίαι μέρη ὄντα, ὥστ' ἐν ἀνθρώπῳ. ὁ δ' ἀμφορεὺς καὶ ὁ οἶνος χωρὶς μὲν ὄντα, οὐ μέρη· ἅμα δέ. διότι ὅταν ᾖ μέρη, ἔσται αὐτὸ ἐν αὑτῷ. οἷον τὸ λευκὸν ἐν ἀνθρώπῳ, ὅτι ἐν τῷ σώματι· καὶ ἐν τούτῳ, ὅτι ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ· ἐν δὲ ταύτῃ οὐκ ἔτι κατ' ἄλλο. καὶ ἕτερά γε τῷ εἴδει ταῦτα, καὶ ἄλλην φύσιν ἔχει ἑκάτερον καὶ δύναμιν ἥ τ' ἐπιφάνεια καὶ τὸ λευκόν. οὔτ' οὖν ἐπακτικῶς σκοποῦσιν, οὐδὲν ἐν αὑτῷ ὁρῶμεν κατ' οὐδένα τῶν διορισμῶν, τῷ τε λόγῳ δῆλον, ὅτι ἀδύνατον. δεήσει γὰρ ἀμφότερον ἑκάτερον ὑπάρχειν. οἷον τὸν ἀμφορέα, ἀγγεῖόν τε καὶ οἶνον εἶναι. καὶ τὸν οἶνον, οἶνόν τε καὶ ἀμφορέα, εἴπερ ἐνδέχεται αὐτό τι ἐν αὑτῷ εἶναι. ὥστ' εἰ ὅτι μάλιστα ἐν ἀλλήλοις εἶεν, ὁ μὲν ἀμφορεὺς δέξεται τὸν οἶνον, οὐχ ᾗ αὐτὸς ὁ οἶνος, ἀλλ' ᾗ ἐκεῖνος, ὁ δ' οἶνος ἐνέσται ἐν τῷ ἀμφορεῖ, οὐχ ᾗ ἀμφορεὺς αὐτός, ἀλλ' ᾗ ἐκεῖνος ἀμφορεύς. κατὰ μὲν οὖν τὸ εἶναι ὅτι ἕτερον, δῆλον. ἄλλος γὰρ ὁ λόγος ὁ τοῦ ἐν ᾧ, καὶ ὁ τοῦ ἐν τούτῳ. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ τὸ συμβεβηκὸς ἐνδέχεται· ἅμα γὰρ δύο σώματα ἐν τῷ αὐτῷ ἔσται.

Cùm enim id, in quo eſt, & id, quod in eo eſt, totius fuerint partes, totum dicetur in ſe eſſe. Dicitur enim & ex partibus, vt albus, quod ſuperficies ſit alba: et ſciens quod vis ea, quæ ratiocinatur. Amphora igitur in ſe non erit, nec vinũ, amphora autẽ vini erit. Vtrũq; enim & id, quod ineſt, & id, in quo eſt, eiuſdem rei ſunt partes. Ita igitur aliquid in ſeipſo eſſe poterit; c primùm autem non poteſt: vt album in corpore: ſuperficies enim in corpore eſt: ſcientia autem in anima. Per hæc autem fiunt appellationes, quod in homine ſint, vt partes. Amphora verò & vinum, cùm ſeparata ſunt, partes non ſunt, ſed cùm ſunt ſimul. Itaque cùm partes fuerint, ipſa in ſe erit, vt album in homine, quod ſit in corpore, & in hac quia in ſuperficie, in hac verò non per aliud. Atque hæc quidem ſuperficies, & album diuerſa ſunt ſpecie, aliaque & natura & vi vtrumque eſt præditum. Nec igitur ſi inductione conſideremus, in ſe quicquam eſſe vllo eorum, qui definiti ſunt, modorum videmus, nec item eſſe poſſe ratione planum efficitur. Ambo enim vtrumque eſſe oportebit, vt amphoram & vas, & vinum eſſe, vinum autem & vas, & amphoram, ſiquidem aliquid in ſe ipſo eſſe poteſt. Quare vt quam maximè in ſeſe vicisſim inſint, tamen amphora vinum recipiet, non quatenus ipſa eſt vinum, ſed qua ex parte amphora eſt: vinum autem in amphora inerit, non qua parte ipſum eſt amphora, ſed quatenus illa amphora eſt. Ac ratione quidem diuerſa eſſe eſt manifeſtum, cùm eius, in quo eſt alia ſit ratio, alia eius, quod eſt in eo. d Sed neque ex accidente eſſe poteſt: duo enim corpora ſimul erunt, Textus 25 Textus 26 Textus 27

αὐτός τι γὰρ ἐν αὑτῷ ὁ ἀμφορεὺς ἔσται. εἰ οὗ ἡ φύσις δεκτική, τοῦτ' ἐνδέχεται ἐν ἑαυτῷ εἶναι· καὶ ἔτι, ἐκεῖνο οὗ δεκτικόν, οἷον, εἰ οἴνου ὁ οἶνος. ὅτι μὲν οὖν ἀδύνατον ἐν ἑαυτῷ τι πρώτως εἶναι δῆλον. ὃ δὲ Ζήνων ἠπόρει, ὅτι εἰ ὁ τόπος ἐστί τι, ἐν τίνι ἔσται, λύειν οὐ χαλεπόν· οὐδὲν γὰρ κωλύει, ἐν ἄλλῳ μὲν εἶναι τὸν πρῶτον τόπον, μὴ μέντοι ὡς ἐν τόπῳ ἐκείνῳ, ἀλλ' ὥσπερ ἡ μὲν ὑγίεια ἐν τοῖς θερμοῖς, ὡς ἕξις, τὸ δὲ θερμὸν ἐν τῷ σώματι, ὡς πάθος. ὥστ' οὐκ ἀνάγκη εἰς ἄπειρον ἰέναι. ἐκεῖνο δὲ φανερόν, ὅτι ἐπεὶ οὐδὲν τὸ ἀγγεῖον τοῦ ἐν αὐτῷ (ἕτερον γὰρ τὸ πρώτως, ὅ, τι καὶ ἐν ᾧ) οὐκ ἂν εἴη οὔτε ἡ ὕλη, οὔτε τὸ εἶδος ὁ τόπος, ἀλλ' ἕτερον· ἐκείνου γάρ τι ταῦτα τοῦ ἐνόντος, καὶ ἡ ὕλη, καὶ ἡ μορφή. ταῦτα μὲν οὖν ἔστω διηπορημένα. Τί δὲ ποτ' ἐστὶν ὁ τόπος, ὧδ' ἂν γένοιτο φανερόν.

propterea quod amphora in ſe erit, ſi id eſſe in ſe poteſt, cuius natura ad recipiendum eſt apta, præterea & illud ad quod recipiendum eſt comparatum, vt vinum, ſi vini. Perſpicuum eſt igitur aliquid in ſe primũ eſſe nõ poſſe. c Illud verò, de quo Zeno dubitabat, ſi locus eſt, in quo ſit, nõ eſt difficile diluere: nihil enim prohibet primũ locum in alio ineſſe, non tñ vt in eo, vt in loco inſit, ſed quẽadmodũ ſanitas in calidis, vt habitus, calidũ verò in corpore vt affectio. Ita nõ erit neceſſe in infinitũ abire. Illud verò manifeſtũ eſt, cũ vas nihil eius ſit, qđ in ipſo ineſt, (aliud n. eſt id, quod primũ ineſt, aliud id, in quo) locũ nec materiã eſſe, nec formã ſed aliud, hæc nãq; materia & forma, illius, quod ineſt, aliquid ſunt, et de his quidem ſit dubitatum. Sed quid tandem locus ſit, perſpicuum fieri hoc modo poteſt.

Textus 28.

Textus 29.

Κεφά-

CAP.

Aſſertio. *Nihil in ſe ipſo per ſe eſſe.* *Probatur.*

c *Primum autem*] Statuit poſteriorem aſſertionem, videlicet nihil in ſe primum, ſiue per ſe, eſſe poſſe. Ac rurſus explicat, quonam modo aliquid ex parte in ſe eſſe queat. Deinde prædictam aſſertionem confirmat. Nam ſi quis modos omnes, quibus aliquid in alio eſſe dicitur, ſigillatim percuſiat, nullum ſanè reperiet, quo aliquid per ſe, ſiue primum, in ſe ipſo eſſe dicatur. Tum alia ratione idem comprobat. Si enim, inquit, in ſe ipſo primum, ac per ſe aliquid ſit, vt amphora vini, neceſſe erit tam vinum, quàm amphoram, vtrumque ipſorum eſſe. Nam cùm ratio amphoræ ſit recipere, ratio vini recipi. ſi amphora vini in ſe erit, ambæ hæ rationes vtrique competent, quia amphora erit in amphora, & vinum in vino: atque amphora quatenus recipiet, amphora erit; quatenus recipietur, vinum, itemque vinum prout ſe recipiet, amphora; prout recipietur, vinum erit.

Nec ex accidente. *Confirmatio.*

d *Sed neque ex accidente*] Demonſtrat nec ex accidente poſſe aliquid in ſe ipſo eſſe. Quod vt intelligas aduerte, eſſe in aliquo ex accidente, prout hoc loco ab Ariſtotele ſumitur, idem valere, atque accidere alicui, quod eſt in illo per ſe: quo pacto anima eſt in loco quia corpus, quod informat in loco eſt. Probat ergo propoſitum Ariſtoteles ex eo, quia ſequeretur duo corpora ſimul eſſe. Nam ſi amphora ex accidente in ſe ſit, erit amphora in eo, quod per ſe in ipſa ineſt: hoc eſt, in vino, & ita vtrumlibet erit in amphora, vinum per ſe, amphora ex accidente, atq; adeo duo corpora eundem locum obtinebunt.

Quo pacto ſolui poſſit ratio Zenonis, nitentis locum è medio tollere.

e *Illud verò de quo Zeno.*] Ex dictis facilem eſſe ait explicationem rationis, qua Zeno locum è medio tollere contendebat, propterea quod ſi locus ſit, erit in aliquo, vt in loco, tum rurſus ille locus in alio erit, ſicq; in infinitũ quæſtio abierit. Nam cùm tã multis modis, inquit Ariſtoteles aliud in alio eſſe perhibeatur, non oportet quidquid eſt in aliquo, vt in loco eſſe. Locus igitur in aliquo eſt, non tanquam in loco, ſed vt in ſubiecto, vel vt in materia. Nam quod locus nec materia ipſa, nec forma ſit, conſpicuum iam eſt, cùm hæ ſint partes rei compoſitæ, quæ a loci natura longè abeſt.

CAPI-

Κεφάλαιον δ.

Λάβωμεν δὲ περὶ αὐτοῦ, ὅσα δοκεῖ ἀληθῶς καθ' αὑτὸ ὑπάρχειν αὐτῷ. ἀξιοῦμεν δὴ τὸν τόπον εἶναι, πρῶτον μὲν περιέχον ἐκεῖνο οὗ τόπος ἐστί. καὶ μηδὲν τοῦ πράγματος εἶναι. ἔτι, τὸν πρῶτον, μήτ' ἐλάττω, μήτε μείζω ἔτι, (μήτε) ἀπολείπεσθαι ἑκάστου, καὶ χωριστόν. πρὸς δὲ τούτοις, πάντα τόπον ἔχειν τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω καὶ φέρεσθαι φύσει, καὶ μένειν ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις ἕκαστον τῶν σωμάτων· τοῦτο δὲ ποιεῖν, ἢ ἄνω ἢ κάτω. ὑποκειμένων δὲ τούτων, τὰ λοιπὰ θεωρητέον. δεῖ δὲ πειρᾶσθαι τὴν σκέψιν οὕτω ποιεῖσθαι, ὅπως τὸ τί ἐστιν ἀποδοθήσεται. ὥστε τά τε ἀπορούμενα λύεσθαι, καὶ τὰ δοκοῦντα ὑπάρχειν τῷ τόπῳ, ὑπάρχοντα ἔσται, καὶ ἔτι, τὸ τῆς δυσκολίας αἴτιον, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀπορημάτων, ἔσται φανερόν. οὕτω γὰρ ἂν κάλλιστα δεικνύοιτο ἕκαστον.

CAPVT IIII.

Sumamus a de ipſo, quæ verè per ſe ineſſe ei videntur. Primum igitur locum id, cuius eſt locus continere, nihilque eius eſſe arbitramur. Præterea locum primũ nec minorem eſſe, nec maiorem, nec à quaq; re deſtitui, & ſeparabilem eſſe, deinde locum omnem ſuperum & inferum habere, & vnumquodq; corpus ad propria loca naturaliter ferri, & in eis conquieſcere; idq; aut in ſupero, aut infero loco efficere. His autem poſitis contemplari reliqua debemus. b Enitendum autem eſt ita conſiderare, vt definitio eiuſmodi reddatur, ex qua & ea, de quibus dubitatur, diſſoluantur, & quæ ineſſe videntur in loco ei conueniant. Præterea difficultatis, & quæ de eo ſunt dubitata cauſa innoteſcat. Ita enim pulcherrimè vnumquodque fuerit monſtratum.

Textus 30.

Textus 31.

CAPI-

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

S*Vmamus igitur*] Vt loci naturam inuenire, & appoſitè explicare queat, præcipuas quaſdam illius affectiones, quæ loco ineſſe communi hominum intelligentia opinioneque iudicantur, inculcat, ita dilucidè vt res explicationem minimè requirat; præter id, quod ait, omnem locum, ſuperum, inferumque obtinere, quod duobus modis Interpretes explicant. Nimirum vel disiunctim, ita vt doceat Ariſtoteles omnem locum, aut ſuperum aut inferum eſſe, quæ eſt interpretatio Simplicij, Themiſtij, & Philoponi. Vel copulatim, vt aſſeiat in omni loco ſuperum eſſe & inferum; quo pacto pars aëris, quæ ignem tangit ſuperior eſt, quæ terram, inferior. Non recenſuit autem hic cæteras loci differentias, quod hæ, vt Simplicius annotauit, & præcipuæ, & naturalibus corporibus magis propriæ habeantur. *Loci affectiones.* *Omnem locum ſuperũ infernumque obtinere, quo ſenſu.*

b *Ẽtendum autem eſt.*] Conſtitutis tanquam fundamentis loci proprietatibus, quæ maximè idonea ratio eſt ad indagandum quid res ſit, vt 1. de Anima, cap. 1. Ariſtoteles docet; quàm accuratam exactamque loci definitionem tradere in animo habeat, exponit. Monetque inquiſitionis loci cauſam fuiſſe lationem: ideo enim veteres Philoſophi cœlum maximè in loco eſſe arbitrati ſunt, quod perenni motu agitetur. Tum motum, qui ad locũ pertinet, trifariam diſtribuit; videlicet, in lationem, accretionem, diminutionem; licet duo poſteriores non verè, ac ſimpliciter motus locales ſint, ſed duntaxat motum localem adiunctum habeat; quatenus omne id, quod augeſcit, maiorem locum accipit, & id, quod diminuitur, minorem. *Maximè idonea ratio ad inueſtigandam quidditatem rerũ.* *Tripartita diſtributio motus localis.*

c *Aliud*

πρῶτον μὲν οὖν δεῖ κατανοῆσαι, ὅτι οὐκ ἂν ἐζητεῖτο ὁ τόπος, εἰ μὴ κίνησίς τις ἦν ἡ κατὰ τόπον· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸν [illegible] μάλιστα οἰόμεθα ἐν τόπῳ, ὅτι ἀεὶ ἐν κινήσει. ταύτης δὲ τὸ μὲν φορά, τὸ δὲ αὔξησις καὶ φθίσις. καὶ γὰρ ἐν τῇ αὐξήσει καὶ φθίσει μεταβάλλει, καὶ ὃ πρότερον ἦν ἐνταῦθα, πάλιν μεθέστηκεν εἰς ἔλαττον, ἢ μεῖζον. ἔστι δὲ κινούμενα τὰ μὲν καθ' αὑτὰ ἐνεργείᾳ, τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκός. τῶν δὲ κατὰ συμβεβηκὸς, τὰ μὲν ἐνδεχόμενα κινεῖσθαι καθ' αὑτά, οἷον τὰ μόρια τοῦ σώματος, καὶ ὁ ἐν τῷ πλοίῳ ἧλος· τὰ δ' οὐκ ἐνδεχόμενα, ἀλλ' ἀεὶ κατὰ συμβεβηκός, οἷον ἡ λευκότης, καὶ ἡ ἐπιστήμη· ταῦτα γὰρ οὕτω μεταβέβληκε [illegible] ταβάλλει. ἐπεὶ δὲ λέγομεν [illegible] διότι ἐν τῷ ἀέρι, [illegible] ἐν τῷ ἀέρι δὲ, οὐκ ἐν [illegible] αὐτοῦ καὶ περιέχον, ἐν τῷ [illegible] γὰρ [illegible] τόπος, οὐκ [illegible] δοκεῖ δέ γε [illegible] τοιοῦτος [illegible] ὅταν μὲν οὖν μὴ δι[illegible] ἀλλὰ συν[illegible] ὡς ἐν τόπῳ λέγεται [illegible] ἀλλ' ὡς μέρος ἐν ὅλῳ· ὅταν δὲ διῃρημένον ᾖ καὶ ἁπτόμενον, ἐν πρώτῳ ἐστὶ τῷ ἐσχάτῳ τοῦ περιέχοντος, ὃ οὔτε ἐστὶ μέρος τοῦ ἐν αὐτῷ, οὔτε μεῖζον τοῦ διαστήματος, ἀλλ' ἴσον· ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ τὰ ἔσχατα τῶν ἁπτομένων. καὶ συνεχὲς μὲν ὄν, οὐκ ἐν ἐκείνῳ κινεῖται, ἀλλὰ μετ' ἐκείνου· διῃρημένον δὲ, ἐν ἐκείνῳ. καὶ ἐάν τε κινῆται τὸ περιέχον, ἐάν τε μή, οὐδὲν ἧττον. ἔτι ὅταν μὴ διῃρημένον ᾖ, ὡς μέρος ἐν ὅλῳ λέγεται, οἷον ὡς ἐν τῷ ὀφθαλμῷ ἡ ὄψις, ἢ ἐν τῷ σώματι ἡ χείρ. ὅταν δὲ διῃρημένον ᾖ, οἷον ἐν τῷ κάδῳ τὸ ὕδωρ, ἢ ἐν τῷ κεραμίῳ ὁ οἶνος· ἡ μὲν γὰρ χεὶρ μετὰ τοῦ σώματος κινεῖται, τὸ δὲ ὕδωρ ἐν τῷ κάδῳ.

ἤδη

Primùm quidem illud intelligentiæ eſt apprehendendum, nullam de loco futuram fuiſſe perſcrutationem, niſi aliquis eſſet motus, qui ad locum pertineret. Nam & cœlum in loco eſſe ob id maximè arbitramur, quod ſemper motu ciatur. Eius autem aliud eſt latio, aliud accretio, & imminutio: in accretione enim, & imminutione locus mutatur, & quod prius hic erat, id rurſus locum minorem, aut maiorem occupauit. Text.32. *c Aliud verò eſt, quod per ſe actu mouetur: aliud, quod ex accidenti: & huius aliud per ſe moueri poteſt, vt corporis partes, & nauigij clauus; aliud non poteſt, ſed ſemper ex accidenti, vt albor & ſciẽtia. Hæc enim propterea locum mutãt, quod id, in quo inſunt, mutet.* d *Quoniam autẽ dicimus in cælo eſſe, vt in loco propterea quòd in aere, qui eſt in cælo; & in illo quidem non omni, ſed ob extremum eius, idque quod continet (nam ſi vniuerſus aer ſit locus, æqualis profectò nõ erunt vniuſcuiuſque locus, & vnumquodque: videtur autem æqualis eſſe, talisque eſt primus in quo eſt) cùm id, quod continet, diuiſum non fuerit ſed continuum, in illo non vt in loco eſſe dicitur,* Text.33. Text.34. *ſed vt pars in toto. Diuiſum autem ſeiunctumque fuerit & tangens, in primo eſt extremo eius, quod continet, quod neque rei quæ in ipſo eſt, par eſt, nec interuallo maius ſed æquale, quod extrema, quæ ſe tangunt, extrema ſint ſimul, & continuum quidem cùm ſit, non in illo, ſed cum illo mouetur. Cùm autem diuiſum eſt, in illo, ſeu id quod continet, moueatur, ſeu non moueatur. Præterea cùm diuiſum nõ fuerit, vt pars in toto dicitur, vt aſpectus in oculo; aut manus in corpore. ſin diuiſum ſit, vt aqua in vaſe, aut in dolio vinum. Manus enim vnà cum corpore mouetur, aqua autem in vaſe.*

c *Quid*

c *Aliud verò eſt.*] Tradit partitionem quandam eorum, quæ mouentur, aiens quædam moueri per ſe, id eſt, ratione ſui, vt compoſita phyſica. quædam ex accidente, hoc eſt, ratione alterius, cui inſunt, vt rerum phyſicarum partes, earumque accidentia. Deinde eorum, quæ ex accidente mouentur, quædam poſſe per ſe motum ſubire, vt eaſdem rerum phyſicarum partes, ſi à toto abiungantur; alia non poſſe, vt accidentia. *Multiplex notio eorũ, quæ mouentur.*

d *Quoniam autem.*] Repetita locorũ, quam ſuperiùs tradidit, ſectione, nempe quædam eſſe propria, alia communia; quorũ illa rei contentæ æqualia, & commenſurata ſunt; hæc verò non

Id, quod in aliquo vt in toto eſt, non eſſe in illo, vt in loco ſaltem actu.

item, docet id quod in aliquo vt in toto eſt, dum ei cohæret, non eſſe in illo, vt in loco, ſaltem actu, fore tamen in eodem tanquam in loco actu ſi continuitate ſublata, prima eius ſuperficie contineri incipiat. Et verò tunc vtriuſque extrema ſimul erunt, & æqualitatem ſortientur, & quod diuerſum auulſumque eſt in eo, cui erat continuum, non cum eo moueri dicetur.

ἤδη τοίνυν φανερὸν ἐκ τούτων, τί ἐστιν ὁ τόπος. σχεδὸν γὰρ τέτταρά ἐστιν ὧν ἀνάγκη τὸν τόπον ἕν τι εἶναι. ἢ γὰρ μορφὴ, ἢ ὕλη, ἢ διάστημά τι τὸ μεταξὺ τῶν ἐσχάτων, ἢ τὰ ἔσχατα, εἰ μὴ ἔστι μηδὲν διάστημα παρὰ τὸ τοῦ ἐγγινομένου σώματος μέγεθος. τούτων δ' ὅτι τὰ τρία οὐκ ἐνδέχεται εἶναι, φανερόν. ἀλλὰ διὰ μὲν τὸ περιέχειν, δοκεῖ ἡ μορφὴ εἶναι. ἐν ταὐτῷ γὰρ τὰ ἔσχατα τοῦ περιέχοντος καὶ τοῦ περιεχομένου. ἔστι μὲν οὖν ἄμφω πέρατα, ἀλλ' οὐ τοῦ αὐτοῦ· ἀλλὰ τὸ μὲν εἶδος τοῦ πράγματος· ὁ δὲ τόπος, τοῦ περιέχοντος σώματος. διὰ δὲ τὸ μεταβάλλειν πολλάκις μένοντος τοῦ περιέχοντος τὸ περιεχόμενον καὶ διῃρημένον, οἷον ἐξ ἀγγείου ὕδωρ, τὸ μεταξὺ εἶναί τι δοκεῖ διάστημα, ὡς ὄν τι παρὰ τὸ σῶμα τὸ μεθιστάμενον. τὸ δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τὸ τυχὸν ἐμπίπτει σῶμα τῶν μεθισταμένων, καὶ ἅπτεσθαι πεφυκότων. εἰ δ' ἦν τι διάστημα τὸ πεφυκὸς, καὶ μένον ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἄπειροι ἂν ἦσαν τόποι. μεθισταμένου γὰρ τοῦ ὕδατος, καὶ τοῦ ἀέρος, ταὐτὸ ποιήσει τὰ μόρια ἅπαντα ἐν τῷ ὅλῳ, ὅπερ ἅπαν τὸ ὕδωρ ἐν τῷ ἀγγείῳ· ἅμα δὲ καὶ ὁ τόπος ἔσται μεταβάλλων. ὥστ' ἔσται καὶ τοῦ τόπου ἄλλος τόπος, καὶ πολλοὶ τόποι ἅμα ἔσονται. οὐκ ἔστι δὲ ἄλλος τόπος ὁ τοῦ μορίου, ἐν ᾧ κινεῖται, ὅταν τὸ ὅλον ἀγγεῖον μεθίστηται, ἀλλ' ὁ αὐτὸς, ἐν ᾧ γάρ ἐστιν, ἀντιμεθίσταται ὁ ἀὴρ, καὶ τὸ ὕδωρ, ἢ τὰ μόρια τοῦ ὕδατος, ἀλλ' οὐκ ἐν ᾧ γίνονται τόπῳ, ὃς μέρος ἐστὶ τοῦ τόπου, ὅς ἐστι τόπος ὅλου τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ἡ ὕλη δὲ δόξειεν ἂν εἶναι τόπος, ἄν γε ἐν ἠρεμοῦντί τις σκοποίη, καὶ μὴ κεχωρισμένῳ, ἀλλὰ συνεχεῖ. ὥσπερ γὰρ εἰ ἀλλοιοῦται, ἔστι τι ὃ νῦν μὲν λευκὸν, πάλαι δὲ μέλαν· καὶ νῦν μὲν σκληρὸν, πάλαι δὲ μαλακόν. διὸ φαμὲν εἶναί τι τὴν ὕλην, οὕτω καὶ ὁ τόπος διὰ τοιαύτης τινὸς εἶναι δοκεῖ φαντασίας· πλὴν ἐκεῖνο μὲν, διότι ὃ ἦν ἀὴρ, τοῦτο νῦν ὕδωρ· ὁ δὲ τόπος, ὅτι οὗ νῦν ἦν ὁ ἀὴρ, ἐν τούτῳ ἐστὶ νῦν ὕδωρ.

ἀλλ'

e *Quid igitur ſit locus, ex his iam conſtat.* Text.35.
Quatuor enim ferè ſunt, quorum vnum eſſe locum neceſſe eſt: aut enim forma, aut materia, aut interuallum aliquod extremis interiectum, aut ipſa extrema ſi interuallum nullum ſit præter corporis, quod ineſt, magnitudinem. Perſpicuum autem eſt, tria ex his eſſe nõ poſſe. Sed forma videtur eſſe propterea quod continet. Eius enim, quod continet, & eius, quod continetur, extrema ſunt ſimul. At ambo quidem extrema ſunt, non tamen eiuſdem, ſed forma, rei; locus autem, corporis continentis. f *Quia* Text.36.
vero quod continetur, atque diuiſum eſt, eo, quod continet manente ſæpius mutatur, vt aqua ex vaſe, interuallum, quod intercedit, videtur eſſe veluti res quædam præter id corpus, quod transfertur. Quod non ita eſt; ſed corporum eorum, quæ transferuntur, & tangere ſunt apta, quodcunque incidit. g *Quòd* Text.37.
ſi interuallum aliquod ſit, quod per ſe eſſe, & in eodem loco manere natura ſua aptum ſit, infinita profectò loca erunt: aqua enim, & aere locum mutantibus, quod vniuerſa aqua in vaſe facit, idem partes omnes in toto facient. h *Simul vero & locus loco mutabitur: ita loci alius erit locus, multaq́ue loca ſimul erunt. Locus autem partis, in quo mouetur, cùm totum vas transfertur, alius non eſt, ſed idem. In eo enim, in quo eſt aer transfertur, item aqua, aut aquæ partes, non autem in eo, ad quem accedunt: qui quidem loci eſt pars, qui totius cæli eſt locus.* i *Atqui & materia locus eſſe* Text.38.
videbitur, ſi in eo, quod quieſcit, ſeparatumq́; non eſt, ſed continuum, quiſpiam conſideret. Quemadmodum enim ſi alteratur, erit hoc nunc quidem album, rurſus vero nigrum, & nunc quidem durum, rurſus molle: ac ideò materiam aliquam eſſe dicimus: ſic eſſe ex huiuſmodi aliquo viſo, imaginationeq́ue locus videtur. Sed quidem ex eo euenit, quia quod erat aer, id nunc eſt aqua, locus autem, quod in eo nunc eſt aqua, in quo modo erat aer.

Sed

Definitio loci.

e *Quid igitur ſit*] Ex iis, quæ paulo antè docuit, liquidũ eſſe ait, quidnam locus ſit, nimirum extremum continentis. Nunc tamen idipſum confirmat, propoſitis ſub vnum aſpectum iis, quæ loci naturam imitãtur, quorum vnum duntaxat locum eſſe oportet. Aut locus, inquit, forma eſt, aut materia, aut interuallum quod inter extrema, id eſt, inter ſuperficiem concauam corporis continentis intercipitur, vel eſt ſuperficies ipſa continentis corporis, ſed de tribus prioribus nullum eſſe poteſt, erit ergo quartum. Aſſumptionem probat. Etenim quòd non ſit forma, perſpicuum eſt: ſiquidem forma eſt interna rei, locus verò extrinſecus adiacet. Nam licet continentis & contenti corporis ſuperficies ſimul ſint, tamen ſuperficies corporis ambientis, non rei locatæ, ſed locantis inhæret. Nec propterea quòd forma & locus continere dicuntur, locus forma eſt: aliter enim hæc, aliter ille continendi officium adminiſtrat, vt ex dictis conſtat.

Locum non eſſe formã.

Locum non eſſe ſpaciũ.

f *Quia verò.*] Oſtendit locum non eſſe ſpacium illud, quod intra ſuperficiem circumfuſi corporis iacet, vt priſci Philoſophi aiebant. Quod vt plane intelligatur ſciendum eſt veterum nonnullos credidiſſe in toto vniuerſo quoddam eſſe veluti corpus, tribus conſtans dimenſionibus, quæ res omnes permearent, atque omnium rerum conceptaculum, & locus eſſent. Conabantur verò ſuam perſuadere ſententiam hunc in modum. Locus eſt id, quod manens idem alia ſubinde atque alia corpora admittit, ſed ita ſe habet interuallum extremis corporis continentis interiectum; ergo iſtiuſmodi interuallum locus eſt. Hanc rationem eo coarguit Ariſtoteles, quòd dimenſiones diſtinctas à dimenſionibus corporis contenti perperam [illegible], cum eas ponere nulla ratio, aut neceſſitas cogat.

Veterum ſententia de receptaculo omnium rerum.

g *Quod*

g *Quod ſi interuallum.*] Duplici argumento oſtendit locum non eſſe ſpacium illud. Primum, quia ſi tale ſpacium trigemina dimenſione præditum in natura eſſet, darentur actu infinita loca, quod nemo dicet. Probatur aſſumptum. Nam ſi locus eſſet interuallum: cùm vnum corpus viribus naturæ aliud permeare nequeat, ſequeretur rem loco contentam infinitè diuidi, eam nempe interuallo diſſecante; atque ita dari infinitas partes locis infinitis diſtinctas. Huius argumenti vim aliter Simplicius, Themiſtius, alijque Interpretes exponunt; omnes tamen à partium & locorum infinitate petitam eſſe inquiunt.

Refellitur opinio veterum de ſpacio, ſiue interuallo.

h *Simul verò & locus.*] Secundum argumentum ita habet: Si locus eſſet ſpacium rem locatam permeans; ſequeretur locum in loco eſſe, locumque mutare; & plura ſimul loca eſſe, quæ omnia longè abſunt à vero. Probatur ſequi. Nam ſi aqua in vaſe contineatur, & vaſis interuallum aquæ ſit locus, vaſque ab vno loco ad alium deferatur, ita vt in alio interuallo conſiſtat, iam locus aquæ, videlicet interuallum inter vaſis latera incluſum, locum mutabit, & locum alium, nempe ſpacium, in quo ſit, obtinebit: ſicque interuallum in interuallo, atque adeo locus in loco, & multa ſimul loca erunt: nimirum totius vaſis, deinde aquæ, præterea partium aquæ. At enim iſtiuſmodi incommoda omnino effugit, qui circumfuſi corporis ſuperficiem locum facit. Hæc enim locum nec per ſe mutat, nec in loco eſt, nec plures quæ contineant extrinſecè vnà exiſtere oportet.

Aliud arg. contra antiquos Philoſ. exiſtimantes ſpacium eſſe locum.

Declinari incommoda poſita ſuperficie circumfuſi corporis pro loco.

i *Atqui materia.* Probauit hactenus locum neque formam, neque interuallum cauo ambitu incluſum, nec materiam eſſe: rurſus nunc, ne qua ſuperſit dubitatio, materiam non eſſe confirmat. Licet enim materiæ naturam imitetur, quatenus vt eadem materia varijs ſubinde formis induitur, ita, locus immotus manens, idemque perſeuerans continuo diuerſa corpora viciſſim recipit; plurimùm tamen inter ſe natura differunt. Primum, quia materia diuerſas formas excipiens, ſit rei compoſitæ pars, non autem locus. Deinde quia materia re incolumi non poteſt ab ea diſiungi, neq; illam continere dicitur, quæ tamen [illegible] conueniunt. Reliquum eſt igitur, vt locus, quoniam nec materia, nec forma, nec interuallum eſt, vltima corporis continentis ſuperficies ſit, continentis inquam id, quod lationem ſubit.

Locus materiæ naturã imitatur, nõ tamẽ eſt materia.

k Locus

ἀλλ' ἡ μὲν ὕλη, ὥσπερ ἐλέχθη ἐν τοῖς πρότερον, οὔτε χωριστὴ τοῦ πράγματος, οὔτε περιέχει, ὁ δὲ τόπος ἄμφω. εἰ τοίνυν μηδὲν τούτων τῶν τριῶν ὁ τόπος ἐστί, μήτε τὸ εἶδος, μήτε ἡ ὕλη, μήτε διάστημά τι ἀεὶ ὑπάρχον ἕτερον παρὰ τὸ τοῦ πράγματος τοῦ μεθισταμένου, ἀνάγκη τὸν τόπον εἶναι τὸ λοιπὸν τῶν τεττάρων, τὸ πέρας τοῦ περιέχοντος σώματος. λέγω δὲ τὸ περιεχόμενον σῶμα τὸ κινητὸν κατὰ φοράν. δοκεῖ δὲ μέγα τι εἶναι καὶ χαλεπὸν ληφθῆναι ὁ τόπος, διά τε τὸ παρεμφαίνεσθαι τὴν ὕλην, καὶ τὴν μορφήν, καὶ διὰ τὸ ἐν ἠρεμοῦντι τῷ περιέχοντι γίνεσθαι τὴν μετάστασιν τοῦ φερομένου· ἐνδέχεσθαι γὰρ φαίνεται εἶναι διάστημα μεταξὺ ἄλλο τι τῶν κινουμένων μεγεθῶν. συμβάλλεται δέ τι καὶ ὁ ἀὴρ δοκῶν ἀσώματος εἶναι. φαίνεται γὰρ οὐ μόνον τὰ πέρατα τοῦ ἀγγείου εἶναι ὁ τόπος, ἀλλὰ καὶ τὸ μεταξὺ, ὡς κενόν. ἔστι δ' ὥσπερ τὸ ἀγγεῖον τόπος μεταφορητὸς, οὕτως ὁ τόπος ἀγγεῖον ἀμετακίνητον. διὸ, ὅταν μὲν ἐν κινουμένῳ κινῆται καὶ μεταβάλλῃ τὸ ἐντὸς, οἷον ἐν ποταμῷ πλοῖον, ὡς ἀγγείῳ χρῆται μᾶλλον ἢ τόπῳ τῷ περιέχοντι. βούλεται δ' ἀκίνητος εἶναι ὁ τόπος. διὸ ὁ πᾶς μᾶλλον ποταμὸς τόπος, ὅτι ἀκίνητος ὁ πᾶς. ὥστε τὸ τοῦ περιέχοντος πέρας ἀκίνητον πρῶτον, τοῦτ' ἔστιν ὁ τόπος. καὶ διὰ τοῦτο τὸ μέσον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὸ ἔσχατον τὸ πρὸς ἡμᾶς τῆς κύκλῳ φορᾶς δοκεῖ εἶναι, τὸ μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω μάλιστα πᾶσι κυρίως, ὅτι τὸ μὲν αἰεὶ μένει, τοῦ δὲ κύκλου τὸ ἔσχατον ὡσαύτως ἔχον μένει. ὥστ' ἐπεὶ τὸ μὲν κοῦφον, τὸ ἄνω φερόμενόν ἐστι φύσει, τὸ δὲ βαρὺ τὸ κάτω, τὸ μὲν πρὸς τὸ μέσον περιέχον πέρας, κάτω ἐστὶ, καὶ αὐτὸ τὸ μέσον· τὸ δὲ πρὸς τὸ ἔσχατον, ἄνω, καὶ αὐτὸ τὸ ἔσχατον·

καὶ

Sed materia (vt antea dictum eſt) nec à re ſeparabilis eſt, nec continet, cùm tamen vtrumque loco conueniat. Si igitur horum trium nullum eſt locus, nec materia, nec forma, nec interuallum vllum, quod ſemper ſit ab interuallo eius rei, quæ transfertur, diuerſum, neceſſe eſt quatuor illorum reliquum eſſe; nempe extremum corporis, quod continet. Atque id corpus dico contineri quod latione poteſt moueri. k *Locus autem quid ſit perſpicere, magnum quid eſſe, atque arduum videtur, tum quod & materiæ & formæ ſpeciem referat, tum quod rei, quæ transfertur translatio in eo, quod continet, quieſcente efficitur. Videtur enim interuallum poſſe eſſe à magnitudinibus, quæ mouentur, diuerſum.* Text.40.
At quod etiam aer aliquid conducit, qui vacare corpore videtur, non ſolum enim vaſis extrema locus videtur eſſe, ſed id etiam, quod vt inane interiectum eſt. Vt autem vas eſt locus, qui poteſt transferri, ita & locus vas eſt immobile. Text.41.
In eo itaque, quod mouetur, cum aliquid mouetur, idque quod intus eſt, locum mutat, vt in flumine nauigium, vt vaſe potius, quàm vt loco eo quod continet vtitur. Locus enim immobilis vult eſſe. Quocirca vniuerſum flumen magis eſt locus, quoniam vniuerſum eſt immobile. Text.42.
l *Quamobrem locus eius quod continet, extremum eſt immobile primum. Atque hanc ob cauſam medium vniuerſi, & conuerſionis extremum, quod ad nos pertinet, hoc quidem ſurſum, illud vero deorſum, maximè propriè omnibus videtur eſſe, quandoquidem illud ſemper manet, orbis autem extremum modo eodem ſemper conſiſtit: quare cùm leue id ſit quod natura ſurſum fertur, graue quod deorſum, terminus, qui ad medium continet, infra eſt, & ipſum quidem medium: qui verò eſt ad extremum, ſupra eſt, & ipſum extremum.*

καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖ ἐπίπεδόν τι εἶναι, καὶ οἷον ἀγγεῖον ὁ τόπος, καὶ περιέχον. ἔτι, ἅμα τῷ πράγματι ὡς καὶ ὁ τόπος. ἅμα γὰρ τῷ πεπερασμένῳ τὰ πέρατα.

Κεφά-

m *Ob eamq; cauſam locus, idq; quod continet, planū quoddam, & quaſi vas videtur eſſe. ſimul etiam cum ipſa re quodammodo eſt locus, propterea quòd termini ſimul ſunt cum eo, quod eſt terminatum.*

CAP.

Loci natura cognitu difficilis. k *Locus autem quid ſit.*] Loci naturam cognitu, inuentuque difficilem eſſe ait, quia formæ & materiæ ſimilitudinem præ ſe fert: ſimilitudo autem ſæpenumerò deceptionem parit, vt Plato in Sophiſta monet, tum quia tranſlatio quieſcente, immobilique loco fieri debet, quæ immobilitas, atque adeò loci ratio interuallo conuenire videtur. Perſiſtit nihilominus in ſententia, aſſeuerans locum eſſe ſuperficiem, non quamlibet, ſed immobilem. *Locus ſuperficies immobilis.* Quo fit, vt tametſi quodlibet vas locus appellari poſſit, & quiuis locus vas dici queat, ampliata nimirum vocabuli ſignificatione, vt locus idem valeat atque continens, tamen, ſi propriè loquendum ſit, non ita ſe res habeat, quia vas aquam, verbi gratia, continens non propriè locus aquæ dicitur, propterea quod ſimul cum ea mouetur. Qua etiam de cauſa aqua fluminis nauigium circumfluēs cum moueatur, non propriè locus habetur, ſed magis ipſe fluuius, qui immobilis eſt: licet neque hic propriè locus ſit, cùm non primò contineat.

Perfecta loci definitio. l *Quamobrem locus.*] Proponit iam abſolutam atque omnibus numeris perfectam loci definitionem; nimirum, Locus eſt extremum, ſeu finis corporis continentis immobilis primus. Quæ tamen loco non in tota ſui ſignificati amplitudine, ſed proprio, & immediato ſolùm conuenit. Quo vero pacto ea ſit intelligenda, enucleatè à nobis in progreſſu explicabitur. *Veteres mundi medium maximè locum putabant.* Probat autem Ariſtoteles locum immobilem eſſe teſtimonijs veterum Philoſophorum, qui mundi medium idcirco maximè locum infimum dici putabant, & concauam cœli faciem locum ſuperum, quod hæc in eodem ſitu maneant. *Loci obſcura explicatio, de qua diſſentiunt Interpretes.* Porro autem quid ſibi velint ea verba, Terminus, qui ad medium, &c. non conſtat inter expoſitores, aliterque illa Philoponus, Porphyrius, & Simplicius, aliter Themiſtius interpretantur. Omiſſis tamen controuerſijs, videtur Ariſtoteles per terminum, qui ad medium continere dicitur, ſignificare ſuperficiem continentem ea corpora, quæ ſuopte ingenio in medium tendunt, videlicet infimam aëris ſuperficiem, quæ globum ex aqua & terra conflatum circumdat: medium autem vocare centrum mundi, ad quod grauia deſcendunt, docereque vtrumque horum eſſe infra. Per terminum vero, qui ad extremum continet, deſignare Lunæ ſuperficiem, quæ ad extremum cœli verſus nos eſſe dicitur. Itaque eiuſmodi ſuperficiem, extremumve, ſurſum eſſe.

Cur locus dicatur ſuperficies prima. m *Ob eamque cauſam.*] Declarat quo pacto locus dicatur ſuperficies prima; videlicet, quia cùm locus ſit planum quoddam, id eſt, ſuperficies adæquatè reſpondens rei locatæ, cumque termini vtriuſque, id eſt, tam contenti, quàm continentis corporis, ſimul ſint: conſequens eſt, vt locus ſit ſuperficies contento corpori primùm occurrens.

CAPI-

Κεφάλαιον ε.

Ὧ Μὲν οὖν σώματί ἐστι τι ἐκτὸς σῶμα περιέχον αὐτό, τοῦτό ἐστιν ἐν τόπῳ· ᾧ δὲ μή, οὔ. διὸ κἂν ὕδωρ γένηται τοιοῦτο, τὰ μὲν μόρια κινήσεται αὐτοῦ. περιέχεται γὰρ ὑπ' ἀλλήλων, τὸ δὲ πᾶν ἔστι μὲν ὡς κινήσεται, ἔστι δ' ὡς οὔ. ὡς μὲν γὰρ ὅλον, ἅμα τὸν τόπον οὐ μεταβάλλει. κύκλῳ δὲ κινήσεται· τῶν μορίων γὰρ οὗτος ὁ τόπος· καὶ ἄνω μὲν καὶ κάτω οὔ, κύκλῳ δ' ἔνια. τὰ δὲ ἄνω καὶ κάτω, ὅσα ἔχει πύκνωσιν καὶ μάνωσιν. ὥσπερ δ' ἐλέχθη, τὰ μέν ἐστιν ἐν τόπῳ κατὰ δύναμιν, τὰ δὲ κατ' ἐνέργειαν. διὸ ὅταν μὲν συνεχὲς ᾖ τὸ ὁμοιομερές, κατὰ δύναμιν ἐν τόπῳ τὰ μέρη· ὅταν δὲ χωρισθῇ μὲν ἅπτηται δ' ὥσπερ σωρός, κατ' ἐνέργειαν. καὶ τὰ μὲν καθ' αὑτά, οἷον πᾶν σῶμα, ἢ κατὰ φορὰν, ἢ κατ' αὔξησιν κινητὸν καθ' αὑτό πού.

τὰ δ'

CAPVT V.

ID a itaque corpus in loco eſt, extra quod aliud corpus eſt, quod ipſum continet. illud vero nō eſt, extra quod nullum eſt. Quapropter etiamſi aqua eiuſmodi fuerit, partes quidem eius mouebuntur, propterea quòd a ſe inuicem contineantur: vniuerſum vero partim mouebitur, partim non mouebitur: vt totum quidem enim ſimul locum non mutabit, in orbem autem mouebitur: hic namque partium eſt locus. Nec ſurſum quidem, & deorſum, in orbem autem aliqua, aliæ vero ſurſum, & deorſum, quæ denſitatē habēt, & raritatem. b Quemadmodum autem dictum eſt, aliqua ſunt in loco poteſtate, aliqua actu. Quapropter cùm id quod ſimilium eſt partium, continuum fuerit, partes poteſtate ſunt in loco: cùm autem diuiſum quidem ſit, ſed partes ſe tangunt, vt cumulus actu. Et alia quidem per ſe, vt corpus omne, quod aut latione, aut accretione mobile eſt, per ſe alicubi eſt. Text. 43. Text. 44. Text. 45

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Quænam ſecundū ſe & abſolutè in loco ſint. ID a itaque corpus.] Ex tradita loci definitione oſtendere aggreditur quænam corpora, & quibus modis in loco ſint. Ac primum docet ea ſecundum ſe & abſolutè in loco eſſe, quæ ab alio corpore continentur: ſi quid verò extra ſe aliud corpus non habeat, vt vniuerſum, id non poſſe prædicto modo locum obtinere, imo nec motum ſubire niſi merito partium.

Quid

Quid Ariſtoteles, Vniuerſi appellatione ſignificare voluerit, magna eſt interpretum diſſenſio. Nam Græci ferè omnes ſignificari volunt cœleſtem duntaxat mundum, quem inquiunt, ratione partium, id eſt orbium, quibus conſtat, quorum inferiores à ſuperioribus continentur, in loco eſſe; non autem ſecundum ſe totum: cùm extra cœli complexum nullum ſit corpus. Magnus Albertus & Auerroes, deſignari cenſent totam corpoream mundi vniuerſitatem, quæ ſimiliter ratione partium, non ratione totius, locum habere poteſt. D. autem Thomas, alijque nonnulli intelligunt primam ſphæram, ſeu primum mobile, quod, Ariſtotelis ſententia, nullo ambitur corpore. Atque hæc interpretatio germanior eſt, magiſque conſentiens cum verbis Ariſtotelis, præſertim ijs, quæ de loco actu, & poteſtate paulo pòſt ſequuntur. Illa autem verba, Nec ſurſum quidem, &c. ſic intelligito: extremę ſphæræ partes non ita ſe habent, vt aliæ quidem in orbem agitentur, aliæ in ſuperum, aut inferum locum eant; hoc enim ijs tantùm, quæ rarefieri & addenſari poſſunt, conuenit.

Vocabulo vniuerſi quid nam Ariſt. ſignificarit.

Motus ſurſum & deorſum ijs tantùm conuenit, quæ rareſieri, & condenſari queunt.

Modi, quib. res in loco eſſe poſſunt.
Poteſtate.
Actu.
Per ſe.
Ex accidente.

b *Quemadmodum autem*] Enumerat modos, quibus res in loco eſſe queunt: nimirum poteſtate, vel actu: per ſe, vel ex accidente. Poteſtate dicuntur in loco eſſe partes cuiuſlibet continui, quæ ita in eo inſunt, vt ab illo diuiſæ non ſint, diuidi tamen poſſint. Actu verò ſunt, verbi gratia, eædem partes, cùm ab ſe mutuo diuulſæ fuerunt, ita tamen, vt vna alteram tangat, & in modum aceruí contineat. Per ſe, illa quæ ratione ſui in loco ſunt, vt Socrates, vt arbor, vt elementa. Ex accidente, quæ ſunt in eo, quod in loco per ſe eſt; vt animus in corpore, vt color in magnitudine: vel quæ ſunt in loco per aliud, vt continuum non circunfuſum alio corpore, quod merito partium ad modum ante explicatum in loco eſt. Docet ergo Ariſtot. ſupremam ſphæram non contineri loco per ſe, ſed ex accidente, & per aliud, videlicet partium beneficio: eiuſdem verò partes, quæ ſibi inuicem innexæ in orbem rapiuntur, in loco eſſe poteſtate duntaxat.

Supremum cælum non per ſe, ſed ex accidente in loco eſſe.

[illegible]

c *Vniuer-*

Cælum autem, vt diximus, nuſquam eſt totum, neque vllo in loco; ſiquidem nullo corpore continetur; ſed quatenus mouetur, eatenus partibus eſt locus, quandoquidem alia aliam continet: alia verò ex accidenti, vt anima & cælum. Omnes enim partes quodammodo ſunt in loco, ſiquidem in orbem alia aliam continet, ex quo fit, vt in orbem id ſolum quod ſuperum eſt, moueatur. c *Vniuerſum autem alicubi non eſt. quod enim alicubi eſt, & ipſum aliquid eſt, & aliud quid, in quo contineatur, oportet eſſe. at extra vniuerſum, ac totum nihil eſt. Ob eamque cauſam in cælo ſunt omnia: quandoquidem cælum vniuerſum fortaſſe eſt. Non eſt autem cælum locus, ſed cæli aliquid, nempe extremum ac terminus quieſcens, qui mobile corpus contingit. Atque hanc ob cauſ[illegible]m terra in aqua eſt, hæc in aere, hic in æthere, æther in cælo, cælum non vltra in alio.* d *Illud verò ex hiſce eſt per[illegible]cuum, ſi locus hoc modo definiatur, dubitationes omnes d[illegible] p[illegible]e: neque enim neceſſe eſt locum ſimul [illegible]geri, neque p[illegible] locum, neque in eodem loco duo corpora, neque corporeum quoppiam interua[illegible]. Corpus nanque eſt quicquid [illegible] extremis interiectum non autem corporis dimenſ[illegible] E[illegible] locus alicu[illegible], non vt in loco: ſed vt terminus in eo eſt, quod [illegible] termi[illegible]atum. Non enim in loco [illegible] quicquid eſt, ſed corpus mobile.* Text.46. Text.47.

c *Atq; etiam in [illegible] quæque locum ratione optima res fertur. Quod enim deinceps coll[illegible] eſt, & tan[illegible] non vi, id e[illegible] natura: ac ea quidem, quæ copulata [illegible], impatibilia ſunt, quæ verò ſe tangunt, vi[illegible] agere apta ſunt.* Text.48.

f *In*

c *Vniuerſum autem*] Hic vniuerſum pro tota corporeæ molis vniuerſitate ſumit; atque non eſſe ipſum per ſe in loco quia nullum extra ſe corpus vendicat. Quo fit inquit, vt cœlum omnia ambitu ſuo coerceat, tanta molis amplitudine, vt propemodum vniuerſi nomen ſibi arroget, quatenus extera corpora illius comparatione parum habent momenti. Non eſt tamen ſublunarium corporum locus cœlum ipſum, ſed caua eius ſuperficies, eatenus immobilis, quatenus in gyrum ſic torquetur, vt ſecundum ſe totam non aliò migret. Nec item, inquit, eiuſmodi ſuperficies proprius ac proximus inferiorum corporum locus habetur, ſed communis, ac remotus. Namque excepto igni, qui lunari globo proximè cohæret, ſingula alium peculiarem,

Locus corporum ſublunarium non eſt cælu, ſed eius cõcaua ſuperficies.

ſibique propium locum ſortiuntur, vtique terra in aqua eſt, aqua in aere, aer in igni, ignis in prima cœli ſphæra, alij orbes in ſuperioribus vſque ad extremum qui vt nullum iam ſupra ſe habet, ita in loco actu non eſt.

Reſponſio ad argumenta, quæ ſitum tollebant. d *Illud verò ex hiſce.*] Perſpecta loci definitione, facile eſſe inquit argumenta, quæ ipſum è medio tollere videbantur, diſſoluere. Reſpondet igitur ordine retrogrado, vel potius ex iis quæ hactenus docuit, reſponſionem petendam vult. Imprimis quod ad 6. attinet, non oportere locum propriè augeſcere, cùm locus non ſit corpus, & incrementum ſolis corporibus propriè con-

Ad 6. ueniat. Itaque dum corpus loco contentum augeſcit, ſimul etiam corpus circunfuſum, vt aer, vel aqua cedit, eoque cedente, caua ſuperficies ipſi inhærens maior fit, atque ita per accidens lo-

Ad 2. cus augetur. Ad 2. ſuperficiem, lineam, & punctum non transferri aliò per ſe, ſicuti corpora, ſed

Ad 1. tantummodò ex accidente; ideoque ſolis corporibus conuenire in loco eſſe. Ad 1. locum non eſſe corpus, nec conſtare tribus dimenſionibus, ſed eſſe ſuperficiem longitudine tantùm, ac lati-

Ad 3. tudine præditam. Ad 3. locum non habere magnitudinem; cùm neque ſit corpus, neque corporeum interuallum, quale veteres fingebant.

His non obſtat quòd locus dicitur æqualis rei contentæ, vt enim annotauit Magnus Albertus, & Auerroes comment. 77. huius libri, duplex eſt æqualitas, altera dimenſionis, altera continentiæ. Aequalitas dimenſionis eſt, qua vnum ſecundum omnes dimenſiones, longitudinem videlicet latitudinem, & profunditatem alteri adæquatur. Aequalitas continentiæ, eſt qua vnum alteri æquale eſt ſecundùm longitudinem & latitudinem duntaxat. Igitur prior æqualitas ſolis corporibus conuenit, poſterior autem loco aptatur, qui extremæ ſuperficiei rei contentæ ex æquo reſpondet, ſimulque cum ea exiſtit.

Ad 5. Eſtque etiam. Ad quintum reſpondet non omnia, quæ in rerum natura exiſtunt, in loco eſſe, ſed quædam eſſe tantummodo in alio vt terminum, ſeu finem in eo quod terminatur, nituntur. Eſt autem re vera locus in locante tanquam in ſubiecto. Nec oportet omnia quæ ſunt,

Ad 4. in loco eſſe, cùm ſolis corporibus conueniat circunſcribi loco. Ad quartum, cuius hic mentionem omiſit Ariſtoteles, dicendum eſt locum prout vim rei conſeruatricem habet, ad efficientem cauſam pertinere.

Cur grauia & leuia ſuapte vi in propria loca tendant. e *Atque etiam.*] Exponit quamobrem corpora grauia, & leuia ſuopte ingenio in proprium locum ferantur. Cauſam verò ait eſſe, quia quodlibet natura ſuſciatur conjunctum eſt cum eo quod naturali ordine deinceps ſequitur, & quod nulla vi adhibita, ſed ſponte ſua tangit, vt aer cum igni. Commonefacit autem non eodem pacto ſe rem habere in prædictis corporibus, quo in partibus alicuius totius: hæ namque ita implicitam cognatamque naturam obtinent, vt in ſe mutuò non agant, intellige actione per ſe ad interitum ducente, illa verò ſine diſcrimine viciſſim agant, & patiantur. f In

καὶ μένει δὴ φύσει ἕκαστον ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ ἠρεμοῦν, οὐκ ἀλόγως· καὶ γὰρ τὸ μέρος τοῦτο ἐν ὅλῳ τῷ τόπῳ, ὡς διαιρετὸν μέρος πρὸς ὅλον ἐστίν, οἷον, ὅταν ὕδατός τις κινήσῃ μόριον, ἢ ἀέρος. οὕτω δὲ καὶ ὁ ἀὴρ ἔχει πρὸς ὕδωρ· οἷον ὕλη γάρ, τὸ δὲ εἶδος, τὸ μὲν ὕδωρ ὕλη ἀέρος, ὁ δ' ἀὴρ οἷον ἐνέργειά τις ἐκείνου. τὸ γὰρ ὕδωρ δυνάμει ἀήρ ἐστιν, ὁ δ' ἀὴρ δυνάμει ὕδωρ ἄλλον τρόπον. διοριστέον δὲ περὶ τούτων ὕστερον. ἀλλὰ διὰ τὸν καιρὸν ἀνάγκη μὲν εἰπεῖν, ἀσαφῶς δὲ νῦν ῥηθέν, τότ' ἔσται σαφέστερον. εἰ οὖν τὸ αὐτὸ ἡ ὕλη, καὶ ἡ ἐντελέχεια· ὕδωρ γὰρ ἄμφω· ἀλλὰ τὸ μὲν δυνάμει, τὸ δὲ ἐντελεχείᾳ· ἔχοι ἂν ὡς μέρος πως πρὸς ὅλον. διὸ καὶ τούτοις ἁφή ἐστι· σύμφυσις δέ, ὅταν ἄμφω ἐνεργείᾳ ἓν γένωνται. καὶ περὶ μὲν τόπου, καὶ ὅτι ἐστί, καὶ τί ἐστιν, εἴρηται.

f *In ſuo etiam quicque loco non ſine ratione naturaliter quieſcit. Hæc enim pars in toto loco eam habet rationem, quam ſeparata pars ad totum; vt cum aquæ aut aeris particulam quis mouet. Sic vero & aer ad aquam ſe habet, quoniam alterum materiæ vim obtinet, alterum formæ: aqua quidem aeris, aer autem quaſi cuiuſdam illius actus: aqua enim poteſtate eſt aer, & aer poteſtate aqua alio modo. Sed poſt de his differendum erit, nunc per occaſionem neceſſario dicendum fuit. Quod vero obſcurè dictum eſt, dilucidius tunc erit. Si igitur idem fuerit materia, & actus (vtrunque enim aqua eſt, ſed vnum poteſtate, alterum actu) eam perfectè rationem, quam pars ad totum quodammodo habebit. Quare & ſe tangunt: copulata autem erunt, cum vtrunque actu vnum fuerit. Ac locum quidem eſſe, & quid ſit dictum eſt.* Text. 4

Cur corpora in propriis locis quieſcant. f *In ſuo etiam*] Rationem affert cur vnumquodque in ſua natiua ſede quieſcat: nimirum, quia ad illam tendit, ſicuti pars auulſa ad ſuum totum, vt pars aquæ ad aquam. Atque ita quemadmodum pars toti adhæreſcit, ita corpus vbi ad locum peruenit conſiſtit. Habere autem ſeſe corpus locatum, vt partem comparatione loci, locum vero vt totum, ex eo conſtituit. quia aqua

Aqua reſpectu aeris obtinet rationem materiæ. verbi gratia eſt vt materia, aer verò vt actus & forma. At materia rationem partis obtinet, forma rationem totius, quia totum abſoluit, & perficit. Sed cur, dicet quiſpiam, aqua reſpectu aeris veluti materia eſt, quia, inquit, eſt in potentia, vt ex ea aer gignatur. Hoc autem vt intelligas, aduerte, cum intereunte re minus perfecta, alia perfectior generatur, vt ex embrione homo, tunc dici corruptionem ſecundum quid, generationem vero ſimpliciter. Cum autem per-

Cur. fectiori corrupta, imperfectior generatur, conuerſa vice generationem ſecundum quid corruptionem

ptionem ſimpliciter nuncupari. Quoniam igitur tam aer reſpectu aquæ, quàm omnia ſuperiora elementa comparatione inferiorum, vt altiorem ſedem, ita & eminentiorem digni atis locum vendicant, ideo aqua dicitur in poteſtate eſſe, vt ex ea gignatur aer, non ita verò contra.

QVÆSTIO I.

RECTE NE ARISTOTELES loci naturam explicarit.

ARTICVLVS I.

OBIICITVR CONTRA LOCI definitionem ab Ariſtotele traditam.

Prima obiectio. CONtraea, quæ Ariſtoteles proximis capitibus de loco ſcripſit hæc opponuntur. Primo. Loci proprium eſt corpora ad ſe allicere, allecta fouere, ac conſeruare, vt conſtat ex ijs, quæ tradit Ariſtot. hoc in libro, text. 4. 48. & 49. & lib. de hiſtoria animalium, cap. 28. & 29. Theophraſtus lib. 2. de cauſis plantarum, capite 9. & Ptolemæus in 2. tractatu Quadripartiti: at ſuperficies cum ſit quantitas, nullam habet alliciendi, aut conſeruandi vim, vt aduertit Commentator ad text. 84 huius libri. Non eſt igitur locus ſuperficies; ſed potiùs qualitas, quæ eiuſmodi officia præſtet.

2. Obiectio. Deinde: Turris immota, flatu venti aliam atque aliam induit ſuperficiem, cymba etiam cùm ſecundo amne labitur, interdum eandem aquæ ſuperficiem ſibi attingentem ſeruat; ergo ſi locus eſt ſuperficies, res non mota mutat locum, res mota locum non mutat; quo quid abſurdius?

3. Obiectio. Præterea: Superficies continens rem locatam inhæret in corpore circunfuſo. & ex conſequenti eo modo, ſaltem ex accidente, mouetur; ergo fieri nequit vt locus ſit ſuperficies; alioqui locus eſſet mobilis, cuius oppoſitum docuit Ariſtoteles.

4. Obiectio. Rurſum: Locus eſt ſuperficies? ergo vbi plures erunt ſuperficies, erunt & plura loca; & vbi vna, vnus duntaxat; quod tamen non videtur concedendum: ſequeretur enim vnum locatum, vt lignum, cuius altera pars aquis merſa eſt altera extat, duobus in locis ſimul eſſe; quia gemina ſuperficie concluditur, vna aquæ, altera aeris: Item duo corpora, ſi diuina virtute ſe penetrarent, & eadem contigua ſuperficie continerentur, eſſe vnum duntaxat locatum; quorum neutrum veritati congruit.

5. Obiectio. Magiſter in 1 d. 37. Henric. quodlib. 4. q. 7. Alenſis 2. p. q. 33. D. Th. 1. p. q. 52. art. 1. Item: Sicut Angelus propriè loco mouetur, ita propriè in loco eſſe debet; non eſt autem in ſuperficie, non eſt igitur ſuperficies locus. Aſſumptio probatur, quia cùm Angelus ſit expers materiæ, ei conſentaneum non eſt, vt rei materiatæ ſuperficie obiiceatur.

6. Obiectio. Ad hæc: Corpus Chriſti in ſacra Euchariſtia continetur ſuperficie, quæ ante conſecrationem inerat materiæ panis; & tamen non eſt in ea vt in loco; ergo non omnis ſuperficies continens eſt locus.

7. Obiectio. Tum: Si lapis abſque omni quantitate diuinitùs conſeruetur, manebit nihilominùs in loco: cum negari non poſſit alicubi eum eſſe: & tamen locus non erit illi æqualis; quia æqualitas eſt relatio inter corpora affecta quantitate: Non igitur locus eſt æqualis locato.

8. Obiectio. Poſtremo: Sūma ſphæra, cùm propriè moueatur, non poteſt non eſſe in loco; & tamen ex Ariſtot. ſententia non continetur alio corpore; ergo non omne, quod eſt in loco, ab alio circunſcribitur: ex quo ſequitur locum non eſſe ſuperficiem continentem.

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS EXplicatio.

IN hac controuerſia de loco, duo potiſſimùm ſunt, quæ maiorem explicationem deſiderant. Alterum, quæ ſit loci natura, & eſſentia; alterum, qua ratione locus ab Ariſtot. immobilis dicatur. *Mirandula li. 6 de Examine vanit. cap. 4.* Quod ad primum attinet, multiplices de eo quondam fuere, atq; etiam nunc vigent Philoſophorum opiniones, quas commemorat D Thomas opuſculo 52 Albertus Magnus, Auerrors, & Themiſtius hoc in libro, Auicenna 2. Sufficientiæ cap. 6. alijque nonnulli. *De natura loci variæ opiniones.* *Opinio Stoicorum, & Academicorum.* Igitur Stoici, & ex Academicis quidam arbitrati ſunt locum eſſe ſpatium, quod à corpore occupatur, quale eſt id, quod inter cauum vaſis interiacet. Idemque viſum fuit Stratoni Lampſaceno, Syriano, Galeno, & Philopono. *Stratonis. Syriani. Galeni. Philoponi* Verum hanc ſententiam non eadem omnes via ſecuti fuere. Quidam enim eiuſmodi ſpatium verum ens & poſitiuum, ac reale eſſe opinati ſunt, quos ſuperius Ariſtot. refutauit. *Conſule Philoponum in ſua digreſſione de loco, Themi Tiū ad text. 36.* Alij aſſeruerunt non eſſe ens reale, ſed quippiam imaginarium; quod nimirum ſola mente concipimus, longum, latum, ac profundum, aptum vt per alternationem, & ſucceſſum corpora recipiat, aptum, inquam, non per aliquam potentiam, quæ in ipſo hæreat, ſed quæ in corporibus viciſſim ſubeuntibus reſideat. Atque hæc opinio in hunc poſteriorem modum explicata, nonnullis optimæ notæ auctoribus vehementer placet, fortaſſeque à nullo hactenus ſatis firmis rationibus profligata eſt, licet eam quoque Ariſtot. improbarit dum ſtatuit locum eſſe ſuperficiem ambientis corporis. *Lege Auicennam 2. ſuff. cap. 6. Scaligerum exercit. 5. in Card. Confutata ab Ariſtot.*

Opinio Scoti, & aliorū. Ea igitur omiſſa, nonnulli è poſterioribus Peripateticis, è quibus eſt Scotus in quodlibetis qu. 11. autumant locum non eſſe propriè

ſuperficiem ſed relationem continẽtis ad rem A contentam, ſuperficiem verò importari a loco tanquam materiale quid ipſius, ab huiuſmodi relatione connotatum. Verùm non rectè ſentiunt, nec Ariſtotelicè. Primùm, quia affectiones, quæ loco, qua locus eſt, accommudantur, vt eſſe æqualem, plenum, vacuum, aliaq́ue huiuſmodi, non in relationem, ſed in ſuperficiem competunt. Secundo quia vbique Ariſtot. locum definit eſſe ſuperficiem. Non eſt autem veriſimile nunquam ab eo ſe- B cundum propriam eius rationem fuiſſe definitum. Vera igitur, & Ariſtotelica ſententia eſt, locum propriè eſſe ſuperficiem, etſi negandum non ſit, conuenire illi, vt quippiam connotatum, relationem continentis ad contentum corpus. Vtrum autem locus vera quantitatis ſpecies ſit, an non, alibi diſcutiendum veniet.

Impugnatur.

Vera & Ariſtotelica ſententia de natura loci. D. Damaſc. in Phyſicis, cap. 10.

Quod ad loci immobilitatem ſpectat, non ſolùm Ariſtoteles, ſed etiam Theophraſtus, C & Eudemus in axiomatibus de loco, vt teſte Simplicio, imo & omnes Philoſophi antiquitatis vt Philoponus ait, cenſuerunt locum immobilem eſſe oportere, & quidem meritò, cùm id, quod mouetur, neceſſariò locum relinquat; non poſſit autem ipſum relinquere ſi vnà cum mobili feratur. Quo pacto autem hæc immobilitas loco conueniat, difficilium eſt inter Peripateticos, D. Thomam, Scotum, & Auerroem, horumque ſectatores; D ſed omiſſa longiori diſputatione, quid ſentiendum videatur paucis aperiemus. Sciendum igitur eſt (quod ad finem libri 8. magis patebit) dari extra cœlum ſpatium quoddam infinitè patens; quod non eſt aliquid reale, ſed imaginarium, in quo concipere fas eſt puncta, lineas, & ſuperficies in eodem imaginario interuallo permanentes, ſimileque ſpatium occupari ab hoc vniuerſo corporeo, quod ſpatium ante mundi creationem perinde vacabat E corpore, atque vacat illa immenſitas extra cœlum patens. Quoniam verò res omnes intra hoc ſpatium cohibentur, poteſt quælibet ambientis corporis ſuperficies, in qua vera loci ratio conſiſtit, bifariam ſumi, nimirum vel ſecundum ſe, vel prout ei imaginaria illa ſuperficies circumquaque reſpondet. Si priori modo ſpectetur, mobilis quidem eſt, ſaltem ex accidente, ad motum corporis, cui inhæret; F ſi poſteriori, immobilis: quia ſuperficies imaginaria, quæ illam hinc inde ambit, neutiquam mouetur. Hoc igitur pacto intellexit Ariſtoteles omnem locum immobilem eſſe oportere: nempe qua ratione comparatur ad ſuperficiem illam imaginariam motus omnis expertem.

De loci immobilitate.

Lege D. Th. in quæſt. de verit. qu. 1. art. 6.

Diſſidium inter Peripateticos.

Extra cœlũ dari ſpatium infinitum ſpacium.

Germana ratio immobilitatis loci.

ARTICVLVS III.

DILVTIO EORVM, QVAE in primo articulo obiecta fuêre.

Reliquum eſt vt ea, quæ articulo primo obiecta ſunt, diluamus. Pro explicatione primi annotandum eſt (quod præter alios aduertit Ferrarienſis, qu. 1. huius libri) locum dupliciter ſumi; vel Mathematicè, vel Phyſicè. Priori modo eſſe ſolam ſuperficiem, nec vllam vim allicientem, aut conſeruantem obtinere. Poſteriori eſſe item ſuperficiem, non tamen ſolam ac nudam; ſed affectam qualitatibus ad tuenda corpora idoneis, quatum merito naturalis locus corpora ad ſe allicit, vt finis, eademq́ue efficienter conſeruat, ac fouet. Quare minimè aſſentimur Iandunno, qui quæſt. 5. huius lib. in eam abijt ſententiam, vt diceret ſuperficiem eſſe quaſi loci materiam, virtutem autem conſeruandi rem locatam eſſe tanquam formam. Namq; etſi naturalis locus hæc duo vendicet; eius tamen propria ratio & forma, eſt ſuperficies; vt articulo ſuperiori ex Ariſtotele oſtendimus. Reliqua verò conſectaria tantùm illius ſunt, & veluti connotata; nempe relatio diſtantiæ, relatio æqualitatis, virtus conſeruandi rem contentam, aliaq́; eiuſmodi. Quare ad argumentum dicimus, etſi loco naturali conueniat vis conſeruandi, quæ ad qualitatis categoriam pertinet, non debere proinde locum qualitatem cenſeri; cùm eiuſmodi virtus ad formalem eius rationem non attineat. Hîc tamen aduertes, cùm loco naturali conſeruatrix virtus attribuitur, id non ita accipiendum, quaſi eiuſmodi virtus in ſola ambientis corporis ſuperficie inhæreat, aut ab ea, vt a primario fonte ad rem locatam permanet. Re enim vera non ita eſt, tum quia ſuperficies, vt proximum argumentum rectè aſſumebat, & aduertit Commentator, nullam habet efficientiam, tum quia id, quod præcipuè rem in proprio naturali loco conſeruat, eſt influxus per intermedia corpora è cœlo deriuatus. Itaque eatenus naturalis locus habere vim conſeruandi dicitur, quatenus dum corpus in ea eius cauitatem, & complexum cohibetur, conſeruatrices qualitates melius recipit.

Duplex acceptio loci.

Reijcitur Iandunus.

Propria ratio loci.

Diluit. 1.

Virtus loci conſeruans rem locatã.

Superficies nullam exercendi vim habet. D. ... opuſ. 52.

Ad 2. dicendum, nihil abſurdi eſſe, quòd res immota locum mutet, dũmodò non mutet ſitum, & vbi; & quod res mota non mutet locum; dummodo alium ſitum, aliudque vbi acquirat; quod in propoſitis exemplis accidit. Nam dum turris in eodem ſpacio perſiſtit; ſemper eundem ſitum, idemque vbi retinet, ac dum cymba diuerſas partes interſuſi ſpacij decurrit, diuerſum ſitum, & vbi comparat; vt ex ijs, quæ ſuperiori lib. docuimus, perſpicuum eſt. Adde etiam rem non motam locum mutare, & viceuerſa rem motam locum

Diluit. 2. Quo pacto res immota mutet locum. res vero mota non mutet locum.

locum non mutare, ſi locus ſumatur pro ſola ſuperficie continente ſine reſpectu ad imaginariam; non autem, ſi vnà cum ea ſpectetur: nec eſſe abſurdum variari locum priori modo ſine motu; etſi ad vulgi ſenſum nulla omnino loci mutatio abſque motu dari poſſit.

Dilut. 3.

Atque hinc patet tertij argumenti ſolutio; licet enim ſuperficies continens in ſe præciſè conſiderata per accidens moueri queat; eſt tamen pro ſuis immobilis, ſi vnà cum imaginarij ſpatij ſuperficie accipiatur.

Dilut. 4.

Ad 4. nihil vetare, quo minùs vnum, idemque corpus duabus ſuperficieb. locum vnum efficientibus contineatur; qui tamẽ locus nõ ſimpliciter, ſed aggregatione vnus ſit. Si verò duo corpora virtute diuina ſeſe permeent, & vna eademque ſuperficie circuntegantur, duo locata appellanda erunt, propterea quòd in adiectiuis, quale eſt locatum, ſi ſuppoſita denominata ſint plura, licet forma vna tantũ ſit; multiplicatur tamen denominatio, quemadmodum ſi eadem numero albedo poneretur in pluribus lapidibus, nihilominùs plura alba ad e[...]uè dicerentur.

Multiplicatis ſuppoſitis multiplicantur adiecti[...] ua etſi forma vna ſit.

Dilut. 5

Ad 5. Angelum non exiſtere in locò circũſcriptiuè, de qua exiſtentia locutus eſt Ariſtoteles; ſed definitiue; ac propriè quidem moueri, non phyſico motu, qui eſt actus corporis, ſed ſpiritali, qui duntaxat in ſubſtantias à materiæ concretione liberas competit. Huiuſmodi porrò motum non ad corporum ſuperficiem tendere; ſed ad vbi, quod eſt idem cum ſubſtantia Angeli, vti ſuperiùs diximus.

Quis ſit terminus motus localis Angeli.

Dilut. 6.

Ad 6. Etſi corpus Chriſti ſub ſpecie panis contineatur; non tamen in ea eſſe vt in loco circumſcriptiuo, quia non quælibet ſuperficies, qua corpus an[...]cus circunſcriptiuus eſt, ſed ea ta[...] corpori contento adæquatur, com[...]que; ita videlicet, vt quælibet e[...] pars [...] p[...]tis contenti, tota toti corpori reſpondeat. Quod in diuino Euchariſtiæ myſterio non accidit, in quo totum Chriſti corpus ſub panis ſpecie, & ſub qualibet ipſius ſpeciei parte continetur, vt Concilium Trid. ſeſſione 13. cap. 3. docet. Qui eſt modus exiſtendi in loco definitiuè. Quanquam propriè loquendo nec definitiue eſt corpus Chriſti in ſpeciebus ſacræ Euchariſtiæ; ſiquidem ita eſt ibi, vt ſit etiam alibi, ac proinde non propriè definitur ipſo ambitu ſpecierum.

Conc. Trid. D. Tho. 3. p. q. 76. art. 3. Alenſis 4. p. q. 10. mẽb. 9. Aegydius esse: ar. 9. aſ[...] doct. in 4. d. 12.

Dilut. 7.

Ad 7. reſpondet Caietanus 1. p. quæſt. 52. art. 1. huiuſmodi corpus amota quantitate nullibi fore. Potuit tamen dicendum, ſi diuinitùs in eo[d]em ſitu c[on]ſeruetur (quod an fieri poſſit, non e[ſt] huius loci diſquirere) manſurum in loco, non qualem Ariſtoteles definit; ſed qui ad eum reuocari debeat: adhuc enim circumfuſum e[ſſe]t ambiente ſuperficie, non ita tamen vt inter ea ſit mutuus contactus, quẽ Ariſtotelicus locus requirit, quemque relatio propria æqualitatis comitatur.

Vltimum argumentum difficultatem attingit de loco ſupremi cœli, de qua ſeparatim à nobis diſputandum eſt.

QVAESTIO II.

VTRVM SVPREMVM COELVM in loco ſit.

ARTICVLVS I.

DIVERSAE PHILOSOPHORVM ſententiæ.

IN hac controuerſia ſupremi cœli appellatione primũ mobile intelligi debet, quod tametſi re vera Empyreum cœlum ſupra ſe habeat, vt Theologi doctores ex D. Baſilio, Athanaſio, Damaſceno, Chryſoſtomo, Theophylacto, Strabo, & Beda, communi conſenſu aſſerunt; tamen ſecundum Ariſtotelem, veteresq; philoſophos nullo alio corpore continetur; vnde iuxta ipſorum doctrinam, de eius loco non parua diſceptatio eſt. Enimuerò cùm reipſa moueatur, locum requirit, rurſuſque idem cùm ambiente careat ſuperficie, quónam pacto locum habere poſſit, non appaiet. Hæc igitur difficultas multis occaſionem dedit ab Ariſtot. deſcẽdi exiſtimandique, rectiùs ſenſiſſe veteres, qui locum interuallum fecêre. Verùm his omiſſis Alexander, vt Simplicius refert, exiſtimauit cœlum neutiquam in loco eſſe: quia vel eſſet in loco perſe, vel ex accidente: actu vel poteſtate; quorum nullum competere ei videtur. Nam quòd nec perſe, nec actu ſit in loco probauit Ariſtot. cap. 5. huius libri tex 45. Quòd autem non ſit ex accidente, inde patet, quia neque accidens eſt, neque pars alterius in loco exiſtentis. Quod deniq. nec poteſtate, ex eo concluditur; quia non repugnaret eam poteſtatem ad actum reduci, atque poſſet aliquando ſupremum cœlum actu in loco eſſe, atque adeò ab alio corpore contineri. Hæc tamen ſententia Peripatetico dogmati aduerſatur, vt facile percipiet, qui textum illum proximè citatum legerit, vbi Ariſtoteles diſertis verbis edocet cœlum eſſe in loco per accidens. Intelligit autem cœli nomine primam ſphæram; cùm ex eo probet non eſſe per ſe in loco, quia nullo alio corpore ambitur. Ad rationem verò Alexandri dicendum eſt, non omne quod per accidens in loco eſt, vel partem, vel affectionem eſſe alterius in loco exiſtentis, vt progreſſu patebit.

D. Tho. 1. p. q. 66. art. 3. Alenſis 2. p. q. 51. mẽb. 1. Albert. M. in tract. de quatuor coæu q. 4. art. 13. Vdalricus in ſua ſum. lib. 4. a. ij de [...] Ro. in 2. d. 2.

Quid nomine ſupremi cœli hoc loco intelligatur

Opinio Alexandri.

Eius arg.

Aduerſatur Ariſtoteli.

Reſpondetur ad argum. Alex.

Gilbertus Porretanus libro de ſex principijs, in explicatione categoriæ Vbi, credit (vt eum M. Albertus interpretatur) locum vltimi cœli eſſe cõuexam eius ſuperficiem. Sed hoc etiam placitum haud obſcurè contradicit Ariſtoteles hoc in libro cap. 4. tex. 35. affirmans locum eſſe quid diuerſum à re locata, eique

Opinio Gilberti.

extrinſecus circunfundi. Nec Gilbertus cenſuit prædictam ſuperficiem verè ac propriè locum eſſe; ſed vtcunq; pro loco haberi poſſe; cùm ibidem paulò inferiùs hæc verba ſubiecerit: Si globum illum extimũ conceſſuri ſumus in loco eſſe, diffiteri non poterimus, quod aliquod præterea corpus ſit, in quo cœli facies extrema coerceatur. At enim præterea nihil eſt. Igitur nec in loco globus is fuerit.

Sententia Arabum, quibus alij quoq; ſuffragantur.

Auem Pace, & Alpharabius, itemq; Auerroes hoc in libro com. 43. (quorum ſententia non diſplicet M. Alberto tract. 1. ca. 13. & Ianduno quæſt. 9.) opinantur locum ſupremi orbis eſſe mundi centrum, propterea quòd per id res habet locum, per quod immobilitatem & ſtabilitatem. At ſupremus orbis ratione cẽtri vt docet Ariſtot. lib. 8. huius operis cap. 9. text. 76. quodammodo immobilis eſt: quatenus ita circa ipſum voluitur, vt ſecundum ſe totum non mutet locum. Item, quod eodẽ recidit, quia non alio rſum demigrat, nec temerè vagatur; ſed æqua ſemper ab eo diſtantia in gyrum vertitur. Quò ſpectat illud Manilij 1. Aſtronomicon cap. 1.

Arg. quod centrum ſit locus cœli.

Manilius.

Quod niſi librato penderet pondere tellus,
Non ageret curſus mundi ſubeuntibus aſtris,
Phœbus ad occaſum, & nunquam remearet ad ortus,
Lunáue ſubmerſos regeret per inania curſus.

Confirmant etiam hanc opinionem ex eo, quia is debet exiſtimari locus cuiuſque corporis, qui eius lationi per ſe conuenit, eidemq́ue ſpeciem & diſtinctionem tribuit. At latio cœli circularis eſt: hæc autem ſumit ſpeciem à medio, ſeu centro, idemq́ue, vti per ſuum terminum, diſſidet à motu recto. Cui rei argumento ſunt vtriuſque motus definitiones. Rectus enim definitur, quo ſurſum, vel deorſum itur: circularis, qui circa medium fit; vt conſtat ex 1. lib. de cœlo, cap. 2. tex. 5.

Definitio motus recti, & circularis.

Improbatio ſuperioris ſententiæ.

Nihilominus hi etiam Philoſophi à veritate aberrarunt, ſiue acceperint centrum pro puncto in media mundi vniuerſitate ſito, quod partibus à cœli circumferentia radijs attingitur; ſiue pro terra, quæ cùm item mundi medium occupet, & ad vniuerſum cœli complexum inſtar puncti habeat, centrum quoq; dici conſueuit. Non enim aut puncto, aut terræ, proprietates loci competunt reſpectu cœli: videlicet continere, contingere, proximum eſſe & æquale locato, aliæq́ue eiuſmodi. Deinde, quia ſi cœlum ideo per centrum in loco eſſet; quia illius gratia ſtabilitatem quodammodo ſortitur; non minùs etiam per polos in loco eſſe perhiberetur; cum eorũ quoque reſpectu non minùs quàm centri, conſtantiam & ſtabilitatem aſſequatur. Item, quia qua ratione cœleſtis globus haberet centrum pro loco, eadem haberet ignis, & totus ille aeris tractus, qui eadem, qua cœlum, vertigine circa centrum voluitur. Cùm tamen conſtet, alium eſſe locum ignis & aeris; nimirum concauum lunæ, & concauum ignis. Accedit quod cap. 5. huius libri, tex. 45. docuit Ariſtoteles, ſupremum cœlum eſſe in loco per accidens, quod ei comparatione centri nullo pacto conuenit. Nec ſatisfaciunt, qui reſpondent cœlum dici ab Ariſtotele eſſe in loco per accidens, non quidem ratione centri; ſic enim (ex eorum ſententia) per ſe in loco eſt; ſed quatenus terram ambit, quæ per ſe continetur loco, videlicet aeris, & aquæ ſuperficie; atque ita huiuſcemodi locum cenſeri ex accidente conuenire cœlo. Non inquam ſatisfaciunt; quia cùm Ariſtot. capite proximè citato locum ſupremi cœli inueſtigaſſet, vnum duntaxat inuenit modum exiſtendi in loco, qui verè ei poſſet attribui; nimirum per accidens, ac merito partium. Quare non obtinet ſupremum cœlum duplicem locum, nec ſe habet ad centrum, vt ad locum per ſe; & ad locũ terræ, vti ad locum ſibi per accidens congruentem. Accedit, quòd ſi Ariſtoteles duplicem hunc locũ reſpectu cœli cõprobaſſet; vtiq; eius, qui per ſe illi conuenit, mentionem feciſſet.

Ignis eadem circumactu cum cœleſti globo fertur.

Ariſtoteles vnum duntaxat modũ exiſtendi in loco attribuit ſupremo cœlo.

Igitur ad argumenta, quibus aduerſarij vtebantur, facile reſpondetur. Ad primum, negãda eſt maior propoſitio. Non enim per id res locum habet, per quod conſtantiam, & immobilitatem; ſed per id, quo, vt primo rei ambientis termino, circumſcribitur. Ad ſecũdum, concedenda eſt maior, neganda minor. Licet namq; motui cœli per ſe competat circa centrum effici: non tamen centrum ipſum ſpeciem aut diſtinctionem ei confert; ſed terminus, ad quem per ſe tendit, quiq́ue per ipſum comparatur: tametſi, quia eiuſmodi terminus ad centrum mundi ordinem habet, ſoleat motus circularis cœli definiri per reſpectum ad centrum. Qua de re 5. huius operis, & 1. de cœlo planiùs ac pleniùs.

Solutio argumentorum ſuperioris ſententiæ.

Centrum nõ confert ſpeciem diſtinctionemue circulari motui.

ARTICVLVS II.

QVID ARISTOTELES IN PROpoſita dubitatione ſenſiſſe videatur.

EXponamus igitur quid in hac cõtrouerſia ſecundum Peripateticam doctrinam veriſimilius appareat. Sanè Ariſtoteles capite 5. huius libri ſtatuit cœlum eſſe in loco ex accidente, ac beneficio partium, vt non ſemel diximus. Verùm quidnam hiſce verbis ſignificare voluerit, dubitatio eſt, augetq́ue difficultatem, quod haud ſatis inter expoſitores conſtet, num cœli appellatione totum mundum æthereum ex ſphæris cœleſtibus conflatum, an ſupremum tantùm orbem deſignârit. Simplicius & Themiſtius priorem explicationem ſequuntur, aiuntque propterea cœlum apud Ariſtotelem eſſe in

Supremum cœlum Ariſtoteli eſſe in loco per accidens.

Quid ſit eſſe per accidens in loco, interpretatio Simplicij et Themiſtij.

A loco per accidens, ac meritò partiũ; quia ſphæræ, quæ illius partes ſunt, ita ſe habent, vt vna in alia vſq; ad ſupremam cõtineatur; additq; Themiſtius ſupremum cœlum ratione proximi orbis, quem caua ſuperficie tangit, in loco eſſe. Vltimus, inquit, circulus, qui inerrabilis dicitur, vtpote arcens & cõtinens cæteros, ſimpliciter in loco non eſt, ſed penes interna, quæ ambit. Tangit enim orbem Saturni, & quodammodo continetur; penes externa aũt omnino expers eſt loci.

Explanatio D. Thom. eiusq; ſectatorum.

B Diuus Thomas in commentarijs eiuſdem capitis, & opuſc. 52. & quodlib 6. art. 3. Heruæus, quodlib. 10. quæſt. 7. Ferrarienſis qu. 2. huius libri, alijq; nonnulli appellatione cœli ſupremum tantummodo intelligunt, aiuntq; dici illud ab Ariſtot. contineri loco per accidens, & ratione partium; quia partes, quibus conſtat, licet inter ſe continuatæ ſint; tamen vnaquæque in altera ſibi cohærente, vt in loco ineſt, dum aliæ alias in orbem continent, &

Cur supremum cælum perhibeatur eſſe per accidens in loco.

C aliæ ſequuntur, aliæque antecedunt sed enim quia nihil in eo, cui continuatur, tanquam in loco actu eſſe poteſt, non eſſe eiuſmodi partes (atque adeo neq; cœlum ipſum) tanquam in loco actu, ſed poteſtate, quatenus vnaquæque ita continetur in alia, vt ſi diuideretur, eſſet in ea tanquã in loco actu, ac per ſe. Nec obſtat, quòd cœlum, cùm ab interitu alienum ſit, reipſa diuidi nequit; ſat enim eſt, vt Ferrarienſis hoc loco ait, non repugnare illi D diuiſionem, ſi ſpectetur abſolutè, prout eſt affectum quantitate.

Cur partes actu dicantur cæli in loco non actu, ſed poteſtate.

Sane verò, quod Ariſtoteles nomine partium, ſubiectas primo orbi ſphæras non intellexerit, atque adeò, quod de ſupremo tantùm cœlo fuerit locutus, argumento eſt, quòd in tota illa diſputatione de loco nullam ſphærarum mentionem interpoſuit. Deinde, quia perſpicuis verbis ſanxit partes cœli eſſe quodammodo in loco; quod de inferiorib. ſphæris reſpectu ſuperiorum haudquaquam dixiſſet; E cum illæ in his non quodammodo, ſed propriè ac ſimpliciter, vt in loco inſint. Tertiò, quia nõ ob aliã cauſam eam attulit partitionem, qua quædam in loco actu, alia poteſtate eſſe perhibentur, niſi vt doceret, partes vltimi cœli non actu, ſed potentia in loco eſſe, vt paulò ante explicuimus.

Hæc ſententia videtur ad Ariſtotelis mentem propiùs accedere, quàm proinde nos vt F magis Peripateticam tuemur; etſi non eamus inficias, modum illum exiſtendi in loco ratione partium improprium eſſe. Quod fortaſſe Alexandrum mouit, vt ſupremum cœlum in loco eſſe abſolutè negârit. Sed vrget vltimum primi articuli argumentum. Suprema ſphæra actu, propterque mouetur, vtpote cuius latio cæteris dignitate & effectu præcellit. Igitur actu, ac ſimpliciter in loco eſſe debet. Deinde illud; quia nobiliſſimo corpori, quale eſt primum mobile, debetur nobi-

Primũ argum. 1. art.

A liſſimus modus exiſtendi in loco; at contineri loco poteſtate & ratione partiũ, eſt imperfectè ac diminutè in loco eſſe. Quare alius modus exiſtẽdi in loco ſupremæ ſphæræ quærendus eſt. Occurrendum tamẽ vt aliquid actu, ac propriè lationem ſubeat, nõ oportere, vt alio corpore ambiatur, locúmue comparet; ſed vt acquirat aliud, atq; aliud vbi; quod etiam in ſpacio vndiq; inani acquiri poſſe ex dictis cõſtat. Item, vltimæ ſphæræ conuenire nobiliſſimum B modum exiſtendi, non quidem in loco, nec enim id neceſſe eſt; ſed in ſpacio, ſeu vbi; hunc verò eſſe illum, quo aliquid ita ſeſe habet, vt à nullo corpore ſuperne comprehendatur; quia alteri corpori ſubiectum eſſe, imperfectionem arguit.

Reſponſio.

QVÆSTIO III.

C VTRVM SINGVLA ELEMENTA *in mundi vniuerſitate proprium ſibi locum vendicent, necne.*

ARTICVLVS I.

PROPOSITAE QVAESTIOnis illuſtratio.

Dignitas ordinis.

Ex partium coniunctarũ proportione & ordine ſeſe pulchritudo exerit.

Conſule D. Aug. in Enchi. c. 20. & 3. de Gen. ad lit. cap. vlt. Euch. Abiel. Lippo in Geneſ. cap. 1.

D INter alia, quæ naturæ vniuerſitas continet admirabilia; quæque Dei, cuncta numero, pondere ac mẽſura efficiẽtis, ſapientiã mirifice cõmendant, eſt rerũ ordo, & apta ſingulorũ corporũ, pro cuiuſq; dignitate, diſpoſitio. Quæ cauſa fuit, vt in prima rerũ molitione cùm tanti muneris artifex ſingula ab ſe procreata expenderet, ſingula ei tunc quidẽ bona, at cum perfecto abſolutoq; opere cuncta ſimul in nu E merum compoſita & coagmentata inſpexit, non bona duntaxat, ſed valde bona viſa fuerint. Vidit Deus, inquit Moyſes, cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Nimirum; quia non in ſingulis, ſed vniuerſis elucet ordo ille, & diſpoſitio omnem continens ornatum, & decoris ac pulchritudinis excellentiam. Porrò de hac corporum præſertim verò elementorũ ſuis in locis diſpoſitione, breuiter à nobis eſt in præſentia diſſerendum. Qua de re F philoſophati ſunt D. Ambroſius cap. 4. lib. 3. Hexaemeron. D. Damaſcenus lib. 2. fidei Orthodoxæ cap 6. D. Nemeſius in lib. de natura hominis cap. de elementis. Philo Iudæus in lib. de plantatione Noe. Plato in Timeo, alijque nonnulli.

Status quæſtionis.

Clement Alex. in orat. e.b. ad Græcos. auctor libri de mundo ad Alex. Macrob. 1. lib. in ſomnium Scip.

In hac igitur mundi vniuerſitate, quia corpora omnia pro cuiuslibet conditione, & natura ſeparatis quaſi ſtationibus diſponi decens erat, id diuinæ mentis ſolertia ratione planè ſingulari perfecit. In primis enim corpora cœleſtia, pulcherrimum Dei opus inter-

Situs & ordo corporũ ſimplicium.

Locus cæleſtium ſphærarum,

A micantibus aſtrorum luminibus tanquam floribus adornatum, tot ſignorum figuris & varietate conſpicuum, tot titulis ordinis, beneficentiæque inſigne, corpora inquam cœleſtia luce tam clara, mole tam ampla, agitatione tam rapida; denique omnium ſimplicium corporum præſtantiſſima ſupremam mundi ſedem obtinuère. Terra, quia inter elementa infimæ dignitatis eſt, vtpote grauis, craſſæ, concretæque ſubſtantiæ, in meditullio atq; infima vniuerſi regione ſubſedit. Supra hanc affuſa eſt aqua, quod minus rudis & craſſa minusq; grauis exiſtat, atque adeò naturæ nobilioris ſit, quàm terra. Supra aquam aer eminet, ob inſitam perſpicuitatem & ſubtilitatem ſubiectis elementis præcellentior. Tandem ignis omnium elementorum perfectiſſimus, vt ipſius tum perſpicuitas & ſubtilitas, tum in agendo efficacitas oſtendunt, ſupremum locum iuxta cœleſtes ſphæras vendicauit. Ita fit, vt cauum cœleſtis globi locus ignis pariq; modo ima cuiuſque elementi ſuperficies inferioris elementi locus habeatur. Tametſi non incongruè quis dixerit, vt ex Themiſtio ſuperiùs retulimus, ſuperiorem aeris ſuperficiem ſpectare etiam ad locum ignis, ipſumq; integrare, ſimiliterque ſe habere extimam ſuperficiem cuiuſq; elementi ad ſuperius: licet hæ loci rationē minus propriè ſortiantur; quia proprij loci eſt continere, quod non niſi ſuperiori cōparatione inferioris ritè cōuenit, vt aduertit D. Tho. 3. cont. gent. c. 82. Item quia, docente Ariſto. 4. de cœlo, ca. 3. vnumquodq; tendit in locum ſibi præſcriptū, tanquam in formam; non habet autem modū formæ id, quod ſubeſt, ſed quod inſidet, & ſupernè incumbit.

Aqua. *Aeris.* *Ignis.*

Inteſtinum bellum elementorum, eorundemq; coniunctio.

Eſſe autem eum, quem diximus, elementorum ordinem optimè conſtitutum, ex eo deprehendi poteſt, quòd elementa ſic locata, inter ſeſe qualitate vna conueniant, altera diſſentiant; atque ita licèt vna ex parte interitum ſibi machinentur, ex alia tamen communium qualitatum veluti brachijs ſeſe complectantur, & edicta concordia ad conſenſum, mutuumque commercium fœderentur. Etenim terra eſt arida & frigida, aqua frigida & humida, aer humidus & calidus; ignis calidus ac ſiccus. Itaque terra ſiccitate, aquæ aduerſatur, ſed eidem conciliatione frigoris copulatur: aer cum igne, humiditate; cum aqua calore depugnat, idemque calore igni, humiditate aquæ annectitur. Sicque per hunc circuitum & chorum quendam diſcordis concordiæ, elementa inter ſe pariter vinciuntur, & diſſociantur. Ideoque Zareta Chaldæus mundum ex natura & harmonia componebat. Quò ſpectat illud Alcinoi in lib. de doctrina Platonis, cap. 12. Inter ignem ac terram, aer & aqua ſecundum proportionis conſonantiam interiecta ſunt; vt quemadmodum ſe habet ignis ad aerem, ſic aer ad aquam; vtque aer ad aquam ſic aqua ad terram; ac rurſus vt terra ad aquam, ſic aqua ad aerem, vtq; aqua ad aerem, ſic aer ad ignem, &c. Eodem etiam pertinet illud Boetij lib. 4. de conſolatione philoſophica, metro 6.

Chorus elementorum ex qualitatū diſſidijs, & commercijs inter ſe deuinctus.

Lege Triſmegiſtum in Aſclepio D. Damaſc. in ſuis Phyſic. c. 12. D. Auguſt. 11. de Ciui. Dei c. 17. Lactātium lib. 7. cap. 5. Plotin. li. 5. Ennead. 3. cap. 2.

Zareta Chaldæus.

Plato apud Alcinoum.

Hæc concordia temperat æquis
Elementa modis, vt pugnantia
Vicibus cedant humida ſiccis:
Iunganta; fidem frigora flammis,
Pendulus ignis ſurgat in altum,
B *Terraq; graues pondere ſidant.*

Situs elementorum ſecundum proportionis conſonantiam.

Boet.

Et verò mirificè hoc contrariorum coalitu, & cohærentia, elementaris mundus decoratur. Vnde (vt præter alios obſeruat auctor libri de mundo ad Alexandrū) ars naturæ magiſterio edocta, ac phyſicæ rationis æmula, in ſuis operibus tum ob neceſſitatem, tum ob elegantiam contraria inter ſe coniungere & attemperare conſueuit. Sic pictura ex diuerſis pigmentorum coloribus, atris, albis, luteis & C puniceis imagines exemplaribus conſonas facit. Sic Muſica acutis & grauibus ſonis, longiſque & breuibus inter ſe coeuntibus, vnum ex ijs abſolutum concentum reddidit. Sic Grammatica ex elementis vocalibus, & mutis omnem literaturæ artem concinnauit. Denique hiſce conſimilia non pauca in ijs, quæ artium induſtria elaborat, paſſim occurrunt.

Vt ſingula elemēta ſuapte impetu naturalia loca petant.

Ignis in pyramidis figuram acuminatus aſcendit.

Cauſa terræ motus veri ab aere nitenti euadere ad locum ſuperum.

Quòd autem elementa eum ordinem ac ſitum, quem expoſuimus, natura ſua poſtu-D lent, experimento ac ſenſu conſpicuum eſt. Videmus enim flammam ignis in pyramidis figuram acuminatam conari aerem tranſcendere; nimirum quia ignis ad lunæ concauum natiuam ſedem habet. Conſtat quoq; aerem ſupra aquam ferri; quia ſi qua vi aquam ſubeat, confeſtim per ampullas quaſi ſcaturiendo emergit. Nec minùs etiam liquet eundem ſupra terram commeare, vt intueri licet in eo motu terræ, qui ab aere eſt (non enim omnis E ab aere prouenit) is enim tunc accidit, cùm aer telluris ſinu receptus graſſatur in anguſtos; atque vt liberè in ſuperum locum abeat, tandiu circum clauſtra fremit, & impetu terram concutit, donec indomita naturæ vi effractis vinculis viam aperit, & quaſi indignabundus foràs erumpit. Ruſum intuemur aquam in aere demiſſam ad terræ vſque ſuperficiem deſcendere; itemque terram, & lapides in aquam iactos ad imum labi. Quod certè non F abunde prouenit, niſi quia elementorum proprius ac naturalis ordo eſt, vt ſummus ſit ignis, quia leuiſſimus; hunc attingat aer, quia leuitate proximus; infima ſit terra, quia grauiſſima; huic incumbat aqua, quia minus grauis.

Non potuiſſe aliter elementa rectè diſponi.

Ex quo patet, quàm apta, quàm congrua, quàm decora elementaris mundi coagmentatio ſit. Nec enim elemētorum loca ſine magno incommodo aliter diſpenſari potuerunt. Nam aut grauib. leuia ſubijcerentur; aut duo ſibi proxima perfecto duarum qualitatum diſſidio

diſſidio pugnarent; aut aliquod elementum A ſupponeretur terræ, quæ ſua opacitate cœleſtium corporum influxum ad eiuſmodi elementum impediret; aut deniq; aliud ſimile abſurdum in natura daretur. Priuatim autem quod cœlũ in ſummo loco, terra in imo aptiſſimè conſiſtat, ex eo oſtenditur; quia cùm cœleſtis machina ſolida ſit, & quaſi ex ære fuſa, terra autem in medio volubilis vniuerſitatis ſuo librata pondere immobilis hæreat, fit ita, vt cætera paſſim fluctuãtia; hinc ſoliditas cœ- B lorum, illinc terræ ſtabilitas in vnum coarctẽt & conſtringant, ne citra legitimos terminos diffuſa, mundi compoſitionem & concordiã diſrumpant.

Lege D. Th. in 1. d. 44. q. vnica art. 2. & 1. p. qu. 25. art. 6. ad 3.

Confœderatrix diligentia naturæ.

Nec illud prætereundũ eſt, quod animaduerrit D. Thomas in opuſc. 52. Rich. in 2. diſtinct. 14. quæſt. 5. circa 3. princip. & Auerroes hoc in lib. comm. 43. videlicet ſuperficiẽ concauam ignis (idem quoque intellige de cæteris elementis collatione inferiorum) locum C eſſe naturalem aëris, non ſolum quòd ſuperficies ſit rei prædictam cum aëre qualitatum affinitatem, & coniunctionem habentis; ſed etiam, ac multò magis quod in ea à cœlo diſtantia, vt ſuprà diximus, cœleſtem influxum commodiùs excipit. Aliter enim corpora cœleſtia in primam huius interualli partem aliter in ſecundam, & tertiã, ac cæteras, quæ ordine ſequuntur influentem vim demittunt; tametſi ad cuiuſque corporis naturam, ſi in D loco ſuo inſit, accommodatè ſemper, & congruenter agant. Nam in altiorem partẽ ſublunaris regionis, totumque illum tractum, qui ad ignem pertinet, influunt aptè ad naturam ignis: deinde in ſubſequentem plagam, quæ ſecunda eſt, appoſitè ad naturam aëris, ſimiliterq; in reliquas ad terræ vſq; meditullium.

Quo pacto cœlum beneficam vim in elementa diſtribuat.

De cœleſti influxu D. Aug. 3. de Trinit. c. 4. D. Dionyſ. c. 4. de diuino. D. Baſil. homil. 6. Hexa. Ptolemæus lib. 2. Almageſti. Triſmegiſtus in Aſclepio à ÿ quę compilavee.

Poſtremò. Neque illud ignorabis, corpora cœleſtia eo meliùs, accommodatiusq; in elementa perfectiora, ignem & aërem benefi- E cam vim tranſmittere, quo illa lunari globo viciniora ſunt. Contrà verò eandem vim tanto opportunius diffundere in minùs perfecta elementa, terram & aquam quanto longiori intercapedine diſſident, modo natiui loci terminos non tranſgrediantur. Quod in cauſſa eſt, vt partes aëris & ignis, etiam dum patriæ regionis commodis fruuntur, quoad fieri poteſt aſcendere, ſimiliterq́; partes aquæ, & terræ deſcendere nitantur. F

Cur aër & ignis conantur altiorem locũ capeſſere; terra & aqua inferiorem.

ARTICVLVS II.

OBIECTA ADVERSVS EA, quæ art. ſuperiori continentur.

1. Obiectio.

De loco ignis.

VEʼrùm contra ſuperiùs dicta hunc in modum licebit obijcere. In primis quod ignis locus non ſit concauum lunæ: Nam ſi illic eſſet ignis ſplenderet, ſaltem nocturno A tempore, videreturque à nobis, ſicuti & noſtratem ignem eminus collucere intuemur: atqui non ita res habet, non igitur ignis illic eſt. Secundò, quia præalta montium iuga frigida ſunt, ſiquidem non hyberno tantùm, ſed æſtiuo etiam tempore niue albicant; quæ tamen vicinitate ignis, ſi ſuprà eſſet, incaleſcere deberent. Tertiò, quia ignis ſemper eget pabulo, ac deficiente materia, quam vorat, & ad quam inhæreſcat, mox interit (ob B eamque rem, vt annotauit Philo Iudæus in libro de incorruptibilitate mundi. Vulcanus, quo ignis ſignificatur, à poëtis dictus eſt claudus, quia ſubmittitur materia incenſa.) Cum igitur ſupra aerẽ nullum igni pabulum, nulla ſuppetat materia, non videtur inibi ei ſedes conſtituta.

Vt ab Homero Odyſſea 9.

Deinde, locus naturalis, vt ſuperiùs ex Ariſtotele, alijsq; Philoſophis docuimus, habet vim quandam conſeruatricem corporis: ſed C eminentior pars aëris cõtinenter ab igne corrumpitur, eiq; in paſtum cedit: igitur locus aëris non eſt concauum ignis. 2.

De loco aëris.

Rurſus, locus naturalis cuiuſque corporis debet totum corpus vndique ambire, & ſuo amplexu coercere: atqui nec concauum aquæ ambit totam terram, nec concauum aëris totam aquam: cùm magna terræ pars ſit aquis detecta, & bona item aquæ copia incluſa ſit terræ viſceribus; ergo neque ſuperficies D aquæ eſt locus terræ, neque ſuperficies aëris locus aquæ. 3.

De loco aquæ, & terræ.

Item, quamdiu aquę terra ſubducitur, tamdiu fertur deorſum, feturq; ad centrum, ſi eouſque terra ſubtrahatur; igitur locus aquæ vendicat totum ſpacium à concaua aëris ſuperficie vſq; ad centrum vniuerſi. 4.

De loco aquæ.

Præterea, vnumquodq; elementum quieſcit in ſuo loco naturali; ſed oppoſitum accidit aquæ reſpectu loci, quem nunc occu- E par, non ergo is locus naturalis ei eſt. Probatur aſſumptio, quia mare reciproco æſtu perennites agitatur, ita vt inter duos lunæ exortus bis accedat, bisq; remeet vicenis & quaternis horis. Item quia perpetuò ab oriẽte in occidentem fluit, vt à nautis Luſitanis, & alijs fuit obſeruatum. Deinde, quia præter hunc ordinarium motum, alios nonnunquam habet extraordinarios, quibus aut in terras effunditur, aut recedit, & ſubſidet. Sic enim F multa loca antea habitata inundauit, multæque factæ Inſulæ ſunt, quæ antea iunctæ erant continenti, veluti cum Sicilia ab Italia auulſa eſt; Cyprus à Syria, Eubæa à Bœotia. Nec defuère qui putarent totũ Mediterraneũ mare per Herculeas columnas, & Gaditanum fretum intra terras irrupiſſe, totumque illum tractum, qui nũc aquis tegitur occupaſſe. Parì etiam modo ſubſidente mari aliquot Inſulæ emerſêre, vt Rhodos, Delos, Alone, & Theraſia. Qua de re Plinius lib. 2. à cap. 85. vſque ad cap. 92. Patet igitur aquam non quie-

Lege Cardinalem Contarenum in lib. de elementis, & Carpẽtariũ in lib. item de element.

Inſulæ factæ quæ antea erant iunctæ continenti.

Inſulæ quæ ſubſidente mari extitere.

ſcere ſupra terram, atq; adeò non eſſe illi eum A locum naturalem.

6\. Ad hæc: Cùm Deus Opt. Max. terram initio mundi naſcentis creauit, conſtituit ipſam intra eam ſphæram, qua naturalis eius locus concluditur; tum tertia creationis die pateſecit in ea ingentes, ac profundiſſimos alueos quibus mare toti terræ antea circũfuſum excepit: ſic enim id factum explicat præter alios D. Damaſcenus 2. lib. fidei orthod. cap. 9. at hoc fieri non potuit, niſi eleuata extra ſuum locum terra: non igitur terra in ſuo naturali loco nunc ſita eſt.

De loco terræ.

Lege D. Auguſt. 1. de Geneſ. ad lit. c. 12. & Bedã in Hexam.

7\. Poſtremò: Quælibet pars terræ conatur quantùm poteſt ipſum mundi centrum occupare; non ergo eius locus eſt concaua aquæ ſuperficies. Antecedens probatur, quia omnia perpendicula paulatim ſibi inuicem appropinquant verſus centrũ. vnde ratum eſt apud Mathematicos, ſi puteus ad perpendiculum vſq; ad terræ centrum fabricaretur, eius parietes paulatim coarctatũ iri donec in centrum vniuerſi concurrentes, pyramidis quaſi figurã abſoluerent. Neq; obſtat quod ædificiorum parietes ad perpendiculum extructi æqua ab ſe diſtantia videãtur deſcendere; id enim propterea eſt, quia non poteſt in tam paruo ſpacio perpendiculorum acceſſus deprehendi.

De loco terræ.

Clau. in t. ca. Macrob. ex 1 elemẽt. Euclid. propoſ. 19.

ARTICVLVS III.

REFVTATIO OBiectorum.

Dilutio 1. obiect.

NOn eſt tamen propter ſuperiora argumenta à communi Philoſophorum de elementorum loco ſententia abſcedendum, tametſi id, quod primò retulimus quoſdam è recentioribus permouerit ad aſſerendum non dari ignem ad lunæ concauum, quos lib. 4. de cœlo latiori diſputatione confutabimus. Ad primam igitur eius argumenti partem reſpondendũ eſt cum M. Alberto 1. Meteor. & de quatuor coæuis qu. 4. art 21. & Aegydio quodlib. 5. qu. 17. ignem in ſua ſphæra non lucere, neque à nobis conſpici, quod nimis rarus, ac tenuis ſit. Nec enim lux niſi in corpore compacto, & denſo ſplendorẽ iaculatur, ac noſtro conſpectui effulget. Ad ſecundam partem dic, montium faſtigia licet igni propinquiora ſint, quam terrarum plana; adhuc tamẽ ab eo tam longè diſtare, vt calorem inde non hauriant. Ad tertiã dicito cum Ioan. Maiore in 2. d. 14. q. 7. & alijs, noſtratẽ ignem deficiente pabulo extingui propter ingruentem hinc inde contrariorum incurſum, quem cum ſuſtinere nequeat, cedit, atque in vicina corpora conuertitur: nec niſi dum alitur, viget. In propria verò regione haud ita habet. Nec enim ita contrarijs impetitur, & ob ſuam gnam magnitudinem pertinaciùs reſiſtit.

Cur ignis in ſua ſphæra non ſit conſpicuus.

Cur montiũ cacumina ab igni non caleant.

Cur noſter ignis deficiente pabulo extinguatur.

Ad 2. reſpondendum eſt Non oportere locum naturalem vſque adeò rem locatã tueri, vt inter eam, & corpus cõtinens nihil omnino pugnæ, ac diſſidij intercedat, nihílve incommodi hinc inde capiatur: ſed ita, vt in eo rea locata meliùs, quàm alibi cõſeruetur, in eoq; tam naturæ propriæ, quàm ordini, & pulchritudini vniuerſi congruenter ſit. Adde etiam, quamuis aër ab igni detrimentum ferat, id tamen reciproca viciſſitudine alia ex parte reB ſarcire. Qua de re ita ſcripſit Philo Iudæus in libro de mundi incorruptibilitate. Egregia quædam eſt in elementis quaternarũ virium compenſatio æqualibus iuſtiſque regulis ac terminis vices ſuas diſpenſantiũ: ſicut enim anni circulus quaternis vicibus diſtinguitur, alijs partibus poſt alias ſuccedentibus, & per ambitus eoſdem vſque recurrente tempore: pari modo, & elementa mũdi viciſſim ſibi ſuccedentia mutantur, & (quod diceres incrediC bile) dum mori videntur, redduntur immortalia, iterum atq; iterum metiendo idem ſtadium, & ſurſum atque deorſum per eandem viam curſitando continuè. A terra enim acclivis via incipit, quæ liqueſcens in aquã mutatur; aqua porro euaporat in aërem, aër in ignem extenuatur. Ac decliuis altera deorſum tendit à capite, igne per extinctionem ſubſidente in aërem, aëre verò in aquã ſe denſante, aqueo quoq; liquore in terrã craſſeſcente.
D Hactenus Philo, vbi more ſuo Platonizat. Similia namq; leguntur apud Plat. in Timæo.

Dilut. 2.

Philo. Iud.

Vt ſe elementa per ortus & obitus quaſi ad æquilibrium exæquent.

Alternus elementorum recurſus.

Lege etiam de eadem re librum de mundo ad Alexandrũ circa mediũ.

Ad 3. Si elementa, vt peculiares ipſorũ naturæ depoſcunt, collocata in mundo eſſent, debuiſſe terram aquis, aquas aëre vndiq; circunfundi, & cõtegi. Nunc verò aliter rem habere; ſic diuina prouidentia diſponente, propter hominũ in primis, deinde brutorum animantium & ſtirpium, quæ in terra gignuntur, vitam, & propagationem. Nec indecens, aut E indecorum fuit, ob hunc finem, naturæ ordinem immutari, quemadmodum & in minori mundo, id eſt, in homine nõnulla propter certum finem præter materiæ naturam viſuntur, vt in eo oſſe, quod ſynciput appellatur: hoc enim cum prædurum, ac valde terrenum ſit, atque idcirco graue, ratione materiæ ac ponderis debebat inferiorem humani corporis partem tenere, & tamen ſuperiorem occupat, vt nimirum præſtantiorem hominis partem adF verſus imminentia pericula tueatur.

D. Damaſcenum lib. 3. fidei orth. c. 3. D. Greg. Nic. de opere ex dierum.

Dilut. 3.

Lege Theodoretũ ſerm. 3. de prouidẽtia.

Ad 4. Concedendum aquam deſcendere dum ei terra ſubtrahitur, deſcenſuramque eo pacto vſq; ad centrum, vt argumentum aſſumit, verùm cùm primum infra ſuæ ſphæræ terminos egreditur, non iam propria, ac peculiari inclinatione ferri, hac enim tantùmodò ad locum ſibi à natura præſtitutum, ac certis ſpacijs dimenſum contendit, ſed agi communi eo impetu, quo ſingula corpora ſublunaria accurrũt ad impediendum vacuum: quod ſanè quidem daretur, niſi ſuperiora corpora, dum

Dilut. 4.

Impetus corporũ ad vacuum impediendum.

dum eis inferiora ſubtrahũtur, deſcenderent, & in eorũ locum ſuccederent. Addimus quoque ſi a terræ ſuperficie vſq; ad centrum foramen fieret, id aere oppleretur, lapſuram vſq; ad centrum aquam in ipſum coniectam, propterea quod elementa grauia vbiq; ſe leuibus ſubijciunt, & ſupponunt, vt nimirum ſeruent ordinem vniuerſi, in quo minus præſtantia altiorem locum nobilioribus deſerunt.

Elementa minus præſtantia eminentiorem locũ deſerunt nobilioribus.

Dilut. 5. *Lege quoq; D. Th in diſputatis, quæſtione de miraculis art. 1. ad 17. arg. & in opuſc. 3. cap. 136. Petrar. 3. contr. gent. cap. 100.*

Ad 5. Quodlibet elementum cum naturali loco potitur, quieſcere, niſi aliqua externa vi aliunde interpelletur; ſicuti accidit igni, & ſuperiori aeris parti, quæ eadem, qua cœlũ, vertigine perpetuò rapiuntur: itemq; mari quod aſtrorum vi tam quotidianis, rata conſtantia, quam extraordinarijs motibus interdum cietur. Animaduertit autem D. Thomas, 1. p. q. 105. art. 6. & 3. contra gent. cap. 100. cùm aqua aſcendit, licet eiuſmodi motus non ſit ei naturalis, ſi ſecundum propriã ſuam formã præciſè ſpectetur: tamẽ cùm ex impreſſione corporum cœleſtiũ proueniat, vti reciprocus maris æſtus, eum aſcenſum non debere omnino contra aquæ naturã iudicari, eo quod ſublunaria corpora ſuopte ingenio cœleſtibus ſubijciuntur, & obtemperant.

Motus prouenientes ex impreſſione corporũ cœleſtium.

Dilut. 6.

Ad 6. Admittendũ eſt, terram, vt argumentum cõcludit, ſupra propriam ſphærã, in qua à Deo creata eſt, eleuatam fuiſſe, idq; ſummi artificis beneficentia factum, vt aqua terræ cauernis excepta, terram ipſam magna ex parte naufragio liberaret, eandemq; ſtirpium, & terreſtrium animantiũ habitationi commodam redderet. Verum ideò eam deſijſſe eſſe in loco naturali, qua ex parte aquis tegitur: cùm eius locus naturalis ſit aquæ ſuperficies.

Terra ſupra ſphærã propriam à Deo eleuata, cur.

Dilut. 7. Ad vltimũ concedendum quamlibet terræ portionem quantum poteſt niti centro vniuerſi appropinquare, vt argumentum cõuincit; ſed enim ex eo nõ ſequi aquæ ſuperficiem non eſſe terræ locũ; ideo namq; terra ad centrum propiùs accedere conatur, quia illic cœleſtem influxum ad naturæ ſuæ conſeruationem commodiùs recipit.

QVAESTIO IV.

POSSINT NE DVO CORpora ſimul eſſe, an non.

ARTICVLVS I.

REFELLITVR OPINIO EXIſtimantium naturaliter poſſe.

Sententia arbitrantium poſſe duo corpora vi naturæ ſe mutuò penetrare.

QVoniam in diſputatione de loco ſumpſit Ariſtoteles fieri non poſſe, vt corpora ſimul eſſent, quod nonnulli in controuerſiam vocarunt; ea de re in præſentia diſſeremus. Duæ igitur ſeſe offerunt extremæ ſententiæ.

A Altera quorundam, quos refert Alexander in opuſculo de mixtione, & Ferochius 2. lib. ſuæ Phyſiologiæ cap. vltimo, aientium poſſe duo corpora, etiam viribus naturæ, in eodem loco eſſe, quorum placitum hiſce argumentis videtur probari poſſe. Primùm, quia in ferro candenti corpus ignis per ferrum meat. *1. Argum.* Item, quia cùm panis in aquam iniectus madeſcit, aqua totam panis ſubſtantiam quoquouerſum ſubit. Præterea, quia vas plenum cinere *2.* B tantundem aquæ recipit, quantum ſi inane ſit, nec ob aliam, vt videtur, rationem, niſi quia aqua cinerem ipſum intimè peruadit, & in eodem ſitu cum eo manet. Cui etiam ſimile *3.* eſt quod aquæ cyphus ad ſumma labra plenus nummos excipit, nec effunditur; additis, inquit Plin. lib. 2. cap. 2. ponderibus ad viceoos ſæpe denarios.

Aquæ plenus Cyathus aureos excepit.

Confutatio ſuperioris ſententiæ.

Cæterùm hæc ſentẽtia omnino à vero abeſt, reclamatq; contra eam experientia. Siquidem C conſtat corpora omnia ſeſe mutuò pellere, nec vnum niſi altero abſcedente alterius locum ſubire; idq; videmus non ſolùm in corporibus concretæ, craſſæq; ſubſtantiæ; ſed etiam in tenuioribus vt in aqua, & aere, indicio clepſydrarum, quæ inferne aquam ſurſum rapiunt, quam certè rapere non poſſunt quamdiu aere ſunt plenæ; ſed cùm per foramen ſuperius aer, qui intus eſt, inſpiratione attractus ſubintranti aquæ locum dat.

Cur duo corpora nõ poſſint ſimul eſſe.

Variæ opiniones.

D Cauſam verò cur vnumquodque corpus aliud à ſuo loco excludat, nec ſecum eſſe patiatur, loquitur D. Thomas ſuper Boetium de Trinitate in quæſtione de cauſa pluralitatis art. 3. profertq; ea de re diuerſas Philoſophorum ſententias. Sed omiſſis controuerſijs, pro certo habendum eſt ex doctrina Auicennæ in ſua ſuffic. rationem eiuſmodi excluſionis petendam ab eo, quòd occupandi locum certumq; in ipſo ſitum habendi, cauſa eſt. Ab eo E dem enim fonte prouenit & quòd res loco, ac ſitu circumſcribatur, & quòd aliam ad ſui cõſortium non admittat. Id autem nec materia eſt, nec forma; quia hæc per accidens ſe habẽt ad locum; ſed quantitas trifariam dimenſa, (nam duæ ſuperficies in eodem ſitu eſſe poſſunt) cuius beneficio res materia prædita extenſionem alterius corporis expultricem ſortiuntur. Quo autem modo huiuſmodi effectus a quantitate oriatur, proximo ſequenti F articulo exponemus.

Poſſunt duæ ſuperficies eſſe ſimul.

De ferro & ignito lege quæ ſcripſit D. Th. ſuper Boet. de Trinit. in hac quæſt. Capreolus in 4. d. 44. q. 3 art. 3. Paludanus ibidem ar. 2. Maior. d. 49. q. 9.

Nunc argumenta paulò ante propoſita diluamus, quæ nihil omnino exhibent negotij. Nam neque in ferro candenti ignis ſubſtantiam ferri permeat (etſi ob multitudinem caloris in tam denſa & compacta materia ita videatur) cùm in eo quamdiu forma ferri eſt, ignis forma non ſit. Neque item panis madens ab aqua penetratur; ſed huius partes in intra illius meatus excipiuntur. Neq; ideo tantundem aquæ in vas cinere plenũ recõditur, quantũ in vacuũ; quod ibi dei corporũ pene-

Cinere plenũ vas cur aquæ tantũ recipit ac vacuum.

tratio; ſed quia cinis aquã ipſam in vaporem, halitumq́; ſoluit, cum quo & cineris partes aliquæ exhalantur, nempe tenuiores & calidiores. Atque hæc ſolutio eſt Ariſtotelis in problematis ſection. 25. problem. 8. & Eudemi in 3. Naturalium. Additq́; Ariſtoteles in cinere complures eſſe meatus, quibus aqua ſeſe inſinuat, & addenſat, facta particulatim cõſtipatione: itaq́; cinerem collabi, & ſubſidere; atq; humorem per caua, & ſinus excipere. Ad aliud de cypho, dicendum immiſſis nummis non effundi, quia partes aquæ in cumulum ad medium intumeſcũt cohibente liquoris fluxum labiorum cyphi ſiccitate, quæ ſi madefiant, mox dilabetur aqua.

ARTICVLVS II.

CERTVM ESSE POSSE *duo corpora virtute diuina eodem loco ſimul exiſtere.*

Argumentũ pro parte negatiua.

Lege Durand. in 4. d. 44. & Paludanum. q. 3. art. 3.

a Hanc tuetur D. Thõ. 3. p. q. 54. ar. 1. Henricus Gãd. quodl. 9. q. vlt. Scotus in 4. d. q. 6. D. Bonau. ibidẽ in 5. princ. q. 1. Rich. in 4. princ. q. 5. Capr. d. 44. q. 3. art. 3.

PRofligata eorum opinione; qui duo corpora naturæ facultate in eodem loco ſimul conſtituebant. Sequitur nunc altera extrema ſententia eorum, qui id ne diuina quidem virtute fieri poſſe autumant, quæ hunc in modum videtur probari poſſe. Non minùs repugnat duo corpora, quàm plures eiuſdem corporis partes ſimul exiſtere; ſed hoc ita repugnat vt nullatenus fieri queat; ergo & illud. Minor ſuadetur, primùm, quia ad quantitatis eſſentiam pertinet habere partem extra partem; quod haud ſanè quidem ſeruabitur, ſi partes in eodem ſitu maneant. Secundò, quia alioqui poſſent partes alicuius corporis ſupra ſe ad vnum aliquem ſitum ita replicari, vt, verbi gratia, totum brachium digito includeretur, ſicque totum non iam excederet ſuam partem, quod contradictionem inuoluit.

Cõfirmatur Patrum ſententia, & authoritate.

Leon. Cyrill. Greg. Hych. Damaſc. Auguſt. Iuſt.

a Nihilominùs contraria ſententia, quæ ſtatuit poſſe duo corpora diuina virtute in eodem loco manere, adeò certa eſt, vt de ea Chriſtiano Philoſopho dubitare non liceat; cùm ſacra nos doceant oracula Chriſtum illæſo Virginis matris vtero natum, clauſo ſepulchro ſurrexiſſe, & ad diſcipulos obſeratis ianuis ingreſſum, & denique dum ad Patrem aſcenderet cœleſtia corpora penetraſſe: quæ omnia ex Patrum ſenſu & interpretatione, conſtat ita potentiæ diuinæ miraculo accidiſſe, vt duo corpora ſeſe permearint, eodẽq́; in loco ſimul extiterint. Id nimirum præter alios teſtatur Leo Magnus ſermone 2. de Natiuitate D. Cyrillus Hieroſolymitanus in oratione de Chriſti occurſu, & Simeon. D. Gregorius in homilia quadam de octaua Paſchæ. Hychius homil. 2. de laudibus Virginis D. Damaſcenus 4. libr. fidei orthodoxæ capit.

A 19. D. Auguſt. tum alibi, tum libro de quinq; hæreſibus aduerſus Manichæos de lib. 22. de ciuitate Dei cap. 8. D. Iuſtinus martyr in quæſtionibus gentium quæſt. 117.

Difficultas in propoſita aſſertione.

Porro autem licet Theologi doctores noſtram aſſertionem communi aſſenſu tueantur; diſſidium tamen, difficultasq́ue non parua eſt in explicando quidnam virtus diuina præſtet, quid exhibeat, ſubtrahátue, cùm duo corpora eodem in loco ponit. Ad huius ergo

Eſſentia quãtitatis.

De hac re D. Thom. in 4. d. 10. q. vnic. art. 3. Scotus ibidẽ q. 1. art. 2. Aegidius Theor. 12.

B rei intelligentiam aduertendum erit, eſſentialem ac propriam quantitatis rationẽ conſiſtere in extenſione partium, hoc eſt vt quãtitas ipſa in ordine ad ſe habeat partem vnam extra aliam: vnde ſicuti effectus formalis candoris eſt reddere, verbi gratia, niuem candidam, ita effectus formalis quantitatis eſt extendere partes materiæ, eaſq; in toto ipſo inter ſe ordinare, ac diſtinguere. Hanc autem primæuam quantitatis rationẽ aliquot Phy-

Affectiones conſequẽtes naturã quãtitatis.

Commenſurari ſpacio.

Replere locum.

Diſtingui ſitu.

C ſicæ proprietates conſequuntur: videlicet (vt cæteras, quæ ad rem præſentem non faciunt, omittamus) cõmenſurari ſpacio, ita vt ſingulæ eius partes ſingulis partibus circumfuſæ ſuperficiei reſpondeant. Itẽ replere locũ; & diſtingui ſitu à quacunq; alia quantitate: quæ affectiones primò quidem ipſi quãtitati, tum eius beneficio corpori, cui inhæret, accommodantur.

Quod ergo ad primariam illam rationem

D attinet, planum eſt non adimi eam diuinitus quantitati, cùm duo corpora in eodem ſitu locantur: alioqui admittendum foret, quantitatem à natura ſua deijci. At enim neque ei tunc commẽſuratio ad proprium locum aufertur. Namq; tametſi conſtare ſine hac quan-

In Sacra Euchariſtia dimẽſio corporis Chriſti eſt tota in qualibet parte ſpecierũ.

titas valeat (vt patet in diuina Euchariſtia, vbi corporis Chriſti dimenſio ſuperficiei panis non adæquatur, ſed tota in tota, & tota in qualibet parte ſpecierum exiſtit) tamen cùm

E duo corpora ſeſe penetrant vtrũq; loco continetur, vtriuſq; partes loci partibus reſpondent. Circa alteram verò proprietatem, quæ

Opinio Scoti.

Quantitati nihil contrarium.

occupatio, repletióue loci dicitur, controuerſia eſt. Scotus in 4 d. 49 quæſtio. 16. hunc in modum ratiocinatur. Duæ quantitates non pugnant inter ſe contrarietate formali: ſic enim quantitati aduerſarium nihil eſt, vt in eius categoria Ariſtoteles docet; pugnant tamen virtute, quatenus geminam efficiunt

F ſpacij repletionem, quarum altera cùm locus, quantum repleri natus eſt, occupetur, nõ poteſt quantitas non aliam ab ſe quantitatem excludere, & remouere. Quapropter ſi cauſa aliqua detur, quæ vi ſua præſtare queat, vt vnum ſaltem è duobus corporibus alicubi ſit, nec locum expleat, ea ſanè præſtiterit, vt duo eodem in loco pariter inſint. Cùm verò id nullum agens naturale poſſit; poſſit autem Deus, conſequens eſt, vt duo corpora per naturam nequeant ſimul eodem in loco eſſe, queant tamen diuina virtute. Quòd autem

Deus

Deus prædictam loci repletionem impedire valeat, ſuadet Scotus ex eo, quia quantitas eſt effectrix cauſa repletionis loci, atq; adeò potuit Deus eiuſmodi efficientiam ſubtractione ſui concurſus inhibere.

Refellitur.

Hæc via propoſitam explicandi difficultatem admodum celebris fuit in ſcholis Theologorum ætate Magni Alberti, vt ipſe refert in 4.d.44.art.25. Cæterum bifariam Scotus eam ſequendo à veritate deflexit. Primùm, quia cenſuit cùm duo corpora in eodem loco ſunt, alterutrum duntaxat, non ambo locum replere; cùm tamen, vt probè inquit Albertus intelligi nequeat quonam modò corpus in loco exiſtat, & tamen locum non repleat; quaſi verò aliud ſit replere locum, quam eius circumſcriptione teneri, ac locari. Vnde & D. Thomas in additionibus ad 3. par. quæſt.83. art.2. Inſania, inquit, videtur, dicere corpus glorioſum non replere locum quando cum alio non glorioſo alicubi ſimul cõſtituitur; alioqui ab recedente corpore non glorioſo, locus vacuus maneret. Peccauit etiam Scotus, quòd quantitatem cauſam effectricè repletionis eſſe crediderit; cùm tamen, vt præter alios, rectè annotauit eius diſcipulus Baſſolius in 4. diſt. 49. quæſt. 4. poſt Auerroem 4. lib. huius operis comment.84 quantitas non magis actiua ſit, quàm materia.

Vbicunque eſt corpus locum replet.

Quantitas eſt expers omnis actiuitatis.

Quæ cùm ita ſe habeant, dicendum præter loci repletionem habere quantitatem, vt paulò ſupra aduertimus, aliud munus huic affine, & cognatum, nimirum quodlibet corpus ſecundum ſitum ab alio diſtinguere, & aliorſum remouere, quod præſtat quantitas penetrationi obſiſtendo, non quidem actiuè; cum omnis actiuitatis expers ſit; ſed negatiuè, non admittendo alterius corporis ſubingreſſum. Qui modus cauſalitatis ad genus cauſæ materialis pertinet; hoc autem officio, (retenta interim prædicta loci repletione) diuinitùs priuatur quantitas, cùm duo corpora in eodem ſitu, & loco ponuntur; quemadmodum & in diuina Euchariſtia, ſeruata diſtinctione, atque ordine dimenſionum corporis Chriſti in ordine ad ſubiectum, & ad totũ, adimitur ei commenſuratio in ordine ad locum.

Munus quãtitatis diſtinguere ſitu vnum corpus ab alio.

Quantitas corporis Chriſti in diuina Euchariſtia non retinet commenſurationem in ordine ad locũ.

Addimus autem congruenter ijs quæ dicta ſunt, quod pluribus Theologorũ placet, cùm corpora glorioſa alia corpora penetrabunt, ad eiuſmodi penetrationem non concurſuram efficienter ſubtilitatis dotem; ſiquidem penetrationi non reſiſtit vlla vis actiua, quæ proinde agendo ſuperari debeat; ſed tantummodo ipſa quãtitas, prout habet munus diſtinguendi corpora quoad ſitum. Vnde neq; ipſe Deus agendo; ſed potiùs ſubtrahendo quãtitati influxum quoad reſultantiam illius officij, penetrationem corporum exhibet. Verùm hæc enucleatiùs ſcrutari non eſt huius loci.

Dos ſubtilitatis quo modo ſe habeat ad penetrationẽ corporum.

Ad argumentum igitur, quod noſtram concluſionem euertere nitebatur, concedenda eſt maior propoſitio, neganda minor: & ad priorem eius confirmationem dicendum, partes corporis, quæ in eodem ſitu diuinitùs collocantur, adhuc ſeruare eam extenſionem, & diſtinctionem in qua eſſentia quantitatis conſiſtit, vt ante explicuimus. Ad poſteriorem, concedendum poſſe partes quantitatis ſupra ſe diuina virtute, quantumlibet replicari; ex quo tamen non colligitur totum non fore maius ſua parte. Licet enim brachium ad locum non ampliorem, quàm digiti, plicando reuocetur; adhuc vberiorem molem ac longitudinem, quàm digitus, in ſe re ipſa cohibebit; ſicuti mille panni cubita eſto ad vnius cubiti longitudinem millecuplo maiorem, quàm vnius duntaxat cubiti ſit, in ſe claudere.

initio artic. propoſitum.

Etſi partes quantitatis ſupra ſe replicẽtur non propterea deſinet totũ eſſe maius ſua parte.

QVÆSTIO V.

VTRVM IDEM CORPVS ſimul in duobus locis diuina virtute eſſe queat.

ARTICVLVS I.

QVI AVTHORES PARTEM negatiuam defendant, & quibus argumentis.

EST hæc controuerſia vtilis, ſcituq; iucunda, in qua magna diſſidentium Theologorum contentione certatur. D. Thom. 3.par. quæſt 75. art.2 & libro 4. contra gentes, cap. 64. Henricus Gandauenſis quodlib. 9. quæſt.32. Durandus in 4 diſt.10. quæſt.1. Aegidius quodlib.1. quæſt.1. & quodlib 2. qu.17. Heruæus quodlib.11. quæſt.13. aliique complures negantem partem amplexi ſunt, his potiſſimùm nixi argumentis.

Capr. in 4. d.10.q 1. Paludanus d. 44.q.3 Ferrarienſis 4. contra gent. ad c.63.

1\. Eſſe corpus in loco circumſcriptiuè, eſt ita loci circumſcriptione terminari ac definiri, vt extra illum non ſit; atqui ſi idem corpus duobus in locis exiſtat, erit extra quemlibet eorum; ergo erit, & non erit circumſcriptiuè in loco. *1. Argum.*

2\. Non minùs ad cuiuſque rei naturam, & eſſentiam pertinet, vt à ſe ipſa indiuiſa, & indiſcreta exiſtat; quàm vt diuiſa, & diſcreta ſit à quacunque alia, ſed fieri nequit, etiam diuinitùs, vt res aliqua ſingularis non ſit diſcreta ab alia; cùm vnumquodque ſua eſſentia ab alio diſcernatur; ergo fieri etiam nequibit, vt à ſeipſa diſcreta ſit; at diſcretam eſſe oportet; ſi a ſe loco diuidatur; igitur loco ab ſe diuidi impoſſibile eſt. *2. Argum.*

3\. Si Deus Petrum, qui nunc Romæ eſt, Conimbricæ ſtatueret; vel id præſtaret aliqua actione, qua illi eſſe, quod iam Romæ poſſidet, Conimbricæ conferret; vel ſola mutatione terminata ad vbi, quorum neutrum dici *3. Argum.*

A poteſt. Non primum; quia ſi Petrus Conimbricæ diuinitus eſſe accipiat, dicetur denuò produci; cùm per nouam actionem eſſe acquirat; quod tamen hypotheſi repugnat. Ponimus enim Petrum iam antea Romæ fuiſſe. Non ſecundum, quia non videtur minor conniſus requiri ad Petrum Romæ iam exiſtentem, alibi collocandum, quàm ad eſſe eidem iam vita functo, vel nondum nato diuinitùs tribuendum; atqui ad hoc poſterius, certum eſt aliam actionem depoſci præter eam, B qua vbi acquiritur. Nulla igitur ratione fieri poteſt, vt idem corpus ſimul duobus in locis a Deo ponatur.

4. Argum.

4. Si eadem res ſimul in multis locis ſit, plurima abſurda, & incredibilia ſequentur. Primùm, eandem rem ſimul contrarijs motibus cieri: poterit enim Petrus Romæ ſurſum, hic deorſum tendere; Romæ calefieri, ſi ſit prope ignem, hic refrigerari, ſi frigida abluatur. Item ſequetur priuantia, atque adeò contra- C dicentia affirmari de eodem. Mouebitur enim hic Petrus, ſi velit; & eodem tépore quieſcet Romæ. Item Romæ viuet, hic interibit, ſi hìc occidatur, non autem Romæ. Item Romæ erit videns; hìc cæcus, ſi hìc ei oculi eruantur, non illic. Ex his autem licebit concludere, Petrum ſimul moueri & non moueri, viuere & non viuere; videntem ac non videntem eſſe. Quæ omnia contradicentia ſunt, nec diuina virtute cohærere valent. Quare perſpicuum D videtur, nullo pacto idem corpus ſimul duobus in locis collocari poſſe.

ARTICVLVS II.

SOLVTIO QVAEſtionis.

Aſtruitur pars affirm. Mayronius in 4. d. 1. q. 1. Baſſolius d. 10 q. 3. ar. 2. Argentinas ibid. qu. 1. art. 1. Aliacenſis q. 5. art. 2.

CONtraria tamẽ propoſitæ quæſtionis pars E multò veriſimilior eſt; quam tuetur Hugo Victorius lib. 2. de ſacramentis, part. 8. cap. 11. Scotus in 4. diſt. 10. q. 2. Richardus ibid. Ochamus q. 4. Marſilius qu. 7. Ioannes Maior, qu. 2. Gabr. q. vnica, & in Canone lectione 46. alijque non pauci. Probatur autem hæc ſententia hiſce rationibus. Primum, non minori neceſſitate corporum multitudo, multitudinem locorum, quàm vnitas corporis, loci vnitatem exigit: at compertum eſt duo corpora (vt ſu- F periori quæſtione oſtendimus) diuina virtute in eodem loco eſſe poſſe, igitur nec vnum in pluribus eſſe repugnabit.

1. Ratio.

2. Ratio.

Deinde, Maius mirabiliusque eſt, vnum & idem corpus Chriſti ſimul in cœlo eſſe, & in ſacra Euchariſtia, quàm eſſe in cœlo, alioque in loco extra ſacramentum; ſed primum, vt fides docet, poteſt diuina virtute fieri, reque ipſa fit; ergo & poſterius effici poterit. Maior propoſitio ſuadetur, quia difficilius eſt poni rem extra modum ſibi naturalem, quàm ſe- A cundum modum naturæ ſuæ congruentem: at Chriſti corpus in Euchariſtia eſt modo non naturali; ſiquidem eſt ibi totum ſub qualibet parte ſpeciei panis; cùm tamen modus ei naturalis poſtulet, vt amoenti ſuperficiei commenſuretur, ſitque totum in tota ſuperficie, pars in parte: ergo &c.

3. Ratio.

Item, Nulla ſequetur contradictionis implicatio, ſi Chriſtus latens ſub diuini huius ſacramenti ſpecie manum ſuam alicui viden- B dam exhibeat; ſed tunc manus circumſcribetur loco, ſicuti nunc in cœlo circumſcribitur; ergo idem duobus locis definiri repugnantia non eſt. Poſtremò ad hoc confirmãdum nonnulli in teſtimonium aſſumunt id, quod de S. Ambroſio legitur; qui dum Mediolani diuinis rebus aſſiſteret, ſimul & se Turone exequijs D. Martini interfuiſſe teſtatus eſt.

D. Antoninus 2 p. tit. 10. c. 11 §. 4.

Hæc ſunt potiora huiuſce partis argumenta. Rogabit tamen quiſpiá, num corpori duo- C bus in locis ita conſtituto eadem vtrobique accidentia conuenire debeant. Cui dubitationi, omiſſis controuerſijs, triplici pronunciato ſatisfaciemus: Primum ſit. Accidentia, quæ ordinem habent ad locum, ſiue ad vbi, vel idem ſunt cum eo, vt iacere, ſtare, mo[illegible] quieſcere, percuti, cæteraque id genus, non [illegible] poſſet vt corpori vtrobique accidant. Etenim ſicut illi Romæ exiſtenti non conuenit idem vbi, quod Conimbricæ, vt luce clarius eſt; ita D nec competere oportet ea, quæ ad ipſum vbi, ſiue locum ordinem important, vel ab eo re ipſa non differunt.

1. Pronunciatum. Pro hiſce pronunciatis lege Scotum, Sotum, & Gabrielẽ locis cit.

Secundum pronunciatum ſit. Cætera accidentia, vtrobique ei conuenient. Nam cùm idem omnino corpus ſit, quæcunque dependentem à loco rationem non habuerint, vbicunque illud extiterit, ex ipſa rei natura, neceſſaria conſecutione, non nouo miraculo, ſed præcedentis vi, in eo reſultabunt. Itaque ſi vno E in loco prope ignem ſit, non idcirco prope ignem in alio erit, vtrobique tamen caleſcet; quia caleſcere eſt quidpiam a loco abſolutum: caleſcet, inquã, niſi in altero loco exiſtat prope aliud corpus, quod ad ipſum refrigerãdum parem vim atque ignis ad calefaciendum habeat: tunc enim cum actio non niſi à vincente fit, vtrunque agens ſeſe impediet, & alterius actionem prohibebit. Quod ſi alterum præualuerit, eius tantum procedet actio. Pari mo- F do ſi vno in loco percutiatur, ſentiet quidem in altero dolorem; non tamen in eo percutietur; quia percuſſio motus eſt localis; dolor verò ordinem ad locum non habet. Item in vtroq; nutrietur, & augeſcet, non in vtroq; alimentum hauriet; vtrobique febri iactabitur, ac morietur; non vtrobique venenum aut medicamenta accipiet. Atque ex his de cæteris etiam iudicare facile erit.

2. Pronunciatum. Si corpus in vno loco ſit prope agens calidum in alio prope frigidum, quid euenturum ſit.

Dubitatio.

Sed quid ſi Petrus duobus in locis poſitus ſibi hinc inde in via occurrat? Mayronius in 4. d. 11. q. 1. & Scotus d. 10. qu. 2. art. 5. reſpondent,

ſi ad-

ſi aduerſa facie ſecum ipſe congrediatur, manſurum in eodem ſpacio; quia cum ſit vnum idemq́; corpus, ſibi nequaquam obſiſtet. Verùm haud probè reſpondent. Nec enim id quod aiunt, abſque nouo miraculo fieri poſſet; quandoquidem vndecunque ſibi ille appropinquet, in eundem locum recipi nequit; quin diuerſa eiuſdem corporis membra ſeſe permeent. Si enim quaſi alter Ianus verſus vtramque partem frontem habere debeat; vtique iam frons per occiput meabit. Si verſus vnam duntaxat partem; neutiquam id fieri poterit, quin dum ſe ad vnum, eundemq́; locum occupandum inſinuat, anteriores partes per alias a ſe diuerſas penetrent, vt conſideranti planum eſt.

Quorũdam reſponſio, quæ non probatur.

Legitima ſolutio.

3. Pronunciatum.

Lege Gabrielem in expoſitione canonis lect. 46. Ochamum in Centilogio com. 31.

Tertium pronunciatum. Diuinitùs, nouoque miraculo fieri poterit, vt ea etiam, quæ ad vbi, ſiue ad locum ordinem non habent, eidem corpori vno in loco, non tamen in alio conueniant; verbi gratiâ, vt hîc viuat, Romæ moriatur, hic cæcus ſit, Romæ videat; hic materia ſit coniuncta formæ, illic omni forma careat. Cuius pronunciati veritas ea ratione oſtenditur; quia nulla ex his ſequitur implicatio. Quòd ſi quis obijciat, ex eo quod Petrus ſimul videns & cæcus; mortuus, ac viuus ſit, concludi eum ſimul videntem, & non videntem, mortuum ac non mortuũ eſſe; quæ ſunt contradicentia; proindeque nec diuina virtute conſtare poſſunt. Occurrendum erit ad veram contradictionem, requiri, vt prædicata pugnantia comparentur cum eodem reſpectu eiuſdem loci, quod in re propoſita non ſeruatur. Vbi aduerte, licet Petrus eodem tempore viuat ac mortuus ſit; non tamen abſolutè dicendum, eum ſimul viuere, & non viuere; quia qui ait Petrum non viuere, ex modo ipſo negationis verbo propoſitæ, quæ ſignificatum verbi abſolutè, atque omnimodis remouet à ſubiecto, ſignificat eum nullibi viuere; quod falſum eſt. Itaq; non manent hæ duæ propoſitiones ſimul veræ; Petrus viuit; Petrus non viuit; ſed prior vera, quatenus ſignificat eum alicubi viuere, quod verum eſt. Poſterior falſa, quia ſignificat eundem nullibi viuere, quod non ita eſt.

Obiectio.

Non repugnat Petrũ diuina virtute vno in loco viuere in alio eſſe mortuum.

ARTICVLVS III.

OCCVRRITVR ARGVmentis initio propoſitis.

A His animaduerſis, non erit difficile contrariæ partis argumenta diluere, atq; omnem effugere contradictionem. Ad primum namque dicendum, id quod loco circumſcribitur, ſic eo coerceri, vt naturæ facultate extra illum eſſe non poſſit; quare non colligi idem corpus contineri & non contineri loco, ſed vno in loco naturaliter, in pluribus autem non niſi per diuinam potentiam eſſe. *Solut. 1.*

Ad ſecundum, Non pertinere ad eſſentiam *Solut. 2.* B Petri, vt à ſe indiſcretus, & ab alio ſit diuiſus quoad locum; ſed quoad quiditatem, id eſt, vt eius propria & ſingularis quiditas non ſit ab eo ſeiuncta, & vt diſcreta ſit à quiditate alterius; quod Petrus non amittet, licet duobus in locis diuinitùs ponatur.

Ad tertium in primis dicendum, Petrum *Solut. 3.* non conſtitutum iri à Deo alio in loco per actionem ipſius Dei terminatam ad vbi; ſed ad ipſum eſſe Petri intrinſecè; quia ibi non da- C tur mutatio à loco in locum; ſed ex eo quod Deus conferat eſſe Petro alibi, naturali conſeruatione, & abſque vllo ſpeciali Dei concurſu acquirit Petrus alius vbi. Eſt tamen difficultas, vtrum actio illa Dei intrinſecè terminata ad ipſum eſſe Petri ſit eadem, qua Deus Petrum alibi conſeruat, an diuerſa. Et quidem vtramque probabiliter dici poteſt. Veriſimilius tamen videtur, eſſe eſſentialiter eandem; ſed aliter modificatam ſpeciali Dei concurſu. D Quandoquidem terminus, cæteraque concurrentia ſunt eadem præter vbi, & locum, qui locus extrinſecè ad illum ſeſe habet. Confirmaturque hæc ſententia; quia ſi Deus corpus Chriſti Domini exiſtens in ſacra Eucharistia relinquat ſuæ naturæ vt occupet ſpacium, nequaquam illi in ſpacio eſſe conferet per actionem eſſentia diſtinctam ab ea, qua ipſum conſeruat abſque extenſione in ordine ad locum. Conueniuntque hæc cum ijs, quæ arg. E ſuperiori ad tertium pronũciatum dicta ſunt: videlicet nouum miraculũ requiri, vt Petrus Romæ, & Conimbricæ ſimul exiſtens, in altero horum locorum viuat, in altero moriatur. Nam ex eo quod eadem eſſentialiter actione vtrobique accipiat eſſe, conſequitur, vt ſi vno in loco intereat, in altero etiam moriatur, niſi ibi nouo miraculo conſeruetur. Siue tamen actio, qua Deus rei vno in loco exiſtenti alibi conferat eſſe, dicatur eadem eſſentialiter, ſiue diuerſa; nõ proinde ſequitur rem denuò produci, cùm noua productio ſit actio, qua res accipit eſſe, quod nondum habet: ponimus autem Petrum alibi iam habere eſſe.

Actio, qua Deus idem corpus in loco alio conſtituet non terminabitur intrinſecè ad locum; ſed ad eſſe ipſius corporis.

De identitate illius actionis cum ea, qua Deus idem corpus alibi conſeruat.

Κεφάλαιον ϛ.

Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ὑποληπτέον εἶναι τοῦ φυσικοῦ θεωρῆσαι καὶ περὶ κενοῦ, εἰ ἔστιν ἢ μή· καὶ πῶς ἔστι, καὶ τί ἐστιν, ὥσπερ καὶ περὶ τοῦ τόπου· καὶ γὰρ παραπλησίαν ἔχει τήν τε ἀπιστίαν, καὶ τὴν πίστιν, διὰ τῶν ὑπολαμβανομένων·

Capvt VI.

Vtrum a autem inane ſit, necne, & quemadmodum, aut quid ſit, non ſecus, ac de loco Phyſici eſſe contemplari cenſendum eſt. Nam ex his, quæ exiſtimantur non diſſimilem habet & probationem & improbationem. Text. 50.

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Prima vacui definitio. *Subſtantia & corpus apud veteres reciprocabantur.*

VT a *autem ſciamus.*] Propoſitis in vtranque partem ad concedendum, aut tollendum vacuum rationibus; priuſquam Ariſtoteles ſuam de eo ſentẽtiam conſtituat, explicandam ſibi eſſe ait notionem vocabuli κενὸν, id eſt, vacuum. Quod præſtat eius ſignificata deſcriptioneſve ex antiquorum placitis eruendo. Earum prima eſt, qua vacuum dicitur locus, in quo nihil, ſeu nullum corpus inſidet. Apud illos namque ens, ſiue ſubſtantia & corpus reciprocabantur. Et verò quia ijdem corpus tactu definiebant, aientes corpus eſſe id, quod ſub tactum cadit, rurſusque tactile corpus vocabant, quod pondere, aut leuitate affectum eſt; docet ex eorum ſententia, hanc etiam habere vacui definitionem; vacuum eſt locus, in quo nihil graue aut leue continetur. Monet autem neutram harum notionum (quod nonnulli forſitan putarant) in punctum conuenire, cùm punctum locus non ſit; nec trinam dimenſionem capere valeat.

Secunda definitio vacui.

πᾶν δὲ σῶμα ἐν τόπῳ· κενὸν δὲ, ἐν ᾧ τόπῳ μηδέν ἐστι σῶμα. ὥστ' εἴ που μή ἐστι σῶμα, κενὸν εἶναι ἐνταῦθα. σῶμα δὲ πάλιν ἅπαν οἴονται εἶναι ἁπτόν. τοιοῦτον δὲ, ὃ ἂν ἔχῃ βάρος ἢ κουφότητα. συμβαίνει οὖν ἐκ συλλογισμοῦ τοῦτο εἶναι κενὸν, ἐν ᾧ μηδέν ἐστι βαρύ τι ἢ κοῦφον. ταῦτα μὲν οὖν ὥσπερ εἴπομεν καὶ πρότερον, ἐκ συλλογισμοῦ συμβαίνει. ἄτοπον δὲ, εἰ ἡ στιγμὴ κενόν· δεῖ γὰρ τόπον εἶναι, ἐν ᾧ σώματός ἐστι διάστημα ἁπτοῦ. ἀλλ' οὖν φαίνεταί γε λέγεσθαι τὸ κενὸν, ἕνα μὲν τρόπον, τὸ μὴ πλῆρες αἰσθητοῦ σώματος, κατὰ τὴν ἁφήν. αἰσθητὸν δ' ἐστὶ κατὰ τὴν ἁφὴν τὸ βάρος ἔχον καὶ κουφότητα. διὸ κἂν ἀπορήσειέ τις, τί ἂν φαῖεν, εἰ ἔχοι τὸ διάστημα χρῶμα, ἢ ψόφον, πότερον κενὸν, ἢ οὔ; ἢ δῆλον, ὅτι εἰ μὲν δέχοιτο σῶμα ἁπτὸν κενὸν εἶναι· εἰ δὲ μὴ, οὔ. ἄλλον δὲ τρόπον, ἐν ᾧ μὴ τόδε τι, μηδ' οὐσία τις σωματική. διὸ φασί τινες εἶναι τὸ κενὸν τὴν τοῦ σώματος ὕλην, οἵπερ καὶ τόπον, τὸ αὐτὸ τοῦτο λέγοντες, οὐ καλῶς· ἡ μὲν γὰρ ὕλη οὐ χωριστὴ τῶν πραγμάτων· τὸ δὲ κενὸν ζητοῦσιν ὡς χωριστόν. ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τόπου διώρισται, καὶ τὸ κενὸν τόπον ἀνάγκη εἶναι, εἴπερ ἐστὶν, ἐστερημένον σώματος. τόπος δὲ καὶ πῶς ἐστι, καὶ πῶς οὐκ ἐστιν, εἴρηται· φανερὸν οὖν, ὅτι οὕτω μὲν κενὸν οὐκ ἐστιν, οὔτε κεχωρισμένον, οὔτε ἀχώριστον· τὸ γὰρ κενὸν, οὐ σῶμα, ἀλλὰ σώματος διάστημα βούλεται εἶναι. διὸ καὶ τὸ κενὸν δοκεῖ τι εἶναι, ὅτι καὶ ὁ τόπος, καὶ διὰ ταὐτά. ἥκει γὰρ ἡ κίνησις κατὰ τόπον, καὶ τοῖς τὸν τόπον φάσκουσιν εἶναί τι παρὰ τὰ σώματα τὰ ἐμπίπτοντα, καὶ τοῖς τὸ κενόν. αἴτιον δὲ κινήσεως οἴονται εἶναι τὸ κενὸν, οὕτως ὡς ἐν ᾧ κινεῖται·

τοῦτο

Omne autem corpus in loco: inane verò locum, in quo nullum eſt corpus. Quare ſicubi nullum eſt corpus, ibi nihil eſſe. Rurſus corpus omne ſub tactum cadere, eiuſmodi autem id eſſe, quod pondus habet, aut leuitatem. Ratiocinatione ergo efficitur id eſſe inane, in quo graue, aut leue nihil eſt. Atque hæc quidem, vt priùs etiam diximus, ex ratiocinatione efficiuntur. Abſurdum autem eſt, punctum inane eſſe. Oportet enim locum eſſe, in quo corporis, quod ſub tactum cadit, dimenſio eſt. Inane igitur vno modo videtur dici id, quod corpus plenũ non eſt, quod ſentitur tangendo, quod quidem eſt corpus graue, & leue. b *Ex quo etiã aliquis quæ-* Text.58.
ret, quidnam dicerent: ſi internallum colorem habeat, aut ſonum, vtrum inane, nécne? an conſtat, ſi corpus quod tactu apprehendatur, excipiat, inane eſſe: ſin minus non eſſe? c *Alio autem modo id, in* Text.59.
quo neque hoc quiddam eſt, neque ſubſtantia vlla corporea. Quocirca nonnulli corporum materiam inane eſſe aiunt, idemque & locum hoc ipſum ponunt, idque non rectè. materia enim à corporibus ſeparabilis non eſt, inane autem quærunt, vt ſeparabile. d *Quoniam autem & de loco conſtitu-* Text.60.
tum eſt, & inane ſi ſit, locum eſſe corporis expertem neceſſe eſt; locus verò quemadmodum ſit, & non ſit, dictum eſt, conſtat hoc quidem modo inane non eſſe, neque ſeparatum, neque inſeparabile. Inane enim non corpus, ſed corporis internallum eſſe debet. Quapropter inane aliquid videtur eſſe, quo- Text.61.
niam & locus, & ob eaſdem cauſas. Motus enim, qui in loco fit, in mentem venit. & his qui locum aiunt eſſe quidpiam à corporibus, quæ incidunt, diuerſum & his, qui inane. Ac motus quidem cauſam inane eſſe ſic cenſent, vt id in quo mouentur.

Quod

Coarguit definitionẽ vacui ab antiquis traditam.

b *Ex quo etiam aliquis.*] Traditam à veteribus vacui definitionem reprehendit, quòd ex ea ſequatur interuallum carens corpore ſub tactum cadente; occupatum tamen corpore alijs ſenſilibus qualitatibus prædito, vt ſono, aut colore, ſi quid tale in natura exiſteret, eiuſmodi inquam interuallum, vacuum eſſe: quod à vero abeſt; cùm vacuum omni corpore carere debeat. Itaque verba illa, An conſtat? notant quid veteres, ſi modò ſibi conſtarent, reſponſuri eſſent.

Platonici vt vacuum definierint.

c *Alia autem*] Aiebant Platonici, vacuum id eſſe, in quo non eſt hoc aliquid, nec vlla corporea ſubſtantia. Hanc enim definitionem improbat, quòd ex ea colligi poſſet, materiam eſſe vacuum; cùm in materia nullum inſit corpus, ſed forma duntáxat, imò & eſſe locũ, quod ijdem fatentur. At non debere id concedi ex eo conuincit, quia ſi materia eſſet locus, poſſent res ab ea, ſicuti & à loco, ſeparari. Quod non ita eſt.

Germana vacui definitio.

d *Quoniam autem & de loco.*] Docet ex propria ſententia quid vacuum ſit: aſſeritque, vacuum eſſe locum carentem corpore; intellige, aptum tamen, vt eo repleatur. Tum ſtatuit aduerſus priſcos Philoſophos neutiquam vacuum in natura dari, nec inſertum rebus, nec ab ijs diuulſum, etſi id motus gratia dandum videbatur. Nam cùm ipſi ſtatuerint, vacuum ſicuti & lo-

cum

cum eſſe trinam illam dimenſionem, probatumque ſit non debere eam admitti; perſpicuum relinquitur vacuum non eſſe, cùm ex vtroque eadem propemodum abſurda conſequantur.

c Nulla

τοῦτο δ' ἂν εἴη, οἷον τὸν τόπον φασί τινες εἶναι. οὐδεμία δ' ἀνάγκη, εἰ ἔστι κίνησις, εἶναι κενόν. ὅλως μὲν οὖν ἁπάσης κινήσεως, οὐδαμῶς. διὸ καὶ Μέλισσον ἔλαθεν. ἀλλοιοῦσθαι γὰρ ἐνδέχεται τὸ πλῆρες. ἀλλὰ δὴ οὐδὲ τὴν κατὰ τόπον κίνησιν· ἅμα γὰρ ὑπεξιέναι, ἀλλήλοις ἐνδέχεται, οὐδενὸς ὄντος διαστήματος χωριστοῦ παρὰ τὰ σώματα τὰ κινούμενα. καὶ τοῦτο δῆλον καὶ ἐν ταῖς τῶν συνεχῶν δίναις, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς τῶν ὑγρῶν. ἐνδέχεται δὲ καὶ πυκνοῦσθαι μὴ εἰς τὸ κενὸν, ἀλλὰ διὰ τὸ τὰ ἐνόντα ἐκπυρηνίζειν· οἷον ὕδατος συνθλιβομένου, τὸν ἐνόντα ἀέρα. καὶ αὐξάνεσθαι, οὐ μόνον εἰσιόντος τινὸς, ἀλλὰ καὶ ἀλλοιώσει, οἷον ἐξ ὕδατος γίνοιτο ἀήρ. ὅλως δὲ ὅ,τε περὶ τῆς αὐξήσεως λόγος, καὶ τοῦ εἰς τὴν τέφραν ἐγχεομένου ὕδατος, αὐτὸς αὐτὸν ἐμποδίζει. ἢ γὰρ οὐκ αὐξάνεται ὁτιοῦν, ἢ οὐ σώματι· ἢ ἐνδέχεται δύο σώματα ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι. ἀπορίαν οὖν ἀξιοῦσι κοινὴν λύειν, ἀλλ' οὐ κενὸν δεικνύουσιν ὡς ἔστιν, ἢ πᾶν εἶναι τὸ σῶμα ἀναγκαῖον κενὸν, εἰ πάντῃ αὐξάνεται, καὶ αὐξάνεται διὰ κενοῦ. ὁ δὲ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῆς τέφρας. ὅτι μὲν οὖν ἐξ ὧν δεικνύουσι τὸ κενὸν εἶναι, λύειν ῥᾴδιον φανερόν.

Κεφά-

Quod quidem tale eſt, qualem locum eſſe aiunt nonnulli. c *Nulla autem neceſſitas cogit, ſi motus ſit, inane eſſe.* Text.62. *Ac omnino quidem omnis motionis, nullo modo: quod Meliſſus ignorauit, quandoquidem alterari id, quod plenum eſt, poteſt. At neque eius motus, qui fit in loco. Cedere enim viciſſim* Text.63. *ſibi poſſunt, cùm præter corpora, quæ mouentur, nullum eſt interuallum ſeparatum. Atque hoc perſpicuum eſt ſic in rerum continuarum, vt in humidarum conuerſionibus.* f *Poſſunt etiam corpora non in vacuum cogi, ſed quòd ea, quæ inſunt, extrudantur, vt cùm aqua premitur, is, qui ineſt, aer.* g *Præterea augeri, non aliquo ſolùm introeunte, ſed etiam alteratione, vt ſi ex aqua aer gigneretur.* h *Omnino autem & ratio ea, quæ eſt de accretione, & ea, quæ de aqua in cinerem infuſa, ipſa ſibi ſunt impedimento: aut enim non quæuis pars augetur, aut non corpore, aut fieri poteſt, vt duo corpora ſint ſimul, aut totum corpus neceſſe eſt inane eſſe, ſi vndique, & per inane augetur. Dubitationem igitur communem volunt diluere, ſed inane eſſe non demonſtrant. Eadem verò* Text.64. *eſt & cineris ratio. Itaque perſpicuum eſt facile eſſe ea ſoluere, è quibus demonſtrant inane eſſe.*

C A P.

e *Nulla autem neceſſitas.*] Antequam proprijs rationibus vacuum refellat, argumenta, quibus id veteres inducere conabantur, diluit. Ad primum reſpondet, ſaltem ad motum alterationis non requiri vacuum; ſiquidem Socrates in eodem veſtigio hærens poteſt albeſcere: deinde neque ad lationem exigi, vt Meliſſus falſò putabat; cùm poſſint corpora ſibi mutuò cedere, & alia alijs abeuntibus nouum locum acquirere, vt videre eſt in mari, ſiue cùm fluctuat, aut reciprocante æſtu agitatur, ſiue cùm natantium gregibus facili receſſu dat locum: itemque in conuerſionibus ſolidorum corporum. Cùm enim tota tonſoria in orbem torquetur, vnà & inferiores partes aſcendunt, & ſuperiores loco pelluntur, ceduntque viciſſim inferioribus.

Reſponſio ad argumenta pro vacuo.
Ad 1. arg.
Quo pacto latio abſque vacuo detur.

f *Poſſunt etiam corpora.*] Diluit ſecundum argumentum, aiens poſſe addenſari, premique corpora, non quòd partes vacuo receſſu ad hunc vſum parato excipiantur; ſed quia tenuioribus particulis compreſſione exploſis, neceſſe eſt contrahi corpus, & minus ſpacij, quàm antea occupare. Atque hac reſponſione ſatisfit quoque argumento de cineribus, qui aquam imbibunt, qua de re alibi etiam ſcripſimus. Aduerte autem non eo tantum modo, quem hìc tradit Ariſtoteles, denſationem fieri, cùm non ſit neceſſe omnibus corporibus inſertas eſſe tenuiores particulas, quæ compreſſæ, & quaſi euaneſcentes extrudantur, vt in ſubtiliſſimo igni patet: ſed hæc in libro de Generatione.

Ad 2. arg.
Quibus modis condenſatio fiat.

g *Præterea augeri*] Neque tertium argumentum vacui neceſſitatem probat. Poſſunt enim res augeſcere accretione minùs propria, vt cùm ex aqua, alteratione præeunte, gignitur aer in maiori, vt ſolet, quantitate; ad quam accretionē obeundam perſpicuum eſt inanes meatus non requiri. Adde etiam, neque ad eam, quæ accretio propriè vocatur, & in ſolis viuentibus conſpicitur, eiuſmodi inanitate exigi: creſcunt enim res viuentes alimento ſuſcepto intra poros, qui vel oppleti ſunt corpuſculis, eidem alimento facilè locum dantibus, vel latera habent contigua ei ſeſe confeſtim pandentia.

Ad 3. arg.
Quomodo viuentia accrementa ſumãt, abſq; internãio vacui.

h *Omnino autem.*] Secundam partem proximæ ſolutionis à nobis traditam quę valet ad difficultatem de incremento rerũ viuentium explicandam, ſuppreſſit ibi Ariſtoteles. hic verò quia, quam ipſe attulit, reſponſio hunc nodum minimè ſoluit, admonet prędictam aduerſariorum rationem ancipitem eſſe, ac lubricam, ſeque ipſam demoliri; quia dum ex accretione vacuum probat, accretionem tollit. Nam ſi vt res augeſcat, dandi ſunt in ea aliqui inanes meatus, vel non quælibet pars quoquouerſum incrementa accipiet; quia non quælibet inanis eſt, alioqui totum inane quiddam foret: vel accretio fiet non accedente corpore, vel ſi accedente corpore fiet, multa corpora ſimul erunt. Quæ abſurda qui inuehunt, quid aliud faciunt, quàm accretionem tollunt? Idem ſimiliter de cineribus iniectam aquam recipientibus concludendum erit. Quo patet, vacui auctores in ſuamet arma ruere, ac ſe ipſos reuincere: proindeque non eſſe ob eorum rationem à propoſita ſententia recedendum.

Nõ poſſe dari inanes meatus, vt res augeantur.
Autores vacui in ſua armarruere.

ſuperficiem, ſed relationem continentis ad rem A contentam, ſuperficiem verò importari à loco tanquam materiale quid ipſius, ab huiuſmodi relatione connotatum. Verùm non rectè ſentiunt, nec Ariſtotelicè. Primùm, quia affectiones, quæ loco, quà locus eſt, accommodantur, vt eſſe æqualem, plenum, vacuum, aliaq́ue huiuſmodi, non in relationem, ſed in ſuperficiem competunt. Secundo quia vbique Ariſtot. locum definit eſſe ſuperficiem. Non eſt autem veriſimile nunquam ab eo ſe- B cundum propriam eius rationem fuiſſe definitum. Vera igitur, & Ariſtotelica ſententia eſt, locum propriè eſſe ſuperficiem, etſi negandum non ſit, conuenire illi, vt quippiam connotatum, relationem continentis ad contentum corpus. Vtrum autem locus vera quantitatis ſpecies ſit, an non, alibi diſcutiendum veniet.

Impugnatur.

Vera & Ariſtotelica ſententia de natura loci. D. Damaſc. in Phyſicis, cap. 10.

Quod ad loci immobilitatem ſpectat, non ſolùm Ariſtoteles, ſed etiam Theophraſtus, C & Eudemus in axiomatibus de loco, vt ſcribit Simplicius, imo & omnes Philoſophi antiquitatis, vt Philoponus ait, cenſuerunt eum immobilem eſſe oportere, & quidem meritò, cùm id, quod mouetur, neceſſario locum relinquat, non poſſit autem ipſum relinquere ſi vnà cum mobili feratur. Quo pacto autem hæc immobilitas loco conueniat, difficilium eſt inter Peripateticos, D. Thomam, Scotum, & Auerroem, horumque ſectatores; D ſed omiſſa longiori diſputatione, quid ſentiendum videatur paucis aperiemus. Sciendum igitur eſt (quod ad finem libri 8. magis patebit) dari extra cœlum ſpatium quoddam infinitè patens; quod non eſt aliquid reale, ſed imaginarium, in quo concipere fas eſt puncta, lineas, & ſuperficies in eodem imaginario interuallo permanentes, ſimileque ſpatium occupari ab hoc vniuerſo corporeo, quod ſpatium ante mundi creationem perinde vacabat E corpore, atque vacat illa immenſitas extra cœlum patens. Quoniam verò res omnes intra hoc ſpatium cohibentur, poteſt quælibet ambientis corporis ſuperficies, in qua vera loci ratio conſiſtit, bifariam ſumi, nimirum vel ſecundum ſe, vel prout ei imaginaria illa ſuperficies circumquaque reſpondet. Si priori modo ſpectetur, mobilis quidem eſt, ſaltem ex accidente, ad motum corporis, cui inhæret; ſi poſteriori, immobilis: quia ſuperficies ima- F ginaria, quæ illam hinc inde ambit, neutiquam mouetur. Hoc igitur pacto intellexit Ariſtoteles omnem locum immobilem eſſe oportere: nempe qua ratione comparatur ad ſuperficiem illam imaginariam motus omnis expertem.

De loci immobilitate.

Lege D. Th. in quæſt. de verit. qu. 1. art. 6.

Diſſidium inter Peripateticos.

Extra cœlũ d[illegible] infinitum ſpacium.

Germana ratio immobilitatis loci.

ARTICVLVS III.

DILVTIO EORVM, QVAE *in primo articulo obiecta fuêre.*

Reliquum eſt vt ea, quæ articulo primo obiecta ſunt, diluamus. Pro explicatione primi annotandum eſt (quod præter alios aduertit Ferrarienſis, qu. 1. huius libri) locum dupliciter ſumi, vel Mathematicè, vel Phyſicè. Priori modo eſſe ſolam ſuperficiem, nec vllam vim allicientem, aut conſeruantem obtinere. Poſteriori eſſe item ſuperficiem, non tamen ſolam ac nudam; ſed affectam qualitatibus ad tuenda corpora idoneis, quatum merito naturalis locus corpora ad ſe allicit, vt finis, eademque efficienter conſeruat, ac fouet. Quare minimè aſſentimur Ianduno, qui quæſt. 5. huius lib. in eam abiit ſententiam, vt dixerit ſuperficiem eſſe quaſi loci materiam; virtutem autem conſeruandi rem locatam eſſe tanquam formam. Namq; etſi naturalis locus hæc duo vendicet; eius tamen propria ratio & forma, eſt ſuperficies; vt articulo ſuperiori ex Ariſtotele oſtendimus. Reliqua verò conſectaria tantùm illius ſunt, & veluti connotata; nempe relatio diſtantiæ, relatio æqualitatis, virtus conſeruandi rem contentam, aliaq́; eiuſmodi. Quare ad argumentum dicimus, etſi loco naturali conueniat vis conſeruandi, quæ ad qualitatis categoriam pertinet, non debere proinde locum qualitatem cenſeri; cùm eiuſmodi virtus ad formalem eius rationem non attineat. Hic tamen aduertes, cùm loco naturali conſeruatrix virtus attribuitur, id non ita accipiendum, quaſi eiuſmodi virtus in ſola ambientis corporis ſuperficie inhæreat, aut ab ea, vt à primario fonte ad rem locatam permanet. Re enim vera non ita eſt, tum quia ſuperficies, vt proximum argumentum rectè aſſumebat, & aduertit Commentator, nullam habet efficientiam; tum quia id, quod præcipuè rem in naturali loco conſeruat, eſt influxus per intermedia corpora è cœlo deriuatus. Itaque eatenus naturalis locus habere vim conſeruandi dicitur, quatenus dum corpus intra eius cauitatem, & complexum cohibetur, conſeruatrices qualitates melius recipit.

Duplex acceptio loci.

Refellitur Iandunus.

Propria ratio loci.

Dilut. 1.

Virtus loci conſeruans rem locatã.

Superficies nullam efficiendi vim poſſidet.

D. Thom. opuſc. 52.

Ad 2. dicendum, nihil abſurdi eſſe, quòd res immota locum mutet, dũmodò non mutet ſitum, & vbi; & quòd res mota non mutet locum, dummodo alium ſitum, aliudque vbi acquirat; quod in propoſitis exemplis accidit. Nam dum turris in eodem ſpatio perſiſtit; ſemper eundem ſitum, idemque vbi retinet; ac dum cymba diuerſas partes interfluſi ſpacij decurrit, diuerſum ſitum, & vbi comparat; vt ex iis, quæ ſuperiori lib. docuimus, perſpicuum eſt. Adde etiam, rem non motam locum mutare, & viceuerſa rem motam locum

Dilut. 2.

Quo pacto res immota locum mutet, res mota non mutet locum.

locum non mutare, ſi locus ſumatur pro ſola ſuperficie continente ſine reſpectu ad imaginariam; non autem, ſi vnà cum ea ſpectetur: nec eſſe abſurdum variare locum priori modo ſine motu; etſi ad vulgi ſenſum nulla omnino loci mutatio abſque motu dari poſſit.

Dilut. 3. Atque hinc patet tertij argumenti ſolutio; licet enim ſuperficies continens in ſe præciſè conſiderata per accidens moueri queat; eſt tamen pro ſuis immobilis, ſi vnà cum imaginarij ſpacij ſuperficie accipiatur.

Dilut. 4. Ad 4. nihil vetare, quo minùs vnum, idemque corpus duabus ſuperficieb. locum vnum efficientibus contineatur; qui tamẽ locus nõ ſimpliciter, ſed aggregatione vnus ſit. Si verò duo corpora virtute diuina ſeſe permeent, & vna eademque ſuperficie circuntegantur, duo locata appellanda erunt, propterea quòd in adiectiuis, quale eſt locatum, ſi ſuppoſita denominata ſint plura, licet forma vna tantũ ſit; multiplicatur tamen denominatio, quemadmodum ſi eadem numero albedo poneretur in pluribus lapidibus, nihilominùs plura alba adiectiuè dicerentur.

Multiplicatis ſuppoſitis multiplicantur adiectiua etſi forma vna ſit.

Dilut. 5. Ad 5. Angelum non exiſtere in loco circumſcriptiuè, de qua exiſtentia locutus eſt Ariſtoteles; ſed definitiuè; ac propriè quidem moueri, non phyſico motu, qui eſt actus corporis, ſed ſpiritali [illegible] qui duntaxat in ſubſtantias à materiæ concretione liberas competit. Huiuſmodi porrò motum non ad corporum ſuperficiem tendere; ſed ad vbi, quod eſt idem cum ſubſtantia Angeli, vt ſuperiùs diximus.

Quis ſit terminus motus localis Angeli.

Dilut. 6. Ad 6. Etſi corpus [illegible] hriſti ſub ſpecie panis contineatur, non tamen in ea eſſe vt in loco circumſcriptiuo, q[illegible]n [illegible] quælibet ſuperficies, qua corpus am[illegible]cus circumſcriptiuus eſt; ſed ea ta[illegible] corpori contento adæquatur, com[illegible]ique; ita videlicet, vt quælibet ei[illegible] pars, parti corporis contenti, tota toti corpori reſpondeat. Quod in diuino Euchariſtiæ myſterio non accidit, in quo totum Chriſti corpus ſub panis ſpecie, & ſub qualibet ipſius ſpeciei parte continetur, vt Concilium Trid. ſeſſione 13. cap. 3. docet. Qui eſt modus exiſtendi in loco definitiuè. Quanquam propriè loquendo nec definitiuè eſt corpus Chriſti in ſpeciebus ſacræ Euchariſtiæ, ſiquidem ita eſt ibi, vt ſit etiam alibi, ac proinde non propriè definitur ipſo ambitu ſpecierum.

Conc. Trid. D. Tho. 3. p. q. 76. art. 3. Alenſis 4. p. q. 10. mẽb. 9. Aegydius theor. 9. aliſ doct. in 4. d. 12.

Dilut. 7. Ad 7. reſpondet Caietanus 1. p. quæſt. 52. art. 1. huiuſmodi corpus amota quantitate nullibi fore. Po[illegible]u tamen dicendum, ſi diuinitùs in eodem ſitu conſeruetur (quod an fieri poſſit, non eſt huius loci diſquirere) manſurum in loco, non qualem Ariſtoteles definit; ſed qui ad eum euocari debeat: adhuc enim circumfuſum eſſet ambiente ſuperficie, non ita tamen vt inter ea ſit mutuus contactus, quẽ Ariſtotelicus locus requirit, quem[illegible] relatio propria æqualitatis comitatur.

A Vltimum argumentum difficultatem attingit de loco ſupremi cœli, de qua ſeparatim à nobis diſputandum eſt.

QVAESTIO II.

VTRVM SVPREMVM COELVM in loco ſit.

ARTICVLVS I.

B

DIVERSAE PHILOSOPHORVM ſententiæ.

D. Tho. 1. p. q. 66. art. 3. Alenſis 2. p. q. 51. mẽb. 1. Albert. M. in tract. de quatuor coæu. q. 4. art. 13. Vdalricus in ſua ſum. lib. 4. alij doct. in 2. d. 2.

IN hac controuerſia ſupremi cœli appellatione primũ mobile intelligi debet, quod tametſi reuera Empyreum cœlum ſupra ſe habeat, vt Theologi doctores ex D. Baſilio, Athanaſio, Damaſceno, Chryſoſtomo, Theophylacto, Strabo, & Beda, communi conſenſu aſſerunt; C tamen ſecundum Ariſtotelem, vetereſque philoſophos nullo alio corpore continetur; vnde iuxta ipſorum doctrinam, de eius loco non parua diſceptatio eſt. Enimuerò cùm reipſa moueatur, locum requirit; rurſuſque idem cùm ambiente careat ſuperficie, quónam pacto locum habere poſſit, non apparet. Hæc igitur difficultas multis occaſionem dedit ab Ariſtot. deciſcẽdi exiſtimandique, rectiùs ſenſiſſe veteres, qui locum interuallum ſerêre. D Verùm his omiſſis Alexander, vt Simplicius refert, exiſtimauit cœlum neutiquam in loco eſſe: quia vel eſſet in loco per ſe, vel ex accidente: actu vel poteſtate; quorum nullum competere ei videtur. Nam quòd nec per ſe, nec actu ſit in loco, probauit Ariſtot. cap. 5. huius libri tex. 45. Quòd autem non ſit ex accidente, inde patet, quia neque accidens eſt, neque pars alterius in loco exiſtentis. Quòd deniq; nec poteſtate, ex eo E concluditur; quia non repugnaret eam poteſtatem ad actum reduci, ſique poſſet aliquando ſupremum cœlum actu in loco eſſe, atque adeò ab alio corpore contineri. Hæc tamen ſententia Peripatetico dogmati aduerſatur, vt facilè perſpiciet, qui textum illum proximè citatum legerit, vbi Ariſtoteles diſertis verbis edocet cœlum eſſe in loco per accidens. Intelligit autem cœli nomine primam ſphæram; cùm ex eo probet non eſſe per ſe in loco, quia F nullo alio corpore ambitur. Ad rationem verò Alexandri dicendum eſt, non omne quod per accidens in loco eſt, vel partem, vel affectionem eſſe alterius in loco exiſtentis, vt progreſſu patebit.

Quid nomine ſupremi cœli hoc loco intelligatur. Opinio Alexandri. Eius arg. Aduerſatur Ariſtoteli. Reſpondetur ad argum. Alex.

Gilbertus Porretanus libro de ſex principijs, in explicatione categoriæ Vbi, credit (vt eum M. Albertus interpretatur) locum vltimi cœli eſſe cõuexam eius ſuperficiem. Sed hoc etiam placitum haud obſcurè contradicit Ariſtoteli hoc in libro cap. 4. tex. 35. affirmanti locum eſſe quid diuerſum à re locata, eique

Opinio Gilberti.

extrinſecus circunfundi. Nec Gilbertus cenſuit prædictam ſuperficiem verè ac propriè locum eſſe; ſed vtcunq; pro loco haberi poſſe; cùm ibidem paulò inferiùs hæc verba ſubiecerit: Si globum illum extimũ conceſſuri ſumus in loco eſſe, diffiteri non poterimus, quin aliquod prætereà corpus ſit, in quo cœli facies extrema coerceatur. At enim prætereà nihil eſt. Igitur nec in loco globus is fuerit.

Sententia Arabum, quibus alij quoq; ſuffragantur.

Auem Pace, & Alphatabius, itemq; Auerroes hoc in libro com. 43. (quorum ſententia non diſplicet M. Alberto tract. 1. ca. 13. & Ianduno quæſt 9.) opinantur locum ſupremi orbis eſſe mundi centrum, proptereà quod per id res habet locum, per quod immobilitatem & ſtabilitatem. At ſupremus orbis ratione cẽtri vt docet Ariſtot. lib. 8. huius operis cap. 9. text. 76. quodammodo immobilis eſt: quatenus ita circa ipſum voluitur, vt ſecundum ſe totum non mutet locum. Item, quod eodẽ recidit, quia non alior ſum demigrat, nec temerè vagatur; ſed æqua ſemper ab eo diſtantia in gyrum vertitur. Quò ſpectat illud Manilij 1. Aſtronomicon cap. 1.

Arg. quod centrum ſit locus cœli.

Quod niſi librato penderet pondere tellus,
Non ageret curſus mundi ſubeuntibus aſtris,
Phœbus ad occaſum, & nunquam remearet ad ortus,
Lunáue ſubmerſos regeret, per inania curſus.

Manilius.

Confirmant etiam hanc opinionem ex eo, quia is debet exiſtimari locus cuiuſque corporis, qui eius lationi per ſe conuenit, eidemq́ue ſpeciem & diſtinctionem tribuit. At latio cœli circularis eſt: hæc autem ſumit ſpeciem à medio, ſeu centro, idemq́ue, vti per ſuum terminum, diſſidet à motu recto. Cui rei argumento ſunt vtriuſque motus definitiones. Rectus enim definitur, quo ſurſum, vel deorſum itur: circularis, qui circa medium fit; vt conſtat ex 1. lib. de cœlo, cap. 2. tex. 5.

Definitio motus recti, & circularis.

Improbatio ſuperioris ſententiæ.

Nihilominus hi etiam Philoſophi à veritate aberrârunt, ſiue acceperint centrum pro puncto in media mundi vniuerſitate ſito, quod paribus à cœli circumferentia radijs attingitur; ſiue pro terra, quæ cùm item mundi medium occupet, & ad vniuerſum cœli complexum inſtar puncti habeat, centrum quoq; dici conſueuit. Non enim aut puncto, aut terræ, proprietates loci competunt reſpectu cœli: videlicet continere, contingere, proximum eſſe & æquale locato, aliæque eiuſmodi. Deinde, quia ſi cœlum ideo per centrum in loco eſſet; quia illius gratia ſtabilitatem quodammodo ſortitur; non minùs etiam per polos in loco eſſe perhiberetur; cùm eorũ quoque reſpectu non minùs quàm centri, conſtantiam & ſtabilitatem aſſequatur. Item, quia qua ratione cœleſtis globus haberet centrum pro loco, eadem haberet ignis, & totus ille aeris tractus, qui eadem, qua cœlum, vertigine circa centrum voluitur. Cùm tamen conſtet, alium eſſe locum ignis & aeris; nimirum concauum lunæ, & concauum ignis. Accedit quod cap. 5. huius libri, tex. 45. docuit Ariſtoteles, ſupremum cœlum eſſe in loco per accidens, quod ei comparatione centri nullo pacto conuenit. Nec ſatisfaciunt, qui reſpondent cœlum dici ab Ariſtotele eſſe in loco per accidens, non quidem ratione centri, ſic enim (ex eorum ſententia) per ſe in loco eſt; ſed quatenus terram ambit, quæ per ſe continetur loco, videlicet aeris, & aquæ ſuperficie; atque ita huiuſcemodi locum cenſeri ex accidente conuenire cœlo. Non inquam ſatisfaciunt; quia cùm Ariſtot. capite proximè citato locum ſupremi cœli inueſtigaſſet, vnum duntaxat inuenit modum exiſtendi in loco, qui verè ei poſſet attribui: nimirum per accidens, ac merito partium. Quare non obtinet ſupremum cœlum duplicem locum, nec ſe habet ad centrum, vt ad locum per ſe; & ad locũ terræ, vti ad locum ſibi per accidens congruentem. Accedit, quòd ſi Ariſtoteles duplicem hunc locũ reſpectu cœli cõprobaſſet; vtiq; eius, qui per ſe illi conuenit, mentionem feciſſet.

Terra inſtar puncti comparatione cœli.

Ignis eodem circummotu cum cœleſti globo fertur.

Ariſtoteles vnum duntaxat modũ exiſtendi in loco attribuit ſupremo cœlo.

Igitur ad argumenta, quibus aduerſarij vtebantur, facile reſpondetur. A[illegible] p[illegible] un[illegible], n[illegible]ganda eſt maior propoſitio. No[illegible] pe[illegible] id res locum habet, per quod con[illegible] m[illegible] mobilitatem; ſed per id, quo, vt primo rei ambientis termino, circumſcribitur. Ad ſecundum, concedenda eſt maior, neganda minor. Licet namq; motui cœli per ſe competat circa centrum effici: non tamen centrum ipſum ſpeciem aut diſtinctionem ei confert; ſed terminus, ad quem per ſe tendit, quique per ipſum comparatur: tametſi, quia eiuſmodi terminus ad centrum mundi ordinem habet, ſoleat motus circularis cœli definiri per reſpectum ad centrum. Qua de re 5. huius operis, & 1. de cœlo planiùs ac pleniùs.

Solutio argumentorum ſuperioris ſententiæ.

Centrum nõ confert ſpeciem diſtinctionémue circulari motui.

ARTICVLVS II.

QVID ARISTOTELES IN PROpoſita dubitatione ſenſiſſe videatur.

EXponamus igitur quid in hac cõtrouerſia ſecundum Peripateticam doctrinam veriſimilius appareat. Sanè Ariſtoteles capite 5. huius libri ſtatuit cœlum eſſe in loco ex accidente, ac beneficio partium, vt non ſemel diximus. Verùm quidnam hiſce verbis ſignificare voluerit, dubitatio eſt, augetq́ue difficultatem, quod haud ſatis inter expoſitores conſtet, num cœli appellatione totum mundum æthereum ex ſphæris cœleſtibus conflatum, an ſupremum tantùm orbem deſignarit. Simplicius & Themiſtius priorem explicationem ſequuntur, aiuntque proptereà cœlum apud Ariſtotelem eſſe in

Supremum cœlum Ariſtoteli eſſe in loco per accidens.

Quid ſit eſſe per accidens in loco, interpretatio Simplicij et Themiſtij.

loco

A loco per accidens, ac merito partiũ; quia ſphæræ, quæ illius partes ſunt, ita ſe habent, vt vna in alia vſq; ad ſupremam cótineatur; additq; Themiſtius ſupremum cœlum ratione proximi orbis, quem caua ſuperficie tangit, in loco eſſe. Vltimus, inquit, circulus, qui inerrabilis dicitur, vtpote arcens & cótinens cæteros, ſimpliciter in loco non eſt, ſed penes interna, quæ ambit. Tangit enim orbem Saturni, & quodammodo continetur; penes externa aũt B omnino expers eſt loci.

Explanatio D. Thom. aliorumq; ſecta torum.

Diuus Thomas in commentarijs eiuſdem capitis, & opuſc. 52. & quodlib 6. art. 3. Herueus, quodlib. 10. quæſt. 7. Ferrarienſis qu. 2. huius libri, alijq; nonnulli appellatione cœli ſupremum tantummodo intelligunt, aiuntq; dici illud ab Ariſtot. contineri loco per accidens, & ratione partium; quia partes, quibus conſtat, licet inter ſe continuatæ ſint; tamen vnaquæque in altera non cohærente, vt in lo- C co ineſt, dum alię alias in orbem continent, & aliæ ſequuntur, aliæque antecedunt ſed enim quia nihil in eo, cui continuatur, tanquam in loco actu eſſe poteſt, non eſſe eiuſmodi partes (atque adeo neq; cœlum ipſum) tanquam in loco actu, ſed poteſtate, quatenus vnaquæque ita continetur in alia, vt ſi diuiderentur, eſſet in ea tanquã in loco actu, ac per ſe. Nec obſtat, quòd cœlum, cum ab interitu alienum ſit, reipſa diuidi nequit; ſat enim eſt, D vt Ferrarienſis hoc loco ait, non repugnare illi diuiſionem, ſi ſpectetur abſolutè, prout eſt affectum quantitate.

Cur ſupremum cœlum perhibeatur eſſe, per accidens in loco.

Cur partes actu dicantur eſſe in loco non actu, ſed poteſtate.

Sane verò, quòd Ariſtoteles nomine partium, ſubiectas primo orbi ſphæras non intellexerit, atque adeò, quod de ſupremo tantùm cœlo fuerit locutus, argumento eſt, quòd in tota illa diſputatione de loco nullam ſphærarum mentionem interpoſuit. Deinde, quia perſpicuis verbis ſanxit partes cœli eſſe quo- E dammodo in loco; quod de inferiorib. ſphæris reſpectu ſuperiorum haudquaquam dixiſſet; cum illæ in his non quodammodo, ſed propriè ac ſimpliciter, vt in loco inſint. Tertiò, quia nó ob aliá cauſam eam attulit partitionem, qua quædam in loco actu, alia poteſtate eſſe perhibentur, niſi vt doceret, partes vltimi cœli non actu, ſed potentia in loco eſſe, vt paulo ante explicuimus.

Hæc ſententia videtur ad Ariſtotelis men- F tem propiùs accedere, quàm proinde nos vt magis Peripateticam tuemur; etſi non eamus inficias, modum illum exiſtendi in loco ratione partium improprium eſſe. Quod fortaſſe Alexandrum mouit, vt ſupremum cœlum in loco eſſe abſolutè negarit. Sed vrget vltimum primi articuli argumentum. Suprema ſphæra actu, proprieque mouetur, vtpote cuius latio cæteris dignitate & effectu præcellit. Igitur actu, ac ſimpliciter in loco eſſe debet. Deinde illud; quia nobiliſſimo corpori, quale eſt primum mobile, debetur nobiliſſimus modus exiſtendi in loco; at contineri loco poteſtate & ratione partiũ, eſt imperfecte ac diminute in loco eſſe. Quare alius modus exiſtẽdi in loco ſupremæ ſphæræ quærendus eſt. Occurrendum tamẽ vt aliquid actu, ac propriè lationem ſubeat, nó oportere, vt alio corpore ambiatur, locumue comparet; ſed vt acquirat aliud, atq; aliud vbi; quod etiam in ſpacio vndiq; inani acquiri poſſe ex dictis cóſtat. Item, vltimæ ſphæræ conuenire nobiliſſimum modum exiſtendi, non quidem in loco, nec enim id neceſſe eſt; ſed in ſpacio, ſeu vbi; hunc verò eſſe illum, quo aliquid ita ſeſe habet, vt à nullo corpore ſuperne comprehendatur; quia alteri corpori ſubiectum eſſe, imperfectionem arguit.

Primũ argum. 1. art.

Reſponſio.

QVÆSTIO III.

VTRVM SINGVLA ELEMENTA in mundi vniuerſitate proprium ſibi locum vendicent, necne.

ARTICVLVS I.

PROPOSITAE QVAESTIOnis illuſtratio.

Dignitas ordinis.

Ex partium coniunctarũ proportione & ordine ſeſe pulchritudo exerit.

Conſule D. Aug in Enchi. c. 20. & 3. de Gen. ad lit cap. vlt. Euch. Abul. Lippo in Geneſ. cap. 1.

INter alia, quæ naturæ vniuerſitas continet admirabilia; quæque Dei, cuncta numero, pondere ac méſura efficiétis, ſapientiã mirifice cõmendant, eſt rerũ ordo, & apta ſingulorũ corporũ, pro cuiuſq; dignitate, diſpoſitio. Quæ cauſa fuit, vt in prima rerũ molitione cùm tanti muneris artifex ſingula ab ſe procreata expenderet, ſingula ei tunc quidẽ bona, at cum perfecto abſolutoq; opere cuncta ſimul in numerum compoſita & coagmentata inſpexit, non bona duntaxat, ſed valde bona viſa fuerint. Vidit Deus, inquit Moyſes, cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Nimirum; quia non in ſingulis, ſed vniuerſis elucet ordo ille, & diſpoſitio omnem continens ornarum, & decoris ac pulchritudinis excellentiam. Porrò de hac corporum præſertim verò elementorũ ſuis in locis diſpoſitione, breuiter à nobis eſt in præſentia diſſerendum. Qua de re philoſophati ſunt D. Ambroſius cap. 4. lib. 3. Hexaemeron. D Damaſcenus lib. 2. fidei Orthodoxæ cap 6. D. Nemeſius in lib. de natura hominis cap. de elementis. Philo Iudæus in lib. de plantatione Noe. Plato in Timeo, alijque nonnulli.

Status quæſtionis.

Clement Alex. in orat. exh. ad Græcos. auctor libri de mũdo ad Alex. Macrob. l. lib. in ſomnium Scip.

In hac igitur mundi vniuerſitate, quia corpora omnia pro cuiuslibet conditione, & natura ſeparatis quaſi ſtationibus diſponi decens erat, id diuinæ mentis ſolertia ratione planè ſingulari perfecit In primis enim corpora cœleſtia, pulcherrimum Dei opus inter-

Situs & ordo corporũ ſimplicium.

Locus cœleſtium ſphærarum.

micantibus aſtrorum luminibus tanquam floribus adornatum, tot ſignorum figuris & varietate conſpicuum, tot titulis ordinis, beneficentiæque inſigne, corpora inquam cœleſtia luce tam clara, mole tam ampla, agitatione tam rapida; denique omnium ſimplicium corporum præſtantiſſima ſupremam mundi ſedem obtinuêre. Terra, quia inter elementa infimæ dignitatis eſt, vtpote grauis, craſſæ, concretæque ſubſtantiæ, in medirullio atq; A

Aqua.

infima vniuerſi regione ſubſedit. Supra hanc affuſa eſt aqua, quod minus rudis & craſſa minusq; grauis exiſtat, atque adeò naturæ no- B

Aeris.

bilioris ſit, quàm terra. Supra aquam aer eminet, ob inſitam perſpicuitatem & ſubtilitatem ſubiectis elementis præcellentior. Tan-

Ignis.

dem ignis omnium elementorum perfectiſſimus, vt ipſius tum perſpicuitas & ſubtilitas, tum in agendo efficacitas oſtendunt, ſupremum locum iuxta cœleſtes ſphæras vendicauit. Ita fit, vt cauum cœleſtis globi locus ignis C ſit, pariq; modo ima cuiuſque elementi ſuperficies inferioris elementi locus habeatur. Tametſi non incongruè quis dixerit, vt ex Themiſtio ſuperiùs retulimus, ſuperiorem aeris ſuperficiem ſpectare etiam ad locum ignis, ipſumq; integrare, ſimiliterque ſe habere extimam ſuperficiem cuiuſq; elementi ad ſuperius: licet hæ loci rationẽ minus propriè ſortiantur; quia proprij loci eſt continere, quod non niſi ſuperiori cõparatione inferioris ritè D cõuenit, vt aduertit D. Tho. 3. cont. gent. c. 82. Item quia, docente Ariſtot. 4. de cœlo, ca. 3. vnumquodq; tendit in locum ſibi præſcriptũ, tanquam in formam; non habet autem modũ formæ id, quod ſubeſt, ſed quod inſidet, & ſupernè incumbit.

Inteſtinum bellum elementorum, eorundemq; coniunctio.

Eſſe autem eum, quem diximus, elementorum ordinem optimè conſtitutum, ex eo deprehendi poteſt, quòd elementa ſic locata, inter ſeſe qualitate vna conueniant, altera E diſſentiant; atque ita licèt vna ex parte interitum ſibi machinentur, ex alia tamen communium qualitatum veluti brachijs ſeſe complectantur, & edicta concordia ad conſenſum, mutuumque commercium fœderentur.

Chorus elementorum ex qualitatũ diſſidijs, & commercijs inter ſe deuinctus.

Etenim terra eſt arida & frigida, aqua frigida & humida, aer humidus & calidus; ignis calidus ac ſiccus. Itaque terra ſiccitate, aquæ aduerſatur; ſed eidem conciliatione frigoris copulatur: aer cum igne, humiditate; cum aqua F calore depugnat; idemque calore igni, humiditate aquæ annectitur. Sicque per hunc circuitum & chorum quendam diſcordis concordiæ, elementa inter ſe pariter vinciuntur, & diſſociantur. Ideoque Zareta Chaldæus mundum ex natura & harmonia componebat. Quò ſpectat illud Alcinoi in lib. de doctrina Platonis, cap. 12. Inter ignem ac terram, aer & aqua ſecundum propoitionis conſonantiam interiecta ſunt; vt quemadmodum ſe habet ignis ad aerem, ſic aer ad aquam; vtque aer ad aquam ſic aqua ad terram; ac rurſus vt terra ad aquam, ſic aqua ad aerem, vtq; aqua ad aerem, ſic aer ad ignem, &c. Eodem etiam pertinet illud Boetij lib. 4. de conſolatione philoſophica, metro 6.

Lege Triſmegiſtum in Aſclepio D. Damaſc in ſuis Phyſic. c. 12. D. Auguſt. 12. de Ciuit. Dei c. 17. Lactantium lib. 7. cap. 5. Plotin. li. 5. Ennead. 3. cap. 2.

Zareta Chaldæus.

Plato apud Alcinoum.

Hæc concordia temperat æquis
Elementa modis, vt pugnantia
Vicibus cedant humida ſiccis:
Iunganto; fidem frigora flammis,
Pendulus ignis ſurgat in altum,
Terraq; graues pondere ſidant.

Situs elementorum ſecundum proportionis conſonantiam.

Boet.

Et verò mirificè hoc contrariorum coalitu, & cohærentia, elementaris mundus decoratur. Vnde (vt præter alios obſeruat auctor libri de mundo ad Alexandrũ) ars naturæ magiſterio edocta, ac phyſicæ rationis æmula, in ſuis operibus tum ob neceſſitatem, tum ob elegantiam contraria inter ſe coniungere & attemperare conſueuit. Sic pictura ex diuerſis pigmentorum coloribus, atris, albis, luteis & puniceis imagines exemplaribus conſonas facit. Sic Muſica acutis & grauibus ſonis, longiſque & breuibus inter ſe coeuntibus, vnum ex ijs abſolutum concentum reddidit. Sic Grammatica ex elementis vocalibus, & mutis omnem literaturæ artem concinnauit. Denique hiſce conſimilia non pauca in ijs, quæ artium induſtria elaborat, paſſim occurrunt.

Vt ſingula elementa ſuopte impetu naturalia loca petant.

Ignis in pyramidis figuram acuminatus aſcendit.

Cauſa terræmotus oris ab aere nitenti euadere ad locum ſuperum.

Quòd autem elementa eum ordinem ac ſitum, quem expoſuimus, natura ſua poſtulent, experimento ac ſenſu conſpicuum eſt. Videmus enim flammam ignis in pyramidis figuram acuminatam conari aerem tranſcendere; nimirum quia ignis ad lunæ concauum natiuam ſedem habet. Conſtat quoq; aerem ſupra aquam ferri; quia ſi qua vi aquam ſubeat, confeſtim per ampullas quaſi ſcaturiendo emergit. Nec minùs etiam liquet eundem ſupra terram commeare, vt intueri licet in eo motu terræ, qui ab aere eſt (non enim omnis ab aere prouenit) is enim tunc accidit, cùm aer telluris ſinu receptus graſſatur in anguſto; atque vt liberè in ſuperum locum abeat, tandiu circum clauſtra fremit, & impetu terram concutit, donec indomita naturæ vi effractis vinculis viam aperit, & quaſi indignabundus foràs erumpit. Rurſum intuemur aquam in aere demiſſam ad terræ vſque ſuperficiem deſcendere; itemque terram, & lapides in aquam iactos ad imum labi. Quod certè non abunde prouenit, niſi quia elementorum proprius ac naturalis ordo eſt, vt ſummus ſit ignis, quia leuiſſimus; hunc attingat aer, quia leuitate proximus; infima ſit terra, quia grauiſſima; huic incumbat aqua, quia minus grauis.

Non potuiſſe aliter elementa rectè diſponi.

Ex quo patet, quàm apta, quàm congrua, quàm decora elementaris mundi coagmentatio ſit. Nec enim elementorum loca ſine magno incommodo aliter diſpenſari potuerunt. Nam aut grauib. leuia ſubijcerentur; aut duo ſibi proxima perfecto duarum qualitatum diſſidio

diſſidio pugnarent; aut aliquod elementum A ſupponeretur terræ, quæ ſua opacitate cœleſtium corporum influxum ad eiuſmodi elementum impediret; aut deniq; aliud ſimile abſurdum in natura daretur. Primarium autem quod cœlū in ſummo loco, terra in imo aptiſſimè conſiſtat, ex eo oſtenditur; quia cùm cœleſtis machina ſolida ſit, & quaſi ex ære fuſa, terra autem in medio volubilis vniuerſitatis ſuo librata pondere immobilis hæreat, fit ita, vt cætera paſſim fluctuātia; hinc ſoliditas cœ- B lorum, illinc terræ ſtabilitas in vnum coarctēt & conſtringant, ne citra legitimos terminos diffuſa, mundi compoſitionem & concordiā diſrumpant.

Lege D. Th. in 2. d. 44. q. vnica art. 2. & 1. p. qu. 25. art. 6 ad 3.

Confœderatrix diligentia naturæ.

Nec illud prætereundū eſt, quod animaduertit D. Thomas in opuſc. 52. Rich. in 2. diſtinct. 14. quæſt. 5. circa 3. princip. & Auerroes hoc in lib. comm. 43. videlicet ſuperficiē concauam ignis (idem quoque intellige de cæteris elementis collatione inferiorum) locum C eſſe naturalem aëris, non ſolum quòd ſuperficies ſit rei prædictam cum aëre qualitatum affinitatem, & coniunctionem habentis; ſed etiam, ac multò magis quod in ea à cœlo diſtantia, vt ſuprà diximus, cœleſtem influxum commodiùs excipit. Aliter enim corpora cœleſtia in primam huius interualli partem aliter in ſecundam, & tertiā, ac cæteras, quæ ordine ſequuntur influentem vim demittunt; tametſi ad cuiuſque corporis naturam, ſi in D loco ſuo inſit, accommodatè ſemper, & congruenter agant. Nam in altiorem partē ſublunaris regionis, totumq́ue illum tractum, qui ad ignem pertinet, influunt aptè ad naturam ignis: deinde in ſubſequentem plagam, quæ ſecunda eſt, appoſitè ad naturam aëris, ſimiliterq; in reliquas ad terræ vſq; meditullium.

Quo pacto cœlum beneficam vim in elementa diſtribuat.

De cœleſti influxu D. Aug. 3. de Trinit. c. 4. D. Dionyſ. c. 4. de diuino. D. Baſil. homil. 6. Hexa. Ptolemæus lib. 2. Almageſti. Triſmegiſtus in Aſclepio a ÿ que complures.

Poſtremò. Neque illud ignorabis, corpora cœleſtia eo meliùs, accommodatiusq; in elementa perfectiora, ignem & aërem benefi- E cam vim tranſmittere, quo illa lunari globo viciniora ſunt. Contrà verò eandem vim tantò opportuniùs diffundere in minùs perfecta elementa, terram & aquam quanto longiori intercapedine diſſident, modò natiui loci terminos non tranſgrediantur. Quod in cauſſa eſt, vt partes aëris & ignis, etiam dum patriæ regionis commodis fruuntur, quoad fieri poteſt aſcendere, ſimiliterq; partes aquæ, & terræ deſcendere nitantur. F

Cur aër & ignis certatim nitantur altiorem locū capeſſere; terra & aqua inferiorem.

ARTICVLVS II.

OBIECTA ADVERSVS EA, *quæ art. ſuperiori continentur.*

1. Obiectio.

De loco ignis.

VEtùm contra ſuperiùs dicta hunc in modum licebit obijcere. In primis quod ignis locus non ſit concauum lunæ: Nam ſi illic eſſet ignis ſplenderet, ſaltem nocturno A tempore, videreturq́ue à nobis, ſicuti & noſtratem ignem eminus collucere intuemur: atqui non ita res habet, non igitur ignis illic eſt. Secundò, quia præalta montium iuga frigida ſunt, ſiquidem non hyberno tantùm, ſed æſtiuo etiam tempore niue albicant; quæ tamen vicinitate ignis, ſi ſuprà eſſet, incaleſcere deberent. Tertiò, quia ignis ſemper eget pabulo, ac deficiente materia, quam vouet, & ad quam inhæreſcat, mox interit (ob B eamq́ue rem, vt annotauit Philo Iudæus in libro de incorruptibilitate mundi. Vulcanus, quo ignis ſignificatur, à poëtis dictus eſt claudus, quia ſubnititur materia incenſa.) Cum igitur ſupra aerē nullum igni pabulum, nulla ſuppetat materia, non videtur inibi ei ſedes conſtituta.

Vt ab Homero Odyſſea 9.

2. De loco aëris.

Deinde, locus naturalis, vt ſuperiùs ex Ariſtotele, alijsq; Philoſophis docuimus, habet vim quandam conſeruatricem corporis: ſed C eminentior pars aëris cōtinenter ab igne conſumpitur, eiq; in paſtum cedit: igitur locus aëris non eſt concauum ignis.

3. De loco aquæ, & terræ.

Rurſus, locus naturalis cuiuſque corporis debet totum corpus vndique ambire, & ſuo amplexu coercere: atqui nec concauum aquæ ambit totam terram, nec concauum aëris totam aquam: cùm magna terræ pars ſit aquis detecta, & bona item aquæ copia incluſa ſit terræ viſceribus; ergo neque ſuperficies D aquæ eſt locus terræ, neque ſuperficies aëris locus aquæ.

4. De loco aquæ.

Item, quamdiu aquæ terra ſubducitur, tamdiu fertur deorſum, fereturq; ad centrum, ſi eouſque terra ſubtrahatur; igitur locus aquæ vendicat totum ſpacium à concaua aëris ſuperficie vſq; ad centrum vniuerſi.

Præterea, vnumquodq; elementum quieſcit in ſuo loco naturali; ſed oppoſitum accidit aquæ reſpectu loci, quem nunc occu- E par, non ergo is locus naturalis ei eſt. Probatur aſſumptio, quia mare reciproco æſtu perenniter agitatur, ita vt inter duos lunæ exortus bis accedat, biſq; remeet vicenis & quaternis horis. Item quia perpetuò ab oriēte in occidentem fluit, vt à nautis Luſitanis, & alijs fuit obſeruatum. Deinde, quia præter hunc ordinarium motum, alios nonnunquam habet extraordinarios, quibus aut in terras effunditur, aut recedit, & ſubſidet. Sic enim F multa loca antea habitata inundauit, multæq́ue factæ Inſulæ ſunt, quæ antea iunctæ erant continenti, veluti cum Sicilia ab Italia auulſa eſt; Cyprus à Syria, Eubœa à Bœotia. Nec defuēre qui putarent totū Mediterraneū mare per Herculeas columnas, & Gadiranum fretum intra terras irrupiſſe, totumque illum tractum, qui nūc aquis tegitur occupaſſe. Pari etiam modo ſubſidente mari aliquot Inſulæ emerſēre, vt Rhodos, Delos, Alone, & Theraſia. Qua de re Plinius lib. 2. à cap. 85. vſque ad cap. 92. Patet igitur aquam non quie-

Lege Cardinalem Contarenum in lib. de element. & Carpētariū in lib. item de element.

Inſulæ factæ quæ antea erant iūctæ continenti.

Inſulæ quæ ſubſidente mari extitē-re.

ſcere ſupra terram, atq; adeò non eſſe illi eum A locum naturalem.

6. Ad hæc: Cùm Deus Opt. Max. terram initio mundi naſcentis creauit, conſtituit ipſam intra eam ſphæram, qua naturalis eius locus concluditur; tum tertia creationis die patefecit in ea ingentes, ac profundiſſimos alueos quibus mare toti terræ antea circũfuſum excepit: ſic enim id factum explicat præter alios D. Damaſcenus 2. lib. fidei orthod. cap. 9. at hoc fieri non potuit, niſi eleuata extra ſuum B locum terra. non igitur terra in ſuo naturali loco nunc ſita eſt.

De loco terra.

Lege D. Auguſt. 1. de Geneſ. ad lit. c. 12. & Bedã in Hexam.

7. Poſtremò: Quælibet pars terræ conatur quantùm poteſt ipſum mundi centrum occupare; non ergo eius locus eſt concaua aquæ ſuperficies. Antecedens probatur, quia omnia perpendicula paulatim ſibi inuicem appropinquant verſus centrũ. vnde ratum eſt apud Mathematicos, ſi puteus ad perpendiculum vſq; ad terræ centrum fabricaretur, eius parie C tes paulatim coarctatũ iri donec in centrum vniuerſi concurrentes, pyramidis quaſi figurã abſoluerent. Neq; obſtat quod ædificiorum parietes ad perpendiculum extructi æqua ab ſe diſtantia videãtur deſcendere; id enim propterea eſt, quia non poteſt in tam paruo ſpacio perpendiculorum acceſſus deprehendi.

De loco terræ.

Clau. in 1. ca. Macrob. ex 1 elemẽt. Euclid. propoſ. 19.

ARTICVLVS III.
REFVTATIO OBiectorum.

Dilutio 1. obiect.

NOn eſt tamen propter ſuperiora argumenta à communi Philoſophorum de elementorum loco ſententia abſcedendum, tametſi id, quod primò retulimus quoſdam è recentioribus permouerit ad aſſerendum non dari ignem ad lunæ concauum, quos lib. E 4. de cœlo latiori diſputatione confutabimus. Ad primam igitur eius argumenti partem reſpondendũ eſt cum M. Alberto 1. Meteor. & de quatuor coæuis qu. 4. art 21. & Ægydio quodlib. 5. qu. 17. ignem in ſua ſphæra non lucere, neque à nobis conſpici, quod nimis rarus, ac tenuis ſit. Nec enim lux niſi in corpore compacto, & denſo ſplendorẽ iaculatur, ac noſtro conſpectui effulget. Ad ſecun F dam partem dic, montium faſtigia licet igni propinquiora ſint, quam terrarum plana; adhuc tamẽ ab eo tam longè diſtare, vt calorem inde non hauriant. Ad tertiã dicito cum Ioan. Maiore in 2. d. 14. q. 7. & alijs, noſtratẽ ignem deficiente pabulo extingui propter ingruentem hinc inde contrariorum incurſum, quem cum ſuſtinere nequeat, cedit, atque in vicina corpora conuertitur, nec niſi dum alitur, viget. In propria verò regione haud ita habet. Nec enim ita contrarijs impetitur, & ob ſuam quam magnitudinem pertinaciùs reſiſtit.

Cur ignis in ſua ſphæra non ſit conſpicuus.

Cur montiũ cacumina ab igni non caleant.

Cur noſter ignis deficiente pabulo extinguatur.

Ad 2. reſpondendum eſt Non oportere locum naturalem vſque adeò rem locatã tueri, vt inter eam, & corpus cõtinens nihil omnino pugnæ, ac diſſidij intercedat, nihilve incommodi hinc inde capiatur: ſed ita, vt in eo res locata meliùs, quàm alibi cõſeruetur, in eoq; tam naturæ propriæ, quàm ordini, & pulchritudini vniuerſi congruenter ſit. Adde etiam, quamuis aër ab igni detrimentum ferat, id tamen reciproca viciſſitudine alia ex parte reſarcire. Qua de re ita ſcripſit Philo Iudæus in libro de mundi incorruptibilitate. Egregia quædam eſt in elementis quaternatũ virium compenſatio æqualibus iuſtisque regulis ac terminis vices ſuas diſpenſantiũ: ſicut enim anni circulus quaternis vicibus diſtinguitur, alijs partibus poſt alias ſuccedentibus, & per ambitus eoſdem vſque recurrente tempore: pari modo, & elementa mũdi viciſſim ſibi ſuccedentia mutantur, & (quod dixeris incredibile) dum mori videntur, redduntur immortalia, iterum atq; iterum metiendo idem ſtadium, & ſurſum atque deorſum per eandem viam curſitando continuè. A terra enim acclivis via incipit, quæ liqueſcens in aquã mutatur; aqua porro euaporat in aërem, aer in ignem extenuatur. Ac decliuis altera deorſum tendit à capite, igne per extinctionem ſubſidente in aërem, aëre verò in aquã ſe denſante, aqueo quoq; liquore in terrã craſſeſcente. Hactenus Philo, vbi more ſuo Platonizat. Similia namq; leguntur apud Plat. in Timæo.

Dilut. 2.

Philo. Iud.

Vt ſe elementa per ortus & obitus quaſi ad æquilibrium exæquent.

Alterni elementorum recurſus.

Lege etiam de eadem re librum de mundo ad Alexandrũ circa mediũ.

Ad 3. Si elementa, vt peculiares ipſorũ naturæ depoſcunt, collocata in mundo eſſent, debuiſſe terram aquis, aquas aëre vndiq; circunfundi, & cõtegi. Nunc verò aliter rem habere; ſic diuina prouidentia diſponente, propter hominũ in primis, deinde brutorum animantium & ſtirpium, quæ in terra gignuntur, vitam, & propagationem. Nec indecens, aut indecorum fuit, ob hunc finem, naturæ ordinem immutari, quemadmodum & in minori mundo, id eſt, in homine nõnulla propter certum finem præter materiæ naturam viſuntur, vt in eo oſſe, quod ſyncipút appellatur: hoc enim cum prædurum, ac valde terrenum ſit, atque idcirco graue, ratione materiæ ac ponderis debebat inferiorem humani corporis partem tenere, & tamen ſuperiorem occupat, vt nimirum præſtantiorem hominis partem aduerſus imminentia pericula tueatur.

D. Damaſcenum lib. 3 fidei orth. c. 3. D. Greg. Niſ. de opere ſex dierum.

Dilut. 3.

Lege Theodoretũ ſerm. 3. de prouidẽtia.

Ad 4. Concedendum aquam deſcendere dum ei terra ſubtrahitur, deſcenſuramque eo pacto vſq; ad centrum, vt argumentum aſſumit; verùm cùm primum infra ſuæ ſphæræ terminos egreditur, non iam propria, ac peculiari inclinatione ferri, hac enim tantùmodò ad locum ſibi a natura præſtitutum, ac certis ſpacijs dimenſum contendit; ſed agi communi eo impetu, quo ſingula corpora ſublunaria accurrũt ad impediendum vacuum: quod ſanè quidem daretur, niſi ſuperiora corpora,

Dilut. 4.

Impetus corporũ ad vacuum impediendum.

dum

Elementa minus præſtantia eminentiorem locũ deferunt nobilioribus.

dum eis inferiora ſubtrahũtur, deſcenderent, & in eorũ locum ſuccederent. Addimus quoque ſi a terræ ſuperficie vſq; ad centrum foramen fieret, id aere oppleretur, lapſuram vſq; ad centrum aquam in ipſum coniectam, propterea quod elementa grauia vbiq; ſe leuibus ſubijciunt, & ſupponunt, vt nimirum ſeruent ordinem vniuerſi, in quo minus præſtantia altiorem locum nobilioribus deferunt.

Dilut. 5.

Lege quoq; D. Th. in diſputatis, quæſtione de miraculis art. 1. ad 17. arg. & in opuſc. 3. cap. 136. Ferrar. 3. contr. gent. cap. 100.

Ad 5. Quodlibet elementum cùm naturali loco potitur, quieſcere, niſi aliqua externa vi aliunde interpelletur; ſicuti accidit igni, & ſuperiori aeris parti, quæ eadem, qua cœlũ, vertigine perpetuò rapiuntur: itemq; mari quod aſtrorum vi tam quotidianis, rata conſtantia, quam extraordinarijs motibus interdum cietur. Animaduertit autem D. Thomas, 1. p. q. 105. art. 6. & 3. contra gent. cap. 100. cùm aqua aſcendit, licet eiuſmodi motus non ſit ei naturalis, ſi ſecundum propriã ſuam formã præciſè ſpectetur: tamẽ cùm ex impreſſione corporum cœleſtiũ prouenit, vti reciprocus maris æſtus, eum aſcenſum non debere omnino contra aquæ naturã iudicari, eo quod ſublunaria corpora ſuopte ingenio cœleſtibus ſubijciuntur, & obtemperant.

Motus prouenientes ex impreſſione corporũ cœleſtium.

Dilut. 6.

Ad 6. Admittendũ eſt, terram, vt argumentum cõcludit, ſupra propriam ſphærã, in qua à Deo creata eſt, eleuatam fuiſſe, idq; ſummi artificis beneficentia factum; vt aqua terræ cauernis excepta, terram ipſam magna ex parte naufragio liberaret, eandemq; ſtirpium, & terreſtrium animantiũ habitationi commodam redderet. Verum ideò eam deſijſſe eſſe in loco naturali, qua ex parte aquis tegitur: cùm eius locus naturalis ſit aquæ ſuperficies.

Terra ſupra ſphærã propriam à Deo eleuata; cur.

Dilut. 7.

Ad vltimũ concedendum quamlibet terræ portionem quantum poteſt niti centro vniuerſi appropinquare, vt argumentum cõuincit; ſed enim ex eo nõ ſequi aquæ ſuperficiem non eſſe terræ locũ; ideo namq; terra ad centrum propiùs accedere conatur; quia illic cœleſtem influxum ad naturæ ſuæ conſeruationem commodiùs recipit.

QVAESTIO IV.

POSSINT NE DVO CORpora ſimul eſſe, an non.

ARTICVLVS I.

REFELLITVR OPINIO EXIſtimantium naturaliter poſſe.

Sententia arbitrantium poſſe duo corpora vi naturæ ſe mutuò penetrare.

QVoniam in diſputatione de loco ſumpſit Ariſtoteles fieri non poſſe, vt corpora ſimul eſſent, quod nonnulli in controuerſiam vocarunt; ea de re in præſentia diſſeremus. Duæ igitur ſeſe offerunt extremæ ſententiæ. A Altera quorundam, quos refert Alexander in opuſculo de mixtione, & Fernelius 2. lib. ſuæ Phyſiologiæ cap. vltimo, aientium poſſe duo corpora, etiam viribus naturæ, in eodem loco eſſe, quorum placitum hiſce argumentis videtur probari poſſe. Primùm, quia in ferro candenti corpus ignis per ferrum meat. Item, quia cùm panis in aquam iniectus madeſcit, aqua totam panis ſubſtantiam quoquouerſum ſubit. Præterea, quia vas plenum cinere B tantundem aquæ recipit, quantum ſi inane ſit, nec ob aliam, vt videtur, rationem, niſi quia aqua cinerem ipſum intimè peruadit, & in eodem ſitu cum eo manet. Cui etiam ſimile eſt quod aquæ cyphus ad ſumma labra plenus nummos excipit, nec effunditur; additis, inquit Plin. lib. 2. cap. 2. ponderibus ad vicenos ſæpe denarios.

1. Argum. — *2.* — *3.*

Aqua plenus Cyathus aureos excipit.

Cæterùm hæc ſentẽtia omnino à vero abeſt, reclamatq; contra eam experientia. Siquidem C conſtat corpora omnia ſeſe mutuò pellere, nec vnum niſi altero abſcedente alterius locum ſubire; idq; videmus non ſolùm in corporibus concretę, craſſæq; ſubſtantię; ſed etiam in tenuioribus vt in aqua, & aere, indicio clepſydrarum, quæ inferne aquam ſurſum rapiunt, quam certè rapere non poſſunt quamdiu aere ſunt plenæ; ſed cùm per foramen ſuperius aer, qui intus eſt, inſpiratione attractus ſubintranti aquæ locum dat.

Confutatio ſuperioris ſententiæ.

D Cauſam verò cur vnumquodque corpus aliud à ſuo loco excludat, nec ſecum eſſe patiatur, inquirit D. Thomas ſuper Boetium de Trinitate in quæſtione de cauſa pluralitatis art. 3. profertq; ea de re diuerſas Philoſophorum ſententias. Sed omiſſis controuerſijs, pro certo habendum eſt ex doctrina Auicennæ in ſua ſuffic. rationem eiuſmodi excluſionis petendam ab eo, quòd occupandi locum certumq; in ipſo ſitum habendi, cauſa eſt. Ab eo E dem enim fonte prouenit & quòd res loco, ac ſitu circumſcribatur, & quòd aliam ad ſui cõſortium non admittat. Id autem nec materia eſt, nec forma; quia hæc per accidens ſe habẽt ad locum; ſed quantitas trifariam dimenſa, (nam duæ ſuperficies in eodem ſitu eſſe poſſunt) cuius beneficio res materia præditæ extenſionem alterius corporis expultricem ſortiuntur. Quo autem modo huiuſmodi effectus a quantitate oriatur, proximo ſequenti F articulo exponemus.

Cur duo corpora nõ poſſint ſimul eſſe.

Variæ opiniones.

Poſſunt duæ ſuperficies eſſe ſimul.

Nunc argumenta paulò ante propoſita diluamus, quæ nihil omnino exhibent negotij. Nam neque in ferro candenti ignis ſubſtantiam ferri permeat (etſi ob multitudinem caloris in tam denſa & compacta materia ita videatur) cùm in eo quamdiu forma ferri eſt, ignis forma non ſit. Neque item panis madens ab aqua penetratur; ſed huius partes intra illius meatus excipiuntur. Neq; ideo tantundem aquæ in vas cinere plenũ recõditur, quantũ in vacuũ; quod ibi dei corporũ pene-

De ferro ignito lege quæ ſcripſit D. Th. ſuper Boet. de Trinit. in hac quæſt. Capreolus in 4. d. 44. q. 3 art. 3. Paludanus ibidem ar. 2. Maior. d. 49. q. 9.

Cinere plenũ vas cur aquæ tantũ recipiat ac vacuum.

tiatio; ſed quia cinis aquã ipſam in vaporem, halitumq́; ſoluit, cum quo & cineris partes aliquæ exhalantur, nempe tenuiores & calidiores. Atque hæc ſolutio eſt Ariſtotelis in problematis ſection.25. problem.8 & Eudemi in 3. Naturalium. Additq́; Ariſtoteles in cinere complures eſſe meatus, quibus aqua ſeſe inſinuat, & addenſat, facta particulatim cõſtipatione: itaq́; cinerem collabi, & ſubſidere; atq; humorem per caua, & ſinus excipere. Ad aliud de cypho, dicendum immiſſis nummis non effundi, quia partes aquæ in cumulum ad medium intumeſcũt cohibente liquoris fluxum labiorum cyphi ſiccitate, quæ ſi madefiant, mox dilabetur aqua.

ARTICVLVS II.

CERTVM ESSE POSSE *duo corpora virtute diuina eodem loco ſimul exiſtere.*

Argumentũ pro parte negatiua.

Lege Durand. in 4. d. 44. & Paludanum. q.3. art.3.

a Hanc tuetur D. Thõ. 3. p q.54. ar. 1. Henricus Gãd. quodl. 9 q. vl. Scotus in 4. d. q 6. D Bonauẽtur. ibidẽ in 5. princ. q 1. Rich in 4. princ. q 5. Capr. d.44. q.3 art 3.

Cõfirmatur Patrum ſententia, & authoritate.

Leon. Cyrill. Greg. Eych. Damaſc. Auguſt. Iuſt.

PRoſligata eorum opinione; qui duo corpora naturæ facultate in eodem loco ſimul conſtituebant. Sequitur nunc altera extrema ſententia eorum, qui id ne diuina quidem virtute fieri poſſe autumant, quæ hunc in modum videtur probari poſſe. Non minùs repugnat duo corpora, quàm plures eiuſdem corporis partes ſimul exiſtere; ſed hoc ita repugnat vt nullatenus fieri queat; ergo & illud. Minor ſuadetur, primùm, quia ad quantitatis eſſentiam pertinet habere partem extra partem; quod haud ſanè quidem ſeruabitur, ſi partes in eodem ſitu maneant. Secundò, quia alioqui poſſent partes alicuius corporis ſupra ſe ad vnum aliquem ſitum ita replicari, vt, verbi gratia, totum brachium digito includeretur, ſicque totum non iam excederet ſuam partem, quod contradictionem inuoluit.

a Nihilominùs contraria ſententia, quæ ſtatuit poſſe duo corpora diuina virtute in eodem loco manere, adeò certa eſt, vt de ea Chriſtiano Philoſopho dubitare non liceat; cùm ſacra nos doceant oracula Chriſtum illæſo Virginis matris vtero natum, clauſo ſepulchro ſurrexiſſe, & ad diſcipulos obſeratis ianuis ingreſſum, & denique dum ad Patrem aſcenderet cœleſtia corpora penetraſſe: quæ omnia ex Patrum ſenſu & interpretatione, conſtat ita potentiæ diuinæ miraculo accidiſſe, vt duo corpora ſeſe permeantia, eodẽq́; in loco ſimul exſtiterint. Id nimirum præter alios teſtatur Leo Magnus ſermone 2 de Natiuitate D. Cyrillus Hieroſolymitanus in oratione de Chriſti occurſu, & Simeone. D. Gregorius in homilia quadam de octaua Paſchæ. Eychius homil. 2. de laudibus Virginis D. Damaſcenus 4. libr. fidei orthodoxæ capit. A 19. D. Auguſt. tum alibi, tum libro de quinq; hæreſibus aduerſus Manichæos de lib.22. de ciuitate Dei cap.8. D. Iuſtinus martyr in quæſtionibus gentium quæſt.117.

Difficultas in propoſita aſſertione.

Porro autem licet Theologi doctores noſtram aſſertionem communi aſſenſu tueantur; diſſidium tamen, difficultasque non parua eſt in explicando quidnam virtus diuina præſtet, quid exhibeat, ſubtrahatue, cùm duo corpora eodem in loco ponit. Ad huius ergo B rei intelligentiam aduertendum erit; eſſentialem ac propriam quantitatis rationẽ conſiſtere in extenſione partium, hoc eſt vt quãtitas ipſa in ordine ad ſe habeat partem vnam extra aliam: vnde ſicuti effectus formalis candoris eſt reddere, verbi gratia, niuem candidam, ita effectus formalis quantitatis eſt extendere partes materiæ, eaſq́; in toto ipſo inter ſe ordinare, ac diſtinguere. Hanc autem primæuam quantitatis rationẽ aliquot Phy- C ſicæ proprietates conſequuntur: videlicet (vt cæteras, quæ ad rem præſentem non faciunt, omittamus) cõmenſurari ſpacio, ita vt ſingulæ eius partes ſingulis partibus circumfuſæ ſuperficiei reſpondeant. Itẽ replere locũ; & diſtingui ſitu à quacunq; alia quantitate: quæ affectiones primò quidem ipſi quãtitati, tum eius beneficio corpori, cui inhæret, accommodantur.

Eſſentia quãtitatis,

De hac re D. Thom. in 4. d.10. q. vnic. art.3.

Scotus ibidẽ q.1. art.2.

Aegidius Theor.12.

Affectiones conſequẽtes naturã quãtitatis.

Commenſurari ſpacio.

Replere locum.

Diſtingui ſitu.

Quod ergo ad primariam illam rationem D attinet, planum eſt non adimi eam diuinitus quantitati, cùm duo corpora in eodem ſitu locantur: alioqui admittendum foret, quantitatem à natura ſua deijci. At enim neque ei tunc commẽſuratio ad proprium locum aufertur. Namq; tametſi conſtare ſine hac quantitas valeat (vt patet in diuina Euchariſtia, vbi corporis Chriſti dimenſio ſuperficiei panis non adæquatur, ſed tota in tota, & tota in qualibet parte ſpecierum exiſtit) tamen cùm E duo corpora ſeſe penetrant vtrũq; loco continetur, vtriuſq; partes loci partibus reſpondent. Circa alteram verò proprietatem, quæ occupatio, repletióue loci dicitur, controuerſia eſt. Scotus in 4 d.49 quæſtio.16. hunc in modum ratiocinatur. Duæ quantitates non pugnant inter ſe contrarietate formali: ſic enim quantitati aduerſarium nihil eſt, vt in eius categoria Ariſtoteles docet; pugnant tamen virtute, quatenus geminam efficiunt F ſpacij repletionem, quarum altera cùm locus, quantùm repleri natus eſt, occupetur, nõ poteſt quantitas non aliam ab ſe quantitatem excludere, & remouere. Quapropter ſi cauſa aliqua detur, quæ vi ſua præſtare queat, vt vnum ſaltem è duobus corporibus alicubi ſit, nec locum expleat, ea ſanè præſtiterit, vt duo eodem in loco pariter inſint. Cùm verò id nullum agens naturale poſſit; poſſit autem Deus, conſequens eſt, vt duo corpora per naturam nequeant ſimul eodem in loco eſſe, queant tamen diuina virtute. Quòd autem

In Sacra Euchariſtia dimẽſio corporis Chriſti eſt tota in qualibet parte ſpecierũ.

Opinio Scoti.

Quantitati nihil contrarium.

Deus

Deus prædictam loci repletionem impedire valeat, ſuadet Scotus ex eo, quia quantitas eſt effectrix cauſa repletionis loci, atq; adeò poterit Deus eiuſmodi efficientiam ſubtractione ſui concurſus inhibere.

Refellitur.

Hæc via propoſitam explicandi difficultatem admodum celebris fuit in ſcholis Theologorum ætate Magni Alberti, vt ipſe refert in 4. d. 44. art. 25. Cæterum bifariam Scotus eam ſequendo à veritate deflexit. Primùm, quia cenſuit cùm duo corpora in eodem loco ſunt, alterutrum duntaxat, non ambo locum replere; cùm tamen, vt probè inquit Albertus intelligi nequeat quonam modò corpus in loco exiſtat, & tamen locum non repleat; quaſi verò aliud ſit replere locum, quam eius circumſcriptione teneri, ac locari. Vnde & D. Thomas in additionibus ad 3. par. quæſt. 83. art. 2. Inſania, inquit, videtur, dicere corpus glorioſum non replere locum quando cum alio non glorioſo alicubi ſimul cõſtituitur; alioqui ab ſcedente corpore non glorioſo, locus vacuus maneret. Peccauit etiam Scotus, quod quantitatem cauſam effectricẽ repletionis eſſe crediderit; cùm tamen, vt præter alios, rectè annotauit eius diſcipulus Baſſolius in 4. diſt. 49. quæſt. 4. poſt Auerroem 4. lib. huius operis comment. 84 quantitas non magis actiua ſit, quàm materia.

Vbicunque eſt corpus locum replet.

Quantitas eſt expers omnis actiuitatis.

Quæ cùm ita ſe habeant, dicendum præter loci repletionem habere quantitatem, vt paulò ſupra aduertimus, aliud munus huic affine, & cognatum, nimirum quodlibet corpus ſecundum ſitum ab alio diſtinguere, & alorſum remouere, quod præſtat quantitas penetrationi obſiſtendo, non quidem actiuè; cùm omnis actiuitatis expers ſit; ſed negatiuè, non admittendo alterius corporis ſubingreſſum. Qui modus cauſalitatis ad genus cauſæ materialis pertinet; hoc autem officio, (retenta interim prædicta loci repletione) diuinitus priuatur quantitas, cum duo corpora in eodem ſitu, & loco ponuntur; quemadmodum & in diuina Eucharistia, ſeruata diſtinctione, atque ordine dimenſionum corporis Chriſti in ordine ad ſubiectum, & ad totum, adimitur ei commenſuratio in ordine ad locum.

Munus quãtitatis diſtinguere ſitu vnum corpus ab alio.

Quantitas corporis Chriſti in diuina Eucharistia non retinet commenſurationem in ordine ad locũ.

Addimus autem congruenter ijs quæ dicta ſunt, quod pluribus Theologorũ placet, cùm corpora glorioſa alia corpora penetrabunt, ad eiuſmodi penetrationem non concurſuram efficienter ſubtilitatis dotem; ſiquidem penetrationi non reſiſtit vlla vis actiua, quæ proinde agendo ſuperari debeat; ſed tantummodo ipſa quãtitas, prout habet munus diſtinguendi corpora quoad ſitum. Vnde neq; ipſe Deus agendo; ſed potiùs ſubtrahendo quãtitati influxum quoad reſultantiam illius officij, penetrationem corporum exhibet. Verum hæc enucleatiùs ſcrutari non eſt huius loci.

Dos ſubtilitatis quo modo ſe habeat ad penetrationẽ corporum.

Explicatur argumẽtum

Ad argumentum igitur, quod noſtram concluſionem euertere nitebatur, concedenda eſt maior propoſitio, neganda minor: & ad priorem eius confirmationem dicendum, partes corporis, quæ in eodem ſitu diuturniùs collocantur, adhuc ſeruare eam extenſionem, & diſtinctionem in qua eſſentia quantitatis conſiſtit, vt ante explicuimus. Ad poſteriorem, concedendum poſſe partes quantitatis ſupra ſe diuina virtute, quantumlibet replicari; ex quo tamen non colligitur totum non fore maius ſua parte. Licet enim brachium ad locum non ampliorem, quàm digiti, plicando reuocetur; adhuc vberiorem molem ac longitudinem, quàm digitus, in ſe re ipſa cohibebit; ſicuti mille panni cubita eſto ad vnius cubiti longitudinem millecuplo maiorem, quàm vnius duntaxat cubiti ſit, in ſe claudere.

initio artic. propoſitum.

Eſto partes quantitatis ſupra ſe replicentur non propterea deſinet totũ eſſe maius ſua parte.

QVÆSTIO V.

VTRVM IDEM CORPVS ſimul in duobus locis diuina virtute eſſe queat.

ARTICVLVS I.

QVI AVTHORES PARTEM negatiuam defendant, & quibus argumentis.

Eſt hæc controuerſia vtilis, ſcituq; iucunda, in qua magna diſſidentium Theologorum contentione certatur. D. Thom. 3. par. quæſt. 75. art. 1. & libro 4. contra gentes, cap. 64. Henricus Gandauenſis quodlib. 9. quæſt. 32. Durandus in 4. diſt. 10. quæſt. 1. Aegidius quodlib. 1. quæſt. 1. & quodlib 2. qu. 27. Heruæus quodlib. 11. quæſt. 13. alijque complures negantem partem amplexi ſunt, his potiſſimùm nixi argumentis.

Capr. in 4. d. 10. q. 1. Paludanus d. 44. q. 3 Ferrarienſis 4. contra gent. ad c. 63.

1. Eſſe corpus in loco circumſcriptiuè, eſt ita loci circumſcriptione terminari ac definiri, vt extra illum non ſit; atqui ſi idem corpus duobus in locis exiſtat, erit extra quemlibet eorum; ergo erit, & non erit circumſcriptiuè in loco. *1. Argum.*

2. Non minùs ad cuiuſque rei naturam, & eſſentiam pertinet, vt à ſe ipſa indiuiſa, & indiſcreta exiſtat; quàm vt diuiſa, & diſcreta ſit à quacunque alia. ſed fieri nequit, etiam diuinitùs, vt res aliqua ſingularis non ſit diſcreta ab alia; cùm vnumquodque ſua eſſentia ab alio diſcernatur; ergo fieri etiam nequibit, vt à ſeipſa diſcreta ſit; at diſcretam eſſe oporteret, ſi a ſe loco diuidatur; igitur loco ab ſe diuidi impoſſibile eſt. *2. Argum.*

3. Si Deus Petrum, qui nunc Romæ eſt, Conimbricæ ſtatueret, vel id præſtaret aliqua actione, qua illi eſſe, quod iam Romæ poſſidet, Conimbricæ conferret, vel ſola mutatione terminata ad vbi, quorum neutrum dici *3. Argum.*

poteſt. Non primum; quia ſi Petrus Conim- A bricæ diuinitus eſſe accipiat, dicetur denuò produci; cùm per nouam actionem eſſe acquirat; quod tamen hypotheſi repugnat. Ponimus enim Petrum iam antea Romæ fuiſſe. Non ſecundum, quia non videtur minor concurſus requiri ad Petrum Romæ iam exiſtentem, alibi collocandum, quàm ad eſſe eidem iam vita functo, vel nondum nato diuinitùs tribuendum; atqui ad hoc poſterius, certum eſt aliam actionem depoſci præter eam, qua vbi acquiritur. Nulla igitur ratione fieri poteſt, vt idem corpus ſimul duobus in locis a Deo ponatur.

4. Argum. 4. Si eadem res ſimul in multis locis ſit, plurima abſurda, & incredibilia ſequentur. Primum, eandem rem ſimul contrarijs motibus cieri: poterit enim Petrus Romæ ſurſum, hic deorſum tendere; Romæ calefieri, ſi ſit prope ignem, hic refrigerari, ſi frigida abluatur. Item ſequetur priuantia, atque adeò contra- C dicentia affirmari de eodem. Mouebitur enim hic Petrus, ſi velit; & eodem tēpore quieſcet Romæ. Item Romæ viuet, hic interibit, ſi hic occidatur, non autem Romæ. Item Romæ erit videns; hîc cæcus, ſi hîc ei oculi eruantur, non illic. Ex his autem licebit concludere, Petrum ſimul moueri & non moueri, viuere & non viuere; videntem ac non videntem eſſe. Quæ omnia contradicentia ſunt, nec diuina virtute cohærere valent. Quare perſpicuum D videtur, nullo pacto idem corpus ſimul duobus in locis collocari poſſe.

ARTICVLVS II.

SOLVTIO QVAEſtionis.

Aſtruitur pars affirm. Maironius in 4. d. 1. q. 1. Eſſolius d. 10 q. 3. ar. 2. Argentinas ibid. qu. 1. art. 1. Aliacenſis q. 5. art. 2.

Contraria tamē propoſitæ quæſtionis pars E multò veriſimilior eſt; quam tuetur Hugo Victorinus lib. 2. de ſacramentis, part. 8. cap. 11. Scotus in 4. diſt. 10. q. 2. Richardus ibid. Ochamus q. 4. Marſilius qu. 7. Ioannes Maior, qu. 2. Gabr. q. vnica, & in Canone lectione 46. alijque non pauci. Probatur autem hæc ſententia hiſce rationibus. Primum, non minori neceſſitate corporum multitudo, multitudinem locorum, quàm vnitas corporis, loci vnitatem exigit: at compertum eſt duo corpora (vt ſu- F periori quæſtione oſtendimus) diuina virtute in eodem loco eſſe poſſe, igitur nec vnum in pluribus eſſe repugnabit.

1. Ratio.

2. Ratio. Deinde, Maius mirabiliuſque eſt, vnum & idem corpus Chriſti ſimul in cœlo eſſe, & in ſacra Euchariſtia, quàm eſſe in cœlo, aliōque in loco extra ſacramentum; ſed primum, vt fides docet, poteſt diuina virtute fieri, reique ipſa ſit; ergo & poſterius effici poterit. Maior propoſitio ſuadetur, quia difficilius eſt poni rem extra modum ſibi naturalem, quàm ſecundum modum naturæ ſuæ congruentem: at Chriſti corpus in Euchariſtia eſt modo non naturali; ſiquidem eſt ibi totum ſub qualibet parte ſpeciei panis; cum tamen modus eius naturalis poſtulet, vt amoenitæ ſuperficiei commenſuretur, ſitque totum in tota ſuperficie, pars in parte: ergo &c.

3. Ratio. Item, Nulla ſequetur contradictionis implicatio, ſi Chriſtus latens ſub diuini huius ſacramenti ſpecie manum ſuam alicui viden- B dam exhibeat; ſed tunc manus circumſcribetur loco, ſicuti nunc in cœlo circumſcribitur; ergo idem duobus locis definiri repugnantia non eſt. Poſtremò ad hoc confirmādum nonnulli in teſtimonium aſſumunt id, quod de S. Ambroſio legitur; qui dum Mediolani diuinis rebus aſſiſteret, ſimul & ſe Turone exequijs D. Martini interfuiſſe teſtatus eſt. *D. Antoninus 2. p. tit. 10. c. 11 §. 4.*

Hæc ſunt potiora huiuſce partis argumenta. Rogabit tamen quiſpiā, num corpori duobus in locis ita conſtituto eadem vtrobique accidentia conuenire debeant. Cui dubitationi, omiſſis controuerſijs, triplici pronunciato ſatisfaciemus: Primum ſit. Accidentia, quæ ordinem habent ad locum, ſiue ad vbi, vel idem ſunt cum eo, vt iacere, ſtare, mouere, quieſcere, percuti, cæteraque id genus, non oportet vt corpori vtrobique accidant. Etenim ſicut illi Romæ exiſtenti non conuenit idem vbi, quod Conimbricæ, vt luce clarius eſt; ita nec competere oportet ea, quæ ad ipſum vbi, ſiue locum ordinem important, vel ab eo re ipſa non differunt. *1. Pronunciatum. Pro hiſce pronunciatis lege Scotum, Sotum, & Gabriele locis cit.*

Secundum pronunciatum ſit. Cætera accidentia, vtrobique ei conueniunt. Nam cùm idem omnino corpus ſit, quæcunque dependentem à loco rationem non habuerint, vbicunque illud extiterit, ex ipſa rei natura, neceſſaria conſecutione, non nouo miraculo, ſed præcedentis vi, in eo reſultabunt. Itaq; ſi vno in loco prope ignem ſit, non idcirco prope ignem in alio erit, vtrobique tamen caleſcet; quia caleſcere eſt quidpiam a loco abſolutum: caleſcet, inquā, niſi in altero loco exiſtat prope aliud corpus, quod ad ipſum refrigerādum parem vim atque ignis ad calefaciendum habeat: tunc enim cum actio non niſi à vincente ſit, vtrunq; ie agens ſeſe impediet, & alterius actionem prohibebit. Quod ſi alterum præualuerit, eius tantum procedet actio. Pari modo ſi vno in loco percutiatur, ſentiet quidem in altero dolorem; non tamen in eo percutietur; quia percuſſio motus eſt localis; dolor verò ordinem ad locum non habet. Item in vtroq; nutrietur, & augeſcet, non in vtroq; alimentum hauriet; vtrobique febri iactabitur, ac morietur; non vtrobique vt venenum aut medicamenta accipiet. Atque ex his de cæteris etiam iudicare facile erit. *2. Pronunciatum. Si corpus in vno loco ſit prope agens calidum in alio prope frigidum, quid euenturum ſit.*

Sed quid ſi Petrus duobus in locis poſitus ſibi hinc inde in via occurrat? Maironius in 4. d. 11. q. 1. & Scotus d. 10. qu. 1. art. 5. reſpondent, ſi ad- *Dubitatio.*

ſi aduerſa facie ſecum ipſe congrediatur, manſurum in eodem ſpacio; quia cùm ſit vnum idemq; corpus, ſibi nequaquam obſiſtet. Verùm haud probè reſpondent. Nec enim id quod aiunt, abſque nouo miraculo fieri poſſet; quandoquidem vndecunque ſibi ille appropinquet, in eundem locum recipi nequit, quin diuerſa eiuſdem corporis membra ſeſe permeent. Si enim quaſi alter Ianus verſus vtramque partem frontem habere debeat; vtique iam frons per occiput meabit. Si verſus vnam duntaxat partem; neutiquam id fieri poterit, quin dum ſe ad vnum, eundemq; locum occupandum inſinuat, anteriores partes per alias à ſe diuerſas penetrent, vt conſideranti planum eſt.

Quorũdam reſponſio, quæ non probatur. Legitima ſolutio.

Tertium pronunciatum. Diuinitùs, nouoque miraculo fieri poterit, vt ea etiam, quæ ad vbi, ſiue ad locum ordinem non habent, eidem corpori vno in loco, non tamen in alio conueniant; verbi gratia, vt hîc viuat, Romæ moriatur, hîc cæcus ſit, Romæ videat; hîc materia ſit coniuncta formæ, illic omni forma careat. Cuius pronunciati veritas ea ratione oſtenditur; quia nulla ex his ſequitur implicatio. Quòd ſi quis obijciat, ex eo quod Petrus ſimul videns & cæcus; mortuus, ac viuus ſit, concludi eum ſimul videntem, & non videntem, mortuum ac non mortuũ eſſe; quæ ſunt contradicentia; proindeque nec diuina virtute conſtare poſſunt. Occurrendum erit ad veram contradictionem, requiri, vt prædicata pugnantia comparentur cum eodem reſpectu eiuſdem loci, quod in re propoſita non ſeruatur. Vbi aduerte, licet Petrus eodem tempore viuat ac mortuus ſit; non tamen abſolutè dicendum, eum ſimul viuere, & non viuere; quia qui ait Petrum non viuere, ex modo ipſo negationis verbo propoſitæ, quæ ſignificatum verbi abſolutè, atque omnimodis remouet à ſubiecto, ſignificat eum nullibi viuere; quod falſum eſt. Itaq; non manent hæ duæ propoſitiones ſimul veræ; Petrus viuit; Petrus non viuit; ſed prior vera, quatenus ſignificat eum alicubi viuere, quod verum eſt. Poſterior falſa, quia ſignificat eundem nullibi viuere, quod non ita eſt.

3. Pronunciatum. Lege Gabrielem in expoſitione canonis lect. 46. Ochamum in Centilogio com. 31. Obiectio.

Non repugnat Petrũ diuina virtute vno in loco viuere in alio eſſe mortuum.

ARTICVLVS III.

OCCVRRITVR ARGVmentis initio propoſitis.

A His animaduerſis, non erit difficile contrariæ partis argumenta diluere, atq; omnem effugere contradictionem. Ad primum namque dicendum, id quod loco circumſcribitur, ſic eo coerceri, vt naturæ facultate extra illum eſſe non poſſit; quare non colligi idem corpus contineri & non contineri loco, ſed vno in loco naturaliter, in pluribus autem non niſi per diuinam potentiam eſſe. *Solut. 1.*

Ad ſecundum, Non pertinere ad eſſentiam B Petri, vt à ſe indiſcretus, & ab alio ſit diuiſus quoad locum; ſed quoad quiditatem, id eſt, vt eius propria & ſingularis quiditas non ſit ab eo ſeiuncta, & vt diſcreta ſit à quiditate alterius; quod Petrus non amittet, licet duobus in locis diuinitùs ponatur. *Solut. 2.*

Ad tertium in primis dicendum, Petrum non conſtitutum iri à Deo alio in loco per actionem ipſius Dei terminatam ad vbi; ſed ad ipſum eſſe Petri intrinſecè; quia ibi non datur C mutatio à loco in locum; ſed ex eo quod Deus conferat eſſe Petro alibi, naturali conſecutione, & abſque vllo ſpeciali Dei concurſu acquirit Petrus alius vbi. Eſt tamen difficultas, vtrum actio illa Dei intrinſecè terminata ad ipſum eſſe Petri ſit eadem, qua Deus Petrum alibi conſeruat, an diuerſa. Et quidem vtrumque probabiliter dici poteſt. Veriſimilius tamen videtur, eſſe eſſentialiter eandem; ſed aliter modificatam ſpeciali Dei concurſu. D Quandoquidem terminus, cæteraque concurrentia ſunt eadem præter vbi, & locum, qui locus extrinſecè ad illum ſeſe habet. Confirmaturque hæc ſententia; quia ſi Deus corpus Chriſti Domini exiſtens in ſacra Euchariſtia relinquat ſuæ naturæ vt occupet ſpacium, nequaquam illi in ſpacio eſſe conferet per actionem eſſentia diſtinctam ab ea, qua ipſum conſeruat abſque extenſione in ordine ad locum. Conueniuntque hæc cum ijs, quæ arg. E ſuperiori ad tertium pronũciatum dicta ſunt: videlicet nouum miraculũ requiri, vt Petrus Romæ, & Conimbricæ ſimul exiſtens in altero horum locorum viuat, in altero moriatur. Nam ex eo quod eadem eſſentialiter actione vtrobique accipiat eſſe, conſequitur, vt ſi vno in loco intereat, in altero etiam moriatur, niſi ibi nouo miraculo conſeruetur. Siue tamen actio, qua Deus rei vno in loco exiſtenti alibi conferat eſſe, dicatur eadem eſſentialiter, ſiue diuerſa; nõ proinde ſequitur rem denuò produci, cùm noua productio ſit actio, qua res accipit eſſe, quod nondum habet: ponimus autem Petrum alibi iam habere eſſe. *Solut. 3. Actio, qua Deus idem corpus in loco alio conſtituet non terminatur intrinſecè ad locum; ſed ad eſſe ipſius corporis. De identitate illius actionis cum ea, qua Deus idem corpus alibi conſeruat.*

Κεφάλαιον ϛ.

Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ὑποληπτέον εἶναι τοῦ φυσικοῦ θεωρῆσαι καὶ περὶ κενοῦ, εἰ ἔστιν ἢ μή, καὶ πῶς ἔστι, καὶ τί ἐστιν, ὥσπερ καὶ περὶ τοῦ τόπου· καὶ γὰρ παραπλησίαν ἔχει τήν τε ἀπιστίαν, καὶ τὴν πίστιν, διὰ τῶν ὑπολαμβανομένων·

οἷον

CAPVT VI.

Vtrum autem inane ſit, necne, & quem admodum, aut quid ſit, non ſecus, ac de loco Phyſici eſſe contemplari cenſendum eſt. Nam ex his, quæ exiſtimantur non diſsimilem habet & probationem & improbationem. Text. 50.

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Diſputatio de Vacuo.

V*Trum a autem inane*] Sequitur diſceptatio de vacuo, quam Ariſtot. non minus, quàm eam, quæ de loco eſt, ad Phyſicum pertinere ait, eaſdemque in illa quæſtiones, & problemata occurrere propter affinitatem, quæ inter vacuum, & locum eſt; quæ proinde non abſimilem doctrinæ methodum, & ſeriem expoſcit.

οἴονται γὰρ τόπον τινὰ καὶ ἀγγεῖον τὸ κενὸν τιθέασιν οἱ λέγοντες. δοκεῖ δὲ, πλῆρες μὲν εἶναι, ὅταν ἔχῃ τὸν ὄγκον, οὗ δεκτικόν ἐστιν· ὅταν δὲ στερηθῇ, κενόν· ὡς τὸ αὐτὸ μὲν ὂν κενὸν καὶ πλῆρες καὶ τόπον, τὸ δ' εἶναι αὐτοῖς, οὐ ταὐτὸ ὄν. ἄρξασθαι δὲ δεῖ τῆς σκέψεως λαβοῦσιν, ἅ τε λέγουσιν οἱ φάσκοντες εἶναι· καὶ πάλιν ἃ λέγουσιν οἱ μὴ φάσκοντες εἶναι. καὶ τρίτον, τὰς κοινὰς δόξας περὶ αὐτῶν. οἱ μὲν οὖν δεικνύναι πειρώμενοι ὅτι οὐκ ἔστιν, οὐχ ὃ βούλονται λέγειν οἱ ἄνθρωποι κενὸν, τοῦτο ἐξελέγχουσιν, ἀλλ' ἁμαρτάνοντες λέγουσιν, ὥσπερ Ἀναξαγόρας, καὶ οἱ τοῦτον τὸν τρόπον ἐλέγχοντες. ἐπιδεικνύουσι γὰρ, ὅτι ἐστί τι ὁ ἀὴρ στρεβλοῦντες τοὺς ἀσκοὺς, καὶ δεικνύντες ὡς ἰσχυρὸς ὁ ἀὴρ, καὶ ἐναπολαμβάνοντες ἐν ταῖς κλεψύδραις, οἱ δὲ ἄνθρωποι βούλονται κενὸν εἶναι διάστημα, ἐν ᾧ μηδέν ἐστι σῶμα αἰσθητόν. οἰόμενοι δὲ τὸ ὂν ἅπαν εἶναι σῶμα, φασὶν ἐν ᾧ ὅλως μηδέν ἐστι, τοῦτ' εἶναι κενὸν· διὸ τὸ πλῆρες ἀέρος, κενὸν εἶναι. οὐκ οὖν τοῦτο δεῖ δεικνύναι, ὅτι ἐστί τι ὁ ἀὴρ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι διάστημα ἕτερον τῶν σωμάτων, οὔτε χωριστὸν, οὔτε ἐνεργείᾳ ὂν, ὃ διαλαμβάνει τὸ πᾶν σῶμα· ὥστ' εἶναι μὴ συνεχὲς, καθάπερ λέγουσι Δημόκριτος, καὶ Λεύκιππος, καὶ ἕτεροι πολλοὶ τῶν φυσιολόγων, ἢ καὶ εἴ τι ἔξω τοῦ παντὸς σώματός ἐστιν, ὄντος συνεχοῦς. οὗτοι μὲν οὖν οὐ κατὰ θύρας πρὸς τὸ πρόβλημα ἀπαντῶσιν, ἀλλ' οἱ φάσκοντες εἶναι, μᾶλλον. λέγουσι δὲ, ἓν μὲν, ὅτι ἡ κίνησις ἡ κατὰ τόπον οὐκ ἂν εἴη· αὕτη δ' ἐστὶ φορὰ καὶ αὔξησις· οὐ γὰρ ἂν δοκεῖν εἶναι κίνησιν, εἰ μὴ ἦν κενόν· τὸ γὰρ πλῆρες ἀδύνατον εἶναι δέξασθαι· εἰ δὲ δέξαιτο, καὶ ἔσται δύο ἐν τῷ αὐτῷ, ἐνδέχοιτ' ἂν καὶ ὁποσαοῦν ἅμα εἶναι σώματα· τὴν γὰρ διαφορὰν, δι' ἣν οὐκ ἂν εἴη τὸ λεχθὲν, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. εἰ δὲ τοῦτο ἐνδέχεται, καὶ τὸ μικρότατον δέξεται τὸ μέγιστον· πολλὰ γὰρ τὰ μικρὰ τὸ μέγα ἐστίν· ὥστ' εἰ πολλὰ ἴσα ἐνδέχεται ἐν ταὐτῷ εἶναι, καὶ πολλὰ ἄνισα. Μέλισσος μὲν οὖν καὶ δείκνυσιν, ὅτι τὸ πᾶν ἀκίνητον ἐκ τούτων· εἰ γὰρ κινήσεται, ἀνάγκη εἶναί φησι, κενὸν, τὸ δὲ κενὸν, οὐ τῶν ὄντων.

ἕνα

b *Conſi-*

Qui enim inane eſſe aiunt, vt locum quendam & vas ponunt, quod plenum quidem videatur eſſe, cum molem, cuius eſt capax intra ſe habet: cum verò ea priuatum eſt, inane. tanquam idem ſint inane, plenum, & locus, eorum autem ratio, & eſſentia non eadem. b *Conſiderationis autem exordium eſſe debet, vt ea ſumamus, quæ ij aiunt, qui eſſe inquiunt: rurſus ea, quæ ij, qui inquiunt non eſſe; tertiò communes de eo opiniones. Qui igitur non eſſe enituntur demonſtrare, non id inane refellunt, quod homines volunt dicere; ſed quod errando ſtatuunt, vt Anaxagoras, & qui hoc modo redarguunt, aerem enim eſſe aliquid demonſtrant vires torquendo, aeriſque robur oſtendendo, atque in clepſydris intercipiendo, cùm homines inane interuallum eſſe velint, in quo nullum eſt corpus, quod cadat ſub ſenſum. Sed cùm quidquid eſt, putent corpus eſſe, aiunt id inane eſſe, in quo omnino nihil eſt. Itaque id eſſe inane, quod aeris plenum eſt. Non igitur hoc demonſtrandum eſt aerem aliquid eſſe, ſed interuallum à corporibus diuerſum nullum eſſe ſeu ſeparabile, ſeu quod actu ſit, corpuſq; omne intercipiat, ita vt continuum non ſit, vt Democritus, & Leucippus, alijque multi Phyſiologi inquiunt, ſeu etiam quod extra ſit vniuerſi corpus continuum. Hi igitur non per ianuam problemati occurrunt, ſed ij potiùs qui eſſe aſſeuerant.* c *Inquiunt verò primum quidem motum in loco, qui latio eſt, & accretio, non fore: non enim motus poſſe eſſe videtur, niſi ſit inane, ſiquidem id, quod plenum eſt, capere non poteſt: quod ſi capiat, duoque ſint ſimul, fieri etiam poteſt, vt quotcunque corpora ſimul ſint: differentiæ enim ratio, cur id, quod dictum eſt, eſſe non queat, afferri non poteſt. Sed hoc eſſe poſſit, ab eo quoque, quod minimum eſt, id quod eſt maximum, excipietur; quandoquidem quod magnum eſt, multa eſt parua.*

Text.51.

Text.52.

Text.53.

Quare ſi multa æqualia in eodem eſſe poſſint, multa quoque inæqualia poterunt. At Meliſſus quidem vniuerſum eſſe immobile his demonſtrat. Si enim, inquit, moueatur, inane eſſe neceſſe eſt: inane autem ex his, quæ ſunt, non eſt. Text.54.

Vno

Veterum opiniones.

b *Conſiderationis.*] Quoniam duæ fuerunt in re propoſita Veterum ſententiæ; altera vacuum ponentium: altera idem negantium, vocat ad calculos eorum argumenta qui poſteriorem partem tuebantur, inter quos Anaxagoras diſputationem ſuſcepit aduerſus plebem, quæ errore decepta exiſtimabat vbi nullum eſſet corpus, quod in ſenſus caderet, ibi neceſſariò dari vacuum. Erat autem ratio Anaxagoræ huiuſmodi. Id, quod aere plenum eſt, vacuum non eſt; ſed ſpacium quod vacuum eſſe dicitis, plenum eſt aere, quem conſtat eſſe aliquid: igitur id nullo modo vacuum eſt. Aſſumptionem oſtendebat argumento vtrium, qui ſi inflati ſint, comprimi, & conuolui nequeunt, certè non niſi ob aeris corpulentiam coitioni, compreſſionique obnitentem. Item indicio clepſydrarum, quæ non ante aquam admittunt, quàm aer incluſus ceſſat. Hanc viam refellendi vacuum improbat Ariſtot. quòd parum ad rem appoſita, parumque efficax ſit; quamuis enim vulgi vacuum tollat, non tamen confirmat verum vacuum, in quo nullum re vera corpus ſit, quale nonnulli philoſophorum induxêre, alij quidem aſſerentes dari inane corporibus interiectum ad rerum continuationem diſſoluendam, alij infinitam vacuitatem extra cœli ambitum ponentes.

Anaxagoras plebem vacuum ponentem coarguebat.

Ratio Anaxagoræ.

Improbatur ab Ariſt.

c *Inquiunt*

c *Inquiunt verò.*] Profert in medium aliquot rationes eorum, quibus veteres Philoſophi vacuum aſtruere nitebantur. Prima eſt: Si vacuũ non eſſet, nihil poſſet moueri loco: igitur vacuum eſt. Aſſumptionem probabant, quia corpus, quod locum mutat, vel inani ſpacio excipitur, vel pleno; ſi inani, habetur propoſitum: ſi pleno, ſequitur duo corpora ſeſe penetrare; imò non duo ſolùm, ſed complura ſimul, itemq; eodem ſpacio maius & minus corpus indiſcriminatim poſſe includi: cùm eadem ratio ſit in vno & pluribus; in magno & paruo. Siquidem magnum poteſt in particulas ad loci capacitatem accommodatas diuidi, & ex multis particulis in vnum corpus coeuntibus, magnum quid conſurgit. Cùm igitur hæc omnia abſurda ſint, & à ratione aliena, ad eaque vrgeantur ij, qui vacuum fugiunt, conſequens eſt, vt id velint nolint, concedant. Facitque pro eodem auctoritas Meliſſi, qui vacuum ad motionem obeundam vſque adeò neceſſarium iudicabat, vt quia id dari non poſſe credebat, motum tolleret, & vniuerſum immobile faceret. *Ratiões pro vacuo inducendo.* *Prima ratio à motu locali.* *Meliſſus vacuum ad motum requirebat.*

d *Alio*

ἕνα μὲν οὖν τρόπον ἐκ τούτων δεικνύουσιν, ὅτι ἐστὶ τὸ κενόν, ἄλλον δ', ὅτι φαίνεται ἔνια συνιόντα καὶ πιλούμενα. οἷον καὶ τὸν οἶνόν φασι μετὰ τῶν ἀσκῶν δέχεσθαι τοὺς πίθους, ὡς εἰς τὰ ἐνόντα κενὰ συνιόντος τοῦ πυκνουμένου σώματος. ἔτι δὲ καὶ ἡ αὔξησις δοκεῖ γίγνεσθαι πᾶσι διὰ κενοῦ· τὴν μὲν γὰρ τροφὴν εἶναι σῶμα. δύο δὲ σώματα ἀδύνατον ἅμα εἶναι· μαρτύριον δὲ καὶ τὸ περὶ τῆς τέφρας ποιοῦνται, ἣ δέχεται ἴσον ὕδωρ, ὅσον τὸ ἀγγεῖον τὸ κενὸν ὄν. εἶναι δ' ἔφασαν καὶ οἱ Πυθαγόρειοι κενὸν, καὶ ἐπεισιέναι τῷ οὐρανῷ ἐκ τοῦ ἀπείρου πνεύματος, ὡς ἂν ἀναπνέοντι καὶ τὸ κενὸν, ὃ διορίζει τὰς φύσεις, ὡς ὄντος τοῦ κενοῦ χωρισμοῦ τινος τῶν ἐφεξῆς, καὶ τῆς διορίσεως. καὶ τοῦτ' εἶναι πρῶτον ἐν τοῖς ἀριθμοῖς. τὸ γὰρ κενὸν διορίζειν τὴν φύσιν αὐτῶν. ἐξ ὧν μὲν οὖν, οἱ μέν φασιν εἶναι, οἱ δ' οὔ φασι, σχεδὸν τοσαῦτα καὶ τοιαῦτά ἐστι.

Κεφά-

Vno igitur modo inane demonſtrant non eſſe. d' *Alio verò, quòd res quædam coire premique videntur, quemadmodum dolia vinum cum vtribus aiunt capere, tanquam coeunte corpore, ac denſato in ea inania, quæ inſunt.* e *Præterea & accretio per inane fieri omnibus videtur: alimentum enim corpus eſſe: duo autem corpora ſimul eſſe non poſſe.* f *Teſtimonium etiam afferunt ex cinere, qui tantundem aquæ excipit, quantum vas inane. Eſſe verò & Pythagorici inane dixerunt, atque id, cælum, tanquam ex infinito ſpiritu reſpiret, ingredi, quod naturas ſeiungit, propterea quòd inane ſeparatio ſit quædam, atque diſiunctio eorum, quæ deinceps ſunt poſita. Hocque in numeris primum eſſe: inane enim ipſorum naturam diſtinguere. Tot igitur, & talia ferè ea ſunt, quibus ducti alij eſſe, alij non eſſe inane cenſent.* Text.55. Text.56. Text.57.

CAP.

d *Alia verò.*] Secunda ratio ita habet: Dum corpora denſantur, premunturque, in minorem ſeſe molem recipiunt, & anguſtiorem occupant locum, vt videre eſt in li[illegible]ſibus dum congelaſcunt: in lana & ſpongia dum manibus coercentur. itemque in vino ſi[illegible]lem experientia notum eſt, dolium tantundem vini capere cum vtribus, quantum ſine illis. [illegible]oc autem non aliunde obuenit, niſi quia inſunt ijs corporibus inanes quidam meatus in quos partes, quæ ab ſe priùs diſtabant, contrahuntur & coeunt. Negari igitur non poteſt dari in ijs vacuum. *Secunda ratio ab ijs, quæ addenſantur.*

e *Præterea accretio.*] Tertia ratio eſt à viuentium accret[illegible], quæ cùm fiat hauſto intus, & in corpus diſtributo alimento, partes inanes, in quas id [illegible] inſinuet, neceſſariò requirit, ne multa corpora in eodem ſitu maneant. Hanc [illegible] decantauit Lucretius libro 1 ſui Poëmatis, hiſce carminibus: *Tertia ratio ab accretione viuentiũ.*

Diſſipat in corpus ſeſe cibus omne an[illegible]m:
Creſcunt arbuſta, & fœtus in tempore fundunt,
Quod cibus in totos vſque ab radicibus imis
Per truncos, ac per ramos diffunditur omnes.
Quod niſi inania ſint, quà poſſent corpora quæque
Tranſire, haud vlla fieri ratione videres. *Lucretius.*

f *Teſtimonium etiam.*] Quarta ratio eſt ab experimento cinerum, quibus plenum vas tantum liquoris excipit, quantum abſque illis excepiſſet. Quinta, quæ Pythagoreorum eſt, ducitur à rerum inter ſe diſcretione: namque ſi vacuum non foret, cuius interuentu res diremptæ & diſſociatæ eſſent, oporteret ex omnibus corporibus vnum quid effici, & coagmentari. Porro aiebant Pythagorei, ex infinito vacuo extra mundum incubante, cœlum quoſdam ſpiritus quaſi reſpiratione ad ſe trahere quos inſpiret influatque inferiori mundo ad diſcriminanda corpora; ita tamen, vt eiuſmodi vacuo primum quidem numeri participent, tum reliqua eorum beneficio. *Quarta ratio à cineritine.* *Quinta à rerum inter ſe diſtinctione.* *Vacuum Pythagoricum.*

Κεφάλαιον ζ.

Πρὸς δὲ τὸ, πότερως ἔχει, δεῖ λαβεῖν τί σημαίνει τοὔνομα. δοκεῖ δὴ τὸ κενὸν τόπος εἶναι, ἐν ᾧ μηδέν ἐστι. τούτου δ' αἴτιον, ὅτι τὸ ὂν σῶμα, οἴονται εἶναι.

πᾶν

CAP. VII.

VT autem ſciamus vtro modo ſe habeat, ſumere debemus quid nomen ſignificet. Videtur igitur inane locus eſſe, in quo ſit nihil. Cuius rei cauſa eſt, quia quod eſt, id omne corpus eſſe arbitrantur.

Omne

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Prima vacui definitio. Subſtantia & corpus apud veteres reciprocabantur.

VT a *autem ſciamus.*]Propoſitis in vtramque partem ad concedendum, aut tollendum vacuum rationibus; priuſquam Ariſtoteles ſuam de eo ſententiam conſtituat, explicandam ſibi eſſe ait notionem vocabuli κενὸν, id eſt, vacuum. Quod præſtat eius ſignificata deſcriptionéſve ex antiquorum placitis eruendo. Earum prima eſt, qua vacuum dicitur locus, in quo nihil, ſeu nullum corpus inſidet. Apud illos namque ens, ſiue ſubſtantia & corpus reciprocabantur. Et verò quia iidem corpus tactu definiebant, aientes corpus eſſe id, quod ſub tactum cadit, rurſusque tactile corpus vocabant, quod pondere, aut leuitate affectum eſt; docet ex eorum ſententia, hanc etiam habere vacui definitionem; vacuum eſt locus, in quo nihil graue aut leue continetur. Monet autem neutram harum notionum (quod nonnulli forſitan putarant) in punctum conuenire, cùm punctum locus non ſit; nec trinam dimenſionem capere valeat.

b Ex

Secunda definitio vacui.

πᾶν δὲ σῶμα ἐν τόπῳ· κενὸν δέ, ἐν ᾧ τόπῳ μηδὲν ἐστι σῶμα. ὥστ᾽ εἴ που μή ἐστι σῶμα, κενὸν εἶναι ἐνταῦθα. σῶμα δὲ πάλιν ἅπαν οἴονται εἶναι ἁπτόν. τοιοῦτον δέ, ὃ ἂν ἔχῃ βάρος ἢ κουφότητα. συμβαίνει οὖν ἐκ συλλογισμοῦ τοῦτο εἶναι κενόν, ἐν ᾧ μηδέν ἐστι βαρύ τι ἢ κοῦφον. ταῦτα μὲν οὖν ὥσπερ εἴπομεν καὶ πρότερον, ἐκ συλλογισμοῦ συμβαίνει. ἄτοπον δέ, εἰ ἡ στιγμὴ κενόν· δεῖ γὰρ τόπον εἶναι, ἐν ᾧ σώματός ἐστι διάστημα ἁπτοῦ. ἀλλ᾽ οὖν φαίνεταί γε λέγεσθαι τὸ κενὸν, ἕνα μὲν τρόπον, τὸ μὴ πλῆρες αἰσθητοῦ σώματος, κατὰ τὴν ἁφήν. αἰσθητὸν δ᾽ ἐστὶ κατὰ τὴν ἁφὴν τὸ βάρος ἔχον καὶ κουφότητα. διὸ κἂν ἀπορήσειέ τις, τί ἂν φαῖεν, εἰ ἔχοι τὸ διάστημα χρῶμα, ἢ ψόφον, πότερον κενὸν, ἢ οὔ; ἢ δῆλον, ὅτι εἰ μὲν δέχοιτο σῶμα ἁπτὸν κενὸν εἶναι, εἰ δὲ μή, οὔ. ἄλλον δὲ τρόπον, ἐν ᾧ μὴ τόδε τι, μηδ᾽ οὐσία τις σωματική. διό φασί τινες εἶναι τὸ κενὸν τὴν τοῦ σώματος ὕλην, οἵπερ καὶ τόπον, τὸ αὐτὸ τοῦτο λέγοντες, οὐ καλῶς· ἡ μὲν γὰρ ὕλη οὐ χωριστὴ τῶν πραγμάτων· τὸ δὲ κενὸν ζητοῦσιν ὡς χωριστόν. ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τοῦ τόπου διώρισται, καὶ τὸ κενὸν τόπον ἀνάγκη εἶναι, εἰ ἔστιν ἐστερημένον σώματος. τόπος δὲ καὶ πῶς ἐστι, καὶ πῶς οὐκ ἔστιν, εἴρηται· φανερὸν οὖν, ὅτι οὕτω μὲν κενὸν οὐκ ἔστιν, οὔτε κεχωρισμένον, οὔτε ἀχώριστον· τὸ γὰρ κενὸν, οὐ σῶμα, ἀλλὰ σώματος διάστημα βούλεται εἶναι. διὸ καὶ τὸ κενὸν δοκεῖ τι εἶναι, ὅτι καὶ ὁ τόπος, καὶ διὰ ταὐτά. ἥκει γὰρ ἡ κίνησις καὶ τοῖς τὸν τόπον φάσκουσιν εἶναί τι παρὰ τὰ σώματα τὰ ἐμπίπτοντα, καὶ τοῖς τὸ κενόν. αἴτιον δὲ κινήσεως οἴονται εἶναι τὸ κενὸν, οὕτως ὡς ἐν ᾧ κινεῖται· τοῦτο

Omne autem corpus in loco: inane verò locum, in quo nullum eſt corpus. Quare ſicubi nullum eſt corpus, ibi nihil eſſe. Rurſus corpus omne ſub tactum cadere, eiuſmodi autem id eſſe, quod pondus habet, aut leuitatem. Ratiocinatione ergo efficitur id eſſe inane, in quo graue, aut leue nihil eſt. Atque hæc quidem, vt priùs etiam diximus, ex ratiocinatione efficiuntur. Abſurdum autem eſt, punctum inane eſſe. Oportet enim locum eſſe, in quo corporis, quod ſub tactum cadit, dimenſio eſt. Inane igitur vno modo videtur dici id, quod corpus plenũ non eſt, quod ſentitur tangendo, quod quidem eſt corpus graue, & leue. b *Ex quo etiã aliquis quæ-* Text. 58.
ret, quidnam dicerent: ſi interuallum colorem habeat, aut ſonum, vtrum inane, nécne? an conſtat, ſi corpus quod tactu apprehenditur, excipiat, inane eſſe: ſin minus non eſſe? c *Alio autem modo id, in* Text. 59.
quo neque hoc quiddam eſt, neque ſubſtantia vlla corporea. Quocirca nonnulli corporum materiam inane eſſe aiunt, iidémque & locum hoc ipſum ponunt, idque non rectè: materia enim à corporibus ſeparabilis non eſt, inane autem quærunt, vt ſeparabile. d *Quoniam autem & de loco conſtitu-* Text. 60.
tum eſt, & inane ſi ſit, locum eſſe corporis expertem neceſſe eſt; locus verò quemadmodum ſit, & non ſit, dictum eſt, conſtat hoc quidem modo inane non eſſe, neque ſeparatum, neque inſeparabile. Inane enim non corpus, ſed corporis interuallum eſſe debet. Quapropter inane aliquid videtur eſſe, quo- Text. 61.
niam & locus, & ob eaſdem cauſas. Motus enim, qui in loco ſit, in mentem venit. & his qui locum aiunt eſſe quidpiam à corporibus, quæ incidunt, diuerſum & his, qui inane. Ac motus quidem cauſam inane eſſe ſic cenſent, vt id in quo mouentur.

Quod

Coarguit definitionẽ vacui ab antiquis traditam.

b *Ex quo etiam aliquis.*]Traditam à veteribus vacui definitionem reprehendit, quòd ex ea ſequatur interuallum carens corpore ſub tactum cadente; occupatum tamen corpore aliis ſenſilibus qualitatibus prædito, vt ſono, aut colore, ſi quid tale in natura exiſteret, eiuſmodi inquam interuallum, vacuum eſſe: quod à vero abeſt; cùm vacuum omni corpore carere debeat. Itaque verba illa, An conſtat? notant quid veteres, ſi modò ſibi conſtarent, reſponſuri eſſent.

Platonici vt vacuum definierint.

c *Alia autem*] Aiebant Platonici, vacuum id eſſe, in quo non eſt hoc aliquid, nec vlla corporea ſubſtantia. Hanc enim definitionem improbat, quòd ex ea colligi poſſet, materiam eſſe vacuum; cùm in materia nullum inſit corpus, ſed forma duntáxat, imò & eſſe locũ, quod iidem fatentur. At non debere id concedi ex eo conuincit, quia ſi materia eſſet locus, poſſent res ab ea, ſicuti & à loco, ſeparari. Quod non ita eſt.

Germana vacui definitio.

d *Quoniam autem & de loco.*] Docet ex propria ſententia quid vacuum ſit: aſſeritque, vacuum eſſe locum carentem corpore; intellige, aptum tamen, vt eo repleatur. Tum ſtatuit aduerſus priſcos Philoſophos neutiquam vacuum in natura dari, nec inſertum rebus, nec ab iis diuulſum, etſi id motus gratia dandum videbatur. Nam cùm ipſi ſtatuerint, vacuum ſicuti & lo-

cum

cum eſſe trinam illam dimenſionem, probatumque ſit non debere eam admitti; perſpicuum relinquitur vacuum non eſſe, cùm ex vtroque eadem propemodum abſurda conſequantur.

e Nulla

τοῦτο δ' αὖ ἐστὶν οἷον τὸν τόπον φασί τινες εἶναι. οὐδεμία δ' ἀνάγκη, εἰ ἔστι κίνησις, εἶναι κενόν. ὅλως μὲν οὐδ' ὁποιασοῦν κινήσεως, οὐδαμῶς. διὸ καὶ Μέλισσον ἔλαθεν· ἀλλοιοῦσθαι γὰρ ἐνδέχεται τὸ πλῆρες. ἀλλὰ δὴ οὐδὲ τὴν κατὰ τόπον κίνησιν· ἅμα γὰρ ἐνδέχεται ὑπεξιέναι ἀλλήλοις, οὐδενὸς ὄντος διαστήματος χωριστοῦ παρὰ τὰ σώματα τὰ κινούμενα. καὶ τοῦτο δῆλον καὶ ἐν ταῖς τῶν συνεχῶν δίναις, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς τῶν ὑγρῶν. ἐνδέχεται δὲ καὶ πυκνοῦσθαι μὴ εἰς τὸ κενὸν, ἀλλὰ διὰ τὸ τὰ ἐνόντα ἐκπυρηνίζειν· οἷον ὕδατος συνθλιβομένου, τὸν ἐνόντα ἀέρα. καὶ αὐξάνεσθαι, οὐ μόνον εἰσιόντος τινὸς, ἀλλὰ καὶ ἀλλοιώσει, οἷον ἐξ ὕδατος γινομένου ἀέρος. ὅλως δὲ ὅ, τε περὶ τῆς αὐξήσεως λόγος, καὶ τοῦ εἰς τὴν τέφραν ἐγχεομένου ὕδατος, αὐτὸς αὐτὸν ἐμποδίζει· ἢ γὰρ οὐχ ὁτιοῦν αὐξάνεται, ἢ οὐ σώματι· ἢ ἐνδέχεται δύο σώματα ἐν ταὐτῷ εἶναι. ἀπορίαν οὖν ἀξιοῦσι κοινὴν λύειν, ἀλλ' οὐ κενὸν δεικνύουσιν ὡς ἔστιν, ἢ πᾶν εἶναι τὸ σῶμα ἀναγκαῖον κενὸν, εἰ πάντῃ αὐξάνεται, καὶ αὐξάνεται διὰ κενοῦ. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῆς τέφρας. ὅτι μὲν οὖν ἐξ ὧν δεικνύουσι τὸ κενὸν εἶναι, λύειν ῥᾴδιον, φανερόν.

Κεφά-

Quod quidem tale eſt, qualem locum eſſe aiunt nonnulli. e Nulla autem neceſſitas cogit, ſi motus ſit, inane eſſe. Text. 62. *Ac omnino quidem omnis motionis, nullo modo: quod Meliſſus ignorauit, quandoquidem alterari id, quod plenum eſt, poteſt. At neque eius motus, qui fit in loco. Cedere enim viciſſim* Text. 63. *ſibi poſſunt, cùm præter corpora, quæ mouentur, nullum eſt interuallum ſeparatum. Atque hoc perſpicuum eſt ſic in rerum continuarum, vt in humidarum conuerſionibus. f Poſſunt etiam corpora non in vacuum cogi, ſed quòd ea, quæ inſunt, extrudantur, vt cùm aqua premitur, is, qui ineſt, aer. g Præterea augeri, non aliquo ſolùm introeunte, ſed etiam alteratione, vt ſi ex aqua aer gigneretur. h Omnino autem & ratio ea, quæ eſt de accretione, & ea, quæ de aqua in cinerem infuſa, ipſa ſibi ſunt impedimento: aut enim non quæuis pars augetur, aut non corpore, aut fieri poteſt, vt duo corpora ſint ſimul, aut totum corpus neceſſe eſt inane eſſe, ſi vndique, & per inane augetur. Dubitationem igitur communem volunt diluere, ſed inane eſſe non demonſtrant. Eadem verò* Text. 64. *eſt & cineris ratio. Itaque perſpicuum eſt facile eſſe ea ſoluere, è quibus demonſtrant inane eſſe.*

C A P.

e *Nulla autem neceſſitas.*] Antequam proprijs rationibus vacuum refellat, argumenta, quibus id veteres inducere conabantur, diluit. Ad primum reſpondet, ſaltem ad motum alterationis non requiri vacuum; ſiquidem Socrates in eodem veſtigio hærens poteſt albeſcere: deinde neque ad lationem exigi, vt Meliſſus falsò putabat; cùm poſſint corpora ſibi mutuò cedere, & alia alijs abeuntibus nouum locum acquirere, vt videre eſt in mari, ſiue cùm fluctuat, aut reciprocante æſtu agitatur, ſiue cùm natantium gregibus facili receſſu dat locum: itemque in conuerſionibus ſolidorum corporum. Cùm enim tota tonſoria in orbem torquetur, vnà & inferiores partes aſcendunt, & ſuperiores loco pelluntur, ceduntque viciſſim inferioribus. *Reſponſio ad argumenta pro vacuo. Ad 1. arg. Quo pacto latio abſque vacuo detur.*

f *Poſſunt etiam corpora.*] Diluit ſecundum argumentum, aiens poſſe addenſari, premique corpora, non quòd partes vacuo receſſu ad hunc vſum parato excipiantur; ſed quia tenuioribus particulis compreſſione exploſis, neceſſe eſt contrahi corpus, & minus ſpacij, quàm antea occupare. Atque hac reſponſione ſatisfit quoque argumento de cineribus, qui aquam imbibunt, qua de re alibi etiam ſcripſimus. Aduerte autem non eo tantum modo, quem hic tradit Ariſtoteles, denſationem fieri, cùm non ſit neceſſe omnibus corporibus inſertas eſſe tenuiores particulas, quæ compreſſæ, & quaſi euaneſcentes extrudantur, vt in ſubtiliſſimo igni patet: ſed hæc in libro de Generatione. *Ad 2. arg. Quibus modis condenſatio fiat.*

g *Præterea augeri*] Neque tertium argumentum vacui neceſſitatem probat. Poſſunt enim res augeſcere accretione minùs propria, vt cùm ex aqua, alteratione præeunte, gignitur aer in maiori, vt ſolet, quantitate; ad quam accretionẽ obeundam perſpicuum eſt inanes meatus non requiri. Adde etiam, neque ad eam, quæ accretio propriè vocatur, & in ſolis viuentibus conſpicitur, eiuſmodi inanitates exigi: creſcunt enim res viuentes alimento ſuſcepto intra poros, qui vel oppleti ſunt corpuſculis, eidem alimento facilè locum dantibus, vel latera habent contigua et ſeſe confeſtim pandentia. *Ad 3. arg. Quomodo viuentia accrementa ſumãt, abſq; interuentu vacui.*

h *Omnino autem.*] Secundam partem proximæ ſolutionis à nobis traditam quę valet ad difficultatem de incremento rerū viuentium explicandam, ſuppreſſit ibi Ariſtoteles. hic verò quia, quam ipſe attulit, reſponſio hunc nodum minimè ſoluit, admonet prędictam aduerſariorum rationem ancipitem eſſe, ac lubricam, ſeque ipſam demoliri; quia dum ex accretione vacuum probat, accretionem tollit. Nam ſi vt res augeſcat, dandi ſunt in ea aliqui inanes meatus, vel non quælibet pars quoquouerſum incrementa accipiet; quia non quælibet inanis eſt, alioqui totum inane quiddam foret: vel accretio fiet non accedente corpore, vel ſi accedente corpore fiet, multa corpora ſimul erunt. Quæ abſurda qui inuehunt, quid aliud faciunt, quàm accretionem tollunt? Idem ſimiliter de cineribus infectam aquam recipientibus concludendum erit. Quo patet, vacui auctores in ſua met arma ruere, ac ſe ipſos reuincere: proindeque non eſſe ob eorum rationem à propoſita ſententia recedendum. *Nõ poſſe dari inanes meatus, vt res augeantur. Autores vacui in ſua arma ruere.*

Κεφάλαιον θ.

Ὅτι δ' οὐκ ἔστι κενὸν, οὕτω κεχωρισμένον, ὥς τινές φασι, λέγωμεν πάλιν· εἰ γάρ ἐστιν ἑκάστου φορά τις τῶν ἁπλῶν σωμάτων φύσει, οἷον τῷ πυρὶ μὲν ἄνω, τῇ δὲ γῇ κάτω, καὶ πρὸς τὸ μέσον, δῆλον ὅτι οὐκ ἂν τὸ κενὸν εἴη αἴτιον τῆς φορᾶς. τίνος οὖν αἴτιον τὸ κενόν; δοκεῖ γὰρ αἴτιον εἶναι κινήσεως τῆς κατὰ τόπον· ταύτης δ' οὐκ ἔστιν. ἔτι, εἰ ἔστι τι οἷον τόπος ἐστερημένος σώματος, ὅταν ᾖ κενόν, ποῦ οἰσθήσεται τὸ ἐντεθὲν εἰς αὐτὸ σῶμα; οὐ γὰρ δὴ εἰς ἅπαν. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ πρὸς τοὺς τὸν τόπον εἶναί τι οἰομένους κεχωρισμένον, εἰς ὃν φέρεται. πῶς γὰρ οἰσθήσεται τὸ ἐντεθὲν, ἢ μενεῖ; καὶ περὶ τοῦ ἄνω καὶ κάτω, καὶ περὶ τοῦ κενοῦ, ἁρμόσει ὁ αὐτὸς λόγος εἰκότως· τὸ γὰρ κενὸν τόπον ποιοῦσιν οἱ φάσκοντες εἶναι· καὶ πῶς δὴ ἐνέσται, ἢ ἐν τόπῳ ἢ ἐν τῷ κενῷ; (οὐ γὰρ συμβαίνει, ὅταν ὅλον τι τεθῇ ὡς ἐν κεχωρισμένῳ τόπῳ, καὶ ὑπομένοντι σώματι. τὸ γὰρ μέρος ἐὰν μὴ χωρὶς τιθῆται, οὐκ ἔσται ἐν τόπῳ, ἀλλ' ἐν τῷ ὅλῳ. ἔτι, εἰ μηδὲ τόπος, οὐδὲ κενὸν ἔσται·) συμβαίνει δὲ τοῖς λέγουσιν εἶναι κενὸν, ὡς ἀναγκαῖον, εἴπερ ἔσται κίνησις, τοὐναντίον μᾶλλον, ἐάν τις ἐπισκοπῇ, μὴ ἐνδέχεσθαι μηδὲν, ἐὰν ᾖ κενόν. (ὥσπερ γὰρ οἱ διὰ τὸ ὅμοιον φάμενοι καὶ τὴν γῆν ἠρεμεῖν, οὕτως καὶ ἐν τῷ κενῷ ἀνάγκη ἠρεμεῖν· οὐ γάρ ἐστιν οὗ μᾶλλον ἢ ἧττον κινηθήσεται· ᾗ γὰρ κενόν, οὐκ ἔχει διαφοράν.) πρῶτον μὲν οὖν, ὅτι πᾶσα κίνησις ἢ βίᾳ ἢ κατὰ φύσιν. ἀνάγκη δὲ ἄν περ ᾖ βίαιος, εἶναι καὶ τὴν κατὰ φύσιν· ἡ μὲν γὰρ βίαιος παρὰ φύσιν, ἡ δὲ παρὰ φύσιν, ὑστέρα τῆς κατὰ φύσιν. ὥστ' εἰ μὴ κατὰ φύσιν ἐστὶν ἑκάστῳ τῶν φυσικῶν σωμάτων κίνησις, οὐδὲ τῶν ἄλλων ἔσται κινήσεων οὐδεμία. ἀλλὰ μὴν, φύσει γε πῶς ἔσται, μηδεμιᾶς οὔσης διαφορᾶς κατὰ τὸ κενὸν καὶ τὸ ἄπειρον; ᾗ μὲν γὰρ ἄπειρον, οὐδὲν ἔσται ἄνω, οὐδὲ κάτω, οὐδὲ μέσον. ᾗ δὲ κενόν, οὐδὲν διάφορον τὸ κάτω τοῦ ἄνω. ὥσπερ γὰρ τοῦ μηδενὸς οὐδεμία ἐστὶ διαφορά, οὕτω καὶ τοῦ μὴ ὄντος. τὸ δὲ κενὸν μὴ ὄν τι, καὶ στέρησις δοκεῖ εἶναι, ἡ δὲ φύσει φορὰ διάφορος. ὥστ' ἔσται τὰ φύσει διάφορα. ἢ οὖν οὐκ ἔστι φύσει οὐδαμοῦ οὐδενὶ φορά, ἢ εἰ τοῦτ' ἔστιν, οὐκ ἔστι κενόν.

ἔτι,

CAPVT VIII.

Sed a inane ita ſeparatum, vt nonnulli aiunt, non eſſe, rurſus dicamus. Si enim cuiuſq; ſimplicis corporis aliqua latio eſt naturalis, vt igni in ſuperum locũ, terræ in inferum, & ad medium, conſtat: profectò, inane lationis cauſſam non eſſe. Cuius igitur inane eſt cauſſa? Motus enim, qui in loco fit, cauſſa videtur eſſe, huius autem non eſt. b *Præterea ſi aliquid eſt, vt locus expers corporis, cùm inane fuerit, quónam corpus, quod in illud iniectum eſt, feretur? Neque enim per vniuerſum, quæ eadem ratio & contra eos eſt, qui ſeparatum quiddam, in quo res feratur, locum eſſe exiſtimant. Id enim, quod in eo poſitum eſt, quomodo feretur, aut manebit? Atque etiam ratio, quæ de ſupero eſt, & infero, inani eadem meritò accommodatur, quandoquidem inane locum faciant ij, qui aiunt illud eſſe.* c *Quinetiam in loco aut in inani quomodo inerunt? Non enim accidit, cùm totum poſitum fuerit, vt in loco ſeparato, atque manente corpore. Pars enim niſi ſit abiuncta, in loco non erit, ſed in toto. Iam verò ſi locus non eſt, neque inane erit.* d *Quòd ſi quis conſideret, hiſce, qui inane eſſe inquiunt, veluti neceſſarium ob motum contrarium potiùs accidit, nihil moueri poſſe, ſi ſit inane. Nam quemadmodum qui terram quieſcere ob ſimilitudinem inquiunt, ita & in inani ſtatum eſſe eſt neceſſe: non enim eſt quo magis aut minùs moueatur, quòd quatenus inane differentiam non habeat. Ac primùm quidem quòd motus omnis aut vi, aut natura efficiatur. Neceſſe eſt autem, ſi violentus fuerit, & naturalem eſſe, quandoquidem violentus præter naturam eſt: qui verò eſt præter naturam, naturali eſt poſterior, ita vt aliorum motuum nullus futurus ſit, niſi is ſit, qui natura in cuique corpori naturaliter congruit. Atqui naturalis quomodo erit, cùm nulla in vacuo atque infinito ſit differentia? Quatenus enim infinitum, nihil erit aut ſupra, aut infra, aut medium: qua autem ex parte inane eſt, ſuperum ab infero non differet. Nam vt nihili nulla eſt differentia, ſic eius quod non eſt: inane autem non ens quoddam & priuatio videtur eſſe. At naturalis latio differentiam habet, quare & quæ mouentur natura, erunt differentia. Aut igitur nullius naturalis vlla eſt latio: aut ſi eſt, non eſt inane.*

Text.65.

Text.66.

Text.67.

e *Et*

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

Non dari vacuum in natura.

Naturā corporum ſimplicium ſui motus cau

Sed a inane ita ſeparatum.] Solutis Veterum argumentis, aggreditur ad demonſtrandum, non poſſe in natura vacuum, neque à corporibus ſeparatum, id eſt, ſpacium quoquouerſum omni vacans corpore, neque intra corpora incluſum, quale eſſet in re viuente, aut in cineribus, ſi inanes haberent meatus. Quia verò antiquitatis Philoſophi ad tuendam lationem vacuum ponebant, oſtendit neutiquam ob eam inducendum fuiſſe. quandoquidem natura cuiuſque corporis ſimplicis propriæ motionis cauſa eſt, cùm vnumquodque ſuo pondere aut leuitate in natiuum locum feratur.

b *Præterea ſi*] Secundò idem concludit; quia ſi vacuum dent non quaſi effectricem motus cauſam, ſed vt ſit inane ſpacium, quo excipiantur corpora; non ſolùm ob id neceſſarium nõ eſt, ſed eo conſtituto motus omnis tollitur. Etenim nulla tunc ratio ſuppetet, cur huc potiùs, quàm illuc corpus feratur, in hanc aut illam partem magis inclinet, omnibus locorum differentijs ita confuſis, vt inter infecum & ſuperum nullum diſcrimen habeatur.

c *Quinetiam.*] Oſtendit non poſſe dari vacuum, tanquam ſpacium ad excipienda corpora; quia oporteret Veterum decretis hæc ab illo vndique peruadi, atque ita ſequeretur, partes corporis in hoc vacuum ſeparatum ingreſſi, eſſe per ſe in loco: quandoquidem partes omnes penetratæ eſſent ab illo ſpacio, darenturque in eo infinita loca: cùm tamen partes, quandiu in

toto

toto ſunt, nō niſi ratione totius locum vendicet. Vnde colligit, ſi tale ſpacium locus non ſit, nec inane eſſe, quia ex illorum opinione inane & locus ſubiecto idem ſunt.

d *Quod ſi quis conſideres.*] Idem rurſus ex eo confirmat, quia vacuum potiùs motum inhibet. Quippe vt terra, ſicuti in Phædone ſcripſit Plato, ideo in mundi medio quieſcit, quòd paribus vndiq; ſpatijs à peripheria diſtet, nec vlla ſit ratio, cur huc potiùs quàm illuc vergat: ita ſanè poſito vacuo motus omnis, tam naturalis, quàm violentus ceſſaret, quandoquidem motu naturali locus naturæ congruens petitur, violento contraria ſedes aditur. At ſi vacuum ſit, omnis locorum varietas turbatur, vt dictum iam fuit.

Poſito vacuo omnes locorũ differentiæ tolluntur.

Vacuum potius motum impedit, quã iuuat.

Cauſa motus proiectorum ſecundum Platonem.

ἔτι, νῦν μὲν κινεῖται τὰ ῥιπτούμενα, τοῦ ὤσαντος οὐχ ἁπτομένου, ἢ δι' ἀντιπερίστασιν, ὥσπερ ἔνιοί φασιν, ἢ διὰ τὸ ὠθεῖν τὸν ὠσθέντα ἀέρα θάττω κίνησιν τῆς τοῦ ὠσθέντος φορᾶς, ἣν φέρεται εἰς τὸν οἰκεῖον τόπον. ἐν δὲ τῷ κενῷ οὐδὲν τούτων ἐνδέχεται ὑπάρχειν· οὐδ' ἔστι φέρεσθαι, ἀλλ' ἢ ὡς τὸ ὀχούμενον. ἔτι, οὐδεὶς ἂν ἔχοι εἰπεῖν, διὰ τί κινηθὲν στήσεταί που. τί γὰρ μᾶλλον ἐνταῦθα ἢ ἐνταῦθα; ὥστε ἢ ἠρεμήσει, ἢ εἰς ἄπειρον ἀνάγκη φέρεσθαι, ἐὰν μή τι ἐμποδίσῃ κρεῖττον. ἔτι, νῦν μὲν ὡς τὸ κενὸν ὑπεῖκον, φέρεσθαι δοκεῖ. ἐν δὲ τῷ κενῷ, πάντῃ ὁμοίως τὸ τοιοῦτον, ὥστε πάντῃ οἰσθήσεται. ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῶνδε φανερὸν τὸ λεγόμενον. ὁρῶμεν γὰρ τὸ αὐτὸ βάρος καὶ σῶμα θᾶττον φερόμενον διὰ δύο αἰτίας, ἢ τῷ διαφέρειν τὸ δι' οὗ, οἷον δι' ὕδατος, ἢ γῆς, ἢ ἀέρος, ἢ τῷ διαφέρειν τὸ φερόμενον, ἐὰν τἆλλα ταὐτὰ ὑπάρχῃ, διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ βάρους ἢ τῆς κουφότητος. τὸ μὲν οὖν δι' οὗ φέρεται αἴτιον, ὅτι ἐμποδίζει, μάλιστα μὲν ἀντιφερόμενον, ἔπειτα δὲ καὶ μένον. μᾶλλον δὲ τὸ μὴ εὐδιαίρετον. τοιοῦτον δὲ τὸ παχύτερον. τὸ δὴ ἐφ' οὗ α, οἰσθήσεται διὰ τοῦ β', τὸν ἐφ' ᾧ γ' χρόνον· διὰ δὲ τοῦ δ', λεπτοτέρου, ἐν τῷ ἐφ' ᾧ ε, εἰ ἴσον τὸ μῆκος (τὸ) τοῦ β' τῷ δ', κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ἐμποδίζοντος σώματος. ἔστω γὰρ τὸ μὲν β', ὕδωρ, τὸ δὲ δ', ἀήρ. ὅσῳ δὴ λεπτότερον ἀὴρ ὕδατος, καὶ ἀσωματώτερον, τοσούτῳ θᾶττον τὸ α διὰ τοῦ δ' οἰσθήσεται, ἢ διὰ τοῦ β'. ἐχέτω δὴ τὸν αὐτὸν λόγον ὅνπερ διέστηκεν ἀὴρ πρὸς ὕδωρ, τὸ τάχος πρὸς τὸ τάχος. ὥστε εἰ διπλασίως λεπτὸν, ἐν διπλασίῳ χρόνῳ τὴν τὸ β' δίεισιν, ἢ τὴν τὸ δ', καὶ ἔσται ὁ ἐφ' ᾧ γ' χρόνος, διπλάσιος τοῦ ἐφ' ᾧ ε. καὶ ἀεὶ δὴ ὅσῳ ἂν ᾖ ἀσωματώτερον, καὶ ἧττον ἐμποδιστικὸν, καὶ εὐδιαιρετώτερον δι' οὗ φέρεται, θᾶττον οἰσθήσεται. τὸ δὲ κενὸν οὐδένα ἔχει λόγον ᾧ ὑπερέχεται ὑπὸ τοῦ σώματος, ὥσπερ οὐδὲ τὸ μηδὲν πρὸς ἀριθμόν. εἰ γὰρ τὰ τέτταρα τῶν τριῶν ὑπερέχει ἑνὶ, πλείονι δὲ τοῖν δυοῖν, καὶ ἔτι τοῦ ἑνὸς πλείονι, ἢ τοῖν δυοῖν· τοῦ δὲ μηδενὸς οὐκέτι ἔχει λόγον ᾧ ὑπερέχει. ἀνάγκη γὰρ διαιρεῖσθαι τὸ ὑπερέχον, εἴς τε τὴν ὑπεροχὴν, καὶ εἰς τὸ ὑπερεχόμενον. ὥστε ἔσται τὰ τέτταρα ὅσῳ τε ὑπερέχει, καὶ οὐδέν. διὸ οὐδὲ γραμμὴ στιγμῆς ὑπερέχει, εἰ μὴ σύγκειται ἐκ στιγμῶν. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ κενὸν πρὸς τὸ πλῆρες, οὐδένα οἷόν τε ἔχειν λόγον· ὥστ' οὐδὲ τὴν κίνησιν. ἀλλ' εἰ διὰ τοῦ λεπτοτάτου ἐν τοσῳδὶ τὴν τοσήνδε φέρεται, διὰ τοῦ κενοῦ, παντὸς ὑπερβάλλει λόγου. ἔστω γὰρ ζ κενὸν, ἴσον δὲ τῷ μεγέθει ταῖς β' καὶ δ'. τὸ δὴ α εἰ δίεισι, καὶ κινηθήσεται μὲν ἔν τινι χρόνῳ, τῷ ἐφ' οὗ η, ἐν ἐλάττονι δὲ, ἢ τῷ ἐφ' οὗ ε, τοῦτον ἕξει τὸν λόγον τὸ κενὸν πρὸς τὸ πλῆρες.

ἀλλ'

e *Ea*

e *Ea inſuper, quæ iaciuntur, nũc mouentur, eo, qui impulit, non tangente, aut ob antiperiſtaſin, vt quidam aiunt: aut quòd pulſus aer motu celeriore pellat, quàm eius, quod iactum eſt, latio ſit, qua in proprium locum fertur. In inani autem nihil horum eſſe poteſt, nec ferri quicquam, niſi vt id, quod vehitur.* Textus 68. f *Nullus præterea poteſt dicere, cur id quod motum eſt, alicubi ſtabit. Cur enim hic potius, quàm ibi? quare aut quieſcet, aut infinitè ferri neceſſe eſt, niſi potentius aliquid impediat.* Textus 69. *Nunc verò etiam in inani, propterea quòd cedat, videntur ferri: ſed inane omni ex parte ſimiliter affectum eſt, ita ad omnem partem ferentur.* Textus 70. g *Sed perſpicuum quoque ex his eſt id, quod dicitur. Videmus enim idem pondus, corpúsve duabus de cauſis celerius ferri: vel quia id, per quod fertur differt, vt per aquam, aut per aerem, aut per terram, vel quia id quod fertur, ſi cætera eadem ſint, diſpari eſt pondere, aut leuitate. Ac id quidem per quod fertur, cauſa eſt, propterea quòd impedit, maximè quidem ſi contrà feratur tum ſi maneat, idq; magis, quod diuidi facilè non poteſt. Cuius generis eſt, id quod eſt craſſius.* Textus 71. h *A igitur per B in C tempore feretur, per D autem, quod tenuium eſt partium, in E tempore, ſi B & D longitudines æquales ſint inter ſe pro corporis impedientis ratione. Sit enim B aqua, D autem aer: quo igitur aer aqua eſt tenuior, & minus corporeus, eo celerius A per D quam per B feretur. Habeat verò celeritas ad celeritatem rationem eandem, quam aer ad aquam habet. Quare ſi duplo tenuior eſt, duplo tempore ſpacium B quàm D E conficiet: atque erit C tempus temporis E duplum. Ac perpetuò quo id, per quod fertur, minus corporeum erit, minusq; aptum ad impediendum, faciliusq; ad diuidendum, eo celerius feretur. Nulla autem inanis proportio eſt, qua à corpore excedatur, quemadmodum nihil ad numerum. Si enim quatuor tria, vno excedunt, duo autem, pluribus, vnum præterea pluribus, quàm duo, nulla erit proportio, qua nihil excedant. Id namq; quod excedit, in exuperantiam & id quod exceditur, diuidi neceſſe eſt: quare quatuor erunt id, quo excedunt, & nihil. Quam quidem ob cauſam nec linea punctum excedit, niſi ex punctis conſtet: ſimiliter verò & inane nullam ad plenum proportionem poteſt habere; quare nec motus. Sed ſi tantum tanto per tenuiſſimum fertur, omnem profectò per inane exuperabis proportionem. Sit enim inane, quod æqualis ſit, qua B & D magnitudine: tum ſi A transeat, & moueatur aliquo quidem tempore, quod ſit G breuiore verò quam E, hanc quoq; inane ad plenum habebis rationem.* Textus 72.

Sed

e *Ea inſuper quæ.*] Huiuſce rationis momenta vt intelligas, aduerte Platonem in Timæo cauſam motus proiectorum, quæ à mouente primo ſeparata nihilominus feruntur, retuliſſe ad

Ee

antiperiſtaſim, hoc eſt, ad vim circunfuſi aeris raptim à tergo confluentis ad occupandum locum à proiecto derelictum; alios verò exiſtimaſſe, idcirco proiecta cieri, quòd aer à proijciente ſemel percuſſus, alias aeris partes diſſecans, proiecta ipſa impetu ſuo ferat, neque ea deorſum labi ſinat, interim dum naturalem eorum conatum exuperat. Hoc poſito, oſtendit Ariſtoteles non dari vacuum, propterea quòd neutro horum modorũ proiecta in eo moueri poſſent, cùm nullum inibi corpus rem motam circunſtet. Sed enim an hæc ratio ex vera hypotheſi concludat, remq; conficiat, alibi expendemus.

Vacuum vndique vniforme. f *Nullus præterea.*] Rurſus inſtitutũ perſequitur hoc argumento. Vacuum omni ex parte vniforme eſt, ſibiq; ſimile. Nulla igitur cauſa erit cur potiùs in vna, quàm in alia eius parte mobile conſiſtat. Quare aut ſemper quieſcet, aut ſi motum ſemel arripuerit, perpetuò fluctuabit: quod abſurdum eſt. Neque rectè philoſophantur, dum in vacuo eam ad motum ineſſe commoditatem inquiũt, quòd facilè cedat, & impetum nequaquam demoretur, cùm oſtenſum ſit nullum in eo motum iniri poſſe.

g *Sed perſpicuum.*] Pergat oſtendere motum impeditum iri à vacuo, ſi detur. Priùs tamen ſumit duas ob cauſas, mobile vnum alio tardiùs, aut celeriùs ferri. Altera eſt medij diſſimilitudo. *Cauſæ tarditatis, & celeritatis motuum.* Velociùs enim per aerem, quàm per aquam lapis deſcendit; quia medium, quod tenuius, ſolutiusq; eſt, faciliori negotio diuiditur, proindeq; minùs retardat. Sed impedit etiam agilitatem medium, cùm in contrariam partem vergit, & rei motæ impetum infringit. Altera eſt inæqualitas ponderis & leuitatis. Nam cæteris paribus celeriùs deſcendit corpus præditũ maiori pondere, quàm minori.

h *A igitur per B*] Eadem, inquit, proportio celeritatis eſt motus, qui fit per ſpacium tenuius ad celeritatem eius, qui fit per craſſius, quæ eſt tenuitatis ad craſſitudinem; ita nimirum, vt ſi illud duplo tenuius ſit, res mota duplo celerius feratur, ſed vacui ad plenum quoad tenuitatem craſſitiémve, nulla proportio eſt; vt per ſe liquet. Ergo nulla item erit quoad velocitatem; atque adeò cùm motus, qui in ſpacio pleno exercetur, tempus cõſumat, vtiq; is, qui in vacuo fiet, momentaneus erit. quod eſſe non poteſt. Hanc rationem Ariſtoteles ſumptis more ſuo elementis, longo orationis tractu explicat.

i *Hæc*

ἀλλ' ἐν τοσούτῳ χρόνῳ, ὅσος ἐφ' οὗ τὸ η, τοῦ δ' τὸ α δίεισι τὴν τὸ δ'. δίεισι δέ γε, καὶ ᾗ τι λεπτότητι διαφέρει τοῦ ἀέρος ἐφ' οὗ τὸ ζ, ταύτην τὴν ἀναλογίαν ἣν ἔχει ὁ χρόνος ἐφ' ᾧ ε, πρὸς τὸν ἐφ' ᾧ η· ἐὰν γὰρ ᾖ τοσούτῳ λεπτότερον τὸ ἐφ' ᾧ ζ σῶμα, τοῦ δ', ὅσῳ ὑπερέχει τὸ ε τοῦ η, ἀντεστραμμένως δίεισι τῷ τάχει ἐν τοσούτῳ, ὅσον τὸ η τὴν ζ, τὸ ἐφ' ᾧ α, ἐὰν φέρηται. ἐὰν τοίνυν μηδὲν ᾖ σῶμα ἐν τῷ ζ, ἔτι θᾶττον· ἀλλ' ἦν ἐν τῷ η. ὥστ' ἐν ἴσῳ χρόνῳ δίεισι, πλῆρές τε ὂν καὶ κενόν· ἀλλ' ἀδύνατον. φανερὸν τοίνυν, ὅτι εἰ ἔστι τις χρόνος ἐν ᾧ διὰ τοῦ κενοῦ ὁτιοῦν οἰσθήσεται, συμβήσεται τοῦτο τὸ ἀδύνατον. ἐν ἴσῳ γὰρ ληφθήσεται πλῆρές τι ὂν διεξιέναι τι, καὶ κενόν. ἔσται γάρ τι ἀνάλογον σῶμα ἕτερον πρὸς ἕτερον, ὡς ὁ χρόνος πρὸς χρόνον. ὡς δ' ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, δῆλον τὸ τοῦ συμβαίνοντος αἴτιόν ἐστιν, ὅτι κινήσεως μὲν πρὸς κίνησιν πάσης ἐστὶ λόγος· ἐν χρόνῳ γάρ ἐστι· (ε) χρόνου δὲ παντὸς ἔστι πρὸς χρόνον, πεπερασμένων ἀμφοῖν. κενοῦ δὲ πρὸς πλῆρες, οὐκ ἔστιν. ᾗ μὲν οὖν διαφέρουσι δι' ὧν φέρονται, ταῦτα συμβαίνει· κατὰ δὲ τὴν τῶν φερομένων ὑπεροχὴν, τάδε. ὁρῶμεν γὰρ τὰ μείζω ῥοπὴν ἔχοντα ἢ βάρους, ἢ κουφότητος, ἐὰν τἆλλα ὁμοίως ἔχῃ τοῖς σχήμασι, θᾶττον φερόμενα τὸ ἴσον χωρίον, καὶ κατὰ λόγον ὃν ἔχουσι τὰ μεγέθη πρὸς ἄλληλα. ὥστε καὶ διὰ τοῦ κενοῦ. ἀλλ' ἀδύνατον· διὰ τίνα γὰρ αἰτίαν οἰσθήσεται θᾶττον; ἐν μὲν γὰρ τοῖς πλήρεσιν, ἐξ ἀνάγκης θᾶττον· γὰρ διαιρεῖ τῇ ἰσχύι τὸ μεῖζον. ἢ γὰρ σχήματι διαιρεῖ, ἢ ῥοπῇ ἣν ἔχει τὸ φερόμενον, ἢ τὸ ἀφεθέν. ἰσοταχῆ ἄρα πάντ' ἔσται· ἀλλ' ἀδύνατον. ὅτι μὲν οὖν εἰ ἔστι κενόν, συμβαίνει τοὐναντίον, ἢ δι' ὃ κατασκευάζουσιν οἱ φάσκοντες εἶναι κενόν, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων.

Κεφά-

Sed tanto tempore, quantum eſt G ipſius D partem, quæ eſt H ipſum A: tranſit verò etiam, ſi quid ſit quod tenuitate ab aere ea proportione differat, quam tempus E ad tempus G habet, idq; F dicatur. Si enim corpus F tanta tenuitate D vincat, quanto tempus E ipſum G excedit A, ſi feratur tanto tempore, quantum eſt G, contraria celeritate ipſum F tranſit. Si igitur in F nullum ſit corpus, maiori etiã celeritate, ſed in G ferebatur. Ita æquali tempore inane, & plenum tranſit, quod eſſe non poteſt. Perſpicuum igitur eſt, ſi aliquod eſt tempus, in quo per vacuum aliquid feratur, hoc quod eſſe non poteſt, euenire. Tempore enim æquali plenum, & vacuũ tranſire aliquid ſumetur, propterea quòd corpus vnum eandem ad aliud habebit proportionẽ, quam tempus ad tempus. Vt verò in ſumma dicam, huiuſce rei, quæ accidit, cauſa manifeſta eſt. Omnis enim motionis ad omnem motionem proportio eſt; quandoquidem eſt in tempore; omnis autem temporis ad omne tempus, modò finita ambo ſint, proportio eſt; vacui autem ad plenum non eſt. Hæc igitur eueniunt, quatenus ea differũt, per quæ feruntur. Textus 73. Textus 74. *i Hæc verò ex eorum, quæ feruntur, exuperantia. Videmus enim ea, quæ ponderis, aut leuitatis momentũ maius obtinent, ſi, quod ad reliqua pertinet, figuris non differant, per æquale ſpacium celeriùs ciſari, idq; ea proportione, quam magnitudines inter ſe habent: quare & per inane; quod fieri non poteſt. Quam enim ob cauſam celeriùs ferentur? in plenis enim neceſſe eſt, quandoquidem quod maius eſt, celeriùs diuidit. Id nanq; quod fertur, aut proiectum eſt, aut figura diuidit aut momento, quod obſit ei. Aequa igitur celeritate omnia ciebuntur, quod eſſe non poteſt. Ex his igitur, quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt, ſi inane ſit, contrarium eius effici, propterea quòd ipſum ſtatuunt ij qui illud aiunt eſſe.* Textus 75.

C A P.

i *Hæc verò ex eorum.*] Ratione ab ipſis mobilibus deſumpta, concludit nõ poſſe in vacuo motum peragi. Sequeretur enim duo corpora quantumlibet pondere, aut figuris diſſimilia (nam etiam figuræ non parùm conferunt ad motum) quoduis ſpacium æqua celeritate decurrere, quod abſurdum eſt. Cõſecutio probatur. Namq; ideo cùm duo mobilia in patriam ſedem tendunt, id quod pondere, aut leuitate præualet, locorũ intercapedinem citiùs tranſmittit, & metam tenet, quia maiori impetu mediũ corpus ſcindit; at in vacuo nullum eſt corpus, quod ſcindi debeat. Idem ſimiliter de figuris oſtendi poteſt, nimirum figuram nihil motum expedire, aut tardare: etenim propterea plumbum in rotundam effigiem conformatum per aquam citiſſimè demeat, in bracteolam verò expanſum innatat, aut ſegnites admodum labitur, quia huic plus medij, quàm illi ſcindendum occurrit. Quæ ratio in vacuo nulla eſt.

Figuræ conferunt ad motum.

Cur plumbũ rotũdæ figuræ per aquã celerrime deſcendat.

Κεφάλαιον θ.

Οἱ μὲν οὖν οἰόμενοι τὸ κενὸν εἶναι, εἴπερ ἔσται ἡ κατὰ τόπον κίνησις, ἀποκεχωρισμένον καθ' αὑτό. τοῦτο δὲ ταὐτόν ἐστι τῷ τὸν τόπον φάναι εἶναί τι κεχωρισμένον· τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον, εἴρηται πρότερον. καὶ καθ' αὑτὸ δὲ σκοποῦσι, φανείη ἂν τὸ λεγόμενον κενόν, ὡς ἀληθῶς κενόν. ὥσπερ γὰρ ἐν ὕδατι ἄν τις θῇ κύβον, ἐκστήσεται τοσοῦτον ὕδωρ ὅσος ὁ κύβος, οὕτω καὶ ἐν ἀέρι· ἀλλὰ τῇ αἰσθήσει ἄδηλον. καὶ ἀεὶ δὴ ἐν παντὶ σώματι ἔχοντι μετάστασιν, ἐφ' ὃ πέφυκε μεθίστασθαι, ἀνάγκη ἂν μὴ συμπιλῆται, μεθίστασθαι, ἢ κάτω ἀεί, εἰ κάτω ἡ φορά, ὥσπερ γῆς· ἢ ἄνω, εἰ πῦρ· ἢ ἐπ' ἀμφω, οἷον ὁ ἀήρ· ἢ ὁποῖον ἄν τι ᾖ τὸ ἐντιθέμενον. ἐν δὲ δὴ τῷ κενῷ, τοῦτο μὲν ἀδύνατον· οὐδὲ γὰρ σῶμα· διὰ δὲ τοῦ κενοῦ τὸ ἴσον διάστημα διεληλυθέναι δόξειεν, ὅπερ ἦν καὶ πρότερον ἐν τῷ κενῷ. ὥσπερ ἂν εἰ τὸ ὕδωρ μὴ μεθίσταιτο τῷ ξυλίνῳ κύβῳ, μηδ' ὁ ἀήρ, ἀλλὰ πάντα διήεσαν δι' αὐτοῦ. ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ κύβος ἔχει τοσοῦτον μέγεθος, ὅσον κατέχει τὸ κενόν· ὃ εἰ καὶ θερμόν ἐστιν ἢ ψυχρόν, ἢ βαρὺ, ἢ κοῦφον, οὐδὲν ἧττον ἕτερον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, τῷ εἶναι πάντων τῶν παθημάτων ἐστί, καὶ εἰ μὴ χωριστόν· λέγω δὲ τὸν ὄγκον τοῦ ξυλίνου κύβου. ὥστ' εἰ καὶ χωρισθείη πάντων τῶν ἄλλων, καὶ μήτε βαρὺ, μήτε κοῦφον εἴη, καθέξει τὸ ἴσον κενόν· καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ἔσται τῷ τοῦ τόπου καὶ τῷ τοῦ κενοῦ μέρει ἴσῳ αὑτῷ. τί οὖν διοίσει τὸ τοῦ κύβου σῶμα, τοῦ ἴσου κενοῦ καὶ τόπου; καὶ εἰ δύο τοιαῦτα, διὰ τί οὐ καὶ ὁποσαοῦν ἐν τῷ αὐτῷ ἔσται; ἓν μὲν δὴ τοῦτο ἄτοπον καὶ ἀδύνατον. ἔτι δὲ φανερόν, ὅτι τοῦτο ὁ κύβος ἕξει, καὶ μεθιστάμενος, ὃ καὶ τὰ ἄλλα σώματα πάντα ἔχει. ὥστ' εἰ τοῦτο τοῦ τόπου μηδὲν διαφέρει, τί δεῖ ποιεῖν τόπον τοῖς σώμασι παρὰ τὸν ἑκάστου ὄγκον, εἰ ἀπαθὴς ὁ ὄγκος; οὐδὲ γὰρ συμβάλλεται, εἰ ἕτερον περὶ αὐτὸν ἴσον διάστημα τοιοῦτον εἴη. (ἔτι δεῖ δῆλον εἶναι, ὅσον κενὸν ἐν τοῖς κινουμένοις. νῦν δ' οὐδαμοῦ ἐντὸς τοῦ κόσμου· ὁ γὰρ ἀήρ ἐστι τι, οὐ δοκεῖ δέ γε. οὐδὲ τὸ ὕδωρ, εἰ ἦσαν οἱ ἰχθύες σιδηροῖ· τῇ γὰρ

CAPVT IX.

Il quidem inane putant eſſe ipſum per ſe ſeparatum, ſi motus in loco eſſe debeat. Hæc verò proinde eſt ac locum ſeparatum quid eſſe affirmare, quod quidem eſſe non poſſe, antea eſt traditum. Atqui a etiam ſi ipſum per ſe conſideremus, id quod inane dicitur, re vera inane videbitur. Quemadmodum enim ſi teſſeram in aqua aliquis merſerit, tantundem aqua cedet, quanta eſt teſſera; ita & in aere, quanquam ſenſum ſubterfugiat. Atq; perpetuò corpus omne, quod poteſt cedere, eò quo cedere aptum eſt, neceſſe eſt, niſi comprimatur, cedere; aut deorſum ſemper, ſi latio deorſum ſit, vt terræ; aut ſurſum, ſi ignis; aut ad vtrunq; locum, ſi aer, qualecunq; id fuerit, quod in eo ponatur. At in inani eſſe quidem hoc non poteſt, quippe quòd corpus nõ eſt. Per teſſeram autẽ æqualis dimenſio, quæ priùs erat in inani, meare videbitur: quemadmodum ſi aqua, aut aer teſſeræ ligneæ non cederet, ſed omni ex parte per ipſam mearet. Atqui & teſſera tanta eſt magnitudine, quantum inane occupat; quæ etſi calida eſt, aut frigida, aut grauis, aut leuis, nihilominus tamen ratione ab omnibus affectibus, etſi nõ ſeparata, diuerſa eſt. Molem autem dico teſſeræ ligneæ. Quare etiã ſi ab alijs omnibus ſeparata fuerit, & neq; grauis ſit, neq; leuis æquale inanis ſpacium occupabit in eademq; loci et inanis erit parte, quæ ei ſit æqualis: qua igitur re teſſeræ corpus ab æquali inani, locoq; differt? Ac ſi duo eius generis in eodem erunt, cur non & quotcunq;? vnum igitur hoc abſurdum eſt, & quod eſſe non poſſit. Perſpicuum verò etiam eſt, teſſeram, cùm tranſfertur, id habere, quod alia omnia habent corpora. Quare ſi à loco nihil differt, quid attinet corporibus locum facere præter vniuſcuiuſque molem, ſi moles affectuum expers? Nihil enim conducit, ſi eiuſmodi aliud æquale interuallum circa ipſam ponatur. Oporteret præterea manifeſtum eſſe, quale in his, quæ mouentur, inane ſit, nunc autem nuſquam eſt intra mundum. Aer namq; aliquid eſt, quamuis non videatur; neq; aqua, ſi piſces eſſent ferrei.

Textus 67.

Textus 68.

Textus 69.

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

Defenſores vacui penetratiõnẽ corporũ admittere coguntur.

ATqui a etiam ipſum.] Etiam nunc in expugnationem vacui incumbit, hoc argumento. Si quis, inquit, teſſeram in aquam iaciat, confeſtim aqua cedit capedinem ei pro magnitudine exhibens; idemque præſtat aer; etſi id conſpectum fugiat. At hoc, quod omnes concedunt, in ſpacio inani accidere non poteſt, ſiquidem ceſſio corporibus duntaxat conuenit. Et tamen cùm aſſertores vacui ponant interuallum inane in tres dimenſiones porrectum, in quo ſenſilia corpora excipiantur; fateri coguntur dari dimenſionum penetrationem, quam fugiunt, quæq; non minus abſurda eſt, quam ſi teſſera per aquam ipſam mearet. Nec euadunt,

Alia vacui impugnatio.

Præoccupat.

ſi reſpondeant dimenſiones vacui non eſſe affectas qualitatibus ſenſum mouentibus. Etenim cauſa cur plura corpora ſimul eſſe nequeant, non eſt ſenſilium qualitatum permiſtio, ſed tergemina dimenſio.] Quare ſi ipſa etiam teſſera omnibus accidentibus exuatur, non minùs ei nunc aquæ penetratio repugnabit, quàm nunc.

b Sunt

τῇ γὰρ ἀφῇ ἡ κρίσις τοῦ ἁπτοῦ) ὅτι μὲν τοίνυν οὐκ ἔστι κεχωρισμένον κενόν, ἐκ τούτων ἐστὶ δῆλον, εἰσὶ δέ τινες οἳ διὰ τοῦ μανοῦ καὶ πυκνοῦ οἴονται φανερὸν εἶναι, ὅτι ἐστὶ κενόν· εἰ μὲν γὰρ μή ἐστι μανὸν καὶ πυκνὸν, οὐδὲ συνιέναι καὶ πιλεῖσθαι οἷόν τε. εἰ δὲ τοῦτο μή, ἢ ὅλως κίνησιν οὐκ ἔσται, ἢ κυμανεῖ τὸ ὅλον, ὥσπερ ἔφη Ξοῦθος, ἢ εἰς ἴσον ἀεὶ μεταβάλλειν ἀέρα, καὶ ὕδωρ. λέγω δὲ, οἷον εἰ ἐξ ὕδατος κυάθου γέγονεν ἀὴρ, ἅμα ἐξ ἴσου ἀέρος ὕδωρ τοσοῦτον γεγονέναι, ἢ κενὸν εἶναι ἐξ ἀνάγκης· συμπιλεῖσθαι γὰρ καὶ ἐπεκτείνεσθαι οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως. εἰ μὲν οὖν τὸ μανὸν λέγουσι, τὸ πολλὰ κενὰ κεχωρισμένα ἔχον, φανερὸν ὅτι εἰ μηδὲ κενὸν ἐνδέχεται εἶναι χωριστὸν, ὥσπερ μηδὲ τόπον ἔχοντα διάστημα ἑαυτοῦ, οὐδὲ μανὸν οὕτως· εἰ δὲ

Rei enim, quæ tangi poteſt, iudicium pertinet ad tactum. Inane itaq; ſeparatum non eſſe, ex his conſtat. b Sunt aũt nonnulli qui ex raro & denſo putant perſpicuum eſſe vacuũ exiſtere. Niſi enim rarum ac denſum ſint, ne coitum quidem & compreſſionem eſſe poſſe. c Quod ſi non ſit, aut omnine motum futurum nõ eſſe, aut vniuerſum (vt ait Xuthus) fluctuaturum, aut inæqualem ſemper aerem, & aquam mutationem eſſe; quemadmodum ſi ex aquæ poculo aer genitus ſit, ſimul ex æquali aere tantundem aquæ genitum eſſe, aut neceſſariò inane eſſe. Aliter namq; cogi, aut diſtendi non poſſe. Textus 79.
d Si igitur rarum id eſſe aiunt quod multa inania continet ſeparata, perſpicuum eſt, ſi inane ſeparatum eſſe non poßit, quemadmodum nec locus ſpacium habens, nec rarum quidem ſic eſſe. Textus 80.

Quòd

b *Sunt autem nonnulli.*] Confutatis ijs, quæ vacuũ lationis gratia ponendum contendebant, accedit nunc ad eos refellendos, qui argumento à raritate & ſpiſſitudine, & ijs, quæ circa hæc verſantur, alterationibus petito, vacuum corporibus inſertum dari probabant hũc in modum. Non poſſunt corpora in denſitatem coire, niſi earum partes ſubeant meatus, qui antea inanes erant; nec item rareſcere, niſi dum ſeſe extendunt ac dilatant, partes aliquas interius inanes relinquant. Negari igitur non debet, ineſſe corporibus huiuſmodi vacuum.

Argumentũ à raritate et denſitate ad probandum vacuum.

c *Quòd ſi non ſit.*] Si quis fortaſſe prædictæ rationi occurreret, coitionem, dilatationémve corporum negando: confeſtim obijciebant, ſequi inde nullum dari motum; aut ſi detur, cœlum fluctuare, vt Xuthus Pythagoricus aiebat. Nam cieri per aerem lapis non poteſt, niſi occurſantem niſi aerem abigat, pellatq;. Pelli verò nequit, niſi vel aliquantulum comprimatur, & cocat in anguſtum, vt aditum nouo hoſpiti faciat, vel omnia corpora vicina eodem pulſu ſeſe trudant, quouſque ad cœlum ipſum perueniatur, quod loco cedat, & more reſtagnantis pelagi fluctuet. Obijciebant etiam, niſi corpora nunc in raritatem abeant, nunc in denſitatem coeant, futurum vt cùm ex aqua oritur aer, neceſſariò tantundem aquæ alibi ex aere generetur, vt æqua proportione vbique regionum ſpacia occupentur: alioqui admittendam prædictam mundi fluctuationem.

Xuthus Pythagoricus.

d *Si igitur rarum.*] Aſſertores vacui intra corpora incubantis refutat, nam vel ſuum illud rarum cohibet multa vacua ſeparata, hoc eſt magna, quale eſt vacuum à corporibus abiunctum; vel duntaxat parua. Si dent primum, iam eiſdem argumentis conuincentur, quibus ij, qui ſeparatum vacuum induxêre, de quibus ſuprà. Si poſterius, concedant neceſſe eſt, non omnis motus vacuum cauſam eſſe; ſiquidem raritas, quam leuitas comitatur, non niſi motui, quo ſurſum itur, obſeruit; & denſitas, ex qua grauitas oritur, non iuuat niſi motum, quo pondera deorſum tendunt. Sequitur præterea, contra eorum dogmata vacuum non eſſe cauſam motus, tanquam id, in quo res mouetur, quod ad ſpatium pertinet, ſed tanquam id, à quo fertur: quomodo vtres inflati, quia leues, natantem ſuſtinent.

Refutatio vacui in corporibus incluſi.

c Atqui

εἰ δὲ μὴ χωριστὸν, ἀλλ' ἔμπας ἐνεῖναί τι κενὸν, ἧττον μὲν ἀδύνατον· συμβαίνει δὲ, πρῶτον μὲν οὐ πάσης κινήσεως αἴτιον τὸ κενὸν, ἀλλὰ τῆς ἄνω· τὸ γὰρ μανὸν, κοῦφον· διὸ καὶ τὸ πῦρ μανὸν εἶναί φασιν. ἔπειτα κινήσεως αἴτιον, οὐχ οὕτως τὸ κενὸν ὡς ἐν ᾧ, ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἀσκοὶ τῷ φέρεσθαι ἄνω αὐτοὶ φέρουσι τὸ συνεχὲς, οὕτω τὸ κενὸν ἄνω φέρειν. καίτοι, πῶς οἷόν τε φορὰν εἶναι κενοῦ, ἢ τόπον κενοῦ; κενοῦ γὰρ γίνεται κενὸν, εἰς ὃ φέρεται. ἔτι δὲ, πῶς ἐπὶ τοῦ βαρέος ἀποδώσουσι τὸ φέρεσθαι κάτω, καὶ δῆλον ὅτι εἰ ὅσῳ ἂν μανότερον καὶ κενώτερον ᾖ, θᾶττον οἰσθήσεται, εἰ ὅλως εἴη κενὸν, τάχιστ' ἂν φέροιτο. ἴσως δὲ καὶ τοῦτο ἀδύνατον κινεῖσθαι· ὁ αὐτὸς λόγος

Quòd ſi non ſeparatum, ſed tamen aliquod inane eſſe aiunt, minus quidem non eſſe non poteſt. Efficitur autem primùm non omnis motus cauſam inane eſſe, ſed eius, quæ in ſublime itur, quandoquidem rarum leue eſt; quæ etiam cauſa eſt, vt ignem rarum eſſe inquiant: deinde motus cauſa inane non ſic eſſe, vt id in quo, ſed quemadmodum vtres, quòd ipſi ſurſum ferantur, id quod cohæret, efferunt, ita & inane ſurſum ducere. Textus 81.
e Atqui inanis latio, aut locus qui eſſe poteſt? inanis enim inane erit, ad quod feretur. Quam item rei grauis lationis deorſum cauſam eſſe aſſignabunt? quin etiam conſtat, ſi quo rarius quidpiam, & inanius fuerit, eo celerius ſurſum feretur; ſi omnino erit inane, celerrimè delatum iri. Fortaſſe verò & fieri non poteſt, vt hoc moueatur. Textus 82.

Eadem

λόγος δ' ὁ αὐτός, ὅτι ὥσπερ καὶ ἐν τῷ κενῷ ἀκίνητα πάντα, οὕτω καὶ τὸ κενόν, ὅτι ἀκίνητον· ἀσύμβλητα γὰρ τὰ τάχη. ἐπεὶ δὲ κενὸν μὲν οὔ φαμεν εἶναι, τἆλλα δ' ἠπόρηται ἀληθῶς, ὅτι ἢ κίνησις οὐκ ἔσται, εἰ μὴ ἔσται πύκνωσις καὶ μάνωσις, ἢ κυμανεῖ ὁ οὐρανός· ἢ ἀεὶ ἴσον ὕδωρ ἐξ ἀέρος ἔσται, καὶ ἀὴρ ἐξ ὕδατος· δῆλον γὰρ ὅτι πλείων ἀὴρ ὕδατος γίνεται.

ἀνάγκη

Eadem verò eſt ratio, vt quemadmodum in inani omnia ſunt immobilia, ita & inane ſit immobile. Conferri enim inter ſe celeritates non poſſunt. f *Cum verò vacuum non eſſe quidem dicamus, de alijs autem verè ſit dubitatum, aut motus non erit, ſi denſatio & rarefactio non fuerint, aut cælum fluctuabit, aut aqua ex aere, & aer ex aqua ſemper æqualis fiet, quandoquidem conſtat, ex aqua plus aeris fieri.* Textus 83.

Neceſſe

Vacuum nō poſſe eſſe cauſam motus.

e *Atqui inanis latio*] Demonſtrat vacuum non poſſe motus cauſam eſſe eo modo, quo veteres qui corpus ei applicitum euehunt, quaſi vacuum corpora ipſa ſecum rapiat; quia admittendum eſſe locum, motumque vacuo conuenire, atque ita dari vacui vacuum, cùm vacuum locus ſit. Quæ omnia à vero abſunt. Nam ſi vacuum ſtatuant cauſam motus, quo in ſublime itur, nullam iam cauſam, cur pondera in inferiorem locum vergant, afferre poſſunt: quandoquidem fieri nequit, vt idem ſpecie ſit cauſa motuum ſpecie differentium. Præterea ſequeretur vacuum ſumma celeritate corpora delaturum, cùm ſummam raritatem celeritas ſumma conſequatur.

f *Cum verò vacuum.*] Argumentum à denſitate & raritate, quo veteres Philoſophi vacuũ corporibus imbibitũ ſuadebant, quia nihil habet difficultatis, hoc loco repetit, monetq́; non ei ſatisfieri, ſiquis dicat abſq; compreſſione, & vacuo, cæteriſq́; incommodis poſſe corpora in orbẽ agi; adhuc enim ſuperſunt lationes rectæ; pro quibus alia ſolutio reddenda ſit.

g *Nos*

ἀνάγκη τοίνυν εἰ μή ἐστι πίλησις, ἢ ἐξωθούμενον τὸ ἐχόμενον τὸ ἔσχατον κυμαίνειν ποιεῖν, ἢ ἄλλοθί που τὸ ἴσον μεταβάλλειν ἐξ ἀέρος εἰς ὕδωρ, ἵν' ὁ πᾶς ὄγκος τοῦ ὅλου ἴσος ᾖ, ἢ μηδὲν κινεῖσθαι. ἀεὶ γὰρ μεθισταμένου τοῦτο συμβήσεται, ἐὰν μὴ κύκλῳ περιίστηται. οὐκ ἀεὶ δὲ εἰς τὸ κύκλῳ ἡ φορά, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ εὐθύ. οἱ μὲν οὖν διὰ τοιαῦτα, κενόν τι φαῖεν ἂν εἶναι· ἡμεῖς δὲ λέγομεν ἐκ τῶν ὑποκειμένων, ὅτι ἐστὶν ὕλη μία τῶν ἐναντίων, θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν ἐναντιώσεων· καὶ ἐκ δυνάμει ὄντος, ἐνεργείᾳ ὂν γίνεται. καὶ οὐ χωριστὴ μὲν ἡ ὕλη, τῷ δ' εἶναι ἕτερον, καὶ μία τῷ ἀριθμῷ, εἰ ἔτυχε χρώματος, καὶ θερμοῦ, καὶ ψυχροῦ. ἔστι δὴ καὶ σώματος ὕλη, καὶ μεγάλου, καὶ μικροῦ, ἡ αὐτή. δῆλον δέ· ὅταν γὰρ ἐξ ὕδατος ἀὴρ γένηται, ἡ αὐτὴ ὕλη, οὐ προσλαβοῦσα ἄλλο τι ἐγένετο, ἀλλ' ὃ ἦν δυνάμει, ἐνεργείᾳ ἐγένετο. καὶ πάλιν ὕδωρ ἐξ ἀέρος, ὡσαύτως, ὁτὲ μὲν εἰς μέγεθος ἐκ μικρότητος· ὁτὲ δ' εἰς μικρότητα ἐκ μεγέθους. ὁμοίως τοίνυν καὶ ἂν ἀὴρ πολὺς ὢν, ἐν ἐλάττονι γίνηται ὄγκῳ, καὶ ἐξ ἐλάττονος μείζων, ἡ δυνάμει οὖσα γίνεται ὕλη, ἄμφω. ὥσπερ γὰρ ἐκ ψυχροῦ θερμόν, καὶ ἐκ θερμοῦ ψυχρόν, ἡ αὐτή, ὅτι ἦν δυνάμει, οὕτω καὶ ἐκ θερμοῦ μᾶλλον θερμόν, οὐδενὸς γενομένου ἐν τῇ ὕλῃ θερμοῦ ὃ οὐκ ἦν θερμόν, ὅτε ἧττον ἦν θερμόν. ὥσπερ γε οὐδ' εἰ τοῦ μείζονος κύκλου περιφέρεια καὶ κυρτότης, ἐὰν γίνηται ἐλάττονος κύκλου, ἡ αὐτὴ οὖσα, ἢ ἄλλη, ἐν οὐδενὶ ἐγγέγονε τὸ κυρτόν, ὃ ἦν οὐ κυρτόν, ἀλλ' εὐθύ. οὐ γὰρ τῷ διαλείπειν τὸ ἧττον, τὸ μᾶλλόν ἐστιν. οὐδὲ ἔστι τῆς φλογὸς λαβεῖν τι μέγεθος, ἐν ᾧ οὐ καὶ λευκότης, καὶ θερμότης ἔνεστιν. οὕτω τοίνυν καὶ ἡ προτέρα θερμότης τῆς ὕστερον. ὥστε καὶ τὸ μέγεθος καὶ ἡ μικρότης τοῦ αἰσθητοῦ ὄγκου, οὐ προσλαβούσης τι τῆς ὕλης ἐπεκτείνεται· ἀλλ' ὅτι δυνάμει ἐστὶν ἡ ὕλη ἀμφοῖν· ὥστε ἐστὶ τὸ αὐτὸ πυκνὸν καὶ μανόν, καὶ μία ὕλη αὐτῶν. ἔστι δέ, τὸ μὲν πυκνόν, βαρύ· τὸ δὲ μανόν, κοῦφον. (ἔτι, ὥσπερ ἡ τοῦ κύκλου περιφέρεια συναγομένη εἰς ἔλαττον, οὐκ ἄλλο τι λαμβάνουσα τὸ κοῖλον, ἀλλ' ὃ ἦν συνήχθη.

Neceſſe eſt igitur, niſi ſit cõpreſſio, aut id quod hæret, pulſum efficere, vt quod extremũ eſt fluitet, aut alio in loco ex æquali aere in aquã fieri mutationẽ, vt vniuerſi tota moles ſit æqualis, aut nihil moueri. Semper.n. cùm ſit trãslatio, hoc accidet, niſi in orbẽ circũobſtiterit: nõ ſemper aũt in orbẽ latio eſt. ſed etiã in rectũ. His igitur ob cauſas eiuſmodi vacuum aliquod eſſe aſſeuerarẽt. g *Nos aũt ex his, quæ poſita ſunt, dicimus vnã eſſe contrariorũ materiã, & calidi, & frigidi, & aliarũ naturalium repugnantiarum. Atq; ex eo quòd poteſtate eſt, id quod actu eſt, fit. Et ſeparabilis quidem non eſt materia, ratione aũt diuerſa, atq; numero vna; v. g. caloris & calidi & frigidi. Eſt verò & corporis materia eadẽ, & magni & parui; quod quidem perſpicuum eſt. Cùm enim ex aqua aer fit, eadẽ materia re alia nulla aſſumpta; aer facta eſt: ſed quod erat poteſtate, actu factum eſt. Rurſus aqua ex aere ſimili modo, interdum quidem è magnitudine in paruitatem, interdum è paruitate in magnitudinem.* h *Simili igitur modo ſi aer ex magna mole in minorem, & è minori in maiorem mutetur, materia, quæ poteſtate eſt, vtrumque fit. Quemadmodum enim è frigida calida, & è calida frigida eadem fit, quia eſt poteſtate; ita & ex calida calidior nulla materiæ parte, quæ calida non eſſet, cùm minus calida erat, calida reddita; quemadmodum neque ſi orbis maioris circumferentia, & conuexitas minoris fiat, vel eadem, vel alia, nihil conuexum factum eſt, quod antea conuexum non eſſet, ſed rectum. Non enim intermiſſione aliquid magis eſt, aut minus. Non item flamma vllam magnitudinem licet accipere, in qua albor, & calor non inſit. Sic igitur & calor prior ad poſteriorem ſe habet. Quare & molis, quæ cadit ſub ſenſum, magnitudo: & paruitas tenditur, non quòd res vlla ad materiam accedat, ſed quoniam in materia vtriuſq; ineſt facultas.* Textus 84.

Idem

Cur rareſcant, & denſentur corpora. g *Nos autem ex ijs.*] Cauſam cur rareſcant & denſentur corpora, non ad inane, ſed ad materiā; quæ raritati, & denſitati, alijsq; accidentibus ſubiecta eſt, referendam eſſe inquit. Quod vt planè intelligatur, quædam ex ijs, quæ de natura materiæ eiusq; facultate in primo huius Operis explicata ſunt, inculcat.

h *Simili igitur modo.*] Docet quemadmodum vna eademq; materia ob inſitæ poteſtatis amplitudinem, alio & alio tempore caleſcit & frigeſcit; congelaſcit & ſoluitur, funditur, premitur, inſculpitur, effigiatur, & denique omnes tam ſubſtantiales, quàm accidentarias formas alternat: ſic idem corpus rarefieri addenſarique, nulla extrinſecus facta acceſſione vel detractione. *Quomodo rareſcant, & addenſentur.* Quemadmodum, inquit, ſi ponamus maioris orbis conuexitatem contrahi, ſiue eadē, quæ antea erat, eſſe perhibeatur: ſiue alia, nihil quod antea non eſſet, conuexum euaſit; ſed è minori conuexitate maior effecta eſt: ſiquidem quo minor eſt orbis eo circumferentia magis conuexa eſt, & contrà: ſic cùm raritatem, aut denſitatem corpus accipit eadem materia, quæ eſt in poteſtate, vt nunc rara ſit, nunc denſa, & ex conſequenti, vt nunc ampliorem, nunc contractiorem molem obtineat, perducitur ad huiuſmodi actum nulla denuò addita, vel adempta materiæ, vel quantitatis portione. Itaq; cùm aer ex aqua gignitur, tota aquæ materia recipit actu formam aeris, & vberiorem quantitatem, ad quam erat in potentia, idque nulla noua materiæ parte aſſumpta. Item cùm ex aere aqua oritur, tota aeris materia, quæ poteſtatem habebat, vt aquæ formam indueret; & ſub minori mole eſſet, vtrumque actu excipit: neque verò aut in aere inanes meatus relinquuntur materia rareſcente, aut in aqua obturantur, craſſeſcente.

οὕτω καὶ τοῦ πυρὸς ὅ, τι αὔτις λάβοι πᾶν ἔστι θερμόν, οὕτω καὶ τὸ πᾶν συναγωγῇ καὶ διαστολῇ τῆς αὐτῆς ὕλης.) δύο γάρ ἐστιν ἐφ᾽ ἑκατέρου, τοῦ τε πυκνοῦ καὶ τοῦ μανοῦ. τό, τε γὰρ βαρὺ καὶ τὸ σκληρὸν. πυκνὰ δοκεῖ εἶναι. καὶ τ᾽ ἀναντία μανά, τό, τε κοῦφον καὶ τὸ μαλακόν· διαφωνεῖ δὲ τὸ βαρὺ καὶ τὸ σκληρὸν ἐπὶ μολύβδου καὶ σιδήρου. ἐκ δὴ τῶν εἰρημένων φανερὸν, ὅτι οὔτ᾽ ἀποκεκριμένον ἐστὶ κενὸν οὔθ᾽ ἁπλῶς, οὔτε ἐν τῷ μανῷ, οὔτε δυνάμει, εἰ μή τις βούλοιτο πάντως καλεῖν κενὸν, τὸ αἴτιον τοῦ φέρεσθαι. οὕτω δ᾽ ἡ τοῦ βαρέος καὶ κούφου ὕλη, ᾗ τοιαύτη, εἴη ἂν τὸ κενόν. τὸ γὰρ πυκνὸν καὶ τὸ μανὸν κατὰ ταύτην τὴν ἐναντίωσιν, φορᾶς ποιητικά· κατὰ δὲ τὸ σκληρὸν καὶ μαλακὸν, πάθους καὶ ἀπαθείας, καὶ οὐ φορᾶς, ἀλλ᾽ ἑτεροιώσεως μᾶλλον. καὶ περὶ μὲν κενοῦ πῶς ἔστι, καὶ πῶς οὐκ ἔστι, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Κεφά-

Idem itaque eſt rarum & denſum, & vna eorum materia. i *Eſt autem denſum quidem graue, rarum verò leue. Duo enim ſunt in vtroque & denſo, & raro. Nam & graue & durum denſa videntur eſſe, contrariaque rara, leue & molle. Graue autem & durum diſcordant in plumbo & ferro.* Textus 85. k *Ex his ergo, quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt inane non eſſe neque ſeparatum, ſeu omnino, ſeu in raro, neque poteſtate, niſi quis velit lationis cauſam inane omnino appellare. Sic verò grauis, leuisque rei materia, vt talis eſt, inane erit. Denſum namque & rarum, quatenus hac repugnantia prædita ſunt, lationis ſunt efficientia: quà verò ex parte durum ſunt, & molle, paſſionis & impatibilitatis, & non lationis, ſed alienationis potiùs. Et de inani quidem quemadmodum eſt, & non eſt, hoc modo ſit definitum.* Textus 86.

C A P.

Quo modo rarū & denſum ad leuitatē & grauitatem ſeſe habeant. i *Eſt autem denſum.*] Quoniam ij, qui vacuum corporibus incluſum adhibebant, denſitatem & raritatem cauſam motus prædicabant, exponit hoc loco Ariſtoteles; quónam pacto rarum & denſum ad leuitatem & grauitatem ſe habeant, aiens, quod denſum eſt, grauitate pollere; quod rarum leuitate, itemque denſo vnà cum grauitate duritiem, raro vnà cum leuitate mollitudinem competere: licet hoc non ita ſit perpetuum, vt quo quidque durius eſt, eo ſit grauius, ſiquidem plumbum ferro eſt grauiùs; & tamen mollius, quod item in auro & argento viuo, ſi cum eodem ferro vel ære conferatur, intueri licet. *Non quo vnumquodq; dulcius, eo grauius.* Huiuſce diuerſitatis cauſa videtur eſſe, quia plumbum, argentum viuum, & aurum plus habent de terrena concretione, ideoque præponderant; crudiora tamen ſunt & minus cocta, vnde & molliora. Lege M. Albertum in Miner. Georgium Agricolam in lib. de ortu & cauſis ſubterraneorum; & in lib. de natura foſſilium.

Epilogus diſputationis de vacuo. k *Ex his ergo.*] Conleudit diſputationem de vacuo, còlligitque ex ijs, quæ hactenus diſſeruit, nec eſſe vacuum ſeparatum, id eſt, expers corporis; nec omnino, id eſt, extra corpora; nec in raro, id eſt corporibus inſertum, quòd rarefactionis ſit cauſa; nec poteſtate, id eſt corporibus immiſtum; licet ratione ab eis diuerſum, vt interpretatur Philoponus. Niſi quis vacui nomine abuti velit pro cauſa motus: ſic enim admitti vacuum poteſt, ac debet; quia materia grauitate & leuitate affecta, prout eſt eiuſmodi, lationem efficit; eſto quatenus mollitudinem, & duritiem obtinet, non mouendi, ſed patiendi, & reſiſtendi, atque alterationes ſubeundi cauſa habeatur.

Quæſtio de acquiſitione quantitatis in rarefactione. Obſerua ad tex. 84. doctrinam Ariſtotelis aſſerentis rarefieri & denſari materiam abſq; vllius nouæ rei acceſſu, receſſúue. Quod nobis vſui erit ad conſtituendam in libris de Ortu & interitu affirmatiuam partem eius quæſtionis qua Vtrum in rarefactione noua quantitas cōparari ſoleat, diſquiritur.

QVAE-

QVAESTIO I.

VTRVM NE VACVVM IN NAtura detur, an non.

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS VIdeatur dari.

1. Argum. ETſi Ariſtoteles eorum argumenta, qui vacuum inducere conabantur, accuratè diluerit; non deſunt tamen alia, quæ id aſtruere videantur. In primis enim ſic licet argumentari. Quicquid in eo ſpacio eſt, in quo priùs nullum corpus fuerat, & tamen eſſe poterat; id exiſtit, vbi priùs fuit vacuum; atqui mundus eſt nunc in eo ſpacio, in quo ante eius procreationem nullum corpus extiterat, poterat tamen eſſe, vt euentus comprobauit; Eſt igitur in ſpacio, quod priùs vacuum fuit; atque adeò aliquando fuit vacuum.

2. Argum. Secundò. Ariſtoteles 2. de cœlo c. 4. tex. 27. probat, ſpheras cœleſtes eſſe in ſpeciem rotundam conglobatas, quia alioqui daretur vacuũ; oporteret enim ob ſuccedentium angulorum viciſſitudinem nunc eſſe corpus, vbi antea nõ erat; ruſusq; non eſſe, vbi antea fuerat. Hoc poſito, ſic ratio cõcluditur. Cœlum empyreũ, vt eſt recepta Theologorũ doctrina, non conſtat figura rotunda, ſed quadrata; ergo ſi moueatur, dabitur vacuũ; at cùm ſit corpus phyſicum, poteſt naturaliter moueri; poteſt ergo naturaliter dari vacuum.

Theologorũ ſententia cœlum Empyreum eſſe quadratum.

3. Argum. Tertiò. Si vas plenum aqua calida vndique obturatũ in loco perfrigido collocetur, aqua in gelu concreſcet, denſiorq; effecta minorem ſpacij intercapedinem occupabit; ergo aliqd ſpacij intra vas inane relinquetur, atq; ita natura ipſa vacuum efficiet.

4. Argum. Quartò. Si duæ tabulæ perfectè planæ ſic inter ſe coniunctæ & cohærentes, vt nihil prorſus inter eas interiectum ſit; harum vna poterit ab altera vi naturæ abiungi, ac ſecundum omnes partes ſimul eleuari; hoc aũt non fiet, niſi dato vacuo; poteſt igitur naturaliter vacuum induci. Minor probatur, quia ſpacium fuſum inter duas tabulas, non poteſt acceſſu alterius corporis momento repleri; nec verò immediatè poſt, cùm neq; motus puncto temporis fiat, neq, immediatè poſt totum eiuſmodi ſpacium repleri queat.

5. Argum. Quintò. Si natura tantopere horreret vacuum, oporteret eius vitandi gratia interdũ vnum corpus relicta naturali ſtatione, ad locum alium ſibi repugnantem cum priuato incommodo, propter commune bonum vniuerſi commigrare; ſed hoc non videtur naturæ conſentaneum, non igitur natura vacuum odit. Aſſumptio ita probatur. Vehementior eſt inclinatio cuiuſque rei ad ſuum peculiare bonũ tuendum & procurandum; quàm ad cõmune; ergo nullum corpus cum ſuo detrimento, propter commune bonum propriũ locum deſeret. Hoc antecedens oſtenditur, qa natura, vt dici ſolet, reflectitur in ſe ipſam, nec alterius bonum niſi gratia ſui quærit; vnde eſt illud Ariſtot. 8. Ethicorũ cap. 2. Bonum amabile eſt, maximè aut vnicuiq; proprium; ergo vehementius appetit proprium, quàm commune bonum.

Natura reflectitur in ſe ipſam.

6. Argum. Sextò. Si quis à Deo in extrema cœli ora conſtituatur, poterit inde extra cœlum manũ tendere, aut iaculum intorquere; ergo extra cœlum eſt ſpacium non repletum corpore, aptum tamen repleri, atq; adeò vacuum.

ARTICVLVS II.

NVLLIBI DARI IN NATVra vacuum.

NOn tãtus fuit veterũ Philoſophorũ in negãdo vacuo cõſenſus, quãta eſt totius naturæ ad illud impediendũ conſpiratio. Fuerunt eñ nonnulli, quos Ariſtot. hoc in lib. c. 6. Plutarch. 1. de placitis Philoſophorũ c. 18. & Theodoret. in lib. de materia & mũdo commemorãt, qui aſſeruerũt dari vacuũ; & alij quidẽ extra mũdum, vt Stoici & Pythagorei, qui ſupra cœleſtes globos infinitũ inane poſuêre, aiẽtes inſpirari, cõmunicariq; id mũdo, vt eius interuẽtu direptuq; ea, quæ cœli ambitu cocreentur, diuidi & diſtingui inter ſe poſſent; alioqui futurũ, vt omnia in turbatam congeriẽ, naturámue vnam concreſcerent. Alij aũt vacuũ corporibus immixtum, ac per mundi vniuerſitatẽ porrectũ inuexêre, vt Democritus & Leucippus, quos deinde ſecutus eſt Epicureorũ grex. Quid enim hi vacuum negarẽt, qui in dolorũ vacuitate, & inani voluptatum illecebra fœlicitatem collocabant?

Aſſertores vacui. F. Mirandula de Exam. Vanit. lib. 3. cap. 12. & li. 6. cap 5. Stoici, & Pythagorici.

At non dari vacuum in rerum natura, tum experientia Philoſophiæ magiſtra, tum ratio perſuadet. Experientia, quia propterea, v. g. latera follium, ſi conſtricta ſint, nulla vi diduci queunt, niſi aperto orificio, quo aer interiectum ſpacium occupaturus ſubeat. Ob id ſi aer ex fiſtula attrahatur, confeſtim aqua aſcendit. Ideo ſi os phialæ calefactum aerẽ intra ſe cohibentis ſupra aquã ponatur, paulatim aqua ſurſum cõmeat; aer enim cõtactu aquæ refrigeratus, addẽſatur & coit; ſicq; minorem occupat locũ. Eademq; cauſa eſt, cur cucurbitulæ, quæ medicis in vſu eſſe ſolent, carnem ſurſum attrahant; nimirum quia aer, qui prius igni incaluerat, & in raritatem abierat, extincta flamma, frigiditatem, & denſitatem recipit, atq; adeò in minorem contractus molem, inane ſpacium relinqueret, niſi ad id replendum caro eleuaretur. Deniq; idem conſpicitur in multis machinis, aliiſque rebus

Conclusio.

Cur cucurbitulæ, quibus medici vtuntur, carnem in tumorem eleuent.

artis ingenio fabricatis, quibus hæc naturæ A inanitatem fugientis ſolertia ſummam præbet commoditatem.

QVÆSTIO III.

QVAM OB REM NATVRA tantopere vacuum exhorreſcat.

COmmonſtrat etiam ratio phyſica non debuiſſe in rebus admitti vacuũ. Vbi ſe nobis duplicis cauſæ cõſideratio offert; nẽpe finis, ob quẽ natura vacuũ fugiat, & efficientis, ſiue mediorũ, quorũ intetuẽtu, ac vi in eo impediẽdo vtatur. Quod ad primũ attinet, conſtat ingenitũ eſſe rebus omnibus ſeſe tuẽdi & cõſeruãdi appetitũ. Hinc enim eſt ſollicitudo illa, qua ſalutaria & vtilia quærũt, noxiaq; declinãt: hic elemẽtarijs corporibus ad procreãdum ſibi ſimile inclinatio: hinc animãtibus in educãdo fœtu cura, & vigilantia: hinc literatis hominibus tam acre ſtudium componendi libros: hinc Rempublicam tractantibus, & ijs qui militarem vitam ſequuntur, aliiſque eiuſmodi, tam ardens deſiderium relinquendi aliquod rei ab ſe præclarè geſtæ monumentum, aut trophæum. Videlicet quia hunc in modum res omnes caducæ ab interitu ſeſe vindicare ſtudent; ac ſi non numero, ſaltem ſpecie; ſi non per ſe, per ea ſaltem ad ipſas pertinent, immortalitatem obtinere nituntur; vt ita ad diuinæ naturæ ſimilitudinẽ, quantum fieri poſſit, accedant. Speciatim verò, quod rem præſentẽ propiùs attingit, non ob aliam ſanè rationẽ tantus cuiuſlibet corporis partibus mutuæ inter ſe coniunctionis & ſocietatis amor inſidet. Hic nẽpe amor eas conſectari facit figuram rotundam (quæ maxima eſt vnionis cõciliatrix vtpote in qua nihil diſſidet, nihil abſiſtit, nulla eſt inæqualitas) hic inquam amor eas in rotunditatem componit, vt videre eſt in aquæ guttulis; quæ ſi frondium lanugini, ſaxiſue illatæ confeſtim ſe in orbem affingunt, & è tegulis dependentes in rotundam ſpeciem coeunt; dumque natiuum pondus, quod eas deorſum trudit, vincere poſſunt, cõglobatæ cohærent: videlicet quia vnitæ & collectæ multo fortius operantur, & aduerſariorum iniurias repellunt, atque adeò incolumitatẽ & diuturnitatẽ conſeruant. Porrò autem quòd partes in ſuo particulari toto faciunt, idem quoq; præſtant inter ſe ſingula corpora in ſublunari mundo, cuius ſtructura ex ijs quaſi membris coagmentatur & coaleſcit. Certatim nãq; ſe vicinis agglutinant, & in vnum, quoad fieri poteſt, coeunt, quia nimirum diuulſis partibus neceſſe eſt illa diſſipari & euerti. Qua de re ita philoſophatur Craſſus ille Ciceronianus 3. de Oratore.

Vide Ariſtotelem 2. de anima c. 4. tex. 34. 1. de cœl. c. 9. tex. 100.

Natura diuinæ immortalitatis æmula.

Corporibus vnde tantus coniunctionis amor.

Figura rotũda vnionis cõciliatrix.

Vnita & collecta fortiùs agũt, & aduerſariorũ vim repellunt.

Craſſus Ciceronianus.

Ac mihi quidem veteres illi maius quoddam animo complexi, plus multo etiam vidiſſe videntur, quàm quantum noſtrorum ingeniorum acies intueri poteſt, qui omnia hæc, quæ ſupra & ſubter vnum eſſe, ac vnã vi & conſenſione naturæ conſtricta eſſe dixerunt; nullum enim eſt genus rerum, quod aut auulſum à cæteris per ſe ipſum conſtare, aut quo cætera ſi careant, vim ſuam atque æternitatem conſeruare poſſint.

B Sciendum tamen, ob id vel maximè partes vniuerſi mutuam cohæſionem tantopere affectare, vt ita excipiant, reddantque inuicem cœleſtium corporum influxum, à quo hæc inferiora dependent, vti 1. Meteor. cap. 2. Ariſtoteles ait. Atq; hæc tandem ratio & cauſa eſt, cur natura vacuum fugiat; videlicet quia vacuum diſſoluit illam rerum conſeruatricem vnionem, impeditq; ne ſublunaris mundus dilapſam è cœlo vim hauriat, cùm fieri nequeat, C at per inane interſtitium vis illa traijciatur. Vbi animaduertere licet, vnumquodque ens naturale ad duo cõſeruãda obnixè contẽdere, nẽpe ad cõmune totius naturę, & ad ſuum proprium ac peculiare bonũ. Enimverò cum quæuis res Phyſica & ens quoddam particulare ſit, ſi in ſe præciſè ſpectetur; & ſimul etiã ad naturæ communitatem pertineat, prout eſt totius vniuerſi membrum, vt quidem priori modo ſe habet, ſuum priuatum bonum D expetit vt poſteriori commune. Quod commune quanto excellentius eſt, ac diuinius, vt 1. Ethic. cap. 1. Ariſtoteles docet, tantò ad ipſum vehementiori conatu aſpirat. Etſi inde aliquid interdum capit detrimenti; velut cum ſe manus ictui exponit, vt caput incolume ſeruet, hominemq; ab interitu vendicet. Et hoc quidem non infrequẽter accidere conſueuit, dum corpora mutuæ ſocietatis & coniunctionis bonum quærunt, & vacuum vti ma- E lum toti naturæ maximè pernicioſum impediunt. Etenim ſæpè eius rei cauſa corpora grauia; nulla externa vi impellente, in ſublime feruntur, ibiq; manent: ſæpè leuia deorſum tendunt, & in loco inferiori ſubſiſtunt; ſæpè etiam contraria, quæ ſe alioqui fugiunt, ac mutuum congreſſum deuitant, quaſi depoſita antipathia in vnum coeunt.

Hic eſt igitur à Philoſophis potiſſimum celebratus finis, ob quem vacuum natura hor- F ret. Si quis tamen Ariſtotelis dogmata circa vacuum perpendat, inueniet aliam prætereà eius fugæ cauſam eſſe quærendam. ſiquidem lib. 2. de cœlo cap. 4. tex. 27. probat non conuenire ſupremæ ſphæræ aliam figuram, quàm rotundam; quia alioqui eſſet inibi vacuum, vt 2. proximè ar. argumento oſtendebamus. Liquet autem, eiuſmodi vacuo non inuehi ea, quæ diximus, incommoda; cùm extra cœlum non ſint corpora, quorum ſocietas dirimi; nec influxus, cuius tranſmiſſio impediri queat; quem finem aſſeruimus à natura in impe-

Cur à vacuo abhorreat natura.

Duplex conſideratio cuiuſque rei phyſicæ.

Ad commune bonum ardentiori conatu tendit natura.

Vacuum toti naturæ pernicioſum.

Alia cauſa vitãdi vacui apud Ariſtotelem.

Quoddã genus vacui minus proprij.

impediendo vacuo ſpectari. Dicendum ergo A
in primis, hoc vacuum impropriè rationem
vacui ſortiri, vt progreſſu patebit, itemque
Lege Richardum in 2. d. 14. q. 3. circa 3. princ. minoris momenti eſſe; quia ex eo prædicta
abſurda minimè ſequerentur: deinde pro-
pterea neque hoc permitti à natura; quia ma-
gna videtur imperfectio eſſe, vt ſpacium, quod
aliquo corpore ſemel natura occupauit, poſt-
ea inane relinquat, ſiue id intra cœli comple-
xum, ſiue extra mundum accidat.

B

QVÆSTIO IV.

QVA VI, QVIBVSVE ME-dijs vtatur natura ad declinandum vacuum.

QVod verò ſpectat ad cauſam actiuam in-
ſtrumentariam, aliàve media, quorum in-
teruentu quodlibet corpus obſiſtit, ne va- C
cuum detur, vel ad id impediendum quoli-
bet modo accurrit: dicimus eam cauſam non
De vi motrice inhærente ſub cœleſtibus corporibus ad impediendũ vacuum. vnam eſſe. Frequenter enim vtitur natura ad
id communi quadam vi motrice, quæ ad hoc
munus omnibus corporibus ſublunaribus,
(præter peculiares ſuas virtutes, quibus pro-
pria loca petunt) videtur attributa, cuius im-
pulſu ad omnem loci differentiam, cùm opus
eſt, rapiantur. Sicuti impulſus externus, eiuſ-
dem ſpeciei cùm ſit, ad omnia locorum diſcri- D
mina obſeruit, prout à cauſa impellente diri-
gitur. Interdum verò non hanc vim adhibet,
ſed aſciſcit operam alteratricium qualitatum,
quæ corpus rarefaciunt, & in ampliorem mo-
lem fundunt. Nonnunquam magno impetu
vaſa frangit, aut denique alia id genus media,
prout occaſio & neceſſitas fert, accommodat.
Quinetiam haud rarò nullo motu, nulla actio-
ne, nulla denique vi effectrice; ſed per nega-
tiuam quandam obſiſtentiam vacuo repu- E
gnat; vt cùm latera follium compreſſa clauſo
Semper natura compẽdio ſtudet. orificio diuelli non ſinit. Semper tamen na-
tura in his, vt in cæteris rebus compendio
ſtudet; & quantum poteſt, faciFlioribus ac ſim-
plicioribus vtitur medijs; vt, exempli gra-
tia, ſi ad fugam vacui, corpus ſurſum attra-
here, quam denſatione impedire, promptius
ſit, illud præſtat non hoc: ſi contra; hoc, non
illud. Item ſi per ſolum motum localem ſine
rarefactione corpus aliunde trahere ſufficiat,
rarefactioni parcit; alioqui vtrumque exhi- F
bet. Ita patet quis finis ſit, ob quem natura
vacuum odit, & qua vi ad id im-
pediendum vti con-
ſueſcat.

ARTICVLVS V.

ARGVMENTA INITIO propoſita nihil conficere.

ARgumenta verò, quæ inane ſuadere nite- *Solut. 1. arg.*
bantur, nequaquam perſuadent. Quare
eorum primò occurrendum erit, ad rationem
vacui non ſat eſſe corporis negationem, ſed
requiri priuationem, hoc eſt, locum non re-
pletum corpore, aptum tamen repleri: at an-
te mundi creationem eiuſmodi locus non ex-
titit, cùm nullius adhuc ſuperficies corporis
vſpiam eſſet. Quòd ſi quis minùs quidem phi- *Ratio vacui exigit in ſpacio naturalem aptitudinem ad capienda corpora.*
loſophicè ſentiens neget ad rationem vacui
locum requiri; negare tamen non poterit exi-
gi naturalem aptitudinem ad excipienda cor-
pora; antequam autem mundus conderetur,
aptitudo ſpatij non erat naturalis, cùm non
poſſet ab agente naturali ad actum perduci.
Quare non rectè Auerroes 4. huius Operis,
comm. 6. & 1. de Cœlo, comm. 92 intulit, ab
ijs, qui mundi nouitatem defendunt, conce-
dendum eſſe, in eo ſpacio, in quo mundus con-
tinetur, vacuum fuiſſe.

Ad ſecundum dicendum, cœlum empy- *Solut. 2.*
reum, quamuis non habeat figuram ido-
neam ad circularem motum; ſed ad cœleſtis
patriæ curiam, & beatorum ſedes accommo-
datam, poſſe tamen vtcunque moueri; nec
eius motu abſolutè extra mundum inductum
iri vacuum, ſed vacui commutationem ex
vna parte in aliam: ſiquidem quantum ſpacij
ſecundùm angulos, ſi moueretur, deſereret,
& vacuum relinqueret; tantundem ſucceſſiuè
occuparet, verſus eam partem, ad quam ten-
deret. Illam verò Ariſtotelis argumentatio- *Ex Motu cœli empyrei, licet quadratum ·, non ſequeretur dari propriè vacuum extra mundũ.*
nem, oportere cœlos eſſe figuræ rotundæ, quia
alioqui, dum mouentur, vacuum darent non
neceſſariam eſſe, ſed probabilem: quia natu-
raliter impoſſibile non ſit moueri cœlos, li-
cet angulari figura præditi eſſent; tamen non
conuenit eos talis figuræ eſſe, vt ſpacium ſe-
mel corpore occupatum, rurſus motu ſuo va-
cuum relinquant. Quòd ſi quis opponat, ſe-
qui ex his dari nunc viribus naturæ vacuum ad
extimam cœli empyrei ſuperficiem, quando-
quidem eſt ibi ſpacium vacans corpore, quod
occupari poſſet angulis prominentibus eius
cœli, ſi in orbem verſaretur, quod naturaliter
fieri poſſe admittimus. Reſpondendum erit,
eiuſmodi vacuum non habere propriè ratio-
nem vacui, quia præterquam quòd non cir-
cumfunditur loco, nequit repleri naturaliter,
niſi ex alia parte deſerendo & relinquẽdo ina-
ne tantundem ſpacij.

Tertium pari facilitate diſſoluitur. Aqua *Solut. 3.*
enim vaſe illo contenta, vel non concreſcet
inhibente concretionem natura quæ vacui
periculum anteuertit. Vel ſi concreſcet, vas
ipſum diſrumpetur; debent autem partes va-

Congelatio aquæ, in vaſe contentæ, & vaſis fractio non poſſunt in eodem inſtanti incipere.

A ſis ita à ſe mutuò abiungi, & aëri ſubeũti locũ dare, vt in eo inſtanti, quo fractio terminatur, congelatio extrinſecus inchoetur: alioqui ſi fractio & congelatio eodem momento inciperent, cùm immediatè poſt inceptionem congelationis, peracta fractio eſſe nequeat; haud dubiè medio illo tempore nonnihil vacui inter ipſum vas daretur. Solet tamen hoc loco diſputari, ſi ponamus tam ex parte quæ, quàm ex parte virtutis condenſantis, atque etiam ipſius vaſis, æqualiter ſe habere omnia, B quanam parte frangendum ſit vas; cùm nec ſecundùm omnem partem comminui poſſit, nec vlla ſit ratio, cur hac potius quàm illa diſrumpi debeat.

Dubium.

Quorũdam reſponſio.

Sunt qui reſpondeant, frangendum qua parte fortè fortuna acciderit, quibus fauet D. Thomas, lib. 2. de Cœlo, ad text. 93. Verùm non rectè ad caſum confugiunt, vbi aſſignare nequeunt cauſam per accidens coniunctam cauſæ per ſe, quod ad caſum neceſſariò requiritur.

Reſponſio aliorum.

C Alij cenſent, quemadmodum cùm ignis aquam excalfacit, ideò hunc potiùs ſingularem calorem, quàm illum producit; quia agit in hoc ſubiectum, hoc tempore & loco; ac denique ſub hac circumſtantiarum collectione: ita vas illud hac potius, quàm illac deſringendum; quia concurrunt tales circunſtantiæ, quibus non niſi ſecundùm hanc partem frangi poſſit. Sed neque hæc reſponſio ſatisfacit, vt conſtat ex ijs, quæ à nobis ſecundo huiuſce Operis dicta ſunt: D cùm oſtendimus, effecta quoad ſingularitatem, non præfiniri & determinari præciſè ab ijs circumſtantijs, ſed à prima cauſa.

Legitima explicatio dubij primæ cauſæ eſt præfinire concurſum naturaliũ, quo ad effectorũ ſingularitatem.

Quare idem in præſenti difficultate dicendum erit: ſpectat namque ad naturę principem & authorem Deum, limitare naturalium cauſarum concurſum circa hæc, aut illa ſingularia, ad quæ producenda indiſcriminatim atque indefinitè ſe habent cauſæ ſecundæ, vt loco citato planiùs diſſeruimus.

Alia eiuſdem dubij enodatio.

E Reſponderi etiam poteſt, in propoſito euentu nullatenus in gelu cogendam aquam, neque frangendum vas, vt antea dicebamus. Nam quod corpus vndique æqualiter reſiſtens minimè cedat, aut fractioni ſuccumbat, patet tum alijs experimentis; tum eo, quod ſi ouum prematur qua parte in longum, ac geminos vertices ſe porrigat, ne à robuſtiſſimo quidem communi valet; quia videlicet ſub ea figura vndique ſe æqualiter fulcit, ac reſiſtit. Qua de re lege Leuinum lib. 4. de F Occultis naturæ miraculis, cap. 14.

Solut. 1.

Quartò ſatisfit negando, è duabus tabulis perfectè planis poſſe alteram ab altera ita abiungi, vt pariter ſecundùm omnes partes leuetur; quamuis ſi vna ſupra aliam ſucceſſiuè trahatur, mutuò ſeparari queant. Neque hoc mirum videri debet, cùm experientia conſtet, non poſſe tabulam planam ſimul totam ab aqua extolli, quin pariter aqua tabulæ inhærens in ſublime feratur. Quod apertiùs etiam cernere licet in follibus, quorum latera,

A vt non ſemel diximus, nullo pacto ſeparari queunt occluſo orificio, quo ſe aer inſinuat. Hinc collige, ſicuti eiuſmodi tabula ſecundùm omnes partes ab altera ſimul deglutinari non poteſt, ita neque ſecundùm omnes ſimul poſſe cum ea proximè copulari.

Non poſſe tabulam planam ſecundùm omnes partes ſimul cum altera plana immediatè coniungi.

Id quod ex eo conſtat; quia quemadmodum ſi prædictæ tabulæ ſecundùm omnes partes à ſe pariter diſiungerentur, oporteret aërem incipere ſimul exiſtere in quauis parte tabularum per B vltimum non eſſe, quod fieri nequit, (cùm aer immediatè poſt inſtans eleuationis non poſſit ad tabularum medium peruenire; ſed antequam eò perueniat, decurrere priùs debeat totum ſpacium, quod inter initium, mediúmque ipſarum intercedit) ita ſi ſecundùm omnes partes ſimul iungerentur, oporteret aërem deſinere eſſe ſimul in quauis parte tabularum per primum non eſſe; quod pari modo admitti non debet, vt ex proxima ratione li- C quet. Itaque quoties duæ tabulæ ſimul iunguntur, non immediatè ſeſe contingunt, ſed alio corpore interiacente vt aëre, verbi gratia, aut aqua. Id quod ita ſe habere aſſerit Ariſtoteles lib. 3. de Anima, cap. 11. text. 113.

Obiectio.

Quod ſi quis obijciat, ſequi ex dictis, poſſe tantulum aërem tenere ingentem ferri molem ne deſcendat, néve proximè cum ſubiecto corpore copuletur:

Refutatio.

occurrendum erit non debere id abſurdum aut à veritate alienũ iudicari; cùm D ſecus fieri nõ poſſit; alioqui omnes partes intercluſi aëris ſimul egrederentur, quod impoſſibile eſſe demonſtrauimus.

Solut. 5.

Quinti non eſt difficilis explicatio. Vtique negari debet vehementiorem eſſe appetitum, quem ſingulis rebus ad priuatũ, quàm ad commune bonum tuendum, & procurandum natura inſeuit, vt D. Thomas 1 par. quæſt. 60. artic. 5. & quodlib. 1. art. 8. docet.

Pars naturali propenſione magis inclinatur ad bonum totius, quàm ad priuatũ bonum tuendum.

Namque vt pars propter totum eſt, ita naturali propen- E ſione magis ad bonum totius & ad commune bonum, quàm ad ſuum peculiare inclinatur. Nec verò natura iccircò in ſe reflecti dicitur, quòd priuatum bonum communi anteponat, aut commune non niſi propter ſe expetat; ſed quia communis boni procuratio in ipſius quoque priuatæ rei commodum cedit. Neque aliud Ariſtoteles vult lib. 8 Ethicorum; qui dum aſſerit vnicuique proprium bonum maximè expetibile eſſe, non priuatum cum communi, ſed priuatum vnius cum priuato F alterius comparat.

Solut. 6.

Sexti ſolutio ita habet. Poſſet quiuis in extrema cœli ora conſtitutus brachia porrigere, & iaculum vibrare per ſpacium illud, quod extra mundum patet: non iccircò tamen id ſpacium cenſendum eſt aptum ad recipienda corpora per naturalem aptitudinem, quod ad rationem vacui exigitur. Etenim vt nemo illic vi naturæ collocari poteſt, ita nec prædictum ſpacium naturalem habet aptitudinem ad ea corpora excipienda. His adde,

quæ

quæ ſuperiùs diximus de ratione vacui im- A propij extra cœlum.

QVÆSTIO II.

POSSITNE VIRTVTE diuina dari vacuum.

ARTICVLVS I.

POSSE, ETSI ID QVIdam negârint.

Argumentum, quo negatiua pars cõtrouerſiæ probari videtur.

PArs negatina quæſtionis hunc in modum videtur oſtendi. Dari vacuum eſt contra ordinem vniuerſi; ſed nihil poteſt contra hũc ordinem à Deo fieri: nequit ergo diuina virtute vacuum dari. Maior ex ijs, quæ proximè diſputata ſunt, conſtat. Minor ſuadetur. Primùm, quia id, quod eſt contra ordinem vniuerſi, eſt inordinatum, ac præpoſterum. Quod verò ita ſe habet, a ſummi artificis manu, cuius perfecta ſunt opera, longè abeſt. Secundò, quia ordo rebus inditus adumbrat, ac repræſentat diuinam bonitatem, eaque repræſentatio eſt finis diuinæ operationis. Cùm igitur Deus præter hunc finem nihil exteriùs poſſit agere, vtique nec præter vniuerſi ordinem quicquã moliri poterit. Tertiò, quia totus curſus naturæ eſt à diuina ſapientia, ſicuti arte facta ab arte humana, vt aſſerit D. Auguſtinus in illud Ioannis: Quod factum eſt in ipſo, vita erat. Quare cùm artifex nihil faciat contra artem ſuam, niſi per errorem; qui in Deum non poteſt cadere, nequibit Deus quicquam facere contra ordinem, curſúmve naturæ. Ex quo ſequitur, non poſſe ab eo exhiberi vacuum. *Auguſtinus*

In hac difficultate qui negant ſpacium extra cœlum, nec putant intelligibilem eſſe diſtantiam vllam, aut interuallum capax corporis abſque corpore, affirmant (quod huiuſce opinionis conſectarium eſt) vacuum nec diuina virtute, ſaltem intra cœli complexum, dari poſſe. Nos verò vt partem priori aſſertioni aduerſam amplectimur, tuemurque, in lib. 8. huius Operis, in diſputatione vtrum Deus ſit extra cœlum, ita hoc loco hanc concluſionem ſtatuimus. Vacuum intra quæuis corpora diuinitùs dari poteſt.

Aſtruitur pars affirmatiua quæſt.

Quod probatur: Primũ, quia poteſt Deus totum ignis elementum in nihilum redigere, & alijs corporibus, quæ ad eius locum replendum confluxura ſunt, communem opem ad motum denegare; imo eſto eam non deneger, cùm illa totũ ſpacium momento trajicere non queant, interim vacuum dabitur. Item, quia potuit Deus ſolas ſphæras cœleſtes creare, ſicque totam ſublunaris mundi intercapedinem inanem relinquere.

ARTICVLVS II.

EXPLICATIO RATIONIS, qua negatiua pars controuerſia oſtendi videbatur.

ID verò, quod in aduerſam partem adduximus, hunc in modum ſoluendum erit. B Si res ſumantur, quatenus ſecundùm obedientiariam potẽtiam Deo ſubduntur, nihil quod circa eas Deus fecerit, contra earum naturam aut ordinem dici debet. Vnde D. Auguſtinus libro 26. contra Fauſtum, capite 3. ait, id eſſe cuilibet rei naturale, quod ille fecerit, à quo eſt omnis modus, numerus, ordoque naturæ. Si autem res ſecundùm ſe præciſe ſpectentur, erit quidem contra ordinem vniuerſi dari vacuum; ſed contra hunc ordinem ire, in C poteſtate Dei eſt. *In poteſtate diuina eſt facere, quæ vniuerſi, contra ordinem vniuerſi.*

Ad primam verò huius rei impugnationem dicendum; id quod eſt præpoſterum, & inordinatum, id eſt, ab omni prorſus ordine deflectens non poſſe à Deo fieri, cùm repugnet aliquod Dei opus non referri ordinatìque ad eius bonitatem, quæ eſt præcipuum diuinæ voluntatis obiectum, poſſe tamen Deum facere quidpiam alienum ab vno aliquo rerum ordine, vt ab eo, quem res naturales habent D ad impediendum vacuum; ſed conſentaneum alteri, quem ipſe præſtituere nouit; quod proinde nequaquam inordinatum dici debebit. *Præcipuum diuinæ voluntatis obiectum diuina bonitas.* Ad ſecundam, non ſolùm eum ordinem, qui nunc in rebus elucet, repræſentare diuinam bonitatem, ſed alios etiam, quos Deus pro ſuo arbitratu poſſit inuehere. Ad tertiam, artem diuinam non ſe totam explicare in creaturarum productione, ideoque ſecundùm ipſam poſſe Deum aliter, atque vſitatum na- E turæ curriculum ſeſe habet, operari. Vnde eſto liberum Deo ſit contra naturę curſum ire, non proinde tamen contra ſuam diuinam artem efficere quidquam dicetur. *Diuina ars non ſe totam explicat in effectione creaturarũ.*

QVAESTIO III.

VTRVM VIRTVS ANGElica poſſit vacuum in naturam inducere. F

ARTICVLVS I.

STATVITVR NON POSſe, proponitur ſententia aliter iudicantium.

IN hac quæſtione pars negatiua aſſerenda eſt. Quæ probatur, primùm quia dari vacuum eſt contra ordinem, curſumque totius vniu... *Aſtruitur pars nega...*

Fi...

naturæ corporeæ, quem immutare is tantùm A poteſt, qui naturæ conditor & ordinator eſt. Secundo, quia nemo inficias ierit vacuum dari miraculum eſſe, at miraculum propria virtute ſolus Deus edit. Tertio, quia ſi Angeli poſſent vacuum facere; concedendum foret, poſſe naturaliter vacuum dari; quod tamen à communi Philoſophorum ſenſu abhorret.

Aduerſa oppoſitio.

Sunt tamen qui in hac difficultate diuerſum reſpondendi modum vti probabilem aſ- B ſerant. Pro quo aduertunt, cùm in diſceptationem vocamus, num Angelica virtute repugnet dari vacuum, dupliciter hanc quæſtionem poſſe intelligi. Vno modo, vt quæramus num virtus Angelica comparata ad reſiſtentiam, qua, verbi gratia, aer vacuo reſiſtit, maior ſit, ita vt illam præciſè, quantum ex ſe eſt, non conſideratis alijs circumſtantijs, ſuperare poſſet, atque ita inducere. Alio modo, vt ſit ſenſus, num ſpectando etiam decretum, C quo Deus ſtatuit ſibi duntaxat reſeruare ius immutandi naturæ curſum, & ordinem vniuerſi (iuxta illud D. Pauli, cap. 2. epiſtolæ ad Hebræos; Non enim Angelis ſubiecit Deus orbem terræ. & illud Iob. cap 34. Quem conſtituit alium ſuper terram, aut quem poſuit ſuper orbem, quem fabricatus eſt?) num in quam ſic, in poteſtatem Angelorum cadat vacuum facere.

D. Pauli.

Aſſertio exiſtimantium poſſe ab Angelis vacuũ induci.

Hoc poſito reſpondent, ſi quæſtio ſecun- D dùm priorem ſenſum intelligatur, poſſe virtute Angelica dari vacuum: ſi ſecundùm poſteriorem, non poſſe. Prior pars huiuſce concluſionis hunc in modum ſuadetur. Angelica virtus ſuperat reſiſtentiam, qua aër vacuo reſiſtit: ergo poſſunt Angeli amoto hinc inde aëre ſpacium hoc vacuum reddere. Antecedens probatur: Nam vel eiuſmodi conatus & repugnantia eſt finita, vel infinita. Non infinita, quia nullum infinitum in rebus creatis datur. Si finita, poteſt ergo vinci à virtute fi- E nita, quæ ipſam proportione maioris inæqualitatis exceſſerit: modò talis virtus detur: at quod ſaltem omnium Angelorum virtus in vnum collecta eiuſmodi exceſſum habeat, veriſimile omnino eſt.

Eorũ ratio.

Quomodo probant conatũ naturæ repugnantiæ vacuo poſſe vinci ab Angelis.

Quòd ſi quis contendat, virtutem vacuo obſiſtentem adhuc maiorem eſſe, quæritur, quónam exceſſu maior ſit? Si exceſſu, verbi cauſa, mille graduum, Deus poteſt denuò plures creare Angelos, qui vnà cum alijs exceſ- F ſum illum vincant. Iam ergo tunc Angelica virtus prædictam reſiſtentiam ſuperabit. Et verò, cùm nulla ratio conuincat Angelos non eo numero iam actu creatos eſſe, perperam quis negarit poſſe ab Angelis, qui nunc exiſtunt, vacuum fieri. Neque rectè (inquiunt illi) philoſophantur, qui autumant conatum, ſiue impetum, quo natura corporea contra vacuum depugnat, & ad ipſum impedimentum vbique præſtò adeſt, non teneri certis limitibus; ſed poſſe effundi non tantùm, quin maiorem; quod vocant infinitum ſyncategorematicè; ac proinde eam vim à ſolo Deo cohiberi, vincique poſſe. Nam quòd hæc ſententia à veritate aberret, inde perſpicuũ eſt, quia ſi eiuſmodi impetus infinitè poſſet augeſcere, cùm dimanet à facultate naturali indita ſublunaribus corporibus, ſicuti aſcenſus ignis à leuitate; ſequeretur eam facultatem eſſe actu infinitam; ſiquidem id, quod non tam intenſum, quin intenſiorem actum re ipſa poteſt edere, nullum habet ſuæ perfectionis terminum, eſtque iam actu infinitum.

Probatio poſterioris partis aſſertionis antea poſitæ.

Poſterior autem pars concluſionis ex eo oſtenditur; quia dari vacuũ eſt contra ordinem vniuerſi, eiuſumque naturæ, cuius immutandi ius ſibi Deus retinuit, vt ex ſuperioribus patet. Neque ad hanc aſſertionem illuſtrandam exempla deſunt. Nam Angelus, qui Solis ſphæram torquet, poteſt naturali ſua virtute Solem retrò agere, ſicuti Ezechiæ Regis tempore; vel eius curſum ſiſtere, ſicuti pugnante Ioſue fecit: ad hoc enim præſtandum non eget Angelus maiori, quàm ordinario Dei concurſu: cùm Sol neq; retrò mouenti, neque detinenti obſiſtat, & tamen ſpectato curſu rerum, quem Deus ratum eſſe iubet in cœleſtibus corporibus, neutiquam id Angelus efficere poterit. Item ſi ad terræ pondus duntaxat, & motricem Angelorum virtutem attendamus, non eſt abſurdum concedere, poſſe Angelos totam terræ molem, ſi ſinguli, pro ſua quiſque vi, portionem arripiat, loco ſuo leuare: quod tamen nequaquam admittendum erit, ſi conſideremus diſpoſitionem ſitumq; principalium partium vniuerſi, quem diuino præſcripto ſtabilem, perpetuumque eſſe conuenit.

Lib. 4. Reg. cap. 20.

Ioſ. cap. 10.

Quo pacto reſpondeant ad argumenta pro concl. quæ in hoc artic. conſtituta fuit.

Ad ea verò argumenta, quæ pro noſtra concluſione adducta ſunt, reſpondebunt; Ad primum quidẽ concedendo nihil, quod eſt contra ordinem totius naturæ poſſe virtute Angelica fieri, ſi loquamur de poteſtia ſecundùm poſteriorem illum ſenſum in concluſione explicatum; aliquid tamen eſſe contra eum ordinem, quod ſecundùm priorem conſiderationem fieri poſſe admittendum ſit. Ad ſecundum, quemadmodum Solem retrò agere miraculum eſt, vt ait D Thomas 1. part. quæſt. 105. artic. 8. & lib. 3. contra Gentes, cap. 101 poſt D. Auguſtinus lib 21 de Ciuitate Dei, cap. 8. quia nimirum eſto Angelus naturali ſua virtute id præſtare queat; dicitur tamen eſſe ſupra facultatem totius naturæ creatæ, quatenus ſolius Dei nutu, & quaſi diſpenſatione fieri poteſt: ita vacuum inducere, licet ob eandem rationem miraculum ſit; non id tamen impedire, quominùs Angelica poteſtate ſecundùm ſe fieri non repugnet. Ad tertium, rectè dici à Philoſophis, non poſſe vacuum dari naturæ viribus; quia licet ex proportione virtutis Angelicæ ad ipſum vacuum, repugnantia non ſit, eſt tamen aliunde, vt ex dictis patet.

ARTI.

ARTICVLVS II.

SVPERIORIS SENTENTIÆ CONFVTATIO.

Reſiſtentia naturæ contra vacuum nequit ſuperari ab vlla finita virtute.

HAec tamen ſententia præterquam quod noua eſt, non ſatis firmo nititur fundamento. Etenim reſiſtentia, qua res per ſe vacuo repugnant, non cadit ſub aliquam menſuram certam, quæ proinde à maiori virtute finita vinci queat, ſed eſt eiuſmodi, vt à virtute quidem infinita ſuperari poſſit, non tamen ab vlla minori. Quod in multis aliis animaduertere eſt, vt in reſiſtentia, qua cœlum repugnat diuiſioni, & in vacuo ignis ita exiguus, vt in partes, quæ maneant, ſecari nequeat; item qua quoduis corpus penetrationi reſiſtit. Sicut igitur partes cœli, & illius minimi ignis ita ſibi inuicem adhæreſcunt, vt nulla vi finita diuelli poſſint: ita exiſtimandum eſt adglutinari partes vniuerſi tanto nexu, vt inter ſe vacuum non admittant. Præſertim cùm id comprobet manifeſta experientia, qua videmus nullam tantam vim adhiberi huic colligationi, vt eam dirimat vel tantulum vacuum efficiendo. Sanè ſi illa à virtute finita vinci poſſet, tot ei interdum apponerentur machinæ; tam multa obſtacula obijcerentur, vt ipſam vincerent, retardarentve.

Dubitatio.

Vrget tamen difficultas illa qui fieri poſſit, vt natura finita non tantum quin maiorem imperum ad vacuum impediendum præſtet.

Reſponſio.

Reſpondetur eam reſiſtentiam primò, ac per ſe non fieri per imperum aliquem vel impulſum à natura expreſſum; ſed per ipſam naturalem colligationem partium vniuerſi inter ſe; ſicut non abſimili ratione cœlum, & igniculus ille in vacuo diuiſioni reſiſtunt. Atque ex appetitu eiuſdem colligationis ſi vacuum diuina virtute fiat intra res ſublunares, & circumiecta corpora naturis ſuis relinquantur, dilatabuntur quoad fieri poſſit per ſpacium vacuum, non vt illud directò occupent, ſed vt ſe quoad fieri poſſit attingant, mutuoque iungantur, ad eum modum, quo caro intumeſcit intra cucurbitulas addenſante ſe aere, vti ſuperius diximus.

Vt natura occurrat vacuo.

Primò igitur & per ſe occurrit natura vacuo ob ipſum naturalem appetitum mutuæ colligationis partium vniuerſi inter ſe. Inde autem ſecundariò ſequitur vt res loco moueatur ad replendum vacuum v. e. cùm ex fiſtula altero orificio aquam attingente, per alterum aer incluſus attrahitur & aſcendit aqua: is aſcenſus ſecundariò, ſpectata naturæ intentione, ſequitur ad appetitum vnionis, quo aqua aeri ſurſum adducto ita firmiter adhæreſcit, vt ab illo diuelli non poſſit; ſimiliterque cùm ob hanc cauſam corpora rareſcunt, & dilatantur per tumorem, aliòve modo, patet primò & immediatè non moueri loco, ſed ex conſequentia rarefactionis. Qui motus localis tametſi fiat impetu finito, nihilominus naturæ

Motus corporum ad

A licet impediri non poteſt etiam ab Angelo (cui alias corporeæ res quoad motum localem obnoxiæ ſunt) propterea quòd ratio in eo euentu eſt veluti corollarium alterius affectionis corporeæ, quæ Angelo non ſubijcitur, nimirum illius appetitus retinendæ colligationis cum alijs partibus vniuerſi, ratione cuius omnia corpora quaſi catenata huc illuc trahuntur, aut in maiorem abeunt raritatem, ne omnino diuellantur.

impediendum vacuũ.

Appetitus & vis ad reſiſtẽdum vacuo quanta.

Qui appetitus in re-
B ſiſtendo machinis & obſtaculis eſt infinitus ſyncategorematicè, quia ſcilicet non poteſt reſiſtere virtuti infinitæ, & cuiuis minori poteſt. Quod non in re propoſita duntaxat euenire aliis exemplis ſuprà oſtendimus. Adde quòd ſi Angelus vim naturalem haberet ad vacuum faciendum, haudquaquam ſatis firma, & idonea ratio aſſignari poſſet, cur re ipſa ei non permitteretur à Deo in tantillo ſpacio id facere, quemadmodum alia quæ in eius fa-
C cultatem recidunt, permitti ei ſolent, niſi cum ne permitti debeant grauiſſima cauſa interuenit. Accedit quòd eodem fundamento innitentibus aſſerendum foret non Angelica duntaxat, ſed humana etiam; aut alterius agentis naturalis vi poſſe vacuum induci. Nam ſi repugnantia, qua natura obſiſtit vacuo certis limitibus circunſcripta eſt, atque adeò talis, vt ſuperari queat à maiori vi finita, quàm Angeli ſaltem aliquo magno numero exhi-
D bere queunt, ſubindeque vacuum facere: eodem modo licebit argumentari, poſſe etiam homines, ſi coniunctis viribus magnum conatum adhibeant, diſiungere ſimul ſecundum omnes partes tabulas illas immediatè coniunctas, de quibus quæſt. præcedenti art. 3. ad 4 argum. atque adeò intra illas vacuum facere.

Repugnantiam, qua natura vacuo reſiſtit, non cõtineri certis finibus.

E

QVÆSTIO IV.

VTRVM CORPVS IN VACVO MOVERI POSSIT AN NON.

ARTICVLVS I.

CONCLVDITVR PARS AFFIRMATIVA.

Primum argumentum in partem negat.

F EXpendamus nunc quo pacto ſeſe haberet motus ad vacuum, ſi diuina virtute eſſet. Ac primum num in eo corpus cieri poſſet. Pro ea parte, quæ negat, hæc ſunt argumenta. Omnis motus ſublunaris pendet à cœleſti influxu: ſed per inanem intercapedinem nequit eiuſmodi influxus tranſmitti, vt planum eſt; non poteſt ergo vllum corpus in vacuo moueri.

2. Argum.

2. Si corpus ab vna parte ſpacij vacui ad aliam commearet, eam partem, quam nunc occupat, poſtmodum inanem relinqueret, atq; ita naturaliter vacuum daretur: ſed hoc fieri non poteſt; ergo neque

3. Argum. illud. Tertiò, Omnis latio eſt ad locum; in vacuo locus non eſt; ergo nec latio. 4. Argum. Quartò, Cùm vacuum nihil ſit, nulla poteſt in eo eſſe diſtantia, quæ percurratur; atqui omnis motus localis requirit diſtantiam; ergo nullus fit in vacuo. His adde rationes, quibus Ariſtoteles 8. cap. huius libri hoc idem inſtitutum confirmauit.

Concluſio. Aſſerendum tamen corpora in vacuo tum ab externo motore, tum à ſe ipſis moueri poſſe. Quod probatur, primùm quia nulla ratio eſt cur Angelus in vacuo iaculum intorquere non poſſit. Deinde, quia ſi tota ſublunaris mundi plaga vacua eſſet, & in eius medio ignis à Deo crearetur conſeruaretúrq;, nihil ignem impediret, quo minùs in ſuum naturalem locum per inane aſcẽderet incitatus tum à leuitate ſibi ingenita, tũ vel maximè à communi inclinatione iũgendi ſe corporibus cœleſtibus, vnde conſeruatrix vis in inferiorem mundum deriuatur.

ARTICVLVS II.

DILVVNTVR SVPERIORIS articuli argumenta.

AD argumenta initio ſuperioris articuli propoſita hunc in modum reſpondetur. *Sol. 1. arg.* Ad 1. non omnem motum inferiorum corporum à cœleſti influxu ita pẽdere, vt citra illius opem exerceri nequeat; quod in libris de cœlo explicatiùs dicemus. *Solut. 2.* Ad 2. corpus, quod in vacuo ab vna parte ad aliam tranſit, etſi partem ſpacij quam relinquit, inanem reddat, non tamen ideò cenſeri propria virtute vacuum efficere, tum quia id potiùs referri debet ad potẽtiam diuinam, quæ ſpacij inanitatem inuexit; tum quia quacunque eiuſmodi corpus pergit, aliud vacuum occupat, ſicq; non tam vacuum facit, quam commutat, & compenſat. Hisque conſonat id, quod diximus ſuprà qu. 1. de vacuo, art. 4. *Solut. 3.* Ad 3. terminum quem latio per ſe requirit, non eſſe locum, ſed vbi; quod etiam in vacuo inuenitur, vt 3 libro ſtatuimus. *Solut. 4.* Ad 4. duplicem eſſe diſtantiam, vnam poſitiuam; repertam in ſpacio, quod à corpore occupatur; alteram quodammodo priuatiuam, quæ nimirum reperitur vbi nullum corpus actu eſt, eſſe tamen poteſt. Atque hæc ad motum ſufficit, & in vacuo eſſet, ſi id daretur, imo etiam nunc eſt in infinitis ſpaciis imaginariis, quæ extra cœlum Empyreum funduntur. *Extra mundum patet infinitum ſpaciũ imaginarium.* Lege Henricum Gandauenſem quodlib. 3. quæſt. 3. Scotum in quodlib. q. 11.

Quo pacto diluẽdæ ſint rationes Ariſtotelis. Ad rationes Ariſtotelis, dicendum eas tantùm probare contra veterum placita, vacuum ex ſe potiùs lationem tollere, quàm illius cauſam eſſe. Deinde non concludere in nullo prorſus vacuo motum dari, ſed in eo, quod omnes locorum differentias confunderet, quale vacuum foret ſi neq; cœlum, neque ſublunaris corpora exiſterent: tunc enim cùm nulla maior eſſet ratio cur elementa in hanc potiùs, quàm illam partem vergerent, omnis eorum motio ceſſaret. Quod verò attinet ad cætera argumenta, quibus motum in vacuo refellit, quia oporteret per ipſum traiectionem corporum in inſtanti fieri; ea quidnam momenti habeant, proxima ſequenti quæſtione diſceptandum erit.

QVÆSTIO V.

VTRVM POSITO VACVO, corpus in inſtanti an tempore cieretur.

ARTICVLVS I.

NON NISI TEMPORE cieri poſſe.

MAgnus Albertus hoc loco tract. 5. capite 6. & 7. Gregorius in 2. diſt. 6. qu. 3. art. 2. Aueroes hoc in libro comm. 71. Aegydius, Burlæus, Iandunus, & Saxonia putant motum in vacuo non tempore, ſed momento peractum iri. *Aſſertores partis affirmatiuæ.* Idemq; cenſuiſſe autumant Ariſtot. 8. cap. huius libri. Verùm contraria opinio aientium talem motum neceſſariò debere tempus conſumere, etſi à M. Alberto dicatur in intellectum cadere non poſſe, videtur tamen & intellectu facilis, & veritati conſentanea. *Concluſio negatiuæ partis.* Eã verò ſecutus eſt poſt Auem Pace, & Auicennam D. Thom. in 4. d. 44. q. 5. art. 3. quæſt. 2, Scotus in 2 d. 2 qu. 9. aliiq; complures. *In his ſunt Aeſculanus, Iandelius Ferrarienſis, Licheus in 2. d. 2 qu. 9. Sonc. 12. Metaph. qu. 43.* Probatur autem hunc in modum. *1. Ratio.* Succeſſio motus non ſolùm prouenit ex medio, quatenus plenum eſt, ſed etiam prout interceà pedinem, & diſtantiam extremorum cohibet; ſed hæc diſtantia manet in ſpacio vacuo; ergo ratione illius adhuc motus in vacuo tempus conſumet. Maior ſuadetur; quia terminorum diſtantia in cauſa eſt, ne corpus ſimul in termino à quo, & in termino ad quem & in locis intermediis eſſe poſſit. *Diſtantia terminorum in cauſa eſt ne mobile ſimul exiſtat in diuerſis ſpacij.* Minor oſtenditur; quia ſi ſpacium, quod inter cauum lunæ, & terram iacet, inane eſſet, non minus tunc quàm modò cœlum à terra diſtaret.

2. Ratio. 2. Conſtituatur in medio ſpacij vacui columnas viginti palmorum, deſcendatque lapis vnius palmi iuxta columnam: non poteſt is eodem puncto ſui deſcenſus eſſe ſimul iuxta primam partem palmarem columnæ, itemq; iuxta ſecundam, decimam & vigeſimam, alioqui pluribus locis inter ſe diſtãtibus ſimul adæquaretur, eodemq; momento totum viginti palmorum ſpaciũ occuparet. Erit igitur prope quemlibet palmum in alio, atque alio inſtanti. Quare cùm inter quælibet duo inſtantia intercipiatur tempus, iam lapis non momento, ſed tempore deſcendet. Idem concludi poteſt, ſi ponatur

ſi ponamus columnam viginti palmorum per ſpacium mane deorſum vergere, ita vt imam partem columnæ digitus quieſcens attingat; tunc enim nequibit columna eodem inſtanti deſcenſus ſecundum totam ſuam longitudinem digitum tangere; illiq; adæquari; ac proinde neceſſe erit in alio atque alio momento eum tangere, & eidem ſecundum diuerſas partes ſucceſſiuè reſpondere.

3. Ratio. Tertiò: Proijciatur pila ab Angelo per ſpacium vacuum tanta vi in terram, vt repercuſ- B ſa ad eundem locum vnde emiſſa eſt, redeat, ibique ſurſum detineatur; tunc vel recurret ad eundem locum eo ipſo inſtanti, quo egreſſa eſt, vel alio. Si eodem, ſemper igitur ibidem permanſit; atque adeo mutata non eſt. Si alio; ergo cùm inter illa inſtantia tempus effluxerit, haud dubiè non momento, ſed tempore motum peregit.

ARTICVLVS II. C

EXPLICATIO ARGVMENtorum, quibus Ariſt. probare viſus eſt motum in vacuo momentaneum fore.

NE tamen aduerſariorum ſententiam indictâ causâ dãnare videamur, præcipua eorum argumenta audiamus. Ea verò ſunt, quæ 8. cap. huius libri apud Ariſtot. leguntur; quæ D nunc planius exponenda erũt. Primum ita habet: Eadem eſt proportio celeritatis in motu, qui fit per medium tenuius ad celeritatẽ eius, qui fit per craſſius, quæ eſt tenuitatis ad craſſitiem; & ex conſequenti eadem eius proportio temporum, intra quę mobile per eiuſmodi ſpatia defertur; atqui manifeſtum eſt in vacuo nullam eſſe proportionem ſubtilitatis ad plenum; cum in vacuo nullũ ſit corpus: ergo nulla erit proportio celeritatis motus, nullaque E temporis, quo ſpacium plenũ, & vacuum decurritur; atque adeò ſpacium plenum in tempore, vacuum in inſtanti conficietur.

Primum argum. Ariſtotelis.

2. Argum. Secundum argumentum eſt huiuſmodi: Si motus per vacuum fieret in tempore, tria potiſſimum incommoda ſequerentur. In primis vacui ad plenum aliquam eſſe proportionem: enimuerò cum duo pondera mouentur; quæ eſt proportio temporis ad tempus, eadem eſt ſpacij ad ſpacium quoad ſubtilitatem, modo F cætera ſint paria. Quare cùm inter tempus, quod ait conſumi in vacuo, & tempus quod in pleno conſumitur, aliqua ſit proportio; ſiquidem quælibet duo tempora finita reſpondent ſibi aliqua proportione; neceſſariò fiet vt vacui ad plenum aliqua ſit proportio; quod falſum eſt. Item ſequeretur mobile aliquod eodem tẽpore, quod decurrit totum ſpacium vnius ſtadij inanis, poſſe etiam tranſmittere partem ſpacij pleni, quod abſurdum videtur. Conſecutio probatur. Nam ſi mobile. A. in A tempore E. tráſmittit totum ſpacium plenum D. certè in parte temporis. E. æquali tempori G. in quo ponis tranſmitti totum ſpacium vacuum, tranſmittet partem aliquam ſpacij D. Sequeretur prętereà idem mobile poſſe idem ſpacium plenum tam breui tempore, quàm vacuum conficere. Ponamus enim ſpacium illud vacuum, quod vno quadrante percurrebatur, occupari corpore aliquo, quod aere ſit quadruplo ſubtilius; tunc ſic licebit argumen- B tari. Quanto medium ſubtilius eſt; tanto tempus quod in eo conſumitur, eſt breuius; ſed corpus intermedium eſt quadruplo ſubtilius, ergo tẽpus erit quadruplo breuius; atqui cùm ſpacium aere plenum erat conſumebatur vna hora: igitur nunc vnus tantùm quadrans conſumetur; ſed in quadrante etiam antea idem ſpacium cùm plenum erat, decurrebatur, ergo tantum temporis conſumitur in eodem ſpacio pleno quantum in vacuo.

3. Argum. C Tertium argumentum eſt: Si motus in vacuo tempus conſumeret, ſequeretur duo corpora quantumlibet inęquali pondere poſſe æquali tempore quodcunq; ſpacium vacuum decurrere, quod falſum eſt; cùm experientia teſtetur, corpora quo grauiora ſunt, eo maiori velocitate deorſum vergere, ſi modo reliqua ſint paria. Cõſecutio probatur; quia cauſa cur mobile grauius maiori pernicitate deſcendit, eſt quia faciliùs ſecat medium, per quod tráſit. D Quare cùm in vacuo nullum ſit intermedium corpus quod ſecari debeat; conſequens erit, vt quælibet duo mobilia quãrumuis diſpari grauitate, æquè velociter deſcendant.

Apud quos ſuperiora argumẽta propoſitum conficiant. Ita ſe habent Ariſtotelicæ rationes: Verùm ſi quis animum aduertat facilè videbit illas apud eos tantùm concludere, qui non aliã moræ cauſam in motibus agnoſcunt, præter craſſitudinem, & reſiſtentiam intermedij corporis, vt aeris, vel aquæ. In qua ſententia videntur E fuiſſe veteres philoſophi, contra quos eo loco diſputat Ariſtot. Quod verò ij procul à veritate aberrarint, tum ex prima ratione ſuperioris articuli intelligi poteſt; tum etiam quia videmus corpora cœleſtia, quib. ex parte medij nihil obſiſtit, tempus nihilominus motu conſumere. Quare aſſerendum videtur Ariſtot. non ex propria ſententia affirmaſſe omnem corporis mutationem in vacuo momentaneam eſſe debere, ſed ex illa veterum hypotheſi id tan- F quam abſurdum intuliſſe.

Ariſtot. non ex propria ſententia pronunciaſſe motum in vacuo fore momentaneum.

Sol. 1. arg. Ad primum igitur illius argumentum reſpondendum eſt eandem eſſe proportionem temporis ad tempus, quæ ſpacij ad ſpacium, modò de eo tãtùm loquamur tempore, quod ob reſiſtentiam medij conſumitur; non autem de illo, quod tum propter medij reſiſtentiam, tum ob intercapedinem ſpacij, & terminorũ repugnantiam impenditur: Quocirca ſi pondus aliquod integram horam conſumat in conficiendo ſpacio pleno certæ magnitudinis, ratione quidem diſtantię tres quadrantes,

vnum verò ob reſiſtentiam medij; eiuſmodi pondus feretur per idem ſpacium plenum corpore duplo ſubtilior, non in dimidio horæ, ſed in tribus quadrantibus, & dimidiato; conſumet enim tres quadrantes ob diſtantiam ſpacij, ſicuti antea conſumebat, itemque vnius quadrantis medietatem ob reſiſtentiam medij duplo minorem, quàm antea. Itaque quarta duntaxat pars horæ quæ ratione medij reſiſtentis inſumebatur minui debet in eadem proportione, qua medij reſiſtentia minuitur. Hinc tamen colligi non poteſt, motum in vacuo fieri in inſtanti. Etenim quia nulla eſt proportio ſpacij vacui ad plenum, quoad medij reſiſtentiam, cùm in vacuo nullum corpus medium interiaceat, rectè ſequitur ob reſiſtẽtiam medij nullum in vacuo tempus conſumi. Verùm quia adhuc in vacuo ſpacij intercapedo, & repugnantia terminorum relinquitur, idcirco idem tempus, quod in pleno ratione diſtantiæ conſumebatur, etiam in vacuo conſumetur; ſi vtriuſque ſpacij eadem ſit diſtantia, cæteraque paria.

Diſtantia ſpacij non momento, ſed tempore traijcitur.

In vacuo manet intercapedo ſpacij, & terminorum repugnantia.

Sol. 2. arg. Ad primum incommodum eorum, quæ ſecundo argumento inferuntur, reſpondendum A eſt, rectè concludi eandem eſſe proportionem ſpacij vacui ad plenum, quæ eſt temporis ad tempus, ſi de ſpacij diſtantia, deque tempore, quod ob illam conſumitur, tantummodo loquendum ſit. Id autem, quod ſecundo loco pro incommodo colligitur, dicimus abſolutè incommodum non eſſe; quod tamen foret, ſi mobile ob ſolam medij reſiſtentiam motum traheret, ſic enim momento per vacuum cieretur, vti diximus. Denique quod tertio B loco obiectum eſt, diluitur negando conſecutionem. Id verò, quod eius confirmandæ gratia adducitur, planum eſt nihil conficere, niſi ponamus mobile ob ſolam interfuſi corporis reſiſtentiam, tempus depoſcere, quod pernegatum fuit.

Sol. 3. arg. Ad tertium argumentum reſpondetur, cauſam totam cur mobile grauius maiori velocitate deorſum vergat, non eſſe quod medium faciliùs diuidat, ſed etiam quia maior virtus C motiua illius, facilius ipſum ad loca, in quibus ſimul eſſe nequit, perducit. Itaque neganda eſt conſecutio: patet igitur Ariſtotelis rationes nihil contra ea, quæ ſuperiori articulo ſtatuimus concludere.

Cur mobile grauius maiori celeritate deſcendat.

Κεφάλαιον ι.

Ἐχόμενον δὲ τῶν εἰρημένων ἐστὶ περὶ χρόνου ἐπελθεῖν. πρῶτον δὲ καλῶς ἔχει διαπορῆσαι περὶ αὐτοῦ, καὶ διὰ τῶν ἐξωτερικῶν λόγων, πότερον τῶν ὄντων ἐστὶν ἢ τῶν μὴ ὄντων· εἶτα τίς ἡ φύσις αὐτοῦ. ὅτι μὲν οὖν ὅλως οὐκ ἔστιν, ἢ μόλις, καὶ ἀμυδρῶς, ἐκ τῶνδέ τις ἂν ὑποπτεύσειε. τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ γέγονε, καὶ οὐκ ἔστι· τὸ δὲ μέλλει, καὶ οὔπω ἔστιν. ἐκ δὲ τούτων καὶ ὁ ἄπειρος καὶ ὁ ἀεὶ λαμβανόμενος χρόνος σύγκειται· τὸ δ' ἐκ μὴ ὄντων συγκείμενον, ἀδύνατον ἂν δόξειε μετέχειν ποτὲ οὐσίας. πρὸς δὲ τούτοις, παντὸς μεριστοῦ, ἐάνπερ ᾖ, ἀνάγκη, ὅτε ἔστιν, ἤτοι πάντα τὰ μέρη εἶναι ἢ ἔνια· τοῦ δὲ χρόνου, τὰ μὲν γέγονε, τὰ δὲ μέλλει, ἔστι δ' οὐδέν, ὄντος μεριστοῦ. τὸ δὲ νῦν, οὐ μέρος· μετρεῖ τε γὰρ τὸ μέρος, καὶ συγκεῖσθαι δεῖ τὸ ὅλον ἐκ τῶν μερῶν· ὁ δὲ χρόνος οὐ δοκεῖ συγκεῖσθαι ἐκ τῶν νῦν. ἔτι δὲ, καὶ τοῦτο τὸ νῦν ὃ φαίνεται διορίζειν τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον, πότερον ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἀεὶ διαμένει, ἢ ἄλλο καὶ ἄλλο, οὐ ῥᾴδιον ἰδεῖν. εἰ μὲν γὰρ ἀεὶ ἕτερον καὶ ἕτερον, μηθὲν δ' ἐστὶ τῶν ἐν τῷ χρόνῳ ἄλλο καὶ ἄλλο μέρος ἅμα, ὃ μὴ περιέχει, τὸ δὲ περιέχεται, ὥσπερ ὁ ἐλάττων χρόνος ὑπὸ τοῦ πλείονος· τὸ δὲ νῦν μὴ ὂν, πρότερον δὲ ὂν, ἀνάγκη ἐφθάρθαι ποτέ· καὶ τὰ νῦν, ἅμα μὲν ἀλλήλοις οὐκ ἔσται· ἐφθάρθαι δὲ ἀνάγκη ἀεὶ τὸ πρότερον· ἐν ἑαυτῷ μὲν οὖν ἐφθάρθαι οὐχ οἷόν τε, διὰ τὸ εἶναι τότε· ἐν ἄλλῳ δὲ νῦν ἐφθάρθαι τὸ πρότερον νῦν, οὐκ ἐνδέχεται· ἔστω γὰρ ἀδύνατον, ἐχόμενα εἶναι ἀλλήλων τὰ νῦν, ὥσπερ στιγμὴν στιγμῆς. εἴπερ οὖν ἐν τῷ ἐφεξῆς οὐκ ἔφθαρται, ἀλλ' ἐν ἄλλῳ, ἐν τοῖς μεταξὺ τοῖς νῦν ἀπείροις οὖσιν, ἅμα ἂν εἴη· τοῦτο δὲ ἀδύνατον. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἀεὶ τὸ αὐτὸ διαμένειν δυνατόν· οὐδενὸς γὰρ διαιρετοῦ πεπερασμένου ἓν πέρας ἐστίν, οὔτε ἂν ἐφ' ἓν ᾖ συνεχὲς, οὔτε ἂν ἐπὶ πλείω·

τὸ

CAPVT X.

Illud a autem ea, quæ dicta ſunt, ſequitur, vt de tempore diſſeramus. Ac primum quidem rectè fiet ſi exotericis etiam rationibus de eo dubitetur, vtrum ſit, necne, & deinde, quæ ipſius natura. Text. 87.
Non eſſe igitur, aut vix obſcurè eſſe, ex his ſuſpicari aliquis poteſt: eius enim pars vna præterijt, nec eſt; alia futura eſt, & nondum eſt, ex quibus & infinitum, & quod ſemper ſumitur tempus conſtat. At quod ex his, quæ nulla ſunt, concretum eſt, id eſſentiam habere non poſſe videbitur. Text. 88.
b Ad hæc rei omnis, quæ in partes poſſit diuidi, ſi modo ſit, neceſſe eſt, tum cum eſt, aut aliquas eius partes eſſe, aut omnes; temporis autem, cùm in partes queat diuidi, aliæ fuerunt, aliæ futuræ ſunt, nullaq; eſt. Præſens verò momentum pars non eſt: namque & pars metitur, & totum ex partibus conſtare debet: tempus autem ex momentis non videtur conſtare. Quin etiam hoc præſens momentum, quod præteritum, & futurum videtur terminare, Text. 89.
c vtrum vnum & idem ſemper maneat an aliud non eſt facile. Si enim aliud, & aliud, nullaq; temporis pars alia & alia ſimul eſt, quarum vna non contineat, alia non contineatur, vt minus tempus à maiori, momentum præterea, quod non eſt, prius autem fuit, neceſſe eſt interdum perijſſe, ipſa quoque profectò momenta ſimul non erunt, idq; ſemper quod antecedit interijſſe neceſſe eſt. In ſe igitur interijſſe non poteſt, propterea quod tum ſit: ſed neque in alio momento. Id enim ponatur, non poſſe temporis momenta inter ſe cohærere, vt nec puncta. Si ergo non in eo, quod hærebat, ſed in alio interijt, ſimul certè cum infinitis medijs momentis fuit, quod eſſe non poteſt. d Nec verò idem ſemper poteſt manere. Nullius enim rei diuiduæ terminatæ vnus eſt terminus, neque ſi ad vnum continua fuerit, Text. 90. Text. 91.
neque ſi ad plura.

CAPI.

CAPITIS DECIMI EXPLANATIO.

Diſputatio de tempore.

Argumenta quod nullũ ſit tempus.

ILlud a *autem.*] Sequitur tertia, & poſtrema huiuſce libri pars, in qua de tempore diſſerit Ariſtoteles. Ac primùm vtrum ne tempus ſit, deinde quidnam ſit, diſquirit. Quod ad priorem attinet quæſtionem, eius partem negãtem rationibus exotericis, id eſt, populariter, & in ſpeciem veritatis concludentibus ſuadet, hunc in modum. Id, quod conſtat partibus, quæ re ipſa non extant, non eſt, ſed tempus ita ſe habet, (etiam id quod ex infinitis partibus nunquam defecturis coaleſcit) cùm non cõſtet, niſi prætetito & futuro; quorum neutrum actu exiſtit: Non igitur tempus eſt.

b *Adhæc rei.*] Secunda ratio: Id, quod eſt diuiduũ in partes, nequit actu in natura rerum eſſe, niſi vel omnes eius partes exiſtant, vt plantæ, vel aliquæ ſaltem, vt motus; atqui temporis nulla omnino pars exiſtit: non eſt ergo tempus. Aſſumptionem probat, quia præteritum euanuit, futurum nondum eſt; momentum autem non videtur pars temporis, quia omnis pars quanta alicuius totius, vt apud Mathematicos ratum habetur, aliquoties ſumpta metitur & abſoluit totum, ipſumq; condit; quod momento accommodari non poteſt.

Biceps argumentum ad tempus impugnãdum.

c *Vtrum vnum & idem*] Diceret quiſpiam tempus eſſe, quia exiſtit momentum, quod eſt vtriuſque tempori confinitum, ſiue terminus præteriti, initiumque futuri: id diuiſorio, ſeu bicipiti argumento refellit. Si enim momentum exiſteret, vel vnum tantummodò eſſet in toto tempore; vel aliud & aliud, quorum neutrum dici poteſt. Ac primum quod non aliud & aliud ſit, oſtendit, quia aut ſimul eſſent, aut ſucceſſione. Non ſimul, quia duæ partes temporis nequeunt ſimul eſſe, niſi alteram altera contineat, maior minorem, vt menſis diem, dies horam; vnum verò momentum altero maius non eſt. Non ſucceſſione, quia ſequeretur momentum interire, quod impoſſibile eſt. Vel enim in ſe ipſo interiret, vel in alio: non in ſe, quia tunc eſt; non in alio, quia momenta non ſibi proximè cohærent, ſed neceſſariò medium tempus funditur. Nullo igitur pacto momentum interit. Quare perſpicuum videtur non dari in tempore aliud & aliud momentum.

Non permanere ſemper idem momẽtum.

d *Nec verò idem.*] Quod nõ idem ſemper momẽtum permaneat, ſuadet. Primũ quia nullum cõtinuum finitum vno duntaxat termino clauditur, ſed pluribus; vt linea plurib. punctis, ſuperficies lineis, corpus ſuperficieb. Quare cùm momẽtum ſit terminus tẽporis, non vnum tempori ſolum inerit, ſed plura. Secundò; quia cùm ſimul tempore dicantur eſſe ea, quæ eodẽ temporis momẽto ſunt; ſi vnum, idemq; momentum in toto eſſet tempore, ea, quæ multis abhinc ſeculis fluxere, ſimul tempore cum ijs quæ nunc, forent, quod abſurdum eſt.

e *Quid*

τὸ δὲ νῦν πέρας ἐστί, καὶ χρόνον ἐστὶ λαβεῖν πεπερασμένον. ἔτι, εἰ τὸ ἅμα εἶναι κατὰ τὸν χρόνον, καὶ μήτε πρότερον, μήτε ὕστερον, τὸ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι, καὶ ἐν τῷ νῦν ἐστίν. εἰ τά τε πρότερον καὶ τὰ ὕστερον ἐν τῷ νῦν ἐστίν, ἅμα ἂν εἴη τὰ ἔτος γενόμενα μυριοστὸν τοῖς γενομένοις τήμερον καὶ οὔτε πρότερον, οὔτε ὕστερον οὐδὲν ἄλλο ἄλλου. περὶ μὲν οὖν τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ, τοσαῦτα ἔστω διηπορημένα. τί δ' ἐστὶν ὁ χρόνος, καὶ τίς αὐτοῦ ἡ φύσις, ὁμοίως ἔκ τε τῶν παραδεδομένων ἄδηλόν ἐστι, καὶ περὶ ὧν τυγχάνομεν διεληλυθότες πρότερον. οἱ μὲν γὰρ τὴν τοῦ ὅλου κίνησιν εἶναί φασιν, οἱ δὲ τὴν σφαῖραν αὐτήν. καίτοι τῆς περιφορᾶς καὶ τὸ μέρος, χρόνος τίς ἐστι. περιφορά δέ γε, οὐ. μέρος γὰρ περιφορᾶς τὸ ληφθὲν, ἀλλ' οὐ περιφορά. ἔτι δ', εἰ πλείους ἦσαν οὐρανοί, ὁμοίως ἂν ἦν ὁ χρόνος ἡ ὁτουοῦν αὐτῶν κίνησις. ὥστε πολλοὶ χρόνοι ἅμα. ἡ δὲ τοῦ ὅλου σφαῖρα, ἔδοξε μὲν τοῖς εἰποῦσιν εἶναι ὁ χρόνος, ὅτι ἔν τε τῷ χρόνῳ πάντα ἐστὶ, καὶ ἐν τῇ τοῦ ὅλου σφαίρᾳ. ἔστι δ' εὐηθικώτερον τὸ εἰρημένον. ἢ ὥστε περὶ αὐτοῦ τὰ ἀδύνατα ἐπισκοπεῖν. ἐπεὶ δὲ δοκεῖ μάλιστα κίνησις εἶναι καὶ μεταβολή τις ὁ χρόνος, τοῦτ' ἂν εἴη σκεπτέον. ἡ μὲν οὖν ἑκάστου μεταβολὴ καὶ κίνησις, ἐν αὐτῷ τῷ μεταβάλλοντι ἐστὶ μόνον, ἢ οὗ ἂν τύχῃ ὂν αὐτὸ τὸ κινούμενον καὶ μεταβάλλον. ὁ δὲ χρόνος ὁμοίως καὶ πανταχοῦ, καὶ παρὰ πᾶσιν. ἔτι δὲ, μεταβολὴ μέν ἐστι θάττων καὶ βραδυτέρα, χρόνος δ' οὐκ ἔστι. τὸ γὰρ βραδὺ καὶ ταχὺ χρόνῳ ὥρισται'

ταχὺ

Momentum autem terminus eſt, terminatumque tempus licet accipere. Cumque ſimul tempore eſſe, & neque prius, neque poſterius idem ſit, ſ. quæ eodem momento eſſe, ſi quæ prius, & quæ poſterius fuerunt, in hoc ſunt momento, fit, vt quæ ante annorum decem millia fuerunt, ſimul ſint cum ijs, quæ hodierno ſunt die, vnumque alio neque prius ſit, neque poſterius. De ijs igitur, quæ in eo inſunt, tot ſint dubitata. Textus 92.

e *Quid autem tempus eſt, & quæ ipſius natura æquè ex his, quæ tradita ſunt, incertum eſt, atque ea, de quibus nuper diſſeruimus. Alij enim vniuerſi motũ eſſe aiunt, alij ſphæram ipſam. Atqui & conuerſionis pars tempus quoddam eſt, conuerſio verò non eſt quandoquidem quod ſumptum eſt, conuerſionis pars eſt, non conuerſio. Inſuper ſi plures eſſent cœli, cuiuſque ipſorum motio tẽpus peræque eſſet: ita multa tempora ſimul eſſent.* Textus 93.

f *Vniuerſi autem ſphæra ijs, qui id dixerunt, viſum eſt tempus eſſe, propterea quod in tempore, vt in ſphæra vniuerſi omnia continentur. Sed hoc quod dixerunt, fatuum magis eſt, quàm vt ea, quæ, cũ eſſe non poſſint, ipſum conſequuntur, conſiderare debeamus.* Textus 94.

g *Sed quoniam tempus motus quidam & mutatio maximè videtur eſſe, hoc conſiderandum eſt. Cuiuſq; igitur mutatio, & motus in eo, quod mutatur, ſolùm ineſt, aut vbi eſt id quod mouetur; & mutatur. At tempus peræquè vbiq; eſt, & apud omnia. Omnis inſuper mutatio celerior eſt, & tardior: tempus aũt non eſt, quandoquidem velox, & tardum tempore definiuntur.* Textus 95.

ταχὺ μὲν γὰρ τὸ ἐν ὀλίγῳ πολὺ κινούμενον· βραδὺ δὲ, τὸ ἐν πολλῷ ὀλίγον· ὁ δὲ χρόνος οὐχ ὥρισαι χρόνῳ, οὔτε τῷ ποσός τις εἶναι, οὔτε τῷ ποιός. ὅτι μὲν τοίνυν οὐκ ἔστι κίνησις, φανερόν· μηδὲν δὲ διαφερέτω λέγειν ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι κίνησιν, ἢ μεταβολήν.

Κεφά-

Velox enim eſt, quod breui tempore multum mouetur, tardum, quod longo parum. Tempus verò tempore non definitur, nec vt quantum quiddam eſt, nec vt quale. Motum igitur non eſſe conſtat, nihil verò interſit, vtrum motum nunc dicamus, an mutationem. Tex. 96.

CAP.

Temporis natura cognitu difficilis.

e *Quid autem tempus.*] Accedit ad ſcrutandam naturam temporis, quam quæſtionem multis difficultatibus obſtructam eſſe ait, tum ob ea, quæ propoſita iam ſunt, tum ob diſſidentes veterum opiniones. Nam alij, è quorum numero, vt multis videtur, fuit Plato, tempus cœli conuerſionem eſſe dixerunt; alij, vt Pythagorei cœlum ipſum. Prioris verò ſententiæ auctores duplici argumento confutat. Primum quia eorum iudicio pars conuerſionis cœli eſt tempus, & tamen pars conuerſionis cœli non eſt conuerſio. Nec enim conuerſionem appellamus, niſi cùm ab eodem ad idem fit reditus. Deinde quia cum plures ſint globi cœleſtes, plura eſſent tempora, quod à vero abeſt.

Opiniones de natura temporis.

Platonis.

Pythag.

Argumentū Pythagoricorum.

f *Vniuerſi autem.*] Exponit quo argumēto Pythagorici in eam ſententiam venerint, nimirum quòd in cœli cōplexu, ita & tempore, omnia contineantur; quaſi ita argumentarentur, cœlum omnia continet, tempus omnia continet, igitur cœlum eſt tempus. Quæ ratiocinatio ex affirmantibus in ſecunda ſyllogiſmorum figura vitioſe concludit.

Motum non eſſe tempus.

g *Sed quoniam tempus.*] Aliorum dogma, qui motum tempus eſſe arbitrabātur, coarguit. Primùm quod motus mutatióve, tantum eſt in re, quæ mouetur, aut mutatur, aut vbi eſt id, quod motum mutationémve ſubit, tempus autem æqua ratione vbique, & apud omnia ſit. Præterea quòd motus omnis velocior, & tardior appelletur, non autem tempus tardum: namque, & velox tempore definiuntur; ſiquidem velox mobile dicimus, quod breui tempore longum ſpacium conficit, tardum, quod longo tempore breue. At tempus neque vt quantum eſt, neque ſecundum affectiones, quæ ipſi attribuuntur, cuiuſmodi ſunt calidum, frigidum, ſalubre, tempore definiri aut explicari ſolet.

Κεφάλαιον ια.

Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἄνευ γε μεταβολῆς· ὅταν γὰρ αὐτοὶ μηδὲν μεταβάλλωμεν τὴν διάνοιαν, ἢ λάθωμεν μεταβάλλοντες, οὐ δοκεῖ ἡμῖν γεγονέναι ὁ χρόνος. καθάπερ οὐδὲ τοῖς ἐν τῇ Σαρδοῖ μυθολογουμένοις καθεύδειν παρὰ τοῖς ἥρωσιν, ὅταν ἐγερθῶσι. συνάπτουσι γὰρ τὸ πρότερον νῦν τῷ ὕστερον νῦν, καὶ ἓν ποιοῦσιν, ἐξαιροῦντες διὰ τὴν ἀναισθησίαν τὸ μεταξύ. ὥσπερ οὖν εἰ μὴ ἦν ἕτερον τὸ νῦν, ἀλλὰ ταὐτὸ καὶ ἓν, οὐκ ἂν ἦν χρόνος. οὕτως καὶ ἐπεὶ λανθάνει ἕτερον ὄν, οὐ δοκεῖ εἶναι τὸ μεταξὺ χρόνος. εἰ δὴ τὸ μὴ οἴεσθαι εἶναι χρόνον τότε συμβαίνει ἡμῖν, ὅταν μὴ ὁρίζωμεν μηδεμίαν μεταβολήν, ἀλλ' ἐν ἑνὶ καὶ ἀδιαιρέτῳ φαίνηται ἡ ψυχὴ μένειν. ὅταν δ' αἰσθανώμεθα, καὶ ὁρίσωμεν, τότε φαμὲν γεγονέναι χρόνον· φανερὸν ὅτι οὐκ ἔστιν ἄνευ κινήσεως καὶ μεταβολῆς ὁ χρόνος. ὅτι μὲν οὖν οὔτε κίνησις, οὔτ' ἄνευ κινήσεως ὁ χρόνος ἐστί, φανερόν. ληπτέον δὲ, ἐπεὶ ζητοῦμεν τί ἐστιν ὁ χρόνος, ἐντεῦθεν ἀρχομένοις, τί τῆς κινήσεώς ἐστιν. ἅμα γὰρ κινήσεως αἰσθανόμεθα καὶ χρόνου. καὶ γὰρ ἐὰν ᾖ σκότος, καὶ μηδὲν διὰ τοῦ σώματος πάσχωμεν, κίνησις δέ τις ἐν τῇ ψυχῇ ἐνῇ, εὐθὺς ἅμα δοκεῖ τι γεγονέναι καὶ χρόνος. ἀλλὰ μὴν, καὶ ὅταν γε χρόνος δοκῇ γεγονέναι τις, ἅμα καὶ κίνησίς τις φαίνεται γεγονέναι. ὥστε ἤτοι κίνησις, ἢ τῆς κινήσεώς τί ἐστιν ὁ χρόνος. ἐπεὶ οὖν οὐ κίνησις, ἀνάγκη τῆς κινήσεώς τι εἶναι αὐτόν. ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον κινεῖται ἔκ τινος εἴς τι, καὶ πᾶν μέγεθος συνεχὲς, ἀκολουθεῖ τῷ μεγέθει ἡ κίνησις. διὰ γὰρ τὸ μέγεθος εἶναι συνεχὲς, καὶ ἡ κίνησίς ἐστι συνεχής· διὰ δὲ τὴν κίνησιν καὶ ὁ χρόνος. ὅση γὰρ ἡ κίνησις, τοσοῦτος καὶ ὁ χρόνος ἀεὶ δοκεῖ γεγονέναι.

τὸ

CAP. XI.

At neque eſt ſine mutatione. Cùm enim ipſi cogitatione nihil mutamur, aut ſi mutemur, minimè animaduertimus, nullum tempus præteriiſſe nobis videtur, quemadmodum nec hiſce, quos fabulæ tradunt, in Sardo apud heroas dormire, cùm à ſomno fuerint excitati. Prius enim momentum cum poſteriori coniungunt, vnumque efficiunt, & id, quod interceſſit, eximunt, propterea quod ſenſu id non apprehendant. Vt igitur ſi aliud, & aliud momentum temporis non eſſe, ſed vnum & idem, tempus non eſſet, ita cùm aliud atque eſſe non latet, medium tempus nullum videtur eſſe. Quamobrem ſi tum cùm nullum diſtinxerimus mutationem euenti, vt temporis nulla in nobis ſit cogitatio, ſed in vno & indiuiduo manere anima videatur: cum autem ſenſu apprehendimus, & diſtinguimus, tum tempus præteriiſſe dicimus, perſpicuum eſt ſine motu, & mutatione tempus non eſſe. Ita illud conſtat nec tempus motum eſſe; nec abſq; motu. Tex. 97.

b Sumendum verò eſt (quandoquidem quid eſt tempus quærimus) quid ſit ipſius motus, hinc exordiū ducendo: ſimul nāq; motus, & temporis ſenſum habemus. Nam in tenebris quanquam corpus noſtrum nihil patiatur, ſi tamen animo agitemur, ſtatim tempus aliquod ſimul videtur fuiſſe; ſed & cum tempus aliquod videtur præteriiſſe, ſimul & motus quidam apparet fuiſſe. Quare aut motio, aut motionis aliquid eſt tempus. Cùm igitur motus non ſit, aliquid eius ſit, neceſſe eſt. Tex. 98.

c Cum aūt id, quod mouetur ex aliquo ad aliquid moueatur, magnitudoq; omnis continua ſit, magnitudinem motus conſequitur. Quod enim magnitudo continua ſit, motus quoq; eſt continuus: quod aūt motus, & tempus. Nam quantus motus eſt; tantum & tempus videtur ſemper fuiſſe. Tex. 99.

CAP. I.

CAPITIS VNDECIMI EXPLANATIO.

A *T a neque.*] Docet licet tempus nō ſit motus haud tamen ſine motu eſſe; cuius rei argumentum affert, quod niſi motum percipiamus, nō credimus tempus effluxiſſe, vti accidit iis, qui cùm diu, vt tradunt fabulæ, in Sardo inſula apud heroas dormijſſent, à ſomno excitati, præteritum tempus cum inſequenti coniunxere, quaſi medium nihil præterijſſet, quia videlicet nullum interim motionis ſenſum habuerant. Fuerant autem hi heroas nouem Herculis liberi, qui cum ad Sardiniam appulſi eſſent, vt Strabo lib. 5. refert, ibid. interijſſe dicuntur, & in ad Ariſtotelis vſque tempora integris corporibus fuiſſe, ita vt dormientium ſpeciem exhiberent. Apud hos verò ait Simplicius videri aliquos longiori tempore conſopitos, quorum hic exemplo vſus ſit Ariſtoteles. Themiſtius tamen hunc longiorem ſomnum heroibus ipſis attribuit.

Non deprē tempus abſque motu. Fabula eorū, qui apud Heroas in Sardo inſula dormierūt.

b *Sumendum verò eſt.*] Quoniam tempus non eſt motus, nec tamen eſt ſine motu, diligentius excutit qua ratione cum motu iungatur. Ac primùm quòd paulò ante dixerat, inculcat; nimirū tēporis & motus conceptionē ſe mutuò comitari, idq; non ſolùm in motibus, qui corpore exercentur, ſed etiam in iis, qui ad animum pertinent. Hæc eſt huius loci germana interpretatio, non ea, quam affert Auerroes aiens monere Ariſtotelem tempus non omnes corporeos motus ſequi, ſed imaginationis motum duntaxat.

Temporis & motus notionem ſeſe mutuò comitari.

c *Cùm autem id.*] Vt propoſitam difficultatem ab ipſo fonte aperiat, docet quo pacto ſe habeat continuitas ad magnitudinem, ſuper quam res fertur, & ad motum, ac tempus; atque magnitudinem primo eſſe continuam; per hanc, motum; per hunc, tempus. Si enim magnitudo diſcreta ſit non continua, nequaquam motus continuitatem obtinebit, nec tempus, ſi motus ſit interruptus. Addit etiam quantus eſt motus, tantum eſſe tempus. Quod cùm falſum videatur, quia cùm duo mobilia feruntur alterum velox, aliud tardum, illud breui tempore multum, hoc longo tempore breuem motum efficit. Occurrit Diuus Thomas Ariſtotelem non de quouis motu id aſſerere, ſed de motu primi orbis, in quo motus & tempus, quoad longitudinem & breuitatem ex æquo ſeſe habent. Adde quantus eſt motus, tantum & tempus eſſe, ſi loquamur de extenſione, quam tempus ſortitur ex parte termini per motum acquiſiti, non autem de ſua peculiari, qua adæquatur durationi imaginariæ, quæ modo maior, modo minor æqualibus motibus reſpondet.

Quō ſe habeat continuitas ad magnitudinem, motū, & tempus.

d At

τὸ δὲ δὴ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν τόπῳ, πρῶτόν ἐστιν. ἐνταῦθα μὲν δὴ τῇ θέσει. ἐπεὶ δ' ἐν τῷ μεγέθει ἐστὶ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον, ἀνάγκη καὶ κινήσει εἶναι τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, ἀνάλογον τοῖς ἐκεῖ. ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν τῷ χρόνῳ ἐστὶ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, διὰ τὸ ἀκολουθεῖν ἀεὶ θατέρῳ θάτερον αὐτῶν. ἔστι δὲ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον αὐτὸ ἐν τῇ κινήσει, ὃ μέν ποτε ὂν κίνησίς ἐστι· τὸ μέντοι εἶναι αὐτῷ ἕτερον, καὶ οὐ κίνησις. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν χρόνον γε γνωρίζομεν, ὅταν ὁρίσωμεν τὴν κίνησιν, τὸ πρότερον καὶ ὕστερον ὁρίζοντες. καὶ τότε φαμὲν γεγονέναι χρόνον, ὅταν τοῦ προτέρου καὶ ὑστέρου ἐν τῇ κινήσει αἴσθησιν λάβωμεν. ὁρίζομεν δὲ τῷ ἄλλο καὶ ἄλλο ὑπολαβεῖν αὐτά, καὶ μεταξύ τι αὐτῶν ἕτερον. ὅταν γὰρ τὰ ἄκρα ἕτερα τοῦ μέσου νοήσωμεν, καὶ δύο εἴπῃ ἡ ψυχὴ τὰ νῦν, τὸ μὲν πρότερον, τὸ δ' ὕστερον, τότε καὶ τοῦτό φαμεν εἶναι χρόνον. τὸ γὰρ ὁριζόμενον τῷ νῦν, χρόνος εἶναι δοκεῖ· καὶ ὑποκείσθω. ὅταν μὲν οὖν ὡς ἓν τὸ νῦν αἰσθανώμεθα, καὶ μὴ ἤτοι ὡς τὸ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν τῇ κινήσει, ἢ ὡς τὸ αὐτὸ μέν, μὴ προτέρου δὲ καὶ ὑστέρου τινός, οὐ δοκεῖ χρόνος γεγονέναι οὐδείς, ὅτι οὐδὲ κίνησις. ὅταν δὲ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, τότε λέγομεν χρόνον. τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ χρόνος, ἀριθμὸς κινήσεως κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον. οὐκ ἄρα κίνησις ὁ χρόνος, ἀλλ' ᾗ ἀριθμὸν ἔχει ἡ κίνησις. σημεῖον δέ· τὸ μὲν γὰρ πλεῖον καὶ ἔλαττον κρίνομεν ἀριθμῷ· κίνησιν δὲ πλείω καὶ ἐλάττω χρόνῳ. ἀριθμὸς ἄρα τις ὁ χρόνος. ἐπεὶ δ' ἀριθμός ἐστι διχῶς (καὶ γὰρ τὸ ἀριθμούμενον, καὶ τὸ ἀριθμητόν, ἀριθμὸν λέγομεν, καὶ ᾧ ἀριθμοῦμεν)

d *At verò & prius, atq; poſterius in loco primum ſunt, quandoquidem ſitu in eo inſunt. Cùm autem in magnitudine prius, & poſterius inſint, neceſſe eſt & in motu prius & poſterius ineſſe, iis quæ illic ſunt, proportione reſpondentia. Atqui etiam in tempore illa inſunt, quod horum alterum, alterum ſemper ſequatur. Prius autem & poſterius in motu, re quidem ipſa & ſubiecto idem ſunt, quod motus, ratione verò diuerſa ſunt, & motus non ſunt.* Tex. 100.

e *Atqui & tempus cognoſcimus, cùm motū diſtinguimus priori & poſteriori diſtinctis: tumq; fuiſſe tempus dicimus, cùm prioris & poſterioris in motu ſenſum habuerimus. Diſtinguimus autem quod aliud & aliud ea eſſe, & aliquid aliud intercedere exiſtimemus. Cùm enim extrema a medio diuerſa eſſe animo concipimus, temporisq; momenta duo eſſe anima aſſirmat, aliud quidē prius, aliud poſterius, tum hoc ipſum eſſe tēpus dicimus. Nam quod momentis terminatur, tempus videtur eſſe, idq; poſitum ſit. Cùm igitur tēporis momentum vt vnum ſenſu apprehendimus, non autem vt prius & poſterius in motu, vel vt idem quidem, non tamen prioris aut poſterioris alicuius nullum tempus videtur fuiſſe, quandoquidem nec motus. Cùm autem prius & poſterius, tum tēpus dicimus. Hoc enim eſt tēpus, numerus motus ratione prioris, & poſterioris. Non ergo tempus eſt motus, niſi vt numerum motus habet.* Tex. 101.

f *Argumentum autem eſt, quod plus & minus ex numero dijudicamus, maiorem verò & minorem motum ex tēpore. Tempus ergo numerus eſt quidem.* Tex. 102.

g *Cùm autem duplex ſit numerus (nam & quod numeratur, quodq; numerabile eſt, & id, quo numeramus, numerum dicimus)*

ὁ δὲ χρόνος ἐστὶ τὸ ἀριθμούμενον, καὶ οὐχ ᾧ ἀριθμοῦμεν. ἔστι δ' ἕτερον ᾧ ἀριθμοῦμεν, καὶ τὸ ἀριθμούμενον. καὶ ὥσπερ ἡ κίνησις ἀεὶ ἄλλη καὶ ἄλλη, καὶ ὁ χρόνος. ὁ δ' ἅμα πᾶς χρόνος ὁ αὐτός· τὸ γὰρ νῦν τὸ αὐτὸ ὅ ποτ' ἦν· τὸ δ' εἶναι αὐτῷ ἕτερον· τὸ δὲ νῦν τὸν χρόνον μετρεῖ, ᾗ πρότερον καὶ ὕστερον. τὸ δὲ νῦν, ἔστι μὲν ὡς τὸ αὐτό, ἔστι δ' ὡς οὐ τὸ αὐτό· ᾗ μὲν γὰρ ἐν ἄλλῳ, καὶ ἄλλῳ, ἕτερον· τοῦτο δ' ἦν αὐτῷ τὸ νῦν· ᾗ δέ ποτε ὄν ἐστι τὸ νῦν, τὸ αὐτό. ἀκολουθεῖ γὰρ ὥσπερ ἐλέχθη, τῷ μὲν μεγέθει ἡ κίνησις, ταύτῃ δ' ὁ χρόνος ὥς φαμεν. καὶ ὁμοίως δὴ τῇ στιγμῇ τὸ φερόμενον ᾧ τὴν κίνησιν γνωρίζομεν, καὶ τὸ πρότερον ἐν αὐτῇ, καὶ τὸ ὕστερον. τοῦτο δὲ ὃ μὲν ποτε ὄν, τὸ αὐτό ἐστι· στιγμὴ γὰρ ἢ λίθος ἤ τι ἄλλο τοιοῦτον· τῷ λόγῳ δὲ ἄλλο· ὥσπερ οἱ σοφισταὶ λαμβάνουσιν ἕτερον τὸ Κορίσκον ἐν Λυκείῳ εἶναι, καὶ τὸ Κορίσκον ἐν ἀγορᾷ. καὶ τοῦτο δὴ τῷ ἄλλοθι καὶ ἄλλοθι εἶναι, ἕτερον. τῷ δὲ φερομένῳ ἀκολουθεῖ τὸ νῦν, ὥσπερ ὁ χρόνος τῇ κινήσει· τῷ γὰρ φερομένῳ γνωρίζομεν τὸ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν κινήσει· ᾗ δ' ἀριθμητὸν τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, τὸ νῦν ἐστιν· ὥστε καὶ ἐν τούτοις, ὃ μὲν ποτε ὂν νῦν, ἔστι τὸ αὐτό· πρότερον γὰρ ἢ ὕστερόν ἐστι τὸ ἐν κινήσει· τὸ δ' εἶναι, ἕτερον· ᾗ ἀριθμητὸν γὰρ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, τὸ νῦν ἐστι. καὶ γνώριμον μάλιστα τοῦτ' ἐστί· καὶ γὰρ ἡ κίνησις διὰ τὸ κινούμενον, καὶ ἡ φορὰ διὰ τὸ φερόμενον· τόδε γάρ τι, τὸ φερόμενον· ἡ δὲ κίνησις, οὔ. ἔστι μὲν οὖν ὡς τὸ αὐτὸ τὸ νῦν λεγόμενον ἀεί, ἔστι δ' ὡς οὐ τὸ αὐτό. καὶ γὰρ τὸ φερόμενον. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι εἴτε χρόνος μὴ εἴη, τὸ νῦν οὐκ ἂν εἴη, εἴτε τὸ νῦν μὴ εἴη, χρόνος οὐκ ἂν εἴη· ἅμα γὰρ ὥσπερ τὸ φερόμενον καὶ ἡ φορά, οὕτως καὶ ὁ ἀριθμὸς ὁ τοῦ φερομένου καὶ ὁ τῆς φορᾶς χρόνος.

tempus eſt id, quod numeratur. Aliud verò eſt, id, quo numeramus, aliud id, quod numeratur. h *Ac quemadmodum motus alius ſemper eſt, & alius; ſic & tempus: omne autem tempus ſimul idem eſt. Momentum enim ſubiecto idem eſt, ratio verò eius alia eſt, & alia. Momentum autem tempus metitur, vt prius eſt, atque poſterius.* i *Eſt verò præſens momentum partim idem, partim non idem. Quatenus enim in alio, & alio eſt, diuerſum eſt, quæ ipſi ſane eſſentia, & ratio eſt. Subiecto autem idem eſt. Magnitudinem enim (vt dictum eſt) motus ſequitur, hunc autem tempus; ſimiliique modo punctum id quod fertur, ex quo motum, priusque & poſterius, quæ in eo inſunt, cognoſcimus. Atque hoc ſanè ſubiecto idem eſt (quandoquidem punctum eſt, aut lapis, aut aliud eius generis) ratione autem aliud & aliud, non ſecus ac Sophiſtæ Coriſcum in Lyceo, & in foro alium, & alium eſſe, quod alibi ſit, & alibi, accipiunt. Id verò quod fertur, momentum ſequitur, perinde, ac motum tempus. Nam eo quod fertur, prius & poſterius in motu cognoſcimus, vt autem prius & poſterius numerari poſſunt, momentum eſt. Quare & in his momentum tempore ſubiecto idem, eſt, (prius namque eſt, aut poſterius, quod eſt in motu) ratione autem aliud eſt. Quà enim ex parte prius & poſterius numerari poſſunt, momentum eſt. Quod etiam notum eſt maximè, quandoquidem & motus ex eo, quod mouetur, & latio ex eo, quod fertur. Hoc enim quiddam eſt id quod fertur, motus autem non eſt. Partim igitur idem ſemper, partim non idem præſens momentum dicitur ſiquidem & id quod fertur.* k *Perſpicuum verò etiam eſt, ſi tempus non ſit, momentum non eſſe, & ſi monumentum non eſt, tempus non eſſe. Vt enim ſimul ſunt id quod fertur, & latio, ita & numerus eius quod fertur, & lationis.*

Text. 103.

Text. 104.

Text. 105.

Ac

Quo ordine prius & poſterius competant magnitudini, motui, & tempori.

d *At verò & prius.*] Expoſuit quo ordine continuitas magnitudini, motui, temporiq; conueniat. Nunc quo item ordine prius & poſterius eiſdem inſit, declarat, aſſeritq; cerni hæc duo primum in magnitudine, cuius partes propriè ſitum vendicant, quem prioris & poſterioris ratio importat, deinde in motu, poſtremò in tempore. Dicitur enim prior motus pars ea, quæ in priori parte magnitudinis fit, ea poſterior, quæ in poſteriori. Item ea pars temporis prior habetur, quę priorem motus partem metitur, poſterior, quę poſteriorem. Monet quoq; prius & poſterius re ipſa, ſubiectoq; idem eſſe cum motu: ratione tamen diſtingui: quia videlicet ita in motu exiſtunt, vt alia ſit ratio motus, quâ motus, alia quâ prius & poſterius.

e *Atqui & tempus.*] Quoniã motus bifariã ſpectari poteſt: vno modo vt eſt actus entis in potentia, altero vt habet partem priorẽ, ac poſteriorem; docet tunc nos in temporis cognitionem venire, cùm apprehenſa priore, & poſteriore motus parte, motũ ipſum diſtinguimus. Nam tum demum præteriiſſe tẽpus iudicamus, cum prius, ac poſterius in motu percipimus, ſeu cùm apprehẽdimus duo puncta motus, duóue mutata eſſe, vnũ prius, alterũ poſterius, atq; inter ea motum: tunc enim ſimul apprehendere fas eſt duo momenta, quæ ipſis mutatis eſſe reſpondeant,

Qua ratione notitiã temporis venimus.

& idem re cum illis ſint, itemq; durationem, quæ inter fluentem motum metitur, & idem etiam re cum illo eſt. Vnde colligitur nihil aliud eſſe tempus, quàm numerum motus ratione prioris & poſterioris, id eſt, partes motus ab animo numeratas ſub ratione prioris, & poſterioris.

Quid ſit tẽpus.

Cur tempus dicatur numerus motus.

f *Argumentum autem eſt.*] Cur tempus numerum motus eſſe dixerit, hunc in modum declarat. Id, quo plus ac minus in motu indicamus, eſt numerus motus; (numero enim rerum multitudinem æſtimare conſueuimus) ſed tempore iudicamus plus, ac minus in motu, hoc eſt, motũ maiorem, minorémve eſſe: igitur tempus eſt numerus motus.

Numerus duplex, numerans & numeratus.

g *Cùm autem duplex.*] Quoniam numerus duplex habetur; numerans, quo res numeramus, & numeratus, hoc eſt, res ipſæ, quæ numerantur: rurſumq; numerus numeratus bipartitò diuiditur, in eum ſcilicet qui rebus actu disiunctis, & in eum qui rebus inter ſe continuatis, ac ſola cogitatione diuiſis ineſt, appellat Ariſtot. tempus numerum numeratum poſteriori modo, hoc eſt, partes motus, re ipſa inter ſe cohærentes, & cõtexas, prout tamen ab animo numerãte diſcretæ, & quoad durationem definitæ ſunt.

h *Ac*

Tempus, & motū in ſucceßione conſiſtere. Diſcrimen inter motū & tempus.

h *Ac quemadmodum*] Nonnulla ſubijcit, ex quibus earum dubitationum, quæ ſuperiori cap. propoſitæ ſunt, diſſolutio colligatur. Primumq; docet quemadmodum motus in ſucceſſione conſiſtit, ita & tempus. Nec enim fieri poteſt vt non ſit fluentis naturæ id, quod rem in fluxu poſitam, cuiuſmodi eſt motus, metitur. Diſcrimen tamen eſſe ait inter motum & tempus; quòd tempus ſemper idem ſit apud omnes, non verò motus: ſicuti & momentum idem re eſt, licet ratione diuerſum. Ita hunc locum intelligunt Themiſtius, Simplicius, Philoponus, & Auerroes.

In tempore partim eſſe vnū idemq; momentum, partim non.

i *Eſt verò præſens*] Adduxerat in controuerſiam ſit'ne vnum, idemq; momentum toto tempore, an plura. Eam dubitationem hoc loco diluit, ſtatuitq; in toto tempore partim eſſe vnum, & idem momentum, partim non. Eſſe vnum ſubiecto, quatenus in toto motu eſt vna, eademq; res mota: eſſe autem plura; quatenus momentum, nunc hoc nūc illud mutatum eſſe dimetitur. Adde poſſe quoq; vnum dici, quia ſicuti Mathematici imaginantur lineam fieri ex fluxu puncti, atq; ita quodammodò manere in tota linea vnum idemq; punctum; ſic fas eſt cogitatione fingere ex fluxu momenti effici tempus, eſſeq; vnum momentum in toto tempore, licet alioqui re ipſa multa ſint.

Nec tempus ſine momento, nec momentū ſine tempore eſſe poteſt.

k *Perſpicuum verò etiam eſt.*] Docet momentum & tempus ſic inter ſe affecta eſſe, vt neutrū ſine altero eſſe queat. Nam latio, & mobile ſimul ſunt, ita vt nec mobile, prout fertur abſq; latione poſſit, nec contrà; proindeq; tempus & momentum ſimul eſſe debent, ſiquidem tempus eſt numerus lationis; momentum verò mobilis, ſicuti vnitas numeri, quatenus vt vnitatibus res numeratas, ita momentis mobilia, prout feruntur ſecundum rationē prioris, & poſterioris, quæ momento copulantur, & clauduntur, metiri ſolemus.

χρόνος μὲν γὰρ ὁ τῆς φορᾶς ἀριθμός. τὸ δὲ νῦν ὡς τὸ φερόμενον, οἷον μονὰς ἀριθμοῦ. καὶ συνεχής τε δὴ ὁ χρόνος τῷ νῦν, καὶ διῄρηται κατὰ τὸ νῦν· ἀκολουθεῖ γὰρ καὶ τοῦτο τῇ φορᾷ, καὶ τῷ φερομένῳ· καὶ γὰρ ἡ κίνησις, καὶ ἡ φορὰ μία τῷ φερομένῳ, ὅτι ἕν, καὶ οὐχ ὅ ποτε ὄν· καὶ γὰρ ἂν διαλίποι· ἀλλὰ τῷ λόγῳ· καὶ ὁρίζει δὴ τὴν πρότερον καὶ ὕστερον κίνησιν τοῦτο. ἀκολουθεῖ δὲ καὶ τοῦτό πως τῇ στιγμῇ. καὶ γὰρ ἡ στιγμὴ καὶ συνέχει πως τὸ μῆκος, καὶ ὁρίζει· ἔστι γὰρ, τοῦ μὲν ἀρχή, τοῦ δὲ τελευτή. ἀλλ' ὅταν μὲν οὕτω λαμβάνῃ τις, ὡς δυσὶ χρώμενος τῇ μιᾷ, ἀνάγκη ἵστασθαι, εἰ ἔσται ἀρχὴ καὶ τελευτὴ ἡ αὐτὴ στιγμή. τὸ δὲ νῦν, διὰ τὸ κινεῖσθαι τὸ φερόμενον, ἀεὶ ἕτερον. ὥσθ' ὁ χρόνος ἀριθμός, οὐχ ὡς τῆς αὐτῆς στιγμῆς, ὅτι καὶ ἀρχὴ καὶ τελευτή, ἀλλ' ὡς τὰ ἔσχατα τῆς γραμμῆς μᾶλλον, καὶ οὐχ ὡς τὰ μέρη διά τε τὸ εἰρημένον. (τῇ γὰρ μέσῃ στιγμῇ ὡς δυσὶ χρήσεται· ὥστ' ἠρεμεῖν συμβήσεται) καὶ ἔτι, φανερὸν ὅτι οὐδὲ μόριον τὸ νῦν τοῦ χρόνου, οὐδ' ἡ διαίρεσις τῆς κινήσεως, ὥσπερ οὐδ' αἱ στιγμαὶ τῆς γραμμῆς· αἱ δὲ γραμμαὶ δύο τῆς μιᾶς μόρια. ᾗ μὲν οὖν πέρας τὸ νῦν, οὐ χρόνος, ἀλλὰ συμβέβηκεν. ᾗ δ' ἀριθμεῖ, ἀριθμός· τὰ μὲν γὰρ πέρατα, ἐκείνου μόνον ἐστὶν οὗ ἐστι πέρατα. ὁ δ' ἀριθμὸς ὁ τῶνδε τῶν ἵππων, ἡ δεκάς, καὶ ἄλλοθι. ὅτι μὲν οὖν ὁ χρόνος ἀριθμὸς κινήσεώς ἐστι, κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, καὶ συνεχὴς· συνεχοῦς γάρ, φανερόν. Κεφά-

Ac tempus quidem lationis eſt numerus; momentum vero, vt id, quod fertur, veluti vnitas numeri. l *Quin etiam ex momento continuum eſt tempus, & per momentum diuiditur. Namq; & lationem, & id quod fertur, hoc ſequitur, quandoquidem motus, & latio vna eſt, quia id, quod fertur, vnum eſt, & non quidem ſubiecto (poſſet enim interrumpi) verum etiam ratione. Hoc etiam priorē, poſterioremq; motum diſtinguit.* m *Hoc ipſo autē & punctum quodammodo ſequitur, quippe cùm punctum etiam quodammodo longitudinem & copulet, & diuidat. Etenim huius quidem principiū,* Text. 106.
illius verò finis. Sed cum hoc modo aliquis ſumit, vt pro duobus vno vtatur, inſiſtere neceſſe eſt, ſi idē punctum principium ſit & finis: temporis autem momentū, quia id quod fertur, mouetur, aliud ſemper eſt. n *Quare tempus eſt numerus, non vt eiuſdem puncti, quod principium ſit, & finis ſed vt lineæ potiùs extrema, & nō vt partes, tū ob id quod dictum eſt (medio enim puncto, vt duobus vtitur, eoq; ſit, vt inſiſtat.) Tum verò etiam, quod perſpicuum ſit neq; momentum temporis eius partem eſſe, neq; diuiſionem motus, quemadmodū nec puncta lineæ, quandoquidē lineæ duæ vnius ſunt partes.* o *Temporis igitur momentum qua ex parte terminus eſt non eſt tempus, ſed accidit: quatenus autem numerat, numerus eſt. Termini enim eius ſunt tantùm, cuius ſunt termini: numerus verò horum equorum, nempe denarius alibi etiam eſt. Tempus igitur numerum motus eſſe prioris, & poſterioris ratione, & continuum, quandoquidem continui eſt, perſpicuum eſt.* Text. 108.

CAP.

Conuenietia inter momētum, & tempus, lationē, & mobile. Nō eſt idem motus, qui quiete interrumpitur.

l *Quin etiam ex momento.*] Declarat cognationem, ſeu conuenientiam inter momentum, & tempus, lationem & mobile. Nam quemadmodum latio ratione mobilis vnitatem diuiſionemq; ſortitur, ſic tempus beneficio momenti vnum, continuumq; eſt, & eiuſdem interuentu ſectionem accipit. Monet autem vt motus ab eo quod fertur, vnus dicatur, non ſufficere mobile eſſe idem ſubiecto v. c. eundem lapidem; ſed oportere eſſe idem ratione; id eſt, lapidem eundem; prout motui ſubeſt, ita vt motum quiete nequaquam interrumpat: facta enim intermiſſione: nō iam mobile continuitatem motui præſtabit, ſed diuiſionem, & diſcrimen prioris motus à poſteriori. Hæc videtur germana huius loci explicatio, non ea, quam affert Simplicius de momento tempus ſecante.

Cōſenſio & diſcrimē inter momentum & punctum.

m *Hoc ipſo autem & punctum.*] Vt momentū partes temporis copulat, & diſtinguit, ita punctum partes lineæ; hoc tamen differunt, quod idem punctum manet, eodemq́; tanquā duobus, nunc vt fine, nunc vt principio vti poſſumus, momentum autem cōfeſtim euaneſcit, ſemperq́; aliud, & aliud eſt. Quo fit vt nemo idem reciprocando accipere valeat.

Tempus non dici numerū motus ratione vnius, eiuſdemq́; inſtantis.

n *Quare tempus eſt numerus.*] Quia momentum raptim tranſuolat, colligit non ideò tempus numerum motus definiri, quia ſit numerus ratione vnius eiuſdemq́; momenti, quod in ipſo, vt punctum in linea, ſignari poſſit; ſed ratione diuerſorum, quæ tamen non ſint partes, è quibus tempus coaleſcat, & integretur, eo modo, quo linea vna è duabus. Aliter hunc locum Aſpaſius, Alexander, & Philoponus legerūt; noſtra tamen lectio, & interpretatio, quam Simplicius, Porphyrius, & Themiſtius ſecuti ſunt, probatior eſt.

Cur momentum non ſit tempus.

o *Temporis igitur momentum.*] Conciſis & obſcuris verbis cauſam reddere videtur, cur momētum non ſit tempus, nimirum, quia cùm illius ſit terminus; eius naturam, & eſſentiam participare nequit, ſed ei accidit, licet quadā ratione eiuſdem numerus cenſeri debeat; quatenus eius interuentu prius & poſterius tempori ineſſe deprehenditur. Licet enim reliqui numeri circa res alias verſentur; vt denarius circa equos, & homines; numerus tamen motus illic tantùm eſt, vbi eius termini, id eſt, momenta inſident.

Κεφάλαιον ιβ.

Ἐλάχιστος δὲ ἀριθμὸς, ὁ μὲν ἁπλῶς ἐστιν, ἡ δυάς. τὶς δὲ ἀριθμός ἐστιν, ὅτι μὲν ἔστι, ἔστι δὲ ὡς οὐκ ἔστιν· οἷον γραμμῆς ἐλάχιστος ἀριθμὸς, πλήθει μέν ἐστιν αἱ δύο ἢ ἡ μία· μεγέθει δ' οὐκ ἔστιν ἐλάχιστος· ἀεὶ γὰρ διαιρεῖται πᾶσα γραμμή. ὥστε ὁμοίως καὶ χρόνος· ἐλάχιστος γὰρ κατὰ μὲν ἀριθμόν ἐστιν, ὁ εἷς, ἢ οἱ δύο. κατὰ μέγεθος δ' οὐκ ἔστι. φανερὸν δὲ καὶ διότι ταχὺς μὲν καὶ βραδὺς οὐ λέγεται, πολὺς δὲ καὶ ὀλίγος, καὶ μακρὸς καὶ βραχύς. ᾗ μὲν γὰρ συνεχής, μακρὸς καὶ βραχύς. ᾗ δὲ ἀριθμός, πολὺς καὶ ὀλίγος. ταχὺς δὲ καὶ βραδὺς οὐκ ἔστι. οὐδὲ γὰρ ὁ ἀριθμὸς ᾧ ἀριθμοῦμεν, ταχὺς καὶ βραδὺς οὐδείς. καὶ ὁ αὐτὸς δὲ, πανταχοῦ ἅμα· πρότερον δὲ καὶ ὕστερον, οὐχ ὁ αὐτός, ὅτι καὶ ἡ μεταβολή, ἡ μὲν παροῦσα, μία· ἡ δὲ γεγενημένη, καὶ ἡ μέλλουσα, ἑτέρα. ὁ δὲ χρόνος ἀριθμός ἐστιν, οὐχ ᾧ ἀριθμοῦμεν, ἀλλ' ὁ ἀριθμούμενος. οὗτος δὲ συμβαίνει κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, ἀεὶ ἕτερος. τὰ γὰρ νῦν ἕτερα. ἔστι δὲ ὁ ἀριθμός, εἷς μὲν καὶ ὁ αὐτὸς, ὁ τῶν ἑκατὸν ἵππων, καὶ τῶν ἑκατὸν ἀνθρώπων· ὧν δ' ἀριθμός, ἕτερα. οἱ ἵπποι, τῶν ἀνθρώπων. ἔτι, ὡς ἐνδέχεται κίνησιν εἶναι τὴν αὐτὴν καὶ μίαν πάλιν καὶ πάλιν. οὕτω καὶ χρόνον ἐνδέχεται, οἷον, ἐνιαυτὸν, ἢ ἔαρ, ἢ μετόπωρον. οὐ μόνον δὲ τὴν κίνησιν τῷ χρόνῳ μετροῦμεν, ἀλλὰ καὶ τῇ κινήσει τὸν χρόνον, διὰ τὸ ὁρίζεσθαι ὑπ' ἀλλήλων· ὁ μὲν γὰρ χρόνος ὁρίζει τὴν κίνησιν ἀριθμὸς ὢν αὐτῆς, ἡ δὲ κίνησις, τὸν χρόνον, καὶ λέγομεν πολὺν ἢ ὀλίγον χρόνον, τῇ κινήσει μετροῦντες, καθάπερ καὶ τῷ ἀριθμητῷ τὸν ἀριθμόν. οἷον, τῷ ἑνὶ ἵππῳ, τὸν τῶν ἵππων ἀριθμόν· τῷ μὲν γὰρ ἀριθμῷ τὸ τῶν ἵππων πλῆθος γνωρίζομεν· πάλιν δὲ τῷ ἑνὶ ἵππῳ, τὸν τῶν ἵππων ἀριθμὸν αὐτόν.

ὁμοίως

CAP. XII.

Minimus a autem numerus omnino, & abſolutè binarius eſt, quidam vero numerus partim eſt, partim non eſt; vt lineæ minimus numerus multitudine quidem ſunt duæ, aut vna; magnitudine autem minimus non eſt. Nam linea omnis ſemper diuiditur: quare & tempus ſimiliter: minimum quidem enim numero vnum eſt, aut duo, magnitudine verò nō eſt. b Conſtat verò etiam aut velox, & tardum non dicatur, ſed multū & paucum, longū & breue. Qua enim ex parte continuum eſt, longum & breue, qua autem numerus; multum & paucum. Velox verò & tardum nō eſt, quandoquidem nec numerus, quo numeramus, velox, aut tardus vllus eſt. c Quin etiam idem vbiq; ſimul eſt. prioris autem & poſterioris ratione idem non eſt, quippe cum & mutatio ea quidē, quæ præſens eſt, vna eſt: quæ aūt facta eſt et quæ futura eſt, diuerſæ. Tempus verò numerus eſt, nō quo numeramus, ſed qui numeratur, quod quidē prioris & poſterioris ratione aliud ſemper, aliudq́; eſſe accidit, quoniā & momenta alia ſunt, & alia. Eſt autē numerus vnus & idem is qui centum eſt equorū, & is qui centū virorum, quorū verò numerus eſt, ea diuerſa ſunt, nempe homines & equi. d Præterea vt vnus idemq́; motus iterum atq; iterū eſſe poteſt, ſic & tempus poteſt, vt annus, aut ver, aut autumnus. e Metimur aūt non motū ſolum tempore, ſed & motu tempus, quod ſeſe vicißim determinent. Tempus enim motum definit, quippe quod eius eſt numerus, motus autem tempus. Atq; multum paucumue tempus dicimus motu metientes, perinde ac numerum re numerata, vt vno equo numerum equorum: numero namq; equorum multitudinem cognoſcimus, & rurſus vno equo ipſum equorum numerum.

Text. 109.

Textus 110.

Textus 111.

Textus 112.

CAPITIS DVODECIMI EXPLANATIO.

Temporis attributa.

1. Attrib.

Minimus a autem.] Commemorat quædam temporis attributa, quibus tradita definitio magis eluceſcet. Primum eſt, Dari minimum in tempore, multitudine, non magnitudine: videlicet quia tempus eſt numerus numeratus, in quo datur minimū, nempe binarius, cùm tamen in magnitudine minimum non detur quoad molem, ſiquidem continui in minores partes diſſectio termino caret.

b Conſtat

2. Attrib. Tempus, ſi philoſophicè propriéq; loquamur nō dici velox, aut tardum.

b *Conſtat verò etiam.*] Secundum attributum eſt. Tempus dici multum, & paucum, longum, & breue; non autem velox, & tardum. Nam qua ratione continuum eſt, continui appellationem aſciſcit, diciturq; longum, & breue, vt longa dies, breuis hora. Quatenus numeratur, & intellectus opera diſcreti conditionem ſubit, multum & paucum vocatur, vt multa ſecula, pauci anni. Quæ vocabula diſcretorum ſunt propria. Non tamen velox, aut tardum tempus, ſi propriè & philoſophice loquendum ſit, vocabitur, quia velox & tardum menſuratur tempore, tempus verò ſe ipſo menſurari non poteſt.

3. Attrib. Tempus ſit numerus nō numerans ſed numeratus.

c *Quin etiam idem.*] Tertium attributū, Tempus quodammodo eſſe idem, quodammodo diuerſum. Idem, quia vbiq; eadem communis duratio res tempori ſubiectas ambit, & comprehendit, ſicuti & vbiq; eadem eſt primi orbis conuerſio, quam ea duratio comitatur. Diuerſum, ratione prioris & poſterioris, & quia aliæ partes alijs ſuccedunt, aliaq; momenta in locū antecedentium ſubrogantur. Nec mirum, eum tempus ſit numerus nō numerans, qui vnus idemq; ſpecie multis rebus ſpecie diſſidentibus conuenit, (nam eodem binario equos & homines numeramus) ſed numeratus, qui pro rerum diuerſitate varius eſt.

4. Attrib. Tempus primi mobilis, quod redit, nō ſimpliciter numero diſtingui.

d *Præterea vt vnus.*] Quartum attributum, Vt vnus idemq; motus redit, ſic & idem tempus. Non quaſi hæc eadem numero recurrāt, & tempus, quod euanuit, remeet: ſed quia eadem ſecundum ſpeciem perpetua ſucceſſione vigent, & ſingulis annis ver, æſtas, autumnus, hyems ſtato ordine vices alternant. Vnde illud Poetæ, *Atq; in ſe ſua per veſtigia voluitur annus.* Aduertenduam, licet non eædem temporis partes ad numerum recurrant; non proinde tamen aſſerendum tempus, quod redit, ſimpliciter numero diſtingui ab eo quod fluxit, cùm ex omnibus ſupremi globi conuerſionibus nulla quiete interruptis, vna perennis & continua motio fiat, quā vnum etiam tempus ſimili continuatione metiri neceſſe eſt.

5. Attrib. Tempus & motus ſe viciſſim metiuntur.

e *Metimur autem.*] Quintum attributum, Tempus ſic eſſe numerum, & menſuram motus, vt motus quoque reciproca viciſſitudine ipſius temporis menſura habeatur: ſicuti ex numero res numeratas, hoc eſt, earum multitudinem, & ex rebus numeratis numerum deprehendimus. Sanè quod ex motu tempus notari poſſit, tum alijs rebus compertum eſt, tum in horologio arenario, vbi peracto pulueris traiectu, effluxiſſe horam cognoſcimus. Cæterùm eſt inter tempus, & motum differentia, quod tempus motum prius definiat, tempus verò à motu poſterius menſuretur.

f *Atque*

ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ χρόνου, καὶ τῆς κινήσεως· τῷ μὲν γὰρ χρόνῳ τὴν κίνησιν, τῇ δὲ κινήσει τὸν χρόνον μετροῦμεν· καὶ τοῦτ' εὐλόγως συμβέβηκεν. ἀκολουθεῖ γὰρ τῷ μεγέθει ἡ κίνησις, τῇ δὲ κινήσει ὁ χρόνος, τῷ καὶ ποσά, καὶ συνεχῆ, καὶ διαιρετὰ εἶναι. διὰ μὲν γὰρ τὸ μέγεθος εἶναι τοιοῦτον, ἡ κίνησις ταῦτα πέπονθε· διὰ δὲ τὴν κίνησιν, ὁ χρόνος. καὶ μετροῦμεν καὶ τὸ μέγεθος τῇ κινήσει. καὶ τὴν κίνησιν τῷ μεγέθει· πολλὴν γάρ φαμεν εἶναι τὴν ὁδόν, ἐὰν ἡ πορεία πολλή· καὶ ταύτην πολλήν, ἂν ἡ ὁδὸς πολλή· καὶ τὸν χρόνον, ἂν ἡ κίνησις· καὶ τὴν κίνησιν, ἂν ὁ χρόνος. ἐπεὶ δὲ ὁ χρόνος μέτρον κινήσεώς ἐστι, καὶ τοῦ κινεῖσθαι· μετρεῖ δ' οὗτος τὴν κίνησιν, τῷ ὁρίσαι τινὰ κίνησιν, ἣ καταμετρήσει τὴν ὅλην· ὥσπερ καὶ τὸ μῆκος ὁ πῆχυς, τῷ ὁρίσαι τι μέγεθος, ὃ ἀναμετρήσει τὸ ὅλον· καὶ ἔστι τῇ κινήσει τὸ ἐν χρόνῳ εἶναι, τὸ μετρεῖσθαι τῷ χρόνῳ καὶ αὐτὴν καὶ τὸ εἶναι αὐτῆς. ἅμα γὰρ τὴν κίνησιν καὶ τὸ εἶναι τῆς κινήσεως, μετρεῖ· καὶ τοῦτ' ἐστὶν αὐτῇ τὸ ἐν χρόνῳ εἶναι, τὸ μετρεῖσθαι αὐτῆς τὸ εἶναι· δῆλον δ' ὅτι καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦτ' ἔστι τὸ ἐν χρόνῳ εἶναι, τὸ μετρεῖσθαι αὐτῶν τὸ εἶναι ὑπὸ τοῦ χρόνου· τὸ γὰρ ἐν χρόνῳ εἶναι, δυοῖν ἐστὶ θάτερον, ἓν μὲν τὸ εἶναι τότε, ὅτε ὁ χρόνος ἐστίν· ἓν δὲ, ὥσπερ ἔνια λέγομεν, ὅτι ἐν ἀριθμῷ ἐστι. τοῦτο δὲ σημαίνει, ἤτοι ὡς μέρος ἀριθμοῦ, καὶ πάθος, καὶ ὅλως ὅτι τοῦ ἀριθμοῦ τι. ἢ ὅτι ἐστὶν αὐτοῦ ἀριθμός. ἐπεὶ δ' ἀριθμὸς ὁ χρόνος, τὸ μὲν νῦν, καὶ τὸ πρότερον, καὶ ὅσα τοιαῦτα, οὕτως ἐν χρόνῳ, ὡς ἐν ἀριθμῷ μονάς, καὶ τὸ περιττόν, καὶ τὸ ἄρτιον· τὰ μὲν γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ τι, τὰ δὲ τοῦ χρόνου τί ἐστι· τὰ δὲ πράγματα ὡς ἐν ἀριθμῷ, τῷ χρόνῳ τί ἐστι. εἰ δὲ τοῦτο,

Nec ſecus res habet in tempore, & motu: nam motum tempore, & tempus motu metimur. f *Atque id quidem rationi eſt conſentaneum. Magnitudinem enim motus ſequitur, & motum tempus, quatenus & quanta ſunt, & continua, atque diuidua. Nam quod magnitudo eiuſmodi ſit, ita motus affectus eſt: ob motum autem tempus: metimurque & magnitudinem motu, & motum magnitudine; longam enim viam ſi ambulatio multa ſit, & hanc multam ſi via longa ſit, eſſe dicimus, itidem & tempus ſi motus, & motum ſi tempus.* g *Cùm autem tempus & motus, & ipſius moueri menſura ſit, motum eo metitur, quòd aliquem motum definiat; qui totum metietur (quemadmodum & longitudinē vlna magnitudinem aliquam definiendo, quæ totum repetitione quadam metietur)* h *ac motum eſſe in tempore idem eſt, ac tempus metiri. & eum & eius eſſe. Simul enim & motum, & eius eſſe metitur. Atque hoc eſt ipſum id tempore eſſe, eius menſura definiri. Perſpicuum verò eſt, & alijs quoque idem eſſe, in tempore eſſe, atque ipſorum eſſe tempus metiri. In tempore enim eſſe duorum, alterum eſt. Vnum tum eſſe cum tempus eſt. alterum, vt dicimus nonnulla eſſe in numero. Quod quidem ſignificat aut partem numeri eſſe, & affectionem, & omnino ipſius numeri aliquid, aut ipſius eſſe numerū. Cùm autem tempus numerus ſit, momentum quidem, & prius & quæ ſunt eius generis, ſic ſunt in tempore, vt in numero vnitas, & impar, & par, cum hæc aliquid ſint numeri, illa temporis aliquid. Res autem in tempore ſunt, vt in numero aliquid eſt. Quo fit*

Textus 113.

Textus 114.

Textus 115.

περιέχεται ὑπ' ἀριθμοῦ, ὥσπερ καὶ τὰ ἐν τόπῳ ὑπὸ τοῦ τόπου. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἔστι τὸ ἐν χρόνῳ εἶναι, τὸ εἶναι ὅτε ὁ χρόνος ἐστίν. ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἐν κινήσει εἶναι, οὐδὲ τὸ ἐν τόπῳ ὅτε ἡ κίνησις. καὶ ὁ τόπος ἐστί. εἰ γὰρ ἔσται τὸ ἔν τινι οὕτως, πάντα τὰ πράγματα ἐν ὁτῳοῦν ἔσται, καὶ ὁ οὐρανὸς ἐν τῇ κέγχρῳ. ὅτε γὰρ ἡ κέγχρος ἐστί, καὶ ὁ οὐρανός ἐστιν. ἀλλὰ

vt à numero contineantur, quemadmodum ea, quæ in loco ſunt, à loco. Illud verò etiam perſpicuum eſt, eſſe in tempore non idem eſſe, quod tum eſſe cùm tempus eſt, quemadmodum nec in motu, aut in loco eſſe, idem eſt, quod eſſe cum motus eſt, aut locus. Si enim in aliquo eſſe ita erit, res omnes in quauis re erunt, ac cælum in milio, quandoquidem cum milium eſt, tum quoque eſt cælum. Textus 116.

Sed

Motus magnitudinem cõſequitur, tēpus motū.

f *Atq; id quidem.*] Cauſam adhuc reddit cur motus, & tempus ſe viciſſim metiantur, nempe quòd motus magnitudinem, tempus motum conſequitur; quare vt ex magnitudine motum, & ex motu æſtimamus magnitudinem, (nam ſi ambulatio longa eſt, longam viam dicimus, & rurſus ambulationem longam, ſi iter longum ſit) ita etiam motum tempore & motu tempus definimus, & ex vno in alterius cognitionem ducimur.

Quo pacto affectum ſit tēpus ad ea, quæ tēpore cõtinentur.

g *Cùm autem tempus & motus.*] Explicata natura temporis docet in reliqua parte huius capitis, quo pacto ſe habeat tempus ad ea, quę tempore continenẽ. Primumq́; ait tempus eſſe menſuram motus, & ipſius moueri. Nam tempore, inquit, metimur aliquā motus partem, quæ ſubinde reliquarum menſura ſit, vt hodiernam cœli conuerſionem, quæ ad certum numerum repetita, menſem conficit, quod & in dimenſione permanente ſolet accidere, veluti cùm aliquoties iterata vlna certam aliquam magnitudinem abſoluimus.

Diſcrimē inter motū, & moueri.

Porrò quid nam ſit diſcriminis inter motum & moueri, quæ Ariſtoteles etiam in 6. huius Operis libro vſurpat, non ſat liquet inter expoſitores. Simplicius idem valere inquit. Alij quorum interpretatio magis arridet, volunt motum ſignificare rem ipſam, quæ eſt motus tanquam habitum: moueri autem, tanquā actum, ita vt moueri importet relationem ad id, à quo eſt motus, & ipſum quoq; eſſe, exiſtentiámve motus ſignificet.

Res quæ in tēpore ſunt, ſub temporis menſurā cadere.

h *Ac motum eſſe in tempore.*] Motum eſſe in tempore idem valere ait, ac motum, eiuſq́; eſſe à tempore menſurari. Addit autem non ſolùm motum, ſed etiam res alias, quæ in tempore ſunt, ſub temporis menſuram venire; intellige quatenus fluunt, & labuntur. Deinde ſubijcit modos alios, quibus in tempore res eſſe dici poſſunt. Primus eſt, quo ea ſunt in tēpore, quæ dum tempus præterit, exiſtunt: quem modum, vt impropriū, & alienum explodit. Secundus, quo aliquid

Varij modi quibus res in tempore eſſe dicūtur.

eſt in tēpore, vt in numero; quod dupliciter accidit, vel enim eſt in numero tanquā aliquid ipſius, quo pacto vnitas, & par, impar, cæteræq́; numeri affectiones in numero ſunt: vel tanquā in eo; à quo menſuratur. Secundùm quam notionē decem equi, & decem lapides in denario ſunt. Motus igitur hoc poſteriori modo eſt in tempore; quia tempus eſt numerus motus. Ac quemadmodum ea, quæ in loco ſunt, à loco; ita quæ ſunt in tempore, à tempore continentur.

Quæ continentur tempore à tēpore vincūtur.

Quo etiam fit, vt ab eo vincantur, ſicuti res omnes numeratæ a numero, ſiquidem quocunq; dato numero, alius maior eſſe poteſt.

i *Atque*

ἀλλὰ τοῦτο μὲν συμβέβηκεν, ἐκεῖνο δ' ἀνάγκη παρακολουθεῖν, καὶ τῷ ὄντι ἐν χρόνῳ εἶναί τινα χρόνον. ὅτε κἀκεῖνό ἐστι, καὶ τῷ ἐν κινήσει ὄντι, εἶναι τότε κίνησιν. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ὡς ἐν ἀριθμῷ τὸ ἐν χρόνῳ, ληφθήσεταί τις πλείων χρόνος παντὸς τοῦ ἐν χρόνῳ ὄντος. διὸ ἀνάγκη πάντα τὰ ἐν χρόνῳ ὄντα, περιέχεσθαι ὑπὸ τοῦ χρόνου, ὥσπερ καὶ τἆλλα ὅσα ἔν τινί ἐστιν οἷον τὰ ἐν τῷ τόπῳ ὑπὸ τοῦ τόπου, καὶ πάσχει δή τι ὑπὸ τοῦ χρόνου, καθάπερ καὶ λέγειν εἰώθαμεν, ὅτι κατατήκει ὁ χρόνος, καὶ γηράσκει πάνθ' ὑπὸ τοῦ χρόνου. καὶ ἐπιλανθάνεται διὰ τὸν χρόνον· ἀλλ' οὐ μεμάθηκεν, οὐδὲ νέον γέγονεν, οὐδὲ καλόν· φθορᾶς γὰρ αἴτιος καθ' αὑτὸν μᾶλλον ὁ χρόνος· ἀριθμὸς γὰρ κινήσεως· ἡ δὲ κίνησις ἐξίστησι τὸ ὑπάρχον. ὥστε φανερὸν ὅτι τὰ ἀεὶ ὄντα, ᾗ ἀεὶ ὄντα, οὐκ ἔστιν ἐν χρόνῳ. οὐ γὰρ περιέχεται ὑπὸ τοῦ χρόνου, οὐδὲ μετρεῖται τὸ εἶναι αὐτῶν ὑπὸ τοῦ χρόνου. σημεῖον δὲ τούτου, ὅτι οὐδὲ πάσχει οὐδὲν ὑπὸ τοῦ χρόνου, ὡς οὐκ ὄντα ἐν τῷ χρόνῳ. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ὁ χρόνος μέτρον κινήσεως, ἔσται καὶ ἠρεμίας μέτρον κατὰ συμβεβηκός· πᾶσα γὰρ ἠρεμία ἐν χρόνῳ. οὐ γὰρ ὥσπερ τὸ ἐν κινήσει ὂν ἀνάγκη κινεῖσθαι, οὕτω καὶ τὸ ἐν χρόνῳ· οὐ γὰρ κίνησις ὁ χρόνος, ἀλλ' ἀριθμὸς κινήσεως· ἐν

Sed hoc quidem accidit, illud verò ſequatur neceſſe eſt, & cùm eſt id, quod in tempore eſt, aliquod tempus eſſe & cum eſt id, quod in motu eſt, motum eſſe. Cùm verò id, quod eſt in tempore, in eo ſit, vt in numero, maius quid tempus eo omni, quod in tempore eſt, ſumetur. Quocirca neceſſe eſt omnia, quæ in tempore ſunt, à tempore contineri, quemadmodum & cætera, quæ ſunt in aliquo. vt quæ in loco, à loco. i *Atq; etiam aliquid pati à tempore, quemadmodum & dicere conſueuimus, & tempus abſumere omnia, & ſeneſcere tempore, & temporis cauſa obliuiſci, non item didiciſſe, aut inueniſſe, pulchritudinémue nactum eſſe. Tempus enim, potiùs per ſe interitus cauſa eſt, ſiquidem numerus motus eſt; motus autem id quod eſt, de ſuo ſtatu dimouet.* k *Quare manifeſtū eſt ea, quæ ſemper ſunt, quatenus ſemper ſunt, nō eſſe in tēpore: quippe quæ tempus nō contineat, nec eorū eſſe metiatur; Quod quidem eo argumento declaratur, quod nihil à tempore patiantur, tanquā ea, quæ non ſunt in tempore.* l *Quoniam aūt tempus menſura eſt motus, quietis quoq; ex accidēti menſura eſt, quandoquidē quies omnis in tempore eſt. Non enim, vt quod eſt in motu, ita quod in tempore, neceſſe eſt moueri: ſiquidem tempus motio non eſt ſed numerus motionis.* Textus 117. Textus 118.

In

ἐν ἀριθμῷ δὲ κινήσεως ἐνδέχεται εἶναι καὶ τὸ ἠρεμοῦν. οὐ γὰρ πᾶν τὸ ἀκίνητον ἠρεμεῖ, ἀλλὰ τὸ ἐστερημένον κινήσεως, πεφυκὸς δὲ κινεῖσθαι, καθάπερ εἴρηται ἐν τοῖς πρότερον. τὸ δὲ εἶναι ἐν ἀριθμῷ, ἐστὶ τὸ εἶναί τινα ἀριθμὸν τοῦ πράγματος, καὶ μετρεῖσθαι τὸ εἶναι αὐτοῦ τῷ ἀριθμῷ ἐν ᾧ ἐστιν. ὥστ' εἰ ἐν χρόνῳ, ὑπὸ χρόνου. μετρήσει δ' ὁ χρόνος τὸ κινούμενον καὶ τὸ ἠρεμοῦν, ᾗ τὸ μὲν κινούμενον, τὸ δὲ ἠρεμοῦν. τὴν

In motionis autē numero id quoq; poteſt eſſe, quod quieſcit: non enim quidquid eſt immobile, quieſcit, ſed quod motu priuatum eſt, moueriq́ue aptum eſt, quemadmodum prius eſt traditum. In numero verò eſſe idem eſt, quod aliquem rei eſſe numerum, illiuſq́; eſſe eo, in quo eſt, numero, vt menſura definiri. quare ſi in tempore à tempore. m *Id verò quod mouetur, & id quod quieſcit, quatenus quidem id mouetur, hoc autem quieſcit, tempus metietur.* Eorum

i *Atq; etiam aliquid.*] Quæ tempore continentur, non ſolùm ab eo excedi, ſed etiam pati inquit. Nam computreſcere, inueterari, conſumi & aboleri tempore res dicimus; eorumq́; memoriam extingui. Vnde illud Latini Poetæ, *Omnia fert ætas, animum quoque.* Addit tempus interitus potius, quàm ortus; & obliuionis, quam ſcientiæ authorem haberi; quia eſt numerus motus, cuius natura vt fluxu conſtat, nullamque ſtabilitatem ſeruat; ita res è ſtatu deturbat, & ad interitum vocat. Quod Ariſtot. in progreſſu magis explicat.

Tēpus cauſa interitus & obliuionis.

k *Quare manifeſtum eſt.*] Colligit ex dictis res interitus expertes, vt Deum Opt. Max. cæteraſq́; ſubſtantias à materia liberas, itemq́; orbes cœleſtes, quoad ſubſtantiam ſpectatos, neq; in tempore eſſe, nec tempore definiri. Quia quæ tempori ſubdūtur, fluxa & caduca ſunt, vt tempus, eiuſq́; initutis patent. Hoc ipſum de ſempiternis & diuinis mentibus repetit 1. de Cœlo, cap. 9.

Quæ tempori ſubijciuntur, fluxa ſunt & mortalia.

l *Quoniam autem tempus.*] Quia oppoſitorum eadem conſideratio & diſciplina eſt, poſtquam egit de menſura motus, & earū rerum quæ motui ſunt obnoxiæ; nunc quænam quietis menſura ſit, declarat; atque idemmet tempus quietis menſuram eſſe, non per ſe tamen, ſed ex accidente. Cuius aſſertionis eam cauſam reddit: quia vt motus non eſt niſi in tempore, ita nec quies, vt pote quæ priuatio motus ſit. Ac quòd tempus non ſolius motus ſit menſura, inde ſuadet, quia licet quidquid eſt in motu, exiſtat in tempore; non tamen retrocommeant, vt quicquid in tempore eſt, in motu exiſtat. Non metitur autem tempus quietem per ſe, ſed ex accidente: quia tempus id tantum per ſe menſurat, in quo datur prius & poſterius, & partes ſibi mutuò ſuccedentes: quæ in quiete per ſe, ac ſeipſa non dantur: ſed facta comparatione ad motum, quatenus dum res quieſcit, apta eſt ſubire motum, cui prioris ac poſterioris ratio per ſe conuenit.

Menſura quietis quænam ſit.

Tempus per ſe ſolùm motū, non quietē metitur.

m *Id verò, quod mouetur.*] Quia tēpus non motū duntaxat & quietē metitur, ſed etiam res motui & quieti ſubiectas: ait tempus nō eſſe menſurā harum rerū prout magnitudine præditæ ſunt, ſed quatenus motū & quietem ſubeunt. Quo fit vt ea, quæ prorſus immobilia ſunt, nequaquam tēpore definiātur. Sicuti nec ea quæ ſemper non ſunt, vt plura figmēta, nec ea, quæ nunquam non ſunt, vt diametrū eſſe incommenſurabilem lateri quadrati. Quod demōſtrat Euclid. in vlt. propoſ. lib. 10. Hæc enim vt motu vacant, ita ab eius menſura excluduntur. n Quæ-

Sub tēporis menſurā cadunt res motui & quieti obnoxiæ.

Euclid.

τὴν γὰρ κίνησιν αὐτῶν μετρήσει καὶ τὴν ἠρεμίαν, πόση τις. ὥστε τὸ κινούμενον οὐχ ἁπλῶς ἔσται μετρητὸν ὑπὸ χρόνου, ᾗ ποσόν τι ἐστὶν, ἀλλ' ᾗ ἡ κίνησις αὐτοῦ ποσή. ὥστε ὅσα μήτε κινεῖται μήτε ἠρεμεῖ, οὐκ ἔστιν ἐν χρόνῳ. τὸ μὲν γὰρ ἐν χρόνῳ εἶναι, ἐστὶ τὸ μετρεῖσθαι χρόνῳ· ὁ δὲ χρόνος κινήσεως καὶ ἠρεμίας μέτρον. φανερὸν οὖν ὅτι οὐδὲ τὸ μὴ ὂν ἔσται πᾶν ἐν χρόνῳ· οἷον ὅσα μὴ ἐνδέχεται ἄλλως, ὥσπερ τὸ τὴν διάμετρον εἶναι τῇ πλευρᾷ σύμμετρον. ὅλως γὰρ, εἰ μέτρον μέν ἐστι κινήσεως ὁ χρόνος καθ' αὑτὸ, τῶν δὲ ἄλλων κατὰ συμβεβηκὸς, δῆλον ὅτι ὧν τὸ εἶναι μετρεῖ, τούτοις ἅπασιν ἔσται τὸ εἶναι ἐν τῷ ἠρεμεῖν ἢ κινεῖσθαι. ὅσα μὲν οὖν φθαρτὰ καὶ γεννητὰ, καὶ ὅλως, ὁτὲ μὲν ὄντα, ὁτὲ δὲ μὴ, ἀνάγκη ἐν χρόνῳ εἶναι· ἔστι γὰρ χρόνος τις πλείων, ὃς ὑπερέξει τοῦ εἶναι αὐτῶν, καὶ τοῦ μετροῦντος τὴν οὐσίαν. τῶν δὲ μὴ ὄντων, ὅσα μὲν περιέχει ὁ χρόνος, τὰ μὲν ἦν, οἷον Ὅμηρός ποτε ἦν. τὰ δὲ ἔσται, οἷον τῶν μελλόντων τι, ἐφ' ὁπότερα περιέχει· καὶ εἰ ἐπ' ἄμφω, ἀμφότερα καὶ ἦν, καὶ ἔσται. ὅσα δὲ μὴ περιέχει μηδαμῇ, οὔτ' ἦν, οὔτ' ἐστὶν, οὔτ' ἔσται. ἔστι δὲ τὰ τοιαῦτα τῶν μὴ ὄντων, ὅσων τὰ ἀντικείμενα ἀεὶ ἐστίν· οἷον τὸ ἀσύμμετρον εἶναι τὴν διάμετρον, ἀεὶ ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔσται τοῦτο ἐν χρόνῳ. οὐ τοίνυν οὐδὲ τὸ σύμμετρον· διὸ ἀεὶ οὐκ ἔστιν, ὅτι ἐναντίον τῷ ἀεὶ ὄντι. ὅσων δὲ τὸ ἐναντίον μὴ ἀεὶ, ταῦτα δύναται καὶ εἶναι καὶ μὴ, καὶ ἔστι γένεσις καὶ φθορὰ αὐτῶν.

Κεφα

Eorum enim & quies, & motus quāta ſint, metietur. Quapropter tēpus non omnino id, quod mouetur, vt quantū quoddam eſt, metietur; ſed vt motus eius quantus eſt. Quo fit, vt quæcunq; nec mouentur, nec quieſcunt, ea non ſint in tempore, ſiquidem in tempore eſſe, eſt temporis menſura definiri: tempus autē motus, & quietis menſura eſt. Manifeſtum itaq; eſt, neq; id omne, quod non ſit, in tēpore eſſe, cuius generis ea ſunt, quæ aliter ſe habere non poſſunt, vt diametrum lateri eſſe commenſuratam. Omnino enim ſi motionis per ſe, aliarū autem rerū ex accidenti menſura tempus eſt, perſpicuū eſt, quorum eſſe metitur, eorum omniū eſſe in eo conſiſtere, vt quieſcant, aut moueantur. n *Quæcunque ergo oriuntur, & occidunt, & omnino quæ aliquando ſunt, aliquādo non ſunt, eſſe in tempore neceſſe eſt. Eſt enim aliquod maius tempus, quod eſſe ipſorum, idq́; quod eſſentiā metitur, ſuperabit. Eorum autē, quæ non ſunt, quæcūq; tēpus continet, ſi altera ex parte contineat, alia quidem fuerunt, vt Homerus olim fuit, alia erunt, vt futurum aliquid: quod ſi vtraq; ex parte & fuerunt & erunt.* o *Quæ verò nullo modo continet, ea neq; fuerunt, nec ſunt, nec erunt. At hæc quidem in his, quæ non ſunt, quorum oppoſita ſemper ſunt, vt diametrum commenſuratam laterì non eſſe ſemper eſt, hocq́; in tēpore non erit; quare non commenſuratā eſſe. Quapropter ſemper non eſt, quia contrarium ei ſit, quod ſemper eſt. Quorum verò contrarium non ſemper eſt, ea omnia & eſſe poſſunt, & non eſſe, eorumq́; ortus eſt, atq; interitus.* Text.119. Text.120.

Quædam ex altera duntaxat parte continentur tempore.

n *Quæcunque ergo oriuntur.*] Quæ ortum & occaſum ſubeunt, in tempore eſſe inquit: cùm ea omnia tempus excedat. Docet etiam ea, quæ non ſunt, & ad tempus pertinent, bipartitò diſtribui. Nam quædam ex altera tantummodò parte continentur tempore, videlicet quæ iam fuêre & non erunt, vt bellum Troianum; & quæ erunt, & nondum fuêre, vt orbis deflagratio: Alia ex vtraque parte, ſi quæ iam fuerunt, & futura ſunt, vt homines, quos Chriſtiana religio in die iudicij diuina virtute ad vitam reuocandos docet. Quod tamen Ariſtot. ignorauit, proindeque de ijs tantùm, quæ ſecundum ſpeciem recurrunt, in hoc tertio membro agit.

Quædam ex vtraque.

Quæ nullatenus tempore menſurantur.

Cõnexiones ſempiternæ inter extrema ſimpliciter neceſſaria.

o *Quæ verò nullo modo.*] Quæ nullo pacto menſurantur tempore, ea extra omnium temporum differentias eſſe inquit; nec eſſe, nec fuiſſe, nec futura vnquam. Ad quod genus pertinent, quæ ſemper non ſunt, nec poſſunt eſſe: qualia cenſentur omnia, quorum oppoſita ſemper ſunt. Nam quorum oppoſita aliquando non ſunt, non neceſſe eſt ſemper non eſſe. Igitur quæ ſemper non ſunt, vt diametrum eſſe lateri commenſurabilem, & quæ ſemper ſunt, vt oppoſitum huius: ea nequeunt aliquando eſſe, aliquando non eſſe, & ex conſequenti, non poſſunt contineri tempore, aut ab eo menſurari. Obſerua hîc, quod annotauit etiam Scotus, doctrinam eſſe Ariſt. connexiones propoſitionum, quæ ſimpliciter neceſſariæ ſunt, vt hominem eſſe animal participationis; diametrum eſſe incommenſurabilem coſtæ, non cadere ſub menſuram temporis, ſed perpetuas eſſe, & ſempiternæ veritatis. Quam ſententiam grauiter & accurate pertractat Fonſeca, lib. 5. Metaph. cap. 5. q. 1. contra Heruæum quodlib. 1. q. 10.

CAPI-

Κεφάλαιον ιγ.

ΤΟ δὲ ΝΥ͂Ν ἐστι συνέχεια χρόνου, ὥσπερ ἐλέχθη· συνέχει γὰρ τὸν χρόνον τὸν παρεληλυθότα καὶ ἐσόμενον, καὶ ὅλως πέρας χρόνου ἐστίν· ἔστι γὰρ τοῦ μὲν ἀρχή, τοῦ δὲ τελευτή. ἀλλὰ τοῦτ' οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῆς στιγμῆς μενούσης φανερόν. διαιρεῖ δὲ δυνάμει. καὶ ᾗ μὲν τοιοῦτον, ἀεὶ ἕτερον τὸ νῦν· ᾗ δὲ συνδεῖ, ἀεὶ τὸ αὐτό, ὥσπερ ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν γραμμῶν. οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ ἀεὶ καὶ μία στιγμὴ τῇ νοήσει· διαιρούντων γὰρ ἄλλη· ᾗ δὲ μία, ἡ αὐτὴ πάντῃ. οὕτω καὶ τὸ νῦν. τὸ μὲν τοῦ χρόνου διαίρεσις κατὰ δύναμιν· τὸ δέ, πέρας ἀμφοῖν καὶ ἑνότης. ἔστι δὲ τὸ αὐτὸ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἡ διαίρεσις καὶ ἡ ἕνωσις· τὸ δ' εἶναι οὐ ταὐτό. τὸ μὲν οὖν οὕτω λέγεται τῶν νῦν· ἄλλο δέ, ὅταν ὁ χρόνος ὁ τούτου ἐγγὺς ᾖ. ἥξει νῦν, ὅτι τήμερον ἥξει· ἥκει νῦν, ὅτι ἦλθε τήμερον. τὰ δ' ἐν Ἰλίῳ γέγονεν οὐ νῦν, οὐδ' ὁ κατακλυσμὸς γέγονε νῦν· καίτοι συνεχὴς χρόνος εἰς αὐτά, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐγγύς. τὸ δὲ ΠΟΤΕ͂, χρόνος ὡρισμένος πρὸς τὸ πρότερον νῦν· οἷον, ποτὲ ἐλήφθη ἡ Τροία· καί, ποτὲ ἔσται κατακλυσμός· δεῖ γὰρ πεπεράνθαι πρὸς τὸ νῦν. ἔσται ἄρα ποσός τις ἀπὸ τοῦδε χρόνος εἰς ἐκεῖνο, καὶ ἦν εἰς τὸ παρελθόν. εἰ δὲ μηδεὶς χρόνος, ὃς οὐ ποτέ, πᾶς ἂν εἴη χρόνος πεπερασμένος. ἆρ' οὖν ὑπολείψει, ἢ οὔ; εἴπερ ἀεὶ ἔστι κίνησις· ἄλλος οὖν, ἢ ὁ αὐτὸς πολλάκις; δῆλον ὅτι ὡς ἂν ἡ κίνησις, οὕτω καὶ ὁ χρόνος· εἰ μὲν γὰρ ἡ αὐτὴ καὶ μία γίνεταί ποτε, ἔσται χρόνος εἷς καὶ ὁ αὐτός· εἰ δὲ μή, οὐκ ἔσται.

ἐπεὶ

CAPVT XIII.

MOmentum a autem præſens, temporis, vt dictum eſt, continuatio eſt. Præteritum enim futurumque tempus connectit, atq; omnino temporũ terminus eſt, ſiquidẽ huius principium eſt, illius finis. At hoc vt in puncto, quod manet, perſpicuum non eſt. Diuidit autem poteſtate, & qua ex parte tale eſt, aliud ſemper eſt. Vt autem connectit, ſemper idem, veluti in lineis Mathematicis, in quibus idem ſemper cogitatione punctum non eſt, quandoquidem diuidentibus aliud eſt, quatenus autem vna eſt, idem omnino eſt. Sic & temporis momentum partim quidem eſt temporis diuiſio poteſtate, partim terminus vt vtriuſque & copulatio. Idem autem eſt, & per idem diuiſio, & copulatio, ratio verè diuerſa eſt. b *Ipſum itaque nunc hoc vno modo dicitur, alio verò cùm tempus huic propinquum fuerit. Veniet nunc, quoniam hodie veniet: venit nunc, quoniam hodie venit: quæ autem Ilij acta ſunt, non nunc, neque item inundatio nunc facta eſt, non quod tempus vſque ad ea continuatum non ſit; ſed quod procul abeſt.* c *Aliquando autem tempus eſt terminatum ad prius, atque poſterius momentum; vt aliquando capta eſt Troia. & aliquando erit inundatio. Oportet enim ad momentum eſſe terminatum. Erit ergo tempus quoddam ab hoc ad illud certa præditum quantitate, atque etiam ab hoc fuit ad præteritum. Quòd ſi nullum eſt tempus, quod non ſit aliquando, tempus omne finitum erit. Nunquid igitur deficiet, an non? ſiquidem motus ſemper eſt: aliudne igitur, an idem ſæpius? Perſpicuum eſt, vt motus eſt, ſic & tempus eſſe: ſi enim vnus, idemque eſt, vnum idemq; erit tempus: quòd ſi non vnus, non erit.*

Text. 121. Text. 122. Text. 123. Text. 124.

Quo-

CAPITIS DECIMITERTII EXPLANATIO.

Momẽtum. nũc.

MOmentum a autem.] Priorem partem huiuſce capitis conſumit Ariſtot. in explicanda notione quorundam vocabulorum ad ſubiectam materiam pertinẽtium, videlicet, nunc ſiue momentum, aliquando, iam, nuper, olim, ſubito. Momentum, ſiue nunc bifariam accipitur, interdum pro inſtanti, quod præteritum cum futuro nectit, eſtque principium huius, & finis illius, eo modo, quo punctum in medio lineæ, cuius partes, vt commune vinculum copulat, etſi id minus eluceat in inſtanti, quod confeſtim euolat, nec ſignari poteſt. Docet autem in-

ſtans

Quomodo inſtans partes temporis iungas. ſtans ita partes temporis coniungere, vt eas poteſtate diuidat; quia poſſumus animo comprehendere vnam temporis portionem inſtanti clauſam, non conſiderãdo aliam illius interuentu cum priori cohærentem quo pacto inſtans non ſumitur vt vnum, etſi prout connectit, vt vnum ſumatur; quia id, quod vnit, vnum eſſe oportet: vti etiam in lineis mathematicis puncto accidit.

Secunda momenti vſurpatio. b *Ipſum itaque.*] Accipitur ſecundò momentum ſiue inſtans, pro eo tempore, quod præſenti momento propinquum eſt, ſeu præteritum, ſeu futurum ſit. Quod enim à præſenti momento parum diſtat, in eo quodammodo eſſe perhibetur. Sic dicimus Societatem nõ veniſſe, aut nunc venturum, quia paulò ante venit, aut paulò pòſt veniet. Quod tamen de iis, quæ longè diſtant, vt bellum Troianum, aut terræ eluuio, minimè pronunciamus.

Aliquando. noti. c *Aliquando.*] Aliquando, ſignificat tempus quoddam à præſenti momento disiunctum, quod tamen ad aliquod prius poſteriusve momentum claudatur, finitumque ſit. Quomodo dicimus expugnatam aliquando fuiſſe Troiam, aliquando mundum igni deflagraturum. *Quæſtio.* Cum verò nullum tempus à nobis ſumi poſſit, quod hoc vocabulo non indicetur; ſiquidem nullum eſt tempus quod non habuerit aliquando, aut habiturum ſit præfinitum exordium, (quod de quouis determinato tempore etiam ſecundum Ariſtot. verum eſt) argumentum id eſſe inquit ad temporis finitatem comprobandam.

Quòd ſi nullum.] Quaſi obiter & ex occurſu in quæſtionem vocat, vtrúmne tempus aliquo termino circumſcribẽdum omnino ſit, an non. Item ſi tempus infinitis ſeculorum ætatibus duraturum ſit, an idem ſemper vel potiùs aliud, atq; illud recurret. *Temporis & motus eandem eſſe cõditionem quo ad finẽ.* Quam cõtrouerſiam diluit, aiens eandem eſſe, quoad hoc, temporis & motus cõditionem, proindeq; vt motus non ad numerum, ſed ſpeciem idem remeat, ita & tempus. Ad poſteriorem reſpondet, nunquam eſſe defecturum tempus, quia ſemper eſt in fine & principio, quatenus quodlibet eius momentum eſt terminus præteriti, & exordium futuri, ita vt tale momẽtũ re quidem ipſa vnum ſit, ratione autem diuerſum, ſicuti curuum & inflexum in circulo. Hac de re in 8. huius operis vbi oſtendemus hoc argumẽto, & aliis, quibus Ariſt. temporis & mundi æternitatem aſſtruere conatus fuit, nihil omnino confici.

d Ipſum

ἐπεὶ δὲ τὸ νῦν τελευτὴ καὶ ἀρχὴ τοῦ χρόνου, ἀλλ' οὐ τοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ μὲν παρήκοντος τελευτὴ, ἀρχὴ δὲ τοῦ μέλλοντος· ἔχοι ἂν ὥσπερ ὁ κύκλος ἐν τῷ αὐτῷ πως τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον, οὕτω καὶ ὁ χρόνος ἀεὶ ἐν ἀρχῇ καὶ τελευτῇ. καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖ ἀεὶ ἕτερος· οὐ γὰρ τοῦ αὐτοῦ ἀρχὴ καὶ τελευτὴ τὸ νῦν· ἅμα γὰρ ἂν καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ, τἀντικείμενα ἂν εἴη, καὶ οὐχ ὑπολείψει δή· ἀεὶ γὰρ ἐν ἀρχῇ. τὸ δ' ΗΔΗ, τὸ ἐγγύς ἐστι τοῦ παρόντος νῦν ἀτόμου, μέρος τοῦ μέλλοντος χρόνου· πότε βαδίζεις; ἤδη· ὅτι ἐγγὺς ὁ χρόνος ἐν ᾧ μέλλει· καὶ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου τὸ μὴ πόῤῥω τοῦ νῦν. πότε βαδίζεις; ἤδη βεβάδικα. τὸ δὲ Ἴλιον φάναι ἤδη ἑαλωκέναι οὐ λέγομεν, ὅτι λίαν πόῤῥω τοῦ νῦν. καὶ τὸ ἌΡΤΙ, τὸ ἐγγὺς τοῦ παρόντος νῦν, τὸ μόριον τοῦ παρελθόντος. πότε ἦλθες; ἄρτι· ἐὰν ᾖ ὁ χρόνος ἐγγὺς τοῦ ἐνεστῶτος νῦν. ΠΆΛΑΙ δὲ, τὸ πόῤῥω. τὸ δὲ ἘΞΑΊΦΝΗΣ, τὸ ἐν ἀναισθήτῳ χρόνῳ διὰ μικρότητα ἐκστάν· μεταβολὴ δὲ πᾶσα φύσει ἐκστατικόν. ἐν δὲ τῷ χρόνῳ πάντα γίνεται καὶ φθείρεται· διὸ καὶ οἱ μὲν σοφώτατον ἔλεγον, ὁ δὲ Πυθαγόρειος Πάρων, ἀμαθέστατον, ὅτι καὶ ἐπιλανθάνονται ἐν τούτῳ, λέγων ὀρθότερον. δῆλον οὖν ὅτι φθορᾶς μᾶλλον ἔσται καθ' αὑτὸν αἴτιος, ἢ γενέσεως, καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον· ἐκστατικὸν γὰρ ἡ μεταβολὴ καθ' αὑτήν· γενέσεως δὲ καὶ τοῦ εἶναι, κατὰ συμβεβηκός. σημεῖον δὲ ἱκανὸν, ὅτι γίνεται μὲν μηδὲν ἄνευ τοῦ κινεῖσθαί πως αὐτὸ καὶ πράττειν· φθείρεται δὲ καὶ μηδὲν κινούμενον· καὶ ταύτην μάλιστα λέγειν εἰώθαμεν ὑπὸ τοῦ χρόνου φθοράν. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ ταύτην ὁ χρόνος ποιεῖ, ἀλλὰ συμβαίνει ἐν χρόνῳ γίνεσθαι καὶ ταύτην τὴν μεταβολήν. ὅτι μὲν οὖν ἐστιν ὁ χρόνος, καὶ τί, καὶ ποσαχῶς λέγεται τὸ νῦν, καὶ τί τὸ ποτὲ καὶ τὸ ἄρτι, καὶ τὸ ἤδη, καὶ τὸ πάλαι, καὶ τὸ ἐξαίφνης, εἴρηται.

Κεφά-

Quoniam autem momẽtum, finis ac principium temporis eſt, quanquã non eiuſdem, ſed exacti finis; futuri principium, vt circulus in eodem cauum, & inflexum habet, ita & tempus in principio, & fine ſemper eſt. Ob eamq; cauſam, aliud ſemper videtur eſſe, quandoquidem momentum non eiuſdem principium eſt, & finis: ſimul namque & ſecundum idem eſſent oppoſita; quo fit, vt non deficiat, ſiquidem in principio ſemper eſt. Text. 125.

d Ipſum autem, iam, pars eſt futuri temporis, præſenti momento indiuiduo propinqua: quando ambulabis? iam, quia tempus, in quo eſt ambulaturus, propinquum eſt. Atq; etiam præteriti temporis à præſenti momento non multum diſtans: quando ambulaſti? iam. Ilium autem iam captum eſſe non dicimus, quod à præſenti momento nimis diſtet? Text. 126.

Ipſum verò, nuper, eſt id, quod præſenti momento propinquum eſt, atque præteriti temporis pars eſt. Quando veniſti? nuper; ſi tempus præſenti momento fuerit propinquum? Quod verò longius abeſt, olim dicitur. At ſubitò id dicitur, quod in tempore ob paruitatem ſub ſenſum non cadente, immutatur. Text. 127.

e Mutatio autem omnis vim de ſtatu dimouendi natura habet: omnia verò in tempore oriuntur, & occidunt. Iccirco alij ſapientiſſimum dixerunt. Paro autem Pythagoricus (rectius dicens) inſipientiſſimum, quòd obliuione in eo capiantur. Perſpicuum ergo eſt interitus potiùs, vt etiam antea diximus, cauſam per ſe eſſe, quàm generationis; ſiquidem mutatio de ſtatu dimouendi per ſe vim habet, generationis autem & ipſius eſſe ex accidenti. Cuius rei argumentum ſufficiens eſt, quod cum nihil oriatur, niſi moueatur quodammodo, & agat, tamen occidit, quanquam nihil moueatur, atque hunc occaſum tempori tribuere maximè conſueuimus: at neque hunc ipſum tempus affert: ſed accidit vt in tempore hæc quoque fiat mutatio. Tempus itaque eſſe, & quid ſit, quotque modis ipſum, nunc dicamus, & quid aliquando, quid nuper, quid iam, olim, & quid repente, dictum eſt. Text. 128.

Hh 2

Iam. ἤδη. Nuper. ἄρτι. Olim. πάλαι. Subito. ἐξαίφνης.

d *Ipſum autem iam.*] Iam, ſignificat tempus præſenti momento vicinum ſeu præteritum ſit, ſeu futurum. Quare ſi quis tempore, quod poſt momentum, præſens ſubſequitur, ſcribere ſtatuit, iam ſe ſcripturum inquit. Nuper, deſignat partem temporis præteriti, inſtanti præſenti proximam. Itaque latiùs patet Iam, quàm nuper. Olim, ſignificat partem temporis præteriti à præſenti inſtanti admodum remotam. Sic dicimus homines olim ritu belluino in ſyluis vixiſſe. Denique Subitò fieri dicitur id, quod quàm breuiſſimo tempore mutationem aliquam ſubit.

Simonides tempus ſapientiſſimũ appellauit. Paro Pythagoricus inſipientiſſimũ. Cur rerum corruptionẽ tempori attribuamus.

c *Mutatio autem omnis.*] Quod ſuprà dixerat, apertiùs exponit, videlicet cur tempus interitus magis, quàm generationis cauſa perhibeatur. Vnde cùm Simonides tempus ſapientiſſimum appellaſſet, quod eo ſapientiam homines adipiſcantur, eum Paro Pythagoricus vituperauit, inſipientiſſimum potius vocans, quòd eo omnium rerum memoria intercidat. Cauſa igitur, cur rerum occaſus tempori aſcribi ſoleat, eſt, quia tempus eſt numerus mutationis: mutatio verò per ſe rem è ſuo ſtatu deducit. Licet enim formæ in materiam præeunte motu inſerantur: priùs tamen quæ inſunt abolentur, priuſque ſubiectum ad internetionem rapitur. Non quaſi hæc ab ipſo tempore efficiantur, ſed quia eo intercurrente fiunt. Accedit etiam, quod cùm generationis cauſa ſæpè manifeſta ſit; corruptionis verò, præſertim naturalis, quam ſenectus inuehit, vulgo lateat, fit inde vt rerum occaſum ad tempus referamus. Lege Ariſtot. initio libri 4. Meteororum & 1. de Generatione, vbi veram ac germanam interitus cauſam diſquirit. Quod etiam præſtat Simplicius hoc loco.

CAPI-

Κεφάλαιον ιδ΄.

Τούτων δ' ἡμῖν οὕτω διωρισμένων, φανερὸν ὅτι ἅπασα μεταβολὴ, καὶ ἅπαν τὸ κινούμενον ἀνάγκη κινεῖσθαι ἐν χρόνῳ· τὸ γὰρ θᾶττον καὶ βραδύτερον, κατὰ πᾶσάν ἐστι μεταβολήν· ἐν πᾶσι γὰρ οὕτω φαίνεται. λέγω δὲ θᾶττον κινεῖσθαι τὸ πρότερον μεταβάλλον εἰς τὸ ὑποκείμενον κατὰ τὸ αὐτὸ διάστημα, καὶ ὁμαλὴν κίνησιν κινούμενον· οἷον, ἐπὶ τῆς φορᾶς, εἰ ἄμφω κατὰ τὴν περιφερῆ κινεῖται, ἢ ἄμφω κατὰ τὴν εὐθεῖαν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἀλλὰ μὴν τό γε πρότερον ἐν χρόνῳ ἐστί· πρότερον γὰρ καὶ ὕστερον λέγομεν κατὰ τὴν πρὸς τὸ νῦν ἀπόστασιν. τὸ δὲ νῦν, ὅρος τοῦ παρῳχηκότος, καὶ τοῦ μέλλοντος. ὥστ' ἐπεὶ τὰ νῦν ἐν χρόνῳ, καὶ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν χρόνῳ ἔσται· ἐν ᾧ γὰρ τὸ νῦν, καὶ ἡ τοῦ νῦν ἀπόστασις. ἐναντίως δὲ λέγεται τὸ πρότερον κατά τε τὸν παρεληλυθότα χρόνον, καὶ τὸν μέλλοντα· ἐν μὲν γὰρ τῷ παρεληλυθότι πρότερον λέγομεν, τὸ πορρώτερον τοῦ νῦν, ὕστερον δὲ, τὸ ἐγγύτερον. ἐν δὲ τῷ μέλλοντι, πρότερον μὲν τὸ ἐγγύτερον, ὕστερον δὲ τὸ πορρώτερον. ὥστ' ἐπεὶ, τὸ μὲν πρότερον ἐν χρόνῳ, πάσῃ δ' ἀκολουθεῖ κινήσει τὸ πρότερον, φανερὸν ὅτι πᾶσα μεταβολὴ καὶ πᾶσα κίνησις ἐν χρόνῳ ἐστίν. ἄξιον δ' ἐπισκέψεως, καὶ πῶς ποτε ἔχει ὁ χρόνος πρὸς τὴν ψυχὴν, καὶ διὰ τί ἐν παντὶ εἶναι δοκεῖ ὁ χρόνος, καὶ ἐν γῇ, καὶ ἐν θαλάττῃ, καὶ οὐρανῷ. ἢ ὅτι κινήσεως τι πάθος, ἢ ἕξις ἀριθμός γε ὤν. ταῦτα δὲ κινητὰ πάντα· ἐν τόπῳ γὰρ πάντα· ὁ δὲ χρόνος καὶ ἡ κίνησις ἅμα, κατά τε τὴν δύναμιν, καὶ κατ' ἐνέργειαν.

πότερον

Caput XIV.

Quibus a *hunc in modum pertractatis, perſpicuum eſt mutationem omnem, & quicquid mouetur neceſſariò eſſe, & moueri in tempore. Celerius enim & tardius in omni mutatione reperitur, quum in omni ita videatur. Celerius autem moueri id dico, quod cùm per idem interuallum æquabili mouetur motu, in id, quod ſubiectum eſt prius mutatur, vt in latione, ſi vtrunque in orbem, aut vtrunque recta moueatur: eodemque modo in alijs. Prius autem & poſterius in tempore ſunt; quippe cùm prius ac poſterius dicamus, diſtantiæ, quæ à præſenti eſt momento, habita ratione, quod quidem momentum præſens præteriti, & futuri terminus eſt: ita cùm momenta præſentia in tempore ſint, prius quoque & poſterius inerunt; ſiquidem in quo eſt momentum, in eo etiam eſt, quæ ab ipſo momento diſtantia eſt. Contrario autem modo in tempore præterito, atque in futuro prius dicitur. Nam in præterito id prius dicimus, quod à præſenti momento abeſt longiùs, id poſterius, quod propiùs accedit. In futuro autem id prius, quod propius eſt; id verò poſterius, quod remotius. Cùm ergo prius in tempore ſit, idque omnem motum conſequatur, patet mutationem omnem, omnemque motum eſſe in tempore.* Text.129.

b *Id verò etiam conſideratione dignum eſt, quonam modo ad animam affectum eſt tempus, & quæ cauſa ſit vt in omnibus tempus eſſe, tum in terra & mari, tum etiam in cælo videatur. An quia motionis affectio quædam eſt, aut habitus? quippe cùm numerus ſit. Hæc verò omnia cùm ſint, loco moueri apta ſunt, tempusq; & motus ſimul ſunt & poteſtate, & actu.* Text.130.

c *Vtrum*

CAPITIS DECIMIQVARTI EXPLANATIO.

Omnem motum eſſe in tempore.

Quibus a *hunc in modum.*] Quod capite duodecimo ſtrictim aſſeruerat, videlicet motum in tempore eſſe; id nunc vberiùs explanat, monſtratque in hunc modum: Omnis motus mutatióve, (Nam hæc duo pro eodem vſurpat hoc loco) poteſt eſſe alio motu celerior, aut tardior. Igitur omnis motus eſt in tempore. Conſecutionem probat, quia cum ſpatia, per quæ mobilia feruntur, ſunt æqualia, & motus æqualis ſibique ſimilis, id celerius moueri dicitur,

quod

quod prius ad ſpacij metam peruenitur, id tardiùs, quod poſteriùs. Quare cùm prius & poſterius deſignet tempus, ſequitur motum in tempore eſſe. Appellat verò hic motum æquabilem eum, qui non eſt modò velox, modò tardus. Alioqui ſi mobile velox celeritatem, qua iter arripuit, inhibeat; fieri poterit, vt ſerius terminum prehendat, quàm mobile tardum.

b *Id verò etiam.*] Duas excitat quæſtiones, quarum enodatio ad ſubiectæ rei intelligentiam non parum lucis afferet. *Quæſtiones duæ.*

Prima eſt, vtrúmne tempus ſine anima eſſe poſſit, an non. *Solut.2.*

Secunda, cur tempus vbique, terra, mari, cœlo eſſe dicatur. Huic ergo poſteriori primum occurrens, docet cùm tempus menſura motus ſit, & affectio quædam naturæ ſocietate cum eo coniuncta, ipſúmve conſequens, ad res quæ vbilibet mouentur, neceſſariò pertinere, eſſéque in illis, vt menſuram in rebus, quas metitur.

c *Vtrum*

πότερον δὲ μὴ οὔσης τῆς ψυχῆς, ἔτ' ἂν ὁ χρόνος, ἢ οὔ, ἀπορήσειεν ἄν τις. ἀδυνάτου γὰρ ὄντος εἶναι τοῦ ἀριθμήσοντος, ἀδύνατον καὶ ἀριθμητόν τι εἶναι· ὥστε δῆλον ὅτι οὐδὲ ἀριθμός. ἀριθμὸς γὰρ ἢ τὸ ἠριθμημένον, ἢ τὸ ἀριθμητόν. εἰ δὲ μηδὲν ἄλλο πέφυκεν ἢ ψυχὴ ἀριθμεῖν, καὶ ψυχῆς νοῦς, ἀδύνατον εἶναι χρόνον, ψυχῆς μὴ οὔσης· ἀλλ' ἢ τοῦτο ὅποτε ὄν ἐστιν ὁ χρόνος· οἷον εἰ ἐνδέχεται κίνησιν ἄνευ ψυχῆς εἶναι. τὸ δὲ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν κινήσει ἐστί. χρόνος δὲ ταῦτά ἐστιν ᾗ ἀριθμητά ἐστιν. ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ ποίας κινήσεως ὁ χρόνος ἀριθμός, ἢ ὁποιασοῦν. καὶ γὰρ γίνεται ἐν χρόνῳ καὶ φθείρεται, καὶ αὐξάνεται, καὶ ἀλλοιοῦται ἐν χρόνῳ, καὶ φέρεται· ᾗ οὖν κίνησίς ἐστι, ταύτῃ ἐστὶν ἑκάστης κινήσεως ἀριθμός. διὸ κινήσεως ἁπλῶς ἀριθμός ἐστι συνεχοῦς, ἀλλ' οὐ τινός. ἀλλ' ἔστι νῦν κεκινῆσθαι καὶ ἄλλο, ὧν ἑκατέρας τῆς κινήσεως εἴη ἂν ἀριθμός. ἕτερος οὖν χρόνος ἐστί, καὶ ἅμα δύο ἴσοι χρόνοι ἂν εἶεν, ἢ οὔ; ὁ αὐτὸς γὰρ χρόνος εἷς ὁ ὁμοίως καὶ ἅμα· εἴδει δὲ καὶ οἱ μὴ ἅμα· εἰ γὰρ εἶεν οἱ μὲν κύνες, οἱ δ' ἵπποι, ἑκάτεροι δ' ἑπτά, ὁ αὐτὸς ἀριθμός. οὕτω καὶ τῶν κινήσεων τῶν ἅμα περαινομένων, ὁ αὐτὸς χρόνος· ἀλλ' ἡ μὲν ταχεῖα ἴσως, ἡ δ' οὔ. καὶ ἡ μὲν φορά, ἡ δ' ἀλλοίωσις· ὁ μέντοι χρόνος ὁ αὐτός, εἴπερ καὶ ὁ ἀριθμὸς ἴσος, καὶ ἅμα τῆς τε ἀλλοιώσεως, καὶ τῆς φορᾶς. διὰ τοῦτο, αἱ μὲν κινήσεις ἕτεραι καὶ χωρίς· ὁ δὲ χρόνος πανταχοῦ ὁ αὐτός, ὅτι καὶ ὁ ἀριθμὸς εἷς, καὶ πανταχοῦ ὁ αὐτός, ὁ τῶν ἴσων καὶ ἅμα. ἐπεὶ δ' ἐστὶ φορὰ καὶ ταύτης ἡ κύκλῳ, ἀριθμεῖται δ' ἕκαστον ἑνί τινι συγγενεῖ, μονάδες μονάδι, ἵπποι δ' ἵππῳ· οὕτω καὶ ὁ χρόνος χρόνῳ τινὶ ὡρισμένῳ

μετρεῖται

c *Vtrum verò ſi anima non ſit, tempus eſſe poſſit, necne, meritò aliquis dubitauerit. Nam ſi id, quod numerare debet, eſſe non poteſt, nec numerabile quicquam eſſe poterit, quamobrem nec numerus; cùm numerus ſit, aut id quod numerat, aut quod poteſt numerari. Quòd ſi aliud nihil niſi anima, & animæ mens numerare aptum eſt, fieri non poteſt, vt anima ſublata tempus ſit, niſi id, quod ſubiecto tempus eſt, vt ſi abſque anima fieri motus poſſit. Prius autem & poſterius in motu ſunt, tempus verò, hæc eſt, quatenus poſſunt numerari.* Text.131. Text.132. d *Ambiget verò etiam aliquis cuiusnam motionis tempus ſit numerus? an cuiuſuis? ſiquidem generatio in tempore eſt, & interitus, & accretio, & alteratio, & latio. Cuiuſque igitur motionis, quatenus motio eſt, numerus eſt. Quo fit, vt motionis continuæ ſimpliciter numerus ſit, non cuiuſdam. At fieri poteſt vt aliud quoque nunc moueatur, quorum motionis vtriuſque erit numerus: aliúdne igitur tempus erit, duóque æqualia ſimul tempora? an non?* e *Tempus enim omne vnum ſimiliter eſt, & ſimul; ſpecie autem & quæ ſimul non ſunt. Vt enim ſi ſint hi quidem canes, illi autem equi, & vtrique ſeptem, idem eſt numerus; ſic & motuum, qui ſimul perficiuntur, idem tempus. Ac quanquam hic fortaſſe velox ſit, ille tardus, & hic quidem latio, ille alteratio, attamen tempus idem eſt (ſiquidem & numerus æqualis) & ſimul alterationis, & lationis. Atque hanc ob cauſam, quod rerum æqualium, & quæ ſunt ſimul, vnus & idem vbique eſt numerus, motus quidem diuerſi ſunt, & ſeparati, cùm tempus vbique idem ſit.* f *Quoniam autem latio eſt, & in ea conuerſio, ſingulaque vno aliquo generis eiuſdem numerantur, vnitates vnitate, equi equo, ſic & tempus tempore aliquo definito.* Text.133.

Metitur

c *Vtrum verò.*] Priorem controuerſiam diluit, aiens, ſublato animo pariter & tempus ſublatum iri. Quod ex eo ſuadet, quia ſi id, quod numerandi munus obit, non ſit, vtique nec id, quod numeratur eſſe poterit. cùm hæc mutuo ſibi reſpondeant; at anima officio numerandi fungitur, tempus autem eſt numerus motus. *Solut.1.*

Obijcit Boethus apud Themiſtium, ſublato ſenſu adhuc ſenſile extabit; ergo & dempto numerante, numerus, animoque extincto, tempus manebit. *Obiectio Boethi.*

Occurrendum tamen, ſublato ſenſu actu & poteſtate, etiam tolli id, quod ſub ſenſum cadit, quâ tale eſt. Quod de numerante & numero ſimiliter pronunciari debet. Eoque videtur reſpexiſſe Ariſtoteles, cùm docuit manſurum abſque anima id, quod ſubiecto eſt tempus, id eſt, motum, non tamen prout eſt quid numeratum. *Dilutio.*

Adiecit autem verba illa, niſi anima ipſa cauſa motionum ſit; propter dogma Platonicum, quo decernitur animam mundi omnia quoquouerſum penetrantem, generationum, motuúmque omnium cauſam eſſe *Anima mũdi Platonica.*

d *Ambiget verò.*] Aliam proponit quæſtionem, vtrum tempus ſit numerus vnius alicuius *Quæſtio.*

An tempus ſit numerus cuiuſlibet motus. motus, an cuiuſuis. Ac primùm, quòd tempus numerus cuiuſuis motus eſſe videatur, inde probat, quia omnis motus in tempore fit, vt inductione patet. Deinde in contrariam partem diſſerit, quia fieri poteſt, vt ſimul duo corpora moueantur: ſi autem tempus cuiuſuis motus numerus ſit, duo erant tempora ſimul inter ſe æqualia, quod videtur abſurdum.

Reſponſio. e *Tempus enim omne.*] Reſpondet, non dari ſimul duo tempora æqualia, quia omne tempus, quod ſimul & ſimiliter eſt, ſeu in quo fiunt ea, quæ ſimul fieri perhibentur, vnum eſt. Quæ autem ſimul non exiſtunt, videlicet præteritum & futurum, vnum tantummodò ſpecie ſunt.

Quodnã tẽpus ſit communiſſima menſura. Si quis verò admiretur, quòd vnum idemque tempus ad tot motus ſpecie inter ſe diſcrepantes pertineat, eam admirationem tollit exemplo numeri, qui ad res numeratas diſſimilium penitus naturarum accommodari ſolet, vt cùm duos equos, & duos leones eodem binario numeramus.

Tempus & motũ ſe viciſſim metiri. f *Quoniam autem.*] Diſquirit quodnam tempus omnium motuum, temporumque menſura & regula ſit.

Primum in vnoquoque genere, eſt menſura reliquorum. Ad quam dubitationem profligandam, ſumit in primis motum circularem, ſpeciem quandam lationis eſſe, tum monet vnumquodque aliquo ſibi propinquo & congeneo numerari, vt vnitates vnitate, equos equo, tempus definita aliqua ſui parte, vt diem hora, menſem die. Subinde repetit, quod ſuperiùs docuit, tempus motumque ſe viciſſim metiri.

g Si

μετρεῖται δ' ὥσπερ εἴπομεν, ὅ τε χρόνος κινήσει καὶ ἡ κίνησις χρόνῳ· τοῦτο δ' ἐστίν, ὅτι ὑπὸ τῆς ὡρισμένης κινήσεως χρόνῳ μετρεῖται, τῆς δὲ κινήσεως τὸ ποσόν, καὶ τοῦ χρόνου. εἰ οὖν τὸ πρῶτον μέτρον πάντων τῶν συγγενῶν, ἡ κυκλοφορία ἡ ὁμαλὴς μέτρον μάλιστα, ὅτι ὁ ἀριθμὸς ὁ ταύτης γνωριμώτατος. ἀλλοίωσις μὲν οὖν, οὐδὲ αὔξησις, οὐδὲ γένεσις, οὐκ εἰσὶν ὁμαλεῖς. φορὰ δ' ἐστί. διὸ καὶ δοκεῖ ὁ χρόνος εἶναι ἡ τῆς σφαίρας κίνησις, ὅτι ταύτῃ μετροῦνται αἱ ἄλλαι κινήσεις, καὶ ὁ χρόνος ταύτῃ τῇ κινήσει. διὰ δὲ τοῦτο, καὶ τὸ εἰωθὸς λέγεσθαι συμβαίνει· φασὶ γὰρ κύκλον εἶναι τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, καὶ τῶν ἄλλων τῶν κίνησιν ἐχόντων φυσικήν, καὶ γένεσιν, καὶ φθοράν. τοῦτο δέ, ὅτι ταῦτα πάντα τῷ χρόνῳ κρίνεται, καὶ λαμβάνει τελευτὴν καὶ ἀρχήν, ὥσπερ ἂν εἰ κατά τινα περίοδον. καὶ γὰρ ὁ χρόνος αὐτὸς εἶναι δοκεῖ κύκλος τις. τοῦτο δὲ πάλιν δοκεῖ, διότι τοιαύτης φορᾶς ἐστὶ μέτρον, καὶ μετρεῖται αὐτὸς ὑπὸ τοιαύτης. ὥστε τὸ λέγειν εἶναι τὰ γινόμενα τῶν πραγμάτων κύκλον, τὸ λέγειν ἐστὶ τοῦ χρόνου εἶναί τινα κύκλον· τοῦτο δέ, ὅτι μετρεῖται τῇ κυκλοφορίᾳ· παρὰ γὰρ τὸ μέτρον, οὐδὲν ἄλλο παρεμφαίνεται τὸ μετρούμενον, ἀλλ' ἢ πλείω μέτρα τὸ ὅλον. λέγεται δὲ ὀρθῶς, καὶ ὅτι ὁ ἀριθμὸς μὲν ὁ αὐτὸς ὁ τῶν προβάτων καὶ τῶν κυνῶν, εἰ ἴσος ἑκάτερος· δεκὰς δὲ οὐχ ἡ αὐτή, οὐδὲ δέκα τὰ αὐτά· ὥσπερ οὐδὲ τρίγωνα τὰ αὐτά, τὸ ἰσόπλευρον, καὶ τὸ σκαληνόν. καίτοι σχῆμά γε τὸ αὐτό, ὅτι τρίγωνα ἄμφω· ταὐτὸν γὰρ λέγεται, οὗ μὴ διαφέρει διαφορᾷ, ἀλλ' οὐχὶ οὗ διαφέρει, οἷον τρίγωνον τριγώνου διαφορᾷ διαφέρει· τοιγαροῦν ἕτερα τρίγωνα. σχῆμα δὲ σχήματος, οὔ· ἀλλ' ἐν τῇ αὐτῇ διαιρέσει καὶ μιᾷ· σχῆμα γὰρ τὸ μὲν τοιόνδε, κύκλος· τὸ δὲ τοιόνδε, τρίγωνον· τούτου δέ, τὸ μὲν τοιόνδε ἰσόπλευρον, τὸ δὲ τοιόνδε σκαληνόν. σχῆμα μὲν οὖν τὸ αὐτὸ καὶ τοῦτο· τρίγωνον γάρ· τρίγωνον δ' οὐ τὸ αὐτό. καὶ ὁ ἀριθμὸς δὴ ὁ αὐτός· οὐ γὰρ διαφέρει ἀριθμοῦ διαφορᾷ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν· δεκὰς δὲ οὐχ ἡ αὐτή· ἐφ' ὧν γὰρ λέγεται, διαφέρει· τὰ μὲν γὰρ κύνες, τὰ δ' ἵπποι. καὶ περὶ μὲν χρόνου καὶ αὐτοῦ, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν οἰκείων τῇ σκέψει εἴρηται.

ΜΕΤΑΒΑΛ.

Metitur autem, vt diximus, & motus tempus, & tempus motum. Quod quidem ideò eſt, quòd motio tempore definita, & motionis, & temporis quantitatem metitur. g *Si igitur id, quod primum eſt, omnium, quæ eiuſdem ſunt generis menſura eſt, conuerſio, quæ æquabilis eſt, maximè menſura eſt, cùm ipſius numerus in primis ſit notus. Ipſa quidem alteratio, & accretio, & generatio, quæ æquabiles non ſunt, latio autem eſt.* h *Quo fit, vt ſphæræ motus tempus eſſe videatur, cùm alios motus, atque etiam tempus hic metiatur. Ob hoc verò id quoque accidit, quod dici conſueuit. Inquiunt enim res humanas, aliaſque naturalem motum, ortumque & occaſum ſubeuntes, circulum eſſe. idque ex eo, quòd hæc omnia tempore indicantur, finemque & principium accipiunt quadam veluti circuitione. Nam & ipſum tempus circulus quidem videtur: hoc autem ideò rurſus videtur, quòd eiuſmodi lationis menſura eſt, eaque ipſum metitur. Proinde res eas, quæ oriuntur, circulum eſſe pronunciare, aliud nihil eſt, quàm temporis circulum quempiam eſſe dicere, atque hoc, quod conuerſio ipſum metiatur. Id enim quod menſura definitur, eorum præter menſuram aliud nihil videtur, niſi plures menſuræ.* i *Illud quoque rectè dicitur, ouium & canum numerum, ſi æqualis ſit, eundem eſſe, denarium verò non eundem, neque ſecundùm eadem; quemadmodum nec triangula eadem eſſe id quod lateribus æqualibus, & quod inæqualibus continetur, quanquam figura eadem, cùm vtrumque ſit triangulum. Eadem enim eo dicuntur, cuius differunt, vt triangula trianguli differentia differunt: ideò triangula diuerſa, figuræ autem non diuerſæ, ſed in vna, eademque diuiſione, quippe cùm figura ea quidem, quæ talis eſt, circulus ſit: quæ verò talis triangulum, cuius id, quod tale eſt æquis lateribus continetur; id verò quod tale, non æquis. Figura igitur eadem eſt, triangulum non idem. Quare & numerus idem eſt; cùm eorum numerus numeri differentia non differat; denarius verò non idem, quòd ea diuerſa ſint, de quibus dicitur; ſiquidem alia canes ſunt, alia equi. Ac de tempore quidem tum ipſo, tum his, quæ ad ipſum attinentia huius conſiderationis ſunt propria, dictum eſt.* Text. 134.

OMNE

g *Si igitur id quod.*] Propoſitam difficultatem expedit, decernitque id tempus eſſe numerum, ſiue normam aliorum, quod in motu maximè æquabili inſidet, qualis eſt ſupremi globi conuerſio, tum quia maximè nota, & vulgata eſt, tum quia inter motus principatum obtinet: id verò quod in quolibet genere primum eſt, reliquorum menſura habetur. Porrò quòd ſupremi orbis circumuectio præ alijs motibus, alteratione inquam, decretione: & ſublunaribus lationibus, æquabilitatem ſortita ſit, planum eſt. Non enim inferiora corpora motus ſuos vniformi celeritate obeunt, ſed eſt quod repentè, eſt quod pedetentim albeſcit; eſt quod breuiter eſt, quod tardè admodum incrementa ſumit, ſimiliterque in cæteris euenire conſpicimus. Sed hæc alibi fuſiùs & enucleatiùs pertractanda.

h *Quo fit, vt ſphæra.*] Solet interdum rerum ſimilitudo & cognatio in errorem inducere. Hæc cauſa fuit, vt quidam falſa veritatis ſpecie deluſi, conuerſionem cœli tempus eſſe putarint. Aemulatur enim hic motus vim, ac naturam temporis, dum omnes alios motus metitur, & in orbem redit. Quod tum ex ſe patet, tum ex ſermone hominum, qui rerum humanarum & naturalium generationem, atque interitum ſubeuntium viciſſitudinem motumque circulum appellant; propterea quod more ciuili in ſe reciprocantis verſatur.

Similitudo cauſa deceptionis.

Quod etiam tempori conuenire, dierum, menſium, annorumque recurſus palàm oſtendit.

Aduerte celebre eſſe illud apud auctores, Circulus res mortalium. Cui etiam conſonat illud; Omnium rerum viciſſitudo. Quæ ſententia ſignificat in rebus humanis nihil eſſe perpetuum, nihil ſtabile, ſed omnia velut æſtuario quodam fluxu refluxuque decedere & accedere.

Circulus res mortalium. κυκλος τὰ ἀνθρώπινα.

Idem etiam in rebus naturæ magna ex parte accidit, quarum eſt in primis iucunda viciſſitudo, procurante natura varietatem ad leuandum faſtidium. Lege Ariſtotelem 1. Rhetor. cap. 11. & lib. 7. Moral. Eudem. cap. 4. & in Problem. ſect. 13. problem. 3.

Viciſſitudo iucunda.

i *Illud quoque rectè.*] Docuerat antè, non variari multiplicaríve tempus diuerſitate motuum, quos metitur, idque ſimilitudine à numeris deſumpta illuſtrarat, idem nunc explicatiùs edifferit, aſſignatque rationem, cur decem hominum, & decem equorum eundem eſſe numerum dicimus, non eundem tamen denarium. Monet verò idem eſſe de numero, quod de figura pronunciandum: cùm vtrobique idem eueniat. Porrò dicimus duos triangulos, quorum alter laterum æqualium eſt, alter inæqualium, eandem eſſe figuram, non eundem triangulum, quia illa dicuntur eadem eſſe in aliquo communi, quæ in aliqua differentia id proximè diuidente conueniunt: illa autem diuerſa, quæ differentijs proximè diuidentibus diſcrepant. Quare cùm triangulus æquilaterus, & triangulus trium laterum inæqualium conueniant in differentia, quæ figuram proximè ſecat, quæque triangulum in commune proximè diſpertiunt, vterque dicentur eadem figura, ſed non idem triangulus. Pari ratione, cùm duo binarij in differentia proximè diuidente numerum, & conſtituente binarium conueniant, differant autem proprijs ſingularibus differentijs, quibus proximè binarius diuiditur, dicentur idem numerus; non idem tamen binarius.

Non variari tempus diuerſitate motuum.

Quaenam dicantur in aliquo communi eadem eſſe.

Sed contra hæc in promptu eſt obiectio. Socrates & Plato non ſolùm in natura animalis vnum ſunt, ſed etiam in natura hominis, ſiquidem vt Porphyrius in ſua Iſagoge, capite de Specie, communi Dialecticorum approbatione & conſenſu docuit, plures homines communione ſpeciei ſunt vnus homo. Non igitur regula, quam hîc tradit Ariſtoteles ad eadem, & diuerſa cognoſcenda, rectè ſe habet. Occurrendum tamen eſt cum Simplicio, inferiora bifariam cum ſuperioribus comparari: vel conſiderando tantùm naturas ipſas ſuperiorum, vel differentias, quibus ea proximè diuiduntur. Priori modo, de quo egit Porphyrius, Socratem & Platonem non in animali tantùm, ſed in homine etiam vnum quid eſſe. Poſteriori, quem hîc expendit Ariſtoteles non eſſe Socratem & Platonem vnum in homine; cùm non conueniant in vna aliqua differentia, per quam homo diuidatur; eſſe tamen in animali vnum; quia in quadam eius differentia, nimirum rationis participe conſentiunt. Nota hoc capite, ad text. 133. philoſophicum illud axioma, Primum in vnoquoque genere & cæterorum menſura. Quod vſurpat etiam Ariſtoteles 8. huius Operis libro, cap. 9. text. 76. & 10. Metaph. cap. 4. text. 7. Nonnulli, in quibus eſt D. Thomas, 1. part. quæſt. 2. art. 3. id ita enunciant, vt dicant, primum in quolibet genere eſſe cauſam reliquorum. Cuius rei veritatem alibi excuſſimus.

Obiectio.

Dilutio.

Philoſophicũ axioma.

QVÆSTIO I.

RECTE'NE TEMPVS AB *Ariſtotele definitum fuerit, an non.*

ARTICVLVS I.

NON VIDERI RECTE *definitum.*

1. Argum. Stratonis. TEmporis definitionem ab Ariſtotele traditam hunc in modū impugnabat Straton Lampſacenus Theophraſti diſcipulus. Tempus eſt quantitas continua, numerus quantitas diſcreta; igitur tempus non eſt numerus, atque adeò nec numerus motus.

2. Argum. Galeni. Lege F. Mirandulam libro 6. cap. 3. pro Galeno. Item: Eandem improbat Galenus hoc ferè argumento. Prius & poſterius explicantur per tempus; ergo ſi per hæc tempus definitur, idem per ſeipſum declaratur; quæ ratio definiendi circulum continet, & inepta eſt; cùm oporteat id, quod ad rem implicitam enodandam aſſumitur, illuſtrius eſſe; quod nulli rei ſui ipſius comparatione conuenit.

3. Argum. Plotini. Præterea: Ad hunc modum Plotinus argumentatur. Menſura debet eſſe quid manifeſtū, vtpote qua ad rei cuiuſlibet quantitatē etiam vulgo oſtendendam vtimur: atqui tempus eſt quid obſcurum, & motu ignotius. Non igitur motus menſura eſt. Adde quod tempus pendet à motu, vt à primo, & tanquam ab eo, in quo fundatur: menſura verò non pendet à re, cuius menſura eſt, ſed è contrario res à ſua menſura.

4. Argum. pro Pythag. Quartò: Sic Pythagorei pro ſe opponent. Id cenſeri debet tempus, quod ad dimetiendas ſucceſſiuarum actionum moras maximè aptum ſit: hoc autem non poteſt eſſe aliud, quàm ipſa ſphæra cœleſtis, quatenus nunc in vna, nunc in alia parte ſpacij Solem, ac reliqua ſydera ſpectanda exhibet, quę dum cernimus, morarum interualla notamus: Ergo tempus nihil eſt aliud, quàm ſphæra cœleſtis eo modo ſumpta.

5. Argum. Quintò: Cùm omnis motus corporum cœleſtium perfectiſſimam conſtātiam, & æquabilitatem habeat; non minùs conſtans & æquabilis eſt Lunæ, Solis, ac reliquorum planetarum orbium; conuerſio; quàm motus primi mobilis: ergo non in ſola prima ſphæra, vt ſuperiori capite Ariſtoteles docuit, tempus inſidet. Accedit ſacræ paginæ auctoritas cap. 1. Geneſeos, docens poſita fuiſſe luminaria in firmamento cœli, vt diuiderent diem, ac noctem, eſſentque in ſigna & tempora, dies & annos. Ad quem etiam locum Philo Iudæus in libro de Mundi opificio: Factæ ſunt, inquit, ſtellæ ad menſuras temporum. Nam Solis Lunæque & aliorum ſyderum recurſus, dies & menſes, annoſque conficiunt.

6. Argum. Sextò: Tempus non ſolùm eſt numerus

A motus, ſed etiam quietis; igitur tempus non debuit definiri numerus motus duntaxat; ſed motus, vel quietis. Antecedens probatur ex D. Auguſtino, id aſſerente 11. Confeſſionum libro, capite 24 hiſce verbis: Etſi variè corpus aliquando mouetur, aliquando ſtat; non ſolùm motum eius, ſed etiam ſtatum tempore metimur, & dicimus tantùm ſtetit, quantùm motum eſt, aut duplo, vel triplo ſtetit ad id, quod motum eſt. Confirmatur quoque idem

B antecedens ex eo, quia ſicuti nullum corpus niſi tempore mouetur, ita nullum momento; ſed tempore quieſcit, vt in libris, qui ſequuntur, conſpicuum fiet.

7. Argum. Septimò: Nullum verum ens componitur ex ijs, quæ neutiquam eſſe poſſunt; ſed tempus ita ſe habet; non eſt igitur verum ens, atque adeò non ei conuenit Ariſtotelica definitio. Minor ſuadetur, quia tempus conſtat ex præterito, præſenti, & futuro. At quod nul-

C lum horum poſſit eſſe probatur, quia præteritum iam euanuit, futurum nondum eſt; præſens autem non verè eſſe tempus ſuadetur ex D. Auguſtino libro proximè citato, capite 15. *D. Auguſt.* vbi docet, ſi quid intelligitur temporis, quod in nullas iam, vel in minutiſſimas momentorum partes diuidi poſſit, id ſolum eſſe, quod præſens dicatur, quod tamen ita raptim a futuro in præteritum tranſuolat, vt nulla morula extendatur; nam ſi extenditur, diuiditur in

D præteritum & futurum; præſens autem nullum habet ſpacium. Quo patet id, quod ex tempore præſens dicitur, eſſe ſolum momentum, quod neutiquam tempus eſt, ſicuti nec punctus linea. Eodem ſpectat illud Senecæ *Seneca.* lib. 6. Natur. quęſt cap. vlt. Nec quod futurum eſt meum eſt, nec quod fuit; in puncto fugientis temporis pendeo.

E

QVÆSTIO II.

APPROBATVR ENODATVRque *temporis definitio ab Ariſtotele tradita.*

Tempus q̃ ſit cognitu difficile. ETſi tempus eſſe pro comperto habeatur, nemoque ſit, qui illud in ore non habeat; ſiquidem paſſim vſurpamus hodie, heri, nuper, & ſimilia, tempus ſignificantia; tamen eius naturā cognoſcere perdifficile eſt. Quod

F ſignificabant Aegyptij Philoſophi, depicta imagine ſerpentis caudam ſuam ſub guttur attractam occultantis. *Aegyptij.* Per ſpiras enim dierum annorumque volubiles ſeries, vt D. Cyrillus ait, deſignabant, per caudam verò occultatam, latentem eius naturam. *Cyrillus.* Neque ſolùm difficile eſt, quid tempus ſit percipere, ſed perceptum oratione explicare. Quo pertinet illud D. Auguſtini 11 Confeſſionum, cap. 14. *Auguſt.* Quid eſt ergo tempus? ſi nemo ex me quærat, ſcio; ſi quærenti explicare velim, neſcio.

Fuerunt

Philoſophorum placita de natura tẽporis. M. Alb. hoc loco tract.3. c.2. Mirandula li.3. de exam. vanit. c.12.

Platonis opinio.

A Fuerunt igitur hae de re variæ antiquorum ſententiæ, quas commemorauit Ariſtoteles cap.10. huius libri, Simplicius in ſua digreſſione de tempore. Plutarchus lib.1. de placitis cap.21. Galen. in lib. de hiſtoria philoſophica cap.34. Sextus lib.3. Pyrrhoniæ. ſuppoſitionũ. Plato, vt eum Theophraſtus, Eudemus & Alexander contra Simplicium interpretantur, exiſtimauit tempus eſſe conuerſionem cœleſtis mundi. Sic enim in Timæo ſcripſit: Nox B igitur, & dies ad hunc modum, & ob has generata ſunt cauſas, nempe vnius ſapientiſſimæ conuerſionis circuitus. Menſis autem, quando luna luſtrato ſuo curſu ſolem conſecuta eſt; annus, vbi ſol ſuum totum confecit, & peragrauit orbem. Cæterorum autem ſyderum ambitus ignorantes homines, præter admodum paucos, neq; nomen appellant, neque inter ſe numero commetiuntur. Itaque vt ſic dicam, neſciunt hos ſyderum errores id ipſum eſſe, quod ritè dicitur tempus, multitu- C dine quidem infinita, ſed admirabili varietate præditos. Alij arbitrati ſunt tempus eſſe ampliſſimam ſphæram totius vniuerſi, cuius opinionis Pythagoras auctor fuiſſe creditur, licet Archytas eius occaſionem Pythagoreis dediſſe exiſtimetur, vtpote qui, Simplicio referente, docuerit tempus naturæ vniuerſi dimenſionem eſſe. Eratoſthenes autem tempus definiebat, ſolis iter. Plotinus denique vi- D tam animæ in motu tranſeunte ex alia in aliam vitam.

Sententia Pythagoræ & Archytæ.

De alijs opinionib. Damaſcij, Strat onis, Iamblici, Procli lege Simplicium.

Eratoſthenis.

Plotini.

Definitio tẽporis ab Ariſtotele tradita omnium optima.

Cæterùm omnes hæ definitiones parum appoſitæ ſunt, vel quia nimis obſcuræ, vel quia rem ipſam non attingunt. Optimaque habetur ea, quam Ariſtoteles ſuperiùs tradidit, videlicet: Tempus eſt numerus motus ſecundum prius, & poſterius. Vt autem ea clarior, illuſtriorque euadat, ſingulas ipſius partes enucleatiùs exponemus. Prima eſt, nume- E rus, aduerte igitur numerum, quod ad præſens inſtitutum attinet, diuidi à Peripateticis ex doctrina Ariſtot. hoc in libro ad text. 102. in numerum à rebus abſtractum, vt in binarium, & ternarium; & in numerum rebus concretum, vt in binarium lapidum, ternarium leonum. Item numerum concretũ rebus duplicem haberi, vnum, qui ex partibus reipſa diſcretis coaleſcit; cuiuſmodi eſt binarius duorum hominum: alterum, qui conſtat ex vni- F tatibus non re, ſed cogitatione diſiunctis, vt ſi quis continuum aliquod in duo dimidia intellectu partiatur, & ex ijs binarium conficiat. His poſitis, cùm Ariſtot. tempus numerum vocat, numerum ſumit pro eo, qui rebus eſt concretus; id eſt, pro numero partium motus, ſeu pro partibus motus numeratis; itemque pro numero, qui conficitur ex vnitatibus, nõ re, ſed mente ab ſe diuiſis: cùm dicat tempus metiri partes motus, quæ re ipſa continuæ ſunt, ſibiq; cohærentes; ſed tamen vt diuiſæ, ac ſeparatæ concipiuntur.

Duplex numerus.

A rebus abſtractus.

Rebus cõcretus.

Item concretus duplex.

Conſule D. Damaſc. in Phyſic c.10. D. Aug. 12 de Ciuit. Dei cap.15. Aegydium in 1. d. 19. qu.2. art 1. & d 37. q. 1. art.3 M. Alb. in tract. de quantor coæ. q.3. art.11.

A Altera particula eſt, motus. Pro cuius explicatione haud ignorãdum eſt, quod præter alios edifferit S. Thom. in 2. d.12. qu.1. art.5 & opuſc.48. in explicatione Categoriæ Quando. Argentinas in 4. d.48. art.4. q. vnic. Alenſis 2. p. q 9. m.9. D. Bonau. in 1. d.37. n.33. Gilbertus in Boetium de conſol. Caietanus 1. p. q.10. art. vlt. & Capr. in 2. d.2. q.2. art.3. videlicet, bifariã tempus vſurpari: vno modo prout eſt numerus, ſeu menſura motus ſummè æ- B quabilis, ac primi, qualis eſt conuerſio ſupremæ ſphæræ: altero quatenus eſt menſura cuiuſque motus, & in qualibet re actu motum ſubeunte inſidet. Iuxta priorem illam notionem tempus vnum tantùm eſt, ſicuti & vnum primum mobile: iuxta poſteriorem tot ſunt tempora, quot motus: iuxta priorem, tempus eſt menſura propria, & interna motus primi mobilis; ſimulq; communis & externa aliorum omnium motuum: iuxta poſteriorem, C tempus per ſe eſt menſura dũtaxat motus, cui ineſt. Secundum priorem ſumitur tempus Apoc.10. cùm Angelus iureiurando aſſerit nõ futurum tempus amplius, quia nimirum, vt D. Thomas eo loco interpretatur, poſt diem vniuerſalis iudicij non erit ampliùs tempus primi mobilis, ceſſante eius & aliorum corporum cœleſtium conuerſione: ſecundum poſteriorem loquitur D. Auguſt. 12. de Ciuit. Dei, cap.11. vbi concludit, ſi ante cœlum & D terram fuerunt Angelici motus, fuiſſe etiam tempus; & 11. Confeſſ. cap 23. cùm ita ſcribit: Cur enim nõ potiùs omnium corporum motus ſint tempora? An verò ſi ceſſarent cœli lumina, & moueretur rota figuli non eſſet tempus? Et paulo inferius: Nemo mihi dicat cœleſtium corporum motus eſſe tempora; quia & cuiuſdam voto cùm ſol ſtetiſſet, vt victor Ioſue prælium perageret, ſol ſtabat, ſed tempus ibat.

Duplex temporis vſurpatio.

Duplicẽ hãc notionẽ temporis affert etiã Iandunus 4. huius operis q.28. Iauellus q. 23. etſi eam non videatur admittere D Thom. opuſ 36 c.2. Auic. Alex. Themiſt. Auerr Theophraſt & Porphyrius, quos refert M Albertus hoc loco tract. 3. c.4.

Qua ratione vnum tantũ ſit tempus, vel plura.

D. Auguſt.

Ioſ. cap.10.

E Igitur Ariſtoteles tempus priori duntaxat modo ſumptum definijt, quod illud pæ ſtantiſſimum ſit, & in tota vniuerſitate naturę maximè notum. Commonefacit autem D. Thomas 1. p. q.66. art.4. ſi alius orbis cœleſtis à Deo fieret, qui cæteros ſuo complexu cohiberet, ſuoq; motu circumuolueret, futurum vt in eius conuerſione ponendum eſſet illud temporis indiuiduum, quod Ariſtotelica definitione explicatum eſt: id enim tunc omniũ F prima menſura foret.

Quod tẽpus definierit Ariſtot.

Aduerte etiam præter hoc tempus ſingulare, dari aliud, vnum quoque in eſſendo, & vniuerſale in menſurando, nempe tempus imaginarium, quod illo eſt antiquius, æquabilius & vniuerſalius. Antiquius, quia tempus primi mobilis cœpit cum eius motu, tempus verò imaginarium initio caret. Aequabilius, quia reliqua tempora, ſi ſpectentur præcisè comparatione motuum, quibus adæquantur, alia celeriùs, alia tardiùs fluunt, ſicuti & ipſi motus, paremq; extenſionem cum illis ſor-

Tẽpus imaginarium.

Antiquius.

Aequabilius.

ſiuntur, vt progreſſu etiam dicemus: at tempus imaginarium æqua ſemper labitur velocitate; quia à nullo motu pendet. Vniuerſalius, quia non alia tantùm, quæ ſub temporis menſurã cadunt metitur, ſed ipſius etiam motus primi mobilis, & eius durationis regula eſt. Verumtamen in eo longè deteriorẽ conditionem ſortitur, quòd nequaquam ſit aliquid poſitiuum & reale, ſed imaginarium: nõ quaſi in ſola imaginatione tanquam figmentum conſiſtat; ſed quia vt in ſpacio imaginario, (de quo alibi) dimenſiones quaſdam veris dimenſionibus reſpondentes concipimus, ita & in huiuſmodi tempore apprehendimus ſucceſſionem quandam velut inſtantibus copulatã, quæ motus omnes & quietes, ac tempora ipſa metitur.

Vniuerſalius.

Phyſica latio biſariam diuidua eſt. Lege Capr. in 2.d.2 q.2. art.6 Ric. quodlib.3. qu.6. Qua conſideratione partes motus exiſtãt ſimul.

Sequitur tertia definitionis particula, ſecundum prius & poſterius. Pro qua item obſeruandum eſt, quamlibet Phyſicam lationẽ dupliciter ſecari poſſe: vel ratione ſubiecti, in quo ineſt, & cuius extẽſione protenditur, ſic vt candor, cæteraq; accidentia, quæ in corporibus hærent: vel ſecundum propriam ac peculiarem ipſius motus continuitatẽ. Iuxta priorem modum omnes partes motus ſimul exiſtunt, nec in eis vlla datur ſucceſſio, aut prius & poſterius, ſicuti nec in ſubiecti partibus. Iuxta poſteriorem, quemadmodum interim dum mobile cietur, alias partes ſpacij prius, alias poſterius decurrit (idem ſuo modo intellige de cæteris motibus cõparatione partium formarum, ad quas tendunt) ita alias ſui fluxus partes prius obtinet, alias poſterius. Has verò quia tempus menſurat, idcirco definitur numerus motus ſecundum prius, & poſterius. Quod idem valet, ac ſi dicamus: Tempus eſt partes motus numeratæ, prout durãt, quarum aliæ labuntur priùs, aliæ poſteriùs.

Quod tẽpus pendeat ab anima. Lege M. Albert. in ſum. de 4. coæu. qu 3. art.10. Auerr. com. 131. D. Tho. ibid. et opuſ. 44. Sonc. 5. Metaph. q.24.

Porrò docuit tum Ariſtot. hoc in lib. cap. 14. text.131. tum D. Auguſt. 11. Confeſſ. cap.28. tempus eſſe opus animæ, ſeu pendere ab anima; quia ipſum conſiderarunt non abſolutè, ſed prout in primo mobili ab anima limitatur, & præſcribitur ad metiendos motus ſublunaris mũdi. Quo pacto anima ſumit diuerſas partes eiuſdem temporis, quæ ſunt menſuræ durationum; verbi gratia, eam partem temporis, quæ conſequitur vnam ſolis à puncto Orientis ad idem punctum circuitionem, eamq; appellat, diem, & eandem in viginti quatuor partes diſtribuit, quarũ vnamquanque horam vocat. Quo liquet tempus definitum ab Ariſtotele non eſſe ens reale, nec per ſe contineri in quantitatis categoria; ſed eſſe ens rationis; cùm illa ſectio & limitatio, ſola mentis actione fiat: licet alioqui tempus abſolutè ſpectatum (quicquid ſenſerit Aphrodiſæus, Galenus, & alij his multò antiquiores, quorum meminit M. Albertus in ſumma de quatuor coæquæuis qu.3. art.10.) ens reale ſit; cum motus, ſublata omni apprehenſione intellectus, in ſuo eſſe perſiſtat, atq; adeo realẽ propriamq; ſibi duratiõẽ vendicet; quæ non eſt alia, quàm tempus. Quare Pariſienſes articulos 199. errorem cenſuerũt affirmare, tempus nihil eſſe in re, ſed in ſola mentis notione; tempus videlicet, quod eſt duratio ſimpliciter ſumpta. Ita patet quo pacto definitio temporis intelligenda ſit.

Tempus abſolute ſpectatum eſſe ens reale. Articulus Pariſienſis. Idẽ latè probat Greg. in 2.d.2.q.1. Conſule etiã Gen. Gand. quodlib.3.q. 10. D. Tho. in 1. d.19. q. 5. art.1.

ARTICVLVS III.

SOLVTIO ARGVMENTOrum, quæ initio propoſita ſunt.

Sol.1.

NVnc primi articuli argumentis occurramus. Ad primum dicendum eſt, tempus, ſpectatum prout eſt in rebus, eſſe continuum; prout eſt in mẽte, ſeu quatenus ab intellectu diuiditur, modo ſuperiùs explicato, eſſe quid piam diſcretũ: Ariſtotelem autem hac poſteriori vſurpatione tempus definijſſe. Conſule M. Albertum hoc loc. tract. 3. cap.3. Auerroem comm.109. D. Thom. Simplic. & Themiſt. text.100. & 101.

Qua conſideratione tempus ſit continuum, qua diſcretum.

Sol.2.

Ad ſecundum: Prius & poſterius in definitione temporis non explicari per tempus. Nã hæ particulæ, vt ſupra declaratum fuit, deſignant partes motus, prout ſucceſſiuè fluunt, & a nobis numerantur ſecundũ ſucceſſionem vnius poſt aliam. Vbi patet prius & poſterius non explicari per tempu[illegible].

Sol.3.

Ad tertium: Tempus [illegible] ſuam naturam eſſe quidpiã ignotius mo[illegible] mo- tur ſenſui per ſe pateat, atque [illegible] oculis ſeſe vltro ingerat; non ita vero te[illegible]: ſed enim id non obſtare, quo minùs tempus ſecundum rationem menſuræ notius ſit motu, qui ab eo menſuratur; quatenus deprehendimus hunc & illum motũ velocem aut tardum eſſe; quia paruã, aut longam moram facit. Ad reliquam eiuſdem argumenti partem dicendum, licet tempus quoad ſuũ eſſe à motu pendeat, motũ nihilominùs pendere à tempore, vt à menſurante: nec eſſe abſurdũ duo aliqua ab ſe mutuò pendere diuerſa conſideratione.

Quo pacto tẽpus pendeat à motu, motus à tẽpore.

Sol.4.

Ad quartum: Cõcedenda eſt propoſitio, ad aſſumptionem verò dicendum, ſphæram cœleſtem prout ſidera circumuehit, & ea nobis videnda præbet, nihil facere ad dimetiendas mutationes, earumq; moram notandam, niſi ipſius mundi cœleſtis cõuerſio quoad ſui durationem ſpectetur. Quare non rectè Gregorius Ariminẽſis in 2.d.2.quæſt.1. art.1. hoc potiſſimum argumento adductus, contendit nihil eſſe aliud tempus, quam ipſum cœlum; aduerſus quem lege differentẽ Capreolum eodem loco quæſt.2 art.3. vbi indignè fert ſuſceptum fuiſſe ab illo patrocinium eius opinionis, quam Ariſtot. ante duo annorum millia ſtultitiæ nomine improbauit, vt cõſtat ex cap. 10. huius libri text 94.

Reijcitur opinio Greg.

Ad

Sol. 5. Ad quintum: Etſi omnes cœleſtium corpo- A rum motus, pro ſua quiſq; ratione ſint æquabiles, atq; in iis etiam tempus inſit, primum tamen ac nobiliſſimum tempus inſidere in motu omnium maximè æquabili, ſibiq; ſimili, qualis eſt motus primi mobilis, teſte Ariſtot. 8. huius operis cap. 10. text. 83. & lib. 2. de cœlo cap. 6. text 36. licet iſtiuſmodi tempus à motibus inferiorum orbium diſtinctionem, & varia appellationum diſcrimina ſortiatur. Etenim à motu ſolis diſtinguitur in annos, à B motu lunæ in menſes, aliasq; id genus durationum menſuras. De quibus lege, ſi placet, Macrobium lib. 2. in ſomnium Scipionis cap. 11. Aduerte tamẽ cùm in 1. Geneſeos dicuntur luminaria cœlo affixa, vt ſint in tempora, non ſumi ibi tempus pro menſura motus, quod Græcè dicit χρόνος, ſed prout deſignat opportunitatem ad res faciendas, vt ad ſerendum, nauigandum, aliaq; eiuſmodi, quæ diuerſi anni temporibus fiunt, Græcè καιρός, Hebraicè Mogadin. C

Tempus primi mobilis vt varias appellationum differentias ſortiatur.

Sol 6. Ad ſextum: Tempus eſſe per ſe menſuram motus; quietis autem ex accidente, vt Ariſtoteles aſſeruit cap. 12. huius lib. text. 118. quatenus videlicet quies eſt priuatio motus. Nam ea quæ per ſe habitui conueniunt, ex accidente priuationi accommodantur. Vt cùm aſpectus per ſe ſit luminis, ex accidente eſt tenebrarum. Quod enim tempus ſolius motus, nõ autem quietis per ſe menſura ſit, ex eo con- D uincitur; quia tempus metitur rem ſecundũ prius & poſterius, a quorum vno ad alterum eſt tranſitus; at hæc in quiete non inſunt, niſi facta ad motum relatione, atq; adeò ex accidente. Ob hanc igitur rationem Ariſtoteles non per quietem, ſed per motum tempus definit; cùm vnumquodq; per id, quod per ſe illi conuenit, definiri oporteat.

Cur tempus non definiatur per quietem, ſed per motum duntaxat, etſi illam quoque metiatur.

Sol 7. Ad vltimum: Conceſſa maiori, neganda eſt minor, dicendumq; alium exiſtendi modum E vendicare res ſucceſſiuas alium permanentes: etenim hæ conſtant partibus ſimul exiſtentibus; illæ partibus, quæ cùm in perpetuo fluxu conſiſtant, ita ſe habent, vt non niſi vna intereunte alia ſuccedat. Itaque fatendum eſt partes temporis non exiſtere ſimul; negandum nullo modo exiſtere. Et verò è tribus temporibus, præterito, præſenti, & futuro: præſens dicitur actu exiſtere; non quod eius partes cohæreant ſimul, ſed quia ita præter- F uolant, vt tamen copulentur præſenti inſtanti, quo etiam modo extitit, quod iam effluxit, & exiſtet, id quod futurum eſt. Cùm autem D. Auguſtinus loco citato nihil temporis præſens appellare vult præter id, quod in eo diuidi non poteſt, quod eſt momentum, paulo preſſiùs nomen præſentis uſurpat: Seneca verò de præſenti inſtanti loquitur.

Quo pacto res ſucceſſiuæ exiſtant.

ARTICVLVS IV.

VBERIOR EXPLICATIO ſuperioris argumenti: & quòd tempus non exiſtat per ſola inſtantia.

QVoniam ea, quæ de temporis exiſtentia paulò ante diximus, nonnihil habent difficultatis, illuſtranda à nobis hoc loco ſunt. Ac primùm videbitur alicui tempus per ſua duntaxat momenta exiſtere. In primis quia celebre eſt apud Philoſophos Nihil ſimul eſſe dum fit. Quare cum tempus per ſucceſſionem perficiatur; conſequens eſt vt dum ſucceſſiuè fluit, non ſit, ſed per ſola momenta. Secundò, quia cum omnes paſſim in ore habeant, nihil nos è tempore præter inſtans habere; communis hominum conſenſus videtur, totam temporis exiſtentiam in inſtantia includi. Pro quo etiam facit quod eſſe cuiuſque rei eſt a forma, momenta verò ſunt partes formales temporis, reliqua vicem materiæ obtinent.

Videri tempus per ſola momenta exiſtere.

1. Argum.

2. Argum.

3. Argum.

Aſſerendum tamẽ eſt tempus abſolutè ac ſimpliciter non per inſtantia, ſed per ſuas partes ſucceſſiuas actu exiſtere: eſto aliquo modo dici queat exiſtere etiam per inſtantia. Huius aſſertionis prior pars, quam ſtatuit præter alios Durandus in 2. d. 2. q. 4. hiſce rationibus oſtenditur. Exiſtentia cuiuſq; eſt idem re cum ipſo: ſed exiſtentia inſtantis non eſt idem re cum tempore; quia cùm ſit idem cum inſtanti, inſtans & tempus eſſent realiter idẽ, iuxta axioma illud philoſophicum, Quæcunq; ſunt eadem in vno tertio, ſunt eadem inter ſe. Igitur exiſtentia inſtantis eſt alia ab exiſtentia tẽporis. Item quodlibet momentũ eſt inſectile, ac totum ſimul, ſimiliterq; ipſius exiſtentia; tempus autem eſt diuiduum, & ſucceſſiuum, itemq; exiſtentia illius: ergo exiſtentia inſtantis nõ poteſt eſſe exiſtentia temporis, alioqui res ſucceſſiua exiſteret ſimul, quod à natura ſucceſſiui longe abeſt. Quod ad poſteriorem partem aſſertionis ſpectat, ex eo illa confirmatur; quia cum inſtantia ſint quaſi partes formales temporis: conſentaneum eſt vt dum illæ exiſtũt dicatur per ea tempus exiſtere; præſertim ſi loquamur de exiſtẽtia præſentia, & tota ſimul, qualis habetur in tẽpore ſola exiſtentia indiuiſibilis, quæ eſt inſtantium.

Tempus non ſimpliciter exiſtere per momenta.

Exiſtentia eſt idem re cum eo, cuius exiſtentia eſt.

Inſtãtia ſunt veluti partes formales temporis.

Argumenta verò, quæ noſtræ concluſioni aduerſabantur, nihil conficiunt. Nam dictum illud, Nihil eſt dum fit, intelligi debet non de ſucceſſiuis, vt annotauit Auerr. 3. huius operis comm. 57. D. Thom. in 2. d. 1. q. 1. art. 2. cap. in 2. d. 2. q. 2. art. 3. nec etiam de permanentibus quæ momento fiunt. Quod enim momento, fit, ſimul eſt ac fit; ſed de iis permanentibus, quæ per motum efficiuntur, de quibus ait Ariſtoteles 8. huius operis cap. 8. text. 69. tunc

Quo pacto intelligendũ nihil nos habere è tempore præter inſtans.

primò eſſe, cùm datum eſt vltimum inſtans eius temporis, in quo fiebant. Item illud, è tempore nihil habemus præter inſtans, ſic interpretandum eſt, vt nihil è tempore præfinitum, & determinatum ac ſimul habeamus, præter inſtans, quo ea pars temporis, quæ immediatè præcedit, & ea, quæ proximè ſubſequitur, inter ſe copulantur, etenim tempus præſens ex his partibus conſtatum haud dubiè indefinitum eſt, ſicuti & partes ipſæ, vtpote quæ incertæ extenſionis ſunt, id eſt, non tam exiguæ, quin minores.

Exiſtentia non tribuitur à ſola forma.

Quod poſtremò obijciebatur, vnũquodq; habere eſſe, id eſt, exiſtentiam à forma, difficultatem inuoluit de cauſa exiſtentiæ, quam primo huius operis libro explicuimus. Nec eſt quod hoc loco actum agamus. Negandum eſt exiſtentiam tribui à ſola forma, licet forma vt in compoſito naturali, principem locum tenet, ſic ei potiorem exiſtentiam conferat. At enim hoc ipſum de formis proprijs dũtaxat intelligi debet, non de iis, quæ per analogiam tantùm, ac ſimilitudinem, formæ dicuntur, cuiuſmodi ſunt inſtãtia reſpectu temporis. Quod haſtenus de exiſtentia temporis diximus, [illegible] ſuo modo eiuſdem exiſtentia motus; cùm in vtroq; par, atque eadem ratio ſit.

QVAESTIO II.

VTRVMNE TEMPVS à motu diſtinguatur.

ARTICVLVS I.

NON ESSE MOTVM ET tempus res diuerſas, eſto ex natura rei differant.

Status quæſt.

NOn exeitamus controuerſiam de tempore primi mobilis comparato ad aliorum corporum motionẽ, cuius externa menſura eſt; ſic enim nemo dubitat re ipſa inter ſe diſtingui tempus & motum; cùm in ſubiectis re diuerſis hæreant. Intelligenda eſt ergo quæſtio de quolibet tempore reſpectu eius motus, quẽ intrinſecus metitur. Sunt qui aſſerant tempus ita ſumptum, eſſe rem a motu diuerſam. Primum, quia ſi eadem res eſſent, cùm tempus menſuret motum, à ſe ipſo tempus menſuraretur, quod eſt abſurdũ. Secundo, quia tempus videtur eſſe ſoboles motus, tum quia eſt paſſio illius, docente Ariſt. 5. Metaph. cap. 13. text. 18. tum quia prius & poſterius in tempore gignitur ab eo, quod prius & poſterius in motu eſt; fieri autem nequit vt ſoboles idem re ſit cum progenitore. Tertio, quia Ariſtot. hoc in lib. cap. 10. text 94. coarguit eos, qui motum ſphęrę tempus eſſe contendebãt, & cap. 12. text. 118. diſertis verbis docet motum non eſſe tempus.

Opinio exiſtimantium differre tempus realiter à motu. *1. Argum.* *2.* *3.*

Concluſio. *Suadetur prior pars conc.*

A Noſtra tamen concluſio ſit, tempus non diſtingui re à motu; diſtingui tamen ab illo ex natura rei. Prior pars huiuſce cõcluſionis ſuadetur, tum quia nulla ratio, aut neceſſitas cogit tempus à motu re ipſa diſtinguere: tum quia ſi eo pacto diſſiderent, poſſet vtrumque ſine altero diuinitus conſeruari, quod nemo concedet: tum quia tempus definitum eſt ab Ariſtotele, numerus motus ſecundum prius & poſterius, id eſt, partes ipſæ motus numera-
B tæ quatenus durant. Altera verò pars concluſionis inde patet; quia tẽpus eſt duratio motus, & eius menſura, atq; eo natura poſterius; itemq; partes motus copulantur mutatis eſſe; partes autem temporis inſtãtibus. Poſtremò, quia ſæpè temporis extenſio parua eſt, motus verò magna; ſi videlicet longa ſpacia locorum celeriter decurrantur: & è contrario ſæpè motus extenſio breuis eſt, temporis autem longa; ſi breue ſpaciũ tardè conficiatur. Nec con-
C tra hanc rationẽ eſt quod Ariſtot. 11. cap. huius libri docuit, magnitudinẽ, motum, & tempus inter ſe æqualia eſſe: loquitur enim ibi de extenſione, quam tempus obtinet ex parte termini per motum acquiſiti; non de ea quæ ipſi tempori propria, & germana eſt, qua adæquatur durationi imaginariæ, vt in explicatione contextus admonuimus.

Suadetur poſterior pars.

Diluuntur argumenta.

Argumenta verò initio propoſita nullam aduerſus traditam concluſionẽ vim habent.
D 1. Licet enim tẽpus & motus idem re ſint; cùm tamen ex natura rei differant, ea diſtinctio ſat eſt, vt vnum alterum menſuret, nec tamen ſe ipſum propriè metiatur. 2. Item licet tempus motũ ſupponat, ipſumq; veluti quædam natiua proprietas conſequatur, non proinde tamen illius ſoboles ritè ac propriè cenſebitur, cùm nõ propriè dicatur ab eo gigni, aut produci. 3. Ariſtot. autem non eos reprehendit, qui tempus idem re cum motu cœli faciebãt, ſed
E qui nullum prorſus inter hæc diſcrimen eſſe opinabantur.

ARTICVLVS II.

QVONAM MODO TEMPVS ab exiſtentia continuatatis motus differat.

Qui putent tempus, & exiſtentiam continuatatis motus non differre. *1. Argum.*

F SVperiori articulo ſtatuimus diſcrimen inter motum & tempus: proximum eſt, vt quonam modo tempus ad exiſtentiam continuatatis motus ſeſe habeat, ſcrutemur. Sunt qui inter hæc nihil omnino diſcriminis eſſe putent, idemque de aliarum rerum duratione, & exiſtentia abſolute decernant. In his ſunt Scotus in 2. d. 2. q. 2. & in quodlib. q. 6. & in 2. d. 2. q. 2. Baſſolius ibid. qu. 1. art. 3. Ochamus in 2. q. 10. Gabr. d. 2. q. 1. Quibus ea potiſſimum fauent argumenta; quod nihil aliud eſt rẽ durare, quàm exiſtere; nec aliud eſt rem quampiam.

quampiam eſſe breuis aut prolixę durationis, A
2. q̃ eſſe breuis, aut prolixæ exiſtētiæ. Item quia ſi exiſtentia, & duratio eſſent diſtincta ex natura rei, eo pacto diſtinguerentur inter ſe creatio & conſeruatio; cuius oppoſitum in 8. huiuſce operis libro oſtēdemus: Aſſumptū probatur, quia creatio tendit in rem ſub eſſe exiſtentiæ; conſeruatio verè fertur in eandem quãtenus iam durat.

3. Tertiò, quia ſi duratio ab exiſtentia differret tanquam eius menſura, eſſet quidpiam ea B poſterius, ſicq; exiſtentia non probè diceretur à Philoſophis vltimus modus, ſiue poſtrema actualitas cuiusq; vltra quam nihil iam amplius rei productæ adueniat. Tandem, quia nec rerum, nec rationum formalium eiuſdem rei multitudo abſq; neceſſitate inuehēda eſt: nulla aũt videtur eſſe neceſſitas ob quam duratio, & exiſtentia cuiuſquam inter ſe vllo pacto diſtingui debeant.

Diſſolutio propoſitæ dubit.

Nobis tamen veriſimilior videtur ſententia C Richardi in 2.d.2.q.1.art 1. circa primum principale, Maironij q.2. Argentinatis q.1.art.1. & aliorum putantium durationē differre ab exiſtentia, non quidem realiter, (alioqui poſſent ambo, diuina ſaltem virtute ab ſe mutuò diſiuncta conſeruari) ſed tamen ex natura rei: atq; adeò tempus, de quo in hac diſceptatione priuatim quærimus, ex natura rei diſtingui ab exiſtentia continuitatis motus.

Durationem differre ab existentia. Probatur.

Primū, quia ratio exiſtentiæ in eo tantùm conſiſtit, vt D res ſit extra ſuas cauſas: duratio verò ſignificat protenſionem, ſeu moram rei in ſuo eſſe, cum nimirum res vltra inſtans durando protenditur: vel ſaltem importat menſuram ſuperuenientem exiſtētiæ; quod in omnem rem cōuenit, ſiue per vnum duntaxat momentum duret, ſiue diutius perſeueret.

Deinde, ſic idem inſtitutum comprobatur; exiſtentia Dei, & eius æternitas, quæ eſt duratio diuini eſſe, diſtinguuntur virtute inter ſe. E Aeternitas enim eſt attributum, quod vtcũq; demonſtrari poteſt à priori per immutabilitatem, eſſe verò, eſt ipſa Dei natura, ſubindeq; nequit à priori demonſtrari, vt D. Thomas prima parte quæſtiõe 2. art. 2. ac cęteri fere Theologi communi conſenſu tradunt; ergo exiſtentia & duratio in rebus creatis non idem omnino erunt, ita vt nullam inter ſe admittant diſtinctionem. Probatur conſecutio, quia abſurdum videtur, hæc extra Deum in maiorem F colligi vnitatem quam in ipſo Deo: cùm res quò longiùs a fonte, ac principio ſui eſſe recedunt, eò magis degenerēt à ſimplicitate, & in multitudinem abeant.

Exiſtētia nõ habet in prædicamentis locum.

Vltimò, idem ſpeciatim de tempore hunc in modum concluditur. Si tempus nequaquam differret ab exiſtentia, cum hæc ex vnanimi Philoſophorum placito non habeat in Categorijs locum, ſequeretur tempus haud rectè in ſerie Quantitatis, vt propriam illius ſpeciem collocari, quod tamen Ariſtoteli, &

A & communi ſententiæ repugnat. Nec ſatisfacit huic argumento Baſſolius in 2.d.2. quæſt. 1.art.3. aiens tempus non eſſe durationem motus, ſic enim reijceretur a prædicamentis; ſed eſſe motus extēſionem; eoq; modo inter ſpecies quantitatis reponi.

Refellitur Baſſolij reſponſio.

Non inquam ſatisfacit, quia negat tempus eſſe durationem motus, quod omnis Peripatetica ſchola confitetur.

Tempus nõ eſſe durationem, ſententia minimè Peripatetica.

Ex dictis collige eſſentiam, exiſtentiam, & durationem, quę tria in qualibet re creata neB xu quodam inter ſe colligata reperiũtur, eum ſeruare ordinē, vt eſſentia prior ſit; ſecũdum locum habeat exiſtentia; tertium ac poſtremum duratio.

Diluuntur argumenta exiſtimantiũ tēpus non differre ab exiſtentia motus.

Noſtra igitur ſententia hunc in modũ explicata, & ſtabilita, non erit difficile aduerſariæ partis aſſertoribus reſpondere. Namque eorum primo argumento negamus exiſtere nihil eſſe aliud, quam durare: cur autem inficiemur, conſtat ex diſcrimine inter duratioC nem & exiſtentiam à nobis tradito.

Ad ſecundum, neganda eſt conſecutio, & ad eius probationem dicendum, malè ibi aſſignari diſcrimen inter creationem, & conſeruationem, vtraq; enim tendit in rem ſub eſſe exiſtentiæ; ſed creatio cum nouitate, conſeruatio ſine nouitate eſſendi, quæ diuerſitas accidentaria tantùm eſt.

Quod ad tertij argumenti explicationem attinet, ſunt qui effatum illud; Exiſtentia eſt D vltima cuiuſq; rei actualitas, non ita interpretandum cenſeant, quaſi exiſtentia ſit vltima ordine generationis; ſed ita vt dicatur vltimus, id eſt, ſupremus gradus quo vnaquæq; res adornatur, & perficitur. Nos tamen qui arbitramur cum D. Thoma q. vnica de anima, art. 6. exiſtentiam etiam ordine generationis poſtremam eſſe; reſpondemus exiſtentiam dici poſtremam actualitatem, & modum rei, quia vnaquæq; forma & perfectio habet ſeſe ad exiE ſtentiam vt potentia ad actum quatenus poteſt ſecundum ſe exiſtere & non exiſtere, neq; potentialitatem exuit dum non ſtat actu ſub exiſtentia. Hoc verò modo etiam duratio ad exiſtentiam comparata, eſt in poteſtate ad illam, vt ad vlteriorem gradum, quatenus ſumpta ſecundum ſuam eſſentiam eſt indifferens vt ponatur in rebus. Quo fit vt exiſtentia maneat vltimus modus rei. vtpote, cui ipſa quoque duratio præconcipitur, & a qua exiſtens F dicitur, commodata inuicem mutua appellatione, vt ſicut exiſtentia à duratione durans; ita duratio ab exiſtentia exiſtens nuncupetur. Verùm quia in hac reciprocatione, exiſtentia modò præit durationem, modò ſubſequitur, reſpondendum potiùs ideo exiſtentiam dici poſtremã actualitatem, quia eſt id, per quod tandem res, quæ producitur, formaliter ponitur extra ſuas cauſas; licet eidem aliquid prætetea ſuperueniat, quod poſterius ſit.

QVÆSTIO III.

NVM PRAETER TEMPVS alia aliarum rerum durationes conſtituendæ ſint.

ARTICVLVS I.

DE AETERNITATE, AEVO, ET quibuſdam alijs durationibus.

Omnis menſura debet eſſe congenea & accõmoda menſurato.

CVm duratio ſit mẽſura eſſe cuiuſq; rei; cumq; oporteat menſurã proportione reſpondere ijs, quæ ſub menſuram cadunt, docente Ariſt.10.Met.c.3.tex.4.fit inde vt pro diuerſitate modi, quo res à ſuo eſſe deficere aut nõ deficere poſſunt, diuerſæ rerũ durationes conſtituendæ ſint. Porro aũt quædã res ſunt, quæ per nullam potentiam queunt in ſuo eſſe perſiſtere; vel quia ſuopte ingenio ſunt in perpetuo fluxu,& ſucceſſione; quo modo ſeſe habent omnes motus, quorũ propria menſura eſt tempus: vel quia fieri nequit vt amplius quàm momento durent, cuiuſmodi ſunt mutata eſſe,quibus partes motus copulantur. Atq; horum menſura eſt inſtans.

Eſt res alia ab his omnino diuerſa,nimirum Deus Opt.Max. qui in ſuo eſſe ita perſeuerat, vt contradictionem implicet, ab eo deficere; atq; ad ipſum ſecundùm noſtrum modum intelligendi vtcunq; menſurandũ (infiniti enim proprie ac per ſe menſura nulla eſſe poteſt) conſtituitur æternitas; quam Boetius li.5.de cõſolatione Philoſophiæ proſa 6.hunc in modum definijt. *Aeternitas.* Aeternitas eſt interminabilis vitæ tota ſimul,& perfecta poſſeſsio: hoc eſt,duratio omnino inuariabilis,atq; independens. *Duratio diuini eſſe.* Vt paucis complectamur, quod multis explicant D.Thomas 1.p.q.10.art.1. alijq; doctores in 1.ſent.diſt.2. Vt enim ſolum diuinum eſſe omnino immutabile eſt,& in ſe infinitè perfectum,nec aliunde pendens; ita propria ac reciproca eius duratio talis eſſe debet.

Inter Deum,qui non poteſt non in ſuo eſſe perſiſtere,& ea quæ nequeunt in ſuo perſeuerare mediæ quædam res ſunt, quæ poſſunt à ſuo eſſe aliquo modo cadere,& in eo aliquandiu permanere, quarum duo ſunt generales ac communes gradus. *Duo generales & cõmunes gradus rerum.* Aliæ namque per ſolam diuinam virtutem deficere poſſunt: & harum quædam ſunt naturalis ordinis, quædam ſupernaturalis & quaſi diuini. Ordinis naturalis,vt Angeli, & eorum natiuæ facultates,itemq; ſpecies eis congenitæ. Præterea animæ rationis participes, & earum immateriales potentiæ; itemq; cœleſtia corpora, & materia prima; quæ omnia menſurãtur æuo, *Aeuum. Quarũ rerũ ſit duratio.* Poteſt aũt definiri æuum hoc modo:æuum eſt duratio ſeu mẽſura eſſe creati naturalis,ſtabiliter,ac perenniter ſeſe habentis. Dicitur, eſſe creati, ad remouendam æternitatem. Naturalis, ad remouendam menſuram rerum ſupernaturalium. Stabiliter,ſeu permanenter ſeſe habentis, ad excludendas menſuras rerũ ſucceſſiuarum,& quæ raptim fluunt, vt tempus,quod menſurat motũ; & inſtantia, quæ menſurant mutata eſſe. Perenniter, ad excludendas menſuras rerum permanentiũ, quæ interitui ſubiacẽt,cuiuſmodi eſt duratio ſubſtantiarum corruptibilium. *In æuo nec ſucceſſio nec partium diſtinctio.*

Res verò ordinis ſupernaturalis, quæ in altero propoſitæ ſubdiuiſionis membro continebantur,ſunt v.c. intuitiua cognitio diuinæ naturæ; beatifica dilectio cuiuſq; beati; & lumen gloriæ.Hæc verò aliam ſui eſſe menſurã ſortiuntur, nimirum æternitatẽ, vti vocãt, participatam,quæ eo differt ab æuo,quòd hæc ſit duratio eſſe rei ſupernaturalis, & quaſi diuini ordinis. Illud verò rei naturalis. *Aeternitas participata quibus competat.*

Quod attinet ad alterum gradum rerũ,quę videlicet ſuapte natura deficere, & aliquãdiu permanere poſſunt: hic tripartitam rerum continet varietatem. Nam quædam ſubiectæ ſunt mutationibus ad interitum ducentibus, & tamen ipſæ quoad ſuum proprium eſſe aliquandiu perſeuerant,vt Subſtantiæ quæ ortum,& occaſum ſube[illegible]. Illæ verò ſi ſpectentur quatenus aliqu[illegible] mutationum afficiuntur; menſ[illegible] tempore non per ſe,ſed ex accidente S[illegible] quoad ſuum eſſe du[illegible] mẽſurantur,ſed ali[illegible], & ab æuo diſti[illegible], quam Henricus Gan[illegible] 5. quæſt. 13.modum æui appellat. *Subſtantiæ corruptibiles qua duratione menſurentur. Modus æui, quibus rebus accommodetur.* Nam quòd tempore,vt quidam putant,non menſurentur, communis eſt Theologorum ſententia,D.Thom. opuſcul. 44. Heruæi quodlibeto 2.quæſt.2. Aegidij in 1. diſt.19.quæſt.2.art.1. ad 4. Scoti in 2. diſtinct.2.quæſt 4. Durandi ibidem q.6. Capreoli in 4.diſt.43.q.1.art.3. licet hi in aſſignanda prædictarum ſubſtantiarum menſura, nequaquam inter ſe conueniant. Sanè quidem nõ menſurari illas tempore, ſi præciſè quoad ſuum eſſe ſpectentur, ea ratio probat; quia oportet menſuram rei menſuratæ accommodatam,& congeneam eſſe. Quare cùm ſubſtantia rerum corruptibiliũ ita ſumpta nõ ſit quidpiam ſucceſſiuum; conſequẽs eſt,vt tempore,quod ſucceſſiuũ eſt, non menſuretur. Neq; obſtat,quod Ariſtoteles hoc in lib.cap.12.docet generabilia in tempore eſſe, eoque menſurari, loquitur enim de ijs prout motui,& quieti ſubiacent.Quod ipſe eodem capite hiſce verbis diſertè explicat. Id verò, quod mouetur,& id quod quieſcit, quatenus quidem id mouetur,hoc autem quieſcit, tempus metitur,& cæt.Non inficiamur tamen admodum eſſe probabilem contrariam ſententiam,quam tuetur Fonſeca lib.5.Metaph.c.13. q.11.ſect.3.

Vt verò cæteras menſuras perſequamur; quædam formæ ſunt quæ ſuapte natura per motum

motũ acquiri ſolent; ſed cũ poſtea quã cõparatæ fuerũt, pmanere in ſuo integro eſſe queunt, cuiuſmodi ſunt qualitates, in quib. per ſe alteratio verſatur; & quãtitas ad quã per ſe tẽdit accretio. Et hę quidẽ ſi quoad illud eſſe pmanẽs, ac fixũ conſiderẽtur, mẽſurãtur modo ęui, ſicuti generabiles, caducęq; ſubſtãtię. Alia deniq; ſunt entia, quæ nõ neceſſariò per motũ comparantur, ſed plerunq; mutatione aliqua momentanea; & tamen poſſunt in ſuo eſſe manere. Hæc verò aut naturalis ordinis ſunt, vt intellectiones, conceptus, itemq; habitus ſcientiarũ, & virtutũ, aliaq; huiuſmodi.

Modus æternitatis participata.

Quæ omnia, quatenus in ſuo eſſe indiuiſibiliter cõſiſtunt, mẽſurantur etiam modo ęui. Vel ſunt ordinis ſupernaturalis, vt gratia, fides, charitas, aliæq; virtutes, & dona diuinitùs infuſa. Atq; hæc aliam vendicant menſuram, quæ modus æternitatis participatæ dici poteſt.

ARTICVLVS II.

DE TEMPORE SPIRITALI *continuo, de tempore diſcreto, de inſtantibus naturæ.*

Menſura motuum ſpiritalium.

QVærat tñ aliquis; cũ ſpiritales formæ, v. c. habitus ſcientiarũ, & virtutũ, nõ ſolùm momẽto acquirant; ſed poſſint, etiã ſucceſſiua cõtinuatione intẽdi; vt tertio huius operis libro ſtatuimus; num ad dimetiẽdos huiuſcemodi motus alia mẽſura adhibenda ſit. Cui dubita- D tioni affirmatiuè reſpondemus: oportet enim eis attribui durationẽ ſucceſſiuã continuã & ſpiritalem; ac proinde tẽpus quoddã diuerſæ rationis ab eo, quo motus Phyſici mẽſurãtur. Quin vero ſi de ſupernaturalis, & diuini ordinis formis ſermo ſit, & eę, quod fieri poteſt per continuã ſucceſſionẽ, atq; adeo per motũ diuinitùs infundãtur, cõcedendum erit dari adhuc tempus aliud, quod eũ motum dimetiatur. Etenim tãta diſtinctionis latitudo, quanta inter res corporeas & immateriales; & inter res diuini & naturalis ordinis intercedit, non poteſt non aliam durationem, diuerſamq; ſui eſſe menſuram vindicare.

Menſura motuũ ſpiritaliũ ſupernaturalis et diuini ordinis.

De tẽpore angelorũ meminit d. Auguſt. 8 in Geneſ. c. 21.

Sed illud præterea aduertendũ eſt; plures intelligendi ſeu volendi actus eiuſdẽ Angeli, quorũ vnus alteri ſuccedit, dupliciter ſpectari poſſe: vel ita vt vna aliqua ipſorum collectio ſumatur; vel vt ſinguli per ſe, ac ſeorſim ex- F pendantur. Igitur duratio totius collectionis, appellatur tẽpus diſcretũ. Tempus, quia cernitũ in ea prius & poſterius, quatenus ex huiuſmodi actib. alij præeũt, alij ſubſequũtur: diſcretũ, quia prædicti actus non cõtinuè, ſed diſcretè ſibi inuicem ſuccedunt. Si verò ſingulatim cõſiderentur, duratio vnius cuiuſq;. dicitur inſtans tẽporis diſcreti, ſiue momentanea ſit, ſiue non, modo hæc ſit vniformis. Vnde non erit difficile videre quantũ inter tempus diſcretum, & cõtinuum ſit diſcriminis. Illud enim ex

Tẽpus diſcretum.

Inſtãtia temporis diſcreti.

Diſcrimina inter temp.ͦ continuũ & diſcretum.

A ſolis conſtat inſtantibus; hoc etiã ex partibus continuè fluctibus; illud metitur actiones diſcretas; hoc cõtinuum motum; illius inſtantia interdum inſectilia ſunt, interdum non; ſiquidem poteſt Angelus eum intelligendi actum, quem in hoc inſtanti elicuit, vel immediatè pòſt inhibere, vel tota hora continuare; at inſtantia temporis continui carent omnino partibus, quia raptim fluũt, & immediatè pòſt euaneſcunt, vt mutata eſſe, quorum ſunt menB ſuræ.

Infinita naturæ.

Poſtremò nec illud ignorandum eſt, præter inſtantia temporis eſſe alia, quæ inſtãtia naturæ dici conſueuerũt, quæ nihil aliud ſunt, quã antegreſſiones quædam, quibus ea, quæ vtcunque rationem, ſeu modum cauſæ habent vel alijs ſupponuntur, effectus ſuos ſeu quaſi effectus præeunt, eſto omnia ſimul in eodem puncto indiuiſibili tẽporis eſſe incipiant aut conueniant. Quo pacto contingit in vnum, eũdẽq; C tẽporis inſtãs includi multa naturæ inſtantia: ratione quorum alia priora, alia poſteriora natura vocamus. v. g. eodem momẽto temporis Petrus eſt ſubſtantia, eſt corpus, eſt viuens, eſt animal, eſt homo, eſt deniq; Petrus. Verum quia ex his prædicatis, vt quodq; altiùs eminet, ita eſt cauſa inferioris, fit inde vt quodlibet in ſuo inſtanti naturæ præeat ſibi inferius, ac priùs etiam, quàm illud, Petro competat. Vnde patet in eo temporis inſtanti, quo Petrus ge- D nitus eſt, tot concurriſſe inſtantia naturæ ratione prædicatorum, quæ ſibi in recta ſerie vendicat; quod ei ſuperiora prædicata conueniunt. Et verò ſi natiuas cuiuſq; rei proprietates cõſideremus, cùm ſubiectum earũ fons, & cauſa ſit; & aliæ aliarum interuentu oriãtur, vt docet D. Thom. 1. p. q. 77. art. 6. & 7. hic etiã multa naturæ inſtantia in vno temporis momento inueniemus: ipſum namq; ſubiectum prius natura eſt, quã proprietates, & ex his vE naquæq; naturæ ordine antecedit eam, quæ ipſius interiectu dimanat, vt facultas cognoſcendi, appetendi vim.

De antegreſſione inſtantiũ naturæ Capr. in 3. d. 2. q. vnica.

Eodẽ inſtanti temporis concurrunt multa naturæ inſtãtia.

Obiect.

At obijciat tñ aliquis. Si Socrates ſit priùs animal, q̃ rationis particeps, ſequi in aliquo inſtãti exiſtere Socratẽ, nec tñ in eo eſſe hominẽ, quod nemo dixerit. Sed negandũ eſt ſequi id. Etenim vt annotauit Durand. in 2. diſt. 1. q. 2. ex inſtãtib. naturæ non rectè arguitur exiſtere vnũ ſine alio; cùm eiuſmodi inſtãtia nõ ſint menſuræ durationum; ſed potius ſigna quædam indicantia non pendere vnum ab altero, poſſe vnum præconcipi ſine altero, vt ſubſtantiam ſine corpore, corpus ſine viuente, particeps rationis ſine Socrate.

Dilutio.

Haud nos præterit Theologorum nonnullos vt Scotum, Ochamum, & Durandum in 2. d. 2. aliter durationum mẽſuras diſtribuere, aduerſus quos diſputare in præſenti ſuperſedemus, ne dum menſuras durationum quærimus, libri menſuram excedamus.

QVARTI LIBRI FINIS.

IN QVINTVM LIB. PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

Libri ſcopus.
Diſtributio.

QVEMADMODVM ratio motus in naturæ rebus latiſsimè funditur, ita illius in Phyſiologia contemplatio varia eſt, ac multis inuoluta difficultatibus. Quocirca hoc etiam libro, & ijs qui ſequuntur, de eo agit Ariſtoteles. Cum verò libro tertio explicatum reliquerit quid ſit motus, & in quo ſubiecto inſideat: nunc reliqua ad eius conſiderationem ſpectantia perſequitur. Et in prima quidem huius libri parte tradit ſpecies motus: in ſecunda eius vnitatem, & diuerſitatem explicat: in tertia de eiuſdem contrarietate differit.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙ-κῆς ἀκροάσεως, τὸ Ε.
Κεφάλαιον α.

ΜΕΤΑΒΑΛΛΕΙ δὲ τὸ μεταβάλλον πᾶν, τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκὸς, οἷον ὅταν λέγωμεν τὸ μουσικὸν βαδίζειν, ὅτι ᾧ συμβέβηκε μουσικῷ εἶναι, τοῦτο βαδίζει· τὸ δὲ, τῷ τούτου τι μεταβάλλειν, ἁπλῶς λέγεται μεταβάλλειν· οἷον ὅσα λέγεται κατὰ μέρη· ὑγιάζεται γὰρ τὸ σῶμα, ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς, ἢ ὁ θώραξ· ταῦτα δὲ μέρη τοῦ ὅλου σώματος· ἔστι δέ τι, ὃ οὔτε κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖται, οὔτε τῷ ἄλλο τι τῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ τῷ αὐτὸ κινεῖσθαι πρῶτον. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ καθ' αὑτὸ κινητὸν, κατὰ ἄλλην δὲ κίνησιν, ἕτερον· οἷον ἀλλοιωτὸν, καὶ ἀλλοιώσεως ὑγιαντὸν, θερμαντὸν ἕτερον· ἔστι δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κινοῦντος ὡσαύτως·

τὸ μὲν

CAPVT I.

OMne a autem quod mutatur, b aliud quidē ex accidenti mutatur, vt cum ambulare muſicū dicimus, propterea quòd hoc ambulet, cui accidit vt muſicū eſſet. Aliud verò ſimpliciter dicitur mutari, quòd eius aliquid mutetur, vt quæ per partes dicūtur. Corpus enim ſanatur, quoniā oculus, aut thorax, quæ totius corporis ſunt partes. Eſt verò aliqd, quod nec ex accidenti mouetur, nec quod eorū quę in eo ſunt, aliud quidpiam, ſed quòd ipſum primò moueatur. Atq; hoc eſt id, quod per ſe mobile eſt. Alia autem motione aliud, vt alterabile, & alterationis id, quod curari poteſt aut quod caleſcere diuerſum eſt. c Similiter autem res habet in eo quod mouet. Tex. 1. Tex. 2.

Nam

MΕταβάλλει a δὲ.] id eſt, mutatur autem, ita incipit contextus Græcus; cùm verò particula, δὲ, ſit nota continuationis, & ea, quæ ad calcem ſuperioris libri continentur, nullum cum ijs, quæ hîc traduntur, nexum habeant; ſunt qui putent hunc librum cum antecedente non coniungi, nec ab Ariſtotele hoc ordine fuiſſe compoſitum; vel certe, quod veriſimilius eſt, quædam initio deſiderari. Et verò dici poteſt quanquam prima verba huius, & extrema illius non cohæreant; cohærere tamen prima huius, cum ijs, quæ in illo, paulo ſuprà de tēporis & motus comparatione differuntur.

b *Aliud quidem.*] Vt ad ea, quæ de motu, alijsq; ad ipſum attinentibus pertractanda ſunt, viam muniat, præſumit in hac prima ingreſſione, decernitque quot modis mutatio, id eſt motus (nam hoc loco mutationis, & motus vocabulo indiſcriminatim pro motu vtitur) accidere ſoleat. Itaque triplicem motus diuiſionem tradit: ratione mobilis, mouentis, & formæ, quæ motu acquiritur. Prima diuiſio ita ſe habet: Eorum quæ mouentur, quædam ex accidente mouentur: quædam per partem, quæ tamen ſimpliciter moueri dicuntur: alia per ſe primo; id eſt, nec ex accidente, nec merito partis alicuius. Primo modo accidentia omnia moueri dicimus, cum ſubiectum, cui inhærent, mouetur, vt album deambulare, quia Socrates deambulat. Secundo modo Socratem ſanari, quia oculo ſanatur. Tertio, eundem currere, quia curſus ei per ſe, ac primario ineſt. Subdit verò id, quòd iuxta hanc poſtremam notionem, motum init, eſſe aliud, & aliud. Quibus verbis, omiſſa Auerrois & Simplicij interpretatione, qui eorum intelligentiam aſſecuti non ſunt, ſignificat id quod per ſe mouetur, diuerſitate motuum variari; tum quia alteratione generatim ſumpta, alterabile; ſanatione, ſanabile vocatur: tum quia non omnia omnes motionum ſpecies ſubeunt. Mouetur enim loco cœlum, non alteratur. ſanatur animal, non lapis.

c Similiter

τὸ μὲν γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖ, τὸ δὲ, κατὰ μέρος τὸ, τῷ τούτου τι. τὸ δὲ, καθ' αὑτὸ πρῶτον· οἷον ὁ μὲν ἰατρὸς ἰᾶται, ἡ δὲ χεὶρ πλήττει. ἐπεὶ δ' ἐστὶ μέν τι τὸ κινοῦν πρῶτον, ἔστι δέ τι τὸ κινούμενον· ἔτι, ἐν ᾧ, ὁ χρόνος· καὶ παρὰ ταῦτα, ἐξ οὗ, καὶ εἰς ὅ. (πᾶσα γὰρ κίνησις ἔκ τινος, καὶ εἴς τι. ἕτερον γὰρ τὸ πρῶτον κινούμενον, καὶ εἰς ὃ κινεῖται, καὶ ἐξ οὗ. οἷον τὸ ξύλον, καὶ τὸ θερμὸν, καὶ τὸ ψυχρόν. τούτων δὲ, τὸ μὲν ὅ, τὸ δ' εἰς ὅ, τὸ δ' ἐξ οὗ.) ἡ δὴ κίνησις δῆλον ὅτι ἐν τῷ ξύλῳ, οὐκ ἐν τῷ εἴδει. οὔτε γὰρ κινεῖ, οὔτε κινεῖται τὸ εἶδος, ἢ ὁ τόπος, ἢ τὸ τοσόνδε· ἀλλ' ἔστι κινοῦν, καὶ κινούμενον, καὶ εἰς ὃ κινεῖται· μᾶλλον γὰρ εἰς ὃ, ἢ ἐξ οὗ κινεῖται, ὀνομάζεται ἡ μεταβολή. διὸ καὶ ἡ φθορὰ, εἰς τὸ μὴ ὂν, μεταβολή ἐστι. καίτοι καὶ ἐξ ὄντος μεταβάλλει τὸ φθειρόμενον· καὶ ἡ γένεσις εἰς ὂν, καίτοι ἐκ μὴ ὄντος. τί μὲν οὖν ἐστιν ἡ κίνησις, εἴρηται πρότερον· τὰ δὲ εἴδη, καὶ τὰ πάθη, καὶ ὁ τόπος, εἰς ἃ κινοῦνται τὰ κινούμενα, ἀκίνητά ἐστιν· οἷον ἡ ἐπιστήμη, καὶ ἡ θερμότης. καίτοι ἀπορήσειεν ἄν τις, εἰ τὰ πάθη κινήσεις, ἡ δὲ λευκότης πάθος· ἔσται γὰρ εἰς κίνησιν μεταβολή. ἀλλ' ἴσως οὐχ ἡ λευκότης κίνησις, ἀλλ' ἡ λεύκανσις. ἔστι δὲ κἀν ἐκείνοις καὶ τὸ κατὰ συμβεβηκὸς, καὶ τὸ κατὰ μέρος, καὶ τὸ κατ' ἄλλο, καὶ τὸ πρώτως, καὶ μὴ κατ' ἄλλο· οἷον, τὸ λευκαινόμενον, εἰς μὲν τὸ νοούμενον μεταβάλλει κατὰ συμβεβηκός· τῷ γὰρ χρώματι συμβέβηκε νοεῖσθαι. εἰς δὲ χρῶμα, ὅτι μέρος τὸ λευκὸν τοῦ χρώματος· καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅτι μέρος αἱ Ἀθῆναι τῆς Εὐρώπης· εἰς δὲ τὸ λευκὸν χρῶμα καθ' αὑτό.

πῶς

Nam aliud ex accidenti mouet, aliud per partem, quod eorum, quæ illius ſunt aliquid, aliud per ſe primò vt Medicus quidem medetur, manus autem percutit. d *Quoniam autem eſt id, quod primùm mouet, & aliquid quod mouetur, atque etiam tempus in quo, & præterea id, ex quo, & id quò. (omnis enim motus ex aliquo eſt, & ad aliquid. nam quod primùm mouetur, & id quò, & id ex quo, diuerſa ſunt, vt lignum & calidum, & frigidum, quorum aliud eſt id quod, aliud id quo, aliud id ex quo) perſpicuum eſt motum in ligno eſſe, non in forma. Nam nec mouet, nec mouetur forma, aut locus, aut quantitas; ſed id, quod mouet, & res, quæ mouetur, & id quò mouetur.* Text.3.

e *Magis enim ex eo ad quod, quàm ex eo, ex quo mutatio nominatur. Quapropter & interitus in non ens mutatio eſt, tametſi ex eo quod eſt, id quod interit mutatur, & generatio, in id quod eſt, quamuis ex eo, quod non eſt.* f *Ac quid motus ſit, antea dictum eſt. Formæ autem, & affectiones, & locus, ad quæ mouentur ea, quæ mouentur, moueri non poſſunt, veluti ſcientia, & calor. Sed aliquis dubitabit, num affectiones motus ſint: albedo autem affectio. In motum enim mutatio erit. Sed fortaſſis albedo motus non eſt, ſed dealbatio.* Text.4. Text.5.

g *Eſt autem & in illis id, quod ex accidenti, & id, quod per partem, atque per aliud, & id quod primum, & non per aliud: vt quod albeſcit in id, quod ſub intelligentiam cadit, ex accidenti mutatur. Accidit enim vt color ſub intelligentiam cadat. In colorem autem, quoniam coloris pars albedo eſt: Et ad Europam, quod Athenæ ſunt pars Europæ. At vero in album colorem per ſe.*

Itaque

c *Similiter autem res habet.*] Non abſimilis diuiſio aſſignari poteſt, ratione mouentis. Nam quod mouet, aut ex accidente mouet, vt cum Muſicus ædificat: aut per partem, vt cùm Socrates percutere dicitur, quia manu percutit, aut per ſe primò, vt cùm Medicus curat. Sicut enim muſica ex accidente ædificatori conuenit, ita Medico per ſe curatio.

d *Quoniam autem eſt id.*] Ambiguitatem habet hic locus, vt Interpretum in eo explicando diſſidia oſtendunt. Videtur tamen Ariſtoteles, antequam tertiam partitionem ſubijciat, probare motum non eſſe in termino ad quem itur, nec in termino à quo, ſed in re, quæ mouetur, vt libro 3. demonſtratum fuit. Id vero vt pateat, monet prius quinque in omni motu reperiri: id quod primùm mouet, id quod mouetur, tempus in quo fit motus, terminum à quo, & terminum ad quem. Deinde ſumit id, quod primò mouet, itemque terminum à quo, & ad quem diuerſa eſſe. Quibus poſitis, oſtendit motum non eſſe in termino ad quem, ſeu in forma, quia forma vt locus, aut quantitas, nec mouet, nec mouetur. Quin potius tria hæc, id quod mouet, res quæ mouetur, & id quo tenditur, in quouis motu tanquam diuerſa inueniuntur. Quare fieri nequit, vt & id quò tenditur, & id quod motum recipit, idem ſit. *Quinque in omni motu inueniri.*

e *Magis enim.*] Conciſe & obſcure probat motum non eſſe in termino à quo, hunc in modum. Magis congruit vt motus ſit in eo, ad quod tendit, quàm in eo, à quo proficiſcitur, ſi in alterutro eſſe oporteat; ſiquidem mutationes, motusque nomen ſortiuntur ab eo, in quod feruntur, appellationem obtinent: quia motus, vt probatum fuit, non eſt in termino ad quem; ergo multò minus erit in termino à quo.

f *At quid motus.*] Probat rurſus motum non eſſe in termino ad quem ex ipſa motus natura & definitione. Nam motus eſt actus mobilis, vt mobile eſt; forma vero, quæ acquiritur, vt qualitas, locus, quantitas, non ſunt ipſum mobile, ac proinde nec in ſe motum recipiunt. Mouet autem dubitationem, num prædictæ affectiones ſint motus. Reſpondetque non eſſe. Nec enim albedo motus eſt, ſed dealbatio, quæ eſt albedinis acquiſitio: alioqui ſi albedo eſſet motus, daretur ad motum mutatio, ex quo fieret, vt res moueretur, cum iam non mouetur; & vt res non moueretur, cum mouetur: quia haberet motum poſt ademptum terminum, & nõ haberet motum ante terminum adeptum, ſed dum eſt in via ad illum. *Dubitatio.* *Solutio.*

g *Eſt autem & in illis.*] Tertiam affert partitionem, deſumptam a forma quæ motu acquiritur. Nam quæ ad aliquam formam tendunt, quædam ratione illius ex accidente mouentur, quo pacto, id quod albeſcit dicitur ex accidente proficiſci ad formam, quæ ſub intellectus notitiam *Motus partitio.*

cadit; accidit enim vt albedo, ad quam per ſe tendit, intellectu comprehendatur. Alia dicuntur moueri ratione partium, quomodo id, quod ad candorem pergit, dicitur proficiſci ad colorem, quia candor eſt pars colori ſubiecta. Alia denique per ſe primò mouentur: ſicque id quod frigeſit, per ſe primò ad frigus mutatur. Et quod albeſcit ad albedinem.

πῶς μὲν οὖν καθ' αὑτὸ κινεῖται, καὶ πῶς κατὰ συμβεβηκός, καὶ πῶς κατ' ἄλλο τι, καὶ πῶς τὸ αὐτὸ πρῶτον, καὶ ἐπὶ κινοῦντος, καὶ ἐπὶ κινουμένου, δῆλον· καὶ ὅτι ἡ κίνησις οὐκ ἐν τῷ εἴδει, ἀλλ' ἐν τῷ κινουμένῳ, καὶ κινητῷ κατ' ἐνέργειαν. ἡ μὲν οὖν κατὰ συμβεβηκὸς μεταβολή, ἀφείσθω· ἐν ἅπασί τε γάρ ἐστι, καὶ ἀεί, καὶ πάντων· ἡ δὲ μὴ κατὰ συμβεβηκός, οὐκ ἐν ἅπασιν, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐναντίοις καὶ τοῖς μεταξύ, καὶ ἐν ἀντιφάσει. τούτου δὲ πίστις ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. ἐκ δὲ τοῦ μεταξὺ μεταβάλλει, ὡς ἐναντίῳ· χρῆται γὰρ αὐτῷ ὡς ἐναντίῳ ὄντι πρὸς ἑκάτερον. ἔστι γάρ πως τὸ μεταξύ, τὰ ἄκρα. διὸ καὶ τοῦτο πρὸς ἐκεῖνα, κἀκεῖνα πρὸς τοῦτο λέγεταί πως ἐναντία· οἷον, ἡ μέση βαρεῖα πρὸς τὴν νήτην, καὶ ὀξεῖα πρὸς τὴν ὑπάτην· καὶ τὸ φαιὸν λευκὸν πρὸς τὸ μέλαν, καὶ μέλαν πρὸς τὸ λευκόν. ἐπεὶ δὲ πᾶσα μεταβολή ἐστιν ἔκ τινος εἴς τι· δηλοῖ δὲ καὶ τοὔνομα· μετ' ἄλλο γάρ τι· καὶ τὸ μὲν πρότερον δηλοῖ, τὸ δ' ὕστερον· μεταβάλλοι ἂν τὸ μεταβάλλον τετραχῶς· ἢ γὰρ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, ἢ οὐκ ἐξ ὑποκειμένου εἰς οὐχ ὑποκείμενον ἢ μὴ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, ἢ ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον· λέγω δὲ τὸ ὑποκείμενον, τὸ καταφάσει δηλούμενον. ὥστε ἀνάγκη ἐκ τῶν εἰρημένων τρεῖς εἶναι μεταβολάς, τήν τε ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, καὶ τὴν ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον, καὶ τὴν ἐκ μὴ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον. ἡ γὰρ μὴ ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον οὐκ ἔστι μεταβολὴ διὰ τὸ μὴ εἶναι κατ' ἀντίθεσιν· οὔτε γὰρ ἐναντία, οὔτε ἀντίφασίς ἐστιν.

ἡ μὲν

Itaque perſpicuum eſt, quemadmodum motus per ſe, & ex accidenti, & per aliud quidpiam, & primum, tum in eo quod mouet, tum in eo, quod mouetur, intelligatur. Motum præterea non in forma eſſe, ſed in eo, quod mouetur, actuque mobile eſt. h *Ac ea quidem, quæ ex accidenti eſt mutatio, prætermittatur, quod in omnibus fit, & ſemper, & omnium: quæ autem non ex accidenti, non in omnibus, ſed in contrarijs, & medijs, & in contradictione. Cuius rei fidem facit inductio. Ex medio enim, vt ex contrario mutatur. Nam eo vt contrario vtitur, ſi cum vtroque comparetur, quippe cùm medium quodammodo extrema ſit: Ideò & hoc cum illis, & illa cum eo collata quodammodo contraria dicuntur. Vt ſidium media notæ comparatione grauiſono, & hypate, acuto præditum eſt. Et fuſcum cum nigro comparatum, album eſt; cum albo, nigrum.* i *Quoniam autem omnis mutatio ex aliquo eſt in aliquid (id quod nomen μεταβολὴ indicat, ſiquidem μετ' ἄλλο τι, id eſt, poſt aliud aliquid, & hoc quidem prius, illud poſterius declarat) quatuor modis mutari id, quod mutatur, poteſt. Aut enim ex ſubiecto in ſubiectum, aut ex non ſubiecto in non ſubiectum, aut ex non ſubiecto in ſubiectum, aut ex ſubiecto in non ſubiectum. Dico autem ſubiectum id, quod affirmatione declaratur.* k *Tres itaque ex his, quæ dicta ſunt, neceſſe eſt eſſe mutationes, eam quæ ex ſubiecto eſt in ſubiectum, & quæ ex ſubiecto in non ſubiectum, & quæ ex non ſubiecto in ſubiectum. Nam quæ eſt ex non ſubiecto in non ſubiectum, non eſt mutatio, propterea quod in oppoſitione non ſit poſita: nec enim in contrarijs eſt, nec in contradictione.*

Text. 6.

Text. 7.

l *Porrò*

Qua ratione è medijs, vel ad media fiat mutatio.

Medium cũ vno extremo comparatũ, ſubit vicem extremi.

h *Ac ea quidem*] Docet ablegandam ſibi eſſe, & ab hac diſciplina remouendam mutationem ex accidente, quod è re quauis in rem quamlibet eſſe poſſit, vt ex albo in muſicum, ac promiſcuè in rebus omnibus viſatur, quia nihil eſt, quod hiſce mutationibus non ſubiaceat. Itaque eam ſolam mutationem hoc in loco tractandam, quæ eſt inter contraria, media, aut contradicentia, ſub quo vltimo membro priuantia complectitur. Exponit autem quo pacto è medijs, aut in media mutatio per ſe fieri poſſit; quia medium, inquit, cum alterutro extremorum comparatum, ob eam, quam cum vtroque extremo conuenientiam habet, alterius extremi rationem ſubit, vt fuſcum comparatione candidi, nigrum eſt; comparatione nigri, candidum: & in cytharæ fidibus media collatione primæ, grauis, reſpectu vltimæ, acuta dicitur.

Quid ſit mutatio.

i *Quoniam autem omnis mutatio.*] Vt mutationis per ſe genera & partes explicat, conſtituit prius mutationem ſemper ex vno in aliud fieri, idque ait vel ipſo mutationis nomine indicari. Nam μεταβολή, quod eſt mutatio. μετ' ἄλλο τι. hoc eſt, poſt aliquid aliud ſignificat, atque adeò vnum prius, alterum poſterius. Cùm igitur mutatio fit ex vno in aliud, (quandoquidem, vt annotarunt Simplicius & Auerroes, id quod eandem ſeruat diſpoſitionem, non dicitur mutari) fit vt quot modis extrema hæc iunguntur, totidem mutationum genera fingere liceat: nimirum aut inter terminos poſitiuos, aut inter negatiuos, aut inter terminum à quo negatiuum, & ad quem poſitiuum, aut inter terminum à quo poſitiuum, & ad quẽ negatiuum. Vocat autem terminum poſitiuum ſubiectum, negatiuum non ſubiectum.

Variæ mutationum genera.

k *Tres itaque.*] Relicta ea coniugatione, quæ eſt inter terminos vtrinque negatiuos, quod ij nec contradicentem, nec contrariam oppoſitionem ſeruent, ſtatuit in cæteris tribus veram eſſe mutationem; nempe eam, quæ eſt inter vtrumque poſitiuum, vt inter calidum & frigidum, quæ mutatio dicitur motus. Eam quæ eſt inter terminum à quo negatiuum, & ad quem poſitiuum, vt cùm ex non homine gignitur homo, quæ vocatur generatio. Eam quæ eſt inter terminum à quo poſitiuum, & ad quem negatiuum, vt cùm ex homine fit non homo, quæ appellatur corruptio.

l *Porrò*

ἡ μὲν οὖν ἐξ οὐχ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον μεταβολὴ κατ' ἀντίφασιν, γένεσίς ἐστιν· ἡ μὲν ἁπλῶς ἁπλῆ, ἡ δὲ τὶς τινός· οἷον, ἡ μὲν ἐκ μὴ λευκοῦ εἰς λευκὸν, γένεσις τούτου· ἡ δὲ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἁπλῶς εἰς οὐσίαν, γένεσις ἁπλῶς, καθ' ἣν ἁπλῶς γίνεσθαι, καὶ οὔ τι γίνεσθαι λέγομεν. ἡ δὲ ἐξ ὑποκειμένου εἰς οὐχ ὑποκείμενον, φθορά· ἁπλῶς μὲν, ἡ ἐκ τῆς οὐσίας εἰς τὸ μὴ εἶναι· τὶς δὲ ἡ εἰς τὴν ἀντικειμένην ἀπόφασιν, καθάπερ ἐλέχθη καὶ ἐπὶ τῆς γενέσεως· εἰ δὴ τὸ μὴ ὂν λέγεται πλεοναχῶς, καὶ μήτε τὸ κατὰ σύνθεσιν ἢ διαίρεσιν ἐνδέχεται κινεῖσθαι, μήτε τὸ κατὰ δύναμιν, τὸ τῷ ἁπλῶς κατ' ἐνέργειαν ὄντι ἀντικείμενον· τὸ μὲν γὰρ μὴ λευκὸν, ἢ μὴ ἀγαθὸν, ὅμως ἐνδέχεται κινεῖσθαι κατὰ συμβεβηκός. εἴη γὰρ ἂν ἄνθρωπος τὸ μὴ λευκόν. τὸ δὲ ἁπλῶς μὴ τόδε, οὐδαμῶς· ἀδύνατον γὰρ τὸ μὴ ὂν κινεῖσθαι· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὴν γένεσιν κίνησιν εἶναι· γίνεται γὰρ τὸ μὴ ὄν· εἰ γὰρ καὶ ὅτι μάλιστα κατὰ συμβεβηκὸς γίνεται, ἀλλ' ὅμως ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι ὑπάρχει τὸ μὴ ὂν κατὰ τοῦ γινομένου ἁπλῶς· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἠρεμεῖν. ταῦτά τε δὴ συμβαίνει δυσχερῆ, τῷ κινεῖσθαι τὸ μὴ ὄν· καὶ εἰ πᾶν τὸ κινούμενον ἐν τόπῳ, τὸ δὲ μὴ ὂν οὐκ ἔστιν ἐν τόπῳ· εἴη γὰρ ἄν που. οὐδὲ δὴ ἡ φθορὰ κίνησις· ἐναντίον μὲν γὰρ κινήσει ἢ κίνησις ἢ ἠρεμία. ἡ δὲ φθορὰ γενέσει ἐναντίον. ἐπεὶ δὲ πᾶσα κίνησις μεταβολή τις· μεταβολαὶ δὲ τρεῖς αἱ εἰρημέναι· τούτων δὲ αἱ κατὰ γένεσιν καὶ φθορὰν, οὐ κινήσεις· αὗται δ' εἰσὶν αἱ κατ' ἀντίφασιν· ἀνάγκη τὴν ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον μεταβολὴν, κίνησιν εἶναι μόνον.

τὰ

l Porrò ea, quæ è non ſubiecto in ſubiectum, in contradictione eſt mutatio, generatio eſt: ea quidem, quæ ſimpliciter omninoque eſt, ſimplex: quædam verò cuiuſdam, vt quæ ex non albo in album eſt, generatio huius eſt: quæ verò è non ente ſimpliciter in ſubſtantiam eſt, generatio ſimpliciter eſt, qua ſimpliciter fieri, non aliquid fieri dicimus. Quæ autem ex ſubiecto eſt in non ſubiectum, interitus: ſimpliciter quidem is, qui ex ſubſtantia ad non eſſe: quidam autem is, qui in oppoſitam negationem, vt de generatione quoque eſt dictum. m Itaque ſi non ens multis modis dicitur, Text.8. *neque id moueri poteſt, quod in compoſitione & diuiſione poſitum eſt, nec item id, quod poteſtate eſt, quod ei opponitur, quod ſimpliciter actu eſt (nam quod eſt non album, aut non bonum, moueri poteſt ex accidenti, cùm homo eſſe poſſit id, quod eſt non album; quod autem ſimpliciter non hoc eſt, nullo modo; ſiquidem quod non eſt, moueri non poteſt) ſi inquam res ſic habet, fieri etiam non poteſt, vt generatio ſit motus. Id enim generatur, quod non eſt. Nam etſi quàm maximè per accidens generatur, tamen de eo, quod ſimpliciter gignitur, nõ ens verè affirmatur. n Similiter verò & quieſcere. Hæc autem omnia incommoda ex eo ſequuntur, quod id quod non eſt, moueatur; atq; etiam ſi quidquid mouetur, in loco eſt; id autem quod non eſt, in loco non eſt, quippe quod alicubi eſſet. Neque igitur interitus eſt motus. Nam quod contrarium eſt motui, aut motus eſt, aut quies. Generationis autem contrarium, interitus eſt. o Quoniam autem motus omnis mutatio eſt quædam, &* Text.9. *tres ſunt, quas diximus, mutationes, è quibus generatio & interitus, quæ contradictione tenentur, motus non ſunt, ea duntaxat mutatio, quæ è ſubiecto eſt in ſubiectum, motus ſit neceſſe eſt.*

Subiecto

l *Porrò ea.*] Subinde diuidit generationem, in generationem ſimpliciter, qua gignitur id, quod ſimpliciter ens eſt; nimirum ſubſtantia: & in generationem ſecundum quid, (hanc vocat generationem huius) qua comparatur ens ſecundùm quid, hoc eſt, accidens. Corruptionem quoque ſimiliter diſtribuit in corruptionem ſimpliciter, qua mutatur aliquid e ſubſtantia in nõ ſubſtantiam, vt ex homine in non hominem, & in corruptionem ſecundùm quid, qua quidpiam ab eſſe accidentario, in negationem eiuſdem, vt ex calido in non calidum tranſit.

Diuiſio generationis in generationē ſimpliciter, & in generationem ſecundùm qd.

m *Itaque ſi non ens.*] Duplici ratione confirmat generationem ſubſtantialem non eſſe motum, priùs tamen edocet, non ens trifariam accipi. In primis pro eo, quod in ſola mentis notione ſoloque intellectu componente & diuidente, non verò in ipſis rebus ineſt, vt hominem eſſe beluam, aliaque purè commentitia. Secundò, pro materia prima, quæ appellatur non ens, quòd non ſit ens ſimpliciter actum includens, ſed pura potentia. Tertiò pro negatione alicuius eſſe accidentarij, vt pro non albo. His poſitis ita diſſerit: Non ens primo modo moueri non poteſt, vt perſpicuum eſt: nec etiam ſecundo; quia vt aliquid moueatur, oportet vt ſimpliciter ſit. Nec denique tertio, niſi fortè ex accidente, quatenus Socrates, cui non album accidit, mouetur. Id autem, quod gignitur, fit ex non ente ſecundo modo, id eſt, ex materia prima, quæ eſt ſubiectum generationis: ergo id, quod gignitur, qua tale, non mouetur, proindeque generatio non eſt motus.

Generationē ſubſtantialē non eſſe motum.

n *Similiter verò.*] Altera ratio breuiter & obſcurè hunc in modum concluſa eſt. Ea, quæ motus alios ſubeunt, poſſunt etiam lationem per ſe ſubire, & quieſcere, atque adeo per ſe continentur loco: at materia prima, quæ eſt ſubiectum generationis, cùm non ſimpliciter ens ſit, nequaquam per ſe loco continetur. Non igitur per ſe moueri poteſt: atque adeò generatio nõ eſt motus. Quod verò nec corruptio motus ſit, probatur: quia alioqui generatio ei contraria, eſſet motus, aut quies; ſiquidem motui non niſi motus, vel quies aduerſatur: generatio autem nec motus eſt, nec quies, vt ex dictis conſtat. Quare nec corruptio motus erit.

Corruptionē non eſſe motum.

o *Quoniam*

τὰ δ' ὑποκείμενα ἢ ἐναντία, ἢ μεταξύ. καὶ γὰρ ἡ στέρησις κείσθω ἐναντίον, καὶ δηλοῦται καταφάσει, τὸ γυμνὸν, καὶ λευκὸν, καὶ μέλαν. εἰ οὖν αἱ κατηγορίαι

Subiecto autem aut contraria, aut media. Nam priuatio contrarium ponatur, nudumq; & album & nigrũ affirmatione declarantur. p Si igitur in Text.10.

διῄρηνται οὐσίᾳ καὶ ποιότητι, καὶ τὸ ποῦ, καὶ τῷ ποτὶ, καὶ τῷ πρός τι, καὶ τῷ ποσῷ, καὶ τὸ ποιεῖν, ἢ πάσχειν. ἀνάγκη τρεῖς εἶναι κινήσεις, τήν τε τοῦ ποσοῦ, καὶ τὴν τοῦ ποιοῦ, καὶ τὴν κατὰ τόπον.

ſubſtantiam & qualitatē, & vbi, & id quod ad aliquid eſt, & quantū, & agere aut pati, categoriæ diuiſæ ſunt, tres ſint motus neceſſe eſt, & eius quod quantū eſt, & eius quod quale, & eū qui in loco ſit.

Κεφά- CAP.

o *Quoniam autem.*] Cùm mutatio in tria membra ſuperiùs diſtributa ſit, pateatque motum primis duobus non comprehendi, reliquum eſſe inquit, vt ad tertium pertineat, quod eſt è ſubiecto in ſubiectum; ſiue ex vno contrario in aliud; ita tamen vt contrariorum nomine intelligantur non ſolùm extrema, vt candidum & atrum, ſed etiā media: imò & priuantia: non tamen quæ ſubſtantiæ, ſed quæ accidentis priuationem inuehunt. Quod annotauit Simplicius: Priuatio enim ſubſtantiæ ad terminos generationis & interitus, non autem motus ſpectat.

Diuiſio motus preſſè ſumpti.

p *Si igitur in ſubſtantiam.*] Motum preſsè ſumptum in tria membra partitur, pro numero Categoriarum, ad quas motus eſſe poteſt. In eum ſcilicet, qui eſt ad Quantitatem, & accretio, vel imminutio dicitur. In eum, qui eſt ad Qualitatem, vocaturque alteratio; & in eum, qui ad locum, ſeu Vbi, quem lationem nominat. Recenſuit autem hoc loco Ariſtoteles ſeptem duntaxat Categorias; quia vt Alexander apud Simplicium animaduertit, in cæteris planum erat, non verſari motum.

CAP I.

Κεφάλαιον β.

Κατ' οὐσίαν δὲ οὐκ ἔστι κίνησις, διὰ τὸ μηδὲν εἶναι τῶν ὄντων οὐσίᾳ ἐναντίον. οὐδὲ δὴ τοῦ πρός τι· ἐνδέχεται γὰρ θατέρου μεταβάλλοντος, ἀληθεύεσθαι θάτερον, μηδὲν μεταβάλλον· ὥστε κατὰ συμβεβηκὸς ἡ κίνησις αὐτῶν. οὐδὲ δὴ ποιοῦντος καὶ πάσχοντος, οὐδὲ παντὸς κινουμένου καὶ κινοῦντος, ὅτι οὐκ ἔστι κινήσεως κίνησις, οὐδὲ γενέσεως γένεσις, οὐδ' ὅλως μεταβολὴ μεταβολῆς. πρῶτον μὲν γὰρ διχῶς ἐνδέχεται κινήσεως εἶναι κίνησιν· ἢ ὡς ὑποκειμένου, οἷον ἄνθρωπος κινεῖται, ὅτι ἐκ λευκοῦ εἰς μέλαν μεταβάλλει. ἆρά γε οὕτω καὶ ἡ κίνησις, ἢ θερμαίνεται, ἢ ψύχεται, ἢ τόπον μεταλλάττει, ἢ αὐξάνεται, ἢ φθίνει; τοῦτο δὲ ἀδύνατον· οὐ γὰρ τῶν ὑποκειμένων τι ἐστὶν ἡ μεταβολή, ἢ τῷ ἕτερόν τι ὑποκείμενον ἐκ μεταβολῆς μεταβάλλειν εἰς ἕτερον εἶδος· οἷον ἄνθρωπος ἐκ νόσου εἰς ὑγίειαν. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο δυνατόν, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· αὐτὴ γὰρ ἡ κίνησις, ἐξ ἄλλου εἴδους εἰς ἄλλο ἐστὶ μεταβολή. καὶ ἡ γένεσις δὲ καὶ ἡ φθορά, ὡσαύτως πλὴν, αἱ μὲν, εἰς ἀντικείμενα ὡδί. ἡ δὲ κίνησις οὐχ ὁμοίως. ἅμα οὖν μεταβάλλει ἐξ ὑγιείας εἰς νόσον, καὶ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς μεταβολῆς εἰς ἄλλην. δῆλον δ' ὅτι ὅταν νοσήσῃ, μεταβεβληκὸς ἔσται εἰς ὁποιανοῦν· ἐνδέχεται γὰρ ἠρεμεῖν. καὶ ἔτι, εἰς μὴ τὴν τυχοῦσαν ἀεί, κἀκείνη ἔκ τινος εἴς τι ἕτερον. ὥστε καὶ ἡ ἀντικειμένη ἔσται ἡ ὑγίανσις. ἀλλὰ τῷ συμβεβηκέναι· οἷον εἰ ἐξ ἀναμνήσεως εἰς λήθην μεταβάλλει, ὅτι ᾧ ὑπάρχει ἐκεῖνο μεταβάλλει, ὁτὲ μὲν εἰς ἐπιστήμην, ὁτὲ δ' εἰς ὑγίειαν. ἔτι δέ, εἰς ἄπειρον βαδιεῖται, εἰ ἔσται μεταβολῆς μεταβολή, καὶ γενέσεως γένεσις. ἀνάγκη δὴ καὶ τὴν προτέραν, εἰ ἡ ὑστέρα ἔσται· οἷον, εἰ ἡ ἁπλῆ γένεσις ἐγίνετό ποτε, καὶ τὸ γιγνόμενον ἐγίνετο. ὥστε οὔπω ἦν τὸ γιγνόμενον ἁπλῶς, ἀλλά τι γιγνόμενον, καὶ γιγνόμενον ἤδη. καὶ

CAPVT II.

IN a *Subſtantia autem motus non eſt, quod eorum quæ ſunt, nihil Subſtantiæ aduerſetur.* b *At neque in eo, quod eſt ad aliquid. Fieri enim poteſt, vt altero mutato, alterū vere dicatur, quanquam nihil mutatum: ita eorum motus ex accidente eſt.* c *Nec ſanè eius eſt, quod facit, & patitur, nec vllius quod moueatur, aut moueat. Motionis enim motus non eſt, nec generationis generatio, nec omnino mutationis mutatio. Primùm enim bifariam contingit motionis eſſe motionē. Aut vt ſubiectum, veluti homo mouetur, quod ex albo nigrum mutetur. Num igitur & motus aut caleſit, aut refrigeratur, aut locum mutat, aut augeſcit, aut imminuitur? At hoc eſſe non poteſt, quippe cùm eorum, quæ ſubiecta ſunt, mutatio nullum ſit.* d *Aut quod ſubiectum aliud quidpiam è mutatione in aliam ſpeciem mutetur, veluti homo è morbo ſanitatem. At ne hoc quidem poteſt fieri, niſi ex accidenti. Nam ipſe motus ex alia ſpecie in aliam mutatio eſt: itemque ortus & interitus eodem modo, quanquam hoc interſit, quòd hæ mutationes in oppoſita ſunt hoc modo, motus verò alio. Simul igitur ex ſanitate in ægritudinem, & ex hac ipſa mutatione in aliam mutatur. Conſtat autem cum ægrotauerit, fore vt mutatum ſit in quamis; quieſcere namque non poteſt, & inſuper non in quamuis ſemper, illaque ex aliquo in aliquid aliud. Quare ſanatio, quæ oppoſita erit, ex accidenti: vt ſi ex recordatione in obliuionem immutetur, quoniam cui ineſt, illud mutatur, interdum quidem in ſcientiam, interdum in ſanitatem.* e *Inſuper ſi mutationis erit mutatio, & generationis generatio, in infinitum res progredietur: neceſſe eſt autem & priorem eſſe, ſi poſterior erit, vt ſi generatio ſimplex aliquando orta eſt, & id quod ſit, factum eſt: quare quod ſit ſimpliciter, nondum erat, ſed aliquid quod ſit iam, & ſit.* Et

Text. 11. (beside "Primùm enim bifariam")
Text. 12. (beside "d Aut")
Text. 13. (beside "e Inſuper")

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Ad tres tantùm Categorias eſſe motum.

IN a *Subſtantia autē.*] Explicatius declarat, quod ad calcem ſuperioris capitis ſtrictim aſſeruerat; nimirum ad tres duntaxat Categorias eſſe per ſe motum, ad Quantitatem, Qualitatem, & Vbi. Primumque inde [illegible] oſtendit, ad nullam aliam Categoriam [illegible] per ſe motum: deinde eſſe ad hæc tria. Quod ergo ad Subſtantiam non ſit, ex eo ſuadet, quia motus eſt e contrario in contrarium, Subſtantia vero contrarium non habet.

b At

b *At neque in eo quod eſt.*] Oſtendit neque ad Relationem eſſe per ſe motum: quia non po-teſt ad id motus eſſe, quod alicui abſque eius mutatione accidere poteſt: at Relatio ita ſe habet. Si enim Plato albedine prædirus ſit, Socrates nigredine, poſtmodum verò Socrates albeſcat, vtique Plato ſine vlla ſui mutatione Socrati ſimilis fiet, noua ſimilitudinis relatione, quam antea non habebat. Monet autem dari ad relationem motum ex accidente; nimirum quia ſaltem in altero relatorum mutatur ſubiectum ad relationis fundamentum; vt in propoſito exemplo, Socrates ad albedinem. *Non darí motum ad ſubſtãtiam. Neq; ad relationem.*

c *Nec ſane eius.*] Aggreditur ad demonſtrandum vnius motus alterum motũ mutationémve non eſſe: atque adeo ad actionem, & paſſionem nullum motum dari. Quoniam autem bifariam intelligi poteſt, vnum motum alterius eſſe; nimirum vel tanquam eius, in quo inhæret, vel tanquam termini à quo, vel ad quem proficiſcitur; oſtendit inprimis motum nequaquam eſſe alterius motus ſubiectum: ſiquidem fieri nequit, vt motus albeſcat, refrigeretur, aut loco moueatur, aut alios huiuſmodi affectus, qui ſubiectorum proprij ſunt, ſuſtineat. *Neque ad motum.*

d *Aut quod ſubiectum aliud.*] Accedit ad alterius partis confirmationem, probatque nullum ſubiectum ex vna mutatione tanquam ex termino à quo, in aliam mutationem moueri, niſi forte ex accidente, vt cum poſt lationem ſequitur dealbatio. Prius tamen ſumit motum eſſe mutationem è termino vnius ſpeciei ad terminum alterius, vt à calido in frigidum: & hoc ipſum etiam in alijs mutationibus, quæ motus non ſunt; vt in ortu, & interitu reperiri; eſto diſcrimen ſit, quod hæ verſentur inter contradicentes terminos, motus verò non niſi inter contrarios. Hoc poſito, ita videtur argumentari: Si, v. c. ægrotatio tenderet ab vna mutatione, tanquam ex termino à quo, ad aliam, tanquam ad terminum ad quem, cum termini debeant eſſe contrarij, tenderet ſimul ex ſanitate ad ægritudinem, & ad ſanationem, ſicque idem ſimul, & ſanitatis, & ægritudinis motu afficeretur, quod repugnat. *Termini motus.*

e *Inſuper ſi mutationis.*] Aliam hic ſubijcit rationem, quæ interpretibus multum exhibet negocij. Nam & obſcura eſt, & non eodem modo in exemplaribus legitur. Non enim Simplicio referente, Aſpaſius, & Alexander legerunt, vt vulgata habent exemplaria. Rationis vis hæc videtur. Si mutationis vlla foret per ſe mutatio, verbi cauſa ſi eſſet generatio generationis, daretur progreſſus in infinitum; hic eſſe non poteſt; ergo nec generationis generatio. Maior ſuadetur, quia ſi iſtius generationis, qua ignis producitur, alia generatio eſt; erit & alia tertia, qua ſecunda gignatur, ſimiliterque alia quarta, qua gignatur tertia, atque ita in infinitum. Quod verò hoc admittendum non ſit, probatur, quia ſi detur vltima generatio, qua hic ignis producitur oportet dari etiam primam, vnde hæc ortum habet. Nam ſi hæc generatio actu nunc fit per aliam generationem, certè hæc generatio nondum peracta eſt, quia quod fit, nondum abſolutionem habet. Si autem hæc generatio nondum eſt, certe neque ipſe ignis eſt. Rurſus, ſi ſecunda generatio per aliam efficitur, ſecunda illa nondum eſt: atque ita res habet in cæteris. Si ergo non detur aliqua prima generatio, quæ verè abſoluta ſit, certe nec dabitur hæc vltima generatio completa, atque adeo nihil perfectè fieri, aut perfectè moueri vnquam poterit, quod & rationi, & experientiæ repugnat. Itaque rectè colligitur, ſi detur vltima generatio qua hic ignis re vera producitur; dari etiam primam. *Mutationis non eſſe mutationem.*

Aduerte non repugnare ſibi Ariſtotelem, cùm hic negat progreſſionem infinitam in generationibus, quam alibi concedit poſita mundi æternitate. Hic enim agit de generationibus eſſentialiter ſubordinatis, quarum quælibet cum antecedentibus ita connexa ſit, vt niſi illæ actu exiſtant, eſſe non poſſit. Alibi verò eas tantummodo ſtatuit, in quibus accidentaria ſubordinatio ineſt, qualem habuiſſent hominum generationes, ſi ab æterno fuiſſent: hæ verò, non ita ſunt affectæ, vt poſterior ab actuali exiſtentia prioris dependeat. *Quem progreſſum infinitum in generationib. concedas, aut neges Ariſtot.*

f *Præ-*

καὶ πάλιν τοῦτ᾽ ἐγίνετό ποτε· ὥστε οὐκ ἦν πω τότε γινόμενον. ἐπεὶ δὲ τῶν ἀπείρων οὐκ ἔστι τι πρῶτον, οὐκ ἔσται τὸ πρῶτον· ὥστ᾽ οὐδὲ τὸ ἐχόμενον, οὔτε γίνεσθαι οὖν, οὔτε κινεῖσθαι οἷόν τε, οὔτε μεταβάλλειν οὐδέν. ἔτι, τοῦ αὐτοῦ κίνησις ἡ ἐναντία, καὶ ἔτι ἠρέμησις, καὶ γένεσις, καὶ φθορά· ὥστε τὸ γινόμενον ὅταν γίγνηται γινόμενον, τότε φθείρεται· οὔτε γὰρ εὐθὺς γινόμενον, οὔθ᾽ ὕστερον· εἶναι γὰρ δεῖ τὸ φθειρόμενον. ἔτι, δεῖ ὕλην ὑπεῖναι καὶ τῷ γινομένῳ, καὶ τῷ μεταβάλλοντι. τίς οὖν ἔσται, ὥσπερ τὸ ἀλλοιωτὸν ἢ σῶμα, ἢ ψυχή, οὕτω δὴ τί γινόμενον, κίνησις, ἢ γένεσις, καὶ πάλιν τί εἰς ὃ κινοῦνται· δεῖ γὰρ εἶναί τι τὴν τοῦδε ἐκ τοῦδε εἰς τόδε κίνησιν, καὶ μὴ κίνησιν ἢ γένεσιν. ἅμα δὲ καὶ πῶς ἔσται; οὐ γὰρ ἔσται μάθησις ἡ τῆς μαθήσεως γένεσις·

Et rurſus hoc interdum factum eſt: quare nondum erat id, quod fit. Quoniam autem eorum, quæ infinita ſunt, nihil eſt primum, primum non erit. Quamobrem nec quod hæret. Neq; igitur generari, neq; moueri, neque mutari aliquid poteſt. f *Præterea eiuſdem rei motus contrarius eſt, & quies, item generatio, & interitus. Quare id, quod oritur, tum cùm oritur, interit. Nec enim vt primum oritur, nec poſt: nam eſſe oportet id, quod interit.* g *Oportet etiam ei, quod gignitur & mutatur, materiam ſubeſſe; quæ igitur erit? veluti alterabile aut corpus eſt, aut anima. Ita igitur quod fit, motus, aut generatio. Et rurſus aliquid, ad quod mouentur. In huius enim ex hoc ad hoc motione aliquid oportet eſſe, & non motum, aut generationem, quo etiam tandem pacto erit? non enim generatio diſciplinæ erit diſciplina.* Text. 14. Text. 15. Text. 16.

ὥστε οὐδὲ γενέσεως γένεσις, οὐδὲ τις τινός. ἔτι, εἰ τρία εἴδη κινήσεώς ἐστι, τούτων τινὰ ἀνάγκη εἶναι τὴν ὑποκειμένην φύσιν, καὶ εἰς ἃ κινοῦνται. οἷον ἀνάγκη τὴν φορὰν ἀλλοιοῦσθαι, ἢ φέρεσθαι. ὅλως δὲ ἐπεὶ κινεῖται τὸ κινούμενον πᾶν τριχῶς, ἢ τῷ κατὰ συμβεβηκός, ἢ τῷ μέρος τι, ἢ τῷ καθ' αὑτό, κατὰ συμβεβηκὸς μόνον ἂν ἐνδέχοιτο μεταβάλλειν τὴν μεταβολήν· οἷον εἰ ὁ ὑγιαζόμενος τρέχοι, ἢ μανθάνοι· τὴν δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἀφεῖμεν πάλαι. ἐπεὶ δὲ οὔτε οὐσίας, οὔτε τοῦ πρός τι, οὔτε τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν, λείπεται κατὰ τὸ ποιὸν καὶ τὸ ποσόν, καὶ τὸ ποῦ κίνησιν εἶναι μόνον. ἐν ἑκάστῳ γάρ ἐστι τούτων ἐναντίωσις. ἡ μὲν οὖν κατὰ τὸ ποιὸν κίνησις, ἀλλοίωσις ἔστω· τοῦτο γὰρ ἐπέζευκται κοινὸν ὄνομα. λέγω δὲ τὸ ποιόν, οὐ τὸ ἐν τῇ οὐσίᾳ· καὶ γὰρ ἡ διαφορὰ ποιόν· ἀλλὰ τὸ παθητικόν, καθ' ὃ λέγεται πάσχειν, ἢ ἀπαθὲς εἶναι. ἡ δὲ κατὰ τὸ ποσόν, τὸ μὲν κοινόν, ἀνώνυμον· καθ' ἑκάτερον δέ, αὔξησις καὶ φθίσις· ἡ μὲν εἰς τὸ τέλειον μέγεθος, αὔξησις· ἡ δὲ ἐκ τούτου, φθίσις· ἡ δὲ κατὰ τόπον, καὶ τὸ ἴδιον, καὶ τὸ ἴδιον, καὶ τὸ κοινόν, ἀνώνυμος. ἔστω δὲ φορὰ καλουμένη τὸ κοινόν· καίτοι λέγεταί γε φέρεσθαι ταῦτα μόνα κυρίως, ὅταν μὴ ἐπ' αὐτοῖς ᾖ τὸ στῆναι τοῖς μεταβάλλουσι τὸν τόπον, καὶ ὅσα μὴ αὐτὰ ἑαυτὰ κινεῖ κατὰ τόπον. ἡ δ' ἐν τῷ αὐτῷ εἴδει μεταβολὴ ἐπὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀλλοίωσίς ἐστιν· ἢ γὰρ ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον, κίνησις, ἢ ἁπλῶς, ἢ πῇ. ἐπὶ μὲν γὰρ τὸ ἧττον ἰοῦσα, εἰς τοὐναντίον λεχθήσεται μεταβάλλειν. ἐπὶ δὲ τὸ μᾶλλον, ὡς ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τὸ αὐτό. διαφέρει γὰρ οὐδὲν πῇ μεταβάλλειν, ἢ ἁπλῶς, πλὴν δεήσει πῇ τὰ ἐναντία ὑπάρχειν· τὸ δὲ μᾶλλον καὶ ἧττόν ἐστι, τὸ πλέον ἢ ἔλαττον τοῦ ἐναντίου ἐνυπάρχειν, καὶ μή. ὅτι μὲν οὖν αὗται τρεῖς μόναι κινήσεις εἰσίν, ἐκ τούτων δῆλον. ἀκίνητον δ' ἐστὶ τό, τε ὅλως ἀδύνατον κινηθῆναι, ὥσπερ ὁ ψόφος ἀόρατος· καὶ τὸ ἐν πολλῷ χρόνῳ μόγις κινούμενον, ἢ τὸ βραδέως ἀρχόμενον, ὃ λέγεται δυσκίνητον· καὶ τὸ πεφυκὸς μὲν κινεῖσθαι καὶ δυνάμενον, μὴ κινούμενον δὲ τότε ὅτε πέφυκε, καὶ οὗ, καὶ ὡς· ὅπερ ἠρεμεῖν καλῶ τῶν ἀκινήτων μόνον. ἐναντίον γὰρ ἠρεμία κινήσει· ὥστε στέρησις ἂν εἴη τοῦ δεκτικοῦ. τί μὲν οὖν ἐστι κίνησις, καὶ τί ἠρεμία, καὶ πόσαι μεταβολαί, καὶ ποῖαι κινήσεις, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων.

Quare nec generationis generatio, nec alicuius aliqua. Præterea ſi tres ſunt motionis ſpecies, harum aliquam neceſſe eſt eſſe ſubiectam naturam, & ea, ad quæ mouentur, vt ex neceſſitate lationem alterari aut ferri. Omnino autem cùm id omne quod mouetur, trifariam mouetur, aut ex accidenti, aut quod eius pars aliqua, aut per ſe, ex accidente duntaxat mutationem mutari profectò continget: vt ſi is, qui ſanatur, currat, aut diſcat. Eam verò, quæ eſt ex accidenti, iam diu prætermiſimus. Text.17.

h *Quoniam autem nec in ſubſtantia, nec in eo quod eſt ad aliquid, nec in eo quod eſt facere, & pati, motus eſt, reſtat in qualitate tantùm eſſe & quantitate, & vbi. In his enim omnibus contrariorum repugnantia inuenitur. Is igitur motus, qui eſt in qualitate, ſit* ἀλλοίωσις, *hoc eſt, alteratio. Hoc enim commune nomen coniunctum inditum eſt. Dico autem qualitatem non eam, quæ in ſubſtantia, (nam & differentia qualitas eſt) ſed patibilem; ex qua pati, aut impatibile eſſe aliquid dicitur. Is autem, qui eſt in quantitate, communis quidem nomen non habet, vtrinque verò* αὔξησις καὶ φθίσις, *hoc eſt accretio, & imminutio, quorum is, qui ad perfectam eſt magnitudinem, accretio, qui verò ex hac, imminutio. Qui autem eſt in Loco, & proprius & communis, nomine deſtituitur. Quod verò commune eſt,* φορὰ, *hoc eſt, latio nominetur, quanquam ea ſola propriè dicuntur ferri, in quorum poteſtate non eſt, vt cùm locum mutant, inſiſtant, & quæcunque ſe ipſa loco non mouent.* Text.18.

i *Mutatio autem, quæ in eadem ſpecie ad magis eſt, & minus alteratio eſt. Qui enim è contrario in contrarium eſt motus, aut omnino eſt, aut aliqua ex parte. Ad minus quidem proficiſcens in contrarium dicetur mutari; ad magis autem, vt ex contrario in ipſum. Nihil enim intereſt aliqua ex parte, aut omnino mutari, niſi quod contraria aliqua ex parte eſſe oportebit. Magis autem & minus eſſe, eſt contrarij plus aut minus ineſſe, & non ineſſe.* Text.19.

Hos igitur tres motus tantum eſſe ex his perſpicuum eſt. Text.20.

k *Immobile autem eſt tum quod omnino moueri non poteſt, vt ſonus inuiſibilis, tum quod multo tempore vix mouetur, aut quod tarde incipit, quod difficulter mobile dicitur, tum quod moueri aptum eſt, & poteſt, tunc autem cum aptum eſt, & vbi, & quemadmodum non mouetur, quod quidem ſolum inter immobilia* ἠρεμεῖν, *hoc eſt: quieſcere nomino. Nam quies motui contraria eſt, quare priuatio eius erit, quod accipere aptum eſt. Quid igitur motus eſt, & quid quies, & quot mutationes, & quales ſint motus, ex his, quæ dicta ſunt, conſtat.* Text.21.

Generationis non eſſe generationem.

f *Præterea eiuſdem rei.*] Præmittit interitum & generationem, motusq; omnes continuos, & quietem his repugnantem ad idem pertinere; ita vt quod mouetur vno motu, non repugnet ei contrarium ſubire, & quiete contraria quieſcere, alio tamen & alio tempore; ſi non per naturam, ſaltem per vim extrinſecus illatam. Hoc poſito, ita differit: Si generationis generatio foret, cùm generatio & interitus circa idem verſentur, generationis eſſet interitus. Quod falſum eſſe patet. Nam vel generatio interiret tanquam eſſet, vel poſtquam deſijt, vel cum eſt. Non antequam eſſet, vel poſtquam deſijt; quia id, quod non eſt, nequaquam interit. Non cum eſt, quia tunc generatur, vt aduerſarij concedunt: Non igitur generationis corruptio dari poteſt.

Non dari generationis generationem.

g *Oportet etiam.*] Sequuntur tres rationes, quibus concludit nec generationis generationem, nec mutationis mutationem eſſe, quod iam ſuprà demonſtrauerat. Prima eſt, quia omnis mutatio requirit ſubiectum, quod a mutatione ipſa diuerſum ſit, vt animam, vel corpus, itemque terminum ad quem proficiſcitur. At ſi mutatio ſubiectum conſtituatur, quid nam rei ſit tale ſubiectum, deſignari non poteſt: proindeque fictitium eſt. Secunda, Vt ſe habet generatio diſciplinæ ad diſciplinam, ita ſe habeat oportet generatio generationis ad generationem, cum

vtrobique

vtrobique ſit æqua ratio: at generatio diſciplinæ, non eſt diſciplina: ergo nec generatio generationis generatio eſt. Tertia, Si aliqua mutatio mutationis daretur, cùm tres ſint mutationis ſpecies, illarum aliqua deberet eſſe ſubiectum, & moueri ad aliam tanquam ad terminum, ſicque alteratio accreſceret, aut moueretur loco.

h *Quoniam autem.*] Excluſis Categorijs, in quibus motus eſſe non poteſt, colligit ad tres dun- taxat motum eſſe: ad Quantitatem, ad Qualitatem ad Vbi. Nam præterquam quod nihil obſtat, quominus ad hæc motus proficiſcatur; conuenit quoque eis idonea contrarietas. Deinde, quia vocabulorum ratio ad ipſarum rerum notionem aſſequendam contemnenda non eſt: quibus nominibus vnaquæque ex prædictis ſpeciebus appelletur, exponit. *Epilogus diſputationis.*

i *Mutatio autem, quæ.*] Ambigeret quiſpiam, eſſet ne verus motus ea mutatio, qua res ab intermedijs in eadem ſpecie ad extrema commeat; vt è minus albo ad magis album. Hanc dubitationem tollit, aiens verum eſſe motum, dicique alterationem, loquitur enim de ſolis medijs qualitatum. Licet autem his non conueniat perfecta contrarietas, quæ nimirum inter ipſa extrema, vt inter album & nigrum cernitur; conuenit tamen ea repugnantia, quæ ad veri motus rationem ſufficit, quæ dicitur contrarietas ex parte: qualem habent illa, quorum vnum ad alterum extremorum plus vergit, vt magis, & minus album. Namque id magis album dicitur, quod plus de albo, minus de nigro: id minus album, quod plus de nigro, minus de albo obtinet. Annotauit autem Porphyrius, etſi Ariſtoteles de ijs tantùm medijs, quæ ex contrariarum qualitatum permiſtione coaleſcunt, expreſsè loquatur, inueniri etiam ſuo modo magis minuſque in alijs, videlicet in accremento, & decremento, & in ſpacio. *Occurrit dubitationi.*

k *Immobile autem.*] Abſolutæ doctrinæ ratio poſcebat, vt quia de motu egit, de quiete etiam diſputaret, videlicet motui repugnante; cùm aduerſariorum eadem ſit ſcientia. In hoc loco præſtat, ita diluciдè, vt interpretatione non egeat. *Contrariorum eadem ſcientia.*

Nota hic ad text. 19. ſententiam Ariſtot. docentis, id eſſe magis contrarium, cui minus ineſt contrarij, vt magis calidum, quod minus frigoris admiſtum habet, ſimiliterque id eſſe minus contrarium, quod de contrario plus obtinet. Quibus ſimilia inueniuntur 4. cap. lib. 3. Topic. & 4. Metaphyſ. cap. 6. text. 27. Erunt enim hæc nobis vſui in libris de Ortu & Interitu ad refellendum Gregorium Ariminenſem, Durandum, Sonematem & alios negantes poſſe duo contraria gradu remiſſo in eodem ſubiecto coaleſcere. *Duo contraria in gradu remiſſo poſſe inueniri ſimul.*

QVÆSTIO I.

VTRVMNE MOTVS IN tribus tantùm Categorijs per ſe verſetur, an non.

ARTICVLVS I.

VIDERI IN NVLLA E TRIbus categorijs per ſe verſari.

IN hac controuerſia duo à nobis diſquirenda ſunt. Primum, an motus tendat per ſe ad tres Categorias, Quantitatis, Qualitatis, Vbi. Deinde vtrum ad has tantùm per ſe tendat. Quod ad primum attinet, in partem negatiuam hæc argumẽta ſeſe offerunt. Quantitas eſt coæua materiæ, eique ingenita a ſua prima origine; ita vt a nullo agente naturali denuò producatur: ergo quantitas nullo motu per ſe acquiritur. Antecedens, præterquam quod olim in Pythagorica, & Academica ſchola, deinde etiam in Arabica magno conſenſu receptum fuit, probatur. Nam ſi quantitas efficeretur ab agente naturali; vel efficeretur ab vno tantùm, vel ab omnibus. Non ab vno tantum, vt planum eſt. Si ab omnibus, oporteret igitur ineſſe cunctis commune aliquod principium effectiuum quãtitatis; quod tamen non videtur dari in natura rerum: id enim vel eſſet ipſa quantitas, quæ tamen eſſe nequit, cùm non ſit actiua: vel qualitas; quæ

1. Argum.

Pythagorica, Academica, & Arabica ſchola quantitatem materiæ coæuam fecere.

A rem eſſe non poteſt, cùm quantitas ſecundum naturam & originẽ prior ſit omni qualitate, eique neceſſariò præiaceat, tam quoad effectionem, quàm quoad eſſe, operationemque. Secundò, ſuadetur idem antecedens, quia ſicuti nullum agens creatum poteſt materiam primam producere, quia illam ad agendum neceſſariò ſupponit: ita nec quantitatem gignere valebit, cùm ipſam quoque prærequirat, tum ad excipiendam actionem, tum vt eius interuentu rem patientem contingat, ſiquidem omnis actio phyſica expoſcit mutuũ agentis, patientiſque contactum; qui abſque quantitate eſſe non poteſt.

B

Item verò quòd non ſit motus ad Qualitatem probatur, quia cum omnis motus ſit continuus, ſi ad qualitatem eſſet motus, poſſet qualitas continua nouorum graduum ſeu partium acceſſione intendi: quod autem non poſſit oſtenditur, quia ſequeretur in fine incrementi motu peracto dari gradus infinitos qualitatis reſpondentes infinitis inſtantibus, quæ interfluente motu intenſionis præterierunt: Item quia Ariſtot. 8. huius operis lib. cap. 3. text. 23. palàm incuſat eos, qui alterationem continuum motum fecère. *2. Argum.*

C

Præterea non terminari motum ad Vbi ita oſtenditur. Situs & Vbi non differunt inter ſe: atqui ad Situm ex communi Peripateticorum ſententia non eſt motus, ergo neque ad Vbi. Probatur maior: Namque obtinere ſitum, vt ſtare aut iacere, nihil eſt aliud, quàm *3. Argum.*

A tali modo ipſo vbi circumſcribi: at obtinere quidpiam, & obtinere id tali modo, non videntur differre inter ſe, ſaltem diſcrimine ad diuerſas categorias pertinente. Non poteſt igitur motus terminari ad Vbi. Quibus patet non tendere motum per ſe ad tres categorias.

ARTICVLVS II.

VIDERI MOTVM IN pluribus Categorijs verſari, quam tribus.

1. Argum. Contrà verò, quòd ad plures, quàm tres categorias ſit per ſe motus, hiſce argumentis videtur confici. Generatio terminatur ad ſubſtantiam, vt docet Ariſtot. lib. 2. huius operis, cap. 1. text. 14. & lib. 8. cap. 7. text 62. & 1. de Generatione, cap. 5. text. 25. atqui generatio, ſi ſumatur vt eſt poſitiua & vera actio, eſt mo- C tus. Igitur motus tendit per ſe ad ſubſtantiam. Minor probatur ex eodem Ariſtot. 7. huius operis, cap. 4. text. 34. vbi ait vnam generationem eſſe alia tardiorem, & velociorem. Cum ergo tarditas, & velocitas nulli mutationi pręterquam motui conueniant, planè ſequitur generationem in doctrina Peripatetica, ſi vt poſitiua & vera actio eſt, expendatur, motum eſſe.

2. Argum. Item ſi quid obſtaret quo minùs ad Sub- D ſtantiam motus daretur, eſſe defectus contrarietatis; ſiquidem omnis motus verſatur inter contraria: ſed hoc non obſtat, ergo nihil. Probatur aſſumptio, quia ad motum non exigitur perfecta ratio contrariorum, alioqui non tenderet per ſe motus ad Quantitatem, neque ad Vbi, quibus nihil propriè, ac ſimpliciter contrarium eſt. Ac quod in ſubſtantijs qualiſcunque contrarietas cernatur, patet ex eo, quia vt E Ariſtot. 1. huius operis, cap. 5. text. 47. alijſque in locis docuit, quicquid corrumpitur habet contrarium, omnia verò compoſita ſublunaria corruptionem ſubeunt.

3. Argum. Deinde quod ad Relationē motus ſit, probatur ex eo, quia idcirco id videtur negari, quòd Relatio creditur aduenire ſubiecto nulla in eo facta mutatione: at quòd non ita res habeat, & quod ſubiectum acceſſu nouæ relationis re vera mutetur, perſpicue oſtendi F poteſt. Primum, quia nihil incipit aliter affectum eſſe, atque antea, niſi mutationem aliquam ſubeundo. Quid enim eſt mutari niſi aliter affici? quicquid autem nouam acquirit relationem, haud dubiè aliter afficitur: cum denuò, verbi gratia, ſit pater is qui antea non erat. Quò pertinet illud D. Auguſtini, lib. 11. Confeſſ. cap. 7. Quicquid non eſt, quod erat, & eſt quod non erat, moritur, & oritur. Item quia ſi res aduentu relationis non mutaretur, haud rectè Theologi poſt D. Ambroſium primo de Trinit. cap. 5. & D. Auguſtinum 5. de

D. Auguſt. *Magiſter in 1. d. 30 c. 1.* *D. Th. 2. contra gēt. c. 12.* *D. Ambroſ.*

A Trinit. cap. 15. & 16. docerent propterea non poſſe Deo nouam relationem realem aduenire; quia ſequeretur diuinam naturam mutari. Ruſuſque idem confirmatur, quia quicquid ponitur in rerum natura, habet aliquod productiuum; alioqui idem ſe ipſum educeret de non eſſe, ad eſſe; quod fieri poſſe negat D. Auguſt. 1. de Trinit. c. 1. omne autem productiuum efficit rem per aliquam actionem (is eſt enim modus cauſandi efficientis cauſæ.) *D. Auguſt.*

B Quare neceſſariò relatio fiet per aliquā actionem ſibi propriam, & quod inde conſequens eſt, aduentu relationis ſubiectum mutabitur.

4. Argum. quod multis argumentis coniunctis conſtat. Poſtremò, quod etiam ad alias Categorias motus ſit, oſtenditur. Ad Actionem, quia motus alterationis quo materia ad nouā formam recipiendam diſponitur, tendit ad generationem tanquam ad terminum ſibi à natura pręfixum, quo adepto ceſſat.

Ad Quando, quia motus ad candorem vno eodemque actu fertur in ea, quæ à candore ſe ipſa non differunt, è quorum numero eſt duratio ipſa candoris, quæ in eo prædicamento ponitur.

Ad Situm; quia domus ædificatio, quæ motus quidam eſt, in nihil aliud primò ſpectat, quam in collocationem & ſitum lignorum, lapidum, & cæterarum rerum, ex quibus domus coagmentatur; in Situm, inquam, non eum duntaxat, qui ad totum, ſed qui ad vbi pertinet.

Denique ad Habitum, quia motio, qua ſe quiſque induit, verſatur in applicanda veſte, aut alio ſimili indumento, in qua applicatione paſſiua & quaſi informatione, propria huiuſce prædicamenti ratio conſiſtit.

ARTICVLVS III.

TOTIVS QVAESTIOnis explicatio.

VT huic controuerſiæ fiat ſatis, nonnulla præfari oportet, è quibus illud ſit primum. Motus nomen trifariam apud Ariſtotelem vſurpari conſueuit. Interdum fuſo ſignificato, vt nimirum omnem mutationem continuam comprehēdit, ſiue ea ſit actus entis in potentia, qualis eſt ad generatio ſubſtantialis, quæ eſt actus materiæ primæ, in quā ſucceſſiuè inducitur forma eius ſubſtantiæ, quæ ex parte gignitur ſiue ſit actus entis in actu ſecundum formam ſubſtātialem, manentis tamen in potentia ad formam accidentariam, ad quam mutatur, qualis eſt omnis ſucceſſiua mutatio, qua [illegible] dentaria forma acquiritur.

Triplex motus acceptio. Prima.

Secunda. Secūdò capitur motus pro mutatione continua ſucceſſiua, quæ eſt actus entis in actu ſu[illegible] ſiue inter contrarios, ſiue inter contradicentes terminos [illegible]ciſcetur, ſicque motus

tus

tus omnes ac ſolas mutationes accidentarias continuas comprehendit. Hoc modo accepit Ariſto. motum lib. 3. huius operis cap. 2. cùm ipſum definiit. In hoc etiam ſenſu illum vſurpauit cap. 1. huius libri tex. 8. cum probauit generationem ſubſtantialem non eſſe motum, quòd eius ſubiectum non ſit ens ſimpliciter, ſed materia prima, quæ eſt pura potentia, quod item repetit primo de ortu & interitu cap. 4. tex. 24. aiens ſubiectum generationis ſubſtantialis eſſe materiam propriè ſumptam: ſubiectum verò motus, materiam in minùs proprio ſignificato, ſeu vt iam eſt ens actu per formam ſubſtantialem.

Tertia.

Tertiò ſumitur motus paulò preſſius, pro ea duntaxat mutatione ſucceſſiua, quæ eſt actus entis in actu ſubſtantiali, & inter extrema contraria verſatur, comprehenditq; eas mutationes ſucceſſiuas accidentarias, quibus à contrario in contrarium pergitur. Atq; hæc notio eſt, ſecundum quam Ariſt. motũ expendit c. 1. huiuſce lib. tex. 7. cum mutationẽ generatim ſumptam partitus eſt in ortum & interitum, atq; in motum; ruſusq; generationẽ in ſubſtantialem & accidentariam.

Quo pacto acceperit Ariſtot. motũ initio huius lib.

Contraria tribus modis dici.

Deinde animaduertendum eſt contraria, quod ad rem præſentem attinet, tripliciter dici, primo ac propriiſſimè ea, quæ ſub eodem genere maximè diſtant, eidemq; ſubiecto viciſſim inſunt, niſi alterum inſit à natura, vt ex capite de oppoſitis conſtat. Secundo, numerantur inter contraria quilibet duo termini poſitiui, inter quos cernitur latitudo aliqua, vel graduum, vt inter ſummè calidum & ſummè frigidum: vel qualitatis mediæ, vt inter albũ & nigrum, inter quæ cadit cæruleus color: vel extenſionis, vt inter quantum vnius cubiti, & quantum ſex cubitorum, inter quæ conſpicitur latitudo cubitorũ quinq;: vel formæ, quæ ratione vnius partis ſucceſſiuè acquiritur, ratione alterius amittitur; quo pacto exiſtentiã mobilis in principio, & in fine ſpacij interiacet latitudo exiſtentiæ eiuſdem mobilis fuſa per intercapedinem, quæ ſucceſſiuè acquiritur & abijcitur, dum mobile à principio ad finem pergit. Tertiò deniq; appellantur contraria, non ea tãtùm quæ primo aut ſecundo modo talia ſunt, ſed etiam priuantia, de quibus loquitur Ariſt. 1. lib. huius operis cap. 5. tex 47. cùm docet rerum Phyſicarum principia contraria eſſe.

Prima conditio.

Quæ conditiones requirãtur in eo, quod motũ per ſe terminat.

Denique attentè obſeruandum eſt, duas requiri & ſufficere conditiones, vt aliquid per ſe motum terminet. Vna eſt vt habeat contrarium, quod ſemper ſupponatur exiſtere in re motum ſubeunte, ita ſcilicet vt adepto eius, ad quod per ſe motus fit, ab eiuſmodi contrario, tanquam à termino, à quo proficiſcatur, tendatque ad alterum contrarium, vt ad terminum ad quem. Hanc verò conditionem tradidit Ariſt. tum cap. 2. huius libri tex. 10. vbi tamen contraria non quæuis ſine diſcrimi-

A ne, ſed iuxta ſecundam acceptionem, de qua proxime egimus, intellexit. Secunda conditio eſt, vt id, quod motum terminat per ſe cõparetur, neq; ſubiecto abſq; mutatione adueniat, eaq; non qualicunq;, ſed quæ ſit vera actio & paſſio, qualis eſt illa, qua Socrates albeſcit, vel ſanatur. Hanc etiam conditionem eodem capite, textuq; inculcauit Ariſtoteles.

Secunda conditio.

His ita conſtitutis, propoſitæ quæſtioni reſpõdendum eſt, ad tres duntaxat Categorias,

B Quantitatis, Qualitatis, & Vbi, eſſe per ſe motum. Quæ concluſio cùm ſtatuat eſſe motum ad tres Categorias, nec ad plures tribus; vtraque eius pars ſuadetur. Prior hũc in modum. In illis tribus cernũtur duæ conditiones traditæ; ſiquidem formæ horum prædicamentorũ ſeruant contrarietatẽ, de qua locutus eſt Ariſtoteles, necq; ſubiectis abſq; eorũ mutatione adueniũt, vt conſideranti perſpicuũ fiet. ergo, &c. Poſterior verò oſtenditur, quia in primis

Reſponſio ad propoſitam quæſtionẽ.

C ad Subſtantiam non eſt per ſe motus ob defectum prioris conditionis. Nec enim in ſubſtantijs datur contrarietas requiſita ad motum, de quo hìc agitur; quia in ea non inuenitur per ſe latitudo motu peruertenda; cum intenſiuam non admittat; extenſiuam non habeat niſi per accidens, nempe ratione Quantitatis. Nec eſt etiam motus ad Relationem, quia cum v.g. Socrates albeſcit, fit ei ſimilis nix, nullam propriam mutationem niue

Cur non ſit per ſe motus ad ſubſtantiam.

Neque ad relationem.

D ſubeunte. Eadẽ ratione neq; eſt motus ad morũ, atq; adeò nec ad Actionẽ, & Paſſionẽ, quia hæc cõproducũtur, acquiruntúrve productione, ſiue acquiſitione formæ, quę motu acquiritur, quo fit vt non adueniãt ſubiectis mutatione per ſe ad ipſa directò pertinente. Similiter ob eandem cauſam neq; ad Quando, Situm & Habitum eſt per ſe motus, vt ex argumentorum diſſolutione planiùs conſtabit.

E

ARTICVLVS IV.

OCCVRRITVR PRIMI ARTICVLI ARGUMENTIS.

PRimi articuli argumenta hunc in modum diluenda ſunt. Ad primum, negandum eſt antecedens cum D. Thoma 1. par. quæſt. 76.

Sol. 1. arg.

F ar. 6. Magn. Alberto in ſumma de homine in tract. de nutritiua, Durando in 1. d. 8 ſecunda parte diſt. q 4. Capr. in 2. d. 18. qu. 1 ar. 1. conclu. 6. Caiet. ad cap. 7. libri de ente & eſſent. qu. vlt. Heru. quodlib. 1. quæſt 10. Ferrarienſ. 4. contra gent cap. 81. & alijs. Ad priorem verò eius confirmationẽ dicendum, quantitatem produci à quolibet genitore compoſiti naturalis non vi ipſius quantitatis; vel etiam qualitatis, quæ immediate attingat ipſam quantitatem ſed quatenus a tali progenitore efficitur compoſitum, cuius tam formam, tum

Quãtitas à quo producatur.

materiam, vt in 1. huiuſce Operis diximus, v- A traque ſuo modo, naturali conſecutione quantitas ſequitur. Ad poſteriorem reſpondendum, eſto nullum agens creatum poſſit materiam primam efficere, (quia, vt alias rationes omittamus, cùm materia prima ſit primum ſubiectum, neceſſariò ante ſe ipſam deberet ſupponi ad agentis creati actionem in ſe recipiendam) poſſe tamen quantitatem producere, quia in ipſo generationis momento habet ſubiectum, in quod agat, nimirum B materiam primam, in qua, veteri quantitate cum reliquis accidentibus pereunte, noua quantitas gignitur, vt commune omnium materialium accidentium receptaculum, atque adeò prius natura, ſeu origine, quàm illa omnia ac cùm toto tempore ante inſtans corruptionis perſeueret quantitas rei, quæ interit, eius interuentu dabitur inter agens & patiens mutuus ille contactus, ſine quo actio phyſica non procederet. C

Cap. 4. q. 1. art. 1.

Ad ſecundum, quod alterationis continuitatem demoliri nitebatur, reiecta ſententia quorundam D. Thomæ ſectatorum, qui ſoli motui locali côtinuitatem dant, qui alibi ex profeſſo refutabantur, dicendum, etſi qualitas continuo motu acquiratur, non proinde in fine motus dandam eſſe in ſubiecto qualitatem infinitè intenſam, quia cùm prætererint infinitæ partes motus, quibus infinitæ partes qualitatis acquiſitæ fuerunt, eæ tamen D partes non efficiunt actu infinitum, cùm non ſint æquales vni certæ, & non communicantes. Licet etiam infinita ſint inſtantia in tempore, v.g. vnius horæ, quo durat alteratio; quia tamen tranſeunt per modum vnius finiti temporis, fit vt qualitas non euadat infinitè intenſa. Quod vberiùs explicauimus lib. 3. ad cap. 8. qu. 1. art. 5. ad 3. Intellige etiam in inſtanti alterationis continuæ nihil acquiri, ſed in acquiſito eſſe dari, quod immediate antea E acquirebatur. Ad locum Ariſtotelis dicendum, mentem inſtitutumq; Philoſophi ibi, vt Græci, aliiq; graues interpretes exponunt, ſolum eſſe, res non perpetuò alterari, ſed ab eo motu interdum quieſcere.

Sol. 2. Capr. in 1. d. 17 q. 2 ar. 2. Sonc. 8 Metaph qu. 23. Iauell. 8. huius op. q. 7. Cur in fine alterationis non euadat qualitas infinita.

Illud aũt hîc obiter aduertimus; etſi qualitates ſecundum partes proportionales ſuæ intentionis in infinitum diuidi queant, tamen quia infinita ſub nulla arte ſunt, redegiſſe Philoſophos quaſi ex pacto ob ſuas di- F ſputationes eiuſmodi partes ſeu gradus in numerum quendam certum. Vnde ponunt octo gradus caloris, octo frigoris, ſimiliterque aliarum eiuſmodi qualitatum. Et verò poſſent plures vel pauciores gradus numerare, ſi prædictas qualitates in minutiores, vel maiores partes ſecuiſſent.

Vnde orta ſit apud Philoſophos diuiſio qualitatũ in certum numerum graduum.

Ad tertium, neganda eſt maior, & ad eius probationem concedendum id, quod ea concluditur, videlicet vbi & ſitum non diſtingui inter ſe realiter, ſed modo tantùm. Verùm non rectè ex eo colligitur ſitum, & vbi non diſtingui prædicamentis; cùm figura non differat à quantitate, niſi vt modus rei à re, & tamen ad diuerſa prædicamenta pertineant. Vtrum aũt ſitus & vbi, vſu duntaxat populari an philoſophico, duo prædicamenta re vera conſtituant, ſuo loco expendemus.

Sol. 3.

ARTICVLVS V.

RESPONDETVR AD ARGVmenta ſecundi articuli.

AD primũ verò argumentũ eorũ, quæ oſtendere nitebantur motũ terminari per ſe ad plures, q̃ tres Categorias côcedẽda eſt maior, negãda minor. Etenim generatio pro momentanea formæ introductione eſt poſitiua & vera actio vt ſentit Scotus in 2. diſt. 2. qu. 4. & 9. & in 3. diſt. 4. vnica, Durãdus in 1. diſt. 4. q. 1. & in 2. diſt. 1. q. 2. Capreolus in 2. d. 13. q. vnica ar. 3. ad argum. contra 1. concl. Ferr. 2. contra gẽt. c. 17. Sonc. 7. Metaph. q. 22. Marſil. 1. de gener. q. 2. ar. 2. Auerr. 4 huius operis comm. 129. Simplic. hoc in lib. comm. 8. Quã ſententiã Peripateticã eſſe in 1. de ortu & interitu, vbi hac de re ex pfeſſo diſputari ſolet, oſtẽdemus. Quare ad côfirmationẽ minoris dicendũ, nõ accepiſſe eo loco Ariſtotelẽ generationẽ pro ſola introductione ſubſtãtiali formæ in materiã, quã vbiq; docet terminari ad ſubſtantiam, ſed pro alteratione præuia ſimul cum introductione talis formæ, vt interdũ vſurpat: quod annotarunt præter alios Auerroes tum alibi, tum 8. libri huius operis comm. 55. & M. Albertus 1. de generat. tract. 1. cap. 21. Porro autẽ quemadmodum generationi ſecundum poſteriorem ſenſum ſpectatæ, non conuenit tarditas & velocitas, niſi ratione alterationis; ita nec competit ad ſubſtantiam terminari, niſi ratione momentaneæ introductionis.

Dilut. 1.

Generatio ſumpta pro momentanea introductione ſit vera actio.

Duplex vſurpatio generationis.

Ad ſecundum dicito, vt motus ad ſubſtantiam non detur, ſufficere defectum contrarietatis, non quidem perfectæ; nec enim ea requiritur ad motum, ſed qualis fuit à nobis ſuperiùs explicata. Itaq; non ſat eſt oppoſitio priuatiua, quæ ſubſtantiæ competit, quæq; in ortu & generatione cuiuſq; rei interuenit, vt ſubſtantia per motum acquiratur.

Dilut. 2.

Ad tertium reſpondendum eſt, mutationem quod ad præſens inſtitutum attinet, bifariam ſumi. Vno modo latè, ſicq; mutari dicuntur quæcunque in ſe varietatem aliquam recipiunt, qualiſcunque ea ſit: & hoc pacto fatendum eſt mutari quicquid nouam relationem realem acquirit, vt prior pars propoſiti argumenti concludit: etſi ab huiuſcemodi etiam mutatione diuina natura longè abſit. Alio modo preſsè, ac propriè pro ea mutatione, quæ eſt vera actio, & paſſio. De hac verò

Dilut. 3.

Duplex mutationis acceptio.

verò loquitur Ariſtoteles cùm ait relationem acquiri abſque ſubiecti mutatione, vti ſuperiùs expoſuimus. Ad poſteriorem igitur partem argumenti, qua oſtendi videbatur hanc quoque mutationem ſubire ea, quibus noua relatio aduenit, reſpondemus cum D. Thoma de potentia Dei quæſt. 7. art. 8. ad 5 relationem habere effectricem cauſam; ſed hanc eſſe id, quod producit fundamentũ, v. c. albedinẽ, quæ fundamẽtum eſt ſimilitudinis inter duo alba, eandemq; actionem terminari ad fundamentum per ſe ac primò; ſecundariò ad relationem, quatenus hæc ab illa tanquam ab radice pullulat. Adde etiam nonnunquam relationem aduenire ſubiecto abſque vlla actione, quæ tunc ad illud terminetur, vt patet in relatione ſimilitudinis, quam Socrates iam antea candidus ſortitur, cùm aliud ſubiectum denuò fit album.

Quæ nam ſit relationis cauſa efficiens.

Conſule etiã D. Thom. in 3 d. 2. q. 2. art. 2. qu. 3. Capr. in 1. d. 30. q. 1. ar. 1. & in 3. d. 5. q. 1. art 3. Sonc. lib. 5 Metap q. 25. art. 6 M. Albert. hoc loc. tract. 1. c. 5.

Ad ea quæ vltimò obiecta ſunt, dicimus A motum, quo alteratrices qualitates calor, frigus, humor, ſiccitas comparantur, ſuapte natura ordinari ad generationem, in eamq; ſæpè deſinere: non tamen vt in terminum intrinſecum, ſed tanquam in id, quod alterationi ſuccedit. Quod ad durationem ſpectat, omiſſis alijs ſolutionibus, quæ afferri etiam poſſent, reſpondemus, etſi motus eodem actu in terminum, & in eius durationem contendunt, non ferri tamen per ſe in durationem, B ſed quatenus duratio idem re ipſa eſt cum termino. Quod aſſerendum quoque eſt de ſitu, qui non per ſe comparatur, ſed acquiſitione vbi, ad quod motus localis fertur; non autem ad modum illum, in quo ratio ſitus poſita eſt. Idemque exiſtimandum de ratione formali prædicamenti Habitus; quæ ad motum localem, quo ſibi quiſque veſtes applicat, non per ſe ſpectat.

Dilut. 4.

Situs non cõparatur per ſe, ſed acquiſitione.

Κεφάλαιον γ.

Μετὰ δὲ ταῦτα λέγωμεν τί ἐστι τὸ ἅμα, καὶ χωρίς, καὶ τί τὸ ἅπτεσθαι, καὶ τί τὸ μεταξύ, καὶ τί τὸ ἐφεξῆς, καὶ τί τὸ ἐχόμενον, καὶ τί τὸ συνεχές, καὶ τοῖς ποίοις ἕκαστον τούτων ὑπάρχειν πέφυκεν. ἍΜΑ μὲν οὖν λέγεται ταῦτα εἶναι κατὰ τόπον, ὅσα ἐν ἑνὶ τόπῳ ἐστὶ πρώτῳ. ΧΩΡΙΣ δέ, ὅσα ἐν ἑτέρῳ. ἍΠΤΕΣΘΑΙ δέ, ὧν τὰ ἄκρα ἅμα. ΜΕΤΑΞΥ δέ, εἰς ὃ πρότερον πέφυκεν ἀφικνεῖσθαι τὸ μεταβάλλον, ἢ εἰς ὃ ἔσχατον μεταβάλλει, κατὰ φύσιν συνεχῶς μεταβάλλον. ἐν ἐλαχίστοις δὲ ἐστὶ τὸ μεταξὺ τρισίν. ἔσχατον μὲν γάρ ἐστι τῆς μεταβολῆς τὸ ἐναντίον. συνεχῶς δὲ κινεῖται, τὸ μηδὲν ἢ τὸ ὀλίγιστον διαλεῖπον τοῦ πράγματος, μὴ τοῦ χρόνου· οὐδὲν γὰρ κωλύει διαλείποντα, καὶ εὐθὺς δὲ κατὰ τὴν ὑπάτην φθέγξασθαι τὴν νεάτην· ἀλλὰ τοῦ πράγματος, ἐν ᾧ κινεῖται. τοῦτο δ' ἔν τε ταῖς κατὰ τόπον, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις μεταβολαῖς φανερόν. ἐναντίον δὲ κατὰ τόπον, τὸ κατ' εὐθεῖαν ἀπέχον πλεῖστον· ἡ γὰρ ἐλαχίστη πεπέρανται· μέτρον δὲ τὸ πεπερασμένον. ἘΦΕΞΗ͂Σ δὲ οὗ μετὰ τὴν ἀρχὴν μόνον ὄντος ἢ θέσει, ἢ φύσει, ἢ ἄλλῳ τινί, οὕτως ἀφορισθέντος, μηδὲν μεταξύ ἐστι τῶν ἐν ταὐτῷ γένει, καὶ οὗ ἐφεξῆς ἐστι· λέγω δ', οἷον γραμμὴ γραμμῆς, ἢ γραμμαί· ἢ μονάδος μονάς, ἢ μονάδες· ἢ οἰκίας οἰκία. ἄλλο δ' οὐδὲν κωλύει μεταξὺ εἶναι. τὸ γὰρ ἐφεξῆς, τινὶ ἐφεξῆς, καὶ ὕστερόν τι· οὐ γὰρ τὸ ἓν ἐφεξῆς τοῖν δυοῖν, οὐδ' ἡ νουμηνία τῆς δευτέρας ἐφεξῆς, ἀλλὰ ταῦτ' ἐκείνων.

Ἐ Χ Ό-

CAPVT III.

Poſt a hæc autem dicamus quid ſit ſimul, & quid ſeparatim, & quid tangere, & quid intermedium, & quid deinceps, & quid hærens, & quid continuum, & quibus ſingula hæc congruere apta ſunt. Loco igitur ſimul eſſe ea dicuntur, quæ in vno primo ſunt loco ſeparatim autem quæ in alio: b tangere ea, quorum extrema ſunt ſimul. Intermediũ id, quò res, quæ mutatur, prius peruenire apta eſt, quàm ad id, in quod vltimò mutatur, cùm natura continenter mutetur. Ad minimum autem in tribus eſt intermedium, quandoquidem contrarium mutationis extremum eſt. c Continenter autem mouetur quod nihil aut minimum intermittit, non quidem temporis (nihil enim prohibet eum, qui nihil intermittit, atque etiam continuò poſt ſummam chordam infimam ſonare) ſed rei in qua mouetur. hoc autem in mutationibus locorum atq; alijs etiã perſpicuum eſt. d Contrarium verò in loco, quod rectà linea plurimum diſtat. Minima enim terminis clauſa eſt, menſura autem quod terminatum eſt. e Deinceps verò id ſequitur, inter quod (cùm aut natura, aut ſitu, aut aliquo alio ſic definitum poſt principium tantum ſit) & rem eam, quam deinceps ſequitur, nihil eorum, quæ in eodem ſunt genere, intermedium eſt. Dico autem vt linea ſeu lineæ inter lineam, aut inter vnitatem vnitas ſeu vnitates, aut inter domum domus. At aliud intermediũ eſſe nihil prohibet. Nam quod deinceps eſt, aliquid deinceps ſequitur, & poſterius quiddam eſt. Non enim vnũ duo deinceps ſequitur, neq; ſecundum diẽ calendæ deinceps ſequũtur, ſed hæc illa.

Textus 22.

Textus 23.

Tex. 24.

Tex. 25.

Id

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Poſt a *hæc autem.*] Hæc eſt altera huius libri pars, in qua de vnitate, & diuerſitate motus Ariſtot. diſſerit. Ad vberiorem verò intelligentiam eorum, quæ pertractanda ſunt, quædã ſibi explicanda proponit, quæ Simplicius congruere ait cum iis, quæ de motu in tertio libro tradita ſunt. Declarare ergo inprimis quæ dicantur eſſe ſimul, nõ quidem ſpectata tota vocabuli amplitudine; late enim patet, vt conſtat ex lib. Categoriarum in capite de modis ſimul, ſed quæ dũtaxat loco ſimul eſſe dicãtur. Ea igitur loco ſimul eſſe perhibẽtur, quæ in vno primo, *cau-*

Quid ſit eſſe ſimul.

Prior expli-

ſeu adæquato loco ſunt: quo pacto ſe haberent duo corpora ſi ſe in vno penetrarent, quod tamen naturæ viribus fieri nequit: ſeparatim verò ſunt quæ diuerſis continentur locis. Vel aliter, & ad Ariſtotelis mentē appoſitè, ea dicuntur ſimul, & in vno primo loco eſſe, quæ eodem nulli alteri communicant; ſed per ſe tantum occupant; quo pacto ſphæræ cœleſtes in cœleſti mundo inſunt. Nec enim in illo alia ſunt corpora, præter ſphæras, &c.

Poſterior explicatio.

b *Tangere ea.*] Docet ea ſe tangere, quorum extrema ſunt ſimul, id eſt, ita vt inter ipſa nihil ſit interiectum. Intermedium autem dici eſſe illud, in quod neceſſe eſt id, quod cōtinuè tēr mutatur, prius deuenire, quàm extremum attingat. quo pacto aer intermedius eſt inter ignem, & aquam.

Quæ ſe tangant. Intermediū quid.

c *Continenter autem.*] Ex ijs quæ proximè docuit, occaſionem arripit explicandi quidnam ſit continenter moueri; aitque idem eſſe, ac nihil, vel minimum intermittere; non quidem temporis, ſed rei in qua motus fit, id eſt, magnitudinis. Quæ verba in diuerſos ſenſus ab interpretibus accipiuntur. Quidam inquiunt, ſententiam eſſe Ariſtotelis ad prædictam continuationem nihil referre ſi intercedat quies media, dummodo nihil, aut propè nihil medij ſpacij relinquatur. Vt in hunc modum ſingula intelligantur: Id continuè mouetur, quod nihil, aut parum magnitudinis decurſu præterit, ſiue tempus intermittat, ſiue non. Nihil enim, inquit, prohibet eum qui intermittit, videlicet aliquid temporis, continuè moueri. Nihil item vetat nullam quietem interponi, & tamen motum non eſſe continuum; vti accidit, cùm quis in muſico inſtrumento poſt ſummam chordam, quam Græci ὑπάτην vocant, non pulſatis medijs imā quatit, quæ νεάτη dicitur.

Quid ſit continenter moueri. Prior interpretatio.

Alij volunt docere Ariſtotelem id tātùm moueri cōtinuè, quod nihil intermittit tēporis, licet ſpacij aliquid prætereat, vt is qui prædicto modo citharā pulſat, eritque tunc verborum ſenſus: Id cōtinuè mouetur, quod nihil intermittit, niſi id minimū quiddam ſit. Minimū, inquam, non temporis, hoc enim omni ex parte continuū eſſe oportet; ſed rei, id eſt, magnitudinis. Fit enim interdum, vt is qui non intermittit, id eſt, qui nullam interponit temporis quietem, ſaltuatim ab vna chorda ad illam tranſeat, qui tamen motus continuus cenſetur.

Poſterior interpretatio.

Hanc poſteriorem explicationem ſecutus eſt D. Thomas. Verùm cùm motus abſolutè continuus vtranque continuitatem & ſpacij & temporis requirat, vt progreſſu dicemus, videtur Ariſtot. hoc loco de ea tantùm continuitate agere, qua communis hominum ſermo motum continuum vocat, cuiuſmodi eſt is, quem nulla quietis intercapedo rumpit. Atq; hoc pacto inſilientium equorum motus continuos appellamus.

Germanus ſenſus.

d *Contrarium verò.*] Quoniam extrema cuiuſq; motus cōtraria eſſe docuerat, ſtrictim exponit, quo pacto ſe habeat cōtrarietas in lationibus. Ait ergo ea loca eſſe contraria, quæ recta linea plurimum inter ſe diſtant. Maximam verò diſtantiam iccirco à recta linea, non autē curua ſumēdam eſſe; quia oportet mēſuram certum quid eſſe, ac definitum, cuiuſmodi eſt linea recta, quæ inter duo puncta ex æquo producitur. Eſt enim omnium breuiſſima, cum tamen inter eadem duo puncta, infinitæ obliquæ diſpari magnitudine duci poſſint. Qua de re Euclides initio elementorum, & ibidem Clauius.

Extrema motus cōtraria. Maxima diſtantia cur à recta linea ſumi debeat.

e *Deinceps verò.*] Ea deinceps ſequuntur, inter quæ nihil eorum quæ in eodem genere ſunt, medium cadit, vt vna linea aliam deinceps ſequitur, quia inter eas non eſt alia linea. Multifariam verò accidit vnum ſequi aliud deinceps; nempe ſitu, natura, aut alijs etiam modis, verbi gratia, tempore, perfectione. Situ deinceps ſequitur domus domum; natura ternarius binariū, tempore calendas nonæ; perfectione humana naturā, mentes a materia liberas. Explicat item quidnam dicatur hærens, ſeu contiguum; atq; hærens eſſe quod ita deinceps ſequitur, vt tangat id quod ſequitur. Quia verò de intermedio egit, ſubdit in contrarijs dari intermedia, vt cæruleum inter album & nigrum: non tamen inter contradicentia. Qua de re fuſius in cap. de oppoſitis & lib. 4. Metaphyſ. c. 7.

Quid ſit ſequi deinceps. Multis modis dici ſequi deinceps.

f Con-

ἘΧΌΜΕΝΟΝ δὲ ὃ ἂν ἐφεξῆς ὂν ἅπτηται. ἐπεὶ δὲ πᾶσα μεταβολὴ ἐν τοῖς ἀντικειμένοις, τὰ δ' ἀντικείμενα τά τε ἐναντία καὶ τὰ κατ' ἀντίφασιν, ἀντιφάσεως δ' οὐδὲν ἀνὰ μέσον, φανερὸν ὅτι ἐν τοῖς ἐναντίοις ἔσται τὸ μεταξύ. τὸ δὲ ΣΥΝΕΧΕΣ ἐστὶ μὲν ὅπερ ἐχόμενόν τι. λέγω δ' εἶναι συνεχὲς, ὅταν ταὐτὸ γένηται καὶ ἓν τὸ ἑκατέρου πέρας οἷς ἅπτονται, καὶ ὥσπερ σημαίνει τοὔνομα, συνέχηται. τοῦτο δ' οὐχ οἷόν τε δυοῖν ὄντοιν εἶναι τοῖν ἐσχάτοιν. τούτου δὲ διωρισμένου φανερὸν, ὅτι ἐν τούτοις ἐστὶ τὸ συνεχὲς, ἐξ ὧν ἕν τι πέφυκε γίγνεσθαι κατὰ τὴν σύναψιν. καὶ ὥς ποτε γίγνεται τὸ συνέχον ἕν, οὕτω καὶ τὸ ὅλον ἔσται ἕν, οἷον ἢ γόμφῳ, ἢ κόλλῃ, ἢ ἁφῇ, ἢ προσφύσει. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι πρῶτον τὸ ἐφεξῆς ἐστι.

τὸ

Id autem hæret, quod cum deinceps ſequatur, tangit. Quoniam autem mutatio omnis in oppoſitis eſt, oppoſita vero ſunt & contraria, & contradicentia, & nullum contradictionis eſt medium, perſpicuum eſt in contrarijs medium eſſe. f *Continuum e tiam eſt, quod cohærentis alicuius habet rationē. Dico vero tum eſſe continuum, cum vtriuſq; termini, quibus ſe contingunt, vnum & idem facti fuerint, atque (vt nomen ſignificat) contineatur, quod eſſe non poteſt, ſi extrema ſunt duo. Hoc autem definito, planum eſt continuum in his eſſe, ex quibus vnum aliquid contactu aptum eſt exiſtere. Atque vt vnum eſt id quod continet, ſic totum vnum erit, vt aut clauo, aut glutine, aut tactu, aut re rei adnaſcente.* g *Manifeſtum autem eſt primum eſſe id, quod deinceps eſt.*

Tex. 26.

Textus 27.

Tex. 28.

Nam

τὸ μὲν γὰρ ἁπτόμενον, ἀνάγκη ἐφεξῆς εἶναι. τὸ δ' ἐφεξῆς οὐ πᾶν ἅπτεσθαι· διὸ καὶ ἐν προτέροις τῷ λόγῳ τὸ ἐφεξῆς ἐστιν, οἷον ἐν ἀριθμοῖς. ἁφὴ δ' οὐκ ἔστι. καὶ εἰ μὲν συνεχές, ἀνάγκη ἅπτεσθαι· εἰ δ' ἅπτεται οὔπω συνεχές. οὐ γὰρ ἀνάγκη ἓν εἶναι αὐτῶν τὰ ἄκρα, εἰ ἅμα εἶεν· ἀλλ' εἰ ἕν, ἀνάγκη καὶ ἅμα· ὥστε ἡ σύμφυσις ὑστάτη κατὰ τὴν γένεσιν· ἀνάγκη γὰρ ἅψασθαι, εἰ συμφύσεται τὰ ἄκρα· τὰ δὲ ἁπτόμενα, οὐ πάντα συμπέφυκεν· ἐν οἷς δὲ μή ἐστιν ἁφή, δῆλον ὅτι οὐκ ἔστιν οὐδὲ σύμφυσις ἐν τούτοις. ὥστ' εἰ ἔστι στιγμὴ καὶ μονάς, οἵας λέγουσι κεχωρισμένας, οὐχ οἷόν τε εἶναι μονάδα καὶ στιγμὴν τὸ αὐτό. ταῖς μὲν γὰρ ὑπάρχει τὸ ἅπτεσθαι, ταῖς δὲ μονάσι τὸ ἐφεξῆς, καὶ τῶν μὲν ἐνδέχεται εἶναί τι μεταξύ. πᾶσα γὰρ γραμμὴ μεταξὺ στιγμῶν· τῶν δ', οὐκ ἀνάγκη· οὐδὲν γὰρ μεταξὺ δυάδος καὶ μονάδος. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ ἅμα, καὶ χωρίς, καὶ τί τὸ ἅπτεσθαι, καὶ τί τὸ μεταξύ, καὶ τί τὸ ἐφεξῆς, καὶ τί τὸ ἐχόμενον καὶ συνεχές, καὶ τοῖς ποίοις ἕκαστον τούτων ὑπάρχει, εἴρηται.

Κεφά-

Nam quod tangit neceſſe eſt eſſe deinceps, quod verò deinceps, non omne tangere. Quamobrem deinceps, eſſe his conuenit, quæ ratione ſunt priora, vt numeris, tactus autem minimè. At ſi quid continuum eſt, neceſſe eſt tangat, ſi autem tangat, continuũ nondum eſt. Non enim ſi ſimul ſint, vnum eſſe eorum extrema neceſſe eſt. ſed ſi vnum, neceſſe eſt etiã ſimul eſſe. In ortu copulatio poſtrema eſt. Tangant enim ſe neceſſe eſt extrema ſi copulari debeãt. Quæ autem tangunt non omnia copulantur. At in quibus tactus non eſt, copulationem non eſſe conſtat.
h *Quare ſi punctum eſt & vnitas, qualia ponunt ſeparata, idem eſſe non poſſunt. Illis enim tangere congruit, vnitatibus autem deinceps eſſe. Ac illorũ medium aliquod eſſe poteſt (nam omnis linea inter puncta media eſt) harum non eſt neceſſe. Nullum enim inter binariũ, & vnitatem medium eſt. Quid igitur eſt ſimul eſſe, & quid ſeparatum, & quid tangere, & quid intermedium, & quid deinceps ſequi, & quid cohærens, & continuum, & quibus vnumquodq; horum conueniat, dictum eſt.* Textus 29. Textus 30.

C A P.

f *Continuum autem eſt.*] Continuum dicit habere rationem cohærentis; quia continua eſſe non poſſunt, niſi quæ cohærent ſibi mutuò, non quouis tamen modo; ſed ita vt in vnum coaleſcant. Quod vel ipſa, inquit, notatio nominis oſtendit. Dicitur enim *συνεχὲς*, id eſt, continuum, quaſi *συνέχεται*, id eſt quaſi ea, ex quibus eſt, re aliqua continentur, ita vt ſint vnum. Definit igitur continua ea, quorum extrema vnum ſunt. quo pacto ſe habent duæ partes eiuſdem lineæ quæ ad vnum commune punctum copulantur. Verùm ſi continuum non ita preſſè ſumatur, tribus modis poterunt aliqua dici continua. Primò admodum impropriè ea, quæ clauo aut glutine inter ſe iunguntur. Deinde minùs impropriè duo extrema, quæ abſq; alio vinculo ſibi mutuò cohærent, vt videre eſt in ſtirpibus, quæ inſeruntur. Tertiò propriè ac ſimpliciter, quæ in vnum communem terminũ coeunt, ſeu quorum extrema vnum ſunt. Primam continuitatem vocat Auerroes artificioſam, ſecundam naturalem, tertiam Mathematicam. *Herens quid ſit.* *Quid ſit cõtinuum.* *Tribus modis dici continuum.*

g *Manifeſtum autem eſt.*] Comparat inter ſe, eſſe deinceps, tangere, & continuũ propriè ſumptum: docetq; eſſe deinceps latius patere, quam reliqua. Nã omne quod tangit, deinceps eſt, non contra, ſiquidem numeri ſunt deinceps, nec tamen vna ſpecies numerorũ quam contingit. Deinde aſſerit tangere communius quid eſſe, quàm continuum: nam quidquid continuum eſt tangit, nec tamen retro commeant; contigua enim tangunt ſe, nec ſunt continua, quia eorum extrema non ſunt vnum, ſed multa; euadent tamen continua, ſi eorũ extrema vnum fiant. Hinc colligit continuum & natura, & ortu poſtremum eſſe.

h *Quare ſi punctum.*] Docet punctum & vnitatem ſiue ſeparata ſint, vt quidam finxére, ſiue non, haudquaquã idem eſſe: ponitq; inter illa diſcrimen, quod vnitatibus conueniat deinceps eſſe, non vero tactus, qui tamen punctis competit, quatenus per ipſa ſeſe lineæ contingũt. Præterea quod inter puncta eiuſdem lineæ ſemper aliquid interiectum ſit, nimirum linea: in vnitatibus verò aliter res habeat, nec enim inter vnum & duo cadit aliquid. *Diſcrimen inter vnitatem, & punctum.*

C A P I.

Κεφάλαιον δ.

Μία δὲ κίνησις λέγεται πολλαχῶς· τὸ γὰρ ἓν πολλαχῶς λέγομεν. γένει μὲν οὖν μία, κατὰ τὰ σχήματα τῆς κατηγορίας ἐστί. φορὰ μὲν γάρ, πάσῃ φορᾷ τῷ γένει μία· ἀλλοίωσις δέ, φορᾶς ἑτέρα τῷ γένει. εἴδει δὲ μία, ὅταν τῷ γένει μία οὖσα, καὶ ἐν ἀτόμῳ εἴδει ᾖ οἷον, χρώματος μὲν εἰσὶ διαφοραί. τοιγαροῦν ἄλλη τῷ εἴδει μέλανσις, καὶ λεύκανσις.

πᾶσα,

CAPVT IIII.

Motus autem multis modis vnus dicitur, quippe cùm vnum multis modis dicamus. Ac vnus quidẽ genere eſt ex Categoriæ figuris. Lationes enim omnes genere vnum ſunt. Alteratio autem à latione genere diuerſa eſt. At ſpecie vnus eſt, ſi cum genere vnus ſit in indiuidua quoq; fuerit ſpecie, veluti cùm ſint coloris differentiæ, diuerſæ ſpeciei ſunt dealbatio, & denigratio. Textus 31.

Omnes

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

M*Otus autem multis modis.*] Accedit iam ad vnitatem, diuerſitatemq; motus explicandam. Ac primum ſtatuit motum totidem modis dici, quot vnum: nempe vnum genere, vnum ſpecie, vnum numero. Ij motus ſunt vnũ genere, qui ad formas eiuſdem Ca- *De vnitate & diſtinctione motuum.*

tegoriæ proficiſcũtur, vt omnes alterationes: ij vnum ſpecie, qui in formas eiuſdem ſpeciei deſinunt, vt omnes dealbationes. Quod ſi aliqua detur forma, quę ſimul ſpecies & genus ſit, id eſt, quæ ſit ſpecies ſubalterna, tunc motus quibus ad eam pergitur, non vnum quid ſpecie abſolutè dicentur, hoc eſt, eiuſdem ſpeciei infimæ, ſed ſubalternæ. Ponit autem exemplum ſpeciei ſubalternæ *μάθησιν*, id eſt, diſcendi, exiſtimandi aſſentiendiue actum ſub quo, tanquam ſub genere continetur actus ſciendi in commune, ſub hoc verò ſimiliter varij actus ſciendi ſpecie diſtincti.

b *Sed*

πᾶσα οὖν λεύκανσις πάσῃ λευκάνσει ἡ αὐτὴ κατὰ τὸ εἶδος ἐστι· καὶ πᾶσα μέλανσις μελάνσει· λευκότητι δ' οὐκέτι· διὸ τῷ εἴδει μία λεύκανσις λευκάνσει πάσῃ. εἰ δέ τινα ἔστιν ἃ καὶ γένη ἅμα καὶ εἴδη ἐστί, δῆλον ὡς ἔστιν ὡς εἴδει μία· ἁπλῶς δὲ μία εἴδει οὔ, οἷον ἡ μάθησις, εἰ ἡ ἐπιστήμη εἶδος μὲν ὑπολήψεως, γένος δὲ τῶν ἐπιστημῶν. ἀπορήσειε δ' ἄν τις, εἰ εἴδει μία κίνησις, ὅταν ἐκ τοῦ αὐτοῦ τὸ αὐτὸ εἰς τὸ αὐτὸ μεταβάλλῃ· οἷον ἡ μία στιγμὴ ἐκ τοῦδε τοῦ τόπου εἰς τόνδε τὸν τόπον πάλιν καὶ πάλιν· εἰ δὲ τοῦτο, ἔσται ἡ κυκλοφορία τῇ εὐθυφορίᾳ ἡ αὐτὴ καὶ ἡ κύλισις τῇ βαδίσει. ἢ διώρισται, τὸ ἐν ᾧ ἂν ἕτερον ᾖ τῷ εἴδει, ὅτι ἑτέρα κίνησις· τὸ δὲ περιφερὲς τοῦ εὐθέος ἕτερον τῷ εἴδει. γένει μὲν οὖν καὶ εἴδει κίνησις μία, οὕτως ἁπλῶς δὲ μία κίνησις, ἡ τῇ οὐσίᾳ μία, καὶ τῷ ἀριθμῷ. τίς δ' ἡ τοιαύτη, δῆλον διελομένοις· τρία γάρ ἐστι τὸν ἀριθμὸν περὶ ἃ λέγομεν τὴν κίνησιν, ὃ, καὶ ἐν ᾧ, καὶ ὅτε. λέγω δὲ, ὅτι ἀνάγκη εἶναι τι τὸ κινούμενον· οἷον ἄνθρωπον, ἢ χρυσόν. καὶ ἔν τινι τοῦτο κινεῖσθαι· οἷον ἐν τόπῳ, ἢ ἐν πάθει καὶ ποτέ· ἐν χρόνῳ γὰρ πᾶν κινεῖται. τούτων δὲ τὸ μὲν εἶναι τῷ γένει ἢ τῷ εἴδει μίαν, ἐστὶν ἐν τῷ πράγματι ἐν ᾧ κινεῖται. τὸ δὲ ἐχόμενον, ἐν τῷ χρόνῳ. τὸ δ' ἁπλῶς μίαν, ἐν ἅπασι τούτοις· καὶ γὰρ τὸ ἐν ᾧ ἓν δεῖ εἶναι καὶ ἄτομον· οἷον τὸ εἶδος· καὶ αὐτὸ ὅτι, οἷον τὸν χρόνον ἕνα καὶ μὴ διαλείπειν. καὶ τὸ κινούμενον ἓν εἶναι, μὴ κατὰ συμβεβηκὸς ὥσπερ τὸ λευκὸν μελαίνεσθαι, καὶ Κορίσκον βαδίζειν. ἓν δὲ καὶ ὁ Κορίσκος, καὶ λευκὸν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός, μηδὲ κοινόν· εἴη γὰρ ἂν ἅμα δύο ἀνθρώπους ὑγιάζεσθαι τὴν αὐτὴν ὑγίανσιν, οἷον ὀφθαλμίας· ἀλλ' οὐ μία αὕτη, ἀλλ' εἴδει μία. τὸ δὲ, Σωκράτη τὴν αὐτὴν μὲν ἀλλοίωσιν ἀλλοιοῦσθαι τῷ εἴδει. ἐν ἄλλῳ δὲ χρόνῳ, καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ, εἰ μὲν ἐνδέχεται τὸ φθαρὲν, πάλιν ἓν γίγνεσθαι τῷ ἀριθμῷ, εἴη ἂν καὶ αὕτη μία. εἰ δὲ μὴ, ἡ αὐτὴ μὲν, μία δ' οὔ.

ἰχθ

Omnes enim dealbationes ſpecie eadem continentur, omnes item denigrationes; ſed non denigrationes & dealbationes. Omnes itaque dealbationes ſpecie vnum ſunt. Quod ſi quædam ſpecies ſimul, & genera ſunt, manifeſtum eſt ſpecie vnum eſſe quodammodo, at ſimpliciter ſpecie vnum non eſſe. Vt diſcendi actus, ſi ſcientia ſpecies quidem ſit exiſtimationis, & ſcientiarum genus. b *Sed dubitare aliquis poteſt, ſit ne ſpecie motus vnus, ſi idem ex eodem in idem mutetur: vt punctum vnū ex hoc loco in hunc locum ſemel atq; iterum.* Textus 32. *At ſi ita eſt conuerſio, idem erit atq; rectalatio & volutatio idem atq; ambulatio. An definitum motum diuerſum eſſe ſi id, in quo ſpecie diuerſum ſit? quod autem in orbem eſt, ſpecie à recto differt. Genera itaque, ac ſpecie motus vnus, ita ſe habet.* Textus 33. c *Simpliciter autem vnus eſt motus, qui eſſentia vnus eſt, & numero. Is vero quis ſit ſi animaduerterimus, manifeſtum fiet. Tria enim numero ſunt, ex quibus vnum motum eſſe dicimus id quod, & id in quo, & quando. Dico autem id quod quoniam aliquid, quod mouetur, vt hominem aut aurum eſſe neceſſe eſt. Et hoc in aliquo moueri, vt in loco aut in affectionibus. Et quando. in tempore enim res omnis mouetur. Quorum in re, in qua res mouetur, poſitum eſt vt genere quidem aut ſpecie [illegible] autem cohereat, in tempore [illegible] in his omnibus. Nam & id, in quo, vnum & indiuiduum, veluti ſpeciem eſſe oportet [illegible] do, vt tempus vnum, & non intermittere [illegible] quod mouetur vnũ eſſe, nõ ex accidenti, vt album nigreſcere, & Coriſcum ambulare. vnum autem eſt Coriſcus & album, ſed ex accidenti. Neq; commune. Nam ſimul poſſunt homines duo eadem curari curatione, vt ea, quæ eſt lippitudinis: at non vna eſt niſi ſpecie.* Textus 34. Textus 35. d *Verùm ſi Socrates eadem alteratio-* Textus 36. *nis ſpecie, ſed in alio, atq; alio tempore alteretur, ſi id, quod interijt, vnum numero fieri rurſus poteſt, erit vna & eadem: ſin minus, eadem quidem ſed non vna erit.*

e *Sed*

Lationes vnde accipiant diſtinctionẽ. b *Sed dubitare aliquis.*] Priùs quàm ſtatuat qui motus vnus numero cenſeri debeat, diligentiùs expendit an id, quod de vnitate ſpecifica motus aſſeruit, cum veritate conſentiat, argumentaturque in contrariam partem. Nam ſi vnitas ſpecifica termini ſufficeret ad conſtituendum motum ſpecie vnum ſequeretur motum circularem, & rectum, cùm vterque ab eodem puncto ad idem punctum per diuerſas lineas ſit, eiuſdem eſſe ſpeciei; ſequeretur item volutationem, & ambulationem ad eandem ſpeciem infimam pertinere, ſi ab eodem loco ad eundem contendant. Quod abſurdum videtur. Hanc quæſtionem diſſoluens ait, lationes non ſolum à terminis, ſed etiam à medio recto, & circulari, ſiue obliquo diſtinctionem capere.

Quare cum rectum & obliquum, circulareue ſpecie differant, etiam conuerſionẽ, & motum rectum inter ſe ſpecie diſtingui.

Qui motus ſit abſolutè vnus. c *Simpliciter autem vnus.*] Declarat quínam motus abſolutè vnus ſit, hoc eſt, vnus numero. Porrò cùm in quolibet motu tria concurrant, res mota: forma quæ acquiritur: tempus, quod

conſumitur.

conſumitur: ſtatuit tria hæc ad vnitatem numeralem motus ſimul requiri: ita vt forma, ad quam acceditur, ſit vna numero, & vt tempus vnum ſit, hoc eſt, vt nulla fiat temporis intermiſſio, quæ fit interiecta quiete. Itaque ſi Coriſcus albeſcat ad duos gradus alboris; ibique ſubſiſtat; poſtea verò repetito motu alios duos gradus comparet, non erit vna numero dealbatio. Præterea neceſſe eſt, vt res mota ſiue ſubiectum, ſit vnum non ex accidente, ſed per ſe; non commune, ſed ſingulare. Sicut enim communis natura ratione ſubiectarum partium, in quibus continetur, diuerſas vno tempore mutationes ſubire poteſt: quandoquidem albeſcente Socrate fit homo albus, nigreſcente ſimul Platone, fit niger: ita vt motus vnus numero habeatur, non ſat eſt communis naturæ identitas, ſed oportet vt ad eandem rem ſingularem pertineat.

d *Verùm ſi Socrates.*] Rogaret fortaſſe quiſpiam, ſi Socrates eandem alterationem alio atque alio tempore ſubeat, num eadem numero alteratio cenſenda ſit, an non. Huic reſpondet ſi fieri poſſit, vt quod ſemel euanuit, redeat, eiuſmodi alterationẽ poſſe eandem numero eſſe: quaſi dicat ſpecie tantummodò eandem futuram, non autem numero; quia quod ſemel interijt, idem numero reuiuiſcere impoſſibile eſt. *Dubit.* *Reſponſio.*

e Sed

ἔχει δ' ἀπορίαν ταύτῃ παραπλησίαν, καὶ πότερον μία ἡ ὑγίεια, καὶ ὅλως αἱ ἕξεις καὶ τὰ πάθη τῇ οὐσίᾳ ἐν τοῖς σώμασι· κινούμενα γὰρ φαίνεται τὰ ἴσχοντα καὶ ῥέοντα. εἰ δὴ ἡ αὐτὴ καὶ μία ἡ ἕωθεν καὶ νῦν ὑγίεια, διὰ τί οὐκ ἂν καὶ ὅταν διαλιποῦσα λάβῃ πάλιν τὴν ὑγίειαν, καὶ αὕτη κἀκείνη μία τῷ ἀριθμῷ ἂν εἴη; ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος· πλὴν τοσοῦτον διαφέρει, ὅτι εἰ μὲν δύο, δι' αὐτὸ τοῦτο, ὡς τῷ ἀριθμῷ μία, καὶ τὰς ἕξεις ἀνάγκη. μία γὰρ ἀριθμῷ ἐνέργεια, ἑνὸς ἀριθμῷ. εἰ δ' ἡ ἕξις μία, ἴσως οὐκ ἂν τῳ δόξειεν μία καὶ ἡ ἐνέργεια εἶναι· ὅταν γὰρ παύσηται βαδίζων, οὐκέτι ἔστιν ἡ βάδισις, πάλιν δὲ βαδίζοντος ἔσται. εἰ οὖν μία καὶ ἡ αὐτή, ἐνδέχοιτ' ἂν τὸ αὐτὸ καὶ ἓν καὶ φθείρεσθαι καὶ εἶναι πολλάκις. αὗται μὲν οὖν αἱ ἀπορίαι ἔξω τῆς νῦν σκέψεώς εἰσιν. ἐπεὶ δὲ συνεχὴς πᾶσα κίνησις, τήν τε ἁπλῶς μίαν ἀνάγκη καὶ συνεχῆ εἶναι, εἴπερ πᾶσα διαιρετή, καὶ εἰ συνεχὴς μία. οὐ γὰρ πᾶσα γένοιτ' ἂν συνεχὴς πάσῃ, ὥσπερ οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τῷ τυχόντι τὸ τυχόν, ἀλλ' ὅσων ἓν τὰ ἔσχατα. ἔσχατα δὲ τῶν μὲν οὐκ ἔστι, τῶν δ' ἔστιν, ἀλλὰ τῷ εἴδει ἕτερα καὶ ὁμώνυμα. πῶς γὰρ ἂν ἅψαιτο, ἢ ἓν γένοιτο τὸ ἔσχατον, γραμμῆς καὶ βαδίσεως; ἐχόμεναι μὲν οὖν εἶεν ἂν καὶ αἱ μὴ αἱ αὐταὶ τῷ εἴδει, μηδὲ τῷ γένει· δραμὼν γὰρ ἄν τις πυρέξειεν εὐθύς, καὶ οἷον ἡ λαμπὰς ἐκ διαδοχῆς φορὰ ἐχομένη, συνεχὴς δ' οὐκ ἔστιν. κεῖται γὰρ τὸ συνεχές, ὧν τὰ ἔσχατα ἕν. ὥστ' ἐχόμεναι καὶ ἐφεξῆς εἰσι τῷ τὸν χρόνον εἶναι συνεχῆ· συνεχὴς δὲ τῷ τὰς κινήσεις· τοῦτο δ' ὅταν ἓν τὸ ἔσχατον γένηται ἀμφοῖν. διὸ

e *Sed dubitatio huic ſimilis exiſtit, vtrum ſanitas: vnius eſſentiæ ſit in corporibus, & omnino habitus, atque affectiones. Ea enim, in quibus eſt, moueri, & fluere videntur. Quod ſi vna & eadem eſt ea, quæ mane, & quæ nunc ſanitas ineſt, cur cùm intermiſſam rurſus ſanitatem receperit, hæc & illa vna numero non erunt? Eadem enim ratio eſt,* Textus 37.
f *ſed hoc differunt, quod ſi duo, propter hoc ipſum vt ſi numero vnus, etiam habitus neceſſe eſt. Vnus enim actus numero vnius numero eſt. At ſi habitus vnus eſt, non etiam actus vnus eſſe alicui fortaſſe videbitur. Nam cum ambulare deſierit, ampliùs non eſt ambulatio, ſed erit ſi rurſus ambulet. Itaque ſi vnus & idem eſt, poſſe vnum & idem ſæpius interire, & eſſe. Atque hæ quidem dubitationes à præſenti cõſideratione ſunt alienæ.* Textus 38.
g *Quoniam autem continuus eſt motus omnis, ſiquidem omnis poteſt diuidi cum etiã, qui ſimpliciter vnus eſt, neceſſe eſt continuũ eſſe, & ſi continuus, vnum. Non enim omni continuari omnis poteſt, vt nec aliud quoduis cuiuis, ſed quorum extrema vnum ſunt. Extrema autem aliquorum quidem non ſunt, aliorum verò ſunt ſpecie diuerſa, & homonyma. Quo enim modo ſe tangerent aut vnum fierent lineæ, & ambulationis extrema.* Tex 39.
h *Cohærebunt quidem & qui non ijdem ſunt ſpecie, neq; genere. Aliquis enim mox ac cucurrit, febricitabit: & vt fax ex ſucceſſione, latio cohæret, non autem eſt continua. Poſitum enim eſt ea eſſe continua quorũ extrema vnum ſunt. quare cohærent, & deinceps ſequitur, quod continuatum ſit tempus, continui autem quod motus: quod tum eſt cùm vtriuſq; extremum vnum ſit.* Textus 40.

Ideo

e *Sed dubitatio huic.*] Aliam mouet quæſtionem ſuperiori non abſimilem videlicet, (vt D. Thomas interpretatur) ſit ne eadem numero valetudo, vel quæuis alia affectio, qua quis diu potitus eſt, an non. Videbitur enim alicui non poſſe eandem eſſe: quia cum ſubiecta quibus accidentia inhærent perpetuò labantur, & fluant, vt Heraclitus, alijq; antiquitatis Philoſophi tradidêre, vtiq; ſi eadem numero valetudo diu integra & incolumis perſeuerat, nihil videtur cauſæ eſſe, cur et ſi intereat, non eadem numero regeneretur.

f *Sed hoc differunt*] Tanta obſcuritate hic locus tenetur, vt quibuſdam corruptus, & mutilus videatur. Simplicius verba quædam de ſuo abijcit; Auerroes in eius ſenſu eruendo laborat, ac tribus allatis explicationibus, nihil proficit. Videtur tamen Ariſtotelis mens eſſe, licet ex formarum, quæ acquiruntur multitudine, actionum motuumque diuerſitatem arguere poſſimus, quia ad actionis motusque vnitatem, vnitas formæ exigitur; ex formæ tamen, quæ acquiritur vnitate, non licere actionis motusue vnitatem colligere: quia ad vnitatem numeralem motus, non ſolùm formæ, ſed temporis quoque vnitas neceſſaria eſt.

Solutio propoſitæ dubitationis. Quare;eſto eadem forma rediret,non iccirco eandem numero motum redintegrandum:re tamen vera formam,quæ ſemel abolita eſt reparari nõ poſſe. Hinc reſponſio ad propoſitam controuerſiam, vtcunq; ducenda erit: videlicet continuatam valetudinem eandem numero eſſe; cum nõ ponamus eam intercidere,ſed incolumen ſeruari,quemadmodum & ſubiectum idem manet,quantumuis Heraclitus,alijq; inſtabilitatis rerum auctores contradicant.

Quanã re eo inter ſe continuari poſſint. g *Quoniam autem continuus.*] Vberius exponit quæ ad numeralem vnitatem motus concurrunt, docetq; licet omnis motus continuus ſit, quandoquidem & diuiduus, nullius tamen partes vno communi termino copulari,præterquam eius,qui vnus numero dicitur.Non enim, inquit, quælibet res continuari poſſunt, ſed eæ ſolùm, quorum extrema inter ſe coaleſcere aptæ ſunt, & in vnum euadere. Nimirum quædam terminos, ſiue extrema non obtinent: alia etſi habeant, eiuſmodi tamen ſunt vt coire nequeant, veluti linea & deambulatio, cætteraque id genus ſpecie differentia. Quod & de motibus inter ſe comparatis aſſerendum eſt. Nam qui naturam ſpecie diſſidentem ſortiuntur, continuari inter ſe non poſſunt, vt curſus & febricitatio.

Motus ſpecie diſtincti poſſunt cohærentes dici. h *Cohærebunt tamen.*] Etſi motus genere aut ſpecie differentes inter ſe continuari nequeant, nihilominus cohærentes dici poſſe admonet; ſi tamen vnus alterum ſubſequatur, nec media quiete intercipiantur. Motus enim ad cohæſionem,quam ad cõtinuitatem exigitur. Quod Simplicius hoc loco non animaduertit, putans omnes motus qui inter ſe cohærent in vnum coagmentari poſſe, & continuos reddi. Cui Themiſtius alijq; interpretes, imo & Ariſtoteles palàm repugnat.

i Ideo

διὸ ἀνάγκη τὴν αὐτὴν τῷ εἴδει εἶναι καὶ ἑνὸς καὶ ἐν ἑνὶ χρόνῳ τὴν ἁπλῶς συνεχῆ κίνησιν καὶ μίαν. τῷ χρόνῳ μὲν, ὅπως μὴ ἀκινησία μεταξὺ ᾖ. ἐν τῷ διαλείποντι γὰρ ἠρεμεῖν ἀνάγκη· πολλαὶ οὖν καὶ οὐ μία ἡ κίνησις, ὧν ἐστὶν ἠρεμία μεταξύ. ὥστ᾽ εἴ τις κίνησις στάσει διαλαμβάνεται, οὔτε μία οὔτε συνεχής. διαλαμβάνεται δὲ, εἰ μεταξὺ χρόνος. τῆς δὲ τῷ εἴδει μὴ μιᾶς, οὐ· καὶ εἰ μὴ διαλείπεται ὁ χρόνος· ὁ μὲν γὰρ χρόνος εἷς. τῷ δ᾽ εἴδει, ἡ κίνησις ἄλλη· τὴν μὲν γὰρ μίαν ἀνάγκη καὶ τῷ εἴδει μίαν εἶναι· ταύτην δὲ ἁπλῶς εἶναι μίαν, οὐκ ἀνάγκη. τίς μὲν οὖν κίνησις ἁπλῶς μία, εἴρηται· ἔτι δὲ, λέγεται μία καὶ ἡ τέλειος, ἐάν τε κατὰ γένος, ἐάν τε κατὰ εἶδος ᾖ, ἐάν τε κατ᾽ οὐσίαν· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τὸ τέλειον καὶ ὅλον τοῦ ἑνός. ἔστι δὲ ὅτε κἂν ἀτελὴς ᾖ, μία λέγεται, ἐὰν μόνον ᾖ συνεχής. ἔτι δ᾽, ἄλλως παρὰ τὰς εἰρημένας λέγεται μία κίνησις, ἡ ὁμαλής· ἡ γὰρ ἀνώμαλος ἔστιν ὡς οὐ δοκεῖ μία, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ὁμαλής, ὥσπερ ἡ εὐθεῖα· ἡ γὰρ ἀνώμαλος, διαιρετή. ἔοικε δὲ διαφέρειν ὡς τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. ἔστι δὲ ἐν ἁπάσῃ κινήσει, τὸ ὁμαλῶς ἢ μή· καὶ γὰρ ἂν ἀλλοιοῖτο ὁμαλῶς, καὶ φέροιτο ἐφ᾽ ὁμαλοῦ οἷον κύκλου, ἢ εὐθείας, καὶ περὶ αὔξησιν ὡσαύτως καὶ φθίσιν. ἀνωμαλίας δ᾽ ἐστὶ διαφορὰ, ὅτε μὲν, ἐφ᾽ ᾧ κινεῖται·

ἀδυνά-

i *Ideo motus, qui ſimpliciter continuus, vnuſque eſt ſpecie, idem ſit, & vnius, & in vno tempore neceſſe eſt. Vno quidem in tempore, ne motionis vacuitas ſit media. Nam in interuallo quieſcere neceſſe eſt. Multi igitur, & nõ vnus motus ſunt quorum quies media eſt. Quare ſi aliquis motus ſtatu intercipitur, is neq; vnus, neque continuus eſt. Intercipitur autem ſi tempus eſt intermedium. Nec verò qui ſpecie vnus non eſt, quanquam tempus non intermittatur. Nam tempus quidem vnum eſt, ſpecie autem motus alius. Vnum enim motum ſpecie quoq; vnum eſſe neceſſe. Hic autem vt ſimpliciter vnus ſit neceſſe nõ eſt. Quis igitur vnus ſit ſimpliciter motus, dictum eſt.* k *Is item qui perfectus eſt, vnus dicitur, ſeu genere ſit, ſeu ſpecie ſeu eſſentia, perinde atq; in cæteris, perfectum, & totum vnius eſt. Fit autem interdũ vt imperfectus quanquam ſit, vnus dicatur, modo continuus fuerit.* l *Aliter etiã præter eos, qui dicti ſunt, motus vnus dicitur, qui eſt æquabilis, nam is qui non eſt æquabilis, quodammodo vnus non videtur, ſed is magis, qui eſt æquabilis, vt recta linea. Inæqualis enim ſectilis eſt. Videntur autem differre intenſione, & remiſſione. At vero in omni motu æquabilitas ineſt, & inæquabilitas. Nam & alteratio æquabilis eſſe poteſt, & latio ſuper æquabili, veluti circulo, aut recta linea: ac in accretione, & imminutione ſimiliter.* m *Inæquabilitatis autem differentia ex eo interdum eſt in quo mouetur.*

Textus 41. Textus 42. Textus 43. Textus 44.

Motus

Ad cõtinuitatem motus quæ requirantur. i *Ideo motus.*] Tria inquit neceſſaria eſſe vt motus ritè continuus dicatur, in primis vt ſit idem motus ſpecie. Secundò, vt ſit idem mobile. Tertio, vt ſit idem tempus, nec vlla quietis mora intercedat. Ex his ſi vel vnum deſideretur, non erit motus continuus: ſicuti non erant curſus illi & recurſus, quos equites obibant Athenis in Piræo tædam candentem alij alijs viciſſim dantes accipientesq; in certaminibus. Nam quanquam hi motus, ſiue facis, quæ deferebantur, ſiue equitum deferentium, nec interruptione naturę & ſpeciei, nec intermiſſione temporis abiuncti erant, ſubiecto tamen diſtinguebantur.

Bonũ, vnũ, totum. k *Is item qui perfectus.*] Omiſſa Auerrois interpretatione, quæ verum ſenſum non attingit: docet planè Ariſtoteles, alia quoq; ratione motum dici vnum, videlicet quatenus perfectionem ſuæ naturæ debitam & congruentem habet. Nam bonum ſiue perfectum, & vnum, imo & totum, perpetuò ſeſe in his, alijsque id genus rebus comitantur. Quod videtur Ariſtoteles

ex Py-

ex Pythagoræ & Platonis diſciplina arripuiſſe, vt annotauit Alexander, Simplicio referente. Lege, ſi placet, quæ hac de re in commentarijs librorum de cœlo ad primum cap. lib. 1. ſcripſimus. Quia verò interdum motus terminorum, ad quos proficiſcuntur, ad ſolutionem non obtinent, vt ſi Plato albeſcere incipiat, nec tamen ad perfectum candorem euadat, commonefacit, nihil obſtare hanc imperfectionem, quominus quilibet abſolutè vnus numero appelletur, ſi modò continuus ſit.

l *Aliter etiam præter.*] Alium vnitatis modum ſubijcit, quo motus vnus dicitur, qui æquabilitatem ſeruat. Vt enim is, qui modò tardior eſt, modò celerior, ob hanc partium diſſimilitudinem minus eſt vnus. ita qui toto decurſu ſibi conſentit, & vniformitatem habet, magis vnus cenſetur, ſicuti linea recta magis videtur vna quàm obtorta; at varijs flexibus ſinuata, quodammodo plurium linearum rationem obtinet. Hanc autem vnitatis intenſionem remiſſionémve, in omnes motus conuenire poſſe ait Ariſtoteles: non quod motus cœleſtium ſphærarum velocitatis incrementa aut decrementa ſubire queant: id enim in libris de cœlo negat, ſed quia non alijs tantùm motibus, ſed etiam ei, qui circulo fit, ex ſe non repugnet eiuſmodi varietas. Lege Auerroem hoc loco. *De æquabilitate motus.*

m *Inæquabilitatis autem.*] Duas affert cauſas inæquabilitatis motuum. Alteram, quòd magnitudo ſuper quam res mouetur, inæquabilis ſit; cuiuſmodi eſt via tortuoſa, & anfractibus impedita. Alteram, quæ ab ipſo modo ſumitur; quod, vt Themiſtius exponit, motor ipſe modò acriùs modo pigriùs rem motam incitet. *Motuum inæquabilitatis duæ cauſæ.*

ἀδύνατον γὰρ ὁμαλῆ εἶναι τὴν κίνησιν μὴ ἐπὶ ὁμαλῷ μεγέθει· οἷον, ἡ τῆς κεκλασμένης κινήσεις, ἢ ἡ τῆς ἕλικος, ἢ ἄλλου μεγέθους, ὧν μὴ ἐφαρμόττει τὸ τυχὸν ἐπὶ τὸ τυχὸν μέρος. αἱ δὲ, οὔτε ἐν τῷ ποῦ, οὔτε ἐν τῷ πότε, οὔτε ἐν τῷ εἰς ὅ, ἀλλ' ἐν τῷ ὥς. ταχυτῆτι γὰρ καὶ βραδυτῆτι ἐνίοτε διώρισται· ἧς μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ τάχος, ὁμαλής· ἧς δὲ μὴ, ἀνώμαλος. διὸ οὐκ εἴδη κινήσεως, οὐδὲ διαφοραὶ, τάχος καὶ βραδυτής, ὅτι πάσαις ἀκολουθεῖ ταῖς διαφόροις κατ' εἶδος. ὥστε οὐδὲ βαρύτης καὶ κουφότης ἡ εἰς τὸ αὐτὸ, οἷον γῆς πρὸς αὑτὴν, ἢ πυρὸς πρὸς αὑτό. μία μὲν οὖν ἡ ἀνώμαλος, τῷ συνεχής. ἧττον δὲ, ὅπερ τῇ κεκλασμένῃ συμβαίνει φορᾷ· τὸ δὲ ἧττον, μίξις ἀεὶ τοῦ ἐναντίου. εἰ δὲ πᾶσαν τὴν μίαν ἐνδέχεται καὶ ὁμαλῆ εἶναι καὶ μὴ, οὐκ ἂν εἶεν αἱ μὴ κατ' εἶδος ἐχόμεναι καὶ αὐτὴ, μία καὶ συνεχής· πῶς γὰρ ἂν εἴη ὁμαλὴς ἡ ἐξ ἀλλοιώσεως συγκειμένη καὶ φορᾶς; δεῖ γὰρ ἂν ἐφαρμόττειν.

Κιφά

n Ideo

Motus namque æquabilis, niſi in magnitudine æquabili eſſe non poteſt, vt motus, qui in flexa linea, aut anfractu ſunt, aut alia magnitudine, cuius partes omnes inter ſe aptæ non ſunt. Alia eſt non loci ratione, nec temporis, nec eius ad quod eſt, ſed modi. Nam celeritate, & tarditate interdum definitur. Cuius enim eadem eſt celeritas, is æquabilis eſt, cuius non eſt, inæquabilis. n *Ideo celeritas, & tarditas nec ſpecies ſunt motus, nec differentia, cùm ſpecies omnes comitentur.* o *Quare nec grauitas, nec leuitas, quæ ad idem, vt terræ ad ſe, aut ignis ad ſe.* p *Inæquabilis igitur, quia continuus, vnus eſt, ſed minus, vt lationi flexæ accidit. Quod autem minus eſt, ob miſtionem cõtrarij ſemper eſt. At ſi poteſt fieri vt omnis motus æquabilis ſit & non æquabilis, qui diuerſæ ſpeciei inter ſe cohærent, vnus & continuus non erunt. Quomodo enim æquabilis fuerit is, qui ex alteratione, & latione coaleſcit? congruere namq; inter ſe deberent.* Text. 54.

CAP.

n *Ideo celeritas.*] Ex ijs quæ hactenus docuit, nonnulla infert conſectaria. Primum eſt celeritatem & tarditatem nec ſpecies motuum eſſe, nec eorum differentias: quod ex eo concludit, quia in omni motu promiſcuè reperiri queunt, cùm tamen nullius ſpeciei, aut differentiæ ratio incerta & vaga eſſe poſſit. *Celeritatem & tarditatem non eſſe motuum differentias.*

o *Quare nec grauitas.*] Hoc eſt alterum conſectarium; quod variè intelligitur ab interpretibus. D. Thomas ait ſententiam illius eſſe, grauitatem & leuitatem non idem valere, quod tarditas, & velocitas: quia hæ in omnes omnium corporum motus indiſcriminatim competunt, illæ verò minimè: quandoquidem grauitas ijs tantùm, qui deorſum: leuitas ijs, qui ſurſum vergunt accommodatur. Hæc expoſitio videtur vim afferre verbis Ariſtotelis. Germanior eſt, quam alij afferunt, vt ſit ſenſus: quemadmodum tarditas & celeritas non ſunt ſpecies motuum, aut differentiæ motuum ſpecie diuerſorum, ita nec ſpecie diſtingui grauitatem, qua aliquid in locum infimum celeriter tendit, à grauitate, qua ad eundem locum aliquid tardè mouetur; qualis grauitas ineſt duabus terræ portionibus, quarum vna plus habet ponderis, quàm altera. Atque hoc ſignificant verba illa, terræ ad ſe. Quod de ignis leuitate ſimiliter explicandum eſt.

p *Inæquabilis igitur.*] Docet inæquabilitatem non impedire quominùs motus poſſit cenſeri vnus, ſi continuus ſit, licet minùs participet vnitatem, quam æquabilis & ſibi vndiq; ſimilis. Ille enim ratione diſparitatis in diuerſas partes quodammodo contrarias ſecari poteſt. quia id quod minus eſt, admiſtionem habet contrarij, vt minus album admiſtionem nigri. Tum quædam repetit ad vnitatem & continuationem ſpectantia, quæ iam ex dictis liquent. *Inæquabilitas non impedit continuitatem motus.*

Obſerua in hoc Capit. ad text. 41 pronunciatum illud Ariſtotelis, differentia ſpecie non poſſe inter ſe continuari. Quod verum eſt non in motibus ſolùm, de quibus hoc loco agitur, ſed etiam *Differentiæ ſpecie non continuari.*

Mm

in temporibus. Reſpondet enim ſibi mutuò continuitas motus & temporis in eadem re. Nec obeſt quod in primo mobili continuantur tempus præteritum, præſens, & futurum. Non enim hæc differunt inter ſe ſpecie, ſed accidentario tantùm diſcrimine, (non ſecus ac duæ partes eiuſdem motus, quarum alia velox eſt alia tarda) alioqui tempus primi mobilis non diceretur à Philoſophis vnum numero; cùm ea, quæ ſpecie differunt, numero etiam differre oporteat. Diximus, in eadem re, quia perſeuerante continuitate temporis primi mobilis, interfluunt plurimi motus inter ſe diſcreti & diſiuncti. Quid verò de cõtinuatione aliarum rerum, quæ in fluxu non conſiſtunt, pronunciandum ſit, non eſt huius loci explicare.

QVÆSTIO I.

VTRVM MOTVS DISTINguantur ſpecie per terminos, in quos feruntur; an non.

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA IN PARtem negatiuam.

1. Argum. pro parte negat. NOn diſtingui motus per terminos hunc in modum videtur probari. Motus referũtur ad terminos vt ad fines, in quos tendunt, & quorum gratia ſunt, ſicuti & actus omnes: ſed à fine nequeunt ſpeciem ſortiri: ergo non diſtinguuntur ſpecie per ſuos terminos. Aſſumptio probatur, quia ſpecifica diſtinctio cum pertineat ad rei quidditatem, abſoluta eſt ab exiſtentia; at cauſſalitas finis, ſicuti & efficientis, importat ordinem ad exiſtentiam, vt alibi diximus: ergo, &c.

2. Argum. Secundò: Actiones non diſtinguuntur per terminos; ergo neque motus; cùm in vtriſque eadem ſit ratio. Probatur antecedens, quia ſi per terminos diſtinguerentur, cùm actio in commune non habeat formam vnam quam reſpiciat, non eſſet quid vniuocum, ſicuti nec motus, qui ob eam cauſſam analogum eſt.

3. Argum. Tertiò. Termini à quib. motus proficiſcuntur, faciunt per ſe ad variandos, & diſtinguendos motus: ergo ab ijs etiam motuum diſtinctio ſumenda erit. Antecedens oſtenditur; quia alioqui nullum foret diſcrimen inter motum, ſimplicemq; mutationem: cùm non aliter hæc à Philoſophis inter ſe diſtinguantur, niſi quia terminus à quo motuum, eſt aliquid poſitiuum, ſimplicis verò mutationis negatiuum quidpiam. Nam, exempli gratia, motus dealbationis eſt progreſſio à nigro vel cæruleo in album; mutatio verò ad albedinem, ex ſe tantùm eſt progreſſio à non albo in album. Confirmaturque idem aſſumptum ex Ariſtot. lib. 7. huius operis, cap. 1. text. 5. vbi tripartitam motus varietatẽ explicans, eum motum cenſet ſpecie vnum, quo ab eodem ad idem ſpecie tenditur.

ARTICVLVS II.

PRIMA ASSERTIO, QVA propoſitæ quæſtioni reſpondetur.

A SIt tamen prima aſſertio. Motus diſtinguuntur inter ſe ſpecie per terminos ad quos tendunt, non autem per terminos à quibus proficiſcuntur. Prior huiuſce aſſertionis pars non ſolùm eſt Ariſtot. hoc in lib. cap. 4. text. 31 ſed vt commune axioma in Philoſophorum ſcholis celebratur. Poteſt autem illuſtrari ex eo, quia terminus comparatur ad motum, vt actus ſeu forma ad potentiam. Quare ſicuti forma lapidis propriam differentiam, & ſpeciem *Commune effatum in Philoſophia motus diſtingui per terminos, ad quos tendunt.*
B lapidi indit; ita & terminus motui, qui in ipſum fertur: niſi quod forma lapidis, (ſicuti & aliæ formæ Phyſicæ) lapidem intrinſecè componit, terminus verò non ita ſeſe ad motum habet; licet hic in ordine ad illum, tanquam ad ſuum obiectum & cauſam formalem externam; intimam differentiã ſpeciem que ſortiatur. *Terminus eſt cauſa formalis externa comparatione motuum.*

Prętereà, à quo res accipit nomen & definitionem, ab eodem etiam ſpeciem ſumit: at mo-
C tus, teſte Ariſt. hoc in lib. cap. 1. & text. 4. & cap. 5. text. 48. nomen accipiũt a terminis, in quos tendunt; vocatur enim refrigeratio à frigore, dealbatio ab albedine; itemque refrigeratio non niſi per frigus, dealbatio non niſi per albedinem definitur, ſimiliterque res habet in cæteris: ergo motus diſtinguuntur ſpecie per terminos, in quos feruntur.

Poſterior pars aſſertionis, quam ſtatuit D. Thom. 1. par. q. 25. art. 1. & q. 45. art. 1. & alij fa- *Motus nõ diſtinguũ per terminos a quib. proficiſcuntur.*
D cilè ſuadetur. Primum quia fieri non poteſt, vt vnus motus ſpecie à duobus ſpecie diſtinctis, & inter ſe contrarijs vnitatem capiat: at terminus à quo & terminus ad quem ſpecie differunt, vt docet Ariſt. 1. de Cœlo. c. 8. tex. 86. & inter ſe contrarij ſunt, vt idem ait hoc in lib. c. 5. tex. 49. & lib 8. cap. 7. tex. 62. Quod etiam confirmatur teſtimonio eiuſdem Ariſt. cap 4. huius lib. text. 31. vbi aſſerit motum eundem ſpecie eſſe eum, quo ad formam eiuſdem ſpe-
E ciei pergitur; ideoque omnes dealbationes in ſpeciem vnam conuenire.

ARTICVLVS III.

SECVNDA ASSERTIO, ET argumentorum, quæ initio adducta ſunt explicatio.

ANtequàm ſecundam aſſertionem ſtatuamus, præmonendum eſt mutationem, quod ad hunc locum ſpectat, dupliciter ſumi. Interdum

Duplex vſurpatio mutationis. dum latè & in commune, nonnunquam ſtrictè. Mutatio priori modo ſumpta, vt colligitur ex doctrina Ariſtot. 1. huius lib. text. 7. eſt qua res aliter ſe habet nunc, ac priùs, ſiue ea mutatio verſetur inter terminos poſitiuos, cuiuſmodi eſt progreſſio ab albo in nigrum; ſiue commeet à termino poſitiuo in negatiuum, vt ab albo in nõ album, ſiue à negatiuo in poſitiuum, vt a non albo in album. Mutatio poſteriori modo accepta, eas tantum mutationes comprehendit, quæ progrediuntur a termi- B no a quo negatiuo in terminum ad quem poſitiuum. Quo pacto locutus eſt Ariſtot. de mutatione hoc in lib. cap. 5. text. 51.

Diſcrimen inter motũ & mutationem priori modo ſumptam. Igitur ſi mutatio priori conſideratione ſpectetur, planum eſt quid inter eam & motum ſit diſcriminis. Differt enim à motu vt commune analogum à ſuo membro, cùm mutatio ita accepta ſit commune quid multiplicis naturæ ſuo amplexu coercens motum, generationem, cæteraſque mutationes. C Si autem poſteriori modo expendatur, dubium controuerſumque eſt num ſpecie differat à motu. Et quidem parti affirmatiuæ probabilitatem affert diuiſio illa, cuius paulo ante mentionem fecimus, inculcata ab Ariſtot. cap. 1. huius libri text. 7. vbi inter cæteras mutationes enumeratur tanquam ſpecies ab alijs diſtincta ea mutatio, quæ eſt à termino negatiuo ad poſitiuum.

2. Aſſertio. D Nihilominùs ſit ſecunda aſſertio. Motus non differt ſpecie à mutatione poſteriori modo ſumpta, cùm ambo in eundem terminum feruntur. *Probatur.* Probatur, quia cum Socrates è candido fit niger, abiectio illa candoris, quæ motum ad nigredinem comitatur, diſtinguitur reipſa à tali motu. Quare poterat hic ſine illa, ſaltem diuinitus dari & tamen non foret alterius ſpeciei, nec enim ideo propriam amitteret naturam. Igitur ex eo, quòd motus à termino poſitiuo vel negatiuo progrediatur, nõ E ſortitur diuerſam ſpeciem. Idemque patet in generatione. Nec enim generatio equi alterius eſſet ſpeciei ac modò eſt, ſi immediatè ante equinæ formę introductionem nulla in materia extitiſſet forma, cui ipſi recens forma ſuccederet. Illud tamen in confeſſo eſt, ſi mutatio ſoluens à termino negatiuo momentanea ſit, eſto ad eundem terminum feratur, ad quem motus; diſtingui inter ſe ſpecie; non quidem ob differentiam termini a quo; ſed F quia altera progreſſio continua eſt, altera momentanea. Quin verò ſi rem ad amuſſim rationis exigamus, prædictæ mutationes haud dicendæ ſunt ſimpliciter eundem terminum ad quem vendicare, ſed eundem quoad realitatem, non quoad modum. Nam idem candor alium modum ſortitur cùm motũ, alium cùm momentaneam terminat mutationem; hanc enim terminat vt quid raptim, & momento acquiſitum; illum vt quid ſucceſſiuè, & temporis fluxu comparatum.

A *Dubit.* Quæ res igitur, quandoquidem motus & mutatio ita ſumpta non differunt eſſentia, quidnam inter ea eſt diſcriminis? *Reſponſio.* Reſpondemus, diſtingui inter ſe accidentariò, ac penes connotata: quia motus ſecundum ſuam propriam notionem, ſaltem ordinariè comprehẽdit abiectionem termini à quo poſitiui; non quidem primo aut tanquam ſignificatum, ſed ſecundaria ratione, & vt quidpiam connotatum, mutatio autem, v. g. dealbatio ex ſe importat ſolam nudam ac ſimplicem progreſſionem a non albo ad album.

Explicatur locus Ariſtotelis. Neque huic noſtræ ſententiæ officit, quòd Ariſtoteles loco ſuperius citato, mutationem profectã à termino à quo poſitiuo, quaſi ſpeciem à cæteris diuerſam recenſuit. Non enim conſilium ei fuit tripartita illa diuiſione, ea duntaxat quę inter ſe propriè ſpecie diſſident, complecti. Adde cùm ſub illo membro, è non ſubiecto in ſubiectum non paucæ momentaneæ mutationes, quæ a motu, vti diximus, ſpecie differunt, contineantur, neutiquam hac etiam ex parte id membrum vacare, ſed ad prædictam diuiſionem abſoluẽdam neceſſario adhibendum fuiſſe. *Dubit.* Si quis autem quærat num abiectio prioris formæ, & acquiſitio nouæ ſint duo motus. *Solut.* Occurrendum erit eſſe duos; cum habeant diſtinctos terminos. Verùm formæ abiectionem non eſſe motum realem & poſitiuum, ſed negatiuum duntaxat, vt proxima quæſtione oſtendemus.

Diluuntur argumenta initio quæſtionis propoſita. Reliquum eſt vt argumentis initio propoſitis occurramus. *Dilut. 1.* Ad primum, conceſſa maiori propoſitione; quod ad minorem attinet, reſpondendum eſt motus accipere ſpeciẽ à terminis, non prout cauſalitatem finis exercent, quod rectè probat argumentum; ſed vt habent rationem cauſæ formalis extrinſecæ; modo ſuperius a nobis explicato in confirmanda prima aſſertione.

Dilut. 2. *Cur actio in cõmune ſit vniuocum, non autem motus.* E Ad ſecundum, dicendum actionem tendere ad formam in commune, non abſolutè; ſic enim non eſſet quid vniuocum, ſed vt ſortitur vnum quendam peculiarem modum, quem declaramus per eſſe ab agente: quod in motu non cernitur.

Dilut. 3. *Non omnes eiuſdem ſpeciei motus exigunt terminũ à quo eiuſdem ſpeciei.* Ad tertium quid reſpondendum ſit conſtat ex dictis. Fatemur enim differre motum a ſimplici mutatione, quod illa à termino negatiuo; hic à poſitiuo proficiſcatur; non ita tamen F vt hæc diſtinctio ad conſtituendam differentiam ſpecificam inter motum & inter mutationem ſucceſſiuam, cum circa eundem omnino terminum verſantur, ſatis ſit. Quod verò attinet ad locum in argumẽto citatum, dic Ariſtot. inibi non vniuerſim de motu eiuſdem ſpeciei locutum fuiſſe. Namq; licet pronunciarit motus omnes, quibus ab eodẽ ad idem ſpecie pergitur, ſub eadem ſpecie concludi, non proinde cenſuit omnes eiuſdem ſpeciei motus requirere terminum à quo eiuſdem ſpeciei.

QVÆSTIO II.

QVO PACTO MOTVS, QVI in quantitate verſantur, à terminis, in quos tendunt, ſpeciem accipiant.

ARTICVLVS I.

OPINIO EXISTIMANTIVM accretionem & decretionem eſſe duos motus poſitiuos diſtinctos ſpecie.

NVnc ſigillatim ſcrutemur qua ratione tres illæ motuum ſpecies in Peripatetica doctrina peruulgatæ, nempe motus ad quantitatem, alteratio, & latio a terminis, in quos tendunt, ſpeciem ſortiantur. Atque vt ordiamur ab eo, quo ad quantitatem itur, C conſueuit is in accretionẽ, & decretionem ſeu diminutionem diuidi: ſed eſt inter philoſophos diſceptatio num decretio vera ſpecies motus ſit. Quippe Socrates, exempli gratia, interim dum viuit, ac nutritur, nouas materiæ partes ſibi copulat; ſimulq; ob actionem rum circumflui aeris, aliarumq; cauſarum occurſantium, tum maxime caloris humidũ depaſcentis, continenter ab eo materia dilabitur, & cum ea ſimul quantitas; atq; ita perpetuò acquirit D nouam quantitatem, veteremq; deperdit. Hinc orta dubitatio eſt, vtrum in hac alijſque id genus imminutionibus interueniat motus aliquis realis & poſitiuus, qui decretio vocetur, cuius terminus ſit quantitas Socratis; quæ antea rationem habebat partis, nunc verò rationem totius (videlicet quia prius ſub decem digitis erat, nunc ſub octo duntaxat.) an verò talis motus poſitiuus non detur, ſed pura tãtùm corruptio abeuntis quantitatis. Multi prædi- E ctum motum poſitiuum tuentur. In primis ob authoritatem Ariſtotelis, cuius ea ſententia eſſe videtur. Namque ad initium huius libri, cum in primo capite mutationum varietatem explicuiſſet, numeraſſetq; mutationes terminatas ad negationem ſubſtantiæ, quantitatis, qualitatis, & loci, quas corruptiones nuncupauit, alias quidem ſimpliciter, alias ſecundum quid, nihilominus decretionem non F in hanc turbam negatiuam coniecit, ſed ſeparatim inter motus poſitiuos recenſuit, tum alibi, tum textu 18. ſequentis capitis, adeo perſpicuè, & ex profeſſo, vt contrariæ opinioni nequaquam locus relinqui videatur.

Materia continenter à re viuente dilabitur.

1. Argum. propoſitæ opin.

2. Argum.

Deinde corroboratur eadem ſententia ex eo, quia, vt præter alios ediſſerit S. Thom. in 1.d.17.q.vlt.art.2.ad 2. & in prima Secundæ q. 52 art.2. & in 22.q.24.art.3.ad veram motus rationem non oportet nouam realitatem per eum acquiri, ſatiſque eſt eandem met rem ſub nouo modo comparari: ſi enim talis acquiſi- A tio per ſucceſſionem fiat, nihil ei deerit, quo minus actus entis in potentia, vt in potentia, ritè dicatur, atque adeò vt verè motus ſit, & quidem poſitiuus ac realis, vtpote ad modum illum poſitiuum tendẽs. Nec debet in re propoſita mirum videri quod quantitas remanẽs, vi defluxus nouum acquirat modum, ſub quo poſitiuum decretionis motũ terminet: Cùm videamus diſſecto ligno, detractaq; ab eo portione aliqua, id quod in ipſo antea pars erat, B adipiſci nouum modum, cuius merito è non ſuppoſito fit ſuppoſitum, & ex ente incompleto completum.

Iuxta hanc opinionem dicendum eſt, motum ad quantitatem diſtribui ab Ariſtotele in duo membra, ſeu duas ſpecies veras & poſitiuas, nimirum in accretionem, & decretionẽ. Et hanc quidem ſumere ſpeciem à quantitate prout molem corporis ampliorem facit; illam ab eadem, quatenus molem corporis con C tractiorem reddit. Vbi aduertes accretionem quæ in toto viuente adminiſtratur, non eſſe vnum aliquem motum per ſe; ſed eam, quæ in quolibet poro fit. Idemq; ſimiliter ſuo modo de decretione dicendum eſſe: quod in libris de Ortu & Interitu exponetur.

ARTICVLVS II.

D *VERIORIS SENTENTIÆ explicatio.*

ITa ſe habet ſententia de poſitiuo decretionis motu, quæ licet probabilis ſit; oppoſitam nihilominus magis veriſimilem iudicamus, videlicet tam decretionem quantitatis, quam qualitatis remiſſionem eſſe motus eſſentialiter negatiuos. Vt enim accretio eſſentialiter eſt acquiſitio quantitatis, & in- E tenſio qualitatis; ita decretio, & remiſſio eſſentialiter ſunt abiectiones, ſeu corruptiones quædam earundem formarum intrinſece terminatæ ad ipſum non eſſe illatum. Quod autem peractu motu decretionis ſeu remiſſionis, forma quæ antea habebat rationem partis, ſortiatur rationẽ totius, id omnino extrinſecum eſt, & ex accidente ſe habens ad tales motus. Quod manifeſtiùs deprehenditur in ea remiſſione, qua vſq, ad non gradum quali- F tas remittitur; vt cùm aqua ſeſe ad natiuum frigus reducẽs, omnem priorius calorem abijcit: ea enim remiſſio ipſo non gradu terminatur. Quare eſſentialiter remiſſionis terminus non eſt minor qualitas, ſed non qualitas, ſiue ex parte, vt accidit quando peracto motu remiſſionis, manet aliquid formæ; ſiue in totum vt in propoſito exemplo. Ex quo planè concluditur, nec remiſſionem nec decretionem eſſe motus acquiſitiuos formæ; ſed potius corruptiuos, & vt ſic loquamur abiectiuos, vt rectè ſentit Fonſeca. 5.Metaph.cap.13.qu.9. ſect.4. Deinde

Decretio & remiſſio motus abiectiones terminatæ ad non eſſe quantitatis & qualitatis.

Terminus remiſſionis non eſt minor qualitas.

A Deinde priuatim contra eos, qui in hiſce motibus diſtinctionem ſpecificam eſſentialem, ſiue logicam ponunt, facit illud, quod ſi decretio & remiſſio eſſent motus per ſe, & intrinſecè acquiſitiui formę minoris, non diſtinguerentur ſpecie accretio & decretio, itemq; remiſſio, & intenſio ſecundùm eandem qualitatem; ſiquidem vterque motus oppoſitus eſſet per ſe acquiſitiuus eiuſdem formæ ſpecificæ. Nec ſufficiunt in forma diuerſæ rationes maioris & minoris, ſeu partis, & totius ad B inducendam ſpecificam diſtinctionem in illis motibus; quia huiuſmodi rationes ſunt accidentariæ, imò extraneæ, & quæ per ſe ad ſpecificam diſtinctionem motuum multò minùs faciunt, quàm rationes naturalis, & non naturalis in loco; quæ tamen non ſufficiunt ad lationes eſſentialiter, ſeu ſpecie logica diſtinguendas, ſed accidentaliter tantùm, ſeu ſpecie phyſica, vt progreſſu patebit.

Vnum tantũ eſſe motum realem ad quantitatẽ.

C Dicendum igitur vnum tantùm eſſe realem motum, ad quantitatem, nempe accretionem, qua videlicet quantitas ſecundum ſe, nullo habito reſpectu maioris, minoris, æqualiſve acquiritur; decretionem verò, qua quantitas deperditur, eſſe motum eſſentialiter negatiuum. Quòd ſi conſideretur vt accidentariò connotat minorem quantitatem, quæ poſt decretionem manet, & extrinſecè illam claudit, erit quoddam compoſitum per accidens. D Atque idem de remiſſione qualitatis ſuo etiam modo intelligatur. Nouus autem modus, quem quantitas aut qualitas poſt decretionem, remiſſionémve manens comparat, vt ſcilicet quæ antea erat pars, tunc rationem habeat totius, reſultat abſque vllo prorſus motu, aut actione ad formam remanentem terminata, ſubſequiturque accidentaliter & extrinſecè ipſum motũ negatiuum, quo altera pars formæ corrumpitur, & abijcitur: E ſicuti cùm aqua diuiditur in duas partes, vtraque pars ſortitur rationem totius, abſque vllo motu ad ipſas terminato, per ſolam reſultantiam ex diuiſione, quæ reſultantia mutatio quædam eſt imperfecta, nec pertingens ad rationem motus, etſi ſucceſſiue fiat, vt in decretione.

Dilutio arg. pro contraria opinione.

Explicatur locus Ariſtotelis.

Neque hæc doctrina Ariſtoteli aduerſatur, vt contrariæ partis defenſores putant. Fatemur enim Philoſophum numeraſſe decretionem inter motus vtrinque clauſos terminis poſitiuis: F id enim perſpicuis verbis loco, quẽ indicauimus, docuit: inficiamur tamen illum intellexiſſe, aut ſignificaſſe terminũ, ad quem poſitiuum decretionis eſſe illi intrinſecum & eſſentialem. Quare vt verè, ac Peripateticè philoſophantur, qui aſſerunt terminum à quo poſitiuum non pertinere ad eſſentiam motus, quo ad incrementum formæ itur, ſed extrinſecus duntaxat & accidentariò, & quaſi connotatum quid ad illum ſpectare, vti ſuperiùs ſtatutum fuit; ita nunc aſſerimus terminum ad poſitiuum ſimiliter ſe habere ad motum tendentẽ in formæ diminutionẽ, abiectionemq;.

Atque ita ſeruatur etiam analogia inter vtramque motus differentiam, quam aduerſa opinio non videtur conſideraſſe; nimirum vt ſicut motus tendens ad accrementum formæ non alium poſitiuum terminum eſſentialiter reſpicit, quàm terminum ad quem; ita è conuerſo motus, quo forma minuitur & abijcitur, non alium terminũ poſitiuum, niſi terminum à quo, eſſentialiter reſpiciat. Itaque ſi decretio & remiſſio ſpectentur, quoad ſuam eſſentiam præcisè, continẽtur in ea claſſe mutationum, quæ ſunt à ſubiecto in ſubiectum, in illa diuiſione Ariſtotelis. Si autem expendantur vt etiam accidentariò & extrinſecè, connotant minorem formam remanentem; hoc modo pertinent ad aliud diuiſionis membrum, quod eſt à ſubiecto in ſubiectum; ſicuti etiam motus ad accrementum formæ tendentes tum ad hanc poſteriorem claſſem, tum ad illam quæ eſt à nõ ſubiecto ad ſubiectum ſpectant, prout vel ſecundùm eſſentiam præcisè, vel etiam quoad terminum à quo poſitiuum accidentariò connotatum, conſiderantur.

Decretio & remiſſio ad quam mutationum claſſem pertineant.

QVAESTIO III.

QVA RATIONE MOTVS ad qualitatem pertinentes, à terminis, in quos pergunt, ſpeciem ſortiantur.

ARTICVLVS I.

QVORVNDAM SENTENtia de diſtinctione horum motuum ex parte qualitatis mediæ.

NIhil opus eſt omnium hac diſceptatione referre ſententias: ſed pro certo habendum, totidem eſſe motus ad qualitatem ſpecie diſtinctos, quot ſunt ſpecies qualitatum, quæ per ſe motu acquiri poſſunt; id quod ex ſuperius dictis, & ex doctrina Ariſtotelis capite 4. huius libri facile deprehenditur. Non eſt tamen prætereunda ea controuerſia, quæ hoc loco agitari ſolet; videlicet num varietas qualitatis mediæ ſpecie diſtinctæ ſpecificam diſtinctionẽ alterationis arguat; hoc eſt, num eadem ſit ſpecie alteratio, qua, v.g. per cæruleum, & ea qua per viridem ad nigrum colorem itur; an potiùs vtrobique duo inſint motus ſpecie diuerſi, in priori tendentia vnus ad cæruleum colorem; alter ad nigrum: in poſteriori vnus ad viridem, ad nigrum alter.

Tot eſſe motus ſpecie diſtinctos, quot qualitates ſpecie differentéſque per ſe motum terminant.

Sunt qui exiſtiment in hiſce motibus nullam mediæ qualitatis rationem habendam eſſe, ſed extremæ duntaxat; ideoque licet cæ-

Opinio non diſtinguẽs alterationes ex medijs qualitatibus.

ruleus color, per quem ad nigrum pergitur, à A nigriore ſpecie differat. Socratem tamen non pluies quàm vnum ſpecie motum decurrere, cum ex albo per viride nigreſcit. Occurrunt verò pro hac ſententia hæ potiſſimùm rationes.

1. Argum. Primùm quia per quamcunq; qualitatem Socrates ad nigrorem contendat, à principio motus dicitur nigreſcere; omnes autem nigrefactiones ſunt eiuſdem ſpeciei, vt docuit Ariſtoteles cap. 4. huius libri, text. 31.

2 Argum. Secundò, quia motus, quo lapis à concauo Lunæ per omnia B interiecta loca ad centrū vergit, eſt vnius ſpeciei, vtpotè lapidi naturalis, & ab eadem grauitate oriundus: ſed eadem ratio eſt in hoc motu, & in eo, quo ad extremum colorem proceditur; ergo ſicut illic acquiſitio medij non eſt motus ſpeciei diuerſus, ita neque hic erit.

ARTICVLVS II.

ADVERSARIA SENTENTIA, quæ veriſimilior habetur.

C Ontrariam opinionem ſecutus eſt Auicenna, Albertus Magnus, Burlæus, aliiq; nonnulli, quibus ſuffragatur Auerroes lib. 10. Metaphyſ. comm. 23. vbi ait, Si qualitates mediæ ſpecie differrent ab extremis, futurum vt non eſſet mutatio vna ſpecie, qua ſubiectum ab vno extremo ad aliud per interiecta media fertur.

1. Ratio. Colorē medium eſſe vnum quid per ſe.

Licet autē prior ſententia admodum probabilis ſit; hæc tamen veriſimilior eſt, probaturque in hunc modum. Acquiſitio cuiuſlibet coloris medij (quem hoc loco ſupponimus eſſe vnum quid per ſe) ſi ſeorſim ſpectetur, pertinet ad aliquam ſpeciem motus ab ijs, quibus extremi colores comparantur, diuerſam: ergo ſiue illam extremi coloris acquiſitio ſubſequatur, ſiue non; adhuc ſpeciem propriam retine- E bit, eritque motus alius ſpecie diſtinctus; alioqui à natura propria decideret, quod fieri nequit. Antecedens ſuadetur, quia ſi illa medij coloris acquiſitio per ſe ſumpta non haberet ſpeciem ſibi peculiarem; ſed tantummodò ad ſpeciem extremorum referenda eſſet, pertineret ad ſpeciem alterius extremi tantum, vel ad ſpeciem vtriuſque. Non alterius tantum, cùm ad vtrunque parem obtineat rationem: non vtriuſque; quia non eſſet vnum per ſe, ſed bi- F cipitis naturæ, quod nec aduerſarij videntur admittere; ergo, &c.

2. Ratio. Deinde eſto acquiſitio medij coloris ad extremum aſſequendum via ſit, quod tamen id haudquaquam impediat ne motus; qui circa extremum verſatur, ſpecie differat ab eo, qui in medium incumbit, probatur ſubiecto exemplo. Namq; introductio formæ embryonis via eſt ad introductionem animæ rationalis: at quis dubitet introductionem illam ab hac ſpecie diſtingui? ergo cùm ſimiliter me- A dius & extremus color diſtinctam ſpecie naturam vendicent; quantumuis illius aſſecutio ad huius acquiſitionem ordinetur, vtraq; ſuæ ſpeciei gradum diſtinctionemque ſeruabit.

Rationes verò in aduerſam partem adductæ, hunc in modum explicandæ erunt. Prima *Dilutio primi argumēti pro cōtraria opinione.* ſi dicamus dealbationem bifariam ſumi; vel aliquantulum ſtrictè, quo pacto non dicitur Socrates albeſcere dum medio colore imbuitur, etſi eo acquiſito ad acquirendam albedinem B progrediatur; ſed cùm alium duntaxat atque alium albedinis gradum comparat: vel minus ſtrictè, pro qualibet progreſſione ad albedinem, ita vt comprehendat etiam antecedentem motum ad calorem medium, quem albedinis acquiſitio ſubſequitur. Priori igitur conſideratione omnes dealbationes ſunt eiuſdem ſpeciei; poſteriori non ita. Ariſtoteles autem loco citato, ſecundùm priorem ſenſum, dealbationem vſurpauit. Secunda item obiectio C diluitur, negando à globo Lunæ vſque ad centrum mundi interiici plura loca, ſiue vbi ſpecie diſtincta, ſiue Logicè, ſiue Phyſicè; ſiquidem omnia ſunt loca circunſcripta, & reſpectu lapidis deſcendentis eandem rationem naturalitatis induunt, vt ex iis quæ proximè explicanda ſunt, conſtabit; ideoque nihil mirum ſi motus lapidis totum illud ſublunaris mundi interſtitium decurrentis, ſit vnus ſpecie; & tamen motus ad medium & extremum D colorem non ita ſe habeat.

QVÆSTIO IV.

QVONAM MODO LATIONES a terminis in quos feruntur, ſpeciem capiant.

ARTICVLVS I.

CELEBRIS QVORVNDAM ſententia in propoſita quæſtione.

E

IN explicanda ſpecifica lationum differentia, magna eſt varietas ſententiarum. Nobis tamen conſilium fuit duas duntaxat, quæ in ſcholis celebriores habentur, in medium proferre. Occurrit ergo in primis eorum opinio, qui arbitrantur prædictam differen- F tiam ſumi a terminis ad quos, id eſt, à loco ſiue vbi, non materialiter, ſed formaliter ſpectato; hoc eſt, non ab ipſo loco, vt ſuperficies eſt corporis ambiētis per ſe ſumpta, ſed prout habet diuerſos modos terminandi ſecundùm *Diuerſi modi terminandi motus, qui locis conueniunt.* naturalem aut non naturalem conuenientiam; quos modos appellant naturalitates. Adduntque capi ſimul eam diſtinctionem a virtute motrice eorundem corporum, grauitate nimirum, & leuitate, quarum impulſu corpora in loca ſua deferuntur; ita vt motus,

quo

quo terra in ſublime tendit, ſpecie differat ab eo, quo ignis ſurſum euolat, tum quia locus ſuperior naturalis eſt igni, contra naturam verò terræ; tum quia huius grauitas ab illius leuitate ſpecie diſtinguitur.

Argumenta pro hac opinione.

Poteſt autem hæc ſententia hunc in modum comprobari. Ita ſe habent motus ad loca, vt actus ad ſua obiecta, & ad fines: ſed actus, vt eſt communis Philoſophorum ſententia, accipiunt vnitatem & diſtinctionem à ſuis obiectis & finibus ſpectatis ſecundùm formales rationes terminandi; ergo & motus. Probatur maior, quia motus eſt actus quidam, vt patet ex illius definitione tradita initio libri 3. locus verò eſt obiectum, in quod motus reſpicit & finis, in quem tendit, & quo adepto mobile quieſcit.

Naturale aduerſatur violento.

Secundò Naturale & violentum inferunt diſtinctionem ſpecificam lationibus, cùm naturale, vt Ariſtoteles 1. de Cœlo, cap. 2. docet, contrarietur violento; contraria verò teſte eodem in 8. huius operis, cap. 8. text. 64. ſpecie inter ſe differant; atqui naturale & violentum dicuntur per reſpectum ad diuerſos terminos ſpectatos ſecundùm rationes illas terminandi; itemque ſecundum principia, à quibus motus oriuntur; igitur lationũ diſtinctio ab hiſce duobus petenda eſt.

ARTICVLVS II.

PRAEFERTVR ALTERA opinio, & argumenta, quæ pro contraria adducta ſunt, diluuntur.

1. Concluſ.

ALtera ſententia, quam magis probamus, duabus concluſionibus explicabitur. Prima concluſio ſit. Lationes non diſtinguuntur inter ſe ſpecie penes rationes naturalis, & non naturalis; ſi de propria diſtinctione ſpecifica loquamur. Hanc concluſionem ſtatuit Toletus quæſt. 2. huius libri, Albertus Saxonia, quæſt 6. Scotus quæſt. 2. aliiq; nonnulli; probaturque ex eo, quia ſi lationes differrent ſpecie, ſecundùm prædictas rationes, æquo iure calefactio, qua ignis calefit, cùm à ſeipſo, vel ab alio igni ad perfectum gradum caloris, quẽ amiſerat reducitur, ſpecie diſſideret ab ea calefactione, qua aqua incaleſcit; quod tamen nec aduerſarij concedunt, nec veritati conſonat, vt ex ſuperiori diſputatione liquet. Aſſumptum probatur, quia illa calefactio eſt naturalis, hæc violenta. Sunt qui huic argumento ſatisfacere ſe putent, aientes diuerſam eſſe rationem in alterationibus, & in motu locali, propterea ꝙ qualitates è quibus alterationes oriuntur, indiſcriminatim ſe habeant ad progignendam naturalem, vel non naturalem qualitatem: principia verò motus localis determinata ſint ad alterum tantùm; nempe ad certum terminum. Verùm minimè ſatisfaciunt, quia diſcrimẽ illud, quod inter alterandi & loco mouendi principia ſtatuunt, non ita ſe habet, vt inquiunt. Etenim quemadmodum lationis principium nõ eſt ex ſe indefinitum, ſed omnino determinatum, vt ſubiectum cui à natura inſidet, ad natiuum duntaxat locum prouehat; alienũ autem ad non natiuum, vt patet in leuitate, quæ aerem in locũ ſibi naturalem ducit, exhalationem verò, quæ terreæ naturæ, ac ſubſtantiæ eſt ad non naturalem defert: ita principium calefaciendi, v. g. determinatum eſt, vt ignem aliaque ſubiecta, quibus à natura ineſt, non niſi ad ſtatum naturæ congruentem promoueat; aliena autem ſubiecta etiam ad ſtatum non naturalem. Atque id quod de leuitate diximus, videre etiam eſt in impulſu, qui è terræ forma promanat. Is enim terram ipſam ad centrum mundi vehit; aerem verò ſibi obuium deorſum trudit; ſed illam naturaliter, hanc contra naturam, ac per vim.

Aduerſariorum reſponſio.

Reſectio.

Diuerſa ratio naturalis vel non naturalis diſtinguit motus locales ſpecie Phyſica, non Logica.

Adiecimus in concluſione, ſi de propria diſtinctione ſpecifica loquamur, quia naturalitates illæ, quemadmodum differentias quaſdam phyſicas & adiectitias pariunt, ita dici poſſunt diuerſas lationum ſpecies conſtituere, non logicas, id eſt, ex ſimplicibus differentijs eſſentialiter compoſitas, quæ ſolæ in Philoſophia veræ ſpecies habentur; ſed phyſicas, id eſt, ex ipſa natura motus, & ex diuerſis conditionibus illi accidentarijs conſtitutas, quo pacto homo albus, & homo niger accidentaria ſpecie inter ſe diſtingui perhibentur.

Linea recta & circularis, & ex his miſta, nõ faciunt eſſentiale diſcrimen in lationibus.

Quod de prædictis naturalitatibus aſſeruimus, pari quoque ratione intelligendum volumus de alijs eiuſmodi, quæ lationi accidunt, ſiue aliunde, ſiue ex parte ſpacij, vt fieri ſupra lineam rectam, circularem, aut ex his miſtam: omnes enim hæc accidentaria tantummodò inuehunt diſcrimina. Ac de huiuſmodi phyſicis ſpeciebus interpretãdus eſt Ariſtoteles, tam in hoc opere, quàm in libris de Cœlo, & alibi, cùm vnicuique corpori ſimplici motum vnum ſpecie diſtinctum attribuit.

2. Concluſ.

Probatur.

Secunda concluſio ſit. Lationes accipiunt ſpeciem à terminis ad quos, materialiter ſumptis. Hanc aſtruit Scotus in 1. diſt. 2. quæſt. 7. & è iunioribus Philoſophis non pauci; poteſtque ex eo oſtendi, quia conditiones & quaſi rationes formales, cum quibus termini lationum coniungi poſſent, non terminant eiuſmodi motus per ſe, ac ſecundùm ſuam eſſentiam præcisè ſpectatos, ſed ſecundùm reſpectus illos phyſicos & accidentarios, de quibus paulò antè diximus. Deinde ſi calefactiones omnes ſunt eiuſdem ſpeciei, quia tendunt ad calorem, qui eſt vnum quid ſpecie, cur non omnes lationes phyſicæ cùm ferantur in vbi vnum, ſecundùm ſpeciem, non conueniunt in vnam ſpeciem infimam? Itaque ſtatuimus quemadmodum vbi, qui eſt terminus,

lationis in commune ſumptæ in duas ſpecies infimas diuiditur, videlicet in vbi definitiuum, quod proprium eſt ſubſtantiarum materiæ expertium, & in vbi circunſcriptiuum, quod conuenit ſubſtātijs materia præditis; ita lationem in duas infimas ſpecies diſtribui, nimirum in eam, quæ ad vbi definitiuū, & in eam quæ ad vbi circunſcriptiuum tendit.

Solutio primi arg. pro aduerſaria opinione.

Reſpondeamus nunc argumētis contrariæ opinionis, quam probabilem eſſe non inficiamur. Ad primum, concedimus motum localem habere ſe ad ſuum terminum, vt ad obiectum; negamus tamen conuenire eiuſmodi termino aliquas formales rationes ſpecie diſtinctas, quæ per ſe poſſint attingi à lationib⁹, eiſq́; ſpecificam diſtinctionē tribuere.

Solut. 2.

Ad ſecundum reſpondendum eſt, naturale & violentum non conſtituere aut inferre veras; ſed phyſicas tantū ſpecies, & compoſita per accidens. Nec ſecundum Ariſtot. motum naturalem aduerſari violento contrarietate logica, cuiuſmodi in capite de Oppoſitis definitur, ſed phyſica tantum diſtinctio ſpecifica colligi poſſit.

QVÆSTIO V.

VTRVM AD VNITATEM NVmeralem motus exigatur, ſufficiatq́; vnitas numeralis rei motæ, temporis, & formæ, quæ motu acquiritur.

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA PRO PARte negatiua.

Arg. quod non requiratur vnitas rei motæ.

AD excutiendum ſingulas partes propoſitæ dubitationis ſua occurrunt argumenta. Ac primum quod ad vnitatem numeralem motus neceſſaria nō ſit vnitas mobilis, videtur oſtendi poſſe in ligno partim viridi, partim arido, quod vnico motu cietur; & tamen nō eſt ſubiectum vnum numero; quandoquidem ea pars, quæ viret, ſpecie diſtinguitur ab ea, quæ aruit, cùm illa formam viuentis cohibeat, hæc non viuentis. Accedit ad id Ariſtotelis teſtimonium hoc in lib. cap. 3 text. 23. vbi ait, ſi quis muſico ludens inſtrumēto, cùm primùm ſummam chordam, qua Græci *ὑπάτην* vocāt, pulſauit; mox ad infimam, quæ *νεάτη* dicitur, tranſeat medijs non pulſatis, eum motum ſi eodem fiat tempore continuum eſſe, & tamen chordæ non ſunt vnum ſubiectū, ſed plura.

Arg. quod non requiratur vnitas formæ.

Deinde quòd non requiratur vnitas formæ probatur, quia motus lapidis a Lunæ globo vſque ad terram eſt vnus numero; cùm nihilominùs loca intermedia plura ſint, vtpotè ſuperficies ignis, aeris & aquæ. Item, quia ſi terra, ſecundùm totam diametrum eſſet ab vna A vſque ad alteram ſuperficiem perforata, lapis, qui eo foramine deſcenderet, aliquantum progrederetur extra centrum, delatus vi impulſus, qui longo viæ tractu magnum incrementum cepiſſet: tum deinde ad centrum repedaret, nulla interpoſita quiete. Quare is motus foret continuus, atque vnus numero; & tamen forma per eum comparata non eſſet vna, ſed plures: aliud enim vbi omnino diuerſum acquireret deſcendendo ad centrum, aliud aB ſcendendo, ergo, &c.

Arg. quod nō ſit neceſſaria vnitas temporis.

Item quòd non rectè exigatur vnitas temporis, ſuadetur. Nam vel hic temporis nuncupatione intelligitur tempus quod eſt propria menſura motus primi mobilis, & communis omnium motuum regula, vel intelligitur tempus, quod eſt propria atque inſita menſura cuiuſque motus. Si primum, ridiculum videtur, cùm eiuſmodi tempus neceſſario ſit vnum ſingulare in tota vniuerſitate motuum. C Si poſterius, nihil opus fuerat ad ſingularitatem motus plura exigere, quam iſtius modi vnitatem numeralem. Nam vbicunque hæc vnitas conſpicitur, neceſſarium eſt concurrere idem mobile, eandemq́ue formam, atque ita eundem motum ſingularem.

Arg. quod plura ſint exigenda.

Denique quòd præter tria illa aliquid amplius requirendum ſit, conuinci poteſt ex eo, quia cùm effectus ab vna cauſa productus, ab alia cauſa naturali idem numero produci neD queat, vt in 5 Metaph. lib. oſtenditur, non poterit idem ſingularis motus non eundem numero motorem flagitare. Quod certe Ariſtoteles 8. huius operis lib. cap. 6 text. 49. perſpicuis verbis teſtatur: Vnus, inquit, motus à mouente proficiſcitur vno, & vnius mobilis eſt. Nam ſi aliud atque mouebit, totus ipſe motus nō continuus, ſed deinceps erit. Quod iterum inculcat 10. eiuſdem libri cap. tex. 82. Itaque non videtur negandum in diſciplina peE ripatetica ad vnitatē numeralem motus exigi numeralem vnitatem motoris.

ARTICVLVS II.

EXPLICATIO CONTROVERſiæ & dilutio argumentorum ſuperioris articuli.

Concluſio. D. 7 hom. et Com. hoc loco. Saxon. q. 5. Scotus & Toletus q 3.

F IN hac diſceptatione aſſerendum in primis cum Ariſtotele eſt, ad vnitatem numeralem motus requiri tria illa, nimirum vnitatem mobilis, formæ, & temporis, ita vt ſi vel mobilia diuerſa ſint, vel forma, quæ acquiritur, varietur, vel poſt inchoationem motus vlla quietis mora intercedat, non iam idem numero motus maneat. Cæterum quod ad motoris vnitatem ſpectat, bifariam intelligi poteſt eam requiri. Vno modo vt non poſſit eſſe idem numero motus, qui non habuerit motorem ſimpliciter vnum numero. Altero, vt motus

De vnitate motoris.

motus qui ab hoc nomine editur, ſiue is ſit vnus numero ſimpliciter, vt Socrates, ſiue duo ſubeuntes vicē vnius, vt inquā, eiuſmodi motus non poſſit idem numero ab alio motore effici. Si igitur ſecundum priorem ſenſum loquamur, dicendum eſt non requiri ad vnitatem numeralem motus vnitatē numeralem motoris. Nam motus, quo duo homines funem trahūt, eſt ſimpliciter vnus numero; cum tamen motor nō ſimpliciter vnus ſit, ſed plures habentes vicem vnius. Si autem res ſecundùm poſteriorem ſenſum expendatur, aſſerendum erit requiri etiam vnitatem motoris, vt vltimum ſuperioris articuli argumentum concludit. Nec mirum quod Ariſtot. hoc in libro non fecerit expreſſam huiuſce vnitatis mentionem; nimirum quia id de induſtria reſeruabat ad ſeptimum & octauum librum; vbi accuratè commonſtrare decreuerat nihil a ſe ipſo moueri poſſe, & omnem motū proprio motore indigere.

Sol. argumētorum pro aduerſaria parte.

Argumenta vero, quæ ſuperiùs propoſita ſunt ita diſſoluentur. Ad primum dicendum erit, lignum ex parte viride & ex parte aridū, non eſſe vnum quid continuum, ſed contiguum duntaxat, atq; adeò nec eſſe vnum numero ſubiectum, vt probat argumentū, ideóque non poſſe vnum numero motum ſubire, ſed plures, quantumlibet ſenſus eorum diſtinctionem & varietatem non dignoſcat. Ad teſtimonium Ariſtot. de motu fidium, omiſſis interpretum cōtrouerſijs circa lectionem explicationemque eius loci, dicendum; cum citharœdus poſt ſummam chordam relictis intermedijs tranſit ad infimam, poſſe conſiderari vel motum ipſum manus, quæ ab anima mouetur; vel motum chordarū, quæ manu quatiuntur; & illum quidem motum eſſe vnum numero; poſteriorem verò non item, Ariſtotelemque non de hoc, ſed de illo tantùm loqui.

Motus lapidis à lunæ concauo ad centrū vnus numero.

Ad aliud circa formam quæ motu acquiritur, reſpōdemus ex noſtra opinione, quæ ſtatuit motum non terminari per ſe ad ſuperficiem corporis ambientis; ſed ad vbi, quod eſt idem cum quantitate rei motæ nihil referre quod lapis à concauo lunæ deſcendens aliam

A atque aliam induat ſuperficiem. Etenim in toto eo ſpacio vnum continuum vbi acquirit. Quod ſpectat ad motum lapidis per terræ meatum deſcendentis, ſunt qui dicant totum lapidem perrecturū aliquantulum vltra centrum donec vaneſcat impulſus quo recta fertur, deinde rediturum ad centrum, vt in argumento ſumitur. Alij ad quos libentiùs accedimus, affirmant non egreſſurum lapidem ſecundum ſe totum è centro, ſed ſecundum

De motu lapidis pertrāſeuntis centrum.

B aliquam portionem, quantum videlicet opus fuerit, vt ſe quoad ſui ponderis æquilibrium in centro componat. Nam cum totus ille impulſus eò ſpectet, vt lapidem in meditullio totius vniuerſi cōſtituat (non enim hic de impetu à proiectore impreſſo ſermo eſt) vbi primum lapis eo fine potitus fuerit, ceſſabit confeſtim impetus; nec vlteriùs promouebit. Verùm eſto concedamus totum lapidem à centro receſſurum, nec cùm redierit, in puncto

C reciprocationis quieturum eſſe; (qua de re in octauo libro diſſeremus) non tamen eo aſcenſus ille à centro, & deſcenſus, vnus numero motus erit; ſed interrumpetur in eo inſtanti, quo deſcenſus inchoabitur: dum enim mobile ſecundum eandem lineam rectam pergit, idem ſpatium, idemq; vbi continuatione quadam acquirit: non ita verò dum rurſus per eandem lineam regreditur, cum in partes ſpacij oppoſitas tendat. Itaque idem cenſendus erit nu-

D mero motus, quo lapis etiam extra centrum excurrit, non tamen quo ad centrum regreditur; ceſſabitq; cōtinuitas in inſtanti, quo aſcenſus ille à centro terminabitur, ſiue per ſe, ſiue ex accidente aſcenſus appellari debeat. Nec verò ad diſcontinuandos motus, intermedia quiete opus eſt, vt in 6. lib. dicemus.

Ad id, quod de vnitate numerali temporis quærit, dicendum eſt, appellatione temporis nec intelligi tempus primi mobilis, nec ex-

E preſſe deſignari tempus quod motum illum ſingularem priuatim dimetitur, ſed tantum ſignificari eum motū, qui vnus numero cenſendus ſit, ita affectum eſſe debere, vt nulla mediæ quietis mora interpoletur. Ad vltimum quid reſpondendum ſit, patet ex dictis.

Κεφάλαιον ε.

Ἔτι δὲ, διοριστέον ποία κίνησις ἐναντία κινήσει καὶ περὶ μονῆς δὲ, τὸν αὐτὸν τρόπον. διαιρετέον δὲ πρῶτον, πότερον ἐναντία κίνησις ἡ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τῇ εἰς τὸ αὐτό, οἷον ἡ ἐξ ὑγιείας, τῇ εἰς ὑγίειαν, οἷον καὶ γένεσις καὶ φθορὰ δοκεῖ· ἢ ἡ ἐξ ἐναντίων, οἷον ἡ ἐξ ὑγιείας τῇ ἐκ νόσου· ἢ ἡ εἰς ἐναντία, οἷον ἡ εἰς ὑγίειαν τῇ εἰς νόσον· ἢ ἡ ἐξ ἐναντίου, τῇ εἰς ἐναντίον, οἷον ἡ ἐξ ὑγιείας, τῇ εἰς νόσον· ἢ ἡ ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον, τῇ ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον, οἷον ἡ ἐξ ὑγιείας εἰς νόσον, τῇ ἐκ νόσου εἰς ὑγίειαν· ἀνάγκη γὰρ ἢ ἕνα τινὰ τούτων εἶναι τῶν τρόπων, ἢ πλείους· οὐ γάρ ἐστιν ἄλλως ἀντιθεῖναι.

ἔστι δὲ,

CAP. V.

Texius 46.

Definiendum autē eſt qui motus ſit contrarius motui: eodemque modo qui ſtatus, ſeu quies. Primum diuidendum eſt, vtrùm motus, qui ex eodem ei, qui ad idem, contrarius ſit, vt qui e ſanitate ei, qui in ſanitatem, quales etiam generatio & interitus videntur eſſe. an is, qui ex contrarijs, vt qui è ſanitate ei, qui ex morbo an qui in cōtraria, vt qui in ſanitatem ei, qui in morbū, an is, qui ex contrario ei, qui in contrarium, vt qui e ſanitate ei, qui in morbum, an qui ex contrario in contrarium ei, qui e contrario in contrarium, vt qui ex ſanitate in morbum ei, qui ex morbo in ſanitatem. Aut enim horum modorum vnum, aut plures eſſe neceſſe eſt. Nam aliter opponi non poſſunt.

ἔστι δὲ ἡ μὲν ἐξ ἐναντίου τῇ εἰς ἐναντίον οὐχ ἐναντία, οἷον ἡ ἐξ ὑγιείας τῇ εἰς νόσον· ἡ αὐτὴ γὰρ καὶ μία. τὸ μέντοι εἶναι, οὐ ταὐτὸ αὐταῖς· ὥσπερ οὐδὲ τὸ αὐτὸ τὸ ἐξ ὑγιείας μεταβάλλειν καὶ τὸ εἰς νόσον. οὐδὲ ἡ ἐξ ἐναντίου, τῇ ἐξ ἐναντίου· ἅμα γὰρ συμβαίνει ἐξ ἐναντίου, καὶ εἰς ἐναντίον, ἢ μεταξύ. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου, ὕστερον ἐροῦμεν. ἀλλὰ μᾶλλον τὸ εἰς ἐναντίον μεταβάλλειν δόξειεν ἂν αἴτιον εἶναι τῆς ἐναντιότητος, ἢ τὸ ἐξ ἐναντίου. ἡ μὲν γὰρ ἀπαλλαγὴ ἐξ ἐναντιότητος· ἡ δὲ, λῆψις. καὶ λέγεται δὲ ἑκάστη εἰς ὃ μεταβάλλει μᾶλλον, ἢ ἐξ οὗ· οἷον ὑγίανσις ἡ εἰς ὑγίειαν, νόσανσις δὲ ἡ εἰς νόσον· λείπεται δὴ ἡ εἰς ἐναντία, καὶ ἡ εἰς ἐναντία ἐξ ἐναντίων. τάχα μὲν οὖν συμβαίνει τὰς εἰς ἐναντία, καὶ ἐξ ἐναντίων εἶναι· ἀλλὰ τὸ εἶναι ἴσως οὐ ταὐτό. λέγω δὲ τὸ εἰς ὑγίειαν, τῷ ἐκ νόσου· καὶ τὸ ἐξ ὑγιείας, τῷ εἰς νόσον. ἐπεὶ δὲ διαφέρει μεταβολὴ κινήσεως· (ἡ ἔκ τινος γὰρ ὑποκειμένου εἴς τι ὑποκείμενον μεταβολὴ κίνησίς ἐστιν) ἡ ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον, τῇ ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον, κίνησις ἐναντία· οἷον ἡ ἐξ ὑγιείας εἰς νόσον, τῇ ἐκ νόσου εἰς ὑγίειαν. δῆλον δὲ ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς, ὁποῖα δοκεῖ τὰ ἐναντία εἶναι· τὸ νοσάζεσθαι γὰρ τῷ ὑγιάζεσθαι, καὶ τὸ μανθάνειν τῷ ἀπατᾶσθαι μὴ δι' αὑτοῦ· εἰς ἐναντία γάρ· ὥσπερ γὰρ ἐπιστήμην ἔστιν, οὕτω καὶ ἀπάτην καὶ δι' αὑτοῦ κτᾶσθαι, καὶ δι' ἄλλου. καὶ ἡ ἄνω φορὰ, τῇ κάτω· ἐναντία γὰρ ταῦτα ἐν μήκει. καὶ ἡ εἰς δεξιὰ, τῇ εἰς ἀριστερά· ἐναντία γὰρ ταῦτα ἐν πλάτει. καὶ ἡ εἰς τὸ ἔμπροσθεν, τῇ εἰς τὸ ὄπισθεν· ἐναντία γὰρ καὶ ταῦτα ἐν βάθει. ἡ δ' εἰς τὸ ἐναντίον μόνον, οὐ κίνησις, ἀλλὰ μεταβολή· οἷον τὸ γίγνεσθαι λευκὸν, μὴ ἔκ τινος. καὶ ὅσοις δὲ μὴ ἔστι τι ἐναντίον, ἡ ἐξ αὐτοῦ, τῇ εἰς αὐτὸ μεταβολῇ, ἐναντία. διὸ γένεσις φθορᾷ ἐναντία, καὶ ἀποβολὴ λήψει. αὗται δὲ, μεταβολαὶ μὲν, κινήσεις δ' οὔ. τὰς δ' εἰς τὸ μεταξὺ κινήσεις, ὅσοις τῶν ἐναντίων ἔστι μεταξὺ, ὡς εἰς ἐναντία πως θετέον· ὡς ἐναντίῳ γὰρ χρῆται τῷ μεταξὺ ἡ κίνησις, ἐφ' ὁπότερα ἂν μεταβάλλῃ, οἷον ἐκ φαιοῦ μὲν εἰς τὸ λευκὸν, ὡς ἐκ μέλανος· καὶ ἐκ λευκοῦ εἰς φαιὸν, ὡς εἰς μέλαν· ἐκ δὲ μέλανος εἰς φαιὸν, ὡς εἰς λευκόν· τὸ γὰρ φαιὸν, τὸ μέσον, πρὸς ἑκάτερον λέγεταί πως τῶν ἄκρων, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. κίνησις μὲν δὴ κινήσει ἐναντία οὕτως, ἡ ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον, τῇ ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον.

Κεφά-

Textus 47.

b Non eſt autem ei, qui in contrarium contrarius is, qui ex contrario, vt qui ex ſanitate ei, qui in morbum. Vnus enim, atq; idem eſt quanquam ratio eorum non eadem, perinde atque nec ratione idem eſt, ex ſanitate mutari, & in ægritudinem.

Textus 48.

c Nec is qui ex contrario ei, qui ex contrario. Nam ſimul accidit ex contrario, & in contrarium, aut medium. Sed de hoc poſt dicemus. In contrarium autem mutari contrarietatis cauſa magis videtur, quàm ex contrario. Nam hoc quidem liberatio eſt a cõtrarietate, illud verò aſſumptio. At verò etiam quæque mutatio ex eo magis dicitur, in quod mutatur, quàm ex eo, ex quo, vt ſanatio, ea, quæ in ſanitatem: ægrotatio, ea, quæ in ægritudinem.

Textus 49.

d Reſtat igitur is qui in contraria, & is, qui in contraria, ex contrarijs. Fortaſſe quidem accidit, vt qui ſunt in contraria, ex contrarijs etiam ſint, ſed ratio fortaſſis non eadem. Dico autem vt is, qui in ſanitatem eſt, & is, qui ex morbo. Item is, qui ex ſanitate, & is, qui in morbum. e Cùm autem mutatio à motu differat, (ea enim mutatio motus eſt quæ ex ſubiecto aliquo eſt in aliquod ſubiectum) is motus, qui è contrario eſt in contrarium, ei contrarius eſt, qui è contrario eſt in contrarium, vt qui è ſanitate in ægritudinem, ei, qui ex ægritudine in ſanitatem.

Textus 50.

f Inductione autem etiam conſtat quæ contraria eſſe videantur. Morbo enim corripi, & ſanari, contraria. Item diſcere, & in errorem trahi non à ſe. Sunt enim in contraria. Nam vt ſcientiam & per ſe & per aliũ licet nanciſci, ita & inſcientia aberrare, ac decipi. Latio etiam, quæ in ſuperum locum, ei, quæ in inferũ. Hæc enim in longitudine ſunt contraria. Item ea, quæ dextram verſus, ei, quæ ſiniſtram, cùm hæc in latitudinem contraria habeantur. Rurſus quæ in locum anteriorem, ei, quæ in poſteriorem. Namq; & hæc in altitudine cõtraria ſunt. Quæ autem mutatio in contrarium ſolum eſt, vt album fieri, nõ ex aliquo, motus non eſt, ſed mutatio.

Textus 51.

g In quibus autem contrarium non eſt, ea mutatio, quæ ex eodem, ei, quæ ad idem, contraria eſt. Ideo generatio interitui contraria eſt, & abiectio aſſumptioni. Hæ verò mutationes ſunt, nõ motus.

Textus 52.

At motus, qui non ſunt ad medium (in quibus contrarijs medium eſt) vt ad contraria eſſe ponendum eſt. Medio enim vt contrario motus vtitur, ad vtrumuis fiat mutatio, veluti è fuſco quidem ad album perinde eſt, vt e nigro, & ex albo in fuſcum, vt in nigrum: ex nigro autem in fuſcum, vt in album. Nam medium ad extremorum vtrunq;, vt antea quoq; eſt traditum, quodammodo dicitur. Motus igitur motui hoc modo contrarius eſt is, qui è cõtrario in contrarium, ei, qui è contrario in contrarium.

CAP.

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

De cõtrarietate motuũ inter ſe.

DEfiniendum à autem.] In extrema parte huius libri diſputat Ariſtot. de motuum inter ſe contrarietate & quiete eiſdem oppoſita, ac primùm quinque modos enumerat, quibus motus inter ſe contrarij videri poſſint, vt ex iis veram contrarietatem eligat.

b *Non eſt autem.*] Docet eos, quos quarto loco recenſuit, qui nimirum ita affecti ſunt, vt terminus à quo vnius, termino ad quem alterius aduerſetur, (quo pacto ſe habent motus a ſanitate, & motus in morbum) non eſſe inter ſe contrarios, cùm idem ſit motus, quo Socrates ægritudine liberatur, & quo ſanitatem comparat.

c *Nec is qui ex contrario.*] Motus, quos ſecundo loco recenſuerat excludit, nõ quòd verè contrarij non ſint, ſed quia non iccirco contrarij cenſeri debent, quòd ex contrarijs proficiſcantur, ſed potius quod in contraria tendant, idq; ex eo confirmat, quia a contrarijs terminis progreſſus dari poteſt, & ad terminos inter ſe contrarios & ad medium: qui autem ex contrarijs ad idem medium proficiſcuntur, contrarij nõ ſunt, vt perſpicuum eſt. Deinde quia ſoluere a contrarijs, eſt con-

eſt contraria abijcere, ad ea verò terminari, eſt ea aſſumere; contrarietas autem ex iis quæ aſſumuntur penſanda eſt. Deniq; quia motus ſicut à terminis, in quos deſinunt, nomen accipiunt, ita vt ex iiſdem contrarij iudicentur, conſentaneum eſt.

d *Reſtat igitur.*] Acturus paulò poſt de prima contrariorum coniugatione, ſupereſſe nunc ait motus tertio & quinto loco diſpoſitos, nimirū eos, qui in contraria deſinunt, & qui ex contrarijs in cōtraria tendunt; docetq; iſthæc membra ad vnum duci, quatenus motus, qui in contraria deſinūt, à contrarijs etiam oriuntur, ſiquidem hoc intereſt inter motum & mutationem, quod motus à contrario, mutatio à contradicente inchoetur. Quod à nobis in progreſſu enucleatiùs declarandum erit.

Motus accipiunt nomē à terminis, in quos tendunt.

e *Cùm autem mutatio.*] Affirmat eos duntaxat motus contrarios eſſe, qui ex contrarijs terminis in contrarios tendunt, vt ægrotatio, & ſanatio. Aegrotatio namq; ex ſanitate in ægritudinem, ſanatio ex ægritudine in ſanitatem abit. Cuius rei cauſam, vt annotauit Simplicius, ab ipſo fonte acceſſit. Nam cùm motus ſit mutatio è ſubiecto in ſubiectum, hoc eſt, ex termino affirmato in affirmatum, qui ſibi mutuò aduerſentur; conſequens eſt, vt ij motus inter ſe cōtrarij habeantur, qui ex contrarijs in contraria proficiſcuntur.

Qui motus inter ſe contrary ſint.

f *Inductione autem.*] Exemplis illuſtrat cuiuſmodi ſint contraria, quæ contrarios motus conſtituunt. Inter quæ numerat ſcientiam & errorem: licet hæc ad motum phyſicū non pertineant. Cùm autem ſcientia & error bifariam comparentur, aut traditione aliorū, aut inuentione propria, errorem ex nobis, ſcientiæ ex nobis: errorem ab alio, ſcientiæ ab alio aduerſari inquit. Sumit verò errorem non pro negatione, aut priuatione ſcientiæ; ſed pro eo quem vocant prauæ affectionis. Qua de re in lib. poſterioris analyt.

g *In quibus autem.*] Docet licet prima oppoſitionum coniugatio nō contineat eam contrarietatem, quæ motus contrarios reddat, ſufficere tamen ad conſtituendas mutationes contrarias. Ita ut cùm duæ mutationes ita ſe habent, vt terminus à quo vnius ſit terminus ad quem alterius, contrariæ ſunt, vt interitus & generatio hominis, hæc enim tendit ex nō homine in hominem, ille ex homine in non hominem. Poſtremò ſubijcit in quibuſcunque contrarijs inueniuntur media, ita dijudicandos eſſe motus contrarios ſicuti ij qui ad extrema proficiſcuntur; quando quidem, vt ſuperiùs dictum fuit, medium ad vtrumlibet extremum comparatum, ſubit vicem alterius extremi.

Mediū comparatū cum vno extremo ſubit vicem alterius.

Κεφάλαιον ϛ.

Ἐπεὶ δὲ κινήσει οὐ μόνον δοκεῖ κίνησις εἶναι ἐναντία, ἀλλὰ καὶ ἠρεμία, τοῦτο διοριστέον. ἁπλῶς μὲν γὰρ ἐναντίον κίνησις κινήσει, ἀντίκειται δὲ καὶ ἡ ἠρεμία· στέρησις γάρ ἐστιν. ἔστι δ' ὡς καὶ ἡ στέρησις ἐναντία λέγεται, ποιᾷ δὲ ποιά, οἷον τῇ κατὰ τόπον, ἡ κατὰ τόπον. ἀλλὰ τοῦτο νῦν λέγεται ἁπλῶς· πότερον γὰρ τῇ ἐνταῦθα μονῇ, ἡ ἐκ τούτου, ἢ ἡ εἰς τοῦτο κίνησις ἀντίκειται. δῆλον δὴ ὅτι ἐπεὶ ἐν δυσὶν ἡ κίνησις ὑποκειμένοις, τῇ μὲν ἐκ τούτου εἰς τὸ ἐναντίον, ἡ ἐν τούτῳ μονή· τῇ δ' ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τοῦτο, ἡ ἐν τῷ ἐναντίῳ. ἅμα δὲ καὶ ἀλλήλαις ἐναντίαι αὗται· καὶ γὰρ ἄτοπον, εἰ κινήσεις μὲν ἐναντίαι εἰσίν, ἠρεμίαι δὲ ἀντικείμεναι οὐκ εἰσίν. εἰσὶ δ' αἱ ἐν τοῖς ἐναντίοις οἷον, ἡ ἐν ὑγιείᾳ τῇ ἐν νόσῳ ἠρεμίᾳ. κινήσει δὲ τῇ ἐξ ὑγιείας εἰς νόσον· τῇ γὰρ ἐκ νόσου εἰς ὑγίειαν, ἄλογον. ἡ γὰρ εἰς αὐτὸ κίνησις, ἐν ᾧ ἕστηκεν, ἠρεμήσις μᾶλλόν ἐστιν, ἣ συμβαίνει γε ἅμα γίγνεσθαι τῇ κινήσει. ἀνάγκη δ' ἢ ταύτην ἢ ἐκείνην εἶναι· οὐ γὰρ ἥ γε ἐν λευκότητι ἠρεμία ἐναντία τῇ ἐν ὑγιείᾳ. ὅσοις δὲ μὴ ἔστιν ἐναντία, τούτων μεταβολὴ μὲν ἔστιν ἀντικειμένη, ἡ ἐξ αὐτοῦ τῇ εἰς αὐτό· κίνησις δ' οὐκ ἔστιν· οἷον ἡ ἐξ ὄντος, τῇ εἰς ὄν. καὶ μονὴ μὲν τούτων οὐκ ἔστιν, ἀμεταβλησία δέ. καὶ εἰ μέν τι εἴη ὑποκείμενον τὸ μὴ ὄν, ἡ ἐν τῷ ὄντι ἀμεταβλησία, τῇ ἐν τῷ μὴ ὄντι ἐναντία. εἰ δὲ μὴ ἔστι τι τὸ μὴ ὄν, ἀπορήσειεν ἄν τις, τίνι ἐναντία ἡ ἐν τῷ ὄντι ἀμεταβλησία, καὶ εἰ ἠρεμία ἐστίν. εἰ δὲ τοῦτο, ἢ οὐ πᾶσα ἠρεμία κινήσει ἐναντία, ἢ ἡ γένεσις καὶ ἡ φθορὰ κινήσεις.

δῆλον

CAPVT VI.

Textus 53.

Sed a cùm motui non ſolum motus contrarius eſſe, verùm etiam quies videatur, hoc ipſum definiendum eſt. Contrarius enim ſimpliciter eſt motus motui; ſed & quies opponitur. Priuatio enim eſt. Eſt autem, vt & priuatio quodammodo contraria dicatur, ſed talis tali: vt ei qui eſt ad locum, ea, quæ in loco. At hoc ſimpliciter nunc dicitur. Vtrum enim quieti, quæ in hoc eſt, motus opponitur, qui ex hoc ipſo, an is, qui ad ipſum? Cùm igitur motus in duobus ſubiectis verſetur, perſpicuum eſt quietem eam quæ in hoc eſt, ei qui ex hoc in cōtrarium eſt, aduerſam eſſe; ei autem, qui ex contrario ad hoc eſt, eam quæ in contrario. Sunt verò & ipſæ ſimul inter ſe contrariæ. Nam ſi enim motus ſint contrarij, quietes quoque non opponantur, abſurdum eſt. Textus 54. b *Sunt autem eæ, quæ in contrarijs, vt quæ in ſanitate eſt quies ei, quæ in morbo, & motui, qui è ſanitate in morbum: ei enim qui ex morbo eſt ad ſanitatē, à ratione abeſt. Cùm motus ad id, in quo ſtetit, quietis potiùs ſit generatio, aut ſimul cum motu fieri contingit. Hanc autem aut illam eſſe neceſſe eſt. Nequidem quæ in albedine eſt quies, ei nō aduerſatur, quæ in ſanitate.* Textus 55. c *Quibus autem nō ſunt contraria, in his mutatio, quæ ex aliquo eſt, ei opponitur, quæ ad idem eſt: motus verò non eſt, vt ea, quæ ex ente ei, quæ ad ens. At ſtatus quidem horum non eſt, ſed mutationis vacuitas. Et quidem ſi non ens ſub eſt aliquid, mutationis vacuitas quæ in ente eſt, ei contraria erit, quæ in nō ente. Quod ſi non ens nō eſt aliquid, dubitauerit aliquis cui aduerſetur ea quæ in ente eſt, mutationis vacuitas, & an ſit quies. At verò ſi hoc ſit, aut nō omnis quies motui contraria eſt, aut generatio, & interitus ſunt motus.*

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

De oppoſitione motus & quietis. SEd a cùm motui.] Diſſerit de contrarietate inter quietem & motum, & quietes ipſas inter ſe, atque in primis admonet alia ratione quietem motui, alia motum motui aduerſari. Quies enim cum ſit priuatio motus, non niſi priuatiuè motui opponitur; motus autem
1. Aſſertio. perfecta contrarietate tenetur. Igitur aliquot aſſertiones ſtatuit. Prima eſt, Non quæuis quies cuilibet motui contraria eſt; ſed motui ad vnum aliquod genus pertinenti quies, quæ in eo-
2. Aſſertio. dem genere eſt, vt lationi quies à latione. Secunda aſſertio, Motus, inquit, cùm in duobus ſubiectis verſetur, hoc eſt, è ſubiecto in ſubiectum, ſiue è termino contrario in contrarium tendat, non aduerſatur motus quieti, quæ eſt in termino ad quem, ſed quæ eſt in termino à quo, vt motus, quo ignis in ſublime fertur, contrarius eſt quieti, qua in loco infimo tenebatur, non quam in loco ſupero obtinet, & motus quo aqua incaleſcit, quieti quæ eſt ſub frigore, non quæ eſt ſub calore.
3. Aſſertio. b Sunt autem ea] Tertia aſſertio, Quietes in locis contrarijs ſunt contrariæ inter ſe; ſimiliterq́; motus, quibus ab eis, vel ad eas itur, inter ſe contrarij ſunt. Eſt enim inquit a ratione alienum, vt quietes quorum motus contrarij ſunt, non inter ſe quoq; mutuò depugnent.
De cõtrarietate quietũ. c Quibus autem non eſt contrarium.] Agit de contrarietate quietum, quæ eſt vbi non cernitur vera ratio motus, ſed mutationis duntaxat: repetitq; id, quod ſuprà docuerat de contrarietate earum mutationum quæ fiunt in terminos, quibus nihil eſt contrarium. Monet verò, non dari propriè ſtatum, ſiue quietem mutationũ ſed ἀμεταβλησίας, id eſt, mutationum vacuitates. Nam ſi illiuſmodi ceſſatio à mutatione dicenda eſſet quies, non omnis quies motui aduerſaretur: quod à communibus philoſophorum placitis abhorret, qui id quieſcere dicunt, quod moueri aptum eſt. Vel certè generatio in motibus numerari deberet, quod ſuperiùs confutatum fuit. Non eſt tamen negandum prædictam vacuitatem quieti ſimilem eſſe.

d Contraria

Δῆλον τοίνυν ὅτι ἠρεμία μὲν οὐ λεκτέα, εἰ μὴ καὶ αὗται κινήσεις, ἄλλο δέ τι, καὶ ἀμεταβλησία ἐναντία δὲ, ἢ τῇ ἐν τῷ μὴ ὄντι, ἢ τῇ φθορᾷ· αὕτη γὰρ ἐξ αὐτοῦ· ἡ δὲ γένεσις εἰς αὐτήν. ἀπορήσειε δ' ἄν τις διὰ τί ἐν μὲν τῇ κατὰ τόπον μεταβολῇ, εἰσὶ καὶ κατὰ φύσιν καὶ παρὰ φύσιν, καὶ μοναὶ, καὶ κινήσεις. ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις, οὔ, οἷον ἀλλοίωσις, ἡ μὲν, κατὰ φύσιν. ἡ δὲ, παρὰ φύσιν· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον ἡ ὑγίανσις, ἢ ἡ νόσανσις. κατὰ φύσιν, ἢ παρὰ φύσιν· οὐδὲ λεύκανσις, ἢ μέλανσις. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπ' αὐξήσεως καὶ φθίσεως· οὔτε γὰρ αὗται ἀλλήλαις ἐναντίαι, ὡς φύσει, ἢ παρὰ φύσιν, οὔτε αὔξησις αὐξήσει. καὶ ἐπὶ γενέσεως δὲ καὶ φθορᾶς ὁ αὐτὸς λόγος· οὔτε γὰρ, ἡ μὲν γένεσις κατὰ φύσιν, ἡ δὲ φθορὰ παρὰ φύσιν· τὸ γὰρ γηρᾶν κατὰ φύσιν. οὔτε γένεσιν ὁρῶμεν, τὴν μὲν κατὰ φύσιν, τὴν δὲ παρὰ φύσιν. ἢ εἰ ἔστι τὸ βίᾳ παρὰ φύσιν, καὶ φθορὰ ἂν εἴη φθορᾷ ἐναντία ἡ βίαιος, ὡς παρὰ φύσιν οὖσα, τῇ κατὰ φύσιν· ἆρ' οὖν καὶ γενέσεις ἔνιαι βίαιοι, καὶ οὐχ εἱμαρμέναι, αἷς ἐναντίαι αἱ κατὰ φύσιν, καὶ αὐξήσεις βίαιοι, καὶ φθίσεις; οἷον αὐξήσεις, αἱ τῶν ταχὺ διὰ τρυφὴν ἡβώντων· καὶ οἱ σῖτοι, οἱ ταχὺ ἁδρυνόμενοι, καὶ μὴ πιληθέντες. ἐπὶ δ' ἀλλοιώσεων, πῶς, ἢ ὡσαύτως; εἴησαν γὰρ ἂν αἱ μὲν τινὲς βίαιοι· αἱ δὲ φυσικαί, οἷον οἱ ἀφιέμενοι μὴ ἐν κρισίμοις ἡμέραις· οἱ δ' ἐν κρισίμοις. οἱ μὲν, παρὰ φύσιν ἠλλοίωνται· οἱ δὲ κατὰ φύσιν. ἔσονται δ' ἐναντίαι αἱ φθοραὶ ἀλλήλαις, οὐ γενέσεσι. καὶ τί γε κωλύει; ἔστι γὰρ ὡς καὶ γὰρ εἰ, ἡ μὲν ἡδεῖα· ἡ δὲ λυπηρὰ εἴη·

ὥστε

Conſtat igitur ſi hæc motus non ſunt, quietem dicendam non eſſe. Simile autem quiddam eſt & mutationis vacuitas. d Contraria verò aut nulli, aut ei, quæ in non ente, aut interitui. Nam hic ex ea eſt, cùm generatio ſit ad eam. e Sed dubitauerit aliquis cur in mutatione, quæ ad locum pertinet, tam ſtatus, quàm motus & natura ſunt, & præter naturam: in cæteris vero minimè; vt alteratio alia ſit natura, alia præter naturam, nihilo enim magis natura, aut præter naturã ſanatio eſt, quàm ægrotatio, nec dealbatio, quàm denigratio. Similiſq́; ratio accretionis eſt, & imminutionis. Nam neq; inter ſeſe contraria ſunt, neq; accretio accretioni, quaſi vna ſit naturalis, alia præter naturam. Eadem vero eſt generationis, & interitus ratio: neque enim generatio natura eſt, interitus autẽ præter naturam, cum ſeneſcere ſit naturale: nec generationem vnam natura.em cernimus, aliam præter naturam. f At ſi quod vi eſt, præter naturam eſt, interitus quoq; interitui erit contrarius, ei videlicet, qui natura eſt, is qui vi, vtpote præter naturã. Sunt igitur & generationes violentæ, & non fatales, quibus naturales aduerſantur. g Atq; etiam accretiones, & imminutiones violentæ, vt eorũ accretiones, qui ob delitias celeriter pubeſcunt, & ea frumenta, quæ citò adoleſcunt, quamquam nõ compreſſa. h At quomodo ſe habet in alteratione? An ſimiliter? quædam enim violentæ, quædam naturales eſſe poſſunt. i Cum in diebus non dijudicantibus alij liberentur, alij in dijudicantibus, illi præter naturam alterantur, hi natura. k Erunt autem interitus inter ſe, non ſolum generationi contrarij. Et quid ſanè prohibeat. aliquo enim ſunt modo. Etenim ſunt, ſi alter quidem ſit iucundus, alter moleſtus. Textus 56. Textus 57. Textus 58.

Quare

d Contraria verò aut nulli.] Docet illam vacuitatem mutationis aut nulli eſſe contrariam, vt ſi non ens, quod non in quo ipſa eſt, contrarium eſt, ſiue [illegible] aliquod non ſit, aut ſi aliquod ſubiectum ſit, mutationis vacuitati aduerſari, quæ in ipſo eſt non [illegible], aut [illegible] non videatur

deatur

deatur concedendum, certè aduerſari interitui, qui ex ipſa eſt, & illi perinde contrariatur, vt motus qui ex aliquo quieti quæ eſt in illo. Atque vt interitus eſt ex talis mutationis vacuitate, ita generatio eſt in illam.

Quæſtio.

e *Sed dubitauerit.*] Vt aliam motuum contrarietatem quæ ex ratione naturalis & violenti ortum habet, aperiat, in quæſtionem vocat, vtrum ſicuti in lationibus quædam naturales ſunt, vt cum ignis ſurſum euolat; aliæ contra naturam, vt cùm idem in intimum locum truditur: ita idem quoque in cæteris motibus, atque etiam in generationibus accidat. Ac primùm diſputat in partem negatiuam ſingulatim expendendo mutationum genera, in quibus nullam videtur inuenire rationem cur non omnes ſecundum naturam exiſtimari debeant.

Quid ſit violentum.

f *At ſi quod vi eſt.*] Vt propoſitam controuerſiam diluat, ſumit quidquid per vim fit, id præter ſeu contra naturam eſſe. Nam quod per vim fit, habet principium mouens extra ſe. Quod verò eiuſmodi eſt, violentum dicitur. Hoc poſito, reſpondet dari etiam in reliquis mutationibus alias naturæ conſentaneas, alias contra naturam, ac violentas: quod exemplis patefacit. Primumque in generationibus ait fatales, id eſt, in quibus ordo à natura conſtitutus ſeruatur, naturales eſſe. Quæ verò aliter fiunt, eſſe violentas. Huiuſmodi eſſet, inquit Diuus Thomas, productio ranarum, aut ſerpentum, qui artificio aliquo procreantur, vel intempeſtiuus roſarum, aut fructuum ortus, qualem perhibent fuiſſe in hortis Aconidis, quos aqua calida ad eum finem cultores irrigabant. De quibus hortis meminit Plato in Phædro, & Plutarchus in libro de ſera numinis vindicta. Naturalem verò corruptionem vocat Ariſtoteles verbi gratia in homine eam, quæ abſque externa vi accidit; vt cum quis ſenio confectus interit. Quod ſi quis objiciat Ariſtotelem 2. lib. de cœlo cap. 6. tex. 37. affirmare ſenectutem, aliaſque affectiones quæ ducunt ad interitum, eſſe contra naturam; quare nullum interitum eſſe naturalem. Occurrendum erit dici quidem eiuſmodi affectiones contra naturam, quatenus perniciem moliuntur ſubiecto, quod ad ſe tuendum & perpetuandum ingenitam propenſionem habet. Verùm id non impedire, quominùs ſecundum eam conſiderationem, quam diximus, quamque hic pertractat Ariſtoteles, corruptiones quædam naturales vocari poſſint.

Corruptio naturalis quæ. Obiectio. Dilutio.

Incrementi, & decrementi leges.

g *Atque etiam accretiones.*] Natura has incrementi, & decrementi leges homini ſtatuit (quod cæteris etiam viuentibus ſuo modo conuenit) primò augeſcit, non tamen ſubitò, ſed pedetentim, & per gradus vſque ad floridam ætatem, in qua ſtatum obtinet, hoc eſt, defluentis materiæ iacturam ex æquo reſarcit; deinde in ætate extrema ſuccumbente iam calore minus reparat, quam dilabatur, ſicque paulatim areſcit corpus, & imminuitur. Igitur cum hic naturæ ordo, ac modus ſeruatur, accretio & decretio naturales appellantur: cum verò ſecus accidit, non naturales. Euenit autem ſecus, verbi gratia graſſante morbo, qui nutritoriæ facultatis munia impediat ſeu retardet, vel etiam nimio cibo & deliciarum affluentia, ob quam homines citius pubeſcunt, & ad corporis magnitudinem nondum ætati congruentem euadunt. Conſule Galenum in Aphoriſ. Hippocratis libro 3. aphor. 27. & libro 11. de vſu partium à fine.

Alteratio naturalis quæ.

h *At quomodo res habet.*] Docet dari etiam alterationes naturales, & violentas: naturales cum, v. g. ægroti diebus criticis cõualeſcunt, violentas aũt cum extraordinariè valetudinẽ recipiũt. Dicuntur autem dies critici ſeu dijudicantes, in quibus morbi fit criſis ſiue iudicium vt ſeptimus, quartus, decimus, & alij in quibus diſceptationibus quodammodo inter ſe morbo & natura, cui nam lis adiudicanda videatur medici decernunt, qua de re Hippocr. in 1. Epidemiarum, & Galen. in libro de criſibus.

De motu violento.

Vt ea quæ hoc loco de motu naturali & violento Ariſtoteles docuit, apertiora fiant, nonnulla aduertenda erunt. Primum ſit, violentum, vt traditum eſt in 3. lib. Eth. cap. ſi propriè ſumatur eſſe id, cuius principium eſt extrà, eo quod patitur, non conferente vim, adde, ſed renitẽte. Secundum, propriam rationem motus violenti non in lationibus duntaxat, ſed in alterationibus quoque cerni; quanquam in lationibus magis ſit conſpicua; quandoquidem cum lapis externa vi ſurſum propellitur, reluctatur aſcenſui eius forma naturali conatu, & impulſu, quo deorſum nititur: ſed enim etiam cũ aqua ab igne calefit; eius forma calefactioni actiue repugnat, per ingenitam ad frigus inclinationem, & quantum poteſt frigus ſuum actiuè conſeruando, & in ignem agendo. Tertium, Ariſtotelem hoc loco nomen violenti laxiori ſignificato vſurpaſſe, cum appellet violentam eam accretionem, qua quis alimento vberiori vltra modum excreſcit: ad quam tamen conſtat eundem, propriam conferre vim, dum opera altricis facultatis cibum coquit, & in ſe conuertit.

i *Erunt autem interitus.*] Docet corruptiones duas, quarum altera naturalis ſit, altera violenta, inter ſe contrarias eſſe: non quidem perfecta contrarietate, ſed quatenus vna iucunda eſt, vel ſaltem minus moleſta, quam altera. Itemque has contrarias eſſe generationi: quandoquidem omnis generatio fertur in eſſe, & omnis interitus tendit ad non eſſe, qui termini inter ſe repugnantes ſunt.

καὶ οὐχ ἁπλῶς φθορὰ φθορᾷ ἐναντία. ἀλλ' ἡ, ἡ μὲν τοιαδὶ ἐστιν, ἡ δὲ τοιαδί. ὅλως μὲν οὖν ἐναντία κίνησις καὶ ἠρεμία, τὸν εἰρημένον τρόπον εἰσίν. οἷον ἡ ἄνω καὶ ἡ κάτω. τόπου γὰρ ἐναντιώσεις αὗται. φέρεται δὲ τὴν μὲν ἄνω φορὰν φύσει τὸ πῦρ· τὴν δὲ κάτω ἡ γῆ, καὶ ἐναντίαι γε αὐτῶν αἱ φοραί. τὸ δὲ πῦρ, ἄνω μὲν φύσει, κάτω δὲ, παρὰ φύσιν. καὶ ἐναντία γε ἡ κατὰ φύσιν αὐτοῦ, τῇ παρὰ φύσιν. καὶ μοναὶ δ' ὡσαύτως. ἡ γὰρ ἄνω μονὴ, τῇ ἄνωθεν κάτω κινήσει ἐναντία. γίγνεται δὲ τῇ γῇ, ἡ μὲν μονὴ ἐκείνη, παρὰ φύσιν· ἡ δὲ κίνησις αὕτη κατὰ φύσιν. ὥστε κινήσει μονὴ ἐναντία, ἡ παρὰ φύσιν τῇ κατὰ φύσιν τοῦ αὐτοῦ· καὶ γὰρ ἡ κίνησις ἡ τοῦ αὐτοῦ, ἐναντία οὕτως· ἡ μὲν γὰρ κατὰ φύσιν αὐτῶν ἔσται, ἡ ἄνω, ἢ ἡ κάτω· ἡ δὲ, παρὰ φύσιν. ἔχει δὲ ἀπορίαν, εἰ ἔστι πάσης ἠρεμίας τῆς μὴ ἀεὶ, γένεσις, καὶ αὕτη τὸ ἵστασθαι· τοῦ δὴ παρὰ φύσιν μένοντος, οἷον τῆς γῆς ἄνω, εἴη ἂν γένεσις. ὅτε ἄρα ἐφέρετο ἄνω βίᾳ, ἵστατο. ἀλλὰ τὸ μὲν ἱστάμενον ἀεὶ δοκεῖ φέρεσθαι θᾶττον· τὸ δὲ βίᾳ, τοὐναντίον. οὐκ ἠρεμοῦν ἄρα ἔσται ἠρεμοῦν. ἔτι δοκεῖ τὸ ἵστασθαι κυρίως λέγεσθαι, ἢ ὅλως εἶναι, τὸ εἰς τὸν κατὰ φύσιν τόπον αὐτοῦ φέρεσθαι, ἢ συμβαίνειν ἅμα. ἔχει δ' ἀπορίαν, εἰ ἐναντία ἡ μονὴ ἡ ἐνταῦθα, τῇ ἐντεῦθεν κινήσει. ὅταν γὰρ κινῆται ἐκ τοῦδε, καὶ ἀποβάλλῃ, ἔτι δοκεῖ ἔχειν τὸ ἀποβαλλόμενον.

ὥστ

Quare non ſimpliciter interitus interitui contrarius, ſed vt alter eorum talis eſt, alter talis. k Omnino igitur motus & quietes eo, qui dictus eſt, modo aduerſantur, vt qui in ſuperum eſt locum ei, qui in inferum, cum loci contrarietates hæ ſint. Natura autem in ſuperum fertur ignis, in inferum terra: & ipſorum lationes ſunt contrariæ. At verò ignis naturaliter in ſuperum, præter naturam in inferum. Et quæ naturalis eius eſt motio ei contraria eſt, quæ eſt præter naturam. Similisq; ratio quietis eſt: nam quæ in ſupero loco eſt quies, motui in inferum contraria eſt. Ac terræ quidem quies illa eſt præter naturam, cùm motus ſit naturalis. Quamobrem motui ſtatus contrarius ſi qui eſt præter naturam, ei qui eſt naturæ: namque & motus eiuſdem hoc modo eſt contrarius. Alter enim natura eſt, ſeu in ſuperum locum, ſeu in inferum, alter præter naturam. l Eſt autem dubitatio an omnis quietis, quæ non ſemper eſt, generatio ſit, & an hæc ipſa, via ſit ad ſtatum. Eius igitur, quod præter naturam quieſcit, vt terra in loco ſupero, quietis erit generatio. Itaque cùm vi ſurſum ferebatur, in ſtatum ibat. ſed quod ad ſtatum tendit, celeriùs perpetuo videtur ferri: quod autem vi, contrario modo; quod igitur ad quietem venit, quieſcit. Præterea ad ſtatum ire, propriè dici, aut omnino eſſe videtur ad locum proprium naturaliter ferri aut certe id ſimul cum illo euenire. m Dubium verò eſt an ſtatus, qui hic eſt, motui, qui hinc, aduerſetur. Nam cùm ex hoc mouetur, aut etiam abijcit, adhuc habere id, quod abijcitur, videtur.

Ita

Textus 59. Textus 60. Textus 61. Textus 62.

k *Omnino igitur motus.*] Quo pacto contrarietas in motu & quiete ſecundum rationem naturalis & violenti inſideat, diſertè explanat, aiens motum in ſuperum locum eſſe aduerſarium motui in locum infimum, quia ſurſum & deorſum ſunt locorum differentiæ inter ſe repugnantes, & vterque eorum motuum alicui corpori naturalis eſt. Ignis enim ſuopte impetu aſcendit, terra etiam naturaliter ad imum vergit. Proindeque vt ille per vim deorſum agitur, ita hæc per vim ſurſum appellitur. Itaque motus naturalis & violentus contrarij ſunt inter ſe; & quietes ſimiliter. Nam quies in loco ſupero eſt contraria motui ad locum infimum, & conſentanea motui ad locum ſuperum; item verò quies in loco ſupero aduerſaria eſt quieti in loco infimo, & e conuerſo.

Motus naturalis & violentus contrarij.

l *Eſt autem dubitatio.*] Dubitationem proponit num quies quæ non ſemper eſt, ſed modo conuenit rei, modo non conuenit generetur, eiusque generatio via ad ſtatum dici debeat. Primum igitur negatiuam partem controuerſiæ ex eo oſtendit, quia alioqui ſequeretur cùm lapis in ſublimi loco tenetur & quieſcit, dari eius quietis generationem, ac eum idem cum lapis ſurſum tendit, in ſtatum ire, quod abſurdum eſt: quandoquidem omnia quæ ad ſtatum eunt, quanto ad illum magis appropinquant, tanto maiori impetu feruntur: & quanto ab eo longius recedunt, tanto eunt tardius. Quod ſi quis fateatur nullam dari talis quietis generationē, in aliud abſurdum non minus graue incidet, nimirū potiri quiete aliquid, quod tamen ad quietem non venit.

Dubitatio.

Præterea ad ſtatum.] Rurſus in contrarium diſputat, quia ad ſtatum ire, aut eſt in proprium locum natiuo impetu contendere, aut cum eo iungi. Quo fit, vt quietis violentæ generatio, ſi propriè loquamur, via ad ſtatum appellari non poſſit. Hunc in modum Ariſtoteles adductis vtrinq; argumentis quæſtionem pertractauit, cuius ſolutionem Auerroes dilatam ab eo putat. Simplicius verò datam credit cum docuit τὸ ἵστασθαι, hoc eſt, ire ad ſtatum, ijs tantum propriè conuenire, quæ naturaliter cientur. Itaq; ſententia Ariſtotelis eſt, id quod moueri poteſt, & à motu ceſſat, re vera quietem habere, & cum ad locum in quo à motu ceſſare debeat, contendit, re vera ad quietem ire. Verùm nulli competere ἵστασθαι, id eſt, ad ſtatum ſeu quietem ire, ſi vis & proprietas Græci vocabuli ſpectetur, niſi tendat ad locum, in quo tranquillè, & ad naturam ſuam congruenter conſiſtat. Quod quidem tunc corpora obtinent, cum proprio, ſibiq; à natura deſignato loco potiuntur.

Reſponſio.

m *Dubium verò eſt.*] Ex ijs quæ paulo antè ſunt tradita, dubium exoritur. Enimverò ſi quies in loco aliquo motui quo ex eo diſceditur, aduerſaria eſt, vtique videntur duo contraria eidem

Dubitatio.

eidem ſimul conuenire: quandoquidem id quod albeſcit, non confeſtim totam albedinem accipit, aut totam nigredinem pellit, ſed ſenſim & gradatim, ſicq; interim dum mouetur, vtriuſq; extremi partem obtinet. Quare etiam id quod locum mutat, partim mouebitur, partim quieſcet. Reſpondet Ariſtoteles ita eſſe, non quaſi in eodem ſimul inſit motus & quies ſimpliciter; ſed quies ex parte, quatenus dum mobile ab aliquo loco recedit, adhuc partim in illo eſt. *Reſponſio.*

εἰ δὲ αὐτὴ ἠρεμία ἐναντία τῇ ἐντεῦθεν εἰς τοὐναντίον κινήσει, ἅμα ὑπάρξει τἀναντία. ἢ πῇ ἠρεμεῖ, εἰ ἔτι μένει; ὅλως δὲ τοῦ κινουμένου, τὸ μὲν ἐκεῖ, τὸ δ', εἰς ὃ μεταβάλλει· διὸ καὶ μᾶλλον κίνησις κινήσει ἐναντίον ἢ ἠρέμησις. καὶ περὶ μὲν κινήσεως καὶ ἠρεμίας, καὶ πῶς ἑκατέρα μία, καὶ τίνες ἐναντίαι τίσιν, εἴρηται. Ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ περὶ τοῦ ἵστασθαι, καὶ ὅσαι παρὰ φύσιν κινήσεις, εἰ ταύταις ἐστὶν ἠρεμία ἀντικειμένη. εἰ μὲν οὖν μὴ ἔσται, ἄτοπον. μένει γὰρ βίᾳ δέ. ὥστ' ἠρεμοῦν τι ἔσται οὐκ ἀεὶ ἄνευ τοῦ γίγνεσθαι. ἀλλὰ δῆλον ὅτι ἔσται ὥσπερ γὰρ κινεῖται παρὰ φύσιν, καὶ ἠρεμοίη ἄν τι παρὰ φύσιν. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἐνίοις κίνησις κατὰ φύσιν καὶ παρὰ φύσιν, οἷον τῷ πυρὶ, κατὰ φύσιν μὲν, ἡ ἄνω, ἡ δὲ κάτω, παρὰ φύσιν, πότερον αὕτη ἐναντία, ἢ ἡ τῆς γῆς, αὕτη γὰρ φέρεται κατὰ φύσιν κάτω; ἢ δῆλον ὅτι ἄμφω, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως, ἀλλ' ἡ μὲν ὡς κατὰ φύσιν, τῇ ὡς κατὰ φύσιν· ἡ δ' ἄνω τοῦ πυρὸς, τῇ κάτω, ὡς ἡ κατὰ φύσιν τῇ παρὰ φύσιν. ὁμοίως δὲ καὶ ταῖς μοναῖς. ἴσως δ' ἠρεμίᾳ κίνησίς πῃ ἀντίκειται, ὅταν γὰρ κινῆται ἐκ τοῦ καὶ ἀποβάλλῃ, ἔτι δοκεῖ ἔχειν τὸ ἀποβαλλόμενον. ὥστ' εἰ αὐτὴ ἡ ἠρεμία ἐναντία τῇ ἐντεῦθεν εἰς τοὐναντίον κινήσει, ἅμα ὑπάρξει τὰ ἐναντία ἢ πῇ ἠρεμεῖ, εἰ ἔτι μένει. ὅλως δὲ τοῦ κινουμένου τὸ μὲν ἐκεῖ, τὸ δ' εἰς ὃ μεταβάλλει. διὸ καὶ μᾶλλον κίνησις κινήσει ἐναντίον ἢ ἠρέμησις. τίς μὲν οὖν κίνησις ἁπλῶς μία, εἴρηται.

Ita ſi hæc quies ei motui, qui in contrarium eſt, aduerſetur, ſimul erunt contraria. An aliqua ex parte quieſcit, ſi adhuc manet? Omnino autem ea res quæ mouetur, partim illic eſt, partim in eo, ad quod mutatur. Itaque motus motui magis contrarius eſt, quàm quies. Et de motu quidem, & quiete, & quomodo vtrumque vnum ſit, & quæ inter ſe aduerſantur, n *dictum eſt.* o *Dubitaret autem aliquis de eo, quod eſt, ſtendere in ſtatum, ſi ijs motionibus quæ ſunt præter naturam, quies opponatur. Et quidem ſi non opponatur, abſurdum eſt, manet enim ſed vi. Quare aliquid non ſemper quieſcit, ſine quietis generatione. Sed conſtat aliquid fore. Nam vt præter naturam aliquid mouetur, ſic præter naturam poterit quieſcere. Quoniam autem aliquibus motus conuenit natura, & præter naturam, vt igni, is, qui ſurſum eſt, natura, qui deorſum, præter naturam, vtrum hic contrarius eſt, an qui eſt terræ? Ipſa enim naturaliter fertur deorſum. An conſtat vtrumq;, ſed non eodem modo? Verum hunc, vt qui natura eſt ei qui natura. Qui autem eſt ipſius ignis in ſuperum locum ei, qui in inferum, vt qui naturalis eſt, ei, qui præter naturam? Similiter autem & in ſtatibus. At fortaſſe aliqua ex parte motui opponitur. Cùm enim ex hoc mouetur, & abijcit, id habere adhuc videtur, quod abijcitur. Quare ſi hæc quies motui, qui hinc eſt in contrariorum, aduerſetur, ſimul erunt contraria. An aliqua ex parte quieſcit, ſi adhuc manet: Omnino autem eius, quod mouetur, pars alia ibi eſt, alia in eo, ad quod mouetur. Quocirca motus motui eſt magis contrarius, quàm quies. Quis igitur motus ſimpliciter, & de quiete, & motu, quomodo vtrumq; vnum ſit, & quæ aduerſentur, dictum eſt.* Tex. 63.

n *Dictum eſt.*] In quibuſdam græcis exemplaribus hic eſt huius libri finis: quamobrem ea quæ ſequuntur, nec ab Argyropilo verſa fuêre, nec a Porphyrio, aut Themiſtio explicata. Ea tamen enarrat Simplicius, non vt ab Ariſtotele ſcripta, ſed vt à Theophraſto, aliòve eius interprete in commentarijs tradita, quæ deinde librariorum incuria in textum irrepſerint.

o *Dubitaris autem.*] Quoniam duæ paulo antea explicatæ controuerſiæ iiſdem fere verbis hoc loco repetuntur, nec in eis noua occurrit difficultas; hic libri explanatio finem habeat.

FINIS LIBRI QVINTI.

IN SEXTVM LIB. PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

VEteres Peripatetici, vt in proœmio huius, & ſuperioris libri teſtatur Simplicius, totum Auſcultationis Phyſicæ opus in duas partes diſtribuebant, aſſerentes in primis quinq;, vel, vt Porphyrio & quibuſdam alijs placuit, in primis quatuor libris, communia rebus omnibus naturæ pronunciata contineri; in reliquis verò agi de motu. Non quòd in alijs etiam, excepto primo & ſecundo, non fuerit de motu diſputatum; ſed quia in illis infiniti, loci, vacui, & temporis tractatio maiorem partem vindicarit; in his autem ea, quæ ad motum ſpectant, ſeorſim & vberiùs tradantur. Igitur in prima huius libri parte demonſtrat Ariſtoteles motum ex partibus diuiduis conſtare, non ex indiuiduis, vt Philoſophi quidam opinati ſunt, qui atomos, hoc eſt, inſectilia corpuſcula inuexère. In ſecunda parte docet quot modis ſecari motus queat. In tertia, quæ ſit etiam quietis diuiſio. In poſtrema Zenonem inſectatur, & quædam eius, atq; aliorũ Philoſophorum argumenta diſſoluit.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚῆς ἀκροάσεως, τὸ Ζ.

Κεφάλαιον α.

ΕἸ δ' ἐστὶ συνεχὲς, καὶ ἁπτόμενον, καὶ ἐφεξῆς, ὡς διώρισται πρότερον· συνεχῆ μὲν, ὧν τὰ ἔσχατα ἕν. ἁπτόμενα δὲ, ὧν ἅμα. ἐφεξῆς δὲ, ὧν μηδὲν μεταξὺ συγγενές. ἀδύνατον ἐξ ἀδιαιρέτων εἶναί τι συνεχές. οἷον, γραμμὴν ἐκ στιγμῶν, εἴπερ ἡ γραμμὴ μὲν συνεχὲς, ἡ στιγμὴ δὲ ἀδιαίρετον. οὔτε γὰρ ἓν τὰ ἔσχατα τῶν στιγμῶν. οὐ γάρ ἐστι τὸ μὲν ἔσχατον τὸ δ', ἄλλο τι μόριον τοῦ ἀδιαιρέτου· οὔθ' ἅμα τὰ ἔσχατα· οὐ γάρ ἐστιν ἔσχατον οὐθὲν τοῦ ἀμεροῦς· ἕτερον γὰρ τὸ ἔσχατον, καὶ οὗ ἔσχατον. ἔτι ἀνάγκη, ἤτοι συνεχεῖς εἶναι τὰς στιγμὰς, ἢ ἁπτομένας ἀλλήλων, ἐξ ὧν ἐστὶ τὸ συνεχές. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἀδιαιρέτων. συνεχεῖς μὲν δὴ οὐκ ἂν εἶεν, διὰ τὸν εἰρημένον λόγον. ἅπτεται δὲ ἅπαν, ἢ ὅλον ὅλου, ἢ μέρος μέρους, ἢ ὅλον μέρους. ἐπεὶ δ' ἀμερὲς τὸ ἀδιαίρετον, ἀνάγκη ὅλον ὅλου ἅπτεσθαι. ὅλον δ' ὅλου ἁπτόμενον οὐκ ἔσται συνεχές. τὸ γὰρ συνεχὲς ἔχει, τὸ μὲν ἄλλο, τὸ δ' ἄλλο μέρος. καὶ διαιρεῖται εἰς οὕτως ἕτερα καὶ τόπῳ κεχωρισμένα.

ἀλλὰ

CAP. I.

QVoniā a aūt continuū & quod tangit, et quod deinceps eſt, ſunt vt prius definitum eſt, cōtinua quidem quorum extrema vnū ſunt, tangentia quorum ſimul, deinceps quorum nihil eiuſdem generis medium eſt, fieri non poteſt vt ex indiuiduis aliquid cōſtet, vt linea ex punctis, ſi linea continuū eſt, punctum aūt indiuiduū. Neq; enim punctorū extrema vnū ſunt, cū indiuidui non ſit hoc quidem vltimū, illud verò alia quædā pars; neq; etiā ſimul, cū rei, quæ partibus vacat, nullum ſit extremū: extremū nāq; & id cuius eſt extremū, diuerſa ſunt. Tex.1 *b Præterea neceſſe eſt puncta ea, è quibus eſt continuum, aut cōtinua eſſe, aut ſe viciſſim tangere. Eadem aūt in omnibus indiuiduis eſt ratio. Ac cōtinua quidē eſſe nō poſſunt propter rationē, quæ iam dicta eſt. Tangit aūt res quæq; aut tota totā, aut pars partē, aut totū partē. Sed cū indiuiduum partibus vacet, vt totū totum tāgat, neceſſe eſt. Continuū verò non ſit, cum totū totum tāgit. Aliam nāq; atq; aliā partem habet continuum, & in ea diuiditur, quæ hoc modo ſunt diuerſa, atq; loco abiuncta.* Tex.2

c At

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Continuum non conſtare ex indiuiſibilibus.

QVONIAM autem.] a Probat nullum continuum ex indiuiduis partibus coaleſcere, vt perſpicuum euadat, motum qui continuum quoddam eſt, ex indiuiduis non componi. Ac primum à magnitudine exorditur, hunc in modum. Si linea verbi gratia ex indiuiduis, id eſt, ex punctis conficeretur, aut puncta eſſent continua in linea, aut contigua, aut deinceps, ſed nullo horum modorum affecta eſſe poſſunt; igitur

igitur continuum non conficitur ex indiuiduis. Aſſumptionem probat; primùm, quoad priores duas partes. Etenim continua dicuntur, quorum extrema ſunt vnum; contigua verò, quorum extrema ſunt ſimul: cùm ergo indiuidua non habeant extrema, ſiquidem vacant partibus; certè neque continua eſſe poterunt, nec contigua.

b *Præterea neceſſe eſt.*] Suadet rurſus indiuidua non eſſe contigua. Nam cùm ea, quæ contigua ſunt, ſeſe tangant, vel puncta contingerent ſecundùm ſe tota, vel pars vnius partem alterius; vel vnum totum alterius partem: atqui iſtiuſmodi contactus non poteſt effici poſterioribus duobus modis, quia indiuidua carent partibus, nec etiam primo modo, quia ex omnibus punctis vnum tantùm punctum emergeret; cùm tamen continuum multis partibus, quarum vna extra aliam ſit conſtare debeat. Nullo igitur pacto indiuidua contigua eſſe queunt.

c *At*

ἀλλὰ μὴν οὐδ᾽ ἐφεξῆς ἔσται στιγμὴ στιγμῆς, ἢ τὸ νῦν τοῦ νῦν, ὥστ᾽ ἐκ τούτων εἶναι τὸ μῆκος, ἢ τὸν χρόνον· ἐφεξῆς μὲν γάρ ἐστιν, ὧν μηδέν ἐστι μεταξὺ συγγενές. στιγμῶν δ᾽ ἀεὶ τὸ μεταξὺ γραμμή, καὶ τῶν νῦν χρόνος. ἔτι διαιροῖτ᾽ ἂν εἰς ἀδιαίρετα, εἴπερ ἐξ ὧν ἐστιν ἑκάτερον, εἰς ταῦτα διαιρεῖται. ἀλλ᾽ οὐθὲν ἦν τῶν συνεχῶν εἰς ἀμερῆ διαιρετόν. ἄλλο δὲ γένος οὐχ οἷόν τε εἶναι μεταξὺ τῶν στιγμῶν καὶ τῶν νῦν. εἰ γὰρ ἔσται, δῆλον ὅτι ἔσται ἢ ἀδιαίρετον, ἢ διαιρετόν· καὶ εἰ διαιρετόν, ἢ εἰς ἀδιαίρετα, ἢ εἰς ἀεὶ διαιρετά· τοῦτο δὲ συνεχές. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι πᾶν συνεχὲς διαιρετὸν εἰς ἀεὶ διαιρετά· εἰ γὰρ εἰς ἀδιαίρετα, ἔσται ἀδιαίρετον ἀδιαιρέτου ἁπτόμενον. ἓν γὰρ τὸ ἔσχατον, καὶ ἅπτεται τῶν συνεχῶν. τοῦ δ᾽ αὐτοῦ λόγου, καὶ μέγεθος καὶ χρόνον, καὶ κίνησιν ἐξ ἀδιαιρέτων συγκεῖσθαι, καὶ διαιρεῖσθαι εἰς ἀδιαίρετα, ἢ μηθέν. δῆλον δ᾽ ἐκ τῶνδε. εἰ γὰρ τὸ μέγεθος ἐξ ἀδιαιρέτων σύγκειται, καὶ ἡ κίνησις ἡ τούτου ἐξ ἴσων κινήσεων ἔσται ἀδιαιρέτων· οἷον, εἰ τὸ α β γ, ἐκ τῶν α β γ, ἐστὶν ἀδιαιρέτων, ἡ κίνησις ἐφ᾽ ἧς δ ε ζ, ἣν ἐκινήθη τὸ ω ἐπὶ τῆς α β γ, ἕκαστον μέρος ἔχει ἀδιαίρετον. εἰ δὴ παρούσης κινήσεως ἀνάγκη κινεῖσθαί τι, καὶ εἰ κινεῖταί τι, ἀνάγκη παρεῖναι κίνησιν, καὶ τὸ κινεῖσθαι ἔσται ἐξ ἀδιαιρέτων. τὸ μὲν δὴ α, ἐκινήθη τὸ ω, τὴν τὸ δ κινούμενον κίνησιν· τὸ δὲ β, τὴν τὸ ε· καὶ τὸ γ, ὡσαύτως τὴν τὸ ζ. εἰ δὴ ἀνάγκη τὸ κινούμενον ποθέν ποι, μὴ ἅμα κινεῖσθαι καὶ κεκινῆσθαι οὗ ἐκινεῖτο, ὅτε ἐκινεῖτο· οἷον εἰ Θήβαζέ τις βαδίζει, ἀδύνατον ἅμα βαδίζειν Θήβαζε, καὶ βεβαδικέναι Θήβαζε, τὴν δὲ τὸ α τὴν ἀμερῆ ἐκινεῖτο τὸ ω, ᾗ ἡ τὸ δ κίνησις παρῆν. ὥστ᾽ εἰ μὲν ὕστερον διεληλυθὸς ἢ διῄει, διαιρετὴ ἂν εἴη· ὅτε γὰρ διῄει, οὔτε ἠρέμει, οὔτε διεληλύθει, ἀλλὰ μεταξὺ ἦν. εἰ δ᾽ ἅμα διέρχεται, καὶ διελήλυθε, τὸ βαδίζον ὅτε βαδίζει, βεβαδικὸς ἐκεῖ ἔσται, καὶ κεκινημένον οὗ κινεῖται. εἰ δὲ

c *At nec punctum punctum, nec momentum momentum deinceps ſequitur, vt longitudo ex eis, aut tempus conſtet. Nam ea deinceps ſequuntur, quibus nihil eſt generis eiuſdem interiectum. Inter puncta autem ſemper eſt medium; videlicet linea, & inter momenta tempus.* d *In indiuidua etiam diuiderentur; ſiquidem in ea diuiduntur, ex quibus vtrunque eſt. Sed nullum continuum in ea poteſt diuidi, quæ partibus vacant: aliud autem inter puncta & momenta genus nullum eſſe poteſt. Nam ſi eſſet, aut diuiduum foret, aut indiuiduum palam eſt. Et ſi diuiduum, aut in indiuidua, aut in ſemper diuidua: hoc verò eſt continuum. Perſpicuum verò etiam eſt continuum omne in ſemper diuidua diuiduum eſſe. Nam ſi in indiuidua, indiuiduum tanget indiuiduum. Etenim continuorum extremum vnum eſt, & tangit.* e *Eiuſdem autem rationis eſt & magnitudinem & tempus, & motum ex indiuiduis coaleſcere, & in indiuidua diuidi, vel nullum. Quod ex his patet. Nam ſi magnitudo ex indiuiduis componitur, etiam motus, qui per eam fit, è paribus indiuiduis motibus conſtabit. Vt ſi A, B, C. magnitudo ex A, B, C. indiuiduis ſit, motus quoque D, E, F quo mobile, G, ſuper A, B, C. mouetur, vnamquamque partē habet indiuiduam.* f *Quod ſi præſente motu, neceſſe eſt aliquid moueri & ſi aliquid mouetur, neceſſe eſt motum adeſſe, ipſum quoque moueri, ex indiuiduis conſtabit. Igitur G, per, A, motu, D, eſt motum. per, B, motu, E, per, C, motu F.* g *Si igitur neceſſe eſt id, quod e loco aliquo ad aliquem locum mouetur, ad eum locum, ad quem mouetur, cùm mouetur, non ſimul moueri, & motum eſſe (vt ſi Thebas quiſpiam proficiſcitur, non poteſt hic Thebas proficiſci ſimul & profectus eſſe) per A, quod partibus vacat, cui D, motus aderat, ipſum G, mouebatur. Quare ſi poſt tranſiit, quàm tranſiret, diuiduus erit. Tum enim cùm tranſibat, nec quieſcebat, nec tranſierat, ſed erat in medio. Sin verò ſimul tranſit, & tranſiuit id, quod proficiſcitur, tum, cùm proficiſcitur, illuc profectum, motumque erit, quo mouetur.* Text. 3. Text. 4. Text. 5. Text. 6. Text. 7.

h *Quod*

c *At nec punctum punctum.*] Probat tertiam partem; nimirum puncta non ſequi deinceps; quia deinceps ea ſequi dicuntur, inter quæ nihil eiuſdem generis intercedit; at inter quælibet duo puncta cadit linea, in qua neceſſariò inſunt puncta. *Puncta non ſequi deinceps.*

d *In indiuidua etiam diuiderentur.*] Alia ratione concludit continuum non coaleſcere ex indiuiduis partibus. Nam vnumquodque ex ijs conſtat, in quæ diuiditur; continuum autem non in partes indiuiduas, ſed diuiduas ſecari poteſt. Quoniam verò ſumpſerat inter quæcunque duo puncta eſſe lineam, & omne continuum ſecari in ea, quæ infinitè diuidi poſſunt, vtrumque ratione confirmat. Primùm, quia cùm oſtenſum ſit, puncta in linea neque continua eſſe, neque contigua, oportet inter ipſa aliquid cadere, quod aliud eſſe quàm linea non poteſt. Poſterius, quia ſi continuum diuideretur in partes indiuiduas, vnum indiuiduum tangeret aliud in continuo; quod fieri non poſſe ex dictis conſtat. Aſſumptum probat, quia partes continui ſunt ſibi cohærentes & continuatæ; proindeque neceſſe eſt earum extrema vnum eſſe.

Oo

Magnitudinem, motũ, & tempus, qua conſideratione reciprocẽtur inter ſe. e *Eiuſdem autem rationis*] Docet magnitudinem, motũ & tempus reciprocari inter ſe, quoad compoſitionem ex diuiſis, vel indiuiſis, & quoad ſectionem in hæc ipſa. Iraque vel omnia vel nullum horum ex indiuiduis confici, & in indiuidua ſecari poſſe. Nam quod magnitudo, ſuper qua fertur mobile, non poſſit conſtare ex indiuiduis, quin ſimiliter ex ijs motus coaleſcat, ex eo demonſtrat, quia partes motus & magnitudinis reſpondent ſibi mutuò, ſeque viciſſim adæquant, quod probat, ſumpta magnitudine A.B C. & D.E.F. vt partibus motus.

f *Quòd ſi præſente*] Cùm impoſſibile ſit dari motum, quin aliquid moueatur, vel aliquid moueri, quin detur motus, probat ſimiliter fieri non poſſe, vt magnitudo, quæ motu percurritur, ex indiuiduis ſit compoſita; quia ſequeretur ipſum quoque moueri ex indiuiduis conſtari. *Motus et moueri vt differant.* Quod ex eo planum eſt: quia motus & moueri, vna eademque res ſunt, nec niſi ratione inter ſe differunt, vt alio loco declaratum fuit.

Motũ & moueri nõ conſtitui ex indiuiſibilib. g *Si igitur neceſſe eſt.*] Probat motum, ſeu moueri non conſtitui ex indiuiſibilibus: neque partes motus D.E.F. eſſe indiuiſibiles, præmiſſa tamen hypotheſi, quod impoſſibile ſit aliquid moueri ſimul, & motum eſſe ad aliquem locum. Deinde ſumit priorem partem motus, qui ſit ſuper magnitudine A.B.C. quæ pars dicitur D. reſpondetque A. parti magnitudinis indiuiſibili. Tum moueatur, inquit, mobile. G. motu. D. ſuper. A. aut cùm mouetur, nondum motu eſt, partemque tranſijt, aut ſimul mouetur, & motum eſt. Hoc poſterius dari nō poteſt, quia repugnat. Igitur prius mouebitur, quàm ſit motum; atque adeò motus D. non erat indiuiſibilis.

h *Quod*

εἰ δὲ τὴν μὲν ὅλην τὴν α β γ κινεῖταί τι, καὶ ἡ κίνησις, ἐφ᾽ ἧς κινεῖται, τὰ δ ε ζ ἐστί· τὴν δ᾽ ἀμερῆ τὴν α, οὐθὲν κινεῖται, ἀλλὰ κεκίνηται. εἴη ἂν ἡ κίνησις, οὐκ ἐκ κινήσεων, ἀλλ᾽ ἐκ κινημάτων· καὶ τὸ κεκινῆσθαί τι μὴ κινούμενον. τὴν γὰρ α διελήλυθεν οὐ διεξιόν. ὥστε ἔσται τι βεβαδικέναι μηδέποτε βαδίζον· ταύτην γὰρ βεβάδικεν, οὐ βαδίζον ταύτην. εἰ οὖν ἀνάγκη ἢ ἠρεμεῖν, ἢ κινεῖσθαι πᾶν, ἠρεμεῖ δὲ καθ᾽ ἕκαστον τῶν α β γ, ὥστ᾽ ἔσται τι συνεχῶς ἠρεμοῦν ἅμα καὶ κινούμενον· τὴν γὰρ α β γ ὅλην ἐκινεῖτο καὶ ἠρέμει ὁτιοῦν μέρος, ὥστε καὶ πᾶσαν. καὶ εἰ μὲν τὰ ἀδιαίρετα τῶν δ ε ζ κινήσεις, παρούσης ἐνδέχοιτ᾽ ἂν μὴ κινεῖσθαι, ἀλλ᾽ ἠρεμεῖν· εἰ δὲ μὴ κινήσεις εἰσί, τὴν κίνησιν μὴ ἐκ κινήσεων εἶναι. ὁμοίως δ᾽ ἀνάγκη τῷ μήκει καὶ τῇ κινήσει ἀδιαίρετον εἶναι τὸν χρόνον, καὶ συγκεῖσθαι ἐκ τῶν νῦν ὄντων ἀδιαιρέτων. εἰ γὰρ ἅπασα διαιρετή, ἐν τῷ ἐλάττονι δὲ τὸ ἰσοταχὲς δίεισιν ἔλαττον, διαιρετὸς ἔσται καὶ ὁ χρόνος. εἰ δ᾽ ὁ χρόνος διαιρετὸς ἔσται, ἐν ᾧ φέρεταί τι τὴν α, καὶ ἡ τὶ α ἔσται διαιρετή. Κεφά-

h *Quod ſi per totam A B C aliquid mouetur, & motus, quo mouetur, eſt D.E.F. atq; per partem A. quæ partibus vacat, minimè mouetur, ſed motum eſt, motus profectò non ex motibus conſtabit, ſed ex terminis motus, & motũ quippiam erit, quod non mouebatur, quippe cùm A. partem tranſierit, non tranſeundo.* i *Quare fiet, vt ad profectionis finem aliquid peruenerit, quod tamen nunquam profectum eſt. Nam per hanc partem profectum eſt, non proficiſcẽdo.* Text. 8. k *Quòd ſi neceſſe eſt rem quamcunque aut quieſcere, aut moueri, in ſingulis autem. A.B.C. partibus quieſcit, aliquid erit, quod continuè quieſcet, ſimulque mouebitur. Nam per totam A.B.C. mouebatur, & in ſingulis eiuſdem partibus quieſcebat, quamobrem & in tota.* Text. 9. l *Atq; etiam ſi indiuiduæ partes motus D.B F ſint motus, fiet vt præſente motu non moueatur, ſed quieſcat. Sed ſi non ſint motus, ex non motibus motus conſtabit.* m *Vt autem longitudinem & motum, ſic tempus indiuiduum eſſe, & ex indiuiduis momentis conſtare neceſſe erit. Nam ſi omnis poſſit diuidi, & quod æquè eſt velox in minori minus tranſit, diuiduum quoque erit tempus.* Text. 10. n *At ſi tempus, in quo per longitudinem, quæ eſt A. aliquid fertur, diuiduum fuerit, ipſa quoque, A. longitudo erit diuidua.*

CAP.

h *Quod ſi per totam*] Quod demonſtrauit in parte motus, demonſtrat in toto motu conſtante partibus D.E.F. diceret enim fortaſſe quiſpiam mobile G. per ſingulas partes magnitudinis A. B.C. motum eſſe, & non moueri; ſed toto motu, & per totam magnitudinem primò moueri; *Termini motus mutata eſſe.* deinde eſſe motum. Hoc refellit, quia ſequeretur motum non conſtitui ex motibus, ſed ex terminis motus, quæ dicuntur mutata eſſe, quod tam eſt impoſſibile, quàm tempus conſtitui ex momentis, aut lineam ex punctis. Quod vero id conſequatur, planum eſt, quia ſi mobile G. motum eſt per partes A B.C & per nullam earum mouetur, cùm motus non ſit niſi aliquid moueatur, vtique partes motus D.E.F quæ partibus magnitudinis adæquantur, nullo pacto erunt motus: quare conſtabit motus ex non motibus.

i *Quare fiet vt ad profectionis.*] Aliud incommodum eſt, quòd profectum quidpiam erit ad aliquem locum, non proficiſcendo; ſequetur enim delatum eſſe mobile. G. per partes A.B.C. quod tamen per eas nunquam potuit dici moueri.

k *Quòd ſi neceſſe eſt.*] Tertium incommodum eſt, ꝙ aliquid ſimul mouebitur, & quieſcet. Nam ſi G. per partes A.B.C. non mouetur, ergo quieſcet, cùm omne corpus aptum moueri, aut moueatur, aut quieſcat: & tamen illud ipſum mouebitur, quia per totam magnitudinem fertur.

l *Atque etiam ſi indiuidua.*] Quartum incommodum eſt, quod præſente motu non moueatur res, aut motus ex non motibus conficiatur. Etenim erit præſens motus, quia motum eſt indiuiduum, & per totam magnitudinem res mouetur; at ſi in partibus non mouetur, in tota etiam magnitudine non mouetur, proindeque motu præſente non mouebitur.

m *Vt.*

m *Vt autem longitudinem.*] Demonſtrat eandem eſſe rationem temporis, quæ eſt magnitudinis & motus, quoad eorum conſtitutionem ex indiuiduis. Sit enim magnitudo A.B.C. cuius omnes partes diuiduæ ſint, partemque, A, mobile G, in tempore, A, decurrat. Cùm igitur, A, diuiduum ſit, prius mobile, G, eius partem conficiet, quàm totum, atque adeò in parte temporis, H, quandoquidem minus ſpacium minori tempore æqua velocitate decurritur. Ex quo iam ſequitur, A, diuiduum eſſe. *Tempus magnitudinem & motũ reciprocari quo ad compoſitionem.*

n *At ſi tempus.*] Eadem ratione ſi tempus diuiduum ponatur, probari etiam poterit, magnitudinem ipſam, ſuper qua motus fit, diuiduam eſſe. Nam ſi mobile certo tempore aliquam partem ſpacij conficiat, æqua velocitate breui tempore portionem aliquam partis illius traijciet, atque ita iam eiuſmodi pars diuidua erit.

Κεφάλαιον β.

Ἐπεὶ δὲ πᾶν μέγεθος εἰς μεγέθη διαιρετόν. (δέδεικται γὰρ ὅτι ἀδύνατον ἐξ ἀτόμων εἶναί τι συνεχές. μέγεθος δ' ἐστὶν ἅπαν συνεχές) ἀνάγκη τὸ θᾶττον, ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ μεῖζον, καὶ ἐν τῷ ἐλάττονι ἴσον, καὶ ἐν τῷ ἐλάττονι πλεῖον, κινεῖσθαι, καθάπερ ὁρίζονταί τινες τὸ θᾶττον· ἔστω γὰρ τὸ ἐφ' ᾧ τὸ α τοῦ ἐφ' ᾧ β, θᾶττον. ἐπεὶ τοίνυν θᾶττόν ἐστι τὸ πρότερον μεταβάλλον, ἐν ᾧ χρόνῳ τὸ α μεταβέβληκεν ἀπὸ τοῦ γ εἰς τὸ δ, οἷον ἐν τῷ ζη, ἐν τούτῳ τὸ β. οὔπω ἔσται πρὸς τῷ δ, ἀλλ' ἀπολείψει. ὥστε ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ πλεῖον δίεισι τὸ θᾶττον. ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν τῷ ἐλάττονι, πλεῖον ταυτα· ἐν ᾧ γὰρ τὸ α γέγονε πρὸς τῷ δ, τὸ β ἔσται πρὸς τὸ ε τὸ βραδύτερον ὄν. οὐκοῦν, ἐπεὶ τὸ α πρὸς τῷ δ γεγόνεται, ἅπαντι τῷ ζη χρόνῳ, πρὸς τῷ θ ἔσται ἐν ἐλάττονι τούτου· καὶ ἔστω ἐν τῷ ζκ. τὸ μὲν οὖν γθ, ὃ διελήλυθε τὸ α, μεῖζόν ἐστι τοῦ γε· ὁ δὲ χρόνος ὁ ζκ ἐλάττων τοῦ παντὸς, τοῦ ζη. ὥστε ἐν ἐλάττονι, δίεισι μεῖζον· φανερὸν δὲ ἐκ τούτων, καὶ ὅτι τὸ θᾶττον ἐν ἐλάττονι χρόνῳ δίεισι τὸ ἴσον. ἐπεὶ δὴ γὰρ τὴν μείζω ἐν ἐλάττονι διέρχεται τοῦ βραδυτέρου, αὐτὸ δὲ καθ' αὑτὸ λαμβανόμενον, ἐν πλείονι χρόνῳ τὴν μείζω τῆς ἐλάττονος, οἷον τὴν λμ, τῆς λξ, πλείων ἂν εἴη ὁ χρόνος ὁ πρ, ἐν ᾧ τὴν λμ διέρχεται, ἢ ὁ πσ, ἐν ᾧ τὴν λξ. ὥστ' εἰ ὁ πρ χρόνος ἐλάττων ἐστὶ τοῦ πχ, ἐν ᾧ τὸ βραδύτερον διέρχεται τὴν λξ, καὶ ὁ πσ ἐλάττων ἔσται τοῦ ἐφ' ᾧ πχ. τοῦ γὰρ πρ ἐλάττων. τὸ δὲ τοῦ ἐλάττονος ἔλαττον, καὶ αὐτὸ ἔλαττον· ὥστ' ἐν ἐλάττονι κινηθήσεται τὸ ἴσον. ὅτι δὲ, εἰ πᾶν ἀνάγκη μὲν ἢ ἐν ἴσῳ χρόνῳ, ἢ ἐν ἐλάττονι ἢ ἐν πλείονι κινεῖσθαι· καὶ τὸ μὲν ἐν πλείονι βραδύτερον, τὸ δ' ἐν ἴσῳ ἰσοταχές, τὸ δὲ θᾶττον, οὔτε ἰσοταχές, οὔτε βραδύτερον, οὔτ' ἐν ἴσῳ, οὔτ' ἐν πλείονι κινεῖται τὸ θᾶττον.

λείπεται

CAP. II.

Cùm a autem magnitudo omnis in magnitudines diuidua ſit: (oſtenſum eſt enim nullum continuũ ex indiuiduis conſtare) eſtq́; omnis magnitudo, continuum, neceſſe eſt, vt quod velocius eſt, vt quidem ipſum definiunt, maiorem magnitudinem in tempore æquali, & æqualem in minori, atque etiam in minori ampliorē conficiat. Text. 11.
b *Sit enim A, mobile celerius mobili B. cùm igitur velocius id ſit, quod prius mutatur. quo in tempore (ſitque illud F. G.) A. ex G. in D. motum eſt, in eo mobile B ad D nondum acceſſit, ſed citra eſt. Quare in tempore æquali id, quod eſt velocius, plus conficit.* c *Atqui & in minori plus tranſit, quàm hoc ipſum. Nam quo in tempore A, in D, peruenit, B, quod tardius eſt, perueniat in E. Igitur cùm A, in D, in toto tempore F, G, peruenerit, certè in minori, quàm hoc ſit, veluti in F, K, perueniet in H. Ita C, H, magnitudo quam A, conficit, magnitudine C, E, maior eſt, & tempus F, K, tempore F, G, minus: maiorem itaq; in minori.* Text. 12. d *Perſpicuum autem ex his etiam eſt, id, quod celerius eſt, in minori tempore æquale conficere. Cùm enim magnitudinē maiorem in minori tempore, quā tardius tranſeat, idēmque per ſe ſumptum in maiori tempore maiorem q̃ minorem, vt magnitudinem L, M, quàm magnitudinem L, N, maius profectò erit tempus P, S, in quo L, N, tranſit, quàm tempus P. R, in quo L, M. Quare ſi tempus P, S, tempore P, T, ſit minus, in quo id, quod tardius eſt magnitudinē L, M, conficit, etiam tempus P, R. tempore P, T, minus erit: eſt enim minus, quàm P, S, quod autē minore eſt minus, ipſum quoque eſt minus. Quare in minori per æquale mouebitur. Præterea ſi omne, quod mouetur, neceſſe eſt vt in tempore aut æquali, aut minori, aut maiori moueatur, & id quidem, quod in maiori tardius eſt, quod in æquali æquè velox, quod autem eſt velocius, neque eſt æquè velox, neque tardius, id profectò quod velocius eſt, neque in æquali tempore poteſt moueri, neque in maiori.* Text. 13. Text. 14.

Reſtat

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Cùm a autem.] Perſequitur inſtitutum, demonſtrans eandem eſſe rationem in tempore, quæ eſt in motu, & magnitudine quoad compoſitionem ex diuiduis, vel indiuiduis partibus. Deſumit autem argumentum à lege velocioris & tardioris: ſed enim tria quædam ad id præmittit, oſtenditque. Quorum primum eſt, velocius æquali tempore maius ſpacium tranſmittere. Secundum, velocius in minori tempore tranſire ſpacium æquale ei, durans in quod tardius in maiori decurrit. Tertium, velocius in minori tempore maius ſpacium conficere, quàm tardius in maiori. Has hypotheſes vniuerſim ex eo veras eſſe probat, quia omnis magnitudo, quæ motu percurritur, poteſt in alias atq; alias magnitudines diuidi, cùm nullum continuum ex indiuiduis coaleſcat. *Leges velocitatis & tarditatis in motu.*

b *Sit etiam A, mobile.*] Superiora particulatim oſtendit, in primis id, quod primo loco propoſuerat, hunc in modum: Sit mobile velocius A. mobile tardius B. feratu que A. ſuper magni-

tudine G.D.tempore. F.G.quod ſit vnius horæ. Cùm ergo B. tardius ſit, quàm A. non decurret toto eo tempore eandem magnitudinem, cùm id, quod tardius eſt, ne etiam ſemis attingat, quare non accedet ad D. quod eſt extremum: ſicque velocius eodem tempore maius ſpacium tranſierit.

De velocitate motuum. c *Atqui in minori.*] Oſtendit id, quòd tertio loco poſuerat; nempe velocius minori tempore maiorem magnitudinem, quàm quod tardius eſt, conficere. Sumit verò eandem magnitudinem. C. D. ſupponitque dum A. quod eſt velocius, totam eam decurrit B. quod tardius mouetur, ad E. tantummodò pertingere. Itemque tempore breuiori, quàm illud ſit; verbi gratia, in tribus quadrantibus horæ, quæ ſint F K. minùs quam F.G. quod vnam horam ponebamus in ea magnitudine tranſire, & peruenire ad H.C.E.H. D.quod inter C. & D. eſt conſtitutum. Vnde colligit cum magnitudo C.H.quam confecit A.maior ſit magnitudine C.E.quam tranſiuit mobile, B & tempus. F.C.minus ſit F.G. maiorem magnitudinem minori tempore tranſire id, quod eſt velocius.

d *Perſpicuum autem eſt.*] Demonſtrat quod ſecundo loco propoſuerat; nimirum id, quod velocius eſt, æquale ſpacium decurrere minori tempore, quàm mobile tardius. Præſumit autem duo, quorum alterum probatum iam eſt; nempe velocius tranſire maius ſpacium minori tempore, quàm tardius. Alterum mobile velocius per ſe ſumptum, etiam nulla facta collatione cum tardiori, maius ſpacium in maiori tempore tranſire, quam in minori: tum accipit pro maiori magnitudine. L M. pro minori. L N. Pro maiori verò tempore, in quo maiorem tranſit, ſumit, P.S. pro minori, in quo minorem P.R. ita vt P.S. ſit v.g vnius horæ, P.R. horæ dimidiatæ, &c.

e Cùm

λείπεται οὖν ἐν ἐλάττονι. ὥστ' ἀνάγκη καὶ τὸ ἴσον μέγεθος ἐν ἐλάττονι χρόνῳ διιέναι τὸ θᾶττον. ἐπεὶ δὲ, πᾶσα μὲν κίνησις ἐν χρόνῳ, καὶ ἐν ἅπαντι χρόνῳ δυνατὸν κινηθῆναι, πᾶν δὲ τὸ κινούμενον, ἐνδέχεται καὶ θᾶττον κινεῖσθαι καὶ βραδύτερον, ἐν ἅπαντι χρόνῳ ἔσται τὸ θᾶττον κινεῖσθαι καὶ βραδύτερον. τούτων δ' ὄντων, ἀνάγκη καὶ τὸν χρόνον συνεχῆ εἶναι. λέγω δὲ συνεχὲς, τὸ διαιρετὸν εἰς ἀεὶ διαιρετά. τούτου γὰρ ὑποκειμένου τοῦ συνεχοῦς, ἀνάγκη συνεχῆ εἶναι τὸν χρόνον. ἐπεὶ γὰρ δέδεικται, ὅτι τὸ θᾶττον, ἐν ἐλάττονι χρόνῳ δίεισι τὸ ἴσον, ἔστω τὸ μὲν ἐφ' ᾧ α, θᾶττον· τὸ δὲ ἐφ' ᾧ β, βραδύτερον, καὶ κεκινήσθω τὸ βραδύτερον, τὸ ἐφ' ᾧ γ δ μέγεθος, ἐν τῷ ζη χρόνῳ· δῆλον τοίνυν ὅτι τὸ θᾶττον ἐν ἐλάττονι τούτου κινηθήσεται τὸ αὐτὸ μέγεθος, καὶ κεκινήσθω ἐν τῷ ζθ. πάλιν δ', ἐπεὶ τὸ θᾶττον ἐν τῷ ζθ διελήλυθε τὴν ὅλην γδ, τὸ βραδύτερον ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, τὴν ἐλάττω δίεισιν. ἔστω οὖν ἐφ' ἧς γκ. ἐπεὶ δὲ τὸ βραδύτερον τὸ β, ἐν τῷ ζθ χρόνῳ, τὴν γκ διελήλυθε, τὸ θᾶττον ἐν ἐλάττονι δίεισιν. ὥστε πάλιν διαιρεθήσεται ὁ ζθ χρόνος. τούτου δὲ διαιρουμένου, καὶ τὸ γκ μέγεθος διαιρεθήσεται κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον. εἰ δὲ τὸ μέγεθος, καὶ ὁ χρόνος. καὶ ἀεὶ τοῦτ' ἔσται μεταλαμβάνουσιν ἀπὸ τοῦ θάττονος τὸ βραδύτερον, καὶ ἀπὸ τοῦ βραδυτέρου τὸ θᾶττον, καὶ τῷ ἀποδεδειγμένῳ χρωμένοις· διαιρήσει γὰρ, τὸ μὲν θᾶττον τὸν χρόνον, τὸ δὲ βραδύτερον τὸ μῆκος. εἰ οὖν ἀεὶ μὲν ἀντιστρέφειν ἀληθὲς, ἀντιστρεφομένων δὲ ἀεὶ γίνεται διαίρεσις, φανερὸν ὅτι πᾶς χρόνος ἐστὶ συνεχής. ἅμα δὲ δῆλον. καὶ ὅτι μέγεθος ἅπαν ἐστὶ συνεχές· τὰς αὐτὰς γὰρ καὶ τὰς ἴσας διαιρέσεις, ὅ, τε χρόνος καὶ τὸ μέγεθος διαιρεῖται. ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῶν εἰωθότων λόγων λέγεσθαι, φανερὸν ὡς εἴπερ ὁ χρόνος ἐστὶ συνεχὴς, ὅτι καὶ τὸ μέγεθος, εἴπερ ἐν τῷ ἡμίσει χρόνῳ ἥμισυ διέρχεται, καὶ ἁπλῶς ἐν τῷ ἐλάττονι ἔλαττον· αἱ γὰρ αὐταὶ διαιρέσεις ἔσονται τοῦ χρόνου καὶ τοῦ μεγέθους· καὶ εἰ ὁπότερονοῦν ἄπειρον, καὶ θάτερον. καὶ ὡς θάτερον, καὶ θάτερον.

οἷον

Reſtat igitur vt in minori. Quamobrem neceſſe eſt, vt quod velocius eſt in minori tempore æqualem tranſeat magnitudinem. e *Cùm autem omnis in tempore ſit, & in omni tempore poſſit motus fieri, celeriuſque & tardius quicquid mouetur, moueri, in omni tempore celerius & tardius licet moueri. Hæc autem cùm ſint, tempus quoque continuum eſſe neceſſe eſt. Dico continuũ id, quod in ſemper diuidua eſt diuiduum.* f *Hoc namque poſito continuo, tempus neceſſariò continuum eſt. Nam cùm demonſtratum ſit id, quod celerius eſt, in minori tempore æquale tranſire, ſit, A, magis velox, B, autem magis tardum, quod in tempore F, G, magnitudinem C, D, conficiat, manifeſtum eſt, quod velocius eſt, eandem magnitudinem in minori, quàm id ſit, tempore tranſiturum. Tranſeat autem in tempore F, K. Rurſus cùm magis velox in tempore F, K, totam C, D, magnitudinem tranſierit, id quod tardius eſt, in eodem tempore minorem tranſibit, ſitque illa, C, E, cùm B, quod eſt tardius in tempore F K, magnitudinem C, E, tranſierit, id quod velocius eſt, in minori tranſiuit. Quare tempus F, K, rurſus diuidetur Fo autem diuiſo, magnitudo quoque C, E, eadem proportione diuidetur. Quòd ſi magnitudo, etiam tempus, & hoc ſemper erit, ſi poſt id, quod celerius eſt, tardius ſumamus, & poſt id, quod tardius, id quod celerius, atque eo, quod demonſtratum eſt, vtamur. Nam quod celerius eſt, tempus diuidet; quod tardius, longitudinem. Si igitur reciprocatio perpetuò verè ſit, atque cùm ſit, ſemper diuiſio efficitur, omne tempus continuum eſſe manifeſtum eſt. Simul autem conſtat, magnitudinem omnem eſſe continuum. Namque yſdem, & æqualibus diuiſionibus tempus & magnitudo diuiduntur.* g *Præterea ex rationibus, quæ afferri ſolent, conſtat, ſi tempus continuum ſit, magnitudinem quoque eſſe continuam; ſiquidem in temporis dimidio dimidium tranſit, & ſimpliciter in minori minus. Eædem enim erunt temporis & magnitudinis diuiſiones.* h *Etſi alterutrum infinitum alterum quoque, & vt alterum, alterum.* Text.15. Text.16. Text.17. Text.18.

Vt

c *Cùm autem omnis motus in tempore.*] Propoſitum fuerat Ariſtoteli oſtendere tempus eſſe continuum, conſtareque ex partibus infinitè diuiduis, vt ad id deducat, oſtendit tempus, & motum ſecundum rationem diuidui, & indiuidui inter ſe reciprocari, ſibique reſpondere. Ac primùm aliquot hypotheſes præmittit, nimirum motum non in inſtanti, ſed tempore effici, item in quouis tempore motum dari poſſe. Et quidquid mouetur, tum celerius tum tardius moueri poſſe. *Motum non momento, ſed in tempore fieri.*

f *Hæc namque poſito.*] His conſtitutis, ſuadet propoſitum hac ratione: Omne id (mittamus literas, quæ rem turbant) in quo qualibet parte data, poteſt dari minor, continuum eſt, & infinitè diuiduum: atqui magnitudo, & tempus ſunt huiuſmodi; ſunt igitur continua & in infinitum diuidua. Secundò, idem confirmat, quia ſi vnum & idem mobile æquabiliter motum toto aliquo tempore pertranſeat totum ſpacium, & mediate temporis medium, & in minori minus; conſequens eſt, vt tempus & magnitudo eaſdem ſortiantur diuiſiones.

g *Præterea ex rationibus.*] Tertio, idem concludit teſtimonijs eorum, qui de hac temporis & magnitudinis ſectione diſputant: idem enim ſentiunt, idque comprobant argumento ab ijs quæ æque celeriter mouentur; quæ ita ſunt affecta, vt magnitudinis quam in toto aliquo tempore decurrunt medietatem, in temporis illius dimidio pertranſeant, ac ſemper in minori tempore minorem partem magnitudinis. Quod nequaquam accideret niſi tempus & magnitudo eaſdem diuiſiones ſubiret. *Tempus & magnitudinem eaſdem diuiſiones ſubire.*

h *Etſi alterutrum infinitum.*] Docet tempus & magnitudinem ita ſe habere, vt ſi alterum infinitum ſit, alterum quoque infinitum eſſe deprehendatur;ponitque duos modos infiniti, infinitum diuiſione, & infinitum extremis. Infinitum diuiſione, quod etiam infinitum poteſtate dicitur, eſt id quod in infinitum diuidi poteſt. Infinitum extremis, quod item infinitum actu appellatur, eſt quod extremis, ſeu terminis caret: atq; adeo pertranſiri non poteſt. *Duplex infinitum. Poteſtate. Actu.*

i Qua-

οἷον, εἰ μὲν τοῖς ἐσχάτοις ἄπειρος ὁ χρόνος, καὶ τὸ μῆκος τοῖς ἐσχάτοις· εἰ δὲ τῇ διαιρέσει, τῇ διαιρέσει καὶ τὸ μῆκος· εἰ δ' ἀμφοῖν ὁ χρόνος, ἀμφοῖν καὶ τὸ μέγεθος. διὸ καὶ ὁ Ζήνωνος λόγος ψεῦδος λαμβάνει, τὸ μὴ ἐνδέχεσθαι τὰ ἄπειρα διελθεῖν, ἢ ἅψασθαι τῶν ἀπείρων καθ' ἕκαστον ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ. διχῶς γὰρ λέγεται καὶ τὸ μῆκος, καὶ ὁ χρόνος ἄπειρον, καὶ ὅλως πᾶν τὸ συνεχές· ἤ τοι κατὰ διαίρεσιν, ἢ τοῖς ἐσχάτοις. τῶν μὲν οὖν κατὰ τὸ ποσὸν ἀπείρων οὐκ ἐνδέχεται ἅψασθαι ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ· τῶν δὲ κατὰ διαίρεσιν, ἐνδέχεται· καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ χρόνος οὕτως ἄπειρος. ὥστε ἐν τῷ ἀπείρῳ, καὶ οὐκ ἐν τῷ πεπερασμένῳ συμβαίνει διιέναι τὸ ἄπειρον, καὶ ἅπτεσθαι τῶν ἀπείρων τοῖς ἀπείροις, οὐ τοῖς πεπερασμένοις. οὔτε δὴ οὖν τὸ ἄπειρον οἷόν τε ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ διελθεῖν, οὔτ' ἐν ἀπείρῳ τὸ πεπερασμένον· ἀλλ' ἄν τε ὁ χρόνος ᾖ, καὶ τὸ μέγεθος ἔσται ἄπειρον· ἐάν τε τὸ μέγεθος, καὶ ὁ χρόνος. ἔστω γὰρ πεπερασμένον μέγεθος, ἐφ' οὗ α β. χρόνος δὲ ἄπειρος, ἐφ' οὗ γ. εἰλήφθω δή τι τοῦ χρόνου πεπερασμένον, ἐφ' οὗ γ δ. ἐν τούτῳ οὖν δίεισί τι τοῦ μεγέθους, καὶ ἔστω διεληλυθός, ἐφ' οὗ β ε. τοῦτο δὲ ἢ καταμετρήσει τὸ ἐφ' οὗ α β, ἢ ἐλλείψει, ἢ ὑπερβαλεῖ· διαφέρει γὰρ οὐδέν. εἰ γὰρ ἀεὶ τὸ ἴσον τῷ β ε μέγεθος ἐν ἴσῳ χρόνῳ δίεισι, τοῦτο δὲ καταμετρεῖ τὸ ὅλον, πεπερασμένος ἔσται ὁ πᾶς χρόνος, ἐν ᾧ διῆλθεν· εἰς ἴσα γὰρ διαιρεθήσεται, ὡς καὶ τὸ μέγεθος. ἔτι δ', εἰ μὴ πᾶν μέγεθος ἐν ἀπείρῳ χρόνῳ δίεισιν, ἀλλ' ἐνδέχεταί τι καὶ ἐν πεπερασμένῳ διελθεῖν, οἷον τὸ β ε· τοῦτο δὲ καταμετρήσει τὸ πᾶν, καὶ τὸ ἴσον ἐν ἴσῳ δίεισιν, ὥστε πεπερασμένος ἔσται καὶ ὁ χρόνος. ὅτι δ' οὐκ ἐν ἀπείρῳ δίεισι τὸ β ε, φανερόν, εἰ ληφθείη ἐπὶ θάτερα πεπερασμένος ὁ χρόνος. εἰ γὰρ ἐν ἐλάττονι τὸ μέρος δίεισι, τοῦτο ἀνάγκη πεπεράνθαι, θατέρου γε πέρατος ὑπάρχοντος. ἡ αὐτὴ δὲ ἀπόδειξις, καὶ εἰ τὸ μὲν μῆκος ἄπειρον, ὁ δὲ χρόνος πεπερασμένος. φανερὸν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς οὔτε γραμμή, οὔτε ἐπίπεδον,

Vt ſi extremis infinitum tempus eſt, longitudo quoque extremis eſt. At ſi diuiſione, etiam longitudo diuiſione: ſi tempus vtroque eſt, magnitudo etiam vtroque. i *Quapropter & Zenonis ratio* Text.19. *falſum ſumit, in tempore finito tranſiri infinitum non poſſe, aut infinitorum vnumquodque tangi. Nam & longitudo, & tempus, & omnino omne continuum infinita bifariam dicuntur; aut diuiſione, aut extremis. Quæ igitur quantitate infinita ſunt in tempore finito tangi non poſſunt; quæ autem diuiſione, poſſunt.* k *Namque & tempus hoc* Text. 20. *modo eſt infinitum: quare in infinito in infinitum tranſire, non in finito, & infinitis infinita tangere, non finitis contingit. Neque igitur tempore finito, infinitum licet tranſire, neque infinito finitum, ſed ſi tempus ſit infinitum, magnitudo quoque erit infinita, & ſi magnitudo, tempus. Sit enim finita magnitudo A. B. tempus infinitum, C. Sumatur itaque temporis aliqua pars finita C. D. In hac partem aliquam magnitudinis tranſibit. Tranſeat partem B. E. Hæc aut metietur magnitudinem A B. aut deficiet, aut excedet: nam nihil refert: ſi enim æqualem magnitudini B. E. in tempore æquali tranſit, hæc autem totam metitur, totum tempus, in quo tranſibit finitum erit. Nam* Text.21. *in æqualia diuidetur, perinde atque magnitudo.* l *Præterea ſi non omnem magnitudinem tempore infinito tranſit, ſed finito etiam partem aliquam poteſt tranſire, veluti B. E. hæc autem totam magnitudinem metietur, & æqualem in æquali tranſit, finitum profectò tempus erit. Magnitudinem autem B. E infinito tempore non tranſire, manifeſtum eſt, ſi tempus altera ex parte finitum ſumptum ſit. Nam ſi in minori partem tranſit, hoc finitum eſſe neceſſe eſt; cum altera ex parte ſit terminatum. Eadem autem demonſtratio eſt ſi longitudo fuerit infinita, tempus autem finitum.*

m *Ex his igitur, quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt, nec lineam, nec ſuperficiem,* Text.22.

Ratio Zenonis ad tollendum motũ.

i *Quapropter & Zenonis ratio.*] Nitebatur Zeno motum tollere: quia ſi motus ſuper aliqua magnitudine fieret, cùm in ea infinitæ partes ſint, ſequeretur tempore finito infinita pertranſiri & tangi, quod fieri nequit. Huic argumentationi reſpondet Ariſtoteles, cum iiſdem diuiſionibus tempus & magnitudo diuidantur, idemque ſit in vtroque infinitatis modus, non eſſe incommodum, id quod ita eſt infinitum vt extrema habeat, ad quæ perueniatur, hoc eſt, infinitum non actu, ſed poteſtate, percurri alio ſimili infinito, cuiuſmodi eſt tempus. Certè hæc Zenonis tam abſurda opinio nullo melius quàm experientiæ ipſius argumento refellitur. Quod Diogenes Cynicus fecit, vt refert Simplicius hoc in libro commento 53. & lib. 8. commento 25. Nam cùm Zenonis rationes aliquando audiſſet, ſurrexit, nec aliter quàm coràm ambulando reſpondit.

Reſp.

Diogenes vt Zenoni motum tollenti reſponderit.

Theorema de motu.

k *Neque igitur tempore.*] Colligit ex dictis, nec finito tempore infinitam magnitudinem, nec finitam infinito tranſiri poſſe; ſeu vtrinq; vel finitatem vel infinitatem ſequi. Sit inquit magnitudo finita, verbi cauſa, decem cubitorum, & tempus, quod in ea conſumitur, vt aduerſarius concedit, infinitum. Sed ab huiuſmodi tempore pars aliqua adimatur; nempe hora, in qua mobile partem aliquam magnitudinis conficiat, hæc pars magnitudinis habet finitam proportionem ad totam magnitudinem; ergo & hora finitam habebit proportionem ad tempus, quod in tota magnitudine conſumitur. Quare non erat tempus infinitum, vt dicebatur.

Si ſpatium ſit infinitũ, neceſſario tempus fore infinitum.

Nullum continuum conſtare ex indiuiſibilib.

l *Præterea ſi non omnem.*] Eadem fere ratione propoſitum confirmat, niſi quod non totam magnitudinem, ſed quandam eius partem ſumit. Non poſſe igitur partem infinito tempore decurri, hunc in modum oſtendit. Tempus quod conſumitur circa initium magnitudinis, negari non poteſt finitum eſſe, cùm inde incipiat, cumque breuiori tempore pars, quàm totum conficiatur, ergo in fine eius partis decurſum erit tempus finitum, ac certum, non autem infinitum. Pari facilitate ait demonſtrari, ſi ſpatium infinitum fuerit, neceſſariò tempus fore infinitum, quod conſideranti patet.

Nullum continuum indiuiſibile.

ὅτι δ' ὅλως τῶν συνεχῶν οὐθέν ἐστιν ἄτομον, οὐ μόνον διὰ τὸ νῦν λεχθὲν, ἀλλὰ καὶ διότι συμβήσεται διαιρεῖσθαι τὸ ἄτομον· ἐπεὶ γὰρ ἐν ἅπαντι χρόνῳ τὸ θᾶττον καὶ βραδύτερόν ἐστι, τὸ δὲ θᾶττον πλεῖον διέρχεται ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ, ἐνδέχεται καὶ διπλάσιον καὶ ἡμιόλιον διέρχεσθαι μῆκος· ἔστω γὰρ αὐτὸς ὁ λόγος τοῦ τάχους. ἐνηνέχθω δὴ τὸ θᾶττον ἡμιόλιον ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, καὶ διῃρήσθω τὰ μεγέθη, τὰ μὲν τοῦ θάττονος, ἐφ' ᾧ α β, β γ, γ δ, εἰς τρία ἄτομα. τὰ δὲ τοῦ βραδυτέρου εἰς δύο, ἐφ' ὧν ε ζ, ζ η· οὐκοῦν καὶ ὁ χρόνος διαιρεθήσεται εἰς τρία ἄτομα· τὸ γὰρ ἴσον ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ δίεισι· διῃρήσθω οὖν ὁ χρόνος εἰς τὰ κ λ, λ μ, μ ν. πάλιν δ' ἐπεὶ τὸ βραδύτερον ἐνήνεκται τὴν ε ζ, ζ η, καὶ ὁ χρόνος τμηθήσεται δίχα· διαιρεθήσεται ἄρα τὸ ἄτομον, καὶ τὸ ἀμερὲς οὐκ ἐν ἀτόμῳ δίεισιν, ἀλλ' ἐν πλείονι· φανερὸν οὖν, ὅτι οὐθέν ἐστι τῶν συνεχῶν ἀμερές.

m *Ex his omnino cõtinuum vllum indiuiduum eſſe, non ob id ſolum, quod nunc traditum eſt, ſed etiam, quod fiat, vt res indiuidua diuidatur. Cùm enim in omni tempore velocius & tardius ſit, quod autem velocius eſt in tempore æquali maius conficiat, poteſt & duplicem, & ſeſquialteram longitudinem conficere, cùm hæc eſſe poſſit velocitatis proportio. Quod igitur velocius eſt, eodem tempore per ſeſquialteram delatum ſit, & magnitudines diuidantur, velocioris quidem in tria indiuidua, A.B.C.C.D tardioris autem in duo, E.F.F.G. diuidetur itaque & tempus in tria indiuidua, cùm æquale in tempore æquali conficiat. Igitur in K.L L.M.M.N. diuidatur. Rurſus cum id quod tardius eſt, E.F.F.G. tranſierit, tempus quoque in duas partes æque ſecabitur. Indiuiduum itaque diuidetur, & quod partibus vacat, non in diuiduo conficit, ſed in maiori. Quare manifeſtum eſt nullum continuum partibus vacare.* Text.32.

m *Ex his igitur.*] In extrema parte capitis vniuersè oſtendit, nullum continuum indiuiſibile eſſe, aut ex indiuiduis partibus conſtare. Summa rationis hæc eſt. Sit magnitudo ex tribus indiuiduis partibus compoſita; ſit tempus ex tribus partibus ſimiliter indiuiduis; ſintque duo mobilia alterum altero velocius proportione ſeſquialtera, id eſt, proportione, quæ eſt trium ad duo: ſi mobile velocius in tempore ex tribus indiuiduis partibus conſtante totam prædictam magnitudinem tranſit, vtique mobile tardius eodem tempore duas partes, hoc eſt, duo indiuidua eiuſdem magnitudinis conficiet. Cùm autem partes temporis debeant partibus magnitudinis reſpondere, tempus in quo mobile velocius mouetur, neceſſariò diuidetur in tres partes indiuiduas magnitudinis partibus reſpondentes, rurſuſque idem tempus ſecabitur in duas partes æquales, quæ reſpondeant duabus partibus, ex quibus conſtat magnitudo, per quam mobile tardius mouetur. Quare cùm tempus ex tribus tantum indiuiduis partibus compoſitum, diuidi non poſſit in duas partes æquales, niſi indiuidua pars diuidatur, aut fatendum erit indiuiduum poſſe diuidi, quod repugnantiam inuoluit, aut continuum nec eſſe indiuiduum, nec ex indiuiduis partibus confici, quod erat probandum.

QVAE-

QVÆSTIO I.

VTRVM INDIVISIBILIA ſint entia poſitiua, & realia, in continuo, an non.

ARTICVLVS I.

OPINIO EORVM, QVI eiuſmodi indiuiſibilia vniuerſim negant.

Opinio Durandi & aliorum. HAec quæſtio in vtramq; partem aſſertores habet. Ad negantem deflexere Durandus in 2.d 2.qu.4. Ochamus in tract. de ſacra Euchariſtia, cap.1. & 2. quodlib 1. qu.9. & in ſua logica, cap de quantitate, alijque nonnulli præſertim de Nominalium ſchola, & è recentioribus Philoſophis; qui nec in medio, nec in fine continui indiuiſibilia poſitiua & realia ponunt; ſed totam indiuiſibilium rationem meras negationes faciunt; *Qui negant indiuiſibilia eſſe quid poſitiuum.* affirmantque nihil aliud eſſe punctum, quàm negationem vlterioris longitudinis; lineam vlterioris latitudinis, ſuperficiem vlterioris profunditatis; darique extremum punctum in linea idem eſſe, ac nullo iam modo vlterius lineam protendi; dari in media linea, idem valere, ac neutram medietatum lineæ longiùs procedere. Ita demum, quod erat huiuſce opinionis conſectarium, admittunt vnam tantùm eſſe ſpeciem infimam quantitatis continuæ permanentis, nempe corpus. *Vnam tantū faciunt ſpeciem quantitatis permanentis.* Additque Ochamus nec per diuinam potentiam prædicta indiuiſibilia, vti vera ac poſitiua entia, dari poſſe. Ariſtotelem verò non ex ſua, ſed ex aliorum ſententia, quæ ipſius ætate in Philoſophorum gymnaſijs percrebuerat, ea poſuiſſe.

1. Argum. Quod ergo ita ſentire oporteat, hunc in modum ſuadetur. Primum, Nihil cogit eiuſmodi indiuiſibilia, vt quid reale & poſitiuum, in natura rerum conſtituere: non ſunt igitur eo pacto admittenda. Probatur aſſumptum, quia ſiquid cogeret, maximè eſſet, quod ſine illis non viderentur partes continui inter ſe cohærere & terminari poſſe; atqui poſſunt: non ergo ob id ponenda ſunt. Probatur Minor, quia partes candoris, verbi gratia, & aliarum qualitatum habentium gradualem latitudinem vniuntur mutuò inter ſeſe, & termino diffiniuntur; nec enim aut diſſipatæ ſunt, aut in infinitum abeunt: at neque candor, neque vlla qualitas indiuiſibilibus conſtat. Adde quòd ſi Deus punctum extremum à linea separaret, vel linea maneret finita, vel infinita: non infinita, vt luce clarius eſt; ſi finita, ſequitur lineam ſe ipſa finiri. Non ergo linea puncto eget vt terminetur.

2. Argum. Secundò, Si darentur indiuiſibilia quæ continui partes copularent, & finirent: cùm in quolibet continuo infinitæ partes inſint; da-A rentur in linea infinita puncta clauſa duobus punctis extremis; atque adeò exiſteret aliquid infinitum vtrinque terminatum: quod tamen fieri nequit; tum quia non datur infinitum in rebus creatis; tum quia claudi terminis eſt contra rationem infiniti, cuius quacunque parte ſumpta reſtat alia ſumenda.

Tertiò, Si in linea eſſent puncta infinita, *3. Argum.* ſequeretur datis duobus circulis, vno maiori, altero minori, qui intra peripheriam maioris B includatur, tot puncta eſſe in minori, quot in maiori, quod abſurdum & ridiculum videtur. Probatur conſecutio, tunc enim à ſingulis punctis maioris circuli vſque ad centrum vtriuſque procederent ſingulæ lineæ, quæ traijcerent circulum minorem, eumque ſecarent in puncto. Quare cùm oporteret cuilibet puncto maioris circuli reſpondere aliud in minori, vtique totidem in vtroque circulo puncta continerentur.

C Quartò, Si in continuo eſſet linea, vel eſſet *4. Argum.* vna tantùm, vel plures. Non plures, cùm neceſſe ſit omnes lineas copulari inter ſe, ſiue mediatè, ſiue immediatè. Nam in quolibet triangulo, v.g. punctum angulare, quod claudit lineam vnius lateris copulat eandem cum linea alterius lateris; ſiquidem ambæ in idem punctum concurrunt, quod cæteris lineis pari modo accidit. Contrà verò non eſſe vnam duntaxat lineam in quolibet continuo, pro-D batur ex eo; quia talis linea eſſet infinita: efficeret enim in corpore infinitos circulos vel æquales inter ſe, vel alios alijs maiores, vt conſpicuum erit ponenti ante oculos columnam rotundam, & lineam, quam gyratiuam vocant, quæ omnes partes illius columnæ circundet. Non datur ergo linea in continuo.

Quintò, Nullum accidens reale abſolutum *5. Argum.* per ſolum motum localem gignitur; (licet enim motus cauſa caloris dicatur, re vera ta-E men non ſua vi calorem parit, ſed per accidens, & quaſi ex occaſione, vt alibi diximus.) Atqui per corporis ſectionē, quæ motus quidam localis eſt, nulla alia cauſa interueniente, incipiunt eſſe noua puncta, nouæ lineæ, nouæ ſuperficies. Ergo hæc non ſunt entia realia abſoluta.

Sextò, Omne accidēs verum ac poſitiuum *6. Argum.* requirit ſubiectum adæquatum & proprium, quo ſuſtineatur; ſed indiuiſibilia non habent F propria & adæquata ſubiecta; cum in ſubſtantia nulla detur pars inſectilis, quæ ipſis reſpondeat. Ergo indiuiſibilia non ſunt vera ac poſitiua accidentia.

Tandem ad hanc ſententiam corroboran- *7. Ex dict. philoſophi.* dam accedunt Ariſtotelis teſtimonia. Nam 8. lib. huius operis, cap. 8. text. 68. & 69. videtur docere indiuiſibilia non actu, ſed poteſtate in continuo reperiri, & libro 3. Metaphyſ cap.5. text.17. diſertis verbis ait, ſuperficies eſſe in ſolido ſicut Mercurius in rudi lapide. Cum igitur Mercurius in rudi lapide non

actu, ſed potentia inſit, ſit vt neque ſuperficies A actu ſint in continuo. Item lib. de animalium motione, cap. 2. docet ſphæras cœleſtes non poſſe (quod quidam aiebant) a virtute motrice polis inſidente circumuolui, quia poli indiuiſibilia quædam ſunt, nec eſt vlla eorum ſubſtantia. Præterea 3. de Anima, cap. 6. text. 25. docet punctum priuatione cognoſci. Sentit igitur punctum non eſſe poſitiuum aliquid, ſed meram negationem. Adſtipulatur quoque huic opinioni D. Auguſt. in lib. B de Quantitate animæ, cap. 11. vbi ait longitudinem non in corpore inueniri, ſed ſola mente concipi. Quibus ſimilia repetit 7. ſuper Gen. ad lit. cap. 21.

Poli ſunt indiuiſibilia quædã.

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS enodatio.

C

Aduerſæ opinionis aſſertores.

CONtrariam ſententiam amplexi ſunt nobiliſſimi quique antiquitatis philoſophi Pythagoras, Democritus, Leucippus, Plato, Xenocrates, Zeno, eiuſque diſciplinæ alumni. Ex poſterioribus verò Philoponus 1 poſterioris Analyt. capite 4. Themiſtius & Simplicius 8. huius operis lib. cap. 8. D. Thomas cùm alijs 10 locis, tum præſertim opuſc. 36. cap. 2. Scotus in 2. diſt. 1. quæſt. 3. & diſtin. 2. quæſt. 9. D Capr. ibid. quæſt. 1. art. 3. Hiſpalenſis quæſt. 2. art. 4 Soncinas lib. 5. Metaph. quæſt. 20 Alenſis lib 3. eiuſdem operis, cap. 5. Theophylus 3. de Anima, ad text 25. Burlæus 1 lib. huius operis ad text. 15. Sotus in prædicam. capite de Quantitate. Iulius Scaliger exercit. 65. aduerſus Cardanum Eſt tamen inter hos etiam Philoſophos non parum diſſidij. Alij enim ſola extrema indiuiſibilia concedunt, vt punctum in fine lineæ, lineam in fine ſuperficiei, ſuper- E ficiem in fine corporis. Qui rurſus in diuerſam abiere ſententiam. Nam quidam prædicta indiuiſibilia per naturam in corporibus re ipſa dari putant: quidam puncta & lineas ſola diuina virtute exiſtere poſſe autumant, videlicet ſuperficie aut linea ab omni corpore diuinitus abiunctis & ſuo termino definitis. Alij tam extrema quàm media indiuiſibilia corporibus actu ineſſe tuentur, hoc eſt, non ſolùm puncta lineam terminantia, ſed copulan- F tia eius partes, eodemq; modo medias lineas, ac ſuperficies actu exiſtentes. Præterea ſunt qui indiuiſibilia tum inter ſe, tum à mole corporea realiter diſtinguant: ſunt qui contrà opinentur aſſerentes punctum non eſſe realitatem aliquam a linea diſtinctam, ſed modum quendam lineæ: ſimiliterq; lineam modum ſuperficiei; ſuperficiem corporis.

Vt D. Tho. Capr. Scot. Alenſis. Sonc. Burlæus, Sot. & alij.

Diſſidia inter auctores huius ſententiæ.

Ex omnibus opinionibus, quas in hac diſceptatione retulimus, nulla eſt quę ſuam non habeat probabilitatem; nulla quam non mul- A tæ vigeant difficultates. Nos in tanta varietate aliquot admodum probabiles aſſertiones inprimis ſtatuemus, quarum doctrina facilior eſt ad explicandos & tuendos alios in philoſophia locos, præſertim de actione vniformi, vel difformi, de inceptione & deſitione qualitatum in parte certa & incerta, de terminis alterantium facultatum, de continuitate accretionis & aggenerationis. In quibus controuerſiis explicandis, multa ex communi philo- B ſophantium voce traduntur, quæ, vt inibi planum fiet, realibus indiuiſibilibus è continuo ſublatis, vix integra & ſalua eſſe queunt.

Sit igitur prima aſſertio. Superficies, lineæ, & puncta ſunt vera & poſitiua entia realiter exiſtentia in magnitudine. Hæc aſſertio hiſce argumentis probatur. Vt conſtat ex doctrina Ariſtot. in Categorijs cap. de quantitate, & 5. huius operis, cap. 3. text. 26. Continua dicuntur ea, quorum partes eodem com- C muni termino copulantur; is autem terminus non poteſt eſſe aliquid diuiſibile; ſic enim non ſimpliciter ac ſecundum idem, ſed ſecundum aliam & aliam ſui portionem vtrique parti continui communis eſſet: eſt igitur quidpiam inſectile. Eſſe verò poſitiuum, quod aduerſarij negant, ex eo oſtenditur quia ſi punctum exiſtens in media linea ſit ſola negatio vlterioris tendentiæ, iam eiuſmodi punctum continuans inuicem duas partes li- D neæ non vnum erit, ſed plura: ſicut enim hæc pars re ipſa ab alia diſtinguitur, ita aliam habet negationem vlterioris tendentiæ diſtinctam ab ea, quæ alteri parti conuenit. Ex quo fit vt prædictæ partes lineæ non poſſint eſſe continuæ; cùm interuentu vnius eiuſdemque communis termini nequaquam ſibi mutuò cohæreant.

1. Aſſertio.

1. Eius ratio.

Quòd punctum non ſit negatio vlterioris extenſionis.

Secundò, Multæ qualitates in ſola ſuperficie inſunt: ergo ſuperficies eſt ens poſitiuum E ac reale. Conſecutio negari non poteſt, cùm fieri nequeat, vt in eo, quod ens reale non eſt, reale accidens ſuſtentetur. Antecedens oſtenditur, primùm quia figura, teſte Ariſtot. lib. 3. Metaphyſ. cap. 5. text. 17. eſt in ſola ſuperficie, cum ſit eius terminus. Item quia corpora perfectè opaca in extima tantùm ſuperficie lucem recipiunt: ſi enim eorum profunditatem lux peruaderet, non iam opaca, ſed diaphana eſſent.

2. Ratio.

Figura in ſola ineſt ſuperficie.

F Tertiò, Ex Ariſtotelis ſententia lib 4. huiuſce operis, cap. 4. text 41. locus eſt finis primus continentis corporis: ſed progredientibus à corpore contento nihil in continente occurrit, quod finis primus ſit præter inſectilem ſuperficiem ipſius continentis: danda eſt ergo talis ſuperficies. Probatur minor, quia ſi quid occurreret, maximè eſſet moles corporea trinam habens dimenſionem: at quòd hæc non poſſit eſſe primus terminus, ex eo patet; quia cùm verſus omnes partes in infinitum diuidi poſſit, nequit in ea ſumi aliqua portio,

3. Ratio.

portio, cuius medietas nõ ſit prior verſus contentum, itemq; medietas illius medietatis, abſq; vllo termino. Adde quod ſi locus non eſſet ſuperficies, ſed profunditas continentis, cùm neceſſariò ea profunditas ſit amplior maiorque corpore contento, iam locus excederet locatum, quod negat Ariſtot. eodem cap. tex. 30.

Locus non excedit rem locatam.

4. Ratio. Quartò, Vt conſtat ex cap. 3. ſuperioris lib. tex. 22. illa dicuntur ſe tangere, quorum extrema ſunt ſimul, hoc eſt in eodem ſitu: ſed
B in duobus corporibus ſe tangentibus extrema, quæ ſimul exiſtunt, non ſunt ipſæ profunditates corporum, cùm ex ſeſe mutuò penetrare nequeant. Sunt ergo extimæ ſuperficies eorundem corporum. Quare negandum non eſt dari ipſas in rerum natura.

5. Ratio. Quintò, Geometræ demonſtrant de lineis & ſuperficiebus veras ac reales affectiones, vt paſſim videre eſt apud Euclidem; ergo linea & ſuperficies ſunt vera ac poſitiua entia
C in continuo.

6. Ratio. Sexto, Non poteſt dari actio vniformiter difformis, niſi dentur indiuiſibilia realiter in continuo exiſtentia, quibus qualitates excipiantur: danda igitur ſunt. Antecedens probatur, quia cùm, verbi gratia, lucidum corpus aërem illuminat, ſi lux certo gradu intenſa non recipitur in aliqua parte indiuiſibili aëris, iam ea pars ſecari poterit in duas æquales
D portiones, quarum vtraq; æqualem lucis intenſionem habeat; quod repugnat actioni vniformiter difformi, vt planum.

Actio vniformiter difformis non patitur in parte diuiſibili certam intẽſionem.

7. Ratio. Septimò, Globus, ſeu corpus perfectè ſphæricum tangit perfectè planum in puncto, dantur igitur puncta in continuo. Antecedens præterquam quod aſſeritur ab Ariſtot. 1. de anima cap. 1. tex. 13. & 3. de cœlo cap. 8. tex. 69. demonſtratur etiam à Mathematicis ex iis, quæ tradit Euclides lib. 3. propoſit. 16. Poteſt-
E que id breuiter oſtendi ex eo, quia ſi globus non in indiuiſibili, ſed in corpore ipſum planum contingeret, cùm planum non niſi plano adæquetur, iam globus non haberet figuram perfectè ſphæricam, ſed planam; quod globi naturæ repugnat. Huic argumento conantur ire obuiam aduerſarij. Quidam negando contactum globi & plani realem eſſe. Alij aſſerendo globum tangere planum indiuiſibiliter, ſed tamen in parte diuiſibili: ita
F nimirum vt deſignari non poſſit certa pars, quin per minorem ea tangat, facta in infinitum ſectione per partes proportionales verſus planum. Neutra tamen harum reſponſionum ſatisfacit. Non prima, quis enim putet globum ingentis magnitudinis, qui planum ſuo pondere realiter deorſum fert, non illud realiter tangere? Non ſecunda, quia aduerſatur Ariſtoteli aienti locis paulo ante citatis globum tãgere planum in puncto. Item quia Mathematicæ rationes, præſertim ea quam retulimus, non ſolùm demonſtrant globum

Globus contingit planũ in indiuiſibili.

Reſponſio aduerſariorum.

Confutatio.

A tangere planum indiuiſibiliter ſed in indiuiſibili. alioqui ſimpliciter ac reipſa globus adæquaretur plano. Simile argumentum duci poteſt à contactu cylindri ad probandum dare lineam: ſicut enim globus non tangit planum niſi in puncto; ita neque cylindrus niſi in linea.

Poſtremò, quòd hæc fuerit Ariſtotelis ſententia, multa eius loca teſtantur. Nam in Categorijs cap. de quantitate & lib. 5. Metaphyſ.
B cap. 13. tex. 18. diuidit magnitudinem in lineam, ſuperficiem, & corpus, vt in veras ſpecies quantitatis. & lib. 13 cap. 2. aſſerit in corpore naturali ineſſe ſolida, ſuperficies, lineas, atque puncta: & hoc lib. cap. 9 tex. 86. indiuiſibilia moueri ex accidenti eo modo, quo partes motione totius agitantur: & 1 de anima cap. 4. tex. 70. atque alibi ſæpe ait puncta habere poſitionem in continuo; quæ omnia de indiuiſibilibus negatiuis non verè
C dicuntur.

Vltima ratio ex teſtimoniis Ariſtot.

Sit ſecunda aſſertio: Indiuiſibilia poſitiua, & realia dantur actu non in fine continui tantum; ſed etiam in medio. Huius aſſertionis veritatem ſuadet in primis ea ratio, quod indiuiſibilia non ſolum ad terminandum continuum; ſed etiam, ac multo magis ad eius partes copulandas, neceſſaria ſunt: ſiquidem continuum definitur id, cuius partes communi termino copulantur. Deinde quia ar-
D gumentum illud ab actione vniformiter difformi; & item illud à contactu plani, & globi, ac cylindri, euincunt eiuſmodi indiuiſibilia ponenda actu in medio continui. Vnde Ariſtot. 1. de anima cap. 4. tex. 71. In omnibus, inquit, corporibus puncta eſſe videntur, etiam infinita. & 1. de gen. cap. 2. tex 9. punctum vbiuis, atque omni in parte eſt. Quin verò quòd naturaliter nulla detur linea, nullúmve punctum in fine continui tantùm, pa-
E tet ex eo, quod nulla in corporibus inuenitur linea, quæ ſolùm terminet aliquam ſuperficiem, nec eam cum altera parte eiuſdem inuicem copulet ſimiliterq; nullum punctum, quod aliquam lineam claudat, nec eam pari modo cum altera parte lineæ continuet: ſiue ponamus id corpus eſſe perfectè cubicum, ſiue pyramidale, aut alterius cuiuslibet figuræ. Itaque ex omnibus indiuiſibilibus ſoli externæ ſuperficiei, quæ vndique corpus am-
F bit, & claudit, conuenit eſſe reipſa in fine continui tantùm, quia ita terminat continuum, vt aliam eius vlteriorem partem cum priori non copulet; ſiquidem corpus poſt vltimam ſuperficiem non vlteriùs protenditur.

2. Aſſertio. Confirmatio.

Non dari lineas, aut pũcta ſolummodo terminantia.

Sit tertia aſſertio: Superficies non eſt idem realiter cum corpore, nec linea cum ſuperficie, nec punctus cum linea. Hæc ſuadetur, quia ſi corpus & ſuperficies eſſent idem re, ſequeretur quemadmodum duo corpora naturaliter ſeſe contingunt, ac ſimul ſunt interuentu ſuperficierum; ita non repugnare quo-

2. Aſſertio.

Probatur.

minùs naturaliter ſimul eſſent ſecundũ ipſam molem corporeã; atq; ita naturaliter daretur corporũ penetratio. Conſecutio ex eo oſtenditur; quia cùm aliqua duo ſunt idem re, vbi alterũ naturæ viribus inuenitur, alterũ quoq; inueniri nihil vetat.

Quæ ſunt idem re poſſunt ſimul eſſe.

Secundò, ſi ſuperficies copulans hinc inde duas eiuſdẽ corporis medietates eſſet idẽ cũ corpore, vel eſſet idẽ cum altera tantũ medietate, vel cum vtraque: non cum altera; ſiquidem par atque eadem eſt vtriuſq; ratio: non cũ vtraq; , iam enim duæ partes corporis eſſẽt inter ſe idẽ realiter iuxta illud philoſophicũ pronunciatũ, Quæ ſunt idẽ realiter in vno tertio inter ſe quoq; idem ſunt; Nullo igitur pacto ſuperficies, & corpus in eãdem realitatem cõueniunt. Hoc idem argumentũ fieri poteſt in lineis & pũctis: vel enim linea copulãs partes ſuperficiei eſſet idem realiter cum vtraq; parte illius; vel cum altera tantùm, &c.

Quæ ſunt idem in vno tertio, ſunt inter ſe idẽ.

ARTICVLVS III.

SOLVTIO ARGVMENTORVM *primi articuli.*

Sol. 1. arg. 1. Art.

REliquũ eſt vt argumenta, quæ initio quæſtionis propoſita ſunt, diluamus. Ad primũ negandũ eſt quod aſſumit, dicendũq; indiuiſibilia neceſſaria eſſe ob eas cauſas, quæ articulo ſuperiori explicatæ ſunt. Nec obeſt quod corpus, ſuperficies, & linea ex ſe continua ſunt: non enĩ id haberent niſi ex ſe, ac natura ſua includerẽt indiuiſibilia, quibus vt terminis cõmunibus copularentur. Ad id verò, quod de partibus qualitatum obijcitur, reſpõdendum, indiuiſibilia non requiri vt terminent, & copulent præcisè, aut quolibet modo, ſed vt id præſtent ſituando id eſt, cauſando ordinem partium, quod non habent partes graduales qualitatum, ſed quantitatis duntaxat, cui id proprium ac naturale eſt. Quod item opponitur de ſeparatione puncti extremi à linea, dicendum in primis nullũ dari in corpore naturali punctum, quod lineam terminet, & cũ altera lineæ parte non ſimul copulet, vti ſuperiùs oſtendimus: poſſe tamen id dari in linea diuinitus à corpore ſeparata. Deinde reſpondendum, ſi ab iſtiuſmodi linea extremum punctũ diuina virtute tollatur, manſuram eam infinitam, non poſitiuè, quaſi in immenſum fluxura ſit; ſed negatiuè, quia nimirum termino intrinſeco circumſcripta non erit; non vlterius tamen ſeſe porriget.

Quo modo requirantur indiuiſibilia ad terminandum & copulandum.

Linea ſine extremo pũcto infinita negatiuè.

Sol. 2.

Ad ſecundum, in quolibet continuo reperiri infinita puncta, abſurdumque non eſſe duobus punctis ea claudi (ſiue ea duo ſolùm terminent, & non copulent, vt in linea diuinitùs ſeparata à corpore; ſiue vtrumque munus exhibeant: nam etiam inter quælibet duo puncta ſimul copulantia & terminantia, infinitudo punctorum continetur) id inquam abſurdum non eſſe, quia genus hoc infiniti non propriè ac ſimpliciter infinitum eſt; cùm omnia illa puncta finitum quid, videlicet vnam finitam lineam componant. Reſponderi etiam poteſt, non repugnare infinitum claudi primo & vltimo, negatiuè, id eſt, primo, ante quod non ſit aliud dummodo vltra illud deſignari non poſſit ſecundum, & vltimo, vltra quod aliud non ſit; modò tamen deſignari nequeat penultimum: ſicque in punctis lineæ ſeſe rem habere. Vel aliter; primum & vltimum punctum in linea non pertinere ad punctorum infinitatem, ſed eſſe quodammodo extra illius ſortem; quia eiuſmodi infinita non cernitur niſi vltra primum & citra vltimum; intra quæ nullum ſumi poteſt, vltra quod & ante quod infinita non ſint.

Altera ſol. eiuſdem.

Tertia ſolutio.

Ad tertium, id quod tanquam abſurdum infertur, reuera abſurdum non eſſe, nempe non plura eſſe puncta in maiori & in minori circulo: id enim infinito peculiare eſt, vt in eo maius & minus non habeat locum, vt ex Scoto in 2. d. 1. q. 3. & alijs in tertio huius operis libro diximus.

Sol. 3. Inter infinita non cadit maioris, aut minoris comparatio. Cap 8. q. 2. art 4.

Ad quartum, In quolibet continuo eſſe vnam tantùm lineam, vt probat argumẽtum. Neque tamen lineam gyratiuam columnæ eſſe actu infinitam. Nam eſto infinitis partibus eo modo æqualibus, vel etiam maioribus conſtet; omnes tamen ſunt in continuo per modum vnius, & vnum quid finitum componunt, vt in quæſtione de infinito diximus.

Sol. 4.

Ad quintum, Explicanda eſt maior: ſi enim ſignificet nullum accidens reale effici motu locali, quaſi ipſe motus ſit eius productio, concedenda eſt: ſi contendat nullum accidens reale poſſe motu locali reſultare, neganda. Secta enim linea, reſultant in extremitatibus duo puncta, quæ prius non actu, ſed poteſtate exiſtebant: peritq; illud punctum quod vtramq; partem inuicem iungebat. Nec mirum quòd indiuiſibilia ita gignantur & intereant. Etenim cùm ſint termini quantitatis, neceſſe eſt vt quotiès illa per diuiſionem partium terminationem variat, ipſa quoq; ſecundum ſuum eſſe varientur.

Sol. 5. Reſultare noua indiuiſibilia ſectione continua.

Ad ſextum, Indiuiſibilia non eſſe in ſubiecto adæquatè, quaſi eis reſpondeat ſubiectum indiuiſibile, cui inhæreant: ſed inadæquatè, hoc eſt, recipi in ſubſtantia merito corporis, cuius partes formales ſunt. Itaq; negandum eſt omne accidens requirere ſubiectum adæquatum, ac ſibi proprium.

Sol. 6.

Ad teſtimonia Ariſtotelis dicendum eſt, haberi quidem loco illo octaui libri Phyſicorum in continuo ineſſe dimidia infinita, non actu ſed potentia: verùm per hæc dimidia non intelligi ab Ariſtotele indiuiſibilia,

Explicantur teſtimonia Ariſt.

sed

Non rectè ab aduerſarijs citatum ſecum iſtū.

ſed partes materiales continui, quas patet in continuo eſſe, non vt entia infinita actu, ſed poteſtate; quatenus continuum ſecari poteſt in infinitas partes abſq; vllo termino. Pro explicatione verò alterius loci ex libro 3. Metaphyſic. aliorumque ſimilium animaduertendum eſt quædam puncta eſſe actu in linea, nimirum quæ lineæ partes actu copulant & terminant; quædam poteſtate, videlicet quæ ſi linea diuidantur in ea reſultabunt, vt paulò ante aſſeruimus; ſimiliterque dicendum de lineis reſpectu ſuperficiei, & de ſuperficiebus reſpectu corporis. Hoc poſito reſpondemus cùm Ariſtot. ait puncta, lineas, & ſuperficies, eſſe poteſtate in continuo, de ijs tantum poſteriori modo ſumptis agere, hoc eſt, de illis, quæ per ſectionem reſultare queunt. In libro verò de motione animalium ait polos, qui puncta ſunt indiuiſibilia, non habere ſubſtantiam, id eſt, non eſſe de genere ſubſtantiæ, cui duntaxat motus per ſe conuenit: fuerunt enim, qui illa inter ſubſtantias reponerent vt ex lib. 13. & 14. Metaph. colligitur. Ad aliud ex 3. de anima dicito licet punctum priuatione cognoſcatur, non iccirco tamen puram priuationem eſſe, alioqui etiam nigrum foret priuatio, quia per candidi priuationem intelligitur, explicaturque, vt ibidem admonet Ariſtoteles.

Quædā indiuiſibilia eſſe actu in continuo, alia poteſtate.

Quo ſenſu dixerit Ariſtoteles indiuiſibilia nō habere ſubſtantiam.

ARTICVLVS IV.

PROPONITVR ALIA SENTENtia, quæ indiuiſibilia poſitiua & realia partim admittit, partim negat.

HIs ita pertractatis, licet ea opinio pro qua ſupra diſſeruimus, admodum probabilis ſit, & ſuperius accommodata ad modos loquendi in ſcholis receptos, faciliorq; ad eos quos ante retulimus in Philoſophia locos expediendos: alia tamen ſententia eſt non minus probabilis, quā Fonſeca tuetur lib. 5. ſuorum commentariorum in Metaphyſ. c. 13. q. 6. vbi ſtatuit, licet ſuperficies verè ac phyſico more, id eſt, ſecundum entitatem poſitiuam ac realem, ſit actu in quolibet corpore, vt illius extremitas, eaq; vna duntaxat; tamen lineam & punctum non eſſe actu in corpore vllo, niſi Mathematico more ſpectata. Primam partem huiuſce aſſertionis probant ſecundū, tertium, & quartum ſecundi articuli argumentum. Altera pars de vnitate ſuperficiei ex eo oſtenditur; quia ad corpus vndique claudendum, circumſcribendumq;, ſuperficies vna requiritur: nec eſt cur alia præterea exigatur.

Lineam, & punctū non dari actu in corpore niſi conſideratione Mathematica.

Tertia verò pars, quatenus aſſerit lineas, & puncta non eſſe actu; ac ſecundum reales entitates in medijs magnitudinibus, inde ſuadetur; quia iſtiuſmodi indiuiſibilia neque ad copulandum, neque ad continuandum neceſſaria ſunt, vt articulo primo diſputabamus. Quæ ratio etiam conficit non dari in medio corpore actu, & more phyſico realem ſuperficiem. Quod autem lineæ & ſuperficies Mathematico more ſumptæ dentur actu in corpore, ex eo patet; quia Mathematici faciunt in corpore ſuperficies plures eas, quæ continent perfectos angulos; vt in teſſera ſex, in pyramide quinque. Secundum hanc verò notionem oportet aliquo modo dari actu lineas, quibus actu terminentur, & diſtinguantur eæ ſuperficies; & aliquo modo puncta actu, quæ lineas actu terminent & diſtinguant.

Non dari in medio corpore actu phyſico ſuperficiē realem.

Itaq;, vt ſummatim complectamur, ſtatuit hæc ſententia è tribus indiuiſibilibus, ſuperficie, linea, puncto, ſolam ſuperficiem, vt verū & poſitiuū ens dari actu in corporibus; lineā verò realem & poſitiuā, item puncta realia ac poſitiua (ſi tamen puncta vllam vendicēt poſitiuā entitatem) non dari in corpore, neq; actu, neq; poteſtate phyſica, ſed potentia logica duntaxat. Quod ex ijs, quæ mox ſubijciemus planum erit.

Solam ſuperficiem tanquā ens poſitiuū dari actu in corporibus.

Legitur apud graues auctores indiuiſibilia non actu, ſed poteſtate in media quantitate continua eſſe; quod ita intelligendum eſt, vt eiuſmodi potentia triſariam ad actum prouehatur: nimirum diuiſione reali, figuræ conformatione, & deſignatione. Ac reali quidem diuiſione, ſola ſuperficies quæ potentia in medio eſt corpore, viribus naturæ ad actū peruenit, cùm corpus ſecatur: ſemper enim eam ſectionem ſequitur reſultantia nouæ ſuperficiei. Similiter etiam cum nulla ſit implicatio contradictionis, quominus ſuperficies diuinitùs à corpore abiuncta diuidatur, licebit affirmare lineam contineri potentia logica in ſuperficie ſecundum realem diuiſionem. Item cùm non repugnet ſecari lineam diuinitùs ſeparatam à ſuperficie; verè dicemus potentia logica contineri ſecundum realem diuiſionem in linea punctum, quod facta ſectione reſultabit.

Quot modis reducantur ad actū indiuiſibilia in media quantitate.

Reali diuiſione.

Conformatione figuræ ducuntur ad actum lineæ, & puncta, cùm corpus omni carens angulo figuram perfectè angularem accipit; vt ſi ex corpore ſphærico fiat cubicum. Quandoquidem erunt tunc in eo corpore prædicta indiuiſibilia; non tamen ſecundum poſitiuā & realem entitatem; ſed tanquam negationes: lineæ, vt negationes vlterioris protenſionis ſuperficierum: puncta, vt negationes vlterioris protenſionis linearum. Quo pacto non verè & realiter, ſed conſideratione Mathematica ineſſe dicuntur in continuo.

Conformatione figuræ.

Denique deſignatione ducuntur ad actum lineæ, & puncta, cùm magnitudo omni angulo carens, mente concipitur vt diuiſa. Sic enim apprehenditur linea vt terminans

Deſignatione.

ſuperficiem diuiſam; & puncta, vt lineam ter- A minātia. Sed cùm hoc totum cogitatione fiat, patet hoc etiam modo non ſtatui in magnitudine lineas & puncta tanquam entia realia, ac poſitiua; ſed vt negationes, ſicuti paulo antè de reductione ad actum per figuræ conformationem diximus.

Reſpondetur ad argumēta partis oppoſitæ.

Nec verò contrariæ partis rationes multum exhibent negocij huic ſententiæ. Ad primam, quam pro confirmatione primæ aſſertionis adduximus, dicendum erit definitio- B nem illam continui, videlicet continuum eſt, cuius partes communi termino copulantur, ab antiquis Geometris manaſſe, qui ad demonſtrationes conficiendas indiuiſibilia, non tamen realia & poſitiua, ſed qualia proximè ſtatuimus, in medio continui poſuere, tanquam ſigna ad ſectiones magnitudinis in infinitum protrahendas. Itaque ea definitio ſic erit intelligenda, vt partes continui dicantur communi termino copulari, vel actu, vel po- C teſtate, quæ poteſtas modis paulò ante explicatis ad actum reducitur. Nec poſitiua indiuiſibilia ad copulandum neceſſaria ſint, cùm partes extenſionis abſque vlla tertia entitate per ſe inuicem coeant, & vniantur. Nec item imaginaria indiuiſibilia conſtituuntur in medio, vt negationes vlteriores tendentiæ, ſed vt ſigna.

Secunda verò, tertia, & quarta ratio nihil aduerſus hanc ſententiam probant; cùm ſo- D lummodo concludant dari actu; ac more phyſico in corporibus ſuperficies exteriùs ambientes.

Ad quintā reſpondemus, affectiones, quas de lineis in continuo exiſtentibus Mathematici demonſtrant, prout de ijs lineis præcisè dicuntur, non eſſe veras entitates; ſed eiuſdem conditionis ac naturæ cum ipſis lineis.

Vt ſeruetur lex actionis vniformiter difformis abſq; indiuiſibilibus realibus medio continui.

Ad ſextam, abſq; medijs indiuiſibilibus poſitiuis ſeruari poſſe legem actionis vniformi- E ter difformis, ſi dicamus ad eam tuendam ſat eſſe in prima ſuperficie, v.g. aeris illuminati tantum eſſe lucis, quantum in ſuperficie corporis illuminantis; cum eæ ſuperficies ſint ſimul; deinde progrediēdo a prima illa ſuperficie aeris verſus finem, quamcunq; partem ſignatam minus lucis obtinere.

De tactu globi & plani.

Ad ſeptimam, omiſſis alijs ſolutionibus, dicendum globum & cylindrum tangere planū in puncto & linea; non poſitiuis & realibus, F ſed ſola deſignatione exiſtentibus in magnitudine: atq; adeò eiuſmodi contactū eſſe negatiuū, quia fit nō per extrema realia; ſed negatiua duntaxat, eodemq; eatenus prædicta corpora dicētur ſe tangere; quatenus à ſe mutuò non diſtant. Quapropter interuentu illius nullus impulſus plano corpori imprimetur, quantumlibet magna vi globus, aut cylindrus deſcendant; imprimetur tamen interuentu circumfuſi corporis, v.g aeris, quem globus & cylindrus deorſum trudent. Ad vltimam reſpondendum erit, quæcunq; apud Ariſt. de lineis, & punctis tanquam de entibus poſitiuis actu exiſtentibus in rerum natura leguntur, ea non vt ex proprio, ſed vt ex aliorum ſenſu dicta accipi debere.

QVAESTIO II.

VTRVM CONTINVVM EX SOlis indiuiſibilibus coaleſcat, an non.

ARTICVLVS I.

RATIONES PRO PARTE AFfirmatiua.

Qui partem affirm. tuentur.

SVperiori diſputatione probabile ſtatuimus dari etiā in medio continui indiuiſi- C bilia, poſitiua & realia; proximū eſt, vt an ex ijs ſolis continuū cōponatur, diſquiramus. Affirmatiuā partē ſicuti ſunt olim Stoici Philoſophi duce Zenone, itēq; Pythagoras, Democritus, Leucippus, & pleriq; eorū qui Ariſtotelis ætate floruerūt. Nec deſunt argumēta quibus eorū ſententia cōprobari videatur. Pri- *1. Argum.* mum ſit: Inter punctū, quod eſt initiū lineæ, cæteraq; omnia eiuſdē lineæ nihil cadit. Igitur puncta proximè ſibi cohærent, atq; adeo D linea ex ſolis pūctis cōficitur. Probatur aſſumptum: Nam ſi eſt aliquid interiectū, vel eſt pūctum, vel linea: nō punctū, cùm extra omniū punctorū collectionē nullum ſit punctū: nec etiam linea, quia neceſſariò in ea dantur puncta. Igitur inter primū punctū, cæteraq; omnia nihil interiacet; ex quo ſequitur nihil reperiri in linea niſi puncta.

Secundum, Immediatè poſt hoc in- 2. ſtans exiſtet aliquid temporis, ſed id ni- E hil eſſe poteſt niſi inſtans: ergo poſt vnum inſtans proximè ſequitur aliud. Probatur aſſumptio, quia e tempore nihil exiſtit præter inſtans.

Tertium. Ex doctrina Ariſt. 1. Top. c. 14. ita ſe 3. habet punctum ad lineam ſicuti vnitas ad numerum: ſed numerus ex ſolis vnitatib. conficitur: ergo & linea ex ſolis punctis.

Quartum, Indiuiſibilia includuntur in con- 4. tinuo, & vt Ariſt. 1 li. Poſter. c. 4. docet, cōpara- F tione illius ſunt prædicata per ſe primo modo: pertinent igitur ad eius eſſentiam; non vt forma, cùm vna res vnicam tantùm formam habeat; ergo vt partes integrantes, ex quibus duntaxat conficiatur.

Quintum, Lignum, quod partim in aqua 5. eſt, partim in aere, contingitur à duabus extremis lineis circularibus aquæ & aeris ſeſe tangentibus: ſed neceſſe eſt in ipſo ligno duas quoq; eſſe lineas immediatas, quæ illis duabus reſpondeant. Ergo lineæ ſunt immediatæ in continuo.

Sextum,

6\. Sextum, Tempus quod plures Angeli intellectiones metitur, conſtat ex ſolis inſtantibus: cùm intellectio Angeli momento fiat. Ergo nihil obſtat, quominùs etiam noſtrum tempus ex inſtantibus, atq; adeò ex ſolis indiuiſibilibus componatur.

7\. Septimum, Si continuum diuina virtute in omnem ſui partem ſecari poſſet, diſſolueretur in indiuiſibilia: ergo conſtat ex indiuiſibilibus. Probatur conſecutio, quia vnumquodq; ex ijs conficitur, in quæ diſſolui poteſt.

8\. Octauum, Geometræ ſupponunt punctum cùm mouetur lineam gignere; lineam ſuperficiem; hanc corpus. At ex motu, ſeu veſtigio indiuiſibilium, nõ niſi ex indiuiſibilibus conſtitutum relinqui poteſt. Igitur linea, ſuperficies, & corpus ex indiuiſibilibus tantùm conſtant.

ARTICVLVS II.

CONCLVDITVR PARS *negatiua.*

Continuum nõ conſiſtit ex ſolis indiuiſibilibus.

VErùm qui continuũ ex ſolis indiuiſibilibus cõpoſuère, multis locis ab Ariſtotele cõfutantur, vt hoc in libro, & alio quodã libello inſcripto de lineis inſectilibus, qui videtur eſſe non quidem ab Ariſtotele ſeparatim editus, ſed ex illius Exotericis collectus. Eandem ſententiam improbat D. Auguſtin. 11. de Trinit. cap. 10. M. Alb. in lib. de lineis indiuiſibilibus cap. 5. D. Thom. Aegid. Burlæus, Themiſt. Simplic. alijq; interpretes hoc loco, Scotus in 2. d. 2. q. 9. Dur. q. 4. Greg. q. 2. Algazellus tract. 1. ſuæ Metaph. Auic. 6. Naturalium. par. 5. cap. 2. ſolet verò huius ſententiæ falſitas multis rationibus demonſtrari, è quibus aliquot in medium proferemus.

Prima concluſionis demonſtratio.

Prima ſit, Si linea conſtaret ex ſolis punctis ſequeretur contra primam propoſitionẽ Euclid. 1. Elem. nõ poſſe ſupra quamlibet lineam rectam deſcribi triangulũ æquilaterum. Sit enim linea trium punctorum A. C ſuper quam deſcribatur triangulus æquilaterus A. B. C. Deinde ſignentur puncta media laterum D. E. Hoc poſito aut illa puncta ab ſe diſtant, aut non diſtant: ſi non diſtant; ergo in illis finitur triangulus. Quare latera non erunt niſi duorum punctorum, quod repugnat hypotheſi. Si verò diſtant, aut per aliquid minus puncto, aut per punctum, aut per aliquid maius puncto. Primum dari non poteſt; alioqui punctum diuiduum eſſet. Nec ſecundũ; quia tantùm diſtarent puncta D. E. quantùm A. C. proindeq; lineæ A. D. & C. E. eſſent parallelæ, nec vnquam concurrerent. Nec tertium, ſic enim magis diſtarent puncta D. E. quàm puncta A. C. Quare linea A. D. & C. E. nõ concurrerent verſus puncta D. E. quod item hypotheſi repugnat.

Demonſtratio 2.

A Secunda, Sequeretur nõ poſſe lineã quantumcũq; minimam diuidi in tot partes euſdem proportionis, in quot ſecta eſt linea maxima. Cuius oppoſitum demonſtrat Euclides 6. Elem. prop. 10. Nam ſi linea magna ſit, verbi gratia, quinq; punctorũ, & minor triũ: maior diuidi poterit in quinq; partes æquales; minor verò non niſi in tres; alioqui puncta diuidua eſſent.

Demonſtratio 3.

Tertia, Sequeretur lineam intra latera trianguli æquilateri ſupra baſim deſcriptam B ipſa baſi maiorem eſſe, cuius oppoſitũ & per ſe patet & demonſtratur ab Euclide prop. 21. lib. 1. Conſecutio probatur; ſit enim baſis N. O. quatuor tantùm conſtans indiuiſibilibus, ſupra quam deſcribantur duo latera N. A. & O. A. æqualia inter ſeſe, ita vt efficiant triangulum. Ducatur deinde linea inter puncta B. C. quæ quandoquidem diuidua eſt, vt ſenſu patet, duobus ſaltem indiuiſibilibus con- C ſtabit; infra hanc ducantur aliæ quatuor, vt in ſuperiori figura. Tunc ſecunda linea nempe D. E. quia maior eſt, quam prima, habebit ſaltem tria indiuiſibilia. Tertia verò ob eandem cauſam cõtinebit quatuor, quarta quinque, quinta deniq; ſex. Iam igitur linea deſcripta ſupra baſim intra latera trianguli erit maior.

Demonſtratio 4.

Quarta, Sequeretur diametrũ eſſe cõmenſurabilem lateri, eſſeq; ei æqualem, aut habe- D re ad illud proportionem duplam cuius oppoſitum conſtat apud Euclidem lib. 10. propoſ. vltim. Prior pars conſecutionis probatur. Nam cum diameter & latus ſint lineæ finitæ, neceſſario ex indiuiſibilibus finito numero comprehenſis fient. Quare cùm quilibet numerus cuilibet numero commenſurabilis ſit, diameter commenſurabilis erit lateri. Præterea aliquid eſſe lateri commenſurabile, nihil aliud eſt quàm dari aliquid, quod ſit pars E aliquota vtriuſque. At ſi continuũ ex indiuiſibilibus conſtaret, vnum indiuiſibile eſſet pars aliquota tum diametri tum lateris. Ex quo ſequitur diametrũ commenſurari lateri. Poſterior conſecutionis pars ſic oſtenditur. Deſcribatur quadratum, & à quouis puncto vnius lateris ducatur recta linea ad punctum è regione poſitũ. Tum ducatur diameter, vt in hac figura patet. Si igitur continuum ex indiuiſibilibus ſit, vel in diametro inter quæuis F duo indiuiſibilia duarum linearum, quæ ducantur à punctis immediatis vnius lateris ad puncta immediata alterius, interiectũ eſt aliquod indiuiſibile, aut nullum. Si nullum, iam diameter non pluribus conſtat indiuiſibilibus, quàm latus; atq; adeò lateri æqualis eſt: ſi aliquod, cum eadem ratio ſit, vt inter quaſlibet alias duas lineas interpoſitũ ſit vnum indiuiſibile, erit diameter duplo maior latere, quod erat probandũ. Plures ad hanc rem ſtabiliendam rationes habes in libello de lineis inſectilibus, quem M. Albertus ad finẽ huius

paraphraſticè exponit, pluresq́; affert Alexã-der lib 2.nat.q.& Scotus in 2.d.2.q.9. Gregorius Arim.ibid.q.2.

ARTICVLVS III.

RESPONDETVR ARGVmentis in contrariam partem adductis.

Inter omnia puncta collectiuè accepta nihil eſt medium.

AD argumenta verò, quibus contraria ſententia probari videbatur, reſpondendum eſt. Ad 1.quidem, inter punctum quod initiũ eſt lineæ, & cætera omnia diuiſim ſumpta intericctam eſſe lineam, & ex conſequenti infinita puncta, quibus illa conſtat: at inter illud, & omnia alia collectiuè accepta, nihil eſſe interpoſitum, vt probat argumentũ. Verum non inde rectè colligi confici lineam ex ſolis punctis, vel aliquod punctum eſſe alteri immediatum in eadem linea, quia tota illa punctorum collectio nullum habet, quod ſit immediatũ primo, & inter quod, & aliud non cadat linea.

Poſt inſtans non inſtans ſubſequi ſed tempus.

Ad 2.id, quod immediate poſt hoc momẽtum exiſtet, debere eſſe tempus non momentum. Nam licet nihil temporis ſimul exiſtat præter momentum: ſucceſſiuè tamen aliquid exiſtit, quod momentum non eſt, nimirum tempus.

Indiuiſibilia pertinent ad eſſentialem definitionẽ continui.

Ad 3. non eodem prorſus modo ſe habere punctũ ad lineã, quo vnitas ad numerũ: alioqui ſicuti punctũ, ita & vnitas poſitionem haberet in continuo, quod negat Ariſtoteles in Categorijs cap.de quantitate & 1.poſt.cap.23. Dicuntur igitur eodem modo ſe habere, quia ſicut vnitas numeri, ita punctum principium eſt lineæ.

Ad 4. indiuiſibilia dici per ſe primo modo de cõtinuo, pertinereq́; ad eſſentialem illius definitionem & habere ſe vt formas reſpectu partium integrantium, quas copulant: quatenus interuentu indiuiſibilium ea, quæ alioqui eſſent multa ſimpliciter entia, efficiunt vnum quid per ſe. Nec eſſe incommodum ex huiuſmodi formis, quæ propriæ formæ non ſunt, dari ſimul in vno continuo multas, imo infinitas.

Ad 5. duabus lineis circumfuſi aeris & aquę reſpondere in ligno vnam dũtaxat. Nam cum duæ illæ ſimul in eodemq́; ſitu maneant, vtrique vna reſpondere poteſt. Nec abſurdum eſt duo indiuiſibilia in diuerſis ſubiectis immediatè hærere; cùm inde non ſequatur continuum ex ſolis indiuiſibilibus confici.

Ad 6. tempus menſurans intellectiones Angeli non eſſe continuum, ſed diſcretum, quod proinde nihil vetat quominus ex indiuiſibilibus conſletur, ſicuti ex vnitatibus numerus. Ita Aegidius in tract.de menſura angelorum q.9. *Nihil vetat tẽpus diſcretum conſtare ex ſolis indiuiſibilib.*

Reijcitur opinio Gregorij Arim.

Ad 7. Gregorius in 1.diſt.36. q.1.& in 2.d.2. q.2. concedit poſſe continuum diuina virtute in omnem ſui partem diuidi. Sed non rectè ſentit, includitur enim in eo contradictio: ſiquidem tale continuũ eſſet, ac non eſſet continuum: eſſet, quia ita ponimus: nõ eſſet, quia ex ſolis indiuiduis continuum ac diuiduum cõſtare nequit. Occurrendum eſt igitur argumẽto, ex hypotheſi impoſſibili, qualis eſt ea, quæ in illa cõditionali propoſitione ſumitur, conſequi id, quod fieri non poteſt. Quare nihil mirum quòd ex diuiſione continui in omnem ſui partem, ſi daretur, colligatur continuum conſtitui ex ſolis indiuiſibilibus.

Ad 8. non eſſe Mathematicorũ ſententiam ex fluxu indiuiſibilium effici re vera aliquod continuum; ſed vti eos eiuſmodi fictione ad ſignificandam diuiſibilitatem lineæ ſecundũ longitudinem duntaxat, ſimiliterq́; ad explicandas dimenſiones aliarum quantitatum continuarum.

Κεφάλαιον γ.

Ἀνάγκη δὲ καὶ τὸ νῦν τὸ μὴ καθ' ἕτερον, ἀλλὰ καθ' αὑτὸ καὶ πρῶτον λεγόμενον, ἀδιαίρετον εἶναι, καὶ ἐν ἅπαντι τοιοῦτον χρόνῳ ἐνυπάρχειν. ἔστι γὰρ ἔσχατόν τι τοῦ γεγονότος, οὗ ἐπὶ τάδε οὐθέν ἐστι τοῦ μέλλοντος· καὶ πάλιν τοῦ μέλλοντος, οὗ ἐπὶ τάδε οὐθέν ἐστι τοῦ γεγονότος. ὃ δὴ ἔφαμεν ἀμφοῖν εἶναι πέρας. τοῦτο δὲ ἂν δειχθῇ, ὅτι τοιοῦτόν ἐστι, καθ' αὑτὸ καὶ ταὐτόν, ἅμα φανερὸν ἔσται καὶ ὅτι ἀδιαίρετον. ἀνάγκη δὴ τὸ αὐτὸ εἶναι τὸ νῦν τὸ ἔσχατον ἀμφοτέρων τῶν χρόνων· εἰ γὰρ ἕτερον, ἐφεξῆς μὲν οὐκ ἂν εἴη θάτερον θατέρῳ, διὰ τὸ μὴ εἶναι συνεχὲς ἐξ ἀμερῶν· εἰ δὲ χωρὶς ἑκάτερον, μεταξὺ ἔσται χρόνος· πᾶν γὰρ τὸ συνεχὲς τοιοῦτον, ὥστ' εἶναί τι συνώνυμον μεταξὺ τῶν περάτων. ἀλλὰ μὴν εἰ ὁ χρόνος τὸ μεταξὺ, διαιρετὸν ἔσται· πᾶς γὰρ χρόνος δέδεικται ὅτι διαιρετός. ὥστε διαιρετὸν τὸ νῦν. εἰ δὲ διαιρετὸν τὸ νῦν, ἔσται τι τοῦ γεγονότος ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ τοῦ μέλλοντος ἐν τῷ γεγονότι.

καθ'

CAP. III.

NEceſſe autem eſt & punctũ temporis præſens, quod non per aliud, ſed per ſe, & primò dicitur indiuiduũ eſſe, ac in omni tempore tale ineſſe. Eſt enim præteriti extremum quiddam citra quod nihil eſt futuri, & rurſus futuri, vltra quod nihil eſt præteriti, quod quidem vtriuſq; terminum eſſe tradidimus. Hoc ſi tale per ſe, & idem demonſtratum fuerit, indiuiduum quoq; eſſe ſimul conſtabit. Textus 24.

b Neceſſe eſſe autem vtriuſque temporis extremum idem punctum eſſe, nam ſi aliud ſit, alterũ quidem alteri conſequens non erit, cum ex his, quæ partibus vacant, continuũ nõ conſtet. Textus 25. *Sed ſi vtrũq; ſeparatim fuerit, tẽpus erit intermedium. Omne enim continuũ eiuſmodi eſt, vt eius extremis interiectis aliquid ſit, quod eiuſdem nominis ſit, & rationis. At ſi tẽpus intercedet, diuiduũ erit, quandoquidem tempus omne diuiduũ eſſe, demonſtratum eſt. Ita temporis punctum præſens diuiduum erit: quod ſi diuiduum ſit, aliquid præteriti in futuro erit, & aliquid futuri in præterito.* Textus 26.

Id enim

καθ' ὃ γὰρ ἂν διαιρεθῇ, τοῦτο διορίσει τὸν παρεληλυθότα
καὶ τὸν μέλλοντα χρόνον αὐτοῦ δὲ καὶ οὐκ ἂν καθ' αὑτὸ εἴη
τὸ νῦν, ἀλλὰ καθ' ἕτερον· ἡ γὰρ διαίρεσις οὐ τοῦ καθ' αὑ-
τό. ... τοῦ νῦν. τὸ μέν τι παρεληλυθὸς ἔσται, τὸ δὲ
μέλλον· καὶ οὐκ ἀεὶ τὸ αὐτὸ παρεληλυθὸς, ἢ μέλλον. οὐδὲ δὴ τὸ
νῦν τὸ αὐτό. πολλαχῇ γὰρ διαιρετὸς ὁ χρόνος. ὥστ' εἰ
ταῦτα ἀδύνατον ὑπάρχειν τῷ νῦν, ἀνάγκη τὸ αὐτὸ
εἶναι τὸ ἐν ἑκατέρῳ νῦν. ἀλλὰ μὴν εἰ ταὐτὸ, φανερὸν
ὅτι καὶ ἀδιαίρετον. εἰ γὰρ διαιρετὸν, πάλιν ταὐτὰ συμ-
βήσεται ἃ καὶ ἐν τῷ πρότερον. ὅτι μὲν τοίνυν ἐστί τι ἐν τῷ
χρόνῳ ἀδιαίρετον, ὅ φαμεν εἶναι τὸ νῦν, δῆλον ἐκ τῶν
εἰρημένων· ὅτι δ' οὐδὲν ἐν τῷ νῦν κινεῖται, ἐκ τῶνδε φα-
νερόν· εἰ γάρ ἐστιν, ἐνδέχεται καὶ θᾶττον κινεῖσθαι ἐν αὐτῷ
καὶ βραδύτερον. ἔστω δὴ τὸ νῦν, ἐφ' οὗ Ν. καὶ κεκινήσθω δ'
ἐν αὐτῷ τὸ θᾶττον, τὴν ΑΒ. οὐκοῦν τὸ βραδύτερον ἐν τῷ
αὐτῷ, ἐλάττω τῆς ΑΒ κινηθήσεται, οἷον τὴν ΑΓ.

ἐπεὶ

Id enim quo diuiſum fuerit, præteritum tempus Textus 27.
atq; futurum determinabit. Nec verò per ſe præ-
ſens momentum erit, ſed per aliud: eius enim quod
per ſe eſt, diuiſio non eſt. Ad hæc momenti præſentis
aliud præteritũ, aliud futurum erit, nec idem ſem-
per præteritum aut futurum: neq; igitur præſens
momentum idem, cum multis modis diuidi tempus
poſſit. Quapropter ſi hæc in præſens momentum ca- Textus 28.
dere nõ poſſunt, in vtroq; idem momentum ſit ne-
ceſſe eſt. Atqui ſi idem ſit, perſpicuum etiam eſt di-
uidi non poſſe. Nam ſi diuiduum ſit, eadem rurſus, Textus 29.
quæ in priori euenient. In tempore igitur aliquid
eſſe indiuiduum, quod νῦν, hoc eſt momentum præ-
ſens eſſe dicimus, ex his quæ dicta ſunt, conſtat.
c *Nihil autem momento moueri, ex his eſt mani-*
feſtum. Nam ſi liceat, poterit & celerius in eo, &
tardius moueri. Sit igitur N temporis momentum,
id autem, quod velocius eſt, in eo ſpacium A B.
conficiat, quod tardius eſt, minus quàm A B. ſit, in eodem conficiet. vt exempli gratia A C.

Quoniam

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

NEceſſe eſt autem. a] Vt alia quæ ad ſectionem motus ſpectant perſequatur, ſubijcit in hoc *Theoremata*
capite quædam Theoremata. Primum eſt, Nune, ſeu momentum, eſt quid indiuiduum. *ad motũ ſpe-*
Quod vt intelligas aduerte, nunc, ſiue momentum, bifariam vſurpari. Vno modo pro eo, *ctantia.*
quod per ſe ac primò tale dicitur, quòd quidem præteriti temporis, & futuri extremum eſt. Al- *Te νῦν,*
tero, pro eo, quod non per ſe tale eſt, ſed beneficio illius, quod per ſe eſt tale, quod quidem eſt *id eſt momẽ-*
tempus præſens continens in ſe prædictum momentum. Hoc igitur loco agit Ariſtoteles de *tum dupli-*
momento ſecundum priorem notionem ſumpto, Declarat verò quónam pacto præteriti, & fu- *citer ſumi.*
turi temporis extremum ſit, aiens præteriti aliquid eſſe, citra quod nihil ſit futuri, vltra quod
nihil ſit præteriti, idq; eſſe, quod momentum propriè vocamus.

b *Neceſſe eſt autem vtriſq;.*] Probat idem momentum præteriti & futuri extremum eſſe, vnde *Idem momẽ-*
planum relinquetur, eſſe diuiſionis expers. Probat autem hoc modo. Nam ſi non eſſet vnum, *tum eſſe ex-*
ſed plura: cùm duo indiuidua quantitatis immediata eſſe non poſſint, quia continuũ non con- *tremũ præ-*
ſtat ex indiuiduis: neceſſariò inter illa tempus caderet: hoc autem fieri non poſſe inde liquet, *teriti, & fu-*
quia cùm illud tempus tum ad præteritum, tum ad futurum ſpectet, iam aliquid præteriti eſſet *turi.*
in futuro, & aliquid futuri in præterito: quod abſurdum eſt. Licet enim idem inſtans ad vtrũq;
pertinere poſſit, vt communis terminus, tamen fieri nequit vt idem tempus, quod diuiduum
neceſſariò eſt, ad vtrunq; pertineat.

c *Nihil autem momento*] Secundum Theorema, temporis momento nihil moueri poteſt, aut *Momento ni-*
quieſcere. Priorem partem ſuadet, quia ſi mobile aliquod tardius pedalem lineam momento *hil moueri.*
conficiat, eandem mobile aliud celerius breuiori ſpacio decurret, quare iam momentũ in duas
partes ſecabitur, quod tamen inſectile eſſe oſtenſum fuit. d *Sed*

ἐπεὶ δὲ τὸ βραδύτερον ἐν ὅλῳ τῷ νῦν κεκίνηται τὴν
ΑΓ, τὸ θᾶττον ἐν ἐλάττονι τούτου κινηθήσεται ὥστε διαι-
ρεθήσεται τὸ νῦν· ἀλλ' ἦν ἀδιαίρετον. οὐκ ἄρα ἐστὶ κι-
νεῖσθαι ἐν τῷ νῦν. ἀλλὰ μὴν. οὐδ' ἠρεμεῖν· ἠρεμεῖν γὰρ
ἐλέγομεν, τὸ πεφυκὸς κινεῖσθαι μὴ κινούμενον ὅτε πέφυ-
κε, καὶ οὗ, καὶ ὥς. ὥστ' ἐπεὶ ἐν τῷ νῦν οὐδὲν πέφυκε κινεῖσθαι,
δῆλον ὅτι οὐδ' ἠρεμεῖν. ἔτι δ', εἰ τὸ αὐτὸ μέν ἐστι τὸ νῦν ἐν
ἀμφοῖν τοῖν χρόνοιν· ἐνδέχεται δὲ, τὸν μὲν κινεῖσθαι, τὸν δὲ
ἠρεμεῖν ὅλον· τὸ δ' ὅλον κινούμενον τὸν χρόνον ἐν ὁτῳοῦν
κινηθήσεται τῶν τούτου, καθ' ὃ πέφυκε κινεῖσθαι, καὶ τὸ ἠρε-
μοῦν ὡσαύτως ἠρεμήσει, συμβήσεται τὸ αὐτὸ ἅμα ἠρε-
μεῖν καὶ κινεῖσθαι· τὸ γὰρ αὐτὸ ἔσχατον τῶν χρόνων ἀμφο-
τέρων, τὸ νῦν. ἔτι δ'. ἠρεμεῖν μὲν λέγομεν τὸ ὁμοίως ἔχον
καὶ αὐτὸ, καὶ τὰ μέρη νῦν καὶ πρότερον·

Quoniam autem id, quod tardius eſt, in toto mo-
mento per ſpaciũ. A C. motum eſt, in minori quàm
illud ſit id quod eſt celerius, mouebitur. Quare mo- Textus 30.
mentũ diuidetur. At eſt indiuiduũ. Fieri itaq; non
poteſt vt tẽporis momento moueatur. d *Sed neq;*
etiã vt quieſcat. Nam quieſcere id dicebamus, quod
aptum moueri, tum cùm aptũ eſt, & vbi, & quem-
admodũ, non mouetur. Igitur cùm momento nihil
moueri aptũ ſit, nec item quieſcere aptũ eſſe mani-
feſtum eſt. Præterea ſi momentũ in vtroq; tempo- Textus 31.
re idem eſt, fieriq; poteſt vt in horum altero toto
motus fiat, in altero quieſcat, atq; id quod in toto
mouetur tempore, in quouis ipſius, in quo moueri
aptum eſt, mouebitur, & id quod quieſcit, ſimili
modo quieſcet, fiet vt idem quieſcat ſimul, & mo-
ueatur. Ipſum enim momentum amborum temporũ Textus 32.
extremũ eſt. Quieſcere etiam id dicimus, quod nunc, & prius, & ipſum, & partes eodem modo ſe habent.

ἐν δὲ τῷ νῦν, οὐκ ἔστι τὸ πρότερον. ὥστε οὐδ᾽ ἠρεμεῖν. ἀνάγκη ἄρα καὶ κινεῖσθαι τὸ κινούμενον ἐν χρόνῳ. καὶ ἠρεμεῖν τὸ ἠρεμοῦν. τὸ δὲ μεταβάλλον ἅπαν, ἀνάγκη διαιρετὸν εἶναι. ἐπεὶ γὰρ ἔκ τινος εἴς τι πᾶσα μεταβολή, καὶ ὅταν μὲν ᾖ ἐν τούτῳ εἰς ὃ μετέβαλεν, οὐκέτι μεταβάλλει· ὅταν δὲ ἐξ οὗ μεταβάλλει, καὶ αὐτὸ καὶ τὰ μέρη οὐ μεταβάλλει. ἀνάγκη δὲ τὸ μέν τι ἐν τούτῳ εἶναι, τὸ δὲ ἐν θατέρῳ τοῦ μεταβάλλοντος. οὔτε γὰρ ἐν ἀμφοτέροις, οὔτ᾽ ἐν μηδετέρῳ (ὅλον) δυνατόν. λέγω δὲ εἰς ὃ μεταβάλλει τὸ πρῶτον κατὰ τὴν μεταβολήν. οἷον, ἐκ τοῦ λευκοῦ τὸ φαιόν, οὐ τὸ μέλαν. οὐ γὰρ ἀνάγκη τὸ μεταβάλλον ἐν ὁποτερῳοῦν εἶναι τῶν ἄκρων. φανερὸν οὖν ὅτι πᾶν τὸ μεταβάλλον ἔσται διαιρετόν.

Κεφά-

At in momento prius non eſt, quare nec quieſcere. Neceſſe eſt itaque id quod mouetur, & quieſcit in tempore moueri, atq; quieſcere. e *Id autem omne quod mutatur, diuiduum ſit neceſſe eſt. Quoniam enim ex aliquo in aliquid mutatio omnis eſt, cùm id quod mutatur, in eo fuerit, in quod mutatur, nõ vlterius mutabitur: cum verò in eo eſt, ex quo mutatur, tum nec ipſum mutatur, nec partes. Eius itaque quod mutatur, aliquid neceſſariò in hoc eſt, aliquid in altero. Nam neq; vtroq; neq; in neutro eſſe poteſt. Dico autem id, in quod in mutatione primum mutatur, vt ex albo fuſcum nõ nigrum. Non enim neceſſe eſt id, quod mutatur in alterutro extremorum eſſe. Conſtat itaq; omne quod mutatur, diuiduum eſſe.*

CAP.

d *Sed neq; etiam quieſcat.*] Confirmat poſteriorẽ partem eiuſdem Theorematis, quia vt conſtat ex ijs quæ ſuperiori libro ſub finem quarti capitis dicta ſunt, id tantum quieſcere dicitur, quod cùm aptũ eſt moueri, non mouetur. Probatum eſt autem nihil poſſe momento moueri, quare neq; momento quieſcere. Deinde quia ſi quid quieſcere, ac proinde etiam moueri momẽto poſſet, ſequeretur idem mobile ſimul quieſcere & moueri, quod proculdubio a vero abeſt. Probatur ſequel. Nam ſi idem mobile primo quadrante huius horæ cie tur, & in ſecundo quieſcat, cùm idem punctum vtrũq; quadrantem copulet & id quod in toto mouetur tempore, in quouis ipſius, in quo moueri aptum eſt, moueatur, & id quod quieſcit, ſimili modo quieſcat: fiet vt idem ſimul quieſcere poſſit, & moueri.

Quid dicatur quieſcere.

e *Id autem omne.*] Tertium theorema. Omne quod mouetur diuiduum eſſe oportet. Hoc ex eo probat, quia quidquid mouetur partim eſt in termino à quo, partim in termino ad quem, quod autem ita ſe habet, ſectile eſt. Aſſumptũ verò oſtendit, quia cùm totum mobile eſt in termino ad quem, nõ iam ad illum mutatur, ſed mutatũ eſt, cùm verò totum eſt in termino à quo, nondum mutatur. Quare neceſſe eſt vt dum mouetur, vtroq; participet.

Omne quod mouetur diuiduũ eſſe.

Dubitatio. Hæc Ariſtotelis ratio magnam fecit difficultatem inprimis Theophraſto, deinde Alexandro, Themiſtio, Simplicio, Auerroi, Auem pace, & alijs. Tum quia ex eo, quod mobile vnam partem formæ obtinet, alteram non obtinet, haud rectè concluditur ipſum mobile eſſe diuiduum, ſed potius formam, quam comparat diuiduam eſſe, partibusq; conſtare. Tum quia multæ ſunt mutationes momentaneæ, vt generatio, & illuminatio. Auerroes, vt hunc nodum ſoluat, tres affert ſententias, Alexandri, Themiſtij, & Auempace; quibus impugnatis ſuam probat. Verùm tam illi quàm ipſe videntur nobis à vera ſentẽtia deflexiſſe. Sed neq; etiam placet expoſitio D. Thomæ. Quibus ob breuitatem prætermiſſis vno verbo reſpondemus, Ariſtotelem hac demonſtratione non omnes in vniuerſum mutationes, aut etiam motus fuiſſe complexum, ſed lationem duntaxat, in qua citra vllam difficultatem aptè colligitur mobile eſſe diuiduum, quia partim eſt in termino à quo, partim in termino ad quem; ſiquidem dum ſucceſſione ſpacium decurrit, partes ſuas illius partibus adæquat. Nec obſtant exempla qualitatum nempe album, fuſcum, nigrum, quæ ad veritatem, ſed ad rem illuſtrandam afferuntur.

Reſponſio.

Κεφάλαιον δ.

Κίνησις δ᾽ ἐστὶ διαιρετὴ διχῶς, ἕνα μὲν τρόπον, τῷ χρόνῳ· ἄλλον δέ, κατὰ τὰς τῶν μερῶν τοῦ κινουμένου κινήσεις. οἷον, εἰ τὸ α γ κινεῖται ὅλον, καὶ τὸ α β κινηθήσεται, καὶ τὸ β γ. ἔστω δή, τοῦ μὲν α β, ἡ δ ε· τοῦ δὲ β γ, ἡ ε ζ, κίνησις τῶν μερῶν. ἀνάγκη δὴ τὴν ὅλην, ἐφ᾽ ἧς ἡ δ ζ, τοῦ α γ εἶναι κίνησιν· κινήσεται γὰρ κατὰ ταύτην, ἐπειδὴ ἑκάτερον τῶν μερῶν κινεῖται καθ᾽ ἑκατέραν. οὐδὲν δὲ κινεῖται κατὰ τὴν τοῦ ἄλλου κίνησιν. ὥστε ἡ ὅλη κίνησις τοῦ ὅλου ἐστὶ μεγέθους κίνησις. ἔτι δέ, εἰ ἅπασα μὲν κίνησις τινός, ἡ δ᾽ ὅλη κίνησις ἡ ἐφ᾽ ἧς δ ζ, μήτε τῶν μερῶν ἐστὶ μηδετέρου· μέρους γὰρ ἑκάτερον· μήτε ἄλλου μηδενός. οὐ γὰρ ὅλη ὅλου, καὶ τὰ μέρη τῶν μερῶν.

τὰ δὲ

CAP. IIII.

Motus a *autem biſariam diuiduus eſt. vno modo tempore: alio ex partium eius quod mouetur, motibus. Vt ſi, A. C. totum moueatur, etiam, A.B. & B.C. mouebuntur Sit, igitur partis, A.B. motus, D.E & partis, B.C. motus, E.F. neceſſe eſt totum. D.F. ipſius, A.C eſſe motum, hoc enim mouebitur. Nam cùm vtraq; pars vtroque motu moueatur, alteriusq; motu nihil cieatur, totus motus totius erit magnitudinis. Præterea ſi omnis motus alicuius eſt, totus autem D.F. motus nec alterius partis eſt (vtriuſq; enim eſt) nec vllus alius (cuius namq; totius motus eſt, eius quoq; par-* Textus 33.
tium etiam partes ſunt.) Textus 34.

partes

τὰ δὲ μέρη τὰ ΔΖ, τῶν ΑΒΓ, καὶ οὐκ ἄλλων· πλειόνων γὰρ οὐκ ἦν μία κίνησις, καὶ ἡ ὅλη κίνησις ἂν εἴη τοῦ ΑΒΓ μεγέθους. ἔτι δ', εἰ μὲν ἔστι τῆς ὅλης κίνησις ἄλλη, οἷον ἐφ' ἧς ΘΙ, ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς ἡ ἑκατέρου τῶν μερῶν κίνησις· αὗται δ' ἴσαι ἔσονται ταῖς ΔΕ, ΕΖ· μία γὰρ ἑνὸς κίνησις. ὥστ', εἰ μὲν ὅλη διαιρεθήσεται ἡ ΘΙ, εἰς τὰς τῶν μερῶν κινήσεις, ἴση ἔσται ἡ ΘΙ, τῇ ΔΖ. εἰ δ' ἀπολείπει τι, οἷον τὸ ΚΙ, αὕτη οὐδενὸς ἔσται κίνησις· οὔτε γὰρ τοῦ ὅλου, οὔτε τῶν μερῶν, διὰ τὸ μίαν εἶναι τοῦ ἑνός, οὔτε ἄλλου οὐδενός· ἡ γὰρ συνεχὴς κίνησις ἐστὶ συνεχῶν τινῶν· ὡσαύτως δὲ καὶ εἰ ὑπερβάλλει κατὰ τὴν διαίρεσιν. ὥστ' εἰ τοῦτο ἀδύνατον, ἀνάγκη τὴν αὐτὴν εἶναι καὶ ἴσην. αὕτη μὲν οὖν ἡ διαίρεσις, κατὰ τὰς τῶν μερῶν κινήσεις. ἐστὶ, καὶ ἀνάγκη παντὸς εἶναι τοῦ μεριστοῦ αὐτήν. ἄλλη γε κατὰ τὸν χρόνον· ἐπεὶ γὰρ ἅπασα κίνησις ἐν χρόνῳ. χρόνος δὲ πᾶς διαιρετὸς, ἐν δὲ τῷ ἐλάττονι ἐλάττων ἡ κίνησις, ἀνάγκη πᾶσαν κίνησιν διαιρεῖσθαι κατὰ τὸν χρόνον. ἐπεὶ δὲ πᾶν τὸ κινούμενον, ἔν τινι κινεῖται, καὶ χρόνον τινὰ, καὶ παντός κινουμένου ἐστὶ κίνησις, ἀνάγκη τὰς αὐτὰς εἶναι διαιρέσεις, τοῦ τε χρόνου καὶ τῆς κινήσεως, καὶ τοῦ κινεῖσθαι καὶ τοῦ κινουμένου, καὶ ἐν ᾧ ἡ κίνησις. πλὴν οὐ πάντων ὁμοίως, ἐν οἷς ἡ κίνησις, ἀλλὰ τοῦ μὲν ποσοῦ, καθ' αὑτὸ· τοῦ δὲ ποιοῦ, κατὰ συμβεβηκός. εἰλήφθω γὰρ ὁ χρόνος ἐν ᾧ κινεῖται ἐφ' ᾧ Α, καὶ ἡ κίνησις ἐφ' ᾧ Β, εἰ οὖν τὴν ὅλην ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ κεκίνηται, ἐν τῷ ἡμίσει, ἐλάττω. καὶ πάλιν τούτου διαιρεθέντος, ἐλάττω ταύτης, καὶ ἀεὶ οὕτως· ὁμοίως δὲ καὶ εἰ ἡ κίνησις διαιρετὴ, καὶ ὁ χρόνος διαιρετός. εἰ γὰρ τὴν ὅλην ἐν τῷ παντὶ, τὴν ἡμίσειαν ἐν τῷ ἡμίσει, καὶ πάλιν τὴν ἐλάττονα ἐν τῷ ἐλάττονι. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, καὶ τὸ κινεῖσθαι διαιρεθήσεται· ἔστω γὰρ ἐφ' ᾧ Γ, τὸ κινεῖσθαι. κατὰ δὴ τὴν ἡμίσειαν κίνησιν, ἔλαττον ἔσται τοῦ ὅλου. καὶ πάλιν κατὰ τὴν τῆς ἡμισείας, ἡμίσειαν. καὶ ἀεὶ οὕτως. ἔστι δὲ καὶ ἐκτιθέμενον τὸ καθ' ἑκατέραν τῶν κινήσεων κινεῖσθαι, οἷον κατά τι τὴν ΔΓ, καὶ τὴν ΓΕ λέγειν, ὅτι τὸ ὅλον ἔσται κατὰ τὴν ὅλην.

εἰ γὰρ

partes autem, D.F. partium, A.B.C. ſunt, non aliorum (plurium enim vnus motus eſſe non poteſt) totus profectò motus magnitudinis, A. B. C. erit. Text.35. *Inſuper ſi totius alius motus eſt, vt G K ab eo auferentur vtrinſque partis motus, qui motibus, D.E. & E.F. æquales erunt, cum vnius vnus ſit motus. Quare ſi totus, G. K. in partium motus diuidetur, motus, G.K. motui, D.F. æqualis erit. Quod ſi aliquid reſtabit, vt, H. K. id nullius erit motus: nam nec totius, nec partium, propterea quòd vnius vnus ſit neq; cuiuſpiam alterius, cum motus continuus aliquorum ſit continuorum. Quod etiam eueniet, ſi ex diuiſione ſuperabit, quod fieri non poteſt, idem & æqualis ſit neceſſe eſt. Hæc igitur diuiſio ex partium motibus eſt, reique omnis diuiduæ eum eſſe neceſſe eſt.* b *Alia eſt ex tempore. Nam cùm motus omnis in tempore ſit, tempusq; omne poſſit diuidi, & in minori minor motus fiat, neceſſe eſt omnem motum ex tẽpore eſſe diuiduum.* Text.36. c *Quoniam autem omne quod mouetur, in aliquo mouetur, & in aliquo tempore, & omnis rei, quæ mouetur, motus eſt, eædem & temporis, & motus, & ipſius moueri, & eius quod mouetur, & eius in quo eſt motus diuiſiones ſint neceſſe eſt, niſi quod non omniũ, in quibus eſt motus, ſimiliter, ſed quantitatis per ſe, qualitatis ex accidenti. Sumatur enim, A, tempus, in quo mouetur, & motus B. Si igitur toto in toto tempore motum eſt, certe minori in dimidio. Et rurſus eo diuiſo, minori quam ille ſit, & ita perpetuò. Similiter ſi motus diuiduus eſt, tempus etiam diuiduum eſt. Nam ſi toto in toto, etiam dimidio in dimidio: & rurſus minori in minori. Eodem modo & ipſum moueri diuidetur. Sit enim, C. ipſum moueri, in dimidio igitur motu, minus erit toto, & in dimidio rurſus dimidij, & ita perpetuò. Licet autẽ etiam ipſum moueri, quod eſt in vtroq; motu, C.D. & C.E, deſignando, totum in toto eſſe dicere.* Text.37. Text.38.

Nam

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

M*Otus a autem biſariam.*] In hoc capite duæ continentur aſſertiones. Prima eſt: Motus bifariam diuidi poteſt, nempe diuiſione mobilis, & temporis. Prior pars ſuadetur. Nam motus quo Socrates mouetur, diuiditur in eam partem qua caput, & in eam qua pectus, & denique in alias quibus cætera eius membra cientur, cùm enim motus ſic in toto inſit mobili, vt partes vnius alterius partibus mutuò reſpondeant, conſequens ſit, vt motus diuiſione mobilis ſecari debeat. *Motum biſariam diuidi.*

b *Alia eſt ex tempore.*] Poſterior pars aſſertionis ita probatur. Tempus omne diuiduum eſt in partes fluentes ſeu ſucceſſiuas, quarum vna aliam antecedit: omnis autem motus in tempore fit: motus igitur diuiſione temporis diuiduus eſt. *Omne tempus diuiduum eſſe.*

c *Quoniam autem omne quod mouetur.*] Secunda aſſertio. Magnitudo, ſupra quam motus fit, motus ipſe, moueri, forma ad quam tenditur, tempus & mobile eadem ſectione diuidi poſſunt, eandemque finitatis & infinitatis rationem ſortiuntur. Monet tamen non omnia, quæ motu acquiruntur, per ſe diuidua eſſe: quædam enim ratione mobilium duntaxat diuidi queunt, vt qualitates quoad ipſarum extenſionem ſpectatæ. Probat verò aſſertionem primùm ex eo, quia motus, & moueri non niſi in tempore fiunt, & in minori tempore minor pars, rurſusque in minori pars illius partis, atque ita in infinitum. Secundo quia ſi certo aliquo tempore forma acquiratur, eius dimidium, temporis medietate acquiretur. Item quia ſi totum mobile certo tempore aliquod punctum in ſpacio defixum pertranſeat, dimidiata parte eiuſdem temporis dimidium mobilis dimidiatam partem eiuſdem ſpacij decurret. *Non omnia quæ motu comparantur eſſe per ſe diuidua.*

Q q

εἰ γὰρ ἄλλο, πλείω ἔσται κινεῖσθαι κατὰ τὴν αὐτὴν κίνησιν, ὥσπερ ἐδείξαμεν, καὶ τὴν κίνησιν διαιρετὴν εἰς τὰς τῶν μερῶν κινήσεις ὑποληφθέντος γὰρ τοῦ κινεῖσθαι καθ' ἑκάτερον, συνεχὲς ἔσται τὸ ὅλον. ὡσαύτως δὲ δειχθήσεται καὶ τὸ μῆκος διαιρετόν, καὶ ὅλως πᾶν ἐν ᾧ ἐστιν ἡ μεταβολή. πλὴν ἔνια κατὰ συμβεβηκός, ὅτι τὸ μεταβάλλον ἐστὶ διαιρετόν· ἑνὸς γὰρ διαιρουμένου, πάντα διαιρεθήσεται. καὶ ἐπὶ τοῦ πεπερασμένα εἶναι ἢ ἄπειρα, ὁμοίως ἕξει κατὰ πάντων. ἠκολούθηκε δὲ μάλιστα τὸ διαιρεῖσθαι πάντα καὶ ἄπειρα εἶναι, ἀπὸ τοῦ μεταβάλλοντος. εὐθὺς γὰρ ἐν τῷ μεταβάλλοντι ὑπάρχει τὸ διαιρετὸν καὶ τὸ ἄπειρον, τὸ μὲν οὖν διαιρετὸν δέδεικται πρότερον, τὸ δ' ἄπειρον ἐν τοῖς ἑπομένοις ἔσται δῆλον.

Κεφά

Nam ſi aliud, plura moueri in eodem motu erũt, perinde atq; antea in motus partium motum diuiduum eſſe oſtendimus. Nam ſumpto moueri in vtroq; totum erit continuum. Nec ſecus longitudinem, & omnino id omne, in quo eſt mutatio diuiduum eſſe monſtrabitur, niſi quod quædam ex accidenti, quia id quod mutatur diuiduum eſt. Vno enim diuiſo omnia diuidentur, ſimiliq; ratio in omnibus erit quod ad id attinet, vt finita ſint, aut infinita. d *Hoc autem omnia diuidi, & infinita eſſe, ex eo quod mutatur, cõſequutum eſt. In eo enim quod mutatur ſtatim id habet, vt diuiduum ſit, & infinitum, ac diuiduum quidem eſſe antea monſtratum eſt, infinitũ autem eſſe in progreſſu innoteſcet.* Text. 39.

CAP.

d *Hoc autem omnia diuidi.*] Licet ea, quæ antè propoſuit, diuidua ſint, id tamen quod mouetur; eo pacto diuiduum eſſe inquit, vt reliqua eius merito, hoc eſt, illius diuiſibilitate priùs conſtituta ac ſuppoſita, diuiſionem accipiant.

Κεφάλαιον ε.

Ἐπεὶ δὲ πᾶν τὸ μεταβάλλον, ἔκ τινος εἴς τι μεταβάλλει, ἀνάγκη τὸ μεταβεβληκός, ὅτε πρῶτον μεταβέβληκεν, εἶναι ἐν ᾧ μεταβέβληκε. τὸ γὰρ μεταβάλλον, ἐξ οὗ μεταβάλλει, ἐξίσταται ἢ ἀπολείπει αὐτό· καὶ ἤτοι ταὐτόν ἐστι τὸ μεταβάλλειν καὶ τὸ ἀπολείπειν, ἢ ἀκολουθεῖ τῷ μεταβάλλειν τὸ ἀπολείπειν· τῷ δὲ μεταβεβληκέναι, τὸ ἀπολελοιπέναι. ὁμοίως γὰρ ἑκάτερον ἔχει πρὸς ἑκάτερον. ἐπεὶ οὖν μία τῶν μεταβολῶν ἡ κατ' ἀντίφασιν, ὅτι μεταβέβληκεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ ὄν, ἀπολέλοιπε τὸ μὴ ὄν. ἔσται ἄρα ἐν τῷ ὄντι. πᾶν γὰρ ἀνάγκη ἢ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι.

Φανερὸν

CAPVT V.

Voniam a *autem omne quod mutatur, ex aliquo in aliquod mutatur, neceſſe eſt id quod mutatum eſt, cùm primum mutatum eſt, in eo eſſe, in quod mutatum eſt. Nam quod mutatur, ab eo exit, ex quo mutatur, aut ipſum deſerit. Et aut idem ſunt mutari, & deſerere aut id quod eſt deſerere, ex eo quod eſt mutari, & id quod eſt deſeruiſſe, ex eo quod mutatum eſſe conſequens eſt, cum vtrunque ad vtrunque ſimiliter affectum ſit. Quoniam igitur vna mutationum ea eſt, quæ eſt in contradictione, cùm ex non ente in ens mutatum aliquod eſt, non ens deſeruit. Quare in ente erit. Cum* Text. 40. Text. 41.

In

vam omnem eſſe, aut non eſſe, neceſſe ſit.

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Theorema de ordine partium motus.

Q*Voniam* a *autem omne quod mutatur.*] Diſſerit de ordine partium motus, quæ diſputatio cum priori cohæret, ſtatuit igitur tria quædam theoremata, quorum primum ita habet. Id quod mutatum eſt in aliquid, cùm mutatum eſt, neceſſariò eſt in eo in quod mutatum eſt. Hoc probat in omnibus mutationum generibus. Etenim ſemper id quod mutatur, deſerit id ex quo progreditur, & aſſumit id ad quod tendit. Nam quod gignitur acquirit eſſe, & deſerit non eſſe, & quod corrumpitur, deſerit eſſe, & eſt in non eſſe. Quæ verò alias mutationes ſubeunt, in quibus medium datur, paulatim incedunt, & quantum abijciunt de termino a quo, tantum aſſequuntur de termino ad quem.

b *In*

Φανερὸν οὖν ὅτι ἐν τῇ κατ' ἀντίφασιν μεταβολῇ, τὸ μεταβεβληκὸς ἔσται ἐν ᾧ μεταβέβληκεν. εἰ δ' ἐν ταύτῃ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις· ὁμοίως γὰρ ἐπὶ μιᾶς καὶ τῶν ἄλλων. ἔτι δὲ καὶ καθ' ἑκάστην λαμβάνουσι φανερόν, εἴπερ ἀνάγκη τὸ μεταβεβληκὸς εἶναί που, ἐξ οὗ μεταβέβληκεν, ἢ ἐν ἄλλῳ. ἐπεὶ γὰρ ἐξ οὗ μεταβέβληκεν, ἀπολέλοιπεν, ἀνάγκη δὲ εἶναί που, ἢ ἐν τούτῳ ἢ ἐν ἄλλῳ ἔσται. εἰ μὲν οὖν ἐν ἄλλῳ, οἷον ἐν τῷ γ, τὸ εἰς τὸ β μεταβεβληκὸς, πάλιν ἐκ τοῦ γ μεταβάλλει εἰς τὸ β. οὐ γὰρ ἦν ἐχόμενον τοῦ β ἡ γὰρ μεταβολὴ συνεχής. ὥστε τὸ μεταβεβληκὸς ὅτε μεταβέβληκε, μεταβάλλει εἰς ὃ μεταβέβληκε· τοῦτο δ' ἀδύνατον. ἀνάγκη ἄρα τὸ μεταβεβληκὸς εἶναι ἐν τούτῳ, εἰς ὃ μεταβέβληκε. φανερὸν οὖν ὅτι καὶ τὸ γεγονός, ὅτε γέγονεν, ἔσται, καὶ τὸ ἐφθαρμένον οὐκ ἔσται.

καθόλου

In mutatione igitur, quæ in contradictione eſt, id quod mutatum eſt, in eo erit, in quod mutatum eſt: quod ſi in hac, etiam in alijs; quandoquidem ſimilis vnius ratio eſt, & aliarum. Quod etiam manifeſtum erit ſi ſingulas ſumpſerimus. ſiquidem neceſſe eſt id, quod ex aliquo mutatum eſt, alicubi eſſe aut in aliquo. Quoniam enim id, e quo mutatum eſt deſeruit, neceſſe eſt autem alicubi eſſe, aut in hoc erit, aut in alio. Si igitur in alio, vt in C. id ſit, quod in B. mutatum eſt, rurſus ex C. in B mutabitur. Nec enim cum ipſo B cohærebat, namq; mutatio continua eſt. Ita id quod mutatum eſt, tum cùm mutatum eſt, quod fieri non poteſt. Itaq; neceſſe eſt quod mutatum eſt in hoc eſſe, in quod mutatum eſt. Patet igitur id quoque, quod factum eſt, Text. 42. Text. 43.

De

tum eſſe cum factum eſt, & quod interijt non eſſe.

καθόλου τε γὰρ εἴρηται περὶ πάσης μεταβολῆς, καὶ μάλιστα δῆλον ἐν τῇ κατὰ ἀντίφασιν. ὅτι μὲν τοίνυν τὸ μεταβεβληκός, ὅτι μεταβέβληκε πρῶτον ἐν ἐκείνῳ ἐστί, δῆλον· ἐν ᾧ δὲ πρώτῳ (τῷ πρῶτον) μεταβέβληκε τὸ μεταβεβληκός, ἀνάγκη ἄτομον εἶναι. λέγω δὲ πρῶτον, ὃ μὴ τῷ ἕτερόν τι αὐτοῦ εἶναι πρῶτον, τοιοῦτόν ἐστιν. ἔστω γὰρ διαιρετὸν τὸ α γ, καὶ διῃρήσθω κατὰ τὸ β. εἰ μὲν οὖν ἐν τῷ α β μεταβέβληκεν, ἢ πάλιν ἐν τῷ β γ, οὐκ ἂν ἐν πρώτῳ τῷ α γ μεταβεβληκὸς εἴη. εἰ δ' ἐν ἑκατέρῳ μετέβαλλεν· ἀνάγκη γὰρ ἢ μεταβεβληκέναι, ἢ μεταβάλλειν ἐν ἑκατέρῳ· κἂν ἐν τῷ ὅλῳ μεταβάλλοι· ἀλλ' ἦν μεταβεβληκός. ὁ αὐτὸς δὲ λόγος, καὶ εἰ ἐν τῷ μὲν μεταβάλλει, ἐν δὲ τῷ μεταβέβληκεν· ἔσται γάρ τι τοῦ πρώτου πρότερον· ὥστε οὐκ ἂν εἴη διαιρετὸν τὸ πρῶτον ἐν ᾧ μεταβέβληκε· φανερὸν τοίνυν ὅτι καὶ τὸ ἐφθαρμένον καὶ τὸ γεγονός, ἐν ἀτόμῳ, τὸ μὲν ἔφθαρται, τὸ δὲ γέγονε. λέγεται δὲ τὸ ἐν ᾧ πρώτῳ μεταβέβληκε, διχῶς· τὸ μὲν ἐν ᾧ πρώτῳ ἐπετελέσθη ἡ μεταβολή· τότε γὰρ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι μεταβέβληκε. τὸ δ' ἐν ᾧ πρώτῳ ἤρξατο μεταβάλλειν. τὸ μὲν οὖν κατὰ τὸ τέλος τῆς μεταβολῆς πρῶτον λεγόμενον ὑπάρχει τε καὶ ἔστιν. ἐνδέχεται γὰρ ἐπιτελεσθῆναι τὴν μεταβολήν, καὶ ἔστι μεταβολῆς τέλος. ὃ δὴ καὶ δέδεικται ἀδιαίρετον ὂν διὰ τὸ πέρας εἶναι.

τὸ

De omni enim mutatione vniuerſim dictum eſt, ſed maximè in ea perſpectum eſt, quæ eſt in contradictione. Quod igitur mutatum eſt, cùm primum mutatum eſt, in eo eſſe manifeſtum eſt. Text.44. b *In quo autem primo id quod mutatum eſt, mutatum eſt, indiuiduum ſit, neceſſe eſt. Dico autem primum, quod non ex eo tale eſt, quia aliud quiddam eius primum ſit tale. Sit enim diuiduum, A. C. & in B. diuidatur. Si igitur in A. B mutatum eſt, aut rurſus in B. C. certè in A. C. mutatum primo non fuit. Quod ſi in vtroq; mutatur (neceſſe eſt enim in vtroque aut mutari, aut mutatum eſſe) etiam in toto mutaretur, at erat mutatum. Eadem quoque ratio eſt, ſi in altero quidem mutatur, in altero mutatum eſt. Nam prius primo aliquid erit. Quare primum, in quo mutatum eſt, diuiduum non erit.* Text.45. *Conſtat igitur & quod interijt, & quod genitum eſt, in indiuiduo hoc quidem interijſſe, illud genitũ eſſe.* c *Id autem, in quo aliquid primum mutatum eſt, biſariam dicitur, aliud quidem in quo primo perfecta eſt mutatio: nam tum mutatum eſſe verè affirmatur. Aliud in quo primo mutari incepit. Illud igitur primum, quod ae fine mutationis dicimus, eſt, perfici enim poteſt mutatio, finiſq; eſt mutationis, quem indiuiduum eſſe, quòd terminus ſit,* Text.46. *monſtratum eſt.*

Quod

b *In quo autem primo.*] Alterum theorema eſt Id in quo primo mutatum eſt, id quod eſt mutatum, indiuiduum eſſe oportet. Huius veritatem vt oſtendat, ſumit id vocari primò tale cui aliquid conuenit, non ex eo quòd quidpiam ipſius tale ſit; ſed ratione ſui adæquati. Tum argumento ducente ad incommodum ita diſputat. Si talis duratio diuidua eſſet, partibuſque conſtaret, aut mobile in ſingulis eius partibus eſſet mutatum, aut in ſingulis mutaretur, & non eſſet mutatum, aut in altera mutaretur, & in altera mutatum eſſet. Si detur primum, ſequitur mobile non fuiſſe in tota duratione primò mutatum, prius enim mutatum fuiſſet in priori eius medietate, quæ eſt verſus initium. Secundum autem dici non poteſt, ſiquidem loquimur de mutatione in qua mobile mutatum eſt. Nec vero tertium: quia mobile ſolùm diceretur mutatum in tota illa duratione ratione partis, atque adeo non primò. Fieri igitur non poteſt, vt ea duratio in qua primo res ad certum terminum mutata eſſe dicitur, diuidua ſit.

Theorema de mutato eſſe.

Durationẽ, in qua quid primò eſt mutatum, diuiduam non eſſe.

c *Id autem, in quo aliquid.*] Tertium theorema. In fine motus datur primum mutatum eſſe, quod videlicet ſit terminus, in quo totus motus finiatur, ex parte autem principij impoſſibile eſt dari primum mutatum eſſe. Huius aſſertionis prior pars liquet ex eo, quia neceſſariò dabitur primum non eſſe, quo motus ſucceſſio claudatur, quod nihil aliud eſt, quam primum mutatum eſſe ex parte finis. Poſteriorem autem probat primò quia nihil dicitur mutatum eſſe, quin præceſſerit motus: quare ſi daretur primum mutatum eſſe, oporteret illud terminare primam motus partem. Hanc autem non dari inde ſuadet, quia neque datur prima pars temporis.

Theorema de mutato eſſe.

Niſi antecedat motus nihil dici mutatum eſſe.

d *Nec*

τὸ δὲ κατὰ τὴν ἀρχὴν, ὅλως οὐκ ἔστιν. οὐ γάρ ἐστιν ἀρχὴ μεταβολῆς, οὐδ' ἐν ᾧ πρώτῳ τοῦ χρόνου μετέβαλλεν. ἔστω γὰρ πρῶτον, ἐφ' ᾧ τὸ α δ. τοῦτο δὴ ἀδιαίρετον μὲν οὐκ ἔστι· συμβήσεται γὰρ ἐχόμενα εἶναι τὰ νῦν. ἔτι δ' εἰ ἐν τῷ γ α χρόνῳ παντὶ ἠρεμεῖ· κείσθω γὰρ ἠρεμοῦν· καὶ ἐν τῷ α ἠρεμεῖ. ὥστ' εἰ ἀμερές ἐστι τὸ α δ, ἅμα ἠρεμήσει καὶ μεταβεβληκὸς ἔσται· ἐν μὲν γὰρ τῷ α ἠρεμεῖ· ἐν δὲ τῷ δ μεταβέβληκεν. ἐπεὶ δ' οὐκ ἔστιν ἀμερές, ἀνάγκη διαιρετὸν εἶναι, καὶ ἐν ὁτῳοῦν τῶν τούτου μεταβεβληκέναι· διαιρεθέντος γὰρ τοῦ α δ, εἰ μὲν ἐν μηδετέρῳ μεταβέβληκεν, οὔτ' ἐν τῷ ὅλῳ· εἰ δ' ἐν ἀμφοῖν μεταβάλλει, καὶ ἐν τῷ παντί· εἰ δ' ἐν θατέρῳ μεταβέβληκεν, οὐκ ἐν τῷ ὅλῳ πρώτῳ. ὥστ' ἀνάγκη ἐν ὁτῳοῦν μεταβεβληκέναι. φανερὸν τοίνυν ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν ᾧ πρώτῳ μεταβέβληκεν· ἄπειροι γὰρ αἱ διαιρέσεις.

Quod autem de principio omnino non eſt, cùm mutationis principium nõ ſit, nec temporis primum, in quo mutabatur. Sit enim primum A. D. hoc igitur indiuiduum non eſt. Namq; accidet, vt tẽporis puncta inter ſe cohæreant. Præterea ſi in toto tempore C. A. quieſcit (quieſcere enim ponatur) etiã in A. quieſcet. Quare ſi. A. D prib. vacat ſimul quieſcet & mutatũ erit: nãq; in A. quieſcit, in D autẽ mutatũ eſt. Cùm autẽ pars b. non vacet, neceſſe eſt vt ſit diuiduum, et in quouis ipſius mutatũ ſit. Diuiſo enim A D. ſi in neutra parte mutatũ eſt, nec etiã in toto. Si autem in vtraq; mutatur, etiã in toto. At ſi in altero mutatũ eſt, non in toto primo. Quare in quouis mutatũ ſit neceſſe eſt. Conſtat igitur: non id eſſe, in quo primo mutatũ eſt, cum diuiſiones ſint infinitæ. Text.47.

οὐδὲ δὴ τοῦ μεταβεβληκότος ἐστί τι πρῶτον ὃ μεταβέβληκεν. ἔστω γὰρ τὸ δ. ζ πρῶτον μεταβεβληκὸς τοῦ δέ· πᾶν γὰρ δέδεικται διαιρετὸν τὸ μεταβάλλον. ὁ δὲ χρόνος ἐν ᾧ τὸ δ. ζ μεταβέβληκεν, ἔστω ἐφ' ᾧ θ ι. εἰ οὖν ἐν τῷ παντὶ τὸ δ. ζ μεταβέβληκεν, ἐν τῷ ἡμίσει ἔλαττον ἔσται τὸ μεταβεβληκὸς, καὶ πρότερον τοῦ δ. ζ· καὶ πάλιν τούτου ἄλλο, κἀκείνου ἕτερον, καὶ ἀεὶ οὕτως. ὥστ' οὐδὲν ἔσται πρῶτον τοῦ μεταβάλλοντος ὃ μεταβέβληκεν. ὅτι μὲν οὖν οὔτε τοῦ μεταβάλλοντος, οὔτε ἐν ᾧ μεταβάλλει χρόνου πρῶτόν τί ἐστι, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. αὐτὸ δὲ ὃ μεταβάλλει, ἢ καθ' ὃ μεταβάλλει, οὐκέτι ὁμοίως ἕξει. τρία γάρ ἐστιν ἃ λέγεται κατὰ τὴν μεταβολήν. τό, τε μεταβάλλον, καὶ ἐν ᾧ, καὶ ὃ μεταβάλλει· οἷον ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὁ χρόνος, καὶ τὸ λευκόν. ὁ μὲν οὖν ἄνθρωπος καὶ ὁ χρόνος διαιρετοί, περὶ δὲ τοῦ λευκοῦ ἄλλος λόγος· πλὴν κατὰ συμβεβηκός γε πάντα διαιρετά. ᾧ γὰρ συμβέβηκε τὸ ποιὸν ἢ τὸ λευκόν, ἐκεῖνο διαιρετόν ἐστιν, ἐπεὶ ὅσα γε καθ' αὑτὰ λέγεται διαιρετά, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός, οὐδ' ἐν τούτοις ἔσται τὸ πρῶτον· οἷον, ἐν τοῖς μεγέθεσιν. ἔστω γὰρ ἐφ' ᾧ α β, μέγεθος, καὶ κεκινήσθω ἐκ τοῦ β. εἰς τὸ γ πρῶτον. οὐκοῦν εἰ μὲν ἀδιαίρετον ἔσται τὸ β γ, ἀμερὲς ἀμεροῦς ἔσται ἐχόμενον. εἰ δὲ διαιρετόν, ἔσται τι τοῦ γ πρότερον, εἰς ὃ μεταβέβληκε, κἀκείνου πάλιν ἄλλο, καὶ ἀεὶ οὕτω, διὰ τὸ μηδέποτε ἐπιλείπειν τὴν διαίρεσιν. ὥστ' οὐκ ἔσται πρῶτον εἰς ὃ μεταβέβληκεν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ ποσοῦ μεταβολῆς· καὶ γὰρ αὕτη ἐν συνεχεῖ. φανερὸν οὖν ὅτι ἐν μόνῃ τῶν κινήσεων τῇ κατὰ τὸ ποιὸν, ἐνδέχεται ἀδιαίρετον καθ' αὑτὸ εἶναι.

d Nec igitur eius quod mutatum eſt, aliquid primum eſt, quod ſit mutatum. Sit enim, D. F. ipſius D. F. quod primum mutatum ſit (omne enim quod mutatur, diuiduum eſſe monſtratum eſt) tempus autem, in quo D. F. mutatum eſt, ſit H. K ſi igitur D. F. in toto tempore mutatum eſt, in dimidio minus erit mutatum, & prius quam D. F. & hoc rurſus aliud prius, & illo aliud, & ita perpetuo. Quare eius, quod mutatur, nihil erit, quod primò mutatum ſit. Nec igitur eius, quod mutatur, nec eius temporis, in quo mutatur, primum aliquid eſſe ex his, quæ dicta ſunt, conſtat. Text. 48.

e Id autem quod mutatur, ſeu quo mutatur, non ſimiliter ſe habebit. Tria enim ſunt, quæ ad mutationem attinent, id quod mutatur, id in quo, & id quo mutatur. Vt homo & tempus, & album. Homo quidem & tempus diuidua. Albi autem alia eſt ratio, niſi quod ex accidenti omnia ſunt diuidua. Id enim diuiduum eſt, cui, vt quale, aut album ſit, accidit. Nam neque in his erit primum, quæ per ſe non ex accidenti diuidua dicuntur, vt in magnitudinibus. Sit enim A. B. & ex B. in C. primum moueatur. Igitur ſi B. C. erit indiuiduum, ea quæ partibus vacent, inter ſe cohærebunt: ſin diuiduum, aliquid, in quod mutatum eſt, ipſo C. erit prius, & illo rurſus aliud, & ita perpetuo, quòd diuiſio nunquam deficiat. Quare primum non erit, in quod mutatum ſit. Similiter verò res habet & in quantitatis mutatione, cùm ea quoque ſit in continuo. Perſpicuum itaque eſt, in ſolo qualitatis motu indiuiduum per ſe eſſe poſſe. Text. 49.

d *Nec igitur eius.*] Probat rurſum non dari primum mutatum eſſe ratione ſumpta à mobili. Omne quod mouetur ſectile eſt. Sit igitur prima pars motus in parte mobilis D.F. tempus verò, quòd in ea conſumitur, H.K. Tunc, ſi tota illa pars tanto tempore confecta eſt, dimidio illius temporis conficietur medietas, & rurſus in dimidio dimidij illius temporis, medietas medietatis prædictæ partis mobilis, & ita in infinitum. Igitur ante quamcunque partem mobilis fuit alia prior; & ex conſequenti ante quodlibet mutatum eſſe præceſſit aliud:

Omne quod mouetur diuiduũ eſſe.

e *Id autem quod mutatur.*] Probat nec ex parte formæ quæ acquiritur, dari aliquid primum, in quòd res primò mutata eſt. Sed cùm in quolibet motu tria reperiantur, ſubiectum, tempus, forma quæ acquiritur, & eiuſmodi forma, aut ſit qualitas, aut quantitas, aut locus: licet hæc tria in eo conueniant, quòd omnia diuiſionem ſubeunt, ſiue per ſe, ſiue ex accidente: at tamen quædam eorum id per ſe vendicare, vtpote quantitatem, & locum, quę per ſe ſunt quanta: alia per accidens; nimirum qualitates. Tum probat inſtitutum in motu locali hoc modo. Sit mobile globus A.B ſit ſpacium, & locus ad quem moueatur, linea B.C. Aut igitur B.C. diuiduum eſt, aut indiuiduum; ſi indiuiduum, igitur indiuidua erunt immediata. Nam qua ratione hæc pars indiuidua eſt, eâdem & quæ ſequuntur indiuiduæ erunt. Quod ſi B.C. diuiduum ſit, dabitur aliquid ante C. ad quod priùs deueniat mobile, quam ad ipſum C. rurſusq́ue ob eandem cauſam in eo ipſo aliquid prius inuenietur, & ita in infinitum. Quare fieri non poteſt vt ex parte ſpacij, vel loci, detur primum, in quod res primò mutata ſit. Idem ſimiliter in accremento, & decremento oſtendi poteſt, & in qualitate; niſi quòd hæc non per ſe, ſed ex accidente diuidua eſt; idq́ue ſignificant verba illa, in ſolo qualitatis motu indiuiduum per ſe eſſe poſſe, non enim eorum ſententia eſt, quam nonnulli putant, videlicet in qualitatibus quę alteratione acquiruntur, dari minimum quoad extenſionem, quaſi cum primum ignis in aquam agit, primo aggreſſu producat calorem in certa extenſione, ita vt in minori producere nequeat, quod alibi a nobis confutatum fuit: ſed qualitatem, quę alterationis eſt terminus, eſſe indiuiduam per ſe, id eſt, non per ſe, eſſe diuiduam, ſicuti non per ſe continua eſt, ſed ex accidente:

Non dari aliquid primũ, in quo res primò mutata eſt.

Quo pacto in ſolo qualitatis motu dicatur eſſe indiuiſibile per ſe.

Generationem & interitum fieri in inſtanti.

Obſerua ad textum 45. generationem & interitum fieri in inſtanti. Quo, vt Alexander apud Simplicium ait, facilè diluetur ſophiſtica ratio quorundam nitentium ſuadere Dionem, aut alium quempiam interire nunquam poſſe. Nam ſi interit, aiebant illi, aut interit cum viuit, aut cùm iam eſt mortuus. Non cùm viuit, quia tunc ſupeiſtes eſt: non cùm fuit mortuus, quia.

Quo inſtanti dicantur res interire. quia toto illo tempore mortuus dicitur. Nunquam igitur. Occurrendum nec eo ... eo tempore, quo viuit, nec eo, quo iam mortuus fuiſſe dicitur; ſed in inſtanti medio inter vtrunque tempus, quod eſt finis præteriti, & initium futuri. In quo inſtanti non viuit, quia deſinit in eo viuere, per primum ſui non eſſe.

QVÆSTIO I.

DETVR'NE PRIMVM MVTAtum eſſe, & prima pars motus, an non.

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA IN EAM partem, quæ affirmat.

1. Argum. *De hac re M. Alb. hoc in lib. tract. 2. à cap. 3. Iaquell q. 9. Scotus q. 3. Tolet. q. 4. Venetus ad text. 40.* DAti in motu primum mutatũ eſſe, hiſce rationibus conabitur quiſpiam ſuadere. In primis, cùm vnumquodque corpus loco agitari incipit, datur primum vbi, ſiue primus locus, quem acquirit; ergo & primum mutatum eſſe. Conſecutio patet, quia forma, ad quam mobile proficiſcitur ex æquo reſpondet motui, atque ita ſi datur primum acquiſitum eſſe, datur & primum mutatũ eſſe. Aſſumptum oſtẽditur, quia ſi mobile ſit vnius palmi, locus quem primò acquirit, neceſſariò vnius etiam palmi erit.

2. Argum. Deinde, ſi initio motus non daretur primum mutatum eſſe; cùm motus nihil aliud habeat, quo finiri terminatiue poſſit, præter mutatum eſſe; ſequeretur motum verſus principium eſſe infinitum, quod non eſt admittendum: datur igitur aliquod mutatũ eſſe, à quo totus motus inchoatur.

3. Argum. Præterea, cùm canis è turri decidens in medio lapſu moritur, datur primum mutatum eſſe motus cadaueris; nempe illud, in quo cadauer generatur: ergo in aliquo motu datur primum mutatum eſſe. Antecedens ſuadetur, tum quia in eodem illo inſtanti datur vnum mutatum eſſe, terminans motum canis, quod debet etiam motum cadaueris inchoare, cùm ibi nulla quies interſit; tum quia cuilibet inſtanti rei, quæ mouetur, reſpondet vnum mutatum eſſe, ſicuti cuilibet parti temporis pars motus. Quare oportebit inſtanti, quo forma cadaueris inducitur, reſpondere aliquod mutatum eſſe.

4. Argum. Quod verò ſpectat ad alteram controuerſiæ difficultatem, qua de partibus motus quæritur, quòd detur prima motus pars, hunc in modum videtur concludi. In ſpatio, quo motus fit, datur prima pars pedalis; v. g. antequam alia nõ ſit: ergo & in motu dabitur prima pars, quam alia non præcat.

Cap. 14. q. 3. art. 2. Rurſus in motu diſcreto datur prima pars; ergo & in motu continuo, cùm in vtroque par ratio videatur. Antecedens oſtenditur, quia ſi Angelus hac hora mille intelligendi actus eliciat, eorum collectio erit motus diſcretus, vt conſtat ex iis, quę lib. 4. diſſeruimus, & tamen

A in ea collectione erit prima pars, hoc eſt, prima intellectio, quam Angelus hac hora edidit.

ARTICVLVS II.

QVÆSTIONIS diſſolutio.

B *Quid ſit mutatum eſſe.* PRo explicatione controuerſiæ haud ignorabis mutatum eſſe, ſi propriè ſumatur, ſignificare exiſtentiam ſubiecti in tali ſtatu formæ, quæ acquiritur, vt eam præegreſſa fuerit aliqua pars motus, ratione cuius ſubiectum mutatum eſſe perhibeatur: quo fit, vt ea duntaxat indiuiſibilia, quibus partes motus vtrinque inter ſe mutuò cohærent, vel quæ totum motum claudunt, propriè mutata eſſe cenſenda ſint. Hoc poſito ſit prima concluſio: *1. Concluſio.*
C Motus verſus initium non habet primum mutatum eſſe; ex parte verò finis plerunque habet, interdum non habet. Prima huiuſce concluſionis pars liquet, tum ex ipſa definitione mutati eſſe, tum ex argumentis, quibus eam Ariſtoteles ſuperiùs commonſtrauit. Secunda facilè ſuadetur, quia plerunque mobile in fine motus adhuc viget, idemque numero perſeuerat; atq; ita in eo temporis momento, quo moueri deſiit, vltimò mutatum eſſe dicitur.
D Tertia inde probatur, quia nonnunquam mobile in eo momento, quo deberet vltimò mutatum eſſe, occidit, atque ita non terminatur in eo motus intrinſecè.

Secunda concluſio: In motu nec datur prima pars verſus initium, nec vltima verſus finem, quaſi data qualibet parte verſus initium non poſſit in ea aſſignari alia minor, quæ ante illam fuerit; & data alia verſus finem, non queat in ea ſimiliter deſignari alia minor, *2. Concluſio.*
E quæ vlterior ſit. Hæc perſpicua eſt, cùm quælibet pars motus ſit continua, & quodlibet continuum infinitè ſecari poſſit, nec diuidendo abſoluatur.

Dilutio primi argum. Argumenta verò, quæ initiò propoſuimus, ſic diluentur: Ad primum explicabitur antecedens. Si enim intelligatur de loco, nullam continente partem eius, à quo mobile diſcedit, qui dicitur locus nõ communicans, admittendum erit dari in motu locum primum, vti probat argumentum; ſed tunc negabitur conſecutio; nempe dari primũ mutatum eſſe. Ete-
F nim antequam mobile vnius pedis occuper ſpatium pedale, quod proximè ſequitur poſt pedalem magnitudinẽ, quam occupabat, neceſſariò prius decurret infinita loca inter ſe communicantia. Si autem ſermo ſit de loco communicante cũ eo vnde mobile profectum

eſt, negandum erit antecedens. Nec id, quod ad eius confirmationem aſſumitur, momentum habet, vt iam ex dictis conſtat.

Dilut. 2. Ad ſecundum, negandum eſt motum ex parte principij nihil habere, quo claudi poſſit, præter mutatum eſſe. Circumſcribitur enim extrinſecus ſtatu illo, quem mobile in vltimo non eſſe motus poſſidebat.

Dilut. 3. Ad tertium, etſi recentium Philoſophorũ nonnulli contrà ſentiant, negari tamen debet in propoſito euentu dari primum mutatum eſſe motus cadaueris. Ad eam verò rationem, qua id probari videbatur, dicendum eſt in eo temporis puncto, quo cadauer gignitur, dari nõ poſſe mutatum eſſe terminans motum canis: ſicut enim cane intereunte nõ poteſt iam idem numero motus eſſe, deficiente vnitate numerica mobilis, ita nec iam dari poteſt aliquod mutatum eſſe, quod ad eum motũ pertineat. Ad poſteriorem confirmationem reſpondendum eſt, vnicuique inſtãti ad motum per ſe attinenti reſpondere vnum mutatũ eſſe; inſtans autem, quo cadauer generatur, non attinere per ſe ad motum, ſed eſſe durationem quandam momentaneam, completam alteſius rationis ab inſtanti temporis; quia neque partes temporis copulat, nec terminat, ſed generationem cadaueris ſeorſim dimetitur. Itaque huiuſmodi inſtans neque ad motum canis, neq; ad motum cadaueris intrinſece pertinet, ſed alterum terminat, alterum inchoat, vtrumque extrinſecè.

Inſtans, quo cadauer generatur, eſt duratio momẽtanea cõpleta.

A Si verò ſtatuimus, eodem modo ſe habere mutatum eſſe ad motum, quo inſtans temporis ad tempus: indiuiſibilia enim temporis indiuiſibilia motus ſequũtur, & inſtans temporis eſt menſura mutati eſſe. Vnde ſicuti nõ datur primum mutatum eſſe in motu, ita neque primum inſtans. At quod attinet ad punctum, cæteraque indiuiſibilia quantitatis continuæ permanentis, nõ eadem in iis eſt ratio, quæ in indiuiſibilibus quantitatis ſucceſſiuæ. Nam B que, vt ex dictis patet, fieri non poteſt, vt ſubiectum, quod nondum motum ſubijt, mutatum eſſe dicatur, proindeq; nec poteſt motus à mutato eſſe incipere. Ad puncti verò rationẽ non requiritur vt ipſum aliqua lineæ pars antecedat: quamuis re ipſa nullum detur punctum in linea, quod ſolùm inchoet lineam, quaſi nõ ſimul etiam terminet, vt alibi diximus.

Vt in motu nõ datur primum mutatum eſſe, ita nec primum inſtans.

Cap. 2. huius lib. quæſt. 1.

Dilut. 4. Ad primum eorum quę propoſita ſunt eirca partes, è quibus motus integratur, C reſpondendum eſt, dari quidem in motu primam partem deſignatam, vt pedalem, aut alterius menſuræ, non tamen primam abſolutè; cùm quæuis deſignata contineat verſus initium infinitas priores, tum ipſa deſignata, tum inter ſe ita vt ad aliquam omnino primam deueniri nequeat. Ad aliud reſpondemus, propoſitam à nobis aſſertionem non intelligi de motu diſcreto, ſed de continuo duntaxat, quod conſtat ex partibus in infinitum diuiduis; ita nullam exhibet ſui portionem, qua non alia prior, ac minor ſit.

Dilut. 5.

Κεφάλαιον ϛ.

Ἐπεὶ δὲ τὸ μεταβάλλον ἅπαν ἐν χρόνῳ μεταβάλλει, λέγεται δ' ἐν χρόνῳ μεταβάλλειν, καὶ ὡς ἐν πρώτῳ, καὶ ὡς καθ' ἕτερον· οἷον ἐν τῷ ἐνιαυτῷ, ὅτι ἐν τῇ ἡμέρᾳ μεταβάλλει· ἐν ᾧ δὲ πρώτως χρόνῳ μεταβάλλει τὸ μεταβάλλον, ἐν ὁτῳοῦν ἀνάγκη τούτου μεταβάλλειν· δῆλον μὲν οὖν ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ· τὸ γὰρ πρῶτον οὕτως ἐλέγομεν. ἀλλὰ δὴ καὶ ἐκ τῶνδε φανερόν. ἔστω γὰρ ἐν ᾧ πρώτῳ κινεῖται τὸ κινούμενον, ἐφ' ᾧ χρ, καὶ διῃρήσθω κατὰ τὸ κ· πᾶς γὰρ χρόνος διαιρετός. ἐν δὴ τῷ χκ χρόνῳ, ἤτοι κινεῖται, ἢ οὐ κινεῖται. καὶ πάλιν ἐν τῷ κρ, ὡσαύτως. εἰ μὲν οὖν ἐν μηδετέρῳ κινεῖται, ἠρεμοίη ἂν ἐν τῷ παντί· κινεῖσθαι γὰρ ἐν μηδενὶ τῶν τούτου κινούμενον ἀδύνατον. εἰ δ' ἐν θατέρῳ μόνῳ κινεῖται, οὐκ ἂν ἐν πρώτῳ κινοῖτο τῷ χρ. καθ' ἕτερον γὰρ ἡ κίνησις. ἀνάγκη ἄρα ἐν ὁτῳοῦν τοῦ χρ κεκινῆσθαι. δεδειγμένου δὲ τούτου, φανερὸν ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον ἀνάγκη κεκινῆσθαι πρότερον. εἰ γὰρ ἐν τῷ χρ χρόνῳ πρώτῳ, τὸ κλ κεκίνηται μέγεθος, ἐν τῷ ἡμίσει τὸ ὁμοταχῶς κινούμενον, καὶ ἅμα ἀρξάμενον, τὸ ἥμισυ ἔσται κεκινημένον. εἰ δὲ τὸ ὁμοταχὲς ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ κεκίνηταί τι, καὶ θάτερον ἀνάγκη τὸ αὐτὸ κεκινῆσθαι μέγεθος. ὥστε κεκινημένον ἔσται τὸ κινούμενον. ἔτι δὲ, εἰ ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ τῷ χρ κεκινῆσθαι λέγομεν, ἢ ὅλως ἐν ὁτῳοῦν χρόνῳ, τῷ λαβεῖν τὸ ἔσχατον αὐτοῦ νῦν· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ὁρίζον, καὶ τὸ μεταξὺ τῶν νῦν χρόνος, κἂν ἐν τοῖς ἄλλοις ὁμοίως λέγοιτο κεκινῆσθαι.

τοῦ

CAPVT VI.

Quoniam a autem quidquid mutatur, in tempore mutatur, mutari verò in tempore dicitur, & vt in primo, & vt per aliud, vt in anno, quod in die mutetur, id ſanè quod mutatur, quo in tempore primo mutatur, in quacunque eius parte mutetur neceſſe eſt. Text. 50. *b Et hoc quidem ita eſſe ex definitione conſtat. Nam primũ ita definiebamus. Quod etiã ex his perſpicitur. Sit enim A.C. in quo primo id quod mouetur, moueatur, & diuidatur in B. diuiduum enim eſt omne tempus: certè in tempore A B. aut mouetur, aut nõ mouetur, & ſimiliter in B.C. ſi itaq; in neutro moueatur, in toto perfecto quieſcet. Moueri enim non poteſt quod in nulla eius mouetur parte. At ſi in altero duntaxat mouetur, non in toto A.C. primo mouebitur, cùm per aliud motus ſit. In quacunque igitur ipſius A.C. parte motũ ſit neceſſe eſt.* Text. 51. *c Hoc autem oſtenſo, manifeſtum eſt, quidquid mouetur prius neceſſariò motũ eſſe. Nam ſi in tempore A.C primo per magnitudinem K L. motũ ſit, id quod æquè celeriter mouetur, & ſimul incipit, per dimidiam in dimidio mouebitur. Iam ſi æquè velox ſe. ſpacium aliquod eodem tempore motum eſt, reliquum quoq; per idem motũ ſit neceſſe eſt. Id itaq; quod mouetur, motum erit.* Text. 52. *d Præterea ſi in A.C toto tempore, aut omnino in quocunque motum eſſe quidpiam dicemus, quod ipſius vltimũ punctum ſumatur (id enim eſt quod terminat, & inter temporis puncta ſemper eſt tempus) in cæteris etiam motum eſſe ſimiliter dicetur.* Text. 53.

Dimidij

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Q*Voniam a autem quicquid.*] Declarat quem ordinem habeant inter ſe partes motus. Ac primùm ſtatuit huiuſmodi theorema: Id quod in aliquo tempore mutatur primò, in qualibet parte illius temporis neceſſario mutatur. Ad quod illuſtrandum duplicem hypotheſin præmittit. Prima eſt, omnem motum fieri in tempore. Secunda eſt, dupliciter dici quidpiam moueri in tempore: vel primo & per ſe, vel per aliud: quo pacto qui vno die albeſcit, eo menſe cuius ille dies eſt, albeſcere dicitur; ſed tamen per aliud.

Theorema de ordine partium motus.

Omnem motum fieri in tempore.

b *Et hoc quidem ita eſſe*] Demonſtrat propoſitum, tum ex definitione primi, quæ ſuperiùs tradita fuit. Id enim cenſetur fieri primùm in aliquo, quod fit in eo ſecundùm ſe, non ſecundùm aliquam eius partem. Tum hac ratione. Sumatur tempus, in quo mobile dicitur moueri, diuidaturq; in duas partes, vel mobile in neutra mouetur, vel in vna tantum, vel in vtraque. Si in neutra, certè in toto tempore quieſcit, ſi in vna duntaxat, iam non mouetur primum, cùm ratione vnius tantùm partis motum ſit; ſi in vtraque habetur inſtitutum.

Quid dicatur effici primum in aliquo.

c *Hoc autem oſtenſo.*] Ex iis quæ proximè concluſa ſunt, manifeſtum eſſe ait, ante quamlibet motus partem præcedere mutatũ eſſe facta ſectione a fine verſus principium motus. Quod theorema inde concludit, quia ſi mobile fertur per magnitudinem in toto tempore, vtique in dimidio illius temporis & magnitudinis mutatum eſt, rurſusque ſi in dimidio mutatum eſt, in medietate illius dimidij etiam eſt mutatum, atque ita infinitè progrediendo.

Theorema.

d *Præterea ſi in A.*] Probat idem theorema, quia id in quo aliquid motum eſſe dicitur, eſt momentum: quandoquidem, vt motus in tempore eſt, ita motum eſſe in indiuiſibili tempore, quod eſt momentum. Quare cùm tempus momentis diuidatur, vt linea punctis, quoties tempus in quo motus fit, ſecari poterit, toties mobile dicetur motum: atque adeò vt ante quamlibet partem temporis præceſſit alia, ita aliud indiuiſibile temporis, aliudquè mutatum eſt.

Vt linea punctis, ita tempus momentis diuidi.

e Præ

τοῦ δ' ἡμίσεος ἔσχατον ἡ διαίρεσις. ὥστε καὶ ἐν τῷ ἡμίσει κεκινημένον ἔσται, καὶ ὅλως ἐν ὁτῳοῦν τῶν μερῶν· ἀεὶ γὰρ ἅμα τῇ τομῇ χρόνος ἐστὶν ὡρισμένος ὑπὸ τοῦ νῦν. εἰ οὖν ἅπας μὲν χρόνος διαιρετός, τὸ δὲ μεταξὺ τῶν νῦν χρόνος, ἅπαν τὸ μεταβάλλον ἄπειρα ἔσται μεταβεβληκός. ἔτι δ' εἰ τὸ συνεχῶς μεταβάλλον καὶ μὴ φθαρὲν μηδὲ πεπαυμένον τῆς μεταβολῆς ἢ μεταβάλλειν ἢ μεταβεβληκέναι ἀναγκαῖον ἐν ὁτῳοῦν, ἐν δὲ τῷ νῦν οὐκ ἔστι μεταβάλλειν, ἀνάγκη μεταβεβληκέναι καθ' ἕκαστον τῶν νῦν· ὥστ' εἰ τὰ νῦν ἄπειρα, πᾶν τὸ μεταβάλλον ἄπειρα ἔσται μεταβεβληκός. οὐ μόνον δὲ τὸ μεταβάλλον ἀνάγκη μεταβεβληκέναι, ἀλλὰ καὶ τὸ μεταβεβληκὸς ἀνάγκη μεταβάλλειν πρότερον· ἅπαν γὰρ τὸ ἔκ τινος εἴς τι μεταβεβληκὸς ἐν χρόνῳ μεταβέβληκεν. ἔστω γὰρ ἐν τῷ νῦν ἐκ τοῦ Α εἰς τὸ Β μεταβεβληκός. οὐκοῦν ἐν μὲν τῷ αὐτῷ νῦν ἐν ᾧ ἐστιν ἐν τῷ Α οὐ μεταβέβληκεν· ἅμα γὰρ ἂν εἴη ἐν τῷ Α καὶ τῷ Β· τὸ γὰρ μεταβεβληκός, ὅτι μεταβέβληκεν, οὐκ ἔστιν ἐν τούτῳ, δέδεικται πρότερον. εἰ δ' ἐν ἄλλῳ, μεταξὺ ἔσται χρόνος· οὐ γὰρ ἦν ἐχόμενα τὰ νῦν. ἐπεὶ οὖν ἐν χρόνῳ μεταβέβληκε, χρόνος δ' ἅπας διαιρετός, ἐν τῷ ἡμίσει ἄλλο ἔσται μεταβεβληκός, καὶ πάλιν ἐν τῷ ἐκείνου ἡμίσει ἄλλο, καὶ ἀεὶ οὕτως· ὥστε μεταβάλλοι ἂν πρότερον. ἔτι δ' ἐπὶ τοῦ μεγέθους φανερώτερον τὸ λεχθέν, διὰ τὸ συνεχὲς εἶναι τὸ μέγεθος ἐν ᾧ μεταβάλλει τὸ μεταβάλλον. ἔστω γάρ τι μεταβεβληκὸς ἐκ τοῦ Γ εἰς τὸ Δ. οὐκοῦν εἰ μὲν ἀδιαίρετόν ἐστι τὸ ΓΔ, ἀμερὲς ἀμεροῦς ἔσται ἐχόμενον· ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, ἀνάγκη μέγεθος εἶναι τὸ μεταξὺ καὶ εἰς ἄπειρα διαιρετόν· ὥστ' εἰς ἐκεῖνα μεταβάλλει πρότερον. ἀνάγκη ἄρα πᾶν τὸ μεταβεβληκὸς μεταβάλλειν πρότερον. ἡ γὰρ αὐτὴ ἀπόδειξις καὶ ἐπὶ τῶν μὴ συνεχῶν, οἷον ἐν τοῖς ἐναντίοις καὶ ἐν τῇ ἀντιφάσει. ληψόμεθα γὰρ τὸν χρόνον ἐν ᾧ μεταβέβληκε, καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ ἐροῦμεν.

Dimidij autem extremum eſt diuiſio. Quare & in dimidio motũ erit, & omnino in partium quacunque. Perpetuo enim vna cum diuiſione tempus eſt abipſis temporis pũctis terminatum. Si igitur tempus omne diuiduum eſt, & inter temporis puncta eſt tempus, quidquid mutatur per infinita, erit mutatum. e *Præterea ſi id quod continuè mutatur, & nec interijt, nec à mutatione ceſſauit, aut mutari, aut mutatum eſſe in quocunque neceſſe eſt, vt autem in puncto temporis mutetur, fieri nequit, in ſingulis punctis temporis neceſſariò mutatum eſt. Quare ſi temporis puncta infinita ſint, omne quod mutatur infinities erit mutatum.* Text.54.

f *Non ſolùm autem id quod mutatur, neceſſe eſt mutatum eſſe, ſed id quod mutatum eſt, antea mutetur neceſſe eſt. Quicquid enim ex aliquo in aliquid mutatum eſt, in tempore mutatum eſt. Sit namque in momento ex A. in B. mutatum, in eo igitur momento, in quo eſt in A. mutatum non eſt: in A. enim & in B ſimul eſſet. Quod enim mutatum eſt, cùm mutatum eſt, in hoc non eſſe, priùs oſtenſum eſt. At ſi in alio, tempus eſt intermedium, quod momenta minimè cohæreant. Quoniam itaque in tempore mutatum eſt, tempus autem omne diuiduum eſt, in dimidio per aliud erit mutatum,* Text.55. Text.56.

& in illius rurſus dimidio per aliud, atque ita perpetuò, ita vt antea mutaretur. g *Præterea in magnitudine dilucidius erit id, quod dictum eſt, quod magnitudo in qua id mutatur, quod mutatur, ſit continua. Id enim quod mutatũ eſt ex C. in D mutatum ponatur. Igitur ſi C. D. indiuiduum ſit, ea, quæ partibus carent, inter ſe cohærebunt. Cùm autem fieri hoc non poſſit, neceſſe eſt id, quod intercedit, magnitudinem eſſe, & infinitè diuiduum; quare in illa priùs mutatur. Quicquid igitur mutatum eſt, antea mutetur neceſſe eſt. Eadem enim & in non continuis demonſtratio eſt, vt in contrarijs & in contradictione. Nam id tempus, in quo mutatum eſt, ſumemus, & eadem rurſus dicemus.* Text.57. Text.58.

ἔτι ἀνάγκη τὸ μεταβεβληκὸς μεταβάλλειν, καὶ τὸ μεταβάλλον μεταβεβληκέναι· καὶ ἔστι τοῦ μὲν μεταβάλλειν, τὸ μεταβεβληκέναι πρότερον. τοῦ δὲ μεταβεβληκέναι, τὸ μεταβάλλειν· καὶ οὐδέποτε ληφθήσεται τὸ πρῶτον. αἴτιον δὲ τούτου, τὸ μὴ εἶναι ἀμερὲς ἀμεροῦς ἐχόμενον· ἄπειρος γὰρ ἡ διαίρεσις, καθάπερ ἐπὶ τῶν αὐξανομένων καὶ καθαιρουμένων γραμμῶν. φανερὸν οὖν, ὅτι καὶ τὸ γεγονὸς ἀνάγκη γίνεσθαι πρότερον, καὶ τὸ γινόμενον γεγονέναι, ὅσα διαιρετὰ καὶ συνεχῆ. οὐ μέντοι ἀεὶ ὃ γίνεται, ἀλλ' ἄλλο ἐνίοτε, οἷον τῶν ἐκείνου τι, ὥσπερ τῆς οἰκίας τὸν θεμέλιον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ φθειρομένου καὶ ἐφθαρμένου. εὐθὺς ἐνυπάρχει τῷ γινομένῳ καὶ φθειρομένῳ ἄπειρόν τι, συνεχεῖ γε ὄντι· καὶ οὐκ ἔστιν, οὔτε γίνεσθαι μὴ γεγονός τι, οὔτε γεγονέναι μὴ γινόμενόν τι. ὁμοίως δὲ ἐπὶ τοῦ φθείρεσθαι καὶ ἐπὶ τοῦ ἐφθάρθαι· ἀεὶ γὰρ ἔσται, τοῦ μὲν φθείρεσθαι τὸ ἐφθάρθαι πρότερον, τοῦ δὲ ἐφθάρθαι τὸ φθείρεσθαι. φανερὸν οὖν ὅτι καὶ τὸ γεγονὸς ἀνάγκη γίνεσθαι πρότερον, καὶ τὸ γινόμενον γεγονέναι. πᾶν γὰρ μέγεθος, καὶ πᾶς χρόνος, ἀεὶ διαιρετά. ὥστ' ἐν ᾧ ἂν ᾖ, οὐκ ἂν εἴη ὡς πρώτῳ.

Κεφά-

Itaque neceſſe eſt, id, quod mutatum eſt, mutari, & quod mutatur, mutatum eſſe. Atque id quod eſt, mutatum eſſe, prius eſt eo, quod eſt mutari, & mutari eo prius eſt, quod eſt mutatum eſſe, ac nunquam primum ſumetur. Cuius cauſa eſt, quòd quæ partibus vacant, alterum cum altero non cohæreat. In infinitum enim diuiſio eſt: vt in augeſcentibus lineis, & quibus fit detractio.

h Conſtat igitur neceſſe eſſe, vt id quoque quod Text. 59.
factum eſt, prius fiat, & quod fit, factum ſit, (ſi diuidua fuerint, & continua) non tamen ſemper id quod fit, ſed aliud interdum, vt ipſius aliquid, veluti domus fundamentum. Eius autem, quod interit, atque interijt, ſimilis ratio eſt: ei enim, quod gignitur & interit, infinitum quoddam ſtatim ineſt; quippe quod ſit continuum. Nec fieri poteſt, vt aut aliquid fiat, quod non prius factum ſit; aut factum ſit, quod non fiat. Eadem ratio eſt eius, quod eſt interire, & interijſſe: quamobrem conſtat id, quod factum eſt, neceſſariò antea fieri; & quod fit, factum eſſe. Omnis enim magnitudo & omne tempus, diuidua ſemper ſunt; quare in quocunque ſit, non erit vt in primo.

CAP.

e *Præterea ſi id.*] Tertia eſt eiuſdem theorematis confirmatio. In qua ſumit, quicquid continuè mouetur in quocunque eius temporis, quo mouetur, aut moueri, aut mutatum eſſe, niſi intereat, vel à motu ceſſet. Quare cùm res momento cieri non poſſit, quia omnis motus requirit tempus; conſequens eſt, vt momento mutata eſſe dicatur.

Ante quodlibet mutatum eſſe perire motum. f *Non ſolum autem id.*] Probauit antè quamlibet partem motus præcedere mutatum eſſe. Demonſtrat nunc ante quodlibet mutatum eſſe præire motum. Priùs tamen oſtendit, quidquid ex vno contrario in aliud mutatur, vt ex albo in nigrum, tempore in illud mutari. Tum ita diſſerit. Omne tempus infinitè diuiduum eſt in minores partes; ita vt nullum ſit momentum, cui non præeat pars temporis. Igitur & in motu, qui tempore fit, idem accidet, ita & quodlibet mutatum eſſe terminet aliquam partem motus, & partem illius partis terminet aliud, ſicq; in infinitum abeundo.

Magnitudinem eſſe continuam, & ſectilem in ſemper diuidua. g *Præterea in magnitudine.*] Quod paulò antè demonſtratum fuit, licet in cæteris mutationibus planè conſtet, tamen in ijs, quæ magnitudine fiunt, hoc eſt, in lationibus, multò euidentius eſſe ait; propterea quòd magnitudinē & continuam, & in ſemper diuidua ſectilem eſſe, in conceſſo ſit. Moueatur aliquid à C. in D. hæc cū ſint partes magnitudinis nō poſſunt indiuidua eſſe, quia duo indiuidua forent immediata, proindeque neceſſariò inter illa cadit magnitudo, quæ ſit infinitè diuidua: atqui mobile priùs decurrit partē magnitudinis, quàm totam magnitudinem: oportet igitur quod mutatum eſt à C. in D. priùs moueri quàm mutatum ſit.

Ante mutatum eſſe neceſſariò dari motum. h *Conſtat igitur neceſſe.*] Quod detur motus ante mutatum eſſe, & mutatum eſſe ante motum, procedendo a fine verſus initium modo antè explicato locum habere inquit, non in ſolis lationibus, ſed etiam in mutatione, quæ eſt inter contraria, hoc eſt, in alteratione, & quæ inter contradicentia verſatur, id eſt, in generatione & interitu: quod ſimiliter ex diuiſione temporis, quo hæc fiunt, concluditur. Accipit autem generationem & interitum ſimul cum antecedentibus alterationibus; alioqui non tempore, ſed momento fiunt.

QVÆSTIO I.

VTRVMNE ALIQVID IN INſtanti moueri poſſit, an non.

ARTICVLVS I.

VIDERI POSSE.

1. Arg. quòd poſſint corpora moueri in inſtanti. INter alia proximi capitis theoremata, ſtatuit Ariſtoteles motum puncto temporis fieri neutiquam poſſe. Verum offerunt ſe argumēta, quibus id oppugnetur. Ac primùm quod corpora poſſint, hæc ſuadent. Id quod

A in inſtanti cernitur, in inſtanti eſt: ſed cùm videmus corpus aliquod loco moueri, cernimus motum in inſtanti; ſiquidem viſio eſt momentanea actio. Igitur motus eſt in inſtanti.
Secundò: Cùm res nouam relationem diſtan- *2. Argum.*
tiæ acquirit, actu mouetur: ſed in quolibet momento corpus acquirit nouam relationem diſtantiæ: cùm in quolibet inſtanti magis diſtet à termino, à quo & minus à termino ad
quem: Ergo, &c. Tertiò: Corpora glorioſa a- *3. Argum.*
gilitatis dote affecta, vtraque interualla pari celeritate pertingent, vt docet D. Auguſtinus in quæſtionibus de Reſurrectione: mouebuntur ergo in inſtanti. Probatur conſecutio; quia

alioqui

alioqui si tempus consumerent, longiorem moram traherent in ampliori, quam in minori spacio transmittendo. Deinde plurimum idem confirmatur testimonio eiusdem D. August. lib. 22 de Ciuit. Dei cap. vlt. aientis; vbi volet spiritus, illic protinus futura corpora.

Arg. quòd substantiæ immateriales in instanti moueri queant.

Præterea: Immateriales substantiæ possunt in instanti moueri. Ergo saltem earum motus momento fiet. Probatur assumptũ. Primum, quia ideò sol vbi primum sese exerit supra horizonta, totum hemisphærium momento illustrat, quia lumen non habet contrarium, à quo retardetur: at substantijs immaterialibus nihil contrarium datur. Item, quia propterea videntur corpora non posse in instanti locum mutare; quia constant partibus, quarum vna non nisi successione temporis alterius locum subit; at substantiæ materiæ expertes carent partibus.

Arg. quòd saltem diuinitùs possit effici motus in instanti.

Ad hæc; quod saltem diuina virtute quoduis mobile in instanti moueri queat, probatur. Primùm, quia potest Deus in instanti transferre quoduis corpus hinc Romã; cum ex eo nulla sequatur contradictio. Secundò, quia in resurrectione corporum, ex communi Theologorum doctrina, momento est efformandum corpus Petri, verbi gratia, suisq; organis distinguendum, atq; inferenda in ipsum anima; in qua membrorum coagmentatione necessariò dabitur motus in instanti. Si enim cineres fuerint in materia rariori, ad idoneam & congruentem compositionẽ addensandi erunt; similiterq; si in materia densiori sint, erunt extenuandi: addensatio autem, & extenuatio, præterquam quod per se motus sunt ad qualitatem, coniunguntur etiam cum motu ad locum, vt patet. Quare erunt ij motus in instanti. Postremò, quia quo motrix virtus maior est & efficacior, eo celeriùs mouet; cùm igitur virtus diuina infinita sit, infinita celeritate, atq; adeò non tempore, sed puncto temporis mouebit.

ARTICVLVS II.

CONSTITVITVR PARS *negatiua quæstionis, & argumentis in contrariam partem adductis satisfit.*

Conclusio.

ASserendum tamen est cum Aristotele cap. 3. huius lib. text. 29. alijsq; in locis, & communi Peripateticæ scholæ assensu, nullum motum in instanti posse fieri; etsi aliter visum fuerit nõnullis, quos refert, impugnatq; Durandus in 4. dist. 43. quæst. vlt. Richardus in 1. dist. 37. qu. 3. circa 3. principale.

Probatio.

Probatur autẽ nostra hæc assertio hunc in modum. Motus, cùm sit actus entis in potentia, vt in potentia, est continuus, habetq; prius & posterius; &

A ex sua natura successionẽ vendicat: atqui successio non potest dari in instanti; ergo neque motus. Secundò, sicut se habet mutatum esse ad instans, ita motus ad tempus; ergo à commutata proportione, sicut se habet mutatum esse ad tempus, ita motus ad instans: sed mutatum esse necessariò mẽsuratur instanti; nec potest mensurari tempore: ergo motus necessariò mensurabitur tempore; nec poterit instanti mensurari; atque adeò nec in instanti B esse. Et hæ quidem rationes concludunt non solùm non posse facultate naturæ, sed nec diuina virtute motum in instanti dari, cùm nec motus essentia absq; successione, nec successio absq; mora esse possit.

Lege Och. quodlib. 4. q. 14. Cap. in 2. d. 6. qu. vnic. Sonc. 12. Metaph. qu. 43. De hoc dub. Maironius in 2. dist. 8. quæst. 2.

Diluamus igitur aduersæ partis argumenta; ac primum ea, quæ ostendere nitebantur posse corpora in instanti moueri. Ad primum dicimus, id quod in instanti cernitur, in instanti esse. Nos autem non cernere motum C rei, seu potius rem prout motui subest, in instanti. Nec enim nodi visionem actionem momentaneam esse, quemadmodum dum cernimus, qui fixis oculis immotum lapidem aliquandiu intuemur. Si momentaneum propriè sumatur, videlicet pro eo, quod puncto temporis vel instanti durat, & immediatè post euanescit. Itaque quod dici solet visionem in instanti fieri, eatenus verum est, quatenus ex natura earum visilium imaginum, quæ in instanti ad oculum perferuntur, & ex parte etiam D ipsius potentiæ, nihil repugnat actionẽ videndi in instanti elici. Diximus, Earum visilium imaginum, quia vt motus in instanti non est, ita fieri nequit, vt species modificata à motu, quæ ab ipso quoad sui productionem conseruationemq; dependet, in instanti gignatur; quod tamen secus euenit in motu nostro rectuq; aliarum specierum, quas res fixæ & immotæ ad aspectum iaculantur: hæ namque E vno & eodẽ momento à rebus exeunt & oculo iniuntur. Porro autem ad quam mensuræ, seu durationis speciem pertineat ea duratio, qua murus & item ea, qua immotus lapis eodem obtutu aliquandiu retento cernitur, ex ijs, quæ octauo huius operis disquirenda sunt, planum erit.

Visio rei motæ num fiat in instanti.

Quæ imagines rerum visilium momẽto ad oculum trãsmittantur.

Ad secundum respondemus, sicuti mobile non magis recedit à termino à quo, nec magis accedit termino ad quem, nisi in tempore; F ita nec relationem maioris, minorisve distantiæ, nisi tempore comparari; licet eam in instanti acquiri asseruerit Capreolus in 1. sentent. dist. 30. quæst. 1. art. 1.

Quo modo acquiratur relatio distantiæ.

Ad tertium, reiecta opinione Gregorij Ariminensis in 2. dist. 6. qu. 3. art. 2. Maironis in 4. dist. 49. quæst. 8. & aliorum existimantium corpora gloriosa eo motu ab vno loco ad quemuis alium in instanti: dicendum est, D. August. verbis in argumẽto adductis tantum significare corpora gloriosa incredibili celeritate versus omnem locorum differen-

Reijcitur opinio Gregorij, & aliorum.

tiam ſeſe moturas: etſi nō defuerint etiam qui ex loco illo 22. lib. de Ciuit. Dei perperam collegerint, in poteſtate beatorū fore ſua corpora ad loca diſſita ſine medio transferre; eo modo quo quiſque noſtrûm cogitationem è terra ad cœlum non tranſeundo intercectum ſpacium, liberè traducit. Quorum ſententiæ refragatur in primis ipſa corporum natura, quæ ad ſpiritus nobilitatem nunquā euadat: deinde quia nec ſi ad illam euaderet mouento cieretur, cùm ipſi quoq; ſpiritus motu tempus conſumant. Item, quia dum intellectus cogitatione, aut voluntas affectu ad res locorum interuallis diſiunctas migratur, neutiquā ſecundum ſe ab vno loco in alium tranſmigrat. Nec enim rebus de quibus meditatur, aut quas appetit, re ipſa coniungitur. ſed catenus tranſire dicitur, quatenus actiones ſuas dirigit applicátve, a rebus vno in loco poſitis ad eas, quæ alibi exiſtunt.

Ratio autem, qua probari videbatur immateriales ſubſtantias puncto temporis cieri poſſe, explicabitur negatione antecedētis, ad cuius priorem cōfirmationem, relicta eorum ſententia, qui putant illuminationē non momento, ſed tempore quàm breuiſſimo fieri, dicendum erit traiectionem luminis non ob id ſolum momento effici, quod lux contrarium non habet: (nam & ſubſtantiæ nihil eſt contrarium) ſed etiam quia ita effunditur, vt non eadem lucis portio ab vna parte ad aliam tranſeat, ſicut accidit rei locum mutanti, quæ vna atq; eadem ſingulas partes ſpacij decurrit, eisq; ſecundum ſe reſpondet. Quo fit vt nunc has, nunc illas ſucceſſione decurrendo moram trahat, & tempus conſumat. Ad poſteriorem ſimiliter reſpondendum, corpora non ob eam ſolùm cauſam ad motum obeundum tempus requirere, quia conſtant partibus, ſed quia ſecundùm ſuam ſubſtantiam reſpōdent ſpacio, quod nō niſi vnam partem poſt aliam tranſmittendo, conficiunt.

Ea vero quæ ſuadebant ſaltem diuina virtute poſſe motum in inſtanti fieri, ita ſolues: Ad primum dicito poſſe Petrum qui Conimbricæ eſt, Romæ, imo & in tota medij ſpacij intercapedine ſimul diuina virtute in inſtanti collocari; ita vt totum id ſpaciū ſimul occupet accipiēdo in his omnibus locis a Deo per peculiarem influxū idem eſſe, quod Conimbricæ habet, vt in 4. huius operis diſſeruimus. Verùm id non fiet per motū, quo ab vna parte ſpacij ad aliam ſubinde trāſeat; ſed per momentaneam actionem, qua Petro eſſe, vti diximus conferatur.

Cap. 5. 4. art. 2.

Reſurrectio corporū momentanea.

Ad ſecundum dicendum in reſurrectione corporum illam cinerum extenuationem ad denſationemq; exhibendam eſſe diuinitus in inſtanti, abſq; vllo tamen motu aut tranſitu ab vna parte loci ſiue ſpacij in aliam: ſed eo tantùm quòd Deus vel partibus cineris antea dilatatis conferet eſſe in ſpacio contractiori,

A deſinendo illud conferre, vbi antea conferebat; vel e conuerſo, quod partibus antea addenſatis tribuet eſſe in maiori earū ab ſe mutuo diſtantia. Vrgebis tamen quiſpiam, neceſſariò in illa addenſatione ob quam cineres minorem locum occupabūt, vicinum corpus in inſtanti accurſurum, ne detur vacuum. Ad hanc difficultatem, quam Sotus in 4. diſt. 43. qu. 2. art. 3. moleſtiſſimam vocat, reſpondet Scotus ibid. quæſt. 5. concedendo id quod intulimus. Sed non rectè; nec enim corpus vi B propria locum in inſtanti mutare poteſt. Occurrendum potiùs diuina virtute prouidendū eſſe, vt prædictū ſpacium confeſtim alio corpore occupetur. Non quod aliunde tranſeat, id enim non niſi tempore fieri poteſt. ſed cui Deus conferat ibi eſſe in eodem inſtanti addenſationis cinerum.

Ad tertium, etſi virtus motiua diuina infinita ſit, non poſſe tamen efficere infinitum C impulſum, quia repugnat dari infinitum in rebus creatis: vel ſi id nō repugnet, vt quibuſdam videtur, repugnare tamen concurrere Deum cum illo (intellige ſecundum eius infinitatem: nam ſecundū aliquam finitam portionem, nihil obſtat) ad ciendum lapidem. Quod vt planè intelligas, aduerte quæſtionē eſſe, ſi Deus infinitū impulſum lapidi imprimeret, & cum concurreret, num oporteret lapidem vi illius impulſus ab vno loco ad D alium momentanea mutatione tranſire. Quidam ad negantē partem deflexere, eo potiſſimùm argumēto, quod quantulacunq; impulſus extiterit, ſemper lapidi occurſura ſit ea repugnantia, quæ ex intercapedine ſpacij oritur, quam vocāt incompoſſibilitatem terminorum; ſiquidem vis motiua tantummodò efficax eſt ad transferendū mobile ab vno loco ad aliū; non verò ad ipſum maiori ſpacio, quam eius quantitas poſtulet, exæquandum. E At ſi lapis vnius palmi ſpaciū decem palmorum in inſtanti conficeret, oporteret eum, vt alibi ratiocinati ſumus, in totis decem palmis ſimul exiſtere, eisq; ex æquo commenſurari; quod neutiquā videtur admittendum. Quod ſi quis roget quantum temporis debeat lapis in traijciendo ſpacio conſumere, reſpondent conſumpturum minimum tempus, adhuc enim, vt moueatur, nonnihil temporis requirit ob rationem antè explicatam. Requiret tamē F minimū, quia neceſſe erit tempus ab eo conſumptum, nullam habere proportionem cum eo, quo cætera mobilia finitam habentia grauitatem deferuntur. quod minimū ipſi aiunt datur; ſiquidem quantitas ea et minimo, inde eſſe inquiunt quod nullum mobile infinito impulſu agitari poteſt.

Quæſtio.

Quorundā reſponſio.

Lib. 4. huius oper. cap. 9. qu. 5. art. 1.

Cæterùm plerique omnes Philoſophi & interpretes Ariſtot. aduerſam opinionem tuentur eamque rationi; quia ſi virtus quò maior, eò celeriùs mouet, vtique infinita virtus celeritate in infinitum maiori, atque adeo

momen-

momentanea erebit. Quæ eſt ratio Ariſtotelis 8. huius operis cap. 10. text. 79. ſic enim probat non dari in magnitudine virtutem infinitam; quod item repetit primo de Cœlo cap. 6. text. 52.

Legitima explicatio propoſitæ quæſtionis.

Ex his duabus opinionibus neutram abſolute amplectimur, neutram omnino improbamus, ſed media ingreſſi via, ex vtraq; aliquid decerpimus. Videlicet arbitrabimur, ſi diuina poteſtate infinitus produceretur impulſus, isq; ſecundum totam ſuam vim ad transferendum mobile ab vna parte in aliam concurreret, futurum ex ea hypotheſi vt mobile trajiceret, ac non trajiceret ſpacium in inſtanti: non trajiceret, vt prioris ſententiæ argumentum perſuadet: trajiceret, vt poſterioris ratio concludit. Quæ implicatio & repugnantia ex hypotheſi impoſſibili ſequeretur. Licet enim demus poſſe a Deo infinitam vim motricem produci; non proinde tamen dabimus poſſe eam ex toto ad mouendū applicari, vt etiam in tertio huius operis libro ſtatuimus. Accommodaretur enim ad motū, ac non ad motum; ad motum, quia eſt vis motiua: non ad motum, quia citra omnem proportionem ad alias vires motiuas mobile deferret, proindeq; in inſtanti. Ex quo fieret vt magnitudo vnius palmi, vi ac merito ſolius impulſus æquaretur, & non æquaretur magnitudini decem palmorum, vinceretq; ac nō vinceret repugnantiam ex intercapedine ſpa- A tij oriundam; & denique cieretur, & nō cieretur in inſtanti.

Cap. 8. q. 2. Cur nō poſſit infinitus impulſus applicari mobili ad motum.

Nec refert quod Ariſtot. ad tollendam è natura rerum infinitam grauitatem, alteram duntaxat prædictæ repugnantiæ partem intulit, videlicet fore in inſtanti motum: id enim ad propoſitum concludendum ſat illi erat. Cui tamen ſi objiceret ex infinita grauitate nō ſequi rem motam, ſed mutatam fore in inſtanti; abſurdum verò nullum eſſe momento mutationem fieri: haud dubiè B reſponderet per vim motiuam non quouis modo mutari rem, ſed mutari cum motu, rurſumq; per vim motiuam infinitam neceſſariò deferri ſine motu: ſicq; traduci, & non traduci rem in inſtanti: quæ ſunt duo implicationis membra à nobis tradita.

Nec verum eſt quod prioris ſententiæ auctores aiebant, videlicet ex infinito impulſu tantum ſequi moueri rem minimo tempore; non autem in inſtanti. Sicut enim impulſus C infinitus nullam habet ad finitum proportionem, ita neq; duratio, quæ dimetitur motum profectum ex infinito impulſu, vllam proportionem habere debet ad eam moram, quam trahit mobile finito impulſu agitatum. Quare cum quodlibet tempus finitum aliquā ſeruet proportionem ad aliud finitum tempus, ſequitur non rectè ab eis dici motum, qui infinito impulſu fit, minimo tempore duntaxat peractum iri.

Κεφάλαιον ζ.

Ἐπεὶ δὲ πᾶν τὸ κινούμενον ἐν χρόνῳ κινεῖται, καὶ ἐν τῷ πλείονι μεῖζον μέγεθος, ἐν τῷ ἀπείρῳ χρόνῳ ἀδύνατόν ἐστι πεπερασμένην κινεῖσθαι, μὴ τὴν αὐτὴν ἀεὶ καὶ τῶν αὐτῆς τι κινούμενον, ἀλλ' ἐν τῷ ἅπαντι πᾶσαν. ὅτι μὲν οὖν εἰ ἰσοταχῶς κινοῖτο, ἀνάγκη τὸ πεπερασμένον ἐν πεπερασμένῳ κινεῖσθαι, δῆλον. ληφθέντος γὰρ μορίου, ὃ καταμετρήσει τὴν ὅλην, ἐν ἴσοις τοῖς χρόνοις τοσούτοις ὅσα τὰ μόριά ἐστι, τὴν ὅλην κεκίνηται. ὥστ' ἐπεὶ ταῦτα πεπέρανται καὶ τῷ πόσον ἕκαστον, καὶ τῷ ποσάκις ἅπαντα, καὶ ὁ χρόνος ἂν εἴη πεπερασμένος· τοσαυτάκις γὰρ ἔσται τοσοῦτος, ὅσος ὁ τοῦ μορίου χρόνος πολλαπλασιασθεὶς τῷ πλήθει τῶν μορίων. ἀλλὰ δὴ κἂν εἰ μὴ ἰσοταχῶς, διαφέρει οὐδέν. ἔστω γὰρ ἐφ' ᾧ τὸ αβ διάστημα πεπερασμένον, ὃ κεκίνηται ἐν τῷ ἀπείρῳ, καὶ ὁ χρόνος ἄπειρος ἐφ' ᾧ τὸ γδ. εἰ δὴ ἀνάγκη πρότερον ἕτερον ἑτέρου κεκινῆσθαι, τοῦτο δὲ δῆλον ὅτι τοῦ χρόνου ἐν τῷ προτέρῳ καὶ ὑστέρῳ ἕτερον κεκίνηται· ἀεὶ γὰρ ἐν τῷ πλείονι ἕτερον ἔσται κεκινημένον, ἐάν τε ἰσοταχῶς, ἐάν τε μὴ ἰσοταχῶς μεταβάλλῃ, καὶ ἐάν τε ἐπιτείνῃ ἡ κίνησις, ἐάν τε ἀνιῇ, ἐάν τε μένῃ, οὐδὲν ἧττον. εἰλήφθω δή τι τοῦ αβ διαστήματος, τὸ αε, ὃ καταμετρήσει τὴν αβ. τοῦτο δὴ τοῦ ἀπείρου ἔν τινι γίνεται χρόνῳ· ἐν ἀπείρῳ γὰρ οὐχ οἷόν τε· τὸ γὰρ ἅπαν ἐν ἀπείρῳ. καὶ πάλιν ἕτερον δή, ἐὰν λάβω ὅσον τὸ αε, ἀνάγκη ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ· τὸ γὰρ ἅπαν ἐν ἀπείρῳ.

CAP. VII.

Quoniam a autem quidquid mouetur, in tempore mouetur, & in maiore per maiorem magnitudinem, fieri non poteſt vt tempore infinito finitum aliquid tranſeat, modo nō per eandem ſemper, aut per aliquid ipſius, ſed toto & per totam moueatur. Ac illud quidem conſtat ſi æqua celeritate quidpiam moueatur, neceſſariò finitam finito tranſire. Nam ſumpta parte, quæ totum metiatur, in tot æquabilibus temporibus quot magnitudinis ſunt partes totam tranſiens: quare cùm hæ finitæ ſint, & ſingulæ quantæ, & omnes numero concluſæ, & tempus quoq; erit finitum. Tantū enim toties erit, quantum eſt tempus partis multitudine partium multiplicatum. Atqui & nihil intereſt, ſi æqua celeritate non fuerit. Sit enim A B interuallum finitū, quod infinito tempore tranſiuit, quod tempus infinitum ſit C D. Si igitur neceſſe eſt id per vnam partem antequam per aliam motum eſſe, perſpicuum eſt, in priori poſteriori ve temporis parte, aliam atq; aliam tranſiuiſſe. In maiore enim tempore, per aliam ſemper motum erit. b Idq; non minus fiet, ſeu æquè celeriter moueatur, ſeu non æquè: & ſiue intendatur motus, ſiue idem perſiſtat. Spacij itaq; A B. ſumatur A E. quod totum A B. metiatur. Hoc igitur aliqua infiniti temporis parte tranſiuit. Nam infinito non poteſt quoniam totum infinito. Rurſus ſi aliud tantum ſumpſero, quantum eſt A E. tempore finito neceſſe eſt tranſiſſe; totum enim infinito. Textus 60.

Textus 61.

καὶ τοῦτο δὴ λαμβανέτω ἐπ' ἄλλῳ. τοῦ μὲν ἀπείρου οὐδὲν ἔσται μέρος ὃ καταμετρήσει τὸ ὅλον· ἀδύνατον γὰρ τὸ ἄπειρον εἶναι ἐκ πεπερασμένων, καὶ ἴσων, καὶ ἀνίσων διὰ τὸ καταμετρεῖσθαι τὰ πεπερασμένα πλήθει καὶ μεγέθει ὑπό τινος ἑνός, ἐάν τε ἴσα ᾖ, ἐάν τε ἄνισα. ὡρισμένα δὲ τῷ μεγέθει, οὐδὲν ἧττον. τὸ δὲ διάστημα τὸ πεπερασμένον ποσοῖς τισὶ τοῖς α ε μετρεῖται· ἐν πεπερασμένῳ ἄρα χρόνῳ τὸ α β κινεῖται. ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ ἠρεμήσεως. ὥστε οὔτε γίνεσθαι, οὔτε φθείρεσθαι οἷόν τε ἀεί τι τὸ αὐτὸ καὶ ἕν. ὁ αὐτὸς δὲ λόγος καὶ ὅτι οὐδ' ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ ἄπειρον οἷόν τε κινεῖσθαι, οὐδ' ἠρεμίζεσθαι, οὔθ' ὁμαλῶς κινούμενον, οὔτ' ἀνωμάλως. ληφθέντος γάρ τινος μέρους ὃ ἀναμετρήσει τὸν ὅλον χρόνον, ἐν τούτῳ ποσόν τι διέξεισι τοῦ μεγέθους καὶ οὐχ ὅλον. ἐν γὰρ τῷ παντὶ ὅλον.

καὶ

Ita igitur ſumens cùm infiniti nulla pars ſit quæ ipſum metiatur; (ex finitis enim vel æqualibus, quam inæqualibus infinitum conſtare nõ poteſt, quod finita tam multitudine, quàm magnitudine vnum quidpiã metiatur, idq; nihil minus, ſeu ſint æqualia, ſeu inæqualia, modo magnitudine finita. ſpacium autem finitum partes quædam A E. metiantur) tempore profectò finito ipſum A B. tranſibit. c *Eadem autem motus eſt, qui ad quietem eſt, ratio. Ita nec generari, nec interire aliquid vnũ ſemper poteſt.* d *Eadem ratione demonſtratur finito* Textus 62. *tempore per infinitum moueri, aut ad quietem tendere non poſſe ſeu æquabiliter, ſeu inæquabiliter moueatur. Nam ſumpta aliqua parte, quæ totum tempus metiatur, magnitudinis quantitatẽ quandam, non totam in ea tranſibit: nam totam in toto.*

Et

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Theoremata ſpectãtia ad finitatem & infinitatem motus.

Q*Voniam a autem quidquid.*] Hactenus de ſectione motus diſſeruit, nunc de eiuſdem finitate, & infinitate theoremata quædam ſubijcit. Enimuerò quemadmodum diuiſio ad rationem continui pertinet, ita finitum & infinitum. Vt autem ſuprà docuit diuiſionem in motu magnitudine, tempore, & mobili inueniri, ita nunc infinitatem eiſdem ineſſe oſtendit. Primum theorema eſt. Infinito tempore finitum ſpacium pertranſiri non poteſt. Intellige niſi finitum ſpacium identidem repetatur, vt in cœleſtium globorum conuerſione contingit. Quod Ariſtot. comprobat primum in eo, quòd æquabili celeritate mouetur. Quæ demonſtratio ſuperiùs tradita fuit, ideoq; eam Themiſtius in ſua paraphraſi prætereit: nec verò noſtram explicationem iam deſiderat.

Finitum ſpacium nõ decurri tẽpore infinito.

b *Idq; non minus.*] Probat idem in vniuerſum, ſiue res æquabili motu cieatur, ſiue non. Supponit verò id quod mouetur, priorem magnitudinis partem prius tranſire, quam poſteriorẽ, & longiori tempore maiorem decurrere magnitudinem, quàm breuiori. Item finitum ab infinito menſurari non poſſe, & quodlibet finitum poſſe a finito abſolui, atq; adeò infinitum ex finitis ſiue æqualia ſiue inæqualia ſint, minimè coaleſcere. Ex quibus poſitis, demonſtrationem adhibet à ſuperiori non admodum diſſimilem.

Finitum nõ poſſe menſurari ab infinito.

c *Eadem autem motus eſt.*] Duplex eſt horum verborum ſenſus. Aut enim vult ſuperiorem demonſtrationem parem vim habere in motu, qui ad quietem tendit, & in eo qui non tendit ad quietem, de quo motuum diſcrimine ſuperiùs diſputauit: aut indicat eandem eſſe rationem in quiete, quæ eſt in motu quo ad finitudinem vel infinitudinẽ; cùm motus & quies ſub eandem menſuram cadant. Addit fieri non poſſe vt aliquid vnũ ſemper gignatur, aut intereat; quia alioqui finita generatio, qualis cuiuſq; rei certæ eſt, infinito tempore duraret.

Motum & quietem ſub eandem menſurã cadere.

d *Eadem ratione demonſtratur.*] Demonſtrat non poſſe mobile tempore finito infinitam magnitudinem pertranſire, & quietem aſſequi, ſiue æquabili ſiue inæquabili motu agitetur. Sumatur enim aliqua pars temporis, quæ totum tempus in quo mobile aliquam partem magnitudinis tranſmittit, metiatur: Tum cùm eodem modo ſe habeat pars temporis ad totũ tempus, quo pars magnitudinis ad totam magnitudinem: ſi pars temporis quod conſumitur in conficienda magnitudine infinita, totum tempus metitur; certè pars magnitudinis totam magnitudinem abſoluet. Quod à vero abeſt, cùm infinitum ablatione finiti abſolui non poſſit.

Infinitã magnitudinem nõ poſſe tempore finito pertranſiri.

Infinitũ ablatione finiti non poſſe abſolui.

e *His*

καὶ πάλιν ἐν τῷ ἴσῳ ἄλλο, καὶ ἐν ἑκάστῳ ὁμοίως, ἐάν τε ἴσον, ἐάν τε ἄνισον τῷ ἐξ ἀρχῆς· διαφέρει γὰρ οὐδέν, εἰ μόνον πεπερασμένον ἕκαστον. δῆλον γὰρ ὡς ἀναιρουμένου τοῦ χρόνου, τὸ ἄπειρον οὐκ ἀναιρεθήσεται, πεπερασμένης τῆς ἀφαιρέσεως γινομένης, καὶ τῷ ποσῷ, καὶ τῷ ποσάκις· ὥστ' οὐ δίεισιν ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ τὸ ἄπειρον. οὐδὲν δὲ διαφέρει τὸ μέγεθος ἐπὶ θάτερα, ἢ ἐπ' ἀμφότερα εἶναι ἄπειρον. ὁ γὰρ αὐτὸς ἔσται λόγος. ἀποδεδειγμένων δὲ τούτων, φανερὸν ὅτι οὐδὲ τὸ πεπερασμένον μέγεθος τὸ ἄπειρον ἐνδέχεται διελθεῖν ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. ἐν γὰρ τῷ μορίῳ τοῦ χρόνου πεπερασμένον δίεισι καὶ ἐν ἑκάστῳ ὡσαύτως. ἐν τῷ παντὶ πεπερασμένον.

ἐπεὶ

Et rurſus in æquali, alia. & in ſingulis ſimiliter, ſeu æqualem, ſeu inæqualem ei, quæ a principio: nihil enim refert, modo quæq; finita ſit. Nam tempore conſumpto, infinitum nõ conſumptũ fore, manifeſtum eſt. quod & magnitudine. & numero detractio fiat finita. Tempore igitur finito infinitum non tranſit. Ac nihil refert vtrum altera parte, an vtraq; magnitudo ſit infinita. Eadem enim ratio eſt. e *His autem demonſtratis perſpicuum eſt, nec* Textus 63. *magnitudinem infinitam tempore finito id, quod infinitum eſt ob eandem cauſam poſſe decurrere. In parte enim temporis finitum tranſit, & in quacunque ſimiliter: quare in toto finitum.*

f *Cùm*

ἐπεὶ οὖν τὸ πεπερασμένον οὐ διέισι τὸ ἄπειρον ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ, δῆλον ὡς οὐδὲ τὸ ἄπειρον τὸ πεπερασμένον. εἰ γὰρ τὸ ἄπειρον τὸ πεπερασμένον, ἀνάγκη καὶ τὸ πεπερασμένον διιέναι τὸ ἄπειρον. οὐδὲν γὰρ διαφέρει ὁπότερον εἶναι τὸ κινούμενον· ἀμφοτέρως γὰρ τὸ πεπερασμένον διέισι τὸ ἄπειρον· ὅταν γὰρ κινῆται τὸ ἄπειρον ἐφ' ᾧ τὸ α, ἔσται τι αὐτοῦ κατὰ τὸ β πεπερασμένον, οἷον τὸ γ δ, καὶ πάλιν ἄλλο καὶ ἄλλο, καὶ ἀεὶ οὕτως. ὥσθ' ἅμα συμβήσεται τὸ ἄπειρον κεκινῆσθαι τὸ πεπερασμένον, καὶ τὸ πεπερασμένον διεληλυθέναι τὸ ἄπειρον· οὐδὲ γὰρ δυνατὸν ἴσως τὸ ἄπειρον ἄλλως κινηθῆναι διὰ τοῦ πεπερασμένου, ἢ τῷ τὸ πεπερασμένον διιέναι τὸ ἄπειρον, ἢ φερόμενον, ἢ ἀναμετροῦν. ὥστ' ἐπεὶ τοῦτ' ἀδύνατον, οὐκ ἂν διίοι τὸ ἄπειρον τὸ πεπερασμένον. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ ἄπειρον ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ, τὸ ἄπειρον δίεισιν· εἰ γὰρ τὸ ἄπειρον, καὶ τὸ πεπερασμένον. ἐνυπάρχει γὰρ τῷ ἀπείρῳ καὶ τὸ πεπερασμένον. ἔτι δὲ καὶ τοῦ χρόνου ληφθέντος, ἡ αὐτὴ ἔσται ἀπόδειξις. ἐπεὶ δ' οὔτε τὸ πεπερασμένον τὸ ἄπειρον δίεισιν, οὔτε τὸ ἄπειρον τὸ πεπερασμένον, οὔτε τὸ ἄπειρον ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ κινεῖται, φανερὸν ὅτι οὐδὲ κίνησις ἔσται ἄπειρος ἐν τῷ πεπερασμένῳ χρόνῳ· τί γὰρ διαφέρει τὴν κίνησιν, ἢ τὸ μέγεθος ποιεῖν ἄπειρον; ἀνάγκη γὰρ ὁποτερονοῦν, καὶ θάτερον εἶναι ἄπειρον· πᾶσα γὰρ φορὰ ἐν τόπῳ.

f *Cùm igitur quod finitum eſt, tempore finito infinitum non tranſeat, nec infinitum finitum conſtat: nam ſi infinitum finitum, & finitum quoque infinitum tranſire neceſſe eſt. Nihil enim refert vtrum id ſit, quod mouetur, cùm vtroque modo id quod finitum eſt infinitum tranſeat. Cùm enim A infinitum mouetur, aliqua ipſius pars vt finita, vt C D, erit in B. & rurſus alia, atque alia, & ita perpetuò. Quare ſimul fiet, vt infinitum per finitum motum ſit, & finitum infinitum tranſierit. Nec enim fortaſſe fieri poteſt, vt infinitum aliter per finitum moueatur, quam quod finitum tranſeat infinitum, aut latione, aut metiendo. Quare cùm hoc fieri non poſſit, profectò infinitum finitum non tranſit.* Textus 64.

g *At neque infinitum tempore finito infinitum tranſit. Nam ſi infinitum, etiam finitum, cum in infinito finitum inſit. Eadem etiam erit tempore ſumpto demonſtratio.* Textus 65.

h *Cùm autem nec quod finitum eſt infinitum trãſeat, nec quod infinitum, finitum, nec infinitum finito tempore moueatur, conſtat nec motum infinitum tempore finito fieri poſſe. Quid enim refert motum, an magnitudinem facere infinitam? Nam cum latio omnis in loco ſit, ſi vtrumuis infinitum ſit, alterum quoque eſſe neceſſe eſt.* Textus 66.

Κεφά- CAP.

e *His autem demonſtratis*] Proponit alia theoremata, quibus mobile cum ſpacio, ſeu magnitudine, & tempore potiſſimum confert. Statuit ergo fieri non poſſe, vt tempore finito, res finita magnitudinem infinitam vel res infinita finitam magnitudinem, vel res infinita infinitam magnitudinem conficiat. Horum primum ex eo ſuadet, quia diuiſo in partes æquales tempore, cum mobile in qualibet parte finitum ſpacium decurrat, in toto tempore non niſi finitum abſoluet.

f *Cùm igitur quod finitum eſt.*] Ex ſuperiori ratione ſequitur ſecundi theorematis confirmatio. Etenim fieri nequit vt infinitum mobile ſpacium finitum decurrat, niſi mobile finitum ſpacium infinitum tranſeat. Proindeque neceſſe eſt ſi finitum pertranſire debeat, vt ipſum met finitum eius partes decurrat, & abſoluat, quòd fieri nequit, cùm infinitum nunquam abſoluatur. *Infinitũ nũquã confici.*

g *At neque infinitum tempore finito.*] Probat tertium theorema, quia infinitum non poteſt ſpacium vllum tranſmittere, niſi aliqua finita pars ex iis, quæ infinito inſunt, illud pertranſeat. At finitum mobile non decurrit infinitum finito tempore. *Mobile finitũ conficere infinitũ finito tẽpore.*

h *Cùm autem nec quod.*] Theorema aliud conſtituit, videlicet non poſſe dari motum infinitum tempore finito. Quod ex iis, quæ paulo antè comprobata ſunt, colligit. Eadem namq; magnitudinis, & motus ratio eſt, cùm hæ mutuò ſibi reſpondeant. Quare ſi infinita magnitudo finito tempore confici nequit, nec motus infinitus tempore finito eſſe potuit. *Non poſſe dari motũ infinitũ tempore finito.*

Κεφάλαιον η.

Ἐπεὶ δὲ πᾶν ἢ κινεῖται ἢ ἠρεμεῖ, τὸ πεφυκὸς ὅτε πέφυκε, καὶ οὗ, καὶ ὥς· ἀνάγκη τὸ ἱστάμενον ὅτε ἵσταται κινεῖσθαι. εἰ γὰρ μὴ κινεῖται, ἠρεμήσει· ἀλλ' οὐκ ἐνδέχεται ἠρεμίζεσθαι τὸ ἠρεμοῦν. τούτου δὲ ἀποδεδειγμένου, φανερὸν ὅτι καὶ ἐν χρόνῳ ἵστασθαι ἀνάγκη· τὸ γὰρ κινούμενον ἐν χρόνῳ κινεῖται· τὸ δ' ἱστάμενον, ἐδείχθη κινούμενον· ὥστ' ἀνάγκη ἐν χρόνῳ ἵστασθαι. ἔτι δ', εἰ τὸ μὲν θᾶττον καὶ βραδύτερον ἐν χρόνῳ λέγομεν, ἵστασθαι δ' ἔστι θᾶττον καὶ βραδύτερον· ἐν ᾧ δὲ χρόνῳ πρώτως τὸ ἱστάμενον ἵσταται, ἐν ὁτῳοῦν ἀνάγκη τούτου ἵστασθαι.

CAP. VIII.

Cùm a autem id omne quod moueri aptum eſt, tum cùm aptum eſt, & vbi & quemadmodum, aut moueatur, aut quieſcat, id quod ad ſtatum tendit, tum cum tendit neceſſariò mouetur. Nam ſi non moueatur, quieſcet: fieri autem non poteſt, vt ad quietem is proficiſcatur, quod quieſcit. Quo ſane demonſtrato, manifeſtum eſt neceſſe eſſe, vt in tempore ad ſtatum eatur. Textus 67.

b Nam quod mouetur, in tempore mouetur, quod verò it ad ſtatum, moueri oſtenſum eſt, quãobrem in tempore ad ſtatum iri neceſſe eſt. Textus 68.

Celerius item & tardius in tempore dicimus. Contingit autem vt ad ſtatum celerius & tardius proficiſcatur. Textus 69.

c *Quod vero ad ſtatum tendit, in quo tempore ad ſtatum primo tendit, in quocunque illius ad ſtatum tendat neceſſe eſt.* Textus 70.

διαιρουμένου γὰρ τοῦ χρόνου, εἰ μηδ' ἐν μηδετέρῳ τῶν μερῶν ἵσταται, οὐδ' ἐν τῷ ὅλῳ, ὥστ' οὐκ ἂν ἵσταιτο τὸ ἱστάμενον. εἰ δ' ἐν θατέρῳ, οὐκ ἂν ἐν πρώτῳ ὅλῳ ἵσταιτο. κατ' ἐκεῖνο γὰρ ἐν τούτῳ ἵσταται, καθάπερ ἐλέχθη καὶ ἐπὶ τοῦ κινουμένου πρότερον. ὥσπερ δὲ τὸ κινούμενον οὐκ ἔστιν ἐν ᾧ πρώτῳ κινεῖται, οὕτως οὐδ' ἐν ᾧ ἵσταται τὸ ἱστάμενον. οὔτε γὰρ τοῦ κινεῖσθαι, οὔτε τοῦ ἵστασθαι ἐστί τι πρῶτον. ἔστω γὰρ ἐν ᾧ πρώτῳ ἵσταται, ἐφ' ᾧ τὸ α β. τοῦτο δὴ ἀμερὲς μὲν, οὐκ ἐνδέχεται εἶναι. κίνησις γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ ἀμερεῖ. διὰ τὸ κεκινῆσθαί τι αὐτοῦ· τὸ δὲ ἱστάμενον δέδεικται κινούμενον. ἀλλὰ μὴν, εἰ διαιρετόν ἐστιν, ἐν ὁτῳοῦν αὐτοῦ τῶν μερῶν ἵσταται· τοῦτο γὰρ δέδεικται πρότερον, ὅτι ἐν ᾧ πρώτως ἵσταται ἐν ὁτῳοῦν τῶν ἐκείνου ἵσταται· ἐπεὶ οὖν χρόνος ἐστὶν, ἐν ᾧ πρώτως ἵσταται. καὶ οὐκ ἄτομον· ἅπας δὲ χρόνος εἰς ἄπειρα μεριστός, οὐκ ἔσται ἐν ᾧ πρώτῳ ἵσταται.

οὐδὲ

Nam tempore diuiſo, ſi in neutra parte ad ſtatum tendat, neq; etiam in toto. Quare quod ad ſtatum tendit, ad ſtatum non tendit. Quod ſi in altera, non in toto primo ad ſtatum tenderet, cùm in hoc per vtramq; partē ad illum tendat, vt de eo quod mouetur antea dictū eſt. d *Vt aūt non est in quo primo id, quod mouetur, moueatur, ita nec in quo ad ſtatū tendat id quod ad ſtatū tēdit. Nam nec ipſius moueri, nec ipſius ſtare aliquid eſt primum. Sit eīn primū A B. in quo ad ſtatum tendat. Hoc ſane partibus nō vacare non poteſt, cùm motus in eo nō ſit, quod partibus caret, propterea q; ipſius aliquid eſt motum. Quod verò ad ſtatum proficiſcitur, moueri monſtratū eſt. At verò ſi diuiduū ſit, in quacunq; eius parte ad ſtatū proficiſcitur, cùm prius monſtratum ſit in quo primo ad ſtatū aliquid proficiſcitur, in quocunq; illius proficiſci. Cum aūt tempus ſit in quo primo ad ſtatum proficiſcitur, & non indiuiduum, tempusque omne infinitè poſſit diuidi, in quo primo ad ſtatum proficiſcitur, non erit.* Tex.71.

c *Nec*

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

De motu, quo ad ſtatum itur.

CVm a *autem.*] ἵστασθαι. quod Boetius vertit ſtare, eſt moueri non quolibet motu, ſed eo quo ad ſtatum itur. Quod ergo Ariſtoteles de motu indiſcriminatim oſtenderat, id nūc de eo, quo mobile pergit ad quietem, quæ priuato nomine ſtatus dicitur, demonſtrare aggreditur Primumq; ſuadet, omne quod ad ſtatum tendit, moueri. Nam omne id quod moueri aptum eſt, tum cùm eſt aptum & prout aptum eſt, aut mouetur, aut quieſcit. Cum igitur id quod ad ſtatum tendit, non quieſcat, nec ſtet, vt planum eſt, (non enim ad quietem iret) conſequens eſt vt moueatur.

Motum aut velocem, aut tardum eſſe.

b *Nam quod mouetur.*] Probat quidquid ad ſtatum abit, in tempore abire; tum quia motus omnis in tempore fit; tum quia motus aut velox eſt, aut tardus: velocitas autem & tarditas important ſecum tempus. Quin verò quilibet eorum motuum, quibus mobile ad ſtatum pergit, initio tardior eſt, in fine velocior, vt videre licet in motibus elementorum ad proprias, natiuasq; ſedes adeuntium.

c *Quod verò ad ſtatum*] Probauit ſuperiùs, id quod primū in aliquo tēpore mouetur, in qualibet illius tēporis parte neceſſariò moueri. Id etiā nunc de motu, quo ſtatus petitur, eadem ratione demonſtrat, quæ quia ſatis explicata iam fuit, non eſt cur actum agamus.

d *Vt autem non eſt.*] Similiter concludit non dari primū in motu ad ſtatū contendente. Vel enim id, in quo daretur, eſſet indiuiduū temporis, vel diuiduum; quorum neutrum eſſe poteſt. Non indiuiduum, quia non eſſet motus. Nec diuiduum, quia tunc priùs exiſteret in dimidio illius medietatis, proindeq; non eſſet primum in illo; ergo, &c.

e *Nec*

οὐδὲ δὴ τὸ ἠρεμοῦν, ὅτι πρῶτον ἠρέμησεν ἐστιν· ἐν ἀμερεῖ μὲν γὰρ οὐκ ἠρέμησε, διὰ τὸ μὴ εἶναι κίνησιν ἐν ἀτόμῳ. ἐν ᾧ δὲ τὸ ἠρεμεῖν, καὶ τὸ κινεῖσθαι. τότε γὰρ ἔφαμεν ἠρεμεῖν, ὅτε καὶ ἐν ᾧ πεφυκὸς κινεῖσθαι, μὴ κινεῖται τὸ πεφυκός. ἔτι δὲ καὶ τότε λέγομεν ἠρεμεῖν, ὅταν ὁμοίως ἔχῃ νῦν καὶ πρότερον, ὡς οὐχ ἑνί τινι κρίνοντες, ἀλλὰ δυοῖν τοῖν ἐλαχίστοιν· ὥστ' οὐκ ἔσται ἐν ᾧ ἠρεμεῖ ἀμερές. εἰ δὲ μεριστὸν, χρόνος ἂν εἴη, καὶ ἐν ὁτῳοῦν αὐτοῦ τῶν μερῶν ἠρεμήσει· τὸν αὐτὸν γὰρ τρόπον δειχθήσεται ὃν καὶ ἐπὶ τῶν πρότερον. ὥστ' οὐδὲν ἔσται πρῶτον. τούτου δ' αἴτιον, ὅτι ἠρεμεῖ μὲν καὶ κινεῖται πᾶν ἐν χρόνῳ· χρόνος δ' οὐκ ἔστι πρῶτος, οὐδὲ μέγεθος, οὐδ' ὅλως συνεχὲς οὐδέν. ἅπαν γὰρ εἰς ἄπειρα μεριστόν. ἐπεὶ δὲ πᾶν τὸ κινούμενον, ἐν χρόνῳ κινεῖται καὶ ἐκ τινὸς εἴς τι μεταβάλλει, ἐν ᾧ χρόνῳ κινεῖται καθ' αὑτὸ, καὶ μὴ τῷ ἐν ἐκείνου τινὶ, ἀδύνατον τότε κατά τι εἶναι πρῶτον τὸ κινούμενον·

τὸ γὰρ

e *Nec igitur primum eſt in quo id quod quieſcit, quieuerit. In indiuiduo enim non quieuit, propterea quod motus in indiuiduo non fiat. In quo autem eſt quieſcere, in eodem eſt moueri, cùm quieſcere dicamus, cùm id quod moueri aptū eſt, tum cùm aptum eſt, & in quo, non mouetur. Rurſus quieſcere dicimus cùm eodem modo nunc habet, atque priùs, vt non vno quodam iudicantes, ſed duobus ad minimum. Quare partibus non carebit id in quo quieſcit. Quod ſi partibus conſtet tempus erit, et in quacunq; eius parte quieſcet. Eodem enim modo, quo & in prioribus demonſtrabitur: quare nihil erit primum. Cuius cauſa eſt quòd in tempore res omnis quieſcit, & mouetur. Tempus aūt primum non eſt, nec magnitudo, nec omnino vllum continuum, cùm omne in infinita diuidi aptum ſit.* Tex.72.

f *Cùm aūt quidquid mouetur, in tempore moueatur, & ex aliquo in aliquid mutetur, fieri non poteſt vt in eo tempore, in quo per ſe, & non in aliquo illius quidpiam mouetur, ipſum in aliquo ſit primo.* Tex.73.

Quieſce-

τὸ γὰρ ἠρεμεῖν ἦν τὸ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι χρόνον τινὰ καὶ αὐτὸ, καὶ τῶν μερῶν ἕκαστον. οὕτω γὰρ λέγομεν ἠρεμεῖν, ὅταν ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ τῶν νῦν ἀληθὲς ᾖ εἰπεῖν, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ καὶ αὐτὸ καὶ τὰ μέρη. εἰ δὲ τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἠρεμεῖν, οὐκ ἐνδέχεται τὸ μεταβάλλον κατά τι εἶναι ὅλον, κατὰ τὸν πρῶτον χρόνον. ὁ γὰρ χρόνος διαιρετὸς ἅπας, ὥστ' ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ αὐτοῦ μέρει ἀληθὲς ἔσται εἰπεῖν, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ ἐστὶ καὶ αὐτὸ, καὶ τὰ μόρια. εἰ γὰρ μὴ οὕτως, ἀλλ' ἐν ἑνὶ μόνῳ τῶν νῦν, οὐκ ἔσται χρόνον οὐδένα κατά τι, ἀλλὰ κατὰ τὸ πέρας τοῦ χρόνου. ἐν δὲ τῷ νῦν, ἔστι μὲν ἀεὶ κατά τι μένον, οὐ μέντοι ἠρεμεῖ. οὔτε γὰρ κινεῖσθαι, οὔτε ἠρεμεῖν ἐστὶν ἐν τῷ νῦν, ἀλλὰ μὴ κινεῖσθαι μὲν ἀληθὲς ἐν τῷ νῦν, καὶ εἶναι κατά τι. ἐν χρόνῳ δ' οὐκ ἐνδέχεται εἶναι, κατὰ τι ἠρεμοῦν. συμβαίνει γὰρ τὸ φερόμενον ἠρεμεῖν.

Κεφά.

Quieſcere enim eſt aliquid, & vnãquãq; eius partem tẽpore aliquo in eodẽ eſſe. Nam quieſcere tũc dicimus cũ in alio, atq; alio tẽporis momẽto, & ipſum & partes in eodẽ eſſe verè aſſirmatur. Quòd ſi hoc quieſcere eſt non põt profectò id quod mutatur, in aliquo totũ eſſe in primo tẽpore. Nam tempus omne diuiduũ eſt quare in alia atq; alia eius parte, & ipſum & partes in eodem eſſe verè dicere licebit. Si enĩ hoc modo nõ erit, ſed in vno tãtum tẽporis momẽto, nullo tẽpore erit in aliquo, ſed in tẽporis duntaxat extremo. g *In ipſo verò momẽto ſemper quidẽ in aliquo manet, nõ tamẽ quieſcit, cũ nec quieſcere momẽto liceat, nec moueri. Sed verũ quidẽ eſt in ipſo momẽto nõ moueri atq; item eſſe in aliquo. In tempore aũt per quietem eſſi non poteſt: accidet enim vt quod fertur, quieſcat.* Tex. 74.

C A P.

e *Nec igitur primum eſt*] Non dari primam quietis partem, ſeu primum in quo id quod quieſcit, quieuerit, ex eo oſtendit, quia omnis quies in tempore eſt, non in puncto temporis. Quare vt non eſt prima pars temporis, ita nec quietis. Non dari vero quietem niſi in tempore, biſa tam probat. Primùm, quia nihil momento cieri poteſt: eadem vero quoad hoc in motu & quiete ratio inuenitur. Secundò quia id teſtatur vel ipſa quietis definitio; tunc enim rem obtinere quietem dicimus, cùm ita ſeſe habet modo, atque antea, quæ duo temporis differentias inuehunt. *Non dari primam partem quietis. Non dari quietem niſi in tempore.*

f *Cùm autem quidquid mouetur.*] Vt ſe præparet ad ineundum certamen cum Zenone Eleate Parmenidis diſcipulo, qui motum e medio tollebat, hoc theorema ſtatuit. Id quod in aliquo primo tempore mouetur, ita vt per ſe, non quia in aliquo illius, in eo moueatur eo tempore in quo primò mouetur, non eſt in aliquo, ſeu in aliqua parte eius, per quod primò mouetur. Priùs tamen ſumit duo illa in hac diſputatione ſæpè inculcata, videlicet quidquid mouetur, in tempore moueri, vt ex vno in aliud mutari. Tum ita differit. Si id quod mouetur in quo primo tempore mouetur, in aliquo primo eſſet, vt in ſpacio, vel qualitate; cum eiuſmodi tempus neceſſariò foret diuiduum, vtrumq; tam ipſum mobile, quam eius partes in quacũq; parte illius tẽporis in tali ſpacio vel qualitate exiſteret, vt conſtat ex definitione eius, quod eſt, eſſe primũ in aliquo. Cùm igitur aliquo tempore in aliquo eſſe nihil aliud ſit, quam in eo quieſcere; iam mobile in quo primo tempore mouetur, quieſceret, quod repugnat. Fieri ergo non poteſt vt id quod mouetur, in quo primo tempore mouetur, in aliquo primo ſit. *Theorema. Quicquid mouetur, ex vno in aliud mutari.*

g *In ipſo verò momento*] Commonefacit nihil obſtare id, quod proximè docuit, quominus id, quod mouetur, in momento quod partium temporis eſt terminus, neceſſario ſit in aliquo hoc eſt partem aliquam magnitudinis, vel alterius formæ, ad quam motus eſt, in ſe cohibeat. Tametſi admittendum non ſit in eo momento quieſcere, quandoquidem vt motus, ita & quies tempus exigit.

Κεφάλαιον θ.

Ζήνων δὲ παραλογίζεται. εἰ γὰρ ἀεί, φησίν, ἠρεμεῖ πᾶν, ἢ κινεῖται, ὅταν ᾖ κατὰ τὸ ἴσον· ἔστι δ' ἀεὶ τὸ φερόμενον ἐν τῷ νῦν, τὸ κατὰ τὸ ἴσον, ἀκίνητον τὴν φερομένην εἶναι οἰστόν. τοῦτο δὲ ἐστὶ ψεῦδος· οὐ γὰρ σύγκειται ὁ χρόνος ἐκ τῶν νῦν ὄντων ἀδιαιρέτων, ὥσπερ οὐδ' ἄλλο μέγεθος οὐδέν. τέτταρες δ' εἰσὶ λόγοι περὶ κινήσεως Ζήνωνος, οἱ παρέχοντες τὰς δυσκολίας τοῖς λύουσι. πρῶτος μὲν ὁ περὶ τοῦ μὴ κινεῖσθαι, διὰ τὸ πρότερον εἰς τὸ ἥμισυ δεῖν ἀφικέσθαι τὸ φερόμενον, ἢ πρὸς τὸ τέλος, περὶ οὗ διείλομεν ἐν τοῖς πρότερον λόγοις. δεύτερος δ' ὁ καλούμενος Ἀχιλλεύς. ἔστι δ' οὗτος, ὅτι τὸ βραδύτατον οὐδέποτε καταληφθήσεται θέον ὑπὸ τοῦ ταχίστου· ἔμπροσθεν γὰρ ἀναγκαῖον ἐλθεῖν τὸ διῶκον, ὅθεν ὥρμησε τὸ φεῦγον. ὥστ' ἀεί τι προέχειν ἀναγκαῖον τὸ βραδύτερον. ἔστι δὲ καὶ οὗτος ὁ αὐτὸς λόγος τῷ διχοτομεῖν.

CAPVT IX.

Zeno autem malè ratiocinatur. Si enim inquit, quidquid eſt in ſibi æquali, aut quieſcit, aut mouetur, id aut quod fertur, in eo, quod ſibi æquale eſt, in momento eſt ſemper, immobilis certè erit ea, quæ fertur, ſagitta. b *Hoc verò eſt falſum, tum tẽpus ex momẽtis indiuiduis non cõſtet, vt neque alia vlla magnitudo.* c *Quatuor aut Zenonis de motu ſunt rationes, quæ difficultatem mouẽtibus præbent. Prima quidem, quæ motum ob id tollit, quod priùs ad mediũ, quàm ad finem id, quod fertur peruenire oporteat, quã rationẽm antea diſtinximus.* d *Secunda verò eſt, quæ Achilles nuncupatur, quæ eiuſmodi eſt quod res, quæ celerrima eſt, id nunquam aſſequetur quod tardiſſime rapitur curſu. Id enim, quod perſequitur, neceſſariò eò ante venire, vnde id, quod fugit, diſceſſit. Ita fieri vt id, quod tardius eſt, reliquum aliquo ſpacio neceſſariò perueniat.* e *Eſt autem hæc ratio eadem, atq; ea quæ ex ſectione in dimidio ducitur.* Textus 75. Textus 76. Textus 77. Textus 78. Textus 79.

Διαφέρει δὲ ἐν τῷ διαιρεῖν μὴ δίχα τὸ προσλαμβανόμενον μέγεθος. τὸ μὲν οὖν μὴ καταλαμβάνεσθαι τὸ βραδύτερον, συμβέβηκεν ἐκ τοῦ λόγου. γίνεται δὲ παρὰ ταὐτὸ τῇ διχοτομίᾳ. ἐν ἀμφοτέροις γὰρ συμβαίνει μὴ ἀφικνεῖσθαι πρὸς τὸ πέρας, διαιρουμένου πως τοῦ μεγέθους· ἀλλὰ πρόσκειται ἐν τούτῳ, ὅτι οὐδὲ τὸ τάχιστον τετραγῳδημένον ἐν τῷ διώκειν τὸ βραδύτερον· ὥστ' ἀνάγκη καὶ τὴν λύσιν εἶναι τὴν αὐτήν. τὸ δ' ἀξιοῦν ὅτι τὸ προέχον οὐ καταλαμβάνεται, ψεῦδος· ὅτι γὰρ προέχει, οὐ καταλαμβάνεται, ἀλλ' ὅμως καταλαμβάνεται, εἴπερ δώσει διεξιέναι τὴν πεπερασμένην. οὗτοι μὲν οὖν λόγοι δύο. τρίτος δὲ, ὁ νῦν ῥηθεὶς, ὅτι ἡ οἰστὸς φερομένη ἕστηκε. συμβαίνει δὲ παρὰ τὸ λαμβάνειν τὸν χρόνον συγκεῖσθαι ἐκ τῶν νῦν· μὴ διδομένου γὰρ τούτου, οὐκ ἔσται ὁ συλλογισμός.

τέταρτος

Sed differt, quod magnitudinem quæ ſumitur, non in dimidia diuidit. Vt igitur tardius non attingatur, ex ratione accidit. Ob idem aũt euenit atque in diuiſione in dimidia. Nam in vtraq; accidit, vt ad finem non perueniatur, quoquomodo magnitudine diuiſa. Sed in hac additur ne illud quidem, quod celerrimum eſt, (quod tragicè prolatum eſt, id quod tardiſſimum eſt) perſequendo. f *Quamobrem ſolutio eadem ſit neceſſe eſt. Quod aũt cenſet, nunquam id attingi quod peruenit falſum eſt. Nam cum præuenit quidem nõ attingitur: attamen attingitur ſi dabit, id quod mouetur, magnitudinẽ finitam trãſire. Hæ igitur rationes duæ ſunt.* g *Tertia eſt quæ nunc dicta eſt quod ſagitta, quæ fertur, ſtabit: idq́ue ex eo efficitur, quòd ſumatur tempus ex momentis cõſtare. Quo non conceſſo, ſyllogiſmus non erit.* Tex. 80.

Quare

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

Rationes quibus Zeno motum tollebat.

ZEno a *autem.*] Ne Zenonem, qui motum ſuſtulit, indicta cauſa damnaſſe videatur; rationes, quibus in eam ſententiam adductus fuit, in medium profert. Nec abs re, huiuſmodi controuerſiam hoc loco ſuſcepit, cùm eius profligatio pendeat ab ijs, quæ hoc libro pertractãtur, videlicet à compoſitione, diuiſione, & finitate, vel infinitate magnitudinis, temporis aliorumq; ad motum concurrentium. Porro autem prima ratio Zenonis hunc in modum cõcluſa erat. Si daretur motus, ſequeretur, id quod rapidiſſimo curſu fertur, vt iaculum intortum, moueri ſimul & ſtare: ſed hoc repugnãtiam inuoluit. Nullus igitur motus datur. Maiorem oſtẽdebat, quia omne mobile, cùm eſt in ſpacio ſibi æquali, aut mouetur, aut quieſcit. Quod aũt fertur ſingulis momẽtis eſt in ſpacio æquali ſibi. Quare iaculum dum fertur, quia ſingulis momentis moueri non poteſt, neceſſario in ijs quieſcet: atque adeò ſi in aliquo mouetur, ſimul mouetur, & quieſcit.

Reſponſio ad rationem Zenonis.

b *Hoc verò eſt falſum.*] Propoſitam rationem paucis diluit, negãs tempus ex ſolis momẽtis cõſtare, quo fundamẽto ea potiſſimum innititur, ſumit enĩ ſi iaculum in quolibet momẽto non moueatur, nec in tẽpore moueri. Negãda eſt ergo maior propoſitio, & ad eius probationẽ inficiãdum, mobile dum eſt in ſpacio ſibi æquali quieſcere. Namq; ſingulis momẽtis eſt in ſpacio æquali ſibi, & tamẽ in ijs nõ mouetur, aut quieſcit. Nec verò ſimul, aut reſpectu eiuſdem mouetur, & non mouetur: mouetur enim in partibus temporis, quæ per inſtantia copulantur: in ipſis autem inſtantibus neutiquam mouetur.

Ratio Zenonis.

c *Quatuor autem.*] Zenonis rationes quæ plus negotij exhibebãt, quatuor ſunt. E quibus eam, quæ proximè ſoluta eſt, paulò poſt tertio loco numerat Ariſtoteles. Nunc primam affert, quæ huiuſmodi eſt. Cùm in qualibet magnitudine infinitæ inſint partes, ſi quid motũ ſubeat finito tẽpore infinita pertrãſibit. hoc autem fieri nõ poteſt, quia infiniti naturæ repugnat. Igitur nullum corpus vere motũ ſubit. Huic rationi ſatisfactũ ab ſe iam antè Ariſtoteles ait, videlicet cum hoc libro docuit infinitam ſectione, quod nõ actu, ſed poteſtate infinitum eſt, tempore finito decurri poſſe. Enimverò cùm tempus cõtinuum ſit, pariq; modo infinitum, eodem infinitatis iure, eiuſdemq; partium diuiſionibus ſibi mutuò reſpondebũt tempus & magnitudo. Nec contra naturam talis infiniti eſt hoc modo pertranſiri.

Tẽpus et magnitudo eiſdẽ partiũ diuiſionib. ſibi reſpondens.

Ratio Zenonis, quæ Achilles dicta eſt.

d *Secunda verò eſt*] Sequitur ſecũda ratio Zenonis, quam ipſe Achillem vocabat, id eſt, acerrimam ac fortiſſimam, qualis Achilles fuit. Veteres enim fortiſſimos quoſque Achilles appellabant. Vnde Lucius Siccius Dentatus, Romanus Achilles dictus fuit, quod centum & viginti prælijs cum hoſte congreſſus, nullam haberet aduerſo pectore cicatricem. Hinc etiam apud Peripateticos vſus obtinuit vt ea ratio, qua maximè aduerſarius fidit, Achilles vocetur. Alij tamen, & vt nobis videtur rectiùs, hanc rationem Achillem appellatam inquiunt, quòd Achillis exemplo vtatur, qui ob celeritatem curſus ab Homero ποδάρκης dicitur. Argumentabatur ergo in hunc modum Zeno. Si vllus foret motus, id quod perniciſſimum eſt, vt Achilles, rem tardiſſimam vt teſtudinem fugientem aſſequi non poſſet, hoc autem ridiculum eſt; nullus ergo motus dari poteſt. Propoſitionem oſtendebat, quia ſi Achilles decuplo velocior ſit, quàm teſtudo, & cùm illam perſequi incipit vno ſtadio ab ea diſtet, interim dum ſtadium illud Achilles decurret, decimam alterius ſtadij portionem teſtudo conficiet, cuius decimæ portionis metam priuſquam Achilles pertingat, rurſus teſtudo aliam decimam eiuſdem decimæ portionis tranſmittet, atque ita in infinitum. Quo patet nunquam Achillem teſtudinem comprehenſurum.

e *Eſt*

c *Eſt autem hæc ratio eadem.*] Propoſitam rationem ait Ariſtoteles eandem cum ſuperiori eſſe, quatenus vtraque procedit à ſectione magnitudinis in ſemper diuidua; vtraque concludit nunquam ad finem magnitudinis perueniendum: differre tamen, quod in illa magnitudo in dimidia perpetuò ſecaretur; in hac verò non ſemper in dimidia, ſed in decimam partem, verbi gratia. Item quod in hac tragicum quid, ac ſtupendum inferatur; videlicet tardiſſimũ à celerrimo ſuperari non poſſe. *Quo differat proxima ratio à ſuperiori.*

f *Quam ob rem ſolutio*] Quoniam hæc ratio à diuiſione magnitudinis in infinitum ducta eſt, eandem, quam prior, explicationem habet; videlicet huiuſmodi infinita ſegmenta non actu, ſed poteſtate magnitudini competere, atque adeò vinci poſſe. Nec verum eſt celerrimum non comprehenſurum id, quod teſtudineo gradu incedit, cùm ſpacium quod tardum longiori tempore decurrit, velox breuiori conficiat. *Reſpõſio ad proximã rationem.*

g *Tertia eſt.*] Subijcit tertiam & quartam rationem Zenonis; omiſſa verò tertia, quæ iam ſoluta fuit, ſupereſt quarta ac poſtrema, qua aſſertores motus ad incommodum adducere nititur, vt videlicet concedant è duabus magnitudinibus inter ſe æqualibus, & quæ pari celeritate ferantur, vnam ſpacium duplo maius eodem tempore conficere: atque adeò duplum, & dimidium tempus, vt horam, & eius medietatem inter ſe æqualia eſſe. Diſputabat autem Zeno in hunc modum: Deſignetur ſpacium quatuor palmorum, A. A. A. A. porrectum ab Oriente Occidentem verſus. Sumantur deinde duo mobilia, vnum B. B. B. B. alterum C. C. C. C. vnumquodque quatuor etiam palmorum, & æqualis omnino velocitatis, alterumque eorum quod ſit lapideum, incat motum a principio ſpacij ab Oriente verſus Occidentem: alterum quod ſit ferreum, ſecundum priores duos palmos ſit intra prædictum ſpacium, ſecundùm alios duos extrà, ita collocatum vt alterius curſum non impediat: contingat tamen illud extima ſuperficie, quieſ. atque operiens occurſum mobilis lapidei, ſic vt in eo temporis puncto, in quo mobile lapideum ad ipſum peruenerit, incipiat moueri verſus Orientem. Ponamus autem mobile lapideum horam conſumere in percurrendo toto ſpacio quatuor palmorum, atque adeò mediam horam conſumpſiſſe in medietate ſpacij tranſeunda, ſemperque motum verſus Occidentem vſque ad finem horæ continuaſſe. *Aliæ rationes Zenonis.*

His poſitis ſic ratio concluditur: Quandocunque duo mobilia pari velocitate æqualia ſpacia decurrunt, æquali tempore ea conficiunt, ſed mobile lapideum, & mobile ferreum, quæ ſunt æque velocia, tranſmiſere æqualia ſpacia; & tamen vnum integra hora, alterum medietate horæ: ergo integra hora eſt æqualis dimidiatæ, atque adeò tempus duplum eſt æquale dimidio. Aſſumptio probatur; quoniam mobile lapideum confecit ſpacium quatuor palmorum, vt ex hypotheſi liquet; mobile etiam ferreum, quia tranſmiſit totum mobile lapideum, confecit etiam ſpacium quatuor palmorum; ſiquidem hac longitudine illud eſſe poſuimus: abſoluit autem illud dimidiata hora; ergo dimidiata hora abſoluit mobile lapideum reliquam partem ſpacij, proindeque tempus duplum manet æquale dimidio.

Hanc ratiocinationem ait Ariſtoteles eſſe captioſam, lateréq; fallaciam in ſpacio, quod decurritur: quia mobile lapideum pertranſit ſpacium quieſcens; mobile ferreum traiecit ſpacium quod ciebatur: nimirum ipſum mobile lapideum. At effatum illud; Quæcunque duo mobilia, &c. intelligi debet, quando vtrunque mobile cum ſpacio quieſcente confertur: tunc autem plus ſpacij decurrit mobile lapideum.

h *At*

τέταρτος δὲ ὁ περὶ τῶν ἐν τῷ σταδίῳ κινουμένων ἐξ ἐναντίας ἴσων ὄγκων παρ' ἴσους, τῶν μὲν ἀπὸ τέλους τοῦ σταδίου, τῶν δ' ἀπὸ μέσου, ἴσῳ τῷ τάχει, ἐν ᾧ συμβαίνειν οἴεται ἴσον εἶναι χρόνον, τῷ διπλασίῳ τὸν ἥμισυν. ἔστι δ' ὁ παραλογισμὸς ἐν τῷ τὸ μὲν παρὰ κινούμενον, τὸ δὲ παρ' ἠρεμοῦν, τὸ ἴσον μέγεθος ἀξιοῦν τῷ ἴσῳ τάχει τὸν ἴσον φέρεσθαι χρόνον· τοῦτο δ' ἐστὶ ψεῦδος. οἷον ἔστωσαν οἱ ἑστῶτες ἴσοι ὄγκοι, ἐφ' ὧν τὰ α α α α, οἱ δὲ ἐφ' ὧν τὰ β β β β ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ μέσου τῶν α, ἴσοι τὸν ἀριθμὸν τούτοις ὄντες, καὶ τὸ μέγεθος. οἱ δ' ἐφ' ὧν τὰ γ γ γ γ, ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου, ἴσοι τὸν ἀριθμὸν τούτοις ὄντες καὶ τὸ μέγεθος, καὶ ἰσοταχεῖς τοῖς β. συμβαίνει δὴ τὸ πρῶτον β, ἅμα ἐπὶ τῷ ἐσχάτῳ εἶναι, καὶ τὸ πρῶτον γ, παρ' ἄλληλα κινουμένων. συμβαίνει δὴ τὸ γ, παρὰ πάντα τὰ β, διεξεληλυθέναι τὸ δὲ β, παρὰ τὰ ἡμίση· ὥστε καὶ ἥμισυν εἶναι τὸν χρόνον. ἴσον γὰρ ἑκάτερόν ἐστι παρ' ἕκαστον. ἅμα δὲ συμβαίνει τὸ β παρὰ πάντα τὰ γ παρεληλυθέναι.

Quarta verò ea eſt, quæ de ijs æqualibus mobilibus eſt, quæ in ſtadio æquali celeritate iuxta æquales contrà mouentur, aliæ quidem à calce ſtadij, aliæ à medio. In qua effici arbitratur, vt duplo tempori dimidium æquum ſit. Sed rationis fallacia in eo poſita eſt, quòd putet alterum quidem iuxta id, quod mouetur, alterum verò iuxta id quod quieſcit, æquali celeritate in tempore æquali æqualem magnitudinem tranſire; Quod quidem falſum eſt. Vt exempli gratia, quieſcentes ſint moles A. A. A. A. quorum medio incipiant moles B, numero & magnitudine eis æquales. Ab extremo autem moles C, ipſis B, pares numero, magnitudine, & celeritate. Fit igitur vt primũ B primumque C, iuxta ſe mota ad extremum ſimul perueniat. Itaque C, moles, omnes A, tranſierit: B, autem, dimidium. Quamobrem etiam fit, vt dimidium tempus ſit. Nam tempore æquali vtraque vnamquamque tranſiuit. Text.81. Text.82.

ἅμα γὰρ ἴσαι τὸ πρῶτον γ, καὶ τὸ πρῶτον β, ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ἐσχάτοις, ἴσον χρόνον παρ' ἕκαστον γινομένων τῶν β, ὅσον περ τῶν α, ὥς φησι διὰ τὸ ἀμφότερα ἴσον χρόνον παρὰ τὰ α γίγνεσθαι. ὁ μὲν οὖν λόγος οὗτός ἐστι. συμβαίνει δὲ τὸ εἰρημένον ψεῦδος. οὐδὲ δὴ κατὰ τὴν ἐν τῇ ἀντιφάσει μεταβολὴν οὐδὲν ἡμῖν ἔσται ἀδύνατον. οἷον εἰ ἐκ τοῦ μὴ λευκοῦ εἰς τὸ λευκὸν μεταβάλλει, καὶ ἐν μηδετέρῳ ἐστίν· ὡς ἄρα οὔτε λευκὸν, οὔτε μὴ λευκόν.

οὐ γὰρ

Simul aũt ſit. vt B, iuxta omnia C, tranſierit, quod primis O. primumq; B, in contrarijs extremis ſimul erunt æquali tempore (vt ait) in ſingulis B, atq; etiam in ipſis A, tranſeũdis conſumpto, quod tam B, quàm C, æquali tempore iuxta A, tranſierint. Hæc igitur ratio eſt. Falſum aũt ob id, quod dictum eſt, conſequitur. h *At neque in ea mutatione, quæ in contradictione eſt aliquid, quod fieri non poſſit, nos conſequetur. Vt ſi è non albo in album mutatur, atque in neutro eſt, nec album, nec non album eſſe.*

Non

Alia ratio ad tollendũ motum.

h *Atneque in ea*] Subijcit rationes alias, non quidem Zenonis, ſed aliorum, vt Pſellus annotauit, quibus illi motum à rebus auferre nitebantur. Ac primùm, quòd nulla detur mutatio inter contradicentia, ita ſuadebant: Si ſubiectum mutatur, intellige mutatione ſucceſſiua, nec eſt in termino à quo, vt in non albo; nec in termino ad quem, vt in albo: vtique nec erit album, nec non album; cùm tamen de quolibet affirmare, vel negare liceat. Solutio eſt; cùm res pergit à termino à quo, ad terminum ad quem, vt cum Socrates pedetẽtim albeſcit, ſemper alteram contradictionis partem veram eſſe, alteram falſam. Quia licet interim Socrates nec ſit ex toto albus, nec ex toto non albus: vera tamen eſt altera pars aliarum enunciationum, quæ ritè contradicentes ſunt, præpoſita ſemel negatione etiam particulæ ex toto; nimirum Socrates eſt ex toto albus; Socrates non eſt ex toto albus. Eſt, inquam, vera poſterior, quæ negat Socratem omnes gradus albedinis aſſecutum, quod prior affirmat.

Dilutio proxima rationis.

i *Rurſus*

οὐ γὰρ εἰ μὴ ὅλον ἐν ὁποτερῳοῦν ἐστιν, οὐ λεχθήσεται λευκὸν, ἢ οὐ λευκόν. λευκὸν γὰρ λέγομεν, ἢ οὐ λευκὸν, οὐ τῷ ὅλον εἶναι τοιοῦτον, ἀλλὰ τῷ τὰ πλεῖστα ἢ τὰ κυριώτατα μέρη. οὐ ταὐτὸ δέ ἐστι μὴ εἶναί τι ἐν τούτῳ, καὶ μὴ εἶναι ἐν τούτῳ ὅλον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ὄντος καὶ ἐπὶ τοῦ μὴ ὄντος, καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατ' ἀντίφασιν ἐστιν. ἔσται γὰρ ἐξ ἀνάγκης ἐν θατέρῳ τῶν ἀντικειμένων. ἐν οὐδετέρῳ δ' ὅλον ἀεί. πάλιν ἐπὶ τοῦ κύκλου, καὶ ἐπὶ τῆς σφαίρας, καὶ ὅλως τῶν ἐν αὑτοῖς κινουμένων ὅτι συμβήσεται αὐτὰ ἠρεμεῖν. ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ τόπῳ χρόνον τινὰ ἔσται καὶ αὐτὰ, καὶ τὰ μέρη. ὥστε ἠρεμήσει ἅμα καὶ κινήσεται. πρῶτον μὲν γὰρ τὰ μέρη οὐκ ἔστιν ἐν τῷ αὐτῷ οὐθένα χρόνον, ἔπειτα καὶ τὸ ὅλον μεταβάλλει ἀεὶ εἰς ἕτερον. οὐ γὰρ ἡ αὐτή ἐστιν ἡ ἀπὸ τοῦ α λαμβανομένη περιφέρεια, καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ β, καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ γ, καὶ τῶν ἄλλων ἑκάστου σημείων. πλὴν ὡς ὁ μουσικὸς ἄνθρωπος, καὶ ἄνθρωπος, ὅτι συμβέβηκεν. ὥστε μεταβάλλει ἀεὶ ἡ ἑτέρα εἰς τὴν ἑτέραν, καὶ οὐδέποτε ἠρεμήσει. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς σφαίρας καὶ τῶν ἐν αὑτοῖς κινουμένων.

Κεφά-

Non enim ſi totum in vtrouis non ſit, album aut non album eſſe non dicetur. Namque album dicimus, aut non album, non quia totum tale ſit, ſed quòd plurimæ, aut principes partes. Idem autem non eſt, non eſſe in hoc, & non eſſe in hoc totum. Similiter res ſeſe habet in eo, quod eſt, & in eo quod non eſt, & in alijs, quæ ſunt in contradictione. Non enim neceſſario in altero eſt oppoſitorum, ſed in neutro ſemper ipſum totum.

i *Rurſus in circulo & ſphæra, & omnino in his, quæ in ſe ipſis mouentur, propterea quòd efficietur vt quieſcant. Nam tempore aliquo in eodem loco ipſa & partes eſſe, quieſcere itaque & ſimul moueri.* Text. 84.

k *Primum enim nullo tempore in eodem loco partes ſunt: deinde & totum ad alium ſemper mouetur. Non enim eadem circumferentia eſt, quæ ab A, ſumitur & quæ à B. & quæ à C. & cæterorum quouis puncto, niſi vt muſicus homo & homo, propterea quòd accidit. Quare in aliam alia ſemper mutatur, & nunquam quieſcet. Eodem modo & in ſphæra, & his quæ in ſe ipſis mouentur.* Text. 85.

CAP.

Alia ratio.

i *Rurſus in circulo*] Omiſſa interpretatione Alexandri apud Simplicium, quæ nobis minùs probatur, videtur Ariſtoteles proponere aliud argumẽtum tollentium motum: propterea quòd ſi motus ſit, fateri debeamus ſphæram, & quæcunque in orbem aguntur, moueri ſimul & quieſcere: quandoquidem ea quieſcunt, quæ in eodem loco aliquandiu manent: quòd certè huiuſmodi corporibus conuenit, cùm molem ad locum alium non traducunt.

Reſponſio.

k *Primùm enim.*] Reſpondet in primis partes corporis, quæ torquentur in gyrum, mutare locum, dum aliæ alijs ſuccedunt. Deinde ipſum etiam totum aliquo modo locum mutare, quia ſphæra, verbi gratia, non eandem ſemper circumferentiam, ſed ratione diuerſam obtinet. Nec enim eadem prorſus eſt, quæ incipit ab A. & in idem finitur, & quæ inchoatur à B. in idemque definit. Itaque licet ſphæræ circumferentia ſubiecto vna ſit, vt album & muſicum in Socrate, differt tamen conſideratione, quia poſſumus in ea, vbi libuerit initia, terminosq; diſtinguere. Vnde concludit, ſphæram, & quæcunque in ſe ipſis mouentur, etſi molem tota locum non mutent, non tamen quieſcere.

CAPITIS

Κεφάλαιον ι.

Ἀποδεδειγμένων δὲ τούτων, λέγομεν, ὅτι τὸ ἀμερὲς οὐκ ἐνδέχεται κινεῖσθαι, πλὴν κατὰ συμβεβηκός, οἷον κινουμένου τοῦ σώματος, ἢ τοῦ μεγέθους, τῷ ἐν ᾧ ὑπάρχει, καθάπερ ἂν εἰ τὸ ἐν τῷ πλοίῳ κινοῖτο ὑπὸ τῆς τοῦ πλοίου φορᾶς, ἢ τὸ μέρος τῇ τοῦ ὅλου κινήσει. Ἀμερὲς δὲ λέγω τὸ κατὰ ποσὸν ἀδιαίρετον· καὶ γὰρ αἱ τῶν μερῶν κινήσεις ἕτεραί εἰσι κατ' αὐτά τε τὰ μέρη, καὶ κατὰ τὴν τοῦ ὅλου κίνησιν. ἴδοι δ' ἄν τις καὶ ἐπὶ τῆς σφαίρας μάλιστα τὴν διαφοράν. οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ τάχος ἔσται τῶν τε πρὸς τῷ κέντρῳ, καὶ τῶν ἐκτὸς, καὶ τῆς ὅλης, ὡς οὐ μιᾶς οὔσης κινήσεως. καθάπερ οὖν εἴπομεν, οὕτω μὲν ἐνδέχεται κινεῖσθαι τὸ ἀμερές, ὡς ὁ ἐν τῷ πλοίῳ καθήμενος τοῦ πλοίου θέοντος, καθ' αὑτὸ δ' οὐκ ἐνδέχεται· μεταβαλλέτω γὰρ ἐκ τοῦ α β, εἰς τὸ β γ, εἴτ' ἐκ μεγέθους εἰς μέγεθος, εἴτ' ἐξ εἴδους εἰς εἶδος, εἴτε κατ' ἀντίφασιν. ὁ δὲ χρόνος ἔστω ἐν ᾧ πρώτῳ μεταβάλλει, ἐφ' οὗ δ. οὐκοῦν ἀνάγκη αὐτὸ καθ' ὃν μεταβάλλει χρόνον, ἢ ἐν τῷ α β εἶναι, ἢ ἐν τῷ β γ, ἢ τὸ μὲν αὐτοῦ ἐν τούτῳ, τὸ δ' ἐν θατέρῳ. πᾶν γὰρ τὸ μεταβάλλον οὕτως εἶχεν. ἐν ἑκατέρῳ μὲν οὖν οὐκ ἔσται τι αὐτοῦ· μεριστὸν γὰρ ἂν εἴη. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν τῷ β γ· μεταβεβληκὸς γὰρ ἔσται, ὑπόκειται δὲ μεταβάλλειν. λείπεται δὴ αὐτὸ ἐν τῷ α β εἶναι, καθ' ὃν μεταβάλλει χρόνον. ἠρεμήσει ἄρα· τὸ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι χρόνον τινὰ, ἠρεμεῖν ἦν. ὥστ' οὐκ ἐνδέχεται τὸ ἀμερὲς κινεῖσθαι, οὐδ' ὅλως μεταβάλλειν· μοναχῶς γὰρ ἂν οὕτως ἦν αὐτοῦ κίνησις, εἰ ὁ χρόνος ἦν ἐκ τῶν νῦν· ἀεὶ γὰρ ἐν τῷ νῦν κεκινημένον ἂν ἦν, καὶ μεταβεβληκός. ὥστε κινεῖσθαι μὲν μηδέποτε, κεκινῆσθαι δ' ἀεί. τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον, δέδεικται καὶ πρότερον. οὔτε γὰρ ὁ χρόνος ἐκ τῶν νῦν, οὔθ' ἡ γραμμὴ ἐκ στιγμῶν, οὔθ' ἡ κίνησις ἐκ κινημάτων· οὐθὲν γὰρ ἄλλο ποιεῖ ὁ τοῦτο λέγων, ἢ τὴν κίνησιν ἐξ ἀμερῶν, καθάπερ ἂν εἰ τὸν χρόνον ἐκ τῶν νῦν, ἢ τὸ μέγεθος ἐκ στιγμῶν.

ὅτι

CAP. X.

HIS a demonſtratis, dicimus id, quod partibus vacat, moueri non poſſe, niſi ex accidenti, vt ſi corpus, aut magnitudo in quo ineſt, moueatur, quemadmodum ſi id, quod eſt in nauigio, nauigij latione, vel totius motu pars moueatur. Vacare autem partibus id dico, quod quantitate eſt indiuiduum. Text. 86.
b *Nam partium motus, qui ipſarum per ſe eſt partium, & qui ex totius eſt motu, diuerſi ſunt. Ac differentiam quidem ipſam in ſphæra maximè intueri aliquis poſſit. Earum enim partium, quæ ad centrum ſunt, & quæ extra, totiusque eadem celeritas non erit, quippe cùm vnus motus non eſt.* c *Vt igitur diximus, id, quod partes non habet, ita contingit, vt moueatur, atque is, qui in nauigio ſedet, nauigio ipſo currente, per ſe autem non poteſt.* d *Mouetur enim ex A B. in B C. ſeu ex magnitudine in magnitudinem, ſeu ex forma in formam, ſeu in contradictionem: tempus autem, in quo primò mutatur ſit D. Certè neceſſe eſt, illud, quo tempore mutatur, aut in A. B. eſſe aut in B C. aut aliquid eius in hoc, aliquid in altero; quidquid enim mutatur, ita ſe habet. In vtroque ſanè aliquid eius non erit, partibus enim conſtaret. Nec verò in B. C. Mutatum enim erit, ſed mutari ponebatur. Quo igitur tempore mutatur, vt in A B. ſit, reliquum eſt. Quamobrem quieſcet. Nam tempore aliquo in eodem eſſe quieſcere eſt. Id itaque quod partibus vacat, moueri non poteſt, nec omnino mutari. Vnico enim tantùm hoc modo moueri poſſet, ſi ex momentis tempus conſtaret. Nam ſemper in momento motum eſſet & mutatum, ita, vt nunquam moueretur, ſed ſemper eſſet motum. Hoc autem eſſe non poſſe antea monſtratum eſt. Hoc enim tempus ex momentis eſt, nec linea ex punctis, nec motus ex eius diuiſionibus, quas κινήματα appellant. Nec enim qui hoc ait, aliud facit quàm motum, ex his quæ partibus carent, conſtare, quemadmodum ſi tempus ex momentis, aut magnitudinem ex punctis.* Text. 87. Text. 88.

CAPITIS DECIMI EXPLANATIO.

HIS a demonſtratis.] Pertractat in hoc extremo capite, quod ab hoc loco cum Perionio inchoamus, problema quoddam ad indiuiſibilia pertinens; nimirum vtrúmne indiuiſibile moueri queat? Declarat verò loqui ſe de indiuiſibili quantitatis, quale eſt punctum aut linea: moxque reſpondet nullum eiuſmodi indiuiſibile poſſe moueri per ſe, ſed tantùm ex accidente; videlicet ad motum magnitudinis, in qua ineſt. *Problema Solutio.*

b *Nam partium motus.*] Ambigeret quis num indiuiſibilia moueantur, vt partes in toto. Hanc dubitationem vt diluat, inſerit explicationem modi, quo partes mouentur, docens partibus bifariam conuenire motum; nimirum aut per ſe, aut ratione totius, atque hanc diuerſitatem palàm conſpici in motu ſphæræ, quæ etſi æquabiliter in orbem agitetur, eius tamen partes aliæ tardius, aliæ citiùs feruntur. Nam quæ centro viciniores ſunt, cùm circulum breuiorem æquali tempore conficiant, tardius mouentur, quam quæ ab eo longiùs abſunt, quæ eodem tempore circulum maiorem peragunt. Hic ergo motus ipſis partibus proprius eſt, eiſque per ſe conuenit: & tamen eiſdem ex accidente competit motus totius, quatenus in eo continentur. *Dubitatio.* *Partibus bifariam conuenire motum.*

c *Vt igitur diximus.*] Cùm indiuiſibilia non ſint partes magnitudinis, quaſi magnitudo ex ipſis tanquam ex materia coaleſcat, admonet non poſſe illa moueri eo modo quo partes: maximè cùm partibus non repugnet abiungi à toto, atq; extrà per ſe moueri. Itaque indiuiſibilia tantùm mouentur, vt is qui eſt in nauigio, motu nauis, hoc eſt, ex accidente & beneficio totius. Vbi aduerte nõ negare Ariſtotelem poſſe indiuiſibilia in magnitudine exiſtentia, in ſe alterationem partiatim accipere, ſed tantùm eis denegare alterationem, eo modo quo eam ſubeunt partes integrantes, quæ ita affectæ ſunt, vt à toto abiunctæ proprium, ac nõ iam totius communem motum obire queant. De qua partium motione credit D. Thomas loqui Ariſtotelem hoc loco. *Reſponſio ad propoſitam dubitationem.*

Nõ poſſe indiuiſibile ꝑ ſe moueri. d *Mouetur enim ex A.B.*] Probat, iam non poſſe indiuiſibile per ſe moueri hunc in modum: Si indiuiſibile lationem, aliúmve motum ſubiret, vel interim eſſet omnino in termino a quo, vel omnino in termino ad quem, aut partim in vno partim in altero. Si detur primum, nondum mouetur; ſi ſecundum, iam non mouetur; ſi tertium, neceſſariò dimidium erit: ſiquidem eius quod per ſe locum mutat, ſemper vna pars reſpondet vni parti magnitudinis, ſuper quam fertur alia alteri: & quod alteratione afficitur, poteſt ſecundùm vnam partem prius, ſecundùm aliam poſterius alterari, quod item in accremento & decremento perſpicuè cernitur: quandoquidem indiuiſibile, qua tale, nec minuitur, nec augeſcit. Quare fieri nequit, vt indiuiſibile aliquem per ſe motum ſubeat.

e *Ex*

ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῶνδε φανερὸν ὅτι οὔτε στιγμὴν οὔτ' ἄλλο ἀδιαίρετον οὐδὲν ἐνδέχεται κινεῖσθαι. ἅπαν γὰρ τὶ κινούμενον, ἀδύνατον πρότερον μεῖζον κινηθῆναι ἑαυτοῦ, πρὶν ἢ ἴσον ἢ ἔλαττον. εἰ δὴ τοῦτο, φανερὸν ὅτι καὶ ἡ στιγμὴ ἔλαττον ἢ ἴσον κινηθήσεται πρῶτον. ἐπεὶ δ' ἀδιαίρετος, ἀδύνατον ἔλαττον κινηθῆναι πρότερον. ἴσην ἄρα ἑαυτῇ. ὥστε ἔσται ἡ γραμμὴ ἐκ στιγμῶν· ἀεὶ γὰρ ἴσην κινουμένη τὴν πᾶσαν γραμμὴν στιγμὴ καταμετρήσει. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, καὶ τὸ κινεῖσθαι τὸ ἀδιαίρετον ἀδύνατον. ἔτι δ', εἰ ἅπαν ἐν χρόνῳ κινεῖται, ἐν δὲ τῷ νῦν μηθέν, ἅπας δὲ χρόνος διαιρετός, εἴη ἄν τις χρόνος ἐλάττων ὁτουοῦν τῶν κινουμένων ἐν ᾧ κινεῖται ὅσον αὐτό. ὁ τοῦτο μὲν γὰρ ἔσται ὁ χρόνος ἐν ᾧ κινεῖται, διὰ τὸ πᾶν ἐν χρόνῳ κινεῖσθαι. χρόνος δὲ πᾶς διαιρετὸς δέδεικται πρότερον. εἰ δὴ στιγμὴ κινεῖται, ἔσται τις χρόνος ἐλάττων ἐν ᾧ αὐτὴ ἐκινήθη. ἀλλ' ἀδύνατον· ἐν γὰρ τῷ ἐλάττονι ἔλαττον ἀνάγκη κινεῖσθαι, ὥστ' ἔσται διαιρετὸν τὸ ἀδιαίρετον εἰς τὸ ἔλαττον, ὥσπερ καὶ ὁ χρόνος εἰς τὸν χρόνον. μοναχῶς γὰρ ἂν κινοῖτο τὸ ἀμερὲς καὶ ἀδιαίρετον, εἰ ἦν ἐν τῷ νῦν κινεῖσθαι δυνατὸν τῷ ἀτόμῳ· τοῦ γὰρ αὐτοῦ λόγου, ἐν τῷ νῦν κινεῖσθαι καὶ ἀδιαίρετόν τι κινεῖσθαι. μεταβολὴ δ' οὐκ ἔστιν οὐδεμία ἄπειρος· ἅπασα γὰρ ἦν ἔκ τινος εἴς τι, καὶ ἡ ἐν ἀντιφάσει καὶ ἡ ἐν ἐναντίοις. ὥστε τῶν μὲν κατὰ τὴν ἀντίφασιν, ἡ φάσις καὶ ἡ ἀπόφασις πέρας, οἷον γενέσεως μὲν τὸ ὄν, φθορᾶς δὲ τὸ μὴ ὄν. τῶν δ' ἐν τοῖς ἐναντίοις, τὰ ἐναντία· ταῦτα γὰρ ἄκρα τῆς μεταβολῆς, ὥστε καὶ ἀλλοιώσεως πάσης· ἐξ ἐναντίων γάρ τινων ἡ ἀλλοίωσις. ὁμοίως δὲ καὶ αὐξήσεως καὶ φθίσεως, αὐξήσεως μὲν γὰρ τὸ πέρας, τὸ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν τελείου μεγέθους. φθίσεως δὲ, ἡ τούτου ἔκστασις. ἡ δὲ φορὰ οὕτω μὲν οὐκ ἔσται πεπερασμένη· οὐ γὰρ ἅπασα ἐν ἐναντίοις. ἀλλ' ἐπεὶ τὸ ἀδύνατον τμηθῆναι οὕτω, τῷ μὴ ἐνδέχεσθαι τμηθῆναι· πολλαχῶς γὰρ λέγεται τὸ ἀδύνατον· οὐκ ἐνδέχεται τὸ οὕτως ἀδύνατον τέμνεσθαι, οὐδ' ὅλως τὸ ἀδύνατον γενέσθαι, γίνεσθαι· οὐδὲ τὸ μεταβαλεῖν ἀδύνατον ἐνδέχοιτ' ἂν μεταβάλλειν εἰς ὃ ἀδύνατον μεταβαλεῖν. εἰ οὖν τὸ φερόμενον μεταβάλλει εἴς τι, καὶ δυνατὸν ἔσται μεταβαλεῖν.

ὥστ

e *Ex his verò etiã manifeſtum eſt, nec punctum, nec aliud vllum indiuiduum moueri poſſe. Etenim fieri non poteſt, vt quod mouetur, maius ſe prius tranſeat, quàm æquale aut minus. Quod ſi ita res habet, conſtat & punctum, aut æquale aut minus prius tranſire. Cùm autem indiuiduum ſit, fieri nõ poteſt, vt per minus antea moueatur. Quare ꝑ ſibi æquale. Erit igitur linea ex punctis. Aequale enim ſemper tranſeundo, lineam totam punctum metietur. At ſi hoc eſſe non poteſt, ne id quidem eſſe poterit, vt indiuiduũ moueatur.* Text. 89. f *Rurſus ſi res omnis in tempore, & nihil in momento mouetur, omne aũt tempus diuiduum ſit, erit vtique tempus eo minus, in quo id, quod mouetur, æquale ſibi ſpacium conficit. Id enim, in quo mouetur, tempus erit, quod in tempore res omnis moueatur, tempuſq́; omne diuiduum eſſe antea fuerit monſtratum. Si igitur punctum mouetur, erit aliquod tẽpus eo minus, in quo eſt motum. Sed eſſe non poteſt, quod in minori minus neceſſario conficiatur. Quare indiuiduum, in id quod minus eſt, diuiduum erit perinde ac tempus in tempus; vnico enim tantùm modo moueri poſſe id, quod partibus vacat & diuidi non poteſt, ſi in temporis momento indiuiduo liceat moueri. Perinde enim eſt in momento moueri, & indiuiduum aliquid moueri.* Text. 90 g *At qui & mutatio infinita nulla eſt. Etenim è quopiam in quidpiam omnis eſt, tam ea quæ in contradictione, quàm ea quæ in contrarijs. Quare earum, quæ in contradictione, affirmatio & negatio, terminus eſt, generationis quidem ens, interitus non ens. Earum aũt, quæ in contrarijs, contraria; hæc enim ſunt mutationis extrema. Ideo & omnis alterationis, cùm ex contrarijs quibuſdam alteratio fit. Similiter accretionis & imminutionis: accretionis quidem terminus, eius eſt magnitudinis perfecta, quæ cuiuſque naturæ propria eſt, imminutionis autem ab eadem receſſus.* Text. 91. h *At verò latio hoc quidem modo terminata non erit, propterea quod omnis in contrarijs non eſt. Sed quoniam id, quod diuiſum eſſe ita non poteſt, vt diuiſum eſſe nõ poſſit (multipliciter enim id, quod non poteſt, dicitur) non poteſt id inquam, quod ita non poteſt, ſecari; nec omnino id generari, quod genitum eſſe non poteſt: nec profectò id quod mutatum eſſe non poteſt, mutari in id continget, in quod non poteſt mutatum eſſe. Si igitur quod fertur, in aliquid mutatur, in id quoque poteſt mutatum eſſe.* Text. 92. Text. 93.

Ideò

Indiuiſibile non moueri loco. e *Ex his verò etiam*] Demonſtrat idem theorema priuatim in motu locali hunc in modum: Id quod mouetur loco, prius decurrit ſpacium æquale ſibi, aut etiam minus, quàm maius. Igitur ſi punctum ſupra lineam per ſe ferretur, prius tranſiret aliquid ſibi æquale, aut minus, quod fieri nequit. Vel enim conſtaret linea ex ſolis punctis, quibus ſeſe adæquaret punctum eam traijciendo, vel aliquid minus puncto in linea daretur, quod non minus eſt abſurdum.

Omne tempus ſecari poſſe in ſemꝑ diuidua. f *Rurſus ſi res omnis.*] Item probat, ratione ſumpta à diuiſione temporis. Nam cũ motus omnis in tempore ſit, & omne tẽpus in ſemꝑ diuidua ſecari poſſit, licebit in quouis motu deſignare

tempus

tempus minus eo in quo mobile peragit ſpacium ſibi æquale. Quare cùm minori tempori reſpondeat minus mobile, vel minor eiuſdem mobilis pars, iam indiuiſibile diuiduum erit, quod fieri non poteſt. Vnde concludit Ariſtoteles, ea tantùm ratione potuiſſe indiuiſibile moueri, ſi motus puncto temporis fieret. Tunc enim oporteret partem temporis parti motus, aut partem motus parti magnitudinis reſpondere.

g *Atqui & mutatio infinita.*] Demonſtrauit contra Democritum, nullum indiuiſibile per ſe moueri poſſe, nunc contra Heraclitum, qui omnia iugi motu verſari aiebat, hoc theorema conſtituit. Nulla mutatio perpetua aut infinita eſt. Quod ita probat. Nulla mutatio extremis contenta, poteſt eſſe infinita. atqui omnis mutatio extremis continetur: nulla igitur infinita eſſe poteſt. Minorem ſuadet. Nanq; generatio eſt inter non ens & ens; corruptio inter ens & non ens; alteratio eſt inter qualitates contrarias, vt inter album & nigrum; accretio eſt inter quantitatem imperfectam & perfectam, tanquam progreſſio ab illa ad hanc; decretio verò eſt ab hac ad illam diſceſſus; item latio recta eſt inter ſupernum & infernum, aliasq; locorum differentias. Fieri verò nequit, vt id quod extremis clauditur, infinitudinem obtineat. *Nullam mutationẽ perpetuam, aut infinitam.*

h *At verò latio.*] Poſſet quis dubitare, quonam pacto latio omnis inter contraria ſit & extremis coerceatur, præſertim cùm id non videatur motui circulari competere. Hoc vt explicet, hypotheſim quandam præmittit, nimirum, id tantum mutari, quod poteſt mutatum eſſe v. g. id poſſe albeſcere, quod album effectum eſſe poteſt. Hinc declarat quot modis ἀδύνατον, id eſt, impoſſibile ſumatur, atque ſumi pro eo, quod vix, aut difficile, aut non rectè, aut nullo modo eſſe poteſt. Tum affirmat, ſi latio corporis alicuius nullum finem habere queat, omnino accidere non poſſe, vt eiuſmodi corpus mutatum ſit: quia id tantùm deferri poteſt, quod delatum eſſe poteſt: quemadmodum impoſſibile eſt diuidi, quod impoſſibile eſt eſſe diuiſum, & generari, quod impoſſibile eſt eſſe genitum. At enim cum nihil mutetur, quod ſubinde non ſit mutatum, neceſſariò motus omnis inter extrema, eaque repugnantia continebitur. *Quo pacto omnis latio ſit inter contraria.* *Quot modis dicatur impoſſibile.*

i *Verùm*

ὥστ' οὐκ ἄπειρος ἡ κίνησις, οὐδ' οἰσθήσεται τὴν ἄπειρον. ἀδύνατον γὰρ διελθεῖν αὐτήν. ὅτι μὲν οὖν οὕτως οὐκ ἔστιν ἄπειρος μεταβολή, ὥστε μὴ διωρίσθαι πέρασι, φανερόν. ἀλλ' εἰ οὕτως ἐνδέχεται, ὥστε τῷ χρόνῳ εἶναι ἄπειρον τὴν αὐτὴν οὖσαν καὶ μίαν, σκεπτέον. μὴ μιᾶς μὲν γὰρ γινομένης, οὐδὲν ἴσως κωλύει· οἷον, εἰ μετὰ τὴν φορὰν ἀλλοίωσις εἴη, καὶ μετὰ τὴν ἀλλοίωσιν αὔξησις, καὶ πάλιν γένεσις. οὕτω γὰρ ἀεὶ μὲν ἔσται τῷ χρόνῳ κίνησις. ἀλλ' οὐ μία, διὰ τὸ μὴ εἶναι μίαν ἐξ ἁπασῶν. ὥστε δὲ γίνεσθαι μίαν, οὐκ ἐνδέχεται ἄπειρον εἶναι τῷ χρόνῳ, πλὴν μιᾶς. αὕτη δ' ἐστὶ μία, ἡ κύκλῳ φορά.

Ideo motus infinitus non eſt, nec per infinitum feretur, quod fieri non poſſit vt tranſeatur. Nullam igitur mutationem ita eſſe infinitam, vt terminus non ſit finita, manifeſtum eſt. l Verùm diſpiciendum eſt, an ſic eſſe poſſit, vt vna eademq; tempore ſit infinita: Nam ſi vna non fiat, nihil forſitan prohibet: vt ſi poſt lationem alteratio ſit, & poſt alterationem accretio, & rurſus generatio. Ita enim perpetuo tempore motus erit, ſed non vnus, quod ex vniuerſis vnus non fiat. Vt autem vnus tempore infinitus ſit, præter vnum fieri non poteſt. Atque hic quidem vnus eſt ipſa conuerſio. Text. 94.]

l *Verùm diſpiciendum eſt.*] Quæſtionem excitat, num motus ita extremis claudantur, vt infinitudine obtinere poſſint. Reſpondet, ſi loquamur de motibus ſpecie diuerſis, cuiuſmodi ſunt latio, alteratio, accretio & decretio, nihil obſtare quominus eis infinitudo inſit, poſita videlicet mundi æternitate. Poteſt enim alteratio lationem ſubſequi; accretio alterationem; accretionem decretio: rurſusque poſſunt iidem motus in orbem regredi, ſeque alternis vicibus excipere. Si autem de motu qui ſecundùm numerum vnus appellatur, agamus, cenſet Ariſtot. dari quidem in ſingulis ſphæris cœleſtibus motum vnum perpetuum ac nunquam deficientem, qui ita vnus numero ſit, vt ex multis circuitionibus conſtet. Qua de re octauo huius operis libro vberiùs diſputandum erit, vbi dogma Ariſtot. de mundi, & generationum, motuumque ſempiternitate, confutabimus. *Quæſtio.* *Reſponſio.*

QVÆSTIO I.

VTRVM INDIVISIBILE per ſe moueri poſſit, an non.

ARTICVLVS I.

OPINIO SCOTI ET Aliorum exiſtimantium poſſe.

De quo indiuiſibili ſit quæſtio.

CVm indiuiſibile duplex ſit, alterum poſitionem habens in continuo, vt punctum; alterum non habens, vt Ange-

A lus; propoſita quæſtio de priori duntaxat indiuiſibili intelligenda eſt. Neq; verò in controuerſiam vocatur, poſſit ne eiuſmodi indiuiſibile ex accidente ſeu ad motum continui, in quo eſt, moueri; perſpicuum eſt enim poſſe. Tantum igitur quærimus num puncta, lineæ, & ſuperficies, ſi a ſubiecto ſeparata cohærerent, per ſe lationem ſubire poſſint. Scotus in 2. diſt. 2. qu. 9. eiuſque nonnulli ſectatores affirmatiuam tuentur partem. Ne autem Ariſtote[illegible], qui cap. 10. huius libri [illegible] ex profeſſo docuit, repugnare [illegible] ſucceſſionem continuitatem que lationis du- *Sententia Scoti, & aliorum.* *Licheius in 2. d. 2. qu. 9.* [illegible] *qu. 4.* [illegible] *q. 12.*

piter ex cauſa prouenit, quarum vtrauis, vt aliquid continue moueatur, ſufficere contendunt: nempe aut ex parte ſpacij, quia continuum indiuiduumque eſt; aut ex parte mobilis, quia ſcilicet res mota ex partibus ſibi cohærentibus, & continuis conſtat. Etenim propterea quod mobile ſiue diuiſibile, ſiue indiuiſibile ſit, priùs vnam ſpacij partem, quam aliam conficit, icirco in latione ratione ſpacij ſucceſſio & continuitas viſitur: quia rurſus mobile diuiduum priùs ſecundum vnam ſui partem tranſmittit punctum aliquod fixum, quam ſecundum alias, ideo ex parte mobilis in motu ad locum ſucceſſio & continuitas ineſt. Aiunt igitur Ariſtot. tantùm negaſſe indiuiſibile poſſe per ſe continuè moueri ea continuitate, & ſucceſſione, quæ à mobili deſumitur: ſecundum hanc enim mobile partim in termino à quo, partim in termino ad quem eſſe oportet, vti idem Ariſtot. ſuperiùs oſtendebat. Verùm nihil obſtare quominùs indiuiſibile eam motus continuitatem quæ ab ſpacio petitur, obtinere queat.

Vt ſibi Ariſtotelem conciliant.

A B C

Cap. 10. huius lib. text. 87.

Eorum argumenta.

A motu globi per planum.

Videtur autem hæc ſententia probari poſſe. Primum ita, ſi corpus perfectè ſphæricum ſupra aliud perfectè planum moueatur, indiuiſibile illud, quo ſphæricum tangit planum, cietur continuè per totam lineam plani, ſicuti & ipſum corpus ſphæricum, in quo ineſt: ſed eadem videtur eſſe ratio in puncto ſeparato, ſi virtute diuina vel ab Angelo per eandem lineam deferatur. Poteſt igitur indiuiſibile per ſe moueri, & quidem motu continuo.

A motu puncti ſeparati.

D

Secundò, Si fieri non poſſet vt punctum ſeparatum per ſe moueretur, ex eo eſſet, quia deberet poſt vnum punctum ſpacij aliud ipſi immediatum contingere; proindeque continuum ex ſolis indiuiſibilibus conſtare. Atqui hæc ratio ſi vim haberet, etiam concluderet punctum corporis perfectè ſphærici non poſſe ex accidente moueri: ſiquidem poſt vnum punctum ſpacij aliud priori immediatum contingere deberet. Nihil ergo impedit quominus punctum ſeparatum poſſit per ſe moueri.

E

Tertiò, Immediatè poſt hoc inſtans, quo punctus globi tangit planum, punctus globi mouetur; nec enim vllam quietis moram interponit. Igitur immediatè poſt cietur continuè. Nec ſatisfaciet qui dixit moueri continuè ratione temporis, non ratione ſpacij. Nam partes temporis, & partes ſpacij, vt docet Ariſtoteles cap. 2. huius libri, mutuò ſibi reſpondent. Quare ſi immediatè pòſt punctus globi mouetur tempore continuo; vtique partibus temporis continui oportebit reſpondere in plano partes cõtinuas lineæ, quas punctus decurrat.

F

A motu angeli ad indiuiſibile collecti.

Quartò, Si Angelus ſeſe ad punctum colligat, poterit continuo motu ad locum alium demigrare. Ergo pari ratione indiuiſibile quantitatis continuo motu agitari poterit.

ARTICVLVS II.

VERAE OPINIONIS explicatio.

Aſſertio ſtatis partis negatiua.

EA tamen ſententia, quæ negat indiuiſibile poſſe per ſe moueri, Ariſtotelica eſt & verior, quam ſequitur Auerroes 4. huius operis commen. 32. & hoc in lib. commen 86. Aegydius ad text 87. Albert. Magn. tractat 2. cap. 1. Iandunus quæſt 13. Capr. in 2. diſtin. 2. quæſt. 1. & plerique alij. Ac primum quod ita ſenſerit Ariſtoteles, inde patet, quia ad calcem tertij capitis docuit omne mobile diuiduum eſſe, & cap. 4. text. 33. omnem motum ſectione rei motæ ſecari, & 8. lib. cap. 5. tex. 40. quidquid mouetur, continuum eſſe, ac proinde in ſemper diuidua diſpeſciri poſſe. Quare non videtur dubitandum, quin apud Ariſtotelem omnis motus tam ex parte ſpacij, quàm ex parte rei motæ continuitatem requirat. Accedit quòd ſi dum Ariſtot. ait indiuiſibile non poſſe continuo motu cieri, de ſola continuitate mobilis, vt Scotus putat, loqueretur, certè non tot rationes ad rem adeò notam & perſpicuam cumulaſſet. Quis enim motum rei indiuiſibilis ex parte mobilis indiuiſibilem eſſe ignorat?

Ariſtot. teſtimonia.

Quidnam ſit agitari ...

Deinde huius ſententiæ veritas ſecundum ſe ita probatur. Rem quampiam per ſe ac ratione ſui ſuper tota aliqua magnitudine cieri, nihil aliud eſt, quam per ſe ac ratione ſui ſingulis ipſius partibus ſucceſſiuè adæquari commenſuraríve, cùm igitur indiuiſibile non niſi indiuiſibili exæquari valeat, ea duntaxat ratione defendi poſſet (vt Ariſtot. ad text. 88. argumentabatur) indiuiſibile per ſe moueri, ſi magnitudinem ex indiuiduis tantùm partibus coaleſcere, & indiuiſibilia in continuo immediata eſſe admitteremus: at neutrum horum admitti debet. Non igitur indiuiſibile continuo motu cieri poteſt. Atq; hoc fundaméto Ariſtotelica opinio potiſſimum niti ſtabilitique videtur. Etenim quia id ſolum quod eſt diuiſibile, partibus magnitudinis adæquatur, opus eſt, vt omne quod per ſe mouetur, dum mouetur, partim ſit in termino a quo, partim in termino ad quem: oportet item vt omne quod per ſe mouetur, priùs ſpacium minus, aut æquale ſibi, quàm ſpacium maius conficiat. Quæ erat ratio Ariſtotelica.

Fundamentum Ariſtotelicæ ſententiæ.

Dubitatio.

Reſponſio.

Poſſe punctum diuina virtute reſpondere magnitudini.

Addubitant hoc loco iuniores Philoſophi, num ſaltem diuina virtute fieri poſſit, vt indiuiſibile continuè per ſe moueatur. Reſpondent plerique, nec ſine probabilitate poſſe. Nulla enim implicatio contradictionis videtur eſſe, vt Deus puncto diuiſibilitatem quandam virtualem conferat æmulam eius, quam ſubſtantiæ materiæ expertes vendicant, ita nimirum vt quemadmodum Angelus, verbi gratia, etſi impartibilis ſit, ſpacio tamen diuiduo coexiſtit; ita pũctus licet in ſe partibus careat, nihilo-

nihilominus lineæ reſpondeat. Sanè verò ſi A hæc diuiſibilitas puncto diuinitus tribuatur, clarum eſt ex continuo illius motu non ſequi lineam ex ſolis indiuiſibilibus confici: quia tunc punctus non ſoli puncto, ſed lineæ commenſurabitur. Si autem petas quid nam id eſſe debeat, cuius beneficio punctus ea ratione ſectilis efficiendus ſit. Occurrendum, eſſe modum quendam ſupra illius ingenium & naturam, quem impoſſibilem non eſſe, ſuaderi poteſt exemplo diuinæ Euchariſtiæ, in qua B corpus Chriſti modum quendam ſupra omnem naturæ vim à Deo accipit, per quem modum cuiuis parti ſpecierum, quantumlibet exiguæ, totum reſpondet. Itaque vt corpus Chriſti ſacramentaliter exiſtens, parti ſpecierum multo minori ſe reſpondet; ita fieri poſſe videtur, vt punctum quoad ſitum, parti ſe maiori (etſi diuiſibile comparatione indiuiſibilis non rite maius dici conſueuit) hoc eſt, diuiſibili commenſuretur. C

ARTICVLVS III.

DILVTIO ARGVMENTOrum primi articuli.

Dilut. 1.

NVnc ea ſoluamus argumenta, quibus probari videbatur poſſe indiuiſibile per ſe moueri. Ad primum dicendum eſt, punctum globi non per ſe continuum mo- D tum ſubire, ſed per accidens ſecundo modo, ratione globi, qui quidem reſpectu aëris ambientis quem decurrit, continuè mouetur; non autem comparatione plani ſupra quod fertur, quia non tangit in eo puncta continuè, quæ continua eſſe nequeunt: ſed quemadmodum poſt quodlibet punctum ſequuntur infinita puncta diſcretè, ita poſt quodlibet tangit diſcretè infinita.

Dilut. 2.

Ad ſecundum, conceſſa maiori propoſitione, neganda eſt minor, dicendumque, ſi pun- E ctum per ſe continuè moueretur, futurum vt per ſe æquaretur magnitudini, quæ tunc non poſſet non confici ex indiuiduis partibus: at cùm ratione globi continuè cietur, non requiri eiuſmodi adæquationem, proindeque non ſequi vnum punctum aliud ſibi proximum contingere.

Dilut. 3

Lege Auerroem 1. de cœlo comm. 32.

Ad tertium reſpondendum eſt, immediatè poſt inſtans, quo punctus globi tangit planum moueri punctum continuè, vt paulo ante di- F cebamus, non ratione ſui, ſed globi, qui licèt non ex parte plani quod tactu diſcreto attingit; tamen ſecundum proprium ipſius vbi, & A circumiectam ſuperficiem continuè fertur. Non oportet autem vt ipſi puncto aliqua pars continua reſpondeat: quia tunc ſolùm partes temporis & ſpacij ſeſe mutuò dimetiuntur, cùm id, quod mouetur, per ſe motum ſubit. Sed obijcies. Globus ex parte inferiori, qua planum tangit, non ceſſat à motu. Igitur non ſolum comparatione vbi, & ſuperficiei circumfuſæ; ſed etiam reſpectu plani, quod tamen per indiuiſibile duntaxat contingit, con- B tinuo motu fertur. Ex quo ſequitur, ipſum etiam punctum per ſe continuè moueri, cum globus non niſi illius interuentu tangat planum.

Ochamus in 1. quodlib. qu. 9. Greg. in 2. d. 2. art. 1. Aegyd. 1. de gen. q. 8.

Obiectio.

Solutio.

Huic obiectioni, quæ in hac controuerſia præcipui momenti videtur, occurrendum: etſi globus ex parte inferiori, qua interiectu ſolius puncti planum tangit, non ceſſet pergere; haud tamen iccirco reſpectu eiuſdem partis, & comparatione plani continuè moueri. Ideo enim dicitur non ceſſare, quia non in- C termittit contactus diſcretos: nec vllum præterit temporis momentum, cui ſuus contactus non reſpondeat.

Dilut. 4.

Ad quartum, Aegydius in 1. diſt. 37. quæſt. 2. Gregorius in 2. diſt. 2. quæſt. 2. art. 2. D. Bonauent. qu. 3. Alenſis 2. par. quæſt. 32. num. 3. Heruæus tract. de motu Angelorum, alijque nonnulli hypotheſim non admittunt, negantque poſſe Angelum ſeſe ad punctum colligere. Veriſimilior tamen eſt oppoſita ſententia, quam D tuetur D. Thom. 1. par. qu. 52. art. 2. & Scotus in 2. diſt. 2 qu. 6. & complures alij cum Magiſtro in 1. diſt. 37. Nam cùm Angelus materiæ expers ſit, neque à corpore locóve pendeat, nihil officiet quominus ſeſe ad punctum contrahere poſſit. Hypotheſi ergo conceſſa, inficiandum eſt poſſe tunc Angelum per ſpacium continuè moueri, cùm eadem abſurda ex continuo illius motu, quæ ex motu continuo puncti ſequantur. Quare qui concedunt poſſe ab Angelo punctum ſeparatum continuè deferri, debent id, ſi modo rectè ſentiant, intelli- E gere de Angelo, qui per virtualem ſuam extenſionem diuiſibili ſpacio coexiſtat. Quo interuentu eodem pacto, quoad rationem continui & diſcreti, mouebitur punctum, quo mouetur dum in globo inſidet, nimirum diſcretè, ſi comparetur ad puncta quæ tangit: & continuè per accidens, quatenus defertur ab Angelo, qui per planum continuè mouetur. Licet hoc, præter alia, inter eum motum, quo An- F gelus, & eum, quo globus planum percurrit, diſcrimen ſit, quòd Angelus tactu virtutis tangat continuum: globus verò tactu quantitatis ſola puncta.

Marſilius in 2. d. 2. q. 2. art. 1. Richar. in 1. diſt. 37. in 2. prin. qu. 2. Ochamus quodlib. 1. qu. 4. Gab. in 2. diſt. 2 q. 2. art. 3.

Poſſe Angelum colligere ſe ad punctum.

FINIS SEXTI LIBRI.

IN SEPTIMVM LIB. PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

NONNVLLI Ariſtotelis interpretes hunc librum tanquam ſubdititium, aut ſuperuacaneum reiecerunt. Sed enim & ſtylus ipſe, & ratio doctrinæ cum reliquo opere planè conſentiens, Ariſtotelicum eſſe probant, vt ait Simplicius, Auerroes, D Thomas, & alij. Neque officit quod huius, & octaui libri idem pene argumentum, & inſtitutum ſit. Videtur namque Ariſtotelem in hoc libro pictorum more futurum opus rudioribus lineis adumbraſſe, vt eorum, quæ in octauo exquiſitiùs tractanda erant, prænotione aliqua inſtructi, ſingula poſtea facilius comprehenderemus. Eſt autem hic liber in duas partes diſtributus. Prior continet theoremata quædam de principio motus, atque in id præcipuè incumbit, vt oſtendat dari in rerum natura vnum primum motum, primumque motorem. Poſterior mouentia, & mobilia quoad velocitatem, & tarditatem motus inter ſe confert. Non debet autem alicui mirum videri, quod hoc loco ſermonem habeat Ariſtoteles de Deo, primoque rerum principio, cuius contemplatio, ac ſcientia primi Philoſophi, qui ſupremas rerum cauſas, & communiſsima principia ſcrutatur, propria eſſe videtur. Etenim aliter Metaphyſicus, aliter Phyſiologus de prima cauſa diſputat. Ille enim primæ cauſæ naturam, & attributa ſine reſpectu motus conſiderat, hic eiuſdem contemplationem eatenus attingit, quatenus cœleſtem efficit motionem, & omnium naturalium cauſarum analyſim in ſe terminat.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ἀκροάσεως τὸ Η.

Κεφάλαιον α.

ΑΠΑΝ τὸ κινούμενον, ἀνάγκη ὑπό τινος κινεῖσθαι· εἰ μὲν γὰρ ἐν ἑαυτῷ μὴ ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως, φανερὸν ὅτι ὑφ' ἑτέρου κινεῖται, εἰ δ' ἐν αὑτῷ, εἰλήφθω ἐφ' οὗ τὸ α β, ὃ κινεῖται μὴ τῷ τῶν τούτου κινεῖσθαί τι. πρῶτον μὲν οὖν, τὸ ὑπολαμβάνειν τὸ α β ὑφ' ἑαυτοῦ κινεῖσθαι διὰ τὸ ὅλον τε κινεῖσθαι, καὶ ὑπὸ μηδενὸς τῶν ἔξωθεν, ὅμοιόν ἐστιν, ὥσπερ ἂν εἰ τοῦ δ ε κινοῦντος τὸ ε ζ. καὶ αὐτοῦ κινουμένου, ὑπολαμβάνοι τὸ δ ε ζ ὑφ' αὑτοῦ κινεῖσθαι, διὰ τὸ μὴ συνορᾶν, πότερον ὑπὸ ποτέρου κινεῖται, πότερον τὸ δ ε ὑπὸ τοῦ ε ζ ἢ τὸ ε ζ ὑπὸ τοῦ δ ε. ἔτι, τὸ ὑφ' ἑαυτοῦ κινούμενον οὐδέποτε παύσεται κινούμενον, τῷ ἕτερόν τι στῆναι κινούμενον. ἀνάγκη τοίνυν εἴ τι παύεται κινούμενον τῷ ἕτερόν τι στῆναι, τοῦτο ὑφ' ἑτέρου κινεῖσθαι. τούτου δὲ φανεροῦ γενομένου, ἀνάγκη πᾶν τὸ κινούμενον κινεῖσθαι ὑπό τινος. ἐπεὶ γὰρ εἴληπται τὸ α β κινούμενον, διαιρετὸν ἔσται· πᾶν γὰρ τὸ κινούμενον διαιρετόν. διῃρήσθω τοίνυν ᾗ τὸ γ· ἀνάγκη δὴ τοῦ β γ ἠρεμοῦντος ἠρεμεῖν καὶ τὸ α β. εἰ γὰρ μὴ, εἰλήφθω κινούμενον· τοῦ τοίνυν β γ ἠρεμοῦντος, κινοῖτο ἂν τὸ α γ. οὐκ ἄρα καθ' αὑτὸ κινεῖται τὸ α β. ἀλλ' ὑπέκειτο καθ' αὑτὸ κινεῖσθαι πρῶτον. δῆλον τοίνυν ὅτι τοῦ γ β ἠρεμοῦντος, ἠρεμήσει καὶ τὸ β α, καὶ τότε παύσεται κινούμενον.

ἀλλ'

CAPVT I.

QVidquid a mouetur, ab aliquo neceſſe eſt moueatur. Nam ſi in ſe motionis principium non habet, ab alio moueri manifeſtum eſt, ſin in ſe, ſumatur A. B quod moueatur, non ex eo, quia aliquid eius mouetur. Primum igitur cenſere A. B. à ſe moueri quia & totum & a nullo, quod extra ſit, moueatur, ſimile eſt ac ſiquis cum D.E. mouet E.F. & ipſum vna mouetur, ipſum D.E.F à ſe ipſo moueri exiſtimaret, quia non perſpiciat, vtrum ab vtro moueatur, vtrum inquam D.E. ab E.F. an E.F. ab ipſo D.E. b *Præterea quod à ſe mouetur, ex eo, quod aliud a motione deſinat, moueri nunquam ceſſabit. Si igitur, quod aliud ſtet moueri aliquid deſinet, ab alio id moueatur neceſſe eſt. Hoc declarato, id, quod mouetur, neceſſe eſt ab aliquo moueri. Cum enim ſumptum ſit A B moueri, diuiduum erit: diuiduum namq; eſt quidquid mouetur. Diuidatur igitur in C. certè C.B quieſcente, A B neceſſario quieſcet. Quod ſi non quieſcat, ſumatur moueri. Igitur C.B. quieſcente, mouebitur A.C Quamobrem A B. non per ſe mouetur, quod per ſe primò poſitum eſt moueri. Patet igitur B.C quieſcente, etiam A.B. quieſcere, & tunc moueri deſinere.*

Atſ

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Theorema in Phyſiologia illuſtre.

Q*Vicquid a mouetur.*] Aduertendum primo eſt, in quibuſdam exemplaribus hunc librũ non ab hoc loco inchoari. Verum noſtra lectio, quam Simplicius ſequitur, probatior eſt, & in vetuſtis codicibus inuenitur. Porro Ariſtot. vt ad id quod inſtituit rem deducat, ſtatuit in fronte huius libri illuſtre quoddam theorema, quo, vt ait Simplicius, reliqua Phyſiologiæ theoremata ad rem mouentem ſpectantia innituntur: videlicet, Quidquid mouetur, ab alio moueatur neceſſe eſt. Loquitur autem Ariſtot. de eo, quod per ſe & primò mouetur, non quia aliquid eius cieatur. Diſputat ergo in hunc modum. Quæ extrinſecus agitantur, vt pulſa, ſiue proiecta, perſpicuum eſt ab alijs moueri. Quod verò etiam illa, quæ ab intrinſeco mouentur principio, ab alio incitari non repugnet, oſtendi poteſt, primùm quia etſi motor obliteſcat, non continuo aſſerendum eſt idem eſſe mouens, & motum. Neque id impedimento eſſe debet, quo minus aſſentiamur rationi, quæ oppoſitum aſtruit.

Accipit ergo mobile A.B, quòd primo, ac per ſe moueatur. Deinde mobile D.E.F. cuius pars D.E. moueat partem E.F. & dum mouet moueatur, ſic vt totum D.E F. moueatur, & tamen lateat vtrum D.E. moueat. E.F. an è conuerſo. His poſitis, ſi quis, inquit, A.B. à ſe moueri putet, quia totum mouetur, & nullus externus motor apparet, perinde erit, ac ſi exiſtimet totum D E. F. cuius vna pars alteram mouet, ſe ipſum primò, ac per ſe mouere; quia non cernitur vtra partium alteram moueat. Atqui hoc exiſtimare ignorantiæ eſt: ergo & illud. Quare A.B. à ſe ipſo primùm, ac per ſe nequaquam mouetur.

b *Præterea quod*] Idem theorema apertiùs demonſtrat præmiſſa hac hypotheſi: Nihil quod à ſe ipſo mouetur ideo ceſſat à motu, quia aliud quid moueri deſinit (ſiquidem eius motus ab alio non pendet) & quod inde conſequẽs eſt, quidquid altero quieſcente a motu deſiſtit, id neutiquã à ſe ipſo mouetur. Deinde ita demonſtrationem concludit: Sit A.B. quod per ſe primum mouetur, huiuſmodi mobile, quoniam neceſſariò diuiduũ erit, nec enim inſectile motum phyſicum ſubit, diuidatur in ſe. Deinde ponamus quieſcere primam eius partem, nimirum, A.C. aut igitur quieſcente, A.C. totum A.B. mouetur, aut quieſcit. Si mouetur; vtique non a ſe primũ mouetur. quandoquidẽ vna parte quieſcente, & altera duntaxat mota, moueri dicitur. Si quieſcit, facilè etiam conuincitur non moueri à ſe primùm; quia quod a ſe primùm mouetur, non quieſcit, propterea quod alterum moueri deſinat, vt ex hypotheſi liquet.

ἀλλ' ἐπεὶ τῷ ἄλλο ἠρεμεῖν ἵσταται καὶ παύεται κινούμενον, τοῦτ' ὑφ' ἑτέρου κινεῖται. φανερὸν δὴ ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον, ὑπό τινος κινεῖται. διαιρετὸν γὰρ πᾶν τὸ κινούμενον ἐστὶ, καὶ τοῦ μέρους ἠρεμοῦντος, ἠρεμήσει τὸ ὅλον. ἐπεὶ δὲ κινούμενον πᾶν ὑπό τινος κινεῖται, ἀνάγκη καὶ τὸ κινούμενον πᾶν ἐν τόπῳ κινεῖσθαι ὑπ' ἄλλου, καὶ τὸ κινοῦν τοίνυν ὑφ' ἑτέρου, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ κινεῖται, καὶ πάλιν τοῦτο ὑφ' ἑτέρου. οὐ δὴ εἰς ἄπειρον πρόεισι, ἀλλὰ στήσεταί που, καὶ ἔσται τι ὃ πρώτως αἴτιον ἔσται τοῦ κινεῖσθαι. εἰ γὰρ μὴ, ἀλλ' εἰς ἄπειρον πρόεισιν, ἔστω τὸ μὲν α ὑπὸ τοῦ β κινούμενον, τὸ δὲ β ὑπὸ τοῦ γ, τὸ δὲ γ ὑπὸ τοῦ δ, καὶ τοῦτο ἀεὶ τὸν τρόπον εἰς ἄπειρον προϊέναι. ἐπεὶ οὖν ἅμα τὸ κινοῦν, καὶ αὐτὸ κινεῖται; δῆλον ὡς ἅμα κινηθήσεται τὸ α. καὶ τὸ β. κινουμένου γὰρ τοῦ β, κινηθήσεται καὶ τὸ α καὶ τοῦ β δὴ κινουμένου, τὸ γ· καὶ τοῦ γ, τὸ δ. ἔσται τοίνυν ἅμα ἥ τε τοῦ α κίνησις, καὶ τοῦ β, καὶ τοῦ γ, καὶ τῶν λοιπῶν ἑκάστου, καὶ λαβεῖν τοίνυν αὐτῶν ἑκάστην δυνησόμεθα. καὶ γὰρ εἰ ἕκαστον ὑφ' ἑκάστου κινεῖται, οὐδὲν ἧττον μία τῷ ἀριθμῷ ἡ ἑκάστου κίνησις, καὶ οὐκ ἄπειρος τοῖς ἐσχάτοις, ἐπειδήπερ πᾶν τὸ κινούμενον, ἔκ τινος εἴς τι κινεῖται. ἢ γὰρ ἀριθμῷ συμβαίνει τὴν αὐτὴν κίνησιν εἶναι, ἢ γένει, ἢ εἴδει. ἀριθμῷ μὲν οὖν λέγω τὴν αὐτὴν κίνησιν τὴν ἐκ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ τῷ ἀριθμῷ, ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ τῷ ἀριθμῷ γινομένην· οἷον ἐκ τοῦδε τοῦ λευκοῦ, ὅ ἐστιν ἓν τῷ ἀριθμῷ, εἰς τόδε τὸ μέλαν κατὰ τόνδε τὸν χρόνον, ἕνα ὄντα τῷ ἀριθμῷ. εἰ γὰρ κατ' ἄλλον, οὐκ ἔτι μία ἔσται τῷ ἀριθμῷ, ἀλλὰ τῷ εἴδει. γένει δὲ ἡ αὐτὴ κίνησις, ἡ ἐν τῇ αὐτῇ κατηγορίᾳ τῆς οὐσίας ἢ τοῦ γένους· εἴδει δὲ, ἡ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τῷ εἴδει εἰς ταὐτὸ τῷ εἴδει. οἷον ἐκ τοῦ λευκοῦ εἰς τὸ μέλαν, ἢ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ εἰς τὸ κακόν.

At ſi quid, quod aliud ſtet, quieſcat, & moueri deſinat, ab alio illud mouetur. Manifeſtũ itaq; eſt, cur ab aliquo moueatur quidquid mouetur. Diuiduum enim eſt quidquid mouetur, et parte quieſcẽte totum quieſcet. c *Quoniã aũt quidquid mouetur ab aliquo mouetur, neceſſe eſt etiã quidquid mouetur in loco, ab alio moueatur: itaq; et quod mouet, ab alio, quãdoquidẽ et ipſum moueatur, et rurſus id ab alio. Non tñ in infinitũ res abit ſed alicubi ſiſtitur, et aliquid erit, quod motionis princeps cauſa erit.* Tex.3. *Nã ſi nõ ſit, ſed in infinitũ progreſſio ſit, moueatur A. a B. et hoc à C. rurſus C à D. atq; hoc modo in infinitum res abeat. Cùm igitur id quod mouet, ſimul moueatur, cõſtat A. et B ſimul moueri. Nam cũ B mouetur, ipſum quoq; A mouebitur. Igitur & C. cum B. mouetur, et D. cũ C. Ipſorũ itaq; A B. C. et cæterorũ cuiuſq; ſimul erit motio, & eorũ vnumquodq; ſumere poterimus. Nam etſi à ſingulis ſingula moueãtur, nihilominus numero vnius cuiuſq; eſt motus, et non infinitus extremis quia quidquid mouetur, ex aliquo ad aliquid moueatur.* Tex.4. *Fit enim vt aut numero ſit idem motus, aut genere, aut ſpecie. Ac numero quidem eũdem motum eũ dico qui in eodem tempore ex eodem numero in idem efficitur, vt ex hac albedine, quæ eſt numero vna, in hanc nigred. nem hoc in tempore, quod numero eſt vnum; nam ſi in alio non numero vnus erit ſed ſpecie. Genere autem idem eſt motus, qui in eadẽ categoria aut ſubſtantiæ, aut alterius generis. Specie verò, qui ex eodem ſpecie ad idem ſpecie eſt, vt ex albo ad nigrum, aut ex bono ad malum ſpecie non differens.* Tex.5.

c *Quo*

Tt

e *Quoniam autem quidquid mouetur.*] Ex ſuperiori theoremate, quod vniuerſim aſtruebat, quidquid mouetur ab alio moueri, particulatim colligit, id quod loco mouetur, non poſſe non moueri ab alio. Tum demonſtrat in mouentibus non dari progreſſum infinitum, ſed deueniendum tandem ad aliquod mouens primum, quod non iam ab alio motionem excipiat. Duo tamen prius ſumit. Alterum eſt, propoſitis infinitis mouentibus & mobilibus, eſſentialiter ſubordinatis, neceſſario omnia illa mobilia motum ſubire, eorum vno motum ſubeunte. Alterum eſt, vnumquodq; eorum mouentium determinatum à certis extremis, definitum motum vendicare. Cuius rei occaſione nonnulla repetit ex iis, quæ de vnitate motus lib. 5. diſſeruerat.

Conditio mouentiũ quæ eſſentialiter ſubordinata ſunt.

ταῦτα δ' εἴρηται ἐν τοῖς πρότερον. εἰλήφθω τοίνυν ἡ τοῦ α κίνησις, ἐς ἐφ' ᾗ τὸ ε, ἡ δὲ τοῦ β, ἐφ' ᾗ τὸ ζ. καὶ ἡ τοῦ γ δὲ ἐφ' ᾗ τὸ η θ. καὶ ὁ χρόνος ἐν ᾧ κινεῖται τὸ α, ὁ κ. ὡρισμένης δὴ τῆς κινήσεως τοῦ α, ὡρισμένος ἔσται καὶ ὁ χρόνος, καὶ οὐκ ἄπειρος ὁ κ. ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ἐκινεῖτο τὸ α, καὶ τὸ β, καὶ τῶν λοιπῶν ἕκαστον. συμβαίνει τοίνυν τὴν κίνησιν τὴν ε ζ η θ, ἄπειρον οὖσαν, ἐν ὡρισμένῳ χρόνῳ κινεῖσθαι τῷ κ. ἐν ᾧ γὰρ τὸ α ἐκινεῖτο καὶ τὰ τῷ α ἐφεξῆς ἅπαντα ἐκινήθη ἄπειρα ὄντα, ὥστ' ἐν τῷ αὐτῷ κινεῖται. καὶ γὰρ ἤτοι ἴση ἡ κίνησις ἔσται ἡ τοῦ α τῇ τοῦ β, ἢ μείζων. διαφέρει δ' οὐδὲν πάντως γὰρ τὴν ἄπειρον κίνησιν ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ συμβαίνει κινεῖσθαι. τοῦτο δ' ἀδύνατον. οὕτω μὲν οὖν δόξειεν ἂν δεδεῖχθαι τὸ ἐξ ἀρχῆς. οὐ μὴν δείκνυταί γε, διὰ τὸ μηδὲν ἄτοπον συμβαίνειν. ἐνδέχεται γὰρ ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ κίνησιν ἄπειρον εἶναι, μὴ τὴν αὐτὴν δὲ, ἀλλ' ἑτέραν καὶ ἑτέραν πολλῶν κινουμένων καὶ ἀπείρων. ὅπερ συμβαίνει καὶ τοῖς νῦν. ἀλλ' εἰ τὸ κινούμενον πρώτως κατὰ τόπον καὶ σωματικὴν κίνησιν, ἀνάγκη ἅπτεσθαι ἢ συνεχὲς εἶναι τῷ κινοῦντι, καθάπερ ὁρῶμεν ἐπὶ πάντων, τοῦτο συμβαίνον· ἔσται γὰρ ἐξ ἁπάντων ἕν τι τὸ πᾶν ἢ συνεχές. τοῦτο δὴ ἐνδεχόμενον εἰλήφθω, καὶ ἔστω, τὸ μὲν μέγεθος ἢ τὸ συνεχὲς, ἐφ' ᾧ τὸ α β γ δ, ἡ δὲ τούτου κίνησις, ἡ ε ζ η θ. διαφέρει δ' οὐδὲν, ἢ πεπερασμένον, ἢ ἄπειρον· ὁμοίως γὰρ ἐν πεπερασμένῳ τῷ κ κινηθήσεται, ἢ ἄπειρον, ἢ πεπερασμένον. τούτων δ' ἑκάτερον, τῶν ἀδυνάτων. φανερὸν οὖν ὅτι στήσεταί ποτε. καὶ οὐκ εἰς ἄπειρον πρόεισι τὸ ἀεὶ ὑφ' ἑτέρου, ἀλλ' ἔσται τι ὃ πρῶτον κινηθήσεται. μηδὲν δὲ διαφερέτω, ὑποτεθέντος τινὸς τοῦτο δεικνύσθαι· τοῦ γὰρ ἐνδεχομένου τεθέντος, οὐδὲν ἄτοπον ἔδει συμβαίνειν.

Hæc autem, antea quoq; ſunt tradita. d *Sumatur igitur ipſius A. motus, qui ſit E. & motus ipſius B qui ſit F. item motus ipſius C. qui ſit. G, denique motus ipſius qui ſit, H ſumatur & tempus, in quo A mouetur, & ſit, K. Cum igitur motus terminatus cum ſit, terminatum erit & tempus K. & non infinitũ. At in eodem tempore & A. & B. & cæterorũ vnumquodq; mouebatur. Accidit igitur vt motus, E.F.G H. infinitus finito K tempore fiat, cùm ea in tempore in quo A. mouebatur, omnia etiam, quæ deinceps poſita ſunt, quæ quidem ſunt infinita, mouerentur. Quamobrem eodem tempore mouentur. Motus enim ipſius A. motui ipſius B & aliorum aut æqualis erit, aut eo maior nihil autem refert. Omnino enim infinitam motionẽ tempore finito accidit fieri, quod eſſe non poteſt Ita igitur id quod à principio demonſtrari videbitur. quod nullum tamen incommodum accidat haudquaquam demonſtratur. Finito enim tempore infinitum motum eſſe poteſt, non idem tamen, ſed alium & alium ſi quæ mouentur multa ſint, at infinita quidem his eueniunt, quæ nunc ſumpſimus.* e *At ſi, quod primo in loco & motione corporea mouetur, attingere id, quod mouet, aut ei eſſe continuum neceſſe eſt, vt in omnibus fieri conſpicimus, vnũ namq; ex omnibus, aut continuum erit. Quod igitur eſſe poteſt ſumatur, et ſit magnitudo, aut continuum A B C D. eius aut motus E F G H. Ac nihil quidem refert, vtrum finitũ ſit an infinitũ Similiter enim finito tempore K aut finitum aut infinitum mouebitur. quorum vtrunq; ex his eſt quæ eſſe non poſſunt Conſtat igitur ſtatũ tandem eſſe & id, quod eſt ab alio moueri, in infinitum non progredi, ſed aliquid eſſe, quod primum mouebitur. Nihil aũt interſit, aliquo poſito, hoc demonſtrari. Eo namq; quod eſſe poteſt, poſito, nullum euenire incommodum oportebat.*

Textus 6.

Textus 7.

Textus 8.

Non dari progreſſum infinitum in mouentib.

d *Sumatur igitur ipſius A. motus.*] Probat non dari infinitam progreſſionem in mouentibus, quia alioqui ſequeretur dari motum infinitum tempore finito, quod minime fieri poſſe cap. 7. ſuperioris libri demonſtratũ fuit. Conſecutio aũt ex eo probatur, quia licet ſinguli motus eorum corporum finiti eſſent, eorum tamen omniũ collectio in motum quendam infinitum euaderet. Quare cum poſitũ ſit illa omnia vno tempore moueri conſequens eſſet, vt dum mobile A. mouetur, omnia ſimul mouerentur, at mobile A. finito tempore motum abſoluit, qua inter finitos terminos verſatur: omnia igitur finito tempore infinitum motum conficerent. Textus 9.

e *At ſi, quod primo in loco.*] Quia non videbatur abſurdum infinita corpora finito tempore cieri, cùm eorum motus non vnus, ſed ſimpliciter plures re vera futuri eſſent. Occurrit Ariſtot. planius oſtendens eius poſitionis abſurditatem. Nam cùm nihil obſtet quo minus illa infinita corpora, ſaltem quæ continua ſunt, in vnum coire valeant, fiet vt vnum corpus infinitum ex illis coagmentatum, vnicam infinitam motionem finito tempore conficiat. Loquitur autem de motione circulari, quæ etiam ad breue tempus infinitum corpus moueri non poteſt, quin infinitum ſpacium conficiat, vt lib. 3. oſtenſum fuit De motu autem recto rectilineo nullam facit mentionem, quia planum erat non poſſe illum cadere in infinitum corpus, eo quod locum, quo cedat, non habet: ſiquidem moles illa, quæ ex infinitis corporibus emergeret, omnia ſpacia quoquo verſum occuparet.

Planum eſſe non poſſe cadere motum rectum in corpus infin.

Aduerte

Ratio Galeni cōtra Ariſtotelem.

Aduerte Galenum referente Simplicio, itemq; Auicennam quædam ex ijs.quæ ab Ariſt.in hoc capite aſſeruntur,in reprehēſionem vocaſſe. Galenum quidem id quod ad tex.2. ſcriptum eſt,videlicet non moueri per ſe mobile,cuius vna pars quieſcat, altera moueatur. Nam ſi Socrates,inquit,per ſe moueri dicitur,quod anima,quæ eius pars eſt, ipſum moueat,cur etiam nō per ſe moueri dicendum erit id,cuius vna pars mouetur? Auicenna aūt ſecundam Ariſtotelis demonſtrationem vituperat,aiens eam progredi ex hypotheſi impoſſibili,quia ſumit quieſcere partem totius,quod per ſe primo mouetur,quod repugnantiam inuoluit.

Ratio Auicennæ contra eundem.

Dilutio rationis Galeni.

Non erit tamen difficile hæc obiecta diluere. Nam Galeno occurrendum eſt cum D. Thoma, & Commentatore,per ſe moueri,bifariam ſumi. Nimirum vel prout diſtinguitur ab eo,quod mouetur ex accidente, qua ratione mouetur per ſe Socrates, etſi moueatur animæ beneficio: mouetur verò ex accidente album,quod Socrati inhæret. Vel prout ſimul opponitur tam ei, quod ex accidente ad modum nunc explicatum,quàm quod ſecundum partem mouetur. Ariſtot vero per ſe moueri,vſurpaſſe non ſecundum priorem ſenſum, de quo tantum Galeni ratio concludit,ſed ſecundum poſteriorem.

Reſponſio ad rationem Auicennæ.

Arabi autem facilè reſiſtet, qui dixerit rationem Ariſtotelis non ita eſſe intelligendam,quaſi abſolutè ſumat quieſcere partem eius,quod per ſe primò totum mouetur; ſed tantū vti pronunciato conditionali,nempe ſi cuiuslibet rei motæ per ſe aliqua pars quieſcat, totum quieſcere: ita vt propoſita ratio hunc in modum concludatur. Si quid moueret ſe per ſe primo,eius motus a nullo alio penderet: atqui motus cuiuslibet totius quod mouetur,pendet ex partibus, earumque motibus: quia ſi ipſæ quieſcerent, totum quieſceret; non autem contrà, ſiquidem poteſt vna pars moueri,non motu toto. Igitur motus non ineſt alicui habenti partes, a ſe primum. Sed omne mobile partes habet. Ergo omne,quod mouetur,ab alio mouetur, ac per partes ei motus ineſt.

QVAESTIO VNICA.

NVM OMNE QVOD MOVEtur,ab alio moueatur.

ARTICVLVS I.

VIDERI MVLTA SEIPSIS moueri.

1. Argum. De hac re Scotus in 2. d. 2. [illegible] & in 4. d. 12. q. 3. Aegydius quodlib.6.q.2.

NEgatiuam partem quæſtionis hæc argumenta ſuadent. Intellectus & voluntas manant à ſubſtantia animæ rationalis tanquam à cauſa ſua efficiente, vt eſt multorum Philoſophorū ſententia; & in eandem mox animæ ſubſtantiā recipiuntur. Ergo idem omnino agit & patitur; mouet & mouetur.

2. Argum.

Secundo: Intellectus mouet ſeipſum actu intelligendi,& eūdem actum ſuſtinet, itemq; cum Angelus ſe ac vim ſuam intellectricē concipit,tam eius ſubſtantia, (quod multi primi nominis Philoſophi ſentiunt), quam intellectus ipſe eiuſmodi notionem efficienter edunt,& eandem recipiunt: ergo in huiuſmodi actionib.cauſa agens non differt a patiente.

3. Argum.

Tertiò. Multæ qualitates ſe ipſas intendūt; ergo idem à ſe ipſo alteratur, atq; ideo non omne quod alterationis motum ſubit,ab alio motum accipit. Antecedens probatur; quia calor ventriculi hyeme augeſcit, vt teſtatur non ſolum Hippocrates aphoriſmo.15.ſed experientia ipſa; ideo enim tempore hyemali melior ſit decoctio,& acrior viget cibi appetentia. Nec ſatisfaciet, qui dixerit calorem non à ſeipſo augeri, ſed per antiperiſtaſim à frigore circumiacente. Non enim veriſimile videtur poſſe calorem a qualitate ſibi aduerſa intendi;cum ea ſit contrariorū natura, vt ſe potiùs demoliantur & interimant. Præterea ſua detur adhuc idem antecedēs exemplo radiorum ſolarium,qui cùm per flexionē in ſe reciprocant,ſeipſos intendunt: inde enim eſt, quod aer terræ vicinus a ſole magis incaleſcit, & plus æſtate,quàm hyeme; nimirū quia radij ſolares verno tēpore per lineas magis accedentes,ad perpendiculum retorquētur, & arctius coeunt, atq; ita in eo flexu maiora lucis incremēta ſibi afferunt,proindeq; aërem calidiorem reddunt. Deniq; cōmune eſt axioma Philoſophorū,traditū in libro de cauſis, quālibet vim ſe ipſam colligentē atq; vnientē,fortiorem,quàm diffuſam eſſe. Quod non alia ratione videtur accidere, niſi quia vna eademq; qualitas ſe ipſam auget.

Cur hyeme decoctio melior, & acrior cibi appetentia.

Cur aer æſtate ſole plus incaleſcit.

Lege Ariſtotelem in problē.ſect.15. probl.4.

4. Argum.

Quartò. Aqua calida ſemotis impedimentis ſponte redit ad natiuum frigus,idq; ſucceſſiua & temporaria mutatione; atq; adeò motu propriè dicto: ergo aqua ſe ipſam refrigerat, & eadem mox refrigerationem recipit.

5. Argum.

Poſtremo. Idem oſtēditur in motu locali quo mouetur cor; non enim id externa vi cieri poteſt, cùm omnis motionis fons, ac principium ſit. Quare etiam motu ad locum poteſt aliquid a ſeipſo moueri.

ARTICVLVS II.

EXPLICATIO QVAESTIONIS, & primi,ſecundi,ac tertij argumenti enodatio.

Duo motionū genera.

AD huiuſce controuerſiæ explicationem nonnulla prænotanda ſunt, quorum primum hoc eſt. Motionum aliæ inhærent in rebus materia vacantibus,vt actiones voluntatis & intellectus.

Ex quo genere Ariſt. hoc loco diſſeruerit.

Secundum, Cùm Ariſtot. hoc loco probandum ſuſcepit, quicquid mouetur, ab alio moueri, de motione priori modo ſumpta, quæ phyſica nuncupatur, locutus eſt; ſiquidem ſumit infinita corpora, quæ in vnam infinitam molem poſſint concreſcere, & de illorum motu diſſerit.

Tertium, Non hîc diſquirimus, num aliquid à ſe ipſo ex accidente moueri poſſit; cõſtat enim poſſe; quandoquidem animantiũ formę, motu quẽ ipſæ edunt, pariter agitãtur, vt Ariſtot. docet lib. ſeq. c. 6. tex. 51.

Senſus quæſtionis.

Quartum, Neq; in quæſtionem vocamus, vtrum id, quod mouet, ab eo, quod motũ excipit, ſuppoſito diſtingui oporteat. Nam quis neſciat, cùm arbor hauſto alimento increſcit, moueri a ſua forma, à qua ſuppoſito non differt? Tantum igitur petimus, an ne omne, quod per ſe mouetur, ab eo, quod mouet, re ipſa diſtinguatur.

1 Concluſio. Eius 1. ratio.

Sit prima concluſio: Omne quod motione phyſica mouetur, ab alio moueatur neceſſe eſt. Hanc concluſionem probat Ariſtot. 8. lib. huius operis cap. 4. hunc in modum. Fieri nequit, vt idem reſpectu eiuſdem formę, ſimul in actu & in potentia exiſtat, v. g. vt ſit actu calidum & potentia calidum; alioqui ſimul eſſet, & non eſſet calidum; ſed id quod ad aliquam formam mouet, habet eam actu (nulla enim res educit aliam de potentia ad actum, quo ipſa caret) & quod mouetur, habet eam potentia; igitur non poteſt eſſe idem, quod mouet, & quod mouetur.

2. Ratio.

Iterum idem confirmat partim hoc libro, partim ſequenti, loco cit. hac ratione. Corporum quædã facultate propria cientur, vt quæ anima pollent; quædam ab externo motore, veluti aqua cùm deorſum vergit, aut lapis cùm in ſublime pellitur: ſed tam hæc quàm illa non à ſe ſed ab alio agitantur. Quicquid igitur mouetur, ab alio mouetur. Probatur aſſumptio, namq; viuentia mouentur à ſuis formis: aqua & alia elementa, cum naturalia loca petunt, ab iis à quib. progenita ſunt; cætera deniq; ab externis motoribus, à quib impulſum accipiunt. ergo, &c.

3. Ratio. Ex Themiſtio, Simplicio & Alexandro.

Tertiò, oſtenditur eadem concluſio quia omnis motio phyſica excipitur in materia, quæ cum ſit pura potentia, nullamq; habeat efficiendi vim, nõ poteſt ad motionem eliciendam concurrere. Quare aliud eſt quod eam immediatè elicit, nempe forma; aliud quod immediate recipit, (intellige, vt quo) id eſt materia, ac proinde non idẽ prorſus eſt, quod mouet & mouetur.

Ariſtot. placitum de diſtinctione rei mouentis, & motæ.

Illud hoc loco circa hanc concluſionem haud ignorabis, videlicet quamuis ad veritatem illius theorematis, Omne quod mouetur, neceſſe eſt ab alio moueri, ſufficiat dari diſtinctionem inter formam & materiam, quarum illa motum exequatur, hæc recipiat: Ariſtotelem tamen amplius requiſiſſe, vt conſtat ex iis, quæ ab eo octauo huius operis lib. cap. 4. tex. 28. diſputata ſunt. Vbi admonet oportere ſemper in rebus phyſicis rem mouentem eſſe quid compoſitum ex materia & forma, diſtinctum re ab eo, quod mouetur. Re, inquam, diſtinctum, vel omnino, quo pacto differt iaculator à ſagitta: vel non omnino, ſed ea ſaltem reali diſtinctione, quæ inter quamlibet partem integrantem, ſuumq; totum intercedit. Et hac quidem ratione videre eſt in animali partem vnam ex materia & forma concretam, a qua motus omnes in corpus influunt, nempe cor.

Idem annotauit D. Th. in quæſt. de verit. q. 22. art. 3.

Illud quoque aduertes, etſi prima ratio earum quas ad propoſitam concluſionem ſtabiliendam ex Ariſtotele retulimus, tantummodo vim habeat ad demonſtrandum, id quod actione vniuoca mouetur, ab alio neceſſario moueri: alias tamen rationes de omni actione etiam æquiuoca concludere. Quare minimè nobis probatur ſententia Auerrois 3. de Cælo commen. 28. & quorundam aliorum exiſtimantium fieri poſſe, vt idem actione æquiuoca à ſe ipſo moueatur, niſi intelligãt de eodem ſuppoſito ratione partium diuerſarum, quo pacto aqua a ſe ipſa (non tamen vt a principali cauſa) ad natiuum frigus reducitur, vt progreſſu dicemus. Sed neque æquiuoca actione poteſt quidum ſine diſcrimine ratione diuerſarum partium, formæ ſcilicet & materiæ, a ſe pati. Piper enim licet ventriculum calefaciendi vim obtineat, ſe ipſum tamen minimè calefacit. Non quia idem ſecundum eandem formam eſſet in actu & potentia, aut per eundem actum formalem ageret & pateretur, ſed propter naturæ legem, qua cautum eſt, ne quid ſibi ipſi interitum; aut incommodum per ſe afferat.

Lege Scotum in ... 10 & ... taph q. 14 in 1 d 3 qu. 7. Reijcitur ſententia Auerrois.

Piper ventriculum non ſe ipſum calefacit.

2. Concluſio.

Sit ſecunda concluſio: Emanatione, qua ſpiritales potentiæ, vt intellectus & voluntas à ſubiecto oriuntur, idem re eſt agens & patiens. Hanc ſuadet primum argumentum initio quæſtionis adductum, eamque approbat Ferrarienſis ad cap. 23. libri primi contra gentes, addens etſi anima rationalis, dum intellectum aut voluntatem ex ſe profundit, eademmet ſit, quæ producit & recipit; apparere ibi tamen nonnihil diſcriminis; quia nimirum producit, vt eſt actu; recipit verò, vt in potentia eſt. Sed hoc diſcrimen, vt patet, non ex natura rei prouenit, ſed ad ſolam rationem cogitantem pertinet. Porro cùm dicimus immateriales potentias produci, gignive ab anima, ne puta effici illas ab anima, vt a cauſa integra, aut principali, ſed tanquam à cauſa minùs præcipua, ac velut inſtrumento generantis, quod generans vt primaria, ac præcellentior cauſa, eiuſmodi potentiarum quaſi partum edit. Quo fit, vt ſi de ſolo principali agente loqui velimus, adhuc ratum, firmumq; maneat, nihil a ſe ipſo pati. ne his quidem emanationibus, quæ minus propriè actionis nomen vendicarunt.

Emanationes minus propriè actiones dicuntur.

Sit

Sit tertia concluſio. Cum potentiæ immateriales, vt intellectus & voluntas ſuas eliciunt actiones, non idem re eſt, quod agit, & quod recipit. Probatur. Namque vt Ægidius quodlib. 3. quæſt. 16. & quodlib. 5. quæſt. 15. Capreolus in 1. diſtinct. 3. quæſt. 3 & Ferrarienſis loco citato animaduertunt, actus intelligendi producitur ab intellectu & ſpecie, recipitur verò in intellectum per ſe, ac nude ſumptum; at intellectus abſque ſpecie diſtinguitur re à ſe ipſo cum ſpecie. Non dicitur autem intellectio recipi in ſpeciem, quia ſpecies non eſt principium paſſiuũ, ſed actiuum duntaxat. Præterea actus volendi efficitur à notitia, & à volũtate, & recipitur in ſolam voluntatem: voluntas autem per ſe, & voluntas vnà cum notitia intellectus, re ipſa diſtinguũtur. Itaque etiam in his agentibus aliud agit, aliud recipit. Licet id quod ad intellectum attinet, in ordinarijs duntaxat intellectionibus perpetuo verum ſit. Nam ſi de actu intelligendi, quo intellectus Angeli ſe ſuamq; ſubſtantiam percipit, loqui velimus; is non recipitur in aliquo, quod re ipſa, ſed quod ratione tantum ab efficiente diſtinguatur. Siquidem intellectus Angeli & eius ſubſtantia, vti obiectum quoddam intelligibile (quod tamen non per imaginem ſui, vt cætera obiecta, ſed per ſe ipſum ad intellectionem concurrit) eiuſmodi actum eliciunt, eundemq; recipiunt, non iam ut obiectum, ſed vt ſubiectum ſunt; ſubſtantia quidem Angeli, vt ſingulare quoddam per ſe ſubſiſtens, cuius eſt actiones recipere & ſuſtinere, atque adeò vt quod, intellectus verò vt quo. Hanc autẽ diſtinctionem non realem eſſe liquidò conſtat. Alijs tamẽ veriſimilius videtur Angelum neque ſui ipſius cognitionem ſine imagine intelligibili elicere poſſe. E quorum numero ſunt Henr. Gandau. quodlib. 5. qu. 4. & quodlib. 15. qu. 8. Marſilius in 2. q. 7. art. 1. & vt videtur Alenſis 2. p. q. 21

Quod ſit ſubiectũ intellectionis quo intellectus Angeli ſe, et ſuã ſubſtantiam intelligit.

Ex dictis patet ſolutio primi & ſecundi argumenti, quæ initio propoſuimus. Pro ſolutione tertij, ſtatuendũ inprimis eſt nullã qualitatẽ per ſe, vel motu directo ab ſe ipſa poſſe intendi, alioqui idem reſpectu eiuſdẽ per ſe in actu ac poteſtate foret, quod ſuperiùs refutauimus. Deinde ad id quod ex Hippocrate obiectũ eſt, reſpondemus, calorem ventriculi hyeme vberiorem eſſe, non quia calor in aliqua parte inſidens, in eadẽ ſemetipſum per ſe intẽdat, ſed (vt explicat Galen. lib. 1. comm. in Aphoriſmos Hippocr. & Fernelius in lib. de ſpiritu & innato calido c. 9. colligiturq; ex doctrina Ariſtotelis multis in locis) quia circumiecti aeris frigus cutis ſpiracula reſtringit, & ſpiritus, qui caloris vehicula ſunt, intus adigit & coercet, nec foras egredi ſinit. Quo fit, vt tunc maior & ſpirituum, & caloris copia intus aſſeruetur. Contrà verò æſtate, quia calor ambiens, ſpiramenta laxat, & ſpiritus foras elicit, ac plurimum ſubſtantiæ diſſipat, minus eiuſmodi caloris intra corpus relinquit. Vnde patet calorem nec à ſe ſecundum eandem partem intendi, nec verò à contrario, niſi per accidens, videlicet, vt ab impediente ſpirituũ vitaliũ diſpendia. Eſt autem hæc ſolutio diligenter obſeruanda ad alia naturæ conſimilia exempla, vbi calor introrſum adactus, prædicto modo augeſcit; ſic enim pruina, ſtirpiũ vaporem alioqui egreſſurum detinet, qui collectus inardeſcit, ac noua germina exurit. Sic aceruum tritici non ventilati vapor cohibitus putrefacit. Sic deniq; perniones enaſcuntur, aliaq; id genus complura. Quod verò ad lucis intenſionem ſpectat, dicendum lucem per radium in ſe redeuntem, atque ita ex accidente intendi a ſe, quatenus ea portio luminis quæ in rectum porrigi deberet, impedita à corpore opaco per radium reflexum compenſat vlteriorem progreſſum. Quo etiam modo fieri ſolet vocis repercuſſio, ſiue echo, videlicet corporibus ob ſoliditatem vocis traiectioni renitentibus, eundemq; ſonum renuntiantibus. Deniq; quod poſtremo additur, virtutẽ vnitam ſe ipſa diſperſa acriorem eſſe, id non ita accipiendum eſt, quaſi qualitas ſe ipſam directo ac per ſe intendat; ſed quia quò partes ſubiecti, in quo qualitas actiua ineſt, arctius vniuntur & coeunt, eo partes extenſionis ipſius qualitatis, propinquius ad ſe inuicem accedũt, ſuasq; partiales actiuitates magis coniungunt, & conſerunt; ideoq; fortior prouenit actio. Quod in libris de ortu, & interitu copioſiùs explicatur.

Solutio 1. & 2. arg. ex dictis.

Solut. 3. arg. Cur ſtomachus hyeme calidior.

Spiritus à frigore repercuſſi retro commeant.

Lux in corpus opacum incidens cur reciprocet.

Virtus vnita cur ſit acrior ſe diſperſa.

A B C D E F

ARTICVLVS III.

DISSOLVITVR QVARTVM argumentum, agiturq; de cauſa reducente aquam ad natiuum frigus.

POſtulat quarti argumenti difficultas, vt explicemus quanam vi aqua calida, ſemotis impedimentis, natiuã frigiditatem recuperet. Verſantur autem ea de re ſeptem, aut eo plures inter Philoſophos ſententiæ, è quibus nos quatuor duntaxat in medium afferemus. Prima eſt Burlæi ad initium libri ſecundi huius operis, qui eiuſmodi reductionem à corpore ambiente fieri opinatur. Verum nõ recte ſentit, cum experientia teſtetur, amoto calefaciẽte & conſeruante calorem, aquam plus frigoris recipere, quam in corpore ambiente inſit. Neq; huius argumẽti vim eludit Burlæus aut[illegible] tumans circũfuſum corpus poſſe in vberiorẽ frigiditatẽ, quã in ſe poſſideat, aquã vindicare, quia aqua ad algorẽ recipiendũ inſitam habet a natura propenſionẽ. Non inquã eludit, quia quantũlibet patiens habile ac promptũ ſit ſemper actio à vincente eſſe debet, vt ce-

Hæc legito apud Forliuienſem in tract. de intenſ. & remiſſ. formarum p. 2. qu. 1. & Sotum 2. huius operis qu. 1.

Opinio Burlæi.

Improbatur.

Omnis actio eſt à vincente.

quicquam aut vltra vires ſuas, aut in ſibi ſimile actionem tranſfundit.

Secundò, quia nequaquam veriſimile eſt, aquam in vacuo ad ſuum frigus non eſſe redituram, cum ea reditio fiat gratia propriæ conſeruationis, quam etiam in vacuo expeteret, procuraretq;.

Opinio Auerrois.

Secunda opinio, quã nõnulli Auerroi 2. de anima cõmento 1. attribuũt, nec improbabilem cenſet Caietan. ad art. 3. q. 54. primæ partis, eſt aliorũ exiſtimantiũ, cũ aqua incaleſcit B ſemper in ea relinqui partes aliquas frigidiores, quæ ſe interius abdiderunt, quarum poſtea beneficio tota aqua natiuum frigus recipiat. Sed hi etiã perſpicuè falluntur. Nam vel partes illæ frigidiores retinent frigiditatem ſummã, vel refractã, ac depreſſam. Primum dici non poteſt, quia & rationi & experientiæ aduerſatur. Rationi; tum quia calor ignis in omnes partes aquæ poteſt peruadere, eaſq; à ſummo frigiditatis gradu deijcere; tum quia C non poſſet alioqui materia aquæ ad ignis generationẽ diſponi, cum tamẽ, docente Ariſtotele 2 de ortu & interitu c. 4. tex. 24. & 28. omnia elementa in ſe vltrò citroq́, commeent, & ex igni aqua, ex aqua ignis proximè generetur. Experiẽtiæ, quia ſi quis in ferventẽ aquã manum inijciat, nequaquã eiuſmodi frigiditatem ſentiet. Occurrũt tamẽ aduerſarij frigus illud in aqua oblteſcẽs ſenſu non percipi ob nimij caloris permixtionẽ, præſertim cũ calor D multò ſit actuoſior, & efficacior in agendo, quàm frigus. Hæc tamen ſolutio nõ ſatis facit. Nã neq; caloris abundantia, neq; efficacitas impediet quo minus aqua ex conſortio & ſocietate partium ſummũ frigus retinentiũ aliquantũ tepeſcat. Quare ſi ita res haberet, vti inquiunt, nunquã aqua ſenſuũ iudicio calida, ſed ad ſummam tepida æſtimaretur. Quod ſi dent ſecundũ, videlicet illas aquæ particulas E frigidiores non ſummũ, ſed depreſſum frigus ſeruare, ſequitur aquam, quæ ſemel incaluit, & ſi nihil iam exterius obſit, nunquam ad natiuum frigus redituram, quod abſurdum eſt. Conſecutio probatur, quia illę aquæ particulæ calore aliquo occupatæ, nequibunt cæteras partes in intenſiorem frigiditatem, quàm ipſæ obtineant, vindicare, nõ obtinent autem ſummè intenſam, ſed refractam, vt fatentur.

Repugnat experient.

3 Opinio. In hac iuxt Ianellus 8. huius operis quaſt. 9.

Tertia ſententia eſt aliorum, qui putant, F quemadmodum piperi inſidet calor quidam virtualis, quo ventriculum excalefacit; ita aquæ, cæteriſq; elementis ineſſe quatuor eiuſdem nominis qualitates, quæ vim habeant ad reſtituendum igni calorem, aeri humiditatem, aquæ frigus, terræ ſiccitatem. Vnde eas ab hoc munere, ſeu virtute appellant virtuales. Itaq; ab iis putant reuocari elementa ad natiuum ſtatum ſuarum qualitatum, cum ab eo deijciuntur. Horum quoq; ſententia non videtur vera, refelliturq́; in lib. de ortu, & interitu, vbi oſtenditur ſuperuacaneũ eſſe eiuſ-

Non placet.

A modi qualitates virtuales elementis attribuere, quod ipſorum ſubſtantiales formæ per ſe obire queant id, cuius gratia illæ à ſuis authoribus excogitantur.

4. Opin. quæ vera eſt.

Alij dixère aquam proximè reuocari ad natiuum frigus à ſua forma ſubſtãtiali. Quæ ſententia vera eſt, & tum ex aliorum confutatione, tum per ſe fidè obtinet. Eamq́; amplectitur Auicenna lib. 1. ſufficientiæ c. 5. Henricus Gandau. quodl. 11. q. 6. Aegid. q. 16. quodl. 2. B Capr. in 2. d. 6. q. 1. art. 3. Maior 2. de generac. q. 1. & in 1. d. 17. q. 12. Caiet. loco cit. Soncinas 9 Metaph. q. 8 & alij. Probatur autem paucis hunc in modum. Calefactio illa non oritur à materia; ſiquidẽ hæc nullã in ſe efficiend vim cohibet; ergo ab aliqua forma. Non à forma accidentaria, cum ea nõ detur, vt ex dictis conſtat; ergo à forma ſubſtãtiali ipſius aquæ. Porro id quod de aqua aſſerimus, ſtatuendũ quoque eſt de cæteris rebus naturalibus, cùm qua- C litates naturæ ſuę cõſentaneas, quas ingruente contrariorũ vi amiſerant, per ſe quaſi poſtliminio recuperant. Sed illud iam hic admonemus, quod in progreſſu fuſius explicabimus; licet prædicta refrigeratio, aliæq; id genus emanationes à formis ſubſtãtialibus proximè oriãtur, nihilominus ad ipſarum formarum progenitores tanquã ad principem cauſam referendas eſſe.

Vt Ferrarienſis q. 1 huius libri, Fon. lib. 5. Metaph. c. 2. q. 6 ſect. 5.

Probatur.

Emanationes proximè a formis ſubſtantialibus proficiſcuntur.

Quod ſi quis obijciat, nullam ſubſtantiam D creatam poſſe eſſe immediatum agendi principium. Occurrendum erit, id nõ intelligi de illis qualibuſcunq; actionibus, quibus proprietates à ſubiectis emanant, ſicuti articulo ſuperiori in ſecũda aſſertione diximus, facultates animę proximè ab ea fluere. Eodem igitur modo frigus, tanquam propria aquæ affectio ab ipſa immediate oritur, tum quãdo primò aqua gignitur, tum quoties poſtea frigus amiſſum ſuapte vi recuperat. In qua tamen a- E ctione principale agens eſt ipſum generans.

Obiectio.

Diluitur.

Quæret itẽ aliquis, quid cauſæ ſit, cur aqua ab igni ſeiuncta, non ſe in frigiditatem ſummam vendicet. Cui reſpondemus haud dubiè vendicaturam, ſi omnia prorſus tam externa, quàm interna impedimẽta remoueantur. Interna, cuiuſmodi ſunt calidi vapores, qui in ea ex præterita calefactione remanent: externa, vt aer tepens, & exhalationes, quæ in eam recidunt. Vnde aqua, profundis puteis & terræ F cauernis cõtenta per æſtatem frigidiſſima eſt: quod eo loco & tempore nihil fere eius ad naturalem ſtatum reditionem interturbet.

Cur aqua ab igni ſemota non ſumma frigeat.

ARTICVLVS IV.

QVINTI ARGVMENTI EXPLICATIO. *Digreſſio de motu cordis.*

AD vberiorem quinti argumenti explicationem, libet de motu cordis pauca diſſere.

Imago ciuitatis in corporis humani fabrica.

tere. Annotandū igitur eſt diuinam ſolertiam in partiū humani corporis diſtributione imaginem quandam politiæ, ac ciuitatis ſingulari artificio expreſſiſſe. Namque vti princeps in benè conſtituta ciuitate diligenter prouidet, vt ciuibus alimenta ſuppetant; vt ab iniuſta vi tuti, & incolumes ſeruentur; vt honeſtarum rerum cognitione inſtituant: ita tres ſunt in corpore humano præcipuæ partes, quibus hæc munia perficiuntur; iecur, cor, caput. Etenim in iecore quaſi in culina, cibi ventriculi promptuario, in quo ex parte decocti fuerāt, tranſmiſſi inſtituuntur, perfectaq; coctione elaborati, cæteris membris pro rata portione diſpertiuntur.

Appetitus iræ dux belli. *Cor focus iræ.* *Virg. 8. Aeneid.*

At in corde ſtationem obtinet appetitus iræ, qui quaſi belli dux hoſtilem vim repellit (quanquā nonnulli in corde affectum pauoris, iræ in felle conſtituunt; quò pertinet illud poetæ; exaſerat atro felle dolor; id eſt, ita in felle efferbuerat.) Itaq; iræ appetitus in corde ineſt ex communiori Philoſophorum ſententia, cui adſtipulatur vulgata iræ definitio, ira eſt commotio ſanguinis circa cor, eſt autē ibi vt theſaurum vitæ ſeruet, & ab aduerſariorum incurſu tueatur, ſicq; totum animal defendat. Deniq; in regia capitis, tanquā in cælo Deus, præſidet ratio, ac ſapientia. Licet enim hæc in ipſa anima inſit; dicuntur tamen in capite inſidere, propterea quod illic excubent ſenſus omnes externi, rerum cognoſcendarum nuncij, & internæ ſentiendi facultates vtriuſq; intellectus famulæ, & adiutrices. Vnde Platonici caput animæ rationalis ſedem nuncuparunt.

Ira appetitū in corde inesse statuit Hippocrates, Plato, Aristoteles, Theophrastus. *Cur ratio dicatur in capite præsidere.*

Sed vt ad inſtitutū veniamus, eſſe quidem motum cordis iugē, ac perennē nemo nō experitur. Aduertit autē D. Thom. in opuſc. 35. eſſe illum cæleſtium ſphærarum conuerſioni perſimilem. Namq; ū quia & circularis & continuus quodammodo eſt. Circularis, pro vt ab eodem ad eundem terminum reciproca viciſſitudine conuertitur. Continuus, quatenus dum animal viuit, neutiquam interrumpitur. Sed enim à ſimplicitate conuerſionis deficit, quia ex pulſu, tractuq; componitur: à continuitate verò, quia inter pulſum & tractum, aliquam interijci moram neceſſe eſt.

Motus cordis imitatur cæli conuersionem. *Quo pacto deficiat à simplicitate motus circularis.*

Porro aūt quænam ſit huiuſce motus finalis cauſa conſtat inter Medicos, ac Philoſophos. Conſtringitur enim, ac dilatatur cor, vt aer è vicino pulmone per reſpirationem attractus, & in cauitates admiſſus eius calorem ventilet, ac temperet, nec inflammetur & igneſcat, atq; vt vnà ſanguineis expurget & excrementitiam fuliginem, ſiue igneum fumum è ſpiritibus concalefactis prodeunte foras euocet.

Lege D. Gregorium Nyſ. in lib. de hominis opif. cap. 30.

A quonam efficiatur motus cordis, prima opinio.

Quod tamē ad efficientem huius motionis cauſam ſpectat, nō parua contentio eſt. Sunt qui eam fieri putēt ab aliqua diuiniori cauſa vt ab intelligentia. Decipiuntur tamen. Nam cùm hic motus maximè vitalis ſit, vtiq; in ipſo viuēte cauſam habeat oportet, ſicuti & ceteræ rerum viuentium functiones. Quod etiā confirmat teſtimonium Ariſtotelis in libro de motu animaliū prope finem, aſſerentis animal habere ſeſe, vt benè adminiſtratā legibus ciuitatem, in qua poſtquam ſemel ordo conſtiterit, nihil opus eſt externo duce, aut monarcho; ſed vnuſquiſq; ea, quæ ſuarum partium ſunt ſtrenuè obit. Quibus verbis indicat, animantes non aliunde pendentem habere motus ſui rationem; ſed vbi ſimel progenitæ fuerint, ſuis ex ſe motibus cieri.

2. Opinio.

Alij opinati ſunt cor ab innato calore agitari. Non rectè. Siquidem calor non lationis, ſed alterationis dūtaxat principium habetur; motus autem cordis latio eſt.

3. Opinio.

Alij ſe quæſtioni ſatisfacere putant, aſſerendo vnā cordis particulā cæteras concitare; ſed nō ſatisfaciūt: adhuc enim explicandū ſupereſt, à quonā particula illa cieatur, à ſe, an ab alio; atq; ita controuerſiā integrā relinquunt.

Quarta & vera sententia. *Eius confirmatio.*

Aſſerendū igitur eſt cū D. Thom. loco cit. & cōmuni Schola Peripateticorū, cor ab anima ipſa moueri. Mouetur aūt interuētu facultatis motricis, quæ in ipſo hæret. Nam cùm is motus maxime vitalis ſit, vt paulò antea dicebamus, neceſſe eſt, vt à principio vitæ, id eſt, ab anima proficiſcatur. Deinde cū anima non ſit proximū ſuarum functionum principium, vtiq; aliqua indiget potentia, qua vt inſtrumento eum motum exequatur; hęc autem alia eſſe non poteſt, quā illa, quæ ab hoc ipſo effectu nomen accepit; id eſt motrix facultas.

Cor vitæ fons.

Quod aūt ea motio ab aliqua parte animalis ad cor nequaquā deriuetur, ex eo patet, quia cor cū vitæ fons ſit, eſt id, quod in quouis animali primū mouetur; ab eiuſq; motu cæterarum partium functiones dependent; quare & animalis medium obtinet, non ſolùm, quia vt natiui caloris theſaurus in abditiori, & tutiori loco, ac tanquā in cētro corporis reponi debuit à natura; ſed etiā quia vti princeps, è regni medio cætera mēbra ſuo motu excitat & impellit. Num aūt motus cordis à generante, vt à principe cauſa, ab anima verò, vt ab inſtrumento ipſius generantis, oriatur, in quæſtione de motu grauium & leuium diſquiremus.

Natiui caloris thesaurus. *De sede cordis lege Aristot. 1. de hist. animal. c. 17. & lib. 3. de par. animal. c. 4. Galen. lib. 3. de vsu partium ca. 7.*

Vtrumuis tamen dicatur, rata manet diſtinctio inter mouens & motum. Nam ſiue ſi ponatur à generante moueri, liquidò id conſtat. Si ab anima, eius quoque opinionis facilis defenſio eſt; quandoquidem beneficio, ac vi vnius partis motum edit; ratione verò alterius, nempe materiæ, eundem recipiet, more animantium. Nam & ipſum, teſte Ariſtotele in libro de motione animalium, quaſi quoddam ſeparatum animal eſt. Atque ita ſiue hoc, ſiue illud aſſeramus, neutiquam ſecundum ſe totum mouere, aut moueri dicetur. Quanquam in animali datur vna pars integrans, à qua motus ad reliquas dimanat, nempe ipſum cor: in eodem autē corde, non

Cor quasi quoddam separatum animal.

neceſſe eſt diſtinguere alteram partem integrantem, quæ moueat, alteram, quæ moueatur; nec in eo locum habet pronunciatum illud Ariſtotelis, cùm non ſit mobile perfectum, ſed ipſa pars integrans à qua motus, in eiuſmodi mobili deriuatur: in qua proinde neceſſe eſt ea diuiſio terminetur, alioqui in infinitum res abiret.

Hac de re Zimara in theorematis propoſit. 12.

Quem gradum animæ motus cordis ſequatur.

Eſt etiam non parua diſceptatio, num prædicta cordis motio attribuenda ſit animæ ſecundum gradum vegetandi, an ſentiendi. Auerroes 2. Collect. 7. & recentium medicorum nonnulli, eam ad vegetandi gradum referunt; videlicet, quod omnis ſentientis animæ motio antecedentem cognitionem requirat, quam tamen non exigi à motu cordis palam eſt. Alij & quidem probabiliùs aſſeuerant, eiuſmodi motum conſequi animam ſecundum gradum ſenſitiuum, primùm, quia A ſolis animãtibus communis eſt; deinde, quia exercetur miniſterio potentiæ loco motricis, quæ ab anima ſenſitiua primò exoritur. Nec obſtat quod præeuntem notitiam non deſideret. Id enim propterea eſt, quia vt paulo antè diximus, cor eſt veluti animal quoddam ſeparatum, quod aliunde non dependet. Atque etiam cùm non ad reliquos ſolùm motus, ſed ad ipſas quoque ſenſitiuarum virium functiones obeundas vim & ſpiritus impertiat; B vtique opus fuit, vt directrici notitia minimè indigeret. Secus tamẽ res habet in progreſſione animalium. Hanc enim perſpicuum eſt requirere phantaſiæ apprehẽſionem, quæ appetitum excitet, vt interuentu motricis facultatis, in muſculis potiſſimùm reſidentis, membra impellat. Ex dictis plana relinquitur quarti argumenti diſſolutio. Non enim cor à ſeipſo, ſed ab anima cietur.

Cur nulla præeunte notitia cor moueatur.

Κεφάλαιον β

Τὸ δὲ πρῶτον κινοῦν, μὴ ὡς τὸ οὗ ἕνεκεν, ἀλλ' ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως ἅμα ἐστὶ τῷ κινουμένῳ. ἅμα δὲ λέγω, διότι οὐδέν ἐστιν αὐτῶν μεταξύ. τοῦτο γὰρ κοινὸν ἐπὶ παντὸς κινουμένου καὶ κινοῦντός ἐστιν. ἐπεὶ δὲ τρεῖς αἱ κινήσεις, ἥ τε κατὰ τόπον, καὶ κατὰ τὸ ποιὸν, καὶ κατὰ τὸ ποσὸν, ἀνάγκη καὶ τὰ κινούμενα τρία· ἡ μὲν οὖν κατὰ τόπον φορά· ἡ δὲ κατὰ τὸ ποιὸν ἀλλοίωσις· ἡ δὲ κατὰ τὸ ποσὸν, αὔξησις καὶ φθίσις. πρῶτον μὲν οὖν εἴπωμεν περὶ τῆς φορᾶς· αὕτη γὰρ πρώτη τῶν κινήσεών ἐστιν. ἅπαν δὴ τὸ φερόμενον, ἢ ὑφ' αὑτοῦ κινεῖται, ἢ ὑπ' ἄλλου. ὅσα μὲν οὖν αὐτὰ ὑφ' αὑτῶν κινεῖται, φανερὸν ἐν τούτοις, ὅτι ἅμα τὸ κινούμενον καὶ τὸ κινοῦν ἐστίν· ἐνυπάρχει γὰρ αὐτοῖς τὸ πρῶτον κινοῦν· ὥστ' οὐδέν ἐστιν ἀνὰ μεταξύ. ὅσα δ' ὑπ' ἄλλου κινεῖται, τετραχῶς ἀνάγκη γίνεσθαι. τέτταρα γὰρ εἴδη τῆς ὑπ' ἄλλου φορᾶς, ἕλξις, ὦσις, ὄχησις, δίνησις· ἅπασαι γὰρ αἱ κατὰ τόπον κινήσεις ἀνάγονται εἰς ταύτας. ἡ μὲν γὰρ ἔπωσις, ὦσίς τίς ἐστιν, ὅταν τὸ ἀπ' αὐτοῦ κινοῦν ἐπακολουθοῦν ὠθῇ· ἡ δ' ἄπωσις, ὅταν μὴ ἐπακολουθήσῃ κινῆσαν· ἡ δὲ ῥίψις, ὅταν σφοδροτέραν ποιήσῃ τὴν ἀπ' αὐτοῦ κίνησιν τῆς κατὰ φύσιν φορᾶς, καὶ μέχρι τοσούτου φέρηται, ἕως ἂν κρατῇ ἡ κίνησις. πάλιν ἡ δίωσις καὶ σύνωσις, ἄπωσις καὶ ἕλξις εἰσίν. ἡ μὲν γὰρ δίωσις, ἄπωσις. ἢ γὰρ ἀπ' αὐτοῦ, ἢ ἀπ' ἄλλου ἐστὶν ἡ ἄπωσις. ἡ δὲ σύνωσις, ἕλξις. καὶ γὰρ πρὸς αὑτὸ καὶ πρὸς ἄλλο ἡ ἕλξις.

ὥστε

CAP. II.

Primum a autem mouens non vt id, cuius gratia, ſed vnde eſt, motionis principium cum eo quod mouetur ſimul eſt. Dico autem ſimul, quod nihil inter ea intercedat. Hoc enim rei omnis quæ mouetur, & eius quæ mouet cõmune eſt. Cùm autem tres ſint motus, is qui in loco, & is qui in qualitate, & is qui in quãtitate, ea etiam, quæ mouentur, tria ſint neceſſe eſt. Qui igitur eſt in loco, latio eſt, qui in qualitate, alteratio, qui in quantitate, accretio, & imminutio. Primum itaque de latione dicamus quod ipſa motuũ ſit primus. Quidquid itaque fertur aut à ſe mouetur, aut ab alio: quæ à ſe mouentur perſpicuum eſt in eis id quod mouetur, & id quod mouet ſimul eſſe, in eis enim primum mouens ineſt, quare nihil eſt intermedium. Quæ autem ab alio mouentur, quatuor modis motione cieantur neceſſe eſt. Nam lationis quæ ab alio eſt quatuor ſunt genera, tractus, pulſus, vectio, volutatio, ad quæ omnes, quæ in loco fiunt motiones reducuntur. b Etenim impulſio pulſus quidam eſt, cum mouens rem ſequitur, quam à ſe pellit, expulſio autem cùm mouendo nõ ſequitur. At iactus cùm rem, quæ iacitur, vehementiori ciet motione, quàm illius naturalis motio ſit, & illa eo vſq; fertur, quoad motio euicerit. Rurſus diſpulſio et compulſio expulſiones ſunt & tractus. Namque diſpulſio expulſio eſt, cùm vel à ſe, vel ab alio expulſio ſit: compulſio autem tractus eſt, quod & ad ſe, & ad aliud tractus ſit.

Textus

Textus

Quare

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Quod mouet primò, immediatũ eſſe rei motæ.

Quot modis poſſit quidpiam externa vi ad locum ferri.

Primum a autem mouens.] Probat theorema aliud, quod ſuperiùs attigerat, nempe id quod primo, id eſt, abſq; interuentu alterius, & non vt finis, ſed actiuè mouet, ſimul eſſe oportere cum eo quod mouetur. Cùm autem motuum ſpecies variæ ſint, à locali, qui omnium primus eſt, exorditur hunc in modum. Quæcunq; loco mouentur, aut à ſeipſis, aut ab alijs, hoc eſt, à principio interno, vel externo mouentur; atqui ſiue hoc, ſiue illo pacto motus fiat, ſemper id quod motum edit, cum re mota cohæret: igitur ſemper mouẽs, & quod mouetur ſimul ſunt. Priorem partem aſſumptionis; nimirum, ſemper id quod ab interno principio cietur, motori eſſe coniunctum, ſatis apertam eſſe ait. Vt autem poſteriorem illuſtret ac probet; oſtendit quadrifariam poſſe quidpiam externa vi ad locum moueri, ſcilicet tractu, pulſu, vectione, volutatione. Nam cæteri modi facilè ad hos reuocari poſſunt.

b *Etenim*

ὥστε καὶ ὅσα τούτων εἴδη, οἷον σπάθησις καὶ κέρκισις. ἡ μὲν γὰρ συνωσις, ἡ δὲ, διωσις· ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἄλλαι συγκρίσεις καὶ διακρίσεις· ἅπασαι γὰρ ἔσονται διώσεις, ἢ συνώσεις· πλὴν ὅσαι ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ εἰσίν. ἅμα δὲ φανερὸν, ὅτι οὐδ' ἔστιν ἄλλο τι γένος κινήσεως, ἡ σύγκρισις καὶ διάκρισις. ἅπασαι γὰρ διανέμονται εἴς τινας τῶν εἰρημένων. ἔτι δ' ἡ μὲν εἰσπνοή, ἕλξις· ἡ δ' ἐκπνοή, ὦσίς ἐστιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ πτύσις, καὶ ὅσαι ἄλλαι διὰ τοῦ σώματος ἢ ἐκκριτικαὶ ἢ ληπτικαὶ κινήσεις. αἱ μὲν γὰρ, ἕλξεις· αἱ δὲ, ἀπώσεις. δεῖ δὲ καὶ τὰς ἄλλας τὰς κατὰ τόπον ἀνάγειν. ἅπασαι γὰρ πίπτουσιν εἰς τέσσαρας ταύτας. τούτων δὲ πάλιν ἡ ὄχησις καὶ ἡ δίνησις, εἰς ἕλξιν καὶ ὦσιν· ἡ μὲν γὰρ ὄχησις, κατὰ τούτων τινὰ τῶν τριῶν τρόπων ἐστί. τὸ μὲν γὰρ ὀχούμενον κινεῖται κατὰ συμβεβηκός, ὅτι ἐν κινουμένῳ ἐστὶν ἢ ἐπὶ κινουμένου τινός. τὸ δ' ὀχοῦν ὀχεῖ, ἢ ἑλκόμενον, ἢ ὠθούμενον, ἢ δινούμενον. ὥστε κοινή ἐστιν ἁπασῶν τῶν τριῶν ἡ ὄχησις. ἡ δὲ δίνησις σύγκειται ἐξ ἕλξεώς τε καὶ ὤσεως. ἀνάγκη γὰρ τὸ δινοῦν, τὸ μὲν ἕλκειν, τὸ δ' ὠθεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἀφ' αὑτοῦ, τὸ δὲ πρὸς αὑτὸ ἄγει. ὥστ' εἰ τὸ ὠθοῦν καὶ τὸ ἕλκον ἅμα τῷ ὠθουμένῳ καὶ τῷ ἑλκομένῳ, φανερὸν ὅτι τοῦ κατὰ τόπον κινουμένου καὶ κινοῦντος οὐδέν ἐστι μεταξύ· ἀλλὰ μὴν τοῦτο δῆλον καὶ ἐκ τῶν ὁρισμῶν.

ὦσις

Quare & quæcunque horum ſunt ſpecies, vt motiones, quarum altera telam arctant & denſant textoris, altera radio eandem texunt: illa enim compulſio eſt hæc diſpulſio. Similiter & aliæ concretiones & diſcretiones. Nam illis demptis, quæ in generatione ſunt, & interitu, omnes diſpulſiones erunt, aut compulſiones. Simul autem conſtat concretionem & ſecretionem aliud quoddam motionis genus non eſſe. Nam in earum, quæ dictæ ſunt, aliquas, omnes diſtribuuntur. Præterea inſpiratio, attractio eſt: expiratio pulſus. Similiter & excretio, & quæcunque alij motus, quibus per corpus excernitur, aut ſumitur aliquid. Alij enim ſunt tractus, alij expulſiones. Reducendi ſunt autem & alij, qui in loco fiunt, cùm omnes in hos quatuor incidant. Harum autem rurſus vectio & volutatio, ad tractum & pulſum. Trium enim horum modorum aliquo vectio fit. Namque quod vehitur ex accidenti mouetur, quia in aliquo, aut ſuper aliquo fit, quod mouetur. Quod autem vehit, aut quod trahatur, aut quod pellatur, aut quod voluatur vehit. Ita fit vt trium communis omnium vectio ſit. Volutatio autem ex tractu & pulſu conſtat. Neceſſe eſt enim id, quod voluit, aliud quidem trahere, aliud pellere, ſiquidem aliud à ſe abducit, aliud ad ſe adducit. Quare ſi quod pellit, & quod trahit cum re quæ pellitur, & trahitur, ſimul eſt; perſpicuum eſt medium nullum eſſe inter id, quod motu qui in loco fit, cietur, & id quod ciet. Quod ex definitionibus quoque manifeſtum eſt.

Nam-

b *Etenim impulſio.*] Quatuor illos modos ſigillatim explanat, ſimulque omnes ad duos reducit, videlicet ad pulſum & tractum. Deinde ita ratiocinatur. Omnis latio, quæ ab externo oritur principio, ad pulſum, tractumque reuocatur: ſed tam quod pellit, quàm quod trahit, proximum eſt ei quod mouet, vt ex definitione pulſus, & tractus conſtat: quidquid igitur loco mouet, rei motæ proximum eſt.

c *Nec*

ὦσις μὲν γάρ ἐστιν ἡ ἀφ' αὑτοῦ, ἢ ἀπ' ἄλλου πρὸς ἄλλο κίνησις· ἕλξις δὲ, ἡ ἀπ' ἄλλου πρὸς αὑτὸ, ἢ πρὸς ἄλλο, ὅταν θᾶττον ἡ κίνησις ᾖ τοῦ ἕλκοντος, ἢ χωρίζουσα ἀπ' ἀλλήλων τὰ συνεχῆ· οὕτω γὰρ συνεφέλκεται θάτερον. τάχα δὲ δόξειεν ἂν εἶναί τις ἕλξις καὶ ἄλλως· τὸ γὰρ ξύλον ἕλκει τὸ πῦρ, οὐχ οὕτω. τὸ δ' ἕλκειν διαφέρει κινουμένου τοῦ ἕλκοντος ἢ μένοντος ἕλκειν· ὁτὲ μὲν γὰρ οὗ ἐστιν, ὁτὲ δὲ οὗ ἦν. ἀδύνατον δ' ἢ ἀφ' αὑτοῦ πρὸς ἄλλο, ἢ ἀπ' ἄλλου πρὸς αὑτὸ κινεῖν μὴ ἁπτόμενον. ὥστε φανερὸν ὅτι τοῦ κατὰ τόπον κινουμένου καὶ κινοῦντος, οὐδέν ἐστι μεταξύ. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦ ἀλλοιουμένου καὶ τοῦ ἀλλοιοῦντος. τοῦτο δὲ δῆλον ἐξ ἐπαγωγῆς· ἐν ἅπασι γὰρ συμβαίνει ἅμα εἶναι τὸ ἔσχατον ἀλλοιοῦν καὶ τὸ ἀλλοιούμενον ὑπὸ τῶν εἰρημένων· ταῦτα γάρ ἐστι πάθη τῆς ὑποκειμένης ποιότητος, ἢ γὰρ θερμαινόμενον, ἢ γλυκαινόμενον, ἢ πυκνούμενον, ἢ ξηραινόμενον, ἢ λευκαινόμενον, ἀλλοιοῦσθαί φαμεν· ὁμοίως τό τε ἄψυχον καὶ τὸ ἔμψυχον λέγοντες, καὶ πάλιν τῶν ἐμψύχων, τά τε μὴ αἰσθητικὰ τῶν μερῶν (καὶ) αὐτὰς τὰς αἰσθήσεις· ἀλλοιοῦνται γάρ πως καὶ αἱ αἰσθήσεις· ἡ γὰρ αἴσθησις ἡ κατ' ἐνέργειαν, κίνησίς ἐστι διὰ τοῦ σώματος, πασχούσης τι τῆς αἰσθήσεως. καθ' ὅσα μὲν οὖν τὸ ἄψυχον ἀλλοιοῦται, καὶ τὸ ἔμψυχον, καθ' ὅσα δὲ τὸ ἔμψυχον, οὐ κατὰ ταῦτα πάντα τὸ ἄψυχον·

Namque pulſus motus eſt, aut à ſe, aut ab alio ad aliud. Tractus autem ab alio ad ſe, aut ad aliud, cum trahentis motio, quæ rei continuas inter ſe diſtrahit, velocior fuerit. Ita enim reliquum ſimul attrahitur. Fortaſſe autem & alius quidam tractus eſſe videbitur. Nam lignum trahit ignem, ſed non hoc modo. Cùm autem ſit tractus nihil intereſt vtrum is qui trahit moueatur, an maneat. Interdum enim trahit eo vbi eſt, interdum eo vbi erat. At fieri non poteſt, vt vel à ſe ad aliud, vel ab alio ad ſe non tangendo moueat. Illud igitur perſpicuum eſt, inter id quod motu, qui in loco fit, ciet, & id quod cietur, nihil intercedere. c *Nec vero inter id, quod alteratur, & id, quod alterat.* Text.11. *Quod ex inductione manifeſtum eſt. In omnibus enim ex his, quæ dicta ſunt, euenit vt quod poſtremo alterat, & quod alteratur, ſint ſimul. Hæc ſunt affectiones ſubiectæ qualitatis. Id enim dicimus alterari, quod aut caleſcit, aut dulceſcit, aut denſatur, aut ſicceſcit, aut albeſcit.* d *Perinde autem de animato hoc dicimus, atque de inanimato, & in animatis tam de ſenſibus quam de partibus non ſentientibus. Alterantur enim & ſenſus quodammodo: ſenſus enim qui actu eſt, motio eſt, per corpus ſenſu ipſo aliquid patiente.* Text.12. e *Et omnibus quidem quibus inanimata, iiſdem animata alterantur: at quibus animatum, non hiſce omnibus id, quod eſt inanimatum.*

οὐ γὰρ ἀλλοιοῦται κατὰ τὰς αἰσθήσεις, καὶ τὸ μὲν λανθάνει τὸ δ' οὐ λανθάνει πάσχον. οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ τὸ ἔμψυχον λανθάνειν, ὅταν μὴ κατὰ τὰς αἰσθήσεις γίνηται ἡ ἀλλοίωσις. εἴπερ οὖν ἀλλοιοῦται τὸ ἀλλοιούμενον ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, ἐν ἅπασί γε τούτοις, φανερὸν ὅτι ἅμα ἐστὶ τὸ ἔσχατον ἀλλοιοῦν, καὶ τὸ πρῶτον ἀλλοιούμενον· τῷ μὲν γὰρ συνεχὴς ὁ ἀήρ, τῷ δ' ἀέρι τὸ σῶμα. πάλιν δὲ, τὸ μὲν χρῶμα τῷ φωτὶ, τὸ δὲ φῶς τῇ ὄψει. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἡ ἀκοὴ καὶ ἡ ὄσφρησις· πρῶτον γὰρ κινοῦν πρὸς τὸ κινούμενον, ὁ ἀήρ. καὶ ἐπὶ τῆς γεύσεως ὁμοίως· ἅμα γὰρ τῇ γεύσει ὁ χυμός. ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀναισθήτων. ὥστ' οὐδὲν ἔσται μεταξὺ τοῦ ἀλλοιουμένου καὶ τοῦ ἀλλοιοῦντος. οὐδὲ μὴν τοῦ αὐξανομένου τε καὶ αὐξάνοντος. αὐξάνει γὰρ τὸ πρῶτον αὖξον προσγινόμενον, ὥστε ἓν γίγνεσθαι τὸ ὅλον. καὶ πάλιν φθίνει τὸ φθῖνον ἀπογινομένου τινὸς τῶν τοῦ φθίνοντος. ἀνάγκη οὖν συνεχὲς εἶναι καὶ τὸ αὖξον καὶ τὸ φθῖνον· τῶν δὲ συνεχῶν οὐδὲν μεταξύ. φανερὸν οὖν ὅτι τοῦ κινουμένου καὶ τοῦ κινοῦντος πρώτου καὶ ἐσχάτου πρὸς τὸ κινούμενον οὐδέν ἐστιν ἀνὰ μέσον.

Nam ſenſibus non alteratur, ipſumq́; latet, cum afficitur, cùm animatum non lateat. Nihil autem prohibet animatum quoque latere, vt cum ſenſibus non alteratur. f *Si ergo quod alteratur à rebus ſenſilibus alteratur, certè perſpicuum eſt, id, quod poſtremo alterat, & quod primùm alteratur, in his omnibus ſimul eſſe. Nam huic quidem aer continuus eſt, aeri autem corpus. Rurſus color lumini, lumen autem aſpectui. Eodem modo & auditus & olfactus. Etenim mouens primum, rei quæ mouetur, habita ratione, aer eſt. Similiter res habet in guſtu, ſimul enim cum eo eſt ſapor. Nec* Text. 13. *ſecus in rebus inanimatis & in ſenſilibus. Quare intermedium inter id, quod alterat, & id quod alteratur, nullum erit.* g *At neque inter id, quod augetur, & id quod auget. Nam quod primum auget, appoſitum auget, ita vt totum vnum euadat. Rurſus imminuitur, quod imminuitur aliqua eius parte abſcedente. Id igitur quod auget, & id quod imminuit, continuatum eſſe neceſſe eſt. Continuorum autem nullum eſt medium. Conſtat itaque inter id, quod mouetur, & primum poſtremumque eius, quod mouetur, ratione habita, mouentem nullum medium intercedere.*

Alteratio in quibus qualitatibus verſetur. c *Nec verò inter.*] Idem oſtendit in motu alterationis, nimirum ſemper id quod proximè alterat, coniunctum eſſe ei quod alteratur, idque inductione planum eſſe inquit. Ac priuſquam rem apertius declaret, exponit ad quáſnam qualitates ſpectet alteratio, & quænam res alterationem ſubeant. Porrò qualitates ad quas alteratio pertinet, ſunt calor, frigus, humor, ſiccitas, raritas, denſitas, aliæque id genus, quæ in tertia qualitatis ſpecie conſtituuntur, idque ſignificant verba illa. Hæ ſunt affectiones qualitatis ſubiectæ, id eſt, vt Simplicius interpretatur, qualitatis ſenſibus obnoxiæ.

d *Perinde autem de animato.*] Docet quænam ſint corpora alterationem ſubeuntia, atque eſſe tam animata, quàm inanimata; tam partes ſenſu præditas & ſenſus ipſos, quàm quæ ſenſu carent. Verùm quia ſenſus haud propriè alterantur, non ſimpliciter, ſed quodammodo eos alterari pronunciat, videlicet quia eorum functiones veram germanamque alterationem imitantur. Id quod ex eo oſtendit, quia ſenſio, ſiue ſenſus operatio, eſt motio per corpus, id eſt, actio organo corporeo exhibita; ſecundum quam ſenſus patitur, dum rei quam ſentit, imaginem ſenſionemque ipſam in ſe recipit; ſiquidem omnis receptio paſſio quædam eſt. & quæcunque aliquid recipiunt, patiunturve, alterati ea dicimus, etſi quædam eorum non niſi tranſlatitia alteratione imminuentur.

Hic aduerte nomen Græcum αἴσθησις, latinè ſenſus, tam actum ſentiendi, quàm facultatem à qua is proficiſcitur, ſignificare, ideoque Ariſtotelem, vt eam tolleret ambiguitatem, appoſuiſſe particulam, actu, aiens, ſenſus enim qui actu eſt, vt nimirum intelligeremus, loqui ipſum de actu operationéve ipſius potentiæ ſenſitricis.

e *Et omnibus quidem.*] Res alterationi ſubiectas eo inter ſe, quod ad præſens inſtitutum attinet, diſcrepare inquit, quod quæcunque alterationes inanimatis competunt, eædem animatis conueniant, non contra: (ſiquidem res animæ expertes non afficiuntur ſenſuum alterationibus.) Item quod inanimatæ alterari ſe non ſentiant, animatæ verò, ſi ſenſu præditæ ſint, alterationes ſuas dignoſcant, niſi forte eiuſmodi alterationes ad ſenſus non pertineant, vt cùm albeſcunt, has enim latere non repugnat.

Id, quod alterat, coniunctum eſſe alterato. f *Si ergo quod alteratur.*] Probat iam id quod proximè, ac primò alterat, cum eo quod alteratur, coniunctum eſſe. Ac primum id oſtendit in alterationibus, quæ ad ſenſus pertinent. Nam cum, v.g. manus ab igne diſtante calefit, id quod proximè aerem alterat eſt ignis, quod proximè alterat manum, aer: at igni hæret aer, & aer manui. Item cum aſpectus rei imaginem accipit, id quod primò aerem alterat, eſt color lumine affuſus, id quod primo aſpectum alterat, eſt aer oculo contiguus, ſimiliterque res habet in cæteris ſenſibus, & in rebus etiam inanimis.

Id, quod auget, & id, quod diminuit, coniunctum eſſe cum augente, & diminuente. g *At neque inter id.*] Idem perſpicuum eſt in ijs, quæ accrementum & decrementum ſuſcipiunt. Nam id quod auget, & quod imminuit, ſimul ſunt cum eo, quod auctionem & diminutionem ſubit; cum auctio fiat apponendo, diminutio verò detrahendo; quorum vtrunque ei quod augeſcit, & quod imminuitur, cohæreat oportet. Ita demum colligit Ariſtot. id quod demonſtrandum propoſuerat, nimirum inter id quod primò mouet, & primò mouetur, nihil interiectum eſſe.

QVÆSTIO I.

NVM OMNE QVOD PRIMO mouet, ſimul eſſe oporteat cum eo quod mouetur, nec ne.

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS negatiua pars quæſtionis probari videatur.

a Ariſt. 2. hiſtor. anima. c. 14. Plin. lib. 9. cap 25. b Albertus lib. 25. de animal. c Plin. li. 8. c. 21. Solinus cap. 43. d Plin. li 8. c. 22. Albertus li. 22. de animal. Lemnius lib. 4. de occultis naturæ miraculis c. 12. e Ariſt. lib. 9 de nat. animal. c. 37. Plin. lib. 32. cap. 1. Albertus lib. 24. de animal.

A Controuerſiam excitamus de eo, quod vi efficiens, ſiue corporea, ſiue non corporea ratione, motum edit; non autem de eo, quod vi finis mouet: palam eſt enim non oportere finem attiguum, aut præſentem eſſe rei, quæ mouetur. Eſt autem ſenſus, vtrum id, quod primò, id eſt abſque alio agente intermedio moueri, proximum eſſe debeat ei, quod mouetur.

Pars negatiua hunc in modum videtur poſſe oſtendi. Multa ſunt in natura rerum, quæ abſque medio actionem tranſmittunt in rem diſtantem; igitur non omne, quod primo mouet, coniunctum eſt ei, quod mouetur. Aſſumptum multimodis probatur. Nam magnes trahit ad ſe diſſitum ferrum. Faſcinantes ſolo oculorum coniectu nocent. *a* Echeneis piſcis D prætereuntem nauem detinet, ac remoratur, vnde & remoræ nomen accepit; *b* Baſiliſcus viſu & ſibilo; *c* Catoblepas, ſeu vt alij vocant, Cathophepa etiam intuitu vſque ad mille paſſus hominem interimit. *d* Lupi conſpectus raucedinem inducit, vnde eſt illud Poetæ, Lupi Merin videre priores. *e* Torpedo manum eius, qui ſe arundine, vel reti attigerit, ſtupefacit, adeò vt piſcatores laxare arundines & retia cogantur, atque ita diffugium ipſi patefacere. E

2. Argum. Secundò, Idem oſtendi poteſt exemplo lebetis, cuius fundus friget, aqua in ipſo ferueſcente. Deinde quia ſi chartæ papyraceæ oleum cohibenti ignis ſubijciatur, charta integra, oleum ita incaleſcet, & æſtuabit, vt etiam oua in eo frigantur, quod argumento eſt ignẽ in aquam, & in oleum ſine medio vim caloris traijcere. Eodem etiã pertinet, quod *a* naphtha (bituminis id genus eſt) ex aliquanto ſpacio ignem corripit, quod item accidit radici F herbæ cuiuſdam, quæ Apioxis appellatur.

a Plin. lib. 2. natural. Hiſto. 1. cap. 105. & lib. 24. cap. 17.

3. Argum. Præterea, Phantaſia reſidens in capite mouet appetitum ſenſitiuum, qui quoad vim iraſcendi in corde; quoad vim appetẽdi in iecore ſedem habet. Imo res etiam externas & diſtantes ſola imaginatio permutat, atq; aliena qualitate imbuit, vt proditum eſt ab Auic. in lib. de Anima, ſect. 4. cap. 4 a qua ſententia non alienum fuiſſe perhibent Hippocr. Medicinæ principem: ergo ſaltem facultates cognoſcentes poſſunt in remota primò agere.

4. Argum. Poſtremò, Id ipſum probare licebit in iis, quæ proiectionis motum ſubeũt, quibus proiectores in progreſſu motus non adſunt; & in corporibus grauibus, ac leuibus, quæ vt 8. lib. patebit, ad naturalia loca à ſuis genitoribus deferuntur, quos tamen dum ea mouentur, iam interijſſe non rarò accidit.

B

ARTICVLVS II.

DIVERSAE AVTHORVM ſententiæ, & affirmatiuæ partis comprobatio.

Gabriel in 1. diſt. 37. q. vnica, Baſſolus, Marrones, & Lichetus ibid.

Opinio Scoti.

MVlti optimæ notæ Philoſophi ad negantem propoſitæ quæſtionis partem deflexère. Vt Auicenna loco ſuperiùs citato, Alexander 1. Metaphyſ. commen. 18. Scotus in 1. C diſt. 37. qu. vnica, Ochamus, ibid. Priſcianus Lydus apud Theophylum 2. de anima, ad tex; 37. alijque nonnulli. Scotus igitur (vt cæteros omittamus) contendit ſolem ex putri materia mures, aliaq; id genus imperfecta animalia ſine inſtrumento medio progignere, atque ita agere primo in remotum. Nam & ſi fateatur prius ſolem per intermedia corpora qualitates demittere, quibus materia ad excipiendam formam paretur; negat tamen eiuſmodi D qualitates, vllúmve accidens inſtrumentariam vim habere poſſe, qua ſol formam ſubſtantialem è materiæ gremio efficienter excitet. Itaque totam prædictorum animantium effectionem ad ſolem, vt ad cauſſam effectricem immediatam refert, additq; (quod huius ſententiæ conſectarium erat) ex eo, quod cauſſa agens primò, ſeu proximè alicubi operetur, non poſſe eius contactum aut præſentiam argui, vt ex eo quòd Deus intelligentias, corpo- E ra cœleſtia, & materiam primam per ſe ereet, conſeruetque, non continuò ſequi diuinam ſubſtantiam vbique eſſe: licet id alio ex fonte, id eſt, ex ipſius immenſitate colligatur. Quod ſi Scoto Ariſtot doctrinam contrarium hoc in loco aſſerentis obijcias, reſpondet Ariſtot. intelligendum eſſe de cauſis phyſicis agentibus per qualitates, formáſve naturales actiuas, quæ non ſunt principia agendi in remotum, niſi prius vel ipſæ, vel aliquid in ipſis exiſtens, F in propinquum agat.

Aliorum ſententia Ariſtotelica & vera. Eius confirmatio. Argent. in 1. d. 37. q. 1. Sot. hoc in lib. q. 1.

Altera eſt ſententia planè vera, & Ariſtotelica, aſſerens nihil omnino poſſe in rem diſtantem primò agere. Hanc amplexus eſt Diuus Thomas 1. part. quæſt 8. art. 1. & libro 3. contra gent. capite 68. Caietanus & Ferrarienſis eiſdem locis. Duran. in 1. d. 18. quæſt. 1. Capr. in 1. diſt. 37. quæſt. vnica. Aegydius hoc loco, & complures alij. Probatur autem primò, quia ſi quidpiam in rem diſtantem immediatè operari poſſet, nulla ratio eſſet, cur vnicuique agenti certa virtutis ſphæra præ-

ſcripta eſſe à Philoſophis diceretur; cur enim non poſſet agens in quamcunque diſtantiam actionem fundere, ſi ei non neceſſariò decurrendum ſit medium, in quo vim ſuam impendat, paulatimque debilitet? Secundò, quia cum lux ſolis (vt aduerſariæ partis authores fatentur) corpora disiuncta non niſi per intermedia attingat, conſentaneum eſt, vt idem quoque de ipſo ſole dicamus, nimirum non poſſe illum in ſublunari mūdo per ſuam ſubſtantiam quicquam immediatè gignere, ſed neceſſariò expoſcere actiuas qualitates, quarum inſtrumentaria & effectrici vi ad gignendum vtatur. Tertiò, quia hæc præcipua videtur eſſe ratio, cur natura tantopere vacuum horreat, ac corpora omnia tam ſollicitè ſeſe alijs agglutinent; nimirum quia inferiora non niſi per intermedia influentem è cœlo vim excipiunt, nec diſſita corpora niſi per infuſa operari queunt. Denique idem confirmat D. Anſelmi teſtimonium in Monologio, cap. 22. vbi docet, ex eo, quod Deus vbique agat, colligi vbique Deum eſſe, quod docet etiam D. Ambroſius lib. 1. de Spiritu ſancto. D. Hilarius 8. de Trinit. D. Auguſt. 8. ſuper Geneſ. c. 26. Imo id haud obſcurè docuit diuinus vates Pſal. 138. vbi cum dixiſſet, ſi aſcendero in cœlum, tu illic es, ſi deſcendero in infernum, ades; quibus verbis Deum vbique per eſſentiam eſſe indicarat, quaſi huiuſce rei argumentum afferens, adiecit: Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Quò etiam ſpectat illud D. Pauli Act. 17. quamuis non longè ſit ab vnoquoque noſtrûm; in ipſo enim viuimus, & mouemur, & ſumus.

Teſtimonium pro opinione. Anſelmi. Ambroſij. Hilarij. Auguſtini. Et ſacræ paginæ. Pſalm.

Act. Apoſt.

Neque verò dubitandum, quin noſtra hæc ſententia Peripatetica ſit, cùm eam Ariſtoteles tum in hoc libro, tum in octauo tam multis rationibus ex inſtituto confirmarit. Illa verò Scoti interpretatio nequaquam admittenda eſt. Perinde enim habet, ac ſi quis dicat, ea quę priùs quàm agant in remotum, agunt in medium, debere prius in medium, quàm in remotum agere. Quod ſane nugatorium eſt.

ARTICVLVS III.

DILVITVR PRIMA PARS primi argumenti, agiturq́; de occulta vi magnetis.

De magnete Plato in dialogo qui dicitur Ioan. Theophraſtus de lapidib. Cic. 1. de diuinat. Lucret. lib. 6. Plin. lib. 36. c. 16.

NVnc argumenta in contrariam partem adducta diluemus, quorum occaſione, iucundæ eruditionis gratia, aliquot ſcitu dignas controuerſias pertractabimus. Ac primùm de occulta vi magnetis. Rapi quidem ab illo ferrum conſtat, quemadmodum & à Theamede ferrum omne abigi, reſpuique, vt teſtatur Plin. lib. 36. hiſtor. natural. cap. 16. Vnde magnes etiam Heracleus dici, à quibuſdam creditur, quod domitricem illam rerum omnium materiam ſibi obtemperantem faciat. Sed illud magis admirationi eſt, quod ferrum non ſolùm alliciat, ſed in medio etiam aere detineat. Ferunt enim ſimulachrum ferreum Arſinoes reginæ diu in Aegypto paribus momentis libratum pependiſſe in medio tholo ex magnetib. proportione magnitudinis conſtructo Dimocratis artificio, eademque viſignum Solis Alexandriæ in templo Serapidis ſuſpenſum fuiſſe ſcribit Ruffinus lib. 11. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ. Quin & vires ab hoc lapide ferrum accipit, retinetque longo tractu aliud apprehendens ferrum, vt annulorum catena ſpectetur interdum, quod teſtatur Philo Iudæus in lib. de mundi opificio, & D. Auguſt. lib. 21. de Ciuit. Dei, cap. 4. Non abſimili virtute præditum eſſe aiunt Chryſocollam, niſi quod hunc lapidem aurum quoque ad ſe trahere memorant.

De magnete mira.

Chryſocolla aurum rapit.

Porro quonam modo hæc attractio à magnete fiat, perantiqua eſt inter Philoſophos diſceptatio. Thales, referente Ariſtot. 1. de Anima, cap. 2. text. 32. pronunciauit magnetem propterea quod animatus eſſet, ferrum allicere, imperti[illegible]a ei videlicet vita, quem videtur ſecutus fuiſſe Porphyrius in lib. de abſtinentia ab animalibus. Sed hi perſpicuè errant. Nam neq; magnes animo pollet, cum neque augeatur, aut aliud vitalis functionis ſpecimen det. Nec ſi anima polleret, id ad impertiendam vitam, & corripiendum ferrum ſat eſſet. Alexander lib. 2. quæſt. natural. cap. 3. putat huiuſmodi attractionem eſſe à magnete, vt à fine, ad quem ferrum ingenita naturæ propenſione ducatur. Hæc etiam opinio à vero abeſt, vt ex ijs quæ mox dicemus conſpicuum fiet. D. Thomas hoc in lib. ad text. 10. Magnus Albertus, alijq; complures affirmant magnetem, non vt finem, ſed vt efficientem cauſam, ferrum trahere. Quæ opinio omnino vera eſt. Primùm quia, vt D. Thom. loco citato argumentatur, cauſalitatem finis nulla locorum intercapedo inhibet; at ferrum non è quauis diſtantia trahitur à magnete. Deinde, quia ſi magnes cæpæ, aut allij ſucco, aut hircino perungatur ſanguine, neutiquam ferrum allicit. Quod argumento eſt hebeſcere in magnete vim aliquam effectricē illius attractionis. Tertiò, quia annulli ferrei, vt paulo ſupra diximus, ex contactu magnetis mutuò ſeſe trahunt, & longa ſerie concatenant, vtiq; vi attractoria efficienter communicata. Vocat autem magnes ad ſe ferrum propter ſympathiam, ſiue occultum naturæ conſenſum, ſicuti ſuccinum, lychnites, & Adamas paleas trahunt; ſicuti argentum viuum auri particulas, ſicuti epythymū atram bilem, agaricum pituitam euocat.

Variæ [illegible] de re opinione[illegible] [illegible] viribus [illegible] in 2. [illegible]

Reijcitur.

Tertia ſententia vera ſententia.

Quibus rebus vis attractoria magnetis impediatur.

Verùm hæc attractio quoniam à re diſtanti fit, quæri illud à Philoſophis ſolet, quo inſtrumento perficiatur. Antiquorum nonnulli,

quo-

...rsus ...na. ...pinio- nem Democriti diſpu- tat Ariſt. 1. de Gener. à text.57.vſq; ad 76.& D. Thom. 1.p. q.115. art.1. Lege Leminũ lib.3. de Oc cul.nat.mir. cap.4. Scalig. con- tra Car.extr citat.431.

quorum ſententiam luculenter pertractat Lu A cretius libro 6. opinati ſunt fieri per effluxio nem corporum; aiebant enim dimitti a magnete quaſdam atomos, quæ ferrum tangerent, & in illud ſeſe inſinuarent, atque ita denuum allicerent. Sed hæc corpuſcula olim ex Democriti & Epicuri ſchola egreſſa, iamdiu à Philoſophis in exilium naturę compulſa ſunt. Ea igitur opinione reiecta, dicendum, emitti ab his corporibus nō atomos, ſed qualitatem, quę vim habeat ad pelliciendum, non quidem B omnia, ſed ea quæ analogiam quandam & cognationem cum attrahente obtinent; quam ſententiam, præter alios confirmat Galenus lib.1. de Natural.facult. eandemq; Hippocraticam eſſe oſtendit.

Corpuſcula Democriti, & Epicuri in exiliũ na turæ eiecta. Dubitatio alia de vi magnetis in pixide naui- gatoria. Fracaſto- rius in libro de Antipa- thia, cap.7. & vlt.

Illud quoque magnam in re propoſita dubitationem habet; quid nimirum cauſſæ ſit, cur acus magnetis attritu exterſa & attemperata, Septentrioni ſeſe obuertat; & vbi hinc inde in æquilibrio conquieuit, polum arcti- C cum commonſtret, vt videre eſt tum in pixide nauigatoria, cuius vſu nautæ maris ſpatia, ſitumque locorum, & diſtantiam dimetiuntur, atque omnes per ambitum, ventorum tractus, & cœli cardines deprehendunt: tum etiam in ſolarijs minutis, quibus ad Solem horas exploramus. Porrò duæ ſunt hac de re celebriores Philoſophorum ſententiæ.

Prima ſen- tentia.

Prima, quorundam huius rei cauſam referentium ad montes quoſdam Septentrioni ſubie- D ctos, quos aiunt in omnes partes qualitatem attractoriam fundere, qua intinctus & excitatus magnes, cognati ſibi lapidis natale ſolum, quaſi communem patriam quærit, eiq; vt poteſt, appropinquat. Hæc opinio non placet.

Eius confu- tatio.

Primum, quia compertum eſt in multis alijs locis montes eſſe feraces magnetum, ad quos tamen acus magnete illita non reſpicit, vt in Magneſia, quę, vt ait Lucret.lib.6. ſui Poëmatis, lapidi nomen dedit:

Quem Magneta vocant, patrio de nomine Graij,
Magnetum quia ſit patrijs in finibus ortus.

Quib⁹ in lo- cis vi magne tum euella- tur ferrum nauibus.

Item in Illua inſula, & in Aethiopia. Ad quę loca naues ſi propiùs accedant, niſi ligneis clauis ad id periculum declinandum compactæ ſint, euulſo vi magnetum ferro diſſolui dicuntur. Præterea impugnatur eadem ſententia, quia veriſimile non eſt, ad tantam maris terræque diſtantiam diffundi ab illis montibus, qui etiam fortaſſe non ſunt, eiuſmodi quali- F tatum; tametſi eum modum influendi in remotiſſimas mundi oras, corporibus cœleſtibus & ſtellis, ob earum magnitudinem, & maiorem agendi vim Philoſophi concedant.

Lapis obuer tens acũ ad polum An- tarcticum.

Deinde, quia ferunt genus quoddam eſſe lapidis, qui acum ad polum Antarcticum conuertit; fingant igitur alios eſſe montes ſidericos ſub altero polo, quibus prædictum conuerſionis motum attribuant. Denique (quod multò acriùs vrget) quia vnus idemque ma- A gnes, vt experti ipſi fuimus, vna ex parte vim habet conuertendi mucronem penſilem acus verſus Septentrionem; ex altera, eundem verſus polum Antarcticum dirigendi.

Lege Fernel. lib.2.de.Ab- ditis rerum cauſis. Scaligerum, Leuinum lo co citato.

Alij igitur ſtatuunt hanc vim conuertendi ad polum acum a magnete tactam, vnum eſſe ex ijs, quæ nos mirari natura voluit, ſcire noluit. Probabiliter tamen dici poteſt, partes cœli vtrique polo vicinas, ob occultam naturæ conſenſionē & ſympathiam, id per qua- B litatem aliquam attractoriam præſtare, ad eum modum, quo Sol herbas quaſdam, vt Heliotropion, Tragopogum, & Onithogalum ſecum vertit.

Probabilis reſponſio ad dub.

Alia reſpon ſio.

Deinde exiſtimare etiam licet, hoſce mirabiles effectus ſolùm prouenire à qualitate aliqua propria & inſita ipſi magneti, vt ſicuti per qualitatem quandam ferrum ad ſe trahit, ita per aliam occulta vi illud dirigat ad polos mundi. Sed vtrumlibet dicatur, manet pecu- C liaris illa difficultas, vnde nam oriatur varietas & inconſtantia, qua diuerſis in locis nautica pixis polum reſpicit.

Inconſtan- tia cuſpidis nauticæ ob- ſeruata à Lu ſitanis.

Deprehenſum eſt enim a nautis, præſertim Luſitanis, & ijs qui in Fernandi Magalianis admirabili nauigatione fuère, cuſpidem pixidis nauticæ quibuſdam in locis Arcticum rectà inſpicere, vt in freto, quo ab Aethiopico mari ad mare Auſtrale noui orbis penetratur, alibi ad ſiniſtram, alibi ad dextram vergere. Cuius rei cauſa à D multis inueſtigata, incertum an ab vllo inuenta ſit. At enim conuenienter ijs, quæ ſuperiùs dicta fuère, conectari poſſumus, vel attractoriam cœli vim, vel inſitam ipſi magneti diuerſis in locis alio & alio modo attemperari ex vario ſyderum influxu, aut elementaris regionis proprietatibus ibi dominantibus.

Solut. prin- cipalis argu menti.

Ex dictis patet ſolutio dubitationis, cuius gratia hæc diſſeruimus. Dicendum quippe E eſt, magnetem non primò agere in remotum, nec ab eo immediatè ferrum trahi, ſed communicata corpori medio attrahente qualitate. Neque refert, quod aërem, lignum aliáve corpora non etiam ad ſe alliciat. Vt enim annotarunt Alexander 1. Meteor. comment.17. Themiſtius apud Auerroem libro 2. de Cœlo, comment.34. D Thomas in 2.diſt. 15.quæſt.1.artic.2. cùm aliquid in rem ab ſe diſtantem per medium agit, non opus eſt, vt qualitas, cuius interuentu operatur, eoſdem F effectus in corporibus interiectis indiſcriminatim edat, ſed pro ſubiectæ rei natura & conditione. Quod tum alijs exemplis conſpicuum eſt, tum in luce, quæ ſublunaria corpora calefacit, non autem cœleſtia, in quæ primò recipitur.

ARTICVLVS IV.

EXPLICATVR ALTERA PARS *primi argumenti, diſſeriturq́; de faſcinatione.*

Quod re vera faſcinatio detur. Item Ferrarienſis 3. con tra Gent. ad c. 103. Dion. Carth. ad c. 3. Epiſt. ad Galat. Sixt. Senenſis lib. 6. Bibliothecæ annotat. 236. Landunus hoc in libro, q. 5. Ficin. lib. 13. de Immort. anim. cap. 4.

POſtulat altera pars eiuſdem argumenti, vt explicemus, ſolcátne re vera faſcinium inferri, an non. Sunt qui nihil eiuſmodi in natura exiſtere, eamq́ue opinionem inanem & vulgi errore introductam putent. Sed certè illa & vera eſt, & multis experimentis conſpicua; eamq; approbat Ariſtoteles in Problem. ſect. 20. problem. 34. Alexander lib. 2. Problematum, problemate 50. Plutarchus decade 1. Sermonum conuiualium, problemate 7. Magiſter Sentent. ad cap. 3. epiſtolæ ad Galatas, D. Thomas ibid. & 1. part. quæſt. 117. artic. 3. & 3. contra Gentes, cap. 103. M. Albertus lib. 22. de Animalib. cap. 5. Richardus quodlib. 3. quæſt. 13. Aegidius Romanus in libro contra errores Philoſophorum. Abulenſis paradoxo 4. capite 16. eandemq́ue ſequuntur peritiores Medici. Vt autem faſcinium illud omittamus, quod (vt D. Thomas ad locum illum epiſtolæ ad Galatas animaduertit) nonnulli diris imprecationibus, & fœdere cũ Dæmonibus inito, interdum moliuntur; contingit vulgaris faſcinatio huiuſ in modum. Sunt quibus natura ex inſito vel aduentitio corporis habitu vim maleficam, noxiamve qualitatem inſtar veneni inſeuit; ſicuti & quibuſdam alijs vim beneficam elargita eſt, vt rupici auiculæ, quæ inſpectantes curat. Qua de re lege, ſi placet, Albertum loco citato, & Ficinum libro 13. de immortalitate animæ, cap. 4.

Alia naturalis.

Quomodo contingat.

Illi ergo ex oculis & tota facie eiuſmodi noxiam qualitatem quaſi iaculum veneno illitũ exterius vibrant; & cùm ambiẽtem aerem afflatu ſuo primùm vitiarint, tum longius diffundunt, & eos quos attigerint, haud raro lædunt. Ineſt autem hoc virus potiſſimùm fœminis, & inter eas ijs, quę duplices habent pupillas, vel effœta iam ſunt ætate. Cuius rei cauſam explicat D. Thomas loco citato primæ partis.

Aliquando toti familiæ vis faſcinandi inſita.

Atque interdum non in vno tantum alicuius familiæ homine, ſed in tota familia hoc mali deprehenditur. Tradidit enim Iſogonus & Nymphodorus, referente Plin. lib 7. cap. 2. & lib. 33 cap 10. Natur. hiſtor. fuiſſe in Africa familias quaſdam effaſcinantium, quarum laudatione emorerentur pecudes, areſcerẽt arbores, probata interirent. Quemadmodum & è contrario Crates Pergamenus in Helleſponto genus hominum fuiſſe ſcripſit, qui manu impoſita venena corpori extrahebant, & ſerpentum ictus contactu leuabant.

Malefici afflatus faſcinãtium cur potiſſimũ oculis exeant.

Porrò huiuſmodi malefici afflatus, oculis egredi potiſſimùm ſolent duabus de cauſis. Primum, quia ea quæ venenum habent, id magna ex parte in extremis gerunt, vt Scorpius in cauda, & quæ morſu lædunt, in capite, vt vipera, murena, & myrus. Deinde quia faſcinantes, cùm in re quapiam videnda intentiùs diutiusq́ue occupantur, (maximè verò ſi felle inuidiæ, aut nocendi ſtudio concitentur) tunc eiuſmodi pernicioſum vaporem ductu ſpirituum ad oculos euocant, eumq́ue propterea, quòd oculi cute nudati ſint, facilè inde eiaculantur.

Cur pueri faſcinationi magis ſint expoſiti.

Læduntur autem ſæpiùs faſcinio, eoq́ue nonnunquam ſenſim extabeſcunt tenelli infantes & pueri, quibus id malum ob corporis imbecillitatem faciliùs inhæreſcit, vt aduertit Aphrodiſæus loco quem antea indicauimus. Sed & id nonnunquam grandiores etiam peruadit. Nam Thybios olim Ponti accolas refert Plutarchus loco citato ex Phylarcho, non modò pueris, ſed adultis quoque hoc malo exitioſos fuiſſe. Vniuerſim autem eos, qui venuſtiores ſunt, hoc virus corripit, vel quia ijs magis effaſcinantes inuident; vel quia eos laudant, qui ob id lætitia perfuſi, cor, ſpiritus, totam faciem, ac præcipue oculos dilatant, faſcinijque veneno vitam aperiunt. Nec defuère, qui ſibimet ipſis faſcinio lethale virus, ac perniciem intulerint. Vnde illud de Eutelida iuuene:

Qui miſer in rapido dum ſpectat flumine vultus,
Faſcinat heu ſeſe, ac ſubiti per viſcera morbi,
Sæua lues peruaſit.——

Ex dictis liquet, eos qui faſcinant, ſicuti de magnete dicebamus, non immediate in rem diſtantem, ſed in ambientem aerem actionem fundere; ſicq́ue obuios effluxu & contagione inuadere, ac ferire.

ARTICVLVS V.

DISSOLVITVR ALIA PARS *eiuſdem argumenti, & qua vi Echeneis nauigia detineat, inquiritur.*

Detineri ab Echeneide nauigia probatum experientia.

Item Adamus Leonicerus in lib. Aquatilib. Vincẽtius in Spec. natur. li. 17. c. 149. Rondel. lib. 15. de Piſc. cap. 18. Card. de rer. variet. lib. 7. cap. 37.

IN eodem argumento explicandum ſe offert, qua vi Echeneis piſcis nauigia retardet. Quod enim id verum ſit, & experimento compertum, teſtantur grauiſſimi auctores, D. Ambroſius libro 5 Hexameron, cap. 10. D. Baſilius homilia 7. Hexameron. Aelianus libro 12. cap. 45. Plutarchus in Problem. Sympoſ. decade 2. problem. 7. Plinius libro 32. Hiſtor. natural. cap. 1. his verbis: Echeneis, ruant venti licet, & ſæuiant procellæ, imperat furori, vireſque tantas compeſcit, & cogit ſtare nauigia: quod non vincula vlla, non anchoræ pondere irreuocabili iactæ. Et paulò inferiùs: Fertur Actiaco marte tenuiſſe prætoriam nauem Antonij properantis circumire, & exhortari ſuos, donec tranſiret in aliam. Ideoq́ue Cæſariana claſſis impetu maiore protinus venit. Tenuit & noſtra memoria Caij Principis

ab

ab Aſtura Antium remigantis. Hactenus Plinius. Itaque huiuſce remorationis certa experientia eſt, de cuius cauſſa Philoſophi diſceptãt.

Quæ vi id accidat, prima opinio.

A Fracaſtorius in libro de Sympathia & Antipathia, cap. 8. ſtatuit eius rei nullam cauſam eſſe poſſe, quàm partim vim attrahendi, partim vacuum. Modum verò duplicem. Vnum vt piſcis ille non cauſſa ſit eius retentionis, ſed ſignum alterius, quod retinet; alterum, vt etiam cauſa ſit. Nam primũ, inquit, nihil prohiber ſaxa & ſcopulos, vbi Echeneides degunt, B conſimilem ſpeciem vſque ad nauigia mitteſe, qualem & montes magnetum ad ferrum in nauigijs fixum, atque ita naues ad ſe rapere, vel retinere ſicut & magnetes. Quare inuentus illic piſciculus ille, ſignum dat ſubeſſe ſcopulos eos, qui firmare nauigium poſſint. Si verò non ſignum eſt Echeneis, ſed cauſa eius detentionis, oportet exiſtimare ipſam primo arctiſſimè affigi nauigio, vt euelli non inde poſſit, niſi vi multa, ab ipſa verò ad certos ſco C pulos, & ab ijs ad ipſam mutuò demitti vel ſpeciem, vel etiam corpuſcula more torpedinis, quæ conſueram tenent attractionem ſimilium. Nec ipſa igitur nauis attrahi in fundum poteſt, propter reſiſtentiam ſui, nec ab ipſa auelli Echeneis propter fortem affixionẽ ob vacuum; vnde fit, vt firmetur tantùm nauis, aut tardetur ſaltem. Hæc Fracaſtorius.

Impugnatio ſuperioris ſententiæ.

Iulius Scaliger exercitatione 218. aduerſus Cardanũ, & alij huiuſcemodi philoſophiam D merito reijciunt. Nam quòd nauem non remoretur vis aliqua è ſubiectis ſcopulis emiſſa inde conſtat, quia cùm multæ naues eádem iter fecerint, vna aliquando immobilis ſtetit; idque interim dum ab ea Echeneis auulſa nõ eſt, vt loco citato narrat Plinius. Cùm enim è tota claſſe Caij Principis ſola quinqueremis non proficeret, exilientibus protinus qui id quærerent circa nauim, inuenẽre adhærẽtem guberuaculo piſcem, oſtenderuntq; Caio in- E dignanti hoc fuiſſe, quod ſe reuocaret, quadringentorumque remigum obſequio contra ſe intercederet. Deinde ſecundus etiam modus impugnatur, quia præter alia incredibilia, & liberè aſſerta, quæ inuoluit, illud planè falſum aſſumit, non poſſe Echeneidem tanta illa vi diuelli à naui, vt vacuum detur: ſiquidem nullo vacui periculo facilè aqua, vel aere ſubeunte diuelli poſſet, vt re ipſa diuellitur à nautis, qui eam deprehendunt.

Quid in re propoſita veriſimilius videatur.

F Dicendum igitur videtur, Echeneida qualitatem aliquã occultam ex ſe parere, qua nauigiorum impulſum hebetet, extinguatq;, atque ita inhibita vi eiuſmodi impulſus, qui motum efficit, inhiberi motum ipſum, ſicque nauigia ſiſti. Nec debet incredibile exiſtimari, tributam eſſe piſci hanc virtutem, ſicuti torpedini obtorpefaciendi manum: ſicuti è contrario, magneti inſidet vis effectrix impulſus permouendique ad ſe ferrum.

Atque hic ſemel dixerimus curandam non eſſe quorundam recentium Philoſophorum calumniam, qui occultas proprietates, inſcitiæ aſylum vocant. Namque vt Aphrodiſæus in proœmio ſuorum problematum ait, non ſolùm medicæ artis auctores, ſed etiam Philoſophi eas ſtatuere coguntur in multis effectis, quorum abditæ, deliteſcenteſque cauſæ habentur: Nec enim ſemper effecta ad quatuor primas qualitates, vt falsò quidam opinantur, referri queunt. Quocirca veteres Philoſophiæ proceres non omnium, quæ in natura ſunt, ſed quorundam duntaxat rationes ab elementis petierunt. Ac dum in abſtruſas & inexplicabiles huiuſmodi quæſtiones incidunt, earum certa definitione ſe abſtinent, ad naturæ latebram & occultæ alicuius qualitatis vim confugientes. Recteq; Theophraſtus lib. 1. Metaph. cap. 5. (ſi eius eſt illud opus) aſſeruit eos, qui de omnibus rationem quæritant, & apertam ac conſpicuam cauſam reddere nituntur, rationem tollere. Qua de re lege, ſi placet, Fernelium cap. 2. lib. 2. de Abditis rerum cauſſis.

Refelluntur qui occultas qualitates inſcitiæ aſylum vocant.

Non omnia naturalium rerum effecta ad vim primarum qualitatum eſſe referenda.

Theophraſtus.

His ita diſputatis, diluitur propoſita difficultas de actione remoræ nauigia detinentis, atendo remoram non tranſmittere actionem immediatè in rem diſtantem, ſed nauigio mordicus affigi & inhærere, vt experientia compertum eſt; tum verò inde prædictam qualitatem effundere. Reliqua etiam, quæ in eodem argumento adducuntur, nõ niſi interuentu qualitatum, quas per media corpora traijciunt, agere ſolent.

ARTICVLVS VI.

RESPONDETVR SECVNDO *argumento, ſimulq; cauſa redditur, cur lebetis ad ignem fundus non vrat.*

Duplex dubitatio.

Circa lebetem, in quo feruet aqua, qua de re agitur in ſecundo argumento, duo occurrunt explicanda. Alterum, quamobrem fundus lebetis tandiu calidior ſit, dum aqua ipſa frigidiuſcula eſt. Alterum, quod inſtitutæ diſputationis eſt propriũ, cur poſtea eiuſdem lebetis fundus, aqua iam efferueſcente, non vrat.

Reſponſio.

Vtrique quæſtioni occurrit Ariſtoteles in Problematis, ſectione 24. problem. 8. aiens id ita accidere, quòd aqua adhuc frigente calor concludatur circum, obſiſtatque intus, cùm ei exitus omnis denegetur. At verò aqua calefacta, quia iam calor liberè reſpirat, diminuiturque, fundum frigidum reddi; non ſecus ac balneas. has enim hyeme, quàm æſtate calidiores experimur, quoniam calor hyberno potiùs, quàm æſtiuo tempore aëris ſe circumfundentis frigore intercluditur.

Vberior diſceptatio circa poſteriorẽ dubitationẽ.

Sed vt poſterior quæſtio, quæ difficilior eſt, & præſentis inſtituti, vberius explicetur, li-

quet in primis imum aquæ frigidius eſſe, quã medium, vel ſummum: videlicet, quia quæ pars aquæ calorem concipit, tenuior & leuior fit, atque adeò ſummum petit. Id verò, quod magis friget, quia grauius, deſcendit, ac ſubſidet. Cur autem fundus lebetis ferueſcentiſſimam aquam continentis nõ vrat, id putant quidam aſcribendum naturæ humidi, quod ignis cum occupat, multò fit potentius, quàm cùm ſiccum inuadit, quale eſt ahenum: id quod tum alijs in rebus videre eſt, tũ in carbonibus, qui humentibus ſcopis ſubinde irrigati, inflammeſcunt ardentius, & in aqua vitæ, quam ardentem, ſeu ſublimatam appellant. Alij cauſam eſſe inquiũt, quia natura ſua frigidum æs, eam, quam poteſt frigiditatem retinet, adiutum frigore aquæ in ipſos poros ſeſe inducentis. Vnde poſtquam totum corpus aquæ feruidum eſt, etiam fundus vaſis caleſcit. Atq; hæc ratio eſt ad mentem Ariſtot. in Problematis, ſect. citata, problem 5. vbi ait fundum non vrere, quia calor in eum contractus extingui ab aqua poteſt. Quo fit etiam vt addita aqua non liqueſcant vaſa plumbea igni appoſita.

Quorũdam ſolutio. Thom. à Vega libro 2. de Loc. aff. ſect. 2. com. 2.

Aqua ſublimata.

Solutio aliorum.

Verùm ſint hæc ita vt dicuntur, adhuc explicandum ſupereſt, quo pacto tanta vis caloris, fundo frigente in aquam tranſmeet. Aut enim ignis immediatè aquam calefacit, aut per fundum vaſis. Si immediatè, iam aliquid agit per ſe primò in rem diſtantem. Si per fundum, ſequitur traijci calorem intenſum per aliquod intermedium corpus; nec tamen illud intensè calefieri, quod non minùs abſurdum eſt. Quidam memoriæ noſtræ Philoſophus, affirmat ignem priùs in aërem poris fundi incluſum, calorem immittere; deinde per eum duntaxat, maiorem illam caloris vim in aquam traducere. Veriſimile tamen non videtur, eam tranſmiſſionem vel tantùm, vel maiori ex parte per poros fieri. Cùm enim ij tamen minuti contractique ſint, per eos vix longo tempore aqua incaleſceret. Dicendum igitur erit, ignem initio in vaſis fundum agere, eumque ibi ſimilem ex parte reddere, vt experientia teſtatur: deinde eo quaſi in amicitiam & belli ſocietatem aſſumpto, tam ignem, quàm ipſum fundum vice vnius efficientis cauſæ totam ſuam vim in aquam intendere; iuxta ipſum tamen fundum non ita procedere calefaciendi actionem, quia reſiſtentia aquæ eò maximè confertur, & conglobatur, vt hoſti acie ſe aduerſo opponat. Quod fit etiam deſcendentibus ad imum ipſis partibus frigidioribus, & in poros fundi ſe ſe inducentibus, aut modo alio ſimili. Atque ita ea parte non poſſe tam citò vinci aquæ reſiſtentiam. Nihilominus per alias remotiores lebetis partes, ſecundum quas non ita reſiſtit aqua, & per aërem circunſtantem penetrare actionem ignis, præualereque ad inducendum calorem intenſum in aquam ferè totam quouſque tandem ipſo etiam fundo calefacto aqua omnino debelletur. Atque ita ſemper actionem exerceri in paſſum agenti immediatum. Idem dicendum de igne calefaciente in charta papyracea affuſum oleum, quod ipſi ratione humoris nonnihil aduerſatur; atque adeò eius vim aliquantulum obtundit, & detinet. Quod verò de naphtha obijcitur, dicendum naphtham (idem intellige de appioxe) igneſcere calore per medium aërem tranſmiſſo, qui aërem priùs inflammat; etſi id ob illius raritatē non ita conſpicuum ſit.

Fracaſtorius lib. de Sympath. cap. vltimo.

ARTICVLVS VII.

ENODATVR QVARTVM *argumentum: diſcutitur modus, quo phantaſia mouet appetitum.*

QVartum argumentum duas potiſſimùm attingit difficultates. Prima eſt, vtrum imaginatio ſe ſola frigus aliámve qualitatem in corpus imprimat. Altera, num primo in remota agere poſſit. Priori verò difficultate alium in locum in quo ex inſtituto perpendenda erit, reiecta; quod ad poſteriorem attinet, illud conſtat, imaginationem obiectorum ſimulachris ciere cum motu cordis appetitum, agitatiſque humoribus & ſpiritibus, ex vario eorum motu & commotione alterationem efficere. Nam in timore corpus frigeſcit, ac pallet: in verecundia, rubore perfunditur: in ira, ſanguis igneſcit: in mœrore floridus color obſcuratur. Nimirum vt in libro de Animalium motione Ariſtoteles ait, parua mutatio in ipſo facta principio, verbi gratia, in corde, multiplicet etiam in extremo efficit varietatum differētias, vt temone paululum tranſlato, magna proræ mutatio exiſtit.

At enim quo pacto hęc motio ab imaginatrici facultate ad appetitum pertingat, incertum eſt, ac valdè controuerſum. Erit fortaſſis, qui hunc modum expedire ſe putet, aſſerendo vtrumque appetitum ſenſitiuum in corde ſedem habere, mouerique à ſenſu communi ibidem exiſtente. Nam quod ſenſus communis in corde reſideat, credit Ariſtoteles in libro de Iuuent. & ſeneſt. capite 2. & in lib. de Somno & vigilia, cap. 2. & 2. de Partib. animal. cap. 10. & lib 3. eiuſdem operis, cap. 4. Item Alexander Aphrodiſienſis 1. de Anima, cap. vlt. & Auerr. 2. collect. cap. 7. Themiſtius in 1. de Memoria & reminiſc. alijque nonnulli. Hæc tamen reſponſio falſo innititur fundamento. Non enim ſenſus communis in corde, ſed in capite inſidet, vt docet Plato in Dialogo de Natura; Auicenna 6. Natural. part. 4. cap 1. Albertus in lib. de Apprehenſione, cap. 3. Galenus lib. 8. de Vſu partium, cap. 3. & 4. ac cæteri ferè Medici, quæ opinio ſuo loco, hoc eſt, in 3. de Anima, non leuibus argumentis aſtruetur.

Alij

Secunda opinio.

A Alij propoſitæ dubitationi reſpondent: cùm ſenſitiua cognitio ab interno ſenſu elicitur, inuehi à cerebro per neruos, quibus ſpiritus animales in potentias diſpertiuntur, ac pertingere ad ſedem uſque appetitus quaſdam rerum notitias & ſimulachra quæ appetentem vim immediatè laceſſant. Sed neq; hi rectè philoſophantur. Non enim cognitio ſenſitiua extra potentiam a qua gignitur, oberrat. præſertim cùm omnis notitia, vt eſt, communis Philoſophantium vox, inter actiones immanentes connumeretur. Quod ſi velint, non cognitionem ipſam, ſed duntaxat rei cognitæ ſpeciem ad appetitum demitti: adhuc nihilominùs coarguentur. Namque licet ſenſibiles rerum imagines ab vna potentia ad aliam excurrãt; vt ab oculo per neruum opticum ad ſenſum communem: tamen [illegible] non videntur eſſe [illegible], cum non niſi cognitricibus, vt earum principia cognoſcendi obſeruiant. Præterea ſi huius ſententiæ authores ideò ſpecies mittunt ad appetitum, vt per eas illi res obiecta, in quam fertur, proponi ac repræſentari queat, falluntur. Nulla enim ſpecies [illegible] appetitui in actu rem obijcit, ſed virtute, quatenus imago quædã eſt, e qua expreſſa rei noticia educi poteſt: at repræſentatio, quæ appetitum mouet, actualis, & exercita eſſe debet: alioqui ſi virtualis per ſe appetentem vim cieret, vtiq; ceſſante omni intellectus actione, tenderet voluntas in ea, quorum imaginem intellectus patiens in ſe cohibet: quod omnino falſum eſt.

Species non excurrunt à potentiis cognoſcentibus ad appetitũ.

Tertia opinio.

Virtus imaginatiuæ facultatis.

Aug. lib. 3. de Trin. c. 8. & lib. 12. de Ciuit. Dei c. 5. Iſidorus lib. 11. Etymol. Abulenſ. Geneſ. 30. q. 9. Heliodorus lib. [illegible]. Aethio.

Non minus etiã a vero abeſt eorũ ſententia, qui dicunt phantaſiã non notitiam, neque ſpeciem ad appetitum tranſmittere, ſed aliam occultam qualitatem excitatricem appetitus ad [illegible] proſecutionem vel fugam. Hi enim [illegible] qualitatem per actum phantaſiæ, ſiue imaginatricis facultatis, qui certe actus præter ſpeciem, quam in ſe, vel in alia potentia cognoſcente imprimit; ad ſummum, ſi quam præterea qualitatem producit, etiam apud eos, qui imaginationi multum attribuunt, eſt ea, quam ipſi apprehendit, quomodo ex vtroq; parẽte albo nigri partus prodeunt: Et Pau[illegible] (vt ſcribit Fernelius in libro de hominis procreatione c. 12.) ſi dum ouis incubat, linteis albis circũtegatur, albos omnino pullos, non [illegible] gemmantis coloris edet videlicet, quia imaginatio, (ſaltem ſuppoſito motu appetitus) virtutẽ ad exprimendas eas notas & colorem, aliaq; eiuſmodi in quæ vehementius intendit, primò quidem ſpiritibus, quibus celebri meatus referti ſunt; deinde per ſpiritus ſemini, ac fœtui inurit. Præterea eo etiam hæc opinio diſplicet, quod prædictam qualitatẽ nulla cogente neceſſitate confingat, vt mox patebit.

Itaque ſuperioribus ſententijs omiſſis amplectimur id, quod multi noſtræ ætatis optimæ notæ Philoſophi in hac dubitatione ſtatuerũt, videlicet nihil incommodi eſſe vnam potentiam in aliam ab ſe diſſitam primò agere, modò vtraq; in eodem hæreat ſubiecto, & ab eadem anima ortatur, alteraq; ad alteram ſuopte ingenio ordinetur, vt in re propoſita accidit. Sufficit enim principem prædictæ motionis cauſam vtrique potentiæ præſentem eſſe: maximè quia influxus ille potentiæ cognoſcentis in appetentem non tranſmittitur. quaſi directò, & immediatè, ſed velut circuitu quodam per ipſam animam, & B ſuppoſitum: ſiquidem vis appetens cæca eſt, nec poteſt videre quid cognoſcẽs proponat, vt inde moueatur: ſed anima, ac præcipuè etiam ſuppoſitum poſtquam vi cognoſcente percipit obiectum ex impreſſione talis notitiæ, fertur in illud per appetitum, atq; ita notitia obiecti nõ concurrit ad appetitionẽ, niſi vt afficiens animam, & ſuppoſitum, quæ per vim appetitiuam appetendi actum eliciunt; C anima quidem vt principium, quoq; ſuppoſitum verò vt principale agens. Quare non mirum ſi per animam, & ſuppoſitum poſſit influxus phantaſiæ diſtantis ab appetitu in ipſum peruenire. Quod ſi adhuc difficile videtur, cauſam principalem, quæ interuentu inſtrumenti operatur, poſſe quicquam facere vbi inſtrumentum non ſit; reſpondemus, nõ poſſe quidem, ſi nullum aliud habeat inſtrumentũ quo vtatur ad eiuſmodi effectum: D at in propoſito ſecus rem habere. Nam anima & ſuppoſitum vtuntur facultate appetitiua tanquam inſtrumẽto proprio ad eliciendam appetitionem; ipſa verò notitia eſt inſtrumẽtum remotum, & præuiè diſponens animam, ac ſuppoſitum, vt per appetitum operetur, ſicuti declaratum eſt. Atq; hæc tota explicatio, & defenſio [illegible] illa ſententia, quæ aſſerit notitiã [illegible] concurrere effectiue ad actum appetendi. Nam in contraria, quæ E talem concurſum [illegible] effectiuum denegat, nec [illegible] eſt, ceſſat omnis reſpondendi [illegible] ſuſceptum, [illegible] re omninò [illegible] e, quando notitia obiecti cõ[illegible] appetitus, non eſt [illegible] ci, [illegible] eſt [illegible] ſolutio [illegible] ctæ [illegible] in qua difficultatem ingerebat. Ad poſteriorem verò dicendum, [illegible] imaginatricem vim exercere [illegible] corporis [illegible] Auicenna [illegible] nõnulli F [illegible] ſi ea immutaret, [illegible] ab ea primo [illegible] qualitate perficiendum eſſe.

Vis appetẽdi eſt cæca.

Explicatio d[illegible]

ARTICVLVS VIII.

REFVTATVR QVINTVM AD gumentum. traditur cauſa motus proiectorum.

X 4

Circa vltimum argumentum non leuis occurrit dubitatio de motu proiectorum, ſitne eius cauſa corpus, quod à tergo inſtat & viget, an impulſus in eis iacentem impreſſus. Huic quæſtioni ita occurrit Themiſtius in ſua paraphraſi capitis noni in librum de inſomnijs, ſimul atq; telum de manu iaculantis receſſit, longius quaſi ſuo motu fertur, propterea quod ille, qui mittit, primo totem aereni commouet, qui collіſus ſubinde alium aerem propellit atq; hic deinceps alium continenti ſerie, donec vires ſenеſcat, atq; ita telum quieſcat. Eandẽ ſententiã amplexi ſunt, Simplicius 8. huius operis ad tex. 82. Aueroes ibidem in digreſſione de motu proiectorũ D. Thom. 3. de cœlo ad tex. 28. Maior in 2. d. 13. q. 7. aliiq; non nulli, qui ita fere concludũt. Proiecta, vt teſtatur experientia, docetq; Ariſtoteles 2. de cœlo c. 6. tex. 35. maior ineſt celeritas paulò poſt motus initiũ, quam in principio, vel fine, ſi autem mouerentur à virtute impreſſa, neceſſum foret eorum motum initio maxime velocem eſſe; deinde ſegniorem; cum eiuſmodi virtus poſt initium langueſcat, ac debilior fiat. Non ergo ab ea virtute proiecta deferuntur. Secundo. Eadem iaculatoris manus, nunc ſurſum, tunc deorſum vibrat iaculum, ergo cùm vis deferens ſurſum ſit leuitas; deferens vero deorſum ſit grauitas, ſequitur eandem numero vim motricem nunc leuitatem, nunc grauitatem gignere; quod non eſt admittendum, cùm grauitas, & leuitas inter ſe ſpecie diſtinguantur. Tertio, Ariſtoteles proximè ſequenti lib. c. 10. tex 82. tractans hanc controuerſiam de motu proiectorũ, eius cauſam eſſe ait mediũ, in quo fit motus, idẽq; repetit 3. lib. de cœlo c. 2. tex. 28. & in libello de inſomnijs c. 2. & de diuinatione per ſomnium c. 1. & in problematis ſect. 11. probl. 6 & in quæſtionib. Mechanicis q. 33. Igitur ſecundũ Peripateticam doctrinam nulla alia prædicti motus cauſa admittenda eſt.

Vt Burlæus 8. huius operis ad text. 76.
Marsilius in 2. d. 13. q. 7.
Eius argumenta.
Primum.
Secundum.
Tertium.

Contraria tamen ſententia arbitrantium principem cauſam eius motus eſſe proiectorem ipſum, inſtrumentariã vero non eſſe medium corpus, eſſi ad id aliquo modo adiumenti conferat, ſed vim quandam, ſeu impetum a iaciente rei motæ impreſſum eiq; inhærentem, veriſimilior eſt. Comprobatur autem primum ex eo, quia non videtur negandum, dari in rebus huiuſmodi virtutem, ſiue impulſum, qui non ſit motus ipſe, ſed qualitas realis, qua motus proxime adminiſtratur. Nam cum Angelus cœlo [illegible] ſphæram mouet, non niſi [illegible] huiuſmodi impulſu mouet. Item cùm leuia corpora in ſuperiorem, vel grauia in inferiorem locum tendunt, ideo in fine concitatius aguntur, quia progreſſum motus, augeſcit in ijs impulſus a natiua eorũ leuitate, ſeu grauitate oriundus, vt in 3. de cœlo expoſitum eſt, dicitur. Propterea idem motus proiectorum in fine tardior eſt, quia impetus,

Veræ ſententiæ explicatio
Pro hac ſententia lege Scaligerum exercit. 28 aduerſus Cardanum.
Vide item huius op. c. [illegible] tex 86. [illegible] 3 [illegible] q 12.

A quo feruntur, paulatim euaneſcit. Denique, hac ratione videntur Angeli in hunc, aut illum locum dæmonas per vim impellere, iniiciendo eis ſpiritalem impulſum, quem certum eſt in corpore medio non recipi, ſi autẽ datur ſpiritalis impulſus, non eſt cur materialis negetur.

Quod ſi quis reſpondeat, dari quidẽ illiuſmodi qualitatem motiuã, ſed eam in corpus ambiens, non autem in lapidem iactum aut ſagittam infundi, is [illegible] arguetur ex eo, quia B abſq; probabili ratione dicitur non poſſe etiam corpus quod iacitur, in ſe impetum accipere, præſertim cum id quod [illegible] medium ſiue ambiens corpus erat, poſſit eſſe id ipſum quod iacitur; vt ſi quis aquam ſurſum propellat. Deinde cur pluma iacti, nec [illegible] menter, nec tam longe dimouetur, [illegible] lapis, cum illa multo minus, quam hic [illegible] ti aeri obſiſtat? Certe, quia lapis [illegible] eſt ad excipiendum & conſeruandum [illegible] C petum. Itaq; non aerem duntaxat [illegible] to magis in ipſum lapidem vis motiua a proiectore transfunditur. Adde quòd non videtur negandum, poſſe Angelum in vacuo iaculum contorquere, & tamen iaculum nõ tunc ab aere, ſed ab impetu ſibi inhærente raperetur. Denique incredibile eſt rotam, aut trochum, qui in gyrum citiſſime agitur, moueri a ſolo aere, cum ipſa potius aerem moueant tormentarios globos, qui mœnia & vrbes demoliuntur, à tam leui, raro, & fluido D corpore ad certum ſcopum tanta vi appelli. Quare aliquid eſt præter aerem, [illegible] corpora deuehit, nempe ea, quam diximus, virtus in eis hærens.

Conſutatio [illegible]

Ad primum igitur argumentum aduerſariæ partis dicendum eſt ex D. Thoma 2. [illegible] cœlo ad tex. 35 alijsq; nonnullis, motum [illegible] iectorum paulo poſt initium velociorem eſſe, [illegible] quia tunc concitatæ ſunt plures partes a[illegible] E (quietã vt diximus ſuo appulſu [illegible] promouet) poſtea vero [illegible] motu [illegible] iaciente impreſſa perpetuo debilitato, [illegible] tolerit motus, & tardius proiecta ſemper donec quieſcant, feruntur. Ad ſecundum dicendum [illegible] eſt impetum a iaciente productum, nec proprie leuitatem eſſe, nec grauitatem, ſed eſſe qualitatem quæ ex ſe indeterminatim poteſt quoquo verſum rem iactã deferre. Sed enim prout regitur & modificatur a iaciente in [illegible] hanc, aut illam partem mobile rapit.

Ad [illegible]

Quod ad tertium argumentum ſpectat, non imus inficias videri Ariſtotelem aduerſariæ partis ſententiam fauiſſe. Reſpondent tamen potius Ariſtotelem dixiſſe proiecta vehi a corpore medio, non vt ab integra, ſed vt a partiali cauſa ſuæ motionis.

Ad [illegible]

His ita explicatis, vt ad ſolutionem eius argumenti, [illegible] a nobis diſputata ſunt [illegible] eſt, [illegible] moueri [illegible]. Vt [illegible], quæ niſi [illegible] motæ [illegible] adſint [illegible] moueri ceſſat,

Sol[illegible]
[illegible] mouea[illegible]

ceſſat, cuiuſmodi eſt ſol dum aerem illuſtrat. Alterum eorum, quæ etiam in abſentia mouent; quia nimirum patienti virtutem motricem communicant, quæ mobili impreſſa, ad continuandum per ſe motum ſufficit. Et hæc quidem dicuntur per inſtrumentum ſeparatum agere, cuiuſmodi ſunt animantes, quæ per vim ſemini inhærentem fœtus ſuos educunt. Priora igitur mouentia neceſſe eſt rei, quæ mouetur, perpetuò aſſiſtere: poſteriora verò non item, ſed duntaxat cùm qualitatem effectricem motus, quaſi ſubſtantiæ ſuæ vicariam ſubſtituunt. Ex hoc autem numero eſt is, qui lapidem ſurſum iacit, impreſſo videlicet in eum impetu, quo per ſe deinceps feratur, itemq; corporum grauium, & leuium progenitores, qui mobilibus in ipſorum ortu coniunctiſſimè [illegible], atq; eis tûc & grauitatem & leuitatem, quibus naturalia loca adeunt, impertiti ſunt. Ita verò pater nullum ex hiſce mototoribus per ſe primò agere in diſtans, cum per ſe proximè, vel per ſua inſtrumenta rem motam attingant.

QVAESTIO II.

POSSIT NE ALIQVID ASſumi à Deo vt inſtrumentum ad agendum in rem diſtantem.

ARTICVLVS I.

CONCLVDITVR PARS affirmatiua.

Qui authores aſſirmatiuam ſententiam ſequantur.

TAmetſi ex ſuperiori diſputatione conſtet, nullam poſſe cauſam ſuis viribus naturæ in rem ab ſe diſtitam primò agere, adhuc tamen examinandum ſupereſt, num id ſaltem diuina virtute fieri queat. Partem affirmantem à multis eſt ſunt non ſolùm Scotus in 4. d.37. qui id etiam vi naturæ fieri autumat, ſed Paludanus in 4.d.1.q.1. Caietanus 3. p. ad art. 2 q. 13. Vega lib.7. in Concil. Trident. cap.14. Bellarminus de ſacramentis in genere lib.2. cap. 1. Suarius 3. part. q. 13. artic.1. diſput. 31. ſect.6. & ſeq. de mente D. Thomæ in ſecunda ſecundæ, quæſt. 178. artic. 2. ad 1. & 3. p. à q. 48. Atque hanc ſententiam, vt magis conſonam ſacræ paginæ, & patrum teſtimoniis, quæ apud hos authores videre eſt; amplectendam cenſemus. Probatur autem primùm ex eo, quia ſicuti virtus principalis agentis poteſt agere virtute inſtrumenti, etiam vbi principale agens non eſt (vt patet in cœleſtium corporum influxu qui animalia ex putreſcente materia apud nos gignit, cùm tamen corpora cœleſtia, quæ ipſa nondi animantium principes cauſæ ſunt, tanta locorum intercapedine diſtent) ita veriſimile videtur poſſe inſtrumentum operari, vbi non adeſt, virtute principalis agentis, quod fit immediatum paſſo, hoc eſt, virtute Dei, qui vbique præſens eſt, ita videlicet vt tale inſtrumentum ad eam actionem vltra naturæ ſuæ modum diuinitùs promoueatur.

Corpora cœleſtia vt principes cauſæ generāt animantes ex putri materia.

Secundo, Ducitur ad idem non leuis momenti confirmatio ex illa probabili doctrina, quam ſupra defendimus de concurſu effectiuo phantaſiæ ad actû appetitus. Si enim phantaſia in capite reſidens, vt inſtrumentum animæ, & totius compoſiti mouet efficienter appetitum in corde exiſtentem; non incongruè aſcendemus ad colligendum poſſe aliquid vt Dei inſtrumentum, in rem diſtantem primo agere: quamuis inſtrumentû non eodem prorſus modo ſe habeat ad Deum, quo phantaſia ad ſuum ſubiectum.

Tertiò, Quia probabile eſt inferum ignem, vt diuinæ iuſtitiæ inſtrumentum, in Dæmonas, qui hoc craſſo, & concretoq; aere diuagantur, more cauſæ phyſicæ agere, eorum mentes vi comprimendo, ne ab eius conſideratione auerti queant & in eis vehementem dolorem cruciatumq; excitando. Quare, &c.

De cruciatu dæmonum, qui apud nos verſantur.

Quarto, Quia humanitas Chriſti erat diuinitatis organum, quo Deus, vt cōmuni conſenſu patres docent, miracula efficiebat. Nec videtur excipienda illa, quæ Chriſtus efficiebat in locis ab humanitate diſiunctis, vt doctores quos paulò ante citauimus iure contendunt. Aſſerendum ergo eſt, poſſe aliquid diuina virtute aſſumi, vt inſtrumentum ad agendum primò in rem diſtantem.

D. Damaſcenus lib.3. fi. dei ort. c.19. Athanaſius ſerm. 4. contra Arri. Euſeb. lib.4. de demonſtr. Euang. c.13. Theodoretus in dialogo immutabili.

ARTICVLVS II.

DILVTIO EORVM, QVAE in contrariam partem afferuntur.

VErùm contra hanc ſententiã hæc ſunt argumenta. Id quod nullibi exiſtit, non poteſt tanquam inſtrumétum aſſumi ad aliquid efficiendum, cum vnumquodque operetur, vt eſt, omnis enim actus [illegible] primû, atq; adeo omnis actio exiſtentiam, & vnumquodq; reſpectu loci [illegible] exiſtit, perinde ſe habet, ac ſi non eſſet, cum [illegible] eius eſſentia, nec exiſtentia [illegible] nihil vbi nō [illegible] agere poteſt. Item ſi Deus non eſſet vbique, non poſſet vbiq; operari; ergo neq. per inſtrumentum, vbi inſtrumentû non eſt, agere valebit. Antecedens probatur: quia ſi Deus poſſet vbiq; operari, vbi quoque non eſſet, non recte D. Paulus Acto. 17. ex actione, ſiue concurſu Dei, quo viuimus, mouemur, & ſumus diuini numinis præſentiam aſtruxiſſet.

1. Argum.

2. Argum.

Ad primum horum reſpondendum eſt, cùm Ratio ad exiſtentia ſit fundamentum [illegible] actuum

ſecundorum, nihil poſſe ex ſe vllam edere actionem niſi exiſtat. Negari item debet, rem comparatam ad locum in quo non eſt perinde ſe habere, ac ſi non eſſet; cùm enim re vera exiſtat, etſi eò non pertingat ſecundum ſuam ſubſtantiam, pertingit tamen ſecundum actionem, non quidem propria vi, ſed efficacitate diuini concurſus dantis illi eſſe dependenter à tali inſtrumento remoto, & imprimentis eam immediatè in ſubiectum diſtans; quod efficacitati concurſus, & voluntati diuinæ non eſt negandum, licet difficile percipiatur.

Ad ſecundū, conceſſo antecedente neganda eſt conſecutio; quia Deus agit virtute propria quæ alicui rei denegari nō poteſt, ideoq́; ſi eius ſubſtantia vbiq; præſens nō eſſet, vbiq; agere non valeret. nos verò nequaquam admittimus poſſe aliquid in rem diſiunctā operari virtute propria ſed vt inſtrumentum Dei tanquam præcipui agentis, quod omni paſſo immediatum eſt.

Reſp. ad 2.

Κεφάλαιον γ.

Ὅτι δὲ τὸ ἀλλοιούμενον ἅπαν ἀλλοιοῦται ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, καὶ ἐν τούτοις μόνοις ἐστὶν ἀλλοίωσις ὅσα καθ' αὑτὰ λέγεται πάσχειν ὑπὸ τούτων, ἐκ τῶνδε θεωρητέον. τῶν γὰρ ἄλλων μάλιστ' ἄν τις ὑπολάβοι ἐν τοῖς σχήμασι, καὶ ἐν ταῖς μορφαῖς, καὶ ἐν ταῖς ἕξεσι, καὶ ταῖς τούτων λήψεσι καὶ ἀποβολαῖς, ἀλλοίωσιν ὑπάρχειν· ἐν οὐδετέροις δ' ἐστίν. τὸ μὲν γὰρ σχηματιζόμενον ὅταν ἐπιτελεσθῇ, οὐ λέγομεν ἐκεῖνο ἐξ οὗ ἐστιν, οἷον τὸν ἀνδριάντα χαλκὸν, ἢ τὴν πυραμίδα κηρὸν, ἢ τὴν κλίνην ξύλον, ἀλλὰ παρωνυμιάζοντες, τὸ μὲν χαλκοῦν, τὸ δὲ κήρινον, τὸ δὲ ξύλινον. τὸ δὲ πεπονθὸς καὶ ἠλλοιωμένον προσαγορεύομεν. ὑγρὸν γὰρ καὶ θερμὸν καὶ σκληρὸν τὸν χαλκὸν λέγομεν καὶ τὸν κηρόν. καὶ οὐ μόνον οὕτως, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑγρὸν καὶ τὸ θερμὸν χαλκὸν λέγομεν, ὁμωνύμως τῷ πάθει προσαγορεύοντες τὴν ὕλην. ὥστ' εἰ κατὰ μὲν τὸ σχῆμα καὶ τὴν μορφὴν οὐ λέγεται τὸ γεγονὸς ἐν ᾧ ἐστι τὸ σχῆμα, κατὰ δὲ τὰ πάθη καὶ τὰς ἀλλοιώσεις λέγεται, φανερὸν ὅτι οὐκ ἂν εἴησαν αἱ γενέσεις αὗται ἀλλοιώσεις.

ἔτι

CAP. III.

Quidquid a autem alteratur, à ſenſibilibus alterari, & eorum duntaxat, quæ ab illis dicuntur, alterationem eſſe, ex his videndum eſt. Aliorum namq; maximè in figuris & formis, & habitibus, eorumq; ſumptionibus & deperditionibus alterationem eſſe quiſpiam exiſtimaret. At in nullo eſt. Nam quod figuratur, cum perfectum fuerit, non id dicimus, ex quo eſt: vt ſtatuam æs, aut pyramidem ceram, aut lecticam lignum, ſed denominantes aliud æneum, aliud cereum, aliud ligneum. At id quod affectum eſt, atque alteratum, nuncupamus. Aes enim humidū & ſiccum, & durum & calidum dicimus, item ceram. Et nō ſolum hoc modo, ſed ipſum quoq; humidū, & calidum æs dicimus, eodē nomine atq; affectionē materiā nuncupātes. Quare ſi quod factū eſt, in quo figura eſt, ipſius figuræ aut formæ nomine non dicitur, affectionū autē & alterationū nomine dicitur: perſpicuum eſt has generationes alterationes non eſſe.

Textus

b

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Alterationē verſari in paſſibil. qualitatibus.

Quidquid a autem] Quod ſuperiori capite propoſuerat, videlicet propriam alterationem in patibilibus duntaxat qualitatibus & paſſionibus verſari, id hoc capite demonſtrat. Nam ſi in alijs prætereà verſaretur, maximè in figuris & habitibus, eorumq; acquiſitione & amiſſione. At quod in his non verſetur, oſtendit. Primum, quod non in figuris, quia id quod figuratum eſt, non iam eo dicitur nomine, quo antequam figuram acciperet: at quod alterationem ſubit, eandem retinet appellationem. Aſſumptum oſtenditur. Nam cum æs in ſtatuam, cera in pyramidem, lignum in lecticam efformatur, non iam æs, non ceram, non lignum nominamus. At ſi æs, cera, lignumve humectetur, dureſcat, ſiccitatem acquirat, æs humidum, ceram duram, lignum ſiccum vocamus. & contra, ipſum etiam frigidum æs nuncupamus, quæ tamen reciprocatio in figuris eſſe nequit.

Cur non ſit ad figuras alteratio.

b

ἔτι δὲ καὶ ἄτοπον φάναι οὕτως, ἠλλοιῶσθαι τὸν ἄνθρωπον, ἢ τὴν οἰκίαν, ἢ ἄλλο ὁτιοῦν τῶν γεγενημένων· ἀλλὰ γίνεσθαι μὲν ἴσως ἕκαστον ἀναγκαῖον, ἀλλοιουμένου τινός, οἷον τῆς ὕλης πυκνουμένης, ἢ μανουμένης, ἢ θερμαινομένης, ἢ ψυχομένης· οὐ μέντοι τὰ γιγνόμενα ἀλλοιοῦται, οὐδ' ἡ γένεσις αὐτῶν ἀλλοίωσίς ἐστιν. ἀλλὰ μὴν οὐδ' αἱ ἕξεις οὔθ' αἱ τοῦ σώματος, οὔθ' αἱ τῆς ψυχῆς, ἀλλοιώσεις. αἱ μὲν γὰρ ἀρεταὶ, αἱ δὲ κακίαι τῶν ἕξεων· οὐκ ἔστι δὲ οὔτε ἡ ἀρετὴ, οὔτε ἡ κακία ἀλλοίωσις, ἀλλ' ἡ μὲν ἀρετὴ τελείωσίς τις· ὅταν γὰρ λάβῃ τὴν αὑτοῦ ἀρετὴν, τότε λέγεται τέλειον ἕκαστον· τότε γάρ ἐστι μάλιστα κατὰ φύσιν, ὥσπερ κύκλος τέλειος, ὅταν μάλιστα γένηται κύκλος καὶ βέλτιστος.

ἡ δὲ

b *Abſurdum item hoc modo dicere videri poſſet hominem aut domum, aut ex his quæ genita ſunt aliud quippiam alteratum eſſe. Sed verum quodque aliqua quidem alteratione genitum fuiſſe neceſſe eſt, veluti materia denſata, aut rarefacta, aut calefacta, frigefactave reddita. Sed tamen quæ oriuntur non alterantur, nec eorum ortus alteratio eſt. c Atqui nec habitus, nec corporis virtutes. Habituum enim alij quidem virtutes, alij vero vitia. ſed nec virtus, nec vitium alteratio eſt. Sed virtus perfectio quædam eſt. Nam vnum quodq; perfectum dicimus, cum ſuam illius virtute nactum ſit, quod potiſſimum maximè ſecundum naturam tunc habeat. vt circulus perfectus, cum maximè circulus optimusq; factus fuerit.*

Vitium

ἡ δὲ κεράμωσις, φθορὰ τοῦτο [illegible] ... τὸ τῆς οἰκίας πλήρωμα λέγε[illegible] ... [illegible] ... τῶν κεραμῶν, καὶ ... αἱ μὲν γὰρ τελειώσεις, αἱ δὲ ἐκστάσεις εἰσίν ... καὶ φαμὲν ... ἀρετὰς ... ἔχειν ... συμμετρίᾳ θερμῶν καὶ ψυχρῶν ... τὸ κάλλος καὶ τὴν ἰσχὺν, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ κακίας ... [illegible] ... γιείας καὶ φθαρτικὰ πέφυκεν.

Vitium verò huius interitus eſt, & remo[illegible] ab eo, vt igitur nec perfectionem domus alterationem dicimus, [abſurdum enim eſt ſi domus faſtigium & tectum alteratio eſt, aut ſi cum tegitur domus, ſa ſtigiumq; accipit, alteratur, & non potius perficitur] ita in virtutibus & vitijs, & his qui habent, aut accipiunt, res hab[illegible] Al[iæ] enim perfectiones ſunt, aliæ remoti[o]nes: quare non alterationes. d Præterea di[c]imus virtutes omnes in his quodammodo eſſe, quæ ad aliquid referuntur. Namque eas quæ ſunt corporis, vt ſanitatem & bonum corporis habitum, in calidorum & frigidorum aut internorum inter ſe, aut ad [co]ntinentem temperamento & commenſuratione ponimus. Similiter pu[lc]hritudinem & robur, & alias virtutes atque etiam vitia. Vnaquaque enim & vnumquodque quodammodo ad aliud refertur, & ad proprias affectiones aut benè aut malè eum qui eis præditus eſt diſponit. Propria autem ſunt, à quibus gigni atque co[r]rumpi aptum eſt.

ἰχὺ

Cùm

b *Abſurdum [en]im*] Secundò idem confirmat, quia id quod figuram, formámve accipit, vt ſtatua, dicitur fier[i], non ſecus atq; homo cum gignitur: abſurdum vero eſt dicere id quod fit, alterari. Quare figurari alterari non eſt. Monet verò [l]icet generatio non ſit alteratio, eſſe tamen hâc comitē [...]us, ſiquidem ante rei ortū nunc addenſatur, nunc rareſcit materia, nunc alijs id genus qualitatib[us] affici[tur]. Circa illud Ariſtotelis, quod effigiem accipit dici generari, aduerte ex D. Thoma hoc loco effigiem, ſiue figuram peculiariter monſtrare cuiuſq; rei ſpeciem. Quia nimirum vt quantitas, inter cætera materialia accidentia ad ſubſtantiam propiùs accedit, vtpote quæ eorum ſtabilimentum eſt: ita & figura, quæ eſt modus quantitatis ſubſtantiam propius attingit. Quo e[ti]á fit vt imago, quæ expreſſa rei repræſentatio, magis ſecundum figuram, quam ſecundum colorem, aut aliquid aliud ſpectetur. Et quia ars æmula eſt, imitatrixq; naturæ, & arte facti[o]n, imago quæ[d]am eſt rei naturalis; artificialium for[m]æ aut ſunt figuræ, aut aliq[u]id his cognatum. I[d]eo ergo negauit Ariſt. in figuris alterationem eſſe, ſicuti & in formis ſubſtantialibus, qui[b]us rei natura p[o]tiſſimum continetur: non quòd figurarum productio ſi[t] propriè generati[o]; ſed quia ad eam ſimilitudine proximè accedit.

Alteratio comes generationis.

Effigies index naturæ.

Figura modus quantitatis.

c *A[t] [vero] ne[c] [h]abitus*] Probat non comparari habit[u]s alteratione, quia habitus, aut virtutum [ſun]t, [aut] vitiorum. Si virtutum, eis perficimur: nih[il] vero alterari dicitur cùm perfectionem al[i]q[u]itur, v[t] d[o]mus, cùm fa[ſtig]ium accipit. Si vitiorum, cum vitia ſint virtuti contraria, & c[ontrariorum] eadem ratio ſit, nihil alterari cenſendum erit, cùm in vitia labitur. Perfici autem [...] quodq; [...] virtute [...] matur, ex eo oſten[d]it, q[u]ia virtus eſt propria cuiuſq; rei pe[rfectio]: quam vnu[m]quodque cum [o]btinet, ſecundum naturam bene habet, & in ſuo genere bonum [...]itur. Sumit autem Ariſt[o]teles hoc [lo]co virtutis nomen l[a]xiori ſignificatio, pro ea qualitate, qua res ad ſuas functiones rite obeundas idonea redditur, q[u]od genus virtutis etiam plantis c[o]nuenit, imo & artefactis, vt circulo, cùm formam [...] ſuæ debitam habet.

Habitus nō cōparari alteratione.

Ad virtutes, & vitia non dari alterationem.

d *Præterea dicimus.*] Perſequitur teſti[mon]ium, oſten[de]ns non verſa[ri] alterationem circa vitia & virtutes, quæ ad corpus pertinent. Rationis vis ac mome[n]tum in eo conſiſt[it], quod corporis virtutes, ſimiliterq; vitia ſint relata, quæ non poſſe alterationem terminare lib. 5 demonſtratū fuit. Nam [p]ratañ tres corporis virtutes, nimirū ſanitatem, pulchritudinem & robur, quæ omnia ex ijs eſſe quæ ad aliquid ſunt ex eo probat, quia conſiſtunt in co[mmenſ]uratione quadam. Nam ſanitas poſita eſt in commenſuratione elementorum, & propo[r]tione primarum qualitatum tam inter ſe, quàm in ordine a[d] continens. Q[uo]d aūt appellatione co[n]tinentis ſig[ni]ficet Ariſtoteles, contr[o]uerſum eſt. D Thom. putat indicare corpu[s], ita vt velit Philoſophus humorum temperiem, quæ ſanitatem continet, ſpectandam eſſe ſecundum naturam c[...] id eſt, corporis in quo ſanitas inſidet, quia compoſiti[o] qualitatum, & humorum, [...] in [...]one, [...] bi gratia eſt ſan[it]as in homine m[o]rbus eſt. diu[er]ſas enim formas diuerſa temperam[ent]a [...] aut mal[e] [af]ficiunt. & ad omnia apte vel inepte obeunda diſponunt. Commentatores vero S[im]plicius & M[...] Albert[u]s, nomine continentis intelligunt circ[u]miectum acrem, quia [...] torum temperati[o] a[d] [i]llum comparari deb[e]t, ita vt ea valetudo ſolida ſim[...]q[u]e habeatur, quæ ab aere, [...] eiuſmodi rebus non facilè expugnetur; habet enim [a]d euertendam, tuendamque ſanitatem multum momenti cœli ac ſ[...] natura, vt docuit Hippocrate in lib. de locis, aere & [a]qua, Ariſtoteles in problemat. ſect. 14. & lib. 7. Politicorum cap. 11. Vitruuius lib. 1. de architect. cap. 4.

Temperamentorum diuerſitas.

C[...] natura quātum confert ad valetudinem.

quicquam aut vltra vires ſuas, aut in ſibi ſimile actionem transfundit.

Secundò, quia nequaquam veriſimile eſt, aquam in vacuo ad ſuum frigus non eſſe redituram, cùm ea reditio fiat gratia propriæ conſeruationis, quam etiam in vacuo expeteret, procuraretq;.

Opinio Auerrois.

Secunda opinio, quã nõnulli Auerroi 2. de anima cõmento 1. attribuũt, nec improbabilem cenſet Caietanus ad art. 3. q. 54. primæ partis, eſt aliorũ exiſtimantiũ, cù aqua incaleſcit ſemper in ea relinqui partes aliquas frigidiores, quæ ſe interius abdiderunt, quarum poſtea beneficio tota aqua natiuum frigus recipiat.

Refellitur.

Sed hi etiã perſpicuè falluntur. Nam vel partes illæ frigidiores retinent frigiditatem ſummã, vel refractã, ac depreſſam. Primum dici non poteſt, quia & rationi & experientiæ aduerſatur. Rationi; tum quia calor ignis in omnes partes aquæ poteſt peruadere, easq; a ſummo frigiditatis gradu deijcere; tum quia non poſſet alioqui materia aquæ ad ignis generationẽ diſponi, cum tamẽ, docente Ariſtotele 2 de ortu & interitu c. 4. tex. 24. & 28. omnia elementa in ſe vltrò citroq; commeent, & ex igni aqua, ex aqua ignis proximè generetur.

Repugnat experient.

Experiẽtiæ, quia ſi quis in feruentẽ aquã manum injciat, nequaquã eiuſmodi frigiditatem ſentiet. Occurrũt tamẽ aduerſarij frigus illud in aqua obliteſcẽs ſenſu non percipi ob nimij caloris permixtionẽ, præſertim cũ calor multũ ſit actuoſior, & efficacior in agendo, quàm frigus. Hæc tamen ſolutio nõ ſatisfacit. Nã neq; caloris abundantia, neq; efficacitas impediet quo minus aqua ex conſortio & ſocietate partium ſummũ frigus retinentiũ aliquantũ tepeſcat. Quare ſi ita res haberet, vti inquiunt, nunquã aqua ſenſuũ iudicio calida, ſed ad ſummum tepida æſtimaretur. Quod ſi dent ſecundũ, videlicet illas aquæ particulas frigidiores non ſummũ, ſed depreſſum frigus ſeruare, ſequitur aquam, quæ ſemel incaluit, & ſi nihil iam exterius obſit, nunquam ad natiuum frigus redituram, quod abſurdum eſt. Conſecutio probatur, quia illæ aquæ particulæ calore aliquo occupatæ, nequibunt cæteras partes in intenſiorem frigiditatem, quàm ipſæ obtineant, vindicare, nõ obtinent autem ſummè intenſam, ſed refractam, vt fatentur.

3. Opinio. In hac fuit Ianellus 8. huius operis quæſt. 9.

Tertia ſententia eſt aliorum, qui putant, quemadmodum piperi inſidet calor quidam virtualis, quo ventriculum excalefacit; ita aquæ, cæteriſq; elementis ineſſe quatuor eiuſdem nominis qualitates, quæ vim habeant ad reſtituendum igni calorem, aeri humiditatem, aquæ frigus, terræ ſiccitatem. Vnde eas ab hoc munere, ſeu virtute appellant virtuales. Itaq; ab ijs putant reuocari elementa ad natiuum ſtatum ſuarum qualitatum, cum ab eo deijciuntur.

Non placet.

Horum quoq; ſententia non videtur vera, refellituq; in lib. de ortu, & interitu, vbi oſtenditur ſuperuacaneũ eſſe eiuſ-

A modi qualitates virtuales elementis attribuere, quod ipſorum ſubſtantiales formæ per ſe obire queant id, cuius gratia illæ a ſuis authoribus excogitantur.

4. Opin. quæ vera eſt.

Alij dixère aquam proximè reuocari ad natiuum frigus a ſua forma ſubſtãtiali. Quæ ſententia vera eſt, & tum ex aliorum confutatione, tum per ſe fidẽ obtinet. Eamq; amplectitur Auicenna lib. 1. ſufficientiæ c. 5. Henricus Gandau. quodl. 11. q. 6. Aegid. q. 16. quodl. 2.

Vt Ferrarienſis q. 1 huius libri, bene lib. 5. Meta. P... c. 2 q. 6 ſect. 5

B Capr. in 2. d. 6. q. 1. art. 3. Maior 2 de generat. q. 1. & in 1. d. 17. q. 12. Caiet. loco cit. Soncinas 9 Metaph. q. 8 & alij.

Probatur.

Probatur autem paucis hunc in modum. Calefactio illa non oritur à materia; ſiquidẽ hæc nullã in ſe efficiendi vim cohibet; ergo ab aliqua forma. Non à forma accidentaria, cùm ea nõ detur, vt ex dictis conſtat; ergo à forma ſubſtãtiali ipſius aquæ. Porro id quod de aqua aſſerimus, ſtatuendũ quoque eſt de cæteris rebus naturalibus, cùm qua-

C litates naturæ ſuæ cõſentaneas, quas ingruente contrariorũ vi amiſerant, per ſe quaſi poſtliminio recuperant. Sed illud iam hic admonemus, quod in progreſſu fuſius explicabimus; licet prædicta refrigeratio, aliæq; id genus emanationes à formis ſubſtãtialibus proximè oriãtur, nihilominus ad ipſarum formarum progenitores tanquã ad principem cauſam referendas eſſe.

Emanationes proximè a formis ſubſtantialibus profectæ ...

Quod ſi quis objciat, nullam ſubſtantiam

Obiectio.

D creatam poſſe eſſe immediatum agendi principium. Occurrendum erit, id nõ intelligi de illis qualibuſcunq; actionibus, quibus proprietates à ſubiectis emanant, ſicuti articulo ſuperiori in ſecũda aſſertione diximus, facultates animæ proximè ab ea fluere. Eodem igitur modo frigus, tanquam propria aquæ affectio ab ipſa immediate oritur, tum quãdo primò aqua gignitur, tum quoties poſtea frigus amiſſum ſuapte vi recuperat. In qua tamen a-

Diluitur.

E ctione principale agens eſt ipſum generans.

Cur aqua ab igni ſeiuncta non ſummè frigeat.

Quæret itẽ aliquis, quid cauſæ ſit, cur aqua ab igni ſeiuncta, non ſe in frigiditatem ſummam vendicet. Cui reſpondemus haud dubiè vendicaturam, ſi omnia prorſus tam externa, quàm interna impedimẽta remoueantur. Interna, cuiuſmodi ſunt calidi vapores, qui in ea ex præterita calefactione remanent: externa, vt aer tepens, & exhalationes, quæ in eam recidunt. Vnde aqua, profundis puteis & terræ

F cauernis cõtenta per æſtatem frigidiſſima eſt: quod eo loco & tempore nihil fere eius ad naturalem ſtatum reditionem interturbet.

ARTICVLVS IV.

QVINTI ARGVMENTI EXplicatio. Digreſſio de motu cordis.

AD vberiorem quinti argumenti explicationem, libet de motu cordis pauca diſſe-

re.e.

Imago ciuitatis in corporis humani fabrica.

rere. Annotandũ igitur eſt diuinam ſolertiam in partiũ humani corporis diſtributione imaginem quandam politiæ, ac ciuitatis ſingulari artificio expreſſiſſe. Namque vti princeps in benè conſtituta ciuitate diligenter prouidet, vt ciuibus alimenta ſuppetant; vt ab iniuſta vi tut. & incolumes ſeruentur; vt honeſtarum rerum cognitione inſtituantur: ita tres ſunt in corpore humano præcipuæ partes, quibus hæc munia perficiuntur; iecur, cor, caput. Etenim in iecore quaſi in culina, cibi ventriculi promptuario, in quo ex parte decocti fuerãt, tranſmiſſi inſtituuntur, perfectaq; coctione elaborati, cæteris membris pro rata portione diſpertiuntur.

Appetitus iræ dux belli.
Cor focus iræ.
Virg. 8. Aeneid.
Iræ appetitũ in corde inesse ſtatuit Hippocrates, Plato, Ariſtoteles, Theophraſtus.
Cur ratio dicatur in capite præſidere.

At in corde ſtationem obtinet appetitus iræ, qui quaſi belli dux hoſtilem vim repellit (quanquã nonnulli in corde affectum pauoris, iræ in felle conſtituunt; quò pertinet illud poetæ; exaſperat atro felle dolor, id eſt, ita in felle efferbuerat.) Itaq; iræ appetitus in corde ineſt ex communioni Philoſophorum ſententia, cui adſtipulatur vulgata iræ definitio, ira eſt commotio ſanguinis circa cor, eſt autẽ ibi vt theſaurum vitæ ſeruet, & ab aduerſariorum incurſu tueatur, ſicq; totum animal defendat. Deniq; in regia capitis, tanquã in cœlo Deus, præſidet ratio, ac ſapientia. Licet enim hæc in ipſa anima inſint; dicuntur tamen in capite inſidere, propterea quod illic excubent ſenſus omnes externi, rerum cognoſcendarum nuncij, & internæ ſentiendi facultates vtriuſq; intellectus famulæ, & adiutrices. Vnde Platonici caput animæ rationalis ſedem nuncuparunt.

Motus cordis imitatur cœli conuerſionem.

Sed vt ad inſtitutũ veniamus, eſſe quidem motum cordis iugẽ, ac perennẽ nemo nõ experitur. Aduertit autẽ D. Thom. in opuſc. 35. eſſe illum cœleſtium ſphærarum conuerſioni perſimilem. Nec mirũ quia & circularis & continuus quodammodo eſt. Circularis, pro vt ab eodem ad eundem terminum reciproca viciſſitudine conuertitur. Continuus, quatenus dum animal viuit, neutiquam interrumpitur.

Quo pacto deficiat à ſimplicitate motus circularis.
Lege D. Gregoriũ Nyſ. in lib. de hominis opif. cap. 30.

Sed enim à ſimplicitate conuerſionis deficit, quia ex pulſu, tractuq; componitur: à continuitate vero, quia inter pulſum & tractum, aliquam interijci moram neceſſe eſt. Porro aũt quænam ſit huiuſce motus finalis cauſa conſtat inter Medicos, ac Philoſophos. Conſtringitur enim, ac dilatatur cor, vt aer è vicino pulmone per reſpirationem attractus, & in cauitates admiſſus eius calorem ventilet, ac temperet, nec inflammetur & igneſcat, atq; vt vnà ſanguinem expurget & excrementitiam fuliginem, ſiue igneum fumum e ſpiritibus concalefactis prodeuntem foras euocet.

A quonam efficiatur motus cordis, prima opinio.

Quod tamẽ ad efficientem huius motionis cauſam ſpectat, nõ parua contentio eſt. Sunt qui eam fieri putẽt ab aliqua diuiniori cauſa vt ab intelligentia. Decipiuntur tamen. Nam cùm hic motus maximè vitalis ſit, vtiq; in ip-A ſo viuẽte cauſam habeat oportet, ſicuti & cæteræ rerum viuentium functiones. Quod etiã confirmat teſtimonium Ariſtotelis in libro de motu animaliũ prope finem, aſſerentis animal habere ſeſe, vt benè adminiſtratã legibus ciuitatem, in qua poſtquam ſemel ordo conſtiterit, nihil opus eſt externo duce, aut monarcho; ſed vnuſquiſq; ea, quæ ſuarum partium ſunt ſtrenuè obit. Quibus verbis indicat, animantes non aliunde pendentem habere mo-B tus ſui rationem; ſed vbi ſimel progenitæ fuerint, ſuis ex ſe motibus cieri.

2. Opinio.

Alij opinati ſunt cor ab innato calore agitari. Non rectè. Siquidem calor non lationis, ſed alterationis dũtaxat principium habetur; motus autem cordis latio eſt.

3. Opinio.

Alij ſe quæſtioni ſatisfacere putant, aſſerendo vnã cordis particulã cæteras concitare; ſed nõ ſatisfaciũt: adhuc enim explicandũ ſupereſt, à quonã particula illa cieatur, a ſe, an ab a-C lio; atq; ita controuerſiã integrã relinquunt.

Quarta & vera ſententia.
Eius confirmatio.

Aſſerendũ igitur eſt cũ D. Thom. loco cit. & cõmuni Schola Peripateticorũ, cor ab anima ipſa moueri. Mouetur aũt interuẽtu facultatis motricis, quæ in ipſo hæret. Nam cum is motus maximè vitalis ſit, vt paulò antea dicebamus, neceſſe eſt, vt a principio vitæ, id eſt, ab anima proficiſcatur. Deinde cũ anima non ſit proximũ ſuarum functionum principium, vtiq; aliqua indiget potentia, qua vt inſtru-D mento eum motum exequatur; hæc autem alia eſſe non poteſt, quã illa, quæ ab hoc ipſo effectu nomen accepit; id eſt motrix facultas.

Cor vitæ fons.
Natiui caloris theſaurus.
De ſede cordis lege Ariſtot. 1. de hiſt. animal. c. 17 & lib. 3. de par. animal. c. 4. Galen. lib. 3. de vſu partium ca. 7.

Quod aũt ea motio ab aliqua parte animalis ad cor nequaquã deriuetur, ex eo patet, quia cor cũ vitæ fons ſit, eſt id, quod in quouis animali primũ mouetur; ab eiusq; motu cæterarum partium functiones dependent; quare & animalis medium obtinet, non ſolùm, quia vt natiui caloris theſaurus in abditiori, & tutio-E ri loco, ac tanquã in cẽtro corporis reponi debuit à natura; ſed etiã quia vti princeps, e regni medio cætera mẽbra ſuo motu excitat & impellit. Num aũt motus cordis a generante, vt à principe cauſa, ab anima verò, vt ab inſtrumento ipſius generantis, oriatur, in quæſtione de motu grauium & leuium diſquiremus.

Cor quaſi quoddam ſeparatum animal.

Vtrumuis tamen dicatur, rata manet diſtinctio inter mouens & motum. Namque ſi ponatur à generante moueri, liquidò id F conſtat. Si ab anima, eius quoque opinionis facilis defenſio eſt; quandoquidem beneficio, ac vt vnius partis motum cõiugatione verò alterius, nempe materiæ, eundem recipiet, more animantium. Nam & ipſum, teſte Ariſtotele in libro de motione animalium, quaſi quoddam ſeparatum animal eſt. Atque ita ſiue hoc, ſiue illud aſſeramus, neutiquam ſecundum ſe totum mouere, aut moueri dicetur. Quanquam in animali datur vna pars integrans, à qua motus ad reliquas dimanat, nempe ipſum cor; in eodem autẽ corde, non

neceſſe eſt diſtinguere alteram partem integrantem, quæ mouear, alteram, quæ mo. ueatur; nec in eo locum habet pronunciatum illud Ariſtotelis, cùm non ſit mobile perfe-ctum, ſed ipſa pars integrans à qua motus, in eiuſmodi mobili deriuatur: in qua proinde neceſſe eſt ea diuiſio terminetur, alioqui in infinitum res abiret.

Hac de re Zimara in theorematis propoſit. 12.

Quem gradum animæ motus cordis ſequatur.

Eſt etiam non parua diſceptatio, num prædicta cordis motio attribuenda ſit animæ ſecundum gradum vegetandi, an ſentiendi. Auerroes 2. Collect. 7. & recentium medicorum nonnulli, eam ad vegetandi gradum referunt; videlicet, quod omnis ſentientis animæ motio antecedentem cognitionem requirat, quam tamen non exigi à motu cordis palam eſt. Alij & quidem probabiliùs aſſeuerant, eiuſmodi motum conſequi animam ſecundum gradum ſenſitiuum, primùm, quia A ſolis animantibus communis eſt, deinde, quia exercetur miniſterio potentiæ loco motricis, quæ ab anima ſenſitiua primò exoritur. Nec obſtat quod præeuntem notitiam non deſideret. Id enim propterea eſt, quia vt paulo antè diximus, cor eſt veluti animal quoddam ſeparatum, quod aliunde non dependet. At que etiam cùm non ad reliquos ſolùm motus, ſed ad ipſas quoque ſenſitiuarum virium functiones obeundas vim & ſpiritus impertiat; vtique opus fuit, vt directrici notitia minimè indigeret. Secus tamẽ res habet in progreſſione animalium. Hanc enim perſpicuum eſt requirere phantaſiæ apprehẽſionem, quæ appetitum excitet, vt interuentu motricis facultatis, in muſculis potiſſimùm reſidentis, membra impellat. Ex dictis plana relinquitur quarti argumenti diſſolutio. Non enim cor à ſe ipſo, ſed ab anima cietur.

Cur nulla præeunte notitia cor mouetur.

Κεφάλαιον β

ΤΟ' δὲ πρῶτον κινοῦν, μὴ ὡς τὸ οὗ ἕνεκεν, ἀλλ' ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως ἅμα ἐστὶ τῷ κινουμένῳ. ἅμα δὲ λέγω, διότι οὐθὲν αὐτῶν μεταξύ ἐστι. τοῦτο γὰρ κοινὸν ἐπὶ παντὸς κινουμένου καὶ κινοῦντός ἐστιν. ἐπεὶ δὲ τρεῖς εἰσὶ κινήσεις, ἥ τε κατὰ τόπον, καὶ κατὰ τὸ ποιόν, καὶ κατὰ τὸ ποσόν, ἀνάγκη καὶ τὰ κινούμενα τρία· ἡ μὲν οὖν κατὰ τόπον φορά· ἡ δὲ κατὰ τὸ ποιὸν ἀλλοίωσις· ἡ δὲ κατὰ τὸ ποσόν, αὔξησις καὶ φθίσις. πρῶτον μὲν οὖν εἴπωμεν περὶ τῆς φορᾶς· αὕτη γὰρ πρώτη τῶν κινήσεών ἐστιν. ἅπαν δὴ τὸ φερόμενον, ἢ ὑφ' αὑτοῦ κινεῖται, ἢ ὑπ' ἄλλου. ὅσα μὲν οὖν αὐτὰ ὑφ' αὑτῶν κινεῖται, φανερὸν ἐν τούτοις, ὅτι ἅμα τὸ κινούμενον καὶ τὸ κινοῦν ἐστίν· ἐνυπάρχει γὰρ αὐτοῖς τὸ πρῶτον κινοῦν· ὥστ' οὐδέν ἐστιν ἀνὰ μεταξύ. ὅσα δ' ὑπ' ἄλλου κινεῖται, τετραχῶς ἀνάγκη γίνεσθαι. τέτταρα γὰρ εἴδη τῆς ὑπ' ἄλλου φορᾶς, ἕλξις, ὦσις, ὄχησις, δίνησις· ἅπασαι γὰρ αἱ κατὰ τόπον κινήσεις ἀνάγονται εἰς ταύτας. ἡ μὲν γὰρ ἔπωσις, ὦσίς τίς ἐστιν, ὅταν τὸ ἀπ' αὐτοῦ κινοῦν ἐπακολουθῇ ὠθοῦν· ἡ δ' ἄπωσις, ὅταν μὴ ἐπακολουθῇ κινῆσαν· ἡ δὲ ῥῖψις, ὅταν σφοδροτέραν ποιήσῃ τὴν ἀπ' αὐτοῦ κίνησιν τῆς κατὰ φύσιν φορᾶς, καὶ μέχρι τοσούτου φέρηται, ἕως ἂν κρατῇ ἡ κίνησις. πάλιν ἡ δίωσις καὶ σύνωσις, ἄπωσις καὶ ἕλξις εἰσίν. ἡ μὲν γὰρ δίωσις, ἄπωσις. ἢ γὰρ ἀπ' αὐτοῦ, ἢ ἀπ' ἄλλου ἐστὶν ἡ ἄπωσις. ἡ δὲ σύνωσις, ἕλξις. καὶ γὰρ πρὸς αὐτὸ καὶ πρὸς ἄλλο ἡ ἕλξις.

ὥστε

CAP. II.

PRimum a autem mouens non vt id, cuius gratia, ſed vnde eſt, motionis principium cum eo quod mouetur ſimul eſt. Dico autem ſimul, quòd nihil inter ea intercedat. Hoc enim rei omnis quæ mouetur, & eius quæ mouet cõmune eſt. Cùm autem tres ſint motus, is qui in loco, & is qui in qualitate, & is qui in quantitate, ea etiam, quæ mouentur, tria ſint neceſſe eſt. Qui igitur eſt in loco, latio eſt, qui in qualitate, alteratio, qui in quantitate, accretio, & imminutio. Primum itaque de latione dicamus quod ipſa motuũ ſit primus. Quidquid itaque fertur aut à ſe mouetur, aut ab alio: quæ a ſe mouentur perſpicuum eſt in eis id, quod mouetur, & id quod mouet ſimul eſſe, in eis enim primus mouens ineſt, quare nihil eſt intermedium. Quæ autem ab alio mouentur, quatuor modis motione cieantur neceſſe eſt. Nam lationis quæ ab alio eſt quatuor ſunt genera, tractus, pulſus, vectio, volutatio, ad quæ omnes, quæ in loco fiunt motiones reducuntur. b Etenim impulſio pulſus quidam eſt, cum mouens rem ſequitur, quàm à ſe pellit, expulſio autem cùm mouendo nõ ſequitur. At iactus cùm rem, quæ iacitur, vehementiori ciet motione, quàm illius naturalis motio ſit, & illa eo vſq; fertur, quoad motio euicerit. Rurſus diſpulſio et compulſio, expulſiones ſunt & tractus. Namque diſpulſio expulſio eſt, cùm vel à ſe, vel ab alio expulſio ſit: compulſio autem tractus eſt, quod & ad ſe, & ad aliud tractus ſit. Textus 10. Textus 11.

Quare

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Quod mouet primò, immediatè eſſe rei motæ.

PRimum a autem mouens.] Probat theorema aliud, quod ſuperiùs attigerat; nempe id quod primo, id eſt, abſq; interuentu alterius, & non vt finis, ſed actiuè mouet, ſimul eſſe oportere cum eo quod mouetur. Cùm autem motuum ſpecies variæ ſint, à locali, qui omnium primus eſt, exorditur hunc in modum. Quæcunq; loco mouentur, aut à ſeipſis, aut ab alijs, hoc eſt, à principio interno, vel externo mouentur; atqui ſiue hoc, ſiue illo pacto motus fiat, ſemper id quod motum edit, cum re mota cohæret: igitur ſemper mouẽs, & quod mouetur ſimul ſunt. Priorem partem aſſumptionis; nimirum, ſemper id quod ab interno principio cietur, motori eſſe coniunctum, ſatis apertam eſſe ait. Vt autem poſteriorem illuſtret ac probet; oſtendit quadrifariam poſſe quidpiam externa vi ad locum moueri, ſcilicet tractu, pulſu, vectione, volutatione. Nam cæteri modi faciè ad hos reuocari poſſunt.

Quot modis poſſit quidpiam externa vi ad locum ferri.

b *Etenim*

ὥστε καὶ ὅσα τούτων εἴδη, οἷον σπάθησις καὶ κέρκισις. ἡ μὲν γάρ ἐστιν ὦσις, ἡ δὲ, ἕλξις. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἄλλαι συγκρίσεις καὶ διακρίσεις· ἅπασαι γὰρ ἔσονται διώσεις, ἢ συνώσεις· πλὴν ὅσαι ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ εἰσίν. ἅμα δὲ φανερὸν, ὅτι οὐδ' ἐστιν ἄλλο τι γένος κινήσεως, ἡ σύγκρισις καὶ διάκρισις. ἅπασαι γὰρ διανέμονται εἴς τινας τῶν εἰρημένων. ἔτι δ' ἡ μὲν εἰσπνοὴ, ἕλξις· ἡ δ' ἐκπνοὴ, ὦσίς ἐστιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ πτύσις, καὶ ὅσαι ἄλλαι διὰ τοῦ σώματος ἢ ἐκκριτικαὶ ἢ ληπτικαὶ κινήσεις. αἱ μὲν γὰρ, ἕλξεις· αἱ δὲ, ἀπώσεις. δεῖ δὲ καὶ τὰς ἄλλας τὰς κατὰ τόπον ἀνάγειν. ἅπασαι γὰρ πίπτουσιν εἰς τέσσαρας ταύτας. τούτων δὲ πάλιν ἡ ὄχησις καὶ ἡ δίνησις, εἰς ἕλξιν καὶ ὦσιν. ἡ μὲν γὰρ ὄχησις, κατὰ τούτων τινὰ τῶν τριῶν τρόπων ἐστί. τὸ μὲν γὰρ ὀχούμενον κινεῖται κατὰ συμβεβηκὸς, ὅτι ἐν κινουμένῳ ἐστὶν ἢ ἐπὶ κινουμένου τινός. τὸ δ' ὀχοῦν ὀχεῖ, ἢ ἑλκόμενον, ἢ ὠθούμενον, ἢ δινούμενον. ὥστε κοινή ἐστιν ἁπασῶν τῶν τριῶν ἡ ὄχησις. ἡ δὲ δίνησις σύγκειται ἐξ ἕλξεώς τε καὶ ὤσεως. ἀνάγκη γὰρ τὸ δινοῦν, τὸ μὲν ἕλκειν, τὸ δ' ὠθεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἀφ' αὑτοῦ, τὸ δὲ πρὸς αὑτὸ ἄγει. ὥστ' εἰ τὸ ὠθοῦν καὶ τὸ ἕλκον ἅμα τῷ ὠθουμένῳ καὶ τῷ ἑλκομένῳ, φανερὸν ὅτι τοῦ κατὰ τόπον κινουμένου καὶ κινοῦντος οὐδέν ἐστι μεταξύ· ἀλλὰ μὴν τοῦτο δῆλον καὶ ἐκ τῶν ὁρισμῶν.

ὦσις

Quare & quæcunque horum ſunt ſpecies, vt motiones, quarum altera telam arctant & denſant textoris, altera radio eandem texunt: illa enim compulſio eſt hæc diſpulſio. Similiter & aliæ concretiones & diſcretiones. Nam illis demptis, quæ in generatione ſunt, & interitu, omnes diſpulſiones erunt, aut compulſiones. Simul autem conſtat concretionem & ſecretionem aliud quoddam motionis genus non eſſe. Nam in earum, quæ dictæ ſunt, aliquas, omnes diſtribuuntur. Præterea inſpiratio, attractio eſt: expiratio pulſus. Similiter & excretio, & quicunque alij motus, quibus per corpus excernitur, aut ſumitur aliquid. Alij enim ſunt tractus, alij expulſiones. Reducendi ſunt autem & alij, qui in loco fiunt, cùm omnes in hos quatuor incidant. Harum autem rurſus vectio & volutatio, ad tractum & pulſum. Trium enim horum modorum aliquo vectio fit. Namque quod vehitur ex accidenti mouetur, quia in aliquo, aut ſuper aliquo ſit, quod mouetur. Quod autem vehit, aut quod trahitur, aut quod pellitur, aut quod voluatur vehit. Ita fit vt trium communis omnium vectio ſit. Volutatio autem ex tractu & pulſu confit. Neceſſe eſt enim id, quod voluit, aliud quidem trahere, aliud pellere; ſiquidem aliud à ſe abducit, aliud ad ſe adducit. Quare ſi quod pellit, & quod trahit cum re quæ pellitur, & trahitur, ſimul eſt; perſpicuum eſt medium nullum eſſe inter id, quod motu qui in loco fit, cietur, & id quod ciet. Quod ex definitionibus quoque manifeſtum eſt.

Nam-

b *Etenim impulſio.*] Quatuor illos modos ſigillatim explanat, ſimulque omnes ad duos reducit, videlicet ad pulſum & tractum. Deinde ita ratiocinatur. Omnis latio, quæ ab externo oritur principio, ad pulſum, tractumque reuocatur: ſed tam quod pellit, quàm quod trahit, proximum eſt ei quod mouet, vt ex definitione pulſus, & tractus conſtat: quidquid igitur loco mouet, rei motæ proximum eſt.

c *Nec*

ὦσις μὲν γάρ ἐστιν ἡ ἀφ' αὑτοῦ, ἢ ἀπ' ἄλλου πρὸς ἄλλο κίνησις· ἕλξις δὲ, ἡ ἀπ' ἄλλου πρὸς αὑτὸ, ἢ πρὸς ἄλλο, ὅταν θᾶττον ἡ κίνησις ᾖ τοῦ ἕλκοντος, ἡ χωρίζουσα ἀπ' ἀλλήλων τὰ συνεχῆ· οὕτω γὰρ συνεφέλκεται θάτερον. τάχα δὲ δόξειεν ἂν εἶναί τις ἕλξις καὶ ἄλλως· τὸ γὰρ ξύλον ἕλκει τὸ πῦρ, οὐχ οὕτω. τὸ δ' οὐθὲν διαφέρει κινουμένου τοῦ ἕλκοντος ἢ μένοντος ἕλκειν· ὁτὲ μὲν γὰρ ἕλκει οὗ ἐστιν, ὁτὲ δὲ οὗ ἦν. ἀδύνατον δὴ ἢ ἀφ' αὑτοῦ πρὸς ἄλλο, ἢ ἀπ' ἄλλου πρὸς αὑτὸ κινεῖν μὴ ἁπτόμενον. ὥστε φανερὸν ὅτι τοῦ κατὰ τόπον κινουμένου καὶ κινοῦντος, οὐδέν ἐστι μεταξύ. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦ ἀλλοιουμένου καὶ τοῦ ἀλλοιοῦντος. τοῦτο δὲ δῆλον ἐξ ἐπαγωγῆς· ἐν ἅπασι γὰρ συμβαίνει ἅμα εἶναι τὸ ἔσχατον ἀλλοιοῦν καὶ τὸ ἀλλοιούμενον ὑπὸ τῶν εἰρημένων· ταῦτα γὰρ ἐστὶ πάθη τῆς ὑποκειμένης ποιότητος, ἢ γὰρ θερμαινόμενον, ἢ γλυκαινόμενον, ἢ πυκνούμενον, ἢ ξηραινόμενον ἢ λευκαινόμενον, ἀλλοιοῦσθαί φαμεν· ὁμοίως τό τε ἄψυχον καὶ τὸ ἔμψυχον λέγοντες, καὶ πάλιν τῶν ἐμψύχων, τά τε μὴ αἰσθητικὰ τῶν μερῶν (καὶ) αὐτὰς τὰς αἰσθήσεις· ἀλλοιοῦνται γάρ πως καὶ αἱ αἰσθήσεις· ἡ γὰρ αἴσθησις ἡ κατ' ἐνέργειαν, κίνησίς ἐστι διὰ τοῦ σώματος, πασχούσης τι τῆς αἰσθήσεως. καθ' ὅσα μὲν οὖν τὸ ἄψυχον ἀλλοιοῦται, καὶ τὸ ἔμψυχον, καθ' ὅσα δὲ τὸ ἔμψυχον, οὐ καθ' ἅπαντα τὸ ἄψυχον·

Namque pulſus motus eſt, aut à ſe, aut ab alio ad aliud. Tractus autem ab alio ad ſe, aut ad aliud, cum trahentis motio, quæ res continuas inter ſe diſtrahit, velocior fuerit. Ita enim reliquum ſimul attrahitur. Fortaſſe autem & alius quidam tractus eſſe videbitur. Nam lignum trahit ignem, ſed non hoc modo. Cùm autem ſit tractus nihil intereſt vtrum id qui trahit moueatur, an maneat. Interdum enim trahit eo vbi eſt, interdum eo vbi erat. At fieri non poteſt, vt vel à ſe ad aliud, vel ab alio ad ſe non tangendo moueat. Illud igitur perſpicuum eſt, inter id quod motu, qui in loco fit, ciet & id quod cietur, nihil intercedere. c *Nec vero inter id, quod alteratur, & id, quod alterat.* Text.11. *Quod ex inductione manifeſtum eſt. In omnibus enim ex his, quæ dicta ſunt, euenit vt quod poſtremo alterat, & quod alteratur, ſint ſimul. Hæc ſunt affectiones ſubiectæ qualitatis. Id enim dicimus alterari, quod aut caleſcit, aut dulceſcit, aut denſatur, aut ſicceſcit, aut albeſcit.* d *Perinde autem de animato hoc dicimus, atque de inanimato, & in animatis tam de ſenſibus quam de partibus non ſentientibus. Alterantur enim & ſenſus quodammodo: ſenſus enim qui actu eſt, motio eſt, per corpus ſenſu ipſo aliquid patiente.* Text.12. e *At omnibus quidem quibus inanimata, iiſdem animata alterantur: at quibus animatum, non hiſce omnibus id, quod eſt inanimatum.*

οὐ γὰρ ἀλλοιοῦται κατὰ τὰς αἰσθήσεις, καὶ τὸ μὲν λανθάνει, τὸ δ' οὐ λανθάνει πάσχον. οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ τὸ ἔμψυχον λανθάνειν, ὅταν μὴ κατὰ τὰς αἰσθήσεις γίγνηται ἡ ἀλλοίωσις. εἴπερ οὖν ἀλλοιοῦται τὸ ἀλλοιούμενον ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, ἐν ἅπασί γε τούτοις, φανερὸν ὅτι ἅμα ἐστὶ τὸ ἔσχατον ἀλλοιοῦν, καὶ τὸ πρῶτον ἀλλοιούμενον· τῷ μὲν γὰρ συνεχὴς ὁ ἀήρ, τῷ δ' ἀέρι τὸ σῶμα. πάλιν δέ, τὸ μὲν χρῶμα τῷ φωτί, τὸ δὲ φῶς τῇ ὄψει. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἡ ἀκοὴ καὶ ἡ ὄσφρησις· πρῶτον γὰρ κινοῦν πρὸς τὸ κινούμενον, ὁ ἀήρ. καὶ ἐπὶ τῆς γεύσεως ὁμοίως· ἅμα γὰρ τῇ γεύσει ὁ χυμός. ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀναισθήτων. ὥστ' οὐδὲν ἔσται μεταξὺ τοῦ ἀλλοιουμένου καὶ τοῦ ἀλλοιοῦντος. οὐδὲ μὴν τοῦ αὐξανομένου τε καὶ αὔξοντος. αὐξάνει γὰρ τὸ πρῶτον αὖξον προσγιγνόμενον, ὥστε ἓν γίγνεσθαι τὸ ὅλον. καὶ πάλιν φθίνει τὸ φθῖνον ἀπογιγνομένου τινὸς τῶν τοῦ φθίνοντος. ἀνάγκη οὖν συνεχὲς εἶναι καὶ τὸ αὖξον καὶ τὸ φθῖνον· τῶν δὲ συνεχῶν οὐδὲν μεταξύ. φανερὸν οὖν ὅτι τοῦ κινουμένου καὶ τοῦ κινοῦντος πρώτου καὶ ἐσχάτου πρὸς τὸ κινούμενον οὐδέν ἐστιν ἀνὰ μέσον.

Nam ſenſibus non alteratur, ipſumq́; latet, cum afficitur, cùm animatum non lateat. Nihil autem prohibet animatum quoque latere, vt cum ſenſibus non alteratur. f *Si ergo quod alteratur à rebus ſenſilibus alteratur, certè perſpicuum eſt, id, quod poſtremo alterat, & quod primùm alteratur, in his omnibus ſimul eſſe. Nam huic quidem aer continuus eſt, aeri autem corpus. Rurſus color lumini, lumen autem aſpectui. Eodem modo & auditus & olfactus. Etenim mouens primum, rei quæ mouetur, habita ratione, aer eſt. Similiter res habet in guſtu, ſimul enim cum eo eſt ſapor. Nec ſecus in rebus inanimatis & in ſenſilibus. Quare intermedium inter id, quod alterat, & id quod alteratur, nullum erit.* g *At neque inter id, quod augetur, & id quod auget. Nam quod primum auget, appoſitum auget, ita vt totum vnum euadat. Rurſus imminuitur, quod imminuitur aliqua eius parte abſcedente. Id igitur quod auget, & id quod imminuit, continuatum eſſe neceſſe eſt. Continuorum autem nullum eſt medium. Conſtat itaque inter id, quod mouetur, & primum poſtremumq́ue eius, quod mouetur, ratione habita, mouentem nullum medium intercedere.* Text. 13.

Alteratio in quibus qualitatibus verſetur.

e *Nec verò inter.*] Idem oſtendit in motu alterationis, nimirum ſemper id quod proximè alterat, coniunctum eſſe ei quod alteratur, idq́ue inductione planum eſſe inquit. Ac priuſquam rem apertius declaret, exponit ad quáſnam qualitates ſpectet alteratio, & quænam res alterationem ſubeant. Porrò qualitates ad quas alteratio pertinet, ſunt calor, frigus, humor, ſiccitas, raritas, denſitas, aliæque id genus, quæ in tertia qualitatis ſpecie conſtituuntur, idq́ue ſignificant verba illa. Hæ ſunt affectiones qualitatis ſubiectæ, id eſt, vt Simplicius interpretatur, qualitatis ſenſibus obnoxiæ.

d *Perinde autem de animate.*] Docet quænam ſint corpora alterationem ſubeuntia, atque eſſe tam animata, quàm inanimata; tam partes ſenſu prædit as & ſenſus ipſos, quàm quæ ſenſu carent. Verùm quia ſenſus haud propriè alterantur, non ſimpliciter, ſed quodammodo eos alterari pronunciat, videlicet quia eorum functiones veram germanamq́ue alterationem imitantur. Id quod ex eo oſtendit, quia ſenſio, ſiue ſenſus operatio, eſt motio per corpus, id eſt, actio organo corporeo exhibita; ſecundum quam ſenſus patitur, dum rei quam ſentit, imaginem ſenſionemq́ue ipſam in ſe recipit; ſiquidem omnis receptio paſſio quædam eſt. & quæcunque aliquid recipiunt, patiunturve, alterari ea dicimus, etſi quædam eorum non niſi tranſlatitia alteratione immutentur.

Hic aduerte nomen Græcum αἴσθησις, latinè ſenſus, tam actum ſentiendi, quàm facultatem à qua is proficiſcitur, ſignificare, ideoque Ariſtotelem, vt eam tolleret ambiguitatem, appoſuiſſe particulam, actu, aiens, ſenſus enim qui actu eſt, vt nimirum intelligeremus, loqui ipſum de actu operationéve ipſius potentiæ ſenſitricis.

e *Et omnibus quidem.*] Res alterationi ſubiectas eo inter ſe, quod ad præſens inſtitutum attinet, diſcrepare inquit, quod quæcunque alterationes inanimatis competunt, eædem animatis conueniant, non contra: (ſiquidem res animæ expertes non afficiuntur ſenſuum alterationibus.) Item quòd inanimatæ alterari ſe non ſentiant, animatæ verò, ſi ſenſu præditæ ſint, alterationes ſuas dignoſcant, niſi fortè eiuſmodi alterationes ad ſenſus non pertineant, vt cùm albeſcunt, has enim latere non repugnat.

Id, quod alterat, coniunctum eſſe alterato.

f *Si ergo quod alteratur.*] Probat iam id quod proximè, ac primò alterat, cum eo quod alteratur, coniunctum eſſe. Ac primum id oſtendit in alterationibus, quæ ad ſenſus pertinent. Nam cum, v.g. manus ab igne diſtante caleſit, id quod proximè aerem alterat eſt ignis, quod proximè alterat manum, aer: at igni hæret aer, & aer manui. Item cum aſpectus rei imaginem accipit, id quod primò aerem alterat, eſt color lumine affuſus. id quod primò aſpectum alterat, eſt aer oculo contiguus; ſimiliterque res habet in cæteris ſenſibus, & in rebus etiam inanimis.

Id, quod auget, & id, quod diminuit, coniunctum eſſe cum augente, & imminuente.

g *At neque inter id.*] Idem perſpicuum eſt in ijs, quæ accrementum & decrementum ſuſcipiunt. Nam id quod auget, & quod imminuit, ſimul ſunt cum eo, quod auctionem & diminutionem ſubit; cum auctio fiat apponendo, diminutio verò detrahendo; quorum vtrunque ei quod augeſcit, & quod imminuitur, cohæreat oportet. Ita demum colligit Ariſtot. id quod demonſtrandum propoſuerat, nimirum inter id quod primò mouet, & primò mouetur, nihil intericctum eſſe.

QVAE-

QVÆSTIO I.

NVM OMNE QVOD PRImo mouet, ſimul eſſe oporteat cum eo quod mouetur, necne.

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS negatiua pars quæſtionis probari videatur.

a *Ariſt.2. hiſtor.animа.c.14. Plin.lib.9. cap 25.* b *Albertus lib.25.de animal.* c *Plin.li.8. c.21. Solinus cap.43.* d *Plin.li.8. c.22. Albertus li.22.de animal. Leuinus lib.4. de occultis naturæ miraculis c.12.* e *Ariſt. lib. 9 de nat.animal. c.37. Plin.lib.32. cap.1. Albertus lib.24. de animal.*

COntrouerſiam excitamus de eo, quod vt efficiens, ſiue corporea, ſiue non corporea ratione, motum edit; non autem de eo, quod vt finis mouet: palam eſt enim non oportere finem attiguum, aut præſentem eſſe rei, quæ mouetur. Eſt autem ſenſus, verum id, quod primò, id eſt abſque alio agen C te intermedio mouet, proximum eſſe debeat ei, quod mouetur.

Pars negatiua hunc in modum videtur poſſe oſtendi. Multa ſunt in natura rerum, quæ abſque medio actionem tranſmittunt in rem diſtantem; igitur non omne, quod primò mouet, coniunctum eſt ei, quod mouetur. Aſſumptum multimodis probatur. Nam magnes trahit ad ſe diſſitum ferrum. Faſcinantes ſolo oculorum conіectu nocent. *a* Echeneis piſcis D prætereuntem nauem detinet, ac remoratur, vnde & remoræ nomen accepit; *b* Baſiliſcus viſu & ſibilo; *c* Catoblepas, ſeu vt alij vocant, Cathophepa etiam intuitu vſque ad mille paſſus hominem interimit. *d* Lupi conſpectus raucedinem inducit, vnde eſt illud Poetæ, Lupi Merin videre priores. *e* Torpedo manum eius, qui ſe arundine, vel reti attigerit, ſtupefacit, adeò vt piſcatores laxare arundines & retia cogantur, atque ita diffugium ipſi patefacere. E

2. Argum. Secundò, idem oſtendi poteſt exemplo lebetis, cuius fundus friget, aqua in ipſo ferueſcente. Deinde quia ſi chartæ papyraceæ oleum cohibenti ignis ſubijciatur, charta integra, oleum ita incaleſcet, & æſtuabit, vt etiam oua in eo frigantur, quod argumento eſt ignẽ in aquam, & in oleum ſine medio vim caloris traijcere. Eodem etiã pertinet, quod *a* naphtha (bituminis id genus eſt) ex aliquanto ſpacio ignem concipit, quod item accidit radici F herbæ cuiuſdam, quæ Aproxis appellatur.

a *Plin. lib. 2. natural. Hiſto.1.cap. 105. & lib. 24.cap.17.*

3. Argum. Præterea, Phantaſia reſidens in capite mouet appetitum ſenſitiuum, qui quoad vim iraſcendi in corde; quoad vim appetẽdi in iecore ſedem habet. Imo res etiam externas & diſtantes ſola imaginatio permutat, atq; aliena qualitate imbuit, vt proditum eſt ab Auic. in lib. de Anima, ſect.4.cap.4 a qua ſententia non alienum fuiſſe perhibent Hippocr. Medicinæ principem: ergo ſaltem facultates cognoſcentes poſſunt in remota primò agere.

A *4. Argum.* Poſtremò, Id ipſum probare licebit in iis, quæ proiectionis motum ſubeũt, quibus proiectores in progreſſu motus non adſunt; & in corporibus grauibus, ac leuibus, quæ vt 8. lib. patebit, ad naturalia loca à ſuis genitoribus deferuntur, quos tamen dum ea mouentur, iam interiiſſe non rarò accidit.

ARTICVLVS II.

B

DIVERSAE AVTHORVM ſententiæ, & affirmatiuæ partis comprobatio.

MVlti optimæ notæ Philoſophi ad negantem propoſitæ quæſtionis partem deflexère. Vt Auicenna loco ſuperiùs citato, Alexander 1. Metaphyſ. commen.18. Scotus in 1. C diſt.37. qu. vnica, Ochamus, ibid. Priſcianus Lydus apud Theophylum 2. de anima, ad tex. 37. alijque nonnulli. Scotus igitur (vt cæteros omittamus) contendit ſolem ex putri materia mures, aliaq; id genus imperfecta animalia ſine inſtrumento medio progignere, atque ita agere primò in remotum. Nam & ſi fateatur prius ſolem per intermedia corpora qualitates demittere, quibus materia ad excipiendam formam paretur; negat tamen eiuſmodi D qualitates, vllúmve accidens inſtrumentariam vim habere poſſe, qua ſol formam ſubſtantialem è materiæ gremio efficienter exciret. Itaque totam prædictorum animantium effectionem ad ſolem, vt ad cauſſam effectricem immediatam refert, additq; (quod huius ſententiæ conſectarium erat) ex eo, quod cauſſa agens primò, ſeu proximè alicubi operetur, non poſſe eius contactum aut præſentiam argui, vt ex eo quòd Deus intelligentias, corpoE ra cœleſtia, & materiam primam per ſe creet, conſeruetque, non continuò ſequi diuinam ſubſtantiam vbique eſſe: licet id alio ex fonte, id eſt, ex ipſius immenſitate colligatur. Quod ſi Scoto Ariſtot. doctrinam contrarium hoc in loco aſſerentis obijcias, reſpondet Ariſtot. intelligendum eſſe de cauſis phyſicis agentibus per qualitates, formáſve naturales actiuas, quæ non ſunt principia agendi in remotum, niſi priùs vel ipſæ, vel aliquid in ipſis exiſtens, F in propinquum agat.

Gabriel in 1.diſt.37. q. vnica, Baſſolus, Marrones, & Lichetus ibid. Opinio Scoti.

Altera eſt ſententia planè vera, & Ariſtotelica, aſſerens nihil omnino poſſe in rem diſtantem primò agere. Hanc amplexus eſt Diuus Thomas 1.part. quæſt 8. art.1. & libro 3. contra gent. capite 68. Caietanus & Ferrarienſis eiſdem locis Duran. in 1.d.18. quæſt.1. Capr. in 1.diſt.37. quæſt. vnica. Aegydius hoc loco, & complures alij. Probatur autem primò, quia ſi quidpiam in rem diſtantem immediatè operari poſſet, nulla ratio eſſet, cur vnicuique agenti certa virtutis ſphæra præ-

Aliorum ſententia Ariſtotelica & vera. Eius confirmatio. Argent. in 1. d.37. q.1. Sot. hoc in lib. q.1.

ſcripta eſſe à Philoſophis diceretur; cur enim non poſſet agens in quamcunque diſtantiam actionem fundere, ſi ei non neceſſario decurrendum ſit medium, in quo vim ſuam impendat, paulatimque debilitet? Secundò, quia cum lux ſolis (vt aduerſariæ partis authores fatentur) corpora disiuncta non niſi per intermedia attingat, conſentaneum eſt, vt idem quoque de ipſo ſole dicamus, nimirum non poſſe illum in ſublunari mũdo per ſuam ſubſtantiam quicquam immediatè gignere, ſed neceſſariò expoſcere actiuas qualitates, quarum inſtrumentaria & effectrici vi ad gignendum vtatur. Tertiò, quia hæc præcipua videtur eſſe ratio, cur natura tantopere vacuum horreat, ac corpora omnia tam ſollicite ſeſe alijs agglutinent; nimirum quia inferiora non niſi per intermedia influentem è cœlo vim excipiunt, nec diſſita corpora niſi per infuſa operari queunt. Denique idem confirmat D. Anſelmi teſtimonium in Monologio, cap. 22. vbi docet, ex eo, quod Deus vbique agat, colligi vbique Deum eſſe, quod docet etiam D. Ambroſius lib. 1. de Spiritu ſancto. D. Hilarius 8. de Trinit. D. Auguſt. 8. ſuper Geneſ. c. 26. Imo id haud obſcurè docuit diuinus vates Pſal. 138. vbi cum dixiſſet, ſi aſcendero in cœlum, tu illic es, ſi deſcendero in infernum, ades; quibus verbis Deum vbiq; præſentem eſſe indicarat, quaſi huiuſce rei argumentum afferens, adiecit: Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Quò etiam ſpectat illud D. Pauli Act. 17. quamuis non longè ſit ab vnoquoque noſtrum; in ipſo enim viuimus, & mouemur, & ſumus.

Teſtimonium. Anſelmi. Ambroſij. Hilarij. Auguſtini. Et ſacræ paginæ. Pſalm.

Act. Apoſt.

Neque verò dubitandum, quin noſtra hæc ſententia Peripatetica ſit; cùm eam Ariſtoteles tum in hoc libro, tum in octauo tam multis rationibus ex inſtituto confirmarit. Illa vero Scoti interpretatio nequaquam admittenda eſt. Perinde enim habet, ac ſi quis dicat, ea quę priùs quàm agant in remotum, agunt in medium, debere prius in medium, quàm in remotum agere. Quod ſane nugatorium eſt.

ARTICVLVS III.

DILVITVR PRIMA PARS primi argumenti, agiturq; de occulta vi magnetis.

De magnete Plato in dialogo qui dicitur Ioan. Theophraſtus de lapidib. Cic. 1. de diuinat. Lucret. lib. 6. Plin. lib. 36. c. 16.

NVnc argumenta in contrariam partem adducta diluemus, quorum occaſione, iucundæ eruditionis gratia, aliquot ſcitu dignas controuerſias pertractabimus. Ac primùm de occulta vi magnetis. Rapi quidem ab illo ferrum conſtat, quemadmodum & à Theamede ferrum omne abigi, reſpuique, vt teſtatur Plin. lib. 36. hiſtor. natural. cap. 16. Vnde magnes ſiderites Herculeus dici, à quibuſdam creditur, quod domitricem illam rerum omnium materiam ſibi obtemperantem faciat. Sed illud magis admirationi eſt, quod ferrum non ſolùm alliciat, ſed in medio etiam aere detineat. Ferunt enim ſimulachrum ferreum Arſinoes reginæ diu in Aegypto paribus momentis libratum pependiſſe in medio thoro ex magnetib. proportione magnitudinis conſtructo Dinocratis artificio, eademque vi ſignum Solis Alexandriæ in templo Serapidis ſuſpenſum fuiſſe ſcribit Ruffinus lib. 11 Eccleſiaſticæ hiſtoriæ. Quin & vires ab hoc lapide ferrum accipit, retinetque longo tractu aliud apprehendens ferrum, vt annulorum catena ſpectetur interdum, quod teſtatur Philo Iudæus in lib. de mundi opificio, & D. Auguſt. lib. 21. de Ciuit. Dei, cap. 4. Non abſimili virtute præditum eſſe aiunt Chryſocollam, niſi quod hunc lapidem aurum quoque ad ſe trahere memorant.

De magnete mira.

Chryſocolla auri rapit.

Porro quonam modo hæc attractio à magnete fiat, perantiqua eſt inter Philoſophos diſceptatio. Thales, referente Ariſtot. 1. de Anima, cap. 2. text. 32. pronunciauit magnetem propterea quod animatus eſſet, ferrum allicere, impertita ei videlicet vita, quem videtur ſecutus fuiſſe Porphyrius in lib. de abſtinentia ab animalibus. Sed hi perſpicuè errant. Nam neq; magnes animo pollet, cum neque augeatur, aut aliud vitalis functionis ſpecimen det. Nec ſi anima polleret, id ad impertiendam vitam, & corripiendum ferrum ſat eſſet. Alexander lib. 2. quæſt. natural. cap. 3. putat huiuſmodi attractionem eſſe à magnete, vt à fine, ad quem ferrum ingenita naturæ propenſione ducatur. Hæc etiam opinio à vero abeſt, vt ex ijs quæ mox dicemus conſpicuum fiet. D. Thomas hoc in lib. ad text. 10. Magnus Albertus, alijq; complures affirmant magnetem, non vt finem, ſed vt efficientem cauſam, ferrum trahere. Quæ opinio omnino vera eſt. Primùm quia, vt D. Thom. loco citato argumentatur, cauſalitatem finis nulla locorum intercapedo inhibet; at ferrum non è quauis diſtantia trahitur à magnete. Deinde, quia ſi magnes cæpæ, aut allij ſucco, aut hircino perungatur ſanguine, neutiquam ferrum allicit. Quod argumento eſt hebeſcere in magnete vim aliquam effectricẽ illius attractionis. Tertiò, quia annuli ferrei, vt paulò ſuprà diximus, ex contactu magnetis mutuò ſeſe trahunt, & longa ſerie concatenant, vtiq; vi attractoria efficienter communicata. Vocat autem magnes ad ſe ferrum propter ſympathiam, ſiue occultum naturæ conſenſum, ſicuti ſuccinum, lychnites, & Adamas paleas trahunt; ſicuti argentum viuum auri particulas, ſicuti epythymũ atram bilem, agaricum pituitam euocat.

Variæ hac de re opiniones ... Anima ... viri ... dis ... Porphyrius ... in 2. ... Rejicitur ... vera ſententia.

Quibus rebus vis attractoria magnetis impediatur.

Verùm hæc attractio quoniam à re diſtanti fit, quæri illud à Philoſophis ſolet, quo inſtrumento perficiatur. Antiquorum nonnulli, quo-

rſus opinionem Democriti diſpugnat Ariſt. 1. de Gener. à text.57.vſq; ad 76.& D. Thom. 1. p. q.115. art.1. Lege Leuinũ lib.3. de Occul.nat.mir. cap.4. Scalig. contra Car.exercitat.431.

A quorum ſententiam luculenter pertractat Lucretius libro 6. opinati ſunt fieri per effluxionem corporum; aiebant enim dimitti à magnete quaſdam atomos, quæ ferrum tangerent, & in illud ſeſe inſinuarent, atque ita demum allicerent. Sed hæc corpuſcula olim ex Democriti & Epicuri ſchola egreſſa, iamdiu à Philoſophis in exilium naturę compulſa ſunt. Ea igitur opinione reiecta, dicendum, emitti ab his corporibus nõ atomos, ſed qualitatem,
B quę vim habeat ad pelliciendum, non quidem omnia, ſed ea quæ analogiam quandam & cognationem cum attrahente obtinent; quam ſententiam, præter alios confirmat Galenus lib.1. de Natural.facult. eandemq; Hippocraticam eſſe oſtendit.

Corpuſcula Democriti, & Epicuri in exiliũ naturæ eiecta.

Dubitatio alia de vi magnetis in pixide nauigatoria.

Illud quoque magnam in re propoſita dubitationem habet; quid nimirum cauſſæ ſit, cur acus magnetis attritu exterſa & attemperata, Septentrioni ſeſe obuertat; & vbi hinc
C inde in æquilibrio conquieuit, polum arcticum commonſtret, vt videre eſt tum in pixide nauigatoria, cuius vſu nautæ maris ſpatia, ſitumque locorum, & diſtantiam dimetiuntur, atque omnes per ambitum, ventorum tractus, & cœli cardines deprehendunt: tum etiam in ſolarijs minutis, quibus ad Solem horas exploramus. Porrò duæ ſunt hac de re celebriores Philoſophorum ſententiæ.

Vide Fracaſtorium in libro de Antipathia, cap.7. & vlt.

Prima ſententia.

Prima, quorundam huius rei cauſam referen-
D tium ad montes quoſdam Septentrioni ſubiectos, quos aiunt in omnes partes qualitatem attractoriam fundere, qua intinctus & excitatus magnes, cognati ſibi lapidis natale ſolum, quaſi communem patriam quærit, eiq; vt poteſt, appropinquat. Hæc opinio non placet.

Eius confutatio.

Primum, quia compertum eſt in multis alijs locis montes eſſe feraces magnetum, ad quos tamen acus magnete illita non reſpicit, vt in Magneſia, quę, vt ait Lucret. lib.6. ſui Poëmatis, lapidi nomen dedit:
E

Quem Magneta vocant, patrio de nomine Graij,
Magnetum quia ſit patrijs in finibus ortus.

Quib⁹ in locis vi magnetum euellatur ferrum nauibus.

Item in Illua inſula, & in Aethiopia. Ad quę loca naues ſi propius accedant, niſi ligneis clauis ad id periculum declinandum compactæ ſint, euulſo vi magnetum ferro diſſolui dicuntur. Præterea impugnatur eadem ſententia, quia veriſimile non eſt, ad tantam maris terræque diſtantiam diffundi ab illis montibus,
F qui etiam fortaſſe non ſunt, eiuſmodi qualitatum; tametſi eum modum influendi in remotiſſimas mundi oras, corporibus cœleſtibus & ſtellis, ob eorum magnitudinem, & maiorem agendi vim Philoſophi concedant.

Lapis obuertens acũ ad polum Antarcticum.

Deinde, quia ferunt genus quoddam eſſe lapidis, qui acum ad polum Antarcticum conuertit; fingant igitur alios eſſe montes ſideriticos ſub altero polo, quibus prædictum conuerſionis motum attribuant. Denique (quod multò acrius vrget) quia vnus idemque ma-
A gnes, vt experti ipſi fuimus, vna ex parte vim habet conuertendi mucronem penſilem acus verſus Septentrionem; ex altera, eundem verſus polum Antarcticum dirigendi.

Lege Fernel. lib.2. de Abditis rerum cauſis.

Scaligerum, Leuinum loco citato.

Alij igitur ſtatuunt hanc vim conuertendi ad polum acum a magnete tactam, vnum eſſe ex ijs, quæ nos mirari natura voluit, ſcire noluit. Probabiliter tamen dici poteſt, partes cœli vtrique polo vicinas, ob occultam naturæ conſenſionẽ & ſympathiam, id per qua-
B litatem aliquam attractoriam præſtare, ad eum modum, quo Sol herbas quaſdam, vt Heliotropion, Tragopogum, & Onithogalum ſecum vertit.

Probabilis reſponſio ad dub.

Alia reſponſio.

Deinde exiſtimare etiam licet, hoſce mirabiles effectus ſolùm prouenire a qualitate aliqua propria & inſita ipſi magneti, vt ſicuti per qualitatem quandam ferrum ad ſe trahit, ita per aliam occulta vi illud dirigat ad polos mundi. Sed vtrumlibet dicatur, manet pecu-
C liaris illa difficultas, vnde nam oriatur varietas & inconſtantia, qua diuerſis in locis nautica pixis polum reſpicit. Deprehenſum eſt enim à nautis, præſertim Luſitanis, & ijs qui in Fernandi Magalianis admirabili nauigatione fuere, cuſpidem pixidis nauticæ quibuſdam in locis Arcticum rectà inſpicere, vt in freto, quo ab Aethiopico mari ad mare Auſtrale noui orbis penetratur, alibi ad ſiniſtram, alibi ad dextram vergere. Cuius rei cauſa à
D multis inueſtigata, incertum an ab vllo inuenta ſit. At enim conuenienter ijs, quæ ſuperiùs dicta fuère, coniectari poſſumus, vel attractoriam cœli vim, vel inſitam ipſi magneti diuerſis in locis alio & alio modo attemperari ex vario ſyderum influxu, aut elementariæ regionis proprietatibus ibi dominantibus.

Inconſtantia cuſpidis nauticæ obſeruata à Luſitanis.

Solut. principalis argumenti.

Ex dictis patet ſolutio dubitationis, cuius gratia hæc diſſeruimus. Dicendum quippe
E eſt, magnetem non primò agere in remotum, nec ab eo immediatè ferrum trahi, ſed communicata corpori medio attrahente qualitate. Neque refert, quod aërem, lignum aliave corpora non etiam ad ſe alliciat. Vt enim annotarunt Alexander 1. Meteor. comment.17. Themiſtius apud Auerroem libro 2. de Cœlo, comment.34. D.Thomas in 2.diſt. 15.quæſt.1.artic.2.cùm aliquid in rem ab ſe diſtantem per medium agit, non opus eſt, vt qualitas, cuius interuentu operatur, eoſdem
F effectus in corporibus interiectis indiſcriminatim edat, ſed pro ſubiectæ rei natura & conditione. Quod tum alijs exemplis conſpicuum eſt, tum in luce, quæ ſublunaria corpora calefacit, non autem cœleſtia, in quæ primò recipitur.

ARTICVLVS IV.

EXPLICATVR ALTERA PARS *primi argumenti, diſſeriturq́; de faſcinatione.*

POſtulat altera pars eiuſdem argumenti, vt explicemus, ſolcatne re vera faſcinium inferri, an non. Sunt qui nihil eiuſmodi in natura exiſtere, eamque opinionem inanem & vulgi errore introductam putent. Sed certè illa & vera eſt, & multis experimentis conſpicua; eamq; approbat Ariſtoteles in Problem. ſect.20. problem.34. Alexander lib.2.Problematum, problemate 50. Plutarchus decade 1. Sermonum conuiualium, problemate 7. Magiſter Sentent. ad cap.3. epiſtolæ ad Galatas, D.Thomas ibid. & 1.part.quæſt.117. artic.3. & 3.contra Gentes,cap.103.M Albertus lib.22.de Animalib. cap.5. Richardus quodlib.3.quæſt. 13. Aegidius Romanus in libro contra errores Philoſophorum. Abulenſis paradoxo 4. capite 16. eandemque ſequuntur peritiores Medici. Vt autem faſcinium illud omittamus, quod (vt D Thomas ad locum illum epiſtolæ ad Galatas animaduertit) nonnulli diris imprecationibus, & fœdere cũ Dæmonibus inito, interdum moliuntur; contingit vulgatis faſcinatio hunc in modum: Sunt quibus natura ex inſito vel aduentitio corporis habitu vim maleficam, noxiamve qualitatem inſtar veneni inſeuit; ſicuti & quibuſdam alijs vim beneficam elargita eſt, vt rupici auiculæ, quæ inſpectantes curat. Qua de re lege, ſi placet, Albertum loco citato, & Ficinum libro 13. de immortalitate animæ,cap.4. Illi ergo ex oculis & tota facie eiuſmodi noxiam qualitatem quaſi iaculum veneno illitũ exterius vibrant, & cùm ambientem aërem afflatu ſuo primùm vitiarint, tum longiùs diffundunt, & eos quos attigerint, haud rarò lædunt. Ineſt autem hoc virus potiſſimùm fœminis, & inter eas iis, quę duplices habent pupillas, vel effœta iam ſunt ætate. Cuius rei cauſam explicat D.Thomas loco citato primæ partis. Atque interdum non in vno tantùm alicuius familiæ homine, ſed in tota familia hoc mali deprehenditur. Tradidit enim Iſogonus & Nymphodorus, referente Plin.lib 7.cap.2. & lib.33 cap 10.Natur. hiſtor. fuiſſe in Africa familias quaſdam effaſcinantium, quarum laudatione emorerentur pecudes, areſcerẽt arbores, probata interirent. Quemadmodum & è contrario Crates Pergamenus in Helleſponto genus hominum fuiſſe ſcripſit, qui manu impoſita venena corpori extrahebant, & ſerpentum ictus contactu leuabant.

Quod re vera faſcinatio detur.

Item Ferrarienſis 3.contra Gent.ad c.103. Dion. Carth. ad c. 3. Epiſt. ad Galat. Sixt. Senenſis lib. 6. Bibliothecæ annotat. 236. Ianduinus hoc in libro,q.5. Ficin.lib.13. de Immort. anim.cap.4.

Alia naturalis.

Quomodo contingat.

Aliquando toti familiæ vis faſcinandi inſita.

Porrò huiuſmodi malefici afflatus, oculis egredi potiſſimùm ſolent duabus de cauſis. Primum, quia ea quæ venenum habent, id magna ex parte in extremis gerunt, vt Scorpius in cauda, & quæ morſu lædunt, in capite, vt

Malefici afflatus faſcinantium cur potiſſimũ oculis exeant.

A vipera, murena, & myrus. Deinde quia faſcinantes, cùm in re quapiam videnda intentiùs diutiusque occupantur, (maximè verò ſi felle inuidiæ, aut nocendi ſtudio concitentur) tunc eiuſmodi pernicioſum vaporem ductu ſpirituum ad oculos euocant, eumque propterea, quòd oculi cute nudati ſint, facilè inde eiaculantur.

B Læduntur autem ſæpiùs faſcinio, eoque nonnunquam ſenſim extabeſcunt tenelli infantes & pueri, quibus id malum ob corporis imbecillitatem faciliùs inhæreſcit, vt aduertit Aphrodiſæus loco quem antea indicauimus. Sed & id nonnunquam grandiores etiam peruadit. Nam Thybios olim Ponti accolas refert Plutarchus loco citato ex Phylarcho, non modò pueris, ſed adultis quoque hoc malo exitioſos fuiſſe. Vniuerſim autem eos, qui venuſtiores ſunt, hoc virus corripit, vel quia iis magis effaſcinantes inuident; vel quia eos C laudant, qui ob id lætitia perfuſi, cor, ſpiritus, totam faciem, ac præcipue oculos dilatant, faſcinijque veneno vitam aperiunt. Nec defuere, qui ſibimet ipſis faſcinio lethale virus, ac perniciem intulerint. Vnde illud de Eutelida iuuene:

Cur pueri faſcinationi magis ſint expoſiti.

Qui miſer in rapido dum ſpectas flumine vultus,
Faſcinat heu ſeſe, ac ſubiti per viſcera morbi,
Sæua lues peruaſit. —

D Ex dictis liquet, eos qui faſcinant, ſicuti de magnete dicebamus, non immediatè in rem diſtantem, ſed in ambientem aërem actionem fundere; ſicque obuios effluxu & contagione inuadere, ac ferire.

ARTICVLVS V.

DISSOLVITVR ALIA PARS *eiuſdem argumenti, & qua vi Echeneis nauigia detineat, inquiritur.*

IN eodem argumento explicandum ſe offert, qua vi Echeneis piſcis nauigia retardet. Quod enim id verum ſit, & experimento compertum, teſtantur grauiſſimi auctores, D. Ambroſius libro 5 Hexameron, cap.10. D.Baſilius homilia 7. Hexameron, Aelianus libro 12. cap.45. Plutarchus in Problem. Sympoſ. decade 2. problem.7. Plinius libro 32. Hiſtor. natural. cap.1. his verbis: Echeneis, ruant venti licet, & ſæuiant procellæ, imperat furori, viresque tantas compeſcit, & cogit ſtare nauigia: quod non vincula vlla, non anchoræ pondere irreuocabili iactæ. Et paulò inferiùs: Fertur Actiaco marte tenuiſſe prætoriam nauem Antonij properantis circumire, & exhortari ſuos, donec tranſiret in aliam. Ideoque Cæſariana claſſis impetu maiore protinus venit. Tenuit & noſtra memoria Caij Principis ab

Detineri ab Echeneide nauigia probatum experientia.

Item Adamus Leonicenus in lib. Aquatilib. Vincent. in Spec. natur. li.17.c.149. Rondel. lib. 11. de Piſcib. cap.18. Card. de rerũ variet. libro 7.cap.37.

ab Aſtura Antium remigantis. Hactenus Plinius. Itaque huiuſce remorationis certa experiẽtia eſt, de cuius cauſſa Philoſophi diſceptãt. A

Qua vi id accidat, prima opinio.

Fracaſtorius in libro de Sympathia & Antipathia, cap 8. ſtatuit eius rei nullam cauſam eſſe poſſe, quàm partim vim attrahendi, partim vacuum. Modum verò duplicem. Vnum vt piſcis ille non cauſſa ſit eius retentionis, ſed ſignum alterius, quod retinet; alterum, vt etiam cauſa ſit. Nam primũ, inquit, nihil prohibet ſaxa & ſcopulos, vbi Echeneides degunt, B conſimilem ſpeciem vſque ad nauigia mitteſe, qualem & montes magnetum ad ferrum in nauigijs fixum, atque ita naues ad ſe rapere, vel retinere ſicut & magnetes. Quare inuentus illic piſciculus ille, ſignum dat ſubeſſe ſcopulos eos, qui firmare nauigium poſſint. Si verò non ſignum eſt Echeneis, ſed cauſa eius detentionis, oportet exiſtimare ipſam primo arctiſſimè affigi nauigio, vt euelli non inde poſſit, niſi vi multa, ab ipſa verò ad certos ſco- C pulos, & ab ijs ad ipſam mutuò demitti vel ſpeciem, vel etiam corpuſcula more torpedinis, quæ conſuetam teneant attractionem ſimilium. Nec ipſa igitur nauis attrahi in fundum poteſt, propter reſiſtentiam ſui, nec ab ipſa auelli Echeneis propter fortem affixionẽ ob vacuum; vnde fit, vt firmetur tantùm nauis, aut tardetur ſaltem. Hæc Fracaſtorius.

Impugnatio ſuperioris ſententiæ.

Iulius Scaliger exercitatione 218. aduerſus Cardanũ, & alij huiuſcemodi philoſophiam D meritò reijciunt. Nam quòd nauem non remoretur vis aliqua è ſubiectis ſcopulis emiſſa inde conſtat, quia cùm multæ naues eadem iter fecerint, vna aliquando immobilis ſtetit; idque interim dum ab ea Echeneis auulſa nõ eſt, vt loco citato narrat Plinius. Cùm enim è tota claſſe Caij Principis ſola quinqueremis non proficeret, exilientibus protinus qui id quærerent circa nauim, inuenére adhærẽtem gubernaculo piſcem, oſtenderuntq; Caio indignanti hoc fuiſſe, quod ſe reuocaret, qua- E dringentorumque remigum obſequio contra ſe intercederet. Deinde ſecundus etiam modus impugnatur, quia præter alia incredibilia, & liberè aſſerta, quæ inuoluit, illud planè falſum aſſumit, non poſſe Echeneidem tanta illa vi diuelli à naui, vt vacuum detur: ſiquidem nullo vacui periculo facilè aqua, vel aëre ſubeunte diuelli poſſet, vt re ipſa diuellitur à nautis, qui eam deprehendunt.

Quid in re propoſita veriſimilius videatur.

Dicendum igitur videtur, Echeneida qua- F litatem aliquã occultam ex ſe parere, qua nauigiorum impulſum hebetet, extinguatq;, atque ita inhibita vi eiuſmodi impulſus, qui motum efficit, inhiberi motum ipſum, ſicque nauigia ſiſti. Nec debet incredibile exiſtimari, tributam eſſe piſci hanc virtutem, ſicuti torpedini obtorpefaciendi manum: ſicuti è contrario, magneti inſidet vis effectrix impulſus permouendique ad ſe ferrum.

Atque hic ſemel dixerimus curandam non eſſe quorundam recentium Philoſophorum calumniam, qui occultas proprietates, inſcitiæ aſylum vocant. Namque vt Aphrodiſæus in prooemio ſuorum problematum ait, non ſolùm medicæ artis auctores, ſed etiam Philoſophi eas ſtatuere coguntur in multis effectis, quorum abditæ, deliteſcentesque cauſæ habentur: Nec enim ſemper effecta ad quatuor primas qualitates, vt falsò quidam opinantur, referri queunt. Quocirca veteres Philoſophiæ proceres non omnium, quæ in natura ſunt, ſed quorundam duntaxat rationes ab elementis petierunt. Ac dum in abſtruſas & inexplicabiles huiuſmodi quæſtiones incidunt, earum certa definitione ſe abſtinent, ad naturæ latebram & occultæ alicuius qualitatis vim confugientes. Rectèq; Theophraſtus lib. 1. Metaph. cap. 5. (ſi eius eſt illud opus) aſſeruit eos, qui de omnibus rationem quæritant, & apertam ac conſpicuam cauſam reddere nituntur, rationem tollere. Qua de re lege, ſi placet, Fernelium cap. 2. lib. 2. de Abditis rerum cauſſis.

Refelluntur qui occultas qualitates inſcitiæ aſylum vocant.

Non omnia naturalium rerum effecta ad vim primarum qualitatum eſſe referenda.

Theophraſtus.

His ita diſputatis, diluitur propoſita difficultas de actione remoræ nauigia detinentis, aiendo remoram non tranſmittere actionem immediatè in rem diſtantem, ſed nauigio mordicus affigi & inhærere, vt experientia compertum eſt; tum verò inde prædictam qualitatem effundere. Reliqua etiam, quæ in eodem argumento adducuntur, nõ niſi interuentu qualitatum, quas per media corpora traijciunt, agere ſolent.

ARTICVLVS VI.

RESPONDETVR SECVNDO *argumento, ſimulq́; cauſa redditur, cur lebetis ad ignem fundus non vrat.*

Duplex dubitatio.

Circa lebetem, in quo feruet aqua, qua de re agitur in ſecundo argumento, duo occurrunt explicanda. Alterum, quamobrem fundus lebetis tandiu calidior ſit, dum aqua ipſa frigidiuſcula eſt. Alterum, quod inſtitutæ diſputationis eſt propriũ, cur poſtea eiuſdem lebetis fundus, aqua iam efferueſcente, non vrat.

Reſponſio.

Vtrique quæſtioni occurrit Ariſtoteles in Problematis, ſectione 24. problem. 8. aiens id ita accidere, quòd aqua adhuc frigente calor concludatur circum, obſiſtatque intus, cùm ei exitus omnis denegetur. At verò aqua calefacta, quia iam calor liberè reſpirat, diminuiturque, fundum frigidum reddi; non ſecus ac balneas, has enim hyeme, quàm æſtate calidiores experimur, quoniam calor hyberno potiùs, quàm æſtiuo tempore aëris ſe circunfundentis frigore intercluditur.

Vberior diſceptatio circa poſteriorẽ dubitationẽ.

Sed vt poſterior quæſtio, quæ difficilior eſt, & præſentis inſtituti, vberius explicetur, li-

quet in primis imum aquæ frigidius eſſe, quã A mediuni, vel ſummum. videlicet, quia quæ pars aquæ calorem corripit, tenuior & leuior fit, atque adeò ſummum petit. Id verò, quod magis friget, quia grauius, deſcendit, ac ſubſidet. Cui autem fundus lebetis feruētiſſimam aquam continentis nõ vrat, id putant quidam aſcribendum naturæ humidi, quod ignis cum occupat, multò fit potentius, quàm cùm ſiccum inuadit, quale eſt ahenum: id quod tum alijs in rebus videre eſt, tũ in carbonibus, qui B humentibus ſcopis ſubinde irrigati, inflammeſcunt ardentius, & in aqua vitæ, quam ardentem, ſeu ſublimatam appellant. Alij cauſam eſſe inquiũt, quia natura ſua frigidum æs, eam, quam poreſt frigiditatem retinet, adiutum frigore aquæ in ipſos potos ſeſe inducentis. Vnde poſtquam totum corpus aquæ feruidum eſt, etiam fundus vaſis caleſcit. Atq; hæc ratio eſt ad mentem Ariſtot. in Problemaris, ſect. citata, problem 5. vbi ait fundum non vrere, quia calor in eum contractus extingui ab C aqua poteſt. Quo fit etiam vt addita aqua non liqueſcant vaſa plumbea igni appoſita.

Quorundam ſolutio.

Thom. à Vega libro 2. de Loc. aff. ſect. 2. com. 2.

Aqua ſublimata.

Solutio aliorum.

Verùm ſint hæc ita vt dicuntur, adhuc explicandum ſupereſt, quo pacto tanta vis caloris, fundo ſit ente in aquam tranſmoet. Aut enim ignis immediatè aquam calefacit, aut per fundum vaſis. Si immediatè, iam aliquid agit per ſe primo in rem diſtantem. Si per fundum, ſequitur traijci calorem intenſum per D aliquod intermedium corpus; nec tamen illud intensè calefieri, quod non minus abſurdum eſt. Quidam memoriæ noſtræ Philoſophus, affirmat ignem priùs in aciem porisfundi inclusum, calorem immittere; deinde per eum duntaxat, maiorem illam caloris vim in aquam traducere. Veriſimile tamen non videtur, eam tranſmiſſionem vel tantum, vel maiori ex parte per poros fieri. Cùm enim ij tamen minuti contractique ſint, per eos vix E longo tempore aqua incaleſceret. Dicendum igitur erit, ignem initio in vaſis fundum agere, eumque ſibi ſimilem ex parte reddere, vt experientia teſtatur: deinde eo quaſi in amicitiam & belli ſocietatem aſſumpto, tam ignem, quàm ipſum fundum vice vnius efficientis cauſæ totam ſuam vim in aquam intendere; iuxta ipſum tamen fundum non ita procedere calefaciendi actionem, quia reſiſtentia aquæ eò maximè confertur, & conglobatur, vt hoſti ſeſe ex aduerſo opponat. Quod fit etiam F deſcendentibus ad imum ipſis partibus frigidioribus, & in poros fundi ſeſe inducentibus, aut modo alio ſimili. Atque ita ea parte non poſſe tam citò vinci aquæ reſiſtẽtiam. Nihilominus per alias remotiores lebetis partes, ſecundùm quas non ita reſiſtit aqua, & per aërem circunſtantem penetrare actionem ignis, prævalereque ad inducendum calorem intenſum in aquam ferè totam quouſque tandem ipſo etiam fundo calefacto aqua omnino debelletur. Atque ita ſemper actionem exercere in paſſum agenti immediatum. Idem dicendum de igne calfaciente in charta papyracea affuſum oleum, quod ipſi ratione humoris nonnihil aduerſatur; atque adeò eius vim aliquantulum obtundit, & detinet. Quod verò de naphtha obijcitur, dicendum naphtham (idem intellige de approxe) igneſcere calore per medium aciem tranſmiſſo, qui aërem priùs inflammat; etſi id ob illius raritatẽ non ita conſpicuum ſit.

Præceptorius lib. de Sympath. cap. vltimo.

Cur ignis videatur naphtham è longè remotam immediatè arripere.

ARTICVLVS VII.

ENODATVR QVARTVM argumentum: diſcutitur modus, quo phantaſia mouet appetitum.

QVartum argumentum duas potiſſimùm attingit difficultates. Prima eſt, vtrum imaginatio ſe ſola frigus aliámve qualitatem in corpus imprimat. Altera, num primo in remota agere poſſit. Priori verò difficultate alium in locum in quo ex inſtituto perpendenda erit, reiecta; quod ad poſteriorem attinet, illud conſtat, imaginationem obiectiue rerum ſimulachra ciere cum motu cordis appetitum, agitatisque humoribus & ſpiritibus, ex vario eorum motu & commotione alterationem efficere. Nam in timore corpus frigeſcit, ac pallet: in verecundia, rubore perfunditur: in ira, ſanguis igneſcit: in mœrore floridus color obſcuratur. Nimirum vt in libro de Animalium motione Ariſtoteles ait, parua mutatio in ipſo facta principio, verbi gratia, in corde, multiplicet etiam in extremo efficit varietatum differẽtias, vt remone paululum tranſlato, magna proræ mutatio exiſtit.

D. Thom. ...

At enim quo pacto hęc motio ab imaginatrici facultate ad appetitum pertingat, incertum eſt, ac valdè controuerſum. Erit fortaſſis, qui hunc modum expedire ſe putet, afferendo vtrumque appetitum ſenſitiuum in corde ſedem habere, moueriq; à ſenſu communi ibidem exiſtente. Nam quod ſenſus communis in corde reſideat, credit Ariſtoteles in libro de Iuuent. & ſeneſt. capite 2. & in lib. de Somno & vigilia, cap. 2. & 2. de Partib. animal. cap. 10. & lib 3. eiuſdem operis, cap. 4. Item Alexander Aph odiſienſis 1. de Anima, cap. vlt. & Auerr. 2. collect. cap. 7. Themiſtius in lib. de Memoria & reminiſc. alijque nonnulli. Hæc tamen reſponſio falſo innititur fundamento. Non enim ſenſus communis in corde, ſed in capite inſidet, vt docet Plato in Dialogo de Natura; Auicenna 6. Natural. part. 4. cap. 1. Albertus in lib. de Apprehenſione, cap. 5. Galenus lib. 8. de Vſu partium, cap. 3. & 4. ac cæteri ferè Medici, quæ opinio ſuo loco, hoc eſt, in 3. de Anima, non leuibus argumentis aſtruetur.

Quorundam ... ſenſum ... in corde ... Ariſtoteles in ... de.

Alij

Secunda opinio. Alij propoſitæ dubitationi reſpondent: cùm ſenſitiua cognitio ab interno ſenſu elicitur, inuehi à cerebro per neruos, quibus ſpiritus animales in potentias diſpertiuntur, ac pertingere ad ſedem vſque appetitus quaſdam rerum notitias & ſimulachra quæ appetentem vim immediatè laceſſant. Sed neq; hi rectè philoſophantur. Non enim cognitio ſenſitiua extra potentiam à qua gignitur, oberrat: præſertim cùm omnis notitia, vt eſt, communis Philoſophantium vox, inter actiones immanentes connumeretur. Quod ſi velint, non cognitionem ipſam, ſed duntaxat rei cognitæ ſpeciem ad appetitum demitti: adhuc nihilominùs coarguentur. Namque *Species non excurrunt à potentia cognoscitiua ad appetitũ.* licet ſenſibiles rerum imagines ab vna potentia ad aliam excurrãt; vt ab oculo per neruum opticum ad ſenſum communem: tamen appetentes non videntur eſſe idoneæ, eum non niſi cognitricibus, vt earum principia cognoſcendi obſeruiant. Præterea ſi huius ſententiæ authores ideo ſpecies mittunt ad appetitum, vt per eas motrices obiecta, in quæ feratur, proponi ac repræſentari queat, falluntur. Nulla enim ſpecies ſiue, reſſa appetitu in actum emittit, ſed virtute, quatenus imago quædã eſt, è qua expreſſa rei notitia educi poteſt: at repræſentatio, quæ appetitum mouet, actualis, & exercita eſſe debet: alioqui ſi virtualis per ſe appetentem vim cieret, vtiq; ceſſante omni intellectus actione, tenderet voluntas in ea, quorum imaginem intellectus patiens in ſe cohibet; quod omnino falſum eſt.

Tertia opinio. Non minùs etiã a vero abeſt eorũ ſententia, qui dicunt phantaſiã non notitiam, neque *Virtus imaginatiuæ facultatis.* ſpeciem ad appetitum tranſmittere, ſed aliam occultã qualitatem excitatricem appetitus ad rei proſecutionem, vel fugam. Hi enim libenter fingũt, gignere qualitatem per actum phantaſiæ, ſiue imaginatricis facultatis, qui certe actus præter ſpeciem, quam in ſe, vel in alia potentia cognoſcente imprimit; ad ſummum, ſi quam præterea qualitatem producit, *August. 3. de Trin. c. 8. & lib. 12. de Ciuit. Dei cap. 11. Isidorus lib. 11. Etymol. Aulens. Genes. 30. q. 9. Heliod. rur. lib. 1. hist. Aeth.* etiam apud eos, qui imaginationi multum attribuunt, eſt ea, quam ipſe apprehenſiuo, quo modo ex vtroq; pariēte albo nigri partus prodierunt: Et Pauo (vt ſcribit Fernelius in libro de hominis procreatione c. 12.) ſi dum ouis incubat, linteis albis circũtegatur, albos omnino pullos, non gemmantis coloris edet videlicet, quia imaginatio, ſaltem ſuppoſito motu appetitus) virtutẽad exprimendas eas notas & colorem, aliaq; eiuſmodi in quæ vehementius intendit, primo quidem ſpiritibus, quibus celebri miratus referti ſunt; deinde per ſpiritus ſemini, ac fœtui inurit. Præterea eo etiam hæc, imò diſplicet, quod prædictam qualitatẽ nulla cogente neceſſitate confingat, vt mox patebit.

Itaque ſuperioribus ſententijs omiſſis amplectimur id, quod multi noſtræ ætatis optimæ notæ Philoſophi in hac dubitatione ſtatuerũt, videlicet nihil incommodi eſſe vnam potentiam in aliam ab ſe diſſitam primò agere, modò vtraq; in eodem hæreat ſubiecto, & ab eadem anima oriatur, alteraq; ad alteram ſuopte ingenio ordinetur, vt in re propoſita accidit. Sufficit enim principem prædictæ motionis cauſam vtriuſque potentiæ præſentem eſſe, maximè quia influxus ille potentiæ cognoſcentis in appetentem non tranſmittitur, quaſi directò, & immediatè, ſed velut circuitu quodam per ipſam animam, & ſuppoſitum: ſiquidem vis appetens cæca eſt, nec poteſt videre quid cognoſcẽs proponat, vt inde moueatur; ſed anima, ac præcipuè etiam ſuppoſitum poſtquam vt cognoſcente percipit obiectum ex impreſſione talis notitiæ, fertur in illud per appetitum, atq; ita notitia obiecti nõ concurrit ad appetitionẽ, niſi vt afficiens animam, & ſuppoſitum, quæ per vim appetitiuam appetendi actum eliciunt; *Vis appetẽdi eſt cæca.* anima quidem vt principium, quoq; ſuppoſitum vero vt principale agens. Quare non mirum ſi per animam, & ſuppoſitum poſſit influxus phantaſiæ diſtantis ab appetitu ipſum peruadere. Quod ſi adhuc difficile videtur, cauſam principalem, quæ intercedentibus inſtrumenti operatur, poſſe quicquam facere vbi inſtrumentum non ſit; reſpondemus, *Explicatio difficultatis.* nõ poſſe quidem, ſi nullum aliud habeat inſtrumentũ quo vtatur ad eiuſmodi effectum: at in propoſito ſecus rem habere. Nam anima & ſuppoſitum vtuntur facultate appetitiua tanquam inſtrumẽto proprio ad eliciendam appetitionem; ipſa verò notitia eſt inſtrumentum remotum, & præuiè diſponens animam, ac ſuppoſitum, vt per appetitum operetur, ſicuti declaratum eſt. Atq; hæc tota explicatio, & defenſio locum habet, poſita ſola ſententia, quæ aſſerit notitiã obiecti concurrere effectiue ad actum appetitus. Nam contraria, quæ talem concurſum effectiuum denegat, nec minus probabilis eſt, ceſſat omnis relata difficultas, ſed quia ſtatuere oportet, à quo obiecti cõcurrit ad actum appetitus, non eſt huius loci, viſum eſt propoſitam difficultatem plenè attingere, ſententia, in qua difficultatem obtinet. Ad poſteriorem verò dicendum, vis imaginatricem vim extra corpus, vt Auicenna ſentit, nõnulli vero, vt ea immutaret, ſi ab ea primò, ſive aer per medium qualitatẽ perficeretur, ille.

ARTICVLVS VIII.

REFVTATVR QVINTVM AD*gumentum: traditur cauſa motus proiecto-rum.*

Circa vltimum argumentum non leuis occurrit dubitatio de motu proiectorum, ſitne eius cauſa corpus, quod à tergo inſtat & [illegible]get, an impulſus in eis iacente impreſſus. Huic quæſtioni ita occurrit Themiſtius in ſua paraphraſi capitis noni in librū de inſomnijs, ſimul atq; telum de manu iaculantis receſſit, longius quaſi ſuo motu fertur, propterea quod ille, qui mittit, primo rem & aerem commouet, qui colliſus ſubinde alium aerem [illegible] atq; hic deinceps alium continenti ſerie, donec vires ſenſ[illegible], at [illegible] ta telum quieſcat. Eandē ſententiā amplexi ſunt, *Vi Burlæus 8. huius operis ad text. 76.* Simplicius 8. huius operis ad tex. 82. Aueiroes [illegible] idem in digreſſione de motu proiectorū D. Thom. 3. de cœlo ad tex. 28. Maior in 2. d. *Maironius in 2. d. 13. q. [illegible].* 13. q. 7. alijq; non [illegible], qui ita fere concludūt. Proiectis, vt teſtatur experientia, docetq; Ariſtoteles 2. de cœlo c. 6. tex. 35. maior ineſt celeritas paulo poſt motus initiū, quam in principio, vel fine. *Eius argumenta.* Si autem mouerentur a virtute impreſſa, neceſſum foret eorum motum initio maxime velocem eſſe; deinde ſegniorem; *Primum.* cum eiuſmodi virtus poſt initium langueſcat, ac debilior fiat. Non ergo ab ea virtute proiecta deferuntur. *Secundum.* Secundo. Eadem iaculatoris manus, nunc ſurſum, tunc deorſum vibrat iaculum, ergo cum vis deferens ſurſum, ſit leuitas; deferens vero deorſum ſit grauitas, ſequitur eandem numero vim motricem nunc leuitatem, nunc grauitatem gignere; quod non eſt admittendum, cum grauitas, & leuitas inter ſe ſpecie diſtinguantur. *Tertium.* Tertiò, Ariſtoteles proxime ſequenti lib. c. 10. tex. 82. tractans hanc controuerſiam de motu proiectorū, eius cauſam eſſe ait mediū, in quo fit motus, idēq; repetit 3. lib. de cœlo c. 2. tex. 28. & in libel o de inſomnijs c. 2. & de diuinatione per ſomnium c. 1. & in problematis ſect. 11. prob. [illegible] 6 & in quæſtionib. Mechanicis q. 33. Igitur ſecundū Peripateticam doctrinam nulla alia præ[illegible] motus cauſa admittenda eſt.

Vera ſententia explicatio. Contraria tamen ſententia arbitra[illegible] principem cauſam eius motus eſſe [illegible] rem ipſum, inſtrumentariā vero non eſſe medium corpus, *Pro hac ſententia lege Scaligerum exerc. 1. 28. aduerſus Cardanum.* cui ad id [illegible] adiumenti conferat, ſed vim quandam, ſeu impetum a iaciente rei motæ impreſſum, eique inhærentem, veriſimilior eſt. Comprobatur autem primum ex eo, quia non videtur negandum, dari in rebus huiuſmodi virtutem, *[illegible] huius op. c. 9. ad tex. 86. [illegible] 3 de cœlo [illegible] 12.* [illegible] impulſum, qui non ſit motus ipſe, ſed qualitas realis, qua motus proxime adminiſtratur. Nam cum Angelus cœli [illegible] hærani mouet, non niſi iniecto [illegible] impulſu mouet. Item cùm leuia corpora in ſuperiorem vel grauia in inferiorem locum tendunt, [illegible] in fine [illegible] aguntur, quia progreſſum motus, augescit id ijs impulſus a [illegible] eorū leuitate, ſeu grauitate oriundus, vt in 3. de cœlo explicatus dicitur. Propterea idem motus proiectorum in fine tardior eſt, quia impetus,

A quo feruntur, paulatim euaneſcit. Deinde, hac ratione videntur Angeli in hunc, aut illum locum dæmonas per vim impellere, iniiciendo eis ſpiritalem impulſum, quem certum eſt in corpore medio non recipi, ſi aūt datur ſpiritalis impulſus, non eſt cur materialis negetur.

Quod ſi quis reſpondeat, dari quidē [illegible] modi qualitatem motiuā, ſed eam in corpus ambiens, non autem in lapidem iactum aut ſagittam infundi, is coarguetur ex eo, quia B abſq; probabili ratione dicitur non poſſe etiam corpus quod iacitur, in ſe impetum accipere; præſertim cum id quod al[illegible], ſiue ambiens corpus erat, pollit [illegible] id [illegible], quod iacitur; vt ſi quis aquam ſurſum propellat. Deinde cur pluma iacta, nec tam vehementer, nec tam longè dimouetur, [illegible] lapis, cum illa multo minus, quam h[illegible] aeri obſiſtat? Certe, quia lapis h[illegible] eſt ad excipiendum & conſeruandum in ſe im-C petum. Itaq; non aërem duntaxat, ſ[illegible] multo magis in ipſum lapidem vis motiua a proiectore transfunditur. Adde quod non [illegible] tur negandum, poſſe Angelum in vacuo iaculum contorquere, & tamen iaculum nō [illegible] ab aere, ſed ab impetu ſibi inhærente raperetur. Denique incredibile eſt rotam, aut [illegible] chum, qui in gyrum citiſſime agitur, impulſu [illegible] aere, cùm ipſa potius aerem [illegible] ant, tormenta [illegible] globos, qui mœnia, & vr-D bes demoliuntur, à tam leui, raro, & fluido corpore ad certum [illegible] tanta vi appelli. Quare aliquid eſt præter aerem, quod iacta corpora deuehit, nempe ea, quam diximus, virtus in eis hærens.

Ad primum igitur argumentum aduerſariæ partis dicendum erit ex D. Thoma 2. de cœlo ad tex. 35. alijſq; nonnullis, motum proiectorum paulo poſt initium velociore eſſe, quia tunc concitatæ ſuo pluſque partes [illegible] E (quieta vti diximus ſuo appulſu rem iactam promouet) poſtea vero [illegible] motrix virtus a iaciente impreſſa perpetuo debilitatur, [illegible] motus, & ta[illegible] ſemper donec quieſcant, feruntur. Ad ſecundum dicendum eſt impetum, a iaciente productum, nec proprie leuitatem eſſe, nec grauitatem, ſed eſſe qualitatem quæ ex ſe [illegible] poteſt quoquo verſum rem iactā deferre. Sed enim prout regitur, & modificatur à iaciente, ita in F hanc, aut illam partem mobile rapit.

Quod ad tertium argumentū ſpectat, non imus inficias videri Ariſtotelem aduerſariæ partis [illegible] fauiſſe. Reſponderi tamen poteſt Ariſtotelem dixiſſe proiecta [illegible] corpore medio, non vt ab integra, ſed vt à partiali cauſa ſuæ motionis.

His ita explicatis, vt ad ſolutionem [illegible] argumenti, cuius occaſione hæc [illegible] ſententiarum, aduertendum eſt, duo eſſe [illegible] genera. Vnum eorum, quæ [illegible] motæ conueniunt adſint; [illegible]

ceſſat, cuiuſmodi eſt ſol dum aerem illuſtrat. Alterum eorum, quæ etiam in abſentia mouent; quia nimirum patienti virtutem motricem communicant, quæ mobili impreſſa, ad continuandum per ſe motum ſufficit. Et hæc quidem dicuntur per inſtrumentum ſeparatum agere, cuiuſmodi ſunt animantes, quæ per vim ſemini inhærentem fœtus ſuos educunt. Priora igitur mouentia neceſſe eſt rei, quæ mouetur, perpetuò aſſiſtere, poſteriora verò non item, ſed duntaxat cum qualitatem effectricem motus, quaſi ſubſtantiæ ſuæ vicariam ſubſtituunt. Ex hoc autem numero eſt is, qui lapidem ſurſum iacit, impreſſo videlicet in eum impetu, quo per ſe deinceps feratur, itemq; corporum grauium, & leuium progenitores, qui mobilibus in ipſorum ortu conferre, atq; eis ſic & grauitatem & leuitatem, quibus naturalia loca adeunt, impertiti ſunt. Ita verò patet nullum ex hiſce motoribus per ſe primò agere in diſtans; cum per ſe proximè, vel per ſuam virtutem rem motam attingant.

QVAESTIO II.

POSSIT NE ALIQVID Aſſumi à Deo vt inſtrumentum ad agendum in rem diſtantem.

ARTICVLVS I.

CONCLVDITVR PARS affirmatiua.

Qui authores affirmatiuam partem propugnant.

TAmetſi ex ſuperiori diſputatione conſtet, non poſſe quicquam rebus naturæ in rem ab ſe diſtantem primò agere; adhuc tamen ex [illegible] ſuperest, num id ſaltem diuina virtute fieri queat. Partem affirmantem amplexi ſunt non ſolum Scotus in 1. d.37 qui id etiam vi naturæ fieri autumat, ſed Paludanus in 4.d.1.q.[illegible] Caietanus 3. p. ad art. 2 q. 13. Vega lib.7. in Concil. Trident. cap.14. Bellarminus de ſacramentis in genere lib.2. cap.[illegible] Soarius 3. part. q.13 articulo [illegible] diſput. 1. ſect.6 [illegible] & q; de mente D. Thomæ in ſecunda ſecundæ, quæſt. 1-8. artic.2. ad 1 & 3. p. à q. 48. Atque hanc ſententiam, vt magis conſonam ſacræ paginæ, & patrum teſtimoniis, quæ apud hos authores videre eſt; amplectendam cenſemus. Probatur autem primum ex eo, quia ſicuti virtus principalis agentis poteſt agere virtute inſtrumenti, etiam vbi principale agens non eſt (vt patet in cœleſtium corporum influxu, qui animalia ex putreſcente materia apud nos gignit, cùm tamen corpora cœleſtia, quæ eiuſmodi animantium principes cauſæ ſunt, tanta locorum intercapedine diſtent) ita verè ſimile videtur poſſe inſtrumentum operari, vbi non adeſt, virtute prin-

Corpora cœleſtia vt principes cauſæ generant animantes ex putri materia.

A cipalis agentis, quod ſit immediatum paſſo, hoc eſt, virtute Dei, qui vbique præſens eſt, ita videlicet vt tale inſtrumentum ad eam actionem vltra naturæ ſuæ modum diuinitùs promoueatur.

Secundò, Ducitur ad idem non leuis momenti confirmatio ex illa probabili doctrina, quam ſupra defendimus de concurſu effectiuo phantaſiæ ad actũ appetitus. Si enim phantaſia in capite reſidens, vt inſtrumentum ani-
B mæ, & totius compoſiti mouet efficienter appetitum in corde exiſtentem; non inde longiuè aſcendemus ad colligendum poſſe aliquid vt Dei inſtrumentum, in rem diſtantem primo agere: quamuis inſtrumentũ non eodem prorſus modo ſe habeat ad Deum, quo phantaſia ad ſuum ſubiectum.

Tertiò, Quia probabile eſt inferorum ignem, vt diuinæ iuſtitiæ inſtrumentum, in Dæmonas, qui [illegible] concretoq; aere diuagan-
C tur, more cauſæ phyſicæ agere, eorum mentes vi cohibendo, ne ab eius conſideratione auertantur, & [illegible] vehementem dolorem cruciatumq; excitando. Quare, &c.

De cruciatu dæmonum, qui apud nos verſantur

Quartò, Quia humanitas Chriſti erat diuinitatis organum, quo Deus, vt communi conſenſu patres docent, miracula efficiebat. Nec videtur excipienda illa, quæ Chriſtus edebat in locis ab humanitate diſiunctis vt doctores quos paulò antè citauimus iure contendunt.
D Aſſerendum ergo eſt, poſſe aliquid diuina virtute aſſumi, vt inſtrumentum ad agendum primò in rem diſtantem.

D. Damaſcenus lib.3 fidei ort. c.19. Athanaſius ſerm. 4 contra Arri. Euſeb. lib. 4 de demonſtr. Euang. c.13. Theodoretus in dialogo immutabilis.

ARTICVLVS II.

DILVTIO EORVM, QVAE in contrariam partem afferuntur.

E

VErum contra hanc ſententiã hæc ſunt argumenta. Id quod nullibi exiſtit, non poteſt tanquam inſtrumẽtum aſſumi ad aliquid efficiendum, cum vbi [illegible] exiſtit, omnisq; actus ſecundus [illegible] primum, atq; adeo [illegible] exiſtit [illegible] quodq; reſpectu loci vbi [illegible] exiſtit, perinde ſe habet ac ſi non eſſet, cum [illegible] nec
F eius eſſentia, nec exiſtentia [illegible] Igitur nihil vbi nõ exiſtit agere poteſt. Item ſi Deus non eſſet vbiq; non poſſet vbiq; operari; ergo neq; per inſtrumentum, [illegible] inſtrumentum non eſt, agere valebit. Antecedens probatur: quia ſi Deus poſſet vbiq; operari, etiã vbiq; non eſſet, non rectè D. Paulus Actor. 17. ex actione, ſiue concurſu Dei in quo viuimus, mouemur, & ſumus diuini numinis præſentiam aſtruxiſſet.

1. Argum.

2. Argum.

Ad primum horum reſpondendũ eſt, cum [illegible] exiſtentia ſit fundamentum [illegible] actuum

R. ad [illegible]

ἡ δ' [illegible], φθορὰ [illegible] ὥσπερ [illegible] τὸ τῆς οἰκίας τελείωμα [illegible] ἄτοπον γὰρ [illegible] [illegible] τοῦ θριγκοῦ καὶ τοῦ κεράμου ἀλλοιοῦσθαι, ἢ εἰ θριγκουμένη ἀλλοιοῦται, ἀλλ' οὐ τελειοῦται ἡ οἰκία [illegible] [illegible] καὶ κακιῶν, [illegible] [illegible] αἱ μὲν γὰρ τελειώσεις, αἱ δὲ [illegible] ὥστε οὐκ ἀλλοιώσεις. ἔτι δὲ καὶ φαμὲν ἁπάσας εἶναι τὰς ἀρετὰς ἐν τῷ πρός τι πὼς ἔχειν. τὰς μὲν γὰρ τοῦ σώματος, οἷον ὑγίειαν καὶ [illegible], ἐν κράσει καὶ συμμετρίᾳ [illegible] καὶ ψυχρῶν τίθεμεν [illegible] ἢ πρὸς τὸ περιέχον. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ κάλλος καὶ τὴν [illegible] καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ κακίας. ἑκάστη γάρ ἐστι τῷ πρός τι πὼς ἔχειν, καὶ [illegible] οἰκεῖα πάθη [illegible] ἢ [illegible] διατίθησι τὸ ἔχον. οἰκεῖα δ' ὑφ' ὧν γίνεσθαί τε καὶ φθείρεσθαι πέφυκεν.

Vitium verò huius interitus eſt, & [illegible] eo, vt igitur nec perfectionem domus alterationem dicimus, (abſurdum enim eſt ſi domus faſt[igium] [illegible] & tectum alteratio eſt, aut ſi cum tegitur domus, ſa ſtigiumq; accipit, alteratur, & non potius perficitur) [illegible] ita in virtutibus & vitijs, & his qui habent, aut accipiunt, res habet. Alia enim perfectiones ſunt, alia remotiones: quare non alterationes. d Præterea dicimus virtutes omnes in his quodammodo eſſe, quæ ad aliquid referuntur. Nimque eas quæ ſunt corporis, vt ſanitatem & bonum corporis habitum, in calidorum & frigidorum aut internorum inter ſe, aut ad [co]ntinens temperamento & commenſuratione ponimus. [Si]militer pulchritudinem & robur, & alias virtutes atque etiam vitia. Vnaquaque enim & vnumquodque quodammodo ad aliud refertur, & ad propriam affectione aut benè aut malè eum qui ei præditus eſt diſponit. Propria autem ſunt, à quibus gigni atque [illegible] apta eſt.

ἐκεῖ

Cùm

b *Abſurdum enim*] Secundò idem confirmat, quia id quod figuram, formámve accipit, vt ſtatua, dicitur [illegible], [illegible] atque homo cum gignitur: abſurdum vero eſt dicere id quod fit, alterari. Quare figuratio alteratio non eſt. Monet verò licet generatio non ſit alteratio, eſſe tamen hác [illegible] ſiquidem ante rei ortū nunc addenſatur, nunc rareſcit materia, nunc alijs [illegible] genus qualitatibus afficitur. Circa illud Ariſtotelis, quod effigiem accipit dici generari, aduerte ex D. Thoma hoc loco effigiem, ſiue figuram peculiariter monſtrare cuiuſq; rei ſpeciem. Quia nimirum vt quantitas, inter cætera materialia accidentia ad ſubſtantiam propiùs accedit, vtpote quæ eorum ſtabilimentum eſt: ita & figura, quæ eſt modus quantitatis ſubſtantiam propius attingit. Quo [illegible] vt imago, quæ expreſſa rei repræſentatio, magis ſecundum figuram, quam ſecundum colorem, aut aliquid aliud ſpectetur. Et quia ars æmula eſt, imitatrixq; naturæ & arte [illegible] imago quædam eſt rei naturalis; artificialium formæ aut ſunt figuræ, aut aliquid his cognatum. Ideo ergo negauit Ariſt. in figuris alterationem eſſe, ſicuti & in formis ſubſtantialibus, quibus rei natura [illegible] continetur: non quod figurarum productio ſit propriè generatio, [illegible] quia ad eam ſimilitudine proximè accedit. *Alteratio comes generationis.* *Effigies index naturæ.* *Figura modus quantitatis.*

c *At neque in habitibus*] Probat non comparari habitus alteratione, quia habitus, aut virtutum [illegible] [virtu]tem, et perficimur [illegible] alterari dicitur cum perfectionem [illegible] dicimus, cùm faſtigium accipit. Si vitiorum [illegible] vitia ſint virtuti contraria, & [illegible] eadem ratione nihil alterari cenſendum erit, [cu]m in vitia labitur. Perfici autem [illegible] formatur, ex eo oſtendit, [qu]ia virtus eſt propria cuiuſq; rei perfectio [illegible] obtinet, ſecundum naturam [illegible] habet, & in ſuo genere [illegible]. Sumit autem Ariſtoteles [illegible] virtutis nomen [illegible] ſignificat, pro ea [illegible], qua res ad ſuas functiones rite obeundas idonea [illegible] nus vitutis [illegible] plantis conuenit, imo & artefactis, vt circulo, cum formam naturæ ſuæ debitam habet. *Habitus nō cōparari alteratione.* *Ad virtutes & vitia non dari alterationem.*

d *Præterea dicimus.*] Perſequitur inſtitutum, oſtendens non verſari alterationem circa vitia & virtutes [illegible] corpus pertinent. Ratio [illegible] in co[mmenſuratione] conſiſtit, quæ corporis virtutes, ſi[ue] [illegible] vitia ſint relata, quæ non poſſe alterationem terminare [li]b. 5 demonſtratū fuit. Nam [illegible] corporis virtutes, nimirū ſanitatem, pulchritudinem & robur, quæ omnia [illegible] ad aliquid ſunt ex eo probat, quia conſiſtunt in commenſuratione quadam. Nam ſanitas poſita eſt in commenſuratione elementorum, & proportione primarum qualitatum tam inter ſe, quam in ordine ad continens. Quod aūt appellatione continentis [illegible] Ariſtoteles, con[illegible] eſt. D. Thom[as] putat in [illegible] corp[ore] ita vt [illegible] Philoſophus [illegible] ſum temperamentum, quæ ſanitatem continet, [illegible] eſt ſecundum naturam [illegible] eſt. corp[illegible] quo ſanitas inſidet, quia co[illegible] [illegible] bi[illegible] eſt [illegible] in homine morbus eſt. diuerſas enim formas diuerſa temp[illegible] aut male afficiunt & ad [illegible] apte vel inepte obeunda [illegible]. Commentatores [illegible] Simplicius & M[illegible] Albert[us], nomine continentis intelligunt circumſtantem aerem, qui [illegible] temperamentum comparari debet, ita vt ea valetudo ſolida firmaque habeatur, quæ ab [illegible] [illegible] rebus non facile expugnetur; [illegible] [illegible] multum momenti [illegible] natura, vt docuit Hippocrates in libro [illegible] locis, atque [illegible] Ariſtoteles in problemat. ſect. 14. & [illegible] 7 [illegible] cap. [illegible]. Vitruuius lib. 1. de architect. cap 4. *Temperamentum [illegible]* *[illegible] tum [illegible] ad [illegible] nem.*

Quod vero aliæ dicræ corporis virtutes, pulchritudo, & robur, etiam relata sint, ex eo ostendit, quia pulchritudo consistit in proportione membrorum cum quadam coloris suauitate. robur vero in neruorum, & [illegible] ossium commensuratione, vnde firmitas corporis existit.

ἐπεὶ οὖν τὰ πρός τι οὔτε αὐτά ἐστιν ἀλλοιώσεις, οὔτ' ἔστιν αὐτῶν ἀλλοίωσις, οὔτε γένεσις, οὐδ' ὅλως οὐδεμία μεταβολή, φανερὸν ὅτι οὔθ' αἱ ἕξεις, οὔθ' αἱ τῶν ἕξεων ἀποβολαὶ καὶ λήψεις, ἀλλοιώσεις εἰσίν, ἀλλὰ γίγνεσθαι μὲν ἴσως αὐτὰς καὶ φθείρεσθαι ἀλλοιουμένων τινῶν ἀναγκαῖον, καθάπερ καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὴν μορφήν, οἷον θερμῶν καὶ ψυχρῶν, ἢ ξηρῶν καὶ ὑγρῶν, ἢ ἐν οἷς τυγχάνουσιν οὖσαι πρώτοις. περὶ ταῦτα γὰρ ἑκάστη λέγεται κακία καὶ ἀρετή. ὑφ' ὧν ἀλλοιοῦσθαι πέφυκε τὸ ἔχον. ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ ποιεῖ ἀπαθὲς, ἢ ὡδὶ παθητικόν· ἡ δὲ κακία, παθητικὸν ἢ ἐναντίως ἀπαθές. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τῆς ψυχῆς ἕξεων. ἅπασαι γὰρ καὶ αὗται τῷ πρός τι πως ἔχειν· καὶ αἱ μὲν ἀρεταὶ τελειώσεις· αἱ δὲ κακίαι, ἐκστάσεις. ἔτι δὲ ἡ μὲν ἀρετὴ εὖ διατίθησι πρὸς τὰ οἰκεῖα πάθη, ἡ δὲ κακία κακῶς. ὥστ' οὐδ' αὗται ἔσονται ἀλλοιώσεις. οὐδὲ δὴ καὶ ἀποβολαὶ καὶ λήψεις αὐτῶν. γίγνεσθαι δ' αὐτὰς ἀναγκαῖον ἀλλοιουμένου τοῦ αἰσθητικοῦ μέρους, ἀλλοιωθήσεται δ' ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν. ἅπασα γὰρ ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας τὰς σωματικάς. αὗται δ' ἢ ἐν τῷ πράττειν, ἢ ἐν τῷ μεμνῆσθαι, ἢ ἐν τῷ ἐλπίζειν. αἱ μὲν οὖν ἐν τῇ πράξει κατὰ τὴν αἴσθησίν εἰσιν, ὥσθ' ὑπ' αἰσθητοῦ τινος κινεῖσθαι. αἱ δ' ἐν τῇ μνήμῃ καὶ τῇ ἐλπίδι ἀπὸ ταύτης εἰσίν. ἢ γὰρ οἷα ἔπαθον μεμνημένοι ἥδονται, ἢ ἐλπίζοντες οἷα μέλλουσιν. ὥστ' ἀνάγκη πᾶσαν τὴν τοιαύτην ἡδονὴν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν γίγνεσθαι. ἐπεὶ δ' ἡδονῆς καὶ λύπης ἐγγινομένης, ἡ κακία, καὶ ἡ ἀρετὴ ἐγγίγνεται· περὶ ταύτας γάρ εἰσιν· αἱ δ' ἡδοναὶ καὶ αἱ λῦπαι ἀλλοιώσεις τοῦ αἰσθητικοῦ. φανερὸν ὅτι ἀλλοιουμένου τινὸς, ἀνάγκη καὶ ταύτας ἀποβάλλειν, καὶ λαμβάνειν.

ἐπ,

e Simi.

Cum igitur quæ ad aliquid referuntur nec [illegible] alterationes, nec eorum sit alteratio, nec generatio, nec vlla omnino mutatio, perspicuum est neque habitus, neque habituum abiectiones & sumptiones esse alterationes esse. Sed generari quidem [illegible], & interire eos quibus alteratis necesse est quomodo & speciem, ac formam ve [illegible] calidi & frigidi, aut humidi & sicci, aut [illegible], in quibus primis insunt. In his enim quodcunque, vitium & virtus esse dicitur, à quibus id quod habet, alterari est aptum. Namque impatibile, vel oportet, patibile virtus efficit, vitium autem contrario modo [illegible] le atque impatibile. e Similiter res habet in habitibus animæ, cum & ipsi [illegible] eorum [illegible] numero, quæ ad aliquid referuntur. [illegible] virtutes quidem sunt perfectiones: vitia vero amotiones. Præterea virtus ad propria affectiones [illegible] nit, vitium non rectè. Quare neque [illegible] alterationes nec igitur [illegible] eorum. Oriantur autem [illegible] ea parte qua [illegible] alteratur, necesse est. A [illegible] vero alterabitur. Omnis namque moralis virtus in voluptatibus corporis, & [illegible] versatur. hæ vero aut in actione, aut in memoria aut [illegible]. At illa quidem quæ in actione [illegible] habentur [illegible] a quo sensu m[illegible]. Quæ autem in memoria & spe ab hac pro[illegible]untur. At enim vero [illegible] quæ [illegible] sunt, aut [illegible] sse[illegible] sensi, [illegible] animi. Quare nec [illegible] omnem voluptatem e sensibus oriri. Quoniam autem voluptate aut dolore existente vitium & virtus insunt. [illegible] enim versantur [illegible] voluptates autem & dolores partis sentientis sunt alterationes, perspicuum est necessarium [illegible] quo alteratio [illegible] tur & comparentur.

e *Similiter res habet.* Probauit non tendere alterationem in virtutes, & vitia corporum [illegible] ipsum nunc de moralibus virtutibus & vitiis haud dissimilibus argumentis comprobat. Primis quia cum virtutes rectè vitia prauè animum afficiant, necessario inter ea consputare [illegible] quæ ad aliud referuntur, quorum, vt iam dictum fuit, alteratio non est. Deinde quia animus virtutibus excolitur, vitijs degenerat: nihil vero alteratur: cùm perfectionem comparat, [illegible]. Conueniet ergo his nō alteratio; sed generatio potius & interitus, id est, [illegible] quæ à cū generatione & interitu similitudine habent. Quæ mutatio nō absque sentientis partis alteratione contingit. Nam moralis virtus circa voluptates corporis, dolores [illegible] versatur. Hæc vero sine motu appetitus, & transmutatione corporea esse nequeunt. Quod ex eo suadet, quia voluptates omnes, vel ad actionem pertinent, vel ad memoriam, vel ad spem, siquidē auribus [illegible], & quæ actu sensus mouent, oblectamur, [illegible] præteritarum [illegible] ratione [illegible]; aut futurarum expectatione delinimur. Quæ affectus in partibus sentientibus alterationem [illegible] commouent. Id quod de voluptate dicimus, suo etiam modo de dolore, & quod de virtutibus, similiter de vitiis pro[illegible]andum erit. Habent enim vitia omnia sua oblectamēta, etsi falsa & inania, quibus eodem pacto immutari corpus solet.

Moralis virtus circa voluptates & dolores.

ὥστε ἡ μὲν γένεσις αὐτῶν μετ' ἀλλοιώσεως, αὐταὶ δ' οὐκ εἰσὶν ἀλλοιώσεις. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦ διανοητικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς ἡ ἀλλοίωσις. τὸ γὰρ ἐπιστῆμον μάλιστα τῶν πρός τι λέγεται. τοῦτο δ' ἐστὶ φανερόν· οὐδὲ γὰρ κατὰ δύναμιν κινηθέντος γίγνεται τὸ ἐπιστῆμον, ἀλλ' ὑπάρχοντός τινος. ἐκ γὰρ τῆς κατὰ μέρος ἐμπειρίας τὴν καθόλου λαμβάνομεν ἐπιστήμην.

οὐδὲ

f At

Præterea ipsorum generatio cum alteratione est, ipsa autē non est alteratio. f At neque rursus partis animæ, quæ intelligendi vim habet, alteratio est, sciētia enim maxime in his est, quæ ad aliquid dicuntur. Hoc autē eo constat, quia non motu facultatis [illegible] antegressa scientia in nobis oritur [illegible] petente. Etenim ex singulorum experientia, [illegible] scientiam nanciscimur.

Non

[illegible Greek text]

g [illegible] ſane [illegible] generatio eſt, niſi aſpectum & tactum generationes eſſe quiſpiam inquiat, eiuſmodi enim eſt actio. Rurſus vſus & actionis generatio non eſt, niſi aſpectus & tactus generationem eſſe aliquis exiſtimet. Atque agere ſimile eſt his. h Scientia autem à principio acquiſitio, generatio non eſt, nec alteratio. [illegible] enim [illegible] hoc eſt in quiete & ſtatu poni, id [illegible] hoc eſt ſcire & ſapere dicimus. Ad mutationem autem, quæ eſt ad ſtatum, generatio non eſt, cùm omnino nullius ſit mutationis, vt antea eſt [illegible]. i Præterea quemadmodum cùm ebrietate aut ſomno, aut morbo in contraria quiſpiam mutatur non iterum ſcientem factum eſſe eum dicimus, quamquam antea ſcientia vti non poſſet, ac nec tunc quidem, cum à principio habitum comparauerit. Quo enim anima ob moralem virtutem ſedetur, prudens aliquis fit & ſciens. Quocirca infantes nec [illegible] unt, nec ſenſibus perinde dijudicare, atque ſenes [illegible] multa in eis perturbatio eſt, & motus. Sedantur autem & a [illegible] natura perduciuntur, in quibuſdam vero ab aliis: at in vtriſque aliquo eorum quæ ſunt in corpore alterato, veluti in vſu & actione cum [illegible] fit & ſobrius [illegible]. Hoc igitur [illegible] alterari & alterationem in rebus eſſe ſenſilibus, & in parte animæ ſentiente, in nulla quæ alia [illegible] his quæ dicta ſunt, manifeſtum eſt.

f *At neque etiam*] Probat non alterari animam cum ſcientias acquirit, eadem, qua ſuperiùs, vtens [illegible] ratione, quia ſcientia inquit relatum eſt. [illegible] ius tertium [illegible] affert argumentum, quod [illegible] quiſpiam ſciens nulla facta mutatione intellectrice facultate, ſed ſola præeunte experientia, quæ ex collecta ſingulorum notione oritur. Lege Ariſtotelem [illegible] 1. Prioris Analyt. cap. 23. & 1. poſter. c. 24. & [illegible] cap. vlt. & 1. Metaphyſ. c. 1. vbi ex profeſſo de experientia, artiumque, & ſcientiarum ortu [illegible].

Alteratio circa ſcientiam non verſatur.

g [illegible] *c.*] Duo circa habitum ſcientiæ conſideranda occurrunt. Alterum eſt [illegible] Oſtendit [illegible] vſum ſcientiæ non eſſe generationem [illegible] tamen [illegible] videndi functiones ſiquidem [illegible] contemplatio eſt a [illegible] vt nemo [illegible] operationes ſenſuum, generationes vocat, ita nec [illegible].

h *Scientia autem* [illegible]] [illegible] accepit Ariſtoteles [illegible] ſcientiâ pro habitu, actû ne ſcientiæ [illegible] neceſſariæ ſed pro vſu perfecto vſu [illegible] & [illegible], quo adeptam [illegible] acquirimus [illegible] idoneique reddimus. Porro [illegible] ſcientiæ nec alterationem, [illegible] quia nó eam aſſequimur niſi exacta iam infantia, & pueritia poſt quietem & ſedationé, tranquillitatem [illegible]. Quo [illegible], aduerte in tenera ætate ob [illegible] & [illegible] noſtrum [illegible] perenni motu agitari, & [illegible]. Quæ cauſa eſt, vt rerum imagines, quæ per exteriores ſenſus in internos illabuntur, in [illegible] vt nec in aqua aut cera liquefacta ea, quas ſi [illegible] exprimis, & [illegible] non extant. Hinc [illegible], vt per [illegible] non eluceat lumen rationis, [illegible] ſit, proinde que nec [illegible] poſſimus, donec humore [illegible] paulatim ad mediocritatem conſumpto & fluxu [illegible] imagines permaneant, & imaginatio [illegible] functionibus [illegible]. Pendet enim intellectus operatio a phantaſia, vt docet Ariſtot. libro [illegible] de anima, cap. 8. tex. 9.

In tenera ætate perenni motu agitantur internorum ſenſuum officinæ.

Quidnam vſum rationis demoretur

i *Præterea quemadmodum.*] Confert primùm adeptionem ſcientiæ, quæ pueris [illegible] [illegible] tantium, & ebriorum regreſſu, ad vſum ſcientiæ, quam antea comparauerant, [illegible] ablato impedimento, quo tenebantur ſcientiam exercent, ita pueri [illegible] ſcientiam [illegible] ac facultatem potiuntur. [illegible] autem, vt annotauit hoc loco D. Thomas, non Ariſtoteles de puerorum ſcientia agit, non de ſolo vſu rationis loquitur, ſed de [illegible] ſcientiæ [illegible] ſententiam Platonis, qui putauit noſtris animis inditas eſſe à principio rerum notiones & ſcientias, quæ tamen propter coniunctioné cum corpore, [illegible] quidem obſcuratæ, & quaſi ſopitæ ſint, poſtea vero proficiente paulatim phantaſia reuiuiſcant & in lucem prodeant

Platonica reminiſcentia.

k *Sedantur autem.*] Quæ itanqu l'itatem ſcientiæ neceſſariam afferre ſolent, ſunt natura ipſa: & alia quædam, i. eſt, e ucatio, cõſuetudo & virtus moral. Na ma enim progreſſ ætatis phan taſiæ motum co icet, & internorum ſenſuum officinas componit Reliqua v o t ia pluimũ ha bent momẽti ad cohibenda animi appetitiones, & voluptate a oni inimicas, quæ comparan dæ exercẽdæq; ſcientiæ impedimẽto ſunt. Q enuq; aũt modo ſedatio illa fiat, ſi per al qua in corpore alteratio interuenit, vt in iis, quæ e ſomno, vel ebrietate excitantur, eſto ſcientia ipſa nequaquam alteratione comparetur.

Voluptatis illecebræ ſci entiæ inimi cæ.

QVÆSTIO I.

SIT NE AD SOLAS TERTIAE ſpeciei qualitates per ſe alteratio, an non.

ARTICVLVS I.

CONSTITVITVR PARS AFFIRmatiua.

Pro hiſce ac ceptionib le ge Henricũ Gad. quodl. 9. q. 7. D. Tho q vni ca de vi in tib. in cõmu ne art. 11. S. mplic. 2. de anima ad text. 58.

Alteratio bi fariam ſumi tur.

VT propoſitã quæſtionẽ expediamus aduertẽdum primò eſt alterationem interdum generali, fuſoq; nomine, interdum preſsè magisq; ſecundum conſuetu dinem, & vſum Philoſophorũ ſumi. Priori mo do alteratio omnem motum, qu ad qualitatẽ itur cõprehendit. Quo ſenſu ſcribit Ariſtot. hoc in lib. c. 2. tex. 1. ſenſus alterari cũ ab ob iectis pa iuntur, eorũ videlicet imagines ab iiſdem expreſſ in ſe recipiẽdo, ſimiliterq; 5. huius operis lib. c. 4. tex 31. docuit ad diſciplinam in cõmune eſſe motũ genere vnũ, & li. 8. c. 3. tex. 26. opinionẽ, & imaginationẽ motum quendam videri loquebatur autem de motu alterationis Poſteriori modo vſurpatur alteratio pro eo duntaxat motu, qui inter duas ſenſiles qualitates cernitur, nõ quaslibet, ſed eiuſmodi, vt ſecundum eas peculiari ratione ſubiectum alterum fieri dicatur. Atque hoc ſignificatu accepit Ariſtoteles alterationem proximè ſuperioribus capitibus.

Alteratio preſſe ſum pta, quas cõ ditiones exi gat.

Secundò, obſeruandum eſt ad alterationẽ hoc ſecũdo modo ſumptam, duas requiri con ditiones, de quibus ie da etiam ſunt, quæ libro 5. huius operis tradidimus. Prima eſt, vt qualitas, quæ eiuſmodi alterationem t init nat, non ita ſit idem re cum aliquo, vt illius duntaxat acquiſitione, quaſi eius conſectarium comparetur. Secũda, vt eadem qualitas aliam habeat ſibi contrariam, quæ in ſubiecto præexiſtat, ita videlicet, vt vnius acquiſitio ab altera, tanquam a termino à quo pro

Cur in ſigu ris nõ reperitur altera tio.

ficiſcatur. D fectu prioris conditionis, non eſt per ſe altera in figuris, quia ita ſunt idẽ ſe cum quantitate, vt non alia, quàm ipſius quanti atis ac uiſitione in ſubiectum inſ rantur. De ecundæ neq; ad ſcientias & virtutes, nec ad alias primæ ſpeciei qualita tes alteratio per ſe tendit; propterea quod hæ nullo contrario in ſubiecto præexiſte te ſæpe acquiruntur. Neq; enim neceſſe eſt

A vt qui virtute, vel ſcientia animum excolit, vitio aut errore inquinatus fuerit. Hinc etiam fit, vt nec omnes tertiæ ſpeciei qualitates alteratione comparentur, ſicuti patet in lumine, & in odore quoniam illud contrarium non habet, hic etſi habeat, non id tamen necessario in ſubiecto præexigit.

Ex his perſpicuum relinquitur quæ nã eſſe debeat propoſitæ quæſtionis concluſio; nimirum alterationem, ſi preſsè, magisq; ad v-

B ſum Philoſophicum accipiatur, in ſolis non omnibus tamen, tertiæ ſpeciei qualitatibus verſari. Etenim ſi quis alte at, in his ſtatuat, licet non in omnibus, prædictas duas conditiones inueniet.

ARTICVLVS II.

OBIECTA EORVMQVE

C *refutatio.*

SEd obſtat aliquis. Sanitas & ægritudo ſunt idem re cum quatuor primis qualitatibus calore, frigore, hc iitate, humore, nec c tantur ab ea qua qualitates acquiruntur & tamen is o tur aut ægreſcit, vere opriq; dicitur a Philoſophis alterari ncm ſubire. Ergo ad alterationem de qua in præſenti agitur,

D ritur prima conditio.

Deinde candor non ſemper ſupponit in ſubiecto contrarium; & tamen qui candore afficitur, omnium conſenſu alterari probetur; igitur nec ſecunda conditio recte tradita eſt Probatur Minor: nam cum niuem concreſcit, datur candor vt 1. Topic. c 9 ſic videtur Ariſto & tamen in nu ulius color candori contrarius antecedit.

E Tertio ... ad virtutes, & ... a non eſſe alterationem ... ſunt relata: vel ... eſſe ... eſſe, vel ... cum ... pertineat ... ſecundum ... qualitatem ... illas non poteſt eſſe ...

Hæc argumenta hunc in modum explicanda ſunt. Ad primum ... concedenda eſt ...

F propoſitio, eſi eam negant ... prima primi, doct. na 4 & 1. ... arbitratus temperamentum eſſe ... quãdam, eamq; ſimplicem qualitatẽ ...

ſam à quatuor primis, ex earum tamen actione, & perpeſſione ortam. Cuius placitum lib. 2. de Ortu & interitu ex profeſſo impugnabitur. Sed obiter hic aduertimus, quemadmodum ſanitas & ægritudo non vna qualitas eſt, ita neque vna ſimplici alteratione acquiri, niſi (quod interdum accidit) ægrotare quis incipiat, eo quod ad vnam duntaxat qualitatem, ſecundùm excedentem gradum, verbi cauſa, moueatur; vt cùm Socrates, ſeruata inter ſiccitatem & humiditatem temperie, vltra modum incaleſcit; tunc enim vna tantùm realis, & poſitiua mutatio interuenit, quæ primò & intrinſecè ad calorem terminatur; ſecundaria verò ratione ad ægritudinem, quatenus ex ea mutatione ſequitur, vt quatuor primæ qualitatis ſub ea proportione, quæ ad ſanitatem requiritur, non maneant. Quæ propoſitio quaſi harmonia quædam eſt & concentus. Vt enim in cantu & fidibus ſoni pro rata portione diſtincti, atque ita compoſiti, vt primi vltimis, & medij vtriſque reſpondeant, concentum pariunt: ita primæ qualitates dum moderata, & concordi quadam mediocritate ſeſe mutuò complectuntur, & coeunt, temperamentum corporis efficiunt. Quo autem modo ad ſanitatem, quæ in inſectili poſita eſſe videtur, alteratio eſſe queat, 2. de Generatione loco citato declarabitur. Vt igitur argumenti explicationem abſoluamus; dicimus, ad ſanitatem & ægritudinem dari alterationem: ſed enim eas non conſequi acquiſitionem alterius rei; cùm pri-

Sanitas quaſi harmonia.

A matarum qualitatum producto ſit primò & per ſe ipſamet ſanitatis, ſiue ægritudinis effectio in animali.

Ad ſecundam dicendum, acquiſitionem illam candoris in niue non proficiſci à contrario proprio ipſius candoris; eſſe tamen propriam alterationem; quia conſequitur alium aliósve motus, ſecundum primas qualitates, ex quarum varia permiſtione & temperamento colores exiſtunt. Qui motus neceſſa- B riò progrediuntur à contrario præexiſtente in ſubiecto. Illa autem ſecunda conditio, videlicet debere qualitatis acquiſitionem procedere à contrario præexiſtente in ſubiecto, intelligenda eſt cùm primariò qualitas comparatur; non autem cùm eius adeptio ſecundaria ratione conſequitur alterationem factam ſecundùm aliam, aliásve qualitates, à quibus re ipſa diſtinguitur, vt in coloribus accidit, (quod de ſaporibus, odoribusque ſimiliter C pronunciandum eſt.) Vnde quamuis ſucceſſiua acquiſitio, iſtiuſmodi qualitatum interdum non proficiſcatur à proprijs contrarijs, quæ alioqui habent, non proinde alteratio propria eſſe deſinit.

Dilut. 2.

Ad candorem niuis alteratio.

Ad tertiam, omiſſis aliorum interpretationibus, quas afferunt Scotus in 1. diſtinct. 17. quæſtione 2. Argentinas in 1. diſtinct. 23. quæſtione 1. & Aegidius hoc loco, reſponde- D mus Ariſtotelem in eo argumento intelligere virtutes & vitia eſſe relata ſecundùm eſſe, non tamen ex propria, ſed aliorum ſententia.

Dilut. 3.

Κεφάλαιον δ.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις πότερον ἔστι κίνησις πᾶσα πάσῃ συμβλητὴ ἢ οὔ. εἰ δὴ ἐστὶ πᾶσα συμβλητὴ, καὶ ὁμοταχὲς τὸ ἐν ἴσῳ χρόνῳ ἴσον κινούμενον, ἔσται περιφερής τις ἴση εὐθείᾳ, καὶ μείζων δὴ καὶ ἐλάττων. ἔτι, ἀλλοίωσις καὶ φορά τις ἴση, ὅταν ἐν ἴσῳ χρόνῳ, τὸ μὲν ἀλλοιωθῇ τὸ δ' ἐνεχθῇ. ἔσται ἄρα ἴσον τὸ πάθος μήκει. ἀλλ' ἀδύνατον. ἀλλ' ἆρα ὅταν ἐν ἴσῳ χρόνῳ ἴσον κινηθῇ, τότε ἰσοταχές. ἴσον δ' οὐκ ἔστι πάθος μήκει. ὥστ' οὐκ ἔστιν ἀλλοίωσις φορᾷ ἴση, οὐδὲ ἐλάττων. ὥστ' οὐ πᾶσα συμβλητή. ἐπὶ δὲ τοῦ κύκλου καὶ τῆς εὐθείας πῶς συμβήσεται; ἄτοπόν τι γὰρ εἰ μὴ ἔστι κύκλῳ, ὁμοίως τουτὶ κινεῖσθαι, καὶ τουτὶ ἐπὶ τῆς εὐθείας· ἀλλ' εὐθὺς ἀνάγκη ἢ θᾶττον ἢ βραδύτερον, ὥσπερ εἰ, τὸ μὲν κατάντες, τὸ δ' ἄναντες. ἔτι οὐδὲ διαφέρει οὐδὲν τῷ λόγῳ, εἴ τις φήσειεν ἀναγκαῖον εἶναι θᾶττον εὐθὺς ἢ βραδύτερον κινεῖσθαι· ἔσται γὰρ μείζων καὶ ἐλάττων ἡ περιφερὴς τῆς εὐθείας, ὥστε καὶ ἴση· εἰ γὰρ ἐν τῷ α χρόνῳ, τὸ μὲν τὴν β διῆλθε, τὸ δὲ τὴν γ, μείζων ἂν εἴη ἡ β τῆς γ· οὕτω γὰρ τὸ θᾶττον ἐλέγετο. οὐκοῦν καὶ εἰ ἐν ἐλάττονι ἴσον, θᾶττον. ὥστ' ἔσται τι μέρος τοῦ α ἐν ᾧ τὸ β τοῦ κύκλου τὸ ἴσον δίεισι, καὶ τὸ γ ἐν ὅλῳ τῷ α τὴν γ.

CAP. IV.

DVbitauerit a autem aliquis an omnis motus omni comparari poſſit, nécne. Nam ſi comparari omnis poſſit, & id æquè velox ſit, quod tempore æquali per æquale mouetur, circunferentia aliqua lineæ rectæ æqualis erit, & maior quoque & minor. Præterea alteratio & latio aliqua æquales erunt eorum videlicet, quorum vnum alteratum eſt, alterum pari tempore delatum. Affectio itaque longitudini par erit, quod eſſe non poteſt. At æquè velox id dicitur, cùm tempore æquali per æquale motum fuerit. Par autem longitudini affectio non eſt. Lationi itaque alteratio nec par erit, nec minor. Quare comparari non omnis poteſt. b In circulo autem rectáque linea quonam modo accidet? Abſurdum enim eſt, niſi liceat, hoc ſuper circulo, & id ſuper rectâ ſimiliter moueri, ſed illico neceſſe ſit, vt vel celerius vel tardius, perinde atque ſi alterum decliue eſſet, alterum accliue. c Præterea nihil refert, quod attinet ad rationem, ſi quis iam dixerit tardius continuo aut celerius neceſſario moueri. Circumferentia enim aut maior, aut minor erit, quàm recta, quare & æqualis. Nam ſi in A. tempore alterum quidem lineam B alterum lineam C confecit, linea B. maior erit, quàm C. hoc etenim modò, quod celerius eſt, definiebatur. Igitur ſi in minori quoque, æquale celerius erit. Ipſius itaque A. pars aliqua erit, in qua ipſum B. æqualem tranſit circuli partem, ipſo C. in toto A lineam C tranſeunte.

Text. 21.

Text. 22.

Text. 23.

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

Quæſtio de comparatione motuum, quoad velocitatem, & tarditatem. Argumenta, quibus oſtendi videtur, poſſe motum rectum cum ferri cũ circulari.

D *Vbitauerit a autem.*] Quia ſuperius effata quædam ad rem mouentem & rem motam ſpectantia explicauit, quæſtionem proponit, num omnis motus cum quouis motu quoad velocitatem & tarditatem conferri queat. Ac primùm negatiuam partem duobus incommodis allatis confirmat. Nam ſi quæuis latio poſſit eſſe alteri æqualis, vt latio recta conuerſioni, etiam recta linea circulo æquari poterit, quod abſurdum videtur. Item ſi alteratio & latio æquali tempore ſint, certè qualitas, ad quam eſt alteratio, vt calor & magnitudo, ſeu linea ſuper quam latio fit, inter ſeſe æqualitatem obtinebunt. Ridiculum verò eſt, aſſerere calorem & lineam æquales eſſe.

b *In circulo autem.*] Nunc in contrariam partem differit, probans motum rectum quoad velocitatem & tarditatem cum circulari comparari poſſe. Cur enim, inquit, ſuper circulo, & ſuper recta linea non poterunt duo mobilia ſimiliter, id eſt, pari velocitate ferri? quaſi verò alterum decliui, alterum accliui itinere graſſetur.

c *Præterea nihil.*] Secundò idem concludit, quia ſi quis concedat motum circularem tardiorem aut velociorem eſſe, facilè probabitur, poſſe circularem & rectum æqua celeritate confici, cùm dari queat recta linea circulo æqualis. Quod ita demonſtrat: Si mobile celerius in tempore A. lineam circularem B. decurrat: mobile verò tardius lineam C. maior erit linea B. quàm linea C quia id quod velociùs mouetur, eodem tempore maius ſpacium conficit: ſed id, quod celeriùs fertur, poteſt minori tempore æqualem lineam traijcere. Igitur in aliqua parte temporis A tranſibit portionem lineæ B. circularis, quæ toti lineæ C. æqualis ſit. Ac proinde recta & circularis linea erunt inter ſe æquales.

d *At ſi*

ἀλλὰ μὴν εἰ ἔστι ξυμβλητά, συμβαίνει τὸ ἄρτι ῥηθὲν ἴσην εὐθεῖαν εἶναι κύκλῳ, ἀλλ' οὐ ξυμβλητά. οὐδ' ἄρα αἱ κινήσεις. ἀλλ' ὅσα μὴ συνώνυμα, ἅπαντα οὐ ξυμβλητά. οἷον διὰ τί οὐ ξυμβλητόν, πότερον ὀξύτερον τὸ γραφεῖον, ἢ ὁ οἶνος, ἢ ἡ νήτη; ὅτι γὰρ ὁμώνυμα, οὐ ξυμβλητά. ἀλλ' ἡ νήτη τῇ παρανήτῃ ξυμβλητόν, ὅτι τὸ αὐτὸ σημαίνει τὸ ὀξὺ ἐπ' ἀμφοῖν. ἆρ' οὖν οὐ ταὐτὸ τὸ ταχὺ ἐνταῦθα κἀκεῖ; πολὺ δ' ἔτι ἧττον ἐν ἀλλοιώσει καὶ φορᾷ. ἢ πρῶτον μὲν τοῦτο οὐκ ἀληθές, ὡς εἰ μὴ ὁμώνυμα ξυμβλητά. τὸ γὰρ πολὺ τὸ αὐτὸ σημαίνει ἐν ὕδατι καὶ ἀέρι, καὶ οὐ συμβλητά. εἰ δὲ μή, τό γε διπλάσιον τὸ αὐτό· δύο γὰρ πρὸς ἕν, καὶ οὐ συμβλητά. ἢ καὶ ἐπὶ τούτων ὁ αὐτὸς λόγος; καὶ γὰρ τὸ πολὺ ὁμώνυμον. ἀλλ' ἐνίων καὶ οἱ ὁμώνυμοι λόγοι. οἷον εἰ λέγοι τις, ὅτι τὸ πολὺ, τὸ τοσοῦτον, καὶ ἔτι ἄλλο τὸ τοσοῦτον, καὶ τὸ ἴσον ὁμώνυμον, καὶ τὸ ἓν δὲ, εἰ ἔτυχεν εὐθὺς ὁμώνυμον. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὰ δύο· ἐπεὶ διὰ τί τὰ μὲν συμβλητά, τὰ δ' οὔ, εἴπερ ἦν μία φύσις; ἢ ὅτι ἐν ἄλλῳ πρώτῳ δεκτικῷ; ὁ μὲν οὖν ἵππος, καὶ ὁ κύων ξυμβλητόν, πότερον λευκότερον· ἐν ᾧ γὰρ πρώτῳ τὸ αὐτό, ἡ ἐπιφάνεια· καὶ κατὰ μέγεθος ὡσαύτως. ὕδωρ δὲ καὶ φωνὴ οὔ· ἐν ἄλλῳ γάρ. ἢ δῆλον ὅτι ἔσται οὕτω γε πάντα ἓν ποιεῖν, ἐν ἄλλῳ δὲ ἕκαστον φάσκειν εἶναι, καὶ ἔσται ταὐτὸ ἴσον, καὶ γλυκὺ, καὶ λευκόν, ἀλλ' ἐν ἄλλῳ. καὶ ἔτι δεκτικὸν οὐ τὸ τυχόν ἐστιν, ἀλλ' ἓν ἑνὸς τὸ πρῶτον. ἀλλ' ἆρ' οὐ μόνον δεῖ τὰ ξυμβλητὰ μὴ ὁμώνυμα εἶναι, ἀλλὰ καὶ μὴ ἔχειν διαφοράν, μήτε ὃ μήτε ἐν ᾧ· λέγω δέ, οἷον χρῶμα ἔχει διαίρεσιν. τοιγαροῦν οὐ συμβλητὸν κατὰ τοῦτο. οἷον πότερον κεχρωμάτισται μᾶλλον, (μὴ κατά τι χρῶμα, ἀλλ' ᾗ χρῶμα) ἀλλὰ κατὰ τὸ λευκόν.

οὕτω

d *At ſi comparari poſſunt, rectam circulo æqualem eſſe id, quod modò dictum eſt, conſequitur, ſed comparari non poſſunt, quare nec motus. Verùm comparari poſſunt omnia, quæ non ſunt æquiuoca, vt conferri cur non liceat, quodnam acutius ſit ſtylus, vinum, an nete? Quod enim ſint æquiuoca, non conferuntur. Nete autem, & quæ illi proxima eſt, conferri poſſunt, quod acutum in vtraque ſignificationem habeat eandem. An igitur velox hic & ibi, idem non eſt? Multò verò etiam minus in alteratione & latione.* e *An primum* Text. 24. *quidem hoc verum nõ eſt, ſi æquiuoca non ſint, conferri poſſe. Nam multum idem ſignificat tam in aere, quàm in aqua, quæ comparari non poſſunt.* Text. 25. *Quòd ſi non ſit duplum, certè eſt idem (duo enim ad vnum) nec tamen poſſunt conferri.* f *An & in* Text. 26 *his eadem eſt ratio, cùm & ipſum multum æquiuocum ſit, ſed nonnullorum rationes quoque æquiuocæ. Vt ſi quiſpiam dicat multũ id eſſe, quod eſt tantum & vltra, tantùm æquiuocum eſt, atque etiam æquale: præterea & vnum fortaſſe illicò eſt æquiuocum. Quòd ſi hoc, etiam duo.* g *Nam cur com-* Text. 27. *parari alia poſſunt, alia non poſſunt, ſi eſt vna natura? An quia in alio primo ſunt receptaculo? Equus igitur & canis vter albior ſit cõferri poſſunt, cùm id, in quo primo, ſit idem, videlicet, ſuperficies. Et de magnitudine eodem modo. At vox & aqua conferri non poſſunt: in alio enim.* Text. 28. *An hoc modo licebit vnum omnia facere, vnumquodque autem in alio eſt dicere, idemque erit æquale, & dulce, & album, ſed in alio. Præterea & receptaculum* Text. 29. *non quoduis eſt ſed vnum vnius primum Non igitur quæ comparantur non ſolùm non æquiuoca eſſe eſt neceſſe ſed neque id quod, neque id in quo, habere differentiam. vt (exempli gratia) color differentiam habet, non igitur in eo ſit comparatio, (veluti coloratior, vt color eſt; non vt aliquis color, verum magis infectum eſt) ſed in aliquo colore.*

i *Sic*

d *At ſi comparari poſſunt.*] Iterum pro negatiua parte obijcit idem incommodum quod antea. Nam ſi motus circularis & rectus inter ſe quoad velocitatem conferri queant, ſequitur, rectam lineam eſſe æqualem circulo, quod qua ratione dici poſſit, non apparet. Deinde ca[...]

u.5

nes, ſeu regulas quaſdam tradit, quibus intelligamus, quænam motus inter ſe ritè comparãdi ſint. Prima regula eſt: Ea poſſunt in comparationem venire, quæ æquiuoca non ſunt. Nam cùm æquiuoca diuerſam habeant naturam, minimè cenſentur apta, vt inter ſe conferãtur. Quod videre licet in acuto, quatenus de ſtylo, vino, & ſonis dicitur. Namque in ſtylo ad magnitudinem pertinet, in vino ad ſaporem, in ſono ad muſicam, quæ nemo inter ſe aptè compararit. Quis enim aut ſtylum vino acutiorem, aut vinum ſono acutius dicat? Hinc colligit, non poſſe motũ rectum & circularem, quoad tarditatem & velocitatem inter ſe conferri; ac multò etiam minus lationem & alterationem, cùm eorum tarditas alia atque alia ratione dicantur.

Prima regula ad comparationẽ motuum.

Motum rectum & circularem nõ poſſe inter ſe comparari.

c *An primam quidem.*] Obijcit contra id, quod proximè aſſeruerat, quæ non ſunt æquiuoca poſſe inter ſe comparari. Nam multum reſpectu aëris & aquæ, vniuocum eſt, nec tamen aërem cum aqua multitudine comparamus. Quòd ſi quis neget multum eadem ratione aëri & aquæ conuenire. Occurrit, ſaltem duplum vniuocè eis competere, cùm in vtroque duplum ſit duorum ad vnum proportio, & vt ſe habet duplum aëris ad ſuum dimidium, ita & duplum aquæ ad ſuum.

Obiectio.

Præoccupatio.

f *An & in his.*] Perſiſtit nihilominus in regula tradita, aiens omnia quæ æquiuoca non ſunt, collationem inter ſe inire poſſe. Nec exempla illa petita à multo, & à proportione dupli quicquam obſtare. Non enim hæc in aëre & aqua eandem obtinent rationem, ſed diuerſam: quoniam multum dicitur continens tantùm & vltrà, atque ita aër ratione molis dicitur multus, reſpectu aquæ, quatenus in maiori quantitate parum habet materiæ. Aqua verò contrà comparatione aëris multa dicitur, quia in mole exigua plus materiæ cohibet. Vnde etiam fit, vt eorũ proportiones ſecundùm quantitatem prædicto modo ſumptam, nõ eadem ratione ſe habeant: ſicuti nec æqualitas, aut vnitas, ſeu conuenientia in multitudine. Aduertit autem Commentator, hæc non pura æquiuoca eſſe, ſed ambigua, in quæ tamen propria comparatio non cadat.

Dilutio obiectio.

g *Nam cur comparari alia poſſunt.*] Stabilire conatur quod paulò antè dixerat, multum & duplum non eſſe vniuoca, rogans cur ſi vniuoca ſint, non aptè aërem cum aqua, ſed aërem cum aëre, vel aquam cum aqua comparemus? Quod ſi quis reſpondeat, diuerſitatis cauſam eſſe, quia quædam habent idem receptaculum, vt albedo canis & equi, quæ in ſuperficie recipiuntur; vnde fit, vt aptè in comparationem veniant. Alia verò non habent, vt vox & aqua, ob idque conferri inter ſe non poſſunt, ſimiliterque multum & duplum non ſortiri in aqua & in aëre eadem recipientia, quæ tamen ſortiuntur in hac aqua, & illa inter ſe collatis. itemque in hoc & in illo aëre, & idcirco has duas poſteriores coniugationes rectè comparari, non autem aëris & aquæ. Hanc reſponſionem confutat. Primùm quia ſicta ſit, licebit dicere quæuis vniuoca in vnam conuenire naturam, ſed ob recipientis diuerſitatem non aptè inter ſe conferri. Deinde, quia non ſat eſt vnum eſſe primum receptaculum, niſi natura vna ſit: quandoquidem omnes rerum interituum formæ, quantumlibet naturæ diſtinctione abiungantur, vnum idemque materię commune gremium habent, quæ tamen non omnes inter ſe collationem ſubire queunt.

Multum & paucum nõ eſſe vniuoca.

h *Non igitur quæ comparantur.*] Aliam tradit regulam ad dignoſcenda ea, quæ inter ſe comparantur. Videlicet talia eſſe debere, vt non ſolùm æquiuoca non ſint, ſed nec ſpecie differant. Itaque non poterunt comparari candor & nigror, quatenus colores, quia naturæ ſunt ſpecie diſſidentes; poterunt tamen duo candores, quia ſub eadem ſpecie ſunt. Adijcit verò, neque id quod, neque id in quo, debere eſſe diuerſa, hoc eſt, non ſolùm colores, verbi gratia, qui inter ſe conferuntur, ſed etiam id, in quo conferuntur, debere eandem ſpecificæ naturæ communionem vendicare.

Secunda regula.

Quę inter ſe cõparantur, debere ſpecie conuenire.

i Sic

ἔστι καὶ ἐπὶ κινήσεων ἰσοταχὲς τὸ ἐν ἴσῳ χρόνῳ κινηθὲν ἴσον τοσονδί· εἰ δὴ τοῦ μήκους ἐν τῳδί, τὸ μὲν ἠλλοιώθη, τὸ δ' ἠνέχθη. ἴση ἄρα αὕτη ἡ ἀλλοίωσις καὶ ἰσοταχὴς τῇ φορᾷ; ἀλλ' ἄτοπον. αἴτιον δ' ὅτι ἡ κίνησις ἔχει εἴδη. ὥστ' εἰ τὰ ἐν ἴσῳ χρόνῳ ἐνεχθέντα ἴσον μῆκος ἰσοταχῆ ἔσται, ἴση ἡ εὐθεῖα καὶ ἡ περιφερής. πότερον οὖν αἴτιον, ὅτι ἡ φορὰ γένος, ἢ ὅτι ἡ γραμμὴ γένος. ὁ μὲν γὰρ χρόνος ὁ αὐτὸς ἀεὶ ἄτομος τῷ εἴδει, ἢ καὶ ἅμα ἐκεῖνα εἴδει διαφέρει; καὶ γὰρ ἡ φορὰ εἴδη ἔχει, ἂν ἐκεῖνο ἔχῃ εἴδη, ἐφ' οὗ κινεῖται. ἔτι δ', ἂν δι' οὗ, οἷον εἰ πόδες, βάδισις; εἰ πτέρυγες, πτῆσις. ἢ οὔ; ἀλλὰ τοῖς σχήμασιν ἡ φορὰ ἄλλη. ὥστε τὰ ἐν ἴσῳ χρόνῳ τὸ αὐτὸ μέγεθος κινούμενα, ἰσοταχῆ· τὸ αὐτὸ δὲ ἀδιάφορον εἴδει, καὶ κινήσεως ἀδιάφορον εἴδει.

i *Sic & in motu æquè celere illud eſt, quod æquali tempore per æquale eſt motum. Si igitur in hac longitudinis aliud quidem alteratum eſt, aliud delatum, erit ne lationi alteratio hæc æqualis, eiuſdemque celeritatis? At abſurdum eſt. Cauſa verò eſt, quoniam motus ſpecies habet.* k *Quare ſi quæ æquali tempore per æqualem longitudinem delata ſunt, æqualis ſint celeritatis, recta linea & circumferentia erunt æquales. Vtrùm igitur cauſa eſt, an quia latio genus ſit, an quia linea? Nam tempus idem & indiuiduum ſpecie ſemper eſt. An ſimul illa differunt ſpecie? Latio enim habet ſpecies, ſi id in quo mouetur, habeat. Præterea ſi id, per quod, vt ſi pedes, ambulatio. ſi alæ, volatio. An non hoc, ſed figuris alia eſt latio?* l *Quare quæ æquali tempore per magnitudinem eandem mouentur, æqua ſunt celeritatis. Eadem autem non differens ſpecie, motione quoque ſpecie non differt.*

Text. 30.

ὥστε, τοῦτο σκεπτέον, τίς διαφορὰ κινήσεως, καὶ σημαίνει γε ὁ λόγος οὗτος, ὅτι τὸ γένος οὐχ ἕν τι, ἀλλὰ παρὰ τοῦτο λανθάνει πολλά. εἰσί τε τῶν ὁμωνυμιῶν, αἱ μὲν πολὺ ἀπέχουσαι, αἱ δὲ τινὰ ὁμοιότητα ἔχουσαι, αἱ δ' ἐγγὺς, ἢ γένει, ἢ ἀναλογίᾳ. διὸ οὐ δοκοῦσιν ὁμωνυμίαι εἶναι οὖσαι. πότε οὖν ἕτερον τὸ εἶδος, ἐὰν ταυτὸ ἐν ἄλλῳ, ἢ ἂν ἄλλο ἐν ἄλλῳ, καὶ τίς ὅρος, ἢ τῷ κρινοῦμεν, ὅτι ταυτὸ τὸ λευκὸν, καὶ τὸ γλυκὺ, ἢ ἄλλο ἢ ὅτι ἐν ἄλλῳ φαίνεται ἕτερον; ἢ ὅτι ὅλως οὐ ταυτό.

περὶ

Quare hoc conſiderandum eſt, quænam motionis ſit differentia. m Atque hæc oratio indicat vnum quiddam genus non eſſe, ob eamque cauſam multam latent. Aequiuocationum autem alia multum diſtant; aliæ ſimilitudinem quandam habent, alia propinqua ſunt aut genere, aut proportione. Quapropter etſi ſunt æquiuocationes, non eſſe tamen videntur. n Quando igitur ſpeciei diuerſa eſt? vtrum cùm eadem in alio, an cùm alia in alio? quis item terminus eſt, aut quo album & dulce, idem, an aliud eſſe dijudicabimus? an aliud, quia in alio aliud conſpiciatur, an quod omnino non idem? Text 31.

o Altera-

i *Sic & in motu*] Poſtquam generatim explicuit, qualia oporteat eſſe ea, quæ inter ſe comparari debent, nunc id ad inſtitutam de motu diſputationem accommodat, vultque motus eoſdem ſpecie, qui æquali tempore æqualem conficiunt magnitudinem, poſſe inter ſe quoad celeritatem conferri, cæteros verò ſpecie differentes non poſſe. Quare ſi linea alteretur, eodemque tempore aliquod mobile lineã tranſeat, non dicentur hi motus celeritate æquales, tametſi idem tempus conſumant; propterea quòd inter ſe ſpecie diſcrepant.

Alteratio nō ritè venit in compar atio nem cū motu ad lineam. k *Quare ſi quæ æquali tempore.*] Non ſolùm inquit, alteratio cum latione non rectè comparatur, ſed nec conuerſio cum motu recto: tum quia admittendum foret rectam lineam & circumferentiam inter ſe æquales eſſe, quod eſt abſurdum: tum quia motus circularis & rectus diſtinguuntur ſpecie. Quærit autem vnde nam hoc ſpecificum diſcrimẽ oriatur; maximè cùm eius cauſa ad tempus, quod vnum idemque ſemper eſt, referri non poſſit: an ex eo proueniat, quod latio genus ſit, comprehendens ſub ſe rectum & circularem motum, vt ſpecies diuerſas: an quia linea genus eſt, ſub quo recta & circularis, vt ſpecies diſtinctæ continentur. *Quæſtio.* *Solutio quæſtionis.* Tum reſpondet eam differentiam à linearũ diuerſitate primò naſci; ita tamen vt in quibuſdam motibus ab eo etiam quo fiunt, id eſt, ab inſtrumentorum varietate petatur. Quo pacto ambulatio & volatus, quia hic alis, ille pedum greſſu fit, diuerſæ ſunt ſpecies.

l *Quare quæ æquali*] Toties Ariſtoteles eadem hoc in libro repetit, vt non ſine cauſa extremam ei manum haudquaquam adhibuiſſe credatur. Hic iterum docet, ea quæ æquali tempore eandem, id eſt, non diuerſæ ſpeciei conficiunt magnitudinem, æqua celeritate moueri, proindéque in comparationem adduci poſſe. Siquidem ad conferendos, vel non conferendos inter ſe motus, eorum ſecundùm ſpeciem conuenientiam & diſcrimen ſpectare maximè oportet. *In collatione motuũ quid potiſſimùm ſpectandum ſit.*

m *Atque hæc ratio.*] Ad collationem non ſat eſſe ait cuiuſuis, ſed infimæ ſpeciei conuenientiam, quia natura generis non eſt vna, hoc eſt, non tantam habet vnitatem, quantam comparatio requirit. Sub genere enim naturæ admodum inter ſe diſſimiles continentur, vt ſub animali ſpecies hominis, equi, leonis: adeò vt genus æquiuocum habeatur; non tamen propriè æquiuocum, quale eſt quod æquiuocum à caſu dicitur, vel etiam analogum: ſed ſimilitudine quadam ob naturarum inter ſe diſcrepantiam. *Sub genere latere æquiuocationes.*

Dubitatio. n *Quando igitur ſpecies.*] Dubitationem proponit, vtrum albedo & nigredo, verbi gratia, cenſeantur diuerſæ ſpecies, quia in diuerſis ſubiectis inſident, vt in niue & coruo: an quia ipſæ in ſe diuerſam obtinent naturam, nulla habita ſubiecti ratione. Quærit item, quis ſit terminus, *Solutio.* id eſt, vt D. Thomas interpretatur, quæ ſit definitio ſpeciem declarans. Et quia ea quæ ſunt idem definitione, ſimpliciter idem ſunt, ideò quaſi controuerſiam explicans, ſubijcit eam eſſe propriam cuiuſque rei definitionem, qua diſcernere valemus, vtrúmne id de quo agitur, idem ſit, an aliud, vt albúmne an dulce, an aliud quid. non quia in altero inſit, ſed quia re vera in ſe diuerſam naturam habeat. Vnde perſpicua relinquitur vtriuſque dubitationis ſolutio; videlicet ſpecierum diſtinctionem non ſubiectorum, ſed naturarum in ſe ipſis diſſimilitudine & diſcrepantia æſtimandam eſſe.

o Altera-

Περὶ δὴ ἀλλοιώσεως πῶς ἰσοταχὴς ἑτέρα ἑτέρᾳ; εἰ δή ἐστι τὸ ὑγιάζεσθαι ἀλλοιοῦσθαι. ἔστι δὲ, τὸν μὲν ταχὺ, τὸν δὲ βραδέως ἰαθῆναι, καὶ ἅμα τινάς. ὥστ' ἔσται ἀλλοίωσις ἰσοταχής. ἐν ἴσῳ γὰρ χρόνῳ ἠλλοιώθη. ἀλλὰ τί ἠλλοιώθη; τὸ γὰρ ἴσον οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα λεγόμενον, ἀλλ' ὡς ἐν τῷ ποσῷ ἰσότης, ἐνταῦθα ὁμοιότης. ἀλλ' ἔστω τὸ αὐτὸ μεταβάλλον ἐν ἴσῳ χρόνῳ ἰσοταχές. πότερον οὖν ἐν ᾧ τὸ πάθος, ἢ τὸ πάθος δεῖ συμβάλλειν; ἐνταῦθα μὲν δὴ ὅτι ἡ ὑγίεια ἡ αὐτή, ἔστι λαβεῖν, ὅτι οὔτε μᾶλλον, οὔτε ἧττον, ἀλλ' ὁμοίως ὑπάρχει.

ἐὰν δὲ

o Alteratio autem quonam pacto altera alteri æquè eſt velox? certè ſi ſanari eſt alterari, fitque vt alius celerius, alius tardius, aliqui etiam ſimul ſanētur, alteratio erit paris celeritatis: tempore namque æquali alterati ſunt. At quo alterati ſunt? æquale enim hic non dicitur, ſed vt æqualitas in quantitate, ita hic ſimilitudo. At ſi æquè velox id, quod per idem æquali tempore mutatur. Vtrum igitur id, in quo eſt affectio, an ipſa affectio conferenda eſt? hic ſanè eandem ſanitatem eſſe, quæ nec magis, nec minus, ſed ſimiliter ineſt, licet ſumere. Text. 32.

At ſi

ἐὰν δὲ τὸ πάθος ἄλλο ᾖ, οἷον ἀλλοιοῦται τὸ λευκαινόμενον καὶ τὸ ὑγιαζόμενον, τούτοις οὐδὲν τὸ αὐτὸ οὐδ' ἴσον οὐδ' ὅμοιον, ᾗ ἤδη ταῦτα εἴδη ποιεῖ ἀλλοιώσεως, καὶ οὐκ ἔστι μία, ὥσπερ οὐδ' αἱ φοραί. ὥστε ληπτέον πόσα εἴδη ἀλλοιώσεως, καὶ πόσα φορᾶς. εἰ μὲν οὖν τὰ κινούμενα εἴδει διαφέρει, ὧν εἰσὶν αἱ κινήσεις καθ' αὑτὰ, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, καὶ αἱ κινήσεις εἴδει διοίσουσιν· εἰ δὲ γένει, γένει· εἰ δὲ ἀριθμῷ, ἀριθμῷ. ἀλλὰ δὴ πότερον εἰς τὸ πάθος δεῖ βλέψαι, ἐὰν ᾖ τὸ αὐτὸ ἢ ὅμοιον· εἰ ἰσοταχεῖς αἱ ἀλλοιώσεις, ἢ εἰς τὸ ἀλλοιούμενον· οἷον εἰ τοῦ μὲν τοσονδὶ λελεύκανται, τοῦ δὲ τοσονδί.

ἢ εἰς

At ſi affectio alia fuerit, quo pacto id alteratur, quod albeſcit, & id quod ſanatur, his nihil eſt idem, nec æquale, nec ſimile, vt alterationis ſpecies hæc faciunt, nec vna eſt, quemadmodum nec latio. p *Quare quot alterationis, quot item lationis ſpecies ſint ſumendum eſt. Si igitur quæ mouentur, quorum per ſe non ex accidenti motiones ſunt, ſpecie differunt, motiones quoq; different ſpecie: ſi autem genere, genere: ſi numero, numero.* q *At ſi alterationes æquè ſint celeres, vtrum ad affectionem eadem ne ſit, vel ſimilis, reſpiciẽdum, an ad id, quod alteratur, vt ſi huius quidem tantum album factum eſt, illius vero tantum.* Text.33.

An ad

o *Alteratio autem quonam pacto.*] Egit de lationum comparatione: nunc explicaturus quonam modo alterationes inter ſe conferendæ ſint, ambigit qui fieri poſſit, vt hæ æquales dicantur; cùm qualitatibus ad quas tendunt, non æqualitas, quæ quantitatum propria eſt, ſed ſimilitudo conueniat. Reſpondet poſſe nihilominus alterationes inter ſe comparari quoad velocitatem, ſi circa eandem qualitatem verſentur, & tempore æquali fiant. Nec mirum, cùm hæc comparatio non in qualitates per ſe ſumptas, ſed in motus qui continui, & quanti ſunt recidat. *Quæſtio.* *Reſponſio.*

p *Quare quod alterationis.*] Ne aliqua deceptio in comparando exiſtat, monet particulatim ſumendas eſſe ſpecies alterationum, & lationum, & ad harum internotionem regulam tradit, nimirum perpẽdenda eſſe mobilium inter ſe diſcrimina. Namque eæ differunt genere, quarum mobilia per ſe & non ex accidente genere diſtinguuntur: eæ ſpecie, vel numero, quarum mobilia ſimiliter ſpecie aut numero ſunt diuerſa. Quod intellige de mobilibus quatenus mouentur, ſeu prout ad hanc aut illam formam tendunt. Quo pacto id quod albeſcit, ſpecie differt ab eo quod nigreſcit; quia albedo & nigredo ſunt ſpecies diſtinctæ. Idemq; de cæteris motibus pro diuerſitate formarum, in quibus verſantur, pronunciandum eſt. *Tertia regula.*

q *At ſi alterationes.*] Quærit vtrùm ad comparationem faciendam ſpectandæ ſint formæ ipſæ, an ſubiecta, in quibus recipiuntur, ita vt ſi, verbi gratia, tanta pars huiuſce corporis, & alia pars alterius æquæ magnitudinis eodem tempore incaluerint, earum motus æquè velox cenſendus ſit. Reſpondet, ad vtrumque reſpiciendum eſſe, ad formam, & ad ſubiectum; alia tamen, & alia ratione. Ad formam, cùm eadem ne alteratio, an diuerſa ſit, quærimus: ſiquidem ex formarum diuerſitate motuum diſtinctionem arguimus, vt paulò ante traditum fuit. Ad ſubiectum verò cum de æqualitate aut inæqualitate quæſtio exoritur: eæ namque alterationes pares dici conſueuerunt, quibus ſubiecta ſecundum æquas partes alterantur. *Dubitatio.* *Reſponſio.*

r *Atqui*

ἢ εἰς ἄμφω; καὶ ἡ αὐτὴ μὲν, ἢ ἄλλη τῷ πάθει, εἰ τὸ αὐτὸ, ἢ ἄλλο· ἴση δὲ ἢ ἄνισος, εἰ ἐκεῖνο ἴσον ἢ ἄνισον· καὶ ἐπὶ γενέσεως δὲ καὶ φθορᾶς τὸ αὐτὸ σκεπτέον. πῶς ἰσοταχὴς ἡ γένεσις, εἰ ἐν ἴσῳ χρόνῳ τὸ αὐτὸ καὶ ἄτομον, οἷον ἄνθρωπος, ἀλλὰ μὴ ζῷον· θᾶττον δὲ, εἰ ἐν ἴσῳ ἕτερον· οὐ γὰρ ἔχομέν τινα δύο, ἐν οἷς ἡ ἑτερότης, ὡς ἡ ἀνομοιότης. καὶ εἰ ἔστιν ἀριθμὸς ἡ οὐσία, πλείων ἢ ἐλάττων ἀριθμὸς ὁμοειδὴς, ἀλλ' ἀνώνυμον τὸ κοινὸν, καὶ τὸ ἑκάτερον (ποιον· τὸ μὲν πλεῖον.) ὡς τῷ τὸ πλεῖον πάθος, ἢ τὸ ὑπερέχον μᾶλλον, τὸ δὲ ποσὸν μεῖζον.

Κεφά-

An ad vtrumque: ac eadem quidem aut alia, ſi affectio ſit eadem: æqualis autem, aut inæqualis, ſi illud inæquale. r *Atqui in generatione & interitu idem conſiderandum, quonam modo æquè velox generatio eſt. An ſi tempore æquali idem & indiuiduum, vt homo, non autem animal, celerior autem ſi in æquali diuerſum? Non enim habemus aliqua duo, in quibus ſit diuerſitas, vt in quibus eſt diſſimilitudo.* s *Quod ſi ſubſtantia numerus ſit maior aut minor, numerus ſpeciei eiuſdem erit. Sed id quod commune eſt, nomen non habet. Et vtrumque velut affectionis plus, aut ea quæ excidit, magis, quantum, aut maius.* Text.34.

C A P.

r *Atqui & in generatione.*] Quo pacto generationes comparandæ ſint explicat. Omiſit verò accretiones, & decretiones, quia ex ijs quæ hactenus dicta ſunt, facile erat de illis iudicare. Sumit autem generationes non per ſe tantùm, ſic enim cum momento fiant, veloces, aut tardæ eſſe nequeunt: ſed vna cum præuijs alterationibus. Sentit ergo eas generationes, & interitus æquè veloces dici debere, quibus res eædem ſpecie, æquali tempore gignuntur, vel occidunt: celeriores autem vocari, quibus æquali diuerſum quid oritur, vel interit. Diuerſum autem ſe appellare inquit, propterea quod non ſuppetunt propria vocabula, quibus eius rei, quæ celeriùs aut tardius gignitur, diuerſitatem notemus, vt in alteratione, latione & accretione. In alteratione enim dicimus magis & minus: in latione, & accretione maius & minus. Cum ergo Ariſtot. ait, eam generationem velociorem eſſe, qua æquali tempore diuerſum exoritur, non *De cõparatione generationum.* *Quo ſenſu generationes veloces aut tardæ vocari poſſint.*

intelligit diuerſum ſpecie, ſiquidem in ea, quæ ſpecie differunt, non cadit comparatio, ſed diuerſum quid, id eſt abſolutus in eadem ſpecie, vt ſi eodem tempore alicuius infantis membra ad maiorem perfectionem in vtero ducantur, quam alterius.

Numeri Pythagoricis eſſentia. s *Quod ſi ſubſtantiam.*] Pythagorici rerum ſubſtantias numeros faciebant, in quibus maius & minus inueniuntur; dicimus enim quaternarium maiorem binario, binarium minorem quaternario. Horum ſi dogma probandum eſſet, maius & minus in ſubſtantijs ad deſignandas ſpecies pertinerent, haberemusque vocabula ad notandam diuerſitatem eorum, quæ tardiorem, aut celeriorem ortum ſubeunt; videlicet maius, ſiue plus, & minus, quæ eandem in numeris vim habent, quam magis & minus in qualitate, maius, & minus in quantitate: at cùm multò ſecus de numeris iudicandum ſit, vocabulorum penuria laboramus.

Κεφάλαιον ε.

Ἐπεὶ δὲ τὸ κινοῦν κινεῖ ἀεί τι, καὶ ἔν τινι, καὶ μέχρι του· λέγω δὲ, τὸ μὲν ἔν τινι, ὅτι ἐν χρόνῳ· τὸ δὲ μέχρι του, ὅτι ποσόν τι μῆκος· ἀεὶ γὰρ ἅμα κινεῖ καὶ κεκίνηκεν. ὥστε ποσόν τι ἔσται ὃ ἐκινήθη, καὶ ἐν ποσῷ· εἰ δὴ τὸ μὲν α τὸ κινοῦν, τὸ δὲ β τὸ κινούμενον· ὅσον δὲ κεκίνηται μῆκος, τὸ γ· ἐν ὅσῳ δὲ ὁ χρόνος ἐφ' οὗ δ. ἐν δὴ τῷ ἴσῳ χρόνῳ ἡ ἴση δύναμις ἡ ἐφ' οὗ α, τὸ ἥμισυ τοῦ β διπλασίαν τῆς γ κινήσει· τὴν δὲ τὸ γ, ἐν τῷ ἡμίσει τοῦ δ. οὕτω γὰρ ἀνάλογον ἔσται. καὶ ἡ αὐτὴ δύναμις τὸ αὐτὸ ἐν τῷδε τῷ χρόνῳ, τὴν τοσήνδε κινεῖ, καὶ τὴν ἡμίσειαν ἐν τῷ ἡμίσει, καὶ ἡ ἡμίσεια ἰσχὺς τὸ ἥμισυ κινήσει ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ τὸ ἴσον· οἷον τῆς α δυνάμεως ἔστω ἡμίσεια ἡ τὸ ε, καὶ τοῦ β τὸ ζ ἥμισυ· ὁμοίως δὴ ἔχουσι καὶ ἀνάλογον ἡ ἰσχὺς πρὸς τὸ βάρος. ὥστε τὸ ἴσον ἐν ἴσῳ χρόνῳ κινήσουσι. καὶ εἰ τὸ ε τὸ ζ κινεῖ ἐν τῷ δ τὴν γ, οὐκ ἀνάγκη ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ τὸ ἐφ' οὗ ε τὸ διπλάσιον τοῦ ζ κινεῖν, τὴν ἡμίσειαν τῆς γ· εἰ δὴ τὸ α, τὴν τὸ β κινήσει ἐν τῷ δ, ὅσην ἡ τὸ γ, τὸ ἥμισυ τοῦ α, τὸ ἐφ' οὗ ε, τὴν τὸ β οὐ κινήσει ἐν τῷ χρόνῳ ἐφ' ᾧ δ. οὐδ' ἔν τινι τοῦ δ, τὸ τῆς γ, ἀνάλογον πρὸς τὴν ὅλην τὴν γ, ὡς τὸ α πρὸς τὸ ε· ὅλως γὰρ εἰ ἔτυχεν, οὐ κινήσει οὐδέν. εἰ γὰρ ἡ ὅλη ἰσχὺς τοσήνδε ἐκίνησεν, ἡ ἡμίσεια οὐ κινήσει, οὔτε ποσὴν, οὔτε ἐν ὁποσῳοῦν. εἷς γὰρ ἂν κινοίη τὸ πλοῖον, εἴπερ ἥ τε τῶν νεωλκῶν τέμνεται ἰσχὺς, εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ εἰς τὸ μῆκος, ὃ πάντες ἐκίνησαν. διὰ τοῦτο ὁ Ζήνωνος λόγος οὐκ ἀληθὴς, ὡς ψοφεῖ τῆς κέγχρου ὁτιοῦν μέρος· οὐδὲν γὰρ κωλύει μὴ κινεῖν τὸν ἀέρα ἐν μηδενὶ χρόνῳ τοῦτον, ὃν ἐκίνησεν ἐμπεσὼν ὁ ὅλος μέδιμνος. οὐδὲ δὴ τοσοῦτον μόριον, ὅσον ἂν κινήσειε τοῦ ὅλου, εἰ εἴη καθ' αὑτὸ τοῦτο, οὐ κινεῖ· οὐδὲ γὰρ οὐδέν ἐστιν, ἀλλ' ἢ ἐν τῷ ὅλῳ δυνάμει.

εἰ δὲ

Caput V.

Cum a autem id quod mouet aliquid ſemper moueat, & in aliquo & vſque ad aliquid. In aliquo autem dico quia in tempore: vſque ad aliquid, quoniam per quantam aliquam longitudinem: quod enim ſimul ſemper mouet & mouerit, quantitas quædam eſt, per quam eſt motum & in quanto. b Cùm hæc inquam ita ſint, ſi A. ſit id quod mouet; B. vero quod mouetur. C. ſit tota longitudo, per quam eſt motum, & D. tempus totum in quo, in tempore profectò æquali æqualis virtus, aut ipſum A. dimidium ipſius B per duplum ipſius C. mouebit, per ipſum autem C. in dimidio temporis D. ſic enim erit proportio. c Atque ſi potentia eadem, idem hoc tempore per tantum ſpacium mouet, per dimidium quoque in dimidio. Atque etiam dimidium virtutis æquali tempore per æquale, dimidium mouebit. Ipſius enim virtutis A. dimidium ſit E. & ipſius B. dimidium ſit F. vires ſanè ad pondera eandem habent proportionem, quare per æquale in tempore æquali mouebunt. d At ſi E. per C. tempore D. mouet F. neceſſe non eſt, vt æquali tempore ipſum F. per dimidium C. duplum ipſius E. moueat. e Si igitur A. per C. ſpacium, tempore D. ipſum B. mouebit, dimidium ipſius A. quod eſt E. ipſum B. tempore D. non mouebit, nec aliquo quidem ipſius D. per aliquam ipſius C. partem, quæ rationem eandem ad totum C. habeat, quam ipſum A. ad E. Omnino enim fortaſſe per nullam mouebit partem. Non enim ſi tota virtus per totum ſpacium mouit, dimidium eius per quantumuis ſpacij quouis in tempore mouebit. Vnus namque nauim traheret, ſi trahentium vires in numerum & longitudinem, per quam omnes mouerunt, diuiderentur. f Quapropter Zenonis ratio vera non eſt, quamcumque milij partem ſonum facere. Nihil enim prohibet, vt nullo in tempore eum moueat aerem, quem totus modius cùm caderet, mouit. g Nec ſi per ſe fuerit, partem eam mouebit, quam vna cum toto mouere poteſt. Namque in toto nulla pars ineſt, niſi poteſtate. Text. 35 Text. 36. Text. 37

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

De motuum proportionibus. C*Vm a autem id quod mouet.*] Hactenus docuit quinam motus inter ſe comparari poſſent; nunc quo pacto, & quanam proportione comparandi ſint explicat. Ac primum de lationibus diſſerit, in quibus quatuor inueniri ait, id quod mouet, quod mouetur, tempus, & ſpacium. Nam quod hæc duo, nimirum tempus, & ſpacium lationi competant inde ſuadet, quia vt ex ijs, quæ in ſexto libro tradita ſunt, patet, res quæ mouet, ſimul mouet, & mouit, quod nec momento, nec in puncto magnitudinis fit, atque adeò ad id tempus, ſpaciumque exigitur.

b Cùm

b *Cùm hæc inquam ita ſint.*] Aggreditur ad tradenda aliquot theoremata, quibus rem propoſitam declaret, duoque hoc loco ſubjicit, in quibus id quod mouet appellat A. id quod mouetur B ſpacium C. tempus D. Eſt autem primum theorema huiuſmodi. Si A mouet B per ſpacium C in tempore D. virtus æqualis A aut ipſummet A mouebit, dimidium ipſius B. per duplum ipſius C. æquali tempore. Secundum theorema eſt. Virtus A. ſeu æqualis mouet dimidium ipſius B. per totum ſpacium C. dimidio temporis D. *Prim. theorema circa proportiones motuũ.* *2. Theor.*

c *Atque ſi potentia.*] Subijcit tertium, quartumque theorema. Tertium eſt. Si aliqua virtus tantum pondus definito quodam tempore per certum ſpacium mouet, eadem virtus idem pondus dimidio temporis per dimidium ſpacij mouebit. Quartum. Si aliqua virtus tantum pondus mouet certo quodam tempore per definitum ſpacium, dimidium eius virtutis mouebit dimidium eiuſdem ponderis æquali tempore per æquale ſpacium. Hoc probat, quia eadem eſt proportio totius virtutis, ad totum pondus, reliquis eodem modo ſe habentibus, quæ eſt dimidiatæ virtutis ad dimidiatum pondus. Igitur per æquale ſpacium tempore æquali tota virtus mouebit totum, & dimidiata dimidium. *3. Theor.* *4. Theor.*

d *At ſi E per C.*] Quintum theorema. Si aliqua virtus tanto tempore per aliquod ſpacium certum pondus mouet, non neceſſe eſt vt eadem virtus duplo maius pondus eodem tempore per dimidium illius ſpacij moueat, ſiquidem fieri poteſt, vt eadem virtus pondus duplum nullo modo ciere valeat. *5. Theor.*

e *Si igitur.*] Sextum theorema. Si dimidium alicuius virtutis certo tempore per aliquod ſpacium moueat dimidium eius ponderis, quod tota virtus mouet, non oportet vt idem virtutis dimidium, totum moueat pondus aliqua parte illius temporis, aut aliqua parte illius ſpacij, quæ eandem ad totum ſpacium proportionem ſeruet, quam virtus ad virtutem. Quod ex eo probatur, quia alioqui poſſet nauis, quam trahunt multi homines, trahi ab vno eorum per aliquam partem ſpacij, quæ obtineret ad totum ſpacium eandem proportionem, quam illius hominis virtus ad omnium virtutem, ſi nimirum omnium trahentium virtus, & ſpacium eadem proportione diuidatur. *6. Theor.*

f *Quapropter Zenonis*] Ex ijs quæ proximè docuit, conſpicuam eſſe vult ſolutionem eius argumenti, quo Zeno Protagoræ ſuadere nitebatur, granum milij in terram cadentis, debere per ſe ſonum efficere, ſi eum modius cadens efficit; propterea quod eadem ſit proportio inter ſonum grani, & ſonum modij, quæ eſt inter modium, & granum. Negat igitur Ariſtot. rationem ſimilitudinis, quia quemadmodum ex eo quod tota aliqua virtus certum pondus vehat aliquo tempore per aliquod ſpacium, non ſequitur partem eius virtutis poſſe idem pondus per aliquam partem illius ſpacij vehere; ita neque rectè colligitur, ſi modius milij aerem concitet ad efficiendum ſonum, poſſe granum commouere eundem ad ſonum edendum. *Diluitur Zenonis cauillatio.*

g *Nec ſi per ſe fuerit*] Addit non poſſe granum ſeparatim ſumptum partem illam aeris mouere, quam antea vnà cum toto mouebat. Cuius rei eam affert cauſam, quia partes nõ ſunt actu, ſed poteſtate in toto; quaſi dicat, vt actu per ſe non ſunt, dum continentur in toto: ſed poteſtate, quia poſſunt ab alio ſeiungi. Ita dum in ipſo continentur, non per ſe mouent, ſed ope aliarum, quia omnes coniunctæ ſeſe mutuò adiuuant, ita vt quidquid vna mouet, ab alia etiam moueatur. Sic demum ſæpe contingit, vt pondus quod à triginta hominibus vehitur, ſi in partes triginta diuidatur, non poſſint à ſingulis partes ſingulæ vehi, deficiente communi illo auxilio, quod ſinguli vniuerſis, vniuerſi ſingulis præſtabant. Hæc tamen regula non in omnibus abſolutè vera eſt: cùm liquidò conſtet poſſe aliquando eoſdem homines ſeparatim deferre pondus totum ſingulis pro rata portione diſtributum.

h Si

εἰ δὲ τὰ δύο, ἑκάτερον δὲ τῶνδε ἑκάτερον κινεῖ τοσόνδε ἐν τοσῷδε, καὶ συντεθεῖσαι αἱ δυνάμεις τὸ συγκείμενον ἐκ τῶν βαρῶν, τὸ ἴσον κινήσουσι μῆκος, καὶ ἐν ἴσῳ χρόνῳ· ἀνάλογον γάρ. ἆρ' οὖν οὕτω καὶ ἐπ' ἀλλοιώσεως καὶ ἐπ' αὐξήσεως; τὶ μὲν γάρ τὸ αὖξον, τὶ δὲ τὸ αὐξανόμενον. ἐν ποσῷ δὲ χρόνῳ καὶ ποσὸν, τὸ μὲν αὔξει, τὸ δὲ αὐξάνεται καὶ τὸ ἀλλοιοῦν, καὶ τὸ ἀλλοιούμενον ὡσαύτως, τὶ καὶ ποσὸν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον ἠλλοίωται· καὶ ἐν ποσῷ χρόνῳ, ἐν διπλασίῳ διπλάσιον καὶ τὸ διπλάσιον ἐν διπλασίῳ· τὸ δ' ἥμισυ ἐν ἡμίσει χρόνῳ, ἢ ἐν ἡμίσει ἥμισυ, ἢ ἐν ἴσῳ διπλάσιον. εἰ δὲ τὸ ἀλλοιοῦν ἢ αὖξον τὸ τοσόνδε, ἐν τῷ τοσῷδε ἢ αὔξει ἢ ἀλλοιοῖ, οὐκ ἀνάγκη καὶ τὸ ἥμισυ ἐν ἡμίσει καὶ ἐν ἡμίσει ἥμισυ· ἀλλ' οὐδὲν, εἰ ἔτυχεν, ἀλλοιώσει ἢ αὐξήσει, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ βάρους.

h *Si verò ſint duo, quorum vtrumque per tantum ſpacium tanto tempore ſeorſim aliquid moueat, vires quoque coagmentatæ id, quod ex ponderibus coaluit. Per æqualem longitudinem æquali tempore mouebunt. Proportione enim reſpondet.* i *Nam quid igitur & in alteratione atque accretione itares habet? Aliquid quidem eſt quod auget, aliquid quod augetur; atque tanto tempore tantum aliud auget, aliud augetur. Et id quod alterat, & quod alteratur. Similiter & aliquid & tantum & tanto tempore magis & minus alteratum eſt, duplo duplum, & duplum duplo. atque dimidium dimidio, & dimidio dimidium, aut æquali duplum. At ſi quod alterat aut auget, tantum tanto tempore alterat aut auget, neceſſe non eſt, vt eius dimidium dimidio dimidium augeat: ſed nihil fortaſſe alterabit aut angebit, quemadmodum & in pondere.* Text. 38. Text. 39.

7. Theor.

h *Si verò ſint duo.*] Septimum theorema. Cùm duæ virtutes ita ſunt affectæ, vt vnaquæque per ſe aliquod pondus certo tempore per aliquod ſpacium moueat, ſi ambæ coniungantur, poterunt duo illa pondera in vnum coeuntia ſimul peræquale ſpacium eodem tempore mouere, quandoquidem eadem eſt proportio vnius ad vnum, quæ duorum ad duo.

Theoremata ad alter. & accret. pertinentia.

i *Numquid igitur.*] Tradit nunc theoremata ad alterationem, & accretionem ſpectantia. Repetitisque quæ in quolibet horum motuum reperiuntur, primum theorema conſtituit, quod eſt huiuſmodi: Si aliqua virtus tanto tempore augeat, aut alteret, duplo longiori tempore duplum augebit, vel alterabit. Secundum eſt. Eadem virtus dimidio temporis augebit, alterabit-
1. que dimidium. Tertium eſt. Si aliqua virtus certo tempore tantum alteret, vel augeat, non o-
2. portet, vt dimidium eius virtutis eodem tempore dimidiũ alteret, augeátve. Fieri enim poteſt,
3. vt dimidium virtutis, nullo modo patientis contumaciam vincat, atque ita nulla motio detur.

FINIS SEPTIMI LIBRI.

IN OCTAVVM
LIB. PHYSICORVM
ARISTOTELIS,
PROOEMIVM.

Lege D. Damaſce. lib. 1. fidei orth. c. 4. D. Thom. in 1. d 35. q. 1. art. 1. Hen. Gand. 1. par. ſum. art. 24. Dur. in 1. d. 3. q. 1.

OCTAVVS hic liber, vt eſt omnium Phyſicæ Auſcultationis poſtremus, ita doctrinam continet admodum accuratam, & Philoſopho dignisſimam. In eo enim Ariſtoteles à caducarum & materialium rerum varietate & inconſtantia, ad Dei contemplationem cognitionemq́ue aſcendit. Porrò vt D. Dionyſius capite 2. de Myſtica Theologia, & ſeptimo capite de diuinis nominibus docet, noſter intellectus triplici via à rebus creatis ad Dei notionem prouehitur; nimirum via eminentiæ, negationis, cauſalitatis. Quam triplicem viam tria, quæ in qualibet creatura conſpiciuntur, nobis aperiunt. Creatura enim eſt ens; ex nihilo; ab alio. Ens, deſignat perfectionem; ac quantum ad hoc, cognoſcimus Deum via eminentiæ, dum ei quicquid in rebus eminet, & excellit, dempta omni imperfectionis nota, attribuimus, vt vitam, ſapientiam, bonitatem. Ex nihilo, importat defectum, quem dum à natura diuina penitus remouemus, ad notitiam Dei accedere dicimur via negationis. Ab alio, notat cauſalitatem, ſecundum quam ex efficientia, alijsq́ue modis cauſandi Deum cognoſcimus. Hac autem tertia via progreditur in hoc libro Ariſtoteles: ſiquidem ex motu & ordine cauſarum ſubordinatè mouentium, oſtendit deueniendum eſſe ad vnam primam cauſam, primumq́ue motorem Deum, qui omnis mutationis corporeæque molis expers ſit: conaturq́ue oſtendere effici ab illo cœli conuerſionem, quæ principio careat, nec vllis ſeculorum ætatibus finem ſit habitura.

API-

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙ-
κῆς ἀκροάσεως, τὸ Θ.

Κεφάλαιον α.

ΠΟΤΕΡΟΝ δὲ γέγονέ ποτε κίνησις οὐκ οὖσα πρότερον, καὶ φθείρεται πάλιν οὕτως ὥστε κινεῖσθαι μηδὲν, ἢ οὔτ' ἐγένετο, οὔτε φθείρεται, ἀλλ' ἀεὶ ἦν, καὶ ἀεὶ ἔσται, καὶ τοῦτ' ἀθάνατον καὶ ἄπαυστον ὑπάρχει τοῖς οὖσιν, οἷον ζωή τις οὖσα τοῖς φύσει συνεστῶσι πᾶσιν; εἶναι μὲν οὖν κίνησιν πάντες φασὶν οἱ περὶ φύσεώς τι λέγοντες, διὰ τὸ κοσμοποιεῖν, καὶ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς εἶναι τὴν θεωρίαν πᾶσαν αὐτοῖς, ἣν ἀδύνατον ὑπάρχειν μὴ κινήσεως οὔσης. ἀλλ' ὅσοι μὲν ἀπείρους κόσμους τε εἶναί φασι, καὶ τοὺς μὲν γίγνεσθαι, τοὺς δὲ φθείρεσθαι τῶν κόσμων, ἀεί φασιν εἶναι κίνησιν· ἀναγκαῖον γὰρ τὰς γενέσεις καὶ τὰς φθορὰς εἶναι μετὰ κινήσεως αὐτῶν. ὅσοι δὲ ἕνα καὶ ἀεὶ, ἢ οὐκ ἀεὶ, καὶ περὶ τῆς κινήσεως ὑποτιθέασι κατὰ λόγον. εἰ δὴ ἐνδέχεταί ποτε μηδὲν κινεῖσθαι, διχῶς ἀνάγκη τοῦτο συμβαίνειν· ἢ γὰρ ὡς Ἀναξαγόρας λέγει· φησὶ γὰρ ἐκεῖνος, ὁμοῦ πάντων ὄντων καὶ ἠρεμούντων τὸν ἄπειρον χρόνον, κίνησιν ἐμποιῆσαι τὸν νοῦν καὶ διακρῖναι· ἢ ὡς Ἐμπεδοκλῆς, ἐν μέρει κινεῖσθαι, καὶ πάλιν ἠρεμεῖν· κινεῖσθαι μὲν, ὅταν ἡ φιλία ἐκ πολλῶν ποιῇ τὸ ἓν, ἢ τὸ νεῖκος πολλὰ ἐξ ἑνός. ἠρεμεῖν δὲ ἐν τοῖς μεταξὺ χρόνοις· λέγων οὕτως,

ᾗ μὲν ἓν ἐκ πλειόνων μεμάθηκε φύεσθαι·
Ἠδὲ πάλιν διαφύντος ἑνὸς, πλέον' ἐκτελέθουσι,
Τῇ μὲν γίγνονταί τε, καὶ οὔ σφισιν ἔμπεδος αἰών·
Τῇ δὲ διαλλάσσοντα διαμπερὲς, οὐδαμὰ λήγει.
Ταύτῃ δ' αἰὲν ἔασιν ἀκίνητοι κατὰ κύκλον.

τὸ γὰρ

ARISTOTELIS
Phyſicorum
LIBER OCTAVVS.
CAP. I.

Rum a autem nec eſt interdum motus, cũ antea nõ eſſet, rurſúmque ita ne peribit vt nihil moueatur, an nec ortus eſt, nec peribit, ſed ſemper fuit & ſemper erit, hocq; immortale et requiẽ nõ habẽs reb. ineſt, quaſi his omnib. quæ natura cõſtant, vita ſit quædã? b Oẽs ſane, q de natura aliqd dicũt, motũ eſſe inquiũt, tum quia mũdum faciũt, tum q omnis de generatione et interitu cõtẽplatio eorũ eſt, quæ eſſe nõ poſſunt, niſi ſit motus. Sed quotquot infinitos mũdos eſſe aiunt, & ipſorũ alios fieri, alios perire, ij ſempiternũ ſtatuũt motũ, quod generatiões interitusq; eorũ cũ motu eſſe neceſſe ſit: qui verò aut vnũ, aut nõ ſempiternũ; de motu quoq; id ponũt, quod rationi eſt accõmodatũ. c Si igitur fieri põt, vt aliquãdo nihil moueatur, dupliciter id accidere neceſſe eſt. Aut enim vt ait Anaxagoras quãdoquidem inquiat, cum omnia ſimul eſſent, & tẽpore infinito quieſcerẽt, mentem motum eã cieuiſſe, atq; ſecreuiſſe: aut vt Empedocles, viciſſim mouere & rurſus quieſcere: moueri quidem cum aut vnũ ex multis facit concordia, aut multa ex vno diſcordia: quieſcere autẽ temporibus intermediis, hoc modo inquiens: Text. 1. Tex. 2.

Nam quæ de multis vnum conſueuit oriri
Et plura ex vno rurſum conſtantur eodem,
Hæc fiunt, æuumq; ipſis mutabile fertur.
Verum quæ ſolitum ſeruant mutata tenorem
Hæc ſic immota æternum voluuntur in orbem.

Quod

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

O*Rum a autem nec eſt.*] Initio huius capitis vocat Ariſtoteles in controuerſiam vtrúmne motus ante, retroq; æternus ſit, & vt vita rebus viuẽtibus, ſic ipſe omnibus natura conſtantibus, perpetuo conueniat; an potius cœperit aliquando, ac ceſſare tãdem debeat. Non quærit autem de cœleſti, alióve motu particulatim ſumpto, ſed de quouis generatim, & indefinitè, vt D. Thomas, Simplicius, Themiſtius, Pſellus, & Auicenna, aliíque Arabes interpretantur, excepto Auerroe, cuius ſententiam haud dubie improbarit, qui Ariſtotelicæ orationis contextum ſedulò expendet. Nulla enim hoc loco cœleſtis motus fit mentio, ſed more ſuo a communioribus proludens Ariſtoteles, ſubinde ad cœleſtem motum accedit, eiusque æternitatem ſuadere nititur. *Quæſtio de ſempiternitate motus.*

b *Omnes ſane.*] Conſueuit Ariſtoteles in præcipuis ſaltem controuerſijs antequam ſuam ſtatuat ſententiam, quid ab alijs de eadem re traditum ſit, in medium afferre. Id hoc loco præſtat. Nam quid cæteri Phyſiologi, qui ad naturam congruenter loquuti ſunt, de æternitate motus ſenſerint, paucis explicat. Primumq; ait eos omnes motum conceſſiſſe, tum quia mundum genitum fecêre, tum quia tota fere eorum diſciplina, & conſideratio in ortum & interitum incubuit; quæ abſq; motu præeunte conſtare nequeunt. Inſerit vero eorundem circa mundi vnitatem, vel multitudinem diuerſa dogmata, de quibus nos in libris de cœlo cum ipſo Ariſtotele ex profeſſo diſſeremus. *Omnes qui ad naturam accõmodate locuti ſunt, motũ conceſſerũ.*

c *Si igitur fieri.*] Etſi omnes phyſici quos paulo antè retulit, in aſſertionem motus conſpirarint, non eum tamen omnes perpetuum, & immortalem arbitrati ſunt. Quia vero hos refellere inſtituit, docet prius bifariam accidere potuiſſe, vt motus exordium haberet, vel vt Anaxagoras putauit, qui res omnes poſt infiniti temporis quietem à mente agitari mutuoque a ſe ſeiungi incepiſſe, eaque ſecretione mundum genitum, atque adornatum tradidit: vel certe vt Empedocli viſum eſt, qui ſuis carminibus cecinit, res per definita temporum ſpacia nunc moueri, nũc quieſcere perpetua viciſſitudine, ac recurſu hinc illuc, nunc videlicet cogente amicitia, nunc lite diſtrahente. *Dogma Anaxagoræ.*

τὸ γὰρ, ᾗ δὲ τάδ' ἀλλάσσοντα, ἐντεῦθεν ἐκεῖσε λέγειν αὐτὸν ὑποληπτέον. πῶς μὲν οὖν ἔχει περὶ τούτων, σκεπτέον. πρὸ ἔργου γὰρ οὐ μόνον πρὸς τὴν περὶ φύσεως θεωρίαν ἰδεῖν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν μέθοδον τὴν περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς πρώτης. ἀρξόμεθα δὲ πρῶτον ἐκ τῶν διωρισμένων ἡμῖν ἐν τοῖς φυσικοῖς πρότερον. φαμὲν δὴ τὴν κίνησιν εἶναι ἐντελέχειαν τοῦ κινητοῦ ᾗ κινητόν. ἀναγκαῖον ἄρα ὑπάρχειν τὰ πράγματα τὰ δυνάμενα κινεῖσθαι καθ' ἑκάστην κίνησιν. καὶ χωρὶς δὲ τοῦ τῆς κινήσεως ὁρισμοῦ, πᾶς ἂν ὁμολογήσειεν ἀναγκαῖον εἶναι κινεῖσθαι τὸ δυνατὸν κινεῖσθαι καθ' ἑκάστην κίνησιν, οἷον ἀλλοιοῦσθαι μὲν τὸ ἀλλοιωτόν, φέρεσθαι δὲ τὸ κατὰ τόπον μεταβλητόν. ὥστε δεῖ πρότερον καυστὸν εἶναι πρὶν καίεσθαι, καὶ καυστικὸν πρὶν κάειν. οὐκοῦν καὶ ταῦτα ἀναγκαῖον ἢ γενέσθαι ποτὲ οὐκ ὄντα, ἢ ἀΐδια εἶναι. εἰ μὲν τοίνυν ἐγένετο τῶν κινητῶν ἕκαστον, ἀναγκαῖον πρότερον τῆς ληφθείσης ἄλλην γενέσθαι μεταβολὴν καὶ κίνησιν, καθ' ἣν ἐγένετο τὸ δυνατὸν κινηθῆναι ἢ κινῆσαι. εἰ δ' ὄντα προϋπῆρχεν ἀεὶ κινήσεως μὴ οὔσης, ἄλογον μὲν φαίνεται καὶ αὐτόθεν ἐπιστήσασιν, οὐ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον ἔτι προϊοῦσι τοῦτο συμβαίνειν ἀναγκαῖον. εἰ γὰρ, τῶν μὲν κινητῶν ὄντων, τῶν δὲ κινητικῶν, ὁτὲ μὲν ἔσται τι πρῶτον κινοῦν, τὸ δὲ κινούμενον, ὁτὲ δ' οὐδὲν, ἀλλ' ἠρεμεῖ, ἀναγκαῖον τοῦτο μεταβάλλειν πρότερον. ἦν γάρ τι αἴτιον τῆς ἠρεμίας· ἡ γὰρ ἠρέμησις, στέρησις τῆς κινήσεως. ὥστε πρὸ τῆς πρώτης μεταβολῆς ἔσται μεταβολὴ προτέρα. τὰ μὲν γὰρ κινεῖ μοναχῶς, τὰ δὲ τὰς ἐναντίας κινήσεις· οἷον, τὸ μὲν πῦρ θερμαίνει, ψύχει δ' οὔ· ἡ δ' ἐπιστήμη δοκεῖ τῶν ἐναντίων εἶναι μία. φαίνεται μὲν οὖν κἀκεῖ εἶναί τι ὁμοιότροπον. τὸ γὰρ ψυχρὸν θερμαίνει στραφέν πως καὶ ἀπελθὸν, ὥσπερ καὶ ἁμαρτάνει ἑκὼν ὁ ἐπιστήμων, ὅταν ἀνάπαλιν χρήσηται τῇ ἐπιστήμῃ. ἀλλ' οὖν ὅσα γε δυνατὰ τὰ μὲν ποιεῖν, τὰ δὲ πάσχειν, ἢ κινεῖν, τὰ δὲ κινεῖσθαι, οὐ πάντως δυνατά ἐστιν, ἀλλ' ἀεὶ ἔχοντα πως καὶ πλησιάζοντα ἀλλήλοις.

ὥσθ'

Quod enim ait, verum quæ mutata, hinc illuc dicere ipſum putandum eſt. d *Hæc igitur quonã modo ſe habent conſideranda ſunt. Nam veritatem perſpicere conducibile eſt non ad eam ſolum, quæ eſt de natura contemplationem, ſed ad eam quoque doctrinam, quæ de principio eſt primo.* Textus 3. *Ex his autẽ ordiamur quæ antea in phyſicis à nobis ſunt definita. Motum itaq; rei mobilis, quatenus eſt mobilis, actum eſſe affirmamus. Quamobrem res eſſe, quæ vnoquoque motu poſſunt moueri neceſſe eſt.* Textus 4. *Atque etiam præter motus definitionem nemo neceſſarium eſſe non fatebitur id moueri, quod ſingulis motibus poteſt moueri: ceu alterari id quod eſt alterabile, ferri quod loco poteſt mutari. Quare neceſſe eſt, vt antea vſtile ſit quam vratur, et vrendi vim habeat antequam vrat.* Textus 5. e *Igitur & hæc neceſſe eſt, aut ſi non erant, facta eſſe, aut eſſe ſempiterna.* Textus 6. *Ac vnumquodq; quidem mobile, & quod mouendi vim habet ſi factum eſt neceſſe eſt ante motum, qui ſumptus eſt, aliam mutationem motumq; fuiſſe quo illud eſt ortum, quod aut moueri, aut mouere poteſt. At ſi cùm motus non eſſet, ſemper fuerunt, abſurdum quidem, etiamſi per ſe animaduertatur, videtur: magis tamen, ſi vlterius proficiſcamur, euenire hoc neceſſe eſt.* Textus 7. *Nam ſi quædam ſunt, quæ moueri, alia quæ mouere poſſunt, atque interdum erit quidpiam primum mouens & aliud quod moueatur, interdum nihil, hoc prius mutari neceſſe eſt. Erat enim aliquid cauſa profectò quietis, cum motus priuatio quies ſit. Quare ante primam mutationem prior erit mutatio.* f *Nam vnico quidem modo aliqua mouent, quædam contrarijs motibus, vt ignis calefacit, ſed non frigefacit. At ſcientia vna eſſe contrariorum videtur: ſed & ibi ſimile quiddam apparet. Frigidum enim quando quodammodo conuerſum eſt & remotum, calefacit, ſicut & ſciens ſua ſponte peccat, cum ſcientia contra quam debeat, vtitur. Verùm quæcumque aut facere & mouere, aut pati, & moueri poſſunt, non omnino hoc poſſunt, ſed ſi ſic afficiantur, & ad ſe viciſſim accedant.* Textus 8.

Quæ-

d *Hæc igitur.*] Accedit ad inueſtigandam propoſitæ controuerſię veritatem, cuius quanta futura ſit vtilitas primum exponit: tum motus definitionẽ ex lib. 3. huius operis repetit. Deinde præmittit; omne id quod mouetur potuiſſe antè moueri, & id tantummodo motui ſubijci, quod ad ſuſtinendum motum poteſtatem habeat; vt tum ex ipſa motus definitione, tum ex vnanimi mortalium conſenſu, & ſingulorum motuum inductione ſatis liquet.

Prima ratio Ariſtotelis pro motus æternitate. e *Igitur & hæc neceſſe eſt.*] Probat nullum fuiſſe primum motum, ſed ante quemcúq; alium extitiſſe, ratiocinaturq; in hunc modum. Si exordium temporis motus habuiſſet, vel mouens & mobile, cuius eſſet ille primus motus, cœpiſſent aliquando, vel fuiſſent ab æterno; ſi aliquando cœpiſſent, igitur per aliquem motum: quare iam motus ille, qui antea primus dicebatur, primus non eſſet. Si autem fuiſſent ab æterno, ſequeretur mobile æternum infinitis ſeculorum ætatibus ſine motu iacuiſſe, quod tum per ſe abſurdum eſt, tum refelli non difficulter poteſt. Primum, quia nulla aſſignabatur ratio, cur motor nunc potiùs quam antea moueret. Deinde, quia ſi non ſemper mouiſſet, vtiq; eum aliquod impedimentum ab huiuſmodi motione retardaſſet: ad huius verò impedimenti amotionem motu aliquo opus eſſet, quo ad agendum veniret, proindeq; iam primum motum alius anteiſſet, quod omnino repugnat. Itaq; fatendum erit motum ex æterno tempore fuiſſe.

Diuerſa genera mouentium. f *Nam vnico quidem.*] Varia ſunt genera mouentium. Quædam mouent naturaliter, atque ad vnum mouendi modum definita ſunt, vt calidum, cuius eſt tantum calefacere; alia mouent arbitratu ſuo & ex delectu, quæ contrarias edunt motiones, videlicet ea, quæ ſcientia, & arte pollent. De hiſce poſterioribus mouentibus putaret quis non rectè pronunciatum oportere illis adeſſe cauſam quietis, motusq; impedimentum remoueri cùm ſponte ſua motum, & quietem inchoant: ... Ariſtoteles, & hæc eadem illa communi lege teneri, ita vt abſque præeuntem

tem mu-

Agentia naturalia vt motus contrarios exerceant. te mutatione à quiete ad motum non tranſeant. Semper enim motu aliquo extrinſecus iniecto, aut acceſſu mobilis, aut alia ſe ſimili ad faciendum motum pelliciuntur. Monet quoq; ipſa etiam agentia naturalia, quibus natura vnum agendi modum tribuit, motus, etſi minus propriè contrarios, viciſſim exercere. Nam calor, qui ſua præſentia calefacit, per abſentiam ex accidente refrigerat: ſicuti & gubernator, dùm adeſt, cauſa eſt ſalutis; dum abeſt, cauſa fit naufragij.

ὥσθ' ὅταν πλησιάσῃ, τὸ μὲν κινεῖ, τὸ δὲ κινεῖται, καὶ ὅταν ὑπάρξῃ, ὡς ἦν τὸ μὲν κινητικόν, τὸ δὲ κινητόν. εἰ τοίνυν μὴ ἀεὶ ἐκινεῖτο, δῆλον ὡς οὐχ οὕτως εἶχον, ὡς (μὴ) δυνάμενα τὸ μὲν κινεῖσθαι τὸ δὲ κινεῖν, ἀλλ' ἔδει μεταβάλλειν θάτερον αὐτῶν· ἀνάγκη γὰρ ἐν τοῖς πρός τι τοῦτο συμβαίνειν, οἷον εἰ μὴ ὂν διπλάσιον νῦν διπλάσιον, μεταβάλλειν εἰ μὴ ἀμφότερα, θάτερον. ἔσται ἄρα τις προτέρα μεταβολὴ τῆς πρώτης. ἔτι δὲ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον πῶς ἔσται χρόνου μὴ ὄντος; ἢ ὁ χρόνος, μὴ οὔσης κινήσεως; εἰ δ' ἐστὶν ὁ χρόνος κινήσεως ἀριθμὸς ἢ κίνησίς τις, εἴπερ ἀεὶ χρόνος ἐστίν, ἀνάγκη καὶ κίνησιν ἀΐδιον εἶναι. ἀλλὰ μὴν περί γε χρόνου ἐκτὸς ἑνὸς ὁμογνωμονοῦντες φαίνονται πάντες· ἀγένητον γὰρ εἶναι λέγουσι. καὶ διὰ τούτου Δημόκριτός γε δείκνυσιν ὡς ἀδύνατον ἅπαντα γεγονέναι· τὸν γὰρ χρόνον ἀγένητον εἶναι. Πλάτων δ' αὐτὸν γεννᾷ μόνος. ἅμα μὲν γὰρ αὐτὸν τῷ οὐρανῷ γεγονέναι, τὸν δ' οὐρανὸν γεγονέναι φησίν. εἰ οὖν ἀδύνατόν ἐστιν εἶναι καὶ νοῆσαι χρόνον ἄνευ τοῦ νῦν, τὸ δὲ νῦν ἐστι μεσότης τις, καὶ ἀρχὴν καὶ τελευτὴν ἔχον ἅμα, ἀρχὴν μὲν τοῦ ἐσομένου χρόνου, τελευτὴν δὲ τοῦ παρελθόντος, ἀνάγκη ἀεὶ εἶναι χρόνον. τὸ γὰρ ἔσχατον τοῦ τελευταίου ληφθέντος χρόνου ἔν τινι τῶν νῦν ἔσται· οὐδὲν γὰρ ἔστι λαβεῖν ἐν τῷ χρόνῳ παρὰ τὸ νῦν. ὥστ' ἐπεί ἐστιν ἀρχή τε καὶ τελευτὴ τὸ νῦν, ἀνάγκη αὐτοῦ ἐπ' ἀμφότερα εἶναι ἀεὶ χρόνον. ἀλλὰ μὴν εἴ γε χρόνον, φανερὸν ὅτι ἀνάγκη εἶναι καὶ κίνησιν, εἴπερ ὁ χρόνος πάθος τι κινήσεως. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τοῦ ἄφθαρτον εἶναι τὴν κίνησιν. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ γίγνεσθαι κίνησιν συνέβαινε προτέραν εἶναι μεταβολήν τινα τῆς πρώτης, οὕτως ἐνταῦθα ὑστέραν τῆς τελευταίας. οὐ γὰρ ἅμα παύεται κινούμενον καὶ κινητὸν ὄν, οἷον τὸ καιόμενον καὶ καυστικόν· ἐνδέχεται γὰρ καυστικὸν εἶναι μὴ καιόμενον· οὐδὲ κινητικὸν καὶ κινοῦν. καὶ τὸ φθαρτικὸν δεήσει φθαρῆναι, ὅταν φθαρῇ· καὶ τὸ τούτου φθαρτικὸν, πάλιν ὕστερον. καὶ γὰρ ἡ φθορὰ μεταβολή τις ἐστίν.

Κεφά-

g *Ad* Textus 9.

Quare cum appropinquauerint, idque euenerit, vt hic moueri, illud mouere poſſit, aliud mouebit, aliud mouebitur. Si igitur non ſemper mouebatur, manifeſtum eſt non ita ſe habuiſſe, vt moueri alterum poſſet, alterum mouere, ſed alterum ipſorum mutari oportebat. In his enim, quæ ſunt ad aliquid accidere id neceſſe eſt, vt ſi duplum non erat, & duplum nunc factum eſt, ſi non vtrumque alterum mutatum ſit neceſſe eſt. Prima itaque mutatione prior aliqua erit. Textus 10. g *Ad hæc quonam modo prius & poſterius erunt ſi tempus non ſit, aut tempus, ſi non ſit motus? Quod ſi tempus numerus eſt motus, aut motus quidam, ſi tempus eſt ſemper, & motum ſempiternum eſſe neceſſe eſt.* h *At de tempore vniuerſi, præter vnum eiuſdem ſententiæ videntur. Ingenitum enim inquiunt, ob eamque cauſam Democritus fieri non poſſe, vt omnia genita ſint demonſtrat; ſiquidem tempus ingenitum eſt. Plato autem ſolus ipſum generat. Nam vnà cum cælo genitum ait, cælum autem eſſe genitum.* Textus 11. i *Iam ſi abſque momento nec eſſe, nec intelligi poteſt tẽpus, momentum autem medietas eſt quædam principium & finem ſimul continens, principium quidem temporis futuri, finem verò præteriti, tempus ſemper ſit neceſſe eſt. Nam temporis poſtremo accepti, extremum in aliquo erit momento, cum temporis ipſius præter momentum nihil accipere liceat. Quare cùm principium & finis momentum ſit, neceſſe eſt ad vtrãq; eius partem tempus eſſe. At verò ſi tempus, manifeſtum eſt etiã motũ neceſſario eſſe. ſiquidem tempus ipſius motus affectio eſt quædam.* k Textus 12. *Eadem autem ratio etiam eſt, quod eſt motum non interiturum. Nam vt ex motus generatione priorẽ aliquã prima mutationẽ eſſe efficiebatur, ſic hoc in loco poſteriorẽ aliquã poſtrema. Non enim moueri ſimul & eſſe mobile deſinit, aut vri & poſſe vri. cũ vſtile eſſe poſſit & non vri. Nec mouere poſſe & mouere ſimul deſinit. Et quod interire poteſt, interiiſſe cum interit oportebit: & poſt hoc rurſus id, quod huius interimendi vim habet. Interitus enim mutatio quædam eſt.*

C A P.

2. Ratio. Sine motu non eſſe tempus. g *Ad hæc quonam modo*] Pergit inſtitutum confirmare ratione alia ab eo quod prius & poſterius dicitur, ſumpta. Prius & poſterius inquit abſq; tempore dari nequeunt, vtpote quæ temporis partes, ſeu differentiæ ſint. ergo ſi motus exordium habuit, cum prius non eſſet, ante quam ille eſſe inciperet, tempus iam erat: atqui ſine motu tempus non eſt; quandoquidem tempus definitur numerus motus, igitur antequam motus eſſet, iam erat motus: quod repugnat. Quare fatendum potiùs eſt tempus & motum ſempiterna eſſe.

Plato tẽpus cum mundo genuit. h *At de tempore*] Temporis æternitatem comprobat teſtimonio aliorum philoſophorum. Omnes enim tempus ſemper fuiſſe tradiderunt, excepto Platone, qui illud cum mundo genitum in Timæo docuit.

3. Ratio. i *Iam ſi abſque momento*] Rurſus nullum tẽpori ortũ, initiúmue fuiſſe ita ſuadet. In quolibet tempore licet ſumere momẽtum, quod vocamus præſens habemus, ſed momentum eſt confiniũ vtriuſq; tẽporis, terminus præteriti & initium futuri, ergo ante quodlibet momentum tempus fuit, & poſt quodlibet erit tempus; ſicq; tempus ante, & retro infinitum eſt. Hinc concludit Ariſtoteles etiam motum æternum eſſe oportere, cùm tempus ſit numerus motus, vt conſtat ex ijs, quæ in quarto huius operis libro tradita ſunt.

4. Ratio. k *Eadem autem ratio eſt.*] Oſtendit immortalem fore motum. Nam quemadmodum ſi is ge-

nitus foret, neceſſe erat aliquem motum primo priorem exhibere; ita ſi occidat, al quem poſteriorem extremo dare oportebit. Non enim motu intereunte, mobile ſimul interibit, ſed permanebit, ac ſimul id quod motū efficere poteſt, cùm mouere deſinat, adhuc perſeuerabit. Quare rurſus mouentis & mobilis conuerſus dabitur, & hoc ab illo motum excipiet, cum in vtroque poteſtas conſeruetur, in vno ad agendum: in altero ad patiendum,

---

Κεφάλαιον β.

Εἰ δὴ ταῦτα ἀδύνατα, δῆλον ὡς ἐστιν ἀΐδιος κίνησις, ἀλλ' οὐχ' ὁτὲ μὲν ἦν, ὁτὲ δ' οὔ. καὶ γὰρ ἔοικε τὸ οὕτω λέγειν πλάσματι μᾶλλον. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ λέγειν ὅτι πέφυκεν οὕτω, καὶ ταύτην δεῖ νομίζειν ἀρχὴν εἶναι, ὅπερ ἔοικεν Ἐμπεδοκλῆς ἂν εἰπεῖν, ὡς τὸ κρατεῖν καὶ κινεῖν ἐν μέρει, τὴν φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος ὑπάρχει τοῖς πράγμασιν ἐξ ἀνάγκης, ἠρεμεῖν δὲ τὸν μεταξὺ χρόνον. τάχα δὲ καὶ οἱ μίαν ἀρχὴν ποιοῦντες, ὥσπερ καὶ Ἀναξαγόρας, οὕτως ἂν φαῖεν. ἀλλὰ μὴν οὐδέν γε ἄτακτον τῶν φύσει καὶ κατὰ φύσιν. ἡ γὰρ φύσις αἰτία πᾶσι τάξεως. τὸ δ' ἄπειρον πρὸς τὸ ἄπειρον οὐδένα λόγον ἔχει· τάξις δὲ πᾶσα λόγος. τὸ δ' ἄπειρον χρόνον ἠρεμεῖν, εἶτα κινηθῆναι ποτὲ, τούτου δὲ μηδεμίαν εἶναι διαφορὰν, ὅτι νῦν μᾶλλον ἢ πρότερον, μηδ' αὖ τινα τάξιν ἔχειν, οὐκ ἔτι φύσεως ἔργον. ἢ γὰρ ἁπλῶς ἔχει τὸ φύσει, καὶ οὐχ ὁτὲ μὲν οὕτως ὁτὲ δ' ἄλλως· οἷον τὸ πῦρ ἄνω φύσει φέρεται, καὶ οὐχ ὁτὲ μὲν, ὁτὲ δ' οὔ· ἢ λόγον ἔχει τὸ μὴ ἁπλοῦν. διόπερ βέλτιον ὡς Ἐμπεδοκλῆς, κἂν εἴ τις ἕτερος εἴρηκεν οὕτως ἔχειν, ἐν μέρει τὸ πᾶν ἠρεμεῖν, καὶ κινεῖσθαι πάλιν. τάξιν γὰρ ἤδη τινὰ ἔχει τὸ τοιοῦτο. ἀλλὰ καὶ τοῦτο δεῖ τὸν λέγοντα μὴ φάναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ λέγειν, καὶ μὴ τιθέναι μηδὲν, μηδ' ἀξιοῦν ἀξίωμα ἄλογον, ἀλλ' ἢ ἐπαγωγὴν, ἢ ἀπόδειξιν φέρειν. αὐτὰ μὲν γὰρ οὐκ αἴτια τὰ ὑποτεθέντα. οὐδὲ τοῦτο ἦν τὸ φιλότητι εἶναι ἢ νείκει· ἀλλὰ τῆς μὲν τὸ συνάγειν, τοῦ δὲ τὸ διακρίνειν.

εἰ δὲ

CAPVT II.

Quod a ſi hæc eſſe non poſſunt, patet motum ſempiternum eſſe, & non aliquando eſſe, aliquando non eſſe. Tex. 13 *Etenim ita dicere figmento ſimile potius eſt.* Tex. 14 *Similiter dicere ſic natura eſſe comparatum, hocque eſſe principium debere exiſtimari quod quidem Empedocles videtur dixiſſe, rebus videlicet ex neceſſitate conuenire, vt concordia & diſcordia viciſſim vincant & moueant, tempore autem intermedio quieſcant. Fortaſſe verò & qui vnum faciunt principium, vt Anaxagoras, hoc modo aſſererent.* Tex. 15 *Atqui in his, quæ natura & ſecundum naturam conſtant nihil eſt inordinatum, cùm natura ordinis omnium ſit cauſa.* b *Infiniti autem ad infinitum nulla eſt ratio, ordo vero omnis ratio eſt. At vero tempore infinito quieſcere, deinde aliquando moueri, huiusque nullam haberi differentiam, cur videlicet nunc magis quam prius, nullum item eſſe ordinem, naturæ ipſius opus non eſt. Nam quod natura eſt, aut ſimpliciter ſeſe habet neceſſario, & non interdum quidem hoc modo, interdum alio, veluti ignis ſurſum effertur natura, & non interdum fertur, interdum non fertur, aut rationem habet, quod ſimplex non eſt.* c *Quocirca præſtat rem ita habere, vt Empedocles, etſi quiſpiam alius id dixit videlicet viciſſim quieſcere & moueri: ordinem enim quidam id habet. Verum & qui id dicit non ſolum enunciare id debet, ſed eius quoque cauſam reddere, & nihil ponere, nec vllam ſententiam proferre ſine ratione, ſed aut inductionem, aut demonſtrationem afferre.* d *Nam ea quæ poſita ſunt cauſæ non ſunt, nec concordiæ aut diſcordiæ eſſentia hæc eſt, ſed illius quidem munus eſt congregare, huius diuidere.*

Quod

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Carpit Empedoclem.

Quod a ſi hæc.] Ex ijs, quæ hactenus diſputauit, concludit fictitium eſſe, ac fabulæ ſimile, affirmare motus initium fuiſſe, aut finem vllum futurum. Deinde, quia nō ſat erat ſuā de æternitate motus confirmare ſententiā niſi etiam aliorum philoſophorum placita ſibi aduerſa refelleret, id in hoc capite facere aggreditur, in quo Anaxagorā & Empedoclem motus æternitatē negantes inſectatur. Coarguit igitur Empedoclem, qui cùm diceret litem & amicitiam neceſſariò viciſſim res mouere, ac per quædam temporum interualla motionem quietemq́; interijci, tamen huius rei nullam aliam afferebat cauſam, quam quod ita oporteret fieri: ſi rei natura poſtularet. Atq; hoc ipſum ait fortaſſe dicturum Anaxagoram, qui vnum motus principium induxit, ſi quis ab eo ſciſcitaretur cur mens nihil operis ab æternitate molita eſt, nec Chaos niſi certo tempore mouit, rerumque ſecretionem effecit. Hos igitur ideo reprehendit, quod ad rerum naturam confugerint, quaſi natura, quæ maximè eſt ordinis ſtudioſa, ſine ordine & ratione quicquam aggrediatur.

Natura maximè amica ordinis.

b *Infiniti autem*] Alienum eſſe ab ordine, quem natura amat, vt res infinito tempore immotæ iacuerint, deinde moueri cœperint, ex eo probat, quia ibi duntaxat ordo conſtat, vbi ratio & proportio inuenitur, at infiniti ad infinitum nulla eſt proportio. Subijcit deinde ea, quæ a natura fiunt, duplicia eſſe. Nam quædam ſemper eodem modo ſe habent, vt ignis latio in ſuperum locum, leonis a leone productio: alia verò non item, ſed euariant, vt patet in viuentibus, quæ non ſemper increſcunt, ſed interdum imminuuntur, idq́; non ſine cauſa, & inſtituto naturæ. Qua-

Vbi ratio & proportio, ibi ordo.

ſe. Quare cum res infinito tempore quieuiſſe, poſtea verò fuiſſe motas, ad nullum horum modorum pertineat, ſatis liquet dogma hoc à naturæ legibus abhorrere.

c *Quocirca.*] Rectius philoſophatū inquit Empedoclem: quàm Anaxagorā. hic enim poſita ante omnem motum infinita quiete, naturæ ordinem demolitus eſt: ille dum vices illas mouendi, quieſcendiq; ſtatuit, aliquem ordinem adhibuit; quanquam in eo etiam peccauit, quod nullam tam inſignis alternationis cauſam reddidit: cùm minimè deceat, indagatorem inſpectoremq; naturæ, quicquā abſq; experientia vel demonſtratione rationéue aliqua pronūciare. *Empedoclē rectius Philoſophatum quàm Anaxagoram.*

d *Nam ea quæ poſita*] Diceret quis Empedoclem viciſſitudinis illius cauſam attuliſſe, videlicet concordiam, & diſcordiam. Occurrit Ariſtoteles, huiuſcemodi cauſam veram & idoneam haudquaquam eſſe. Licet enim, vt in Reipublicæ partibus videre eſt, concordia res aggregentur, diſcordia diuidantur; non tamen concordiæ, & diſcordiæ ratio, ſiue eſſentia in eo conſiſtit, vt alternis vicibus moueant, & æqualibus temporum ſpacijs hæc regno cedat, illa ſuccedat. *Praeoccupatio.* *Ratio cōcordiæ, & diſcordiæ.*

e Omnino

εἰ δὲ τὸ ἐναλλὰξ ἀποδίδωσί τις ἐν μέρει, λεκτέον ἐφ' ὧν οὕτως, ὥσπερ ὅτι ἐστί τι ὃ συνάγει τοὺς ἀνθρώπους ἡ φιλία, καὶ φεύγουσιν οἱ ἐχθροὶ ἀλλήλους· τοῦτο γὰρ ὑποτίθεται καὶ ἐν τῷ ὅλῳ εἶναι. φαίνεται γὰρ ἐπί τινων οὕτως· τὸ δὲ καὶ δι' ἴσων χρόνων δεῖται καὶ λόγου τινός. ὅλως δὲ τὸ νομίζειν ἀρχὴν εἶναι ταύτην ἱκανήν, ὅτι ἀεὶ ἢ ἔστιν οὕτως, ἢ γίγνεται, οὐκ ὀρθῶς ἔχει ὑπολαβεῖν, ἐφ' ὃ Δημόκριτος ἀνάγει τὰς περὶ φύσεως αἰτίας, ὡς οὕτω καὶ τὸ πρότερον ἐγίνετο· τοῦ δὲ ἀεὶ, οὐκ ἀξιοῖ ἀρχὴν ζητεῖν, λέγων ἐπί τινων ὀρθῶς· ὅτι δ' ἐπὶ πάντων, οὐκ ὀρθῶς· καὶ γὰρ τὸ τρίγωνον ἔχει δυσὶν ὀρθαῖς ἀεὶ τὰς γωνίας ἴσας. ἀλλ' ὅμως ἐστί τι τῆς ἀιδιότητος ταύτης ἕτερον αἴτιον. τῶν μέντοι ἀρχῶν, οὐκ ἔστιν ἕτερον αἴτιον, ἀιδίων οὐσῶν. ὅτι μὲν οὖν οὐδεὶς ἦν χρόνος, οὐδ' ἔσται, ὅτε κίνησις οὐκ ἦν, ἢ οὐκ ἔσται, εἰρήσθω τοσαῦτα. Τὰ δ' ἐναντία τούτοις, οὐ χαλεπὸν λύειν. δόξειε δ' ἂν ἐκ τῶν τοιῶνδε σκοποῦσιν, ἐνδέχεσθαι μάλιστα κίνησιν εἶναί ποτε μὴ οὖσαν ὅλως· πρῶτον μὲν ὅτι οὐδεμία ἀΐδιος μεταβολή· μεταβολὴ γὰρ ἅπασα πέφυκεν ἔκ τινος εἴς τι. ὥστε ἀνάγκη πάσης μεταβολῆς εἶναι πέρας τἀναντία ἐν οἷς γίγνεται· εἰς ἄπειρον δὲ κινεῖσθαι οὐδέν. ἔτι ὁρῶμεν· τι δυνατὸν κινεῖσθαι μήτε κινούμενον, μήτε ἔχον ἐν αὐτῷ κίνησιν μηδεμίαν, οἷον ἐπὶ τῶν ἀψύχων, ὧν οὔτε μέρος οὐδὲν, οὔτε τὸ ὅλον κινούμενον, ἀλλ' ἠρεμοῦν, κινεῖταί ποτε. προσῆκε δὲ ἢ ἀεὶ κινεῖσθαι, ἢ μηδέποτε, εἴπερ μὴ γίνεται οὐκ οὖσα. πολὺ δὲ μάλιστα τὸ τοιοῦτον ἐπὶ τῶν ἐμψύχων εἶναι φανερόν· οὐδεμιᾶς γὰρ ἐν ἡμῖν οὔσης κινήσεως ἐνίοτε, ἀλλ' ἡσυχαζόντων, ὅμως κινούμεθά ποτε, καὶ ἐγγίνεται ἐν ἡμῖν ἐξ ἡμῶν αὐτῶν ἀρχὴ κινήσεως, κἂν μηδὲν ἔξωθεν κινήσῃ. τοῦτο γὰρ ἐπὶ τῶν ἀψύχων οὐχ ὁρῶμεν ὁμοίως, ἀλλ' ἀεί τι κινεῖ αὐτὰ τῶν ἔξωθεν ἕτερον· τὸ δὲ ζῷον, αὐτό φαμεν ἑαυτὸ κινεῖν· ὥστ' εἰ ἠρεμεῖ ποτε παντάπασιν, ἐν ἀκινήτῳ κίνησις ἂν γίνοιτο ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐκ ἔξωθεν.

εἰ δ'

Quod ſi id quod eſt viciſſim aſſignet, in quibus etiam id ſiat dicendum eſt, velut aliquid eſſe quod homines congregat, videlicet amicitiam, inimicos autem viciſſim ſe fugere. Hoc enim et ipſo vniuerſo ponit, quod & in quibuſdam videtur. Id verò quod eſt per æqualia temporum interualla ratione etiam a. qua indiget. e *Omnino aūt æquum nō eſt exiſtimare hoc principiū ſemper ita eſſe aut fieri ſufficere, ad quod naturales cauſas Democritus reducit, quòd ſic ante quoq; factū ſit principio, cur ſemper nō quæſito, quod in quibuſdam rectè tradidit, in omnibus non rectè. Nam & triangulus duobus rectis æquales ſemper habet, ſed tamen huius æternitatis alia eſt cauſa. At verò principiorū, cum ſint ſempiterna, alia cauſa non eſt. Tot igitur de hoc dicta ſint nullum videlicet fuiſſe tempus, aut fore, cum motus aut non eſſet, aut non erit* f *Quæ autem hiſce contraria ſunt, non eſt difficile diſſoluere. Videri verò conſiderantibus ex his potiſſimum poſſit motum aliquando ortum eſſe, cum ante omnino non fuiſſet. Ac primum quidem quia nulla eſt ſempiterna mutatio, cùm mutatio omnis ſuapte natura ex aliquo ſit in aliquod, vt neceſſe ſit omnis mutationis finem, ea eſſe contraria, in quibus ſit, nihilq; infinitè moueri,* g *Deinde videmus id poſſe moueri quod nec mouetur, nec vllum in ſe motum habet, vt inanimata, quorum pars nulla, nec item totum cùm moueatur, ſed quieſcat, aliquando mouentur. At conueniebat aut ſemper moueri, aut nunquam, ſiquidem motus cum nō eſt, non gignitur* h *Longè aūt magis in animatis hoc licet perſpicere. Cùm enim nullus in nobis interdum motus ſit, ſed quietē agamus, tamen mouemur aliquādo & ſit in nobis interdum ex nobis ipſis principiū motus, etiā ſi nihil extrinſecus mouerit. Hoc enim in expertibus animæ non æquè conſpicimus, ſed aliquid quod extra eſt ea ſemper motu ciet. At animal ſe mouere dicimus, quare ſi aliquando omnino quieſcat in mobilia à ſe ipſo motus fiet, & non ab eo, quod extra ſit.* Textus 17. Textus 18.

Quod

e *Omnino autem.*] Empedocles ſuam poſitionem æternitatis nomine tuebatur, nullam aliam reddens cauſam perpetuæ illius viciſſitudinis, quàm quod ita ab æterno fuiſſet, proindeq; rata lege ita euenire oporteret, quia æterna cauſam non habent. Hoc vt parum philoſophicè dictum incuſat Ariſtoteles, ſimulque reprehenſionis aculeos infigit Democrito, qui ſimiliter Phyſicarum rerum cauſas æternitati aſcribebat, aiens nullam aliam rationem vlteriùs inquirendam eſſe. Et verò fatetur Ariſtoteles, quædam eſſe æterna, quæ cauſam non habent, cuiuſmodi ſunt principia ſimpliciter prima: ea namque & ſempiternæ veritatis ſunt, & nullam cauſam obtinent. Vnde per ſe ipſa innoteſcunt, ac fidem faciunt, vt conſtat ex ijs, quæ 1. libro Poſteriorum diſputata ſunt. Verùm nonnulla æterna inueniuntur, quæ cauſam habent, vt *Coarguit Democritum.* *Quædam ex æternis habere cauſā: Alia non habere.*

triangulum conſtare tribus angulis, qui duobus rectis pares ſint: huius enim affectionis cauſa eſt ipſa trianguli definitio. Quo patet aliquid ſempiternum cauſam habere; quod negabat Democritus.

Prima ratio contra motus æternitatem. f *Quæ autem hiſce.*] Proponit tres rationes, quibus motum non ſemper fuiſſe probari poſſit. Prima ita habet. Nulla mutatio clauſa terminis perpetua eſt, ſicuti nec infinita; ſed omnis mutatio eſt clauſa terminis, cùm inter duo extrema contraria verſetur: ergo nulla perpetua eſt, & ex conſequenti nullus motus eſt ſempiternus.

2. Ratio. g *Deinde videmus.*] Secunda ratio eſt. Aliquid mouetur, quod antea quieſcebat, vt cùm lapis, aut aer motum init. Ergo idem & in toto vniuerſo potuit contingere, videlicet vt inciperet in illo eſſe motus, qui antea non erat. Nam ſi motus inchoari in aliquo non poſſet, ſequeretur quæ mouentur, perpetuo agitari, & quæ quieſcũt, ſemper quieſcere. Quod veritati apertè repugnat.

3. Ratio. *Homo paruus mũdus.* h *Longè autem.*] Tertia ratio eſt, quod in animantibus fieri conſpicimus, præſertim in homine, qui quandam totius vniuerſi imaginem in ſe continet; vnde & paruus mundus appellatur, id ipſum videtur fieri potuiſſe in mundo magno, & in natura vniuerſa; atqui animantes nonnunquam abſq; vllo authore nulloq; alio motu, quo incitentur præeunte, moueri incipiunt: ergo & in tota natura ante eius motum potuit infinita quies præcedere.

i *Atque*

εἰ δ᾽ ἐν ζῴῳ τοῦτο δυνατὸν γενέσθαι, τί κωλύει τὸ αὐτὸ τοῦτο συμβῆναι καὶ κατὰ τὸ πᾶν; εἰ γὰρ ἐν μικρῷ κόσμῳ γίνεται, καὶ ἐν μεγάλῳ· καὶ εἰ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ ἐν τῷ ἀπείρῳ, εἴπερ ἐνδέχεται κινεῖσθαι τὸ ἄπειρον, καὶ ἠρεμεῖν ὅλον. τούτων δή, τὸ μὲν πρῶτον λεχθὲν, τὸ μὴ τὴν αὐτὴν ἀεὶ καὶ μίαν τῷ ἀριθμῷ εἶναι τὴν κίνησιν τὴν εἰς τὰ ἀντικείμενα, ὀρθῶς λέγεται· τοῦτο μὲν γὰρ ἴσως ἀναγκαῖον, εἴπερ μὴ ἀεὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῷ ἀριθμῷ εἶναι δυνατὸν τὴν τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑνὸς κίνησιν· λέγω δ᾽ οἷον, πότερον τῆς μιᾶς χορδῆς εἷς καὶ ὁ αὐτὸς φθόγγος, ὁ ἀεὶ ἕτερος, ὁμοίως ἐχούσης καὶ κινουμένης· ἀλλ᾽ ὅμως ὁποτέρως ἔχει, οὐδὲν κωλύει μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εἶναί τινα, τῷ συνεχῆ εἶναι καὶ ἀΐδιον. δῆλον δ᾽ ἔσται μᾶλλον ἐκ τῶν ὕστερον. τὸ δὲ κινεῖσθαι μὴ κινούμενον, οὐδὲν ἄτοπον, ἐὰν ὁτὲ μὲν ᾖ τὸ κινῆσον ἔξωθεν, ὁτὲ δὲ μή. τοῦτο μέντοι πῶς ἂν εἴη, ζητητέον· λέγω δὲ, ὥστε τὸ αὐτὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ κινητικοῦ ὄντος, ὁτὲ μὲν κινεῖσθαι, ὁτὲ δὲ μή· οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἀπορεῖ ὁ τοῦτο λέγων, ἀλλὰ διὰ τί οὐκ ἀεὶ τὰ μὲν ἠρεμεῖ τῶν ὄντων, τὰ δὲ κινεῖται. μάλιστα δ᾽ ἂν δόξειε τὸ τρίτον ἔχειν ἀπορίαν, ὡς ἐγγιγνομένης οὐκ ἐνούσης πρότερον κινήσεως, τὸ συμβαῖνον ἐπὶ τῶν ἐμψύχων· ἠρεμοῦν γὰρ πρότερον, μετὰ ταῦτα βαδίζει, κινήσαντος οὐδενὸς τῶν ἔξωθεν, ὡς δοκεῖ. τοῦτο δ᾽ ἐστὶ ψεῦδος· ὁρῶμεν γὰρ ἀεί τι κινούμενον ἐν τῷ ζῴῳ τῶν συμφυῶν· τούτου δὲ τῆς κινήσεως, οὐκ αὐτὸ τὸ ζῷον αἴτιον, ἀλλὰ τὸ περιέχον ἴσως. αὐτὸ δὲ φαμὲν ἑαυτὸ κινεῖν οὐ πᾶσαν κίνησιν, ἀλλὰ τὴν κατὰ τόπον, οὐδὲν οὖν κωλύει, μᾶλλον δ᾽ ἴσως ἀναγκαῖον, τῷ σώματι ἐγγίγνεσθαι πολλὰς κινήσεις ὑπὸ τοῦ περιέχοντος, τούτων δ᾽ ἐνίας, τὴν διάνοιαν ἢ τὴν ὄρεξιν κινεῖν. ἐκείνην δὲ τὸ ὅλον ἤδη ζῷον κινεῖν, ὅπερ συμβαίνει περὶ τοὺς ὕπνους· αἰσθητικῆς μὲν γὰρ οὐδεμιᾶς ἐνούσης κινήσεως, ἐνούσης μέντοι τινὸς, ἐγείρεται τὰ ζῷα πάλιν. ἀλλὰ (γὰρ) φανερὸν (ἔσται) καὶ περὶ τούτων, ἐν τοῖς ἑπομένοις.

Quod ſi in animali fieri id poteſt, quid prohibet vt in vniuerſo etiam idem fiat? Nam ſi in paruo fit mundo, in magno etiam fiet, & ſi in mundo, in infinito quoque, ſi moueri infinitum poſſit, ac totum quieſcere. i *Atq; horum quidem quod dictum eſt non eundem ſemper vnumq; numero motum eum eſſe qui eſt ad oppoſita, rectè dicitur.* Textus 8 *Hoc enim fortaſſe neceſſariũ eſt, ſi fieri nequeat, vt ſemper vnus idemq; motus is ſit, qui vnius & eiuſdem eſt mobilis. Dico autem gratia exempli verum vnus idemq; ſonus vnius chordæ ſit, quæ ſimiliter ſeſe habet & mouetur, an alius ſemper. quoquo tamen modo res habeat, nihil prohibet vnum & eundem aliquem eſſe quoniam continuus ſit & ſempiternus. Quod ex his, quæ ſequuntur, magis patebit.* k *Moueri autem quidpiam, quod non mouebatur abſurdum non eſt, ſi quod extrinſecus mouet, interdum non adſit.* Textus 9. *Hoc tamen quonam ſit pacto quærendum eſt, idem inquam ab eodem quod mouere aptum eſt, nunc moueri. Nam qui id dicit nihil aliud in dubium reuocat, quàm propter quid non ſemper alia quieſcant, alia moueantur. Maximè vero tertium illud dubitationem habere videbitur, quod exiſtat motus, qui antea non erat, id quod animantibus euenit. Nam prius quieſcit, deinde ambulat nullo eorum, quæ extra ſunt, vt videtur mouente.* Textus 10. *Hoc autem falſum eſt. Eorum enim quæ in animali innata ſunt aliquid ſemper cernimus moueri. Cuius quidem motus cauſa animal non eſt, ſed continens fortaſſe. Ipſum autem non omni motu ſe ciere dicimus, ſed eo qui eſt ad locum. Nihil igitur prohibet, imò fortaſſe eſt neceſſarium, complures à continenti in corpore fieri motiones, & harum nonnullis mentem aut appetitum moueri, hæc vero totum animal mouere, quale accidit in ſomnis. Nam cum nullus ſenſus inſit motus, inſit tamen aliquis, animalia rurſus excitantur. Sed ex his quæ ſequuntur perſpicua hæc fient.*

Reſponſio ad 1. Rationem. l *Atque horum quidem.*] Diluit ſuperiora argumenta. Et ad primum quidem reſpondet ex motibus, qui inter contraria verſantur, non poſſe vnum, eundemq; ſingularem motum perpetuum eſſe, cùm extremis contrarijs claudatur, ſicuti neque inſtrumento muſico vnius chordæ idem ſonus eſt, qui primo, & qui ſecundo ictu redditur. Item quidquid de cæteris motibus pronunciandum ſit, nihil obſtare quo minus conuerſio immortali corpori conueniens infinitis

nitis ſeculis eadem abſq; intermiſſione duret: ſiquidem hæc non ea contrariorum repugnantia, quæ perennitatem inhibet, continetur.

Ad 2. k *Moueri autem.*] Soluit ſecundum argumentum, concedens aliquid moueri, quod antea non mouebatur. Nam quod externum habet motorem, nihil mirum ſi eo præſente cieatur, abſente quieſcat. Itaque vult, quoties denuo res inanimata moueri incipit, eum motum neceſſariò antecedere alium, quo mouens afficiatur, & hunc alium, ſicque in infinitum abſque termino. *Ad 3.* Ad tertium verò reſpondet, imprimis conſpicuum eſſe quoſdam motus animantibus extrinſecus aduenire, nimirum alterationes, quæ à circumfuſo corpore aut aliunde inferuntur, vt refrigeratio, & humectatio. Deinde ait ipſum etiam motum, quo ab vno loco ad alium migrant, externam cauſam plerumque habere, qua videlicet mens, aut appetitus ad eum motum edendum impellitur. Id quod exemplo animalium dormientium oſtendit, quæ cùm aliquando nullo antecedente motu à ſomno excitari videantur, reuera tamen eam excitationem aliquis motus anteuertit, nimirum abſumptio, aut depreſſio vaporum, qui cerebrum occupabant, vel concoctionis abſolutio, aut aliud quid, vnde vigilia ſequitur. Quin verò etſi nullam externorum ſenſuum functionem obeant, interiùs haudquaquam motu vacant, cùm ſine reſpirandi & nutriendi actu non viuant. Falſum eſt ergo quod in argumento aſſumebatur, nimirum animantes interdum lationem inchoare abſque alio motu in eis præeſiſte; cùm eorum motum localem ſaltem nutritio antecedat. Porro quòd rationes ab Ariſtotele propoſitæ, motus aut temporis aut vllius rei creatæ æternitatem minimè concludant, in progreſſu patebit.

Vniuerſi pulchritudinē ordine maximè cõtineri. Obſerua in hoc capite ad text. 15 præclarum naturæ elogium, quæ ordinem, rem ſane diuinam, & qua vniuerſi pulchritudo magna ex parte continetur, tantopere amat, vt nihil abſq; eo moliatur. In quam ſententiam lege quæ ſcripſit etiam Ariſtot lib. 1. de partibus animalium cap. 1. & in problem. ſect 19 q. 38. Plato in Phædone, D. Auguſt. lib. de natura boni cap. 3. & lib. 6. Muſicæ cap. 14. & ex profeſſo in libris de ordine.

In doctrina Ariſtotelis quæ in ſempiterna habere cauſam. Ad eundem textum 15 nota Ariſtotelem non ſolùm concedere enunciationes ſempiternæ veritatis ſed docere etiam dari ſempiternam cauſſam, ob quam eiuſmodi enunciationum prædicata ſubiectis conueniant. Quod non parum habet momenti ad coarguendos eos, qui putant nihil æternum in diſciplina Ariſtotelis cauſſam vindicare: quod annotauit hoc loco D. Thomas.

QVAESTIO I.

QVID CREATIO SIT, ET quo pacto à conſeruatione diſtinguatur.

ARTICVLVS I.

CREATIONEM ESSE ALIcuius è nihilo productionem.

Definitio creationis. CReationem hunc in modum Theologi Philoſophique definiunt, ex D. Damaſceno lib. 1. fidei orth. cap. 8. & lib. 2. c. 2. D. Auguſtino 12. de ciuit. Dei cap. 25. Creatio eſt alicuius e nihilo productio. Sciendum verò eſt creationis nomen dupliciter accipi; nonnunquam propriè, interdum latè. Priori modo, vt D. Thom. 1. p. q. 45. art. 4. edocet, ea tantum creari cenſentur, quæ per ſe cohærere poſſunt, vt Angeli, vt animæ rationis participes, vt corpora cœleſtia Etenim cùm creatio effectio quædam ſit; effectio autem ordinetur ad eſſe rei; id tantùm dicetur propriè creari, cui propriè conuenit eſſe, ei autem propriè eſſe conuenit, quod eſt ſubſiſtens in ſuo eſſe, ſeu quod per ſe valet conſiſtere. Poſteriori autē modo (qui tam ea, quæ

A propriè, quàm quæ impropriè creari cenſentur, comprehendit) etiam alia quædam, præter hæc, creari dicuntur, vt in progreſſu patebit. Si igitur iuxta priorē acceptionē creatio ſpectetur, hic erit propoſitæ definitionis ſenſus; creatio eſt actio, qua quippiam per ſe ſubſiſtens producitur ex nihilo: id eſt, ita vt nihil eius præceſſerit. Sic verò nec materia, nec formæ Phyſicæ, excepta rationali, creari dicuntur; quia non ſunt res per ſe, ac propria vi ſub- *Senſus definitionis.*

B ſiſtētes: nec item homo, qui ab alio gignitur; propterea quod licet is per ſe cohæreat, & materia ac forma, ex quibus coaleſcit, non niſi per creationem exſtant; tamen cum totum ipſum emergit, aliqua eius pars anteceſſerat, nempe materia initio mundi à Deo producta. Si autem creatio poſteriori modo ſumatur, amouenda erit ab eius definitione particula, per ſe ſubſiſtens, ſicq; cenſebuntur creari quæcunq; nullo præiacente ſubiecto fiunt, ſi-

C ue per ſe cohæreant, ſiue non. Porro quadrifariam, quod ad propoſitū attinet, dicitur effici quippiam non præiacente ſubiecto. Primùm id, cui nullum ſubſterni ſubiectum poteſt, vt Angelus & materia prima. Secūdò id, cuius productioni tametſi ſubſterni queat ſubiectum, ſic tamē producitur, vt tam ſubiectū, quam forma, è quibus per ſe componitur, ab eodem agente ſimul efficiantur: quo pacto diceretur creari Socrates, vel Bucephalus, ſi eorum forma & materia inter ſe coniunctæ, eodem puncto temporis producerentur. *Lege Capr. in 2. d. 1. q. 2. art. 3.*

Tertio, id cuius ortu quantumlibet ſubiectum præiacet; ab eo tamen ſubiecto, neque quoad ſuum eſſe, neq; quoad productionem dependeat; vt forma hominis. Quartò denique, id quod licet è præiacente ſubiecto, & quoad ſuum eſſe, & quoad ſui effectionẽ pendeat, ſubiectum tamen ad id recipiendum naturalem potentiam non habet, ſed obedientialem duntaxat, eamq; in ordine tantummodò ad diuinum agens. Hoc verò pacto gratia, cæteraq; dona ſupernaturalia, etſi impropriè, creari tamen dicuntur; vt eſt communis Theologorum ſententia. D. Thomæ in 1. 2. q. 110. art. 2. Scoti in 4. d. 1. q. 4. Capreoli, & Paludani ibidem q. 1. Gregorij in 2 d. 1. quæſt. 6. Ferrarienſis 4 contra gentes, cap. 57. & aliorum. Adiecimus autẽ, in ordine tantummodò ad agens diuinum, propter formas artefactorum, quæ licet in materia ſolam non repugnantiam, ſiue obedientialem potentiam nanciſcantur, non eas tamen creari dicimus, propterea quod eiuſmodi potentia non ſit tantùm in ordine ad agens diuinum, qua tale; ſed in ordine ad quemcunq; artificem. Itaque ex dictis ratum eſſe volumus, vt aliquid creari dicatur, ſat eſſe produci non præiacente ſubiecto; aliquo ſaltem eorũ quatuor modorum, quos retulimus, ſeruato tamen diſcrimine illo inter ea, quæ propriè, & quæ impropriè creari cenſentur.

Argentina in 4. d. 1. qu. 1. art. 3. S... q. 3. art. 1. Gabr. in 3. d. 1. q. vni.

ARTICVLVS II.

DILVTIO OBIECTORVM aduerſus definitionem creationis.

Obi. 1. ERit tamen, qui contra ſuperiùs dicta hunc in modum opponat. Anima rationalis propriè creatur, & tamen non eſt ens per ſe ſubſiſtens. Igitur non ſola per ſe ſubſiſtentia propriè creantur. Maior aſſerta à nobis fuit proximo articulo, traditurq; à D. Thoma in quæſtionibus diſputatis, quæſtione de ſpiritualibus creaturis art. 2. ad 8. à Capreolo in 2. d. 1. q. 3. art. 3. & alijs. Minor probatur. Primũ, quia quod eſt in alio non eſt per ſe; atq; adeo non per ſe ſubſiſtit: at anima rationalis dum actu componit hominẽ, eſt in alio nempe in corpore, eſſet per ſe ſubſiſtens, propriè ac ſimpliciter illi attribuerentur idiomata, ſiue appellationes actionũ, ſaltem earum quæ in ipſam recipiuntur; quod rectè negat D. Thomas 1. par. quæſt. 75. art. 2. aiens eſto anima dici poſſit intelligere; melius tamen dici hominem intelligere per animam.

2. Obi. Item ſi Deus producat accidens extra omne ſubiectũ, erit propriè creatio ex communi Theologorum ſententia: & tamen in eo euentu accidens non dicetur exiſtens per ſe; cum id eius naturæ repugnet, ſitq; proprium ſubſtantiæ. Igitur creatio propriè ſumpta etiam ijs, quæ non per ſe exiſtunt, accommodari poteſt.

Ad primum horum conceſſa maiori, neganda eſt minor, & ad priorem eius confirmationem dicendum, id quod eſt in aliquo ita vt illi inhæreat, quo pacto accidentia ſunt in ſubiecto; vel ita vt ab eo quoad ſuum eſſe dependeat, quomodo formę materiales ſunt in materia; id inquam non poſſe dici per ſe ſubſiſtere. Verùm animam rationalem neutro horum modorum eſſe in materia; quandoquidem nec more accidentiũ inhæret, nec quoad ſuum eſſe dependet à corpore, cùm immortalis ſit. Ad poſteriorem confirmationem reſpondendum, licet anima ſit per ſe ſubſiſtens ſubſiſtentia paulo antè explicata, quæ ſufficit, vt aliquid dicatur propriè creari; tamen quia dum eſt in corpore eſt actu pars totius, quod iure dignitatis ſuppoſito conuenientis omnium actionum appellationes ſibi arrogat; inde eſſe quòd non tam propriè dicimus animam intelligere, quàm hominem intelligere per animam.

Diluitur 1. ... D. Th. ... in ... 8. q. 5. ... Ferr. 2. ... gent. ... S... 1. ... q. ... q. 9 ... art. ...

Sub... anima rationalis in corpore quomodo ſe habeat.

Ad ſecundum concedenda eſt propoſitio, ad aſſumptionem verò dicendum, accidens extra ſubiectum, eſſe per ſe exiſtens, non quod tunc ſubſtantialem exiſtentiam acquirat, & à propria natura decidat, cum adhuc ſuopte ingenio, & ex vi propria ſpectatum requirat ſubiectum, cui inhæreat, & adhuc reſpectu tranſcendenti, in quo eius quidditas conſiſtit, ad illud ſubiectum referatur: ſed quia dum ita diuina virtute producitur, conſeruaturque, eſt actu independens ab alio, quatenus nec in aliquo, vel ſub aliquo, à quo eius eſſe dependeat actu exiſtit; qui modus exiſtendi per ſe, ſat eſt ad propriam creationem terminandam. Adiidimus, ſub aliquo, propter materiam, quæ dum producitur productione totius, quod creatur, (quo pacto materia terræ initio mundi producta fuit) non dicitur propriè creari, quia eſt ſub aliquo nempe ſub forma, à qua eius eſſe dependet.

Diluitur 2.

Qui m... ſe ſu... po... pri...

Obſeruandũ tamen erit, inter ea quæ propriè creantur, gradus quoſdam inueniri, quorum primũ obtinent ſubſtantiæ completæ, vt Angeli; ſecundũ ſubſtantiæ incõpletæ, vt animæ rationales, quę omnes à Deo per creationem efficiũtur, itemq; materia prima ſi abſq; omni forma ſubſtantiali, & accidentia ſi extra omne ſubiectum diuinitùs producantur.

Diuerſi ... dus eorum qua pr... creantur.

ARTICVLVS III.

CREATIONEM ESSE ACTIOnem externam, & tranſeuntem Dei creantis.

VT creationis definitio planior euadat, ſciendū cōtrouerſiam inter Theologos eſſe, num creatio actiua ſit actio aliqua externa Dei, quæ re vera dicenda ſit trāſiens nō ſolum productiuè, quia habet terminū externum, ſed etiam ſubiectiuè, quia nō manet in agente, ſed tranſit in rem patientē, in eaq; recipitur. D. Thomas 1. p. quæſt. 45. art. 3. alijsq; in locis, M. Albertus in 2. d. 1. art. 6. & de quatuor coæuis q. 1. artic. 2. Scotus in 2. diſt. 1. q. 5. Richard. ibidem q. 2. & 3 in pri. princip. Dur. quæſt. 1. Capr. q. 2. art. 1. alijq; non pauci arbitrantur creationem actiuam eſſe actionē internam Dei, nempe ipſum intelligere & velle diuinū cum habitudine rationis ad creaturā: creationem verò paſſiuā eſſe relationem creaturæ, ſiue creaturā ipſam cū reſpectu ad Deū vt ad principiū totius eſſe. Probatur aūt hęc opinio, primùm quia cum Deus ſolo intellectu & voluntate, quorū actio immanens eſt, efficaciter agat, ſuperuacanea videtur alia externa actio ad creandum. Deinde, quia vt eſt apud Ariſtotelē 3. huius operis lib. cap 3. text. 22. omnis actio tranſiens eſt coniuncta cū motu, in creatione verò motus non datur, cum omnis motus ſupponat ſubiectum, in quo inſit teſte eodem Ariſtotele 1. huius operis, cap. 7. tex. 64 & lib. 5 cap. 2. tex. 15.

Caietanus 1. parte q. 25. Ferr. 2. cōtr. gent. ca 18. Baſſol. in 2. d. 1 q. 6. artic. 1.

Probatio.

Aliorum opinio veriſimilior.

Eius aſſertores.

Verum licet hæc ſententia admodum probabilis ſit; veriſimilior tamen videtur oppoſita, quæ aſſerit creationem veram eſſe Dei actionem, externam, & tranſeuntem, qua rebus creatis eſſe tribuitur, quanquam ab eis reipſa nō diſtinguatur. Hanc tuetur Gregorius in 2. diſt. 1 q 6. Aureolus apud Capreolum eodem loco quæſt. 2. artic. 2. Aegid. in lib. de eſſe & eſſentia q 7. & in 2. diſt. 1. q. 3. Argentinas diſt. 19. q. 1. artic. 1 Ochamus in 1. diſt. 42. q 1. alijq; complures. *1. Ratio.* Primum quia cùm creatio ſit realis quidam influxus potētiæ diuinę exequentis, & factio quędam, iuxta illud Pſal. 148. Ipſe dixit, & facta ſunt, & illud ſymboli, Factorem, id eſt, creatorem cœli & terræ; *2. Ratio.* item verò cùm omnis executio & effectio externā actionem depoſcat, non videtur quo pacto creatio actiua ſit ſolum intelligere, & velle diuinū cum relatione. Deinde, quia ea quæ ſunt relata ad Deum, non niſi cum mutatione eius de quo dicuntur, exiſtunt; docente D. Auguſtino 5. libro de Trin. cap. vlt. *3. Ratio.* Cùm igitur creatura ad Deum referatur, non exiſtet ſine aliqua mutatione: hæc aūt mutatio non eſt alia quā creatio: igitur creatio mutatio eſt, atq; adeò non eſt ſolum velle diuinū cum relatione. Poſtremò, relatio qua creatura Deum, vt cauſam ſuā effectricem reſpicit, eſt realis: (quod omnes pene aduerſæ opinionis aſſertores fatentur) habet ergo aliquā rationem fundandi ex ijs, quas Ariſtoteles 5. Metaphyſ. c. 15. text. 2. enumerat: ſed nō aliam habere poteſt, quā ipſam A affectionem paſſiuam, qua creatura producitur: ergo effectio creatióve paſſiua eſt eius ratio fundandi, ac proinde creatio paſſiua non eſt ipſa relatio creaturę, ſeu creatura prout habet ordinē ad Deū: alioqui idem omnino ſibi ipſi ratio fundandi eſſet. Deniq; relatio creaturæ eſt quippiā poſterius re creata, creatio verò cum ſit via ad eſſe, ſaltē natura, rem creatā antecedit; non igitur creatio relatio eſt.

Solutio eorum quæ pro aduerſa parte adducta ſunt.

Ad id quod pro cōtraria parte adducitur, B ſcilicet internā Dei intelligentis & volentis actionem, quæ infinitā habet efficacitatem, per ſe ſufficere ad creandum; reſpondendum eſt, ſufficere quidem, ſed cum actu potentiæ exequentis, & adhibita externa actione, ſine qua Deum quicquam extra ſe producere, impoſſibile eſt: quemadmodum neq; cum igni poteſt Deus concurrere ad calefaciendum abſque externa actione, quæ non diſtinguitur re ipſa à calefactione ignis, vt alibi diximus. Ad C teſtimonium Ariſtotelis ex 3 huius operis, dicendum actionem phyſicam, de qua inibi agit, coniunctam eſſe cum motu: creationem verò non eſſe actionem phyſicam; nec item propriè mutationem; cum ea propriè mutatio dicatur, quā ſubiectum, ſeu materia ab vno termino, ſub quo priùs iacuerat, ad alium tranſit. Quod item opponunt nō dari ſubiectum, in quod externa actio creandi, quam ponimus, recipiatur; haud ita eſt; poteſt enim D actio, qua, verbi gratia, anima creatur, in ipſammet animam recipi, quæ quidem in genere cauſæ ſubiectiuæ prior natura eſt, quam ſua productio. Lege Aegidium in libro de eſſe & eſſentia loco ſuperiùs citato.

Subiectum, in quo creatio recipitur.

ARTICVLVS IV.

STATVITVR DISCRIMEN *inter creationem, & conſeruationem.* E

SEquitur altera propoſitę quęſtionis pars, de diſcrimine inter creationem, & conſeruationem; Qua de re agit D. Thom. q. 104 primæ part. art. 1 & de potent. q. 5. art. 1. Heruæus in tractatu de æternitate mundi, quęſt. 1 Henricus Gandauenſis quodlib. 1. q. 7. & quodlib. 9. q. 1. Ferrarienſis 3. contra gentes, cap. 65. Aureolus apud Capreol. in 2. d. 1. q 2. art. 1. F Aegidius in tractatu de eſſe, & eſſentia, q. 4. alijq; nonnulli. Sed omiſſa opinionum contradictione, paucis rem expediemus. Aduertendum verò eſt, conſeruationem bifariam ſumi: vno modo pro actione, qua Deus rem creatā per ſe immediatè conſeruat: altero, pro conſeruatione, qua cauſæ ſecundæ nonnulla entia à Deo creata, ſed tamen ipſarum tutelæ cōmiſſa pro ſua parte tuentur, vt verbi gratia, formam materiam: hæc enim ſic ab illius actu perfe-

De eadē re diſſerit Bachonus in 2. d. 1. q. 2. art. 3. Baſſolius d. 1. q. vlt.

Conſeruatio nem duobus modis ſumi.

ſectioneq; dependet, vt ſi ab ea omnino de- A ſtitueretur, nec eius operam Deus nouo, vehementiorię; influxu compenſaret, in nihilum eſſet recaſura.

1. pronunciatum. Hoc poſito, ſit primũ pronunciatũ. Conſeruatio priori modo ſumpta, eſt idẽ re cũ creatione. Probatur; Nã creatio, & huiuſmodi cõſeruatio circa eundem terminũ verſantur: ſi quidem eſſe, quod Deus creãdo tribuit, identidem cõſeruando impertit. Quod vſq; adeò verum eſt, vt D. Auguſt. cap. 12. lib. 4. ſuper Ge- B neſ. ad literã, dixerit, etiam nunc cœleſtes orbes creari; videlicet, quia idem eſſe, quod initio temporis à Deo hauſerunt, etiam nunc ab eodem continenter accipiunt.

Etiam nunc creari cœlos D. Auguſt.

2. pronunciatum. Sit ſecundum pronunciatum. Creatio & iſtiuſmodi conſeruatio non intrinſeco, ſed accidentario diſcrimine inter ſe diſſident. Hoc pronunciatum inde ſuadetur quia conſeruatio ita ſumpta, eo tantùm differt à creatione, quòd illa tendat in eſſe rei iam præhabitum, C ſiue in eſſe, quatenus connotat præhabitam ſui poſſeſſionem; vel, ſi magis placeat, prout connotat negationẽ nouitatis: at creatio fertur in eſſe rei prout è nihilo confertur, abſolutè ſumptum. Hæc autem ſiue negatio, ſiue vt Aegidius loco citato vocat relatio connotata non intrinſecam, ſed accidentariam duntaxat differentiam conſtituit.

3. pronunciatum. Tertium pronunciatum. Conſeruatio poſteriori modo ſumpta, non eſt idem re cum D creatione. Hoc ex eo patet; quia nulla conſeruatio poteſt eſſe idem re cũ creatione, præter eam, qua confertur eſſe ex nihilo, præhabitum tamen. At nullum agens creatum poteſt alicui rei eſſe ex nihilo conferre (intellige vt principale agens, & vi propria: quamquam poſſit à Deo tanquam inſtrumentum vltra naturæ ſuę vim ad eiuſmodi actionem diuinitus excitari.) Illuſtratur quoq; idem exemplo formæ reſpectu materiæ. Nam conſeruatio qua E forma materiam conſeruat, & eiuſdem materiæ creatio, non poſſunt inter ſe re ipſa nõ diſtingui. Quod ita probatur. Forma eatenus materiam conſeruare dicitur, quatenus eam actuat: hæc verò actuatio non eſt aliud, quàm modus quidam, quo forma ſeſe in materiam inſinuat, ſeq; illi donat, qui modus, vti in ſecundo libro diſſeruimus: eſt idem re cum forma: & ex cõſequenti realiter à materia diſſidet, cum alia res ſit materia, alia forma. Quo F patet conſeruationem, qua forma materiam conſeruat, diſtingui re tum à materia, tum à creatione, quæ eſt idem re cum materia creata. Idem quoq; exemplo alio patefit. Etenim Deus in prima rerum molitione terram creauit, hanc verò cœpit mox cœlum, vti & nunc facit, ſuo influxu conſeruare: patet verò huiuſmodi conſeruationem diſtingui re ipſa à terra, atq; adeo ab illius creatione, cum cœlum nõ aliter elementũ terræ cõſeruet, quàm beneficas in eo qualitates producendo; quæ productio vt eſt idem re cum ipſis qualitatibus, ita oportet à terræ elemento, quæ ab illis re ipſa differt, realiter quoq; diſtingui.

Forma quo pacto materiam conſeruet.

Cœleſtia corpora vi terram conſeruent.

QVÆSTIO II.

VTRVM CREATIO NATVRAE lumine cognoſci potuerit, & an eam Ariſtoteles cognouerit.

ARTICVLVS I.

POTVISSE NATVRAE LVmine cognoſci, ac re ipſa cognitam fuiſſe.

NOn quærimus de creatione rerum initio temporis exhibita, ſed de creatione abſolutè ſumpta; num videlicet hæc innato rationis lumine abſq; diuino afflatu cognoſci quiuerit. Cui dubitationi affirmatè reſpondendum eſt cum D. Thoma in 2. d. 1. q. 1. art. 2 Henrico Gandauẽſi quodlibeto 8. q. 6. Alenſi 2. p. q. 6. art. 6. Scoto quodl. 7. alijsq; cõpluribus. Idem etiam magno conſenſu Patres docent. Atq; inprimis D. Auguſt. 11. de ciuit. Dei cap. 4. Exceptis, inquit, propheticis vocibus, mundus ipſe ordinatiſſima ſua mutabilitate, & mobilitate, & viſibilium omniũ pulcherrima ſpecie, quodãmodo tacitus, & factum ſe eſſe, & non niſi à Deo fieri potuiſſe proclamat. Idem luculenta oratione oſtendit D. Gregorius Nazianzenus oratione 2. de Theologia aiens. Quemadmodum ille, qui citharam affabrè conſtructam, & elaboratam conſpicit, eiusq; concentum audit, ipſum citharæ artificem, ac citharœdum mente reputat, licet ſibi de facie ignotum; ita eum, qui mundi harmoniam percipit, mundum à diuino conditore, & architecto, quamuis ab eo non videatur, creatum intelligere. Idem confirmat D. Athanaſius in oratione cõtra idola, Theodoretus ſermone 2. de prouidentia, D. Dionyſius ſeptimo capite de diuinis nominibus, D. Damaſcenus l. 1. c. 3. de fide orthod. D. Gregorius Nyſſenus libro de vita Moſis, Origenes lib. 4. contra Celſum, Euſebius lib. 7. de præparatione Euang. cap. 2. & alij.

Statuitur quæſtionis caput. *Probatur conclu. patrum Auguſt.* *Greg. Naz.* *Athanaſ. Greg. Nyſſ. Euſeb.*

Id quoque indicant ſacræ paginæ teſtimonia, vt illud Pauli ad Romanos 1. inuiſibilia Dei à creatura mundi per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur. Et illud Sapientiæ 13. à magnitudine ſpeciei & creaturæ, poterat creator cognoſcibiliter videri.

Sacræ paginæ teſtimonia. D. Paul. Sapient.

Præterea ſuaderi poteſt hæc aſſertio ex eo, quia multæ ſuppetunt phyſicæ rationes, quæ palam oſtendant habere Deum potentiã creandi: itemq; mundũ non à ſe, ſed ab vno aliquo rerum principio & fonte habere eſſe. E quibus

Rationibus

quibus rationib. aliquot hoc loco in mediũ proferemus. Prima ſit. Vt quæq; res eſt, ita agit; ſed Deus ita eſt, vt non aliunde pendeat, nec aliud quid ad ſuũ eſſe præexigat; ergo ſimiliter in agendo, nec præiacentem materiã, nec quicquam aliud requiret, aut ſupponet. Poterit igitur quamlibet rem creare, ſi velit.

1. Ratio.

Secunda. Quo cauſſa excellentior eſt, eo paucioribus eget adminiculis ad operãdum; ſed natura eſt nobilior, quam ars; & Deus, quàm natura. Igitur cùm ars ſupponat rem compoſitam; natura verò materiam; Deus neutrum horum præexiget, atque adeò poterit res è nihilo producere.

2. Ratio.

Tertia. Eſſe diuinum, in quo diuinæ potentiæ ratio fundatur, eſt infinitum, cùm non ſit ad aliquod genus entis limitatum, ſed totius eſſe rationem omni ex parte completam in ſe cohibeat; igitur Dei potentia eſt infinita; atq; adeò poteſt quidquid non implicat contradictionem: hanc autem creatio non implicat, poteſt ergo Deus aliquid creare.

3. Ratio.

Quarta. Cùm nihil præter Deũ habeat eſſe omnib. numeris perfectum, ſed imperfectioni admiſtum, & participatum: nulla creatura poteſt eſſe a ſe, ac proinde neceſſario ſuũ eſſe mutuabitur à ſuperiori cauſſa, id eſt, à primo & perfectiſſimo ente, in quo ipſum eſſe, vt in primæua origine abſolutè, & eſſentialiter ineſt: oportet igitur res omnes à Deo ortũ ducere. Præterea earum rerum nonnullæ, vt intelligentiæ, vt materia prima, vt anima rationalis, non niſi per creationem produci poſſunt, cùm nequeãt à cauſis ſecundis effici, nec fiant è præiacente ſubiecto: ergo, &c. Quare poteſt naturali lumine creatio deprehendi: ſiquidem hæ rationes, quibus eam dari aſtruximus, citra diuinam fidem ipſo ductu naturalis luminis inueſtigari, atq; inueniri queunt, vt conſideranti planum erit.

4. Ratio.

Ac ſanè quòd eam multi veterum Philoſophorum re ipſa cognouerint & celebrarint, conſtat ex iis, quæ refert Iuſtinus Philoſophus & martyr in ſua parænesi, D. Auguſtin. 11. de ciuitate Dei, cap. 4. & lib. 12. cap 17. Lactantius lib. 7. cap 3. Eugubinus 7. de perenni philoſophia à capite 3.

ARTICVLVS II.

QVOD VERISIMILIVS *ſit Ariſtotelem creationem agnouiſſe.*

QVod tamẽ ad Ariſtotelem attinet, ſunt qui creationem ignotam ei omnino fuiſſe contendant, aſſerantq; nihil eſſe à Peripatetica doctrina magis alienum, & abhorrens, quàm exiſtimare potuiſſe quicquam à Deo è nihilo fieri. Atque hanc fuiſſe Ariſtotelis mentem arbitrati ſunt Eudemus, & Alexander teſte Simplicio ad initium huius operis, Pletho in libro de iis, quibus Ariſtoteles à Platone diſſidet, cap. 1. Auerroes hoc in lib. comm. 4. Simplicius ad text. 6. in digreſſione contra Philoponum. Henricus Gand. quodlib. 8. quæſt 9. Beſſario lib. 2. contra Calumn. Plat. ca. 6. Gregorius Ariminenſis in 2. diſt. 1. q. 1. Marſilius q. 1. art. 3. & alij. Poteſt autem id in primis ſuaderi; quia Ariſtoteles in 1. huius operis cap. 4. text 33. & ſæpe alibi commendat ac tuetur tritum illud philoſophorum axioma è nihilo nihil fit. Item, quia cùm de actione diſſerit, ſemper ei ſubiectum aliquod ſubſternit; vnde 5. Metaphyſ. cap 12. tex. 17. potentiam actiuam definit potentiã tranſmutandi aliud, hoc eſt, variè afficiendi ſubiectum. Et de cauſa efficiente cùm agit, vbique eam definit per motum: qui haud dubiè ſubiectum præiacens requirit. Denique quia 2. Metaphyſ. cap. 1. tex. 4. ait principia eorum, quæ ſemper ſunt, id eſt, materiã & formam, corporum cœleſtium non habere cauſam.

Aſſertores partis negatiuæ. Eudemus. Alexander. Pletho. Auerroes. Henricus. Gregorius. Item Bachonus in 2. d. 1. q. 1. Abulenſis ad ca. 32. Deu. q. 3.

Alij tamen contrà ſentiunt; nimirum Ariſtotelem creationem cognouiſſe, non eam quam vocant cum nouitate eſſendi, qua ſcilicet Deus à primis mundi originib. res produxit; ſed qua ex æternitate, vt ipſe putabat, vniuerſum condidit. In his ſunt Auicenna 9. ſuæ Metaph. c 4. D. Tho. hoc in lib. ad text. 4. Scot. quodl. 7. & in 2. ſent. d. 1. q. 3. Albertus de quatuor coæuis q. 1 art. 1 Heruæus in tract. de æternitate mundi quæſt. 4. alijq; complures. Ad hanc verò partem, quam veriſimiliorem iudicamus aſtruendam, multa loca ex Ariſtotele, eaq; illuſtria adduci poſſunt. In primis namq; 2. Rhet. cap. 23. aſſerit dæmones eſſe opus Dei. & in 2. de generatione cap. 10. text. 58. ait Deum vniuerſum omnibus ſuis numeris concinnè, & eleganter perfeciſſe, veram æternitatem iis, quæ habere illam poterant impertiendo. Et in 2. Metaphyſ. cap. 1. text. 4. docet primam cauſam eſſe cæteris cauſam, vt ſint. Quo loco probè aduertit D Thomas, Ariſtotelem Deum non ſolùm motus, ſed ipſarum etiam rerum quæ motu cientur, cauſam feciſſe. Præterea eodem lib. cap. 2. probat Ariſtoteles non dari progreſſum in infinitum in cauſis agentibus, ſed tandem perueniendum ad vnam omnium rerum effectr. cauſam, id eſt, Deum. Rurſus 12. Metaphyſ. cap. 7. text 38. ait cœlum, & naturam pendere à Deo: & cap. 8. text. 43. Deum abſolutè principium, primamq; cauſam vocat. Ex quibus ſanè locis deduci videtur, non latuiſſe Ariſtotelem rerum creationem, Deumq; efficientem mundi cauſſam eſſe.

Pars affirmatiua veriſimilior. Qui eam tuentur. Loca, quib. eam Ariſtoteles ſtatuere videtur.

Quæ verò pro contraria parte citantur, vnam ferè, eandemq; explicationem habent, nempe loqui inibi Ariſtotelem non de diui-

Reſponſio ad rationes aduerſariæ partis.

na, ſed de noſtrate, naturalique actione, quæ ſit cum tranſmutatione, & tempore: hac enim ex nihilo nihil efficitur; hæc ſubiectum antea exiſtens depoſcit. Vnde Auerroes 1. de cœlo cap.3. text.20. non dixit, inquit, Ariſtoteles, non eſſe cœlum generabile abſolutè, ſed hoc modo, quem vulgò dicimus, quippe & è contrario, & ſubiecto præexiſtente. Porrò conſueuit Ariſtoteles potentiæ actiuæ, & cauſæ efficientis vim more phyſico explicare, non quod nullam aliam potentiam, cau ſamúe præter phyſicas eſſe putarit, cùm 9. Metaphyſic. cap.1. text.1. concedat aliam dari potentiam actiuam præter eam, quæ per motum agit; ſed quod aliæ ex phyſicis facile innoteſcant. Ille verò locus ex cap.1. lib 2. Metaphyſ. aliter eſt interpretandus, vt ſenſus ſit: Eorum, quæ ſemper ſunt, id eſt, corporum cœleſtium, & intelligentiarum, quæ nunquam intereunt, principia, hoc eſt, cauſam efficientem, finem, & exemplar, quod vtique eſt ipſe Deus, non habere cauſam. Quo nihil verius: itaque hic locus primæ opinioni magis obeſt, ſecundæ nihil omnino officit; quin ei potiùs ſuffragatur, cùm nihil præter Deum à paſſiua cauſalitate excipiat.

QVÆSTIO III.

FVERIT NE MVNDVS ex æternitate procreatus, an non.

ARTICVLVS I.

QVID VETERES PHILOſophi in propoſita quæſtione ſenſerint.

Lege Ariſt. 1. de cœlo c. 10 De Triſmegiſto Diodor. li. 1. rerũ antiq. c. 2 & lib. 2. c. 1. D. Auguſt. lib. 8. c. 39. Genebrard. li. 1. Chronolog. qui eũ m[illegible] an iquum facit.

OMnes pene Philoſophi, qui ante Ariſtotelis tẽpora fuêre, in eam ſententiã conſpirarunt, vt crederent mundũ ſub ea ſaltem facie, terũ cõtextu, & abſolutione, quam nũc habet, non ex æternitate, ſed initio temporis conſtitiſſe. Ita nimirum ſenſit Triſmegiſtus, è cuius fontibus vniuerſa Græcia bibiſſe dicitur; ita Muſæus, Linus, Epicharmus, Orpheus, Heſiodus, & Homerus, qui res diuinas poëticè ſcripſerunt; ita Anaxagoras, Zoroaſtes, Meliſſus, Empedocles, Pherecides, Philolaus, Democritus, & Zareta Chaldæus, quem Pythagoras audiuit, & ſecutus dicitur, tametſi Tertullianus in Apologetico mundũ Pythagoræ ingenitum dicat.

V. Porphyrius, Iambli[illegible] [illegible] Auctor

Cæterùm quid Plato hac in re ſenſerit, nec apud eius ſectatores, nec inter Peripateticos omnino conſtat. Multi enim idem Platonem, & Ariſtotelem ſenſiſſe inquiunt, nec eſſe inter hos ſententia, [illegible] diſſidium, itaque Platonem [illegible] mundũ. Quòd ſi hoc obijcias, Platonem diſertis verbis in Timæo mundi ortũ aſſerentem; reſpondent Plotinus, & Proclus (vt Alcinoi, Simplicij & aliorum explicationem omittamus) mundum eo id à Platone genitũ dici, quod ſemper gignatur, fiatq; à Deo, ceu lumẽ à ſole. Alij, in quibus ſunt Philo Iudæus Platonis ſimia, Laertius in vita Platonis. Cicero in Tuſcul. quæſt. Atticus, Seuerus, Plutarchus, Aphrodiſæus, & alij mundi æternitatẽ prorſus negari à Platone arbitrantur. Quæ ſanè eſt germana Platonici dogmatis interpretatio, vt eius Timæum, Critiam, & libros de Rep. accuratius intuenti patebit: quam proinde Ariſtoteles hoc in libro, cap.1. text.10. de ſui præceptoris mente eſſe, & ab ipſa Academia fluxiſſe nequaquam dubitauit. Licet quòd ad mundi materiam ſpectat, eam Plato infinitis ſeculorũ ætatibus vltro citroq; temerè diſcurrentẽ fecerit, tum Deum ex cõfuſione illa deformi ipſam in pulchrum ordinem reuocaſſe, numeriſq; decentibus, & figuris eius partes vndiq; decoraſſe, atq; ita demum mundum compegiſſe.

Simplicius, Taurus, Beſſarion

V. D. [illegible]

Licet verò, quæ in hanc ſententiam ab Heraclide Platonis diſcipulo tradita ſunt hic conſcribere. Erat, inquit, olim mundus informis, & cœnoſus, nondum diſcretis rerum notis integritatem ſuæ formæ adeptus. Nam neque dum tellus centrum ſuum pro fundamento rerum omnium ſtabilierat, neque cœli perpetuus motus certa ſede volucbatur; ſed omnia ſine ſolis vſu immota, triſtique ſilentio depreſſa languebant; aliud extabat nihil, quàm informis diffuſæ materiæ ſegnities, antequam principium illud, à quo producta, & conſtituta ſunt omnia, ſalubrem vitæ modum depromens mundũ mundo redderet, cœlumque à terra, & pelagus à continente diſtingueret. Quo tempore primum elementa quatuor, ex quibus ceu radice, ac generis principio nihil non gignitur, ordinem ſuum & formam propriam acceperunt. Hæc ille. Lege Baſilium homil. 2. Hexam. vbi hunc Platonicorum errorem de materiæ æternitate, quo etiam Pythagorici & Stoici imbuti fuere, credit occaſionem ſumpſiſſe ex verbis illis Geneſeos, Terra autem erat inanis erat, & vacua, &c. quem errorem confutat Tertullianus aduerſus Hermogenem, & Lactantius libro ſecundo, capite nono. Hoc igitur modo ſeſe habuerunt philoſophantium placita de mundi creatione; etſi alia quoque inter eos fuerint certamina, dum hi vnũ, illi plures, aut etiam infinitos mundos conſtituunt. Quæ de re Diuus Auguſtinus li. de ciuitate Dei cap.41. & in libro ad Quod vult Deum de hæreſibus, Theodoretus in libro 1. de materia, & mundo, Cyrillus Alex. libro contra Iulianum, Clemẽs Alex. Stromatum, alijq; complures.

Porro Ariſtoteles à Platone diſcedens, to-

tum vniuerſum ex omni æternitate fuiſſe palā docuit. Vnde apud Hierophontē ſacerdotē duplici de cauſa accuſatus dicitur, & quod in Lyceo vnū Deum docuiſſet contra patrios ritus de idolis & multitudine Deorū: & quod mundum ſempiternū enunciaſſet, quem initio temporis conditum tota Græcia putabat. Non deſunt tamē, qui dicant Ariſtotelem hāc ſibi ſententiam non vt demonſtratam omninò perſuaſiſſe, ſed vt probabilem dialecticis rationib. agitaſſe, ac præſertim eos coarguere voluiſſe, qui mundum phyſico motu genitum aſſerebant: ſic Ariſtotelis mentem interpretantur D. Thomas 1. p. quæſt. 46. artic. 1. Albertus hoc lib. tract. 1. cap. 1. Vdalricus in ſua ſumma lib. 4. Argentinas in 2. diſt. 1. quæſt. 2. art. 1. Adducuntur verò vt ita credant eo potiſſimùm argumento, quod Ariſtot. 1. Topic. c. 9. problema dialecticū vocarit, Sit ne mundus æternus, an non.

Ariſtoteles mundi æternitatem pugnaciter defendit.

Non videtur tamē hæc opinio cum Ariſtotelis mēte cōgruere, qui in 4. & 8. huius operis 1. de cœlo 2. de ortu & interitu 12. Metaphyſ. ac deniq; vbicunq; de mundi effectione diſſerit, eius æternitatem pugnaciter defendit. Quin verò magna pars eius doctrinæ, quę apud ipſum de primæ cauſæ efficientia eſt, in eam vnam aſſertionē incumbit. Quapropter Aphrodiſęus rogatus quid Ariſtotelis ipſi magis placeret, reſpondit ſe ſententiā de mundi æternitate præ cæteris arripuiſſe, quod in ea ſola videretur Ariſtoteles ſibi conſtare. Neq; officit quòd id Ariſtoteles inter problemata dialectica numerarit. Primùm, quia ſciebat complures ſapientiæ nomine inſignes viros contrarię fuiſſe opinionis, quod ad rationem problematis ſat erat. Deinde quia id non ex profeſſo, ſed exempli cauſa duntaxat pronunciauit; in exemplis autem, vt 1. Priorum cap. 39. docet, non requiritur veritas.

ARTICVLVS II.

QVOD MVNDVS INITIO temporis a [illegible] productus ſit, vt fides docet: & quo anni tempore productus fuiſſe videatur.

Mulier. inter ſacrarū literarū, & cap. Firmiter de ſumma Trinit. & fide Cathol.

QVidquid tamen Ariſtoteles aliive ſenſerint mundum non ex æternitate, ſed initio temporis, Dei creantis imperio ac voluntate productum fuiſſe, docet fides orthodoxa, quæ à primæ veritatis luce deſcendens, aduerſantiū ſibi errores quaſi nebulam diſcutit, omnemq; altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei euertit.

Sententia veriſimiliū mūdū Autumno ortum.

Vberioris autem doctrinæ gratia, duo hoc loco exponemus. Alterum, quo anni tempore videatur mundus à Deo fuiſſe conditus. Alterum, an noua mundi creatio phyſicis rationibus demonſtrari poſſit. Quòd ad primū attinet, Abulenſis q. 21 in 1. caput Geneſeos, alijsq; in locis. Lyranus 1. & 7. Geneſeos, & Exodi 12 prætereà nonnulli ex Hebræis, & è recentioribus Theologis, arbitrātur mundum Autumno conditum menſe Septembri, Sole circiter in fine Virginis, vel in principio Libræ exiſtente. Idem placuiſſe Aegyptijs inde conijci poteſt, quod tempore Moſis annum à Septembri inchoabant, vti refert Ioſephus lib. 1. Iudaicarum antiquitatum. Quæ conſuetudo non aliunde apud illos orta videtur, niſi quòd perſuaſum haberent, eo menſe mundi primordia fuiſſe. Vna è potiſſimis rationibus, quibus prædicti authores nituntur (vt omittamus eas, quas è diuinis literis hauſere) ea eſt, quia conueniens fuit arbores in ſtatu perfecto, atq; adeo cum fructibus iam maturis à Deo creari. Primùm quia perfecta ſunt opera. Deinde, q̄a eiuſmodi fructus tam primis noſtri generis parentibus, quàm brutis animantibus ad alimentum mox dati ſunt, vt conſtat ex 1. cap. Geneſeos: cùm igitur menſe Septembri arborum fructus maturi, & ad eſum apti eſſe ſoleant; videtur ſanè Deus eo menſe arbores, totumq; mundū produxiſſe. Adde quod ſi in noſtro hemiſpherio creatæ eſſent arbores verno tempore, ſequeretur nec Autūno eiuſdem anni creationis mundi, nec aliorum inſequentium annorum, debuiſſe arbores maturos fructus apud nos habere, vtpote quos verno tempore maturos exhibuiſſent: cùm tamen ſecus accidere videamus.

Aegyptij annū à Septēbri inchoabant.

Mundū verno tempore creatū affirmāt Damaſcenus. Athanaſius. Rabanus. Iſidorus. Auguſtinus. Cyrillus. Beda. Ambroſius. Theodoretus. Synodus Paleſtina.

Damaſcenus lib. 2. fidei orthodoxæ cap. 7. Leo Sermone 9. de paſſione. Athanaſius in quæſtionibus ad Antiochum q. 17. (ſi eius eſt illud opus) Rabanus ad caput 12. Exodi. Iſidorus 5. Etymologiarum, cap. de temporib. Auguſtinus in quæſt. veteris & noui Teſtamenti. quæſt. 106. Cyrillus Hieroſolymitanus catecheſi 14. Beda in libro de ratione temporū c. 28. Ambroſius lib 1. Hexameron c. 4. Theodoretus quæſt. 72. in Exodum, atq; omnes penè ſcholaſticæ Theologię profeſſores aſſerūt procreatum fuiſſe mundum verno tempore, menſe Martio. Quod ſtatuit etiam Synodus Palæſtina coacta à Theophilo Epiſcopo Cæſarienſi ex mandato Victoris Papæ; eiuſque decreti meminit Beda lib. cit. c. 40. Neq; hoc tantùm patribus viſum fuit, ſed antiquis etiā Aſtrologis, qui propterea Solarem motum à principio Arietis auſpicabātur: & poetis, quorum inter Latinos princeps ita cecinit,

Non alios primæ naſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliúmve habuiſſe tenorem
Crediderim: Ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri.

Ex his partibus etſi nulla omnino certis & indubitatis argumētis nitatur, multò tamen veriſimilior eſt ea, quæ mundum verno tem-

pore ortum affirmat, maximè propter doctorum, qui illam tuentur, multitudinem & auctoritatem. Porro cùm nō ſuperiori tantùm, ſed inferiori etiā hemiſphærio, diuerſis tamē anni menſibus, ſuum Ver ſit, ſuusq; Autumnus, vt luce clarius eſt, dum mundum verno tempore creatum dicimus, loquimur de verno tempore noſtri hemiſphærij.

Quod verò ita res habuerit, ex eo oſtēditur, q̄a congruebat, vt mundo recens nato optimū anni tēpus largiretur Deus in noſtro hoc B hemiſphærio, quod nobilius eſt & illuſtrius, vt ſyderum, quæ ad polum Arcticum fulgent, numerus, magnitudo, pulchritudoq; demonſtrat. Tum maximè, quia ſub eo cōdenda erat Hieroſolyma, præſentia Chriſti domini & myſterijs redemptionis noſtræ cōſecranda; itemque ſub eodem erat futurū mundi caput Roma, ſanctitatis, fideiq; magiſtra, & Europa, vbi Chriſtiana Reſpublica præcipua ſemper dignitate floruit; ad quod veriſimile eſt, Deū in conditione mundi reſpexiſſe.

Excellentia ſuperioris Hemiſphæry.

Eſſe autem vernū tempus anni totius optimum, palàm indicat eius amœnitas, temperies, & ad res gignendas, cōſeruandas, atq; ad incrementum prouehendas commoditas; cùm tamen Autumno deflorēſcant paulatim omnia, & ad corruptionem tendāt. In quam ſententiam ita ſcripſit D. Ambroſius c.4. libri primi Hexamer. Inde mundi capi oportebat exordium, vbi erat opportuna omnibus verna temperies. Vnde & annus mundi imaginē naſcentis expreſſit, vt poſt hybernas glacies, atque hyemales caligines ſerenior ſolito verni temporis ſplendor eluceat. Dedit ergo formam fructus annorum curriculis mundi primus exortus, vt ea lege annorum vices ſurgerent, atq; initio cuiuſq; anni produceret terra noua ſeminū genera, quo primum dominus Deus dixerat, Germinet terra herbam. Et paulo inferiùs, Decebat enim principiū anni, principium eſſe generationis, & ipſam generationem mollioribus auris foueri. Neque enim poſſent tenera rerum exordia aut aſperioris laborem tolerare frigoris, aut torrentis æſtus iniurias ſuſtinere. Hæc D. Ambroſius. Quibus cōſentanea inuenies apud Theodoretum quæſt.72. in Exodum.

Verni temporis encomium.

Ex D. Ambroſio.

Deinde creatum eſſe mundum mēſe Martio, quod ſcholaſticæ hiſtoriæ magiſter in hiſtoria Geneſeos Eccleſiæ dogma eſſe affirmat, illud eſt argumento; quia Deus eo menſe Iſraëlitas à ſeruitutis Aegyptiacę iugo in libertatem aſſeruit, eodemq; in vtero Virginis noſtram ſibi copulauit naturam, & hominū ſcelera, ꝓfuſo in cruce ſanguine expiauit. Quapropter congruere videtur, eodem hominem atq; adeò mundum produxerit.

Creatum mundū mēſe Martio.

Huius menſis prærogatiua.

Quod verò ad ipſum creationis mundi diē attinet, Strabus, & Rabanus ſuper c.12. Exodi, aiunt fuiſſe decimū octauum diem Martij. D. Hieronymus in lib. de Eccleſiaſticis ſcriptoribus, & pleriq; alij aſſerūt fuiſſe diē vigeſimū quintū eiuſdē mēſis. Adduntq; eodē die creatum eſſe mundum, & Chriſtum à mortuis reſurrexiſſe, atque adeò die dominico; quod etiā affirmat Leo pōtifex in Epiſtola nona ad Dioſcorum. Idemq; canit Eccleſia in hymno diei dominicæ: Primo dierum omnium, (id eſt dominico) quo mundus extat conditus, vel quo reſurgens conditor, nos morte victa liberat. Quare hæc ſententia amplectenda eſt.

Natalis mundi dies.

Ad ea, quibus oſtendi videbatur mundum non vere, ſed Autumno ortum; reſpondendū in primis Deum non in omnibus arboribus toto orbe (nec enim id operis pſectio requirebat) maturos fructus produxiſſe: ſed pulchra varietate, arborum alias floribus vernātes, alias maturis, alias immaturis fructibus onuſtas pro locorū diuerſitate creaſſe. Quod C ſi vbiq; arbores maturos fructus exhibuere, atq; adeò in multis regionibus, vt in ijs, quæ pertinent ad noſtrū hemiſphæriū, præter proprij ſoli, cœliq; naturā; id ſummi parentis indulgentia in gratiam recens nati mundi effectum eſt. Et verò vbi id contigit, dicendum vt proximo Autumno eiuſdem anni alijsq; ſequentibus maturos fructus arbores haberent, ſeruatas tūc diuinitus fuiſſe cum primis illis fructibus vſq; ad Autumnum. Quod mirandum nō eſt, cum illos etiam ſupra naturæ or- D dinem diuino imperio extuliſſent. Vel dicendum, eiuſmodi arbores à principio ſimul habuiſſe alios fructus maturos, qui ante Autūnum deciderunt alios immaturos, qui Autūno maturitatem aſſecuti ſunt; atque inde annis ſequentibus, ordinariam germinandi & fructificandi legem toto orbe pro locorum ingenio, & varietate ſeruatam.

Reſponſio ad argumenta contraria partis.

Varia ... arborum, quæ ... initio ... ac pro... uit.

E

ARTICVLVS III.

NOVAM MVNDI CREATIONEM non poſſe Phyſicis rationibus demonſtrari; licet ad eam ſu[illegible]lam probabilia argumenta ſuppetant.

AD id verò, quod ſecundo loco explicādū propoſuimus, videlicet vtrū ſecluſa fide, mundi nouitas phyſicis rationib. demōſtrari F poſſit, reſpōdet D. Thomas 1.p.q.46. art.2. & lib.2. cōtra gent. c.38. & Capreolus in 2. diſt.1. q.1. art.1. non poſſe. Quod itē aſſeruit D. Gregorius homilia in Ezechielem prima. Et rectè quidē: cùm ſpectato ſolo naturæ lumine, nulla ratio adduci queat, quæ id palàm conuincat. Quod intellige de creatione mūdi abſolutè ſumpta. Nam mundū ab æterno fuiſſe eo modo quo putauit Ariſtoteles, omnino improbabile eſt, videtur q[illegible] firmis, ac perſpicuis argu-

Mund[illegible] vt put[illegible] Ariſt[illegible] nō p[illegible] æternu[illegible]

argumentis cõfutari. Qua de re in progreſſu. A

Rationes probabiles ad mundi nouitatem ſuadendã.

1 Ratio. A' cõmuni hominum conſenſu.

Cæterum ad quamlibet mundi creationẽ ab æterno, tam Ariſtotelicã, quàm aliam quãcunq; refellendam, nõnulli veriſimiles quaſdam rationes afferre ſolent. Primùm quia, vt ſuperiùs diximus, & Ariſtoteles tũ hoc loco, tum 1. de cœlo c.10. text. 102. fatetur, omnes propemodum antiquitatis philoſophi. Vniuerſo exordium dedêre; ita vt huiuſmodi aſſertum à primis mũdi incolis per manus traditũ, ac poſteris cõmendatũ fuiſſe videatur. B Similia verò argumenta à tam graui, & vnanimi ſapientum auctoritate, quaſi ab ipſa naturæ voce ſenſuq; veritatis ducta, permagnũ habere ſolẽt in philoſophia momentum, vt Ariſtoteles in libro de diuinatione per ſomnia & lib.7. Ethic. fatetur.

2. Ratio. Ab artium inuentione.

Secundo. Quia conſtat qui qua ætate floruerint artium inuentores; vt legere eſt apud D. Athanaſium in oratione cõtra idola, Clementem Alexandrinum 1. Stromatum, Ioſephum 1. antiquitatum c.2. Heliodorum lib.2. C Strabonem vltimo Geographiæ, Plinium lib. 7. Natur. hiſt. c.56. Polydorum in libro de inventione rerum, Diodorum lib.2. antiq. c.2. & alios. Non eſt autem probabile infinita antecedentium annorũ ſerie abſq; artibus vixiſſe genus hominum. quod teſte Ariſtotele 1. Metaph. c.1 arte viuit & ratione.

3 Ratio. Ab hiſtoriys aut quorũ temporum.

Tertiò. Quia ſi antiquitatis memoriã excutiamus, omnia quæ Gentiles hiſtorici prodiderint, Noetico diluuio recentiora eſſe inueniemus. D Nam Beroſus Chaldæus, cuius hiſtoria vetuſtiſſima habita fuit, à diluuio exorſus eſt, vti Ioſephus 1. libro contra Apionem obſeruauit M Varro diligentiſſimus originũ ſcrutator nihil cataclyſmo Ogygis antiquius retulit: at Ogyges fuit ſynchronos Patriarchæ Iacob. Trogus Pompeius ſumpſit exordium à Nino, qui annis poſt mundi creationẽ nongentis & mille monarchiæ Aſſyriorum, E quæ omnium prima fuit, iecit fundamenta. Hinc ergo ad probandam mundi nouitatem ratio ducitur; cùm rerum, quas hiſtorici prodiderunt, initia inueniantur. Vnde & Lucretius libro quinto ſui poëmatis:

Præterea ſi nulla fuit genitalis origo
Terrarum & cæli, ſemperq; æterna fuere;
Cur ſupra bellum Thebanum, & funera Troiæ
Non alias alij quoq; res cecinêre poëtæ?
Quò tot facta virũ toties cecidêre, nec vſquam F
Æternis famæ monumentis inclyta florent?

Quorũdam reſponſio.

Lege Senecã lib. 6. Nat. q. & ſt. c.27. & 19. Tul. li. 2. de na. tur. deorũ.

Hiſce rationibus occurrunt aſſertores æternitatis, hominum memoriam, artes, & ſcripta viciſſitudine quadam infinities vna cum hominibus aqua igniq; periiſſe. Aiunt enim eluuiones, & deflagrationes terrarũ, certis annorũ curriculis accidere ſolere: eluuiones quidem planetarum humidorum coniunctione in ſignis pluuialibus; deflagrationes coniun- A ctione calidorum in ſignis calidis: ſicq; renouationes mundi identidem fieri, ac rerum per vices antiquum redire ornatum.

Cõfutatur.

Verum hæc reſponſio nõ ſatisfacit, quia licet aliquot prouinciales cataclyſmi extiterint, vt Niliaca, Attica, Theſſalica; licet etiam interdum excitato in materia ſulphurea ſubterraneis locis incendio, aliqui terrarũ tractus perierint; fictitium tamen eſt exiſtimare vllam eſſe in natura vim, quæ toti terræ inundationẽ, aut B incendium poſſit inuehere, vt lib.1 Meteororum cap.14. Ariſtoteles animaduertit.

4. Ratio. A' decremẽto corporũ. D. Aug. D. Cypr. Plin. Homer.

Poſtremò quod mundus nõ fuerit ex æternitate, ꝓbare cõtendũt nõnulli indicio decrementi humanorũ corporũ. Etenim vt D. Auguſtin. 15. de ciuit. Dei ca.9. D. Cyprianus aduerſus Demetrianũ. Plin. lib.7. Nat. hiſt. cap. 16. Aulus Gell. lib.3. Noct. Attic. cap.10. alijq; ſcriptores teſtantur, quò magis ætatũ decurſus præterit, eò minora corpora fert natura. C Quod Homerus iam olim Iliados 6. conqueſtus eſt, & Iuuenalis ſatyr.15. hiſce verſibus:

Terra malos homines nũc procreat, atq; puſillos;
Ergo Deus quicunq; aſpexit, ridet, & odit.

Quare ſi homines ab æterno extitiſſent; decreſcente paulatim eorum magnitudine, iam ad minimam quantitatem deueniſſent.

Hæc aliaq; eiuſmodi argumenta (quorum nonnulla refert & diſſoluit S. Thomas 1. p. q. 46. artic 2. & Philo Iudæus in libro de incor- D ruptibilitate mũdi, ſi eius eſt illud opus) nõnihil probabilitatis conciliant ſententiæ de nouitate mũdi, ſolius naturæ lumine ſpectato, quæ alioqui prout Catholicæ fidei teſtimonijs innititur, certiſſima eſt.

QVÆSTIO IIII.

QVO PACTO DILVENDAE *ſint Philoſophorum rationes pro mundi æternitate.*

ARTICVLVS I.

RATIONES ARISTOTELIS.

QVoniam tam Ariſtoteles, quàm alij, qui mundi æternitatẽ aſtruere conati ſunt, à veritate aberrarũt, potiſſimas eorum rationes colligemus, ac refutabimus hoc loco.

1. Ratio. A' natura mobilis.

Prima ratio Ariſtotelis hoc in lib. c. 1. text. F 4. ita ſe habet. Si motus nõ fuit ab æterno, ſed aliquis primus motus extitit; vel mouens & mobile, à quibus ille fuit cauſatus, cœperunt eſſe, vel ſemper fuere: ſi cœperunt eſſe; ergo per aliquã generationem, & motum. Quare iam ille mot⁹, qui antea primus dicebatur, nõ fuit primus. Si autem ſemper fuere, abſurdũ eſt ſempiterno tempore neq; vnum mouiſſe, neque alterum fuiſſe motum; præſertim cum nulla ratio aſſignari queat, cur poſtea motũ

inierint. Semper igitur fuit motus, atq; adeò & rerum vniuerſitas.

2. Ratio. A' ratione prioris & poſterioris.

Secunda ratio ex eodem cap. text. 10. Tempus eſt æternum: ergo & motus. Probatur aſſumptũ. Nam ſi tempus habuit initium, priùs non fuit, poſteriùs deinde cœpit eſſe: atqui ratio prioris & poſterioris non datur abſque tempore: ergo antequam eſſet tempus, iam tempus erat. Quare admitti debuit ſemper fuiſſe tempus.

3. Ratio. A' natura momenti.

Tertia ratio ex eodem capite text. 11. Nullum tempus eſt abſque momento; ſed omne momẽtum eſt finis præteriti, & exordium futuri: igitur nullum tempus fingi poteſt, ante quod non ſit aliud, & poſt quod aliud non ſequatur. Tempus igitur ſempiternum eſt.

4 Ratio. A' conſequentia neceſſaria motuum.

Quarta ratio ex codẽ cap. text. 12. Si motus eſſet habiturus finẽ, daretur aliquis motus poſterior vltimo, qđ repugnat: ergo motus non retrò ſolùm, ſed etiã antè infinitus eſt. Aſſumptum ꝓbat. quia adhuc poſt quemlibet motum manebit aliquod mobile & mouens à quo moueatur; atq; adeò cum motũ, qui extremus dicebatur, alius ſubſequetur.

5. Ratio. A' Ratione ordinis.

Quinta ratio ex cap. 2. à tex. 15. Deus & natura in omnibus rebus ordinem amant: at infinito quaſi tempore non fuiſſe motum, deinde cœpiſſe eſſe, eſt præter ordinem; quia ordo cõſiſtit in Proportione; infiniti verò ad finitum nulla eſt proportio: ergo motus nunquam cœpit, ſed perpetuò fuit.

6. Ratio. Ab immobilitate primi agentis.

Sexta ratio ex ca 6. tex. 53. Idem eodem modo ſe habens ſemper idem efficit: cum igitur primus motor idem ſemper, atque immutabilis ſit, vel ſemper motum edidit, vel nunquam: ſed hoc poſterius eſt apertè falſum; prius igitur verum eſt. Simile argumentum legitur etiam lib. 12. Metaph. cap. 6. tex. 30.

7. Ratio. A lege, quã Deus & natura in operando ſeruant.

Septima ratio ex c. 7. tex 56. Deus & natura ex poſſibilib efficiunt id, quod eſt melius: atqui melius eſt motũ cœli continuũ, & æternũ eſſe; quia quemadmodũ præſtat eſſe, quàm nõ eſſe, ita præſtat ſemper fuiſſe, quàm cœpiſſe eſſe. Sequitur igitur verum eſſe, quòd motus cœli continuus ſit & æternus.

ARTICVLVS II.

ALIORVM ARgumenta.

QVoniam Proclus, Simplicius, Auicenna, & Auerroes, Ariſtotelis de mundi æternitate ſententiã tuendam ſuſcepere præcipua eorum argumenta profliganda a nobis ſunt. Sic igitur argumentabantur.

1 Argum. Mũdus Archetypus. Plato.

Mundus Archetypus, id eſt exemplar mundi, quod in mente diuina exiſtit, eſt vnum & æternum, ſed Deus ſicuti in Timæo non ſemel Plato dixit, efformauit mundum huuc, qui ſub ſenſum A cadit, tanquam diuini exemplaris perfectiſſimam imaginem; ergo ſicuti ipſum & ſingularem & vnigenam fecit; ita ſempiternum facere debuit; alioqui perfecta imago non eſſet; quia ſuum exemplar, nec perfectè, nec appoſitè exprimeret.

2. Argum.

Secundò. Nihil bono magis proprium eſt, quàm ſe diffundere, ſed Deus ex ſua eſſentia, atq; infinitè bonus eſt; ergo maximè decuit, vt alijs rebus ſuam bonitatem diffunderet, & B cõmunicaret. Non videtur aũt conſentaneũ, vt hanc cõmunicationem diſtulerit; ſemper igitur eam exhibuit, atq; adeò ab æternitate res produxit. Corroboraturq; huiuſce argumẽti vis; quia ignis ſi materia adſit, nec quicquam obſit, illico vim ſuam vtendo promit idq; in eius perfectionem cedit. Quare par erat, vt Deus ab ipſa æternitate potentiã creatricem effectu explicaret; cum id, quod perfectionis in rebus creatis eſt, nequaquã ei denegandum ſit. C Huc etiã pertinet, quod amplioris munificentiæ eſt, quoduis donum citiùs quam ſeriùs elargiri; & quod tarda gratia ingratum facit: & quod omnis res. quæ dando non deficit; dum habetur & non datur, nõ videtur haberi quomodo habenda eſt.

3 Arg.

Tertiò. Aut Deus voluit mundum creare & non potuit: aut potuit & noluit: aut neque potuit, neq; voluit: aut & voluit, & potuit. Si voluit & non potuit, imbecillis eſt: quod in D Deum non cadit. Si potuit, & noluit, inuidus: quod æquè alienum eſt à Deo. Si neq; voluit neq; potuit, & inuidus, & imbecillis eſt; ideóque nec Deus. Si voluit, & potuit, quod ſolũ Deo cõpetit, ſequitur Deum ab æterno mundum creaſſe; ergo, &c.

4. Arg.

Quartò. Sicut ſe habet voluntas noua ad actionem antiquam; ita voluntas antiqua ad actionem nouam. atqui voluntas noua nõ poteſt eſſe cauſa actionis antiquæ; ergo nec voluntas E antiqua actionis nouæ cauſa erit; proindeq; ab æterna Dei voluntate nõ niſi æternus effectus progredi potuit.

5. Arg.

Quintò. Vel Deus initio temporis creare cœpit, propterea quod ei præterita operis vacatio diſplicuit: vel quia fortuitò, & improuida temeritate in mũdi fabricam incurrit: ſed in Deum neq; ſui diſplicentia, neq; fortuna, aut temeritas locum habent. nõ igitur creare aliquando cœpit; cum antea non crearet; F atq; adeo ab æterno creauit.

6. Arg.

Sextò. Id quod ſemper fuit, & per ſuam eſſentiam cauſa eſt, vt aliquid fiat, non poteſt eſſe cauſa, vt ſit actu id, quod antea poteſtate tantum erat; ſed Deus ſemper fuit, & per ſuã eſſentiam eſt cauſa rerum; ergo non potuit efficere, vt quæ antea non exiſtebant, inciperent eſſe. Quare niſi res ab æterno creaſſet, creare eas poſtea nequiſſet.

7. Arg

Septimò. Nulla idonea ratio afferri poteſt. cui

cur cõditus fuerit. Cùm igitur Deus abſq; optima ratione nihil faciat, dicendum potiùs erit, mundũ ex omni æternitate fuiſſe ab eo conditum, quàm initio temporis cœpiſſe.

ARTICVLVS III.

DISSOLVVNTVR RATIONES *Ariſtotelis.*

HAec aliaq; eiuſmodi, quæ homines cœleſtis diſciplinæ, & fidei lumine deſtitutos in eum errorem induxerunt, vt putarint mundum non potuiſſe non eſſe ab æterno, ſi humana ratio confutare neſciret, ad fidei regulam, vt ad tribunal veritatis prouocare deberet: ſed poteſt ea humana ratio, & quidem facili negotio cõfutare, & diluere. Igitur ad primam rationem Ariſtotelis cõceſſa maiori propoſitione dicendũ: mouens, quod nõ eſt Deus, v.g. intelligẽtiam, & mobile, vt orbem cœleſtem, cœpiſſe eſſe, nõ tamen per generationem & motum, ſed per creationẽ, quæ nec motum, nec generationem prærequirit. *Solutio 1. rationis.*

Solut. 2. Ad ſecundam negandum eſt antecedens, & ad eius probationem reſpondendum: cùm dicimus priùs, non fuiſſe tempus, ſed poſtea cœpiſſe eſſe, illud, priùs, non importare differentiam temporis veri, & realis, ſed imaginarij tantùm, quod ſuo modo ſemper fuit, ſicuti & imaginarium ſpatium.

Solut. 3. Ad tertiam cõceſſa maiori neganda eſt minor, quæ ab Ariſtotele non probatur, ſed in ea, vt annotauit D. Thomas 1. p. q. 46. art. 1. ſupponitur perpetua anteceſſio, & conſecutio temporis, quæ probanda erat.

Solut. 4. Ad quartam dicendum, in primis motum non omnino in natura rerum vnquam deſiturum. Nam etiam poſt vniuerſalis iudicij diem non ſolùm Angeli, ſed etiam homines beati loco moueri poterunt, ſi velint, & inferorum ignis corpora eorum, qui ſempiterno ſupplicio addicti erunt, aduret, & denique circa intellectrices ſubſtantias aliquæ viſentur mutationes: licet ex omnes perire etiam omnino poſſent, denegante Deo cõmunem concurſum, ſine quo creatura omnis in nihilum abiret. Dicendum præterea, poſſe eſſe, neque ipſa futurum motum vltimum aliquorum corporum, vt elementorum, & ſphærarum cœleſtiũ, quæ poſt diem vniuerſalis iudicij immortalitate, & quiete perpetua fruentur, inhibito videlicet eo, qui nunc eſt, naturæ curſu, & ſublunari natura ab interitu in poſterum vindicata eius beneficio, qui vt initio temporis nouum mundum condidit, ita in fine temporis noua faciet omnia. Neque verò abſurdũ erit manere mobilia, & ea quæ mouere illa poſſent, nec tamen dari motum, ita vniuerſitatis principe & auctore Deo diſponente, propterea quod in illo mundi ſtatu ita conueniat. *De hac re doctores in 4. d. 48.* *Apoc. 21.*

Solut. 5. Ad quintam admiſſa propoſitione neganda eſt aſſumptio, & ad eius confirmationem dicendum, eſto finiti ad infinitum nulla ſit proportio; & ordo rerum naturalium magna ex parte in proportione conſiſtat: Deum tamen qui naturæ legibus non aſtringitur, cùm ab æterno motum eſſe noluit, ſpectaſſe aliam ordinis rationem, quam ſciebat ipſe, & ob quam mũdum potiùs initio temporis, quàm ex æternitate procreare conueniebat. Itaque non fuit præter diuinum ordinem, poſt infinitum tempus imaginariũ cœpiſſe motum. Qua de re in progreſſu plura.

Solut. 6. Ad ſextam dicimus, idem eodem modo ſe habens ſemper facere idẽ, ſi operetur neceſſitate naturæ: quo pacto non operatur Deus, ſed omnino liberè. *Lege q. 5. huius c. 2.*

Solut. 7. Ad ſeptimam dicendum, naturam facere optimum, quod poteſt; at motus ſempiternitatem non eſſe opus ſolius naturæ, ſed ſimul etiam mouentis liberè. Deum verò non abſolutè facere optima, cùm poſſit in infinitum meliora facere; licet ſemper faciat id, quod ſpectatis omnibus circumſtantijs magis convenit: fuiſſe autem magis conueniẽs, vt mundi creationem initio temporis moliretur, vti mox dicemus.

ARTICVLVS IV.

DILVVNTVR ALIORVM *argumenta.*

ALiorum verò argumenta hunc in modum explicãda erunt. Primum ita. Mundus hic è diuinæ mentis Archetypo depromptus fuit, ſuumque exemplar perfecta imitatione exprimit; perfecta inquam, non ſimpliciter, vt D. Thom. prima parte, quæſtione 47. art. 1. obſeruat; ſed quatenus talis eſt effectus, qualem ſe illum Deus producturum diuina arte conceperat. Neque propterea æternus eſſe debuit, quia eius idea ab omni æternitate fuerat; cùm illum Deus non niſi initio temporis fabricare decreuiſſet. Quemadmodum vt quoduis arte factum creati artificis typum imitetur, non neceſſe eſt, vt typo coæuum ſit, ſed vt ipſum referat, eique ſecundum formam reſpondeat. Denique ſi propoſita ratio momentum haberet, neceſſum foret mundi fabricam, ſicuti & diuinã eius ideam, corporeæ molis expertem eſſe, vt rectè argumentatur Iuſtinus Philoſophus in quæſtionibus ad gentes, q. 8.

Solutio ſecundi. Maximè proprium ſummi boni eſt ſeſe communicare; hæc tamen communicatio erga creaturas, cũ omnino libera, & ſpontanea ſit, potuit eam Deus quamdiu

voluit differre. Nec enim ulla neceſſaria ratio A poſcebat, vt æterna eſſet: nec habet ſe ad creaturas Deus, quemadmodum ignis ad ſtupā; qui propterea quòd neceſſitate naturæ agit, non poteſt nō adhibita materia actionem edere. Neque verò communicare ſe alijs rebus ita illas efficiendo, vt non poſſit non efficere, eſt perfectio ſimpliciter, ſed perfectio quædam imperfectioni admixta. ſiquidē abſque libertate & delectu operari imperfectionem arguit, quę imperfectio in Deum cadere B non poteſt. Neq; diuinam liberalitatem decebat, creationis beneficium differre. Etenim ad liberalem pertinet ordinatè dare; non autem citò dare, ſi beneficium differre magis conueniat: conueniebat autem, vti mox dicemus, differri mundi creationem.

Solutio tertij. Potuit Deus ab omni æternitate mundum condere, eo modo quē progreſſu explicabimus: ſed noluit; non quòd eū aut poteſtas deficeret, aut inuidia retardaret, C ſed quia illum ſuæ diuinæ ſapientiæ conſilio non niſi in tempore producere decreuerat. Poſſunt autem huius diuini conſilij rationes aliquot à nobis afferri. Primùm, quia, vt D. Thom. 2. contra gent. c. 38 ait, ex noua mundi creatione conſpicuum fit, Deum neq; naturæ neceſſitate agere, neq; vllius rei indigere, ſed ſe ipſo beatum eſſe. Deinde, quia ſic facilius innoteſcit rerum dependentia à Deo: ſiquidem id, quod non ſemper exiſtit, palàm eſt ha- D bere cauſam, à qua fluxit, quod in re ab æterno procreata minùs eluceret.

Lege D. Thomam 1. p. q. 46. art. 1. ad 6.

Solutio quarti. Sicut voluntas noua, id eſt, quæ nunc cœpit eſſe, non poteſt edere actionem antiquam id eſt, quæ iam fuit; quia omnis cauſa ſaltem natura antecedit effectum: ita voluntas antiqua, ſeu quæ iam eſſe deſijt, non poteſt elicere actionem nouam, id eſt, actionem quæ nunc eſſe incipit: quia id, quod nullo modo eſt, nequit per ſe efficere, quod E nunc fit. Nihilominus voluntas Dei antiqua, ſiue, quæ ab omni æternitate ſemper fuit, ſemperq; eſt, poteſt eſſe cauſa nouæ actionis, ſive nouæ procreationis Vniuerſi. Nec mirum, quòd voluntas diuina producendi mundum ſemper extiterit, nec tamen ſemper mundus fuerit: ſic enim Deus ab æterno voluntatem habuit mundum procreandi, vt non habuerit voluntatem eum procreandi ab æterno. In quam ſententiam ita ſcribit Hugo Victorius F 1. de Sacramentis parte 2 c 10. & 11. voluntas æterna fuit, & opus voluntatis æternum non fuit: ſemper enim voluit vt faceret, & non voluit vt ſemper faceret: ſed vt aliquando faceret, quod ſemper voluit, vt faceret aliquādo. Itaq; æterna bonitate ſemper voluit, & æterna ſapientia ſemper diſpoſuit, quod æterna poteſtate aliquando fecit. His ſimilia leges apud D. Iſidorum lib. 1. de ſummo bono.

Quo pacto æterna Dei voluntas potuit eſſe cauſa nouæ procreationis rerum.

Solutio quinti. Deus ſua præcellēti bonitate adductus initio tēporis effectricem potentiam ad rerum procreationem applicuit: non quòd eum ſuæ abſque initio vacationis pœnituerit; nec quòd caſu, aut fortuita inconſtantia in mūdi ſtructuram inciderit; ſed quia cùm ei ſua æterna placuiſſet quies, placuit initio temporis mundi opificiū, æterna mente conceptum, exteriùs efformare; idque ſine noua cogitationis mutatione. Nouit enim quieſcens agere, & agens quieſcere, poteſtq; ad actionem nouam, non nouum, ſed ſempiternum adhibere conſilium, vt proximè dicebamus, docetq; D. Auguſt. 12. de Ciuit. Dei c. 16. Quem etiā lege l. 11. confeſs. à c. 10. & D. Athanaſium in oratione 2. contra Arianos.

Solutio ſexti. Deus per ſuam eſſentiam eſt cauſa rerum, nō quaſi exiſtentiam diuinæ eſſentiæ aliarum rerū exiſtentia neceſſariò conſequatur; verum, quia nō per aliquid ſibi additum, ſed per ſuam potentiam, quæ eſt idem re cum eius eſſentia, res producit; liberè tamen, atque interueniente externa actione, vt fuit à nobis ſuperiùs explicatum.

De hac re diſputat D. Bonau. in 1. d. 44. q. 3.

Solutio ſeptimi. Ridicula quæſtio eſt, qua quæritur, cùm Deus mundum initio temporis condere ſtatuiſſet, cur eum non prius, poſteriusve condiderit. Sicuti ridiculum eſt ſciſcitari, cur non plura, maioráve corpora fecerit. Nam cùm illa quantacunq; fierent, oporteret eſſe finita, ſemper eadem quæſtio in termino cogitationis hærebit, deſiderio finis alterius, ſemperque rogandum ſupereſſet, cur Deus non ampliora fabricarit. Eodem ergo pacto futile ac vanum eſt, inquirere cur Deus tunc potius, quàm antea, poſteáve mundum crearit; ſiquidem quocunq; vel tempore vel initio temporis creaſſet, eadem eſſet quæſtio occurſura Dicendum igitur, ideo tūc Deum produxiſſe mundū, quia tunc voluit, tuncq; occulto ſuæ ſapientiæ conſilio, nō ſine optima ratione, licet nobis ignota, intra regios diuinæ Sapientiæ theſauros recondita, ſe illum producturum decreuerat. Quæ ſanè reſponſio terminat omnes controuerſias quærentiū mundi originem. Denique hoc argumentum luculenta oratione diluitur apud D. Clementem 8. lib. recognitionum, & à D. Auguſt. 11. de ciuit. Dei cap. 5.

Futilis quæſtio, cur Deus non antea mundū condiderit.

QVÆSTIO V.

VTRVM DEVS NATVRAE NEceſſitate mundum procrearit.

ARTICVLVS I.

NEGANTEM PARTEM quæſtionis omnino veram eſſe.

Pro

Dur. in 1. d. 43 q 4.

PRo explicatione huiuſce controuerſiæ animaduertendũ eſt: aliquid agere ex neceſſitate naturæ, eſſe ita agere, vt nõ poſſit nõ agere. Quod biſariam cõtingit: vno modo, qa agens ſolo naturæ impetu citra omnẽ intellectus & voluntaris actũ, in rem fertur, vt ignis cùm calefacit. Altero, quia etſi per intellectũ & voluntatem agat, non tamen ex delectu & libertate operatur, ſed ita vt actionẽ ſuſpendere, aut inhibere neutiquam valeat: ſicque Pater in diuinis per actum intelligendi generat filium; Pater & Filius per actum amandi ſpirant Spiritum Sanctum. Hoc poſito nemo vnquam Philoſophorum vſq; adeò hallucinatus eſt, vt putarit Deum agere ex neceſſitate naturæ priori modo; cùm omnes diuino numini intellectũ & voluntatẽ attribuerint. De poſteriori tamen non parua inter eos diſſenſio fuit, alijs opinantibus Deũ liberè, alijs neceſſariò mundum procreaſſe. Quæ cõtroverſia profligãda hoc loco à nobis eſt. Ac primum pro hac ſecunda quęſtionis parte ita licebit argumentari. Quicquid Deus agit, ex neceſſitate agit: igitur Deus neceſſariò mundum produxit. Antecedens probatur: quia ſi Deus non ageret ex neceſſitate, ageret ex contingẽti: quod admittẽdũ nõ eſt, cùm cõtingẽtia mutabilitatẽ & incõſtãtiã importet, à qua omnis diuina operatio lõgè abeſt. Secundò, cõfirmatur idẽ antecedẽs hũc in modũ. Quicquid Deus ſcit, neceſſariò ſcit: ergo quicquid vult, neceſſariò vult. Cõſecutio oſtenditur, qa nõ minus Dei voluntas, q̃ Dei ſciẽtia, vna eademq; res ſunt cum eſſentia diuina, in quam nulla prorſus mutatio, aut varietas cadere poteſt. Huc etiã ptinet, quòd actus interior, quo Deus efficere extra ſe quidpiã vult, eſt perfectio diuina, quæ cùm Deo abeſſe nequeat, neceſſum erit velle Deũ alia à ſe ꝑducere: proindeq; neceſſitate naturæ mundum creaſſe.

In hac quæſtione primùm quid ſentiendũ ſit; deinde quid in ea ſenſerit Ariſtoteles explicabimus. Quod ad primũ attinet, aſſerendũ omnino eſt: Deum nulla naturæ neceſſitate, ſed liberè mundum produxiſſe: id quod fides Catholica multis ſacrę paginę teſtimonijs docet, vt Pſal. 134. Omnia quæcunq; voluit, Dominus fecit. Apocalypſis 4. Tu creaſti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata ſunt. & cap. 1. epiſtolæ ad Epheſios: qui operatur omnia ſecundum conſilium voluntatis ſuæ. Quæ loca nõ ſolùm indicant, Deum voluntate & intellectu pollere; ſed etiam liberè, ſuoq; arbitratu operar.

Concluſio. Probatur teſtimonijs diuinis. Pſalm. Apoc. Paul. ad Epheſ.

Rationibus.

Confirmatur verò idem à D. Thoma 2. contra gent. cap. 23. & in quæſt. de potentia quæſt. 3. artic. 15. hunc in modum. Inprimis Deum agere per intellectum & voluntatem, de quo, vt ſupra diximus, nec Ethnici Philoſophi dubitarunt (etſi inter eos omnium primus Ana-
A xagoras pronuntiarit, diuinum intellectum eſſe cauſam efficientẽ rerum omnium, vt Ariſtoteles 1. Metaph. cap. 3 & Plato in Theæt. referunt) confirmatur inquam in hunc modũ. Primo agenti debetur prima perfectiſſimaq; operatio, ſicuti primo mobili primus ac nobiliſſimus motus: ſed operatio ab intellectu & voluntate manans longè præſtat actioni naturæ: ergo ea in primum agens, proindeq; in Deum competit. Præterea, ordinare, vt con-
B ſtat ex 1. Metaph. cap. 2. eſt munus & officium ſapientis; quod certè exhiberi non poteſt, niſi ab eo, qui rerum inter ſe proportionem & habitudinem norit, ametque. Cùm igitur in rerum vniuerſitate tanta ordinis elegantia & pulchritudo eluceat; planè ſequitur, mundum ex præſcripto diuinæ ſapientiæ, & diuini amoris effectu, atq; adeò intellectu & voluntate fuiſſe creatum.

Ordinare munus ſapientis.

Deinde, quòd Deus non neceſſariò, ſed o-
C mnino liberè mundum produxerit, & vniuerſim, quòd extra ſe nihil niſi ſponte ſua, ac liberè agat, ita oſtenditur. Cùm Deus ſummè bonus, atque infinitè perfectus ſit, omneiti boni & appetibilis rationem in ſua eſſentia inuenit, & vt etiam Ariſtoteles fatetur 2. Magnor. moral cap. 15. & 7. Polit. cap. 1. non indiget aliqua externa re; ſed ex ſua natura, ac per ſe ipſum felix eſt & beatus: ergo diuina voluntas nihil extra ſe neceſſariò appetet,
D proindeque nullam creaturam ex neceſſitate producet. Item: Deus propriam amando bonitatem vult alia à ſe, prout illa diuinum eſſe ſuo modo adumbrare, & participare valent: igitur cùm diuinum eſſe infinitis modis participari queat; ſi Deus ex eo, quòd ſuam bonitatem neceſſariò amat, neceſſariò vellet creaturas exiſtere; cum nulla ratio ſit, cur has potiùs, quàm illas, cur plures, quàm pauciores eſſe velit, vtique totam ſuam vim infini-
E tam ad eas procreandas funderet: ſicque eſſent actu in rerum natura infinitæ; quòd tamen à vero longè aberrare conſtat ex ijs, quæ 3. hujus operis diſputata ſunt. Præterea, quicquid perfectionis eſt in rebus creatis, id totum neceſſe eſt in Deo excellentiori modo contineri: ſed liberum arbitrium eſt vna è maximis perfectionibus naturæ intellectiuæ: erit igitur in Deo, atque ita liberè DEVS eliciet omnes externas actiones, quibus ſeſe crea-
F turis communicat.

Cap. 8 q. 1. & 2.

His ita conſtitutis, ad argumentũ, quo oppoſitũ huiuſce aſſertionis oſtendi videbatur, negandum eſt antecedens; & ad primam eius probationem, reiecta Scoti ſententia, ſeu potiùs modo loquendi in 1. d. 39. aientis Deum contingẽter agere; dicendum potiùs cum D. Thoma in primo diſt. 43. quæſt. 2. artic. 1. & in quæſtionibus de potentia quæſt. 3. articul. 15. alijsq; in locis Deũ neq; neceſſariò operari,

Reſpõſio ad 1. arg pro aduerſaria parte.

vt demonſtratum fuit; neq; cōtingenter, quia cōtingentia mutabilitatem & imperfectionē in operante innuit: ſed ratione quadam inter neceſſitatem, mutabilitatem & contingentiā media; hoc eſt, ex libero arbitrio; qui agendi modus ex neceſſitate quidem cōſtantiam accipit, ex contingentia verò poſſibilitatem aliter ſe habendi erga res, quas molitur.

Ad 2. Ad ſecundum dicito: tam intellectionem, quàm volitionem diuinam, ſi in ſe & quoad ſuam ſubſtantiam ſpectentur, neceſſariò Deo conuenire, vt argumentum concludit; ſi autem ſecundum reſpectus, quos ſibi ad creaturas vendicant, ſumantur, ſic diuinam intellectionem neceſſariam ad illas habitudinem obtinere: non ita verò diuinam voluntatem. Cuius diſcriminis ea ratio eſt, quia Deus nequit potentiam ſuam comprehendere, niſi cognoſcat omnia, quæ per eam poteſt producere, atq; adeò creaturas omnes. Itē quia, vt D. Thomas 1 p. q. 19. art. 3. alijſq; in locis ait, cognitio fertur in res, quatenus in cognoſcente inſunt; volitio autem quatenus ſunt in ſe ipſis. Quare cùm omnia, ꝓut in Deo ſunt, neceſſariò eſſe habeant, non autē prout ſunt in ſe ipſis: inde eſt, quòd Deus non quæcunque vult, neceſſariò vult; eſto quæcunq; ſcit, neceſſariò ſciat. Quod tamen intellige de ſcientia antecedente omnem actum diuinæ voluntatis, quæ à Theologis abſtractiua, ſeu ſimplicis intelligentiæ dicitur, qua nimirum Deus res ſecundum ſuas eſſentias, ſeu ſecundum ſe præciſè ſumpta comprehendit. Nam ſi ſermo ſit de ſcientia viſionis, ſeu de notitia intuitiua, quæ tendit in res prout in aliqua temporum differentia exiſtunt: ſic Deus non neceſſitate abſoluta, ſed neceſſitate hypotheſis eas nouit, hoc eſt, ſuppoſita libera ſua voluntate, qua eis eſſe in rerum natura confert.

Duplex modus diuinæ ſcientiæ.

Lege Henricum Gand. quodl 9 q. 11. Durand. in 1. d 39 q. 1. D. [illegible] 1. cōtra gent. ca. 82.

Ad id quod vltimò obijciebatur, dicendū, internū actum, quo Deus aliquid extra ſe agere vult, eſſe quidem perfectionem diuinam, ſi quoad ſuam ſubſtantiam, & id quod abſolutū in eo eſt, ſpectetur, quo pacto abeſſe Deo nequit: non autem ſi expendatur, quoad reſpectum ad creaturam, quem connotat: ſic enim nec perfectio, nec imperfectio eſt; & vt Deo ex arbitrij libertate conuenit; ita diuino actui ineſſe & nō ineſſe potuit. Ex quo intelliges, aliter ſeſe habere in nobis, aliter in Deo arbitrij libertatem: nos enim ita liberè volumus, vt non ſolùm in hoc vel illud obiectum ferri, aut non ferri: ſed ipſum volendi actum, quoad ſuam poſitiuam entitatē mutare, aut inhibere valeamus: Deus verò licet vno ſimpliciſſimo & incommutabili actu in res feratur, eiuſmodi tamen actus ad hanc vel illam habitudinem, quam erga creaturas habet, ex ſua natura indifferens eſt. atq; adeò liber: ita vt nec ei libertas immutabilitatē, nec immutabilitas libertatem adimat. Sicq; diuina voluntas nobiliori modo, quàm noſtra, arbitrij compos eſt. Noſtra enim eſt in poteſtate ad hunc vel illum actum eliciendum; quod mutabilitatem, & imperfectionē importat: at diuina ſub eodem actu perſeuerans, indifferentiam quidem habet circa obiecta à ſe diſtincta, non tamen circa ſuum actum quoad ſubſtantiam conſideratum. Neq; ex tali indifferentia circa hoc vel illud obiectū potentialitas & imperfectio in Deo arguitur; cùm per eam nec ex appetente nō appetens, nec ex nō appetente appetēs fiat: nec ab ipſa re externa determinetur, ſed à libera ſua voluntate proponente ei intellectu id, in quod tendit.

ARTICVLVS II.

QVID ARISTOTELES in re propoſita iudicarit.

ITa patet, quid in ꝓpoſita controuerſia ſentire oporteat. Nunc, quæ in ea Ariſtotelis mens fuerit, expendamus. Primùm ſatis conſtat, non eum ſibi perſuaſiſſe, fuiſſe mundum à Deo procreatū ex neceſſitate naturæ priori modo; cùm multis locis teſtatum reliquerit Deum intelligendi & volēdi facultate pollere; vt lib. 1. Metaph. c. 2. & lib. 12. c. 9. tex. 51. & 7. Ethic. cap. 4. Præterea, quia probabilius eſt cognitam ei fuiſſe diuinam prouidentiam: quæ cùm ſit ratio ordinis rerum in finem, ijs tantùm, quæ finem intelligendo præcipiunt, atq; amando expetunt, cōuenire poteſt. Item quia lib. 2. huius operis luculenter oſtendit, naturam non temerè, aut fortuitò, ſed alicuius finis gratiâ operari; quod vt inibi expoſuimus, eatenus verum eſſe deprehenditur, quatenus res naturales inſtituto & directione Dei, qui ipſius naturæ princeps, auctorq; eſt, ad certum finem, quem ipſe nouit, ac dirigit, quaſi ſagitta ad ſcopum collimantur.

Quòd Ariſtot. cognouerit prouidentiā, Theophilus Antiochenus l. 3. ad Ant[e]olicū. D Tho. 3. de cal. ca. 10. Stapulēſis ad c 3 l. 1. Oeconom. Theophilus Zimara ad t. 34. l 2. de anima.

Cæterùm num Ariſtoteles crediderit, Deū ex neceſſitate naturæ ſecundū poſteriorē ſenſum, rerum vniuerſitatem procreaſſe, nō ſatis inter eius interpretes liquet. Auerroes enim in opere, quod inſcribitur, Deſtructio deſtructionū, ait Deum apud Ariſtotelē nō agere ex neceſſitate; ſed eminētiori quodā alio modo, ipſi duntaxat cōſpicuo, mortalib. verò incognito. Alexander etiā in lib. de fato ad Antoninū & Seuerū Imperatores, vbi ſe ex Ariſtotelis dogmate philoſophari ꝓfitetur, admonet à Deo petenda eſſe beneficia, quòd penes ipſum dandi, ac non dandi facultas ſit.

Pleriq; tamen, è quorū numero eſt Scotus in quodl. q. 7. Herueus quodl. 5. q 4. & in tract. de æternit. mundi q. 4. Maiſilius in 1. d. 42. & 44. Greg d. 43 Gabr. d. 42. q. 1. Fettarienſis 2. contra gent. c. 23. cenſent, Ariſt. operandi libertatē

Deo

Deo ademiſſe. Quod certè nō pauca eius teſtimonia dilucidè oſtendunt; præſertim ſi de ijs actionib. Dei loquamur, quę ad mūdi opificium, cœleſtium ſphærarū motū, & conſervationem ſpecierum, ac deniq; ad cōmunem Vniuerſi perſectionem & ornatū ſpectant. Etenim c.1. huius l.t.7. & 8. hunc in modū argumentatus eſt. Primum moués non antea movebat? Erat igitur aliquid, quod eū à motione retardabat. Quæ conſecutio ſumit, primū motorē neceſſariò agere. Nam alioqui facilè quiſpiā reſpōderet, primū motorē antè à motu abſtinuiſſe, nō ob aliquod impedimentū; ſed quia liberū illi erat, non agere. Præterea c.6.t.52. aſſerit, ex æternitate primi principij neceſſariò concludi mundum ſemper fuiſſe.

Quo pacto Ariſtoteles Deo neceſſitatem operandi impoſuerit.

Itaq; non videtur dubitandū, quin putarit Ariſtoteles, Deum circa mūdi creationē liberè agēdi facultate caruiſſe, licet eidē, vt quorundam ſentētia eſt, ad nōnulla effecta libertatem dederit. Nam 4. Topic. cap.5. ait, Deum quædā facere poſſe, quæ nō facit: & 8. Ethic. c.7. Deum habere erga bonos amicitiā. Et 10. eiuſdē operis c.8. eos, qui verè Sapiētes ſunt, & rationem ducem ſequuntur, Deo charisſimos eſſe. Quæ certè munera non neceſſitatis, ſed libertatis eſſe videntur. Pro eodem etiam facit, quòd Ariſtoteles, referente Laertio in eius vita, antequam diem obiret, Deum oraſſe perhibetur; ac religionis cauſa teſtamento quædam fieri commendaſſe. Quod eum factum non fuiſſe veriſimile eſt, niſi crederet, diuinum numen precibus flecti, & honeſtis pijsq; hominū actionibus ad beneſaciendum allici, atq; adeò nonnulla eſſe, quæ Deus ex libertate & arbitrio ſuo moliatur.

QVÆSTIO VI.

NVM ALIQVID À DEO EX AEternitate procreari potuerit?

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS PARS negatiua quæſtionis probari videatur.

Oſtenſum à nobis ſuperiùs eſt, non fuiſſe aliquid ab æterno procreatū. Nunc non vt res habuerit, ſed quo pacto ſeſe habere potuerit, inquirimus. Sunt igitur qui negent, potuiſſe ab ęterno quicquam à Deo effici. In his numerantur D. Bonauentura, in 2. diſt. prima, quæſt. ſecunda; Albertus Magnus ibidem & ad finem primi cap. huius lib. Henricus Gandauenſis quodlib. 1. q.7. & quodlib. 9. quæſt. 17. Richardus in ſecūdo diſt. 1. q.4. circa 3. prin. Mariſius q 1. art. 2. Vdalricus in ſua ſumma li. 4. Gulielmus Pariſiēſis. 1. lib. de vniuerſo. Philoponus c.3. eius lib. quo reſpōdet argumentis Procli pro mūdi æternitate, alijq; nōnulli. Quæ opinio hunc in mundum ſuadetur.

M. Albert. Henricus, Richardus, Vdalricus.

Vt Maior in 2. q.1. art. 2.

1. Argum. Primum, Id, quod creatur, producitur è nihilo, atq; adeo procedit à non eſſe ad eſſe: ſed quod ita procedit, antequā ſit non eſt: creatū verò ab æterno non poteſt non eſſe, antequā ſit: ergo nihil poteſt eſſe creatū ab æterno.

2. Argum. Item: Si quid fuiſſet ab æterno creatum, ſimul fieret, & factum eſſet; alioqui prius non eſſet quàm eſſet: ſed ea quæ ſimul fiunt & effecta ſunt, momento fiunt, proindeq; ſuæ durationis initiū habent: ergo nihil, quod creatur, ab æterno eſſe potuit.

3. Argum. Tertiò: In ſempiternis non differunt eſſe & poſſe, vt Ariſtoteles ait tertio huius operis li. c.4. tex.32. ergo ſi quid ab æterno eſſe potuit, ab æterno fuit: atqui nihil fuit ab æterno: ergo nec potuit eſſe.

4. Argum. Quartò: Nulla creatura poteſt aut eſſentiam aut virtutē habere infinitam: ergo neq; infinitam durationem: ſi autem ab æterno extitiſſet, ſortiretur durationem infinitam. Nulla igitur ab æterno eſſe quiuit.

5. Argum. Quintò: Si Deus aliquid creaſſet ex æternitate, neceſſariò id condidiſſet, non autem liberè: ſed impoſſibile eſt aliquid neceſſariò, & non liberè à Deo effici: ergo impoſſibile fuit Deum aliquid ab æterno creare. Probatur maior, primum, quia ſi Deus eam rem potuiſſet non creare; vel potuiſſet antè, vel pòſt; vel dum crearet. Non antè: quia ante creationem æternam nulla poteſt eſſe duratio. Non pòſt; quia ad præteritum reuocandum nulla datur potentia. Nec deniq; dum crearet; quia tunc res creata iam eſſet; res autem quando eſt neceſſariò eſt, vt patet ex cap. vltimo libri primi de interpretatione. Quarè non liberè Deus creaſſet, ſi ab æterno creaſſet. Secundò probatur eadem maior, quia vel ea duratio, in qua Deus potuiſſet non creare, eſſet æternitas ipſa, vt reſpondet noſtræ durationi diviſibili; vel vt reſpondet durationi indiuiſibili. Non reſpondet indiuiſibili; quia iam daretur æternitatis initium. Nec vt diuiſibili; quia vel ea eſſet finita, vel infinita: non finita, tum quia haberet principium, atque ita daretur initium æternitatis; tum etiam quia in parte dimidia, quæ eſt verſus nos, non potuiſſet nō creare, cùm in priori parte iam creaſſet, & ad præteritum, vti diximus, non ſit potentia: nec item eſſet infinita, quia in qualibet poſteriori eius durationis parte non potuiſſet nō creare, ſiquidem in alia priori iam creaſſet. Igitur ſi quid Deus ab æterno produxiſſet, non liberè, ſed neceſſariò produxiſſet.

6. Argum. Sextò: Si Socrates potuiſſet ab æterno creari, potuiſſet etiam ab æterno in nihilum redigi; cùm in creatione, & in reductione ad nihilum eadem ratio eſſe videatur: ſed hoc non admittent aduerſarij: ergo neq; illud.

Vltimum, ex patrum teſtimonijs. *D. Damaſc.* *D. Ambroſ.* *D. Auguſt.* *Hugonis.*

Poſtremò idem corroboratur multis Patrũ teſtimonijs. Inprimis enim D. Damaſcenus lib. 1. de fide Orthodoxa cap. 8. palàm docet, id quod è non eſſe ad eſſe traducitur, nequire ſuo principio coæternũ eſſe. Quod itẽ aſſeruit D. Ambroſius lib. 1. Hexameron cap. 3. Præterea D. Auguſtinus lib. 12 de Ciuit. Dei cap. 15. expreſsè ait, non potuiſſe Angelos coæternos eſſe creatori. Et Hugo lib. 1. de ſacramẽtis cap. 10. fugit, inquit, diuinam virtutem, vt aliquid ſibi coæternum faciat.

ARTICVLVS II.

CONSTITVITVR PARS *affirmatiua controuerſiæ.*

Concluſio.

ADuerſa tamẽ opinio, quæ aſſerit, potuiſſe aliquid ab æterno creari, veriſimilior eſt, eamq́; tuetur D. Thomas 1 part. quæſt. 46. art. 2. & 2. contra gentes cap. 46. alijsq; in locis; Durandus, Argentinas, Gregorius, Ochamus, Gabriel, Hiſpalẽſis, Aegidius, Heruæus, Capreolus in ſecundo d. 1. Ferrarienſis hoc in lib. quæſt. 3 Caietanus loco citato primæ partis, alijq́; ſectatores D. Thomæ: quam etiam probabilem putat Scotus in 2. d. 1. q 3.

Probatio.

Omiſſis autem alijs rationibus, quib. hæc pars confirmari ſolet, hæc vna, quæ multarum vim habet, ſufficiet. Quidquid non inuoluit contradictionem, potuit à Deo fieri: ſed aliquid ab æterno creari, nõ inuoluit contradictionem: ergo, &c. Probatur aſſumptio: quia neque ex parte Dei creantis, neque rei creatæ, neque ipſius creationis ab æterno, vlla repugnantia eſt. Quod ita oſtenditur: primùm quòd nõ ſit repugnantia ex parte Dei, quia non minor eſt Dei virtus ad creandum, quàm ſolis ad illuminandum: at ſi ex æternitate ſol eſſet, ex æternitate illuminaſſet, vt D. Auguſtin. 6. de Trinitate cap. primo edocet: ergo cùm Deus æternus ſit, ab æterno creare potuit. Deinde quòd nihil obſtet ex parte rei quę producitur, ſuadetur. Nam aliquid genitum eſt ab æterno, nempe Verbum diuinum, quod Deus Pater ex omni æternitate genuit: ergo nulla ſequitur contradictio ex eo, quòd aliquid ab æterno producatur. Deniq; quòd ex parte ipſius creationis nihil impediat, inde cõcluditur: quia ſi quod eſſet impedimentũ, ex eo maximè foret, quòd creatio ſit è nihilo productio, hinc enim videtur colligi, vt id quod creatur, obtineat eſſe poſt non eſſe, quod æternæ durationi aduerſatur. Verùm rationem hanc nihil efficere inde patet; quia particula, è nihilo, in definitione creationis, non ſumitur poſitiuè quaſi notet ordinẽ termini, ſub quo res priùs fuerit; ſed negatiuè, vt docet D. Anſelmus in Monologio capite 8.

D. Auguſt.

In definitione creationis quo pacto ſumẽda ſit particula, è nihilo. Lege D. Thomã 1. pa. q. 45. arti. 1. Dur. in 2. d. 1 queſt. 2. Heruæũ in tractat. de æternitate mundi q. 2.

prout nimirum idem valet, atque non de aliquo, ſeu nullo præiacente ſubiecto.

ARTICVLVS III.

SOLVTIO ARGVMENtorum, *quæ initio propoſita fuerant.*

REſpondeamus nũc argumẽtis, quæ probare cõtendebant, nõ potuiſſe quicquã ab æterno creari. Ac primo quidẽ ex ijs, quæ proximè ſtatuimus, quid reſpõdendũ ſit conſtat. Ad ſecundũ verò cõceſſa maiori propoſitione, explicanda eſt minor. Si enim ſignificet, ea, quæ ſimul fiunt & facta ſunt, fieri momento tẽporis duntaxat, falſa eſt. Nam corpora cœleſtia etiam nunc à Deo creãtur, cùm ab illo perẽniter accipiant eſſe è nihilo, etſi non nouũ, vt docet D. Auguſt. lib. 4. de Geneſi ad lit. cap. 12. nec tamẽ momẽto ſolùm temporis creantur; ſed toto temporis progreſſu, & in quolibet eius inſtanti. Si aũt ſenſus ſit, ea quæ ſimul fiũt & effecta ſunt, etiã in quolibet momento temporis accipere totũ ſuum eſſe; verum id quidem eſt: nõ tamẽ ex eo colligitur, dandum fuiſſe aliquod inſtans, aut certam vllam partẽ temporis, in qua res ab ęterno creata ſuum eſſe primò accepiſſet.

Her. in tractat. de æ tern. mundi q. 1. ad 7.

Ad tertiũ dicendum eſt: ex eo, quòd Deus aliquid ab æternitate creare potuerit, non ſequi creaſſe id ab æterno; cùm non ex naturæ neceſſitate, ſed liberè operetur. Illud verò pronuntiatum, In æternis non differunt eſſe & poſſe, variè ab interpretibus accipitur. Burlæus, Simplicius, alijq; nonnulli putant, non afferri id ab Ariſtotele ex propria ſententia, aut tanquam veritati conſentaneum: ſed de mente Archytæ, & Epicureorum, cum quibus ei citato loco negotium erat. Alij ſecus opinantur, aſſeruntq; id Peripateticum eſſe, cùm 9. Metaph. cap. 9. tex. 17. ab Ariſtotele cõcedatur. Et hi etiam diuerſas illius interpretationes afferunt; quas lege apud D. Thomam de potentia Dei quæſt. 3. art. 4. Iandunum lib. 4. huius operis quæſt. 9. ijs verò omiſſis breuiter reſpondemus, effatũ hoc quodam in ſenſu verum eſſe, in alio falſum: verum, quatenus ſignificat, ſi quid ab æterno ſit, vt ſimul & extitiſſe, & potuiſſe exiſtere; nec enim priùs potuit eſſe, deinde fuit; alioqui non ab æterno extitiſſet: falſum, ſi ita accipiatur, vt aſſerat quicquid ex æternitate à Deo ꝓduci potuit, ex æternitate fuiſſe productum. Itaq; tertiũ argumentum, ſi prædictum effatum in priori ſenſu vſurpet, non rectè colligit: ſi in poſteriori, non probè aſſumit.

De ſenſu eiuſdem propoſ. Capr. in 2. d. 1. q. 1 artic. 3. D. Bonauẽt. in 2. d. 42. num. 45.

Ad quartum, conceſſo priore pronuntiato, negandum eſt poſterius. Nam ex eo quòd aliquid infinita duratione ꝑſeueret, nõ arguitur

guitur in eo infinita perfectio, quæ tamē at- A
guitur ex infinitate virtutis & eſſentiæ. Si qs
verò obijciat, vnūquodq; tantò eſſe pfectius,
quātò diuturnius; proindeq; ſi quid infinitis
ſæculorū ætatib. extitiſſet, infinitę perfectio
nis excellentiā habiturū: negandū erit ante-
cedens, cuius falſitas deprehenditur exēplis
multarū rerū, quæ cùm deterioris notæ ſint,
diutiùs perſeuerāt. Nam ex brutis animanti-
bus tū alia, tum cerui & cornices: ex arbori-
bus aūt non paucæ; vt olea, cupreſſus, palma, B
ilex, platanus, homine viuaciores ſunt. Quib.
tamē homo naturæ dignitate longè præſtat.

Cōſule Ariſtotelem lib. 1. Eth. ca 7. & lib. 6. de hiſt an. cap. 29. Plinium li. 7. Natu. hiſtor. c. 48.

Ad quintum neganda eſt maior, & ad eius
probationē dandum, potuiſſe Deum nō crea
re dum creabat: quod verò in contrariā partē
primo loco obijciunt, refellitur dicendo, id
quod eſt, quamdiu eſt neceſſariò eſſe; nō ſim-
pliciter, ſed ex hypotheſi: quatenus nimirum
ſupponitur eſſe, quæ neceſſitas non eſt abſo-
luta, ſiue conſequētis, vt loquuntur, ſed con- C
ſequentiæ tantùm. Item ad id quod ſecundò
opponūt, reſpondemus in primis eam dura-
tionem eſſe æternitatem in ſe ſpectatam, nō
vt huic aut illi imaginarij temporis duratio-
ni reſpondet. Namq; in ipſo indiuiduo æter-
nitatis puncto, quo Deus cœlum creaſſet, po
tuiſſet nō creare: quemadmodū & nos in in
ſtanti tēporis, quod quidpiam volumus, ſim-
pliciter nolle poſſumus, ſi ita lubeat: nō qui-
dem in ſenſu cōpoſito, id eſt, ſi ponamus nos D
iam velle; ſed in ſenſu diuiſo, id eſt, ſpectata
voluntate ſecundū ſe. Secundò dicimus, po-
tuiſſe Deum non creare in æternitate, vt re-
ſpondet tempori infinito imaginario, inadæ-
quatè tamē; quia nimirum ſumpta quacunq;
parte tēporis deſignata hinc verſus æternita-
tem, in ea non poſſet non creaſſe: quia iam
creaſſet tempore infinito, in quo tamē ita in-
adæquatè ſumpto poterat non creare. Lege
Capreolum in 2. diſt. 1. quæſt. 1. art. 3.

Lege Scotū in 1 d. 39 §. quātum ad primum.

Ad ſextum reſpondendū eſt, non eandem E
eſſe rationē in creatione Socratis ab æterno,
& in reuocatione eiuſdem ad nihilum: fieri
enim non poteſt, vt aliquid in nihilum redi-
gatur, quin priùs eſſe habeat, vt luce clarius
eſt. Quare ſi Socrates ab æterno in nihilum
redactus eſſet, ante annihilationē extitiſſet:
ſicq; fuiſſet, & non fuiſſet æterna eius anni-
hilatio: fuiſſet, quia ita ponitur; non fuiſſet,
quia illam præceſſiſſet creatio. F

Ad ſeptimū dicendū cū D. Thoma in opu-
ſculo de æternitate mundi, & Durādo in 2. d.
1. q. 2. Patres nō de creatione abſolutè accepta
fuiſſe locutos, ſed de ea, qua rei denuò eſſe
tribuitur poſt nō eſſe, qualis ea fuit qua De⁹
vniuerſum cōdidit: hac verò planū eſt nō po
tuiſſe quicquam ab æterno creari. Præterea v-
ſurpaſſe æternitatem nō pro qualibet infini-
ta duratione, ſed prout definitur, intermina-

Lege eundē D. Th. de potētia Dei q. 8 artic. 14. Ca. loco cit.

bilis vitæ tota ſimul & perfecta poſſeſſio, quę
ſolius diuinæ naturæ propria eſt, vt patet ex
ijs quæ lib. 4. huius operis tradidimus; ac prę-
ter alios docet Boëtius lib. 5. de conſolat. Phi-
loſoph. proſa 6. & D. Thomas loco citato.

Ca. 14. q. 3. art. 1.

QVÆSTIO VII.

NVM RES OMNES SINE *diſcrimine ab æterno eſſe potuerint, nec ne.*

ARTICVLVS I.

QVID DE REBVS PERMAnentibus aſſerendum ſit.

FVit à nobis quæſtione proxima ſtatutum,
potuiſſe creationē ab æterno eſſe: nunc
quænā illa ſint, quæ creari ab æterno potue-
rint, ſigillatim ſcrutabimur. Quoniā verò re-
rū quędā in fluxu & ſucceſſione cōſiſtūt, quas
ſucceſſiuas appellāt, nēpe motus & tēpus: a-
liæ ſimul cohærēt ac pmanēt; quas permanē-
tes vocant, vt Angeli, & homines: primùm qd
de permanentib. ſentiendū ſit, expediemus.

Prima aſſertio: Res permanentes, quæ inte
ritu vacāt, vt Angeli, & corpora cœleſtia, po-
tuerunt ex æternitate à Deo produci. Hęc aſ-
ſertio cōmuni conſenſu defenditur ab ijs do-
ctoribus, quos ad initium ſuperioris articuli
citauimus, poteſtq; ea ratione, quā inibi ex-
plicuimus, comprobari. Nimirum id non im
plicat cōtradictionē, neq; ex parte Dei crean-
tis, neq; ex parte creaturæ, neq; ex parte crea-
tionis: igitur fieri à Deo potuit.

1. aſſertio.

Secunda aſſertio: Res etiā permanētes cor-
ruptioni obnoxiæ, potuerūt ex æternitate p-
duci à Deo, cōſeruante illas per infinitū tem
pus. Hæc eadē, qua ſuperior, probatione ful-
citur. Sed enim in ea peculiariter obſeruan-
dum occurrit; quoduis ſingulare corruptibi-
le, ſi ab æterno produceretur, infinito tēpore
abſq; nouo miraculo duraturum fuiſſe. Nam
hoc ipſum eſt ab æterno produci, videlicet
tempore infinito accipere eſſe; atq; adeò talis
effectio ſiue creatio, idem eſt ac cōſeruatio p
infinitū tempus; videlicet, quia repugnat, ali
quid ab æterno eſſe, & per tempus finitū dun
taxat durare; ſiquidem omne finitū tempus
principio & fine clauditur; æternitas verò o-
mne principium excludit. Rem autem diſſo-
lubilem poſſe à Deo per infinitum tēpus con
ſeruari, pro certo habendum eſt.

2. aſſertio.

Effici ab æterno & cōſeruari per infinitū tēpus in idem recidunt.

ARTICVLVS II.

NVLLVM MOTVM FINITVM, *ac nullum omnino motum rectum, ab æterno eſſe potuiſſe.*

A VEniamus nũc ad motũ, de quo id, ꝙ à nobis dictũ fuerit, de qualibet alia re ſucceſſiua dictum volumus, cùm in omnib. æqua ratio ſit. Nemo igitur alicui⁹ nominis auctor cenſuit, aliquẽ finitũ motũ ab æternitate eſſe potuiſſe. Id enim cõtradictionẽ inuoluere, patet ex fine proximi articuli. Et verò motũ rectum infinitũ abſq; reflexione nõ potuiſſe ab æterno fieri, cõmunis videtur philoſophantium cõſenſus; & quidẽ optima ratione. Nam motus rectus ex ſua propria natura poſcit ter- B minos in ſpatio, ſiue magnitudine, ſuper qua fit, multò aliter ac circularis, qui abſq; fine, & principio facilè intelligi poteſt, ſicuti & ipſe circulus, qui principij & finis expers eſt.

Deinde, ꝗa ex motu recto cõtinuo ab æternitate, manifeſtæ contradictionis implicatio exiſtit. Si enim ab æterno duo homines mouerentur ex Oriẽte per ſpatiũ magnitudinemvè infinitã, alter duplo velocius altero, & cõcitatior hodierna die Conimbricã perueniſſet, ne- C ceſſariò antecederet tardiorẽ interuallo infinito: ſiquidẽ tardior gradu ſuo, quantũuis lẽto, infinitũ ſpatium peregiſſet, atq; adeò qui duplo celerius mouebatur, ſpatium cõfeciſſet duplo maius, proindeq; ſegniorẽ interuallo infinito poſt ſe relinqueret. Quare daretur interuallum infinitum incluſum vtrinq; terminis, quod proinde eſſet, & nõ eſſet infinitũ: hinc enim terminaretur Conimbricæ; ex parte verò Orientis clauderetur loco, ad quẽ ho- D die tardior acceſſiſſet. Sequeretur præterea, hunc eundẽ peruenturũ fuiſſe hodie Conimbricam, imò ad quemuis deſignatum locum vltra Conimbricã verſus Occidentẽ; ſiquidẽ iter peregiſset infinito tẽpore, atq; adeò tantum ſpatij tranſmiſiſſet qui tardiſſimo, quantum qui celeriſſimo gradu progrederetur.

Rurſus ſi ex æternitate alter ab Oriente, alter ab Occidẽte moueretur, nulla maior eſset ratio, cur hodie, quàm mille abhinc annis ſi- E bi occurrerẽt; cur potius Conimbricæ, quàm Romæ, aut alia mũdi parte deſignata, vel extra cõplexũ vniuerſi in ſpatio, quod illic patere intelligimus; idq; ſiue pari, ſiue impari velocitate, ferretur: quia nulla loci, ſeu temporis definita pars mediũ foret, nec magis minúsve diſtaret ab vna parte infinitæ durationis, infinitiuè ſpatij, quàm ab alia. Maneat igitur, motũ rectum abſq; reflexione nõ potuiſſe ab æterno eſſe. De motu verò recto cũ re- F flexione reciprocationéve, infinities repetita ſupra eandem finitam magnitudinem; idem quod de circulari, quod ad præſentem conſiderationem ſpectat, aſſerendum eſt.

ARTICVLVS III.
DIVERSAE OPINIONES *de motu circulari ab æterno.*

QVod ad motũ circularẽ attinet, num, v.g. cœleſtium ſphærarũ conuerſio ab æterno eſſe quiuerit, res eſt omnino dubia, & diſſidentium philoſophorum argumentis in vtramq; partem agitata. Pars affirmatiua, quã præter alios defendunt Capreolus, Aegidius, & Gregorius in 2. d. 1. & Heruæus quodl. 9. q. 3. ex eo probatur, * quia motum, qui in circulum fit, ab æterno eſſe, nulla eſt contradictio, neq; ex parte mobilis, aut motoris, vt ex ſuperiùs dictis colligi poteſt; nec verò ex parte motus, quia quemadmodũ circulus principium non habet, ita neq; motus, qui per eum fit, quod vnum eius infinitati obſtare fortaſſis videretur. Deinde quia ſi cœlum, & intelligentia motrix ab æterno extitiſſent, vel cœlum ab intelligentia moueretur, vel quieſceret. Si moueretur, habetur inſtitutũ: ſi quieſceret; cùm quies ſit priuatio motus, neq; rei, niſi cùm ad motum ineundum apta eſt, conuenire queat; ſicuti cœlum ab æterno quieſceret, ita & moueri poſſet. Quod ſi quiſpiam dicat, nõ fuiſſe quieturum priuatiuè, ſed negatiuè; quia non habuiſſet aptitudinem ad ſubeundum ab æterno motum: in contrarium eſt illud, quia aptitudo ad motum eſt affectio neceſſaria entis naturalis, neq; tunc deſideraretur vis actiua, à qua ad actum reduci poſſet, videlicet creata ſimul ab æterno intelligentia applicata cœlo, vt ponimus. Quare potuit motus ex æternitate eſſe.

In his ſunt Ferrar q. 3. huius li. Auerroes hoc in 1. comm. 76. Iandunus q. 18.
** 1. Argum.*
2. Argum.
Præoccupatio.

Contrariã ſententiã amplexus eſt Durãdus in 2. d. 1. q. 3. ac recẽtiũ philoſophorũ nõnulli. Poteſt verò illa hũc in modũ cõprobari. Vbicunq; datur primum & vltimũ, ea finita ſunt: ſed in cœleſtiũ corporũ reuolutionib. oportet dari primã & vltimã: ergo neceſſe eſt eas omnes finitas eſſe, ac proinde nõ extitiſſe ab æterno. Maior perſpicua eſt: minor ſuadetur, ꝗa in primis datur vltima, nimirũ hodierna. Deinde ꝙ detur prima, oſtenditur; quia ſi nõ daretur prima, ſed ante quãlibet fuiſſet alia; etiã ante omnes coniunctim acceptas aliqua fuiſſet, cùm non plures in tota collectione, quàm in omnib. diuiſim ſumptis cõtineãtur.

Vt Scotus hoc loco q. 2.
Prima ratio pro contraria opin.

Secundò. Poſito cœleſti motu ex æternitate, intelligẽtia motrix omnes prorſus circuitiones fuiſſet antegreſſa: præſertim cùm ante peractam cuiuſq; circuitionis periodum neceſſariò anteire debuiſſet ſpatium duodecim horarum, quæ eſt vnius circuitionis medietas. Si igitur quælibet pars vnius conuerſionis integram conuerſionẽ præiſſet, vtiq; intelligentia omnes omnino conuerſiones antegreſſa foret; atq; adeò non fuiſſent cœli reuolutiones ab æterno.

2. Ratio.

Tertiò idem hac ratione confirmatur. Si motus ab æterno extitiſſet, iam in noſtro hemiſphærio ante hodiernũ diem infiniti dies & infinitæ noctes tranſactæ eſſent: ſed hoc impli-

3. Ratio.

A implicat contradictionem: ergo motus non potuit eſſe ab æterno. Probatur minor: Sumatur ex illa dierum & noctium infinitudine numerus infinitorum dierum; ſumatur item infinitarum noctium multitudo: vtraq; harum collectionum eſt infinita; quia conſtat infinitis partibus æqualibus vni tertiæ, & non communicantibus inter ſe: atqui ſi tempori infinito illud tempus infinitum adijciatur, emerget tempus vtrinque infinitum: ergo tempus quod ex dierum & noctium multitudine coaleſcet, B erit vtrinque, id eſt, tam verſus anteriorem, quàm verſus poſteriorem partem infinitum. Quare tempus illud infinitum non poſſet hodierna die terminari. Nec verò occurrat quiſpiam: haud poſſe in illa temporis infinitudine tranſponi dies, ita vt diebus dies, noctibus noctes immediatè copulentur. Nec enim id argumentum petit, nec in eo vim vllam facit, ſed tantum contendit, illam infinitorum dierum & noctium collectionem, vtcunque ſu- C matur, non poſſe, non verſus omnem durationem infinitam eſſe. Nam quod dies noctibus interſerantur, nō recircò breuior duratio euadit, quàm ſi noctes & dies ſimiliter inter ſe proximè cohærerent. Stabiliturque argumentum ex eo, quòd nulla prior ſit ratio, cur ſi lineæ hinc in infinitum porrectæ verſus Orientem, adderetur altera verſus Occidentem infinitè producta; cur, inquam, linea vtrinque infinita emergeret; non autem reſultaret infiniti tem- D poris extenſio; ſi tempus vnum infinitum alteri infinito interponeretur.

Confutatio reſpōſionis.

4. Ratio. Quartò: Si cœlum moueretur ab æterno, negari non poteſt, ſingulis reuolutionibus potuiſſe à Deo creari vnum Angelum, quo dato iam hodie eſſent actu infiniti: ergo ſicuti infinitum actu admittendum non eſt, ita nec motus ab æterno.

ARTICVLVS IV.

VTRAQVE PARS CONTROuerſiæ, de motu circulari ab æterno, probabilis iudicatur, probabilior negatiua; vtriuſque argumenta diluuntur.

QVemadmodum cùm in tertio huiuſce operis libro, num infinitum diuina virtute dari queat diſputaremus, vtramque partem quæſtionis probabilem iudicauimus: ita in hac de motus æternitate cōtrouerſia eandem viam ſequi ſtatuimus, propterea quod (vt præter alios aduertit princeps Auerroiſtarum Bachonus in 2. diſt. 1. q.1. quæſt. 6.) qui putant motum & generationes rerum ab æterno eſſe potuiſſe, conſentaneum eſt, vt credant poſſe infinitum diuina virtute dari, & è conuerſo: cùm vtrobique conſimiles difficultates, præ- A ſertim circa numerorum implicationem, occurrant: nec defendi commodè valeat, potuiſſe motum dari ab æterno, quin admittendum ſit, potuiſſe nunc exiſtere infinitam multitudinem Angelorū, quos Deus ſingulis cœli reuolutionibus creare potuiſſet. Quare ſicuti nos in controuerſia illa de infinito partem negantem magis probauimus; ita in hac de æternitate motus ſimiliter cenſemus. Vtriuſque tamen ſententiæ argumenta diſſoluere B conabimur, vt, quam quiſque partem volet, tueri queat.

Igitur ad primum eorum, quæ initio propoſita ſunt, reſpondemus: cauſam cur motus ex æternitate dari non potuerit, eſſe eam repugnantiam, quæ proximè adductis rationibus explicata eſt. Quod verò ad ſecundum argumentum attinet, dicendum in primis: ſi rectè concludat, pari ratione oſtenſum iri, motum aliquem finitum, verbi cauſſa, ligni aduſtio- C nem ab æterno eſſe potuiſſe. Sic enim argumentari licebit: Creet Deus ignem, lignumq; ab æterno; vel ab æterno dabitur ligni aduſtio; vel quies ab eiuſmodi aduſtione. Si primum, habetur propoſitum: ſi ſecundum, cùm quies ſit priuatio motus; ſequitur potuiſſe lignum ab æterno comburi. Quare, &c. Itaque huius argumēti ſolutio vtriuſque partis aſſertoribus incumbit. Ea verò eſt, ex æternitate futuram fuiſſe ab aduſtione illa quietem; non D tamen priuatiuè, ſed negatiuè; quia nullum ſingulare lignum aptum eſſet ad ſubeundam æternam combuſtionem, ob illam repugnantiam. Qua item ſolutione noſtro argumento, dum proponeretur, aptè occurrebatur. Ad id autem, quod deinde obiectum fuit, dicēdum: licet aptitudo ad motum conueniat cœlo ex æternitate; non tamen ei competere, vt ex æternitate ad actum reduci valeat: idque nō ex defectu potentiæ actiuæ; ſed ex repugnantia, E quam æternitas motus inuoluit, vt ſuperiori articulo oſtenſum fuit. Sed enim iſtiuſmodi implicatio ſolū in æternitate adæquatè ſumpta locum haberet. Nam quodcunque tempus deſignaretur progrediendo hinc verſus æternitatem, iam in eo moueri cœlum poſſet, lignumq; aduri abſque vllo incommodo: neque in ea re difficultas, aut dubitatio eſt.

Solutio 1. argumenti pro æternitate motus.

Solut. 2.

Cur aptitudo ad motū nō poſſet ab æterno ad actū perduci.

Ad primum pro altera controuerſiæ parte conceſſa maiori propoſitione, dicendum eſt ad minorem, dari quidem vltimā reuolutio- F nem, nempe hodiernam, non tamen primam verſus initium, ſed ante quamlibet deſignatā fuiſſe aliam: nec proinde rectè cōcludi, etiam ante omnium reuolutionum collectionem, aliquam extitiſſe: ſicuti ex eo, quod accepto quolibet numero datur alius maior, non rectè infertur, omnium numerorum collectione aliquem maiorem aut eſſe poſſe, aut concipi.

Reſponſio ad primam rationem contra æternitatem motus.

Ad ſecundum ſimiliter dicendum: intelligentiam anteceſſuram fuiſſe quamlibet cœli reuolutionem ſigillatim ſumptam; non ta-

CC

men omnes in vnum collectas. Itemq́; ſpatium duodecim horarum præire debuiſſet vnamquamque conuerſionem diuiſim, non tamen collectionũ omnium: at nulla conuerſio ſingularis, ſed collectio fuiſſet ab æterno. Ad

Ad 3. tertiam, quod plus habet difficultatis, reſponderi poteſt: dato motu ab æterno, vtrumq; numerum, tam dierum, quàm noctium futurum infinitum; nõ efficiendam tamen ex ijs durationem infinitam verſus vtramque partem; quia cũ dies noctibus intermixti fluere deberent, vtiq; non maius hæ, quàm illi ad præteritum tempus facerent: vt verò infinitum verſus vtramque partem componerent, oporteret præteritis futura ſuperaddi; quandoquidem tale infinitũ ex præterito & futuro conſtet neceſſe eſt. At in linea ſecus res habet; quia pars infinita verſus Occidẽtem, coniungeretur ei quæ eſſet Orientem verſus infinita.

Ad 4. Ad quartam, qui motum ab æterno concedit, admittat quoque illud infinitum actu. Quanquam, licet minùs probabiliter, reſponderi etiam poſſit: ſi Deus ab æterno ſingulis reuolutionibus Angelos creaſſet, debuiſſe eos ſubinde in nihilum reducere, ne infiniti actu euaderent.

ARTICVLVS V.

NON POTVISSE GENERATIOnes ab æterno eſſe, vt eas poſuit Ariſtoteles: num verò aliter eſſe quiuerint, in vtramque partem diſputatur.

PRoximum eſt, vt quid de rerum generationibus ſentiẽdum ſit, ſtatuamus. Prima

1. Concluſio. concluſio: Generationes nõ potuerunt ab æterno eſſe eo modo, quo eas Ariſtoteles fuiſſe arbitratus eſt. Hæc facilè ꝓbatur: Ariſtoteles namque ita rerum generationes æternas fecit, vt

Error Ariſtotelis. nullum ſingulare rerũ corruptibilium per creationem; ſed omnia per generationem duntaxat, fuiſſe crediderit: quod impoſſibile eſt. Etenim, vt alia omittamus abſurda, ſaltem perfectorum animantium ſpecies neutiquã per ſolas cauſas ſecundas produci potuerunt, niſi priùs aliquot eorum ſingularia, vt equum & equam, leonem & leænam Deus procreaſſet: ſiquidem nec corpora cœleſtia, nec cæteræ cauſæ ſecundæ, vt experientia docuit, vim habent ad gignendas huiuſmodi animantes, niſi proxime concurrente mare & fœmina. At ꝙ Ariſtoteles iſthęc ſingularia, verbi cauſa, vnum leonem, quem alius non anteceſſerit, & a quo cæteri propagarentur, non poſuerit; facile intelliget, qui ad eius doctrinam animum adijciet: cùm perpetua ſit illius ſententia, in nullis ſingularium intereuntium ſpecie dari fuiſſe alicuius ſingularis productionẽ, quam aliqua corruptio nõ præierit, atque adeò nullum

A equum fuiſſe, quem nõ infiniti anteceſſerint.

Cæterùm alius modus propagationis ſpecierum ab æterno excogitatus eſt a Philoſophis, de quo non parua diſceptatio eſt: nimirum ſi Deus marem & fœminam, verbi gratia, leonem & leænam creaſſet ab æterno, ſuppeditato eius alimento, quo fœtui materiam ſuggererent, & infinities generarent, num ex ijs potuerint generationes ab omni æternitate procedere. Quidam affirmatiuam partem de- *Vt Veneri... loc... ad 15*

B fendunt, eoque potiſſimùm innituntur fundamento, quod nulla inde repugnantia, aut implicatio exiſtat.

Alij e contrario huiuſmodi aſſertionẽ multis abſurdis implicari, & repugnantia concedere opinantur; nempe æterno aliquid præire, dari primum & vltimum in infinito, aliaq; eiuſmodi. quæ hunc in modum videntur concludi. Duo illi infinitorum leonum parentes a Deo immediate producti, priuſquam vllam *Aduerſa opinio.*

C generationem perficerent, deberet materiam proſeminare, illamq; vtero conceptã diſponi oporteret ad formæ introductionem: ergo quamlibet generationem antecederet materiæ diſpoſitio: atq; adeo ſi generationes fuiſſent ab æterno, ante æternum aliquid extitiſſet.

Item, quòd ex ea colligatur, dari in infinito primum & vltimũ, oſtenditur: quia ſi iam nunc prætereijſſent infiniti leones, & ille, à quo cæteri genus ducerent, eſſet omniũ primus, cum *Secunda confirmatio.*

D ante eum nullus fuiſſet, hodierna verò die natus omnium vltimus foret, vtpotè vltra quem nondum alius in lucem prodijſſet. Nec ſatisfaciet, qui dixerit, non videri abſurdum, deſignari poſſe in infinito primum & vltimum; cùm in linea primum & vltimum punctum detur; non inquam, ſatisfaciet: quia puncta nõ efficiunt infinitum, de quo hic loquimur, conſtans ex infinitis partibus vnum quid infinitum actu componentibus, quod à Philoſo- *Refutatio ſolutionis.*

E phis propriè infinitum dicitur; quale eſſet quod ex infinitis leonibus ab æterno productis coaleſceret. Nec item effugiunt, qui reſpondent, in tota leonum infinitudine dari primum negatiuè: id eſt, leonem vnum, ante quẽ alius non extiterit; non tamen primum poſitiuè: hoc eſt, poſt quem deſignari poſſit ſecundus. Etenim cùm infinitum ſit id, cuius quamcunque partem acceperis, alia reſtat ſumenda; nõ minùs contra rationem infiniti eſſe videtur, dari primum negatiuè, quàm poſitiuè.

F Siquidem dato leone illo omnium progenitore, quem negatiuè primum fatentur, iam licebit in eo infinito partem aliquam ſumere, (nempe eiuſmodi leonem) vltra quam verſus æternitatem progrediendo non ſuperſit pars alia, quæ ſumi poſſit; quod certe infiniti rationem demolitur.

Poſtremo, ſi generationes potuiſſent ab æterno eſſe, poſſet non ſolùm per diuinam potentiam, ſed etiam ex ordinaria lege dari actu infinitum: hoc vero admittendum non eſt: *Vltima confirmatio.*

eſt: ergo neque illud. Probatur maior: quia cur non poſſet Deus omnes illos leones infinitis annorum ſeculis generatos conſeruare; cui nō magis promptum eſt, ea quæ non ſunt efficere, quàm effecta tueri, & ab interitus noxa vindicare? Cur non infinitæ animæ rationis participes non ſimul exiſterent, poſt infinitorum hominū generationem & interitum? aut cur teneretur Deus eas, vt quidam autumant, in nihilum reducere? cuius bonitati vt eſt proprium ſeſe communicare, conferendo rebus B eſſe; ita minimè conuenit, res ab ſe productas in nihilum redigere.

ARTICVLVS VI.

DISSOLVVNTVR ARGVMENTA, quæ circa generationes ab æterno in vtramque partem adducta ſunt.

IN hac diſceptatione, ſicuti in præcedenti, etſi magis veritati conſentaneam putemus opinionem eorum, qui negant generationes (idem intellige de corruptionibus) vllo pacto ex æternitate eſſe potuiſſe: diluemus tamen vtriuſque partis argumēta; vt appareat vtramque probabilibus, neutram certis aut neceſſarijs argumentis fulciri. Igitur ad id, in quo prior ſententia fundamentum ponebat, reſpondendum eſt. ex infinitate generationum conſequi eam repugnantiam, quæ ſuperiori articulo explicata eſt.

Solut. argumenti, p parte affirmat.

Rationes verò pro altera opinione ſic vt cunque diluentur. Ad primam dicendum erit; duos infinitorum leonum progenitores debuiſſe priùs vnamquamque ſingularem materiam, ad quamlibet generationem ſubminiſtrare & diſponere, deinde formam introducere. Ex quo rectè concluditur, nullam ſingularem generationem potuiſſe ab æterno eſſe; quia quamlibet neceſſariò antecederet diſpoſitio: non tamen ſequitur, collectionem generationum non potuiſſe eſſe ab æterno; ſiquidem omnes ſimul nulla materiæ præparatio anteiſſet.

Solut. I. rat. pro parte negante.

Ad ſecundam, non eſſe alienum à ratione infiniti, etiam eius, quod propriè infinitū eſt, dari in eo primū negatiuè: id tm̄, quod ita primum habetur, manet quodammodo extra ſortē illius infinitatis; vnde eo dēpto nullus iam leo ſumetur, quem non infiniti antecesſerint.

Solut. 2. Lege Capr. in 2 d. 1. q 1. ar. 3. Greg q 3. art. 1. Heru. in tract. de Aeter. mundi q. 5. ad 5.

Ad poſtremam facilè quis negauerit, infinitos leones ab æterno propagatos, potuiſſe conſeruari à Deo, ob infiniti repugnantiam: ſimiliter propter eandem cauſam nō admitter generationes hominum ab æterno; aut ſi admittat, aſſeret debuiſſe Deum animas rationales C ſucceſſiuè ad nihilum reuocare, ne in infinitam excreſceret multitudinem; aut certè efficere, vt eædem circulo quodam in alia atque alia corpora immigrarēt, iuxta Pythagoricam palingeneſiam: quod tametſi facultate naturæ præſtari non poſſit, diuina virtute poteſt. Hæc tamen reſponſio, quod ad humanas generationes attinet, parum omnino probabilis eſt. Nam brutorum generationes ab æterno D admittere, humanas negare, nulla ratio conuincit; poſitis verò etiam humanis, effugia illa quærere à ratione alienum eſt, minimèque neceſſarium. Dicendum potiùs, non minùs hominum, quàm aliarum rerum, generationes ab æterno eſſe potuiſſe, animaſque rationales ad multitudinem actu infinitam deuenturas: idque deuorandum eſſe ei, qui conceſſerit potuiſſe dari generationes ab æterno.

Solut. 3.

Pro ſol. huius arg. lege D. Th. opuſ. 72. & lib. 2. contra Gentes, cap 81. Scot in 2. d. 1. q 3 Ferrarienſem hoc loco, q 3. Beſſarionem lib. 2 contra calum. Plat. cap. 7.

Κεφάλαιον γ.

ΑΡχὴ δὲ τῆς σκέψεως ἐστιν, ἥπερ καὶ περὶ τῆς λεχθείσης ἀπορίας, διὰ τί ποτε ἔνια τῶν ὄντων ὁτὲ μὲν κινεῖται, ὁτὲ δὲ ἠρεμεῖ πάλιν. ἀνάγκη δὴ ἤτοι πάντα ἠρεμεῖν ἀεί, ἢ πάντα ἀεὶ κινεῖσθαι, ἢ τὰ μὲν κινεῖσθαι, τὰ δ' ἠρεμεῖν· καὶ πάλιν τούτων, ἤτοι τὰ μὲν κινούμενα κινεῖσθαι ἀεί, τὰ δ' ἠρεμοῦντα ἠρεμεῖν, ἢ πάντα πεφυκέναι ὁμοίως κινεῖσθαι καὶ ἠρεμεῖν, ἢ τὸ λοιπὸν ἔτι καὶ τρίτον· ἐνδέχεται γὰρ τὰ μὲν ἀεὶ τῶν ὄντων ἀκίνητα εἶναι, τὰ δ' ἀεὶ κινούμενα, τὰ δ' ἀμφοτέρων μεταλαμβάνειν. ὅπερ ἡμῖν λεκτέον ἐστί. τοῦτο γὰρ ἔχει λύσιν πάντων τῶν ἀπορουμένων, καὶ τέλος ἡμῖν ταύτης τῆς πραγματείας ἐστί. τὸ μὲν οὖν πάντα ἠρεμεῖν, καὶ τούτου ζητεῖν λόγον, ἀφέντας τὴν αἴσθησιν, ἀρρωστία ἐστὶ διανοίας. καὶ

CAP. III.

PRincipium autē conſiderationis id erit, quod etiam fuit dubitationis allatæ, cùrnam aliquæ res aliàs mouentur, aliàs quieſcunt. Neceſſe eſt itaque aut vniuerſa aut quieſcere, aut vniuerſa ſemper moueri, aut alia quidem moueri, alia verò quieſcere. Et horum rurſus aut ea quæ mouentur ſemper moueri, & quæ quieſcunt quieſcere, aut omnia æquè apta eſſe moueri & quieſcere, aut id quod reſtat & tertium eſt. Eorum enim quæ ſunt, alia immobilia eſſe ſemper contingit, alia ſemper moueri, alia vtroque participare quod quidem nobis dicendum eſt. In hoc enim eorum omnium, quæ dubitantur, ſolutio poſita eſt, & huiuſce tractationis nobis eſt finis. a Omnia igitur in quiete eſſe exiſtimare, & ſenſu poſthabito rationem eius inueſtigare, cogitationis eſt hebetudo. Et

Text 22.

Text. 23.

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

PRofligatis ijs rationibus, quæ oſtendere videbantur, non poſſe motum ſempiternum eſſe, quòd plerique motus exordium finemque habeant; conſiderationem, quæ ſubſequitur, auſpicandam ſibi eſſe ait ab eo, quod dubitandi occaſionem paulò antè induxerat

nimium quamobrem quædam mobilia nunc cieantur, nunc quieſcãt. Id verò vt accuratiùs explicet, tripartitam quandam ſectionem tradit, cuius tertium membrum rurſus diuidit. eaq; comprehendit ſtatum omnem, qui rebus ſecundùm motum & quietem ſpectatis conuenire poteſt.

Abſurda opinio Parmenidis & Zenonis.

a *Omnia igitur.*] Vt quartum propoſitæ ſectionis membrum ſtatuat, cætera explodit, ſumitq; initium à ſententia Parmenidis & Zenonis, qui vſque adeò hallucinati ſunt, vt contra ſenſuum perſpicuitatem, omniumq; artium & ſcientiarum dogmata, & communem hominum exiſtimationem, è tota natura motum ſuſtulerint, imò & naturam ipſam, quæ principium eſt motus & quietis, demoliti ſunt. Contra quos proinde diſſerere ad Phyſiologum non attinet, vt qui omnia Phyſicæ diſciplinæ iura peruertant, ſicuti in primo huius operis dictum fuit. Lege, ſi placet, hoc loco D. Thomam, explicantem quo pacto artes omnes & ſcientiæ motu vtantur.

b *Dicere*

καὶ περὶ ὅλου τινὸς, ἀλλ' οὐ περὶ μέρους ἀμφισβήτησις· οὐδὲ μόνον πρὸς τὸν φυσικὸν, ἀλλὰ πρὸς πάσας τὰς ἐπιστήμας, ὡς εἰπεῖν, καὶ πάσας τὰς δόξας, διὰ τὸ κινήσει χρῆσθαι πάσας. ἔτι δ' αἱ περὶ τῶν ἀρχῶν ἐνστάσεις, ὥσπερ ἐν τοῖς περὶ τὰ μαθήματα λόγοις οὐδὲν εἰσὶ πρὸς τὸν μαθηματικὸν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. οὕτως οὐδὲ περὶ τοῦ νῦν ῥηθέντος πρὸς τὸν φυσικόν· ὑπόθεσις γὰρ, ὅτι ἡ φύσις ἀρχὴ τῆς κινήσεως. σχεδὸν δέ τι καὶ τὸ φάναι πάντα κινεῖσθαι, ψεῦδος μὲν, ἧττον δὲ τοῦτο παρὰ τὴν μέθοδον· ἐτέθη μὲν γὰρ ἡ φύσις ἐν τοῖς φυσικοῖς ἀρχὴ, καθάπερ κινήσεως, καὶ ἠρεμίας. ὁμοίως δὲ φυσικὸν ἡ κίνησις· καὶ φασί τινες κινεῖσθαι τῶν ὄντων, οὐ τὰ μὲν, τὰ δ' οὔ, ἀλλὰ πάντα, καὶ ἀεὶ, ἀλλὰ λανθάνειν τοῦτο τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν. πρὸς οὓς καίπερ οὐ διορίζοντας ποίαν κίνησιν λέγουσιν, ἢ πάσας, οὐ χαλεπὸν ἀπαντῆσαι· οὔτε γὰρ αὐξάνεσθαι, οὔτε φθίνειν οἷόν τε συνεχῶς, ἀλλ' ἔστι καὶ τὸ μέσον. ἔστι δ' ὅμοιος ὁ λόγος τῷ περὶ τοῦ τὸν σταλαγμὸν κατατρίβειν, καὶ τὰ ἐκφυόμενα τοὺς λίθους διαιρεῖν· οὐ γὰρ εἰ τοσόνδε ἐξέωσεν ἢ ἀφεῖλεν ὁ σταλαγμὸς, καὶ τὸ ἥμισυ ἐν ἡμίσει χρόνῳ πρότερον· ἀλλ' ὥσπερ ἡ νεωλκία, καὶ οἱ σταλαγμοὶ οἱ τοσοίδε τοσονδὶ κινοῦσι, τὸ δὲ μέρος αὐτῶν ἐν οὐδενὶ χρόνῳ τοσοῦτον. διαιρεῖται μὲν οὖν τὸ ἀφαιρεθὲν εἰς πλείω, ἀλλ' οὐδὲν αὐτῶν ἐκινήθη χωρὶς, ἀλλ' ἅμα. φανερὸν οὖν ὡς οὐκ ἀναγκαῖον ἀεί τι ἀπιέναι, ὅτι διαιρεῖται ἡ φθίσις εἰς ἄπειρα· ἀλλ' ὅλον ποτὲ ἀπιέναι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ ἀλλοιώσεως ὁποιασοῦν· οὐ γὰρ εἰ μεριστὸν εἰς ἄπειρον τὸ ἀλλοιούμενον, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀλλοίωσις· ἀλλ' ἀθρόα γίνεται πολλάκις, ὥσπερ ἡ πῆξις. ἔτι, ὅταν νοσήσῃ τις, ἀνάγκη χρόνον γενέσθαι ἐν ᾧ ὑγιασθήσεται, καὶ μὴ ἐν πέρατι χρόνου μεταβάλλειν· ἀνάγκη δὲ εἰς ὑγίειαν μεταβάλλειν, καὶ εἰς ἄλλο μηδέν· ὥστε τὸ φάναι συνεχῶς ἀλλοιοῦσθαι, λίαν ἐστὶ τοῖς φανεροῖς ἀμφισβητεῖν. εἰς τοὐναντίον γὰρ ἡ ἀλλοίωσις. ὁ δὲ λίθος οὔτε σκληρότερος γίνεται, οὔτε μαλακώτερος. κατά τε τὸ φέρεσθαι θαυμαστὸν, εἰ λανθάνει ὁ λίθος κάτω φερόμενος, ἢ μένων ἐπὶ τῆς γῆς. ἔτι δ' ἡ γῆ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ἐξ ἀνάγκης μένουσι μὲν ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις, κινοῦνται δὲ βιαίως ἐκ τούτων. εἴπερ οὖν ἔνια αὐτῶν ἐστὶν ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις, ἀνάγκη μηδὲ κατὰ τόπον πάντα κινεῖσθαι. ὅτι μὲν οὖν ἀδύνατον, ἢ ἀεὶ πάντα κινεῖσθαι, ἢ ἀεὶ πάντα ἠρεμεῖν, ἐκ τούτων καὶ ἄλλων τοιούτων πιστεύσειεν ἄν τις.

ἀλλὰ

Et de toto aliquo, non de parte, eſt controuerſia: nec ſolùm eſt aduerſus Philoſophum naturalem, ſed aduerſus omnes, vt ita dicam, ſcientias & opiniones, propterea quòd omnes motu vtantur. Præterea vt inſtantiæ contra principia in diſputationibus mathematicis ad mathematicum nihil attinent, in cæteriſque ſimili modo: ita nec id, quod nunc dictum eſt, ad naturalem. Hypotheſis enim eſt, naturam motionis eſſe principium. b *Dicere autem, cuncta moueri, eſt quidem propemodum æquè falſum, minus autem hoc à methodo alienum. Nam quanquam vt motus, ſic & quietis principium in naturalibus natura poſita eſt, attamen*
naturale eſt motus. Atque aiunt nonnulli, nõ alia Text. 23
quidem eorum quæ ſunt moueri, alia non; ſed omnia & ſemper, at noſtrum ſenſum id latere. Quibus, etſi non diſtinguant, quibnam motu, an omnibus dicant, non eſt difficile occurrere. Nam nec accretio, nec imminutio continenter fieri poteſt, ſed eſt & medium. c *Eſt autem hic ſermo ei ſimilis, quo guttam conſumere, & quæ è lapidibus pullulant, eos diuidere dicitur. Non enim ſi tantum abraſit, aut abſtulit gutta, antea etiam dimidium in dimidio temporis; ſed vt in nauis tractu, ſic tantæ tot guttæ mouent, earum autem pars tempore nullo tantum. At id quidem, quod ablatum eſt, in plura diuiditur, ſed nihil ipſorum ſeorſum eſt motum, at totum ſimul. Patet igitur, nõ neceſſe eſſe aliquid ſemper abire, quod infinita decretio diuidatur, ſed totum interdum abſcedere.* d *Similiter autem & in quauis alteratione. Non enim ſi idem, quod alteratur, infinitè poteſt diuidi, idcircò & alteratio, ſed ſimul fit ſæpe, vt coagulatio. Præterea cũ quiſpiam ægrotauerit, neceſſe eſt tempus eſſe, in quo ſanabitur, nec in temporis termino mutari. Ad ſanitatem autem, & non ad aliud, moueatur neceſſe eſt. Quare alterari continuè dicere, rebus admodum perſpicuis eſt contradicere. In contrarium enim eſt alteratio. Atq; etiam lapis nec durior fit, nec mollior. At in latione admirabile eſt, cùm lapis deorſum*
fertur, aut in terra manet, latere. Præterea terra Text. 24.
& aliorum vnumquodque, in proprijs locis neceſſario manent, & violentia ex eis mouentur. Si igitur ſunt aliqua in proprijs ſuis locis, ne loco quidem moueri omnia neceſſe eſt. Hi itaque & alij eiuſmodi quis ductus, non poſſe aut ſemper omnia moueri, aut ſemper omnia quieſcere crediderit.

f *Nec*

Heracliti et Cratyli paradoxa.

b *Dicere autem cuncta.*] Vt ſuperiores Philoſophi in quiete & immobilitate, ſic Heraclitus & Cratylus in perpetuo motu cuncta poſuere. Itaque ille negabat, eundem fluuium tranſiri bis poſſe: hic ne ſemel quidem eundem tranſiri poſſe contendebat. Similiterque pronunciabant, res cæteras perenni fluxu & agitatu volui, etſi id ſenſus noſtros effugiat. Qua de re Plato in

Cratylo,

Cratylo, Ariſtot. lib 4 Metaph c 5. Hanc verò aſſertionem in præſentia confutat, enumerando omnes motuum ſpecies, quibus nihil perpetuò effici poſſe demonſtrat.

Motus accrementi & decrementi interrumpi. c *Eſt autem hic ſermo.*] Probat, motum accrementi & decrementi non eſſe continuum, quaſi quantitas, quæ accedit, diuidi poſſit ſecundum tempus, ita vt in hac temporis parte aliqua noua portio quantitatis accedat, & in ſubſequenti alia item recens portio priori mox agglutinetur; nec mora intercedat, dum recens illa pars alimenti congruis diſpoſitionibus ad conuerſionem præparatur. Non debere autem huiuſmodi acceſſus quantitatis continenter fieri, declarat exemplo guttarum lapidem excauantium; & ſtirpium quæ ſaxis innaſcuntur, & ex ijs pullulant. Non *Guttæ lapidem excauantes.* enim huiuſmodi excauatio aut ſciſſio continua eſt: ſiquidē non oportet ſingulas guttas aliquam particulam detrahere, ita vt detractio abſque intermiſſione fiat; ſed poteſt extrema gutta communi opera ac vi præcedentium, quæ lapidem emolliebant, eam remotionem exequi: ſicuti mille homines nauem coniunctis viribus per aliquod ſpatium trahunt, quam ſinguli per ſe trahere *Arbuſcula ſaxa diffindens.* non poſſunt. Quod de aquæ guttis dictum fuit, aſſerendum eſt etiam de arbuſcula: non enim neceſſe eſt, vt toto aliquo tempore continenter ſaxum diffindat.

Omnis alteratio eſt à contrario in contrarium. d *Similiter autem & in quauis.*] Quod de accretione & imminutione demonſtrauit, idem nunc de alteratione concludit, videlicet res non perpetuò alterari. Atque imprimis docet, alterationem non diuidi in infinitum ratione mobilis, quaſi in vna parte temporis oporteat illius partem alterari, deinde aliam, ſicque infinitè procedendo; cùm oppoſitum videre liceat in eo, quod coagulatur, vel congelaſcit, quod totum ſimul concreſcit. Deinde probat inſtitutum, quia cùm omnis alteratio à contrario ſoluat, & in contrarium deſinat, palàm veritati contradicit, qui res perpetuo alterari autumat, ac ſi alteratio deficientem naturam non haberet.

Conciliantur loca Ariſtotelis. Aduerte, non pugnare hæc cum ijs quæ libro ſexto tradita ſunt, videlicet, motum, formam, mobile & tempus, eodem modo continua & diuidua eſſe: ex eo enim, quòd aliquod ſubiectum ſecundum omnes partes ſimul, hoc eſt, eodem tempore alteretur, & non alia atque alia pars infinitè ante aliam; haudquaquam prædicta continuitas ſectione impeditur; cùm adhuc alteratio recipiatur in ſubiecto, eiusque diuiſione ſecari poſſit.

Corporum naturalium quies perennitatem lationis confutat. e *Ac in latione.*] Perpetui motus aſſertores aiebant, licet continenter omnia agitarentur, id tamen noſtrum ſenſum effugere. Hos coarguit, propterea quòd etſi fortaſſe alij motus obliteſcere queant; de eo tamen, qui ad locum tendit, nequaquam id affirmari poteſt. Item quia Phyſica ratio palàm conuincit, elementa in natiuis ac proprijs ſedibus ſuopte ingenio quieſcere, nec inde niſi extrinſecus illata vi abduci. At ſi aduerſariorum dogma veritati conſentiret, oporteret ea in quouis loco indiſcriminatim moueri.

ἀλλὰ μὴν οὔτε τὰ μὲν ἀεὶ ἐνδέχεται ἠρεμεῖν, τὰ δ' ἀεὶ κινεῖσθαι· ποτὲ δ' ἠρεμεῖν, καὶ ποτὲ κινεῖσθαι μηδέν. λεκτέον δ' ὅτι ἀδύνατον, ὥσπερ ἐπὶ τῶν εἰρημένων πρότερον, καὶ ἐπὶ τούτων· ὁρῶμεν γὰρ ἐπὶ τῶν αὐτῶν γιγνομένας τὰς εἰρημένας μεταβολάς. καὶ πρὸς τούτοις, ὅτι μάχεται τοῖς φανεροῖς ὁ ἀμφισβητῶν· οὔτε γὰρ αὔξησις, οὔτ' ἡ βίαιος ἔσται κίνησις, εἰ μὴ κινηθήσεται παρὰ φύσιν τὸ ἠρεμοῦν πρότερον. φθορὰν οὖν ἀναιρεῖ καὶ γένεσιν οὗτος ὁ λόγος. σχεδὸν δὲ καὶ τὸ κινεῖσθαι, γίνεσθαί τι καὶ φθείρεσθαι δοκεῖ πᾶσιν· εἰς ὃ μὲν γὰρ μεταβάλλει, γίνεται τοῦτο, ἢ ἐν τούτῳ· ἐξ οὗ δὲ μεταβάλλει, φθείρεται τοῦτο, ἢ ἐντεῦθεν. ὥστε δῆλον, ὅτι τὰ μὲν κινεῖται, τὰ δ' ἠρεμεῖ ἐνίοτε. τὸ δὲ πάντα ἀξιοῦν, ὁτὲ μὲν ἠρεμεῖν, ὁτὲ δὲ κινεῖσθαι· τοῦτο ἤδη συναπτέον πρὸς τοὺς πάλαι λόγους· ἀρχὴν δὲ πάλιν ποιητέον ἀπὸ τῶν νῦν διορισθέντων, τὴν αὐτὴν ἥνπερ ἠρξάμεθα πρότερον. ἢ γάρ τοι πάντα ἠρεμεῖ, ἢ πάντα κινεῖται· ἢ τὰ μὲν ἠρεμεῖ, τὰ δὲ κινεῖται τῶν ὄντων. καὶ εἰ τὰ μὲν ἠρεμεῖ, τὰ δὲ κινεῖται τῶν ὄντων, ἀνάγκη ἤτοι πάντα, ὁτὲ μὲν ἠρεμεῖν, ὁτὲ δὲ κινεῖσθαι. ἢ τὰ μὲν ἀεὶ ἠρεμεῖν, τὰ δ' ἀεὶ κινεῖσθαι αὐτῶν· τὰ δ', ὁτὲ μὲν ἠρεμεῖν, ὁτὲ δὲ κινεῖσθαι. ὅτι μὲν οὖν τοίνυν οὐχ οἷόν τε πάντα ἠρεμεῖν, εἴρηται μὲν καὶ πρότερον, εἴπωμεν δὲ καὶ νῦν· εἰ γὰρ καὶ ἀληθείᾳ οὕτως ἔχει, καθάπερ τινές φασιν εἶναι τὸ ὂν ἄπειρον καὶ ἀκίνητον, ἀλλ' οὔτι φαίνεταί γε κατὰ τὴν αἴσθησιν, ἀλλὰ κινεῖται πολλὰ τῶν ὄντων, εἴπερ οὖν ἐστι δόξα ψευδής, ἢ ὅλως δόξα, καὶ κίνησίς ἐστι, κἂν εἰ

f *Nec verò quieſcere aliqua ſemper poſſunt, alia ſemper moueri, nihil autem aliàs quieſcere & aliàs moueri. Dicendum verò eſt, eſſe non poſſe, vt in his quæ antè ſunt tradita. Eas enim, quæ dictæ ſunt, mutationes in ijſdem fieri conſpicimus. Rebus præterea manifeſtis aduerſatur, qui in controuerſiam hoc reuocat. Nec enim accretio, nec violenta erit motio, niſi quod antea quieſcebat præter naturam moueatur. Generationem ſanè hic ſermo & interitum tollit. Ferè autem & ipſum moueri, fieri quoddam & interire omnibus videtur. In quod enim quidpiam mutatur, id fit, aut in eo: ex quo verò mutatur, id interit aut hinc. Quare conſtat, alia quidem moueri aliquando, alia quieſcere.* g *At* Text.25.
verò omnia aliquando quieſcere, aliquando moueri exiſtimare, ad olim dictas rationes adiungendum eſt. Idem autem, quod priùs, principium rurſus ſumendum eſt poſt hæc, quæ nunc ſunt definita. Aut enim omnia quieſcunt, aut omnia mo- Text.26.
uentur, aut aliqua quieſcunt, aliqua mouentur. Et ſi eorum quæ ſunt alia quieſcunt, alia mouentur, neceſſe eſt aut omnia aliquando quieſcere, aliquando moueri, aut ex eis alia ſemper quieſcere, alia ſemper moueri, alia interdum quieſcere, interdum moueri. Non poſſe igitur cuncta quieſcere, dictum quidem & priùs eſt, ſed nunc etiam dicamus. Nam etſi verè ita res habet, vt quidā aiunt, id quod eſt, infinitum eſſe atque immobile, non tamen ſenſu

καὶ ἡ φαντασία, κἂν ὁτὲ μὲν οὕτως δοκῇ εἶναι. ὁτὲ δ' ἑτέρως ἡ γάρ. φαντασία καὶ ἡ δόξα κινήσεις τινὲς δοκοῦσιν εἶναι. ἀλλὰ τὸ μὲν περὶ τούτου σκοπεῖν, καὶ ζητεῖν λόγον, ὧν βέλτιον ἔχομεν, ἢ λόγου δεῖσθαι, κακῶς κρίνειν ἐστὶ τὸ βέλτιον καὶ τὸ χεῖρον, καὶ τὸ πιστὸν καὶ τὸ μὴ πιστὸν, καὶ ἀρχὴν καὶ μὴ ἀρχήν. ὁμοίως δὲ ἀδύνατον καὶ τὸ πάντα κινεῖσθαι· ἢ τὰ μὲν ἀεὶ κινεῖσθαι, τὰ δ' ἀεὶ ἠρεμεῖν· πρὸς ἅπαντα γὰρ ταῦτα ἱκανὴ μία πίστις· ὁρῶμεν γὰρ ἔνια, ὁτὲ μὲν κινούμενα, ὁτὲ δ' ἠρεμοῦντα. ὥστε φανερὸν, ὅτι ὁμοίως ἀδύνατον τὸ πάντα ἠρεμεῖν, καὶ τὸ πάντα κινεῖσθαι συνεχῶς· τῷ τὰ μὲν ἀεὶ κινεῖσθαι, τὰ δ' ἠρεμεῖν ἀεί. λοιπὸν οὖν θεωρῆσαι, ὥσπερ πάντα τοιαῦτα οἷα κινεῖσθαι καὶ ἠρεμεῖν, ἢ ἔνια μὲν οὕτως, ἔνια δ' ἀεὶ ἠρεμεῖ, ἔνια δ' ἀεὶ κινεῖται· τοῦτο γὰρ δεικτέον ἡμῖν.

Κεφά

ista conſpiciuntur, ſed eorum quæ ſunt, multa mouentur. h Si igitur opinio falſa, vel omnino opinio ſit, motus quoque eſt. Atque etiam ſi imaginatio ſit: etſi de quibuſdam interdum hoc modo, interdum aliter videatur. Imaginatio namque & opinio motus quidam eſſe videntur. Sed hæc conſiderare, & eorum quærere rationem, circa quæ meliùs affecti ſumus, quàm vt ratione indigeamus, eius eſt, qui quod melius deteriusque eſt, & quod credibile eſt & non credibile, principiumque & non principium, malè queat dijudicare. Æquè autem fieri non poteſt, vt omnia moueantur, aut alia quidem ſemper moueantur, alia ſemper quieſcant. Vno enim argumento ſatis eſt, quod horum omnium faciat fidem. Nam aliqua videmus aliquando moueri, aliquãdo quieſcere. Quamobrem conſtat, æquè fieri non poſſe, vt omnia quieſcant, & omnia continenter moueantur, perinde atque vt aliqua ſemper moueantur, aliqua ſemper quieſcant. Reſtat igitur contemplandum, vtrum vniuerſa eiuſmodi ſint vt moueantur & quieſcant, an alia quidem hoc modo, alia ſemper quieſcant, & alia ſemper moueantur. Hoc enim demonſtrandum eſt. Text. 27.

CAP.

f *Nec verò quieſcere.*] Explodit membrum aliud traditæ diuiſionis, nimirum, omnia quæ mouentur moueri ſemper, & quæ quieſcunt ſemper quieſcere. Primùm; quia experimur nonnulla eſſe, quæ per vices ex quiete ad motum & ex motu ad quietem tranſeunt. Deinde, quia dantur motus violenti, qui eſſe nequeunt, niſi eædem res nunc conſiſtãt, nunc cieantur. Tertio, quia nullus eſſet interitus aut generatio: quandoquidem moueri quoddam gigni & interire vocamus, quatenus id quod gignitur mutatur in aliquid, & quod interit mutatur ex aliquo.

Coarguitur Meliſſi dogma. g *At verò omnia.*] Excludit ſecundum membrum ſecundæ diuiſionis, omnia interdum quieſcere, interdum moueri: quam ait refelli poſſe rationibus, quæ ſuprà ad alia membra reijcienda adductæ fuêre. Deinde repetita diuiſione confutat primum membrum, quod iam improbarat, videlicet omnia quieſcere. Etenim, ſi quis contendat verum eſſe quod Meliſſus aiebat, id quod eſt infinitum eſſe ac motus expers, id tamen ſenſui repugnat, cùm palam experiamur multa moueri.

h *Si igitur opinio falſa.*] Ex eo quòd aduerſarij motum negant, probari poſſe inquit, motum dari, ſicque non omnia quieſcere. Nam ſi motus non eſt, certè opinio, qua motum eſſe apprehendimus, falſa erit: atqui opinio falſa, & omnino quæuis opinio ſiue imaginatio, motus quidam eſt (ſaltem latè ſumpto motus nomine) igitur dum motum negant, motum inducunt.

Qui rationẽ quærunt in ijs quæ ſenſu patent. Deinde monet, rationem velle quærere in ijs, quæ ſenſu & experientia magis conſpicua ſunt, quàm vt ratione comprobari queant, cuiuſmodi eſt, dari in natura motum, hominum eſſe de rebus non rectè iudicantium. Hinc perſpicuis verbis refutat ſecundum membrum primæ diuiſionis, & primum ſecundæ.

Κεφάλαιον δ.

Τῶν δὴ κινούντων καὶ κινουμένων, τὰ μὲν κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖ καὶ κινεῖται, τὰ δὲ καθ' αὑτά. κατὰ συμβεβηκὸς μὲν, οἷον ὅσα τε τῷ ὑπάρχειν τοῖς κινοῦσιν ἢ κινουμένοις, καὶ τὰ κατὰ μόριον. τὰ δὲ καθ' αὑτὰ, ὅσα μὴ τῷ ὑπάρχειν τῷ κινοῦντι ἢ κινουμένῳ, μηδὲ τῷ μόριόν τι αὐτῶν κινεῖν ἢ κινεῖσθαι. τῶν δὲ καθ' αὑτὰ, τὰ μὲν ὑφ' αὑτοῦ, τὰ δ' ὑπ' ἄλλου. καὶ τὰ μὲν φύσει τὰ δὲ βίᾳ καὶ παρὰ φύσιν. τό, τε γὰρ αὐτὸ ὑφ' αὑτοῦ κινούμενον, φύσει κινεῖται, οἷον ἕκαστον τῶν ζῴων· κινεῖται γὰρ τὸ ζῷον αὐτὸ ὑφ' αὑτοῦ. ὅσων δ' ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτοῖς τῆς κινήσεως, ταῦτα φύσει φαμὲν κινεῖσθαι. διὸ, τὸ μὲν ζῷον ὅλον φύσει αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ· τὸ μέντοι σῶμα ἐνδέχεται καὶ φύσει καὶ παρὰ φύσιν κινεῖσθαι· διαφέρει γὰρ ὁποίαν τε κίνησιν κινούμενον τύχῃ, καὶ ἐκ ποίου στοιχείου συνεστηκός·

Caput IV.

Mouentium a igitur & eorum quæ mouentur, alia ex accidenti, alia per ſe mouent & mouentur: ex accidenti quidem, quæcunque his inſunt, quæ mouent & mouentur, & quæcunque per partem. Per ſe autem, quæ non ex eo, quod mouenti, aut ei quod mouetur, inſint, nec quòd eorum vlla pars aut moueat, aut moueatur. b Eorum ſanè quæ per ſe alia ab alio, & alia quidem natura, alia vi & præter naturam. Id enim quod à ſe mouetur natura mouetur, vt animalium vnumquodque, cùm ipſum à ſe animal moueatur. Ea verò natura dicimus moueri, quorum motionis principium in eis eſt. Quare totum quidem animal natura ſe mouet: verùm corpus tum natura, tum præter naturam poteſt moueri. Intereſt enim tali, an tali cieatur motu, & ex quo conſtet elemento.

c Eorum

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

M*Ouentium a igitur.*] Vt oſtendat, dari vnum perpetuum motum, & vnum primum motorem motus omnis expertem; aliquanto altiùs ducto principio triplicem diuiſionem mouentium & mobilium tradit hoc loco. Prima eſt eorum quæ mouent aut mouentur, alia per accidens, alia per ſe, aut mouent aut mouentur. Ea inquit mouere aut moueri per accidens, quæ inſunt in iis, quæ mouent aut mouentur; vt candidum inhærens Socrati: ſub quo membro comprehendit etiam id, quod ratione partis mouet vel mouetur: licet id tertio libri tertij fecerit diſtinctum membrum, aiens trifariam aliquid mouere aut moueri, per ſe, ex accidente, & per partem. Ea verò per ſe mouent aut mouentur, quæ oppoſito modo affecta ſunt: hoc eſt, non quia in alijs inſunt, nec quia ſecundum partem ita ſe habent.

b *Eorum ſanè quæ per ſe.*] Secunda diuiſio eſt: Eorum quæ per ſe, & non ex accidente mouentur, alia mouentur à ſe, alia ab alio; alia ſecundum naturam, alia præter naturam. Ea verò, quæ à ſe mouentur, ſecundum naturam moueri inquit, quandoquidem ſuæ motionis principium in ſe cohibent, vt animantes: ſicuti ea quæ præter naturam cientur, ab externo motore aguntur. Docet tamen, licet animal beneficio motricis virtutis ipſi ingenitæ naturaliter moueatur; tamen ſi prædominantis elementi ratio habenda ſit, poſſe tum naturaliter, tum præter naturam ferri. Naturaliter, ſi tendat quò eiuſmodi elementum inclinat: præter naturam, ſi aliò deducatur. Nam v.g. corpus humanum, quia in eo terræ pondus præualet, naturali impetu deorſum vergit, violento ſurſum. Quòd ſi aliqua eſſent aëria animalia, vt Platonici quidam ponebant, eorum aſcenſus naturalis eſſet, deſcenſus verò contra naturam.

Quæ à ſe mouentur, ſecundum naturam moueri.

c Eorum

καὶ τῶν ὑπ' ἄλλου κινουμένων, τὰ μὲν φύσει κινεῖται, τὰ δὲ παρὰ φύσιν· παρὰ φύσιν μὲν, οἷον τὰ γεηρὰ ἄνω, καὶ τὸ πῦρ κάτω. ἔτι δὲ, τὰ μόρια τῶν ζῴων πολλάκις κινεῖται παρὰ φύσιν, παρὰ τὰς θέσεις καὶ τοὺς τρόπους τῆς κινήσεως. καὶ μάλιστα τὸ ὑπό τινος κινεῖσθαι τὸ κινούμενον ἐν τοῖς παρὰ φύσιν κινουμένοις ἐστὶ φανερὸν, διὰ τὸ δῆλον εἶναι ὑπ' ἄλλου κινούμενον. μετὰ δὲ τὰ παρὰ φύσιν τὰ κατὰ φύσιν, τῶν κατὰ φύσιν τὰ αὐτὰ ὑφ' αὑτῶν, οἷον τὰ ζῷα· οὐ γὰρ τοῦτ' ἄδηλον, εἰ ὑπό τινος κινεῖται, ἀλλὰ πῶς δεῖ διαλαβεῖν αὐτοῦ τὸ κινοῦν καὶ τὸ κινούμενον· ἔοικε γὰρ ὥσπερ ἐν τοῖς πλοίοις καὶ τοῖς μὴ φύσει συνισταμένοις, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ζῴοις εἶναι διῃρημένον τὸ κινοῦν καὶ τὸ κινούμενον, καὶ οὕτω τὸ πᾶν αὐτὸ αὑτὸ κινεῖν. μάλιστα δ' ἀπορεῖται τὸ λοιπὸν τῆς εἰρημένης τελευταίας διαιρέσεως· τῶν γὰρ ὑπ' ἄλλου κινουμένων, τὰ μὲν παρὰ φύσιν ἐθήκαμεν κινεῖσθαι, τὰ δὲ λείπεται ἀντιθεῖναι, ὅτι φύσει. ταῦτα δ' ἐστὶν ἃ τὴν ἀπορίαν παράσχοι ἂν ὑπὸ τίνος κινεῖται, οἷον τὰ κοῦφα καὶ τὰ βαρέα. ταῦτα γὰρ εἰς μὲν τοὺς ἀντικειμένους τόπους βίᾳ κινεῖται· εἰς δὲ τοὺς οἰκείους, τὸ μὲν κοῦφον ἄνω, τὸ δὲ βαρὺ κάτω φύσει. τὸ δ' ὑπὸ τίνος, οὐκ ἔτι φανερὸν, ὥσπερ ὅταν κινῶνται παρὰ φύσιν. τό τε γὰρ αὐτὰ ὑφ' αὑτῶν φάναι ἀδύνατον· ζωτικόν τε γὰρ τοῦτο καὶ τῶν ἐμψύχων ἴδιον· καὶ ἵστασθαι ἂν ἐδύνατο αὐτὰ αὑτά. λέγω δ' οἷον, εἰ τοῦ βαδίζειν αἴτιον αὑτῷ, καὶ τοῦ μὴ βαδίζειν. ὥστ' εἰ ἐπ' αὐτῷ τὸ ἄνω φέρεσθαι τῷ πυρὶ, δῆλον ὅτι ἐπ' αὐτῷ καὶ τὸ κάτω. ἄλογον δὲ καὶ τὸ μίαν κίνησιν κινεῖσθαι μόνον ὑφ' αὑτῶν, εἴπερ αὐτὰ ἑαυτὰ κινοῦσιν. ἔτι, πῶς ἐνδέχεται συνεχές τι καὶ συμφυὲς αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖν; ᾗ γὰρ ἓν καὶ συνεχὲς μὴ ἁφῇ, ταύτῃ ἀπαθές· ἀλλ' ᾗ κεχώρισται, ταύτῃ τὸ μὲν πέφυκε ποιεῖν, τὸ δὲ πάσχειν. οὐκ ἄρα τούτων οὐθὲν αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ, συμφυῆ γάρ· οὐδ' ἄλλο συνεχὲς οὐδέν. ἀλλ' ἀνάγκη διῃρῆσθαι τὸ κινοῦν ἐν ἑκάστῳ πρὸς τὸ κινούμενον.

c *Eorum autem quæ mouentur ab alio, alia mouentur natura, alia præter naturam: præter naturam quidem, vt terra in ſuperum locum, & ignis in inferum. Partes etiam animalium ob ſitus & modos motionis plerunque præter naturam mouentur.* d *Ac maximè quidem ab aliquo moueri, id quo mouent, in hiſce manifeſtum eſt, quæ præter naturam mouentur, propterea quòd conſtet ab alio moueri. At poſtea quæ præter naturam, ex his quæ natura, illa quæ à ſe ipſis, vt animalia. Non enim hoc abſurdum eſt, ſi ab aliquo moueatur, ſed quónam pacto id quod mouet & id quod mouetur diſtinguere oporteat. Nam videtur, vt in nauibus, & his quæ natura non conſtant, ita & in animalibus, id quod mouet & id quod mouetur diuiſa eſſe, atque hoc modo totum ſe ipſum mouere.* e *Maximè verò in dubium reuocatur eius, quæ tradita eſt, vltimæ diuiſionis reliquum membrum. Nam eorum quæ ab alio mouentur, alia poſuimus præter naturam moueri: alia verò opponenda reſtant, quoniam natura. Atque hæc ſunt, quæ afferunt dubitationem à quónam moueantur; ceu grauia & leuia. Hæc enim ad oppoſita loca vi mouentur, ad propria verò in ſuperum naturaliter id quod leue, in inferum id quod graue. A quo autem moueantur nondum conſtat, perinde atque cùm præter naturam mouentur. Ipſa enim à ſe ipſis ciei non poteſt, cùm ſit vitale, & animantium proprium: atque etiam ex ſe ſtare poſſent, veluti ſi ambulandi ſibi ſit cauſa, erit etiam non ambulandi. Quare ſi in igne poſitum eſſet vt ſurſum ferretur, in eodem quoque eſſet poſitum vt deorſum. Abſurdum quoque eſt, ſi ipſa ſe mouent, vnica à ſe ipſis cieri motione. Qui etiam fieri poteſt, vt continuum quid copulatumve ſeipſum moueat? Nam quo vnum eſt & continuum non tactu, hoc paſſione vacat. Quæ verò ſeparata ſunt, ea ratione aliud agere aliud pati eſt aptum. Nec ergo horum quicquam ſe mouet, vt quæ ſint copulata, nec aliud vllum continuum: ſed quod mouet & quod mouetur, in vno quoque diuiſum eſſe eſt neceſſe.*

Text. 28. Text. 29. Text. 30.

e *Eorum autem, quæ mouentur ab alio*] Tertia diuiſio eſt: ex ijs, quæ ab alio motum accipiunt, alia naturaliter, alia præter naturam mouentur: naturaliter mouentur inferiora deorſum: præter naturam, ac motu violento ſuperiora in imum, inferiora in ſuperum locum. Inter illa verò, quæ præter naturam mouentur, numerat partes animalium quatenus interdum ob præpoſterum ſitum, vel inordinatum mouendi modum, aliter quàm natura poſtulat, feruntur, vt ſi quis manibus ambularet, aut tibias in anteriorem partem flecteret.

Omne quod mouetur, ab alio moueri. d *At maximè quidem.*] Accedit ad demonſtrandum, omne, quod mouetur, ab alio moueri. Ac primùm conſpicuum eſſe ait, omne, quod præter naturam mouetur, moueri ab alio: quod enim ad eum modum cietur, ab aliquo externo principio agitari ſolet. Hoc autem diuerſum eſſe à re quæ mouetur, nemo ambigit. Sed idem quoque notum eſſe inquit in ijs, quæ interno principio ſecundum naturam aguntur, hoc eſt, in viuentibus, hæc enim ab alio moueri conſtat; licet quonam modo ab eo quod mouet diſtinguantur, haud ſatis manifeſtum ſit. Videri tamen animal eo pacto ſe habere, quo nauis, quæ cieri à ſe dicitur, propterea quòd à natura, quam in ſe continet, mouetur: atque ita id, quod in animantibus motionem affert, & quod eandem recipit, diuerſa eſſe, vt nauem & nautam.

e *Maximè verò.*] Dubitationem eſſe ait circa membrum tertiæ diuiſionis, in quo continentur ea, quæ ab alio naturaliter moueri dicuntur, propter grauia & leuia, cùm naturalia loca petunt. Etenim quòd ab interno principio non cieantur, ea ratio probat, quia ab ſe moueri, vitæ & animantium proprium eſt: grauia autem & leuia, quà talia ſunt, non participant vitam. Deinde quia quod ab ſe mouetur, præſertim more animantium, in ſua poteſtate habet quieſcere & in contrarias partes ferri; quod grauibus & leuibus non conuenit. Poſtremò quia perfectè continua, & quæ conſtant partibus ſimilis naturæ & rationis; cuiuſmodi ſunt grauia & leuia, non habent partem vnam integratam quæ motum edat, alteram quæ recipiat: quod in ijs, quæ ab ſe mouentur, requiritur. Hîc aduerte, cùm bruta animantia dicuntur poſſe per ſe in medio motu ſtare, id non ita accipiendum, quaſi perſeuerante in eis eadem apprehenſione & iudicio quale in ipſis cernitur, cæteriſque circumſtantijs in eorum poteſtate ſit, curſum inhibere: hoc enim ijs tantùm conuenit, quæ liberè & ex delectu operantur, ſed eatenus dici poſſe continere curſum, quatenus fieri poteſt, vt ab apprehenſione & iudicio rei, quàm appetebant, ceſſent, eoque ceſſante non vlteriùs pergant.

Verùm

οἷον ἐπὶ τῶν ἀψύχων ὁρῶμεν, ὅταν κινῇ τι τῶν ἐμψύχων αὐτά. ἀλλὰ συμβαίνει καὶ ταῦτα ὑπό τινος ἀεὶ κινεῖσθαι· γένοιτο δ' ἂν φανερὸν διαιροῦσι τὰς αἰτίας. ἔστι δὴ καὶ ἐπὶ τῶν κινούντων λαβεῖν τὰ εἰρημένα· τὰ μὲν γὰρ παρὰ φύσιν αὐτῶν κινητικά ἐστιν, οἷον ὁ μοχλὸς, οὐ φύσει τοῦ βάρους κινητικός. τὰ δὲ φύσει, οἷον τὸ ἐνεργείᾳ θερμὸν κινητικὸν τοῦ δυνάμει θερμοῦ. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. καὶ κινητὸν δ' ὡσαύτως φύσει, τὸ δυνάμει ποιὸν, ἢ ποσὸν, ἢ πού, ὅταν ἔχῃ τὴν ἀρχὴν (τὴν) τοιαύτην ἐν ἑαυτῷ, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός· εἴη γὰρ ἂν τὸ αὐτὸ καὶ ποσὸν, καὶ ποιὸν, ἀλλὰ θατέρῳ θάτερον συμβέβηκε, καὶ οὐ καθ' αὐτὸ ὑπάρχει. τὸ δὴ πῦρ καὶ ἡ γῆ κινοῦνται ὑπό τινος, βίᾳ μὲν, ὅταν παρὰ φύσιν· φύσει δὲ, ὅταν εἰς τὰς ἑαυτῶν ἐνεργείας δυνάμει ὄντα. ἐπεὶ δὲ τὸ δυνάμει πλεοναχῶς λέγεται, τοῦτ' αἴτιον τοῦ μὴ φανερὸν εἶναι ὑπό τινος τὰ τοιαῦτα κινεῖται· οἷον τὸ πῦρ ἄνω, καὶ ἡ γῆ κάτω. ἔστι δὲ δυνάμει ἄλλως ὁ μανθάνων ἐπιστήμων, καὶ ὁ ἔχων ἤδη, καὶ μὴ θεωρῶν. ἀεὶ δ', ὅταν ἅμα τὸ ποιητικὸν καὶ τὸ παθητικὸν ὦσι, γίνεται ἐνεργείᾳ τὸ δυνατόν, οἷον τὸ μανθάνον ἐκ δυνάμει ὄντος, ἕτερον γίνεται δυνάμει· ὁ γὰρ ἔχων ἐπιστήμην, μὴ θεωρῶν δὲ, δυνάμει ἐστὶν ἐπιστήμων πως, ἀλλ' οὐχ ὡς καὶ πρὶν μαθεῖν. ὅταν δ' οὕτως ἔχῃ, ἐὰν μή τι κωλύῃ, ἐνεργεῖ, καὶ θεωρεῖ, ἢ ἔσται ἐν τῇ ἀντιφάσει καὶ ἀγνοίᾳ. ὁμοίως δὲ ταῦτ' ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν φυσικῶν· τὸ γὰρ ψυχρὸν, δυνάμει θερμόν· ὅταν δὲ μεταβάλλῃ, ἤδη πῦρ, καίει δὲ, ἂν μή τι κωλύῃ καὶ ἐμποδίζῃ. ὁμοίως δ' ἔχει καὶ περὶ τὸ βαρὺ καὶ κοῦφον· τὸ γὰρ κοῦφον γίνεται ἐκ βαρέος, οἷον ἐξ ὕδατος ἀήρ· τοῦτο γὰρ δυνάμει πρῶτον, καὶ ἤδη

Quod intuemur in animæ expertibus, cùm animatum quidpiam illa mouet. f *Verùm fit vt hæc quoque ab aliquo ſemper moueantur, quod manifeſtum fiet diuidentibus cauſas. Licet verò & in mouentibus ea, quæ dicta ſunt, ſumere. Alia enim ex eis præter naturam poſſunt mouere, vt vectis, qui pondus mouere poteſt non natura. Alia natura, vt quod actu eſt calidum, mouere id poteſt, quod poteſtate calidum eſt. Atque eodem modo in huius generis alijs. Similiter mobile natura, id eſt, quod poteſtate quale eſt, aut quantum, aut aliquo in loco, cùm in ſe ipſo tale habet principium, & non ex accidenti. Eſſe enim idem poteſt tum quantum, tum quale, ſed alteri alterum accidit, nec competit per ſe.* Text. 31. g *Ignis igitur & terra ab aliquo mouentur, vi quidem, cùm præter naturam: naturaliter verò, cùm poteſtate exiſtentia, ad ſuas ipſorum proprias actiones.* h *Quoniam verò poteſtate eſſe multis modis dicitur, cauſa hæc eſt, cur manifeſtum non ſit, à quónam talia moueantur, vt ignis ſurſum & terra deorſum. Eſt verò is qui diſcit aliter poteſtate ſciẽs, aliter is qui iam habet, & non contemplatur. Semper autem cùm actiuum & paſſiuum fuerint ſimul, id quod poteſtate eſt interdum fit actu. Exempli gratia is qui diſcit, ex eo quod poteſtate eſt, aliud fit poteſtate. Nam qui ſcientia eſt præditus, nec contemplatur, quodammodo poteſtate eſt ſciẽs, ſed non vt erat antequam diſceret. At cùm ita affectus eſt, niſi quidpiam prohibuerit, agit & contemplatur: vel in cõtradictione erit, atq; ignoratione. Similiter ſe habent hæc & in ipſis naturalib. rebus:* Text. 32.

κοῦφον, καὶ ἐνεργήσει γε εὐθὺς, ἐὰν μή τι κωλύῃ. ἐνέργεια δὲ τοῦ κούφου, τὸ ποὺ εἶναι, καὶ ἄνω. κωλύεται δὲ, ὅταν ἐν τῷ ἐναντίῳ ᾖ. καὶ

bus: frigidum enim poteſtate calidum eſt: cùm autem mutatũ eſt, ignis eſt, comburit verò, niſi quidpiam prohibeat & obſtet. i *Non ſecus res ſe habet in graui & leui* *Nãq; ex graui fit leue, vt ex aqua aer: hoc enim poteſtate erat primùm, & iam eſt leue, protinusq́, aget, niſi aliquid impediat. Actus autem leuis eſt alicubi eſſe: & ſurſum: prohibetur verò cùm eſt in loco contrario.*

Hoc

Verùm fit.] Docuit proximè, corpora vitæ expertia à ſeipſis non moueri, & tamen moueri ab aliquo. Nunc vt à quo cieantur demonſtret, partitur mouentia in ea quæ vi, & in ea quæ natura mouent. Vi dicitur, exempli gratia, vectis mouere, cùm eius interuentu pondus, quod ſuopte ingenio deorſum it, aliò defertur; calidũ verò actu, vt ignis, naturaliter mouere dicitur id, quod poteſtatem habet vt caleſcat, veluti lignum. Diuidit quoque mobilia in ea, quæ natura talia ſunt, id eſt, quæ motionis ſuæ principium in ſe habent, non ex accidente, ſed per ſe: & in ea, quæ natura non ſunt talia: vt album Socratis, prout in maiorem tendit quantitatem; accidit enim ei, quod augeſcit, album eſſe.

g *Igni igitur.*] Statuit grauia & leuia ab alio agi: vi quidem, cùm præter naturam cientur: natura verò, cùm ob poteſtatem, qua prædita ſunt, in actiones ſuas feruntur, ſeu cùm actu fiunt id, ad quod in poteſtate erant, ineundo videlicet proprium motum, quo naturalia loca obtineant.

h *Quoniam verò poteſtate.*] Difficultatem cognoſcendi, à quónam grauia & leuia naturaliter moueantur, prouenire ait ex ignoratione modorum, quibus aliquid in poteſtate eſſe dicitur. Monet verò, bifariam dici quidpiam eſſe in poteſtate: vno modo ad actum primum, altero ad actum ſecundum. Eſt autem actus primus, vt habitus ſcientiæ, à quo contemplatio oritur: ſecundus, vt contemplatio ipſa, quæ ab habitu ſcientiæ proficiſcitur. Docet ergo, aliter ſe habere id, quod eſt in poteſtate ad actum primum; vt qui nondum habitum ſcientiæ poſſidet: aliter id, quod eſt tantùm in poteſtate ad actum ſecundum; vt qui iam habitu ſcientiæ præditus eſt, ſed nihil contemplatur: hic enim, niſi eum, quominùs agat, res aliqua impediat, poteſt cùm libuerit in actum prodire; ille non item: quod etiam in naturalibus conſpicitur. Nam lignum frigidum, eſt in poteſtate ad duplicem actum: ad calorem, vt ad actum primũ, ad comburendum vt ad actum ſecundum. Vbi aduerte, priorem potentiam dici tum remotam, tum eſſentialem, quia eſt ad formam: actum verò illi reſpondentem vocari actum primum: poſteriorem potentiam dici tum propinquam, tum accidentariam, quia eſt ad operationem; actum autem qui ei reſpondet, nuncupari actum ſecundum.

i *Non ſecus res habet*] Vt diluat eam controuerſiam de motu grauium & leuium, vtitur propoſita diſtinctione eius, quod in poteſtate eſt, atq; bifariam ea dici in poteſtate eſſe: vno modo antequam ſint genita, altero poſteaquam genita ſunt. Nam terra, verbi gratia, antequam in aërem vertatur, eſt poteſtate leuis, atq; iſtiuſmodi poteſtas eſt ad habendum actum primum, hoc eſt, formam aëris. Poſtquam verò ex terra aër genitus fuit, eſt in poteſtate proxima ad motum ſurſum, quia ſi in infero loco ſit, confeſtim aſcendet, niſi quid aliunde obſtet: & hæc poteſtas eſt in ordine ad actum ſecundum, videlicet ad motum, ſimulq́; ad naturalem ſedem eius beneficio obtinendam. Addit, vt ſe res habet ad motum localem & locum; ita ſe habere ad alterationem, & accretionem, & ad qualitatem, & quantitatem.

k Atqui

καὶ τοῦτ' ὁμοίως ἔχει καὶ ἐπὶ τοῦ ποσοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ποιοῦ. καίτοι τοῦτο ζητεῖται, διὰ τί ποτε κινεῖται εἰς τὸν αὑτῶν τόπον τὰ κοῦφα καὶ τὰ βαρέα; αἴτιον δ', ὅτι πέφυκέ ποι, καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ κούφῳ καὶ βαρεῖ εἶναι, τὸ μὲν τῷ ἄνω, τὸ δὲ τῷ κάτω διωρισμένον. δυνάμει δ' ἐστὶ κοῦφον καὶ βαρὺ πλεοναχῶς, ὥσπερ εἴρηται· ὅταν γὰρ ᾖ ὕδωρ, δυνάμει γέ πώς ἐστι κοῦφον· καὶ ὅταν ἀὴρ, ἔστιν ἔτι δυνάμει· ἐνδέχεται γὰρ ἐμποδιζόμενον μὴ ἄνω εἶναι, ἀλλ' ἐὰν ἀφαιρεθῇ τὸ ἐμποδίζον, ἐνεργεῖ, καὶ ἀεὶ ἀνώτερον γίγνεται. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ποιὸν εἰς τὸ ἐνεργείᾳ εἶναι μεταβάλλει· ἀθρόον γὰρ θεωρεῖ τὸ ἐπιστῆμον, ἐὰν μή τι κωλύῃ· καὶ τὸ ποσὸν ἐκτείνεται, ἐὰν μή τι κωλύῃ. ὁ δὲ τὸ ὑφιστάμενον καὶ κωλῦον κινήσας, ἔστι μὲν ὡς κινεῖ, ἔστι δ' ὡς οὔ· οἷον ὁ τὸν κίονα ὑποσπάσας, ἢ ὁ τὸν λίθον ἀφελὼν ἀπὸ τοῦ ἀσκοῦ ἐν ὕδατι· κατὰ συμβεβηκὸς γὰρ κινεῖ, ὥσπερ καὶ ἡ ἀνακλασθεῖσα σφαῖρα, οὐχ ὑπὸ τοῦ τοίχου ἐκινήθη,

Hocq́; ſimiliter ſeſe habet in quanto & quali. k *Atqui & hoc quæritur, cur grauia & leuia ad ſua ipſorum loca moueantur? Cauſa autem eſt, quoniã alicubi apta ſunt eſſe. Atq; hoc leui et graui eſt eſſe, illud quidẽ ſupero loco, hoc infero definitũ.* l *Multis aũt, vt dictũ eſt, modis graue et leue ſunt poteſtate. Nã cùm eſt aqua poteſtate quodãmodo eſt leue: & cùm eſt aer, adhuc poteſtate. Fieri enim poteſt, vt impeditũ in ſupero loco nõ ſit. Sed ſi id, quod impedit, amotũ fuerit, agit, ſemperq́; ſurſum cõtendit: ſimiliter & quale in actu tale mutatur: nã qui ſcit protinus contemplatur, niſi quidpiã impediat. et qđ quantũ eſt extẽditur, niſi quid obſtiterit. Qui verò id qđ ſubeſt prohibetq́; dimouit, partim mouet, partim nõ mouet: vt q columnã ſubtraxit, aut ab vtre, q eſt in aqua, lapidẽ dimouit; ex accidenti enim mouet*

ἀλλ' ὑπὸ τοῦ βάλλοντος. ὅτι μὲν οὖν οὐδὲν τούτων αὐτὸ κινεῖ ἑαυτό, δῆλον. ἀλλὰ κινήσεως ἀρχὴν ἔχει, οὐ τοῦ κινεῖν, οὐδὲ τοῦ ποιεῖν, ἀλλὰ τοῦ πάσχειν. εἰ δὴ πάντα τὰ κινούμενα ἢ φύσει κινεῖται, ἢ παρὰ φύσιν, καὶ βίᾳ· καὶ τά τε βίᾳ, καὶ τὰ παρὰ φύσιν πάντα ὑπό τινος καὶ ὑπ' ἄλλου· τῶν δὲ φύσει πάλιν τά τε ὑφ' αὑτῶν κινούμενα ὑπό τινος κινεῖται, καὶ τὰ μὴ ὑφ' αὑτῶν, οἷον τὰ κοῦφα καὶ τὰ βαρέα· ἢ γὰρ ὑπὸ τοῦ γεννήσαντος καὶ ποιήσαντος κοῦφον, ἢ βαρὺ, ἢ ὑπὸ τοῦ τὰ ἐμποδίζοντα καὶ κωλύοντα λύσαντος. ἅπαντα ἂν τὰ κινούμενα ὑπό τινος κινοῖτο.

quemadmodum & pila reflexa non à pariete mota eſt, ſed ab eo qui proiecit. Nihil igitur horũ ipſum ſe mouere, ſed motus principiũ habere, non quidem mouendi, neq; agendi, ſed patiendi, manifeſtũ eſt. m *Si ergo, quæ mouentur, omnia aut præter naturam & vi mouentur: & quæ vi aut præter naturã mouẽtur, ea omnia ab alio atq; ab alio: rurſus eorũ quæ natura, ex quæ à ſe ipſis mouẽtur, ab aliquo mouentur: itẽ ea quæ nõ à ſe ipſis, vt grauia & leuia (aut enim ab eo quod genuit, et leue fecit et graue, aut ab eo qđ prohibẽtia atq; impedientia dimouit) omnia ſanè, quæ motu cientur, ab aliquo mouẽtur.* Textus 33

k *Atqui & hoc.*] Eſto locus grauium & leuium ſit ipſorum actus; quæri tamen à quibuſdam ſolet, cur in ea tendant? Reſpondet, cauſam eſſe, quia vnumquodq; corpus habet aptitudinem vt alicubi tanquam in natiua ſede conſiſtat, vt nimirum in ea ſeſe meliùs tueatur: hæc verò reſpectu leuium eſt locus ſuperus, reſpectu grauium infimus.

l *Multis modis.*] Inculcat rurſus geminam illam poteſtatem, quam grauibus & leuibus ineſſe dixit. Tum docet, eum, qui remouet id quod impediebat, ne grauia aut leuia in ſuum locum tenderent, partim non mouere illa, partim mouere: non mouere quidem per ſe, mouere autem ex accidente; vt qui reuellit columnam, qua tectum fulciebatur, vel pondus quo vter aere plenus intra aquam detinebatur, per accidens iis corporibus motum afferre dicitur: quo etiam modo pila per accidens mouetur à pariete, à quo reflectitur, per ſe verò à proiectore. Vult ergo Ariſtoteles, grauia & leuia, cùm in propria loca feruntur, ab eodem deduci per ſe ad eiuſmodi actum ſecundum, ex poteſtate proxima; à quo ex poteſtate remota ducuntur ad actum primum, hoc eſt, à ſuo generante; nec habere in ſe ipſis principem cauſam efficientem horum motuum.

m *Si ergo quæ mouentur.*] Ex ſuperiori diſceptatione colligit, omne quod mouetur ab alio moueri: ſiquidem non ea tantùm, de quibus ſuperiùs actum fuerat, ſed etiam grauia, & leuia ab alio moueri conſtat. per accidens quidem ab eo, quod motus impedimenta remouet: per ſe verò ab eo, à quo genita fuêre. Atq; hoc quidem theorema, nempe, Omne quod mouetur ab alio moueri; demõſtrauerat etiam Ariſtoteles initio libri ſeptimi, etſi hoc loco accuratiùs: quòd ab eo pleræq; diſputationes de motu Phyſico pendeant.

QVAESTIO VNICA.

A QVO-NAM MOVEANTVR corpora grauia & leuia, cùm in propria loca tendunt.

ARTICVLVS I.

OPINIO EXISTIMANTIVM moueri ab ſe, eorumq́ argumenta.

DVæ ſunt in propoſita quæſtione celebriores ſententiæ: Altera Scoti in 2.d. 2.q 10. Gregorij d.6.q.1.art.3. Ianduni hoc in lib 8 q.12. Saxon. q 6. Auguſtini Niphi in commentarijs ſuper cap.4. eiuſdem libri. Achillini 3. de elem. quæ 2. Abulenſis q.224. ſuper cap 22. Matthæi, & aliorum, aſſerentiũ, grauia & leuia à ſe ipſis, vt à principe ſui motus cauſa efficiente moueri: quæ ſententia hunc in modum comprobatur.* Primò: cùm elementa ad propria loca tendunt, veluti cùm ignis in ſublime euolat, non mouentur, (vt opinati quidam ſunt) à loco naturali eo mo-

Vt Clichthouæi in comment. ſcholæ Pariſienſis hoc in li. ca. 4. Buridani q.4. Marſony in 2. d q. 14 quæſt. 6.

** 1. Argum.*

A do, quo ferrum à magnete; cùm locus nullam habeat alliciendi vim, nullámve attractoriam qualitatem ex ſe fundat. Non à medio, vt alij putauere: ſiquidem mediũ æquè ſe habet ad omnem motum, nec magis ad hanc, quàm ad illam partem euocat. Sed neq; à generante, vt mox patebit. Supereſt ergo, vt a ſe ipſis intrinſecùs moueantur. Quòd non à generante oſtenditur. Primùm, quia ſæpe accidit, vt dum ignis, verbi gratia, in ſuum fertur locum, iam

B ignis alius, a quo prognatus fuerat, interciderit. Cùm igitur effectus in actu cauſam in actu depoſcat; vt eſt apud Ariſtotelem 2. huius operis: cap.3. text.37. & 5. Metaphyſ cap.2. tex.3. fieri nequibit, vt ignis à generante moueatur. Accedit, quòd mouentis relatio videtur realis eſſe, cùm non pendeat à mentis notione, ac nullo cogitante inſit; quæ proinde non niſi inter extrema actu exiſtentia verſabitur. Quo fiet, vt nihil poſſit actu, niſi ab eo,

C quod actu eſt, cieri.

Variæ de hac re opiniones refert, & confutat Zimara 2. de anima ad t. 54. Greg. in 2 d. 6. q. 1. art. 3. Rich. in 2. d. 14. q. 4. circa 2. prin.

Secundò: Cùm omnia elementa in ſe viciſſim commeent, vt ex 2. de ortu & interitu cap.2.t.8. conſtat: vtiq; interdum grauia à leuibus, leuia à grauibus exoriri oportet: ergo ſi quodlibet à ſuo progenitore mouetur; nũnunquã leuibus deſcenſus grauiũ, grauibus

2. Argum.

aſcenſus

aſcenſus leuium, itemq; virtutes horum motuum effectrices aſcribentur: quod dictu abſurdum videtur; cùm nihil id, quo caret, conferre queat.

3. Argum. Tertiò: Motor corporea mole præditus nō mouet, niſi moueatur: eſtque primi mouentis proprium, mouere non motum; vt 7. huius operis cap. 1. à text. 3. Ariſtoteles docuit. Atqui dum corpora grauia & leuia motus ſuos ineunt, eorum progenitores plerumque non mouentur: non igitur illorum motus ab his efficiuntur.

4. Argum. Quartò: Si motus grauium & leuium eſſet à generante, ab eodem eſſet motus, quo corpora ad impedimentum vacuum feruntur; cùm natura non minorem ad hunc, quàm ad illum motum rei genitæ propenſionem indiderit: ſed hic non aſcribitur generanti: ergo nec ille.

5. Argum. Quintò: Si grauia & leuia mouerentur à generante, ab eo etiam moueretur argentum viuum, cùm ſit vnum è grauibus corporibus, vtpote aqua terrea, vel terra aquea: at quòd non moueatur, ea ratio oſtendit, quia motus inditus à generāte ſi vllus ſit, eò videntur ſpectare, vt eius beneficio corpora locum acquirant, & in eo quieſcant: at argentum viuum minimè quieſcit.

6. Argum. Sextò: Non minùs naturalis eſt corpori graui & leui ſua motio, quàm igni calefactio, quàm omnibus viuentibus functiones vitæ, quàm animali motus cordis & reſpiratio, quàm naturæ intellectrici appetitio finis: atqui hæc non ſunt à generante: ergo nec motio illa grauium & leuium.

7. Argum. Poſtremò: Quicquid extrinſecus cietur, aut pellitur, aut trahitur, aut voluitur, aut vehitur: vt cap. 2. lib. 7. huius operis text. 10 Ariſtoteles docuit: ſed nulla harum mouendi ratio conuenit grauibus & leuibus, dum loca naturalia capeſſunt; cùm eorum motus naturales ſint, hi verò omnes contra naturā. Non videtur igitur admittendum, grauia & leuia à generantibus ad ſua naturalia loca duci; ſed potiùs motus ſui cauſam intra ſe habere.

Hiſce argumentis, vt alia prætereamus, hæc ſententia confirmari poteſt. Quod ſi quiſpiam Scoto & Gregorio, præcipuis eius aſſertoribus, Ariſtotelem opponat cap. 4. huius li. diſertis verbis affirmantem, grauia & leuia nō ab ſe moueri: occurrit Scotus, ideò Ariſtotelem dixiſſe, ea non moueri à ſe, quòd nō progrediantur more animalium, quæ cùm ex apprehenſione & appetitu agant, ſiſtere ſe ipſa poſſunt in medio curſu, atq; in oppoſitas locorum differentias mouere; quod grauibus & leuibus minimè conuenit. Gregorius verò ſentit, ea ratione dictū id ab Ariſtotele, quòd oporteat eiuſmodi corpora, antequam moueantur, extra natiuam ſedem conſtitui, adimiq; eis motus impedimenta: quod præſtare per ſe ipſa nequeunt.

A

ARTICVLVS II.

GRAVIA ET LEVIA NON *à ſe ipſis, ſed à generantibus, vt à principe cauſa moueri.*

D. Thomas tum alijs in locis, tum in 1. par.
B q. 18. art. 1. & ibidem Caietanus, Magnus Albertus hoc loco tracta. 2. cap. 4. Ferrarienſis q. 9. & 1. cōtra gentes c. 97. Aegidius quodlibeto 5. q. 16. Capreolus in 2. d. 6. q. vnica, artic. 3. alijq; complures exiſtimant, grauia & leuia, cùm naturalia loca petunt, effectiuè & principaliter moueri à ſuis progenitoribus. Verùm, qui hanc ſequuntur partem, in varias ſententias abiere. Quidam omnes grauium & leuium corporum motus (ſi tamen naturales
C ſint, de his enim tantummodo in hac diſceptatione loquimur) generantibus aſcribūt. Alij non omnes, sed primū duntaxat, ſi nimirum contigerit, prædicta corpora extra naturalem locum gigni, moxque ad eum ferri. Præterea ſunt qui putent, formam ſubſtantialem grauium & leuium paſſiuè ſeſe habere ad eum motum, grauitatem verò & leuitatem vt inſtrumenta. Deniq; alij, motum hunc & à forma ſubſtantiali grauium & leuium, & ab
D eorum grauitate & leuitate oriri cenſent: diuerſa tamen ratione, nempe à forma ſubſtantiali, vt à principali inſtrumento; à grauitate & leuitate, vt ab inſtrumento minùs præcipuo.

Hæc controuerſia tribus concluſionibus dirimenda eſt. Prima ſit: Grauia & leuia, cùm in naturalia loca tendunt, non mouentur ab ſe, vt à principe cauſa ſui motus. Hæc ita probatur: Mouere ſe ſimpliciter, & vt principalē *Prima cōcl.*
E ſui motus cauſam, eſt proprium munus vitæ: atqui elementa non viuunt: nequeunt igitur eo pacto ſeſe mouere. Maior eſt Ariſtotelis hoc in libro cap. 4. text. 29. & 1. de anima cap. 2. text. 19. & libro 2. eiuſdem operis cap. 2. tex. 13. Itemq; Platonis 10. de legibus, & in Phædro, vbi ita ſcripſit: ᾧ γὰρ ἔξωθεν τὸ κινεῖσθαι ἄψυχον· ᾧ δ' ἔνδοθεν αὐτῷ ἐξ αὑτοῦ, ἔμψυχον: id eſt, cui forinſecus eſt moueri, id inanimatum eſt; cui verò intrinſecus ſibi ex ſe, animatum. Deniq;
F vt Philoſophorum axioma habetur: Moueri ab intrinſeco, eſſe quaſi notam & characterē, quo res vitæ participes dignoſcuntur, & a nō viuentibus ſeparantur: adeoq; hoc communi ſenſu receptum eſt, vt (quod præter alios aduertit D. Thomas 1. lib. contra gent ca. 97) res inanimas celeri aut perenni motu agitatas, quarum motores vulgus neſcit, per ſimilitudinem viuas nuncupemus; vt argentum viuum, aquam viuam. *Lege etiam D. Thom 1. par. qu 18. art. 1.*

Secundo, confirmatur eadem concluſio: quia ex Ariſtotelico dogmate hoc in lib. ca 4.

tex.28. in omni corpore, quod ab ſe mouetur (intellige vt à cauſa effectrici principali) præter formam, quæ eſt principiũ actiuum a quo motus; & materiam, quæ eiuſmodi principiũ paſſiuum eſt; duas oportet ineſſe partes inter ſe diſtinctas, quarum vna mouens ſit, altera mota. Quod in animantibus patet, in quibus pars vna, nempe cor, reliquum corpus agitat, atq; inde exteræ partes motionem accipiũt. Cùm igitur hoc in elementis minimè viſatur, vtpote quorũ partes homogeneæ, atq; eiuſdem omnino ſunt rationis; nequibunt elementa ex ſe moueri. Ad hæc, cùm Ariſtoteles capite proximè citato probare inſtituiſſet, nõ omnia, quę natura mouentur, intrinſecùs agi; ſed quædam ab externo motore; id oſtendit ex motu grauiũ & læuium: quin verò eo potiſſimùm diſcrimine viuentia ab ijs, quæ vita carent, diſtinxit; quòd illa ab interno motore cieantur, hæc non item. Ex quo planum videtur, corpora grauia & leuia, ſecundum Peripateticam diſciplinam, haudquaquam dici poſſe ab ſe moueri, nec ad rem eſſe Scoti & Gregorij interpretationem.

Secunda cõcluſio.

Sit ſecunda concluſio: Grauia & leuia, quoties naturalia loca petunt, mouentur à generante, vt à principe cauſa effectrice ſui motus. Huius concluſionis aſtruendæ præcipua momenta ſita ſunt in explicanda ratione, ob quam grauia & leuia à generantibus moueri cenſenda ſint: in qua non parum interpretes laborant.

Quorundã ratio, quæ nõ ſufficit.

Quidam huius rei cauſam putant, quòd generantis ſit, ea tribuere, quæ ad perfectum ſtatum rei genitæ pertinent, è quibus vnum eſt; naturali ac proprio loco potiri. Verùm, ſi ea cauſa eſt, cur nõ etiam viuentis accretio genitori tribuetur; cùm ea quãtitas, quam viuens per accretionem comparat, non minùs ad naturalem eius perfectionem ſpectet, quàm locus ad naturalem perfectionẽ grauium & leuium.

Ratio aliorum.

Occurrunt proinde alij, motus grauium & leuium, veluti natiuas eorũ proprietates eſſe: vnde quemadmodum proprietates, quę à natura rei genitæ in ipſo generationis momẽto neceſſaria emanatione fluunt, genitori tribuuntur (adeò vt ſi tunc viſibilitas, verbi gratia, diuina virtute impeditur, ne dimanaret, poſtea verò ſublato impedimento flueret adhuc à genitore tribui diceretur) ita prædictos motus effici aiunt à generantibus, vtpote qui & à forma grauium & lęuium oriuntur, ſicuti viſibilitas à forma humana: & omnes primo generationis inſtanti, in ſua quaſi radice & fonte inchoantur; ita vt ſi eiuſmodi motus aliunde impediri contingat, ſummoto impedimento confeſtim ſequantur.

Sed neque huiuſmodi explicatio rei propoſitæ difficultatem omnino adimit. Quare addẽdum aliquid eſt, quo ratio ita compleatur, vt aduerſariorum calumniam prorſus effugiat. Erit igitur hunc in modum enodanda.

Vera ratio.

A atq; explicanda concluſio: Agens, quod corpus aliquod graue aut leue progignit, in inſtanti generationis tribuit illi eſſe: ergo eidem etiam conferat neceſſe eſt, quicquid ad naturalem illius diſpoſitionem in eodem inſtanti pertinet, cùm id ſit velut eſſentiæ corollarium, ac generationis complementum: ſed ad naturalem diſpoſitionem grauium & leuium in eo puncto, quo generãtur, ſicuti & reliquo inſequenti tempore, pertinet, eſſe in loco na-
B turali, vt perſpicuum eſt: ergo hoc à generante contribuendum erit. Deinde agens, cui ex naturæ officio incumbit, aliquid tribuere, debet (ne deficere in neceſſarijs videatur) conferre etiam, quicquid via mediùmve ſit ad id obtinendum, & ad idem, ſi amitti contingat, recuperandum. Cùm igitur ad genitorem attineat, grauia & leuia in naturalibus locis cõſtituere, eiuſdem quoq; erit, opem ac mediũ exhibere, quo in ea ferantur: tum immediatè
C poſt generationẽ, ſi extra illa generentur; tum quotieſcunq; ab illis disiuncta fuerint, cùm in omnibus æqua ſit ratio: atqui hoc medium, præter alia, eſt ipſe corporum grauium & leuium motus: ergo à generãte efficiendus erit, eidemq; attribuendus.

Cur motus viuentium nõ attribuũtur generanti.

Hinc iam non difficile erit intelligere, cur motus viuentium genitori non aſcribantur, ſicuti motus grauium & leuium. Nimirum quia, licet à forma, quam eis generans indidit,
D oriantur; nõ tamen ſunt ad acquirendam naturalem diſpoſitionem, aliquámve perfectionem, viuenti in inſtanti generationis debitã, ad quam proinde a generante duci deberent. Nam ea quantitas v.g. quæ per accretionem accidit, non debebatur rei viuenti momento, quo genita eſt: nec item aquæ potio, ob quã animal ad fluuium contendit: quod ſimiliter in alijs id genus motionibus conſideranti facilè apparebit. Itaq; rerum viuentium geni-
E tores ſuo munere abſolutè perfuncti cenſentur, vbi primùm genitis, & formã, & quæ eam conſequũtur perfectiones, elargiti ſunt; moxque viuentia ſibi ipſis relinquunt, vt per ſe propria munia adminiſtrent. Ob eamq; rem Ariſtoteles, in libro de animaliũ motu, comparat animal ciuitati, quæ externo principe, à quo regatur, non eget: quia nimirum actiones vitales ſic à viuente exhibentur, vt iam à nullo externo motore obiri dicantur. Deniq;
F corroboratur eadem concluſio ex eo: quia cùm grauia & leuia, vt in prima concluſione oſtendimus, ſui motus auctorem in ſe non habeant, oportet vt aliunde cieantur. Quare cùm non ſit aliud, à quo cieri queant, præter generans; conſequens eſt, vt ab illo moueri exiſtimanda ſint. Accedit locuples atq; apertum Ariſtotelis teſtimonium, qui vbicũq; de grauiũ & leuiũ motu diſſerit, ea non à ſe, ſed à generãtibus moueri palàm edocet, vt hoc li. tex.17.29.32 & lib.5.ca.2. tex.18.& a li. de cœ. ca 2. tex.9.& in li. de motu animalium. cap.3.

Ex

Ex dictis nonnulla inferuntur conſectaria. *Primũ conſectarium.* *Conſule D. Thomam 1. p. q. 77. ar. 6.* Primum eſt. Omnes facultates, potentias, & affectinnes, quibus res in inſtanti ſuæ procreationis per ſe adornantur: vt vim alendi, ſentiendi, loco mouendi; item etiam quantitatẽ, temperamentum, aliaq; eiuſmodi; licet proximè à forma rei genitæ dimanent, attribuenda tamen eſſe, vt principali cauſæ, ipſi generanti ſiue efficienti. *Secundum conſect.* Alterum eſt: Minùs rectè ſentire eos, qui non omnes grauium & leuium corporum motus, ſed eum tãtùm, quo cientur, dum extra locum naturalem genita ad eum primò feruntur, genitoribus adſcribunt: cùm ſuperiora argumenta de omnibus indiſcriminatim idem iudicium ferendũ eſſe concludant. *Tertium.* Tertium eſt: Id, quod de leuium & grauium latione pronunciauimus, intelligi etiam debere de motu, quo miſta ex elemẽti dominantis vi naturaliter feruntur: itemque de ijs motionibus, quibus naturæ qualitates, quaſi poſtliminiò, corporibus ſponte ſua redeunt: vt cùm aqua ad ſuum frigus, aër ad propriam humiditatem, amoto externo impedimento per ſe reducitur. Etenim in his omnibus eadem ratio eſt, vt iam conſideranti erit perſpicuum.

ARTICVLVS III.

GRAVIA ET LEVIA MOVERI à ſua forma, & à grauitate & leuitate, vt à cauſa minùs præcipua, & tanquam ab inſtrumento generantium.

EGimus de principali cauſa motus grauium & leuium; ſupereſt vt de minùs præcipua, & inſtrumẽtaria cauſa diſceptemus. *Tertia cõcl.* Sit tertia cõclusio: Grauia & leuia non habẽt in ſe principium paſſiuũ duntaxat ſuorum motuũ, ſed mouẽtur effectiuè à propria forma, vt à principali inſtrumẽto generantis; itemq; ab inſita grauitate & leuitate, vt a minùs præcipuo inſtrumẽto eiuſdem. Hæc concluſio aſſeritur, tum à D. Thoma partim in 3. d. 22. q. 3. art. 2. quæſtiuncula 1. & 3. contra gentes 2. capite 23. partim in 1. q. 26. art. 2. etſi alibi oppoſitum cenſuiſſe videri poſſet, cuius tamen dicta conciliat Capreolus in 2. d. 6. q. 1. art. 3. *Confirmatio.* Probaturque primùm ex Ariſtotele, docente 4. lib. de cœlo, cap. 3. tex. 25. grauibus & leuibus ineſſe principium actiuum ſuorum motuum.

Item quia, cùm grauia & leuia abſente generante in naturalia loca tendant, neceſſariò dandum eſt aliquod inſtrumentum ab eo relictum, cuius vi moueantur: hoc autem aliud eſſe non poteſt, quàm eorum forma ſubſtantialis, & quæ ipſam conſequuntur, grauitas ac leuitas.

Ruiſum, quòd grauitas & leuitas ad ſuorũ corporũ motus effectiuè cõcurrant, ex eo priuatim ſuadetur; qa huiuſmodi qualitates nihil aliud ſunt, quã virtutes motrices, ſeu potentiæ à natura datæ ad exequẽdũ motum; ſicuti intellectus ad actũ intelligendi, voluntas ad actum volendi. *Grauitas et leuitas motrices facultates.* Vnde Ariſtoteles 4. de cœlo cap. 1. tex. 2. dixit, grauia & leuia ζώπυρα, hoc eſt, incitamẽta motus in ſe habere, καὶ τὰ ὁρμήματα, hoc eſt, fomites ad motus, hiſce verbis grauitatem & leuitatẽ deſignans. Poſtremò, quòd ad eundem motum ipſa forma ſubſtantialis grauium & leuium, interuentu tamẽ motricium facultatum, influat, ex eo oſtenditur; quia cùm ab illa grauitas & leuitas dimanent (ab illa, inquam, vt quo: ſuppoſitum namque eſt id, quod eiuſmodi qualitates, vt agens quod immediatum, ex ſe profundit) conſequẽs eſt, vt earum actus ſeu motus, ipſi quoque ſubſtantiali formæ aſcribendi ſint; mediatè tamen, & vt cauſæ vniuerſaliori. Manare autem grauitatem & leuitatem à forma grauium & leuiũ, probat ea ratio, qua D. Thomas 1. parte qu. 77. art. 6. oſtendit, animæ potentias ab eius eſſentia fluere. Nam cùm forma ſubſtantialis ſit id, per quod res compoſita ſubſtantialem & abſolutum actum poſſidet: neceſſe eſt vt eadem forma ex ſe pariat atque efficiat actus omnes accidentarios natiuos, propriosque ſubiecto, & qui naturæ ordine actum primum conſequuntur.

Obiectio 1. At enim obijciet quiſpiam: Cùm generans ad priſtinum frigus aquam reducit, non vtitur ad id medio aliquo inſtrumento; ſed eam reductionem per formam immediatè exequitur: ergo pari ratione, cùm grauia & leuia ad ſua loca feruntur, eorum motus immediatè à forma, non autem à grauitate & leuitate proficiſcentur. *Obiectio 2.* Item Ariſtoteles 4. cap. huius lib. tex. 32. apertè aſſerit, grauia & leuia non habere in ſe principium agendi, ſed patiendi: ergo nihil grauibus & leuibus ineſt, quod ipſorum motus efficienter adminiſtret.

Dilutio 1. obiect. Hiſce obiectionibus hunc in modum occurrendum eſt. Priori quidem: ideo grauibus & leuibus inditam fuiſſe à natura motricẽ qualitatem, diſtinctam à forma; quia cum ferri debeant ad naturalia loca, à quibus ſæpè diſtant, quæq; ab alijs corporibus occupantur, oportuit ingenitam illis eſſe aliquam vim effectricem impulſus, qua medium perrumperent, difficultatesq; in itinere occurſantes ſuperarent; ac deniq; corpora locum ipſis debitum occupantia pellerent. Quod cùm in motu, qui ad qualitates tendit, minimè contingat, non oportuit vllam dari aquæ facultatem, qua ſe in priſtinum frigus vindicaret.

Oppugnatio ſolutionis. Erit tamen, qui probare contendat, etiam aquam inſita aliqua virtute, alióue medio ad prædictam reuocationem vti, ſimiliterque alia elementa, cùm repetunt naturalem ſtatũ ſuarum qualitatum. Eadem namque in ijs ratio videtur eſſe, atque in compoſitis, cùm

natiuum temperamentum recuperant. Ac quæ hæc tali virtute intermedia prædita ſint, ſuadetur: quia cùm hoſt a cõſecrata vltra ſuã temperiem à corpore circũfuſo frigefit, deinde eo amoto per ſe ad natiuũ calorem redit; ea reditio nõ oritur à forma panis, quæ iam ibi non eſt; nec verò a quãtitate, quæ nullam habet efficientiam: ſupereſt ergo, vt oriatur ab aliqua virtute panis ibi relicta, caraq; ad id miniſterium à natura. Huic dubitationi, omiſſis aliorũ reſponſionibus, occurrẽdum eſt, hoſtiã conſecratã reuocari immediatè diuina virtute ad prædictã temperiem, Deo id ita inſtituẽte ac præſtãte, vt eiuſmodi actiones eo modo procedant, ac ſi ibi eſſet forma & materia panis. Neq; id nouũ omnino, aut diſtinctũ miraculũ reputandum eſt: cùm id Deus ratione antecedentis, præcipuiq; miraculi, quo ſubſtantia panis in corpus CHRISTI cõuerſa eſt, efficere decreuerit: ſicut etiam, cùm vermis ex ſpeciebus cõſecratis gignitur, ex eodẽ decreto materiã ipſe ſupponit, ſiue denuo creatã; ſiue eandẽ, quæ abolita fuerat, reproductã; ſiue ab alio corpore aſcitã, ex qua vna cum ſubſtantiali forma, quã agens naturale inducit, vermis coaleſcat: vt * primo huius operis libro diximus.

Matronius in 2.d.13. qu.6.

Refutatio oppugnationis.

Poſteriori obiectioni ſatisfit, dicendo; cùm Ariſtoteles negat, ineſſe grauibus & leuibus principium mouendi; loqui de principio ſeu cauſa principali efficiente: concedere tamen, ineſſe eis principium patiendi, ſeu recipiendi motum principale; quod eſt ipſorum materia, prout habet actum formæ. Quod noſtræ ſententiæ minime aduerſatur.

** Cap.9.q.5.art.3. Sol.2.obie.*

ARTICVLVS IIII.

DILVVNTVR ARGVMENTA initio quæſtionis propoſita.

ACcedamus nunc ad explicanda argumenta primi articuli; quæ tametſi probabilia ſint, non tamen concludunt. Ad primum conceſſa maiori propoſitione, neganda eſt minor: ad cuius priorem cõfirmationem dicendum; vtcunq; ſe habeat generans, ſiue abſens ſit, ſiue præſens ſit; ſiue interierit, ſiue nõ; ſemper ab eo corpus graue & leue mouetur. Illud enim Ariſtotelis, Effectus in actu requirit cauſam in actu; non ita accipiendũ eſt, quaſi oporteat, dũ exiſtit effectus, exiſtere actu cauſam. Id enim falſum eſſe, patet in cauſa etiam finali, cuius realem exiſtentiam præit effectus, vt deambulatio ſanitatem. Eſt ergo vera illius ſententia, quatenus ſignificat effectum, dum actu editur, expoſcere cauſam actu cauſalitatem exercentem. Adde etiam, licet non exiſtat genitor, exiſtere tamen formam, & motricem virtutem, quam rei genitæ indidit: quarum interuentu, & quaſi vicaria opera motum exequitur. Nec id, quod de relatione mouentis adijcitur, quicquam efficit. Non enim omnis relatio mouentis ad rem motam realis eſt, aut nullo intellectu cogitante exiſtit: ſed ea tantùm, quæ inter extrema actu exiſtentia verſatur, ſeruatis cæteris, quæ ad id requiruntur, conditionibus, de quibus alibi.

Reſponſio ad 1.arg.

Ad ſecundum dicendum eſt: omne generans principale grauis aut leuis, graue aut leue eſſe, vno e duobus modis: vel actu & formaliter, ſi ſit cauſa vniuoca, vt cùm ignis ignẽ producit; vel poteſtate & virtute, ſi ſit cauſa æquiuoca, vt cùm ſol radiorum coitione ignem efficit. Dicitur autem ſol virtute grauis, ſicuti & virtute calidus; quia vim habet producendi illud elementum ſiue miſtum, cuius formam grauitas neceſſariò conſequitur. Quòd verò aiunt, nihil id quo caret tribuere; intelligitur de re, quæ id quod tribuendum eſt, neq; actu, nec poteſtate in ſe cohibet. Quare abſurdum erit, grauia moueri ab ijs, quæ non ſunt actu grauia, vel leuia ab ijs, quæ actu leuia nõ ſunt, dummodo id ſint virtute & poteſtate.

Ad 2.

Pro explicatione tertij argumenti ſciendum, propoſitionem illam, mouens corporeum non mouet niſi moueatur: ſi abſolutè, ac ſecundum eum ſenſum, quem præ ſe fert, ſumatur, falſum eſſe; cùm magnes immotus ferrum ad ſe trahat. Eſt ergo ita intelligenda, vt nullum mouens corporeum moueat ſecundum locum, inijciendo immediatè ac per ſe impulſum rei motæ, quin ipſum moueatur. Magnes autem non eo pacto ferrum mouet, ſed alterando priùs medium, eique imprimẽdo attractoriam qualitatem. Vel, dicitur agens corporeum non mouere immotum, id eſt, niſi actu vel potentia moueatur: quod pro certo habetur. Quin verò ſolius primi ac ſupremi mouentis proprium eſt, nullum omnino motum aut mutationem ſubire poſſe, ſed ſic omnibus influere, vt ſtabilis manens det cuncta moueri. Hiſce modis explicata Ariſtotelis propoſitio firmam retinet veritatẽ, quantumlibet ei Theophraſtus reſtiterit, in eo opere, in quo locos ab Ariſtotele antè tractatos diſcuſſit. Cuius argumenta lege, ſi placet, apud Themiſtiũ in paraphraſi lib.1. de anima cap. 17. & apud Zimaram in theorematis, prop.94. Hinc perſpicua iam eſt noſtri argumenti ſolutio. In primis enim generãtia non mouẽt corpora grauia & leuia, imprimendo eis immediate impulſum: deinde non ita mouent, vt ſubite ipſa motum nequeant.

Ad 3. Quo ſenſu verum ſit nullum corpus mouere niſi moueatur.

Ad quartum: non minùs naturale eſſe grauibus & leuibus, ad impediendum vacuum accurrere, quàm in ſuum proprium locum ferri. Siquidem dum vacui metu cientur, feruntur ad acquirendũ diſpoſitionem propriam, ſibique naturalem, & inſtanti generationis debitam; nimirum coniunctionem cum reliquis partibus vniuerſi: proindeque iſtiuſmodi etiam motio ad generans referri debet.

Ad 4.

Ad

Ad 5. Ad quintum reſpondendum eſt: argentum viuum moueri à generante, non tamen loco conſiſtere, quia impeditur ob concurſum cauſarum, perennem illam agitationem efficientium. Cuius quidem rei præcipua cauſa eſt grauitas, adiuta humiditate, fluxibilitate, & figura rotunda. Nam grauitas (quæ tanta argento viuo inſidet, vt omnia metalla, auro excepto, in eo ſupernatent) propellit globum deorſum, qui cùm in plano ſtabilem ſitũ non inueniat, in hanc & illam partem voluitur, vti accidit ſphæræ ligneæ in planum demiſſæ: grauitatem autem cohibet humiditas, quodammodo fugiens contactum corporis ſicci, faciensque vt partes colligantur in globum: fluxibilitas verò & figura rotũda impediunt conſiſtentiam.

Ad 6. Ad ſextum dicendum, non magis naturale eſſe corpori graui & leui, in locũ ſibi à natura præſcriptum contendere, quàm igni calefacere: id tamen non ſufficere, vt calefactio generanti aſcribi debeat; cùm hæc non ſit ad acquirendam diſpoſitionẽ igni naturalem, modo antè explicato, quod de omnibus vitæ functionibus ſimiliter dicendum erit. Dubitatio tamen de motu cordis, difficiliorẽ habet explicatum. Nam D. Thomas opuſc. 35. Capr. in 2. d. 7. q. 2. art. 3. Ferrarienſis ad c. 97. li. 1. contra gentes, aliiq́; nonnulli concedũt, eum à generante eſſe. Verùm qui hanc ſequũtur opinionem, non eſt cur non idem quoq; de nutritione ſentiant: quod tamen iidem negant. Nam ſicuti motus cordis, ita & nutritio animanti naturalis eſt, eiq́; ad tuendam vitam neceſſaria. Quare dicendum potiùs videtur, motum cordis, cùm non ſit ſaltem per ſe primò ad natiuam illam, quàm diximus, diſpoſitionem comparandam; non à generante, ſed ab ipſa anima, vt à principe cauſa, proficiſci. Quæ videtur eſſe expreſſa Ariſtotelis ſententia, ad calcem libri de motu animalium,

Num motus cordis ſit à generante.

A vbi de cordis motu diſputãs, ait cor eſſe quaſi ſeparatum animal, quod per ſe viuit ac mouetur: ibidemq; docet, animantium operationes (è quarum numero haud dubiè eſt motus cordis) neutiquam ab externo motore pendere.

Quod verò ad appetitionem finis attinet, Aegidius in 2. d. 25. q. 5. Capreolus, & Hiſpalenſis eadem diſt. q. vnica, Caietanus in commentariis 1. 2. q. 9. art. 4. Ferrarienſis 3. contra B gentes ad cap. 89. aliiq́; Diui Thomæ ſectatores, concedunt, ſicuti grauia & leuia à ſuis genitoribus, ita voluntatem reſpectu finis ab auctore naturæ moueri. In qua opinione videtur eſſe D. Thomas 1. part. quæſt. 105. art. 4. & quæſt. 107. art. 2. & loco citato contra gentes. Aduerſaria tamen ſententia, quam Henricus Gandauenſis quodl. 9. quæ. 5. & Scotus in 2. diſt. 25. quæſt. vnica, aliiq́; complures ſequuntur, amplectenda eſt, dicẽdumq́; nullam voluntatis aut intellectus actionẽ ab ex- C terno auctore oriri eo pacto, quo motus grauium & leuium: tùm quia functiones vitales non niſi à viuente ſunt, vt ex Ariſtotele, & cõmuni Philoſophantium placito docuimus, tum quia intelligendi & volendi actus non ordinantur ad obtinendam naturalem ſubiecti diſpoſitionem & conſeruationem, modo iam ſæpiùs explicato.

D Ad vltimum dicendum, motus grauium & leuium poſſe reduci ad pulſionem; vt aduertit D. Thomas ad caput 2. lib. 7 huius operis: generãtia enim quodammodo dicuntur pellere grauia & leuia, dum eis grauitatem leuitatemq; conferunt, qua ad ſua loca tendant. Nec verum eſt, omnes motus, qui ab externo motore ſiunt, eſſe præter naturam, vt ex 4. cap. huius libri conſtat. Non enim ad violentiam motus ſufficit, illius principium externũ eſſe; ſed requiritur præterea, vt eidem res mota obnitatur.

Ad vlt. Motus grauium & leuium ad pulſionem reuocatur.

Κεφάλαιον ε.

ΤΟῦτο δὲ διχῶς· ἢ γὰρ οὐ δι' αὐτὸ τὸ κινοῦν, ἀλλὰ δι' ἕτερον ὃ κινεῖ τὸ κινοῦν, ἢ δι' αὐτό· καὶ τοῦτο, ἢ πρῶτον μετὰ τὸ ἔσχατον, ἢ διὰ πλειόνων, οἷον ἡ βακτηρία κινεῖ τὸν λίθον καὶ κινεῖται ὑπὸ τῆς χειρὸς κινουμένης ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, οὗτος δ' οὐκ ἔτι τῷ ὑπ' ἄλλου κινεῖσθαι. ἄμφω δὴ κινεῖν φαμὲν καὶ τὸ τελευταῖον καὶ τὸ πρῶτον τῶν κινούντων, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πρῶτον. ἐκεῖνο γὰρ κινεῖ τὸ τελευταῖον, ἀλλ' οὐ τοῦτο τὸ πρῶτον· καὶ ἄνευ μὲν τοῦ πρώτου, τὸ τελευταῖον οὐ κινήσει, ἐκεῖνο δ' ἄνευ τούτου· οἷον, ἡ βακτηρία οὐ κινήσει, μὴ κινοῦντος τοῦ ἀνθρώπου. εἰ δὴ ἀνάγκη πᾶν τὸ κινούμενον ὑπό τινός τε κινεῖσθαι, καὶ ἢ ὑπὸ τοῦ κινουμένου ὑπ' ἄλλου, ἢ μή· καὶ εἰ μὲν ὑπ' ἄλλου κινουμένου, ἀνάγκη τι εἶναι κινοῦν, ὃ οὐχ ὑπ' ἄλλου πρῶτον. εἰ δὲ τοιοῦτον τὸ πρῶτον, οὐκ ἀνάγκη θάτερον

CAPVT V.

HOc a aũt dupliciter: aut enim non per ipſum mouentem, ſed per aliud quid mouens mouet, aut per ipſum. b Atq; hunc quidẽ, aut primũ poſt vltimũ, aut per plura: vt baculus lapidem mouet, & mouetur à manu, qua ab homine mouetur, qui non vltrà mouet, quod ab alio moueatur. Vtrumque ſanè dicimus mouere videlicet vltimum mouentem & primum: ſed magis primum, quippe qui vltimum moueat, non autem hic primum: quin etiam ſine primo vltimus non mouetur, ille verò ſine hoc: vt baculus non mouebit homine non mouente. c Si igitur neceſſe eſt, quicquid mouetur ab aliquo moueri; & aut ab eo quod ab alio mouetur, aut non ab eo: & quidem ſi ab eo quod ab alio mouetur, neceſſe eſt aliqd eſſe mouens, quod non ab alio primum: ſed ſi tale Tex. 34.

ἀδύνατον γὰρ εἰς ἄπειρον ἰέναι τὸ κινοῦν καὶ τὸ κινούμενον ὑπ' ἄλλου αὐτοῦ· τῶν γὰρ ἀπείρων οὐκ ἔστιν οὐδὲν πρῶτον. εἰ οὖν ἅπαν μὲν τὸ κινούμενον ὑπό τινος κινεῖται, τὸ δὲ πρῶτον κινοῦν, κινεῖται μὲν, οὐχ ὑπ' ἄλλου δὲ, ἀνάγκη αὐτὸ ὑφ' αὑτοῦ κινεῖσθαι. ἔτι δὲ καὶ ὧδε τὸν αὐτὸν τοῦτον λόγον ἐστὶν ἐπελθεῖν. ἅπαν γὰρ τὸ κινοῦν τί τε κινεῖ, καὶ τινί. ἢ γὰρ αὑτῷ κινεῖ τὸ κινοῦν, ἢ ἄλλῳ· οἷον, ἄνθρωπος αὐτὸς ἢ τῇ βακτηρίᾳ· καὶ ὁ ἄνεμος κατέβαλλεν, ἢ αὐτὸς, ἢ ὁ λίθος ὃν ἔωσεν. ἀδύνατον δὲ κινεῖν ἄνευ τοῦ αὐτὸ αὑτῷ κινοῦντος, τὸ ᾧ κινεῖ· ἀλλ' εἰ μὲν αὐτὸ αὑτῷ κινεῖ, οὐκ ἀνάγκη ἄλλο εἶναι ᾧ κινεῖ. ἐὰν δὲ ᾖ ἕτερον ᾧ κινεῖ, ἐστί τι ὃ κινήσει, οὐ τινὶ, ἀλλ' αὑτῷ, ἢ εἰς ἄπειρον εἶσιν. εἰ οὖν τι κινούμενον κινεῖ, ἀνάγκη στῆναι, καὶ μὴ εἰς ἄπειρον ἰέναι· εἰ γὰρ ἡ βακτηρία κινεῖ τῷ κινεῖσθαι ὑπὸ τῆς χειρὸς, ἡ χεὶρ κινεῖ τὴν βακτηρίαν. εἰ δὲ καὶ ταύτην ἄλλο κινεῖ, καὶ ταύτην ἕτερόν τι τὸ κινοῦν. ὅταν δὴ τινὶ κινῇ ἀεὶ ἕτερον, ἀνάγκη εἶναι πρότερον τὸ αὐτὸ αὑτῷ κινοῦν. εἰ κινεῖται μὲν τοῦτο, μὴ ἄλλο δὲ τὸ κινοῦν αὐτὸ, ἀνάγκη αὐτὸ, αὐτὸ κινεῖν· ὥστε καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, ἤτοι εὐθὺς τὸ κινούμενον ὑπὸ τοῦ αὐτὸ αὑτῷ κινοῦντος κινεῖται, ἢ ἥξει ποτὲ εἰς τὸ τοιοῦτον. πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις, καὶ ὧδε σκοποῦσι, ταὐτὰ συμβήσεται ταῦτα. εἰ γὰρ

primum fuerit: neceſſe non eſt alterum eſſe. Nam quod mouet ipſumque ab alio mouetur, in infinitũ abire non poteſt; ſiquidem infinitorũ nullum eſt primũ. Si ergo quicquid mouetur, ab aliquo mouetur: primum autem mouens mouetur quidem ſed nõ ab alio; ipſum à ſe moueatur neceſſe eſt. d *Hoc etiam modo hanc eandem rationẽ licet concludere: quicquid mouet, tum aliquid, tum aliquo mouet. Aut enim ſe ipſo id quod mouet, aut alio mouet: veluti homo ipſe, aut baculo. Et ventus deiecit aut ipſe, aut lapis quẽ impulit. Fieri verò non põt, vt id quod mouet abſq; eo moueat, quod ſe ipſo mouet: ſed ſi ſe ipſo moueat, nõ eſt neceſſe aliud eſſe, quo mouet. Sin verò aliud ſit quod mouet, aliud etiam eſt, quod ſe ipſo, nõ aliquo mouebit, aut in infinitũ abibitur. Si igitur quidpiã quod mouetur mouet, neceſſe eſt ſtatũ eſſe, & nõ in infinitũ abire. Nam ſi baculus mouet, quia à manu moueatur, baculum mouet manus: ſi verò et hãc aliud mouet, hãc quoq; aliud quiddam erit mouẽs. Cùm igitur aliquo aliud ſemper mouet, id quod ſe ipſo mouet, prius ſit neceſſe eſt. Hoc itaq; ſi mouetur, non eſt autẽ aliud, quod ipſum moueat, ipſum ſe mouere neceſſe eſt. Quare hac etiam ratione id quod mouetur, aut protinus ab eo mouetur, quod ſe ipſum mouet, aut in id, quod huiuſmodi eſt, tandem acceditur.* e *Sed præter ea, quæ dicta ſunt, ſi hoc quoq; modo conſideremus, hæc eadem efficientur. Nam* Tex. 35. Tex. 36.

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Theorema Philoſophi cuiu.

HOc d *autem.*] Ex eo theoremate, cuius confirmationẽ ad calcem ſuperioris capitis conclusit, videlicet; Omne quod mouetur, ab alio mouetur: ducit ad aliud, nimirum. Neceſſe eſt quidquid mouetur, ab aliquo primo tandẽ moueri, quod ex ſe motum efficiat, nec moueatur; ꝙ ſi moueatur, non ab alio externo, ſed à ſe ipſo motum accipiat. Hic verò vt oſtendat, ſumit duo eſſe mouentium genera: alterum, quod ideo mouet, quia ab alio externo ipſum impellente mouetur; vt baculus, qui lapidem mouet, propterea quòd manu cietur: alterum, quod ex ſe motionem efficit, non motum ab alio externo; vt animal, cùm lapidem mouet.

b *Atque hunc.*] Partitur rurſus id, quod poſteriori modo mouet; in id quod ita mouet, vt ſit primum poſt vltimum, hoc eſt, quod per vnum duntaxat medium mouet: & in id, quod mouet per plura media; quo pacto Socrates interuentu manus baculum, interuentu baculi lapidem ciet. Deinde ait, primum mouens & media, partim inter ſe conuenire, partim differre. conuenire, quòd omnia ſimul moueant: differre, quòd primum priùs moueat, atq; ita vt à nullo externo motore cieatur; deinde quòd magis moueat, cùm poſſit mouere abſq; ſecundo, vt homo abſq; baculo, non contrà baculus abſq; homine.

c *Si igitur.*] Theorematis, quod paulò antè aſſignauit, veritatẽ comprobat, oſtenditq; neceſſariò in mouentibus deueniendum eſſe ad vnum primum, quod non item vlteriùs moueatur ab alio. Diſputat autem in hunc modum: Quidquid mouetur, neceſſe eſt ab aliquo moueri: vel igitur id à quo mouetur, mouetur à ſe tantùm, vel ab alio ipſum mouente: ſi à ſe tantùm, iam datur vnum primum mouens, cùm ex ſe moueat, nec aliunde motum recipiat. Quòd verò non poſſit ab alio mouente moueri, & rurſus illud ab alio, ita vt detur progreſſus in initium, ex eo demonſtrat; quia in mouentibus infinitis nullum eſt primum: ſi autem primum non eſt, neque poſtremum, cùm hoc pendeat ab illo. ſi aũt primum & extremum non ſint, nullus erit motus.

d *Hoc etiam.*] Quæ paulò antè dicta ſunt, hoc loco repetuntur. Non deſunt, qui putent ea non ab Ariſtotele ſcripta, ſed in textum è margine fuiſſe inſerta.

e *Sed præter.*] Probat, non quidquid mouet moueri: vel enim ex accidente mouetur, ita ſcilicet vt ab eo, quod mouetur moueatur, ſed tamen accidentariò eueniat, vt id, quatenus mouet, moueatur: vel mouetur per ſe. Si ex accidente, certè non neceſſariò mouetur; atq; adeò ſi ponatur non moueri, nullum accidit impoſſibile: licet enim ex eo quod eſſe poteſt, falſum interdum ſequatur; nunquam tamen ſequitur impoſſibile. At ſi ponamus id non moueri, tolletur omnis motus, ſiquidem (vt aduerſarij volunt) quidquid mouet mouetur. Non igitur dicendum eſt, omne id quod mouet, aliunde moueri.

f *Atque*

εἰ γὰρ ὑπὸ κινουμένου κινεῖται τὸ κινούμενον πᾶν, ἤτοι τοῦτο ὑπάρχει τοῖς πράγμασι κατὰ συμβεβηκός, ὥστε κινεῖ μὲν κινούμενον, οὐ μέντοι διὰ τὸ κινεῖσθαι αὐτὸ ἀεὶ ἢ οὔ, ἀλλὰ καθ' αὑτό. πρῶτον μὲν οὖν εἰ κατὰ συμβεβηκός, οὐκ ἀνάγκη κινεῖσθαι τὸ κινούμενον. εἰ δὲ τοῦτο, δῆλον ὡς ἐνδέχεταί ποτε μηδὲν κινεῖσθαι τῶν ὄντων· οὐ γὰρ ἀναγκαῖον τὸ συμβεβηκός, ἀλλ' ἐνδεχόμενον μὴ εἶναι. ἐὰν οὖν θῶμεν τὸ δυνατὸν εἶναι, οὐδὲν ἀδύνατον συμβήσεται, ψεῦδος δ' ἴσως. ἀλλὰ τὸ κίνησιν μὴ εἶναι, ἀδύνατον· δέδεικται γὰρ τοῦτο πρότερον, ὅτι ἀνάγκη κίνησιν ἀεὶ εἶναι. καὶ εὐλόγως τοῦτο συμβέβηκε· τρία γὰρ ἀνάγκη εἶναι, τό τε κινούμενον, καὶ τὸ κινοῦν, καὶ τὸ ᾧ κινεῖ. τὸ μὲν οὖν κινούμενον, ἀνάγκη μὲν κινεῖσθαι, κινεῖν δ' οὐκ ἀνάγκη· τὸ δὲ ᾧ κινεῖ, καὶ κινεῖν, καὶ κινεῖσθαι· συμμεταβάλλει γὰρ τοῦτο ἅμα καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ τῷ κινουμένῳ ὄν. δῆλον δ' ἐπὶ τῶν κατὰ τόπον κινούντων· ἅπτεσθαι γὰρ ἀλλήλων ἀνάγκη ὥστε μέχρι τινός. τὸ δ' οὕτω κινοῦν ὥστε εἶναι μὴ ᾧ κινεῖ, ἀκίνητον. ἐπεὶ δ' ὁρῶμεν τὸ ἔσχατον, ὃ κινεῖσθαι μὲν δύναται, κινήσεως δ' ἀρχὴν οὐκ ἔχει, καὶ ὃ κινεῖται μὲν, ὑπ' ἄλλου δ', ἀλλ' οὐχ ὑφ' αὑτοῦ, εὔλογον, ἵνα μὴ ἀναγκαῖον εἴπω, καὶ τὸ τρίτον εἶναι ὃ κινεῖ ἀκίνητον ὄν. διὸ καὶ Ἀναξαγόρας ὀρθῶς λέγει, τὸν νοῦν ἀπαθῆ φάσκων καὶ ἀμιγῆ εἶναι· ἐπειδή γε κινήσεως ἀρχὴν ποιεῖ αὐτὸν εἶναι· οὕτω γὰρ μόνως ἂν κινοίη ἀκίνητος ὢν, καὶ κρατοίη ἀμιγὴς ὤν. ἀλλὰ μὴν, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης κινεῖται τὸ κινοῦν, εἰ δὲ μὴ κινοῖτο, οὐκ ἂν κινοίη, ἀνάγκη τὸ κινοῦν, ᾗ κινεῖται, ἤτοι οὕτω κινεῖσθαι, ὥστε κατὰ τὸ αὐτὸ εἶδος τῆς κινήσεως, ἢ καθ' ἕτερον. λέγω δ', ὅτι ἤτοι τὸ θερμαῖνον καὶ αὐτὸ θερμαίνεσθαι, καὶ τὸ ὑγιάζον ὑγιάζεσθαι, καὶ τὸ φέρον φέρεσθαι· ἢ τὸ ὑγιάζον φέρεσθαι, τὸ δὲ φέρον αὐξάνεσθαι. ἀλλὰ φανερὸν ὅτι ἀδύνατον· δεῖ γὰρ μέχρι τῶν ἀτόμων διαιροῦντα λέγειν, οἷον εἴ τι διδάσκει γεωμετρεῖν, τοῦτο διδάσκεσθαι γεωμετρεῖν τὸ αὐτό, ἢ εἰ ῥιπτεῖ, ῥιπτεῖσθαι τὸν αὐτὸν τρόπον ῥίψεως. ἢ οὕτω μὲν μή, ἄλλο δ' ἐξ ἄλλου γένους, οἷον τὸ φέρον μὲν αὐξάνεσθαι, τὸ δὲ τοῦτο αὖξον ἀλλοιοῦσθαι ὑπ' ἄλλου, τὸ δὲ τοῦτο ἀλλοιοῦν ἕτερόν τινα κινεῖσθαι κίνησιν. ἀλλ' ἀνάγκη στῆναι· πεπερασμέναι γὰρ αἱ κινήσεις.

τὸ δ'

Nam ſi quidquid mouetur, ab eo, quod mouetur, moueatur: aut hoc rebus ex accidenti conuenit, vt id quidem, quod mouetur, moueat: non tamē quia ipſum ſemper moueatur, aut non, ſed per ſe. At primùm quidem ſi ex accidenti, non neceſſe eſt moueri id, quod mouet. Quòd ſi hoc ſit, perſpicuum eſt, fieri aliquando poſſe, vt nihil eorum, quæ ſunt, moueatur; cùm id, quod accidit, neceſſarium non ſit ſed poſſit non eſſe. Si ergo id, quod eſſe poteſt, poſuerimus, nihil, quod eſſe non poſſit, efficietur, ſed forſitan falſum. At fieri non poteſt, vt motus non ſit, cùm antea monſtratum ſit, motum neceſſariò ſemper eſſe. f Atq; ex ratione hoc euenit. Nam Text.37. *tria neceſſe eſt eſſe, id quod mouetur, id quod mouet & id quo mouet. Id igitur, quod mouetur, neceſſarium quidem eſt moueri; at mouere neceſſariū non eſt. Id autem quo mouet, & mouere & moueri. Cùm enim ſimul ſit cum eo quod mouetur, vnà cum ipſo mutatur. Quod in his, quæ loco mouent, perſpicuum eſt, cùm vſque ad aliquid neceſſariò ſe tangant. At quod ſic mouet, vt id non ſit, quo mouet, immobile eſt. Cùm igitur extremum id inueniamus, quod moueri quidem poteſt, motionis autem principium non habet; & id, quod mouetur quidem ab alio autem, non à ſe ipſo: rationi conſonum eſt, (ne dicam neceſſarium) tertium quoq; eſſe quod immobile cùm ſit, mouet. Quapropter & Anaxagoras rectè dicit, mentem inquiens impatibilem eſſe, & non miſtam, quippe cùm motus principium eam faciat. Hoc enim ſolùm modo immobilis manens mouebit, & miſtionis expers vincet. g At ſi non ex* Text.38. *accidenti, ſed neceſſariò, id quod mouet, mouetur, ita vt, ſi non moueatur, non moueat: neceſſe eſt, id, quod mouet, quatenus mouetur, aut eadem motus ſpecie, aut alia cieri. Dico autem vel calefieri id quod calefacit, & quod ſanat ſanari, & quod fert ferri, aut quod ſanat ferri, & quod fert augeri. Sed manifeſtum eſt, fieri non poſſe. Dicere enim oportet, vſque ad indiuidua diuidendo, ceu ſi quid geometriam doceat, id eandem geometriam doceri, aut ſi iacit, eodem iaci iactus modo. Quòd ſi non hoc modo, ſed alio atq; alio genere; veluti id quod fert augeri, quod autem hoc auget, ab alio alterari, id verò quod alterat, motu alio quopiam cieri: ſtetur certè neceſſe eſt, quandoquidem finiti ſunt motus.*

Dicere

Tria, quæ in motu inueniuntur.

f *Atque ex.*] Antequam poſteriorem partem inchoatæ demonſtrationis concludat: oſtendit dari mouens immobile: ſed enim priùs ſumit, tria eſſe in motu; mobile, id quod mouetur ſiue inſtrumentum, & mouens. Atque id quod mouetur, non neceſſariò mouere inquit, cùm poſſit non mouere: at inſtrumentum ſimul mouere & moueri: mouere, quia ad id aſſumitur; moueri, quia attingit rem motam, ſaltem vſque ad aliquem terminum (in motu enim locali non ſemper mouens toto motu coniunctum eſt mobili, vt in iactu videre eſt) cùm igitur in motu detur aliquid quod dum mouetur non neceſſariò mouet, item aliquid, quod dum mouet neceſſariò mouetur: conſentaneum rationi eſt, vt detur etiam aliquid, quod moueat & non moueatur. Corroborat autem hoc Ariſtot. teſtimonio Anaxagoræ, qui Mentem, quam dixit primò mouere & ſegregare omnia, miſtionis motusque expertem fecit.

g *At ſi non.*] Confirmat nunc poſteriorem partem minoris, videlicet, non omne quod mouet, per ſe & neceſſario moueri. Vel enim moueretur eadem ſpecie motus, qua moueret, vel alia: quorum neutrum dici poteſt. Non primum: quia alioqui ſequeretur, eum, qui Geometriam, verbi gratia, docet, debere ſimul ab alio Geometriam doceri; & eum, qui ſaxum voluit, debere etiam volui. Non ſecundum quia ſpecies motus finitæ ſunt, atque ita neceſſariò dandus eſt ſtatus, veniendumque ad aliquod mouens, quod non iam alia ſpecie motus cieatur.

τὸ δὲ πάλιν ἀνακάμπτειν, καὶ τὸ ἀλλοιοῦν φάναι φέρεσθαι, ταὐτὸ ποιεῖν ἐστι, κἂν εἰ εὐθὺς ἔφη τὸ φέρον φέρεσθαι, καὶ διδάσκεσθαι τὸ διδάσκον. δῆλον γὰρ ὅτι κινεῖται καὶ ὑπὸ τοῦ ἀνώτερον κινοῦντος τὸ κινούμενον πᾶν, καὶ μᾶλλον ὑπὸ τοῦ προτέρου τῶν κινούντων. ἀλλὰ μὴν τοῦτό γε ἀδύνατον· τὸ διδάσκον γὰρ συμβαίνει μανθάνειν, ὧν τὸ μὲν μὴ ἔχειν, τὸ δ' ἔχειν ἐπιστήμην ἀναγκαῖον. ἔτι δὲ μᾶλλον τούτων ἄλογον, ὅτι συμβαίνει πᾶν τὸ κινητικὸν εἶναι κινητὸν, εἴπερ ἅπαν ὑπὸ κινουμένου κινεῖται τὸ κινούμενον· ἔσται γὰρ κινητόν. ὥσπερ εἴ τις λέγοι ὅτι πᾶν τὸ ὑγιαστικὸν, καὶ ὑγιάζον, καὶ ὑγιαστόν ἐστι· καὶ τὸ οἰκοδομητικὸν οἰκοδομητὸν, ἢ εὐθὺς, ἢ διὰ πλειόνων· λέγω δ', οἷον εἰ κινητὸν μὲν ὑπ' ἄλλου πᾶν τὸ κινητικὸν, ἀλλ' οὐ ταύτην τὴν κίνησιν κινητὸν ἣν κινεῖ τὸ πλησίον, ἀλλ' ἑτέραν· οἷον, τὸ ὑγιαστικὸν μαθητικόν· ἀλλὰ τοῦτο ἐπαναβαῖνον ἥξει ποτὲ εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος, ὥσπερ εἴπομεν πρότερον· τὸ μὲν οὖν τούτων ἀδύνατον· τὸ δὲ πλασματῶδες· ἄτοπον γὰρ τὸ ἀλλοιωτικὸν αὐξητὸν ἐξ ἀνάγκης εἶναι. οὐκ ἄρα ἀναγκαῖον ἀεὶ κινεῖσθαι τὸ κινούμενον ὑπ' ἄλλου, καὶ τούτου κινουμένου· στήσεται ἄρα. ὥστε ἤτοι ὑπὸ ἠρεμοῦντος κινήσεται τὸ κινούμενον πρῶτον, ἢ αὐτὸ ἑαυτὸ κινήσει. ἀλλὰ μὴν καὶ εἴ γε δέοι σκοπεῖν, πότερον αἴτιον κινήσεως καὶ ἀρχὴ, τὸ αὐτὸ αὑτὸ κινοῦν, ἢ τὸ ὑπ' ἄλλου κινούμενον, ἐκεῖνο πᾶς ἂν θείη.

τὸ γὰρ

Dicere autem, fieri recurſum, & quod alterat ferri; perinde eſt, ac ſi quod fert ferri, & quod docet doceri ſtatim dicatur. h *Nam quicquid mouetur, à ſuperiori etiam mouente moueri, & magis ab eo quod in mouentibus primum locum occupat, manifeſtum eſt. Sed fieri hoc nequit, cùm eueniat, vt id diſcat quod docet, quorum alterum ſcientiam habere, alterum non habere neceſſarium eſt.* i *Abſurdius præterea, quam hæc ſint, accidit, videlicet, quicquid mouere aptum eſt, mobile eſſe: ſi, quicquid mouetur, ab eo mouetur, quod mouetur. Erit enim mobile, perinde atque ſi aliquis dixerit, quicquid ſanare poteſt, & ſanat, ſanari poſſe; & quicquid ædificare aptum eſt, ædificari poſſe; aut continuò, aut per plura. Ceu ſi quicquid mouere aptum eſt, ab alio mobile ſit, non quidem eo motu, quo id mouet, quod ſibi propinquum eſt, ſed alio: vt ſi quod ſanare aptum eſt, diſcere poſſit. At hoc aſcendendo in eandem, vt diximus, ſpeciem aliquando perueniet. Horum igitur alterum fieri non poteſt, alterum figmentum eſt: cùm abſurdum ſit, id quod alterandi vim habet, poteſtatem, vt augeatur, neceſſariò habere.* k *Non ergo neceſſe eſt,* Text. 39. *id, quod mouetur, ab alio ſemper moueri, quód & ipſum moueatur. Quamobrem ſtatus erit. Quare quod primò mouetur, aut ab eo mouebitur, quod quieſcit, aut ipſum ſe mouebit. Quin etiam ſi conſiderare oporteat, vtrum motionis cauſa ſit & principium, idne, quod ſe mouet, an quod ab alio mouetur: illud profectò quiuis ponet.*

Nam

h *Nam quidquid.*] Quia verò diceret quiſpiam, non oportere dari infinitas ſpecies motus, ſed eaſdem tranſpoſitas, ita nimirum, vt quod loco mouet aliquid, alteretur ab illo, & quod alterat, ab alio augeatur; & quod auget, rurſus ab alio loco moueatur; ſicque in infinitum tranſponendo. Occurrit Ariſtoteles; adhuc nihilominus ſequi, rem moueri à mouente, affecto eadem ſpecie motus. Vnumquodque enim magis mouetur à primo, quàm ab intermedio motore. Quare ſi A mouetur à B, & hoc à C, & hoc à D: magis A mouetur à D, quàm ab alijs: vt ſi motum localiter mouetur ab alterato, & alteratum ab eo quod augeſcit, & hoc rurſus à moto localiter; rectè ſequitur à primo ad vltimum, vt motum localiter moueatur à moto localiter. occu-patio.

i *Abſurdius.*] Repetitio eſt eiuſdem rationis, qua poſteriorem aſſumptionis partem confirmauit; etſi nunc magis vniuerſim procedat. Ducit ergo ad illud incommodum; ſi omne quod mouet, per ſe mouetur: quia videlicet oporteat ea, quæ mouentur, aut alia & alia motus ſpecie affici abſque termino, quod figmentum eſt; aut ſemper id, quod mouet, eandem ſpecie motionem ſubire; vt ſanari id quod ſanat, ſiue ab alio proximè ſanitatem capiat, ſiue mediatè, vt cùm ſit recurſus ad eundem motum, propter ſpecierum finitatem, vt paulò antè dictum fuit.

k *Non ergo.*] Ex ijs, quæ hactenus diſputata ſunt, concludit: non oportere id, quod mouetur, moueri ſemper ab alio, quod aliunde motionem accipiat, nec dandam in infinitum progreſſionem, ſed in aliquo tandem conſiſtendum. Tum ſubdit, id, quod ita mouet, vt ab alio non moueatur, eſſe principem motus cauſam. quandoquidem quod per ſe tale eſt, id eſt magis tale, quàm quod alterius beneficio tale eſt.

τὸ γὰρ αὐτὸ καθ' αὑτὸ ὂν αἴτιον, ἀεὶ πρότερον τοῦ καθ' ἕτερον καὶ αὐτοῦ ὄντος. ὥστε τοῦτο σκεπτέον λαβοῦσιν ἄλλην ἀρχὴν, εἴ τι κινεῖ αὐτὸ αὑτὸ, πῶς κινεῖ, καὶ τίνα τρόπον. ἀναγκαῖον δὴ τὸ κινούμενον ἅπαν εἶναι διαιρετὸν εἰς ἀεὶ διαιρετά. τοῦτο γὰρ δέδεικται πρότερον ἐν τοῖς καθόλου περὶ φύσεως, ὅτι πᾶν τὸ καθ' αὑτὸ κινούμενον, συνεχές. ἀδύνατον δὴ τὸ αὐτὸ αὑτὸ κινοῦν πάντῃ κινεῖν αὐτὸ ἑαυτό· φέροιτο γὰρ ἂν ὅλον καὶ φέροι τὴν

Nam quod per ſe cauſa eſt, eo eſt prius, quod eſt per aliud. l *Quare alio ſumpto principio hoc diſpiciendum eſt, ſi quid ſe moueat quónam modo ſe moueat. Sanè neceſſe eſt, quicquid mouetur, in ſemper diuidua diuiduum eſſe. Hoc namq; antè monſtratum eſt, in his, quæ vniuerſim de natura, videlicet, quicquid mouetur per ſe, continuum eſſe.* m *Fieri igitur nequit, vt quod ſe mouet, omni ex parte ſe moueat.* Text. 40.

αὐτὴν φοράν, ἢ ἓν καὶ ἄτομον τῷ εἴδει, καὶ ἀλλοιοῖτο καὶ ἀλλοιοῖ. ὥστε διδάσκοι ἂν καὶ διδάσκοιτο ἅμα, καὶ ὑγιάζοι καὶ ὑγιάζοιτο τὴν αὐτὴν ὑγίειαν. ἔτι διώρισται ὅτι κινεῖται τὸ κινητόν. τοῦτο δέ ἐστι δυνάμει κινούμενον, οὐκ ἐντελεχείᾳ· τὸ δὲ δυνάμει, εἰς ἐντελέχειαν βαδίζει. ἔστι δὲ ἡ κίνησις ἐντελέχεια κινητοῦ ἀτελής. τὸ δὲ κινοῦν ἤδη ἐνεργείᾳ ἐστίν. οἷον θερμαίνει τὸ θερμόν, καὶ ὅλως γεννᾷ τὸ ἔχον τὸ εἶδος. ὥσθ' ἅμα τὸ αὐτὸ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ θερμὸν ἔσται καὶ οὐ θερμόν. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, ὅσων τὸ κινοῦν ἀνάγκη ἔχειν τὸ συνώνυμον. τὸ μὲν ἄρα κινεῖ, τὸ δὲ κινεῖται τοῦ αὐτοῦ αὑτὸ κινοῦντος. ὅτι δ' οὐκ ἔστι τὸ αὐτό, αὑτὸ κινοῦν οὕτως, ὥστε ἑκάτερον ὑφ' ἑκατέρου κινεῖσθαι, ἐκ τῶνδε φανερόν· οὔτε γὰρ ἔσται πρῶτον κινοῦν οὐδέν, εἴγε ἑκάτερον κινήσει ἑκάτερον· τὸ γὰρ πρότερον, αἰτιώτερον τοῦ κινεῖσθαι τοῦ ἐχομένου, καὶ κινήσει μᾶλλον· διχῶς γὰρ κινεῖν ἦν, τὸ μὲν τὸ ὑπ' ἄλλου κινούμενον αὐτό, τὸ δ' αὑτῷ.

ἐγγύτερον

neat. Namque vnum eadem & indiuidua ſpecie latione totum ferretur & ferret, alteraretur & alteraret. Quare doceret & doceretur ſimul, & eadem ſanitate ſanaret & ſanaretur. n *Praeterea definitum eſt, id, quod mobile eſt, moueri. Hoc verò cùm mouetur, poteſtate eſt, non actu. At quod poteſtate eſt, ad actum proficiſcitur: rei autem mobilis actus imperfectus eſt motus, quod verò mouet actu eſt: vt quod calidum eſt calefacit, & omnino id generat, quod formam habet. Quare idem eodem calidum ſimul erit, & non calidum: ſimiliter & aliorum vnumquodque, quorum mouens habere id neceſſe eſt, quòd eiuſdem nominis ſit ac rationis.* o *Eius igitur, quod ſe mouet, aliud mouet, aliud mouetur. Fieri autem non poſſe, vt ſe quidpiam ita moueat, vt ab vtroque vtrumque moueatur, ex his manifeſtum eſt. Nihil enim primum mouens erit, ſi vtrumque mouerit. Nam quod eſt prius, magis cauſa eſt vt moueatur, quàm id quod hæret, atque etiam magis mouebit. Etenim bifariam erat mouere, aliud quidem quod ab alio ipſum mouetur, aliud verò ſe ipſo.* Text. 41.

Quod

l *Quare alio.*] Aggreditur ad explicandum, ſi quid ſe moueat, quónam pacto ſibi ipſi motus cauſa eſſe queat. Ac primùm ſumit; Omne mobile, & in infinitum diuiſibile, & continuum eſſe: quod demonſtratum fuit lib. 6. huius operis, vbi effata, ad communem de motu diſciplinam pertinentia, ex profeſſo tradita ſunt. Deinde proponit modos omnes, quibus concipere animo poſſimus, aliquid ſe ipſum mouere: videlicet, quòd aut totum moueat totum, aut pars totum, aut totum partem, aut pars partem. *Varij modi mouendi ſe.*

m *Fieri igitur.*] Reijcit primum modum: quia ſi totum poteſt totum mouere, ſequeretur, idem eadem ſpecie lationis ferre & ferri poſſe, eadem alteratione alterare & alterari; atque adeò doceri & docere, ſanare & ſanari: quod tamen fieri non poſſe, liquet ex eo, quia eadem res ſecundum eandem formam eſſet in actu & poteſtate ſimul.

Omne mouens quà tale eſſe in actu. n *Praeterea definitum.*] Iure à ſe fuiſſe excluſum primum membrum, oſtendit ex ipſa motus natura; quæ cùm ſit actus entis in poteſtate, vt in poteſtate eſt; conſiſtit in quodam progreſſu ad actum & perfectionem: id verò, quod mouet, quà tale, ſuam perfectionem actumque poſſidet. Quo fit, vt nullum totum ſecundum eandem formam, poſſit eſſe mobile & mouens ſimul.

o *Eius igitur.*] Oſtendit, non poſſe aliquid totius ſic mouere totum, vt vtraque eius pars ab vtraque moueatur: alioqui ſequeretur, non dari in eo vnum aliquod primum mouens, in quo tamen neceſſariò conſiſtendum eſt. Conſecutio autem probatur: quia vtrumque foret primum, aut neutrum primum foret: quandoquidem id primum eſt, quod alia mouet; & id, quod ab alio mouetur, primum non eſt, vt ſuperiùs dictum fuit. ſiue loquamur de mobilibus, quæ in ſe ſui motus cauſam habent; ſiue de iis, quæ ab externo motore cientur.

ἐγγύτερον δὲ τὸ πορρώτερον τοῦ κινουμένου τῆς ἀρχῆς, ἢ τὸ μεταξύ. ἔτι οὐκ ἀνάγκη τὸ κινοῦν κινεῖσθαι, εἰ μὴ ὑφ' αὑτοῦ· κατὰ συμβεβηκὸς ἄρα ἀντικινεῖ θάτερον. ἔλαβον τοίνυν ἐνδέχεσθαι μὴ κινεῖν· ἔσται ἄρα, τὸ μὲν κινούμενον, τὸ δὲ κινοῦν ἀκίνητον. ἔτι οὐκ ἀνάγκη τὸ κινοῦν ἀντικινεῖσθαι, ἀλλ' ἢ ἀκίνητόν γέ τι κινεῖν ἀνάγκη, ἢ αὐτὸ ὑφ' αὑτοῦ κινούμενον, εἴπερ ἀνάγκη ἀεὶ κίνησιν εἶναι· ἔτι, ἣν κινεῖ κίνησιν, καὶ κινοῖτ' ἄν. ὥστε τὸ θερμαῖνον θερμαίνοιτο. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦ πρώτως αὐτὸ αὑτὸ κινοῦντος, οὔτε ἓν μόριον, οὔτε πλείω κινήσει αὐτὸ αὑτὸ ἕκαστον. τὸ γὰρ ὅλον εἰ κινεῖται αὐτὸ ὑφ' αὑτοῦ, ἤτοι ὑπό τινος αὑτοῦ τινὸς κινηθήσεται, ἢ ὅλον ὑπὸ ὅλου. εἰ μὲν οὖν, τῷ κινεῖσθαί τι μόριον αὐτὸ ὑφ' αὑτοῦ, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ πρῶτον αὐτὸ αὑτὸ κινοῦν· χωρισθὲν γάρ, τοῦτο μὲν κινήσει αὐτὸ αὑτό, τὸ δὲ

Quod autem magis à re, quæ mouetur, diſtat, principio propinquius eſt, quàm medium. p *Praeterea neceſſe non eſt, id, quod mouet, moueri, niſi à ſe ipſo: reliquum igitur ex accidenti contrà mouet. Accepi igitur poſſe, non mouere. Quamobrem aliud erit quod mouetur, aliud quod mouet immobile.* q *At neque neceſſe eſt, id, quod mouet, contrà moueri: quin potiùs neceſſe eſt, vt vel immobile aliquid moueat, aut quod à ſe mouetur; ſiquidem motum eſſe ſemper oportet. Eo etiam, quo mouet, motu moueretur: quare calefaciens calefieret.* r *Atqui nec eius, quod ſe primùm mouet, aut pars vna, aut plures ſeſe mouebunt.* Text. 42. *Nam ſi totum à ſe mouetur, aut ab aliquo ipſius, aut totum à toto mouebitur. Si igitur, quia eius pars aliqua à ſe moueatur, ea profectò id erit,*

ὅλον οὐκ ἔστι. εἰ δὲ ὅλον ὑφ' ὅλου κινεῖται, κατὰ συμβεβηκὸς ἂν ταῦτα κινοῖ αὐτὰ ἑαυτά. ὥστ' εἰ μὴ ἀναγκαῖον, εἰλήφθω μὴ κινούμενα ὑφ' αὑτῶν. τῆς ὅλης ἄρα τὸ μὲν κινήσει ἀκίνητον ὄν, τὸ δὲ κινηθήσεται· μόνως γὰρ οὕτως οἷόν τέ τι αὐτοκίνητον εἶναι. ἔτι εἴπερ ἡ ὅλη αὐτὴ αὑτὴν κινεῖ, τὸ μὲν κινήσει αὐτῆς, τὸ δὲ κινηθήσεται. ἡ ἄρα αβ ὑφ' αὑτῆς τε κινηθήσεται, καὶ ὑπὸ τῆς α. ἐπεὶ δὲ κινεῖ τὸ μὲν κινούμενον ὑπ' ἄλλου, τὸ δὲ ἀκίνητον ὄν. καὶ κινεῖται, τὸ μὲν κινοῦν, τὸ δὲ οὐθὲν κινοῦν, τὸ αὐτὸ αὑτὸ κινοῦν ἀνάγκη ἐξ ἀκινήτου εἶναι. κινοῦντος δὲ, καὶ ἔτι ἐκ κινουμένου, μὴ κινοῦντος δὲ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' ὁπότερ' ἔτυχεν.

ἴσω

quod primùm ſe mouet, quia ſi ſepraretur, ipſa ſe mouebit, totum autem minimè. At ſi à toto totum moueatur, hæ ex accidenti ſe ipſas mouebunt. Quare ſi non neceſſariò, ſumantur non moueri à ſeipſis. s Ipſius ergo totius alia pars immobilis manens mouebit, alia mouebitur. Hoc enim tantùm modo fieri poteſt, vt aliquid ſe moueat. Præterea ſi totum ſe mouet, aliud ipſius mouebit, aliud mouebitur. Ipſum igitur A B, tum à ſe ipſo, tum ab ipſo A mouebitur. t Cùm autem aliud moueat, quod ab alio mouetur, aliud verò quod immobile eſt: & quod mouetur, aliud mouet, aliud nihil mouet: u id quod ſe mouet, ex immobili mouente, & eo quod mouetur (non mouet autem neceſſariò, ſed vt contingit) conſtare neceſſe eſt. Text. 43.

p *Præterea neceſſe.*] Quia ſtatuerat antea, dari mobile, quod non aliunde, ſed à ſe moueatur, docet; non propterea id ita ſe habere, quod vtraque eius pars vtramq; moueat: oſtenditque ſi A, verbi gratia, moueat B, non neceſſariò ab illo moueri, etſi per accidens ab eodem moueri queat. Vnde fit, vt poſſit ab illo non moueri: quandoquidem id, quod per accidens eſt, in vtramque partem cadere non repugnat. Itaque nihil cenſendum erit mouere ſe, quod vtraque illius pars alteri motum inferat. ſed quia vna eſt mouens non mota; altera verò ita motum recipit, vt non neceſſario efficiat.

q *At neque*] Rurſus probat, non propterea aliquid ſe mouere, quòd vtraq; pars vtramque moueat: primùm quia, vt dictum fuit, non ſemper mouens ab alio mouetur, ſed aut motu vacat, aut ſe ipſum mouet; alioqui abeundum eſſet in infinitum, nec daretur in motoribus ſtatus: vnde fieret, vt contra id, quod paſſim experimur, omnis motus è natura rerum tolleretur. Deinde quia, vt eſt etiam ſuperiùs traditum, nihil ita ſe mouet, vt totum moueat totum, ac ſi vtraque pars eâdem motione, qua mouet, moueatur: cùm in eo euentu vtraque ſibi ipſi motum allatura ſit, perinde erit; aut certè nihil obſtabit, quominùs totum moueat totum, & idem ſeipſum omni ex parte caleſaciat, aut ſanet.

r *Atqui nec.*] Excludit modum alium, quem excogitare quis poſſet, nimirum mouere aliquid ſe, quòd vna, aut plures partes ſe ipſas moueant, ita vt earum merito totum ſe ipſum mouere perhibeatur. Nam ſi totum, ob vnam aut plures partes, ſibi ipſis motum afferentes, à ſe ipſo moueri poſſet: aut moueretur ab aliqua parte, quæ ſe moueret; aut ſicut totum à toto, moueri diceretur. Si detur primum, vtique illa pars ſe ipſam primò mouebit; iamque totum non cenſebitur mouere primò ſe ipſum. Si poſterius, certè partes ex accidente ſe mouebunt, quo pacto quælibet continui pars merito totius per accidens mouetur. Quare poterunt partes a motu ceſſare, cùm nihil obſtet, quò minùs id, quod ex accidente eſt, non ſit. Non eſt igitur aſſerendum, totum mouere ſe, quia vna, aut plures eius partes ſe moueant.

s *Ipſius ergo.*] Ex ijs, quæ diſputata ſunt colligit, cùm aliquod totum ſe ipſum mouere dicitur, ſemper in eo dari partem vnam quæ moueat, & immobilis permaneat; aliam ſiue alias, quæ motum excipiant: atq; hac ſolummodo ratione poſſe quippiam ſe ipſum mouere. Quod inſuper explanat, aiens: Cùm A B dicitur mouere ſe, moueri tùm à ſe ipſo, tùm ab alio: videlicet à ſe ipſo, quatenus non ab externo motore agitur; ab alio, quatenus eius pars, quæ motum efficit, à toto realiter diſtinguitur.

t *Cùm autem.*] Oſtendit, in omni mobili, quod ſui motus cauſa eſt, duas illas partes reperiri, de quibus proximè egit: nimirum mouentem immobilem; motam, & quæ non neceſſariò mouet. Hoc autem vt apertius euadat, tradit varia genera mouentium & mobilium. Atque inprimis duo genera mouentium: alterum quod mouet, & eſt expers motus; alterum quod mouet, & ab alio mouetur. Deinde ſubijcit alia etiam duo genera mobilium: vnum, quod ita mouetur, vt ſimul moueat; aliud, quod nullum motum efficit. Quæ varietas quadripartita ad tria membra reuocari poteſt, quia duo in vnum recidunt; nimirum mouens quod mouetur, & mobile quod mouet.

u *Id quod ſe mouet.*] Tria genera proximè tradita reperiri ait in eo, quod ſe mouet: licet duo tantùm neceſſario inueniri debeant, diſputatque in hunc modum: Sit A mouens immobile: ſit B id, quod mouetur ab A, & mouet C: quòd C ita moueatur a B, vt nihil iam vlteriùs moueat: hoc totum A B C mouebit ſe ipſum, cùm vna eius pars moueat immobilis, alia moueatur. Cùm verò tres partes ſint, duabus manentibus, quarum vna moueat & non moueatur; altera verò moueatur, ſiue moueat, ſiue non: & tertia dempta adhuc nihilominus ſe ipſum mouebit: at ſi duæ illæ non manſerint, vna ſublata non mouebit ſe ipſum. Si ergo C auferatur a B, ſe ipſum mouebit, cùm eiuſmodi partes in ſe contineat; ipſum verò C nec ſe mouebit, nec mouebitur, cùm abiunctum ſit ab illis, à quibus motum accipiebat: quòd ſi A fuerit ablatum, id quod reſtat, nimirum

De eo, quod ſe mouet.

nimirum

mirum B C, non mouebit ſe ipſum; quandoquidem B non mouet C, niſi quia ab A mouetur. Tantùm igitur dempto C id quod relinquitur, ſe mouet: cuius quidem vna pars ſic motum efficit, vt immobilis ſit; altera ita mouetur, vt neceſſariò non moueat. Quare planum eſt, id quod ſe mouet, neceſſariò eiuſmodi partes in ſe continere.

ἔστω γὰρ τὸ α κινοῦν μὲν, ἀκίνητον δὲ, τὸ δὲ β κινούμενόν τε ὑπὸ τοῦ α, καὶ κινοῦν τὸ ἐφ' ᾧ γ. τοῦτο δὲ κινούμενον μὲν ὑπὸ τοῦ β, μὴ κινοῦν δὲ μηδέν. εἴπερ γὰρ καὶ διὰ πλειόνων ἥξει ποτὲ εἰς τὸ γ. ἔστω δι' ἑνὸς μόνου. τὸ δὴ ἅπαν α β γ, αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ, ἀλλ' ἐὰν ἀφέλω τὸ γ, τὸ μὲν α β κινήσει τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ, οὐδὲ ὅλως κινηθήσεται. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἡ β γ κινήσει αὐτὴ ἑαυτὴν ἄνευ τοῦ α. τὸ γὰρ β κινεῖ τῷ κινεῖσθαι ὑπ' ἄλλου, οὐ τῷ ὑφ' αὑτοῦ τινὸς μέρους. τὸ ἄρα α β μόνον αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ. ἀνάγκη ἄρα τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινοῦν ἔχειν καὶ τὸ κινοῦν, ἀκίνητον δέ. τὸ δὲ κινούμενον, μηδὲν δὲ κινοῦν ἐξ ἀνάγκης. ἁπτόμενα δὲ ἤτοι ἀμφω ἀλλήλων, ἢ θατέρου θάτερον, εἰ μὲν οὖν συνεχές ἐστι τὸ κινοῦν· τὸ γὰρ κινούμενον συνεχὲς ἀναγκαῖον εἶναι. δῆλον ὅτι τὸ πᾶν αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ. οὐ τῷ αὐτοῦ εἶναί τι τοιοῦτον, οἷον αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖν, ἀλλ' ὅλον κινεῖ αὐτὸ ἑαυτὸ, κινούμενόν τι καὶ κινοῦν. τὸ αὐτοῦ τι εἶναι τὸ κινοῦν καὶ τὸ κινούμενον· οὐ γὰρ ὅλον κινεῖ, οὐδὲ ὅλον κινεῖται, ἀλλὰ κινεῖ μὲν τὸ α, κινεῖται δὲ τὸ β μόνον· τὸ δὲ γ ὑπὸ τοῦ α οὐκ ἔτι· ἀδύνατον γάρ. ἀπορίαν δὲ ἔχει, ἐὰν ἀφέλῃ τις ἢ τῆς α. εἰ συνεχὲς τὸ κινοῦν μὲν ἀκίνητον δέ. ἢ τῆς β τῆς κινουμένης ἡ λοιπὴ ἄρα κινήσει τῆς α, ἢ ἡ τῆς β κινηθήσεται· εἰ γὰρ τοῦτο, οὐκ ἂν εἴη πρώτως κινουμένη ὑφ' αὑτῆς ἡ α β. ἀφαιρεθείσης γὰρ ἀπὸ τῆς α β, ἔτι κινήσει ἑαυτὴν ἡ λοιπὴ α β.

ἢ δυνά-

Sit enim A mouens quidem, ſed immobile, B autem & moueatur ab A, & moueat C: quod moueatur quidem ab ipſo B, ſed nihil moueat. Siquidem enim & per plura interdum in C veniat, ſit per vnum ſolum. Totum igitur A B C ipſum ſe mouet, ſed ſi C abſtulero, A B ſe ipſum mouebit, cùm A ſit mouens, B id quod mouetur. At verò C non mouebit ſe ipſum, nec omninò mouebitur: ſed nec B C ſe ipſum ſine A mouebit: quandoquidem B mouet, quia ab alio mouetur, non quia à ſui ipſius parte vlla. Solum igitur A B ipſum ſe mouet. Neceſſe eſt itaque, id quod ſe mouet mouens immobile habere, & id quod mouetur: nihil autem mouet neceſſariò: x quæ quidem aut ſeſe mutuò contingant, aut alterum alterum. y Quòd ſi id, quod mouet, continuum ſit (quod enim mouetur, neceſſariò eſt continuum) conſtat, totum ſe mouere; non quia eius aliquid tale ſit, vt ipſum ſe moueat; ſed quòd totum ſe mouet: mouetúrque & mouet, quòd id quod mouet, & id quod mouetur ipſius ſit aliquid. Non enim totum mouet, nec totum mouetur, ſed A quidem mouet, B autem tantùm mouetur; ipſum autem C non vlterius à B: fieri enim non poteſt. z Dubium autem eſt, ſi aut ipſius B, quod Text. 44. *mouetur, quiſpiam aliquid auferat: an reliquum ipſius A mouebit, aut quod ſupereſt ipſius B mouebitur. Nam ſi hoc fiat, non primum profectò à ſe ipſo A B mouebitur, cùm facta ab A B detractione id, quod eius reſtat, adhuc ſe ipſum moueat.*

a *An*

x *Quæ quidem.*] Explicat quónam modo partes illæ, nempe mouens & mota, quoad ſitum ſeſe habere debeant: atque, illas aut ſe mutuò tangere, aut vnam duntaxat ab alia tangi. Nam cùm mouens & motum debeant ſimul eſſe, oportet inter id, quod mouet & mouetur, dari mutuum contactum, qualis eſt inter ignem & aërem proximum, quem calefacit: vel ſaltem vnum tangere alterum, etſi tangendi reciprocatio non detur; vt videre eſt in mouentibus materia vacantibus; verbi gratia, in anima & intelligentijs orbium cœleſtium motricibus, quæ cùm ſuæ virtutis influxu, & quaſi tactu mobilia tangant, ab eis tamen non tanguntur.

y *Quòd ſi id.*] Quoniam, vt dictum eſt, in eo, quod ſe ipſum mouet, datur vna pars immobilis, altera mota, quæ non neceſſariò mouet: declarat etiam nunc, qua ratione totum hiſce partibus conſtans ſe ipſum mouere perhibeatur: ſumitque, vtramque partem continuam & magnitudine præditam eſſe. Nam quòd pars mota, ſiue mobile, tale ſit, conſtat ex libro 6. huius operis; de mouente autem idem ſupponit hoc loco, antequam rei veritas demonſtratione eluceat: præſertim cum ad præſens inſtitutum nihil attineat, vtrum ita ſe habeat, an non. Hac hypotheſi præmiſſa, quia toti, cui duæ illæ partes inſunt, tria conueniunt, mouere, moueri, & mouere ſeipſum: docet, hoc poſtremum non ei attribui, quòd aliqua eius pars ſeipſam moueat; ſed potiùs ipſum totum eſſe, quod mouet, & quod mouetur: non quia moueat totum, aut à toto moueatur; ſed quia id, quod mouet, & quod mouetur, ſunt aliquid ipſius, & vnum ciet alterum, ita vt illud alterum non neceſſariò motum edat.

z *Dubium autem.*] Dubitationem quandam proponit, ex dictis oriundam: nimirum, ſi in ipſo ſe primùm mouente, quod ſit A B, duæ inſunt partes; vna mouens immobilis, quæ eſt A: altera mota, nempe B: num detracta aliqua portione parti ipſi mouenti, quæ ſit continua, & altera item portione ablata parti motæ, quæ continua eſt; num inquam partes, quæ manent, adhuc ſic affectæ eſſe debeant, vt vna nihilominus moueat, & altera moueatur: ſi enim ita ſit, planè ſequitur, mouens A B, ante detractionem non primò mouere ſe ipſum, cùm idem præſtet, dimiſſa parte.

a *An*

ἢ δυνάμει μὲν ἑκάτερον, οὐδὲν κωλύει, ἢ θάτερον τὸ κινούμενον διαιρετὸν εἶναι, ἐντελεχείᾳ δὲ ἀδιαίρετον, ἐὰν

a *An vtrumque, aut alterum, nempe id, quod mouetur, poteſtate quidem diuiduũ eſſe nihil pro-*

ἢ διαιρεθῇ μηκέτι ἔχειν τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν; ὥστε οὐδὲν κωλύει ἐν διαιρετοῖς δυνάμει πρώτοις ἐνυπάρχειν. φανερὸν τοίνυν ἐκ τούτων, ὅτι ἐστὶ τὸ πρώτως κινοῦν ἀκίνητον· εἴτε γὰρ εὐθὺς ἵσταται τὸ κινούμενον, ὑπό τινος δὲ κινούμενον, εἰς ἀκίνητον τὸ πρῶτον· εἴτε εἰς κινούμενον μέν, αὐτὸ δ' ἑαυτὸ κινοῦν καὶ ἱστὰν ἀμφοτέρως συμβαίνει τὸ πρῶτον κινοῦν, ἐν ἅπασιν εἶναι τοῖς κινουμένοις ἀκίνητον. Κεφα-

hibet, actu autem indiuiduum; & ſi diuiſum fuerit, non eandem vltra poteſtatem habere? Quare nihil obſtat, quominùs in diuiduis poteſtate primum habeatur. b *Ita primum mouens immobile eſſe, ex his quæ diximus, manifeſtum eſt. Seu enim quod mouetur, ab aliquo autem mouetur, in immobili primo conſiſtas: ſeu in eo, quod mouetur quidem, ipſum verò ſe mouet, & conſiſtit: vtroque ſanè modo euenit, vt quod primùm mouet, in omnibus, quæ mouentur, ſit immobile.*

CAP.

Reſponſio ad propoſitã dubitationem.

a *An vtrumque*] Diluit propoſitam dubitationem, aiens: nihil obſtare, quominùs id, quod ob continuitatem poteſtate diuiduum eſt, nequeat ad diuiſionis actum perduci; vt patet in corpore ſolari. Item fieri poſſe, vt id, quod in tanta quantitate mouet, aut mouetur, in minori nec conſiſtere, nec proinde mouere aut moueri queat; cùm res naturales quoad minimum definitæ ſint. Item videre licet in corde, quod ſectum vim motricem amittit. Quare nihil prohibet, ſecundùm hanc conſiderationem deſignari aliquid ſe ipſum primò mouens, quatenus videlicet notari poteſt quantitas, in qua eius pars mouens & pars mota non iam munia ſua obire valeat.

Primum mouens debere eſſe immobile.

b *Ita primum.*] Ex ijs, quæ hactenus de mouentium & mobilium ſtatu ratione que diſſeruit, colligit id, quod ſuſceptæ diſputationis ſcopus fuit: videlicet, quod primùm mouet, in omnibus, quæ mouentur, immobile eſſe oportere: ſiquidem oſtenſum fuit, non omne, quod mouetur, agitari ab alio, quod vlteriùs ab alio motum capiat: ſed conſiſtendum in vno aliquo, quod ſi ſit vltimum mouens, motu vacet: ſi verò non ſit, haud iam ab externo aliquo motore pulſetur, ſed in ſe ſui motus cauſam habeat, ita vt vna pars motum edat, nec ab alia moueatur; cæteræ verò eundem motum excipiant, nec neceſſariò moueant.

QVÆSTIO VNICA.

NVM ARISTOTELES RECtè oſtenderit, eſſe in mundi vniuerſitate vnum motorem primum.

ARTICVLVS I.

RECTÈ ID AB ARISTOtele demonſtratum.

QVibus rationibus probetur, eſſe vnum mundi principem Deum, 12. lib. Metaphyſicæ cum Ariſtotele fuſiùs pertractandum erit. Nunc paucis expendemus, num Ariſtoteles cap. 5. huius libri, & cap. 2. lib. 2. Metaph. rectè oſtenderit, deueniendum eſſe ad vnum primum motorem. Portò tota eius probatio ex his duobus locis collecta, in hũc ferè modum
C concluditur: Si non eſſet vnus primus motor, omnis cauſalitas cauſarum, eſſentiali ſubordinatione mouentium, atque adeò omnis earum effectus tolleretur. hoc autem eſt apertè falſum: ergo & illud. Maior ita probatur: In omnibus cauſis mouentibus, eſſentialiter ſubordinatis, prima eſt cauſa mediæ, & media vltimæ, ſiue mediæ plures ſint, ſiue vna duntaxat: remotâ autem cauſâ remouetur id, quod ab ea pendet: ergo ſi non datur prima, nec erit media, nec vltima, nec vllus effectus. Quòd
D autem in cauſis eſſentialiter ſubordinatis prima ſit cauſa mediæ, ſiue mediarum, hunc in modum oſtenditur: Sumatur tota multitudo cauſarum mouentium, præter eam, quæ im-
A mediatè attingit effectum: quærimus, num in tota illa multitudine ſit aliqua cauſa mouens, & non mota; an quælibet ita moueat, vt ab alia moueatur? Si detur primum, iam dabitur vna prima cauſa, quæ non aliunde motionem accipiat, & tamen ipſa alijs motionem afferat; ſiquidem omnes aliæ cauſæ inter ſe ita cohærent, atque ordinatæ ſunt, vt poſterior à priore motum accipiat: ſi detur ſecundum, tota cauſarum collectio erit mouens &
B mota. Sed hinc ſequitur, extra illam multitudinem neceſſariò exiſtere aliquam cauſam, à qua cæteræ omnes moueantur, & quæ ex ſe expers motus ſit: ergo vtrumlibet dicatur, non poterit non dari prima illa cauſa, quam inueſtigamus.

Sequi verò id, quod dicimus; nempe extra illam multitudinem exiſtere talem cauſam, dupliciter oſtendi poteſt: primùm, quia ſi omnes illæ cauſæ mouent & mouentur, omnes
C ſunt inſtrumentales: at inſtrumentales eſſe nõ poſſunt, niſi ab alia principe cauſa cieantur. Deinde, quia eadem ratio eſt in tota multitudine, quæ in ſingulis cauſis: quare ſi quælibet vindicat aliam à qua moueatur, etiam tota multitudo aliam ſeorſum poſitam, à qua motum recipiat, vindicabit. Quo patet, non dari in mouentibus eſſentialiter ſubordinatis infinitum progreſſum; ſed exiſtere vnam primam cauſam mouentem, qua cæteræ moueantur.
D Ita fermè ſeſe habet ratio Ariſtotelis, quæ ſanè optima eſt: eaque vtitur D. Thomas 1 contra Gentes, cap. 13. & Scotus in Quodlibetis, quæſt. 7. eandemq; Interpretes communi conſenſu approbant.

ARTI-

ARTICVLVS II.

REFVTATIO OBIECTIONIS contra demonſtrationem Ariſtotelis.

Obiectio. OBijciet tamen aliquis, futilem eſſe conſecutionem illam quam intulimus; nimirum, ſi quælibet cauſa infinitæ multitudinis habeat aliam, à qua moueatur, neceſſariò ipſam quoque multitudinem debere vindicare aliam ſeorſum conſtitutam, à qua motum excipiat. Nam quòd à rebus diuiſim ſumptis ad totam collectionem nõ valeat conſecutio, in multitudine numerorum videre eſt: non enim ſi quilibet ab alio ſuperatur, iccircò oportet dari vnum, à quo tota numerorum multitudo vincatur.

Dilut. 1. Lege Ferrar. cap. 13 lib. 1. contra Gentes. Huic obiectioni occurrendum eſt, cum Capreolo in 1. diſtinct. 3. quæſt. 1. rationem illam non concludere vi formæ, ſed in ſubiecta materia duntaxat. Etenim cum multæ cauſæ mouent ſimul & mouentur, non ſolùm quælibet earum, ſed enim tota collectio, quatenus mota eſt in poteſtate ad motionem ſubeundam: A quod autem ita in poteſtate eſt, requirit aliam cauſam in actu conſtitutam, à qua excitetur, & in actum perducatur: hæc autem eſt cauſa mouens, non mota. Reſponderi etiam poteſt cum Caietano, 1. part quæſt. 2. art. 3 (quod in idem fermè recidit) ideò diuerſam eſſe rationem in numeris, & in cauſis ſimul mouentibus ac motis: quia cauſa proxima, ſiue cohærens cum effectu, habet cauſalitatem completã, cùm re ipſa effectum producat, quem alioqui producere non poſſet: *Dilut. 2.* B non obtineret autem completam, ſeu perfectam cauſalitatem, ſi penderet in cauſando ab alia ſuperiori cauſa, & illa ab alia, ſicque in infinitum; quia infinitus aſcenſus & deſcenſus repugnant complemento & abſolutioni. Ex quo ſequitur, neceſſariò deueniendum ad aliquam cauſam ſuperiorem, quæ proximæ cauſæ vis & efficacitas compleatur: quæ cùm inter eas, quæ mouentur, non occurrat, vtique extra illas quærenda erit. C Quibus patet, quamuis illa argumentandi formula à ſingulis ad totam multitudinem non valeat in numeris; valere tamen in re propoſita, id eſt, in cauſis, quæ ita mouent vt moueantur.

Κεφάλαιον ϛ.

Ἐπεὶ δὲ δεῖ κίνησιν ἀεὶ εἶναι καὶ μὴ διαλείπειν, ἀνάγκη εἶναί τι ἀΐδιον ὃ πρῶτον κινεῖ, εἴτε ἓν, εἴτε πλείω, καὶ τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον. ἕκαστον μὲν οὖν ἀΐδιον εἶναι, τῶν ἀκινήτων μὲν, κινούντων δὲ, οὐδὲν πρὸς τὸν νῦν λόγον. ὅτι δ' ἀναγκαῖον εἶναί τι τὸ ἀεὶ, ἀκίνητον μὲν αὐτὸ πάσης τῆς ἐκτὸς μεταβολῆς, καὶ ἁπλῶς, καὶ κατὰ συμβεβηκὸς, κινητικὸν δ' ἑτέρου, δῆλον ὧδε σκοποῦσιν. ἔστω

CAPVT VI.

CVM autem motum ſempiternum eſſe oporteat, & non intermitti; neceſſe eſt aliquid, quod primum mouet, ſeu vnum, ſeu plura, ſempiternum eſſe: & id quidem, quod primum mouet, immobile. Eorum ſanè, quæ immobilia quidem ſunt, ſed mouent, vnumquodque perpetuum eſſe, ad præſentem ſermonem nihil attinet. Text. 45. *At verò neceſſe eſſe, vt aliquid immobile, omniſque mutationis ſimpliciter & ex accidenti expers: quòd aliud mouendi vim habeat, ſemper ſit, his, qui ſic conſiderant, fiet manifeſtum.* Text. 46.

a Fieri

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

QVemadmodum in ſingulis, quæ à ſe mouentur, oſtendit, dari vnum quod immobile, à quo in reliquas partes motus deriuetur; ita nunc ex tota ratione motus, qui in natura conſpicitur, probat, dandum eſſe vnum primum motorem, omni motu mutationeque vacantem ac ſempiternum. Concludit ergo in primis motoris perpetuitatem ex eo, quia ſemper fuerit motus, qui abſque mouente eſſe nequit; ſiue is motor vnus ſit, ſiue plures, ſiue alia etiam mouentia æterna habeantur, ſiue non.

ἔστω δὴ εἴ τις βούλεται ἐπί τινων ἐνδεχόμενον, ὥστε εἶναί ποτε καὶ μὴ εἶναι ἄνευ γενέσεως καὶ φθορᾶς. τάχα γὰρ ἀναγκαῖον εἴ τι ἀμερὲς, ὁτὲ μὲν ἔστιν, ὁτὲ δὲ μὴ ἔστιν ἄνευ τοῦ μεταβάλλειν, ὁτὲ μὲν εἶναι, ὁτὲ δὲ μὴ εἶναι πᾶν τὸ τοιοῦτον. καὶ τῶν ἀρχῶν τῶν ἀκινήτων μὲν, κινητικῶν δὲ, ἐνίας ὁτὲ μὲν εἶναι, ὁτὲ δὲ μὴ εἶναι ἐνδεχέσθω καὶ τοῦτο. ἀλλ' οὔ τι πάσας γε δυνατόν. δῆλον γὰρ ὡς αἴτιόν τι τοῖς αὐτὰ ἑαυτὰ κινοῦσίν ἐστι τοῦ ὁτὲ μὲν εἶναι, ὁτὲ δὲ μὴ εἶναι. τὸ μὲν γὰρ αὐτὸ ἑαυτὸ κινοῦν ἅπαν ἔχειν ἀνάγκη μέγεθος, εἰ μηδὲν κινεῖται ἀμερές. τὸ δὲ κινοῦν

a *Fieri autem poſſe (ſi cui placeat) ponamus, vt ſine ortu & interitu quædam aliàs ſint, aliàs non ſint. Nam ſi quid partibus vacans interdum eſt, interdum nõ eſt; id omne ſine mutatione aliquãdo ſit, aliquando non ſit, fortaſſis neceſſe eſt. Hoc præterea contingat, vt principiorũ immobilium, quæ mouendi vim habent, quædam interdum ſint, interdum non ſint: at vt omnia, fieri non poteſt; cùm perſpicuum ſit, his, quæ ſe mouent, cauſam aliquam eſſe, cur aliàs quidem ſint, aliàs verò nõ ſint. Quicquid*

ἀδύνατον ἀνάγκη ἐκ τῶν εἰρημένων. τὸ δὴ, τὰ μὲν γίγνεσθαι, τὰ δὲ φθείρεσθαι, καὶ τοῦτ' εἶναι συνεχῶς, οὐδὲν αἴτιον, τῶν ἀκινήτων μὲν, μὴ ἀεὶ δ' ὄντων· οὐδ' αὖ τῶν ἀεὶ μὲν τάδε κινούντων, τούτων δ' ἕτερα. τοῦ γὰρ ἀεὶ ὄντος καὶ συνεχοῦς, οὔτε ἕκαστον αὐτῶν αἴτιον, οὔτε πάντα· τὸ μὲν γὰρ οὕτως ἔχειν, ἀΐδιον καὶ ἐξ ἀνάγκης. τὰ δὲ πάντα ἄπειρα, καὶ οὐχ ἅμα πάντα ὄντα. δῆλον τοίνυν ὅτι εἰ καὶ μυριάκις ἔνιαι ἀρχαὶ τῶν ἀκινήτων μὲν, κινουσῶν δέ. καὶ πολλὰ τῶν αὐτὰ ἑαυτὰ κινούντων φθείρεται, τὰ δ' ἐπιγίγνεται. καὶ τόδε μὲν ἀκίνητον ὂν, τόδε κινεῖ. ἕτερον δὲ, τόδε· ἀλλ' οὐδὲν ἧττόν ἐστί τι ὃ περιέχει, καὶ τοῦτο παρ' ἕκαστον ὂν, ὅ ἐστιν αἴτιον, τοῦ τὰ μὲν εἶναι, τὰ δὲ μὴ, καὶ τῆς συνεχοῦς μεταβολῆς· καὶ τοῦτο μὲν τούτοις, ταῦτα δὲ τοῖς ἄλλοις αἴτια κινήσεως. εἴπερ οὖν ἀΐδιος ἡ κίνησις, ἀΐδιον καὶ τὸ κινοῦν ἔσται πρῶτον, εἰ ἕν· εἰ δὲ πλείω, τὰ ἀΐδια. ἓν δὲ μᾶλλον, ἢ πολλὰ, καὶ πεπερασμένα ἢ ἄπειρα δεῖ νομίζειν· τῶν αὐτῶν γὰρ συμβαινόντων, ἀεὶ τὰ πεπερασμένα μᾶλλον ληπτέον· ἐν γὰρ τοῖς φύσει δεῖ τὸ πεπερασμένον καὶ τὸ βέλτιον, ἂν ἐνδέχηται, ὑπάρχειν μᾶλλον· ἱκανὸν δὲ καὶ ἓν, ὃ πρῶτον τῶν ἀκινήτων ἀΐδιον ὂν, ἔσται τοῖς ἄλλοις ἀρχὴ κινήσεως. φανερὸν δὲ καὶ ἐκ τοῦδε, ὅτι ἀνάγκη εἶναί τι ἓν καὶ ἀΐδιον τὸ πρῶτον κινοῦν. δέδεικται

enim ſe mouet, magnitudinem habeat neceſſe eſt, ſiquidem nihil, quod partibus vacet, mouetur. At quod mouet, non neceſſe eſt ex his, quæ dicta ſunt. b *Vt igitur alia oriantur, alia intereant, idque continuè fiat, nihil eorum cauſa eſt, quæ immobilia quidem ſunt, tamen non ſemper ſunt; nec rurſus eorum, quæ ſemper hæc mouent, illa verò alia. Perpetuitatis enim atq; continuationis, nec vnum eorum cauſa eſt, nec vniuerſa. Nam quod ſic ſe habet, ſempiternum eſt, & neceſſariò. Vniuerſa autem infinita ſunt, & non ſimul omnia. Quamobrem conſtat, etſi decies millies nonnulla principia immobilia mouentia, & multa eorum, quæ ſe mouent, intereunt, alia verò generantur: & hoc quidem cùm immobile ſit, illud mouet, aliud verò aliud. Attamen quidpiam eſt, quod continet, atque hoc præter vnumquodque horum: quod quidem cauſa eſt, vt alia ſint, alia non ſint, atque mutationis continuæ. Et hoc hiſce, hæc autem a ijs motionis ſunt cauſa.* Text. 47 c *Itaque ſi perpetuus motus eſt,* Text. 48. *perpetuum erit & mouens primum, ſi vnum: at ſi plura, plura & perpetua. Vnum autem potius, quàm plura: & finita, quàm infinita putandum eſt eſſe. Semper enim finita potiùs ſumenda ſunt, modò eadem fiant: cum in rebus naturæ, id quod finitum eſt & melius, ſi eſſe poſſit, ineſſe oporteat. Satis autem eſt, ſi vnum, quod cum immobilium primum ſempiternúmve ſit, motionis principium alijs erit.* d *Perſpicuum verò etiam ex hoc eſt, neceſſe eſſe, vt quod vnum mouet, vnum aliquid ſit & ſempiternum.*

Etenim

a *Fieri autem.*] Docet, etſi fingamus, quædam phyſicæ generationis & interitus expertia modò eſſe, modò non eſſe: itemque licet fateamur, partes mouentes & per ſe inſecabiles, quæ in animantibus motum edunt, per aliquam mutationem vna cum ipſis animantibus incipere & deſinere, atque adeò quædam principia immobilia interdum eſſe, interdum non eſſe: tamen fieri non poſſe, vt omnia huiuſce ordinis & conditionis ſint, vt aliquando eſſe incipiant, cùm antea non fuerint, vel eſſe deſinant, cùm fuerint. Id quod ex eo probat: quia ſi quædam ſe mouentia aliquando ſunt: aliquando non ſunt; neceſſe eſt aliquam cauſam ortus & interitus ipſorum dari: ſiquidem omne, quod mouetur mutatúrve, ſui motus ac mutationis cauſam habet. Quod autem interdum eſt, interdum non eſt, ſi ſit compoſitum, generatur & interit. Præterea intereuntia, quæ ſe mouent, affecta ſunt magnitudine: nullum enim inſectile moueri poteſt: at quod in his motum edit, non neceſſariò partes habet. Multò ergo minùs ſupremum motorem partibus conſtare oportebit.

Primũ motorem eſſe ſempiternum. b *Vt igitur.*] Primum motorem ſempiternum eſſe ex eo concludit: quia continuæ ac perpetuæ mutationis, quæ in rebus conſpicitur, non poteſt cauſa eſſe vnum aliquod ex ijs quæ ortum & occaſum ſubeunt: cùm nullum ſemper exiſtat; nec verò omnia, quia infinita ſunt, ac ſimul eſſe nequeunt: ſi autem non exiſtant, neutiquam eorum, quæ ſunt, cauſa eſſe poſſunt. Et verò licet, inquit, decies millies aliqua principia mouentia motus expertia, & multa ex ijs, quæ ſe ipſa mouent, occumbant, aliaque ſuccedant, & in lucem prodeant, & eorum vnum mouens immobile aliquid moueat, & illud aliud; neceſſarium tamē erit præter ipſa dari aliquod primum mouens, quod vniuerſa cohibeat & complectatur, & communis cauſa ſit, vt alia gignantur, alia intereant; eiſdemque ad ſuas peculiares motiones adminiſtrandis vim communicare.

c *Itaque ſi*] Rationem, qua ex motus æternitate ſempiternum eſſe motorē primum oſtenderat, repetit, addens, non modò ſi vnus ſit, ſempiternum eſſe oportere; ſed idem quoque pronuntiandum, ſi plures numerentur. Sed enim aſſerendum potiùs, vnum eſſe, quam plures: quòd

Neceſſariò dandum vnum mouēs primum. ſi plures ſint, finitos potiùs, quàm infinitos eſſe. Cùm enim finita ſufficiunt, ea potiùs ſumi debent, quam infinita: ſufficit verò vnus motor ſempiternus, qui alijs omnium motionum cauſa ſit; præſertim cùm plura prima eſſe non poſſint.

d *Perſpicuum vero.*] Primum motorem, & æternum & vnum eſſe, comprobat, ex perpetuitate & vnitate motus. Nam cùm motus in natura ſemper fuerint, vt ſuprà oſtenſum eſt, & ij ad vnum principem motum, à quo pendent, reduci debeant; hoc eſt ad cœleſtem motum, quem proinde æternum eſſe oportet. cùm inſuper hic motus maximè vnus ſit atque adeo continuus, ab vno & ſempiterno pendere neceſſe eſt. Nam ſi ab alio atque alio motore efficeretur, non continuus foret, ſed vnus alium ſubſequeretur.

c *Hic*

Δέδεικται γὰρ ὅτι ἀνάγκη ἀεὶ κίνησιν εἶναι. εἰ δὲ ἀεί, ἀνάγκη καὶ συνεχῆ εἶναι· καὶ γὰρ τὸ ἀεὶ ὂν, συνεχές· τὸ δ' ἐφεξῆς, οὐ συνεχές. ἀλλὰ μὴν εἴ γε συνεχής, μία. μία δ', ἡ ὑφ' ἑνός τε τοῦ κινοῦντος, καὶ ἑνὸς τοῦ κινουμένου. εἰ γὰρ ἄλλο καὶ ἄλλο κινήσει, οὐ συνεχὴς ἡ ὅλη κίνησις, ἀλλ' ἐφεξῆς. ἐκ τε δὴ τούτων πιστεύσειεν ἄν τις εἶναί τι πρῶτον ἀκίνητον, καὶ πάλιν ἐπιβλέψας ἐπὶ τὰς ἀρχὰς τῶν κινούντων. τὸ μὲν δὴ εἶναι ἄττα τῶν ὄντων, ἃ ὁτὲ μὲν κινεῖται, ὁτὲ δ' ἠρεμεῖ, φανερόν. καὶ διὰ τούτου γέγονε δῆλον ὅτι οὔτε πάντα κινεῖται, οὔτε πάντα ἠρεμεῖ, οὔτε τὰ μὲν ἀεὶ ἠρεμεῖ, τὰ δ' ἀεὶ κινεῖται· τὰ γὰρ ἐπαμφοτερίζοντα, καὶ δύναμιν ἔχοντα τοῦ ὁτὲ μὲν κινεῖσθαι, ὁτὲ δ' ἠρεμεῖν, δείκνυσι περὶ αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ τὰ τοιαῦτα δῆλα πᾶσι, βουλόμεθα δὲ δεῖξαι καὶ τὴν ἑκατέρου φύσιν τοῖν δυοῖν, ὅτι ἔστιν ἔνια μὲν ἀεὶ ἀκίνητα, ἔνια δ' ἀεὶ κινούμενα, προϊόντες δ' ἐπὶ τοῦτο, καὶ θέντες ἅπαν τὸ κινούμενον ὑπό τινος κινεῖσθαι, καὶ τοῦτο εἶναι ἢ ἀκίνητον ἢ κινούμενον, καὶ κινούμενον ἢ ὑφ' αὑτοῦ ἢ ὑπ' ἄλλου ἀεί, προήλθομεν ἐπὶ τὸ λαβεῖν, ὅτι τῶν κινουμένων ἐστὶν ἀρχή, τῶν μὲν κινουμένων τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινοῦν, τῶν δὲ πάντων τὸ ἀκίνητον. ὁρῶμεν δὲ καὶ φανερῶς ὄντα τοιαῦτα ἃ κινεῖ αὐτὰ ἑαυτά, οἷον τὸ τῶν ἐμψύχων καὶ τὸ τῶν ζῴων γένος. ταῦτα δὲ καὶ δόξαν παρεῖχε μή ποτε ἐνδέχεται κίνησιν ἐγγίνεσθαι μὴ οὖσαν ὅλως, διὰ τὸ ἐν τούτοις ὁρᾶν ἡμᾶς τοῦτο συμβαῖνον· ἀκίνητα γάρ ποτε ὄντα, κινεῖται πάλιν ὡς δοκεῖ. τοῦτο δὴ δεῖ λαβεῖν, ὅτι μίαν κίνησιν αὐτὰ κινεῖ, καὶ ὅτι ταύτην οὐ κυρίως· οὐ γὰρ ἐξ αὐτοῦ τὸ αἴτιον, ἀλλ' ἔνεισιν ἄλλαι κινήσεις φυσικαὶ τοῖς ζῴοις, ἃς οὐ κινοῦνται δι' αὑτῶν, οἷον αὔξησις, φθίσις, ἀναπνοή, ἃς κινεῖται τῶν ζῴων ἕκαστον ἠρεμοῦν, καὶ οὐ κινούμενον τὴν ὑφ' αὑτοῦ κίνησιν.

Etenim motũ neceſſariò ſemper eſſe, demonſtratum eſt. At ſi ſemper, neceſſe eſt & continuum eſſe: cùm id, quod ſemper eſt, continuum ſit: quod autem deinceps, non continuũ. Atqui ſi continuus, vnus: vnus autem & ab vno eſt mouente, & vnius rei quæ mouetur. Nam ſi aliud atque aliud mouerit, totus motus cõtinuus nõ erit, ſed deinceps. e His ſanè adductus aliquis credere poterit, immobile aliquid primum eſſe, & rurſus ſi ad eorũ, quæ mouẽt, principia animaduertat. Eorũ igitur quæ ſunt, aliqua eſſe, quæ aliàs quidem mouentur, aliàs quieſcunt, perſpicuum eſt. Atq; hoc ipſo planum factũ eſt, nec vniuerſa moueri, nec vniuerſa qeſcere: nec alia quidem ſemper quieſcere, alia ſemper moueri. Qui enim ancipiti natura ſunt, facultatemq́ue habent, vt aliquando moueantur, aliquando quieſcãt, horum fidem faciunt. Cùm autem talia conſpicua omnibus ſint, & duorum vtramque naturã demonſtrare volumus; nẽpe aliqua eſſe quæ à motu ſemper vacãt, alia verò quæ ſemper mouẽtur: ad quod profecti, poſitoq; illo, quicquid mouetur ab aliquo moueri: hocq; eſſe aut immobile, aut moueri; & id aut à ſe, aut ſemper ab alio: eò progreſſi ſumus, vt ſumeremus, eorum, quæ mouentur, principiũ eſſe: eorum quidem, quæ motu ciẽtur, id quod ſe ciet; omniũ verò id, quod eſt immobile. Cernimus aũt, & id quidem manifeſtè, aliqua eſſe eiuſmodi, quæ ſe mouent, vt animantium & animalium genus. Atq; hæc ſanè ſuſpicionẽ præbebant, ne fortaſſe contingeret, motũ, cùm omnino non eſſet, oriri: propterea quòd in ipſis fieri id videremus, vt quæ immobilia cùm ſint, rurſus, vt videtur, moueantur. Hoc igitur Tex. 51. ſumendum eſt, vno motu hæc ſe mouere, & illo non propriè, quippe cùm in ſe eius cauſam non habeant. Sed animalibus naturales alij inſunt motus, quibus non per ſe mouentur; vt accretio, imminutio, reſpiratio, quibus animalium vnumquodque, cùm quieſcit, & ſe motu eo, qui ab ipſo proficiſcitur, non mouet, mouetur.

e *His ſanè adductus.*] Ratione alia, ſumpta ex principijs eorum quæ ſe mouent, ſuadet, vnum eſſe perpetuum motorem. Ad quam probationem repetit quædam ex ijs, quæ ſuperiùs dixerat, quæ non eſt cur iterum à nobis explicentur.

Τούτου δ' αἴτιον τὸ περιέχον καὶ πολλὰ τῶν εἰσιόντων, οἷον ἐνίων ἡ τροφή· πεττομένης μὲν γὰρ καθεύδουσι, διακρινομένης δὲ ἐγείρονται καὶ κινοῦσιν ἑαυτούς, τῆς πρώτης ἀρχῆς ἔξωθεν οὔσης. διὸ οὐκ ἀεὶ κινοῦνται συνεχῶς ὑφ' αὑτῶν· ἄλλο γὰρ τὸ κινοῦν, αὐτὸ κινούμενον καὶ μεταβάλλον πρὸς ἕκαστον τῶν κινούντων ἑαυτά. ἐν πᾶσι δὲ τούτοις κινεῖται τὸ πρῶτον κινοῦν καὶ τὸ αἴτιον τοῦ αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖν ὑφ' αὑτοῦ, κατὰ συμβεβηκὸς μέντοι· μεταβάλλει γὰρ τὸν τόπον τὸ σῶμα, ὥστε καὶ τὸ ἐν τῷ σώματι ὂν καὶ τὸ ἐν τῷ μοχλῷ κινοῦν ἑαυτό. ἐξ ὧν ἔστι πιστεῦσαι, ὅτι εἴ τί ἐστι τῶν ἀκινήτων μέν, κινούντων δὲ καὶ αὐτῶν κινουμένων κατὰ συμβεβηκός, ἀδύνατον συνεχῆ κίνησιν κινεῖν. ὥστ' εἴπερ ἀνάγκη συνεχῶς εἶναι κίνησιν, εἶναί τι δεῖ τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός, εἴπερ δεῖ, καθάπερ εἴπομεν, ἐν τοῖς οὖσιν ἄπαυστόν τινα καὶ ἀθάνατον εἶναι κίνησιν, καὶ μένειν τὸ ὂν αὐτὸ ἐν αὑτῷ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ. τῆς γὰρ ἀρχῆς μενούσης, ἀνάγκη καὶ τὸ πᾶν μένειν συνεχὲς ὂν πρὸς τὴν ἀρχήν. οὐκ ἔστι δὲ ταὐτὸ τὸ κινεῖσθαι κατὰ συμβεβηκὸς ὑφ' αὑτοῦ καὶ ὑφ' ἑτέρου· τὸ μὲν γὰρ ὑφ' ἑτέρου ὑπάρχει καὶ

Atq; horũ cauſa eſt ipſum cõtinẽs. & eorũ multa quæ ingrediũtur; vt nonnullorũ alimentũ. Cùm enim cõcoquitur, dormiũt; cùm verò diſtribuitur, expergiſcũtur, atq; ſe mouẽt, primo principio extrinſecus poſito. Quãobrem à ſe nõ continẽter mouentur. Nã ad eorũ, quæ ſe mouẽt, vnũquodq; aliud eſt mouẽs, quod ipſum quoq; mouetur. In omnibus aũt his primũ mouẽs, & cauſa, vt ipſa ſe moueãt, moueantur, ſed tamẽ ex accidẽti. Corpus namq; locum mutat: quare & id quod eſt in corpore, atq; id etiã quod in vecte ſe mouet. f Ex quibus licet credere, fieri nõ poſ- Tex. 52.
ſe, ſi quid immobile quidem eſt; ſed tamẽ, cùm moueat, ipſum quoq; ex accidenti moueatur, continuũ motum id faciat. Quamobrem ſi neceſſe eſt continuum motum eſſe, immobile aliquod primum mouens ſit neceſſe eſt, quod ne ex accidenti quidẽ moueatur, ſi in reb. vt diximus, eſſe debeat inceſſabilis aliquis & immortalis mot⁹. Et id, quod eſt in ſe, & in eodem manere. Manente enim principio, vniuerſum quoque maneat neceſſe eſt, quippe quod prin-

τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ ἐνίαις ἀρχαῖς, ὅσαι πλείους φέρονται φοράς. θάτερον δὲ τοῖς φθαρτοῖς μόνον. ἀλλὰ μὴν εἴ γε ἔστι τι ἀεὶ τοιοῦτον, τὸ κινοῦν μέν τι, ἀκίνητον δὲ αὐτὸ ἀΐδιον, ἀνάγκη καὶ τὸ πρῶτον ὑπὸ τούτου κινούμενον ἀΐδιον εἶναι. ἔστι δὲ τοῦτο δῆλον μὲν καὶ ἐκ τοῦ, μὴ ἂν ἄλλως εἶναι γένεσιν καὶ φθορὰν καὶ μεταβολὴν τοῖς ἄλλοις, εἰ μή τι κινήσει κινούμενον· τὸ μὲν γὰρ ἀκίνητον τὴν αὐτὴν ἀεὶ κινήσει τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ μίαν κίνησιν, ἅτε οὐδὲν αὐτὸ μεταβάλλον πρὸς τὸ κινούμενον. τὸ δὲ κινούμενον ὑπὸ τοῦ κινουμένου μὲν, ὑπὸ τοῦ ἀκινήτου δὲ κινουμένου ἤδη, διὰ τὸ ἄλλως καὶ ἄλλως ἔχειν πρὸς τὰ πράγματα, οὐ τῆς αὐτῆς ἔσται κινήσεως αἴτιον. ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν ἐναντίοις εἶναι τόποις ἢ εἴδεσιν, ἐναντίως παρέξεται κινούμενον ἕκαστον τῶν ἄλλων, καὶ ὁτὲ μὲν ἠρεμοῦν ὁτὲ δὲ κινούμενον. φανερὸν δὴ γέγονεν ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ ὃ κατ' ἀρχὰς ἠπορήσαμεν, τί δή ποτε οὐ πάντα ἢ κινεῖται ἢ ἠρεμεῖ, ἢ τὰ μὲν κινεῖται ἀεὶ, τὰ δ' ἀεὶ ἠρεμεῖ.

ἀλλ'

cipio ſit continuatum. g *Moueri aũt ex ſe ex accidenti, idem non eſt, quod ab alio. Etenim ab alio, nonnullis etiam in cælo principijs, quæ lationibus pluribus cientur, ineſt, alterum aũt ijs ſolis, quæ intereunt.* h *Atqui ſi aliquid eiuſmodi ſemper ſit, mouens quidem aliquid, immobile aũt & ſempiternum; id etiam quod ab eo primùm mouetur, ſempiternum ſit neceſſe eſt.* i *Hoc verò ex eo quoque perſpectum eſt, q generatio & interitus, & mutatio alijs rebus non aliter contingeret, niſi quidpiã, quod moueretur, moueret. Namq; id, quod immobile eſt, vno eodemq; motu, & eodẽ modo mouebit: quippe quòd nihil mutetur, eius, quod mouetur, habita ratione.* k *At id, quod ab eo mouetur, quod motu quidẽ cietur, ſed ab eo quod eſt immobile, q aliter atq; aliter ad res ſe habeat, eiuſdẽ motus cauſa non erit. Verùm quòd in contrarijs ſit, aut locis, aut formis, vnamquamq; rerum aliarum contrariè motus afficiet, & aliàs in quiete, aliàs in motu conſtituet.* l *Ex his aut, quæ dicta ſunt, planum etiam factum eſt id de quo initio dubitauimus, cur non omnia aut mouentur, aut quieſcunt; aut alia quidem ſemper mouentur, alia ſemper quieſcunt.* Tex. 53.

Sed

f *E' quibus.*] Argumentatur hunc in modum: Fieri nequit, vt vllum principium eorũ, quæ mouent mota per accidens, ſit cauſa perpetuæ & continuæ mutationis; cum ea omnia ab alijs mota moueantur, nec ſuorũ motuũ, niſi alia in ipſis motione præeunte, cauſæ ſint: oportet ergo aliud principiũ vltra hæc omnia conſtituere, quod neutiquam motum ſubeat, ac nec ex accidente mutetur. Hoc aũt erit primũ, à quo cætera vim mutuentur, alioqui motus vnus perennis & ſempiternus non dabitur.

g *Moueri autem*] In promptu erat obiectio contra proximè dicta; nempe: Motores cæleſtiũ ſphærarũ, quæ ſub mobili primo voluũtur, æternam & perennem motionem facere, & tamẽ ex accidente moueri. Occurrit, bifariã dici aliquid moueri ex accidente: nimirũ vel quia adiunctũ eſt ei, quod ab alio ex accidente mouetur: vel quia motu, quem in alio edit, cietur; quo pacto anima ex accidente fertur motu corporis, quod ipſa agitat. Docet igitur, mentes, quæ errantiũ ſtellarũ globos circũuehunt, non moueri accidente hoc poſteriori modo; alioqui motũ ſempiternũ efficere non poſſent; ſed priori modo, quatenus videlicet aſſident orbibus, q primi mobilis circũactu per accidens rotantur. Iuxta hanc interpretationem (quæ eſt D. Thomæ, Alexandri, Auerrois, & aliorũ interpretum) nomine principiorũ intelliguntur cæleſtes mentes. Simplicius tamen ſphæras errantium ſtellarũ, quæ motu primæ ſphæræ per accidens rapiũtur, deſignari credit. *Obiectio.* *Diluetio.*

h *Atqui ſi aliquid.*] Duplici ratione oſtendit, id, quod à primo mouente primũ mouetur, ſempiternũ eſſe. Prima ratio ita ferè concluditur: Motus, qui nõ ſemper eſt, adminiſtratur à motore, qui per ſe, vel ex accidente mouetur; vt in ſuperioribus declaratũ fuit: igitur cùm primũ moueas motionis expers perpetuũq; ſit, atq; ita affectũ, vt nec per ſe, nec ex accidente moueatur; conſequens eſt, vt id, quod ab eo primum cietur, æternum ſit.

i *Hoc verò*] Secũda ratio eſt: Niſi daretur corpus vnum, quod indefecto motu ſublunarem mundũ ab æterno regeret, non ſemper rerũ generatio & interitus extitiſſent: hoc aũt, vt ſupra ſuperiù diſputatum, à vero abeſt: ergo & illud. Maiorem ſuadet: quia ſi inter primum motorẽ, & res quæ gignuntur atq; occidant, non intercederet primũ mobile, cùm ipſe primus motor ſemper eodem modo ſe habeat, & quod tale eſt, diuerſitatis cauſa eſſe nequeat; vtiq; nulla ab eo rerum varietas manaret.

k *At id quod.*] Admonet, nec ipſum primum mobile, à primo motore agitatum, per ſe ſat eſſe ad generationum & corruptionum varietatem inducendam: ſed quia ob differentem ſitum & aſpectũ ad inferiora, & ob diuerſitatem ipſarũ rerum quæ patiuntur, alijs temporibus aliter ſe habet, nunc ad motum euocat nũc quietem affcit. His aduerte, Ariſtotelem lib. 2. de ortu & interitu, perennitatẽ generationum & corruptionum attribuere primo mobili; earundem verò ſtata diſcrimina referre ad vim errantium ſtellarum & obliquum motum Zodiaci. Cui ſententiæ non contradicit hoc loco: non enim præcipuam, ſed aliquo modo cauſam eius varietatis primum mobile conſtituit.

l *Ex his autem.*] Ex ſuperiori diſputatione conſpicuum eſſe ait, id quod demonſtrandum propoſuerat cur videlicet alia perpetuò moueantur, alia perpetuò quieſcant, alia interdum moueantur, interdum quieſcant. Enimverò quædam ſemper moueri oportet: quia a mo-

te tur-

te immobili, quod ſemper eodem pacto ſe habet, & eundem perpetuò motum edit, eiẽtur. Alia nunquam mouentur: quia in mouentibus non abitur in infinitum. Alia interdum mouentur, interdum non: quia à mobili, quod ſemper mouetur, ita afficiuntur, vt ab eo nunc quietem, nunc motum accipiant. Porrò in primo huiuſce partitionis membro continentur corpora cœleſtia: in ſecundo primus motor: in tertio res ſublunares.

ἀλλ' ἔνια ὁτὲ μὲν, ὁτὲ δ' οὔ. τούτου γὰρ τὸ αἴτιον δῆλον ἤδη νῦν, ὅτι τὰ μὲν ὑπὸ ἀκινήτου κινεῖται ἀϊδίου, διὸ ἀεὶ μεταβάλλει· τὰ δ' ὑπὸ κινουμένου καὶ μεταβάλλοντος, ὥστε καὶ αὐτὰ ἀναγκαῖον μεταβάλλειν. τὸ δ' ἀκίνητον, ὥσπερ εἴρηται, ἅτε ἁπλῶς καὶ ὡσαύτως καὶ ἐν τῷ αὐτῷ διαμένον, μίαν καὶ ἁπλῆν κινήσει κίνησιν.

Κεφά-

Sed aliqua interdum mouentur, interdum minimè. Huius enim cauſa nũc manifeſta eſt: cũ alia ab immobili ſempiterno moueãtur, & ideo ſemper mutẽtur; alia ab eo, quod mouetur & mutatur, vt ipſa quoq; neceſſe ſit mutari. Id aũt quod immobile eſt, cùm (vt dictum eſt) ſimpliciter, eodemq; modo, & in eodem ſemper permaneat vnũ ſimplicẽq; efficiet motum.

CAP.

Effatũ Philoſophicum. Nota in hoc capite, ad tex. 48. effatum illud: Semper id, quod finitũ eſt, melius eſt, ſi eſſe poteſt. Quo Philoſophus monet, finitatem infinitati præferendam eſſe, & in ipſa finitate paucitatem; & omnino vnitatem multitudini. Idem effatũ inculcauit etiã 1. huius operis c. 6. tex. 50. & 12. Metaphyſ. c. vlt. tex. 55. vbi ſtatuit, non eſſe bonam multitudinem principatus, ideoq; vnum eſſe principem totius vniuerſi, Lege, quæ in hanc ſententiam præclare ſcripſit D. Thomas 1. lib. de regimine principum, c. 2.

QVÆSTIO I.

VTRVM PRIMVS MOTOR SEcundum Ariſtotelem omni mutatione & magnitudine vacet.

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA NEGATIuam partem aſtruere videantur.

QVòd primus motor, ſecundũ Ariſtotelis doctrinã, nõ ſit ab omni prioris mutatione & magnitudine liber; conabitur aliquis in hũc modũ ſuadere. Ab eo, quod
1. argum. vnũ & immobile eſt (vt cõſtat ex iis quæ tradita ſunt lib. 2. de generat. c. 9. tex. 53. & c. 6. huius libri, tex. 53.) non niſi vnũ quid effici põt: ergo ſi primus motor eſt vnus & immobilis, nequaquã ab eo, ſecundũ Ariſtotelis placita, rerũ varietas & diſtinctio procedere potuiſſet: quod falſum eſt. Corroboraturq; argumentũ: primò, quia cauſa debet in ſe effecta ſua cõtinere, atq; adeò ſi ea multa ſint, oportebit ipſã cauſam multiplicem eſſe ac variam. Secundò; quia neceſſe eſt effectum repræſentare cauſam: quæ autem multa ſunt, nequeunt appoſitè id, quod vnum eſt, repræſentare.

2. argum. Deinde: quicquid eſt in eo quod mouetur, eſto in ſe illius motionẽ non recipiat, dicitur, ſaltem ex accidente, moueri: ſed Deus, ſecundum Ariſtotelem extremo c. huius lib. tex. 85 eſt in circumferentia primi orbis, qui perenni motu circumuoluitur: ergo ratione illius dicetur, ſaltem ex accidente, moueri.

A Maior probatur: quia, vt docet D. Tho. 3. p. q. 76. ar. 6. corpus Chriſti in diuina Euchariſtia mouetur per accidens motu ſpecierum; & Angelus motu corporis aſſumpti, vt idem ait 1. p. q. 51. art. 3. & tamen neque corpus Chriſti, neque Angelus eiuſmodi motum in ſe recipiunt.

Tertiò: Ariſtoteles in eo errore & impietate videtur fuiſſe, vt Deum animal eſſe, atque adeò mole corporis præditum exiſtimaret:
B non igitur Deus apud illum magnitudine vacat. Probatur aſſumptum: namque 12. Metaphyſicæ c. 7. tex. 39. ita ſcripſit: φαμὲν δὲ τὸν θεὸν εἶναι ζῷον ἀΐδιον ἄριστον: hoc eſt, dicimus aũt Deũ eſſe animal ſempiternũ optimũ. Quare Athenagoras Philoſophus Athenienſis, in oratione, quã ad Marcũ & Cõmodũ Imperatores pro Chriſtianis habuit, Ariſtotelem reprehẽdit, quòd Deũ animal ex anima & corpore conſtitutũ putarit. Quod itẽ cẽſuiſſe Ariſtotelem ſcripſit
C Galenus in lib. de Philoſophica hiſtoria, ca. 25. Præterea Iamblichus, non ſolùm Platonicus, ſed etiam, teſte Simplicio, diligens Ariſtotelis expoſitor, in 1 lib. de ſecta Pythagorica affirmat, cuſtodiri in arcanis hæc Ariſtotelis verba: τοῦ λογικοῦ ζῴου τὸ μέν ἐστι θεός, τὸ δὲ ἄνθρωπος: id eſt, animalis rationalis aliud eſt Deus, aliud homo.

D

ARTICVLVS II.

PRIMVM MOTOREM DEVM omnis mutationis & magnitudinis expertem eſſe.

A VErũ, quòd Deus Opt. Max. omnis prorſus mutationis, corporeæq́; magnitudinis expers ſit, docet fides orthodoxa, cùm alijs Sacræ paginæ teſtimonijs, tum illo ex capite tertio Malachiæ. Ego Deus, & non mutor.

1. ratio. Et illo, ex c. 4. Ioannis: Spiritus eſt Deus. Poteſtq́; id ex eo breuiter confirmari: quia Deus cùm ſit primum ens, eſt ſimpliciter in actu, nulloq́ue modo in potentia: id autem, quod mutari poteſt, neceſſariò eſt in potentia ad aliquid nouè acquirendum;

B & omne item corpus, cùm ſit continuum, eſt in potentia vt diuidatur. *2. ratio.* Præterea: omne corpus eſt compoſitum, & poſterius partibus, ex quibus coaleſcit: atqui primum ens non poteſt eſſe vlla re poſterius: ergo nec corpus eſſe poterit. Item: *3. ratio.* Deo conuenit id, quod perfectiſſimum eſt: ſed ſpiritale & immutabile, eſt perfectius corporeo mutationiq́; obnoxio: ergo id Deo attribuendum eſt. Huc ſpectat illud D. Anſelmi in Monologio, cap. 28.

C Iſte ſpiritus, id eſt, Deus, qui ſic ſuo modo mirabiliter ſingulari, & ſingulariter mirabili eſt; propter incommutabilem æternitatem ſuam, nullo pacto ſecũdum aliquem motum dici poteſt fuiſſe, vel fore: neq; cõmutabiliter eſt aliquid, quod aliquando aut fuit aut non erit; neque non eſt, quod aliquando fuit, aut erit: ſed quidquid eſt, ſimul, & ſemel, & incommutabiliter eſt. Hanc etiam diuinæ naturæ immutabilitatem teſtabantur Platonici, ajentes animã eſſe

Lege Ficinũ lib. de immortalitate animorum.

D mobilem multitudinem; Angelum multitudinem immobilem; Deum immobilem vnitatem. Appellabant enim Deum vnitaté immobilem, eo quòd naturam poſſideat maximè vnam, ac nulli prorſus obnoxiam mutationi, quod in res creatas nõ conuenit: tametſi Angelus reſpectu aliarum rerum immobilis etiam vocetur, non ſimpliciter; ſed quòd minùs, quam illæ, mutari conſueuerit.

Remotio obiectionis.

E Nihil verò dictis obſtat, quòd diuinæ literæ nonnunquam Deo dimenſiones, hoc eſt, latitudinem, longitudinem, & profunditatem dant. Id enim, vt Theologorũ princeps Dionyſius 9. cap. de diuinis nominibus exponit, per metaphoram accipiendum eſt, ita vt latitudo ſit proceſſus diuinæ prouidentiæ ad res omnes: longitudo, Dei virtus à ſummo ad imum vſque peruadens: profunditas, Dei eſſentia à nullo comprehenſibilis. Nec item

F officit, quòd doctores ſacri nonnunquam motum Deo attribuunt: ſimiliter namq; motus nomen improprio & translatitio ſignificatu vſurpant, quo pacto, teſte eodem Dionyſio loco citato, moueri dicitur Deus; propter actiones, quas ex ſe promit, ſine vlla tamen ſui mutatione. Sicq́ue attribuitur Deo motus rectus, flexuoſus, & circularis. Rectus, ad ſignificandam inflexibilem conſtantiam, progreſſumq́ue diuinarum actionum nuſquam inclinantem: hoc eſt, quia vt rectus motus a linea recta minimè digreditur, ſed à

A quodam principio vſq; ad finem æquabiliter euadit; ita diuina operatio à fonte totius eſſe egreſſa non curuatur, ſed per media omnia, vſq; ad vltimum quaſi punctũ, ſecũdum ipſius diſpoſitioné pertingit. Motus aũt flexuoſus ſiue obliquꝰ, ex diuerſis cõſtat, vt patet: ideoq́; Deo accõmodatur, prout in eius operatione intelligitur progreſſio & ſtatus. Progreſſio, quatenus diuina potẽtia in ſummo rerũ vertice exiſtens, quaſi per quendã defluxũ ad res a-

B lias deriuatur: Status, quatenus res à ſe productas in eſſe proprio tutatur & cõſeruat. Denique, in motu circulari duo inſunt. Nam circulare corpus, quod eo fertur, ex parte concaua continet alia: præterea redit ab eodé ad idem punctũ. Sic igitur circularis motus Deo aſcribitur, quia Deus omnia ſuæ potentiæ ambitu cõtinet; & vniuerſa ab ſe, vt à principio, orta, ad ſe ipſum, vt ad finem, quaſi in gyrum, reuocat & conuertit.

C Nullo aũt prædictorũ motuũ, vel aliorum eiuſmodi, qui de Deo enũciantur, mutari dicitur Deus; cùm per eos nihil in ſe admittat, amittatve, quo ex non tali talis, aut ex tali nõ talis in ſe ipſo fiat. In quam ſententiã lege Caput Firmiter, de ſumma Trinitate & fide Catholica, D. Auguſtinum lib. 10. ſuper Geneſin ad literã, c. 25. & lib. 6. de Trinitate, c. 7. D. Anſelmũ in Monologio, c. 24. Hugoné Victorium de ſacramentis part. 1. lib. 1. cap. 13.

D

ARTICVLVS III.

RESPONDETVR PROPOSITAE quæſtioni ex mente Ariſtotelis: & expenditur ratio, qua ab eo primi motoris immobilitas probatur.

E HIs ita explicatis, ad quæſtioné directò reſpondemus: primũ motoré ſecundũ Ariſtotelis doctrinã eſſe prorſus immobilé, atque omnis experté magnitudinis. Id quod ex ſeptimi & octaui lib. progreſſu ſatis conſtat, vbi Ariſtoteles inter cætera primi motoris attributa hæc duo potiſſimùm indagauit, in eaq;

F cõfirmanda incubuit. Sed eñ quia ratio, qua primi motoris immobilitaté oſtẽdit, nonnihil dubitationis cõtinet, eam hoc loco paulò accuratius expendemus: habet autem ſeſe illa in hunc modum. Conſtat, in rerum vniuerſitate multa eſſe, quæ moueantur. Cùm igitur omne quod mouetur, ab alio moueri neceſſe ſit, vel danda eſt infinita progreſſio; vel perueniendum ad aliquem motorem, qui ita moueat, vt non moueatur. Primum dici non poteſt: quia infinitum non datur in natura: ergo ſecundum. Quòd ſi quis reſpondeat,

Ratio Ariſt[illegible] Ha[illegible] rationẽ a[illegible] D. [illegible]ama[illegible] nus lib. [illegible] de [illegible] 4 [illegible] genes. [illegible]

deat, dari vnum primum motorem; qui non ab alio, ſed à ſe ipſo per accidens moueatur, id ex eo refellitur, quia quod per accidẽs mouetur, nequit ex ęternitate mouere: at primus motor æternam efficit motionẽ. Quare fateri neceſſe eſt, illum & per ſe, & per accidens immobilem eſſe. Effatum verò illud: Id quod per accidens mouetur, nequit ab æterno mouere: inde vim habet, quia quod per accidẽs cietur (intellige eo modo, quo anima ad motum corporis) perennem ac ſempiternã continuare motionem non valet; cùm neceſſe ſit paulatim langueſcere, ac motrici vi deſtitui.

Non concludit, niſi aliquid addatur.

Porrò diſputatio hæc Ariſtotelis, niſi aliquid adijciatur, non colligit inſtitutũ, vt præter alios aduertit Scotus in primo diſtin. 8. q. 4. Nam cùm ex motu duntaxat phyſico procedat, tantùm euincit, perueniendum eſſe ad vnum aliquem cœleſtium corporũ motorem, qui omnis phyſicæ motionis expers ſit. Diceret autem quiſpiam, motorem hunc eſſe intelligentiam primi orbis motricem, quę motu phyſico, nec per ſe, nec ex accidente affici poteſt, nec mouendo defatigatur aut langueſcit; & tamen nõ eſt prima omniũ cauſa, id eſt, Deus, cuius inueſtigationem ſibi locis citatis Ariſtoteles propoſuerat. Vt igitur probatio hæc inſtitutum conficiat, complenda ratio erit ex 12. Metaph. cap. 7. vbi Ariſtoteles, ſumpto motu in tota ſuæ ſignificationis amplitudine, ita vt etiam metaphyſicas ſiue ſpiritales motiones, quibus res vtcunq; mutari poſſit, comprehendat; oſtendit, perueniendũ eſſe ad vnum primum motorẽ, ab omni prorſus mutatione alienum, & abſolutum; hoc ſe re modo: Cum primum mouens moueat per intellectum & voluntatẽ: omne autem, quod ſic mouet, agat propter finem ad ſe cognitum & amatum; vel primũ iſtud mouens agit propter ſe tantum; vel alterius gratia: ſi propter ſe, ergo eſt omni ex parte immobile, quia iam nõ ab alio ad mouendum allicitur: ſi alterius gratia, iam de illo eadẽ quæſtio redibit. Cùm ergo non liceat in infinitum abire, vtiq; ſtandum erit in primo aliquo motore, qui ab omni, etiam metaphorica & impropria motione aliunde cauſata, liber ſit. Hic autem eſt prima omnium cauſa, naturæ totius moderatrix, quem Deum fateamur neceſſe eſt.

Integratio.

ARTICVLVS IIII.

OBVIAM ITVR PRIMI articuli argumentis.

Lege Richar. in 2. d. 1. q. 2. circa prin.

NVnc argumentis, quæ initio quæſtionis propoſita ſunt, reſpondeamus. Ad primũ dicendum eſt; effatum illud, Ab vno, quà vnũ eſt, non niſi vnum prouenit: verum quidem eſſe, ſi intelligatur de cauſſa naturali, quæ dum eodem modo ſe habet, & paſſim ſimiliter eodem modo affecta eſt, per ſe non niſi vnum producit; vt calor calorem, frigiditaẽ frigiditas: non autem, ſi intelligatur de prima cauſa, quæ licet quoad ſuam ſubſtantiam maximè vna ſit; tamen ſua poteſtate res omnes quantumlibet diſtinctas cohibet: ac tametſi ſpecies rerum naturalium, quæ ſub lunæ orbe continentur, per cauſas ſecũdas modò efficiat & conſeruet; poſſet tamen eas omnes ſine vllius rei interuentu ſe ſola procreare, ac tueri. Quod verò contra obijcitur: Id, quod eſt vnum, nõ poſſe aptè à pluribus repræſentari: falſum eſt. Inprimis enim quilibet effectus per ſe ſumptus, quatenus vnũ quidpiam eſt, cauſæ ſuæ vnitatem appoſitè refert. Deinde, conueniens fuit, multa diuerſaq; effecta à Deo produci, vt vnũquodq;, quoad eius fieri poſſet diuinã adumbraret bonitatẽ; & quod vni ad eam adumbrandam deficit, ab alio vtcunq; ſuppleretur: quod præclarè edocet S. Thomas 1. part. quæſt. 47. art. 1.

Vnum à pluribus quo modo aptè repræſentari poſſit.

Pro ſecũdi argumẽti explicatione animaduertendum eſt; duas requiri conditiones, vt aliquid cenſeatur ex accidente moueri, motu eius in quo eſſe dicitur. Alteram ita in eo eſſe, vt ſaltem naturæ viribus alibi eſſe nequeat: quam conditionem ponit D. Thomas 1. ſent. diſt. 37. q. 4. art. 1. & in 2. d. 8. q. 1. art. 4. vnde infert, non moueri animã per accidens, ad motum ſolius manus; ſed dum totũ corpus mouetur. Adde, requiri præterea, vt id, in quo prę dicto modo continetur, ſecundum ſe totum locum mutet: qua de cauſa aſſerit etiã D. Thomas loco proximè citato, etſi (vt quorundam Philoſophorum opinio fuit) motor cuiuſuis ſphæræ cœleſtis eſſet anima ſui orbis, atque adeò in toto cœlo exiſteret, non proinde aſſerendum fuiſſe, quemlibet motorem moueri per accidens motu ſuæ ſphæræ, cùm illa ita circumagatur, vt totũ ſitum non mutet. Altera conditio eſt: vt id, quod ex accidẽte mouetur, ſit innexum, vel quaſi innexum ei, ratione cuius moueri dicitur. Quo pacto ſe habet anima ad ſuum corpus, & angelus ad corpus aſſumptum: atque etiam corpus Chriſti ad ſpecies diuinæ Euchariſtiæ; eſt enim etiam inter illud & ſpecies colligatio quædam orta, ex ineffabili modo exiſtendi in ſacramento. Huiuſce conditionis defectu, intelligentia motrix cœli non dicitur ex accidente moueri; cùm perpetuò in eodem ſitu maneat, è quo alijs atq; alijs ſphæræ partibus, ſibi mutuò ſuccedentibus, impulſum imprimit: vt D. Thomas in 1. p. q. 51. art. 3. ex Ariſtotele hoc in lib. cap. vltimo, text. 84. aduertit. Hinc iam patet argumenti ſolutio. Licet enim Deus ſit in rebus quæ mouentur, nequaquam tamen per accidens moueri dicendus eſt: cùm nullis locorum ſpatijs definiatur, nec vlli rei illigatus ſit, ſed ſuæ eſſentiæ immenſitate vbique exiſtat: quod rebus in argumento adductis minimè conuenit.

Prima cõditio, vt aliquid ex accidente moueatur.

2. conditio.

Vide D. Th. 2. contra gent. c. 13. Adverte tamẽ hoc loco, motores orbium Planetarum dici ab Ariſtotele hoc in libro cap. 6. text. 52. moueri per accidens, non quidem ratione ſui, ſed ratione ſuorum mobilium: quia videlicet orbes, quos circumagunt, præterquã quòd ab Occidente Orientem verſus proprio motu cõmeant, rapiũtur etiam motu alieno, id eſt, vertigine primi cœli ab ortu ad occaſum. Quod tamen non conuenit primæ ſphæræ, quæ vnicũ duntaxat motũ ſubit.

A

Obiect. Obijciat tamen aliquis, ſi ex eo intelligentiæ dicendę forent per accidẽs moueri, quia ipſarum orbes ex accidente rapiũtur: eodem pacto debuiſſe eas extrinſeca appellatione globoſas lucenteſq́; vocari, a figura & luce eorũdem orbium. *Dilutio.* Huic obiectioni occurrendum, non eandem eſſe rationẽ in motu, quæ in figura ac luce. hæc enim incorporeę naturæ repugnant, motus verò nõ item; vt patet in anima rationali, quæ motu corporis per accidẽs mouetur. *Quare aliã ſolutionem apud Sonc. 12. Metaph. q 6.* Adde, quòd hæc ſuopte ingenio nõ niſi res, quibus inhærent, nominãt; motus autem non ſolùm actiuè rem agentem, cui non inſidet, appellat; ſed etiam paſſiuè nuncupat rem ſubiectam, cui interdum nõ hæret, vt animæ rationalis exemplo liquet.

B

Quorũdam reſponſio ad vltimũ arg. Ad vltimum ſunt qui dicant, malè vertiſſe interpretes Ariſtotelem, vbi ait, Deũ eſſe animal æternum & optimum: debuiſſeq́; reddere, vitam aut viuens, non animal: quia animal, græco vocabulo non ab anima dicitur, ſicuti latino; ſed à vita. Verùm, vt rectè ait Beſſario lib. 3. contra Calumn. Platonis, cap. 14. hi immeritò iubent latinos interpretes græca nomina ex etymologia, non ex analogico vſu latinè reddere, vt ἄνθρωπον non hominem vertant, ſed reminiſcentem, ſeu ſurſum ſpectantem: θεὸν, non Deum, ſed currentem, vel videntem: ζωὴν non vitam, ſed feruorem. Quare dicendum potiùs eſt cum D. Thoma, Alexandro, Alenſi, alijſq́; expoſitoribus, ad eum locum: Ariſtotelem non ſuo iudicio Deum animal appellaſſe; cùm inibi mox ſubijciat, demonſtretq́;, diuinam mentem ab omni materia & magnitudine prorſus abiunctam eſſe: ſed ex vulgari ſermone hominum, qui vt Deo vitam attribuerent, animal eum vocabant, quòd vitæ functiones in animalibus manifeſte appareant. Id verò propterea fecit Ariſtoteles, vt ex publica opinione confeſſum acciperet, quod aſtruere nitebatur, nempe ineſſe Deo vitam. Iure tamen à Magno Alberto, alijsque nonnullis reprehenditur, quòd vulgi vocem quaſi ſuam vſurpans, Deum animal vocarit: ſcripſit enim, φαμὲν τὸν θεὸν ζῶον; id eſt, dicimus Deum animal: oportet enim Philoſophum, cùm de Deo loquitur, ab ijs nominibus abſtinere, quæ diuinæ naturæ excellentiam dedecent, errantiſq́; vulgi ſermonem potiùs corrigere. Quod verò ex Iamblicho protulimus, accipiendum erit non quaſi dogma ſcholæ Peripateticæ, ſed Platonicæ, quæ animal rationale in Deos ſeu cœlites quoſdã immortales, & in homines diuidebat, vt conſtat ex Timæo, & ex Porphyriana Iſagoge, cap. de Differentia.

C

Κεφάλαιον ζ.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄλλην πεποιημένοις ἀρχὴν μᾶλλον ἔσται περὶ τούτων φανερόν. σκεπτέον γὰρ πότερον ἐνδέχεταί τινα κίνησιν εἶναι συνεχῆ ἢ οὔ, καὶ εἰ ἐνδέχεται, τίς αὕτη, καὶ τίς πρώτη τῶν κινήσεων. δῆλον γὰρ ὡς εἴπερ ἀναγκαῖον μὲν ἀεὶ κίνησιν εἶναι, πρώτη δὲ ἥδε καὶ συνεχὴς, ὅτι πρῶτον κινοῦν κινεῖ ταύτην τὴν κίνησιν, ἣν ἀναγκαῖον μίαν, καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι καὶ συνεχῆ, καὶ πρώτην. τριῶν δὲ οὐσῶν κινήσεων, τῆς τε κατὰ μέγεθος, καὶ τῆς κατὰ πάθος, καὶ τῆς κατὰ τόπον, ἣν καλοῦμεν φοράν, ταύτην ἀναγκαῖον εἶναι πρώτην.

ἀδύνατον

CAP. VII.

Perſpicua verò etiam magis hæc fient, ſi aliũde exordiamur. Diſpiciendũ enim eſt, vtrũ continuus aliquis motus eſſe nécne poſſit; & ſi poteſt, quis ſit, & quis motuum primus. Cõſtat enim, ſi motum perpetuò eſſe neceſſe eſt, primus autem hic & continuus eſt, primum mouentem hunc motum efficere, quem vnum & eundem eſſe continuũ & primum neceſſe eſt. Textus 54. *2 Cùm igitur tres ſint motus, is qui in magnitudine, & is qui in qualitate, & is qui in loco, quem græcè φοράν, hoc eſt, lationẽ nuncupamus; hunc eſſe primum neceſſe eſt.* Textus 55.

Accre-

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Cum a igitur.] Non parua eſt interpretum diſſenſio, quid hoc loco monſtrare velit Ariſtoteles. Dicendum tamen, propoſitũ illi eſſe, eum motũ, quo primum mobile a motore primo agitur, indagare. *Excellentia motus localis.* Docet ergo inprimis, lationem inter omnes motus primam eſſe. Nam cùm motus triplex ſit, vt 5. libro explicatũ fuit; ad quantitatem, ad qualitatẽ, & ad locum: hunc alios antecedere inde patet, quia cæteri abſq; illo eſſe nequeunt. Etenim, vt in primo de generatione ex profeſſo diſſeritur, nihil poteſt accremẽta ſumere, niſi alteretur; nec poteſt alterari, niſi loci mutatione præeunte: ſiquidem alimentum, cuius acceſſu res accreſcit, partim eſt diſſimile, partim ſimile: diſſimile, quia rei alendæ primùm aduerſatur, vtpote contrarijs affectum qualitatibus: ſimile, quia viuens miniſterio altricis virtutis ipſum decoquit & præparat,

ſibique

ſibique tandem aſſimilat, hoc autem non niſi alterando præſtat. Deinde quòd hanc alterationem latio præcedat, ex eo ſuadet, quia alterans educit de poteſtate in actum rem, in quam agit: atque ita non ſemper erga illam eodem modo affectum eſt. Quare oportet, vt ad agendum patiendumq́; ſeſe ambo accommodent, ac ſibi mutuò accedant, quod lationis interuentu fit. Ita verò patet, lationem eſſe primum omnium motum, imò & perpetuum, cùm ſemper motus detur. Porrò autem cùm duplex ſit latio, circularis & recta: & illa prior ſit, quàm hæc, vt progreſſu planum fiet. conſtat motum circularem inter omnes motus, etiam locales, primum locum obtinere.

ἀδύνατον γὰρ αὔξησιν εἶναι, ἀλλοιώσεως μὴ προϋπαρχούσης· τὸ γὰρ αὐξανόμενον, ἔστι μὲν ὡς ὁμοίῳ αὐξάνεται, ἔστι δ' ὡς ἀνομοίῳ· τὸ γὰρ ἐναντίον τροφὴ λέγεται τῷ ἐναντίῳ. προσγίνεται δὲ πᾶν γιγνόμενον ὅμοιον ὁμοίῳ. ἀναγκαῖον οὖν ἀλλοίωσιν εἶναι τὴν εἰς τἀναντία μεταβολήν. ἀλλὰ μὴν εἴ γε ἀλλοιοῦται, δεῖ τι εἶναι τὸ ἀλλοιοῦν καὶ τὸ ποιοῦν ἐκ τοῦ δυνάμει θερμοῦ τὸ ἐνεργείᾳ θερμόν. δῆλον οὖν ἐστιν ὅτι τὸ κινοῦν οὐχ ὁμοίως ἔχει, ἀλλ' ὁτὲ μὲν ἐγγύτερον, ὁτὲ δὲ πορρώτερον τοῦ ἀλλοιουμένου ἐστί. ταῦτα δ' ἄνευ φορᾶς οὐκ ἐνδέχεται ὑπάρχειν. εἰ ἄρα ἀνάγκη ἀεὶ κίνησιν εἶναι, ἀνάγκη καὶ φορὰν εἶναι ἀεὶ πρώτην τῶν κινήσεων, καὶ φορᾶς, εἰ ἔστιν ἡ μὲν πρώτη, ἡ δ' ὑστέρα, τὴν πρώτην. ἔτι δὲ πάντων τῶν παθημάτων ἀρχή, πύκνωσις καὶ μάνωσις· καὶ γὰρ βαρὺ καὶ κοῦφον, καὶ μαλακὸν καὶ σκληρόν, καὶ θερμὸν καὶ ψυχρόν, πυκνότητες δοκοῦσι καὶ ἀραιότητες εἶναί τινες. πύκνωσις δὲ καὶ μάνωσις, σύγκρισις καὶ διάκρισις, καθ' ἃς καὶ γένεσις καὶ φθορὰ λέγεται τῶν οὐσιῶν. συγκρινόμενα δὲ καὶ διακρινόμενα, ἀνάγκη καὶ κατὰ τόπον μεταβάλλειν. ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ αὐξανομένου καὶ φθίνοντος, μεταβάλλει κατὰ τόπον τὸ μέγεθος. ἔτι καὶ ἐντεῦθεν ἐπισκοποῦσιν ἔσται φανερόν, ὅτι ἡ φορὰ πρώτη· τὸ γὰρ πρῶτον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, οὕτω καὶ ἐπὶ κινήσεως ἂν λέγοιτο πλεοναχῶς. λέγεται γὰρ πρότερον, οὗ τε μὴ ὄντος οὐκ ἔσται τἆλλα, ἐκεῖνο δὲ ἄνευ τῶν ἄλλων· καὶ τὸ τῷ χρόνῳ, καὶ τὸ κατ' οὐσίαν. ὥστ' ἐπεὶ κίνησιν μὲν ἀναγκαῖον εἶναι συνεχῶς, εἴη δ' ἂν συνεχῶς ἢ ἡ συνεχής, ἢ ἡ ἐφεξῆς, μᾶλλον δ' ἡ συνεχής, καὶ βέλτιον συνεχῆ ἢ ἐφεξῆς εἶναι. τὸ δὲ βέλτιον ἀεὶ ὑπολαμβάνομεν ἐν τῇ φύσει ὑπάρχειν, ἂν ᾖ δυνατόν· δυνατὸν δὲ συνεχῆ εἶναι. δειχθήσεται δὲ ὕστερον· νῦν δὲ τοῦτο ὑποκείσθω, καὶ ταύτην οὐδεμίαν οἷόν τ' εἶναι, ἀλλ' ἢ φοράν· ἀνάγκη δὴ τὴν φορὰν εἶναι πρώτην.

οὐδεμία

Accretio enim eſſe non poteſt, niſi alteratio præcedat. Quod enim augeſcit, partim ex ſimili, partim ex diſſimili augeſcit, cùm alimentum cōtrario contrarium dicatur; & quicquid accedit ſimile ſimili id omne euaſerit. Mutatio atq; ea quæ in contraria eſt, alteratio ſit neceſſe eſt. At ſi alteratur, id ſit oportet quod alteret, & ex poteſtate calido actu calidum efficiat. Quamobrem conſtat id quod mouet non ſimiliter ſe habere, ſed ad id, quod alteratur, interdū propiùs accedere, interdum longiùs ab eo remoueri. Hæc verò abſq; latione eſſe nō poſſunt. Si igitur motū ſemper eſſe neceſſe eſt, lationē quoq; neceſſe erit motuum primū ſemper eſſe: atq; ſi lationis alia ſit prima alia poſterior, eam, quæ prima eſt. Omnium etiam affectionū raritas & dēſitas, principiū ſunt, cùm graue & leue, molle & durum, calidū & frigidū, denſitates quædā eſſe & raritates videantur. At verò denſitas & raritas concretio ſunt atq; ſecretio, quibus ſubſtantiarū generatio & interitus eſſe dicitur: quæ aūt coguntur & diſſiciuntur, loco mutari neceſſe eſt. Atqui & eius, quod augeſcit & imminuitur, magnitudo loco mutatur. c *Atq; etiā* Textus 56.
ex his, ſi cōſideremus, lationem primā eſſe perſpicuū erit. Ipſum enim primū, vt in alijs, ita & in motu, multipliciter dici poteſt. Dicitur aūt id prius, quòd cùm non ſit, alia nō erunt: illud verò ſine alijs. Item tempore atq; eſſentia. d *Quare cùm neceſſe ſit, motum continēter eſſe: erit aūt continenter, aut is qui continuus eſt, aut is qui deinceps, magis verò qui continuus: præſtatq; continuū, quàm deinceps eſſe. atq; id, quod præſtat in natura eſſe modò poſſit, arbitramur, poteſt autem continuū eſſe: quod quidē poſterius demonſtrabitur; nunc verò ponatur, atq; hunc nullum alium niſi lationem eſſe poſſe, certè lationem primam eſſe neceſſe eſt.*

Nulla

b *Cùm autem.*] Aliud ſubijcit argumentū ex ſententia veterum philoſophorū, qui raritatem & denſitatem omnium qualitatum principia faciebant: & denſitatem ipſam coitu, raritatē diſſipatione partium fieri arbitrabantur: ijſdemq́; rerum generationem & interitum conſtare aiebant. Cùm enim coitio ſiue concretio & diſſipatio abſque latione non detur, patet eos motui locali primum locum dediſſe.

c *Atque etiam.*] Vt aperiat, qua ratione latio omnium motuum primus ſit, proponit tres modos prioris: videlicet prius natura, tempore, dignitate. Etſi enim plures numerentur tum in *Modi prioris.* categorijs, cap. de hac ipſa re, tum lib. 5. Metaphyſ. cap. 11. tamen hi tres præcipui habentur. Dicitur autem prius natura id, ſine quo aliud eſſe nō poteſt; ipſum verò ſine eo eſſe poteſt: vt animal ſine homine, non contra. Prius tempore nuncupatur id, quod priùs tempore exiſtit. Prius perfectione, quod excellentiorem obtinet naturam.

d *Quare cùm.*] Statuit, lationem tribus illis modis, quàm motus alios, priorem eſſe. Ac quòd natura prior ſit, ita probat: Latio poteſt eſſe abſque alijs motibus; ipſi verò abſque latione eſſe nequeunt: ergo latio prior eſt. Antecedens oſtenditur: quia latio eſt continua: nullus autem cæterorum motuum continuus eſt, ita vt iugem continuitatem abſque intermiſſione habeat. Hoc aſſumptum probatur: qui, vti iam oſtenſum fuit, oportet dari continentem in natura rerum vnum quendam motum, is autem vel continuus erit, vel deinceps; cumq́; magis

conueniat eſſe continuum (ſiquidem hic eſt magis vnus, & natura ſemper facit optimum quod poteſt) cùm præterea ſola latio continua eſſe queat, vt progreſſu patebit: fit, vt is tantùm motus re ipſa perennem continuitatem ſeruet, iſque ſemper detur; atque adeo, vt prior natura ſit reliquis motibus.

οὐδεμία γὰρ ἀνάγκη, οὔτε αὐξάνεσθαι, οὔτε ἀλλοιοῦσθαι τὸ φερόμενον, οὐδὲ δὴ γίνεσθαι ἢ φθείρεσθαι. τούτων δὲ οὐδεμίαν ἐνδέχεται, τῆς συνεχοῦς μὴ οὔσης, ἣν κινεῖ τὸ πρῶτον κινοῦν. ἔτι, χρόνῳ πρώτην. τοῖς γὰρ ἀϊδίοις μόνοις ἐνδέχεται κινεῖσθαι ταύτην. ἀλλ' ἐφ' ἑνὸς μὲν ὁτουοῦν τῶν ἐχόντων γένεσιν, τὴν φορὰν ἀναγκαῖον ὑστάτην εἶναι τῶν κινήσεων. μετὰ γὰρ τὸ γενέσθαι πρῶτον, ἀλλοίωσιν καὶ αὔξησιν. φορὰ δ' ἤδη τελειουμένων κίνησίς ἐστιν. ἀλλ' ἕτερον ἀνάγκη κινούμενον εἶναι κατὰ φορὰν πρότερον, ὃ καὶ τῆς γενέσεως αἴτιον ἔσται τοῖς γινομένοις, οὐ γινόμενον, οἷον, τὸ γεννῆσαν τοῦ γεννηθέντος. δόξειε δ' ἂν ἡ γένεσις πρώτη εἶναι τῶν κινήσεων, διὰ τοῦτο ὅτι γενέσθαι δεῖ τὸ πρᾶγμα πρῶτον, τὸ δ' ἐφ' ἑνὸς μὲν ὁτουοῦν τῶν γινομένων οὕτως ἔχει, ἀλλ' ἕτερον ἀναγκαῖον πρότερόν τι κινεῖσθαι, τῶν γινομένων ὂν αὐτὸ καὶ μὴ γινόμενον, καὶ τούτου ἕτερον πρότερον. ἐπεὶ δὲ γένεσιν, ἀδύνατον εἶναι πρώτην· πάντα γὰρ ἂν εἴη τὰ κινούμενα φθαρτά· δῆλον ὡς οὐδὲ τῶν ἐφεξῆς κινήσεων οὐδεμία προτέρα· λέγω δ' ἐφεξῆς αὔξησιν, εἶτ' ἀλλοίωσιν, καὶ φθίσιν, καὶ φθοράν· πᾶσαι γὰρ ὕστεραι γενέσεως. ὥστ' εἰ μηδὲ γένεσις προτέρα φορᾶς, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδεμία μεταβολῶν· ὅλως δὲ φαίνεται τὸ γινόμενον ἀτελὲς, καὶ ἐπ' ἀρχὴν ἰόν. ὥστε τὸ τῇ γενέσει ὕστερον, τῇ φύσει πρότερον εἶναι. τελευταῖον δὲ φορὰ πᾶσιν ὑπάρχει τοῖς ἐν γενέσει. διὸ τὰ μὲν ὅλως ἀκίνητα τῶν ζώντων δι' ἔνδειαν τοῦ ὀργάνου, οἷον τὰ φυτὰ καὶ πολλὰ γένη τῶν ζῴων· τοῖς δὲ τελειουμένοις ὑπάρχει· ὥστ' εἰ μᾶλλον ὑπάρχει φορὰ, τοῖς μᾶλλον ἀπειληφόσι τὴν φύσιν, καὶ ἡ κίνησις αὕτη πρώτη τῶν ἄλλων ἂν εἴη κατ' οὐσίαν. διά τε ταῦτα, καὶ διότι ἥκιστα τῆς οὐσίας ἐξίσταται τὸ κινούμενον τῶν κινήσεων ἐν τῷ φέρεσθαι. κατὰ

Nulla enim ingruit neceſſitas, vt vel augeatur, vel alteretur, vel gignatur, vel intereat, id quod fertur. Harum autem motionum nulla eſſe poteſt, ſi continua non ſit, quam primum mouens efficit. e *Tempore etiam primam, cùm ea ſola cæteri ſempiternæ res poſſint. At in vnoquoq; eorũ, quæ generationem ſubeunt & interitum, vltimus motum latio ſit neceſſe eſt. Nam poſtquam ſunt genita, alteratio primùm eſt & accretio: perfectorum autem motus, latio eſt. Verùm aliud prius ſit neceſſe eſt, quod latione moueatur, & his, quæ fiunt, generationis cauſa ſit, generationi minimè obnoxium, vt id quod genuit, eo quod eſt genitũ. Ob hoc enim generatio motionum prima eſſe videbitur, quòd genitam rem eſſe primùm oporteat. Quod quidem in ſingulis rebus quæ oriũtur, ita ſe habet: ſed aliquid priùs ex his, quæ fiunt, moueatur neceſſe eſt, quod ipſum non fiat, & hoc item aliud priùs. Cùm autem generatio prima eſſe non poſſit:* f *quæcunque enim mouentur interire poſſent: perſpicuum eſt, nec vllum motuum, qui ſunt deinceps, priorem eſſe. Dico verò deinceps accretionem, alterationem, imminutionem, interitum, cùm generatione poſteriores ſint omnes. Quare ſi generatio latione prior non eſt, nec aliarum mutationum vlla erit.* g *Omnino autem id, quod gignitur, imperfectum videtur, & ad principium proficiſcens. Quò fit, vt, quod generatione poſterius eſt, natura ſit prius. Omnibus autem, quæ gignuntur, poſtremò latio cõpetit. Quamobrem viuentium alia omnino immobilia inſtrumenti penuria ſunt; vt plantæ, et animalium genera complura: aliis iam perfectis ineſt. Quare ſi latio his magis ineſt, quæ magis naturam adepta ſunt, motus quoq; hic aliorum primus erit eſſentia: tum ob hac ipſa,* h *tum quia quod mouetur, minimè omnium motionum latione ab eſſentia abſcedit.*

Textus 57.

Textus 58.

Textus 59.

Hac

e *Tempore etiam.*] Quòd latio cæteros motus tempore antecedat, ex eo ſuadet, quia æternum prius tempore eſt, quàm non æternum: ſola verò latio, quæ cœleſtibus ſphæris conuenit, æterna eſt: cæteri verò motus, vt qui rebus caducis, interituiq; obnoxijs inſint, æterni eſſe nequeunt. At enim quia opponeret quiſpiam; in rebus, quæ oriuntur, generationem omnium mutationum primam eſſe, motumq; localem poſtremum: maximè ſi id, quod gignitur, animal ſit; id enim priuſquam lationem ineat, generari, alterari, & accreſcere oportet. Occurrit, tametſi reſpectu rei, quæ gignitur, generatio primum locum ſortiatur, ſimpliciter tamen lationem reliquis motibus priorẽ eſſe: propterea quòd neceſſe ſit, exiſtere in natura cauſam quandam vniuerſalem, quæ loco moueatur, & ad rerum omnium generationem concurrat, nempe cœlum. Item verò, quia ipſam rem genitam antecedit generans, quod iam antea locales mutationes ſubierat. Obiectio. Dilutio.

f *Quæcunque enim.*] Probat, generationem non eſſe omnium motuum primum: quia alioqui omne quod mouetur interiret; ſiquidem oporteret omne mobile, antequam loco moueretur, gigni: quidquid autem gignitur diſſolubile eſt: atquè non omne mobile intereat, patet in ſphæris cœleſtibus.

g *Omnino autem.*] Lationem dignitate priorem eſſe, ita concludit: Natura progreditur ab imperfectis ad perfectiora: ergo id, quod generationis ordine poſtremum eſt, perfectione atq; eſſentia primum erit: at rebus, quæ gignuntur, motus ad locum vltimò conuenit: vt in animalibus liquet, quorum nonnulla motu carent, vt quæ ſcopulis inhæreſcunt: quæ verò mouentur, non niſi cùm ſuam perfectionem obtinuere, & membrorum firmitatem habent, lationem ineunt. Ergo is motus cæteris præſtat.

h Tum

h *Tum quia.*] Secundò id ex eo comprobat: quia latio inter omnes motus minimè ſubiectum dimouet à naturæ ſuæ ſtatu. Etenim nec quantitatem mutat, vt accretio; nec qualitatem, vt alteratio; nec ſubſtantiam, vt generatio & corruptio.

κατ' ἀ μηδὲν γὰρ οὐδὲν μεταβάλλει τοῦ εἶναι, ὥσπερ ἀλλοιουμένου μὲν τὸ ποιόν, αὐξανομένου δὲ καὶ φθίνοντος τὸ ποσόν. μάλιστα δὲ δῆλον, ὅτι τὸ κινοῦν αὐτὸ αὑτὸ μάλιστα ταύτην κινεῖ κυρίως τὴν κατὰ τόπον. καίτοι φαμὲν τοῦτ' εἶναι τῶν κινουμένων καὶ κινούντων ἀρχήν, καὶ πρῶτον τοῖς κινουμένοις τὸ αὐτὸ αὑτὸ κινοῦν. ὅτι μὲν τοίνυν τῶν κινήσεων ἡ φορὰ πρώτη, φανερὸν ἐκ τούτων. τίς δὲ φορὰ πρώτη, νῦν δεικτέον. ἅμα δὲ καὶ τὸ νῦν καὶ τὸ πρότερον ὑποτεθέν, ὅτι ἐνδέχεταί τινα κίνησιν εἶναι συνεχῆ καὶ ἀΐδιον, φανερὸν ἔσται τῇ αὐτῇ μεθόδῳ. ὅτι μὲν οὖν τῶν ἄλλων κινήσεων οὐδεμίαν ἐνδέχεται συνεχῆ εἶναι, ἐκ τῶνδε φανερόν. ἅπασαι γὰρ ἐξ ἀντικειμένων εἰς ἀντικείμενά εἰσι, καὶ αἱ κινήσεις καὶ αἱ μεταβολαί· οἷον γενέσει μὲν καὶ φθορᾷ τὸ ὂν καὶ μὴ ὂν ὅροι, ἀλλοιώσει δὲ τὰ ἐναντία πάθη, αὐξήσει δὲ καὶ φθίσει ἢ μέγεθος καὶ μικρότης, ἢ τελειότης μεγέθους καὶ ἀτέλεια· ἐναντίαι δ' αἱ εἰς τὰ ἐναντία. τὸ δὲ μὴ ἀεὶ κινούμενον τήνδε τὴν κίνησιν, ὂν δὲ πρότερον, ἀνάγκη πρότερον ἠρεμεῖν. φανερὸν οὖν ὅτι ἠρεμήσει ἐν τῷ ἐναντίῳ τὸ μεταβάλλον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μεταβολῶν· ἀντίκειται γὰρ ἡ φθορὰ καὶ ἡ γένεσις ἁπλῶς τῇ ἁπλῶς, καὶ ἡ καθ' ἕκαστον τῇ καθ' ἕκαστον. ὥστ' εἰ ἀδύνατον ἅμα μεταβάλλειν τὰς ἀντικειμένας, οὐκ ἔσται συνεχὴς ἡ μεταβολή, ἀλλὰ μεταξὺ ἔσται αὐτῶν χρόνος. οὐδὲν γὰρ διαφέρει ἐναντίας ἢ μὴ ἐναντίας εἶναι τὰς κατ' ἀντίφασιν μεταβολάς, εἰ μόνον ἀδύνατον ἅμα τῷ αὐτῷ παρεῖναι· τοῦτο γὰρ τῷ λόγῳ οὐδὲν χρήσιμον. οὐδ' εἰ μὴ ἀνάγκη μὲν ἠρεμῆσαι ἐν τῇ ἀντιφάσει, μηδ' ἔστι μεταβολὴ ἠρεμίᾳ ἐναντίον· οὐ γὰρ ἴσως ἠρεμεῖ τὸ μὴ ὄν, ἡ δὲ φθορὰ εἰς τὸ μὴ ὄν· ἀλλ' εἰ μόνον μεταξὺ γίγνεται χρόνος· οὕτω γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ μεταβολὴ συνεχής. οὐδὲ γὰρ

Hæc enim ſola nihil, quod inſit, mutatur, quemodo eius quod alteratur, qualitas; eius quod augeſcit & decreſcit, quantitas. i *Ex eo autem perſpici poteſt maximè, quòd mouens ſe ipſum hoc motu, qui in loco fit, maximè propriè ſe cieat; idque, quod ſe mouet, rerum quæ mouentur & mouent, principium & primum eſſe affirmamus. Perſpicuum itaque eſt, lationem principatum in motibus tenere.* Text.60. k *Nunc autem, quæ latio prima ſit, demonſtrandum eſt: idque, quod nunc & antea etiam poſitum eſt, continuum aliquem & perpetuum motum eſſe poſſe, eadem methodo ſimul patebit. Aliorum ſanè motuum nullum continuum eſſe poſſe, ex his conſtat. Omnes enim motus & mutationes ex oppoſitis ſunt in oppoſita: vt generationis & interitus termini, ens & non ens; alterationis contrariæ affectiones; accretionis & imminutionis magnitudo & paruitas, aut perfecta & imperfecta magnitudo. Contrarij autem qui in contraria. Quod verò cùm prius fuerit, hoc motu non ſemper cietur, quieſcere antea neceſſe eſt. Quare conſtat, id quod mutatur, in contrario quieſcere.* Text.61. l *Similiter & in mutationibus. Nam quæ ſimpliciter generatio eſt & interitus, opponuntur, atque etiam ſingulæ inter ſe. Quare ſi fieri non poteſt, vt oppoſitis ſimul mutetur, mutatio continua non erit, ſed medium tempus inter eas intercedet. Nihil enim intereſt, contrariæ ſint, annon contrariæ mutationes hæ, quæ in contradicentibus ſunt, modò eidem adeſſe ſimul non poſſint: ad rationem etenim hoc nihil conducit. Nec ſi non neceſſe erit, in contradictione quieſcere, nec item quieti mutatio aduerſatur (cùm id, quod non eſt, fortaſſe non quieſcat, interitus autem in id, quod non eſt) ſed ſi ſolùm inter ipſas tempus ſit, ita enim demum continua non eſt mutatio.* Text.62.

i *Ex eo autem.*] Tertiò idem confirmat: quia ille motus cæteris præcellit, quo maximè propriè res per ſe moueri dicuntur: ita verò ſeſe habet motus ad locum. Nam accretio fit etiam ab alimento; alteratio ſæpe lationem præſequitur: latio autem per ſe abſque alterius adminiculo & interuentu adminiſtratur.

k *Nunc autem.*] Inueſtigaturus deinceps, quinam motus inter lationes primus ſit, oſtendit, nullum alium motum, præter eum qui ad locum eſt, potuiſſe ex æternitate continuari. argumentaturque hoc modo: Cæteri motus verſantur inter oppoſitos terminos, qui & certi ſunt & intermediam quietem exigunt, cùm ad diuerſos motus ſpectent: oportet igitur eos omnes finitos eſſe. Aduerte tamen; id, quod Ariſtot. ait de media quiete, non in vniuerſum ita ſe habere: cùm fieri poſſit, vt eodem inſtanti, quo calefactio inchoatur, terminetur frigefactio. Itaque ratio probabilis tantùm eſt. Qua de re in progreſſu.

l *Similiter &c.*] Ex oppoſitis mutationibus vnam continuam mutationem confici non poſſe, ex eo ſuadet: quia vel res, exempli cauſa, pariter generatur & interit, itque ita ſimul oppoſitas ſuſtinet mutationes, quod fieri nequit; vel poſtquam genita eſt, ad interitum ruit, ſicq; inter generationem & interitum cadit intermedia quies, quæ continuitatem ſoluit. Monet verò, nihil referre, vtrum mutationes, quæ inter contradicentes terminos verſantur, propriam habeant contrarietatem, annon; modò ſint eiuſmodi, vt eidem ſimul ineſſe non poſſint. Itemque non oportere rem, quæ gignitur, in termino contradicēte quieſcere, cùm nondum exiſtet, & nihil, niſi quod exiſtentiam habet, quietem obtineat. Nec denique opus eſſe, vt quieti mutatio propriè aduerſetur, dummodò ratum maneat, hiſce mutationibus continuitatem ineſſe non poſſe.

ἐν τοῖς πρότερον ἡ ἐναντίωσις χρήσιμος, ἀλλὰ τὸ μὴ ἐνδέχεσθαι ἅμα ὑπάρχειν· ὁ δὴ ...

Nam nec in priorib. contrarietas conducebat, ſed ſimul ineſſe non poſſe. m *Nec verò cōturbari quiſ-*

ὅτι τὸ αὐτὸ πλείοσιν ἴσως ἐναντίον· οἷον ἡ κίνησις, καὶ στάσει, καὶ κινήσει τῇ εἰς τοὐναντίον. ἀλλὰ μόνον τοῦτο λαμβάνειν, ὅτι ἀντίκειταί πως καὶ τῇ κινήσει καὶ τῇ ἠρεμίᾳ ἡ κίνησις ἡ ἐναντία, καθάπερ τὸ ἴσον καὶ τὸ μέτριον τῷ ὑπερέχοντι καὶ τῷ ὑπερεχομένῳ. καὶ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἅμα τὰς ἀντικειμένας, οὔτε κινήσεις, οὔτε μεταβολὰς ὑπάρχειν. ἔτι δ' ἐπί γε τῆς γενέσεως καὶ τῆς φθορᾶς, καὶ παντελῶς ἄτοπον ἂν εἶναι δόξειεν, εἰ γενόμενον εὐθὺς ἀνάγκη φθαρῆναι, καὶ μηδένα χρόνον διαμεῖναι. ὥστ' ἐκ τούτων ἂν ἡ πίστις γένοιτο ταῖς ἄλλαις. φυσικὸν γὰρ τὸ ὁμοίως ἔχειν ἐν ἅπασιν.

Κεφά-

piam debet, quòd idem pluribus contrarium eſſe conſequatur; vt motus ſtatui,& ei motui qui eſt in contrarium: ſed in tantum ſumere, contrarium motum & motui & quieti opponi, non ſecus ac æquale & mediocre ei quod excedit & ei quod exceditur. Ad hæc fieri non poſſe, vt ſeu motiones ſeu mutationes oppoſitæ ſimul inſint. n In generatione item & interitu omnino abſurdum videbitur, ſi quòd genitum eſt affatim interire neceſſe ſit; nulloque tempore permanere. Quamobrem argumentum, quod aliorum fidem facit, ex his ſumetur. Naturale enim eſt, vt ſimilis in omnibus ſit ratio. Text. 63.

CAP.

m *Nec verò.*] Quia de motu ſic egit, vt ei duo contraria oppoſuiſſe videtur, nimirum & quietem & motum, quo ad terminum contrarium peruenitur: cùm tamen vnum vni tantùm contrarium eſſe debeat, occurrit, nihil incommodi eſſe, vni duo aduerſari, alia tamen & alia ratione: quomodo æquale & mediocre aduerſatur ei, quod excedit & quod exceditur; illi quatenus ab eo ſuperatur, huic quatenus ſuperat. Sic ergo motus diuerſa oppoſitionis ſpecie alteri motui & quieti repugnat, videlicet motui contrariè, quieti priuatiuè. Illud tamen certum eſt, oppoſitas mutationes eidem ſimul competere nunquam poſſe.

n *In generatione.*] Generationem & corruptionem inter ſe non continuari, ex eo concludit; quòd minimè conueniat, vt eſſe, quod alicui natura per generationem contulit, id per interitum confeſtim adimat. Vnde etiam vult rationem duci poſſe, ad idem in cæteris motibus mutationibusque comprobandum.

Κεφάλαιον η.

Ὅτι δ' ἐνδέχεται εἶναί τινα ἄπειρον, μίαν οὖσαν καὶ συνεχῆ, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ κύκλῳ, λέγωμεν νῦν. πᾶν γὰρ κινεῖται τὸ φερόμενον, ἢ κύκλῳ, ἢ εὐθεῖαν, ἢ μικτήν· ὥστ', εἰ μηδ' ἐκείνων ἡ ἑτέρα συνεχής, οὐδὲ τὴν ἐξ ἀμφοῖν οἷόν τε εἶναι συγκειμένην. ὅτι δὲ τὸ φερόμενον τὴν εὐθεῖαν καὶ πεπερασμένην, οὐ φέρεται συνεχῶς, δῆλον. ἀνακάμπτει γάρ· τὸ δ' ἀνακάμπτον τὴν εὐθεῖαν, τὰς ἐναντίας κινεῖται κινήσεις. ἐναντία γὰρ κατὰ τόπον ἡ ἄνω τῇ κάτω, καὶ ἡ εἰς τὸ ἔμπροσθεν τῇ εἰς τὸ ὄπισθεν, καὶ ἡ εἰς τὰ ἀριστερὰ τῇ εἰς τὰ δεξιά. τόπου γὰρ ἐναντιώσεις αὗται. τίς δ' ἐστὶ μία καὶ συνεχὴς κίνησις, διώρισται πρότερον, ὅτι ἡ τοῦ ἑνὸς καὶ ἐν ἑνὶ χρόνῳ, καὶ ἐν ἀδιαφόρῳ κατ' εἶδος. τρία γὰρ ἦν, τό, τε κινούμενον, οἷον ἄνθρωπος ἢ θεός· καὶ ὅτε, οἷον ὁ χρόνος· καὶ τρίτον, τὸ ἐν ᾧ. τοῦτο δ' ἐστὶ τόπος, ἢ πάθος, ἢ εἶδος, ἢ μέγεθος. τὰ δ' ἐναντία διαφέρει τῷ εἴδει, καὶ οὐχ ἕν. τόπου δ' αἱ εἰρημέναι διαφοραί.

σημεῖον

CAPVT VIII.

At verò in infinitum aliquem vnum continuumque motum eſſe poſſe, eumque eſſe conuerſionem, nunc dicamus. Quicquid enim fertur, aut in orbem, aut per rectam mouetur, aut admiſto motu. Quare ſi illorum neuter continuus motus eſt, nec is eſſe poteſt, qui ex vtrisque conſtat. Quod autem per rectam ac finitam fertur, continenter non ferri perſpicuum eſt, quippe cùm reflectatur. Quod verò per rectam reflectitur, contrariis motibus mouetur. Is enim quo ſurſum pergitur, ei quo deorſum, loci contrarietate aduerſatur: & is quo in partem anteriorem, ei quo in poſteriorem: & is item quo ſiniſtrorſum, & quo dextrorſum. Hæ enim loci contrarietates. Quis autem eſt vnus atque continuus motus, priùs definitum eſt, eum ſcilicet eſſe qui vnius eſt, & vno tempore, & in eo quod ſpecie differentiam non habet. Tria namque ſunt: id quod mouetur, vt homo vel Deus: & quando, vt tempus: & tertium id, in quo; quod quidem eſt aut locus, aut affectio, aut ſpecies, aut magnitudo. At verò contraria ſpecie differunt, & non ſunt vnum. Loci autem, quæ commemorata ſunt differentia. Text. 64.

b Motum

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

A *Ta verò.*] Probat iam, nullam lationem, circulari excepta, ſimul continuam & ſempiternam eſſe poſſe. Motus, inquit, omnis ad locum aut rectus eſt, aut circularis, aut ex vtroque mixtus: ſed neque rectus, neq; mixtus poteſt infinitam habere continuitatem: ergo ſoli lationi, quæ in orbem fit, id competet. Aſſumptio probatur; quia magnitudo recta infinita nulla datur, vt libro 3. demonſtratum fuit: at tam motus rectus, quàm mixtus, ſi infinitus ſit, infinitam poſcit magnitudinem. Quo fit, vt nequeat is motus perpetuus eſſe, niſi mobile retrocedat: ſi autem retrocedat, motus erunt contrarii, quos inter ſe continuitatem habere impoſſibile eſt. ſiquidem, vt conſtat ex iis quæ lib. 5. explicata ſunt, tria requiruntur ad motus continuitatem, videlicet vnitas mobilis, temporis, & formæ; quæ in contrariis motibus ſimul inueniri nequeunt.

b Motum

σημεῖον δ', ὅτι ἐναντία κίνησις ἡ ἀπὸ τοῦ α πρὸς τὸ β, τῇ ἀπὸ τοῦ β πρὸς τὸ α, ὅτι ἱστᾶσι καὶ παύουσιν ἀλλήλας, ἐὰν ἅμα γίγνωνται. καὶ ἐπὶ κύκλου ὡσαύτως· οἷον ἡ ἀπὸ τοῦ α ἐπὶ τὸ β τῇ ἀπὸ τοῦ α ἐπὶ τὸ γ· ἱστᾶσι γάρ. κἂν συνεχεῖς ὦσι, καὶ μὴ γένηται ἀνάκαμψις διὰ τὸ τἀναντία φθείρειν καὶ κωλύειν ἄλληλα, ἀλλ' οὐχ ἡ εἰς τὸ πλάγιον τῇ ἄνω. μάλιστα δὲ φανερόν, ὅτι ἀδύνατον εἶναι συνεχῆ τὴν ἐπὶ τῆς εὐθείας κίνησιν, ὅτι ἀνακάμπτον ἀναγκαῖον στῆναι, οὐ μόνον ἐπὶ τῆς εὐθείας, ἀλλὰ κἂν κύκλον φέρηται. οὐ γὰρ ταὐτὸ κύκλῳ φέρεσθαι καὶ κύκλον. ἔστι γὰρ ὁτὲ μὲν συνείρειν κινούμενον, ὁτὲ δὲ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐλθὸν ὅθεν ὡρμήθη, ἀνακάμψαι πάλιν. ὅτι δ' ἀνάγκη ἵστασθαι, ἡ πίστις οὐ μόνον ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου. ἀρχὴ δὲ ἥδε. τριῶν γὰρ ὄντων, ἀρχῆς, μέσου, τελευτῆς, τὸ μέσον πρὸς ἑκάτερον ἄμφω ἐστί, καὶ τῷ μὲν ἀριθμῷ ἕν, τῷ λόγῳ δὲ δύο. ἔτι δὲ ἄλλο ἐστὶ τὸ δυνάμει, καὶ τὸ ἐνεργείᾳ. ὥστε τῆς εὐθείας τῶν ἐντὸς τῶν ἄκρων ὁτιοῦν σημεῖον, δυνάμει μὲν ἐστι μέσον, ἐνεργείᾳ δ' οὐκ ἔστιν, ἐὰν μὴ διέλῃ ταύτῃ, καὶ ἐπιστὰν πάλιν ἄρξηται κινεῖσθαι. οὕτω δὲ τὸ μέσον ἀρχὴ γίγνεται καὶ τελευτή. ἀρχὴ μὲν τῆς ὕστερον, τελευτὴ δὲ τῆς πρώτης. λέγω δ' ὁ, οἷον ἐὰν φερόμενον τὸ α στῇ ἐπὶ τοῦ β, καὶ πάλιν φέρηται ἐπὶ τὸ γ· ὅταν δὲ συνεχῶς φέρηται, οὔτε γεγονέναι, οὔτε ἀπογεγονέναι. οἷόν τε τὸ α κατὰ τὸ β σημεῖον, ἀλλὰ μόνον εἶναι ἐν τῷ νῦν, ἐν χρόνῳ δ' οὐδενί· πλὴν οὗ τὸ νῦν διαίρεσίς ἐστιν ἐν τῷ ὅλῳ τῷ α β γ. εἰ δὲ γεγονέναι τις θήσει καὶ ἀπογεγονέναι, ἀεὶ στήσεται τὸ α φερόμενον· ἀδύνατον γὰρ ἅμα γεγονέναι τε τὸ α κατὰ τὸ β, καὶ ἀπογεγονέναι· ἐν ἄλλῳ ἄρα καὶ ἄλλῳ σημείῳ χρόνου. χρόνος ἄρα ἔσται ὁ ἐν μέσῳ, ὥστε ἠρεμήσει τὸ α ἐπὶ τοῦ β. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων σημείων· ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ πάντων. ὅταν δὲ χρήσηται τὸ φερόμενον α τῷ β μέσῳ καὶ τελευτῇ καὶ ἀρχῇ, ἀναγκαῖον στῆναι διὰ τὸ δύο ποιεῖν, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ νοήσειε. ἀλλ' ἀπὸ μὲν τοῦ α σημείου, ἀπογέγονε τῆς ἀρχῆς, ἐπὶ δὲ τοῦ γ γέγονεν, ὅταν τελευτήσῃ καὶ στῇ.

διὸ

b *Motum autem, qui ex A in B eſt, ei qui ex B ad A, contrarium eſſe id indicat, quòd ſimul ſi fiant, mutuum ſibi ſtatum ac requietem afferunt. Nec ſecus in circulo, vt, qui ex A in B, ei qui ex A in C. Nam ſi ſint continui, & recurſus non fiat, ſeſe mutuò ad ſtatum reducunt, propterea quòd contraria viciſſim ſe perdant atque impediant. Sed non ei qui ſurſum, is qui in latus.* c *Sed motum continuum ſuper recta fieri non poſſe, eo maximè licet perſpicere, quòd rem, quæ recurrit, non ſolum ſi ſuper recta, ſed etiam ſi ſuper circulo feratur, ſtare neceſſe ſit. Non enim idem eſt, in orbem ferri, & ſuper orbe. Nam id quod mouetur, motum interdum continuat, interdum ad id rediens, vnde diſceſſit, recurrit.* d *Stare autem neceſſe eſſe, non tantùm ſenſus, ſed ratio quoque fidem facit. Atque principium hoc eſt. Cùm tria ſint, principium, medium, & finis: medium cum vtroque comparatum vtrumque eſt, & numero quidem vnum, ratione duo. Præterea aliud eſt poteſtate eſſe, aliud actu.* e *Quare quodcunque rectæ lineæ punctum, quod inter extrema poſitum ſit, poteſtate medium eſt, actu non eſt, niſi eam diuiſerit; & cùm conſtiterit, rurſus incipiat moueri. Sic verò eſt medium. Nam principium fit & finis: principium quidem poſterioris, finis prioris. Dico autem, vt ſi A, quod fertur, ſteterit in B, atque ad C rurſus feratur.* f *Sed cùm fertur continenter, nec acceſſiſſe ad punctum B poteſt, nec ab eodem receſſiſſe: ſed tantùm in momento eſſe; nullo verò in tempore, niſi in eo toto, cuius diuiſio eſt. Quòd ſi acceſſiſſe quiſpiam & receſſiſſe poſuerit, ipſum A, quod fertur, ſemper ſtabit: cùm fieri non poſſit, vt ipſum A ad B acceſſerit, & ſimul ab eodem receſſerit. Quare in alio & alio temporis puncto. Ita id quod eſt in medio, tempus erit, ipſumque A in B quieſcet, nec ſecus in alijs punctis, cùm eadem omnium ratio ſit. Cùm autem A, quod fertur, ipſo B medio, vt principio & fine vſus fuerit, inſiſtat neceſſe eſt, propterea quòd duo facias, perinde atque ſi animo conciperes. Sed ab A quidem puncto, quod principium eſt, receſſit; in C verò fuit, cùm motionem abſoluit ſtetitque.*

g *Quod*

Motus reflexus eſſe contrarios.

b *Motum autem.*] Quòd motus reflexi inter ſe contrarij ſint, probat: quia ſi duo mobilia per eandem lineam rectam ſimul ferantur, alterum ab A in B, alterum à B in A, mutuò ſeſe impedient perdentque. Monet autem, inter motionem, qua ad ſuperum locum itur, & eam qua motus ad latus deflectit, prædictam repugnantiam non cerni, cùm eæ mutationes ſibi impedimento non ſint.

c *Sed motum.*] Rectum motum perpetua continuitate præditum dari non poſſe, ita oſtendit: Motus rectus nequit perpetuari, niſi per recurſum: ſed in puncto recurſus tam in linea recta, quàm in circulo datur quies: non ergo talis motus perpetuam continuitatem habebit. Antequam verò aſſumptionem probet, ait, non idem eſſe, moueri in circulum, & ſuper circulo. Nam id quod ſuper circulum mouetur, poteſt motum perpetuare, vt in cæleſti motu patet: non autem id quod mouetur in circulum, ita videlicet vt procedat ab A in B, & regrediatur à B in A per eandem partem circuli: in hoc enim motu interuenit reflexio, in priori verò non.

d *Stare autem.*] Mobilia in prædictis reciprocationibus retardari, probat tum teſtimonio ſenſuum, tum ratione. Priùs tamen duo ſumit; alterum in linea, ſuper qua fit latio, tria reperiri, principium, medium, & finem: mediumque cum principio & fine collatum vtriuſque rationem obtinere: proindeque etſi re vnum ſit, ratione diuerſum eſſe. Alterum eſt: medium lineæ punctum non eſſe medium actu, id eſt, ita medium, vt comparatione motus actu ſit principium & finis; ſed poteſtate, id eſt, poſſe tale fieri, ſeu vt tale ſumi à re mota, ſi eo perinde vtatur, ac ſi ea ipſa ita ſe haberet,

e *Quare quodcunque.*] Ratio, qua propoſitum concludit, hæc eſt: Nullum mobile poteſt ad punctum aliquod peruenire, ab eodemque recedere, illo vt principio & fine vtendo, niſi antequam recedat, interiecta quiete ſubſiſtat: ſed id, quod reflectitur, peruenit ad pũctum aliquod, & ab eodem ita recedit, vt illo tanquam principio & fine vtatur: oportet igitur vt in eiuſmodi puncto interquieſcat.

f *Cùm fertur.*] Senſus eſt: Id, quod continuo motu agitur, momento ſolùm, non tempore, in B eſt, niſi dicatur eſſe illic in tempore ratione momenti, quod illius temporis pars eſt: quo pacto id, quod fit hodie, dicitur in hoc menſe fieri. Vocat autem momentum diuiſionem temporis; quia tempus momentis diuiditur, ſicuti punctis linea, lineis ſuperficie, ſuperficiebus corpora.

διὸ καὶ πρὸς τὴν ἀπορίαν τοῦτο λεκτέον. ἔχει γὰρ ἀπορίαν τήνδε· εἰ γὰρ εἴη ἡ τὸ ε τῇ ζ ἴση, καὶ τὸ α φέροιτο συνεχῶς ἀπὸ τοῦ ἄκρου πρὸς τὸ γ, ἅμα δ᾽ εἴη τὸ α ἐπὶ τοῦ β σημείου, καὶ τὸ δ φέροιτο ἀπὸ τοῦ ζ ἄκρου πρὸς τὸ η ὁμαλῶς, καὶ τῷ αὐτῷ τάχει τῷ α, τὸ δ ἔμπροσθεν ἥξει ἐπὶ τὸ η, ἢ τὸ α ἐπὶ τὸ γ. τὸ γὰρ πρότερον ὁρμῆσαν καὶ ἀπελθὸν, πρότερον ἐλθεῖν ἀνάγκη. οὐκ ἄρα ἅμα γέγονε τὸ α ἐπὶ τὸ β, καὶ ἀπογέγονεν ἀπ᾽ αὐτοῦ, διὸ ὑστερίζει. εἰ γὰρ ἅμα, οὐχ ὑστεριεῖ, ἀλλ᾽ ἀνάγκη ἵστασθαι. οὐκ ἄρα θετέον ὅτε τὸ α ἐγένετο κατὰ τὸ β, τὸ δ κινεῖσθαι ἅμα ἀπὸ τοῦ ζ ἄκρου· εἰ γὰρ ἔσται γεγονὸς τὸ α ἐπὶ τὸ β, ἔσται καὶ τὸ ἀπογενέσθαι, καὶ οὐχ ἅμα, ἀλλ᾽ ἦν ἐν τομῇ χρόνου, καὶ οὐκ ἐν χρόνῳ. ἐνταῦθα μὲν οὖν ἀδύνατον οὕτω λέγειν ἐπὶ τοῦ συνεχοῦς· ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνακάμπτοντος, ἀνάγκη λέγειν οὕτως. εἰ γὰρ ἡ τὸ η φέροιτο πρὸς τὸ δ, καὶ πάλιν ἀνακάμψασα, κάτω φέροιτο, τῷ ἄκρῳ ἐφ᾽ οὗ τὸ δ, τελευτῇ καὶ ἀρχῇ κέχρηται τῷ ἑνὶ σημείῳ, ὡς δυσί· διὸ στῆναι ἀνάγκη. καὶ οὐχ ἅμα γέγονεν ἐπὶ τῷ δ, καὶ ἀπελήλυθεν ἀπὸ τοῦ δ· ἐκεῖ γὰρ ἂν ἅμα εἴη, καὶ οὐκ ἂν εἴη ἐν τῷ αὐτῷ νῦν. ἀλλὰ μὴν τήν γε πάλαι λύσιν οὐ λεκτέον. οὐ γὰρ ἐνδέχεται λέγειν ὅτι ἐστὶ κατὰ τὸ δ, ἡ τὸ η ἐν τομῇ. οὐ γέγονε δὲ, οὐδ᾽ ἀπογέγονεν. ἀνάγκη γὰρ ἐπὶ τέλος ἐλθεῖν τὸ ἐνεργείᾳ ὄν, μὴ δυνάμει. τὰ μὲν οὖν ἐν μέσῳ, δυνάμει ἐστί, τοῦτο δ᾽ ἐνεργείᾳ. καὶ τελευτὴ μὲν κάτωθεν, ἀρχὴ δ᾽ ἄνωθεν· καὶ τῶν κινήσεων ἄρα ὡσαύτως. ἀνάγκη ἄρα στῆναι τὸ ἀνακάμπτον ἐπὶ τῆς εὐθείας. οὐκ ἄρα ἐνδέχεται συνεχῆ κίνησιν εἶναι ἀΐδιον ἐπὶ τῆς εὐθείας. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἀπαντητέον καὶ πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας τὸν Ζήνωνος λόγον, καὶ ἀξιοῦντας, εἰ ἀεὶ τὸ ἥμισυ διιέναι δεῖ, ταῦτα δ᾽ ἄπειρα, τὰ δ᾽ ἄπειρα ἀδύνατον διεξελθεῖν. ἢ ὡς τὸν αὐτὸν τοῦτον λόγον τινὲς ἄλλως ἐρωτῶσιν, ἀξιοῦντες ἅμα τῷ κινεῖσθαι τὴν ἡμίσειαν πρότερον ἀριθμεῖν καθ᾽ ἕκαστον γιγνόμενον τὸ ἥμισυ· ὥστε διελθόντος τὴν ὅλην ἄπειρον, συμβαίνει ἠριθμηκέναι ἀριθμόν, τοῦτο δ᾽ ὁμολογουμένως ἐστὶν ἀδύνατον.

ἐν μὲν

g *Quocirca & dubitationi hunc in modum occurrendum eſt. Exoritur enim hæc dubitatio. Nam ſi E linea lineæ F æqualis ſit, atque A continuè ab extremo ad C feratur, ſimulque A in B ſit puncto, & D ab F extremo æqualiter, eademq; celeritate ad G feratur: ipſum D antea ad B perueniet, quàm A ad C: quod enim prius receſſit ac abijt, id prius accedat neceſſe eſt. Nec verò ipſum A in B ſimul fuit; & ab eodem receſſit: quæ cauſa eſt, vt poſteriùs perueniat. Nam ſi ſimul, non poſteriùs perueniret. At neceſſe eſt conſiſtere. Cùm itaque A in B fuit, D ab F extremo ſimul moueri, poni non debet. Nam ſi A in B fuit, ab eo etiam diſceſſit, idque non ſimul. At in diuiſione temporis in illo erat, & non in tempore. Hic igitur in continuo ita dici non poteſt. In eo verò, quod retrocedit, ita dicere neceſſe eſt. Nam ſi G ad D feratur, rurſus retrocedens deorſum feratur, D vt principio & fine vtitur. vno ſcilicet puncto, vt duobus. Ideo inſiſtat neceſſe eſt, nec ſimul ad D acceſſit, & ab eo diſceſſit. Eodem enim momento ibi eſſet, ſimulque non eſſet. Atqui ſolutio ea afferenda non eſt, quam nuper attulimus: cùm dici non poſſit, G in diuiſione in D eſſe & nec acceſſiſſe, nec receſſiſſe. Nam ad finem, qui actu eſt, non autem poteſtate accedat neceſſe eſt: id verò, quod eſt in medio, poteſtate eſt, hoc autem actu: & finis quidem, cùm ex loco infero in ſuperum itur; principium, cùm ex ſupero in inferum. Quare & ipſorum motuum ſimiliter. Quod igitur ſuper recta retrocedit, conſiſtat neceſſe eſt, ita continuus motus ſempiternus eſſe ſuper recta non poteſt.* Text. 66. h *Eodem modo his occurrendum eſt, qui Zenonis rationem interrogando afferunt, petuntque dimidium tranſiri ſemper oportere: hæc autem eſſe infinita, & quæ infinita ſunt tranſiri non poſſe: vel vt alij eandem rationem aliter interrogant, petentes, cùm aliquid mouetur, id ſimul quodcunque, quod fiat, dimidium priùs enumerare: quare cùm totum ſpatium tranſierit, fieri, vt numerum numerauerit infinitum: quod quidem omnium conſenſu eſſe non poteſt.* Text. 67.

Inprimis

g *Quocirca &*] Contra ſuperiora hunc in modum obijceret quiſpiam: Si mobile ab eodem puncto ſpatij ſimul abeſſe, eidemque adeſſe non poſſet, ſequeretur, duorum mobilium æquæ velocitatis, quæ in principio duarum æquarum linearum conſtituta eſſent, alterum priùs ad lineæ metam, quam alterum peruenturum eſſe. quod eſt apertè falſum. Probatur ſequi: ſit enim linea A B C, cuius medietas ſit B C: deſigneturque alia linea D E, æqualis medietati B C: tunc moueatur mobile F, motu continuo ſuper tota linea A B C: in inſtanti autem, in quo venerit ad punctum B, incipiat moueri mobile G ſuper linea D E, & ſit æquæ velocitatis cum mobili F. tunc mobile G priùs veniet ad punctum E, quàm mobile F ad punctum C: quia cùm mobile G diſcedat à puncto D, in eodem temporis puncto in quo mobile F venit ad punctum B; & mobile F, vt ait, non poſſit ſimul inde abſcedere: ſequitur, mobile G priùs diſcedere à puncto, quod eſt initium ſuæ lineæ, quàm mobile F diſcedat à puncto B, ac proinde citiùs venire ad

punctum

punctum, qui eſt terminus ſuæ lineæ. Huic dubitationi reſpondet Ariſtoteles, non eandem eſſe rationem in puncto, quod eſt medium lineæ, ſupra quam mobile continuè mouetur, atq; in puncto reflexionis. Etenim punctum quod eſt in medio, non eſt actu finis, nec principium, ſed poteſtate duntaxat: ac proinde mobile non vtitur eo, quaſi eſſet actu duo: nec ad illud acceſſiſſe & receſſiſſe perhibetur, quandiu vt punctum medium ſumitur; ſed tantùm dicitur per inſtans in eo fuiſſe. At verò punctum reflexionis actu eſt finis vnius, & exordium alterius, ideoque dicendum non eſt, mobile momento tantùm in eo fuiſſe; ſed ad illud perueniſſe, deinde abſceſſiſſe, atque adeò inter eum acceſſum & abſceſſum intercecta quiete à motu aliquandiu ceſſaſſe.

h *Eodem modo.*] Conabatur Zeno motum tollere, tum alijs rationibus, tum ea: quòd ſi motus eſſet, cùm in quolibet ſpacio inſint infinita dimidia motu percurrenda, oporteret infinitum finito tempore tranſiri: quod repugnat. Huic argumento reſpondet Ariſtoteles lib 6. nihil mirum, ſi infinita dimidia ſpatij finito tempore conficiantur, cùm in ipſo etiam tempore finito inueniantur infinita ſpatia dimidij, dimidijs ſeſe adæquantia. Porrò hæc reſponſio etſi ad diſputantem ſatis fuerit, tamen ad rem ipſam & veritatem non omnino ſatisfacere videtur; cùm adhuc omiſſa magnitudine ſupersit explicandum, quónam pacto infinitæ partes temporis intra finitæ durationis terminos pertranſeant. *Ratio Zenonis.* *Reſpōſio Ariſtotelis.*

ἐν μὲν οὖν τοῖς πρώτοις λόγοις τοῖς περὶ κινήσεως ἐλύομεν διὰ τὸ τὸν χρόνον ἄπειρα ἔχειν ἐν αὑτῷ. οὐδὲν γὰρ ἄτοπον, εἰ ἐν ἀπείρῳ χρόνῳ ἄπειρα διεξέρχεταί τις, ὁμοίως δὲ τὸ ἄπειρον ἔν τε τῷ μήκει ὑπάρχει, καὶ ἐν τῷ χρόνῳ. ἀλλ᾽ αὕτη ἡ λύσις, πρὸς μὲν τὸν ἐρωτῶντα ἱκανῶς ἔχει. ἠρωτᾶτο γάρ, εἰ ἐν πεπερασμένῳ ἐνδέχεται ἄπειρα διεξελθεῖν ἢ ἀριθμῆσαι· πρὸς δὲ τὸ πρᾶγμα καὶ τὴν ἀλήθειαν, οὐχ ἱκανῶς· ἐὰν γάρ τις ἀφέμενος τοῦ μήκους καὶ τοῦ ἐρωτᾶν, εἰ ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ ἐνδέχεται ἄπειρα διεξελθεῖν, πυνθάνηται ἐπ᾽ αὐτοῦ τοῦ χρόνου ταῦτα· ἔχει γὰρ ὁ χρόνος ἀπείρους διαιρέσεις. οὐκ ἔτι ἱκανὴ ἔσται αὕτη ἡ λύσις, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς λεκτέον. ὅπερ εἴπομεν ἐν τοῖς ἄρτι λόγοις. ἐὰν γάρ τις τὴν συνεχῆ διαιρῇ εἰς δύο ἡμίση, οὗτος τῷ ἑνὶ σημείῳ ὡς δυσὶ χρῆται· ποιεῖ γὰρ αὐτὸ καὶ ἀρχὴν καὶ τελευτήν. οὕτω δὲ ποιεῖ, ὅ, τε ἀριθμῶν, καὶ ὁ εἰς τὰ ἡμίση διαιρῶν. οὕτω δὲ διαιροῦντος, οὐκ ἔσται συνεχής, οὔθ᾽ ἡ γραμμή, οὔθ᾽ ἡ κίνησις, ἡ γὰρ συνεχὴς κίνησις, συνεχοῦς ἐστιν. ἐν δὲ τῷ συνεχεῖ, ἔνεστι μὲν ἄπειρα ἡμίση, ἀλλ᾽ οὐκ ἐντελεχείᾳ, ἀλλὰ δυνάμει. ἂν δὲ ποιῇ ἐντελεχείᾳ, οὐ ποιήσει συνεχῆ, ἀλλὰ στήσει, ὅπερ ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦντος τὰ ἡμίση φανερόν ἐστιν ὅτι συμβαίνει. τὸ γὰρ ἓν σημεῖον, ἀνάγκη αὐτῷ δύο ἀριθμεῖν. τοῦ μὲν γὰρ ἑτέρου ἡμίσεος ἀρχή, τοῦ δ᾽ ἑτέρου τελευτὴ ἔσται, ἐὰν μὴ μίαν ἀριθμῇ τὴν συνεχῆ, ἀλλὰ δύο ἡμισείας. ὥστε λεκτέον πρὸς τὸν ἐρωτῶντα, εἰ ἐνδέχεται ἄπειρα διεξελθεῖν ἢ ἐν χρόνῳ ἢ ἐν μήκει, ὅτι ἔστι μὲν ὡς ἔστιν, ἔστι δ᾽ ὡς οὔ. ἐντελεχείᾳ μὲν γὰρ ὄντα, οὐκ ἐνδέχεται· δυνάμει δὲ ἐνδέχεται· ὁ γὰρ συνεχῶς κινούμενος, κατὰ συμβεβηκὸς ἄπειρα διελήλυθεν, ἁπλῶς δ᾽ οὔ. συμβέβηκε γὰρ τῇ γραμμῇ ἄπειρα ἡμίσεα εἶναι. ἡ δ᾽ οὐσία ἐστὶν ἑτέρα, καὶ τὸ εἶναι. δῆλον δὲ ὅτι καὶ ἐὰν μή τις ποιῇ τοῦ χρόνου τὸ διαιροῦν σημεῖον τὸ πρότερον καὶ ὕστερον ἀεὶ τοῦ ὑστέρου τῷ πράγματι, ἔσται ἅμα τὸ αὐτὸ ὄν, καὶ οὐκ ὄν, καὶ ὅτι γινόμενον ἔσται οὐκ ἔσται. τὸ σημεῖον μὲν οὖν ἀμφοῖν κοινόν, καὶ τοῦ προτέρου καὶ τοῦ ὑστέρου, καὶ ταὐτὸν καὶ ἓν ἀριθμῷ, λόγῳ δ᾽ οὐ ταὐτόν. τοῦ μὲν γὰρ τελευτή, τοῦ δὲ ἀρχή. τῷ δὲ πράγματι ἀεὶ τοῦ ὑστέρου πάθους ἐστίν.

ἔστω

In primis igitur de motu ſermonibus eo diſſoluebamus, quòd tempus in ſe infinita haberet. Nullum enim incommodum eſt, ſi tempore infinito infinita aliquis tranſeat. Aequè autem infinitum in longitudine ineſt, ac tempore. Sed hæc ſolutio ad interrogantem quidem ſatis eſt; cùm interrogaretur, an finito tempore infinita tranſiri ac numerari poſſent. Ad rem autem ipſam & veritatem non eſt ſatis. Nam ſi longitudine omiſſa, & interrogatione, an finito tempore infinita poſſint tranſiri: de ipſo tempore aliquis hæc interroges (infinitas enim tempus habet diuiſiones) ea ſanè ſolutio haudquaquam ſufficiet. i *Verùm dicendum eſt, quod in proximis diximus ſermonibus. Nam ſi aliquis cōtinuum in duo diuidat dimidia, is vno puncto vt duobus vtitur; quippe qui illud & principium faciat & finem. Ita autem facit, tum is qui numerat, tum is qui in dimidia diuidit: quo quidem ſic diuidente, nec linea continua erit, nec motus; quòd rei continuæ continuus ſit motus. In cōtinuo autem inſunt quidem infinita dimidia, non actu, ſed poteſtate: quòd ſi actu fecerit, continuum non faciet, ſed ſtabit: quod accidere ei manifeſtum eſt, qui dimidia numerat, cùm vnum punctum vt duo neceſſariò numeret. Nam qui alterius dimidij principium erit alterius finis, niſi continuam lineam vt vnum, ſed vt duo numerat. Quare ad interrogantem, ſi infinita aut in tēpore, aut in longitudine poſſint tranſiri, dicendum eſt; partim poſſe, partim non poſſe. Quæ enim actu ſint, non poſſe: quæ autem poteſtate, poſſe. Nam qui continuè mouetur, ex accidenti infinita tranſijt: ſimpliciter verò minimè: quandoquidē lineæ accidit, vt dimidia ſint infinita, cùmq; eſſentia diuerſa habeatur.* k *Perſpicuum verò etiam eſt, ſi quiſpiam temporis punctum, quod prius poſteriusque diuidit, ratione ad rem habita, poſteriori ſemper non tribuat, fieri, vt idem ſimul ſit & non ſit: & cùm factum eſt, non ſit. Punctum quidem vtriuſque commune eſt; nempe prioris & poſterioris, & vnum ad idem numero eſt; ratione verò non idem, cùm alterius finis ſit alterius principium: at rei habita ratione poſterioris eſt ſemper affectionis.* Text.68. Text.69.

Sit

i *Verùm dicendum.*] Zenonis argumento eam nunc adhibet reſponſionem, quæ ad rei naturam ſimpliciter accommodata ſit, & cum ijs, quæ proximè dicta ſunt, cohæreat. Traditum eſt enim puncta in media magnitudine poteſtate duntaxat, non actu eſſe: in actum autem venire, ſi quis lineam ſecuerit. Hoc ipſum, ait, de partibus magnitudinem integrantibus affirmari poſſe: *Alia reſponſio.*

videlicet poteſtate ſolùm plures atque infinitas eſſe, iiſque cõtinuatis dari motum continuum; actu verò diuiſis continuitatem illicò diſſolui. Igitur quærenti, num infinitæ partes temporis, ſeu magnitudinis pertranſiri poſſint: reſpondendum erit, partim poſſe, partim non poſſe. Si enim actu ſint, non poterunt; quia repugnat percurri infinitum actu: ſi poteſtate, quomodo ſunt in continuo, nihil obſtabit, quominùs percurrantur: conficiuntur enim tunc ex accidente, id eſt, ratione totius, & per modum vnius.

k *Perſpicuum verò.*] Tradiderat paulò antè, non poſſe in eodem momento dari acceſſum mobilis ad aliquod punctum ſpatij, & receſſum ab eodem: id ipſum nunc diligentiùs comprobat, momenti naturam explicando. Docet igitur, momentum, quod prius & poſterius ſecat, licet ex ſe ad vtrumque pertineat, tanquam finis vnius & initium alterius. tamen ſi rei, quę mouetur, ratio habeatur, poſteriori tempori aſcribendum eſſe; alioqui futurum, vt idem ſimul ſit, & non ſit; itemque vt cùm res genita eſt, non exiſtat: verbi gratia, ſi aliquod corpus ex albo nigreſcat, inſtans, quod diuidit tempora, in quibus id modò album, modò nigrum vocatur, ad vtrumque eorum temporum ſpectat; eſtque terminus eius, in quo fuit album, & exordium illius, in quo eſt nigrum. Veruntamen ſi attendatur ad ſubiectum, quod ex albedine ad nigredinem tendit, tunc eiuſmodi inſtans nigredini erit aſcribendum, pronunciandumque tale ſubiectum in eo inſtanti nigrum effectum eſſe: alioqui ſi tam ad albedinem, quàm ad nigredinem pertineat, dicitur res ſimul alba, & non alba, ac poſtquam nigra euaſit, nondum nigra erit. Quod hunc in modum Ariſtoteles concludit: Sit tempus A B, ſit mobile D, ex albedine ad nigredinem tendens, quod toto tempore A fuerit in albedine, & toto B ſit in nigredine. Si C, inquit, eſſet commune ipſis A & B, habita ratione D, ſequeretur, D in ipſo C eſſe album & non album: album, quia in quolibet momento ipſius A erat album: non album, quia in quolibet ipſius B, atq; adeò in C, quod eſt eius principium, non eſt album. Quare ne hoc abſurdum admittatur, dicendum erit, C ad ſolum B ſpectare, & in quolibet momẽto ipſius A rem eſſe albam, in quolibet ipſius B, atque adeò etiam in ſe nigram eſſe. Deinde, quod de motu aſſeruit, idem de generatione & corruptione ſuo modo exiſtimandum eſſe, monet. Hinc verò notam haberi vult, momentum eſſe quidpiam inſectile, proindeque verum eſſe, quod antea tradiderat; nimirum in eodem inſtanti acceſſum & receſſum eiuſdem mobilis dari non poſſe.

ἔστω χρόνος ἐφ' οὗ α γ β, πρᾶγμα ἐφ' οὗ δ. τοῦτο ἐν μὲν τῷ α χρόνῳ λευκόν, ἐν δὲ τῷ β οὐ λευκόν. ἐν τῷ γ ἄρα λευκὸν καὶ οὐ λευκόν· ἐν ὁτῳοῦν γὰρ τοῦ α λευκὸν ἀληθὲς εἰπεῖν, εἰ πάντα τὸν χρόνον τοῦτον ἦν λευκόν, καὶ ἐν τῷ β μὴ λευκόν. τὸ δὲ γ ἐν ἀμφοῖν. οὐκ ἄρα δοτέον ἐν ἅπαντι, ἀλλὰ πλὴν τοῦ τελευταίου νῦν ἐφ' οὗ γ. τοῦτο δ' ἤδη τὸ ὕστερον, καὶ εἰ ἐγίγνετο οὐ λευκόν, καὶ εἰ ἐφθείρετο λευκὸν ἐν τῷ α παντί, γέγονεν ἢ ἔφθαρται ἐν τῷ γ. ὥστε λευκὸν ἢ μὴ λευκὸν πρῶτον ἐν ἐκείνῳ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἢ ὅτε γέγονεν οὐκ ἔσται, καὶ ὅτε ἔφθαρται ἔσται, ἢ ἅμα λευκὸν καὶ οὐ λευκὸν ὄν, καὶ μὴ ὂν ἀνάγκη εἶναι. εἰ δ' ὃ ἂν ᾖ πρότερον μὴ ὄν, ἀνάγκη γίγνεσθαι ὄν, καὶ ὅτε γίγνεται μὴ ἔστιν, οὐχ οἷόν τε εἰς ἀτόμους χρόνους διαιρεῖσθαι τὸν χρόνον. εἰ γὰρ ἐν τῷ α χρόνῳ τὸ δ ἐγίγνετο λευκόν, γέγονε δ' ἅμα, καὶ ἔστιν ἐν ἑτέρῳ ἀτόμῳ χρόνῳ, ἐχομένῳ δὲ ἐν τῷ β· εἰ ἐν τῷ α ἐγίγνετο, οὐκ ἦν, ἐν δὲ τῷ β ἐστί, γένεσιν δεῖ εἶναί τινα μεταξύ. ὥστε καὶ χρόνον ἦν ἐν ᾧ ἐγίγνετο. οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς λόγος ἔσται καὶ τοῖς μὴ ἄτομα λέγουσιν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ χρόνου ἐν ᾧ ἐγίγνετο γέγονε, καὶ ἔστιν ἐν τῷ ἐσχάτῳ σημείῳ, οὗ οὐδὲν ἐχόμενόν ἐστιν, οὐδ' ἐφεξῆς· οἱ δ' ἄτομοι χρόνοι ἐφεξῆς. φανερὸν δή, ὅτι εἰ ἐν τῷ α ὅλῳ χρόνῳ ἐγίγνετο, οὐκ ἔστι πλείων χρόνος, ἐν ᾧ γέγονε καὶ ἐγίγνετο, ἢ ἐν ᾧ ἐγίγνετο μόνον παντί. οἷς μὲν οὖν ἄν τις ὡς οἰκείοις λόγοις πιστεύσειεν, οὗτοι καὶ τοιοῦτοί τινές εἰσι· λογικῶς δὲ ἐπισκοποῦσι, κἂν ἐκ τῶνδε δόξειε ταὐτὸ τοῦτο συμβαίνειν. ἅπαν γὰρ τὸ κινούμενον συνεχῶς, ἐὰν ὑπὸ μηδενὸς ἐκκρούηται, εἰς ὅπερ ἦλθε κατὰ τὴν φοράν, εἰς τοῦτο καὶ ἐφέρετο πρότερον. οἷον, εἰ ἐπὶ τὸ β ἦλθε, καὶ ἐφέρετο ἐπὶ τὸ β, καὶ οὐχ ὅτε πλησίον ἦν, ἀλλ' εὐθὺς ὡς ἤρξατο κινεῖσθαι. τί γὰρ

Sit tempus A C B, res D E, quæ in toto tempore A alba ſit, in B verò non alba. In C igitur alba & non alba: cùm in quouis ipſius A verè dicatur alba eſſe, ſi omni hoc tempore erat alba, & in B non alba, ipſumq; C vtrique commune eſt. Non itaque dandum eſt in toto, ſed vltimum C excipiendum, atque hoc quidem poſterius eſt. Atque ſi album in toto A, aut fiebat, aut peribat in A, in C profectò factum eſt, aut perijt. Quare album eſſe, aut non album in eo primùm verè dicitur: aut cũ ortum eſt, non erit; & cùm interijt, erit: aut ſimul album & non album, & ens omnino atque non ens ſimul eſſe neceſſe eſt. Quòd ſi id, quod cùm ſit, priùs non erat, neceſſariò gignitur, & tum, cùm gignitur, nõ eſt: fieri non poteſt, vt tempus in indiuidua tempora diuidatur. Nam ſi in A tempore, D album fiebat, ſimulq; factũ eſt; & in alio eſt indiuiduo tempore, quod hæret, nempe in B: ſi in A fiebat, non erat, in B autem eſt, generatio aliqua media ſit neceſſe eſt. Quare & tempus erat, in quo factum eſt. Non enim eadem his erat ratio, qui indiuidua non ſtatuunt ſed factum eſt. & in temporis eius, in quo fiebat, puncto extremo eſt, cum quo nihil cohæret, neque deinceps ſequitur. Indiuidua autem tempora deinceps ſequuntur. Perſpicuum autem eſt, ſi in toto tempore A fiebat, id tempus, in quo factum eſt & fiebat, eo omni, in quo duntaxat fiebat, maius non eſſe. | Atque hæ quidem, & aliæ quædam einſmodi propria ſunt rationes, quibus aliquis ductus hoc crediderit. Logicè autem ſi conſideremus, hoc ipſum ex his effici cupiã videbitur. Nam Text. 70. *quicquid continuè mouetur, quò latione peruenit, eò quoque, ſi nihil prohibeat, antea ferebatur. Vt ſi in B peruenit, in B quoque ferebatur: nec tum ſolùm cùm propè erat, ſed mox atque incepit moueri.*

Cur

l *Atque hæ.*] Redit ad inſtitutum, probatque alijs rationibus, communibus tamen & logicis, hoc eſt, probabilibus, motus reflexos continuos eſſe non poſſe: ducitque in primis aduerſarium ad duo abſurda, hoc modo: Motus ab A in B, (vt aiunt) eſt continuus cum motu à B in A: ergo cùm mobile incipit moueri ab A in B, ſimul etiam dicetur moueri à B in A: quia omne quod continuo motu cietur, vbi primùm moueri incipit, dicitur moueri ad quemcunque terminum peruenire tandem debet. Cùm igitur motus ab A in B, & à B in A, ſint contrarij, admittendum erit, idem mobile cum contrarijs motibus agitari, quod à vero abeſt. Deinde, cùm mobile incipit moueri ab A in B, iam mouetur ad A: ſed nihil proficiſcitur in contrarium, niſi ex ſuo contrario: ergo cùm primùm incipit moueri ab A, antequam perueniat ad B, iam mouetur ex B, in quo neque eſt, neque vnquam fuit: quod perſpicuè abſurdum eſt.

τί γὰρ μᾶλλον νῦν ἢ πρότερον; ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. τὸ δ' ἀπὸ τοῦ α ἐπὶ τὸ γ φερόμενον, πάλιν ἥξει ἐπὶ τὸ α συνεχῶς κινούμενον· ὅτι ἅμα ἀπὸ τοῦ α ἐφέρετο εἰς τὸ γ, τότε καὶ εἰς τὸ α φέρεται τὴν ἀπὸ τοῦ γ κίνησιν. ὥσθ' ἅμα τὰς ἐναντίας. ἐναντίαι γὰρ αἱ κατ' εὐθεῖαν. ἅμα δὲ καὶ ἐκ τούτου μεταβάλλει ἐν ᾧ οὐκ ἔστιν, εἰ οὖν τοῦτ' ἀδύνατον, ἀνάγκη ἵστασθαι ἐπὶ τοῦ γ. οὐκ ἄρα μία ἡ κίνησις. ἡ γὰρ διαλαμβανομένη στάσει, οὐ μία ἐστίν. ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῶνδε φανερὸν καθόλου μᾶλλον περὶ πάσης κινήσεως. εἰ γὰρ ἅπαν τὸ κινούμενον τῶν εἰρημένων τινὰ κινεῖται κινήσεων, καὶ ἠρεμεῖ τῶν ἀντικειμένων ἠρεμιῶν, οὐ γὰρ ἦν ἄλλη παρὰ ταύτας. τὸ δὲ μὴ ἀεὶ κινούμενον τήνδε τὴν κίνησιν, λέγω δ' ὅσαι ἕτεραι τῷ εἴδει, καὶ μὴ εἴ τι μόριόν ἐστι τῆς ὅλης, ἀνάγκη πρότερον ἠρεμεῖν τὴν ἀντικειμένην ἠρεμίαν· ἡ γὰρ ἠρεμία, στέρησις τῆς κινήσεώς ἐστιν. εἰ οὖν ἐναντίαι μὲν κινήσεις αἱ κατ' εὐθεῖαν, ἅμα δὲ μὴ ἐνδέχεται κινεῖσθαι τὰς ἐναντίας, τὸ ἀπὸ τοῦ α πρὸς τὸ γ φερόμενον, οὐκ ἂν φέροιτο ἅμα, καὶ ἀπὸ τοῦ γ πρὸς τὸ α. ἐπεὶ δ' οὐχ ἅμα φέρεται, κινήσεται δὲ ταύτην τὴν κίνησιν, ἀνάγκη ἠρεμῆσαι πρότερον πρὸς τῷ γ. αὕτη γὰρ ἦν ἡ ἀντικειμένη ἠρεμία τῇ ἀπὸ τοῦ γ κινήσει· δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐκ ἔστι συνεχὴς ἡ κίνησις. ἔτι δὲ καὶ ὅδε ὁ λόγος μᾶλλον οἰκεῖος τῶν εἰρημένων· ἅμα γὰρ ἔφθαρται τὸ οὐ λευκὸν, καὶ γέγονε λευκόν. εἰ οὖν συνεχὴς ἡ ἀλλοίωσις εἰς λευκὸν, καὶ ἐκ λευκοῦ, καὶ μὴ μένει τινὰ χρόνον, ἅμα ἔφθαρται τὸ οὐ λευκὸν, καὶ γέγονεν οὐ λευκόν· τριῶν γὰρ ἔσται ὁ αὐτὸς χρόνος. ἔτι, οὐκ εἰ συνεχὴς ὁ χρόνος, καὶ ἡ κίνησις, ἀλλ' ἐφεξῆς. πῶς (δ') ἂν εἴη τὸ ἔσχατον τὸ αὐτὸ τῶν ἐναντίων, οἷον λευκότητος καὶ μελανίας.

Κεφά-

Cur enim magis nunc, quàm prius? ſimiliſq; aliorum ratio eſt. Quod autem ex A in B fertur, rurſus in A continuo veniet motu. Cùm igitur ex A in B ferebatur, tum quoque eo motu ferebatur, qui eſt ex C in A. Quare ſimul motibus contrarijs, qui recti ſunt. Simul verò etiam ex hoc, in quo non eſt, mutatio. Si itaque hoc eſſe non poſſit, in C ſtetur neceſſe eſt Non igitur vnus motus, cùm vnus is nō ſit, qui ſtatu intercipitur. m *Præterea ex hiſce in omni motu vniuersè magis planum fiet.* Text. 71. *Quicquid enim mouetur, aliquo dictorum motuū omnino mouetur, & ſtatibus oppoſitis quieſcit, cū nullus præter eos alius detur. Quòd verò hoc motu nō ſemper mouetur (dico autē aliquem eorum, qui ſpecie differunt, non ſi totius aliqua ſit pars) oppoſita quiete quieſcere priùs neceſſe eſt, propterea quòd quies priuatio ſit motus. Quare ſi motus recti ſunt contrarij, & fieri nō poteſt, vt contrarijs ſimul motibus moueatur id, quod ex A in C fertur, ex C quoque ferri in A nō poterit. Cùm verò non ſimul feratur, eo autem cieatur motu, in C priùs quieſcat neceſſe eſt. Ea enim quies motui, qui ex C, contraria eſt.* Text 72. *Ex his igitur, quæ dicta ſunt, conſtat, motum continuum non eſſe.* n *Eſt verò & hæc ratio his, quæ allata ſunt, magis propria. Non album enim ſimul interijt, & factum eſt album. Si igitur alteratio, quæ ad album eſt & ex albo, continua ſit, nulloque permaneat tempore, ſimul non album interibit, & album fiet, atque etiam non album: idem namque trium erit tempus.* o *Præterea, non ſi tempus continuum eſt, iccirco & motus, ſed deinceps. Quo autem pacto contrariorum idem fuerit extremum, veluti albedinis & nigredinis.*

CAP.

m *Præterea ex.*] Alia ratione idem comprobat: Omne, inquit, mobile, quod motu aliquo cieri debet, nec dum tamen cietur, opus eſt, vt priùs ſit in quiete ei motui contraria, qualis eſt quies à termino à quo: cùm enim alterum priuatiuè oppoſitorum abeſt, adeſſe alterum neceſſe eſt: atqui cùm mobile mouetur ab A in B, nondum mouetur motu reflexo, qui fit a B in A, alioqui moueretur ſimul motibus contrarijs: ergo antequam tali motu moueatur, quieſcere oportet in termino à quo, ſcilicet in B; ac proinde dabitur quies inter illos duos motus: ex quo fiet, vt continui non ſint.

n *Eſt verò*] Hæc eſt alia ratio ad idem confirmandum, aliquantulum magis propria, quia petitur ab ijs, quæ magis per ſe motum attingunt: videlicet; In alteratione, ex non albo ad albū progrediente, ſimul non album interijt, & factum eſt album: ergo ſi eiuſmodi alteratio continuata ſit cum ea, quæ ex albo ad non album fit reflexio, ſequeretur, ſimul album & non album fieri: imò ſimul fieri & interire album, & corrumpi ac fieri non album: quod repugnat.

o *Præterea non.*] Poſtremam affert rationem, quæ ſit veluti ſuperiorum correctio. Eſto, inquit, in puncto recurſus nulla foret interiecta quies; nō iccirco tamē motus reflexi iudicandi eſſent continui, ſed contigui; ſiquidem ſpecie diſtinguuntur, ſibiq; mutuò aduerſantur. Quo fit, vt eodem termino communi copulari nequeant. Videtur autem ſignificare hoc loco Ariſtoteles, tametſi hactenus propoſitæ rationes nō omnino conuincant, dari ſemper in puncto reflexionis quietem; nihilominus illud ſaltem haberi, motus reflexos non debere continuos exiſtimari.

QVÆSTIO I. A

VTRVM MOBILE, QVOD REflectitur, neceſſariò quieſcat in puncto reflexionis.

ARTICVLVS I.

PROPOSITAE QVAESTIOnis enodatio.

De hiſce opinionib. Aegidius & Venetus ad textum 65. M. Albe. tract. 3. cap. 2. Iſmellus q. 12. huius libri. Maironius in 2 diſt. 13. quæſt. 8.

IN hac controuerſia, de qua 7. & 8. huius libri cap. diſſerit Ariſtotel. variæ ſunt Interpretum ſententiæ. Nam Auerroes affirmantem partem veram credidit, in motibus reflexis naturalibus. Alij eandẽ in omni motu veram putant: ſi modò quies accipiatur, non pro negatione motus in tempore, quo ſuapte natura mobile cieri poſſet; quæ eſt ꝓpria & germana huius nominis vſurpatio: ſed ꝓ quacunq; motus vacuitate, ſiue momento inſit, ſiue in tempore. Alij contendunt, per ſe in omni reflexio- C ne dari quietem propriè dictam: ex accidente verò, hoc eſt, ſi mobile aliqua aduentitia neceſſitate aliunde interpelletur, non dari.

Verùm omiſſa ad cõtrarias partes diſceptatione, quatuor concluſionibus hæc quæſtio explicãda eſt.

1. Concluſio.

Prima ſit: Cum mobile ab externo motore per ſpatium plenũ cietur, nec ei opponitur corpus durum, aliúdve agens vehementius, à quo aliorſum deflectatur, ſemper datur quies in puncto reflexionis. Hæc cõcluſio hũc D in modum probatur: Sit corpus aliquod graue vt tria, quod impulſu ſex graduũ, verbi gratia, per aerem ſiue aquam in ſublime feratur: huiuſmodi aſcenſui reſiſtunt tres illi gradus grauitatis, & medium: quod ponamus habere quartam partẽ vnius gradus reſiſtentiæ: ergo tamdiu duntaxat impetus ille mouebit ſurſum corpus graue vt tria, quouſque impetus adeò debilitetur, vt ſit tantummodò vt tria cũ quarta parte vnius gradus actiuitatis: tunc cũ E inter impulſum, & totam reſiſtentiam ad motum ſurſum, erit proportio æqualitatis; atque adeò ceſſabit actio: ſed deinceps ad deſcẽſum tantummodò impellet grauitas vt tria; reſiſtent verò tres gradus impulſus cum quarta parte vnius gradus; medium autem (vt poſuimus) habet aliam quartam partẽ gradus, qua deſcenſui obſiſtit: ergo cùm à proportione minoris inæqualitatis non procedat actio, tamdiu graue eo in loco quieſcet, quouſque duæ quartæ vnius gradus impulſus remittantur, F incipiatque impulſus minor eſſe, quàm virtus deorſum trudens. Adiecimus in hac concluſione; cùm mobile ab externo motore cietur: quia ſi mobile ſit viuens, quod à propria forma agitur, non eſt cur tunc in puncto recurſus neceſſariò danda ſit quies: cùm enim auis exempli cauſa, volatu locum aliquem attingit, nihil ſanè cogit aſſerere, non poſſe illam immediatè poſt inſtans, quo eiuſmodi locum tenuit, ab eodem recedere.

A proportione minoris inæqualitatis non procedit actio.

A Secunda concluſio: Si mobile per ſpatium vacuum ferretur, non oporteret in puncto reflexionis quietem dari. Hæc ita ſuadetur: Sumatur graue vt tria, quod per ſpatium inane, impulſu vt ſex aliunde ſibi inıecto, in ſuperiorem locum euadat. Huic aſcenſui tantummodò reſiſtit grauitas vt tria; cùm medium nihil obnitatur: ergo tamdiu graue in ſublime tendet, quouſque impulſus continua remiſſione debilitetur, perueniaturque ad inſtans in quo B grauitas & impulſus proportionem æqualitatis inter ſe habeant: ſed immediatè poſt eiuſmodi inſtans iam impulſus erit minor, quàm vt tria; ſiquidem continuè debilitatur: ergo tempore proximè ſequẽti mouebitur corpus graue deorſum. Quare nulla tunc quies inter vtrumq; motum intercedet; ſed vnum idemq; momentum, erit ſimul primum nõ eſſe aſcenſus, & vltimum non eſſe deſcenſus.

2. Concluſio.

Tertia concluſio: Cùm mobile in ſublime C proiecto occurrit deſcendens corpus durum, aut quoduis agẽs fortius, à quo in contrariam partem impellitur, non opus eſt dari quietem in puncto reflexionis. Hæc probatur. Etenim ſi grano milij ſurſum proiecto occurrat magna moles ferrea, haud dubiè nulla interponetur quietis mora in puncto, quo milij granum reflectitur; alioqui eiuſmodi granũ molem ferream in medio aëre detineret; quod eſt perſpicuè abſurdum.

3. Concluſio.

D His adde, non ſolùm cùm vnum corpus à ſuperiori loco alteri occurrit, modo paulò antè explicato; ſed etiã cùm quolibet modo vnum ad alterum proijcitur, ita vt neutrum comprimatur, alterive cedat, haud oportere dari quietem in puncto reflexionis. Quod probatur. Nam ſi in eo euentu proiectum corpus quieſceret, ſi quieſceret, nõ poſſet iam illud cum impetu reſilire; quod experientiæ aduerſatur. Etenim corpus proiectum poſt quietis morulam E non poſſet à corpore obiecto moueri: tum quia corpora, quæ attrahendi & expellendi vi carent, nequeunt loco mouere, niſi ipſa pariter loco cieantur: tum quia cùm naturæ neceſſitate, & non liberè agant, haud dubiè mouerent eo tempore, quo mobile (vt aduerſarij fingunt) interquieſcit; cùm patiens agenti, quantum res poſcit, propinquum ſit. Denique, quod tunc nec à proiectore per vim impetus ab eo iniecti moueri poſſet, inde patet: quia ſi talis impetus poſt quietẽ moueret, cur F non etiam eo tempore, quo corpus quieſcere dicitur, moueret? Aſſerendum eſt igitur, hæc mobilia non quieſcere in puncto reflexionis; ſed primum non eſſe motus directi, eſſe vltimum non eſſe reflexi, mouerique reciproco motu ab illo ipſo impetu, quo priùs directè ferebantur: hic enim impetus ꝓpter obſtaculum, in quod incurrit, ducit corpus in oppoſitam partem, tametſi in eo conflictu infringatur & flaceſcat, vt experimento conſtat. Diximus, ſi corpus proiectum, & quod ei opponitur,

adeò

adeò dura ſint, vt neutrum comprimatur, alterutrve cedat: quia ſi proiectum cedat comprimatúrve, poterit aliqua ſui parte in puncto reflexionis quieſcere: vt videre eſt in pila ad parietem proiecta, ſenſu enim patere videtur, ſuperficiem, qua pila primò parietem attingit, quieſcere in púcto recurſus: pila namque poſt primum contactum impetus, verſus parietem vi comprimitur, ipſumq; parietem ſecundum maiorem ac maiorem ſuæ ſuperficiei partem ſucceſſiuè pertingit, quouſque reſilire, & parietem ſucceſſiuè deſerere incipit.

4. Concluſio. Quarta concluſio. In cæteris mutationibus vt plurimùm datur quies in puncto, vbi fit reflexio, non tamen neceſſe eſt, eam quie tem perpetuò dari. Prior pars huius aſſertionis oſtenditur: Nam inter generationem & interitum eiuſdem rei perpetuò cadit quies; ſiquidem ſubſtantia gignitur per primum ſui eſſe, interit verò per primum non eſſe: at inter primum eſſe & primum non eſſe rei genitæ, neceſſe eſt interponi tempus, in quo illa exiſtat; cùm materia non niſi tempore ad aliam excipiendam formam diſponatur. Præterea, cùm aggeneratio, & corruptio ſubſtantialis et oppoſita, accretionem & diminutionem adiunctam habeant, neceſſariò etiam inter accretionem & diminutionem intercedet quies: propterea quòd, vt proximè dictum fuit, nequit noua forma aduenire priore abſcedente, niſi inductis diſpoſitionibus, quæ momento inferri nequeunt. Quòd deniq; inter oppoſitas alterationes maiori ex parte quies intercipiatur, ex eo conſtat; quia raiò accidit, agens contrarium ita patienti applicari, vt primum non eſſe vnius alterationis ſit vltimū non eſſe contrariæ. Poſteriorem verò eiuſdem aſſertionis partem ea ratio oſtendit: quia ſaltem in iis, quę ad natiuam temperiem redeunt, vt cùm aqua remoto calefaciente ſeſe in priſtinam frigiditatem reuocat, non eſt incommodum, primum nō eſſe calefactionis eſſe vltimum non eſſe frigefactionis.

Probatio prioris partis.

Aggeneratio habet coniunctam accretionem.

Probatio poſterioris partis.

A ete diſtincti inter ſe continuarentur; quod fieri nequit. Deinde, quia mobile, quod reflectitur, exiſtit in puncto reflexionis, tanquam in principio & fine, actu: quod non videtur in eodem inſtanti poſſe fieri. Poſtremò, quia mobile, antequam moueri incipiat, quieſcere debet ſub termino à quo: quare cùm terminus ad quem motus directi, ſit terminus à quo reflexi, neceſſariò mobile interquieſcet in puncto reflexionis. *2. Argum.* *3. Argum.*

B Deinde contra primam concluſionem hûc in modū obiicitur: Vbi primùm ceſſat aſcenſus lapidis, mox vaneſcit totus impetus, quo ſurſum ferebatur; ergo nihil moræ inter eius aſcenſum & deſcenſum interponetur, atque adeò, nulla illic dabitur quies. Probatur antecedens: quia, vt docuit Ariſtoteles hoc in libro cap. 10. text. 82. cauſa motus proiectorum eſt in medio: medium autem non impellit, niſi dum à tergo vrgens per ſuum motum vehit mobile: ergo vbi primùm lapis deſerit deſijt, omnis impulſus ceſſat. *Contra primam concluſ.*

C Item contra ſecundam. Ipſa intercapedo ſpatij vacui remoratur mobile, alioqui per vacuum fieret motus in inſtanti: ergo mobile in vacuo non poterit immediatè poſt primum non eſſe aſcenſus moueri. *Contra ſecundam.*

D Denique aduerſus tertiam: Si ænea pila atramento conſperſa ſurſum iaciatur, eiq; occurrat corpus durum, inficietur eiuſmodi corpus atramento pilæ: hæc autem infectio non videtur poſſe momento fieri: fit igitur in tempore, quieſcente pila. Deinde, ſi moles ænea minimè cedens ad parietem allidatur, cùm illum ſerſidum partes aliquas diuid eas tangat, nequibit ſecundum eas omnes partes ſimul diuelli; nec interim dum aer ad punctum medium accurrit, in intermedio ſpatio vacuū detur, vt in 4. huius operis libro docuimus: neceſſe eſt igitur mobile interquieſcere, dū aliæ atq; aliæ partes ſuccedentes ſe paulatim adiunguntur. Quare non videtur negandum, in hiſce euentis, inter acceſſum & receſſum corporum, mediam quietem interponi. *Contra tertiam. 1. Arg.* *2. Argum.* *Cap. 9. q. 1 a. 5. in ſol. 4.*

E

ARTICVLVS II.

OBIECTA ADVERSVS EA, quæ proximè dicta ſunt.

VErùm contra ea, quæ proximo articulo ſtatuimus, videtur eſſe imprimis auctoritas Ariſtotelis, ſuperioribus capitibus indiſcriminatim aſſerentis; id, quod loco mouetur & reflectitur, quieſcere vbi fit reciprocatio: tum etiam tria potiſſimùm argumenta, quibus id ſtabilire adnixus eſt. Primum: quia ſi inter motum directum & reflexum, nō daretur quies, eſſent ij motus inter ſe continui, proindeque contrarij motus, atq; adeò ſpe-

1. Argum. Ariſtot.

ARTICVLVS III.

DILVTIO OBIECTORVM.

F

NIhilominus dicendum, vera eſſe, quæ articulo proximo aſſeruimus. Ac primùm, quod ad Ariſtotelem attinet, ſunt qui illum hac in re parum attente philoſophatum eſſe dicant. Alij verò cum ab hac calumnia, vt par eſt, vindicant, aiuntque, ideo illum non ita docuiſſe, dari quietem in puncto reflexionis, quòd maiori ex parte dari ſoleat: ac tametſi videatur id vniuerſim concludere; non proinde tamen cenſuiſſe, oſtenſum id ab ſe rationibus firmis, ſed probabilibus tantùm, & ad

veritatis ſpeciem adductis, diſputaſſe. Quare A ſoluenda à nobis erunt eius argumenta, quatenus abſolutè aſtruere videntur, neceſſariò prædictos motus intermedia quiete diſiungi.

Reſponſio ad 1. arg. Ariſt. Ad primum neganda eſt conſecutio, ex ipſius Ariſt. doctrina, hoc in li. ad initium capitis 9 t.73. vbi docet, ſufficere aliquando vnum idemq; momentū, ad diſiungendos & diſcontinuandos motus duos: vti videre eſt in deſcenſu canis, qui de turri decidens in medio B lapſu intermoritur: in eo namque deſcenſu, vnum & idem inſtans motum canis à cadaueris motu diſtinguit; cùm idem ſit primum nō eſſe prioris motus, & vltimum non eſſe poſterioris ſiquidem in eo pūcto temporis, quo canis interit, ceſſat eius motus, (quia ad motus ſingularitatem exigitur rei motæ indentitas) & in eodem incipit motio cadaueris. Quod qua ratione intelligendum ſit, libro 5. expoſuimus. C

Ad 2. Ad ſecundum inficiamur, non poſſe idem punctum eſſe actu principium & finem, quatenus in eodem inſtanti, alio atque alio modo ſumpto, terminari & inchoari poſſunt motus totales diuerſi, vt proximè diximus.

Ad 3. Ad tertium neganda eſt propoſitio: fieri enim poteſt, vt lationem ſine vlla morula alteratio continenter ſequatur. Quæ eſt ipſius auctoris ſolutio 5. huius operis, cap.4. D text.40.

Dilut. obiec. cōtra 1. concluſ. Quæ verò à nobis obiecta fuêre, ita diluantur. Ad id, quod cōtra primam concluſionem oppoſuimus, dicendum; impulſum, quo lapis defertur, in ipſo lapide hærere. Neq; Ariſtotelem loco citato totam cauſam motus proiectorum ad mediū referre: ſed affirmare, eiuſmodi motum dependere partiatim à medio, quatenus impetus, quo proiecta feruntur, vi medij à tergo vrgentis incrementa ſumit; vt E fuit à nobis * 7. lib. explicatum.

** C.2. q.1. a. 8.*

Dilut. 1. obie. contra 2. concluſ. Ad aliud contra ſecundam occurrendum: etſi propter ſpatij vacui intercapedinem neceſſariò mobile tempus conſumat: non poſſe tamen ſpatium vacuum mobile, ne moueatur, detinere, cùm ea detenſio non niſi à reſiſtente fieri queat; quod in vacuo nullum eſt.

Dilut. 1. obi. contra 3. concluſ. Ad primum contra tertiam reſpondendū eſt: dum pila ænea atramento illita alterum F corpus imbuit, ipſum atramentum, hoc eſt, corpus, in quo ater color ineſt, neceſſariò cedere, deprimiq; aliquantulum, ac proinde in eo euentu morulam cadere & quietem, vti ſuperiùs de pila, cuius partes ob mollitudinē cedunt, aſtruximus.

Dilutio 2. Ad ſecundum dicito: Si inter pilam & corpus quod tangitur, nihil aëris, aut alterius corporis, quod illico metu vacui rareſcat, interiectum ſit, (intercipi verò vtplurimum ſolet, docente Ariſtotele lib.2. de anima cap.11. tex. 113.) tunc nequire immediatè poſt momentū contactus totam pilam à pariete diuelli, atq; adeò quietem aliquam inibi futurā. Sed enim id non ex vi motus reflexi, ſed propter vacui periculum eueniet.

QVAESTIO II.

DE INCEPTIONE ET *deſitione rerum.*

ARTICVLVS I.

PRAELVDIA AD FVturam diſputationem.

HVius controuerſiæ occaſio ſumpta eſt ex ijs, quæ tradidit Ariſtoteles tum cap. 8. huius libri text.65. tum lib.6. cap.5. text.43. & ſequentibus, vbi quædam ad rerum inceptionem & deſitionē ſpectantia perſtrinxit. Vt autem quid dicendum ſit aperiamus, nonnulla prænotanda erunt. Primum ſit: Inceptionem ſignificare initium durationis rei: Deſitionem verò finem durationis eiuſdem. *Inceptio & deſitio quid.* Quo fit, vt qui, quónam pacto res incipiat ac deſinant, inquirit, non aliud ſciſcitetur, quàm quomodo ſe habeant inſtantia, quibus vtrinque rei duratio clauditur: an ſcilicet ex parte principij connumerandū ſit inſtans cum tempore, in quo res exiſtere dicitur, ita vt in illo iam ſit, & immediatè antè nō extiterit: an verò pertineat ad tempus præteritū, in quo res nondum erat, ita vt in ipſo nondum exiſtat, ſed immediatè pōſt? Similiter ex parte finis: pertineátne inſtans ad id tempus, in quo res adhuc eſt, ita vt in ipſo res exiſtat, & immediatè pōſt non ſit; an verò ſpectet ad futurum, in quo res iam non exiſtit, ita vt in eo inſtanti non ſit, & immediatè antè extiterit? Ex quibus intelligere fas erit, vnamquamq; rem altero duorum modorum incipere: nimirum vel in inſtanti, quo ita eſt, vt immediatè antè non fuerit; quod Philoſophi in ſcholis vocant incipere per primum ſui eſſe, ſiue intrinſecè, vel in inſtanti, quo ita non eſt, vt immediatè pōſt ſit; quod appellant incipere per vltimum non eſſe, ſiue extrinſecè. *Quot modis res incipiāt.* Pari etiam ratione colligere licebit, altero duorum modorum quamlibet rem deſinere: aut ſcilicet in inſtanti, quo ita eſt, vt immediatè pōſt non ſit; quod vocant deſinere per vltimum ſui eſſe, & intrinſecè: aut in inſtanti, in quo ita non eſt, vt immediatè antea fuerit; quod appellant deſinere extrinſecè, ſeu per primum ſui non eſſe. *Quot modis res deſinant.*

Deinde aduertendum eſt, etſi quædam entia ſint, quæ, vt libro * 4. expoſuimus, neq; inſtantibus noſtri temporis, neque tempore menſurentur, vt Angeli: poſſe nos tamen eorum

** Ca.14. q.3. art.8.*

rum

rum inceptionem & definitionem ad noſtra inſtantia tempusq́; coaptare, ita vt dicamus ea incipere per primum ſui eſſe, cùm eorum inceptio reſpondet alicui noſtri temporis inſtanti, in quo iam ſunt: & incipere per vltimū non eſſe, ſi non exiſtant, niſi immediatè poſt aliquod inſtans noſtri temporis.

ARTICVLVS II.

DE INCEPTIONE ET DESItione rerum ſucceſſiuarum, inſtantium, aliorumq́; id genus.

1. *aſſertio.* VT igitur à rebus, quæ in ſucceſſione conſiſtunt, ordiamur; ſit prima aſſertio Motus & tempus incipiunt per vltimum ſui non eſſe, deſinuntq́; per primum ſui non eſſe. Hæc
* *C.6.q.1.a.2.* aſſertio ita probatur: Motus & tempus, vt * 6. lib. oſtenſum fuit, non poſſunt in inſtanti eſſe: ergo non habent primum, neque vltimum inſtans, in quo ſint; atque adeò non incipiunt per primum ſui eſſe, nec deſinunt per vltimū ſui eſſe: ſed quæcunque non ita incipiunt & deſinunt, neceſſariò incipiunt per vltimum non eſſe, & deſinunt per primum ſui non eſſe: igitur motus & tempus incipiunt & deſinunt prædicto modo. Id quod de motu diximus, pari ratione de quiete aſſerendum eſt. Nam quies, cùm ſit negatio motus in ſubiecto apto, & in tempore à natura conſtituto, neutiquam in inſtanti eſſe poterit, ſed in tempore, vt Ariſtoteles lib.6. huius operis, cap. 3.text.30. probat.

Quare non rectè quidam, negantes quietem in inſtanti eſſe, eam nihilominus deſine-
Quies nō deſinit per vltimū ſui eſſe. re inquiunt per vltimum ſui eſſe: conuincuntur enim male concedere, quod rectè negāt: ſiquidem quicquid per vltimū ſui eſſe deſinit, in inſtanti eſt; quia de eo verè dicimus, nunc, id eſt, in hoc momento exiſtit, & immediatè pòſt nō erit: quare exiſteret quies in momento, & quod inde conſequens eſt, coguntur prædicti auctores concedere motum in in-
Obiectio. ſtanti. Erit tamen qui obijciat: Ariſtoteles 6. huius operis cap.3.text.31. aſſerit, id quieſcere, quod ſimiliter ſe habet nunc, ac priùs: ſed id quod in tempore antecedente quieuit, ſimiliter ſe habet in inſtanti, quo id tēpus clauditur, ac ſe habebat priùs: ergo in eo inſtanti
Solutio. quieſcit. Huic obiectioni, omiſſis aliorum ſolutionibus, occurritur, illius loci Ariſtotelici hanc eſſe ſententiā: Illud quieſcit, quod nunc, id eſt, hoc tēpore ſimiliter ſe habet, ac priùs. Itaq; non oportet, vt quod ante hoc inſtans quieuit, in eodem quieſcere dicatur: in eo enim nec verè dicimus mobile moueri, nec quieſcere, ſed non moueri.

Secunda aſſertio: Res permanentes, quæ
2. *aſſertio.* abſolutè cum motu incipiunt ac deſinunt;

A incipiunt per vltimum non eſſe, & deſinunt per primum nō eſſe. In hac aſſertione motus nomine intelligenda eſt quæuis mutatio ſucceſſiua. Diximus, Quæ abſolutè cum motu incipiunt ac deſinunt: quia quæ ſecundum aliquid ſui momentanea mutatione inchoantur, deinde quoad aliud per motum efficiuntur; ſimpliciter incipiunt per primum ſui eſſe: licet quoad id, quod motu inducitur, incipiant per vltimum non eſſe. Vt patet in ſolis
B illuminatione: ſol enim eo ipſo momēto, quo à Deo procreatus eſt, quoquo verſum per totam ſphæræ ſuæ regionem lumen diffudit; & in eodem (extrinſecus tamen) cœpit per mutationem ſucceſſiuam in omnibus partibus, ad quas mouebatur, lumen augere: Itaq; ſubita illa effuſio lucis incepit per primum ſui eſſe, lucis autem circumuectio & incrementum, in alijs atque alijs hemiſphærij partibus ſucceſſiuè peracta, non niſi per vltimum ſui
C non eſſe inchoata eſt. Aduerte autem, cùm dicimus, in hoc inſtanti non eſſe motum tempúſue, & immediatè pòſt fore, nomine inſtantis non eſſe accipiendum verum & reale inſtans, ſed imaginariū. Namq; vt * lib.6. ex- * *C.9.q.1. art.1.*
poſuimus, ſicuti fieri nequit, vt initio motus detur aliquod mutatum eſſe: ita nec dari poteſt verum & poſitiuum inſtans, quod ad eum motum vel tempus intrinſecè attineat: quicquid in contrariam partem ſcripſerit Iandu-
D nus eodem lib.15. alijq́; nonnulli, quos loco citato refutauimus.

Sit tertia aſſertio: Indiuiſibilia rerum ſuc- *3. aſſertio.*
ceſſiuarum, id eſt, temporis inſtantia, & pūcta motus, quæ mutata eſſe nuncupantur, incipiunt per primum ſui eſſe; deſinunque per vltimum ſui eſſe. Hæc facilè ſuadetur: quia iſthæc indiuiſibilia habent totum ſuum eſſe in inſtanti, nec valent conſiſtere vltra momentum, quod neceſſariò eſt, & primum eorum
E cum antea non extiterint; & vltimum eſſe, cùm immediatè pòſt interitura ſiat. Id, quod de indiuiſibilibus temporis & motus aſſeruimus, dictum quoque volumus de actionibus momentaneis: cuiuſmodi ſunt volitio & intellectio; cùm per ſolum inſtans durant. In his enim eadem ratio conſpicitur: ſiquidem totum ſuum eſſe in inſtanti ſolùm poſſident, nec ante illud extitere, aut immediatè pòſt exiſtent. Sciendum tamen, actiones intellectus &
F voluntatis non ſemper momentaneas eſſe; cùm ſubſtantiæ intellectrici liberum ſit, eas tempore conſeruare, non ſolùm cum eadem, ſed cum maiori intenſione, adhibente potentia ſucceſſiuè vehementiorem conatum: vt in * 3. lib. diximus. * *C.2.q.1. art.2.*

Verum Gregor. in 1.d.17.q.2 art.2 Lichetus in 2.d.2.q.1. alijq́; nonnulli exiſtimāt, nō poſſe *2. Refellitur opinio Greg.*
viribus naturæ fieri, vt aliquid præter rerū ſluentiū indiuiſibilia, deſinat per vltimum ſui eſſe. Vnde concedit Gregor. neceſſario omnem voluntatis actionē aliquāto tempore durare.

Quæ tamen ſententia minimè probanda eſt. Poteſt enim voluntas pro ſua libertate eum actum, quem in hoc inſtāti elicuit, immediatè poſt abijcere: alioqui neceſſariò etiam per aliquantū tempus continuaret actum vitioſum, quem ſemel inchoauit: quod nequaquam eſt admittendum.

Lege Scot. In quodlibetis q. 12 art. 3.

ARTICVLVS III.

DE INCEPTIONE CERTAE incertaq; formæ in ſubiecto.

SVperiori articulo explicatum fuit, quo pacto formæ, quæ motum ſequuntur, ſimpliciter ſeſe haberent quoad definitionem & inceptionem; non ſpectando certum vel incertum earum gradum aut extenſionem in ſubiecto, ſed abſtrahendo conſiderationem C ab vtroque. Nunc igitur de iiſdem formis ſecundum poſteriorem hunc modum diſceptabimus. Sed obſeruandum primò erit, accidentarias formas (loquimur autem de iis tantùm, quæ & intenſionem & extenſionē vendicant) licet naturam certam ac determinatā habeant; poſſe tamen expendi vel ſub certo gradu & latitudine; verbi gratia, calorem in octauo gradu, quo pacto dicetur à nobis hoc loco forma certa: vel ſub incerta latitudine, D vt calor abſolutè, quomodo appellabitur forma incerta.

Diuerſa conſideratio ſormarum accidentalium.

Deinde recolendum eſt, in qualibet quantitate alias eſſe partes formales vel quaſi formales; vt puncta, lineas, ſuperficies: alias materiæ vicē obtinentes, nempe cæteras, è quibus corpus categoriæ quantitatis coaleſcit. Porrò priores partes, ſi ſumantur verſus eam dimenſionem, quam copulant, vt extima ſuperficies huius tabulæ, verſus profunditatem E certæ omnino ſunt. Poſteriores autē poſſunt quidem certæ eſſe, habereq; inter ſe ordinem primæ & ſecundæ, ſi ſpectentur ſub tanta dimenſione, verbi gratia, vnius palmi: verùm ſi aliter accipiantur, incertæ ſunt, nec habent ordinem primæ & ſecundæ; cum nō ante quamlibet ſit alia prior. Vnde immediatè poſt primam ſuperficiem tabulæ, non ſequitur pars aliqua certa verſus profunditatem ſed infinitæ. Hinc fit, vt incipere formā in ſubiecto in- F determinato nihil aliud ſit, quā incipere in parte indeterminatè ſumpta, hoc eſt, in infinitis partibus, quæ poſt certam aliquam ſuperficiem immediatè ſequūtur. Incipere autem in ſubiecto certo ſit, incipere in tanta vel tanta magnitudine.

Quid ſit incipere formā in ſubiecto indeterminato.

His poſitis ſit prima aſſertio: Forma certa in ſubiecto certo incipit per primum ſui eſſe. Probatur: quia ſi non inciperet per primum ſui eſſe, ſed per vltimū nō eſſe; daretur inſtās, in quo verum eſſet dicere: nunc tota hæc pars

1. aſſertio.

A aquæ, verbi gratia, non eſt calida vt duo, & immediatè poſt erit calida vt duo: quod tamē falſum eſſe oſtenditur. Nam vel in eo inſtanti deſideratur aliquid ad perficiendum calorem vt duo, vel nihil. Si nihil, iam in eo inſtāti tota illa pars erit calida vt duo; quod negabatur: ſi verò deeſt aliquid, cùm id non poſſit eſſe inſectile, quia inſectile adiectum alicui non efficit maius, vtique erit ſectile, atque adeò priùs inducetur eius medietas, quam B totum. Quare poſt illud momentum dabitur quoddam aliud inſtans, in quo tota illa ſubiecti pars nondum ſit calida vt duo: & ex conſequenti, punctum illud temporis antea deſignatum, non erit vltimum non eſſe caloris vt duo in tota illa parte. Quo fit, vt negari non poſſit, prædictum calorem incipere per primum ſui eſſe.

Illud verò hoc loco ignorandum non eſt; in toto tempore antecedente, momentum, quo certa illa forma incipit per primum ſui eſſe, toto inquam collectiuè ſumpto, nihil illius formæ deeſſe in acquiri (liceat enim tritum in hac materia loquendi modum vſurpare) quia in toto eo tempore acquirebatur latitudo illa caloris vt duo: deeſſet tamen in acquiſito eſſe; ſiquidem nondum acquiſitionis motus ceſſauit: at in inſtanti terminatiuo, in quo motus euanuit, adeſſe iam omnes illas partes in ſtatu quieto. Si autem loquamur de tempore antecedente diuiſiuè ſumpto: deeſſe aliquid ſectile, quod acquirendum ſupereſt per ſubſequentem motus partem; cùm in eo pars vna antecedens, alia ſubſequens & ſignari poſſit.

Ante inſtās quo certa forma incipit, quid deſit.

Sit ſecunda aſſertio: Forma certa in ſubiecto incerto, ſeu indeterminatè ſumpto, incipit per vltimum non eſſe. Hæc ita probatur: Calor, verbi gratia, vt eſt communis Philoſophorum vox, acquiritur in ſubiecto vniformiter difformiter. Erit igitur aliquod inſtans, in quo in prima ſuperficie verſus agens ſit calor vt duo, & in partibus, quę poſt primam ſuperficiem immediatè ſequuntur, ſit quicquid eſt infra calorem vt duo (niſi enim ita res haberet, non extenderetur calor vniformiter difformiter, vt conſideranti patet) Rurſus, eiuſmodi ſubiectum immediatè poſt caleſiet: vel ergo immediatè poſt acquiret calorem vt duo, vel minorem. Non minorem; quia ſequeretur nō habuiſſe antea, quicquid eſt infra calorem vt duo: acquiret igitur calorem vt duo, atque ita calor certus in incerta parte incipiet per vltimum non eſſe.

2. Aſſertio.

Si iam aliquis obijciat. Id, quod in hoc inſtanti deficit ad calorem vt duo, eſt quid ſectile: priùs ergo eius medietas acquiretur, quā totum: atque ita eiuſmodi calor certus in parte incerta non comparabitur immediatè poſt: hac quippe ratione paulò ſuperiùs ad primam aſſertionem confirmandam vſi fuimus. Secundo. Calor extenditur vniformiter difformiter.

Obiectio 1.

Obiectio 2.

diffformiter: nõ poterit ergo certæ intenſionis A calor in aliquam partem ſubiecti immediatè

Obiectio 3. pòſt diffundi. Tertiò: Forma certa nequit incipere, niſi euaneſcente ea parte motus, per quam inducitur; ſiquidem quamdiu motus durat, efficitur forma; dum autem efficitur, non certa, ſed incerta eſt atqui non poteſt ea pars motus immediatè pòſt interire; quia cùm immediatè pòſt ſit futura, eſſet ſimul, ac ſimul interiret: ergo, &c.

Dilut. 1. obiect. Ad primum horum conceſſo antecedente B neganda eſt conſecutio. Nam cùm id, quod deeſt ad calorem vt duo, incertum indeterminatumque ſit, vtpote quidquid eſt infra calorem vt duo, nequit in eo deſignari medietas, quæ priùs compareturi; id enim, quod incertum eſt, in duas medietates ſecari non poteſt: ideoq; nec licebit accipere inſtans, ante quod totum acquiſitum non ſit in parte incerta. Ratio verò, qua primum concluſionem aſtruximus, ſumebat partem certam, in qua ca C lor, qui deerat, neceſſariò erat certus, proindeque diuiduus in duas medietates. Nam calor, qui certo inſtanti inſidet in parte aliqua certa & definita, non poteſt non certam intenſioné vindicare, ac ſi quid ad calorem vt duo deficit, id quoq; certum eſt.

Dilut. 2. obiect. Ad ſecundum dicendum: Quamuis prima veluti productio caloris incedat vniformiter difformiter, poſtmodò tamen etiam vniformiter progredi; aliter nõ poſſet ignis per- D fectè ſibi paſſum aſſimilare. Poſtquam igitur calorem vt duo in primam ſuperficiem intulit, ipſum deinde per paſſum effundit, vſque dum id ſibi aſſimilet, & in ignem conuertat. Ac ſaltem in toto minimo, quod verſus ignem eſt, negari non poteſt, ſæpenumero eſſe calorem vt octo vniformiter, antequam ignis generetur.

Dilutio 3. Ad tertium dicendum Portionem motus, per quam producitur pars illa caloris in par- E te incerta, immediatè poſt incipere & deſinere: id enim nihil eſt aliud, quàm immediatè pòſt ſequi partes infinitas, eaſdemque euaneſcere, ita tamen vt ſicut non datur prima, quæ incipiat, nec etiam detur prima quæ deſinat.

3. aſſertio. Sit tertia aſſertio. Forma incerta in ſubiecto incerto incipit per vltimum non eſſe. Hanc aſſertionem vt probemus, ſupponimus id, quod in * libris de cœlo oſtendimus, nimi- F rum potentias actiuas, quod ad ſua effecta ſpectata ſecundum diſtantiam, habitaque ratione indiuiſibilium terminorum quantitatis, quibus ſpacium deſignatur; terminari extrinſecus verſus maximum, id eſt, dari ſuperficiem, in qua, verbi gratia, non ſit lux à corpore lucido producta. & ante illam ſit. Hoc poſito, confirmatur aſſertio in hunc modum: producat corpus lucidum vniformiter difformiter lucem in aere, vſque ad nonũ gradum: vtiq; dabitur vna ſuperficies,

** Lib. 1. cap. 11. q. 3.*

A quæ nihil omnino lucis habeat, ita tamen vt in parte aeris illi ſuperficiei immediata verſus agens ſit aliquid lucis: moueatur deinde corpus lucidum verſus illam ſuperficiem quam antea luce ſua nondum attigerat: in inſtanti, quo moueri cœperit, verè quiuis dixerit, in parte aeris, quæ ſequitur poſt prædictam ſuperficiem, nihil eſſe lucis, & immediatè pòſt aliquid lucis futurum, quod neceſſariò erit indeterminatum. Igitur forma indeter- B minata in ſubiecto indeterminato incipit per vltimum non eſſe.

ARTICVLVS IIII.

DE DESITIONE FORMAE, tam certæ, quam incertæ in ſubiecto.

C

QVod verò ad formarum, de quibus hactenus egimus, deſitionem attinet, ſit prima aſſertio: Forma certa in ſubiecto certo, deſinit eſſe cõpleta atq; perfecta in ſubiecto per vltimum ſui eſſe: abſolute verò ſeu ex toto, ita vt nihil eius remaneat, deſinit per primum non eſſe. Hæc quoad priorem partem ita ſuadetur: Sit calor vt duo in aliquo ſubiecto: in D inſtanti, quod eſt vltimum non eſſe motus contrarij, licebit dicere; nunc eſt tota latitudo caloris vt duo in hoc ſubiecto & immediatè pòſt non erit iam tota, quia aliquid per motum abijcietur: ergo, &c. Deinde poſterior pars oſtenditur: In inſtanti terminante motum, quo eiuſmodi ſubiectum antea calidum, redditum eſt omnino frigidum, fas erit dicere; nihil iam in eo eſſe caloris, & immediatè antè aliquid fuiſſe: ergo calor deſijt in ipſo, E quoad omnem ſui partẽ, per primum nõ eſſe. *1. aſſertio.*

Sit ſecunda aſſertio: Forma certa in ſubiecto incerto, tam ſecundum omnes ſuæ intẽſionis partes, quàm ſecundum aliquam earum, deſinit per vltimum ſui eſſe. Hæc quoad priorem partẽ, videlicet quòd calor, vt duo, exempli gratia, exiſtens immediatè poſt primam ſuperficiem contiguam agenti, abijciatur totus per vltimum ſui eſſe, probatur: quia huiuſmodi calor non interit; niſi acceſſu frigi- F ditatis etiam vt duo; hæc autem in parte incerta incipit per vltimum non eſſe, vt conſtat ex ſecũda ſuperioris articuli aſſertione. Quare cùm vltimum non eſſe frigiditatis, ſit vltimum eſſe caloris; conſequens fit, vt prædictus calor deſinat per vltimum ſui eſſe. Deinde oſtenditur eadem aſſertio, quoad poſteriorem partem, hoc modo: Si calidum agat in aquam ſummè frigidam, in vltimo non eſſe calefactionis verè quiuis dixerit, in parte ſubiecti, quæ eſt vltra primam ſuperficiem contiguam calido, dari frigus vt octo, & imme- *2. aſſertio.*

diatè pòſt non dari ; ſed aliquid iam ei fuiſſe
detractum ſubeunte calore. Igitur frigus vt
octo in parte incerta deſinit, quoad aliquam
ſui partem, in ſubiecto incerto per vltimum
ſui eſſe.

3. Aſſertio.

Sit tertia aſſertio : Forma incerta in ſub-
iecto incerto deſinit ſimiliter per vltimum ſui
eſſe, tam quoad omnes partes ſuæ intenſio-
nis, quàm quoad aliquam earum. Hæc quo-
ad priorem partem ita ſuadetur : In aere vni-
formiter difformiter illuſtrato, neceſſariò da-
tur aliqua ſuperficies, in qua nihil iam inſit
lucis ; inſit tamen in parte aeris eidem ſuper-
ficiei immediata verſus luminoſum. Hoc po-
ſito, ſi luminoſum retrò commeet, in inſtāti,
quo eiuſmodi retrogreſſio inchoabitur, erit
nonnihil in parte illa, quæ proximè antecedit
prædictam ſuperficiem, & immediatè poſt
eiuſmodi inſtans non erit : ſiquidem imme-
diatè pòſt ſubtrahitur ab ea luminoſum: ergo
cùm ea pars aeris ſit incerta, habeatque incer-
tam lucem, vtpote quæ eſt immediatè citra
non lucem ; perſpicuum relinquitur, lucem
incertam in ſubiecto incerto in totum deſi-
nere per vltimum ſui eſſe. Deinde probatur
eadem aſſertio quoad alteram eius partem: Ea
lux, quæ in aere illuſtrato eſt vltra primam ſu-
perficiem verſus luminoſum, eſt incerta, & in
ſubiecto incerto, vt iam patet : incipiat ergo
luminoſum retrò moueri ; immediatè poſt
inſtans, quo moueri cœperit, imminuetur ali-
quid de luce, quæ erat poſt primam ſuperfi-
ciem : ergo lux incerta in ſubiecto incerto a-
mittit partem ſuæ intenſionis per vltimum
ſui eſſe : quod erat probandum.

ARTICVLVS V.

DE INCEPTIONE ET DESI- tione ſubſtantiarũ, quæ gignuntur & intereunt ; & earum rerum, quæ creantur, quæq; in nihilum recidunt.

Reliquum eſt, vt de ijs rebus agamus, quæ
per generationē vel creationem incipiũt,
quæq; per corruptionē vel annihilationē de-
ſinũt. Sit prima aſſertio : Subſtantiæ, quæ gi-
gnũtur & intereunt, incipiũt per primum ſui
eſſe, deſinunt per primũ non eſſe. Hæc quoad
priorē partem corroboratur, primũ teſtimo-
nio Ariſtotelis, qui in hoc libro, c.8.tex.69. &
lib.6.c.5.tex.45.& vbicũq; de ortu & interitu
ſubſtantiarũ diſſerit; eas momento gigni, mo-
mētoq; interire docet. Quod cōfirmat etiam
Auerroes 4.li.huius operis comm. 129. & li.5.
comm.8. Simplicius eodem li. ad t.8. cæteriq;
Philoſophi communi aſſenſu. Poteſt autem

1. Aſſertio.

A hæc ratio ad id probandum aſſerri. Nam for-
ma rei generabilis nō incipit eſſe in materia,
niſi in ſtatu, quo incipiat ſeſe tueri ab aduer-
ſarijs, atque etiam operari ; cùm vnumquod-
que ſuæ operationis gratia ſit : at verò vt age-
re & reſiſtere incipiat, (quamuis ad actionē
& reſiſtentiam continuandam non eodem
prorſus modo res habeat) videntur requiri
certæ diſpoſitiones, atque adeò præfinita ex-
tenſio materiæ, ſicuti & ipſa forma certum
B eſſentiæ limitem habet. Igitur cùm primùm
ea materia congruenter præparata eſt, in to-
tam ſimul atque in inſtanti forma inducitur,
in eoque res genita ſimul fit & eſt, proindeq;
incipit per primum ſui eſſe. Atq; hæc ratio, etſi
non planè rem demonſtret & conuincat, ta-
men in hac materia grauia Philoſophorum
ingenia ſimilibus argumentis acquieuere, vt
propoſitam concluſionem ſtatuerent, & in
ſchola celebrem facerent.

Res, quæ gignitur, ſimul fit & eſt.

C Poſterior pars aſſertionis hunc in modum
ſuadetur: ſemper cum generatione vnius rei,
alterius corruptio coniuncta eſt ; & contrà: vt
docet Ariſtoteles 1.de generat. cap. 3.tex.20.
Cùm ergo ſubſtantiæ, quæ gignuntur, incipiāt
per primum ſui eſſe, vt oſtenſum fuit, neceſſa-
riò fatendum erit, eaſdem, cùm intereunt, de-
ſinere per primum non eſſe ; ita vt in eo pun-
cto temporis, quo res genita primùm cohæret,
iam ea, quæ interijt, non exiſtat.

D Sit ſecunda aſſertio: Ea, quæ propriè crean-
tur, quæq; propriè ad nihilum reuocari que-
unt, vt Angeli & animæ rationales, incipiunt
per primũ ſui eſſe. Hæc aſſertio quoad priorē
partem ex eo cōcluditur: quia Deus ad crean
dum exhibet concurſum infinitæ potentiæ,
idque ſine adminiculo vel opera alterius rei,
ad cuius moram & tarditatem ſeſe accommo-
det ; atq; adeò ſubitò & momento creat. Itē,
quia huiuſmodi res habent eſſe indiuiſibile,
E atq; ita ſuapte natura producibile in Inſtanti,
ſeu per primum ſui eſſe.

2. Aſſertio.

Poſterior verò pars ea ratione confirma-
tur ; quia ſi velit Deus rem quampiam in ni-
hilum redigere, veriſimile eſt, ſubtractum iri
ab eo per primum non eſſe cōcurſum, quo il-
lam antea conſeruabat ; maximè cùm eiuſmo
di res habeat eſſe momento in nihilum redu-
cibile. Diximus, ſi velit Deus: quia, vt D. Tho-
mas art 1.par.q.104. ar.4. Deus, quæ ipſius eſt
F in omnia exuperans & benefica bonitas, rem
nullam in nihilum redigit.

Conſule D. Tho. 2. contra gentes c. 19. & 1. p. q. 63. art. 5. & in 2. d. 1. q. 1. a. 3.

Sit tertia aſſertio: Qualitates ſupernatura-
les, quæ etiam, licet impropriè, creari dicun-
tur, vt * alibi monuimus, aliquādo incipiunt
per primum ſui eſſe, aliquando per vltimum
non eſſe. Hæc probatur : quia poteſt, Petrus,
verbi gratia, perfectè ad gratiam diſponi, vel
in hoc inſtanti, in quo ei ſtatim gratia diuini-
tus infundetur : vel immediatè poſt hoc in-
ſtans, quo euentu accipiet gratiam per
vltimum non eſſe.

3. Aſſertio.

** Hoc in l. c. 2. q. 1. art. 1.*

ARTICVLVS VI.

DVBII CVIVSDAM enodatio.

QVæret tamen adhuc quiſpiam: eſto ea, quæ propriè creantur, ſecundum communem & ordinariam legem & eo modo, quo diximus, incipiant; vtrum nihilominùs poſſit Deus Angelum, verbi cauſa, per vltimum non eſſe creare? Dubitandi ratio ex eo ſumitur; quia cùm poſt vltimum non eſſe ſequatur tempus, oportebit quidquid ita producitur, in tempore effici, & accommodatè ad naturam temporis, id eſt, ſucceſſiuè, & per partes: quod tamen in ea, quæ inſectilia ſunt, proindeque neceſſariò totum ſuum eſſe ſimul & impartibiliter accipiunt, vt Angelus, minimè conuenire poteſt, etiam diuina virtute; alioqui iam ea, quæ omnino partibus vacant, partibus conſtarent, & à propria natura deciderent. Secundò: quia ſi res permanentes incipere poſſent per vltimum non eſſe, pari etiam ratione res ſucceſſiuæ, vt motus & tempus, poſſent incipere per primum ſui eſſe; cùm vtrobique æqua repugnantia eſſe videatur.

Num Angelus creari poſſit per vltimum non eſſe.

Vt huic dubitationi fiat ſatis, prænotandum eſt, dupliciter intelligi poſſe, rem A aliquam creari per vltimum non eſſe: vno modo, ita vt illius effectio menſuretur tempore, & ad eius fluxum naturamque, ſecundum alias & alias partes, ſe accommodet: altero, vt exiſtat quidem eius productio, dum tempus fluit, & tamen nec producatur ſucceſſiuè, nec tempore menſuretur; ſed tota ſimul efficiatur, & in ſe tota ſimul, atque impartibiliter exiſtat. Hinc ad propoſitam dubitationem reſpondemus, cum Gregor. in 1. B diſtinct. 17. quæſt. 2. art. 2. & alijs, non poſſe, etiam diuina virtute, Angelum creari per vltimum non eſſe, ſecundum priorem ſenſum; vt prima ratio earum, quas proximè attulimus, concludit: poſſe tamen ſecundum poſteriorem. Hoc enim pacto omnia, quæ Deus initio mundi creauit, etiam nunc in quolibet inſtanti, ac dum tempora occurrunt, conſeruat; totum ipſorum eſſe eis indiuiſibiliter, ac ſine vlla, eiſdem interna, ſucceſſione conferenda. C

Reſponſio ad dub.

Iam igitur conſtat, quid ad primum argumentum reſponderi debeat. Ad ſecundum verò negandum eſt quod aſſumit. Nam ex eo quòd res permanentes per vltimum non eſſe prædicto modo incipiant, non ſequitur, eas non habere ſimul totum eſſe: at ſi motus vel tempus per primum ſui eſſe inciperent, obtinerent totum ſuum eſſe ſimul; quod repugnat naturæ ſucceſſiuorum. Vnde patet, non eſſe vtrobique parem repugnantiam.

Solutio argumentorum.

Κεφάλαιον θ.

Ἡ δ' ἐπὶ τῆς περιφερείας ἔσται μία καὶ συνεχής, οὐδὲν γὰρ ἀδύνατον συμβαίνει· τὸ γὰρ ἐκ τοῦ α κινούμενον, ἅμα κινηθήσεται εἰς τὸ α κατὰ τὴν αὐτὴν πρόθεσιν· εἰς ὃ γὰρ ἥξει, καὶ κινεῖται εἰς τοῦτο, ἀλλ' οὐχ ἅμα κινηθήσεται τὰς ἐναντίας, οὐδὲ τὰς ἀντικειμένας· οὐ γὰρ ἅπασα ἡ ἐκ τούτου τῇ εἰς τοῦτο ἐναντία, οὐδ' ἀντικειμένη· ἀλλ' ἐναντία μὲν, ἡ ἐπ' εὐθείας· ταύτῃ γάρ ἐστιν ἐναντία κατὰ τόπον, οἷον ἡ κατὰ διάμετρον, ἀπέχει γὰρ πλεῖστον. ἀντικειμένη δὲ, ἡ κατὰ τὸ αὐτὸ μῆκος, ὥστ' οὐδὲν κωλύει συνεχῶς κινεῖσθαι, καὶ μηδένα χρόνον διαλείπειν· ἡ μὲν γὰρ κύκλῳ κίνησίς ἐστιν, ἡ ἀφ' αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτό. ἡ δὲ κατ' εὐθεῖαν, ἀφ' αὐτοῦ εἰς ἄλλο. καὶ ἡ μὲν ἐν τῷ κύκλῳ, οὐδέποτε ἐν τοῖς αὐτοῖς· ἡ δὲ κατ' εὐθεῖαν, πολλάκις ἐν τοῖς αὐτοῖς. τὴν μὲν οὖν αἰεὶ ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ γιγνομένην ἐνδέχεται κινεῖσθαι συνεχῶς· τὴν δ' ἐν τοῖς αὐτοῖς πολλάκις, οὐκ ἐνδέχεται· ἀνάγκη γὰρ ἅμα κινεῖσθαι τὰς ἀντικειμένας, ὥστ' οὐδ' ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ, οὐδ' ἐν ἄλλῃ περιφερείᾳ οὐδεμιᾷ ἐνδέχεται συνεχῶς κινεῖσθαι· πολλάκις γὰρ ἀνάγκη ταὐτὰ κινεῖσθαι, καὶ τὰς ἐναντίας μεταβάλλειν μεταβολάς.

οὐ γὰρ

CAPVT IX.

QVi a autem fit ſuper circulari, vnus erit & continuus, cùm nihil ſequatur quod eſſe nō poſſit. Nam quod ex A mouetur, eodem impetu in A ſimul mouebitur, ſiquidem in id mouetur, in quod vertit. Sed neq; contrarijs neq; oppoſitis ſimul ciebitur. Non enim omnis, qui ex hoc motus eſt, & eſt contrarius, aut oppoſitus, qui eſt ad hoc. At contrarius quidem eſt rectus. Hoc enim contraria ſunt in loco, vt qui eſt per diametrum, quandoquidem plurimum diſtat. Oppoſitus autem eſt, qui per eandem longitudinem. Quare nihil impedit continuè motum fieri, & nullo tempore intermitti. b Conuerſio enim ab eodem in idem, motus eſt: qui autem fit rectà, ab eodem in aliud. c Et is quidem, qui in circulo, nunquam in iiſdem eſt: qui autem rectà, ſæpius in iiſdem. Is igitur, qui in alio & alio ſemper fit, poteſt continuè cieri, qui verò in iiſdem fit ſæpius, non poteſt. Motibus enim contrarijs ſimul moueatur neceſſe eſt. d Quare nec in ſemicirculo, nec in alia vlla circumferentia continenter fieri motus poteſt; quod ſæpius moueri in iiſdem neceſſe ſit, & contrarijs mutari mutationibus. Tex. 73.

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

QVi a *autem*.] Poſtquam docuit, cæteros motus mutationéſve æternam continuitatem nullo modo habere potuiſſe, nunc cõuerſionem, & in infinitum cõtinuari poſſe, & inter omnes motus ſimpliciter primũ eſſe, oſtendit. Nam ex infinita, inquit, continuitate motus, qui in orbem fit, ab eodem ad idem punctum redeundo, nullum exiſtit incommodum. Non enim (quod quiſpiam fortaſſe obtenderet) ex eo ſequetur, idem contrarijs motibus ſimul agitari, aut motum continuũ ex contrarijs, & ſpecie differẽtibus componi: ſiquidẽ non omnis motus, quoad aliquẽ terminum itus, contrarius eſt ei, qui ab eodẽ inchoatur termino; licet in motu, qui fit ſuper linea recta, ex qua maximã locorũ diſtantiam metimur, ita res habeat.

Cur cõuerſio cõtinua eſſe poſſit. b *Conuerſio enim*.] Alias ſubdit rationes, cur potiùs conuerſio, quàm cæteri motus, continuitatem ſortiri queat. Vna eſt: quia quod in orbem agitur, vnam & continuam lineam perpetuò decurrit, nec ab vno extremo ad aliud progreditur. Vnde eſt, q in reflexu hærere, aut morã trahere, nequaquam oportet.

c *Etſi quidem*.] Alia ratio eſt: quia in motu circulari recurſus à puncto ad idem punctũ non fit in iiſdem, hoc eſt, per eandem lineæ partem. Cùm enim v. g. ſol ab Oriente in Occidentem per noſtri hemiſphærij lineam fertur, rurſus ab occaſu ad ortum per aliam circuli partem, hoc eſt, per lineam inferioris hemiſphærij commeat: at motu recto per eandem lineam, idemq; omnino ſpacium terendo, eò, vnde mobile digreſſum fuit, repedat.

d *Quare nec*.] Ex dictis colligit, nec in ſemicirculo, nec in alia circuli portione, iugem motum poſſe continuari: quandoquidem in nulla parte circuli principium & finis coeunt, vti in circulo; proindeq; in nullo ab eodem ad idem, niſi per idem ſpacium, reditio eſt. Vnde ſequitur, tales motus ſibi aduerſari, nec ex iis vnum quid poſſe coaleſcere.

οὐ γὰρ συνάπτει τῇ ἀρχῇ τὸ πέρας. ἡ δὲ τοῦ κύκλου συνάπτει, καὶ ἔστι μόνη τέλειος. φανερὸν δὲ καὶ ἐκ ταύτης τῆς διαιρέσεως, ὅτι οὐδὲ τὰς ἄλλας ἐνδέχεται κινήσεις εἶναι συνεχεῖς. ἐν ἁπάσαις γὰρ ταὐτὰ συμβαίνει κινεῖσθαι πολλάκις, οἷον ἐν ἀλλοιώσει τὰ μεταξύ, καὶ ἐν τῇ τοῦ ποσοῦ, τὰ ἀνὰ μέσον μεγέθη, καὶ ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ ὡσαύτως. οὐδὲν γὰρ διαφέρει ὀλίγα ἢ πολλὰ ποιῆσαι ἐν οἷς ἐστὶν ἡ μεταβολή, οὐδὲ μεταξὺ προσθεῖναί τι ἢ ἀφελεῖν. ἀμφοτέρως γὰρ συμβαίνει ταὐτὰ κινεῖσθαι πολλάκις. δῆλον οὖν ἐκ τούτων, ὅτι οὐδ' οἱ φυσιολόγοι καλῶς λέγουσιν οἱ πάντα τὰ αἰσθητὰ κινεῖσθαι φάσκοντες ἀεί. κινεῖσθαι γὰρ ἀνάγκη τούτων τινὰ τῶν κινήσεων, καὶ μάλιστα κατ' ἐκείνους ἀλλοιοῦσθαι. ῥεῖν γάρ φασιν ἀεὶ καὶ φθίνειν, ἔτι δὲ τὴν γένεσιν καὶ τὴν φθορὰν ἀλλοίωσιν λέγουσιν. ὁ δὲ λόγος νῦν κατὰ πάσης κινήσεως, ὅτι κατ' οὐδεμίαν κίνησιν ἐνδέχεται κινεῖσθαι συνεχῶς ἔξω τῆς κύκλῳ. ὥστ' οὔτε κατ' ἀλλοίωσιν, οὔτε κατ' αὔξησιν. ὅτι μὲν οὖν οὔτ' ἄπειρός ἐστι μεταβολὴ οὐδεμία, οὔτε συνεχὴς ἔξω τῆς κύκλῳ φορᾶς, ἔστω τοσαῦθ' ἡμῖν εἰρημένα. ὅτι δὲ τῶν φορῶν ἡ κυκλοφορία πρώτη, δῆλον. πᾶσα γὰρ φορά, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴπομεν, ἢ κύκλῳ ἢ ἐπ' εὐθείας ἢ μικτή. ταύτης δ' ἀνάγκη προτέρας εἶναι ἐκείνας. ἐξ ἐκείνων γὰρ συνέστηκε. τῆς δ' εὐθείας ἡ κύκλῳ. ἁπλῆ γὰρ καὶ τέλειος μᾶλλον. ἄπειρον μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν εὐθεῖαν φέρεσθαι. τὸ γὰρ οὕτως ἄπειρον οὐκ ἔστιν· ἀλλ' οὐδ' εἰ ἦν, ἐκινεῖτο ἂν οὐδέν. οὐ γὰρ γίγνεται τὸ ἀδύνατον, διελθεῖν δὲ τὴν ἄπειρον ἀδύνατον. ἡ δ' ἐπὶ τῆς πεπερασμένης εὐθείας, ἀνακάμπτουσα μὲν συνθέτη, καὶ δύο κινήσεις. μὴ ἀνακάμπτουσα δὲ ἀτελὴς καὶ φθαρτή. πρότερον δὲ καὶ φύσει καὶ λόγῳ καὶ χρόνῳ, τὸ τέλειον μὲν τοῦ ἀτελοῦς, τοῦ φθαρτοῦ δὲ τὸ ἄφθαρτον.

in

Non enim principio finem coniungit: qui verò fit in orbem coniungit, atque ſolus perfectus eſt. c *Perſpicuum verò ex hac diuiſione etiam eſt, ne alios quidem motus continuos eſſe poſſe. Fit enim, vt in omnibus per eadem ſæpe moueatur; vt in alteratione per media, & in eo, qui eſt in quantitate, per magnitudines medias, in generatione & interitu eodem modo. Nihil enim intereſt, pauca an multa ea facere, in quibus eſt mutatio: nec aliquod mediũ addere aut auferre, quòd per eadem motum fieri modo vtroque accidat.* f *Ex his itaque perſpicuum eſt, neque eos naturales rectè dicere, qui ſenſilia omnia ſemper moueri inquiunt. Nam horum motuum aliquo potiſſimùm alteratione, eorum ſententia, cieantur neceſſe eſt. Fluere enim ſemper dicunt, atque imminui. Præterea generationem & interitum alterationem eſſe ſtatuunt. Præſens verò oratio omnem motum complexa eſt nempe nullo motu, præterquam conuerſione, fieri poſſe, vt continenter quicquã cieatur: quare nec alteratione, nec accretione. At ad docendum quidem nullam, præter conuerſionem, infinitam eſſe, continuamq; mutationem, hæc ſatis ſint dicta.* g *At verò lat onum conuerſionem primam eſſe, manifeſtum eſt. Namque omnis latio, vt antea diximus, aut in orbem eſt, aut in rectum, aut miſta. Hac autem priores eſſe illas neceſſe eſt, quippe quæ ex iis conſtet. Recta verò eam, quæ eſt in orbem, cùm ſimplex magis ſit & perfecta. Nam fieri quidem non poteſt, vt ſuper infinita recta linea latio fiat: quandoquidem infinitum iſtmodi non eſt: at neq; ſi eſſet quicquam moueretur, cùm id non fiat quod eſt, infinita autem non poteſt tranſiri.* h *quæ ſuper finita recta fit, ſi retrocedat, compoſita erit, & duo motus:* h *ſi verò non retrocedat, imperfecta, & quæ intereat. Porrò imperfecto perfectum, & quod interire non poteſt eo quod poteſt, natura prius eſt, & ratione & tempore.*

Tex. 74.

Tex. 75.

c *Perſpicuum verò.*]. In nullo aliorum motuum perpetuam continuitatem inueniri, ita concludit: Vbi progreſſio & regreſſio non fit per diuerſa media, ſicuti in circulo, ſed ſæpe per eadem, vt in diametro; non datur perpetua continuatio, vt ex dictis conſtat; oportetque mediam quietem interponi: atqui in alteratione, cùm mobile progreditur ab albo in nigrum, & a nigro redit in album, fit recurſus per eadem media; nimirum per medium colorem: igitur neceſſe eſt, inter huiuſmodi acceſſum & regreſſum quietem dari. Monet autem nihil referre, vnum ſit an plura media: quia quodlibet ad diſſoluendam continuitatem ſat erit. Præterea, eandem eſſe rationem in accremento & decremento; imò & in generatione & interitu: quia etiam cùm ignis, verbi gratia, in aërem, & ruſſus aer in ignem vertitur, medium aliquod interuenit; nimirum præparatio materiæ ad eiuſmodi formas. Sumit enim generationem & interitum, vnà cum antecedentibus diſpoſitionibus.

f *Ex his.*] Errorem Heracliti, Cratyli & aliorum, qui omnia in continuo fluxu verſari aiebāt, ijs, quę hactenus diſputata ſunt, confutatum eſſe inquit. Nam cùm oſtenſum ſit, nullum motum, excepta conuerſione, perpetuari poſſe: liquet, non continenter res fluere, alterationémve ſubite; in qua illi rerum ortum & interitum collocabant. *Error Heracliti & Cratyli.*

g *At vero*] Reuertitur ad oſtendendum, conuerſionem omnium lationum primam eſſe: argumentaturque hoc modo: Omnis latio aut circularis eſt, aut recta, aut ex his mixta. ſed hæc poſterior illius duabus; quia omne compoſitum eſt poſterius ſimplici: item etiam recta eſt poſterior circulari: ergo circularis eſt omnium prima. Eſſe autem rectam circulari poſteriorem, ex eo conſtat: quia circularis eſt ſimplicior & perfectior: vt ſatis indicat natura circuli, ſupra quem ſit, qui abſolutior & ſimplicior figura eſt, vtpote cui nihil poſſit addi; cùm tamen rectæ lineæ ſemper aliquid adijci poſſit, quandoquidem infinita non datur. Quin vero etſi illa extaret, non eſſet in tota ea motus; quia pertranſiri non poterat. In linea verò finita motus perpetuus haudquaquam erit, niſi per reflexionem, proindeque non vnus continuus, ſed multiplex dicetur: quod verò multiplex eſt, ſimplici eſt poſterius. *Conuerſionē eſſe omnium lationū primam.*

h *Si verò.*] Si mobile, quod lineam rectam conficit, non retrocedat, euaneſcet, inquit, motus, ac certo limite concludetur; videlicet lineæ termino: proindeq; à perfectiſſimi motus, qualis conuerſio eſt, abſolutione degenerabit: & quod inde ſequitur, conuerſio tali motu prior erit natura, ratione & tempore. Natura; quia immortalis, ac nobilior: Ratione, id eſt, definitione; quia habitus eſt definitione prior, quam priuatio (hæc enim illum ad ſuę eſſentię notionem exigit, non contrà) & omne perfectum habet ſeſe ad id, quod imperfectum eſt, tanquam habitus ad priuationem: Tempore, quia omnibus retrò ſeculis perſeuerauit. *Excellentia motus circularis.*

ὅτι πρότερον ἣν ἐνδέχεται ἀΐδιον εἶναι τῆς μὴ ἐνδεχομένης. τὴν μὲν οὖν κύκλῳ ἐνδέχεται ἀΐδιον εἶναι, τῶν δ' ἄλλων οὔτε φορὰν, οὔτ' ἄλλην οὐδεμίαν· στάσιν γὰρ δεῖ γίνεσθαι. εἰ δὲ στάσις, ἔφθαρται ἡ κίνησις. εὐλόγως δὲ συμβέβηκε τὸ, τὴν κύκλῳ μίαν εἶναι καὶ συνεχῆ, καὶ μὴ τὴν ἐπ' εὐθείας. τῆς μὲν γὰρ ἐπ' εὐθείας ὥρισται καὶ ἀρχὴ, καὶ μέσον, καὶ τέλος, καὶ πάντ' ἔχει ἐν ἑαυτῇ. ὥστ' ἔστιν ὅθεν ἄρξεται τὸ κινούμενον, καὶ οὗ τελευτήσει· πρὸς γὰρ τοῖς πέρασιν ἠρεμεῖ πᾶν, ἢ ὅθεν, ἢ οὗ. τῆς δὲ περιφεροῦς, ἀόριστα· τί γὰρ μᾶλλον ὁποιονοῦν πέρας τῶν ἐπὶ τῇ γραμμῆς; ὁμοίως γὰρ ἕκαστον καὶ ἀρχὴ, καὶ μέσον, καὶ τέλος· ὥστ' ἀεί τε πῶς εἶναι ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει, καὶ μηδέποτε. διὸ κινεῖται καὶ ἠρεμεῖ πως ἡ σφαῖρα. τὸν αὐτὸν γὰρ κατέχει τόπον· αἴτιον δ', ὅτι πάντα συμβέβηκε ταῦτα τῷ κέντρῳ· καὶ γὰρ ἀρχὴ καὶ μέσον τοῦ μεγέθους καὶ τέλος ἐστίν. ὥστε διὰ τὸ ἔξω εἶναι τοῦτο τῆς περιφερείας, οὐκ ἔστιν ὅπου τι φερόμενον ἠρεμήσει ὡς διεληλυθός· ἀεὶ γὰρ φέρεται περὶ τὸ μέσον, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸ ἔσχατον. διὰ δὲ τοῦτο μένει ἀεί τι ἠρεμεῖ πᾶν τὸ ὅλον, καὶ κινεῖται συνεχῶς. συμβαίνει δὲ ἀντιστρόφως· καὶ γὰρ ὅτι μέτρον τῶν κινήσεων ἡ περιφορὰ, ἐστὶ πρώτην ἀναγκαῖον αὐτὴν εἶναι· ἅπαντα γὰρ μετρεῖται τῷ πρώτῳ· καὶ διότι πρώτη, μέτρον ἐστὶ τῶν ἄλλων. ἔτι δὲ καὶ ὁμαλὴν ἐνδέχεται εἶναι τὴν κύκλῳ μόνην· τὰ γὰρ ἐπὶ τῆς εὐθείας ἀνομαλῶς ἀπό τε τῆς ἀρχῆς φέρεται, καὶ πρὸς τὸ τέλος. πάντα γὰρ ὅσῳ ἂν ἀφιστῆται πλεῖον τοῦ ἠρεμοῦντος, φέρεται θᾶττον. τῆς δὲ κύκλῳ μόνης οὔτε ἡ ἀρχὴ, οὔτε τὸ τέλος ἐν αὐτῇ πέφυκεν, ἀλλ' ἐκτός. ὅτι δ' ἡ κατὰ τόπον φορὰ πρώτη τῶν κινήσεων,

Latio etiam, quæ ſempiterna eſſe poteſt, prior ea eſt, quæ non poteſt. Atqui conuerſio perpetuari poteſt: aliorum autem neque latio, neque alius vllus poteſt. Status enim fit neceſſe eſt, quiquidem cùm eſt, motus interijt. i *Ex ratione autem fit, vt motus, qui in orbem eſt, vnus ſit & continuus, & non is, qui rectus eſt. Recti enim motus principium, medium & finis, diſtincta ſunt, & in ſe omnia continet: quo fit, vt id ſit, vnde quod mouetur, incipiet; & id item, ad quod deſinet: ſiquidem in extremis res qualibet quieſcit, cùm in eo vnde, tum in eo ad quod. At verò conuerſionis non diſtincta. Nam eorum, quæ ſunt in linea, cur hoc potiùs, quàm illud, terminus eſt? cùm eorum quodlibet principium æquè ſit, medium & finis: vt in principio & in fine aliquid ſemper ſit, & nunquam. Vnde & ſphæra quodammodo mouetur & quieſcit, cū eundem occupet locum. Cauſa autem eſt, quoniam contra omnia hæc conueniunt, quippe quod magnitudinis, & principium ſit, & medium & finis. Quare cùm extra circumferentiam hoc ſit, nihil eſt, vbi id quod fertur quieſcat, perinde atque tranſierit. Semper namque circa medium fertur, non ad extremum. Quòd verò id maneat, totum ſemper & quodammodo quieſcit, & continenter mouetur.* Text.76.

k *Accidit autem reciprocatio. Nam & quòd motuum menſura conuerſio ſit, primam eſſe ipſam neceſſe eſt; ſiquidem primo omnia metiuntur: & quia prima, aliorum eſt menſura.* l *Atqui & æqua-*

μαρτυροῦσι πάντες ὅσοι περὶ κινήσεως πεποίηνται μνείαν· τὰς γὰρ ἀρχὰς αὐτῆς ἀποδιδόασι τοῖς κινοῦσι τοιαύτην κίνησιν.

διάκρισις

bilis conuerſio ſola eſſe poteſt. Quæ enim recta, à principio ad finem inæqualiter feruntur. At in ſola conuerſione nec principium ineſt, nec finis, ſed extrà. m *At verò lationem motuum primam eſſe, omnes teſtantur, quotquot de motu mentionem fecerunt. Eius namque principia hiſce tribuerunt, quæ hunc motum efficiunt.* Text. 75.

Etenim

i *Ex ratione.*] Redit ad diſceptationem, de perenni motus continuitate; & quamobrem conuerſio, non autem recta latio, perenniter continua eſſe queat, edisſerit. Ea, inquit, latio continua, ac perpetua eſſe poteſt, cuius mobile ex æquo atq; indiſcriminatim ſemper eſt in principio, medio & fine ſpatij: atque ita ſe habet ſola conuerſio. ergo, &c. Probat aſſumptionem: quia in linea recta, ſupra quam recta latio exercetur, diſtincta & determinata ſunt principium, medium & finis: cùm in ea detur actu principium, vnde motus incipit; & finis, in quem deſinit, & in quo mobile quieſcit: in circulo verò nequaquam id accidit; cùm nullum eius punctum finis magis, quàm medij, aut principij rationem obtineat. Vnde eſt, quòd ſphæra moueri ſimul, & quodammodo quieſcere dicitur. Moueri, quia reuera circumagitur: quieſcere, quia totum locum ſiue ſpatium non mutat, ſed voluitur circa centrum, quod fixum immobileq; eſt, & principij, medij ac finis vicem ſortitur: principij, quatenus ab eo omnes æquales lineæ ad circumferētiam ducuntur: medij, prout æqua diſtantia à peripheria diſiungitur: finis, prout omnes in eo lineæ terminātur.

k *Accidit autem.*] Cùm rationes ad circularis motus principatum & continuationem ſpectantes, admodum inter ſe cognatæ ſint; non ſeparatim, ſed mixtum eas pertractat Ariſtoteles. Hoc igitur loco rurſus probat, conuerſionem inter cæteros motus primatum locum habere, eò quòd omnium menſura ſit. Adduque eſſe menſuram, & eſſe primum, inter ſe reciprocari. Nam cùm conuerſio ſit menſura, neceſſariò vendicat primum locum: & quia primum locum vendicat, menſura eſt; ſiquidem primum in quolibet genere reliqua eiuſdem generis metitur.

Inter omnes motus ſolam conuerſionē eſſe æquabilem.

l *Atqui &c.*] Eandem aſſertionem confirmat ex eo, quia inter omnes motus ſola conuerſio æquabilis eſt, eademque velocitate perficitur: quod maiorem arguit nobilitatem. Quod enim ſibi ſimile eſt, magis eſt vnum: vnitas verò multiplicati anteponitur. Non ſeruare autem reliquos motus æquabilitatem, inde oſtendit: quia quò mobilia à quieſcente, hoc eſt, ab eo, vnde moueri cœperint, quod immobile eſt, longius eunt, eò maiori impetu feruntur. Cuius rei cauſam, & cur in ijs quæ per vim mouentur, & in animantibus diuerſus æquabilitatis modus reperiatur, alibi expoſuimus.

Lib. 2. de Cælo, c. 6. t. 7.

m *At verò*] Quod de lationis primatu docuit, corroborat teſtimonijs veterum Philoſophorum. Nam quicunque in conſtituēdis rerum naturalium principijs de motu aliquid tradiderunt, lationi principem locum aſſignarunt. Anaxagoras enim mentem: Empedocles concordiam & diſcordiam, motrices cauſas fecēre: Leucippus & Democritus affirmarunt, ſua illa inſectilia corpuſcula huc illuc, concuſſione & diſſipatione per inane ferri, nec vllum alium motū ſubire, præter lationem; etſi quæ ipſis concreſcerent, cæteris quoque mutationibus forent obnoxia. Thales & alij, qui elementum vnum, aut medium quidpiam inter elementa principium eſſe exiſtimarunt, cùm rerum ortus & interitus ad denſitatem & raritatem, coitionemq; & ſecretionem retulerint, ſimiliter lationi primas dedēre: quod fecit etiam Plato, dum animam ſeipſam mouentem, cæteraque omnia agitantem inuexit. Qua de re lib. 1. huius operis copioſiùs.

n *Animal*

διάκρισις γὰρ καὶ σύγκρισις κινήσεις κατὰ τόπον εἰσίν· οὕτω δὲ κινοῦσιν ἡ φιλία καὶ τὸ νεῖκος· τὸ μὲν γὰρ διακρίνει, τὸ δὲ συγκρίνει αὐτῶν. καὶ τὸν νοῦν δέ φησιν Ἀναξαγόρας διακρίνειν τὸν κινήσαντα πρῶτον. ὁμοίως δὲ καὶ ὅσοι τοιαύτην μὲν οὐδεμίαν αἰτίαν λέγουσι, διὰ δὲ τὸ κενὸν κινεῖσθαί φασι· καὶ γὰρ οὗτοι τὴν κατὰ τόπον κίνησιν κινεῖσθαι τὴν φύσιν λέγουσιν· ἡ γὰρ διὰ τὸ κενὸν κίνησις, φορά ἐστι, καὶ ὡς ἐν τόπῳ· τῶν δ' ἄλλων οὐδεμίαν ὑπάρχειν τοῖς πρώτοις, ἀλλὰ τοῖς ἐκ τούτων οἴονται· αὐξάνεσθαι γὰρ καὶ φθίνειν, καὶ ἀλλοιοῦσθαι, συγκρινομένων καὶ διακρινομένων τῶν ἀτόμων σωμάτων φασί. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὅσοι διὰ πυκνότητα ἢ μανότητα κατασκευάζουσι γένεσιν ἢ φθοράν. συγκρίσει γὰρ καὶ διακρίσει ταῦτα διακοσμοῦσιν. ἔτι δὲ καὶ παρὰ τούτους οἱ τὴν ψυχὴν αἰτίαν ποιοῦντες κινήσεως· τὸ γὰρ αὐτὸ ἑαυτὸ κινοῦν, ἀρχὴν εἶναί φασι τῶν κινουμένων. κινεῖ δὲ τὸ ζῷον, καὶ πᾶν τὸ ἔμψυχον, τὴν κατὰ τόπον αὐτὸ ἑαυτό. καὶ κυρίως δὲ κινεῖσθαί φαμεν μόνον τὸ κινούμενον τὴν κατὰ τόπον κίνησιν. ἐὰν δ' ἠρεμῇ

μὲ

Etenim ſecretio & concretio motus ſunt in loco, quo quidem modo mouent concordia & diſcordia, cùm altera ipſarum diſſipet, altera congreget. Mentem etiam, quæ priùs mouit, Anaxagoras ait ſegregare. Similiter verò & quicunq; nullam talem ſtatuunt cauſam, per inane autem inquiunt moueri. Et hi namq; naturam motu, qui eſt ad locum, cieri affirmant. ſiquidem motus per vacuum latio eſt, & perinde quaſi in loco. Aliorum autem nullum primis ineſſe cenſent, ſed his quæ ex illis. Etenim augeri, imminui, & alterari, atomis compactis atque ſeiunctis inquiunt. Nec ſecus, quicunque denſitate & raritate generationem faciunt atque interitum. Nam ſecretione & concretione hæc diſponūt. Præter hos ij ſunt, qui motus cauſam animam faciunt. Id enim quod ſe mouet, eorum quæ mouentur principium aiunt eſſe. n *Animal autem omniſq; animans motu, qui in loco eſt, ſe mouet. Et id propriè moueri ſolùm dicimus, quod motu, qui ad locum*

eſt,

μὲν ἐν τῷ αὐτῷ, αὐξάνηται δὲ ἢ φθίνῃ, ἢ ἀλλοιούμενον τυγχάνῃ, πῇ κινεῖσθαι, ἁπλῶς δὲ κινεῖσθαι οὔ φαμεν. ὅτι μὲν οὖν ἀεὶ τε κίνησις ἦν, καὶ ἔσται τὸν ἅπαντα χρόνον, καὶ τίς ἀρχὴ τῆς ἀϊδίου κινήσεως ἐστι, ἔτι δὲ τίς πρώτη κίνησις, καὶ τίνα κίνησιν ἀΐδιον ἐνδέχεται μόνην εἶναι, καὶ τὸ κινοῦν πρῶτον ὅτι ἀκίνητον, εἴρηται.

Κεφά-

eſt, mouetur. Id verò ſi eodem in loco quieſcat, augeatur autē, aut imminuatur, aut alteretur aliqua ex parte, non ſimpliciter dicimus moueri. Motum itaque ſemper fuiſſe, omniq́; tempore futurum eſſe, quidve motus ſempiterni ſit principiū, & quis motus primus, quiſq́; ſempiternus duntaxat eſſe poſſit, mouensq́; primum immobile eſſe, dictum eſt.

CAP.

n *Animal autem.*] Rei propoſitæ confirmationem eo argumento concludit: ꝙ animantes, quæ inter illa, quæ ab ſe mouentur, nobilitate excellunt, motu ad locum ſeipſas mouent: tum præterea, quia communi loquendi vſu motum pro latione vſurpamus, & ea ſimpliciter moueri dicimus, quæ loco cientur; non ita verò quæ augeſcunt, aliámve eiuſmodi motionem ſubeunt.

o *Motum itaque.*] Ea, de quibus toto hoc libro diſſeruit, ſummatim colligit, vt ad illa, quæ proximo capite continentur, gradum faciat: & quia rurſus de primo motore agere inſtituit, quid de eo iam ſupra demonſtrarit, extremo loco repetit.

Κεφάλαιον ι.

Ὅτι δὲ τοῦτ' ἀμερὲς ἀναγκαῖον εἶναι, καὶ μηδὲν ἔχειν μέγεθος, νῦν λέγωμεν, πρῶτον περὶ τῶν προτέρων αὐτοῦ διορίσαντες. τούτων δ' ἓν μέν ἐστιν, ὅτι οὐχ οἷόν τε οὐδὲν πεπερασμένον κινεῖν ἄπειρον χρόνον. τρία γάρ ἐστι, τὸ κινούμενον, καὶ τὸ κινοῦν, καὶ τὸ ἐν ᾧ τρίτον χρόνος. ταῦτα δὲ, ἢ πάντα ἄπειρα, ἢ πάντα πεπερασμένα, ἢ ἔνια, οἷον τὰ δύο, ἢ τὸ ἕν. ἔστω δὴ τὸ α κινοῦν, τὸ δὲ κινούμενον β, χρόνος ἄπειρος ἐφ' οὗ γ. τὸ δὴ δ, κινείτω τι μέρος τοῦ β, τὸ ἐφ' ᾧ ε. οὐ δὴ ἐν ἴσῳ τῷ γ· ἐν πλείονι γὰρ τὸ μεῖζον. ὥσ-

CAP. X.

HOC a autem partibus neceſſariò vacare, nullamq́ue habere magnitudinem, nunc dicamus, priùs hiſce definitis, quæ hæc antecedunt. Quorum vnum eſt, fieri non poſſe, vt finitum vllum infinito moueat tempore. Tria enim ſunt: id quod mouetur, id quod mouet, & tertium, nempe tempus in quo. Hæc autem aut omnia infinita, aut omnia finita, aut aliqua, vt duo, aut vnum. Sit igitur A mouens; quod mouetur B, & tempus infinitum C: ipſum igitur D moueat partem ipſius B, quæ ſit E, certè non in æquali ipſi C, quòd in maiori maius. Quare Text. 78.

CAPITIS DECIMI EXPLANATIO.

HOC a *autem.*] Aggreditur ad probandum, motorem primum vacare partibus & magnitudine, eſſeque virtute infinita præditum. Vt verò inſtitutum confirmet, nonnulla præſumit theoremata. Primum eſt: nullam vim finitam poſſe infinito tempore mouere. Ad cuius veritatem aperiendam ſupponit, tria concurrere ad motum; nimirum virtutem mouentem, mobile, & tempus quod motu conſumitur: atque hæc omnia aut eſſe infinita aut finita; aut quædam infinita, alia finita, vnum vel duo. Deinde appellat vim mouentem A, mobile B, tempus C, tum accipit aliam vim mouentem minorem quam A, ſiue ſit pars ipſius A, ſiue nō, quam vocat D; item partem aliquam ipſius B, quæ ſit E, & ab ipſo D cieatur. His poſitis, ita argumentatur: E mouetur in tempore, quod tempori C infinito æquale non eſt. ſiquidem A, quæ eſt maior virtus, mouet maiori tempore, vt poſitum fuit: mouet autem tempore C: ergo minori tempore, nō autem ipſo C infinito, virtus D, ipſius B partem, quæ eſt E, mouebit. Cùm igitur D moueat E, tempore minori, (hoc vocetur F) ſi ipſi D pars alia adiecta fuerit, deinde alia, ipſum A tandem conſumetur. Similiter ſi ipſi E alia pars ipſius B adijciatur, deinde alia, totum B tandem exhauſtum erit. Additur autem tempus ipſi quidem F proportione, vt quantum virtutis adijciatur, tanto plus temporis proportione mouere queat, nunquam tamen conſumetur, cùm ſit infinitū. Igitur tempus, quod additur, totum finitum efficit, temporeque finito tota virtus A totum B mouebit, atque adeò fieri non poterit, vt tempore infinito finita virtus moueat. *Vim finitam nō poſſe tempore infinito mouere.*

Porò tota hæc ratio breuiùs & apertiùs ita concluditur: Si aliqua virtus moueat, verbi gratia, pondus quatuor librarum tempore infinito, certè quarta eius pars mouebit pondus vnius libræ in parte temporis minori, atque adeo tempore finito. Itemque dimidium illius virtutis mouebit medietatem prædicti ponderis, tempore duplo maiori. atque adeò tota virtus in vnum collecta mouebit totum pondus tempore quadruplo maiori. Cùm igitur tempus alio tempore finito quadruplo maius neceſſariò finitum ſit; conſequens eſt, vt virtus finita tempore infinito mouere non poſſit. *Summa rationis antea propoſitæ.*

Eſt tamen in promptu obiectio aduerſus hæc Ariſtotelis probationem: quia ad calcem libri ſuperioris traditum fuit, Si qua virtus pondus aliquod mouet, dimidium eius virtutis poſſe medietatem eius ponderis per idem ſpatium eodem tempore mouere; ſimiliterque quartam partem virtutis poſſe eodem tempore ferre quartam partem ponderis. Hoc autem in loco contrarium aſſeritur *1. Obiectio.*

2. Obiectio. Secundò, opponat aliquis: Intelligentiæ habent finitam virtutem, & tamen ſecundùm Ariſtotelem mouerunt ab æterno cœleſtes globos: igitur non repugnat, finitam virtutem mouere tempore infinito.

Dilutio primæ obiecti. Ad primum horum variè reſponderi ſolet. Quidam opinantur rationem Ariſtotelis probabilem tantùm eſſe: alij intelligendam ſolummodò de virtute motrice, quæ paulatim langueſcit, & minuitur. Hæc enim etſi aliquanto tempore mouere poſſit partem illius ponderis, quam initio motus exuperat; non tamen eandem infinito tempore mouebit, quia progrediente motu ab illa vincetur, ac tandem vaneſcet. Septimo autem libro ſermo erat de virtute, quæ eadem ſemper manet, ſeu quæ ſemper exceſſum retinet, comparatione reſiſtentię. Ad ſecundum reſpondendum eſt, theorema Ariſtotelis ſic eſſe intelligendum. Id quod mouet per ſe & independenter tempore infinito, habet infinitam virtutem. Qua de re in progreſſu plura.

Dilut. 2. obiecti.

b At

ὥστ' οὐκ ἄπειρος ὁ χρόνος ὁ τοῦ ζ. οὕτω δὴ τῇ δ προστιθεὶς, καταναλώσω τὸ α, καὶ τῇ ε τὸ β· τὸν δὲ χρόνον οὐ καταναλώσω, ἀεὶ ἀφαιρῶν ἴσον· ἄπειρος γάρ. ὥστε ἡ πᾶσα τὸ α τὴν ὅλην β κινήσει ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ τοῦ γ. οὐκ ἄρα οἷόν τε ὑπὸ πεπερασμένου κινεῖσθαι, οὐδὲν ἄπειρον κίνησιν. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἐνδέχεται τὸ πεπερασμένον ἄπειρον κινεῖν χρόνον, φανερόν. ὅτι δ' ὅλως οὐκ ἐνδέχεται ἐν πεπερασμένῳ μεγέθει ἄπειρον εἶναι δύναμιν, ἐκ τῶνδε δῆλον· ἔστω γὰρ ἡ πλείων δύναμις ἀεὶ ἡ τὸ ἴσον ἐν ἐλάττονι χρόνῳ ποιοῦσα, οἷον θερμαίνουσα, ἢ γλυκαίνουσα, ἢ ῥιπτοῦσα, καὶ ὅλως κινοῦσα· ἀνάγκη ἄρα καὶ ὑπὸ τοῦ πεπερασμένου μὲν, ἄπειρον δ' ἔχοντος δύναμιν, πάσχειν τι τὸ πάσχον, καὶ πλεῖον ἢ ὑπ' ἄλλου· πλείων γὰρ ἡ ἄπειρος δύναμις. ἀλλὰ μὴν χρόνον γε οὐκ ἐνδέχεται εἶναι οὐδένα. εἰ γὰρ ἔστιν ὁ ἐφ' ᾧ α χρόνος ἐν ᾧ ἡ ἄπειρος ἰσχὺς ἐθέρμανεν, ἢ ἔωσεν· ἐν ᾧ δὲ τὸ α β πεπερασμένη τις· πρὸς ταύτην μείζω ἀεὶ λαμβάνων πεπερασμένην, ἥξω ποτὲ εἰς τὸ ἐν τῷ α χρόνῳ κεκινηκέναι· πρὸς πεπερασμένον γὰρ ἀεὶ προστιθεὶς ὑπερβαλῶ παντὸς ὡρισμένου, καὶ ἀφαιρῶν ἐλλείψω ὡσαύτως. ἐν ἴσῳ ἄρα χρόνῳ κινήσει ἡ πεπερασμένη τῇ ἀπείρῳ· τοῦτο δὲ ἀδύνατον. οὐδὲν ἄρα πεπερασμένον ἐνδέχεται ἄπειρον δύναμιν ἔχειν. οὐ τοίνυν οὐδ' ἐν ἀπείρῳ πεπερασμένην. καίτοι ἐνδέχεται ἐν ἐλάττονι μεγέθει, πλείονα δύναμιν εἶναι, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἐν μείζονι πλείω. ἔστω δὴ τὸ ἐφ' ᾧ α β, ἄπειρον· τὸ δὴ β γ, ἔχει δύναμιν τινὰ, ἣ ἔν τινι χρόνῳ ἐκίνησε τὴν δ, ἐν τῷ χρόνῳ ἐφ' ᾧ ε ζ. ἂν δὴ τῆς β γ διπλάσιον λαμβάνω ἐν ἡμίσει κινήσει χρόνῳ τοῦ ε ζ· ἔστω γὰρ αὕτη ἡ ἀναλογία· ὥστ' ἐν τῷ ζ θ κινήσει.

οὐκοῦν

Quare tempus F infinitum non eſt. Si igitur ipſi D additio ſic fiet, ipſum A conſumam, etſi ipſi E ipſum B. At tempus non conſumam æquale ſemper auferendo, quippe quod ſit infinitum. Vniuerſum itaque A totum B, finito tempore C, mouebit. Ab eo igitur, quod finitum eſt, motu infinito nihil poteſt moueri. Ita conſtat, fieri non poſſe, vt quod finitum eſt, tempore moueat infinito. b *At* Text. 79.
verò vim infinitam in magnitudine finita omnino eſſe non poſſe, ex his conſtat. Sic enim maior ſemper virtus, quæ minori tempore æquale facit, ſeu calefacit, ſeu dulcedinem offerat, ſeu proijciat, ſeu omnino moueat. Ab eo itaque, quod finitum quidem eſt, infinitam autem habet vim, id quod patitur, aliquid pati, & magis, quàm ab alio neceſſe eſt: amplior enim eſt virtus infinita. At tem, ut nullum eſſe poteſt. Sit namque A tempus, in quo vis infinita calefecit, aut pepulit: in quo verò finita aliqua, ſit A B. Huic ſi maiorem aliquam, ſin iam verò, ſemper adijciam, ad eam tandem perueniam, quæ A tempore mouerit. Finito enim ſi ſemper adiecero, definitum omne ſuperabo; & ſi abſtulero, identidem diminuam. Finita igitur & infinita æquali tempore mouebit, quod eſſe non poteſt. Nulla igitur finita magnitudo vi infinita prædita eſſe poteſt. c *Neque igitur finita, ea quæ eſt infini-* Text. 80.
ta: quòd in minori magnitudine maior virtus eſſe poſſit, multò tamen maior in maiore. Sit igitur A B infinita magnitudo: certè B C aliquam vim habet, tempore aliquo; nempe E F, mouit D: ſi itaque ipſius B C duplam accepero, in dimidiam temporis E F mouebit: hæc namque ſit proportio. Quare in tempore F G mouebit.

b Sic

b *At verò.*] Secundum theorema eſt: In magnitudine finita non poſſe infinitam virtutem ineſſe. Hoc vt ſuadeat, præmittit, maiorem virtutem minori tempore idem efficere, quod in maiori minor: itemque virtutem infinitam citiùs mouere, quàm aliam quamlibet virtutem finitam. Tum ita ratiocinatur: Si in magnitudine finita eſſet infinita virtus, nullum tempus mouendo conſumeret: demonſtratum eſt autem 6 huius operis, cap. 3. omnem motum tempore effici: ergo in magnitudine finita nequit eſſe infinita virtus. Maiorem oſtendit: quia ſi eiuſmodi infinita virtus ad mouendum tempus exigeret, ſequeretur poſſe finitam & infinitam virtutem æquali tempore mouere, quod eſt contra hypotheſin. Conſecutio probatur: quia cùm quoduis finitum facta ipſi adiectione poſſit aliam finitam tem tandem ſuperare, eò vſque finita virtus excreſceret, vt finitudinem illam temporis vinceret. Quid momenti hæc Ariſtotelis ratio habeat, ſuo loco ſeparatim expendemus.

c *Neque igitur*] Tertium theorema eſt: In magnitudine infinita non poſſe ineſſe finitam virtutem. Quod ita probat. Virtus magnitudinis infinitæ exuperat quamcunque virtutem finitam: ergo neceſſariò eſt infinita. Aſſumptum confirmat; quia licet non ſemper virtus ex æquo reſpondeat mobili; & in minori magnitudine magnæ interdum vires inſint, vt in ſeminibus, alijſque id genus: tamen in mole infinita infinitas vires eſſe oportet.

d Nam

ἐνδέχεται ἀεὶ λαμβάνοντα, τὴν μὲν ΑΒ, οὐδέποτε διέξειμι, χρόνου δὲ τοῦ δοθέντος ἀεὶ ἐλάττω λήψομαι. ἄπειρος ἄρα ἡ δύναμις ἔσται· πάσης γὰρ πεπερασμένης ὑπερβάλλει δυνάμεως· πάσης δὲ πεπερασμένης δυνάμεως, ἀνάγκη καὶ πεπερασμένον εἶναι τὸν χρόνον· εἰ γὰρ ἐν τοσῳδὶ ποσή τις, ἡ μείζων ἐν ἐλάττονι μὲν, ὡρισμένῳ δὲ κινήσει χρόνῳ, κατὰ τὴν ἀντιστροφὴν τῆς ἀναλογίας. ἄπειρος δὲ πᾶσα δύναμις, ὥσπερ καὶ πλῆθος, καὶ μέγεθος τὸ ὑπερβάλλον παντὸς ὡρισμένου. ἔστι δὲ καὶ ὧδε δεῖξαι τοῦτο. ληψόμεθα γὰρ δή τινα δύναμιν τὴν αὐτὴν τῷ γένει τῇ ἐν τῷ ἀπείρῳ μεγέθει ἐν πεπερασμένῳ μεγέθει οὖσαν, ἣ καταμετρήσει τὴν ἐν τῷ ἀπείρῳ πεπερασμένην δύναμιν. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἐνδέχεται ἄπειρον εἶναι δύναμιν ἐν πεπερασμένῳ μεγέθει, οὐδὲ πεπερασμένην ἐν ἀπείρῳ, ἐκ τούτων δῆλον. περὶ δὲ τῶν φερομένων, καλῶς ἔχει διαπορῆσαί τινα ἀπορίαν πρῶτον. εἰ γὰρ πᾶν τὸ κινούμενον κινεῖται ὑπό τινος, ὅσα μὴ αὐτὰ ἑαυτὰ κινεῖ, πῶς κινεῖται ἔνια συνεχῶς, μὴ ἁπτομένου τοῦ κινήσαντος; οἷον τὰ ῥιπτούμενα. εἰ δ' ἅμα κινεῖ καὶ ἄλλο τι ὁ κινήσας, οἷον τὸν ἀέρα, ὃς κινούμενος κινεῖ· ὁμοίως ἀδύνατον τοῦ πρώτου μὴ ἁπτομένου, μηδὲ κινοῦντος κινεῖσθαι, ἀλλ' ἅμα πάντα καὶ κινεῖσθαι, καὶ πεπαῦσθαι, ὅταν τὸ πρῶτον κινοῦν παύσηται, καὶ εἰ ποιεῖ ὥσπερ ἡ λίθος, οἷον κινεῖ ὃ ἐκίνησεν. ἀνάγκη δὲ, τοῦτο μὲν λέγειν, ὅτι τὸ πρῶτον κινῆσαν ποιεῖ, οἷον τε κινεῖν, ἢ τὸν ἀέρα τοῦτον, ἢ τὸ ὕδωρ, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ὃ πέφυκε κινεῖν καὶ κινεῖσθαι. ἀλλ'

Sic igitur ſemper accipiẽdo, magnitudinem quidem A B nunquam tranſibo, tempore verò dato ſemper minus accipiam. Quamobrem virtus erit infinita; quippe quæ finitam virtutem omnem exuperet: omnis autem finitæ virtutis tempus quoque eſſe finitum neceſſe ſit. d *Nam ſi aliquo in tempore tanta virtus moueat, in minori, quanquam terminato, proportionis conuerſione maior mouebit. Infinita autem omnis vis perinde eſt, atque multitudo & magnitudo, quæ terminatam omnem excedit.* e *Poteſt autem ſic quoque hoc demonſtrari. Aliquam enim vim infinita magnitudine accipiemus, quæ eiuſdem ſit generis, atque eſt ea, quæ eſt in infinita, quæve eandem metietur. Vim itaque infinitam in magnitudine finita, aut finitam in infinita non poſſe eſſe, ex his conſtat.* Text. 81. f *De his autem, quæ feruntur, rectè habet, inprimis dubitationem quandam afferre. Si enim quicquid mouetur, ab aliquo mouetur; quo pacto eorum quæ ſe non mouent, nonnulla continenter, eo quod mouet non tangente, vt quæ iacimus, mouẽtur? Quod ſi is qui mouit, aliquid quidpiam ſimul mouet; vt aerem, qui, cùm mouetur, mouet: æquè fieri non poteſt, vt primo non tangente neque mouente moueantur. Sed ſimul omnia moueri & quieſcere, cùm mouens primum quieuerit, neceſſe eſt: quanquam perinde faciat vt lapis, nempe vt id moueat quod mouit.* g *Neceſſe eſt autem hoc quidem dicere, id quod primùm mouit, efficere, vt aer, aut aqua, aut aliquid eiuſmodi; quod mouere moueriq́ue aptum eſt, poſſit mouere.* Text. 82. *At*

d *Nam ſi.*]. Secundò idem ſtabilire conatur hunc in modum: Aliqua pars illius infinitæ magnitudinis, pollet virtute ad mouendum aliquanto tempore: maior autem pars, cùm maiores vires poſſideat, minus conſumet temporis: ergo tota moles infinita nihil temporis conſumet, & ex conſequenti infinitam virtutem motricem obtinebit.

e *Poteſt autem.*] Tertiò idem ex eo corroborat: Quia ſi magnitudini infinitæ ineſſet finita virtus, poſſet alia virtus finita, eiuſdem rationis exiſtens, in magnitudine finita metiri illam, quæ eſt in infinita magnitudine: atque adeò poſſet etiam magnitudo illa infinita menſurari ab ea quæ finita eſt, cùm eadem ratio quoad hoc videatur eſſe in magnitudine, quæ eſt in virtute.

Dubitatio. f *De his autem.*] Duo quædam interponit dubia, ad motum pertinentia. Alterum eſt: quî fieri poſſit, vt iacta, verbi gratia lapis aut telum, quod ſurſum intorquetur, poſtquam diſceſſere ab eo qui iecit, motum continuent; cùm nec ipſa ſe moueant, nec videantur à proiectore cieri, vtpote a quo poſt initium motus tangi deſierunt. Non enim ſatisfaciet, qui dixerit, huiuſmodi corpora ab aere tergum vrgente cieri: hærebit namque eadem rurſus quæſtio, qua ratione aer ille proximus nullo tangente moueat.

Reſponſio. g *Neceſſe eſt.*] Dubitationem propoſitam diluit, aiens: id quod primò mouet, verbi gratia, manum, mouere medium, per quod fit iactus, nempe aerem ſibi attiguum; tum vnam aeris partem aliam ſibi vicinam pellere; deinde hanc aliam; donec ea, quæ lapidi cohæreret, ipſum lapidem vehat. Incipere autem motum proiecti corporis langueſcere, cùm vis mouendi partibus aeris impreſſa deficere incipit; & omnino ceſſare motum, cùm prædicta vis euanuit, hoc eſt, cùm tanta eſſe deſijt, quanta ad mobile vlteriùs prouehendum requiritur.

ἀλλ' οὐχ ἅμα παύεται κινοῦν καὶ κινούμενον, ἀλλὰ κινούμενον μὲν ἅμα, ὅταν ὁ κινῶν παύσηται κινῶν, κινοῦν δὲ ἔτι ἐστί. διὸ κινεῖται τι ἄλλου ἐχόμενον· καὶ ἐπὶ τούτου ὁ αὐτὸς λόγος. παύεται δὲ, ὅταν ἐλάττων ἡ δύναμις τοῦ κινεῖν ἐγγίνηται τῷ ἐχομένῳ. τέλος δὲ παύεται, ὅταν μηκέτι ποιήσῃ τὸ πρότερον κινοῦν, ἀλλὰ κινούμενον μόνον. ταῦτα δ' ἀνάγκη ἅμα παύεσθαι, τὸ μὲν κινοῦν, τὸ δὲ κινούμενον, καὶ τὴν ὅλην κίνησιν. αὕτη μὲν οὖν ἐν τοῖς ἐνδεχομένοις, ὁτὲ μὲν κινεῖσθαι, ὁτὲ

At non ſimul mouere deſinit & moueri, ſed ſimul atque is qui mouet mouere deſierit, deſinit moueri, adhuc autem eſt mouens: quocirca aliud mouet quod hæret, cuius eadem eſt ratio. Ceſſat autem, cùm vis mouendi in id, quod hæret, minor inſeritur. Prorſus verò deſinit, cùm id, quod prius eſt, non vltrà effecerit vt moueat, ſed tantùm vt moueatur. Atque hæc deſinere ſimul, alterum quidẽ mouere, alterum moueri, totumq́; motũ neceſſe eſt. h *Sanè*

ὅτι δ' ἡ ἐχομένη [illegible] γίγνεται ἡ κίνησις, καὶ οὐ συνεχής, ἀλλὰ φαίνεται· ἢ γὰρ ἐφεξῆς ὄντων, ἢ ἁπτομένων ἐστίν· οὐ γάρ ἐστιν ἓν τὸ κινοῦν, ἀλλ' ἐχόμενα ἀλλήλων. διὸ καὶ ἐν ἀέρι, καὶ ἐν ὕδατι, γίγνεται ἡ τοιαύτη κίνησις, ἣν λέγουσί τινες ἀντιπερίστασιν εἶναι· ἀδύνατον δὲ ἄλλως τὰ ἀπορηθέντα λύειν, ἢ τὸν εἰρημένον τρόπον. ἡ δ' ἀντιπερίστασις ἅμα πάντα ποιεῖ κινεῖσθαι, καὶ κινεῖν· ὥστε καὶ παύεσθαι· νῦν δὲ φαίνεται ἕν τι κινούμενον συνεχῶς. ὑπὸ τίνος οὖν; οὐ γὰρ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ. ἐπεὶ δ' ἐν τοῖς οὖσιν ἀνάγκη ἀεὶ κίνησιν εἶναι συνεχῆ, αὕτη μία ἐστίν. ἀνάγκη δὲ τὴν μίαν μεγέθους τε τινὸς εἶναι. οὐ γὰρ κινεῖται τὸ ἀμέγεθες. καὶ ἑνὸς, καὶ ὑφ' ἑνός· οὐ γὰρ ἔσται συνεχὴς ἀλλ' ἐχομένη ἑτέρα ἑτέρας. καὶ διῃρημένη. τὸ δὴ κινοῦν εἰ ἕν, ἢ κινούμενον κινεῖ, ἢ ἀκίνητον ὄν. εἰ μὲν δὴ κινούμενον, συνακολουθεῖν δεήσει καὶ μεταβάλλειν αὐτό, ἅμα δὲ καὶ κινεῖσθαι ὑπό τινος· ὥστε στήσεται καὶ ἥξει εἰς τὸ κινεῖσθαι ὑπὸ ἀκινήτου· τοῦτο γὰρ οὐκ ἀνάγκη συμμεταβάλλειν, ἀλλ' ἀεί τε δυνήσεται κινεῖν· ἄπονον γὰρ τὸ οὕτω κινεῖν, καὶ ὁμαλὴς αὕτη ἡ κίνησις, ἢ μόνη, ἢ μάλιστα· οὐ γὰρ ἔχει μεταβολὴν οὐδεμίαν τὸ κινοῦν.

δεῖ

hic motus in his fit, quæ aliquando poſſunt moueri, aliquando quieſcere: continuus item non eſt, ſed apparet; quandoquidem earum fit, quæ aut deinceps ſequuntur, aut ſe tangunt. Neque enim mouens eſt vnum, ſed mutuò ſibi hærens. Quocirca in aere & aqua hic fit motus, quem antiperiſtaſin eſſe aliquis inquiunt. i *Fieri autem non poteſt; vt aliter, quàm dictum eſt, ea diſſoluantur, de quibus dubitatum eſt. At verò antiperiſtaſis moueri ſimul cuncta facit, & mouere: quare & quieſcere. Nunc autem vnum quid moueri continuè videtur: à quónam igitur? non enim à ſe ipſo.* k *Quoniam* Text. 83. *autem in rerum natura continuus motus eſt neceſſario; ille verò eſt vnus; & is qui vnus eſt, vnius ſit magnitudinis neceſſe eſt, (cùm id non moueatur, quod magnitudinis eſt expers) vnius præterea & ab vno; alioquin continuus non erit, ſed hærens alter alteri & diuiſus: id ſanè quod mouet, ſi vnum eſt, aut cùm mouet mouetur, aut eſt immobile. Si igitur moueatur, vnà ſequi oportebit, vt & ipſum mutetur, ſimulq; ab aliquo moueatur: quamobrem ſtabitur, ad idque accedetur, vt ab immobili moueatur. Hoc enim neceſſe non eſt, vt ſimul mutetur; ſed mouendi ſemper facultatem habebit.* l *Nam laboris quoque eſt expers hæc motionis ratio & modus.* m *Atque etiam æquabilis hic motus eſt, aut ſolus, aut maximè: ſiquidem quod mouet nullam habet mutationem.*

Oporteat

Iactus quibus competat. h *Sanè hic.*] Addit, motum iactus non conuenire corporibus, quæ perenni & continuo motu agitantur; ſed quæ interdum à motu ceſſant: vt ſagittæ & lapides. Et verò quòd hæc, cùm iaciuntur, non ferantur continuo motu, ex eo oſtendit, quia non ab eodem mouente impelluntur, ſed ab alio & alio: vt à manu & aere vel aqua, variisque partibus intermedij corporis, quæ omnes a prioribus impetum accipiunt, & in vicinas transfundunt. Docet autem, fieri iactum in aere & aqua, quia hæc elementa cedunt & agilia ſunt; non autem terra, ob ingentem craſſitiem & repugnantiam. Ignis verò non meminit, quòd eius ſphæra procul à nobis ſit.

Opinio quorundam de motu iactus. i *Fieri autem.*] Fuere, qui motum iactus per antiperiſtaſin fieri dicerent, hoc eſt, quia corpus circumſtans, motu vacui in locum ſuccedit eius quod pellitur, atque ita ſucceſſiua locorum permutatione res proiecta aliò ſubinde transfertur. Horum ſententiam corrigit Ariſtoteles, aiens; etſi in motu iactus antiperiſtaſis interueniat; non hanc tamen integram eſſe cauſam, cur proiecta corpora per aquam aeremve ferantur, ſed eam etiam, quam ipſe ſuperiùs attulit. Nam in prædicta antiperiſtaſi cuncta ſimul mouent & mouentur; hoc eſt, tam partes aeris, per quas ſagitta defertur, quàm ſagitta, ſimul mouent motumque accipiunt, quandoquidem illæ à tergo ſagittam, & à parte anteriore à ſagitta feruntur. Vt verò hæc omnia ſimul mouent & mouentur, ita pariter à motu ceſſant: quod in motu iactus non accidit. Namque ceſſante antiperiſtaſis cauſa, & quieſcente eo qui ſagittam emiſit, adhuc ſagitta motum proſequitur: at cùm illa à ſe non moueatur, alia eius motus cauſa danda eſt, videlicet iaculator à quo impetus exijt. Lege quę de hac re ſuprà diſputauimus.

k *Quoniam autem.*] Explicata controuerſia de cauſa motus proiectorum, quem aſſeruit continuum non eſſe; redit ad primum motorem, eumque vnum eſſe, probat ex continuitate primi ac ſempiterni motus, qui niſi & ab vno motore efficeretur, & vnius eſſet magnitudinis, continuus eſſe non poſſet. *Immobilitas primi motoris.* Deinde immobilitatem primi mouentis ex eo concludit, quia cùm in mouentibus non detur progreſſus in infinitum, deueniendum eſt ad vnum, quod non iam aliunde motum accipiat. At quod eiuſmodi mouens, nec à ſe ipſo per accidens moueri queat, ex ijs, quæ ſuperiùs dicta ſunt, colligi poteſt. Nam cùm nihil a ſe ex accidente moueatur, niſi vna parte mouente, altera mota; quod ſolis rebus magnitudinem habentibus conuenit: cumque oſtenſum fuerit, id quod infinito tempore mouet, magnitudine carere: fit vt neceſſariò fateri debeamus, primum mouens omnis magnitudinis expers eſſe.

l *Nam laboris.*] Ex eo quòd primum mouens neutiquam moueatur, oſtendit, ipſum abſque laſſitudine & fatigatione motum efficere. Quod rebus viuentibus, corporea mole prædiis, quibus motio laborioſa eſt, haudquaquam euenit; ſiquidem laſſantur dum in opus incumbunt, cùm ita agunt, vt aſſidua perpeſſione & imminutione ſpirituum vitalium paulatim eis vires deficiant.

m *Atque etiam.*] Motum primi mobilis æquabilem eſſe, ac ſibi ſimilem exprimi, ex mouentis ſtabilitate & immutabilitate colligit. Nam cùm primum mouens omnis mutationis expers ſit

pers [illegible] conſequens [illegible]ſt, vt primum motum æquabilitate ſumma efficiat. Vnde etiam ipſius primi mobilis conſtantiam & immortalitatem arguit; quia maximè naturæ conſentaneum eſt, vt motus & mobile ſibi mutuò reſpondeant.

δεῖ δὲ οὐδὲ τὸ κινούμενον πρὸς ἐκεῖνο ἔχειν μεταβολὴν, ἵνα ὁμαλὴ ᾖ ἡ κίνησις. ἀνάγκη δὴ ἢ ἐν μέσῳ ἢ ἐν κύκλῳ εἶναι· αὗται γὰρ αἱ ἀρχαί· ἀλλὰ τάχιστα κινεῖται τὰ ἐγγύτατα τοῦ κινοῦντος. τοιαύτη δ' ἡ τοῦ ὅλου κίνησις. ἐκεῖ ἄρα τὸ κινοῦν. ἔχει δ' ἀπορίαν, εἰ ἐνδέχεταί τι κινούμενον κινεῖν συνεχῶς, ἀλλὰ μὴ ὥσπερ τὸ ὠθοῦν πάλιν καὶ πάλιν, τῷ ἐφεξῆς εἶναι συνεχῶς· ἢ γὰρ αὐτὸ δεῖ ὠθεῖν, ἢ ἕλκειν, ἢ ἄμφω, ἢ ἕτερόν τι ἐκδεχόμενον ἄλλο παρ' ἄλλου, ὥσπερ πάλαι ἐλέχθη ἐπὶ τῶν ῥιπτουμένων, εἰ διαιρετὸς ὢν ὁ ἀὴρ ἢ τὸ ὕδωρ κινεῖ, ἀλλ' ὡς ἀεὶ κινούμενος, ἀμφοτέρως δ' οὐχ οἷόν τε μίαν εἶναι, ἀλλ' ἐχομένην. μόνη ἄρα συνεχὴς ἣν κινεῖ τὸ ἀκίνητον· ἀεὶ γὰρ ὁμοίως ἔχον, καὶ πρὸς τὸ κινούμενον ὁμοίως ἕξει καὶ συνεχῶς. διωρισμένων δὲ τούτων, φανερὸν ὅτι ἀδύνατον τὸ πρῶτον κινοῦν, καὶ ἀκίνητον ἔχειν τι μέγεθος. εἰ γὰρ μέγεθος ἔχει, ἀνάγκη ἤτοι πεπερασμένον αὐτὸ εἶναι, ἢ ἄπειρον. ἄπειρον μὲν οὖν, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται μέγεθος εἶναι, δέδεικται πρότερον ἐν τοῖς φυσικοῖς· ὅτι δὲ τὸ πεπερασμένον ἀδύνατον ἔχειν ἄπειρον δύναμιν, καὶ ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν ὑπὸ πεπερασμένου κινεῖσθαί τι ἄπειρον χρόνον, δέδεικται νῦν. τὸ δέ γε πρῶτον κινοῦν, ἀΐδιον κινεῖ κίνησιν, καὶ ἄπειρον χρόνον. φανερὸν τοίνυν, ὅτι ἀδιαίρετόν ἐστι καὶ ἀμερές, καὶ οὐδὲν ἔχον μέγεθος.

Oportet verò, ſi motus ſibi ſimilis eſſe debet, id quoque quod mouetur nullam, ratione eius habita, mutationem pati. n *Neceſſe eſt autem, aut in medio eſſe, aut in circulo: hæc enim principia. At quæ ad mouendum proximè accedunt, celerrimè mouentur. Eiuſmodi autem eſt circuli motus: ille igitur eſt mouens.* Text.84. o *Exiſtit autem dubitatio, an quidpiam, quod moueatur, poſſit continenter mouere, non autem (vt quod pellit) rurſus & rurſus, & ex eo, quod deinceps, continuè moueat. Ipſum enim aut pellere, aut trahere, aut vtrunque facere oportet, aut certè aliud eſſe, quod ab alio excipiat, vt de his quæ iaciuntur nuper eſt dictum: ſiquidem aer diuiduus cùm ſit, aut etiam aqua, alius atque alius mouet ſub eius motum: vnus autem neutro modo eſſe poteſt, ſed hærens: quare is ſolus continuus, quem id facit, quod immobile eſt. Nam cùm eodem modo ſemper ſe habeat, ad id quoque quod mouetur ſimiliter continenterque habebit.* Text.85. p *His definitis, primum & immobilem mouentem magnitudinem vllam habere non poſſe, manifeſtum eſt. Nam ſi magnitudinem habeat, aut finitam eam eſſe, aut infinitam neceſſe eſt. At magnitudinem infinitam eſſe non poſſe, antè in Phyſicis monſtratum eſt. Nunc verò finitam, infinita præditam non poſſe eſſe; fieri item non poſſe, vt à finita tempore infinito quiſquam moueatur, demonſtrauimus. Mouens autem primum ſempiternum, ſempiternoque tempore motum cies. Quamobrem conſtat, indiuiduum eſſe, & nullam habere magnitudinem.* Text.86.

n *Neceſſe eſt.*] Edocet, vbinam primus motor ſit, aiens: cùm in vniuerſo duæ ſunt partes, in quibus debere eſſe potiſſimùm videatur, nempe mundi centrum, & circumferentiam ſupremi orbis; quæ ſunt duo principia mundanæ ſphæræ: potiùs dicendum in circumferentia eſſe, atque in ea parte quæ rapidiſſima vertigine circumuoluitur. vbi ſcilicet linea peripheriæ æqualiter diſtat à polis; ſiquidem in eam partem magis influit, ſuæque potentiæ apertiora ſigna exhibet.

o *Exiſtit autem.*] Alteram affert dubitationem, quæ ad continuitatem primi motus, & ſupremi motoris vim declarandam ſpectat: num ſcilicet fieri poſſit, vt id, quod ſic mouet vt moueatur, motionem facere queat perennem, atque ita continuam, vt non ſolùm media quiete non interrumpatur, ſed etiam perfectè æquabilis, ac ſibi vndequaque ſimilis ſit. Reſpondet, haud poſſe id fieri: quia vel eiuſmodi mouens ab ſe rem motam pelleret, traheretve immediatè; vel interuentu aliorum corporum, quorum alia impetum transfunderent, vt in motu iactus dictum eſt: nullo verò horum modorum efficit motum omnino continuum, & perfectè æqualem perennemque, cùm tale mobile defectui ſubiaceat. Quare ſolùm id quod immobile eſt, ſemperque eodem modo ſe habet, eam motionem poſſe edere, videlicet æquabiliter continuam & perpetuam.

p *His definitis.*] Colligit tandem præcipuum huius loci inſtitutum, nempe, motorem primum omnis materiæ & magnitudinis expertem eſſe: argumentaturque in hunc modum: Si primus motor magnitudinem haberet, vel ea eſſet infinita, vel finita. Non infinita; quia, vt in * tertio huius operis libro oſtenſum eſt, nulla datur infinita magnitudo. Sed neque etiam finita eſſe poteſt, quia primus motor, cùm mouerit tempore infinito, pollet infinita virtute, in magnitudine autem finita non poteſt eſſe infinita virtus, vt ſuperiùs fuit demonſtratum. Conſtat ergo, motorem primum omni prorſus magnitudine vacare.

* *C.8.qu.2. art.2.*

⁂

QVÆSTIO I.

NVM ARISTOTELES *cognouerit, Deum vbique eſſe.*

ARTICVLVS I.

CONSTARE, DEVM ESſe vbique, *etſi ea de re gentium Philoſophi diſſenſerint.*

Hac de re D. Th.1.p.q.8. M. Alb.n.1. d 37. ibidem quæ alij Doctores.

** Lib.2.c.7. q.10.& 12. & lib.7.c. 2.q.1.art.2.*

DEum vbique eſſe, docent complura Sacrarum literarum teſtimonia. Pſal.138. Si aſcendero in cœlum, tu illic es; ſi deſcendero in infernum, ades. Ieremiæ 23. Cœlum & terram ego impleo. Sapient. 1. Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Quod
C etiam ea ratio conuincit: quia cùm Deus res omnes immediatè conſeruet, conſerendo eis eſſe, & in omni agente immediatè operetur; vtique oportet eum in omni re creata exiſtere, nec ab ea diſtare. Quæ omnia ex ijs, quæ * ſecundo & ſeptimo huius operis diſſeruimus, perſpicua ſunt.

Quod verò ad Philoſophos attinet, nõ fuit hac in re conſentiens eorum opinio. Nam Aegyptij Deum in cœleſti domicilio, vt in
D proprio loco ſtatuebant; ideoque ipſum, vt erant Hieroglyphicis aſſueti, cœrulea veſte indutum, manu altera zonam, altera ſceptrũ tenentem pingebant: vt teſtatur Euſebius lib. 3. de præparatione Euangelica: nimirum zona cingulóve admirabilem Dei potentiam, qua vniuerſa continet & colligat; ſceptro, regiam illius dignitatem; veſte cœrulea, eiuſdem in cœlo habitaculum ſignificantes. Alij, quos Ariſtoteles in extremo capite huius
E libri commemorat, arbitrati ſunt, Deum in centro mundi eſſe: fortaſſe vt inde operationes ſuas, quaſi lineas, ad totam mundanæ machinæ peripheriam explicaret. Alij, quorum mentionem fecit Iuſtinus Martyr in ſua parænesi ad gentes, Dei ſedem ſphæra ignea, vel ſupremo cœleſtium corporum globo definierunt.

Lege Cyrillũ Alexan. lib. 1. contra Iul.

Melior tamen Philoſophorum pars, Deum vbique eſſe, ac totam rerum vniuerſitatem
F ſui numinis præſentia complere pronunciauit. Id quod inprimis diſertè docuit in Aſclepio Mercurius, & Orpheus in Saturni hymno hiſce verbis,

ὃς ναίεις κατὰ πάντα μέρη κόσμοιο γενάρχα.

Id eſt, qui omnes mundi partes habitas generationis princeps. Item Pythagoras, qui Deum appellabat ψύχωσιν τοῦ παντὸς, id eſt, animationem vniuerſi. Ac quidnam eſſet Deus, teſte Lactantio lib.1. capite 5. ita deſcribebat:

Lege Syluianũ Epiſcopũ li.1. de Prouidentia.

A Deus eſt animus, per vniuerſas mundi partes omnemque naturam pertinens & diffuſus, ex quo omnia, quæ naſcuntur, animalia vitam capiunt. Quod Poëta latinus in ſuo * poëmate ſic expreſſit.

** Georg.*

— Deum namq; ire per omnes
Terraſq;, tractuſq; maris, cœlumq; profundũ:
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemq; ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.

B Idem Heraclitus docuit, qui, referente Ariſtotele 1. de part. animal. cap.5. caſam aliquando ingreſſus furnariam, cùm ignis hyberni gratia diutius ſediſſet, ad quoſdam ſe quærentes, quos tam vilem ingredi domum pudeict. introite, inquit, ſunt enim hic etiam dij. Idem cenſuere Philolaus, Archytas, Parmenides, Anaxagoras: & ex Stoicis Boëthus, ex Platonicis Amblicius & Plotinus, atque alij, quos recenſet Ficinus lib.2. de Immortal. animarum. cap.6. & Eugubinus, lib.4. de Perenni Philoſophia.

ARTICVLVS II.

PROBABILE VIDERI, NON *ignoraſſe Ariſtotelem, vbique Deum eſſe.*

QVæ tamen hac in re fuerit Ariſtotelis ſententia, haud planè conſtat. Quòd enim non vbique Deum eſſe putarit, ex quibuſdam eius dictis colligi videtur. Nam extremo cap. huius libri text. 84. cùm docuiſſet, duas eſſe potiſſimùm in vniuerſo partes, in quibus Deus maximè eſſe videretur, nempe medium & circumferentiã, quæ totius ſphæræ principia ſunt: ſtatuit Deum eſſe in mun-
E di circumferentia, vbi primus orbis rapidiori vertigine circumuehitur. Deinde 1. de Cœlo, cap.3. text.22. approbat commune elogium & conſenſum mortalium, Deo in cœleſti opificio ſedem attribuentium. Præterea 2. eiuſdem operis, cap.12. text.66. & 2. de Generat. cap.10. text.59. ait: corpora, quæ longè à Deo abſceſſere, turbulento motu agi, eſſeque interitui obnoxia. Item, in libro de Mundo ad Alexandrum ſtatuit: haudquaquam diuinita-
F ti conſentaneum eſſe, vt Deus in inferioris mundi rebus interſit: quod exemplo regis declarat: quapropter, inquit, ſi è dignitate regis minime foret, Xerxem adminiſtrare cuncta, ipſiſque operibus faciendis præſentem adeſſe; longè id nimirum minùs Deo conuenit: quare auguſtiùs id, decentiusque exiſtimandum eſt Deum ſummo in loco eſſe collocatum. Hæc Ariſtot. Ex quibus locis, hoc præſertim vltimo, non obſcurè elici videtur, illum in eo errore fuiſſe, vt putarit Deum non vbique, ſed in cœleſti duntaxat ac ſupremo orbe conſiſtere.

Argumenta in partem negatiuam.

conſiſtere. Atq; hanc eius fuiſſe mentem, aſſerit Iuſtinus Philoſophus, in oratione parænetica ad gentes.

Pro parte affirmatiua.

Alij contrà ſentiunt, affirmantque, non latuiſſe Ariſtotelem; Deum toti mundo, ſingulisq; eius partibus eſſe præſentē. In quam ſententiam lege Simplicium hoc in lib. cōment. 84. Themiſtium 1. Metaph. paraphr. 12. Philoponum 1. de anima text. 40. Et ex recentiorib. Nicolaum Leonicum in dialogo de animorum eſſentia, Fernelium in lib. de abditis rerū B cauſis cap. 2. Eugubinum 4. de perenni Philoſophia cap. 7. Tolerum lib. 8. huius operis capit. 10 quæſt. 7. Quòd ergo ita Ariſtoteles exiſtimarit, oſtendi poteſt inprimis ex eo: quia 1. de par. anim. cap. 5. cōmendat dictū illud Heracliticum, quod ſuperius retulimus, videlicet; nec ab exigua domuncula abeſſe Deum. Item quia, vt * alibi ſtatuimus, veriſimile eſt, cognouiſſe illum creationem, nec ignoraſſe, materiā primā fuiſſe immediatè à Deo pro- C ductam, ab eodemq; immediatè conſeruari: præterea agnouiſſe, diuinam prouidentiam actionemq; ad res omnes, etiam ſublunares, porrigi. Quare cùm nihil primò in rem diſtantem agere queat, vt idem 7. huius operis cap. 2 text. 9. docuit: conſequēs eſt, vt putarit, Deū non cœleſti tantum, ſed ſublunari etiā mundo adeſſe.

** Hoc in li. cap. 2. q. 2. art. 2.*

Hæc potiſſimùm argumenta pro hac parte afferri poſſunt; quā, vt de Ariſtotelis ingenio D credere par eſt, veriſimilem iudicamus. Quæ verò in cōtrariam partē adducta ſunt, vnā ferè eandemq; explicationem habent; quā præter alios, ad textum illum 84. huiuſce libri D. Thomas affert: nimirum, Ariſtotelem nō conſtituere Deum in ſupremo globo cœleſtium ſphærarū, quaſi illum eo loco definiat ac circumſcribat; ſed quòd inibi vberior atq; illuſtrior ſit eius operatio, maioremq; ſuæ virtutis ſignificationem det, ob incitatiſſimum in E ea cœli parte motum. In alijs autem locis, vt libris de cœlo & de generatione, diſtantiam accipit non pro intercapedine ſpatij; ſed pro naturæ diſſimilitudine: ita vt illa dicantur à Deo longiùs diſtare, quæ perfectionis gradu ad eum minus appropinquant. Quo etiā modo D. Auguſt. 12. confeſſ. cap. 7. ſcripſit; Deum feciſſe vnum prope ſe, id eſt, naturam Angelicam: alterum prope nihil, id eſt, materiā primam: vbi non de ſpatij propinquitate aut di- F ſtantia loquitur, vt palàm eſt. Verùm locus ille ex libro de mūdo ad Alexandrū plus negotij exhibet. Sunt, qui eum librum Ariſtotelicum eſſe negāt: alij ipſum pro Ariſtotelico habent, vt in proœmio huius operis retulimus. His ergo poſterioribus qui aſſentiri volet, Ariſtotelemq; tueri, dicat, ſi placet: eum nō abſolute à rebus ſingulis diuini Numinis præſentiā remouere, ſed duntaxat affirmare,

Solut. argumentorum pro parte negatiua.

A Deum non ita rebus omnib. naturalibus adeſſe, quaſi eas per ſe appropriatè efficiat; ſicuti Ariſtotelico dogmate (etſi falſo, vt * alias parebit) primi orbis motum abſq; alieno miniſterio exequitur. Neq; item in tota mundi vniuerſitate eodem modo eſſe, licet in tota reuera ſit; ſed in ſupremo orbe, qui locus excelſior eſt & diuinior, vt in regia domo inſidere; in reliquis verò mundi partibus, vt in regno, quod tamen Numinis ſui immenſitate B & præſentia repleat.

** Lib. 2. de cælo.*

QVÆSTIO II.

SIT-NE DEVS EXTRA *cœlum, an-non.*

ARTICVLVS I.

DISPVTATIO CONTROuerſiæ in partem negatiuam.

NEgatiuam huiuſce quæſtionis partē ſecuti ſunt, Scotus in 1. diſt. 37. quæſt. vnica. D. Bonauentur. art. 2. quæſt. 1. num. 22. Durandus quæſt. 1. Capreolus quæſt. vnica artic. 3. alijq; nonnulli: pro qua hæc potiſſimùm ſunt argumenta: Extra cœlum nihil eſt: ſed Deus non poteſt eſſe in nihilo: non eſt igitur extra cœlum. Item: ſi Deus eſſet in ſpatio, quod vl- D tra cœli complexum imaginamur; cùm ſpatium iſtud reuera nihil poſitiuū aut reale ſit: pari ratione fas eſſet dicere, Deum eſſe in cæcitate, alijsq; priuationibus; quod abſurdum eſt. Deinde: ſicuti eiuſmodi ſpatiū ſola mente concipimus, ita conſequens eſt, vt Deus nō re ipſa, ſed noſtra tantùm conceptione inibi exiſtere dicatur. non ergo Deus reuera extra cœlum exiſtit. Accedit, quòd ſubſtantiæ expertes materiæ non ſunt in loco, niſi per ope- E rationem: Deus verò extra mundum nihil operatur; ſicuti neq; ante mundū cōditum quicquam operabatur: quod D. Auguſtin. lib. 11. Confeſ. cap. 12. hiſce verbis ait: Dicenti, quid faciebat Deus antequā faceret cœlum & terram: reſpondeo, non illud, quod quidam reſpondiſſe perhibetur, ioculariter eludens quæſtionem violentam; Alta, inquit ſcrutantibus gehennas parabat: & paulò pòſt: Antequam faceret Deus cœlum & terram, non faciebat F aliquid: ſi enim faciebat, quid niſi creaturam faciebat? Denique huic ſententiæ ſuffragatur idem D. Auguſtinus lib. 3. contra Maximū cap. 21. quo loco ſciſcitantibus, vbinam Deus eſſet antequam mundum fabricaret: reſpondet, fuiſſe in ſe ipſo. Quod repetit ſuper Pſal. 122. in illa verba: Leuaui oculos meos in montes. Nec ibi vllam imaginarij ſpatij, in quo Deus exiſteret, mentionem facit.

Andreas Nouocaſt. in 1. d. 37. q. 1.

1. Ratio.

2. Ratio.

3. Ratio.

4. Ratio.

5. Ratio.

ARTICVLVS II.

CONSTITVITVR PARS affirmatiua teſtimonijs Philoſophorum.

De hac Triſmegiſti ſententia Alanus in lib. de maxim. Theo. propoſ. 7. Alenſis 2. part. quæſt. 15. memb. 3.

ADuerſaria tamẽ pars quæſtionis vera eſt: quam docuit inprimis Triſmegiſtus in Aſclepio, vbi ita inquit: Deus ſupra verticem ſummi cœli conſiſtens vbiq; eſt, omniaq; circumſpicit. Eſt enim vltra cœlum ſpatium ſine ſtellis, ab omnibus rebus corpulentis alienũ. B His cõcinit illa Dei definitio, quæ ab eodem tradita dicitur: Deus eſt intelligibilis ſphæra, cuius centrum eſt vbique, circumferentia nuſquã. In qua deſcriptione, per ſphærã quæ omnium figurarũ abſolutiſſima eſt, ſumma diuinæ naturę perfectio ſignificatur. Vel certè æqualitas omniũ diuinorum attributorũ: quia, vt inquit D. Ambroſius in cap. 3 epiſt. ad Epheſ. Sicuti in ſphæra quanta eſt altitudo & C latitudo, tanta eſt profunditas; ita & in Deo omnia ſunt æqualia. Per centrum, indicatur indiuidua atque omnimoda Dei ſimplicitas. Quòd propterea vbiq; eſſe dicitur, quia Deus vbiq; totus eſt, ac res omnes penetrat eſſentię ſuæ præſentia. Vnde Marius Victorinus libro 4. aduerſus Arium ſcripſit: Deum ſedere quaſi in centro rerum omnium, atq; inde vniuerſali oculo cuncta conſpicere: quoniã, inquit, à cẽtro ſimul in omnia vnus eſt aſpectus. Denique, per circumferentiã omnes terminos D effugientem, declaratur immenſitas diuina; quæ nullis, neque intra neque extra cœli ambitum, limitibus coercetur. Quod quidam hiſce carminibus expreſſit:

—Vt tota per artus
Corporeos mens vna ſubit: ſic vnus in vna
Mundi mole Deus; mundo tamen amplior ipſo
Tendit in immenſum, nulloq; includitur arcu
Sphæra Deus viuẽs, centri tumor occupat omnẽ
Curuatura locum neſcit.— E

Præterea idem placitum, de exiſtentia Dei extra mundum, ſecutos fuiſſe alios quoſdam ex antiquis Philoſophis, & Platonem atq; Ariſtotelẽ, teſtatur Eugubinus lib. 4. de perenni philoſophia cap. 1. & 2. Quod item de Platonicis aſſerit Ficinus lib. 2. de immort. anim. cap. 6 Decere, inquit, Platonici putant, infinitum bonũ per immenſum exuberando ita ſeſe integrum fundere, vt nullam vel imaginariam vniuerſi particulam, ſiue in mũdo ſit, F ſiue cogitetur extra mundum, relinquat ſua præſentia deſtitutam.

Ac quod ad Ariſtotelem attinet, idem eum ſenſiſſe probant nonnulli ex iis, quæ 1. de cœlo cap 9. text. 100. docet, vbi hæc ſcripſit. Demonſtratũ eſt, extra cœlum nec eſſe corpus, nec etiam eſſe poſſe: patet ergo neque locum extra cœlum eſſe neq; vacuum, neq; tempus: quocirca neq; a[...]ta ſunt ea, quæ i[...]c ſunt, eſſe A in loco; neq; tempus ſeneſcere ipſa facit, neq; vllius eorum eſt vlla mutatio, quæ ſuper extima ſunt diſpoſita latione; ſed nullis alterationibus, nullis paſſionibus prorſus ſubiecta, optimam in vniuerſi ſempiternitate vitam & ſufficientiſſimam habent. At enim verò hic locus biſariam in noſtræ ſententiæ patrocinium poteſt adduci. Vno modo, vt velit Ariſtoteles, extra cœlum non modò Deum eſſe, ſed alias etiam mentes à materię concretione B liberas, quæ inibi cum Deo felici æuo perfruantur. Vel ita, vt non aliam mentem præter Deum illic conſtituat. Priori explicationi obeſt, quòd Ariſtoteles 12. Metaph. capit. 8. text. 47. nõ alias agnoſcit intelligentias, quàm quę cœleſtibus ſphæris circumuoluendis aſſident, atque ita nullas extra mundum ponit. Poſteriori, quòd cũ Ariſtoteles numero multitudinis vſus ſit (ita enim habet: διόπερ οὔτ' ἐν τόπῳ τἀκεῖ πέφυκεν, id eſt, quocirca neque a- C pta ſunt ea, quę illic ſunt, in loco eſſe) nõ Deũ tantum, ſed alias præterea ſubſtantias intellectrices illic videtur collocaſſe. Reſpondet quidem Auerroes pro hac ſecunda interpretatione, vſurpatum fuiſſe ab Ariſtotele numerum plurium, pro numero vnius. Sed meliùs forſitan dicetur, retenta priori explicatione, Ariſtotelem non ſatis conſtitutum habuiſſe, quid de numero intelligentiarum decerni oporteret. Nam & Clemẽs in Stromatibus ait, D Ariſtotelem mentionem feciſſe de dijs localibus, qui vrbibus & regnis præſiderẽt: quos non niſi in corporeas ſubſtantias feciſſe veriſimile eſt. Itaq; dici poteſt, Ariſtotelem in libris de cœlo, eo, quem indicauimus, loco, cenſuiſſe, dari multas intelligentias ſupra cœlum, quamuis in contrariam partem inclinarit 12. Metaph. Cæterùm D. Thomas prædictũ locum in alium ſenſum, ab hiſce duobus longè diuerſum, accipit, nimirum: vt doceat Ari- E ſtoteles, Deum omnesq; intelligentias eſſe ſupra cœlum ac mundum, id eſt, extra ſortem & conditionem omnis naturę corporeæ, neq; ſucceſſionem temporariã pati, nec motibus ſubijci, nec poſſe de immortali & felici vita quicquam amittere. Quam explanationem, quia ſuo etiam modo probabilẽ arbitramur, non credimus, irrefragabile argumentum ex hoc loco duci, ad probandum, ſecundum placita Ariſtotelis Deum extra cœlum eſſe.

Perpiditur locus ex 1. de cœlo.

Lege [illegible] lib. [illegible] Aphro[illegible]

D. Thomæ interpretatio.

F Quicquid tamen ille e[...]ſtimarit, non pauci ex Peripateticis eam ſententiam amplexi ſunt: vt Ioannes Maior in 1. d. 37. q. 2. Ferrarienſis q. 4. huius li. Altiſſiodorenſis l. 1. ſuæ ſummæ c. 16. vbi docet, hoc pronunciatum. Deus non eſt extra mundum, falſum eſſe. Item Ficinus & Eugubinus loco cit. quibus nonnihil fauet D. Thomas quodli. 11. art. vbi concludit, Deum non ſol[...]m eſſe [...] rebus veris, ſed etiam [...] imagi[...]arijs.

ARTI.

ARTICVLVS III.

CONFIRMATVR EADEM pars argumentis, & Patrum ac Sacræ paginæ teſtimonijs.

HActenus Philoſophorum duntaxat auctoritate, Deum extra mundum eſſe, oſtendimus. Nunc id primò rationibus, deinde Patrum, ac Diuinarum literarum teſtimonijs confirmabimus. Prima ratio hæc ſit: Non minùs ſeſe fundit immenſitas Dei ad loca, quàm æternitas ad tempora; cùm omnia diuina attributa æquè perfecta ſint, eandemq; rationē habeat immenſitas ad locorum differentiam, quàm æternitas ad omnem temporum varietatem: atqui Deus extitit per infinitum tempus imaginarium, quod ſua æternitate indiſcretè & vnicè comprehēdit: ergo & nunc exiſtit in infinito ſpatio imaginario, cui per ſuam immenſitatem reſpondet.

1. argum.

Secunda ratio: Deus eſt id, quo nihil maius poteſt concipi: at ſi extra cœlum non eſſet, poſſet aliquid eo maius concipi, nimirū ipſe Deus cōſiſtens in infinitis ſpatijs, in quibus nunc non eſſet: impoſſibile eſt ergo, Deū nō eſſe actu extra mundum. Corroboraturq; argumentum; q[illegible] a ſ[illegible]bſtantia immaterialis, quò nobilior e[illegible] [illegible]mpliorē exiſtētiæ ſphæram habet. [illegible] c[illegible] infinitè pfecta ſit, ſphæram o[illegible] [illegible]nebi[illegible] [illegible]tam, id eſt, nullius ſphæræ ſiue ſpatij l[illegible]mit[illegible]us concludetur.

2. argum.

Tertia ratio: C[illegible]ſt[illegible] [illegible] Deus extra cœlum duo corpora, quæ al[illegible]qua ab ſe intercapedine ſpatij diſtent; negari non poterit, Deum eſſe vbi ea corpora exiſtent, cum oporteat in qualibet creatura eſſe Deum: ſed abſurdum eſt, affirmare Deum in ijs corporibus exiſtere, neque tamen eſſe in ſpatio, quod inter illa iacet: ergo Deus actu iam eſt in toto ſpatio, quod extra mundū tenditur. Probatur minor: quia alioqui ſequeretur, Deum eſſe quodammodo à ſe abiectū & diuiſum, itemq; ab vna parte ſpatij ad aliam commeare, & migratorium motū ſubire, ſi videlicet eiuſmodi corpora, in quibus eſſet, ab ipſo Deo, vel ab Angelo hinc illuc transferrentur. Quare cum nulla mutatio in Deum cadat, fatendum erit, exiſtere Deum in infinito ſpatio extra mundum.

3. argum.

Patrum teſtimonia.

Corroboratur deinde hæc ſentētia auctoritate Patrū. Inprimis D. Gregorius Nazianzenus lib. 2. de Theologia, quæſtionem hanc ex inſtituto pertractans, refellit eos, qui dixerint, Deum in mundo tantum eſſe: concluditque, nec in mundo tantùm, nec extra mundū ſolummodo, ſed vtrobique Deum eſſe præſentem. Q[illegible]od re[illegible]etit in Apolog. [illegible] Item D. Baſilius homil. 16. Nec Pater, inquit, nec Filius, ſunt in loco aliquo circūſcripto: totum, quodcumque noueris, & quocumque ſpiritu tuo penetraueris, Deo plenum eſt. D. Dionyſius in lib. de diu. nom. c. 1. aſſerit, Deum & in mundo, & ſupra mundum, & circa mundum eſſe. D. Athanaſius in epiſt. ſynodi Nicenæ affirmat; Deū in omnibus eſſe ſecundū ſuā bonitatem & poteſtatē, eundemq; extra omnia eſſe ſecundum ſuam propriam naturam. D. Hilarius in Pſal. 118. Deum non corporalibus locis contineri, nec finibus aut ſpatijs diuinæ virtutis immenſitatem coarctari. Poſtremò idem docet D. Auguſtinus 11. de ciuit. Dei, c. 5. vbi indignum putat Philoſophis, negare Deū eſſe extra mundum: An fortè, inquit, ſubſtantiam Dei, quam nec includunt, nec determinant, nec diſtendunt; ſed de ea, ſicut de Deo ſentire dignum eſt, fatentur incorporea præſentia vbique totam, à tantis locorum extra mundū ſpatijs abſentem eſſe dicturi ſunt: & vno tantum, atq; in comparatione illius infinitatis tam exiguo loco, in quo mundus eſt, occupatam? Non opinor eos in hæc vaniloquia progreſſuros. Hæc Auguſtinus: idemq; confirmat lib. 1. confeſſ. cap. 3. & lib. 7. cap. 7. in quo poſtremo loco Deum concipit tanquam mare immenſum, mundum verò inſtar paruę ſpongiæ in medio illius.

Teſtimonia Sacræ paginæ.

Accedunt ad eiuſdem rei confirmationē aliquot loca Sacræ paginæ. 3. Regū cap. 8. Cœli cœlorum te capere non poſſunt; quāto magis domus hæc, quā ædificaui? Baruch 3. Magnus eſt, & non habet finē, excelſus & immenſus. Iſtiq; congruit illud, quod de excellentia Virginis Matris canit Eccleſia: Quem cœli capere non poſſunt, tuo gremio cōtuliſti. Quibus verbis docemur Deū non cœlo, aut mundo cōcludi: proindeq; in ſpatijs quoquo verſum infinitè diſtentis actu eſſe.

ARTICVLVS IIII.

QVIDNAM SIT IMAGINArium ſpatium: quo pacto Deus in eo exiſtat. Solutio argumentorum primi articuli.

AD vberiorem tum noſtræ ſententiæ, tum argumentorum explicationem, quędam circa ſpatiū, de quo agimus, quod tam intra, quàm extra cœlū funditur, aduertenda erūt. Primum ſit: Hoc ſpatium non eſſe verā quantitatem, trina dimenſione præditam; alioqui non poſſent recipi in eo corpora, cùm plures eiuſmodi dimenſiones in eodem ſitu naturæ viribus ſimul eſſe nequeāt. Item, nec eſſe vllū aliud reale ac poſitiuum ens, cùm nihil tale præter Deum ab æterno fuerit; hoc verò ſpa-

1. pronunciatum.

tium ſemper extiterit, ſemperq; eſſe debeat. A

2. Pronunc. Secundum eſt: Spatium hoc non eſſe ens rationis, cùm ab eo re ipſa abſque opera intellectus intra mundum corpora recipiantur, & extra mundū recipi queant, ſi illic à Deo creentur. Quare eius dimenſiones non iccirco imaginariæ dici conſueuerunt, quòd fictitiæ ſint, aut à ſola mentis notione pendeant, nec extra intellectum dentur; ſed quia imaginamur illas in ſpatio, proportione quadam reſpondentes realibus ac poſitiuis corporum B dimenſionibus.

In hoc igitur imaginario ſpatio aſſerimus actu eſſe Deum: non vt in aliquo ente reali ſed per ſuam immenſitatem: quam quia tota mundi vniuerſitas capere non poteſt, neceſſe eſt etiam extra cœlum in infinitis ſpatijs exiſtere. Vbi aduerte, aliter Deum in ſe ipſo, aliter in rebus creatis, aliter extra mundum eſſe. Eſt enim in ſe, quia nullius eget adminiculo: eſt in rebus creatis, per ſuam eſſentiam, C præſentiam, & potentiam: eſt extra cœlum, quia à nullo, ſeu vero, ſeu imaginario loco excludi poteſt: etſi in imaginario nō ſit præſens ſecundum coëxiſtentiā ad aliquam creaturam: ſed ſecundum realem atq; infinitam exiſtentiam ſui eſſe.

Varij modi quibus exiſtit Deus.

Reſpōſio ad 1. arg. art. 1. Aduerſariorū autem argumenta, quæ initio propoſuimus, hunc in modum explicanda ſunt. Ad primum inficiamur, non poſſe Deum eſſe in nihilo, id eſt, in ſpatio, quod ens D reale & poſitiuum non eſt; alioqui nec lapis diuina virtute extra cœlum eſſe poſſet. *Ad 2.* Ad ſecundum negandum, eandem eſſe rationem in cæcitate, alijsq; priuationibus, quæ in ſpatio. Sicut enim ſpatio conuenit aptitudo ad recipienda corpora, quæ non conuenit alijs negationibus, nec priuationibus: ita eidem competit, vt in eo Deus eſſe dicatur, etſi in alijs negationibus vel priuationibus nō dicatur eſſe. *Ad 3.* Ad tertium: ita concipi à nobis illud E ſpatium extra mundum, vt illic verè ſit; non *Ad 4.* tamē vt ens reale & poſitiuum. Ad quartum: Deum nō propriè dici in loco eſſe; cum nullis ſpatijs concludatur: ſed neque ſubſtantias creatas materiæ expertes eſſe in loco per operationem; ſed per ſuam ſubſtantiam certo modo ſpectatam; quod enucleatiùs explica- *Ad vlt.* re, non eſt huius loci. Ad poſtremum: licet D. Auguſt. nullam in eo libro imaginarij ſpatij fecerit mentionem, feciſſe tamen, & quidem apertis verbis ac luculentis, lib. 11. de ciuitate Dei, loco à nobis citato. Quæ cum ita F ſint, patet, non rectè Aquarium 1. Metaphyſ. dilucid. 14. hanc, quam ſequimur, opinionem de exiſtentia Dei extra cœlum, erroris nomine incuſare.

*

QVÆSTIO III.

VTRVM PRIMVS MOTOR ſecundum Ariſtotelis doctrinam infinita virtute polleat.

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS pars negatiua quæſtionis oſtendi videtur.

VLtimo loco diſquirēdum ſupereſt, num Ariſtoteles infinitam in primo motore, hoc eſt, in Deo, virtutē agnouerit. Ochamus quodlib. 3. q. 1. & quodlib. 7. q. 22. & 23. Gregorius in 1. ſent. d. 42. q. 2. artic. 1. Marſilius q. 24. art. 2. Aliacenſis quæſt. 13. art. 3. Nouocaſtrenſis d. 44. q. 1. Canus 10. de locis theologicis. Iadunus 12. Metaph. quæſt. 15. alijque nonnulli putant, Ariſtotelem attribuiſſe Deo virtutem infinitam duratione tantùm, non vigore & intenſione. Idemq; cenſuit Plethon, in libello quem inſcripſit, De ijs quibus Ariſtoteles à Platone diſſidet: vbi inter alijs rebus, tum hac, Ariſtoteli Platonem anteponit, quòd hic Deum pro dignitate honorarit, rerumque omnium parentem & creatorem fecerit; ille eundem ſupremæ ſphæræ motorem conſtituerit, ac cæteris intelligentijs non infinita perfectione, ſed proportione quadam antecellere exiſtimarit.

Abulenſis ad 1. ... 9. 49 ... de in... te primo motore.

Poſſunt autem pro hac ſententia hæc argumenta afferri. Ariſtoteles extremo capite huius libri probauit, non poſſe dari infinitā virtutem in magnitudine, quia ſi ea daretur, moueret in non tempore. Hinc ita licet argumentari. Nulla potior eſt ratio, cur virtus infinita in magnitudine, quàm extra magnitudinem, moueat in non tempore: ergo ſi Ariſtoteles cenſuit, non poſſe virtutem infinitam in magnitudine eſſe, quia moueret in non tempore; conſequens eſt, vt pu... non poſſe item ob eandem cauſam virtutem infinitam extra magnitudinem exiſtere. Quòd ſi quis reſpondeat cum D. Thoma prima parte quæſt. 105. artic. 2. ad 3. & 1. contra gentes, cap. ... Ariſtotelem negaſſe infinitam virtutem in magnitudine, hoc eſt, in re naturali intellectus experte, quia hæc neceſſario totam ſuam vim effunderet, atque ita vno puncto temporis motum faceret: non tamen eam negaſſe in re intellectus participe, qualis eſt primus motor, qui pro ſuo arbitratu motricem vim attemperare & impulſui modum adhibere poteſt. Si quis, inquam, ita reſpondeat, facile reuincetur. Siquidem Deus ex Ariſtotelis ſententia, c... & impia ... rater

1. argum.

Ocam...

Error Ariſtotel.

ratur liberè, ſed ex naturæ neceſſitate, proindeq; neceſſariò totam ſuam virtutem ad motum applicat: & ex conſequenti, ſi apud Ariſtotelem haberet infinitam virtutem, efficeret motum in non tempore.

2. argum.

Secundò: Ariſtoteles nonnulla Deo attribuit, quæ cum infinita eius virtute cohærere nequeunt: non igitur putauit, Deum habere infinitam virtutem. Probatur aſſumptũ: quia 1. de cœlo cap. 8. à text. 76. negat, poſſe Deum plures mundos condere. Et 2. eiuſdem operis lib. cap. 6. à text. 35. aſſerit, primum motum eſſe definitæ velocitatis, ob determinatam vim primi motoris: putat igitur diuinam virtutẽ eſſe ad certum effectum determinatam, atq; adeo non eſſe infinitam.

3 argum.

Tertiò: Ratio, qua vtitur Ariſtoteles ad aſtruendam primi motoris infinitatẽ, tantùm euincit, conuenire Deo virtutem infinitam duratione: non igitur virtutem intenſione & vigore infinitam Deo attribuit. Probatur aſſumptum: ſic enim ille ratiocinatur: Primus motor mouet tẽpore infinito: ergo habet infinitam virtutem. Hæc autem conſecutio, ſi de virtute infinita quoad intenſionem intelligatur, nullius momenti eſt; alioqui probaret etiam, intelligentias inferiorum orbium motrices, cùm ſecundum ipſius doctrinam ex æternitate moueant, habere virtutem infinitam: quod non ita eſt.

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS EXPLICATIO.

Item Aegidius in 1. d. 43 q 1. Soncin. 12. Metaphyſ. q. 41. Zimara theor. 1 Maior. in 12. Metaph. q. vlt. Caiet. in opuſ. de infinitate primi motoris. Bargius in 1. d. 2 q. 2.

PRobabilior tamen videtur eorum opinio, qui arbitrantur Ariſtotelem cognouiſſe, Deum habere virtutem perfectione infinitam. Ita ſentit D Thomas 1 p. quæſt. 25. art. 2. Henricus Gandauenſis 1. p. ſuæ ſummæ art. 35. quæſt. 6. Scotus in primo diſt. 2. quæſt. 2. & in quodlib. quæſt. 7. Magnus Albertus hoc in libro tract. 4 cap. 1. & Simplicius ad text. 79. vbi aſſerit idem omnibus antiquis Peripateticis viſum fuiſſe Probatur autem hæc ſententia, ex diſcurſu Ariſtotelis ad calcem huius libri, & 12. Metaphyſ. cap. 7. text. 41. qui in hunc modum ſe habet. In magnitudine non poteſt eſſe infinita virtus: ſed virtus primi motoris eſt infinita; cum ex æternitate moueat: non eſt igitur in magnitudine. Deinde maiorem propoſitionem confirmat quia ſi infinita virtus eſſet in magnitudine, moueret in non tempore quod nequaquã fieri poteſt. Quòd autẽ hæc Ariſtotelis ratiocinatio [illegible]tutem, non ſolùm duratione, ſed etiam [illegible] ctione infinita primo motori aſcribat [illegible] obſcurum eſt argu[illegible] ſiquidem [illegible] tum in non te[illegible]pore. [illegible]

in magnitudine eſſet. ineptè verò argueret, ſi de virtute, quoad durationem tantum infinita, loqueretur. Non enim ex eo, quòd virtus aliqua infinitis ſæculorũ ætatibus duret; ſequitur, infinita velocitate, atque adeò in non tempore moueret vt luce clarius eſt.

Diſſoluamus igitur argumenta, quę in aduerſam partẽ adduximus. Ad primum rectè reſpondebatur. Sed enim reſponſionis confutatio difficilem habet explicationem. Illud certè conſtat; neceſſitatem operandi, quam Deo impoſuit Ariſtoteles, non poſſe eum infinita diuinæ naturæ perfectione congruere, vt * alibi diximus. Dubium tamen controuerſumq; eſt, num ſecum ipſe pugnarit, dum aſſeruit, Deum infinitam habere virtutem, eamque ad agendum neceſſariò applicare: & tamen non momento, ſed tempore mouere: cùm ex appulſu infinitæ virtutis infinita velocitas oriatur. Soncinas 12. Metaphyſ. q. 41. cenſet, tametſi Ariſtoteles finxerit, primum motorem naturæ neceſſitate agere: nõ tamen putaſſe, eum totam ſuam vim ad motionem faciendam appellere; ſed duntaxat pro exigentia, neceſſitateve finis ac materię. Quo fit vt, eſto apud Ariſtotelem primus orbis à Deo motum accipiat; adhuc tamen in tempore moueatur: quia nimirum Deus, licet infinita virtute polleat, non proinde infinitum impulſum imprimit; ſed certum ac determinatum, prout cœleſtium corporum natura, & vniuerſitatis ordo perfectioq; depoſcit. Hæc Soncinatis explicatio probabilis eſt, atq; ad Ariſtotelis doctrinam à contradictionis nota vindicandam admodum appoſita, videturq; neceſſariò admittenda ab iis, quib. tueri placuit: ex eo, quod Deus ſecũdum Ariſtotelem neceſſariò operetur, non continuò adimi apud illum rerum contingentiam. Namque ſi aſſerant, Deum ex illius ſententia ad cuiuſq; effectus productionem totam ſuã infinitam virtutem infinitè applicare; fateantur neceſſe eſt, nullum agendi locum cauſis ſecundis relinqui, proindeque concurſum cauſæ primæ nõ modificari a concurſu cauſæ ſecundę contingenter operantis. Qua ſola ratione tueri quibunt, rerum contingentiam cum neceſſitate diuinæ actionis ſtare poſſe. Sed hac de re alibi plenius & planiùs.

Reſpõſio ad 1. arg. partis contrariæ.

**Lib. 3. cap. 8. q. 2. art. 3. ad 4. Dubium.*

Lege Cai. q. 19. 1. p. Soc. 6. Metaph. q. 12. Iauel. ſi eodem li. q. 10.

Ad 2.

Ad ſecundum dicendum eſt; Ariſtotelem negare, poſſe eſſe plures mundos, non ob defectum aut imbecillitatem diuinæ potentiæ, quam infinitam credebat; ſed ob determinationem diuinæ voluntatis, quam, etſi falſo, ex natura ſua determinatam putabat ad certa effecta. Accedit, quòd arbitrabatur, ex parte [illegible] rei [illegible]plicationem & repugnantiam eſſe, qu[illegible]us plures mũdi ſimul con[illegible]ere [illegible] repugnantiam ipſe 1. de cœlo cap. 8. & [illegible] aſtruere conatur perperam tamen

niſi fortè loqueretur de potētia Dei ordinaria, ac ſecundum conſuetum rerum curſum: ſic enim plures mundi eſſe non poſſunt. Verùm extraordinariā Dei potentiam Ariſtoteli haudquaquam innotuiſſe, veriſimilius eſt. Ad id verò, quod de præſcripta primi motus velocitate opponitur, dicito: eam non ex diuinæ potentiæ finitudine oriri, ſed ex limitata illius applicatione; quia ſcilicet primus motor vim motricem, qua valet, non totam effundit, ſed modo ſuperiùs explicato.

Ad 3. Ad tertium reſpondendū eſt, cum D. Thoma, Scoto, Henrico Gandauenſi, Aegidio, & aliis; rationem illam Ariſtotelis non ſic eſſe intelligendam, quaſi ex eo tantùm, quòd primus motor ab æterno moueat, rite colligatur, ineſſe illi infinitam virtutem: ſed quia ita mouet, vt à nullo motricem vim hauriat, nec aliunde pendeat: quæ agendi ratio infinitam arguit poteſtatem, virtutemq; non duratione tantùm, ſed perfectione & efficacitate infinitam. Namque, vt Scotus deducit, id quod virtutem mouentem non aliunde, ſed à ſe ipſo poſſidet, habet quoque eſſe à ſe, cùm & eſſe & ratio agendi ab eodem fonte ſint. *Eſſe & rationē agendi ab eodem fonte eſſe.* Quod verò eſſe ab ſe habet, neceſſariò illud ſecundum totam entis perfectionem obtinet: quia nihil limitatè poſſidetur, niſi quod ab alio ipſum præfiniente & limitante ad certum gradum contribuitur. Cum igitur primus motor ſecundum Ariſtotelē virtute propria motum edat (alioqui daretur progreſſus infinitus in mouentibus, quod fieri non poſſe demonſtrauit) cumque totam entis plenitudinem in ſe includat, atque adeò infinitè perfectus ſit; ſequitur, eius quoque potentiam infinitam eſſe.

Obiectio. Objiciet tamen aliquis: Si hæc Ariſtotelis probatio hunc in modum intelligenda ſit, æquè bene propoſitum concludere in quouis finito motu, atque in motu cœli infinito: ſi quidem nullum agens vel lapidem mouere poteſt virtute, quę nullo pacto aliunde pēdeat, quia infinitam potentiam obtineat: quare ſine cauſſa Ariſtotelem ad probandam infinitam potentiam primi motoris, tantam vim in infinitate primi motus feciſſe. *Diluitur.* Huic obiectioni occurrendum eſt, cum Scoto, in quodlib. quæſt. 7. etſi ex quouis motu, & omnino ex qualibet actione, citra omnem dependentiam edita, infinita virtus colligatur; tamen appoſitè Ariſtotelem ad infinitatē primi motus recurriſſe: propterea quòd hic motus nō ſolùm infinitus ſit, eius ſententia; ſed etiam primò infinitus, atque ita primo motori maximè proprius. Sicq; tota ratio hunc in modum concludenda erit: Primus motor mouet motu infinito infinitate prima, quæ videlicet ab infinitate alterius motus non eſt, & per virtutē à nullo alio agente ſuperiori communicatam: habet ergo virtutem incircumſcriptam atq; infinitam.

Verùm ſiue Ariſtoteles hoc, ſiue alio modo reſponderet; ſiue hæc ſiue alia eius fuerit ſententia: fides tamen Orthodoxa, quæ veræ Philoſophiæ parens, & rectè ſentiendi atque honeſtè viuendi magiſtra eſt; quæ Aegyptiorum primogenitos, id eſt, errātium ſectarum capita, veritatis gladio amputauit; cuius lumine omnis falſitas, quaſi nebula radio ſolis euaneſcit: Orthodoxa, inquam, fides infinitam potentiam ac virtutē attribuit Deo Opt. Max. ſupra quem nihil, ſine quo nihil, in quo cuncta, tanquam numeri in vnitate, lineæ in centro ſunt, ibique veriùs, quàm in ſe ipſis, eſſe habent: cui omnia comparata, adeò infrà ſunt, vt nō eſſe videantur: qui eſt principium & finis, ex quo omnia, per quem ſingula, ad quem vniuerſa: cuius eſt vera æternitas, æterna veritas, æterna & vera charitas: à quo eſt omnis bonitas naturæ, & felicitas vitæ: quem qui cognoſcit, ſapiens eſt; qui colit, pius; qui intuetur, beatus: cui ſit laus & honor in omnem æternitatem.

FINIS LIBRI OCTAVI.